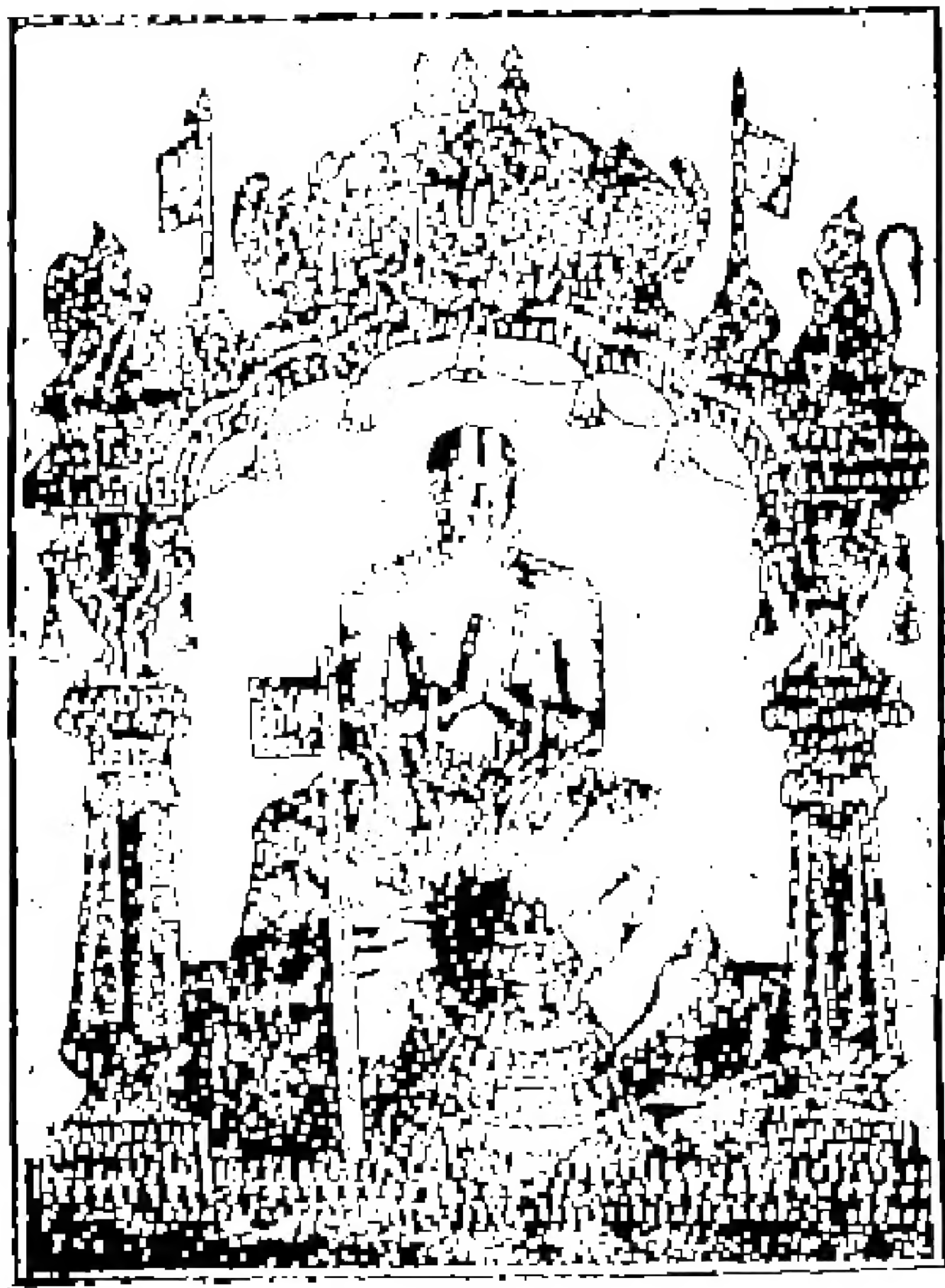

M. O. S. Iyengar

Jan 1944

Acad. No

17146

यो नित्यमच्युतपदाम्बुजयुग्मरुक्म-
व्यामोहतस्तदितराणि तृणाय मेने ।
अस्मत्गुरोर्भगवतोऽस्य दयैकमिन्धो-
रामाचुजस्य चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥

ACADEMY OF SANSKRIT
MELKOTE
(KARNATAKA STATE)

MFN
1032

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామమాయామహాయే.

17146

(శ్రీ భగవద్రామానుజ శాస్త్రీకవితామాలా - భావ్య-
వేదాంతాద్వైత - వేదాంతపరమ - శీతాభావ్య - వేదాంతసంగ్రహ -
విశ్వగ్రంథము సహస్ర శ్రవణత్వేన పునఃముద్రయితా.

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా.

(ప్రథమం సంస్కరణమ్.)

THE ACADEMY OF SANSKRIT RESEARCH
MELKOTE-BELLARY
(KARNATAKA STATE)

ప్రకాశకః
శ్రీ రాధీ వేదవేదాంతవైజయంతీవిద్యాలయాధ్యక్ష,
ప్రశాంతి గ్రామము, శ్రీ పైట్టపాడు,
అంబేద్కర్ మార్గము.

శీర్షక సహాయకా

శ్రీ. ఉ. వే. లి. వి. శ్రీనివాసాచార్యులు, కైరతపేట.
,, (యాదవాద్రి) కర్కరక్కవి. సంపత్కుమారాచార్యులు, M.A., రాధీవాసీ.

ఏకస్మల్పమ్
E-C.O

మ. స. ర. వ.
1989
(సమావేశం కర్కరే.)

Donated to
The Academy of Sanskrit Research
Malkote - (Karnataka)
By

M. O. S. Ingur,
B.E., M.I.E.,
Retired Deputy Chief Engineer
Southern Railway.

Vol. I Forms 1 to 70 Printed at the Liberty Press, G.T., Madras.

Vol. II Forms 1 to 27 Printed at the Gitacharya Press, Washermanpet, Madras.

INTRODUCTION

17146

—••••• GGGG, No. —————

It has long been our cherished ambition to bring out a Globe Edition of Sri Ramanuja's works and we are glad to observe that by the grace of the Almighty, this wish of ours has been fulfilled.

The works of the great Acharya that find place in this volume are :—

- (1) Sri Bhashya (2) Vedanta Deepa (3) Vedanta Sara (4) Gita Bhashya
(5) Vedartha Sangraha (6) Gadyatraya and (7) Nitya Grandha.

Sri Ramanuja while interpreting the varied intuitions of the Srutis does not mistake the wood for the trees nor the trees for the wood. The Brahma Sutras of Badarayana (Vyasa) too, according to many impartial surveyors, have this mainly in view in presenting a systematic account of the Vedanta. It will well-nigh be an impossible task to dwell, in such a brief introduction as this, upon the varied and manifold merits of Sri Ramanuja's works, for his subtle grasp of the underlying truths of the Vedanta, the grandeur of his diction and felicity of expression single him out as an exponent unique among the numerous interpreters of the Vedanta.

Of his works the *Sri Bhashya* is an elaborate commentary on the Brahma Sutras of Vyasa. The *Vedanta Deepa* is a concise presentation of the same. The *Vedanta Sara* is a still shorter outline of the same subject. The *Gita Bhashya* is a commentary on the Bhagavat Gita. The *Vedartha Sangraha* is written mainly to elucidate and establish the true meaning of certain important passages in the ten principal Upanishads (Daso-upanishads). The *Gadyatraya* contains matter for the daily meditation of Prapannas. The *Nitya* (Bhagavat Aradhana Prayoga) indicates the method of worshipping God daily in His Archarupa.

All these seven works which so far have been available only in Devanagari script are now published in Telugu characters. We have spared no pains to make this first edition free from errors. It is considered by many that these original works of Sri Ramanuja, so full of subtle imports, will not be of much use without their commentaries, except to a few scholarly great. Hence we have ventured to bring out this edition, so that it might be of use to all the followers of Sri Ramanuja for their daily coursing and for the proper understanding of the mysteries and the profound truths contained in the Vedanta.

THE ACADEMY OF SANSKRIT RESEARCH
MELHOTE-571431,
(KARNATAKA STATE)

With a view to making such a valuable book as this available to all, irrespective of their resources, we intend distributing free copies to such deserving persons as have not the means to pay for the price of the book. For this we depend mainly on our patrons. Will it be too much on our part to ask our patrons to purchase copies of the book not only for their own use, but also to be presented to the really deserving followers and admirers of Sri Ramanuja?

In this arduous work of bringing out this edition which has cost us more than Rs. 3,000, we are extremely indebted to a number of gentlemen whose names are given below, and whose benevolence and patronage encouraged us in no small measure to undertake this great venture and bring it to fruition.

NAMES OF DONORS AND THEIR CONTRIBUTIONS **Rs.**

1. Ubhaya Vedanta Pravarthana Sabha, Malleswaram, Bangalore.	125
2. Sri T. A. Sampath Kumaracharya, Sankarapuram, Bangalore.	100
3. M. O. Singamnal, widow of late Dewan Bahadur M. O. Parthasarathy Ayyangar	50
4. Sri G. Muralappa Reddin, Advocate, Madras	25
5. Sri N. Kulasokharan Pillai, Madras	24
6. Sri Vasunanda, Basavangudi, Bangalore.	20
7. Pappichetty Raghavalahchetty's Charities, Madras.	85

We also append below the names of other sympathisers who have promised their generous contribution to see the work through :

1. Sir S. Varadachariar, Federal Court Judge, Now Delhi.
2. The Hon. Mr. Justice Rao Bahadur K. S. Krishnaaswami Iyengar, Judge, Madras.
3. Sri R. Rangaswamy Ayyangar, Judge, Pudukottah.
4. Sri P. V. Srinivasa Ayyangar, Sub-Judge, Madras.
5. Sri Addangi Singarachariar Swamy, Triplicane.
6. Sri W. Chakrapani Nayudu, Subordinate Judge, Madras.
7. Sri K. Bhashyam Ayyangar, Advocate, Mylapore.
8. Sri Voorn Srinamalu Chettiar, Madras.
9. Messrs. M. Doraisamy Ayyangar & Bros., Madras.
10. Messrs. M. Sudarsanam Ayyangar & Sons, Madras.
11. Messrs. Appah & Co., Madras.
12. Sri Rao Bahadur V. Itangasudham Chetti Garu, Madras.
13. Sri R. Madanagopal Pillai, Madras.
14. The Sath Sanpradaya Sabha, Madras.

Conjeevaram, }
15th Oct. 1939.

P. B. ANNANGARACHARIAR,
Editor and Publisher,
"Sri Ramanuja Grantha Mala."

వ.య.గాం సరస్వతీనిలయస్థలాలోకానుసారేణ అస్మదుపాధ్యాయజరణైః శ్రీమద్విభావ
వసరక్తాయాస్వామిశ్శోధితస్తథావిధః శ్రీలోకవీర, ఇతిద్వావిమా ముద్రితలోకా ముఖపాప
కృతవస్తా అస్తతశ్శోధనఇతి ప్రకృతలోకద్వితయప్రదాత్పమహాభాగవిషయే మచిరంకృతశ్చ
దాసుః శ్రీగీతాభాష్యశోధనవిషయేఽప్యేనయోమహాభాగయో రేవందిధ ఉపకారః శ్లాఘ్యుః.

అధునాతనైస్త్రి సుస్కరణే, అతీత-కుశ్వరసంవత్సరీయధనుమాసాత్ప్రభృతి
వతఃమాసప్రమాదిసంవత్సర సింహమాస వధి నవమమాసేషు సత్తందివమతిమాత్రంపరిశ్రమ
మతీవభోగ్యమల్పా శోధనాదికృత్యేషు సుమహత్తరం సాహాయకం సంపాదితవత్సు, (౧) అస్మ
త్ప్రియభామాత్మసాదేషు న్యాయవేదాస్తవికారదేషు, H.A. ఇత్యుపాధిభూషితేషు శ్రీ. ఉ. వే.
తి. అ. సంపత్కు.మారాచాయేణామ, (౨) సుప్రసిద్ధశోధనవైశారద్యకారిషు అర్చ్యప్రియ
మిత్రరత్నేషు పణ్డిరవదేషు శ్రీ. ఉ. వే. అ. ము. శ్రీనివాసాచార్యేణామచ ధన్యవాదానా
ప్రేషయదాసుః ప్రణలితలిఖితేవ కథశ్చిదాత్మీయమాధమగ్నామపోహతీతి నాయంప్రధవాదః.

నిరతిశయయా జాగ్రత్తయా నివూత్యధేఽపి శోధనే కేదిక్షురదోషా లవకాదత్ర
లబ్ధపదాలభావన్నిధి పరిస్తాద్విజానంతోఽపి వయం స తాగ్రుతి శుద్ధిప్రతిపాదకాశనే వ్యవసి
తాస్మ్యుః.

తల. ప.క్తి

92	1	మాః భద్రవ్యపదేశాచ్చ్యత్ర-భద్రవ్యపదేశాత్ప్రతి,
151	80	పృథివ్యపుష్కరియత ఇతిస్థానే పృథివ్యపుష్కరియతఇతి,
158	81	గౌరవాద్యస్త-ఇతిస్థానేగౌరవాద్యస్త-ఇతిచ.

ఏవమేవం తత్రత్ర త్రదృశ్యమానాః ప్రామాదికాదోషాః ప్రేక్షితే స్సమీకరణీయా ఇతి, అన్యే
దావశ్యపరిహరణా అక్షరదోషాః పదదోషా వాక్యవిరయాసాశ్చ సన్నిచేత్పరమకృపానిధి
స్సద్భిస్సంసూచనీయా ఇతిచ ప్రణతికాలినామాలినా ప్రాథమ్యే తే దాసుదాసుః.

శ్రీయతివరపునరవతారభూతానాం శ్రీమద్రమ్యభామాత్మమునీస్త్వాగ్రామపి దివ్య
సూక్తిరత్నాని ఏవమేకమాలాత్మనా ప్రకాశయితుమతిమాగ్రముత్కణ్ఠిరస్యదాసుస్య మనోరథ
మచిరేణ పూరయతాదక్షిణాకాభాపరిదానదీక్షితః శ్రీరాస్త్రై లఖిశోజ్జ్వలపారిజాతః ప్రణ
తాతిహాశో భగవానితి ప్రాథమ్య విరమతి,

15-10-1989

శ్రీరాశ్చ

శ్రీవైష్ణవదాసుః

శ్రీరాశ్చ ప్రతివాదిభయంకర అగ్గణియదాసుః.

శ్రీభగవద్రామానుజగృహాంతరీక్ష.

శ్రీ భాష్యమధిపత్రికా.

పుట.	పత్రిక.	ముద్రితసంపాదక.	ఉపబంధసంపాదక.
36	4	జ్ఞానాకారత్వం	జ్ఞానాకారం
36	6	దేశభిరిత్తాత్మోపదేశ్య	దేశభిరిత్తాత్మోపదేశ్య
36	17	సర్వాత్మేత్యాద్యాః	సర్వాత్మేత్యాద్యాః
42	26	అపితృజ్ఞానస్యేవ	అపితృజ్ఞానస్యేవ
49	24	నాస్తివసం దేశహో	నాస్తివసం దేశహో (పా)
66	12	బ్రహ్మవాక్యదమేకమేవాగ్రఅసీత్	బ్రహ్మవాక్యదమగ్రఅసీ దేకమేవ
68	22	బ్రహ్మభావమాత్యుః	బ్రహ్మభావమాత్యుః
79	4	సకశ్చసపశ్యతి	సకశ్చసపశ్యతి
79	4	తస్మాద్వాతత్మనః ప్రాణాయథాయథం విప్రతిష్ఠన్తే	తస్మాద్వాతత్మనః ప్రాణాయథా యతఃవిప్రతిష్ఠన్తే (ఇతి ఉపనిషత్సూతః)
79	23	అస్మిన్ కామూః	అస్మిన్ కామూః
86	25	విశిష్టముపస్థాప్య	విశిష్టత్వముపస్థాప్య
103	21	స ఏషోఽస్త...	స య ఏషోఽస్త...
109	6	మృత్యుప్రదత్తే	మృత్యుప్రదత్తే (పా)
110	3	య ఏషోఽస్త్రక్షిణి	య ఏషోఽస్త్రక్షిణి
110	4	ఏతదమృతమేతదభయ	ఏతదమృతమభయ
110	11
110	16	య ఏషోఽస్త్రక్షిణి	య ఏషోఽస్త్రక్షిణి
110	22
110	27	ఏతదమృతమేతదభయ	ఏతదమృతమభయ
110	31	ప్రతిపూణోఽస్మీతి	ప్రతిపూణోఽస్మీతి
118	10	ఆత్మనోవృత్తస్థితయా	ఆత్మనోవృత్తస్థితయా (పా)
118	13	వసన్తుభగవన్త	వసన్తుభగవన్త

పుట.	పత్రిక.	మూలము.	ఉపసంకల్పము.
180	19	ఏతదమృతమేతదభయ	ఏతదమృతమభయ
189	26	వేదేననూపేవ్యాకరోత్	వేదేననూపేవ్యాకరోత్
144	2	సవతపవమేతదన్నమత్స్యన్తి	సవతపవమే అన్నమత్స్యన్తి
148	27	ఉక్తామతోవాఽన్యకీర్ణే..	ఉక్తామతోవాఽన్యకీర్ణే..
152	25	మృత్యుప్రతే	మృత్యుప్రతే (పా)
155	24	యోయోనియోనిమధి	యోయోనియోనిమధి
157	4	తమేవమృత్యులత్కానం	తమేవమృత్యులత్కానం
157	17
160	20	మత్తంపురుషమూషగ్మతుః	మత్తంపురుషమూషగ్మతుః
265	18	మూతాంబామూతామేవచేతి	మూతాంబామూతామేవచేతి
265	10	తస్యహవాతస్యపురుషస్య	తస్యహవాతస్యపురుషస్య
266	25	తతస్తుతంపశ్యతి	తతస్తుతంపశ్యతి
297	1	లోకంపృథానమేవం	(పా) లోకంపృథానమేవం .. లోకంపృథానామేవం
808	22	ద్రవ్యగుణసంస్కారకమూషు	ద్రవ్యగుణసంస్కారకమూషు
817	2	శ్రవణమననాభ్యామప్రాప్తు	శ్రవణమననాభ్యామప్రాప్తు
817	8	భగవద్భక్తికృత	భగవద్భక్తికృత
827	20	ఉపశాస్త్రతేజాఃపునభావ	ఉపశాస్త్రతేజాఃపునభావ
834	18	యదిచనాదిపమేవ	యదిచనాదిపమేవ
834	27	ఏతిమాసాన్మసేభ్యాదేవలోకం	ఏతిమాసేభ్యాదేవలోకం
838	2	పురుషోఽమానవపితృ	పురుషోఽమానవపితృ
847	12	బ్రహ్మవాణిదమేకమేవాగ్రలసీత్	బ్రహ్మవాణిదమగ్రలసీదేకమేవ రదేకం
847	18	యాన్యేతానిదేవకృతాని	యాన్యేతానిదేవకృతానాని

బ్రహ్మసూత్రాణామకౌరూదిసూచీ.

అంకితః సూత్రాణి	అంకితః సూత్రాణి	అంకితః సూత్రాణి	అంకితః సూత్రాణి
సం.సం.	సం.సం.	సం.సం.	సం.సం.
258 అంశో వాచా	245 అవాక్యత్వేన	198 అభ్యర్థ్యకతే	308 అభ్యావాహ
278 అకరణత్వాచ్చ	256 అవియమిష్యకాచా	118 అభియానిక్యక	18 అభియమిషా
387 అక్షరభూతం	299 అవిష్టానితానితా	62 అభివ్యక్తేత్యా	265 అవదానా
74 అక్షరమిష్యకా	86 అవాక్యత్వేన	267 అభివ్యక్తా	397 అవధానక్యమితి
485 అస్మిహాత్రాచి	268 అవాక్యకాచాచా	182 అభివ్యక్తమే	110 అనుమానికమ
291 అన్నాన్యోనతి	85 అవాక్యత్వేన	383 అభివ్యక్తా	227 అపః
407 అభివ్యక్తాన్య	402 అనుభూతా	323 అనుభవకత	481 అప్రమాదా
180 అభివ్యక్తాన్య	437 అనుభూతం	509 అనుభూతా	265 అనుభవమిష
413 అభివ్యక్తాన్య	63 అనుభూతేన	89 అభివ్యక్తాన్య	65 అనుభవమిష
478 అనుభవం చా	198 అనుభూతేన	85 అనుభూతేన	463 అనుభవమిష
274 అనుభవ	350 అనుభవకాచా	261 అనుభూతేన	470 అనుభూతమిష
280 అనుభవ	45 అనుభూత	181 అనుభూతేన	476 అనుభూతమిష
98 అనుభవకత	154 అనుభూతా	527 అనుభూతేన	880 అనుభూతమిష
48 అనుభవకత	389 అనుభూతా	508 అనుభూతేన	367 అనుభూతమిష
448 అనుభవ చాన్య	282 అనుభూతా	240 అనుభూతేన	82 అనుభూతమిష
582 అనుభవ చాన్య	51 అనుభూతా	312 అనుభూతమిష	159 అనుభూతమిష
382 అనుభవకాచా	212 అనుభూతమిష	161 అనుభూతమిష	483 అనుభూతమిష
60 అనుభవకాచా	21 అనుభూతమిష	298 అనుభూతమిష	192 అనుభూతమిష
24 అనుభవకాచా	203 అనుభూతమిష	194 అనుభూతమిష	140 అనుభూతమిష
490 అనుభవకాచా	178 అనుభూతమిష	145 అనుభూతమిష	888 అనుభూతమిష
322 అనుభూతా	360 అనుభూతమిష	156 అనుభూతమిష	77 అనుభూతమిష
507 అనుభూతమిష	181 అనుభూతమిష	264 అనుభూతమిష	5 అనుభూతమిష
457 అనుభూతమిష	150 అనుభూతమిష	225 అనుభూతమిష	180 అనుభూతమిష
399 అనుభూతమిష	76 అనుభూతమిష	428 అనుభూతమిష	236 అనుభూతమిష
939 అనుభూతమిష	311 అనుభూతమిష	218 అనుభూతమిష	100 అనుభూతమిష
486 అనుభూతమిష	127 అనుభూతమిష	20 అనుభూతమిష	83 అనుభూతమిష
41 అనుభూతమిష	84 అనుభూతమిష	499 అనుభూతమిష	198 అనుభూతమిష
1 అనుభూతమిష	371 అనుభూతమిష	28 అనుభూతమిష	213 అనుభూతమిష
54 అనుభూతమిష	190 అనుభూతమిష	197 అనుభూతమిష	200 అనుభూతమిష
266 అనుభూతమిష	327 అనుభూతమిష	107 అనుభూతమిష	28 అనుభూతమిష
160 అనుభూతమిష	337 అనుభూతమిష	421 అనుభూతమిష	318 అనుభూతమిష
229 అనుభూతమిష	302 అనుభూతమిష	512 అనుభూతమిష	381 అనుభూతమిష
426 అనుభూతమిష	87 అనుభూతమిష	185 అనుభూతమిష	460 అనుభూతమిష
210 అనుభూతమిష	260 అనుభూతమిష	370 అనుభూతమిష	131 అనుభూతమిష
430 అనుభూతమిష	448 అనుభూతమిష	166 అనుభూతమిష	252 అనుభూతమిష
453 అనుభూతమిష	455 అనుభూతమిష	369 అనుభూతమిష	162 అనుభూతమిష
50 అనుభూతమిష	146 అనుభూతమిష	526 అనుభూతమిష	359 అనుభూతమిష
484 అనుభూతమిష	522 అనుభూతమిష	472 అనుభూతమిష	394 అనుభూతమిష
467 అనుభూతమిష	447 అనుభూతమిష	893 అనుభూతమిష	250 అనుభూతమిష
	533 అనుభూతమిష	475 అనుభూతమిష	189 అనుభూతమిష

అంకం: మూలాది	అంకం: మూలాది	అంకం: మూలాది	అంకం: మూలాది
196 ఉభయధార	277 చతురస్రము	245 తమిళసారత్వా	478 వ్రతశీల
185 ఉభయధార	117 చతురస్రము	15 తమిళసారత్వా	170 వ్రతయోజన
340 ఉభయస్థులదేశ	296 చతురస్రము	458 తమిళసారత్వా	208 వ్రతయోజన
58 ఉభయధార	280 చతురస్రము	424 తమిళసారత్వా	80 వ్రతయోజన
485 ఉభయధార	529 చతురస్రము	895 తమిళసారత్వా	417 వ్రతయోజన
405 ఏకాదశ్యసూత్ర	882 చతురస్రము	7 తమిళసారత్వా	881 వ్రతయోజన
224 ఏకాదశ్యసూత్ర	20 చతురస్రము	491 తమిళసారత్వా	270 వ్రతయోజన
141 ఏకాదశ్యసూత్ర	125 చతురస్రము	583 తమిళసారత్వా	875 వ్రతయోజన
151 ఏకాదశ్యసూత్ర	540 చతురస్రము	149 తమిళసారత్వా	217 వ్రతయోజన
188 ఏకాదశ్యసూత్ర	2 చతురస్రము	282 తమిళసారత్వా	142 వ్రతయోజన
208 ఏకాదశ్యసూత్ర	120 చతురస్రము	502 తమిళసారత్వా	120 వ్రతయోజన
580 ఏకాదశ్యసూత్ర	82 చతురస్రము	427 తమిళసారత్వా	408 వ్రతయోజన
409 ఏకాదశ్యసూత్ర	118 చతురస్రము	808 తమిళసారత్వా	825 వ్రతయోజన
458 ఏకాదశ్యసూత్ర	285 చతురస్రము	226 తమిళసారత్వా	288 వ్రతయోజన
105 ఏకాదశ్యసూత్ర	287 చతురస్రము	115 తమిళసారత్వా	810 వ్రతయోజన
211 ఏకాదశ్యసూత్ర	106 చతురస్రము	289 తమిళసారత్వా	284 వ్రతయోజన
249 ఏకాదశ్యసూత్ర	118 చతురస్రము	807 తమిళసారత్వా	410 వ్రతయోజన
86 ఏకాదశ్యసూత్ర	25 చతురస్రము	418 తమిళసారత్వా	258 వ్రతయోజన
119 ఏకాదశ్యసూత్ర	98 చతురస్రము	520 తమిళసారత్వా	01 వ్రతయోజన
488 ఏకాదశ్యసూత్ర	122 చతురస్రము	548 తమిళసారత్వా	481 వ్రతయోజన
19 ఏకాదశ్యసూత్ర	288 తమిళసారత్వా	858 తమిళసారత్వా	199 వ్రతయోజన
892 ఏకాదశ్యసూత్ర	428 తమిళసారత్వా	876 తమిళసారత్వా	187 వ్రతయోజన
412 ఏకాదశ్యసూత్ర	511 తమిళసారత్వా	881 తమిళసారత్వా	248 వ్రతయోజన
128 ఏకాదశ్యసూత్ర	4 తమిళసారత్వా	78 తమిళసారత్వా	425 వ్రతయోజన
514 ఏకాదశ్యసూత్ర	271 తమిళసారత్వా	144 తమిళసారత్వా	816 వ్రతయోజన
872 ఏకాదశ్యసూత్ర	808 తమిళసారత్వా	168 తమిళసారత్వా	508 వ్రతయోజన
517 ఏకాదశ్యసూత్ర	809 తమిళసారత్వా	819 తమిళసారత్వా	17 వ్రతయోజన
257 ఏకాదశ్యసూత్ర	442 తమిళసారత్వా	66 తమిళసారత్వా	494 వ్రతయోజన
295 ఏకాదశ్యసూత్ర	849 తమిళసారత్వా	585 తమిళసారత్వా	205 వ్రతయోజన
184 ఏకాదశ్యసూత్ర	269 తమిళసారత్వా	858 తమిళసారత్వా	498 వ్రతయోజన
465 ఏకాదశ్యసూత్ర	462 తమిళసారత్వా	78 తమిళసారత్వా	879 వ్రతయోజన
99 ఏకాదశ్యసూత్ర	118 తమిళసారత్వా	80 తమిళసారత్వా	157 వ్రతయోజన
79 ఏకాదశ్యసూత్ర	158 తమిళసారత్వా	477 తమిళసారత్వా	109 వ్రతయోజన
11 ఏకాదశ్యసూత్ర	288 తమిళసారత్వా	178 తమిళసారత్వా	209 వ్రతయోజన
888 ఏకాదశ్యసూత్ర	102 తమిళసారత్వా	214 తమిళసారత్వా	176 వ్రతయోజన
416 ఏకాదశ్యసూత్ర	821 తమిళసారత్వా	521 తమిళసారత్వా	519 వ్రతయోజన
242 ఏకాదశ్యసూత్ర	280 తమిళసారత్వా	207 తమిళసారత్వా	844 వ్రతయోజన
48 ఏకాదశ్యసూత్ర	886 తమిళసారత్వా	52 తమిళసారత్వా	258 వ్రతయోజన
6 ఏకాదశ్యసూత్ర	496 తమిళసారత్వా	459 తమిళసారత్వా	818 వ్రతయోజన
219 ఏకాదశ్యసూత్ర	90 తమిళసారత్వా	147 తమిళసారత్వా	480 వ్రతయోజన
270 ఏకాదశ్యసూత్ర	504 తమిళసారత్వా	805 తమిళసారత్వా	188 వ్రతయోజన

ఆదిత్య: మాత్రాణి

404 వశేనబకబద్ధ్య
441 పారిష్ట వాధా
247 పుంస్యూనివత్త్వ
878 పురుషపద్యామా
419 పురుషేర్థా
170 పురుషాశ్చర
884 పూవకంతు
842 పూవకవద్వా
898 పూవకవికల్ప
244 పృథగుపకేశాచ
228 పృథుసీ
42 ప్రకరణాచ్చ
70 ప్రకరణాన్
829 ప్రకాశవచ్చా
888 ప్రకాశానివ
261 ప్రకాశానివ
811 ప్రకాశాశ్రయ
132 ప్రకృతిశ్చప్రతి
885 ప్రకృతైతావ
9 ప్రతిజ్ఞానితో
129 ప్రతిజ్ఞానీధే
221 ప్రతిజ్ఞాహని
348 ప్రతిశేధాచ్చ
500 ప్రతిశేధానితి
195 ప్రతిసంఖ్యాప్రతి
541 ప్రత్యక్షోపదేశా
292 ప్రథమే శ్రవణా
896 ప్రధానపదవ
588 ప్రసీపవదానక
268 ప్రదేశభేదానితి
81 ప్రసిద్ధేశ్చ
290 ప్రాణగతేశ్చ
29 ప్రాణస్తథామ
121 ప్రాణాదయో
866 ప్రేమశీరస్త్వా
851 ఫలమత ఉప
461 బహిస్తాధయథా
846 బుద్ధ్యభావం
474 బ్రహ్మపుష్టి
528 బ్రాహ్మణైమి
294 భావం వాఽ. నా

ఆదిత్య: మాత్రాణి

584 భావం జైమి
97 భావం తు బా
440 భావశబ్దాచ్చ
154 భావే హోమంతి
587 భావే బ్రాహ్మణ్య
27 భూరానిపయవ్యం
498 భూతేభ్యతమ్యు
72 భూమా సంప్రసా
409 భూమ్యుక్తతు
18 భేదవ్యపకేశాచ
22 భేదవ్యపదేశాచ
69 భేదవ్యపదేశాన్
284 భేదప్రకృత్యైవ
826 భేదానిపద్య
856 భేదాన్నేతి
158 భోక్తృవత్తే
544 భోగయాత్ర
488 భోగేన త్వితకే
95 మధ్యాదివ్యసం
259 మస్త్రవదాన్త
408 మస్త్రానివద్వా
116 మహావ్యచ్చ
184 మహాద్విధుఃవ
286 మాంసానిధానం
16 మాస్త్రగణిక
817 మాయామాత్రం
525 ముక్తః ప్రతిజ్ఞా
67 ముక్తాపస్యవ్య
824 ముగ్ధేజభా
466 మానవవికలేషా
480 మత్తైకాగ్రతా
255 యథావ రజో
158 యథావ ప్రా
487 యదేవ విద్యయే
885 యావదధికార
246 యావదావృథావి
228 యావద్వికారం
508 యోగినః ప్రతి
187 యోనిశ్చ హి
814 యోనేశ్వరీకం
175 రచనామన

ఆదిత్య: మాత్రాణి

505 వశ్యమాహారీ
188 మాంసానివద్వా
56 మాహాపవ్యాహ
818 శతస్యేవ్యోన్
897 శత్రుభూతావ్యా
471 శిక్తాచ్చ
171 శోకవత్తు శీలా
114 వచనీయన్ని
128 వాక్యావ్యవహారీ
489 వాక్యనీతి
510 వాచనమబ్ధానితి
169 వికరణత్వన్నేతి
411 వికల్పానివిష్ట
14 వికారశబ్దాన్నేతి
512 వికారానివిహ
215 విజ్ఞానావిభావేవా
804 విద్యాకమాహారీ
400 విద్యైవ తు విధాన్
488 విధవాన్ భారణ
281 విషయవాత్యేన తు
216 విప్రతిషేధాచ్చ
216 విప్రతిషేధాచా
429 విభాగశ్చతవత్
91 వికోధకమాహారీతి
84 వివక్షితనూతవ
523 విశేషం చ
55 విశేషణభేద
44 విశేషకాచ్చ
456 విశేషానిగ్రహ
515 విశేషితత్వా
450 విహితత్వాచా
331 వృద్ధిప్రాసభా
879 తదావ్యభా
518 వైద్యుతేదైవ
202 వైభవ్యాచాచ్చ
287 వైశేష్యత్తు
57 వైశ్యాచరచ్చా
172 వైషమ్యవైశ్యు
406 వ్యతిరేకస్త
177 వ్యతిరేకావన
243 వ్యతిరేకో గన్ధ

ఆదిత్య: మాత్రాణి

890 వ్యవహారీ
251 వ్యవహారాచ్చ
865 వ్యవహారీ
258 వ్యవహారీ
92 వ్యవహారీ
37 వ్యవహారీ
449 వ్యవహారీ
59 వ్యవహారీ
88 వ్యవహారీ
222 వ్యవహారీ
115 వ్యవహారీ
31 వ్యవహారీ
3 వ్యవహారీ
414 వ్యవహారీ
98 వ్యవహారీ
420 వ్యవహారీ
108 వ్యవహారీ
12 వ్యవహారీ
852 వ్యవహారీ
105 వ్యవహారీ
49 వ్యవహారీ
401 వ్యవహారీ
275 వ్యవహారీ
828 వ్యవహారీ
300 వ్యవహారీ
101 వ్యవహారీ
531 వ్యవహారీ
862 వ్యవహారీ
285 వ్యవహారీ
155 వ్యవహారీ
315 వ్యవహారీ
272 వ్యవహారీ
428 వ్యవహారీ
186 వ్యవహారీ
124 వ్యవహారీ
254 వ్యవహారీ
878 వ్యవహారీ
94 వ్యవహారీ
495 వ్యవహారీ
115 వ్యవహారీ
191 వ్యవహారీ

అదిత: మాత్రాణి	అదిత: మాత్రాణి	అదిత: మాత్రాణి	అదిత: మాత్రాణి
64 సుప్తతేరి	484 సహకాయ	422 కుశయేజ	189 స్మృత్యవర
524 సుప్తద్యురి	184 సాహస్యోధ	429 కులియా	220 పాశ్చిమక
878 సుప్తకాదేవ	61 సాహద్యురి	847 పాశవిక	148 స్వపక్షసోహద్య
877 సుప్తతిస్య	75 సాచతకాస	46 సాహద్యవ	167 స్వపక్షసోహద్య
40 సహస్యగ్రహ	845 సామాన్యము	71 క్షిత్తవహాధ్యం	289 స్వకష్టోహా
88 సహస్రత్ర	616 సామాన్యము	282 స్మరన్త	287 పాశ్చిమక
204 సహస్రభా2-వ	881 సామాన్యము	801 స్మరన్త	856 పాశ్చిమక
452 సహస్రభా	298 సామాన్యము	479 స్మరన్త	680 పాశ్చిమక
174 సహస్రభా	47 సామాన్యము	501 స్మరన్త	10 పాశ్చిమక
855 సహస్రభా	108 సామాన్యము	806 స్మరన్త	452 పాశ్చిమక
416 సహస్రభా	111 సామాన్యము	58 స్మరన్త	378 సామాన్యము
444 సహస్రభా	497 సామాన్యము	88 స్మరన్త	880 సామాన్యము
864 సహస్రభా	820 సామాన్యము	104 స్మరన్త	89 సామాన్యము
168 సహస్రభా	891 సామాన్యము	518 స్మరన్త	8 సామాన్యము
451 సహస్రభా	492 సామాన్యము		

బ్రహ్మ సూత్రాణామకారాది
సూచీ సమాప్తా.

(శ్రీ)

నమోదయైవధేయం విజ్ఞానమ్.

అత్రప్రకాశిత శ్రీభాష్యాది దివ్యగ్రంథేషాదాహృతానాం సమేషామపి
ప్రమాణానామ్ అకారాదిక్రమేణసూచీ అకరనిదేశశ్చేత్యాదికం ప్రత్యేకకః
పుస్తకాత్మనా ప్రకాశయిష్యత ఇతి ప్రతియన్తు మహాదస్సహృదయా ఇతి.

(ప్రకాశకః)

M. O. S. Syengar
Jan. 1944

శ్రీగస్తు.
శ్రీమతే రామానుజాయనమః.
శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా.

శ్రీభగవద్రామానుజమునిభీరనుగృహీతం

శారీరకమీమాంసాభ్యాష్యమ్.

ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమఃపాదః. [జిజ్ఞాసాధికరణమ్.]

అఖిలభవసజ్జన్మస్థేమభజ్జాదితీతే విచిత్రవివిధభూతవ్రాతరమైకదీక్షే.

శ్రుతిశేరసి విదీప్తే బ్రహ్మాణి శ్రీనివాసే భవతు మమ సరస్వీకా కేముషీ భక్తిరూపా॥

పారంశయావచస్సుధామపనిషద్బుద్ధిమధోభృతాం

సంసారాన్ని విదీపనవ్యపగతప్రాకృత్యనందీవసిమ్.

పూర్వాచార్యకసురక్షితాం బహుమతివ్యాభూతహర్యశ్చితామ్.

అసీతాంతు నిజాయైస్సమనసో భోమా పిబర్ష్యహమ్॥

భగవత్సంభాషణకృతాం విస్తీర్ణాం బ్రహ్మసూత్రవృత్తిం పూర్వాచార్యకస్సంభాషణకృతాం తస్మాత్సంసారేణ సూత్రాక్షరాణి వ్యాఖ్యాన్యంతే.

ఓమ్. అథాతో బ్రహ్మజానా॥ ౧॥౧॥౧॥

(1) అత్రాయమథకబ్ధ ప్రస్తావనాభవతి. అతశ్చబ్ధో వృత్తస్య సోమభావే. అధీతసాజ్ఞ సశిరస్కు వేదస్యాధిగతాల్పాస్థిరఫలకేసలకమజ్ఞానతయా సంజాలమోమోభిలాషస్య అనన్తస్థిర ఫలబ్రహ్మజ్ఞానా హ్యనన్తరభావిసి. బ్రహ్మచో జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజ్ఞానా, బ్రహ్మణ ఇతి కమణిష్యమ్ * కత్యుకమణిష్యోః కృతీతి విశేషవిధానాత్. యద్యపి సంబద్ధసామాన్యపరిగ్రహేఽపి జిజ్ఞాసాయాః కమాణిష్యత్వేన కమాణిష్యత్వసిద్ధిః, తథాఽపి ఆత్మేపతః ప్రాప్తాదాభి ధానికస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్కమణిష్యమ్ గృహ్యతే. నచ ప్రతిపదవిధానా (చ) మష్టి న సమస్యత ఇతి కమణిష్యస్థాస్సమాననిషేధశ్చబ్దసియః, * కృత్యోగాచ మష్టి సమస్యత ఇతి ప్రతిపదనవ స సద్భావాత్. బ్రహ్మశబ్దేనచ స్వభావతో నిరన్తరనిఖిలరోహిణీనవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణ

శి ప్రతిప్రసనసంభవాదితి కేదిత్వత్. తత్త్వటీకాదిభి సద్భావాదిత్యేవ సాత ఆద్యతః. పేదాన్తవాదావ ల్యాంచ సమాసవాగో వివేచనాతఃప్రసనకరణ. ఔచిత్యం చాత్యేవేతి సుధియః ప్రతియన్తి.
౧ ఆద్య. ౧-౧-౧
౨ " " ౧-౧-౧
౩ " " ౧-౧-౧
౪ " " ౧-౧-౧

గుణగణః పురుషోత్తమోఽభిధీయతే. సవతః బృహత్త్వగుణయోగేన హి బ్రహ్మకల్పః; బృహత్త్వంచ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యత్రావవధికాతిశయం సోఽస్య ముఖ్యోఽథవా. సచ సమేశ్వర ఏవ. అతో బ్రహ్మకల్పస్తత్రేవ ముఖ్యవృత్తః; రిస్తాదన్యత్ర తద్గుణలేకయోగాదాపదారికః, అనేకాథాకల్పనాయోగాద్యగవచ్ఛబ్దవత్. తావత్ప్రయాతురైరమృతత్వాయ సవత జ్ఞాన్యః; అతస్సమేశ్వర ఏవ జ్ఞానాశమూఘాతం బ్రహ్మ. జ్ఞాతుమిచ్ఛా జ్ఞానా. ఇచ్ఛాయా ఇవ్య మాణప్రధానత్వాదివ్యమాణం జ్ఞానమహావిధీయతే.

2 మిమాంసాపూర్వాభాగజ్ఞాతస్య కమణోఽల్పాస్థిరఫలత్వాదుపరితనభాగావసేయస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్యావంతాక్షయఫలత్వాచ్చ పూర్వావృత్తార్థమజ్ఞానాదనంతరం తత ఏవ హేతోః బ్రహ్మ జ్ఞాతవ్యమిత్యుక్తం భవతి. తదాహ వృత్తికారః *శ్రీవృత్తార్థమూర్ధగమాదనంతరం బ్రహ్మవిదిషేతి. వక్ష్యంతిచ కమబ్రహ్మమిమాంసయోరైకకాత్వ్యం * సంహితమేతచ్ఛాసీర కం తైమినీయేన షోడశలక్షణేనతి కాస్త్రైకత్వసిద్ధిరితి. అతః ప్రతిపాదయమి తాథాభేదేన మట్కు భేదవదధ్యాయభేదవచ్చ పూర్వోత్తరమిమాంసయోభేదః. మిమాంసాకాత్వమేతథాతో ఘనజ్ఞానేత్యారభ్య * అనావృత్తిశ్చ బ్రాహ్మనావృత్తిశ్చ బ్రాహ్మణ్యేనమంతం సుఖతివిశేషేణ విశిష్టక్ర మమ్. తథాహి, ప్రథమం తావత్ * స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇత్యధ్యాయసేవైవ స్వాధ్యాయ శబ్దవాచ్యవేదాభ్యాంకర్తృత్వేగ్రహణం విధీయతే. తద్వాధ్యాయసం నియామం, కథంబు కథా వ్యమిత్యవేదాయామ్ * అష్టవక్రం బ్రాహ్మణముపనయాతి తమధ్యాపయేదిత్యనేన, శాశ్రీవణ్యాం ప్రోవృపద్యాం హి ఉపాశ్చక్య యథావిధి. యుక్తశ్చన్ద్రాంగస్యధీయూత మాసాన్విహోఽథా పశ్చాత్తానిత్యాదివీరనియమవిశేషపదేతైశ్చాపేక్షితాని విధీయంతే. ఏవం సత్సన్తానప్రసూత సదాచారనిష్ఠాత్మగుణోపేతవేదవిదాచాయోగపరితస్య వీరనియమవిశేషయుక్తస్వాచాయోగ చ్చారణామాచారగమ్యముడరరాశిగ్రహణఫలమధ్యయనమిత్యవగమ్యతే. అధ్యయనశ్చ స్వాధ్యాయసంస్కారః; * స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇతి స్వాధ్యాయస్య కమత్వావగమాత్. సంస్కారోహి నామ కాయాశ్రయోగ్యతాకరణమ్. సంస్కాయాత్వంచ స్వాధ్యాయస్య యుక్తం, ధర్మాథాకామమోక్షయాపహృతపాథాచతుష్టయతత్సాధనావబోధిత్యాత్, ఉపాదినా స్వరూపేణాపి తత్సాధనత్వాచ్చ.

ఏవమధ్యయనవిధియో వ్రవత్ నియమపదక్షరరాశిగ్రహణమాత్రే పయోవస్యతి. అధ్యయనగృహీతస్య స్వాధ్యాయస్య స్వభావత ఏవ ప్రయోజనవశభావబోధిత్వదశానాద్గృహీతా త్స్వాధ్యాయావగమ్యమానా ప్రయోజనవతోఽథానాపాతతో దృష్ట్యా తత్త్వయాపహృతా విశేషవిణాయఫలవేదవాక్యవిచారయాపమిమాంసాశ్రీవనే అధీతవేదః పురుషస్వయమేవ ప్రవ తాతే. తత్ర కమవిధిస్వయాపే నియాపితే కమణామల్పాస్థిరఫలత్వం దృష్ట్యా అధ్యయనగృహీ తస్వాధ్యాయేకదేశోపవిషద్వాత్మేషు చామృతత్వయాపాన స్థితిఫలాపాతప్రీతితే స్థితిణాయఫల వేదా వ్రవాక్యవిచారయాపకారీరకమిమాంసాయామధికార'తి. తథావ్ర వేదా వ్రవాక్యాని తేవల కమఫలస్య యుక్త్యం బ్రహ్మజ్ఞానస్య చాక్షయఫలత్వం వర్చయన్తి. తద్వ్యభేదాశమూదితో లోకః.

11 శ్రీ శతాంశ-10
 12 శ్రీ శతాంశ-10-2
 13 శ్రీ శతాంశ-10-3
 14 శ్రీ శతాంశ-10-4
 15 శ్రీ శతాంశ-10-5
 16 శ్రీ శతాంశ-10-6
 17 శ్రీ శతాంశ-10-7
 18 శ్రీ శతాంశ-10-8
 19 శ్రీ శతాంశ-10-9
 20 శ్రీ శతాంశ-10-10

శ్రీ శతాంశ-10-11
 శ్రీ శతాంశ-10-12
 శ్రీ శతాంశ-10-13
 శ్రీ శతాంశ-10-14
 శ్రీ శతాంశ-10-15
 శ్రీ శతాంశ-10-16
 శ్రీ శతాంశ-10-17
 శ్రీ శతాంశ-10-18
 శ్రీ శతాంశ-10-19
 శ్రీ శతాంశ-10-20

ననుచ సాక్షాదేవాధ్యయనాదేవ కమలాం స్వగాదిఫలత్వం స్వగాదీనాం చ
 కమలాత్వం బ్రహ్మోపాసనస్వామ్యతత్వఫలత్వం జ్ఞాయత ఏవ; అసన్తరం ముముక్షుబ్రహ్మజ్ఞా
 నాయామేవ ప్రవతకతాం, కమలాం ధమవిచారాపేక్షా? ఏవంతహి శారీరకమీమాంసా
 నూమపి న ప్రవతకతాం, సాక్షాధ్యయనాదేవ కృత్స్నస్య జ్ఞాతత్వాత్, సత్యమ్, అపాత
 ప్రతీతివిద్యతఏవ, తథాపి న్యానూనుగృహీతస్య వాక్యస్వాధానిశ్చయకత్వాదాసాతప్రతీ
 తిఃప్రకాశ్యంశయవిపర్యాయా నాతిపతకతే, అతస్తన్నితాయాయ వేదాంతవాక్యవిచారః
 కతకన్య ఇతి చేత్ తథైవ ధమవిచారోపి కతకన్య ఇతి పశ్యతు భవాన్,

అథ లగుపూర్వకాపత్తిః.

ననుచ బ్రహ్మజ్ఞానాదేవ నియమేనాపేక్షతే, తదేవ పూర్వవృత్తం సత్త్వం; స ధ
 మవిచారాపేక్షా బ్రహ్మజ్ఞానాయాం, అధీత వేదాంతస్యావధిగతకమలాతోపి వేదాంతవాక్యా
 ధానిచారోపపత్తిః, కమలాంశ్చిరమృత్యుధామ్యసాననాన్యవైవ చిన్త్యతే, తత్ అసధిగత
 కమలాతో సశక్యం కరణమితిచేత్, అసభిజ్ఞో భవాన్ శారీరకశాస్త్రవిజ్ఞానస్య, అస్థిశాస్త్ర
 అనాద్యవిద్యాకృతవివిధభేదదశాసనిమిత్తజన్తజరామరణాదిసాంసారికదుఃఖసాగరనిమగ్నస్య నిఖిల
 దుఃఖమూలమిథ్యాజ్ఞాననిబరణాదుఃప్రకర్తవిజ్ఞానం ప్రతీతిపాదయిషితిమ్, అస్యపి భేదావ
 లంబి కమలాంశ్చ క్రోధపయజ్యతే? ప్రత్యుత నిరుద్ధమేవ, ఉద్గీఢాదివిచారస్తు కమలాశేషభూత ఏవ
 జ్ఞానరూపత్వావిశేషాదిహైవ క్రియతే, సతు ససాక్షాత్కరణం, అతోయత్రధానం శాస్త్రం
 తదపేక్షితమేవ పూర్వకవృత్తం కిమపి సత్త్వమ్, బాధమ్, తదపేక్షితం కమలాంశ్చానమేవ,
 కమలానముచ్చితజ్ఞానాదపవగశ్చితే, సత్యుతచ * సర్వాపేక్షాచ యజ్ఞాదిశ్చ తేరత్వనదితి,
 అపేక్షితేచ కమలాంశ్చాతే కేవలముచ్చయః కేవలసతి విభాగో సశక్యతే జ్ఞాతుమ్, అతస్త
 దేవ పూర్వకవృత్తమ్, నైతన్యత్వం, సకలవిశేషప్రత్యసీకచింతాబ్రహ్మజ్ఞానాదేవావిద్యాని
 వృత్తేః, అవిద్యానివృత్తిరేవహి మోక్షః, సకాశశ్రమవిశేషసాధ్యసాధనేతికతకన్యతాద్యనస్త
 వికల్పాస్తదం కమలా సకలభేదదశాసనివృత్తిరూపజ్ఞాననివృత్తిః కథమివ సాధనం భవేత్? శుభ్ర
 యశ్చ కమలామనిత్యఫలత్వేన మోక్షవిరోధిత్యం జ్ఞానస్యైవ మోక్షసాధనత్వంచ సకలయన్తి
 * అన్తవదేవాస్య తద్భవతి* తద్భవహి కమలాతో లోకః క్షీయతే ఏవమేవాముత్యి పుణ్యచింతా

లోకః క్షయతేః బ్రహ్మవిదాచక్షురితరమ్ * బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి * తమేవ విదిత్యాది
మృత్యుమతీత్యాద్యాః.

యదపిచేదిముక్తం యజ్ఞాదికమాకాపేత్ విద్యేతి, తద్వస్తువిరోధాచ్చుత్తరమగమయా
లోచనయా ఛాంతఃకరణనైమగల్యద్వారేణ వివిదిషోత్పత్తావ్రమయజ్యతే, న హోర్వత్; * వివిది
ష స్త్రీకృవణాత్, వివిదిషాయాం బాకాయాం జ్ఞానోర్వత్ * మాదీనామేవాస్తరగ్లోపాయతాం
శ్రుతిరేవాహ * కాస్తా దాస్త ఉపరత స్తితిమస్యమాహితో భూత్వాఽఽత్తస్యేవాత్మానం
పశ్యేదితి. తదేవం జన్తాస్తరతానుష్ఠితానభిసంహితఫలవిశేషకమృత్యుదితకపాయస్య వివిదిషో
త్పత్తే నిత్యాం * సదేవ సోమ్యేదమగ్రీ ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయం * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ *
జ్ఞేష్ఠలం నిష్క్రియం కాస్తమ్ * ఆయమాత్మా బ్రహ్మ * తత్త్వమసీత్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానాద
విద్యా నివతాతే. వాక్యాభాజ్ఞానోపయోగించ శ్రీవణునననిదిభ్యాసనాని. శ్రీవణం నామ
వేదాస్తవాక్యాన్యజ్ఞైకత్వవిద్యాప్రతిపాదకానీతి తత్త్వదశాన ఆచార్యాన్యాయయుక్తాభా
గ్రహణమ్. ఏవమాచార్యోపదిష్టస్యాభాస్యస్వాత్మస్యేవమేవయుక్తమితిహేతుః ప్రతిష్ఠాపనం
మననమ్; ఏగద్విరోధ్యనాదిభేదవాసనానిరసనాయ అప్యైవాభాస్య అనవరతభావనా నిదిభ్యా
సనమ్. శ్రీవణాదినిరారస్తమస్తభేదవాసనస్య వాక్యాభాజ్ఞానమవిద్యాం నివతాయతీత్యేవం
రూపస్య శ్రీవణస్య అవక్యామేతమేవ పూర్వావృత్తం వత్తవ్యమ్. తచ్చ నిత్యానిత్యవస్తువివేకః,
శేషదమాదిసాధనసంపత్, ఇహముత్యఫలభోగవిరాగః, 1 ముముక్షుత్వంచేత్యేతస్సాధనచతుష్ట
యమ్. అనేన వినా జ్ఞాపానుపపత్తే, అభాస్యభావాదేవ ఇదమేవ పూర్వవృత్తమితి జ్ఞాయతే.
ఏతదుక్తంభవతి-బ్రహ్మస్వరూపాద్బ్రాహ్మిదకావిద్యామూలమపారమాధికం భేదదశనామేవ బద్ధ
మూలమ్, బద్ధకృపారమాధికః. సచ సమూహోఽపారమాధికకత్వాదేవ జ్ఞానైవ నివత్యా
తే. నివతాకాప్రాజ్ఞానం తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యమ్, తస్యైతస్య వాక్యజన్యస్య జ్ఞానస్య స్వరూ
పోత్పత్తౌ కార్యే వా కమాగాం నోపయోగః. వివిదిషాయామేవతు కమాగాముపయోగః.
సచ పాపమూలరజస్తమోనిబహూణద్వారేణ సత్త్వవిపృథ్వా భవతీతీమముపయోగమభిప్రీ
త్య * బ్రహ్మగా వివిదిష స్తీత్యుక్తమితి. అతః కమాజ్ఞానస్యాముపయోగాదుక్తమేవ సాధన
చతుష్టయం పూర్వావృత్తమితి వత్తవ్యమ్. ఇతి శ్రుతావశాత్.

అథ శ్రుతిర్థాత్.

అత్యోచ్యతే-యదుక్త మవిద్యానివృత్తిరేవ మోక్షః; సాచ బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ భవ
తీతి; తదభ్యుపగమ్యతే. అవిద్యానివృత్తయే వేదాస్తవాన్యైవిధిత్సితం జ్ఞానం హియాపమితి వివే
చనీయమ్. హి వాక్యాద్వాక్యాభాజ్ఞానమాత్రమ్, తత తత్త్వాలముపాసనాత్మకం జ్ఞానమితి. సతా
వద్వాక్యజన్యం జ్ఞానం, తస్య విధానమస్తరేణాదివాక్యాదేవ సిద్ధే, తావన్నాత్రేణావిద్యానివృత్త్య
నుపలభ్యేత్. సచ వాచ్యం, భేదవాసనాయామనిరస్తాయాం వాక్యమవిద్యానివరణకం జ్ఞానం న జ
నయతి, జాతేపి సవకస్య సహనైవ భేదజ్ఞానానివృత్తినాదోపాయ; చంద్రైకత్వే జ్ఞాతేఽపి,
ద్విచంద్రజ్ఞానానివృత్తివత్; అనివృత్తమపి ఛిన్నమూలత్వేన న బన్ధాయ భవతీతి. సత్యాం సామ

గి.బు.లు.౪-౪-౨౧ ౨ భాం.లు.౮-౨-౧ ౧౧ భాం.లు.౪-౨-౨ ౧౨ భాం.లు.౪-౨-౨
 ౨ భాం.లు.౮-౨-౨ ౧౩ భాం.లు.౪-౧-౧ ౧౩ " " ౨-౨-౨ ౧౪ భాం.లు.౪-౨-౨
 ౪ కర.లు.౧-౨-౧౪ ౧౦ బు.లు.౧-౪-౨ ౧౪ " " ౨-౨-౨ ౧౪ భాం.లు.౪-౨-౨
 ౪ బు.లు.౧-౪-౧౪ శ్రీ భాష్యమ్ - జిజ్ఞాసాధికరణమ్ ౧౪ భాం.లు.౪-౨-౨
 ౬ " " ౪-౪-౬ ౧౧ భాం.లు.౪-౧-౪ ౧౪ భాం.లు.౪-౨-౨

గాఢ్యం జ్ఞానానుత్పత్త్యనుపపత్తేః, సత్త్వామపి విపరీతవాసనానామాప్తోపదేశవిజ్ఞాదిభిరభావక
 జ్ఞానోత్పత్తిదశానాత్; సత్యం వాక్యాభజ్ఞానే, అవాదివాసనానామాప్తోపదేశవిజ్ఞానమను
 వతాత ఇతి భవతా స కక్యతే వత్తుమ్. భేదజ్ఞానసానుగాఢ్యం అపి వాసనానామిథ్యాహపత్వేన
 జ్ఞానోత్పత్త్యైవ నివృత్తత్వాత్, జ్ఞానోత్పత్తావపి మిథ్యాహపానాస్తస్యా అనివృత్తే నివతా
 కాస్తరాభావాత్కదాచిదపి వాస్యా వాసనానామనివృత్తిః. వాసనాకాయాం భేదజ్ఞానం చిన్న
 మూలముగ చానువతాత ఇతి బాలిశభాషితమ్. ద్విచప్రజ్ఞానాకా తు గాఢకసన్నిధావపి మిథ్యా
 జ్ఞానసాతోః పరమాధికతిమిరాదిదోషస్య జ్ఞానవిధ్యత్వాభావేన అనివృత్తత్వాన్నిధ్యాజ్ఞానాని
 వృత్తిరవిరుద్ధా; పరిబుష్టినూణభావతత్వేన భయాదికాయాంతునివతాతే, అపిచ భేదవాసనా
 నిరసనానా రేణ జ్ఞానోత్పత్తిమభ్యుపగచ్ఛతాం కదాచిదజ్ఞానోత్పత్తివన సత్యం, భేదవాసనానా
 అవాదికాలోపచితత్వేన పరిబుష్టత్వాత్, తద్విరోధిభావనానామిథ్యాత్వాదననా తన్నిరస
 నానుపపత్తేః, అతో వాక్యాభజ్ఞానాదస్య దేవ భ్యానోపాసనాదికబద్ధవాచ్యం జ్ఞానం వేదాస్త
 వ్యాకృతవిధిత్తితమ్. తథాచ శ్రుతియః * విజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకుపీత * అనువిద్య విజానాతి * ఓమ ||
 త్వేవాత్మాసంధ్యాయథ * నిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే * ఆత్మానమేవ భోకముపాసిత ||
 ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మత్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః * సోఽస్మేష్టవ్యస్స విజ్ఞా ||
 సితవ్యః * ఇశ్యేవమాద్యాః, అత్ర నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యనేనై కాథ్యాత్ * అనువిద్య విజా
 నాతి, * విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుపీతే త్వేనమాదిభిః వాక్యాభజ్ఞానం భ్యానోపకారకత్వాత్
 అనువిద్య విజ్ఞాయేత్యనూద్య, ప్రజ్ఞాం కుపీత, విజానాతీతి భ్యానం విధీయతే, శ్రోతవ్య ఇతి
 చానువాదః, స్వాధ్యాయస్వాధికార త్వేన అధీత వేదగి పురుషగి ప్రయోజనవదధావసోధిత్వ
 దశానా త్తన్నిణాయాయ శ్రవణే స్వయమేవ ప్రవతాత ఇతి శ్రవణస్య ప్రాప్తత్వాత్, శ్రవణ
 ప్రతిస్థాధికత్వాత్తననస్య మత్తవ్య ఇతిచానువాదః, తత్త్వాధ్యానమేవ విధీయతే, వత్తుతిచ ||
 వృత్తిరసక్యమపదేశాదితి, తదిదనుపనగోపాయతయా విధిత్తితం వేదనముపాసనమిత్యవగమ్యతే,
 విద్యుపాస్యోనక్యాతికరేణోపక్రమోపసంహారదశానాత్, * మనో బ్రహ్మేత్యుపాసితేత్యత్ర ||
 * భావిత తపతిన కీత్యా యశసా బ్రహ్మనచాసేన య ఏవం వేద * సన వేద అకృతోన్న స్యామః, ||
 ఆత్మేత్యేవోపాసిత * యస్తద్వేద యత్స వేద స మయైతదు క్త ఇత్యత్ర * అనుమ ఏతాం భగ ||
 వో దేవలాం భాగి యాం దేవతాముపాస్స ఇతి, భ్యానంచ తైలధారావదవిచ్ఛిన్న స్థితిసన్తాప
 నూపమ్, * ధ్రువా స్థితిః స్థితిలమ్బే సహగ్రన్థివాం విప్రమోక్ష ఇతి ధ్రువానూ స్థితి ||
 తేరపవగోపాయత్వ శ్రవణాత్, సాచ స్థితిదశాననమానాకారాః * భేద్యతే హృదయగ్రన్థి ||
 శ్చిద్యస్తే సహసంశయాః | కీయస్తే చాస్య కమాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే" ఇత్యనేనై
 కాథ్యాత్; ఏవంచ సతి * ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః ఇత్యనేన నిదిధ్యాసనస్య దశాననా
 పతా విధీయతే, భవతిచ స్థితేభావనాప్రకపాదశాననూపతా.

వాక్యకారేణైతత్సవణం ప్రపశ్యతమ్, * వేదనముపాసనం స్యా తద్విషయే శ్రవణాదితి |
 సవానూపనిమత్సు మోక్షసాధనతయా విహితం వేదనముపాసనమిత్యుక్తమ్, * సకృత్సృత్యయం

† అనివృత్తత్వాన్నిధ్యాజ్ఞానానుత్పత్తిః-సా.

కుయాచ్యుశ్చాభాగ్య కృతత్వాత్ ప్రయాజాదివల ఇతి పూజామకుం కృత్వా * సిద్ధం తు
 పాశునశక్త్యాదిని వేదనయనకృదావృత్తం మోక్షసాధనమితి నిశ్చయమ్. శ్చేతిపాశనం స్యాద్ధృవాను
 స్మృతిదాశానాన్నివారణాచ్యేతి తస్మైవ వేదనస్యపాశునయామ్య అనకృదావృత్తస్య ధ్రువా
 ను స్మృతిత్వముపవహితమ్. సేయం స్మృతిదాశానయాపా ప్రతిపాదితా. దశానయాపరాచ
 ప్రత్యక్షతాపత్తిః. ఏవం ప్రత్యక్షతాపన్నానుపవగసాధనభూతాం స్మృతిం విశిష్యతి - నాయ
 మాత్మా ప్రవచనేన లభ్యేన మేధయాన బలవనా శ్రుతేన, యమేదైవ వృణుతే తేన లభ్యస్త
 స్యైవ ఆత్మా వివృణుతే తమాం స్వామితి. అనేనవలక్రవణమనననిదిధ్యాసనానామాత్మప్రా
 ప్త్యనుపాయత్వముత్పాదయమేదైవ ఆత్మా వృణుతే తేనైవ లభ్య ఇత్యుక్తమ్. ప్రియతమ ఏవ
 హి వరణీయో భవతి, యస్యాయం నిరతిశయప్రియః స ఏవాస్య ప్రియతమో భవతి. యథాఽ
 యం ప్రియతమ ఆత్మాసంప్రాప్నోతి తథా స్వయమేవ భగవాన్ ప్రయతత ఇతి భగవదైవోక్తమ్ -
 * శ్చేమాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రితిపూజకమ్ | దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాము
 కయాన్తి తే ఇతి, * ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యథామహం సద మమ ప్రియ ఇతిచ. అతస్సా
 త్మాత్కారరూపా స్మృతిః శ్రవ్యమాగాత్యథాప్రియత్వేన స్వయమత్యథాప్రియా యస్య సవన
 పరేణాత్మనా వరణీయో భవతి తేనైవ లభ్యతే. తుర ఆత్మేత్యుక్తం భవతి. ఏవంయూపా ధ్రువాను
 స్మృతిరేవ భక్తిశబ్దేనాభిధీయతే; ఉపాశునపర్యాయత్వాద్భక్తిశబ్దస్య. అతఏవ శ్రుతిస్మృతిభి
 రేవమభిధీయతే శ్చేతమేవ విదిత్వారిమ్యుక్త్యమేతి శ్చేతమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి
 నాస్య; కుథా అయనాయ విద్యతే * సాహం వేదైషాతపసా నదాసేన వచేజ్యయా | శక్య
 ఏవంవిధో ద్రష్టం దృష్టవాసనిమాం యథా! భక్త్యా త్వనస్యయా శక్యః అహమేవంవిధోఽ
 జాన | జ్ఞాతం ద్రష్టంచ తత్వేన ప్రవేష్టుం తు నైషః * పురుషస్సపరగి పాశా భక్త్యా లభ్య
 స్త్వనస్యయేతి. ఏవంయూపాయా ధ్రువాను స్మృతేనాధనాని యజ్ఞాదీనికమాణితి * యజ్ఞాది
 శ్రుతేనశక్యవదిత్యభిధాస్యతే. యద్యపి వివిదిష స్తితి యజ్ఞాదమో వివిదిషోక్తౌ వినియుజ్యస్తే; తథాఽ
 పి తస్మైవ వేదనస్య భ్యాసయాపస్యాపారసారమప్తీయమానస్యాభ్యాసాధేయాతిశయాప్రయాగా
 దమవతామానస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వాత్ తదుత్పత్తయే సర్వాగ్యాశ్రమకమాణి యావ
 త్తేజమనుక్తేయాని. వక్ష్యతిచ - * ఆప్రయాగాత్తతాపి హి దృష్టమ్ * తస్మిన్మాత్రాది తు
 తత్కాయామైవ తద్దశానాత్ * సేవాకారత్వేనచేత్వాదిమ.

వాక్యకారశ్చ ధ్రువాను స్మృతేనావేదాదిభ్య ఏవ నిష్పత్తిమాహ * తల్లర్థవివేక
 విమోక్షాభ్యాసక్రియాకల్పాణానవసాదానుద్ధమేభ్య స్సంభవాన్నివారణాచ్య ఇతి. వివేకాదీ
 నాం స్వరూపంచాహ * జాత్యాశ్రయనిరుత్తాదుష్టాదన్నాత్కాయశుద్ధివివేక ఇతి. అత
 నివారణమేవ * ఆహారశుద్ధా సత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధా ధ్రువా స్మృతిరితి. * విమోక్షాగి కామాన
 భివ్యర్థిఇతి, * శ్చేత్త ఉపాసితేతి నివారణమేవ * ఆరమ్యగోసంశీలనం పునఃపునరభ్యాస ఇతి. నివార
 చనంచ స్తాతాముదాహృతం భావ్యకారేణ, * సేవా తద్భావభావిత ఇతి. * క్షయమహాయజ్ఞాద్య
 ముపాసం శక్తిరగి త్రియేతి. నివారణం శ్చక్రియావాసేవ బ్రహ్మవిదాం పరిష్క. శ్చేతమేకం వేదాను
 వచసేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యత్నేన దాసేన తపసాఽనాశితేనతిచ. * సేవ్యాజావదయాదా

శ్రీ భాష్యమ్ - జిజ్ఞాసాధికరణమ్
 ౧౦ / ౧౯ / ౧౪ / ౧౬
 బ్రహ్మసూత్రము ౧౧ శ్లోకములు

నాహింసాశాంతిః కల్యాణానాం నివచనం శాంత్యలభ్యః తేనామేవైష విరజో బ్రహ్మలోకః
 ఇత్యాది. దేవకాలవైగుణ్యాత్ శోకవస్త్యాద్యనుష్టచేత్స తద్భం దైవ్యమభావ్యత్యం మానోఽప
 సాద ఇతి. తద్విషయః యోఽపవసాదః. నివచనం, *నాయమాత్మా బలహింస లభ్య ఇతి.
 *తద్విషయః యజ్ఞ తుష్టిరుద్ధమ ఇతి. తద్విషయః యోఽనుద్ధమః. అతస్త్వోషశ్చ విరోధీత్యభః.
 నివచనమపి, *జ్ఞానోదాత్త ఇతి. ఏవం వియమయుక్తస్య ఆశ్రమవిహితకరూః సుసానేనైవ
 విద్యానిష్పత్తిరిత్యుక్తం ఇవతి. తథాచ శ్రుత్యంతరమ్ - *విద్యాగచావిద్యాశ్చ యస్తస్వరో
 భయంసహ. అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యా యాచ్యుతమన్నత ఇతి. అత్రావిద్యాశబ్దాభి
 హితం వణాశ్రమవిహితం కమః. అవిద్యయా-కమఃణా. మృత్యుం-జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి ప్రాచీ
 నం కమః, తీర్త్వా-అపోహ్య, విద్యయా-జ్ఞానేన, అమృతం-బ్రహ్మ, అన్నతే-ప్రాప్నోతీత్యభః.
 మృత్యుతరణోపాయతరూప్రతీతా అవిద్యా విద్యేతరద్విహితం కమైవ, యథోక్తమ్, —
 *ఇయాన సోపసుబహూక్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః. బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తీర్త్వం మృత్యు
 మవిద్యయేతి. జ్ఞానవిరోధిత కమః పుణ్యపాపమాపమ్; బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తి(వి)విరోధిత్వేన ఇనిష్టఫల
 తయా ఉభయోరపి పాపశబ్దాభిధేయత్వమ్. అస్య చ జ్ఞానవిరోధిత్వం జ్ఞానోత్పత్తిసేతుభూత
 శుద్ధసత్త్వివిరోధితస్తమోవివృద్ధిద్వాదేణ. పాపస్య చ జ్ఞానోదయవిరోధిత్వమ్ *ఏష ఏవాసాధు
 కమఃకారయతి తం యమథో విసేషతీతి శ్రుత్యాఽంగమ్యతే. రజస్తమసోయః-థాథఃజ్ఞానా
 వరణత్వం, సత్త్వస్య చ యథాథఃజ్ఞానసేతుత్వం భగవతైవ ప్రతిపాదితమ్; -శాంత్యాత్వం
 జాయతే జ్ఞానమిత్యాదినా. అతశ్చ జ్ఞానోత్పత్తయో పాపం కమః నిరసనీయమ్, తన్నిరసనశ్చ
 అసభిసంహితఫలేనానుష్ఠేనేన కమఃణా; తథాచ శ్రుతిః *ధీమేఃణ పాపనుపనునతీతి.

అదేవం బ్రహ్మపాత్రిసాధనం జ్ఞానం సవాశ్రమకరూపేతమ్. అహో-పేక్షిత
 కమఃస్వరూపజ్ఞానం కేవలకమఃణామల్పాస్థిరఫలత్వజ్ఞానశ్చ కమఃమూమాంసావసేయమితి
 సైవాపేక్షితా బ్రహ్మజ్ఞానామాగిపూర్వకస్య తా వక్తవ్యా. అపిచ నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదయశ్చ
 మీమాంసాశ్రవణమస్తదేణ స సంపత్స్యన్తే. ఫలకరతేజితకన్యతాధికారివిశేషవిశ్చూద్యతే
 కమఃస్వరూపశత్యలత్తిరత్వాస్థితత్వాత్త్వనిత్యత్వాదీనాం దురవబోధత్వాత్. ఏషాం సాధన
 త్వశ్చ వినియోగావసేయమ్. వినియోగశ్చ శ్రుతిలిక్షాదిధ్యాయ సచ తాతేయః. ఉద్ధి
 థాయపాసనాని కమఃసమృద్ధ్యథాఃస్యపి బ్రహ్మదృష్టిరూపాశి బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షాణీతి ఇహైవ
 చిన్తనీయాని. తాస్యపి కమాణ్యసభిసంహితఫలాని బ్రహ్మవిద్యోత్పాదకానితి తత్సాధుజ్ఞాపాద
 నాన్యేతాని సుతరానిహైవ సంగతాని. తేషాశ్చ కమఃస్వరూపాధిగమాపేక్షా సవశమృతా.
 ఇతి లఘుసిద్ధాంతః.

అథ మహాభాషకపక్షః.

యదప్యాయః-అశేషవిశేషప్రత్యసం చిన్తాత్రం బ్రహ్మైవ పరమాథః, తదతిరేకివానా
 విధజ్ఞాతృజ్ఞేయతత్త్వతజ్ఞానభేదాది సవక్తవ్యేనైవ పరికల్పితం మిథ్యాభూతమ్. *అదేవ సా
 మ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్ *అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్యమ
 గ్రాహ్యమగోత్రమపణమచక్షుశ్రోత్రం తదఘోషపాదం నిత్యం విభం సవశగతం సుసూక్ష్మం

యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః * సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ శానిష్కలం నిష్క్రియం
 కాంతం నిరవద్యం నిరజ్జనమ్ * యస్యామరం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః. అవిజ్ఞా
 తం విజానతాం విజ్ఞాతమవిజానతామ్ * సద్వృత్తాస్త్యార్థం పశ్యేనామకేమనారం మన్వి
 థాః * తేనన్తో బ్రహ్మ * తేషాం సవశాం యదయమాత్మా * నేహ నానాస్తి శ్చైవ * మృత్యోస్స
 మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి * యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి
 యత్ర త్వస్య సవశమాత్మైవాభూత్ తత్కేవళం పశ్యత్ తేన కం విజానీయాత్ శివాదాఽఽ
 రమ్యం వికారో నామధేయమ్ మృత్తికేత్యేన సత్యమ్ * యదా హ్యేవైవ వితస్తిన్నదరమ
 స్తరం మరుతే, అథ తస్య భయం భవతి * సస్థానతోఽపి పరస్త్వభయలింగం సవశాత్ హి *
 మాయామాత్రం తు కాశ్చేన్యనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్. * ప్రత్యక్షమితభేదం యత్సతా
 మాత్రమగోచరమ్. వచసామాత్మసంబేద్యం తజ్జ్ఞానంబ్రహ్మసంజ్ఞితమ్ * శ్లోకసవ్యయామత్యస్త
 నిమగ్నం పరమాథాతః. తమేవాథాస్వరూపేణ భ్రాన్తిదశావరఃస్థితమ్. * పరమాథాస్వ
 మేవైవో నాన్యోఽస్తి జగతశుగే * యదేతద్భృత్యేతే మారణమేతజ్జ్ఞానాత్మసస్తవ. భాగ్యైర్విజ్ఞా
 నేన పశ్యన్తి జగద్రూపమయోగినః * జ్ఞానస్వరూపమఖలం జగదేతదబుద్ధయః. అథాస్వరూపం
 పశ్యన్తో భ్రామ్యన్తే మోహసంప్లవాయేతు జ్ఞానవిదమృద్ధచేతసస్తేఖలం జగత్. జ్ఞానాత్మకంప్ర
 పశ్యన్తి త్వద్రూపం పరమేశ్వర. శిశ్యోత్ పరదేహీమ సతోఽప్యేకమయం హి యత్. విజ్ఞానం
 పరమాథా హి ద్వైతినోఽతథ్యదశాసః * యద్యన్యోఽస్తి పరః తోఽపి మత్తః పాథి
 వసత్తమ్. తదైవోఽహమయంచాన్యో వత్తుమేవమపిమ్యతే * మేమరద్ధవిభేదేన భేదవృద్ధాది
 సంజ్ఞితః. అభేదవ్యాప్తిరేవామోస్తథాఽపి పరమాత్మనః శోనోఽహం సచ త్వం సచ సవశ
 మేతదాత స్వరూపం త్వజ భేదమోహమ్. ఇతిరితస్తేన సరాజవర్ణస్తత్కాజ భేదం పరమాథా
 దృష్టిః. శ్లోవిభేదవనకే జ్ఞానే నాశమత్యన్తికం గతే. అత్తన్తో బ్రహ్మణో భేదమనంతం క. కరి
 వ్యతి శోతహమాత్మా గుడాశేన సవశాత్కాశయస్థితః * తేత్రర్థరూపి మాం విద్ధి సవశాత్తేన
 భారత శోనోఽస్తి వినాయకస్యైవ యా భూతం చరాచరమ్. ఇత్యాదిభివాస్తుస్వరూపాపదేక
 వైకాన్తైర్నివాదాశేవచింత్యం బ్రహ్మైవ సత్యమ్, అన్యత్సవశం మిథ్యైత్యభిధానాత్

మిథ్యాత్వం నామ, ప్రతీయమానత్వపూర్వకయథావస్థిగివస్తుజ్ఞాననివర్తకత్వమ్.
 యథా రజ్జ్వద్యధిష్ఠానసహజే. తోషవశాద్ధి తత్ర తత్కల్పనమ్. ఏవం చింతాత్రవప్రమీ పరే
 బ్రహ్మణి తోషపరికల్పితమిదం దేవతిర్యక్తుమ్యస్థావరాదిభేదం సవశం జగద్యథావస్థితబ్రహ్మస్వ
 రూపావశాధర్యాధ్యం మిథ్యామృతమ్. తోషశ్చ స్వరూపతిరోధానవివిధవిచిత్రవిశేషాదపి సదసద
 నివాచనీయానాద్యవిద్యా. శ్లోకేన హి పరీత్యాధాః * తేషాం సత్యానాం సత్యామృతమపి
 ధానమనోనోదాసీన్నోదాసీత్తదాసీ తమ అసీత్ తమసా సూతమగ్రే ప్రతీతమ్ * మాయాంతం
 ప్రకృతిం విద్యాన్త్యాన్త్యనంతం మహేశ్వరమ్ శ్లోకేన మాయాభిః పురుషాపతయతే * మమ మాయా
 దురత్యయా * అనాదిమాయయా నుప్తో యదా శివః పరిబుద్ధ్యతే * ఇత్యాదిభివాదాశేవచింతా
 త్రం బ్రహ్మైవ అనాద్యవిద్యయా సదసదనివాచ్యయా తిరోహితస్వరూపం స్వగతనానాత్వం పశ్య

విద్యాభ్యాసోదాహరణ: నమః, అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయతయూ నిర్యోగమస్యాపి కాశ్చక్రమ్య
 శిశ్యోతిష్టేమేన స్వగణకామూ యతేతత్త్వేనమాదేభిరదావలమ్బినో బాధ్యత్వం ప్రపత్త్యతః
 సత్యమ్, పూర్వాపరావచ్చేదే పూర్వకాస్త్రవన్తాక్షకాస్త్రస్య నిరవకాశక్వాతేన బాధ్యత
 ఏవ, నేదాస్తవాశ్చ్యేవ్యపి సగుణబ్రహ్మోపాసనపరరాగాం శ్వాస్త్రాణామయమేవ న్యాయః, నిగుణ
 త్వాత్పరస్య బ్రహ్మణః, నమః, శ్చ యస్సవశాత్తస్సవశాత్ శిష్యరాజస్య కత్తిమివిధైవ క్రూయతే
 స్వాభావో జ్ఞానబలక్రియాచ * సత్యకామస్యశ్శనంకల్ప ఇత్యాదిబ్రహ్మర్వయామప్రతిపాదనపరరాగాం
 శ్వాస్త్రాణాం కథం బాధ్యశ్యమ్? నిగుణవాక్యసామన్యాదితి బ్రూమః, ఏతదు కం భవతి—
 * శిష్యులమనన్వప్రాస్యమిదమిహ * సత్యం జ్ఞానమవస్తం బ్రహ్మ * నిగుణం సర్వజ్ఞ సమిత్వాది
 బాక్యాని నిరస్తనమస్తవిశేషకూటస్థనిత్యచైతన్యం బ్రహ్మేతి ప్రతిపాదయన్తి, ఇతరాణిచ
 సగుణమ్, తథయవిధవాక్యానాం విరోధే తేనైవాపచ్చేదన్యాయేన నిగుణవాక్యానాం గుణా
 పేక్షత్వేన పరత్వాద్వరీయ స్త్వమితి సరిశ్చేదమీదమ్.

సమచ * సత్యం జ్ఞానము న్నం బ్రప్తేత్యత్ర సత్యజ్ఞానాదయో గుణాః ప్రతియస్తే; సత్య
 చ్యుతే; సాయానాధికరణ్యైర్న కాకాత్వప్రతితే. అనేకగుణవిస్తారాధానే పృథాకాత్వము
 విరుద్ధమితిచేత్; అసభిధానజ్ఞో దేవానాంబ్రహ్మణః. ఏకాకాత్వం నామ సమాపదానామతైకత్వమ్,
 విశిష్టపదాథానాభిధానే విశేషభేదేన పదానామకాకాత్వోపపత్తీనీయమ్. తత్తత్తైకాకాత్వం
 నసిద్ధ్యతి. ఏవంతహి సమాపదానాం పర్యాయతా స్యాత్; అవిశిష్టాథానాభిధాయిత్యాత్.
 ఏకాకాత్వాభిధాయిత్యైకమ్యుపయాయత్వయవహితమనా. శ్శబ్ద. ఏకత్వతాత్పర్యనిశ్చయాజ్ఞే
 స్యైవాకాశ్య తత్తత్పదాకాశ్యోధిప్రత్యసిత్యుపరత్వేన సమాపదానామకాకాత్వమేకత్వమేకాకాత్వ
 ముపయాయతాచ. ఏతదుక్తంభవతి-లక్షణతః. ప్రతిపత్తవ్యం బ్రహ్మ సకలేతరపదాకాశ్యోధి
 రూపమ్. తద్విరోధిరూపం సమామనన మదత్రియేణ ఫలతోక్త్యవస్యతే. తత్ర సత్యపదం వికారా
 న్నవత్వేన అసత్యాద్యన్యునో వ్యావృత్తబ్రహ్మపరమ్, జ్ఞానమదజ్ఞా అన్యాధీనప్రకాశజడయాపా
 ద్యన్యునో వ్యావృత్తపరమ్. అసత్తమదజ్ఞా జేత. కాలతో వస్తుతత్వ పరిచ్ఛిన్నాద్యావృత్త
 పరమ్. సచ వ్యావృత్తిభావనూచోఽభావనూచో వా ధమిణి, అపిచ సకలేతరవిరోధి బ్రహ్మైవ.
 యథా శాస్త్ర్యాదేః శాస్త్ర్యాదివ్యావృత్తిస్తత్తత్పదాకాశ్యయవహితేన సధమాన్తరమ్; ఏవ మేక
 స్యైవ వస్తువస్యకలేతరవిరోధ్యాకారతామవగమయదకాశ్యతరమేకాకాశ్యమపయాయన్నా పద
 త్రయమ్. తస్మాదేకమేవ బ్రహ్మస్వయంత్యోక్తినిధూతనిధిబుధిశేషమిత్యుక్తం భవతి. ఏవం
 వాక్యాకాశ్యప్రతిపాదనే సత్యేవ * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర అసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమిత్యాదిని
 రైకాకాశ్యమ్. * యోతోవా ఇమానిభూతాని జాయస్తే * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర అసీత్-అత్తా
 వా ఇవమేక ఏవైగ్ర అసీత్ ఇత్యాదినిజాగత్కారణతయోపలక్షితస్య బ్రహ్మగుప్తయవ
 మిదముచ్యతే * సత్యం జ్ఞానమున న్నం బ్రప్తేతి. తత్ర సమాకాశాప్రత్యయన్యాయేన కారణవా
 త్యేషు సమామ సహితీయవిహితీయవ్యావృత్తమద్వితీయం బ్రహ్మవగతమ్. జగత్కారణతయో
 పలక్షితస్య బ్రహ్మణోఽద్వితీయస్య ప్రతిపాదయిషి. తం న్యరూపం తదవిరోధేన వత్తవ్యమ్. అద్వితీ

౧ శ్రీ. బ. ౬-౧౯
౨ తత్వజ్ఞానాదిపదానాం

యత్ప్రశుభాకారాత్ ౭పి సద్వృత్తీయతాం స సమాత్తే, అన్యథా నిరర్థకం సోమకాణమిత్యాదిభిశ్చ, విరోధః, అతశ్చైతద్దక్షణవాక్యమభ్యంతరసమేవ ప్రతిపాదయతి.

సనుచ, సత్యజ్ఞానాదిపదానాం స్వార్థప్రహారేన స్వార్థవిరోధివ్యాప్తవస్తు స్వరూపోపస్థాపనపర్యే లక్షణా స్యాత్. నైష రోపః, అభిధానవృత్తేరపి తాత్పర్యవృత్తేబలీ యస్త్యతే. సామాన్యాధికరణ్యస్య హ్యేక్య ఏవ తాత్పర్యమితి సవకసమ్మతమ్. సనుచ, సవకపదా నాం లక్షణా నదృష్టచరీ. తతః కిమ్? వాక్యతాత్పర్యావిరోధే సత్యేకస్యాపి నదృష్టా; సమాభివ్యా హృతపదసముదాయస్యైతత్తాత్పర్యమితి నిశ్చితే సతి ద్వయోస్త్రీయాణాం సవేషాం వా తద విరోధాయ ఏకస్యైవ లక్షణా ననోపాయ. తథాచ శాస్త్రీస్థైరభ్యుపగమ్యతే. కాయవాక్యార్థా వాదిభిరాకాకవాక్యేషు సవేషాం పదానాం లక్షణా సమాశ్రీయతే. అస్మాదకాయపవ లిజా జే ముఖ్యవృత్తత్వాత్, లిజాదిభిఃక్రియాకాయకం లక్షణయా ప్రతిపాద్యతే, కాయాన్వితస్వార్థాభి ధాయనాం చేలి రేషాం పదానామపూర్వకాయాన్విత ఏవ ముఖ్యార్థఃఇతి క్రియాకాయాన్విత ప్రతిపాదనం లాక్షణికమేవ. అతో వాక్యతాత్పర్యావిరోధాయ సవకపదానాం లక్షణా ౭పి సదోపః, అత ఇదమేవాథకబాతం ప్రతిపాదయన్తో నేదాన్తాః ప్రచూణమ్. ప్రత్యక్షాదివిరోధేచ శాస్త్రీశ్చ బలీయ స్త్వముక్తమ్. సతిచ విరోధే బలీయ స్త్వం వక్తవ్యమ్. విరోధ ఏవ న దృష్టతే, నివిశేషసన్తాత్రబ్రహ్మగ్రాహిత్యాత్ప్రీత్యుత్పత్త్య. సనుచ ఘటో ౭ స్తీ తీ నానాకారవస్తు విషయం ప్రత్యక్షం కథమివ సన్తాత్రగ్రాహిత్యుచ్యతే? విలక్షణగ్రహణాభావే సతి సవేషాం జ్ఞానానామేకవిషయత్వేన భారావాహికవిజ్ఞానవ దేశవ్యవహారసేతుతైవ స్యాత్. సత్యం, తద్దే వాత్ర విచ్యతే. కథమ్? ఘటో ౭ స్తీత్యత్ర అస్తిత్వం తద్దేదశ్చ వ్యవహీయతే; సచద్వయోరపి వ్యవహారయోః ప్రత్యక్షమూలత్వం సంభవతి, తయోభిన్నకాలజ్ఞానఫలత్వాత్, ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య హైకత్యుణవతిత్వాత్. తత్ర స్వరూపం వా భేదో వా ప్రత్యక్షస్య విషయ ఇతి వివేచనీయమ్. భేదగ్రహణస్య స్వరూపగ్రహణతత్ప్రీతియోగి స్థరణసవ్యపేక్షత్వాదేన స్వరూపవిషయత్వమవశ్యా శ్రయణీయమితి సభేదా ప్రత్యక్షేణ గృహ్యతే. అతో భ్రాన్తిమూల ఏవ భేదవ్యవహారః. కిచ్చ, భేదోనాను కశ్చిత్పదార్థో న్యాయవిద్భిషికరూపయితం స శక్యతే. భేదత్తావన్న వస్తుస్వరూపమ్, వస్తుస్వరూపే గృహీతే స్వరూపవ్యవహారవత్ సవకస్తాద్భేదవ్యవహారప్రసక్తేః. సచవాచ్యం, స్వ రూపే గృహీతే ౭పి భిన్న ఇతి వ్యవహారస్య ప్రతియోగి స్థరణసవ్యపేక్షత్వాత్ తత్స్థరణాభావేన తదాసీమేవ సభేదవ్యవహార ఇతి. స్వరూపరూత్రభేదవాదికో హి ప్రతియోగ్యపేక్షాచ నోత్ప్రే క్షీయం తుమా, స్వరూపభేదయోస్వరూపత్వావిశేషాత్. యథా స్వరూపవ్యవహారో స ప్రతి యోగ్యపేక్షా, భేదవ్యవహారో ౭పి తద్దేవ స్యాత్, హస్తః కర ఇతివత్ ఘటో భిన్న ఇతి పరూకా యత్వంచ స్యాత్. నాపి ధమకః. ధమకత్వే సతి తస్య స్వరూపాద్భేదో ౭వశ్యాశ్రయణీయః, అన్యథా స్వరూపమేవ స్యాత్. భేదేచ తస్యాపి భేదవృద్ధమన్తస్యాపీత్యనవస్థా. కిచ్చ బాత్వాది విశిష్టవస్తుగ్రహణే సతి భేదగ్రహణం, భేదగ్రహణే సతి బాత్వాదివిశిష్టవస్తుగ్రహణమిత్యన్యోన్యాయ శ్రయణమ్. అతో భేదస్య దునికరూపత్వాత్సన్తాత్రస్యైవ ప్రకాశకం ప్రత్యక్షమ్.

శిష్య భుటోఽస్తి పుటోఽస్తి భుటోఽనుభూయతే పుటోఽనుభూయత ఇతి సమే-
 రదాథా-స్సత్తానుభూతిభుటితా ఏవ దృశ్యతే. అత్ర సవానాను ప్రతిపత్తిమ సన్తాత్రమనువరా-
 మానం దృశ్యతే ఇతి తదేవ పరమాథా-1. విశేషాన్తు వ్యావరూమానానతయా అపరమాథా-1.
 రజ్జుసపా-దిపత్, యథా రజ్జురధిష్ఠానతయా అనువరామానా పరమాథాసతీ; వ్యావరూమా-
 నాన్సపా-భూచకనామ్ముధారాచయోఽపరమాథా-1. పనుచ రజ్జుసపా-దా రజ్జురియం స సమా-
 థిత్వాదిరజ్జుదృశ్యధిష్ఠానయాథాథాన్యజ్ఞానేన బాధితత్వాత్ సపా-దేరపారమాథ్యామ్; స వ్యా-
 వరూమానత్వాత్; రజ్జుదేరపి పారమాథ్యాం, నానువర్తమానతయా, తిష్ఠ్యబాధిత-
 త్వాత్. అత్రేతే భుటాదీనామబాధితానాం కథమపారమాథ్యామ్! ఉచ్యతే. భుటాదా-
 దృష్టా వ్యాప్తలిః, సా తియాపేతి వివేదనీయమ్; తిం భుటోఽస్తిత్వత్ర జటాచ్యభావః;
 సిద్ధం తహి- భుటోఽస్తిత్వనేన పటాదీనాం బాధితత్వమ్; అతో బాధఫలభూతా విషయ-
 నివృత్తివాన్యవృత్తిః, సా వ్యావరూమానానామపారమాథ్యాం సాధయతి, రజ్జువత్సన్తాత్ర-
 మబాధితమనువరా-తే, తస్మాత్సన్తాత్రాతిరే- సమామపరమాథా-1. ప్రయోగశ్చ భవతి-
 సత్ పరమాథా-1. అనువరామానత్వాత్ రజ్జుసపా-దా రజ్జుదిపత్. భుటాచయోఽపర-
 మాథా-1. వ్యావరూమానత్వాత్, రజ్జుదృశ్యధిష్ఠానసపా-దిపదితి. ఏవంసత్యమనువరా-మానా-
 అనుభూతిరేవ పరమాథా-1. సైవ సతీ. పనుచ సన్తాత్రమనుభూతే-విషయతయా తతో భిన్నమ్.
 మైవమ్. భేదో హి ప్రత్యక్షావిషయత్వాద్భుటానామత్వాచ్చ పురస్తాదేవ నిరస్తః. అతఏవ సతో-
 ఽనుభూతివిషయభావోఽపి స ప్రమాణపదవీదునుసరతి; తస్మాత్సదనుభూతిరేవ. సాచ స్వతస్సిద్ధా,
 అనుభూతిత్వాత్; అన్యతస్సిద్ధా భుటాదిపదననుభూతిత్వప్రసక్తః; శిష్య అనుభవాపేక్షా చాను-
 భూతేహ శక్త్యా కల్పయితుమ్; సత్తయైవ ప్రకాశమానత్వాత్; సవ్యానుభూతివారూమానా-
 భుటాదిపదప్రకాశా దృశ్యతే; యేన పరాయ తప్రకాశాఽభ్యుపగమ్యత.

అభైవం మనుషే-తత్సన్నాయామప్యనుభూతో విషయమాశ్రమవభావతే, భుటోఽను-
 భూయత ఇతి. సహి కశ్చిత్ భుటోఽయమితి జానా తదానీమేవావిషయభూతామనిదంభావానును-
 భూతిమప్యనుభవతి. తస్మాత్, భుటాదిప్రకాశనివృత్తౌ చక్షురాదికరణసన్నికమావత్ అనుభూతే-
 స్పర్శావ ఏవ పేతుః; తదనంతరమ్ అథాగతాదాదిత్కప్రకాశాత్యయలిక్లేనానుభూతిరనుమీ-
 యతే; ఏవంతహి- అనుభూతేరణచాయా అథావజ్జడత్వమాపద్యత ఇతిచేత్, తిమిదమణడత్వం-
 నాను! సతావత్ స్వసత్తాయా. ప్రకాశావ్యభిచారః, ముఖాదివృషి తత్సంభవాత్; సహి కదా-
 చిదపి ముఖాచయస్సన్తో నోపలభ్యతే; అతోఽనుభూతిస్స్వయమేవ నానుభూయతే, అథా- వైరం-
 స్పృశతోఽన్యల్యగ్రస్య స్వాత్సర్వకావదశశక్యత్వాదితి. తదిదమనాకలితానుభవవిభవస్య స్వమతి-
 విజృంభిగమ్, అనుభూతివ్యతిరేకినో విషయధర్మాస్య ప్రకాశస్య యాపాదిపదనుపలభ్యే; ఉభ-
 యాభ్యుపేతానుభూత్యైవాశేషవ్యవహారోపమత్ ప్రకాశాభ్యుధర్మాకల్పనానుపపత్తేశ్చ. అతో-
 నానుభూతిరనుమీయతే. నాపి జ్ఞానావైరసిద్ధా, అపితు సహం సాధయ వ్యనుభూతిస్స్వయ-
 మేవ సిద్ధ్యతి. ప్రయోగశ్చ - అనుభూతిః అపన్యాధీనస్వధర్మావ్యవహారా, స్వసంబంధాదథా-
 వైరే తద్ధర్మావ్యవహారపేతుత్వాత్; యస్యసంబంధాదథా- వైరే యద్ధర్మావ్యవహారపేతుః,

స తయోస్వస్తిన్నవన్యాధీనో దృష్టః, యథా చూపాదిశ్చాక్షుషత్వాణా. చూపాదిహి౯ పృథి
వ్యాణా స్వసంబద్ధాచ్ఛాక్షుషత్వాది జనయన్ స్వస్తిన్న చూపాదిసంబద్ధాధీనశ్చాక్షుషత్వాణా.
అతోఽనుభూతిరాత్మనః ప్రకాశమానత్వే ప్రకాశతే ఇతి వ్యవహారేచ స్వయమేవ సేతుః.

సేయం స్వయంప్రకాశానుభూతిని౯త్వాచ, ప్రాగభావాద్యభావాత్; తదభావశ్చ
స్వతస్సిద్ధత్వాదేవ. చూపానుభూతేస్వతస్సిద్ధానూః ప్రాగభావః స్వతోఽవ్యతో వా అచగన్తుం
శక్యతే, అనుభూతిస్వాభావమచగమయన్తి సతీ తాపన్నావగమయతి, తస్మాత్స్వత్వే విరోధాదేవ
తదభావో వాస్తీతి కథం సా స్వాభావమచగమయతి? ఏవమసత్యపి నావగమయతి; అనుభూతి
స్వయమసతీ స్వాభావే కథం ప్రమాణం భవేత్? నావ్యవ్యతోఽచగన్తుంశక్యతే, అనుభూతే
రసవ్యగోచరత్వాత్. అన్యః ప్రాగభావం సాధయత్ ప్రమాణమే అనుభూతిరియమితి విషయా
కృత్య తదభావం సాధయేత్. స్వతస్సిద్ధత్వేన ఇయమితి విషయాకారావహ౯త్వాత్, స తత్త్వా
గభావోఽవ్యతశ్చక్యావగమః. అతోఽన్యః ప్రాగభావాభావాదుశ్చత్తివ౯శక్యతే పక్షమిచ్ఛ్య
త్పక్షిప్రతిసంబద్ధాశ్చాన్యేఽపి భావవికారాన్తస్యా సనన్తి, అనుత్పన్నేయమనుభూతిరాత్మని నానా
త్వమపి నవహతే, వ్యాపకవిరుద్ధోపలభ్యే. చూపానుత్పన్నం నానాభూతం దృష్టమ్. భేదాదీనా
మనుభూత్యేనచ చూపాదేవ అనుభూతిధర్మత్వం నసంభవతి. అతోఽనుభూతేరనుభవస్వ,
చూపత్వాదేవాన్యోఽపి కశ్చిదనుభావో నాన్యోధర్మః. యతో నిధూ౯తనిభిలభేదా సంవిత్,
అతఏవ నాన్యాస్వరూపాశ్చిరత్త ఆశ్రయో జ్ఞాతా నామ కశ్చిదస్తీతి స్వప్రకాశచూపా సైవ ఆత్మా,
అబడత్వాచ్చ. అనాత్మత్వవ్యాప్తం జడత్వం సంవిది వ్యాపతకమానమనాత్మత్వమపి హి సంవిదో
వ్యాపతకయతి.

సనుచ, అహం జానాగూతి జ్ఞాతృతా ప్రతీతసిద్ధా; సై వమ్; సా భ్రాన్తిసిద్ధా, రజత
తేన శుక్తికలస్య; అనుభూతేస్వాత్మని కత౯త్వాయోగాత్. అతో మనుష్యోఽహమిత్యత్య
న్తబహిభూ౯తమనుష్యత్వాదివిత్ప్రసిద్ధాత్తాభిమానవత్ జ్ఞాతృత్వమప్యగ్యన్తమ్. జ్ఞాతృత్వం
హి జ్ఞానక్రియాకత౯త్వమ్, తచ్చ విక్రియూత్తకం జడం వికారిద్రవ్యాహంకారగ్రన్థివమ్ అవిక్రి
యే సాక్షిణి చిత్తాత్రాత్మని కథమివ సంభవతి? దృశ్యధీనసిద్ధిత్వాదేవ చూపాదేరివ కత౯త్వా
దేనా౯త్తధర్మత్వమ్, సుషుప్తిచూచ్ఛాణా౯ అహంప్రత్యచూపాయేఽప్యాత్మానుధవదత౯సేవ
నాత్మనోఽహంప్రత్యయగోచరత్వమ్. కత౯త్వే అహంప్రత్యయగోచరత్వే చాత్మనోఽభ్య
పగమ్యనూనే దేహస్యేవ జడత్వపరాత్పరాత్మత్వాదిప్రసక్తో ముషురికారః. అహంప్రత్యయ
గోచరాత్ కత౯త్వయా ప్రసిద్ధాద్దేహో౯ తస్మి౯ యాఫలస్వగా౯ దేహో౯ క్తురాత్మనోఽవ్యక్త్యం
ప్రమాణికానాం ప్రసిద్ధమేవ, తథా అహమథా౯జ్ఞాతురపి విలక్షణస్సాతీ. ప్రత్యగాత్మేతి ప్రతీప
త్తవ్యమ్. ఏవమవిక్రియానుభవస్వరూపస్యైవాభివ్యక్తకో౯శకోఽప్యహక్తారస్వాశ్రయతయా తనుభి
వ్యనన్తి. ఆతస్యతయా అభివ్యక్త్యాభివ్యక్తాననుభివ్యక్తాకారాం స్వభావ౯దప౯ణజలభిణ్ణాదిహి౯ ముఖ
చంద్రబిమ్బగోత్పాదికమాత్మప్రతయాభివ్యనన్తి. తత్త్వతోఽయం జానామ్యహమితిభ్రమః, స్వ
ప్రకాశాయా అనుభూతేః కథమివ తదభివ్యక్త్యజడచూపాహంకారేణాభివ్యక్త్యమితి మావోచః.

తత్త్వసాధికరణమ్ కదాచిదపి గ్రహణాదశానాదనుపపత్తేశ్చ, కేనచిద్విశేషేణ ఇదమిత్థమితి హి సవాక ప్రతీతిరుపజాయతే, త్రికోణసాన్నాది సంస్థానవిశేషేణ వినా కన్యచిదపి పదార్థకస్య గ్రహణాయోగాత్. అతో నివికల్పకమేకజాతీయ ద్రవ్యేషు ప్రథమపిణ్డగ్రహణమ్; ద్వితీయాదిపిణ్డ గ్రహణం సవికల్పకమిత్యుచ్యతే. తత్ర ప్రథమపిణ్డ గ్రహణే గోత్వాదేరనువృత్తాకార తా వప్రతీ యతే, ద్వితీయాదిపిణ్డగ్రహణేష్వేవానువృత్తిప్రతీతిః. ప్రథమప్రతీత్యనుసంహితవస్తుసంస్థాసరూప గోత్వాదేరనువృత్తిధనుఃవిశిష్టత్వం ద్వితీయాదిపిణ్డగ్రహణావసేయమితిద్వితీయాదిపిణ్డ! గ్రహణస్య సవికల్పకత్వమ్. సాన్నాదివస్తుసంస్థాసరూపగోత్వాదేరనువృత్తిచా ప్రథమపిణ్డగ్రహణే గృహ్యత ఇతి ప్రథమపిణ్డగ్రహణస్య నివికల్పకత్వమ్; నపున సంస్థాసరూపజాత్యాదేరగ్రహణాత్; సంస్థాసరూపజాత్యాదేరప్యేద్విముక్త్యావిశేషాత్ సంస్థానేన వినా సంస్థానినః ప్రతీత్యనుపపత్తేశ్చ ప్రథమపిణ్డగ్రహణేఽపి సంస్థానమేన నస్తు ఇత్యమితిగృహ్యతే. అతో ద్వితీయాదిపిణ్డగ్రహణే షు గోత్వాదేరనువృత్తిధనుఃవిశిష్టతా సంస్థానినత్ సంస్థానవచ్ఛ సవదైవ గృహ్యత ఇతి తేషు సవికల్పకత్వమేన. అతః ప్రత్యక్షస్య కదాచిదపి న నివికల్పకమిష్యమిష్యమ్.

అతఏన సవకత్ర భిన్నాభిన్నత్వమపి నిరస్తమ్. ఇదమిత్థమితి ప్రతీతావదమిత్థమృణ్వ యోరై క్యం కథమివ ప్రత్యేతం కక్యతే? తత్ర ఇత్థమృణ్వసాన్నాదిసంస్థానవిశేషః. తద్విశేష్యం ద్రవ్యమిదమంశ ఇత్యనయోరై క్యం ప్రతీతిపరాహతమేన. తథాహి-ప్రథమమేన వస్తు ప్రతీయ మానం సకలేతరవ్యాప్యత్తమేన ప్రతీయతే. వ్యాప్యత్తిశ్చ గోత్వాదిసంస్థానవిశేషవిశిష్టతయేతమితి ప్రతీతే. సవకత్ర విశేషణవిశేష్యభావప్రతిపత్తౌ తయోరత్యస్తభేదః ప్రతీత్యైవ సువ్యక్తః. తత్ర దణ్డకుణ్డలాదయః పృథక్సంస్థానసంస్థితాః స్వనిష్ఠాశ్చ కదాచిత్ క్వచిద్భివ్యాన్తరవిశేషణతయాఽవ తిష్టంతే. గోత్వాదయస్తు ద్రవ్యసంస్థానతయైవ పదార్థకభూతాస్సంతే ద్రవ్యవిశేషణతయాఽవ స్థితాః. ఉభయత్ర విశేషణవిశేష్యభావస్సమానః. తతఏన తయోకభేదప్రతిపత్తిశ్చ. ఇయాంస్తు విశేషః-పృథక్స్థితిప్రతిపత్తియోగ్యా దణ్డాదయః, గోత్వాదయస్తు, నియమేన తదనహాఇతి. అతో వస్తువిరోధః ప్రతీతిపరాహత ఇతి ప్రతీతిప్రకారనిష్ణావాదేవోచ్యతే. ప్రతీతిప్రకారో పి. ఇదమిత్థమిత్తేన సవక-సవ్యతః. తదేతత్ సూత్రకారేణ * చైకస్మిన్న సంభవాదితి సువ్యక్తముప పాదితమ్. అతః ప్రత్యక్షస్య సవిశేషవిషయత్వేన ప్రత్యక్షాదిదృష్టసమృద్ధవిశిష్టవిషయత్వాదను మానమపి సవిశేషవిషయమేన. ప్రమాణసంఖ్యైవివాదేఽపి సవాకభ్యుపగతప్రమాణానామయ మేన విషయఇతి వశేనాపి ప్రమాణేన నివికల్పకమస్తునిర్దిష్టం. వస్తుగతస్వభావవిశేషైస్తదేవ వస్తు నివికల్పకమితి వదన్ బసవీవద్యాత్వప్రతిజ్ఞాయామివ స్వవాగ్విరోధమపి సజానాతి.

ప్రత్యక్షమిత్తే-ప్రత్యక్షం సన్తాత్రగ్రాహిత్యేన వభేదవిషయమ్, భేదశ్చ వికల్పసహత్వా ద్దునికరూప ఇత్యుక్తమ్, తదపి జాత్యాదివిశిష్టస్యైవ వస్తునః ప్రత్యక్షవిషయత్వా జ్ఞాత్యా దేరేవ ప్రతియోగ్యాపేక్షయా వస్తుసస్వస్యచ భేదవ్యవహార హేతుత్వాచ్చ దూగోత్సారి తమ్. సంవేదననద్రూపాదినచ్చ పరత్ర వ్యవహారవిశేష హేతోస్వస్తిన్న తద్వ్యవహార హేతుత్వం యుష్మాభిరభ్యుపేతం భేదస్యాపి సమ్యవత్వేన. అత ఏవచ నాననస్థా, అన్యోన్యాశ్రయణశ్చ, ఏకక్షణవకాత్వేఽపి ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య తస్మిన్నేవ క్షణే వస్తుభేదరూపతత్సంస్థానరూపగోత్వాదే

గృహీతత్వాత్ తుగాస్తరగ్రాహ్యం నశిష్యదిహ తివతి. అపిచ, సన్తాత్రగ్రాహిత్యే ఘటోఽస్తి పటోఽస్తి విశిష్టవిషయా ప్రతితివిశిష్టతే. యదిచ సన్తాత్రాతిరేకవస్తుసంస్థానమాపజాత్యాది లక్షణో భేదః ప్రత్యక్షేణ న గృహీతః, నిర్వృత్వాభీం మహిషదళేన నవతాతే! సవాను ప్రతిపత్తిమ సన్తాత్రమేవ విషయశ్చేత్ తత్తత్ప్రతిపత్తివిషయసహచారిణస్యమే శబ్దా ఏకైక ప్రతిపత్తిమ నిమిష స్తర్యనే! ఇచ్చ అశ్వే హస్తినీచ సంవేదనయోరేకవిషయత్వేన ఉపరితనస్య గృహీతగ్రాహిత్యాత్, విశేషాభావాచ్చ స్పృశిషై లక్ష్యాం నస్యాత్. ప్రతిసంవేదనం విశేషాభ్యుపగమే ప్రత్యక్షస్య విశిష్టాభావిషయత్వమేవాభ్యుపగరం భవతి. సహేమాం సంవేదనానా మేకవిషయతాయామేనైవ సంవేదనేన అశేషగ్రహణాదన్యబధిరాద్యభావశ్చ ప్రసక్తేత. నచ చతుషా సన్తాత్రం గృహ్యతే; తస్య [రూప] రూపియాపై కాభాసమవేతనదాభాగ్రాహిత్యాత్; నాపి త్వరా, స్పృశావద్యస్తువిషయత్వాత్; శ్రోత్రాదీన్యపి న సన్తాత్రవిషయాః, నిస్తు శబ్దరస గన్ధలక్షణవిశేషవిషయాశ్చైవ; అతస్సన్తాత్రస్య గ్రాహకం నశిష్యదిహ దృశ్యతే. నిమిషేష సన్తాత్రస్య ప్రత్యక్షేనైవ గ్రహణే తద్విషయాగమస్య ప్రాప్తవిషయత్వేనానుబాదకత్వమేవ స్యాత్. సన్తాత్రబ్రహ్మణః ప్రమేయభావశ్చ, తతో బదత్వనాశిత్యాదయస్త్యయైవోక్తాః, అతో విస్తుసంస్థానరూపజాత్యాదిలక్షణభేదవిశిష్టవిషయమేవ ప్రత్యక్షమ్. సంస్థానాతిరేకీణోఽనేకేష్యే కాకారబుద్ధిబోధ్యస్యాచకోనాత్, తావతైవ గోత్వాదిబాతివ్యవహారోపపత్తే; అతిరేకవాడేపి సంస్థానస్య† సంప్రతిపన్నత్వాచ్చ, సంస్థానమేవ జాతిః. సంస్థానం నామ స్వాసాధారణం రూపమితి యథావస్తు సంస్థానమనునన్ధేయమ్. జాతిగ్రహణేనైవ భిన్న ఇతి వ్యవహారసంభవాత్; పదాభ్యాస్తరాచకోనాత్, అథాన్తగవాదినాఽప్యభ్యుపగతత్వాచ్చ, గోత్వాదిరేవ భేదః. ననుచ జాత్యాదిరేవ భేదశ్చేత్ తస్మా గృహీతే తద్వ్యవహారవత్ భేదవ్యవహారోఽపిస్యాత్; సత్యం; భేదశ్చవ్యవహారియతవ, గోత్వాదివ్యవహారాత్. గోత్వాదిరేవ హి సకలేతరవ్యావృత్తిః. గోత్వాదాగృహీతే సకలేతరసహితీయబుద్ధివ్యవహారయోగివృత్తే. భేదగ్రహణేనైవ వ్యాభేదనివృత్తిః. అయమస్మాద్భిన్న ఇతి తు వ్యవహారే ప్రతియోగినిజేశస్య తదవేషత్వాత్ ప్రతియోగ్యమేషయాభిన్న ఇతివ్యవహార ఇత్యుక్తమ్.

యత్పునఃకుటాదీనాం విశేషాణాం వ్యావర్తకమానత్వేనాపారమాఖ్యగాముక్తం, తదనారోచితబాధ్యబాధకభావవ్యావృత్త్యనువృత్తివిశేషస్య భ్రాన్తిపరికల్పితమ్. ద్వయోక్త్యా నయోమిరోధేహి బాధ్యబాధకభావః. బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః. అత్ర కుటకూడిమ దేశకాల భేదేన విరోధవన నాస్తి. యస్మాదేతే యస్మాదాతే యస్య సద్భావః ప్రతిపన్నః, తస్మాదేతే తస్మాదాతే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేత్ తత్ర విరోధాత్ బలవతో బాధకత్వం, బాధితస్యచ నివృత్తిః. దేశాస్తరకాలాస్తరసంబద్ధితయాఽనుభూతస్యావ్యదేశకాలయోరభావ ప్రతిపత్తే న విరోధ ఇతి కథమత్ర బాధ్యబాధకభావః! అన్యత్ర నివృత్తస్యావ్యత్ర నివృత్తివాకథముచ్యతే; రజ్జుసపాదిమ తు తద్దేశకాలసంబద్ధితయైవాభావప్రతిక్షేణోధో బాధకత్వం వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాస్తరదృష్టస్య దేశకాలాస్తరవ్యావర్తకమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం

† ఉభయసంప్రతి—హ.

నద్యప్తమితి సవ్యావతక-మానత్వమాత్రమపారమాశ్చర్యసేవయః. యత్త్వసునతక-మానత్వాత్ సత్ పరమాధిక ఇతి, తత్ సిద్ధమేవేతి స సాధనమహాతి, అతో స సన్మాత్రమేవ సన్తు. అనుభూతిసద్విశేషయోశ్చ విషయవిషయభావేన భేదస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదగాధితత్వాచ్చాను భూతిదేవ సత్యేతిదపి నిరస్తమ్. యత్త్వసుభూతేన్ద్వియప్రకారేత్వముక్తమ్, తద్విషయ ప్రకారసవేలాయాం జ్ఞాతురాత్మసత్త్వైవ, సత్యవశేషాం సవేదా తిశ్చేవేతి నియమోఽస్తి, పరానుభవస్య హేతోపాదాగాదిల్పకానుమానజ్ఞానవిషయత్వాత్, స్వానుభవస్వావ్యతీతస్యా జ్ఞాసిషమితి జ్ఞానవిషయత్వదశానాచ్చ, అతోఽనుభూతిశ్చేత స్వసిద్ధిదేతి వక్తుం నశక్యతే. అనుభూతేరనుభావ్యత్వే అననుభూతిత్వమితి మమ క్తమ్, స్వగతాతానుభవానాం పరగతా నుభవానాం చానుభవ్యత్వేనాననుభూతిత్వప్రసక్త్యాత్, పరానుభవానుమానాభ్యుపగమేచ శబ్దాధికసంబంధగ్రహణాభావేన సమస్తజ్ఞానవ్యవహారోచ్ఛేదప్రసక్తిః, అచార్యస్య జ్ఞానపత్త్వ మనుమానానుభవత్వక్రియతే, సాచ నోపపద్యతే, నచాన్యవిషయత్వేఽననుభూతిత్వమ్, అనుభూతిత్వం గామ నశికమాదతాయాం స్వసత్త్వైవ స్వాశ్రయం ప్రతి ప్రకాశనమానత్వమ్, స్వసత్త్వైవ స్వవిషయసాధనత్వం వా, తేచానుభవాన్తరానుభవ్యత్వేఽపి స్వానుభవసిద్ధే నావగచ్ఛతి ఇతి నానుభూతిత్వమపగచ్ఛతి, ఘటాదేస్తస్వననుభూతిత్వమేతత్స్వభావవిరహాత్, నానుభవ్యత్వాత్, తథా అనుభూతేరననుభావ్యత్వేఽప్యననుభూతిత్వప్రసక్తో దువాఽరః, గగన కనుమాదేరననుభావ్యస్వాననుభూతిత్వాత్, గగనకనుమాదేరననుభూతిత్వమసత్త్వప్రయుక్తమ్, నాననుభావ్యత్వప్రయుక్తమితి చేత్; ఏవంశహిః ఘటాదేరన్యజ్ఞానావిరోధిత్వమేవాననుభూతిత్వ విబంధనమ్, నానుభావ్యత్వమిత్యాస్థీయతామ్, అనుభూతేరనుభావ్యత్వే అజ్ఞానావిరోధిత్వమపి తస్యా ఘటాదేవ ప్రసజ్యత ఇతిచేత్; అననుభావ్యత్వేఽపి గగనకనుమాదేరివాజ్ఞానావిరోధిత్వ మపి ప్రసజ్యత ఏవ, అతోఽనుభావ్యత్వేఽననుభూతిత్వమిత్యనుచాన్యమ్.

యత్తు సంవిదస్స్వతస్సిద్ధాయాః ప్రాగభవాద్యభవాదుత్పత్తినిరస్యతే, తదన్తస్య జాత్యజ్ఞేన యష్టిః ప్రదీయతే. ప్రాగభావస్య గ్రాహకాభవాదభావో నశక్యతే సక్తుమ్, అనుభూత్యైవ తద్గ్రహణాత్; కథ మనుభూతిస్సతే తచాసమేచ స్వాభావం విరుద్ధమవగమయతీతి చేత్; సహ్యనుభూతిస్స్వనమకాలవతీకానమేవ విషయాకరోతీత్యస్తి వియమః, అతీతావాగత యోరవిషయత్వప్రసక్త్యాత్, అభిమన్యసే, అనుభూతిప్రాగభవాదేస్సిద్ధ్యత స్తత్సమకాలభావ నియమోఽస్థితిః కింశ్చయా క్వచిదేవం దృష్ట్వో, తేన వియమం బ్రవీషి, మాన్త తహిః తతపన దశానాత్ప్రీగభావస్సిద్ధ ఇతి స తదపన్నయః, తత్ప్రీగభావంచ తత్సమకాలవతీకాన మనున్తత్యః కో బ్రవీతి, ఇద్రియజన్తవః ప్రత్యక్షస్య శ్యేష స్వభావనియమః, యత్ స్వసమ కాలవతీకానః పదాధాన్య గ్రాహకత్వమ్; పరజానుమానాగమయోగిప్రత్యయోదిషం కాలాన్తర వతీకానోఽపి గ్రహణదశానాత్, అతేవసచ ప్రమాణస్య ప్రమేయవివాధానః, నహి ప్రమాణస్య స్వసమకాలవతీకానా అవినాభావోఽశకసంబంధః, అపితు యద్దేశకాలాదిసంబంధితయా యోఽ ధోఽపభావతే, తస్య తథావిధాకారమిధ్యాత్వప్రత్యసేకతా, అత ఇదమపి నిరస్తమ్-స్మృతినక బాహ్యవిషయా నక్షేఽప్యథే స్మృతిదశానాత్ - ఇతి.

అభోచ్యుతః; సతావత్సవిత్సాగ్రభావః ప్రత్యక్షావసేయః, అవతామానత్వాత్. సచ ప్రమాణావరావసేయః, లిఖాద్యభావాత్; సహి సంవిత్సాగ్రభావవ్యాప్తయినా లిఖయూప లభ్యతే; నానుపపత్తిరపి కస్యదిద్వ్యత్యతే, సచాగమస్తోషయో దృష్టచరః. అతస్తత్సాగ్ర భావః ప్రమాణాభావాదేవ స సేత్స్యతి. యద్యేవం స్వతస్సిద్ధత్వవిధవం పరిత్యజ్య ప్రమాణా భావేనవయాభశ్చేద్యోగ్యాయుః, ద్వివాభావస్సయథిత ఇత్యుపశామ్యతు భవాత్. కిచ్చ ప్రత్యక్ష జ్ఞానం స్వవిషయం ఘటాదికం స్వసత్త్వాకాలే సత్తం సాధయత్తస్య స సవగాదా సత్త్వమవగమ యద్వ్యత్యత ఇతి ఘటాదే పూర్వోక్తరకాలసత్త్వ నప్రతీయతే. తదప్రతీతిచ్చ సంవేదనస్య కాల పరిచ్ఛిన్నతయా ప్రతీతే. ఘటాదివిషయమేవ సంవేదనం స్వయంకాలానవచ్ఛిన్నం ప్రతీతుచేత్ సంవేదనవిషయో ఘటాదిరపి కాలానవచ్ఛిన్నః ప్రతీయేతేతి నిత్యస్యాత్; నిత్యంచేత్ సంవేదనం స్వతస్సిద్ధం నిత్యమిత్యేవ ప్రతీయేత్, సచ తథా ప్రతీయతే. ఏవమనుమానాదిసంవిదోఽపి కాలానవచ్ఛిన్నాః ప్రతీతాశ్చేత్ స్వవిషయాసపి కాలానవచ్ఛిన్నాః ప్రకాశయంతి తేచ సతే కాలానవచ్ఛిన్నా నిత్యాన్యుః, సంవిదనుమానస్వరూపత్వాద్విషయాగామ్; సచ నివిషయా కాదిత్ సంవిదస్తి, అనుపలభ్యే. విషయప్రకాశవత్త్వేనోపలభ్యే తేవహి సంవిదస్వయంప్రకాశకా సయథితా; సంవిదో విషయప్రకాశవత్త్వాభావవిరహే సతి స్వయంప్రకాశత్వాసిద్ధే. అను ఘాతేరనుభవావరాసనుభావ్యత్వాద్వ సంవిదస్తుచ్ఛతేవ స్యాత్. సచ స్వాపయదమాద్యాదిను సవగాదివిషయకూన్యా తేవలైవ సంవిత్ పరిస్ఫురతీతి వాచ్యమ్, యోగ్యానుపలభ్యుపరాపార త్యాత్. కాస్యపి దకాస్యనుభూతిరనుభూతా చేత్ తస్యాః ప్రబోధసమయేననుసంధానం స్యాత్, సచ తదస్తి. ప్రస్వనుభూతస్య పదాభాగస్య స్తరణనియమో వ దృష్టచరః. అతస్తస్సరణాభావః కథమనుభవాభావం సాధయేత్ కిచ్చతే. నిఖలసంస్కారతిరస్కృతికర దేహవిగమాదిప్రబలహేతు విరహేనస్య స్తరణనియమోననుభవాభావమేవ సాధయతి. సతేవలను స్తరణనియమాదనుభవా భావః. నుప్రోక్తితస్య ఇయంతం కాలం నకిచ్చేదచామజ్ఞాసిషమితి ప్రత్యవమగ్నానైవ సిద్ధే. సచ సత్యమనుభవే తదస్తరణనియమో విషయవచ్ఛేదవిరహాదచాత్కారవిగమం ద్వేతి శక్యతే వత్తుమ్. అథావరాసనుభవస్య అథావరాభావస్యచ అనుభూతాథావరావరాస్తరణహేతు త్యాభావాత్. కాస్యపి దకాస్యచామభోకానువతాత ఇతిచ వత్తుతే. సను, స్వాపాదిదకాస్యపి సవిశేషానుభవోఽస్తీతి పూర్వముక్తమ్, సత్యముక్తమ్; స త్యాత్మానుభవః. సచ సవిశేష ఏవేతి స్థాపయిష్యతే; ఇహేతు సకలవిషయవిరహిణీ నిరాశ్రయాచ సంవిన్నిషిధ్యతే. తేవలైవ సంవిదాత్మానుభవ ఇతి చేత్, స; సాచ సాశ్రయేతి హ్యుపపాదయిష్యతే, అతోఽనుభూతిస్సతి స్వయం స్వప్రాగభావం స సాధయతీతి ప్రాగభావాసిద్ధిసాశక్యతే వత్తుమ్; అనుభూతేరనుభావ్య త్వసంభవోపపాదనేన అస్యతోఽన్యుసిద్ధినిగరస్తా. తస్మాన్న ప్రాగభావాచ్యసిద్ధ్యా సంవిదోఽనుత్ప త్తిరుపపత్తిమతీ. యదన్యుస్యా అనుత్పత్త్యా వికారావరనిరసనమ్, తదన్యునుపపన్నమ్, ప్రాగ భావే వ్యభిచారాత్; తస్యహి జన్మాభావేఽపి వినాశో దృశ్యతే. భావేద్వితి విశేషనే తకామశ లతా ఆవిష్కృతా భవతి; తథాచ భవదధిమతావిద్యా అనుత్పన్నైవ వివిధవికారాన్యుదమ్ త త్వజ్ఞానోదయాచ న్నవతీ చేతి తస్మాన్నైవ కాస్త్యమ్. తద్వికారాన్సమే విభ్యాభూతా ఇతిచేత్

కిం భవతి? పరమాధికభూతోఽప్యస్తి వికారః. యేనైతద్విశేషణమధికవద్భవతి? సహ్యసావభ్యుపగమ్యతే.

యదప్యనుభూతిరజత్వాత్ స్వస్థి విభాగం ననూత ఇతి, తదపి నోపపద్యతే, అజప్యైవాత్మనో దేహేన్ద్రియాదిభ్యో విభక్తత్వాత్, అనాదిత్వేన చాభ్యుపగతాయా అవిద్యాయా ఆత్మనో స్యతీతేకన్యూపశ్యాద్రయణీయత్వాత్. సచ విభాగో మిథ్యాభూత ఇతి చేత్ జన్మప్రతిబద్ధః పరమాధికవిభాగః కిం క్వచిద్భవత్త్వయో? అవిద్యాయా ఆత్మనః పరమాధికతో విభాగాభావే వస్తుతో హ్యవిద్యైవ న్యాదాత్మా, అగాభావప్రతిబద్ధిద్ధన్వత్వేదసమథానేన దశాసభేదోఽపి సమథికాత ఏన. ఛేద్యభేదాచ్ఛేదనభేదవత్. యదపి నాన్యాయ్యేదక్యాశిరూపాయా దృశ్యః కశ్చిదపి ధర్మోఽస్తి, దృశ్యత్వాదేన తేహం స దృశిధర్మత్వమితిచ, తదపి న్యాభ్యుపగతైః ప్రమాణసిద్ధై

నిత్యత్వస్వయంప్రకాశత్వాదిధర్మైకగుణయమనై కాన్తికమ్; సచ తే సంవేదనమాత్రమ్, స్వరూపభేదాత్, స్వసత్తయైవ స్వాక్రయంప్రతికస్యచిద్విషయస్య ప్రకాశనంహి సంవేదనమ్. స్వయంప్రకాశతాత్ స్వసత్తయైవ స్వాక్రయాయప్రకాశమానతా. ప్రకాశస్య చిదచిదశేషపదాధికసాధారణం న్యవహారానుగుణ్యమ్. సకలకాలచరితమానత్వం హి నిత్యత్వమ్, ఏకత్వమేకసంఖ్యానచ్ఛేద ఇతి. తేహంజడత్వాద్యభావరూపతాయామపి తథాభూతైరపి చైతన్యధర్మభూతైస్త్విరనై కాన్త్యనుపరిహార్యమ్; సంవిదితు స్వరూపాతిరేకేణ జడత్వాప్రత్యసేకత్వమిత్యభావరూపో భావరూపో వా ధర్మో నాభ్యుపేతశ్చేత్; ఆత్మన్నిమేషోక్త్యా కిమపి నోక్తం భవేత్. అపిచ సంవిత్ సిద్ధ్యతివా సవా? సిద్ధ్యతి చేత్ సధర్మకా స్యాత్; సచేత్ తుచ్ఛతా, గగనకుసుమాదివత్. సిద్ధిరేవ సంవిదితి చేత్; కస్య కంప్రతీతి వత్త్వమ్. యది సకస్యచిత్ కశ్చిత్ ప్రతి, సా తహికా ససిద్ధిః. సిద్ధిహికా పుత్రత్వమివ కస్యచిత్కశ్చిత్ప్రతిభవతి. ఆత్మన ఇతిచేత్, కోఽయమాత్మా? నను సంవిదేవేత్త్వక్తమ్, సత్త్వముక్తమ్, దురుక్తం తు తత్; తథాహి - కస్యచిత్ పురుషస్య కిశ్చిదధికాబాలంప్రతి సిద్ధిరూపా తత్సంబంధిసే సా సంవిత్ స్వయం కథమివాత్తభావమనుభవేత్; ఏతదుక్తం భవతి - అనుభూతిరితి స్వాక్రయం ప్రతి స్వసద్భావేనైవ కస్యచిద్వస్తునో న్యవహారానుగుణ్యాపాదనస్వభావో జ్ఞానానగతిసంవిదాద్యచరనానా సకమకోఽనుభవితరూత్మనో ధర్మకా విశేషో-ఘటమహంజానామి, ఇమమధికమనగచ్ఛామి, పటమహం సంవేద్ధితి సవేషామాత్మసాక్షికః ప్రసిద్ధః. ఏతత్స్వభావతరూహితస్యాస్వయంప్రకాశతా భవతాఽప్యవపాదితా, అస్య సకమకస్య కతక్యాధర్మకావిశేషస్య కమత్వవత్ కతక్యాత్వమపి గుఘటమితి. తథాహి అస్య కతుక్స్మిరత్వం కతక్యాధర్మకస్య సంవేదనాభ్యుస్య సుఖదుఃఖా దేరివోత్పత్తిస్థితినిరోధాత్ప్రత్యక్షమీత్యుక్తే. కతక్యస్థైర్యం తావత్ సవవాయమధికః పూర్వం మయాఽనుభూత ఇతి ప్రత్యభి

జ్ఞాప్రత్యక్షసిద్ధమ్. అహం జానామి, అహమజ్ఞాసిషమ్, జ్ఞాతురేవ మమేదాసీం జ్ఞానం సప్తమితిచ సంవిదుత్పత్త్యాదయః ప్రత్యక్షసిద్ధా ఇతి కుత స్తదైక్యమ్? ఏవం తుణభగ్నిన్యాస్సంవిద ఆత్మత్వాభ్యుపగమే పూర్వేచ్యుదక్ష్మమపరేచ్యురిదమహమదశకమితి ప్రత్యభిజ్ఞాచ నఘటతే. అస్యేనానుభూతస్య సహ్యనేన ప్రత్యభిజ్ఞానసంభవః.

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

శిష్య అనుభూతేరాత్మత్వాభ్యుపగమే తస్యా నిత్యత్వేఽపి ప్రతిసన్ధానాభావస్తదవస్థః. ప్రతిసన్ధానం హే పూజాపరకాలస్థాయినమనుభవితారముపస్థాపయతి, నానుభూతిమాత్రమ్; అహమేదేదం పూజామప్యవ్యథావయతి. భవతోఽప్యనుభూతేనా హ్యనుభవిగ్భ్యమిష్టమ్, అనుభూతిరనుభూతిమాత్రమేవ. సంవిన్నామ కాచిన్నిరాశ్రయః నివిషయా హా అత్యంతానుపలభేఽనుభవతీస్యైశ్చమ్. శిభయాభ్యుపేతా సంవిదేవా శ్లేఘ్యపల్భిపరాహతమ్. అనుభూతిమాత్రమేవ పరమాథా ఇతి నిష్కమాకపేత్వాభాసాశ్చ నిరాకృతాః. మనుచ అహం జానామిత్వ శ్చక్రగ్రయే యోఽనిదమంశః. ప్రకాశైకరసశ్చిత్తదాశాస్య అత్తా, తస్మిన్ తద్వలనిభాసిత తయా యుష్మదభావక్షోఽహంజానామితి సిద్ధ్యన్న సామర్థ్యశ్చిన్మాత్రాతి రే యుష్మదభావేవ. సైతదేవమ్, అహం జానామితి ధర్మధర్మతయా ప్రత్యక్షప్రతీతివిరోధాదేవ. శిష్యశ్లోఽహమభిజ్ఞానచేదాత్మా ప్రత్యక్ష్యం నాత్మనో భవేత్. అహంబుద్ధ్యా పరాగభాత్ప్రత్యగభోహి భిద్యతే. నిరస్తాభిలదుఃఖోఽహమనస్తస్థభాశ్చ్యరాత్. భవేయమితి మోక్షాధీశక్రవణాదాప్రవ తాతే. అహమభావినాశశ్చిన్మాక్ష ఇత్యభ్యవస్యతి. అపరమేదసా మోక్షకథాప్రస్తావగర్భతః॥ మయి నశ్టేఽపి మనోఽన్యాయా కాచిన్ష్టైరనస్థితా ఇతి తత్ప్రాప్తయే యత్నః కస్యాపి న భవిష్యతి॥

స్వసంబద్ధిరయా హ్యస్యాస్యతా విజ్ఞప్తిరాదిత. స్వసంబద్ధవియోగే తు జ్ఞప్తిరేవ న సిద్ధ్యతి. ఇత్తు శ్చేద్యస్య చాభావే ఛేదనాదేరసిద్ధివత్. అతోఽహమభిజ్ఞాతైవ ప్రత్యగాత్మనిశ్చితమ్. విజ్ఞాతారమరే శిష్యానాత్మవేదిత క్రుతిః. పరత్వే వేత్తితం ప్రామాః. తేత్రజ్ఞఇతి చ స్తుతిః. సాత్మా క్రుతేతిత్యారభ్య సూత్రకాలోఽపి వక్ష్యతి. శ్లోఽతవేత్త్యతో నాత్మా జ్ఞప్తిమాత్రమితి సితమ్. అహంప్రత్యయసిద్ధో హ్యస్తదభాః; యుష్మత్ప్రత్యయవిషయో యుష్మదభాః. తత్రాహంజానామితిసిద్ధో జ్ఞాతా యుష్మదభా ఇతివచనం జనసిమే వస్థేదినద్వ్యాసాతాభావ్యా. నచాసాజ్ఞాతాఽహమభిజ్ఞాన్యాధీనప్రకాశః, స్వయంప్రకాశత్వాత్. సైతవ్యస్యభావతా హి స్వయంప్రకాశతా. యః ప్రకాశస్యభావః, సోఽనన్యాధీనప్రకాశః, దీపవత్. నహి దీపాదేస్వప్రభాబుభాసితత్వేవ అప్రకాశత్వమన్యాధీనప్రకాశత్వశ్చ. సి రహిః. దీపస్వయంప్రకాశస్యభావః. స్వయమేవ ప్రకాశతే, అన్యాపి ప్రకాశయతి స్వప్రభయా. ఏతదుక్తం భవతి - యథా ఏకమేవ తేతోద్రవ్యం ప్రభాప్రభావద్రూపేణవత్తివతే. యద్యపి ప్రభా ప్రభానద్భవ్యసూనూతా, తథాఽపి తేతోద్రవ్యమేవ నశ్శోక్త్యాదివస్తుణః, స్వాశ్రయాదవ్యత్రాపి వతామానత్వాత్ యావత్త్వాచ్చ, శోక్త్యాది సైధమన్యాత్, ప్రకాశవత్త్వాచ్చ తేతోద్రవ్యమేవ, నాథాఽన్తరమ్. ప్రకాశవత్త్వాచ్చ స్వస్వ యావత్సాన్యేషాచ్చ ప్రకాశకత్వాత్, అస్యాస్తు గుణవ్యవసరతో నిత్యతదాశ్రయత్వతచ్చేషస్య నిబద్ధనః. నచ ఆశ్రయావయవా విశిణాః. ప్రచరంత. ప్రభేత్యుచ్చ శ్లే. మణిమ్యయశిప్రభృతీనాం వివాశప్రసక్తాత్. దీపేఽప్యవయవిప్రతిపత్తిః కదాచిదపి నస్యాత్. నహి విశరణ్యభావావయవా దీపాశ్చతురణులమాత్రం నియమేన విజ్ఞేయతా ఉద్భవాముద్భవ్యతతః. క్షాప్తమ్యగపదేవ తిర్య సూర్యోమధ్యైకయాపా విశిణాః. ప్రచరన్తితి శక్యం వక్తుమ్; అతస్సప్రభాతా ఏవ దీపాః. ప్రతిక్షణముత్పన్నా విసశ్యన్తితి వ్రష్మ. లకారణక్రమానుపాతాత్తద్వివాశే వినాశాచ్చావగమ్యతే. ప్రభాయాస్సాశ్రయగుమిపే ప్రకాశాభివ్యూహస్థాభివ్యూహస్థామ్యుపలభ్యవస్థాభ్యుమ్, అగ్న్య

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

శ్రీ భామయ్య - జిల్లా పాఠశాల కార్యదర్శి
జిల్లా పాఠశాల కార్యదర్శి

దీనిమాన్యురింగ్. ఏమనగా చిద్రూప ఏక చైతన్యముగాక ఇది. చిద్రూపతా హి స్వయం ప్రకాశతా. ఇదిగాని శ్రుతియే- నీన యథా సైన్యమునోపన వ్రోచినాహుః కృత్స్నో రస ఘన ఏవ, ఏవనవా అరే ఆయనంతా అన వ్రోచినాహుః కృత్స్నో ప్రజ్ఞానమున ఏవ * విజ్ఞాన! ఘన ఏవ * త్రాతాయం పురుషస్వయంకోటిభిః సత * స విజ్ఞానవిజ్ఞానేవి-పరిపూర్ణో విద్యతే * / * అథ యో వేదేదం జగ్రాణేతి న ఆత్మా * కతేను ఆత్మా హోమాయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేను / హృద్య న్మజో-స్వరూపురమః * ఏవ హి ద్రష్టా త్రోతా రసముజ్ఞా ప్రాతా మచ్చ బోధా కతా / విజ్ఞానాత్మా పురుషః * విజ్ఞాతారముకే కేవ విజ్ఞాసి-మాత్ * జానాత్యేవాయం పురుషః * సమశ్చో? / మృత్యుఃకర్మకే వకోగం నోత మాభిలాష్ * సకే త్తమః పురుషః * నోపజనం వ్రరన్నిదం శరీరమ్ //

22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

యన్ స్వక్రమజడత్వాత్ సంవిదేవాత్మేతి, తత్రేదం ప్రవృత్త్యమ్, అజడత్వమితి కిమభి ప్రేతమ్? స్వసత్ప్రాయ ప్రకాశత్వముచేత్, ఇథాసతి దీపాదిష్యన్తే కాన్త్యమే. సంవిదతిరిక్త ప్రకాశభంగం-భృశమేన అస్థిధి-రోధశ్చ. అన్యభిచరితప్రకాశసత్తాకత్వమపి సుఖాదిషు న్యభిచారాన్నిరస్తమ్. యద్యవ్యేత సుఖాదిరన్యభిచరితప్రకాశో-వ్యవ్యస్తై ప్రకాశమానతయా ముహూచివజ్జడత్వేనావాత్మే; జ్ఞానం వా కిం గన్వస్తై ప్రకాశతే? తదపి హ్యన్యస్తైవాహమగ్రహన్య జ్ఞాతరసభాసతే, అహం సుఖేనజ్ఞానామ్యహమితి. అనిస్వస్తై ప్రకాశమానత్వరూపమజడత్వం సంవిద్యసిద్ధమ్. తత్తాత్ స్వాత్మోచంప్రతి స్వసత్తయైవ సిద్ధ్యన్నిజగో-చమభిజా ఏవాత్మా. జ్ఞాన స్యాపి ప్రకాశతా తత్సంబద్ధాయతై. తత్త్వైతిమేవ హి జ్ఞానస్య సుఖాదేని స్యాప్రాయచేతనం ప్రతి ప్రకటన్త్యమ్. ఇతరం ప్రత్యప్రకటన్త్యమ్. అతో నజ్ఞ ద్విరూత్రమాత్మా, అపియ జ్ఞానేవాహ మభిజా. అథ యదుక్తమనుభూతిః పరమాభిజాతో నిరూపయా నిరాశ్రయాచ సతే బ్రాహ్మ్య జ్ఞాతృతయా-వధా-తే, రజతతయేవ శుక్తిః నిరభిసాసభమానుపపల్లేతి, తదయుక్తమ్; ఇథా నత్యనుభవసామానాభిరన్యేన అనుభవితా అహమభిజా ప్రతీయేతి, అనుభాలిరహమితి; పురో వస్థితభావ్వరద్రవ్యాకారతయా రజతానిని. అత్రయ బృగవధాసమాన్త వేయమనుభూతి రథా-వ్రమమహాభంగ విశిష్టే ద్భి ఇవ దేవదత్తమ్. ఇథాహి, అనుభవామ్యహమితి ప్రతీతిః. తదేవచ వృద్ధిజామనుభూతివిశిష్టం ప్రకాశయన్ననుభవామ్యహమితి ప్రత్యయో దిద్ధమాత్రే దత్తే దేవదత్తైతి ప్రత్యయనద్విశేషానుభూతానుభూతమాత్రానలన్యకః కథమివ ప్రతిజ్ఞాదేవత? యద ప్ర్యక్తం స్థానో-చమిత్వాదిదేహత్వాభిరూపవత ఏవ జ్ఞాతృత్వప్రతిభాసనాత్ జ్ఞాతృత్వమపి మిశ్యేతి, తదయుక్తమ్. తత్తతయా అభిమతా-యా అనుభూతేరపి రుధ్యాత్వం స్యాత్, తద్వతఏవ

ప్రతితే. సకలేతరోపమదిత త్వజ్ఞానానాధితత్వేన ఆనుభూనేనామిథ్యాత్వమితి చేత్, హస్తైవం సతి తదబాధాదేవ జ్ఞాత్వత్వమపి సమిథ్యా.

యదప్యక్తమవిక్రియస్యాత్తనో జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వయాఽం జ్ఞాత్వత్వం ససంభవతి, అతో జ్ఞాత్వత్వం విక్రియాత్తకం జడం వికారాస్పదావ్యక్తపరిణామాపాక్షాగ్రగణ్యమితి స జ్ఞాత్వత్వమాత్తనః. అపిత్వస్తాకరణమానుస్యాహాక్షారస్య, కథన్వాత్వాదిహి దూపాదివద్వ్యక్త ధమాః, కథన్వాత్వే ఆహంప్రత్యయగోచరత్వేనాత్తనోఽభ్యుపగమ్యమానే దేహస్యేవానాత్త త్వపరాత్వజడత్వాదిప్రసక్తశ్చేతి, నైతదుపపద్యతే. దేహస్యేన అచేతనత్వప్రకృతిపరిణామత్వ ద్యక్తత్వపరాత్వపరాక్షణత్వాదియోగాజ స్తాకరణమానుస్యాహాక్షారస్య, చేతనాసాధారణ్యభా వత్వాచ్చ జ్ఞాత్వత్వస్య. ఏతదుక్తం భవతి - యథా దేహాదిజ్ఞాత్వత్వపరాత్వాదిహేతుభిస్తత్త్వ త్వపికద్రష్టుత్వప్రత్యక్షాదిభిహివిచ్యతే, ఏవమస్తాకరణమాపాక్షాతోఽపి తద్ద్రవ్యత్వా దేవ తైరేవ హేతుభిస్తస్మాద్వివిచ్యత ఇతి. అతో విరోధాదేవ సజ్ఞాత్వత్వమహాక్షారస్య, దృశీత్వ వత్. యథా దృశీత్వం తత్కమఃతోఽహాక్షారస్య నాభ్యుపగమ్యతే, తథా జ్ఞాత్వత్వమపి స తత్కమఃతోఽభ్యుపగ మ్యతే. సద జ్ఞాత్వత్వం విక్రియాత్తకమ్; జ్ఞాత్వత్వం హి జ్ఞానగుణాశ్రయ త్వమ్, జ్ఞానంచాస్య నిత్యత్వ స్వాభావికధమాత్వేన నిత్యమ్, నిత్యత్వంచాత్తనో * నాత్మాశ్రుతే రిత్వాదిహ వక్ష్యతి. శ్లోకోఽత ఏతేత్యత్ర జ్ఞ ఇతి వ్యవదేశేన జ్ఞానాశ్రయత్వంచ స్వాభావికమితి వక్ష్యతి. ఆస్య జ్ఞానస్వరూపస్త్వేన మణిప్రభృతీనాం ప్రభాశ్రయత్వమివ జ్ఞానాశ్రయత్వమప్య విరుద్ధమిత్యక్తమ్, స్వయమనుభిచ్చిన్నమేవ జ్ఞానం సంతోచవికాసాచామిత్యుపపాదయిష్యామః. అతః తేత్రజ్ఞానస్థాయా కమఃగా సంకుచితస్వరూపం తత్తత్కమాగమగుణతరతమభావేన వతాతే, తచ్చేద్వియద్వారేణ వ్యవస్థితమ్, తమినుద్వియద్వారా జ్ఞానప్రసరమపేక్ష్య ఉద యాస్తమయవ్యవదేశః ప్రవతాతే; జ్ఞానప్రసరేతు కథన్వాత్వమస్త్యేవ, తచ్చ స స్వాభావికమ్, అపితు కమఃకృతమిక్యవిక్రియస్వరూప ఏవాత్మా, ఏవయాపవిక్రియాత్తకం జ్ఞాత్వత్వం జ్ఞాన స్వరూపస్యాత్తన ఏతేతి స కదాదిజడి జడస్యాహాక్షారస్య జ్ఞాత్వత్వసంభవః. జడస్వరూప స్యాప్యహాక్షారస్య చిత్సన్నిధానేన తచ్చాయామత్త్యా తత్సంభవ ఇతి చేత్; కేయం చిచ్ఛాయా పత్తిః! కిమహాక్షారచ్ఛాయామత్తిస్సంవిదః! ఉత సంవిచ్ఛాయాపత్తిరహాక్షారస్య! సతావత్ సంవిదః, సంవిదో జ్ఞాత్వత్వానభ్యుపగమాత్; నాప్యహాక్షారస్య, ఉక్తరీత్యా తస్య జడస్య జ్ఞాత్వ త్వాయోగాత్; ద్వయోరప్యదాక్షుషత్వాచ్చ, సహ్యాదాక్షుషాణాం ఛాయా దృష్టా. అథ అగ్ని సంహతాత్ ఆయఃపిష్టాన్ల్యవచ్చిత్సంహతాత్ జ్ఞాత్వత్వోపల్బ్యతిచేత్; నైతత్, సంవిది వస్తుతో జ్ఞాత్వత్వానభ్యుపగమాదేవ సతత్సంహతాదహాక్షారే జ్ఞాత్వత్వం తదుపల్బివాః, అహాక్షా రస్య త్వచేతనస్య జ్ఞాత్వత్వాసంభవాదేవ ముతరాం స తత్సంహతాత్ సంవిది జ్ఞాత్వత్వం తదుపల్బివాః.

యదప్యక్త ముభయత్ర స వస్తుతో జ్ఞాత్వత్వమస్తి, అహాక్షార స్వమభూతేరభి వ్యక్తకః స్వాత్మస్థామేవానుభూతిమభివ్యసత్, అదకాదివదితి, తదయుక్తమ్; అత్తసస్వయం శ్లోకియో జడస్వరూపాహాక్షరాభివ్యక్తిత్వాయోగాత్. తదుక్తమ్ - * శాస్త్రాక్షర ఇవాదిత్య

మహాత్కారో బహుత్తకః । స్వయంజ్యోతిషమాత్మానం వ్యసక్తితీ న యుక్తియత్ ॥ ఇతి, స్వయం ప్రకాశానుభావాధీనసిద్ధయో హి స నేన పదాధాకః, తత్ర తదాయత్తప్రకాశోఽవిదమహ్నోఽనుదితానస్తమితస్వరూపప్రకాశమశేషాశాసిద్ధి హేతుభూతమనుభవమభివ్యక్తీత్యాత్మవిదః పరిహాసన్తి, కిచ్చ, అహజ్కారానుభవయోస్వభావవిరోధాదనుభూతేరననుభూతిప్రపక్షాచ్చ నవ్యత్కృత్యవ్యభిభావః, యథోక్తమ్ * వ్యభిజ్ఞవ్యభిజ్ఞత్వమన్యోన్యం న సహ్యత్సాత్తికుల్యతః । వ్యభిజ్ఞత్వేననుభూతిత్వమాత్మని స్యాధ్యథా ఘట ఇతి, నచ రవికరనికరాణాం స్వాభివ్యభిజ్ఞకరతలాభివ్యభిజ్ఞత్వత్ సంగవిదభివ్యభిజ్ఞాహజ్కారాభివ్యభిజ్ఞత్వం సంవిదస్సోఽయః, తత్తాపి రవికరనికరాణాం కరతలాభివ్యభిజ్ఞత్వాభావాత్, కరతలప్రతిపత్తిగతయో హి రత్నయో బహులాస్వయమేవ స్ఫుటతరముపలభ్యంత ఇతి తద్భావముల్యమాప్రహేతుత్వాత్కరతలస్య నాభివ్యభిజ్ఞకత్వమ్, కిచ్చ అస్య సంవిద్రూపస్యాత్మనోఽహజ్కారనివృత్త్యాభివ్యక్తిః కింరూపా? సతావదుత్పత్తిః, స్వతస్సిద్ధతయా అనన్యోత్పాద్యత్వాభ్యుపగమాత్; నాపి తత్ప్రకాశసమ్, తస్యా అనుభవాంతరాననుభావ్యత్వాత్; తతఏవచ సతదనుభవసాధనానుగ్రహః, సహ ద్విధా, జ్ఞేయస్వేచ్ఛ్చియసంబద్ధహేతుత్వేనవా, యథా జాతనిజముఖాదిగ్రహణే వ్యక్తిదపకణాదీనాం సయనాదీచ్ఛ్చియసంబద్ధహేతుత్వేన, బోధ్యగతకల్పనాపవయనేనవా, యథా పరతత్త్వాసబోధనసాధనస్య తాస్త్రిస్య శమదమాదినా; యథోక్తమ్ - * కిరణానామభూమిత్యాన్న తత్సంబద్ధహేతుతేతి. 17

కిచ్చ అనుభూతేరనుభావ్యత్వాభ్యుపగమేఽప్యహమశేషః సతదనుభవసాధనానుగ్రహస్సవచః, సహ్యనుభావానుభవోత్పత్తిప్రతిబద్ధకనిరసనేన భవేత్, యథా రూపాదిగ్రహణోత్పత్తినిరోధిస్తమసనిరసనేన చక్షుషో దీపాదినా, నచేహ తథావిధం నిరససియం సంభావ్యతే, సతావత్సంవిదాత్మగతం తజ్జానోత్పత్తినిరోధి కిచ్చిదప్యహజ్కారాపనేయమన్తి, అన్తి హ్యజ్ఞానమితి చేన్న, అజ్ఞానస్య అహజ్కారాపనోద్యత్వాభ్యుపగమాత్; జ్ఞానమేవ హ్యజ్ఞానస్య నివర్తకమ్, నచ సంవిదాశ్రయత్వమజ్ఞానస్య సంభవతి, జ్ఞానసమానాశ్రయత్వాత్తత్సమానవిషయత్వాచ్చ జ్ఞాతృభావవిషయభావవిరహితే జ్ఞానమాత్రే సాక్షిణీవాజ్ఞానం భవితుమమాళి; యథా జ్ఞానాశ్రయత్వప్రసక్తిహూన్యత్వేన ఘటాదేవాజ్ఞానాశ్రయత్వమ్, తథా జ్ఞానమాత్రేఽపి జ్ఞానాశ్రయత్వాభావేన నాజ్ఞానాశ్రయత్వం స్యాత్, సంవిదోఽజ్ఞానాశ్రయత్వాభ్యుపగమేఽప్యాత్మతయాఽభ్యుపగతాయాస్తస్యా జ్ఞానవిషయత్వాభావేన జ్ఞానేన స తద్గతాజ్ఞాననివృత్తిః, జ్ఞానంహి స్వవిషయవవాజ్ఞానం నివర్తకయతి, యథా రజ్జ్వనా, అతో సకేనాపి కదాచిత్ సంవిదాశ్రయమజ్ఞానముచ్ఛిద్యేత, అస్యచ సదసదనివృత్తసియస్వాజ్ఞానస్య స్వరూపమేవ దునికరూపమిత్యుపరిష్టాదవ్యత్యతే, జ్ఞానప్రకాశభావరూపస్య చాజ్ఞానస్య జ్ఞానోత్పత్తినిరోధిత్యాభావేన సతన్నిరసనేన తజ్జానసాధనానుగ్రహః, అతో సకేనాపి ప్రకారేణ అహజ్కారేణానుభూతేరభివ్యక్తిః.

నచ స్వాశ్రయతయా అభివ్యభిజ్ఞాభివ్యభిజ్ఞానమభివ్యభిజ్ఞానానాం స్వభావః; ప్రదీపాదిష్యదశనాత్, యథావస్థితపదాశాప్రతీత్యనుగుణస్వాభావాచ్చ జ్ఞానతత్సాధనయోరనుగ్రహకస్యచ, తచ్చ స్వతఃప్రమాణ్యాన్యాయసిద్ధమ్; నచ దపకణాదిముఖాదేరభివ్యభిజ్ఞః, అపితు చాక్షుష

తేజఃప్రతిఫలనమామహోషపేతుః. తద్దోషకృతశ్చ తత్రాస్యభానభానః, అభివ్యక్తశ్చ స్వలోకాది
 రేవ. నచేహ తథా అపి జగ్రేణ సంవిది స్వప్రకాశాయాం తాదృశదోషాపాదనం సంభవతి.
 వ్యక్తీస్తు జాలిరాకార ఇలి తదాశ్రయగయా క్రితీతి, కతు వ్యక్తివ్యక్తిత్వాత్. అతోఽస్తు
 కరణభూతావజ్ఞ రస్థతయా సంవిదులభేదాస్తుతో దోషతోవా నశిచ్చేదిహ తారణమితి నా
 వాక్తారస్య జ్ఞాత్వత్వం లిగోమూర్ఖివా. తస్మాత్స్వత ఏవ జ్ఞాత్వతయా సిద్ధ్యన్నపామభావేవ ప్రత్య
 గాత్మా, నజ్ఞప్తిమాత్రమ్. అహంభావవిగమేతు జ్ఞప్తివేన ప్రత్యక్షవిద్ధిరిత్యుక్తమ్. తమా
 గుణాభిభవాత్పరగణానుభవాభవాచ్చ అహమభాసస్య వివిక్తస్ఫుటప్రతిభాసాభావేఽన్యప్ర
 తోధాదహమిత్యేకాతాదేనాత్మనమ్స్ఫురణాత్ సుమప్తావపి నాహంభావవిగమః. భవదభిమతాయా
 అనుభూతేరపి తథైవ ప్రకీర్తితవక్తవ్యమ్. నహి సుప్తోత్థితః కచ్చిదహంభావవియతాభాస్తర
 ప్రత్యసికాతారాజ్ఞప్తిరహమజ్ఞానసాక్షితయాఽవతిష్ఠత ఇత్యేవంవిధాం స్వామనమతాలామనుభూతిం
 పరామ్యుకతి. ఏవంహి సుప్తోత్థితస్య పరామ్యుకాః సుఖమహమస్వాప్నమితి. అనేన ప్రత్యవమతేన
 తదానీమమహమభాసైవాత్మనమ్స్ఫురణం జ్ఞాత్వత్వంచ జ్ఞాయతే. నచవాచ్యమ్, యథేదా
 నీం సుఖం భవతి, తథా తదానీమస్వాప్నమిత్యేషా క్రితీకర్తీతి; అతద్రూపత్వాత్ప్రతిపత్తే.
 నచ, అహమభాస్యాత్మనోఽస్థిరత్వేన తదానీమహమభాసస్య సుఖత్వానుసంధానానుపపత్తిః; యత
 స్సమప్తావతాయాః ప్రాగనుభూతం నస్తు సుప్తోత్థితో మయేదంశృతం మయేదమనుభూతమహమే
 తదనోచమితిపరామ్యుకతి. ఏతావత్తం కాలం నశిచ్చేదహమజ్ఞానమితిచ పరామ్యుకతీతిచేత్; తరః
 మి! నశిచ్చేదితి కృత్స్న ప్రతిపేధ ఇతిచేన్న, నాహమవేదిమమితి వేదితురహమభాసైవానువృ
 త్తేవేద్యవిషయో హి స క్రితీకర్తా; నశిచ్చేదితి నిపేధస్య కృత్స్నవిషయత్వే భవదభిమతాను
 భూతిరపి ప్రతిషిద్ధా స్యాత్. సుమప్తినమయే త్వమనుస్థియమానమహమభాసమాత్మానం జ్ఞాతా
 రమహమితి పరామ్యుక్య నశిచ్చేదవేదిమమితి వేదనే తస్య క్రితీకర్తృమానే, తస్మిన్ కాలే నిషిద్ధ్య
 మానాయా విత్తేసిద్ధిమనువతమానస్య జ్ఞాతురహమభాసస్యదాసిద్ధిమనేనైవ నశిచ్చేదహమవేది
 మమితి పరామ్యుకేన సాధయన్ తమిమభాసం దేవానామేన సాధయతు. హమమ్యహం నజ్ఞాత
 వానిత్యహమభాస్యాపి తదానీమనుసంధానం క్రితీయత ఇతిచేత్; స్వానుభవస్వవచనయోచితో
 ధమపి న జానన్తి భవన్తు. అహంమాం న జ్ఞాతవానిలి హ్యనుభవవచనే. మామితి కిం నిషిద్ధ్యత
 ఇతిచేత్ సాధు పృష్టం భవతా, తదుచ్యతే. అహమభాసస్య జ్ఞాతురనువృత్తేనాస్యహమనిషిద్ధ్యతే,
 అపిచ ప్రతోధసమయేఽనుసంధియమానస్యాహమభాసస్య వగాశ్రమాదివిశిష్టతా. అహంమాం
 నజ్ఞాతవానిత్యుక్తే విషయో వివేచనీయః. జాగరితావస్థానుసంహితజాత్యాదివిశిష్టేఽన్తదభో
 మామిశ్యంశస్య విషయః. స్వాప్యయానస్థాప్రసిద్ధావిశదస్వానుభవైకతానశ్చాహమభాసా
 హమిశ్యంశస్య విషయః. అత్ర సుప్తోఽహమిచ్చతోఽహమితిచ మామపి నజ్ఞాతవానహమిత్యేవ
 భిల్యనుభవప్రకారః. శిచ్చ సుమప్తావాత్తా అజ్ఞానసాక్షిత్వేనాస్త ఇతిహి భవదీయా ప్రక్రియా.
 సాక్షిత్వంచ సాక్షాత్కార్యమేవ. వహ్యజాగరస్సాక్షిత్వమ్. జ్ఞాతేవహి లోకవేదయోస్సాక్షితి
 వ్యుపదిశ్యతే, నజ్ఞానమాత్రమ్. స్వరతిచ భగవాన్ పాణిని. శిషాక్షాద్వృష్టి సంజ్ఞాయామితి సాక్షా
 త్కారయోగవ సాక్షిత్వమ్. నచాయం సాక్షి జానామితిప్రక్రియమానోఽన్తదభావేతి తత

౧. తత్సర్వం తేనోపనిషత్ ౧౨ " ౧౦-౨౦ ౧౩ " ౧౪-౨
 ౨. తత్సర్వం తేనోపనిషత్ ౧౨ " ౧౦-౨౦ ౧౩ " ౧౪-౨
 ౩. తత్సర్వం తేనోపనిషత్ ౧౨ " ౧౦-౨౦ ౧౩ " ౧౪-౨
 ౪. తత్సర్వం తేనోపనిషత్ ౧౨ " ౧౦-౨౦ ౧౩ " ౧౪-౨
 ౫. తత్సర్వం తేనోపనిషత్ ౧౨ " ౧౦-౨౦ ౧౩ " ౧౪-౨

స్తదాసీమహామహోక స ప్రతీతే. ఆ త్తేనే స్వయమవధానమానోఽహమిత్యేవావభాసత ఇతి
 పాపాద్యవస్థాన్వయాత్ ప్రకాశమానోఽహమిత్యేవావభాసత ఇతి సిద్ధమ్.

యత్తు మోక్షదశామహామహోక నానుపతేత ఇతి తదపేక్షలమ్. తథానత్యాత్మనాశ
 ఏవావసగః ప్రకారానైతే ప్రతిజ్ఞాతస్యైవ; సచాహమహోక ధర్మకమాత్రిమ్, యేన తద్వి
 గమేఽప్యవిద్యానివృత్తావిన స్వరూపమవతీష్ఠేత. ప్రత్యుత స్వరూపమేవాహమథక ఆత్మనః
 జ్ఞానంతు తస్య ధర్మకః, అహం జానామి, జ్ఞానంమే జాతమితిచాహమథక ధర్మక తయా జ్ఞానప్రతీ
 తేదేవ; అపిచ యఃపరమాథకతో భ్రాన్త్యావా అధ్యాత్మికాదియై నుకభతయా స్వాత్మానమను
 సద్ధతే, అహం కుఃభితి, సవకమేతద్దుఃఖజాతమపునథకవమహోహ్య కథమహమనాకులస్వస్థో
 ధవేయమిత్యుత్పన్న మోక్ష రాగస్సవిన తత్సాధనే ప్రవతేతే. స సాధనానుష్ఠానేన యద్యహ
 మేన సభవిష్యామిత్యవగచ్ఛేత్, అపసవేదేవాసా మోక్షకథాప్రస్తావాత్. తతశ్చాధికారి
 విరహదేవ సవకం మోక్షశాస్త్రనుప్రమాణం స్యాత్. అహముపలక్షితం ప్రకాశమాత్రమప
 వగేఽవతిష్ఠత ఇతి చేత్, కిమనేన? మయి సప్తేఽసి కిమపి ప్రకాశమాత్రమపవగేఽవతిష్ఠత
 ఇతి మత్వా సహ కశ్చిన్ముద్ధిపూనకాన ప్రయతే. అతోఽహమథకస్యైవ జ్ఞాతృతయా సిద్ధ్యతః
 ప్రత్యగాత్మత్వమ్. సచప్రత్యగాత్మా ముక్తావప్యహమిత్యేవ ప్రకాశతే, స్వస్యై ప్రకాశమానత్వా
 తే; యో యస్యస్యై ప్రకాశతే ససహోఽహమిత్యేవ ప్రకాశతే. యథా, తథాఽవభాసమా
 నత్యేనోభయవాదినస్తుతస్సంసారకాత్మా. యః పునరహమితి సచకాస్తి నాసౌ స్వస్యై ప్రకా
 శతే; యథా ఘటాదిః, స్వస్యై ప్రకాశతే చాయం ముక్తాత్మా, స తస్మాదహమిత్యేవ ప్రకాశతే.
 సచాహమితి ప్రకాశమానత్యేవ తస్య అజ్ఞాత్యసంసారిత్వాదిప్రసక్తః, మోక్షవిరోధాత్. అజ్ఞాత్వా
 ద్యపేక్షుత్వాచ్చాహంప్రత్యయస్య. అజ్ఞానంనామ స్వరూపజ్ఞానమన్యథాజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానంవా?
 అహమిత్యేవా త్తనస్వరూపమితి స్వరూపజ్ఞానమానోఽహంప్రత్యయో చాజ్ఞాత్వమాపాదయతి;
 కుశస్సంసారిశ్చమ్, అపితు తద్విరోధిత్యాచ్చాశయత్యేవ. బ్రహ్మత్తథావాపరోక్ష్యవిధూతనిరవ
 శేనావిద్యాసామపి వామదేవాదీనామహమిత్యేవాత్మానుభవదశనాచ్చ. సూయతేహి- * తద్దే |

తత్పర్యం ఋషివాణమదేనః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చేతి శోఅహమేకః ప్రథమః
 మానం సతామిచభవిష్యామిచేత్యాది. సక లేతరాజ్ఞాననిరోధినస్సచ్చబ్రహ్మయమాత్రభాజః పర
 స్య బ్రహ్మణో వ్యవహారోఽప్యేవమేవ * హంతాపామహాస్తిగ్రో దేవతాః * బహుస్యాం ప్రజా ||
 మోయ * స తాత లోకాన్న స్పృహ ఇతి. తథా * యస్తాత్తరమతీతోఽపమక్షరాదపి చో ||
 తమః | అతోఽస్తి లోకే వేదేచ ప్రథితః పునరో తమః | * అహమాత్మా గుడాకేశ * వత్సే ||
 వాహం బాతు నానమ్ * అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా * అహం సవకస్య ||
 ప్రభవో మత్తస్సవకం ప్రవతేతే | * తేమామహం సముద్ధతా మృత్యుసంసారసాగరాత్ |
 * అహం బీజప్రదః పితా * వేదాహం సమతీతాసిత్యాదిషు, యద్యహమిత్యేవా త్తనస్వరూపమ్, ||
 కథం తహ్యకాహజ్కారస్య తేత్రాన్తభావో భగవతోపదిశ్యతే- * మహాభూతాస్యహజ్కారో/-
 బుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి? ఉచ్యతే- స్వరూపదేశేషు సవేషు అహమిత్యేవోపదేశాత్ తద్దేవాత్మ
 స్వరూపప్రతిప త్తేశ్చాహమిత్యేవ ప్రత్యగాత్తనస్వరూపమ్, అవ్యక్తపరిణామభేదస్యా హజ్కారస్య

క్షేత్రాస్తథానో భగవతైవోపదిశ్యతే, స త్వనాత్మని దేవే అహమ్భావకరణసేతుత్వేన
అహమ్కార ఇత్యుచ్యతే. అస్య త్వహమ్కారశబ్దస్య అభూతతద్భావేన భోగ ద్విప్రత్యయముత్పా
ద్య త్వత్పత్తిదోషస్త్వవ్యా. అయమేవ త్వహమ్కార ఉత్కన్ఠజ్ఞానావమానసేతుగణావాపర
నామా కాస్త్రీషు బహుళో సేయతయా ప్రతిపాద్యతే. తస్మాద్భాగవాపతా అహమ్భుద్ధిస్సాక్షా
దాత్మగోచరైవ. శరీరగోచరా త్వహమ్భుద్ధిరవిద్యైవ. యథోక్తం భగవతా పరాశరణ -
శ్రీకృష్యాకాండాప్యవిద్యాయాస్వరూపం కులనర్జన । అనాత్మన్యాత్మబుద్ధియోగతి. యద ష్టత్తి
మాత్రమేవాత్మా, తదా అనాత్మన్యాత్మాభిమానే శరీరే ష్టత్తిమ్యాత్రప్రతిభాసస్స్యాత్, సజ్జాత్పత్వ
ప్రతిభాసః. తస్మాజ్ఞాతా అహమథా ఏవాత్మా. తదుక్తమ్-అతః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదుత్తన్యా
యాగమాన్వయాత్ । అవిద్యాయోగరక్తాత్మాజ్ఞాతాఽహమితి భావతే ఇతి. తథాచోదేవే-
ద్వీయమనఃప్రాణాధీభ్యోఽన్యోఽనన్యసాధనః । నిత్యో వ్యాపీ ప్రతిక్షేత్రమాత్మా భిన్నస్వరస్సు
భితి. అనన్యసాధనః-స్వప్రకాశః, వ్యాపీ-అతిసాక్షాతయా సర్వాచేతనాస్తఃప్రవేశనన్వభావః.

యదుక్తం దోషమూలత్వేనాన్యథాసిద్ధిసంభావనయా సకలభేదావలంబిప్రత్యక్షస్య
కాస్త్రుపాధ్యత్వమితి, తోఽయంసోష ఇతి వక్తవ్యమ్, యన్మూలతయా ప్రత్యక్షస్వాన్యథాసిద్ధిః.
అనాదిభేదవాసనైవ హి దోష ఇతి చేత్, భేదవాసనాయా స్థితిరాదివద్యథావసితవస్తువిపరీతజ్ఞాన
సేతుత్వం కియస్యత్ర జ్ఞాతపూర్వకమ్! అనేనైవ కాస్త్రువిరోధేన జ్ఞాన్యత ఇతి చేన్న, ఆన్యోన్యా
శ్రయణాత్; కాస్త్రుస్య నిరస్తనిభిలవీచవస్తుబోధిత్వనిశ్చయే సతి భేదవాసనాయా దోషత్వనిశ్చ
యః, భేదవాసనాయా దోషత్వనిశ్చయే సతి కాస్త్రుస్య నిరస్తనిభిలవీచవస్తుబోధిత్వనిశ్చయఇతి.
శిష్య యది భేదవాసనామూలత్వేన ప్రత్యక్షస్య విపరీతాభావత్వమ్, కాస్త్రీయసి కిన్మూలత్వేన తత్తైవ
స్యాత్, అథోచ్యత దోషమూలత్వేఽపి కాస్త్రీస్య ప్రత్యక్షావగతసకలభేదనిరససజ్జానసేతు
త్వేన పరత్వాత్ తత్ ప్రత్యక్షస్య బాధకమితి, తన్న, దోషమూలత్వే జ్ఞాతే సతి పరత్వమిశ్చ
త్కరమ్. రజ్జుసకూజ్ఞాననిమిత్తభయే సతి భ్రాన్తోఽయమితి పరిజ్ఞాతేన తేనచిత్ నాయంసపోమా
నైవీరిత్యుక్తేఽపి భయానివృత్తికళానాత్, కాస్త్రీస్యచ దోషమూలత్వం శ్రవణవేలాయామేవ
జ్ఞాతమ్. శ్రవణావగతనిభిలభేదోపమదిబ్రహ్మజ్ఞేకత్వపిజ్ఞానాభ్యాసయాపత్వాత్సననాదే. అపిచ
ఇదం కాస్త్రీమ్, ఏతచ్ఛాసంభావ్యమానదోషమ్; ప్రత్యక్షంతు సంభావ్యమానదోషమితి తేనావ
గతం త్వయా! సకావత్స్వరస్సిద్ధా నిధూతనిభిలవీచేనా అనుభూతిరిదుమథామవగమయతి.
తస్మాత్సకాదిషయవిరక్తత్వాత్ కాస్త్రీపక్షపాతవిరహఃచ. నాప్యైర్ద్వీయకం ప్రత్యక్షమ్, దోష
మూలత్వేన విపరీతాభావత్వాత్. తన్మూలత్వాదేవ నాన్యాన్యసి ప్రమాణాని. అతస్త్వపక్షసాధన
ప్రమాణానభ్యుపగమాన్న స్వాభిమతాభాసిద్ధిః. వసు వ్యావహారికప్రమాణప్రమేయవ్యవహారో
ఽస్తాకమప్యస్త్యైవ. తోఽయం వ్యావహారికో నాదు! ఆపాతప్రతీతిసిద్ధో యుక్తిభినిరూపితో స
తథాఽవస్థిత ఇతి చేత్, కింతేన ప్రయోజనమ్, ప్రమాణతయా ప్రతిపన్నేఽపి యాత్రికబాధా
దేవ ప్రమాణకార్యాభావాత్. అథోచ్యత కాస్త్రప్రత్యక్షయోజ్యోయోరప్యవిద్యామూలత్వే
ఽపి ప్రత్యక్షరిషయస్య కాస్త్రీణ బాధో దృశ్యతే, కాస్త్రీరిషయస్య సదస్విరీయబ్రహ్మణ పశ్చా
త్తసబాధాకళానేన నినిశేషానుభూతిమాత్రం బ్రహ్మైవ పరమాథా ఇతి, తదయుక్తమ్, అథా

ధితస్యాపి దోషమూలస్యావారమాంశాన్యనిశ్చయాత్. ఏతదుక్తంభవతి, యథా సతతేతరకాచూది
దోషరహితపురుషాస్తతానోచరగిరిసుహను వసతస్తైమిరికజనస్య అజ్ఞాతస్వతిమిరస్య సర్వస్వతిమిర
దోషావిశేషేణ ద్విదవ్రజ్ఞానమవిశిష్టం జాయతే, నతప్రబాధకప్రత్యయోఽస్తీతి న తస్మిన్భావన
తీత తద్విషయభూతిం ద్విచస్త్రివిమసి మిధ్యైవ. దోషో హ్యయథాభావజ్ఞానసేతుః, తథా బ్రహ్మ
జ్ఞానమవిద్యాఃకూలత్వేన బాధకజ్ఞానరహితమసి స్వవిషయేణ బ్రహ్మణా సహ మిధ్యైవేతి. భవ
న్నిచాత్ర ప్రయోగాః—వివాదాధ్యాసితంబ్రహ్మ మిథ్యా, అవిద్యానతి ఉత్పన్నజ్ఞానవిషయత్వాత్,
ప్రపంచవత్. బ్రహ్మ మిథ్యా జ్ఞానవిషయత్వాత్, ప్రపంచవత్; బ్రహ్మ మిథ్యా, అసత్యసేతు
జన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్, ప్రపంచవదేవ.

సచ వాచ్యం స్వాప్నస్య హస్త్యాదివిజ్ఞానస్యాసత్యస్యపరమాధికానుభావభవప్రతిపత్తిసేతు
భావవదవిద్యాకూలత్వేనాసత్యస్యాపి శాస్త్రస్య పరమాధికానుభావబ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిసేతు
భావో న విరుద్ధ ఇతి; స్వాప్నజ్ఞానస్యాసత్యత్వాభావాత్; తత్రహి విషయాణామేవ మిథ్యాత్వమ్,
తేషామేవ హి బాధో దృశ్యతే, న జ్ఞానస్య; నహి సుమా స్వప్న వేలాకూలమనుభూతం జ్ఞానమసి
నవిద్యతేఇతి కస్యచిదసి ప్రత్యయో జాయతే; దశానంతు విద్యతే, అథా న సస్తితిహి బాధక
ప్రత్యయః, మాయావిద్యో మన్తాప్రభాదిప్రభవం మాయామయం జ్ఞానం సత్యమేవ ప్రత్యేక
యస్యచసేతుః, తత్రాపి జ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్; విషయేన్ద్రియాదిదోషజన్యం రజ్జ్వాదా సహ
దివిజ్ఞానం సత్యమేవ భయాదసేతుః; సత్త్వేవాదస్త్వేఽపి స్వాత్మని సహసన్నిధానాద్దృష్టబుద్ధిః,
సత్త్వేవ శక్త్యావిషబుద్ధిమకరణసేతుభూతా, నస్తుభూత ఏవ జలాదా ముఖాదిప్రతిభానో
వస్తుభూతముఖగతవిశేషనిశ్చయసేతుః. ఏషాం సంవేదనానాముత్పత్తిమత్త్వాదధికక్రియాకారి
త్వాచ్చ సత్యత్వమననీయతే. హస్త్యాదీనానుభావేఽపి కథం తద్బుద్ధయస్సత్యా భవస్తితిచేత్;
నైతత్, బుద్ధీనాం సాలమ్యసత్యమాత్రనియమాత్. అథాస్య ప్రతిభాసమాసత్వమేవ హ్యలమ్య
నత్వేఽపేక్షితమ్, ప్రతిభాసమాసతా చాస్త్యేవ దోషవశాత్; సతు బాధితోఽసత్య ఇత్యననీ
యతే. అబాధితా హి బుద్ధిస్సత్త్వేనేత్యుక్తమ్. రేఖయా వణప్రతిపత్తావపి నాసత్యాత్ సత్య
బుద్ధిః, రేఖయాస్సత్యత్వాత్. సను వణాత్తనా ప్రతిపత్నా రేఖా వణాబుద్ధిసేతుః, వణా
త్తతా త్వసత్యా, మైవమ్, వణాత్తతాయాఅసత్యానాః ఉపాయత్వాద్యోగాత్; అసతో నిరు
పాఖ్యస్య హ్యుపాయత్వం న దృష్టమనుపపన్నమ్. అథ తస్మాం వణాబుద్ధిరుపాయత్వమ్, ఏవంత
ప్యాసత్యాత్ సత్యబుద్ధిసకన్యాత్ బుద్ధేస్సత్యత్వాదేవ. ఉపాయోపేయయో రేకత్వప్రసంగ్య,
ఉభయోవణాబుద్ధిత్వావిశేషాత్. రేఖాయా అవిద్యనూనవణాత్తనోపాయత్వే వైక
స్యామేవ రేఖాయానువిద్యమానసవణాత్తకత్వస్య సులభత్వాదేకరేఖాదశానాత్ సవణ
వణప్రతిపత్తిస్సాన్యాత్. అథ విజ్ఞానిశేషే దేవదత్తాదిశబ్దసంకేతవచ్చక్షుగాగ్ర్యా రేఖావిశేషే
శ్రోత్రగ్రాహ్యవణావిశేషసంకేతవశాద్రేఖావిశేషా వణావిశేషబుద్ధిసేతురితి; హస్త తహి
సత్యాదేవ సత్యప్రతిపత్తిః, రేఖాయాస్సంకేతస్యచ సత్యత్వాత్. రేఖాగవయాదపి సత్యగవయా
బుద్ధిస్సాదృశ్యనిబద్ధనా, సాదృశ్యస్య సత్యమేవ. సచ ఏకరూపస్య శబ్దస్య నాదవిశేషేణాధికభేద
బుద్ధిసేతుత్వేఽపి అసత్యాత్సత్యప్రతిపత్తిః, నానానాదాభివ్యక్తస్వైకస్వైవ శబ్దస్య తత్త్వా

దానివ్యవస్థనుపాదేశముననుసరించి గురుగ్రంథముననుసరించి భగవద్దేవబుద్ధులవృత్తిసేతుత్వాత్. శబ్దస్వరూపకమున సాధ్యము; గాతరాదేశాధికస్యైవ శ్రోత్రగ్రాహ్యత్వేన శబ్దత్వాత్. అతోఽనుత్పాద్యుత్పాత్ సత్యబ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తినిరూపకాదా. నను నకాస్తస్య గగనకు సుమవదసత్యత్వమ్, ప్రాగద్వైతజ్ఞానాగ్ సన్మన్విలోభ్యత్వాత్. తత్పన్నే తత్త్వజ్ఞానే హ్యసత్యత్వం కాస్తస్య. నతదా కాస్తం నిరస్తనిభలభేదచింతాత్రబ్రహ్మజ్ఞానోపాయః. యదోపాయస్తదా అస్త్యేవ కాస్తమ్, అస్తీతిబుద్ధేః. నైవమ్, అసతి కాస్తే అస్తీకాస్తీదితిబుద్ధేరితిభాగ్యత్వాత్, తతఃకేమి? ఇదంతతః—మిథ్యాభూతకాస్త్యైవ్యజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాపి బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వమ్, యథా ధూమబుద్ధ్యా గృహీతవామృతన్యాగ్నిజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాగ్నిరపి మిథ్యాత్వమ్ పశ్చాత్తనవాధాదకానం చానిధ్యమ్, తూన్యమేవ తత్త్వమితి వాక్యేన తస్యాపి వాదకానాత్. తత్తు బ్రాన్తిమూలమితిచేదేతదపి బ్రాన్తిమూలమితి త్వయేవోక్తమ్. పశ్చాత్త్యనవాధాదకానం తస్యైవేత్యలమప్రతిపత్తితమతకాననిహసనేన.

యదుక్తం తేదాస్తవాక్యాని నివిశేషజ్ఞానకరసవస్తుమాత్రప్రతిపాదనపరరాణి * సదేవసోమ్యదమగ్ర ఆసీదిత్యేవమాదీనీతి, తదయుక్తమ్. ఏకవిజ్ఞానేన సవగావిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపాదనము లేన సచ్చబ్రహ్మచ్యుత్యుత్యుత్యు బ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వమ్, జగన్నిమిత్తత్వమ్, సమాజ్ఞతా, సమాశక్తియోగః, సత్యసంకల్పత్వమ్, సవాస్తవత్వమ్, సవాగధారత్వమ్, సమానియమన మిత్యాద్యనేకకల్యాణగుణవిశిష్టతాం కృత్స్నస్య జగతస్తదాత్మకతాశ్చ ప్రతిపాద్య ఏవమూర్త బ్రహ్మ తకస్త్యమసీతి శ్వేతశేతుం ప్రత్యుపదేశాయ ప్రవృత్తత్వాశ్చరణస్య, ప్రపశ్యేతకాశ్చయ మథో వేదాధికాంగ్రహే. అత్రాప్యారమ్భగాధికరణే నిపుణతరముపపాదయిష్యతే. ౧ అథ స్రూయయా తదక్షరమిత్యత్రాపి ప్రాశ్ననాపేయగుణా ప్రతిపిధ్య నిర్వత్వవిభుత్వమాత్మ త్వసవగతత్వావ్యయత్వభూతయోనిత్వసావజ్ఞాన్యదికల్యాణగుణయోగః కరస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితః * సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మైత్యత్రాపి సామానాధికరణ్యస్య అనువిశేషగుణవిశిష్టతానా.

భిధానత్యుత్పత్త్యా వ నివిశేషవస్తుసిద్ధిః. ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేనై కాకావృత్తిత్వంకా సామానాధికరణ్యమ్. తత్ర సత్యజ్ఞానాదిపదముఖ్యాభిజ్ఞానై స్తత్త్వగుణవిరోధ్యాకారప్రత్యుపాదానై వా ఏకస్త్రిన్నేవాభేదదానాం ప్రవృత్తినిమిత్తభేదోఽవశ్యాశ్రయణీయః. ఇయాంస్తు విశేషః ఏకస్మిన్పక్షే పదానాం ముఖ్యాభిజ్ఞానా, అపరస్మిన్చ తేహం లక్షణా. నచ అజ్ఞానాదీనాం ప్రత్యుపాదానై వస్తుప్రయోగమేవ. ఏతేనైవ పదేన స్వరూపం ప్రతిపన్నమితి పదాస్తరప్రయోగమై యథ్యాత్. తథాసతి సామానాధికరణ్యాసిద్ధిశ్చ. ఏకస్మిన్ వస్తుని వతఃసామానానాం పదానాం నిమిత్తభేదానాశ్రయణాత్, నచైకస్యైవాభిజ్ఞానవిశేషగుణభేదేన విశిష్టతాభేదాదనేకాభిజ్ఞానం పదానాం సామానాధికరణ్యవిరోధి, ఏకస్యైవ వస్తునోఽనేకవిశేషగుణవిశిష్టతాప్రతిపాదనపరత్వా త్సామానాధికరణ్యస్య. ౨ భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్త్రిన్నేవా వృత్తిస్సామానాధికరణ్యమితిహి కాన్తికా. యదుక్తమ్—* ఏకమేవాద్వితీయమిత్యత్ర ఆద్వితీయపదం గుణతోఽపి సద్వితీయతాం వ సహతే, అతస్సవగతాప్రత్యయన్యామేవ కారణవాక్యవాచ్యుత్పత్తియనస్తుప్రతిపాదనపరత్వమభ్యుపగమనీయమ్, కారణతయోపలక్షితస్యాద్వితీయస్యబ్రహ్మణో లక్షణమిదముచ్య

[illegible]

౧ ముం. ౧-౧-౧ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮ ౯ ౧౦ ౧౧ ౧౨ ౧౩ ౧౪ ౧౫ ౧౬ ౧౭ ౧౮ ౧౯ ౨౦ ౨౧ ౨౨ ౨౩ ౨౪ ౨౫ ౨౬ ౨౭ ౨౮ ౨౯ ౩౦ ౩౧ ౩౨ ౩౩ ౩౪ ౩౫ ౩౬ ౩౭ ౩౮ ౩౯ ౪౦ ౪౧ ౪౨ ౪౩ ౪౪ ౪౫ ౪౬ ౪౭ ౪౮ ౪౯ ౫౦ ౫౧ ౫౨ ౫౩ ౫౪ ౫౫ ౫౬ ౫౭ ౫౮ ౫౯ ౬౦ ౬౧ ౬౨ ౬౩ ౬౪ ౬౫ ౬౬ ౬౭ ౬౮ ౬౯ ౭౦ ౭౧ ౭౨ ౭౩ ౭౪ ౭౫ ౭౬ ౭౭ ౭౮ ౭౯ ౮౦ ౮౧ ౮౨ ౮౩ ౮౪ ౮౫ ౮౬ ౮౭ ౮౮ ౮౯ ౯౦ ౯౧ ౯౨ ౯౩ ౯౪ ౯౫ ౯౬ ౯౭ ౯౮ ౯౯ ౧౦౦

ప్రాధాన్యం వక్తుం సహశబ్దః. ఫలోపాసనయోః ప్రకారైక్యం * యథాక్రతురస్థిలోకే
పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్యభవతీతి శ్రుత్యైవ సిద్ధమ్. * యస్యామతం తస్యమతమ్ * అవిజ్ఞాతం
విజానతామితి బ్రహ్మణో జ్ఞానావిషయత్వము కంచేత్ * బ్రహ్మవిదాహ్నోతిపరం * బ్రహ్మవేద బ్రహ్మై
వభవతీతి జ్ఞానాహ్నోత్తోపదేశో నస్యాత్. * అసన్నేవ సభవతి, అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్, అస్తిబ్రహ్మేతి
చేద్వేద, సంతమేనం తతోవిదురితి బ్రహ్మవిషయజ్ఞానాసద్భావసద్భావాభ్యామాత్మనాశమాత్మ
సత్తాత్మ వదతి, అతో బ్రహ్మవిషయవేదసమేవాపవగోపాయం సవాణః శ్రుతయో విదధతి.
జ్ఞానజ్ఞోపాసనాత్మకమ్. ఉపాస్యచ్చ బ్రహ్మ సగుణమిత్యక్తమ్. * యతో వాచోనివతకస్తే, అప్రాప్య
మనసాసహేతి బ్రహ్మణోఽనంతస్యాపరిచ్ఛిన్నగుణస్య వాఙ్మనసయోరేతావదితి పరిచ్ఛేదాయోగ్య
త్వశ్రవణేన బ్రహ్మేతావదితి బ్రహ్మపరిచ్ఛేదజ్ఞానవతాం బ్రహ్మవిజ్ఞాతమమతమిత్యక్తమ్, అప
రిచ్ఛిన్నత్వాత్ బ్రహ్మణః, అన్యథా * యస్యామతం తస్యమతం * విజ్ఞాతమవిజానతామితి మతత్వ
విజ్ఞాతత్వవచనం తత్రైవ విరుద్ధ్యతే. యత్తు * సద్బ్రహ్మేద్రక్షాప్తారం నమతేమన్తారమితి శ్రుతి
దృష్టేమన్తేవ్యతిరిక్తం ద్రష్టారం మంతారచ్చ ప్రతిషేధతీతి, తదాగన్తుకచైతన్యగుణయోగి
తయా జ్ఞాతురజ్ఞానస్వరూపతాం కుతకసిద్ధాం మత్వా నతథాఽఽత్మానం పశ్యేనన్ మస్వీథాః,
అపితు ద్రష్టారం మంతారమప్యత్మానం దృష్టిమతిరూపమేవ పశ్యేరిత్యభిదధాతీతి పరిహృతమ్.
అథవా దృష్టేద్రక్షాప్తారం మతేమన్తారం జీవాత్మానం ప్రతిషిధ్య సవన్భూతాన్తరాత్మానం పర
మాత్మానమేవోపాస్మ్యేతివాక్యాధకః. అన్యథా * విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాదిత్యాదిజ్ఞాతృ
త్వశ్రుతివిరోధశ్చ. ఆనన్దో బ్రహ్మేత్యానన్దమాత్రమేవ బ్రహ్మస్వరూపం ప్రతీయత ఇతియదుక్తమ్,
తత్ జ్ఞానాశ్రయస్య బ్రహ్మణో జ్ఞానం స్వరూపమితి వదతీతి పరిహృతమ్. జ్ఞానమేవ హ్యనుకూల
మానన్ద ఇత్యుచ్యతే, * విజ్ఞానమానన్దంబ్రహ్మేతి. ఆనన్దరూపమేవ జ్ఞానం బ్రహ్మేత్యధకః. అతఏవ
భవతామేకరసతా. అన్య జ్ఞానస్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వమపి శ్రుతిశతసమధిగతమిత్యక్తమ్.
తద్వదేవ * సవీకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః * ఆనన్దో బ్రహ్మణో విద్వానితివ్యతిరేకనిదేశశాచ్చ నానన్దమాత్రం
బ్రహ్మ, అపిత్వానన్ది, జ్ఞాతృత్వమేవ హ్యనన్దిత్వమ్.

యదిదముక్తమ్- * యత్రోహి ద్వైతమివ భవతి * సేహ నానాస్తికాన, మృత్యోస్స
మృత్యుమాహ్నోతి యథా నానేవపశ్యతి * యత్రైత్వస్య సవన్మాత్మైవాభూత్తతోకేన కం పశ్యే
దితిభేదనిషేధో బహుధా దృశ్యత ఇతి, తత్ కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మకార్యతయా తదన్తర్యామి
కతయాచ తదాత్మకత్వేనైక్యాత్ తత్ప్రత్యసీకనానాత్వం ప్రతిషిధ్యతే. నపునః * బహుస్యాం
ప్రజాయేయేతి బహుభవనసంకల్పపూర్వకం బ్రహ్మణో నానాత్వం శ్రుతిసిద్ధం ప్రతిషిధ్యత ఇతి పరి
హృతమ్. నానాత్వనిషేధాదియమపరమాధన్వియేతిచేన్న; ప్రత్యక్షాదిసకలప్రమాణానవగతం
నానాత్వం దురారోహం బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్య తదేవ బాధ్యత ఇత్యుపహాస్యమిదమ్. * యదా
ప్రేక్ష్యైవ ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే, అథతస్య భయంభవతీతి బ్రహ్మణి నానాత్వం పశ్యతో
భయప్రాప్తిరితి యదుక్తమ్, తదసత్; * సవన్ ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్తఉపాసీతేతి తన్నా
నాత్వానుసన్ధానస్య శాన్తిపేతుత్వోపదేశాత్; తథాహి సర్వస్యజగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకమన్
తయా తదా తకత్వానుసన్ధానేన అత్ర శాన్తివిధీయతే, అతో యథావస్థితదేవతిర్యజ్ఞనువ్య

స్థావరాదిభేదభిన్నం జగద్భ్రష్టత్యకలిత్యనుసన్ధానస్య శాన్తిసేతుతయా అభయప్రాప్తిసేతు
 త్వేన సభయసేతుత్వప్రసక్తః, ఏవంతిహా * అభతిస్యభయంభవతీతి కిముచ్యతే? ఇదముచ్యతే-
 * యదాహ్యైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యేననిరుక్తేనలయనేభయం ప్రతిస్థాం విస్తతే,
 అభసోభయంగతోభవతీత్యభయప్రాప్తిసేతుత్వేన బ్రహ్మణి యా ప్రతిస్థాభిహితా, తస్యా
 విచ్ఛేదే భయంభవతీతి యోక్తం మహాషిః - * యన్మృహూతం కణం వాపి వాసుదేవో
 నచిన్యతే! సా హానిస్తన్మూచ్చిద్రం నాభ్యానిస్సాచ విక్రియేత్యాది, బ్రహ్మణిప్రతిస్థాయా అన్త
 రమ్ అవకాశో విచ్ఛేదపవ, యుక్తమ్ * సస్థానతోఽపీతి సవకవిశేషరహితం బ్రహ్మేతివ వక్ష్య
 తీతి, తన్న, సవిశేషం బ్రహ్మేత్యేవహి తత్రవక్ష్యతి, * మాయామాత్రంత్యితిచ స్వాప్నానామప్య
 థానాం జాగరితావస్థానుభూతపదార్థవైధమేక్యాణ మాయామాత్రత్వముచ్యత ఇతి జాగరితా
 వస్థానుభూతానామివ పారమాధికత్యమేవ వక్ష్యతి.

స్మృతిపురాణయోరపి నివిశేషజ్ఞానమాత్రమేవ పరమాభోకృత్యదపారమాధిక
 మితి ప్రతీయతి ఇతి యదభిహితమ్, తదనన్తః * యోమామజమానాదిశ్చవేత్తిలోకమహేశ్వరమ్!
 * మత్స్థాని సవకభూతాని సచాహం తేష్వవస్థితః సచమత్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వ
 రమ్! భూతభృన్నచ భూతస్థానుమాత్తా భూతభావనః! * అహంకృత్స్వస్వజగతఃప్రభవః ప్రలయ
 స్తథా! మత్తఃపరతరంనాన్యత్ కిన్చిదస్తి ధనశ్చయ! మయి సవకమిదంప్రభోతం సూక్తే మణిగణా
 ఇవ! * విష్ణుభ్యామిదంకృత్స్వ మేకాంశేన స్థితోజగత్! * ఉత్తమఃపురుష స్వస్యః పరమాత్మేత్యు
 దాహృతః! యో లోకత్రయచూచిశ్చ బిభత్శ్చవ్యయ ఈశ్వరః! యస్మాత్ క్షరమతీతోభవమక్ష
 రాదపిచోత్తమః! అతోఽస్మి లోకేవేదేచప్రభతః పురుషోత్తమః! * ససవక భూతప్రకృతింవికా
 రాణ గుణాదిదోషాశ్చ మునే వ్యతీతః అతీతసర్వావరణైఖలాత్తా తేనా స్మృతంయద్భవనాన్త
 రాలే! * సమస్తకల్యాణగుణాత్తతోఽసౌ స్వశక్తిలేశాద్భృతభూతసగః! ఇచ్ఛాగృహితాభిమతో
 రుదేహస్సంసాధితాశేషజగద్ధితోఽసౌ! తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధమవీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః!
 పరఃపరాణాం సకలాన యత్రక్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే! స ఈశ్వరోవ్యప్తిసమప్తిరూపోవ్యక్త
 స్వరూపః ప్రకటస్వరూపః! సవేశ్వరస్సవకస్యక్ సవవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః! ||
 సంజ్ఞాయతే యేనతదస్తకోపం శుద్ధం పరం నిమలమేకరూపమ్! సందృశ్యతేవాఽప్యధిగమ్యతేవా
 తజ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యకుక్తమ్! * శుద్ధేమహావిభూత్యాభ్యే పరేబ్రహ్మణి శబ్ద్యతే! మైత్రేయ
 భగవచ్ఛబ్దస్సవకారణకారణే! సంభతేతితథా భూతా భూతాకోభేదద్వయాన్నితః! నేతా
 గమయితాస్త్రిష్టాగకారాథాన్తథా మునే! ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీయస్య యశసఃశ్రీయః! జ్ఞాన
 వైరాగ్యయోజ్యైవ పణ్ణాంభగితీరణా! * వసన్తి తత్ర భూతాని భూతాత్తన్యఖలాత్తని సచ
 భూతేష్వశేషేషు వకారాథాన్తతోఽన్యయః! * జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీయకతేహంస్యశేషతః!
 భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయైగుణాదిభిః! * ఏవమేషమహాశబ్దోమైత్రేయభగవానితి! పరమబ్ర
 హ్మభూతస్య వాసుదేవస్యచాన్యగః! తత్రపూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః! శబ్దోఽయంనో
 పచారేణ హ్యన్యత్రహ్యుపచారతః! * సమస్తాశ్చక్తయన్ప్రేతా నృప యత్రప్రతిష్ఠితాః! తద్విశ్వ
 రూపవైరూప్యం రూపమన్యద్ధరేమహత్! సమస్తశక్తిరూపాణి శక్త్యరోతి జనేశ్వర! దేవతీర్య

జ్ఞనుస్యాఖ్యాచేష్టావన్తి స్వలీలయా | జగతాముపకారాయ నసాకమనిమిత్తజా | చేష్టా తస్యా
ప్రమేయస్య వ్యాపిన్యవ్యాహతాత్మికా | * ఏవంప్రకారమమలం నిత్యంవ్యాపకమక్షయమ్ | సమస్త
హేయరహితం విష్ణ్వఖ్యం పరమంపదమ్ | శరణఃపరాణాం పరమః పరమాత్మాత్మ సంస్థితః |
రూపవణాదినిదేశవిశేషణవివజితః | అపక్షయవినాశాభ్యాం పరిణామద్విజన్యభిః | వజితశ్శక్య
తే వక్తుం యస్సదాత్మీతి కేవలమ్ || సవత్తాసా సమస్తంచ వసత్యత్రేతివైయతః | తతస్స వా
సుదేవేతి విద్యద్భిః పరిపత్యతే | తద్భిన్న పరమం నిత్యమజమక్షరమవ్యయమ్ | ఏకస్వరూపఞ్చ
సదా హేయాభావాచ్చ నిమలమ్ || తదేవ సవత్తే తద్వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ | తథా పురుష
రూపేణ కాలరూపేణచ స్థితమ్ || * ప్రకృతియా మయాత్మాభ్యా తా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ |
పురుషఞ్చపురుషావేతే లీయేతే పరమాత్మని | పరమాత్మాచ సవేమామాధారః పరమేశ్వరః |
విష్ణునామా సవేదేషు వేదాన్తేషుచ గీయతే || * ద్వే రూపే బ్రహ్మణస్తస్య మూతాంచామూతా
మేవచ | తురాక్షరస్వరూపే తే సవత్తేషుచ స్థితే | అక్షరం తత్పరం బ్రహ్మ త్వరం సవత్
మిదంజగత్ | ఏకదేశస్థితస్యాన్నేజ్యోత్సాన్న విస్తరిణీయథా || పరస్య బ్రహ్మణశ్చక్తిస్తథేదమఖ
లం జగత్ || * విష్ణుశక్తిః పరాప్రాక్తాత్మేత్రజ్ఞాఖ్యా తథాపరా | అవిద్యా కమకసంజ్ఞాన్యా
త్మతీయాశక్తిరివ్యతే | యయా తేత్రజ్ఞశక్తిస్స వేష్టితా నృప సవత్గా | సంసారతాపానఖలాస
వాప్నోత్యతిస్తతాత్ | తయా తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిః తేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా | సవత్తేషు భూపాల
తారతమ్యేన వతతే || * ప్రధానఞ్చ పుమాన్త్రైవ సవత్తేషు తత్తభూతయా | విష్ణుశక్త్యా మహా
బుద్ధే వృతే సంశ్రయధమిణా || తయోస్త్వైవ పృథగ్భావకారణం సంశ్రయస్యచ || యథాసక్తం
జలేవాతోబిభత్తికణికాశతమ్ | శక్తిస్సాపి తథా విష్ణోః ప్రధానపురుషాత్తనః || * తదేతదక్షయం
నిత్యం జగన్మునివరాఖలమ్ | ఆవిభావతిరోభావజన్యనాశవికల్పవత్ || ఇత్యాదినా పరంబ్రహ్మ
స్వభావతవ నిరస్తనిఖలదోషగన్ధం సమస్తకల్యాణగుణాత్మకం జగదుత్పత్తిస్థితిసంహారాంతఃప్రవే
శనియమనాదిలీలం ప్రతిపాద్య కృత్స్నస్య చిదచిద్వస్తునస్సవావస్థావస్థితస్య పారమాధికస్యైవ
పరస్య బ్రహ్మణశ్శరీరతియా రూపత్వం శరీరరూపతన్వంశశక్తి విభూత్యాదిశబ్దైస్తత్తచ్ఛబ్దసామానా
ధికరణ్యేన చాభిధాయ తద్విభూతిభూతస్య చిద్వస్తునస్వరూపేణావస్థితిమచిన్త్రితయా తేత్ర
జ్ఞరూపేణ స్థితించోక్త్యా తేత్రజ్ఞావస్థాయాం పుణ్యపాపాత్మకకమకరూపావిద్యావేష్టితత్వేన స్వా
భావికజ్ఞానరూపత్వాననుసన్ధానమచిద్రూపాధాకారతయానుసన్ధానఞ్చ ప్రతిపాదితమితి పరం
బ్రహ్మ సవిశేషమ్, తద్విభూతిభూతం జగదపి పారమాధికమేవేతి జ్ఞాయతే.

* ప్రత్యస్తమితథేదమిత్యత్ర దేవమనుష్యాదిప్రకృతిపరిణామవిశేషసంసృష్టస్యాప్యాత్మ
నస్వరూపం తద్గతథేదరహితత్వేనతద్దేవవాచిదేవాదితద్భాగోచరం జ్ఞానసత్తైకలక్షణం స్వసంవేద్యం
యోగయుజ్జనసో నగోచరఇత్యుచ్యతేఇత్యనేన నప్రపఞ్చపలాపః. కథమిదమవగమ్యత ఇతిచేత్త
దుచ్యతే, అస్మిప్రకరణే సంసారైకభేషజతయా యోగమభిధాయ యోగావయవాప్రత్యా
హారపమకాంతాశ్చోక్త్యా ధారణాసిద్ధ్యథాం శుభాశ్రయం వక్తుం పరస్యబ్రహ్మణో విష్ణోశ్చక్తిశబ్దాభి
ధేయం రూపద్వయం మూతామూతావిభాగేన ప్రతిపాద్య తృతీయశక్తిరూపకమాఖ్యావిద్యా
వేష్టితమచిద్విశిష్టం తేత్రజ్ఞంమూతాఖ్యవిభాగం భావనాత్రయాన్వయాదశుభమిత్యుక్త్యా ద్వితి

యస్య కర్మాభ్యావిద్యావిరహిణోఽచిద్వియుక్తస్య జ్ఞానైకాకారస్యామూలకాఖ్యవిభాగస్య నిష్పన్నయోగిధ్యేయతయా యోగయుజ్జనసోఽచాలమృనశయా స్వతశ్శుద్ధివిరహోచ్చ శుభాశ్రయశ్చింత్యం ప్రతిషిధ్య పరశక్తిరూపమిదమనూతకమ్, అపరశక్తిరూపం క్షేత్రజ్ఞాభ్యుత్థాతక ఇచ్చ పరశక్తిరూపస్యాత్మనః క్షేత్రజ్ఞతాపత్తిసేతుభూతతృతీయశక్త్యాఖ్యకర్మరూపావిద్యా చేత్యేత చ్చక్తిత్రయాశ్రయో భగవదసాధారణమ్ * ఆదిత్యవణామిత్యాదివేదాంతసిద్ధం మూలకరూపం శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్. అత్ర పరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్య శుభాశ్రయతానహతాం వక్తుం * ప్రత్య స్తమితభేదంయదిత్యుచ్యతే. తథాపి- * నతద్యోగయుజా శక్యం నృపచిన్తయతుంయతః! ద్వితీయం విష్ణుసంజ్ఞస్య యోగిధ్యేయం పరంపదమ్! సమస్తాశ్చక్తయశ్చైతా నృపయత్ర ప్రతిష్ఠితాః! తద్విశ్వ రూపవైరూప్యం రూపమన్యధాకేమహదితిచ వదతి. తథా చతుర్ముఖసనకసనన్దనాదీనాం జగ దంతవత్కానామవిద్యావేష్టితత్వేన శుభాశ్రయతానహతాముక్త్యా బద్ధానామేవ పశ్చాద్యో శేవోద్భూతబోధాన్తాం స్వస్వరూపాపన్నానా ఇచ్చ స్వతశ్శుద్ధివిరహోద్భగవతా శౌనకేన శుభా శ్రయతా నిషిద్ధాః * ఆబ్రహ్మస్తమృతయన్తా జగదంతవ్యవస్థితాః! ప్రాణినః కర్మజనితసంసార వశవత్కానః! యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః! అవిద్యాన్తగతాస్సవే తేహి సంసారగోచరాః పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః! నైసగిణో నవై బోధస్తేషా మప్యన్యతోయతః తస్మాత్తదవాలం బ్రహ్మనిసగాదేవ బోధవదిత్యాదినా పరస్యబ్రహ్మణో విష్ణో స్వరూపం స్వాసాధారణమేవ శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్; అతోఽత్ర సభేదాపలాపః ప్రతీయతే.

* జ్ఞానస్వరూపమిత్యత్రాఽజ్ఞానవ్యతిరిక్తస్యాకాజాతస్య కృత్స్నస్య నమిథ్యాత్వం ప్రతిపాద్యతే, జ్ఞానస్వరూపస్యాత్మనో దేవమనుష్యాద్యధాకా కేణావభాసో భ్రాన్తిరిత్యేతావన్తాత్ర వచనాత్. నహి శుక్తికామూ రజతతయాఽవభాసో భ్రాన్తిరిత్యుక్తే జగతి కృత్స్నం రజత జాతం మిథ్యాభవతి, జగద్బ్రహ్మణోన్యామానాధికరణ్యేన ఐక్యప్రతీతేః, బ్రహ్మణో జ్ఞానస్వరూపస్యా థాకారతా భ్రాన్తిరిత్యుక్తే సతి అథకాజాతస్య కృత్స్నస్య మిథ్యాత్వముక్తం స్యాదితిచేత్, తదసత్, అస్తిక శాస్త్రే పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోనికరస్తజ్ఞానాదినిఖిలదోషగతస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్తకస్య మహావిభూతేః ప్రతిపన్నతయా తస్య భ్రాన్తిదశనాసంభవాత్. సామానాధి కరణ్యేనైక్యప్రతిపాదన ఇచ్చ బాధాసహమవిరుద్ధంచేత్యనన్తరమేవోపపాదయిష్యతే. అతోఽయమపి శ్లోకో నాథకస్వరూపస్య బాధకః.

తథాహి-²యతోవాగ్ధమాని భూతానిజాయంతే, యేనజాతాని జీవన్తి, యత్ప్రియన్త్యభి సంవిశన్తి, తద్విజ్ఞానస్య, తద్బ్రహ్మేతి జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మేత్యవసితేసతి * ఇతిహాసపురాణా భ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్. బిభేత్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మామయంప్రతరిష్యతీతి శాస్త్రేణాథకస్య ఇతిహాసపురాణాభ్యాముపబృంహణం కాయకమితి విజ్ఞాయతే. ఉపబృంహణంనామ విదితసకలవేద తదథాకానాం స్వయోగమహిమసామౌత్కృతవేదతత్త్వాథాకానాం వాక్యేస్సావగతవేదవాక్యా థకవ్యక్తికరణమ్. సకలశాఖాగతస్య వాక్యాథకస్యాల్పభాగశ్రవణాద్దురవగమత్వేన తేనవిదా నిశ్చయామోగాదుపబృంహణం హి కాయకమేవ.

తత్ర పులస్త్యవసిష్ఠవరప్రదానలబ్ధపర గేవతాపారమాధ్యక్షానవతో భగవతః పరా శరాత్ స్వావగతవేదాధోపబృంహణమిచ్ఛత్ మైత్రేయః పరిప్రపచ్ఛ- * సోఽహమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ శ్రోతుంత్వతో యథా జగత్ | బహువ భూయశ్చ యథా మహాభాగ భవిష్యతి | య స్త యచ్ఛ జగద్భ్రష్టా యతశ్చైతచ్ఛరాచరమ్ | లీనమాసీద్యథా యత్ర లయమేష్యతి యత్రచేత్యా దినా. అత్ర బ్రహ్మస్వరూపవిశేషతద్విభూతిభేదప్రకారతదారాధనస్వరూపఫలవిశేషాశ్చ పృష్టాః. బ్రహ్మస్వరూపవిశేషప్రశ్నేషు * యతశ్చైతచ్ఛరాచరమితి నిమిత్తోపాదనయోఃపృష్టత్వాత్ * య స్తయమిత్యనేన సృష్టిసితిలయకర్మభూతం జగత్ కిమా త్తకమితిపృష్టమ్. తస్యచోత్తరం * జగచ్ఛ సత్తి. ఇదచ్ఛ తాదా త్యమ స్తయోమిరూపేణా త్తతయా వ్యాప్తికృతమ్, సత్తువ్యాప్యవ్యాపక యోవకస్త్వైక్యకృతమ్ ; య స్తయమితి ప్రశ్నస్యోత్తరత్వాజ్జగచ్ఛస ఇతి సామానాధికరణ్యస్య. య స్తయమితి మయడత్ర నవికారాధాః, పృథక్పశ్యన్తైయథాన్యత్. నాపి ప్రాణమయాదినత్ స్వాధికః, * జగచ్ఛస ఇత్యుత్తరానుపపత్తేః. తదాహి విష్ణురేవేత్యుత్తరమభవిష్యత్. అతః ప్రాచుర్యాథావవ. * తత్ప్రకృతవచనే మయడితి మయట్. కృత్స్నఞ్చ జగత్ తచ్ఛరీరతయా తత్ప్రచురమేవ, తస్మాద్య స్తయమిత్యస్య ప్రతివచనం జగచ్ఛస ఇతిసామానాధికరణ్యం జగద్భ్రష్టా ణోశ్శరీరా త్తభావనిబన్ధనమితి నిశ్చీయతే. అన్యథా నివిశేషవస్తుప్రతిపాదనపరే శాస్త్రేఽభ్యుపగ మ్యమానే సర్వాణ్యేతాని ప్రశ్నప్రతివచనాని నసంగచ్ఛన్తే. తద్వివరణరూపం కృత్స్నఞ్చ శాస్త్రం న సంగచ్ఛతే, తథాహిసతి ప్రపచ్ఛభ్రమస్య కిమధిష్ఠానమిత్యేవంరూపస్య ఏకస్య ప్రశ్నస్య నివిశేషజ్ఞానమాత్రమిత్యేవంరూపమేకమేవోత్తరంస్యాత్. జగద్భ్రష్టాణోరేకద్రవ్యత్వపరే చ సామానాధికరణ్యే సత్యసంకల్పత్వాదికల్యాణగుణైకతానతా నిఖిల హేయ ప్రత్యసీకతాచ బాధ్యేన, సర్వాశుభాస్పదఞ్చ బ్రహ్మ భవేత్. ఆ త్తశరీర భావవేదం సామానాధికరణ్యం ముఖ్య వృత్తమితి స్థాప్యతే. అతో * విష్ణోస్స కాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవచస్థితమ్ | స్థితిసంయమకతాఽసౌ జగతోఽస్య జగచ్ఛస ఇతి సంగ్రహేణోక్తమథం * పరఃపరాణామిత్యారభ్య విస్తరేణ వక్తుం పర బ్రహ్మభూతం భగవన్తు విష్ణుం స్వేనైవ స్వరూపేణావస్థితమ్ * అవికారాయేతిశ్లోకేన ప్రథమం ప్రణమ్య తమేవ హిరణ్యగర్భస్వావతారశబ్దరూపత్రిమూర్తిప్రధానకాలక్షేత్రజ్ఞసమష్టి వ్యష్టిరూపేణావస్థితఞ్చ నమస్కరోతి. తత్రజ్ఞానస్వరూపమిత్యయం శ్లోకః క్షేత్రజ్ఞవ్యవ్హిత్యోత్తరావస్థితస్య పరమాత్మనస్వభావమాహ. తస్మాన్నాత్ర నివిశేషవస్తుప్రతితిః.

యది నివిశేషజ్ఞానరూపబ్రహ్మధిష్ఠానభ్రమప్రతిపాదనపరం శాస్త్రం, తహిం * నిగుణస్యాప్రమేయస్య శుద్ధస్యాప్యమలాత్తనః | కథం సర్గాదికతృత్వం బ్రహ్మణోఽభ్యుపగమ్యత ఇతిచోద్యం, * శక్తయస్సవభావానామచిత్త్యజ్ఞానగోచరాః | యతోఽతో బ్రహ్మణస్తాన్తు సర్గాద్యా భావశక్తయః || భవన్తి తపతాం శ్రేష్ఠ పావకస్య యథోష్ణతేలిపరిహారశ్చ నఘటతే. తథాహిసతి నిగుణస్యబ్రహ్మణః కథం సర్గాదికతృత్వమ్? న బ్రహ్మణః పారమాధికస్సగః, అపితు బ్రాహ్మిపరికల్పితఇతి చోద్యపరిహారా స్యాత్తామ్. ఉత్పత్త్యాదికాయం సత్త్వాదిగుణయుక్తాపరి పూణకర్మవశ్యేషు దృష్టమితి సత్త్వాదిగుణరహితస్య పరిపూణకర్మాకర్మవశ్యస్య కర్మవన్ము ధ్ధానహాస్య కథం సర్గాదికతృత్వమభ్యుపగమ్యత ఇతి చోద్యమ్. దృష్టసకలవిసజాతీయస్య

బ్రహ్మణో యథోదితస్వభావస్యైవ జలాదివిసజాతీయస్యాగ్న్యదేరాష్ట్యదిశక్తియోగవత్సవః శక్తియోగో నవిరుద్ధః ఇతి పరిహారః.

* పరమానన్తస్వమేవైక ఇత్యాద్యపి నకృత్స్వస్వాపారమాధ్యం వదతి, అపితు కృత్స్వస్వ ఇదాత్మకతయా తద్వ్యతిరేకేణానన్తస్వాపారమాధ్యమ్. తదేవోపపాదయతి-
 * తవైష మహిమా యేనవ్యాప్తమేతచ్ఛరాచరమితి. యేన త్వయేదం చరాచరం వ్యాప్తమ్, అతి స్వదాత్మకమేవేదం సవమితి త్వదన్యః కోఽపి నాస్తి; అతస్సవాత్మతయా త్వమేవైకః పర మాధ్యః. అత ఇదముచ్యతే - తవైష మహిమా యా సవవాప్తిరితి. అన్యథా తవైషా భ్రాన్తి రితి వక్తవ్యం. జగతఃపత్యేమిత్యాదీనాం పదానాం లక్షణాచ స్యాత్. లీలయా మహిముద్గరతో భగవతో మహావరాహస్య స్తుతిప్రకరణవిరోధశ్చ.

యతః కృత్స్వం జగత్ జ్ఞానాత్మనా త్వయా ఆ తతయా వ్యాప్తత్వేన తవ మూలమ్, తస్మాత్త్వదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగవిరహిణః ఏతత్ కేవలదేవమనుష్యాదిరూపమితి భ్రాన్తి జ్ఞానేన పశ్యన్తిత్యాహ- * యదేతద్భృత్యతి. న కేవలం వస్తుతత్త్వదాత్మకం జగద్దేవమనుష్యా ద్యాత్మకమితి దశానమేవ భ్రమః; జ్ఞానాకారాణామాత్మనాం దేవమనుష్యాద్యధాకారత్వ దశానమపి భ్రమ ఇత్యాహ- * జ్ఞానస్వరూపమఖిలమితి. యే పునబుద్ధిమన్తో జ్ఞానస్వరూపాత్మ విదస్సనస్య భగవదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగయోగ్యపరిశుద్ధమనశ్చ, తే దేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణావ విశేషశరీరరూపమిదమఖిలం జగత్ శరీరాతిరిక్తజ్ఞానస్వరూపాత్మకం త్వచ్ఛరీరఞ్చ పశ్యన్తిత్యాహ- * యేతు జ్ఞానవిదఇతి. అన్యథా శ్లోకానాం పానరుక్త్యమ్, పదానాం లక్షణా, అథావిరోధః, ప్రకరణవిరోధః, శాస్త్రోత్పత్యయవిరోధశ్చ.

* తస్మాత్త్వపర దేహేషు సతోఽప్యేకమయమిత్యత్ర స వేష్యాశ్మసు జ్ఞానైకాకారతయా సమానేషు సత్సు దేవమనుష్యాదిప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపవిజ్ఞానసంగతకృతమాత్మసు దేవాద్యా కారేణ ద్వైతదశానమతథ్యమిత్తుచ్యతే. విజ్ఞానతమాత్మగతమపి ద్వైతం న ప్రతిషిధ్యతే. దేవ మనుష్యాదివివిధవిచిత్రపిణ్డేషు వతమానం సవమాత్మవస్తు సమగుత్యధః. యథోక్తం భగ వతాః* శునిచైవ శ్వపాకేచ పణ్డితాస్సమదశిః* నిదోపం హిసమం బ్రహ్మేత్యాదిషు. * తస్మాత్త్వపర దేహేషు సతోఽపీతి దేహాదిక్తే వస్తు సర్వపరవిభాగస్యాత్కత్వాత్.

* యద్యన్యోఽస్తిపరఃకోఽపీత్యత్రాపి నాత్మైక్యం ప్రతీయతే, యది మత్తఃపరఃకోఽ ప్యన్య ఇత్యేక స్తిన్న దే పరశబ్దాన్యశబ్దయోః ప్రయోగాయోగాత్. తత్ర పరశబ్దస్సవ్యతిరిక్తా త్వవచనః. అన్యశబ్దస్తస్యాపి జ్ఞానైకాకారత్వాదన్యాకారత్వప్రతిపేధాధః. ఏతమక్తంభవతి- యది మద్యవ్యతిరక్తః కోఽప్యాత్మా మదాకారభూతజ్ఞానాకారాదన్యాకారోఽస్తి తదా అహ మేవమాకారః. అయంచాన్యాద్యశాకార ఇతి శక్యతే వ్యపదేష్టుమ్; నచైవమస్తి, స వేషాం జ్ఞానైకాకార త్వేన సమానత్వాదేవేతి.

* నేనురన్ధ్రవిభేదేనేత్యత్రాపి ఆకారవైషమ్యనూత్మనాం సస్వరూపకృతమ్, అపితు దేవాదివిజ్ఞాన వేషకృతమిత్తుపదిశ్యతే, నాత్మైక్యమ్. దృష్టాన్తేచ అనేకరన్ధ్రవతీనాం వాయ్వాం శానాం సస్వరూపైక్యమ్, అపిత్వాకారసామ్యమేవ, తేషాంవాయుత్వేన ఏకాకారాణాం రన్ధ్రభేద

నిష్క్రమణకృత్ హి వజ్రాదిసంజ్ఞాభేదః. ఏవమాత్మనాం దేవాదిసంజ్ఞాభేదః. యథా తైత్తిరీయే పాథిః వద్రవ్యాంశభూతానాం పదాథానాం తత్తద్వ్రత్యత్వేన ఐక్యమేవ, నస్వరూపైక్యమ్, తథా వాయువియూనామంశానామపి స్వరూపభేదోఽవజగన్వియః.

* సోఽహం సచత్వమితి సర్వాత్మనాం పూర్వోక్తం జ్ఞానాకారత్వం తచ్చ భేద పరామృత్య తత్సామానాధికరణ్యేన అహంత్వనిత్యాదీనామథానాం జ్ఞానమేవాకారాత్మకమ సంహరణ దేవాద్యాకారభేదేన ఆత్మను భేదమోహం పరిత్యజేత్వాహ. అన్యథా దేహాదిరక్తాహ పదేశ్యస్వరూపే అహం త్వం సదా మేరదాత్మస్వరూపమితి భేదనిదేశో నకుటతే. అహంత్వ మాదిశబ్దానాముపలక్ష్యణసదా మేరదాత్మస్వరూపమిత్వసేన సామానాధికరణ్యామపలక్ష్యణత్వమపి నసర్వదృశే. సోఽపి యథోపదేశమకరోదిత్యాహ- * తత్కాఽపి భేదం పరమాథాదృష్టిరితి. కుత త్త్వైవ నిజాయ ఇతిచేత్, దేహాత్మనిదేశవిషయత్వాదుపదేశస్య. తచ్చ నీవిద్వాన్మృతగ్యతః పునః శిరఃపాశ్యాదిలక్షణ ఇతి ప్రకరమాత్.

* విభేదజననోజ్ఞాన ఇతిచ నాశ్చస్వరూపైక్యపరమ్, నాపి జీవపరయోః. ఆత్మస్వరూపైక్యముక్తరీత్యా నిషిద్ధమ్. జీవపరయోరపి స్వరూపైక్యం దేహాత్మనోరివ నసంభవతి. తథాచ త్రుతిః- * ద్వాసుపజానాయుజాసఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే. తయోరన్యవిప్రులం స్వాద్వత్త్వవత్త్వన్నన్యో అభిదాశశీతి. * ముతంపిలస్తా మశ్మతస్యలోకే గుహం ప్రవిష్టా పరమే పరాధ్యే. ఛాయాతపా బ్రహ్మవిదో వదన్తి పశ్చాన్నయా యేచ త్రిణాదిశేతా. * అస్త్రప్రవిష్ట త్వాస్తా జనానాం సర్వాత్మైత్యాద్యాః. అస్మిన్నపి కాస్తే * నీ సమాభూతప్రకృతిం వికారా గుణాదిదోషాంశ్చ మునే వ్యతీతః. అతీతసమావరణోఽఖిలాత్మా తేనా స్తృతం యద్భువనాస్త రాతే. * సమస్తకల్యాణగుణాత్మోఽసా * పరఃపరాణాం నకలా నయత్ర శ్లేశాదయస్సన్తి పరా వరేతే. * ఆవిద్యాకమానంజ్ఞానాత్మతీయా శక్తిరివ్యతే. యయా క్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సా వేష్టితా నృప సదాగతి భేదవ్యవదేశాత్ * ఉభయేఽపిమి భేదేనైవమధీయతే * భేదవ్యవదేశాద్వాన్యః. * అధికం తు భేదనిదేశాత్ ఇత్యాదిమాత్రేభుచ * గ్రిహిత్యని తిష్ఠన్మాత్మనోఽస్త్రో యమాత్మా నభేద యస్యాత్మా శరీరమ్, య ఆత్మావమస్త్రో యమయతి * ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సయతివ్యక్తః. * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వాహథ ఇత్యాదిభిరుభయోరన్యోన్యప్రకృతికాకారేణ స్వ రూపనిజాయాత్. నాపి సాధనానుష్ఠానేన నిమూత్తావిద్యస్య పరో స్వరూపైక్యసంభవః, అవి ద్యాక్రయత్వయోగ్యస్య తదసహాత్వాసంభవాత్. యథోక్తమ్- * గోరమాత్మాత్మనోయోగః పరమాథా ఇతివ్యతే. మిత్యైతదవ్యద్రవ్యయో నైతి తద్వ్రత్యతాం యత ఇతి. ముత్తస్యతు తద్దమాతాపత్తిరేవేతి భగవద్గీతానూక్తమ్- * ఇదేర్జ్ఞానముపాశ్చీత్య మమ సాధమ్యమామాగతా. సగోఽపి నోపజాయస్తే పులియే నవ్యథ నిచేతి. ఇహాపి * తత్కృతావం నయత్యేవం తద్భ్రష్టా భ్యాయివం మునే. వికారామాత్మనశ్చత్త్వా లోహమాశమాగో యభేతి. ఆత్మభావమ్-ఆత్మక స్వభావమ్. నహ్యకమాశస్వరూపాచుత్తిరాశ్చవ్యమాణస్య. మన్యతిచ- * క్షిగద్వ్యాపారవజాః ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ * తోగమాత్రీసాయుర్నిశ్చాచ్చ * ముత్తాదస్యవ్యవదేశాచ్చేతి వృత్తిరపి- * తగద్వ్యాపారవజాం సమానో శ్యోతిషేతి. దగ్నిదధావ్యకారశ్చ- * దేవతాసాయ

౧ భా.ల. ౧౨-౧-౬ ౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧
 ౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧
 ౧౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧
 ౧౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౧౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧ ౨౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౧
 శ్రీ భాష్యమ్ - ౩ జ్ఞానాధికరణమ్

జ్ఞానాధికరణాని దేవతావత్సవాధికారిత్వాని. సుతయశ్చ - * యథాతథా నమనువిద్య
 వ్రజ్యేత్సాంశ్చ సత్యాః కామాం స్తేషాం సవేషు లోకేషు కామచారో భవత్యో బ్రహ్మవిదాః
 ప్నాతిపరమ్ * సోఽశ్ను తే సవాణా కామా సహ బ్రహ్మణ విపశ్వితః * ఏతమానన్తమయమా
 త్మానముపసంక్రమ్య. ఇమాం లోకాం కామాన్మ కామమాప్యనుసంక్రంక్తః * స తత్రోపదేశతి
 * కరణం వైసః, రసం స్వేదనం వాయుం లభ్యా - ౨ చంద్రభవతి * యథా వద్యస్త్వస్తమావాస్త్వము దేరి అస్తం
 గచ్ఛత్తి నామరూపే విభజయః । తథా విద్యాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి
 దివ్యమ్ * తథావిద్యాన్ పుణ్యపాపే విభజయ నిరజ్ఞానః పరమం సామ్యముపైతీత్యాద్యాః.

పరవిద్యాను సవాణాను సగుణమేవ బ్రహ్మసామ్యమ్, ఫలశ్చ ఏకరూపమేవ. అతో
 విద్యావికల్పభితి సూత్రే కా రేణైవ * అనన్తాదయః ప్రధానస్య * ఏకత్వాఽవిశిష్టఫలత్వాదిత్యాది ॥
 మూక్తమ్, వాక్యకారేణచ సగుణస్వేవోపాస్యత్వం విద్యావికల్పశోభ్యత్యై * యు కం తద్గుణ
 కోపాసనాదితి, భాష్యకృతా వ్యాఖ్యాతశ్చ - * యద్యపి సచ్చిత్తి ఇత్యదివా, * బ్రహ్మవేదః
 బ్రహ్మైవ భవతీత్యత్రాపి * నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమ్
 * నిరజ్ఞానః పరమం సామ్యముపైతి * పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేసమాసేణాభిసంపద్యతే ఇత్యాదిభిరై
 కాథాన్యత్ ప్రాక్రమతనామరూపాభ్యాం వినిముక్తస్య నిరస్తతత్త్వతథేదస్య జ్ఞానైకాకార
 తయా బ్రహ్మప్రకారతోచ్యతే, ప్రకారైశ్చైత తత్త్వవ్యవహారో ముఖ్యపన, యథా నేయంగాదితి.

అత్రాపి * విజ్ఞానం ప్రాపకం ప్రాప్యే పరే బ్రహ్మణి సాధికవ । ప్రాపణీయస్తత్త్వవాత్తా !
 ప్రక్షీణాశేషభావన ఇతి పరబ్రహ్మధ్యానాదాత్మై పరబ్రహ్మవత్ప్రక్షీణాశేషభావనః కమభావ
 నాబ్రహ్మభావనా ఉభయభావసేతి భావనాత్రయరహితః ప్రాపణీయ ఇత్యభిధాయ * తేత్రోజ్ఞః ।
 కరణీ జ్ఞానం కరణం తస్యవై ద్విజ నిష్పాద్య ముక్తికాయాం హి కృతకృత్యనివతామేదితి
 కరణస్య పరబ్రహ్మధ్యానరూపస్య ప్రక్షీణాశేషభావనాత్మస్వరూపప్రాప్త్య కృతకృత్యస్వేన నివృత్తి
 వనగాద్యావత్సద్భ్యనుష్ఠేయమిత్యుక్త్యా, * తద్భావభావమాపన్నస్తదాఽసౌ పరమాత్మనా ।
 భవత్యభేది భేదశ్చ శస్యాజ్ఞానకృతో భవేదితి ముక్తస్య స్వరూపమాహ, తద్భావః బ్రహ్మభా
 భావః స్వభావః, నతు స్వరూపైక్యమ్; * తద్భావభావమాపన్న ఇతి ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్,
 పూనోక్తాగ్రాహవిరోధాచ్చ, యద్బ్రహ్మణః ప్రక్షీణాశేషభావనత్వం, శదాపత్తిస్తద్భావభావా
 పత్తిః, యదైవమాపన్నస్తదాఽసౌ పరమాత్మనా అభేది భవతి భేదరహితో భవతి, జ్ఞానైకా
 కారతయా పరమాత్మనైకప్రకారస్యాస్య తస్మాద్భేదో దేవాదిరూపః, తదన్వయోఽస్య కమ
 రూపాజ్ఞానమూలః సస్వరూపకృతః, సతు దేవాదిభేదః పరబ్రహ్మధ్యానేన మూలభూతాజ్ఞానరూపే
 కమణీవినష్టే హేత్వభావాన్నివతాత ఇత్యభేది భవతి, యథోక్తమ్ - * ఏకస్వరూపభేదస్తు బాహ్య
 కమన్యప్రసృజః దేవాదిభేదేఽపద్వస్తే నాన్వేవానరణో హస ఇతి, ఏతదేన వివృణోతి - * విభేద
 జనకేజ్ఞానే నాశమాత్మనికం గతే । అత్మనో బ్రహ్మభా భేదమనన్తం కః కరిష్యతీతి, విభేద
 వివిధోభేదః, దేవతిర్యజ్ఞమమృతావరాత్మకః, యథోక్తం శౌనకేనాపి - * చతుర్విధోఽపి భేదోయం
 మిథ్యాజ్ఞాననిబద్ధః ఇతి; అత్మని జ్ఞానరూపే దేవాదిరూపవివిధభేద హేతుభూతకమాభ్యాజ్ఞానే

౧౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౧౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౧౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౧౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౨౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౨౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౨౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౩౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౩౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౩౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౪౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౪౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౪౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౫౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౫౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౫౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౬౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౬౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౬౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౭౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౭౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౭౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౮౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౮౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౮౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౯౧ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౨ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౩ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౪ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౫ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨
 ౯౬ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౭ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౮ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౯౯ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨ ౧౦౦ భా.ల. ౧౨-౧౨-౨

పరబ్రహ్మధ్యానేన అత్యంతికనాశం గణేనతి సేత్యభానాదనంతం పరస్మాద్భ్రష్టాణ అత్యనో దేవాది
యాపభేదం కః కరిష్యతీత్యభానః * అవిద్యాకమానః జ్ఞానస్యతి హ్యత్రోక్తమ్.

* శ్రేత్రజ్ఞం చాపి మాంవిధీత్యాదినా వ్రతయోగాదుమాపేన సమాప్త్యతతయా విశ్వా
భిధానమ్, అవ్యథా * యతస్సమాసాభాతాని మంత్రోఽపర ఉచ్యతే ఉత్తమః పురుష స్త్వస్య
ఇత్యాదిభిదోధః, అస్తయోగాదుమాపేన సమాప్త్యా తత్త్వం తత్రైవ భగవతాఽభిహితమ్
* ఈశ్వరస్సమాభాతానాం హృద్దేశేఽభావ తివతి * సర్వస్య చావాం హృది సన్నివిష్ట ఇతిచ.
* అహమాత్మా సుదాశేః సమాభూతాశయస్థిత ఇతిచ తదేవోచ్యతే. భూతకర్తృ హ్యత్తపయోస్త
దేహవచనః, యతస్సమాసామయమాత్మా, తతఏవ సమాసం తచ్ఛరీరతయా పృథగవస్థానం
ప్రతిషిధ్యతే - * నతదస్తి వినాయత్సాగ్దితి. భగవద్విభూత్యుపసంహారశ్చాయమితి తథాచాఖ్య
మగస్తవ్యమ్; తతఇదముచ్యతే * యద్యద్యభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూహితమేవహా । తత్తదేవా
వగచ్ఛత్త్వం మమ తేజోఽశసంభవమ్ । విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్ ఇతి;
అత శ్చాస్త్రేషు ననివిశేషవస్తుప్రతిపాదనమస్తి, నామ్యథాచాతస్య భ్రాస్తత్వప్రతిపాదనమ్, నాపి
చిదచిదీశ్వరాణాం పునాపభేదనిషేధః.

అథ ౬ ప్రతిపాదనపక్షయః.

యదత్యుచ్యతే - నివిశేషే స్వయంప్రకాశే వస్తువి దోషపరికల్పితమిశేషిరవ్యాద్యవ
స్తవికల్పం సమాం జగత్, దోషశ్చ స్వయామిశోభానవివిధవిచిత్రవిజేషురీ సదసద్భవచాసీయా
అనాద్యవిద్యా, సాచావశ్యాభ్యుపగమనీయా, అస్యతేన పాప్రత్యాధా ఇత్యాదిభిః శ్రుతిభిః బ్రహ్మణః
* తత్త్వమస్మాదివాక్యసామానాధికరణ్యావగతతైవైశ్యామపస్త్యాచ. సాతు ననుతీ, భ్రాన్తిబాధ
యోరయోగాత్; నామ్యసతీ, భూతిబాధయోశ్చయోగాత్. అతః తోటిద్యయనిముఖస్తేయమవి
ద్యేతి తత్త్వవిదఇతి, రదయుక్తం. సాహితిమాశ్రిత్య భ్రమం జనయతి; వతావశ్చేవమాశ్రిత్య;
అవిద్యాపరికల్పితకాశ్చేవభావస్య, నాపి బ్రహ్మాశ్రిత్య; తస్య స్వయంప్రకాశజ్ఞానస్వరూపత్వేనావిద్యా
విరోధిత్వాత్, సాహిజ్ఞానబాధ్యాఽభిమతా. * జ్ఞానరూపం పరంబ్రహ్మ తన్నివరణ్యం మృదా
త్తకమ్! అజ్ఞానంచేత్తిరస్మక్ర్యాత్ కః ప్రభుస్తన్నివతానే! జ్ఞానం బ్రహ్మేతిచేత్ జ్ఞానమజ్ఞానస్య
నివతాకమ్! బ్రహ్మవత్తత్త్వైశ్చాత్తదపి హ్యవివరణకమ్! జ్ఞానం బ్రహ్మేతివిజ్ఞానమస్తీచేత్
స్యాత్ ప్రమేయతా । బ్రహ్మోఽననుభూతిత్వం శ్వమత్త్వేవ ప్రుచ్యతే. జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి
జ్ఞానం తస్యా అవిద్యాయా బాధకమ్, నస్వరూపభూతం జ్ఞానమితిచేన్న; ఉభయోరపి బ్రహ్మ
స్వరూపప్రకాశత్వే సత్యవ్యతరస్యావిద్యావిరోధిత్వమ్ అవ్యతరస్య సేని విశేషానవగమాత్. ఏత
దుక్తంభవతి - జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేత్యనేన జ్ఞానేన బ్రహ్మణి యస్సభావోఽనగమ్యతే, సః
బ్రహ్మణస్వయంప్రకాశత్వేన స్వయమేవ ప్రకాశత ఇత్యవిద్యావిరోధిత్వే నకల్పిద్యతేవస్వరూప
తద్విషయజ్ఞానయోగిది. శిష్యాఅనుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మోఽనుభవా స్తరాసనుభావ్యత్వేన భవ
తో నతద్విషయం జ్ఞానమస్తి. అసో జ్ఞానమజ్ఞానవిరోధి చేత్, స్వయమేవ విరోధి భవతీతి నాస్యా
బ్రహ్మాశ్రిత్యుత్పసంభవః. శుక్త్యాదయస్తు స్వయాభాత్త్యప్రకాశే స్వయమనుభూతాస్సాజ్ఞానా
విరోధినస్తన్నివరణనేచ జ్ఞానా స్తరమేవేత్యే. బ్రహ్మ తు స్వామభవసిద్ధస్వయాభాత్త్యమితి స్వాజ్ఞాన

విరోధ్యేన, తతపన నివతనాకాంతర్యానాపేక్షతే. అథోచ్యేత-బ్రహ్మవ్యతిరీక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞాన మజ్ఞానవిరోధీతి, న; ఇదం బ్రహ్మవ్యతిరీక్తమిథ్యాత్వజ్ఞానం కిం బ్రహ్మమాధాత్వజ్ఞానవిరోధి ? ఉత ప్రపంచసత్యత్వహాపజ్ఞానవిరోధీతి వివేచనీయమ్. సతావద్భ్రష్టమాథాత్వజ్ఞానవిరోధి, అతద్విషయశ్వాత్. జ్ఞానాల్పభయోనేకవిషయత్వేన హివిరోధి. ప్రపంచమిథ్యాత్వజ్ఞానం తత్స త్యత్వహాపజ్ఞానేన విరుధ్యతే. తేన ప్రపంచసత్యత్వహాపజ్ఞానమేన బాధితమితి బ్రహ్మహాపజ్ఞానం తీక్ష్ణత్వేన, బ్రహ్మవ్యతిరీక్తజ్ఞానం రామ తస్య సద్వితీయత్వమేన, తత్తు తద్విత్వతిరీక్తస్య మిథ్యాత్వ జ్ఞానేన నిర్వృత్తిమే, స్వరూపతున్వానుభవసిద్ధమితి చేన్న, బ్రహ్మలోకద్వితీయత్వం స్వరూపం న్వానుభవసిద్ధమితి తద్విరోధి సద్వితీయత్వహాపజ్ఞానం తద్వాధశ్చ సస్యాతామ్. అద్వితీయత్వం ధనుః ఇతిచేన్న, అనుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మలోకనుభావ్యధనుఃవిరహస్య భవంతై స ప్రతిపాదిత త్వాత్. అతో జ్ఞానస్వరూపస్య బ్రహ్మలో విరోధాదేన నాజ్ఞానాశ్రయత్వమే. ఇత్యాశయానుపపత్తిః.

కించ అవిద్యయా ప్రకాశైకస్వరూపం బ్రహ్మ తిరోహితమితి వదతా స్వరూపనాశ ఏవోక్తస్యాత్. ప్రకాశతీరోధానంనామ ప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబంధో, విద్యమానస్య వినాశో వా. ప్రకాశస్య అనుభవాద్యల్పాభ్యుపగమేన ప్రకాశతిరోధానం ప్రకాశనాశఏవ. ఇతి తీరోధానానుపపత్తిః.

అపిచ నిరీక్షయా నిరాశ్రయా స్వప్రకాశేయమనుభూతిః స్వాశ్రయరోషపశాద సంతాశ్రయనునన్తవిషయమాత్మానమనుభవతీత్యత్ర కిమయం స్వాశ్రయరోషః పరమాధః భూతిః, ఉత అపరమాధఃభూత ఇతి వివేచనీయమ్. సతావత్ పరమాధః, అనభ్యుప గమాత్. నాప్యపరమాధః, తథావతి హి దృష్టత్వేన వా దృశ్యత్వేన వా దృశిత్యేన వా అభ్యుపగమనీయః. సతావద్దృశి, దృశీస్వరూపభేదానభ్యుపగమాత్. భ్రమూధిష్ఠానభూతాయాస్తు సాక్షాద్దృశేమాధ్యమికపక్షప్రసక్తేరాపారమాధ్యానభ్యుపగమాత్. ద్రష్టృదృశ్యయోస్తదవచ్ఛిన్నాయా దృశేశ్చ కాల్యనికత్వేన మూలరోషాన్తరాపేక్షయానవస్థా ప్యాత్; అన్తైతత్పరి జహీషణాయా పరమాధఃస్వనుభూతిరేవ బ్రహ్మరూపా రోషభణిచేత్, బ్రహ్మైవచేద్దోషః.

ప్రపంచదశాన్తస్యైవ తత్కాలం స్యాత్, కిం ప్రపంచలూపావిద్యాన్తరసరికల్పనేన? బ్రహ్మలో రోషత్వేనతి తస్య నిత్యత్వేన అనిమోక్షత్వ స్యాత్; అతో యానద్రష్మన్మవ్యతిరీక్త పారమాధికారోషానభ్యుపగమః, సతావద్రాన్తిగుపపాదితా భవతి. ఇతి స్వరూపానుపపత్తిః.

అనివచనీయత్వజ్ఞా కిమభిప్రేతమ్? సదసద్విలక్షణత్వమితిచేత్, తథావిధస్య వస్తుసః ప్రమాణసూత్యత్వేన అనివచనీయత్వేన స్యాత్. ఏతదుక్తంధనతి-సవం హి వస్తుజాలం ప్రతీతి వ్యవస్థాప్యమ్. సవాచ ప్రతీతిస్సదసదాకారా, సదసదాకారాయాస్తు ప్రతీతేస్సదసద్విలక్షణం విషయ ఇత్యభ్యుపగమ్యమానే సవం సవప్రతీతేవిషయస్సాదితి. ఇత్యనివచనీయత్వానుపపత్తిః.

అథ స్యాత్ - వస్తుస్వరూపతిరోధానకరమాన్తరబాహ్యరూపవివిధాధ్యాసోపాదానం సదసదనివచనీయమవిద్యాజ్ఞానాదిపదవాచ్యం వస్తుమాథాత్వజ్ఞాననివర్త్యం జ్ఞానప్రాగభా వాతిరేకేణ భావరూపమేన కిచ్చిద్వస్తు ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రతీయతే. తదుపహితబ్రహ్మోపాదానశ్చావికారే స్వప్రకాశచింతాత్రవపుషి తేనైవ తిరోహితస్వరూపే ప్రత్యగాత్మవ్యహాక్కర

జ్ఞానశ్రేయవిభాగరూపోఽధ్యక్షః. తస్యైవావస్థావిశేషేణాధ్యక్షరూపే జగది జ్ఞానసాధ్యపరం
రజతాదివస్తుతత్త్వానరూపాధ్యాసోఽపి జాయతే; కృత్స్నస్య మిథ్యాపూజస్య తదుపాదావత్వం
మిథ్యాభూతస్యాభావస్య మిథ్యాభూతమేవ కారణం భవతుమహారీతి పేయబలాదవగమ్యతే.
కారణజ్ఞానవిషయం ప్రత్యక్షంకావత్ అహమర్హే మామస్యం నానామిత్యుపరోక్షావభాసః.
అయంతు సజ్జానప్రాగభావవిషయః. సహిష్యక్రమాణగోచరః, అయంతు అహంనుభవ
దమరోక్షః. అభావస్య ప్రత్యక్షత్వాభ్యుపగమేఽపి అయమనుభవో నాత్మజ్ఞానాభావవిషయః,
అనుభవవేలాయామపి జ్ఞానస్య విద్యరూపత్వాత్, అవిద్యరూపత్వే జ్ఞానాభావప్రతీత్యనుపపత్తేశ్చ.
ఏతదుక్తంభవతి - అహమర్హే ఇత్యస్మిన్ననుభవే అహమిత్యాత్మనోఽభావధమికారయా జ్ఞానస్యచ
ప్రతియోగితయాఽవగతిరస్తివా, సహా! అస్తిచేత్ విరోధాదేవ సజ్జానాభావానుభవసమ్భవః.
నోచేద్ధమికాప్రతియోగిజ్ఞానసవ్యవేహే జ్ఞానాభావానుభవసమీకారం సంభవతి. జ్ఞానాభావస్యా
నుమేయత్వే అభావాభ్యుప్రమాణవిషయత్వేచ ఇయమనుభవ త్తిస్సమానా. అస్మాజ్ఞానస్య భావ
రూపత్వే గమికాప్రతియోగిజ్ఞానసద్భావేఽపి విరోధాభావాచయమనుభవో భావరూపజ్ఞానవిషయ
ఏవాభ్యుపగస్తవ్య ఇతి. సనుచ భావరూపమస్యజ్ఞానం వస్తుయాథాత్వవభాసరూపేణ సాక్షి
చైతన్యేన విరుద్ధ్యతే. మైవత్. సాక్షిచైతన్యం వస్తుయాథాత్వవిషయమే అపిత్వజ్ఞానవిషయమే,
అస్యభామిథ్యాభావావభాసానుపపత్తే. సవ్యజ్ఞానవిషయేణ జ్ఞానేనాజ్ఞానం నివర్తకత ఇతి స
విరోధః. సనుచ ఇదం భావరూపమస్యజ్ఞానం విషయవిశేషవ్యాప్త్యమేవ సాక్షిచైతన్యస్య విషయో
భవతి, స విషయః ప్రమాణావధీనసిద్ధిరీతి కథమివ సాక్షిచైతన్యనాస్త్వదభావావ్యాప్త్యమజ్ఞానం
విషయోక్తియతే! నైవదోషః. సహామేవ వస్తుజాతం జ్ఞాతరయా అజ్ఞాతరయాలా సాక్షిచైత
న్యస్య విషయభూతమ్. తత్ర బడత్వేన జ్ఞాతరీయా సిద్ధతేవ ప్రమాణవ్యవధానాపేక్షః. అబడ
స్యతు ప్రత్యగ్వస్తుః స్వయంసిద్ధ్యతో న ప్రమాణవ్యవధానాపేక్షేన సదైవాజ్ఞానస్య వ్యావరూ
కత్వేనావభాసో యుజ్యతే. తస్మాన్నాన్యాయోపబంధితేన ప్రత్యక్షేణ భావరూపమేవాజ్ఞానం
ప్రతీయతే. తదిదం భావరూపమజ్ఞానమనుమానేనాపి సిద్ధ్యతి. వివాదాధ్యాసితం ప్రమాణజ్ఞానం
స్వప్రాగభావవ్యతిరక్తవిషయావరణస్యనివర్తకాన్యదేశగతవస్తువైరపూజకమ్; అప్రకాశ
తాభావప్రాకృతత్వాత్ అన్యకారే ప్రకమాత్వస్వప్రకప్రభావత్ ఇతి. అలోకాభావమాత్రం
వా రూపదర్శనాభావమాత్రంవా తమః, సద్రవ్యావైరమ్. తత్కథం భావరూపజ్ఞానసాధనే
నివర్తకరయోపస్యన్యత ఇతిచేత్, ఉచ్యతే-అహంనుభవరూపత్వాద్యవస్థాయోగేన రూపవత్తయా
చోపబంధకా)వ్యావైరమేవ తమఇతి నిరవద్యమితి.

అత్రోచ్యతే-అహమర్హే మామస్యం నానామిత్యుత్ర ఉపపత్తిసహితేన శేవశేవచ
ప్రత్యక్షేణ సభావరూపమజ్ఞానం ప్రతీయతే. యస్తు జ్ఞానప్రాగభావవిషయత్వే విరోధ ఉక్తః,
సహి భావరూపజ్ఞానేఽపి యుజ్యః; విషయత్వేనాశ్రయత్వేనాజ్ఞానస్య వ్యావరూకతయా, ప్రత్య
గభావప్రతిపన్నోవాఽప్రతిపన్నోవా! ప్రతిపన్నశ్చేత్ తత్స్వరూపజ్ఞాననివర్తక్యాం తదజ్ఞానం తస్మిన్
ప్రతిపన్నే కథమివ తిష్ఠతి! అప్రతిపన్నశ్చేత్ వ్యావరూకాశ్రయవిషయజ్ఞానరూపమజ్ఞానం కథ
మనుభూయేతి! ఇథ విశేషస్వరూపావభాసోఽజ్ఞానవిరోధి, అవిశేషస్వరూపంతు ప్రతీయత ఇత్యా

శ్రయవిషయజ్ఞానే గత్యపి బాహ్యానానుభవవిరోధిభిః ; హస్త తహిః జ్ఞానప్రాగభావోఽపి విశద స్వరూపవిషయః. అశ్రయప్రతియోగజ్ఞానం త్వవిశదస్వరూపవిషయమితి సకశ్చిద్విశేషోఽన్యత్రాభి నివేశితే. భావరూపస్వాత్మజ్ఞానస్యాపి హి అజ్ఞానమితి సిద్ధ్యంతః ప్రాగభావసిద్ధావిన సాపేక్షత్వమ స్త్యేవ. తిథాహి - అజ్ఞానమితి జ్ఞానాభావస్తదన్యస్తద్విరోధీవా? త్రయాణామపి తత్త్వరూపజ్ఞానా సేవోఽవశ్యాశ్రయణీయా. యద్యపి సమన్వయరూపప్రతిపత్తౌ ప్రకాశాపేక్షా సవిద్యతే, తథాఽపి ప్రకాశవిరోధీత్యనేగాకాదేణ ప్రతిపత్తౌ ప్రకాశప్రతిపత్త్యసేవోఽస్త్యేవ. భవదభిమతజ్ఞానం స కదాచిత్త్వరూపేణ సిద్ధ్యతి, అకర్షజ్ఞానమిత్త్యేవ. తథాసతి జ్ఞానాభావన త్తదపేక్షత్వం సమానమ్. జ్ఞానప్రాగభావస్తు భవతాఽన్యభ్యుపగమ్యతే, ప్రతీయతే చేత్యభయాభ్యుపేక్షో జ్ఞానప్రాగ భావసేవ అసామజ్ఞో మానుష్యాన్ సజ్జానామిత్యనుభూయతి ఇత్యభ్యుపగస్తవ్యమ్. నిత్యముక్త స్వప్రకాశవైతవైకస్వరూపస్య బ్రహ్మహోఽజ్ఞానానుభవశ్చ న సంభవతి; స్వానుభవస్వరూప త్వాత్. స్వానుభవస్వరూపమపి తిరోహితస్వరూపమజ్ఞానమనుభవతీతిచేత్, కిమిదం తిరోహిత స్వరూపత్వమ్? అప్రకాశితస్వరూపస్వమితచేత్ స్వానుభవస్వరూపస్య కథమప్రకాశితస్వరూపత్వమ్? స్వానుభవస్వరూపస్యాప్యన్యతోఽప్రకాశితస్వరూపత్వ (మా) ముపపద్యతేభి చేత్, ఏవంతహిః ప్రకాశాభ్యధమానభ్యుపగమేన ప్రకాశస్యైవ స్వరూపత్వాదన్యతీతస్వరూపనాశవేన స్యాదితి పూర్వమేవోక్తమ్.

కిం బ్రహ్మస్వరూపతిరోధాన పేక్షాభూతిమేతదజ్ఞానంస్వయమనుభూతిం సద్బ్రహ్మ తిరస్క రోతి, బ్రహ్మ తిరస్కృత్య స్వయంతదనుభవవిషయో భవతీత్యన్యోన్యశ్రయణమ్. అనుభూతమేవ తిరస్కరోతీతి చేత్, యద్యతిరోహితస్వరూపమేన బ్రహ్మ అజ్ఞానమనుభవతి, తదా తిరోధాన కల్పనా నిష్కలా స్యాత్, అజ్ఞానస్వరూపకల్పనాచ. బ్రహ్మహోఽజ్ఞానదశఃసవత్ అజ్ఞానకార్యతి యాఽభిమతిప్రపంచదశఃసస్యాపి సంభవాత్. కిం బ్రహ్మహోఽజ్ఞానానుభవః కిం స్వతోఽన్య తోవా? స్వతశ్చేత్ అజ్ఞానానుభవస్య స్వరూపప్రయత్నత్వేనానిమోక్షత్వస్యాత్. అనుభూతిస్వరూ పస్య బ్రహ్మహోఽజ్ఞానానుభవస్వరూపత్వేన మిథ్యారబిణిబంధకజ్ఞానేన రజితానుభవస్యాపి నివృత్తి నత్ నివర్తకజ్ఞానేనాజ్ఞానానుభూతిరూపబ్రహ్మస్వరూపనివృత్తివా? అన్యతశ్చేత్, కింతదన్యతే? అజ్ఞానాన్తరమితి చేత్, అసవస్థా స్యాత్. బ్రహ్మ తిరస్కృత్యైవ స్వయమనుభవవిషయో భవ తీతి చేత్, తథాసతి ఇదమజ్ఞానం కాచాదిపత్ స్వసత్త్వము బ్రహ్మ తిరస్కరోతీతి జ్ఞానబాధ్యత్వ మజ్ఞానస్య సస్యాత్. అగేదమజ్ఞానం స్వయమనాది బ్రహ్మణస్వసాక్షీత్వంబ్రహ్మస్వరూపతిరస్కృతిశ్చ యుగపదేన కరోతి; అతోనాసవస్థాదయో బోధాభి, నైతిత్; స్వానుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మణః స్వరూపతిరస్కృతిమన్తరేణ సాక్షీత్వపాదనాయోగాత్. హేత్వేనైతేణ తిరస్కృతమితిచేత్ తస్యోకస్యానాదిత్వమపాస్త్యే. అసవస్థాచ పూర్వోక్తా. అతిరస్కృతస్వరూపస్యైవ సాక్షీత్వా పాదనే బ్రహ్మణస్వానుభవైకతానతాచ సస్యాత్.

అపిచ అవిద్యయా బ్రహ్మణి తిరోహితే చద్బ్రహ్మ సకశ్చిదపి ప్రకాశతే, ఉత కిశిత్సృ కాశతే? పూర్వస్థితకల్పే ప్రకాశమాత్రస్వరూపస్య బ్రహ్మహోఽప్రకాశే తుచ్ఛతాపత్తిరసక్య మాత్తా. ఉత్తరస్థితకల్పే సచ్చదానవైకారసేబ్రహ్మణి కోఽయమంశ స్తిరస్క్రియతే? కోవా పృథా

కతే! నిరంతరే నివిరాళేషే ప్రకాశమాత్రేవస్తుప్యాకారద్యమూసంభవేన తిరస్కారః ప్రకాశశ్చ
యగపన్నగుంగచ్ఛేతే. అథ సద్విదానద్వైతరసం బ్రహ్మ అవిద్యయాతిరోహితస్వరూపమవిదమివ
లక్ష్మకణి ప్రకాశమాత్రస్వరూపస్య విశదతాః విశదతావాఙియాసా! ఏతదుత్తంభవనియ
స్సాంశస్సవిశేషః ప్రకాశవిషయః, తస్యసకలావభాసా విశదానభాసః, కతిపయవిశేషరహితావభాస
శ్చావిశదానభాసః, నిత్రయ ఆకారోఽప్రతిపన్నః, తస్మిన్నంతే ప్రకాశభావాదేవ ప్రకాశానై
కద్యం నవిద్యతే. యశ్చాంతః ప్రతిపన్నః, తస్మిన్నంతే తద్విషయప్రకాశో విశదవేద, అతస్సవత్త్ర
ప్రకాశాంతే అనైకద్యం న సంభవతి. విషయేఽపి స్వరూపే ప్రతీయమానే తద్గతికతిపయవిశేషా
ప్రతీతిరేవానైకద్యమ్. తస్మాదవిషయే నివిరాళేషే ప్రకాశమాత్రే బ్రహ్మణి స్వరూపే ప్రకాశమానే
తద్గతకతిపయవిశేషాప్రతీతి రూపానైకద్యం నామ ఆజ్ఞానకాయాం న సంభవతి. అపిచ ఇదమవిద్యా
కాయామనైకద్యం తద్విజ్ఞానోదయాన్నివతాతే, నవా! అనివృత్తావధురగాభావః, నివృత్తచ
వస్తుః కియాపయితివివేచనీయమ్. విశదస్వరూపమితిచేత్, తద్విశదస్వరూపంప్రసాగపి నవా! అస్తిచే
దవిద్యాకాయామనైకద్యం తన్నివృద్ధిశ్చ నస్యాతామ్. నోచేత్, మాకుస్య కాయాంతయాఽ
నిశ్యతా స్యాత్. అస్మాజ్ఞానస్య అశ్రయానియామూదేవాసంభవః పూర్వామేవోక్తః. అపిచ అపర
మాభాదోషమూలభ్రమవాదినా నిరధిష్ఠానభ్రమాసంభవోఽపి దురుపపాదః. భ్రమపేతుభూత
దోషదోషాశ్రయత్వేనత్ అధిష్ఠానాపారమాభోఽయితి భ్రమాఽపత్తే, తతశ్చ సర్వభూత్యక్త్య
మేవ స్యాత్.

యదుత్తమనుమానేనాపి భావరూపమజ్ఞానం నిర్భయతీతి, తదయుత్తం, అనుమానాసంభ
వాత్, నమాత్తమనుమానమ్, సత్యముత్తమ్, దురుత్తంతు తత్. అజ్ఞానేఽప్యగభిరుతాజ్ఞా
నావైరసాధనేన విరుద్ధత్వాద్దేహోః. తత్రాజ్ఞానావైరసాధనే పేతోరనైకాస్యమ్. సాధనేచ తద
జ్ఞానజ్ఞానసాక్షిత్వా నివారయతి. తతశ్చాజ్ఞానకల్పవా నిష్ఫలా స్యాత్. దృష్టావృత్త సాధన
వికలః. తీవ్రప్రభాయా అప్రకాశితాథాప్రకాశకత్వాభావాత్. సకలత్ర జ్ఞానస్యైవహి ప్రకాశ
కత్వం, సత్యపి దీపే జ్ఞానేన వినా విషయప్రకాశభావాత్. ఇద్వియాగాదుపి జ్ఞానోత్పత్తిపేతు
త్వమేవ, నప్రకాశకత్వమ్; ప్రతీపప్రభాయాస్తు చక్షుర్ద్వియస్య జ్ఞానముత్పాదయతో విరోధిత
మూనిరసద్యా రోపకారకత్వమాత్రమేవ. ప్రకాశకజ్ఞానోత్పత్తౌ బ్యాప్రియమాణచక్షుర్ద్వియా
పకారకపేతుత్వమపేత్య దీపస్య ప్రకాశకత్వవ్యవహారః. నాస్మాభిజ్ఞానతేజస్వప్రకాశకత్వా
భ్యుపగమేన దీపప్రభా నిదశితా, అపితు జ్ఞానస్యైవ స్వవిషయావరణనిరసనపూర్వాప్రకాశకత్వ
మగ్గీకృత్యేతిచేన్న; నహి విరోధినిరసనమత్రం ప్రకాశకత్వం, అపిత్వభావమిచ్చేదః; వ్యవహార
యోగ్యతాపాదనమితియావత్. తత్తు జ్ఞానస్యైవ. యద్యుపకారకాగాదుప్యప్రకాశితాథాప్రకాశ
కత్వమగ్గీకృతం, తహింద్వియాగాదుపకారకతమత్వేనాప్రకాశితాథాప్రకాశకత్వమగ్గీకరణీయమ్.
తథాసతి తేషాం స్వనివర్త్యావస్తువైరపూర్వాత్వాభావాద్దేహోరనైకాస్యైవత్యలమసేన.

ప్రతిప్రయోగాశ్చ—వివాదాధ్యాసితమజ్ఞానం నజ్ఞానమాత్రబ్రహ్మశ్రయమ్, అజ్ఞాన
త్వాత్, శుక్తికాద్యజ్ఞానవత్ జ్ఞాత్రాశ్రయంహి తత్; వివాదాధ్యాసితమజ్ఞానం నజ్ఞానమాత్ర
బ్రహ్మవరణమ్, అజ్ఞానత్వాత్, శుక్తికాద్యజ్ఞానవత్ విషయావరణంహి తత్. వివాదాధ్యాసిత

హజ్జానం కజ్జాననివత్వేన, జ్ఞానవిషయానావరణత్వాత్; యత్ జ్ఞాననివత్వేన హజ్జానమ్, తత్ జ్ఞాన విషయావరణమ్, యథా శుక్తికాద్యజ్ఞానమ్, బ్రహ్మజ్ఞానాన్వయం, జ్ఞాన్వయవిరహాత్, ఘటాది నాత్, బ్రహ్మజ్ఞానావరణం, జ్ఞానవిషయాత్వాత్, యదజ్ఞానావరణమ్, తత్ జ్ఞానవిషయభూతమ్, యథా శుక్తికాది, బ్రహ్మకజ్జాననివత్వాజ్ఞానం, జ్ఞానావిషయత్వాత్ | యత్ జ్ఞాననివత్వాజ్ఞానమ్, తత్ జ్ఞానవిషయభూతమ్, యథా శుక్తికాది, వివాదాధ్యాసితం ప్రమాణజ్ఞానం స్వప్రాగ భావాతిరిక్తజ్ఞానపూర్వకంనభవతి, ప్రమాణజ్ఞానత్వాత్, భవదధిసంతానసాధనప్రమాణజ్ఞాన నాత్, జ్ఞానంనస్తుచో వినాశకం, శక్తివిశేషాపబ్బంహవిరహేనతి జ్ఞానత్వాత్, యద్వస్తుచో వినాశకం, తచ్చ శక్తివిశేషాపబ్బంహితం జ్ఞానహజ్జానాన్వయదృష్టమ్; యథేవైరయోప్రభృతిజ్ఞానమ్, యథాచముద్గరాది, భావరూపమజ్ఞానం సజ్జానవినాశ్యమ్, భావరూపత్వాత్ ఘటాదివదితి. అథో చ్యోత-బాధకజ్ఞానేన పూర్వజ్ఞానోత్పన్నానాం భయాదీనాం వినాశో దృశ్యత ఇతి, నైవమ్; సహజ్ఞానేన తేషాంవినాశః, తుణికత్వేన తేషాం స్వయమేవవిగాళాత్, కారణనిష్పత్యైవ పశ్యా దనుత్పత్తేః, తుణికత్వేన తేషాం జ్ఞానవకుత్పత్తికారణమనిభావనోపలభేరన్యథానుపలభే శ్చావగమ్యతే. తుణికత్వేన భయాదీనాం భయాదిహేతుభూతజ్ఞానవృత్తావవిశేషేణ సవేషా సాం జ్ఞానానాం భయాద్యన్వితి హేతుత్వేనానేకభయోపలభిప్రసజ్ఞాచ్య.

స్వప్రాగభావవ్యతిరక్తపస్త్యుత్తరపూర్వకమితి వ్యవహారికేషాంపాదానేన ప్రయోగ మశలతాచ ఆవిష్కృతా, అతోఽనుమానేనాపి సభావరూపజ్ఞానసిద్ధిః, స్రుతితదభావపత్తి భ్యాహజ్ఞానాసిద్ధిరనన్తరమేవ వత్స్యతే, మిథ్యాభావస్యహి మిథ్యేవోపాదానం భవిష్యదుపాకాతీ త్యేతదపి శివవిరుణత్వాదిత్యధికరణన్యాయేన పరిహీయతే. అతోఽనివచనసూత్రానవిషయా | నకాచిదపి ప్రతీతిరస్తి, ప్రతీతిభ్రాన్తిబాధైరపి సతథాఽభ్యుపగమనీయమ్, ప్రతీయమానమేవహి ప్రతీతిభ్రాన్తిబాధవిషయాః, అధిప్రతీతిభిః ప్రతీత్యన్తరేణచానుపలబ్ధమానాం విషయఇతి నయద్యతే కల్పయితుమ్, శుక్త్యాదిషు రజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేఽపి తన్నాస్తితి బాధేన అన్య స్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనివచనీయమపూర్వకమేవేదం రజతం దోషవశాత్ప్రతీయత ఇతి కల్పనీయమితిచేన్న, తత్కల్పనాయామన్యన్యన్య అన్యథాభానస్యాచరణీయత్వాత్; అన్యథాభా నాభ్యుపగమాదేన భ్యాతిప్రవృత్తిబాధప్రమత్వానాముపపత్తేరన్యన్తాపరిదృష్టా కారణకవస్తుకల్ప నాయోగాత్; కల్పనూనం పీదమనివచనీయం సతావదనివచనీయమితి ప్రతీయతే, అపితు పరమాథకారజతమిత్వేన, అనివచనీయమిత్వేన ప్రతీతంచేత్, భ్రాన్తిబాధయోః ప్రవృత్తేరన్య సంభవః, అతోఽన్యస్యాన్యథాభానవిరహే ప్రతీతిప్రవృత్తిబాధప్రమత్వానాముపపత్తేస్తస్యా పరిహాయకత్వాచ్చ, శుక్త్యాదిరేవ రజతాద్యాకారేణావభాసత ఇతి భవతాఽభ్యుగత్తవ్యమ్, భ్యాత్వ స్తరవాదినాన్వ సుమారమపి గత్వా అన్యథావభాసోఽనన్యాశ్రయణీయః, అసత్ భ్యాతిపక్షే సదాత్మనా, ఆత్మభ్యాతిపక్షేఽఘాత్మనా, అభ్యాతిపక్షే(వి) అన్యవిశేషణమన్యవిశేషణత్వేన, జ్ఞాన ద్వయమేకత్వేనచ, విషయాసద్భావపక్షేఽపి విద్యమానత్వేన.

శిశ్నానివచనీయమపూర్వకరజతమప్రభాతమితి నవతాతన్య జన్తకారణంన క్తవ్యమ్, సతావత్ప్రతీతిః; తస్యాస్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేఃప్రాగాత్మలాభాయోగాత్, నివికషయా

జాతా గదుత్పాద్య తదేవ విషయికరోహితి మహాకామిదముపపాదనమ్. అథ ఇద్రియాదిగతో దోషః, తన్న; తస్య పురుషాశ్రయత్వేనాథాగతకాయాస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్. నాపీద్రియాణి, తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్. నాపిదుష్టాస్సద్రియాణి, తేషామపి స్వకాయాభూతజ్ఞానవహి విశేష కరత్వమ్. అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానశ్చింత్య పూర్వకమేవ నిరస్తమ్. కిచ్చ అపూర్వకమనివోచనియమిదం వస్తుజాలం రజతాదిబుద్ధికల్పాభ్యాం కళమివ విషయాక్రియతో వ భుటాదిబుద్ధికల్పాభ్యామ్. రజతాదిసాదృశ్యాదితిచేత్, తహిం రిత్సద్భేదమిత్యేవ ప్రతీతికల్పా స్యాత్వాత్. రజతాది జాతియోగాదితిచేత్, సాహిం పరమాథాభూతా, అపరమాథాభూతావా నతావత్ పరమాథాభూతా, తస్మాదపరమాథాభావ్యయామోగాత్. నాన్యపరమాథాభూతా, పరమాథాభావ్యయామోగాత్, అపరమాథే పరమాథాబుద్ధికల్పయోనికావాహకత్వామోగాచ్చ. ఇత్యులమ పరిణతకురగాకనిరసనేన.

అథవా, శ్లో: క్రియభాధానం సర్వావిజ్ఞానమితి తేదవిదాంమతమ్ శ్రుతి స్మృతిభ్యస్సమాన్య సర్వా తత్త్వప్రతీతిః శబ్దశబ్దస్వామినిరంకల్పపూర్వకస్పష్టాద్యుపక్రమేన తాసాం శ్రీవృత్తమైతా మితిశ్రుత్యేవ వోదితమ్. తివృత్కరణమేవంహి ప్రత్యక్ష్యేనోపలభ్యతే. యదగ్నేరోహితం దూయంతేనస్తదపామహి. శుక్లంకృష్ణంకృత్వాశ్చేత్యగ్నావేన త్రియశతా. శ్రుత్యేవ దశికా తస్మాత్సమే సర్వాత్రసర్వతాః. పురాణేచైవమేవోక్తం వైష్ణవేనృప్త్యుపకరేమే. నానా వీయాపృథక్స్థాతాస్తతస్తేసంహతిమివావాశ్చన్నవప్రజాస్సృష్టమనమాగమ్యకృత్సృశంసమే త్యాన్యోవ్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రియా. మహాదాద్యావిశేషాంతా చ్యుద్ధిమిత్యాదినాతరః. సూత్రకాలోపిభూతానాంత్రియశక్త్యం తథావదత్. శ్రీకృత్తకత్వాత్మభూయస్తాదితి తేనాభిధా భిదా. సోమాభావేచ పూతీకగ్రహణంశ్రుతిచోదితమ్. సోమావయవసద్భావాదినిన్యాయ విచోదిదుః. ద్రిచ్యభావేచ నివారగ్రహణంబ్రహ్మభావతః. తదేవ సదృశంతస్యైవ తద్ద్రిష్ట్యేక దేశ భావః. శుక్లాదారణకాదేచ్చ భావః. శ్రుత్యేవబోధితః. దూయశుక్లాదిదేశభేదో భూయస్త్య పేతుకః. దూప్యాదిసదృశ్యాంశు శుక్లాదిదులభ్యతే. అతస్తస్మాత్ర సద్భావః. ప్రతీతేరపి నిచ్చితః. కదాచిచ్చక్షురాదేస్తు వోషాచ్చక్ష్యంకవజాతః. రజతాంశోగృహీతోఽతో రజతాథీ ప్రవతాతే. దోషహనాతుకు క్ష్యంశే గృహీతేరన్నివతాతే. అతోయభాధానంయోప్యాదివిజ్ఞానా శుక్తికాదిమ. బాధ్యబాధకభావోఽపి భూయస్త్యేనోపకర్యతే. శుక్తిభూయస్త్యైకల్యసాశల్య గ్రహరూపతః. నాతోమిథ్యాభాసక్యాభావిమయత్వనిబద్ధనః. ఏవంసర్వాన్యసర్వాత్వే వ్యవహార వ్యవస్థిలి.

స్వప్నీచ ప్రాణినాం పుణ్యపాపానుగుణం భగవతైవ త తత్పురుషమాత్రానుభావ్యాః త త్తత్కాలావసానాస్తథాభూతాశ్చాథాస్సృజ్యన్తే. తథాహి శ్రుతిః స్వప్నవిషయానానతత్ర రథా పరథయోగా సపన్థానో భవన్తి, అథ రథా రథయోగా పథస్సృజతే, వతత్రాసన్దా ముదః ప్రముదో భవన్తి, అథావన్దా ముదః ప్రముదస్సృజతే, వతత్ర వేళన్తా. పుష్కరిణ్యాః స్రవన్త్యో భవన్తి అథ వేళన్తా పుష్కరిణ్యస్సృజన్తస్సృజతే, సహి కశోతి. యద్యపి సకలేతర పురుషానుభావ్యతయా తదాసం సభవన్తి, తథాపి త తత్పురుషమాత్రానుభావ్యతయా తథా

౧ శ్లోకములు - ౧

౨ శ్లోకములు - ౨

౩ శ్లోకములు - ౩

శ్రీ భాష్యమ్ - శిష్టాపాధికరణమ్

45

విభావగాఢసేవ్యరస్యశతసహితాః. తస్యసత్వసత్కల్పస్య ఆశ్చర్యశక్తేర్నభావిభం కర్తవ్యత్వం
 సమ్యవతీత్యథాః. * నియమేషు సుప్తేషు జాగరణాః తామంతామంత ప్రసూతే సమిశ్రమాణాః, తదేవ
 శుక్రంశక్తిర్నా తద్దేవాన్యతముద్యతే, తస్మాత్ భావః, శ్రితాస్యవేదా వదునాత్మేతి కన్పినేజీవ.
 మాత్రతాతోఽపి తస్యేవ స్వప్తిరామహా * విశుక్తాతారభ్యైకేపుత్రాదయశ్చేతి మాత్రద్వయేన
 స్వాప్నీయ్యభేదాః తేవస్య ప్రప్యత్వచూళిజ్య * సుమామామాద్రంతం తాత్పర్యేనానాభివ్యక్త
 స్వరూపత్వాదిత్యాదిం పతనస్య సత్కల్పనామత్రేణ ప్రప్యత్వముపపద్యతే, తేవస్య వ్యాభావిక
 సత్వసత్కల్పర్వాదేకత్వస్వస్యసంపారదశాచూమభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్, ఈశ్వరస్యైవ తత్త్వి
 త్పురుషమాత్రానుభావ్యతయా ఆశ్చర్యమాతా స్వప్తిరియమ్. * తస్మై భావః శ్రితా
 స్సవేదాతమరాత్మేతికత్వనేతి పరమాత్మైవ తత్రప్రప్తేత్యవగన్యతాభివరిహరితి, అపవర కా
 దిషు శయానస్య స్వప్నద్యక్షో స్వదేహీనైవ దేశాన్తదగమనరాజ్యాభిసేకశిర శ్చేదాదయశ్చ పుణ్య
 పాపఫలభూతాశ్చ మాన దేశసమాపనంస్థానదేశాన్తరస్వప్త్యేపపద్యతే, పీఠశక్త్యాచాతు నయన
 వతేఽపి తద్రవ్యగంభీర్నా వాయవర శ్చయశ్శక్త్యాదిభిర్నయజ్యతే, తత్ర పిత్తగతపీఠియాభిభూత
 శ్చేతిగతశ్చేతియా సగ్గన్యాతే, అతస్సువరాణామలిప్తశ్చవత్ పీఠశ్శక్త్యాప్రిప్రతీయతే,
 పిత్తద్రవ్యం తదగతపీఠియాచాలిసామ్యోత్ పాశ్వేన్ద్రేమగ్నాచ్యతే, పిత్తోపరాతేనతు స్వనయన
 నిష్ఠాన్తతయాఽతీసామిపావ్యాత్ మాత్మనుపి గృహ్యతే, తద్గ్రహణజనితసంక్రాంతసచిననాయన
 రత్తిభిమానరథమపి గృహ్యతే, జపాకుసుమసమీపనతేఽస్ఫటికమణిరపి చిత్రభూభిభూతతయా
 రత్తభితి గృహ్యతే, జపాకుసుమ ప్రభా వితతాఽపి స్వచ్ఛద్రవ్యసంయుక్తతయా స్ఫుట
 తరముపలభ్యత ఇత్యుపలభ్యవస్తాప్యమిదమ్, మరీచికాజలజ్ఞానేఽపి తేజఃపుభివ్యోరవ్యయునో
 విద్యమానత్వాత్ ఇన్ద్రియతోషేణ తేజఃపుభివ్యోరగ్రహణాత్ అదృష్టనశాచ్యామృనోగ్రహణాద్య
 భావశక్తిమ్, అలాతచక్రేఽప్యలాతస్య ద్రుతతరగమనేన నవకాదేశసంయోగాదన్తరాలాగ్రహణా
 త్తథాప్రతీతిరుపపద్యతే, చక్రప్రతీతావప్యన్తరాలాగ్రహణపూర్వకతత్తద్దేశసంయుక్తతత్తద్వస్తు
 గ్రహణమేవ, క్వచిదన్తరాలాభావాదన్తరాలాగ్రహణమ్, క్వచిచ్ఛ్రూణగ్రహణమితి విశేషః,
 అతన్తదపి యథాథామ్, దపణాదిషు నిజముఖాదిప్రతీతిరపి యథాథామ్, దపణాదిప్రతిహత
 గతయో హి నాయవర శ్చయో దపణాదిదేశగ్రహణపూర్వకం నిజముఖాదిగృహ్యన్తి, తత్రాప్యభి
 త్తేహ్యుదన్తరాలాగ్రహణాత్తథాప్రతీతిః.

దిక్షాసేఽపి దిగన్తరస్యాప్యాం దిశివిద్యమానత్వాదదృష్టవశేన తద్దిగంశవియుక్తో దిగ
 న్తరాంశో గృహ్యతే, అతో దిగన్తరప్రతీతియథాధైకేన, ద్విచప్రజ్ఞానాదావపి అజ్ఞాన్యవష్టమ్ము
 తిమిరాదిభివాణాయన తేజోగతిభేదేన సామగ్రీభేదాత్ సామగ్రీద్వయమన్యోన్యనిరపేక్షం చప్ర
 గ్రహణద్వయపేక్షభావతి, తత్త్రేకా సామగ్రీ స్వదేశవిశిష్టం చప్రగ్ం గృహ్యతి, ద్వితీయాతు
 కిచ్చద్వక్రగతిచప్రసమీపదేశగ్రహణపూర్వకం చప్రగ్ం స్వదేశవియుక్తం గృహ్యతి, అతస్సా
 మగ్రీద్వయేన యుగపదేశద్వయవిశిష్టచప్రగ్రహణే గ్రహణభేదేన గ్రాహ్యకారభేదాదేకత్వ
 గ్రహణాభావాచ్చ త్వాచన్త్రాగితి భవతి ప్రతీతివిశేషః, దేశాన్తరస్య తద్విశేషణత్వం దేశాన్తర
 స్యాగృహీతస్వదేశచప్రస్యచ నిరన్తరగ్రహణేన భవతి, తత్రసామగ్రీద్విత్వం పారమాధికమ్.

తేన దాద్యయవిశిష్టచన్ద్రగ్రహణద్యయచ్చ పారమాభిశమ్. గ్రహణద్యయేన చన్ద్రస్యైవ గ్రహణ్య
కారద్యయచ్చ పారమాభిశమ్. తత్ర విశేషణద్యయవిశిష్టచన్ద్రగ్రహణద్యయవైకవేవచన్ద్రో
గ్రహణ్యతి గ్రహణ ప్రత్యభిజ్ఞానచన్ద్రో శేవలచక్షుషస్సానుభూయభావాచ్ఛానువజ్ఞానం తత్తావావ
శిష్టతే. ద్యయోచ్ఛానుషో రీకసానుగ్ర్యన్తభిశమ్. వేదసిరిమరాదిగోషభిష్టం చాక్షుషం తేజస్సానుగ్ర
ద్యయం భవతీతికాయకల్యమ్. అపగతేతు దోశ్య దేవిశిష్టస్య చన్ద్రస్యైకగ్రహణవేద్యత్వా
దేశశ్చన్ద్రోతి భవతి ప్రత్యయః. దోషకృగంతు సామగ్రీద్యయమ్, తత్కృగంగ్రహణద్యయమ్,
తత్కృతం గ్రహణ్యకారద్యయవేతి నిరవద్యమ్. అగస్తవం విజ్ఞానజాలం యథాభామిరిశిద్ధమ్.
భూత్యస్తరాణామపి దూషణాని శైవైవాదిభిరేవ ప్రపశ్యేత్సానుజితవశత్రయత్నఃక్రియతే. అథవా
శిమనీన బహునోపపాదనప్రకారేణ ప్రత్యక్షానుమానాగమ్యాఖ్యం ప్రమాణబాగిమాగమగమ్యుచ్చ
నిరస్తనిశిబదోషగన్ధదునవధికాతిశయానుభవ్యయకల్యాణగుణగణం నవగజ్ఞం నత్యసమ్మల్పం
పరంబ్రహ్మభూమగచ్ఛతాం శిం నవేన్ద్రోతి శింనోషుద్యతే భగవతా హి పరేణ బ్రహ్మణా తేత్రజ్ఞ
పుణ్యసాపానుగుణం తస్యోగ్యత్వాయాభిలంబగచ్ఛుజతానుభవః. భోవేతాఫలానుభవానుభావ్యాః
పదాభాసస్సవసాధారణానుభవవిషయాః. తేచన తత్తత్పురుషమాత్రానుభవవిషయాస్తత్త
త్కాలావసానాస్తథాతథానుభావ్యాస్సృజ్యన్తే. తత్ర గాఢ్యబాధకభావస్సవానుభవవిషయ
తయా తద్రహితతయాచోపపద్యతేతి నవం నమజ్ఞానమ్. ఇతి ప్రమాణానుపపత్తయథాభామిరిశిద్ధిః.

యత్పునస్సదగుణవశచనీయమజ్ఞానం శ్రుతిశిద్ధమితి, గదనత్; * అస్మతేన హి ప్ర
మూఢాశ్చక్యాదిషు అస్సతశ్చన్ద్రస్యైవచనీయానభిధాయిత్వాత్. యితేకరవిషయో హ్యచ్యుత
శబ్దః. యితమితికమావాదిశ్చ యితంబలన్తారితివచనాత్. యితంకమాఫలాభిసన్నిరహితం పరమ
పురుషారాధనవేషం తత్ప్రార్థిఫలమ్. అత్ర తద్యయిత్తం సాంసారికఫలం కమా అస్మతం
బ్రహ్మప్రార్థినిరోధిశ్చ వేతంబ్రహ్మలోకం న విద్వన్తి అస్మతేన హి ప్రమూఢా ఇతి వచనాత్. * నా
నదానీన్నోనదానీదిత్యత్రాపి నదనచ్చక్తా చిదవిద్యుష్టివిషయా. తత్ప్రార్థివేలాయాం న త్యుద్భ
ద్ధాభిహితయోశ్చిదవిద్యుష్టిభూతయోవశ్చన్ద్రోరమ్యయకారే అచిత్సమష్టిభూతేతమశ్చబ్రాభిధేయే
వస్తురి ప్రలయప్రతిపాదనపరత్వాదమ్య వాక్యమ్య. నాత్ర కమ్యచిత్సదగుణవశచనీయతోచ్యతే;
నదనత్. కాబిశేష అనద్యావమాత్రవచనాత్. అత్ర తమశ్చబ్రాభిహితస్యాచిత్సమష్టిత్వం
శ్రుత్యస్తరాదవగమ్యతే. అవ్యక్తయశ్చ రేరీయతే అక్షరం తమసిరీయతేతి. నత్యమ్, తమశ్చక్తేన
అచిత్సమష్టియావాయాః ప్రకృతేహ్యుత్తావస్థోచ్యతే. తస్మాస్తు * మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యా
దితిమాయాశ్చేనాభిధానాదనివశచనీయత్వమితిచేత్, సైతదేవమ్; మాయాశ్చబ్రహ్మైవచ
నీయవాదిత్వం నద్యుష్టిమితి. మాయాశ్చబ్రహ్మ మిథ్యాపర్యాయత్వేన అనివశచనీయవాదిత్వమితి
చేత్, తదదినాస్తి; నహిపవత్ర మాయాశ్చక్తే మిథ్యానిషయః, అమరరాక్షసాస్త్రాదిషు నత్యే
ష్టేవమాయాశ్చబ్రహ్మోగాత్. యథోక్తమ్—* తేనమాయానుసంప్రత్యుత్సాకుగామినాః
బాలమ్య రక్షతా దేవాస్తైశ్చక్తేన సూచితమితి. అతోమాయాశ్చక్తే విదితాభాసగణకరా
భిధాయా. ప్రకృతేశ్చ మాయాశ్చబ్రాభిధానం విదితాభాసగణకరత్వాదేవ. * అస్తాన్తాయా
నృజితేదిత్యమేతత్తత్తత్తన్ద్రో మాయయా నన్నిరుద్ధతి మాయాశ్చబ్రహ్మైవచనీయత్వం. ప్రకృతే

౧ ముం.ల ౨-౨౧ ౬
 ౨ బు.ల ౨-౫ - ౧౮ ౬

౨
 ౪ గీ ౨-౧౪ శ్రీ భాష్యమ్ - ఆ జ్ఞానాధికరణమ్

౫ ధా.ల.౬-౪-౨

విశచిత్రాభాసగకరశ్వందశాయని. పరమపరమశ్వన శద్వత్తామాప్రేణ మాయుర్వముచ్యతే,
 నాజ్ఞ త్వేన. తేన పైవైనహి మాయ హం నిరోధః శ్రూయతే - * తి స్తింశ్చాస్యోమాయయా నన్ని సుద్ధ
 ఇతి. ౧ * అనాదిమాయయా నుప్రేయ నాజనః ప్రబుద్ధత ఇతి, * ఇన్ద్రోమాయూభిః పురుషాపః
 ఈయత ఇత్యత్రాపి విచిత్రాశ్చ క్తయోభిగీయ తే. అభవనహి ౨ భూరిశ్వప్తేన రాజతీత్యచ్యతే.
 నహిమిథ్యాభిభూతః కశ్చిద్విరాజతే, * మనుమాయా చురశ్వచోర్యత్రాపి గుణగుయితీ వచనా
 త్వేన త్రిసుతా త్రికా ప్రకృతీన చ్యత ఇతి నశ్రుభిన్నవసదవితా నసేయా జ్ఞానప్రతిపాదనమ్. నాప్యై
 క్కోపదేశానుపపత్త్యా : నహి * త త్వమసీతి తేన పరయోరై క్కోపదేశేనతి సతకజ్ఞేనత్యసమ్మత్యే!
 సకలజగత్సగనాస్థితివిరాళ హేతుభూతే తచ్ఛ్రూయగతే ప్రకృతే బ్రహ్మణి విరుద్ధాజ్ఞానపరికల్పనా
 హేతుభూతా కాచిదస్యనుపపత్తిరన్యత్యే. ఏకోపదేశస్తు త్వంశబ్దేనాపి జీవశరీరకస్య బ్రహ్మణ
 ఏవాభిగానాదుపపన్నతరీ. * అనేనజీవేనా త్తనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి!
 సవకస్య వస్తుసః పరమా త్తనయకా వస్తువ హి నామరూపభాక్త్యము క్తమ్. అతోన బ్రహ్మజ్ఞాన
 పరికల్పనమ్. ఇతి ప్రమాణానుపపత్తే ఆదిత్యాయాః శ్రుతితదభాస తిసిద్ధిర్నిరాసః.

ఇతిహ ప్రపురాణయోరపి న బ్రహ్మజ్ఞానవాదః క్వచిదపి దృశ్యతే. నను * జ్యోతీంపివిష్ణుః
 రితి బ్రహ్మైకమేన త్వయీతి ప్రతిజ్ఞాయ * జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్యతోఽసావితి తైలాద్భిధరాది
 భేదభిన్నస్యజగతో జ్ఞానైకస్వరూపబ్రహ్మజ్ఞానవిబృద్ధితత్వమభిధాయ * యదాతుశుద్ధం నిజరూపీతి
 జ్ఞానస్వరూపపైవ బ్రహ్మణస్వస్వరూపావస్థితిహేయాగాం నస్తుభేదాథ పదశకనేనాజ్ఞానవిబృద్ధి
 తత్వమేన స్థిరీకృత్య * స స్వ స్థితిం * మహిమత్యమితిలోకద్వయేన జగదుపబద్ధిప్రకారేణాపి
 నస్తుభేదారూపసత్యత్వముక పాద్య * తిన్న విజ్ఞానముక ఇతి ప్రతిజ్ఞానం బ్రహ్మన్యతిరి క్తస్యాసత్య
 త్వముక సంకృత్య * విజ్ఞానమేకమితి జ్ఞానస్వరూపే బ్రహ్మణి భేదదశకవిమితైజ్ఞానమూలం నిజ
 కమైకవేదీన్ముతీకృత్య * జ్ఞానం విశుద్ధమితి జ్ఞానస్వరూపస్య బ్రహ్మణస్వరూపం విరోధ్య * సద్భావ
 సవం భవతోమయోక్త ఇతి జ్ఞానస్వరూపస్య బ్రహ్మణేన సత్యత్వం వాక్యస్య, అన్యస్యచ అసత్య
 త్వమేన, తస్యభవనాదేస్సత్యత్వం వ్యావహారికమితిత్వత్వం తవోపదిష్టమితి సమ్యుపదేశో దృశ్యతే.

స్తత దేనమ్; అత్ర భవతోశస్య విస్తీర్ణం స్వరూపముక్త్యా పూనకమనుక్తం రూపా
 స్తరం సంక్షేపతః ౧౬ శ్రూయరామిద్యారభ్యాభిగీయతే. చిదచిన్నితే జగతి చిదంతో వాజ్ఞనసా
 గోచరస్వసంవేద్యస్వరూపభేదో జ్ఞానైకాకారతయా అస్పృష్టప్రాకృతభేదోఽవిరాశిత్వేనా స్థితబ్ద
 వాచ్యః. అచిదంశ స్తు చిదంశకమకానిమి త్తపరిణామభేదో వినాశీతి నాస్తిశబ్దాభిధేయః. ఉభయంతు
 పరబ్రహ్మభూతవాసు దేనశరీరతయా తదాత్మకమిత్యేతద్రూపం సంక్షేపేణాప్రాభిహితమ్. తథాపి: -

౧౭ * యదమ్మువేష్టనః కాయ స్తతోవిప్రవసున్ధరా. పద్మాకా రాసముద్భూతా పవక తాభ్యాదిసంయుతే
 త్యమ్మునో విష్ణోశ్శరీర త్వేన అమ్ముపరిణామభూతం బ్రహ్మణామపి విష్ణోకాయః. తస్య న విష్ణురా త్తేతి
 సకలగుతిగతతాదాత్మ్యోపదేశోపబృంహణరూపస్య సామానాధికరణ్యస్య * జ్యోతీంపివిష్ణురిత్యా
 రభ్య వత్సనూనస్య శరీరా త్తభావనన నిబన్ధనమిత్యాహ. అ స్థితా నా స్తే పూనకమప్యేతదసక్త
 ముక్తమ్ - * తాసనవాణి తద్వపుః ౧౮ తత్సవకంవై హరే స్తనుః * స ఏవ సవకభూతాత్తా విశ్వ !!
 రూపో యతోఽవ్యయ ఇతి. తదిదంశరీరా త్తభావాయ త్తం తాదాత్మ్యం సామానాధికరణ్యేన వ్యవ

దిశ్యతే—* శ్యాతీంపివిష్ణురతి. అత్ర అస్మాత్కంనాస్మాత్కృత్కృచ్చ జగదన్తగతంవస్తు విష్ణుఃకాయ తయా విష్ణ్వత్కలయ్యత్కమ్. ఇదమస్మాత్కమ్, ఇదంనాస్మాత్కమ్, అన్యద నాస్మాత్కత్వే హేతురయమిత్యాహ— * జ్ఞానస్వరూపా భగవాన్ యతోఽసాదితి. అశేషక్షేత్రజ్ఞాత్వనాఽవ స్థితస్య భగవతో జ్ఞానమేవ స్వాభావికం యశమ్, స దేవమనుష్యాదివస్తురూపమ్. యతఏవమ్, తతఏవాచిద్రూపదేవమనుష్మత్కైలాధిధరాదయశ్చ తద్విజ్ఞానవిజ్ఞుర్ముతాః. తస్యజ్ఞానకారస్య సతో దేవాద్యాకారేణ స్వాత్మైవవిధ్యానుసన్ధానమూలా. దేవాద్యాకారానుసన్ధానమూలకమూ మూలాభిత్వభా. యశ్చ అదిద్యుస్తు క్షేత్రజ్ఞకరూపానుగుణపరిణామాస్పదం, తతస్తన్నాస్తి క్షాభిధేయమ్, ఇతరదస్త్యక్షాభిధేయమిత్యభాదు క్తంభవతి. తదేవ విష్ణుః—* యదాతుకు థ్థంవిజయాపీతి. యదైతత్క్షానకారమూత్తవస్తు దేవాద్యాకారేణ స్వాత్మైవవిధ్యానుసన్ధాన మూలసవకమకయాన్నిదోకపం పుతీకథం నిజయాపిభవతి, తదా దేవాద్యాకారేణైకీకృత్య అత్తకల్పనామూలకమకఫలభూతాస్తస్మాదాకా వస్తుమ వస్తుభేదా సభవన్తి. యే దేవాదిమ వస్తుమ అత్తకయాఽభిమతేమ భోగ్యభూతా దేవమనుష్మత్కైలాధిధరాదివస్తుభేదాః, తే తత్తులభూతకమకమ విసప్తేమ సభవన్తి అదిద్యుస్తునః కాదాచిత్కావస్థావిశేషయోగితయా నాస్తిక్షాభిధేయత్వమ్, ఇతరస్య సవకదా నిజాద్భజ్జ్ఞానకారత్వేన అస్తిక్షాభిధేయత్వ మిత్వభా. ప్రతిక్షణమన్యభాభూతతయా కాదాచిత్కావస్థాయోగినోఽదిద్యుస్తునో నాస్తిక్షాభి ధేయత్వమేవేత్యాహ— * నస్త్యస్తిమితి. అస్తిక్షాభిధేయోహి అదిమధ్యపయః సహీవస్వత తైకయాః పదాభా. తస్య కదాచిదపి నాస్తిబుద్ధ్యవహకత్వాత్. * అదిద్యుస్తు కిచ్చిత్ క్వచిదపి తథాభూతం న దృష్టచరమ్. తతః కిమిత్యత్రాహ— * యద్వాచ్యభాత్వమితి. యద్యస్తు ప్రతి క్షణమన్యభాత్వం యాతి గదుత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్త్యా పూవాపూవావస్థాం జహోతి తస్య పూవావస్థస్య ఉత్తరావస్థాయాం సప్రతిస్థానమస్తి. అతస్సవకదాతస్య నాస్తిక్షాభిధేయత్వ మేవ, తథావ్యులభ్యత ఇత్యాహ— * మహీభుటహీత్వమితి. స్వకమకా దేవమనుష్యాది భాదేవ స్తిరుతాత్తనిశ్చయైః స్వభోగ్యభూతమదిద్యుస్తు ప్రతిక్షణమన్యభాభూతమూలక్యతేఅను భూయతఇత్వభా. ఏవంసగి కిమన్యచిద్యస్త్యస్తిక్షాభిధేయోహిమాదిమధ్యపయః సహీవం సత్తైక యాపమూలక్షితమస్తిమి? సహ్యస్తీత్యభిప్రాయః. యస్మాదేవం శస్తాత్ జ్ఞానస్వరూపాత్తవ్యతిక్త మదిద్యుస్తు కదాచిత్ క్వచిత్ తేవలాస్తిబుద్ధవాచ్యం న భవతీత్యాహ— * తస్మాన్నవిజ్ఞానమృత ఇతి. అత్తాతు సవకత్ర జ్ఞానకారతయా దేవాదిభేదప్రకృతీకస్వరూపాఽపి దేవాదికీరప్రవేశ హేతుభూతస్వకృతవివిధకమమూలదేవాదిభేదభిన్నాత్మబుద్ధిభిస్తేన తేవయాపేణ బహుధా అనుసం హితఇతి తద్భేదానుసన్ధానం నాత్మకయాప్రప్రయక్తమిత్యాహ— * విజ్ఞానమేకమితి.

అత్తస్వరూపంతు కమకరహితమ్. తతఏవ మలయాప్రకృతిస్వకారహితమ్. తతశ్చ తత్ప్రియై క్తకోకమూహలోభాద్యశేషహేయగుణాసక్తి, ఉపచయాపచయాసహితయా ఏకమ్. తతఏవ సజ్జకరూపమ్, తచ్చ వాచుదేవశరీరమితి తదాత్మమ్, అతదాత్మకస్య కస్యచిదన్యభావాది త్యాహ— * జ్ఞానంవిశుద్ధమితి. చిదంతస్సజ్జకరూపతయా సవకదా అస్తిబుద్ధవాచ్యం. అదిదంతస్తు క్షణపరిణామిత్వేన సవకదా నాశగభాఇతిసవకదా నాస్తిక్షాభిధేయః. ఏవంభూతచిదచిదాత్మకం

గరిమ-విప్ల-౨ 2 వ భాగము
 ౪౪, ౪౨, ౪౬ 1 వ భాగము ౬-౧-౮

౪ విప్ల-౧౨-౧౦౦

౫ " ౨-౧౪-౨౪

౬ " ౨-౨-౨

శ్రీ భావ్యమ్ - జ్ఞానాధికరణమ్

49

జగద్వాసు దేవశరీరం తదాత్మకమితి జగద్వాహత్వం సమ్యగనుమిత్యాహ-ః* వద్వాసవన
 మితి. అత్ర సత్యమనన్య మితి * యదస్మియన్నాస్తీతి ప్రతాస్త్యాపనంహరితః. ఏదిల్ జ్ఞానైకా
 కారణమా సమమితి బ్రహ్మచరన్యూపభేదమేవ అచిన్నిత్రం భవనవాత్రితం దేవమనుష్యాదితాపేణ
 సమ్యగన్యూపహరితాహ-భేదం యద్వతఃతే. తత్ర సేతుః కమైవేత్యన్యమిత్యాహ-ః* ఏతత్తుయ
 వితి. తదేవ విన్యూతః-యజ్ఞఃపశురితి. జగద్వాహత్వజ్ఞానప్రయోజనం మోక్షోపాయయతన
 మిత్యాహ-ః* యచ్చైతదితి.

అత్ర నివిశేషే. పరే బ్రహ్మణి లదాశ్రమే సదసదనివ-చసేయచాజ్ఞానే జగత్ స్తత్కల్పి
 తత్వేవానుగుణం కల్పిదపి పదం సద్భిశ్యతే. అస్తివాస్తికన్యాభిధేయం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం
 జగత్ పరమన్య పరేశన్య పరన్య బ్రహ్మణో విష్ణోః కాయత్వేన తదాత్మకమ్, జ్ఞానైకాకార
 స్యాత్మనో దేవాదివివిధాకారానుభవే అచిత్పరిణామేచ సేతువ-స్తుయాథాత్వజ్ఞానవిరోధి తేత్ర
 జ్ఞానాం కమైవేతి ప్రతిపాదనాత్ అస్తివాస్తికన్యాసత్యశబ్దానాన్యసదసదనివ-చసేయవన్యభిధా
 నాసామన్యాచ్య వాస్త్యసత్యశబ్దా అస్తిసత్యశబ్దవిరోధినా. అతశ్చ తాన్యాయన త్వంహిప్రతీయతే,
 హసన-చసేయత్వమ్. అత్రచ అచిద్వస్తువి వాస్త్యసత్యశబ్దా సతుచ్ఛత్యమిథ్యాత్వపరాప్రయుక్తా,
 అపితు వినాశిత్యపరా*న స్త్వస్తికమ్ *మహీఘటత్వమిత్యత్రాపి వినాశిత్యమేవ హ్యుపపాదితమ్;
 సవిష్కరితమాణకత్వం జ్ఞానసాధ్యత్వంవా. ఏకేనాకారేదైక స్థితకారేనుభూతన్య కాలాస్తరే
 పరిణామనిశేషాన్యభోపలభ్యా వాస్తిత్వోపపాదనాత్. తుచ్ఛత్వంహి ప్రమాణగమ్యన్తానుహ
 త్వమ్. బాధోఽపి యదైశకాలాదిగమ్యన్తితయా యదస్తీత్యుపలబ్ధం, తన్య తదైశకాలాదిగమ్య
 నితయా వాస్తీత్యుపలబ్ధిః; సతు కాలాస్తరేనుభూతన్య కాలాస్తరే పరిణామాదివా వాస్తీ
 త్యుపలబ్ధిః, కాలభేదేన విరోధాభావాత్. అతో నమిథ్యాత్వమ్. ఏతదుక్తంభవతి - జ్ఞానన్యూప
 మాత్మవస్తు అదిమన్యకయ-స్తకీ-నం సత్తైకన్యూపమితి స్వతవన సదా అస్తికల్పవాచ్యమ్, అచే
 తనంతం తేత్రజ్ఞభోగ్యభూతం తత్కమా-నుగుణపరిణామి వినాశేతి సన-దా నాన్యకాగభ-మితి
 వాస్త్యసత్యశబ్దాభిధేయమితి. యథోక్తమ్-యత్తు కాలాస్తరేగాపి వన్యసంజ్ఞాముపైతి నై. పరిణా
 మాదిసం భూతాంతద్వస్తు నృప తచ్ఛక్తిమ్॥ * అసాశీ పరమాభాశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే । తత్తు

(ప్రశ్న) వాస్తీత్యసన్దేహోన్యాశిద్రవ్యోపపాదితమ్॥ ఇతి. దేశ కాలకమావిశేషాపేక్షయా అస్తిత్వవాస్తిత్వయోగిని
 వస్తువి కేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వంపరమాభాశ్చత్యుక్తమ్. ఆత్మవసన కేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వమితి
 సపరమాభాశ్చ త్యుక్తమ్. శ్రోతృశ్చ మైత్రేయన్య * వీన్యాగారంయథాచైతన్త్రోగ్యం సమవస్థి
 తమ్। పరమాభాశ్చ మేప్రాక్తో యథాజ్ఞానం ప్రభావతః, సన్యసామనాచ్య*శ్యోతంషీవిష్ణురిత్యాది
 సామాన్యాధికరణ్యాన్య ఆత్మశరీరభావవన నిబద్ధకమ్, చిదచిద్వస్తునోశ్చ అస్తివాస్తికప్రయోగనిబ
 ధనం జ్ఞానన్య అకమానిమిత్తస్వాభావికహాపత్వేన ప్రాగాన్యచిద్వస్తునశ్చ తత్కమా-నిమిత్తపరి
 ణామిత్వేనాప్రాధాన్యమిప్రతీయతే. ఇత్యదిద్యాహః స్తుతిపురాణసిద్ధర్థనిరాసః. ఇతి ప్రమాణానుపపత్తిః.

యదుక్తం - నివిశేషబ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ అపిద్యావిన్యూతిం వదన్తి శుత్రయ - ఇతి,
 తదసత్ ? * వేదాహమేతం పురుషంమహాస్తమ్, ఆదిత్యవణాంతమసః పరస్తాత్, తమేవంవిద్వాన
 మృతఇహాభవతి, నాన్యఃపనావిద్యతేఽయనాయ * సవే నిమేషా బజ్జరే విద్యుతః పురుషాదధి

* సత్యేకే కర్తవ్య తస్య నామమనాద్యకః * యవనవిమరమృతాస్తేభవన్తి ఇత్యాద్యసకపాత్య విరోధాత్. బ్రహ్మగుప్తవిశేషణ్యజేవ సవాణ్యో వాక్యనిసవిశేషణానాదేవ యోగం వదన్తి. శోధకవాక్యన్యవి సవిశేషతేవ బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తిశ్చ క్తమ్. తస్మిన్సాదివాక్యేషు సామా నాధికరణ్యం న నివిశేషవ స్తైక్యమతి; తత్త్వంపదయోస్సవిశేషబ్రహ్మభిధానుత్వాత్. తత్పదం హి సవాణ్యం సత్యసర్వత్వం జగత్కారణం బ్రహ్మ + పరామృతేతి. * తదైక్షతలహుస్యా మిత్యాదిషు తస్యైవ బ్రహ్మరత్నాత్, తత్సమానాధికరణం త్వంపదాన్ అదిద్విశిష్ట తేవశరీరకంబ్రహ్మ ప్రతిపాదయతి. ప్రకారద్వయావస్థితైకవస్తుమరత్నాత్ సామానాధికరణ్యస్య. ప్రకారద్వయమిత్యాగే పున్సత్తిమిత్తభేదానంభవేన సామానాధికరణ్యమేవ పరిత్యక్తం స్యాత్, ద్వయోఽదయోలూకగాత. సోఽయం దేవదత్తభిర్యత్రాపి నలక్షణా, ఘోరవరికామాన కానసంబద్ధతయైక్యప్రతిర్యవిరోధాత్. దేశభేదవిరోధాన్ కానభేదేన మంగురం. * తదైక్షత లహుస్యమిచ్చ్యమామిరోధాన్. ఏకవిజ్ఞానేన సవావిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానశ్చాగమతే, జ్ఞానస్వరూపస్య నిరస్తనిఖలబోమస్య సవాజ్ఞస్య సమస్తకల్యాణగుణా త్తకస్య అజ్ఞానం తత్కాయానానాప్రమమాథా శ్చయైక్యశ్చభవతి. బాధాభావ్యేచ సామానాధికరణ్యస్య త్వంతర్పదయోరధిష్ఠానలక్షణా నిష్ప త్తిలక్షణాదేతి లక్షణాదయ స్తవేవ సోమా. ఇయాంస్తునితేషా నేదయజతమితివదప్రతిపన్నస్యైవ బాధస్య అగత్యామికల్పనమ్, తత్పదేనాధిష్ఠానాతిరేకమానుషసాపసేన బాధానుపపత్తిశ్చ. అధిష్ఠానయ ప్రితిరోహితమితిరోహిత స్వరూపం తత్పదేనోపస్థాప్యనేభిచేన్న, ప్రాగధిష్ఠానాప్ర కాశేతదాశ్రయభ్రమబాధయోరసంభవాత్. భ్రమశ్రయమధిష్ఠానమితిరోహితమితిచేత్తదేవా ధిష్ఠానస్వరూపంభ్రమమిరోధేతి తత్ప్రకాశే సుతరాం సతవాశ్రయభ్రమబాధా. అతోఽధిష్ఠానాతిరే కపారమాధికాధమతత్త్విరోధానానభ్యుపగమేభ్రాన్తుబాధా మయపపాచా. అధిష్ఠానేహి పురుషమా త్రాకారే ప్రతియమానే తదతిరేకేపారమాధికాశేరాజత్వే తిరోహితేన త్వేవ వ్యాధత్వభ్రమః. రాజత్వోపదేశేనచ తన్నిష్పత్తిభావతి, నాధిష్ఠానమాత్రోపదేశేన; తస్య ప్రకాశమానత్వేనాను పదేశ్యత్వాత్, భ్రమానుపయూహిత్యాచ్చ. తేవశరీరకజగత్కారణబ్రహ్మపరత్వే ముఖ్యవృత్తం పదద్వయమ్, ప్రకారద్వయవిశిష్టైకవస్తుప్రతిపాదనేన సామానాధికరణకరణ్యశ్చ నిర్దమ్. నిరస్తనిఖల బోమస్య సమస్తకల్యాణగుణా త్తకస్య బ్రహ్మగో తేవాస్తయాయామిత్వమస్త్యైక్యయోమమరం ప్రతి పాదిరంభవతి. ఉపశ్రమానుకూలతాచ. ఏకవిజ్ఞానేన సవావిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానమిత్త్య. సాత్త్విదబద్ధిస్తు శరీరస్యైవ బ్రహ్మణః స్థూలబద్ధిచద్వస్తుశరీరత్వేన కాయాగత్వాత్, * త్రయైక్యరాణాంపరమం మహేశ్వరమ్ తేవరాఽస్యశక్తివివిధైవ శ్రూయతే * తిమహతపాప్తా సత్యకామస్సత్యసంకల్పఇత్యా దిశ్రుత్య స్తరామిరోధాన్. * తత్త్వమసీత్యత్రోద్దేశ్యోపాదేయవిభాగః కథమితిచేత్, నాత్రోద్దేయద్విశ్య కిమపి విధేయతే. * ఐతదాత్మ్యమిదంపదమ్ ఇక్యనేనైవ ప్రాప్తత్వాత్. అప్రాప్తేహి కాస్త్ర మభావత్. ఇదంపదమితి సజేవం జగన్నిదికశ్య ఐతదాత్మ్యమితి తస్యైవ అత్యేతి తత్ర ప్రతిపాదితమ్. తత్రచ పాతుమత్త. * సమూలాస్సమ్యేమాస్సవాః ప్రజాస్సదాయతినాస్సత్ప తిష్ఠాభి; * సవాంభిన్వికంబ్రహ్మ తజ్జలానితి కాస్త్రభివత్.

+ హి—ప్రతిపాదయతి.

శ్రీ భాష్యమ్ - ఇష్టా సాధికరణమ్

[illegible]

నిఖిలోపనివత్ప్రసిద్ధం కృత్స్నస్య బ్రహ్మశరీర భావమాత్మిన్యమానైః కృత్స్నస్యబ్రహ్మశ్రీ
భావోపదేశాన్యపేక సమ్యగపపాదితా భవంతి. జాతిగుణయోగిన ద్రవ్యాణామపి శరీరభావేన
విశేషణత్వేన గౌరవో మనుష్యో దేవోహరిః పురుషఃకమఃభిరితి సామానాధికరణ్యం లోకవేద
యోమూఢ్యమేవ దృష్టచరమ్. జాతిగుణయోగిన ద్రవ్యప్రకారత్వమేన భిన్నగౌరవ్యక్తఃపరిణతి
సామానాధికరణ్యనిబద్ధనమ్. మనుష్యత్వాదివిశిష్టభావామపి ఆత్మిన్యప్రకారతయైవ పదార్థ
త్వానో మనుష్యఃపురుషస్త్వో యోషిదాత్తా జాత్యతి సామానాధికరణ్యం సవత్రానుగత
మితి ప్రకారత్వమేన సామానాధికరణ్యనిబద్ధనమ్; న మరస్పరవ్యాప్యత్తా జాత్యాదయః. స్వని
ష్ఠానామేవ పి ద్రవ్యాణాం కదాచిత్ క్వచిద్ద్రవ్యవిశేషణత్వేనాత్మిన్యప్రకారతయైవ దృష్టః

THE ACADEMY OF SANSKRIT RESEARCH
MELHOTE DISTRICT
(KARNATAKA STATE)

దణ్డీ కుండలీఞ్చి, నప్పగక్పిరిప గుస్థిర్యవహఃకాం ద్రవ్యాగామ్, తేనాం విశేషగర్వం సామాసాధి కరణ్యావసేయమేవ.

యది గారశ్యో మనుష్యో దేవః ప్రమణో యోషిత్ వణ్డకన్తా కమణిజాతభక్త్యత్ర ఖడ్గోముడ్డోగా శ్శుక్లమటశ్శుష్టః పటఞ్చి జాతిసుగవదా త్తప్రకారత్వం మనుష్యాదిశరీరాణామి వ్యతేతహి జాతివ్యత్యోరివ ప్రకారప్రకారిణో శ్శరీరా త్తనోరపి నియమేన సహప్రతిపత్తిస్సోత్, నచైవంబ్యత్యతే, సహ నియమేన గోత్యాదివదాత్తాశ్రయతయైవ ఆత్మనాసహ మనుష్యాది శరీరంబ్యన్తి. అతో మనుష్య ఆత్మేతి సామానాధికరణ్యం లాక్షణికమేవ. నైతి దేవమ్, మనుష్యాది శరీరాణామప్యాత్మై కాశ్రయన్యంత దేకప్రయోజనత్వంతత్ప్రకారత్వన్తా జాత్యాదితుల్యమ్. ఆత్మై కాశ్రయత్వయా త్తవిశ్లేషే శరీరవినాశాదవగమ్యతే. ఆత్మైకప్రయోజనత్వన్తా తత్త-మణాఫలభో గాభాతయైవ సద్భావాత్. తత్ప్రకారత్వమపి దేవోమనుష్యఞ్చి ఆత్మవిశేషగతయైవ ప్రతీతే. ఏతదేవహి గవాదిశ్శ్రానాం వ్యక్తిరయగ స్తత్వే హేతుః. ఏతత్స్వభావవిరహదేవ దణ్డకుండలాదీనాం విశేషగత్వే దణ్డీ కుండలీతి మత్వభేదాయ ప్రత్యయః. దేవమనుష్యాదిశ్శ్రానామత్మై కాశ్రయత్వత దేక ప్రయోజనత్వతత్ప్రకారత్వస్వభావాద్దేవో మనుష్య ఆత్మేతి లోకదేవయోగసామానాధికరణ్యేన వ్యవహరః. జాతివ్యత్యోనికాయమేన సహప్రతీతిరుభయోశ్చాక్షుషత్వాత్. ఆత్మన స్వచ్ఛాక్షుష త్యాచ్యక్షుషా శరీరగ్రహణదేలాయామాత్తా నగృహ్యతే. పృథగ్గ్రహణయోగ్యస్య ప్రకార తైకస్వరూపత్వం దుఘటమితి మానోచః. జాత్యాదివ త్తదేకాశ్రయత్వత దేకప్రయోజనత్వ తద్విశేషగత్యైశ్శరీరస్యాపి తత్ప్రకారతైకస్వభావత్వావగమాత్. సహోపలబ్ధునియమస్త్యేక సాయుగ్రీదేవ్యత్వవిబన్ధనభిర్మృత్త్వమ్. యథా చక్షుషా పృథివ్యా దేగజ్జరసాదిసమృద్ధిత్వం స్వాభా వికమపి నగృహ్యతే, ఏవం చక్షుషా గృహ్యమాణం శరీరమా త్తప్రకారతైకస్వభావమపి సతథా గృహ్యతే, ఆత్మగ్రహణే చక్షుషస్సామథ్యాభావాత్; నైకావతా శరీరస్య తత్ప్రకారత్వ స్వభావవిరహః. తత్ప్రకారతైకస్వభావత్వమేవ సామానాధికరణ్యనిబన్ధనమ్. ఆత్మప్రకారతయా ప్రతిపాదనసమభావస్తు శబ్దస్సపైవ ప్రకారతయా ప్రతిపాదయతి.

సమచ కాదేఽపి వ్యవహారే శరీరశబ్దేన శరీరమాత్రం గృహ్యతఞ్చి నాశ్శుభర్యవృతా శరీరశబ్దస్య. నైవమ్; ఆత్మప్రకారభూతస్త్వేన శరీరస్య పదాభావినేకప్రదేశకనాయ నిరూపణాన్ని మ్మమాకశక్తోఽయమ్, యథాగోర్వం, శుక్లత్వమ్, ఆకృతిః, సుగ ఇత్యాదిశబ్దాః. అతో గవాదిశబ్దవ ద్దేవమనుష్యాదిశబ్దా ఆత్మపయఃకన్తాః, ఏవం దేవమనుష్యాదిశబ్దవిశిష్టానాంతవానాం పరమాత్మశరీర తయా తత్ప్రకారత్వాజ్జీవాత్మభావినశ్శబ్దాః పరమాత్మపయఃకన్తాః. అతః పరస్యబ్రహ్మణః ప్రకార తయైవ దిదచిద్వస్తునః పదాభావ్యమితి తత్సామానాధికరణ్యేన ప్రయోగః. ఆయనుభోక వేదా భాసంగ్రహే సమభిరతః. ఇవమేవ శరీరాత్మభావలక్షణం తాదాత్మ్యమేతి త్కేతి కూషగచ్ఛన్తి గ్రా హాయన్తి చైతి వక్ష్యతి. * ఆత్మత్వేన తుగృహ్ణీయాత్ ఇతిచ వాక్యకారః. ఆత్రేదంత త్త్వమ్. — అచి ద్వస్తునః చిద్వస్తునః పరస్యచ బ్రహ్మణో గోగ్యత్వేన భో త్త్వత్వేనచ శుశిత్వత్వేనచ స్వరూపవివేక యావచ్చ కాశ్చనప్రతుతయః. — ఆస్సాన్యా యావచ్చ తేవిశ్వమేత త్తస్మింశ్చాన్యో మాయయా నన్ని రుద్ధః. * మాయాంతప్రకృతిం విద్యాన్యా యసంతుమహిషోరమ్ * త్వరం ప్రధానమమృతాక్షరం

౧ శ్లో. ల. ౬ - ౯ ౬ శ్లో. ల. ౧ - ౧౨ ౧౦ శ్లో. ౪ - ౬ ౧౪ శ్లో. ౧౨ - ౧౪
 ౨ " ౬ - ౧౬ ౭ శ్లో. ల. ౨ - ౧౧ ౧౧ శ్లో. ౨ - ౪౫ ౧౫ శ్లో. ౧౪ - ౨
 ౩ శ్లో. గా. ల. ౧౧ - ౨ ౮ శ్లో. ల. ౧ - ౬ ౧౨ శ్లో. ౬ - ౨౪ ౧౬ శ్లో. ల. ౨ - ౬ - ౨
 ౪ శ్లో. ల. ౧ - ౯ ౯ శ్లో. గా. ల. ౨ - ౧౦ - ౫ ౧౩ శ్లో. ౬ - ౧౦ ౧౭ శ్లో. ల. ౨ - ౬ - ౨
 ౫ శ్లో. ల. ౧ - ౧౨ శ్లో. భా. మ. ప. - ౩ జ్ఞా. పా. ౩ క. ౪ త. ౫ ౧౮ శ్లో. ల. ౨ - ౬ - ౨
 ౧౯ శ్లో. గా. ల. ౧ - ౧౨ ౨౦ శ్లో. గా. ల. ౧ - ౧౨ ౨౧ శ్లో. గా. ల. ౧ - ౧౨ ౨౨ శ్లో. గా. ల. ౧ - ౧౨

పాదః తుదాత్మావాపీతే దేవవీరః * అన్యతాత్మరం పరభూ భోక్తానిరీశ్వరే. ప్రధానమాత్మనో
 భోగ్యత్వేన పారతీతి పాదః. * సకారణం కరణాధిపాధిభో సచాన్య కర్మజ్ఞుతా సచాధిపః |
 * ప్రధానత్వే ప్రజ్ఞా పరిగుణాంతరే. * సమవిద్యవ్యాప్త్యైర్వరంభాన్వితం శివగుచ్ఛితే * జ్ఞాత్వాత్మావహా
 వీరసీతా * నిత్యైరిశ్వరాంపతనశ్చేతి గావావహో బహువాం యోవిదభానికామా * భోక్తా
 భోగ్యప్రతితారణ్య మన్యా * కియోరశ్యః కిప్యలం స్వాద్వద్వి అపన్నకన్యో అభిచాకశీతః |
 * పృథగాత్మానం ప్రేతితారణ్య మన్యా జప్త్య చ్చలీ నీవావృతత్వమే * అజామేకాం భోహితినుక్త ||
 కృష్ణాంబవ్యోంప్రజాం జనయన్తీ సమాపాదే | అజోన్యోకో బహుమానోఽనుశీతే జహత్వేవా
 భుక్తభోగామజోఽన్యః * సమానేవృత్తే పురుషానిమగ్నోఽపీతయా శోచతి మున్యామానః |
 జన్తంయదా పశ్యేత్పశ్యమిశమన్య మహిమానమి పీతశోకః ఇశ్యాద్యాః స్మృతావపి - అహా |
 జ్ఞానరశ్మయం మేభిన్నాప్రకృతీర్జప్తా | అపరేయమిన్ద్ర్యాప్రకృతీర్జప్తమే పరామ్ || జీవ
 భూతాంమహాభాహో యదేవేదంధాయాతేగత్ || * సవకభూతానికౌ న్దేయప్రకృతీయూ నిమా |
 మికామ్ | కల్పతయేపునస్తాని కల్పానా విపులాయుహమ్ || ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విప్యజామి
 పునఃపునః | భూతగ్రామమినుంకృత్సమవశం ప్రకృతేవకాశాత్ || * స్వభూతాన్యతేనప్రకృతీమా |
 యతే సచరాచరమ్ | హేతువాఽనేకా న్దేయ జగద్ధిపిరతతే || * ప్రకృతింపురుషశ్చైవవిధ్య
 నాదీ తిభావపి | * మమయోనిమహాద్భ్రూత్త తస్మిన్గభం దధామ్యహమ్ | సమృచస్సవక
 భూతానాం తతోభవతేభారత | ఇతి. జగన్యోవిభూతంమహాద్భ్రూత్త మదీయం ప్రకృత్యాభ్యం భూతి
 సూక్త్యనుచిద్వస్తుయత్ తస్మిన్కేతనాభ్యం గభం యత్సంయోజయామి తతోమత్కృతాచ్చిద
 చిత్సంసగాఢాదేవాదిస్థానరాస్తానామిన్ద్రిత్రాణాం సవకభూతానాం సంభవో భవతీత్యర్థః.

ఏవం భోక్తృభోగ్యరూపేణాపస్థితయోన్యవాఽనస్థానస్థితయోచ్చిదచితోః పరమపురుష
 శరీరతయా తన్నియాన్యత్వేన తదవృత్తీన్ద్రీయం పరమపురుషస్యచాత్మత్వ మూహయః కాశ్యసశ్రుతయః
 * యఃపుష్కల్యాంతిష్ఠన్పుష్కల్యాంతస్తరో యంపుష్కలీవేద యస్యపుష్కలీ శరీరం యఃపుష్కలీ |
 మస్తరో యమయతీత్యారభ్య * యతస్మిన్పుష్కలీవేదస్తరో యమాత్మ సవేద యస్యా
 త్మాశరీరం యతత్మాసమస్తరో యమయతి సత ఆత్మాఽన్తరూపమ్యమృత ఇతి. తథా * యఃపుష్క
 వీమస్తరే సచ్చారణ యస్యపుష్కలీశరీరం యంపుష్కలీవేదేత్యారభ్య * యోఽతురమస్తరేనచ్చ
 రణ యస్యాతురంశరీరం యమతురంవేద యోమృత్యుమస్తరేనచ్చారణ యస్యమృత్యుశ్శరీరం
 యంమృత్యునక వేద ఏవసవక భూతాన్తరాత్మాఽపహతపాస్వాదివ్యోదేన ఏకో నారాయణః. అత్ర
 మృత్యుశ్చైవ తమశ్చైవనాన్యం సూక్ష్మావస్థమచిద్వ స్వభిఫీయతే. అస్యామేవోపనిషదిఅవ్యక్త
 మత్. రేలీయతే అతురంతమసిలీయత ఇలివచనాత్. * అన్తప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాంసవాత్మేతిచ. |

ఏవం సవానస్థానస్థితచిదచిద్వ స్తుశరీరతయా తత్ప్రకారః పరమపురుషఏవ కాయావస్థ
 కారణావస్థజగద్రూపేణావస్థిత ఇతిమమగ్ధం జ్ఞాపయితం కాశ్యసశ్రుతయః కాయావస్థం కార
 ణావస్థా జగత్ సవేత్యాపయః * గదేవసామ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైతత్ |
 బహుస్యాం ప్రజాయేదేతి తత్రోఽన్యజతేత్యారభ్య * సమ్మాలాసోమ్యేమాస్సవాః ప్రజా
 స్సదాయతనాస్సత్ప్రసిష్టాః, వికదాత్మమిదంసవకం తత్సత్త్వం సతత్త తత్త్వమసి శ్వేతకేతోఇతి.

అతి ధుమి అశ్వ. ౨. ౨ శ్లో. ల. ౬ - ౨ - ౧
 ౨ శ్లో. ల. ౬ - ౨ - ౧ ౨ శ్లో. ల. ౬ - ౨ - ౧
 ౨ శ్లో. ల. ౬ - ౨ - ౧ ౨ శ్లో. ల. ౬ - ౨ - ౧

తథా * సోఽకామయత, బహుస్యాంప్రజాదోదోఽధి, సతపోఽతప్యత, సతప స్తప్త్యా ఇదంసవనామన్య
జతేత్యారభ్య శ్రీ సత్యదాంసృతశ్చ సత్యమభవదిత్యాద్యాః.

అత్రాపి శ్రుత్య స్తరసిద్ధశ్చిదచిత్. పరమపురుషస్య చ స్వరూపవివేకః స్ఫూరితః * హస్తా
ఽహిమూ స్తిప్రోదేవతా అనేన శివేనా త్తనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి, * తత్సృష్ట్యా,
తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ * విజ్ఞానశ్చావిజ్ఞానశ్చ, సత్యశ్చాసృతంచ
సత్యమభవత్, ఇతిచ. * అనేనశివేనా త్తనాఽనుప్రవిశ్యేతి శివస్యబ్రహ్మగ్గత్యం * తదనుప్రవిశ్య
సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ * విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేత్యనేనైకాభ్యాదాత్తకీరణభావనిబద్ధచమితివిజ్ఞాయతే.
ఏవంభూతమేవనామరూపవ్యాకరణమ్ * తద్దేవంతఃకావ్యాకృతమానీ త్రన్నామరూపాభ్యంవ్యా
క్రియతేత్యత్రాప్య త్తమ్; అగః కాయావావస్థా, కారణావస్థాన్మూలమాత్మచిదచిద్వస్తుకీరణపరమపు
రుషఏవేతి కారణాత్కాయకావ్యాకృత్యైవ కారణవిజ్ఞానేన కాయాస్య జ్ఞాతృతయా ఏకవిజ్ఞానేన
సవనవిజ్ఞానం సమీహితముపపన్నతరమ్; * అహిమూ స్తిప్రోదేవతా అనేనశివేనాత్మనాఽనుప్ర
విశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి, తిప్రోదేవతా ఇతి సవనమచిద్వస్తునిదిశ్య తత్ర స్వాత్మకతవాను
ప్రవేశేన నామరూపవ్యాకరణవచనాత్ సవనాదాదాత్మకా. శ్రుచిద్విశిష్టశివవిశిష్టపరమాత్మక
ఏవ వాదకాఇతి కారణావస్థపరమాత్మవాదినా శబ్దేన కాయావాదినశ్చైవ సామానాధికరణ్యం
ముఖ్యవస్తుత్తమ్. అతఃస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్కారణబ్రహ్మైవ కాయాం కారణంచేతి బ్రహ్మోపాదా
నం జగత్. సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుకీరణం బ్రహ్మైవకారణమితి.

బ్రహ్మోపాదానత్వేఽపి సత్త్వతిస్యాపాదానత్వేన చిదచిత్బ్రహ్మైవ స్వభావాన
జ్ఞోరోఽప్యపపన్నతరః. యథాశుక్లశ్చంద్ర తతస్తుశక్త్యాతోపాదానత్వేఽపి చిత్రపటస్య తత్త
త్తస్తుప్రదేశేవ శోక్ల్యాదిసంబద్ధఇతి కాయావాస్తానామితి న సవనత్ర వణాసజ్జరః; తథాచిద
చిదీశ్వరసత్త్వతోపాదానత్వేఽపి జగతఃకాయావాస్తానామితి భోక్తృశ్చభోగ్యత్వనియన్తృత్వా
ద్యసజ్జరః. తస్తువాం పృథక్స్థితియోగ్యానామేవ పురుషేచ్ఛయా కదాచిత్సంపాతానాం కారణ
త్వం కాయాత్వశ్చ; ఇహేతు చిదచిత్సవనావాస్తానయోః పరమపురుషకీరణత్వేన తత్ప్రకారతయైవ
పదార్థకత్వాత్ తత్ప్రకారః. పరమపురుషః సవనాదా సవనశబ్దవాచ్యఇతి విశేషః. స్వభావభేద
స్తదసజ్జరశ్చ తత్రచాత్రచ తుల్యః. ఏవశ్చసతిపరస్యబ్రహ్మణః కాయానుప్రవేశేఽపి స్వరూపాస్య
భాభావాభావాదవికృతత్వముపపన్నతరమ్. స్థూలావస్థస్య నామరూపవిభాగవిభక్తస్య చిదచిద్వ
స్తున ఆత్మతయా అవస్థానాత్ కాయాత్వమప్యపన్నతరమ్. అవస్థాన్తరాప త్తిరేవహికాయాకా.
నిగుణవాదాశ్చ పరస్య బ్రహ్మణో హేయగుణాగుణభాదామపద్యంతే. శ్రీ అపరాతపాస్పావిజరో
విమృత్యువిశోకోఽవిజఘతోఽపిపాన ఇతి హేయగుణాప్రతిషేధ్య * సత్యకామసత్యసంకల్ప
ఇతి కల్యాణగుణా విదధతీయం శ్రుతిరేవ అన్యత్ర సామాన్యనావగతం గుణవివేధం హేయగుణ
విషయం వ్యవస్థాపయతి.

జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మైవవాదశ్చ సవనజ్ఞాన్య సవనశక్తేనికానిహేయప్రత్యనికకల్యాణ
గుణాకరస్య బ్రహ్మణస్స్వరూపం జ్ఞానైకనియామణీయం స్వయంప్రకాశతయా జ్ఞానస్వరూపంచేత
భ్యుపగమాదుపపన్నతరః. శ్రీ యస్సవజ్ఞస్సవనానిత్ శ్రీ పరాఽన్యశ్చిదావిధైవ శ్రూయతే సా

౧ బృ.ల ౪-౫-౧౫ ౬౨. శత ౪వల్ల ౧౦, ౧౧
 ౨ శ్రీ. ౪౫ ౧-౧ ౫ బృ.ల ౨-౪-౧౪
 ౩ " ౬-౨ " " ౨-౪-౬
 ౪ భాం.ల ౬-౨-౨ ౧౦ భూ.ల ౨-౪-౪, ౧౦
 ౫ బృ.ల ౧-౪-౨ శ్రీ భా.వ్య.మ్ - జి.జ్ఞా.సా.ధి.క.ర.ణ.మ్
 ౧౧ భా.వ్య.మ్ - జి.జ్ఞా.సా.ధి.క.ర.ణ.మ్
 ౧౨ శ్రీ. ౪౫ ౧-౧౦
 ౧౩ శ్రీ. ౪౫ ౧౧-౪, ౪
 ౧౪ బృ.ల ౨-౬-౨

భావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ * విజ్ఞాతారమరే కేన విజాసిమాన్ ఇత్యాదితాః జ్ఞాతృత్వమా వేదయన్తి;
 ౨ * సత్యంజ్ఞానమిత్యాదితాత్వ జ్ఞానకనిమాపణీయతయా నవప్రకాశతయాచ జ్ఞానస్వరూపతామ్,
 ౩ * సాక్షాత్కాయత బహుస్యామ్ * తద్వత్తుత బహుస్యామ్ * తన్నామమాసాభ్యం వ్యాక్రియతేతి
 బ్రహ్మైవస్వసంకల్పాద్విచిత్తస్థిర తనమాపతయా నా ప్రకార మపస్థితమితి తత్ప్రతిపాదకాబ్రహ్మ తక
 వస్తువానాత్వమితి త్వమితి తత్ప్రతిపాదకతే * మృత్యోన్మయమృత్యుమాప్నోతి యథా నా సేవశ్యతి
 ౨ * వేదానానా స్థితిజ్ఞాన * యత్రహి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతి సంపద్యతి, యత్ర త్వస్య సవకమాత్మై
 వాభూత్ తత్తేనక పశ్యేత్తేనకం విజాసిమాన్ ఇత్యాదివా. నవనః * బహుస్యాం ప్రజాయేయే
 త్యాదిశ్రుతిసిద్ధం స్వసంకల్పకృతం బ్రహ్మణి నానామయాపభాక్త్యేన నానాప్రకారత్వమపి
 నిషిధ్యతే. * యత్ర త్వస్య సవకమాత్మై వాభూదిత్యాదినిషేధవాక్యాదాచ తత్ స్థాపితమ్ -
 ౧ * సవకాంతంపరాదాశ్యోఽస్య త్రాత్మసప్తవకం వేద శతీశ్చ వాపితస్య మహతో భూతస్య నిర్వసితమే
 తద్వ్యక్త్యోగోయజ వేద ఇత్యాదివా.

ఏనం చిదచిదీశ్వరాశాన్వయాపభేదం స్వభావభేదత్వ నద స్థిరాం కాయకారణభావం
 కాయకారణయోరవస్థాత్వం నద స్థిరాం సవకాంతం శ్రుతీనామవిరోధః, చిదచితోః పరమా
 త్మనశ్చ సవకాదా శరీరాత్మభావం శరీరభూతయోః కారణదశాయాం నామనాపనిభాగానమానూ
 త్మదశాపత్తిం కాయకదశాయాత్వ తదహాన్తరాలదశాపత్తిం నద స్థితిః శ్రుతిభిరేవ జ్ఞాయత ఇతి
 బ్రహ్మజ్ఞానవాదస్య సాధికబ్రహ్మభేదవాదస్య అస్య స్యాప్యపన్యాయమూలస్య సకలశ్రుతివిరుద్ధస్య
 సకభిదప్యవకాశోన్మయతే. చిదచిదీశ్వరాణాం పృథక్స్వభావతయా తత్తత్ప్రతిపాదకానాం శరీ
 రాత్మభావేన ప్రకారప్రకారితయా శ్రుతిభిరేవ ప్రతిపన్నానాం శ్రుత్యంతరేణ కాయకారణభావ
 ప్రతిపాదనం కాయకారణయోరైక్యప్రతిపాదకత్వ మ్యవిరుద్ధమ్. యథా ఆగ్నేయాగ్నిః పంచా
 గాః ఉత్పత్తివాక్యైః పృథక్స్వభావ సముదాయానువాదివాక్యద్వయేన సముదాయద్వయ
 త్వనూపన్నాన్ ౧౩ దశాపూర్ణమాసాభ్యామిత్వభిరవక్యం కామినః కతకస్యతయా విద
 ధాతి; తథా చిదచిదీశ్వరాణాం వివిక్తస్వరూపస్వభావాన్ ౧౪ త్వరంప్రధానమమృత త్వరంచరః
 త్వరాత్మావాచితేదేవనకః * పతింవిశ్వస్యాత్మేన్వరమ్ * ఆత్మాసారాయణః పరః ఇత్యాదివా
 క్త్యైః పృథక్ప్రతిపాద్య * ౧౫ యస్య పృథివీశరీరమ్ * యస్యాత్మాశరీరమ్ * యస్యాన్యక్తంశరీరమ్
 * యస్యాత్వరంశరీరమ్ * ఏష సవకభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్మా నివ్యోదేవ సకోసారాయణ
 ఇత్యాదిభివాక్యైః శ్చిదచితోస్సవావస్థావస్థితయోః పరమాత్మశరీరణాం పరమాత్మన స్తదాత్మ
 భావ్యా ప్రతిపాద్య శరీరభూతపరమాత్మభిభావ్యాభిసృద్భిహ్మాత్మాదిపదైః కారణావస్థా కాయకావస్థ
 శ్చపరమాత్మా ఏకసేవే పృథక్ప్రతిపన్నం వస్తుత్రితయం * ౧౬ సదేవసామ్యేన మగ్ర ఆసీత్ * యత
 దాత్మ్యమిదంసవమ్ * సవకాంభల్విదబ్రహ్మైవాదివాక్యం ప్రతిపాదయతి. చిదచిద్వస్తుశరీ
 రిణః పరమాత్మనః పరమాత్మశ బ్రహ్మాభిధానేహి నాస్తివిరోధః, యథామనుష్యపిణ్డశరీరకస్యాత్మ
 విశేషస్య అయమాత్మానుభూత్యాత్మశ బ్రహ్మాభిధాన ఇత్యలమతివిస్తరేణ. ఇతి నిరతకాయపపత్తిః.

యత్పునరిదముక్తమ్ - బ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానేనైవావిద్యానివృత్తియూక్తేతి, తద
 యుక్తమ్; బహస్య పారమాథికత్యేన జ్ఞాననివర్తకత్వాభావాత్, పుణ్యాపుణ్యరూపకమక
 ౧౨ భూ.ల.ల ౨ ౧౦ భాం.ల. ౬-౧౪-౧
 ౧౩ భాం.ల ౬-౨-౧
 ౧౪ " ౬-౪-౨

నిమిత్తదేవాదికీరప్రవేశతత్పర్యము శ్రమఖదాభానుభవరూపస్యబద్ధస్యవిభాగ్యత్వంకథమివ శక్యతే
వస్తుమ్ ! ఏవయాబద్ధనిష్పత్తిభాగ్యతయాపాదనోపాసనప్రతిపరమపురుషప్రసాదలభ్యేతి పూజా
మేవోక్తమ్. భవదభిమతస్యైక్యజ్ఞానస్య యథావస్థితవస్తువిపరీతవిషయస్య విభాగ్యతాపత్వేన
బద్ధవిష్పత్తిరేవ ఫలం భవతి-మిత్త్యైతదన్వయద్రవ్యంహి నైతి తద్భవ్యతాంయతి. ఇతి కాస్త్రాత్ ;
* ఉత్తమఃపురుషస్త్యస్య * అపృథగకార్యానం ప్రవీతారణ్య మత్యేతి తేవాగ్యవిసజాతీయస్య
తదస్తయా-మిదో బ్రహ్మణోజ్ఞానం పరమపురుషాథా-అక్షణమోక్షసాధనమిత్యుపదేశాచ్చ. అపిచ
భవదభిమతస్యాపి నివర్తకజ్ఞానస్య విభాగ్యతాపత్వాత్ తస్య నివర్తకాస్తరం మృగ్యమ్. నివ
ర్తకజ్ఞానమిదం స్వవిశేషి సవణం భేదజాతం నివర్తకా-క్షణికత్వాత్ స్వయమేవ సక్యతీతిచేత్,
స, తత్స్వరూపతదుత్పత్తివినిశానాం కాలపరిత్యేన వినిశితతల్పనాకల్పకయాపాదిద్యాయా
నివర్తకాస్తరమన్వేషణీయమ్. తద్వినిశో బ్రహ్మస్వరూపమేవేతిచేత్, తథాసతి నివర్తకజ్ఞా
నోత్పత్తిరేవ స స్యాత్, తద్వినిశో నిష్పత్తితదుత్పత్త్యసమ్మవాత్. అపిచ చిన్మాత్రబ్రహ్మవ్యతిరిక్త
కృత్స్ననిషేధవిషయజ్ఞానస్య శోఽయం జ్ఞాతా ! అధ్యాసరూపఇతిచేన్న. తస్యనిషేధ్యతయా నివ
ర్తకజ్ఞానకమకార్యాత్ తత్కత్సకార్యామపజ్ఞే. బ్రహ్మస్వరూపమితిచేత్, బ్రహ్మణో నివర్తక
జ్ఞానంప్రతి జ్ఞాతృత్వం హి స్వరూపమ్ ! ఉతఅధ్యస్తమ్ ! అధ్యస్తంచేత్ ఆయమధ్యాస స్తస్మాలా-
విద్యాస్తరణ్య నివర్తకజ్ఞానావిషయతయా తిక్తిత్యేవ. నివర్తకజ్ఞానాస్తరాభ్యుపగమే తస్యాపి
త్రినుశుత్వాత్ జ్ఞాత్రపేక్షయాఽనవస్థాస్యాత్. బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వే అస్మదీయవేవ
మక్షః పరిగృహీతస్యాత్. నివర్తకజ్ఞానస్వరూపం స్వస్య జ్ఞాతాచ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేన స్వనివ
ర్తకాస్తరగతమితి వచనం భూతలవ్యతిరిక్తంకృత్స్నం దేవదత్తేనచ్చిన్నమిత్యస్యామేవ ఛేదనత్రి
యాయామస్య ఛేత్తురస్యాశ్చేదనత్రియాయాశ్చ ఛేద్యామప్రవేశవచనవదుపహాస్యమ్. అధ్యస్తో
జ్ఞాతా స్వనాశపాతుభూతనివర్తకజ్ఞానే స్వయంకతాచ సభవేత్, స్వనాశస్యాపురుషాథా-
త్వాత్. తన్నాశస్య బ్రహ్మస్వరూపత్వాభ్యుపగమే భేదవశానతస్మాలావిద్యాదీనాం కల్పనమేవ
సస్యాత్. ఇత్యుచయమేవ దిష్టపాతముద్గరాభిఘాతేన.

తస్మాదనాదికమప్రవాహయాపాజ్ఞానయూలత్వాద్బద్ధస్య తన్ని బహుళము కలక్షణజ్ఞా
నాదేవ. తదుత్పత్తిశ్చాహరహరనుష్ఠీయమాసపరమపురుషారాధనవేషాత్మయాథాత్మ్యబుద్ధివిశేష
సంస్కృతవగాత్రమీదికకమాలభ్య. తత్ర శేవలకమగణామల్పాస్థిరఫలస్యమ్, అసభిసంహిత
ఫలపరమపురుషారాధనవేషాణాం కమగణాముపాననాత్మకజ్ఞానోత్పత్తిన్వారణ బ్రహ్మయాథా
త్మ్యానుభవరూపాన వైస్థిరఫలత్వేన కమగణామల్పజ్ఞానాద్యతే నజ్ఞాయతే; శేవలాకారపరిత్యాగ
పూజాకయథోక్తస్వరూపకమోపాదానచ్చ సంభవతీతి కమవిచారానస్తరం తరివేవ
పేతోబ్రాహ్మదీచారః కతావ్యతిరి * అథాత ఇత్యుక్తమ్. ఇతి నిర్వర్తకపజ్ఞే. ఇతి మహాకీర్తనాస్తః.

అథ మూత్రకారాభిమతమత్రాథాయావారప్యః.

తత్రపూజాపక్షవాదీమస్యతే-పృథక్సవహారాదన్యత్రకల్పస్య తోధకత్వశక్త్యవధారణా
సంభవాద్యవహారస్యచ కాయకబుద్ధిపూజాకత్వేనకాయాథావశకల్పస్య ప్రామాణ్యమితి
కాయకరూపవేదాథా, అతోనవేదాన్తాః పరినిష్పన్నపరేబ్రహ్మణీప్రమాణభావమనుభవితమను

యాన్తి. నచపుత్రజన్మాదిసిద్ధవస్తువిషయవాక్యేషుపాపకాశాంతానాంకాలత్రయవత్కనామథానామానన్యాత్ సులగ్నసుఖప్రసవాదిక మకాహేత్వథా కస్త్యోపనిపాతసమ్మవనయాచ నియాధా ప్రతిపత్తినిమిత్తముఖవికాసాదిభిర్జన అభావశేషబుద్ధిసోతుత్పత్తిశ్చయః. నాపి పృథక్పక్షేతరపదవిభక్త్యధాన్యపదాన్తరాధానిశ్చయేన ప్రకృత్యధానిశ్చయేనవా శబ్దస్య సిద్ధవస్తుభిధానశ్చేదిశ్చయః; జ్ఞాతకాయుఃభేదాదుపదసముదాయస్య తదంతవిశేషనిశ్చయరూపత్వాత్తస్య. నచసపాక్షీతస్య నాయంసపో రజ్జురేపేతి శబ్దశ్రవణసముచ న్తరం భయనివృత్తిదశా నేన సపాకభావబుద్ధిసోతుత్పత్తిశ్చయః. అత్రాపి నిశ్చేష్టం నివికాషమచేతనమిదం వ స్త్విత్వాద్యధాబోధేషు బహుముఖయ నివృత్తిసోతుషునత్సు విశేషనిశ్చయా యోగాత్. కాయకబుద్ధిప్రవృత్తివ్యాప్తిబలేన శబ్దస్య ప్రవతకాధానబోధిత్వమవగతమితి సవకపదానాంకాయకపర త్వేనసవైకాపదైకకాయకస్యైవవిశిష్టస్య ప్రతిపాదనాన్నాన్యవిత్సాధికమాత్రే పదశక్తినిశ్చయః. ఇష్టసాధనతాబుద్ధిస్తు కాయకబుద్ధిద్వారేణ ప్రవృత్తిసోతుః, సస్వరూపేణ, అతీతానాగతనతకమా నేష్టోపాయబుద్ధిషు ప్రవృత్త్యనుపలభ్యే. ఇష్టోపాయోహి మత్స్యాయత్నాద్భుతే నసిద్ధ్యతి, అతోమత్స్యతిసాధ్యభితిబుద్ధియావన్నజాయతే, తావన్నప్రవతకతే, అతః కాయకబుద్ధి రేవప్రవృత్తిసోతురితి ప్రవతకకస్యైవ శబ్దవాచ్యతయా కాయకస్యైవ వేదవేద్యత్వాత్పరిన్నిష్పన్నరూపబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణాన నస్థిరఫలాప్రతిపత్తేః. *అక్షయ్యంహవైచాతుమాచ్యయాజనన్యకృతంధవతీత్యాదిభిః కమాణామేన స్థిరఫలత్వప్రతిపాదనాచ్చ కమాఫలాల్పస్థిరత్వబ్రహ్మజ్ఞానఫలాన స్థిరత్వజ్ఞానసోతురో బ్రహ్మవిచారారమ్భో నయుక్తఇతి.

అత్రాభిధీయతే. నిఖిలలోకవిచితశక్త్యాధానంబద్ధానధారణప్రకారమపనుద్య సవకశబ్దానామతాకికైకాధానబోధిత్వానధారణం ప్రామాణికా నబహుమన్వతే. ఏవంకిల బాలాశ్శబ్దాధానన్యధానధారయన్తి—మాతాపితృప్రభృతిభిరన్యూతాతమాతులాదీక శశిపతుసరన్యూగపక్షిసపాదీంశ్చ ఏకమవేహి ఇమంచావధారయ ఇత్యభిప్రాయేణ అబుల్యా నిడికశ్య నిడికశ్య తైస్సైశ్చబైస్తేషు తేష్వధేకషు బహుశశ్యిత్తీ తాశ్చనైశ్చనైస్సైస్సైవేవశబ్దైస్తేషు తేష్వధేకషు స్వాత్మవాంబుధ్యత్వ తీందృష్ట్యా శబ్దాధానోన్యన్యన్తరాదశకనాతో సజ్జేతయిత్వపురుషాజ్ఞానాచ్చ తేష్వధేకషు తేషాంశబ్దానాంప్రయోగో బోధకత్వనిబద్ధసభితి నిశ్చిన్వన్తి. పునశ్చప్రకృత్యన్నేతరశబ్దేషు అస్యశబ్దస్య అయమథాభితి పూర్వకన్యధైశ్చిత్తీ తాసవకశబ్దానామథానమవగమ్య పరప్రత్యాయనాయ తత్తదధానబోధివాక్యజాతం ప్రయజ్ఞతే. ప్రకారాన్తరేణాపి శబ్దాధానంబద్ధానధారణం సుశక్తమ్. కేనచిత్ పురుషేణ హస్తచేష్టాదివా పితా తే సుఖమాన్త ఇతి దేవదత్తాయ జ్ఞాపయేతి ప్రేషితకశ్చిత్ తజ్ఞాపనేప్రవృత్తేః పితాతే సుఖమాన్త ఇతి శబ్దంప్రయజ్ఞే; పాశక్వాస్థోన్యో వ్యక్తిత్వమాకాశవచ్ఛేష్టావిశేషజ్ఞానజ్ఞాపనేప్రవృత్తీమిమంజ్ఞాత్వాన్మగతస్తజ్ఞాపనాయప్రయుక్తమిమంశబ్దప్రత్యా అయంశబ్దస్తదధానబుద్ధిసోతురితినిశ్చినోతీతి కాయాధాన ఏవ పృథక్పత్తిరితినిబాన్ధో నినికాబద్ధనః. అతోవేదాన్తాః పరినిష్పన్నంపరంబ్రహ్మ తదుపాసనంచాపరిమితఫలంబోధయన్తి తన్నిరాకాయఫలో బ్రహ్మవిచారః కతకవ్యః. కాయాధాన త్వేపి వేదస్య

బ్రహ్మవిదారః కర్తావ్యవస. కథమ్ ? * ఆత్మవాచరేద్రవ్యవ్యః శ్రోతవ్యోయస్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః *
 * పోఽస్తేష్టవ్యస్సవిజ్ఞానవ్యః * విజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకురీత * దహోఽస్మిన్నవరతాత్ స్తస్మా
 యదస్తస్తదస్తేష్టవ్యం రద్ధావవిజ్ఞాసితవ్యమ్ * తీతాపిదహ్రాగగవం విశోకస్తస్మా యదస్తస్త
 దుపాసితవ్యమ్ ఇత్యాదిభిః ప్రతిపన్నపాసనవిషయకాయాధిక్యతఫలత్వేన * బ్రహ్మవిదాప్రీతి
 పరమిత్యాదిభిః ప్రాప్తాః క్రూయరణి బ్రహ్మస్వరూపతద్విశేషగానాం దుఃఖాసమ్మిన్నదే
 విశేషరూపస్వగాదివత్ రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠావత్ అపగోరణతయతనాసాధ్యసాధనభావవద్య
 కాయాపయోగితయైవ సిద్ధేః.

గామానయేత్యాదివ్యతి వాక్యేషు న కాయాభావ్యుత్పత్తిః, భవదభిమతకాయాస్య
 దునిరూపత్వాత్, కృతిభావభావికృత్యుద్దేశ్యతా భవతః కాయాత్. కృత్యుద్దేశ్యత్వాచ్చ కృతి
 కమాత్వమ్. కృతికమాత్వంచ కృత్యా ప్రాప్తదుష్టతమత్వమ్. ఇష్టతమచ్చ సుఖం వతా
 మానదుఃఖస్య తన్నివృత్తివా. తత్ప్రేష్టసుఖాదివా పురుషేన స్వప్రయత్నాద్వతేయది రదసిద్ధిః
 ప్రతీతా, తతఃప్రయత్నేచ్ఛ. ప్రవతాతేపురుషణి న క్వచిదపిచ్ఛావిషయస్య కృత్యధీనసిద్ధిత్వమస్త
 తేన కృత్యుద్దేశ్యత్వంనామ శిష్టదప్యంబుభ్యతే. ఇచ్ఛావిషయస్య ప్రేరకత్వాచ్చ ప్రయత్నాధీన
 సిద్ధిత్వమేవ, తిరవప్రవృత్తేః. నచ పురుషానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్, యతస్సుఖమేవ పురు
 షానుకూలమ్. నచ దుఃఖనివృత్తేః పురుషానుకూలత్వం; పురుషానుకూలం సుఖం, తత్ప్రీతికూలం
 దుఃఖనిరహిణి సుఖదుఃఖయోస్వరూపవివేకః. దుఃఖస్య ప్రతికూలతయా తన్నివృత్తిరిష్టా భవతి,
 నానుకూలతయా. అనుకూలప్రతికూలాన్వయవిరహే స్వరూపేణావస్థితిహి దుఃఖనివృత్తిః, అత
 మ్సుఖవ్యతిరక్తస్యక్రియాదేరనుకూలత్వం న సంభవతి. న సుఖభావతయా రస్యాప్యనుకూలత్వమ్,
 దుఃఖాత్తకత్వాత్తస్య. సుఖభావతయాఽపి తమపాదానేచ్ఛామాత్రమేవభవతి. నచ కృతిప్రతి
 శేషిత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్, భవత్పక్షే శేషిత్వస్యానిరూపకాత్. నచ పరోద్దేశప్రవృత్తకృతి
 వ్యాప్త్యహాగ్యం శేషత్వమితి తత్ప్రీతిసమ్మర్థి శేషిత్వవగమ్యతే; తథాపి కృతేనశేషత్వేన తాం
 ప్రతి తత్సాధ్యస్య శేషిత్వాభావాత్. నచ పరోద్దేశప్రవృత్త్యహాతాయాశ్చేషత్వేన పరశ్చేషి,
 ఉద్దేశ్యస్యస్వైవ నిరూప్యమాంతత్వాత్. ప్రధానస్యాపి భృత్యోద్దేశప్రవృత్త్యహాత్యదేశానా
 చ్చ. ప్రధానస్తు భృత్యపావనేఽపి స్వాద్దేశేన ప్రవతాతణిచేన్న. భృత్యోఽపిహి ప్రధాన
 పావనే స్వాద్దేశేనైవ ప్రవతాతే. కాయాస్వరూపస్వైవానిరూపకాత్ కాయాప్రతిసమ్మర్థి శేషః,
 తత్ప్రీతిసమ్మర్థి శేషిత్వమ్యుక్తమ్. నాపి కృతిప్రయోజనత్వంకృత్యుద్దేశ్యత్వమ్, పురుషస్య కృత్యా
 రమ్యప్రయోజనమేవహి కృతిప్రయోజనమ్. నచేచ్ఛావిషయః. రస్మాదిష్టత్వాతిరేకకృత్యుద్దేశ్య
 త్యానిరూపకాత్ కృతిసాధ్యతాకృతిప్రధానత్వయాను కాయాం దునిరూపమేవ.

నియోగస్యాపి సాక్షాదిషివిషయభూతసుఖదుఃఖనివృత్తిభ్యామస్యత్వాత్తత్సాధనతయై
 వేష్టత్వం, కృతిసాధ్యత్వాచ్చ. అతవవహి రస్య క్రియాతిరిక్తతా, ఆవ్యథా క్రియైవ కాయాంస్యాత్,
 స్వగతామపదసమభివ్యాహారానుగుణ్యేన రిజాదివాచ్యంకాయాంస్వగతసాధనమేవేతి దుఃఖశ్లేక
 మాంతిరేతి స్థిరం స్వగతసాధనమపూర్వమేవ కాయామితి స్వగతసాధనతోద్దేశేనైవచ్యపూర్వ
 త్యుత్పత్తిః. అతః ప్రథమమనన్యాభావతయా ప్రతిపన్నస్య కాయాస్య అనన్యాభావ్యనిరూపకాయ

౧ శా.వి. ౨-౨-౨౨
 ౨ బృ. ౨-౨-౨
 ౩ శ్లో. ౨-౧-౧

పాద. ౧]

శ్రీభాష్యమ్ - జన్మాద్యధికరణమ్ ౨

59

అపూర్వమేన షష్ఠాత్స్వగః సాధనం భవతిత్వేపహస్యమ్; స్వగః కామపదాబ్జితకాలోభాభిధా
 యితదేన ప్రథమమప్యనన్యథా-చానభివాధాత్. సుఖదుఃఖవిప్లవైర్వాధానేభ్యోఽచ్యుత్య అన
 నన్యథాస్య కృతిసాధ్యతాప్రత్యేనుపపత్తేత్స, అనిచ కమిదం నియోగస్య ప్రయోజనత్వమ్? సుఖ
 వన్నియోగస్యచ్యుత్యమేవేతిచేత్ కిం నియోగస్యభిమ్? సుఖమేవచ్యుత్యమకాలమ్. సుఖవిశే
 షవన్నియోగాపరపరమాణ్యం విలక్షణం సుఖాంతరమితచేత్, కింతితప్రమాణమితవత్తవ్యమ్. నన్య
 సుఖవశేత్. సుఖవిషయవిశేషానుభవసుఖవన్నియోగానుభవసుఖమిదమితి భవతాఽపి నానుభూ
 యతే. తాస్త్రీణ నియోగస్య పురుషార్థకాలయా ప్రతిపాదనాత్ షష్ఠాత్సాధ్యతాతత్వచేత్ కింతన్ని
 యోగస్య పురుషార్థకత్వవచి తాస్త్రమ్? సతానల్లాకికంవాక్యమ్, తస్యదుఃఖాత్మికక్రియావిషయ
 త్వత్, తేన సుఖాదిసాధనతయైవ కృతిసాధ్యతానూత్రప్రతిపాదనాత్. నాపి వైదికమ్, తేనాపి
 స్వగాదిసాధనతయైవ కాయాస్య ప్రతిపాదనాత్. నాపి నిత్యనైమిత్తికతాస్త్రమ్, తస్యాపి తదభి
 ధాయత్వం స్వగః కామవాక్యస్థాపూర్వవ్యుత్పత్తిపూర్వకమితి ఉక్తత్యా తేనాపి సుఖాదిసాధన
 కాయాభిధానమవదానీయమ్. నియతైహికఫలస్య కమణ్యోఽనుష్ఠితస్య ఫలత్వేన తదాసమను
 భూయమానాన్నాద్యరోగతాదన్యశిరేకేణ నియోగరూపసుఖానుభవానుపలభ్యేత్ నియోగస్యభి
 మిత్యత్ర సకించన ప్రమాణముపలభామహే. అథవాదాదన్యచన్యగాదిసుఖప్రకారకీతకవన్ని
 యోగరూపసుఖప్రకారకీతకానం భవతామపి సదృష్టచరమ్, అతోవిధివాక్యేష్యపి ధాత్వధాన్య
 కత్యవ్యాపారసాధ్యతామాత్రం శబ్దానుశాసనసిద్ధమేవ లింగాదేవాచ్యమిత్యధ్యవసీయతే. ధా
 త్వధాన్యచయాగాదేరగ్న్యూదిదేవతాస్త్రయామపరమపురుషసమాసాధనరూపతాసనారాధితా
 త్వరమపురుషాత్ ఫలసిద్ధిశ్చేతి * ఫలమితకీపపత్తేరిత్యత్ర ప్రతిపాదయిష్యతే. అతో వేదాంతాః పరి
 నిష్పన్నం పరంబ్రహ్మ బోధయన్తీతి బ్రహ్మాపాసనఫలానస్త్యం స్థిరత్వచ్చ సిద్ధమ్. చాతుర్మా
 స్యాదికమన్యపి కేవలస్య కమణ్యః తుయిఫలత్వోపదేశాదన్యఫలత్రవణం * వాయుశ్చాస్త
 రిక్షజ్జ్వాలతదన్యతమిత్యాదినదాపేక్షికం మన్తవ్యమ్. అతః కేవలవానం కమణ్యకామల్పాస్థిరఫల
 త్వత్ బ్రహ్మజ్ఞానస్యచ అనస్తస్థిరఫలత్వాత్తన్నిణాయఫలో బ్రహ్మవిచారారమ్భో యుక్త ఇతి
 స్థితమ్. ౧ ఇతి శ్లోసాధికరణమ్.

శ్రీభాష్యధికరణమ్ ౨. శ్లో.

కింపున స్తద్భ్రష్టా యజ్ఞాన్యముచ్యతే ఇత్యత్రామా—

౨ జన్మాద్యస్య యతః ||౧||౧||౨||

జన్మాద్యో న్యప్తేసినిప్రలయమ్, తద్గుణసంవిజ్ఞానో బహుశ్రీహే. అన్య - అచిన్త్య
 వివిధవిచిత్రచరస్య నియతదేశకాలఫలభాగబ్రహ్మాదిస్తవ్యపరమాత్మకేంద్రజ్జమిత్రతస్య జగతః.
 యతః - యస్తాత్మవేత్సోరాత్ నిఖిలమేయప్రత్యసీకస్వరూపాచ్యుత్పన్నబ్రహ్మత్ జ్ఞానాపస్తాద్య
 సస్తకల్యాణగుణాత్ సనకజ్ఞాత్ సనకశక్తేః పరమేశ్వరణికాత్ పరస్తాత్మగః న్యప్తేసినిప్రల
 యాః ప్రవరణస్తే తద్భ్రష్టేహేసిమాత్రాకాః.

౩ శ్లోగువై = వారుణిః వరుణావతరముపససార అధిహిధగవో బ్రహ్మ ఇత్యారభ్య

౩ శ్లో. ౨-౧-౧

* యతోవాఙ్మనానిభాతానిబాధయంతే యోబాతానితేనన్తి యత్ప్రియశ్శ్రవణగంధిశ్చైతన్తి తన్విజ్ఞానస్య తద్బ్రహ్మేతి త్రూయతే. తత్ర సంతయః—సిమన్తాన్త్యాత్మాత్మచిత్తం లక్షణతః ప్రతిపత్తుం శక్యతే నవేతి. తిప్రాప్తమ్! నశక్యమితి. ఇతావజ్ఞానాదయో విశేషణత్వేన బ్రహ్మ లక్షయన్తి. అనేక విశేషణవ్యాప్తత్యేన బ్రహ్మణోఽనేకస్వరూపతే. విశేషణత్వంపా వ్యావరణకర్తృకుః. నను దేవదత్తభాగ్యమాయవాగోహితాక్షస్సమపరిమాణాభ్యంతర విశేషణబహుత్వేన స్వేకవచ దేవదత్తః ప్రతీయతే, ఏవమత్రాప్యేకమేవ బ్రహ్మ భవతి. నైవకుః; తత్ర ప్రమాణాన్తరేణైక్యప్రతి శేరేకస్మిన్నేవ విశేషణానాముపసంహారః. అన్యథా తత్రాపి వ్యావరణకర్తృనానేకత్వముపరిహర యమామి. అత్రగ్యనేనైవ విశేషణేన లిలక్షుమితిత్వాత్ బ్రహ్మణః ప్రమాణాన్తరేణైక్యమనవగతమితి వ్యావరణకర్తృదేవ బ్రహ్మబహుత్వమవజానీయమ్.

బ్రహ్మకర్తృత్వాదత్రాప్యైక్యం ప్రతీయత ఇతిచేన్న. అజ్ఞాతగోవ్యక్తేణాజ్ఞానః. పురుషస్య భాగ్యోముద్ధః. పూజాశృంగోగోగిశ్చైతే గోపదత్తేఽపి భిద్ధత్వాదివ్యావరణకర్తృదేన గోవ్యక్తిబహుత్వప్రతీతేబ్రాహ్మవ్యక్తయోఽపి బహ్వస్యస్యః. అతవచ లిలక్షుమితి వస్తుస్వేమాం విశేషణానాం సమ్భూయ లక్షణత్వమవ్యవహర్యమ్. నాప్యేకలక్షణత్వేన లక్షయన్తి, అతారాన్తరాప్రతిపత్తే. ఉపలక్షణానామేతేనాకారేణ ప్రతిపన్నస్య తేనచిదాకారాన్తరేణ ప్రతిపత్తిపాతుత్వంపా దృష్టం—యత్రాయం సారసస్య దేవదత్తకేదారభాగ్యాదిభిః. ననుచ * సత్యంజ్ఞానమవస్తంబ్రహ్మేతి ప్రతిపన్నాకారస్య జగజ్జన్మాదీమ్యుపలక్షణాని భవన్తి. న, ఇతరేతరప్రతిపన్నాకారాపేక్షత్వేన ఉభయోపలక్షణవాక్యయోరన్యోన్యాయాత్. అతో నలక్షణతో బ్రహ్మ ప్రతిపత్తుం శక్యతే.

ఏవంప్రాప్తేఽభిధీయతే—జగత్సృష్టిస్థితిప్రలయైరుపలక్షణభూతైర్బ్రాహ్మ ప్రతిపత్తుం శక్యతే. నచ ఉపలక్షణోపలక్ష్యాకారవ్యతిరేకాకారాన్తరాప్రతిపత్తేర్బ్రాహ్మప్రతిపత్తిః, ఉపలక్ష్యం వ్యావరణకర్తృత్వంబ్రహ్మే బృహత్కథాతో నైవభగత్వాత్. తదుపలక్షణభూతాశ్చ జగజ్జన్మాదీమ్యుపలక్షణాని. యతోయేనయదితిప్రసిద్ధవన్నిదేతేన యథాప్రసిద్ధిజన్మాదికారణమనూచ్యతే. ప్రసిద్ధిశ్చ * సదేవసామ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమితి తద్వైకతబహుస్యాంబ్రహ్మయేయేతి తత్తేతోఽన్యజతేత్యేకస్యైవ సచ్చబ్రహ్మచ్యుత్య నిమిత్తోపాదాననూపకారణత్వేన; తదపి * సదేవేదమగ్రఏకమేవాసీదిత్యుపాదనతాంప్రతిపాద్య * అద్వితీయమిత్యధిష్టాత్రస్తరం ప్రతిపిద్యతేదైవతబహుస్యాంబ్రహ్మయేయేతి తత్తేతోఽన్యజతేత్యేకస్యైవప్రతిపాదనాత్. తస్మాద్యన్మూలా జగజ్జన్మాదీమ్యుపలక్షణాని స్తద్బ్రహ్మేతి జన్మాదీమ్యుపలక్షణాని నిమిత్తోపాదాననూపకారణం వస్తుబ్రహ్మేతి లక్షయన్తి. జగన్నిమిత్తోపాదానకాక్షిప్తసంజ్ఞాత్వసత్యసద్బ్రహ్మవిచిత్రత క్రిత్యాద్యాకారబృహత్త్వేన ప్రతిపన్నం బ్రహ్మేతిచ జన్మాదీనాం తథాప్రతిపన్నస్య లక్షణత్వేన నాకారాన్తరాప్రతిపత్తిరూపానుపపత్తిః.

జగజ్జన్మాదీనాం విశేషణతయా లక్షణత్వేఽపి నశక్యిద్దోషః. లక్షణభూతాన్యపి విశేషణాని స్వదిరోధివ్యాప్తత్యం వస్తు లక్షయన్తి, అజ్ఞాతస్వరూపే వస్తుస్వేకస్మిన్ లిలక్షుమితి తేఽపి పరస్పరాదిరోధ్యనేకవిశేషణలక్షణత్వం న భేదమాపాదయతి. విశేషణానామేకాశ్రయ

35

61

దేవత నివేశితవస్తు జ్ఞాప్యమితి నదన్తి, తద్భవే * బ్రహ్మజ్ఞానా * జన్మాద్యన్య
యతఃకర్మసజ్జతం స్యాత్ : సినతేతియబ్ధిహత్ బ్యంహణచ్చ బ్రహ్మేతి నివేశనాత్. తద్భ
బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణమితిచనవాచ్చ. ఏనము త్తరేవ్యపిచూత్రగణేషు సూత్రోహవృత్తశ్రుతిగ
ణేషుచ ఈక్షాణాద్యన్వయదకేనాత్ సూత్రానీ సూత్రోహవృత్తశ్రుతయశ్చ నతత్ర ప్రమా
ణమ్, తకేశ్చ సాధ్యసహాన్వభిచారిసాధవధమాన్వితవస్తువిషయత్వాన్న నివేశితవస్తుని
ప్రమాణమ్. జగజ్జన్మాదిభ్రమో యతిః, తద్భ్రహ్మేతిస్వాత్మేతిహవత్తేతి నివేశితవస్తు
సిద్ధిః. భ్రమచూలమజ్ఞానమ్, అజ్ఞానసాక్షి బ్రహ్మేత్యభ్యుపగమాత్. సాక్షిత్వంహ ప్రకాశే
కరణతయైవోచ్యతే. ప్రకాశత్వంతు జ్ఞాన్వాన్వయతః కం న్యన్య పరిన్యచ న్యవహారయోగ్యతా
పాదచన్యభావేన భవతి. తథానతి నివేశితత్వమ్. తదభావే ప్రకాశతైవ చస్యాత్. తుచ్చతైవ
స్యాత్. ఇతి జన్మాద్యధికరణమ్ 2.

జగజ్జ్ఞానికారణం ప్రస్తుత వేదాస్త్రవేద్యమత్యుక్తమ్, తదయుక్తమ్; లద్ధి సహకార్య
ప్రతిపాద్యమ్, అనుమానేన సిద్ధేః—ఇత్యాశ్శక్త్యా—

శాస్త్రం యస్య యోనిః-కారణం ప్రమాణమ్, తచ్చాస్త్రయోనిః, తస్య భావశ్చాస్త్రయోనిత్వమ్. తస్మాత్ బ్రహ్మజ్ఞానకారణత్వాచ్చాస్త్రస్య తిగ్యోనిత్వం బ్రహ్మం. అత్యంతాత్మీయత్వేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణవిషయతయా బ్రహ్మణశ్చాస్త్రేకప్రమాణకత్వాదుక్తస్వరూపం బ్రహ్మః. యతోవా ఇమానిభూతానీత్యాదివాక్యం బోధయ్యే సత్సంకలః. ఇను శాస్త్రయోనిత్వం బ్రహ్మణో సమన్వయతే ప్రమాణాంతరవేద్యత్వాద్భిప్రాయః. అప్రాప్తేషు శాస్త్రముఖపతే. కిలహి తత్ర ప్రమాణమ్? సతావత్ప్రత్యక్షమ్, తద్ధి ద్వివిధమ్, ఇద్రియసమ్భవం యోగ

Q. J. C. 21-

సమ్యవంచేతి. ఇద్వియసమ్యవచ్చా సామ్యసమ్యవమా వ్రసమ్యవంచేతి ద్విధా. సామ్యద్వియ్యాణి విద్యమానసన్నిగమా యోగ్యస్యవిషయబోధజననానీని సమవాక్యసాహిత్యా రతన్నిమానాన సమభావపురుషు విశేషవిషయబోధజననాని. నాప్యార్థమ్, అస్తవమఖిదుషాదివ్యతిరక్తబహిషేష గేమ తస్య సామ్యద్వియ్యాణి పేక్షప్రవృత్తియనుమతే. నాపి యోగ్యవ్యమ్, భావనాప్రకమా పయన్తజన్మన స్తస్య విశేషావభాసత్వేపి పూర్వానుభూతివిషయ స్పృశిమాత్రత్వాన్నప్రామాణ్యమితి కురఃప్రత్యక్షతా! తదనిర్వచిషయశ్చే కారణభావాత్, తథానుభవస్య భ్రమయాశ తా. నాప్యనుమానం విశేషతో దృష్టం సామాన్యతో దృష్టంవా; అతీద్రియే వస్తుని సమ్యన్ధావ భారణవిరహోన్న విశేషతో దృష్టమ్, సమ స్తవస్తుసాహిత్యా రతన్నిమానానసమభావపురుషు విశేష నియతం సామాన్యతో దృష్టమపి సర్వముపలభ్యతే.

సమచ జగతః కాయాత్మం తదుపాదానోపకరణమప్రదానప్రయోజనాభిజ్ఞకర్తృకత్వ వ్యాప్తమ్. అచేతనారంభత్వం జగత్త్వేకచేతనాధీనత్వేన వ్యాప్తమ్. సవహి ఘటాదికాయాం తదుపాదానోపకరణమప్రదానప్రయోజనాభిజ్ఞకర్తృకం దృష్టమ్. అచేతనారంభమరోగంస్వకరీర మేకచేతనాధీనత్వం. సావయవత్వేన జగతః కాయాత్మమ్. ఉచ్యతే ఓషధమేకచేతనాధీనత్వమి నతావత్తదాయత్తోర్పత్తినికత్వమ్. దృష్టాన్తోహి సాధ్యవికలస్స్యాత్. నవ్యారోగంస్వకరీరమేక చేతనాయత్తోర్పత్తిని, తచ్చరీరస్య భోక్తృగాం భాయా దివనచేతనానామదృష్టజన్మత్వాత్ త దుత్పత్తితోక్యే. ఇచ్చ కరీరావయవినస్సావయవసమచేతకాయాపా స్థితిరవయవసంశ్లేష విశేషవ్యతిరేకేణ సచేతనమపేక్షతే. ప్రాణసలక్షణాచ స్థితిః పక్షత్వాభిమతే యీతిజలధిమహీధ రాదా సమ్యవతీతి పక్షసపక్షానుగతామేకయాపాం స్థితిం నోపలభామహే. తదాయత్తప్రవృత్తి త్వం తదధీనత్వమితిచేత్ అనేకచేతనసాధ్యేషు గురుతరరథశిలామహీయహాదిషు వ్యభిచారః; చేతనమాత్రాధీనత్వే సిద్ధసాధ్యతా. ఇచ్చ—తథయవాదిసిద్ధానాం జీవానామేవ లాభువేన కర్తృత్వాభ్యుపగమో యుక్తః. సచ జీవానామపాదానాద్యవభిజ్ఞతయా కర్తృత్వాసమ్యవః, సహాహమేవ చేతనానాం పృథివ్యాద్యుపాదానయాగాద్యుపకరణసాహిత్యారసామభ్యాత్; యథేదాని పృథివ్యాదయో యాగాదయశ్చ ప్రత్యక్షమీశ్వరే. ఉపకరణభూతయాగాదిశక్తి రూపాపూర్వాదిశబ్దవాచ్యాదృష్టసాహిత్యారాభావేపి చేతనానాం న కర్తృత్వానుమతిః, తత్సాహిత్యారాసపేక్షణాత్ కాయానరమ్యస్య. క్తిమత్సాహిత్యారవహి కాయానరమ్యా పయోగీ. క్తిస్తుజ్ఞానమాత్రమేవోపయుజ్యతే, నసాహిత్యారః. నహి గులాలాదయః కాయానర కరణభూతదర్శనప్రాదివత్తచ్చక్తిమపి సాహిత్యత్వ భుటమణికాదికాయానరభన్తే. ఇహతు చేతనానామాగమావగతయాగాదిశక్తివిశేషాణాం కాయానరమ్యా నానుమదన్నః. ఇచ్చ—యచ్చ క్యక్రియంశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానత్వం, తదేవ తదభిజ్ఞకర్తృకం దృష్టమ్. మహీమహీధరమహాణా వాది త్వశక్యక్రియమశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానంచేతి సచేతనకర్తృకమ్. అతో భుటమణికాదిపహ తీయశక్యక్రియశక్యోపాదానాదివిజ్ఞానవస్తుగతమేవ కాయాత్వంబుద్ధిమత్కర్తృపూర్వాకర్తృసాధ సుప్రభవతి. ఇచ్చ—ఘటాదికాయానరమణీయోరేణుజ్ఞానశక్తినా సకరీరేణ కురిగ్రహవతానాప్త కామేన నియతం దృష్టమితి తథావిధమేవ చేతనయోకారం సాధయన్నయం కాయాత్వహేతుః.

స్విషాధః పుషితపురుషసాపజ్యసవైశ్వయాదివిపరీతసాధనాద్విరుద్ధస్యైత్. సవైశ్వయాదేనా
సవానుమానోచ్ఛేదప్రసక్తః. లిక్లేవి ప్రమాణాన్తరతోచితే లిక్లేబహిష్కృతా విపరీతవిశేషాస్త
త్ప్రమాణప్రతిపాతగతయో నిసతఃస్తే. ఇహాతం నకతేతరప్రమాణావిషయే లిక్లేవి నిఖలనిమాణ
ణచరుగే అస్వయన్యతిగేకావగతావినాభావనియమా ధర్మాస్సవపహవిశేషేణ ప్రసజ్యస్తే.
నిసతకప్రమాణాభావాత్తైవానతిష్ఠస్తే. అత ఇగమాద్యతే కథమిత్వరస్సేత్స్యతి?

అత్రాహుః- సావయవత్వాదేవ జగతఃకాయత్వంప్రత్యాఖ్యాతంశక్యతే. భవన్తిచ
ప్రయోగాః-వివాదాధ్యాసితం భూభూధరాది కాయమ్, సావయవత్వాత్ ఘటాదివత్.
తథా, వివాదాధ్యాసితమననిజలధిమసీధరాది కాయమ్, మహత్త్వేనతిక్రియావత్త్వాత్ ఘట
వత్. తనుభువనాది కాయమ్, మహత్త్వేనతిమూలత్వాత్ ఘటవత్-ఇతి. సావయవేషు
ద్రవ్యేష్విదమేవ క్రియతే నేతరదితి కాయత్వస్య నిరూపకం సావయవత్వాదిగేకీ రూపా
న్తరం నోపలభామహే. కాయత్వప్రతినియతం శక్యక్రియత్వం శక్యోపాదానాదివిజ్ఞానత్వం
చోపలభ్యతే ఇతిచేష్ఠ, కాయత్వేనానుమతేఽపి విషయే జ్ఞానశక్తి కాయానుమేయే ఇత్యస్య
త్రాసి సావయవత్వాదినా కాయత్వం జ్ఞాతమితి తేన ప్రతిపన్నే ఏవేతి సకశ్చిద్విశేషః.
తథాహి-ఘటమణికాదిషు కృతేషు కాయాదశకనానుమితకత్యాగతతన్నిమాణశక్తిజ్ఞానః
పురుషోఽదృష్టపూర్వం విచిత్రసన్నివేశంసరేద్ద్రవ్యవసమాలోక్యఅవయవసన్నివేశవిశేషేణతస్య
కాయత్వనిశ్చిత్త్య తదాసేమేవ కతుస్తజ్జ్ఞానశక్తివై చిత్రమనుమనోతి. అత స్తనుభువనాదేః
కాయత్వే సిద్ధే సవకసాత్కారతన్నిమాణాదినిపుణః కశ్చిత్ పురుషవిశేషసిద్ధ్యత్యేవ.

కిం-సవకచేతనానాధర్మాధర్మనిమిత్తేఽపిసుఖదుఃఖోపభోగచేతనానధిష్ఠితయోస్త
యోరచేతనయోః ఫలహేతుత్వానుపపత్తేస్సవకమానుగుణసవకఫలప్రదానచతురశశ్చిదా
స్థేయః; సవకానాఽనధిష్ఠితస్య వాస్యాదేవచేతనస్య దేశకాలాద్యనేకపరికరసన్నిధానేఽపి యూ
పాదినిమాణసాధవత్వాదశకనాత్. నిజఃక్రుదాదేవత్వస్థభావేన వైవక్యభిచారాపాదనం
త్రోత్రియవేతాలానామసభిజ్ఞతావిజృంభితమ్. తతసన సుఖాదిభివ్యభిచారనచనమపిత్తిభైవ.
సచ లాఘవేనోభయవాదిసంప్రతిపన్నతేత్రజ్ఞానామేవ ఈదృశాధిష్ఠాత్వత్వకల్పనం యుక్తమ్,
తేషాంసూక్ష్మవ్యవహితవిప్రకృష్టదశ నాశక్తినిశ్చయాత్. దశకనానుగుణై సహిసవకత్రికల్పనా.
సచక్షేత్రజ్ఞవదీశ్వరస్యాశక్తినిశ్చయాఽస్తి. అతప్రమాణాన్తరతోవతత్త్విద్వ్యనుపపత్తిః. సమథక
కత్యాపూర్వకత్వనియతకాయత్వహేతునా సిద్ధ్యా స్వాభావికసవాధకసాత్కార
తన్నియమసశక్తిసమ్మున్న ఏవ సిద్ధ్యతి.

యత్త్వైశ్వయాద్యాపాదనేన ధర్మవిశేషవిపరీతసాధనత్వమున్నీతమ్, తదనుమాన
వృత్తానభిజ్ఞత్వనిర్ధారమ్; సపతే. సహదృష్టానాం సవేషాం కాయస్యా హేతుభూతానాన్చ
ధర్మాణాం లిక్లేస్యప్రాప్తే. ఏతదుక్తంభవతి. కేసచిత్ కిన్చిత్క్రియమాణం స్వోత్పత్తయే
కతుస్స్వనిమాణసామథక్యం స్వోపాదానోపకరణజ్ఞానం చాపేక్షతే, సత్వన్యాసామథక్య
మన్యాజ్ఞానశ్చ, హేతుత్వాభావాత్. స్వనిమాణసామథక్యస్వోపాదానోపకరణజ్ఞానాభ్యామేవ
స్వోత్పత్తాపుపన్నాయాం సమ్ముభితయా సవకసమాప్తేణాశ్చత్కరస్యాథాన్తరాజ్ఞానాదేః

హేతుత్వకల్పనాయోగాదితి. శిష్య—క్రియమాణవస్తువ్యతిరీక్తాభావాద్భావాదికం శివసహవిషయం క్రియోపయోగి, ఇత కలియపరివిషయము? సతావత్సవోవిషయమ్, సహి కులాలాదిక్రియమాణవ్యతిరీక్తం శివపి సహనాతి. నాపి కతిపయవిషయము, సహేష కర్తృత్వం తత్తదజ్ఞానాత్ క్రియోమేన సహేషామజ్ఞానాదీనాం వ్యతిరీకారాత్. అతః కాయాత్మస్వాసాధానామసేవ్యరత్నాదీనాం లిఖ్యప్రాప్తిరితి సవిమరసాధనత్వమ్. కులాలాదీనాం దణ్డచక్రాద్యధిష్ఠానం శరీరద్వా రేణైవ దృష్టమితి జగదుపాదానోపకరణాధిష్ఠానవిశ్వరస్యాశరీరస్యానుపపన్నమితిచేన్న, సజ్జల్పమాత్రేణైవ పరశరీరగతభూతవేతాలగరలాద్యపగనువినాశదశానాత్. కథమశరీరస్య పరప్రవరణానూపస్సజ్జల్ప ఇతిచేత్, సశరీరాపేక్షస్సజ్జల్పః, శరీరస్య సజ్జల్పహేతుత్వాభావాత్. మనషసహి సజ్జల్పహేతుః. తదభ్యుపగతమిశ్వరేఽపి, కాయాత్మేనైవ జ్ఞానశక్తివస్త్వనసోఽపి ప్రాప్తత్వాత్. మామస్సజ్జల్పస్యశరీరస్యైవ, సశరీరస్యైవ సమసజ్జల్పాదితిచేన్న, మనసా నిత్యత్వేన దేహపగమేఽపి మనస్సద్భావేనానై కాన్త్యాత్. అతో విచిత్రావయవసన్ని వేశవిశేషతనుభవనాదికాయానిమాణే పుణ్యపాపపరవశః పరిమితశక్తిజ్ఞానః క్షేత్రజ్ఞో నప్రభవతితి నిఖలభవననిమాణాణామతుతోఽచింత్యాపరిమితజ్ఞానశక్త్యైశ్వర్యాఽఽశరీరః సజ్జల్పమాత్రసాధవపరినిష్పన్నానస్తవిస్తారవిచిత్రరచనప్రపంచాః పురుషవిశేష ఈశ్వరోఽనుమానేనైవ సిద్ధ్యతి. అతఃప్రమాణాన్తరావసేయత్వాద్భ్రూహో నైతద్వాక్యం బ్రహ్మ ప్రతిపాదయతి. శిష్య—అత్యంత భిన్నయోగేన మృద్ధివ్యకులాలయోనియోగోపాదానత్వదశానేన అకాళాదేనిరవయవద్రవ్యస్య కాయాత్మానుపపత్త్యాచ నైకమేవ బ్రహ్మ కృత్స్నస్య జగతో నిమిత్తముపాదానచ్చ ప్రతిపాదయితుం శక్నోతితి.

ఏవంప్రాప్తే బ్రూమః—యథోక్తలక్షణం బ్రహ్మ జన్మాదివాక్యం బోధయత్వేన. కుతః? శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్బ్రహ్మణః. యదుక్తమ్—సావయవత్వాదినా కాయాం సహం జగత్. కాయాచ్చ తదుచితకర్తృవిశేషపూర్వకం దృష్టమితి నిఖలజగన్నిమాణతదుపాదానోపకరణచేదనచతుగ్రశ్చిదనుమేయశ్చితి, తదయుక్తమ్; మహిమహాణావాదీనాం కాయాత్మేఽపి ఏకదైవేనైవ నిమిత్తా ఇత్యత్ర ప్రమాణాభావాత్. నచైకస్యధుటస్యేవ సహేషామేకం కాయాత్మమ్, యేన ఏకత్వేనైకః కర్తాన్యాత్. పృథగ్భూతేషు కాయేషు కాలభేదకర్తృభేదదశానేన కర్తృకాలైక్యనియమాదశానాత్. సచ క్షేత్రజ్ఞానాం విచిత్రజగన్నిమాణాశ్చత్వా కాయాత్మబలేన తదతిరీక్తకల్పనాయామనేకకల్పనానుపపత్త్యే ఏకఃకర్తా భవితుమహాత్మీతి క్షేత్రజ్ఞానామోపచితపుణ్యవిశేషాణాం శక్తివైచిత్ర్యదశానేన శేషామేవారిశయితాద్భుత్వ సమ్భావనయాచ తత్తద్విలక్షణకాయాహేతుత్వసమ్భవాత్; తదతిరీక్తాత్మనాదృష్టపురుషకల్పనానుపపత్తే. సచ యుగపత్సవోత్పత్తిసవోద్భిత్తిశ్చ ప్రమాణపదవీమధిరోహణః, అదశానాత్ క్రమేనైవోత్పత్తివివాదదశానాచ్చ. కాయాత్మేన సవోత్పత్తివివాదయోః కల్పమానయోషాశానానుగుణ్యేన కల్పనాయాం విరోధాభావాచ్చ. అతో బుద్ధిమదేకకర్తృకత్వే సాధ్యే కాయాత్మస్వానై కాన్త్యమ్, సుక్షస్యప్రసిద్ధవిశేషణత్వమ్, సాధ్యవికలతాచ దృష్టాన్తస్య; సహనిమాణాణామతురస్యైకస్యాప్రసిద్ధిః. బుద్ధిమత్కర్తృకత్వమాత్రే సాధ్యే సిద్ధసాధనతా సాధన

జ్ఞానసంశక్తియంతస్య కస్యచిదేకస్య సాధకమిదం కాయకాత్వం కిం యుగపదుత్పద్యమానసవకా-
నస్తుగతమ్? ఉత క్రమేకోత్పద్యమానసవకానస్తుగతమ్? యుగపదుత్పద్యమానసవకానస్తుగత-
త్వే కాయకాత్వస్యాసిద్ధతా. క్రమేకోత్పద్యమానసవకానస్తుగతత్వే అనేకకత్వకాత్వసాధనాద్విరు-
ద్ధతా. అత్రాప్యేకకత్వకాత్వసాధనే ప్రత్యక్షానుమానవిరోధశ్శాస్త్రవిరోధశ్చ; కుష్ఠకాకో-
బాయశే రథకాకో బాయత ఇత్యాదిత్రవణాత్.

అపిచ సవేశమాం కాయకాణాం శరీరాదీనాంచ సత్త్వాదిగుణకాయకరూపసుఖాద్యస్య
యదశకనేనసత్త్వాదిమూలత్వమన శ్యాశ్రయణీయమ్. కాయకవైచిత్ర్యహేతుభూతాః కారణగతా
విశేషాస్సత్త్వాదయః, తేషాం కాయకాణాం తన్ములత్వాసాదనం తద్యుక్తపురుషస్తాకరణవికార-
త్వాదేణ. పురుషస్యచ తద్యోగః కమకమూలత్వే కాయకవిశేషానన్భూయేన. జ్ఞానకక్షిపత్
కతుకః కమకసమృద్ధః కాయకహేతుత్వేనైవాపశ్యాశ్రయణీయః, జ్ఞానకక్షిపై చిత్ర్యస్యచ
కమకమూలత్వాత్. ఇచ్ఛాయాః కాయకారమ్యహేతుత్వేపి విషయవిశేషవిశేషితాయాస్త-
స్యాస్సత్త్వాదిమూలకత్వేన కమకసమృద్ధోఽనభవేతియః. అతః తేత్రజ్ఞాపవ కతాకరః, నతద్వి-
లక్షణః కల్పితనుమానాత్ సిద్ధ్యతి. భవంతిచ ప్రయోగాః— తనుభవనాది తేత్రజ్ఞకతృకం
కాయకత్వాత్, ఘటవత్. ఈశ్వరః కతాకా నభవతి, ప్రయోజనశూన్యత్వాత్, ముక్తాత్మ-
వత్. ఈశ్వరః కతాకా నభవతి, అశరీరత్వాత్ తద్వదేవ. నచ తేత్రజ్ఞానాం స్వశరీరాధిష్ఠానే
వ్యభిచారః, తత్రాప్యనాదేస్సాత్మశరీరస్య సద్భావాత్. విమతివిషయః కాలో నభోకశూన్యః
కాలత్వాత్ సతకమానకాలవత్— ఇతి. అపిచ కిమీశ్వరస్వశరీరోఽశరీరోవా కాయకం కరోతి?
నతావదశరీరః, అశరీరస్య కతృత్వానుపలభ్యే. మానసాన్యపి కాయకాణి సశరీరస్యైవ భవంతి,
మనసో నిత్యత్వేపి అశరీరేషు ముక్తేషు తత్కాయకదశకనాత్. నాపి సశరీరః, వికల్పానమా-
త్వాత్. తచ్చరీరం కింనిత్యమ్ ఉత అనిత్యమ్? సతాపన్నిత్యం, సావయవస్య తస్య నిత్యత్వే జగ-
తోఽపి నిత్యత్వావిరోధాదీశ్వరాసిద్ధేః. నాన్యనిత్యం, తద్వ్యతిరెక్తస్య తచ్చరీరహేతోస్తదాస-
మభావాత్. స్వయమేవ హేతురితిచేన్న, అశరీరస్య తదయోగాత్. అన్యేన శరీరేణ సశరీరత్వే
చేన్న, అసవస్థానాత్. స కిం సవ్యాపారో నివ్యాకపారోవా? అశరీరత్వాదేవ ససవ్యా-
పారః. నాపి నివ్యాకపారః కాయకం కరోతి ముక్తాత్మవత్, కాయకం జగదిచ్ఛామాత్రవ్యాపార-
కత్వకమిత్పద్యమానే పక్షస్యాప్రసిద్ధవిశేషణత్వమ్, దృష్టాస్తస్యచ సాధ్యహేతుతా. అతో-
దశకనానుగుణ్యేన ఈశ్వరానుమానం దశకనానుగుణ్యపరామాతమితి శాస్త్రైకప్రమాణకః పర-
బ్రహ్మభూతస్సవేశ్వరః పురుషోత్తమః. శాస్త్రంతు సకలేతరప్రమాణపరిదృష్టసమస్తవస్తు-
వినశాతీయసావకజ్ఞానత్యసంకల్పత్వాదిమిత్రాసవధికాతిశయాపరిమితోదారగుణసాగరంనిఖిల-
హేయప్రత్యసికస్వరూపం ప్రహేపాదయతీతి నప్రమాణాస్తరావసితవస్తుసాధమ్యప్రయుక్తదోష-
గన్ధప్రసజ్ఞః. యత్తు నిమిత్తోపాదానయోరైక్యమాకాశాదేవికారవయవద్రవ్యస్య కాయకత్వం
చానుపలబ్ధమశక్త్యప్రతిపాదనమిత్త్యుక్తమ్; తదప్యవిరుద్ధమితి ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టానుపక్తో

భాత * సవియద్యుతుతేరిత్యత్ర ప్రతిపాదయివ్యతే. అతః ప్రమాణాస్తరాగోచరత్వేన కాస్త్రైక విషయత్వాత్ * యతోవాఞ్మూనిభూతానీతివాక్యము కలమణంబ్రవ్త ప్రతిపాదయతీతి సిద్ధమ్. ఇతి కాస్త్రయోనిత్వాధికరణమ్. 8.

*** అథ సమన్వయాధికరణం 4. ***

యద్యపి ప్రమాణాస్తరాగోచరం బ్రవ్త; తథాఽపి; ప్రవృత్తినివృత్తిపరత్వాభావేన సిద్ధయానుబ్రవ్త కాస్త్రం ప్రతిపాదయతీత్యాశక్యతా—

4 * తత్తు సమన్వయాత్. ౧-౧-౪.

ప్రసక్తాశక్త్యానివృత్త్యథామతః. తత్ - కాస్త్రప్రమాణకర్తృం బ్రవ్తానుస్మృత త్వేన. కుతః? సమన్వయాత్ - పరమపురుషార్థాతయాఽన్వయస్సమన్వయః; పరమపురుషార్థా తస్యైవబ్రవ్తాఽభిధేయతయాఽన్వయాత్ ఏవమివ సమన్వితోహ్యపనివదఃపదసముదాయాః యతోవా ఞ్మూని భూతాని వాయస్తే * సద్భేదసోమ్యదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్విత్వియమ తదైకతలవలస్యాంప్రజాఘోయేతి తత్తోఽన్వయః * బ్రవ్తవాఞ్మదమేకమేవాగ్రఆసీత్ * ఆత్మీవా ఞ్మదమేకమేవాగ్ర ఆసీత్ * తస్మాద్వా ఏతస్మాద్వా త్వనతాశస్సమ్భూతః * ఏకోహౌదై నారాయణ ఆసీత్ * సత్యంజ్ఞానమనస్తంబ్రవ్త * అనన్దోబ్రహ్మత్వేవమాదిః. నచ పుత్రత్వత్తిసిద్ధపరినిష్పన్న వస్తుప్రతిపాదనమథానాం పదసముదాయానామథిలబ్ధగదుత్పత్తిసిద్ధినివాశోపేయభూతాశేష దోషప్రత్యుపాపరిమితోదారగుణసాగరానవధిశాలియనన్దస్వయావే బ్రవ్తాః సమన్వితానాం ప్రవృత్తినివృత్తిరూపప్రయోజనవిరహోదస్యపరత్వమ్, స్వవిషయావతోధపయోజనసాయిత్యాత్మ వాప్రమాణానామ్. నచ ప్రయోజనానుగుణా ప్రమాణప్రవృత్తిః. ప్రయోజనంపి ప్రమాణాను గుణమ్. నచ ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణః ప్రయోజనకూన్యత్వమ్, పురుషార్థాన్వయ ప్రతీతే. తథా స్వరూపపరేష్వపి, పుత్రస్తేజాతః, నాయంసహ ఇత్యాదిషు హమాభయనివృత్తి రూపప్రయోజనవత్త్వం దృష్టమ్.

అత్రాహ—నవేదాస్తవాశ్వాని బ్రవ్త ప్రతిపాదయన్తి; ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణ కాస్త్రస్యానధాశ్వాత్. యద్యపిప్రత్యక్షోదీని వస్తుయాథాత్మ్యావతోధే పయోజనస్యన్తి, తథాఽపి కాస్త్రం ప్రయోజనపయోజనసాయ్యేవ. సహి లోకవేదయోః ప్రయోజనరహితస్య కస్యచిదపి వాక్యస్య ప్రయోగ ఉపలబ్ధచరః. నచ శిశ్చోత్ ప్రయోజనమనుద్దిశ్య వాక్యప్రయోగః శ్రవణంవా సమ్భవతి. తచ్చప్రయోజనం ప్రవృత్తినివృత్తిసాధ్యేస్తానిప్రప్రాప్తిపరిహారాత్తకముపలబ్ధమ్, — అథాఽథి రాజులు, గచ్చేత్, మద్దాగ్నినాముపి రేతఃశిశ్చోగోతామో యతేత, నకలజ్ఞం భయ యేదిత్యేవమాదిషు. యత్పునస్సిద్ధవస్తుపరేష్వపి పుత్రస్తేజాతః, నాయంసహ రజ్జరేషీత్యాదిషు హమాభయనివృత్తిరూపపురుషార్థాన్వయో దృష్టాత్మకమ్. తత్ర ౬౦ పుత్రజన్మాద్యథాత్ పురుషార్థావాప్తిః ఉత రజ్జనాదితివివేచనీయమ్. సతోఽమృత్యుశ్చాలస్యాథాస్యాపురుషార్థాత్వేన రజ్జనాదితిచేత్ తహ్యోసత్యమృతే జ్ఞానాదేవ పురుషార్థాస్సిద్ధ్యతీత్యథాపరత్వాభావేన ప్రయోజనపయోజనసాయినోఽపి కాస్త్రస్య నాథాసద్భావే ప్రామాణ్యమ్. తస్మాత్సవత్రప్రవృ

ప్రతిపక్షే

ప్రతిపక్షే ప్రతిపక్షే జ్ఞానమే త్వేనవా ప్రయోజనకయానవానమితి కస్యాపి వాక్యస్య సామన్వయే న స్మిన్ తాత్పర్యాననుష్ఠానాన్ నేదాన్తాః పరినిష్పన్నా బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తి.

అత్ర కస్యేదానా-నేదాన్తవాక్యార్థస్య తాయాచరత్యయైవబ్రహ్మణి ప్రమాణాథః సమనుభవన్తి, కథం నిష్ప్రకృష్టహృద్వైతీయంజ్ఞానైకనిసంబ్రహ్మణాద్యవిద్యయా సప్రకృష్టానియా ప్రతీయమానం నిష్ప్రకృష్టానియాతాతా బ్రహ్మణః ప్రకృష్టప్రవీలయద్వా రేణ విధివిషయత్వమితి, కోఽసౌ ద్రష్టృదృశ్యసూపప్రకృష్టప్రవీలయద్వా రేణ వాక్యజ్ఞానైకనిసంబ్రహ్మవిషయోవిధిః కద్యప్రేక్షాన్యైరంపత్వేనామ తేషాన్తానిసంబద్ధభావ్యాకారాః. ద్రష్టృదృశ్యసూపభేదసూక్ష్మందృశ్యమాత్రం బ్రహ్మ కాయాదిత్యంకాః, స్వతస్సిద్ధస్యాపి బ్రహ్మణో నిష్ప్రకృష్టానియాపేణ తాయాత్వమనిరుద్ధమితి. తదయుక్తమ్: నియోగవాక్యార్థావచనాహ నియోగో నియోజ్యవిశేషణం విషయః కరణమితీతకావ్యతా ప్రయోక్తాన పక్షవాన్, తత్రహ నియోజ్యవిశేషణమనుచాదేయమ్. తచ్చ నిమిత్తంఫలమితి ద్విధా. అత్ర కిం నియోజ్యవిశేషణమ్? తచ్చ కిం నిమిత్తం ఫలంవేతి వివేచనీయమ్. బ్రహ్మస్వరూపయాభాత్వానుభవశ్చేన్నియోజ్యవిశేషణం; తహి-పశన్నిమిత్తమ్. జీవనాదిపత్తస్యాసిద్ధత్వాత్ నిమిత్తత్వేన తస్య నిత్యత్వేనానుభవకో-త్తరకాలమపి జీవచనిమిత్తాన్నిహోత్రాదిపత్త్యత్యుద్విషయానుష్ఠానప్రసర్జ్య. నాపి ఫలం, నైయోగికఫలత్వేన స్వగా-దినదనిత్యత్వప్రసర్జత్.

కస్మాత్ నియోగవిషయః? బ్రహ్మేనేతిచేత్, న, తస్య నిత్యత్వేనాభవ్యసూపత్వాత్ అభావాథా-త్వాచ్చ. నిష్ప్రకృష్టానియా సాధ్యమితిచేత్ సాధ్యత్వేఽపి ఫలత్వమేవ. అభావాథాత్వాచ్చ విధివిషయత్వమ్. సాధ్యత్వస్య కస్య? కింబ్రహ్మణః ఉత ప్రకృష్టానివృత్తే? సతావద్బ్రహ్మణః. సిద్ధత్వాత్: అనిత్యత్వప్రసర్జేచ్ఛ. అథ ప్రకృష్టానివృత్తే, సతహి బ్రహ్మణస్సాధ్యత్వమ్. ప్రకృష్టానివృత్తిశేన విధివిషయ ఇతిచేత్. న, తస్యాఫలత్వేన విధివిషయత్వాయోగాత్. ప్రకృష్టానివృత్తిశేనహి మోక్షః సచఫలమ్, అస్యచ నియోగవిషయత్వే నియోగాత్ ప్రకృష్టానివృత్తిః ప్రకృష్టానివృత్త్యా నియోగ ఇతితతేతరాశ్రయత్వమ్.

అపిచ కిం చింతకసీయఃప్రపక్షో మిథ్యాసూపస్సత్యోవా? మిథ్యాసూపత్వే జ్ఞాననివర్తకత్వాదేవ నియోగేన సకృత్ప్రయోజనమ్. నియోగ స్తునివర్తకజ్ఞానముత్పాద్య తద్వారేణ ప్రకృష్టస్య నివర్తకకృతీచేత్ తస్యేవాక్యాదేవ బాధిమితి నియోగేన వప్రయోజనమ్. వాక్యార్థాజ్ఞానాదేవ బ్రహ్మవ్యతిరికస్యకృత్స్విన్యమిథ్యాసూపస్య ప్రకృష్టస్య బాధితత్వాత్ సమరకరిస్య నియోగస్యాసిద్ధిశ్చ. ప్రకృష్టస్య నివర్తకత్వే ప్రకృష్టానివర్తకో నియోగః కింబ్రహ్మస్వరూపమేవ, ఉత తద్వ్యతిరిక్తః? యదిబ్రహ్మస్వరూపమేవ, నివర్తకస్య నిత్యతయా నివర్తకప్రకృష్టసద్భావ ఏవ సమర్థవతి: నిత్యత్వేన నియోగస్య విషయానుష్ఠానసాధ్యత్వస్య సమబుతే. అథ బ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తః, తస్య కృత్స్విప్రకృష్టానివృత్తిసూపవిషయానుష్ఠానసాధ్యత్వేన ప్రయోక్తాన సప్రకృష్టానియాభావాదసిద్ధిః. ప్రకృష్టానివృత్తిసూపవిషయానుష్ఠానేనైవ బ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్విన్య నివృత్తత్వాన్న నియోగవిషాద్యం మోక్షోఽఖ్యంఫలమ్. కృష్ణ ప్రకృష్టానివృత్తే నియోగకరణస్య ఇతికలకవ్యతాభావాదనుపకృతస్యచ కరణత్వాయోగాన్న కరణత్వమ్. కథ

మితకతావ్యతాభావ ఇతిచేత్, ఇత్థమ్ - అన్యేతికతావ్యతా భావమానా అభావమానావా భావమానాచ శరణశరీరనిష్పత్తితదనుగ్రహాభావభేదభిన్నా. ఉభయవిధాచ నసమ్భవతి. నహి ముష్టరాశిభూతాదినత్ శృత్స్నస్య ప్రపంచస్య నివర్తకః. తోఽపి దృశ్యత ఇతి దృష్టాభావ సమ్భవతి. నాపి నిష్పన్నస్య శరణస్య తాయోర్విత్తావనుగ్రహసమ్భవతి, అనుగ్రహాభావ సద్భావేన శృత్స్నప్రపంచనిష్పత్తిరూపకరణ్యయాపాసిద్ధేః. బ్రహ్మలోకద్వితీయత్వజ్ఞానం ప్రపంచ నిష్పత్తిరూపకరణశరీరం నిష్పాదయతీతిచేత్, తేనైవ ప్రపంచనిష్పత్తిరూపా మోక్షసిద్ధి ఇతి నకరణాదినిష్పాద్యమవశ్యత ఇతి పూర్వామనో క్తమ్. అభావమానత్వేచాభావాదేవ శరణ శరీరం నిష్పాదయతి. నాన్యదుగ్రహాకః. అతో నిష్పన్నస్య బ్రహ్మవిషయో విధిమానమ్భవతి.

అన్యోఽప్యాహ - యద్యపి వేదాంతవాక్యానాం న పరినిష్పన్న బ్రహ్మస్వరూపపరతయా ప్రామాణ్యమ్, తథాఽపి బ్రహ్మస్వరూపం సిద్ధ్యత్యేవ. కుతః? ధ్యానవిధిసామర్థ్యాత్. ఏవమేవహి సమామనన్తి - * ఆత్మాన్మానరేద్రప్తవ్యః * నిధిధ్యాసితవ్యః * యతాత్మాతపహత పాపాః * సోఽన్వేష్టవ్యస్సవిజ్ఞాసితవ్యః * ఆత్మేత్యేవోపాసిత * ఆత్మానమేవ లోకముపాసీతేతి. అత్ర ధ్యానవిషయోహి నియోగస్సవిషయభూతధ్యానం భ్యేయైకనిరూపణీయమితి భ్యేయమా ఓహతి. సచ భ్యేయః స్వవాక్యనిర్దిష్టతా. న కియాపథ్యత్యేవేనానాం తత్స్వరూపవిశేషసమ కూణద్వారేణానుత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ * సదేవసోమ్యేదనుగ్రహసిద్ధి త్యేవమాగినాంవాక్యానాం ధ్యానవిధిశేషతయా ప్రామాణ్యమితి విధివిషయభూతధ్యానశరీరానుప్రవిష్టబ్రహ్మస్వరూపేఽపి తాత్పర్యమానుస్త్యేవ. అతః * ఏకమేవాద్వితీయమ్ * తత్సత్యం న ఆత్మాతత్త్వమసిత్వేతతేతో * నహానాన్తీక్షా నేత్యాదిభిర్విహ్మస్వరూపమేకమేవ సత్యం, తద్వ్యతిరీక్తంసవణం మిత్యేత్యస గమ్యతే. ప్రత్యక్షాదిభిరేదావలమ్బినాచ కమాకాస్త్రేణ భేదః ప్రతీయతే. భేదాభేదయో పరస్పరవిరోధే సత్యనాద్యవిద్యామూలత్వేనాపి భేదప్రతీత్యుపపత్తేరభేదవేవ పరమాభా ఇతి నిశ్చీయతే. తత్ర బ్రహ్మధ్యానవిషయోగేన తత్సాక్షాత్కారఫలసేవ నింస్తసమస్తావిద్యాకృతివివిధ భేదాద్వితీయజ్ఞానకరసబ్రహ్మరూపమోక్షః ప్రాప్యతే. నచ వాక్యాద్వాక్యాభాజ్ఞానమాత్రేణ బ్రహ్మభావసిద్ధిః, అనుపలభ్యే, వివిధభేదకలానానువృత్తేశ్చ; తథాచసతి శ్రవణాదివిధానమ నభాకం స్యాత్

అభోచ్యేత రజ్జరేషా నసహిత్యుపదేశేన సహభయనిష్పత్తిదేశానాద్రజ్జసహవ ద్భేదస్యచ మిథ్యాభావత్వేన జ్ఞానతాద్యతయా తస్య వాక్యబన్ధజ్ఞానేనైవ నిష్పత్తియూక్తా, న నియోగేన. నియోగసాధ్యత్వే మోక్షస్యానిత్యత్వం స్యాత్, స్వగాదివత్. మోక్షస్య నిత్య త్వంహి సవణాదిసమ్ప్రేరిపన్నమ్. కిచ్చ ధర్మాధర్మయోః ఫలసేతుత్వం స్వఫలానుభవా మునుజీరీగోత్పాదనద్వారేణేతి బ్రహ్మదిష్టావరాన్తచతువిధశరీరసమ్మన్దరూపసంసారఫలత్వమవ జానీయమ్. తస్మాన్న ధర్మాసాధ్యోమోక్షః. తథాచత్రుతిః - * సహజై సశరీరస్య సతః ప్రియా ప్రియయోరపహతిః స్తీ, ఆశరీరంవాచ సప్తం న ప్రియాప్రియే స్పృశత ఇతి. ఆశరీరత్వరూప మోక్షేధర్మాధర్మసాధ్యప్రియాప్రియవిరహశ్రవణాత్, పథమాసాధ్యమశరీరత్వమితివిజ్ఞాయతే. సచ నియోగవిశేషసాధ్యఫలవిశేషవద్ధ్యానవిషయోగసాధ్యమశరీరత్వమ్, ఆశరీరత్వస్య స్వరూపత్వే

హేతుత్వాత్తేషాన్. సహ జ్ఞానమాత్రాద్భవనివృత్తిరన్యథేతివాద్యమ్, బద్ధస్య మిథ్యాహుష
త్వేన జ్ఞానోత్తరకాలాన్ స్థితిమపకృతే. అతివన సకరీరపాతాదూర్ధ్వమేవ బద్ధనివృత్తిరితి వక్తుం
యత్కమ్. సహ మిథ్యాహుషసకాలభయనివృత్తిగజ్జాయాథార్థ్యజ్ఞానాగిరేతేణ సహవిదాశ
మపేక్షతే. యది శరీరమబ్ధిస్తాపారమాభిశాకః, తదాహి రిద్వివాదాపేక్షా. సమ బ్రహ్మవ్యతిరీక
తయా నపారమాభిశాకః. యస్యైవ బద్ధో ననివృత్తిః, తస్య జ్ఞానమేవనజాతమితివగమ్యతే, జ్ఞాన
కాయాదశానాత్. తస్మాచ్ఛరీరస్థితిభగావతువా మావా; వాక్యాభగాజ్ఞానమనన్తరం ముక్త
ఏవాసా; అతో నభ్యాసనియోగస్తాభ్యా మ్మూక్షభితి నభ్యాసవిధితేవతయా బ్రహ్మాగస్థిద్ధిః. అది
శుశీలత్యంజ్ఞానమనన్తరబ్రహ్మ తత్త్వమసి * ఆయమాత్మాబ్రహ్మైవతత్త్వరేణైవపదసముదాయేన
సిద్ధ్యతీతి.

తదయుక్తం, వాక్యాభగాజ్ఞానమాత్రాద్భవనివృత్తిమపకృతే. యద్యపి మిథ్యాహుష
బద్ధో జ్ఞానవాద్యః; తథాఽపి బద్ధస్యాపరోక్షత్వాన్న పరోక్షయాపేక్షా వాక్యాభగాజ్ఞానేన స హ
ద్యతే, రజ్జ్వదావపరోక్షగుహప్రతికృతౌ వతగామానాయాం నాయం సపోరజ్జరేషేత్వాప్రోపదేశ
జనితపరోక్షగుహవిపరీతజ్ఞానమాత్రేణ భయానివృత్తిదశానాత్. ఆప్రోపదేశస్యైవ భయానివృత్తి
హేతుత్వం వస్తుయాథాత్వాపరోక్షనిమిత్తప్రవృత్తిహేతుత్వేన. తథాహి—రజ్జ్వగుహదశాన
భయాతో పరావృత్తిః పురుషో నాయంసపోరజ్జరేషేత్వాప్రోపదేశేన తద్వస్తుయాథాత్మ్యదశా
నేప్రవృత్తిస్తదేవ ప్రత్యక్షేణ దృష్ట్వా భయాన్నివతగాతే. నచ శబ్దవన ప్రత్యక్షజ్ఞానం జనయతీతి
వక్తుం యత్కం, తస్మాన్నిర్నియత్వాత్. జ్ఞానసామగ్రిష్విర్నియాశ్చైవ వ్యాపరోక్షసాధనాని. నచా
స్యానభిసంహితఫలకమానానుష్ఠానమృదితకషాయస్య శ్రవణమనననిదిధ్యాససవిముఖిక్పతకావ్యా
విమయస్య పురుషస్య వాక్యమేవాపరోక్షజ్ఞానం జనయతి. నివృత్తిప్రతిబంధే తత్త్వరేఽపిపురుషే
జ్ఞానసామగ్రివిశేషాగాన్నిర్నియాదీనాం స్వవిమయనియమాతిశ్రమాదశానేన తదయోగాత్.

నచ భ్యాసస్య వాక్యాభగాజ్ఞానోపాయతా, ఇతిరేతరాశ్రియత్వాత్. వాక్యాభగాజ్ఞానే
జాతే తద్వివిమయభ్యాసమ్, భ్యాసేనివృత్తే వాక్యాభగాజ్ఞానమితి. నచ భ్యాసవాక్యాభగాజ్ఞాన
యోగిన్నవిమయత్వం, తథాశుచి భ్యాసస్య వాక్యాభగాజ్ఞానోపాయతా నస్యాత్. నహ్యన్యభ్యా
సమన్యాన్యుఖ్యముత్పాదయతి. జ్ఞాతాభగాన్యుతిసన్తతియశుస్యభ్యాసస్య వాక్యాభగాజ్ఞానపూర్వా
కత్యమవహనీయమ్, ధ్యేయబ్రహ్మవిమయజ్ఞానస్య హేత్వస్తరాశుమృవాత్. నచ భ్యాస
మూలం జ్ఞానం వాక్యాన్తరజన్యం, నివతికజ్ఞానం రిత్త్యమస్యాదివాక్యజన్యమితియుక్తమ్.
భ్యాసమూలమిదం వాక్యాన్తరజన్యం జ్ఞానం రిత్త్యమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానేన ఏకవిమయం భిన్న
విమయంవా! ఏకవిమయత్వే తదేవేతరేతరాశ్రియత్వమ్. భిన్నవిమయత్వే భ్యాసేన తదాన్యు
భ్యాపాదానాశుమృవః. తస్మాద్భ్యాసస్య ధ్యేయభ్యాత్రాద్యనేకప్రపంచాపేక్షత్వాన్నిష్ప్రశ్న
బ్రహ్మత్వైకత్వవిమయవాక్యాభగాజ్ఞానోత్పత్తి దృష్టద్వారేణ నోపయోగభితి వాక్యాభగాజ్ఞాన
మాత్రాదవిద్యానివృత్తిం వదతః శ్రవణమనననిదిధ్యాససవిధీనామానభగాక్యమేవ.

యతో వాక్యాదాపరోక్ష్యజ్ఞానాసంభవాద్వాక్యాభగాజ్ఞానేన అవిద్యా ననివతగాతే,
తతఏవ తవన్ముక్తిరపి దూరోత్సారికా. కాచేయం తవన్ముక్తిః! సకరీరస్థైవ మూక్షభితిచేత్

1. మొదటి భాగము - 1-1-1
 2. తరువాత భాగము - 2-1-1
 3. మూడవ భాగము - 3-1-1
 4. చతుర్థ భాగము - 4-1-1
 5. పంచమ భాగము - 5-1-1
 6. షష్ఠ భాగము - 6-1-1
 7. సప్తమ భాగము - 7-1-1
 8. అష్టమ భాగము - 8-1-1
 9. నవమ భాగము - 9-1-1
 10. దశమ భాగము - 10-1-1

శ్రీ భాగ్యమ్ - సమస్త యాధికరణమ్ 4

మాతా మే సన్ధ్యోపనయనాభిశాసనం సచా, యతస్సకరీరస్యం బహు అశకీరత్వమేవ మోక్షాభి
 త్యయేవ శ్రుతిభిరుపచరితమ్. అథ సకరీరత్వప్రతిభాసే వచికమానే యస్యాయం ప్రతిభాసో మి
 ధ్యోప్రత్యయః, తస్య సకరీరత్వవిన్యత్తిభిః, స.మిధ్యోప్రత్యయోః సకరీరత్వవిన్యత్తిచేత్, కథం
 సకరీరత్వముక్తిః? అజీవతోఽపి ముక్తిస్సకరీరత్వవిన్యత్తిప్రతిభాసవిన్యత్తిచేత్, కోఽయం జీవ
 న్ముక్తిభివిశేషః? అథ సకరీరత్వప్రతిభాసో బాధితోఽపి యస్య ద్విచస్త్రిజ్ఞానవదనువచికాతే, స
 జీవన్ముక్తిభిచేస్తు, బ్రహ్మస్వరూపిస్తకలవస్తవిషయత్వాద్బాధకజ్ఞానస్య, తారణభూతావిద్యా
 కమాదిరోషస్సకరీరత్వప్రతిభాసేననా తేనైవ బాధితఇతి బాధితానువృత్తికళక్యతేపక్తమ్.
 ద్విచస్త్రిజ్ఞాన తత్ప్రతిభాసహేతుభూతరోషస్య బాధకజ్ఞానభూతచంద్రైకత్వజ్ఞానావిషయత్వేనా

బాధితత్వాత్, ద్విచస్త్రిజ్ఞానానువృత్తియఃకాత్, కిచ్చ * తస్యతావదేవచిరం యావన్న |
 విమోక్ష్యే అథనాపశ్యేఇతి నద్విద్యావిషయ్య కరీరపాతమాత్రమపేక్షతే మోక్షాభి చనస్తియం
 శ్రుతిః జీవన్ముక్తిం వారయతి. సైహజీవన్ముక్తిరూపస్సంబేనాదివిరస్తాః * ధోదానిమంలకమము |
 ఇహిత్వబ్యాత్మానచుచ్ఛేత్, బుద్ధే తేషప్రాకరణతచ్ఛాస్త్రైవికప్రతిషిద్ధమ్, బుద్ధే చేత్
 తేషప్రావణమిహాననయాభిముఖభేత, న తేనచరంవ్యాభ్యాతేనైతి అనేకజ్ఞానమాత్రాన్మోక్షశ్చ
 నిరస్తః, అతస్సకలభేదవిన్యత్తిరూపా ముక్తికానతోననంభవతి, తస్మాద్భ్యాసవియోగేన బ్రహ్మ
 పరోక్షజ్ఞానభేదైవ బద్ధవిన్యత్తిః, నచ వియోగసాధ్యత్వే మోక్షస్యావిత్వత్వప్రసక్తిః, ప్రతిబద్ధ
 విన్యత్తిమాత్రస్యైవ సాధ్యత్వాత్, కిచ్చ నవియోగేన సాత్మాత్ బద్ధవిన్యత్తిః క్రియతే, కిన్తు
 నిష్ప్రపంచజ్ఞానకరణబ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానేన, వియోగస్త్వ తదాపరోక్షజ్ఞానం జరయతి.

కథం వియోగస్య జ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వమితచేత్, కథంవాధవతోఽపధిగంహితధలానా,
 కమకాణం వేదనోత్పత్తిహేతుత్వమ్? మనోనైమకల్యద్వారేణేతిచేత్, మమాపితితైవ, మమతం ని
 మకలేమనసి శాస్త్రేణ జ్ఞానముత్పాద్యతే; తనతవియోగేన మనసి నిమకలేజ్ఞానసామగ్రీ వక్తవ్యే
 తిచేత్, భ్యాసవియోగవిమకలంబున ఏవసాధముత్రబ్రూమః, కేనాపగమ్యతఇతిచేత్, ఇవతోవా
 కమకాధిమకనోచిమకలంభవతి, నిమకలేమనసి త్రైవణమనవిదిధ్యానైస్సకలేతరవిషయవిముఖ
 స్త్రైవ శాస్త్రం నివతకజ్ఞానముత్పాదయతీతి కేనాపగమ్యతే? * వివిదిష స్తియజ్ఞేనదానేన |
 తపసాఽనాశకేన * శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోవిదిధ్యాసితస్య * బ్రహ్మపేదబ్రహ్మసభసతీత్యాదిభి ||
 శ్వాస్త్రైరితిచేత్, మమాపి * శ్రోతవ్యోమన్తవ్యో విదిధ్యాసితస్య * బ్రహ్మవిదావృత్తిపరమ్ |
 * తపతపాగృహ్యతేనాశివాచా * మమసాతపవిశుద్ధేన * హృదామసిమామసాఽభికల్పతే ||

ఇత్యాదిభిశ్వాస్త్రైధ్యానవియోగేన మనో నిమకలం భవతి, నిమకలంబు మనో బ్రహ్మపరోక్ష
 జ్ఞానం జనయతీత్యవగమ్యతఇతి నిరవద్యమ్, * నేదంయదిదముపాసతేఇత్యపాస్యత్వం ప్రతిషిద్ధమితి
 చేత్, నైవమే, నాత్రబ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వంప్రతిషిద్ధ్యతే, అసితు బ్రహ్మణో జగద్వైరూప్యంప్రతి
 పాద్యతే, యదిదంజగదుపాసతేప్రాణినః, నేదంబ్రహ్మ, తదేవబ్రహ్మ త్వంవిద్ధి, యద్వాచాఽన
 భ్యుదితంయేనవాగభ్యుద్యతే ఇతివాక్యాధికః, అస్యభా తదేవబ్రహ్మ త్వంవిద్ధితివిరుద్ధ్యతే భ్యాస
 విధిన్వైయధ్యక్షా స్వాత్, అతోబ్రహ్మసాత్మాత్కారభలేన భ్యాసవియోగేనైవాపరమాధిక
 భూతస్యకృత్స్వస్య ద్రష్టుదృశ్యాదిప్రపంచరూపబద్ధస్య నివృత్తిః.

యదపి శ్రీశ్రీదుశ్శ్రీమ-భద్రాభద్రయోగి-గోధో సవిద్యతథితి, తదయుశ్శ్రీమ; సహి శీతో
 వ్రతమ; ప్రకాశాదివద్భద్రాభద్రా వేగ స్థిరవస్తుని సుఖచ్చేతే. అథోచ్యత-సవంహివస్తుభాతంప్రతి
 తివ్యవస్థాభ్యుత్. సవంశ్చ ధిన్నాధిన్నంప్రతీయతే. కారణాత్తనా జాత్యాత్తనాచాధిన్నమ్. కా
 యాత్తనా వ్యక్త్యాత్తనాచ ధిన్నమ్. ఛాయాతపాదిమవిరోధస్సహసవస్థానలక్షణో ధిన్నాధార
 త్వయాపశ్య. కాయాకారణయోజాతివ్యవస్థా తదుభయమపి నోపలభ్యతే. ప్రత్యురపకమేవ
 వస్తు ద్వియానుప్రతీయతే. యథామృదయంఘటః, ఖడ్గోగౌ, ముద్గోగౌరితి. వచైకయానుకీర్తి
 దశవస్తులోపేద్యప్రచరమ్. వచ తృణాదేవ్యలనాదివదభేదోభేదోపమదీదృశ్యతథితిసవస్తువిరోధః.
 శృత్యేవణాగవాక్యాద్యాత్తనావస్థితస్యైవ ఘటమఘటఖడ్గవిదవాద్యాత్తనాచావస్థానాత్.
 సచాధిన్నస్య ధిన్నస్యచవస్తునోఽభేదో భేదశ్చ ఏకవచాకారతీత్యర్థాత్. ప్రతీతశ్చాదైకయాభ్యు
 చేత్ ప్రతీతశ్చాదేవ ధిన్నాధిన్నత్వమితి ద్వైయాభ్యుపగమ్యతామ్. సహి విషేరితామ్.
 భువయో ఘటకరావఖడ్గముద్గాదిను వస్తుమానుభవ్యమానేమ ఇ యం మృత్, ఆయం
 ఘటః, ఇదంగోత్వమ్, ఇయంవ్యక్తిః ఇతి వివేక్షుంశ్యోతి; అపితు మృదయంఘటః ఖడ్గోగౌ
 త్యేవ ప్రత్యేతి. అనువృత్తిబుద్ధిబోధ్యంకారణమాశృతిశ్చ వ్యావృత్తిబుద్ధిబోధ్యంకాయాం వ్యక్తి
 శ్చేతి వివిధ త్రిచేత్, నైవమ్, వివిక్తాకారానుబుద్ధేః. సహి సుసూక్ష్మమపి నిరీక్షమాన్తః ఇద
 మనువతామానమ్, ఇదశ్చ వ్యావరణమానమితిభువోఽవస్థితేవస్తున్యాకారభేదానుభవ్యతే. యథా
 సంప్రతిపన్నైశ్చేతాదేః విశేషేచ ఏకత్వబుద్ధిరుపజాయతే, తథైవ సకారణే సహమాన్యేచై
 కత్వబుద్ధిరవిశిష్టోపజాయతే. ఏవమేవ దేశరకాలతశ్చ కారతశ్చాత్మ స్వవిలక్షణవ్యవస్థావస్తుభుతదే
 వేదమితిప్రత్యభిజ్ఞాజాయతే. అతోద్వ్యాత్మకమేవవస్తు ప్రతీయతథితి కాయాకారణయోజాతి
 వ్యవస్థాత్మకస్తభేదోపపాదనం ప్రతీతిపరాపాతమ్.

అథోచ్యత, మృదయంఘటః ఖడ్గోగౌరితివద్దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితిసామానా
 ధికరణ్యేనైక్యప్రతీతేరాత్మకరీరయోరపి ధిన్నాధిన్నత్వం స్యాత్; అతథిదం భేదాభేదోప
 పాదనం నిబుదననిహితమతవహవ్యాలాయత ఇతి. తదిదమనాకలితభేదాభేదసాధనసామానాధి
 కరణ్యతదభయాథాత్మ్యావబోధవిలసిరమ్. తథాహి—అపాధితేవ ప్రత్యయస్సవంత్రాథాం
 వ్యవస్థాపయతి. దేవాద్యాత్మాధిమానస్తు అత్తయాథాత్మ్యగోచరైస్సవంతః ప్రమాణైరపాధ్య
 మానోరజ్జుసపాదిబుద్ధివన్నాత్మకరీరయోరభేదం సాధయతి. ఖడ్గోగౌముద్గోగౌరితిసామానాధి
 కరణ్యస్య సతేనదిత్కవిద్యాభో దృశ్యతే, తస్మాన్నాతిప్రసక్తః.

అతఏవ తేనోఽపి బ్రహ్మణో నాత్యవస్థిన్నః, అపితు బ్రహ్మణో త్వేన ధిన్నాధిన్నః; తత్రా
 భేదవస్థాభావకః, భేదస్త్వపాధికః. కథమవగమ్యతథితిచేత్ శత త్వమసి తేనోఽస్మిద్రష్టా
 తే అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిభిః శ్రీమతిభిః బ్రహ్మేద్యావాప్యధివీతితి ప్రత్యుక్త్య * బ్రహ్మదాకాబ్ర
 హ్మదాసాబ్రహ్మేమీతరవాతర। శ్రీపుంసాబ్రహ్మణోహతో శ్రీయోబ్రహ్మణోతవాపుమం। ఇత్యాథ
 వాణీకానాం సంహితోపనిషదిబ్రహ్మనూ త్తే భేదశ్రవణాచ్చ. తేనోఽస్మిన్త్యానాం చేతనశ్చేతనానా
 మేనోబ్రహ్మణాం యోగిదధాతికామా * త్తే త్తే ద్వావహావీశనీక * శ్రీయోగుణైరం త్తగుణైశ్చ
 తేషాం సంయోగపేతురపరోఽపి దృష్టః * ప్రధానశ్చేత్రజ్జగతిగుణశేతస్సంసారమోక్షస్థితిర్థ

1. బు.బ. 2-2-22
2. బు.బ. 2-2-22
3. బు.బ. 2-2-22
4. బు.బ. 2-2-22

2. బు.బ. 2-2-22
3. బు.బ. 2-2-22
4. బు.బ. 2-2-22

శ్రీ భామమ్ - సమస్త యాధికరణమ్ 4

హేతుః * సకారణాకరణాధిపాధిపా * తయోరప్యపిమలంసాన్వయత్వవత్సవ్యో అభిచాకశీతి ||
*యత త్తవతిమత * ప్రాప్తేనా త్తనానంబరమ్యత్త * తానాన్వయిత్వ * తేదప్రాప్తేనాత్తనానాన్వయనానాత్తనా ||
జాన్వయ * తమేవవిచిత్రాన్వయత్వమేతేత్యపిభిభేదప్రవేశాచ్చ * తవపరయోభేదాభేదా ||
వవశ్యాప్రయతే గూతత్ర * బ్రహ్మవేదబ్రహ్మచర్యపతేత్యపిభిమాతకతాయాం తవస్యబ్రహ్మస్య ||
కూపాపత్తివ్యవదేశాత్ * తేద్రవ్యవ్యవహారాత్ తేద్రవ్యవహారాత్ తేద్రవ్యవహారాత్ తేద్రవ్యవహారాత్ ||
శ్వరదేశానామేధాచాభేదస్యాభావికత్వవగమ్యతే. సమచ * సోఽన్న తేనవాణా కామూణా ||
సమాప్రహ్మగావిపత్తి తేత సమాప్రహ్మ తదానామి భేద ప్రతీయతే. వత్సవ్యవ - * జగద్వ్యాపార ||
చరణం ప్రవరణంబరమహితత్వాచ్చ * భాగమాత్రసామ్యలిప్తావ్యేతి. నైకదేవం * నాన్వయోఽత్యోఽ ||
స్తిద్రష్టేత్వావిశ్రుతిశ్చైత * తత్తేద్రవ్యవహారాత్. * సోఽన్న తే సవాణా కామూణా సమా ||
బ్రహ్మగావిపత్తి తేత సమాప్రహ్మ తదానామి భేద ప్రతీయతే. వత్సవ్యవ - * జగద్వ్యాపార ||
భవతి. అత్యధాబ్రహ్మగావికేత్యప్రాధాన్యం బ్రహ్మగావికేత్యత. * జగద్వ్యాపారవచనానిత్యత్ర ||
ముక్తస్య భేదేనావధానేన త్యేవ్యవహారాన్వయం కాప్రవర్త్యో వత్సవ్యతే. అత్యధా * సంపద్యావిభాణా ||
నస్వేవభేదాదిత్యాదిభివిహితాత్. తత్తేద్రవ్యవహారాత్ స్యాభావిక. భేదస్తు జీవానామేవరస్యాత్ బ్ర ||
హ్మగావి పరస్పరజ్ఞాబుద్ధీప్రియ దేశానాం పాధిక్యత. యద్యపి బ్రహ్మవిరవయనం ననాగతజ్ఞాతకాఽ ||
స్యాకాశభవ భుటాదివా బుద్ధ్యాన్వయపాధివా బ్రహ్మగావి భేదస్సమ్యవత్వేన. ఇత భిన్నే బ్రహ్మణి ||
బుద్ధ్యాన్వయపాధిసంయోగే. బుద్ధ్యాన్వయపాధిసంయోగాత్ బ్రహ్మణి భేదగతీత రేతిరాశ్రయత్వమ్. ||
ఉపాధేస్తత్సంయోగస్యచ కమకత్వతత్వాత్. తస్మిన్వివాహస్యచానాదిత్వాత్. సతదుక్తం ||
భవతి-పూర్వకమకచమ్యుద్ధాజ్ఞేవాత్ స్వసమ్యుద్ధవవోపాధిరుత్పద్యతే. తద్యుక్తాత్ కమక. ఏనం ||
బీజాద్భూతస్యానౌన కమకపాధిసమ్యుద్ధస్యానాదిత్వాన్న దోషభి. అతోజీవానాం పరస్పరం ||
బ్రహ్మగావి భేదవర స్యాభావిక. భేదస్యాపాధిక. ఉపాధీనాంప్రస పరస్పరం బ్రహ్మగావి భేదవత్ ||
భేదోఽపి స్యాభావిక. ఉపాధీనాముపాధ్యస్తరాభావాత్ : తదభ్యుపగమేఽననభానాచ్చ. అతో ||
జీవకమానుసాపం బ్రహ్మణో భిన్నాభిన్నస్వభావావవోపాధయ ఉత్పద్యస్తభి.

అత్యోచ్యతే - అద్వితీయసచ్చిదాన్వయబ్రహ్మభ్యాం విషయవిధిసం వేదాన్తవాక్యజాత ||
మితి వేదాన్తవాక్యైరభేద ప్రతీయతే. భేదావలంబిభిః కమకశాస్త్రైః ప్రశ్నానాదిభిశ్చ భేదా ||
ప్రతీయతే. భేదాభేదయోః పరస్పరవిరోధాదనాన్వయిన్వయనాలతయాఽపి భేదప్రతీయ్యవప త్తేరభేద ||
ఏవ పరమానాభిత్వక్తమ్. తత్ర యను క్తమ్ భేదాభేదయోరభయోరపి ప్రతీతిసిద్ధత్వాన్నవిరోధ ||
భి. తదయుక్తమ్. కస్మాచ్ఛిత్త్యవ్యచిద్విలక్షణత్వంహి తస్మాత్తస్యభేద. తద్వివేచిత్యజ్ఞా ఆభేదః ||
తయోస్తథాభావాతథాభావరూపయోరేకత్రసమ్యవమనుస్మత్తే కో బ్రవీతి ? కారణాత్మనా ||
జాత్యాత్మనా చాభేద. కాయాత్మనా వ్యక్త్యాత్మనా చ భేదస్యాకారభేదాదవిరోధ భిచేన్న. ||
వికల్పసహత్వాత్. ఆకారభేదాదవిరోధం నదతః కిమేకస్మిన్నాకారే భేద. ఆకారాస్తరేచాభేద ||
భిత్వభిప్రాయః? ఉత ఆకారద్వయయోగేన స్తగతాప్రభావపీతి ? పూర్వకస్మిన్కల్పే వ్యక్తిగతో ||
భేద. జాతిగతశ్చాభేదభి నైకస్య ద్వైత్వకలా. జాతివ్యక్తిత్యేకమేవస్వస్తితిచేత్తహ్యేక ||
కారభేదాదవిరోధః పరిత్యక్తస్యైత. ఏకస్మిన్శ్చవిలక్షణత్వేద్వివయకాయా విరుద్ధావిత్వక్తమ్.

ద్వితీయేను కల్పే అన్యోన్యవిలక్షణమాకారద్యయనుప్రతిపన్నచ్చ తదాశ్రయభూతంవస్త్వితి. తృతీయాభ్యుపగమేఽపి త్రయంగామన్యోన్యవై లక్షణ్యమివోపపాదితం స్యాత్, నపునరథేదః. ఆకారద్యయవిరుహమాగావిరోధం తదాశ్రయభూతే వస్తువిభిన్నాభిన్నత్వమితిచేత్, న్యస్మాద్విలక్షణం స్వాశ్రయమాకారద్యయం న్యస్మిన్ విరుద్ధధర్మద్యయసమావేశనివాహానం కథం భవేత్ ? అవిలక్షణంతు కథస్తరామ ? ఆకారద్యయతద్వతోశ్చ ద్వాభ్యుపగమే నివాహాకాస్తరావేక్షయాఽనవస్థా స్యాత్. నచ సంప్రదితవైకల్యస్య క్లిప్రతీతివత్ ససామాన్యేఽపి వస్తుస్యేకరూపా ప్రతీతిరుపజాయతే. యతథామిథమితిసవగ్ర ప్రకాశప్రకారిణయైవ సవా ప్రతీతిః. గతప్రకారాంతోఽపి, ప్రకాయాంతో వ్యక్తిని నైకాకారా ప్రతీతిః. అతపవ జీవస్యాపిబ్రహ్మణోభిన్నాభిన్నత్వం నసంభవతి. తస్మాదథేదస్యానన్యథాసిద్ధకాశ్రయమలత్వాదనాద్యవిద్యామూలపవతేదప్రత్యయః.

నన్యేవం బ్రహ్మణపవాజ్ఞత్వం తస్మాత్తచ్చ జన్మజరామరణాయో దోషః ప్రాచుఃస్యః. తతశ్చ యస్సభజ్జన్మనాదిత్ ఏవమిత్యుపపాతపాపా ఇత్యాదినికాస్తాని బాధ్యేరగ. నైవమ, అజ్ఞానాదిదోషాగామపరమాభావాత్. భవతస్తు ఉపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తం వస్తుస్తరమనభ్యుపగచ్ఛతో బ్రహ్మణ్యోపాధిసంసర్గాస్తత్కృతాశ్చ జీవత్వాజ్ఞత్వాదయో దోషః పరమాభాతపవ భవేయః. నహి బ్రహ్మణి నిరవయవే అచ్చేద్యే సమృద్ధ్యమానాఉపాధయస్తద్భిత్వాభిత్వావా సమృద్ధ్యస్తే, అపియ బ్రహ్మస్వరూపే సంయుజ్య తస్మిన్నేవ స్వకాయాణి కువన్తి. యదిమస్మిన్-ఉపాధ్యుపాధిత్వం బ్రహ్మణివ. సచాణుపరిమాణం. అణుత్వచ్చ అవచ్చేదకస్యమనసోఽణుత్వాత్. సచావచ్చేదోఽనాదిః. ఏవముపాధ్యుపాధిత్వేఽపి సమృద్ధ్యమానా దోషః అనుపాధిత్వేపరేబ్రహ్మణి నసమృద్ధ్యస్త-ఇతి. అయంప్రప్తవ్యః-ముపాధినా ఛిన్నోబ్రహ్మణ్యోఽణుమాపోజీవః ? ఉత అద్భిచ్ఛేదవాణుమాపోపాధిసంయుక్తోబ్రహ్మప్రదేశవిశేషః ? ఉతఉపాధిసంయుక్తంబ్రహ్మస్వరూపమ్ ? అథ ఉపాధిసంయుక్తంచేతనా స్తరమ్ ? అథ ఉపాధిరేవ-ఇతి. అచ్చేద్యత్వాద్భిత్వాణా ప్రథమఃకల్పో నకల్పతే, అదిమత్త్వచ్చ జీవస్య స్యాత్. ఏకస్యసతోద్వేదికరణుపాధిత్వేదనమ్. ద్వితీయేతుకల్పేబ్రహ్మణపవ ప్రదేశవిశేష ఉపాధిసమ్మన్ధాత్ ఉపాధికాస్సదోషఃస్తస్యైవ స్యః. ఉపాధౌ గచ్ఛతి ఉపాధినా న్యసంయుక్తబ్రహ్మప్రదేశకాకమాణాయోగాదనుక్షణముపాధిసంయుక్తబ్రహ్మప్రదేశభేదాత్ యక్షణే బద్ధమాక్షేచ స్యాత్తామ, అకమాక్షేచ అద్భిచ్ఛేత్వాత్కృత్స్నస్యబ్రహ్మణ అకమాణంస్యాత్. నిరంతర్యవ్యాపినఅకమాణం నసమ్భవతీతిచేత్ తదన్యూపాధిరేవగచ్ఛతీతి పూర్వోక్తపవదోషస్స్యాత్. అద్భిచ్ఛేదబ్రహ్మప్రదేశేషు సర్వోపాధిసంసర్గా సర్వేషాశ్చజీవానాం బ్రహ్మణపవప్రదేశత్వేన ఏకత్వేనప్రతిస్థానం స్యాత్. ప్రదేశభేదాదప్రతిస్థానేన ఏకస్యాపి స్వాపాధౌ గచ్ఛతి ప్రతిస్థానం వస్యాత్. తృతీయేతుకల్పే బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ ఉపాధిసమ్మన్దేన జీవత్వాపాతాత్ తదనిరిక్తనుపాధిబ్రహ్మసిద్ధిస్స్యాత్. సదోషుచదోషాశ్చేకపవజీవస్స్యాత్. తురీయేతుకల్పే బ్రహ్మణోఽన్యపవజీవఇతి జీవభేదస్యాపాధికత్వం పునశ్చక్తంస్యాత్. చరమే చావాకపక్షపవ పరిగృహీతస్స్యాత్. తస్మాదథేదకాశ్రయబలేన కృత్స్నస్యభేదస్య అవిద్యామూలత్వమనభ్యుపగమ్యత్వమ్. ఉత్పన్నత్వనిష్పత్తిప్రయోజనపరత

౧ బృ. ఉ. ౨.౪-౬ ౬ బృ. ఉ. ౧-౪-౧౫

౨ శ్రీ. ఉ. ౨-౧

౪. బృ. ఉ. ౨-౧-౫

౫. బృ. ఉ. ౨-౧

శ్రీ భాష్యమ్ - సమన్వయము ౪ క ౧౫ మ్ 4

యైవ శాస్త్రస్య ప్రామాణ్యేఽపి భ్యాసవిధిశేషరయో వేదాస్తవాక్యానాం బ్రహ్మస్వరూపే ప్రామాణ్యమునుపన్నమితి.

తదప్యయత్నమ్. భ్యాసవిధిశేషశ్చేఽపి వేదాస్తవాక్యానాం విధిశాసత్యత్వే ప్రామాణ్యాయోగాత్. ఏవమత్సంభవతి - బ్రహ్మస్వరూపసోచరాణి వాక్యాని కిం భ్యాసవిధిశాసితవాక్యతానూపన్నాని బ్రహ్మస్వరూపే ప్రామాణ్యంప్రతిపద్యంతే, ఉచితవ్యతన్త్రాత్మకా? ఏకవాక్యత్వే భ్యాసవిధిపరత్వేన బ్రహ్మస్వరూపేతాత్పర్యంవాసమస్యమనభిన్నవాక్యత్వే ప్రవృత్తినిష్ఠత్వప్రయోజనవిరహోజనబోధకత్వమేవ. సచవాచ్యమ్ - భ్యాసం వాచ్యమితి సమాధిః. తచ్చ సత్యవైదికనిరూపణయమితి భ్యాసవిధేః స్మృతికావ్యవిశేషా తాత్పర్యాదుః. ౧. ఇదంసంకం యదయమాత్మ.

* బ్రహ్మగవానామభ్యుత్థిత్యంత్యాయమనన్త్రబ్రహ్మే త్యాదిని స్వరూపతద్విశేషానీని సమపణయన్తి. తేనైకవాక్యతానూపన్నాని అభిసద్యావే ప్రమాణమితి భ్యాసవిధేః స్మృతికావ్యవిశేషామేవ. త్వేఽపి కుమనో(వాసు) బ్రహ్మే త్యాదిన్యస్తే విధివదనత్వేనాభ్యుత్థానవిశేషేణ భ్యాసవిప్రకల్ప్యమనన్త్రేభ్యోనత్యత్యానపేక్షణాత్. అతోవేదాస్తవాక్యానాం ప్రవృత్తినిష్ఠత్వప్రయోజనవిధురత్వాత్ భ్యాసవిధిశేషశ్చేఽపి భ్యోయవిశేషస్వరూపసంకంజనమాప్రపయకవసాగాత్ స్వీతత్వేఽపి శాలాతురాదురసచ్ఛవవాక్యవత్ జ్ఞానమాత్రేణైవపురుషార్థకవయకస్తతాసిద్ధ్యేషానిష్ఠమనన్త్రతాగోచరత్వాభావాద్భిప్రకల్పాత్ప్రప్రమాణకత్వం సమన్వయతీతిప్రాప్తమ్.

శిర్షస్తోత్ర - తత్ర ప్రతిపద్యతే - తత్ప్రసవస్వయూదితి. సమన్వయస్వస్యగిస్వయః - పురుషార్థకతయా అస్వయంత్యభిసం. పురుషపురుషార్థకభూతస్యోపపత్తికాశయానన్తస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽభిధేయతయాఽస్వయూత్. తత్ - శాస్త్రప్రమాణకత్వం సిద్ధ్యత్వేవేత్యభిసం. నిరస్తవిధిలగోపవీరతికయానన్తస్వరూపతయా పరమప్రాప్యం బ్రహ్మ బోధయక వేదాస్తవాక్యగణః, ప్రవృత్తినిష్ఠత్వపరతావిరహోచ్చప్రయోజనవయకవసాగాని బ్రహ్మణో రాజకులవాసినః పురుషస్య కోటియకసురాననుప్రవేశేన ప్రయోజనసూక్ష్మతాం బ్రూతే. ఏతదుత్సంభవతి - అనాటికమకూపావిద్యావేష్టసతిగోహితపరావరతత్వయాభాత్స్వస్వస్వరూపావబోధానాం దేవాసురగన్ధవకసిద్ధవిద్యాధరకిన్నరకింపురుషయక్షరాక్షసవిశాచమనుజుశుకకువిసరీసృపవృక్షగుల్మలతాదూవాణ్దీనాంస్త్రీపున్నపుంసకభేదభిన్నానాం తత్రజ్ఞానాంవ్యవస్థితగారకపోషకభోగ్యవిశేషాణాంముక్తానాం స్వస్వరూపవిశేషేషానుభవనమ్యవే స్వరూపగుణవిభవచేష్టిత్వైవపథితాశయానన్తజనం పురం బ్రహ్మస్తీని బోధయదేవ వాక్యం ప్రయోజనవయకవసాయ. ప్రవృత్తినిష్ఠత్వనిష్ఠత్వంతు యావత్పురుషార్థకస్వయబోధంనప్రయోజనవయకవసాయ. ఏవంభూతం పురంబ్రహ్మ కథంప్రాప్యత ఇత్యపేక్షాయాం * బ్రహ్మవిదాహ్నాతమరమ్ * ఆత్మానమేవ లోకముపాసీతేతివేదనాదిశబ్దైరుపాసనం బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయతయా విధీయతే. యథా స్వవేష్మని నిధిరస్తీతి వాక్యేన నిధిసద్భావం జ్ఞాత్వా తృప్తిస్సక్ వశ్చ తదుపాదానేచప్రయతే; యథాన కశ్చిద్రాజకుమారో బాలక్రీడానక్తో నలేస్త్రభవనాన్నిష్కాన్తై మాగాఽద్భిష్టో నన్త్యతి రాజా విజ్ఞానిస్వయంచాజ్ఞాతపితృకః కేసవిద్ద్విగజపయేకణ పథికతోఽధిగత వేదశాస్త్రప్రబోధశవనకాశ్వవకల్యాణగుణాకర సింహవితాతేనవకలోకాధిపతిగామియాకాదాయకవాత్సల్యసౌశీల్యశౌయకవీయకపరాక్రమూడ

గుణమృన్నస్వామేవ నష్టంపుత్రం దిద్మతుః పురవరే తిష్ఠతి తేనదిదధియు క్తతమేన ప్రయత్నం
వాక్యం శృంగారితే, తదానీమేవ అహం తావత్తేవతఃపుత్రః, మద్వితాచ సవనంపత్సమ్మద్య
ఇతి నిరతిశయహమాసమన్వితోభవతి; రాజాచ స్వపుత్రం తేవ న్తమహోగమలిమనోహరదళానం
విదితసకలవేద్యం శ్రుత్వా అవాత్సమస్తపురుషాఃభవతి, పశ్చాత్తనువాదానేచప్రయతతే,
పశ్చాత్తాపుభా సంగచ్ఛేతే చతి.

యత్పునః పరినిష్పన్నవస్తుగోచరస్య వాక్యస్య తజ్జ్ఞానమాశ్రేణాది పురుషాథాపయగా
వసానాత్ బాలాచురాద్యుపచ్ఛన్నవవాక్యవన్నాథాసద్భావే ప్రామాణ్యమితి, తదసత్; అథాస
ద్భావాభావే నిశ్చితే జ్ఞాతోఽప్యథాః పురుషాథాపయ సభవతి. బాలాచురాదీనామప్యథాస
ద్భావప్రాప్త్యా హమాద్యుత్పత్తిః; తేహమేవ తస్మిన్నేవ జ్ఞానే విద్యమానే యద్యథాభావనిశ్చ
యోజాయేత, తతస్తదానీమేవ హమాదయో నివ శోరగా. హిపనివదేవ్యుపి వాక్యేషు బ్రహ్మ
స్తిత్వతాత్పర్యాభావనిశ్చయే బ్రహ్మజ్ఞానే సత్యం పురుషాథాపయవసానం సస్యాత్. అతః
*యతోవాఞ్మనానిభూతానిజాయంత ఇత్యాదివాక్యం నిఖలజగదేకతారణం నిరస్తనిఖలదోషగన్ధం
సావజ్జ్యసత్యసంకల్పత్యాద్యనంతకల్యాణగుణాకరమనవధికారికయానందం బ్రహ్మాస్తీతి బోధ
యతితి సిద్ధమ్. ౪. ఇతి సమన్వయాధికరణమ్ 4.

ఇతి చతుర్ముఖీ

అథ సమన్వయాధికరణమ్ ౪. ఇతి

౪ * చతుర్ముఖీ. ౧-౧-౧.

* యతోవాఞ్మనానిభూతానిజాయంత ఇత్యాదివాక్యప్రతిపాద్యం సవజ్జ్యయవశాత్ సమ
స్తహియప్రత్యక్షకల్యాణగుణైకతానంబ్రహ్మ జ్ఞానమిత్యక్తమ్. ఇదానీం జగత్తారణవాది
వాక్యానామానుమానికప్రధాన్యాదిప్రతిపాదనానహతోచ్యతే — చతుర్ముఖీ బ్రహ్మైవాదినా,
ఇదమామ్నాయతే ఛాన్దోగ్యోనదేవసోమ్యేదమగ్రానీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షతలబహుస్యాం
ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజతేత్యాది. తత్రసద్దేహః ౩౧ సచ్చబ్రహ్మచ్యం జగత్తారణమోక్త
మానుమానికంప్రధానమ్, తతత్తత్తలక్షణంబ్రహ్మేతి. ౩౧ప్రాప్తమ్! ప్రధానమితి. మతః ౩౨నదేవ
సోమ్యేదమగ్రానీదేకమేవేతి ఇదంబ్రహ్మచ్యస్యచేతనభోగ్యభూతస్యసర్వరజస్తమామయస్య వియ
దాదినానాచూషణి తారావస్థస్య వస్తునః తారణావస్థాం వదతి. తారణభూతద్రవ్యస్య అవస్థాస్తరా
పత్తిరేవహి తాయాతా. అతో యద్భవ్యం యత్స్వభావశ్చ తాయావస్థం తత్స్వభావంతదేవ
ద్రవ్యం తారణావస్థమ్, సత్త్వాదిమయశ్చ తాయామితి గుణసామ్యావస్థంప్రధానమేవహి తారణమ్,
తదేవోషసంహృతసకలవిశేషం సన్మాత్రమితి * సదేవసోమ్యేదమగ్రానీదేకమేవాద్వితీయమిత్య
భీధీయతే. తతవీవచ తాయా తారణయోరసన్యత్వమ్, తథాశ్చ త్యేవవీకవిజ్ఞానేనసవజ్జ్యప్రతిష్ఠా
పమత్తి; అన్యథా *యథాసోమ్యేతేనమృత్పిణ్డేనేత్యాదిమృత్పిణ్డతత్తాయాదృష్టాస్తదాస్థాన్తిక
యోదైకాయామ్యంచేతిజగత్తారణవాదివాక్యేనమహావిగాహకదేవోక్తంప్రధానమేవప్రతిపాద్యతే.
ప్రతిష్ఠాదృష్టాస్తమాపేణానుమానదేవమేవచేదంవాక్యమితి సచ్చబ్రహ్మచ్యమానుమానికమేవ.

పాద. ౧]
శ ము. ౦. బ ౧-౧-౬

గం రామకృష్ణమూర్తి-౬

8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043

[illegible]

అథ స్వాత్ - సచేతనగతం ముఖ్యమితానుషాసోన్యతే, అపితం ప్రధానగతం గౌణ
మితానుషాసమ్ - * తి త్తేజవత్త * తా అపవత్త న్నేతి గౌణేషానుషాసాచ్యూతాత్, భవతిచాచేతనేన్యసి
చేతనధమోహచారః, యథా * పృష్ఠేప్రతీయాశ్శాలయః, * వపే.శాణబీజం ప్రతిసంజ్ఞాపాపే.శాటి,
అతో గౌణమితానుషాసితీమామానజ్జ్ఞాననుభావ్య పరిహరతి—

6 * గాంధీజీ స్మృత్యుత్పాత్, ౧-౧-౬.

యదుక్తం గౌడేక్షణసాహచర్యాత్ సతోఽపీక్షణవ్యవదేశస్సగణవియతఃసాహచర్య
సాభిప్రాయో గౌణ్యతే, తన్న, * ¹¹ ఐతిదాత్మ్యమిదంసవకంతత్సత్వంసతత్వేతిసచ్చబ్రహ్మప్రతిపాదితస్య
అత్మశబ్దేన వ్యవదేశాత్, ఏతదుక్తంభవతి-¹² * ఐతిదాత్మ్యమిదంసవకంసతత్వేతి చేతివాచేతస
ప్రపञ్చోద్దేశేన సతతత్వోపదేశోఽయం నాచేతనే ప్రధానే సజ్జచ్ఛత్యతే, అతస్తేజోబిన్నానా
మపి పరమాత్మైవాత్మేతి తేజఃప్రభృతయోఽపి శబ్దాః పరమాత్మసవప వాచకాః, తథాహి—
¹³ * సూన్తామామిమాన్స్త్రిప్రాదేవతా అనేనతేనేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామయాపే వ్యాకరవాణీతి పర
మాత్మానుప్రవేశాదేన తేజఃప్రభృతీనాం వస్తుత్వం తత్తన్నామభాక్త్వంచేతి * ¹⁴ తేజోఽతేజ
* తాతపవత్, స్తేత్యపిముఖ్యేన ఈక్షణవ్యవదేశే, అతస్సాహచర్యాదపి * తదైక్షణేత్యత్ర గౌణ
త్వాశక్తి దూరోత్సాహితేతి సూత్రాభిప్రాయః.

ఇతశ్చసప్రధానం సచ్చబ్రహ్మోపాద్యమ్—

2 " 2-14-1
 4 " 78-14-1
 5 " 2-14-1
 6 " 78-14-1

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా సు ఐ గ్ర థ మా లా : [అధ్యాయం]

7 * తన్మిష్యమ్య మోక్షోపదేశాత్ : ౧-౧-౭.

ముముక్షుశ్చేతనోః * తత్త్వమసి సదాత్మకత్వానుసంధానముపదిశ్య తన్మి
 ష్యమ్య * తస్య తావదేవ చిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథ సమ్ప్రేక్ష్య ఇతి శరీరపాగమాత్రా
 రాయోబ్రహ్మగుప్తైలక్షణో మోక్షో యద్యుపదిశ్యతి. యదిచ ప్రధానమచేతనస్య కారణముపదిశ్యతే,
 తదా తదాత్మకత్వానుసంధానస్య మోక్షసాధనత్వోపదేశో నోపపద్యతే. ఇ యథాగ్రతుర స్థి
 లోగీవుయపోభవతి, తథేతః ప్రేత్యభవతి తన్మిష్యస్యాచేతనసమ్ప్రేక్ష్య రేవ స్యాత్, నచ మాతా
 విత్సహస్రేభ్యోఽపి వత్సలతరం కాత్త్రమేవవిధకాపత్రయాభివతి హేతుభూతామచిత్సమ్ప్రేక్ష్య
 ముపదిశతి. ప్రధానకారణవాదినోఽపిహ ప్రధాననిష్యమోక్షం నాభ్యుపగచ్ఛన్తి. ౭.

ఇతి శ్చ వప్రధానమ్—

8 * హేయత్వావచనాద్య. ౧-౧-౮.

యది ప్రధానమేవ కారణం సచ్చక్షాభిహితంభవేత్, తదా ముముక్షుశ్చేతనో
 స్తదాత్మకత్వం మోక్షవిరోధిత్యాద్యేష్యత్వేనోపదేశ్యం స్యాత్. సచేతత్క్రియతే, ప్రత్యు
 తపాదేయత్వేనోపదేశ్యమసి * తత్త్వమసి * తస్య తావదేవచిరమిచ్ఛ్యుపదిశ్యతే.

ఇతి శ్చ వప్రధానమ్—

9 * ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్. ౧-౧-౯.

ప్రధానకారణత్వే ప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చభవతి. వాక్యోపక్రమేహ్యేకవిజ్ఞానేన నవవిజ్ఞాన
 ప్రతిజ్ఞానమ్. తచ్చ కాయకారణయోరసస్య త్వేన కారణభూతసద్విజ్ఞానాత్ తత్కాయకారణతచే
 నాచేతనప్రపంచస్య జ్ఞాతతయేనోపపాదయియమ్. తత్తు ప్రధానకారణత్వే చేతనవగగన్యప్రధాన
 కాయకత్వాభావాత్ ప్రధానవిజ్ఞానేన చేతనవగగన్యవిజ్ఞానానీ ధేవిరుద్ధ్యతే. ౯.

ఇతి శ్చ వప్రధానమ్—

10 * స్వాధ్యాయాత్. ౧-౧-౧౦.

తదేవ సచ్చక్షావచ్యం బ్రహ్మకాహ * స్వప్నాంతమే సోమ్య విజానీహీయతైతత్సు
 యమస్వపినినామ. సతాసోమ్యతదానుంహ్నోభవతి స్వమహీతోభవతి. తస్మాదేవం స్వపిత్యాచక్ష
 తే స్వం హ్యహీతోభవతి సుషుప్తంతవర సతా సంహన్తం స్వమహీతః - స్వనిద్రాప్రసంగివ్యక్త
 తే. ప్రలయశ్చ స్వకారణేలయః. నచ అచేతనం ప్రధానంచేతనస్య తేవస్యకారణంభవిష్యమహాతి.
 స్వమహీతోభవతి-అత్తానమేవతనోఽహీతోభవతీత్యథా. చిద్వస్తుశరీరకం తదాత్మభూతంబ్రవ్యైవ
 తేవకర్తృనాభిధీయతఇతి నామయామవ్యాకరణశ్రుత్యోక్తమ్. తత్తేవకర్తృభిధేయంబ్రవ్య సుషు
 కాతేఽపి ప్రలయకాలభవ నామయామపరివృత్తాభావాత్ తేవలసచ్చక్షాభిధేయిభి సతాసోమ్య
 తదానుంహ్నోభవతి స్వమహీతోభవతీత్యుచ్యతే. తథా సమానప్రకరణే నామయామపరివ
 క్తాభావేన ప్రాజ్ఞేనైవ పరివృత్తాత్ * ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమ్యగిచ్ఛతో వలవ్యాంశిచ్ఛవదేవ నాస్తరీ

ఓం శ్రీమతవనిమిశేషచిత్తాత్రబ్రహ్మవాణిః పిసూత్రకారణాభిః శ్రుతినిరస్తా వేదితవ్యః; పారమాఖిగముఖ్యేయగుణయోగి జ్ఞాన్యంబ్రహ్మేతిస్థాపనాత్ నిమిశేషవాదేహి సాక్షిత్వ మవ్యపారమాఖిగమ్. వేదాస్తవేద్యంబ్రహ్మ జ్ఞాన్యతయా ప్రతిజ్ఞాతమ్; తచ్చచేతనమితిశుక్తే నాశబ్దమిత్యాదిభిష్నుశ్చిః ప్రతిపాద్యతే. చేతనత్వంనామ చైతన్యగుణయోగః. అత ఈక్షణ గుణవిరహిణః ప్రధానతుల్యత్వమేవ. ఇచ్చ నిమిశేషప్రకాశమాత్రబ్రహ్మవాదే తస్య ప్రకాశ త్వమపి గురుపపాదమ్. ప్రకాశహీనామ స్వస్యపరస్యచ వ్యవహారయోగ్యతామాపాదయన్ వస్తు విశేషః. నిమిశేషస్య వస్తుసత్తుదుభయరూపత్వాభావాత్ ఖటాదివదచిత్త్వమేవ. తదుభయ రూపత్వాభావేపి తత్త్వమవ్యమస్తీతిచేత్తన్న; తత్త్వమవ్యం హి తత్సామఖ్యామేవ. సామ ఖ్యాగుణయోగహి నిమిశేషవాదః పరిత్యక్తస్యాత్. అథ శ్రుతిప్రమాణ్యాదయమో విశే షోఽభ్యుపగమ్యత ఇతిచేత్ హస్త తపి తతవప సవజ్ఞతా, సవశక్తిత్వం, సవేశ్వరత్వ రత్వమ్, సవశల్యాగుణగుణాకరత్వమ్, సకలహేయప్రత్యసేతత్వాదయస్సవేఽభ్యుపగస్తవ్యాః. శక్తిమత్త్వచ్చతాయా విశేషానుగుణత్వమ్, తచ్చ తాయా విశేషైకనిరూపణీయమ్. తాయా విశేషస్య నిష్ప్రమాణత్యే తదేకనిరూపణీయం శక్తిమత్త్వమపి నిష్ప్రమాణగస్యాత్. ఇచ్చ నిమిశేషవస్తువాదినో వస్తుత్వమపి నిష్ప్రమాణమ్. ప్రత్యక్షదుమానాగమస్వానుభవాస్సవి శేషగోచరాంతి పూర్వమేవోక్తమ్. తస్మాద్విచిత్రచేతనాచేతనాత్తకజగద్రూపేణ * ఏకమస్మా మితిక్షణము. పురుషోత్తమవప జ్ఞాన్యతాసీద్ధమ్. ౧౨. ఇతి ఈక్షణ్యధికరణమ్. 5.

*** అథ ఆశ్చర్యమయాధికరణమ్ 5. ***

ఏవంజ్ఞానీతస్య బ్రహ్మశ్చైతనభాగ్యభూతజడరూపమత్వరజస్తమోమయప్రధానాద్వైత వృత్తిరుక్తా, ఇదానం కమవశ్యాత్తిగుణాత్తకప్రకృతిసంసర్గానిమిత్తనానావిధానస్తదుఃఖసాగర నిమజ్జనేనాశుద్ధాచ్ఛుద్ధాచ్ఛ ప్రత్యగాత్తనోఽన్యన్నిలహేయప్రత్యసేకనిరతిశయా నన్దంబ్రహ్మేతి ప్రతిపాద్యతే—

18. * అన్యమయోఽభ్యాసాత్ ౧-౧-౧౩.

ఇతరీయాఅధీయతే* సవావపపురుషోఽన్నరసమయఇతిప్రకృత్య* తస్మాద్వాపతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్, అన్యోఽన్తరతత్త్వాఽన్యన్యమయఇతి. తత్ర సన్దేహః. కిమయమాన్యమయో బన్ధమాక్షభాగినః ప్రత్యగాత్తనోజీవశక్త్యాభిలషణీయాచన్యఃపరమాత్మా, తత సవదేతి. కింయుక్తమ్! ప్రత్యగ్భూతేతి. కుతః! * తస్యైవపవశారితత్తేత్యాన్యమయస్యశారీరత్వశ్రవణాత్ శారీరోపి శరీరసమ్బంధీతవాత్తా. సమచ జగత్తారణతయాప్రతిపాదితస్య బ్రహ్మణ్యుఖప్రతిపత్త్యభామన్న మయాదీసమక్రమ్య తదేవ జగత్తారణమాన్యమయఇత్యుపదిశతి; జగత్తారణ్యో* తదైక్షతే తీక్షణశ్రవణాత్ సవజ్ఞస్సవేశ్వరఇత్యుక్తమ్.

సత్యముక్తమ్. సతు శివాన్నాతిరిచ్యతే* అనేనతదేనాత్తనాఽనుప్రవిశ్య * తత్త్వ మనిశ్చేతతో ఇతి. తారణతయా నిమిశస్త్వ తదసామానాధికరణ్యనిదేశాత్ సామానాధి

నానందతయైవ హి అప్రసిద్ధతా. శిరఃప్రభృత్యనయవిత్వాభావాద్భ్రష్టానాం నానందమయై బ్రహ్మోచితే, బ్రహ్మణః పుచ్చ్యత్వప్రసిద్ధ్యాభావాత్ పుచ్చ్యమపి బ్రహ్మ సభవేత్. అథావిదా పరికల్పితస్యవస్తుస్యాత్పాత్రయభూతత్వాత్ బ్రహ్మణః పుచ్చ్యప్రతిష్ఠితియామమాత్రమిత్యుచ్యే. మానస్తతహి తస్మానుభావ్యానృతస్యానందమయస్యబ్రహ్మణః ద్రియశిరస్త్యాదియూహణభవిష్యత్. ఏనన్త్యానీకత్వంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేతివిత్వారాన్పడపరిచ్ఛిన్నవస్తువరవ్యాప్తత్వానుభావాత్. వృత్తిరానందమయ ఇత్యుపదిశ్యతే. తతశ్చానుష్ఠానరసానందరూపేబ్రహ్మణి * అనందమయఇతిమయః ప్రాణమయఇవ స్వాధికారోదృష్టవ్యః. తస్మాదవిన్యాపరికల్పితవివిధవిచిత్రదేవాదిభేదభిన్నస్య తేన త్వస్వాభావికం రూపమనుష్ఠానరసం మత్తైకతానమానందమయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యానందమయః ప్రత్యగాత్మా ఇతితత్త్వపక్షః.

ఏవంప్రాప్తేప్రచక్షహేః—*అనందమయోఽభ్యాసాత్, అనందమయః పరమాత్మా, కుశల అభ్యాసాత్, * సైమాఽఽనందస్య మీమాంసా భవతిత్యారభ్య * యతోవాచో నివర్తా— ఇత్యేవమస్తేన వాక్యేన శతగుణితోత్తరక్రమే నిరతిశయదశాశిరస్కృతభ్యస్యమాన అనన్త అనందమయః పరిమితమఖిలవభాగిని జవాత్మస్యసమ్భవం నిఖిలహేయప్రత్యసేకం కల్యాణైకానం సకలేతరవిలక్షణం పరమాత్మానమేవ స్వాశ్రయమావేదయతి.

యథాఽఽహ * తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్, అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽఽనందమయ ఇతి విజ్ఞానమయోహి జేవః, నబుద్ధిమాత్రం, మయత్ప్రత్యయేన వ్యతిరేకప్రతీతే. ప్రాణమయేశ్వర్యాస్వాధికారాఽఽక్రీయతే. ఇహతు తద్వతోజేవస్య సమ్భవాన్నానభావ్యం న్యాయ్యమ్. బ్రహ్మకృతప్రత్యగాత్మా జ్ఞాతేత్యభ్యధిష్టహి. ప్రాణమయాదాచ మయదభాసమ్భవోఽనమేవ వ్యుత్పత్తి. కథంతహి విజ్ఞానమయవిషయశ్లోకే * విజ్ఞానం యజ్ఞంతనుతే ఇతి శేవలవిజ్ఞానశబ్దోపాదానముపద్యతే. జ్ఞాతుగేవాత్మనస్వరూపమపి స్వప్రకాశతయా విజ్ఞానమిత్యుచ ఇతి వదోమః; జ్ఞానకనియాపణీయత్వాచ్చ జ్ఞాతుస్వరూపస్య. స్వరూపనియాపణాభిమానశ్చాధిమాముభేద ధర్మీస్వరూపమపి ప్రతిపాదయన్తి, గృహాదిశబ్దవత్. * కృత్యల్యుటోబహులమిహా కతారిల్యుడాక్రీయతే. నన్ద్యాదిత్వంవాఅశ్రిత్య * నేన్దిగ్రహీత్యాదినా కతారిల్యుః. అతఏవ * విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే, కమాగతినుతేఽపిచేతి యజ్ఞాదికర్మకార్యం విజ్ఞానస్య త్రూయతే. బ్రహ్మాత్రస్యహి నకర్మకార్యం సమ్భవతి. అచేతనేమహి చేతనోపకరణభూతేషు విజ్ఞానమయాత్ప్రానేవ్యన్నమయాదిషునచేతనధర్మాభూతంకర్మకార్యం త్రూయతే. అతఏవ చేతనమచేతనంచ సాసాధారణై నిలయనత్వానిలయనత్వాదిభిధామావిశేషైవిభాభిన్య నిదిశద్వాక్యం * విజ్ఞానచావిజ్ఞానంచేతి విజ్ఞానశబ్దేన తద్గుణంచేతనం వదతి. తథాఽన్తయామిబ్రాహ్మణే * యోవిజ్ఞాతివన్నిత్యస్య త్యాగపాశగతస్యపయామాయస్య స్థానే * యఆత్మనితివన్నితి పయామాయమధీయాన మాధ్యస్థినాః త్యాగపాశగతం విజ్ఞానశబ్దనిదిశద్వంతేవాత్తేతి స్ఫుటితువన్తి. విజ్ఞానమితిచ నవ్రంశ తిక్లం వస్తుత్వాభిప్రాయమ్. తదేవం విజ్ఞానమయాశ్చేవాదస్య స్తదన్తరః పరమాత్మా అనందమయ ఇతిత్యుచ్యతే. * విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే ఇతిశ్లోకే, జ్ఞానమాత్రమేవోపాదీయతే, నజ్ఞాతా; తథాఽ

1) పల్లె - 1-11-11
2) " " 1-11-11
3) " " 1-11-11
4) " " 1-11-11
5) " " 1-11-11
6) " " 1-11-11
7) " " 1-11-11
8) " " 1-11-11
9) " " 1-11-11
10) " " 1-11-11

పాద. 1] 100 శ్రీ భాగ్యమ్ - అనన్తమయాధికరణమ్ 6
భాగ్యం 1-11-11 100 భాగ్యం 1-11-11

1) అన్యోఽన్యకర్తృ విజ్ఞానములు ఇవి తద్వ్యాకర్తృత్వోపనివృత్తే. యథా * అన్యోఽన్యప్రణాః ||
ప్రజాయస్తేక్యుత్తరే కేచనాన్యసామానేకైః * సవాసీషుభుజోఽన్యరసమయ ఇత్యుత్త
వాన్యమాత్రం నిరీకన్తమ్, అమిత తస్యయస్తస్యకార్య, సితత్వవకం మృదివిధాయ మాత్రకార
స్వయమేవ * భేదచ్యవదేశాదిత్యపక్వరమేవ వదతి.

యథా క్తమ్ - జగత్కర్తృతరణ నిరీకన్త్య * అనేక తేవేనాత్తనాన్యప్రవిశ్య |
* తత్త్వమసీదవ పవసామానాధికరణ్యుదదేశాత్ జగత్కర్తృతరణమనతస్యరూపాన్నానిరీచ్యత్యుద |
కృత్యా తేవస్త్వేనస్వరూపం * బ్రహ్మవిద్యానోపనివృత్తితాత్త్వమసాధ్యత్వత్వేత్వేన అనన్త
మయఇత్యుపనివృత్తితాత్త్వం; తేవయ క్తమ్, సేవస్యచేతనత్వేన్యత * తత్త్వత్వతబహుస్యాప్రజ్ఞాగ్ధో
గోతి తత్త్వోఽన్యతేతి స్వసజ్జల్పరూపకావస్థవిదితాన్యత్వయోగానుపపత్తేః, శుద్ధావస్థ
స్యాది తస్య సకాశాదిగద్యాపారాసస్యవశాదగద్యాపారవశాత్ * తేనాన్యప్రజ్ఞామర్మలిక్ష్ణాత్త్వ |
తోపసాదయమ్యతే, తాదిగద్యాపార్య బ్రహ్మతో తేనాన్యరూపత్యానాన్యపగమే * అనేకతేవేనాత్తనా |
* తత్త్వమసీదవ పవసామానాధికరణ్యుదదేశాత్ కథముపవద్యతాచేత్, కథంవా, చిరన్తనిఖలనోష |
గద్యస్య సత్త్వసజ్జల్పస్య సవకాన్తస్య సవకాన్తక్రేరస పథికానియోగజ్ఞేయకల్యాణగుణగణస్య సకల
కారణభూతస్య బ్రహ్మతో వాగవిధానరూపానాధికరణ్యుదదేశాత్ నితనిమిష తానికలప్రవృత్తిభేద
స్వరూపత్వమ్? అన్యతరస్యవిజ్ఞానోపనివృత్తితాత్త్వం; కస్యగో? కింహేయసమ్మత్తస్య? కింవా
హేయప్రత్యసీకకల్యాణై కథాచ్యుతావస్థ? హేయప్రత్యసీకకల్యాణై కథావస్థ బ్రహ్మతోఽనాన్య
విద్యాశ్రయత్వేన హేయసమ్మత్తమిథ్యాప్రతిభానో విజ్ఞానరూపత్యాచేత్ విప్రలిషిద్ధమిదమభిధీయతే
— బ్రహ్మతో హేయప్రత్యసీకకల్యాణై కథావత్త్వమనాన్యవిద్యాశ్రయత్వేనాన్యమిథ్యావిషయమిథ్యా
ప్రతిభానాశ్రయత్వంచేత్, అవిద్యాశ్రయత్వం తత్త్వేయకాదుభిప్రతిభానాశ్రయత్వంచేత్ నహి హేయ
సమ్మత్తం, తత్త్వంబిద్ధ్య, తత్త్వప్రత్యసీకత్వస్య విరుద్ధమేవ, తథాపి తస్య మిథ్యాత్వాన్న విరోధఇతి
సూతోన, మిథ్యాభూతమన్యపురుషాక్షరీవ; యద్విరసనాయ సవే నేదాన్తాతరభ్యస్త్యుతి
బ్రూమే, నిరసనీయపురుషాక్షరయోగత్వే హేయప్రత్యసీకకల్యాణై కథావతయా విరుద్ధ్యతే,
కింకమేవ? * యోనాశ్రుతంశ్రుతంభవతేవ్యేకవిజ్ఞానీనసవకవిజ్ఞానంబ్రహ్మాయానదేవసోమ్యేనమగ్ర ||
అసీదిత్యాదినా నిఖలజగదేశకారణతాం * తత్త్వత్వతబహుస్యామితి సత్త్వసజ్జల్పత్వోఽన్య బ్రహ్మతో
ప్రతిపాద్యతేస్త్వేన బ్రహ్మతో * తత్త్వమసీదవ పవసామానాధికరణ్యుదదేశాత్ అనన్తమయాశ్రయజీవైక్యం ప్రతిపాది
తమ్; తదన్యభానుపపత్త్య బ్రహ్మణసావిద్యాశ్రయత్వాది పరికల్పనీయమితిచేత్, శ్రుతోపపత్త
యోఽన్యమపపన్నంవిరుద్ధ్యా సకల్పనీయమ్, అథ హేయసమ్మత్తవ సారమాణికాక, కల్యాణై కన్య
భావతాతమిథ్యాభూతా; పాన్తేనంతాపత్రతరభిహతచేతనోజ్ఞేదనముషయా ప్రవృత్తంశాస్త్రం,
తాపత్రతరభిహతరేవ తస్యచారమాణికాకీ, కల్యాణై కన్యభావస్తు ప్రైవైపరికల్పిత ఇతి బోధయత్
సమ్యగుజ్ఞేవయతి! అధైతద్దోషపరిజిహీషకయా బ్రహ్మతోనివిశేషవిద్యాశ్రయరూపాతిక్తిజీవత్వదుః
ఖత్వాదికం సత్త్వసజ్జల్పత్వకల్యాణగుణాకరత్వజగత్కర్తృతరణత్వాద్యపి విజ్ఞానభూతమితి కల్పనీయ
మితిచేత్, అహోభవతాం పాత్యాభావరూపాలోచనమతలతానికవిజ్ఞానేనసవకవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానం
ససకస్యవిజ్ఞానోపనివృత్తితాత్త్వస్యాభావాన్న సేత్స్యతి, యథైకవిజ్ఞానం పరమాణికవిషయం

తత్తవ సవకవిజ్ఞానమపి యది పరమాభావిమయం, తదంతగఃకథ్య, తదా తజ్ఞానేన సవకవిజ్ఞానమితి శక్యతేవ క్తుమ్. నహి పరమాభావశ్చ తజ్ఞానేన తదాశ్రయమపరమాభావరహితం బ్ధతంభవతి. అథోచ్యేత, ఏకవిజ్ఞానేన సవకవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయా ఆయమభావః-నివిశేష (చిన్మా) వస్తుమాత్రమేవ సక్యమ్, అన్యదసత్యమితి. నతహి యేనాశ్రుతం శ్రుతంభవత్యమతఃమతమవిజ్ఞానవిజ్ఞానమితి శ్రూయేత; యేనాశ్రుతమపి శ్రుతంభవతీతి చ్యాయాశ్చ స్యాకథా. తారణతయోపలక్షితనివిశేషవస్తుమాత్రస్యైవ సద్భావశ్చేత్సత్తిజ్ఞాతః, యథాసోమ్యైశ్చ నమృత్పిద్యేన సవకాన్మృత్యుయన్విజ్ఞాతమితి ద్భవన్తోఽపి నకుటశే. మృత్పిద్యవిజ్ఞానేనహి తద్వికారస్య జ్ఞాతతా నిదశితా. తత్రాపి వికారస్యాసత్యతాఽభిప్రేతీచేత్ మృద్వికారస్య గజ్జనుపాదివదసత్యత్వం శ్రుతూషోరసిద్ధమితి ప్రతిజ్ఞాతాభావసమ్భావనా ప్రదశానాయ యథాసోమ్యైతి ప్రసిద్ధవదుపన్యాసో నయుజ్యతే; నచ శక్త్యమస్యాదివాక్యబన్యజ్ఞానోత్పత్తేః ప్రాక వికారభాగస్య సక్యత్వామాపాదయత్ తతానుగృహీతమననుగృహీతంవా ప్రమాణముపలభామవా ఇతి. ఆయమభావః తదన్తస్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యభిత్త్యత్ర వక్యతే. తథా శుదేవసోమ్యైదమగ్రాసీదేశమేవాద్వితీయం తదైత్యతబహుస్యాం ప్రణయేయేతి తత్తేతోఽసృజత హాన్తాహమిమాన్నిస్రాదేవతా అనేన తవేనా త్తనాఽనుప్రవిశ్య నామయాచి బ్యాకరవాణి శిశుస్మూలాసోమ్యైమాస్సవాః, ప్రబాశ్చదాయతనాస్సత్సత్తిషాః, ఇతదాత్మమిదం సవకవిజ్ఞానాదినా అన్యజగత్సదాత్మకతా, సృష్టిః పూర్వాకాలే నామయాచిభాగప్రహణం, జగదుత్పత్తౌ సచ్చబ్రహ్మచ్యస్య బ్రహ్మజన్మవ్యతిరిక్తనిమిత్తాన్తరానమేషత్వం, సృష్టికాలే అహమేవానస్తస్థిరగ్రహయాచేన బహుస్యామిత్యనన్యసాధారణజ్ఞాన్వవిశేషో యథాశ్చ జ్ఞానమనన్తవిదితతత్త్వానాం విలక్షణక్రమవిశేషవిశిష్టా సృష్టిస్సమస్తేష్వచేతనేషువస్తుషుత్తకజేవానుప్రవేశేనైవానస్తనామయాచిబ్యాకరణం స్వవ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్య స్వమూలత్వం స్వాంతనత్వం స్వప్రపత్యకత్వం స్వేనైవ శేవనం స్వప్రతివత్సమిత్యాద్యనన్తవిశేషాశ్చాస్మైకసమధిగమ్యాః ప్రతిపాదితాః. తత్సమ్మర్థితయా ప్రకరణాన్తరేష్వప్యపచాతపాత్పత్వాదినిరస్తనిఖిలకోషతాసవజ్ఞతా సమేశ్వరత్వసత్యకామత్వసత్యసత్త్వత్వసవాసన్తకరణనిరణియోనన్తయోగాదయః సకలేతరప్రమాణావిమయాస్సహస్రకః ప్రతిపాదితాః. ఏవమనన్యకోచరానన్తవిశేషవిశిష్టప్రకృతబ్రహ్మపరామహితచ్చబ్రహ్మ నివిశేషవస్తుమాత్రోపదేశపరత్వమసత్తతత్వేనోన్తప్రపలితాయేత. త్వం కదాశ్చ సంసారిత్వవిశిష్టతేనవాచి. తస్మాపి నివిశేషస్వరూపాపస్థాపనపరత్వే స్వాభావః పరిత్యక్తస్సార్థ. నిర్విశేషప్రకాశస్వరూపస్యచ వస్తునో హ్యవిద్యయా తిరోధానం స్వరూపనాశప్రసక్తాదినిహాసమ్భవతీతి పూర్వామోక్షమ్. ఏవశ్చ సతి సమానాధికరణవృత్తయోస్తత్త్వమితి ద్భవయోరపి కదయోముఖ్యాభావపరిత్యాగేన లక్షణాచ సమాశ్రయణీయా.

అథోచ్యేత— సమానాధికరణవృత్తానామేకాభావప్రతిపాదనపరతయా విశేషణాగతే తాత్పర్యాసమ్మవాదేవ విశేషణవివృత్తేకాన్తమూర్తైకత్వప్రతిపాదనాన్న లక్షణాప్రసక్తః. యథాసీలముత్పలమితిపద్యయస్య విశేష్యైకత్వప్రతిపాదనపరత్వేన నీలత్వోత్పలత్వరూపవిశేషణాద్యయం వచివక్యతే. తద్విపక్షాయాంహి నీలత్వవిశిష్టాకారేణ ఉత్పలత్వవిశిష్టాకారస్యైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకశ్యతే. తత్తు నసంభవతి—నహి నైల్యవిశిష్టాకారేణ తద్వస్తు ఉత్పలపదేన విశేష్యతే,

బాధిగుణయోగన్యాయసమవాయప్రసక్త్యాత్. అహోనిలత్వోత్పలత్వోపలక్తితన స్వేకత్వమాత్రం సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాద్యతే. తథా యోగ్యం దేవదత్తత్యక్తితేన కలవిప్రకృష్టదేవిశిష్టస్య తేనైవ సూపేన సన్నిహితదేవతామానకాలవిశిష్టతయా ప్రతిపాదనానుపపత్తేరుభయదేవతా లోపలక్తితస్యమాపమానైక్యం సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాద్యతే. యద్యపి నీలమిత్యాద్యేకపద శ్రవణే ప్రతీయనానం విశేషణ సామానాధికరణ్యవేలాదుం విరోధాన్న ప్రతిపాద్యతే ; తథాపి వాచ్యేభేద ప్రధానాంతస్య ప్రతిపాదనాన్నలక్షణా. అపిచ విశేషణాంతస్య అవివత్వా మాత్రమ్. సవకత్ర సామానాధికరణ్యస్య ఏషసేవ స్వభావభేద సకశ్చిద్దోషభేద.

తదిదమసారమ్—ఏవే ప్యేవవాక్యేషు పదానాం పుష్పత్వత్తిస్థిద్ధాధికాగుంసగకవిశేషమా త్రం ప్రత్యాయ్యమ్. తత్తదమానాధికరణన్యత్తానామపి నిలకపదానాం నైల్యాదివిశిష్టపవాధోక పుష్పత్వత్తిస్థిద్ధః పదాంతరాధికాసంస్కృత్యైభిక్షీయతే. యథా నీలముత్పలమానదేవత్యైకే నీలిమాది విశిష్టమేవాసీయతే. యథాచ, విష్ణోటవ్యాం వదముదితో మాతృజ్ఞానస్తిష్ఠతేత పదద్వయాన గతవిశేషణవిశిష్టపాథకాః ప్రతీయతే ; ఏవం వేదాంతవాక్యేషుపి సమానాధికరణవిదేశకేషు తత్తద్విశేషణవిశిష్టమేవ బ్రహ్మ ప్రతిపత్తివ్యమ్. సచ విశేషణవివత్వామామితరవిశిష్టాకారంన న్తు అన్యేచ విశేష్టద్యుః ; అపిచ సవైవిశేషణైస్సర్వరూపమేవ విశేష్యమ్. తథాపి శిభిన్న ప్రవృత్తినిమిత్తాంతాబ్ధానామేకస్త్విన్నభేదవృత్తిస్సామానాధికరణ్యమితి. అన్యదేవ సవృత్త్యా వా పదాంతప్రతిపాద్యాదాకారాదాకారాంతరయంతరయా తస్యైవ వస్తునపదాంతప్రతిపా ద్యత్వం సామానాధికరణ్యకాయకమ్. యథా దేవదత్తశ్శ్వామోయవాలోహితాత్మోఽదినోఽ క్షపహోఽనవద్యభి. యత్రత్వేకస్త్విన్దుస్తుని సమన్వయాద్యోగ్యం విశేషణద్వయం సమానాధి కరణపదవిదేశ్యం, తత్రాన్యవృత్తరత్నదమముఖ్యవృత్తమాశ్రీయతే, పద్వయమ్. యథా గోవాక సీక ఇతి. విరోధ్యలాదిషుచ విశేషణద్వయాన్వయావిరోధాదేకమేవోభయవిశిష్టం ప్రతిపాద్యతే.

అథనుమే.—ఏకవిశేషణప్రతిసమ్బద్ధిత్యేన నిరూప్యమాణం విశేషణాంతప్రతిసమ్బ ద్ధిత్యాదిలక్షణమితి ఘటపటయోగివ ఏకవిభక్తివిదేశకేఽపైక్యకప్రతిపాదనాసమ్మవాత్ సమా నాధికరణశబ్దస్య సవిశిష్టప్రతిపాదనపరత్వమ్, అపిచ విశేషణముఖ్యేన స్వరూపముపస్థాప్య తదైక్య ప్రతిపాదనపరత్వమేవేతిన్యదేవదేవమ్, యది విశేషణద్వయప్రతిసమ్బద్ధిత్యమాత్రమేవైక్యం నిరు ధ్యాత్. నచైతదస్తి ; ఏకస్మిన్ధర్మకాబ్యుపసంహతకామయోగ్యధర్మకద్వయవిశేష్టత్వమేవ స్యా కత్వం నిరుణధి. అయోగ్యతాన ప్రమాణాంతరసిద్ధాఘటత్వపటత్వయోః. నీలముత్పలమిత్యా దిషుచ దణ్డత్వకుణ్డలిత్వనత్ రూపవత్త్వరసవత్త్వగతవత్త్వాదివచ్చ విరోధో నోపలభ్యతే. స కేవలమవిరోధవ; ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేన ఏకాధికనిష్ఠత్వరూపం సామానాధికరణ్యముపపాద యత్యేన ధర్మకద్వయవిశిష్టతామ్. అన్యథాన్వరూపమంత్రైక్యే అనేకపదప్రవృత్తే నిమిత్తాభావా త్సామానాధికరణ్యమేవ వస్యాత్. విశేషణాం స్వసమ్బద్ధానాదగేణ వస్తుస్వరూపోపలక్షణ పరత్వేనైవ ఏకేనైవ వస్తూపలక్తితమిత్వపలక్షణస్వరూపవధికాకమేవ. ఉపలక్షణాంతరోపలక్ష్యకార భేదాభ్యుపగమే తేనాకారేణ సవిశేషత్వప్రసక్తః. సోఽయం దేవదత్తత్యక్త్రాపి లక్షణాగన్తో సవి ద్యతే, విరోధాగవాత్, దేశాంతరసంబద్ధితయా అతీతస్య సన్నిహితదేవసంబద్ధితయా సలికమా

౧ యజు ౬-౧-౬
 ౨ ధృ.వి.శుశ్ర. ౨-౧-౧౨
 ౩ ధృ.వి.శుశ్ర. ౨-౧-౧౨

౪ యజు ౩-౧-౨

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా

[అధ్యాయం ౧

సర్వావిరోధాత్, అతిసవహి సోమం సుప్రత్యభిజ్ఞయా తాలద్యయసమ్మన్ధివోనస్తూ చక్రముప
 పాద్యతే నస్తూస్సరత్వవారిభిః, అవ్యథా ప్రతీతివోధేనతి సవేమాం మణికత్వమేచ స్యాత్, దేశ
 ద్యయసమ్మన్ధివోధస్తూ తాలథదేశ పరిహియతే.

యశస్సమానాధికరణపదానామనేకవిశేషణవిశిష్టైకాధికవాచిత్యమ్, అతిసవహి * అరు
 చయైకహాయన్యోన్యైశ్చాన్యో సోమంక్రీణాతీత్యాదుభ్యాదివిశిష్టైకహాయన్యా క్రయస్సాధ్యతయా విశ్
 యతే, తుక్తుమ్ * అథైకాకత్వేద్రవ్యగుణయోరైకకమ్యాన్నియమస్సాచితి, నిత్యేన
 పూనకపత్, మన్యతే—యద్యద్యదుణయేతిపదమాకృతేతివ గుణస్యాతీద్రవ్యప్రకారవైకవ్యభావ
 త్యాద్ద్రవ్యపయకత్వమేవారుణిమాసమభిదధాతి, తథాఽపి ఏకహాయన్యోన్యయనియమోఽరుణ
 మ్నా సనమ్మపతి; ఏకహాయన్యాక్రీణాతి, తచ్చఅరుణయేత్యధికద్యయవిభానాగమ్భనాత్, తి
 త్సాదుణయేతివాక్యభిత్వ ప్రకరణవిహితసవహిద్రవ్యపయకత్వమేవారుణిమాసమవిశేషణాభిద
 ధాతి, అరుణయేతి స్త్రీలింగవిశేషప్రకరణవిహితసవహిదైకద్రవ్యాణాం ప్రదేశకాధికా, తస్మాదేక
 హాయన్యోన్యయనియమోఽరుణిమ్నా సన్యాచితి, అత్రాభిధీయతే—* అథైకాకత్వే ద్రవ్యగుణయో
 రైకకమ్యాన్నియమస్సాచితి * అరుణయైకహాయన్యో అరుణ్యవిశిష్టద్రవ్యైకహాయసీద్రవ్యవాచి
 పదయోస్సామానాధికరణ్యేన అథైకాకత్వే సిద్ధేనన్యోన్యహాయసీద్రవ్యాదుగుణయోరరుణయేతిప
 దేనైవ విశేషణవిశేష్యభావేన సమ్మన్ధితయాఽభిహితయోః క్రయాన్యైకకమ్యాన్యయానిరో
 ధాదరుణిమ్నః క్రయసాధనభూవైకహాయన్యోన్యయనియమస్సాచిత్, యద్యేకహాయన్యాక్రయ
 సమ్మన్ధవదరుణిమాసమ్మన్ధోఽపి వాక్యోవసేయస్సాచిత్, తదా వాక్యస్యాధికద్యయవిభావం స్యాత్,
 నైతత్తదస్తి, అరుణయేతిపదేనైవారుణిమావిశిష్టద్రవ్యమభిహితమ్, ఏకహాయసీపదసామానాధికర
 ణ్యేన తస్యఏకహాయసీత్వమాత్రమవగమ్యతే, చగుణసమ్మన్ధః, విశిష్టద్రవ్యైకమేనహి సామా
 నాధికరణ్యస్యాధికా, *భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాం తద్భావామేకస్మిన్నథేవప్రతిస్సామానాధికరణ్య
 మితిహి సామానాధికరణ్యలక్షణమ్.

అతిసవహి రక్తః పటోభవతీత్యాదిప్వైకాధికాదేకవాక్యత్వమ్; పటస్య భవనక్ర
 యాసమ్మన్ధేహి వాక్యవ్యాపారః, రాగసమ్మన్ధస్తు రక్తపదేనైవాభిహితః, రాగసమ్మన్ధిద్రవ్యం
 పటఇత్యేతావన్మాత్రం సామానాధికరణ్యావసేయమ్, ఏవమేకేన గుణేన ద్వాభ్యాం బహుభి
 వాః తేనతేనపదేన సమస్తేన వ్యస్తేనవా విశిష్టముపస్థాప్య సామానాధికరణ్యేన సవహిశేషణ
 విశిష్టోఽథా ఏకఇతి జ్ఞాపయిత్వా తస్య క్రియాసంబన్ధాభిధానమవిరుద్ధమ్, దేవదత్తశ్చామాయవా
 లోపిలాక్షో దణ్డీ కుణ్డవీ తిష్ఠతి, శుక్లేనవాససాయననికాం సమ్పాదయేత్, నీలముత్పలనూనయ,
 నీలోత్పలనూనయ, గామానయ శుక్లాం శోభనాతీమ్, * అగ్నయేపథిక్యతే పురోహితమస్తా
 కపాలంసవహితి ఇతి, ఏవమ్ * అరుణయైకహాయన్యా విశిష్టాన్యో సోమంక్రీణాతిఇతి, ఏతదుక్తం
 భవతి—యథాకాప్యేస్తాల్పామోదనంపచేత్ ఇత్యనేకకారకవిశిష్టైకా క్రియా యుగపత్ప్రతీయతే,
 తథా సమానాధికరణపదసక్ష్మాతాభిహితమేకైకం కారకం తత్తత్కారకప్రతిపత్తివేలాయామేవ

1) 81. 82. 83
 2) 84. 85. 86-2
 3) 87. 88. 89
 పాద. 1]

అనేకవిశేషణవిశిష్టం యుగపత్నీతిపన్నంక్రియామూలవ్యతీతి సకశ్చిద్విరోధః—భూతిరైశ్వర్యమ్—
 కాష్ఠేస్థమపరిమాణేభాగ్ధే పాయసంకాశ్యోదనం సమవకాపాచకపచేదిత్యాదిషు—ఇతి.

యత్తాపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థగుణభిజ్ఞ కేవలగుణాభిధానం అగుణవేదితదేవ కేవల
 గుణస్యైవాభిధానమితి, తన్నోపపద్యతే, లోక వేదయాద్రవ్యవాచివనమానాధికరణస్య గుణ
 వాచియ క్షచిదపి కేవలగుణాభిధానాచకానాత్. ఉపాత్తద్రవ్యకవాక్యస్థం గుణపదం కేవలగుణాభి
 ధానూత్వస్యసంగతమ్; పటశ్చక్ల ఇత్యాదిమూపాత్తద్రవ్యక[త్వే]పిగుణవిశిష్టస్యైవాభిధానాత్.
 పటస్య శుక్లత్వత్ర శౌక్ల్యవిశిష్టపటావలిఖ త్తిరసమావధి క్షిణిదేశకృతా. సప్తసరుపాత్త
 ద్రవ్యకత్వకృతా. తత్రైవ పటస్యశుక్లభాగఇత్యాదిషు సమావధి క్షిణిదేశ శౌక్ల్యవిశిష్ట
 ద్రవ్యం ప్రతీయతే. యత్సవక్రయస్య ఏకహయస్యపరుద్ధతయా అరుణేన్న క్రయాన్వయో స
 సమ్భవతీతి, తదపి విరోధిగుణరహితద్రవ్యవాచివనమానాధికరణగుణపదస్య తదాశ్రయగుణాభి
 ధానేన క్రియాపదాన్వయావిరోధాదసత్తతమ్. రాధాస్తేవ ఉక్తవ్యామో అరుణేన్న శ్యాదే
 ద్రవ్యాన్వయే సిద్ధే ద్రవ్యగుణయో క్రయసాధనత్వానుపపత్త్యా అథాకత్పరస్పరాన్వయస్యైవ
 తీత్యవ్యసద్భవమ్. అతోయథోక్త ఏవాథకా. తస్మిన్ తత్త్వసుప్త్యాదిపామానాధికరణ్యే పద
 ద్వయాభిహితవిశేషణపరిత్యాగేనైవ ఏక్యప్రతిపాదనం సణానీయమ్. తత్తు అనాద్యవిద్యోపహి
 తావధికరణభాగివశ్చుద్ధ్యశుద్ధ్యభయావస్థాచ్చేతనాదథాకత్పరభూతమశేషహింయప్రత్యేకీకా
 నవధికకల్యాణైకతానం పరమాత్మానమసభ్యుపగచ్ఛతో ససమ్భవతి; అభ్యుపగచ్ఛతోపి సమా
 నాధికరణపదానాం యథావస్థితవిశేషణవిశిష్టైక్యప్రతిపాదనపరత్వాశ్రయణే త్వమ్పదప్రతిపన్న
 సకలదోషభాగిత్వం పరస్య ప్రసక్త్యేతేతిచేత్, నైతదేవమ్; త్వమ్పదేనాపి జీవాన్తయోకామిణః
 పరస్యైవాభిధానాత్.

ఏతదుక్తంభవతి-సచ్చబ్దాభిహితం నిరస్తవిభిలకోమగర్భం సత్యసద్బుద్ధ్యుమిత్రాసవధి
 కాత్రితయాసజ్జేయకల్యాణగుణగణం సమస్తకారణభూతం పరంబ్రహ్మ బహుస్యామితి సద్బుద్ధ్య
 తేనోబన్నప్రముఖంకృత్సంజగత్ సృష్ట్యా తస్మిన్ దేవాదివిచిత్రసంస్థానసంస్థితే జగతి చేతనం జీవ
 నగణం స్వకరూపగుణేషు శరీరేషాత్తతయా ప్రవేశ్య స్వయంశ్చ స్వేచ్ఛయైవ జీవాన్త
 రాత్తతయానుప్రవిశ్య ఏవంభూతేషు స్వపయకాన్తేషు దేవాద్యాకారేషు సంభూతేషు నామ
 యావే వ్యాకరోత్. ఏవంభూతసజ్జాతస్యైవ వస్తుత్వం శబ్దవాచ్యత్వం చాకరోదిత్యథకా. అనేన
 జీవేనాత్తనా-జీవేనమయేతివిదేశో జీవస్యబ్రహ్మతకత్వం దశకయతి. బ్రహ్మతకత్వం జీవస్య
 జీవాన్తరాత్తతయాబ్రహ్మణోనుప్రవేశాదిత్యవగమ్యతే-ఇదంసవకమస్యజిత, యదిదంకిచ్చ,
 తత్సృష్ట్యా, తదేవానుప్రవిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యత ఇదంసవకమితి
 నిదికత్వంచేతనాచేతనవస్తుద్వయంసత్త్యచ్ఛబ్దాభ్యాం విజ్ఞానావిజ్ఞానశబ్దాభ్యాంచ విభజ్య నిదికత్వ
 చిద్వస్తుస్య బ్రహ్మణోనుప్రవేశాభిధానాత్; అతఏవం నామరూపవ్యాకరణాత్ సవేకాపాచ
 కాశ్చబ్దా అచిజ్జీవవిశిష్టపరమాత్మవాచిసత్త్వవగతమితి.

కీచ్చ * ఇతదాత్మ్యమిదంసవకమితి చేతనమిత్రంప్రపశ్యమిదంసవకమితినిదికత్వ * త 11
 పైయతి తేత్రప్రతిపాదితమ్. ఏవచ్ఛ సవకంచేతనాచేతనంప్రతి బ్రహ్మణ ఆత్మత్వేన సవకంసచేతనం

జ్ఞాన తస్య శరీరం భవతి. తథాన శ్రుత్య వ్రతాని— అన్తఃప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాయవాత్మా
*యః పృథివ్యాంశిష్టః పృథివ్యా అన్తః పృథివీన వేదయన్యపృథివీశరీరం యః పృథివీమన్తరోయ
మయతి సతతార్థాన్తయోగమ్యమృత ఇతి ప్రారభ్య*యే అత్తనిశిష్టన్నా తనోన్తరోయమాత్మాన
వేద యస్యాత్మాశరీరం యతత్తానమన్తరోయమయతి సత తార్థాన్తయోగమ్యమృత ఇత్యాది
*యః పృథివీను స్థరేషుర్భర యస్యపృథివీశరీరమ్, యోఽపామన్తరే సుర్భర యస్యాపృథివీ
ఇత్యారభ్య*యోఽక్షరమన్తరేషుర్భర యస్యాక్షరంశరీరంయమక్షరంవేద ఏవసవభూతాన్త
రాత్థాన్తపరాతపాప్తాద్వివోదేనవోహరాయణ ఇత్యాదీని సచేతనంబగత్ తస్యశరీర త్వేన నిదిశ్య
తస్యాత్మత్వేన పరమాత్మానముపనిశన్తి. అతశ్చేతనవాదినోఽపి శబ్దాశ్చేతనస్యాప్యాత్మభూతం
చేతనశరీరకంపరమాత్మానమేవానిదధతి. యథాచేతన దేవాదిసంస్థానః క్షిణ్వాచినశ్చక్షాన్త తచ్చరీ
రకతేవాత్మనఏవవాచకాః. *చత్వారః సచ్చాదశరాత్రాద్దేవత్వంగచ్ఛన్తిత్యాదిషు, దేవాభవన్తి
శ్లోకాః. శరీరస్య శరీరాంప్రతి ప్రకారత్వాత్ ప్రకారవాచినాశ్చ శబ్దానాం ప్రకారిణ్యేన పయో
వసానాత్ శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరపయోవసానం న్యాయ్యమ్. ప్రకారోహినామ ఇదమిథ
మితి ప్రతీయమానేవస్తుని ఇథమితి ప్రతీయమానోఽంతః. తస్య తద్వ స్త్వపేక్ష త్వేన తత్ప్రీతితే స్తద
పేక్షత్వాత్ తస్మిన్నేవ పయోవసానముచితమితి తస్య ప్రతిపాదనోఽపి శబ్ద స్తస్మిన్నేవ పయోవస్యతి.
అతఏవ గౌరవోమనుష్య ఇత్యాది ప్రకారభూతాశ్చ నివాచినశ్చక్షాః. ప్రకారిణీర్దేవ పయోవస్యన్తః
క్షిణ్వాస్యాది చేతనశరీర త్వేన తత్ప్రకారత్వాత్ క్షిణ్వాశరీరకచేతనస్యాది పరమాత్మప్రకారత్వాచ్చ పర
మాత్మత్వేన పయోవస్యన్తి సవశబ్దానాం పరమాత్మేన వాచ్యఇతి పరమాత్మవాచిత్యేన
సామానాధికరణ్యం ముఖ్యమేన.

నమ ఖడ్గోగాః ఖడ్గశ్శుక్లఇతి జాతిగూణవాచినామేన పదానాం ద్రవ్యవాచిపదైస్సహ
సామానాధికరణ్యంబృష్టమ్, ద్రవ్యాణాంతుద్రవ్యాన్తరప్రకారత్వే మగ్నభీకాయద్రవ్యయోబృష్టమ్,
యథాదణ్డేకుణ్డరీతి; నైవత్, జాతివాగ్గుణోవా ద్రవ్యంవా నై తేష్వేకమేన సామానాధికరణ్య
ప్రయోజకమ్, అన్యోన్యస్థివ్యభిచారాత్; యస్యపదాభాగస్య కస్యచిత్ప్రకారతయైవసద్భావః,
తస్య తదప్యథక్ష్విద్ధిక్షిప్రతిభిస్తద్భావినాం శబ్దానాంస్వాభిధేయవిశిష్టద్రవ్యవాచిత్యాద్భమాన్తరవి
శిష్టతద్భవ్యవాచినా శబ్దేన సామానాధికరణ్యం యుక్తమేన. యత్ర పునఃపృథక్ష్విద్ధస్య స్వనిష్ఠస్త్వేన
ద్రవ్యస్యకదాచిత్కచ్చిద్భివ్యాన్తరప్రకారత్వమిష్టతే, తత్ర మత్వభీకాయద్రవ్యయితి నిరవద్యమ్.

తదేవం పరమాత్మనశ్చరీరతయా తత్ప్రకారత్వాదచిద్విశిష్టతేవస్యాది జీవనిదేశ
విశేషదూషా అహంత్యమిత్యాదిశబ్దాః. పరమాత్మానమేవాచతురథితత్త్వమనీతి సామానాధి
కరణ్యేనోపసంహృతమ్. ఏవశ్చ సతి పరమాత్మానంప్రతి జీవస్య శరీరతయాన్వయాత్తేవగతా
భమాః. పరమాత్మానం నస్పృశన్తి, యథా స్యశరీరగతా కాలత్వయువత్వస్థిరత్వాదయో
భమాః జీవం నస్పృశన్తి; అతః తత్త్వమనీతి సామానాధికరణ్యే తత్త్వం బగత్కారణభూతం
సత్యసంకల్పం సవశకల్యాణగూణశరం నిరస్తమన్తహేయగన్ధయరమాత్మానమాచక్షే; త్వమి
తిచ తమేవ సశరీరజీవశరీరకమాచక్ష్యఇతి సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమ్, ప్రకరణవిరోధః,
సవశశ్రుత్యవిరోధః, బ్రహ్మణి నిరవద్యే కల్యాణైకతా నేవిద్యాదిదోషగన్ధాభావశ్చ. అతో జీవ

೧ ತ್ರಿಭುಜದ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಮೂರು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಾದ

2
2

2-8-2

శా. ౧.

శ్రీ భాష్యమ్ - అనన్తమయాధికరణమ్ 6

89

సామాన్యాధికరణ్యము: విశేషణభూతాజ్ఞావాద్యత్వమేవాపాదయతీతి విజ్ఞానమయాజ్ఞావాద్యవేవా
చక్షునాయ: పరిచయోక్తి:.

యనుక్తమ్—* తస్మై పునః శారీరక ప్రాప్త్యావ్యవసాయస్య శారీరకప్రమాణజ్ఞవాదస్య
 త్వం చ నన్యవత్సేతి, విజయతే; అన్యైకప్రకరణేషుకాప్రతిస్పైయపవశారీరకత్వా, యః పూర్వకా
 స్యేతి మామూర్త్యపివ శారీరకత్వత్యాధిగాహత్. ఏవే? * తస్మాద్వాపి తస్మాద్భిరణకారేన్య
 మ్భూతి క్షణకాలాదిన్యన్యగణాన్య పరమకారణత్వేన ప్రజ్ఞాతేవవ్యతిరేకస్య పరస్యబ్రహ్మణ
 తత్తత్త్వేన వ్యవధేశా త్వస్యభిదిక్తాకాశాదీనామన్యమయవయకన్తానాం తత్సర్వీత్యమవగమ్యతే.
 * యస్యప్రభవీ శరీరం యస్యాపభవీరం, యస్యతేజస్వరీరం, యస్యపాయస్వరీరం, యస్యాకాశ
 స్వరీరం, యస్యాక్షరంశరీరం, యస్యమృత్యుస్వరీరమేవేషవశభూతా స్తకాత్మాపనాతపాప్రాధివ్యో
 దేవ ఏకోనారాయణ ఇదిమకాలశ్రుత్యా సకలత్వానాం పరమాత్మరీత్యం స్పష్టమభిధీయతే.
 అతః * తస్మాద్వాపి తస్మాద్భిరణకారేన్యవ్యవసాయస్యవమాత్మేవ శారీరక ప్రాప్త్యవగతిః. ప్రాణ
 మయంప్రకృత్యాహ—* తస్మై పునః శారీరకత్వా, యః పూర్వకాస్యేతి. పూర్వకస్యాపి వయస్యయః
 శారీరకత్వా శ్రుత్యంతరసిద్ధిః పరమకారణభూతః పరమాత్మా, సవన తస్య ప్రాణమయస్యాపి
 శారీరక ప్రాప్త్యధికః. ఏవం మనోమయవిజ్ఞానమయయోదా—ప్రస్థవ్యమ్. అనన్తమయేతం * ఏషవేదేతి
 విదేశత స్తస్యాపవ్యాత్మత్వం దశకాయతమ్. తత్కథమ్? విజ్ఞానమయస్యాపి పూర్వోక్తయా
 సిద్ధ్యా పరమాత్మేవ శారీరకప్రాప్త్యవగతిః. ఏవంసతి విజ్ఞానమయస్య అభ్యాసావగతపరమాత్మభావస్య పరమాత్మేవ
 స్వయమేవ ప్రాప్త్యవగమ్యతే. ఏవశ్చ వ్యవ్యతిరేక్తం చేతనా చేతనన స్తుజాలం స్వతరీరమితి సవన
 విరుపాధికశారీరకత్వా. అతఏవేదం పరంబ్రహ్మభిన్నత్వప్రవృత్తం తాన్త్రం శారీరకమత్యధియన్తే
 రభిధీయతే. అతః విజ్ఞానమయోద్భవాన్యపివ పరమాత్మా అనన్తమయః. ౧౩.

అనా—నాయనా! నీవు మరొకటివాడవ్వని, వికారశబ్దస్య మయత్ప్రత్యయస్య శ్రవణాత్. *మయత్ప్రత్యయోఽప్రత్యయో నిత్యం వ్యక్తం చిత్తస్య త్వికారాధేయత్వమయత్ప్రత్యయః తే. వృద్ధశ్చ॥ యమానన్తశబ్దా. ఇను ప్రాచుర్యోకైవమయదప్తిశబ్దోక్త్యతనననో మయశిశో స్త్యతే; యథా. *అన్నమయోయజ్ఞ ఇతి; సదేవాద్యంభవిష్యతి. నననో. అన్నమయశబ్దోపక్రమే వికారాధేయత్వం దృష్టమే, అత బోచిత్యదస్యాపి వికారాధేయత్వమేన యుక్తమే; కిచ్చ, ప్రాచుర్యోకైవ త్వేపి జీవాద్యత్వం న సిద్ధ్యతి. తథాపి—అన్నప్రాచుర్యోక్తే ముఖ్యశ్రత్వమనదేవాదియమే; అనన్తస్యపి ప్రాచుర్యం ముఖ్యత్వాత్ప్రమనగమయశి. ముఖ్యశ్రత్వమేవకావనత్వమే. అత బోచిత్య ప్రాచుర్యోకైవ త్వమేన యుక్తమే. కిచ్చ, లోకే హ్యర్థయం హేన ణ్ణయం దానమయమిత్యాదిషు, నేదేచ 2 శివణామయిజాహూతిశామియ్యన్యైః. *దధికమయారశనా ఇత్యాదిషు. మయతో వికారాధేయ ప్రయోగభావమిత్యాత్ సపత ప్రధమతరం ధియమధిరోహతి. జీవాద్యచ ఆనన్తవికారత్వమస్త్యేవ; తస్య స్వతంత్రమయస్య సతస్సంసారిత్వావస్థా తద్వికార ఏవేతి, అతో వికారవాచినో మయత్ప్రత్యయస్య శ్రవణాదానన్తమయో జీవాదనతీరి క్తఇతి; తదేతదనుభవ్య పరిహరతి. —

14 * విశాఖాద్వైతీయప్రాచయార్థం * ౧-౧-౧౪.

నైతన్యకమే; కుశః ప్రాచయార్థం-పరస్మిన్ బ్రహ్మగ్యానస్థప్రాచయార్థం. ప్రాచయార్థాభావమయత్సమ్యుపాత్. ఏతదుక్తం భవతి-కతగుణితో-ర్థరక్రమేణాభ్యస్యమానస్యానస్థస్యజీవాశ్రయత్వాసమ్యుపాద్భిక్తశ్రయోఽయమానస్థాతి నిశ్చితేతి తస్మిన్ బ్రహ్మగ్యానానాసమ్యుపాత్ ప్రాచయోఽపిచయద్విధిసమ్యుపాద్భావస్థమయః పరంబ్రహ్మేతి. కొచిత్కాత్ ప్రయోగప్రాధ్యాపమయటావికారాభావత్వమథావిరోధాన్నసమ్యుపాతి. శిశ్నా కొచిత్కం ప్రాణమయవపరిత్యక్తమ్, తత్రవికారాభావత్వసమ్యుపాత్. అతస్తత్ర పశ్యవృత్తేనామోప్రాణవృత్తిమత్రామాత్రేణ ప్రాణమయత్వమ్, ప్రాణాపానాదిషు పశ్యనువృత్తిమప్రాణవృత్తేః ప్రాచయార్థాద్వా. నచ ప్రాచయోఽమయప్రకృత్యయస్యప్రీధినాస్తి, * అన్నమయోయజ్ఞః * శకటమయాయాత్రా ఇత్యాదిషుదశానాత్. యదుక్తమానస్థప్రాచయోమల్పదుఃఖసద్భావమవగమయతీతి; తదనత్, తత్ప్రచురత్వంసా తత్ప్రభావత్వమ్. తచ్చ ఇతరస్య సత్తాం నావగమయతి; అపిచ తస్మాల్పత్వంనివతానతి. ఇతరసద్భావాసద్భావౌతు ప్రమాణాస్తరావసేయా; ఇహచ ప్రమాణాస్తరేణ తదభావోఽవగమ్యతే * అపహతపాప్త్యాదినా. తత్తత్త్రావదేవపక్షవ్యమ్, బ్రహ్మనస్థస్యప్రభావత్వమస్యానస్థస్మాల్పత్వమపేక్షతః. ఉచ్యతేచతత్ శరవోమానుషానస్థ ఇత్యాదినా జీవానన్దాపేక్షయా బ్రహ్మనస్థో నిరతిశయదశాపన్నః ప్రభావతః. యచ్ఛక్తం జీవస్యానస్థవికారత్వం సమ్యుపాతి, తదపి నోపద్యతే. జీవస్యజ్ఞానానస్థస్వరూపస్య జీవచిదాకారేణమృద ఇవ భూతాద్యాకారేణ పరిణామస్యకలశ్రుతి స్మృత్యావ్యవహరద్ధః. సంసారదశాయామే శమణాజ్ఞానానన్దో సమ్యుచితాదిత్యుపసాదయుష్యతే. అతస్మాన్ నస్థమయో జీవాదస్యః పరంబ్రహ్మ. ౧౪. ఇతశ్చజీవాదస్య అనస్థమయోపరంబ్రహ్మ.-

15 తద్ధేతువ్యవదేశార్థం ౧-౧-౧౫.

జీవోపేక్ష్యావాన్యాత్కః ప్రాణ్యార్థం, యదేషాకాశానన్దోసస్యార్థం, ఏషాపేక్ష్యావానస్థయోతి ఇతి ఏషవేవ జీవానానస్థయతీతి జీవానస్థపాతరయంవ్యవదిత్యతే. అతస్మాన్ నస్థయితవ్యాజ్ఞేవాదానన్దయితోఽయమస్య అనస్థమయః. పరమాత్మేతి విజ్ఞాయతే. అనస్థమయ ఏవాత్ర అనస్థశబ్దోఽచ్యుత ఇతిదానన్తరమేవ వక్ష్యతే. ౧౫.

ఇతశ్చజీవాదస్య అనస్థమయః-

16 మాన్యవనిశామేవ చ గీయతే. ౧-౧-౧౬.

మే * సర్వంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేతి మన్యవనిశాదితం బ్రహ్మైవానస్థమయ ఇతిగీయతే. తత్తు జీవస్వరూపాదస్యత్ పరంబ్రహ్మ. తథాహి * బ్రహ్మవిదాచోన్మితీపరమితి జీవస్య ప్రాప్యతయా బ్రహ్మ నిదిశన్తమ్. శరదేషాఽభ్యుత్తేతి తద్భ్రహ్మ అభిముఖకృత్య ప్రతిపాద్యతయా పరిగృహ్యముగేషా అభ్యేర్పణితుతా. బ్రాహ్మణోక్తస్యాభావస్య వైశద్యమనేనమన్త్రేణ క్రియతఇత్యభావః. జీవసోపాసకస్యప్రాప్యంబ్రహ్మ తస్మాద్విలక్షణమేవ. అనన్తరత్వా * తస్మాద్భావితస్మాదాత్మనలకాశస్సంభూత ఇత్యారభ్య ఉత్తరార్థరూపాన్తామన్త్రేణ తదేవ విశదీక్రియతే. అతో జీవాదస్య అనస్థమయః. ౧౬.

విశ్వానంద
శ్రీ భామ - అక్షరము
అక్షరము

అత్రాపి—యద్యద్యపాసకాత్ ప్రాప్యస్య భేదేన భవితవ్యమ్, తథాపి నవ స్వత్వరం
జీవాన్మన్త్రానాశకం బ్రహ్మ. కిన్తు తస్యైవోపాసకస్య నిరస్తవః ప్రాపిద్యాగస్థవినిశేషచిన్తాదై
శరణం సుద్ధంస్వరూపమ్, తదేవ * సర్వం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి మన్తేణ నిశోధ్యతే. తదేవచ
* యతోవాచో నివతాస్తే, అప్రాప్య మననా సహేతి వాఙ్మనసాగోచరతయా నివిశేషమితి
గమ్యతే. అతస్తదేన మాస్త్రవణికామితి సప్తాద్యుక్తి క్త ఉపన్యాయఇతి. అత ఉత్తరంపఠతి.—

17 నేతరోఽనుపపత్తేః. ౧-౧-౧౭.

పరమాత్మన ఇతరో జవత గ్రాభిలప్యో ముక్తావస్థాపి నభవతి మాస్త్రవణికా. కుతః?
అనుపపత్తేః. తథావిధస్యాత్మనో నిరుపాధికం విపశ్చిత్వం నోపపద్యతే. ఇదమేనహి నిరుపాధికం
విపశ్చిత్వం * సోఽకామయతిబహుస్యాం ప్రజాదేవేతి సత్యసబ్దాల్పత్వప్రదర్శనేన వివరిష్యతే.
వివిధం పశ్యచ్ఛిత్వమ్ ఏ విపశ్చిత్వం. * పృథోదాదిత్యాత్వశ్చబ్దైవయవస్య యచ్చ
బ్రహ్మ లోపం కృత్వా పుష్కలాదితో విపశ్చిత్వం. యద్యపి ముక్తస్య విపశ్చిత్వం సంభవతి,
తథాపి తస్యైవ తస్యసంసారదశాయామవిపశ్చిత్వమప్యస్తీతి నిరుపాధికం విపశ్చిత్వం నోప
పద్యతే. నిర్విశేషచిన్తాతాపస్వస్య ముక్తస్య వివిధదశానాథావాత్సరతాం విపశ్చిత్వం ససం
భవతీతి న కేనాపి ప్రమాణేన నివిశేషం వస్తు ప్రతిపాద్యతి ఇతిచ పూర్వ మేవోక్తమ్. * యతోవాచో
నివతాస్త ఇతిచ వాక్యం యది వాఙ్మనసయోబ్రహ్మణో నివృత్తిమభిదధీత, స తతో నివిశేష
తాం వస్తునోఽవగమయతం శక్నుయాత్; అనిత వాఙ్మనసయోస్తత్రాప్రమాణతాం వదేత్;
తథాచ సతి తస్య తుచ్ఛత్వమేవాపద్యతే. * బ్రహ్మవిదావ్యోతీత్యాంభ్య బ్రహ్మణో విపశ్చిత్వం,
జగత్కారణత్వం, జ్ఞానానన్తకలాపతామ్. ఇతరాస్త్రిత్యాంభ్యయత్వత్వం, కామోదేవ చిదచిదా
త్వకస్య కృత్స్నస్య ప్రప్త్యత్వం, సృజ్యవగానానుప్రవేశకృతతదాత్వకత్వం, భయాభయ సేతుత్వం,
వాయుాదిత్యానీహం ప్రశానిత్యత్వం, శతగుణితో త్తరక్రమేణ నిరతిశయానన్తత్వమన్యచ్ఛానేకం
ప్రతిపాద్య వాఙ్మనసయోః బ్రహ్మణి ప్రవృత్తిభావేన నిష్క్రమాణకం బ్రహ్మేత్యుచ్యత ఇతి
భ్రాన్తజన్మితమ్. * యతోవాచో నివతాస్త ఇతియచ్చబ్రహ్మవినిష్ఠమథామ్ * ఆనన్తం బ్రహ్మణో విద్యా||
నిత్యానన్తశబ్దేన ప్రతిపాదిత్య తస్య బ్రహ్మసమ్బన్ధిత్వం బ్రహ్మణ్యతి వ్యతిరేకనిదేశశేన ప్రతిపాద్య
తదేవ వాఙ్మనసాగోచరం * విద్యానితి తద్వేదసమభేదధర్మాత్వం జగద్గవాదివాక్యపదసథాకం వాన్య
స స్తగతంచ స్యాత్.

అతశ్చ శతగుణితో త్తరక్రమేణ బ్రహ్మనన్తస్యాతిశయేనాన్తాం వస్తుమద్యన్య తస్యేయ
త్తాయా అథావాదేవ వాఙ్మనసయోస్తతో నివృత్తిః * యతో వాచో నివతాస్త ఇతియచ్చతే.
ఏవమియాన్తాంహితం బ్రహ్మణ ఆనన్తం విద్యాక కుతశ్చ స సభిభేతీత్యుచ్యతే. కించ-అన్య మాస్త్ర
వణికస్య విపశ్చిత్తః * సోఽకామయతేత్యాంభ్య వత్సమానాన్యసబ్దాల్పత్వప్రదర్శన
జగద్గత్తరాత్వత్వాదేముక్తాత్వస్వరూపాద్యత్వం సుస్పష్టమేవ. ౧౭.

ఇతశ్చోభయావస్థాత్ప్రీత్యగా త్మనోఽన్యత సద్దమయః—

18 భద్రవ్యవహారశ్చ. ౧-౧-౧౦.

* తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆత్మా ఇత్యుపభక్త మాన్యప్రణాళి-శం బ్రహ్మ వ్యజ్ఞయ ద్వాభ్యనుష్ఠానానుభవభ్యుపసంజనన తవానతి తస్య భద్రం వ్యవహారః* తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞాన మయాగ్, అన్యోః. వ్రత ఆత్మా-అనన్తమయ ఇతి. అన్తో జనా ద్భేదస్య వ్యవహారాచ్ఛాయం మాన్యప్రణాళి ఆనన్తమయో-అన్య ఏతేని జ్ఞాయతే. ౧౦.

ఇతశ్చ జనాదన్యః—

19 కామాత్మ నానుమానావేత్తా. ౧-౧-౧౧.

జనన్యావిద్యాపరవశస్య జగత్కారణత్వే న్యాయజానీయా అనుమానికప్రధానాది శబ్దాభిధేయాదిద్యమైగుగుగాచేత్తా. తస్మా వహి వసుముగ్ధానాం కారణత్వమ్. ఇహాచ * పో-కామయత, బహుస్యా, బ్రహ్మయేగేత్యదిత్యంసగకరహితస్య స్వకామాదేవ విచిత్రచిదచి ద్యమైగుస్సప్తీ* ఇదం సనాచుస్సజగ, యదిదం శిలచేత్యాత్మాత్మాయతే. అన్తో-స్యానన్తమయస్యజగ త్స్పృజతో నానుమానికాదిద్యమైగుగుగాచేత్తా ప్రతియతే. తతశ్చ జనాదన్య ఆనన్తమయః. ౧౧

ఇతశ్చ—

20 అస్తిత్వస్యచ తద్యోగం శాస్త్రీ. ౧-౧-౧౨.

అస్తిత్వ-ఆనన్తమయే. అస్య-జీవస్య. తద్యోగమ్-ఆనన్తయోగమ్. శాస్త్రీ శాస్త్రమ్ * రసోవై సః, రసం హ్యేవాచంబద్ధ్వా-అనన్తీభవతీతి. రసశబ్దాభిధేయానన్తమయలాభాదయం జీవశబ్దాభిలసనీయ ఆనన్తీ భవతీత్యుచ్యమానే యల్లాభాద్య ఆనన్తీభవతి స స ఏవేత్యనుష్ఠతః. తో బ్రవీతీత్యుభా. ఏవమానన్తమయః పరంబ్రహ్మేతి నిశ్చితే సలి * యదేష ఆత్మా ఆనన్తః * విజ్ఞాన మానన్తం బ్రహ్మైత్వాదిష్వానన్తకర్తృవానన్తమయఏవ పరామృత్యతే; యథా విజ్ఞానకర్తృన విజ్ఞాన మయః. అతఏవ * ఆనన్తం బ్రహ్మణో విద్వానితి వ్యతిరేకనిదేశః. అతఏవచ * ఆనన్తమయ మాత్మానముపసక్క్రమతీతి ఫలనిదేశశ్చ. ఇ తరేవానువాగే నూవానూవాగోనా నున్నముయాదీవామ్ * తిన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ * ప్రోగో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ * మనోబ్ర హ్మేతి వ్యజానాత్ * విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ ఇతిప్రతిపాదనాత్ * ఆనన్తో బ్రహ్మైత్యప్యా నన్తమయస్త్యైవ ప్రతిపాదనమితి విజ్ఞాయతే. తతఏవచ తత్రాని * ఆనన్తమయమాత్మానముప సక్క్రమ్యైత్యుపసంహృతమ్. అతః ప్రధానశబ్దాభిలప్యదభావాన్తరభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో జీవశబ్దాభిలసనీయాదటి వస్తునో-భావాన్తరత్వం నిద్యమ్. ౧౨. ఇతి ఆనన్తమయాధికరణమ్. ౧

*** అథ అన్తరంగిరణమ్. 7 ***

యద్యపి మద్భవ్యానాం జీవానాం కామాజ్ఞగత్స్పృహితీయితానన్తయోగో భయా భయపేతుత్వమిత్యాది సుమృవతి, తథా-పి విలయభవ్యానామాది శ్యేష్ఠప్రజాచరిప్రభృతీనాం సమృవత్యేవేతిమామాశక్కా-౧ నిరాశరోతి.---

21 అనన్తధర్మా-వదేశాత్. ౧-౧-౧౩.

ఇదమాత్మాయతే ద్వాన్యోగ్య-గీ-య ఏవో-వైరాదిత్య పారగ్తయః పురుషో

2 by 2-5-5

శ్రీ భాగ్యమ్ - శుక్ర నికరణమ్ 71

[illegible]

ఏవం ప్రాప్తైభిః క్షేత్రైః సుత్యమోఽపదేశాత్. ౧౧ స్వరానిత్యైః స్వరక్షేత్రైః యః
 పురుషః ప్రతీయతే, సతీవాదస్యః పరమాత్మైవ, కుతః? తద్ధమోఽపదేశాత్ - ౧ వేష్యసమ్భ
 వం స్తదభిరిక్తస్యైవ పరమాత్మనో ధమోఽయమపహతసాత్త్వాదిః * స ఏష, సవేదాభ్యో
 సాత్త్వభ్య ఉచిత ఇత్యాదిసోపదిశ్యతే. అపహతసాత్త్వత్వం హ్యపహతకమకత్వమ్; కమకత్వ
 తాగన్ధరహితత్వమిక్యభావః, కమాఽధీనమభిరుఃఖిభ్యోగే త్యైవ కమకత్వశ్యా హితవాః, అభ్యోఽప
 హతసాత్త్వత్వం జీవాదవ్యవ్య పరమాత్మనవీవ ధమకః, తత్త్వసకం స్వరూపోసాధికం లోకకామే
 శత్వం, సత్యసమ్మత్వత్వాదికం, సవేదాభూతాన్తరాత్త్వంచ తస్యైవ ధమకః, యథాఽఽహ
 ౧ ఏష ఆత్మాఽపహతసాత్త్వ విభగో నిర్మల్యైవైకశోఽం. విజయశోఽపహతసత్త్వకాశుస్సత్త్వస
 మ్మత్త్వైవ. తథా * ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతసాత్త్వ నిర్మల్యైవ ఏకో నారాయణ ఇతి.
 ౨ సోఽకామయత బహుస్యం ప్రబాహీయేతత్త్వాదిసత్యసమ్మత్త్వపూర్వకనమ స్తచిదచిద్వస్తు
 సృష్టియోగః, నిరుపాధిక భయభయ హేతుశ్యమ్, వాజ్ఞనసహకృతికృతపరచ్ఛేదరహితానవధితాతి
 శయానన్దయోగ ఇత్యాదయోఽకమకత్వమూర్త్యాస్త్వాభావితం ధమాఽజనస్య న సమ్భవన్తి.

యత్తు - శరీరసమృద్ధ్యాన్న జీవాత్తి క్ష ఇత్తు క్షమ్ - తదనన్. నహి సశరీరత్వం కమన్
సత్యతాం సాధయతి, సత్యసద్బుద్ధ్యేచ్ఛయాఽపి శరీరసమృద్ధసమృద్ధవాత్, అథోచ్యత - శరీరం

నామ ప్రాగుణాత్తగ్రహస్థిపరిణామనాచభూతసత్త్వతః; తస్మిన్మన్వంత్రాపహతపాప్తనస్సత్యసత్త్వ-
 ల్పస్య పునఃపశ్యేచ్ఛయా న గమ్యవతి - అపురుషాభాత్వాత్. శమనావశ్యస్యతు స్వస్వయాపా-
 నభిజ్ఞస్య శమానుగుణాభావోగా.రానిచ్ఛతోఽపి తత్సమ్మన్వోఽవజానీయతి. స్వాదేత-
 దేవమ, యది గుణత్రయమయః ప్రాకృతోఽస్య దేహస్యోత్; సతు స్వాభిమతస్వాయయాపోఽ-
 ప్రాకృతపవతి సమానుపపన్నమ్. ఏతదుత్తం భవతి - పరస్యైవ బ్రహ్మణో నిఖిలహేయ
 ప్రత్యవితానవజ్ఞానానైకస్వనూపతయా గతతరవిలక్షణస్య స్వాభావితాఽననధికారికయాసత్త్వే-
 యశల్యాణగుణగణాశ్చ గన్తి. తద్వదేవ స్వాభిమతానుమాపైకయాపాది వ్యదివ్యాద్యుతనిత్యనిర-
 వద్యనిరసిక,యాజ్ఞ్వల్బసౌందర్యసాగన్ధ్యసామూయ-లావణ్యయాననాద్యనన్తగుణగణాభిదివ్య-
 యాచమసి స్వాభావికమస్తి. తదేవోపాసకానుగ్రహేణ తత్సత్త్వమిత్త్యనుమామనస్థానం కరోత్య-
 పారకాచుణ్యసాశీల్యవాత్సల్యాదాయాః జలనిధిని-రస్తనిఖిలహేయగన్ధోఽనుమాతపాప్తాపరమాత్మా-
 పరంబ్రహ్మ పురుషోత్తమో నారాయణ ఇతి.

శ్రీ యతోవా ఇమాని భూతాని కాయస్తోశోనదేవ సోమ్యేజమగ్ర ఆసీత్ * ఆత్మా-
 వా ఇదమీక ఏవాగ్ర ఆసీత్ * ఏవోహ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మ నేకాన ఇత్యాదిషు నిఖిల-
 జగదేకకారణతయాఽవగతస్య పుస్యబ్రహ్మణః * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ శోభిజ్ఞానమానన్తం
 బ్రహ్మైత్యాదిపేష్వవమ్భూతం స్వయాచమిత్యవగమ్యతే. * నిగుణమ్ * నిరజ్జనమ్ * అపమాత-
 పాప్తా విజరో విమృత్యుమిశోరోఽవిశకుశ్శోఽపిపాశుస్సత్యకామస్సత్యసత్త్వల్పః * స తస్యకా-
 యాం కరణంచ విద్యతే న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే పరాఽస్య క్షిప్రావిభజిత త్రూయతే
 స్వాభావి జ్ఞానబలక్రియాచోతమిశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దైవతానాం పరమంచ
 దైవతమేవ సకారణం కరణాధిపాధిపో నచాస్య కశ్చిజ్జనితా నచాధిపః * సవాణి రూపాని విది-
 త్యధీరః, నామాని కృత్వాఽభిపదన్యదాస్తే * వేదాహమేతం పురుషం మహా న్తమ్, ఆదిత్యవణాం
 తమః. పరస్తాత్ శ్రీ సమోనిమేషాజ్ఞీ రే విద్యుతః పురుషాచధిత్యాదిషు పరస్యబ్రహ్మణః ప్రాకృత-
 హేయగుణా ప్రాకృతహేయ దేహసమ్మన్తం తమ్మాలకమావశ్యతాసమ్మన్తంచ ప్రతిషిధ్య కల్యాణ-
 గుణా కల్యాణయాచంచ వదన్తి. తదిదం స్వాభావికమేవయాచమపాశకానుగ్రహేణతత్సత్త్వమిత్త్య-
 నుగుణాకారం దేవమనుష్యాదిసంస్థానం కరోతి స్వేచ్ఛయైవ పరమకామ్యోగో భగవాన్. తదిద-
 మాహ శ్రుతిః * ఆచాయమానో బహుధా విజాయత ఇతి. స్ఫులిశ్చ * తోఽపిసన్నవ్యయా-
 త్తా భూతానామిశ్వరోపి సన్. | ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సమ్మవామ్యాత్మ మాయయా పరిత్రా-
 నాయసాధూనావివాకాయచ దుమ్మృతామితి. సాధవో హ్యుపాశుతాః. తత్పరిత్రాణమోద్దే-
 శ్యమ్. అనువక్తేకమై మమ్మృతాం వినాశః; సత్త్వల్పమాత్రేణాపి తదుపపత్తే. * ప్రకృతిం
 స్వామితి - ప్రకృతిః స్వభావః. స్వమేవ స్వభావమాస్థాయ - న సంసారిణాం స్వభావమిత్యభా. |
 ఆత్మమాయయేతి - స్వసత్త్వల్పయాపేణ జ్ఞానేనేత్యభా. * మాయా పయవం జ్ఞానమిత్తి జ్ఞాన-
 మయాచాయమపి మాయాశ్శబ్దం వైభుజ్ఞానా అధీయతే. అనంచ భగవాన్ పరాశరః * సమస్తా-
 శ్చక్రయశ్చైతా నృప యత్ర ప్రతిష్ఠితాః | తద్విశ్వయాచవైయాచ్యం యాచమన్యద్ధేయమాహత్ |
 సమస్తకక్రియాపాణి తత్కరోతిజనేశ్వరః | దేవతయజ్జనుష్యాభ్యా చేష్టాపన్తి స్వరీలయాః జగతా

గ. బృ. ల. ౨-౨౬౬ భా. ల. ౬-౨-౨౬ ౧౧ భా. ల. ౧-౧-౧౧

౨ " " ౨-౨౬౬ భా. ల. ౧-౧-౧౧

౩ భూ. ల. ౨ " " ౧-౧-౧౧

౪ భూ. ల. ౧ " " ౧-౧-౧౧

౫ భూ. ల. ౧ " " ౧-౧-౧౧

శ్రీ భాష్యమ్ - అ. కా. శా. ధి. క. ర. ణ. మ్. 8

మునకారాయ న సా కనునిమి త్తతే. మనభూతేనావతారరూపస్యాప్యప్రాకృతత్వముచ్యతే-
*నభూతసజ్జనంప్రానో దేహోఽస్య పరమాత్మన ఇతి. అతః పరస్మైవ బ్రహ్మణ ఏవంరూపరూపత్వా
దయమసి తస్మైవ ధమః. అత ఆదిత్యవాణ్ణాన్యధికరణాదిత్వాదిత్యవ్యతిరక్తః పరమాత్మైవ.

22 భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యః. ౧-౧-౨౨.

ఆదిత్యాదిత్యవేభ్యో భేదో వ్యవదిశ్యతేఽస్య పరమాత్మనః * యి ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యా |
దస్త్రో యయాదిత్యో నవేద యస్యాదిత్యశ్శరీరం య ఆదిత్యమస్త్రో యమయతి * య ఆత్మని |
తిష్ఠన్నాత్మనోఽస్త్రో యమాత్మా నవేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమస్త్రో యమయతి
* యోఽక్షరమస్త్రే సజ్జరస్యస్యాక్షరం శరీరం యమయతం నవేద యో న్యుత్సయమస్త్రే సజ్జర |
స్యస్యమృత్యుశ్శరీరం యం న్యుత్సయం నవేద ఏష సహభూతా వ్రాత్యాఽపమాతసాచ్ఛాదివ్యో దేవ
ఏవో నారాయణ ఇతి చాస్యాపమాతసా వ్యవహరమాత్మసస్యవాక్ శవా శరీరత్వేన వ్యవదిశ్య
తేనామస్త్రాత్ త్వేనైవ వ్యవదిశతి. అతస్సవేభ్యో హిరణ్యగర్భాదిత్యవేభ్యోఽస్యపవ పర
మాత్మేతి సిద్ధమ్. ౨౨. ఇతి అస్తరధికరణమ్. 7.

అథ అ. కా. శా. ధి. క. ర. ణ. మ్. 8

౪* యతోవా ఇమానిభూతాని జాయంత్యితి జగత్కారణం బ్రహ్మేత్యవగమ్యతే. కిం |
తజ్జగత్కారణమిత్యపేక్షాయామ్ * స దేవ సోమ్యేదమగ్రాసీత్ * తత్తేజోఽస్యజత * ఆత్మావా ||
ఇదమేక ఏవాగ్రా సీత్ * సకమంతోకాన్యజత * తస్మాద్వా ఏతన్నాదాత్మ ఆకాశస్సమూత
ఇతీసాధారణైశ్చబైజగత్కారణేనిదకాప్యే. ఈయేవ శేషాన్యవిశేషరూపవిశేషాన్యభావాత్ ||
భావతేత్రజ్ఞాదివ్యతిరక్తం బ్రహ్మేత్యుక్తమ్. ఇదాసీమాకాశాదివిశేషశబ్దేనిదకాశ్య జగత్కార
ణత్వజగదైశ్వర్యాదివాదేఽస్యాకాశాదినబ్రాహ్మిణేయతయా ప్రసిద్ధచిదచిద్వస్తునోఽధాన్తర
ముక్తయణమేవ బ్రహ్మేతి ప్రతిపాద్యతే- * ఆకాశస్త్రజ్ఞాదిత్యాదినా పాదశేషేణ.

23 ఆకాశస్త్రజ్ఞాత్. ౧-౧-౨౩.

ఇదమాన్నయతే ధాన్యోశ్య- * అస్య లోకస్య కాగతిరితి ఆకాశ ఇతి హోవాచ
సర్వాణిహ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్తి ఆకా
శో హ్యేవైభ్యో జ్యాయానాకాశః పరాయణమితి. తత్ర సద్దేహః-కిం ప్రసిద్ధాకాశఏవాత్రాకాశ
శబ్దేనాభిధీయతే ఉతోక్తయణమేవబ్రహ్మేతి. కింప్రాప్తమ్? ప్రసిద్ధాకాశఇతి. హతః? శబ్దైకగుణధి
గమ్యే వస్తుని య ఏవాథోక్త వ్యుత్పత్తిసిద్ధశ్చబ్దేన ప్రతీయతే సవప గ్రహీతవ్యః. అతః ప్రసిద్ధా
కాశ ఏవ చరాచరభూతతాతస్య కృత్స్నస్య కారణమ్. అత స్తస్మాదనతిరక్తం బ్రహ్మ. సన్నితా
పూవకస్పష్ట్యాదిభిర్రతేతనాజ్ఞేవాచ్ఛ వ్యతిరక్తం బ్రహ్మేత్యుక్తమ్. సత్యముక్తమ్-అయిక్తంతు
తత్. తథాహి- * యతోవా ఇమానిభూతాని జాయంతే, తద్బ్రహ్మేత్యుక్తే, కుత ఇమాని భూ
తాని జాయంత ఇత్యాదివిశేషాపేక్షాయాం * సవాణి హ. వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ
సముత్పద్యంత ఇత్యాదినా విశేషప్రతీతేజగజ్జన్మాదికారణమాకాశ ఏవేతి నిశ్చితే సతి * సద్దేవ సో

న్యూనగుగ్రంధాదివ్యతిరేకసాధారణాత్మాత్మమేవ విశేషమాతామభిదధతి. అతావా ఇదమేకసంగ్రహాదిత్యాదివ్యతిరేకతవ వత్తవ వత్తవ. తస్మాదీహి చేతనై కా స్తత్త్వం న గమ్యమితి - యథా మృదాంతో ఘటాదితి. అపరీత్యాత్మేతి పుష్పత్వ సుతరామా తాశ్చైత్యత్వ తత్త్వ వత్తవ. అత ఏవ మాతావేవ కారణం బ్రహ్మేతి నిశ్చితమీదగాదయ స్తదను గుణా గుణా వణాదుగా. యదిహ సాధారణతైతేవ సదాదితి. కారణమభ్యధాయివ్యత-కుడు

గాన్యథానుగోధేన చేతనవిశేషవేవ కారణమితి నిరచేవ్యత. అతాశ్చ త్వేన విశేషవేవ నిశ్చిత ఇతి సాధాన్యాభివ్యాన్వి శోచవ్యమితి. నదు * అత్త అతాశ్చ మూత ఇత్యాతాస్యాది కాయా త్వం ప్రతీయతే. సత్యమ్. సతే సామేవాతావాయాదీనాం సూక్ష్మవస్థానూలావస్థా చేత్యవస్థా ద్వయమితి. తత్రాతాశ్చ మూక్ష్మవస్థా కారణమ్. నూలావస్థా కాయమ్. * అత్త అతాశ్చ మూత ఇతి స్వస్థాదేవ సూక్ష్మమాచార్యయం నూలమాచార్యమూత ఇత్యథా. * సవాణి వావా ఇమాని భూతాన్యాతాశ్చాదేవ సముత్పద్యంత ఇతి సమాన్య జగత అతాశ్చాదేవ ప్రథవాప్య యాదిశ్రవణా తదేవహి కారణం బ్రహ్మేతి నిశ్చితమ్. యత ఏవం ప్రసిద్ధాతాశ్చాదనతిరిక్తం బ్రహ్మ, అత ఏవం తే యదేవ అతాశ్చ అనన్త సస్యత్ * అతాశ్చ హై నామయామోనివాహహితే త్యేవమాదినిదోశ్చైత్యవస్థుతర. అత. ప్రసిద్ధాతాశ్చాదనతిరిక్తం బ్రహ్మేతి.

ఏవం ప్రాప్తి బ్రూమః - అతాశ్చ త్త్వేన - అతాశ్చ త్త్వేన. ప్రసిద్ధాతాశ్చాదచేతనా దథా వ్రతాంతో యథోక్తలక్షణ. కరమాత్మైవ. కుతః తత్త్వేన - నిఖలజడకారణత్వం, సర్వస్థాన్యాయ స్వం, పరాయణత్వమిత్యాదీని కరమాత్మ లిక్తాన్యకలభ్యంతే. నిఖలకారణత్వం వ్యతిరేకమితి. ప్రసిద్ధాతాశ్చ త్త్వేన భేదయస్య నోకలభ్యతే, చేతనవస్తున స్తత్కాయాత్వా సమ్యవాత్. పరాయణత్వంచ చేతనానాం పరమప్రాప్యత్వమ్. తచ్చాచేతనస్య పేయస్య సకల పురుషార్థావిరోధినో న సమ్యవతి. సమాన్యాయ స్వంచ నిరుపాధికం నైవ. కల్యాణగుణై స్స మేభ్యో నిరతిశయోత్కమా. తదవ్యచిత్ నోకలభ్యతే.

యదుక్తం జగత్కారణవిశేషాత్కాయామాతాశ్చ త్వేన విశేషసమూహాదన్యత్సవగాం తదనుమానమేవ వణానియమితి, తదయుక్తమ్; * సవాణి వా వా ఇమాని భూతాన్యాతాశ్చాదేవ సముత్పద్యంత ఇతి ప్రసిద్ధవన్నిదోశాత్. ప్రసిద్ధవన్నిదోశోహి ప్రమాణా వ్రతప్రాప్తిమపేక్షతే. ప్ర మాణా వ్రతాచేతనాదేవ సోమ్యేదమగ్రాసీదిత్యేవ మందీన్యేవవాక్యాని. తానిచ యథోదితప్రకారే నైవ బ్రహ్మ ప్రతిపాదయంతి తస్మిన్నిపాదితం బ్రహ్మాతాశ్చ త్వేన ప్రసిద్ధవన్నిదిశ్యతే. సమ్యవతి చ పరస్య బ్రహ్మణః ప్రకాశకత్వాదాతాశ్చ త్త్వేన భేదయత్వమ్ - అతాశ్చే, అతాయతి చేతి. కించ అనుమాతాశ్చ త్వేన విశేషసమూహాదు మేగాపి చేతనాం గ్రంథ్యసమూహితకారణభావమచేతనవిశేష మభిదధానేన తేదైత త బహుస్యాం ప్రణయేయ * సోకామయత బహుస్యాం ప్రణయేయే త్యాదివాక్యశేషావధారితసామాన్యై సత్యసర్వకల్ప త్యాదివిశిష్టాపూర్వాభా ప్రతిపాదనసమర్థా వాక్యాభాన్యథాకరణం న ప్రమాణమనీయమితి. ఏవమపూర్వాన వ్రవిశేషవిశిష్టాపూర్వాభా ప్రతిపాదనసమర్థా నేవాక్యగతసామాన్యం వై కేనానువాదస్వరూపేణాన్యథాకరణం వశ్యతే.

మాదిత్యాదిశక్తిగణ శాసనాధికారం బ్రహ్మ, తత సమస్తవిజయి మహాలింగవారాచయః, పరమేశ్వర
గణాధ్యక్షునికథాశ్రవణసృష్టిసృష్టిసృష్టిసృష్టి. పునఃపాత్రయ ఇతి. కిం యత్తమో ప్రసిద్ధమేవ శక్తి
రితి. కుతః? ప్రసిద్ధవన్ని డోశోపాధ్యక్షప్రణాదిసర్వవాగ్దేహాత్మకమూర్త్యాకృతిగణితేషా
దర్శనాత్, పరమపురుషప్రకృతిగణానామమూర్తాత్, కాక్షేయశక్తిప్రకృతిగణితేషాచ్చ ప్రసిద్ధమేవ
శక్తిః, శాసనాధ్యక్షాకృతిగణితేషాచ్చ యోగ్యాగణితేషాచ్చ రణం బ్రహ్మేతి.

ఏవంప్రకాశే ప్రకృత్యేషా శక్తిగణితేషాధికారాత్, ద్యుసమ్మన్దితయా నిడియం నిరతి
శయదీప్తియత్తం శక్తిః, పరమపురుషవచనం, కుతః? ఏషాదోష్య సమాధానాని త్రిపాదస్యామృతం
దివీర్ష్యస్యైవ ద్యుసమ్మన్దితయోగత్వేన సమాధానానిధానాత్, ఏతదుత్తం భవతి - యద్యపి
తేషాం యదతః పరో దివో శక్తిగణితేషాన్విత్యే పరమపురుషసాధారణిత్వం నోపలభ్యతే, తథాపి
పూజావాక్యే ద్యుసమ్మన్దితయా పరమపురుషస్య నిడోశాదిహమపి ద్యుసమ్మన్దిత్యేతిన్నవతేతి ప్ర
త్యుభిజ్ఞాయత ఇతి. కాక్షేయశక్తిప్రకృతిగణితేషాం ఫలాయ తదాత్మకత్వామృతస్థానవిధిరితి స కచ్చి
త్తోమః, కాక్షేయశక్తిగణితేషాం తదాత్మకత్వం భగవతా స్వయమేవోక్తమ్ - అహం బ్రహ్మనో
భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితఇతి. ౨౫.

26 ఛన్దోభిధానాన్నేతిశ్చ తథా చేతోహగణిగమాత్తథాహి దర్శనమ్, ౧-౧-౨౬.

పూజావాక్యే గాయత్రీవా ఇదం సప్తామితి గాయత్ర్యాఖ్యం ఛన్దోభిధానయ
* తేదేతద్వచాభ్యమాత్మవిద్యదాచ్యతాయః * తేనానన్య మహిమత్యస్యా ఋచోపి
ఛన్దోవిషయత్వాన్నాత్ర పరమపురుషాధికారమితిచేత్, తన్న; తథా చేతోహగణిగమాత్
వగాయత్రీకర్తృన ఛన్దోమాత్రమిహాధిధీయతే; ఛన్దోమాత్రస్య సమాత్మకత్వాదుపపత్తే. అనియ
బ్రహ్మశ్చేవ గాయత్రీచేతోహగణిహ నిగమ్యతే. బ్రహ్మణి గాయత్రీసాదృశ్యాదుసన్ధానం
ఫలాయోపదిశ్యతేత్యథా. సమ్మవతిద (ఏషాదోష్య సమాధానాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి)
చతుష్పదో బ్రహ్మగచ్ఛతుష్పదయాగాయత్ర్యావ సాదృశ్యమ్. చతుష్పదాచ గాయత్రీ క్వచి
ద్దృశ్యతే. తద్యథా - * ఇన్ద్రోక్తచీపతి, వలేన దీపితః, దుశ్చ్యవనో వృషా, సమిత్ససాసహి
రితి. తథా హ్యన్యత్రాపి సాదృశ్యాచ్చన్దోభిధాయా శ్చోపాధానాన్తరే ప్రయుజ్యమానో దృ
శ్యతే. యథా సంవగవిద్యాయామ్ - * తేవా ఏతే పశ్యాన్యే పశ్యాన్యే దశసమ్మద్యస్తే ఇత్యా
రభ్య * సైషా విరాడన్నాదిత్యుచ్యతే. (శిష్యునికథాత్రాంతమితి.) ౨౭.

ఇతశ్చ గాయత్రీకర్తృన బ్రహ్మైవాధిధీయతే.-

27 భూతాదిపాదవ్యవహారేవతేశ్చైవమ్, ౧-౧-౨౭.

భూతపృథివీకరీరహృదయాని నిడిశ్య * సైషా చతుష్పదేతి వ్యవహారే బ్రహ్మశ్చేవ
గాయత్రీశ్రద్ధాభిధేయ ఉపపద్యతే. ౨౮.

28 ఉపదేశకేదాన్నేతిశ్చోభయస్త్వివ్యవిరోధాత్, ౧-౧-౨౮.

పూజావాక్యే త్రిపాదస్యామృతం దివీతి దివోభిగణితేన నిడోశాదిహమపి దిహ
పరత్యవధితేన నిడోశాదుపదేశస్య భిన్నరూపత్వేన పూజావాక్యేత్తం బ్రహ్మ పరస్మిన్న ప్ర

గత్యయము. ౪౪-౧౨-౧
 ౨-౪౪-౧౨-౧
 ౪-౪౪-౧౨-౧౪-౧
 ౪-౪౪-౧౨-౧౪-౧
 ౪-౪౪-౧౨-౧౪-౧

త్యభిజ్ఞాయత ఇతిచేత్ : తన్న, ఉభయస్త్రిన్ము ఉపదేశే అక్షాన్వభావై క్షేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయా
 అనిరోధాత్ *యథా వృత్తాక్ర శ్చేనో వృత్తాక్ర త్వరితశ్చేన ఇతి తస్మాత్పరమపురుష ఏవ
 నిరతిశయ వేదస్కా దివః పరో జ్యోతిషో వ్యత ఇతి ప్రతిపాద్యతే. * ఏతావాన్వయ మహిమా, |
 అహో బ్యామాగ్ని పురుష, పారోఽస్య పశ్వాభూతాన్వ, త్రిపాదన్వాయుతం దివో ప్రతిపాదితస్య
 చతుష్పదః పరమపురుషస్య శే వేదాహ మేతం పురుషం మాహ స్తమ్, ఆదిత్యవణం తమసన్తు |
 పార ఇత్యభిహితా ప్రాకృతహవస్య తేజోఽప్యప్రాకృతమితి తద్వత్తయా సవిత జ్యోతిశ్చబ్రాభి
 ధేయ ఇతి నిరవద్యమ్. ౧౮. ఇతి జ్యోతిరధికరణమ్. 10.

అథ ఇస్త్రి ప్రాణాధికరణమ్. 11

నిరతిశయనే ప్రియ క్తం జ్యోతిశ్చబ్రాభిధేయం ప్రసిద్ధవస్త్రిదిక్ష్మం పరమపురుషవేద్య
 క్తమ్. ఇదాసిం కారణత్వవ్యాప్తావృతత్వప్రాప్త్యపాయతయోపాన్వయేన శ్రుత ఇస్త్రి ప్రాణాది
 బ్రాభిధేయోఽపి పరమపురుషవేద్యాహ -

29 ప్రాణస్తథాఽనుగమాత్. ౧-౧-౨౯.

కాపేతకీబ్రాహ్మణే ప్రతదకానిద్యాయామ్ * ప్రతదకానో హ వై దైవోదాసిరిద్ద్రస్య |
 ప్రయం ధామోపబగాను యధేవన పౌరుషేణచేత్సారిభ్య * నరం వృణేష్వేతి వక్తారమిద్ద్రం |
 ప్రస * త్వమేవ మే వరం వృణేష్వ యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యస ఇతి ప్రత |
 దకానోక్తే * సహోవాచ ప్రాణోఽస్తి ప్రజ్ఞాత్వా తం నూనూయరమృతమిత్యుపాస్వేతి త్రూ
 యతే. తత్ర సంశయః-కిమయం హితతమోపాసనకమాతయేస్త్రి ప్రాణశబ్దనిదిక్ష్టో జీవవీవ, ఉత
 తదతిరిక్తః పరమాత్మేతి. కిం యుక్తమ్? జీవ ఏవేతి. కుతః? ఇస్త్రిశబ్దస్య జీవవిశేషవీవ ప్రసిద్ధే,
 తత్సమానాధికరణస్య ప్రాణశబ్దస్యాపి తేజైవ వృత్తే. * అయమిద్ద్రాభిధానో జీవః ప్రతదకా
 నేన * త్వమేవ మే వరం వృణేష్వ యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యస ఇత్యుక్తః
 * నూనూపాస్వేతి స్వాత్మోపాసనం హితతమముపదిదేశ. హితతమశ్చామృతత్వప్రాప్త్యపాయవీవ.
 జగత్కారణోపాసనస్వైవామృతత్వప్రాప్తి హేతుతా * తస్యతావదేవ చిరం యావన్న విమో |
 క్త్యే అథ సమృత్స్య ఇత్యవగతా. అతః ప్రసిద్ధజీవభావ ఇస్త్రివీవ కారణం బ్రహ్మ. ఇత్యోక్త్యా
 యామభిధేయతే * ప్రాణస్తథాఽనుగమాదితి. అయమిద్ద్రాభిధానిదిక్ష్టో న జీవమాత్రమ్, అపి
 తాదవాదథాన్వరభూతం పరం బ్రహ్మ. * స ఏవ ప్రాణవీవ ప్రజ్ఞాత్వా అసన్దోఽజహోఽమృతఇతీద్ద్ర |
 ప్రాణశబ్దాభ్యాం ప్రస్తుతస్యాపదాభావమృతశబ్దసామానాధికరణ్యేనానుగమో హి తథాసత్యేవో
 పపద్యతే. ౨౯.

30 సవత్తురాత్మోపదేశాదితి షేదధ్యాత్తనన్మృతభూమా హ్యస్థి. ౧-౧-౩౦.

యదుక్తమిద్ద్రాభిధానిదిక్ష్టస్య * అసన్దోఽజహోఽమృత ఇత్యనేనై కాధ్యాత్ |
 దయం పరం బ్రహ్మేతి. తస్మిన్పపద్యతే. * మామేవ విభాసేహి * ప్రాణోఽస్తి ప్రజ్ఞాత్వా తం |
 నూనూయరమృతమిత్యుపాస్వేతి వక్తా సీ-ద్ద్రః * త్రిశేషాణాం త్వస్త్రినుమామిత్యేవమాదినా
 త్వస్త్రివధాదిభిః ప్రజ్ఞాతజీవభావస్య స్వాత్మ న ఏవోపాన్వయతాం ప్రతదకానాయోపదిశతి. అతః

ఉపగ్రమే శేవవిశేష ఇత్యవగతే సతి * ఆచార్యోఽజగోఽమృతవిశ్వాదిభిరుపసంహార స్వరూపానాం
 ఏవ వాచ్యమియ ఇతిచేత్, పరిహరణిఃసాధ్యత్వసమ్మత్తభూమా వ్యాప్తిః ఆత్మని యస్సమ్మత్తస్సోఽ
 ధ్యాత్వసమ్మత్తః. తస్య భూమా-భూయ స్త్వమ్. బహుత్వమిత్యథా. ఆత్మన్యాభేయతయా సమ్మ
 ధ్యమానానాం బహుత్వేన సమ్మత్తబహుత్వమ్. తచ్చాప్తిస్వత్తరి పరమార్తస్యేవమీ సమ్మవతి.
 * తద్యథా రథస్యారేమ పేయరహితా నాభావరా అహితా ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞా
 మాత్రాస్త్వహితాః ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేఽహితాస్సపేష ప్రాణేష ప్రజ్ఞాత్వోఽనన్దోఽజగోఽ
 మృత ఇతి భూతమాత్రాశ్చైవాచేతనవస్తుభూతమభిధాయ ప్రజ్ఞామాత్రాశ్చైవ తదాధారతయా
 చేతనవగం బాధిధాయ తస్మాప్యాధారతయా ప్రకృతమిద్వైప్రాశక్త్యాభిధేయం నిదిశ్య తమేవ
 * ఆచార్యోఽజగోఽమృత ఇత్యుపదిశతి. తదేవచేతనాచేతనాత్మకకృత్స్వవస్త్వాధారత్వం తేవా
 దథా న్తరభూతేఽస్తి పరమార్తస్యేవోపపద్యతఇత్యథా.

అథవా-అధ్యాయస్సమ్మత్తభూమావ్యాప్తిః పరమార్తసాధారణధర్మసమ్మత్తోఽధ్యా
 త్వసమ్మత్తః. తస్య భూమా బహుత్వం హి అస్తి ప్రకరణే విద్యతే. తథాహి - ప్రథమమేత్య
 మేవ మే వరం వృణీమ్య యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మద్యస ఇతి * మాముపాస్వేతిచ
 పరమార్తసాధారణమోక్షసాధనోపాసకమూర్త్యం ప్రాశక్త్యానిదిశ్య స్వస్త్వస్య ప్రతీయతే. తథా
 * ఏష ఏవ సాధు కమూ తారయతి తం యమభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి ఏవ ఏవాసాధు కమూ
 తారయతి తం యమభ్యో నీనీషతీతి సమాఖ్య కమూః తారయితృత్వంచ పరమార్తధర్మాః.
 తథా - * తద్యథా రథస్యారేమ పేయరహితా నాభావరా అహితా ఏవమేవైతా భూతమా
 త్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్త్వహితాః ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేఽహితా ఇతి సమాధారత్వంచ తస్యైవ
 ధర్మాః. తథా * స ఏష ప్రాణేష ప్రజ్ఞాత్వోఽనన్దోఽజగోఽమృత ఇత్యేతేఽహి పరమార్తస్య
 ఏవ ధర్మాః. * ఏష లోకాధిపతిః స మేక ఇతిచ పరమార్తస్యేవ సమ్మవతి. తదేవమధ్యా
 త్వసమ్మత్తభూమాఽత్ర విద్యమానత్వాత్పరమాత్మైవాత్మేన్ద్రప్రాశక్త్యానిదిశ్యతే. 30.

కథం తహి ప్రజ్ఞాతతవభావస్వస్త్వస్య స్వాత్మన ఉపాధ్యక్షోపదేశస్సర్వసంస్కారే
 రుతాహ-

31 తా స్త్రోద్యస్త్యాతూపదేశో వామదేవవత్. ౧-౧-30.

ప్రజ్ఞాతతవభావేనేంద్రేణ * మామేవ విజనీహి * మాముపాస్వేత్యుపాధ్యక్ష్య బ్రహ్మ
 గస్వాత్మత్వేనోపదేశోఽయం సప్రమర్షణా న్తరప్రాప్తస్వాత్మవలోకనకృతః; అనితం తా స్త్రేణ
 స్వాత్మదృష్టికృతః. ఏతదు క్తంభవతి * అనేన తేనేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకర
 వాణి * ఇతదాత్మ్యమిదం సవగమ్ * అస్త్రః ప్రవిష్టశ్చాస్త్రానానాం సవగత్వా * య ఆత్మని
 తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా నవేద యస్యాత్మా శరీరం యఆత్మానమ్మన్తరో యమయతి
 నేష సవగభూతాస్తరాత్మా అపహతపాస్తాద్విద్యో దేవ ఏవోనారాయణ ఇత్యవమాదినా తా స్త్రేణ
 తేవాత్మశరీరకం పరమార్తానమవగత్త్య తేవాత్మవాచినామహంత్వమాదికభానామహి పర
 మార్తస్యేవ పయోవసాసం జ్ఞాత్వా * మామేవ విజనీహి * మాముపాస్వేతి స్వాత్మశరీరకం
 పరమార్తానమేవోపాధ్యక్ష్యేనోపదిదేశీతి. * వామ దేవవత్-యథా వామ దేవ. పరస్య బ్రహ్మణి.

శ్రీభాష్యమ్ - ఇంద్రప్రాకాశికరణమ్ 11

సవాకాస్త్రరాత్నత్వమ్, సవకాస్యచ తద్వచీరత్వమ్, శరీరవాచినాం చ శబ్దానాం శరీరణి కయకా
పసాహమ్ సశ్యమ్నహమని స్వాత్మ శరీరకం పరం బ్రహ్మ నిర్దిశశ్య తత్సామానాధికరణ్యేన మను
నూయాణాదీన్ వ్యపదిశతి * తద్దేశత్వశ్యమ్నహివాకాభిదేహః ప్రతిపేదే అహంమనురభసం
నూయాణాశ్చహం కతే.వాస్యపేరస్తి విప్ర ఇత్యాదిం, యథాచ ప్రహ్లాదః * సవకాగత్వాడ వస్తస్య
సవవాహమవస్తితః మత్తస్యవకామహంసవకం మమ సవకం సనాతనే ఇత్యాది వదతి. 30.

నిది జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్మన్యే తిచేన్నో పానాత్తైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ తడ్యోగాత్. ౧-౧-౩-౨

ఏతదుక్తం భవతి - యత్ర హిరణ్యగర్భాః చిత్తవనిశేషాణాం ప్రకృత్యాద్యచేతనవిశేషాణాం చ పరమాత్మసాధారణధర్మయోగః, తదభిధాయనాం శబ్దానాం పరమాత్మవాచిత్యైః సామాన్యాధికరణ్యంవా దృశ్యే; తత్ర పరమాత్మసంస్తత్యుచ్చదచిద్విశేషాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం ప్రతిపిపాదయితిమితి. అతోఽత్రైష్ట్యప్రాణశబ్దనిర్దిష్టో జీవాదధాన్యరభూతః పరమాత్మైవేతి సిద్ధమ్. 3. ౧. ఇతిఽష్ట్యప్రాణాధికరణమ్. 11.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిదచితే శారీరకమీమాంసాభ్యాష్యే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

శ్రీ గీర్వాణ.

(అథ తేజానామకాండము.)

(అథ తేజానామకాండము. మహాశ్రీమద్విశ్వకర్మసంహితా. 1.)

ప్రథమే సాదే. అగ్నిరేవేదః పురుషః కమలమిమాంసాశ్రవణాధికతకమయాథాశ్శ్య విజ్ఞానః తేవలకమగామల్పాస్థిరఫలశ్శ్రమవగమ్య. వేదాస్తవాశ్శ్రమదాపాతప్రతికానస్తస్థిర ఫలబ్రహ్మశ్శ్రమశుతదుపానసముపజాతపరమపురుషాథకలక్షణమోక్షాపేక్షావధారితపరినిష్పన్నవస్తుభోధసకల్పకక్షిమేదాస్తవాశ్శానాం పరస్మిన్ బ్రహ్మణి నిశ్చితప్రమాణభావస్తదితికరణవ్యతాహంకారకమిమాంసాశ్రవణమూరభేత-ఇత్యుక్తం శాస్త్రైరమృసిద్ధయే. (విజ్ఞానా. 1)

అనస్తవిదితస్థిత్రసమాచారోక్త్యభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానలక్షణవిభజగదుదయ విభవలయమహానైకకారణం పరం బ్రహ్మ * యతోవా ఇమాని భూతానిత్యాదివాక్యం బోధయతి-ఇతిచ ప్రత్యపాది. (జన్మా. 2)

జగదేకకారణం పరం బ్రహ్మ సకలేతరప్రమాణావివయతయా శాస్త్రైకప్రమాణకమ-ఇత్యుభ్యధాను. (శాస్త్ర. 3)

శాస్త్రప్రమాణత్వం చ బ్రహ్మణః ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహేతి స్వరూపేనైవ పరమపురుషాథకాథాతే పరస్మిన్ బ్రహ్మణి వేదాస్తవాశ్శానాం సమన్వయాన్నిరుహ్యాతే-ఇత్యబ్రూమ. (సమన్వ. 4)

నిఖిలజగదేకకారణతయా వేదాస్తవేద్యం బ్రహ్మచేక్షణాద్యన్వయాదానుమానిక ప్రధానాదథాస్తరభూతశ్చేతనవిశేష ఏవ-ఇత్యపాపదాను. (తత్త్వ. 5)

సచ స్వాభావికానవధికారికయానన్దవిపశ్చిత్వనిఖిలచేతనభయాభయ హేతుత్వసత్య సమ్మల్పత్వసమస్తచేతనాచేతనాస్తరాత్మత్వాదినిరూఢముక్తోభయావస్థాజ్ఞేవకర్తానిలషణీయాచ్ఛా కాస్తరభూతః-ఇతిచ సమాధికాథానుహి. (అనన్ద. 6)

సచాప్రాశ్యతాకమలమిత్తస్వాసాధారణదివ్యరూప ఇత్యుదేరిరాను. (అన్తర. 7)

అతాశప్రాణాద్యచేతనవిశేషానిధానినిజాగత్కారణతయా ముద్ధవన్నిదిశ్యమాన సకలేతరచేతనాచేతనవిలక్షణస్వవ-ఇతి సమగరిష్టహి. (అతాశ. 8 ప్రాణా. 9)

పరతత్త్వాసాధారణవిరళియదీప్తియత్త్యోతిశ్చ బ్రాహ్మణేయో ద్యుసమ్మన్ధితయా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్స్వవ-ఇత్యాతిష్ఠానుహి. (శ్లోకా. 10)

పరమకారణాసాధారణామృతత్వప్రాప్తిహేతుభూతః పరమపురుషవేద శాస్త్రదృష్ట్యన్వారిదికత్తైరభిధీయతే-ఇత్యబ్రూమహి. (ఇన్ద్రప్రాణా. 11)

తదేవమతిపసితసకలేతరప్రమాణమమృతవాణూమి నావశజ్ఞ్యసత్యసమ్మల్పత్వాద్య పరిమితోదారగుణసాగరతయా స్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణః పరం బ్రహ్మ పురుషోత్తమో నారాయణవేద వేదాస్తవేద్య ఇత్యుక్తమ్. అతఃపరం ద్వితీయకృతీయచతుర్థామ సాదేషు యద్యపి

౧ భాం. బ. ౨-౧౪-౧ ౬ భాం. బ. ౨-౧-౧౮ ౧౧ భాం. బ. ౧-౧౧-౨౪
 ౨ భాం. బ. ౨-౧-౨ ౩ ౧౧ " " ౨-౧౪-౨
 ౩ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౪ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౪ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౫ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౫ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౬ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౬ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౭ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౭ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౮ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౮ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౯ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪
 ౯ శ్రీ శ్రీ ౨-౨-౩ ౧౦ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ ౧౨ భాం. బ. ౨-౧-౨౪

వేదాస్తవేద్యం బ్రహ్మవ, తథాఽపి కావచి ద్వేదాస్తవా త్యాని ప్రధానా త్త్రజ్జాన్యభూతన స్తువిశేష
 స్వయాపప్రతిపాదనపరాజ్యే వేద్యాభ్యా తస్మిన్ సముద్యేత తత్తద్వాక్యోదితకల్యాణగుణాకరత్వం
 బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్యతే. తద్రాస్వప్తకవాదివిజ్ఞకాని వాక్యాని నితీయే చాదేవిచాయాన్తే. స్వప్త
 విజ్ఞకాని తృతీయే. తత్తత్ప్రతిపాదనచాన్యాయానుసారీణి చతుర్థే.

౪౩ సవకత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్. ౧-౨-౧.

ఇదమామ్నాయ తేనాన్యోగ్యే-^౧ * అథ ఖలు క్రతుమయః పురుషో యథాక్రతుర స్మిన్ |
 లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి స క్రతుం కువీత మనోమయః ప్రాణశరీరో భాసూప
 ఇత్యాది. * అత్ర * సక్రతుం కువీతేతి ప్రతిపాదితస్యోపాసనస్యోపాస్యః * మనోమయః |
 ప్రాణశరీరభి నిదిశ్యత ఇతి ప్రతీయతే. తత్రసంశయః-కిం మనోమయత్వాదిగుణకః తే త్రజ్జాః ఉత
 పరమాత్మేతి. కిం యుక్తమ్? తే త్రజ్జా ఇతి. కుతః? మనుప్రాణయోః తే త్రజ్జా పరణత్వాత్. ^౨
 పరమాత్మనస్తు * అప్రాణో హ్యనునా ఇతి తస్య శ్రిషేధాచ్య. నచ * సనకంభర్త్విదం బ్రహ్మేతి ||
 పూర్వవిదిశ్యం బ్రహ్మత్రోపాస్యతయం సమృద్ధం శక్యతే. * శాస్త్ర ఉపాసీతేత్యుపాసనోపక |
 రణశాస్త్రానివృత్త్యుపాయభూతబ్రహ్మ త్తకతోపదేశాయోపాత్తత్వాత్. నచ * సక్రతుం కువీత |
 తేత్యుపాసనస్యోపాస్యసా కాజ్ఞ త్వద్వాక్య సరస్థమపి బ్రహ్మ సమృద్ధ్యత ఇతి యుక్తం వక్తుమ్,
 స్వవాక్యోపాత్తేన మనోమయత్వాదిగుణకేన నిరాకాజ్ఞ త్వత్ ; * మనోమయః ప్రాణశరీర |
 ఇత్యుపన్యాసభూతయా నిదిశ్యత్యనిభక్తివిరుణిశామమాత్రేణోభయా కాజ్ఞానివృత్తిసిద్ధేః ఏవం
 చిచ్ఛితే తీవత్వే * ఏతద్బ్రహ్మేత్యుపసంహారస్థబ్రహ్మపదమపి తీవరీవ పూజాధికాన్వయ క్తమిత్య
 ధ్వనసీయత ఇతి.

ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః-^౩ * సర్వత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్. మనోమయత్వాదిగుణకః పరమా
 త్మా. కుతః? సవకత్ర వేదాస్తేషు పర స్మిన్నేవ బ్రహ్మణి ప్రసిద్ధస్య మనోమయత్వాదేరుపదేశాత్.
 ప్రసిద్ధంహి మనోమయత్వాది బ్రహ్మణః. యథా^౪ * మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా * స ఏషోఽ ||
 స్తహృదయ ఆకాశః, త స్మిన్నయం పురుషో మనోమయః, అమృతో హిరణ్యయః * హృదా |
 మనీషా మనసాఽభిక్లప్తో య ఏవం విమరమృతాస్తే భవన్తి * స చతుషాగృహ్యతే నాసి వాచా |
 * మచసాతు విశుద్ధేన, తథా * ప్రాణస్య ప్రాణః * అథ ఖలు ప్రాణవన ప్రజ్ఞాత్వేదం శరీరం ||
 పరిగృహ్యోత్థాపయతి * సవాణి హ వా ఇమాని భూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశన్తి ప్రాణ |
 మభ్యుజ్జహత ఇత్యాదిషు. మనోమయత్వమ్ - విశుద్ధేన మనసా గ్రాహ్యత్వమ్. ప్రాణశరీర
 త్వమ్-ప్రాణస్యాప్యాధారత్వం నియన్తృత్వంచ. ఏవం చ సతి * ఏషమ ఆత్మాఽస్తహృదయ |
 ఏతద్బ్రహ్మేతి బ్రహ్మశబ్దోఽపి ముఖ్యఏవ భవతి. * అప్రాణో హ్యనునా ఇతి మనఃకయత్వం జ్ఞానం |
 ప్రాణాయత్నం స్థితించ బ్రహ్మణో నిషేధతి.

అథవా * సనకంభర్త్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాస్త్ర ఉపాసీతేత్యత్రైవోపాసనం విధి |
 యతే - సవాకత్తకం బ్రహ్మ శాస్త్రస్సన్నుపాసీతేతి. * సక్రతుం కువీతేతి తస్యైవ గుణోపా |
 దానాథోఽనువాదః. ఉపాదేయాశ్చ గుణా మనోమయత్వాదయః. అతస్సవాకత్తకం బ్రహ్మ
 మనోమయత్వాదిగుణకముపాసీతేతి వాక్యాధికః. తత్ర సద్దేహా-కిమిహ బ్రహ్మశబ్దేన ప్రత్య

గాత్మా నిజాశ్చతే ... పరమాత్మేతి. నియంత్రకుః? ప్రత్యగాత్మేతి. కుతః? తస్మైవ సమామద సామానాధికరణ్యానిదేశోపపత్తేః. సమాశ్చ నిదిష్టం హి బ్రహ్మాదిస్తమ్యుపయోగం కృత్స్నం జగత్ బ్రహ్మాదిభావశ్చ ప్రత్యగాత్మనోనాద్యవిద్యామూలకమావిశేషోపాధిః విద్యతవేవ. పరస్యతు బ్రహ్మాభ్యుపగమస్య సమాశ్చైరపమాతపాక్షనో నిరస్తసమస్తావిద్యాదిజోమగ్ధస్య. సమస్తపేయాగరసమాభావో నోపపద్యతే. ప్రత్యగాత్మస్యచిత్త్వవిద్యుద్భవశబ్దః ప్రయుజ్యతే. అతవేవ సమామదాత్మా పరంబ్రహ్మేతి పరమేశ్వరస్య క్వచిత్స్వవిశేషానో నిదేశః. ప్రత్యగాత్మనశ్చ నిమూల్యోపాధీబ్జహత్త్వంప విద్యతే. నిఃసర్వానన్తాయ కల్పత ధిశ్రుతే. అవిదుషస్తస్మైవ కమానిమిత్తత్వాజ్జన్మస్థితిలయానామ్ శ్చిత్తజ్జలానితి హేతునిదేశోఽప్యుపపద్యతే. తదయమథాః-అయం తవాత్మా స్వతోఽపరిచ్ఛిన్నస్వరూపత్వేన బ్రహ్మరూపస్సనాద్యవిద్యయా దేవసియాత్మనువ్యసానరాత్మనాఽవతిష్ఠతే ఇతి.

అత్ర ప్రతినిధీయతే-సమాత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్. సమాత్ర సమాం ఖల్విదమితి నిదిశ్యా సమాస్తికజగతి బ్రహ్మశబ్దేన తదాత్మతయా నిధీయమానం పరం బ్రహ్మైవ; న ప్రత్యగాత్మా. కుతః? ప్రసిద్ధోపదేశాత్ శబ్దేలానితి హేతుః-సమాం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధవదుషదేశాత్. బ్రహ్మణో జాతత్వాద్భివృద్ధి రీనత్వాద్భివృద్ధిపతేవనత్వాత్ప హేతోబ్రహ్మత్వకం సమాం ఖల్విదం జగదిత్ముతే యస్తాజ్జన్మస్థితిలయా వేదాస్తేషు ప్రసిద్ధాస్తదేవాత్ర బ్రహ్మేతి ప్రతీయతే. తచ్చ పరమేవ బ్రహ్మ. తథాః- * యతోహ ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేష జాతాని నీవన్తి, యత్ప్రియస్యభిసంవిశన్తి, తద్విజ్ఞానస్య, తద్భిష్టేచ్ఛుపక్రమ్య * తేనన్దో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్, అనన్తాద్భేద ఖల్విమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాదినా పూర్వానువాక ప్రతిపాదితానవధితాశ్చియానన్దయోనో విపశ్చితః పరస్తాద్భివృద్ధివేవ జగదుత్పత్తిస్థితిలయా నిదిశ్యంతే. తథా * స కారణం కరణాధిపాధిపో నచాస్య కచ్ఛిజ్జనితా నచాధిపఇతి కరణాధిపస్య నీవస్యాధిమః పరం బ్రహ్మైవ. కారణం వ్యపదిశ్యతే. ఏవం సమాత్ర పరస్మైవ బ్రహ్మణః కారణత్వం ప్రసిద్ధమ్. అతః పరబ్రహ్మణో జాతత్వాత్ప్రసిక్త ప్రతీనత్వాత్తేన ప్రాణనాత్తదాత్మకతయా తాదాత్మ్యముపపన్నమ్. అతస్సవకప్రకారం సమాశ్చరీరం సమాత్మభూతం పరం బ్రహ్మ శాస్త్రో భూత్వోపాసితేతి శ్రుతిరేవ పరస్య బ్రహ్మాభ్యుపగమత్మకత్వముపపాద్య తస్యోపాసనముపదిశేతి. పరం బ్రహ్మహి కారణావస్థం కాయావస్థం నాచ్ఛన్మూలవిద్యస్తాశ్చరీరతయా సమాదా సమాత్మభూతమ్. ఏవమూతకాదాత్మ్యస్య ప్రతిపాదనే పరస్య బ్రహ్మాభ్యుపగమేయ ప్రత్యనికకల్యాణగుణాకరత్వం న విరుద్ధ్యతే. ప్రకారభూతశ్చరీరగతానాం దోషాణాం ప్రకారిణ్యాత్మన్యప్రసక్తాత్. ప్రత్యుత నిరతిశయైశ్వర్యాపాదనేన గుణాయైవ భవతీతి పూర్వామేవోక్తమ్.

యదుక్తం తేవస్య సమాకాదాత్మ్యముపపద్యతేఇతి, తదనన్తః; తేవానాం ప్రతిశరీరం భిన్నానామనోవ్యతాదాత్మ్యసమ్భవాత్. ముక్తస్యాప్యసవచ్చిన్నస్వరూపస్యాపి జగత్తాదాత్మ్యం జగజ్జన్మస్థితిప్రలయకారణత్వనిమిత్తం ననున్నవతీతిశబ్దదవ్యాపారవసామిత్యత్ర వక్ష్యతే. తేవ కమానిమిత్తత్వాజ్జన్మస్థితిలయానాం సవేవ కారణమిత్యపి నసాధీయః; తత్కమానిమిత్తత్వేఽపిశ్వరస్మైవ జగత్కారణత్వాత్. అతః పరమాత్మైవాత్ర బ్రహ్మశబ్దాభిధేయః. ఇమమేవ

౧ ప్రశ్న
 ౨ భా.ల. ౨-౧౪-౨
 ౩ శత ౧-౨-౧౪

పాద. ౨]
 ౧ భా.ల. ౨-౧౪-౨

శ్రీభాష్యం - సవకత్రప్రసిద్ధ్యధికరణమ్ 1

105

సూత్రార్థానుభియంతి నిజానుభవే, యథాఽఽహం స్పృహితాః - * సవకం భవ్యతి సవకా
 త్తా బ్రహ్మేణ ఇతి.

84 వివక్షితగుణోపపత్త్యే. ౧-౨-౨.

చక్షుశ్చూతాశ్చ గుణాః పరమాత్మ స్వేహోపపద్యంతే - మనోమయః ప్రాణశరీరో భా
 రూపస్సత్త్వసబ్బుల్పకాశాత్కా సవకకమాణా సవకాకామస్సవక గర్భస్సవక రసస్సవకమిదమభ్యా
 త్తోఽవాక్యగృహీతవ ఇతి. మనోమయః - పరిశుద్ధః మనస్సై కేః గ్రాహ్యః; వివేకవిమోకాదిసాధన
 సత్త్వకానుగృహీతపరమాత్మోపాసనవిమోకతీకృతేన హి మనసా గృహ్యతే. అనేన సేయప్రత్య
 సేకకల్యాణైకతాః తయా సక లేతరవిలక్షణస్వరూపతోచ్యతే; మలినమనోభినుకలినానామేన గ్రా
 హ్యత్వాత్. ప్రాణశరీరః - జగతి సవేకమాం ప్రాణానాం ధారకః. ప్రాణో యస్య శరీరమాధే
 యం విధేయం శేషభూతంచ స ప్రాణశరీరః. ఆధేయత్వవిధేయత్వ కేషత్వాని శరీరశబ్దప్రవృత్తి
 నిమిత్తమిత్యుపచారః ఉచ్యతే. భాహుః - భాస్వరహుః. అచ్రాకృతస్వాసాధారణనిరతిశయ
 కల్యాణానివ్యూహపక్షేన సహితయన్ స్థియ క్షత్వభ్యుత్థాః. సత్త్వసబ్బుల్పః - అప్రతిహతసబ్బుల్పః.
 అకాశాత్కా - అకాశవస్సుత్త్వస్వచ్ఛస్వరూపః. సక లేతరకావణభూతస్యాకాశస్యాప్యాత్మ భూత
 ఇతి వా ఆకాశాత్కా. స్వయం చ ప్రకాశతే అన్యూనప్రకాశయతీతి వా ఆకాశాత్కా. సవక
 కమాణా-క్రియత ఇతి కమాణా, సవకం జగద్యస్య కమాణా అసౌ సవకకమాణా. సవకా వా క్రియా
 యస్యాసౌ సవకకమాణా. సవకాకామః - కామ్యస్త ఇతికామా; భోగ్యభోగోపకరణాదయః.
 తే పరిశుద్ధాః స్వలిఖాత్తస్య సత్త్వభ్యుత్థాః. సవకగర్భస్సవకరసః - * అశబ్దమస్పృశకమిత్యా
 దివా ప్రాకృతగర్భసాదివిషేషాదప్రాకృతాస్సాసాధారణా నిరసన్యా నిరతిశయాః కల్యాణా
 స్స్వభోగ్యభూతాస్సవకవిధా గర్భరసా స్తస్య సత్త్వభ్యుత్థాః. సవకమిదమభ్యాత్మ - ఉక్తం రస
 పయాత్మం సవకమిదం కల్యాణగుణజాతం స్వీకృతవాక్. అభ్యాత్మ ఇతి భుక్తా గ్రాహణా ఇతి
 వత్క-త-రిక్తః ప్రతిపత్త్యయః. అవాకే-వాక ఉక్తిః. సోఽస్యవా స్తిత్యవాకీ, కుత ఇత్యాహ-అనా
 దర ఇతి. అవాత్తసమస్తకామత్వేవాదలికవ్యాభావాదాదరరహితః. అతఏన అవాకే-అబల్పకః.
 పరిపూర్ణైః శ్వయంత్యాద్యప్రకృతి స్తస్య పయాత్మం నిఖలం జగత్ప్రణీకృత్య జోషమాసీన ఇత్య
 భాః. త ఏతే వివక్షితా గుణాః పరమాత్మ స్వేహోపపద్యంతే.

35 అనుపపత్తేస్తు స శారీరః. ౧-౨-౩.

తమిమం గుణసాగరం పరూణోచయతాం భద్రోత్తకల్పస్య శరీరసమృద్ధసబ్బుల్పనాపరి
 మితదుఃఖసమృద్ధయోగ్యస్య బద్ధముక్తావస్థస్య జీవస్య ప్రస్తుతగుణలేశసమృద్ధగన్ధోఽపి నోపపద్యత
 ఇతి వాస్త్వికప్రకరణే శారీరపరిగ్రహశక్త్యా జాయత ఇత్యభాః.

36 కమాకత్పవ్యవదేశాచ్చ. ౧-౨-౪.

* ఏతమితః ప్రేత్యాభిసమ్భవితా స్థితి ప్రాప్యతయా పరం బ్రహ్మ వ్యవదిత్యతే; ప్రాప్తృ
 తయాచ జీవః. అతః ప్రాప్తా జీవ ఉపాసకః, ప్రాప్యం పరం బ్రహ్మోపాస్యమితి ప్రాప్తృతవ్యదేవేద
 మితి విజ్ఞాయతే.

37 శబ్దవిశేషాత్. ౧-౨-౩.

* ఏమను అర్థాన్ని స్వచ్ఛందముగఁగి శారీరవృత్త్యా నిదిగింపఁ; ఉపశ్చయము ప్రథమము. ఏవం సమాచరణగణనవాహించు క్రమం శబ్దవిశేషముయితే తనదరయో. యథా - * ఏహి వాక్యాయనోవా శబ్దము-నోవా శబ్దము-తద్దలలోవా ఏవమయమ స్తరా త్తా పురుషోహిర గ్గయో యథా శబ్దవిశేషముమితి. అత్ర * అస్తరా త్తన్నితి సప్తమ్యస్తన శారీర నిదిగింపఁగితే. తే పురుషో హిర గ్గయమితి ప్రథమయోపాశ్చయ. అతః పర ఏవోపాశ్చయ. ౩.

38 స్వతత్త్వ. ౧-౨-౪.

అతత్త్వశారీరాద్యః - * సవకస్య చాహం హృది క్షుద్ధిర్జ్ఞానము త్త్వ స్వతత్త్వశారీర మహిహంసం. * యోమామేవమసత్త్వాథా జానాతి పురుషోత్తమమ్. * తత్త్వరస్సవకాభూతా నాం హృద్దేశేజ్జగత తిష్ఠతి. భ్రామయస్సవకాభూతాని యన్త్రాయాధాని మాయయా. తమేవ తరణం గచ్ఛేతి శారీరముపాశ్చయం పరమాత్మానం వోపాశ్చయం స్వతత్త్వశారీరయతి. ౪.

89 అధికారస్వాతద్యవదేశాద్భుతేనీతేన నిచాయత్వాదేవవ్యాయవచ్చ. ౧-౨-౫.

అల్పాయతనత్వమధికారక స్త్వం, తద్యవదేశః. అల్పత్వవ్యవదేశః. * ఏవమఅర్థాన్ని స్వచ్ఛందము ఇత్యనేయసి హృదయాదుతన స్థితత్వాత్ * ఆగేయాం ఏహివాక్యాయవా ద్యేత్యాదినాఽగేయ స్త్వస్య స్వహంసేవ వ్యవదేశాచ్చ నాయం పరమాత్మా, అహం తేవ ఏవ; తే సవకగతం సమాత్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరివృత్తినిధిరా ఇత్యాదిభిః పర మాత్మనోఽపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్, తేవస్యచారాగ్రమాత్రత్వవ్యవదేశాదితిచేత్,

స్తతఃదేవమ్; పరమాత్మైవ హ్యగేయానిత్యేవం నిచాయత్వేన వ్యవదిశ్యతే. ఏవం నిచాయత్వేన - ఏవం ద్రష్టవ్యత్వేన; ఏవముపాశ్చయత్వేనీతి యావత్. నపునరగేయ స్త్వమే వాశ్చ స్వహంసమితి. వ్యోమవచ్చాయం వ్యవదిశ్యతే; స్వాభావకం మహత్త్వం చాత్మైవ వ్యవదిశ్యతే. త్యోయాం పృథివ్యా జ్యాయాన స్తరియోజ్జ్వల్యాం దివో జ్యాయానోభ్యో లోకేభ్య ఇతి. అత ఉపాసనాథామేవాల్యత్వవ్యవదేశః. తథాహి - * సవకం భర్తృదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి కాస్త ఉపాసితేతి సవోత్పత్తిప్రభయకారణత్వేన సవకస్యాత్మత్వయాఽనుప్రవేశకృతజీవయిత్య త్వేనచ సవాత్మకం బ్రహ్మోపాసితేయ్యపాసనం విధాయ * అథ ఖలు క్రతుమయః పురుషో యథాక్రతుర స్థితోతే పురుషో భవతి తథేత. ఏత్య భవతీతి యథోపాసనం ప్రాప్యసిద్ధిమభి ధాయ * సక్రతుం కవీతేతి గుణవిధానాథాముపాసనమూద్య * మనోమయః ప్రాణశరీరౌ భూమనస్సత్వసత్కల్ప అకాశాత్ సమాకమాం సవకామస్సవకస్త్వసవకరసస్సవకమిద మ్భూత్తోఽవాక్యవాదరథి జగదైశ్వర్యాదిశిష్టస్య స్వహంసగుణాంశ్చోపాదేయం క్రుతిపాద్య * ఏవమ అర్థాన్ని స్వచ్ఛందమేగేయాం ఏహివాక్యాయవాద్యా సమాపాద్యా శబ్దమాకా ద్యా శబ్దమాకరణలూద్యేయ్యపాశ్చయ స్త్వవదేయ స్త్వేన తదా త్తతయోపాశ్చయం పరమ పురుషోపాసనాథామేవస్థానముత్త్వా * ఏవమ అర్థాన్ని స్వచ్ఛందము జ్యాయాం పృథివ్యా జ్యాయాన స్తరియోజ్జ్వల్యాం దివో జ్యాయానోభ్యో లోకేభ్యస్సవకమాం సవకామస్సవకా

భాం. బ. ౨-౧౪-౧, ౪
 ౨వం. బ. ౨-౧-౧
 ౧వం. ౧-౨-౧౪
 ౪వం. ౧-౨-౧౪

౨. శత గోపాల్ శతకం.
 ౩. శత గోపాల్ శతకం.

పాద. ౨
 ౩. ౧-౨-౧౪

శ్రీ శాన్త్యమ్ - అత్తరి ధి క రణమ్ 2

గర్భస్థవకాశస్థవకామకామభ్యాత్ శ్రీవాక్యవాదర ఇన్ద్రియైశ్చాదయోఽవస్థితస్యోపాన్యమాశస్య
 ప్రాప్త్యాకారం విశేష్య * ఏవమేతద్భావో వాక్యవాదయవత్సర్వేషామన్యమన్యతం పరం బ్రహ్మ
 పరమకారుణ్యవాక్యమన్యతమయమేవ. గర్భస్థదయోఽవస్థితస్య హితుమీదమనుగ్రహణం విధాయ * ఏత
 ముతః ప్రేత్యాభిసంకల్పితా వీధి యథోపానుసం వా ప్రేత్యయానుగ్రహణం విధాయ * ఇతి యస్య
 స్యాదధా ప విచికిత్సాఽస్త్యేవవిధిచాప్యసా వీధిన్వయోపితిస్యాపానకస్య చాప్రాప్త్యనంత
 యోఽస్త్యేవసంకల్పితమ్. అత ఉపానవాకమథాకౌకత్వమనీయ స్త్వంచ. 2.

40 సమోగప్రాప్తిరీతశ్చై శేష్యాత్. ౧-౨-౨.

ఏవస్యేవ పరస్యాపి బ్రహ్మణస్సర్వేతా వ్యవకాతాత్వమభ్యవగతంచేత్ తద్వదేవ శరీర
 సవ్యభ్రాత్రయ కనుభయః భోపభోగచా ప్రతిచేత్, తస్మి * సేత్యవై శేష్యాత్. సహి శరీరాస్త
 వకాతాత్వమేవ సుఖసుఖభోపభోగసేతుః. అపితు పుణ్యపాపరూపకమకపరవశత్వమ్. తత్త్వ
 పూతచాప్తయః పరమాత్మనో ససమ్మపతి. తథాచ శ్రుతిః. * తయోరస్యః బిష్టలం స్వాద్వత్త్వ
 నశ్నన్నన్యో అభిచాకశేతేతి. ౨. ఇతి సవకాతప్రసిద్ధ్యధికరణమ్. 1.

అథ అత్తరిధికరణమ్. 2.

యది పరమాత్మా నభోక్తా, ఏనంతహిం సవకాత్ర భోక్తృత్వయా ప్రతీయమానో జీవ
 ఏవ స్యాదిత్యాశక్యోహ-

41 అతాదరాచరగ్రహణాత్. ౧-౨-౩.

కరవల్లిస్వామ్యాయతే * యస్య బ్రహ్మచ త్తత్రంఠ ఉభే భవతే బదనః, మృత్యుయా
 స్యోపసేచనం క ఇత్థావేద యత్రసత్తి. అత్రోదనోపసేచనసూచితోఽత్తా కిం జీవవన, ఇత పర
 మాత్మేతి సన్నిహితే. కిం యుక్తమ్? జీవఇతి. కుతః? భోక్తృత్వస్య కమకానిమి త్తత్వాజ్జీవస్యైవ
 తత్సమ్మవాత్. అత్రోచ్యతే * అత్తాచరాచరగ్రహణాత్. అత్తాపరమాత్మైవ కుతః? చరాచరగ్రహ
 ణాత్-చరాచరస్య కృత్స్నస్వాత్మత్వంహి తస్యైవ సమ్మవతి. నచేదం కమకానిమి త్తభోక్తృ
 త్వమ్, అపితు జగజ్జన్మసత్తలయహేతుభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో విజ్ఞాన్సంపాతృకత్వమ్, * సోఽ
 భ్యనః పారమాన్నతి తద్విజ్ఞానీ మమం పరమిత్యప్రాప్త దశకనాత్. తథాచ * మృత్యుయా
 స్యోపసేచనమితి వచనాత్ బ్రహ్మచ త్తత్రంచేతి కృత్స్నం చరాచరం జగదిహదనియాదన త్వేన
 గృహ్యతే. ఉపసేచనంహి గామ స్వయమద్యమానం నదన్యస్యాదనహేతుః. అథ ఉపసేచన త్వేన
 మృతోరపద్యచానత్వాత్తదుపసేచ్యమానస్య కృత్స్నస్య బ్రహ్మత్తత్రావకాకస్య జగతశ్చరా
 చరస్యాదనమత్రనివక్షీతమితి గమ్యతే. ఉద్యతంచాదనమునంహార ఏవ. తస్మాదీదృశం జగదుప
 సంహారిత్వమాపభోక్తృత్వం పరమాత్మన ఏవ.

42 ప్రకరణాద్య. ౧-౨-౪.

ప్రకరణంచేదం పరస్యైవ బ్రహ్మణః * మహాత్మ్య విభుమాత్మానో మత్వో నీహో న
 తోచతి * నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో వమేధయా న బహునాప్రసృతేన యమేవైవ ప్యేద్యతే

నేనలభ్యస్తస్యైష ఆత్మ విన్యసితే తమా స్వామినిహ ప్రకృగమ్. * కి ఇతావేద యగ్ర స ఇన్యసిహ గర్భిసాదాద్యతే తస్య దుగవహాధత్వమివ పూమాప్రస్తుతం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. ౧౦.

అథస్యాత్ - నాయనబ్రహ్మక్షత్రోదవసూచితః పురుషోఽపహాపాప్తా పరమాత్మా ; ఆనస్తరమ్ * యుతంబున్తః సుకృతస్య లోకే గుహం ప్రవిష్టా పరమే పరాధ్యేః | ఛాయాతపా బ్రహ్మవిదో వదన్తి కచ్చాగ్నయో యేచన్రిగాదికేతాఞ్చికమాఫలభోక్తురేవ సద్వితీయస్యాభిధా నాత్. ద్వితీయశ్చప్రాణో బుద్ధివాస్యాత్. యుతపానంహి కమాఫలభోగవన. సచ పరమాత్మ నో నసమ్భవతి. బుద్ధిప్రాణయోస్తు భోక్తురేవస్యేషకరణభూతయోయాభాగభంధిత్వానేఽ. స్వయస్సమ్భవతీతి తయోగస్యతిరేక సద్వితీయో జీవవన ప్రతిపాద్యతే. తదేకప్రకరణత్వా త్పూనా ప్రస్తుతోఽర్తాఽఽ సవన భవితమహాతీతి. తత్రోచ్యతే—

48 గుహం ప్రవిష్టావాత్మానాహి తద్దేశనాత్. ౧-౨-౧౧.

సప్రాణకవా బుద్ధికవా వా గుహం ప్రవిష్టాదృశంబున్తాచిత్త్యచ్యతే, అదిత జీవపర మాత్మానాహి తథా వ్యపసిక్యతే. కుశః * తద్దేశనాత్ - అస్మిన్ప్రకరణే జీవపరయోరేవ గుహ ప్రవేశవ్యవదేశోద్యత్యతే. పరమాత్మనస్తావత్ * తం దుహాశం గూఢ మనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్టం పురాణమ్ | అధ్యాత్మయోగాధిగమన దేవం మత్వా ధిశో నామాశోః జహాతీతి. జీవస్యాపి * యాప్రాణేన సమ్భవత్యదితి దేవతామయః | గుహం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తి యః ఘాతేభి వ్యూజాయతేతి. కమాఫలాస్య తీత్యదితిజావత్యతే. ప్రాణేన సమ్భవతి - ప్రాణేన సహవరా తే. దేవతామయః - ఇద్రియాభీనభాగా. గుహం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తి-హృదయపుష్కరోదరవతిశి. ఘాతేభివ్యూజాయత - పృథివ్యాదిభిభూతైస్సహితా దేవాదియావేణ వివిధా జాయతే. ఏవం చసతి * యుగం పిబన్తాది వ్యవదేశశ్చక్రిశోగచ్ఛన్తీవత్ప్రతిపత్తవ్యః. యద్వా ప్రయోజ్య ప్రయోజకమాపేణ పానే కర్మకర్త్యం జీవపరయోరుపద్యతే. ౧౧.

44 విశేషణార్థ. ౧-౨-౧౨.

అస్మిన్ప్రకరణే జీవపరమాత్మానాహి పాశ్వత్పాశుకత్వప్రాప్యత్వప్రాప్తత్వవిశిష్టా సవత్రప్రతిపాద్యతే. తథాహి * బ్రహ్మజ్ఞం దేవమీద్యం విదిత్వా నిచాయ్యేమాం శా న్తిమత్య వైతుతీతి. బ్రహ్మజ్ఞో జీవా-బ్రహ్మణో జాతత్వాత్ జ్ఞత్వాచ్చ. తందేవ మీద్యం విదిత్వా-జీవా త్తానముపాశుకం బ్రహ్మతత్వేనావగమ్యత్వథా. తథా * యేస్సేనురీజానానామక్షరం బ్రహ్మయ త్పరమ్ | అభయం తితిమాతాం పారం నాచితితం శశేనురీజ్యపాశ్వః పరమాత్మోచ్యతే. నాచి తీతమ్ - నాచితీతస్య కమాణా ప్రాప్యమిత్యథా. * ఆత్మానం రథివం విద్ధి కరీరం రథమేవచ త్యాదిసోపాశుకేవ త్యతే. తథా * విజ్ఞానసారథియః స్తు మహాప్రగహవాన్నరః | సోఽధ్వనః స్థూరమాచ్ఛతి తద్విష్టా. పరమం పదమితి ప్రాప్యప్రాప్తారావధిధీయేతే జీవపరమాత్మానా. ఇహాపి * ఛాయాతపాచిత్వజ్ఞత్వరహజ్ఞత్వాభ్యాం తావేవ శివిష్య వ్యవదిక్యతే.

అథస్యాత్ * యేయేం ప్రతే విదితీత్వామనుష్యే అస్తీత్యే నాయమస్తీతివైకాఞ్చి జీవ ద్వయానుయాథాత్మప్రశోభకమాత్మనామిదంప్రకరణం జీవపరమితి ప్రతీయతాఞ్చి. నైక దేవమ్.

విశేషము ౧-౧-౪
 " " ౧-౧-౨౦
 " " ౪-౪-౧౨
 పాదము ౧-౨-౧౨
 ౫. " " ౧-౨-౧౨

సహా తనస్య దేహాంతరీక్షస్య స్థితిర్వాస్థిత్యశబ్దాయాఽయంప్రశ్నః, తథానల్లి పూర్వకవరద్వయ
 వసానానుపపత్తే, తథాహ-విశేష్యవకావేదనదశాక్రమణనాం ప్రవేలానాం సేయమానదశా
 నైగుణ్యేన క్రితవైగుణ్యానుబంధానాం సమాకేత సచి కేతిహా ఆస్థితాగ్రహణ శీరాస్వాత్మనాన
 నాం పరేన క్రితసాధుణ్యమిచ్ఛతా శీకష్టేనాంబాహ్యస్తీత్యవశ్యస్థితరం కృష్టవతా స్వవిభాగ
 రుప్తరీత్యవచనా స్వత్యవదనా బ్రవిష్టేన స్వనదనాత్మోచుపేయసే తదదశా నా త్తత్రాప్రసారాత్త
 రుపామమా బ్యవహానశీతరీత్యవశ్యతాప్రవృత్త్యవశ్యతా త్తే నరప్రసారా స్థిత్యానరీత్యాధ
 మేన స కేణ న్వాత్మాను ప్రహ విరుప్రసారో వ్యతః, ఏతచ్ఛనవకాం దేహాంతరీక్షమాత్మానుబంధాన
 తోనానరీత్యతే, ద్వితీయేన స దేహోత్తీరాదేహాత్మానుభావ్యసాధనగూ తాఽగ్నివిద్యాస్వతా,
 తదన్ దేహాంతరీక్షాత్మానుభావ్య స్వనమ్మనతి, అత స్తత్తేనోన వ కేణ యదిదం ప్రేయ తే *రోయం/
 ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేన స్థిత్యేకే నాయమ స్థితి చైకే, ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్వయాఽ
 హంవరాణామేనువర స్థితీయతి, అత్ర పరమపురుషార్థక మాబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్షయాథా
 త్యవిజ్ఞానాయ తదుపాయభూతపరమాత్మోపాసనపరావరాత్త త త్యవిజ్ఞానయాఽయం ప్రశ్నః
 క్రియ తే, ఏవంచ *రోయం ప్రేత ఇతి స శరీరవియోగమాత్రాభిప్రాయమ్, అనితం సవకాబంధ
 వినియోగాదాభిప్రాయమ్, యథా శీల ప్రత్యసంజ్ఞాఽస్థితి, అయమధికా-మోక్షాధిక్య తే మనుష్యే/
 ప్రేతే - సవకాబంధవినియోగే తత్స్వరూపవిషయా వాదివిప్రతిపత్తినిమిత్తా, అస్థినా స్వాత్మికా
 యేయం విచికిత్సా, తదవనోదనాయ తత్స్వరూపయాథాత్వం త్వయాఽనుశిష్టోఽహం విశ్వామ్ -
 జానీయామితి, తథాహి బహుధా విప్రతిపద్యంతే-కేచిద్విత్తిమాత్రస్యా త్తనస్వరూపాచ్చిత్తి
 లక్షణం మోక్షమాచక్షతే, అన్యే విత్తిమాత్రస్త్వేనసతోఽవిద్యాస్వమయమ్, అనితే పాపా
 ణకల్పస్యాత్మనో జ్ఞానాద్యశేషవైశేషికగుణోచ్ఛేదలక్షణం కైవల్యరూపమ్, అనితే అపమాత
 పాప్తానం పరమాత్మానుభవ్యపగచ్ఛస్తస్యైవోపాధిసంగతానిమిత్తినభావస్యోపాధ్యంకమేన
 తద్భావలక్షణం మోక్షమాతిష్ఠతే.

త్రయ్యన్తవిష్టాతాస్తు నిభలజగదేకకారణన్యాశేష హేయప్రత్యసీకాన స్వజ్ఞానానైక

స్వరూపస్య న్వాభావికానవధికాతిశయాన జ్యేయకల్యాణగుణాకరస్య సక లేతరవిలక్షణస్య సహా
 త్కభూతస్య పరస్యబ్రహ్మణశ్శరీరతయా ప్రకారభూతస్యానుకూలాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపస్య పర
 మాత్మానుభవైకరస్య జీవన్యానాదికమకాయాపావిద్యాతిరోహితస్వరూపస్యావిద్యోచ్ఛేదపూర్వక
 కన్వాభావికపరమాత్మానుభవమేవ మోక్షమాచక్షతే, తత్ర మోక్షస్వరూపం తత్సాధనంచ
 త్వత్ప్రసాదాద్విద్యామితి సచి కేతసా పృష్టో మృత్యుస్తన్యాధికస్య దురవబోధత్వప్రదశణనేన
 వివిధభోగవితరణప్రబోధనేన చైవం పరీత్య యోగ్యతానుభిజ్ఞాయ పరావరాత్తతత్త్వవిజ్ఞానం
 పరమాత్మోపాసనం తత్పదప్రాప్తిలక్షణం మోక్షంచ * తం దుదేశకం గూఢమనుప్రవిష్టమి
 త్యారభ్య * సోఽధ్వనః పారమాహ్నితి తద్విష్టోః పరమం పదమిత్యన్తేనోపదిశ్య తదపేక్షా తాంశ్య
 విశేషానుపదిదేశేతి సవకాం సమజ్ఞానమ్, అతః పరమాత్మైవాత్మేతి సిద్ధమ్, ౧-౨.

ఇతి ఆత్మభిక్షరణమ్. 2.

అథ అథ అథరాధికరణం. ౩. అథ

45 అన్తర ఉపపత్తే. ౧-౨-౧౩.

ఇదమూమన నిచ్చన్తోగాఁగోయ ఏమోఁడీనిపురుషోద్వ్యక్తే ఏమల త్తేనిహోవాచసగ దమ్యగమేతదభయమేతద్భ్రష్టాది. తత్ర సద్దేశాః-మయమత్యోధారతయానిదిశ్యమానఃపురుషః ప్రతిబింబ్యాత్మాచితతవాత్మ, తత చక్షురిన్ద్రియాధిపాతా దేవతావిశేషః, అథ పరమాత్మేతి. హి యుక్తమే ప్రతిబింబ్యాత్మే. కుతః ప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్. * దృశ్యగ ఇత్యుహోహాధిధానాచ్చ. తవాత్మవా, తస్యాపిహ చక్షుషి విశేషేణ సన్నిధానార్హసిద్ధిరుపపద్యతే. ఉన్మీలితం హి చక్షురుద్విష్య తవాత్మ సక్కురే సిద్ధిగత నిచ్చిన్వన్తి. * త ఇతిహోఽన్త్యన్మీలిత ఇతి ప్రతిప్రసిద్ధ్యా చక్షుఃప్రతిబింబే దేవతావిశేషోవా. ఏష్యేవప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్ అపత్తేరేషామన్యతమః.

ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్షుషే-అన్తర ఉపపత్తే. అత్యన్తరఃపరమాత్మా కుతః * ఏమల త్తేతిహోవాచైతదమ్యగమేతదభయమేతద్భ్రష్టా... ఏకం సంయద్వామ ఇత్యాచక్షతే, ఏతం హి సమాణి వామాన్యభిసంయన్తి ఏమ ఉపవవాచుని, ఏమ హిసమాణి వామాని నయతి, ఏమ ఉపవభామని, ఏమ హి సమానులీమ భాతీత్యేషాం గుణానాం పరమాత్మన్యేవోపపత్తేః. ౧౩.

46 స్థానాదివ్యవదేశాచ్చ. ౧-౨-౧౪.

చక్షుషి సిద్ధినియమనాచయః పరమాత్మసవన * యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్తి త్యేవమాదావ్యపదిశ్యన్తే. అతశ్చ * య ఏమోఁడీని పురుషాభిగతవ ప్రతీయతే. అతః ప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్ పరమాత్మన్యపపద్యతే. తతపవ * దృశ్యగ ఇతి సాహిత్యారవ్యవదేశోఽపి యోగిభిర్భాగ్యమానక్వాదుపపద్యతే ౧౪.

47 సుఖవిస్థాభిధానాదేవత. ౧-౨-౧౫.

ఇత్యాత్మోధారః పురుషోత్తమః - * కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మతస్య సుఖవిస్థస్య బ్రహ్మణ ఉపాసనస్థానవిధానాథాం సంయద్వామత్వాదిసుఖవిధానాథాంచ * య ఏమోఁడీని పురుష ఇత్యభిధానాత్. ఏవకాశో నైం వెక్ష్యం పేతోఽన్యోగతయతి.

రవ్యగ్నివిద్యావ్యవధానాత్ * కం బ్రహ్మేతిబ్రహ్మతం బ్రహ్మ నేనా సన్నిధతే. తథా హి-అగ్నయః * ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి బ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్య తే అథహేనం గాహాపత్యోఽనుశకాసేత్యారభ్యాగ్నినాముపాసనముపదిదిశుః. నచాగ్నివిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభేదితి శక్యం వత్తుమ్; బ్రహ్మవిద్యాఫలానంత్రగతత్వద్విరోధిసహాయః ప్రాప్తిసంత్యవిచ్ఛేదాది ఫలశ్రవణాత్. ఉచ్యతే * ప్రాణోబ్రహ్మ * ఏతేషమ్యగమేతదభయమేతద్భ్రష్టాన్యభయత్ర బ్రహ్మసంబంధనాత్, * తేహయఃస్తు తే గతిం వత్తేత్యగ్నివచనాచ్చ. గత్యుపదేశాత్పావసారి బ్రహ్మవిద్యాయా అసమాప్తే సన్తప్యగతాగ్నివిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభేదితి నిశ్చయతే; * అథ హేనం గాహాపత్యోఽనుశకాసేతి బ్రహ్మవిద్యాభివ్యక్తే వ్యాగ్నివిద్యోపదేశాచ్చ. తిచ - * బ్రహ్మభిః సరితూహోఽన్తీతి బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరక్తనానావిధకామాధుహతిపూజాకరగణానన్తరామరణాదిభవభయోపతప్తయోహోసలాయ * ఏమోహేమ్య తేఽన్త్యద్విద్యాఽఽత్మవిద్యాచేతి సము

గ ఖాం.ల ౪-౧౨-౨ ఖాం.ల ౪-౧౪-౨ ౧౧౨౧౧ ఖాం.ల ౪-౧౧-౨

౨ ఖాం.ల ౪-౨-౨ ౨ " ౪-౧౧-౨

౪ " ౪-౧-౨ ౪ " ౨-౨-౨

పాద. ౨

౪ " ౪-౧౪-౧

శ్రీ భాష్యమ్ - అష్ట రాధిక రణమ్ ౩

చ్చిత్వోపదేశాన్తైశ్చ భూత విద్యాభ్యుత్పన్నవిద్యాభ్యాః ప్రతీయతే. ఏవంచాత్మ్యేన వగ తేనతి
 భూసుకీతకనమథకాదాత్మి గమ్యతే. సచాత్ర మోక్షవిరోధిఫలం కించిహ్నాయతే - 1 * అప
 హతే పాపకృత్వైర్భూతాలోభనతి సవకమాయురేతి జ్యోత్స్వీవతి నాస్యావరపురుషాః శ్రీయన్తే ఉప
 వయంతం భుజ్జామోఽస్మిన్ద్యలోకేఽముష్మిన్ద్యేవ్యమీశాం భూవాం మోక్షాధిక్యతస్యాను
 గుణత్వాత్. * అపచాతే పాపకృత్వాన్-బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధిపాపం కమావసాన్తి. * లోకోభ
 వతి - తద్విరోధిని పాపేనరన్తే బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నోతి. * సవకమాయురేతి - బ్రహ్మోపాసన
 సమాప్తేయావదాయురపేక్షీతం తత్సవకమేతి. * జ్యోత్స్వీవతి - వ్యాభ్యాధిభిరనుసమాతోయావ
 ద్బ్రహ్మప్రాప్తి ఉపతి. * నాస్యావరపురుషాః శ్రీయన్తే - అన్య శిష్యప్రశస్యదయః పుత్రసో
 త్రాదయోఽపి బ్రహ్మవిదవవ భవన్తి. * నాస్యాబ్రహ్మవిత్కుతే భవతీతీచ శ్రుత్యన్తరే బ్రహ్మ
 విద్యాఫలశ్చేన శ్రూయతే. * ఉప వయంతం భుజ్జామోఽస్మిన్ద్యలోకేఽముష్మిన్ద్యే-వయమ్-
 అగ్నయన్తమేనముపభుజ్జానుః-యావద్బ్రహ్మప్రాప్తి విఘ్నభ్యః పరిపాలయామః. అతోఽగ్ని
 విద్యాయాబ్రహ్మవిద్యాభ్యత్యేన తత్సన్నిధానావిరోధాన్సన్నిధివిత్తం ప్రకృతమేవ బ్రహ్మోపాసనస్థాన
 విధానాథకం గుణవిధానాథకం వోచ్యతే. నను - * ఆచార్యకన్తు తే గతిం వక్తేతి గతిమాత్ర
 పరిశేషణాదాచార్యేణ గతిరేవోపదేశ్యేతి గమ్యతే; తత్కథం స్థానగుణవిభ్యథకతోచ్యతే?
 తదభిధీయతే - * ఆచార్యకన్తుతేగతిం వక్తేత్యన్యాయమభిప్రాయః-బ్రహ్మవిద్యానుసవదిత్య
 ప్రాప్నుషి గురౌ తదబాధాదనాన్యసముపకోసలముట్టివయియం స్వపరిచరణప్రేతా గామాపత్యా
 దయో గురోరగ్నయన్తస్మై బ్రహ్మస్వరూపమాత్రం తదజ్ఞభూతాం చాగ్నివిద్యాముపదిత్య * ఆచా
 ర్యకన్తు పదిత్యా విదితా సాధ్యం ప్రాప్సితి శ్రుత్యథకమాలోచ్య సాధుతమత్వప్రాప్త్యథక
 మాచార్యక ఏవాన్య సంయద్యామత్వాదిగుణకం బ్రహ్మ తదుపాసనస్థానమచికారాదికాం చ
 గతిముపదిత్యితి మత్వా * ఆచార్యకన్తుతేగతిం వక్తేత్యవోచన్. గతిగ్రహణముపదేశ్యవిద్యా
 శేషప్రదేశనాథకన్. ఆతఏవాచార్యోపి * ఆహం తే తద్వత్కౌమి యథా పుష్కరపలాశ
 ఆపో నల్లిష్యన్తే ఏవ మేవంవిని పాపం కమా నల్లిష్యతత్తత్సంక్రమ్య సంయద్యామత్వాదికల్యాణ
 గుణవిత్తం బ్రహ్మక్షేప్తానోపాన్యమచికారాదికాంచ గతిముపదిదేశ. అతః * కంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మేతి
 సుఖవిశిష్టస్య ప్రకృతస్యైవ బ్రహ్మోఽత్రాభిధానాదయమత్వ్యాధారః పరమాత్మ. ౧౫.

ననుచకంబ్రహ్మఖం బ్రహ్మేతి పరంబ్రహ్మభిహితమితికథమవగమ్యతే? యస్యేహాత్మ్యా
 ధారతయాఽభిధానం బ్రూషే. యావత్ * కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధాకాశేతాకీకసుఖయోరేవ
 బ్రహ్మదృష్టివికాధీయత ఇతిప్రతిభాతి*నామబ్రహ్మ*మనోబ్రహ్మేత్యాదిచచసాచాప్యత్ తత్రాహ-1

48 అతఏవచ సబ్రహ్మ. ౧-౨-౧౬.

యతస్తత్ర^{౧౨}యదేవ కం తదేవ ఖమితి సుఖవిశిష్టస్యాకాశస్యాభిధానమేతేవ ఖశ్చైవాభి
 ధేయస్యః ఆకాశః పరంబ్రహ్మ. ఏతదుక్తం భవతి - అగ్నిభిః * వ్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మే
 త్యుక్తే ఉపకోసల ఉవాచ* విజానామ్యహం యత్ప్రాణో బ్రహ్మ కంచతు ఖంచ స విజానామితి.
 అస్యాయమభిప్రాయః-స తావత్ప్రాణాదిప్రతీకోపాసనమగ్నిభిరభిహితమ్ - జన్మజరా

మరణాదిభవభయభీతస్య ముముక్షుః ప్రాహ్లాపదేశాయ ప్రవృత్తత్వాత్. అతో బ్రహ్మహో
పాశ్యముపనిష్టత్. తత్ర ప్రసిద్ధః ప్రాణాదిభిస్సమానాభిరణా బ్రహ్మ నినిష్టత్. తేషుచ ప్రాణ
విశిష్టత్వం జగద్విధరణయోగేనవా ప్రాణశరీరతయా ప్రిగభ్య నియన్తుశ్వేనవా బ్రహ్మణ ఉప
పద్యత ఇతి *విజానామ్యహం యత్రాహో బ్రహ్మేష్యుక్తవా. తథా మఖాతాశ్చయోరపి బ్రహ్మణ
శ్చరీరతయా తన్నియామ్యుత్వేన విశేషణత్వమ్, ఉతాన్యోస్యవ్యవచ్ఛేదకతయా నిరతిశయానన్త
యాచుబ్రహ్మస్వరూపమపరాగపరత్వేనవా. తత్ర పృథగ్భూతయోశ్చరీరతయా విశేషణత్వేనైవ
యథామఖాతాతాశ్చయోనియామకత్వం బ్రహ్మసాన్స్యదితి స్వరూపావగతిసాన్స్యాత్; అన్యోస్య
వ్యవచ్ఛేదకత్వేనపరిచ్ఛిన్నానన్తైస్సవ్యయాచత్వం బ్రహ్మసాన్స్యదిత్యన్యతరప్రకారనిడిధారయిష
యాశ్చంచతు ఖంచ న విజానామ్యుక్తవా. ఉపగోసలస్యేమమాశ్చయం బాసన్తోఽగ్నయః *య
ద్వావకం తదేవ ఖంయదేవ ఖః తదేవ కమిత్యాచిరే. బ్రహ్మణస్సనిరూపత్వమేవాపరిచ్ఛిన్నమిత్య
థా. అతః * ప్రాణశరీరతయా ప్రాణవిశిష్టం యద్బ్రహ్మ, తదేవాపరిచ్ఛిన్నమఖయాచుచేతినిగమ
తమ్ * ప్రాణు చ హస్తే తదాతాశ్చం చోచురితి. అతః * కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేత్యత్రాపరిచ్ఛిన్న
మఖం బ్రహ్మ ప్రతిపాదితమితి పరం బ్రహ్మైవ తత్ర ప్రకృతమ్; తదేవచాత్రాక్ష్యధారతయాఽభి
ధీయత ఇత్యక్ష్యధారః పరమాత్మా.

౧౬.

49 శ్రుతోపనిషత్కృత్యభిధానాచ్చ. ౧-౨-౧౭.

శ్రుతోపనిషత్కృత్య అధిగతపరమపురుషయాథాత్వప్రాయసస్థేయతయా శ్రుత్యవర
ప్రతిపాద్యమానా అదిరాదితా గర్భయా తామపురహస్య త్రిలక్షణపరమపురుషప్రాప్తికరీముప
గోసలాయాపిపురుషం శ్రుతవతే *తేఽదిషమేవాభిసమ్యవస్త్వదిషోఽహరహ్నాత్రాయా
మాణషక్షమిత్యారభ్య * చన్ద్రేమసోనిద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయ
త్వేష దేవకథో బ్రహ్మపథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవమావతాం నావతాస్తభిత్వస్తే
నోపదిశతి. అతోఽప్యయమపిపురుషః పరమాత్మా

౧౭.

50 అనవధీతేరనమ్యువాచ్చ సేతరః ౧-౨-౧౮.

ప్రతివిక్రూదినామక్షణేనియమేనానవస్థానాదమృతత్వాదినాంచ నిరుపాధికానాం తే
ద్యుగమ్యువాన్నపరమాత్మన ఇతరః భాయాదిః అపిపురుషో భవతుమహాతి. ప్రతివిక్రూత్య తాప
త్పురుషాస్తరసన్నిధానాయ తత్త్వాన్ననియమేనానవస్థానమమ్యువః. తేవస్యాపి సత్యోద్రియవ్యాపా
రానుగుణత్వాయ సత్యోద్రియకర్తృభూతే స్థానవిశేషే వృత్తిరితి చక్షుషీ నానస్థానమ్. దేవతా
యాశ్చ * శ్చేభిరేషోఽస్తి ప్రతిష్ఠితఇతి రశ్మిద్వా రేణావస్థానవచనాద్దేకాస్తరావస్థితస్యాపిద్రి
యాధిష్ఠానోపపత్తేనాచక్షుష్యవస్థానమ్. సత్యేషామేవైషాం నిరుపాధికామృతత్వాదయోన
సమ్యువస్త్వేన. తస్మాదపిపురుషః పరమాత్మా. ఇతి అన్తరాధికరణమ్. 3

౧౮.

—అంబకం క్షయోద్యధికరణం 4. అంబకం—

ఇ* స్థానాదివ్యపదేశాచ్చేత్యత్రోద్రియకృత్తుషి తిష్ఠన్నిత్యాదినా ప్రతిపాద్యమానం చక్షుషీ
స్థితినియమనాదికం పరమాత్మన ఏవేతి నిర్ణయం కృత్వాఽపిపురుషస్య పరమాత్మత్వం సాధితమ్.

౧ బృ. లు ౨-౨-౨ | శాన్త్య. ౪౫. ౧౧-౨౦ |
 ౨ బృ. లు ౨-౨-౨ | ౬ ౪౫ ౬ |
 ౩ బృ. లు ౨-౨-౨ | ౭ ౪౫ ౭ |
 ౪ పాద. ౨ | శాన్త్య. ౪౫. ౧౧-౨౦ |
 ౫ బృ. లు ౨-౨-౨ | ౮ ౪౫ ౮ |

అస్తయోగమ్యధి క రణమ్ 4

ఇదాసీ తదేవ సమర్థయతే

51 అస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాదిము తద్ధమవ్యవదేశాత్. ౧-౨-౧౯.

కాణ్య మాధ్యస్థివాన్య వాజన నేయసమూహసన్తి * యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథి
 వ్యా అస్తగో యం పృథివీ వేద యగ్యపృథివీ శరీరం యః పృథివీ సుస్తగో యమయత్యేవత అత్తా
 ౨ అస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాదిము తద్ధమవ్యవదేశాత్. + వాయుదిత్వనికృత్త తారకాకాశతను
 స్తేషస్యై వేషచ సవేష భూతేషు ప్రాణవాక్యతాశ్చోత్తరమన స్త్వస్త్వజ్ఞానరేతస్సాత్మాత్మయే
 షు చ తిష్ఠంత తత్తదత్తరభూతం తత్తదనేద్యం తత్తచ్ఛరీరకం తత్తద్దమయ న్తం కంచిన్నిదిశ్య
 * ఏషు అత్తా ౨ అస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాదిము తద్ధమవ్యవదేశాత్. మాధ్యస్థివచ కేతు * యస్స వేషా లోకే ||
 షు తిష్ఠన్ * యస్స వేషా వేదేషు * యస్స వేషా యత్యేష్యైచ పయాకాయాః. * యో |
 విజ్ఞానే నిష్ఠస్య త్యస్య పయాకాయస్య తానే * య తత్తన్ ని నిష్ఠస్య తి పయాకాయాః. * సత అత్తా ౨ |
 అస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాదిము తద్ధమవ్యవదేశాత్. తత్తదనేద్యం తత్తచ్ఛరీరకం తత్తద్దమయ న్తం కంచిన్నిదిశ్య
 పరమాత్మేతి. కిం యుక్తమ్? ప్రత్యగాత్మేతి. కుతః? సాక్యశేషే * ద్రష్టా శ్రోతేతి కరణాయ త్త |
 జ్ఞానకాసుతే, ఏవం ద్రష్టారేవాస్తయోగమిత్యోపదేశాత్. * సాన్యోఽతోఽన్తిద్రష్టేతిద్రష్ట |
 స్తరవిషేధాచ్యేతి.

ఏవం ప్రాప్తేఽధిగీయతే * అస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాదిము తద్ధమవ్యవదేశాత్
 అధిదై వాధిలోకాదిపదచిహ్న తేషు వాక్యేషు శ్రూయమాణోఽస్తయోగమ్యధి కై వాధిలోకాది
 మాత్మ వారాయణ. కాణ్యసాతపి ధ్యోఽధిదై వాదిపదచిహ్న వాక్యేఽధి కై వాధిలోకాది
 మన్తి వాక్యాని మాధ్యస్థివచానే సన్తీతి జ్ఞానవాక్యమధిదై వాధిలోకాదిప్రత్యక్షభయోరుపా
 దానమ్. తదేవముఖయేష్యసి వాక్యేష్యస్తయోగమీ పరమాత్మేత్యథాః. కుతః? * తద్ధమక
 వ్యవదేశాత్. పరమాత్మభూతాస్తయమ్ - య దేశవపనక సవకలోకసవక భూతసవక దేవా
 దీన్నియనుయతీతి. తథాహ్యన్తాలకప్రశ్నః * య ఇమం చ లోకం పరం చ లోకం సవాణశి చ
 భూతాని యోఽస్తగో యనుయతీత్యుపక్రమ్య * తత్తదస్తయోగమిణం బ్రూహీతి ; తస్య చో
 త్తరమ్ * యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ త్యాగభ్యోక్తమ్. తదేతస్యవాల్లోకానవాణశిచభూతాని |
 సవాణశిదేవాన్ సవాణస్వేదాన్ సవాణశ్చ యజ్ఞానస్తప్రవిశ్య సవకప్రకారనియమనమ్.
 సవకశరీరతయా సవకస్యాత్మత్వం చ సవకజ్ఞాత్వశ్చ సజ్జాన్యైరుపేక్ష్యమాన్యస్య ససంభ
 వతి. తథాహి - * అస్తప్రవిష్టజ్ఞాస్తా సవాణాన్ సవాణత్తా * తత్స్త్వస్త్వ, తదేవానుప్రవిశేత్ ||
 తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాదీన్యోపనిషదానివాక్యాని పరమాత్మ సవక సవకస్య ప్రశా
 సిత్వత్వం సవకస్యాత్మత్వమిత్యాదిపదన్తి. తథా సుగూలోపనిషది - * వై వేహ కిల్చనా ||
 అసీదమూలనునాధారమనూః ప్రజాప్రజాయన్తే దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః, చక్షుశ్చ ద్రష్ట
 వ్యంచ నారాయణః, శ్రోత్రంచ శ్రోతవ్యంచ నారాయణ ఇత్యారభ్య * అస్తశ్శరీరే నిహితో |
 గుహయామజ ఏకో నిత్యః యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీ సుస్తగో సజ్జరక యం పృథివీ
 న వేద యస్యాపశ్యరీరమిత్యాది, * యస్య మృత్యుశ్చరీరం యో మృత్యుమస్తదే సజ్జరకాయం

+ అత్ర ఉపనిషద్వాక్యపయాలోపనాయాం-వాయుర్మ ఆదిత్య-ఇతిభావ్యమ్.

γ δ ω ε α β η θ

115

10 (500 000) 400 000

౧౧ బి.శే.ప.రా.భేదవ్యవచేతాశ్శాస్త్రం చ సేతతే, ౧-౧౧-౧౧౩.

[illegible]

యోగదన్యమ్. గయోగ్విష్ణుప్రవృత్త్యచాయగురమపరోక్షం జ్ఞానమ్. గచ్ఛ భక్తిరూపా
 పన్నమ్, * యమేనైష వృణుతే తేన లభ్య ఇత్యుక్తేన విశేష్యమాణత్వాత్. తదుపాయ
 త్సాగమజన్యం వివేకానిసాధనసప్తకానుగృహీతం జ్ఞానమ్; * తమేతం వేదానువచనేన గ్రా
 వ్యత్యా విదిదిషన్తి యక్షేన చానేన తపసాఽనాశితేనతి శ్రుతే. అచాచ భగవాన్పరాశరః—
 * తత్ప్రేక్షిపేన్యు జ్ఞానంచ కమాచోక్తం మనఃమునే। అగమ్యార్థం వివేకాచ్చ ద్విధా జ్ఞానం
 తతోచ్యత ఇతి. * తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజుషేద ఇత్యాదినా * ధర్మకాప్రాణీత్యనేన అగ
 మోక్తం బ్రహ్మసాక్షాత్కారపేతుభూతం పరోక్షజ్ఞానముక్తమ్; సాక్షాత్కారపేతిహాసపురాణ్య
 సధర్మకాప్రత్యస్య సమీమాంసస్య వేదస్య బ్రహ్మజ్ఞానోక్తప్రేతుత్వాత్. * అథ పరా య
 యా తదక్షరమధిగమ్యతే ఇత్యుపాసనాఖ్యం బ్రహ్మసాక్షాత్కారలక్షణం భక్తిరూపాపన్నం జ్ఞా
 నమ్. * య తదప్రదేయమగ్రాహ్యమిత్యాదినా పరోక్షాపరోక్షరూపజ్ఞానద్వయవిషయస్య పరస్య
 బ్రహ్మజన్మరూపముచ్యతే. * యథోగానాభిస్సృజతే గృహ్యతే చేత్యాదినా యథోక్తస్యరూ
 పాత్పరస్తాద్బ్రహ్మోఽక్షరాత్కృత్సస్య చేతనాచేతనార్తకప్రభుత్వాభ్యుత్పత్తిరుక్తా; విశ్వమితి
 వచనాన్నాచేతనమాత్రస్య. * తపసా చీయతే బ్రహ్మ తతోఽన్నమభిజాయతే। అన్నాత్ప్రాణో
 మనస్సత్యం లోకాః కమామచామృత మితి బ్రహ్మణో విశ్వోత్పత్తిప్రకార ఉచ్యతే. తపసా -
 జ్ఞానేన, * యస్య జ్ఞానమయం తప ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్. చీయతే - ఉపచీయతే. * బహుస్యా
 మితి సఖ్యుల్యూహేణ జ్ఞానేన బ్రహ్మ సృష్ట్యన్ముఖం భవతీత్యథాః. * తతోఽన్నమభిజాయతే.
 అద్యత ఇత్యన్నమ్. విశ్వస్య భోక్తృవగకస్య భోగ్యభూతం భూతసూక్ష్మమవ్యాకృతం పరస్తా
 ద్బ్రహ్మణో జాయత ఇత్యథాః. ప్రాణమనఃప్రభృతిచ స్వగూఢవగకరూపఫలసాధనభూతకమా
 మయోగస్తం సవణం వికారజాతం తస్మాదేవ జాయతే. * యస్సవణజ్ఞానసవణవిదిత్యాదినా సృ
 ష్యమకరణభూతం సావణజ్ఞానత్యసఖ్యుల్యూత్వాదికముక్తమ్. సవణజ్ఞానత్యసఖ్యుల్యూత్పరస్తా
 ద్బ్రహ్మణోఽక్షరాదేవత్ కాయాకారం బ్రహ్మ నామరూపవిభక్తం భోక్తృభోగ్యరూపం చ
 జాయతే. * తదేతత్సత్యమితి పరస్య బ్రహ్మణో నిరుపాధికసత్యత్వముచ్యతే. * మస్తేషు
 కమాణి కవయో యాన్యపక్ష్యంస్తాని త్రేతాయాం బహుధా సన్తతాని। తాన్యాచరత నియతం
 సత్యకామా ఇతి సావణజ్ఞానత్యసఖ్యుల్యూత్వాదికల్యాణగుణాకరమక్షరం పురుషం స్వతస్సత్యం
 కామయమానాస్తత్ప్రాప్తయే ఫలాన్తరేభ్యో విరక్తా ఋగ్యజుస్సామాధర్మకమ కర్మవిద్యుష్టాని
 వగాఃక్రమాదితాని త్రేతాగ్నిషు బహుధా సన్తతాని కమాణ్యాచరతేలి. * ఏష వః పన్థా
 ఇత్యారభ్య * ఏష వః పుణ్యస్సృక్పతో బ్రహ్మలోక ఇత్యస్తేన కమానుష్ఠానప్రకారమ్, శ్రీ
 తిస్మృతిచోదితేషు కమాన్వేకరకమాన్వేధుయోఽపీతరేషామనుషీతానామపి నిష్కలత్వమయ
 కామషీతస్యచానుషీతసమత్వమభిధాయ * స్త్రివాప్యేలే అదృధా యజ్ఞరూపా అష్టాదశోక్త
 మవరం యేషు కమాః। ఏతచ్ఛ్రేయో యేఽభివన్తన్తి మూఢా జరామృగ్యుతే పునరేవాపియన్తి
 త్యాదినా ఫలాభిసన్నిపూమాకత్వేన జ్ఞానవిధురతయా చావరం కమాచరతాం పునరావృత్తి
 ముక్త్యా * తపశ్శ్రేణ్యే యే హ్యుపవసన్తి త్యాదినా పునరపి ఫలాభిసన్నిరహీతం జ్ఞానినాఽనుషీతం
 కమా బ్రహ్మప్రాప్తయే భవతీతిప్రశస్య * పరీక్ష్య లోకానిత్యాదినా తేవలకమాఫరేషు విరక్తస్య

೧	ಮುಖ್ಯ-ಮಂತ್ರಿ-ನ-ನಿ	೨	ಪ್ರಾಂ. ಮಂತ್ರಿ-ನ-ನಿ	೩	ಜಿಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಿ-ನ-ನಿ
೪	" " " " " " " "	೫	" " " " " " " "	೬	" " " " " " " "
೭	" " " " " " " "	೮	" " " " " " " "	೯	" " " " " " " "
೧೦	" " " " " " " "	೧೧	" " " " " " " "	೧೨	" " " " " " " "

శ్రీ భాష్యమ్ - వై భాష్య పరాధి క రణమ్ 6
గంగులు. శా. 1-5-10

117

యథోచితకమానుగ్మహితం బ్రహ్మప్రాప్త్యపాయభూతం జ్ఞానం బ్రహ్మసమాసస్య చాచా
యోకపనదనం విధాయ * తదేతత్సర్వం యథా సంప్రదానత్యాదివా * సోఽవిద్యాగ్రస్థి విచిత్రం
తేహ సోమ్యేత్యస్తేక పూర్వోక్తస్యాత్మకస్య భూతయోగే పరస్య బ్రహ్మణః పరమపురుషస్యా
మత్తస్త్వరూపమగ్నేస్తమా నవభూతాన్ స్తూతాత్మకమా విత్వకీరత్వేన విత్వరూపత్వమ్, తస్మా
ద్విత్వస్యప్రేం చ విస్తృతమభిధాయ * తస్మిన్విహితమిత్యాదివా తస్మైవాత్మకస్యావ్యాకృతాత్మక
తోఽపి పురుషాత్మకభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణః పరమచ్యోష్ణాన్ని ప్రతిష్ఠితస్య సభికాభిశచాచస్తస్య
రూపస్య స్పృదయగుహామూనుపానప్రకారముపానస్యచ పరభక్తిరూపత్వముపాసీతస్యావిద్యా
నిమోకపూర్వకం బ్రహ్మసమం బ్రహ్మనుభవగలం చోపదిశ్యోపనంశ్చాతమ్, అత ఏవంవిశేషణా
ద్యేదస్యపదేశాన్య నాస్మిన్నీకరణే ప్రధానపురుషో ప్రతిపాద్యతే.

భేదవ్యపదేకౌఽపిహి తాభ్యాం పరస్య బ్రహ్మణోఽత్ర విద్యతే. *తివ్యోహ్యమూతః ।
 పురుషస్యైవాహ్యభ్యస్త్రణో హ్యభిః । అప్రాణో హ్యమవాశ్శుక్లో హ్యక్షరాత్పరతః పర ఇత్యా
 దిభిఃఅక్షరాదవ్యాకృతాత్పణో యస్సమస్తిపురుషస్తస్మాదను పరభూతోఽదృశ్యత్వాదిగుణోఽ-
 త్తరళగ్నాభిసాతః పరమాత్మైశ్యగః । అశ్శుత్యతేవా, నత్యరతేతివాఽత్తరమ్. తదవ్యాకృతేఽపిస్వవి
 తారవ్యాప్త్యావా నుహదాదివన్నమాన్తరాభిబాపయోగ్యత్తరణాధావాద్వాఽత్తరత్వం కథంభి
 దుపపద్యతే.

56 రూప్యనాసాచ్చ, ౧-౨-౨౪.

జ
* అన్నయూకభాక చక్షుషీ చంద్రసూరకా దిశశ్శోత్రే వాగ్వివృతాశ్చ వేదాః ।
వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వమస్య పద్భ్యం పృథివీ హ్యేష సవకభూతాస్తరా త్తేజస్వతం
దూషం సవకభూతాస్తరా త్తేజః పరమా త్తస ఏవ సమ్భవతి. అతశ్చ పరమాత్మా. ౨౮.
ఇతి అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణమ్. ౩.

❖❖❖ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సర్వసాధారణ చరిత్ర, 6. ❖❖❖

57 వై. శ్యామలస్వాధారణశబ్దవిశేషాత్. ౧-౨-౧౫.

ఇదమామన ని చ్చన్దోగాః - * తత్త్వమే నేనం వై శ్వానరం సమ్మత్వధ్యేషి తమేన
నో బ్రూహీతి ప్రక్రమ్య * యస్తేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం వై శ్వానర
ముపాస్తథితి. తత్ర సన్దేహః-కమయం వై శ్వానర ఇత్తా పరమాత్మేతి శక్యనిణాయః, ఉచినేతి,
కిం ప్రాప్తమ్? అశక్యనిణాయ ఇతి. కుచి? వై శ్వానరశబ్దస్య చతుర్వ్యధేయ ప్రయోగదశా
నాత్, జాతరాగ్నాతావత్ * అయమగ్నిస్తై శ్వానరో యోనేదమన్నం పచ్యతే యదిగమద్యతే
తస్యైష ఘోషో భవతియమేతత్కణానపిథాయ శృణోతి స యకోత్క్రమిష్యపృవతి నైసం
ఘోషం శృణోతీతి. మహాభూతశృతీయేచ * విశ్వస్తా అగ్నిం భువనాయ దేవా వై శ్వానరం- ?
కేతుమహ్నమకృణ్వన్తి. దేవతాయాంచ- * వై శ్వానరస్య సుమతో స్యామ రాజా హి కం
భువనానామభిశ్రీరిత. పరమాత్మనిచ- * తదాత్మనేన హృదయ్యైగ్నా వై శ్వానరేప్రాప్యత్
ఇతి, * స ఏష వై శ్వానరో విశ్వరూపః ప్రాణోగ్నిరుదయత ఇతి. చాకోపక్రమాదిషూపలభ్యమా
నాన్యపి తిక్తాని సహానుగుణతయా నేతుం శక్యానీతి.

గి.అం.ల. ౧-౧౧-౧౬ ౬ గి.అం.ల. ౫-౧౬-౧

౨ " ౫-౧౮-౧ ౭

౩ " ౫-౨౨-౧ ౧౮ గి.అం.ల. ౧౫-౧౪

శ్రీ భామ్యమ్ - ౧-౨

శ్రీ భామ్యమ్ - వైశ్వానరాధికరణం ౬

గి.అం.ల. ౫-౧౮-౧

తయో వైశ్వానరస్య ముఖాద్యవయవవ్యేనోచ్యతే. తథాపి-వైశ్వానరస్యవప్రభృతిభిః
 పాపిభిః *ఆత్మవశేషేన వైశ్వానరం సంప్రద్యధ్యేతి తమేవ నో బ్రూహి-తి పృష్ట్యశేషయ
 వ్యేభ్యో వైశ్వానరాత్మా ముసదితీవిశేషబ్రహ్మకృతానుమత్యా వైశ్వానరాత్మ్యేతి
 కించిత్ జ్ఞాతం కించిదజ్ఞాతమితి విజ్ఞాయ జ్ఞాతాజ్ఞాతానామధ్యేనూ తానేదేనా ప్రవక్తా-తిత్ర
 *తేషామస్య కం త్వమాత్మానుమతస్య ఇతి వ్యక్తే. * తేషామేవ భగవో-వాద్యతి తేషాం తే
 దివి తస్య పూణావైశ్వానరాత్మబుద్ధిం చవతేకాయవైశ్వానరస్య క్యానూ-ధేకాతి చోకా
 తో-స్తస్య వైశ్వానరాకేభూతాయాం దినస్సతేజాభిః గుణవాచసాధేయం ప్రచక్ష్యవత్. ఏవం
 సత్యయజ్ఞాదిభిరాదిత్యవాయ్వాకాశాప్యప్రవీణామైకేవైకే కమపాస్యమా-తియా కృతానా
 *విశ్వరూపః పృథగ్వత్తా-బహుభౌ రయః ప్రతిష్ఠేత్యేకేన గుణ వాచసాధేయాం వైశ్వానరాత్మ
 క్యేనాప్రాణసన్తే-న వత్తిచాదానయనత్వం చోపనిష్ఠమ్. సన్తేహో-వశ్యకాయ సచ్యతే. అతః
 మూర్ఖతద్యమూఢా-త్వాదివిశిష్టం కరమపురుషవైశ్వాన గూఢమితి వైశ్వానరః పరమపురుషవ.
 పురంద్యనికాయమేవాకంక్ష్య పరిహరణి. -

[౨౬.

59 శబ్దాదిభ్యో-స్తవప్రతిష్ఠానాచ్చ సేతిశేషతథా దృష్ట్యవచేనా

వసమ్భవాత్పురుషమపి చైవమధీయతే. ౧-౬-౨౭.

యమక్తం వైశ్వానరః పరమాత్మేనా విశ్వీయతఇతి, తన్న; *శబ్దాదిభ్యో-స్తవప్ర
 స్థానాచ్చ జాతరస్యప్యగ్నేహి ప్రతీయమానత్వాత్. శబ్దస్తానద్యానాం వైశ్వానరవిద్యా
 ప్రకరణే *స ఏవో-ఽగ్ని వైశ్వానరఇతి వైశ్వానరసమానాధికరణతయా-ఽగ్నిరితి త్రూయతే. |
 అస్మిన్ప్రకరణేన *హృదయం గావ-పత్యో మనో-ఽన్వాహాయక పశవ అన్యమాహ సేయ ఇతి
 వైశ్వానరస్య హృదయాదిస్థస్యాన్వాయకత్వం క్రియతే. * తద్వద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛే
 త్తద్గోమీయం స-యూం ప్రథమామాహుతింజాహుయాత్తాం జాహుయాత్ప్రేణాయ స్వాసే
 త్యాదినా ప్రాణాహుత్యాధారత్వంచ వైశ్వానరస్యావగమ్యతే. తథా వైశ్వానరస్యాస్థిష్ఠుర
 శే-ఽస్తవప్రతిష్ఠానం వాజసనేయసస్యమామనన్తి - *స యో హైతిమేవచగ్నిం వైశ్వానరం- ?
 పురుషవిధం పురుషే-ఽస్తవప్రతిష్ఠితం వేదేతి. అతో-ఽగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యాదగ్నిత్రేణ-పరికల్ప
 నాత్ప్రేణాహుత్యాధారభ-వాదస్తవప్రతిష్ఠానాచ్చ వైశ్వానరస్య జాతరత్వచుప్రతీయత ఇతి
 వైశ్వానరసమాత్మ్యమితిచేత్, తన్న; *తథాదృష్ట్యవచేనా-హృదో-ఽగ్నిస్తే-క్యశరీరస్య
 పరస్య బ్రహ్మో-వైశ్వానరస్య జాతరాగ్నిశరీరతయా తద్విశిష్టస్యోపాసనోపదేశాత్. అగ్నిశబ్దాదిభి
 హి-సకేవలోజారః ప్రవిపాద్యతే, అపితా జాతరాగ్నివిశిష్టః పరమాత్మ-కథపాపమవగమ్యో-ఇతి
 చేత్, *అసమ్భవాత్-జాతరస్య కేవలస్య ప్రేణో-క్యశరీరత్వాసమ్భవాత్. ప్రేణో-క్యశరీరతయా
 ప్రతిపన్నవైశ్వానరసమానాధికరణో జాతరవిషయతయా ప్రతీయమానో-ఽగ్నిశబ్దో జాతరశరీర
 తయా తద్విశిష్టం పరమాత్మావమేవాభిదధాతీత్యర్థః. యథోక్తం భగవతా - * అహం |
 వైశ్వానరో భూర్వా ప్రాణీనాం దేహానా-త్రితః | ప్రాణానాసగమాయక్తః పచామ్యన్నం చతు
 వికాధమితి. జాతరావలనీరో భూశ్వేత్యర్థః. అత-స్తద్విశిష్టస్యోపాసనమత్రోపదిశ్యతే. కించ
 పురుషమపి చైవమధీయతే వాజసనేయసః - * స ఏవో-ఽగ్ని వైశ్వానరో యత్పురుషఇతి. - ?

సహజాకరస్య శేవలస్య పురుషత్వమ్. పరమాత్మన ఏవ హి నిరుపాధికం పురుషత్వమ్. యథా-
సహస్రశీసా పురుషః *పురుష ఏవేదం సవదామిత్యాదా. ౨౭.

౪౦ అతఏవ స దేవతా భూతత్వం. ౧-౨-౨౮.

ఉత్తీర్ణ్యేవ హేమభ్యా దేవతాయాశ్చ తృతీయస్య మహాభూతస్యాపి స వైశ్వాన-
రత్వప్రసక్తః. ౨౮.

౪౧ సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః. ౧-౨-౨౯.

వైశ్వానరసమానాధికరణస్యాగ్నిశబ్దస్య జాతరాగ్నిశరీరతయా తద్విశిష్టస్య పరమా-
త్మనో వాచకత్వమ్, తత్తాన పరమాత్మన ఉపాస్మత్వం చోక్తమ్. జైమిని స్వాయామో వైశ్వా-
నరశబ్దవదగ్నిశబ్దస్యాపి పరమాత్మనఏవ సాక్షాత్ అవ్యవధానేన వాచకత్వే సకచ్ఛిద్విరోధాతి-
మన్యతే. ఏతదుక్తం భనతి - యథా వైశ్వానరశబ్దస్సాధారణోఽపి పరమాత్మాసాధారణధర్మ-
విశేషితో విశ్వేషాం సరాణాం సత్త్వాదినా గుణేన పరమాత్మాసమవాధిదధాతీతి నిశ్చయతే,
ఏవమగ్నిశబ్దోఽప్యగ్రనయనాదినా యేనైవ గుణేన యోగాజ్ఞ్యులనే వతాతే, తస్మైవ గుణస్య
నిరుపాధికస్య కాష్ఠాగతస్య పరమాత్మని సమ్భవాద స్తస్మిన్ శరణే పరమాత్మాసాధారణధర్మ-విశే-
షితః పరమాత్మాసమవాధిధర్మః. ౨౯.

*యస్త్యేతమేవం ప్రాజ్ఞేమాత్రమభివిమానమిత్యపరిచ్ఛిన్నస్య పరస్య బ్రహ్మణో-
ద్యుప్రభృతిపృథివ్యస్తప్రజేశమృద్ధిన్యా మాత్రయా పరిచ్ఛిన్నత్వం కథ ముపపద్యతే తత్రాహ-

౪౨ అభివ్యక్తేత్యాశ్చరభ్యః. ౧-౨-౩౦.

ఉపాసకాభివ్యక్త్యథాం ప్రాజ్ఞేమాత్రత్వంపరమాత్మన ఇత్యాశ్చరభ్య ఆచార్యో-
మన్యతే. ద్యామూఽధాఽఅదిత్యశ్చతుర్వాయః ప్రాణ ఆకాశో మధ్యతాయ ఆపోవ స్తిః పృథివీ
సాదామితి ద్యుప్రభృతిప్రజేశమృద్ధిన్యా మాత్రయా పరిచ్ఛిన్నత్వం కృత్స్నమభివ్యాప్తవతో-
విగతమానస్య హ్యభివ్యక్తేరేవ హేతోభావతి. ౩౦.

మూఢాప్రభృత్యవయవిశేషైః పురుషవిధత్వం పరస్య బ్రహ్మణః కిమభామితిచేత్, తత్రాహ-

౪౩ ఆమస్త్యేతాదతి. ౧-౨-౩౧.

తథోపాసనాభామితి బాదరిరాచార్యో మన్యతే. *యస్త్యేతమేవమభివిమానమా-
త్మానం వైశ్వానరముపాస్తే ససమేషు లోకేషు సమేషు భూతేషు సమేష్వార్తస్యన్నమత్తీతి
బ్రహ్మప్రాప్తేయే హ్యుపాసన ముపదిశ్యతే. ఏతమేవమితి-ఉక్తప్రకారేణ పురుషాకారమిత్యథా.
సమేషు లోకేషు సమేషు భూతేషు సమేష్వార్తను వతామానం యదన్నం భోగ్యం తదస్తి
సవత్ర వతామానం స్వతఏవానవధికారికయానన్దం బ్రహ్మమభవతి. యత్తు సవైకాకమావ-
త్యైరాత్మభిః ప్రత్యేకమనన్యసాధారణమన్నం భవ్యతే-తస్మముపాభిస్త్యాజ్యత్వాదిహ సగృహ్యతే.

యది పరమాత్మా వైశ్వానరః, కథం తహ్యుకారః ప్రభృతీనాం వేద్యాదిత్వోపదేశః,
యానతా జాతరాగ్నిపరిగ్రహేనైతదుపపద్యత ఇత్యత్రాహ.

గ. 40. 10. 25-28-0
 " " 25-01-28
 " " 25-01-28

పాద. ౨]

శ్రీ భావ్యమ్ - వై శ్వా న రా ధి క రణమ్ 6

121

64 సముత్తేరితి జైమిని స్తథాహి దశకయతి. ౧-౨-3౨.

అస్య పరమాత్మనః ఏవ వై శ్వానరస్య స్యుప్రభృతిప్రభృత్యంతరీరస్య సమారాధన
 భూతాయాః ఉపాసనైః పరమాత్మాయాః పాత్రాహుతేనగ్నిహోత్రస్యసమ్పాదనాయా
 యమురప్రభృతీనాం వేదిశ్వామ్యపరేశశక్తిః జైమినిరాచాయోగ మస్యతే. తథాహి - పరమా
 త్మోపాసనోచితమేన కలం పాత్రాహుత్యా అగ్నిహోత్రసంస్కారాన దశకయతీయం శ్రుతిః. *స
 య ఇదమవిద్యావగ్నిహోత్రం బహోతి యథాఽఙ్గారూపహ్య భస్మని బహుయాత్తాదృక్
 త్వాత్ అథ య ఏతదేవం విద్యావగ్నిహోత్రం బహోతి తస్య సవేకః లోకేషు సవేకః
 భూతేషు సవేకస్వాత్మను హుతం భవతి తద్యథేషికమాలనుగ్నా ప్రోతం ప్రమాద్యేనైవం
 హోస్య సవేక పాపాహః ప్రమాయుర్త ఇతి. 3.౨.

65 ఆమసన్తి చైవమస్తిక. ౧-౨-33.

ఏనం పరమపురుషం మ్యూమాధాత్వాదివిశిష్టం వై శ్వానరమ్ అస్తిక ఉపాసకశరీరే
 పాత్రాహుత్యాధారత్వాయ ఆమసన్తిచ * తస్య హవా ఏతస్యాత్మనో వై శ్వానరస్య మూ
 ధైకన సుతేజాఽత్యాదినా. అయనుభాః * య స్వేతమేవం పాదేశమాత్రమభివీచ్యమానమాత్మానం
 వై శ్వానరముచాస్త ఇతి ప్రోక్తశశరీరస్య పరమాత్మనో వై శ్వానరస్యోపాసనం విధాయ
 *సవేకః లోకేషు త్యాదినా బ్రహ్మపాత్రించ ఫలముపదిశ్య అస్మైహోపాసనస్యాబ్జభూతం పాత్రా
 గ్నిహోత్రం * తస్య హవా ఏతస్యాత్మనోపదిశతి. యః పూజకముపాస్యతయోపదిష్టో వై శ్వా
 నః స్వస్యానయసభూతానగ్నిహోత్యాగ్నిం సుతేజోవిశ్వరూపానివాసుధేయానుపాసకశరీరే మూ
 ధాకాచిపాదాస్తేషు సమ్పాదయతి. * మూధైకన సుతేజాః ఉపాసకస్య మూధైకన పరమాత్మ
 మాధాధాభూతా త్యారిత్యథా. * చతసువికల్పరూపః - ఆదిత్య ఇత్యథా. * పాత్రాః పృథగ్వ
 త్తా - వాయురిత్యథా. * సన్దేహో బహులః - ఉపాసకస్య సుధ్యకాయఏవ పరమాత్మమధ్య
 కాయభూత ఆకాశ ఇత్యథా. * వస్తిరేవరయః - అస్య వస్తిరేవ తదవయవభూతా అప ఇత్య
 థా. * పృథువ్యేన చాచా అస్యపాదానేవ తత్పాదభూతా పృథువీత్యథా. ఏవముపాసకస్వ
 శరీరే పరమాత్మానం ప్రోక్తశశరీరం వై శ్వానరం సన్నిహితమనుసన్ధాయ స్వకీయాన్యకోలోమ
 హృదయమనతస్యానిపాత్రాహుత్యాధారస్య పరమాత్మనో వై శ్వానరస్య వేదిబహిర్గాహాప
 త్యాన్వాహాయకపచనాహనసియఃపగ్నిహోత్రోపకరణభూతాన్పరికల్ప్య పాత్రాహుతేశ్చాగ్ని
 హోత్రత్వం పరికల్ప్యవంవిధేన పాత్రాగ్నిహోత్రేణ పరమాత్మానం వై శ్వానరమారాధయేదితి
 * ఉర ఏవ వేదిలోకమాని బహిర్గాహృదయం గాహకత్య ఇత్యాదినోపదిశ్యతే. అతఃపర
 మాత్మా పురుషోత్తమ ఏవ వై శ్వానర ఇతి సిద్ధమ్. 33. ఇతి వై శ్వానరాధికరణమ్. 6.

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
 ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ప్రథమాధ్యాయే శ్లోకములు. ద్విత్వాధ్యాయే. 1.

66 ద్విత్వాధ్యాయతనం స్వశబ్దాత్. ౧-3-౧.

అథ వాణీశా అధీయగే- * యస్మిన్ ద్విత్వాః పృథివీ చా న్తరిక్షమోతం మనస్సహ ప్రాప్తైశ్చ సప్తైశ్చ తమేనైకం బాసథాత్కాచమన్యావాచో విముచ్చాన ఆమృతస్యైవ సేతురితి. తత్ర సంత యః-శివయం ద్విత్వపృథివ్యాదీనామామయతనత్వేన క్రూరమానో జీవః, తత్ర పరమాత్మేతి. 10 యుక్తమితి జీవఇతి. కుతః? * అతా ఇవ రథనాథా సహకా యత్ర నాద్యస్సపిషోఽన్తశ్చరతే బహుధా బాయమాన ఇతి పరస్మిన్ శ్లోకే పూర్వవాక్యప్రస్తుతం ద్విత్వపృథివ్యాద్యాయతనం యత్రేతి సునరపి సత్తమ్యుత్తేన పరామృత్య తస్య నాద్యాధారత్వముత్పా పునరపి * సపిషోఽన్తశ్చరతే బహుధా బాయమాన ఇతి తస్య బహుధాబాయమానత్వం చోచ్యతే; స్వాదీనమృత్యో దేవాదీనాపేన బహుధాబాయమానత్వం చ జీవస్యైవ ధమః. అస్మిన్నపి శ్లోకే * జీతం మనస్సహ ప్రాప్తైశ్చ సప్తైశ్చ రితి ప్రాణమృత్యుకస్య మనసత్ప్రాయత్వముచ్యమానం జీవధమో ఏవ. ఏవం జీవత్వే నిచ్చితే సతి ద్విత్వపృథివ్యాద్యాయతనత్వాదికం యథాశభశ్చైత్సర్వమయితవ్యమితి.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే- * ద్విత్వాధ్యాయతనం స్వశబ్దాత్. ద్విత్వపృథివ్యాదీనామా యతనయరంబ్రహ్మ. కుతః? స్వశబ్దాత్-పరబ్రహ్మసాధారణశబ్దాత్. * ఆమృతస్యైవ సేతురితి పరస్య బ్రహ్మోఽసాధారణశబ్దః * తమేనైకం విద్వానమృత ఇహ భవతి, వాచ్యః పనా ఆయనాయ విద్యుత ఇతి సవత్తోపనిషత్సు స ఏవామృతత్వప్రాప్తిహేతుత్వమయతే. సిన్తోతేశ్చ బద్ధనా భాగ్యాత్, సేతుః-ఆమృతస్య ప్రాచక్షిత్యభావః. సేతురివ వా సేతుః. నద్యాదిమ సేతుహీనా కూల్య ప్రతిలబ్ధుకః; సంసారాణావపారభూతస్యామృతస్యైవ ప్రతిలబ్ధుకభ్యభావః. అత్త శబ్దశ్చ నిరుపాధిక. పరస్మిన్ప్రసక్తాని ముఖ్యవృత్తః-అపేక్షిణి హ్యత్వస్యైతరసమస్తస్య నియస్తత్వేన వ్యాపిస్తస్యైవ సమ్యవతి. అతస్సోఽపి తస్యైవ శబ్దః. * యస్స వాక్ష్మస్స వావిదిత్యా దయశ్చోపనితనాః పరస్యైవ బ్రహ్మశబ్దాః. నాద్యాధారత్వం తస్యాపి సమ్యవతి- * సేన్తతం సిరాభిస్తు బహుత్వాశ్చోశసన్నిభమిత్యారభ్య * తస్యాశ్చిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇతి శ్రవణాత్. * బహుధా బాయమాన ఇత్యపి పరస్మిన్ బ్రహ్మణి సర్వచ్చతే- * ఆబాయమా నో బహుధా విజాయతే, తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోనిమిది దేవాదీనాం సమాశ్రయణీయత్వాయ తత్తత్కార్యరూపసంస్థానగుణజమాగుమన్విరః. స్వకీయం స్వభావమజహ దేవ స్వేచ్ఛయా బహుధా విజాయతే పరః పురుష ఇత్యభిధానాత్. స్ఫురిరపి- * తేజోఽపి సన్నవ్యయాత్తా భూతానా మిశ్వరోఽపి సకః | ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సమ్యవామ్యుత్తమాయయేతి. మనఃప్రభృతి జీవోపకరణాధారత్వం చ సవాధారస్య పరస్యైవోపపద్యతే.

ఇత శ్చ పరమ పురుషః.

౧ ముం.ల. ౨-౧-౨

౨ డి.ల. ౨-౨-౨

౩ శ్రీ.ల. ౨-౨-౨

౪ ముం.ల. ౨-౧-౨

౫ శ్రీ.ల. ౧-౨-౨

౬ శ్రీ.ల. ౨-౨-౨

౭ ముం.ల. ౨-౧-౧

భాష్యమ్ - ద్యుభ్యాద్యయతసభూతః పురుషః

67 ముఖ్యవృత్తవృత్తపదేశాచ్చ. ౧-౩-౨.

అయం ద్యుభ్యాద్యయతసభూతః పురుషః సంసారబద్ధాన్తరీతి ప్రాప్యతయా వ్యవధి
శ్యతే * యదా చక్షుః పశ్యతే రుక్తవణణా కతాశరమీశం పురుషం బ్రహ్మయోగిన్ | ఇదా |
విద్యాన్యైశాపే విహాయ నిరర్జునః పరమం సామ్యముపైతి * యథా వద్యస్వస్థమానా |
స్వముద్రే అన్యం గచ్ఛత్తి నామహాపే విహాయ | ఇథా విద్యాన్నానుహాపాన్విముక్తః పరాత్పరం
పురుషముపైతి దివ్యమితి. సంసారబద్ధనాద్విముక్తా ఏవహి విహతపుణ్యశాపా నిరర్జునా నామ
హాపాథ్యాం వినిముక్తాశ్చ. పుణ్యపాపనిబద్ధనాచిత్సంగకాక్రమం క్తవానుహాపభాక్త్యమేవహి
సంసారః. అతో విహతపుణ్యశాపై నిరర్జునైః ప్రకృత్యసంగకాశక్తితైః పరేణ బ్రహ్మణాపరమం
సామ్యమాపన్నైః ప్రాప్యతయా విదిక్తైః ద్యుభ్యాద్యయతసభూతః పురుషః పరంబ్రహ్మైవ.

పరబ్రహ్మసాధారణశబ్దాదిభిః పరమేవ బ్రహ్మైతి ప్రసాధ్య ప్రత్యేగాత్మాసాధారణ
శబ్దాభావాచ్ఛాయం పర సవేత్యాహ.-

68 నానుమానమతద్భూత్పూర్ణభృచ్చ. ౧-౩-౩.

యథాఽస్మిచ్చృకగణే ప్రతిపాదకశబ్దాభావాత్ప్రధానం స ప్రతిపాద్యమే; ఏవం ప్రా
ణభృదపీత్యగణః. అనుమీయత ఇత్యనుమానం హోక్తం ప్రధానముద్యతే. అనుమానప్రమిత
త్వాదానుమానమితివా. అతచ్ఛబ్దాత్ - తద్వాచిశబ్దాభావాదిత్యగణః. * అథాకాభావే యదవ్యయ
మిశ్యవ్యయిభావః.

3.

ఇతశ్చాయం స ప్రత్యేగాత్మ.-

69 భేదవ్యపదేశాత్. ౧-౩-౪.

* సమానే వ్యక్తే పురుషో నిమగ్నో అస్మియా శో చభి ముహ్యమాంః | జన్మం యదావశ్య |
త్యగ్యమిశానశ్య మహిమానమితి పీతకోక ఇత్యాదిభిశ్చవాద్విలక్షణత్వేనాయం వ్యవధిశ్యతే.
అస్మియా - భాగ్యభూతయా ప్రకృత్యా ముహ్యమానశ్శోచతి శవః; అయం యదా స్వస్మాదవ్యం
గవశ్యేనం ప్రియమాణమ్, అస్య - ఈశ్వరస్య మహిమానంచ నిఖలజగన్నియమనహాపమే
పశ్యతి, తదా పీతకోకో భవతి.

౪.

70 ప్రకరణాత్. ౧-౩-౫.

ప్రకరణం చేదం పరిశ్య బ్రహ్మణ ఇతి * ఆద్యశ్చైవాదిగుణకోధమోణ కేరిత్యంత్రైవ |
ప్రదర్శితమ్. నాజీనవ్యస్థబహుధాబాయమానత్వమనఃప్రాణాధారత్వైశ్చ ప్రకరణవిచ్ఛేదాశక్త్యా
మాత్రమత్ర పయకాహమ్.

౫.

71 సీత్యదనాభ్యాంచ. ౧-౩-౬.

* ద్యా సుపరాణ సయూభా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషన్వజాతే | తయోరన్యః |
పిప్పలం స్వాద్వత్త్యవశ్చస్పన్యో అభిచాకరీతీత్యేకస్య కమకాఫలాదసమన్యస్యచ కమకాఫలమన
శ్చ తపవ దేవ్యమాసతయాశరీరా న్నస్థితీమాత్రం ప్రతిపాద్యతే. తత్ర కమకాఫలమనశ్చస్త్రీవ్యమాన
పవ సవణ్ణోఽమృతసేతుస్సవాత్మా ద్యుభ్యాద్యయతసం భవితమహాతి, నపునః కమకాఫల

మహాశోచస్పృశ్యగాత్తా, అతో న్యుభ్యాద్యాయతసం పరమాత్మేతి నిర్ధన్. ౧. ఇతి న్యుభ్యాద్యధికరణమ్ 1.

—॥ భగవద్గీతామానుజగ్రంథము ౧. ॥—

72 భూమా సమ్మోహదాడధ్యుపదేశాత్. ౧-3-2.

ఇదమామసన్తి చ్ఛన్తోగాః - * యిత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛన్తోతి నాన్యద్విజానాతి
సభూమా, అథయిత్రాన్యత్పశ్యత్పశ్యచ్ఛన్తోత్యన్యద్విజానాతి తదల్పమితి. అత్రాయం భూమశబ్దో
భావప్రత్యయానో వ్యుత్పాద్యతే. తథాన్తి - పృథ్వాదిషు బహుశబ్దః పత్యతే. తతః * పృథ్వాదిభ్య
ఇమవిచ్ఛేతి ఇమనిచ్ఛేత్యయే కృతే * బహులోకాపా భూచ బహులి ప్రకృతిప్రత్యయయోమి
తారే భూమితి భవతి. భూమ్నా - బహుత్వమిత్యథా. అత్ర చాయం బహుశబ్దో వైపుల్య
వాచీ, స సత్యవాచీ; * యిత్రాన్యత్పశ్యతి తదల్పమిత్యల్పప్రతియోగిత్యశ్రవణాత్. అల్ప
శబ్దనిడిష్టధర్మప్రతియోగిప్రతిపాదనపరత్వాదేవ ధర్మపరశ్చ నిశ్చయతేన ధర్మమాత్ర
పరః. తదేవం భూమితి నిపుల ఇత్యథా. వైపుల్యవిశేష్యత్వేన తేత్యవగతః. * తేరతి శోక
|నూత్నవిదితి ప్రకరమ్య భూమవిజ్ఞానముపదిశ్య * అత్తేవేదం సవణమితి తస్యైవోపసంగః
రాత్. అత్ర సంశయ్యతే కిమయం భూమగుణవిశిష్టః ప్రత్యగాత్తా ఉత పరమాత్మేతి. ఓ
యత్తమే! ప్రత్యగాత్తేతి. నుతః * శ్రుతం హ్యేవమే భగవద్వేద్యస్థరతి శోకమాత్మవిది
త్వాత్తేజిజ్ఞాసయోపసేదుషే నారదాయ నామాదిప్రాణపయః స్తేమాపాస్యతయోపదిష్టేషు
* అన్తి భగవో నామ్నా భూయః. * అన్తి భగవో వాచో భూయ ఇత్యాదయః ప్రశ్నాః,
* వాగ్యావ నామ్నా భూయసీ * మనోవావ వాచో భూయ ఇత్యాదీనిచ ప్రతివచనాని, ప్రాణ
త్పాదీనేషు దృశ్యంతే. ప్రాణేతు సపశ్యామః. అతః ప్రాణపయః స్తవచాయమాత్మోపదేశ
ఇతి ప్రతీయతే. తేనేహ ప్రాణశబ్దనిడిష్టః ప్రాణపమాచారీ ప్రత్యగాత్తైవ నవాయువిశేష
మాత్రమ్, * హిప్రాణో హ ఓతా హిహో మాతేత్యాదయశ్చ ప్రాణస్య చేతనకామవగమ
యన్తి. * హిత్యహః సమాత్మహేత్యాదినా సప్రాణేషు విత్ప్రభృతిషూపమదాకారినీ హియ
కత్వనిమిత్తోపక్రోశవచనాత్తేష్వేన విగతప్రాణేష్యత్వన్తోపమదాకారిణ్యవ్యుపక్రోశభావవచ
నాచ్చ హింసాయోగ్యత్వేతన ఏవ ప్రాణశబ్దనిడిష్టః. అప్రాణేషు స్థావరేష్వపి చేతనేషూప
మదాభావాభావయోహింసాతదభావదశానాదయం హింసాయోగ్యతయా నిడిష్టః. ప్రాణః
ప్రత్యగాత్తైవేతి నిశ్చయతే. అతఏవచారనాభిదృష్టాంతాద్యుపన్యాసేన ప్రాణశబ్దనిడిష్టః పరః
నభ్రమితవ్యమ్; పరస్య హింసాప్రసక్తాభావాత్, జీవాదితరస్య తదోగ్యభోగోపకరణభూతస్య
కృత్స్నస్యాదిద్వన్తునో జీవాయత్తపితిత్వేన ప్రత్యగాత్తస్యేవారనాభిదృష్టాన్తోపపత్తేశ్చ. అయ
మేవ చ ప్రాణశబ్దనిడిష్టో భూమా * అన్తి భగవః. ప్రాణాద్భూయ ఇతి ప్రశ్నస్య, * అదోవావ ప్రాణా
ద్భూయ ఇతి ప్రతివచనస్య చాభావాద్భూమసంశబ్దన్వాత్ప్రాణప్రకరణస్యావిచ్ఛేదాత్.
హింస - ప్రాణనేదితోఽతివాదిశ్యముత్వా తమేవ * ఏవేతు వా అగివదతితి ప్రత్యభిజ్ఞాప్య
* యస్మత్కేనాతివదతితి తస్య సత్యవదనం ప్రాణోపాసనాగ్గతయోపదిశ్య ఉపాదేయస్య సత్యవదనస్య
తేషితయా పూజానిడిష్టప్రాణయాభాత్త్యవిజ్ఞానం * యదాతై విజానాత్యథ సత్యం వద

౧. ౧౦. ౧-౨-౧౧ ౧౧౦. ౧౦. ౧-౧౩-౪
 ౨. " " ౧-౧-౧౧ ౧౧ " " ౧-౧౧౧
 ౩. " " ౧-౧౧-౧౧ ౧౧ " " ౧-౧౧౧
 ౪. " " ౧-౧౧-౧౧ ౧౧ " " ౧-౧౧౧

పాద. 3.] శ్రీ భాష్యమ్ - భూమూ ధి క రణ మే 2

౫. శ్లోకం

తత్త్వమత్యంతస్థిత్యధికాంత మనుశ్రద్ధావిస్తాప్రయత్నానుపద్యే తదానన్యాయాన ప్రాప్త్యభూత
 ప్రాణశబ్దవికాస్తప్రత్యగత్వస్వహాసస్య సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 1. భూమూ త్వేవ విజ్ఞానితస్య త్వేవపద్యేతే. తదేవం ప్రత్యగత్వం ఏవావిద్యావియుక్తం సూతం
 విప్రులసుఖసూత్యపద్యము * తదేవం శోకహం త్వివిప్రుపక్రమావిరోధ్యే. అతో భూమగుణ
 విశిష్టః ప్రత్యగత్వా. యత ఏవం భూమగుణవిశిష్టః ప్రత్యగత్వా, అతివహూయధేన ప్రత్య
 గత్వం * అహమేవానన్యదహముపద్యేతాత్మారభ్య * అహమేవేదం సతకామితి ప్రత్యగత్వమ్ ||
 నై భవముపదేతి. ఏవం ప్రత్యగత్వత్వే నిశ్చితే నతి తదనుగుణతయూ వాక్యగేహే నేతవ్యధి.

2. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 3. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 4. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 5. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 6. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 7. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 8. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 9. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా
 10. శ్లోకం :- ఏవం ప్రాప్తే-ధిధీయతే * భూమూనమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. భూమగుణవిశిష్టానప్ర
 త్యగత్వా అతివహూయతా. పదేతి * నమ్నసాదాదధ్యుపదేతాత్. సమ్నసాదా-ప్రత్యగత్వా.
 * ఏవంనమ్నసాదా-ప్రాప్తే తదానన్యాయాన సుఖసూతాజ్ఞాముపద్యే తస్య న సుఖస్య విప్రులతా

సనున ప్రాణవేదిన ఏద సత్యవదసమజ్ఞత్వేనోపదిష్టమ్. అతః ప్రాణప్రకరణావిచ్ఛేద
 ఇత్యుక్తమ్. నైతన్యక్తమ్; తుతే ద్వేష హ్యతివాద్యేవాన్యః ప్రతీయతే; సరు తస్యైవాతివాదిన
 స్సత్యవదనాజ్ఞవిశిష్టతామాత్రమ్. * ఏష తు వా అగ్నిహోత్రీ యస్సత్యం వదతీత్యాదిష్యగ్ని-
 హోత్ర్యస్తరావతీతే, ప్రతీతస్యైవాగ్నిహోత్రీస్సత్యవదనాజ్ఞవిధానమితి క్లిష్టా గణితాశ్రీయతే.
 అతః త్వతివాద్యస్తరత్వమితి న సత్యశబ్దాభిధేయం పరం బ్రహ్మ ప్రతీయతే. సత్యశబ్దశ్చ
 * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మాత్మాదిషు పరస్మిన్సృష్ట్యాణి ప్రయుక్తం. అతః స్తన్నిష్ఠస్యాతివాదినః
 పూర్వాన్మదధికత్వం సమ్యవతీతి వాక్యస్వరససిద్ధమన్యత్వం స బాధితవ్యమ్. అతివాదిత్వం హి
 వ స్తస్వస్వరాయురమారకతయాఽతిక్రాంతస్వోపాస్యవస్తువాదిత్వమ్. నామాద్యాశాపయన్తో
 పాస్యవస్తుత్రిక్రాంతస్వోపాస్యప్రాణశబ్దవికాస్తప్రత్యగత్వవాదత్వాత్ప్రాణవిరోధివాదిత్వమ్.
 తస్మాన్ సాతీతయపురుషాక్షాత్వాన్నిరతిశయపురుషాక్షాతయోపాస్యపరబ్రహ్మవాదినఏవసాక్షా
 దతివాదిత్వమితి. * ఏష తు వా అతిపదతి యస్సత్యేనాతివదతీత్యుక్తమ్. సత్యేనేతీతమూత

లక్షణే త్పరీయా. గత్యేన - పరణ బ్రహ్మజోపాస్యేనోపలక్షితో యోఽతివదతీత్యథాః. అత
నవైనగళిమ్యః ప్రాథమాయత-శీపోఽహం భగవస్సత్యేనానివదానీతి. అచాయాశ్చ * సత్యం
త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యమిత్యాహ. * అత్మనః ప్రాణ ఇతిచ ప్రాణశబ్దనినిష్టప్రత్యుత్తన ఉత్పత్తి
రుచ్యతే. అతః * శరణి శోకమాశ్మదిదితి ప్రతాప్తత్యా ప్రాణశబ్దనినిష్టాదవ్యతి గమ్యతే.

యగ్తాశ్చమేషాన్తి భగవః ప్రాణాద్భూయశ్చిత్తప్రశ్నస్య*అదోవావ ప్రాణాద్భూయశ్చి
ప్రతివచనస్యచాదశః నాగ్నీత్రాన్త ఆత్మోపదేశః ప్రాణోపదేశఃయఃవసానో గమ్యతేఇతి, తద
యుక్తమ్; నహి ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యామేవాథాన్తరగ్త్యం గమ్యతే, ప్రమాణాన్తరేణాపి తత్స
మ్యవాత్. ఇత్తంచప్రమాణాన్తరమ్. ఇతి భగవః ప్రాణాద్భూయ ఇత్యుచ్యతోఽయమగ్ని
ప్రాయః-నామాదిష్యాశాసయః స్తేష్యచేతనేషు పురుషాభాభూయస్తయా పూర్వాపూర్వామతి
త్రాస్తేష్యప్యత్యగోత్తరేషాపదిష్టేషు తత్తద్వేదిన అచాయేగాణాదివాదిత్వం నోక్తమ్. ప్రాణ
శబ్దనినిష్టప్రత్యుత్తనాభ్యాశ్చ తేదినస్తు పురుషాభాభూయస్త్యానికయం మన్వానేన * సవా
ఏష ఏవం పశ్యన్తేవం మన్వాన ఏవం విజానన్మతివాదీ భవతీత్యతిత్రాన్తవస్తువాదిత్వముక్తమ్.
అతోఽత్త్రైవాత్మోపదేశస్సమాప్త్యితి మత్వా శిష్యే భూయో న పప్రచ్ఛ. అచాయా స్త్విద
మపి సానికయం మత్వా నిరతికయపురుషాభాభూతం సత్యశబ్దాభిధేయం పరం బ్రహ్మ * ఏష
తువా అతివదతి యస్సత్యేనానివదతీతి న్యయమేవోపదిశేష. శిష్యోఽపి పరమపురుషాభూయోపే
పరస్మిచ్చృహ్మణ్యుపక్షిప్తే తత్సర్వమతదుపాసనయాథాత్మ్యబుభుత్సయా * నోహం భగవస్సత్యే
నానివదానీతి ప్రాథమాయామాన. తతో బ్రహ్మసాక్షాదనిమిత్తాతివాదిత్వసిద్ధయే బ్రహ్మసాక్షా
త్కారోపాయభూతం బ్రహ్మోపాసనమ్ * సత్యం త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యమిత్యుపదిశ్య తదుపాయ
భూతం బ్రహ్మమపసమ్ * మతిస్త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యేత్యుపదిశ్య శ్రవణప్రతిష్ఠాభాత్వాన్మన్మనస్య
మనసోపదేశేన శ్రవణమథాసిద్ధం మత్వా శ్రవణోపాయభూతాం బ్రహ్మణీ శ్రద్ధామ్ * శ్రద్ధా
త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యేత్యుపదిశ్య, తదుపాయభూతాం చ తిన్నిష్ఠామ్*తిస్థా త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యే
పదిశ్య, తదుపాయభూతాం తదుద్యోగప్రయత్నరూపాం కృతిమపి * త్పితిస్త్యేవ విజ్ఞాసిత
వ్యేత్యుపదిశ్య, శ్రవణాదుప్రత్యక్షమయాచకృతిసిద్ధయే ప్రాప్యభూతస్య సత్యశబ్దాభిహితస్య బ్రహ్మణ
స్సఖియాచతా జ్ఞాతవ్యేతి * మేషం త్యేవ విజ్ఞాసితవ్యమిత్యుపదిశ్య, నిరతికయవిపులమేవ సుఖం
పరమపురుషాభూయోపే భవతీతి తిస్త్యేవ బ్రహ్మణస్సఖియాచస్య, నిరతికయవిపులతా జ్ఞాతవ్యేతి
* భూయా త్యేవ విజ్ఞాసితవ్య ఇత్యుపదిశ్య, నిరతికయవిపులసుఖయాచస్య బ్రహ్మణో లక్షణమిద
ముచ్యతే - * యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతి సభూమేతి. ఆయమథా-
అనవధితాతికయసుఖయాపే బ్రహ్మణ్యనుభూయమానే తతోఽన్యత్కిమపి నపశ్యత్యనుభవితా,
బ్రహ్మస్వరూపతద్విభూత్యన్తగతత్వాచ్చ కృత్స్నస్య వస్తుభూతస్య. అత ఇత్యయాపరపయా
యవిభూతిగుణవిశిష్టం నిరతికయసుఖయాచ బ్రహ్మనుభవ తద్వ్యతిరిక్తస్య వస్తునోఽభావాదేవ
కిమన్యన్యన్న పశ్యతి. అనుభవస్య సవాస్య సుఖయాచత్వాదేవ దుఃఖించ నపశ్యతి. తదేవహి
సుఖమ్, యదనుభూయమానం పురుషానుకూలం భవతి.

నను చేదమేవ జగత్ బ్రహ్మణోఽన్యతయాఽనుభూయమానం దుఃఖయాచం పరిమిత

౧ భా.ల. ౨-౨౪-౧ : ౬ భా.ల. ౨-౨౪-౧
 ౨ " " ౨-౨౪-౧
 ౩ శా.మి. ౧-౧-౧౨

౪. పాద. ౩] ౨-౨౪-౧ : శ్రీ భా వ్య మ్ - భూ మా ధి క రణ మ్ ౨

౫. " " ౨-౨౪-౧

సుఖరూపంచ భవత్కథమన బ్రహ్మవిభూతి స్వేద తదాత్మకతయాఽనుభూయమానం సుఖరూప
 మేవ భవేత్? ఉచ్యతే - కరుణావశ్యానాం తే త్రైజ్ఞానాం బ్రహ్మలోకస్య త్వేవానుభూయ
 మానం కృత్స్నం జగత్తత్తత్కమానుమానం నూథం చ పరిమితసఖం చ భవతి, అతో
 బ్రహ్మలోకస్యతయా పరిమితసఖ స్త్వేద మభిప్రేయత జగదనుభవస్య కమణిమి త్తద్వాత్కమా
 నూపావిద్యావిముక్తిస్య తదేవ జగత్ పిభూతినువిశేష్టబ్రహ్మసుభవా స్తగతం సుఖమేవ భవతి.
 యథా తిత్తోపక తేన పీయమానం కయః తిత్తచా తిత్తేవాల్పసఖ విహితం చ భవతి, తదేవ
 పయః పిత్రానుపకతస్య సుఖాయైవ భవతి, యథైవ రాజపుత్రస్య అభిషేకాలోకరణమతథా త్వే
 వానుసన్ధియమానం ప్రయత్నమనభగతం తథాత్వానుసన్ధానే ప్రయత్నం భవతి, తథా పరతీశ
 యానస్తస్యహుస్య బ్రహ్మలోకవపథికాలికేయానస్త్యయకల్యాణగుణాకరస్య తేనోపకరణం తదా
 త్మకం చానుసన్ధియమానం జగన్నికలితయక్రీకణే భవత్వేవ, అతో జగదైకస్వయం విశిష్టమన
 వథికాలికేయసుఖమానం బ్రహ్మసుభవం స్తోత్రస్యత్కమం చ పశ్యతి, నూథం చ పశ్యతి,
 ఏతదేనోపపాదయతి వాక్య కేష * కవా ఏవ ఏవం స్యన్నేన చ న్నానం ఏవం విజానన్నాత్మ
 రతిరాత్మత్రేణ ఆత్మమిథున ఆత్మానస్తస్యస్యాన్యవతి తస్య స వేదము లోకేష కామచారో భవతి
 అథ దేవైకాత్మానోవిమకస్యరాజానస్తే పీయతోకా భవన్తి తేనా స వేదము లోకేష
 కామచారో భవతీతి, స్వరాజ్ - అకమణవశ్యః, అచ్యుతాచారః - కమణవశ్యః, తథా * పశ్యతి
 మృత్యుంపశ్యతి సరోగంనోతరుఃఖతామ్ | సరణం హ పశ్యః పశ్యతి సవకమాప్నోతి సవకశభి చ,
 విరతికయసుఖరూపత్వం చ బ్రహ్మణః * ఆనన్దసుదోహాభ్యాసానిత్యత్ర ప్రహ్లాదమే, అతః పాణి
 శబ్దపాదాస్తాత్ప్రత్యగ్యానినోఽథాః స్తరభూతస్య సత్యకర్తృభిధేయస్య బ్రహ్మలో భూమేస్త్వప
 దేశాద్యామా పరం బ్రహ్మ.

అతః పరమార్థమితి ౨౪ కంఠానం సుఖేషు
 చానః

78 భమోకాపప త్తేష్. ౧-౩-౮.

అస్య భూమో నో భూమా అన్నయస్తే, తేఽసి పరస్మిన్నేవోపపద్యస్తే. * ఏత
 నమృతమితి స్వాభావికమమృతత్వమ్, * స్వేచహిమిన్నాత్వచన్యాధారత్వమ్, * సహవాధస్తాదిత్యాది |
 * స ఏవేదం సవకమితి సవాత్మకత్వమ్, * ఆత్మ స ప్రాణ ఇత్యాదిప్రాణప్రభృతి సవకస్యో ||
 త్వాదకత్వమిత్యాదయో హి భూమాః పరమా త్మసేవ, యత్త * అహమేవాధస్తాదిత్యాదినా |
 సవాత్మకత్వముపదిష్టమ్, తద్భూతావిశిష్టస్య బ్రహ్మలోకేహాజ్ఞాపాసచముపదిశ్య తే, * అథా
 తోఽహజ్ఞాతాదేవ ఇత్యహజ్ఞాహోపదేశోపక్రమాత్, అహమభాస్య ప్రత్యగాత్మనోఽపి
 హ్యత్తా పరమాత్మేత్వస్తరూపమిత్వాత్తాదిమాత్తమ్, అతః ప్రత్యగభాస్య పరమాత్మ
 పయః వసానాదహంశేత్తోఽసి పరమాత్మ పయఃవసానాతి ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేన పరమాత్మా
 నుసన్ధానాభోకాయమహజ్ఞాహోపదేశః, పరమాత్మ సస్సవకశరీరతయా సవాత్మ త్యాత్ప్రత్య
 గాత్మకోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, తదేవ * అథాత ఆత్మాదేశ ఇత్యాదినా * ఆత్మ వేదంసవకమి ||
 త్యజేనోచ్యతే, ఏతదేనోపపాదయతుం ప్రత్యగాత్మనోఽప్యాత్మ భూతాత్పరమాత్మ సస్సవకస్యోత్ప
 త్తిరుచ్యతే - * తస్యహవా ఏతస్యైవం పశ్యత ఏవం నున్వాచస్యైవం విజానత ఆత్మ సః ప్రాణ
 ఆత్మ స ఆ కాశ ఇత్యాదినా, ఉపాసకస్యాస్తయాకమితయాఽవస్థితాత్పరమాత్మ సస్సవకస్యోత్పత్తి

1. భూమి. 2.
 2. గ. 10-12
 3. 10-12-13
 4. " " 12-13-14
 5. పా. 3]
 6. " " 12-13-14

2. భూమి. 2-13.

శ్రీ భాష్యమ్ - ఈ తుతికమాకాధికరణమ్ 4

129

లీయతే *యస్యాన్యత్ శరీరం...యస్యాత్మరం శరీరం* తురగ్భవాణి భూతాని కూటస్థోఽతుర
 ఉచ్యత ఇత్యాదిషు ప్రత్యగాత్మ్యమ్యత్మరశబ్దప్రయోగదశావాదిత్యత్రోత్తరమ్ -

75 సాచప్రశాసనాత్, 1-3-10.

సాచాప్యైవాన్యత్మరస్య ప్రశాసనాదేవ భవతీర్మపదిత్యతే - * ఏతస్య వా |
 అతురస్య ప్రశాసనే గాగిణ మాయాకాచస్య సా విశ్వతా నిష్ఠతా, ఏతస్య వా అతురస్య ప్రశా
 సనే గాగిణ వ్యాపాప్యభివ్యా విశ్వతే నిష్ఠతా, ఏతస్య వా అతురస్య ప్రశాసనే గాగిణ నిమేషా
 ముపరూపా అహోరాత్రాణ్యభివ్యా మాయా ఋతనస్సంవత్సరా ఇతి విధ్యతా నిష్ఠత్యా
 దివా, ప్రశాసనమ్ - ప్రకృష్టం శాసనమ్. సచేద్యశం స్వతాపవాక్కిననవకావస్తువిధరణం బద్ధముక్తి
 భయానన్యస్య ప్రత్యగాత్మ్యమ్యవతి. అతః పురుషోత్తమ ఏవ ప్రశాసితమే, 10.

76 అన్యభావవ్యావృత్త్యై, 1-3-10.

అన్యభావః - అన్యత్వమ్, ప్రభావాదిభావః, అన్యత్మరస్య పరమపురుషాదన్యత్వం
 వాక్యకేషు వ్యావర్త్యతే * ఏతద్వా ఏతదతురం గాగిణాచ్యుష్టం ద్రష్టృశ్చైతం శ్రోత్రమతం మన్త
 విజ్ఞాతం విజ్ఞాతృ వాన్యదతోఽస్తి ద్రష్టృ, వాన్యదతోఽస్తి శ్రోతృ, వాన్యదతోఽస్తి మన్తృ,
 వాన్యదతోఽస్తి విజ్ఞాతృ, ఏతస్మిన్ను భిల్వతే గాగిణాకాశ ఏతస్య ప్రోతశ్చేతి, అతి ద్రష్టృ
 త్వశ్రోతృవాన్యమపదేశాచన్యత్మరస్యచేతనభావప్రధానభావో వ్యావర్త్యతే. సవైరదృష్ట
 స్తైవ సతస్సవస్య ద్రష్టృవాన్యమపదేశాచ్చ ప్రత్యగాత్మ భావో వ్యావర్త్యతే, అతి ఇయమన్య
 భావవ్యావృత్తిరన్యత్మరస్య పరమపురుషతా ద్రభయతే, ఏవంవాన్యభావవ్యావృత్తిః - అన్య
 స్య సద్భావవ్యావృత్తిరన్యభావవ్యావృత్తిః, యథైతదతురమన్యదృష్టం సదన్యమాం ద్రష్టృ
 చ సత్స్వవ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్యాధారభూతమ్, సవమనేవాచ్యప్తమేకస్య ద్రష్టృచ సదేతస్యా
 గాగిణాతమన్యన్నాస్తి వదత్ * వాన్యదతోఽస్తి ద్రష్టృత్వాదివాక్యకేషుఽన్యస్య సద్భావం |
 వ్యావర్తకాయన్నన్యత్మరస్య ప్రభావభావం ప్రత్యగాత్మ భావం చ ప్రతిపేధతి. కించ - * ఏతస్య వా
 అతురస్య ప్రశాసనే గాగిణ దశతో మనుష్యాః ప్రశంసన్తి యజమానం దేవా దవీణం సితరోఽ
 న్వాయంతా ఇతి శ్రోతం స్మరణంచ యాగదాహహోమూదికం సవకం కనుకా యశ్యాజ్ఞయా ప్రవ
 తాశే, తదతురం పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమ ఏనేతి విజ్ఞాయతే. అపిచ- * యో వా ఏతదతురం |
 గాగిణావిదిత్వాఽస్తి జ్ఞోకే జహోని యజతే తత్ స్యతే ఏమాని పమాసమాప్రాణ్యస్తవ
 దేవాన్య తద్భవతి యో వా ఏతదతురం గాగిణావిదిత్వాఽస్తి జ్ఞోకాత్పైరి స కృపణః, అథ య
 ఏతదతురం గాగిణ విదిత్వాఽస్తి జ్ఞోకాత్పైరి స గ్రాహణ ఇతి యదజ్ఞానాత్సంసారప్రాప్తియా
 జ్ఞానాచ్ఛామృతత్వప్రాప్తిస్తదతురం పరం బ్రహ్మైవేతి సిద్ధమ్, 10. ఇతి అతురాధికరణమ్, 3.

— అథ ఈతుతికమాకాధికరణమ్, 4. —

77 ఈతుతికమా వ్యపదేశాత్, 1-3-10.

అథ వాణికాస్సత్యకామప్రశ్నేఽధీయతే - * యః పురతేతం త్రిమాత్రేణోమిత్యనే |
 నైవాతురేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీత స తేజసి సూయోక సమ్మన్నః, యథా పాదోదగ స్వయా

వినిముచ్యతే ఏవం హ వై స పాపనా వినిముక్షస్య సామభిరున్మితే బ్రహ్మలోకం స
ఏతస్మాన్మనఃసాక్షాత్పరం పురితయం పురుషమీతర ఇతి. అత్ర ధ్యానశీలశబ్దాః పేదవిషయా,
ధ్యానభూత్యానీయస్య. * యథాక్రతుర స్థితిః పురుష ఇతి న్యాయేన ధ్యానవిషయస్యైవ
ప్రాప్యన్యాదే. * పేరం పురుషమిన్ద్రుభయత్ర కమాభూతస్యాభాస్య ప్రగ్యభిజ్ఞానాచ్చ.

గత్ర గుణ్యతే—గీర్వాణ * పేరం పురుషమితి నిదిష్టాః జీవసమస్తీయాపాఽగ్తాధిపతి
శ్చసముఖాః ఇత స మేశ్వరః పురుషోత్తమ ఇతి. సి యు క్తమి సమస్తీక్షేత్రజ్ఞ ఇతి. కుతః! శస
యో సా పైతద్యగవచ్చుమ్యేషు ప్రాయగా న్నమాత్కారమభిధ్యాయాత్ కతమం వావ స తేన
లోకం జయతే ప్రకృత్యైకమాత్రం ప్రాణముపాసీనస్య మమమ్యలోకప్రాప్తిమభిధాయ ద్విమాత్ర
ముపాసీనస్యావరిత్యలోకప్రాప్తిమభిధాయ త్రిమాత్రముపాసీనస్య ప్రాప్యతయాఽభిధియమానో
బ్రహ్మలోకాన్ సరితాత్సరే జీవసమస్తీయాపాఽగ్తా చతుర్ముఖస్య లోక ఇతి విజ్ఞాయతే. తద్గతేనచే
త్వయా నా స్థితిః కాధిపతిత్వముఖవచ. * ఏతస్మాన్మనఃసాక్షాత్పరమితివ దేహేన్ద్రియాదిభ్యః
పరాద్దేహేన్ద్రియాదిభ్యహ భువభూతాన్ జీవస్యస్థిపురుషాద్భ్రహ్మలోకవాసీనస్సమస్తీపురుషస్య
చతుర్ముఖస్య పరత్వకోడ్యవ్యతే. అతోఽత్ర నిదిష్కమానః పరః పురుషస్సమస్తీపురుషశ్చతు
ర్ముఖవచ. ఏవం చతుర్ముఖత్వే నిశ్చితే అపరత్వాదయో యథాకథం నేతవ్యా.

సీద్ధాస్త్రం ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే—ఈశ్వరికమా ద్యపదేశాత్స. ఈశ్వరికమా స. - పర
మాత్మ. కుతః! వ్యపదేశాత్; వ్యవదిశ్యతే హీశ్వరికమా పరమాత్మత్వేన. తథాపి - ఈశ్వరి
కమా దేవయతయోదాచ్చ తేజోగీర్వాణా ర్థేనైవాయ నేనాన్వేతి విద్యాస్య తచ్చా న్నమపర
మస్థుతమభయం పరంచేతి పరం తా న్నమపరమభయమమృతమితిహి పరమాత్మన ఏదై తద్రూపమ్.
|| ఏతదమృతమేతదభయమేతద్భ్రహ్మత్వేనమాదిశ్రుతిభ్యః. * ఏతస్మాన్మనఃసాక్షాత్పరమితివ
పరమాత్మన ఏవ వ్యపదేశః. న చతుర్ముఖస్య తస్యాపి జీవభువశబ్దగృహీతత్వాత్. యస్య
హి కమానిమిత్తం దేహీత్వం స జీవభువ ధ్యానవ్యతే; చతుర్ముఖస్యాపి తచ్చూరియతే—
* యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూజామిత్యాదౌ. యత్పునరు క్తమవరిత్యలోకస్యాపనిదిష్కాశ్య
మానో బ్రహ్మలోకశ్చతుర్ముఖలోక ఇతి ప్రతీయతే, అగ స్తత్రస్థశ్చతుర్ముఖఇతి; తదయు క్తమ—
* య త్తచ్చా న్నమపరమమృతమభయమిత్యాది నేమరికమాణాపరమాత్మత్వే నిశ్చితేన త్విశ్వాత్మ
స్థావరీయా నిదిష్టాః బ్రహ్మలోకాన్ జ యుష్టాశ్చతుర్ముఖలోకా ఇతితు మహాకారి. కిచ్చ—
* యథా పాదోదర స్తచ్చా వినిముచ్యతే ఏవం హ వై స పాపనా వినిముక్షస్య సామభిరున్మి
యతే బ్రహ్మలోకమితి సమాపాదవినిముక్షస్య ప్రాప్యతయోచ్యమానం న చతుర్ముఖస్థావరమ్.
అతఏవచోదాహరణాల్లోకే ఇమమేవ బ్రహ్మలోకమభిశృత్య శ్రూయతే—* య తత్త్వవయో వేద
యస్త ఇతి. కవయః - సూరయః. సూరిభిర్భూక్యం చైవైవం పదమేవ; * తద్విష్టాః పరము
పదం సదాభ్యన్తి మారయ త్కేవమాదిభ్యః. సద్భావరిత్యాత్పరశ్చతుర్ముఖలోకః, మధ్యే
స్యగలోకాదీనాం బహునాం సద్భావాత్. అతః * ఏతస్యైవ రత్యశామ పరం చాపరం చ
బ్రహ్మయదోక్తార స్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయ నేనైవ కతరమన్వేతితి ప్రతిపదనేయమపరం కాయాం
జన్మ నిదిష్టం తదైహికాముష్టికత్వేన ద్విధా విభజ్యైకమాత్రం ప్రాణముపాసీనానామైహికం

1. భా.వి. 15-1-11 " 2. భా.వి. 15-1-12
 3. " " 15-1-13 " 4. " " 15-1-14
 5. " " 15-1-15
 6. " " 15-1-16
 7. " " 15-1-17
 8. " " 15-1-18
 9. " " 15-1-19
 10. " " 15-1-20

శ్రీ భాష్యమ్ - దహరాధికరణమ్ 5

సునుష్యతో కావాప్తిరూపం ఇలంభిగాయ త్రిమాత్రముపాసినానామముష్మికమన్తరీక్షణభోప
 లతీతం ఇలం చాభిగాయ త్రిమాత్రేణ పరిబ్రహ్మవాచినా ప్రణవేన పరం పురుషం భూయతాం
 పరమేన బ్రహ్మ ప్రాప్యత్యయోపనిషత్తే సవకం సనుజ్ఞసమ్. అతి ఈక్షణికమన పరమాత్మ. ౧.౨.
 ఇతి ఈక్షణికమాధికరణమ్. 4.

—❖— అథ దహరాధికరణమ్ 5. —❖—

78 దహరఉత్తరేభ్యః. ౧-3-౧3.

ఇదమామపన్తి శస్త్రోగాః - * అథ యదిదమస్మిన్ప్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేద్యం |
 దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశ స్తస్మిన్సదన్తన్తదన్వేష్టవ్యం తద్వాన విశిష్టాసితవ్యమితి. తత్ర సన్తే
 మా - కిమసౌ హృదయపుణ్డరీకమధ్యపతిః దహరాకాశో మహాభూతవిశేషః? ఉత ప్రత్యగజ్ఞా?
 అథ పరమాత్మే? కింతావస్యత్తమ్? మహాభూతవిశేషఇతి. ఏతే? ఆకాశశబ్దస్య భూతాకాశే
 బ్రహ్మణేచ ప్రసిద్ధత్వేఽపి భూతాకాశే ప్రసిద్ధిప్రకాశాత్. * తస్మిన్సదన్తన్తదన్వేష్టవ్యమిత్వం |
 స్వేష్టవ్యాన్తరవ్యాధారతయా ప్రతీతేన్.

శ్రిత్యాస్త్ర్యం. ఇత్యేనం ప్రాప్తే. భిగ్నియతే*దహరఉత్తరేభ్యః. దహరాకాశః పరిబ్రహ్మ. పుణ్డరీకం
 ఉత్తరేభ్యో వాక్యగతేభ్యో హేతుభ్యః. * ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్మా విచరో విమృత్యువిశోకోఽ
 విశుత్సోఽపి సానస్సత్యకామశ్చత్వినశ్చల్పశశి నిరుపాధి కాశ్చత్వినమహాకాపాపృత్యాదికం సత్య
 కామత్వం సత్యశ్చల్పత్వం చేతి దహరాకాశే త్రూయమాణః గుణా దహరాకాశం పరం బ్ర
 హ్మేతి జ్ఞాపయన్తి. * అథ య ఇహాత్మానమనువిద్య ప్రపన్త్యేతాంశ్వ సత్యాన్యానాం స్తేషాం |
 సవేషు లోకేషు కామచాలో భవతీత్యాదినా * యం కామం కామయతే సోఽస్య సజ్జల్పా
 దేవ సముత్థిష్ఠతి తేన సమ్మన్నో మహీయతి ఇత్యన్తేన దహరాకాశవేదితస్సత్యశ్చల్పత్వ
 ప్రాప్తిశ్చోచ్యమానా దహరాకాశం పరిబ్రహ్మేత్యవగమయతి. * యోవాన్వా అయమాకాశః |
 స్తావా నేహోఽన్తర్భూతదయ ఆకాశ ఇత్యవమానోపమేయభావశ్చ దహరాకాశస్య భూతాకాశత్వే
 నోపపద్యతే. హృదయాపచ్ఛేదనిబద్ధన ఉపమానోపమేయభావ ఇతిచేత్. తథా సత్య హృదయాన
 చ్చిన్నస్య ద్యావాపృథివ్యాదినవాశ్రయత్వం నోపపద్యతే.

సనుచ దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వేఽపి బాహ్యకాశోపమేయత్వం న సస్ఫుటతః
 * బ్యాహస్పృధివ్యా బ్యాహానన్తరిక్షాదిత్యానా సవకస్తాజ్ఞాయన్త్యశ్రవణాత్. నై వమ్, దహ
 రాకాశస్య హృదయపుణ్డరీకమధ్యపతిః త్వప్రాప్తాల్పత్వవివృత్తిపరత్వాదస్య వాక్యస్య. యథా,
 అధికజవేఽపి సవితరి ఇమవద్గచ్ఛతి సవితేతి వచనం గతిమాన్ద్యనివృత్తికరమ్. అథాస్యాత్
 * ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్మేత్యాదినా దహరాకాశో న విదిశ్యతే. * దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశః ||
 శ స్తస్మిన్సదన్తన్తదన్వేష్టవ్యమితి దహరాకాశాన్తవకతికానన్తరోఽన్యస్యాస్వేష్టవ్యత్వేన ప్ర
 కృతత్వాదిహ. * ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్మేతి తస్యైవాస్వేష్టవ్యస్య నిదేశః. యా క్షత్వాత్
 స్యాదేతదేవమ్. యది ప్రతిరేన దహరాకాశం తదన్తవకతికానంచ సవ్యభాజ్ఞ్యత్. వ్యభాజ్ఞీత్వ
 సా తథాహి. * అథ యదిదమస్మిన్ప్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేద్యం దహరోఽస్మిన్నన్తర

అతః స్తస్మిన్యదస్తస్తదస్త్యేష్టవ్యమితి బ్రహ్మపురశబ్దేనోపాస్యతయాసన్నిహితపరబ్రహ్మణపురస్వే
నోపాసకశరీరం నిదిశ్యతే వ్యభవతిచ తదవయవభూతం పుణ్యతాతారమల్పకరిమాణం పృ
థయం పరస్య బ్రహ్మణో వేత్తతయాఽభిధాయ సవశాత్ సవశాత్ క్షమాశ్రితవాక్సల్యైశ్చజలధి
ముపాసకానుగ్రహాయ తస్మిన్వేత్తని సన్నిహితంసూక్ష్మతయా ధ్యేయం దహరాతాశశబ్దేన నిదిశ
్య తదస్తవతి చాపహతపాప్మత్వాదిస్వభావతోనిరస్తనిభలహేయత్వసత్యతామత్వాదిస్వా
భ్యవితానవధితానిశయకల్యాణగుణజాతంచ ధ్యేయం * తదస్త్యేష్టవ్యమియ్యపదిశ్యతే. అత్ర
* తదస్త్యేష్టవ్యమితి తచ్చబ్దేన దహరాతాశః తదస్తవతిగుణజాతంచ పరామృత్య తదుభయ
మస్త్యేష్టవ్యమియ్యపదిశ్యతే. * యదిజమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్యతారం వేత్తేత్యనూద్యతస్మిన్
దహరపుణ్యతారవేత్తని యో దహరాతాశో యచ్చ తదస్తవతిగుణజాతమ్, తదుభయమస్త్యే
ష్టవ్యమితి విధీయత ఇత్యర్థః. దహరాతాశశబ్దనిదిష్టస్య పరబ్రహ్మణ్యమ్, * తస్మిన్యదస్తరితి
నిదిష్టస్య చ గర్హణత్వమ్, తచ్చబ్దేనోభయం పరామృత్యోభయస్యాప్యస్త్యేష్టవ్యతయా విధానంచ
కథమవగమ్యత ఇతిచేత్, తదపహితమనాశ్చ్యుతః—

* యావాన్వా అయమాతాస్తావాసేషోఽస్తచ్ఛూదయ అతాశితి దహరాతాశ
స్యాతిమహత్తామభిధాయ * తేభిరస్మిన్ ద్యావాపృథివీ అస్తరేవ సమాహితే, తథావగ్నిశ్చ
పాయుశ్చ సూర్యాచంద్రిమసాశ్రణౌ విమ్యన్నక్షత్రాణితి ప్రకృతమేవ దహరాతాశమస్మిన్నితి
నిదిశ్య తస్య సవశాత్ గదాధారత్వమభిధాయ * యచ్చాస్యేనోస్తి యచ్చనాస్తి సవశం తద
స్మిన్ సమాహితమితి పునరప్యస్మిన్నితి తమేవ దహరాతాశం పరామృత్య తస్మిన్నప్యోపాసకస్యే
వాలోశే యద్యోగ్యజాతమస్తి యచ్చమనోరథమాత్రగోచరమిహనాస్తి సవశం తద్యోగ్యజాత
మస్తివహరాతాశే సమాహితమితి నిరతిశయభోగ్యత్వం దహరాతాశస్యాభిధాయ తస్య దహరా
తాశస్య దేహవయవభూతహృదయాస్తవతిత్వేఽపి దేహస్య జరాప్రభ్యంసాదాసత్యపి పరమ
తారణతయాఽతిసూక్ష్మత్వేన నిదిశారణ్యముత్వా తత ఏవ * ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురమితి తమేవ
దహరాతాశం సత్యభూతం బ్రహ్మణ్యం పురం నిభలజగదావాసభూతమియ్యపపాద్య * అస్మిన్మా
మాస్సమాహితాశితి దహరాతాశమస్మిన్నితి నిదిశ్య తామృతభూతాంశ్చ గుణా తామా ఇతి
నిదిశ్య తేషాం దహరాతాశాస్తవతిత్వముత్వా తదేవ దహరాతాశస్య తామృతభూతక
ల్యాణగుణవిశిష్టత్వం తస్యా తత్వంచమేష అత్తాఽపహతపాప్తేత్వాదినా * సత్యసజ్జల్పః ఇత్య
స్తేన స్ఫుటీకృత్య * యథా హ్యేవేహ ప్రజా అన్వాదిశ్చీర్యారభ్య * తేషాం సమేషు లోకే
వ్యతామచారో భవతీత్యస్తేన తదిదం గుణాప్తకం తద్విశిష్టం దహరాతాశశబ్దనిదిష్టమాత్మానం
చావిదుషామేర్థవ్యుతి తథోగ్యసిద్ధయేవకమౌ మహతామస్తవత్ఫలావాప్తిమసత్యసజ్జల్పత్వం
చాభిధాయ * అథ య ఇహోత్తానమనువిద్య ప్రపన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్మామాంస్తేషాం సమేషు
లోకేషు కామచారోభవతీత్యాదినా దహరాతాశశబ్దనిదిష్టమాత్మానం తదస్తవతివత్స తామృ
తభూతపహతపాప్తత్వాదితామృతాన్నిజానతాముదారగుణసాగరస్య తస్య పరమపురుషస్య ప్రసా
దాదేవ సవశాత్తామవాప్తిసత్యసజ్జల్పతాచోచ్యతే. అతో దహరాతాశః పరంబ్రహ్మ. తద
స్తవతి చాపహతపాప్తత్వాదితామృతగుణజాతం, తదుభయమస్త్యేష్టవ్యం విశిష్టానీతవ్యమితిచో

1 వాక్యము: 1 బృ. ౧. ౨-౨-౨౨
 2 వాక్యము: 2 బృ. ౧. ౨-౨-౨౩
 3 వాక్యము: 3 బృ. ౧. ౨-౨-౨౪
 4 వాక్యము: 4 బృ. ౧. ౨-౨-౨౫

పాద. 3] శ్రీ భావ్యమ్ - దహరాధికరణమ్ 5 183

శ. బృ. ౧. ౨-౨-౨౨
 చ్యవో యో నిశ్చయతే. విదేశాద్వాక్యకాశోఽపి న్యుప్తయతి. * తస్మిన్వాదస్థితి కాచ్యవదేశాత్వా |
 తివా. అథ ఏతేభ్యో హేతుభ్యో దహరాకాశః పరమేవ బ్రహ్మ. ౧౩.

79 గతిశబ్దాభ్యాం తథాహి దృష్టం లిజ్జం చ. ౧-౩-౧౪.

ఇతశ్చ దహరాకాశః పరం బ్రహ్మ. * తద్వథా హారణ్యనిధి నిమిత్తమతేత్రజ్ఞా ఉప |
 యుకపతి సజ్జారన్తో సవిద్యేయ కేవలమేవేమాస్సవాణాః ప్రబా అహరహగకచ్చన్త్య ఏతం బ్రహ్మ
 లోకం స విస్తన్త్యన్త్య తేహేం ప్రహ్యాథాఇతి ఏతమితి ప్రకృతం దహరాకాశం నిదికశ్య తత్రా
 హరహస్సవేకసాం తేత్రజ్ఞానాం గమయత్, గత్తవ్యస్య తస్య దహరాకాశస్య బ్రహ్మలోకశబ్ద
 విదేశాశ్చ దహరాకాశస్య పరబ్రహ్మకాం గమయతి. కథమనయోరస్య పరబ్రహ్మత్వసాధకత్వ
 మిత్యత ఆహాతథాహిదృష్టమితి. పర స్మిన్వాదే స వేకసాం తేత్రజ్ఞానామహరహస్సమం ప్రికాతే
 గమనమస్యత్రాభిధీయమానం దృష్టమ్ * ఏవమేవ ఖలు సోమ్యేమాస్సవాణాః ప్రబాస్సతి సమ్మద్య |
 సవిమస్సతి సమ్మత్స్యామహాఇతి, * సతి ఆగమ్య స విమస్సతి ఆగచ్ఛామహ ఇతిచ. తథాబ్రహ్మలోక |
 శబ్దశ్చ పర స్మిన్వాదే దృష్టః * ఏవ బ్రహ్మలోకః సప్రమాణీలీ హోవాచేతి. మా భూదన్యత్ర |
 బ్రహ్మణి గమనదేశానమ్. ఏతదేవ య దహరాకాశే సవేకసాం తేత్రజ్ఞానాం ప్రలయకాలఐవ
 నిరస్తనిఖలదుఃఖానాం సుఖం ప్రికాతేఽవస్థానం శ్రూయమాణమస్య పరబ్రహ్మత్వే పరమాత్మం
 లిజ్జమ్. తథా బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ సమానాధికరణన్యత్వాఽప్తి న్దహరాకాశే ప్రయుజ్యమానోఽస్య
 బ్రహ్మత్వే ప్రయోగాత్తరనిరపేక్షం పరమాత్మం లిజ్జమిత్యాహ-లిజ్జంచేతి. విషాదస్థపతిన్యాయా
 చ్చ షష్ఠీసమాసాత్సమానాధికరణసమాసో న్యాయ్య.

అథవా * అహరహగకచ్చన్త్య ఇతి స సుఖం ప్రివిషయం గమనమన్యతే, అపిత్వన్త |
 రాత్తత్వేన సవకదావతకమానస్యదహరాకాశస్య పరమపురుషాథభూతస్యోపయోగపయోగహార
 హగకచ్చన్త్యః సవకస్త్విన్మా లే వతకమానాః తమజానన్త్యన్తం స విస్తన్తి-సలభన్తే. యథా హిర
 ణ్యనిధిం నిహితం తత్త్వానమబానాన్తదుపరి సవకదా వతకమానా అపి సలభన్తే, తద్వదిత్యథాః.
 సేయమేవమ వరాత్తత్వేన స్థితస్య దహరాకాశస్యోపరి తన్నియమితానాం సవాకసాంప్రబానాను
 జానతీనాం సవకదా గతిరస్య దహరాకాశస్య పరబ్రహ్మతాం గమయతి. తథ్యాహ్యస్యత్ర పరస్య
 బ్రహ్మలోకే స్థరాత్త తయాఽవస్థితస్య స్వనియామ్యాభిస్వస్మిన్వతకమానాభిః ప్రబాభిర వేదనం
 దృష్టమ్. యథాఽన్తయామిబ్రాహ్మణే * య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా నవేద |
 యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మా సమన్తరో యమయతీతి, * అదృష్టో ద్రష్టా అనుతక్తోతేతిచ. మాభూ |
 దన్యత్ర దేశానమ్, స్వయమేవ త్వియం నిధిదృష్టాన్తావగతపరమపురుషాథభావస్యాస్యహృదయగ్గ
 స్యోపరి తదాధారతియాఽహరహస్సవకదాసవాకసాంప్రబానామజానతీనాం గతిరస్య పరబ్రహ్మత్వే
 పరమాత్మం లిజ్జమ్. ౧౪.

ఇతశ్చ దహరాకాశః పరం బ్రహ్మ. -

80 ధృతేశ్చ మహిమ్నోఽస్యాస్తిన్ను వలభే. ౧-౩-౧౫.

* అథ య ఆత్మేతి ప్రకృతం దహరాకాశం నిదికశ్య * స సేతువికధృతిరేసాం లోకానా ||
 మసమ్భదాయేత్యస్మిన్వాదద్విధరణం శ్రూయమాణం దహరాకాశస్య పరబ్రహ్మతాం గమయతి.

జగద్విధరణం హి పరస్య బ్రహ్మణో మహిమా. * ఏవ సహేశ్వర ఏవ సమాభూతాధిపతిశేష
భూతసాల ఏవ సేతువిధరణ ఏషాం లోకానామహమ్భేదాయేతి, * ఏతస్యవా ఆమరస్య ప్రకాశనే
గాగి నాయాచప్రమసా విధ్యతో తిష్ఠత ఇత్యాదిభ్యః. స చాయం తస్య పరస్య బ్రహ్మణో
ధృత్యాభ్యో మహిమాఽస్మిన్దహరాకాశ ఉపలభ్యతే. అతో దహరాకాశః పరంబ్రహ్మ. ౧౫.

81 బ్రహ్మేశ్వ. ౧-3-౧౫

అకాశకల్పస్య పరస్మిన్ప్రవృత్తిః ప్రసిద్ధః * సోప్యహఽన్యార్థః ప్రాణ్యాత్, యదేవ
అకాశం అనన్తో నస్యాత్ * సవాణి నవా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఇత్యా
దిమ. అపహతపాపృత్వాదిగుణనాథా ప్రసిద్ధిభూతాకాశప్రసిద్ధిబాలీయసీత్యభిప్రాయః. ౧౬.

ఏవం తావద్దహరాకాశస్య భూతాకాశత్వం ప్రతిపత్తిమే. అథేదానిం దహరాకాశస్య
ప్రత్యగాత్మత్వమాశ్చ సారాకరముపక్రమతే—

82 ఇతరపరామతాత్మ ఇతిశేన్నానమ్భవాత్. ౧-3-౧౬

యదు క్తం వాక్యశేషవశాద్దహరాకాశః పరం బ్రహ్మేతి, తదయుక్తమి; వాక్యశేషే
పరస్మాదితరస్య జేవస్యైవ సాక్షాత్పరామతాత్మత్వం * తేన య ఏవ సమ్ప్రసానోఽస్తాచ్చరీరాత్మ
ముక్తాయ పరం త్యోతిరుపసమ్భవ్య స్వేన దూషణాభివిష్టతే ఏవ అత్యేగి హోవాచ ఏత
షమ్భుతమభయమేతద్భ్రష్కరి. యద్యపి * దేహోఽస్మిన్నన్తర అకాశ ఇతి వృథయప్రబ్ధిరీ
మధ్యవహితయోపదిష్టస్యాకాశస్వరూపమనోపమేయభావాద్యసమ్భవాద్యుక్తాకాశత్వం న సమ్భ
వతి, తథాఽపి వాక్యశేషవశాత్ప్రత్యగాత్మత్వం యుక్తమాశ్రయితుమ్. అకాశకల్పోఽపి ప్రకా
శాదియోగాజ్జీవ ఏవ వహిఃస్యత ఇతిచేత్, అత్రోక్తరం * నాసమ్భవాది, నాయం జీవః. నన్యథ
వతపాపృత్వాదయో గుణా జీవే సమ్భవన్తి. ౧౭.

83 ఉత్తరాత్మదావిభూతన్వయావస్తు. ౧-3-౧౭.

ఉత్తరాత్ - ప్రజాపతివాక్యాత్ జేవస్యైవాపహతపాపృత్వాదిగుణయోగో నిశ్చయత
ఇతిచేత్. ఏవదుక్తం భవతి - ప్రజాపతివాక్యం జీవపరమేవ. తథాహి:-

* య అత్తాఽపహతపాపృత్వా విజతో విమృత్యువిశోకోఽవిచితుత్సోఽపిపాసస్సత్య
కామస్సత్యసత్కల్పసోఽస్వేచ్ఛవ్యసనవిజ్ఞానీతవ్యసన సహాంశ్చ లోకానావన్నీతి సహాంశ్చ
కామాన్యస్తమాత్మానమనువిద్య విజానాతీతి ప్రజాపతివచనమైతిప్రయోగేనోపశ్రుత్యాన్వేష్టవ్యా
త్మస్వరూపవిజ్ఞానయా ప్రజాపతిముపసేదుశే మభువతే ప్రజాపతికాగరితస్వప్నముమప్త్యవస్థం
జీవాత్మానం సకరీరం క్రమేణ శుశ్రూషుయోగ్యకాపరీచిష్యయోపదిశ్య తత్రతత్ర భోగ్యమ
పశ్యతే పరిశుద్ధాత్మస్వరూపోపదేశయోగ్యాదు తస్మై మభువతే * మభువన్మత్యం పా ఇదం
శరీరమాత్మం మృత్యునా తదస్యామృతస్యాశరీరస్యాత్మనోఽధిష్ఠానమితి శరీరస్యాధిష్ఠానకామా
త్మనశ్చాధిష్ఠాత్మకామశరీరస్య చ తస్యామృతత్వస్వరూపకాం చోక్త్వా * నహం వై సకరీరస్య సతః
ప్రియాప్రియయోరపహతిరస్మి, ఆశరీరం వా వసన్తం న ప్రియాప్రియే స్పృశతే. ఇతి కర్మాక్షరబ్ధ
శరీరయోగిన స్తదనుగుణమభిదుష్కభగిత్వరూపావధానం తద్విషయాజ్జీవ తదభావమనిధాయ * ఏవ

135

దహరాకాశస్యైవాపహతపాపుర్భజగద్విధరచత్వాదివన్ము కస్య తదుపసమ్పత్త్యాఽప.

హతపాపకర్మాదికల్యాణగుణవిశిష్టస్వాభావికహృదప్రాప్తికథనేన తద్ధేయత్వయాచం పరమపురుషా సాధారణం గుణముపదేష్టం ప్రజాపతివాక్యోక్తస్య తవస్మాత్ర పరామశః. ప్రజాపతివాక్యే చ ముక్తాత్మస్వరూపయాథాశ్శ్లోవిజ్ఞానం దహరవిక్రొపయోగితయోక్తమ్. బ్రహ్మప్రేప్సహి తవాత్మనస్వస్వరూపంచ జ్ఞానమేవ. స్వయమః కల్యాణగుణ ఏవ నన్నననధికారికయాగుణ్యే యకల్యాణగుణగణా పరం బ్రహ్మనుభవిష్యత్తి బ్రహ్మసాగునఫలాంతగతత్వాత్స్వస్వరూప యాథాత్మ్యవిజ్ఞానస్య. శివవాక్యాంశ్చ గోతావాప్నోతి సవాక్యాంశ్చ కామాః * స తత్ర పయోతి జయత్క్రిదన్నిత్యాదికం ప్రజాపతివాక్యే తీర్థామానం ఫలమపి దహరవిద్యాఫలమేవ. ౧౯

85 అబ్ధిగురేరితితత్తదుక్తమ్. ౧-3-౨౦.

* దహరోఽస్మిన్నిత్యల్పపరిమాణగ్రుణిరారాగ్రోపమితస్య తవస్యైవోపపద్యతే, సతు సహస్రాబ్ద్యాయసోబ్రహ్మణ ఇతిచేత్, తత్ర యమత్తరం న క్వయం తస్మావకామోక్తమ్. * నిచా య్యత్వాదేవమిత్యనేన. అతో దహరాకాశోఽవాక్రూతావిద్యాద్యతేవదోవగన్ధస్వాభావికనిరతి కయజ్ఞానబలైశ్చయకావీయాశక్తితేజఃప్రభృత్యపరిమితోదారగుణసాగరః పురుషోత్తమ ఏవ. ప్రజాపతివాక్యనిదిష్టమ్. * ఘ్నైన్విత్వేన్విసం విచ్ఛాదయన్త్వేవమాదిభిరవగతకమానిమిత్తదేహ పరిగ్రహః. పశ్చాత్పరంశోకియపమద్వాదిభాకాపహతపాపకర్మాదిగుణస్వస్వరూప ఇతి న దహరాకాశః. ౨౦.

ఇతశ్చైతరదేవమ్.—

86 అనుకృతేస్తస్యచ. ౧-3-౨౧.

తస్య దహరాకాశస్య పరస్య బ్రహ్మణోఽనుకారాదయమపహతపాపకర్మాదిగుణో విముక్తబద్ధః ప్రత్యగత్వా న దహరాకాశః. తదనుకారః-తత్సామ్యమ్. తథాపి; ప్రత్యగత్మణో విముక్తస్య పరబ్రహ్మనుకారశ్చూయితే-యదా పశ్యః పశ్యతే దుశ్మవణాం కతాకరమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిమ్. తదా విద్యాన్యుణ్ణపాపే విధూయ నిరజ్ఞానః పరమం సామ్యముపైతీతి. అతోఽనుకరాః ప్రజాపతివాక్యనిదిష్టః. అనుకాయాం బ్రహ్మ దహరాకాశః. ౨౧.

87 ఆపి స్థయకతే. ౧-3-౨౨.

స్థూపాదిరోఽపి ముక్తావస్థాయాం పరమసామ్యాపత్తియీణః పరబ్రహ్మనుకారః స్థయకతే-ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమాగతా. | సగోఽపి నోపకాయస్తేప్రలయే నవ్యథన్తిచేతి. తేచిత్ * అనుకృతేస్తస్యచ * అపిస్థయకతఇతి సూత్రద్వయమధికరణాంతరం * త మేవ భాస్తమనుభాతి సహం తస్య భాసా సహమితం విభాతీత్యస్యాశ్చూతేః పరబ్రహ్మపరత్వ నిణాయాయ ప్రవృత్తం వదన్తి. తత్తు * అదృశ్యత్వాదిగుణో ధర్మాకతేః * ద్యౌభ్యాద్భూయ తనన్యకత్వాదిత్యధికరణద్వయేన తస్య ప్రకరణస్య పరబ్రహ్మవిషయత్వప్రతిపాదనాత్, * శోకి త్చరణాభిగానాదిత్వాదిమపరస్యబ్రహ్మణోభావాపత్వావగతీశ్చ పూజాపక్షానుకథానాదయోక్తమ్; సూత్రాక్షగోపై యామ్యంచ ౨౨. ఇతి దహరాధికరణమ్, ౮.

౧ శశి-౪-౧౨
 ౨ శశి-౪-౧౨
 ౩ శశి-౪-౧౨
 ౪ శశి-౪-౨౨
 పాద. 3]

అథ ప్రమితాధికరణమ్. 6.

88 శబ్దాదేవ ప్రమితః. ౧-3-౨౩.

కరవల్లితా శ్రూయనే - * అజ్ఞాప్తమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మవి లిప్తతి | ఈశానో
 భూతభవ్యస్య కరతో విగ్రహస్యతే | ఏతద్వైతత్ | * అజ్ఞాప్తమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః ||
 ఈశానో భూతభవ్యస్య సవవాద్యస ఉ శ్వః | ఏతద్వైతత్ | * అజ్ఞాప్తమాత్రః పురుషోఽన్తః |
 తాత్పర్యం సదా జనానాం ప్సదయో నన్నివిప్తః | తం స్వాప్యకీరాత్ప్రీత్య హేన్దుజ్ఞాదివై పి. కాం
 ధైయోజన || తం విద్యాచ్ఛక్రమమృతమితి. తత్ర సన్దిత్యతే - కిమయమజ్ఞాప్తమాత్రప్రమితః
 ప్రత్యగాత్మా ఉతి పురమాత్మేతి. కింయత్ కమ్? ప్రత్యగాత్మేతి. కుతః? చివస్యావ్యత్రాజ్ఞాప్తమా
 త్రత్వస్మిన్ | * ప్రాణాధిపన్యజ్ఞరతి స్వకమాభి, అజ్ఞాప్తమాత్రో నవిశుద్ధమహస్వజ్ఞ-తానా
 త్కృతసహస్వితో యగతి, సచావ్యత్రో సచవాక్యతయాఽపి శకమాత్మకోఽజ్ఞాప్తమాత్రత్వోయో
 యతే, ఏవం విప్సి తే చివత్వే ఈశాన్యం శరీరేన్ద్రియభోగ్యభోగోపకరణాపేక్షయాఽపి భవిష్యతి. ఇతి
 ప్రాప్తే బ్రూమః - * శబ్దాదేవ ప్రమితః, అజ్ఞాప్త ప్రమితః పరమాత్మా. కుతః? * ఈశానో భూతభవ్య |
 స్వేతి శబ్దాదేవ. సచ భూతభవ్యస్య సచావ్యత్యత్వం కనంకపరవతస్య తవన్యోపపద్యతే. ౨౩.

కథం తహిం పరమాత్మనోఽజ్ఞాప్తమాత్రత్వబుద్ధ్యత్రాహ-

89 హృద్య పీతయా తు మనుష్యాధికారత్వాత్. ౧-3-౨౪.

పరమాత్మన ఉపాసనార్థకముపాసకహృదయే సతకమంసత్వాదుపాసకహృదయస్యా
 జ్ఞాప్తప్రమాణత్వాత్తదపీతయేదమజ్ఞాప్తప్రమితత్వమపద్యతే. తవస్యావ్యజ్ఞాప్తప్రమితత్వం హృ
 దయా ప్రపంచైర్వాత్తదపీతయేన ; తస్యాలాగ్రమాత్రత్వస్మిన్ | మనుష్యాణామేవ పాసకత్వ
 సమ్మాననయా శాస్త్రస్య మనుష్యాధికారత్వాన్యనుష్యహృదయస్యచ తత్తదజ్ఞాప్తప్రమితత్వాత్తర
 తుగభిజగదీనామజ్ఞాప్తప్రమితత్వేఽపి సకశ్చిద్దోషః. నితం తావదుత్తరత్ర సమాపయిష్యతే.

అథ ఏతద్ధర్మో దేవతాధికరణమ్. 7

90 తదుపయాపి బాదరాయణస్సమ్మవాత్. ౧-3-౨౫.

పరస్య బ్రహ్మనోఽజ్ఞాప్తప్రమితత్వోపపత్తినో మనుష్యాధికారం బ్రహ్మోపాసకశాస్త్ర
 మిచ్ఛత్తమ్. తత్ప్రసక్తేచేదాసం బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనామప్యధికారోఽస్తి వాస్తవీతి విచా
 యతే. కిం తావద్యుక్తమ్? వాస్తి దేవాదీనామధికారఇతి. కుతః? సామగ్ధ్యాభావాత్. సహ్యా
 శరీరాణాం దేవాదీనాం వినేకవిమోకాదిసాధనప్రకారగుప్యహేతి బ్రహ్మోపాసకోపసంసారసామ
 ధ్యమస్తి. సచ దేవాదీనాం సశరీరత్వే ప్రమాణముపలభామహే. యద్యపి పరినిష్పన్నేఽపి
 వస్తుని పుష్పత్పరిమత్సావనయా వేదాన్తవాక్యాని పరే బ్రహ్మణి ప్రమాణభావమనుభవన్తి,
 తగాఽపి దేవాదీనాం విగ్రహవత్త్వప్రతిపాదనపరం స కించిదపి వాక్యముపలభ్యతే. మన్తార్థక
 నాదాస్తు కమంవిధిశేషతయాఽన్యపరత్వాన్న దేవాదివిగ్రహసాధనే ప్రభవన్తి. కమంవిధయశ్చ
 స్వాపేక్షితో ద్వైతకారకత్వాతిరేకి దేవతాగతం కిమపి ససాధయన్తి. అతఏవ తాసామధికత్వమపి
 ససమ్భవతి. అతస్సామధికత్వయోరభావాద్దేవాదీనామనధికారఇతి.

1. య. జు. ఉత్త. 2-3	ఉ. ను. ఉ. 1-20
2. య. జు. ఉత్త. 1-10	2
3. య. జు. ఉత్త. 2-10	10. 2. 3. ఉ. 1-10. 20
4. ఉత్త. 2-1-2	

పాఠ. 3] శ్రీభాష్యమ్-ప్రస్తుతాధికరణే దేవతాధికరణమ్ 7

139

٧٢ - ٧٣ - ٧٤

దేవతాప్రభావం ప్రతిబింబం. అదేమన కృష్ణుడు వాక్యపరమాత్మలో సమయా వాక్యాదేవ విశ్వశేషీతం
సహజమనగతమే. నాపూర్వాత్మకం స్వత్వ స్థితిమయా సగతం. కమకవిధివ్యభిధేయతయా కల్ప
తయావాదాత్త్రాసావ్యయం. ఏకా సత్యేణాత్మావ్యవహారికవాదమూతేమ భమకాతాప్రేరే
హసపురాణేషు బ్రహ్మసేవా దేవానుకప్రభుసేవయ దేవేష్విరూపయ స్వభావభేదాస్సావాసి
భోగాః కృత్యాని చేత్యేనమాదయస్సస్యక్తా ప్రభివాద్యస్తే. అతో విగ్రహాదిమత్వాద్దేవానా
మప్యధికాలోకస్తేన.

91 విరాళం కమిటీకి చేస్తూ సేకరణ పత్రేంద్రశాస్త్రి, 1-3-95.

దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్వాభ్యుపగమే కమలాణి విహోగః ప్రసజ్యతే. బహుషుయాగే
షు యుగపదేకస్యేచ్ఛ్రీః విగ్రహవత్త్వే * సిగ్గుషుగ్గుణవహ * ఇద్వాగిచ్ఛు వారిష అగచ్ఛేత్త్వా/
దీనా అహూతస్య తస్య పన్నిధానానుపపత్తే. దశాయతచాగ్న్యాదీనాం తప్రితప్రతాగమః—
శిశస్య వాహ దేవా యజ్ఞసూగచ్ఛన్తి కస్య వాసబహూనాం యజమానానాం యో వై దేవతాః/
పూవకాశి పరిగ్మచ్ఛాని స ఏవాశ్శ్చోభాపే యజతేచ్ఛి. అతో విగ్రహాదిమత్త్వే కమలాణి విహోగః
ప్రసజ్యతేఇహితే, తస్మి-నకప్రసిపత్తేదశాయాత్. దృశ్యతేహి సౌభరిప్రభృతీనాంశక్తిమతాం
యుగపదనేకకరీరప్రతిపత్తిః.

92 శబ్ద ఇతి చేన్మాతః (ప్రథవాప్యైత్యునుమానాభ్యామ్. ౧-౩-౨౭.

విరోధ ఇతి వతః తే. మూలమున విరోధోఽనేకశరీరప్రతిపత్తే. తద్భేదమైది
 కే విరోధః ప్రపజ్యతే; అనిత్యోగముయోగాత్. విగ్రహవత్త్వేన సావయవత్వేనైవోదేగళా
 స్యాదిత్యత్వమనివాదము. ఇతో దేవదత్తాదితత్త్వపరిణామకావస్తువః ప్రాగ్వివాదాదూహక్యం
 తేనోదేగత్యానాం వైదికానుభవమునైవైత్యమనిత్యత్వం వా వేదస్య స్యాదితిచేత్; తస్మాదేతః
 ప్రభవత్-అస్మాద్వినివృత్తాదేవ పురుషత్త్వోద్యుక్తస్య ప్రభవత్. ఏతదుక్తంభవతి-చమి
 దేవదత్తాదితత్త్వపరిణామకా వైదికాన్యక్తివిశేషమాత్రేన క్షేత్రపూర్వకాః ప్రవృత్తాః; అనియ
 న్నభావతి ఏవ గవాదితత్త్వపరిణామకావస్తువనిత్యేన. తత్త్వైకస్యామిష్ట్యవ్యక్తి వికష్టేయామత
 ఏవ వైదికాద్వినివృత్తాన్యవసి విపరివర్తమానాదవగతతద్వాచ్యభూతేనోద్యుక్తాకాకాలో ధాతా
 తదాకారమేవాపరమిష్ట్యం నృజతి. యథా కులలో ఘటకబ్జాన్యవసి విపరివర్తమానాత్తదా
 కారమేవ ఘటమితి. కథమిదమువగమ్యనేఃప్రత్యుత్తానుమానాధ్యమ-మతి స్థితిభ్యామిత్యధికాః.
 ప్రతిష్ఠానత్ * వేదేన సూపే వ్యాకరణత్వతాపతీ ప్రబావతిరితి. తథా * స భూరితి వ్యాహరత్ ||
 స భూమిమస్త్వత స భవ ఇతి వ్యాహరత్ సోఽన్తరిమమస్త్వతేత్యాది. వాచకశబ్దపూర్వకం
 తత్తదధికానంధానం స్మరణాది తస్యోర్ధ్వవశిష్టంతంతమధికం పృష్ఠవానిత్యధికాః. స్మరణాదినివాది
 నిధనా వేద్యసా వాగుత్స్యస్తో న్యయంభవం. అదావేదమయీ దివ్యా యతస్కవాః ప్రసూతయ
 ఇతి. * స వేదాసంఘ స నామాని కమాణీచ పృథక్పృథక్. వేదశబ్దేభ్య ఏవాదా పృథక్ సరి-?
 స్థాశ్చ నిమగ్న ఇతి. సంస్థా-సంస్థానాని; సూపాణీతీయావత్. తథా*సామరూపం చ భూతానాం |
 కృత్యానాం చ ప్రపజ్యమే. వేదశబ్దేభ్య ఏవాదా దేవాదీనాం చకార స ఇతి. అతోదేవాదీనాం
 విగ్రహవత్త్వేఽపి వైదికశబ్దానామానధికాక్యం వేదస్యాదిమత్త్వంచ స ప్రపజ్యతే. ౨౭.

93 అమృత నిత్యత్వమ్. ౧-3-౨౦.

యత ఏవేన్ద్రవసిష్ఠాదికన్దానాం దేవమీవాదినాం తత్తదాకారవాదిత్వం తత్తద్భు-
త్తేన తత్తదభావస్త్వతిపూర్వాత్తాచ తత్తదభావస్త్వప్తిః, తతఏవ *మిమన్త్రకృతో వృణోతే శానమ-
యపిభ్యో మన్త్రకృత్వః * తేయం సో అగ్నిరితి విశ్వామిత్రస్య సూక్తం భవతీత్యాదిభిషా-
దిష్ఠాదీనాం మన్త్రకృత్త్వకాణ్డకృత్త్వముపి త్యాదా ప్రతీయమానేఽపి వేదస్య నిత్యత్వముపపద్యతే.
ఏభిరేవ *మిమన్త్రకృతో వృణోతే ఇత్యాదిభిషాదశ్చైస్తత్తత్కాణ్డమాత్తమన్త్రకృతామృషీణా-
మాకృశికత్వాదికం పరామృశ్య తత్తదాకారా తత్తచ్ఛక్తియుక్తాంశ్చ సృష్ట్య ప్రబాహిస్తానేవ
తత్తన్నన్త్రాదికరణే నియుక్తే. తేఽపి ప్రబాపతినా అహితక కయస్తత్తదనుగుణం తపస్తప్త్యా
నిత్యసిద్ధ్యా భూవః పూవః వసిష్ఠాదిదృష్ట్యా తానేవ మన్త్రాదీనవధీర్యైవ స్వరతో వణారశ్చా-
స్థలితావృశ్యన్తి. అతశ్చ వేదానాం నిత్యత్వమేషాం చ మన్త్రకృత్త్వముపపద్యతే. ౨౦.

అథ స్యాత్, నైదిర్వికప్రలయాదిస్విన్ద్యాదుర్వక్తౌ వేదశబ్దేభ్యః పూవః పూమేన్ద్రా-
దిత్తరణేన ప్రబాపతినా దేవాదిసృష్టిరుపపద్యతాం నామ. ప్రాశ్చరప్రలయేతు స్రష్టాః ప్రబాపతే-
భూతాద్యహక్కారపరిణామశబ్దస్య చ వినష్టత్వార్కథం ప్రబాపతేశ్శబ్దపూర్వాకా సృష్టిరుప-
పద్యతే! కథస్తరాం వినష్టస్య వేదస్య నిత్యత్వమ్! అతో వేదనిత్యత్వవాదినా దేవాదీనాంవిగ్రహ-
వత్త్వాభ్యుపగమేఽపి లోకవ్యవహారస్య ప్రవాహనాదితాఽఽక్రయణీయేతి. అత్రోత్తరం పకతి-

94 సమాసనామయాపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధో దశకనాత్ స్మృతేశ్చ. ౧-3-౨౧.

కృతోన్నుసంహారే జగదుత్పత్త్యావృత్తావపి పూర్వోక్తార్సమాసనామయాపత్వా-
దేవ న కశ్చిద్విరోధః. తథాహి-స భగవాన్పురుషోత్తమః ప్రలయావసానసమయే పూవఃసం-
స్థానం జగత్సరణ * బహుస్యామితి సుఖల్ప్య భోగ్యభోక్తృజాతం స్వస్తి శక్తిమూత్రా-
వశేషం ప్రసేవం విభజ్య మహాదాది బ్రహ్మాణం హిరణ్యగభాపయన్తం యథాపూవఃసృష్ట్య
వేదాంశ్చ పూవానానుపూర్వావశేషసంస్థితానానిమృత్యు హిరణ్యగభానయోపదిశ్య పూవః
వదేవ దేవాద్యాకారజగత్సగో తం నియుజ్య స్వయమపి తదస్తరాత్తతయాఽవతక్థే. అతో
యథోక్తం సవకముపపన్నమ్. ఏతదేవచ వేదస్యాపాదసేయత్వం నిత్యత్వంచ, యత్పూవః
పూర్వోక్తార్సరణక్రమజనితగుంస్కారేణ తమేవ క్రమవిశేషం స్మృత్వా తేనైవ క్రమేణో-
చ్ఛాయాత్మమ్; తదస్మామ సవేశ్వరేఽపి సమావత్. ఇయాంస్తు విశేషః - సంస్కారానపేక్ష-
మేవ స్వయమేవానుసంధ్యతే పురుషోత్తమః. సుత ఇదం యథోక్త మవగమ్యత ఇతిచేత్తత్రాహ-
*దశకనాత్ స్మృతేశ్చ. దశకనం తావత్ *యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూవః యో వై వేదాంశ్చ
ప్రసాదోతి తస్మాదతి స్మృతిరపి మానవీ - * తేనీదిదం తమాభూతమిత్యారభ్య *సోఽభిధ్యాయ
శరీరాత్స్వాత్సిస్మతుమివాదిధాః ప్రజాః! అప ఏవ ససజాజా తామ ఏయకమపాశ్చరత్! తదన్త-
మభవద్దేయం సహస్రాంతుసమప్రభమ్! తస్మిన్జ్ఞే స్వయంబ్రహ్మ సవకలోకపితామహాతి.
తథా పారాజీ ² * తత్ర మన్తస్య దేవస్య నాథా పద్మమణాయత! తస్మిన్నద్వై మహాభాగ వేద-
వేదాన్లపారగః! బ్రహ్మోత్పన్నస్య తేనోక్తః ప్రజాస్సృజ మహామతే! తథా *పరో నారాయణో

உய்யு. ௭. ௪௪௪௦௭

2. 100-10-2-11-17

$$y = 2 - 6 - 11$$

పాద, 37

$$x_1 = 2 - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$$

శ్రీ భాష్యమ్-ప్రతిపాదితరణే మధ్యధికరణమ్ 8

141

దేవ స్తస్మాజ్జాతశ్చయముఖ ఇతి. తథా * ఆదివగమహం సత్య ఇత్యారభ్యోచ్యతే * స్మష్టా ॥ १ ॥
నారం తోయమ స్తస్మిలోఽహం యోన స్యాన్మే నామ నారాయణేతి । కల్పేకల్పే తత్ర తయామ
భూయస్సు త్వయే మే నాభిరం స్యాద్యథాఽబ్జమ్ । ఏవ భూతస్య మే దేవి నాభిపద్మే చతుముఖః ।
ఉత్పన్నస్సమయా చోక్తః ప్రహస్యజ మహాకరత ఇతి. అవోదేవాపినామవ్యధాకల్పసామగ్ధికా
యోగాద్రుప్తావిద్యాయామధికారోఽస్తితి సిద్ధమ్. ౨౯. ఇతి దేవతాభిరణమ్. 7.

❖❖ అథ ప్రమితాభజరణగణే చుద్ధ్యభజరణమ్, 8 ❖❖

95 మధ్యాదిష్టనమ్మ వాదసభి కారం తెలుసు, ౧-3-3౦. (భృగ నిశ్చయం)

బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవదీనామప్యధికాశోఽస్త్యిత్త్యుక్తమ్. ఇదమిదానీం చిత్త్యతే-
యేమాచాసనేషు యా దేవతా ఏవోపాచ్యస్తేషు తాసామధికాశోఽస్తి వేదీ. కిం ప్రాప్తమ్?
నాస్త్యధికారస్తేషు మభ్యాదిష్వతి తైమినిమూవ్యతే. కుతః? అసన్న్యవాత్. వహ్యదిత్వవస్వా
నిభిరుపాచ్య ఆదిత్వవస్వాదయోఽస్యే నమ్భవన్తి. వచ వస్వాదీనాం సతాం వస్వాదిత్వం
ప్రాప్యం భవతి, ప్రాప్తత్వాత్. మధువిద్యాయామ్యగ్వేదాదప్రతిపాద్యకమనీషాద్యన్య రశ్మి
ద్వా రేణప్రాప్తస్య రసస్వాత్రయతయా లభ్యమభ్యవ్యసదేహస్వాదిత్వస్యాంశానాం వస్వాదిభిభూజ్య
మానానామపాస్యత్వం వహ్యదిత్వంచ ప్రాప్యం శూయతే * అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమశ్వః/
త్యుపక్రమ్య * తద్వత్ప్రథమమమృతం తద్వసవ ఉపజీవ స్తీమ్యక్త్వా * స య ఏత దేవమమృతం ||
వేద సమానామేవై కో భూత్వాఽగ్నినై వ ముఖేనై త దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యశీత్యాదినా. ౩౦.

96 జ్యోతిషే. భావాచ్చ, ౧-౩-౩౧.

* తం దేవా జ్యోతిషం జ్యోతిరాయుహోపాసణేఽమృతమితి జ్యోతిసి. - పరస్మిన్ప్రవృత్త్యా
పాసనం దేవానాం శ్రూయతే. దేవమనుభ్యోభయసాధారణే పరబ్రహ్మోపాసనే దేవానాముపా
సకత్వకథనం దేవానామితరోపాసననివృత్తిం ద్యోతయతి. అతఏషు పస్యాదీనామసథికారః. 30.

ఇతి ప్రావీణ్యోద్ధయః

97 భావంతు బాద రాయణ్ 2 స్త్రీ పీ. ౧-3-3.౨. ౧౧/౧౨/౧౩

అదిత్యవస్వాదీనామపి తేష్యధికారభావం భగవాన్నాదరాయణో మన్యతే, అస్తి
హ్యదిత్యవస్వాదీనామపిస్వావస్థబ్రహ్మోపాసనవస్వాదిత్యప్రాప్తిసూచకబ్రహ్మప్రేచ్ఛాసన్న్యవః.
ఇదాసీం వసూనామపి సతాం కల్పాంతరేఽపి వస్వాదిత్యప్రాప్తిశ్చాపేక్షతాభవతి. అత్రహికార్యక
కారణోభయావస్థబ్రహ్మోపాసనం విధియతే- * అసావా ఆదిత్యో దేవసుగ్ధ్యత్యారభ్య * అథ
తతః ఊర్ధ్వం ఉదేత్యేత్యతః ప్రాగాదిత్యవస్వాదికాయావిశేషానన్తం బ్రహ్మోపాస్యముపదిశ్యతే.
* అథ తతః ఊర్ధ్వం ఉదేత్యేత్యాదివా ఆదిత్యాంతరాత్మతయాఽవస్థితం కారణావస్థమేవ
బ్రహ్మోపాస్యముపదిశ్యతే. తదేవం కార్యకకారణోభయావస్థం బ్రహ్మోపాసనం కల్పాంతరే
వస్వాదిత్యం ప్రాప్య తదన్తే కారణం పరంబ్రహ్మైవావాప్నోతి. * సహవా అస్మా ఉదేతి స నిమ్రాచతి |
సకృద్దీవా హైవాస్మై భవతి య ఏతామేవం బ్రహ్మోపనిషదం వేదేతి కృత్వాన్నయా మధువిద్యా
యా బ్రహ్మోపనిషత్త్వశ్రవణాద్రహ్మప్రాప్తిపయః స్తవస్వాదిత్యఫలస్య శ్రవణాచ్చ వస్వాదిభోగ్య

భూతానిత్యాంశస్య విధీయమానమునానం తదవస్థస్యైవ బ్రహ్మణ ఇత్యవగమ్యతే. అత ఏవవిధ
| మునానం సమాసిత్యవస్థాదీనామి సమ్యవతి. ఏవత్త బ్రహ్మణ ఏవోపాస్యత్వాత్ శీతం దేవా
| త్యోతిషాం బోధిగత్యవ్యవస్థతే. తదాచ వస్తితారః. —* అస్తిహి మధ్యాదిషు సమ్యవో
| బ్రహ్మణ ఏన సవత్ర నిచాయ్యత్వాదితి. 3౨. ఇతి మధ్యధికరణమ్. 8.

*** అథ ప్రతిపాదకరణాభి అపకూరకరణమ్. 9. ***

98 శుగన్య తదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాక్సచ్చతేహి. ౧-3-33.

బ్రహ్మవిద్యాయాం శూద్రస్యాధికారోఽస్తి. నవేతి విచాయాత్. ౩౦ యుక్తమ్ !
అస్తితి. కుగః! అథిత్వనామశ్శాస్త్రయ్యుక్తత్వాదధికారస్య; శూద్రస్యాపి తత్సమ్యవత్. యద్య
ప్యగ్నివిద్యాసాధ్యేషు కమూన్యసగ్నివిద్యత్వాచ్ఛూద్రస్యాపిధికారః, తథాఽపి మనోవృత్తిమాత్ర
త్వాద్బ్రహ్మోపాసనస్య తత్రాధికారోఽస్తివ. శాస్త్రీయక్రియాపేక్షిత్వేఽవ్యుపాసనస్య తత్త
ద్యనాశ్రమేచితక్రియాత్వా సేవాపేక్షితత్వాచ్ఛూద్రస్యాపి స్వవనోచితపూజావణా శుక్రా
దైన క్రియా భవిష్యతి. * తస్మాచ్ఛాస్త్రోయజ్ఞేఽపశ్యత్ ఇత్యగ్నివిద్యాసాధ్యయజ్ఞాదికమా
నధికారఏవ న్యాయసిద్ధోఽనుద్యతే. నన్యసగ్నితేదస్యాశ్రుతవేదాస్తస్య బ్రహ్మస్వరూపతదుపా
సనప్రకారాసభిజ్ఞస్య కథం బ్రహ్మోపాసనం సమ్యవతి ! ఉచ్యతే—అసథితవేదస్యాశ్రుతవేదాస్త
వాక్యస్యాపితిహాసపురాణశ్రవణేనాపి బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనజ్ఞానం సమ్యవతి. అస్తిచ శూద్రస్యా
పితిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞా* శ్రావణేచ్ఛయోవగాన్యత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతఃకర్మాదా. దృ
శ్యనేచేతిహాసపురాణేషు విదురాచయో బ్రహ్మనిష్ఠాః. తథోపనిషత్స్వరూప సంవగవిద్యాయాం
శూద్రస్యాపి బ్రహ్మవిద్యాధికారః ప్రతీయతే. శుక్రాచ్ఛం హి జానశ్రుతిమాత్రాయో రైక్య
శ్చూద్రేత్యామస్త్యి తస్మై బ్రహ్మవిద్యాముపదిశతి—* తేజోదేహాశ్చూద్రానైవ ముఖేనా
లాయుష్యథా ఇత్యాదినా. అతశ్చూద్రస్యాధికారసమ్యవతి.

ప్రతిపక్షః ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే—న శూద్రస్యాధికారసమ్యవతి, సామఖ్యాభావాత్. నహి
బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారమజానత స్తదజ్ఞానాత వేదాదుపచనయజ్ఞాదివ్యసధిక్మతస్యోపాసనో
పసంహారసామఖ్యాసమ్యవః. అసమఖ్యాన్యచాధిత్వసద్భావేఽవ్యధికారో న సమ్యవతి. అసామ
ఖ్యాం చ వేదాధ్యయనాభావాత్, యత్తేవహి త్రైవణికవిషయాధ్యయనవిధిసిద్ధస్వాధ్యాయ
సమూద్యజ్ఞాసలాభేన కమూనిధయో జ్ఞానతదుపాయాదీనపరాన్నస్వీకురవాన్తి, తథాబ్రహ్మోపా
సనవిధయోఽపి. అతోఽధ్యయనవిధిసిద్ధస్వాధ్యాయాధిగతజ్ఞానస్యైవ బ్రహ్మోపాసనోపాయత్వా
చ్ఛూద్రస్య బ్రహ్మోపాసనసామఖ్యాసమ్యవః. ఇతిహాసపురాణే అపి వేదోపబృంహణం కురవాన్తి
ఏవోపాయభావమునుభవతః, న స్వాతంత్ర్యేణ. శూద్రస్యేతిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞానం పాప
క్షయాదిఫలాభామ్; నోపాసనాభామ్. విదురాచయస్తు భవాస్తరాధిగతజ్ఞానాప్రమామత్
జ్ఞానవస్తః ప్రారబ్ధకమావకాచ్ఛేద్యశబ్దయోగిన ఇతి తేషాం బ్రహ్మనిష్ఠత్వమ్.

యత్తు సంవగవిద్యాయాం శుక్రాశ్చూద్రేణ సమూధనం శూద్రస్యాధికారం
సూచయతీతి, తస్మైత్యాహ—* శుగన్య తదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాక్సచ్చతేహి. శుక్రాశ్చ

౧ బాణాదిశ్చ ఓం. ౧౦. ౪-౧-౨

౨ " " ౪-౧-౨

౪ " " ౪-౨-౨

పాద. ౩]

శ. " " ౪-౨-౨

శ్రీభాష్యమ్ - ప్రమితాధికరణే అపహరాధికరణమ్ 9

143

జానత్రుతే పౌత్రాయణస్య బ్రహ్మజ్ఞానవైకల్యేన హంబక్త్యానారకవాక్యశ్రవణాత్తదైవ బ్రహ్మ
విరోధైక్యస్య సకాశం ప్రత్యాద్రవణాచ్ఛగస్య సజ్జాతేనహి సూచ్యతే. అతస్య శూద్రేత్యా
ముక్త్యుత్తేన చతుర్థకవణకత్వేన. శోచతీతిహి శూద్రాః శిశువేదకత్వేన కప్రత్యయే ధాతో
శ్చ నీఘేన చకారస్యచ దకారే శూద్రఇతి భవతి. అతిశ్చోచిత్యస్యమేవాస్య శూద్రశబ్దప్రయో
గేన సూచ్యతే, సజాతీయోగం. జానత్రుతే కల పౌత్రాయణో బహుద్రవ్యమగో బహ్వన్నప్రద
శ్చ బధూవ. తస్య ధామికాకాగ్రేసరస్య ధమికాణా ప్రీతయోః కయోశ్చిత్త హత్వవారస్య బ్రహ్మ
జ్ఞానాముక్తిపాదయితోః హంసహమేన నిశాచూమస్యామిదూరే గచ్ఛతోరస్యతర ఇతిరము
వాచకభోగోయ భట్టాత్. భట్టాత్. జానత్రుతేః పౌత్రాయణస్య సమంధివా బ్యోతిరాతతం త
వాప్రసాజ్జీస్తత్వా మ్నా ప్రధాకీదితి. ఏవం జానత్రుతిప్రశంసాహమం వాక్యముపశ్రుత్య పరో
సాంసః ప్రత్యువాచ శీకమ్వర ఏవమేతత్త్వం సయగ్వాపమివ రైక్యమాత్మేతి. కం నస్త మేనం
జానత్రుతిం కయగ్వామ రైక్యం బ్రహ్మజ్ఞమివ సుణశ్శీష్టమేతదాత్. న బ్రహ్మజ్ఞో రైక్యఏవ
లోకే సుణనత్తరః. సుహతా ధమికాణ పండుక్తస్యావ్యస్య జానత్రుతేరబ్రహ్మజ్ఞస్య కో సుణా
యగ్వాపమితం తేతో రైక్యతేజ ఇవ మాం దహేదిత్యధికా. ఏవముక్తేన పదేనకోఽసౌ రైక్య
ఇతి పృష్ట్య, లోకే యక్కించితాన్వనుస్థితం కరుణ, యచ్చ సవశచేతనగతం విజ్ఞానమ్, త
గుభయం యదీయజ్ఞానకమాన్తభూతం, న రైక్య ఇత్యామా. తదేతద్ధంసవాక్యం బ్రహ్మజ్ఞాన
విధురతయా అత్మనిర్వాగభావం తద్వత్తయాచ రైక్యప్రశంసాహమం జానత్రుతిరుపశ్రుత్య తత్తణా
దేవ తత్తారం రైక్వాన్వేషణాయ ప్రేమ్య తస్మిన్విదిత్వా ఆగతే స్వయమపి రైక్యమున్వేషద్య
గవాం మత్పుత్రం నిష్కమశ్యేతేతరథంచ రైక్వాయోపహృత్య రైక్యం ప్రాధికాయామాస శిలను
మ ఏతాం భగవో దేవతాం కాధియాం దేవతాముపాస్మకతి. త్వదుపాశ్యాం పరాం దేవతాం
మమానుశాధీత్యధికా. సచ రైక్యస్వయోగమహమవిదితలోకత్రయో జానత్రుతేబ్రహ్మ
జ్ఞానవిధురతానిమిత్రవాదరగభావంసవాక్యశ్రవణేన శోకావిష్టతాం తదస స్తరమేవ బ్రహ్మజ్ఞా
నయోగ్యోగంచ విదిత్వాఽస్య బ్రహ్మవిద్యాయోగ్యతామభిజ్ఞాయ చిరకాలసేవాం వినా ద్రవ్య
ప్రదానేన శుశ్రూషమాణస్యాస్య యావచ్ఛక్తిప్రదానేన బ్రహ్మవిద్యాప్రతిష్ఠితా భవతీతి సుత్వా
తపనుగృహ్ణా తస్య శోకావిష్టతాముపదేశయోగ్యతాభ్యాపికాం శూద్రశబ్దేనామ స్త్రీణేన జ్ఞా
పయన్నిదమామా శిలసా హారేత్వా శూద్ర తదైవ సహ గోభిరస్త్వీతి. సహగోభిరయం రథ
స్తదైవాస్తు; నైతావతా మహ్యం దత్తేన బ్రహ్మజ్ఞానయా శోకావిష్టస్య తవ బ్రహ్మవిద్యా ప్రతి
ష్ఠితా భవతీత్యధికా. సచ జానత్రుతిభూతయోఽపి స్వశక్త్యనుసుణమేవ గవాదికం భవం
కన్యాంచ ప్రదాయోపసాద. స రైక్యః పునరపి తస్య యోగ్యతామేవభ్యాపయన్ శూద్రశబ్దే
నామస్త్రీహ - *అపహరేమాశ్శూద్రానేనైవ ముఖేనాబాహుష్యధాకతి. ఇమాని ధనాని శక్త్య
నుగుణావ్యాజహాధా; ఆనేనైవ ద్వారేణ చిరసేవయా వినాఽపి మాం త్వదభిలషితం బ్రహ్మోప
దేశరూపవాక్యమూహపాపమ్యసీత్యత్వా తస్మా ఉపదిదేన. అతశ్శూద్రశబ్దేన విద్యోపదేశయోగ్య
తాభ్యాపనాధికం శోకనీవాస్య సూచితః; స చతుర్థకవణకత్వమే.

99 ఉత్తరీయత్వగత్యే. ౧-3-3౪.

* బహుదాయారి దానపరిశ్రేయ * బహుపాశ్యైత్యాదినా * సవత ఏవమేతదన్నయ
| తస్యస్థిత్యనేన బహుతరపశ్యాన్నప్రదాయిత్యప్రతితే, * సహసజ్ఞహాసవ చ త్తార ముపాచేతి
ఉత్తప్రేషణాద్యనలుగ్రామప్రదానావగతజనపదాధిపశ్యాద్వాస్య బాసశ్రుతే ఉత్తరీయత్వప్రతి
శేషేన చతుశ్శావణత్వమ్. 3౪

తదేవముపక్రమగతాభ్యామితాయాం ఉత్తరీయత్వప్రతితిరుక్తా. ఉపసంహారగతా
భ్యామితాయామసి ఉత్తరీయత్వమస్య ప్రతియత ఇత్యాహ—

100 ఉత్తరత్రైత్రరథేన లిఖాత్. ౧-3-3౫.

అస్య బాసశ్రుతేమదిత్యమానాయామస్యామేవ సంవగవిద్యాయాముత్తరత్రైత్య
మానేనాభిప్రతారినామ్నా త్రైత్రరథేన ఉత్తరీయత్వ ఉత్తరీయత్వం గమ్యతే. కథమ్? త్రైత్రహ
శ్చానకంచ కాపేయమభిప్రతారిణంచ కామసేని పరివివృతానాం బ్రహ్మచారి విధి ఉత్తరీయత్వ
* బ్రహ్మచారిన్నేదముపాస్యచ. ఇత్యనేన కాపేయాభిప్రతారిణోభి-ఉత్తరీయత్వ బ్రహ్మచారిణ్య
సంవగవిద్యాసమ్మన్విత్యం ప్రతియతే. తేషాం చాభిప్రతారి ఉత్తరీయ, ఇతరా బ్రహ్మచారి; అతోఽ
స్యాం విద్యాయాం బ్రహ్మచర్య తదితరేషాం ఉత్తరీయస్యైవాస్యయో దృశ్యతే, న శూద్రస్య.
అతోఽస్యాం విద్యాయామన్విత్యాదైత్యాద్యాన్త్యాదన్వయ బాసశ్రుతేరపి ఉత్తరీయత్వమేవ
యత్తమ్, న చతుశ్శావణత్వమ్. నన్వన్వీకరణేఽభిప్రతారిణ్యైత్రరథత్వం ఉత్తరీయత్వం
చ నశ్రుతమ్; తత్కథమస్యాభిప్రతారిణ్యైత్రరథత్వమ్? కథంవా ఉత్తరీయత్వమ్? తత్రాహ—
లిఖాదితి. * త్రైత్రహ శ్చానకంచ కాపేయమభిప్రతారిణంచ కామసేనిమిత్యభిప్రతారిణః కాపేయ
సాహచర్యాల్లిఖాదస్యాభిప్రతారిణః కాపేయసమ్మన్విత్యం ప్రతియతే; అన్వత్రచ * ఏతేనైవై త్రైత్ర
రథం కాపేయా అయాజ్ఞయన్తితి కాపేయసమ్మన్విత్యైత్రరథత్వం శ్రూయతే. తథా త్రైత్ర
రథస్య ఉత్తరీయత్వం * తేస్తాత్రైత్రరథో నామైశ ఉత్తరపతిరజాయతఇతి. అతోఽభిప్రతారిణ
త్రైత్రరథత్వం ఉత్తరీయత్వంచ గమ్యతే. 3౫.

తదేవం న్యాయవిరోధిని శూద్రస్యాధికారే లిఖం నోపలభ్యత ఇత్యుక్తమ్. ఇదాసి
న్యాయసిద్ధశూద్రస్యాధికారశ్చుక్తిర్నాస్తితినిరసగృహ్యత ఇత్యాహ—

101 సంస్కారపరామహాత్మ్యధావాభిలాషాద్య. ౧-3-3౬.

బ్రహ్మవిద్యోపదేశప్రదేశీయాపనయనసంస్కారపరామహాత్మ్యతే * తేషాం శూద్రాసామ్య * తిం
హోపనిష్య ఇత్యాదిషు. శూద్రస్యచ పనయనాదిసంస్కారాభావోఽభిలప్యతే * న శూద్రే సాతకం
శిష్యేన్న చసంస్కారమహాతి శిష్యేతుభ్యో వణా ఏకజాతిసహచ సంస్కారమహాతిత్యాదిషు. 3౬.

102 తదభావనిధానరణేద ప్రవృత్తే. ౧-3-3౭.

* సైతదబ్రహ్మచారి వివత్తుమహాతి సమిధం సోమ్యాహరేతి శుశ్రూషోవాచాభ్యా
శూద్రత్వాభావనిధానరణే సత్యేన విద్యోపదేశప్రవృత్తేన చ శూద్రస్యాధికారః. 3౭.

145

19

ధిభ్యాననాదివిధిపరీతవాసనాయాం నిరస్తాయాం జ్ఞానముత్పత్త్యుత్తే. తేనైవాపారమాధిగో
 ల్భతో నివహిష్యతే. అథవా తత్కామగుగ్ధగీరాత్పర్యతాదనుమానాచ్చ నివిశేషస్వప్రకాశ
 చిన్మాత్రప్రత్యగ్వస్తున్యజ్ఞానసాక్షిత్వం తత్కృతవివిధవిచిత్రజ్ఞాత్వజ్ఞేయవికల్పరూపం కృత్స్నం జగ
 చ్చాధ్యస్తమితి నిశ్చిన్యైవమ్భూతపరిశుద్ధప్రత్యగ్వస్తున్యవరతభావనయా విపరీతవాసనాం నిరస్య
 తదేవప్రత్యగ్వస్తు సాక్షాత్కృత్య కూద్రాజయోఽపి విమోక్ష్యంత ఇతి మిథ్యాభూతవిచిత్రైశ్చ
 యగావిచిత్రస్పృహ్యద్యలాకికానస్తవిశేషావలమ్బినా వేదాస్తవాత్మేన సజ్జితప్రయోజనమిహ
 దృశ్యతగ్ది కూద్రాదీనామేవ బ్రహ్మవిద్యాయామధికారస్సతోభవః. అతేనైవ న్యాయేన బ్రాహ్మ
 గాదీనామపి బ్రహ్మవేదవసిద్ధిమపిషచ్చ తపస్విసేద త్తబలాత్కలిస్సృత్. నచ పాచ్యం, నైసగికలోక
 వ్యవహారే భాగ్యుతోఽస్య శేషచిదయం లాకికవ్యవహారో భ్రమః, పరమాథాన్త్యైవమితి
 సమహితే సత్త్వేన ప్రత్యక్షానుమానవృత్తబుధత్వాచాయత ఇతి తత్సమహితా క్రుతిరప్యన్తే
 యేతి. యతో భవభయభీతానాం సాక్ష్యాదయవేన ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం వస్తునిరూపణం
 కువశస్త్రః ప్రత్యక్షానుమానవృత్తబుధత్వాం జనయంతి. బుధత్వాయాంచ జాతాయాం ప్రత్య
 క్షానుమానాభ్యామేవ విచిత్రస్వభావాభ్యాం నిత్యశుద్ధస్వప్రకాశాద్విరీయకుంభుచైతన్యమేవ
 సత్; అన్యత్సవణం తస్మిన్నధ్యస్తమితి మవివేచయే. ఏవమ్భూతే స్వప్రకాశే వస్తుని క్రుతిసమధి
 గమ్యం విశేషాంతరం చ నాభ్యుపగమ్యతే. అధ్యస్తాతద్రూపణవనిగోనీ హి క్రుతిరపి త్వవృత్తే.
 నచ సత ఆత్మన ఆనందరూపతాజ్ఞానాయోపనిషదాధీయా; చిద్రూపతాయావేన సకలేతరాతద్రూప
 ణ్యవృత్తాయా ఆనందరూపత్వాత్. యస్య తు మోక్షసాధనతీయా వేదాస్తవాత్మైవిహితం
 జ్ఞానముపాసనరూపమ్, తచ్చ పరబ్రహ్మభూతపరమపురుషప్రణానం, తచ్చ కాస్త్రైకగురుధిగమ్యమ్,
 ఉపాసనకాత్త్రం చోపనయనాదిరయ్యుతాధీతస్వాధ్యాయజనితం జ్ఞానం వివేకవిమోక్షాదిసా
 ధనానుగృహీతమేవ స్వాపాయతయా స్వీకరోతి, ఏవంరూపోపాసనవీరీతః పురుషోత్తమ ఉపాసకం
 స్వాభావికాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానదానేన కమఃఖుతాజ్ఞానం నాశయన్వన్తాన్తోచయతీతి పక్షః; తస్య
 యథోక్తయా సత్త్వా కూద్రాదేరవధికార ఉపపద్యతే. 3౯. ఇతి అపకూద్రాధికరణమ్. ౨.

—❀❀ అథ ప్రతిపాదకరణము. ౪. ❀❀—

తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తాధికారకథాం పరిసమాప్య ప్రకృతస్వాక్షుష్ణప్రమితస్య భూత
 భవ్యేతిత్వత్వావగతపరబ్రహ్మభావోత్తమ్యం హేత్వస్తరమాహ—

105 కమ్పవాక్. ౧-3-౪౦.

* అక్షుష్ణమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి * అక్షుష్ణమాత్రః పురుషోఽస్తరాత్మేత్య
 సయోవాక్యయోమూఢ్యే * యేదిదం కిన్చ జగత్సవణం ప్రాణ ఏవని నిస్సృతమ్ | మహద్భయం
 వజ్రముద్యతం య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవంతి | భయావస్థాగ్నిస్తపతి భయాత్తపతి మాయాః |
 భయాదిప్రశ్న వాయుశ్చ మృత్యుధావతి పశ్యమ ఇతి కృత్స్నస్య జగతోఽగ్నిమాయాఽదీనాం
 చాస్మిన్నక్షుష్ణమాత్రే పురుషే ప్రాణశబ్దనిదోష్టే స్థితానాం సవేషాం తతో నిస్సృతానాం
 తస్మాత్సజ్జాతమహాభయనిరుత్తమేజనం - కమ్పనం క్రూయతే. తచ్చాసనాతివృత్తే ౩౦ భవిష్య
 తీతి మహతో భయాద్యబ్రాహ్మోద్యతాత్కృత్స్నం జగత్కమ్పత ఇత్యథా. * భయావస్థాగ్ని

౧ కథ ౨-౬-౨౨ : జ.గొం.బు. ౧౨-౧౨-౨
 ౨ బృ.బు. ౨-౬-౨౨ : జ.గొం.బు. ౨-౬-౨౨
 ౩ శ్రీ.భగ. ౫-౧ : జ.గొం.బు. ౫-౧౪-౧

పాద. ౩] శ్రీ భక్త్యమ్-అథాః స్తవ్యాదివ్యపదేశాధికరణమ్ 10

స్తవతీర్థ్యనేనై కాథ్యాత్ * సంహద్యయం వజ్రముద్యతమితి కల్పావ్యధేః ప్రథమా. అయంచ |
 పరస్య బ్రహ్మణస్త్వభావః * పితృవ అతరస్య ప్రశాసనే నాగః సూయానావస్త్రముసౌ విధ్యతే |
 తిష్ఠతః శిశీమాఽస్మాద్యాతిః పవతే శిశీమాఽదేహినూయణః, శిశీమాఽస్మాదగ్నిశ్చేష్టశ్చ సత్త్యమృగాః |
 పతి పశ్చాదుకతి పరస్య బ్రహ్మణః పురుషోత్తమస్త్వేన-పితృశ్చేష్టయానగతే. రం.

ఇతశ్చాజ్ఞాప్తప్రమితః పురుషోత్తమః—

106 జ్యోతిర్దేశకానాత్. ౧-౩-౪౦.

తయోరేవాజ్ఞాప్తప్రమితవిషయయోవాకాశ్యయోనుకాశ్యే పరబ్రహ్మసాధారణం సవ-
 తేజసాం చాదకం సవతేజసాం కారణభూతమనుగ్రాహకం చాజ్ఞాప్తప్రమితస్య జ్యోతిర్దేశక్యతే
 * తత్ర సూయానా భాతి సచస్త్రోతరకం నేమా నిద్యుతో భాన్తి కుశోఽయపగ్నిః శమేన |
 భాన్తమనుభాతి సవతం తస్య భాసా సవతమిదం విభాతీతి. అయమేవ శ్లోక ఆధనాజే పరంబ్రహ్మఽ-
 ధిక్పత్య శ్రూయతే. పరజ్యోతిష్త్వంచ సవత్ర పరస్య బ్రహ్మణశ్శ్రూయతే. యథా- * పరం |
 జ్యోతిరుపసమృద్య స్వేన యాపేణాభినిష్పద్యతే * తంచేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుర్యోగోవాసతే |
 ఽమృతమ్ * తథ యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దేశక్యత ఇత్యాదిషు. అశోఽజ్ఞాప్తప్రమితః పరం |
 బ్రహ్మ. ౪౦. ఇతి ప్రమితాధికరణమ్. 6.

అథ ఆథాః స్తరత్వాదివ్యపదేశాధికరణమ్. 10.

107 ఆకాశోఽథాః స్తరత్వాదివ్యపదేశాత్. ౧-౩-౪౨.

ఛాన్దోగ్యే శ్రూయతే * ఆకాశోహవై నామరూపయోనివనహితా తే యదస్తరం |
 తద్భ్రష్ట తదమృతం స ఆత్మేతి. తత్ర సంశయః-కిమయమాకాశశబ్దనిర్దిష్టో ముక్తాత్మా? ఉత
 పరమాత్మేతి. కింయుక్తమ్? ముక్తాత్మేతి. కుతః? * అశ్వేషవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్రీర్జవ |
 రాహోముఖాత్ప్రముచ్యధ్వాన్వ శరీరమకృతంశృణోత్తాబ్రహ్మలోకమభిసంభవమితి ముక్త
 స్వానస్తరప్రకృతత్వాత్. * తే యదస్తరేభి చ నామరూపవినిముక్తస్య తస్మాద్భిధానాత్ * నా ||
 మరూపయోనివనహితేతిచ సపవ పూర్వావస్థయోపలిలక్షణసీతః, సపవ హి దేవాదిరూపాణి
 నామానిచ పూర్వమభిభృత. తస్యైవ నామరూపవినిముక్తా సామ్యుత్థిత్యవస్థా * తద్భ్రష్టా |
 తదమృతమిత్యుచ్యతే. ఆకాశశబ్దశ్చ తస్మిన్నప్యసంకుచితప్రకాశయోగాదుపపద్యతే. సను దహర
 వాక్యశేషత్వాదస్య సపవ దహరాకాశోఽయమితి ప్రతీయతే; తస్యచ పరమాత్మత్వం నిరోధతమ్.
 మైవమ్-ప్రజాపతివాక్యవ్యవధానాత్. ప్రజాపతివాక్యేచ ప్రత్యగ్జాత్మనో ముక్త్యవస్థానం రూపమ
 భిహితమ్. అస్తస్థరంచ * విధూయ పాపమితి సపవ ముక్తావస్థాప్రస్తుతః. అతోఽత్రాకాశో ముక్తాత్మా. |

సిద్ధాంతః—ఇతి ప్రాప్తే ఉచ్యతే—* ఆకాశోఽథాః స్తరత్వాదివ్యపదేశాదితి. ఆకాశః పరంబ్రహ్మ.
 కుతః? * అథాః స్తరత్వాదివ్యపదేశాత్. అథాః స్తరత్వాదివ్యపదేశస్తావత్ * ఆకాశో హవై నామరూ-
 పయోనివనహితేతి. నామరూపయోనివోధ్యత్వం బద్ధముక్తోభయూవస్థాత్ప్రత్యగ్జాత్మనోఽ-
 థాః స్తరత్వనూకాశస్యోపనాదయతి. బద్ధావస్థస్వయం కనుకవశాన్నామరూపే భజమానో స
 నామరూపే నివోధం శక్నుయాత్. ముక్తావస్థస్య జగద్వ్యాపారాసమ్భవాన్ననితరాం నామ

రూపనివోధ్యత్వమ్. ఈశ్వరస్యతు సకలజగన్నిమాణభురన్ధరస్య నామయాపయోనివావోధ్యత్వం త్రుప్త్యైవప్రతిపన్నమ్ * అనేన తమనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకరవాణి * యస్య వజ్రాన్తస్యవజ్రానిస్యస్యజ్ఞానమయంబంబం తస్మాదేతద్భక్తిస్తానామయాపమన్నంచ జాయతే * సవాణి మాపాణి నిచిత్త్య ధీరః, నామాని కృత్వాఽభివదన్యదాస్త ఇత్యాదిషు. అతో నివాహ్యానామ యాపాత్ప్రగ్భగాత్తనో నామయాపయోనివావోధాఽయమాకాళోఽథాన్తరభూతః పరమేవ బ్రహ్మ. తదేవోపపాదయతి * తే యదన్తరేతి. యస్మాదయమాకాళో నామయాపే అన్తరా - తాభ్యామన్యప్తోఽథాన్తరభూతః. తస్మాత్తయోనివావోధా అపహతపాత్త్యక్వాత్సత్యసమిల్న త్యాప్య నివహితేన్యథాః. అదిశత్తేన బ్రహ్మత్యాత్మత్యామృతత్యాని గృహ్యంతే. నియపాధిక బృహత్త్యాభ్యయోహి పరమాత్మననీవ సమృద్ధి, తేనాత్రాకాళః పరమేవ బ్రహ్మ. యస్మిన్మ క్షమ్ - ధూత్యాశరీరమితి ముక్తోఽనన్తరప్రకృతఇతి, తస్మ; * బ్రహ్మలోకమభిసమ్మవామితి పర స్త్రివ బ్రహ్మలోఽనన్తరప్రకృతత్యాత్. యద్యద్యభిసమ్మవితుముక్తస్యాభిసమ్మవ్యతయా పరంబ్రహ్మ నిదిష్టమ్, తథాఽద్యభిసమ్మవితుముక్తస్య నామయాపనివోధ్యత్వాద్యసమ్మవాద భిసమ్మవ్యం పరమేవ బ్రహ్మ తత్ర ప్రత్యేకవ్యమ్. * ఇహ - అకాళః త్వేనప్రకృతస్య దహరాకాళస్యాత్ర ప్రత్యభిక్షానాత్ ప్రజాపతివాక్యస్యావ్యవహరకన్యయాపకథనాథా త్యాదుపాస్య ఏవ దహరాకాళః. ప్రాప్యతగేహోపసంహ్రీయత ఇతియు క్తమ్. అకాళశక్తిః ప్రత్యగాత్తని నన్వదిద్భుష్టచరః. అతో ఽత్రాకాళః పరంబ్రహ్మ. ర౨.

అభిస్యాత్ - ప్రత్యగాత్తనోఽథాన్తరభూతమాత్మాన్తరమేవ నాస్తి, యోగపదే శాత్, ద్వైతప్రతిపేధాచ్చ. సుద్ధావస్థసవహి ప్రత్యగాత్తః పరమాత్మా పరంబ్రహ్మ పరమేశ్వరఇతిచ వ్యపదిశ్యతే. అతః ప్రకృతాన్యత్వాత్తనోఽభిసమ్మవితునాకాళాన్తరమభిసమ్మవ్యోబ్రహ్మలోకః. అహోనామయాపయోనివజహితా అకాళోఽపి సవప భవితముహూతితి. అత ఉత్తరం పతతి. -

108 మమస్త్యుక్తాన్వోక్తేదేవ. ౧-3-౪3.

వ్యపదేశాదితి వరాతే. మమస్త్యుక్తాన్వోక్తేః ప్రత్యగాత్తనోఽథాన్తరత్వేన పర మాత్మనో వ్యపదేశాత్ ప్రత్యగాత్తనోఽథాన్తరభూతః పరమాత్మాఽన్త్యేవ. తథాహి - వాజునీయతే * కితమ అత్తా యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి ప్రకృతస్య ప్రత్యగాత్తనమ్మ ముక్త్యవస్థాయామభిచ్ఛిజ్ఞస్య సవ-త్వేన పరమాత్మనా పరివ్యక్త అమ్నాయతే * ప్రాణేనాత్మనా సమృద్ధివ్యవోన గాహ్యం కిచ్చున వేదనాన్తరమితి. తతోక్తాన్వోక్తావహిప్రాణేనాత్మనాఽన్వయాధ ఉత్సరణాన్యతీతి. నచ స్యపత ఉక్తాన్వోక్తానాఽస్య కిచ్ఛిజ్ఞస్య తదాసమేవ స్వేనైవ సవ-త్వేనసతాపరివ్యక్తాన్వారోహాసమ్మవతః. నచతేత్రజ్ఞాన్తరేణ, తస్మాదుపవాజ్ఞ త్యాసమ్మనాత్. ర౩.

ఇతశ్చ ప్రత్యగాత్తనోఽథాన్తరభూతః పరమాత్మేత్యాహ -

109 పత్యాదికట్టేభ్యః. ౧-3-౪౪.

అయం పరివ్యక్తః పరమాత్మా ఉత్తరత్ర పత్యాదికట్టేభ్యః పదిశ్యతే * సవ-స్యాధిపతి

౧ భృ. ౪-౪-౨౪
 ౨ : : ౪-౪-౨౪
 ౩ : : ౪-౪-౨౪

౪ శత్ర ౧-౩-౧౦

పాద. ౩] ౧౦ శ్రీ భామ్యమ్ - ఆనుమానికాధికరణమ్ 1

౩.

స్వకాస్య వశీ సవకస్యేతానాం న చ సాధునా కమకాణా భూయాన్మో ఏవాసాధునా కనియానేషు
 సవకశ్వర ఏషభూతాధిపతిగేషభూతపాల ఏష సేతువికాధరణ ఏషాం తాకానామసమ్మేదాయ
 తమేతం వేదానువచనేన గ్రాహ్యతా వివిదిషన్తి. . . ఏతమేవ విదిత్వా మునిభావతి ఏతమేన ప్ర
 వ్రాణో లోక మిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి. *సహ ఏష మహానజ ఆత్మాన్నానో వసుదాహః* ఆజరో ॥
 మృతోభయో బ్రహ్మణి. ఏతేన సుత్యజగద్విధరణత్వసవే శ్వరత్వాదయః ప్రత్యక్షాత్త్వని
 ముక్తావస్థేన సకథశ్చిత్సమ్యవన్తి. ఆలో ముక్తాత్త్వనోభావాత్తరభూతో నామహావద్యోనికావకా
 పితా ౨౨ కాశః. ఐక్యోపదేశస్తు సవకస్య చిదచిదాత్మ కస్య బ్రహ్మ కాచూకత్వేన తదాత్మకత్వా
 యత్త ఇతి * సవకం నిర్విదంబ్రహ్మ తజ్జలాని త్యాదిభివాక్యైః ప్రతిపాద్యతే ఇతి పూసకామేవపను
 భాతమ్. ద్వైతప్రతిపేదశ్చ ఉచితవేత్త్యవద్యమ్. ౪౪. ఇతి లిఖాన స్తర త్యాదివ్యవదేశాధికరణమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే [10.

ప్రథమాధ్యాయస్య త్పీతీయః పాదః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదే రామానుజాయ నమః.

ప్రథమాధ్యాయే—చతుర్థఃపాదః. ఆనుమానికాధికరణమ్ 1.

110 ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేద్వి శారీరకానుభవవివక్షాన్త్యక్తేదేశకాయతీవ. ౧-౪-౧.

ఉక్తం పరమపురుషాధికలతామోక్షసాధనతయా భజాన్యం జగజ్జన్మనికారణం బ్ర
 హ్మచిద్యస్తునగి ప్రధానాదేచ్ఛేతనాచ్చ బద్ధముక్తోభయావస్థాద్విలతానం నిరస్తనమస్తహేయగన్ధం
 సవకజ్ఞం సవకశక్తి సత్యసజ్జత్వం నను ప్రకల్యాణగుణాల్పకం సవాకస్తరాత్మభూతం నిరబ్జు
 తైశ్వర్యామితి. ఇదానింకాపిలత స్త్రీసిద్ధాబ్రహ్మత్వకప్రధానపురుషాదిప్రతిపాదనముఖేన ప్రధాన
 కారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసాక్ష్యాని కానిచిద్వాక్యాని కానుచిచ్ఛానాను స స్థిత్యాతభ్యు
 బ్రహ్మైకకారణత్వస్థేమే తన్నిరాక్రియతే. కతవల్లీమ్యామ్నాయతే* ఇన్ద్రియేభ్యః పరావ్యా
 భాకా అధేకభ్యశ్చ పరంమహా. మహనస్తు పరా మర్థిణః ధేరాత్త్వ మహాస్పతిః. మహతిః పర
 మస్య క్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః. పురుషాన్నపరం కిచ్ఛిత్సాకాస్తా సా పరాగతిరితి. తత్రసద్దేహా
 కం కాపిలత స్త్రీసిద్ధమబ్రహ్మత్వకం ప్రధానమహావ్యక్తశబ్దేనోన్యతే? ఉతనేతి. కిం యుక్తమ్? ప్ర
 ధానమితి. ఉత? *మహాతపఃపరమచ్యుక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరిశుభి త స్త్రీసిద్ధతత్త్వప్రక్రియాప్రత్య
 భిజ్ఞానేన తస్యైవ ప్రతీతే. * పురుషాన్నపరం కిచ్ఛిత్సాకాస్తా సా పరాగతిరితి పశ్యవినక
 పురుషాదిరి క్తతత్త్వనిపేధాచ్చ. ఆలో ౨వ్యక్తం కారణమితి ప్రాప్తమ్. తదిద ముక్తమ్* ఆనుమా
 నికమప్యేకేషామితిచేదితి. ఏకేషాం శాఖిణాం శాఖాస్వానుమానికం ప్రధానమపి కారణమా
 మ్నాయత ఇతిచేత్ ;

అత్రోత్తరమ్—*నేతి. వాచ్యక్తశబ్దేనాబ్రహ్మత్వకం ప్రధానమహాభిధీయతే. ఉత? శరీర
 రూపకవివక్షాన్త్యక్తే—శరీరాఖ్యరూపకవివక్షాన్త్య అవ్యక్తశబ్దేన గృహీతే. అన్యశరీరమర్థిమన

ఇంద్రియవిచారమును రథరథాదిభావన యాచితము రథయాచితము విద్యుత్తస్య శరీరస్యాత్రావ్యక్తక
 త్వేన గ్రహణాదిత్యుక్తః. ఏతదుక్తం భవతి—పూర్వత్రహి శి ఆత్మానం రథను విద్ధి శరీరం రథ
 మేవచ । బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః । ప్రగ్రహమేవచ । ఇంద్రియాణి హయానాహువిమయాం
 స్తేషు గోచరానిత్యాదినా * సోఽధ్వనః సారమాప్నోతి తద్విత్త్వః పరమం పదమిత్యస్తేన సుసా
 రాధ్వనః పారం బైష్టవం పదం ప్రేక్ష్య స్తముపాసకం రథిత్వేన తచ్ఛరీరాదీనిచ రథరథాత్మత్వేన
 యాచయిత్వా యస్యైతే రథాచయో వశీ తిష్ఠన్తి స ఏవాధ్వనః పారం బైష్టవం పదమాప్నోతి త్యు
 క్త్వా త్వేషు రథాదియాచితశరీరాదిషు యాని యేభ్యో వశీకాయా తాయాం ప్రధానాని తాన్యచ్యు
 స్తే—* ఇంద్రియేభ్యః పరా ఇత్యాదినా. తత్ర హయాత్వేన యాచితేభ్య ఇంద్రియేభ్యో గోచరత్వేన
 యాచితా విషయాః వశీకాయాత్వే పరా. వశ్యేంద్రియస్యాపి విషయసన్నిధావింద్రియాగాండుని
 గ్రహణత్వాత్. తేభ్యోఽపి పరం ప్రగ్రహరూపితం మనః. మనసి విషయప్రవణే విషయాసన్నిధా
 సస్యాప్యకీర్షిత్కరత్వాత్. తస్మాదపి సారథిత్వయాచితా బుద్ధిః పరా. అధ్యవసాయ
 భావే మనసోఽప్యకీర్షిత్కరత్వాత్. తస్మాదపి రథిత్వయాచిత ఆత్మా కర్మత్వేన ప్రా
 ధాన్యాత్పరః. సహజస్యచాస్యాత్మేచ్ఛాయ తత్త్వాదా బైష్టవ మహనితచ విశేష్యతే. తస్మాదపి రథ
 యాచితం శరీరం పరమ్. తదాయ తత్త్వాక్షణాత్మనస్సకలపురుషాభాసాధనప్రవృత్తినామ్. తస్మా
 దపి పరస్సహజ స్తరాత్మభూతోఽస్తయామ్యధ్వనః పారభూతః పరమపురుషః, యథోక్తస్యాత్మ
 పయా స్తస్య సమ స్తస్య తత్త్వల్పాయ తప్రవృత్తిత్వాత్. స ఖల్వస్తయామితయోపాసన
 స్యాపి నివృత్తః. * పరాత్తు తచ్చుక్తేతి హి శేవాత్మనః కర్మకర్తృం పరమపురుషాయ త్తమితి
 వక్యతే. వశీకాయాపాసనవిప్రకృత్యపాయ తాప్తాభూతః పరమప్రాప్యశ్చ స ఏవ. తదిదముచ్య
 తే—* పురుషాన్నపరం కీర్షిత్వా తాప్తా సా పరాగతితి. తథాచా స్తయామిత్రావృత్తే * య
 ఆత్మని తిష్ఠన్తి త్యాదిభిస్సవం సాత్మాత్మవశా సవం నియమయతీత్యుక్త్వా హాన్యోఽతో స్తి
 ద్రష్టేతి నియన్త్రన్తరం నిషిధ్యతే. భగవద్గీతామచ*అధిష్ఠానం తథాకతా కరణంచ పృథగ్వి
 ధమ్ । వివిధావ పృథక్స్వేష్టా దైవం వైచాత్ర పశ్యమితి. దైవమత్ర పురుషోత్తమ ఏవ - *
 సహజస్యచాహం హృది సన్నివిష్టో మ తస్మృతిజ్ఞానమహాహంసంచేతి వచనాత్. తస్యచ వశీకర
 ణం తచ్ఛరణాగతిరేవ. యథాఽఽహ * తత్త్వరస్సహజభూతానాం హృద్దేశేఽజాన తిష్ఠతి ।
 బ్రాహ్మయోగసహజభూతాని యన్త్రాయాధాని మాయయా । తమేవ శరణం గచ్ఛేతి. తదేవమ్ * త్రీ
 త్తానం రథిసం విద్ధి త్యాదినా రథ్యాదియాచితవిద్యస్తా ఇంద్రియాచయః * ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యాభా
 ఇత్యత్ర స్వశక్తేరేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయ స్తే, న రథయాచితం శరీరమితి పరిశేషా త్తదవ్యక్తకత్వేనోచ్యత
 ఇతి నిశ్చయతే. అతః కాచిత స్త్రాసిద్ధస్య ప్రధానస్య ప్రసక్తవచ నా స్తి. సచాత్ర తత్తస్త్రాసిద్ధ
 ప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞః * ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యాభా ఇంద్రియేభ్యోఽభావాం శక్త్యాదీనాం పరత్వ
 కీరణాత్. నహి శక్త్యాదయ ఇంద్రియాగాంకారణభూత్వా స్తద్భేదానే. * ఆధీభ్యశ్చ పరం మన
 ఇత్యపి స తత్తస్త్రాసిద్ధతే, ఆకారణత్వాదేవ. తథా * బుద్ధేరాత్మా మహాస్వరథిత్వస్యసక్తమ్.
 బుద్ధికత్వేన మహాత్త్వస్యాభిధానాభ్యుపగమాత్. నహి మహతో మహాస్వరస్సమృతమ్. మహత
 ఆత్మకత్వేన విశేషణం చ నస్థిచ్చతే. అతో యాచితవిద్యస్తానామేవ గ్రహణమ్. దశకాయతచ

గ క ర ౧-౨-౧౨ ౬ ౧౬ ౭-౪౩, ౬ ౭
 ౨ " ౧-౨-౧౨
 ౩ రాణి ౨-౧-౨౬
 ౪. పూర్వ. ౨
 ౫ " ౨

శ్రీ భాష్యమ్ - ఆనుమానికాధికరణమ్ 1

151

తదేవ-ఏవ సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్తా ప్రకాశతే । దృశ్యతే త్వగ్రయా బుద్ధ్యా నూత్నా ।
 యా నూత్నదశిభిః । యచ్ఛేద్యాబ్జచసీ ప్రాజ్ఞస్తద్యచ్ఛేత్ జ్ఞానాత్మని । జ్ఞానమాత్మని మహాభి
 నియచ్ఛేతద్యచ్ఛేచ్ఛాస్త ఆత్మసేతి, అజితాహ్యాభ్య ప్రకరణై రన్యపరమపురుషస్య దుదాశా
 త్విమభిధాయ హయానిరూపితానామిన్ద్రియాదిగాం నశీకారప్రకాశోఽయముచ్యతే, * యచ్ఛే
 ద్యాబ్జచసీ-వాచం మనసి నియచ్ఛేత్, వాక్పాపకాశానే కమేన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణిచ మన
 సి నియచ్ఛేదిత్యర్థః, వాక్పబ్జే ద్వితీయాయా, * సుచా సుబుగితీ టిక్, మనసి ఇతి సప్తమ్యా
 శ్చాష్టసాదీఘకః, * తద్యచ్ఛేత్ జ్ఞాన ఆత్మని, తస్మాన్ బుద్ధా నియచ్ఛేత్, జ్ఞానత బ్రేనాత్ర పూ
 వోక్తా బుద్ధిరభిధీయతే, జ్ఞాన ఆత్మసేతి వ్యధికరణే సప్తమ్యా, ఆత్మని పతామానే జ్ఞానేనియ
 చ్ఛేదిత్యర్థః, * జ్ఞానమాత్మని మహతి నియచ్ఛేత్ - బుద్ధిం కలికాని మహత్యాత్మని నియచ్ఛేత్,
 * తద్యచ్ఛేచ్ఛాస్త ఆత్మని-తం కతాకరం పరస్మిన్స్త్రియాణి సవాన్తయోమిణి నియచ్ఛేత్,
 న్యత్యయేన తదితి సపునకలిజ్ఞతా, ఏవమ్మా తేన రథినా వైష్ణవంపదం గస్తస్యమిత్యర్థః, ౧.

అవ్యక్తకర్తృక కథం స్యక్తకస్య శరీరస్యాభిధానమ్? తత్రాహ,-

111 నూత్నం తు తదహాత్వాత్, ౧-౪-౨.

భూతనూత్నమవ్యాకృతం వ్యాపకసావిశేషమాపన్నం శరీరం భవతి-తదవ్యాకృతమిహ
 శరీరావస్థమవ్యక్తకర్తృవోచ్యతే, తదహాత్వాత్ - తస్యావ్యాకృతస్యాచిద్వస్తుపవన వికారావ
 న్నన్య రథవత్పురుషార్థసాధనప్రవృత్తిహాత్వాత్, ౨.

యది భూతనూత్నమవ్యాకృతమభ్యుపగమ్యతే, కాపిలతస్త్రిసిద్ధోపాదానేకః ప్రద్యో
 మః? తత్రాపిహ భూతకారణమేవావ్యక్తమిత్యుచ్యతే, తత్రాహ-

112 తదభీత్యాదధావత్, ౧-౪-౩.

పరమకారణభూతపరమపురుషాధీనత్వాత్ప్రయోజననర్భూతనూత్నమ్, ఏతదుక్తం
 భవతి-న నయమవ్యక్తం తత్పరిణామవిశేషాంశ్చ స్వరూపేణ వాభ్యుపగచ్ఛామః, అపితు
 పరమపురుషశరీరతయా తదాత్మకత్వవిరహేణ, తదాత్మకత్వేనైవ హి ప్రకృత్యానయస్య
 ప్రయోజనం సాధయన్తి, అవ్యథా స్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదాస్తేషాం సన్యః, తథాఽనభ్యుపగ
 మాదేవ తస్త్రిసిద్ధప్రక్రియానిరసనమితి, శ్రుతి స్పృతోహికా జగదుత్పత్తిప్రలయవాదేషు పరమ
 పురుషమహిమవాదేషు చ ప్రకృతివికృతిపురుషాస్తదాత్మకాస్సక్మీత్యుక్తస్తే, యథా * పృథి
 వ్యపు లీయత ఇత్యారభ్య * తస్మాత్కాణి భూతాదా లీయస్తే, భూతాదినుకూహి లీయతే,
 మహానవ్యక్తే లీయతే, అవ్యక్తమక్షరే లీయతే, అక్షరం తమసి లీయతే, తమఃపగే దేవ ఏకీభవతి,
 తథా * యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాపశ్యరీరం యస్య తేజస్కరీరం యస్య వాయుశ్కరీరం య
 స్యాకాశశ్కరీరం యస్యాహజ్కారశ్కరీరం యస్య బుద్ధిశ్కరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాత్మరం
 శరీరం యస్య మృత్యుశ్కరీరం ఏవ సర్వాభూతాన్తరాత్మాఽపహతసాప్తా దివ్యోదేవ ఏవో నారా
 యణః, తథా * భూమిగావోఽచలో వాయుః ఘం మనో బుద్ధిరేవచ, అహజ్కార ఇతీయం మే

భిన్నా ప్రకృతిరష్టకా ! అపరేయమిత స్త్వగ్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్ । తేవభూతాం మహా
 తాపా యగేదం ధాయాతే జగత్ । ఏతన్యోనిని భూతాని సమాశీత్యుపధారయ । అహం
 కృత్స్నస్య జగత్ । ప్రభవః ప్రలయ స్తథా మృత్యుః పరతరం నావ్యక్తిశ్చైదస్మిధవజ్జయ । మయి
 సవనాదిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణాదివేది; *వ్యక్తం విష్ణుస్తథాఽవ్యక్తం పురుషఃకాలవచచేది
 *ప్రకృతియా మయాఽఽభ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణిపురుషత్వాప్యభావేతో రీయేతే పర
 మాత్మని; పరమాత్మాచ సమేషామాధారః పరమేశ్వరః॥ విష్ణునామా స తేదేషు వేదాస్తేషువ
 గీయరథితః

3.

113 శ్లేయత్వాదపాద్య. ౧-౪-౪.

౧౨ యది తస్త్వసిద్ధిమహావ్యక్తమవిపక్ష్యత్, తదాఽస్య శ్లేయత్వమవత్యక్త
 * వ్యక్తావ్యక్తవిజ్ఞానాన్యోన్యం వదన్విస్తాన్విజ్ఞేషేషం సర్వేషాం శ్లేయత్వాభ్యుపగమాత్
 సదాస్య శ్లేయత్వ ముచ్యతే; అతో న తస్త్వసిద్ధిస్యేహ గ్రహణమ్.

౪

114 పదకీర్తి తేన్నప్రాజ్ఞో హి పరమాత్ . ౧-౪-౫.

౧౩ * అకీర్ణమస్పృశమయామవ్యయం తథా రసం నిత్యమగస్తవచ్చ యత్ । అన
 ద్యక్ష స్తం మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇత్యవ్యక్తస్య శ్లేయత్వ
 ఎన న్తరమేవ పదతీయం శ్రుతిరితిచేత్, తన్న. ప్రాజ్ఞః పరమపురుషవచ హ్యత్ర శ్లోకే నిచాయ్య
 త్వేన ప్రతిపాద్యతే. * విజ్ఞానసారథియాన్తు మనఃప్రగ్రహవాన్నరః । సోఽభ్యవః పరమామ్నోరి
 తద్విజ్ఞః పరమం పదమ్ । * ఏషు స సోమ భూతేషు సూర్యోత్తానప్రకాశతే । దృశ్యే త్యగ్రయా
 బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదశాభిరితి ప్రాజ్ఞస్త్వేన ప్రకృతత్వాత్. అతఏవ * పురుషాన్నపరం
 తిష్ఠేదితి న పుచ్చాదింశకపురుషేతిర్తత త్వనిషేధః. తస్యచ పరమపురుషస్యాకీర్ణత్వాదయో
 ధమాః । * యత్తద్రదేశ్యమగ్రహ్యమిత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధాః । మహతః పరమిత్యపి శీలుర్ధ్వరా
 త్తామహాస్పరథితి పూవాప్రకృతాజ్ఞేవార్తనః పరత్వమేవోచ్యతే.

౫.

115 త్రయాణామేవైవముపన్యాసః ప్రోక్ష్య. ౧-౪-౬.

అస్మిన్ప్రకరణే హ్యుపాదౌపేదౌపేత్యగాం త్రయాణామేవైవముపన్యాసః—
 శ్లేయత్వోపన్యాసః, తద్విషయశ్చ ప్రోక్ష్యద్భక్త్యతే, నాన్యన్యావ్యతాదేః. తథాహి సచిదేతా
 ముముక్షుస్సన్న్యత్యుప్రదత్తే పరత్రయే ప్రథమేన వరేణాత్మనః. పురుషాభావోగ్యతావాదినీ
 మాత్మని నిత్యమునువన్న్యతాం ప్రతిపథ్య ద్వితీయేన వరేణ మోక్షోపాయభూతాం నాదితేతా
 గ్నివిద్యాం వవ్రే — * నిత్యమగ్నిం స్వగ్యామభ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూహి తం శ్రద్ధభానాయ
 మహ్యమ్ । స్వగళాశా అమృతత్వం భజన్త ఏతద్వితీయేన వృణే. వరేణేతి. స్వగళాశాత్ర
 పరమపురుషాభావముగో మోక్షోఽభిధీయతే. * అమృతత్వం భజన్త ఇతి తత్రస్థస్య జననమర
 గాభావశ్రవణాదు తత్రత్ర మయిఫలకమనిష్ఠావశానాచ్చ * త్రిగాచితేతద్వితీత్య సద్ధింత్రిక
 మోక్షౌత్తరతి జన్మమృత్యు ఇతిచ ప్రతిపచనాత్. తృతీయేన వరేణ మోక్షస్వరూపప్రక్షుద్ధారే
 శోపేయస్వరూపముపేత్యస్వరూపముపాయభూతకమామగ్నిహోగోపాననస్వరూపంచక్షుర్దేవః

28. 0-2-20 00 0-2-20

Σ,

❖❖❖ ఆ.భ. చదువూ ఇక్కడ రుణం. 2. ❖❖❖

20

విమలమహావిజ్ఞానాః కుమారకాః । ఏకస్తు రిలలే దేవః స్వచ్ఛన్దోఽత్ర వశానుగామ్ । ధ్యాన
క్రియాభ్యాం భగవాన్సుత్యై సా ప్రసథం విభుః । సకలసాధారణం దోష్టిం వీడ్యమానాం తు
యద్యధిః । శీఘ్రమింద్రియభ్యంతరమవ్యక్తం వ్యక్తముచ్యత ఇతి । అత్ర ప్రకృత్యాదీనాం స్వరూప
మభిహితమ్ । యదాత్మకాత్మైవే ప్రకృత్యాదయః, న పరమపురుషోఽపి * తం వక్ష్యంతి కవిత్వా
హుస్సత్త్వవింకమథా పరే । పురుషం నిగుణం సాఙ్ఖ్యమథవశాశిరసో విమరితి ప్రతిపాద్యతే.
అపరచాధవశాశితాః । శీలస్తో ప్రకృతయ స్తోవశవిశారా ఇత్యధీయతే. శ్వేతాశ్వతరాత్మైవం
ప్రకృతిపురుషే శ్వరస్వరూపమామసన్ని—గూయ క్తమేతత్తరమక్షరం చ వ్యతావ్యక్తం భరతే
నిశ్చయితాః । అనీకశ్చాత్మా బధ్యతే భోక్తృభావాత్ జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సవశాపాపైః । (౨౩)
* జ్ఞాత్వా ద్వావలంబితనిశావశా స్వేతా భోక్తృభావోభావాయుతా । అనన్తశ్చాత్మా విశ్వరూపా
హ్యకతా గ్రయం యదా విద్యతే బ్రహ్మమేతత్ * తరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః తరా
త్మానావీకతే దేవ ఏకః । తస్యభిధ్యానాద్యోపపాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయా
నివృత్తిరీతి. తథా * ఛేద్యాంసి యజ్ఞాః క్రతవో వ్రతాని భూతం భవ్యం యచ్చ వేదా వదన్తి ।
అస్తాస్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ తస్మింశ్చాన్యో మాయయా నన్నిరుద్ధః । మాయాంతు ప్రకృతిం
విద్యాన్తాయున్మయం మపేక్ష్యరమ్ । తస్యజయవభూతైస్తు వ్యాక్తం సవశామిదం జగదితి. తథో
త్తరత్రాపి * ప్రధానమేత్రజ్ఞపరిగుణేశస్సంసారమామసిరిబద్ధపాతురితి. స్మృతిరపి * ప్రకృతిం
పురుషం చైవ విద్యనాదీ తథావపి విశారంశ్చ గుణాన్తైవ విద్ధి ప్రకృతిసమృద్ధా । కాయా
కారణకర్తృకత్వే హేతుః ప్రకృతి రుద్యతే । పురుషస్సృజదుషానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే ।
పురుషః ప్రకృతిస్థోఽపి భుక్తే ప్రకృతిజాగుణాః । కారణం గుణసత్త్వేఽస్య సజుద్యోనిజన్మమ
* సత్త్వంరజస్తమయి గుణాః ప్రకృతిసమృద్ధాః । నిబద్ధన్తి మహాబాహూ దేహీ దేహీనమవ్య
యమ్ । తథా * సవశాభూతాని కాన్తేయ ప్రకృతిం యాన్తి మామికామ్ । కల్పక్షయే పునస్తాని
కల్పాదా విస్ఫుటామృతామ్ । ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విస్ఫుటామి పునఃపునః । భూతగ్రామమిమం
కృత్స్నమవశం ప్రకృతేనాకాత్ । * మాయోఽధ్యక్షేణ ప్రకృతిసన్తాయతే సచరాచరమ్ । హేతు
నాఽనేన కాన్తేయ జగద్ధి పరివరాత ఇతి. తస్మాదబ్రహ్మకర్తృవత్త్వాలత స్త్రీసిద్ధాః ప్రకృత్యా
దయో నిరస్యన్తే. శ్వేతాశ్వతరోపనిషది క్రూయతే—* అహమేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం
బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానాం సయాపాః । అహో హ్యేవో జమమాణోఽనుశేతే జహత్యేనాం
భుక్తభోగామణోఽన్య ఇతి. తత్ర సన్దేహః—తిమస్త్వన్త్రేన్ద్రేన్ద్రాలా త స్త్రీసిద్ధాః ప్రకృతిరభిధీయతే,
ఉత బ్రహ్మైవైతి. కిం యుక్తమ్ ? తేవలేతి. తుగః । * అహమేకామిత్యుక్త్యాః ప్రకృతేరకాయా
త్వశ్రవణాత్, * బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానాం సయాపా ఇతి స్వత స్త్రేణ సయాపాణాం బహ్వీనాం
ప్రజానాం సృష్టృత్వశ్రవణాచ్చేతి.

ఏవం ప్రాప్తేఽభిధీయతే—* చమసవమిశేషాత్, సజాయత ఇత్యతేత్యజ్ఞాత్వమాత్రప్రతి
పాదనాత్త స్త్రీసిద్ధాబ్రహ్మకర్తృకాబ్రహ్మతే విశేషాప్రతితే. * చమసవత్—యథా * అవాగ్మిం
శ్చమస ఉద్భవాబుద్ధ ఇత్యన్త్రేన్ద్రేన్ద్రా చమసస్య భక్షణసాధవత్వమాత్రం చమసశబ్దేన ప్రతీయత ఇతి
వతావన్తాత్రేణ చమసవిశేషప్రతీతిః. యాగికకర్తృనామథాప్రకరణాదిభివివాదభూతిశేషనిశ్చ

1. 20. 10. 10-2-2	2. 20. 10. 10-2-2	3. 20. 10. 10-2-2
4. 20. 10. 10-2-2	5. 20. 10. 10-2-2	6. 20. 10. 10-2-2
7. 20. 10. 10-2-2	8. 20. 10. 10-2-2	9. 20. 10. 10-2-2
10. 20. 10. 10-2-2	11. 20. 10. 10-2-2	12. 20. 10. 10-2-2
13. 20. 10. 10-2-2	14. 20. 10. 10-2-2	15. 20. 10. 10-2-2
16. 20. 10. 10-2-2	17. 20. 10. 10-2-2	18. 20. 10. 10-2-2
19. 20. 10. 10-2-2	20. 20. 10. 10-2-2	21. 20. 10. 10-2-2
22. 20. 10. 10-2-2	23. 20. 10. 10-2-2	24. 20. 10. 10-2-2
25. 20. 10. 10-2-2	26. 20. 10. 10-2-2	27. 20. 10. 10-2-2
28. 20. 10. 10-2-2	29. 20. 10. 10-2-2	30. 20. 10. 10-2-2
31. 20. 10. 10-2-2	32. 20. 10. 10-2-2	33. 20. 10. 10-2-2
34. 20. 10. 10-2-2	35. 20. 10. 10-2-2	36. 20. 10. 10-2-2
37. 20. 10. 10-2-2	38. 20. 10. 10-2-2	39. 20. 10. 10-2-2
40. 20. 10. 10-2-2	41. 20. 10. 10-2-2	42. 20. 10. 10-2-2
43. 20. 10. 10-2-2	44. 20. 10. 10-2-2	45. 20. 10. 10-2-2
46. 20. 10. 10-2-2	47. 20. 10. 10-2-2	48. 20. 10. 10-2-2
49. 20. 10. 10-2-2	50. 20. 10. 10-2-2	51. 20. 10. 10-2-2
52. 20. 10. 10-2-2	53. 20. 10. 10-2-2	54. 20. 10. 10-2-2
55. 20. 10. 10-2-2	56. 20. 10. 10-2-2	57. 20. 10. 10-2-2
58. 20. 10. 10-2-2	59. 20. 10. 10-2-2	60. 20. 10. 10-2-2
61. 20. 10. 10-2-2	62. 20. 10. 10-2-2	63. 20. 10. 10-2-2
64. 20. 10. 10-2-2	65. 20. 10. 10-2-2	66. 20. 10. 10-2-2
67. 20. 10. 10-2-2	68. 20. 10. 10-2-2	69. 20. 10. 10-2-2
70. 20. 10. 10-2-2	71. 20. 10. 10-2-2	72. 20. 10. 10-2-2
73. 20. 10. 10-2-2	74. 20. 10. 10-2-2	75. 20. 10. 10-2-2
76. 20. 10. 10-2-2	77. 20. 10. 10-2-2	78. 20. 10. 10-2-2
79. 20. 10. 10-2-2	80. 20. 10. 10-2-2	81. 20. 10. 10-2-2
82. 20. 10. 10-2-2	83. 20. 10. 10-2-2	84. 20. 10. 10-2-2
85. 20. 10. 10-2-2	86. 20. 10. 10-2-2	87. 20. 10. 10-2-2
88. 20. 10. 10-2-2	89. 20. 10. 10-2-2	90. 20. 10. 10-2-2
91. 20. 10. 10-2-2	92. 20. 10. 10-2-2	93. 20. 10. 10-2-2
94. 20. 10. 10-2-2	95. 20. 10. 10-2-2	96. 20. 10. 10-2-2
97. 20. 10. 10-2-2	98. 20. 10. 10-2-2	99. 20. 10. 10-2-2
100. 20. 10. 10-2-2	101. 20. 10. 10-2-2	102. 20. 10. 10-2-2
103. 20. 10. 10-2-2	104. 20. 10. 10-2-2	105. 20. 10. 10-2-2
106. 20. 10. 10-2-2	107. 20. 10. 10-2-2	108. 20. 10. 10-2-2
109. 20. 10. 10-2-2	110. 20. 10. 10-2-2	111. 20. 10. 10-2-2
112. 20. 10. 10-2-2	113. 20. 10. 10-2-2	114. 20. 10. 10-2-2
115. 20. 10. 10-2-2	116. 20. 10. 10-2-2	117. 20. 10. 10-2-2
118. 20. 10. 10-2-2	119. 20. 10. 10-2-2	120. 20. 10. 10-2-2
121. 20. 10. 10-2-2	122. 20. 10. 10-2-2	123. 20. 10. 10-2-2
124. 20. 10. 10-2-2	125. 20. 10. 10-2-2	126. 20. 10. 10-2-2
127. 20. 10. 10-2-2	128. 20. 10. 10-2-2	129. 20. 10. 10-2-2
130. 20. 10. 10-2-2	131. 20. 10. 10-2-2	132. 20. 10. 10-2-2
133. 20. 10. 10-2-2	134. 20. 10. 10-2-2	135. 20. 10. 10-2-2
136. 20. 10. 10-2-2	137. 20. 10. 10-2-2	138. 20. 10. 10-2-2
139. 20. 10. 10-2-2	140. 20. 10. 10-2-2	141. 20. 10. 10-2-2
142. 20. 10. 10-2-2	143. 20. 10. 10-2-2	144. 20. 10. 10-2-2
145. 20. 10. 10-2-2	146. 20. 10. 10-2-2	147. 20. 10. 10-2-2
148. 20. 10. 10-2-2	149. 20. 10. 10-2-2	150. 20. 10. 10-2-2
151. 20. 10. 10-2-2	152. 20. 10. 10-2-2	153. 20. 10. 10-2-2
154. 20. 10		

పాఠ. ౪] (౧) భాష్యము - చను నాథక రణమ్ 2
 శబ్దాంశ. 2-12-2

155

యాదోగాత్. తత్ర యథా శక్తిం తచ్చిరం సచ. ప్యావాన్యలస్య పతః క్షిప్వకాబుధ్య ఇత్యాదిసా.
వాక్య శేషేణ శిరసత్వ మసత్వవిస్మయః; తథాఽ. త్రాప్య నాప్రవరణాదిభి రేవాహ నితేతరవ్యా. స
చాత్ర తస్మిన్ ద్ధావాగ్రహణ హేతవోఽభవప్రవరణాదయో దృశ్యస్తే. సచాన్యస్సత్వే నేన్ద్రీణ
ప్రస్థుత్వం ప్రతీయతే, సచాన్యో ప్రబాస్యజమానామి. ప్రస్థుత్వమాత్రప్రతీతే. అతోఽనేన
మనేన్ద్రీణ నాబుధ్యకాఽబాఽభిధేయతే.

అనుబంధముగా నిర్దేశించిన విధేయ హోదాను క్రింద వ్రాసినట్లు—

118 జ్యోతిరువక్రమూలు తథావ్యాఖ్యిత ఏకే. ౧-౪-౯.

[illegible]

కథన తపనా బోధితుడుక్రమానా లోహితసుక్లకృష్ణహపాయా అప్యః ప్రకృతే
రజాత్మమే, అబాయా వా కథన బోధితుడుక్రమాత్వసిత్యత్రాహ—

119 కల్పనోపదేశాచ్చ నుద్వాదివదవిరోధః, ౧-౪-౧౦,

ప్రపక్తాశ్చాస్మిన్వత్ప్రకాశ్యత్యైః, అస్మాన్ ప్రకృతేరవాత్వంజ్యోతిరుపక్రమాత్వంచ
 నవిరుధ్యతే, కుతః? కల్పనోపదేశాత్, కల్పనమ్-స్థితిః, స్వప్తిః, జగత్స్వప్తిప్రపదేశాదిత్యధాః,
 యథా * సూర్యాశ్చంద్రేషుసౌ ధాతా యథాపుంశఃమకల్పయదితి కల్పనం స్వప్తిః, అత్రాపి
 కలస్తాన్మాయా స్వప్తే వికృమేతదితి జగత్స్వప్తిరుపదిత్యతే, నేనావిభక్తాదస్తాన్మాయాత్పర

అంతయుగా గణేశశ్చంద్రవనగాం జగత్స్పృహతీర్థభాగం. అనేన కల్పనోపదేశనాన్యఃప్రకృతేః కా
యంకాగణసాచిణానస్తాద్యయాన్వయోఽవగమ్యతే. సాహి ప్రలయవేలాయాం బ్రహ్మకాపన్నా
లవిభక్తనామయాచా మూర్త్యయాపేజావశిష్టతే. స్పృష్టివేలాయాం తూర్వాశసత్త్వాదిగుణా విభక్త
నామయాచాఽన్వత్త్వాదిశబ్దవాచ్యా తేజోబన్నాదియాపేజావ యుగం లోహితశుక్లకృష్ణాకారా
చాపనిష్ఠతే. (౧౧) తారణావస్థాఽ. బా తాయావస్థా త్యోతిరుక్రమేతి న విరోధః. *మధ్యాదివల్ -
యశేశ్వరేణాదిత్యుక్త్య తారణావస్థాయామేకస్యైవావస్థితస్య తాయావస్థాయామృగ్యజ్ఞాన్సామా
నవశాఽప్రతిపాద్యకయానిష్ఠాద్యగసాశ్రయశయావస్థాదిదేవతాభాగ్యత్వాయ మధుర్యకల్పనముద
యాస్తమయకల్పవ్యవచవిరుద్ధతే. తదుక్తం మధువిద్యాయామ్ - ౩ అసావా ఆదిత్యో దేవ
మధ్యత్వాభ్యంతర్యంతర తతః సాధ్యో ఉదేత్య నైవోదేతా నాస్తమేతైకల ఏవ మధ్యే స్థాతేత్య
స్తేన. ఏకలః-ఏకస్వభావః. అతోఽనేన మస్త్రేణ బ్రహ్మత్వకాఽతైవాభిధీయతే, న కాపిలతస్త్ర
సిద్ధౌ సిద్ధమ్.

అన్యశ్చస్తిస్త్రస్త్ర తేజోబన్నలక్షణాఽతై కాఽభిధీయతఇతి బ్రువతే. తే ప్రప్తవ్యాః-ఊ
తేజోబన్నాన్యేవ తేజోఽబన్నాత్మికాతై కా, ఉగ తేజోబన్నయామం బ్రహ్మైవ, ఊవా తేజోబన్న
తారణభూతా కాదిదితి. ప్రథమేకత్వ తేజోబన్నానామనేకత్వాత్ తే అజామేకాదితి విరుద్ధ
తే. నచ వాచ్యం తేజోబన్నానామనేకత్వేఽపి త్రివృత్కరణేనైకతాపత్తిరితి. త్రివృత్కరణేఽపి
బహుత్వానపగమాత్. *ఇమా స్త్రస్త్రా దేవతాః తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేతై కాం కరవా
ణేగి ప్రత్యేకం త్రివృత్కరణోపదేశాత్. ద్వితీయః కల్పా వికల్ప్యః-ఊ తేజోబన్నయాపేజా వికృతం
బ్రహ్మైవాతై కా, ఊవాన్వయాపేజావస్థితమవికృతమితి. ప్రథమః కల్పా బహుత్వానపాయాదేవ
నిరస్తః. ద్వితీయేఽపి *లోహితశుక్లకృష్ణాదితి విరుద్ధతే. స్వయాపేజావస్థితం బ్రహ్మ తేజోబన్న
లక్షణమితి వత్తుమపి నశక్యతే. తృతీయే కల్పేఽమృతాశ్చేదన తేజోబన్నాని నిదిశ్య తై స్తత్కా
రణావస్థాపస్థాపనయేత్యాశ్లేషమ్. తతో వరమజాశ్చేదన తేజోబన్న తారణావస్థాయాః శ్రుతిసిద్ధా
యా ఏవాభిధానమ్. యత్పునరన్యఃప్రకృతేరజాశ్చేదన భాగత్వపరికల్పనముపదిశ్యతఇతి, తదమృతశ్చ
తదు; నిష్ప్రియాననత్వాత్. యథా *అత్తానం రశిపం విదీత్యాదిషు బ్రహ్మప్రాప్త్యపాయతాభ్యాప
నాయకరేరాదిషు రథాదియామణం క్రియతే, యథా చాదిత్యే వస్వాదీనాం భాగ్యత్వభ్యాపనాయ మ
ధుర్యకల్పనం క్రియతే, తద్వదన్యాం ప్రకృతౌ భాగత్వపరికల్పనం త్యోగయుజ్యతే న శేవలముపయో
గా భావ ఏవ, విరోధశ్చ. కృత్స్నజగత్కారణభూతాయాః స్వస్థిన్ననాదికాలసమ్మత్తానాం సమే
షామేవ చేతనానాం నిఖిలసుఖదుఃఖోపఖోగాపవగఃసాధనభూతాయా అచేతనాయా అత్యల్ప
ప్రజాసగఃకరాగస్త్రుకసర్వమచేతనవిశేషైకయాపాత్యల్పప్రయోజనసాధనస్వరూపత్వాగాపేతుభూత
స్వసమ్మత్తత్వాగసమఖాచేతనవిశేషయజ్ఞాన్వగస్వభావభ్యాపనాయ తద్రూపత్వకల్పనం విరు
ద్ధమేవ. * అజామేకాత్, * అజో హ్యేకః, * అజోఽన్య ఇత్యత్రాజశబ్దస్య వియాపాభావకల్పనం
చ న శోభనమ్. సవశాత్ర భాగత్వం పరికల్ప్యత ఇతిచేత్, తేజహత్యేనాం భుక్తభోగాయతోఽన్య
ఇతి విదుష ఆత్మనికప్రకృతిరూప్యాగం మవశతోఽనేనవాఽన్యేనవా పునరపి సమ్మత్తయోగ్య
త్వాగత్వపరికల్పనమత్యస్తవిరుద్ధమ్. ౧౦. ఇతిచమసాధికరణమ్. ౨.

గుంటూరు ౪-౪-౧౯౭౨
 శ్రీ శ్రీ సత్యనారాయణం
 ౨-౧-౧౯౭౦
 పాడ. ౪]

శ్రీ భావ్యమే - సత్యోపనంద్ర హాథికరణమ్ ౩

అథ సత్యోపనంద్ర హాథికరణమ్. ౩. ఇతి

120 వ సత్యోపనంద్ర హాథికరణమ్ నానాభావాదతరేకాచ్చ. ౧-౪-౧౧.

నానాభావాదసన్మమామనన్తి * యస్మిన్సత్యోపనంద్ర హాథికరణమ్ ప్రతిష్ఠితః । తమేన
 ముక్త్యు అత్తానం విద్యాన్యోహ్యమృతోఽన్యతమితి. కిమయం నుస్త్రః కాపిలతత్త్ర సిద్ధతత్త్వప్రతి
 పాదసమరణి ఉత నేతి నన్దిహ్యతే. కింయం క్తమే? తత్త్ర సిద్ధతత్త్వప్రతిపాదసమరణి. కులః? పశ్య
 శ్చవిశేషితాత్మజనశబ్దాత్పశ్యవింశతితత్త్వప్రతితే. ఏతదుక్తం భవతి- * పశ్యజనా ఇతి సమా
 సస్సమాహారవిషయః. పశ్యానాం జనానాం సమాహారః పశ్యజనాః. పశ్యపూర్వభూతివత్. పశ్య
 జనాఇతి బిజ్వవ్యత్యయశ్శాస్త్రసః. తేచ సమాహారః కతేవ్యపేదాయాం పశ్యజనశబ్దవిశేషకేచ ప్రథ
 మేన పశ్యశబ్దేన సమాహారః పశ్యేతి ప్రతీయన్తే. యథా పశ్యపశ్యపూర్వభూతి. అతః * పశ్య
 పశ్యజనాఇతి పశ్యవింశతిపదాధానగతౌ తేకతమ ఇత్యపేదాయాంమోక్షాధికారాన్ముముతసు
 భిః జ్ఞాతవ్యతయా స్మృతిప్రసిద్ధాప్రకృత్యాదయవన జ్ఞాయన్తే. * మూలప్రకృతిగవికృతమహాహదా
 ద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త । మేదశకశ్చ వికారో వ ప్రకృతినా వికృతిః పురుష ఇతిహి కాపి
 బానాం ప్రసిద్ధిః. అత స్తత్త్ర సిద్ధతత్త్వప్రతిపాదసమరణి.

ఇతిప్రాప్తే ప్రచక్ష సే- * న సత్యోపనంద్ర హాథికరణమ్. * పశ్యపశ్యజనాఇతి పశ్యవింశతిసత్యో
 పనంద్ర హాథికరణతత్త్ర సిద్ధతత్త్వప్రతితి. కులః? * నానాభావాత్. ఏమాంపశ్యసత్యోవిశేషితానాంపశ్య
 జనానాం తత్త్ర సిద్ధతత్త్వోభ్యో పృథగ్భావాత్. యస్మిన్- * పశ్యపశ్యజనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః ।
 ఇత్యేతేషాం యచ్ఛబ్దనిడిష్టబ్రహ్మశ్రయతయా బ్రహ్మత్వకర్వంహి ప్రతీయతే. * తమేవమన్య
 అత్తానం విద్యాన్యోహ్యమృతోఽన్యతమితి తమితి పరామర్శేనయచ్ఛబ్దనిడిష్టం బ్రహ్మత్వ
 వగమ్యతే. అత స్తేభ్యః పృథగ్భూతాః పశ్యజనాఇతి స తత్త్ర సిద్ధావతే. * అతిరేకాచ్చ- తత్త్ర సి
 ధ్దేభ్యస్తత్వోభ్యోఽత్ర తత్త్వాభిరేకోఽసి భవతి. యచ్ఛబ్దనిడిష్టఅత్తా ఆకాశశ్చ త్రాపిరిచ్యేతే.
 అతః * తం దక్షింశకమిత్యాహుస్సప్తమింశమభావం ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధసర్వతత్త్వాశ్రయభూత
 స్సవేశ్వరః పరమపురుషోఽత్రాభిధీయతే. * న సత్యోపనంద్ర హాథికరణపితృస్య * పశ్యపశ్యజనా
 ఇత్యత్ర పశ్యవింశతితత్త్వప్రతిపత్తిరేవ స సమ్మనతీత్యభిప్రాయః. కథమే? పశ్యభిరారబ్ధసమా
 హపశ్యకాసమ్భవాత్. నహి తత్త్ర సిద్ధతత్త్వేషు పశ్యసు పశ్యస్వనుగతం తత్త్ర సిద్ధానివేకవిమిత్తం
 బాత్యాప్యస్తి. నచ వాచ్యం పశ్యకమేకాద్వియాణి, పశ్యజ్ఞానేద్వియాణి, పశ్యమహాభూతాని,
 పశ్యతన్వత్రాణ్యవశిష్టానిపశ్యేత్యవాస్తవసత్యోనివేకవిమిత్తమస్త్యేవేతి. ఆకాశస్య పృథగ్భేదే
 శేన పశ్యభిరారబ్ధమహాభూతసమాహారిణ్యే. అతః * పశ్యజనా ఇత్యయం సమాహార స సమా
 హారవిషయః. అయం తు * దిక్సత్యో సంజ్ఞాయామితి సంజ్ఞావిషయః. అన్యథా పశ్యజనాఇతి బిజ్ఞ
 వ్యత్యయశ్చ. పశ్యజనా నామ కేచిత్సన్తి. తేచ పశ్యసభ్యయా విశేష్యన్తే * పశ్యపశ్యజనా ఇతి, ।
 సప్త సప్తపాదయ ఇతివత్.

కే నునస్తే పశ్యజనా ఇత్యత ఆహ-

121 ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్. ౧-౪-౧౨.

* ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షుశ్శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యాన్న౧ మనసో మనో
దేవో విచారి వాక్యశేషాన్ప్రశ్రయః ప్రాణాదయ ఏవ పశ్యపశ్యజనాఇతి విజ్ఞాయంతే. ౧౨.

అథస్యత్ - తాన్వానాం మాధ్యస్తినానాం వాయస్మిన్ పశ్యపశ్యజనా ఇత్యయంయస్త్ర
స్వమానః * ప్రాణస్య ప్రాణమిత్యాదివాక్యశేషే తాన్వానామన్నస్య పాశో నవిద్యతే. తేషాం
పశ్యపశ్యజనాః ప్రాణాదయ ఇతి సకల్యం వక్తుమితి. అత్రోక్తరత్నం.-

122 శ్లోతిషైశేషామవత్కన్తే. ౧-౪-౧౩.

ఏశేషామ్ - తాన్వానాం పాశే అసత్కన్తే శ్లోతిషా పశ్యజనాఇద్వియాణీతి జ్ఞాయంతే.
తేషాంవాక్యశేషః ప్రదేశానాథః. ఏతదుక్తం భవతి-యస్మిన్ పశ్యపశ్యజనా ఇత్యస్తాత్పుర్వస్మిన్
స్త్ర * తేషాం దేవా శ్లోతిషాం శ్లోతిరాయుగోకావశతే నృతమితి శ్లోతిషాం శ్లోతిష్టేన బ్ర
హ్మణ్యభిధీయమాన బ్రహ్మణీవస్వతాయాణి తానిచిశ్శ్లోతిష్టే ప్రతిపన్నాని. తానిచ విషయాణాం
ప్రకాశకాన్ద్వియాణీతి యస్మిన్ పశ్యపశ్యజనా ఇత్యనిధానితమితిషనిదో శేనావగమ్యస్త ఇతి.
* ప్రాణస్యే ప్రాణకర్తేన స్వకాన్ద్వియం గృహ్యతే, వాయుఃపృథ్వీత్వాత్స్వకాన్ద్వియస్య;
ముఖ్యప్రాణస్య శ్లోతిశ్చ తేన ప్రదేశానాయోగాత్. చక్షుష ఇతి చక్షుర్ద్వియమ్. శ్రోత్రస్యేతి
శ్రోత్రేద్వియమ్. అన్నస్యేతి స్రూణరససయోస్తస్త్రేణోపాదానమ్. అన్నశబ్దోదితకృణీసమృద్ధి
త్వాద్భాగీద్వియమనేన గృహ్యతే. అద్యతే నేనేత్యన్నమితి రసస్త్వేయమపి గృహ్యతే. మనస
ఇతి మనః. స్రూణరససయోస్తస్త్రేణోపాదానమితి పశ్యత్వమప్యవిరుద్ధమ్. ప్రకాశకాని మనః
పయోనాన్ద్వియాణి పశ్యజనకబ్ధినిదిష్టాని. తదవిరోధాయ స్రూణరససయోస్తస్త్రేణోపాదా
నమ్. తదేవమ్ యస్మిన్ పశ్యపశ్యజనా అశాశ్చ ప్రతిష్ఠితఇతి పశ్యజనకబ్ధినిదిష్టాన్ద్వియాణ్యా
శాశ్చబ్దప్రదేశాని తాని మహాభూతానిచ బ్రహ్మణీప్రతిష్ఠితానీతి సవతత్త్వానాం బ్రహ్మశ్రయత్వప్రతి
పాదనాన్న తస్త్ర సిద్ధపశ్యనిగదిత త్వప్రసక్తః. అతస్సమాత్ర వేదాస్తే సర్వేపశ్యజ్జిహే తదభావే
వా స తావలస్త్ర సిద్ధత త్వప్రతితిరితి సిద్ధమ్. ౧౩. ఇతి సర్వేపశ్యజ్జిహేకాధికరణమ్ ౮.

అథ తరణత్వనిరణయః. 4.

123 తరణత్వేన చాతాకాదిమం యథావ్యపదిష్టతే. ౧-౪-౧౪

పునః ప్రధానతరణవాదీ ప్రత్యవతిష్ఠతే-న వేదాస్తేష్వికస్తాత్సృష్టిరామ్నాయత ఇతి
జగతో బ్రహ్మైకతరణత్వం స యుజ్యతే వక్తుమ్. తథాపి - * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆనీదితి స
త్పుమిగా సృష్టిరామ్నాయతే. * అసద్వా ఇదమగ్ర ఆనీదిత్యసత్పుమిగాతాచ. అన్యత్ర శో అస
దేదేదమగ్ర ఆనీత్తత్సదానీత్తత్సమభవదితి చ. అతో వేదాస్తేషు స్రష్టరవ్యవస్థితేషాగతో బ్ర
హ్మైకతరణత్వం వనిశ్చేతుం శక్యమ్. ప్రత్యుత ప్రధానతరణత్వమేవ నిశ్చేతుం శక్యతే. శీతేష్టే
దం తహ్యోవ్యాకృతమానీదిత్యవ్యాకృతే ప్రధానే జగతి. ప్రత్యుమనిధాయ శీతన్నామయానా

౧ భాగము ౧-౧౨ : ౬ శ్లో. ౪౩౬

౨ శ్లో. ౪౩౭. ౧

౩ భాగము ౬-౨-౩ : ౧౦ శ్లో. ౪౩౮

౪ శ్లో. ౪౩౯ ౨-౧ : ౧౦ భాగము ౬-౧౨-౧

౫ భాగము ౪ : ౧౦ శ్లో. ౪౪౦-౪౪౧-౪౪౨

భ్యాం వ్యాక్రియ తేన వ్యాకృతాదేవ జగత్సృష్టిశ్చాభిధీయతే. అవ్యాకృతం వ్యాన్య క్తమ్-నామ
సూతాభ్యాం వ్యాక్రియతే న వ్యభూత ఇత్యభిధా. అవ్యక్తం ప్రధానమేవ. అన్యచ స్వరూప
లత్యత్యేన పరిణామశ్రయత్యేన జగత్కారణవాచివ్యాకృతౌ నచసృష్టా బ్రహ్మణీవాస్మిన్న
విరోధ్యేతే. ఏవమవ్యాకృతకాలాత్వే నిత్యతే సరీక్షణాదయః కారణగతాన్యత్యేన్యమభ్యాభి
ప్రాయోగ యోజనంతవ్యాః. బ్రహ్మత్యేనావసీ బృహత్త్యవ్యాపిభ్యాం భ్యాం ప్రధానమేవ వతేతేతే.
అతః స్పృహిష్యామప్రసిద్ధం ప్రధానమేవ జగత్కారణం తేనాప్తవాక్యేః ప్రతిపాద్యతే.

సీర్ష్యం. ఇతి ప్రాప్తే ప్రసక్తౌ హే—*కారణత్వేన చాకాశాదిషు యథావ్యవస్థితైః, చశబ్ద
మృత్యాభేః. సవకాజ్ఞాత్వనేశ్వరార్పిత్యసంకల్పాన్నిరస్తమఖిలకోమగన్ధాత్పరస్మాద్వచ్ఛాన ఏవ
జగదుత్పద్యత ఇతి నిశ్చేయం గత్యతే. కుతః ఆకాశాదిషు కారణత్వేన యథావ్యవస్థిత్యైశ్చ
సవకాజ్ఞాత్వాపివిష్టత్వేన* జగద్వ్యవస్థయత ఇత్యేవ సూచిషుప్రతిపాదితం బ్రహ్మ యథా వ్యవస్థిత్యై
మివ్యవస్థతే. తదైక్యకస్యైవాకాశాదిషు కారణత్వేనోక్తేః. *తస్మాద్వా పితస్మాదాత్మక ఆకాశ
స్వరూపతః * తత్తేనోఽన్యతేత్యైదిషు సవకాజ్ఞం బ్రహ్మైవ కారణత్వేనోన్యతే. తథాహే -
*సత్యం జ్ఞానమపస్త్యబ్రహ్మ *సోఽన్న తే సహవాన్మానూత్సహ. బ్రహ్మణావిపశ్యితేలిప్రత్యతం
విపశ్యితేవ బ్రహ్మ * తస్మాద్వా పితస్మాదితి పరామృత్యతే. తథా * తదైక్యని బహుస్యామిలి నిదికా-
ప్తం సవకాజ్ఞం బ్రహ్మైవోక్తతేఽన్యతేత్యైదిషు పరామృత్యతే. ఏవం సవకాత్ర స్పష్టివాక్యేషు ప్రప్త
వ్యప్. అతో బ్రహ్మైవకారణం జగదితి నిశ్చయతే. ౧౪.

నను *అసద్యా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యనదేవ కారణత్వేన వ్యవస్థిత్యతే; తత్కథమిదం సవకా-
జ్ఞస్య సత్యసంకల్పస్య బ్రహ్మణమేవ కారణత్వం నిశ్చయత ఇత్యత అహ. —

124 సమాకషాత్, ౧-౪-౧౭.

*అసద్యా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్రాపి నిపశ్యేదావస్థమయం సత్యసంకల్పస్య బ్రహ్మైవ
సమాకృత్యతే. కథమితి*తస్మాద్వా పితస్మాద్విజ్ఞానమయాదవ్యోఽన్తర ఆత్మాఽన్తరస్థమయః శాసోఽ ||
కామయత, బహుస్యాం ప్రహదోదోతి* ఇదం సవకామస్యజత, యదిదం కించ, తత్సప్తస్త్వా, తదే
వానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్ఛాభవదిత్యాదివా బ్రహ్మణేవాసస్థమయం బ్రహ్మ సత్య
సంకల్పం సవకాస్య ప్రప్త్య సవకానుప్రవేశేన సవకాత్మభూతమభిధాన*తదవ్యేష శ్లోకో భవతీ |
త్యక్తస్యాభాస్య సవకాస్య సాతీ త్యేనోదాహృతోఽయం శ్లోకః * అసద్యా ఇదమగ్ర ఆసీదితి, |
తథోత్తరత్ర * భీషోఽస్మాద్వాతః పవత ఇత్యాదివా తదేవ బ్రహ్మ సమాకృత్య సవకాస్య ప్రశాసి |
త్యత్వనిరతిశయాన్తరస్థానమోఽభిధీయతే. అతోఽయం మత్త్య స్తద్విషయఏవ. తద్దానం నామ
సూపవిభాగాభావేన తత్సమ్యగ్భితిమాన్ స్థిత్యాభావాద్రహ్మైవాసచ్ఛతేనోన్యతే. * అసదేవేద |
మగ్ర ఆసీదిత్యత్రాప్యయమేవ నివాహః. యను క్తమ్ * తద్దేదం తహ్యవాక్యాకృతమాసీదితి |
ప్రధానమేవ జగత్కారణత్వేనాభిధీయత ఇతి. సేష్యవ్యతే— తత్రాప్యవాక్యాకృతజ్ఞేనావాక్యాకృత
శరీరం బ్రహ్మైవాభిధీయతే. *స ఏష ఇకాప్రసిద్ధ ఆపఖ్యాతభ్యః సత్యత్వ సత్యసంకల్పాన్ శ్రోత్రం |

మన్వానో మన ఆత్మశ్శేవోపాసితేత్యత్ర * స ఏష ఇతి తచ్చబ్రహ్మవ్యాకృతకృతబుద్ధినిదిష్టస్యాన్తః
 ప్రవిశ్య ప్రశాంత్యత్వేనానుకషాత్, * తస్మిన్ప్రస్థా, తదేవానుప్రసాదితః * తేన తవేనాత్మనాను
 ప్రవిశ్య నానుయాపి వ్యాకరవాణీతి సప్తస్వపాక్షస్య పరస్య బ్రహ్మణః కాయానుప్రవేశనాను
 యాపవ్యాకరణప్రసిద్ధిశ్చ, * ఆప్తప్రదిష్టశ్చాస్తా జనానాం సవాత్మేతి నియమనాథాత్వాదను
 ప్రవేశస్య ప్రధానస్యాచేతనస్త్వేవయాచోఽనుప్రవేశో నసమ్భవతి, అతః, అవ్యాకృతమ్- అవ్యా
 కృతగతీరం బ్రహ్మ, * తన్నామయాపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతి తదేవాదిభక్తనామయాను బ్రహ్మ సవా
 జ్ఞం సత్యసంకల్పం శ్వేనైవ విభక్తనామయాను స్వయమేవ వ్యాక్రియశేత్యుచ్యతే, ఏవంచగుణ
 యుగాదయో ముఖ్యావప భవన్తి, బ్రహ్మకర్తృత్వాన నిరతిశయబృహత్త్వనియమనాథాత్వాదిత్వా
 భావేన ప్రధానేన కథంచిదుపపద్యేతే, అతో బ్రహ్మకారణం జగదితి స్థితమ్, ౧౫; ఇతి కారణ
 త్యాధికరణమ్, 4.

అథ జగద్వాచిత్యాధికరణమ్, ౫. ఉత్తరం
 125 జగద్వాచిత్యాత్ ౧-౪-౧౬.

పునరపి సాక్ష్యం ప్రత్యవతిష్ఠతే- యద్యపి వేదాస్తవాత్మాని చేతనం జగత్కారణత్వేన
 ప్రతిపాదయన్తి, తథాఽపి తస్మాద్దప్రధానపురుషాదిరిక్తం వస్తు జగత్కారణం వేద్యతయాన
 తేభ్యః ప్రతీయతే, తథాపి- భోక్తారమేవ పురుషం కారణం వేద్యతయాఽధీయతే కాపీతని
 బాలాక్యజాలకత్రుసంవాదే * బ్రహ్మ తే బ్రహ్మణీత్యుపక్రమ్య * యోనై బాలాశ ఏతేషాం పురు
 షాణాం కలా- యస్య వై (చై)తత్కమూ స వై వేదితవ్య ఇతి, ఉపక్రమే వత్తవ్యతయా బాలా
 నాపక్షి త్తం బ్రహ్మణానతే తస్మా ఏవాజాలకత్రుగానీనై వేదితవ్య ఇతి బ్రహ్మపదిశ్యతే, * యస్య
 వై తక్కమూతి కమూసమ్మన్ధాత్ప్రకృత్యధ్యక్షో భోక్తా పురుషో వేదితవ్యతయోపదిష్టం బ్రహ్మేతి
 నిశ్చీయతే, నాథా- న్తరమ్, తస్య కమూసమ్మన్ధానభ్యుపగమాత్, కమూచ పుణ్యాపుణ్యలక్షణం
 తేత్రజ్ఞస్త్వేన సమ్భవతి, నచవాచ్యం-క్రియత ఇతి కమూతి పుణ్యత్వా ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాప
 స్థాపితం జగదేతత్కమూతి నిదిశ్యతే, యస్యైతత్కృత్స్వం జగత్కమూ సవేదితవ్య ఇతి
 తేత్రజ్ఞాదథా- న్తరమేవ ప్రతీయత ఇతి * యోనై బాలాశ ఏతేషాం పురుషాణాం కలా-యస్య
 వై తక్కమూతి పృథక్నీ డోశవై యథ్యాత్, కమూశ్చ్యవ్యచ లోకవేదయోః పుణ్యసామయా
 ఏవ కమూని ప్రసిద్ధే, తత్తద్భోక్తృకమూనిమి త్తత్వాజ్ఞగదుత్పత్తేరేతేషాం పురుషాణాం కలా
 తిచ భోక్తురేవోపపద్యతే, తదయమథా- ఏతేషామూదిత్యమద్వైలాద్యధికరణానాం తేత్రజ్ఞ
 భోగ్యభోగోపకరణభూతానాం పురుషాణాం యః కారణభూతః, ఏతత్కారణభావపీతుభూతం
 పుణ్యాపుణ్యలక్షణం చ కమూ యస్య, స వై వేదితవ్యః; తత్స్వయాను ప్రకృతేషాదిరిక్తం వేదిత
 వ్యమితి, తథోత్తరత్ర * తో మానుస్తం పురుషమాజగ్ముః తం యష్టినా చిక్షేవేతి నుప్తపురుషా
 గమనయష్టిభూతోక్తాపనాదీనిచ భోక్తృప్రతిపాదన ఏవ లిక్ఖన్తి, తథోపరిష్టాదపి భోక్తృవ ప్రతి
 పాద్యతే- * తద్యథా త్రేష్టీ నైవభూ- త్తే- యథావా స్వాత్రేష్టీష్టినం భుజ్యన్త్యవమేవైష ప్రజ్ఞా
 త్తేతేరాత్మభిభూ- త్తే- ఏవమేవైత ఆత్మాన ఏనం భుజ్యన్తి, తథా * శ్వేష ఏతద్బాలాశే పురు
 షోఽశయిష్ట క్వచా ఏతదభూత్కుత ఏతదాగాదితి పృష్టమథామజానతేతస్మై స్వయమేవాజాల

శత్రురువాచ*హితా నామ వాక్యస్తాను తదా భవతి యదాను ప్రస్వప్నం స కథంచన పశ్యత్య |
గాస్మిన్వాణ ఏవై కథా భవతి తద్దైవం వాక్యవై కావాకమభిన్నహోష్యేతి మనస్సవై కాభ్యాకైస్స
హోష్యేతి స యదా ప్రతిబుధ్యతే యథాఽశ్చే జ్యకాలతస్సవాక్ దిశో విస్ఫులిక్తా విప్రతిష్ఠేరన్నేన
మేనై తస్మాదాత్మహః ప్రాణా యశాయతః విప్రతిష్ఠంతే ప్రాణేభ్యో దేవా దేవేభ్యో లోకా ఇతి.
నుషుప్త్యాధారతయా శ్వప్న మనుషు ప్తిబాగరితావస్థాను సతాచూపం వాగాదికరణాప్యయోగ్యమస్థాన
మేనమేవ తీవాత్తానం * అథా స్మిన్ ప్రాణ ఏవై కథా భవతి తస్యై కవాత్. అస్మిన్ తీవాత్మని ప్రా
ణభ్యత్వవిబద్ధనోఽయం ప్రాణశబ్దః, * నీయదా ప్రతిబుధ్యత ఇతి ప్రాణశబ్దవిరోధాత్ప్రస్థ ప్రబోధ
శ్రవణాత్, ముఖ్యప్రాణస్యేవై శ్వప్న మనుషు ప్తిప్రబోధయోగసమ్మవాత్. అథవా * అస్మిన్ప్రాణా
ఇతి వ్యధికరణే సప్తమ్యా. అస్మిన్నాత్మని వలెకమానే ప్రాణ ఏవై కథా భవతి వాగాదికరణ
గ్రామ ఇతి. ప్రాణశబ్దస్య ముఖ్యప్రాణపరత్వేఽపి జీన ఏవాస్మిన్ప్రకరణే ప్రతిపాద్యతే, స్వతః ప్రాణస్య
జీవోపకరణత్వాత్. అశోప క్తవ్యతయోపకాగ్రం బ్రహ్మ పురుష ఏవేతి తద్వ్యతిరి క్తేశ్వరాసిద్ధిః.
కారణగతాశ్చేక్షణాదయశ్చేతనధర్మా అస్మిన్నేవోపపద్యంత ఇత్యేతదధిష్ఠితం ప్రధానమేవ
జగత్కారణమ్.

సిద్ధాంతః ఇతి పాస్త్రీప్రచయ్యహేజగద్వాచిత్యాత్. అత్ర పుణ్యాపుణ్యపరవశతనద్రీః క్షేత్రజ్ఞ
స్వస్మిన్ప్రకృతిధర్మాధ్యాయే తత్త్వరిజాచహేతుభూతః పురుషో నాభిధీయతే; అపితు నిరస్త
సమస్తావిద్యాదికోవగన్ధః. అనవధికారిశయానశ్చేయకల్యాణగుణగణవిధిః నిఖిలజగదేక కారణ
భూతః పురుషో త్తమాఽభిధీయతే. కుతః * యస్య వై శక్తి మే త్యైతచ్చబ్రాహ్మణస్య కమకా
శబ్దస్య పరమపురుష కాయకభూతజగద్వాచిత్యాత్. ఏతచ్ఛబ్దో హ్యథాప్రకరణాదిభిరసమ్మచిత
వృత్తిరవిశేషేణ ప్రత్యక్షానిప్రమాణోపస్థాపితనిఖిలచిదచ్యుతజగద్విషయః. సచపుణ్యాపుణ్యాల
తుణం కమాకాత్ర కమకాశబ్దాభిధీయమ్. * బ్రహ్మ తే బ్రహ్మణోర్వ్యుపకృత్య బ్రహ్మత్వేన బాలా
కినా నిదికస్తానామూదిత్యమణ్డలాద్యధికరణానాం పురుషాణామబ్రహ్మత్వేనాశ్చేషామై ఖలు నాం
సంవాదముష్టాఇతి తమబ్రహ్మవాదిసమపాద్య తేనావిదితబ్రహ్మజ్ఞాపనాయాణాతశత్రురేదం వాక్య
మవతారితమ్ * యో వై బాలాశ ఇత్యాది. పుణ్యాపుణ్యాలక్షణకమకాసమ్మచ్ఛిస ఆదిత్యాద్యధిక
రణాన్తత్సబాతీయాశ్చ పురుషాస్తేనైవ విదితాఇతి తదవిదితపురుషవిశేషజ్ఞాపనపరోఽయం కమకా
శబ్దో స పుణ్యాపుణ్యమాత్రీవాచీ, క్రియామాత్రీవాచీవా; అపితు కృత్స్నస్య జగతః కాయకా
త్వనాచీ. ఏనమేవ ఖల్వపిదితోఽథా ఉపపత్తో భవతి. పురుషస్య కమకాసమ్మచ్ఛిపలక్షితస్వాభా
వికన్యూపసాజ్ఞాతస్య వేదితవ్యత్వోపదేశేచ లక్షణా. కమకాసమ్మచ్ఛమాత్రీస్యైవ వేదితవ్య
స్వరూపలక్షణత్వాద్యస్య కమకా స వేదితవ్య ఇత్యేతానతైవ తస్మిన్దే, * యస్య వై తత్కమేక
త్యేతచ్చబ్రవైయధ్యం చ. * య ఏతేషాం కతా యస్య వైతత్కమేకాతిప్రగన్త దేశస్యచాయ
మభిప్రాయః-యే త్వయా బ్రహ్మత్వేన నిదికస్తాః పురుషాః తేషాం యః కతా, తే యత్కాయక
భూతాః; కిం విశిష్టాభిధీయతే? కృత్స్నం జగద్యస్య కాయకమ్, ఉత్కృష్టా అపకృష్టాశ్చేతనా అచే
తనాశ్చ స వేక పదార్థాకా యత్కాయకత్వే తుల్యా, స పరమ కారణభూతః పురుషో త్తమా వేది
తవ్యఇతి. జగదుత్పత్తేజీవకమకానిబద్ధనత్వేఽపి స జీవస్వభోగ్యభోగోపకరణాదేస్వయముత్సా

దశః, అపి సుస్వకమాగనుగుశ్యేనేశ్వరస్సప్తం సవశాంభుశ్చై. అతోనతస్య పురుషాన్ప్రీతి కర్తృణా
గ్మముపపద్యతే. అతస్సవశావేదాన్తేషు పరమకారణతయా ప్రిసిద్ధం పగం బ్రహ్మైవాహగి వేదిత
వ్యతయోపదిశ్యతే. ౧౬.

126 జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్నేతిశ్చైతద్వ్యాఖ్యాతమ్. ౧-౪-౧౬.

అథ యదుక్తమ్ - జీవలిక్ష్ణాన్ముఖ్యప్రాణుక్తి-తానాచ్చ లిక్ష్ణాన్మోక్షైవాన్ప్రీతికరణే
ప్రతిపాద్యతే, స పరమాత్మేతి, తద్వ్యాఖ్యాతమ్. తస్య నివాహాః ప్రతదానవిద్యాయామభిహితః.
ఏకదుక్తం భవతి - యత్రోపక్రమోమనఃకారపయాలోచనయా బ్రహ్మపరం వాక్యమితి నిశ్చి
తమ్, తత్రాన్యలిక్ష్ణాని తదనురోధేన వణానీయానీతి తత్ర ప్రతిపాదితమ్. అత్రాప్యపక్రమే
శ్చిబ్రహ్మతే బ్రవాణీతి బ్రహ్మోపక్షిప్తమ్. మధ్యేచ *యస్యైతత్కమేతి నిదిష్టం స పురుష
మాత్రమ్, అపి సు నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మైవేత్యుక్తమ్. ఉపసంహారేచ *సవాన్వాప్యనోఽప
మాత్య సజామాం చ భూతానాం శ్రేష్ఠ్యం స్వారాజ్యమాధిపత్యం పయోలియ ఏవం వేదేతి
బ్రహ్మోపాసనై కాంతం సవశాపాపహరిపూర్వకం స్వారాజ్యం చ ఫలం శ్రుతమ్. అతోఽస్య
వాక్యస్య బ్రహ్మపరత్వనిశ్చయేన జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్యపి తత్పరతయా వణానీయానీతి, ప్రాణ
దానే క్షుపాసాన్త్రైవిధ్యేన జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణానాం బ్రహ్మపరత్వముక్తమ్. అత్రాపి *అథా
స్మిన్నాని ఏవైకథా భవతీతి సామాన్యాధికరణ్యుపపన్నే తైయధికరణ్యుపమాశ్రయగాయోగా
ద్బ్రహ్మైవ ప్రాణశబ్దప్రయోగనిశ్చయేనచ ప్రాణశరీరకబ్రహ్మోపాసనాభాం ప్రాణుక్తి-తానం
లిక్ష్ణం యుజ్యతే. ౧౭.

జీవలిక్ష్ణానాం పునః కథం బ్రహ్మపరత్వమిత్యత్రాహ-

127 అన్యభాంతుతైదివిః ప్రాన్యభ్యాభ్యానాభ్యామపి చైవమేతే. ౧-౪-౧౭.

మోక్షార్థో జీవసత్కీ-తానేన వాక్యస్య తత్పరత్వసమ్భావనాన్వాప్నోత్యభగా. అన్య
భాం జీవసత్కీ-తానం జీవాలిరిక్తబ్రహ్మస్వరూప్రతిబోధనాభామితి తైమినిరాహయోహ మన్య
తే. మః! *ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామ్. ప్రశ్నస్తావత్ *కోహ సుక్తం పురుషమాచక్షతేరిత్యా
దినా సుక్తస్య ప్రబుద్ధప్రాణవైవ ప్రాణనామభిరామస్త్రీణాశ్రవణయస్థిభూతోత్కాపనాభ్యాం
ప్రాణాదివ్యతిరిక్తం జీవం ప్రతిబోధ్య పునఃజీవవ్యతిరిక్తబ్రహ్మప్రతిబోధనమో దృశ్యతే శ్రేష్ఠ్య
వతద్బాలాశే పురుషోఽశ్చిష్ట క్వవా ఏతదభూత్కుత ఏతదాగాదితి. వ్యాఖ్యానమపి *యదా
సుక్తస్వప్నం స కథన్యసమత్వత్యథాస్మిన్నానిఏవైకథా భవతి ఏతస్మాదాత్మనః ప్రాణా యథా
యతనం విప్రతిష్ఠన్తే ప్రాణేభ్యో దేహా దేవేభ్యో లోకా ఇతి జీవాదథాన్తరభూతపరమాత్మపర
మేవ. సుచుక్త్యహి జీవస్య యత్రోపేతస్య జాగరితస్వప్నదశాసమ్మన్దివిచిత్రమఖిదుభానుభవ
కాలుష్యవిరహేణ సంప్రసన్నస్య స్వస్థతాపత్తిః, పునరభ్యుస్య యస్తాద్యోగాయ నిమ్మమణం,
సోఽయం పరమాత్మా. తథాపి *మతా సోమ్య తదా సమ్మన్నో భవతి *ప్రాణేనాత్మనా సమ్మ
తిష్ఠ్యోన రాన్వాంశ్చిష్ట వేద నాన్తరమితి సుచుక్త్యాధారతయా ప్రసిద్ధో జీవాదథాన్తర

$$L = \frac{1}{2} \dot{\phi}^2 + \frac{1}{2} \dot{\theta}^2 + \frac{1}{2} \dot{\psi}^2$$

163

అత్రాపి కావలెన స్త్రీసిద్ధపురుషతత్త్వావేదనపరం చాక్యం క్వచిద్వ్యత్యత ఇతి సదతిరిక్త తశ్చోనాను సకశ్చిత్సముననీత్యాశబ్ద్య నిరాకరోతి. బృహదారణ్యకే మైత్రేయాబ్రాహ్మణే శ్రూయతే—*సవా అరే పశ్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీత్యావభ్య *సవా అరే సవకాన్య కామాయ సవకం ప్రియం భవత్యాత్మనస్తు కామాయ సవకం ప్రియం భవత్యాత్మావా అరే ద్రష్టవ్యక్యోతవ్యో మస్త్యో నిగిభ్యాసితవ్యః మైత్రేయ్యాత్మని నిల్వ కే దృష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాతే ఇదం సవకం విదితమితి. తత్ర సంశయః- కిమస్మిన్వాక్యే ద్రష్టవ్యతయోపదిశ్యమాన స్తస్త్రీసిద్ధః పురుషఏవ, అథవా సవకాజ్ఞాన్యసినబ్ధు స్సవేశ్వర ఇతి. కిం యుక్తమ్? పురుష ఇతి. కులః? ఆదినుభ్యావసానేషు పురుషస్వైవ ప్రతీతే. ఉపక్రమే తావత్పరిచాయాపుత్రవిత్తపశ్వాదిప్రియత్వయోగాడ్జ్వాత్యైవ ప్రతీయతే. మధ్యేఽపి *విజ్ఞానఘన ఏనై తేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువిపశ్యతి సచేత్యంజ్ఞాస్తీత్యత్వత్తి | వినాశియోగాత్ప ఏవావగమ్యతే. తథాఽస్తేచ *విజ్ఞాతారమలే కేన విజ్ఞానీయాదితి సవన జ్ఞాతా | తేత్రజ్ఞప్తవ ప్రతీయతే; నేశ్వరః. అత స్తస్త్రీసిద్ధపురుషప్రతిపాదనపరమిదం చాక్యమితి నిశ్చయతే. నను *అమృతత్వస్యకు వాశాస్తి విత్తేనేత్యుపక్రమాదమృతత్వప్రాప్త్యుచాయోపదేశపరమిదం చాక్యమిత్యవగమ్యతే. తక్కుఁ పురుషప్రతిపాదనపరత్వమస్య చాక్యం? తదుచ్యతే - అతఏవ హ్యత్ర పురుషప్రతిపాదనమ్. తస్మై హ్యచిద్ధమాకాభ్యాసవియుక్తపురుషస్వరూపయాథాత్మ్య విజ్ఞానమేవామృతత్వహేతుత్వేనోచ్యతే. అతో పవాత్కనః ప్రకృతీవియుక్తం స్వరూపమిహామృ

ఃకర్తవ్యం + అర్తవా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదిసోపదిక్యతే. సమేషామూర్త్యానాం ప్రకృతివియుక్తం
స్వరూపమేకరూపమితి ప్రకృతినియు క్తస్వార్తయాభాత్ప్రవిక్షానేన సవక ఏవాత్మనో విదితా భవ
న్వీర్తార్త విక్షానేన సవవిక్షానముపపన్నమ్. దేవాదిస్థావరాస్తేషు సమేషాభూతేష్వాత్మస్వరూ
పస్య క్షానైకప్రకారత్వాత్ శబ్దం సవకం యదయమాత్మత్వకాత్వోపదేశః. దేవాద్యాకా
రాణామనాత్మాకారత్వాత్ శబ్దవగం తం పరాదాదిత్యాదినాఽన్యత్వనిషేధస్య. *యత్రహి
జ్వలమివ భవతీతిచ నానాత్వనిషేధేనైకస్వరూపే వ్యక్తం దేవాదిప్రకృతిపరిణామభేదేన నా
నాత్వం నిర్దేశ్యుచ్యతే. * తస్యహం వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్చలమేకద్యద్భుత్యేద
ఇత్యాద్యుపి ప్రకృతేరధిష్ఠాత్వత్వేన పురుషనిమిత్తత్వాజ్జగదుత్పత్తేరుపపద్యతే. ఏవమస్మిన్వాక్యే
పురుషపరే నిశ్చితే సతి తదైకాభ్యాకార్యమే వేదానాస్తస్మాద్ధం పురుషమేవాధిదధతీతి తదధి
ష్ఠితా ప్రకృతిరేవ జగదుపాదానం నేవ్వరథితి.

సీత్యైః ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుషోవాక్యాన్వయాదితి. సమేశ్వరవహస్మిన్వాక్యే ప్రతియతే.
కురు! ఏవమేవహివాక్యవయవానామన్వయాన్వయస్సమజ్ఞసా భవతి. * అమృతత్వస్యతు నా
కాన్తి విత్తేనతి యాజ్ఞవల్క్యేనాధిహితేనానాహం నామృతాస్యాం తిమహం తేన కుయాం
యదేవ భగవాన్వేద రదేవమేబ్రూహీత్యమృతత్వామపాయతయా విత్తాద్యనాదరణామృతత్వ
ప్రాప్త్యపాయమేవప్రాభక్తాయమానామైతైతేయైతదుపాయతయా ద్రష్టవ్యత్వేనోపదిష్టోఽయ
మాత్తా పరమాత్మైవ, * తమేవవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి * తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి,
నాన్యః పథా ఇత్యాదిభిరమృతత్వస్య పరమపురుషవేదనైకోపాయతయా ప్రతిపాదనాత్. పరమ
పురుషవిభూతిభూతస్య ప్రాప్తురాత్మనస్స్వరూపయాభాత్ప్రమే అపవర్గసాధనపరమపురుషవేదనోప
యోగితయాఽవగంతవ్యమ్; న స్వరవహోపాయత్వేన. అతోఽత్ర పరమాత్మైవామృతత్వోపా
యతయా * ద్రష్టవ్య ఇత్యాదిసోపదిక్యతే. తథా * తస్య హం వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్చ
లమేకద్యద్భుత్యేద ఇత్యాదినా కృత్స్నస్య జగతః కారణత్వముచ్యమానం పరమపురుషాచస్యస్య
కమాపరవశస్య ముత్తస్య నివాకాపారస్యచ పురుషమాత్రస్య నిరమ్భవతి. తథా * ఆత్మనోవా
అరే దేశానేనేత్యాదినా ఏకవిక్షానేన సవవిక్షానమనిధీయమానం సమాత్మభూతే పరమా
త్మస్యవావకల్పతే. యత్త్వేరదేశరూపత్వాదాత్మనామేకాత్మవిక్షానేన సమాత్మవిక్షానముచ్యత
ఇతి, తదయుక్తమ్; అచేతనప్రకృష్టాన్తాభావేన సవవిక్షానాభావాత్. ప్రతిష్ఠోపపాదనాయచ
శబ్దం బ్రహ్మేదం యత్రమిత్యుపక్రమ్యశబ్దం సవకం యదయమాత్మేతి ప్రత్యక్షోదసిద్ధం చిదచిత్త్రం
ప్రకృష్టమిదమితి నిదిశ్యైతదయమాత్మత్వకాత్వోపదేశశ్చపరమాత్మన ఏవోపపద్యతే. సహిదు
శబ్దవాచ్యం చిదచిత్త్రం జగత్పురుషాచిత్సంస్పృష్టేన తద్వియుక్తేన స్వరూపేణ బాఽవస్థి
తేన చైక్యముపగచ్ఛతి. అతఏవ శబ్దవగం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనస్సవకం వేదేతి వ్యతి
రిక్తత్వేన సవక వేదననిష్ఠాచ. తథాప్రథమేచ మైతేయీబ్రాహ్మణి * మహద్భూతమనన్తమపారమితి
ప్రతా మహత్త్వాదయో గుణాః పరమాత్మనఏవ సమ్భవన్తి. ఆతస్యఏవాత్ర ప్రతిపాద్యతే. య
త్పూర్వం పరిణాయాపుత్రవిత్తపత్వాదిప్రియాన్వయినో శవాత్మన ఉపక్రమే త్వన్వేష్టవ్యతయా ప్రతి
పాదనా తద్విషయమేదం వాక్యమితి, తదయుక్తమ్; ఆత్మనస్తు కామాయత్యాత్మకత్వేన తా

Y

1

[illegible]

పదమునుగణాః - * పదా లు రే పద్యైః కామాయ పదైః ప్రియో భవతి - నహి పదబాయాః
 పుత్రపిత్రిదయో నుత్సృద్యోజనానామమస్య ప్రియస్సామితి స్వసఖ్యుల్పత్ప్రియా భవన్తి,
 అపిత్వాత్కాః కామాయ - పరమాత్మ సస్వరాధకప్రియప్రతిలక్ష్మ్యసహపేష్టనిష్ప్రా త్తయఇత్య
 గణాః. పరమాత్మహి కమకాభిరారాధిత స్తత్త్వమాకానుగుణ్య ప్రతినయత దేశకాలస్వరూపపరి
 నూణమాంధకానాం తత్త్వస్తుగతం ప్రియత్వమాపాదయతి * ఏష స్యోవాశస్తయాశీతి శ్రుతేః.
 పరం తత్త్వస్తు స్వరూపేణ ప్రయనుప్రియంవా. యథోక్తమ్ - శీతదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునః
 దుఃఖాదు బాధయతే తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయచ జాయతే తస్మాద్భూత కం నాసి
 తన శిశ్నిర్నూత్ కమితి. * ఆత్మనస్తు కామాయేత్యవ్య జీవాత్ పరత్వేఽపి ఆత్మావా లరే ద్రష్టవ్యః/
 ఇతితం పరమాత్మ నిషయమేవ. తద్రాయమథాః - యస్తాత్పత్యాదీనామిష్టసమ్మత్తయే తత్పర
 నశేష పత్యాదయః ప్రయత్నైస నోపాదీయన్తే, అపిత్వాత్ప్రసమ్మత్తయే స్వతన్త్రేణ స్వప్రియ
 త్వేనోపాదీయన్తే. తస్మాద్వసవత్త్వో నిరుపాధికనిరోపానిరపధికప్రియః పరమాత్మా, స ఏవహి
 ద్రష్టవ్యః; పరఃఖనిశ్రొల్పసుఖదుఃఖోదకాః పరాయ తతత్త్వభావాః పతిబాయాపుత్ర
 విత్తాదయో విషయా ఇతి. అస్మిన్స్తు ప్రకరణే జీవాత్మవాచిక బేదాపి పరమాత్మ స ఏవాభిధానాత్.
 * ఆత్మనస్తు కామాయ * ఆత్మావా లరే ద్రష్టవ్యఇతి పూర్వోక్తప్రక్రియయోభయత్రాత్ శబ్దా
 వేకవిషయా.

మ.తా. సురేంద్రావి జీవిత బోధన పరమాత్మభావోపసాదనాయాంమా.

129 ప్రతిజ్ఞానీధినిర్ణయమాత్మరథ్యః. ౧-౪-౨౦.

నకవిజ్ఞానేన సమావిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానీధినిధిం లిక్తమ్, యజ్ఞేవాత్మవాచిత్యైః పరమాత్మ
నోఽభిధానమిత్యాత్మరథ్య ఆచార్యో మన్యతేన్య. యద్యయం చివః పరమాత్మకాయకాయ
పరమాత్మైవ స భవేత్, తదా తద్యుక్తిర్నిత్యతయా పరమాత్మవిజ్ఞానాదేతద్విజ్ఞానం వసేత్స్యగి.
* ఆత్మావా ఇదమేక సర్వాగ్ర అసిదితి ప్రాకస్యస్త్వేకత్వావధారణాత్; * యథా సుదీప్తాత్పవ
కాద్విస్ఫులిక్తాస్సపాగ్రశః ప్రభవంతే సమాపాః. తథాచ రాద్వివిధాసోమ్యభావాః. ప్రకాయస్తే
తత్ర చైవారియన్తిత్వాదిభిర్నివృణో జీవానాముత్పత్తిశ్రవణాత్తస్మిన్నేవ లయశ్రవణాచ్ఛేదా
నాం బ్రహ్మకాయాత్మేన బ్రహ్మైక్యమవగమ్యతే. అగో జవశబ్దేన పరమాత్మాభిధానమితి. ౨౦.

130 ఉత్క్రియమ్యత ఏవమృతాదిత్యుక్తులోమి. ౧-౪-౨౧.

యదుక్తం జీవస్య బ్రహ్మకాయకాయా బ్రహ్మైక్యేనైకవిజ్ఞానేన సమావిజ్ఞానప్రతి
జ్ఞానపాదనాథం బ్రహ్మణో జవశబ్దేన క్రితపాదనమితి, తదయుక్తమ్; * నహియతే మ్రియతేవా
విపశ్చిదిత్యాదినాఽజత్వశ్రుతేజావత్త్వనాం ప్రాచీనకమానభోగాయ జగత్సంప్రేయ్యభ్యుపగమా
చ్ఛ, అన్యథా విషమసృష్ట్యనుకులేచ్ఛ; బ్రహ్మకాయస్య జీవస్య బ్రహ్మకాపతిలక్షణో మోక్ష
అకాశాదిపదజనీయఇతి తదుపాయవిధానాదుపానానభకత్వాచ్ఛ; ఖటాదివత్కారణప్రాప్తే
విజ్ఞానాశరూపత్వేన మోక్షస్యాపురుషాథకత్వాచ్ఛ. జీవాత్మన ఉత్పత్తిప్రలయవాదోపపత్తిరుత్త
రత్ర ప్రపశ్యయిష్యతే. అతః * ఏష సమ్ప్రసాదోఽస్తాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసమ్ప్ర
ద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే * యథా నద్యస్సన్న్వమానాస్సముద్రే అర్థం గచ్ఛన్తి నామయాపే
విహియ. తథా విద్యాన్నామయాపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమిత్యుక్త్రిమ
మ్యతః పరమాత్మభావాజ్జీవశబ్దేన పరమాత్మనోఽభిధానమిత్యుక్తులోమిరాచార్యో మన్యతేన్య.

131 అవస్థితేతి రాశ్యుక్తమ్. ౧-౪-౨౨.

[౨౧.

యదుక్తముక్త్రిమ్యతో జీవస్య బ్రహ్మభావాద్భిన్నాగ్రచ్ఛబ్దేనాభిధానమితి,
తద్యుక్తమ్, వికల్పాసమాత్వాత్. అస్య జీవాత్మన ఉత్కృష్టేః పూర్వకమనేవమృతం. ఓం
స్వాభావికః. ఉత్పాధికః. తత్రాఽపారమాధికః. అపారమాధికోవా. ఇతి. స్వాభావి
కత్వే బ్రహ్మభావో నోపపద్యతే. భేదస్య స్వరూపప్రయుక్తత్వేన స్వరూపే విద్యమానే తదసపా
యాత్. అథ భేదేన సమా స్వరూపమస్తుపైతి, తథానతి విసష్టత్వాదేవ తస్య నబ్రహ్మభావః,
అపురుషాథకత్వాదిదోషప్రసక్త్యే. పారమాధికాపాధికత్వే ప్రాగపి బ్రహ్మైవేతి ఉత్క్రియమ్యత
ఏవమృతవాదితి విశేషా న యుజ్యతే పత్తమ్. అస్మిన్పక్షే హ్యుపాధిబ్రహ్మవ్యతిరేకేణ వస్త్యస్తరా
భావాన్నిరవయవస్య బ్రహ్మణ ఉపాధినా చేదాద్యనమ్భవాచ్ఛోపాధిగతఏవ భేద ఇత్యుక్తాన్తే.
ప్రాగపి బ్రహ్మైవ, ఉత్పాధికస్య భేదస్యాపారమాధికకత్వే కస్యాయముక్తాన్తా బ్రహ్మభావ ఇతి
వత్తవ్యమ్. బ్రహ్మణ ఏవావిద్యోపాధిరోహితస్వస్వరూపస్యేతిచేన్న, నిత్యముక్తస్వప్రకాశజ్ఞాన
స్వరూపస్యావిద్యోపాధిరోహితానామమ్భవాత్. తిరోధానం నామ వస్తుస్వరూపే విద్యమానే తత్ప్ర
కాశనిష్పత్తిః. ప్రకాశపవ వస్తుస్వరూపమిత్యక్షణాత్ తిరోధానాభావస్వరూపనాశోవా స్మాత్.

తీయం నిఖలజగదకారణభూతం సవకస్య విజ్ఞాతారం పురుషోత్తమము కృప్రకారానుపాసనా
ద్యతే తేన విజానీయాదిదీదమనోపాసనమమృతల్యోపాయః, బ్రహ్మప్రాప్తిరేవ చామృతత్వమభిధీ
యత ఇత్యుక్తవాః. అతః పరంబ్రహ్మైవాస్మిన్వాక్యే ప్రతిపాద్యతే ఇతి పరమేవ బ్రహ్మ జగత్కా
రణమ్, స పురుషస్తదభిష్టితాచ ప్రకృతిరితి స్థితమ్. ౨౨. ఇతి వాక్యాన్వయాధికరణమ్. ౪.

—ఇతి అథ ప్రకృత్యధికరణం. 7. —

132 ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తానుమరోధాత్. ౧-౪-౨౩.

ఏవం నిశ్చయరసాశ్చైవ నిరస్తౌ పతి సేవ్యరసాశ్చైవ ప్రత్యవతిష్ఠతే - యద్యపి మగాదిగుణ
యోగాత్సవకజ్ఞామిశ్వరం జగత్కారణత్వేన వేదాన్తాః ప్రదిపాదయన్తి. తథాపి వేదాన్తైరేవ
జగదుపాదానకయా ప్రధానమేవ ప్రతిపాద్యతే ఇతి ప్రతీయతే. సహి వేదాన్తాస్సవకజ్ఞాన్యాపరిణామ
నోఽభిప్రాయో నిశ్చయరసాశ్చైవ నిరస్తౌ పతి సేవ్యరసాశ్చైవ ప్రధానేన వినా జగతః కారణత్వమవగమ
యన్తి. తథాపి అపరిణామినమేనం, ప్రకృతిం చైతదభిష్టితాం పరిణామినమభిష్ఠతే గ్నిష్కలం
నిష్క్రియం కాన్తం నిరవద్యం నిరజ్ఞానమ్ * సేవా ఏవ మహానజ ఆత్మాఽజోఽమరగోవిదాః
జననీమృణ్మమస్తయాపామజాం ద్రువామ్ * ధ్యాయతే ధ్యాసిత్ తేన తస్యతే ప్రేయాతే పునః।
నూయతే పురుషాథాం చ తేనైవాభిష్టితా జగత్. గౌరనాద్యన్తపతి సా జుతి భూతభావినీ.
తథా ప్రకృతిముపాదానభూతామభిప్రాయైవేవో విశ్వం జగత్సృజతి క్షూయతే అస్మాన్యా
స్సృజతే విశ్వమేతత్ * మాయాం తు ప్రకృతం విద్యాన్తాయనం తు మహేశ్వరమితి. స్మృతిరితి
* మాయాఽగ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమితి. ఏవమశ్రుతేఽపి ప్రధానోపాదానత్వే
బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వక్రూర్యస్యభానుపక్షైవ ప్రధానస్వయామృతస్యేవ్యరాధిష్ఠితస్య జగదు
పాదానత్వంచ నిధ్యతి. ఏవమేవహి లోకే నిమిత్తోపాదానయోరత్యన్తభేదో దృశ్యతే. మృత్స
వగాదేరచేతనస్య భుటకటకాద్యుపాదానత్వంచేతనస్య కులాలనువణాకారాదేనిమిత్తత్వంచ
నియతముపలభ్యతే. తాయానిష్పత్తిశ్చ నియమనానేకకారకసవ్యపేక్షత్వనియమం చాతిక్రమ్యైకమేవ
బ్రహ్మోపాదానం నిమిత్తంచ ప్రతిపాదయితుంసప్రళవన్తి వేదాన్తవాక్యాని. అతో బ్రహ్మ నిమిత్త
కారణమేవ, నోపాదానమ్. ఉపాదానంచైతదభిష్ఠితం ప్రధానమేవేతి.

ప్రకృత్యః - ఏవం ప్రాప్తేఽభిధీయతే * ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తానుమరోధాదితి. ప్రకృతిశ్చ - ఉపాదా
నంచ. స నిమిత్తకారణమాత్రం బ్రహ్మ, ఉపాదానకారణం చ బ్రహ్మైవేత్యథా. మరః! * ప్రతిజ్ఞా
దృష్టాన్తానుమరోధాత్. ఏవమేవహి ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తా నోపలభ్యతే. ప్రతిజ్ఞా తావత్ * స్వప్నో
ఽన్యుత తమాదేశమప్రాప్యః యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞానమిత్యేక
విజ్ఞానేన సవకవిజ్ఞానవిషయా. దృష్టాన్తశ్చ * యథా ప్రాప్త్యైవేన మృత్పిష్టేన సవకం మృగ్భయం
విజ్ఞాతం స్యాత్ * యథా ప్రాప్త్యైవేన లోహమణినా * యథా ప్రాప్త్యైవేన నఖనికృన్తనేనా కారణ
విజ్ఞానాత్కాయావిజ్ఞానవిషయా. యది నిమిత్తకారణమేవ జగతోబ్రహ్మ, తదా తద్విజ్ఞానాన్న
గుమస్తం జగద్విజ్ఞాతం స్యాత్. సహి కులాలాదివిజ్ఞానేన భుటాదివిజ్ఞాయతే. అతః ప్రతిజ్ఞాదృష్టా
న్తయోగాథ ఏవ. బ్రహ్మణ ఏవోపాదానత్వే ఉపాదానభూతమృత్పిష్టాలోహమణినఖనికృన్తన

౧ భా.సం. ౧౨-౧౨ ౨ భా.సం. ౧౩-౧౩ ౩ భా.సం. ౧౪-౧౪ ౪ భా.సం. ౧౫-౧౫
 ౫ భా.సం. ౧౬-౧౬ ౬ భా.సం. ౧౭-౧౭ ౭ భా.సం. ౧౮-౧౮ ౮ భా.సం. ౧౯-౧౯
 ౯ భా.సం. ౨౦-౨౦ ౧౦ భా.సం. ౨౧-౨౧ ౧౧ భా.సం. ౨౨-౨౨ ౧౨ భా.సం. ౨౩-౨౩
 ౧౩ భా.సం. ౨౪-౨౪ ౧౪ భా.సం. ౨౫-౨౫ ౧౫ భా.సం. ౨౬-౨౬ ౧౬ భా.సం. ౨౭-౨౭
 ౧౭ భా.సం. ౨౮-౨౮ ౧౮ భా.సం. ౨౯-౨౯ ౧౯ భా.సం. ౩౦-౩౦ ౨౦ భా.సం. ౩౧-౩౧
 ౨౧ భా.సం. ౩౨-౩౨ ౨౨ భా.సం. ౩౩-౩౩ ౨౩ భా.సం. ౩౪-౩౪ ౨౪ భా.సం. ౩౫-౩౫
 ౨౫ భా.సం. ౩౬-౩౬ ౨౬ భా.సం. ౩౭-౩౭ ౨౭ భా.సం. ౩౮-౩౮ ౨౮ భా.సం. ౩౯-౩౯
 ౨౯ భా.సం. ౪౦-౪౦ ౩౦ భా.సం. ౪౧-౪౧ ౩౧ భా.సం. ౪౨-౪౨ ౩౨ భా.సం. ౪౩-౪౩
 ౩౩ భా.సం. ౪౪-౪౪ ౩౪ భా.సం. ౪౫-౪౫ ౩౫ భా.సం. ౪౬-౪౬ ౩౬ భా.సం. ౪౭-౪౭
 ౩౭ భా.సం. ౪౮-౪౮ ౩౮ భా.సం. ౪౯-౪౯ ౩౯ భా.సం. ౫౦-౫౦ ౪౦ భా.సం. ౫౧-౫౧
 ౪౧ భా.సం. ౫౨-౫౨ ౪౨ భా.సం. ౫౩-౫౩ ౪౩ భా.సం. ౫౪-౫౪ ౪౪ భా.సం. ౫౫-౫౫
 ౪౫ భా.సం. ౫౬-౫౬ ౪౬ భా.సం. ౫౭-౫౭ ౪౭ భా.సం. ౫౮-౫౮ ౪౮ భా.సం. ౫౯-౫౯
 ౪౯ భా.సం. ౬౦-౬౦ ౫౦ భా.సం. ౬౧-౬౧ ౫౧ భా.సం. ౬౨-౬౨ ౫౨ భా.సం. ౬౩-౬౩
 ౫౩ భా.సం. ౬౪-౬౪ ౫౪ భా.సం. ౬౫-౬౫ ౫౫ భా.సం. ౬౬-౬౬ ౫౬ భా.సం. ౬౭-౬౭
 ౫౭ భా.సం. ౬౮-౬౮ ౫౮ భా.సం. ౬౯-౬౯ ౫౯ భా.సం. ౭౦-౭౦ ౬౦ భా.సం. ౭౧-౭౧
 ౬౧ భా.సం. ౭౨-౭౨ ౬౨ భా.సం. ౭౩-౭౩ ౬౩ భా.సం. ౭౪-౭౪ ౬౪ భా.సం. ౭౫-౭౫
 ౬౫ భా.సం. ౭౬-౭౬ ౬౬ భా.సం. ౭౭-౭౭ ౬౭ భా.సం. ౭౮-౭౮ ౬౮ భా.సం. ౭౯-౭౯
 ౬౯ భా.సం. ౮౦-౮౦ ౭౦ భా.సం. ౮౧-౮౧ ౭౧ భా.సం. ౮౨-౮౨ ౭౨ భా.సం. ౮౩-౮౩
 ౭౩ భా.సం. ౮౪-౮౪ ౭౪ భా.సం. ౮౫-౮౫ ౭౫ భా.సం. ౮౬-౮౬ ౭౬ భా.సం. ౮౭-౮౭
 ౭౭ భా.సం. ౮౮-౮౮ ౭౮ భా.సం. ౮౯-౮౯ ౭౯ భా.సం. ౯౦-౯౦ ౮౦ భా.సం. ౯౧-౯౧
 ౯౧ భా.సం. ౯౨-౯౨ ౯౨ భా.సం. ౯౩-౯౩ ౯౩ భా.సం. ౯౪-౯౪ ౯౪ భా.సం. ౯౫-౯౫
 ౯౫ భా.సం. ౯౬-౯౬ ౯౬ భా.సం. ౯౭-౯౭ ౯౭ భా.సం. ౯౮-౯౮ ౯౮ భా.సం. ౯౯-౯౯
 ౯౯ భా.సం. ౧౦౦-౧౦౦

విజ్ఞానేన ఘటమశికకటకమకుటవాపకశ్వథాదితత్త్వాయకవిజ్ఞానవన్నిఘటగుపాదానభూషే
 బ్రహ్మణి విజ్ఞానే తత్త్వాయకం నిఖిలం జగద్విజ్ఞానం స్యాత్. కారణమేవానస్తాద్రాహ్మణ్యం తా
 యకమ్. కద్ర్యాస్తవమితి కాయకానానామసేవావసించ్యత్త్వంకారాదివసనానానా ప్రవిజ్ఞా
 నమథకవాద్యుక్తం జగదుపాదానం వేది నిశ్చయతే. యథా విజ్ఞానోపాదానయోగోదజ్ఞస్యైవ
 ప్రతీయత ఇతి, తదవత్; నిమిత్తోపాదానయోగైర్వ్యతిరేకే * ఉత తనూదేవచుచాత్మ్యే నేనా /
 శ్రుతం శ్రుతం భవతీతి, అవిశ్యతే - ప్రశిష్యతే - నేనాదేవ, తే వీతస్య నా అవీతస్య ప్రశా /
 ననే గానీత్యాదిశ్రుతే, సాధకతనుత్వేన కథాక వివక్షితే, తనూదేవ్యరసచుచాత్మ్యే, యేనా
 శ్రుతం శ్రుతం భవతి - యేనాదేవ్యైర్విధిస్తాత్రా శ్రుతేనాశ్రుతేనా శ్రుతం భవతీతి నిమిత్తో
 పాదానయోగైర్వ్యతిరేకే * సదేవ సోమ్యేనాగ్ర ఆనీ దేవసేవేతి చాత్మ్యైర్వేకవాదాన /
 ధారణాద్యవీత్యపదేనాధిష్టాత్ర స్తవవివక్షితాచ్చ. వస్తేవంవది * ఉత తదవత్ * గౌరవాద్యవత్ /
 వతీత్యాదిభిః ప్రకృతేరాద్యస్తవవివక్షితా నిశ్చయం జగదుపాదానత్వం చ శ్రూయమాణం కథ
 ముపపద్యతే తనుచ్యతే - తత్రావ్యవిభక్తనామరూపం కారణాననం బ్రహ్మైవ ప్రకృతీశ్చేనాభిధీ
 యతే, బ్రహ్మస్యవిధిక్తవస్య స్తాభావాత్, తథాపి శ్రుతయః * సవకం తం పరాదాన్యైర్వ్యతిరేక /
 త్రాత్మవస్యవకం వేద * యత్ర త్వస్య సర్వమాప్తేవాభూత్తత్వేనకం ప్రశ్నేనాత్యాద్యాః * సవకం /
 విధిదం బ్రహ్మ * వితదాన్యైర్విధిదం సవకమితి తాయాక వస్యం కారణాననం చ సవకం జగద్భ్రష్ట /
 త్తకమితి శ్రవణాచ్చ.

ఏతదుక్తం భవతి - * యః పృథివీమస్తతే సజ్జరస్యస్య పృథివీశరీరం యం పృథివీ /
 నవేదేత్యారభ్య, * యోఽన్యక్త మస్తతే సజ్జరస్యస్యస్యక్తం శరీరం యనున్యక్తం నవేద /
 యోఽతురమస్తతే సజ్జరస్యస్యస్యక్తం శరీరం యనుతురం నవేద * యః పృథివ్యాం లిప్తస్పృశి /
 వ్యా అస్తరో యం పృథివీ నవేద యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీమస్తరో యనుయతీత్యా
 రభ్య * య ఆత్మని లిప్తస్పృశి నోఽస్తరో యనుత్తా నవేద యస్యాత్మాశరీరం య ఆత్మానమ /
 స్తరో యనుయతి సత ఆత్మాన్యాయామృత్యుశ్చ సవకాచిదచిద్యస్తుశరీరతయా సవకాదా
 సవకాత్మభూతం పరంబ్రహ్మ కదాచిద్విభక్తనామరూపమ్, కదాచిచ్ఛావిభక్తనామరూపమ్;
 యదా విభక్తనామరూపం తదా తదేవ బహుత్వేన కాయకత్వేన చోచ్యతే; యదా చావిభక్త
 నామరూపం తదైకమద్వితీయం కారణమితి. ఏవం సవకాదా చిదచిద్యస్తుశరీరస్య పరస్య బ్రహ్మ
 నోఽవిభక్తనామరూపాయా కారణాననా స్థా * గౌరవాద్యవత్తతీ * వికారజననిమజ్జామ్ * తద /
 మేకామిత్యాదిభిరభిధీయత ఇతి, ననుచ * మహాసస్యక్తే లీయతే అస్యక్తమృతే లీయత ఇతి ప్రల /
 యశ్రుతేరవ్యక్తస్యోత్పత్తిప్రలయా ప్రతీయతే. తథాచ మహాభారతే - * తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నం /
 త్రగుణం ద్విజనత్తమ * తస్యక్తం పురుషే. బ్రహ్మన్నిష్క్రియే సమృద్ధియత ఇతి. నైషదోషః, /
 అచిద్యస్తుశరీరస్య బ్రహ్మోఽన్యక్తకేదవాన్యాయాప్రీగుణావస్థాయా; కాయకత్వాత్ * యదా /
 తమ స్తస్మిన్ నవా నవాతిరితి కృత్స్నప్రలయదకాయామితి బ్రహ్మైవ తకస్యానిసాత్మస్యాచిద్యస్తు
 స్థిత్యభిధానాజ్జగత్కారణస్య పరస్య బ్రహ్మణః ప్రకారభూతమతిసూక్ష్మం చాచిద్యస్తు నిత్యమేవేతి
 తత్ప్రకారం బ్రహ్మైవ * గౌరవాద్యవత్తతీత్యాదివ్యభిధీయతే, అత ఏవచ * తమసి లీయతే /

తమః పరే దేవ ఏకీ భవతీతి తమస ఏకీభావమాత్రమేవ క్రియగే; సయం లయః. ఏకీభావణి
తమోభిధానాతిమాన్యోచిత్ప్రకారస్య బ్రహ్మణోఽవిభక్తనామరూపతయాఽవస్థానమభిధీయతే.
*తిగుణసీతమసా గూఢమగ్రే ప్రకీరణమ్, తమస్తస్త్వహి-మాజాయతైకమిత్యాద్యప్యేతదేవ వదతి,
తథాచ మానవం వచః- *అసీదీదం తమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణమ్ | అప్రత్యక్షామవిష్ణీయం
గ్రుమత్ప్రమిన సర్వతథా. *అస్తాన్తాయా స్ఫుటతే విశ్వమేతదిత్యాద్యనస్తరమేవోపపాదయిష్యతే;
బ్రహ్మణోఽపరిణామిక్యగురీతయశ్చ. యత్త్యేకస్య నిమిత్తత్వముపాదానత్వం చ న సమ్భవతి, ఏక
తారకనిష్పేద్యత్వంచ కాయకస్య; లోకే తథానియమదశానాత్. అతోఽగ్నినా నిశ్చేదితవ ద్వే
దాస్తవాత్యాన్యేకస్తాదేవోత్పత్తిం ప్రతిపాదయితుం సప్రీతవన్తితి, అతోఽచ్యుతే-సకలేతరవిలక్ష
ణస్య పరస్య బ్రహ్మగన్యమాశక్తీస్సవశాత్తస్యైకస్యైవ సవశముపపద్యతే. మృదాదేరచేతనస్య
జ్ఞానాభావేనాధిస్థాతృత్వాయోగాదధిస్థాతుః కులాలాదయోచితప్రతిగామశ్చ విరసాదసర్వసత్త్వ
లృతయాచ తథా దశాననియమః. అతో బ్రహ్మైవ జగతో నిమిత్తముపాదానం చ. ౨౩.

133 అభిధ్యోతదేశాచ్చ. ౧-౪-౨౪.

ఇతశ్చోభయం బ్రహ్మైవ. *సోఽకాయత, బహుస్యాం ప్రణయేయేతి *తదైక్షత
బహుస్యాంప్రణయేయేతి స్రష్ట్రబ్రాహ్మణస్త్వస్యైవ బహుభవనసత్త్వోపపదేశాత్. విచిత్ర
చిదచిద్రూపేణాహతువ బహుస్యాం తథాప్రణయేయేతి సత్త్వలృపూర్వికాహి సృష్టిరుపదిశ్యతే.

134 సాక్షాచ్ఛోభయామ్నానాత్. ౧-౪-౨౫.

[౨౪.

సకేవలం ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాభిధ్యోతదేశాదిధిరయమభోగ నిర్భీయతే; బ్రహ్మణ ఏవ నిమి
త్తత్వముపాదానత్వంచ సాక్షాదామ్నాయతే *తేం స్విద్వనం క త స వృక్ష అసీద్యతో ద్యావా
భృథివీ నిష్టతతుః | మనీషిణో మనసా పృచ్ఛతే దుతద్యదధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్ | బ్రహ్మైవ స
బ్రహ్మ సవృక్ష అసీద్యతో ద్యావాభృథివీ నిష్టతతుః | మనీషిణో మనసా విబ్రీవీమి వో బ్రహ్మధ్య
తిష్ఠద్భువనాని ధారయన్తితి. అగ్రిహి స్రష్ట్రబ్రాహ్మణః | ముపాదానం కాని చోపకరణానీతి లోక
దృష్ట్యా పృష్టే సకలేతరవిలక్షణస్య బ్రహ్మగన్యమాశక్తియోగో న విరుద్ధః | బ్రహ్మైవోపాదాన
ముపకరణానిచేతి పరిహృతమ్. అతశ్చోభయం బ్రహ్మ. ౨౫.

135 అత్యంతే. ౧-౪-౨౬.

*సోఽకాయత, బహుస్యాం ప్రణయేయేతి నిర్మూల్యేన ప్రకృతస్య బ్రహ్మణః
*అదాత్తానంస్వయమకరుతేతి సృష్టేకమాత్వం కర్మకర్తృత్వంచ ప్రకీయత ఇత్యాత్మవేద బహు
త్వకరణత్వస్యైవ నిమిత్తత్వముపాదానత్వం చ ప్రకీయతే. అవిభక్తనామరూప అత్తాకతా.
స ఏవ విభక్తనామరూపః కాయకమితి కర్మకర్తృకమాత్వయోనాదిరోధః. స్వయమేవాత్తానం
తథాఽకరుతేతి నిమిత్తముపాదానంచ. ౨౬.

* నిత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ * అనన్తోబ్రహ్మ * అపమాతపాప్తా విజితో విష్ణుత్వవి
శోణోఽవిజయతోఽపిపానః | నిమ్మలం నిమ్మియం కాన్తం నిరవద్యం నిరజ్ఞానమ్. శోనదా ఏష
మోహుః | అత్తాఽజరోఽమర ఇతి స్వభావతో నిత్యమస్తవేతనాచేతనభావోపగచ్ఛన్తి గురతే.

అ. వి. ల. వీ. ౭-౩ వాక్యమునకు ౨ వాక్యమునకు మధ్య ౭
 ౨ మధ్య

375. 3']

(8) ఎం. యస్. ఎం. - (6 కృ) త్య. థి. క. ర. చ. మ్. 7

171.

అంతర్జాతీయమైనదిగాను, అంతర్జాతీయ ప్రయత్నములతో సహా, జాతీయమైనదిగాను, కాక చివరకింతింత ప్రపంచమునా
 దానిని, అంతర్జాతీయమైనదిగాను, అంతర్జాతీయ ప్రయత్నములతో సహా, జాతీయమైనదిగాను, కాక చివరకింతింత ప్రపంచమునా

136 పరిశ్రమ, ౧-౪-౨౨.

[illegible]

చిదచిద్వత్త్వనిసూక్ష్మం సకమగసంస్కారం తిష్ఠతీత్యుత్తరత్ర వత్సరే *సకమాగవిభాగాదితిచే
న్నానాదిత్వాదుషపద్యతేచావ్యుపలభ్యతేచేతి. ఏవం స్వస్మాద్విభాగవ్యవధేశానచాతయా పర
మాత్మనైకీభూతాత్యస్తసూక్ష్మచిదచిద్వత్త్వ శరీరాదేస్మాదేవాద్విరీయాన్నిరతిశయానన్దాత్మనా
జ్ఞాత్సత్త్వగుణ్యుల్పాద్భూత్యాః నామరూపవిభాగాహాన్త్యాలచిదచిద్వత్త్వశరీరతయా బహుభవన
గుణ్యుల్పాపూర్వకో జగదాకారేణ పరిణామశ్చుయితే *సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ *తస్మా
ద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్, అన్యోస్తరత్రాత్మైవనన్దమయః *ఏవ హ్యేవానన్దయాతిహి *తా
మయత, బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి, సతపోఽతత్పుత, సతప స్తప్త్యా, ఇదం సవకామస్పృహత, యదిదం
శిష్ట్య, తత్సప్త్యై తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవత్, నిరుత్తం చానిరుత్తంచ,
నిలయనం చానిలయనం చ, విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ, సత్యం చాస్మరం చ సత్యమభవదితి. అత్ర
తపశ్శబ్దేన ప్రాచీనజగదాకారపరమాలోచనమాపం జ్ఞానమభిధీయతే - *యస్య జ్ఞానమయం
తప ఇత్యాదిశ్రుతేః. ప్రాశస్త్యేన జగత్సంస్థానమహాచ్యేదానీమపి తత్సంస్థానం జగదస్పృహ
దిత్యుభయః. తత్రైవహి బ్రహ్మ సమేషు శర్యేష్వేకరూపమేవ జగత్సంజలి - *సూయాచస్త్ర
మసా ధాతా యథాపూషకమకల్పయత్, దివంచ పృథివీం చాస్తరిక్షమభి మవః *యథ
యోవ్యుతులిక్తాని నానారూపాణి కయాయే దృశ్యస్తే తానితాన్యేవ తథా భావా యుగాదిష్వీతి
శ్రుతి స్మృతిభ్యః.

శబ్దయమథాః - స్వయమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వభావోఽత్యస్తసూక్ష్మతయాఽసత్క
ల్పస్వరీలోపకరణచిదచిద్వత్త్వశరీరతయా తన్మయః పరమాత్మా విచిత్రానన్తక్రిడనోపా
దిత్యయా స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషసమష్టిపరమృతయా మహాభూతపయః స్తమాత్మానం తత్త
చ్చరీరకం పరిణమయ్య తన్మయః పునస్సత్యచ్చబ్దవాచ్యవిచిత్రచిదచిద్విత్రదేవాదిస్థావరాన్తజగ
ద్రూపోఽభవదితి. *తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్యతికారణావస్థాయామాత్మతయాఽవస్థితః
పరమాత్మైవ కాయాహూపేణ విక్రియమాణద్రవ్యస్యాస్యాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తదభవదిత్యు
చ్యతే. ఏవం పరమాత్మచిదచిత్సత్త్వతయాపరజగదాకారపరిణామే పరమాత్మశరీరభూతచిదంతగతా
స్సవకావచాపురుషాథాః; తథాభూతాచిదంతగతాశ్చ సమే వికారాః. పరమాత్మని కాయాత్వం
తదవస్థయో స్తయోనికాయ స్తృప్తేనాత్మత్వమ్. పరమాత్మాను తయోస్స్వశరీరభూతయోనిక
య స్తృతయాఽఽత్యభూత స్తద్గతాపురుషాత్కానికారైశ్చ న స్పృశ్యతే. అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్ద
మయస్సవకాదైకరూప ఏవ జగత్పరివతానలయాఽవతిష్ఠతే. తదేతదాహ *సత్యం చాస్మరంచ
సత్యమభవదితి. విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ సత్యమేవాభవత్ - నిరస్తనిభల
దోషగర్భమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదిత్యుభయః. సవాణి చిదచిద్వత్త్వాని సూక్ష్మజ
కాపన్నాని స్థూలజకాపన్నానిచ పరస్య బ్రహ్మగోరీలోపకరణాని. సృష్ట్యాదయశ్చరీరేతి భగవద్వై
పాయనపరాశరాదిభిరుక్తమ్ - *అవ్యక్తాదివిశేషాన్తం పరిణామధ్విగుంయతమ్ । క్రిడా హారేరీదం
సవకం శరమిత్యుపధాయా కామ్ *క్రిడతో కాలకస్యేవ చేస్తాం తస్య నికామయః *హేలః క్రిడన
తైరివేత్యాదిభిః. వత్సరిచ-శిరోశవత్తురీలాకైవల్యుమితి. *అస్మాన్తాయా సృజతే విశ్వమేతత్త
స్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధ ఇతి బ్రహ్మణి జగద్రూపతయా విక్రియమాణేఽపి తత్త్వకార

౧ ప్రశ్న. ౨
 ౨ ము. ౧-౧-౨
 ౩ ము. ౧-౧-౨

పాద. ౩
 ౧-౧-౨

శ్రీభాష్యమ్ - సవకవ్యాఖ్యానాధికరణమ్ 8

173

భూతాచిదంతగతాన్యవేక వికారాః తత్త్వైకతారభూతత్వేత్తద్భగదాశ్వాపురుషాధాన్ ఇతి వివేక్తం
 ప్రకృతిపురుషయోబ్రహ్మకీరభూతయో స చాసం తథానిదే-శాసనాశాసనాత్మదశాపత్వ్య
 బ్రహ్మకీరభూతయోః శేషే న్యపదేశః, తేదాత్మానం న్యయమకరుతేత్యానిభిరై కాధ్యాత్ .
 తథాన మాసవం నచః శాసోభిభూయతేతాత్స్వస్త్వస్త్వవివిధాః ప్రబాః | అప ఏవ |
 సనబాణా తాన వీయకనువాన్యజనిని. అతఏవ బ్రహ్మశోవిదోకషత్వవివికారతత్వశ్రుతియ
 శోపపన్నాః. అతో బ్రహ్మైవ జగతో నిమిత్తముచాదవంశ. ౨౭.

137 యోనిశ్చ హి గీయతే. ౧-౪-౨౦.

ఇతశ్చ జగతో నిమిత్తముచాదానంచ బ్రహ్మ, యస్మాన్యోనిశ్చేవాప్యభిగీయతే
 * కతాకారమీశంపురుషం బ్రహ్మయోనిమితి, *యహ్మతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాఃకతిచ, యోని||
 శబ్దశ్చోపాదానవాచకఇతిశ్రీయథోణానాభిస్సృజతే గృహ్యతేచేతి వాక్యశేషాదవగమ్యతే. ౨౦./
 ఇతి ప్రకృత్యధికరణమ్. 7.

అథ సవకవ్యాఖ్యానాధికరణమ్. 8.

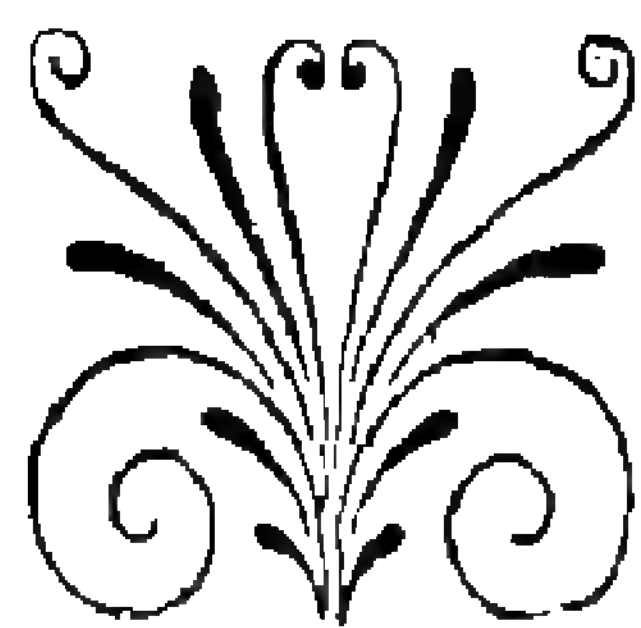
138 ఏతేన సవేక వ్యాఖ్యాతా వ్యాఖ్యాతాః. ౧-౪-౨౧.

ఏతేన—పాదచతుష్టయోక్తన్యాయకలాపేన, సవకవేదాస్తేషు జగత్కారణప్రతిపాదన
 పరాస్పరేక వాక్యవిశేషాశ్చేతనాచేతనవిలీనసవకజ్ఞసవక శక్తిబ్రహ్మప్రతిపాదనపరా వ్యాఖ్యా
 తాః. వ్యాఖ్యాతాఇతి పదాభ్యాసోఽధ్యాయపరిసమాప్తిద్యోతనాథాః. ౨౧. ఇతి సవకవ్యాఖ్యా
 నాధికరణమ్. 8.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమిమాంసాభాష్యే

ప్రథమస్వాధ్యాయస్య చతుర్థాః పాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.
 శ్రీ మతే ౧౦ శ్లోకం సంపూర్ణమగునమః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమతే రామామాయ నమః.

ద్వితీయాధ్యాయే—ప్రథమఃపాదః—స్మృత్యధికరణం. 1.

139 స్మృత్యవచనాశ్చోషప్రసక్త ఇతిశేషాన్మృత్యవచనాశ్చోషప్రసక్తాత్. ౨౦౦.

ప్రథమేఽధ్యాయే ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరాదచేతనాత్తత్సంస్కృతాద్వియత్తాచ్చ చేతనాదథాన్తరభూతం నిరస్తనిలాలచిద్యాద్యపురుషాథాగన్ధమనన్దజ్ఞానాన్దేహతానమపరిమి తోదారగూసాగరం నిఖిలజగదేకతారణం సవాన్తరాత్మభూతం పరంబ్రహ్మ వేదాన్తవేద్య మిన్యక్తమ్. అనన్తరమస్యాథాస్య సమ్భావనీయసమస్తప్రకారదుఃఖామాణత్వప్రతిపాదనాయ ద్వితీయోఽధ్యాయ ఆరభ్యతే. ప్రథమం తావత్కపిలస్త్పతివిరోధాద్వేదాన్తాన్తామతత్పరత్వమాశ్చ జ్ఞాతన్నిరాక్రియతే. కథం స్మృతివిరోధాచ్ఛ్రీతరన్యపరత్వమ్? ఉక్తమ్ * విరోధే త్వవశేష్యం స్యాదితి శ్రుతివిరుద్ధాయాస్మిన్ శ్రీరామాదరణీయత్వమ్. సత్యమ్; * త్వాదుమ్భరీం స్పృష్ట్యైర్ధాదేదిత్యా దిమన్యతవవాథానిశ్చయసమ్భవాత్తద్విరుద్ధా స్మృతిరనాదరణీయైవ. ఇహతు వేదాన్తవేద్యతత్త్వస్య దురవబోధత్వేన పరమసిఃప్రణీతస్మృతివిరోధే సత్యయమథా ఇతి నిశ్చయా యోగాత్ స్మృత్యా శ్రుతేరతత్పరత్వోపపాదనమవిరుద్ధమ్. ఏతదుక్తం భవతి—ప్రాచీనభాగోదితనిలాలభ్యదయసాధన భూతాన్ని హోత్రదత్తాచూణామాసశ్శ్రీమదాదికమాణి యథావదభ్యుపగచ్ఛతా శ్రుతిస్మృ తితిహాసపురాణేషు*యసింప్రసూతం కపిలమిత్యాదివైశ్యరాప్రత్యేన సక్ష్మిణి తేన పరమసిఃగా కపిలేన పరమనిశ్చయసతత్సాధనావబోధిత్వేనోపనిబద్ధ స్మృత్యుపబంహనేన వినా అల్పశ్రుతి మన్వేదమతిథివేదాన్తాథానిశ్చయా యోగాద్యథాశ్రుతాథాగ్రహణే చాప్రప్రణీతాయాస్సాక్ష్య స్మృతేస్సకలాయా ఏవానవతాశ్చప్రసక్తాచ్చ స్మృతిప్రసిద్ధ ఏవాథో వేదాన్తవేద్యఇతి బలాదభ్యుప గమనీయమితి. సచ చాచ్యం మన్వాది స్మృతీనాం బ్రహ్మైకతారణత్వవాదినామేవం సత్యసవతా త్వచోషప్రసక్త ఇతి, ధర్మాప్రతిపాదనపరప్రాచీనభాగోపబంహణవప సావతాశ్చాత్. అస్మాన్త కృతాస్సయాన్తత్త్వప్రతిపాదనపరత్వాత్తథానభ్యుపగమే నిరవతాశ్చత్వమేవ స్యాత్. తదిద మాశ్చక్యతే—స్మృత్యసవతాశ్చోషప్రసక్త ఇతి చేదితి.

అర్థాంతరే-తత్రోత్తరం-శ్చనాన్యస్మృత్యవచనాశ్చోషప్రసక్తాదితి. అన్యాహి మన్వాది స్మృతయో బ్రహ్మైకతారణతాం వదన్తి. యథాఽఽహ మనుః * అనీదిదం తమాభూతమిత్యారభ్య శీతత స్వయన్మూర్ఖాగపావవ్యతో వ్యక్తయన్నిదమ్. మహాభూతాదివృత్తాః ప్రాచురానీతమా నుదః * సోఽధిధ్యాయ శరీరాత్స్వాత్స్మిన్మనుష్యాదిభాః ప్రజాః|అపవన ససజాదా తాను వీయా మవాశ్మజదితి. భగవద్గీతానుచ శ్చ అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా * అహం సవాన్య ప్రభవో మత్స్సవణం ప్రవతంత ఇతిచ. మహాభారతే శ్రుతస్సప్రమిదం సవణంజగత్ స్థావరజలమమ్. ప్రలయేచ కమశ్యేతి తస్మై బ్రూహి వితామపేతి పృష్ట అహ * నోరాయణో

140 25.000-25.000

7 29 23-24-25

(3) 2/28

100-917520-02

175

చశబ్దస్తుతబ్రాహ్మణోచితాతజ్జానిపృత్యుతకః. ఇతరేషామ్ - మన్వాదీనాం బహూ
నాన్. స్వయోగమహిమసాతాత్మతమరావరతత్వయాగాత్త్వేనాం నిఖిలజగద్భేషజఘాతస

వాక్యతయా శిష్యవైశిష్ట్య మనుగవదత్తదేవముని శ్రుతిప్రసిద్ధానాం కపిలద్వైప్రకారేణ తత్త్వములభేష్ఠస్మరివిరుద్ధా కహోపలభిభావైతి చైతన్యతయా యథోక్తే వేదాంతాభావాం యితం శక్యమితి సిద్ధమ్. ౨. ఇతి స్మృత్యధికరణమ్. 1.

—❖❖❖ అథ యోగప్రక్రమ్యక్రమధికరణమ్. ౩. ❖❖❖

141 ఏతేన యోగః ప్రత్యుక్తః. ౨-౧-౩.

ఏతేన—కాపిలస్మృతినిరాకరణేన యోగ స్మృతిరపి ప్రత్యుక్తా. కాపునరత్రాధికాశక్త్యా యన్నిరాకరణాయ న్యాయాతిదేశః. యోగస్మృతావశిష్టరాభ్యుపగమాన్మోక్షసాధనతయా వేదాంతవిహితయోగస్య చాభిధానాద్వక్తుహిత్యగభావస్య సవనవేదాంతప్రపరతానాధిక్యత త్యాచ్చ తత్స్మృత్యా వేదాంతోపబంహణం న్యాయ్యమితి. పరిహారస్తు—అబ్రహ్మత్వకప్రధాన కారణవాదాన్నిమిత్తకారణమాత్రేశ్వరాభ్యుపగమాద్భావాత్తకస్య యోగస్య భేద్యైకవియా మణీయస్య భేద్యభూతయోరాత్మేశ్వరయోః బ్రహ్మత్వకర్తృవగదుపాదానతాదిసవనకల్యాణ గుణాత్తకర్తృవిరహేణాపైదికత్వాద్వక్తుహిత్యగభావాత్తాపి తేత్రజ్ఞభూతస్య కదాచిద్రజస్త మోభిభవసమ్భవాచ్చ యోగ స్మృతిరపి తత్ప్రగీతరజస్తమామూలపురాణవద్భావైతి చైతన్యతయా వేదాంతోపబంహణం న్యాయ్యమితి. 3. ఇతి యోగప్రక్రమ్యక్రమధికరణమ్. 2.

—❖❖❖ అథ విలక్షణత్వాధికరణమ్. ౩. ❖❖❖

142 స విలక్షణత్వాద్యు తథాత్వం శబ్దాత్. ౨-౧-౪.

పునరపి స్మృతివిరోధవాదీ తకామవలమృమానః ప్రత్యవతిష్ఠతే—యత్సాక్ష్యస్మృతి నిరాకరణేన జగతో బ్రహ్మకాయాత్వముక్తమ్, తన్నోపపద్యతే, అస్య ప్రత్యక్షాదిభిరచేతనత్వేనా శుద్ధత్వేనాశిశ్వరత్వేన దుష్టాత్తకత్వేనచోపలభ్యమానస్య చిదచిదాత్తకస్య జగతః భవదభ్యుపేతాత్సవనాత్తకేనోశ్వరాభేద్యప్రత్యసీకాదానన్దకరానాద్భిన్నానో విలక్షణత్వాత్. వశేవలం ప్రత్యక్షాదిభిరేవ జగతో బ్రహ్మకాయములభ్యతే; శబ్దాచ్చ తథాత్వం విలక్షణత్వములభ్యతే— * విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చావపమైవైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్యహితాః ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణే అహితాః * సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయా శోచతి ముహ్యమానః * అనిశ క్వాతా బధ్యతే భోక్తృభావాదికాదిభిః కాయాస్యహి జగతోఽచేతనత్వదుఃఖత్వాదయో నిదిశ్యంతే. యద్ది యత్కాయం తత్తస్మాదవిలక్షణమ్. యథా మృత్యువణాదికాయం ఘట రుచికాది. అతో బ్రహ్మవిలక్షణస్యాస్య జగతస్తత్కాయాత్వం సమమృతతీతి సాక్ష్యస్మృత్య నురోధేన కాయాసలక్షణం ప్రధానమేవ కారణం భవితమహతి. అవశ్యంచ శాస్త్రస్యావన్యా పేక్షస్యాతీంద్రియాభాగోచరత్వేఽపి తతోఽనుసరణీయః. యతస్స మేషాం ప్రమాణానాం శ్వది త్వదిద్వివయే తకానుగృహీతానామేవాభావస్యేషాతేత్వమ్. తతోఽహినామ అభావస్య భావవివయేణవా సామగ్రివివయేణవా నిరూపణేనాభావితేషాం ప్రమాణం వ్యవస్థాపయత్తదితి కతావ్యతాహుసమాహరపరయాయం జ్ఞానమ్. తదపేక్షాచ సమేషాం ప్రమాణానాం

2-1-2-

177

అథస్యాత్ — అచేతనస్వేనాభిమత్యామసి పైతస్యయోగస్సుగ్రహః శ్రావ్యతే * ॥
 పృథివ్యబ్రవీత్ * అపో వా అకామయన్త * తేహేమే ప్రాణా అహంశ్రేయసే విపదనానా ॥
 బ్రహ్మణం బుద్ధురితి, సదీనముద్రపవనాదీనామపి చేతనత్వం పౌరాణికా ఆశ్రిష్టం; అతో స
 వై అత్యుమితి, అత ఉత్తరం పఠతి.—

143 ఆభీమానివ్యవదేశసు విశేషానుగతభ్యామ్. ...-౧-౩.

తంబుజోద్ధతాశక్తిని వృత్త్యుఁడఁ. పృథ్వ్యాద్యభిమానవ్యోదేపతాః * తం పృథ్వీ !
బ్రవీదిత్యాదిషు పృథివ్యాదితద్దైవ్యపరిశ్రమే. కుతః? విశేషానుగతభ్యామ్. విశేషమ్-విశేషణమ్.
దేవతాశబ్దేన విశేష్య పృథివ్యాదయోఽభిధీయంతే. * హంతా-హమనూ-స్త్రినా దేవతాశబ్దే తేహ !
బన్నాని దేవతాశబ్దేన విశేష్యంతే * సోవాణానామై దేవతా అహంక్రీయసే వివధమానాః * త్త !

బ్రహ్మ ప్రాణనిశ్రేయసం విదిత్యైవ. అనుగతిః - అనుసరణే. * అగ్నిహోతృత్వా ముఖం ప్రావిశత్, అదిత్యశ్చతురుతాత్వాఽపి ప్రావిశత్, వాయుః ప్రాణోతాత్వానాసి ప్రావిశదిత్యాదినా వాగాద్యభిమానిత్యేనాగ్న్యోదీనామనుప్రవేశశ్చుభియతే. అతో జగతోఽచేతనత్వేన విలక్షణత్వాద్భ్రష్టకాయకాయమపత్యైస్తానానుగృహీతస్త్వత్సమగోధన జగతః ప్రధానోపాదానత్వం వేదాంతైః ప్రతిపాద్యతే ఇతి.

ఏవం ప్రాప్తేఽభిధీయతే.

144 దృశ్యతే తు. ౨౧-౨.

తుశ్చక్షాత్పక్షో విమరివతాతే. యుక్తం జగతో బ్రహ్మవిలక్షణత్వేన బ్రహ్మోపాదానత్వం ననుమృవతీతి, తదయుక్తమ్; విలక్షణయోరపి కాయకారణభావదశానాత్. దృశ్యతే హి నూహికాదేహిలక్షణస్య త్రిమూలే స్వస్వాదుత్పత్తిః. ననూక్తమచేతనాంశేవ కాయకారణభావాత్తత్ర సాలక్షణ్యమ్. సత్యముక్తమ్. పరాపరా కాయకారణయోధావదభిమత సాలక్షణ్యసిద్ధిః. యథాకథంబీర్వానలక్ష్యే సవశస్య సవశసాలక్ష్యేన సవశస్వాత్సవోత్పత్తి ప్రసక్తభయాద్వస్తునో న స్త్వస్తరాద్యవృత్తిహేతుభూతస్యాకారస్యానువృత్తిస్సాలక్షణ్యం భవతాఽభ్యుపేతమ్. సతు నియమో మాక్షికాదిభ్యః త్రిమూర్త్యుత్పత్తేః సదృశ్యతే ఇతి బ్రహ్మవిలక్షణస్యాపి జగతో బ్రహ్మకాయకాయత్వం నానుమన్నమ్. నహి మృద్ధిరణ్యభుటమటాదివ్యవస్థాస్త్వరహ్యవృత్తిహేతుభూతాసాధారణకారానువృత్తిమాక్షికగోమయః | ౧౫౫ వృత్తికాదిషు దృశ్యతే.

145 అవదితి తేర్ష ప్రతిక్షేపమాత్రత్వాత్. ౨౧-౩.

యది కాయకారణత్వాజ్జగతః కారణభూతం బ్రహ్మవిలక్షణమ్, తహి కాయకారణయోధావ్యాస్తరత్వేన కారణే పరస్త్వస్త్వస్థితి కాయకం జగన్నవిద్యత ఇత్యుతర ఏవ జగత ఉత్పత్తిః ప్రసక్త్యతే ఇతిచేత్, సైతదేవమ్; కాయకారణయోస్సాలక్షణ్యనియమప్రతిక్షేపమాత్రమేవహి పూర్వమాత్రేఽభిప్రేతమ్; సతు కారణకాయకస్య ద్రవ్యాస్తరత్వమ్. కారణభూతం బ్రహ్మైవ స్వస్వాద్విలక్షణజగదాకారేణ పరిణమత ఇత్యేతత్తు న సరిత్యుక్తమ్. | ౧౫౬ మాక్షికయోరపిహ సతిచ నైలక్ష్యే మణ్డలహరణ్యయోరివ ద్రవ్యైక్యమప్యేవ.

అత్ర చోదయతి—

146 అపీత తద్యత్సప్తకాదనమన్యనమ్. ౨౧-౪.

* అపీతాదిత్యపీతిపూర్వకస్పష్టాదే. ప్రదేశానాథాత్ - * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర అపీత * అత్తానా ఇదమేక ఏవాగ్ర అపీదిత్యాదివ్యవస్థాయావస్థాపదేశపూర్వకత్వవశానాత్స్పష్టాదే. యది కాయకారణయోధావ్యైక్యమభ్యుపేతమ్, తదా కాయకస్య జగతో బ్రహ్మణ్యైక్యయస్పష్టాదిషు సర్వ బ్రహ్మైవ తత్తదనస్థావ్యయ ఇతి కాయకకాన్యవశావవాపురుషాభావ బ్రహ్మోప్రసక్త్యేరక, పునరాభవ మణ్డలగ్రహ విశేషాః. తత్తత్త వేదాస్త్రపాశ్యం సమామిస

179

నుజ్జనం స్వాత్ : *యస్సవశాజ్జస్సవశావిత్ *అపహతనాప్తా విజో సిమ్మత్త్యః *సతస్య కాయం కర ||
 గాంచవిద్యతే చ తత్సమశ్చాశ్శక్తికత్తు ద్భక్త్యతే *తయోరవ్యః పిమ్మలం స్వాద్వత్తి * తస్మాత్తాత్తా ||
 బధ్యతే భాక్త్యభావాత్ * అహింసాయా శోచతి ముఖ్యమాచ ఇత్యేకస్మిన్నేవ నస్తున్యేసాం చర ||
 స్వరవిరుద్ధానాం ప్రసక్తేః అభోచ్యేత—చిదచిద్వస్తుశరీరకస్య పరస్మైవ బ్రహ్మణః కాయాకారణ
 భావాచ్చరీరభూతచిదచిద్వస్తుగతత్వాచ్చ దోషాణాం సతీరిణి బ్రహ్మణి కాయాకాపసే కారణావ
 స్థేచ ప్రసజ్జితః తదయుక్తమ్ ; జగద్భ్రష్మాహోశ్వరీరశరీరభావస్యైవానన్యవాత్ ; సమ్మవేచ
 బ్రహ్మణి శరీరసమ్మవనిబద్ధవగోషాణామనివాహకత్వాత్ . సహ చిదచిద్వస్తువోబ్రహ్మణ్యరీ
 రత్వం సమ్మవతి ; శరీరసహవాస కమకథలయాపనుభవః భోగసాధనగ్రాహ్యేయోశ్రయః పశ్య
 వ్యతిప్రాణాధీనధారణః పృథ్వ్యాదిభూతసజ్జతవిశేషః ; తథావిధస్మైవ బోక వేదయోశ్వరీరత్వ
 ప్రసిద్ధేః పరమాత్మకస్య * అపహతనాప్తా విజరః * అసత్సన్నవ్యో అభిచాకశేతి * అహింసాగో ||
 జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచతుస్సశ్వోత్యకణః * అప్రాణో హ్యనునా ఇత్యాదిభిః కమక
 తత్ఫలభోగయోరభావాదిద్వియాధీనభోగత్వాభావాత్పాణసత్త్వభావాచ్చ స తం ప్రతి చేతనా
 చేతనయోశ్వరీరత్వమ్ . సచాచేతనవ్యప్తిరూపత్వణకాష్టానీనాం సమప్తిరూపస్య భూతసూక్ష్మస్య
 చేద్వియాశ్రయత్వాది సమ్మవతి . భూతసూక్ష్మస్య పృథ్వ్యాదిసజ్జతత్వంచ విద్యతే . చేతనస్యతు
 జ్జానై కాకారస్య సవశమేతన్న సమ్మవతీతి సతరాం శరీరత్వసమ్మవః . సచ భోగాయతనత్వం శరీ
 రత్వమితి శరీరత్వసమ్మవః . భోగాయతనేషు వేత్తాదిషు శరీరత్వాప్రసిద్ధేః . యత్ర వశకమాన
 ప్త్యేన సుఖదుఃఖోపభోగః , తదేవ భోగాయతనమితిచెన్న ; పరకాయప్రవేశేన స్వసుఖదుఃఖాప
 భోగాయతనస్య పరకాయస్య ప్రసిష్టశరీరత్వాప్రసిద్ధేః . ఈశ్వరస్యతు స్వతస్సిద్ధుత్వవిరతిశయాం
 శ్శస్య భోగం ప్రతి చిదచితోరాయతనత్వనియమో వ సమ్మవతి . సితేన భోగసాధనమాత్రస్య
 శరీరత్వం ప్రత్యుక్తమ్ . అథ మతమ్—యనిచ్చాధీనస్వరూపస్థితప్రవృత్తి యత్ , తత్తస్య శరీరమితి
 సవశస్యేశ్వరేచ్ఛాధీనస్వరూపస్థితప్రవృత్తిత్యేనేశ్వరశరీరత్వం సమ్మవతీతి ; తదని ససాక్షియః , శరీర
 తయాం ప్రసిద్ధేషు తత్తచ్చేతనేచ్ఛాయ తస్వరూపత్వాభావాత్ , రుద్ధశరీరస్య తదిచ్చాధీనప్రవృత్తి
 త్వాభావాత్ , మృతశరీరస్య తదాయత్తస్థితత్వాభావాచ్చ , సాలభజ్జికాదిషు చేతనేచ్ఛాధీనస్వరూప
 స్థితప్రవృత్తిషు తచ్చరీరత్వాప్రసిద్ధేర్భ . చేతనస్య విత్యస్యేశ్వరేచ్ఛాయ తస్వరూపత్వాభావాచ్చ
 స తచ్చరీరత్వసమ్మవః , సచ యద్యదేకనియామ్యమ్ , యదేకభాయకమ్ , యస్మైవ కేషభూతమ్ ,
 తత్తస్య శరీరమితి వాచ్యమ్ ; క్రియాదిషు వ్యభిచారాత్ . * అశరీరం శరీరేషు * అహింసాగో ||
 జవనో గ్రహీతేత్యాదిభిశ్చేశ్వరస్య శరీరాభావః ప్రతిపాద్యతే . అతో జగద్భ్రష్మాహోశ్వరీరశరీర
 భావస్యానన్యవాత్తత్వమ్మవేచ బ్రహ్మణి దోషప్రసజ్జాద్భ్రష్మాకారణవాచే వేదాన్తవాక్యానామ
 నామజ్జన్యమితి .

అధ్యక్షుడు.

147 నటు ద్వైత సభావాత్. ౨-౧-౯.

నై వసుసామజ్ఞస్యమ్-ఏకస్యైవావస్థాద్వయాన్వయేఽపి గుణదోషవ్యవస్థితేద్యౌఃప్రావృత్యః
విద్యమానత్వాత్. తుశ్చోఽత్ర హేయసమ్బంధగన్ధస్యాసమ్భావసియతాం ద్యోతయతి. ఏతద్దుక్తం

భవతి - చిదచిత్తమనంతరతయా తదాత్మభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణస్సత్వచవికాసాత్తకతాయా
 తారణభావావస్థాద్వయావ్యయేనైవ నకల్పిద్విరోధః. యతస్సత్త్వచవికాసా పరబ్రహ్మశరీరభూతచిద
 చిత్తమగుతా. శరీరగతాస్తు దోషా నాత్మని ప్రసజ్యంతే. అత్తగతాశ్చ గుణా న శరీరే. యథా
 దేవమనుష్యాదీనాం సశరీరాణాం క్షేత్రజ్ఞానాం శరీరగతా బాలత్వయువత్వస్థిరత్వాదయో నాత్మని
 సమృద్ధ్యంతే; అత్తగతాశ్చ జ్ఞానసుఖాదయో నశరీరే. అథచ దేవో జాతో మనుష్యో జాతః, తథా
 సపత బాలో యువా స్థిరశ్చితి వ్యవతేకశ్చ ముఖ్యం. భూతమాత్మశరీరస్త్వేవ క్షేత్రజ్ఞస్య దేవ
 మనుష్యాదిభావభితి * తదంతరప్రతిపత్తావతి వక్ష్యతభితి. యత్పునరుత్తం చిదచిదాత్మకస్య జగత
 స్థూలస్య సూక్ష్మస్యచ పరమాత్మానం ప్రతి శరీరభావో నోపపద్యతభితి, తదనాశలితసమృద్ధ్యా
 యానుగృహీతవేదా నైవాశ్యగణస్య స్వమతిపరికల్పితమతకవిజృంభితమ్. సవకపవహి వేదా
 నాస్థూలస్య సూక్ష్మస్య చేతనస్యాచేతనస్య సమస్తస్యచ పరమాత్మానంప్రతి శరీరత్వం శ్రావ
 యన్తి. నాజననేయతే తావత్కాంత్యాభావాం మాధ్యమికభావాం చాస్తయామిప్రా.
 వ్తానే - * యః పృథివ్యాం నిష్ఠః... యస్య పృథివీ శరీరమిత్యారభ్య పృథివ్యాదిసమస్తమచిద్వస్తు,
 * యో నిష్ఠానే నిష్ఠః... యస్య నిష్ఠానం శరీరమ్ * యః ఆత్మని నిష్ఠః... యస్యాత్మా శరీరమితి
 చేత్యనం చ పృథక్పృథక్పిడికాశ్చ తస్యతస్య పరమాత్మశరీరత్వమభిధీయతే. సుఖాలోకనివదిచ
 * యః పృథివీమస్తరే సర్వరాయస్య పృథివీ శరీరమిత్యారభ్య తద్వదేవ చిదచితోస్సహావస్థ
 యోః పరమాత్మశరీరత్వమభిధాయ * ఏష సహభూతాస్తరాత్మాఽపహతపాపా దివ్యో దేవ ఏవో
 నారాయణాభితి తస్య సహభూతానిప్రతి ఆత్మత్వమభిధీయతే. స్వరస్త్వే * జగత్సవకం శరీ
 రంతే * యదమ్మునైష్టవః కాయః * తత్సవకం వై హతే స్తమః * తానీ సహాణి తద్వపుః
 * సోఽభిధాయ శరీరాత్స్వాదిత్యాది. భూతమాత్మత్వాచ్చరీరాదిత్యభావః. లోకేచ శరీర
 శబ్దో భూబాదిశబ్దపదేకాకారద్రవ్యనియతవృత్తిమనాసాదితః. క్రిమీలీలకల్లసహనరపశుప్రభృతి
 వ్యత్యస్తవిలక్షణాగారేషు ద్రవ్యేవ్యగాణః ప్రయుజ్యమానో దృశ్యతే. తేన తస్య ప్రవృత్తినిమిత్త
 వ్యవస్థాపనం సహప్రయోగానుగుణ్యేనైవ కాయామ్. త్వదుత్తంచ కమాఫలభోగపాతురిత్యా
 దికం ప్రవృత్తినిమిత్తలక్షణం న సహప్రయోగానుగుణమ్; యథోత్తేష్విత్వరశరీరతయాఽభిహీ
 తేషు పృథివ్యాదివ్యవ్యాప్తేః. ౧౦౮ - ఈశ్వరస్యేచ్ఛావిగ్రహేషు ముక్తానాంచ * సేవకథా భవ
 తీత్యాదివాక్యవగతేషు విగ్రహేషు లక్షణమువ్యాప్తమ్; కమాఫలభోగనిమిత్తత్వాభావా
 త్తేషామ్. పరమపురుషేచ్ఛావిగ్రహశ్చ న పృథివ్యాదిభూతసత్త్వతవిశేషాః * సేవకసత్త్వసంస్థానో
 దేహోఽస్య పరమాత్మనభితి స్మృతేః. అతో భూతసత్త్వతయావత్త్వంచ శరీరస్యావ్యాప్తమ్.
 పశ్యవృత్తిప్రాణాధీనభారణత్వంచ స్థావరశరీరేష్వవ్యాప్తమ్. స్థావరేషుహి ప్రాణుద్భావేతి తస్య
 పశ్యభా అవస్థాయ శరీరస్య భారకత్వేనావస్థానం నాస్తి. అహల్యాదీనాం కమానిమిత్తశిలా
 కాష్టాదిశరీరేష్వేష్వియోక్రయత్వం సుఖసుఖపాతుత్వం చావ్యాప్తమ్. అతో యస్య చేతనస్య
 యద్వైవ్యం సహాత్మనా స్వాభో నియస్తుం భారయితుం చ శక్యమ్, తచ్చేష్వతైకస్వరూపం చ
 తత్తస్య శరీరమితి శరీరలక్షణమాస్థేయమ్. దుగ్ధశరీరాదిషు నియమనాజ్యదేశానం విద్యమానాయా
 ఏవ నియమనశక్తేః ప్రతిబద్ధకృతమ్; అగ్నిదేశ్చ ప్రతిబద్ధాదాస్యాద్యదేశానవత్. మృతశరీ

౧ కథ ౨-౨౨
 ౨ శా.మి. ౨-౧౨౧
 ౩ శా.మి. ౨-౨౨౧
 ౪ శా.మి. ౨-౨౨౧

కంచ చేతనవియోగసమయ ఏవ విశరితుమారబ్ధం, తుణాస్తలేచ విశేషాః తే. పూర్వం శరీర తయా పరిక్లప్తసత్త్వైకదేశత్వేనచ తత్ర శరీరత్వవ్యవహారః. అతస్సవణం వరమపురుషేణ గవాః త్వనా స్వాభేదా నియాన్యుం ధాయణం తచ్ఛేషత్వైకస్వరూపమితి సవణం చేతనాచేతనం అన్య శరీరమ్. * అశరీరం శరీరేష్విభ్యాదిచ కమఃనిరుత్తరీరప్రతిపేదపరమ్; యగోక్తసవణశరీరన్య శ్రవణాత్, ఉపరితనాధికరణేషు చైతదుపపాదయిష్యతే. * అపిరోతద్వత్ప్రసక్తాదనమజ్జగచ్ఛే * అతః దృష్టాన్తభావాదితీయాత్రద్వయేన * ఇతరవ్యవహేదాదిత్యధికరణసిద్ధోక్తకాన్తానంతః. ౯.

148 స్వపక్షకోపాచ్చ. ౨-౧-౧౦.

నకేవలం బ్రహ్మకారణవాదస్య నివోపశయైతద్వనూత్రయణమ్; ప్రధానకారణవా దస్య బ్రహ్మత్వాచ్చ తత్పరిత్యజ్యైతదేవ సమాశ్రయణీయమ్. ప్రధానకారణవాదేహి జగత్ప్ర వృత్తినోపపద్యతే. తత్రహి నివికారస్య చిత్తాత్తైకరసస్య పురుషస్య ప్రకృతిసన్నిధానేన ప్రకృతిధర్మాధ్యాననిబద్ధం జగత్ప్రవృత్తిః. నివికారస్య చిత్తాత్త్రహస్య ప్రకృతిధర్మా ధ్యానసేతుభూతం ప్రకృతిసన్నిధానం కింహమితి వివేచనీయమ్. కిం ప్రకృతేస్సద్భావః? ఇత తద్గతః కశ్చిద్వికారః? అథ పురుషగతపవ కశ్చిద్వికారః? సతావత్పురుషగతః. అసభ్యుగ మాత్. నాసి ప్రకృతేవికారః, తస్మాధ్యాన కాయకాయాభ్యుపేతస్యాగ్యానసేతుత్వాసన్యు వాత్. సద్భావమాత్రస్య సన్నిధానత్వే ముక్తస్యాగ్యానప్రసజ్జగతి త్వత్ప్రతే జగత్ప్రవృత్తి నోపపద్యతే. అయమభాసాన్వితప్రతిపేదసమయోఽసభ్యుగమేఽప్యథాభావాదిత్యధికరణా ప్రపజ్చయిష్యతే. ౧౦.

149 తకాప్రతిష్ఠానాదపి. ౨-౧-౧౦.

తకాస్యాప్రతిష్ఠితత్వాదపి శ్రుతిమూలం బ్రహ్మకారణవాద ఏవ సమాశ్రయణీయః, సప్రధానకారణవాదః. శాక్యోలూక్యాత్పాదత్యుపాదకపిలపతిష్ఠితకాకామన్యోస్యవ్యాఖ్యాతాత్త కాస్యాప్రతిష్ఠితత్వం గమ్యతే. ౧౧.

150 అన్యథానుమేయమితిచేదేవమన్యవిమోక్షప్రసక్తిః. ౨-౧-౧౨.

ఇదానీం విద్యమానానాం శాక్యావీనాం తకానుద్ధూమ్యాన్యథా ప్రధానకారణవాద మతిక్రాంతదుపదశితదూషణత్వేనానుమాన్యమహ ఇతిచేత్, ఏవమపి పురుషబుద్ధిమూలత క్తకాకావలన్యువస్య తద్దైవ దేశాన్తరకాలాన్తరేషు త్వదధికకుతకాకులపురుషోద్భృతతకా దూష్యత్వసమ్భావనయా తకాప్రతిష్ఠానదోషాదవిమోక్షాత్కీదవావారః. అహోఽత్యన్త్రీయోఽ థే శాస్త్రమేవ ప్రమాణమ్. తదుపబృంహణాద్దైవ తకాదేపాదేయః. తథాచాహ * ఆమణం ధమోపదేశం చ వేదశాస్త్రావిరోధిభా. యస్తకేణానుసన్ధత్తే స ధమం వేద నేతర ఇతి. వేదాభ్యుశాస్త్రావిరోధినేత్యధః. అహో వేదవిరోధిత్యేన వేదాభావిశరీరణరూపవేదోపబృం హణతకోనాదానాయ సాన్ధ్యస్తృతినాదరణీయా. ౧౨. ఇతి విలక్షణత్వాధికరణమ్. ౩.

అథ తత్త్వవివేకాధికరణం, ౪. శ్లో.

151 ఏతేన శిష్టాపరిగ్రహః అపి బ్యాఖ్యాతాః. ౨-౧-౧౩.

స్తాః—పరిశిష్టాః. సవిద్యతే వేదపరిగ్రహో యేషాదుత్పత్తిపరిగ్రహః. శిష్టాశ్చపరిగ్రహః శిష్టాపరిగ్రహః. ఏతేన—వేదాదుగృహీతసాక్ష్యపక్షపక్షేన. పరిశిష్టాశ్చ వేదాదుగృహీతాః. కణభయోక్షపాదకుసుమభిక్షుపక్షాదుపితా వేదితవ్యాః. పరమాణుకారణవాదేఽమీషాం సమీషాం సంవాదాత్. రణవ మ్విషయస్య తకాస్యాప్రతిష్ఠితత్వం సకల్యతే వత్తుమిత్యధిగాత్యా. తావన్నాత్రసంవాదేఽపి తకామూలత్వాదితేషాత్పరమాణుస్వయాపేక్షాకూన్యాత్. కత్వాకూన్యాత్ కత్వజ్ఞానాత్. కత్వాకాత్ తకత్వమీకత్వనిర్మలత్వేనా నైత్వానేనా నైత్వ సత్వాసత్వాత్. కత్వాదిసంవాదకానాచ్ఛాప్రతిష్ఠితత్వమేవేదితహరః. ౧౩. ఇతి శిష్టాపరిగ్రహాధికరణమ్. 4.

అథ తత్త్వవివేకాధికరణం, ౪. శ్లో.

152 త్రోత్తరం శిష్టాపరిగ్రహాగ్నేత్వాల్లోకవత్. ౨-౧-౧౪.

త్రోత్తరం శిష్టాపరిగ్రహాగ్నేత్వాల్లోకవత్—యదు క్తం స్థూలసూక్ష్మదివచిత్వమశరీరస్య. పరస్య బ్రహ్మణః కాయకారణమూలత్వాత్తవ బ్రహ్మణస్వభావవిభాగ ఉపపద్యత ఇతి, సతు విభాగో ససమ్భవతి; బ్రహ్మణస్సశరీరత్వే తస్య భోక్తృత్వాపత్తే. సశరీరత్వే తేన స్యేవేత్వరస్యాపి సశరీరత్వే ప్రయుక్తమఖదుఃఖయోభాగోక్తృత్వస్యావహానియత్వాత్. ననుచ * సమ్భాగప్రాప్తిరిచేన్నైవ తేషామిత్యత్రేత్వరస్య భోగప్రసక్తమిహర ఉక్తం. నైవమి; తత్రహ్యపాన్యతయా ప్పాదయా యతనే సన్నిహితస్య శరీరా నైవకాంతిత్వమాత్రేణ భోగప్రసక్తే సవిద్యతఇత్యుక్తమ్. ఇహతు తేవ వద్భిష్టానోఽపి సశరీరత్వే తద్వదేవ సుఖదుఃఖయోభాగోక్తృత్వప్రసక్తే దుఃఖార ఇత్యుచ్యతే. దృశ్యతేహిసశరీరాణాం తవానాంశరీరగతకాలక్యస్థిరత్వాదివికారామృతేఽపిశరీరభావసామ్యైవ మమ్యనిమిత్తమఖదుఃఖయోగః. క్రుతిశ్చ * నహై సశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయోరప సాతిరస్తి అశరీరంవావ సత్తం సప్రియాప్రియే సృజతఇతి. అతస్సశరీరబ్రహ్మకారణవాదే తే శ్వరస్వభావవిభాగామృతవాత్కేవలబ్రహ్మకారణవాదే మృత్సవగాదివజ్జగద్ధతాపురుషాకాదిసవగాదితేషాశ్రయత్వప్రసక్తాచ్చ ప్రధానకారణవాద ఏవ బ్యాఖ్యానితచేత్ —

అత్రోత్తరం శిష్టాపరిగ్రహాగ్నేత్వాల్లోకవదితి. స్వాదేవ విభాగో తేవేత్వరస్వభావయోః. సహి తేవ స్యశరీరభావసామ్యైవ మమ్యనిమిత్తం సుఖదుఃఖయోభాగోక్తృత్వం సశరీరత్వకృతమ్, అపితు పుణ్యపాపసూచకమూక్తమ్. తే నహై సశరీరస్యేత్వది కమూలరట్టదేహవిషయమ్. * స ఏకభా భవతి త్రిభా భవతి * స యది పితృలోకకామోభవతి * స తత్ర పయోతి బహుక్రీడప్రమమా గాథికికమూలస్థనిముక్తస్యాదిభాగత్యయోపస్యసశరీరస్యైవాపురుషాకాగన్ధాభావాత్. అప మాతపాప్తన మ్త పరమాత్మనస్థూలసూక్ష్మయోగ్యత్వజగచ్చరీరత్వేఽపిమూలమృద్ధగన్ధోనాస్తితి. సతరామపురుషాకాగన్ధప్రసక్తః. శ్లోకవత్—యథా లోకే రాజకాసనానువతి. నాంరదతివతి నాంచ రాజానుగ్రహనిగ్రహకృతసుఖదుఃఖయోగేఽపి స శరీరత్వమాత్రేణ కాసశి రాజ్యపి కాస

గతమకథలు
 ౨ భాగము-౧-౧౩
 ౨ ౧౧-౧౧-౧౩

పాద. ౧]

శ్రీ భాష్యమ్ - ఆరమ్యణాధికరణమ్ 6

183

గ్నానుప్య త్యతివృత్తినిమిత్తసుఖదుఃఖయోర్థా క్షృత్వప్రసక్తిః. యథాహ ద్రుపదభాష్యకారః—
 *యథా లోకే రాజా ప్రచురదన్తహం కేఘోరేన సథానబ్ధుః శ్రీ ౨ ప్రదేశేవతాచూనోన్యజనాద్యవ
 ధూతదేహో దోషైః సన్స్పృశ్యతే అభిప్రేతాంశ్చ లోకాన్సరిచాలయతి భోగాంశ్చ గన్ధాదీనవిశ్వ
 జనోపభోగ్యాన్ధారయతి, తథా ౨ సో లోకేన్వరో భ్రమత్స్వసామభ్యః చామరో దోషైః సన్స్పృశ్యతే
 రత్నైః చ లోకాన్ప్రేక్ష్య లోకాదీన్భోగాంశ్చ విశ్వజనోపభోగ్యాన్ధారయతీతి. మృత్యువణాకాదీన
 ద్భ్రష్టస్వరూపపరిణామస్తు నైవాభ్యుపగమ్యతే, అవికారత్వనిగోకపత్వాదిశ్చ తే.

యత్తు పరే బ్రహ్మకారణవాదేభో క్షృభోగ్యవిభాగాభావమాశక్యమ్యసమద్రవ్యేనతరజ్జ
 ద్భ్రష్టాస్తేన విభాగప్రతిపాదనపరం సూత్రం వాఖ్యాతమ్, తదయుక్తమ్; అన్తర్భావితశ్చ క్షృవిద్యో
 పాధికాన్భ్రష్టానస్సప్రీనుభ్యుపగచ్ఛతామేవమాత్మపరిహారయోగసజ్జతత్వాత్. కారణాంతరకత
 త్క్షృవిద్యోపాధ్యుపహితస్య భోక్తృత్వానుసాధేశ్చభోగ్యత్వాత్, విలక్షణయోగ్యయోగ పరస్పర
 భావాన త్తిహాననమన్యవతి, స్వరూపపరిణామస్తుతైరపినాభ్యుపేయతే. శోకకమాకవిభాగాదీనిచే
 న్నానాదిత్వాదితీ తేత్రజ్ఞానాం తద్గతకమణాం చానాదిత్వప్రతిపాదనాత్. స్వరూపపరిణామాభ్యు
 పగమేనభోక్తృభోగ్యావిభాగాశ్చక్తా కస్యచిదపి సజాయతే. మృత్యువణాకాదీనామదూషణులశరణ
 కటకమకటాకవిభాగవచ్ఛో క్షృభోగ్యవిభాగోపపత్తే. స్వరూపపరిణామేద బ్రహ్మణమేన భోక్తృ
 భోగ్యత్వాపత్తిరితి పునరప్యసామన్యస్యమేవ. ౧౪. ఇతి భోక్తృసత్త్వధికరణమ్. 5.

—ఇతి ఆఖ ఆరమ్యణాధికరణమ్. 6. ఐతి—

153 తదనన్యత్వమారమ్యణకబ్దాదిభ్యః. ౨-౧-౧౩.

2
 *అనదితీచేన్నప్రతిమేధమాత్రత్వాదిత్యాదిషు కారణభూతాద్భ్రష్టాణుః కాయక
 భూతస్య జగతోనన్యత్వమభ్యుపగమ్య బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వముపపాదితమ్. ఇదాసీం
 తదేవానన్యత్వమాశీప్య సమాధీయతే. తత్ర కాణాదాః ప్రాహుః — సకారణాత్కాయక
 స్వానన్యత్వం సన్భవతీ, విలక్షణబుద్ధిభోధ్యత్వాత్ — సఖిలు తన్మపటమృత్విజ్ఞానుటాదిషుకాయక
 కారణవిషయా బుద్ధిరేకరూపా. శబ్దభేదాచ్చ—సహితస్తవః పట ఇత్యన్యస్తే, పటోహ
 తస్తవ ఇతి. కాయకభేదాచ్చ—సహి మృత్విజ్ఞేకోదకమాహ్రియతే ఘటేనవా కుడ్యం నిమి
 యతే. కాలభేదాచ్చ—పూవకకాలంపరకారణమ్. అపరకాలంపర కాయకమ్. ఆకారభేదాచ్చ—
 విజ్ఞాకారం, కారణం, కాయకంచ పృథులుగ్నోదకాకారమ్; తథా సత్యామేవ మృది ఘటో
 కట్ట ఇతి వ్యవహాయతే. సజ్ఞాభేదశ్చ దృశ్యతే — బహువస్తస్తవః, ఏకశ్చపటః. కారకవ్యాపార
 వైయధ్యకంప—కారణమేనచేత్కాయకంకిం కారకవ్యాపారసాధ్యం స్యాత్? సత్యవికారయో
 కాత్యోకపయోగితయా కారకవ్యాపారేణ భవితవ్యం చేత్, సవకదా కారకవ్యాపారేణ నోప
 రస్తవ్యమ్. సవకస్య సవకదా సత్త్వేన నిత్యానిత్యవిభాగశ్చ సస్యాత్. అథ కాయకం సదేవ
 పూవకమపభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే, అతః కారకవ్యాపారాభావ త్వం
 నిత్యానిత్యవిభాగశ్చోచ్యతే. తదనత్ అభివ్యక్తేరభివ్యక్తస్తరూపేతుత్వే అనవస్థానాదనపేతుత్వే
 కాయకస్య నిత్యోపలబ్ధిప్రసక్తేత్తదుత్పత్త్యభ్యుపగమే చాసత్కాయకవాదప్రసక్తాత్. కిం—

కారకవ్యాపారస్యాభివ్యక్త్యే ఘటాభావ కారకవ్యాపారేణ కరకాదేరవ్యభివ్యక్తిః ప్రకృత్యే, సమ్ప్రతిపన్నాభివ్యక్త్యే భావేషు దీపాదివ్యభివ్యక్త్యవిశేషనియమాదభావాత్. సహి ఘటాభావ మారోపితః ప్రతీపకరకాదీన్నాభివ్యక్త్యే. అతోఽనంతః కాయాస్యాత్పత్తిపేతుత్వేనైవ కారక వ్యాపారభావత్వమ్; అతశ్చ సర్వాయావాదాసిద్ధిః. సచ నియతకారణోపాదానం సత ఏవ కాయాత్మ్య సాధయతి, కారణశక్తినియమాదేవతదుషుత్వే. నన్యసర్వాయావాదినోఽపి కారక వ్యాపారోనోపపద్యతే. ప్రాగుత్పత్తేః కాయాస్యాత్పత్త్యాత్ కాయాదన్యత్ర కారకవ్యాపారేణ భవితవ్యమ్. తత్రాన్యత్పాద్యవిశేషాత్ సుగతకారకవ్యాపారేణ ఘటాత్పత్తిరపి ప్రకృత్యే. నైవమ్ - యత్కాయోత్పాదనశక్త్యం యత్కారణమ్, తద్గతకారకవ్యాపారేణ తత్కాయోత్పత్తి సిద్ధిః. అత్రాపి - కారణాదనన్యత్కాయమ్. సహి పరమాభాతః కారణవ్యతిరక్తం కాయం నాను వత్స్వస్తి, అవిద్యానిబద్ధనత్పాత్సకలకాయాదన్యవహారయోః. అతో యథా కారణభూతాన్మద్భివ్యక్త్యాద్యటాదిషు వికారేషామలభ్యమానాన్వ్యతిరక్తం ఘటశరావాది కాయం వ్యవహారమాత్రాలమ్బ్యం మిథ్యా, కారణభూతం మృద్భివ్యక్తమేవ సత్యమ్, తథా నివిశేషసన్నాత్రాత్కారణభూతాద్భివ్యక్త్యోఽన్యోఽనాత్కారాదివ్యవహారాలమ్బ్యం స్పర్శస్త్వః ప్రకృత్యోమిథ్యా, కారణభూతం సన్నాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యమ్. తస్మాత్కారణవ్యతిరక్తం కాయం నాస్తితి కారణాదనన్యత్కాయమ్. సచ వాచ్యం శుక్తికారణకాదీనామివ ఘటాదికాయాగా మసత్యత్వాప్రసిద్ధ్యేషాన్తానుకుమత్తిరితి. యత స్త్రాపి యత్పా మృద్భివ్యక్తమాత్రమేవ సత్య తయా వ్యవస్థాప్యతే; తదతిరక్తం తు యత్పా గాఢ్యతే. కావునరత్ర యత్పా మృద్భివ్యక్తమాత్ర స్యానువతామాసత్వమ్, తదతిరక్తస్యచ వ్యావతామాసత్వమ్. రజ్జుసహాదిషు హ్యనువతా మాసస్యాభిషానభూతస్య రజ్జువైస్సత్యతా వ్యావతామాసస్యచ సహభూతలనామ్బుధారాదేర సత్యతా దృష్టా. తథాఽనువతామాసమభిషానభూతం మృద్భివ్యక్తమేవ సత్యమ్; వ్యావతామా నాస్తు ఘటశరావాదయోఽసత్యభూతాః.

శ్లో-సత ఆత్మనో వినాకాభావాదుతత్త్వే కళవిషాగాదేషుపలభ్యభావాదుపలభ్యవినాశ యోగి కాయం సదసద్వ్యామనివచనీయమితి గమ్యతే. అనిమాచనీయంచ శుక్తికారణకాదిస త్త్వమైవ. తస్యదానివచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యం సిద్ధమ్. శ్లో కాయముత్పాదయన్న దాది కారణద్రవ్యం విమిశ్కరమేవ కాయముత్పాదయతి ఉతకల్పమిశేషమాపన్నమ్? సతా వదవిశ్కరముత్పాదయతి, సవదోత్పాదకత్వప్రకాశత్. నాచివిశేషాన్తరమాపన్నమ్, విశేషాన్తరాపత్తేరపి విశేషాన్తరాపత్తిపూర్వకత్వేన భవితవ్యమ్; తస్మాదపి తథేత్యనవస్థానాత్. అవిశ్కరమేవ దేశకాలనిమిత్తవిశేషసమ్మృద్ధం కాయముత్పాదయతిచేన్న, దేశకాలవిశేషసమ్మృద్ధోఽపి వ్యావిశ్కరస్య విశేషాన్తరమాపన్నస్యచ పూర్వవత్ సమ్భవతి. సచ వాచ్యం మృత్స్య, పణాదుగ్ధాదిభ్యో ఘటరుచకదభ్యాదీనాముత్పత్తివ్యక్త్యే; శుక్తికారణకాదిసదేశకాలాదిప్రతిపన్నోపాధౌ బాధశ్చన దృశ్యతే; అతః ప్రతీతిరగానాం కారణాత్కాయోత్పత్తిరవశ్యాక్రయ నీయేతి - వికల్పసహకారాత్. ఓం హేమాదిమాత్రమేవ స్వస్తిగాదేరారమ్భకమ్! ఉత ఈచ కాది అథ రుచకాద్యాక్రయో హేమాది సతావద్దేమాదిమాత్రమారమ్భకమ్, హేమవ్యతిరి

త్వాదయో వస్తుతోషా అనవశ్యస్తమావహన్తి. వస్తుతో బ్రహ్మవ్యతిరేకానాం శవానాం స్వతోవి శుద్ధత్వేఽపి కృపాగాదిగతముఖప్రతిబిమ్బశ్యామరాదివ గాపాధికాశుద్ధిసమ్మహాదవిద్యాశ్రయత్వో యుక్తే. తాల్పనికత్వోఽపస్త్యి. ప్రతిబిమ్బగతశ్యామరాదివక్షేపగతాశుద్ధిరపి భ్రాన్తిరేవ; ఆస్య థాఽనిమోక్షాత్ ప్రసక్తాత్. శవానాం భ్రమస్య ప్రవాహనాదిత్వాన్నరక్షేయరస్వమణియథి.

తదేతదవిద్యాద్యైశ్చమాథాత్త్వానాం భేదవాదశ్రద్ధాబుజనసంబహుమానావలోకనలి ప్సావిద్యుద్భుతమ్. తథాహి-తేవస్యాకల్పితస్యాభావికయాపేణావిద్యాశ్రయత్వే బ్రహ్మణ ఏవావిద్యా శ్రయత్వముక్తం స్యాత్. తదతిరిక్తేన తస్మిన్కల్పితేనాకారేణావిద్యాశ్రయత్వే జడస్యావిద్యా శ్రయత్వముక్తం స్యాత్; సఖిల్వద్యైతవాదినస్తదుభయవ్యతిరిక్తమాకారమభ్యుపగచ్ఛన్తి. కల్పితాకారవిశిష్టేన స్వరూపేనైవావిద్యాశ్రయత్వమితిచేత్, తన్న; స్వరూపస్యాఖిల్వకరసస్యావిద్యా

మన్తగణ విశిష్టమాపత్వాసిద్ధే. అవిద్యాశ్రయాకార ఏవహి నియామ్యతే. శిష్య - బద్ధమోక్షాది వ్యవస్థాసిద్ధ్యభాంహి శవాజ్ఞానవాదాశ్రయణమ్. సాతు వ్యవస్థా శవాజ్ఞానపక్షేఽపి వసిధ్యతి. అవి ద్యావినాశసవహి మోక్షా. తత్తైకసిన్ధుత్వే అవిద్యావినాశాదితరేఽపి విముచ్యేరగ. అస్యస్యా ముక్తత్వాదవిద్యా రివ్మణిచేత్, తస్యేకకస్యప్యముక్తీ స్యాత్; అవిద్యాయా అవిసప్తత్వాత్. ప్రతిశేవమువిద్యాభేదకల్పితే; తత్రయస్యాఽవిద్యావినష్టానుమోక్ష్యతే, యస్యత్వవినష్టా స భా గ్న్యతథిచేత్, తన్న; ప్రతిశేవమితి శేవభేదమాశ్రిగ్యబ్రూహే. సతేవభేదః కింస్వాభావికతావిద్యా కల్పితః? సతావత్స్వాభావికః, అసభ్యుపగమాత్, భేదసిద్ధ్యభావ్యచావిద్యాకల్పనస్యవ్యభాత్వా త్. అథావిద్యాకల్పితః, తత్రేయం శేవభేదకల్పితాఽవిద్యా కిం బ్రహ్మణః? తే శవానామ్! బ్రహ్మణ ఇతిచేత్; అగతోఽసి మదీయం నూగణమ్. అథ శవానామ్, కిమస్యా శేవభేదకల్పితసిద్ధ్యభావం విస్మరసి? అథ ప్రతిశేవం బద్ధముక్తవ్యవస్థాసిద్ధ్యభావం యా అవిద్యాకల్పితే, తాభిరేవ శేవభేదోఽపి రిమనుషే, శేవభేదసిద్ధ్యా గాస్పిద్యన్తి, తాసు సిద్ధాసు శేవభేదసిద్ధిరీతరేతరాశ్రయత్వమ్. సతాత్ర బీజాఙ్కరన్యాయస్పిద్యతి. బీజాఙ్కరేషు యన్యదన్యస్పిద్యమన్యస్యాన్యస్యాఙ్కరస్యాత్పాదకమ్. ఇహాతు యాభిరవిద్యాభియో శవా. కల్పితే, తా నవాశ్రిత్య తానా సిద్ధిరిత్యేకనియతా. అథ బీజాఙ్కరన్యాయేన పూవఃపూవఃశవాశ్రయాభిరవిద్యాభిరుత్తరోత్తరశేవకల్పనాం మన్యసే, తథాశుతి శవానాం భక్తురత్యమకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశాదిప్రసక్త్యే. అతేవ బ్రహ్మణః పూవఃపూవఃశవాశ్రయాభిరవిద్యాభిరుత్తరోత్తరశేవభావకల్పనమిత్యపి నిరస్తమ్. అవిద్యాప్రవాహేఽభ్యుపగమ్యమానే తత్కల్పితశేవభావస్యాపి తద్వత్ప్రవాహనాదితా స్యాత్, స ద్రువరూపతా. అమోక్షిచ్ఛ శేవస్య ద్రువత్వమిష్టం వసిధ్యేత్

యచ్చోక్తమవిద్యాయా అవస్తురూపత్వేనానుకులన్నైకవేషాయా నేతరేతరాశ్రయ త్వాదయో వస్తుతోషా అనవశ్యస్తమావహన్తి, తథాశుతి ముక్తావ్యరంచ బ్రహ్మశ్రయేదవిద్యా. శుద్ధవిద్యాస్వరూపత్వాదశుద్ధిరూపా స తత్ర ప్రసక్తిరీచేత్, కిముపమత్త్వనువతిశ్యవిద్యా! ఏవం తదభ్యుక్తాభిరుపమత్తిభిశ్శవాసపి నాశ్రయేత్. శిష్య, శవాశ్రయాయా అవిద్యాయా స్తత్త్వేనో దయాన్నాశేనతి శవో వశ్యేద్యానవా! యది వశ్యేత్, స్వరూపోచ్చిత్తిలక్షణో మోక్షస్యాత్ నోచేదవిద్యానాశేఽన్యనిమోక్షాత్; బ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్తశేవత్వావస్థానాత్

యతోక్తం పుణ్యపాదదశాదాదిమూపలభ్యమానముఖమనినన్వనినలత్వానచచ్చ
ద్వమద్వాదివ్యసభోపతిత్తితి, తత్రేదం నిమగ్నసేయమ్-అల్పత్వచలితత్వాదయః కేపాధికాదోపా
కదా నశ్యేయితి. కృపాజాత్యుపాధ్యక్షగమ ఇతిచేత్, కిం సాదాల్పత్వాద్యాద్రయః ప్రతినిష్ఠం
నిష్ఠావా? (వా? నిష్ఠాచేత్, తత్వానియస్యతవస్యోప నితత్వాదనిమోకాప్రసక్తః. నశ్యేచేత్,
తద్వదేవ తవవాశాత్స్వరూపోద్భిత్తింనుతో మోక్షస్యాత్. కిన్చ, యస్యస్యపునరాభావోప
దోషప్రతిభాసః, తస్య తదుచేత్తు పునరాభావః. తత్రకిమూపాధికదోషప్రతిభాసో విద్యుప్రసేయస్య
బ్రహ్మణః? ఉత ప్రతినిష్ఠానానియస్య తవస్య? ఉతాస్యస్య కస్యచిత్? ఉద్యయో కల్పయోద్యక
ప్రాంతోఽయం న సంగచ్ఛతే. ముఖస్యముఖప్రతినిష్ఠస్యవల్పత్వాదిదోషప్రతిభాసతూన్యత్వాత్.
నహి ముఖం తత్ప్రతినిష్ఠంవా చేతియతే. బ్రహ్మణో దోషప్రతిభాసే బ్రహ్మవిద్యాప్రసక్తః. క్లిష్ట
యోఽపి కల్పో నకల్పతే, తవబ్రహ్మన్యలికిన్య ద్రష్టువభావాత్.

కిన్చ, ఆవిద్యాకల్పస్య తవస్య కల్పకః కథితి నిరూపణేయమ్. సతావదవిద్యా, అచేత
నత్వాత్. నాసి తవ, అద్భూత్రయదోషప్రసక్తః; సుక్తికారణాదివదవిద్యాకల్పత్వాత్ తవ
భావస్య. బ్రహ్మైవ కల్పకమిచ్ఛేత్. బ్రహ్మజ్ఞానమేవాయామిమ్. కిన్చ, బ్రహ్మజ్ఞానావధ్యుపగమే
కింబ్రహ్మజీవాన్వత్కరివా? ననా? నవత్కరిచేత్. సతాపూర్వికా విచిత్రస్పృహా మరూపవ్యాకరణ
మిత్యాది బ్రహ్మణో నన్యాత్. అథవత్కరి, అభిజ్ఞాకరణం బ్రహ్మ నావిద్యామన్తరేణ జీవాన్వత్కరి
బ్రహ్మజ్ఞానప్రసక్తః, అతఏవ మాయావిద్యావిధాగవాదోఽపి నిరస్తః. అజ్ఞానమన్తరేణహి మాయా
నోఽపి బ్రహ్మణో తవదశికత్వం నస్యాత్. నచ మాయానీ పరాసదృప్త్యా మోహమితుమలమ్.
నాసి మాయా మాయావినో దశకాపసాధనమ్, దృష్టేషు పరేషు తన్మోహసాధనమాత్రత్వాత్
స్యాః. అథ బ్రహ్మణో మాయా తస్య తవదశికత్వం కువకలీ జీవమోహస్య హేతురీతి న్యక్యసే,
తహిక పరిశుద్ధస్యాభిజ్ఞాకరణస్వప్రకాశస్య బ్రహ్మణః పరిదశకం కువకలీ మాయా మాయా
పరపరయూతయా అవిద్యైవ స్యాత్.

అథమతమ్ - విపరీతదశకాపసేవీకరవిద్యా, మాయాతం మిథ్యాభూతం బ్రహ్మవ్యతి
రిక్తం మిథ్యాత్వేన దశకాయ ప్తి న బ్రహ్మణో విపరీతదశకాపసేవీకరః; ఆతస్యస్యా నావిద్యాత్వ
మితి. నైవమ్; చంద్రైకత్వే జ్ఞాయమానే ద్విచన్ద్రదశకాపసేవీకరస్యవిద్యాత్వాత్. యదిచ బ్రహ్మ
మిథ్యాత్వేనైవ స్వవ్యతిరిక్తం జానాతి, స తహిక తస్మోపాయాతి; నన్యాయస్మత్తో మిథ్యాత్వేన
జ్ఞాతాన్మోహమితుమిహాతే. అథాపురుషార్థాపరమార్థదశకాపసేవీకరవిద్యా, మాయాతం
బ్రహ్మణో పాపురుషార్థదశకాపసేవీకరః; అతోఽస్యా నావిద్యాత్వమితిమతమ్. తన్న; ద్విచన్ద్ర
జ్ఞానస్య ముఖహేతుత్వాధావేనాపురుషార్థత్వాధావేఽపి తద్దేవరవిద్యైవ. తన్నిరసనేచ
ప్రయస్యన్తి. యదిచ నాపురుషార్థదశకాపకరీ మాయా, తస్మాకనుచ్ఛేద్యతయా నిత్యాబ్రహ్మ
స్వరూపానుబంధినీ స్యాత్. అస్తుకోదోష ఇతిచేత్, ద్వైతదశకాపమేవ దోషః. *యత్రహి ద్వైతి
మివభవతి. . .యత్రత్వస్య సవకమాత్మైవాభూత్తత్వేన కం పశ్యేదిత్యాద్యద్వైతశ్రుతయః
ప్రకుప్యేయః. పరమార్థకవిషయా అద్వైతశ్రుతయః, మాయాయాన్త్యపరమార్థకత్వాదవి

రోధితిచేత్ ; అపరిచ్ఛిన్నానందైకస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽపరమాధికభూతిమాయాదశశానం తద్వత్తా చావిద్యామన్తరేణ నోపపద్యతే.

కీడ్చ, అపరమాధికభూతయో నిత్యయా మాయయా కిం ప్రయోజనం బ్రహ్మణః ? జీవమోహనమితిచేత్, అపురుషార్థేన మోహనేన కిం ప్రయోజనమ్ ? క్రీడేతిచేత్, అపరిచ్ఛిన్నానందస్య కిం క్రీడయా ? పరిపూర్ణభోగానామేవ క్రీడా పురుషార్థత్వేన లోకే దృష్టేతిచేత్, నైవమిహోపపద్యతే. నహ్యపరమాధికభూతైః క్రీడోపకరణైరపరమాధికతయా ప్రతిభాసమానై నిష్పన్నయాఽపరమాధికభూతయా క్రీడయాఽపరమాధికభూతేనచ తత్ప్రతిభాసేనానున్తత్తానాం క్రీడారసో నిష్పద్యతే. మాయాశ్రయతయాఽభిమతబ్రహ్మవ్యతిరేకేణావిద్యాశ్రయస్య జీవస్య కల్పనాసమ్భవశ్చ పూర్వవదేవ ద్రష్టవ్యః. అతో బ్రహ్మైవానాద్యవిద్యాశబలం స్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యద్వితీయత్వం బ్రహ్మణోఽభ్యుపయద్భిరభ్యుపేత్యమ్. యత్తు బద్ధమోక్షవ్యవస్థా నోపపద్యత ఇతి, నతద్భ్రహ్మజ్ఞానవాదినశ్చోద్యమ్ ; ఏకస్యైవ బ్రహ్మణోఽజ్ఞస్య స్వాజ్ఞాననివృత్త్యా మోక్ష్యమాణత్వాద్బద్ధముక్తాదివ్యవస్థాయా ఏవాభావాత్, వ్యవహీయమాణాయాశ్చ బద్ధముక్తశిష్యాచార్యాదివ్యవస్థాయాః కాల్పనికత్వాత్, స్వప్నదశినఇవ చైకస్యైవావిద్యయా సర్వకల్పనోపపత్తేః. స్వప్నదృశా హ్యేకేన దృష్టాశ్శిష్యాచార్యాదయస్తదవిద్యాకల్పితాఏవ, అతఏవ బహ్యవిద్యాకల్పనమపి నయుక్తిమత్. సారమాధికీ బద్ధమోక్షవ్యవస్థా స్వపరవ్యవస్థాచ జీవాజ్ఞానవాదినాఽపి నాభ్యుపేయతే. అసారమాధికీ త్వేకస్యైవావిద్యయోపపద్యతే. ప్రయోగశ్చ-బద్ధమోక్షవ్యవస్థాస్వపరవ్యవస్థాశ్చ స్వావిద్యాకల్పితాః, అసారమాధికత్యాత్ స్వప్నదృష్టవ్యవస్థావదితి. శరీరాంతరాణ్యపి మయైవాత్మవన్తి, శరీరత్వాత్ - ఏతచ్ఛరీరవత్. శరీరాంతరాణ్యపి మదవిద్యాకల్పితాని, శరీరత్వాత్, కాయత్వాత్, జడత్వాత్, కల్పితత్వాద్వా - ఏతచ్ఛరీరవత్. వివాదాధ్యాసితం చేతనజాతమహమేవ, చేతనత్వాత్, యదనహంతదచేతనం దృష్టమ్; యథా ఘటః. అతస్స్వపరవిభాగో బద్ధముక్తశిష్యాచార్యాదివ్యవస్థాశ్చైకస్వావిద్యాకల్పితాః.

ద్వైతవాదినాఽపి బద్ధముక్తవ్యవస్థా దురుపసాదా, అతీతానాం కల్పనామానన్త్యాదేకైకస్థిన్కుల్పే ఏకైకముక్తావపి సర్వేషాం మోక్షసమ్భవాదముక్తానుపపత్తేః. అనన్తత్వాదాత్తనామముక్తాశ్చ సన్తితిచేత్, కిమిదమనన్తత్వమ్ ? అసంఖ్యేయత్వమితిచేన్న, భూయస్త్వాదల్పజ్ఞైరసంఖ్యేయత్వేఽపీశ్వరస్య సర్వజ్ఞస్య సంఖ్యేయా ఏవ. తస్యాప్యశక్యత్వే సర్వజ్ఞత్వం న స్యాత్. ఆత్మనాం నిస్సంఖ్యత్వాదీశ్వరస్యావిద్యమానసంఖ్యేవేదనాభావో నాసావజ్ఞానమావహతీతిచేత్, భిన్నత్వే సంఖ్యవిధురత్వం నోపపద్యతే. ఆత్మానససంఖ్యేవన్తః, భిన్నత్వాత్ మాషసంఖపఘటపటాదివత్. భిన్నత్వేచాత్మనాం ఘటాదివజ్జడత్వమనాత్మత్వం ఊయిత్వంచ ప్రసజ్యతే. బ్రహ్మణశ్చానన్తత్వం నస్యాత్. అనన్తత్వం నామ పరిచ్ఛేదరహితత్వమ్. భేదవాదేచ వస్త్యన్తరాద్విలక్షణత్వేన బ్రహ్మణో వస్తుతః పరిచ్ఛేదరహితత్వం సశక్యతే వక్తుమ్. వస్త్యన్తరభావ ఏవహి వస్తుతః పరిచ్ఛేదః. వస్తుతః పరిచ్ఛిన్నస్య దేశతః కాలతశ్చపరిచ్ఛిన్నత్వంచ నయుజ్యతే. వస్త్య

స్తరాద్విలక్షణత్వేన వస్తుతః పరిచ్ఛిన్నావప ఘటాదయో దేశతః కాలతశ్చ పరిచ్ఛిన్నాహిదృష్టాః. తిథా సర్వే చేతనాః బ్రహ్మచ వస్తుతః పరిచ్ఛిన్నాః దేశకాలాభ్యామపి పరిచ్ఛిద్యంతే. ఏవచ్ఛి
* సత్యం జ్ఞానమన్తమిత్యాదిభిస్సవప్రకారపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదద్భివిరోధః. ఉత్పత్తివివా
శాదయశ్చ జీవానాం బ్రహ్మణశ్చ ప్రసక్త్యేరత్. కాలపరిచ్ఛేదపవ హ్యుత్పత్తివినాశభాగిత్వమ్.
అత ఏకస్యైవాపరిచ్ఛిన్నస్య బ్రహ్మణోఽవిద్యావిజృంభితం బ్రహ్మాది స్తమ్భపయన్తం కృత్స్నం
జగత్. సుఖదుఃఖప్రతిసన్ధానవ్యవస్థాదయోఽపి స్వాప్నవ్యవస్థావదవిద్యాస్వాభావాదుపపద్యంతే.
తస్మాదేకమేవ నిత్యము క్తస్వప్రకాశస్వభావమనాద్యవిద్యావ శాజ్జగదాకారేణ వివతత ఇతి పర
మాథతో బ్రహ్మవ్యతిరిక్తాభావాత్తదనన్యత్వం జగత ఇతి.—

అత్రోచ్యతే - నివిశేషస్వప్రకాశమాత్రం బ్రహ్మనాద్యవిద్యాతిరోహితస్వస్వరూపం
స్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యేతత్ ప్రకాశస్వరూపస్య నిరంశస్య ప్రకాశవివృత్తిరూపతిరోధానే
స్వరూపనాశప్రసక్తేన తిరోధానాసమ్భవాదిభ్యస్సకలప్రమాణవిరుద్ధం స్వవచనవిరుద్ధంచేతి పూర్వ
మేవోక్తమ్. యత్పునరుక్తం కారణవ్యతిరిక్తం కాయణం యుక్తిబాధితత్వేన శుక్తికారజతాది
వద్భిమితి, తదయుక్తమ్; యుక్తేరభావాత్. యత్త్వనువతమానస్య కారణమాత్రస్య సత్య
త్వమ్, వ్యావతమానానాం ఘటశరావాదికాయాణామసత్యత్వమితి, తదప్యత్ర దృష్టస్యాన్య
త్రవ్యావతమానతా సబాధికేత్యాదిభిః పూర్వమేవ పరిశృతమ్. యచ్ఛేషలభ్యమానత్వ
వినాశిత్యాభ్యాం సదసదనివచనీయత్వేన కాయస్య మృషాత్వమితి, తదసత్; ఉపలబ్ధివినాశ
యోగోహి సమిథ్యాత్వం సాధయతి; కిన్త్వనిత్యత్వమ్. యద్దేశకాలసమ్బంధితయా యదుపలబ్ధం,
తద్దేశకాలసమ్బంధితయా బాధితత్వ మేవహి తస్య మిథ్యాత్వేహేతుః. దేశాన్తరకాలాన్తరసమ్బ
ంధితయోపలబ్ధస్యాన్యదేశకాలసమ్బంధితేన బాధితత్వం దేశాన్తరకాలాన్తరావ్యాప్తిమాత్రం
సాధయతి; నతు మిథ్యాత్వమ్. ప్రతిప్రయోగశ్చ-ఘటాది కాయణం సత్యం, దేశకాలాదిప్రతిపన్నో
పాధావబాధితత్వాత్-అత్మవత్. యచ్ఛేషక్తం కారణస్వరూపాదవికృతాద్వికృతాచ్చ కాయో
త్పత్తినివసమ్భవతీతి, తదసత్; దేశకాలాదిసహకారిసమవహితాత్కారణాత్కాయోత్పత్తి
సమ్భవాత్. తత్సమవధానంచ వికృతస్యావికృతస్యచ ససమ్భవతీతి యదుక్తం, తదయుక్తమ్;
పూర్వమవికృతస్యైవ కాలాదిసమవధానసమ్భవాత్. అవికృతత్వావిశేషాత్ పూర్వమపి దేశ
కాలాదిసమవధానం ప్రసజ్యత ఇతిచేన్న, దేశకాలాదిసమవధానస్య కారణాన్తరాయత్వస్యైతదాయ
త్వత్వాభావాత్. అతో దేశకాలాదిసమవధానరూపవిశేషమాపన్నం కారణం కాయముత్పాద
యతీతినకిజ్ఞేదవహీనమ్. కారణస్యచ కాయణంప్రత్యారమ్భకత్వమబాధితం దృశ్యమానం నకేనాపి
ప్రకారేణాపహ్నీతుం శక్యతే. యత్తు హేమాదిమాత్రస్య రుచకాదికాయస్యైతదాశ్రయ
స్యవా హేమాదేరారమ్భకత్వం న సమ్భవతీతి, తదయుక్తమ్; హేమాదిమాత్రస్యైవ యథోక్త
పరికరయుక్తస్యారమ్భకత్వసమ్భవాత్. నచారమ్భకహేమవ్యతిరిక్తం కాయణం న దృశ్యత ఇతి
వక్తుం శక్యమ్, హేమాదిరిక్తస్య స్వస్థికస్య దశేనాత్; బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభివత్ స్వస్వరస్య
సాధితత్వాచ్చ. నచాయం శుక్తికారజతాదివద్భిమి, ఉత్పత్తివినాశయోరన్తరాల ఉపలభ్య
మానస్య తద్దేశకాలసమ్బంధితయా బాధాదశేనాత్. నచాస్యా ఉపలబ్ధేబాధికా కాచిదపి

యుక్తిదృశ్యతే. ప్రాగనుపలబ్ధస్వస్తికోపలబ్ధివేలాయామపి హేమప్రత్యభిజ్ఞాస్వస్తికాశ్రయతయా హేమ్నోఽప్యనువృత్తేరవిరుద్ధా. శ్రుతిభిస్తు ప్రపంచమిథ్యాత్వసాధనం పూర్వమేవ నిరస్తమ్. యచ్ఛాస్త్యదత్ర ప్రత్యక్షావిరోధాది ప్రతిపక్షవ్యం-తదపి సవకం పూర్వమేవ సూక్తమ్. యచ్ఛోక్తమేకేనాత్మనా సర్వాణి శరీరాణ్యాత్వవస్తితి, తదసత్; ఏకస్యైవ సర్వశరీరప్రయుక్తసుఖదుఃఖప్రతిస్థానప్రసజ్జాత్. సాధరిప్రభృతిషు హ్యత్యైకత్వేనానేకశరీరప్రయుక్తసుఖాదిప్రతిస్థానమేకస్య దృశ్యతే. సచాహమథాస్య జ్ఞాత్వత్వాత్తద్భేదాత్ప్రతిస్థానాభావో నాత్మభేదాదితి వక్తుం శక్యమ్; అత్తా జ్ఞాతైవ, సచాహమథావన, అంతఃకరణభూత స్వహజ్జాగ్రో జడతావత్కరణత్వాచ్చ శరీరేన్ద్రియాదివన్నజ్ఞాతేత్యపపాదితత్వాత్. యచ్చ శరీరత్వజడత్వకాయత్వకల్పితత్వైస్సర్వశరీరాణామేకస్యావిద్యాకల్పితత్వముక్తమ్, తదపి సర్వశరీరాణామవిద్యాకల్పితత్వస్యైవాభావాదయుక్తమ్. తదభావశ్చ బాధితస్య సత్యత్వోపపాదనాత్. యచ్చ చేతనాదన్యస్య జడత్వదశానాత్సర్వచేతనానామన్యత్వముక్తమ్, తదపి సుఖదుఃఖవ్యవస్థయా భేదోపపాదనాదేవ నిరస్తమ్.

యత్తు మయైవాత్వవస్తి మదవిద్యాకల్పితాన్యహమేవ సవకం చేతనజాతమిత్యహమథాస్యైక్యముపపాదితమ్, తదజ్ఞాతస్వస్తిధాన్తస్య భ్రాన్తిజల్పితమ్; అహంత్యమాద్యథా విలక్షణం చిన్తాత్రం హ్యత్తా త్వస్తతే. కిన్చ - నిర్విశేషచిన్తాత్రాతిరేకి సవకం మిథ్యేతివదతో మోక్షార్థాశ్రవణాదిప్రయత్నో నిష్ఫలః, అవిద్యాకాయత్వాత్, శుక్తికారజతాదిషు రజతాద్యుపాదానాదిప్రయత్నవత్. మోక్షార్థప్రయత్నో వ్యథాః, కల్పితాచార్యాయ త్తజ్ఞానకాయత్వాత్, శుకప్రహ్లాదవామదేవాదిప్రయత్నవత్. తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానం నబద్ధనివర్తకమ్, అవిద్యాకల్పితవాక్యజన్యత్వాత్, స్వయమవిద్యాత్మకత్వాత్, అవిద్యాకల్పితజ్ఞాతాశ్రయత్వాత్, కల్పితాచార్యాయ త్తశ్రవణజన్యత్వాద్వా, స్వాప్నబద్ధనివర్తకనవాక్యజన్యజ్ఞానవత్. కించ, నిర్విశేషచిన్తాత్రం బ్రహ్మమిథ్యా, అవిద్యాకాయజ్ఞానగమ్యత్వాత్, అవిద్యాకల్పితజ్ఞాతాశ్రయజ్ఞానగమ్యత్వాత్, అవిద్యాత్మకజ్ఞానగమ్యత్వాద్వా, యదేవం తత్తథా, యథా స్వాప్నగర్భవనగరాదిః. నచ నిర్విశేషచిన్తాత్రం బ్రహ్మ స్వయంప్రకాశతే, యేన నప్రమాణాన్తరమపేక్షతే. యత్త్వాత్సాక్షికం స్వయంప్రకాశజ్ఞానందృశ్యతే, తత్తుజ్ఞేయవిశేషసిద్ధిరూపం జ్ఞాత్వ గతమేవ దృశ్యత ఇతి పూర్వమేవోక్తమ్. యానిచ తస్య నిర్విశేషత్వసాధకాని యశ్చాక్తికాని జ్ఞానాన్యుపన్యస్తాని, తాని చానన్తరోక్తైరవిద్యాకాయత్వాదిత్యాదిభిరనుమానై నిరస్తాని. నచ నిర్విశేషస్య చిన్తాత్రస్యాజ్ఞానసాక్షిత్వమహజ్జాగ్రాదిజగద్భ్రమశోచ్యపపద్యతే. సాక్షిత్వభ్రమాదయోపిహ జ్ఞాత్వవిశేషగతా దృష్టాః, నజ్ఞప్తిమాత్రగతాః. నచ తస్యప్రకాశత్వం న్వా యత్ప్రకాశతావా సిద్ధ్యతి. ప్రకాశోపి కస్యచిత్పురుషస్య కంచనాథావిశేషంప్రతి సిద్ధిరూపో దృశ్యతే. తత ఏవహి తస్య స్వయంప్రకాశతోపపాద్యతే భవద్భిరపి. సచాతాదృశస్య నిర్విశేషస్య ప్రకాశతా సమ్భవతి.

యః పునః స్వగోష్ఠీష్వపరమాథాదపి పరమాథాకాయకం దృశ్యత ఇత్యుద్ఘోషః, సోఽపి, తాని కాయాణి సర్వాణ్యబాధితకల్పాని వ్యావహారికసత్యాని వస్తుత్వస్వవిద్యాత్మకాన్యే

వేతి స్వాభ్యుపగమాదేవ నిరస్తః. అస్తాభిరపి సవత్ర పరమాధాదేవ కారణాత్సవకాయోకాత్
త్పత్తిముపపాదయద్భిః పూర్వమేవ నిరస్తః. నచ త్వయైషామనుమానానాం శ్రుతివిరోధో వక్తుం
శక్యతే, శ్రుతేరప్యవిద్యాకాయత్వేనావిద్యాత్వకత్వేనచోక్తదృష్టాస్తేభ్యో విశేషాభావాత్.
యత్తు బ్రహ్మణోఽపారమాధికజ్ఞానగమ్యత్వేఽపి పశ్చాత్తనబాధాదశేనాద్భిప్రసత్యమేవేతి,
తదనంతః కృష్టకారణజన్యజ్ఞానగమ్యత్వే నిశ్చితేనతి పశ్చాత్తనబాధాదశేనాస్యాకించిత్కరత్వాత్.
యథా శూన్యమేవ తత్త్వమితి వాక్యజన్యజ్ఞానస్య పశ్చాత్తనబాధాదశేనాఽపి దోషమూలత్వనిశ్చ
యాదేవ తదథాస్యాసత్యత్వమ్. కించ-* నేహ నానాస్తి కించనావిజ్ఞానమానందంబ్రహ్మేతి విజ్ఞానా
మాత్రాతిరిక్తస్య కృత్స్నస్యవస్తుజాతస్య నిషేధకత్వేన సవస్తాత్పరత్వాత్పశ్చాత్తనబాధాదశే
నముచ్యతే. శూన్యమేవ తత్త్వమితి తస్యాప్యభావం నదతస్తాత్పరత్వేన పశ్చాత్తనబాధోద్యత్యతే.
సవశూన్యత్వాతిరేకినిషేధాసమ్భవాత్తస్యైవ పశ్చాత్తనబాధాదశేనమ్. దోషమూలత్వంతు
ప్రత్యక్షాదీరాం వేదాంతజన్యసవశూన్యజ్ఞానస్యాప్యవిశిష్టమ్. అతస్సవకం విజ్ఞానజాతం పార
మాధికజ్ఞాత్వగతం, స్వయంచ పరమాధికభూతమథావిశేషసిద్ధిరూపమ్. తత్ర-కించిత్ జ్ఞానం
దోషమూలమ్, దోషశ్చ పరమాధికః, కించిచ్ఛ నిదోషపారమాధికసామగ్రిజన్యమితి యావ
న్నాభ్యుపేయతే, నతావత్సత్యమిథ్యాధికవ్యవస్థాలోకవ్యవహరశ్చనేత్యతి. లోకవ్యవహరోపి
పారమాధికో భ్రాన్తిరూపశ్చ పారమాధికజ్ఞాత్వగతాధికవిశేషసిద్ధిరూపప్రకాశపూర్వకః.
నివిశేషసన్తాత్రస్యతు పారమాధికస్యాపారమాధికస్య చ ప్రతిభాసాదేహేతుత్వాసమ్భవా
ల్లోకవ్యవహరో నసమ్భవతి. యచ్ఛ తైవికరథిష్ఠానభ్రమాసమ్భవాత్సవాధ్యాసాధిష్ఠానస్య
సన్తాత్రస్య పారమాధికత్వముక్తమ్, తదపి దోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞాత్వత్వజ్ఞానానామపారమా
ధ్యేఽపి భ్రమోపపత్తివత్ అధిష్ఠానాపారమాధ్యేఽపి భ్రమోపపత్తేనికరస్తమ్. అధాధిష్ఠా
నాపారమాధ్యేఽపినక్యచిద్భిమో దృష్టఇతి సన్తాత్రస్య పారమాధికత్వమవశ్యాశ్రయణీయమి
తిమన్యసే, హస్తతహి దోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞాత్వత్వజ్ఞానానామపారమాధ్యేఽపినక్యచిద్భిమో
దృష్టఇతి దశేనానుగుణ్యేన తేషామపి పారమాధ్యేఽమవశ్యాశ్రయణీయమితి నకశ్చిద్విశేషోఽ
స్యత్ర తత్సంరమ్భాత్. యత్తు భేదపక్షేఽప్యతీతకల్పనామానన్త్యాత్సవేషామాత్తనాం ముక్త
త్వేన బద్ధాసమ్భవాద్బద్ధముక్తవ్యవస్థా నసమ్భవతీతి, తదాత్తానన్త్యేన పరిహృతమ్. యత్వాత్త
నాం భిన్నత్వే మాషసవకపఘటపటాదివత్సజ్ఞ్యావత్త్వమవజగనీయమితి, తత్ర ఘటాదీనామప్య
నస్తత్వాదృష్టాస్తసాధ్యవికలస్యాత్. దశేషుహస్సహస్రంమాష ఇతి సజ్ఞ్యావత్త్వం దృశ్యత
ఇతిచేత్, సత్యమ్; తత్తు నఘటాదిస్వరూపగతమ్, అపితు దేశకాలాద్యపాధిమద్భటాదిగతమ్.
తాదృశంతు సజ్ఞ్యావత్త్వమాత్తనామభ్యుపగచ్ఛామః. నచ తావతా సవకముక్తిప్రసక్తః, ఆత్మ
స్వరూపానన్త్యాత్. యత్వాత్తనాం భిన్నత్వేషుటాదివజ్జడత్వానాత్తత్వక్షయిత్వప్రసక్త ఇతి, తదయు
క్తమ్; ఏకజాతీయానాం భేదస్య తజ్జాతీయానాం జాత్యంతరీయత్వానాపాదకత్వాత్. సహి ఘటా
నాం భేదస్తేషాం పటత్వమాపాదయతి. యత్తు భిన్నత్వే వస్తుతః పరిచ్ఛేదాదేశకాలాభ్యామపి పరి
చ్ఛేదోబ్రహ్మణః ప్రసక్యత ఇత్యనస్తత్వం బ్రహ్మణోనసిద్ధతీతి, తదయుక్తమ్; వస్తుతః పరిచ్ఛిన్నా
నామపి దేశకాలపరిచ్ఛేదస్య న్యూనాధికభావేనానియమదశేనాత్. దేశకాలసమ్భవేయత్తాయాః

ప్రమాణాస్తరాంతరనిర్ణయ త్వేన బ్రహ్మణస్సవః దేశకాలసమ్మన్ధస్యాపి ప్రమాణాస్తరాదాపతతో విరోధాభావాత్. వస్తుతః పరిచ్ఛేదమాత్రాదపి సవఃప్రకారపరిచ్ఛేదరహితత్వాభావాదానన్త్యా సిద్ధిరితి చేత్, తద్భవతోఽప్యవిద్యావిలక్షణత్వం బ్రహ్మణోఽభ్యుపయతస్సమానమ్. అతస్సతోఽవిద్యావిలక్షణత్వాభ్యుపగమాద్భ్రహ్మణోఽపి భిన్న త్వేన భేదప్రయుక్తా దోషాస్సవే తవాపి ప్రస జ్యేరణ. యద్యవిద్యావిలక్షణత్వం నాభ్యుపేయతే, తస్యావిద్యాత్వకమేవ బ్రహ్మ స్యాత్. *సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి లక్షణవాక్యమపి తత ఏవాపాథకం స్యాత్. భేదతత్త్వానభ్యుపగమేహిస్వ పక్షపరపక్షసాధనదూషణాదివివేకాభావాత్సవఃమనమజ్ఞానం స్యాత్. ఆనన్త్యప్రసిద్ధిశ్చ దేశకాల పరిచ్ఛేదరహితత్వమాత్రేణ, నవస్తుతోఽపి పరిచ్ఛేదరహితత్వేన; తథావిధిస్య శశవిషాణాయమా నస్యానుపలభ్యే. భేదవాదినస్తు సవఃచిదచిద్వస్తుశరీర త్వేన బ్రహ్మణస్సవఃప్రకారత్వాత్ స్వతః పరతోఽపి పరిచ్ఛేదో నవిద్యతే. తదేవం కారణాద్భిన్నస్య కాయస్య సత్యత్వాద్భ్రహ్మ కాయం కృత్స్నం జగద్భ్రహ్మణోఽన్యదేవ.

విశ్లేషః:- ఇతిప్రాప్తే ప్రచక్షుహే * తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః. తస్మాత్ పరమకారణా ద్భ్రహ్మణః అనన్యత్వం జగతః ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః తదుపపాదయద్భ్యోఽవగమ్యతే. ఆరమ్భణశబ్ద ఆదియేకాపాం వాక్యనాంతాన్యారమ్భణశబ్దాదీని*వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తి కేత్యేవ సత్యమ్ * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజా యేయేతి తత్తేజోఽన్యజత * అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య * సన్ములాసోమ్యేమాస్సవాణః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః... ఐతదాత్మ్యమిదంసవః తత్సత్త్వం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేత కేతోఽత్యేతాని, ప్రకరణాన్తరస్థాన్యప్రేవంజాతీయకాన్యత్రాభిప్రేతాని. ఏతానిహి వాక్యాని చిదచిదాత్మకస్య జగతః పరస్తాద్భ్రహ్మణోఽనన్యత్వముపపాదయన్తి. తథాహి- * స్తద్భోఽన్యత తమాదేశమప్రాప్యో యేనాశ్రితం శ్రితం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితి కృత్స్నస్యజగ తోబ్రహ్మైకకారణత్వమ్, కారణాత్కాయస్యానన్యత్వంచ హృదినిధాయ కారణభూతబ్రహ్మవిజ్ఞా నేన కాయభూతస్య సవఃస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతేనతి కృత్స్నస్య బ్రహ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ * కథం ను భగవన్స ఆదేశ ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞాతతాఽనమ్భవం చోదితో జగతో బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్య తాకికప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కాయస్యానన్యత్వం తావత్ * యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సవః మృత్తాయం విజ్ఞాతం స్యాదితి దశాయతి. యథైకమృ త్పిణ్డార్థవాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తజ్ఞానేన జ్ఞాతతేత్యదః. అత్ర కాణాదవాదేన కారణాత్కాయస్య ద్రవ్యాన్తరత్వమాశంక్య లోకప్రతీత్యేవ కారణాత్కాయస్యానన్యతాముపపాదయతి- * వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్య మితి. ఆరభ్యతే ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణమ్. * కృత్యల్కుటో బహులమితి కర్మణి ఋటో. వాచా - వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యదః. ఘటేనోదకమాహరేత్యాది వాక్పూర్వకో హ్యుదకాహరణాదివ్యవహారః. తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయే తేనైవ మృద్ధివ్యేణ పృథుబుద్ధోదరత్వాదిలక్షణో వికారః-సంస్థానవిశేషః, తత్ప్రియుక్తంచ ఘట ఇత్యాదినామ ధేయం స్పృశ్యతే-ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యథకం మృద్ధివ్యమేవ సంస్థానాన్తరనామ

గ ణం ౬౦:౬-౨-౧
 ౨ " " ౬-౨-౨
 ౪ శ్రీ ఆన. ౬-౨
 పాద. ౧]

ధేయా నరభాగ్యవతి. అతో ఘటాద్యపిన్దుత్తికేత్యేవ సత్యమ్-మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యమ్.
 ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః. సఖ ద్రవ్యా నరత్వేన. అత స్తస్యైవ మృద్ధిశక్త్యా దేద్రవ్యస్య
 సంస్థానా నరభా క్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దా న్తరాదయ ఉపపద్యతే. యథైకస్యైవ దేవద తస్యావ
 స్థాభేదై బాలో యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దా న్తరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యతే. యదు
 క్తం సత్యామేవ మృది ఘటో వప్తఇతి వ్యవహారాత్కారణాద్యత్కాయమితి. తమస్మి త్నిరా
 శాదీనాం కారణభూతస్యైవ ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషత్వాభ్యుపగమాదేవ పరిచ్ఛేదమ్. తి త్తదవస్థ
 సైక్యైకస్యైవ ద్రవ్యస్య తేతే శబ్దాస్తానితానిచ కార్యాణీతి యుక్తమ్. ద్రవ్యస్య తి త్తదవస్థస్య
 కారకవ్యాపారాయ త్తమితి తస్యాథేవ త్వమ్. అభివ్యక్త్యనుబద్ధీని చోద్యాని తస్యా అభ్యుపగ
 మాదేవ పరిచ్ఛేదాని. ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేపి సత్కాయావాదో నవిరుధ్యతే. సత ఏవోత్పత్తే.
 విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే-పూర్వమేవ సత్ తనుత్పద్యతేచేతి. అజ్ఞాతోత్పత్తివివాదయాథా త్వ
 స్యేదం చోద్యమ్. ద్రవ్యస్యోత్పత్తో త్తరసంస్థానయోగః పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థానస్య వివాదః.
 స్వావస్థస్య తూత్పత్తిః. అతస్సర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్య సత్త్వాత్సత్కాయావాదో నవిరుధ్యతే. సం
 స్థానస్యాసత ఉత్పత్తావసత్కాయావాదప్రసక్త ఇతిచేత్. అసత్కాయావాదినోఽప్యత్పత్తేరను
 త్పత్తిను త్వే సత్కాయావాదప్రసక్తః. ఉత్పత్తిను త్వేచానస్థా. అస్తాకం త్వవస్థానం పృథ
 క్పత్తిపత్తికాయావాదయోగానహత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికం సవకమితి నిరవద్యమ్. కపా
 లత్వచూణత్వపిణ్డత్వావస్థాప్రహణేన ఘటత్వావస్థావదేకత్వావస్థాప్రహణేన బహుత్వావస్థా,
 తత్ప్రహణేనైకత్వావస్థాచేతి సకశ్చిద్విరోధః. తథా * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వి.
 తీయమితి, సదేవేదమ్ ఇదానీం విభక్తనామరూపత్వేన నానారూపం జగత్ అగ్రే నామరూప
 విభాగాభావేనైకమేవాసీత్, సర్వాశక్తిత్వేనాధిష్ఠాత్ర న్తరాసహతయా అద్వితీయం చేత్య
 నన్యత్వమేవోపపాదితమ్. తథా* తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి స్రక్యమాణతేజఃప్రభృతి.
 వివిధవిచిత్రస్థిత్రసరూపజగత్త్వేనాత్తనో బహుభవనం సజ్జల్ప్య జగత్సర్వాభిధానాత్కా
 యభూతస్య జగతః పరమకారణాత్పరస్తాద్భూత్వాచోఽనన్యత్వమవసీయతే. సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య
 పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వాజ్ఞస్య సత్యసజ్జల్పస్య నిరవద్యస్యైవ సదేవేదమితి నిదేశాహజగ
 త్వమ్, సచ్ఛబ్దవాచ్యస్యైవ జగతోనామరూపవిభాగాభావేనైకత్వమధిష్ఠాత్ర న్తరనిరపేక్ష
 త్వమ్, పునరపి తస్యైవ విచిత్రస్థిత్రసరూపజగత్త్వేన బహుభవనసజ్జల్పరూపేక్షణమ్, యథా
 సజ్జల్పం సగళ్య కథముపపద్యత ఇత్యాశక్త్యాహ * సేయం దేవతైక్షత ప న్తాహమిమా స్తిస్రో.
 దేవతాః అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి తాసాం త్రివృతం త్రివృత
 మిత్యాది. * తిస్రో దేవతాఇతి కృత్స్నమచిద్వస్తు నిదిశ్య స్వాత్తజీవానుప్రవేశేనైతద్విచిత్ర,
 నామరూపభాక్కరవాణీత్యుక్తమ్. అనేన జీవేనాత్మనా - మదాత్తకజీవేన ఆత్మతయాఽను
 ప్రవిత్యైతద్విచిత్రనామరూపభాక్కరవాణీత్యర్థః. స్వాత్తనో జీవస్య చాత్మతయాఽనుప్రవేశ
 కృతం నామరూపభాక్త్వమిత్యుక్తం భవతి. * తత్సృష్ట్యా, తదేవానుప్రవిశేత్, తదనుప్రవిశ్య,
 సచ్ఛత్యచ్ఛాభవదితి శ్రుత్యన్తరేణ స్పష్టం సజీవం జగత్పరేణ బ్రహ్మణ ఆత్మతయాఽనుప్రవి
 ప్తమితి. తదేతత్కాయావాదస్థస్యచ కారణావస్థస్యచ చిదచిద్వస్తునః సకలస్య హృదస్య మాత్మ

స్వచ్ఛ పరబ్రహ్మశరీరత్వమ్, పరస్వచ్ఛ బ్రహ్మణ ఆత్మత్వమన్తయామి బ్రాహ్మణాదిషు సిద్ధం
స్తారితమ్. అనేన పూర్వోక్తా శక్త్యా నిరస్తా. అచిద్వస్తుని సశీవే బ్రహ్మణ్యాత్మతయాఽవస్థితే
నామరూపవ్యాకరణవచనాచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకం బ్రహ్మైవ జగచ్ఛబ్దవాచ్యమితి* సదేవేదమగ్ర ఏక
మేవాసీదిత్యాది సవకముపపన్నతరమ్. శరీరభూతచిదచిద్వస్తుగతాస్స వే వికారాశ్చాపురుషా
థాశ్చేతి బ్రహ్మణో నిరవద్యత్వం కల్యాణగుణాకరత్వంచ సుస్థితమ్. తదేతత్ * అధికంతుభేద
నిదేశాదిత్యనన్తరమేవ వత్స్యతి. తథా * ఏతదాత్మమిదంస వకమితి కృత్స్నస్య చేతనాచేతన
స్య బ్రహ్మతాదాత్మ్యముపదిశతి. తదేవచ * తత్త్వమసీతి నిగమయతి. తథా ప్రకరణాన్తరస్థే
ష్వపి వాక్యేషు * సవకం ఖల్విదం బ్రహ్మ * తత్త్వని ఖల్వరేద్యష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాత ఇదం
సవకం విదితమ్ * ఇదం సవకం చుదయమాత్తా * బ్రహ్మైవేదం సవకమ్* ఆత్మైవేదం సవక
మిత్యనన్యత్వం ప్రతీయతే. తథాఽన్యత్వంచ నిషిధ్యతే* సవకం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మన
స్సవకం వేద * నేహ నానాస్తి కించన | మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ షశ్య
తీతి. తథా * యత్రహి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం షశ్యతి యత్ర త్వస్య సవకమాత్మైవా
భూత్తత్వేన కం షశ్యేదిత్యవిదుషో ద్వైతదశనం విదుషశ్చద్వైతదశనం ప్రతిపాదయదన
న్యత్వమేవ తాత్త్వికమితి ప్రతిపాదయతి. తదేవమారమ్భణశబ్దాదిభ్యో జగతః పరమకారణాత్పర
స్తాద్బ్రహ్మణోఽనన్యత్వముపపాద్యతే. అతేదం తత్త్వమ్—చిదచిద్వస్తుశరీరతయా తత్ప్రకారం
బ్రహ్మైవ సవకదా సవకశబ్దాభిధేయమ్. తత్కదాచిత్స్వస్త్వాత్స్వశరీరతయాఽపి పృథగ్వ్యవదేశా
నహాసూక్ష్మదశాపన్నచిదచిద్వస్తుశరీరమ్; తత్కారణవస్థం బ్రహ్మ. కదాచిచ్ఛ విభక్తనామరూప
వ్యవహారాహాస్థూలదశాపన్నచిదచిద్వస్తుశరీరమ్; తచ్చ కాయావస్థమితి కారణాత్పరస్తాద్బ్రహ్మ
ణః కాయారూపం జగదనన్యత్. శరీరభూతచిదచిద్వస్తునః శరీరిణో బ్రహ్మణశ్చ కారణావస్థాయాం
కాయావస్థాయాంచ శ్రుతిశతసిద్ధయా స్వభావవ్యవస్థయా గుణదోషవ్యవస్థాచ * నతు దృష్టాన్త
భావాదిత్యత్రోక్తా.

యేతు కాయకారణయోరనన్యత్వం కాయస్య మిథ్యాత్వాశ్రయణేన వణయన్తి,
నతేషాం కాయకారణయోరనన్యత్వం సిద్ధ్యతి, సత్యమిథ్యాధకయోరై క్యానుషపత్తేః; తథా
సతి బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వం జగతస్సత్యత్వంచాస్యాత్. బ్రహ్మజ్ఞానవాదిహూషణమిదమ్.

యేచ - కాయకామపి పారమాధికమభ్యుపయన్త ఏవ జీవబ్రహ్మణోరౌపాధికమన్య
త్వం స్వాభావికంచానన్యత్వమ్, అచిద్బ్రహ్మణోస్తు ద్వయమపి స్వాభావికమితి వదన్తి; తేషాము
పాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవత్త్వన్తరాభావాన్నిరవయవస్యాఖణ్ణితస్య బ్రహ్మణ ఏవోపాధిసమ్బద్ధాద్బ్రహ్మ
స్వరూపస్యైవ హేయా కారపరిణామాచ్చక్తిపరిణామాభ్యుపగమే శక్తిబ్రహ్మణోరనన్యత్వాచ్చ జీవ
బ్రహ్మణోః కమవశ్యత్వాపహతపాప్తత్వాదివ్యవస్థావాదినోఽచిద్బ్రహ్మణోశ్చ పరిణామాపరి
ణామవాదిన్యశ్శ్చుతయో వ్యాకుప్యేయః. భాస్కరమతహూషణమిదమ్.

యేపునః - నిరన్తనిఖలభోక్తృత్వాదివికల్పవిప్లవం సవకశక్తియుక్తం సన్తాత్రద్రవ్య
మేవ కారణం బ్రహ్మ; తచ్చ ప్రలయవేలాయాం శాంతాశేషసుఖదుఃఖానుభవవిశేషం స్వప్రకాశ
మపి సుషుప్తాత్మవదచిదవిలక్షణమవస్థితమ్, సృష్టివేలాయాం మృత్తికాద్రవ్యమివ ఘటశరావాది

౧౭౦-౧౦-౬-౨-౧ ౬ శ్లో.౧౦-౬-౨ ౧౧ నిర్భ.౧-౧-౨౧
 ౨ " " ౬-౨-౨ ౨ " " ౬-౨ ౧౨ శ్లో.౧౦-౬-౨
 ౩ బ్ర-౧-౧-౪-౧౧ ౩ మేను-౧-౬ ౧౩ శ్లో.౧౦-౧-౧-౬
 ౪ వి-౧-౧-౧-౧ ౪ " " ౧-౪ ౧౪ అష్టా-౨-౨-౪౪
 పాద. ౧] ౧౦ భావ. ౧-౧ ౧౫ శ్లో.౧౦-౬-౨

శ్రీభాష్యమ్ - ఆరమ్యణాధికరణమ్ 6
 శ్రమశ్చ. ౧-౧ ౧౦ భావ. ౧-౧ ౧౫ శ్లో.౧౦-౬-౨

రూపమ్, సముద్రఇవ చ సేవతరజ్జబుద్భుదాదిరూపాభోక్తృభోగ్యనియస్తృరూపేణాంతత్రయావస్థ
 మవతిష్ఠతే; అతో భోక్తృభోగ్యనియస్తృత్వాని తత్ప్రియుక్తాశ్చ గుణదోషాః శరావత్వఘటత్వ
 మణికత్వవత్తదతకాయభేదవచ్చ వ్యవతిష్ఠస్తే; భోక్తృభోగ్యనియస్తృణాం సదాత్మనైకత్వం
 చ ఘటశరావమణికాదీనాం మృదాత్మనైకత్వవదుపపద్యతే; అతస్సన్తాత్రద్రవ్యమేవ సర్వావ
 స్థావస్థితమితి బ్రహ్మణోఽనన్యజ్జగదాతిష్ఠస్తే; తేషాం సకలశ్రుతిస్తృతీహిసపురాణన్యాయవిరోధః.
 సర్వాహి శ్రుతయః సస్తృతీహిసపురాణాస్సవేత్త్వరేత్త్వరం సదైవ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తిం
 సత్యసజ్గుల్పం నిరవద్యం దేశకాలానవచ్ఛిన్నానవధికాతిశయానందం పరమకారణం బ్రహ్మ ప్రతి
 పాదయన్తి, సపునరిశ్వరాదపి పరమీశ్వరాంశిసన్తాత్రమ్. తథాహి - * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ |
 దేకమేవాద్వితీయమ్ * తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి * బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీదేకమేవ ||
 తదేకంసన్నవ్యభవత్ తచ్చేయోరూపమత్యస్పృశత క్షత్తం యాన్యేతాని దేవక్షత్రాణీన్ద్రోవరు
 ణస్సోమో రుద్రః పక్షన్యో యమోమృత్యురీశానగతి * తత్తావా ఇదమేకఏవాగ్ర ఆసీత్ నాన్య |
 త్కించన మిషత్ స ఏక్షత లోకాన్మునృజాగతి * ఏకో హవై నారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మ సేశాన్ద్రో
 నేమే ద్యావాప్యధివీ ననక్షత్రాణి నాపో నాగ్నినాసోమో నసూర్యస్సపకాకీ నరమేత తస్య
 ధ్యానాన్తస్సస్యేత్యాదిభిః పరమకారణం సవేత్త్వరేత్త్వరో నారాయణ ఏవేత్యవగమ్యతే. సద్భృ
 హ్మతశ్చ బ్రాహ్మ తుల్యప్రకరణస్థాన్తత్తుల్యప్రకరణస్థేన నారాయణశబ్దేన విశేషితాస్తమేవావగమ
 యన్తి. * తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరమ్ * సకారణం కరణాధిపాధిపో నచాస్య కశ్చి ||
 జ్జువితా నచాధిప ఇతీశ్వరస్యైవ కారణత్వం శ్రూయతే. స్మృతిరపి మానవీ * తతస్సన్వయమ్భా |
 భాగవానితి ప్రకృత్య * సోఽభిధ్యాయ శరీరాత్సాన్విత్సృక్షువివిధాః ప్రజాః | అపవప ససర్జా |
 దా తాసు వీర్య మపాస్పృశదితి. ఇతిహిసపురాణాన్యపి పురుషోత్తమమేవ పరమకారణమభిదధతి
 * నారాయణోజగన్మూర్తికారనంతాత్మా సనాతనః | ససిన్ధుఃసహస్రప్రాంశాదస్పృజత్పురుషాద్విధా ||
 * విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవచ స్థితమిత్యాదిషు. నచేశ్వరస్సన్తాత్రమేవేతి వక్తుం |
 శక్యం, తస్య తదంతత్వాభ్యుపగమాత్సవిశేషత్వాచ్చ. నచ తస్య జ్ఞానానందాద్యనన్తకల్యాణగుణ
 యోగః కాదాచిత్క ఇతి వక్తుం శక్యతే; తేషాం స్వాభావికత్వేన సదాతనత్వాత్, * పరాఽస్య |
 శక్తివివక్షితైవ శ్రూయతే స్వాభావికే జ్ఞానబలక్రియాచ * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదిభ్యః, జ్ఞానా |
 నందాదిశక్తియోగ ఏవాస్య స్వాభావికఇతి మావోచః, శక్తిః స్వాభావికీ, జ్ఞానబలక్రియాచ స్వాభా
 వికీతి పృథగ్నిదేశాలక్షణాప్రసజ్గాచ్చ. నచ పాచకాదివత్ * సర్వజ్ఞఇత్యాదిషు శక్తిమాత్రే
 కృత్ప్రిత్యయితి వక్తుం శక్యమ్, కృత్ప్రిత్యయమాత్రస్య శక్తావస్థరణాత్; * శక్తా హస్తికవా |
 టయోరిత్యాదిషు కేషాంచిదేవ కృత్ప్రిత్యయానాం శక్తివిషయత్వస్థరణాత్; పాచకాదిషు
 త్వగత్యా లక్షణా సమాశ్రీయతే. కించ - ఈశ్వరస్య తదంతవిశేషత్వాత్తస్యచాంశిత్యే తరక్ణా
 త్సముద్రస్యేవాంశాదంశినోఽధికత్వాత్ * తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరమ్ * స తత్సమ ||
 శ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత ఇత్యాదీనీశ్వరవిషయాణి పరశ్చతాని వచాంసి బాధ్యేరణ. కించ, సన్తా
 త్రస్య సర్వాత్మకత్వేఽంశిత్యేచేశ్వరస్య తదంతవిశేషత్వాత్తస్య సర్వాత్మకత్వాంశిత్యేపదేశా
 వ్యాహస్యేరణ. సహి మణికాత్మకత్వం తదంతత్వంవా ఘటశరావాదే. స్వాంశేషు సర్వేషు

సన్తాతస్య పూణాత్వేనేశ్వరాం శేఽపి తస్య పూణాత్వాత్ తదాత్మ కాని శదంశాశ్చేతరాణి వస్తూ
నీతి చేన్న, ఘటేఽపి సన్తాతస్య పూణాత్వాదీశ్వరస్యాపి ఘటాత్మకత్వతదంశత్వప్రసక్తాత్. సచ
సన్తాతస్య ఘటోఽస్తి పటోఽస్తితివస్తుధర్మతయాఽవగతస్యద్రవ్యత్వంకారణత్వం వోపపద్యతే.
వ్యవహారయోగ్యతాహిసత్త్వమ్. విరోధివ్యవహారయోగ్యతా తద్వ్యవహారయోగ్యస్యాసత్త్వమ్.
ద్రవ్యమేవ సదిత్యభ్యుపగమే క్రియాదీనామసత్త్వప్రసక్తః. క్రియాదిషు కాశకుశావలమ్బనేనాపి
సహజైకరూపా సత్తా దురుపపాదా. సదాత్మనాచ సహజస్యాభిచ్ఛేదే సహజత్వేన సహ
స్యభావప్రతిసన్ధానాత్సహజగుణదోషసంకరప్రసక్తశ్చ పూర్వమేవోక్తః. అతో యథోక్తప్రకార
మేవానన్యత్త్వమ్. యదవప్రకాశమతనిరసనమిదమ్.. ౧౫.

అథోచ్చేత - ఏకస్యైవావస్థాన్తరయోగేఽపి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయో బాలత్వయువత్వా
దిషు దృశ్యస్తే, మృద్ధాకుహిరణ్యాదిషు ద్రవ్యాన్తరత్వేఽపి దృశ్యస్తే; తత్ర మృద్ధుటాదిషు కాయక
కారణేషు బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయోఽవస్థానిబన్ధనా ఏవేతి కుతో నిరణీయత ఇతి. తత్తో త్తరమ్ -

154 భావేచోపలభ్యే. ౨-౧-౧౬.

కుణ్డలాదికాయకసద్భావేచ కారణభూతహిరణ్యస్యోపలభ్యే; ఇదం కుణ్డలం హిరణ్య
మితి హిరణ్యత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యధికః. నచైవం హిరణ్యాదిషు ద్రవ్యాన్తరేషు. మృదాదయ
ఉపలభ్యస్తే; అతో బాలయువాదివత్కారణభూతమేవ ద్రవ్యమవస్థాన్తరాపన్నం కాయకమితి
గీయతే. ద్రవ్యాన్తరవాదినామభ్యుపగమేనావస్థాన్తరయోగేన బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిషూపపన్నేష్యనుప
లబ్ధద్రవ్యాన్తరకల్పనానుపపత్తేశ్చ. సచ జాతినిబన్ధనేయం ప్రత్యభిజ్ఞా; జాత్యాశ్రయభూతద్రవ్యా
న్తరానుపలభ్యే; ఏకమేవ హేమజాతీయం ద్రవ్యం కాయకకారణోభయావస్థం దృశ్యతే. సచ
ద్రవ్యభేదే సమవాయికారణానువృత్త్యా కాయక ప్రతిసన్ధానమితి వక్తుం శక్యమ్, ద్రవ్యాన్తరత్వే
సత్యాశ్రయానువృత్తిమాత్రేణ తదాశ్రితద్రవ్యాన్తరే ప్రతిసన్ధానానుపపత్తే. గోమయాదికాయక
వృత్తికాదా గోమయాదిప్రతిసన్ధానం నదృశ్యత ఇతిచేన్న, తత్రావ్యాద్యకారణభూతపృథివీద్రవ్య
ప్రత్యభిజ్ఞానాత్. అగ్నికాయక ధూమే అగ్నిప్రత్యభిజ్ఞానం నదృశ్యత ఇతిచేత్, భవతు నతత్ర
ప్రత్యభిజ్ఞానమ్; తథాఽపి నదోషః, అగ్నేనికామిత్రకారణమాత్రత్వాత్. అగ్నిసంయుక్తాదేవ
నాద్ధిధూమో జాయతే. గన్ధైక్యాచ్చాదేవనకాయకమేవ ధూమః. అతః కాయకభావేచ
తదేవేదమిత్యుపలభ్యేబుద్ధిశబ్దాన్తరాదయోఽవస్థాభేదమాత్రనిబన్ధనా ఇత్యవగమ్యతే. తస్మా
త్కారణాదనన్యత్కాయకమ్. ౧౬.

ఇతశ్చ -

1౦౦ సత్త్వచ్చాపిన్య. ౨-౧-౧౭.

అపరస్య - కాయకస్య కారణే సత్త్వాచ్చ కారణాత్కాయకస్యానన్యత్త్వమ్. లోకవేద
యోహిం కాయకమేవ కారణతయా వ్యపదిశ్యతే. యథాలోకే సహజమిదం టశరాపాదికం
పూర్వాశ్చైవ మృత్తికేవాసీదితి. వేదేచ * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి.

గ ఖం. డ. 2-11-1 ఓ ఖం. డ. 2-11-1
 2 ఖం. 2-11-1 2 ఖం. 2-11-1
 2 ఖం. 2-11-1 2 ఖం. 2-11-1
 4 ఖం. 2-11-1 4 ఖం. 2-11-1
 5 ఖం. 2-11-1 5 ఖం. 2-11-1
 6 ఖం. 2-11-1 6 ఖం. 2-11-1

156 అసద్వ్యవహారాన్నే తిచ్చే ధర్మానైవ వాక్యశేషాదుక్తేశ్వబ్దాంతరాచ్చ. 2-1-10.

యదు క్తం కారణే కాయస్య సత్త్విం లోకవేదాభ్యామవగమ్యతే ఇతి, తదయు
 క్తమ్ * అసద్వ్యవహారాత్. — * అసదేవేదమగ్ర ఆసీత్ * అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ * ఇదంవా 11
 అగ్రే నైవ కించనాసీదితి; లోకేచ సవమిదం ఘటశరావాదికం పూర్వాహ్నే. నాసీదితి; అతో
 యథో క్తం నోపపద్యత ఇతిచేత్, తన్న; ధర్మానైవ తథా వ్యవహారాత్. సఖిల్వసద్వ్యవహారే
 శస్తస్యైవ కాయద్రవ్యస్య పూర్వాకాలే ధర్మానైవ సత్త్విం - సంస్థానా సత్త్విం, సభవదభిప్రేతేన
 తుచ్చత్వేన. సత్త్విం త్వేహి ద్రవ్యధర్మావిత్తుక్తమ్. తత్ర సత్త్విధర్మాధర్మానైవ సత్త్విమ్.
 ఇదంశబ్దవిదిష్టస్య జగతస్సత్త్విధర్మా నామయాపే, అసత్త్విధర్మానైవ తద్విరోధినీ
 సూక్ష్మావస్థా. అతో జగతో నామయాపయ క్తస్య తద్విరోధిసూక్ష్మదశాప తిరసత్త్విమ్ కథమిద
 మవగమ్యతే? * వాక్యశేషాదుక్తేశ్వబ్దాంతరాచ్చ. వాక్యశేషస్తావత్ * ఇదంవా అగ్రే నైవ
 కించనాసీదిత్యత * తదన దేవ సస్యనోఽకరుత స్యామితి. అనేన వాక్యశేషగతేన మనస్కారత్వే
 నాసచ్ఛబ్దార్థే తుచ్చాతిరిక్తే నిశ్చితే తదైకాధ్యాత్ * అసదేవేదమిత్యాదివ్యవహారచ్చబ్ద
 స్యామివాక్యై ఇతి నిశ్చయతే. యుక్తేశ్వసత్త్విం ధర్మానైవ సత్త్విం మవగమ్యతే. యుక్తిహి
 సత్త్విం త్వే పదార్థధర్మావవగమయతి. మృద్ధివ్యవహారే ఘటబుద్ధిదరా కారయోగో ఘటోఽ
 స్తీతి వ్యవహారహేతుః. తస్యైవ తద్విరోధ్యవస్థానైవయోగో ఘటో నాస్తీతివ్యవహారహేతుః.
 తత్ర కపాలాద్యవస్థాయా తద్విరోధిత్యేన సైవ ఘటావస్థస్య నాస్తీతి వ్యవహారహేతుః. నచ త
 ద్యతిరిక్తో ఘటాభావో నామ కశ్చిదుపలభ్యతే; నచ కల్ప్యతే, తావతైవాభావవ్యవహారోప
 పత్తే. తథా శబ్దాంతరాచ్చ పూర్వాకాలే ధర్మానైవ సత్త్విం ఏవావగమ్యతే. శబ్దాంతరంచ
 పూర్వాకాలావస్థానం * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదికమ్. తత్రహి * కుతస్తు ఖలు 12.
 సోమ్యేవం స్యాదితి తుచ్చత్వమాక్షిప్య * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి స్థాపితమ్ * తద్దేదం తహ్య 1.
 త్యాకృతమాసీత్తన్నామయాపభ్యాం వ్యాక్రియతేతి సుస్పష్టముక్తమ్. 10.

ఇదానీం కాయస్య కారణాదనన్యత్వే నిదశనన్వయం ద్వాభ్యాం సూత్రాభ్యాం దశకాయతి—

157 పటవచ్చ. 2-1-10.

యథా తస్తవ ఏవ వ్యతిషజ్జవిశేషభాజః పటఇతి నామయాపకాయాంతరాదికం
 భజస్తే తద్వద్భిహ్నాపి. 10.

158 యథాచ ప్రాణాదిః 2-1-10.

యథాచ వాయురేకపవ శరీరే వృత్తివిశేషం భజమానః ప్రాణాపానాదినామయాప
 కాయాంతరాణి భజతే; తద్వద్భిహ్నాకమేవ విచిత్రస్థిత్రసరూపం జగద్భవతీతి పరమకారణా
 త్పరస్మాద్భిహ్నోఽచన్యత్వం జగతస్సిద్ధమ్. 10. ఇతి ఆరమ్భణాధికరణమ్. 6.

అథ ఇతరవ్యవహారాధికరణమ్. 7.

159 ఇతరవ్యవహారాధికరణాదిదోషప్రసక్తిః. 2-1-10.

జగతో బ్రహ్మనన్యత్వం ప్రతిపాదయద్భిః * తత్త్వమసి * అయమాత్మాబ్రహ్మైత్యేతి 11

దిభిజీవస్యాపి బ్రహ్మనన్యత్వం వ్యపదిశ్యత ఇత్యుక్తమ్. తత్రేదం చోద్యతే - యదీతరస్య జీవస్య బ్రహ్మభావోఽమీభివాక్త్యైవ్యపదిశ్యతే, తదా బ్రహ్మణానానాజ్ఞ్యసత్వసజ్జల్పత్వాదియుక్తస్యాత్మనో హితరూపజగదకరణమహితరూపజగత్కరణమిత్యాదయో దోషాః ప్రసజ్యేరన్. ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికానన్తదుఃఖాకరంచేదం జగత్. నచేద్యతే స్వానభేదస్వాధీనో బుద్ధిమాన్ ప్రవతతే. జీవాద్బ్రహ్మణో భేదవాదిన్యశ్శ్చుతయో జగద్బ్రహ్మణోరనన్యత్వం వదతా త్వయైవ పరిత్యక్తాః, భేదేనన్యన్యత్వాసిద్ధేః. ఔపాధికభేదవిషయా భేదశ్రుతయః స్వాభావికాభేదవిషయాశ్చాభేదశ్రుతయఇతిచేత్, తత్రేదం వక్తవ్యమ్ - స్వభావతః స్వస్మాదభిన్నం జీవం కిమనుపహితం జగత్కారణం బ్రహ్మ జానాతివా? నవా? నజానాతిచేత్ సవజ్ఞత్వహానిః. జానాతిచేత్ స్వస్మాదభిన్నస్య జీవస్య దుఃఖం స్వదుఃఖమితి జానతో బ్రహ్మణో హితాకరణాహితకరణాదిదోషప్రసక్తిరనివార్యా. జీవబ్రహ్మణోరజ్ఞానకృతోభేదః, తద్విషయా భేదశ్రుతిరితిచేత్, తత్రాపి జీవాజ్ఞానపక్షే పూర్వోక్తో వికల్పస్తత్ఫలంచ తదవస్థమ్. బ్రహ్మజ్ఞానపక్షే స్వప్రకాశస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽజ్ఞానసాక్షీత్వం తత్కృతజగత్సృష్టిశ్చ నసమ్భవతి. అజ్ఞానేన ప్రకాశస్తిరోహితశ్చేత్, తిరోధానస్య ప్రకాశనివృత్తికరత్వేన ప్రకాశస్యైవ స్వరూపత్వాత్స్వరూపనివృత్తిరేవేతి స్వరూపనాశాదిదోషసహస్రం ప్రాగేవోదీరితమ్. అత ఇదమస్మత్తంబ్రహ్మణో జగత్కారణత్వమ్. ౨౦.

శ్లోకం - ఇతిప్రాప్తేభిధీయతే -

160 అధికం తు భేదనిదేశాత్. ౨౦-౨౨.

తుశబ్దః పక్షం వ్యావతకయతి. ఆధ్యాత్మికాదిదుఃఖయోగాహాత్ప్రత్యగాత్తనః అధికమ్-అథాన్తరభూతం బ్రహ్మ. కుతః? భేదనిదేశాత్. ప్రత్యగాత్మనోహి భేదేన నిదిశ్యతే పరం బ్రహ్మణీయ ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మానవేద యస్యాత్మాశరీరం య ఆత్మానమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః * పృథగ్గాత్మానం ప్రేరితారంచ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి * స కారణం కరణాధిపాధిపః * తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వైతి అనశ్చన్ననో అభిచాకశీతి * జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనిశౌ * ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమ్పరిష్వక్తః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢః * అస్మాన్తాయా సృజతే విశ్వమేతత్తస్మిన్శ్చానో మాయయా సన్నిరుద్ధః * ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిగుణేశః * నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేవో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ * యోఽవ్యక్తమన్తరే సజ్చరకయస్యావ్యక్తం శరీరం యమవ్యక్తం నవేద యోఽక్షరమన్తరే సంచరకయస్యాక్షరం శరీరం యమక్షరం నవేద ఏష సవభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్తా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇత్యాదిభిః. ౨౧.

161 అశ్వాదివచ్చ తదనుపపత్తిః. ౨౧-౨౩.

అశ్చ కాష్ఠలోష్టతృణాదీనామత్యన్తహేయానాం సతతవికారాస్పదానామచిద్విశేషాణాం నిరవద్యనివేకారనిఖిలహేయప్రత్యనికకల్యాణైకతానస్వేతరసమన్తవస్తువిలక్షణానన్తజ్ఞానానన్తైకస్వరూపనానావిధానన్తమహావిభూతిబ్రహ్మస్వరూపైక్యంయథానోపపద్యతే, తథా చేతనస్యావ్యనన్తదుఃఖయోగాహాస్య ఖిద్యోతకల్పస్య * అపహతపాప్మేత్యాదివాక్యావగతసకలహేయప్రత్యవీకానవధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణాకరబ్రహ్మభావానుపపత్తిః. సామానాధికరణ్యాని

1. బృ. ఉ. 2-2-22 (మూ. తా) 2. శా. వి. 2-1-22
 3. శా. వి. 1-4-22 3. " 2-1-22
 4. బృ. ఉ. 2-2-22 4. " 2-1-22
 5. శా. వి. 2-1-22 5. " 2-1-22
 6. " 2-1-22 6. " 2-1-22
 7. " 2-1-22 7. " 2-1-22
 8. " 2-1-22 8. " 2-1-22

దేశః * యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశు తేజోవస్య బ్రహ్మశరీరత్వాద్బ్రహ్మణోజీవశరీరతయా తదా /
 తత్తేనావస్థితేజోవప్రకారబ్రహ్మప్రతిపాదనపరశ్చైతదవిరోధీ, ప్రత్యుజ్జితస్యాథాస్యాపాదక
 శ్చేతి * అవస్థితేరితి కాశక్యత్వం ఇత్యాదిభిరసక్పదుపపాదితమ్. అతస్సవావస్థం బ్రహ్మచిదచిద్వ /
 స్తుశరీరమితి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ కారణమ్; తదేవ బ్రహ్మ స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం జగ
 నాఖ్యం కాయమితి జగద్బ్రహ్మణోస్సామానాధికరణ్యోపపత్తిః. జగతో బ్రహ్మకాయత్వమ్,
 బ్రహ్మణోఽనన్యత్వమ్, అచిద్వస్తువో జీవస్యచ బ్రహ్మణశ్చపరిణామిత్యదుఃఖత్వకల్యాణగుణాకరత్వ
 స్వభావానసమైకస్వప్రకారత్వవిరోధశ్చ భవతి. * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవేత్యవిభాగావ /
 స్థాయామప్యచిద్యుక్తజీవస్య బ్రహ్మశరీరతయా సూక్ష్మరూపేణావస్థానమవశ్యాభ్యుపగన్తవ్యమ్.
 * వైషమ్యవైఘ్నేనైవ సాపేక్షత్వాత్ * సకమావిభాగాదితిచేన్నాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్య ||
 పలభ్యతేచేతి సూత్రద్వయోదితత్వాత్తదానీమపి సూక్ష్మరూపేణావస్థానస్య. అవిభాగస్తు నామ
 రూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే. అతో బ్రహ్మకారణత్వం సమ్భవత్యేవ.

యే పునరస్యైవ జీవస్యావిద్యావియుక్తావస్థామభిప్రేత్యేమం భేదం వణాయన్తి.
 తేషామిదం సవకమసద్భతంస్యాత్. సహి తదవస్థస్య సవజ్ఞత్వం సవేశ్వరత్వం సమస్తకారణ
 త్వం సవాత్మత్వం సవానియస్తృత్వమిత్యాదీని సన్తి. అనేనైవ రూపేణ హ్యభిఃశ్రుతిభిః ప్రత్య
 గాత్మనో భేదః ప్రతిపాద్యతే. శితత్సవం హ్యవిద్యాపరికల్పితం త్వన్తే. సచావిద్యాపరికల్పితస్యా
 విద్యావస్థాయాం శుక్తికారజతాదిభేదవత్పరస్పరభేదోఽత్ర సూత్రకారేణ * అధికంతుభేద /
 నిదేశాదిత్వాదిమ ప్రతిపాద్యతే, బ్రహ్మజిజ్ఞాసాకథావ్యేతి జిజ్ఞాస్యతయా ప్రకాస్తస్య బ్రహ్మణో
 జగజ్జన్మాదికారణస్య వేదాస్తవేద్యత్వమ్, తస్యచ స్మృతిన్యాయవిరోధపరిహారశ్చ క్రియతే. * ఆ /
 పీతేతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞానమ్ * సతుద్వప్రాస్త భావాదితిసూత్రద్వయమేతధికరణసిద్ధమనువదతి. |
 తత్రహి విలక్షణయోః కాయకారణభావసమ్భవ ఏవాధికరణాథః. * అసీదితిచేన్నప్రతిషేధ /
 మాత్రత్వాదితిచ పూర్వాధికరణస్థమనువదతి. ౨౩. ఇతి ఇతరవ్యపదేశాధికరణమ్. 7.

అథ ఉపసంహారదశానాధికరణమ్. 8.

162 ఉపసంహారదశానాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి. ౨-౧-౨౨.

పరస్య బ్రహ్మణస్సవజ్ఞస్య సత్యసజ్జల్పస్య స్థూలసూక్ష్మవస్థసవకచేతనాచేతనవస్తు
 శరీరతయా సవప్రకారత్వేన సవాత్మత్వం సకలేతరవిలక్షణత్వం చావిరుద్ధమితి స్థాపితమ్.
 ఇదానీం సత్యసజ్జల్పస్య పరస్య బ్రహ్మణస్సజ్జల్పమాత్రేణ విచిత్రజగత్సృష్టియోగో స విరుద్ధ
 ఇతి స్థాప్యతే. ననుచ పరిమితశక్తీనాం కారకకలాపాపసంహారసాపేక్షత్వదశానేన సవశక్తే
 బ్రహ్మణః కారకకలాపానుపసంహారేణ జగత్కారణత్వవిరోధః కథమాశక్యతే? ఉచ్యతే-లోకే
 తత్తత్కాయజననశక్తియుక్తస్యాపి తత్తదుపకరణాపేక్షీత్వదశానాత్సవశక్తియుక్తస్యపరస్య
 బ్రహ్మణోఽపి తత్తదుపకరణవిరహిణః స్రష్టుత్వం నోపపద్యతే ఇతి కస్యచిన్నద్ధనియశ్శక్త్యాజాయత ఇతి
 సా నిరాక్రియతే. ఘటపటాదికారణభూతానాం కులాలకువిందాదీనాం తజ్జననసామర్థ్యే సత్యపి
 కానిచిదుపకరణాన్యపసంహృత్యైవ జనయిత్వత్వం దృశ్యతే. తజ్జననాశక్త్యాః కారకకలాపాప

శి తస్య సవస్యావిద్యాపరికల్పితత్వాత్ - ఇత్యపి పాఠః శ్రుతప్రకాశకాయామాదృశః.

సంహారేఽపి జనయితుం నశక్నువన్తి. శక్తాః పునః కారకకలాపాపసంహారే జనయన్తి త్యేతావాసేవ
 పోశేషః. బ్రహ్మణోఽపి సర్వాశక్తేః సర్వాస్య జనయిత్వత్వం తదుపకరణానామనుపసంహారే నోప
 పద్యతే; ప్రాశస్త్యేషాన్సహాయత్వం * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ * ఏకో హవై నారాయణ
 ఆసీదిత్యాదిషు ప్రతీయతే. అత స్సప్రప్తత్వం నోపపద్యత ఇత్యేవం ప్రాప్తమ్. తదిద మాశంక తే-
 * ఉపసంహారదశనాన్నేతిచేదితి.

విశ్లేషః :- పరిహారతి * ధక్షిరవద్ధితి. న సర్వేషాం కారకజననశక్తానాముపసంహారసాపేక్షత్వ
 మస్తి, యథా క్షిరజలాదేదాధిహిమజననశక్తస్య తజ్జననే. ఏవం బ్రహ్మణోఽపి స్వయమేవసర్వా
 జననశక్తేస్సర్వాస్య జనయిత్వత్వ ముపపద్యతే. హితిప్రసిద్ధవన్ని దేశశోచ్యద్యస్య మన్దతాఖ్యాప
 నాయ. క్షిరాదిష్వాతశ్చనాద్యపేక్షా నదధ్యాదిభావాయ, అపితు శైఖ్యార్థం రసవిశేషాధికం చ.
 ౨౪.

163 దేవాదివదపి లోకే ౨-౧-౨౧.

యథా దేవాదయః స్వేస్వే లోకే సజ్కల్పమాత్రేణ స్వాపేక్షితాని సృజన్తి, తథాఽ-
 సౌ పురుషోత్తమః కృత్స్నం జగత్సజ్కల్పమాత్రేణ సృజతి. దేవాదీనాం వేదావగతశక్తీనాం
 దృష్టాంతయోపాదానమ్ బ్రహ్మణో వేదావగతశక్తేస్సుఖగ్రహణాయేతి ప్రతిపత్తవ్యమ్. ౨౧.
 ఇతి ఉపసంహారదశనాధికరణమ్. 8.

అథ కృత్స్నప్రసక్త్యధికరణమ్. 9.

164 కృత్స్నప్రసక్తినిరవయవత్వశబ్దకోషో వా. ౨-౧-౨౨.

* సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ * ఇదం వా అగ్రే నైవకించనాసీత్ * ఆత్మావా ఇదమేక
 ఏవాగ్ర ఆసీదిత్యాదిషు కారణావస్థాయాం బ్రహ్మైకమేవ నిరవయవమాసీదితి, కారణావస్థాయాం
 నిరస్తచిదచిద్విభాగతయా నిరవయవం బ్రహ్మైవాసీదిత్యుక్తమ్. తదవిభాగమేకం నిరవయవమేవ
 బ్రహ్మ * బహుస్యామితి సజ్కల్ప్య ఆకాశవాయాదివిభాగం బ్రహ్మదిస్తమృషయాన్త్రక్షేత్రజ్ఞ
 విభాగంచాభవదితిచోక్తమ్. ఏవంనతి తదేవ పరం బ్రహ్మ కృత్స్నం కారకత్వేనోపయుక్తమిత్వ
 జ్యుష్టగస్తవ్యమ్. అథ చిదంశః క్షేత్రజ్ఞవిభాగవిభక్తః, అచిదంశశ్చాకాశాదివిభాగవిభక్త ఇత్యు
 చ్యతే. తదా * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్, బ్రహ్మైకమేవ, ఆత్మైకపవే
 త్యేవమాదయః కారణభూతస్య బ్రహ్మణో నిరవయవత్వవాదినశ్శబ్దాః కుప్యేయః-బాధితాభవే
 యుః. యద్యపి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ కారణం స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ కారక
 మిత్వభ్యుపగమ్యతే; తథాఽపి శరీరకారకస్యాపికారకత్వాభ్యుపగమాదుక్తదోషోదువారః.
 తస్య నిరవయవస్య బహుభవనంచ నోపపద్యతే; కారకత్వానుపయుక్తాంశస్థితిశ్చ నోపపద్యతే;
 తస్మాదసమన్వసమివాభాతి. అతో బ్రహ్మకారణత్వం నోపపద్యతే.

ఇత్యాక్షిప్తే సమాధతే-

165 శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వాత్. ౨-౧-౨౩.

తుశబ్ద ఉక్తదోషం వ్యావర్తయతి. నైవమసామన్వస్యమ్. కుతః? శ్రుతేః. శ్రుతిస్తా

పాద. ౧]

శ్రీ భాష్యమ్ - కృత్సప్రసక్త్యధికరణమ్ 9

201

వన్నిరవయవత్వం బ్రహ్మణస్తతోవిచిత్రసగళంచాహుః, శ్రోతేఽథేయథాశ్రుతిప్రహితవ్యమిత్య
థణః. ననుచ శ్రుతిరపి అగ్నినా సిద్ధేదితివత్సరస్పరాచ్యయా యోగ్యమథణం ప్రహితదూరణం
వసమథాణ. అతతహ*శబ్దమూలత్వాదితి. శబ్దైకప్రమాణకత్వేన సకలేతరవస్తువినజాతీయశ్వా
దస్యాథణస్య విచిత్రశక్తియోగో నవిరుధ్యతఇతి న సామాన్యతో దృష్టా సాధనం దూషణంవా
అహాతి బ్రహ్మ.

166 ఆత్మని చేవం విచిత్రాశ్చహి. ౨౨-౧-౨౮.

కించ-ఏవం వ స్త్వస్తరసంబద్ధినో ధమన్య వ స్త్వస్తరేచానోపశానసి అచేతనే ఘటా
దౌ దృష్టా ధమాన్ స్తద్విసజాతీయో చేతనే నిత్యే ఆత్మన్యసి ప్రసద్యస్తే. తదప్రసక్తిశ్చ భావస్య
భావమై చిత్ర్యాదిత్యాహా * విచిత్రాశ్చహీతి. యథా అగ్నిజలాదీనామన్యోన్యవిసజాతీయానామా
జ్ఞ్యాదిశక్తయశ్చ విసజాతీయా దృశ్యస్తే, తద్వల్లోకదృష్టవిసజాతీయో పరే బ్రహ్మణి తత్రత్రా
దృష్టాస్సహస్రశశ్చక్తయస్సనీతి సకించిదనుపన్నమ్. యథోక్తం భగవతా పరాశరేణానిగుణ
ణస్యాప్రమేయస్య శుద్ధస్యావ్యమలాత్మనః। కథం సగూడికత్వత్వం బ్రహ్మణోఽభ్యుపగమ్యతే?
ఇతి సామాన్యదృష్ట్యాపరిచోద్య * శక్తయస్సనాభావానామచిన్త్యజ్ఞానగోచరాః। యతోఽతో
బ్రహ్మణస్తాను సగూడాభావశక్తయః భవన్తి తపతాంశ్రేష్ఠ పావకస్య యథోష్ణతేతి. శ్రుతి
శ్చ * కింస్విద్వచంకడిస వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్ఠతక్షుః। మనీషిణో మనసా పృచ్ఛతే
దుతద్యదధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్। బ్రహ్మ వచం బ్రహ్మ సవృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్ఠ
తక్షుః। మనీషిణో మనసా విబ్రవీమి వో బ్రహ్మధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్తి. సామాన్యతో
దృష్టం చోద్యం సవకవస్తువిలక్షణే పరే బ్రహ్మణి నావతరతీత్యర్థః.

ఇతశ్చ,—

167 స్వపక్షదోషాచ్చ ౨-౧-౨౯.

స్వపక్షే-ప్రధానాదికారణవాదే లౌకికనస్తువిసజాతీయత్వాభావేన ప్రధానాదే లోక
దృష్టా దోషాస్తత్ర భవేయిరితి సకలేతరవిలక్షణం బ్రహ్మైవ కారణమభ్యుపగంతవ్యమ్. ప్రధా
నంచ నిరవయవమ్. తస్య నిరవయవస్య కథమివ మహాదాదివిచిత్రజగదారమృషిపక్షద్యతే? సత్త్వం
రజస్తమ ఇతి తస్యావయవా విద్యంత ఇతిచేత్, తత్రేదం వివేచనీయమ్. కిం సత్త్వరజస్తమసాం
సమూహః ప్రధానమ్? ఉత సత్త్వరజస్తమోభిరారబ్ధం ప్రధానమ్? అనన్తరే కల్పే ప్రధానం
కారణమితి స్వాభ్యుపగమవిరోధః, స్వాభ్యుపేతసజ్ఞావిరోధశ్చ. తేషామపి నిరవయవానాం
కాయాకారమృషిరోధశ్చ. సమూహపక్షేచ తేషాం నిరవయవత్వేన ప్రదేశభేదమనపేక్ష్య సంయుజ్య
మానానాం న స్థూలద్రవ్యారమ్భకత్వసిద్ధిః. పరమాణుకారణవాదేఽపి తక్తైవాణవో నిరంశాః
నిష్ప్రదేశాః ప్రదేశభేదమనపేక్ష్య పరస్పరం సంయుజ్యమానా అపి న స్థూలకాయాకారమృష్య
ప్రభవేయుః.

168 సహోపాపేతాచ తద్దశానాత్. ౨-౧-౩౦.

సకలతరవస్తువినజాతీయా పరా దేవతా సభావత్ప్రసాదాచ. తద్భవ పరాం దేవతాం

దశకాయన్తి శ్రుతయః-పరాస్య శక్తివివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ. తథా
* అపహతపాప్తా విజరో విమృత్యువిశోకో-విజ్ఞానో-సిపానఇతి సకలేతరవిసజాతీయతాం
పరస్యా దేవతాయాః ప్రతిపాద్య * సత్యకామస్సత్యసజ్జల్ప ఇతి సవశక్తియోగం ప్రతిపాద
యన్తి. తథా * మనోమయః స్రాణశరీరో భామాపస్సత్యసజ్జల్ప ఆకాశాత్తాసవశక్తియా సవశ
కామస్సవశగ్ధస్సవశరసః సవశమిదమభ్యాత్తో-వాక్యనాదరఇతిచ. 30.

169 వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తమ్. ౨-౧-3౧.

యద్యప్యేకమేవ బ్రహ్మ సకలేతరవిలక్షణం సవశక్తి, తథాపి * సతస్య కాయకం
కరణంచ విద్యతేఇతి కరణవిరహిణ స్తస్య నకాయాకారమృస్సమ్భవతీతి చేత్; తత్తోత్తరం*శబ్ద
మూలత్వాత్ * విచిత్రాశ్చసోత్పత్తమ్. శబ్దకప్రమాణకం సకలేతరవిలక్షణం తత్తత్కరణ
విరహేణాపి తత్తత్కాయక సమభామిత్యధాః. తథాచ శ్రుతిః*పశ్యత్యచక్షుస్సృణోత్యకణః
అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా ఇత్యేవమాద్యా. 3౧. ఇతి కృత్స్నప్రసక్త్యధికరణమ్. 9.

అథ ప్రయోజనవత్త్వాధికరణమ్. 10.

170 సప్రయోజనవత్త్వాత్. ౨-౧-3౨.

యద్యపీశ్వరః ప్రాకస్యప్తేరేకపవ న్న సకలేతరవిలక్షణత్వేన సవాధాశక్తియుక్తః
స్వయమేవ విచిత్రం జగత్సృష్టం శక్నోతి, తథాపీశ్వరకారణత్వం న సమ్భవతి; ప్రయోజనవత్త్వా
ద్విచిత్రస్యప్తేః, ఈశ్వరస్యచ ప్రయోజనాభావాత్. బుద్ధిపూర్వకకారిణామారమ్భే ద్వివిధం హి
ప్రయోజనమ్ - స్వాధాః పరాధోక వా. నహి పరస్య బ్రహ్మణస్స్వభావత ఏవావాప్తసమస్త
కామస్య జగత్సర్వేణ కించన ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే. నాపి పరాధాః-అవాప్తకామస్య
పరాధాతాహి పరానుగ్రహేణ భవతి. నచేద్యశగభాజన్తజరామరణనరకాదినానావిధానస్త
దుఃఖబహులం జగత్కరుణావాక్ సృజతి, ప్రత్యుత సుఖైకతానమేవ జనయేజ్జగత్కరుణయా
సృజత్. అతః ప్రయోజనాభావాద్బ్రహ్మణః కారణత్వం నోపపద్యతేఇతి. 3౨.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే.-

171 లోకవత్తు లీలాకైవల్యమ్. ౨-౧-33.

అవాప్తసమస్తకామస్య పరిపూర్ణాస్య స్వసజ్జల్పవికాయవివిధవిచిత్రచిదచిన్నిశ్ర
జగత్సర్వే లీలైవ కేవలా ప్రయోజనమ్. * లోకవత్ - యథా లోకే సప్తద్వీపామేవ మేదిసి
మధితిష్ఠతస్సంపూర్ణాశౌర్యవీర్యపరాక్రమస్యాపి మహారాజస్య కేవలలీలైకప్రయోజనాః
కస్తుకాద్యారమ్భా దృశ్యస్తే, తథైవ పరస్యాపి బ్రహ్మణః స్వసజ్జల్పమాత్రావక్తృప్రజగజ్జన్మస్థితి
ధ్వంసాదేవలీలైవ ప్రయోజనమితి నిరవద్యమ్. 33.

172 వైషమ్యవైఫుల్యే న సాపేక్షత్వాత్తథాహి దశకాయతి. ౨-౧-3౪.

యద్యపి పరమపురుషస్య సకలేతరచిదచిద్వస్తువిలక్షణస్యాచిన్త్యశక్తియోగాత్సా
కృష్టేరేకస్య నిరవయవస్యాపి విచిత్రచిదచిన్నిశ్రజగత్సృష్టిస్సంభావ్యేత, తథాపి దేవతయకజ్జ

గుల్మ. ౪-౪-౩ ౬ గుల్మ. ౪-౨
 ౨ ౨. ౧-౪-౧౧, ౨. ౨ ౧౧. ౧౨-౧౧.
 ౨ ౨. ౧-౬-౨. ౧
 ౪ కళ. ౧-౨-౧౧
 పాద. ౧
 ౩ శ్రీ. సా. ౧-౧౪

శ్రీ భాష్యమ్ - ప్రయోజనవత్త్వాధికరణమ్ 10

203

నుష్యస్థావరాత్మచోత్కృష్టమధ్యమాపకృష్టస్పష్ట్యా పక్షపాతః ప్రసజ్యేతే; అతిఘోరదుఃఖయోగ
 కరణానైపుణ్యం చావజ్ఞసీయమితి. తత్తోత్తరం * ససాపేక్షత్వాదితి. నప్రసజ్యేయాతాం
 వైషమ్యవైపుణ్యే. కుతః? సాపేక్షత్వాత్-సృజ్యమానదేవాదిజేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాద్విష
 మస్పష్టే. దేవాదీనాం జేత్రజ్ఞానాం దేవాదిగోరయోగం తత్తత్కర్మసాపేక్షం దశాయన్తిహి
 శ్రుతిస్తృతయః * సాధుకారీ నాధుభవతి, పాపకారీ పాపా భవతి పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా
 భవతి పాపః పాపేన కర్మణా. తథా భగవతా పరాశరణాపి దేవాదివైచిత్ర్యహేతుః సృజ్య
 మానానాం జేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మణ క్తిరేవేత్యుక్తమ్*నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం
 సగణకర్మణి। ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః। నిమిత్తమాత్రం ముక్త్యైవ
 నాన్యత్కించితపేక్షతే। నీయతే తపతాంశ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతామితి. స్వశక్త్యా-స్వకర్మ
 జ్ఞైవ దేవాదివస్తుప్రాప్తిరితి.

3౪.

173 సకర్మావిభాగాదితిచేన్నా నాదిత్వాదుపపద్యతేచాపుష్టలభ్యతేచ. ౨-౧-౩౫.

ప్రాకస్పష్టే జేత్రజ్ఞానామ న సన్తి. కుతః? * అవిభాగశ్రవణాత్ * స దేవ సోమ్యేద (
 మగ్రఽసీత్ ఇతి. అతస్తదాసీం తదభావాత్తత్కర్మ నవిద్యతే. కథం తదపేక్షం సృష్టివైషమ్య
 మిత్యవ్యత ఇతిచేత్, న; అనాదిత్వాత్ జేత్రజ్ఞానాంతత్కర్మప్రవాహాణంచ. తదనాదిత్వేఽప్య
 విభాగ ఉపపద్యతేచ, యతస్తత్ జేత్రజ్ఞవస్తుపరిత్యక్తనామరూపంబ్రహ్మశరీరతయాపి పృథగ్వ్యవ
 దేశానసహమతిసూక్ష్మమ్. తథాఽనభ్యుపగమే అకృతాభ్యాగమకృతవిద్రణాశప్రసజ్యే. ఉప
 లభ్యతేచ తేషామనాదిత్వమ్ * స జాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిదితి. సృష్టిప్రవాహానాదిత్వంచ /
 * సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయదిత్యాచా. * తద్దేదం తహ్యోవ్యా /
 కృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతి నామరూపవ్యాకరణమాత్రశ్రవణాత్ జేత్ర
 జ్ఞానాం స్వరూపానాదిత్వం సిద్ధమ్. స్మృతావపి * ప్రకృతిం పురుషంచైవ విధ్యనాదీ ఉభావపీతి. /
 అతస్సవణవిలక్షణత్వాత్సవణశక్తిత్వాత్ లీలైకప్రయోజనత్వాత్ జేత్రజ్ఞకర్మానుగుణ్యేన
 విచిత్రసృష్టియోగాద్భ్రష్టౌవ జగత్కారణమ్.

3౫.

174 సవణధర్మోపపత్తేశ్చ. ౨-౧-౩౬.

ప్రధానపరమాత్వాదీనాం కారణత్వే యధర్మవైకల్యముక్తం వక్ష్యమాణంచ, తస్య
 సవణస్య ధర్మజాతస్య కారణత్వోపపాదినో బ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చ బ్రహ్మైవ జగత్కారణమితి
 స్థితమ్. 3౬. ఇతి ప్రయోజనవత్త్వాధికరణమ్. 10.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ద్వితీయాధ్యాయే—ద్వితీయఃపాదః. రచనానుపపత్త్యధికరణమ్. 1

175 రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ. ౨-౨-౧.

ఉక్తం జగజ్జన్మాదికారణం పరం బ్రహ్మేతి. తత్ర పరైరుద్భావితాశ్చ దోషాః పరిహృతాః. ఇదానీం స్వపక్షరక్షణాయ పరపక్షాః ప్రతిషేధ్యంతే. ఇతరథా కస్యచి న్నన్దధియస్తేషాం పక్షాణాం యుక్త్యాభాసమూలతామజానతః ప్రామాణికత్వశక్త్యా వైదికపక్షే కించిచ్ఛ్రద్ధా వైకల్యం జాయేతాపి; అతః పరపక్షప్రతిషేపాయానన్తరః పాదః ప్రవృత్తతే. తత్ర ప్రథమంతావత్కౌపిలమతం నిరస్యతే, వైదికానుమతసత్కార్యవాదాద్యధానజ్ఞిహేతవస్య సత్పక్షనిత్యేవ సమ్భావనాభ్రమహేతుత్వాతిరేకాత్. * ఈక్షతేనాశబ్దమిత్యాదిభిః వైదికవాక్యానామతత్పరత్వమాత్రముక్తమ్. అత్రైవ తత్పక్షస్వరూపప్రతిషేధః క్రియత ఇతి న పానరుక్త్యాశక్త్యా. ఏషాహి సాక్ష్యానాం దశకసస్థితిః—* మూలప్రకృతిరవికృతిమహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త. షోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతినావికృతిః పురుషః. ఇతి తత్త్వసజ్జిహః. మూలప్రకృతి నామ సుఖదుఃఖమోహాత్మకానిలాఘవప్రకాశచలనోఽష్టమృగౌరవావరణకార్యాణ్యత్యన్తా తీన్ద్రియాణి కాయైకనిరూపణవివేకాన్యన్యూనానతిరేకాణి సమతాముపేతాని సత్త్వరజస్తమాన్సి ద్రవ్యాణి. సాచ సత్త్వరజస్తమసాం సామ్యరూపా ప్రకృతిరేకా స్వయమచేతనానైకచేతనభోగాపవగాఢాఢానిత్యా సవకగతా సతతవిక్రియా నకస్యచిద్వికృతిః; అపితు పరమకారణమేవ. మహదాద్యాస్తద్వికృతయోనైషాంచ ప్రకృతయస్సప్త - మహానహజ్కారః శబ్దతన్తాత్రం స్పృశతన్తాత్రం రూపతన్తాత్రం రసతన్తాత్రం గన్ధతన్తాత్రమితి. తత్రాహజ్కారస్త్రిధా—వైకారికస్థైజసో భూతాదిశ్చ, క్రమాత్సత్త్వికో రాజస స్తామసశ్చ. తత్ర వైకారికస్సత్త్విక ఇన్ద్రియాదిః, భూతాదిస్తామసో మహాభూతహేతుభూతతన్మాత్రహేతుః. స్థైజసో రాజసస్తూభయోరనుగ్రాహకః. ఆకాశాదీని పంచమహాభూతాని శ్రోత్రాదీని పంచజ్ఞానేన్ద్రియాణి వాగాదీని పంచ క్షమేన్ద్రియాణి మనః ఇతి కేవలవికారాః షోడశ. పురుషస్తు నిష్పరిణామత్వేన నకస్యచిత్ప్రకృతిః, నకస్యచిద్వికృతిః. తత ఏవ నిధామకశ్చైతన్యమాత్రవపునితో నిష్క్రియస్సవకగతః ప్రతిశరీరం భిన్నశ్చ. నివికారత్వాన్నిష్క్రియత్వాచ్చ తస్య కర్తృత్వం భోక్తృత్వంచ నసమ్భవతి. ఏవంభూతేపి తత్త్వే మూఢాః ప్రకృతిపురుషసన్నిధిమాత్రేణ పురుషస్య చైతన్యం ప్రకృతావధ్యస్య, ప్రకృతేశ్చ కర్తృత్వం స్ఫటికమణావిన జపాకుసుమస్యారుణిమానం పురుషేనధ్యస్యాహం కతా భోక్తృమన్యస్తే. ఏవమజ్ఞానాద్భోగః, తత్త్వజ్ఞానాచ్ఛాపవగణః. తదేతత్ప్రత్యక్షానుమానాగమైస్సాధయన్తి. తత్ర ప్రత్యక్షసిద్ధేషు పదార్థేషు నాతీవ వివాదపదున్తి. ఆగమోపి కపిలాదినవజ్ఞజ్ఞానమూలఇతి సోపి ప్రథమేకాక్షణే ప్రమాణలక్షణే నిరస్తపాయః. యదిదంప్రధానమేవ జగత్కారణమిత్యనుమానం, తన్నిరసనేన తస్మతం సవకం నిరస్తం సవతీతి తదేవ నిరస్యతే.

తే చైవం వణాయన్తి - కృత్స్నస్య జగత ఏకమూలత్వమవశ్యాభ్యుపగమయిమ్, అనేకేభ్యః కార్యోత్పత్త్యభ్యుపగమే కారణాననస్థానాత్. తన్మప్రభృతయో హ్యవయవాః స్వాంశభూతైష్షడ్భిః పాశ్వైః పరస్పరం సంయుజ్యమానా అవయవముత్పాదయన్తి. తేచ తన్వాదయః స్వావయవైస్తథాభూతైరుత్పాద్యంతే. తేచ తథాభూతైః స్వావయవైరితి పరమాణు భిరపి స్వకీయైష్షడ్భిః పాశ్వైః సంయుజ్యమానై రేవ స్వకార్యోత్పాదనమభ్యుపేతవ్యమ్, అన్యథా ప్రథిమానుపపత్తేః. పరమాణవోఽప్యంశిత్యేన స్వాంతైస్తథైవోత్పాద్యంతే; తేచ స్వాంతైరితి న క్వచిత్కారణవ్యవస్థితీః. అతః కారణవ్యవస్థాసిద్ధ్యథామేకద్రవ్యం వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తియుక్తం స్వయమప్రచ్యుతస్వరూపమేవ మహదాద్యసంతావస్థాశ్రయః కారణమాశ్రయణీయమ్. తచ్చైకం కారణం గుణత్రయసామ్యరూపం ప్రధానమితి తత్కల్పనే హేతుానుపన్యస్యన్తి*భేదానాం పరిమాణాత్సమన్వయాచ్చక్తిః ప్రవృత్తేశ్చ. కారణకార్యవిభాగాదవిభాగాదైశ్వర్యాప్యస్య! కారణ మస్త్యవ్యక్తమితి. అయమథాః-విశ్వరూపమేవ వైశ్వర్యాప్యం-విచిత్రసన్నివేశం తనుభవనాది కృత్స్నం జగత్. తచ్చ జగద్విచిత్రసన్నివేశత్యేన కార్యభూతా తత్సరూపావ్యక్తకారణకమ్. కుతః? కార్యోత్పాత్. కార్యస్యహి సవకస్య తత్సరూపాత్కారణవిశేషాద్విభాగస్తస్మిన్నేవావిభాగశ్చ దృశ్యతే. యథా ఘటమకుటాదేః కార్యస్య తత్సరూపాస్తృత్సవణాదేః కారణాద్విభాగస్తస్మిన్నేవ చావిభాగాః. అతో విశ్వరూపస్య జగతస్తత్సరూపాత్ప్రధానాదుత్పత్తిస్తస్మిన్నేవ లయశ్చేతి ప్రధానకారణకమేవ జగత్. గుణత్రయసామ్యరూపం ప్రధానమేవ జగత్సరూపం కారణమ్; సత్త్వరజస్తమోమయసుఖదుఃఖమోహాత్మకత్వాజ్జగతిః. యథా మృదాత్సరో ఘటస్య మృద్ధ్రవ్యమేవ కారణమ్; తదేవహి తదుత్పత్త్యాశ్చప్రవృత్తిశక్తిమత్, తథా దశేనాత్. అవ్యక్తస్య గుణసామ్యరూపస్య దేశతః కాలతశ్చపరిమితస్యైవ కారణత్వమ్ భేదానామ్ మహదహజ్కారతన్మాత్రాదీనాం పరిమితత్వాదవగమ్యతే. మహదాదీనిచ ఘటాదివత్పరిమితాని కృత్స్నజగదుత్పత్తౌ సప్రభవన్తి. అతస్మిగుణం జగద్గుణత్రయసామ్యరూపప్రధానైకకారణమితి నిశ్చీయతే.

అత్రోచ్యతే * రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానంప్రవృత్తేశ్చ. అనుమీయత ఇత్యనుమానమ్. నభవదుక్తం ప్రధానం విచిత్రజగద్రచనాసమథామే, అచేతనత్యేనతి తత్స్వభావాభిజ్ఞానధిష్ఠితత్వాత్; యదేవం తత్తథా - యథా రథప్రాసాదాదినిర్మాణే కేవలదావాదకమ్. దావాదేరచేతనస్య తజ్ఞానధిష్ఠితస్య కార్యారమ్భానుపపత్తేదేశేనాత్, తజ్ఞానధిష్ఠితస్య కార్యారమ్భప్రవృత్తేదేశేనాచ్చ సప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం ప్రధానం కారణమిత్యుక్తం భవతి. చకారాదన్వయస్యానైకాన్త్యం సముచ్చినోతి; సహ్యన్వితం శౌక్ల్యగోత్వాది కారణత్వవ్యాప్తమ్. సచ వాచ్యంమాభూదన్వితానామపిశౌక్ల్యాదిధర్మాణాంకారణత్వమ్, ద్రవ్యస్యతు హేమాదేః కార్యోఽన్వితస్య కారణత్వవ్యాప్తిరస్త్యేవ; సత్త్వాదీన్యపి ద్రవ్యాణి కార్యోఽన్వితాని కారణత్వవ్యాప్తానీతి. యతస్సత్త్వాదయోద్రవ్యధర్మాః, నతు ద్రవ్యస్వరూపమ్. సత్త్వాదయోహి పృథివ్యాదిద్రవ్యగతలఘుత్వప్రకాశాదిహేతుభూతాస్తత్స్వభావవిశేషాపవ, నతు మృద్ధిరణ్యాదివద్ధ్రవ్యతయా కార్యోన్వితా ఉపలభ్యంతే. గుణా ఇత్యేవచ సత్త్వాదీనాం ప్రసిద్ధిః. యచ్చ కారణవ్యవస్థాసిద్ధయే

అతో ధేన్వాద్యుపయుక్తం ప్రాజ్ఞవవ ధీశీకరోతి. * పయోమ్మునచ్చేత్తత్రాపీత్యుక్తమేవాత్ర ప్రపజ్ఞితం తత్రైవ వ్యభిచారప్రదశణానాయ. ౪.

179 పురుషాశ్వవదితిచేత్తథాపి. ౨-౨-౫.

అథోచ్యేత-యద్యపి చైతన్యమాత్రవపుః పురుషో నిష్క్రియః, ప్రధానమపి దృక్చక్తి వికలమ్, తథాపి పురుషసన్నిధానాదచేతనం ప్రధానం ప్రవతతే; తథా దశణాత్. గమనశక్తి వికలదృక్చక్తియుక్తపక్షుసన్నిధానాత్తచ్చైతన్యోపకృతో దృక్చక్తివికలః ప్రవృత్తిశక్తోఽన్ధః ప్రవతతే. అయస్కాంతాశ్వసన్నిధానాచ్చాయః ప్రవతతే. ఏవం ప్రకృతిపురుషసంయోగకృతో జగత్సగః ప్రవతతే. యథోక్తమ్*పురుషస్య దశణాథం కైవల్యాథంతథా ప్రధానస్య! పద్మ స్థవదుభయోరపి సంయోగస్తత్కృతస్సగః ఇతి. పురుషస్య ప్రధానోపభోగాథంకైవల్యాథంచ పురుషసన్నిధానాత్ప్రధానం సగాదా ప్రవతత ఇత్యథః. అత్రోత్తరం*తథాపితి. ఏవమపి ప్రధానస్య ప్రవృత్త్యసమ్భవస్తదవస్థఏవ. పక్షోగమనశక్తివికలస్యాపి మార్గదశనతదుపదేశా దయః కాదాచిత్కా విశేషాః సహస్రశస్సన్తి. అన్ధోఽపి చేతనస్సంస్తదుపదేశాద్యవగమేన ప్రవతతే. తథా అయస్కాంతమణేరప్యయస్సమిపాగమనాదయస్సన్తి. పురుషస్యతు నిష్క్రియస్య నతాదృశా వికారా స్సమ్భవన్తి. సన్నిధానమాత్రస్య నిత్యత్వేన నిత్యసగఃప్రసక్తో నిత్యముక్తత్వేన బద్ధాభావోఽపవగాభావశ్చ. ౫.

180 అజ్ఞిత్యామపవత్తేశ్చ. ౨-౨-౬.

గుణానాముత్కషణికషణిబద్ధనాజ్ఞాజ్ఞిభావాద్ధి జగత్ప్రవృత్తిః*ప్రతిప్రతిగుణాశ్రయ విశేషాదితి వదద్భిభావద్భిరభ్యుపగమ్యతే. ప్రతిసగఃవస్థాయాంతు సామ్యావస్థానాం సత్త్వ రజస్తమసామన్యోన్యాధిక్యన్యూనత్వాభావాదజ్ఞాజ్ఞిభావానుపపత్తేనజగత్సగఃఉపపద్యతే, తదాపి వైషమ్యాభ్యుపగమే నిత్యసగఃప్రసక్తః. అతశ్చ నప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం ప్రధానం కారణమ్. ౬

181 అన్యథానుమితౌచ జ్ఞశక్తివియోగాత్. ౨-౨-౭.

దూషితప్రకారాతిరిక్తప్రకారాన్తరేణ ప్రధానానుమితౌచ ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తి వియోగాత్త ఏవ దోషాః ప్రాదుఃష్యుః. అతో నకథంచిదప్యనుమానేన ప్రధానసిద్ధిః. ౭.

182 అభ్యుపగమేఽప్యథాభావాత్. ౨-౨-౮.

అనుమానేన ప్రధానసిద్ధ్యభ్యుపగమేఽపి ప్రధానేన ప్రయోజనాభావాన్నతదనుమాత వ్యమ్. * పురుషస్య దశణాథం కైవల్యాథం తథా ప్రధానస్యేతిప్రధానస్య ప్రయోజనంపురుష భోగాపవగాభావభిమతౌ. తౌచ నసమ్భవతః. పురుషస్య చైతన్యమాత్రవపుషో నిష్క్రియస్య నివికారస్య నిమలస్య తతఏవ నిత్యముక్తస్వరూపస్య ప్రకృతిదశణరూపో భోగస్తద్వియోగ రూపోఽపవగాశ్చనసమ్భవతి. ఏవంరూపస్యైవ ప్రకృతిసన్నిధానాత్పరిణామవిశేషసుఖదుఃఖదశణ నరూపభోగసమ్భావనాయాం ప్రకృతిసన్నిధానస్య నిత్యత్వేనకదాచిదప్యపవగోకన సేత్యతి. ౮.

గ. శాంబ. ౧౨ 2 ?
 ౨౨ - ౨౦ - ౨౦౧౧

పాద. ౨]
 ౨ శా. వి. ౨ - ౧ - ౨
 ౬ శాంబ. ౬౦, ౧౯

శ్రీ భాష్యమ్ - రచనానుపపత్త్యధికరణమ్ 1

209

183 విప్రతిషేధాచ్చాసమజ్జనమ్. ౨-౨-౯.

విప్రతిషేధం చేదం సాక్ష్యానాం దశానమ్. తథాహి - ప్రకృతేః పరాధాత్వేన దృశ్య
 త్వేన భోగ్యత్వేనచ ప్రకృతేభ్యోక్తారమధిష్ఠాతారం ద్రష్టారం నాక్షీణంచ పురుషమభ్యుపగమ్య
 ప్రకృత్యేన సాధనభూతయా తస్య కైవల్యమసి ప్రాప్యం వదంతపవ తస్య నిత్యనివికారచైతన్య
 మాత్రస్వరూపతయా అకర్తృత్వం కైవల్యంచ స్వరూపమేవాహుః. తతపవ బద్ధమోక్షసాధ
 నానుష్ఠానం మోక్షంచ ప్రకృతేరేవేత్యాహుః. ఏవంభూతనివికారోగాసీనపురుషసన్నిధానా
 త్ప్రకృతేరితరేతరాధ్యాసేన సగాదిప్రవృత్తిం పురుషభోగాపవగాధాత్వంచాహుః. * సజ్జాత
 పరాధాత్వాత్ త్రిగుణాదివిషయాదధిష్ఠానాత్ పురుషోఽస్తి భోక్తృభావాత్కైవల్యాధికం
 ప్రవృత్తేశ్చ తస్మాచ్చ విషయాక్రసాత్సిద్ధం సాక్షీత్వమస్య పురుషస్య | కైవల్యం మాధ్యస్థ్యం
 ద్రష్టృత్వమకర్తృభావశ్చేతి. * పురుషవిమోక్షనిమిత్తం తథా ప్రవృత్తిః ప్రధానస్యేత్యుక్త్యేవ |
 మాహుః - * తస్మాన్న బధ్యతేఽధ్యాన ముచ్యతే నాపి సంసరతి కశ్చిత్ | సంసరతి బధ్యతే ముచ్యతేచ |
 నానాశ్రయా ప్రకృతిరితి. తథా * తస్మాత్తత్సంయోగాదచేతనం చేతనావదివ లిజ్జమ్ | గుణకర్తృ
 త్వేచ తథాకతేవ భవత్యుదాసీనః పురుషస్య దశానాధికం కైవల్యాధికం తథా ప్రధానస్య |
 పజ్జన్తవదుభయోరపి సంయోగస్తత్ప్రతస్సగః ఇహి. సాక్షీత్వద్రష్టృత్వభోక్తృత్వాదయో నిత్య
 నివికారస్యాకర్తృరుదాసీనస్య కైవల్యైకస్వరూపస్య నసమ్భవన్తి. ఏవంరూపస్య తన్యాధ్యాస
 ఖాలభ్రమోఽపి నసమ్భవతి; అధ్యాసభ్రమయోరపి వికారత్వాత్. ప్రకృతేశ్చ తో నసమ్భవతః,
 తయోశ్చేతనధర్మాత్వాత్. అధ్యాసోహి నామ చేతనస్యాచ్యస్తిన్నన్యధర్మానుసంధానమ్. సచ
 చేతనధర్మా వికారశ్చ. సచ పురుషస్య ప్రకృతిసన్నిధిమాత్రేణాధ్యాసాదయస్సమ్భవన్తి, నివిక
 కారత్వాదేవ. సమ్భవన్తిచేత్, నిత్యం ప్రసజ్యేరక. సన్నిధేరకించిత్రత్వంచ * నవిలక్షణత్వాది
 త్యత్ర ప్రతిపాదితమ్. ప్రకృతిరేవ సంసరతి బధ్యతే ముచ్యతేచేత్, కథం నిత్యముక్తస్య పురుష
 సోపకారిణీ సేత్యుచ్యతే? వదన్తిహి * నానావిధైరుపాయైరుపకారిణ్యనుపకారిణః పుంసః | గుణ
 వత్యగుణస్య సత్తస్త్వాధికమపాధికం చరతీతి. తథా ప్రకృతియేన పురుషేణ యథాస్వ
 భావా దృష్టా, తస్మాత్పురుషాత్తదాసీమేవ నివతత ఇతిచాహుః - * రజస్య దశాయితా? |
 నివతతే నతకీ యథా నృతాత్. పురుషస్య తథాత్మానం ప్రకాశ్య వినివతతే ప్రకృతిః! ప్రకృ
 తేస్సుకుమారతరం సకించిదస్తీతి మే మతిభావతి యా దృష్టాస్తీతి పుననదశానముపైతి
 పురుషస్యేతి. తదప్యసజ్జతమ్ - పురుషోహి నిత్యముక్తత్వాన్నివికారత్వాన్నతాం కదాచిదపి
 పశ్యతి, నాధ్యస్యతిచ. స్వయంచ స్వాత్మానం సపశ్యతి, అచేతనత్వాత్. పురుషస్య స్వాత్మ
 దశానం స్వదశానమితి నాధ్యవస్యతిచ, స్వయమచేతనత్వాత్, పురుషస్యచ దశానరూప
 వికారాసమ్భవాత్. అథ సన్నిధిమాత్రమేవ దశానమిత్యుచ్యతే, సన్నిధేనిత్యత్వేన నిత్యదశాన
 ప్రసజ్గ ఇత్యుక్తమ్. స్వరూపాతిరిక్తకాదాచిత్కసన్నిధిరపి నిత్యనివికారస్య నోపపద్యతే. కించ,
 మోక్షహేతుస్తు స్వసన్నిధానరూపమేవ దశానం చేత్, బద్ధహేతురపి తదేవేతి నిత్యవద్బద్ధో
 మోక్షశ్చ స్వాత్మామ్. అయథాదశానం బద్ధహేతుః, యథావత్స్వరూపదశానం మోక్షహేతు
 రితిచేత్, ఉభయవిధస్యాపి దశానస్య సన్నిధానరూపతానతిరేకాత్సదోభయప్రసజ్గవేవ. సన్నిధే

రనిత్యత్వే తస్య హేతురన్వేషణీయః, తస్మాదీత్యనవస్థా. అథైతద్దోషపరిజహీషయా స్వరూప సద్భావపవ సన్నిధిరితి, తదా స్వరూపస్య నిత్యత్వేన నిత్యవద్భిన్నమోక్షే. అత ఏవమా దేవిప్రతి పేధాత్సాక్ష్యానాం దశకనమసమజ్ఞసమ్.

యేఽపి కూటస్థనిత్యనివికశేషస్వప్రకాశచింతాత్రం బ్రహ్మవిద్యాసాక్షిత్వేనాపారమా ధికకబద్ధమోక్షభాగితి వదన్తి, తేషామప్యుక్తసిత్యాఽవిద్యాసాక్షిత్వాధ్యాసాద్యసమ్మవాదసామ జ్ఞస్యమేవ. ఇయాంస్తువిశేషః - సాక్ష్యాః జననమరణప్రతినియమాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యధికం పురుష బహుత్వమిచ్ఛన్తి; తేతు తదపి నేచ్ఛన్తితి సుతరామసామజ్ఞస్యమ్. యత్ప్రకృతేః పారమాధ్యాక పారమాధ్యాకవిభాగేన వైషమ్యముక్తమ్; తదయుక్తమ్; పారమాధికకత్వేఽప్యపారమాధిక కత్వేఽపి నిత్యనివికకారస్వప్రకాశైకరసచింతాత్రస్య స్వవ్యతిరిక్తసాక్షిత్వాద్యనుపపత్తేః. అపార మాధికకత్వేతు తస్యాః దృశ్యత్వబాధ్యత్వాభ్యుపగమాత్సుతరామసజ్ఞతమ్. ఔపాధిక(భేదా) భేదవాదేఽపి ఉపాధిసమ్మన్తిచోబ్రహ్మణోఽయమేవ స్వభావ ఇత్యుపాధిసమ్మన్తాద్యనుపపత్తేరసామజ్ఞ స్యం పూర్వకమేవోక్తమ్. ౯. ఇతిరచనానుపపత్త్యధికరణమ్. 1.

అథ మహద్దీర్ఘాధికరణమ్. 2.

184 మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యామ్. ౨-౨-౧౦.

ప్రధానకారణవాదస్య యుక్త్యాభాసమూలతయా విప్రతిషిద్ధత్వాచ్చాసామజ్ఞస్యము క్తమ్. సమ్మతి పరమాణుకారణవాదస్యాప్యసామజ్ఞస్యం ప్రతిపాద్యతే * మహద్దీర్ఘవద్వాహ్రస్వ పరిమణ్ణలాభ్యామితి. అసమజ్ఞసమితి వత్కతే. వాశబ్దశ్చాభేద. హ్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యాం ద్వ్యణుక పరమాణుభ్యాం-మహద్దీర్ఘవత్ త్ర్యణుకోత్పత్తివాదవత్ అన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సవకమసమజ్ఞ సమ్. పరమాణుభ్యో ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తివాదవదన్యదన్యసమజ్ఞసమిత్యధికః. తథాహి- తస్తుప్రభృతయో హ్యవయవాః స్వాంతైష్షడ్భిః పాశ్చైవైకస్సంయుజ్యమానా అవయవినముత్పా దయన్తి. పరమాణవోఽపి స్వకీయైష్షడ్భిః పాశ్చైవైకస్సంయుజ్యమానా ఏవ ద్వ్యణుకాదీనాముత్పా దకా భవేయుః. అన్యథా పరమాణునాం ప్రదేశభేదాభావేనతి సహస్రపరమాణుసంయోగేఽ ప్యేకస్తాత్పరమాణోరనతిరిక్తపరిమాణతయాలగుత్వహ్రస్వత్వమహత్త్వదీర్ఘత్వాద్యసిద్ధిస్సాన్యత్. ప్రదేశభేదాభ్యుపగమే పరమాణవోఽపి సాంశాః స్వకీయైరంతైః, తేచ స్వకీయైరంతైరిత్య నవస్థా. నచ వాచ్యమ్-అవయవాల్పత్వమహత్త్వాభ్యాంహి సమాపమహీధరయోః వైషమ్యమ్, పరమాణోరన్యనంతావయవత్వే అవయవానన్త్యసామ్యాత్సమాపమహీధరయోః వైషమ్యాసిద్ధేః అవయవాపకమాకాషాఽవశ్యాభ్యుపగమనీయేతి. పరమాణునాం ప్రదేశభేదాభావే సత్యేకపర మాణుపరిమాణాతిరేకిప్రథిమా నజాయేతేతి సమాపమహీధరయోరేవాసిద్ధేః. కిం కుమః ఇతి చేత్ వైదికః షక్షః పరిగృహ్యతామ్. యత్తు పరైః బ్రహ్మకారణవాదదూషణపరిహారపరమిదం సూత్రం వ్యాఖ్యాతమ్, తదసజ్జతం పునరుక్తంచ. బ్రహ్మకారణవాదే షరోక్తాదోషాపూర్వక స్థితిపాదే పరిహృత్య పరషక్షప్రతిక్షేపో హ్యస్థితిపాదే క్రియతే. చేతనాద్భిన్నాణోజగదుత్పత్తి సమ్మవశ్చ*నవిలక్షణత్వాదిత్యత్రైవ ప్రపశ్యతః. అతో హ్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యాం మహద్దీర్ఘాణు హ్రస్వాత్పత్తివదన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సవకమసమజ్ఞసమిత్యేవ సూత్రాథకః. ౧౦.

కేమత్రాన్యదసమజ్ఞసమిత్యతాహ. —

185 ఉభయథాఽపి స కర్మాతస్తదభావః. ౨-౨-౧౧.

పరమాణుకారణవాదేహి పరమాణుగతకర్మజనితత్వం యోగపూర్వకద్యుణుకాది
| కమేణ జగదుత్పత్తిరిష్యతే. తత్ర నిఖలజగదుత్పత్తికారణభూతపరమాణుగతమాద్యం కర్మా
ద్యుప్తకారితమిత్యభ్యుపగమ్యతే * అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనం వాయోస్తియగ్గమనమణుమనసోశ్చ-
ద్యం కమేత్యద్యుప్తకారితాసీతి. తదిదం పరమాణుగతం కర్మ స్వగతాద్యుప్తకారితమ్? ఆత్మగ
తాద్యుప్తకారితంవా? ఉభయథాఽపి నసమ్భవతి, తేత్రజ్ఞప్రణ్యపాపానుష్ఠానజనితస్యాద్యుప్తస్య పరమా
ణుగతకర్మాత్పత్తిహేతుత్వం నసమ్భవతి. అథాద్యుప్తవదాత్మసంయోగాదణుషుకమోత్పత్తిః.
తదా తస్యాద్యుప్తప్రవాహస్య నిత్యత్వేన నిత్యసగ్గప్రసక్తః. నన్వద్యుప్తం విపాకాపేక్షం ఫలయా
లమ్. కానిచిదద్యుప్తాని తదాసీమేవ విషయస్తే, కానిచిజ్ఞాన్తరే, కానిచిత్కల్పాన్తరే. అతో
విపాకాపేక్షత్వాన్నసవదోత్పాదకత్వప్రసక్తః. నైతత్; అనన్తైరాత్మభిరసజ్జేతపూర్వకమ
యుగపదనుస్థితానేకవిధకర్మజనితానామద్యుప్తానామేకస్థికా లే ఏకరూపవిపాకస్యాప్రామాణిక
త్వాత్. అతఏవ యుగపత్సవసంహారో ద్విపరాధకాలమవిపాకేనావస్థానంచ నసజ్గచ్ఛతే.
నచేశ్వరేచ్ఛాహితవిశేషాద్యుప్తసంయోగాదణుషు కర్మ, అనుమానికేశ్వరాసిద్ధేః*శాస్త్రయో
నిత్వాదిత్యతోఽపాదితత్వాత్. అతోజగదుత్పత్తేరణుగతకర్మపూర్వకత్వాభావః. ౧౧.

186 సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితే. ౨-౨-౧౨.

సమవాయాభ్యుపగమాచ్చాసమజ్ఞసమ్. కుతః? * సామ్యాదనవస్థితే-సమవాయస్యా
ప్యవయవిజాతిగుణవదుపపాదకాన్తరాపేక్షాసామ్యాదుపపాదకాన్తరస్యాపి తథేత్యనవస్థితేరసమ
జ్ఞసమేవ. ఏతదుక్తం భవతి-అయుతసిద్ధానామాధారాధేయభూతానామిహ ప్రత్యయహేతు
యోగస్సమ్భవః, స సమవాయఇతి సమవాయోఽభ్యుపగమ్యతే. అపృథక్స్థిత్యుపలబ్ధీనాం జాత్యా
దీనాం తథాభావస్య నిర్వాహకత్వేన చేత్సమవాయోఽభ్యుపగమ్యతే, సమవాయస్యాపి తత్సా
మ్యాత్తథాభావహేతురన్వేషణీయః; తస్యాపి తథేత్యనవస్థితే. సమవాయస్య తదపృథక్స్థిత్యం
స్వభావఇతి పరికల్ప్యజేచేత్, జాతిగుణానామేవైష స్వభావః పరికల్పనీయః; సపునరద్యుప్తచరం
సమవాయమభ్యుపగమ్య తస్యైష స్వభావఇతి కల్పయితుం యుక్తమితి. ౧౨.

సమవాయస్య నిత్యత్వే అనిత్యత్వేచాయం దోషస్సమానః; నిత్యత్వే దోషాన్తరం
చాహ. —

187 నిత్యమేవ చ భావాత్. ౨-౨-౧౩.

సమవాయస్య సమ్భవత్వాత్సమ్భవస్య నిత్యత్వే సమ్భవినో జగతశ్చ నిత్యమేవ భావా
దసమజ్ఞసమ్. ౧౩.

188 రూపాదినుత్త్వాచ్చ విషయయో దశకనాత్. ౨-౨-౧౪.

పరమాణునాం పాధికవాప్యతైజసవాయవీయానాం చతుర్విధానాం రూపరసగంధ

స్పృశావత్త్వాభ్యుపగమాదభిమతనిత్యత్వపూర్వత్వనిరవయవత్వాదివిషయం తే తానిత్యత్వస్థూలత్వ సావయవత్వాది ప్రసజ్యతే, రూపాదిమతాం ఘటాదీనామనిత్యత్వతథావిధకారణాంతరార్థ త్యాదిదశకనాత్. సహి దశకనానుగుణ్యేనాదృష్టోఽథాః కల్పమూనః స్వాభిమతవిశేషే వ్యవ స్థాపయితుం శక్యః. దశకనానుగుణ్యేనహి పరమాణూనాం రూపాదిమత్త్వం త్వయా కల్ప్యతే. అతోఽప్యసమజ్ఞానమ్. ౧౮.

అథైతద్దోషపరిజహీషయా పరమాణూనాం రూపాదిమత్త్వం నాభ్యుపగమ్యతే, తత్రాహ.-

189 ఉభయథా చ దోషాత్. ౨-౨-౧౫.

నకేవలం పరమాణూనాం రూపాదిమత్త్వాభ్యుపగమవ దోషః, రూపాదివిరహోఽపి. కారణగుణపూర్వకత్వాత్కాయగుణానాం పృథివ్యాదయోరూపాదిశూన్యాస్సృజ్యతే. తత్పరిజహీ షయా రూపాదిమత్త్వాభ్యుపగమే పూర్వోక్తదోష ఇత్యుభయథాచ దోషాదనమజ్ఞానమ్. ౧౫.

190 అపరిగ్రహాచ్ఛత్యస్తమనపేక్షా. ౨-౨-౧౬.

కాపిలపక్షస్య శ్రుతిన్యాయవిరోధపరిత్యక్తస్యాపి సత్కాయవాదాదినా క్వచిదంశే వైదికైః పరిగ్రహోఽస్తి. అస్యతు కాణాదపక్షస్య కేనాప్యంశేనాపరిగ్రహాదనుపపన్న త్వాచ్ఛత్య స్తమనపేక్షైవ నిశ్చేయసాధికాభిః కాయా. ౧౬. ఇతి మహద్దీర్ఘాధికరణమ్. 2.

అథ సముదాయాధికరణమ్, ౩.

191 సముదాయ ఉభయ హేతుకేఽపి తదప్రాప్తిః. ౨-౨-౧౭.

పరమాణుకారణవాదినో వై శేషికా నిరస్తాః. సౌగతాశ్చ జగతః పరమాణుకారణత్వ మభ్యుపగచ్ఛన్తిత్యనస్తరం తన్న తేఽపి జగదుత్పత్తితద్వ్యవహారాదికం నోపపద్యత ఇత్యుచ్యతే. తేచతుర్విధాః- కేచిత్పాథికవాప్యతైజసవాయవీయపరమాణునజ్ఞాతరూపాభూతభౌతికాబా హ్యంశ్చిత్తచైత్తరూపాంశ్చాభ్యస్తరానథాప్రత్యక్షానుమానసిద్ధానభ్యుపయన్తి. అన్యేతు బా హ్యథాకానవాకాపృథివ్యాదీన్విజ్ఞానానుమేయాన్వదన్తి. అపరేతు-అథాశూన్యంవిజ్ఞానమేవపర మాథకసత్, బాహ్యథాస్తు స్వాప్నాథకల్పాఇత్యాహుః. త్రయోఽప్యేతేస్వాభ్యుపగతంవస్తు త్కణికమాచక్షతే. ఉక్తభూతభౌతికచిత్తచైత్తవ్యతిరిక్తమాత్మాకాశాదికం స్వరూపేణైవ నాను మన్యతే. అన్యేతు-సర్వశూన్యత్వమేవ సగ్గిరస్తే. తత్ర యే బాహ్యథాస్తిత్వవాదినః, తేతావన్నిరస్యస్తే. తేచైవం మన్యస్తే-రూపరసస్పృశగన్ధస్వభావాః పాథికవాః పరమాణవః, రూపర సస్పృశస్వభావాశ్చాప్యా, రూపస్పృశస్వభావాశ్చ తైజసాః, స్పృశస్వభావాశ్చ వాయవీయాః పృథివ్యస్తేజోవాయురూపేణ సంహన్యస్తే, తేభ్యశ్చ పృథివ్యాదిభ్యః శరీరేంద్రియవిషయరూపస జ్ఞాతా భవన్తి. తత్రచ శరీరాస్తవత్తే గ్రాహకాభిమానారూఢో విజ్ఞానస్తాన ఏవాత్మత్వే నావత్తిష్యతే. తతఏవ సర్వో లాకికో వ్యవహారః ప్రవతతఇత.

తత్రాభిధీయతే-సముదాయఉభయ హేతుకేఽపితదప్రాప్తిః. యోఽయమణు హేతుకః పృథివ్యాదిభూతాత్మకస్సముదాయః, యశ్చపృథివ్యాదిహేతుకశ్శరీరేంద్రియవిషయరూపస్సముదా

యః, తస్మిన్నభయహేతుకేఽపి సముదాయేతత్ప్రాప్తి నోపపద్యతే; జగదాత్మకసముదాయోఽప్ర
 తినోపపద్యతే ఇత్యధికః; పరమాణూనాం పృథివ్యాదిభూతానాం చక్షుశికత్వాభ్యుపగమాత్. తు
 ణధ్వంసినః పరమాణవో భూతానిచ కదా సంహతో వ్యాప్రియస్తే? కదావాసంహస్యస్తే? కదా
 విజ్ఞానవిషయభూతాః? కదాచ హనోపాదానాదివ్యవహారాస్పదతాం భజస్తే? కోవా విజ్ఞానాత్మా
 కంచవిషయం స్పృశతి? కశ్చ విజ్ఞానాత్మా కమథం కదా వేదయతే? కంవా విదితమథం కశ్చ
 కదోవాదతే? స్పృష్టాహింసః, స్పృష్టశ్చ నష్టః, తథా వేదితా విదితశ్చ నష్టః, కథంచాన్యేన
 స్పృష్టమన్యో వేదయతే? కథంచాన్యేన విదితమథం మన్య ఉపాదతే? సంతానానామేకత్వేఽపి
 సంతానిభ్యస్తేషాం వస్తుతోవ స్త్వంతరత్వానభ్యుపగమాన్నతన్నిజన్తనం వ్యవహారాదికముపపద్య
 తే. అహమథం ఏవాత్మా, సచ జ్ఞాతైవేతి చోపపాదితం పురస్తాత్. ౧౭.

192 ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసజ్ఞాతభావానిమిత్తత్వాత్. ౨-౨-౧౮.

అవిద్యాదీనామితరేతరహేతుత్వేనోపపన్నం సజ్ఞాతభావాదికమితిచేత్; ఏతదుక్తం
 భవతి-యద్యపిక్షణికాస్స వేదభావాః, తథాప్యవిద్యయైతత్సర్వముపపద్యతే. అవిద్యాహినామవిపరీ
 తబుద్ధిః క్షణికాదిషు స్థిరత్వాదిగోచరా. తయా సంస్కారాఖ్యా రాగద్వేషాదయో జాయస్తే.
 తతశ్చిత్తాభిజ్వలనరూపం విజ్ఞానమ్, తతశ్చ నామాఖ్యాశ్చిత్తచైత్యాః, తతశ్చ పృథివ్యాదికం (చ) రూపి
 ద్రవ్యమ్. తతష్షడాయతనాఖ్యమిన్ద్రియషట్కమ్. తతః స్పృశాఖ్యః కాయః. తతో వేదనాదయః. తత
 శ్చ పునరప్యవిద్యాదయో యథోక్తా ఇత్యనాదిరియమవిద్యాదికాఽన్యోన్యమూలా చక్రపరివృత్తిః.
 ఏతచ్చ సర్వం పృథివ్యాదిభూతభౌతికసజ్ఞాతమంతరేణ నోపపద్యతే. అతస్సజ్ఞాతభావాదికముపప
 న్నమితి. తత్రోత్తరం*ససజ్ఞాతభావానిమిత్తత్వాదితి. నైతదుపపద్యతే-ఏషామవిద్యాదీనాం పృ
 థివ్యాదిభూతభౌతికసజ్ఞాతభావప్రత్యనిమిత్తత్వాత్. నఖిల్వస్థిరాదిషు స్థిరత్వాదిబుద్ధ్యాత్మికాఽ
 విద్యా తన్నిమిత్తా రాగద్వేషాదయో వాఽథాన్తరస్య క్షణికస్య సంహతిహేతుతాం ప్రతి
 పద్యస్తే. శుక్తికారజతాదిబుద్ధిహిం నశుక్త్యాద్యధికసంహతిహేతుభవతి. కించ యస్య క్షణికే
 స్థిరత్వబుద్ధిః, స తదైవ నష్టఇతి కస్య రాగాదయ ఉత్పద్యస్తే? సంస్కారాశ్రయం స్థిరమేకం ద్రవ్య
 మనభ్యుపగచ్ఛతాం సంస్కారానువృత్తిరపి నశక్యా కల్పయితుమ్. ౧౮.

193 ఉత్తరోత్పాదే చ పూర్వనిరోధాత్. ౨-౨-౧౯.

ఇతశ్చ క్షణికత్వపక్షే జగదుత్పత్తి నోపపద్యతే, ఉత్తరక్షణోత్పత్తి వేలాయాం పూర్వ
 క్షణస్య వినష్టత్వాత్ తస్యోత్తరక్షణం ప్రతి హేతుత్వానుపపత్తేః. అభావస్య హేతుత్వే సర్వం
 సర్వత్ర సర్వదోత్పద్యతే. అథ పూర్వక్షణవతికత్వమేవ హేతుత్వమిత్యవ్యతే, ఏవంతహిం
 కశ్చిదేవ ఘటక్షణస్తదుత్తరకాలభావినాం సర్వేషామేవ గోమహిషాశ్వకుడ్యపాషాణాదీనాం
 త్రైలోక్యవతినాం హేతుస్సాత్. అథైకజాతీయస్యైవ పూర్వక్షణవతినో హేతుత్వమి
 వ్యతే, తథాఽపి సర్వదేశవతినాముత్తరక్షణభావినాం ఘటానామేకఏవ పూర్వక్షణవతిక
 ఘటో హేతుస్సాత్. అథైకస్యైవ హేతురేక ఇతి మనుషే, తథాపి కస్యైకస్య కో హేతు
 రితి సజ్ఞాయతే. అథ యస్మిన్దేశే యో ఘటక్షణః స్థితః, తద్దేశసమ్బంధినో ఏవోత్తరక్షణస్య

సహేతురితి, కిం దేశస్య స్థితిర్వం మనుషే? కిం చ, చక్షురాదిసమ్ప్రీయ క్తస్యాథాస్య జ్ఞానోత్పత్తి
కాలేనవస్థితత్వాన్న కస్యచిదథాస్య జ్ఞానవిషయత్వం సమ్భవతి. ౧౯.

194 అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యాగపద్యమశ్యథా. ౨-౨-౨౦.

అసత్యపి హేతౌ కాయకముత్పద్యతే చేత్, సవకం సవకత్ర సవకదోత్పద్యేతేత్యు
క్తమ్. నకేవలముత్పత్తివిరోధ ఏవ ; ప్రతిజ్ఞాచ భవతాముపరుధ్యేత. అధిపతిసహకార్యాకల
మృనసమన న్తరప్రత్యయాశ్చత్వారో విజ్ఞానోత్పత్తౌ హేతవ ఇతి వః ప్రతిజ్ఞా. అధిపతినిద్రియమ్.
అథ ప్రతిజ్ఞానుపరోధాయ ఘటక్షణే స్థితఏవ ఘటక్షణా న్తరోత్పత్తిరిష్యతే. తథాచ సతి ద్వయోః
కాయకకారణయోః ఘటక్షణయోః యాగపద్యేనోపలబ్ధిః ప్రసజ్యేత. నచ తథోపలభ్యతే. ఊణి
కత్వప్రతిజ్ఞా చైవం హీయేత. ఊణికత్వం స్థితమేవేతిచేత్, ఇద్రియసంప్రయోగజ్ఞానయోయాగ
పద్యం ప్రసజ్యేత. ౨౦.

195 ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్. ౨-౨-౨౧.

ఏవం తావదసత ఉత్పత్తినికారంతా. సతో నిరన్వయవినాశోఽపి నోపపద్యత ఇత్యుచ్యతే.
ఊణికత్వవాదిభిముద్గరాభిఘాతాద్యన న్తరభావితయోపలబ్ధియోగ్యస సదృశసంతానావసానరూపః
సూలో యః, సదృశసంతానే ప్రతిక్షణభావోపలబ్ధ్యనహాసూక్ష్మశ్చ యో నిరన్వయో వినాశః ప్రతి
సంఖ్యానిరోధాప్రతిసంఖ్యానిరోధశబ్దాభ్యామభిధీయేతే. తౌ నసమ్భవత ఇత్యధాః. కుతః? అవిచ్ఛే
దాత్ - సతో నిరన్వయవిచ్ఛేదాసమ్భవాత్. అసమ్భవశ్చ - సతఉత్పత్తివినాశౌ నామావస్థాంతరా
పత్తిరేవ; అవస్థాయోగితు ద్రవ్యమేకమేవ స్థిరమితి కారణాదనన్యత్వం కాయకస్యోపపాదయద్భి
రంతాభిః తదనన్యత్వమిత్యత్ర ప్రతిపాదితః. నివాణస్య దీపస్య నిరన్వయవినాశదశానాదన్యత్రాపి
వినాశో నిరన్వయోఽనుమీయత ఇతి చేన్న, ఘటశరావాదా మృదాదిద్రవ్యానువృత్త్యుపలబ్ధ్యా
సతో ద్రవ్యస్యావస్థాంతరాపత్తిరేవ వినాశఇతి నిశ్చితే సతి ప్రదీపాదా సూక్ష్మదశాపత్యోఽప్యను
పలమ్బోపపత్తేః తత్రాప్యవస్థాంతరాపత్తికల్పనస్యైవ యుక్తత్వాత్. ౨౧.

196 ఉభయథాచ దోషాత్. ౨-౨-౨౨.

ఊణికత్వవాదిభిరభ్యుపేతా తుచ్ఛాదుత్పత్తిరుత్పన్నస్య తుచ్ఛతాపత్తిశ్చ నసమ్భవ
తీత్యుక్తమ్. తదుభయప్రకారాభ్యుపగతో దోషశ్చ భవతి. తుచ్ఛాదుత్పత్తౌ తుచ్ఛత్వకమేవ
కాయకం స్యాత్. యద్ధి యస్తాదుత్పద్యతే, తత్తదాత్మకం దృష్టమ్. యథా మృత్స్పృహణాదే
రుత్పన్నం మణికమకుటాది మృత్స్పృహణాద్యాత్మకం దృష్టమ్. నచ జగత్తుచ్ఛాత్మకం భవద్భి
రభ్యుపగమ్యతే. నచ ప్రతీయతే. సతో నిరన్వయవినాశే సత్యేకక్షణాదూర్ధ్వం కృత్స్నస్య
జగతస్తుచ్ఛతాపత్తిరేవ స్యాత్; పశ్చాత్తుచ్ఛాజ్జగదుత్పత్తౌ అనన్తరోక్తం తుచ్ఛత్వకత్వ
మేవ స్యాత్. అత ఉభయథాఽపి దోషాన్నభవదుక్తప్రకారావృత్త్యనిరోధా. ౨౨.

197 ఆకాశేచావిశేషాత్. ౨-౨-౨౩.

బాహ్యభ్యంతరవస్తునః స్థిరత్వప్రతిపాదనాయ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధయోస్తుచ్ఛ
రూపతా నిరాకృతా. తత్ప్రసక్తేన తాభ్యాం సహ తుచ్ఛత్వేన సాగతైః పరిగణితస్యాకాశస్యాసి

తుచ్చతా ప్రతిషిష్యతే. ఆకాశేచ నిరుపాఖ్యతా యుక్తా. భావరూపత్వేనాభ్యుపగతప్రతిష్ఠాది
వదాకాశస్యాపి అపాధితప్రతీనిధిత్యావిశేషాత్. ప్రతీయతేకాశః-అత్రశ్యేనః పతతి, అత్ర
గృధ్రఇతి శ్యేనాదిపతనదేశత్వేన. నచ పృథివ్యాద్యభావమాత్రమాకాశ ఇతి వక్తుం శక్యమ్,
వికల్పాసమాత్వాత్. పృథివ్యాదేః సాగభావః, ప్రధ్వంసాభావః, ఇతరేతరాభావః, అత్యంతాభావో
వా ఆకాశః? సర్వాధావ్యాకాశప్రతీత్యనుపపత్తిస్యాత్. వ్రాగభావప్రధ్వంసాభావయోరాకా
శత్వే పృథివ్యాదిషు వత్కమానేషు ఆకాశప్రతీత్యయోగాత్ నిరాకాశం జగత్స్యాత్. ఇతరేతరా
భావస్యాకాశత్వేఽపి ఇతరేతరాభావస్య తత్తద్వస్తుగతత్వేన తేషామన్తరాల్ ఆకాశప్రతీతినా
స్యాత్. అత్యంతాభావస్తు పృథివ్యాదీనాం నసమ్భవతి. అభావస్య విద్యమానపదాధావస్థావిశేష
తోఽపాదనాచ్ఛాకాశస్యాభావరూపత్వేఽపి న నిరుపాఖ్యత్వమ్. అణ్డాంతవత్కాశస్య
త్రివృత్కరణోపదేశప్రదశితపశ్యేకరణేన రూపవత్త్వాచ్ఛాకుషత్వేఽప్యవిరోధః. ౨౩.

198 అనుస్మృతేశ్చ. ౨-౨-౨౪.

పూర్వప్రస్తుతం వస్తునః స్థిరత్వమేవోపపాద్యతే. అనుస్మరణమ్ - పూర్వానుభూత
వస్తువిషయంజ్ఞానమ్; ప్రత్యభిజ్ఞానమిత్యధః. తదేవేదమితి సర్వం వస్తుజాతమతీతకాలాను
భూతం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. నచ భవద్విజ్ఞానలాదిష్వివ సాదృశ్యనిబన్ధనోఽయమేకత్వవ్యామోహ
ఇతి వక్తుం శక్యమ్, వ్యాముహ్యతోజ్ఞాతురేకవ్యాసభ్యుపగమాత్. సహ్యాన్యానుభూతేనైకత్వం
సాదృశ్యంవా స్వానుభూతస్యావ్యోఽనుసన్ధతే; అతో భిన్నకాలవత్త్వాశ్రయసాదృశ్యానుభవనిబ
న్ధనమేకత్వవ్యామోహం వదద్విజ్ఞాతురేకత్వమవశ్యాశ్రయణీయమ్. నచ జ్ఞేయేష్వపి ఘటా
దిషు జ్వాలాదిష్వివ భేదసాధనప్రమాణముపలభామహే, యేన సాదృశ్యనిబన్ధనాం ప్రత్యభిజ్ఞాం
కల్పయేమ. యదపి చేదముచ్యతే-ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ఘటాదేః క్షణికత్వం సిద్ధ్యతి; ప్రత్య
క్షంతావద్వత్కమానాథావిషయమవతకమానాద్వస్తునో వ్యావృత్తం స్వవిషయమవగమయతి,
నీలమివ పీతాత్; ఏవంచ భూతభవిష్యద్భ్యాం వత్కమానస్య వస్తున్తరత్వమవగతం భవతి.
అనుమానమపి-అథాక్రియాకారిత్వాత్సత్త్వాచ్చ ఘటాదిః క్షణికః - యదక్షణికం శశవిషాణాది,
తదనథాక్రియాకార్యకసచ్చ తథా అన్త్యఘటక్షణసత్త్వాత్పూర్వఘటక్షణసత్త్వాని వినాశీని,
ఘటక్షణసత్త్వాత్, అన్త్యఘటక్షణసత్త్వవదితి. తచ్చ కార్యకాగణభావానుపపత్త్యాదిభిః
పూర్వమేవ నిరస్తమ్. కించ - ప్రత్యక్షగమ్యా వత్కమానస్యావత్కమానాద్వ్యావృత్తినిక
వత్కమానస్య వస్తున్తరత్వమవగమయతి, అపితు వత్కమానకాలయోగితామాత్రమ్. నచ
తావతా వస్తున్తరత్వం సిద్ధ్యతి; తస్యైవ కాలాన్తరయోగసమ్భవాత్. యత్తు సత్త్వాదథాక్రి
యాకారిత్వాచ్చేతి క్షణికత్వేహేతుద్వయముక్తమ్, తదభిమతవిరోతసాధనత్వాద్విరుద్ధమ్. సత్త్వా
దథాక్రియాకారిత్వాద్వా ఘటాదిస్థాస్ను; యదస్థాస్ను, తదనదనథాక్రియాకారిచ; యథా శశ
విషాణమిత్యపిహి వక్తుం శక్యమ్. కించ-అథాక్రియాకారిత్వమక్షణికత్వమేవ సాధయేత్; క్షణ
ధ్వంసినో హి వ్యాపారాసమ్భవాదథాక్రియాకారిత్వం నసమ్భవతీత్యుక్తమ్. తథాఽన్త్యఘటక్ష
ణస్య హేతుతో నాశదశనాదితరేఽపి ఘటక్షణ హేత్వపేక్షవినాశాస్సురిత్యాముద్గరాదిహే

తూపనిపాతాల్ స్థాస్సుత్వమేవ. నచ వాచ్యం నముద్గరాదయో వినాశహేతవః, అపితు కపాలా దివిసదృశసన్నానోత్పత్తిహేతవ ఇతి, కపాలత్వావస్థాపత్తిరేవ ఘటాదీనాం వినాశ ఇత్యుపపాది తత్వాత్. కపాలోత్పత్తివ్యతిరిక్తత్వాభ్యుపగమేఽపి వినాశస్య వినాశహేతుత్వమేవ ముద్గరాదే రానస్తర్మాద్యుక్తమ్. అతః ప్రత్యభిజ్ఞాయా స్థిరత్వమవగమ్యమానం న కేనాపి ప్రకారేణాపహ్నో తుం శక్యమ్. పూర్వాపరకాలసమ్బంధ్యధౌక్యవిషయాయాః ప్రత్యభిజ్ఞాయా అన్యవిషయత్వం బ్రువన్నీలాదిజ్ఞానానామపి నీలాదేరథాన్తరవిషయత్వం బ్రూయాత్. కించ - ప్రమాతృప్రమే యయోః క్షణికత్వం వదన్న్యివ్యాప్త్యవధారణతత్స్పృరణపూర్వకానుమానాభ్యుపగమోఽపి దుశ్శక్యః. తథా ఇదం క్షణికమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపూర్వకహేతుపన్యాసాదికమపి నోపపద్యతే భవ తామ్, ప్రతిజ్ఞోపక్రమక్షణపవ వ క్తువికనష్టత్వాత్. నహ్యన్యేనోపక్రాంతమజానద్భిరన్యైస్సమా పయితుం శక్యమ్. ౨౪.

199 నాసతోఽదృష్టత్వాత్. ౨-౨-౨౫.

ఏవంతావద్వైభాషికసాత్రాన్తికయోర్బాహ్యథాన్తిత్వవాదినోస్సాధారణానిదూ షణాన్యుక్తాని. తత్ర యదుక్తం సమ్ప్రీయుక్తస్యాథకస్య జ్ఞానోత్పత్తికాలేఽనవస్థితత్వాన్నకస్య చిదథకస్య జ్ఞానవిషయత్వం సమ్భవతీతి, తత్రసాత్రాన్తికః ప్రత్యవతిష్ఠతే-న జ్ఞానకాలేఽనవస్థాన మథకస్య జ్ఞానావిషయత్వహేతుః; జ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వమేవహి జ్ఞానవిషయత్వమ్. నచైతావ తా చతురాదేః జ్ఞానవిషయత్వప్రసక్తః, స్వాకారసమర్పణేన జ్ఞానహేతోరేవ జ్ఞానవిషయత్వా భ్యుపగమాత్. జ్ఞానే స్వాకారం సమర్పక వినష్టోఽప్యథోఽజ్ఞానగతేన నీలాద్యాకారేణానుమీ యతే. నచపూర్వపూర్వజ్ఞానేనోత్తరోత్తరజ్ఞానాకారసిద్ధిః, నీలజ్ఞానసంతతౌ పీతజ్ఞానానుత్పత్తి ప్రసక్తాత్. అతోఽథకృతమేవ జ్ఞానవైచిత్ర్యమితి. అత్రోచ్యతే * నాసతోఽదృష్టత్వాదితి. యోఽయం జ్ఞానే నీలాదిరాకార ఉపలభ్యతే, స వినష్టస్యాసతోఽథకస్యాకారో భవెతుం నా హాతి. కుతః? అదృష్టత్వాత్. నఖిలు ధర్మిణి వినష్టే తద్ధర్మస్యాథాన్తరే సమ్ప్రీమణం దృష్టమ్. ప్రతిబిమ్బాదికమపి స్థిరస్థైవ భవతి; తత్రాపి నధర్మమాత్రస్య. అతోఽథకవైచిత్ర్య కృతం జ్ఞానవైచిత్ర్యమథకస్య జ్ఞానకాలేఽవస్థానాదేవ భవతి. ౨౫.

పునరపి సాధారణం దూషణమాహ, -

200 ఉదాసీనానామపి చైవం సిద్ధిః. ౨-౨-౨౬.

ఏవం క్షణికత్వాసదుత్పత్త్యహేతుకవినాశాద్యభ్యుపగమే ఉదాసీనానామ్ అనుద్యు జ్ఞానానామపి సర్వాథకసిద్ధిస్సాధ్యత్. ఇష్టప్రాప్తిరనిష్టనివృత్తిర్వాప్రయత్నాద్విభిన్నాధ్యతే. క్షణ ధ్వంసే హి సర్వేషాం భావానాం పూర్వపూర్వం వస్తు తద్గతోవా విశేషః సంస్కారాదికో విద్యాదిర్వా ఉత్తరత్ర నకశ్చిదనువతత ఇతి ప్రయత్నాదిసాధ్యం న కించిదస్తి. ఏవం సత్యహే తుసాధ్యత్వాత్సర్వాసిద్ధినాముదాసీనానామపై హికాముష్టికఫలం మోక్షశ్చ సిద్ధ్యేత్. ౨౬. ఇతి సముదాయాధికరణమ్. ౩.

అథ ఉపలభ్యధికరణమ్. 4.

201 నాభావ ఉపలభ్యే. ౨-౨-౨౨.

విజ్ఞానమాత్రా స్థిత్యవాదినో యోగాచారాః ప్రత్యవత్తిష్ఠన్తే - యదు క్తమథావై చిత్ర్య కృతం జ్ఞానవై చిత్ర్యమితి, తన్నోపపద్యతే; అథావత్ జ్ఞానానామేవ సాకారాణాం స్వయమేవ విచిత్రత్వాత్. తచ్చ స్వరూపవై చిత్ర్యం వాసనావశాదేవోపపద్యతే. వాసనాచ విలక్షణప్రత్య యప్రవాహ ఏవ. యద్దు బాకారజ్ఞానం కపాలాకారజ్ఞానస్యోత్పాదకం, తస్య తథావిధస్యోత్పాద కం తత్పునఃకుటుజ్ఞానం, తస్యచ తథావిధస్యోత్పాదకం తతః పూర్వకుటుజ్ఞానమిత్యేవంరూపః ప్రవాహ ఏవ వాసనేత్యుచ్యతే. కథం బహిష్ఠసమకపమహీధరాదేరాకార ఆంతరస్య జ్ఞానస్యేత్యు చ్యతే? ఇత్థమ్-అథాస్యాపి వ్యవహారయోగ్యత్వం జ్ఞానప్రకాశాయ త్తమ్, అన్యథా స్వపర వేద్య యోరచతిశయప్రసక్తాత్. ప్రకాశమానస్యచ జ్ఞానస్య సాకారత్వమవశ్యాశ్రయణీయమ్; నిరా కారస్య ప్రకాశాయోగాత్. ఏకశ్చాయమాకార ఉపలభ్యమానో జ్ఞానస్యైవ. తస్యచ బహిర్వ దవభాసోఽపి భ్రమకృతః. జ్ఞానాథాయోస్సహోపలమ్భనియమాచ్చ జ్ఞానాదవ్యతిరిక్తోఽథాః. కించ - బాహ్యమథామభ్యుపయద్భిరపి కుటపటాదివిజ్ఞానేషు జ్ఞానస్య తత్తదథాసాధారణ్యం తత్తదథాసాయామస్తరేణ నోపపద్యత ఇత్యవశ్యం జ్ఞానేఽథాసరూపంరూపమాస్థేయమ్. తావ తైవ సమవ్యవహారోపపత్తేః, తద్వ్యతిరిక్తాథాకల్పనా నిష్ప్రమాణికా. అతో విజ్ఞానమాత్ర మేవ తత్త్వమ్ - నబాహ్యోఽథోఽస్థితి.

ఏవంప్రాప్తే ప్రచక్షుహే * నాభావ ఉపలభ్యేరితి. జ్ఞానాతిరిక్తస్యాథాసాభావో వ క్తుం నశక్యతే. కుతః? ఉపలభ్యే-జ్ఞాతురాత్మనోఽథావిశేషవ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపేణ జ్ఞాన స్యోపలభ్యే. ఏవమేవహి సర్వే లాకికాః ప్రతియన్తి-కుటనుహం జానామితి. ఏవంరూపేణ సక మకేణ సకత్మకేణ జ్ఞానాత్వథేన సమలోకసాక్షికమపరోక్షమవభాసమానేనైవజ్ఞానమా త్రమేవ పరమాథావతి సాధయన్తస్సవలోకోపహాసోపకరణం భవన్తితి వేదవాదచ్చద్మప్రచ్ఛ న్నబౌద్ధనిరాకరణేనిపుణతరం ప్రపశ్యేతమ్. యత్తు * సహోపలమ్భనియమాదభేదో నీలతద్ధియో రితి, తత్స్వవచనవిరుద్ధమ్; సాహిత్యస్యాథాభేదహేతుకత్వాత్. తదథావ్యవహారయోగ్యతైక స్వరూపస్య జ్ఞానస్య తేన సహోపలమ్భనియమస్తన్నాదవై లక్షణ్యసాధనమితిచ హాస్యమ్. నిరన్య యవిరాశినాం జ్ఞానానామనువతమానస్థిరాకారవిరహాద్వాసనాచ దురుపపాదా. వినష్టేనపూర్వ జ్ఞానేనానుత్పన్నముత్తరజ్ఞానం కథం వాస్యతే? అతో జ్ఞానవై చిత్ర్యమప్యథావై చిత్ర్యకృతమేవ. తత్తదథావ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపతయా సామోత్ప్రీతీయమానస్య జ్ఞానస్య తత్తదథా సమ్బన్ధాయ త్తం తత్తదసాధారణ్యమ్. సమ్బన్ధశ్చ సంయోగలక్షణః. జ్ఞానమపిహి ద్రవ్యమేవ. ప్ర భాద్రవ్యస్య ప్రదీపగుణభూతస్యేవ జ్ఞానస్యాస్యాత్మగుణభూతస్య ద్రవ్యత్వమవిరుద్ధమిత్యుక్తమ్, అతో నబాహ్యథాభావః.

౨౨.

యత్పరైః స్వప్నజ్ఞానదృష్టాన్తేన జాగరితజ్ఞానానామపి నిరాలమ్బనత్వముక్తమ్, తత్రాహ, -

202 వైధిమూల్యము సస్వప్నాదివత్. ౨-౨-౨౮.

స్వప్నజ్ఞానవైధిమూల్యజాగరితజ్ఞానానామధానశాస్త్రం నయజ్యతే వక్తుమ్. స్వప్నజ్ఞానానిహి నిద్రాదిదోషమప్తకరణజన్యాని బాధితానిచ; జాగరితజ్ఞానానితే తద్విషయతానితే తేషాం సతత్త్వమ్యమ్. స వేదేషాంచ జ్ఞానానామధానశాస్త్రే భవద్భిస్సాధ్యోఽప్యథో నసిద్ధ్యతి. నిరాల్పబుధానుమానశాస్త్రధానశాస్త్రత్వాత్. తస్మాథానవత్త్వే జ్ఞానశాస్త్రానై కాన్త్యాత్సతరామధానశాస్త్రత్వాసిద్ధిః. ౨౮.

203 నభావోఽనుపలభ్యే. ౨-౨-౨౯.

నకేవలశాస్త్రధానశాస్త్రజ్ఞానశాస్త్ర భావస్సమ్భవతి. కుతః? క్వచిదప్యనుపలభ్యే. నహ్యకర్తృకశాస్త్రకర్మకస్యవా జ్ఞానశాస్త్ర క్వచిదుపలభ్యే. స్వప్నజ్ఞానాదిష్వపి నాధానశాస్త్రత్వమితి ఖ్యాతినిరూపణే ప్రతిపాదితమ్. ౨౯. ఇతి ఉపలబ్ధ్యధికరణమ్. 4.

అథ సర్వధానుపపత్త్యధికరణమ్. 5.

204 సవకథానుపపత్తేశ్చ. ౨-౨-౩౦.

అత్ర సవకథానుపపత్తే మాధ్యమికః ప్రత్యవత్తిష్ఠతే—శాస్త్రవాదపవహి సుగతమతకాష్టా. శిష్యబుద్ధియోగ్యతానుగుణ్యేనాథాభ్యుపగమాదినా క్షణికత్వాదయ ఉక్తాః. విజ్ఞానం బాహ్యభావాశ్చ స వేదే సనన్తి, శాస్త్రమేవ తత్త్వమ్, అభావాపత్తిరేవచ మోక్ష ఇత్యేవ బుద్ధిస్యాభిప్రాయః. తదేవహి యుక్తమ్ - శాస్త్రస్యాహేతుసాధ్యతయా స్వతస్సిద్ధేః; సత ఏవహి హేతురన్వేషణీయః; తచ్చ సత్ భావాదభావాచ్చ నోత్పద్యతే. భావాత్తావన్నకస్యచిదుత్పత్తి దృష్టా; నహి ఘటాదిరనుపమ్యుదితే పిష్టాదికే జాయతే. నాప్యభావాదుత్పత్తిస్సమ్భవతి, నష్టే పిష్టాదికే హ్యభావాదుత్పద్యమానం ఘటాదికమభావాత్కమేవ స్యాత్. తథా స్వతః పరతశ్చోత్పత్తినాసమ్భవతి, స్వతః స్వోత్పత్తావాత్ప్రాశయదోషప్రసక్తాత్; ప్రయోజనాభావాచ్చ. పరతః పరోత్పత్తౌ పరత్వావిశేషాత్సవేదేషాం స వేదేభ్య ఉత్పత్తిప్రసక్తః. జన్తాభావాదేవ వినాశశాస్త్రవ్యభావః. అతః శాస్త్రమేవ తత్త్వమ్. అతో జన్తవినాశసదసదాయో భ్రాన్తిమాత్రమ్. సచ నిరధిష్ఠానభ్రమాసమ్భవాద్భ్రమాధిష్ఠానం కించిత్పారమాధికం తత్త్వమాశ్రయితవ్యమ్; దోషదోషాశ్రయత్వజ్ఞాతృత్వాద్యపారమాధ్యేఽపి భ్రమోపపత్తివదధిష్ఠానాపారమాధ్యేఽపి భ్రమోపపత్తేః. అతః శాస్త్రమేవ తత్త్వమ్.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే—సవకథానుపపత్తేశ్చేతి. సవకథానుపపత్తేస్సవకథానుపపత్తేచ భవదభిప్రేతం నసమ్భవతి. కింభవాత్ సవకథాం సదితివా ప్రతిజానీతే? అసదితివా? అన్యథావా? సవకథా తవాభిప్రేతం తుచ్ఛత్వం నసమ్భవతి; లోకే భావాభావశబ్దయోస్తత్ప్రతీత్యోశ్చ విద్యమానస్యైవ వస్తునోఽవస్థావిశేషగోచరత్వస్య ప్రతిపాదితత్వాత్. అతస్సవకథానుపపత్తి ప్రతిజానతా సవకథాం సదితి ప్రతిజానతేవ సవకథా విద్యమానశాస్త్రావస్థావిశేషయోగితైవ ప్రతిజ్ఞాతా భవతీతి భవదభిమతా తుచ్ఛతా నకుతశ్చిదపి సిద్ధ్యతి. కించ - కుతశ్చిత్ప్రమాణాచూఢ్యత్వముపలభ్య శాస్త్రత్వం సిమాధయితా తస్య ప్రమాణస్య సత్యత్వమభ్యుపేత్యమ్; తస్మాత్సత్యత్వే

సవకం సత్యంస్యాదితి సవకథా సవకశూన్యత్వం చానుపపన్నమ్. 30. ఇతి సవకథానుపపత్త్యధికరణమ్. 5.

అథ ఏకస్మిన్నసమ్మవాధికరణమ్. 6.

205 నైకస్మిన్నసమ్మవాత్. ౨-౨-3౧.

నిరస్తాస్యాగతాః. జైచాలపి పరమాణుకారణత్వాదికం జగతో వదస్తీత్యనస్తరం జైనపక్షః ప్రతిక్షిప్యతే. తేకిల మన్యస్తే - జీవాజీవాత్తకం జగదేతన్నిరీశ్వరమ్. తచ్చ షడ్భ్రవ్యాత్తకమ్. తానిచ ద్రవ్యాణి జీనధర్మాధర్మపుద్గలకాలాకాశాఖ్యాని. తత్ర జీవాః బద్ధా యోగసిద్ధా ముక్తాశ్చేతి త్రివిధాః. ధర్మోనామ గతిమతాం గతిహేతుభూతో ద్రవ్యవిశేషో జగద్వ్యాపీ. అధర్మశ్చ సితిహేతుభూతో వ్యాపీ. పుద్గలోనామ నణగస్తరసస్పృశవద్భ్రవ్యమ్. తచ్చ ద్వివిధమ్ - పరమాణురూపం తత్సజ్ఞాతరూపం చ పవనజ్వలనసలిధరణీతనుభవనాదికమ్. కాలస్తు అభూదస్తిభవిష్యతీతివ్యవహారహేతురణురూపో ద్రవ్యవిశేషః. ఆకాశోఽప్యేకోఽనస్తప్రదేశశ్చ. తేషు చాణువ్యతిరిక్తద్రవ్యాణి షడ్భ్రవ్యస్తికాయాఇతిచ సంగృహ్యస్తే - జీవాస్తికాయోధర్మాస్తికాయోఽధర్మాస్తికాయః పుద్గలాస్తికాయః ఆకాశాస్తికాయః - ఇతి. అనేకదేశవర్తని ద్రవ్యేఽస్తికాయశబ్దః ప్రయుజ్యతే. జీవానాం మోక్షోపయోగినమపరమపి సజ్గిహం కువన్తి - జీవాజీవాస్రవబద్ధనిజకరసంవరమోక్షా ఇతి. మోక్షసంగ్రహేణ మోక్షోపాయశ్చ గృహీతః. సచ సమ్యగ్జ్ఞానదశకనచారిత్రరూపః. తత్ర జీవస్తు - జ్ఞానదశకనసుఖవీయగుణః. అజీవశ్చ - జీవభోగ్యవస్తుజాతమ్. అస్రవః - తద్భోగోపకరణభూతమిద్రియాదికమ్. బద్ధశ్చష్టవిధః - ఘాతకర్మచతుష్టయమఘాతకర్మచతుష్టయంచేతి. తత్రాద్యం జీవగుణానాం స్వాభావికానాం జ్ఞానదశకనవీయగుణానాం ప్రతిఘాతకరమ్. అపరం శరీరసంస్థానతదిభిమానతత్త్వితత్ప్రియుక్తసుఖదుఃఖోపేక్షాహేతుభూతమ్. నిజకరమ్ - మోక్షసాధనమహాదుపదేశావగతం తపః. సంవరోనామేద్రియనిరోధః సమాధిరూపః. మోక్షస్తు నివృత్తరాగాదిక్లేశస్య స్వాభావికాత్తస్వరూపావిభావః. పృథివ్యాదిహేతుభూతాశ్చాణవో వై శేషికాదీనామివ నచతుర్విధాః, అపి త్వేకస్వభావాః. పృథివ్యాదిభేదస్తు పరిణామకృతః. సవకంచ వస్తుజాతం సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వాదిభిరనైకాన్తికమిచ్ఛన్తి, స్యాదస్తి-స్యాన్నాస్తి-న్యాదస్తిచనాస్తిచ-స్యాదవక్తవ్యమ్-స్యాదస్తిచావక్తవ్యంచ-స్యాన్నాస్తిచావక్తవ్యంచ - స్యాదస్తిచ నాస్తిచావక్తవ్యంచేతి సవకత్ర సప్తభగ్గీనయావతారాత్. సవకం వస్తుజాతం ద్రవ్యపర్యాయాత్తకమితిద్రవ్యాత్తనా సత్త్వైకత్వనిత్యత్వాద్యుపపాదయన్తి; పర్యాయాత్తనాచ తద్విపరీతమ్. పర్యాయాశ్చ ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః. తేషాంచ భావాభావరూపత్వాత్సత్త్వాసత్త్వాదికం సవకముపపన్నమితి.

అత్రాభిధీయతే*నైకస్మిన్నసమ్మవాదితి. నైతదుపపద్యతే. కుతః? ఏకస్మిన్నసమ్మవాత్ ఏకస్మిన్వస్తుని అస్తిత్వనాస్తిత్వాదేవికరుద్ధస్య ఛాయాతపవమ్యగపదసమ్మవాత్. ఏతదుక్తం భవతి - ద్రవ్యస్య తద్విశేషణభూతపర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషస్యచ పృథక్పదార్థత్వానైకస్మిన్విరుద్ధధర్మసమావేశస్సంభవతీతి. తథాహి - ఏకేనాస్తిత్వాదినాఽవస్థావిశేషేణ విశిష్టస్య తదానీమేవ స తద్విపరీతనాస్తిత్వాదివిశిష్టత్వం సంభవతి. ఉత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామ

విశేషాస్పదత్వంచ ద్రవ్యస్వచ్ఛత్వం. తద్విపరీతంచ నిత్యత్వం తస్మిన్ కథం సమవైతి? నిరోధి
ధర్మాశ్రయత్వాచభిన్నత్వమ్, తద్విపరీతంచాభిన్నత్వం కథంవా తస్మిన్ సమవైతి? యథాశ్వ
త్వమహిమశ్చయోయోగపదేక స్థిన్నసమ్భవః. అయమథః పూర్వమేవ భేదాభేదవాదినిరసన
సచయే*తత్తుసమచ్యూతాదిశత్ర ప్రపశ్యతే. కాలస్య పదార్థవిశేషణతయైవ ప్రతీతే స్తస్య పృథ
గ స్థిత్వనా స్థిత్వాదయో నవ క్తవ్యాః. నచ పరిహతకవ్యాః. కాలోఽస్తి నా స్థితి వ్యవహారో
వ్యవహత్యూకాణాం జాత్యాద్య స్థిత్వనా స్థిత్వవ్యవహరతుల్యః. జాత్యాదయోహి ద్రవ్యవిశేషణత
యైవ ప్రతీయంత్యితి పూర్వమేవోక్తమ్. కథంపున రేకమేవ బ్రహ్మ సర్వాత్మకమితి శ్రోత్రియై
రుచ్యతే? సర్వచేతనాచేతనశరీరత్వాత్సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేస్తత్సజ్జు-ల్పస్య పురుషోత్తమస్యే
త్యుక్తమ్. శరీరశరీరిణో స్థద్ధర్మాణాంచాత్యంతవైలక్షణ్యమప్యుక్తమ్. కించ, జీవాదీనాం వజ్ఞాం
ద్రవ్యాణామేకద్రవ్యపర్యాయత్వాభావా త్తేషు ద్రవ్యైకత్వేన పర్యాయాత్తనా చైకత్వానేక
త్వాదయో దురుపపాదాః. అథోచ్యేత — షడేతాని ద్రవ్యాణి స్వకీయైః పర్యాయైః స్వేనస్వేన
చాత్తనా తథాభవ స్థితి; ఏవమపి సర్వమనై కాన్తికమిత్యభ్యుపగమవిరోధః; అన్యోన్యతాదాత్మ్యా
భావాత్. అతో నయం క్తమిదం జై సమతమ్. ఈశ్వరానధిస్థితపరమాణుకారణవాదే పూర్వోక్త
దోషా స్తథైవావతిష్ఠన్తే.

30.

206 ఏవంచాత్మాకాత్మస్వయం. ౨-౨-౩౨.

ఏవం భవదభ్యుపగమేనతి ఆత్మనశ్చాత్మస్వయం ప్రసజ్యతే. జీవోఽనజ్ఞాత
ప్రదేశో దేహపరిమాణ ఇతిహి భవ తాం స్థితిః. తత్ర హస్త్యాదిశరీరేఽవస్థితస్యాత్మన స్తతో న్యూన
పరిమాణే పిపీలీకాదిశరీరే ప్రవిశతోఽల్పదేశవ్యాపిత్యేనాకాత్మస్వయం ప్రసజ్యతే-అపరిపూర్ణతా
ప్రసజ్యత ఇత్యథః.

3౨.

అథ సజ్జోచవికాసధర్మతయా ఆత్మనః పర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థా న్తరాపత్త్యా
విరోధః పరిహియత ఇత్యుచ్యేత. తత్రాహ.—

207 నచ పర్యాయాదవ్యవిరోధో వికారాదిభ్యః. ౨-౨-౩౩.

నచ సజ్జోచవికాసరూపావస్థా న్తరాపత్త్యా విరోధః పరిహతుం శక్యతే, వికార
తత్ప్రియుక్తానిత్యత్వాదిదోషప్రసక్తేషుటాదితుల్యత్వప్రసక్తాత్.

33.

208 అన్త్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః. ౨-౨-౩౪.

జీవస్య యదన్త్యం పరిమాణం మోక్షోపస్థాగతమ్, తస్య పశ్చాద్దేహాన్తరపరిగ్రహ
భావాదవస్థితత్వాదాత్మనశ్చ మోక్షోపస్థస్య తత్పరిమాణస్యచోభయోనిత్యత్వాత్తదేవా
త్మనః స్వాభావికం పరిమాణమితి పూర్వమపి తస్మాదవిశేషస్సాన్త్యత్. అతో దేహపరిమాణత్వ
మాత్మనో నస్యాదిత్యసజ్జతమేవేదమాహతమతమ్. 3౪. ఇతి ఏక స్థిన్నసమ్భవాధికరణమ్. 6.

—అథ పశుపత్యధికరణమ్. 7. —

209 పత్మరసామజ్ఞస్యాత్. ౨-౨-౩౫.

కపిలకణాదసుగతాహతమతానామసామజ్ఞస్యాద్వేదబాహ్యత్వాచ్చనిఃశ్రేయసార్థిభి

1 శ్రీవాగమే
2 శ్రీ. వా. గా. 12
3 ధా. బ. 1-2-2
4 శ్రీ. భ. 1-2-2
5 " " 2

1 పురుషోత్తమం.
2 శ్రీ. బ. 2-2-2
3 శ్రీ. వి. 1-1-2
4 మధ్యమం. 1-1-1
5 శ్రీ భావ్యమ్ - పశుపత్యధికరణమ్ 7
6 ధా. బ. 1-2-2

11 శ్రీ. వి. 1-1-2

రనాదరణీయత్వము కమ్. ఇదానీం పశుపతిశుభ్రతస్య వేదవిరోధాదసామజ్ఞన్యాచ్చ అనాదరణీయ తోచ్యతే. తస్య తానుసారిణశ్చతుర్విధాః - కాపాలాః, కాలాముఖాః, పాశుపతాః. శైవా శ్చేతి. సవేచైతే వేదవిరుద్ధం తత్త్వప్రక్రియామైహికాముష్మికనిశ్చేయసనాధనకల్పనాశ్చ కల్పయంతి. నిమిత్తోపాదానయోభేదం నిమిత్తకారణంచ పశుపతిమాచక్షతే; తథా నిశ్చేయస సాధనమపి ముద్రికాపట్కధారణాదికమ్. యథాపలుః కాపాలాః - ముద్రికాపట్క తత్త్వజ్ఞః పర! ముద్రావిశారదః! భగావనస్థమాత్మానం ధ్యాత్వా నివాణమృచ్చతి. కణ్ఠికా రుచకంచైవ కుణ్డ లంచ శిఖామణిః! భస్మ యజ్ఞోపవీతంచ ముద్రాపట్కం ప్రచక్షతే! ఆభిముద్రితదేహస్తు సభూయ ఇహ జాయతే ఇత్యాదికమ్. తథాకాలాముఖాలపి కపాలవాత్రభౌజనశవధ స్సన్నానతత్త్వై శనలగుడధారణసురాకుమ్భస్థాపనతదాధారి దేవపూజాదికమైహికాముష్మికసకలఫలసాధనమభిద ధతి. *రుద్రాక్షకంజుణం హస్తే జటా చై కాచమస్తకే! కపాలం భస్మనాన్నానమిత్యాదిచ ప్రసిద్ధం! శైవాగమేషు. తథా కేనచిత్క్రియావిశేషేణ విజాతీయానామపి బ్రాహ్మణ్యప్రాప్తిముత్తమా శ్రమప్రాప్తిం చాపలుః - *దీక్షాప్రవేశమాత్రేణ బ్రాహ్మణో భవతి క్షణాత్! కాపాలం వ్రతమా! స్థాయ యతిభావతి మానవఇతి.

శ్రిద్వైశ్వానరః - తత్రేదముచ్యతే - * పశుపత్యరసామజ్ఞస్యాదితి. * నైకస్తిన్నసంభవాదిత్యతో నేత్యను వత్తే. పత్యుః - పశుపతేః మతం నాదరణీయమ్. కుతః? అసామజ్ఞన్యాత్. అసామజ్ఞన్యంచా న్యోన్యవ్యాఘాతాత్, వేదవిరోధాచ్చ. ముద్రికాపట్కధారణభగావనస్థా త్తధ్యానసురాకుమ్భస్థా పనతత్త్వదేవతాచక్షనగూఢాచార శ్శశానభ స్సన్నానప్రణవపూర్వాభిధ్యానాన్యన్యోన్యవిరుద్ధాని. వేదవిరుద్ధంచేదం తత్త్వపరికల్పనముపాసనమాచారశ్చ. వేదాః ఖలు పరం బ్రహ్మ నారాయణ మేవ జగన్నిమిత్తముపాదానంచ వదంతి * నారాయణ పరం బ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరః! నారాయణపరోజ్యోతిరాత్మా నారాయణః పరః * తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి * సోకామ యత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి * తదాత్మానం స్వయమకురుతేత్యాదయః. పరబ్రహ్మభూతపరమ పురుష వేదనమేవచ మోక్షసాధనముపాసనం వదంతి * వేదాసామేతం పురుషం మహాస్తమ్, అదిత్య వణంతమనస్తు పారే * తేమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పథా అయనాయ విద్యత ఇత్యాదినైకతాం గతాస్సవే వేదాంతాః. తదితికతావ్యతాభూతం కమచ వేదవిహితవణా శ్రమసమృద్ధియజ్ఞాదికమేవ వదంతి * తేమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేన * ఏతమేవ లోకమిచ్చంతః ప్రవాజినః ప్రవజంతీత్యాదయః. కేవలపరతత్త్వ ప్రతిపాదనపరనారాయణానువాకసిద్ధతత్త్వపరాః కేషుచిదుపాసనాదివిధిపరేషు వాక్యేషు శ్రుతాః ప్రజాపతిశివేంద్రాకాశప్రాణాదిశబ్దా ఇతి * శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవదిత్యత్ర ప్రతి పాదితమ్. తథా * ఏకో హవై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మ నేశాన ఇత్యారభ్యస ఏకాకీనరమేతేతి || సృష్టివాక్యోదితం స్రష్టారం నారాయణమేవ సమానప్రకరణస్థాః * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఇత్యా దిషు సాధారణాస్సద్బ్రహ్మాదిశబ్దాః ప్రతిపాదయంతి * జన్మాద్యన్య యత ఇత్యత్ర ప్రతిపాదితమ్. అతో వేదవిరుద్ధతత్త్వోపాసనానుష్ఠానాభిధానాత్పశుపతిమతమనాదరణీయమేవ.

210 అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్వ. ౨-౨-3౬.

వేదగాఢ్యానామనుమానాద్ధి కేవలనిమి త్తేశ్వరకల్పనా. తథాసతి దృష్టానుసారేణ కులా
లాదివదధిష్ఠానం కతకవ్యమ్. చచ కులాలాదేర్ముదాద్యధిష్ఠానపత్పశుపతేనిమి త్తభూతస్య
ప్రధానాధిష్ఠానముపపద్యతే, అశరీరత్వాత్. సశరీరాణామేవహి కులాలాదీనామధిష్ఠానశక్తి
దృష్టా. నచేశ్వరస్య సశరీరత్వమభ్యుపగన్తవ్యమ్; తచ్ఛరీరస్య సావయవస్య నిత్యత్వేననిత్య
త్వేన * శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్ర దోషస్యాక్తత్వాత్. 3౬.

211 కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః. ౨-౨-3౭.

యథా భోక్తుజీవస్య కరణక తేజరాద్యధిష్ఠానమశరీరస్యైవ దృశ్యతే, తద్వన్మహేశ్వ
రస్యాప్యశరీరస్యచ ప్రధానాధిష్ఠానముపపద్యతే ఇతిచేత్, స; భోగాదిభ్యః పుణ్యపాపరూపకమక
ఫలభోగాథకం పుణ్యపాపరూపాదృష్టకారితంహి తదధిష్ఠానమ్. తద్వత్పశుపతేరపి పుణ్యపాపరూపా
దృష్టవత్తయా తత్ఫలభోగాది సవకం ప్రసజ్యేత. అతో నాధిష్ఠానసంభవః. 3౭.

212 అన్తపత్త్వమసవజ్ఞతా వా. ౨-౨-3౮.

వాశబ్దశ్చార్థే. పశుపతేః పుణ్యపాపరూపాదృష్టవత్త్వే జీవవదన్తపత్త్వం సృష్టి
సంహారాద్యాస్పదత్వమసవజ్ఞతాచ స్యాదిత్యనాదరణీయమేవేదం మతమ్. * విరోధేత్వనపేక్ష్యం
స్యాదిత్యాదివా వేదవిరుద్ధస్యానాదరణీయత్వే సిద్ధేఽపి పశుపతిమతస్య వేదవిరుద్ధతాఖ్యాపనాథకం
* పశురసామజ్ఞస్యాదితి పునరారమ్భః. యద్యపి పాశుపతశైవయోవేదావిరోధినఇవ కేచన
ధర్మాః ప్రతీయన్తే, తథాఽపి వేదవిరుద్ధనిమిత్తోపాదానభేదకల్పనాపరావరతత్త్వవ్యత్యయకల్పనా
మూలత్వాత్ సవకమసమజ్ఞసమేవేత్యసామజ్ఞస్యాదిత్యుక్తమ్. 3౮. ఇతి పశుపత్యధికరణమ్. 7.

అథ ఉత్పత్త్యసమ్భవాధికరణమ్. 8

213 ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్. ౨-౨-3౯.

కపిలాదితన్త్రసామాన్యాద్భగవదభిహితపరమనిశ్చేయససాధనావబోధిని పశ్చరాత్ర
తన్త్రేఽప్యప్రామాణ్యమాశంక్యునిరాక్రియతే. తత్త్రైవమాశంకతే * పరమకారణాత్పరబ్రహ్మ
భూతాద్వాసుదేవాత్సంకాతానామ జీవో జాయతే, సంకాతాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞం మనో
జాయతే, తస్మాదనిరుద్ధసంజ్ఞోఽహంకారో జాయతే ఇతిహి భాగవతప్రక్రియా. అత్ర జీవస్యా
త్పత్తిః శ్రుతివిరుద్ధా ప్రతీయతే. శ్రుతయోహి జీవస్యానాదిత్వం వదన్తి * నజాయతేమియతేవా
విపశ్చిదిత్యాద్యాః. 3౯

214 నచ కతుః కరణమ్. ౨-౨-౪౦.

2
* సంకాతాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞం మనోజాయతే ఇతి కతుః - జీవాత్ కరణస్య -
మనస ఉత్పత్తిఃసమ్భవతి * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సవేద్యానియాణిచేతి పరస్మాదేవ
బ్రహ్మణో మనసోఽప్యత్పత్తిశ్రుతే. అతః శ్రుతివిరుద్ధాథప్రతిపాదనాదస్యాపి తన్త్రస్యప్రామా
ణ్యం ప్రతిషిధ్యతేఇతి. ౪౦.

౧ పౌర్ణమిసంహితా భాగము ౨-౨-౧౮
 ౨ సాత్త్వికసంహితా ౬ పంచరాత్ర్య
 ౩ పురుషసూక్తం

౪ పశుసంహితా శ్రీ భావ్యమ్ - ఉత్పత్త్యసమ్మవాధికరణమ్ 8

223

ఏవంప్రాప్తే ప్రచక్షహే.-

215 విజ్ఞానాదిభావేనా తదప్రతిషేధః. ౨-౨-౪౧.

వాశబ్దాత్పక్షో విపరివర్తతే. విజ్ఞానం చాదిచేతి పరబ్రహ్మ విజ్ఞానాది. సజ్జమణా
 ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానామపి పరబ్రహ్మభావే సతి తత్త్వోపాదయపరస్య శాస్త్రస్య ప్రామాణ్యం న
 ప్రతిషిధ్యతే. ఏతదుక్తం భవతి-భాగవతప్రక్రియామజానతామిదం చోద్యమ్, యజ్ఞోత్పత్తి
 విరుద్ధాభిహితేతి. వాసుదేవాఖ్యం పరంబ్రహ్మైవాశ్రితవత్సలం స్వాశ్రితసమాశ్రయణీయ
 త్వాయ స్వేచ్ఛయా చతుర్థావతిష్ఠత ఇతిహి తత్ప్రక్రియా. యథా పౌష్కరసంహితాయాం
 *కతకవ్యత్వేన వైయత్ర చాతురాత్మ్యముపాస్యతే। క్రమాగతైస్సంజ్ఞాభిబ్రాహ్మణైరాగ
 మంతు తదిత్యాది. తచ్చ చాతురాత్మ్యోపాసనం వాసుదేవాఖ్యపరబ్రహ్మోపాసనమితి సాత్త్విత
 సంహితాయాముక్తమ్-బ్రాహ్మణానాంహి సద్భిష్టవాసుదేవాఖ్యయాజనామ్ । వివేకదం పరం
 శాస్త్రం బ్రహ్మోపనిషదం మహాదితి. తద్ధి వాసుదేవాఖ్యం పరం బ్రహ్మ సమ్మూర్ణాషాడ్గుణ్యవపుః
 సూక్ష్మవ్యూహవిభవభేదభిన్నం యథాధికారం భక్తైః జ్ఞానపూర్వేణ కమణా అభ్యచితం
 సమ్యక్స్పృశ్యతే. విభవాచనాద్యూహం ప్రాప్య వ్యూహాచనాత్పరం బ్రహ్మ వాసుదేవాఖ్యం
 సూక్ష్మప్రాప్యత ఇతి వదన్తి. విభవోహి నామ రామకృష్ణాది ప్రాదుర్భావగణః. వ్యూహో వాసు
 దేవసజ్జమణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధరూపశ్చతుర్వ్యూహః. సూక్ష్మంతు కేవలషాడ్గుణ్యవిగ్రహం
 వాసుదేవాఖ్యం పరబ్రహ్మ. యథా పౌష్కరే-యస్తాత్సమ్యక్పరంబ్రహ్మ వాసుదేవాఖ్యమవ్య
 యమ్। అస్తాదవాప్యతే శాస్త్రోత్ జ్ఞానపూర్వేణ కమణేత్యాది. అతస్సజ్జమణాదీనామపి పర
 సైవ బ్రహ్మణః స్వేచ్ఛావిగ్రహరూపత్వాత్ *అజాయమానో బహుధా విజాయత ఇతిశ్రుతి
 సిద్ధస్యైవాశ్రితవాత్సల్యనిమిత్తస్వేచ్ఛావిగ్రహసద్భిహరూపజన్మనోభిధానాత్తదభిధాయశాస్త్ర
 ప్రామాణ్యస్యాప్రతిషేధఇతి. తత్ర జీవమనోహజ్కారతత్త్వానామధిష్ఠాతారస్సజ్జమణప్రద్యు
 మ్నానిరుద్ధాఇతి తేషామేవ జీవాదిశబ్దైరభిధానమనిరుద్ధమ్, యథా ఆకాశప్రాణాదిశబ్దైః బ్రహ్మ
 ణోభిధానమ్.

౪౧.

216 విప్రతిషేధాచ్చ. ౨-౨-౪౨.

విప్రతిషిద్ధాహి జీవోత్పత్తిస్తస్మిన్నపి తస్మై; యథోక్తం పరమసంహితాయామ్* అచే
 తనా పరాధాచ నిత్యా సతతవిక్రియా । త్రిగుణా కమణాం తేత్రం ప్రకృతే రూపముచ్యతే ॥
 వ్యాప్తిరూపేణ సమ్మన్తస్తస్యాశ్చ పురుషస్యచ। సహ్యానాదిరనస్తశ్చ పరమాథేన నిశ్చితఇతి.
 ఏవం సవాన్వసి సంహితాసు జీవస్య నిత్యత్వవచనాజ్జీవస్వరూపోత్పత్తిః పశ్చరాత్రతస్మై ప్రతిషి
 ధ్నైవ. జన్మమరణాదివ్యవహారస్తు లోకవేదయోజీవస్య యథోపపద్యతే, తథా *నాత్మాశ్రుతే ।
 రిత్యత్ర వక్ష్యతే. అతో జీవస్యోత్పత్తిస్తత్రాపి ప్రతిషిద్ధవేతి జీవోత్పత్తివాదనిమిత్తప్రామాణ్య
 శక్కా దూరోత్సరితా. యత్యైష కేషాంచిదుద్భోషః-సాక్షేషు వేదేషు నిష్ఠామలభమానః।
 శాణ్డిల్యః పశ్చరాత్రశాస్త్రమధీతవానితి సాక్షేషు వేదేషు పురుషార్థనిష్ఠా నలభ్యేతి వచనాద్వేద

విరుద్ధమేవేదః తస్మిన్మితి, సోఽప్యనామ్రూతవేదవచసామనాకలితతదుపబృంహణన్యాయకలాపా
నాంశ్రేద్ధామాత్రవిజృంభితః. యథా * ప్రాతఃప్రాతరన్యతం తే వదన్తి పురోదయాజ్ఞహ్వతి యేఽగ్ని
హోత్రమితి అనుదితహోమనిద్దా ఉదితహోమప్రశంసాథేత్వక్తమ్. యథాచ భూమవిద్యా
ప్రక్రమే వారదేన * ఋగ్వేదం భగవోఽధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేదమాథవణం చతుర్థ
మితిసాసపురాణం పశ్చిమమిత్యారభ్య సవణం విద్యాస్థానమభిధాయ * సోఽచం భగవో మన్త
విదేవా స్తి నా త్తవిదితి భూమవిద్యావ్యతిరిక్తాసు సర్వాసు విద్యాస్వాత్తవేదనాలాభవచనం వత్స
మాణభూమవిద్యాప్రశంసాథకం కృతమ్. అథవా, అస్యనారదస్య సాక్షేషు వేదేషు యత్పరతత్త్వం
ప్రతిపాద్యతే, తదలాభనిమిత్తోఽయం వాదః; ఏవమేవ శాణ్డిల్యస్యేతి పశ్చాద్వేదాన్తవేద్యవాసు
దేవాఖ్యపరబ్రహ్మతత్త్వాభిధానాదవగమ్యతే. తథా వేదాథకస్య దుష్ఠానతయా సుఖావబోధా
థకశ్చాస్త్రీరమ్భః పరమసంహితాయాముచ్యతే * అథితాభగవత్ వేదాస్సాక్షోపాక్షాస్సవిస్తరాః।
శ్రుతానిచ మయాఽక్షాని వాకోవాక్యయుతానిచ। నచైతేషు సమస్తేషు సంశయేన వినా క్వచిత్।
శ్రేయోమాగణం ప్రపశ్యామి యేన సిద్ధిథకవిష్యతీతి, * వేదాన్తేషు యథాసారం సంగృహ్య
భగవాన్ హరిః। భక్తానుకమ్పయా విద్వాక్ సంచిక్షేప యథాసుఖమితిచ. అతస్సభగవాన్వేదైక
వేద్యః పరబ్రహ్మభిధానో వాసుదేవో నిఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతానానన్తజ్ఞానానన్దాద్యపరి
మితోదారగుణసాగరస్సత్యసజ్జల్పశ్చతుర్వణ్యోచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవసితాథమా
థకామమోక్షోఖ్యపురుషాథాభిముఖా భక్తానవలోక్యాపారకారుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యదా
యకమహోదధిః స్వస్వరూపస్వవిభూతిస్వారాధనతత్ఫలయాథాత్మ్యావబోధినో వేదాక్ ఋగ్యజు
స్సామాథవకథేదభిన్నానపరిమితశాఖాక్ విధ్యథకవాదమన్త్రరూపాక్ స్వేతరసకలసురనరదుర
వగాహంశ్చావధాయక తదథకయాథాత్మ్యావబోధి పశ్చరాత్రశాస్త్రం స్వయమేవనిరమిమితేతి
నిరవద్యమ్.

యత్తు పరై స్సూత్రచతుష్టయం కస్యచిద్విరుద్ధాంశస్య ప్రామాణ్యనిషేధపరంవ్యాఖ్యా
తమ్, తత్సూత్రాక్షరాననుగుణమ్, సూత్రకారాభిప్రాయ విరుద్ధంచ. తథాహి—

సూత్రకారేణ వేదాన్తన్యాయాభిధాయూని సూత్రాణ్యభిధాయ వేదోపబృంహణాయచ
భారతసంహితాం శతసహస్రికాం కువణతామోక్షధర్మేజ్ఞానకాణ్డేఽభిహితమ్- * గృహస్థోబ్రహ్మ
చారీచవానప్రస్థోఽథభిక్షుకః। య ఇచ్ఛేత్సిద్ధిమాస్థాతుం దేవతాం కాం యజేత స ఇత్యారభ్య మ
హతాప్రబద్ధేన పశ్చరాత్రశాస్త్రప్రక్రియాం ప్రతిపాద్య * ఇదం శతసహస్రాద్ధి భారతాఖ్యానవిస్త
రాత్। ఆవిధ్య మతిమన్థానం దధో ఘృతమివోద్ధృతమ్। నవనీతం యథా దధో ద్విపదాం బ్రాహ్మ
ణోయథా। ఆరణ్యకం చ వేదేభ్య ఓషధీభ్యో యథాఽమృతమ్। * ఇదం మహోపనిషదం చతుర్వేద
సమన్వితమ్। సాఙ్ఖ్యయోగకృతాన్తేన పశ్చరాత్రానుశబ్దితమ్। * ఇదం శ్రేయ ఇదం బ్రహ్మ ఇదం
హితమనుత్తమమ్। ఋగ్యజుస్సామభిజుష్టమథవాక్సీరసైస్తథా। భవిష్యతి ప్రమాణం వా ఏత
దేవానుశాసనమితి. సాఙ్ఖ్యయోగశబ్దాభ్యాం జ్ఞానయోగకర్మయోగావభిహితౌ, యథోక్తమ్-
* జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యేనాం కర్మయోగేన యోగినామితి. భీష్మపర్వణ్యపి * బ్రాహ్మణైః క్షత్రి
యైవైశ్చైవః శూద్రైశ్చ కృతలక్షణైః। అచానీయశ్చ సేవ్యశ్చ పూజనీయశ్చ మాధవః। సాత్త్వి

౧ భారతీయ కేంద్రము ౨౪౦-౧౧
 ౨ " " " ౨౪౦-౧౨
 ౩ " " " ౨౪౦-౧౩
 ౪ " " " ౨౪౦-౧౪
 ౫ భారతీయ కేంద్రము ౨౪౦-౧౫

పాద. ౨.] శ్రీ భాష్యమ్ - ఉత్పత్త్య సమ్మ వాధిక రణమ్ 8 225
 స్థ. ౨౪౦-౧౬

తం విధిమాన్ధాయ గీతస్సజ్జామణేన యథా. కథమేవం బ్రువాణో బాదరాయణో వేదవిదగ్ర
 సరో వేదాంతవేద్యపరబ్రహ్మభూతవాసుదేవోపాసనాచక్షానాదిప్రతిపాదనపరస్య సాత్త్వతశాస్త్ర
 స్యాప్రామాణ్యం బ్రూయాత్? ననుచ*సాఙ్ఖ్యం యోగః పశ్చరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా ।
 కిమేతాన్యేకవిష్టాని పృథక్ష్విష్టానివా మునే ఇత్యాదినా సాఙ్ఖ్యాదీనామప్యదరణీయతోచ్యతే;
 శారీర కేతు నాఙ్ఖ్యాదీని ప్రసిద్ధస్తే; అత ఇదమపి త స్త్రీం తిత్తుల్యమ్. నేత్యుచ్యతే, యత స్త
 త్రాపీమమేవ శారీరకోక్తం న్యాయమవతారయతి. * కిమేతాన్యేకవిష్టాని పృథక్ష్విష్టానివేని
 ప్రశ్నస్యాయమథః - కిం సాఙ్ఖ్యయోగపాశుపతవేదపశ్చరాత్రాన్యేకతత్త్వప్రతిపాదనపరాణి?
 పృథక్తత్త్వప్రతిపాదనపరాణివా? యదైకతత్త్వప్రతిపాదనపరాణి, కింతదేకం తత్త్వమ్? యదాతు
 పృథక్తత్త్వప్రతిపాదనపరాణి, తదైషాం పరస్పరం విరుద్ధాథాప్రతిపాదనపరత్వాద్వస్తుని విక
 ల్పాసమ్మవాచ్చైకమేవ ప్రమాణమగ్నేకరణీయమ్. కింతదేకమితి. అస్యోత్తరం బ్రువన్-జ్ఞానాన్యే ।
 తాని రాజశేఖ విద్ధి నానామతానివై । సాఙ్ఖ్యస్య వక్తా కపిల ఇత్యౌరథ్య నాఙ్ఖ్యయోగపాశు
 పతానాం కపిలహిరణ్యగర్భః పశుపతికృతత్వేన పౌరుషేయత్వం ప్రతిపాద్య*తివా స్తరతపానామ్ ।
 వేదాచార్యః స్పృశ్యత ఇతి వేదానామపౌరుషేయత్వమభిధాయ*పశ్చరాత్రస్యకృత్స్నస్యవక్తా ।
 నారాయణస్వయమితి పశ్చరాత్రత స్త్రీస్య వక్తా నారాయణః స్వయమేవేత్యుక్తవాః ।

ఏవం వదతశ్చాయమాశయః - పౌరుషేయాణాంహి తన్మాత్రాణాం పరస్పరవిరుద్ధ
 వస్తువాదితయా, అపౌరుషేయత్వేన చిర స్తప్రమాదాదివిఘ్నలదోషగన్ధవేదవేద్యవస్తువిరుద్ధాభిధా
 యిత్యాచ్చ యథావస్థితవస్తుని ప్రామాణ్యం దుర్లభమ్; వేదవేద్యశ్చ పరబ్రహ్మభూతో నారా
 యణః; అత స్తత్తత్తన్మాత్రాభిహితప్రధానపురుషపశుపతిప్రభృతితత్త్వస్య వేదాంతవేద్యపరబ్రహ్మ
 భూతనారాయణా త్తకతయైవ వస్తుత్వమభ్యుపగమనీయమితి. తదిదమాహ-చ* స వేషుచ నృప ।
 శ్రేష్ఠ జ్ఞానేష్వేతేషు దృశ్యతే, యథాగమం యథాన్యాయం నిష్ఠా నారాయణః. ప్రభురితి.
 * యథాగమం యథాన్యాయమితి - న్యాయానుగృహీతతత్తదాగమోక్తం వస్తు పరామృశతో
 నారాయణపత్ర సర్వస్య వస్తునో విష్టేతి దృశ్యతే. అబ్రహ్మత్తకతయా తత్తత్తన్మాత్రాభిహితానాం
 తత్త్వానామ్*సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ*విశ్వం నారాయణ ఇత్యేదినా సర్వస్య బ్రహ్మత్తకతామను ॥
 సందధానస్య నారాయణపత్రనిష్ఠేతి ప్రతీయత ఇత్యథః. అతో వేదాంతవేద్యః పరబ్రహ్మభూతో
 నారాయణః స్వయమేవ, పశ్చరాత్రస్య కృత్స్నస్య వక్తేతి, తత్స్వరూపతదుపాసనాభిధాయి
 తత్తత్త్రీమితిచ త స్త్రినితరత స్త్రీసామాన్యం సకేనచిదుద్భావయితుం శక్యమ్. అత స్తత్రేవేద.
 ఘుచ్యతే-ఏవమేకం సాఙ్ఖ్యయోగం వేదారణ్యకమేవచ । పరస్పరాజ్ఞాన్యేతాని పశ్చరాత్రంతు ।
 కథ్యత ఇతి. సాఙ్ఖ్యంచ యోగశ్చ సాఙ్ఖ్యయోగమ్. వేదాశ్చారణ్యకానిచ వేదారణ్యకమ్. పర
 స్పరాజ్ఞాన్యేతాని ఏకతత్త్వప్రతిపాదనపరతయైకీభూతాని ఏకం పశ్చరాత్రమితి కథ్యతే. ఏత
 దుక్తం భవతి-సాఙ్ఖ్యేక్వాని పశ్చాన్నిశితత్వాని, యోగోక్తంచ యమనియమాద్యాత్తకం
 యోగమ్, వేదోదితకమస్వరూపాణ్యగ్నేకృత్తత్త్వానాం బ్రహ్మత్తకత్వం యోగస్యచ బ్రహ్మో
 పాసనప్రకారత్వం కమణాంచ తదారాధనరూపతామభిదధతి బ్రహ్మస్వరూపం ప్రతిపాదయన్త్యా
 రణ్యకాని. ఏతదేవ పరేణ బ్రహ్మణా నారాయణేన స్వయమేవ పశ్చరాత్రత స్త్రీ విశేషీకృతమితి.

శారీరకేచ సాక్ష్యాత్ కృతత్వానామబ్రహ్మత్వకతామాత్రం నిరాకృతమ్, నన్వరూపమ్. యోగ పాశుపతయోశ్చేశ్వరస్య కేవలనిమిత్తకారణతా, పరావరతత్త్వవిపరీతకల్పనా, వేదబహిష్కృతాచారో నిరాకృతః; నయోగన్వరూపమ్, పశుపతిన్వరూపంచ. అతః-సాక్ష్యాం యోగః పశురాత్రం వేదాః పాశుపతంతథాఽతత్ప్రమాణాన్యేతాని చరాస్తవ్యాని హేతుభిరిత్యపి తత్తదభిహితతత్త్వస్వరూపమాత్రమగ్రీకాయామ్; జనసుగతాభిహితతత్త్వనత్సవః సబహిష్కాయా మిన్యచ్యతే-యథాగమం యథావ్యయం నిష్ఠా నారాయణః ప్రభురిత్యనేనై కాధ్యాత్. ౪౨. ఇతి ఉత్పత్త్యసమ్భవాధికరణమ్. 8.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
ద్వితీయాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయే—ద్వితీయఃపాదః, వియదధికరణమ్. 1.

217 న వియదశ్రుతేః. ౨-3-౧.

సాక్ష్యాదివేదబాహ్యతన్త్రాణాం న్యాయాభాసమూలతయా విప్రతిషేధాచ్ఛాసామజ్ఞస్య ముక్తమ్. ఇదానీంస్వపక్షస్య విప్రతిషేధాదిదోషగన్ధాభావఖ్యాపనాయ బ్రహ్మకాయతయాభిమతచిదచిదాత్మకప్రపంచస్య కాయతాప్రకారో విశోధ్యతే. తత్ర వియదుత్పద్యతే న వేతి సంశయ్యతే. కిం యుక్తమ్? నవియదుత్పద్యతే ఇతి. కుతః? అశ్రుతేః. సమ్భావితస్యహి శ్రవణసమ్భవః; అసమ్భావితస్యతు గగనకుసుమవియదుత్పత్త్యాదేః శబ్దాభిధేయత్వం ససమ్భవతి. న ఖలు నిరవయవస్య సవగతస్యాకాశస్యాత్పనభవోత్పత్తినిరూపయితుం శక్యతే. అతఏవచోత్పత్త్యసమ్భవాత్ ఛాన్దోగ్యే సృష్టిప్రకరణే తేజఃప్రభృతీనామేవోత్పత్తిరామ్నాయతే-తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజతేతి. తైత్తిరీయ కాథవణాదిషు-తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః-ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సవేద్ద్రియాణిచ, ఖం వాయుః-తిరాప ఇత్యాదిషు శ్రూయమాణా వియదుత్పత్తిరథావిరోధాద్బాధ్యతే ఇతి. ౧.

ఏవం ప్రాప్తేభిధీయతే.—

218 అస్తిత్వం. ౨-3-౨.

అస్తిత్వాకాశస్యోత్పత్తిః, అతీద్రియాథావిషయాహి శ్రుతిః ప్రమాణాన్తరాప్రతీతా మపి వియదుత్పత్తిం ప్రతిపాదయితుం సమర్థైవ. నచ శ్రుతిప్రతిపన్నే-థే తద్విరోధినిరవయవత్వాది హేతుకమనుత్పత్త్యనుమానముదేతుమలమ్. ఆత్మనోఽప్యనుత్పత్తిః న నిరవయవత్వప్రయుక్తేతి వక్ష్యతే. ౨.

గ. పు. ౪ న ౧ ౬ భా. బ. ౬-౧-౨
 ౨ భా. బ. ౬-౨-౨ ౭ " " ౬-౨-౧
 ౩ భా. బ. ౨-౨-౨ ౪ " " ౬-౪-౨
 ౫ ముం. బ. ౧-౧-౧౧౦ ౬ " " ౬-౨-౨
 పాద. ౩] శ్రీ భాష్యమ్ - వియదధికరణమ్ 1
 ౫ ముం. బ. ౧-౧-౪౪

పునశ్చోదయతి.—

219 గాణ్యసమ్భవాచ్చబాచ్చ. ౨-౩-౩.

*తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూత ఇత్యాదివియదుత్పత్తిశ్రుతిగాణితీకల్ప
 యితం యుక్తమ్, *తత్తేజోఽస్యజతేతి సిన్ధుకీర్ణబ్రహ్మణః ప్రథమం తేజ ఉత్పద్యత ఇతి తేజ
 ఉత్పత్తివ్రాథమ్యేన వియదుత్పత్తిప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, * హయశ్చాస్తరిక్షంచైతదమృతమితి
 వియతోఽమృతత్వశబ్దాచ్చ. 3.

కథమేకస్య సమ్భూతశబ్దస్యాకాశాపేక్షయా గాణత్యమగ్నాద్యపేక్షయా ముఖ్యత్వ
 మితిచేత్, తత్రాహ.—

220 స్యాచ్చైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్. ౨-౩-౪.

ఏకస్యైవ *తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూత ఇత్యాకాశే ముఖ్యత్వాసమ్భ
 వాత్ గాణతయాప్రయుక్తస్యసమ్భూతశబ్దస్య *హయోరగ్నిరిత్యాదిష్వనుషక్తస్య ముఖ్యత్వం
 స్యాదేవ, బ్రహ్మశబ్దవత్; యథాబ్రహ్మశబ్దః * తస్మాదేతద్భిష్టా నామ రూపమన్నంచ జాయత
 ఇత్యత్ర ప్రథానే గాణతయా ప్రయుక్తస్త్వస్మిన్నేవ ప్రకరణే * తపసాచీయతే బ్రహ్మ తతోఽన్న
 మభిజాయతఇతి బ్రహ్మణి ముఖ్యతయా ప్రయుజ్యతే, తద్వత్. అనుషక్లేచ శ్రవణావృత్తావివాధిధా
 నావృత్తివికాద్యత ఏవేత్యధాః. ౪.

పరిహరతి.—

221 ప్రతిజ్ఞాఽహానిరవ్యతిరేకాత్. ౨-౩-౫.

ఛాన్దోగ్యశ్రుత్యనుసారేణాన్యాసాం వియదుత్పత్తివాదినాం శ్రుతీనాం గాణత్వం కల్ప
 యితం న యుజ్యతే. యతశ్చాన్దోగ్యశ్రుత్యైవ వియదుత్పత్తిరక్లేకృతా, * యేనాశ్రుతం శ్రుత
 మిత్యాదినా బ్రహ్మవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానాత్. తస్మాహి ప్రతిజ్ఞాయాః అహానిరాకాశస్యాపి
 బ్రహ్మకార్యత్వేన తదవ్యతిరేకాదేవ భవతి. ౫.

222 శబ్దేభ్యః. ౨-౩-౬.

ఇతశ్చ వియదుత్పత్తిః ఛాన్దోగ్య ప్రతీయతే - * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవా
 ద్వితీయమితి ప్రాక్సప్తే. రేకత్వావధారణశబ్దాత్, * ఏతద్దాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యేవమాది
 శబ్దేభ్యశ్చ కార్యత్వేన బ్రహ్మణోఽవ్యతిరేకప్రతీతేః. నచ * తత్తేజోఽస్యజతేతి తేజస ఉత్పత్తి
 శ్రుతివికాయదుత్పత్తిం వారయతి. వియదుత్పత్త్యవచనమాత్రేణ తేజసః ప్రతీయమానం ప్రాథ
 మ్యం శ్రుత్యన్తరప్రతిపన్నాం వియదుత్పత్తిం న నివారయితుమలమ్. ౬.

223 యావద్వికారంతు విభాగో లోకవత్. ౨-౩-౭.

తుశబ్దశ్చార్థే. * ఏతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యాదిభిరాకాశస్య వికారత్వవచనేన
 తస్యాకాశస్య బ్రహ్మణో విభాగః—ఉత్పత్తిరప్యక్తైవ. లోకవత్, యథాలోకేపి తేన వేదేషదత్త

పుత్రా ఇత్యభిధాయ తేషు కేశాచి త్తత ఉత్పత్తివచనేన సవేషాముత్పత్తిరుక్తాస్యాత్, తద్వత్. 1. ఏవంచనతి * వాయుశ్చాస్తరిక్షంచైతదమృతమితి సురాణామివ చిరకాలస్థాయిత్యాభిప్రాయమ్. 2.

224 ఏతేన మాతరిశ్వో వ్యాఖ్యాతః. ౨-౩-౮.

అనేనైవ హేతునా మాతరిశ్వనో వాయోరప్యత్పత్తివ్యాఖ్యాతా. వియన్మాతరిశ్వనోః పృథగ్గోగకరణం * తేజోఽతస్తథాహ్యహేతి మాతరిశ్వపరామశాధకమ్. ౮.

225 అసమ్భవస్తు సతోఽనుపపత్తేః. ౨-౩-౯.

తుశ్చోఽవధారణాధికః. అసమ్భవః-అనుత్పత్తిః. సతః-బ్రహ్మణః. తద్వ్యతిరిక్తస్య కస్యచిదప్యనుత్పత్తిరకాసమ్భవతి. అనుపపత్తేః. ఏతదుక్తం భవతి-వియన్మాతరిశ్వనోరుత్పత్తి ప్రతిపాదనముదాహరణాధికమ్. ఉత్పత్త్యసమ్భవస్తు సతః పరమకారణస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణః. తద్వ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్యావ్యక్తమచదచాజ్ఞాతస్మాత్తేద్వియవియత్పవనాదికస్య ప్రపశ్యన్యైకవిజ్ఞానేన సవేషవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాదిభిరవగతకాయభావస్యానుత్పత్తిరేవపద్యతఇతి. ౯. ఇతి వియదధికరణమ్. 1.

అథ తేజోధికరణమ్. 2. ఉక్తం

226 తేజోఽతస్తథా హ్యహ. ౨-౩-౧౦.

బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్య బ్రహ్మకాయత్వముక్తమ్. ఇదాసీం వ్యవహితకాయాణాం కిం కేవలాత్తదనంతరకారణభూతాద్వస్తున ఉత్పత్తిః? ఆహోస్విత్తద్రూపాద్రబ్ధ్యాణ్యితి చిన్త్యతే. కిం యుక్తమ్? కేవలాత్తదద్వస్తున ఇతి. కుతః? తేజస్తావత్ అతః-మాతరిశ్వన ఏవోత్పద్యతే; * వాయోరగ్నిరితి హ్యహ. ౧౦.

227 ఆపః. ౨-౩-౧౧.

ఆపోఽపి అతః - తేజస ఏవోత్పద్యతే; * అగ్నే రాపః * తదపోఽసృజతేతి హ్యహ. ౧౧.

228 పృథివీ. ౨-౩-౧౨.

పృథివీ అద్య ఉత్పద్యతే; * అద్యః పృథివీ * తా అన్నమసృజతేతి హ్యహ. ౧౨. నన్వన్నశబ్దేన కథం పృథివ్యభిధీయతే? అత ఆహ. -

229 అథి కారయావశబ్దాంతరేభ్యః. ౨-౩-౧౩.

మహాభూతసృష్ట్యధికారాత్పృథివ్యేవాన్నశబ్దేనోక్తేతి ప్రతీయతే. అదనీయస్య సవేశస్య పృథివీవికారత్వాత్ కారణే కాయశబ్దః. తథా వాక్యశేషే భూతానాం రూపసంశబ్దనే*యదగ్నే రోహితం రూపం తేజసస్తద్రూపం యచ్ఛక్లం తదపాదయత్క్లుప్తం తదన్న స్యేత్త్యప్తేషాన్సజాతీయమేవాన్నశబ్దవాచ్యం ప్రతీయతే. శబ్దాంతరంచ సమానప్రకరణే * అగ్నే రాపః, అద్యః పృథివీతి శ్రూయతే. అతః పృథివ్యేవాన్నశబ్దేనోచ్యత ఇత్యద్యభివ పృథివీ జాయతే. ఉదాహృతాస్తేజః ప్రభృతయః ప్రదేశానాథాః. మహాదాదయోఽపి ప్వానస్తరవస్తున ఏవోత్పద్యతే, యథాశ్రుత్యభ్యుపగమావిరోధాత్. * ఏతచ్ఛబ్దాయతేప్రాణో మవస్సవేద్వియాణిచ, ఖం వాయుజ్యోతిరాపః

౧. ముం. బ. ౧-౧-౧
 ౨. తే. ఆన. ౧
 ౩. భాం. బ. ౬-౨-౨
 ౪. - ౬-౨-౪
 ౫. పాద. ౩
 ౬. బ. ౨-౬-౨

శ్రీ భావ్యమ్ - తే జో ధి క రణ మ్ 2

229

పృథివీ విశ్వస్య ధారణీ^౧తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామ రూపమన్నంచ జాయతే^౨తస్మాద్వా ఏతస్మాదా త్తన^౩ ||
 ఆకాశస్సమ్భూతః^౪ * త త్తేజో^౫ఽస్మజ తే త్యాదయో బ్రహ్మణః పరమృరయాకారణ త్వే^౬ఽప్యుపపద్యతే^౭ ||
 ఇతి.

౧౩.

ఏవంప్రాప్తే ప్రచక్షుహే.-

230 తదభిధ్యానాదేవ తు తల్లిజ్ఞాత్యః. ౨-౩-౧౮.

తుశబ్దాత్పక్షో వ్యాప్య త్తః. మహాదాదికాయాణామపి తత్తదన స్తరవ స్తుశరీరకస్య
 ఏవ పురుషోత్తమః^౧ కారణమ్. కుతః? తదభిధ్యానమాపా తల్లిజ్ఞాత్. అభిధ్యానమ్ - * బహుస్యా
 మితి సజ్కల్పః. * త త్తేజ ఏక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి^౨ * తా ఆప ఏక్ష స్త బహ్వస్యాస్యామః ||
 ప్రజాయేమహీత్యాశ్మయో బహుభవనసజ్కల్పరూపేక్షణశ్రవణాన్తహదహజ్కారాకాశాదీనామపి
 కారణానాం తథావిధేయోపూర్వికైవ స్వకాయాస్యప్లిరితి గమ్యతే. తథావిధం చేక్షణం తత్త
 చ్చరీరకస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణ ఉపపద్యతే. శ్రూయ తేచ సవేశరీరక త్వేన సవాత్మకత్వం పరస్య
 బ్రహ్మణో^౩ఽస్తయోమి బ్రాహ్మణే^౪ * యః పృథివ్యాం తిష్ఠత్^౫ * యో^౬ఽపు తిష్ఠత్^౭ * య స్తేజసి ||
 తిష్ఠత్^౮ * యో వాయూ తిష్ఠత్^౯ * య ఆకాశే తిష్ఠత్^{౧౦} ఇత్యాది. సుబాలోపనిషదిచ^{౧౧} * యస్య ||
 పృథివీ శరీరమిత్యారభ్య * యస్యాహజ్కారశ్చరీరమ్^{౧౨} * యస్య బుద్ధిశ్చరీరమ్^{౧౩} * యన్యాయ్య క్తం ||
 శరీరమిత్యాది.

౧౪.

యచ్చోక్తమ్^{౧౪} * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సవేద్ద్రియాణిచేత్యాదిషు శ్రూయ |
 మాణా బ్రహ్మణః ప్రాణాదిసృష్టిః పరమృరయా^{౧౫}ఽప్యుపపద్యతే ఇతి, అత్రోచ్యతే.-

231 విషయామేణతు క్రమోఽత ఉపపద్యతేచ. ౨-౩-౧౯.

తుశబ్దో^{౧౬}వధారణాథః. అవ్యక్తమహదహజ్కారాకాశాదిక్రమాద్విషయామేణ
 యస్సవేశాం కాయాణాం బ్రహ్మన స్తయోరూపః క్రమః^{౧౭} * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇత్యాదిషు |
 ప్రతీయతే, సచ క్రమ స్తత్తద్రూపాద్బ్రహ్మణ స్తత్తత్కాయోత్పత్తే^{౧౮}రేవోపపద్యతే. పరమృరయా
 కారణత్వే హ్యేన స్తయోశ్రవణముపరుధ్యేత. అతః^{౧౯} * ఏతస్మాజ్జాయత ఇత్యాదికమపి సవేశస్య |
 బ్రహ్మణః సాక్షాత్సమ్భవస్యోత్తమ్యమమ్.

౧౫.

232 అస్తరా విజ్ఞానమనసీ క్రమేణ తల్లిజ్ఞాదితిచేన్నా విశేషాత్. ౨-౩-౨౦.

విజ్ఞానసాధనత్వాదిద్రియాణి విజ్ఞానమిత్యుచ్యతే. యదుక్తమ్^{౨౦} * ఏతస్మాజ్జాయత ఇత్యా
 దినా సవేశస్య బ్రహ్మణో^{౨౧}ఽన స్తర కాయాత్వం శ్రావ్యతే, అతశ్చానేన వాక్యేన సవేశస్య సాక్షా
 ద్బ్రహ్మణ ఉత్పత్తిరభిధ్యానలిజ్ఞావగతోత్తభ్యత ఇతి; తన్నోపపద్యతే, క్రమవిశేషపరత్వాదస్య
 వాక్యస్య. అత్రాపి సవేశాం క్రమప్రతీతేః. ఖాదిషుతావత్ శ్రుత్యస్తరసిద్ధః క్రమో^{౨౨}ఽత్రాపి
 ప్రతీయతే. తైస్సహ పాఠలిజ్ఞాద్భూతప్రాణయోరస్తరాలే విజ్ఞానమనసీ అపి క్రమేణోత్పద్యతే
 ఇతిప్రతీయతే. అతస్సవేశస్య సాక్షాద్బ్రహ్మణ ఏవ సమ్భవస్యోత్తమ్యమమిదం వాక్యం నభవతీతిచేత్,
 తన్న; అవిశేషాత్^{౨౩} * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇత్యనేనావిశేషాత్^{౨౪} విజ్ఞానమనసాః ఖాదీనాంచ. |
 * ఏతస్మాజ్జాయత. ఇత్యనేన సాక్షాత్సమ్భవరూపమృతస్యాభిధేయస్య సవేశాం ప్రాణాదిపృథి |

వ్యస్తానామవిశిష్టత్వాత్సంపద విధేయః, సక్రమః. శ్రుత్యస్తరసిద్ధక్రమవిరోధాచ్చ నేదం క్రమ
పరమ్ - * పృథ్వ్యపు ప్రలీయత ఇత్యారభ్య * తమఃపరే దేవ ఏకీభవతీత్యనేన క్రమాస్తర
ప్రతీతేః. అతోఽవ్యక్తాదిశరీరకాత్పరస్తద్భ్రష్టాణాం సవకాకాయాణాముత్పత్తిః. తేజఃప్రభృ
తయశ్చ శబ్దాస్తదాత్మభూతం బ్రహ్మైవాభిదధతి. ౧౬.

నన్వేపం సవశబ్దానాం బ్రహ్మైవాచిత్యేనతి తైస్త్వైశ్చబైః తత్తద్వస్తువ్యపదేశోవ్యుత్పత్తి
సిద్ధ ఉపరుధ్యేతః తత్రాహ. -

233 చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్తద్వ్యపదేశో భాక్తస్తద్భావభావిత్యాత్. ౨-౩-౧౭.

తుశబ్దశోచితాశక్కానివృత్త్యధః. నిఖలజగద్రూపవరవ్యపాశ్రయస్తత్తచ్ఛబ్దవ్యప
దేశః భాక్తః - వాచ్యైకదేశే భజ్యత ఇత్యధః. సమస్తవస్తుప్రకారిణో బ్రహ్మణః ప్రకారభూత
వస్తుగ్రాహప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయత్వాద్వేదాస్తశ్రవణాత్పాక్తికాయాప్రతీతేః, ప్రకారి
ప్రతీతిభావభావిత్యాచ్చ తత్త్వయవసానస్య, లోకే తత్తద్వస్తుమాత్రే వాచ్యైకదేశే తేతే శబ్దాః
భక్త్యా భక్త్యా వ్యపదిశ్యంతే. అథవా - తేజఃప్రభృతిభిశ్చబైస్తత్తద్వస్తుమాత్రవాచితయా వ్యుత్ప
న్నైబ్రహ్మణో వ్యపదేశో భాక్తస్సాన్యత్ - అముఖ్యస్సాన్యదిత్యాశక్క్య చరాచరవ్యపాశ్ర
యస్త్విత్యాద్యుచ్యతే. చరాచరవ్యపాశ్రయః తద్వ్యపదేశః - తద్వాచిశబ్దః చరాచరవాచిశబ్దో
బ్రహ్మణ్యభాక్తః - ముఖ్య ఏవ. కుతః? బ్రహ్మభావభావిత్యాత్సవశబ్దానాం వాచకభావస్య; నామ
రూపవ్యాకరణశ్రుత్యా హి తథాఽవగతమ్. ౧౭. ఇతి తేజోధికరణమ్. 2.

~*~*~ అథ అత్మాధికరణమ్, ౩ ~*~*~

234 నాత్మాశ్రుతేనైత్యత్వాచ్చ తాభ్యః. ౨-౩-౧౮.

వియదాదేః కృత్స్నస్య పరస్తద్భ్రష్టాణ ఉత్పత్తిరుక్తా. ఇదానిం జీవస్యాత్పత్తిరస్తి
నేతి సంశయ్యతే. కిం యుక్తమ్? అస్తీతి. కుతః? ఏకవిజ్ఞానేన సవకవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తేః, ప్రా
కస్పృష్టే రేకత్వావధారణాచ్చ. వియదాదేరివ జీవస్యావ్యుత్పత్తివాదిన్యః శ్రుతయశ్చ సన్తి *యతః
ప్రస్థూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవా వ్యససజ భూమ్యామ్ * ప్రజాపతిః ప్రజాఅస్సజత
*సన్తూలాస్సోమ్యేమాస్సవాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః * యతోవా ఇమాని భూతాని
జాయంతి. ఏవం సచేతనస్య జగత ఉత్పత్తివచనాత్ జీవస్యావ్యుత్పత్తిః ప్రతీయతే. సచవాచ్యం
బ్రహ్మణో నిత్యత్వాత్ * తత్త్వమస్యాదిభిశ్చ జీవస్య బ్రహ్మత్వావగమాజ్జీవస్య నిత్యత్వమితి,
* వేదాత్త్యమిదం సవకమ్ * సవకం ఖల్విదం బ్రహ్మైవమాదిభివీయదాదేరపి బ్రహ్మత్వా
వగమాత్సాపి నిత్యత్వప్రసక్తేః. అతో జీవోఽపి వియదాదివదుత్పద్యత ఇతి.

శబ్దాంతః - ఏవంప్రాప్తేఽభిధీయతే - నాత్మాశ్రుతేరితి. నాత్మాత్పద్యతే. కుతః? శ్రుతేః. * నజా
యతే మ్రియతేవా విపశ్చిత్ * జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావిత్యాదిభిజీవస్యాత్పత్తిప్రతిషేధోహి శ్రూయతే.
ఆత్మనో నిత్యత్వంచ తాభ్యః శ్రుతిభ్య ఏవావగమ్యతే * నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా
మేవో బహూనాం యో విదధాతి కామా * అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో నహన్యతే

శ్రీ. భా. స. ౬-౧-౨౪ ౬ బి. డి. ౪-౪-౨౪
 ౨ మును ఉన్నది ౨ ౨ - ౧-౪-౨
 ౪ కథ ౧౨-౧౪ ౪-౪-౨౪ ౧-౨౪, ౨౪

శ్రీ పాద. ౩] ౨. శ్రీ భాష్యమ్ - ఆత్మాధికరణమ్ కి
 ౫. శ్రీ. డి. ౬-౧-౨.

శ్రీ భాష్యమ్ - ఆత్మాధికరణమ్ కి

231

హన్యమానే శరీర ఇత్యాదిభ్యః. అతశ్చ నాత్మోత్పద్యతే. తథం తహ్యోకవిజ్ఞానేన సవవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞోపపద్యతే? ఇత్థముపపద్యతే-జీవన్యాసి కాయత్వాత్కాయకారణయోరచన్యత్వాచ్చ. ఏవంతహివియదాదివదుత్పత్తిను త్వమక్లేకృతంస్యాత్. నేత్యుచ్యతే-కాయత్వహినామైకస్య ద్రవ్యస్యావస్థాన్తరాపత్తిః; తజ్జీవన్యాప్యస్త్యేవ. ఇయాంస్తు విశేషః-వియదాదేరచేతనస్య యాద్య శోఽన్యథాభావోన తాదృశోజీవస్య. జ్ఞానసంజ్ఞోచవికాసలక్షణో జీవన్యాన్యథాభావః, వియదాదేస్తుస్వరూపాన్యథాభావలక్షణః. సేయం స్వరూపాన్యథాభావలక్షణోత్పత్తిశేషే ప్రతిషిధ్యతే.

ఏతదుక్తం భవతి-భోగ్యభోక్తృనియన్త్రా వివిక్తస్వభావా ప్రతిపాద్య భోగ్యగతము త్వత్త్వాదికం భోక్తృప్రతిషిధ్య తస్య నిత్యతాంచ ప్రతిపాద్య భోగ్యగతముత్పత్త్వాదికమ్ భోక్తృ గతం చాపురుషాథాశ్రయత్వం నియన్తరి ప్రతిషిధ్య, తస్య నిత్యత్వం నిరవద్యత్వం సవదా సవజ్ఞత్వం సత్యసంకల్పత్వం కరణాధిపాధిపత్వం విశ్వస్య పతిత్వంచ ప్రతిపాద్య సవావస్థయో శ్చిదచిత్తోస్తుప్రతి శరీరత్వమ్, తస్యచాత్మత్వమ్ ప్రతిపాదితమ్. అతస్సవదా చిదచిద్వస్తుశరీ రతయా తత్ప్రకారం బ్రహ్మ. తత్కదాచిత్స్వస్థాద్విభక్తవ్యపదేశానహాతిసూక్ష్మదశాపన్నచిద చిద్వస్తుశరీరం తిష్ఠతి, తత్కారణావస్థం బ్రహ్మ. కదాచిచ్ఛ విభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తు శరీరమ్; తచ్చకాయావస్థమ్. తత్ర కారణావస్థస్య కాయావస్థాపతావచిదంశస్యకారణావస్థాయాం శబ్దాదివిహీనస్య భోగ్యత్వాయ శబ్దాదిమత్తయా స్వరూపాన్యథాభావరూప వికారో భవతి. చిదంశస్యచ కర్మఫలవిశేషభోక్తృత్వాయ తదనురూపజ్ఞానవికాసరూపవికారో భవతి. ఉభయప్రకారవిశిష్టే నియన్త్రంశే తదవస్థతదుభయవిశిష్టతాయాపవికారో భవతి. కారణావస్థాయాం అవస్థాన్తరాపత్తిరూపో వికారః ప్రకారద్వయే ప్రకారిణిచ సమానః. అతఏవైక స్యావస్థాన్తరాపత్తిరూపవికారాపేక్షయా *యేనాశ్రుతం శ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేన సవవిజ్ఞానం! ప్రతిజ్ఞాయ మృదాదిదృష్టాన్తః *యథా సోమ్యైకేనేత్యాదినా నిదశితః. ఈదృశజ్ఞానసంజ్ఞోచ వికాసకరతత్తద్దేహసమ్బంధవియోగాభిప్రాయా జీవన్యాత్పత్తిమరణవాదిన్యః *ప్రజాపతిః ప్రజా! అస్మజతేత్యాద్యాః శ్రుతయః. అచిదంశవత్స్వరూపాన్యథాత్వాభావాభిప్రాయా ఉత్పత్తిప్రతి షేధవాదిన్యో నిత్యత్వవాదిన్యశ్చ *సజాయతే మ్రియత ఇత్యాద్యాః, *నిత్యోనిత్యానామిత్యా|| అద్యశ్చ శ్రుతయః. స్వరూపాన్యథాత్వజ్ఞానసంజ్ఞోచవికాసరూపోభయవిధానిష్టవికారాభావాభి ప్రాయాః *సహ ఏష మహానజ ఆత్మాజరోఽమరోఽమృతో బ్రహ్మ *నిత్యోనిత్యానామిత్యా|| ద్యాః పరవిషయాః శ్రుతయః. ఏవం సవదా చిదచిద్వస్తువిశిష్టస్య బ్రహ్మణః ప్రాకన్యప్తేరేకత్వా వ్యధారణంచ నామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే. *తద్దేదం తహ్యోకవ్యాకృతమాసీత్తన్నామ | రూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతిహి నామరూపవిభాగభావాభావాభ్యాం నానాత్వైకత్వేవద స్తితి.

యే త్వవిద్యోపాధికం జీవత్వం వదన్తి, యేచ పారమాధికోపాధికృతమ్, యేచ సన్తాత్ర స్వరూపం బ్రహ్మ స్వయమేవ భోక్తృభోగ్యనియన్త్రరూపేణ త్రిధాఽవస్థితంవదన్తి, సవేఽప్యేతే అవిద్యాశక్తేరుపాధిశక్తేభోక్తృభోగ్యనియన్త్రశక్తీనాంచప్రలయకాలేఽవస్థానేఽపితదాసీమే కత్వావధారణం నామరూపవిభాగాభావాదేవోపపాదయన్తి. *వైషమ్యనైఘ్నకణ్యేనసాపేక్ష త్వాత్ *సకమావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచేతి సూత్రాభ్యాం!

జీవభేదస్య తత్కమప్రవాహస్యచానాదిత్వాభ్యుపగమాచ్చ. ఇయాన్విశేషః—ఏకస్యానాద్య
విద్యయా బ్రహ్మస్వయమేవ ముచ్యతే. అచ్యస్య పారమాథికానాద్యుపాధినా బ్రహ్మస్వరూప
మేవ బధ్యతే, ఉపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవత్త్వస్తరాభావాత్. అపరస్య బ్రహ్మైవ విచిత్రాకారేణ
పరిణమతే, కమఫలానిచానిష్టాని భుజ్జ్యే. నియన్త్రంశస్య భోక్తృత్వాభావేఽపి సవజ్ఞ
త్వాత్స్వస్మాదభిన్నం భోక్తారమనుసందధాతీతి స్వయమేవ భుజ్జ్యే. అస్మాకన్తస్థాలరూప్యైవస్థ
చిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ కాయకారణోభయావస్థావస్థితమపి సవదానిరస్తనిఖిలదోషగన్ధం
సత్యసజ్జల్పత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవత్తిష్ఠతే. ప్రకారభూతచిదచిద్వస్తుగతాః అపు
రుషాథానాః స్వరూపాన్యథాభావాశ్చేతి సవకం సమజ్ఞసమ్. ౧౮. ఇతి ఆత్మాధికరణమ్. ౩.

❖❖❖ అథ జ్ఞాపికరణమ్. 4. ❖❖❖

235 జ్యోతిష త ఏవ. ౨-౩-౧౯.

వియదాదివజ్జీవో నోత్పద్యత ఇత్యుక్తమ్. తత్రస్వగ్నేన జీవస్వరూపం నిరూప్యతే. కిం సుగతకపిలాభిమతచిన్మాత్రమేవాత్మనస్వరూపమ్? ఉత కణభుగభిమతపాషాణకల్పస్వరూపమచి త్స్వభావమేవాగన్తుకచైతన్యగుణకమ్? అథ జ్ఞాత్పత్త్వమేవాస్య స్వరూపమితి. కిం యుక్తమ్? చిన్మాత్రమితి. కుతః? తథా శ్రుతేః. అన్తయామబ్రాహ్మణేఽపి *య ఆత్మని తిష్ఠన్నితి మాధ్య దినీయపర్యాయస్య స్థానే *యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్నితి కాణ్వా అధీయతే; తథా *విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే కమాణి తనుతేఽపిచేతి కతుకారాత్మనో విజ్ఞానమేవ స్వరూపం శ్రూయతే. స్మృతిషుచ *జ్ఞానస్వరూపమత్యన్తనిమకలం పరమార్థకత ఇత్యాదిస్వాత్మనో జ్ఞానస్వరూపత్వం ప్రతీయతే.

అపరస్తు జీవాత్మనో జ్ఞానత్వే జ్ఞాతృత్వే చ స్వాభావికేఽభ్యుపగమ్యమానే తస్య సవక
గతస్య సవకదా సవకత్రోపలబ్ధిప్రసక్తాత్, కరణానాంచ వైయధ్యాత్, సుషుప్తిమూఛాదిషు
సతోఽప్యోత్పన్నశ్చైతన్యానుపలబ్ధజాగ్రతస్సమగ్ర్యాం సత్యాం జ్ఞానోత్పత్తిదశనాదస్య న
జ్ఞానం స్వరూపమ్, నాపి జ్ఞాతృత్వమ్, అగన్తుకమేవ చైతన్యమ్. సవకగతత్వంచాత్మనోఽవ
శ్యాభ్యుపేత్యమ్, సవకత్ర కాయోపలబ్ధేః, సవకత్రాత్మనస్సన్నిధానాభ్యుపగమాచ్చ
రీరగమనేనైవ కాయాసమ్భవేనతి గతికల్పనాయాం ప్రమాణాభావాచ్చ. శ్రుతిరపి సుషుప్తి
వేలాయాం జ్ఞానాభావం దశణయతి * నాహ ఖల్వయమేవం సప్రమృత్యాత్మానం జానాత్యయ
మహమస్మీతి నో ఏవేమాని భూతానీతి. తథా మోక్షదశాయాం జ్ఞానాభావందశణయతి * సప్రేత్య
సంజ్ఞాఽస్మీతి. * జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదిప్రయోగస్తు జ్ఞానస్య తదసాధారణగుణత్వేన లాక్షణిక ఇతి.

ఏవంప్రాప్తే ప్రచక్షుహే-¹*జ్ఞోఽతపవ. జ్ఞ ఏవ - అయమాత్మాజ్ఞాత్మస్వరూప ఏవ.
 నజ్ఞానమాత్రమ్, నాపిజడస్వరూపః. కుతః? అతపవ-శ్రుతేరేవేత్యథః. *నాత్మాశ్రుతేరితి ప్రకృతా
 శ్రుతిః*²అత ఇతి శబ్దేన పరామృశ్యతే. తథాచాన్దోగ్యే ప్రజాపతివాక్యే ముక్తాముక్తాత్మస్వరూప
 కథనే *అథ యో వేదేదం జిహ్రూణీతి స ఆత్మా *మనసైవైతాన్, కామాన్, పశ్యన్, రమతే. య.
 ఏతే బ్రహ్మలోకే * సత్య కామస్సత్యసంకల్పః * నోపజవం స్మరన్నిదం శరీరమ్. అన్యత్రాపి*³వపశ్యో
 మృత్యుం పశ్యతి. తథా వాజసనేయకే * కతమ ఆత్మేతి పృష్ట్యా * యో⁴ఽయం విజ్ఞానమయః
 ప్రాణేషు హృద్యంత్యో⁵తిః పురుషఇతి. తథా * విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్ * జానాత్యే

౧ క్రి. ౪-౯ ౫ బు. ౪-౪-౬ ౬ ము. ౬-౬-౧-౯
 ౨ " ౬-౫ ౬ " ౪-౬-౬ ౧౦ ము. ౬-౫-౯
 ౩ బు. ౪-౪-౫ ౬ " ౪-౪-౫ ౧౧ ము. ౬-౫-౯
 ౪ క్రి. ౩-౩ ౫ " ౪-౪-౫ ౧౨ ము. ౬-౫-౯

233

వాయం పురుషః. తథా * ఏషహి ద్రష్టా శ్రోతా సూతా రసయితామన్తా బోధా కతా విజ్ఞా
 నాత్మా పురుషః * ఏవమేవాస్య పరిద్రష్టురిమాక్షోడశకలాఇతి. ౧౯.
 యస్తాకం జ్ఞాత్వ త్వే స్వాభావికే సతి సర్వగతస్య తస్య సర్వదా సర్వత్రోపలబ్ధిః
 ప్రసజ్యత ఇతి, తత్తోచ్యతే. —

236 ఉత్కృష్టిగత్యాగతీనామ్. ౨-౩-౨౦.

నాయం సర్వగతః, అపి త్వణురేవాయమాత్మా. కుతః? ఉత్కృష్టిగత్యాగతీనాం
 శ్రుతేః. ఉత్కృష్టిస్తావచ్చాయతే * తేన ప్రద్యోతేనైష ఆత్మా నిష్కామితి చక్షుషో వా |
 మూర్ధ్నోవాఽన్యేభ్యోవా శరీరదేశేభ్య ఇతి. గతిరపి * యేవై కేచాస్తాల్లోకాత్ప్రియన్తి చన్ద్ర |
 మసమేవ తే సర్వే గచ్ఛన్తి. ఆగతిరపి * తేస్తాల్లోకాత్ పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణ ఇతి. |
 విభుత్వే హ్యేతా ఉత్కృష్ట్యాదయో నోపపద్యేరన్. ౨౦.

237 స్వాత్మనాచోత్తరయోః. ౨-౩-౨౧.

చశబ్దోఽవధారణే. యద్యపి శరీరవియోగరూపత్వేనోత్కృష్టిః స్థితస్వాప్యాత్మనః
 కథంచిదుపపద్యతే, గత్యాగతీ తు నకథంచిదుపపద్యతే; అతస్తే స్వాత్మనైవ సమ్పాద్యే. ౨౧

238 నాణురతచ్చుతేరితచేన్నేతరాధికారాత్. ౨-౩-౨౨.

* యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి జీవం ప్రస్తుత్య * సేవా ఏష మహానజ ఆత్మేతి ||
 మహత్త్వశ్రుతేః నాణుజీవ ఇతిచేన్న; ఇతరాధికారాత్ - జీవాదితరస్య ప్రాజ్ఞస్య తత్రాధి
 కారాత్. యద్యప్యప్రకమే జీవః ప్రస్తుతః; తథాఽపి * యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధ ఆత్మేతి మధ్యే |
 పరః ప్రతిపాద్యత ఇతి తత్సమ్బద్ధిదం మహత్త్వమ్; నజీవస్య. ౨౨.

239 స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచ. ౨-౩-౨౩.

సాక్షాదణుశబ్దపవశ్రూయతే * ఏషోఽణురాత్మా చేతసావేదితవ్యో యస్మిన్ ప్రాణః |
 పశ్చాదా సంవివేశేతి. ఉద్భృత్య మానమున్మానమ్. అణుసదృశం వస్తుద్భృత్య తన్మానత్వం జీవస్య
 శ్రూయతే * వాలాగ్రశతభాగస్య శతభా కల్పితస్యచ | భాగో జీవస్సవిజ్ఞేయఇతి, * తిరాగ్రమా ||
 త్రో హ్యవరోఽసి దృష్ట ఇతిచ. అతోఽణురేవాయమాత్మా. ౨౩.

అధస్యాత్ - ఆత్మనోఽణుత్వే సకలశరీరవ్యాపిని వేదనా నోపపద్యత ఇతి. తత్ర మతా
 వ్రరేణ పరిహారమాహ. —

240 అవిరోధశ్చన్దనవత్. ౨-౩-౨౪.

యథా హరిచన్దనబిన్దుదేశ హైక దేశనత్యక్తి సకలదేహవ్యాపినమాహ్లాదం జనయతి,
 తద్వదాత్మాఽపి దేశహైక దేశవత్ సకలదేశవత్సేవ వేదనామనుభవతి. ౨౪.

241 అవస్థితివైశేష్యాదితి చేన్నాభ్యుపగమాద్భృది హి. ౨-౩-౨౫.

హరిచన్దనబిన్ద్వాదే దేశహ దేశవిశేషావస్థితివిశేషాత్తథాభావః, ఆత్మనస్తు తన్నవిద్యత
 ఇతిచేన్న; ఆత్మనోఽపి దేహదేశవిశేషే స్థిత్యభ్యుపగమాత్. హృదయదేశే హ్యత్మనః స్థితిః

గర్భ. ౧౦-౨-౬ ౬ శ్రీ. ౧౩-౧-౧ ౧౦ శ్రీ. ౧౩-౧-౪
 ౨ శ్రీ. ౧౪-౨-౨ ౨ శ్రీ. ౧౪-౨-౬ ౧౧ " " ౧-౧
 ౩ శ్రీ. ౧౪-౨-౨౦ ౪ శ్రీ. ౧౪-౨-౧ ౧౨ " " ౧-౧, ౨.

శ ౧-౨-౨౩²³⁴ ౬ శ్రీ. ౧౪-౨-౧ ౧౨ శ్రీ. ౧౪-౨-౧ ౧౨ శ్రీ. ౧౪-౨-౧ [అధ్య.

|| శ్రూయతే * హృది హృయమాత్తా తద్వైకతం నాదీనామితి. తథా * కతమ ఆత్మేతి ప్రకట
 (* యోగం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యస్తజ్యోతిరితి. ఆత్మనో దేశవిశేషస్థితిభ్యాం నా
 చన్దనదృష్టాస్తః ప్రదర్శితః; నతు చన్దనస్య దేశవిశేషాపేక్షా.

ఏక దేశవర్తికనస్సకలదేహవ్యాపికాయకరత్వప్రకారం స్వమతేనాహ. —

242 గుణాద్వా^{౨౨}లోకవత్. ౨-3-౨౬.

వాశబ్దో మతా నైరవ్యాప్యత్యధః. ఆత్మా స్వగుణేన జ్ఞానేన సకలదేహం వాన్
 వస్థితః. ఆలోకవత్-యథా మణిద్యుమణిప్రభృతీనామేక దేశవర్తికనామాలోక^౨ నేక దేశ వ
 దృశ్యతే, తద్వద్ధృదయస్థస్యాత్మనో జ్ఞానం సకలదేహం వ్యాప్య వర్తికతే. జ్ఞాతుః ప్రభాస్థానీయ
 జ్ఞానస్య స్వాశ్రయాదన్యత్ర వృత్తిమణిప్రభావదుపపద్యతే ఇతి ప్రథమసూత్రే స్థాపితమ్. —

ననూక్తం జ్ఞానమాత్రమేవాత్మేతి; తత్కథం జ్ఞానస్య స్వరూపవ్యతిరక్తగుణ
 ముచ్యతే? తత్రాహ—

243 వృత్తిరేకో గన్ధవత్తథాచ దర్శయతి. ౨-3-౨౭.

యథా పృథివ్యాః గన్ధస్య గుణత్వేనోపలభ్యమానస్య తతో వృత్తిరేకః, తథా జా
 మీతి జ్ఞాతృగుణత్వేన ప్రతీయమానస్య జ్ఞానస్యాత్మనో వృత్తిరేకస్సిద్ధః. దర్శయతిచ శ్ర
 1 * జానాత్వేనాచ ఘోషయతి.

244 పృథగుపదేశాత్. ౨-3-౨౮.

|| స్వకర్తృనైవ విజ్ఞానం విజ్ఞాతుః పృథగుపదిశ్యతే * నహి విజ్ఞాతువిజ్ఞాతేవిపరిణా
 విద్యతే ఇతి.

|| యత్తాక్తం * యో విజ్ఞానేతిష్ఠ * విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే * జ్ఞానస్వరూపమత్వ
 నిమగ్నమిత్యాదిషు జ్ఞానమేవాత్మేతి వ్యపదిశ్యతే ఇతి, తత్రాహ. —

245 తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యవదేశః ప్రాజ్ఞవత్. ౨-3-౨౯.

తుశబ్దశ్చైవ వ్యావర్తయతి. తద్గుణసారత్వాత్ - విజ్ఞానగుణసారత్వాత్ ఆత
 విజ్ఞానమితి వ్యవదేశః. విజ్ఞానమేవాస్య సారభూతో గుణః. యథా ప్రాజ్ఞస్యాచనస్సారభూ
 || గుణాదిప్రాజ్ఞ ఆనందశబ్దేన వ్యపదిశ్యతే - * యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ * ఆనందో బ్రహ్మ
 || వ్యజానాదితి. ప్రాజ్ఞస్య హ్యనందస్సారభూతో గుణః * స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః * ఆనందం బ్రహ్మ
 || విద్యా, నవిభేదితుతత్వ నేతి. యథావా * సత్యం జ్ఞానమనందం బ్రహ్మేతి విపశ్చితః ప్రాజ్ఞస్
 || శబ్దేన వ్యవదేశః. * సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా * యస్స హజ్జ ఇత్యాదిషు ప్రాజ్ఞస్య జ్ఞానం
 భూతో గుణాది విజ్ఞాయతే.

246 యావదాత్తభావిత్వాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్. ౨-3-౩౦.

విజ్ఞానస్య యావదాత్తభావిధమత్వాత్తేన తద్వ్యవదేశో న దోషః. తథాచ ఖ
 యో యావత్స్వరూపభావిగోత్వాదిధమేశబ్దేన గౌరితి వ్యపదిశ్యమానా దృశ్యతే. స్వరూప

1919. 11. 10. 2-4-12
 2. 10. 10. 2-12-2
 3. " " 5-12-2

శ. పాద. 3] 5-12-3

శ్రీ భాష్యమ్ - క త్రాధికరణమ్ 5

235

పణధర్మత్వాదిత్యధర్మః. చకారాత్ జ్ఞానవదాత్త్వనోఽపి స్వప్రకాశ త్వేన విజ్ఞానమితి వ్యపదేశే
 ననోషణితి సముచ్చినోతి. 30.

యచ్ఛక్తిం సుషుప్త్యాదిషు జ్ఞానాభావాత్ జ్ఞానస్య సస్వరూపానుబద్ధిధర్మత్వమితి,
 తత్రాహ.-

247 పుంస్త్యాదివత్త్వస్య సతోఽభివ్యక్తియాగాత్. 1-3-30.

తుశబ్దశ్చోదితాశజ్ఞానివృత్త్యధర్మః. అస్య-జ్ఞానస్య సుషుప్తాదిష్వపి విద్యమానస్య
 జాగ్రయాదిష్వభివ్యక్తిసమ్భవాత్స్వరూపానుబద్ధిధర్మత్వోపపత్తిః. పుంస్త్యాదివత్-యథా పుం
 స్త్వాద్యసాధారణస్య ధాతో బాల్యావస్థాయాం సతోఽప్యనభివ్యక్తస్య యువత్వేఽభివ్యక్తౌ పుం
 స స్తద్వత్తా నకాదాచీత్కిభవతి. సప్తధాతుమయత్వంహి శరీరస్య స్వరూపానుబద్ధి, *తత్సప్తధాతు
 త్రిమలం ద్వియోని చతుర్విధాహారమయం శరీరమితి శరీరస్వరూపవ్యపదేశాత్. సుషుప్త్యాదిష్వ
 ప్యహమథః ప్రకాశతత్వే ప్రాగేవోక్తమ్. తస్య విద్యమానస్య జ్ఞానస్య విషయగోచరత్వం జాగ
 రూదావృషలభ్యతే. ఏతేచాత్మనో జ్ఞాతృత్వాదయో ధర్మాః ప్రాగేవోపపాదితాః. అతో
 జ్ఞాతృత్వమేవ జీవాత్మనః స్వరూపమ్. స చాయమాత్మాఽణుపరిమాణః. *స ప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీత్యపి
 స ముక్తస్య జ్ఞానాభావ ఉచ్యతే; అపితు * ఏతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతీతి
 సంసారదశాయాం యద్యుతానువిధాయితృప్రయుక్తం జన్మనాశాదిదశాన్వమ్, తన్నుక్తస్య న
 విద్యతే; *స పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి న రోగంనోత దుఃఖతామ్ | నవకంహ పశ్యః పశ్యతి సవకమా
 ప్నోతి సవకశః | *నోపజనం స్మరన్నిదం శరీరమ్ * మనసై తాకామాకాపశ్యోరమతే ఇత్యాది ||
 శ్రుత్యైకాధ్యాత్. 30.

సమ్ప్రీతి జ్ఞానాత్మవాదే తస్య సవకగతత్వే దూషణమాహ.-

248 నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసక్తోఽన్యతరనియమో వాఽన్యథా. 1-3-31.

అన్యథా-సవకగతత్వపక్షే తస్య జ్ఞానమాత్రత్వపక్షే చ నిత్యముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధి సహౌవ
 ప్రసజ్యేయాతామ్. అన్యతరనియమోవా-ఉపలబ్ధి రేవవానిత్యంస్యాత్, అనులబ్ధి రేవవా. ఏతదుక్తం
 భవతి-లోకే తావద్వత్కమానయోరాత్మోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోరయం జ్ఞానాత్మా సవకగతో హేతు
 స్స్యాత్, ఉపలబ్ధి రేవవా అనుపలబ్ధి రేవవా. ఉభయహేతుత్వే సవకదా సవకత్రోభయం ప్రస
 జ్యేత. యద్యుపలబ్ధి రేవ, సవకస్య సవకదా సవకత్రానుపలమ్యా న స్స్యాత్. అథానుపలబ్ధి
 రేవ, సవకదా సవకత్రోపలబ్ధి నకస్యాదితి. అన్మాకం, శరీరన్యాస్తరేవాపస్థితత్వాదాత్మన స్తత్రై
 వోపలబ్ధినాన్యత్రేతి వ్యవస్థాసిద్ధిః. కరణాయత్తోపలబ్ధిరపి సవకమామాత్మనాం సవకగతత్వేన
 సవైకాకరణైస్సవకదాసంయుక్తత్వాదదృష్టాదేరప్యనియమాదుక్తనోషస్సమానః. 31. ఇతి
 జ్ఞాధికరణమ్. 4.

అథ కత్రాధికరణమ్. 5.

249 కతా శాస్త్రాధికరణత్వాత్. 1-3-33.

అయమాత్మా జ్ఞాతా, స చాణుపరిమాణ ఇత్యుక్తమ్. ఇదానీం, కిం న ఏవ కతా,

ఉత స్వయమకత్వేన సన్నచేనానా, గుణానా, కత్వత్వమాత్మస్వభ్యస్వతీతి చిన్త్యతే. కిమత్ర యుక్తమ్? అకత్వేనాత్మేతి. కతః? అత్మనోహ్యకత్వత్వమ్. గుణానామేవచ కత్వత్వమధ్యాత్మ శాస్త్రేషు శ్రూయతే; తథాహి-కతవల్లీషు జీవస్య * సజాయతే మ్రియత ఇత్యాదినా జన్తజరా మరణాదికం సవం ప్రకృతిధమం ప్రతిషిధ్య హననాదిషు క్రియాసు కత్వత్వమపి ప్రతిషిధ్యతే * హస్తాచేన్తస్యతే హస్తుం హతశ్చేన్తస్యతే హతమ్. ఉభౌ తౌ స విజానీతో నాయం హన్తి నహస్యత ఇతి. హస్తారమాత్మానం జానన్తజానాత్మాత్మాసమిత్యుక్తః. తథాచ భగవతా స్వయ మేవ జీవస్యాకత్వత్వం స్వరూపమ్, కత్వత్వాభిమానస్తు వ్యామోహ ఇత్యుచ్యతే*ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సవశః! అహజ్జరవిమూఢాత్మా కతాకృతహమితి మన్యతే, * నాస్యం గుణేభ్యః కతాకరం యదా ద్రష్టానుపశ్యతి * కాయకారణకత్వత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే! పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యత ఇతిచ. అతః పురుషస్య భోక్తృత్వమేవ, ప్రకృతేరేవతు కత్వత్వమ్. ఇతి.

నిర్వచనము - ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే*కతాక శాస్త్రాధికవత్వాదితి. ఆత్మైవ కతాక, నగుణాః. కస్మాత్? శాస్త్రాధికవత్వాత్. శాస్త్రాణి హి*యజేత స్వగకామః*ముముక్షుబ్రహ్మోపాసీతే త్యేవమాదీని స్వగకామోద్దిఫలస్య భోక్తారమేవకత్వత్వే నియుజ్యతే. నహ్యచేతనస్య కత్వత్వేనోన్యో నియుజ్యతే. శాసనాచ్చ శాస్త్రమ్. శాసనంచ ప్రవతనమ్. శాస్త్రస్యచ ప్రవతక కత్వం బోధజననద్వారేణ. అచేతనంచ ప్రధానం న బోధయితుం శక్యమ్. అతః శాస్త్రాణా మధికవత్వం భోక్తుశ్చేతనస్యైవ కత్వత్వే భవేత్. తదుక్తమ్*శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరితి. యదుక్తమ్*హస్తాచేన్తస్యత ఇత్యాదినా హననక్రియాయామకత్వత్వమాత్మనః శ్రూయత ఇతి, తదాత్మనో నిత్యత్వేన హస్తవ్యత్వాభావాదుచ్యతే. యచ్చ*ప్రకృతేః క్రియమాణాసీత్యా దినా గుణానామేవ కత్వత్వం స్మయత ఇతి, తత్సాంసారికప్రవృత్తివ్యస్య కత్వత్వా సత్త్వ రజస్తమోగుణసంసగకృతా, న స్వరూపప్రయుక్తేతి ప్రాప్తాప్రాప్తవిపేక్షేన గుణానామేవ కత్వత్వేత్యుచ్యతే. తథాచ తత్రైవోచ్యతే.*కారణం గుణసజ్జోన్య సధనద్యోనిజన్తస్వితి. తథా తత్రైవాత్మనశ్చ కత్వత్వమధ్యపేత్యోచ్యతే*తత్రైవంసతి కతాకరమాత్మానం కేవ లంతు యః! పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్నస పశ్యతిదుమకతిరితి. *అధిష్ఠానం తథా కతాకరణంచ ధగ్విధమ్! వివిధాచ పృథక్ చేష్టాదైవం చైవాత్ర పశ్చిమమిత్యధిష్ఠానాదిదైవపయన్తసాపేక్షే సత్యాత్మనః కత్వత్వేయ ఆత్మానమేవ కేవలం కతాకరమన్యతే న స పశ్యతీత్యుక్తః. 33.

250 ఉపాదావాద్విహారోపదేశాచ్చ. ౨-3-3౪.

*స యథా మహారాజ ఇతి ప్రకృత్య, *ఏవమేవైష ఏతత్ ప్రాణా గృహీత్వా స్వే శరీరే యథాకామం పరివతత ఇతి ప్రాణానాముపాదానే విహారేచ కత్వత్వముపదిశ్యతే. 3౪.

251 వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాం సచేన్ని దేశశవిపయయః ౨-3-3౫.

*విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే, కర్మాణి తనుతే*చేతి తాకికవైదికక్రియాసు కత్వత్వ వ్యపదేశాచ్చ కతాక, విజ్ఞానశబ్దేన నాత్మనో వ్యపదేశః, అపిత్యస్తాకరణస్య బుద్ధేరితిచేత్; ఏవం సతానిదేశశవిపయయస్సౌత్, బుద్ధేఃకరణత్వాద్విజ్ఞానేనేతి కరణవిభక్తినిదేశశస్సౌత్. 3౫.

౧ శాంఖ్యకర్త శ్రామ ది ౨౨
 ౨ శ్రీ శ్రీ కర్త-౨-౧౧-౧౦
 ౩ బృ. ౨-౨-౨౨
 ౪ గీ. ౧౫-౧౫
 ౫ పాద. ౩
 ౬ గీ. ౧౫-౬౧

శ్రీ భాష్యమ్ - పరాయత్తాధికరణమ్ 6

237

252 ఉపలబ్ధివదనియమః. ౨-౩-౩౬.

ఆత్మనోఽకర్మత్వే నోప ఉచ్యతే. యథాఽఽత్మనో విభుత్వే నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసజ్ఞ
 ఇత్యాది నోపలబ్ధేరనియమ ఉక్తః, తద్వదాత్మనోఽకర్మత్వే ప్రకృతేష్చ కర్మత్వే తస్యా
 స్పష్టపూరుషసాధారణత్వాత్సర్వాణి కర్మాణి సర్వేషాం భోగాయ న్యుః. నైవ వా కస్యచిత్.
 ఆత్మనో విభుత్వాభ్యుపగమాత్సన్నిధానమపి సర్వేషామవిశిష్టమ్, అతిపవచా స్తఃకరణాదీనామపి
 నియమో నోపపద్యతే, యదాయత్తా వ్యవస్థా న్యాత్. 3౬.

253 శక్తివిషయయాత్. ౨-౩-౩౭.

బుద్ధేః కర్మత్వే కర్మరన్యస్య భోక్తృత్వానుపపత్తేభోక్తృత్వశక్తిరపి తస్యాపవ
 న్యాదిత్యాత్మనో భోక్తృత్వశక్తిహీయేత. భోక్తృత్వంచ బుద్ధేరేవ సమ్పద్యతే ఇతి ఆత్మసద్భావే
 ప్రమాణాభావశ్చ న్యాత్. * పూరుషోఽస్తి భోక్తృభావాదితిహి తేషామభ్యుపగమః. 3౭.

254 సమాధ్యభావాచ్చ. ౨-౨-౩౮.

బుద్ధేః కర్మత్వే మోక్షసాధనభూతసమాధావపి నైవ కర్త్రీ న్యాత్. సచ సమాధిః
 ప్రకృతేరన్యోఽస్మి త్యేవంరూపః. నచ ప్రకృతేరన్యోఽస్మితి ప్రకృతిస్సమాధాతుమలమ్. అతోఽ
 ప్యాత్తైవ కర్తా. 3౮.

సన్వాత్సరః కర్మత్వేఽభ్యుపగమ్యమానే సర్వదా కర్మత్వం (త్వాత్) నోపరమే
 తేత్యత్రాహ. -

255 యథాచ తక్షో భయథా. ౨-౩-౩౯.

వాగాదికరణసమ్పన్నోఽప్యాత్తా య దేచ్ఛతి తదా కరోతి, యదాతు నేచ్ఛతి తదాన
 కరోతి; యథా తక్షో వాస్యాదికరణసన్నిధానేఽపిచ్ఛానుగుణ్యేన కరోతి సకరోతిచ. బుద్ధేస్త్వచేత
 నాయాః కర్మత్వే తస్యాభోగవాఙ్మూర్ఖాదినియమ కారణాభావాత్సర్వదాకర్మత్వమేవ న్యాత్ 3౯.
 ఇతి కర్తాధికరణమ్. 5.

అథ పరాయత్తాధికరణమ్. 6.

256 పరాత్తు తచ్చుతేః. ౨-౩-౪౦.

ఇదం జీవస్య కర్మత్వం కిం స్వాతంత్ర్యేణ ఉత పరమాత్మాయ త్తమితి. కిం వ్రాప్తమ్?
 స్వాతంత్ర్యేణేతి. పరమాత్మాయ త్తత్వేహి విధివిషేధశాస్త్రానభావ్యం ప్రసజ్యతే. యోహి స్వబు
 ధ్యా ప్రవృత్తినివృత్త్యైర్మృశక్తః, సపవ నియోజ్యో భవతి. అతస్స్వాతంత్ర్యేణాస్య కర్మత్వమ్.
 సీతస్య ఇతి వ్రాప్తేభిధీయతే * పరాత్త్వమితి. తుశ్చ బుద్ధిపక్షం వ్యావర్తయతి. తత్ కర్మత్వమిన్య-జీవస్య
 పరాత్ పరమాత్మన ఏవ హేతోభావతి. కుతః? శ్రుతేః * అన్తఃప్రవిష్టశ్చాస్తా జనానాం సర్వా
 త్తామ్య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్తా సర్వేదయస్యాత్తా శరీరం య ఆత్మానమన్తరో
 యమయతి సత ఆత్మాన్తయోమ్యమృత్యుతే. స్మృతిరపి * సర్వస్యచాహం హృది సన్నివిష్టో
 మత్తః స్మృతిజ్ఞానమపోహనంచ * ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽజాన తిష్ఠతి బ్రా
 మయన్ సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయేతి. ౪౦.

[ಅಧ್ಯ. ೨]

257 కృతప్రయత్నాపేక్షు విహతప్రతి, చ్ఛాయాభ్యాదిభ్యః. 1-3-50.

కవాకానా ప్రయోగం చురుషీణా కృత్యం ప్రయోగము సేవ్యం యాకామీ పరి
 చక్షామేనమచుగ్నా నేనానామయగి. పరిమాత్యనుచుభయ రేణానృప్రవృత్తి నోకపపద్యతే ఇత్య
 ౩. కృత్యంతే? ఇతిపానాప్రసాద్యానయథ్యాకాదిభ్యః. అదనాజ్ఞేనానుగ్రహనిగ్రహదయోగ్యుభ్య
 . యథాద్వయోన్యాభావే. కృత్యం గర్వం దవచువ్యతా నుమచిమస్తే నోకపపద్యతే. అ
 పేనానుమచి నో స్వైరేకకృత్యం. స్వస్వవభవం. సాపకమకాన నివశానశ కృత్యవ్య
 ను స్వత్వం. ఏకయత్యోగావహతీ నాభ్యగమయనిసాహశే ప్రతిపాదితమ్. ఏవేవ మే. ఏవ
 వ్యవ నాథు కమక కారయతీ. యమేగ్యోగోకేభ్య ఉన్నినివతి ఏవ ఏవానాథుకమక కార
 యమగోనిచుతీశ్యన్నిరేషయా. గోనినిషయాచ గ్వయమేవ సాధ్వనాథునికమ - నీకా
 కేవ్యేనాన్వేషవ్యతే. ఏవ్యే. ఏవన్ననవకానాధారణమ్. య స్వతిమాత్రం మచురుసాను
 వ్యవస్థితః ప్రవతే. తే. తమచుస్వత్య భగవాన్ స్వయమేవ స్వవ్రాప్త్యపాదోష్యతీకల్యా
 ణ కమకాస్వేన రుచి యయతి. యశ్చాచాత్రానాకూల్యే వ్యవస్థితః ప్రవతే. తే. తానిగృ
 త స్వప్రాప్తి రోధిష్యగోగిసాధనేషు కమకాచుచి యయతి. యశో క్లం సగవతా స్వయ
 వ—* ఏవాం సవకస్య ప్రభవో ముత్తస్సవక ప్రవతే. తే. ఇతి మత్వా భజ నే మాం మహా
 వసమర్చితా ఇత్యాకభ్య తేనాం సతతయక్తాం. భజతాం ప్రేరిపూవకమ్. దదామి బుద్ధి
 రాగగతం యోగ మానుషయాన్తి షే. తేషామేవానుకమ్పాకకమహామజ్జానజం తమః। నాశేషా
 త్యత్త భావస్థోజ్ఞానగి సేన భాస్వతే. తే. తా* అగత్యుప్రసక్తం తే జగదాహురనిశ్చరమిత్యాది
 మోమాత్మపర దేహేషు ప్రద్విషన్తోభ్యుపాయకా ఇత్యస్తముక్త్యా * తానాన్ ద్విషతః
 గాతాక సంనారేషు న రాధమాక। శీవామృజస్రమశుభానాసురీష్యేవ యోనిష్యుక్తమ్. ౪౦.
 ౩ పరాయత్తాధికరణమ్. 6.

❖❖❖ అథ అంశాధికరణమ్. 7. ❖❖❖

258 అంశో నానావ్యసదేశాదస్యధాచాపి దాశతీతవాదిత్వమభీయత ఏకే. - ౧-౩-౧ ౨.

జీవస్య కర్తృత్వం పరమపురుషాయ త్రిమిత్యుక్తమ్. ఇదానిం కినుయం జీవః పరః కర్తృత్వ
 వభిన్నః? ఉత పరమేవ బ్రహ్మ భావమ్? ఉత బ్రహ్మవోసాభ్యవచ్చిన్నమ్? అథ బ్రహ్మంశత్యతి
 తే. శ్రుతివిప్రతిపత్తేనైవైత్యం. నను * తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః. * అథ
 తుభేదని దేశాదిత్యైశ్రివానమధోక నిరోధతః. నన్యత్వే; న ఏవ నానాత్వకర్తృత్వశ్రుతివిప్ర
 త్యాయ ఆక్షేప్య జీవస్య బ్రహ్మంశతోపవాద సేన విశేషతో నిరోధయతే. నూవద్ధి జీవస్య బ్రహ్మ
 త్వం స నిరోధతమి, తావజ్జీవస్య బ్రహ్మణోఽనన్యత్వమ్, బ్రహ్మణ స్తస్మాదధికత్వంచ నప్రతిష్ఠిత్యతి.
 తావత్ప్రాప్తమ్? అత్యంతభిన్న ఇతి. కతః? * జ్ఞాజ్ఞో ద్వావజావీతనితావిత్యాదిభేదని దేశాత్.
 జ్ఞయోరభేదశ్రుతయ స్తస్మిన్నా సిద్ధేదీతివద్విరుద్ధాథాప్రతిపాదనా దౌపచారిక్యః. బ్రహ్మణో
 తో జీవిత్యత్వపి స సాధియః. ఏకవస్త్యేకదేశవాచీ హ్యంశతబ్దః. జీవస్య బ్రహ్మైకదేశ త్వే

గ. అం. బ. ౬-౧౦-౨ శ కృ. వి. ౨-౨-౧౦
 ౨ బృ. బ. ౬-౪-౫ ౬ వే. బ. ౬-౧౩
 ౨

౪ వృ. శ్లో. ౩]

శ్రీ భాష్యమ్ - అం శా ధిక రణమ్ 7

289

తద్దతా దోషా బ్రహ్మణి భవేయూః; నచ బ్రహ్మఖణ్డో జీవ ఇత్యంశతోష్వపత్తిః, ఖణ్డనానవత్వా
 ద్భిచ్ఛాణః; ప్రాగు క్తదోషప్రసక్తాచ్చ. తస్మాదత్యంతభిన్నస్యచ తదంశత్వం దురుపవాదమ్. యద్వా-
 భ్రాంతం బ్రహ్మైవ జీవః, కుతః? * తత్త్వమసి * తయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదిబ్రహ్మత్వభావోప-
 దేశాత్. నానాత్వవాదిన్యస్తు ప్రత్యక్షాదిసిద్ధాధానువాదిత్వాదనన్యథాసిద్ధాద్వైతోపదేశ-
 పరాభిః శ్రుతిభిః ప్రత్యక్షాదయ ఇవావిద్యాస్తగతాః భాష్యంతే. అథవా, బ్రహ్మైవానాద్యు-
 పాధ్యవచ్ఛిన్నం జీవః, కుతః? తత ఏవ బ్రహ్మత్వభావోపదేశాత్. నచాయముపాధిభావ-
 నిహితకల్పితఇతి వక్తుం శక్యమ్, బద్ధమోక్షాదివ్యవస్థానుపపత్తేరితి.

ఏవంప్రాప్తేభిధీయతే బ్రహ్మంశ ఇతి. కుతః? నానావ్యవదేశాత్, అన్యథాచ-ఏకత్వేన
 వ్యవదేశాత్. ఉభయధాహి వ్యవదేశో దృశ్యతే. నానాత్వవ్యవదేశస్తావత్ప్రృత్త్యన్యజ్యత్వని-
 యస్తృత్వనియామ్యత్వసవజ్ఞత్వాజ్ఞత్వస్వాధీనత్వపరాధీనత్వశుద్ధత్వాశుద్ధత్వకల్యాణగుణాకర-
 త్వతద్విపరీతత్వపరిత్యక్తేషత్వాదిభిర్దృశ్యతే. అన్యథాచ-అభేదేన వ్యవదేశోఽపి * తత్త్వమసి *
 * తయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిభిర్దృశ్యతే. అపిదాశకితవాదిత్వమధీయతపకే- * బ్రహ్మదాశా-
 బ్రహ్మదాసా బ్రహ్మేమే కితవా ఇత్యాధవణికా బ్రహ్మణో దాశకితవాదిత్వమధీయతే. తతశ్చ
 సవజీవవ్యాపిత్యేనాభేదో వ్యవదిశ్యత ఇత్యధాః. ఏవముభయవ్యవదేశముఖ్యత్వసిద్ధయే జీవో-
 ఽయం బ్రహ్మణోఽంశ ఇత్యభ్యుపగస్తవ్యః. నచ భేదవ్యవదేశానాం ప్రత్యక్షాదిప్రసిద్ధాధాన్వే-
 నాన్యథాసిద్ధత్వమ్. బ్రహ్మన్యజ్యత్వత్పియామ్యత్వతచ్ఛరీరత్వతచ్ఛేషత్వతదాధారత్వతత్పాల్యత్వ-
 తత్సంహార్యత్వతదుపాసకత్వతత్ప్రసాదలభ్యధర్మాధాకామమోక్షరూపపురుషాధాభాత్వాద-
 యస్తత్కృతశ్చ జీవబ్రహ్మణోభేదః, ప్రత్యక్షాద్యగోచరత్వేనానన్యథాసిద్ధః. అతో నజగత్సృష్ట్యా
 దివాదినీనాం ప్రమాణాస్తరసిద్ధభేదానువాదేన మిథ్యాభిప్రదేశపరత్వమ్. నచాఖణ్డకరసచ్చిన్తాత్ర

స్వరూపేణ బ్రహ్మణా ఆత్మనోఽతద్భావానుసంధానమ్, బహుభవనసంకల్పపూర్వకవియదాదిసృ-
 ష్టిమ్, జీవభావేన తత్ప్రవేశమ్, విచిత్రనామరూపవ్యాకరణమ్, తత్కృతానంతవిషయానుభవ-
 నిమిత్తసుఖదుఃఖభాగిత్వమభోక్తృత్వేనతత్రస్థిత్యా తన్నియమసేనాస్తయోమిత్యం, జీవభూతస్య
 స్వస్య కారణబ్రహ్మత్వభావానుసంధానమ్, సంసారమోక్షమ్, తదుపదేశశాస్త్రంచ కుర్వాణేన
 భ్రమితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే; తథాసత్యస్తత్ప్రపలపితత్వాపాతాత్. ఉపాధ్యవచ్ఛిన్నం బ్రహ్మ జీవ
 ఇత్యపి నసాధీయః, పూర్వనిర్దిష్టనియస్తృత్వనియామ్యత్వాదివ్యవదేశబాధాదేవ. నహి దేవ
 దత్తాదేరేకస్యైవ గృహీద్యుపాధిభేదాన్నియస్తృత్వనియామ్యభావాదిసిద్ధిః. అత ఉభయవ్యవదేశ-
 శోపత్తయే జీవోఽయం బ్రహ్మణోఽంశ ఇత్యభ్యుపేత్యమ్. ౪౨.

259 మస్త్రవణాత్. ౨-౩-౪౩.

* పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని, త్రిపాదస్యామృతం దివీతి మస్త్రవణాచ్చ బ్రహ్మంశో |
 జీవః. అంశవాచీహి పాదశబ్దః. * విశ్వాభూతానీతి జీవానాం బహుత్వాద్బహువచనం మస్త్రే. |
 సూత్రేఽపి అంశ ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయమ్. * నాత్మా శ్రుతేరిత్యత్రాప్యేకవచనం జాత్యభి |
 ప్రాయమ్. * నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామానిత్యాది |

శా.వి.౨-౨-౨ 11౪ విశ్వ ౧-౨-౪౬
 ౧౯ ౧౪-౨ ౬ ౧-౨-౨౨-౨౪
 భాం.౬-౧౦-౨ ౨-౨౪.౬ ౨-౨-౨౨
 240
 ౨-౪-౪

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయ-౨.

శ్రుతిభ్యః ఈశ్వరాద్యేదస్యా త్తనాం బహుత్వనిత్యత్వయోశ్చాభిధీయమానత్వాత్. ఏవం నిత్యా
 నామా త్తనాం బహుత్వే ప్రామాణికేనతి జ్ఞానస్వరూపత్వేన స వేదామేకరూపత్వేన పి భేదకా
 1. కారః ఆ త్తయాధా త్త్యవేదనక్షమైరవగమ్యతే. * అసత్తతేశ్చావ్యతికర ఇత్యనస్తరమేవచా త్త
 బహుత్వం వక్ష్యతి. ౪౩.

250 అపి స్తయకతే. ౨-౩-౪౪.

1 * మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతన ఇతి జీవస్య పురుషో త్తమాంశత్వం స్తయక
 తే. అతశ్చాయమంశః. ౪౪.

అంశత్వేన జీవస్య బ్రహ్మైకదేశత్వేన జీవగతా దోషా బ్రహ్మణ ఏవేత్యాశక్యాహ.-

261 ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః. ౨-౩-౪౫.

తుశ్చబ్రహ్మోద్యం వ్యావత్యయతి. ప్రకాశాదివజ్జీవః పరమా త్తనోఽంశః-యథాఽగ్న్య
 దిత్వాదేభావస్వతో భారూపః ప్రకాశోఽంశోభవతి, యథా గవాశ్వశుక్లకృష్ణాదీనాం గోత్వాది
 విశిష్టానాం వస్తునాం గోత్వాదీని విశేషణాన్యంశాః, యథావా దేహినో దేవమనుష్యాదిదేహా
 ఽంశ స్తద్వత్. ఏకవస్త్యకదేశత్వం హ్యంశత్వమ్, విశిష్టస్యైకస్య వస్తునో విశేషణమంశ ఏవ. తథాచ
 వివేచకాః విశిష్టే వస్తుని విశేషణాంశోఽయమ్, విశేష్యాంశోఽయమితి వ్యపదిశన్తి. విశేషణవి
 శేష్యయోరంశాంశిత్వేనాపి స్వభావవైలక్షణ్యం దృశ్యతే. ఏవం జీవపరయోవిశేషణవిశేష్య
 యోరంశాంశిత్వం స్వభావభేదశోపపద్యతే. తదిదముచ్యతే * నైవంపరఇతి. యథాభూతో జీవః,
 న తథాభూతః పరః. యథైవహి ప్రభాయాః ప్రభావానన్యథాభూతః, తథా ప్రభాస్థానీయాత్స్వాం
 శాజ్జీవాదంశీ పరోఽవ్యథాఽస్తరభూతఇత్యథాః. ఏవం జీవపరయోవిశేషణవిశేష్యత్వకృతం
 స్వభావవైలక్షణ్యమాశ్రిత్య భేదనిదేశాః ప్రవతంతే. అభేదనిదేశాశ్చ పృథక్స్వీద్యనహావిశే
 11 షణానాం విశేష్యపయక స్తత్వమాశ్రిత్య ముఖ్యత్వేనోపపద్యతే. * తత్త్వమసి * అయమాత్మా
 బ్రహ్మైత్యాదిషు తచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దవత్త్వమయమాత్మేతి శబ్దాఅపి, జీవశరీరకబ్రహ్మవాచకత్వే
 నైకాథాభిధాన్యత్వాదిత్యయమథాః ప్రాగేవ ప్రపశ్నితః. ౪౫.

262 స్థరనిచ. ౨-౩-౪౬.

ఏవం ప్రభాప్రభావద్రూపేణ శక్తిశక్తిమద్రూపేణ శరీరాత్తభావేనచాంశాంశిభావం
 1. జగద్బ్రహ్మణః పరాశరాదయః స్థరని- * ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేజ్యోత్సాన్ని విస్తారిణీ యథా।
 11 పరస్య బ్రహ్మణశ్చక్తిస్తథేదమఖిలం జగత్ * యత్కించిత్యజ్యతే యేన స త్వజాతేనవై ద్విజ।
 1 తస్య స్పృజ్యస్య సమ్భూతో తత్సవణం వై హరేస్తనురిత్యాదినా. చకారాచ్ఛృతయోఽపిశ్చయ
 స్యాత్తాశరీరమిత్యాదినా ఆత్మశరీరభావేనాంశాంశిత్వం వదన్తిత్యుచ్యతే. ౪౬.

ఏవం బ్రహ్మణోఽంశత్వే బ్రహ్మప్రవర్తకత్వేజ్ఞత్వేన స వేదామం సమానే కేషాంచి
 ద్వేదాధ్యయనతదథానుష్ఠానాద్యనుజ్ఞా, కేషాంచి తత్పరిహారః, కేషాంచిద్దేశసస్పృశనాద్యను
 జ్ఞా, కేషాంచి తత్పరిహారశ్చ శాస్త్రేషు కథముపపద్యత ఇత్యాశక్యాహ.-

263 అనుజ్ఞాపరిహారా దేహసమ్బంధజ్యోతిరాదివత్. ౨-౩-౪౭.

సవేషాం బ్రహ్మంశత్వజ్ఞత్వాదినైకరూపత్వే సత్యపి గ్రాహ్యతాత్పర్యవైశ్యశూద్రా
దిరూపశుచ్యశుచిదేహసమ్బంధనిబంధనావనుజ్ఞాపరిహారానుపపద్యేతే. జ్యోతిరాదివత్ - యథా౭
న్నేర్ని త్వేనైకరూపత్వే౭పి శ్రోత్రియాగారాదగ్నిరాహియతే. శ్శశానాదేస్తు పరిహియతే,
యథాచాన్నాది శ్రోత్రియాదేరనుజ్ఞాయతే; అభిశస్తాదేస్తు హిహియతే. ౪౭.

264 అస్తంతేశ్చావ్యతికరః ౨-౩-౪౮.

బ్రహ్మంశత్వాదినైకరూపత్వే సత్యపి జేవానామయోగ్యభేదాదణుత్వేన ప్రతిశరీరం భిన్న
త్వాచ్చ భోగవ్యతికరో౭పి నభవతి. భౌత్తబ్రహ్మజీవవాదేచ ఉపహితబ్రహ్మజీవవాదేచ జీవపర
యోజీవాచాంచ భోగవ్యతికరాదయస్సవే దోమాస్సస్తీత్యభిప్రాయేణ స్వపక్షే భోగవ్యతికరా
భావ ఉక్తః. ౪౮.

నను భౌత్తబ్రహ్మజీవవాదే౭ప్యవిద్యాకృతోపాధిభేదాద్భోగవ్యవస్థాదయ ఉపపద్యంతే;
అత ఆహ. —

265 అభాస ఏవచ. ౨-౩-౪౯.

అఖండైకరసప్రకాశమాత్రస్వరూపస్య స్వరూపతిరోధానపూర్వకోపాధిభేదోపపాదనహే
తురాభాసఏవ. ప్రకాశైకస్వరూపస్య ప్రకాశతిరోధానం ప్రకాశనాశఏవేతి ప్రాగేనోపపాదితమ్.
అభాసాఏవేతివా పాఠః. తథాసతి హేతవ ఆభాసః. చకారాత్ *ప్రథగాత్సానాం ప్రేరితారంచ
మత్వా * జ్ఞాజ్ఞా ద్వా * తయోరస్యః విప్లవం స్యాద్వ త్తీత్యాదిశ్రుతివిరోధశ్చ. అవిద్యాపరికల్పి
కోపాధిభేదే౭పి సవోపాధిభిరుపహితస్వరూపస్యైకత్వాభ్యుపగమాత్ భోగవ్యతికర స్తదవస్థ
ఏవ. ౪౯.

పారమాధికకోపాధ్యుపహితబ్రహ్మజీవవాదే౭ప్యపాధిభేదహేతుభూతానాద్యదృష్టవశా
ద్వ్యవస్థా భవిష్యతీత్యాశక్త్యాహ. —

266 అదృష్టానియమాత్. ౨-౩-౫౦.

ఉపాధిపరమ్పరాహేతుభూతస్యాదృష్ట్యాపి బ్రహ్మస్వరూపాశ్రయత్వేన నియమహేత్వ
భావాదవ్యవస్థైవ, ఉపాధిభిరదృష్టైశ్చ స్వసమ్బంధేన బ్రహ్మస్వరూపచ్ఛేదాసమ్భవాత్. ౫౦.

267 అభినన్ధ్యాదిష్వపి ధైవమ్. ౨-౩-౫౧.

అదృష్టహేతుభూతాభినన్ధ్యాదిష్వప్యైకాదేవ హేతోరనియమ ఏవ. ౫౧.

268 ప్రదేశభేదాదితీచేన్నాస్తభావాత్. ౨-౩-౫౨.

యద్యప్యేకమేవ బ్రహ్మస్వరూపం, తచ్ఛేదానర్హం నానావిధోపాధిభిస్సమ్బంధ్యతే,
తథా౭ప్యపాధిసమ్బంధిబ్రహ్మప్రదేశభేదాదుపపద్యతేవ భోగవ్యవస్థేతి చేత్; తస్మిన్ ఉపాధినాం
తత్రతత్ర గమనాత్సవప్రదేశానాం సవోపాధ్యస్తభావాద్వ్యతికర స్తదవస్థ ఏవ. ప్రదేశభేదేన

వైకారికా దశ । ఏకాదశం మనశ్చాత్రేత్యాదిశ్రుతిస్సృతిసిద్ధినియసజ్ఞాస్థితా. అధికసజ్ఞావాదా మనోవృత్తిభేదాభిప్రాయాః. న్యూనవ్యపదేశాస్తు తత్రతత్ర వివక్షితగమనాదికాయావిశేషప్రయుక్తాః. ౫. ఇతి సత్తగత్యధికరణమ్. 2.

అథ ప్రాణాణుత్వాధికరణమ్ ౩.

274 అణవశ్య. ౨-౪-౬.

* త ఏతే సవక ఏవ సమాః సవేకైవ న్తా ఇత్యానన్త్యశ్రవణాద్విభుత్వం ప్రాణానామ్. ఇతి ప్రాప్తేభిధీయతే ప్రాణమనూత్కామిన్తం సవేక ప్రాణా అనూత్కామిన్త్యుత్కామిన్త్యాదిశ్రవణాత్పరిమితత్వే సిద్ధే సత్కూత్కామిన్త్యాదిషు పాశ్వక్తైరనుపలభ్యమానత్వాదణవశ్యప్రాణాః. ఆనన్త్యశ్రుతిస్తు * అథ యో హౌతాననన్తానుపాన్త ఇత్యుపాసనశ్రవణాదుపాస్యప్రాణవిశేషణభూత కాయా బాహుల్యాభిప్రాయా.

275 శ్రేష్ఠశ్య. ౨-౪-౭.

ప్రాణసంవాదే ఇరీరస్థితిహేతుత్వేన శ్రేష్ఠతయా నిరీకతో ముఖ్యప్రాణః * అనిదవా తం స్వధయా త దేకమితి మహాప్రలయసమయే స్వకాయా భూతప్రాణనసద్భావశ్రవణాత్. * ఏతస్సాజ్ఞాయత ఇతి జన్తశ్రవణస్య జీవజన్తశ్రవణవదుపపత్తేనోత్పద్యత ఇత్యాశ్చ జ్ఞాప్రాకస్సప్తే రేకత్వావధారణాదివిరోధాత్, * ఏతస్సాజ్ఞాయతే ప్రాణ ఇతిపృథివ్యాధితుల్యోత్పత్తిశ్రవణాత్, ఉత్పత్తినిపేధాభావాచ్చ జాయతఏవ శ్రేష్ఠశ్య ప్రాణ ఇత్యుచ్యతే. * అనిదవాతమితి నజైవం శ్రేష్ఠం. ప్రాణమభిప్రేతోచ్యతే, అపితు పరస్య బ్రహ్మణ ఏకస్యైవ విద్యమానత్వముచ్యతే; * అవాతమితి తత్రైవ శ్రవణాత్. పూర్వేణైవ తుల్యన్యాయత్వేపి పృథగ్యోగకరణము తరచి న్తాదకమ్. 2. ఇతి ప్రాణాణుత్వాధికరణమ్. ౩.

అథ వాయుక్రియాధికరణమ్. 4.

276 న వాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్. ౨-౪-౮.

సోఽయం శ్రేష్ఠః ప్రాణః కిం మహాభూతద్వితీయవాయుమాత్రమ్? తస్య వా స్పష్టరూపక్రియా? అథవా వాయురేవ కంచన విశేషచూపన్న ఇతి విశయే వాయురే వేతి ప్రాప్తమ్ * యః ప్రాణస్స వాయురితి వ్యపదేశాత్. యద్వా, వాయుమాత్రే ప్రాణత్వప్రసిద్ధ్యభావాదుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాదివాయుక్రియాయాం ప్రాణశబ్దప్రసిద్ధేర్న తత్క్రియైవ. ఇతి ప్రాప్తే న వాయుమాత్రమ్, నచ తత్క్రియైత్యుచ్యతే. కుతః * పృథగుపదేశాత్ * ఏతస్సాజ్ఞాయతే ప్రాణో మనస్సవేన్ద్రియాణిచ! ఖం వాయురితి, తత ఏవ పృథగుపదేశాత్ వాయుక్రియాఽపి న భవతి ప్రాణః. నహి తేజఃప్రభృతీనాం క్రియా తైస్సహ పృథగ్ద్రివ్యతయోపదిశ్యతే. * యః ప్రాణస్స వాయురితితు వాయురేవావస్థాంతరమాపన్నః ప్రాణో న తేజఃప్రభృతివత్త్వాంతరమితిజ్ఞాపనాధకమ్. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాదావపి ప్రాణః స్పష్టత ఇతి క్రియావతి ద్రవ్యవేవ ప్రాణశబ్దప్రసిద్ధిః, నక్రియామాత్రే. ౮.

కిమయం ప్రాణో వాయోవికారస్సన్నగ్నివద్భూతాన్తరమ్? సేత్యాహ.

౧ భా.బ ౧-౨-౨ ౬
 ౨ " " ౫-౧-౨ ౭
 ౩ బు.బ ౧-౫-౨
 ౪ " " ౪-౪-౨
 ౫ పాద. ౪
 ౫ " " ౧-౨-౨

శ్రీ భాష్యమ్ - శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణమ్ 5

245

277 చక్షురాదివత్తు తత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః. ౨-౪-౯.

నాయం భూతవిశేషః, అపితు చక్షురాదివజ్జీవోపకరణవిశేషః. తచ్ఛోపకరణత్వము
 పకరణభూతైరిద్రియైస్సహశిష్ట్యాదిభ్యోఽవగమ్యతే. చక్షురాదిభిస్సహాయం ప్రాణశ్శిష్యతే ప్రా
 ణసంవాదాదిషు. తత్సహాతీయత్వేహి తైస్సహ శాసనం యుజ్యతే. ప్రాణశబ్దపరిగృహీతేషు కర
 ణేష్వస్య విశిష్ట్యాభిధానమాదితబ్దేన గృహ్యతే, *అథ హ య ఏవాయం ముఖ్యః ప్రాణః* ||
 యోఽయం మధ్యమః ప్రాణ ఇత్యాదిషు విశిష్ట్యాభిధానాత్. ౯.

చక్షురాదివదస్య కరణత్వే లద్వదన్యాఽపి జీవంప్రత్యుపకారవిశేషరూపక్రియయా భ
 వితవ్యమ్. సాతు సదృశ్యతే. అతో నాయం చక్షురాదివద్భవితుమహాతీతిచేత్. తత్రాహ—

278 అకరణత్వాచ్చ సదోష స్తథాహి దశాయతి. ౨-౪-౧౦.

అకరణత్వాత్ - కరణమ్ - క్రియా. అక్రియత్వాత్. అస్య ప్రాణస్య జీవంప్రత్యు
 పకారవిశేషరూపక్రియారహితత్వాచ్చ యో దోష ఉద్భావ్యతే, స న్నాస్తి. యతి ఉపకారవిశే
 షరూపాం శరీరేద్రియధారణాదిరూపాం క్రియాం దశాయతి (శుచిః-*య స్త్రి వ ఉత్కా)స్తే |
 శరీర, వాఙ్మతరమివ దృశ్యేత స వః శ్రేష్ఠ ఇత్యుక్త్వా వాగాద్యుత్క్రమణేఽపి శరీరస్యే
 ద్రియాన్తరాణాం చ స్థితిం దశాయత్వా ప్రాణోత్క్రమణే శరీరేద్రియై ధిల్వాభిధానాత్. అతః
 ప్రాణావాసవ్యానోదాసమానాకారేణ పశ్చిధాఽవస్థితోయం ప్రాణః శరీరేద్రియధారణాదినా
 జీవస్యోపకరోతీతి చక్షురాదివత్కరణత్వమ్. ౧౦.

సచ్ఛేవం నామభేదాత్కాయభేదాచ్చ ప్రాణాపానాదయన్తత్త్వాన్తరాణి స్యుః; తత్రాహ.—

279 పశ్చివృత్తిమనోవద్వ్యవదిశ్యతే. ౨-౪-౧౧.

యథా కామాదివృత్తిభేదేతత్కాయభేదేఽపి సకామాదికం మనసన్తత్త్వాన్తరం
 *కామస్సజ్గుల్పో విచికిత్సా శ్రద్ధాఽశ్రద్ధాధృతిరధృతి హీణ్ధీణ భీణి త్యేతత్సవణం మనసవేతి |
 వచనాత్. ఏవం *ప్రాణోఽపానో వ్యాస ఉదాసస్సమానఇతేతత్సవణం ప్రాణసవేతివచనాత్ |
 అపానాదయోఽపి ప్రాణస్యైవ వృత్తివిశేషాః, సతత్త్వాన్తరమిత్యవగమ్యతే. ౧౧. ఇతివాయు
 క్రియాధికరణమ్. 4.

అథ శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణమ్. 5.

280 అణుశ్చ. ౨-౪-౧౨.

అణుశ్చాయమ్, పూర్వవదుత్క్రాన్త్యాదిశ్రవణాత్ *అణుత్క్రానున్తం ప్రాణోఽ |
 నూత్క్రానుతీత్యాదిషు. అధికాశజ్జాతు *సమ ఏభిప్రీభిలోక్తైస్సమోఽనేన స వణణ |
 *ప్రాణే సవణం ప్రతిష్ఠితమ్ *సవణంహిదం ప్రాణేనావృతమిత్యాదిశ్రవణాత్ మహాపరిమాణఇతి ||-? |
 పరిహారస్తు ఉత్క్రాన్త్యాదిశ్రవణాత్పరిచ్ఛిన్న త్వే నిశ్చితే సవణస్య ప్రాణిజాతస్య ప్రాణాయత్తస్థి
 తిత్వేన వై భవవాదోపపత్తిరితి. ౧౨. ఇతి శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణమ్. 5.

మి. ౨-౧-౪౧ | ౬ కృ. అ. ౬-౨. ౨.
 పు. బ. ౨-౧-౧౦ ౨ గ్ర. ౧౦-౪౨
 " ౨-౨-౪౧ ౫ " ౧౨-౪౧

శ్రీ. అ. 246
 పు. బ. ౨-౫-౬

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా
 ముం. ౧౨-౧-౨
 అథ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధికరణమ్. 6. శ్లో.

[అధ్య. ౨

281 జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం తు తదానుసనాత్పూజితా శబ్దాత్. ౨-౪-౧౩.

సశ్రేష్ఠానాం ప్రాణానాం బ్రహ్మణ ఉత్పత్తిరియత్తాపరిమాణం చోక్తమ్. తేషాం ప్రాణానా
 | మగ్నోదిదేవతాధిష్ఠితత్వంచ పూర్వమేవ * అభిమానివ్యవదేశస్తు విశేషానుగతిభ్యామిత్యసేన
 నూత్రేణ ప్రసక్తాదుపపాదితమ్. జీవస్యచ స్వభోగనాథనామేషామధిష్ఠాతృత్వం లోకసిద్ధమ్,
 | * ఏవమేవైవ ఏతాః ప్రాణాగృహీత్వా స్వే శరీరే యథాకామం పరివర్తత ఇత్యాదిశ్రుతి
 సిద్ధంచ. తదిదం జీవస్యాగ్నోదిదేవతానాంచ ప్రాణవిషయమధిష్ఠానం కిం న్యాయత్తమ్? ఉత పర
 మాత్మాయ త్తమితి విశయే నైరపేక్ష్యాత్వాన్వయత్తమ్.

శ్లోకము: - ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే - * జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానమితి. ప్రాణవతా - జీవేనసహ జ్యోతిరాదీనా
 మగ్నోదిదేవతానాం ప్రాణవిషయమధిష్ఠానం తదానుసనాత్ - తస్య పరమాత్మనః ఆనుసనాద్భు
 వతి. ఆనుసనమాభిముఖ్యేన మననమ్. పరమాత్మనస్సంబద్ధాదేవ భవతీత్యర్థః. కుతపతత్? శబ్దాత్ - ఇంద్రియాణాం సాభిమానిదేవతానాం జీవాత్తనశ్చ స్వకాయేషు పరమపురుషమననా
 | య తత్త్వశాస్త్రాత్. యథాఽన్తర్మామి బ్రాహ్మణాదిషు * యోఽగ్నో తిష్ఠన్నగ్నేరన్తరో య
 మగ్నినా వేద యస్యాగ్నిశ్శరీరం యోఽగ్నిమన్తరో యమయతి సత ఆత్మాఽన్తర్మామ్యమృతః
 || * యో వాయూ తిష్ఠన్ వాయు ఆదిత్యే తిష్ఠన్ * యశ్చక్షుసి తిష్ఠన్నిత్యాది. యథాచ * భీమాస్తాద్వా
 తః సవతే భీషోదేతి సూర్యాః భీమాస్తాద్గ్నిశ్చేంద్రిశ్చ మృత్యుర్థావతి పశ్చాను ఇతి. తథా
 | * వీతస్యవా అక్షరస్య ప్రశాసనే గాగ్రి సూర్యాచన్ద్రీమసౌ విధృతో తిష్ఠత ఇత్యాది. ౧౩.

282 తస్యచ నిత్యత్వాత్. ౨-౪-౧౪.

సర్వేషాం పరమాత్మాధిష్ఠితత్వస్య నిత్యత్వాత్ స్వరూపానుబద్ధిత్వేన నియతిత్వాచ్చ
 | తస్సంబద్ధాదేవైషామధిష్ఠాతృత్వమవజానీయమ్. * తత్సృష్ట్యా, తదేవానుప్రావిశత్, తదను
 ప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాదినా పరమపురుషస్య నియన్తృత్వేన సర్వచిదచిద్వన్త్యను
 | ప్రవేశః స్వరూపానుబద్ధి శ్రూయతే. స్తయతేచ * విష్ణుభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో
 జగదితి. ౧౪. ఇతి జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానాధికరణమ్. 6.

అథ ఇంద్రియాధికరణమ్. 7. శ్లో.

283 త ఇంద్రియాణి తద్వ్యవదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్. ౨-౪-౧౫.

శ్లోకము: - ప్రాణశబ్దవాచ్యత్వాత్ కరణత్వాచ్చ సర్వేషాం వేదీయాణాం ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే - శ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తాపవేతి విశయే
 | ప్రాణ ఇంద్రియాణి. కుతః? శ్రేష్ఠాదన్యే స్వేవ ప్రాణేషు తద్వ్యవదేశాత్. * ఇంద్రియాణిదత్తైకంచ
 పశ్చాచ్ఛేంద్రియగోచరా ఇత్యాదిభిహిచక్షురాదిషు సమనస్కే స్వే వేదీయశబ్దోవ్యవదిశ్యతే. ౧౫

284 భేదశ్రుతేవైలక్షణ్యాచ్చ. ౨-౪-౧౬.

| * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వే వేదీయాణిచేత్యాదిప్రసిద్ధియేభ్యః ప్రాణస్య పృథ

కృష్ణావతారాన్ని గమనించి కృష్ణావతారమునకు గమ్యతే. మనసః పృథక్పృథక్చేతి తస్మాన్య
 త్రేన్ద్రియాస్తభావ ఉక్తః * మనస్సప్తాన్ద్రియాణీత్యాహ. వైలక్షణ్యంచ చక్షురాదిభ్యః శ్రేష్ఠ
 ప్రాణస్యోపలభ్యతే. సుషుప్తాహి ప్రాణస్య వృత్తిరుపలభ్యతే. చక్షురాదీనాం శువృత్తినోప
 లభ్యతే. కాయాచ చక్షువాగాదీనాం సమగస్కానాం జ్ఞానకమనాధనత్వమ్. ప్రాణస్యతు శరీ
 రేన్ద్రియధారణమ్. ప్రాణాధీనధారణత్వాన్ద్రియేషు ప్రాణశబ్దవ్యవదేశః. తథాచ శ్రుతిః * త
 ఏతస్యైవ సవే రూపమభవత్ తస్మాదేత ఏతేనాభ్యామన్త ఇతి. రూపమభవత్ - శరీరమభవత్;
 తదధీనప్రవృత్తయోఽభవన్నిత్యధః. ౧౬. ఇతి ఇన్ద్రియాధికరణమ్. 7.

అథ సంజ్ఞామూర్తికృష్ణప్రతికరణమ్. 8.

285 సంజ్ఞామూర్తికృష్ణస్త్రిపు త్రివృత్తుర్వత ఉపదేశాత్. ౨-౪-౧౭.

భూతేన్ద్రియాదీనాం సమప్తస్సప్తజీవానాం కర్తృత్వంచ పరస్తాద్భిప్రకాశ్య ఇత్యుక్తం
 పురస్తాత్. జీవానాం స్వేన్ద్రియాధిష్ఠానంచ పరాయ త్తమితిచానన్తరం స్థిరీకరణాయ స్తారితమ్.
 యా త్వియం నామరూపవ్యాకరణాత్తి కా ప్రపంచవ్యప్తిస్సప్తిః. సా కిం సమప్తజీవరూపస్య హిరణ్య
 గర్భస్యైవ కమః? ఉత తేజఃప్రభృతిశరీరకస్య పరస్యాబాదిస్సప్తవద్ధిరణ్యగర్భ శరీరకస్య పరస్య
 బ్రహ్మణ ఇతీదానీం చిన్త్యతే. కిం యుక్తమ్? సమప్తజీవస్యేతి. కుతః? * అనేన జీవేనాత్మనాఽను
 ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి జీవకర్తృకత్వశ్రవణాత్. నహి పరా దేవతా స్వేన రూపేణ
 నామరూపే వ్యాకరవాణీత్యైక్షత, అపితు స్వాంతభూతేన జీవరూపేణ; * అనేన జీవేనాత్మనేతి
 నచనాత్. నస్వేవం చా రేణానుప్రవిశ్య పరబలం సజ్జలయాసీతివత్ * వ్యాకరవాణీత్వత్తమ
 పురుషః కర్తృకస్థక్రియశ్చ ప్రవిశతిలాక్షణికస్సాన్యత్. నైవమ్ - తత్ర రాజచారయోః స్వరూప
 భేదాల్లాక్షణికత్వమ్; ఇహాతు జీవస్యాపి స్వాంతత్వేన స్వరూపత్వాత్తేనరూపేణప్రవేశో వ్యాకరణం
 చాత్మన ఏవేతి నలాక్షణికత్వప్రసక్తః. నచ సహయోగలక్షణేయం తృతీయా, కారకవిభక్తౌ సమ్భ
 వన్త్యాముపపదవిభక్తేరన్యాయ్యత్వాత్. నచ కరణే తృతీయా, బ్రహ్మకర్తృకయోః ప్రవేశవ్యా
 కరణయోజనవస్య సాధకతమత్వాభావాత్. నచ జీవస్య కర్తృత్వం ప్రవేశమాత్రే పయ
 వస్యతి, నామరూపవ్యాకరణంతు బ్రహ్మణ ఏవేతి శక్యం వక్తుమ్; క్వాప్రత్యయేన సమానకర్తృ
 కత్వప్రతీతేః. జీవస్య స్వాంతత్వేన స్వరూపత్వేఽపి పరస్వరూపవ్యావృత్త్యధః * అనేన జీవేనేతి
 పరాక్తేన పరామశః. అతో హిరణ్యగర్భకర్తృకేయం నామరూపవ్యాక్రియ్యా అత ఏవచ
 స్మృతిషు చతుర్ముఖకర్తృకస్సప్తప్రకరణే నామరూపవ్యాకరణం సజ్జీత్యతే * నామరూపంచ
 భూతానాం కృత్యానాంచ ప్రపంచమ్. వేదశబ్దేభ్య ఏవాదా దేవాదీనాం చకార స ఇత్యాది.

విశదీకరణం:- ఏవంప్రాప్తేఽభిధీయతే * సంజ్ఞామూర్తికృష్ణస్త్రిపు స్త్రిపు. తుశబ్దః పక్షం వ్యావర్తయతి.
 సంజ్ఞామూర్తికృష్ణః నామరూపవ్యాకరణమ్. త త్రివృత్తుర్వతః పరస్యైవ బ్రహ్మణః, తస్యైవ
 నామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్. త్రివృత్తురణం కువత ఏవహి నామరూపవ్యాకరణముపదిశ్య
 తే * సేయం దేవతైక్షత హస్తాహమిమా స్తి సో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామ
 రూపే వ్యాకరవాణీ తాసాం త్రివృతంత్రివృతమేకై కాం కరవాణీతి సమానకర్తృకత్వప్రతీతేః.

హం. బ. ౬-౨-౨౪. | శబ్దం. బ. ౬-౨-౨౨, ౪.
 " " ౬-౨-౨ ౬ " " ౬-౪-౨, ౧, ౨, ౪.
 " " ౬-౪-౨, ౧.

248

౬-౪-౧

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయం ౨

1 | త్రివృత్తరణంఁ తు చతుర్ముఖస్యాన్తానవత్తిన్ సనమ్భవతి, త్రివృత్తతైశ్చేజోబన్ధై
 | హ్యన్తాన్తముత్పాద్యతే, చతుర్ముఖస్య చాన్తానమ్భవః స్వయత్-తే-తస్మిన్ నన్తే-భవద్భవ్య సవ-
 లోకశితామహాభితి. అత స్త్రివృత్తరణం పరస్పైవ బ్రహ్మణః, తత్సమానకర్తృకం నామరూప
 | వ్యాకరణంచ తస్యైవేతి విజ్ఞాయతే. కథం తహి-త-అనేన జీవేనేతి సంగచ్ఛతే? ఆత్మనా జీవే
 | నేతి సామానాధికరణ్యాత్ జీవశరీరకం పరంబ్రహ్మైవ జీవశబ్దేనాభిధీయతే, యథా-త-త్తజ విక్షత
 || *తదపో-సృజత-త-అప విక్ష-స్త-త-అన్నమసృజ-స్తేతి తేజఃప్రభృతిశరీరకం పరమేవ బ్రహ్మాభిధీ
 యతే. అతో జీవసమష్టిభూతహిరణ్యగర్భశరీరకస్య పరస్పైవ బ్రహ్మణః కమ-నామరూపవ్యా
 | కరణమ్. ఏవంచ ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరణవాణితి ప్రవిశతిరుత్తమపురుషశ్చక్షిష్టే ముఖ్యా
 భావేవ భవతః. ప్రవేశవ్యాకరణయోస్సమానకర్తృకత్వమప్యవద్యతే. చతుర్ముఖశరీర
 కస్య పరస్పైవ బ్రహ్మణః కమ-దేవాదివిచిత్రసృష్టిరితి చతుర్ముఖకర్తృకసృష్టిప్రకరణే నామ
 | రూపవ్యాక్రియోపదేశశ్చోపపద్యతే. అతః *సేయం దేవ తేత్యాదివాక్యస్యామధః-ఇమాః
 తేజోబన్ధరూపాస్త్రో దేవతాః అనేన జీవేన జీవసమష్టివిశిష్టేనాత్మనా-నుప్రవిశ్య నామరూపే
 వ్యాకరణవాణి - దేవాదివిచిత్రసృష్టిం తన్నామధేయానిచ కరవాణి; తదథ-మన్యోన్యసంగ-
 మప్రాప్తానామేషాంతేజోబన్నానాంవిశేషసృష్ట్యసమథా-నాంతత్సామభ్యా-యైకై కాంత్రివృతం
 | త్రివృతం కరవాణితి. అతః పరస్పైవ బ్రహ్మణః కమేదం నామరూపవ్యాకరణమ్. ౧౭.

అథస్యాత్ - నామరూపవ్యాకరణస్య త్రివృత్తరణేనైకకర్తృకత్వాత్పరమాత్మక
 తృకమితి నశక్యతే వక్తుమ్, త్రివృత్తరణస్యాపి జీవకర్తృకత్వసమ్భవాత్. అన్తస్సమ్యక్తర
 | కాలంహి చతుర్ముఖస్యప్రజేవేషు త్రివృత్తరణప్రకార ఉపదిశ్యతే-యథా తు ఖలు సోమ్యమా
 | స్త్రిస్రో దేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృత్తివృద్ధేకై కా భవతి తన్నే విజానీహితి-అన్నమశితం
 | త్రేధా విధీయతే తస్య యః స్థవిష్టో భాగస్తత్పురీషం భవతి యో మధ్యమస్తన్తాంసం యో-
 | ప్రః తస్మిన్ ఇత్యాదినా. తథా పూర్వస్త్రిన్నపి వాక్యే-యదన్నే రోహితంరూపం తేజసస్తద్రూపం
 | యచ్ఛక్లం తదపాం యత్కృష్ణం తదన్నస్యేత్యాదినా చతుర్ముఖస్యస్థాగ్నాద్విద్యత్యచస్త్రవిద్యు
 | త్సు త్రివృత్తరణం ప్రదశ్యతే. నామరూపవ్యాకరణోత్తరకాలం చ త్రివృత్తరణం శ్రూయతే
 | *సేయం దేవ తేమాస్త్రో దేవతాః అనేన జీవేనాత్మనా-నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకర-
 త్తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకై కామకరోదితి. తత్రాహ.-

286 మాంసాది భామం యథాశబ్దమితరయోశ్చ. ౨-౪-౧౦.

1 | యదు క్తమన్తస్సమ్యక్తర కాలం చతుర్ముఖస్యప్రజేవతాదివిషయో-యమ్ * తా
 | సాం త్రివృతంత్రివృతమేకై కామకరోదితి త్రివృత్తరణోపదేశ ఇతి, తన్నోపపద్యతే; * అన్న
 .మశితం త్రేధా విధీయత ఇత్యత్ర మాంసమనసాః పురీషాదణుత్వేనాణీయస్త్యేనచ వ్యవదిష్టయోః
 | కారణానువిధాయిత్యేనాప్యతైజసత్వప్రసక్త్యాత్, * అపః పీతా ఇత్యత్రాపి మాత్రప్రాణయోః
 స్థవిష్టాణీయసాః పాధిఃపత్వతైజసత్వప్రసక్త్యాచ్చ. నచైవమిష్యతే; మాంసాదిహి భామమిష్యతే -
 | పురీషవస్తాంసమనసీ అపి భామే పాధిఃపే ఇష్యేతే * అన్నమశితం త్రేధేతి ప్రకరమాత్. *య
 || ధాశబ్దమితరయోశ్చ-ఇతరయోరపి-అపః పీతాః * తేజో-శితమితి పర్యాయయోయథాశబ్దం

గణాం. ౬-౫-౨౦, ౨, ౪
 ౨ వ శ్లో ౬-౨-౪
 ౨ వ శ్లో ౧౨-౫, ౫౨

పాద. ౪]

శ్రీభాష్యమ్-సంజ్ఞామూర్తికృష్ణప్రతికరణమ్ 8

249

వికారా ఇష్యంతే * ఆపః పీతాస్త్రీధా విధీయంత ఇత్యపామేవ త్రేధా పరిణామః శబ్దాత్పత్తిః |
 యతే. తథా * తేజోఽశితంత్రేధా విధీయత ఇత్యపి తేజసవవ త్రేధాపరిణామః శబ్దాత్పత్తియతే. |
 అతః పురీషమాంసమనాంసి పృథివీవికారాః, మూత్రలోహితప్రాణాః అబ్వికారాః, అస్థిమజ్జా
 వాచస్తేజోవికారా ఇతి ప్రతిపత్తవ్యమ్. * అన్నమయంహి సోమ్య మనః, ఆపోమయఃప్రాణ
 స్తేజోమయీ వాగితి వాక్యశేషవిరోధాచ్చ. అతః * తానాం త్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరో |
 దిత్యుక్త స్త్రివృత్కరణప్రకారః * అన్నమశితమిత్యాదినా నప్రదశ్యతే. తథాసతి మనఃప్రాణ
 వాచాం త్రయాణామప్యశీయ స్త్వేన తైజసత్వాత్ * అన్నమయంహి సోమ్య మన ఇత్యాదివి
 శిరుష్యతే. ప్రాగేవ త్రివృత్తతానాం పృథివ్యాదీనాం పురుషం ప్రాప్తానామ్ * అన్నమశితమిత్యా
 దినైకైకస్య త్రేధా పరిణామ ఉచ్యతే. అణ్ణసృష్టేః ప్రాగేవచ తేజోబన్నానాం త్రివృత్కరణేన
 భవితవ్యమ్; అత్రివృత్తతానాం తేషాం కాయాకరమృసామధ్యైకత్వః అన్యోన్యసంయుక్తానా
 మేవహి కాయాకరమృసామధ్యైకమ్. తదేవచ త్రివృత్కరణమ్. తథాచ స్తయైకతే శీనానా |
 వీయాః పృథగ్భూతాస్తతస్తే సంహతిం వినానాశక్నువక్ ప్రజాస్సృష్టుమసమాగమ్య కృత్స్న
 శః! సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః! మహదాద్యా విశేషాంతా హ్యణ్ణముత్ప
 దయంతి ఇతి. అతఏవచ * అనేన జీవేనా త్తనాఽనుప్రవిశ్య నామయాపేవ్యాకరోత్ తానాం త్రివృ
 తంత్రివృతమేకైకామకరోదితి వాతక్రమోఽర్థక్రమేణ బాధ్యతే. అణ్ణాంతవత్కైవ్యగ్నాదిత్యా
 దిషు త్రివృత్కరణప్రదశకనం శ్వేతకేతోశ్శుశ్రూషోరణ్ణాంతవత్కైవ్యేన, తస్య బహిష్ఠవస్తుషు
 త్రివృత్కరణప్రదశకనాయోగా త్రివృత్తతానాం కాయైకమలగ్నాదిత్యాదిషుక్రియతే. ౧౮.

స్వాదేతత్ ; * అన్నమశితమ్ * ఆపః పీతాః * తేజోఽశితమితి త్రివృత్తతానా ||
 మన్నాదీనామేకైకస్య తేజోబన్నాత్కతేన త్రియాపస్య కథమన్నమాపస్తేజ ఇత్యేకైకరూపేణ
 వ్యవదేశ ఉపపద్యత ఇతి. తత్రాహ. —

287 వై శేష్యాత్తు తద్వాద స్తద్వాదః. ౨-౪-౧౯.

వై శేష్యం—విశేషభావః. త్రివృత్కరణేన త్రియాపేఽప్యేకైకస్మిన్నన్నాద్యాధిక్యాత్
 త్రతత్రాన్నాదివాదః. ద్విరుక్తిరధ్యాయసమాప్తిం ద్యోతయతి. ౧౯. ఇతి సంజ్ఞామూర్తికృష్ణప్రతి
 కరణమ్. 8.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే
 ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః.
 స మా ప్ర శ్న థ్యాయః.

తీరము.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

తృతీయాధ్యాయే - ప్రథమః పాదః. తదంతరప్రతిపత్త్యధికరణమ్. 1.

288 తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతి సమ్పరిష్వక్తః ప్రశ్ననిరూపణాధ్యాయమ్. 3-౧-౧.

అతిక్రాంతాధ్యాయద్వయేన నిఖిలజగదేకకారణం నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధమపరిమితో దారగుణసాగరం సకలేతరవిలక్షణం పరబ్రహ్మ ముముక్షుభిరుపాస్యతయా వేదాంతాః ప్రతిపాదయన్తిత్యయమథః స్మృతిన్యాయవిరోధపరిహారపరపక్షప్రతిక్షేపవేదాంతవాక్యపరస్పరవిరోధపరిహారరూపకాయాన్వయాపసంశోధనై స్తద్దుర్ధవక్షణత్వహేతుభిస్సహ స్థాపితః. అతోఽధ్యాయద్వయేన బ్రహ్మస్వరూపం ప్రతిపాదితమ్. ఉత్తరేణేదానీం తత్ప్రాప్త్యపాయైస్సహప్రాప్తిప్రకారశ్చింతయితుమిష్యతే. తత్ర తృతీయాధ్యాయే ఉపాయభూతోపాసనవిషయా చింతావత్కతే. ఉపాసనారమ్భాభ్యహితోసాయశ్చ ప్రాప్యవస్తువ్యతిరిక్తవైత్త్యస్య ప్రాప్యతృష్ణాచేతి తత్సిద్ధ్యధికం జీవస్య లోకాంతరేషు సజ్చరతో జాగ్రతస్స్వపతస్సుషుప్తస్య మూర్చ్ఛతశ్చ దోషాః, పరస్యచ బ్రహ్మణస్తద్రహితతా కల్యాణగుణాకరత్వం చ ప్రథమద్వితీయయోః పాదయోః ప్రతిపాద్యంతే. తత్ర దేహదేహాంతరంగచ్ఛన్నయం జీవోదేహాంతరారమ్భహేతుభిర్భూతనూత్యైస్సమ్పరిష్వక్తపవగచ్ఛతి, ఉత నేతి చింతాయాం యత్రయత్ర జీవోయాతి, తత్రతత్ర భూతనూత్యైకాం సులభత్వాదసమ్పరిష్వక్తో యాతీతి ప్రాప్తమ్. పశ్చాదపి పూర్వపక్షబీజాన్యుపన్యస్య నిరసిష్యతి.

1 సిద్ధాంతః-తత్ర సిద్ధాంత మాహ * తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతి సమ్పరిష్వక్త ఇతి. * సంజ్ఞామూర్తికృష్టిరితి మూర్తికశబ్దేన దేహః ప్రస్తుతః. స తచ్చబ్దేన పరామృశ్యతే. తదంతరప్రతిపత్తౌ - దేహాంతరంగమనే భూతనూత్యైస్సమ్పరిష్వక్తో జీవో రంహతి - గచ్ఛతీత్యధః. కుతః? ప్రశ్ననిరూపణాధ్యాయమ్ - ప్రశ్నప్రతిపచనాధ్యాయమ్. పశ్చాన్నివిద్యాయామేవం ప్రశ్నప్రతిపచనే ఆమ్నాయేతే-శ్వేతకేతుం కిలారుణేయం పాశ్చాలః ప్రవాహణః కమిణాం గస్తవ్యదేశమ్, పునరావృత్తిప్రకారమ్, దేవయానపితృయాణపథవ్యావతకనే, అముష్య లోకస్యాప్రాప్తారం చ వేత్థేతి పృష్టేదమపి ప్రపచ్చ*వేత్థ యథా పశ్చిమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి. తత ఇమం పశ్చిమం 1 ప్రశ్నం ప్రతిబ్రువంశ్చ ద్యులోకమగ్నిత్వేన రూపయిత్వా*తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నా దేవాః శ్రద్ధాం జహ్వతి తస్యా ఆహుతేస్సోమోరాజా సమ్భవతీత్యాదినా దేవాఖ్యా జీవస్య ప్రాణాః అగ్నిత్వేన రూపితే ద్యులోకే శ్రద్ధాఖ్యం వస్తు ప్రక్షిపన్తి. సాచ శ్రద్ధా సోమరాజాఖ్యామృతమయదేహరూపేణ పరిణమతే. తం చామృతమయం దేహం త ఏవ ప్రాణాః పజ్జనేగ్నిత్వేన రూపితే ప్రక్షిపన్తి. సచ దేహస్తత్ర ప్రక్షిప్తో వషణం భవతి. తచ్చ వషణం తఏవ ప్రాణాః పృథివ్యామగ్నిత్వరూపితాయాం ప్రక్షిపన్తి. తచ్చ తత్ర ప్రక్షిప్తమన్నం భవతి. తచ్చాన్నం తఏవ పురుషేఽగ్నిత్వరూపితే ప్రక్షిపన్తి. తత్ర తచ్చ రేతో భవతి. తచ్చ తఏవ యోషాయామగ్నిత్వరూపితాయాం 1 ప్రక్షిపన్తి. తచ్చ తత్ర ప్రక్షిప్తం గర్భో భవతీత్యుక్త్వా, ఆహ*ఇతితు పశ్చిమ్యామాహుతావాపః

౧ భా.ల ౫-౯-౧ ౪౫౯ ౧౫-౨
 ౨ " " ౬-౨-౨ ౫౫౯ ౨-౨-౧౨
 ౩ భా.ల ౪-౪-౨ ౬ భా.ల ౫-౪-౨

పాద. ౧]

శ్రీభాష్యమ్-తదంతరప్రతిప్రత్యధికరణమ్ 1

251

పురుషవచసో భవస్తీతి. ఏవం పశ్చిమ్యూచాహుతౌ హుతాచామాహః పురుషశ్చాభిలష్య
 భవస్తీత్యథాః. ఏవముక్తే పూర్వాన్వప్యహుతిష్వనువతమానానామేవాహం సూక్ష్మనా
 వాణామిదానీం పురుషాకారత్వం భవతీత్యుక్తం భవతి. అత ఏవం ప్రసక్తిప్రతివచనాభ్యాం దేహ
 హేతుభూతైర్భూతసూక్ష్మేస్సహ తత్రతత్ర యాతీతి గమ్యతే. ౧.

నను * అహః పురుషవచస ఇత్యుక్తే అహం పురుషాకారపరిణామప్రతిజ్ఞేగళాత్తా జ |
 వేన తాసామేవ పరిష్వజ్ఞః ప్రతీయతే. అతః కథం స వేమాం భూతసూక్ష్మణాం పరిష్వజ్ఞ ఇతి?
 తత్రాహ. —

289 త్యాత్తకత్వాత్తు భూయస్త్యాత్. 3-౧-౨.

తుశబ్దశోద్యం వ్యావతాయతి. దేహరమ్భకాణామహం కేవలానాం నదేహరమ్భస
 మ్భవః. దేహద్యారమ్భాయహి * తాసాం త్రివృతంత్రివృతమేకై కామితి త్రివృత్కరణం. కేవ
 లానామహం శ్రవణంత తాసాం భూయస్త్యాత్. దేహేచ లోహితాదిభూయ స్త్వేనారమ్భకేష్వ
 హం భూయస్త్యం గమ్యతే. ౨.

290 ప్రాణగతేశ్వ. 3-౧-3.

ఇతశ్చ భూతసూక్ష్మపరిష్వ క్తస్య గమనమితి గమ్యతే—ఉత్క్రామితి జీవే ప్రాణానాం
 తదనుగతిశ్చామితే * తముత్క్రామింత ప్రాణోఽనుత్క్రామితి ప్రాణమనుత్క్రామింతం |
 స వేమా ప్రాణా అనుత్క్రామింతీతి. స్తయే-తేచ * మనష్షష్ఠానీద్వియాణి ప్రకృతిస్థాన కషాతి |
 శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యత్క్రామితీశ్వరః | గృహేత్వైతాని సంయాతి వాయుగంధా
 నివాశయాదితి. నచ నిరాశ్రయాణాం గతిరుపపద్యత ఇతితదాశ్రయభూతానాం భూతసూక్ష్మణామపి
 గతిరభ్యుపగంతవ్యా. 3.

291 అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచేన్న భాక్త త్యాత్. 3-౧-౪.

* యత్రాస్య పురుషస్య మృతన్యాగ్నిం వాగప్యేతి, వాతం ప్రాణశ్చక్షురాదిత్యమిత్యా |
 దినా ప్రాణానాం జీవమరణకాలే అగ్న్యదిష్వప్యయశ్రవణాన్న తేమాం జీవేన సహ గమనమితి గతి
 శ్రుతిరన్యథా నేయేతిచేత్, న; భాక్త త్యాత్ అగ్న్యదిష్వప్యయశ్రవణస్య. కథం భాక్తత్వమ్?
 * ఓషధీలోమాని వనస్పతీకేశా ఇత్యనపియద్భిలోమాదిభిస్సహ శ్రవణాత్. అతశ్చక్షురా |
 ద్యప్యయశ్రుతిరధిష్ఠాతృ దేవతాపక్రమణపరా. ౪.

292 ప్రథమే శ్రవణాదితిచేన్న తావద హ్యుపనత్యే. 3-౧-౫.

యదు క్తమద్భిసూక్ష్మభిభూతాంతరసంస్పృష్టాభిః పరిష్వక్తో జీవో గచ్ఛతీతి ప్రశ్న
 ప్రతివచనాభ్యామవగమ్యత ఇతి, తన్నోపపద్యతే; ద్యులోకాగ్నివిషయే ప్రథమేహోమే అహంహో
 మ్యత్వాశ్రవణాత్. * తస్మిన్నేసిస్మిన్నగ్నా దేవాః శ్రద్ధాం జహ్వతీతి శ్రద్ధేవ హోమ్యత్వేన |
 శ్రుతా. శ్రద్ధానామ జీవస్య మనోవృత్తివిశేషత్వేన ప్రసిద్ధా. అతో నాపస్త్రహోమ్యా ఇతి
 చేత్, న; యతః తాః—అపషవ శ్రద్ధాశబ్దేన తత్రాభిధీయంతే. కుతః? ప్రశ్నప్రతివచనోపపత్తే.

భాం. ల. భ. 2-2 4 భాం. ల. భ. 4-2 2 గా 2-2
 " " 3-1-1 " " { 3-10-2 } 5 భాం. ల. 2-1-1
 -2 అక్ష. 2-4-22 1 బృ. ల. 1-4-10

252

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అధ్యాయం 3]

1 * వేత్త యథా పశ్యమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవ స్తీతి ప్రశ్నస్య ప్రతివచనోపక్రమేహి
 శ్రద్ధా ద్యులోకాగ్నా హోమ్యత్వేన శ్రుతా. తత్ర యద్విశ్రద్ధాశబ్దేనాహో నోచ్యేరన్, తతోఽ
 1 న్యథా ప్రశ్నోఽన్యథా ప్రతివచనమిత్యసజ్జతం స్యాత్. * ఇతితు పశ్యమ్యామాహుతావాపః
 ! పురుషవచస ఇతి ప్రతివచననిగమనంచ శ్రద్ధాయా అప్త్యమేవ సూచయతి. * వేత్త యథేతిహి
 ! ప్రశ్నగతః ప్రకారః * ఇతితు పశ్యమ్యామితీతిశబ్దేన పరిహారే నిగమ్యతే. శ్రద్ధాసోమరాజ
 వమాన్న రేతోగభకరూపేణాసాం పరిణామముక్త్యా హ్యేవమాపః పురుషవచస ఇతి నిగమ్యతే.
 || శ్రద్ధాశబ్దస్యచాపు వైదికప్రయోగో దృశ్యతే * అపః ప్రణయతి శ్రద్ధావా ఆప ఇతి. * శ్రద్ధాం
 జహ్వతి తస్యా ఆహుతేస్సోమో రాజా సమ్భవతీతి సోమాకారేణ పరిణామశ్చాపామేవోప
 పద్యతే. అతో భూతా స్తరసంస్పృష్టాభిరద్భిస్సమ్పరిష్వతో జీవో రంహతీత్యుపపన్నమ్. ౧.

293 అశ్రుతత్వాదితి చేన్నేష్టాదికారిణాం ప్రతీతేః 3-౧-౬.

యత్పునరుక్తమద్భిస్సమ్పరిష్వతో జీవో యాతీత్యయమథావతస్తాద్వాక్యాదవగమ్యత
 ఇతి, తన్నోపపద్యతే; అస్మిన్వాక్యే జీవన్యాశ్రవణాత్. అత్రహి శ్రద్ధాదయ ఏవామ్భ్యవస్థావిశేషా
 హోమ్యత్వేన శ్రుతాః, నతు జీవస్తత్పరిష్వక్త ఇతిచేత్, తన్న; * ఇష్టాదికారిణాం ప్రతీతేః—
 అస్మిన్నేవ వాక్యే హ్యుత్తరత్ర బ్రహ్మజ్ఞానవిధురేష్టాపూతాదత్తకారిణో ద్యులోకం ప్రాప్య సోమ
 1 రాజానో భవన్తి, పుణ్యకమావసానేచ పునరాగత్య గభాం ప్రాప్నువ స్తిత్యుచ్యతే * అథ
 1 య ఇమే గ్రామే ఇష్టాపూతే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవ స్తితారభ్య * పితౄలో
 1 కాదా కాశమాకాశాచ్చద్విమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నంతం దేవా భక్షయన్తి తస్మి
 1 న్యావత్సమ్పాతముషి త్వాఽథైతమేవాధ్వానం పుననివతన్తే * యోయో హ్యస్సమత్తియో
 1 యో రేతస్సిచ్చతి తద్భూయఏవ భవతీతి. అత్రాపి ద్యులోకాగ్నా * శ్రద్ధాం జహ్వతి తస్యా ఆహు
 తేస్సోమోరాజా సమ్భవతీతి తదేకాథా త్వాచ్చిద్ధావస్థదేహవిశిష్టస్సోమరూపదేహవిశిష్టో భవ
 తీత్యుక్తమితి గమ్యతే. దేహస్య జీవవిశేషణతైకస్వరూపస్య వాచకః శబ్దో విశేష్యే జీవఏవ
 పయవస్యతి. అతస్సమ్పరిష్వతో జీవో యాతీత్యుపపద్యతే. ౬.

|| ననుచ * తం దేవా భక్షయన్తి దేవై భక్ష్యమాణత్వవచనాత్ * సోమో రాజేతి
 నజీవ ఉచ్యతే, జీవస్యానదనీయత్వాత్. తత్రాహ. —

294 భాక్తం వాఽనాత్మవిత్త్వాత్తథాహి దశాయతి. 3-౧-౭.

వాశబ్దశోభ్యం వ్యావతాయతి. ఇష్టాదికారిణోఽనాత్మవిత్త్వాత్స దేవానాం భోగోప
 కరణత్వేనేహముత్రచ వతన్తే. ఇహేష్టాదినా తదారాధనం కుర్వన్ముపకరోతి. ఆరాధనప్రీతై
 1 దేవైవైదకత్తమముంలొకం ప్రాప్య తత్ర తత్సమానభోగ స్తదుపకరణం భవతి. * యథా పశురేవం
 1 స దేవారామిత్యనాత్మవిదో దేవానాముపకరణత్వం దశాయతి శ్రుతిః. స్మృతిరప్యాత్మవిదాంబ్రహ్మ
 1 ప్రాప్తిమనాత్మవిదాంచ దేవభోగ్యత్వం దశాయతి * దేవా దేవయజోయాన్తి మద్భక్తా యాన్తి
 మామపీతి. అతో జీవస్య దేవానాం భోగోపకరణత్వాభిప్రాయమన్నత్వేన భక్ష్యత్వవచనమ్.
 1 అతస్తద్భాక్తమ్. తేన తృప్తిరేవచ దేవానాం భక్షణమితి శ్రూయతే * నహ వై దేవా అశ్నన్తి

గ.భా.ల. ౫-౧౦-౨, ౪౫
 ౨ భా.ల. ౬-౪-౬
 ౩ భా.ల. ౭-౧౦-౨, ౫
 ౪ శా.కమ. ౧౨-౧౧౦-౧౨ ౧౨
 పాద. ౧]

శ్రీ భాష్యమ్ - ౧ -
 ౬ భా.ల. ౫-౧౦-౨

శ్రీ భాష్యమ్ - కృతాత్మయాధికరణమ్ 2

253

నపిబ ని ఏత దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యంతీతి. తస్మాత్కృతాత్మయాత్మైస్సమృష్ట్యతో తేవో న గుహ్యేతి సిద్ధమ్. 2. ఇతి తదంతరప్రతిపత్త్యాధికరణమ్. 1.

అథ కృతాత్మయాధికరణమ్. 2. ఉత్తమ్

295 కృతాత్మయేననుశయవాన్దృష్టస్త్వతిభ్యాం యథేతమనేవంచ. 3-౧-౮.

కేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాం ధూమాదినా పితృయాజేన పథా గమనం కర్మకర్తృణా వసానే పునరావతానంచామ్నాతం, *యావత్సమ్పాతముపి త్వాత్తైతమేవాధ్యాయం పుననివా వత్కన్త ఇతి. తత్ర ప్రత్యవరోహజీవః కిమనుశయవాన్ ప్రత్యవరోహతి, ఉత నేతి సంశయ్యతే. కిం యుక్తమ్? కర్మణః కృతస్స స్వోపభుక్తత్వాత్ నానుశయవానితి ప్రాప్తమ్. అనుశయో హ్యుపభుక్తశిష్టం కర్మ. తచ్చ కృతస్స ఫలోపభోగే సతి నావశిష్యతే. *యావత్సమ్పాతము పిత్యేతి వచనాత్ కృతోన్మిపభోగశ్చ జ్ఞాయతే. సమృత స్త్యనేన స్వగ్గ్ లోకమితి సమ్పాతః కర్మోచ్యతే. శ్రుత్యంతరంచ శాస్త్రాప్యస్తం కర్మణ స్తస్య యశ్చిచ్ఛేహ కరోమ్యయమ్. ౧ | స్థాల్లోకాత్పునరేత్యస్తే లోకాయ కర్మణ ఇతి.

— : భాష్యము : —

ఏవంప్రాప్తేభిధీయతే. అనుశయవాన్ ప్రత్యవరోహతీతి. కుతః? దృష్టస్త్వతిభ్యాం— శ్రుతిస్త్వతిభ్యామిత్యర్థః. శ్రుతిస్తావత్ * తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ య త్తే | రమణీయాం యోనిమాపద్యేరక్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్యయోనింవా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ య త్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరక్ శ్వయోనింవా సూక రయోనింవా చణ్డాలయోనిం వేతి ప్రత్యవరూఢాప్రతి శ్రూయతే. అముష్టాల్లోకాత్ప్రత్యవరూ ఢేషు రమణీయకర్మాణో రమణీయాం బ్రాహ్మణాదియోనిం ప్రతిపద్యస్తే, కపూయచరణాః కు త్సితకర్మాణః కుత్సితాం శ్వసూకరచణ్డాలాదియోనిం ప్రతిపద్యస్త ఇతి ప్రత్యవరూఢానాం పుణ్య పాపకర్మయోగం దశయతి. స్మృతిరపి * వణా ఆశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మ | ఫలమనుభూయ తతః శేషేణ విశిష్టదేశజాతికలయాపాయస్సృజితవృత్తమఖమేధసో జస్త ప్రతిపద్యస్తే విష్వభ్యో విపరీతా నశ్యంతీతి. తథా * తతః పరివృత్తే కర్మఫలశేషేణ జాతిం | రూపం వణం బలం మేధాం ప్రజ్ఞాం ద్రవ్యాణి ధర్మానుష్ఠానమితి ప్రతిపద్యస్తే తచ్చక్రవదు భయోలోకయోస్సుఖ ఏవ వతాత ఇతి. *యావత్సమ్పాతమితి ఫలదానప్రవృత్తకర్మవిశేష | విషయమ్. *యత్కించేహ కరోత్యయమితీదమపి తద్విషయమేవ. అభుక్తఫలానామకృతప్రా | యశ్చిత్తానాం చ కర్మణాం కర్మాంతరఫలానుభవాన్నాశోఽప్యనుపపన్నః. అతోఽముం లోకం గతాస్సానుశయావేన యథేతమనేవంచ పుననివావత్కన్తే—ఆరోహణప్రకారేణ ప్రకారాంతరేణ చ పుననివావత్కన్త ఇత్యర్థః. ఆరోహణంహి ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్తానపితృలో కాకాశచంద్రాక్రమేణ, అవరోహణంతు చంద్రామసఃస్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘక్రమేణ. తత్రాకాశావరోహణాద్యథేతమ్, వాయూదిప్రాప్తేః పితృలోకాద్యప్రాప్తేశ్చ నేవమ్. ౨.

296 దరణాదితిచ్ఛే తదుపలక్షణాథేతి కాష్ఠాజినిః. 3-౧-౯.

* రమణీయచరణాః * కపూయచరణా ఇతి న చరణశబ్దేన పుణ్యపాపరూపం కర్మా ||

భిద్ధియతే, చరణశబ్దస్య లోక వేదయోగాచారే ప్రసిద్ధేః. లోకికాః ఖలు చరణమాచారః శీలం వృత్తమితి పరమాయాసభిమత్యంతే. వేదేచ * యాన్యవద్యాని కమాణి తాని సేవితవ్యాని | * యాన్యస్తాకం సుచరితాని తాని త్వయోపాస్యానీతి చరణకమాణి భేదేన వ్యపదిశ్యేతే. అతః చరణాత్ శీలాత్ యోనివిశేషప్రాప్తిః, నానుశయాదిత్యేత్, తన్న; చరణశ్రుతిః కమోప లక్షణాభేతి (హి) కాష్టాజనిరాచార్యో మత్యతే, కేవలాదాచారాత్సుఖదుఃఖప్రాప్త్యసమ్మ వాత్. సుఖదుఃఖేహి పుణ్యపాపరూపకమకఫలే.

297 ఆనభాక్యమితిచేన్న తదపేక్షత్వాత్. 3-౧-౧౦.

ఏవం తహ్యాఫలత్వాదాచారస్య స్తృతివిహితస్యానభాక్యమేవేతిచేత్, తన్న; తద ? ? పేక్షత్వాత్పుణ్యకమాణః. ఆచారవతపవ పుణ్యకమాన్వధికారః, సన్ధ్యాహీనోఽశుచినిక 9 ? త్యమనహాన్వవకమాను * ఆచారహీనం నపునన్తి వేదా ఇత్యాదివచనేభ్యః. అతశ్చరణ శ్రుతిః కమోపలక్షణాభేతి కాష్టాజనేరభిప్రాయః. ౧౦.

298 సుకృతదుష్కృతే ఏవేతి తు బాదరిః. 3-౧-౧౧.

పుణ్యం కమాచరతి పాపం కమాచరతీతి కమాణి చరతేః ప్రయోగాత్, పృథ జ్ఞ దేశశస్యచప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధాచారానుమిత శ్రుతిసిద్ధవిషయ త్వేనగోబలీవదకన్యాయేనోపపత్తేః. ముఖ్యే సమ్భవతి స లక్షణా వ్యాయ్యేతి సుకృతదుష్కృతే ఏవ చరణశబ్దాభిధేయే ఇతి బాదరి రాచార్యో మత్యతే, అత్ర బాదరిమతమేవ స్వమతమ్. ఆచారానుమితశ్రుతివిహితసన్ధ్యావస్త నాదేః కమాన్తరాధికారసమ్బాదనం ఫలమితి తు స్వీకృతమ్. అతస్సానుశయాపవ ప్రత్యవరో హన్తి. ౧౧. ఇతి కృతాత్యయాధికరణమ్. 2.

అథ అనిష్టాదికార్యాధికరణమ్. 3. ౪౪౦

299 అనిష్టాదికారణామపి చశ్రుతమ్. 3-౧-౧౨.

కేవలేష్టాపూతద త్తకారిణశ్చన్ద్రీమనం గత్వా సానుశయాపవ నివతన్త ఇత్యుక్తమ్. ఇదానీమనిష్టాదికారిణోఽపి చన్ద్రీమనం గచ్ఛన్తి, నేతి చిన్త్యతే. యే విహితం నకువన్తి, నిషిద్ధంచ కువన్తి, త ఉభయేఽపి పాపకమాణోఽనిష్టాదికారిణః. కిం యుక్తమ్? తేఽపి | చన్ద్రీమనం గచ్ఛన్తి, కుతః? తేషామపిహి తద్గమనం శ్రుతమ్- * యేవై కేచాన్తాల్లోకాత్ప్రియన్తి చన్ద్రీమనమేవ తే సవే గచ్ఛన్తిత్వవిశేషేణ సవేషామేవ గతిశ్రవణాత్. ౧౨.

ఏవం తహి సుకృతదుష్కృతకారిణోరుభయోరప్యవిశిష్టైవ గతిస్సన్యత్. సేత్యాహ. —

300 సంయమనే త్వనుభూయేతరేషామారోహవరోహా తద్గతిదశనాత్. 3-౧-౧౩.

తుశబ్దశృజ్ఞాం వ్యావతాయతి. ఇతరేషామనిష్టాదికారిణాం చన్ద్రీరోహవరోహాసం యమనే యమశాసనే తత్ప్రియ క్తయాతనా అనుభూయైవ నాన్యథా. కుతః? తద్గతిదశనాత్ — దృశ్యతేహి పాపకమాణాంయమవశ్యతయా తద్గమనమేవ అయం లోకోనా స్తి నపరఇతిమాసిపున పునశమాపద్యతే మేకవై వర్వతం సుగ(య) మనం జగనాం యమం రాజానమిత్యాదిషు. ౧౩

255

తృతీయస్థానస్య శరీరారమ్భాయ నపశ్చమాహుత్యపేక్షా. కతః? తథోపలభ్యే - తృ
తీయస్థానశ బ్దేన కేవలపాపకమాణ ఉచ్యతే. తేషాం దేహారమ్భే పశ్చమాహుత్యనపేక్షత్వ
ముపలభ్యతే, * ¹వేత యథా కేనాసౌ లోకో నసమ్ప్రాయకత ఇత్యస్య ప్రశ్నస్య ప్రతివచనే /
²*అశ్చైతయోః పథోనకత రేణచ తాసిమాని యద్రాణ్యసక్తదావతీకనిభూతాని భవన్తి జాయస్వ /
మియస్వేత్యేతత్తృతీయం స్థానం తేనాసౌ లోకో న సమ్ప్రాయకత ఇతి తృతీయస్థానస్య ద్యు

256

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయ. 3

లోకారోహవరోహభావేన ద్యులోకాసమ్పాతివచనాదస్య తృతీయస్థానస్య శరీరారమ్భాయ
న పశ్చిమామాహుత్యపేక్షా. * పశ్చిమామాహుత్యావితీ చాపాం పశ్చిమాగ్నిసమ్బంధస్య పురుష
వచ స్త్వహేతుత్వమాత్రం ప్రతిపాదయతి, నాన్యన్నివారయతి; అవధారణాశ్రవణాత్. ౧౮.

306 స్థయతేఽపిచ లోకే. 3-౧-౧౯.

పుణ్యకమణామపి కేషాంచిత్పశ్చిమామాహుత్యనపేక్షయా దేహారమ్భా లోకే స్థ
యతే ద్రావదీధృష్టద్యుమ్నప్రభృతీనామ్. ౧౯

307 దశకనాచ్చ. 3-౧-౨౦.

1 | శ్రుతావపి దృశ్యతే కేషాంచిత్పశ్చిమామాహుత్యనపేక్షయా దేహారమ్భః * తేషాం ఖ
ల్వేషాం భూతానాం త్రీణ్యేవ బీజాని భవన్త్యాణ్ణజం జీవజముద్భిజ్జమితి. ఏషూద్భిజ్జస్వేదజయో
భూతయోః పశ్చిమామాహుతిమన్తరేణోత్పత్తిదృశ్యతే. ౨౦.

1 | నను, స్వేదజానామత్రం న సంగీతకనమస్తి, * త్రీణ్యేవ బీజానీతి వచనాత్. తత్రాహ. —

308 తృతీయశబ్దావరోధసంశోకజస్య. 3-౧-౨౧.

1 | సంశోకజస్య స్వేదజస్యాపి * ఆణ్ణజం జీవజముద్భిజ్జమిత్యత్ర తృతీయేనోద్భిజ్జశబ్దేనా
వరోధః-సద్భ్రహ్మో విద్యతఇత్యర్థః. అతః కేవలపాపకమణాం చంద్రప్రాప్తినిశ్చయవతి. ౨౧.
ఇతి అనిష్టాదికాయాధికరణమ్. 3

అథ తత్త్వాభావ్యాపత్త్యధికరణమ్. 4.

309 తత్త్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః. 3-౧-౨౨.

ఇష్టాదికారిణో భూతసూక్ష్మపరిష్వక్తాస్సానుశయాశ్చంద్రమసోఽవరోహ స్తీత్యుక్తమ్.
1 | అవరోహప్రకారశ్చ * అథైతమేవాధ్యానం పుననివృత్తే యథేతమాకాశమ్ ఆకాశాద్వా
యుం వాయుభూత్వా ధూమోభవతిధూమో భూత్వాఽత్రం భవతి అత్రం భూత్వా మేఘో
భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవక్షతీతి వచనాత్. *యథేతమనేవంచేత్యుక్తమ్; తత్రాస్యాకాశాది
ప్రతిపత్తౌ దేవమనుష్యాదిభావవదాకాశాదిభావః, ఉత తత్సాదృశ్యాపత్తిమాత్రమితి విశయే
శ్రద్ధావస్థస్య సోమభావవదవిశేషాదాకాశాదిభావః.

విశదీకరణం: ఇతి ప్రాప్తే తత్త్వాభావ్యాపత్తిరేవేత్యుచ్యతే. తత్త్వాభావ్యాపత్తిః-తత్సాదృశ్యా
పత్తిరిత్యర్థః. కుత ఏతత్? ఉపపత్తేః-సోమభావమనుష్యభావాదాహి సుఖదుఃఖోపభోగాయ
తద్భావః, అత్రత్వాకాశాదా సుఖదుఃఖోపభోగాభావాత్తద్భావానుపపత్తేస్తదాపత్తివచనం
తత్సంగకృతతత్సాదృశ్యాపత్త్యభిప్రాయమ్. ౨౨. ఇతి తత్త్వాభావ్యాపత్త్యధికరణమ్. 4.

అథ నాతిచిరాధికరణమ్. 5.

310 నాతిచిరేణ విశేషాత్. 3-౧-౨౩.

విశదీకరణం: -

అకాశప్రాప్తిప్రభృతి యావద్ద్విహ్యదిప్రాప్తి కిం తత్రతత్ర నాతిచిరం తిష్ఠతి, ఉతా
నియమఇతి విశయే నియమహేత్వభావాదనియమః. ఇతి ప్రాప్తే ఉచ్యతే*నాతిచిరేణేతి, కుతః? విశే

శ్రీ భాగవతం - ౫-౧౦-౬, ౭, ౮
పాద ౧]

శ్రీ భాగవతం - అన్యధిష్టితాధికరణమ్ 6

257

మాత్ - ఉత్తరత్ర ప్రహ్వదిప్రాప్తో*అతో వై ఖలు దునిష్ప్రపతరమితి విశిష్యకృచ్ఛనిష్క్రమణ |
త్వాభిధానాత్. పూర్వత్ర హ్వకాశాదిప్రాప్తావచిరం నిష్క్రమణం గమ్యతే. దునిష్ప్రపతర
మితి ఛాన్దస స్తశబ్దబోధః. దునిష్ప్రపతరమ్ - దుఃఖనిష్క్రమణతరమిత్యర్థః. ౨౩. ఇతి
నాతిచిరాధికరణమ్. ౩.

అథ అన్యధిష్టితాధికరణమ్. 6.

311 అన్యధిష్టితే పూర్వవదభిలాషాత్. 3-౧-౨౮.

అవరోహంతో జీవా ప్రహ్వదిభావేన జాయంత్యితి శ్రూయతే, *మేఘో భూత్వా ప్రవ ||
మతి త ఇహ ప్రహియవా ఓషధివనస్పతయ స్థిలమామా జాయంత్యితి. తే కిమన్యైభోక్తృభి
ప్రహ్వదిశరీరై రధిష్టితాస్త్విహ్వదీనాల్లిప్యన్తి, ఉత తే భోక్తారో ప్రహ్వదిశరీరా జాయంత్యితి
విశయో * జీయంత్యితి వచనాద్దేవో జాయతే మనుష్యో జాయత ఇతి వద్వీహ్వదిశరీరావప ఇతి
ప్రాప్త ఉచ్యతే * అన్యధిష్టిత ఇతి, జీవాన్తరేణాధిష్టితే ప్రహ్వదిశరీరే తేషాం సంశ్లేషమాత్రమేవ.
కతః? పూర్వవదభిలాషాత్ - ఆకాశాదిమేఘపయన్తవ త్కేవలతద్భావాభిలాషాత్. యత్రహి
భోక్తృత్వమభిప్రేతమ్, తత్ర తత్సాధనభూతం కర్మాభిలప్యతే * రమణీయచరణాః * కపూయ ||
చరణా ఇతి. ఇహ చాకాశాదివన్నాభిలప్యతే కర్మణ, ఫలప్రదానే ప్రవృత్తస్య స్వగోఽపభోగ్యఫల
స్వేష్టాదేః కర్మణః స్వగోఽపభోగాదేవ సమాప్తత్వాత్, అనారబ్ధస్య * రమణీయచరణాః |
... కపూయచరణా ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్, మధ్యే కర్మాన్తరాభావాచ్చ. అత ఆకాశాదిభావన
చనవద్వీహ్వదిభావేన జన్మవచనమాపచారికమ్. ౨౮.

312 అశుద్ధమితిచేన్న శబ్దాత్. 3-౧-౨౯.

నై తదస్తి, యదన్యధిష్టితే ప్రహ్వదిశరీరే సంశ్లేషమాత్రమ్, భోక్తృత్వహేత్వభావా
న్నప్రహ్వదిభావేన జన్యేతి; భోక్తృత్వహేతుసద్భావాత్; స్వగోఽపభోగ్యఫలమిష్టాదికమైవా
శుద్ధమ్-పాపమిశ్రమ్, అగ్నిషోమీయాదిహింసాయుక్తత్వాత్. హింసాచ * న హింసాత్సవాః || -?
భూతానీతి నిషిద్ధత్వాత్పాపమేవ. సచాత్ర పదాహవనీ సూచితమన్యగోపవాదభావస్సంభవతి,
భిన్నవిషయత్వాత్. అగ్నిషోమీయాదిహింసావిధిహింసాయాః క్రతుపకారకత్వం బోధయతి. * న
హింస్యాదితితు హింసాయాః ప్రత్యవాయఫలత్వమ్. అథోచ్యేత, అగ్నిషోమీయాదిషు విధితః ప్ర
వృత్తేన తద్విషయం నిష్పేధవిధిరాస్కన్దతి, రాగప్రాప్తవిషయత్వాత్తస్యేతి; నై వమ్, ఇహాపి
రాగప్రాప్తేరివిశిష్టత్వాత్ * స్వగోఽపభోగాయజేతేత్యేవమాదౌహి కామినః కతావ్యతయా యా
గాద్యుపదేశాద్యాగాదేః స్వగోఽపభోగాధనత్వమవగమ్య ఫలరాగతపవ యాగాదౌ ప్రవతతే.
అగ్నిషోమీయాదివ్యపి తేషాంఫలసాధనభూతస్య యాగాదేరుపకారకత్వం శాస్త్రాదవగమ్య రాగా
దేవ ప్రవతతే. లోకీక్యామపి హింసాయాం కేనచిత్ప్రమాణేన హింసాయాః స్వగమీహితసాధన
త్వమవగమ్య రాగాత్ప్రవతత ఇతి నకశ్చన విశేషః. తథా నిత్యేష్యపి కర్మసు * సర్వవణానాం |
స్వధర్మానుష్ఠానే పరమపరిమితం సుఖమిత్యాదివచనాత్ఫలసాధనత్వమవగమ్య రాగాదేవ ప్రవృ
త్తిరితి తేషామప్యశుద్ధియుక్తత్వమ్. అతః ఇష్టాదీనాం పాపమిశ్ర త్వేనాశుద్ధియుక్తానాం స్వగోఽ
నుభావ్యంఫలం స్వగోఽనుభూయహింసాంశస్య ఫలం ప్రహ్వదిస్థావరభావేనానుభూయతే. స్థావర

మను ౧-౨-౮
 ౨.యజుర్-అల్ల. ప్ర. ౬!
 భాం. ౧.౪-౧౦-౬

258

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయ. 3

భావంచ పాపఫలం స్మరన్తి * శరీరజైః కమఃదోషైర్యాతిస్థావరతాం నరభిః. అతోప్రీహ్యది
 భావేన భోగాయానుశయిరో జాయన్త ఇతిచేత్, తన్న; కుతః? శబ్దాత్-అగ్ని యోమియా దేస్సంజ్ఞ
 పనస్య స్వగఁలోకప్రాప్తి హేతుతయా హింసాత్వాభావశబ్దాత్. పశోహి సంజ్ఞపననిమిత్తాం
 | స్వగఁలోకప్రాప్తిం వదన్తం శబ్దమామచన్తి * హిరణ్యశరీర ఊర్ధ్వః స్వగఁ లోకమేతీత్యాది
 కమ్. అతిశయింతాభ్యుదయసాధనభూతో వ్యాపారోఽల్పదుఃఖదోఽపి న హింసా, ప్రత్యుత రక్షణ
 | మేవ. తథాచ మన్తవణః * కవాచ ఏతన్న్రియసే నరివ్యసి దేవా ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః।
 యత్ర యన్తి సుకృతో నాపి మమ్కృతస్తత్ర త్వా దేవస్సవితా దధాత్వితి. చికిత్సకం చ తాదా
 త్వికాల్పదుఃఖకాఠిణమపి రక్షకమేవ వదన్తి పూజయన్తిచ తజ్ఞాః. ౨౫.

313 శేతస్సిగ్ధోగోఽథ. 3-౧-౨౬.

ఇతశ్చౌపచారికం ప్రీహ్యదిజన్మవచనమ్. ప్రీహ్యదిభావవచనానన్తరం * యోయో
 హ్యన్నమత్తి యో శేతస్సిగ్ధాతితద్భూయఏవ భవతీతి శేతస్సిగ్ధావోఽనుశయినాం శ్రూయ
 మాణో యథా తద్యోగమాత్రం ప్రతిపాదయతి, తద్వద్విహ్యదిభావోఽపీత్యధః. ౨౬.

314 యోనేశ్వరీరమ్. 3-౧-౨౭.

యోవిప్రాప్తేః పశ్చాదేవానుశయినాం శరీరప్రాప్తిః, తత్రైవ సుఖదుఃఖోపభోగసద్భా
 వాత్. తతిః ప్రాగాకాశాదిప్రాప్తిప్రభృతి తద్యోగమాత్రమేవేత్యధః. ౨౭. ఇతిఅన్యార్థిష్ఠితాధి
 కరణమ్. 6.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమిమాంసాభాష్యే
 తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

తృతీయాధ్యాయే-- ద్వితీయఃపాదః. సన్ధ్యాధికరణమ్. 1.

315 సన్ధ్యే సృష్టిరాహ హి. 3-౨-౧.

ఏవం కమానురూపగమనాగమనజన్మాదియోగేన జాగ్రతో జీవస్యదుఃఖత్వం భ్యాపి
 | తమ్. ఇదానీమస్య స్వప్నావస్థా పరిక్ష్యతే. స్వప్నమధికృత్య శ్రూయతే * న తత్ర రథా నరథయో
 గా నపన్థానో భవన్తి, అథ రథానరథయోగాః పథస్సృజతే, న తత్రానన్దా ముదః ప్రముదో
 భవన్తి, అథానన్దా ముదః ప్రముదః సృజతే, న తత్ర వేశాన్తాః పుష్కరిణ్యాః స్రవన్త్యో భవన్తి,
 అథ వేశాన్తాః పుష్కరిణ్యాః స్రవన్త్యః సృజతే సహి కలేతి. తత్ర సంశయః- కిమియం రథాదిసృష్టి
 జ్జీవేనైవ క్రియతే-ఆహోస్విదీశ్వరేణేతి. కిం యుక్తమ్? సన్ధ్యేసృష్టిజ్జీవేనేతి. కుతః? సన్ధ్యం-స్వప్న
 | సానముచ్యతే * సన్ధ్యం తృతీయం స్వప్నసానమితివచనాత్, సాతు జీవేనైవ క్రియతే * సృజతే
 సహి కలేత్యాహ హి. స్వప్నదృగ్భీవ ఏవ తత్ర ప్రతీయతే. ౧.

గత. ౧-౫-౮ ౫ బి. ౪-౨-౧౦
 ౨-౧-౧౨౫ ౬ కృ. ౧-౧-౫-౮
 ౨-౧-౧౨౫ ౭ కృ. ౧-౧-౫-౮
 ౪-౧-౧౨౫ ౮ కృ. ౧-౧-౫-౮

పాద. ౨]

శ్రీ భావ్యమ్ - సన్ధ్యా ధికరణమ్ 1

259

316 నిరూపితారం ధైర్యే పుత్రతాదయశ్చ. 3-౨-౨.

కించ-ఏనం జీవం స్వప్నే కామానాం నిరూపితారమేకే శాఖినోఽగ్నియతే * య ఏషు |
 సుప్తేషు జాగతికామంకామం పురుషో నిమిమాణః ఇతి. పుత్రతాదయశ్చ తత్ర కామ్యమాన
 తయా కామశబ్దేన నిర్దిశ్యంతే, నేచ్ఛామాత్రమ్. పూర్వత్రహి * సర్వాణాం కామాణాం |
 ఛన్దతః ప్రాథమ్యశ్చ తాయమః పుత్రపౌత్రావృణోష్యేతి పుత్రతాదయ ఏవ కామాః ప్రకృతాః |
 అతో రథాదీక జీవః స్వప్నే సృజతి. జీవస్యచ సత్యసజ్జల్పత్వం ప్రజాపతివాక్యే శ్రుతమ్. అత
 ఉపకరణాద్యభావేఽపి సృష్టిరుపపద్యతే. -! నిర్దేశః :-

ఇతి ప్రాప్తేభిర్యతే. —

317 మాయామాత్రం తు కాతేన్స్యేనా నభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్. 3-౨-3.

తుశబ్దః ఓక్షం వ్యావర్తకయతి. స్వప్నే రథపుష్కరిణ్యాద్యర్థజాతం మాయామాత్రమ్
 పరమపురుషసృష్టిమిత్యర్థః. మాయాశబ్దో హ్యశ్చయకవాచీ * జీవస్య కులే జాతా దేవమా ||
 యేవ నిమిత్తేత్యాదిషు తథా దశకనాత్. అత్రాపి * స తత్ర రథా నరథయోగా నపన్థానః - |
 సకలేతరపురుషానుభావ్యతయానభవ స్తిత్యర్థః. * అథ రథా రథయోగాపథః సృజతే-స్వప్న
 దృగనుభావ్యతయా తత్కాలమాత్రావసానాన్ సృజత ఇత్యాశ్చయకరూపత్వమేవాహ. ఏవంవిధా
 శ్చయకరూపా సృష్టిసత్యసజ్జల్పస్య పరమపురుషస్యైవోపపద్యతే, న జీవస్య. తస్య సత్యసజ్జ
 ల్పత్వాదియుక్తస్యాపి సంసారదశాయాం కాతేన్స్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాన్నజీవస్య తథా
 విధాశ్చయకసృష్టిరుపపద్యతే. * కామంకామం పురుషో నిమిమాణ ఇతిచ పరమపురుషమేవ
 నిరూపితారమాహ. * య ఏషు సుప్తేషు జాగతికా * త దేవశుక్రం తద్భ్రష్ట తదేవామృతముచ్య ||
 తే | త స్థి లోకాశ్చి తాస్స వే తదు నా త్యేతికశ్చ నేత్యుపక్రమోపసంహారయోః పరమపురుషా
 సాధారణస్వభావప్రతీతేః. * అథ వేశాంతాః పుష్కరిణ్యః స్రవస్త్యుః సృజతే సహి కతేతి చ |
 తయా శ్రుత్యైకాధ్యాత్మరమపురుషమేవ కతాకరమాహ. 3.

స్వాభావికం చేజ్జీవస్యాపహతపాప్త్యాదికమ్, కుత స్తన్నాభివ్యజ్యత ఇత్యత ఆహ—

318 పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య బద్ధవివయకయా. 3-౨-౪.

తుశబ్దశ్చక్లావ్యావృత్త్యర్థః. పరాభిధ్యానాత్ — పరమపురుషసజ్జల్పాత్. అస్య
 జీవస్య స్వాభావికం రూపం తిరోహితమ్. అనాదికమకపరమృరయా కృతాపరాధస్య హ్యస్య స్వా
 భావికం కల్యాణరూపం పరమపురుష స్తిరోధాపయతి. తతః - తత్సజ్జల్పాదేవ హి అస్య-జీవస్య
 బద్ధమోక్షే శ్రుతో * యదా హ్యేవైష ఏత స్తన్నదృశ్యేఽనా త్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం |
 ప్రతిష్ఠాం విస్తతే, అథ సోఽభయంగతో భవతి, యదా హ్యేవైష ఏత స్తన్నదరమస్తరం కురుతే,
 అథ తస్య భయం భవతి * ఏష హ్యేవానస్తయాతి * భిషాస్తాద్వాతః పవత ఇత్యాదిషు. ౪ ||

319 దేహయోగాద్వా సోఽపి. 3-౨-౫.

సోఽపి తిరోభావో దేహయోగాద్వారేణవా భవతి, సూక్ష్మోచిచ్ఛక్తియోగాద్వా
 రేణవా. సృష్టికాలే దేహవస్థేనాచిద్వస్తునా సంయోగాద్భవతి, ప్రలయకాలే నామరూపవిభాగా

సహాతిసూక్ష్మచిద్వస్తుయోగాత్. అతోఽచభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్స్వప్నే జీవో న రథాదీక
 సజ్జల్పమాత్రేణ స్త్రష్టుం శక్నోతి. * తస్మిన్లోకాశ్చితాస్సవే తదు గాత్యేతికశ్చనేతి న వేకషు
 సుప్తేషు జాగరణం సవలోకాశ్రయత్వమిత్యాదయోహి పరమపురుషస్యైవ సమ్మనన్తి. అతో
 జీవానామల్పాల్పకమాకనుగుణఫలానుభవాధికం తావన్తాత్రకాలావసానాత్ తదేకానుభావ్యా
 సథాకనుత్పదయతి.

320 సూచకశ్చ హి శ్రుతేరాచక్షతే చ తద్విదః. 3-౨-౬.

ఇతశ్చ న్యాన్నా అథాక న జీవసజ్జల్పపూర్వకాః, యతః స్వప్నోఽభ్యుదయానభ్యు
 దయయోగ్యాచకః శ్రుతేరవగమ్యతే * యదా కమాసు కామ్యేషు స్త్రియం స్వప్నేషు పశ్యతి
 ? - సమృద్ధిం తత్ర జానీయాత్తస్మిన్ స్వప్నవిదశేన ఇతి, * అథ స్వప్నే పురుషం కృష్ణం కృష్ణదన్తం
 పశ్యతి స ఏనం హస్తిత్యాదేశ్చ. స్వప్నాధ్యాయవిదశ్చ స్వప్నం శుభాశుభయోగ్యాచకమాచ
 క్షతే. సూచకత్వంచ స్వసజ్జల్పాయ తస్య చోపపద్యతే. తథాచాశుభస్యావిష్టత్వాచ్చుభస్య
 సూచకమేవసృష్ట్యా పశ్యేత్. అతస్స్వప్నే సృష్టిరీశ్వరేణైవ కృతా. ౬. ఇతి సన్ధ్యాధికరణమ్. 1.

అథ తదభావాధికరణమ్. 2.

321 తదభావో నాడీషు తచ్చుతేరాత్తనిచ. 3-౨-౭.

ఇదానీం సుషుప్తిస్థానం పరీక్ష్యతే. ఇదమామూయతే * తద్వైతైతత్సుప్తస్స
 మస్తస్సంప్రసన్నః స్వప్నం నవిజానాతి అను తదా నాడీషు సుప్తో భవతీతి, తథా * అథ యదా
 సుషుప్తో భవతి యదా న కస్యచన వేద హితానామ నాడ్యో ద్వాసప్తతినహస్రాణి హృదయాత్పురీ
 తతమభిప్రతిష్ఠన్తే తాభిః ప్రత్యవసృప్య పురీతతిశేత ఇతి, తథా * యత్తైతత్పురుషస్స్వప్తి నామ
 సతా సోమ్య తదా సమ్మనో భవతీతి. ఏవం నాడ్యః పురీతద్భ్యుత్పాద సుషుప్తిస్థానత్వేన శ్రూయ
 న్తే. కిమేషాం వికల్పస్సముచ్చయో వేతి విశయే నిరపేక్షత్వప్రతీతేః యుగపదనేకస్థానవృత్త్య
 సమ్మవాచ్చ వికల్పః ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే * తదభావ ఇతి. తదభావః-స్వప్నాభావః సుషుప్తిః
 నాడీషు పురీతత్యాత్తనిచ భవతి, ఏషాం స్థానానాం సముచ్చయ ఇత్యర్థః. కుతః? తచ్చుతేః-
 త్రయాణాం స్థానత్యక్రమే. నచ కాయభేదేన సముచ్చయే సమ్మవతి పాక్షికబాధగర్భావికల్పో
 న్యాయ్యః. సమ్మవతిచ ప్రాసాదఖట్వాపయజ్జవన్నాడ్యాదీనాం కాయభేదః. తత్రనాడీపురీతతో
 ప్రాసాదఖట్వాస్థానీయా; బ్రహ్మతుపయజ్జస్థానీయమ్. అతో బ్రహ్మైవ సాక్షాత్సుషుప్తిస్థానమ్. 2.

322 అతః ప్రబోధోఽస్మాత్. 3-౨-౮.

యతో బ్రహ్మైవ సాక్షాత్సుషుప్తిస్థానమ్, అతః-అస్మాత్ బ్రహ్మణః ఏషాం జీవానాం
 ప్రబోధః శ్రూయమాణ ఉపపద్యతే * సత ఆగమ్య నవిదుః సత ఆగచ్ఛామహ ఇత్యాదిషు. ౮.
 ఇతి తదభావాధికరణమ్. 2.

అథ కమాసుస్మృతిశబ్దవిధ్యధికరణమ్. 3.

323 స ఏవతు కమాను స్మృతిశబ్దవిధిభ్యః. 3-౨-౯.

కిం సుషుప్తేవ ప్రబోధసమయే ఉత్తిష్ఠతి ఉతాన్య ఇతి సంశయే అస్య సకలోపాధివిని
 ముక్తస్య బ్రహ్మణీసమ్మన్నస్యముక్తాదవిలక్షణత్వేన ప్రాచీనశరీరేద్వియాదిసమ్మన్ధాభావాదన్యః.

ఇతిప్రాప్త ఉచ్యతే * స ఏవత్విహే. తుశబ్దః పక్షం వ్యావతకయతి. స ఏవోత్తిష్ఠతి.
 కుతః? కమాను స్మృతిశబ్దవిధిభ్యః. కమా తావత్ - సుషుప్తే పూర్వకృతం పూర్వపాదకా
 తత్త్వజ్ఞానాత్పాత్యేనైవ భోక్తవ్యమ్. అను స్మృతిరపి - య ఏవాహం సుప్తః సపవ ప్రబు
 ధోఽస్తితి. శబ్దోఽపి - సుషుప్తప్రబుధస్సపవేతి దశకయతి * త ఇహ వ్యాఘ్రోవా సింహోవా |
 వృకోవా వరాహోవా కీటోవా పతంగోవా దంశోవా మశకోవా యద్యద్భవన్తి తథా భవన్తితి.
 విధయశ్చ మోక్షాధాన్యము పున్యము క్తత్వేననన కాస్యస్యః. నచాసాన్యోపాధివినిముక్తః
 అవిభూతస్వరూపః; * తద్యతైతత్సుషుప్తఇతి సుషుప్తం ప్రకృత్య * నాహ ఖల్వయమేవం ||
 సమ్ప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమ స్తితి నో ఏవేమాని భూతాని విశమేవాపీతోభవతిరాహ
 మత్ర భోగ్యం పశ్యామితివచనాత్. ముక్తస్యచ * పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్ఠ |
 ద్యతే * సతత్ర పయోతి జక్షత్క్రిడక్ రమమాణః * స స్వరాడ్భవతి తస్యసర్వేషులోకేషు ||
 కామచారో భవతి * సేవకం హ పశ్యః పశ్యతి సవకమాహ్నతి సవశఇతి సవజ్ఞత్వాదిః |
 శ్రూయతే. అతస్సుషుప్తస్సంసరన్నేవతయ స్తసవకరణోజ్ఞానభోగాద్యశక్తోవిశ్రమస్థానం పరమా
 త్మానముపసమ్పద్యాశ్వస్తః పునర్భోగాయోత్తిష్ఠతి. ఇతికమాను స్మృతిశబ్దవిధిధికరణమ్. 3.

అథ ముగ్ధాధికరణమ్. 4.

324 ముగ్ధేఽర్థసమ్పత్తిః పరిశేషాత్. 3-౨-౧౦.

ముగ్ధమధిక్యత్య చిన్త్యతే. కిమియం మూఢా సుషుప్త్యాదిష్వస్యతమావస్థా, ఉతా
 వస్థా న్తరమితి విశయే సుషుప్త్యాదీరామస్యతమావస్థాయామేవ మూఢాప్రసిద్ధ్యపప త్తేరవస్థా న్త
 రకల్పనే ప్రమాణాభావాదన్యతమావస్థా. — **సూక్తిస్తవః** —

ఇతిప్రాప్త ఉచ్యతే * ముగ్ధేఽర్థసమ్పత్తిరితి. ముగ్ధే పురుషే యా తస్యావస్థా, నా
 మరణాయాధానమ్పత్తిః. కుతః? పరిశేషాత్. నతావత్స్వప్నజాగరా, జ్ఞానాభావాత్. నిమిత్త
 వైరూప్యాదాకారవైరూప్యాచ్చ న సుషుప్తిమరణే. నిమిత్తంహి మూఢాయా అభిభూతాదిః.
 పారిశేష్యాన్తరణాయాధానమ్పత్తిమూఢాఛా. మరణం హి సర్వప్రాణదేహసమ్పన్నోపరతిః.
 సూక్ష్మప్రాణదేహసమ్పన్నావస్థితిమూఢాఛా. ౧౦. ఇతి ముగ్ధాధికరణమ్. 4.

అథ ఉభయలిక్ష్ణాధికరణమ్. 5.

325 సస్థానతోఽపి పరస్యోభయలిక్ష్ణం సర్వత్ర హి. 3-౨-౧౧.

దోషదశకనాద్వైరాగ్యోదయాయ జీవస్యావస్థావిశేషా నిరూపితాః. ఇదానిం బ్రహ్మ
 ప్రాప్తితృష్ణాజననాయప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోనిదోషవత్వకల్యాణగుణా త్తకత్వప్రతిపాదనాయారభతే.
 తత్ర జాగరస్వప్నసుషుప్తిముగ్ధ్యత్కాన్తిషు స్థానేషు తత్తత్థానప్రయుక్తా జీవస్య యే
 దోషాః, తే తదన్తయోమిణః పరస్య బ్రహ్మణోఽపి తత్రతత్రావస్థితస్య సన్తి నేతి విచాయతే.
 కిం యుక్తమ్? స స్తితి. కుతః? తత్తదవస్థశరీరేఽవస్థానాత్. నను * సమ్భోగప్రాప్తిరిచ్ఛేన్న |
 వైశేష్యాత్ * స్థిత్యదనాభ్యాంచేత్యాదిషు పరస్యాకమవశ్యత్వేన దోషాభావ ఉక్తః. తత్కథ |
 మకమవశ్యస్య పరస్య బ్రహ్మణ స్తత్థానసమ్పన్నాద్దోష ఉచ్యతే? ఇత్యముచ్యతే. కమాణ్యపి
 దేహసమ్పన్నమాపాదయన్త్యపురుషాథకజననాని భవన్తితి * దేహయోగాద్వేత్యత్రోక్తమ్.

[illegible]

[ಅಧ್ಯ. ೩

తచ్చ దేహసమ్మన్ధస్యాపురుషార్థః త్వేన భవతి, ఇతరథా కర్మాణ్యేవ దుఃఖం జనయిష్యన్తి, కిం దేహసమ్మన్ధేన? అతోఽకమవశ్యత్వే సత్యసి నానావిధాశుచిదేహసమ్మన్ధోఽపురుషార్థః ఏవ. అత స్తన్నియమనార్థం స్వేచ్ఛయా తత్ప్రేవేశేఽప్యపురుషార్థః సమ్మన్ధోఽవజగనీయః. పూయ శోణితాదిమజ్జరం హి స్వేచ్ఛాకారితమప్యపురుషార్థః ఏవ. అతో యద్యపి జగదేకకారణం సవక || జ్ఞత్వాదికల్యాణగుణాకరంచ బ్రహ్మ, తథాఽపి * యః పృథివ్యాం తిష్ఠ * య ఆత్మని తిష్ఠ * || యశ్చక్షుషి తిష్ఠ * యోరేతసి తిష్ఠన్నిత్యాదివచనాత్, తత్ర తత్రావస్థితస్య తత్తత్సమ్మన్ధ రూపపురుషార్థాః స్మన్తితి. - : శివాశ్చంద్రః :-

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షు హే * నస్థానతోఽపి పరస్యేతి. నపృథివ్యాత్తాదిస్థానతోఽపి పరస్య బ్రహ్మణః అపురుషాధాగన్ధస్సమ్భవతి. కుతః? * ఉభయలిజ్జం సవనత్రహి. యతః సవనత్ర శ్రుతి స్మృతిషు పరం బ్రహ్మ ఉభయలిజ్జమ్—ఉభయలక్షణమభిధీయతే; నిరస్తనిజలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వలక్షణోపేతమిత్యధాః. * అపహతపాప్తా విజరోవిమృత్యువిశోకోఽవిజఘత్సోఽపిపాసస్సత్వకామస్సత్వసంక్లబ్ధః * సమస్తకల్యాణగుణాత్తతోఽసౌ స్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతస(వ)గణః । * తేజోబలైశ్వర్యామహావబోధసువీర్యశక్త్యాచిగుణైకరాశిః । పరః పరాణాం సకలానయత్ర క్లేశాదయస్సన్తివిరావరేశే * సమస్తహేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం షడమిత్యాదిశ్రుతి స్మృతిభ్యః ఉభయలక్షణం హి బ్రహ్మవగతమ్. ౧౧.

326 భేదాదితిచేన్న ప్రత్యేకమతద్వచనాత్. 3-౨-౧౨.

యథా జీవస్య ప్రజాపతివాక్యావగతాపహతపాప్తత్వామ్యభయలిङ్గస్యాపి దేవాదిదే
హయోగరూపావస్థాభేదాదపురుషార్థయోగః, తథాఽన్తర్యామిణః పరస్యాపి స్వతోఽపహ
తపాప్తత్వామ్యభయలిङ్గస్య తత్తద్దేవాదిశరీరయోగరూపావస్థాభేదాదపురుషార్థయోగోఽవ
జ్జనీయఇతిచేత్, తన్న; ప్రత్యేకమతద్వచనాత్ - *యః పృథివ్యాం తిష్ఠ * యః ఆత్మని తిష్ఠ
న్నిత్యాదిను ప్రతిపర్యాయం * సత ఆత్మాఽన్తర్యామ్యమృతఇత్యన్తర్యామిణోఽమృతత్వ
వచనేన తత్రత్రస్వేచ్ఛయానియమనం కువత్ తత్తత్సమృద్ధప్రయుక్తాపురుషార్థప్రతిపేధాత్.
జీవస్యతు తత్స్వరూపం తిరోహితమితి * పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితమిత్యత్రోక్తమ్. నను, స్వే
చ్ఛయా కువత్తోఽపి తత్తద్వస్తుస్వభావాయత్తాపురుషార్థసమృద్ధోఽవజ్జనీయ ఇత్యుక్తమ్.
నైతద్వ్యుక్తమ్, నహ్యచిద్వస్త్వపి స్వభావతోఽపురుషార్థస్వరూపమ్. కమవశ్యానాంతు కమ
స్వభావానుగుణ్యేన పరమపురుషసజ్జల్పాదేకమేవ వస్తు కాలభేదేన పురుషభేదేనచ సుఖాయ
దుఃఖాయచ భవతి. వస్తుస్వరూపప్రయుక్తేతు తాద్రూప్యే సవణం సవణదా సవణస్య సుఖాయైవ
దుఃఖాయైవ వాస్యాత్; నచైవం దృశ్యతే; తథాచోక్తమ్ * నరకస్వర్గసంక్షేపై పాపపుణ్యే
ద్విజోత్తమ వస్త్రైకమేవ దుఃఖాయ సుఖాయేష్యాగమాయచ। కోపాయచ యత స్తస్మాద్వస్తు
వస్త్యాత్తకం కుతః। తదేవ ప్రీతయే భూత్వాపునదుఃఖాయ జాయతే। తదేవ కోపాయ యతః
ప్రసాదాయచ జాయతే తస్మాద్దుఃఖాత్తకం నాస్తి సచకించిత్సుఖాత్తకమితి. అతో జీవస్య కమ
వశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్వస్తుసమృద్ధ ఏవాపురుషార్థస్యాత్; పరస్యతు
బ్రహ్మణః స్వాధీనస్య సపవ సమృద్ధస్తత్తద్విచిత్రనియమనహాపలీలారసాయైవ స్యాత్. ౧౨.

గమ్యం. బ. ౨-౧-౧ శశ్వ. ౪౩ ౧-౧
 ౨ ధాం. బ. ౬-౨-౨ ౬ బృ. బ. ౨-౨-౬
 ౪-ధాం. బ. ౮-౧-౪-౧
 పాద. ౨]

శ్రీ భాష్యమ్ - ఉభయలిక్ష్ణాధికరణమ్ 5

263

327 అపిచైవమేకే. 3-౨-౧౩.

అపిచ, ఏకే శాఖన ఏకస్మిన్నేవ దేశసంయోగే జీవస్యాపురుషార్థం పరస్యగు
 తదభావం నియమసరూపైశ్వర్యాఽయత్తదీ ప్రియోగంచ స్వశబ్దేనాధీయతే * ద్వా సుషణాః |
 సయజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరివన్వజాతే | తయోరన్యః పిప్పలం స్వద్వత్త్వోన్నత్యో
 అభిచాకశీతీతి. ౧౩.

అథస్యాత్, * అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామయాశ్చ వ్యాకరవాణిని బ్రహ్మత్వక
 జీవానుప్రవేశపూర్వకం నామయాశ్చ వ్యాకరణమితి బ్రహ్మణోఽపి తతాత్మభూతస్య దేవమనుష్యా
 దిరూపత్వం తన్నామభాక్త్వంచాస్తి. తతశ్చ * బ్రాహ్మణో యశ్చేతేత్యాదివిధినిపేధశాస్త్రగోచరః
 రత్వేన కర్మవశ్యత్వమవజన్వీయమితి. తత్రాహ.-

328 అరూపవదేవ హి తత్ప్రధానత్వాత్. 3-౨-౧౪.

దేవాదిశరీరానుప్రవేశే తేనతేన రూపేణ యుక్తమప్యరూపవదేవ తత్-బ్రహ్మ రూప
 రహితత్వమేవ. జీవవచ్ఛరీరిత్వవిభజనం కర్మవశ్యత్వమన్య నవిద్యత ఇత్యర్థః. కుతః? ని
 వాహకత్వేన ప్రధానత్వాత్. * ఆకాశోహ వై నామరూపయోనివహితా తేయదస్తరా |
 తద్బ్రహ్మేతి సర్వానుప్రవేశేఽపి నామరూపకార్యాన్పశేత నామరూపయోనివోశ్చైత్య
 మేవ బ్రహ్మణః ప్రతిపాదయతి. నను, తచ్ఛరీరకత్వేన తదన్తర్యామిత్వే కథమరూపవదిని రూప
 సమ్బంధరహితత్వమివ వ్యతీ? ఇత్థం-యథా జీవస్య తత్తజ్జన్యసుఖదుఃఖభాక్త్యేన తత్తద్రూ
 పసమ్బంధః, తథా తదభావాత్పరస్యారూపవత్త్వమ్. విధినిపేధశాస్త్రాణ్యపి కర్మవశ్యమేవాధిశ
 వన్తి. తస్మాదరూపత్వమేవ పరంబ్రహ్మ. తతిశ్చాన్తర్యామిరూపేణావస్థితమపి బ్రహ్మ నిరస్త
 నిఖిలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వరూపభయలింగమేవ. ౧౪.

ననుచ * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యాదిభిర్వివికేషప్రకాశైకస్వరూపం బ్ర |
 హ్మవగమ్యతే. అన్యత్తు సర్వాజ్ఞత్వసత్యసజ్జల్పత్వజగత్కారణత్వసర్వాన్తరాత్తత్వసత్యకామ
 త్యాదికమ్ * నేతినేతీత్యాదిభిః ప్రతిషిధ్యమానత్వేన మిథ్యాభూతమిత్యవగన్తవ్యమ్. తత్కథం |
 కల్యాణగుణాకరత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వరూపభయలింగత్వం బ్రహ్మణః? ఇత్యుత్రాహ.-

329 ప్రకాశవచ్చావైయథ్యాత్. 3-౨-౧౫.

యథా * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యావైయథ్యాత్ప్రకాశస్వరూప |
 త్వం బ్రహ్మణోఽభ్యుపగమ్యతే; తథా సత్యసజ్జల్పత్వసర్వాజ్ఞత్వజగత్కారణత్వసర్వాత్మకత్వ
 నిరస్తనిఖిలావిద్యాదిదోషత్వాద్యభిధాయివాక్యావైయథ్యాత్దుభయలింగమేవ బ్రహ్మ. ౧౫.

330 ఆహచ తన్మాత్రమ్. 3-౨-౧౬.

కించ * సత్యం జ్ఞానమనన్తమిత్వాదివాక్యం బ్రహ్మణః ప్రకాశస్వరూపతామాత్రం |
 ప్రతిపాదయతి నాన్యత్సత్యసజ్జల్పత్వాదికం వాక్యాన్తరావగతం నిపేధతి. * నేతినేతీతిచ నిపే |
 ధస్య విషయోఽనన్తరమేవ వశ్యతే. ౧౬.

గ. బ్ర. ౨-౨-౧
 ౨ - - - ౨ - ౨
 ౧ యోగ్యతావ్యవస్థ - ౧ భాగ్యతావ్యవస్థ. ౧౪౪.

పాద, ౨]

శ్రీ భాష్యమ్ - ఉ భ య లి క్షా ధి క రణ మ్ 5

265

334 వృద్ధిప్రసభా క్షమ స్తభావాదుభయసామజ్ఞస్యాదేవం దశానాచ్చ. 3- ౨-౨౦.

పృథివ్యాదిస్థానాస్తభావాత్థానినః పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపతో గుణతశ్చ పృథి
 వ్యాదిస్థానగతవృద్ధిప్రసాదిదోషభాక్త్వచూత్రం సూయాదిదృష్టాస్తేన నివర్త్యతే. కథమిద
 మవగమ్యతే? ఉ భ య సామజ్ఞస్యాదేవమ్ - ఉ భ య దృష్టాస్తేన సామజ్ఞస్యాదేవమితి నిశ్చయతే. * అ
 కాశ మేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్ * జలాధారేష్వివాంశుమానితి దోషవత్స్వనేకేషు
 వస్తుషు వస్తుతోఽనవస్థితస్యాకాశస్య, వస్తుతోఽనవస్థితస్యాంశుమతశ్చోభయస్య దృష్టాస్త
 స్యాసాదానం హి పరమాత్మనః పృథివ్యాదిగతదోషభాక్త్వనివర్తనమాత్రే ప్రతిపాద్యే సమజ్ఞ
 సం భవతి. ఘటకరకాదిషు యథా వృద్ధిప్రసభాక్తు పృథక్ పృథక్ సంయుజ్యమానమప్యకాశం
 వృద్ధిప్రసాదిదోషైరణస్పృశ్యతే, యథాచ జలాధారేషు విషమేషు దృశ్యమానోఽంశుమాన్
 తద్గతవృద్ధిప్రసాదిభిరణస్పృశ్యతే, తథాఽయం పరమాత్మా పృథివ్యాదిషు నానాకారేష్వచేతనేషు
 చేతనేషుచ స్థితస్తద్గతవృద్ధిప్రసాదిదోషైరసంస్పృష్టస్సవత్త్ర వత్కమానోఽప్యేకపవా
 స్పృష్టదోషగర్భః కల్యాణగుణాకరపవ, ఏతదుక్తం భవతి - యథా జలాదిషు వస్తుతోఽనవస్థిత
 స్యాంశుమతోహేత్యభావాజ్జలాదిదోషానభిష్వజ్ఞః, తథా పృథివ్యాదిష్వవస్థితస్యాపి పరమాత్మతో
 దోషప్రత్యసీకాకారతయా దోషహేత్యభావాన్నదోషసమృద్ధిభి. దశానాచ్చ-దృశ్యతే చైవం
 సవాత్మనా సాధమ్యాభావేఽపి వివక్షితాంశసాధమ్యాద్దృష్టాస్తేనోపాదానం సింహాశవ మాణ
 వక ఇత్యాకా. అతః స్వభావతోనిరస్తనిఖిలాజ్ఞానాదిదోషగర్భస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య పృ
 థివ్యాదిస్థానతోఽపి న దోషసమ్మనః. ౨౦.

అథ స్యాత్ * ద్వే వావ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తం చామూర్తమేవ (?) చేతి ప్రకృత్య
 సమస్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం ప్రపంచం బ్రహ్మణో రూపత్వేన పరామృశ్యతే స్యహవా (?) ఏతస్య
 పురుషస్య రూపం యథా మాహారజనం వాస ఇత్యాది నా ఆకారవిశేషంచాభిధాయ * అథాత ఆ
 దేశో నేతి నేతి న హ్యేతస్యాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తీతి సవం ప్రకృతం బ్రహ్మణః ప్రకారమితి శబ్దేన
 పరామృశ్య తత్సవం ప్రతిషిధ్య సవవిశేషాధిష్ఠానం సంతాత్రమేవ బ్రహ్మ, విశేషాస్త్యేవంవిధం
 స్వస్వరూపమజానతా బ్రహ్మణా కల్పితా ఇతి దశాయతి. అతః కథముభయలిగ్గత్వం బ్రహ్మణః
 ఇత్యత్రాహ. -

335 ప్రకృతైతావత్త్వం హి ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతిచ భూయః. 3-౨-౨౧.

వై తదుపపద్యతే యద్భిప్రకృతవిశేషవత్త్వం * నేతి నేతీతి ప్రతిషిధ్యత ఇతి, 1
 తథాసతి భ్రాస్తజల్పితాయమానత్వాత్; నహి బ్రహ్మణో విశేషణతయా ప్రమాణాస్తరాప్రజ్ఞాతం
 సవం తద్విశేషణత్వేనోపదిశ్య పునస్తదేవానున్నతః ప్రతిషేధతి. యద్యపి నిదిశ్యమానేషు
 కేచన పదాధానః ప్రమాణాస్తరప్రసిద్ధాః, తథాఽపి తేషాం బ్రహ్మణః ప్రకారత్వమప్రజ్ఞాతమేవ;
 ఇతరేషాంతు స్వరూపం బ్రహ్మణః ప్రకారత్వంచాజ్ఞాతమ్. అతస్తేషామనువాదాసమ్మవాద
 త్రైలోపదిశ్యతే. అతస్తన్ని షేఢో నోపపద్యతే. యస్తాదేవం తస్తాత్ప్రకృతైతావత్త్వం బ్రహ్మణః
 ప్రతిషేధతీదం వాక్యమ్. యే బ్రహ్మణో విశేషాః ప్రకృతాః, తద్విశిష్టతయా బ్రహ్మణః ప్రతీయ

శ్రీ. ల. ౨-౨-౬ | భ. ౧౯ ౧౧-౫౩ ౫౪
 శ్రీ. నా. ౧-౧౦ | ౬ బృ. ల. ౨-౨-౧
 ము. ల. ౨-౧-౪
 " " ౨-౨-౨
 266

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయం 3

మానేయతా * నేతి నేతి ప్రతిపిద్యతే. నేతి నేతి—నైవం నైవమ్. ఉక్తప్రకారమాత్రవిశిష్టం న
 భవతి బ్రహ్మ; ఉక్తప్రకారవిశిష్టతయా యా బ్రహ్మణ ఇయతా ప్రకృతా, సాఽత్రేతిశబ్దేన పరా
 మృశ్యతత్వత్యధాః. ఇతశ్చ విషేధానంతరం బ్రహ్మణో భూయో గుణజాతం బ్రవీతి, అతశ్చ ప్ర
 కృతవిశేషణయోగిత్వమాత్రం బ్రహ్మణః ప్రతిషేధతి. బ్రవీతిహి భూయోగుణజాతమ్ * సహ్యేత
 స్తాదితి సేత్యన్యత్పరమస్త్యథ నామధేయం సత్యస్య సత్యమితి ప్రాణావై సత్యం తేషామేష సత్యమి
 తి. అయమధాః—ఇతి నేతి యద్యచ్ఛ్రుతిపాదితమ్, తస్మాదేతస్మాదన్యద్వస్తు పరం నహ్యస్తి, బ్రహ్మ
 ణోఽన్యత్ స్వరూపతో గుణతశ్చోత్కృష్టం నాస్తీత్యధాః. తస్యచ బ్రహ్మణః సత్యస్య సత్యమితి
 నామధేయమ్. తస్యచ వివేచనమ్ * ప్రాణావై సత్యం తేషామేష సత్యమితి. ప్రాణశబ్దేన ప్రాణ
 సాహచర్యాజ్జీవాః పరామృశ్యంతే. తే తావత్సత్యం, వియదాదివత్స్వరూపాన్యథాభావరూపపరి
 ణామాభావాత్. తేషామేష సత్యం—తేభ్యోఽప్యేష పరమపురుషస్సత్యమ్. జీవానాంకమాకాను
 గుణ్యేన జ్ఞానసంజ్ఞాచవికాసావిద్యేతే; పరమపురుషస్య త్వపహతపాప్తనస్తా నవిద్యేతే. అత స్తేభ్యో
 ప్యేష సత్యమ్. అతశ్చైవం వాక్యశేషాదితగుణజాతయోగాత్ * నేతి నేతి బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వం
 నప్రతిపిద్యతే, అపితు పూర్వప్రకృతేయతామాత్రమ్. అత ఉభయలింగమేవ పరంబ్రహ్మ, ౨౧.

బ్రహ్మణః ప్రమాణాంతరాగోచరత్వేన తత్సమృద్ధితయా మూర్తామూర్తాదిరూపా
 నువాచేన తన్నిషేధాసమృద్ధివాత్ప్రకృతేయతాప్రతిషేధఉక్తః. తదేవ ప్రమాణాంతరాగోచరత్వం
 ద్రథయతి.—

336 తదవ్యక్తమాహ హి. 3-౨-౨౨.

1 తత్—బ్రహ్మ ప్రమాణాంతరేణ నవ్యద్యతే. ఆహహి శాస్త్రమ్*నగుంద్యశే తిష్ఠతిరూప
 | ఘృష్ట్య నచక్షుషా షశ్యతి కశ్చనై నమ్ * నచక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచేత్యాది. ౨౨

ఘోర్వస్తరం చాహ.—

337 అపి సంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్. 3-౨-౨౩.

అపిచ, సంరాధనే—సమ్యక్ప్రీణనే భక్తిరూపాపన్నే నిదిధ్యాసన ఏవాస్య సాక్షా
 | త్కారో నాన్యత్రేతిశ్రుతిస్మృతిభ్యామవగమ్యతే. * నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా
 నబహునా శ్రుతేన! యమేవైషవృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్!
 | * జ్ఞానప్రణాదేన విశుద్ధసత్త్వస్తతస్తు తం పశ్యతి నిష్కలం ధ్యాయమానఇతి శ్రుతిః, స్మృతిరపి
 || * నానాం వేదై నకాతపసా నదానేన నచేజ్యయా * భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽ
 జ్ఞాన! జ్ఞాతృం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుంచ పరస్తపేతి. భక్తిరూపాపన్నమేవోపాసనం సంరాధ
 నం తస్య ప్రీణనమితి పూర్వమేవోక్తమ్. అతో నిదిధ్యాసనాయ బ్రహ్మస్వరూపముపదిశత్
 | * ద్వేవావ బ్రహ్మణ ఇత్యాదిశాస్త్రం బ్రహ్మణో మూర్తామూర్తరూపద్వయాదివిశిష్టతాం
 ప్రాగసిద్ధాం నానువదితుం శ్చనుమ్. ౨౩

338 ప్రకాశాదివచ్ఛావై శేష్యం ప్రకాశశ్చ కమణ్యభ్యాసాత్. 3-౨-౨౪.

ఇతశ్చ ప్రకృతై తావత్త్వమేవ ప్రతిషేధతి, నమూర్తామూర్తాదివిశిష్టత్వమేయత్త్వ

౧ బ్ర.ల ౧-౪-౧౦ ౫ కే.ల ౬-౧౬ ౯ శామి-౧-౧౫
 ౨ " ౨-౨-౧౫ ౬ బ్ర.ల ౨-౨-౧౫ ౧౦ బ్ర.ల ౨-౫-౧
 ౩ " ౨-౨-౬ ౭ బ్ర.ల ౬-౧౨ ౧౧ టాం-౬-౨౫-౨
 ౪ " ౨-౨-౬ ౮ శా.మి ౧-౪-౨౨ ౧౨ " ౬-౨-౨

పాద. ౨] శ్రీ భావ్యమ్ - అహి కుణ్డలాధికరణమ్ 6

స్వాత్మోత్కృతపరబ్రహ్మస్వరూపాణాం వామదేవాదీనాం దశశనే ప్రకాశాదివత్. జ్ఞానానందాదిస్వ
 రూపవస్తుతాత్మాత్మాదిప్రపంచవిశిష్టతాయాఅపి బ్రహ్మగుణత్వావై శేష్యం ప్రతీయతే*తద్దే
 త్వశ్యస్సప్తిపివామదేవఃప్రతిపేదే అహంమనురభవం సూర్యశ్చేత్యాది. బ్రహ్మస్వరూపభూత
 ప్రకాశానందాదిశ్చ తేషాంవామదేవాదీనాంసంరాధనాత్త కేకమణ్యభ్యాసాదుపలభ్యతే. తద్వచ్చా
 భ్యస్తసంరాధనానాం తేషాం మూతాత్మాత్మాదివిశిష్టత్వమప్యవిశేషేణ ప్రతీయత ఇత్యధాః.

ఉక్తం బ్రహ్మణ ఉభయలింగత్వముపసంహరతి. - [౨౪.

339 అతోఽనస్తేన తథాహి లిజ్జమ్. 3-౨-౨౧.

అతః - ఉక్తే హేతుభిరబ్రహ్మణః అనస్తేన కల్యాణగుణగణేన విశిష్టత్వం సిద్ధమ్. తథా
 హి సత్యభయలింగం బ్రహ్మాపసన్నం భవతి. ౨౧. ఇతి ఉభయలింగాధికరణమ్. 5.

అథ అహి కుణ్డలాధికరణమ్. 6. శ్లో.

340 ఉభయవ్యవదేశాత్త్వహి కుణ్డలవత్. 3-౨-౨౨.

మూతాత్మాత్మాత్మకస్యాచిత్ప్రపంచస్య బ్రహ్మణో రూపత్వం * ద్వేవావ బ్రహ్మణో |
 రూపే ఇత్యాదిసోపదిశ్యతే* అథాత ఆదేశో నేతి నేతితి మూతాత్మాత్మాచిద్వస్తురూపతయా |
 బ్రహ్మణ ఇయతా ప్రతిపీద్యతే. * సహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తీతి బ్రహ్మణోఽన్యదుత్కృష్టం |
 సహ్యస్తీతి ప్రతిపాదితమ్. తదుపపాదనాయ*అథనామధేయం సత్యస్యసత్యమితి ప్రాణావై సత్యం |
 తేషామేష సత్యమితి ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్యశ్చైత నేభ్యోఽప్యేష సత్యమితి కదాచిదపి జ్ఞానాదినజ్ఞో-
 చాభావాదు క్తమ్. తథా*ప్రధానత్వే. తజ్జపతిగుణేశః*పటంవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం*నిలోన్య నిత్యానాం ||
 చేతనశ్చేతనానామిత్యాదిశ్రుతేశ్చాయమథోఽవగమ్యతే. తస్యాచిద్వస్తునో బ్రహ్మరూపత్వ
 ప్రకార ఇదానీం చిన్త్యతే బ్రహ్మణో నిర్దోషత్వసిద్ధ్యధామ్. కిమస్యాచిద్వస్తునో బ్రహ్మరూప
 త్వమహి కుణ్డలన్యాయేన, ఉతప్రభాప్రభావతోరివై కజాతియోగేన, ఉతజీవస్యేవ విశేషణవిశేష్య
 తయాఽంశాంశిభావేనేతి. ఇహ స్థాప్యమానం విశేషణవిశేష్యభావమగ్రీకృత్య* ప్రకృతిశ్చ ప్రతి |
 జ్ఞాదృష్టాన్తానుపరోధాత్ * తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య ఇత్యత్ర సూక్ష్మచిదచిద్వస్తువిశిష్టా |
 దృష్టిహ్మణః స్థూలచిదచిద్వస్తువిశిష్టస్యోత్పత్తిరనన్యత్వంచోక్తమ్. కిం యుక్తమ్? అహి కుణ్డలవదితి,
 కుతః? ఉభయవ్యవదేశాత్ * బ్రహ్మైవేదంసర్వమ్*ఆత్మైవేదం సర్వమితి తాదాత్మ్యవ్యవదేశాత్, ||
 *హంతాహమిమాన్సిస్రోదేవతాః అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య ఇత్యాదిభేదవ్యవదేశాచ్చ |
 అహిః కుణ్డలభావజాభావవత్ తస్యైవ బ్రహ్మణస్సంస్థానవిశేషా ఏవాచిద్వస్తుని. ౨౨.

341 ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్తాత్. 3-౨-౨౩.

వాశబ్దః పక్షవ్యావృత్త్యధాః; బ్రహ్మస్వరూపస్యైవాచిద్రూపేణావస్థానేభేదశ్రుతయో
 బ్రహ్మణోఽపరిణామిత్వవాదినోఽపి బాధితా భవేయః. అతో యథా తేజస్వేన ప్రభాతదౌ
 శ్రయయోరపి తాదాత్మ్యమ్, ఏవమచిత్ప్రపంచస్య బ్రహ్మణో రూపత్వమిత్వధాః. ౨౩.

342 పూర్వవత్త్వా. 3-౨-౨౪.

వాశబ్దః పక్షద్వయవ్యావృత్త్యధాః. ఏకస్యైవ ద్రవ్యస్యావస్థావీశేషయోగేఽపి బ్రహ్మ

ಅಧ್ಯ. 3

95.

❖❖❖ అథ పరాధికరణమ్. 7. ❖❖❖

37.

ఏవంశ్రావ్య-భిక్షియతే. -

1 భాం. బ. ౪-౪-౧౨, ౪ శ్రీ. భా. ౧-౧ ౧ ముం. బ. ౨-౨-౨ ౧౨ ముం. బ. ౨-౨-౨
 2 శ్రీ. బ. ౬-౧ ౬ శ్రీ. బ. ౬-౧ ౧౧ శ్రీ. బ. ౬-౧౦ ౧౪ శ్రీ. బ. ౬-౧౦
 ౩ శ్రీ. బ. ౬-౧ ౪ భాం. బ. ౨-౧౨ ౧౨ ముం. బ. ౨-౨-౨ ౧౪ శ్రీ. బ. ౬-౧౦
 వాద. ౨] శ్రీ భాష్యమ్ - పరాధికరణమ్ 7 1౬ శ్రీ. బ. ౬-౧ 269
 ౧౨ శ్రీ. బ. ౬-౧ ౧౪ శ్రీ. బ. ౬-౧౦

345 సామాన్యాత్తు. 3-౨-3౧.

తుశబ్దః పక్షం వ్యావర్తయతి. యత్తావదుక్తం సేతువ్యపదేశాత్పరాత్పరమస్తీతి, త
 న్నోపపద్యతే; సహాయమత్ర కించిత్ప్రాప్యం ప్రతి సేతురుచ్యతే, * ఏషాం లోకానామసమ్భవా
 యేతి సేతుసామాన్యేన సహలోకానాం జ్యైరకరత్వశ్చుతేః. సివోతి బద్ధాతి స్వస్తిక్ సహకరి చి
 దచిద్వస్తుజాతమసమ్భావయతి సేతురుచ్యతే. * ఏతం సేతుం తీర్త్వేతి తరతిశ్చ ప్రాప్తివచనః.
 యథా వేదాంతం తరతీతి. 3౧.

346 బుద్ధ్యధః పాదవత్. 3-౨-3౨.

యోఽయం * చతుష్పద్భిర్వా * షోడశకలమ్ * పాదోఽన్య విశ్వాభూతానీత్సు ||
 న్నానవ్యపదేశః, స బుద్ధ్యధః—ఉపాసనాధః. * సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాదిభిజ్గ
 త్కారణస్య బ్రహ్మణోఽపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్స్వతఃస్వతత్త్వాసమ్భవాత్. జగత్కారణత్వం
 హి తస్యైవ శ్రూయతే * తస్మాద్వా ఏతస్మాద్దాత్తన ఆకాశస్సమ్భూతః * సోఽకామయత,
 బహు స్యాం ప్రజాయేయేతీతి. అతో యథా * వాక్పాదః ప్రాణః పాదః చక్షుఃపాదః శ్రోత్రంపాదః
 ఇత్యాదినాబ్రహ్మణో వాగాదిపాదవ్యపదేశ ఉపాసనాధః, ఏవమయమపి. 3౨.

స్వయమనున్తి తస్య కథముపాసనాధః తయాఽప్యన్తానసమ్భవః? తత్రాహ.—

347 స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్. 3-౨-33.

ప్రతిపన్నవాగాదిస్థానవిశేషరూపాధిభేదా తత్సమ్బద్ధితయోన్తి తత్త్వానుసన్ధానం స
 మ్భవతి, యథా ప్రకాశాకాశాదేవితతస్య వాతాయనఘటాదిస్థానభేదైః పరిచ్ఛిద్వానుసన్ధానస
 మ్భవఇత్యధః. 33.

348 ఉపపత్తేశ్చ. 3-౨-3౪.

యదుక్తమ్ * అమృతస్యైష సేతురితి ప్రాప్యప్రాపకసమ్బద్ధవ్యపదేశాత్ప్రాప్తకాత్పరం |
 ప్రాప్యమస్తీతి, తన్న; ప్రాప్యస్య పరమపురుషస్య స్వప్రాప్తా స్వస్యైవోపాపత్తేః, * నా |
 యమాత్ప్రాప్తవచనేన లభ్యో నమేధయా నబహునా శ్రుతేన | యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య
 స్వస్యైష ఆత్మావివృణుతే తనూం స్వామిత్యనన్యోపాపత్వశ్రవణాత్. 3౪.

349 తథాఽన్యప్రతిషేధాత్. 3-౨-3౫.

యత్పునరుక్తం * తతో యదుత్తరతరమ్ * పరాత్పరం పురుషమ్ * అక్షరాత్పరతః ||
 పర ఇత్యాదిభేదవ్యపదేశాత్పరాత్పరమస్తీతి, తన్నోపపద్యతే; తత్రైవ తతోఽన్యస్య పరస్య
 ప్రతిషేధాత్—* యత్పరాత్పరంనాపరమస్తి కించిద్వస్తాన్నాణీయో నజ్యాయోఽస్తి కశ్చిదితి. య |
 స్సాదపరం పరం నాస్తి కించిత్—నకేనాపి ప్రకారేణ పరమస్తీత్యధః. తథాఽన్యప్రాపి * సహ్యా |
 తస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తీతి. ఇతినేతి నిడిఃష్టాదేతస్మాద్భిర్వాణోఽన్యత్పరం సహ్యస్తీత్యధః,
 తథా * స తస్యే శే కశ్చన తస్యనామ మహద్వశితి. తద్ధి జగదుపాదానకారణతయాఽనంతరము |
 క్తం * స వేనిమేషా జ్ఞరే విద్యుతః పురుషాదధి * స ఆపః ప్రదుఘే ఉభేఇమే ఇత్యాదినా ||
 * అద్భ్యస్సమ్భూతో హిరణ్యగర్భః ఇత్యప్రావృతిచ జగత్కారణం పురుషమేనం ప్రత్యభిజ్ఞాపయతి.

గమ్యము ౨-౫-౫ ౫ బు. ౨-౨-౨, ౫, ౮.
 ౨ భా. ౨-౨-౨, ౨, ౨.
 ౨ కు. ౨-౧-౧ ౨ .. ౧-౨, ౨, ౫
 ౨ ప్ర. ౧-౨
 తా. ౨]

శ్రీ భాష్యమ్ - ఫలాధికరణమ్ ౮

271.

సమ్యక్తి పూర్వపక్షమాహ. —

353 ధర్మం జైమినిరత ఏవ. 3-౨-3౯.

అతఏవ - ఉపపత్తేః, శాస్త్రాచ్చ యాగదానహోమోపాసనసూపధర్మమేవ ఫలప్రదం జైమినిరాచార్యోమన్యతే. లోకే హి కృష్యాదికం మదకనాదికంచ కర్మ సాత్వాద్వా పరమృరయా వా స్వయమేవ ఫలసాధనం దృష్టమ్. ఏవం వేదేఽపి యాగదానహోమాదీనాం నాత్మోత్పలసాధనత్వాభావేఽపి పరమృరయా అపూర్వద్వారేణ ఫలసాధనత్వముపపద్యతే. తథా * యజేత స్వగంకామ ఇత్యాదిశాస్త్రముః సిషాధముపితస్వగంస్య కర్తవ్యతయా యాగా ద్యభిదధదన్యథానుపపత్త్యా అపూర్వద్వారేణ ఫలసాధనత్వమవగమయతి. 3౯.

354 పూర్వం తు బాదరాయణో హేతువ్యవదేశాత్. 3-౨-౪౦.

శుశబ్దః పక్షవ్యాన్యత్వధర్మః. పూర్వోక్తం పరమపురుషస్యైవ ఫలప్రదత్వం భగవాన్ బాదరాయణో మన్యతే. కుతః? హేతువ్యవదేశాత్ — * యజ. దేవపూజాయామితి దేవతారాధనభూతయాగాద్యారాధ్యభూతాన్ని వాయువైదిదేవతానామేవ తత్తత్కలహేతుశయా తస్మిం స్తస్మిన్నపి వాక్యేవ్యవదేశాత్ * వాయువ్యగం శ్వేతమాలశేత భూతికామో వాయువైక్షేపిష్ఠా! దేవతా వాయుమేవ స్వేన భాగధేయోనోపధావతి స ఏవైనం భూతిం గమయతీత్యాదిషు. కామి నస్సిషాధముపితఫలసాధనత్వప్రకారోపదేశోఽపి విధ్యపేక్షిత ఏవేతి నాతత్పరత్వశక్త్యా యుక్తా. ఏవమపేక్షితేఽపి ఫలసాధనత్వప్రకారే శబ్దాదేవావగతేనతి తత్కరిత్యాగమశ్రుతాపూర్వాదిపరి కల్పనంచ ప్రామాణికా న సహజే. లిజాదయోఽపి దేవతారాధనభూతయాగాదే ప్రకృత్యధర్మస్య కర్తవ్యవ్యాపారసాధ్యతాం వ్యత్యజిసిద్ధాం శబ్దానుశాసనానుమతామభిదధతి, నాన్యదతాకికమితి ప్రాగేవోక్తమ్. తదేవం * వాయువైక్షేపిష్ఠా దేవతేత్యాదిశబ్దాద్వాద్వాదీనాం ఫలప్రదత్వ మవగమ్యతే. వాయువ్యాత్మనాచ పరమపురుష ఏవారాధ్యతయా ఫలప్రదాయుత్వేన చావతిష్ఠ తితి శ్రూయతే * ఇష్టాపూతం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం విభజి భువనస్య నాభిః // తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తమచన్ద్రమా ఇతి. అస్తయోమి బ్రాహ్మణేచ * యో వాయూ! తిష్ఠక్ యస్య వాయుశ్శరీరం * యోఽగ్నో తిష్ఠక్ * య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నిత్యాది శ్రూయతే. స్తయోతేచ * యోయో యాంయాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయాఽచితుమిచ్ఛతి | తస్యతస్యా | చలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ స తయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమిహతే | లభతేచ తతః కామార్ మయైవ విహితా హితానితి, * అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ | ప్రభురేవచేతి. ప్రభురితి ఫలప్రదాయిత్యధర్మః. * దేవా దేవయజో యాన్తి మద్భక్తా యాన్తి మామపి * యాన్తి మద్యాజినోఽపి మామితి చ. లోకేచ కృష్యాదిభిర్విచిత్రయాపా ద్రవ్య విశేషా సమృద్ధ్యై రాజానం భృత్యద్వారేణ సాత్వాద్వాఽచరయన్తి, అచితశ్చ రాజా తత్తదారాధనానుగుణం ఫలం ప్రయచ్ఛద్యత్యతే. వేదాన్తాన్వతిపతితసకలేతరప్రమాణసమ్భా వన్నాభూమిం నిర్న్యస్తమస్తావిద్యాదిదోషగంధం స్వాభావికానవధికాతిశయాపరిమితోదారగుణసాగ

కమి.లు 2-2-00 1 కమి.లు 2-2-00
 2-2-00 2-2-00 2-2-00
 2-2-00 2-2-00 2-2-00
 2-2-00 2-2-00 2-2-00

శ్రీ శ గ వ నా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా

[అధ్య. 3

రం చునుపోత్తను ప్రాచ్య కమాః శామసాణివ యాగవాసకానా త్తకాని స్తుతిసమస్కా
 కతికానానా ధ్యానం శామసాణివ యాగవాసకానా త్తకాని స్తుతిసమస్కా
 కతికానానా ధ్యానం శామసాణివ యాగవాసకానా త్తకాని స్తుతిసమస్కా

శ్రీ శ గ వ నా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా
 శ్రీ శ గ వ నా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా

శ్రీరస్తు.

ప్రమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీతీయాధ్యాయే - శ్రీతీయఃపాదః. సవకవేదా న్తప్రత్యయాధికరణమ్. 1.

355 సవకవేదా న్తప్రత్యయం చోదనాద్యవిశేషాత్. 3-3-౧.

ఉ క్తం బ్రహ్మసానిరూపకననాయ వ క్తవ్యం బ్రహ్మణః ఫలదాయితాపయకన్తమ్.
 ఇదానిం బ్రహ్మసానిరూపకననాయ వ క్తవ్యం బ్రహ్మణః ఫలదాయితాపయకన్తమ్.
 ఇదానిం బ్రహ్మసానిరూపకననాయ వ క్తవ్యం బ్రహ్మణః ఫలదాయితాపయకన్తమ్.

శ్రీతీయాధ్యాయే - శ్రీతీయఃపాదః. సవకవేదా న్తప్రత్యయాధికరణమ్. 1.
 శ్రీతీయాధ్యాయే - శ్రీతీయఃపాదః. సవకవేదా న్తప్రత్యయాధికరణమ్. 1.
 శ్రీతీయాధ్యాయే - శ్రీతీయఃపాదః. సవకవేదా న్తప్రత్యయాధికరణమ్. 1.

యత్తా క్తమవి శేషపునశ్చరణాత్ప్రకరణాన్తరాచ్చ విధేయభేదప్రతి తేకా విద్యైక్య
 మితి, తదనుభావ్య పరిహరణి.—

356 భేదాన్నేతి చేదేకస్యామపి. 3-3-౨.

అవిశేషపునశ్చరణాత్ప్రకరణాన్తరాచ్చ విధేయభేదాన్న విద్యైక్యమితిచేత్; ఏక
 స్యామపివిద్యాయాంప్రతిపత్త్యభేదాత్పునశ్చరణాత్ప్రకరణాన్తరంచోపపద్యతే. యత్రహ్యేకస్మిన్

గమ్యం. బ. 2-2-11 జ భాం. బ. 1-1-2
 2 శ్రీమదాచార్య
 2 శ్రీమదాచార్య 2-2-11 1 శ్రీనారాయణం 2.
 4 భాం. బ. 1-1-1
 పాద. 3]

శ్రీ భాష్యమ్ - అన్యథాత్వాధికరణమ్ 7

ప్రతిపత్తరి పునశ్చుతిః ప్రకరణాంతరంచ విద్యతే, తత్రాన్యథానుపపత్త్యా విధేయభేదాః
 భేదః. ప్రతిపత్త్యభేదేషు తస్మాత్ప్రతిపత్త్యధికతేయా పునశ్చుతిత్యామ్యుపపత్తేస్తత్ర న విధేః
 రసమ్భవః.

యచ్ఛక్తం శిరోవ్రతవతానూథవణికానామేవ విద్యోపదేశనియమదశః
 ద్యాభేదః ప్రతీయత ఇతి, తత్రాహ. —

358 స్వాధ్యాయస్య తథాత్వే హి సమాచారేఽధికారాచ్చ సవవచ్చ తన్నియమః. 3-
 58/.

నైతదస్తి శిరోవ్రతోపదేశనియమదశఃనం విద్యాభేదం ద్యోతయతీతి; శిరో
 విద్యాభిత్వాభావాత్. స్వాధ్యాయస్య తథాత్వే హి తన్నియమః-స్వాధ్యాయస్య తథాత్వసిద్ధ
 తజ్జన్యసంస్కారభాక్త్యసిద్ధ్యధికంహి శిరోవ్రతోపదేశనియమః, న విద్యాయాః. కుతః!
 1. * నైతదచీణవ్రతోఽధీయతేతి తస్మాద్యయనసంయోగాత్. సమాచారేఽధికారాచ్చ
 చారాభ్యే గ్రన్థే * ఇదమపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతమిత్యతిదేశాత్. * తేషామేవై తాం బ్రహ్మః
 వదేత, వేదవిద్యామిత్యధికః. సవవచ్చ తన్నియమః-యథాహి సవహోమాస్సప్త సూయా
 శ్చతోదనపయన్తా ఆథవణికై కాగ్నిసమ్బద్ధినస్తత్రైవ భవన్తి, నత్రేతాగ్నిషు.

358 దశకయతిచ. 3-3-౪.

దశకయతిచ శ్రుతిరుపాసనస్య సవకవేదాస్తప్రత్యయత్వమ్. తథాహి. ఛా
 * తస్మిన్యదస్తస్తదన్వేష్టవ్యమిత్యుక్త్వా * కింతదత్ర విద్యతే యదన్వేష్టవ్యమితి ప్రశ్నాప
 మపహతపాచ్చత్వాదిగుణాప్తకవిశిష్టః పరమాత్మా తస్మిన్నపాస్య ఇత్యుక్తమ్. తైత్తిరీ
 ఛాన్దోగ్యం ప్రతినిదేశముపజీవ్య * తత్రాపి దప్రం గగనం విశోకస్తస్మిన్యదస్తస్తద
 వ్యమితి గుణాప్తకవిశిష్టస్య పరమాత్మన ఉపాసనముచ్యతే; తదుభయత్ర విద్యైకత్వేన
 సంహారాదేవోపపద్యతే.

తదేవం శాఖాంతరాధికరణన్యాయసిద్ధం విద్యైక్యం స్థిరీకృత్య తత్ప్రయోజనమ

359 ఉపసంహారోఽథాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ. 3-3-౫.

ఏవం సవకవేదాస్తేషు సమానే సత్యుపాసనే వేదాంతాంతరామూతానాం గ
 వేదాంతాంతర ఉపసంహారః కతకవ్యః. కుతః? విధిశేషవదథాభేదాత్. యథైకస్మిన్వేదా
 తో వైశ్వానరదహారాదివిధిశేషో గుణస్తద్విద్యాసమ్బద్ధాత్తనుపకారరూపప్రయోజనసి
 మనుష్ఠీయతే, తథా వేదాంతాంతరోదితోఽపి తద్విద్యాసమ్బద్ధిత్వేన తదుపకారావిశేషాదు
 తకవ్యఇత్యధికః. చశబ్దోఽవధారణే. ౫. ఇతి సవకవేదాస్తప్రత్యయాధికరణమ్. 1.

— అథ అన్యథాత్వాధికరణమ్. 2. —

360 అన్యథాత్వం శబ్దాదితిచేన్నావిశేషాత్. 3-3-౬.

ఏవం చోదనాద్యవిశేషాద్విద్యైకత్వమ్, ఏకత్వేచ గుణోపసంహారః కతకవ
 క్తమ్. అతఃపరం కాశ్చనవిద్యా అధికృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాహేతుభూతచోదనాద్యవిశేషోఽ

గణాం.ల. 1-1-1 జ్యుల 1-2-1
 2 - - 1-1-1 2 - - 1-2-2
 2 - - 1-2-1
 2 - - 1-2-2

పాద. 3]

శ్రీ భా వ్య మ్ - అ న్య థా త్వా ధి క రణ మ్ 2

275

361 స వా ప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్తాదివత్. 3-3-2.

సవేతి పక్షం వ్యావత్కయతి. నచైతదస్తి. యద్విద్యైక్యమితి. కుతః? ప్రకరణభేదాత్. *ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీతేతి ప్రకృతముద్గీధావయవం ప్రణవం ప్రస్తుత్య*వత్సవా అక్షరస్యోపవ్యాఖ్యానం భవతి*దేవాసురాహ వై యత్ర సంయేతిర ఇత్యారభ్య*అథ హ య ఏవాయం ముఖ్యః ప్రాణ స్తముద్గీధముపాసాంచక్రిర ఇత్యుద్గీధావయవభూతప్రణవవిషయముపాసనం ఛన్దోగా అధీయతే. వాజసన్తు తాదృశప్రాచీనప్రకరణాభావాత్ *హస్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీ! థేనాత్యయామేతి కృత్స్నముద్గీధం ప్రస్తుత్య * అథ హేమమాసస్యం ప్రాణమూచు స్త్వం న ఉ! ద్ధాయేత్యాదికృత్స్నోద్గీధవిషయమధీయతే. అతః ప్రకరణభేదేన విధేయభేదః, విధేయభేదేచ రూపభేద ఇతినవిద్యైక్యమ్. కించ * అథ హ య ఏవాయం ముఖ్యః ప్రాణ స్తముద్గీధముపాసాన్య! క్రిర ఇతి పూర్వప్రకృత ఉద్గీధావయవభూతః ప్రణవ ఏవాధ్యస్తప్రాణభావశ్చన్దోగానాముపాస్యః. వాజసాంతు కృత్స్నోద్గీధస్య కతోద్ధాతా ప్రాణదృష్ట్యోపాస్యఇతి*అథ హేమమాసస్యం ప్రా!ణమూచు స్త్వం న ఉద్ధాయేతి తథేతి తేభ్య ఏవప్రాణ ఉదగాయదిత్యుద్ధాతరి ప్రాణాభ్యాసం నిడిశ్య * యఏవం వేదేత్యుద్ధాతైవాధ్యస్తప్రాణభావ ఉపాస్యో విధీయతే. అతశ్చ రూపభేదః. | సచోద్ధాతయుకపాస్యే విహితే *ఉద్గీథేనాత్యయామేత్యాఖ్యాయికోపక్రమవిరోధ శ్శబ్దసీయః. | ఉద్ధాతురుపాసనే ఉద్గీధస్యోద్ధానకమభూతస్యవ శ్యాపేషితత్వాత్తస్యాపి పరపరిభవాఖ్యంఫలం ప్రతి హేతుత్వాత్. అణో రూపభేదాద్విద్యాభేదఇతి చోదనాద్యవిశేషేపి నవిద్యైక్యమ్.* పరో వరీయస్తాదివత్ —యథైకస్యామపి శాఖాయాముద్గీధావయవభూతే ప్రణవే పరమాత్మదృష్టి విధానసామ్యేపి హిరణ్మయపురుషదృష్టివిధానాత్ పరోవరీయస్తాదిగుణవిశిష్టదృష్టివిధానమథాన్తరభూతమ్.

2.

362 సంజ్ఞాతశ్చైత్తదుక్తమస్తితు తదపి. 3-3-౪.

ఉద్గీధవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యాత్ తత్ విద్యైక్యముక్తంచేత్, తత్ —సంజ్ఞైక్యం విధేయభేదేప్యస్త్యేన. యథా అగ్నిహోత్రసంజ్ఞానిత్యాగ్నిహోత్రే కుణ్డపాయినామయనాగ్నిహోత్రేచ, యథాచోద్గీధవిద్యేతి ఛాన్దోగ్యే ప్రథమప్రపాతకోదితాసు బహ్వీషు విద్యాసు.

౪.

363 వ్యాప్తేశ్చ సమజ్ఞసమ్. 3-3-౫.

ఛాన్దోగ్యే ప్రథమప్రపాతకే ఉత్తరాస్వపి విద్యాసూద్గీధావయవస్య ప్రణవస్య ప్రథమ ప్రస్తుతస్యోపాస్యత్వేన వ్యాప్తేశ్చ తన్నధ్యగతస్య *తద్ధదేవా ఉద్గీధమాజప్రూరిత్యుద్గీధశబ్దస్య | ప్రణవవిషయత్వమేవ సమజ్ఞసమ్. అవయవేచ సముదాయశబ్దః పటో దగ్ధ ఇత్యాదిషు దృశ్యతే. అతశ్చోద్గీధావయవభూతః ప్రణవ ఏవోద్గీధశబ్దనిడిశ్చ ఇతి స ఏవ ప్రాణదృష్ట్యోపాస్యశ్చాన్దోగ్యే ప్రతిపత్తవ్యః. వాజసనేయ కేతు కృత్స్నోద్గీధవిషయ ఉద్గీధశబ్దఇతి కృత్స్నోద్గీధస్య కతోద్ధాతా ప్రాణదృష్ట్యోపాస్యఇతి. విద్యాసానాత్వం సిద్ధమ్. ౫. ఇతి అన్యథాత్వాధికరణమ్. 2.

—❖ ఆంధ్ర ఆవిష్కర్తాచారము, 4. ❖—

ప్రాణవిద్యాశ్శిష్యమయమన్యదసి నిరూపణమనంతరమేవ కరిష్యతే. యథా ప్రాణస్య వసిష్ఠత్వాద్యనుసన్ధానేన వినా జ్యైష్ఠ్యశ్చైష్ఠ్యానుసన్ధానానుపపత్తేరనుక్తానామపి వసిష్ఠత్వాదీనాం కౌషీతకీ ప్రాణవిద్యాయాం ప్రాప్తిః, తథా బ్రహ్మస్వరూపానుసన్ధానం యోగుః శైవివా నోపపద్యతే, తే బ్రహ్మవిద్యాసు సర్వాస్వప్యనుసన్ధేయా ఇత్యయమథాః ప్రతిపాద్యతే. —

365 ఆనందాదయః ప్రధానస్య. 3-3-౧౧.

అత్ర బ్రహ్మస్వరూపగుణానాం సర్వాసు పరవిద్యా రూపసంహారోఽస్తి, నేతి విచార
యతే. అప్రకరణాధీతానాముపసంహారే ప్రమాణాభావాత్ప్రకరణశ్రుతానామేవోపసంహార
- **సిద్ధిః** పవం ప్రాప్తే బ్రూమః-* అనన్తాదయః ప్రధానస్య. అభేదాదితి వత్తతే. ప్రధానస్య గుణినో
బ్రహ్మణస్స వేషూపాసనేష్వభేదాత్, గుణ్యపుకగ్భవాద్గుణానాం సర్వత్రానన్తాదయస్తద్గుణా
ఉపసంహారకవ్యాః.

ఏవంతహి గుణ్యపుకగ్భావాదేవానందాదివత్ప్రియశిరస్త్యాదయోఽపి తస్య ప్రియమేవ |
శిర ఇత్యాదా బ్రహ్మగుణత్వేన శ్రుతాస్సవత్ ప్రసజ్యేరత్. నేత్యాహ. —

366 ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయా హి భేదే. 3-3-౧-౨.

బ్రహ్మస్వరూపగుణానాం ప్రాప్తావృత్యమానాయాం ప్రియశిరస్త్యాదీనామప్రాప్తిః, తేషామబ్రహ్మగుణత్వాత్ ; బ్రహ్మణః పురుషవిధత్వరూపణమాత్రాంతగతత్వాత్ప్రియశిరస్త్యాదీనామ్. అన్యథా శిరఃపక్షపుచ్చార్చ్యవయవభేదే సతి బ్రహ్మణోఽప్యవచయాపచయా ప్రసజ్యేయాతామ్. తథా చ సతి సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాది విరుద్ధతే. ౧౨. |

నన్నేవమేవ బ్రహ్మసమ్మన్ధినామేవై శ్వయం గామ్భీయాదాయకం కారుణ్యాదీనాం గుణానామనన్తానాం గుణ్యపృథక్ స్థితత్వమాత్రేణ తత్ర తాశ్రుతానామప్యపసంహారే సవేక సవకత్ర ప్రసజ్యేరక్, అనన్త్యాదుపసంహారాశక్తిశ్చ, తత్రాహ. —

367 326 ఇతరే త్వధ=సామాన్యాత్. 3-3-౧౩.

తుశబ్దశోభ్యం వ్యావతళయతి. ఇతరేతు - ఆనందాదయః అథకసామాన్యాత్సవక
త్రానువతళస్తే. యే త్యథకసమానాః-అథకస్వరూపనిరూపణధమకత్వేనాథకప్రతీత్యనుబద్ధినః,
తేఽథకస్వరూపవత్సవకత్రానువతళస్తే. తేచగుణాస్సత్యజ్ఞానానందామలత్వానస్తత్త్వాని. ^{శ్చ}యతో
వా ఇమాసీత్యాదినా జగత్కారణతయోపలక్షితం బ్రహ్మ *సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ *ఆనందో
బ్రహ్మేత్యానందాదిభిహిక స్వరూపతో నిరూప్యతే. అత ఉపాస్యబ్రహ్మస్వరూపావగమాయ సవాసు
విద్యాస్వానందాదయోఽనువతళస్తే. యేతు నిరూపితస్వరూపస్య బ్రహ్మణః కారుణ్యాదయో గుణాః
ప్రతిపన్నాః, తేషాం గుణ్యప్రథక్ స్థితత్వేఽపి ప్రతీత్యనుబద్ధిత్వాభావాత్ యే యత్ర శ్రుతాః, తే
తత్రోపసంహార్యా ఇతి నిరవద్యమ్.

యద్యుపచయాపచయప్రసక్తాత్ప్రియశిరస్తాద్వదయో బ్రహ్మణః పురుషవిధత్వరూపణ
మాత్రాధాణః, నతు బ్రహ్మగుణాః; తస్మాత్తథాయాపస్య బ్రహ్మణస్తథాత్వేన రూపణం కిమథం

క్రియతే? అతః కారణం నభాత్వయాచితే కేచిత్ప్రయోజనం భవిష్యత్. యథాఽత్రాచార్య
 కారణం నిర్దేశ్యమనోవాకగర్భం నిమగ్నం. తావత్ కారణాదిత్వయాచితము పాగనోపకరణభూతశశి
 శక్తిర్నిమగ్నమనోవాకగర్భం నిమగ్నం. తావత్ కారణాదిత్వయాచితము పాగనోపకరణభూతశశి
 బూద్ధ్యాత్మకమనోవాకగర్భం నిమగ్నం. తావత్ కారణాదిత్వయాచితము పాగనోపకరణభూతశశి
 బూద్ధ్యాత్మకమనోవాకగర్భం నిమగ్నం. తావత్ కారణాదిత్వయాచితము పాగనోపకరణభూతశశి

368 ఆఖ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్. 3-3-౧౪.

క్రియాజన్యభావాదాఖ్యానాయామం మాపణోపదేశః క్రియతే. ఆఖ్యానమను
 చిస్తవముకానముచ్యతే. * బ్రహ్మవిదావ్యాపిపరమిత్యత్రోపదిష్టాఖ్యానరూపవేదనసిద్ధయే శాశ్వత
 స్వమయబ్రహ్మస్వరూపత్వకామాప్తమయం బ్రహ్మ క్రియమోదాదిరూపేణ విభక్త్యశిరఃపతాది
 త్వేన మాపణోపదేశ్యతే. యథాఽన్ననయః పురుషః - అయం దేహః శిరఃపాదాభిశ్చేతస్య
 దమేవ శిరః పాదాభిశ్చేతస్య, యథాచ ప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయాశ్చిశస్య
 ప్రాణేవ శిరఃపాదాభిశ్చేతస్య, యథాచ ప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయాశ్చిశస్య
 దస్తాత్మా ఆనందమయోఽపి ప్రయమోదాదిరూపేణ విభక్త్యశిరఃపతాది
 బుద్ధ్యావోష్యతే. ఏవమానందమయోఽపి ప్రయమోదాదిరూపేణ విభక్త్యశిరఃపతాది
 ప్రతితావనుపతాన్తే.

369 ఆత్మశబ్దాచ్చ. 3-3-౧౫.

* అన్యోఽన్తర ఆత్మానందమయ ఇత్యత్రాత్మశబ్దేన నిదేశాదాత్మకశ్చ శిరఃపతాపుచ్చా
 నమ్మవాప్తియశిరస్త్యాదయస్తస్య సుఖప్రతిపత్త్యకాం మాపణమాత్రమితి గమ్యతే. ౧౫.

నను - * అన్యోఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమయః * అన్యోఽన్తర ఆత్మా మనోమయ ఇత్య
 త్తబ్దస్యాత్మస్య పూర్వం ప్రయుక్తత్వాత్ * అన్యోఽన్తర ఆత్మానందమయ ఇత్య
 త్తబ్దస్యాత్మస్య పరమాత్మ విషయత్వం కథం నిశ్చయతే? తత్రాహ. -

370 ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్. 3-3-౧౬.

* అన్యోఽన్తర ఆత్మానందమయ ఇత్యత్రాత్మశబ్దేన పరమాత్మన ఏవ గ్రహణమ్.
 ఇతరవత్ - యథేతరత్ర * ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆత్మేన ఈక్షత లోకాన్న సృజా ఇత్య
 దిష్వా త్మశబ్దేన పరమాత్మన ఏవ గ్రహణం, తద్వత్. కుతఏతత్? ఉత్తరాత్ - * అన్యోఽన్తర
 బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యానందమయవిషయాదుత్తరాద్వాక్యాత్. ౧౬.

371 అవ్యయాదితి చేత్సాదవధారణాత్ 3-3-౧౭.

పూర్వత్ర ప్రాణమయాదిష్యనా త్మస్వాత్మశబ్దాన్వయదశానాన్నో త్తరాన్ని శ్చేతుం శక్యత
 ఇతిచేత్, * స్యాదవధారణాత్ - స్యాదేవ నిశ్చయః. కతః? అవధారణాత్ - పూర్వత్రాపి
 * తస్మాద్వా ఏతిస్తాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూత ఇతి పరమాత్మన ఏవ బుద్ధ్యానధారితత్వాత్.
 అన్నమయాదస్తరే ప్రాణమయే ప్రథమం పరమాత్మబుద్ధిరవతీణా. తదన్తరంచ ప్రాణమయా
 దస్తరే మనోమయే, తతో విజ్ఞానమయే, తత ఆనందమయే ప్రకాంతా పరమాత్మబుద్ధిస్తదన్తరా

౧ భృ. ఆ. ౬-౨ భావాదనసోయంత- ౬౩౧౪ శ్లో
 ౨ భృ. ఆ. ౬-౨ ౬ భృ. ఆ. ౬-౧. ౬ భృ. ఆ. ౬-౧.౪
 ౩ భృ. ఆ. ౬-౧.౪ ౪-౧

పాద. 3] శ్రీభాష్యమ్-కాయాభ్యానాధికరణమ్. 5 సమానాధికరణమ్ 6

279

భావాదు త్తరాచ్చ సోఽకామయ తేతి వాక్యాత్పరిష్టితే త్యుపక్రమేఽప్యరమా త్తని పరమా త్త
 బుద్ధ్యా ఆ త్తశబ్దాన్వయ ఇతి నిరవద్యమ్. ౧౭. ఇతి ఆనన్దాద్యధికరణమ్. 4.

అథ కాయాభ్యానాధికరణమ్. 5.

372 కాయాభ్యానాదపూర్వమ్. 3-3-౧౮.

పూర్వప్రస్తుతప్రాణవిద్యాశేషభూతమిదానీం చిన్త్యతే. ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః
 జ్యేష్ఠం చ శ్రేష్ఠంచ ప్రాణముపాస్యముక్త్వా ప్రాణస్య వాసస్త్యేనాపోఽభిధీయంతే. ఛాన్దోగ్యే
 తావత్ * స హోవాచ కిం మే వాసో భవిష్యతీత్యాప ఇతి హోచు స్తస్మాద్వా ఏతదశిష్యంతః |
 పురస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాద్భిః పరిదధతి లమ్కుకో హ వాసో భవత్యవగ్నో భవతీతి. వాజసనేయకేఽకిరే
 మే వాస ఇతి ప్రాణేన పృష్టా వాగాదయ ఉచుః * అపో వాస ఇతి... తద్విద్వాంః శ్లోక్రియా |
 అశిష్యంత ఆచామ స్త్యశిత్యా చాచామ స్త్యేతమేవ తదనమనగ్నం కువన్తో మన్యంతే * తస్మాదేవం ?
 విదశిష్యన్నాచామేదశిత్యా చాచామేదేతమేవ తదనమనగ్నం కురుత ఇతి తత్ర సంశయః-కిమత్రా
 చమనం విధీయతే, ఉతాపాం ప్రాణవాసస్త్యానుసన్ధానమితి. * అశిష్యన్నాచామేదశిత్యా చాచామే |
 ది త్యాచమనే విధిప్రత్యయశ్రవణాత్, * ఏతమేవ తదనమనగ్నం కురుత ఇతి (?) వేదనే విధిప్రత్యయా |
 భావాదనగ్న తాసక్కితానస్య స్తుత్యథాతయాఽన్వయోఽప్యత్రేశ్చ, భోజనాజ్ఞానాచమనస్య స్మృ
 త్యాచారప్రాప్తత్వేన విధిప్రత్యయబలాత్ప్రాణవిద్యాజ్ఞమాచమనాంతరం విధీయతే. —

ఇతిప్రాప్తే బ్రూమః - ఆచమనీయానామపాం ప్రాణస్య వాసస్త్యానుసన్ధానమేవేహా
 పూర్వమ్-అప్రాప్తం విధీయతే. కాయాభ్యానాత్-అప్రాప్తాభ్యానాత్. అప్రాప్తాభ్యానే శబ్దస్యా
 థావత్త్వాదిత్యథాః. ఏతదుక్తం భవతి-కింమే వాసః*అపో వాసః*అద్భిః పరిదధతి *ఏతమేవత ||
 దనమనగ్నం కురుత(?) ఇత్యుపక్రమోఽసంహారయోవాక్యస్యాపాంప్రాణవాసోదృష్టిపరత్వప్రతీతే
 రాచమనస్య స్మృత్యాచారప్రాప్తత్వాదాచమనమనూద్యాచమనీయాస్యప్రసాదానాం ప్రాణవాసస్త్యానుస
 న్ధానం విధీయతే ఇతి. అతపవ ఛాన్దోగ్యే * తస్మాద్వా ఏతదశిష్యంతః పురస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాద్భిః పరి
 దధతీత్యద్భిః పరిధానమేవోక్తం, నాచమనమ్. ౧౮. ఇతి కాయాభ్యానాధికరణమ్. 5.

అథ సమానాధికరణమ్. 6.

373 సమాన ఏవంచాభేదాత్. 3-3-౧౯.

వాజసనేయకే అగ్నిరహస్యే శాణ్డీల్యవిద్యాఆత్మాతా*సత్యం బ్రహ్మేత్యపాసీత అథ |
 ఖలు క్రతుమయోఽయం పురుష ఇత్యారభ్య * స ఆత్మానముపాసీత మనోమయం ప్రాణశరీరం |
 భారూపం సత్యసజ్జల్పమాకాశాత్మానమితి. తథా తస్మిన్నేవ బృహదారణ్యకే పునరపి శాణ్డీల్య
 విద్యాఆత్మాయతే * మనోమయోఽయం పురుషో భాస్సత్యం తస్మిన్నస్తహృదయే యథాప్ర
 హివా యవోవా స ఏష సవకస్య వశీ సవకస్యే శాసస్సవకస్యాధిపతిస్సవకమిదం ప్రశాస్తి
 యదిదం కించేతి. తత్ర సంశయః - కిమత్ర విద్యా భిద్యతే, ఉత నేతి. సంయోగచోదనాభ్యానామ
 విశేషేఽపి వశిత్యాద్యుపాస్యగుణభేదేన రూపభేదాద్విద్యాభేదః. ఇతి ప్రాప్తచ్యుతే * సమాన
 ఏవమితి. యథాఽగ్నిరహస్యే మనోమయప్రాణశరీరభారూపసత్యసజ్జల్పత్వగుణగణః శ్రుతః,

1958. 3

— 25 —

[illegible]

375 నవా విశేషాత్. 3-3-౨౧.

పైటదస్త్రము. యద్విద్యోక్తమపహరణం కథి. కథిః? విశేషాత్ - ఉపాస్యమామి శి
పాన్. బ్రహ్మణ సకత్వే - ష్టేకత్రాదత్యవణ్ణలభ్యతాం - ఉపాస్యమామి, సకత్రాద్యాధారతయో
పాస్యమామి. పాతన్మన్విష్టభేదే - ముఖేదాద్విద్యాభేదః. పైవం సత్త్విక్యవిద్యాయాః ఉపాస్య
మామి. శిష్యత్వే. ఉపాస్యమామి సుదయా భావత్వేనాస్యత్వాత్. అహో వ్యవస్థితం. ౧౦౦.

376 ఏశ్వర్యునిచ. 3-3-౧౨.

దశమయని చా వ్యధాకాదవ్యాధాని యోగజ్ఞానసహజమై * వ్యవృత్త్య తదేవ
సూచయదమువ్యసూచివ్యాపిరా సూచాన్యతీతేన, స్వతః వ్యవృత్తావృత్తావృత్తేన వ్రాత్య
నేచో. ౧౦. ఇతి సమ్మన్యాధికరణమ్. 7.

శ్రీ సమస్తోత్సాహము. 8.

377 సమస్తోద్భవ్యాప్యపిచాతః. 3-3-౨౩.

॥३॥

త్రై ల్లిరియ కే రాణాయనియూనం ॥ १ ॥ లేమచ * బ్రహ్మ జ్యేష్ఠా వీయాక సమ్మతాం
 బ్రహ్మక్రీ జ్యేష్ఠం దివమాతతానా బ్రహ్మభూతానాం ప్రళమా త జ్ఞజ్ఞేతేనావాణి బ్రహ్మణా
 స్సర్ధికతుం కః ఇహ బ్రహ్మణి జ్యేష్ఠానాం వీయాకణాం సమ్మతిః వ్యవ్యాప్తి శ్చేత్యాదిగుణజాత
 మాన్నూతమ్. తేసాముపాసనవిశేషమనారభ్యాగ్గీతానాం గుణానాం సవాకసు విద్యానూపనం
 హే తే ప్రాప్త ఉచ్యతే. * సమ్మతిద్యువ్యాప్తిపీఠి; సమ్మతిద్యువ్యాప్తిపీఠి గమాహరద్వన్వత్వా
 దేకవద్వావః. సమ్మతి త్యాదికమనారభ్యాగ్గీతమని అతవప ఛానభేదాద్వ్యవస్థాప్యం, న సవక త్రోప

గ. బాం. ల. 2-18-2 శ. బాం. ల. 2-18-2 గ. ఖామసు-రకస్రప్రాశ్నః.
 2 శ్రీ. నాగా శబ్ద. 2 శ్రీ. నాగా శబ్ద. 2 శ్రీ. నాగా శబ్ద.
 4 బాం. ల. 2-18-1 2 శ్రీ. నాగా శబ్ద. 2 శ్రీ. నాగా శబ్ద.

పాద. 3] శ్రీభాష్యమ్ - పురుషవిద్యాధికరణమ్. 9. వేదాద్యధికరణమ్ 10

281

సంహతకావ్యమ్. కథమనారభ్యాధీతానాం స్థానవిశేషవియతత్వమ్? స్వనామభ్యాదితి బ్రూమః.
 ద్యువ్యాప్తిస్తావద్ధృదయాద్యల్పస్థానగోచరాసు విద్యాసు నోపసంహతుకం శక్యా. సమ్భృత్యాద
 యోఽపి తత్సహచారిణస్తత్తుల్యదేశా ఇత్యల్పస్థానవిషయాసు విద్యాస్వనుపసంహాయాః. శాణ్డి
 ల్యదహరాదివిద్యాస్వల్పస్థానవిషయాసు *జ్యాయాకృతివ్యాః *యావాన్వా అయమాకాశస్తా
 వానేషోఽస్త్యుకదయ ఆకాశ ఇత్యాదయ స్తత్రతత్రాశకోపసంహారాః మనోమయత్వాప
 హతపాప్తత్వాదివిశిష్టస్యోపాస్యస్య మాహత్వప్రతిపాదనకరః. ౨౩. ఇతిసమ్భృత్యధికరణమ్. 8.

అథ పురుషవిద్యాధికరణమ్. 9

378 పురుషవిద్యాయామపి చేతరేషామనామ్నానాత్. 3-3-౨౪.

తైత్తిరీయకే పురుషవిద్యాఽమ్నాయతే *తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్తా యజ
 మానశ్శ్రద్ధా పత్నీ శరీరమిథ మురోవేదిలోమాని బహిరిత్యాదికా. ఛాన్దోగ్యేఽపి పురుష
 విద్యాఽఽమ్నాయతే *పురుషో వాచ యజ్ఞస్తస్యయాని చతుర్వింశతీవషాణీత్యాదికా. తత్ర
 సంశయః-కిమత్ర విద్యా భిద్యతే, ఉత నేతి. పురుషవిద్యేతి నామైక్యాత్పురుషావయవేషు య
 జ్ఞావయవకల్పనసామ్యేన రూపైక్యాత్ తైత్తిరీయకే ఫలసంయోగాశ్రవణాత్ *ప్ర హ పోడశం
 వషాశతం జీవతీతి ఛాన్దోగ్యే శ్రుతస్యైవ పురుషవిద్యాఫలత్వాత్ఫలసంయోగస్యాప్యవిశేషాద్వి
 ద్యైక్యమ్.

సూక్తికావ్యము :-

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే -ఉభయత్రామ్నాతయోవిక ద్యయోః పురుషవిద్యాత్వేఽపి వి
 ద్యాభేదోఽస్యైవ. కతః? * ఇతరేషామనామ్నానాత్-ఏకస్యాం శాఖాయామామ్నాతానాం
 గుణానామన్యత్రానామ్నానాత్. తథాహి-యత్సాయం ప్రాతమకథ్యదైనం చ తాని సవనానీ
 త్యాదయస్తైత్తిరీయకే ఆమ్నాతాః ఛాన్దోగ్యే సవనత్వేన నామ్నాయస్తే. త్రేధా విధక్తం పురు
 షాయుషం ఛాన్దోగ్యే సవనత్వేన కల్ప్యతే. ఛాన్దోగ్యే శ్రుతానామశిశిషాదీనాం దీక్షాదిత్వకల్పనం
 తైత్తిరీయకే నకృతమ్; యజమానపత్నాదిపరికల్పనం చాన్యథా. అతో రూపముభయత్ర
 భిద్యతే. తథా ఫలసంయోగోఽపి భిద్యతే. తైత్తిరీయకేహి పూర్వానువాకే *బ్రహ్మణే త్వామహ
 స ఏమిత్యాత్మానం యజ్ఞేతేతిబ్రహ్మవిద్యామభిధాయ తత్ఫలత్వేన *బ్రహ్మణో మహిమానమా
 ప్నోతీత్యుక్త్వా *తస్యైవం విదుష ఇత్యాదినా ఆమ్నాతా పురుషవిద్యాఽస్యైవ బ్రహ్మవిదుషో
 యజ్ఞత్వకల్పనమితి గమ్యతే. అతో బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మప్రాప్తిరేవాత్ర ఫలమ్. *ఫలవత్స
 న్నిధావఫలం తదజ్ఞమితి న్యాయా తైత్తిరీయకామ్నాతా పురుషవిద్యా బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞమితి గమ్యతే.
 ఛాన్దోగ్యే త్వాయుఃప్రాప్తిఫలాపురుషవిద్యేత్వక్తమ్. అతో రూపసంయోగయోభేదాద్విద్యాభేద
 ఇత్యేకత్రామ్నాతానాం గుణానామితరత్రానుపసంహారః. ౨౪. ఇతి పురుషవిద్యాధికరణమ్. 9.

అథ వేదాద్యధికరణమ్. 10.

379 వేదాద్యధికరణేదాత్. 3-3-౨౫.

ఆథవణికా ఉపనిషదారమ్భే *శుక్రం ప్రవిధ్య హృదయం ప్రవిధ్యేత్యాదీన్నన్త్రాన-?
 ధీయతే. సామగాశ్చ రహస్యబ్రాహ్మణారమ్భే *దేవ సవితః ప్రనువ యజ్ఞం ప్రనువేత్యాద్యాము.

రక్షావా? కింయుక్తమ్? + వికల్పేరన్నితి. కుతః? పృథగామ్నానసామథ్యాత్. సముచ్చయే హి సవక
త్రోభయానుసంధానా న్యాత్. తచ్చ కాషీతకివాక్యేనైవ సిద్ధమితి చ్యతామ్నానమనధకమేవ
స్యాత్. అతోఽనేకత్రామ్నానస్య వికల్ప ఏవ ప్రయోజనమ్. నచాభ్యేత్తభేదేన పరిహరణం
శక్యమనేకత్రామ్నానమ్; అవిశేషపునశ్చివణం హ్యభ్యేత్తభేదపరిహరణమ్; అత్రితః హనిరేవ
ద్వయోశ్చాఖయోః, ఉపాయనమేవ యైకస్యామ్. నచ విద్యాభేదేన వ్యవస్థాపయితుం శక్యమ్,
సవకశేషభూతమిదమనుసంధానమిత్యుక్తత్వాత్. - సామ్యం :-

అత్రేద ముచ్చయే* హానాతూపాయనశబ్దశేషత్వాది. శుశబ్దః పక్షం వ్యావర్తక
యతి. హానావితి ప్రదక్షనాథకమ్. కేవలాయాం హానా కేవలేవోపాయనే శ్రూయమాణే త
యోరిత రేతరసముచ్చయోఽవశ్యంభావీ. కుతః? ఉపాయనశబ్దశేషత్వాత్-ఉపాయనశబ్దస్య హాని
వాక్యశేషత్వాత్. ఉపాయనవాక్యస్య హానివాక్యశేషత్వమేవోచితమ్. విదుషా త్వక్తయోః
పుణ్యపాపయోః ప్రవేశస్థానవాచిత్యాదుపాయనవాక్యస్య. ప్రదేశాంతరామ్నాతస్య వాక్యస్య ప్ర
దేశాంతరామ్నాతవాక్యశేషత్వే దృష్టాంతా ఉపన్యస్యంతే* కుశాచ్చస్తస్మత్పుష్కరానవదితి. కా!
లాపినః* కుశా వానస్పత్యా ఇత్యామనన్తి. శాట్వాయనినాంతు* ఔదుమ్బయః కుశా ఇతి వా
క్యం సామాన్యేన వానస్పత్యత్వేనావగతాః కుశాః ఔదుమ్బయః ఇతి విశిష్టత్వాక్యశేష
తామాపద్యతే; తథా* దేవాసురాణాం ఛన్దోభిరిత్యాదినా అవిశేషేణ దేవాసురాణాం ఛన్దసాం
ప్రసక్తే* దేవచ్చన్దాంసి పూర్వమితి వచనం క్రమవిశేషం ప్రతిపాదయత్తద్వాక్యశేషతాం గ
చ్ఛతి. తథా* హిరణ్యేన షోడశినః స్తోత్రముపాకరోతీత్యవిశేషేణ ప్రాప్తే* సమయావిషితే!
సూర్యే షోడశినః స్తోత్రముపాకరోతీతి విశేషవిషయం వాక్యం తద్వాక్యశేషతాంభజతే;
తథా* ముత్త్విజ ఉపగాయన్తీత్యవిశేషప్రాప్తస్య* సాధ్యయ్యురుపగాయేదితి వాక్యమనధ్యయుః!
విషయతామవగమయత్తద్వాక్యశేషత్వమృచ్ఛతి. ఏవం సామాన్యేనావగతమథకం విశేషే
వ్యవస్థాపయితుం క్షమస్య వాక్యస్య తచ్చేషత్వమనభ్యుపగచ్ఛద్విస్తయోరథకయోవికల్ప
స్సమాశ్రయితవ్యః; సచ సమ్భవన్త్యాం గతో న యుజ్యతే. తదుక్తం పూర్వస్థిత్యాజ్ఞా* అపి
తు వాక్యశేషస్సాదన్యాయ్యత్వాద్వికల్పస్య విధీనామేక దేశః స్వాదితి, తదేవం కేవలహానోపాయ
నవాక్యయోరేకవాక్యత్వాత్కేవలస్య హానస్య, కేవలస్యహానోపాయనస్యాభావాద్వికల్పో నోప
పద్యతే. కాషీతకినాముభయామ్నానమవిశేషపునశ్చివణత్వేన ప్రతిపత్త్యభేదాదవిరుద్ధమ్. ౨౬.
ఇతి హాన్యధికరణమ్. 11.

అథ సామ్యరాధికరణమ్. 12.

381 సామ్యరాయే తతః వ్యాభావాత్తథా హ్యన్యే. 3-3-౨2.

సుకృతదుష్కృతయోహానముపాయనం చ సవాను విద్యాను చిస్తనీయమిత్యు
క్తమ్. తద్ధానం కిం దేహవియోగకాలే, దేహదుష్కృతస్యాధ్వని చ, ఉత దేహవియోగకాల
ఏవేతి విశయే ఉభయత్రేతి యుక్తమ్, ఉభయథా శ్రుతత్వాత్. ఏవంహి కాషీతకినస్సమామ

382 చస్తత ఉభయావిరోధాత్, 3-3-౧౫.

ఉపపన్నవహాత్కాన్తికాలే నవకమకయః. కథమ్? త్రిల్లక్షణాధోకపలభ్యే. — క్షణ
కమణోఽస్యావిభూకతస్వరూపస్య దేహనమ్బుద్ధక్షణాధోకపలభ్యే. ౨ పరంజ్యోతిరుపనమ్బుద్ధ్య స్వేన

గ.భాం.ప. ౮-౧౨-౪.౨- ౫.౫.౮-౬-౨-౧౫ ౮ ౬-౨౧-౫.
 ౨ " 2-౨౫-౨
 ౩ " 2-౨౬-౨
 ౪ " ౫-౧౦-౧

పాద. 3] శ్రీ భావ్యమ్ - అనియమాధికరణమ్ 13

985

హాపేణాభినిష్పద్యతేన తత్రప్రయోజిత జక్షత్క్రిడారమమాణాన స్వరాశ్చవతి తస్య సవేళు.
 లోకేషు కామచారో భవతి * స ఏకథా భవతి త్రిధా భవతీత్యాదిషు దేహసమ్మదాభ్యోఽర్థో.
 హ్యుపలభ్యతే. అతః క్షీణకర్మణోఽపి సూక్ష్మశరీరయుక్తస్య దేవయానేన గమచముపపద్యతే.
 కథం సూక్ష్మశరీరమప్యారమ్భకకర్మవినాశేఽవతిష్ఠత ఇతిచేత్, విద్యామాహత్వాదిహి బ్రూమః.
 విద్యాహి స్వయం సూక్ష్మశరీరన్యాయానామ్నికాఽపి ప్రాకృతసుఖదుఃఖోపభోగాధానసూలశరీరస్య
 సవకకర్మణాం చ నిరవశేషక్షయేఽపి స్వఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తిప్రదానాయ దేవయానేన పృథ్వి
 నం గమయితుం సూక్ష్మశరీరం స్థాపయతి; లోకవత్ - యథా లోకే సన్యాసినమృత్యుధ్వజమా
 రజ్జే తటాకాదికే తద్ధేతుషు తదిచ్ఛాదిషు వినష్టేష్యపి తదేవ తటాకాదికమశిథిలం కువన్త
 స్తత్ర పానీయపానాది కువన్తి, తద్వత్. 3౦.

అథస్యాత్-జ్ఞానినాం సాక్షాత్కృతపరతత్త్వానాం దేహపాతనమయే కర్మణో నిరవ
 శేషక్షయాద్దేహపాతాదూర్ధ్వం సూక్ష్మశరీరమాత్రం గత్యథామనువతీతే. సుఖదుఃఖాను
 భవోనవిద్యతఇతి యదుక్తమ్, తన్నోపపద్యతే; వసిష్ఠావాస్తరతఃప్రభృతీనాం సాక్షాత్కృత
 పరతత్త్వానాం దేహపాతాదూర్ధ్వం దేహస్తరసభ్రమః, పుత్రజన్మవిపత్త్వాదినిమిత్తసుఖదుఃఖాను
 భవశ్చ దృశ్యతఇతి. అత ఉత్తరం పఠతి.—

985 యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణామ్. 3-3-3౧.

నాస్తాభిస్సవేషాం జ్ఞానినాం దేహపాతనమయే సుకృతదుష్కృతయోవిణాశ ఉక్తః;
 ఆపితు యేషాం జ్ఞానినాం దేహపాతానస్తరమచిరాదికాగతిః ప్రాప్తా, తేషాం దేహపాతనమ
 యే సుకృతదుష్కృతహనిరుక్తా. వసిష్ఠాదీనాం త్యాధికారికాణాం న దేహపాతానస్తరమచి
 రాదిగతిప్రాప్తిః, ప్రారబ్ధస్యాధికారన్యాసమాప్తత్వాత్. తేషాం కర్మవిశేషేణాధికారవిశేషం
 ప్రాప్తానాం యావదధికారసమాప్తి తదారమ్భకం కర్మ నక్షీయతే. ప్రారబ్ధస్యహి కర్మణో
 భోగాదేవ క్షయః. అత ఆధికారికాణాం తదారమ్భకం కర్మ యావదధికారమవతిష్ఠతే. అత
 స్తేషాం నదేహపాతాదనస్తరమచిరాదిగతిప్రాప్తిః. 3౧. ఇతి సామ్మరాయాధికరణమ్. 12.

❖❖❖ అథ అనియమాధికరణమ్. 13. ❖❖❖

986 అనియమస్సవేషామవిరోధశ్చబ్ధానుమానాభ్యామ్. 3-3-3౨.

ఉపకోసలాదిషు యేషాపాససేవ్యచిరాదిగతిః శ్రూయతే, కింతన్నిష్ఠానామేవ తియా
 బ్రహ్మప్రాప్తిః, ఉత సవేషాం బ్రహ్మోపాససనిష్ఠానామితి సంశయే, ఇత రేవ్యనామ్నానాత్,
 * యేచేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే * శ్రద్ధాం సత్యముపాసతే ఇతితరసకలబ్రహ్మవిద్యోప
 స్థాపకత్వే ప్రమాణాభావాచ్చ తన్నిష్ఠానామేవ. ❖❖❖

ఇతిప్రాప్తేభిధీయతే * అనియమ ఇతి. సవేషామ్ - సవోపాససనిష్ఠానాం తయైవ
 గస్తవ్యత్వాత్ తన్నిష్ఠానామేవేతి నియమో నాస్తి. సవేషాం తయైవ గమనేహి సతి శబ్దాను
 మానాభ్యాం-శ్రుతి స్మృతిభ్యామవిరోధః; అన్యథా విరోధ ఏవేత్యధః. శ్రుతిస్తావత్ ఛాన్దోగ్య
 వాజసనేయకయోః పశ్చాన్నివిద్యాయామచిరాదిమాగేణసవకబ్రహ్మోపాససనిష్ఠానాంగమ

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా [అధ్య. ౩]

[illegible]

అథ అక్షరధ్వజిక రజమ్. 14.

387 అక్షరధియాం త్వంఁ యోథస్సామాన్యతద్భావాభ్యామాపసదవ త్తద్దు ర్తమ్. 3-3-33.

బృహదారణ్యకే శ్రూయతే * ఏతద్వై తదక్షరం గాగిక్ బ్రాహ్మణా అభివదన్తి
స్థూలమసన్న్యూహస్వమదీర్ఘమలోహితమస్మీహమచ్ఛాయమతమోఽవాయ్వానాకాశమనన్ద
ఋరసమగన్ధమచక్షుష్కమశ్రోత్రమవాగమనోఽతేజస్కమప్రాణమసుఖమమాత్రమనన్తరమబా
హ్యం న తదశ్నాని కించన ఏతస్య హై అక్షరస్య ప్రశాసనే గాగిక్ సూర్యాచన్ద్రిమసౌ విధృ
తీష్ఠత ఇతి, తథా ఆధవణే * అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తద్రదేశ్యమగ్రా
హ్యమగోత్రమవణమచక్షుశ్శోత్రం తదపాణిపాదమితి, తత్ర సంశయః-కిమిమే అక్షరశబ్దవిదిష్ట
బ్రహ్మసమ్బద్ధితయా శ్రుతా అస్థూలత్వాదయః ప్రపంచప్రత్యసేకతాస్వరూపాస్సవాకసు బ్రహ్మ
ద్యాస్వనుసన్ధేయాః, ఉతి యత్ర శ్రూయన్తే తత్తైవేతి, కిం యుక్తమ్? యత్ర శ్రుతాన్తైవే
తి, కుతః? విద్యాన్తరస్య రూపభూతానాంగుణానాం విద్యాన్తరస్యరూప త్వే ప్రమాణాభావాత్,
ఏతిషేధరూపాణా మేషామానన్దాదివత్స్వరూపావగమోపాయత్వాభావాచ్చ, అనన్దాదిభిగవగత
స్వరూపే హి బ్రహ్మణి స్థూలత్వాదయః ప్రపంచధర్మాః ప్రతిషేధ్యన్తే, నిరాలమ్బనప్రతిషేధా
మోగాత్.

— 27 —

ఏవం ప్రాక్షే ప్రచక్షుహే- * అక్షరధియూ త్వవనోధ్యతి. అక్షరబ్రహ్మసమ్బద్ధినీ నామ
గాలత్వాదిధియాం సవకబ్రహ్మవిద్యాస్వవనోధః - సక్లహణమితిధః. కుః? * సామాన్య
ద్భావాభ్యాం సవేకచూపాసవేచూపాన్యన్యాక్షరస్య బ్రహ్మణః సమానత్వాదస్థూలత్వాదీనాం
త్వసూపప్రతీతౌ భావాచ్చ. ఏతదుక్తం భవతి-అనాధారణాకారేణ గ్రహణాహి వస్తునోగ్రహ
మ్. సచ కేవలానన్తాది బ్రహ్మణోఽసాధారణమాకారముపస్థాపయతి, ప్రత్యేగాత్మస్యస్యానన్తా
కివికద్యమానత్వాత్. హేయప్రత్యనీకో హ్యనన్తాదిబ్రహ్మణోఽసాధారణం యాపమ్. ప్రత్య
ేత్తనస్తుస్వతో హేయవిరహిణోఽపి హేయసమ్బన్ధయోగ్యతాఽస్తి. హేయప్రత్యనీకత్వంచ

౧. శ్రీమద్వి.
 ౨. భా. ౨-౧౪-౪
 ౪. భా. ౨-౪-౧
 పాద. ౩]

శ్రీ భా. ౨-౪-౧
 ౨-౪-౧

శ్రీ భాష్యమ్ - అస్తరత్వాధికరణమ్ 5

487

చిదచిదాత్మకప్రపంచధర్మభూతస్థూలత్వాదివిపరీతరూపమ్. అతోఽసాధారణాకారేణ బ్రహ్మను
 స్పృశతాఽస్థూలత్వాదివిశేషితజ్ఞానానన్దాద్యాకారం బ్రహ్మనుసన్ధేయమితి అస్థూలత్వాదీనామా
 సన్ధానివద్భ్రష్టాస్వరూపప్రతివ్యస్తభావాత్సవాకాసు బ్రహ్మవిద్యాసు తథైవ బ్రహ్మనుసన్ధేయమితి.
 గుణానాం ప్రధానానువర్తిత్వే దృష్టాస్తమాహ * ఔంసదవదితి. యథా జామదగ్న్యచతురాత్ర
 పుంసాశాన్యుపసన్గుణభూతాసామవేదపతతః * అగ్నివై హోత్రం వేత్విత్వాదికోమస్త్యః ప్ర-
 ధానానువర్తితః సూర్యావైదికేనోపాంశుత్వేన ప్రయుజ్యతే. తదుక్తం ప్రథమే కాణ్డే * గుణ-
 ముఖ్యవ్యతిక్రమే తదథాత్వాన్ముఖ్యేన వేదసంయోగఇతి. 33.

సన్ధేయ. సవాకాసు బ్రహ్మవిద్యాసు బ్రహ్మణ ఏవ గుణిత్వాద్గుణానాం చ ప్రధానాను
 వర్తిత్వాత్, * సవకమాక సవకగన్ధస్సవకరస ఇత్యాదేగుణజాతస్య ప్రతివిద్యం వ్యవ-
 స్థితస్యావ్యవస్థా స్యాత్. తత్రాహ. -

388 ఇయదామసనాత్. 3-3-3౪.

ఆమసనమ్-ఆభిముఖ్యేన మసనమ్. అనుచింతనమ్. ఆమసనాద్ధేతోరియదేవ గుణజాతం
 సవకత్రానుసన్ధేయత్వేన ప్రాప్తమ్, యదస్థూలత్వాదివిశేషితమానన్దాదికమ్. యేన గుణజాతేన
 వినా బ్రహ్మస్వరూపస్యేతరవ్యావృత్తస్యానుసన్ధానం నసమ్భవతి, తదేవ సవకత్రానువర్తకసియమ్.
 తచ్ఛేయదేవేత్యథా. ఇతరేషు సవకకమాత్వాదయః ప్రధానానువర్తితోఽపి చింతనీయత్వేన
 ప్రతివిద్య వ్యవస్థితాః. 38. ఇతి అక్షరధ్వనికరణమ్. 14.

— ఆఖ అస్తరత్వాధికరణమ్. 15: —

389 అస్తరాభూతగ్రామవత్స్వత్త్వోఽన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశవత్. 3-3-3౫.

బృహదారణ్యకే ఉపస్తప్రశ్న ఏవమామ్నాయతే- * యత్సాక్షాదపరోహృద్భ్రష్టా
 య ఆత్మా సవాకస్తరః తన్తే వ్యాచక్ష్యేతి. తస్య ప్రతివచనం * యః ప్రాణేన ప్రాణితి స త ఆత్మా
 సవాకస్తరో యోఽపానేనాపానితి స త ఆత్మేత్యాది. అతుప్తేన తేన పునః పుష్ట ఆహ- * నదృష్టే
 ద్విష్టారం పశ్యేనకశ్రుతే శ్శ్రోతారం శృణుయాః నమతేమన్తారం. మన్వీథాః నవిజ్ఞాతేవిక-
 జ్ఞాతారం విజానేయా ఏష త ఆత్మా సవాకస్తరోఽతోఽన్యదాతకమితి. తథాతదనస్తరం కహోల
 ప్రశ్నే చైవమామ్నాయతే- * యదేవ సాక్షాదపరోహృద్భ్రష్టా య ఆత్మా సవాకస్తరః తన్తే
 వ్యాచక్ష్యేతి. ప్రతివచనంచ- * యోఽశనాయాపిపాసే శోకం మోహం జరాం మృత్యుమత్యేతి
 ఏవం హైతమాత్మానం విదిత్వా బ్రాహ్మణః పుత్రేషణాయాశ్చ విత్రేషణాయాశ్చేత్వాది* అతోఽ-
 న్యదాతకమిత్యస్తమ్. తత్రసంశయ్యతే-కిమనయోవికద్యాభేదోఽస్తి, నేతి. కింయుక్తమ్? భేదఇతి.
 కుతి? రూపభేదాత్. ప్రతివచనభేదాద్రూపంభిద్యతే. ప్రశ్నస్యైకరూప్యేఽపి ప్రతివచనప్రకా-
 రోహి భేదేనోపలభ్యతే. పూర్వకత్ర ప్రాణనాదీనాం కతాక సవాకస్తరాత్ త్వేనోచ్యతే. పర-
 త్రాశనాయాపిపాసాదిరహితః. అతః పూర్వకత్ర ప్రాణితా దేహేద్వియబుద్ధిమనఃప్రాణవ్యతి-
 రిక్తః ప్రత్యగాత్తోచ్యతే, పరత్రతు. తదతిరక్తోఽశనాయాపిపాసాదిరహితః పరమాత్మా. అతో

నూనఁ బ్రకృత్యే, భూతగ్రామవత్త్వప్రత్యగాత్మక సదస్య భూతగ్రామస్య సవకస్యాన్తరాత్మ త్వేన
సవాన్తరత్వమప్యుపేక్షమ్. యద్యపి ప్రత్యగాత్మకః సవాన్తరత్వం భూతగ్రామమాత్రా
పేక్ష త్వేనాపేక్షకమ్, తథాపి తదేవ గ్రామ్యమ్: అచ్యుతా ముఖ్యాన్తరాత్మ పరిగ్రహణోభాత్పర
మాత్త్వేనాపి ప్రతివచనం నోపేషద్యతే ప్రతివచనంహి సూచకత్ర ప్రత్యగాత్మ నిషయమ్,
పరమాత్మ సా ప్రతిత్వత్వావానిత్యత్వాద్యసమ్భవాత్. పరంచ పరమాత్మ నిషయమ్, అశనాయా
సవాన్తరత్వతీతత్వాత్. తదిదమాశంకా తే- * అన్తరాభూతగ్రామసత్త్వాత్ నోపేషధానేదాను
పేష త్వాత్తచేదితి. అన్తరా - సవాన్తరత్వేన ప్రథమప్రవచనం భూతగ్రామవత్త్వాత్మకః.
భూతగ్రామవా - విదన్తరిః స్వాత్మ. ప్రత్యగాత్మా సవాన్తరభూత్యవ్యత్యత్యధః. అన్యథా
* యః ప్రాణేన ప్రాణితి * యోగశనాన్తి వివానాద్యతీతత్యతి ప్రాణవచనభేదానుపపత్తిరితిచేత్. -

అత్రోత్తరం - నేతి. సవిద్యాశేష ఇత్యధికః. ఉభయత్ర పరవిషయత్వాత్ప్రీత్యప్రతి
సచనయోః. తథాపి - * యత్సాక్షాదహోక్షాద్భిన్నాయ అత్తా సవాన్తర ఇతి ప్రశ్నస్థావ
త్పరమాత్మవిషయః స; బ్రహ్మశబ్దస్య పరమాత్మసాధారణత్వేన ప్రత్యగాత్మస్యపికదాచిదుప
చరితప్రయోగదశకాత్తద్వాన్యత్వై పరమాత్మప్రతిపత్త్యధికాయత్సాక్షాద్భిన్నేతి విశేష
ణం క్రియతే. అహోక్షాత్విమపి - సవకదేశసవకకాలసమ్మన్దిత్వం సత్త్వం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ
త్వసన్తత్వేనావగతస్య పరమాత్మన ఏవోపపద్యతే. సవాన్తరత్వమపి * యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్
పృథివ్యా అన్తర ఇత్యారభ్య * యతీ త్తని తిష్ఠన్నా త్తనోపేక్షర ఇతి సవాన్తరయామిణః పర
మాత్మన ఏవ సమ్భవతి. ప్రతివచనమపి తథైవ పరమాత్మవిషయమ్. * యః ప్రాణేన ప్రాణితి నిరు
పాధికం ప్రాణసస్య కర్తృత్వం పరమాత్మనఏవ, ప్రత్యగాత్మనస్సుఖపై ప్రాణనం పృతి కర్తృ
త్వాభావాత్. ఏవమజానతోష స్తేన ప్రాణనే కర్తృత్వమాత్రముక్తం మన్వానేన ప్రత్యగాత్మ
నోపేక్ష సాధారణత్వం ప్రతివచనస్య మత్వా అతుష్టేన పునః పృష్టస్మై ప్రతి ప్రత్యగాత్మనో
వ్యావృత్తం నిరుపాధికత్వేన ప్రాణసస్య కర్తృత్వం పరమాత్మాసమాహ- * స దృష్టేద్రకాష్టారం
పశ్యేతిత్యాదివా. ఇన్ద్రియాగ్గీవానాం దశకనశ్రవణమరసవిజ్ఞానానాం కర్తృత్వం ప్రత్యగాత్మానం
ప్రాణసస్య కర్తృత్వేనోక్త ఇతి స మర్పిధాః, తస్య సుఖప్తిమూఛాకా ప్రాణనాదే రకర్తృ
త్వాత్. * కో హ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ యదేష అకాశ ఆనన్దో నస్యాదితి సవకప్రాణిప్రాణ
నహేతుత్వం హి పరమాత్మన ఏవాన్యత్ర గ్రుతమ్. అతః పూర్వప్రశ్నప్రతివచనే పరమాత్మ
విషయే. ఏవముత్తరే అపి, అశనాయాద్యతీతత్వస్య పరమాత్మాసాధారణత్వాత్. ఉభయత్ర
* అతోపేక్షదాతకమిన్యపసంహారశ్చైకరూపః. ప్రశ్నప్రతివచనావృత్తిస్తుకృత్స్వప్రాణిప్రాణ
నహేతోః పరస్య బ్రహ్మనోపేక్షనాయాద్యతీతత్వప్రతిపాదనాయ. తత్త్వ దృష్టాన్తరమాహ- * ఉపదేశ
వదితి. యథా సద్విద్యాయాం * ఉత తమాదేశమప్రాప్యితి ప్రక్రాంతే సదుపదేశే * భగవాం
స్త్యేవమేతద్భగవీత్వితి * భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయన్వితి ప్రశ్నస్య, * ఏవోపేక్షిమా
వితిదా త్యమిదం సవకం తత్సత్వమితి ప్రతివచనస్యచ భూయోభూయ ఆవృత్తిస్సతో బ్రహ్మణస్త
త్త్వాహ త్యవిశేషప్రతిపాదనాయ దృశ్యతే, తద్వత్. అత ఏకస్యైవ సవాన్తరభూతస్య
బ్రహ్మణః కృత్స్వప్రాణిప్రాణనహేతుత్వాశనాయాద్యతీతత్వప్రతిపాదనేన రూపై క్యాద్విద్యైక్యమ్.

గ బృ.ల 2-3-1 గ భా.ల 2-5-1
 2 భా.ల 2-5-1
 3 భా.ల 2-5-1

పాద. 3]

శ్రీ భాష్యమ్ - అ స్త ర త్వా ధి క రణ మ్ 15

280

అథ స్యాత్ - యద్యప్యథే ప్రశ్నప్రతిపచనే పరబ్రహ్మవిషయే, తథాపి విద్యాభే
 నోపపాదయః, ఏకత్ర సవకప్రాణిప్రాణనహేతుత్వేనోపాస్యమ్, ఇతరత్రాశనాయాద్యతీతత్వే
 నోపాస్యగుణభేదేనూపభేదాత్, ప్రప్యథేదాచ్చ. పూర్వత్ర హ్యుపస్తాః ప్రప్తా, ఉత్తరత్ర
 కహోల్యో, తత్రాహ. —

390 వ్యతిహారో విశింషన్తి హేతరవత్. 3-3-32.

నాత్ర విద్యాభేదః, ప్రశ్నప్రతిపచనాభ్యామేకరూపాథావిషయాభ్యామేకేన చ విధిప
 దేనైకవాక్యస్వప్రతీక్షే. ప్రశ్నద్వయం. తావత్సర్వాన్తరాత్తత్వవిశిష్టబ్రహ్మవిషయమ్. ద్వితీయే
 ప్రశ్నే *యదేన సాక్షాదపరోక్షాద్భిన్నాయ అత్తా సర్వాన్తర ఇత్యేవకారశ్చ పూర్వత్రోప
 స్తేన పుష్టగుణవిశిష్టబ్రహ్మవిషయత్వం కహోలప్రశ్నస్యావధారయతి. ప్రతిపచనం చోభయత్ర
 * స త అత్తా సర్వాన్తర ఇతి సర్వాన్తరాత్తత్వవిశిష్టబ్రహ్మవిషయమేకరూపమేవ. విధిప్రత్య
 యశ్చోత్తరాదేవ దృశ్యతే * తిస్తాద్భిన్నాః సాణ్ణిత్యం నివిద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేదితి. ఏవం
 సర్వాన్తరాత్తత్వవిశిష్టబ్రహ్మకవిషయత్వేద్వయోరవ(గ)ధృతేన త్యేక స్థిన్నేవసర్వాన్తరాత్తత్వ
 విశిష్టబ్రహ్మ్యాపాస్య ఉపస్తాకహోలయోరీతరేతరబుద్ధివ్యతిహారః కతకవ్యః. ఉపస్తస్య యా
 సర్వాన్తరాత్తనో బ్రహ్మణస్సనకప్రాణిప్రాణనహేతుత్వవిషయా బుద్ధిః, సా కహోలేనాపి ప్రప్తా
 కాయా. యాచ కహోలస్య తస్యైవ బ్రహ్మణోఽశనాయాద్యతీతత్వవిషయా బుద్ధిః, సా ఉపస్తే
 నాపి కాయా. ఏవం వ్యతిహారే కృతే ఉభాభ్యాం సర్వాన్తరస్య బ్రహ్మణో జీవవ్యావృత్తిరవ
 (గ)ధృతాభవతి. ఏవం సర్వాన్తరాత్తానం ప్రత్యగాత్తనో వ్యావృత్తమవగమయితుం సవకప్రాణి
 ప్రాణనహేతుత్వాశనాయాద్యతీతత్వప్రతిపాదనేన విశింషన్తిహి యాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రతిపచనాని.
 అహోబ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్తత్వమేవోపాస్యగుణః, ప్రాణనహేతుత్వాదయస్తు తస్యోపపాదకాః
 నోపాస్యాః. సమాపాస్యగుణః సర్వాన్తరాత్తత్వమేవ చేత్, ప్రాణనహేతుత్వస్య అశనా
 యాద్యతీతత్వస్యచ ప్రప్తోః వ్యతిహృత్యానుసంధానం కిమథామ్? తదుచ్యతే. సవకప్రాణిప్రాణ
 నహేతుత్వేన సర్వాన్తరాత్తని జీవాద్వావృత్తే బ్రహ్మణ్యపస్తేనావగతే సతి కహోలేన జీవస్య
 సర్వాత్తనా అసమ్భావితేన స్వభావవిశేషేణ సర్వాన్తరాత్తా వ్యావృత్తోఽనుసంధేయఇతి కృ
 త్వా పునః ప్రశ్నః కృతః. యాజ్ఞవల్క్యోఽపి తదభిప్రాయమభిజ్ఞాయ ప్రత్యగాత్తనోఽసమ్భా
 విణమశనాయాదిప్రత్యనీకత్వము క్తవా. అతశ్చోపాస్యస్య వ్యావృత్తిప్రతీతిసిద్ధ్యథాముభాభ్యాం
 పరస్పరబుద్ధివ్యతిహారః కతకవ్యః. ఇతరవత్ - యథేతరత్ర సద్విద్యాయాం భూయోభూయః
 ప్రక్షేపః ప్రతిపచనైశ్చ తదేవ సద్భిన్నా వ్యవచ్ఛిద్యతే, నపునః పూర్వప్రతిపన్నాద్గుణాద్గుణా
 స్తరవిశిష్టతయోపాస్యం ప్రతిపాద్యతే, తద్వత్. 32.

తత్రాపి ప్రశ్నప్రతిపచనభేదే సతి కథమైక్యమవగమ్యత ఇతిచేత్, తత్రాహ. —

391 సైవహి సత్వాదయః. 3-3-32.

సైవహి సచ్చబ్ధాభిహితా పరమకారణభూతా పరా దేవతైవ * సేయం దేవతైశ్చత |
 * తేజః పరస్యాం దేవతాయామితి ప్రకృతా * యథా సోమ్య మధు మధుకృతో ని స్తిష్ఠన్తీత్యా ||

౧ భా. ౮-౨-౪ ౨ భా. ౮-౪-౧౫ ౩ భా. ౮-౪-౨౨
 ౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౫ భా. ౮-౪-౨౫
 ౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౮ భా. ౮-౪-౨౫
 ౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౧ భా. ౮-౪-౨౫
 ౧౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౪ భా. ౮-౪-౨౫
 ౧౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౭ భా. ౮-౪-౨౫
 ౧౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౦ భా. ౮-౪-౨౫
 ౨౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౩ భా. ౮-౪-౨౫
 ౨౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౬ భా. ౮-౪-౨౫
 ౨౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౨౯ భా. ౮-౪-౨౫
 ౩౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౨ భా. ౮-౪-౨౫
 ౩౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౫ భా. ౮-౪-౨౫
 ౩౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౩౮ భా. ౮-౪-౨౫
 ౩౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౧ భా. ౮-౪-౨౫
 ౪౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౪ భా. ౮-౪-౨౫
 ౪౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౭ భా. ౮-౪-౨౫
 ౪౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౪౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౦ భా. ౮-౪-౨౫
 ౫౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౩ భా. ౮-౪-౨౫
 ౫౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౬ భా. ౮-౪-౨౫
 ౫౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౫౯ భా. ౮-౪-౨౫
 ౬౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౨ భా. ౮-౪-౨౫
 ౬౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౫ భా. ౮-౪-౨౫
 ౬౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౬౮ భా. ౮-౪-౨౫
 ౬౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౧ భా. ౮-౪-౨౫
 ౭౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౪ భా. ౮-౪-౨౫
 ౭౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౭ భా. ౮-౪-౨౫
 ౭౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౭౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౦ భా. ౮-౪-౨౫
 ౮౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౨ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౩ భా. ౮-౪-౨౫
 ౮౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౫ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౬ భా. ౮-౪-౨౫
 ౮౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౮ భా. ౮-౪-౨౫ ౮౯ భా. ౮-౪-౨౫
 ౯౦ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౧ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౨ భా. ౮-౪-౨౫
 ౯౩ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౪ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౫ భా. ౮-౪-౨౫
 ౯౬ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౭ భా. ౮-౪-౨౫ ౯౮ భా. ౮-౪-౨౫
 ౯౯ భా. ౮-౪-౨౫ ౧౦౦ భా. ౮-౪-౨౫

శ్రీ భాష్యమ్ - కామాద్యధికరణమ్ 16

౧౧

ద్యేవహిరూపమ్. వాజసనేయకే ఛాన్దోగ్యేచ సత్యకామాదివిశిష్టమేవ బ్రహ్మోపాస్యమిత్యధాః.
 కుత ఏతదవగమ్యతే? * ఆయతనాదిభ్యః. హృదయాయత సత్త్వేతుత్పత్తివిధరణత్వాదిభిస్తావదుభ
 యత్ర సైవ విద్యేతి ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. వశిత్వాదయశ్చ వాజసనేయకే శ్రుతాః ఛాన్దోగ్యశ్రుతస్య
 గుణాష్టకాన్యతమభూతస్య సత్యసజ్జల్పత్వస్య విశేషా ఏవేతి సత్యసజ్జల్పత్వసహచారిణాం సత్య
 కామత్వాదీనామపహతవా పుత్వపయఃస్తానాం సద్భావమవగమయన్తి; అతో రూపం నభిద్యతే
 సంయోగోఽపి * పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే * అభయం వై బ్రహ్మ భవ
 తీతి బ్రహ్మప్రాప్తిరూపా నభిద్యతే. ఆకాశశబ్దః ఛాన్దోగ్యే పరమాత్మవిషయ ఇతి * దహర ఉత్త
 రేభ్య ఇత్యత్ర నిరీతమ్. వాజసనేయకేత్వాకాశే శయానస్య వశిత్వాదిశ్రవణా తస్య శయానస్య
 పరమాత్మత్వే సతి తదాధారాభిధాయిన ఆకాశశబ్దస్య * తస్మాన్నే సుషిరం సూక్ష్మమితి హృద
 యాన్తగతస్య సుషిరశబ్దవాచ్యస్యాకాశస్యాభిధాయకత్వమవగమ్యతే. అతో విద్యైక్యమ్. 3౮.

అథ స్యాత్ - యదుక్తం వాజసనేయకే వశిత్వాదిభిస్సహ సత్యకామత్వాదినద్భావః
 అవగమ్యత ఇతి, తన్నోపపద్యతే; వశిత్వాదీనామేవ తత్ర పరమాధికతస్సద్భావాభావాత్. తద
 భావశ్చ * మనసైవానుద్రప్తవ్యం నేహనానాస్తి కించన మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి య ఇహ |
 నానేవ పశ్యతి | ఏకదైవానుద్రప్తవ్యమేతదప్రమేయం ధ్రువమితి ప్రకృతేన వాక్యేన * స ఏష |
 నేతి నేత్యాత్మేత్యుత్తరేణచోపాస్యస్య బ్రహ్మణో నివిశేషత్వప్రతీతేరవగమ్యతే. అతో వశిత్వా
 దయోఽపి సూలత్వాదుత్పవన్ని పేధ్యా ఇతి ప్రతీయన్తే. అతఏవ ఛాన్దోగ్యేఽపి సత్యకామత్వాదయో
 న బ్రహ్మణః పారమాధికకా గుణా ఉచ్యన్తే. అతోఽపారమాధికత్వాదేవంజాతీయకానాం
 గుణానాం మోక్షార్థేషూపాసనేషు లోపఇతి. తత్రాహ. —

౩9౩ ఆదరాదలోపః. 3-3-3౯.

బ్రహ్మగుణత్వేన ప్రమాణాన్తరాప్రాప్తానాం గుణానామేషాం సత్యకామత్వాదీనాం
 * తస్మిన్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యమ్, * ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్తా విజరో విమృత్యువిశోకోఽవిజఘ ||
 తోఽపి పాససత్యకామస్సత్యసజ్జల్పః. * సవకస్య వశి సవకస్యేశానః * ఏష సవేశ్వర ||
 ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఏష సేతువిధరణ ఏషాం లోకానామసమ్భవాయేత్యాదిభిరస
 యోః శ్రుత్యోరన్యాసుచ మోక్షార్థోపాసనోపాస్యబ్రహ్మగుణత్వేన సాదరముపదేశాదేషామ
 లోపః, అపితూపసంహారఏవ కాయణః. ఛాన్దోగ్యే తావత్ * తద్య ఇహత్తానమనువిద్య వ్రజ |
 స్త్యేతాంశ్చ సత్యాకామాకా తేషాం సవేశ్మ లోకేశ్మ కామచారో భవతీతి సత్యకామ
 త్యాదిగుణవిశిష్టస్య బ్రహ్మణో వేదనం విధాయ * అథ య ఇహత్తానమనువిద్య వ్రజ స్త్యేతాం |
 శ్చ సత్యాన్కామాన్ స్తేషాం సవేశ్మ లోకేశ్మ కామచారో భవతీత్యవేదననిన్దా క్రియమాణా
 గుణవిశిష్టవేదనస్యాదరం దశకయతి. తథా వాజసనేయకే * సవకస్య వశి సవకస్యేశానః * ఏష ||
 సవేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలఇతి భూయోభూయ ఐశ్వర్యోకాపదేశాద్గుణేష్వాదరః
 ప్రతీయతే. ఏవమన్యత్రాపి. నచ మాతాపితృసహస్రేభ్యోఽపి వత్సలతరం శాస్త్రం ప్రతా
 రకవదపారమాధికకాన్నిరసనీయాకా గుణాప్రమాణాన్తరాప్రతిపన్నానాదరేణోపదిశ్య సంసార

[မနုဿ. ၁]

3f.

394 ఉపసీతే-త సద్వచనాత్. 3-3-౪౧.

❖❖❖ అథ తన్ని ధౌరణానియమాధికరణమ్. 17. ❖❖❖

2

* ఓమిత్యైతదతురముగ్ధీధముపానీ తేత్యైదిని కమాణ్శాశ్రయాణ్యపాసనాని కమాణ్శాశ్రూహాశ్రీధాచిముఖేన జుహ్వదిముఖేన పణకాతాచివత్ కమాణ్శత్యైన నిసూధానుష్ఠానాసీత్యుగ్ధీధాన్యపాసనసమ్మన్ధినో * యదేవ విద్యయాకసోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరంభవతి వతకమాచిదేశశస్య పణకాతాచిసమ్మన్ధిపాశ్లోకశ్రవణవత్సృధకృతత్వకల్పనాయోగాత్కృతుషు నియమేనోపసంహార్యాణీతి.

రణమనేన క్రియతే. ఉత సర్వవేదాంతోదితపరివిద్యోపాస్యవిశేషనిధానరణమితి. కిం యుక్తమ్? దహరవిద్యోపాస్యవిశేషనిధానరణమితి. కుతః? ప్రకరణాత్. పూర్వస్మిన్ననువాకే దహరవిద్యా హి ప్రకృతా * దహ్రాం విపాష్టం పరవేశ్యభూతం యత్పుణ్డరీకం పురమధ్యసంస్థమ్ | తత్రాపి దహ్రాం గగనం విశోకస్తస్మిన్యదస్తస్తదుపాసితవ్యమితి. అస్మింశ్చానువాకే * పద్మగోశాప్రతీకా శం హృదయం చాప్యథోముఖమిత్యాదినా హృదయపుణ్డరీకాభిధానమస్య నారాయణానువాకస్య దహరవిద్యోపాస్యనిధానరణాథత్వముపోద్బలయతీతి.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే- * లిङ్గభూయస్త్యాదితి. అస్య నిఖిలపరవిద్యోపాస్యవిశేష నిధానరణాథత్వే భూయాంసి లిङ్గానిదృశ్యంతే. తథాహి-పరవిద్యాస్వక్షరశివశమ్ముపరబ్రహ్మపర జ్యోతిఃపరతత్త్వపరమాత్మాదిశబ్దనిర్దిష్టముపాస్యం వ స్మిహ తై రేవ శబ్దైరనూద్య తస్య నారా యణత్వం విధీయతే. భూయసీషు విద్యాసు శ్రుతాననూద్య నారాయణత్వవిధానభూయస్త్వం నారాయణఏవ సర్వవిద్యాసూపాస్యమన్థులత్వాదివిశేషితానన్దాదిగుణకం పరంబ్రహ్మేతి విశేష నిణాయే భూయః-బహుతరం లిङ్గం భవతి. అత్ర లిङ్గశబ్దః చిహ్నాపర్యాయః. చిహ్నభూతం | వాక్యం బహుతరమస్తీత్యథాః. తద్ధి ప్రకరణాద్భవీయః. తదప్యక్తం ప్రథమకాణ్డే * శ్రుతిలిङ్గ వాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాం సమవాయే పరదాబాల్యమథావిప్రకషాదితి. యత్ప్రాక్తమ్- * పద్మగోశప్రతీకాశమిత్యాదివచనం దహరశేషత్వమప్యోపోద్బలయతీతి, తన్న; బలీయసా ప్రమా ణేన సర్వవిద్యోపాస్యనిధానరణాథత్వేన వద్ధృతేన తి దహరవిద్యాయామపి తస్యైవ నారాయణ | స్యోపాస్యత్వేన తద్వచనోపపత్తేః. నచ * సహస్రశీషామిత్యాదిద్వితీయాని దేశేన పూర్వాను | వాకోదితోపాసినా సమ్బంధశ్చబ్దసీయః, * తస్మిన్యదస్తస్తదుపాసితవ్యమిత్తుపాసిగతేన కృత్ప్ర | త్యయేనోపాస్యస్య కమణోఽభిహితత్వా త్తదుపాస్యే ద్వితీయానుపపత్తేః. * విశ్వమేవేదం పురుషః | * తత్త్వం నారాయణః పరః ఇత్యాదిప్రథమానిదేశాశ్చ ప్రథమాథే ద్వితీయా వేదితవ్యా. || * అస్తబహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణఃస్థితః * తస్మాశ్చిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవ స్థితః | స బ్రహ్మ స శివస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్త్వరాడితి నిదేశైస్సర్వస్మాత్పరో నారాయణ ఏవ సర్వత్రోపాస్యఇతి నిరీయమానత్వాచ్చ ప్రథమాథే ద్వితీయేతి నిశ్చయతే. ౮౩. ఇతి లిङ్గభూయస్త్యాధికరణమ్. 19.

అథ పూర్వవికల్పాధికరణమ్. 20. ఇతి

398 పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్స్వత్క్రియా మానసవత్. 3-3-౮౪.

?-1

వాజసనేయకే అగ్నిరహస్యే మనశ్చితాదయోఽగ్నయః శ్రూయంతే * మనశ్చితో వాక్చితః ప్రాణచితః చక్షుశ్చిత్రోఽత్రచితః కమచితోఽగ్నిచిత ఇతి. తత్ర సంశయః - కిమేతే † మనశ్చితాదయస్సామూదికత్వేన విద్యారూపాలగ్నయః క్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేన క్రియా రూపాః, ఆహోస్విద్విద్యామయక్రత్వనుప్రవేశేన విద్యారూపావేవ? ఇతి విశయే క్రియారూపత్వం తావదాహ పూర్వవికల్పఇత్యాదినా. చిత్యాగ్నిత్వేన సమూదితానామేషాం మనశ్చితాదీనాం

క్రత్వనుప్రవేశసాక్షాణాం స్వదేశే క్రతువిధ్యభావాత్పూర్వత్ర * అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీది
త్యాదిసేష్టకచితస్యాగ్నేః ప్రకృతత్వాత్, తస్యచ క్రియామయక్రత్వవ్యభిచారిత్వేన తత్ర క్రతు
సన్నిధానాత్తత్ప్రకరణగృహీతా మనశ్చితాదయస్తేసేష్టకచితేనాగ్నినా వికల్పమూనాః క్రియా
రూపా ఏవ స్యుః. విద్యారూపాణామపి క్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేన క్రియారూపత్వం మానస
గ్రహవదుపపద్యతే. యథా ద్వాదశాపే అవివాక్యే దశమేహని మానసగ్రహస్య మనోనిష్ఠా
ద్యగ్రహణాసాదనస్తోత్రప్రత్యుప్రత్యాహరణభక్షణత్వేన విద్యారూపస్యాపి క్రియామయక్రత్వజ్ఞ
తయా క్రియారూపత్వం, తథేహపి. ౪౫.

399 అతిదేశాచ్చ. 3-3-౪౫.

ఇతశ్చేష్టకచితేనాగ్నినా మనశ్చితాదీనాం వికల్పః క్రియారూపత్వం చావగమ్యతే.
* తేషామేకైకఏవ తావాన్ యావానసౌ పూర్వఐతి పూర్వసేష్టకచితస్యాగ్నేవీయం! ?
మనశ్చితాదివ్యతిదిశ్యతే. తేన తుల్యకాయత్వాద్వికల్పః. తతశ్చేష్టకచితవత్తత్ప్రతునివత్తా
నేన తదజ్ఞభూతా మనశ్చితాదయః క్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేన క్రియారూపా ఏవేతి. ౪౬.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుః.

400 విద్యైవ తు నిధానరణాద్దేశనాచ్చ. 3-3-౪౬.

తుశబ్దః పక్షం వ్యావర్తయతి. యదుక్తంమనశ్చితాదయః క్రియామయక్రత్వనుప్రవేశే
నేన క్రియారూపా ఏవేతి, నైతదస్తి; విద్యారూపా ఏవైతే. విద్యారూపక్రత్వన్వయిన ఇత్యర్థః,
కుతః? * నిధానరణాద్దేశనాచ్చ. నిధానరణం తావత్ * తే హైతే విద్యాచిత ఏవ విద్యయా! ?
హైవైత ఏవంవిదశ్చితా భవన్తితి. వాఙ్మనశ్చక్షురదివ్యాపారాణామిష్టకాదివచ్చయనానుపపత్తే
మనసా సమ్పాదితాగ్నిత్వేన విద్యారూపత్వే సిద్ధేహపి * విద్యాచితఏవ * విద్యయా హైవైత ||
ఇతి చావధారణం విద్యామయక్రత్వన్వయేన విద్యారూపత్వజ్ఞానాథామితి నిశ్చయతే. దృశ్యతే
చాత్రైవైషాంశేషీ విద్యారూపః క్రతుః * తే మనసైవాధీయన్త మనసైవాచీయన్త మనసైషుగ్ర-
హా అగృహ్యన్త మనసాస్తువన్త మనసా శంసకయత్కించ యజ్ఞేకమక్రియతేయత్కించయజ్ఞీ
యంకమక్రియతేవతేషుమనోమయేషు మనశ్చిత్సు మనోమయమక్రియతేతి. ఇష్టకచితేష్వగ్నిషు
యత్క్రియామయం యజ్ఞీయంకమక్రియతే, తస్మనోనివత్త్యేషు మనశ్చితాద్యగ్నిషుమనోమ
యమేవాక్రియతేతి వచనాత్ క్రతురపి విద్యామయోఽత్ర ప్రతీయతే. ౪౭.

సన్వత్ర విధిపదాశ్రవణాత్ ఫలసమ్బంధప్రతీతేషేష్టకచితాగ్నిష్టకాపితక్రియామయ
క్రతుప్రకరణాద్విద్యామయక్రత్వన్వయేన విద్యారూపత్వేషాం బాధ్యేత. నేత్యాహ.-

401 శ్రుత్యాదిబలీయస్తాచ్చ సదాధః. 3-3-౪౭.

శ్రుతిలింగవాక్యానాం ప్రకరణాద్బలీయత్వేన శ్రుత్యాద్యవగతః క్రతురేషాం తదన్వ
యశ్చ దుర్బలేన ప్రకరణేన బాధితం సశక్యతే. శ్రుతిస్తావత్ * తే హైతే విద్యాచిత ఏవేతి! ?
తాం వివృణోతి * విద్యయా హైవైత ఏవంవిదశ్చితా భవన్తితి. విద్యయా-విద్యామయేనక్రతునా! ?

౧౭-౧
౨-౧

౧౭-౧౨-౧౩

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయ 3

|| సమ్యక్తా మసశ్చితాదయశ్చితాభవన్తిత్యథః * || తాన్మైతానేవంవిదే సవకదా సవాణి
 ౧ | భూతానిచిన్వన్త్యప స్వపత్యనిలిజమ్ పాక్యంచ * ఏవంవిదే చిన్వన్తితి సమభివ్యాహారోవాక్యమ్
 ఏవంవిదే విద్యామయక్రతుమతే సవకదాసవాణి భూతాని చిన్వన్తిత్యథః సవకభూతకర్తృ
 కం సవకశాలవ్యాపి చయసం మనసా సమ్పాదితం పరిమితకర్తృశాలక్రియామయేష్టకచితకా
 యకద్యారేణ క్రత్వనుప్రవేశేనవృథవలభమాసం విద్యామయక్రత్వనుప్రవేశే లిజ్జం భవతి, ౪౭
 యచ్ఛేద ముక్తమ్-విధిప్రత్యయాశ్రవణ త్ఫలసమ్యక్తా ప్రతీతేశ్చ క్రియామయాత్కా
 లోరన్యోఽత్ర విద్యామయః క్రతుసః సన్భవతీతి, తత్రాహ -

402 అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాన్తరపుథక్త్వవద్భవత్త్వతదుక్తమ్ 3-3-౪౮

ఇష్టకచితాన్వయసః క్రియామయాత్కా శ్రోవికద్యామయోఽయం క్రతు పృథక్త్వేన
 అనుబంధాదిభ్య పృథక్త్వహేతుభ్యోఽవగమ్యతే అనుబంధా - యజ్ఞానుబంధినో గ్రహస్తోత్రశస్త్రా
 ౧ | దయశ్చమన్వైషుగ్రహా అగ్రహ్యన్త మనసాఽస్తువన్త మనసాఽశంసన్ని త్యాదినా ప్రతిపాదితాః
 అదిత్యేన శ్రుత్యాదయః పూర్వోక్తా గ్రహ్యన్తే శ్రుత్యాదిభిస్సానుబంధై విద్యామయక్రతుః పృథ
 గవగమ్యతేత్యథః, * ప్రజ్ఞాన్తరపుథక్త్వవత్ యథా ప్రజ్ఞాన్తరం-నహరవిద్యాదిక్రియామయా
 త్కాత్రితోః పృథగ్భూతం శ్రుత్యాదిభిరవగమ్యతే, ఏవమయమపి ఏవం చానుబంధాదిభి పృథ
 గ్భూతే విద్యామయే యజ్ఞేఽవగతేనతి విధిః పరికల్ప్యతే దృష్ట్యానువాదసరూపేషు కల్ప్య
 ౧ | మానో విధిః తదుక్తం * వచనాని త్వపూర్వాత్వాదితి ఫలంచ * తేహేమేకైక ఏవ తావాన్యా
 వాససా పూర్వా ఇత్యతిదేశాత్ స్వక్రతుద్వారేణేష్టకచితస్యాగ్నేయక త్ఫలమ్, తదేవ మసశ్చ
 తాదీనామపి స్వక్రతుద్వారేణ ఫలమిత్యవగమ్యతే ౪౮
 యత్పసరతిదేశేన తుల్యకాయకత్వావగమాత్క్రియామయక్రత్వనుప్రవేశోఽవగ
 మ్యత ఇత్యుక్తమ్, తత్రాహ -

403 స సామాన్యాదప్యవలభేమృత్యువన్నహి లోకాపత్తిః 3-3-౪౯

నావశ్యమతిదేశాదవాన్తరవ్యాపారస్యాపి తుల్యతయా భవితవ్యమ్, యేన క్రియామయ
 క్రత్వనుప్రవేశ ఏహం స్యాత్ యస్మాత్కస్మాచ్చి త్సామాన్యమాత్రాదతిదేశోపలభ్యే ఉపలభ్య
 ౧ | తేహి * ఏవఏవ మృత్యుయక ఏవఏవస్మిన్మణ్డలే పురుష ఇత్యాదిషు సంహత్రకత్వాదిసామాన్య
 మాత్రాదతిదేశః, సహితత్ర మణ్డలపురుషస్య మృత్యువ త్తణ్డో కాపత్తిః-తదేతప్రాప్తిరపి భవతి,
 ఏవమిహాపి మసశ్చితాదీనామిష్టకచితాగ్నిసద్భావాదిదేశమాత్రేణేష్టకచితాగ్నిదేశరూపక్రియా
 మయక్రత్వనుప్రవేశేనాపి స భవితవ్యమ్ అత ఇష్టకచితాగ్నేః స్వక్రతుద్వారేణయత్ఫలం,
 తదేవ మసశ్చితాదీనామపి విద్యామయక్రతుద్వారేణ ఫలమిత్యతిదేశాదవగమ్యతే ౪౯

404 పరేణచ శబ్దస్య తాద్విధ్యం భూయస్తాత్త్వమబద్ధః 3-3-౫౦

పరేణచ బ్రాహ్మణేనాస్యాపి మసశ్చితాద్యభిధాయసః శబ్దస్య * తాద్విధ్యం తద్విధత్వం
 ౧ | విద్యామయప్రతిపాదిత్వమవగమ్యతే పరేణహి బ్రాహ్మణేన * అయం వానలోక ఏహోఽగ్నిచిత

శా.వి. ౧-౪-౬ : శా.ము.గ్.య.ప.వి. ౨.౧.
 - - - ౪-౧-౨
 భా.వి. ౨-౧౪-౧ :
 పాద-౩.]

శ్రీ భాష్యమ్ - శరీరే భావాధికరణమ్ 21

297

స్తస్యాప ఏవ పరిశితా ఇత్యాదినా * స యో యైతదేవం వేదలోకం పృథావమేనం భూతమేత + ?
 త్వవకామభిసంస్కర్యత ఇతి వ్యభిక్త్యా విద్యైవ విధీయతే. తథా నై శ్వాసరవిద్యాదౌచ విద్యైవ
 విధీయతే. అతోఽగ్నిరహస్యస్య క్రియైకవిషయత్వం నాస్తి. ఏవం అహిం విద్యామయా నాస
 త్వితాదయో బృహదారణ్యకేఽనుబద్ధవ్యైః కిమభిమానునుబద్ధస్తే? శత్రోఽప్యతే భూయస్త్యై
 త్వనుబద్ధ ఇతి. సునన్ద్యైతాదిషు సమ్పాదసేయూనానుగ్న్యజ్ఞానం భూయస్త్యై తత్సన్నిధావిహాను
 బద్ధః కృతః. ౨౦. ఇతి సూరవకాపికల్పాధికరణమ్, 20.

అథ శరీరభావాధికరణమ్, 21. శ్లో.

405 ఏతత్తస్యశరీరే భావాత్, 3-3-౧౦.

సవాకసు పరవిద్యానూపాప్యోపాసనస్వరూపవదుపాసకస్వరూపస్యాపి జ్ఞాతవ్యత్వ
 ముక్తం * త్రయాణామేవ నైవముపన్యాసఃప్రశ్నశ్చేతి. వక్ష్యమి చాస్య ప్రత్యగాత్మనః పరమా
 త్మాత్వకత్వేనానుసంధానమ్ * ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చేతి. కిమయం ప్రత్యగాత్మా జ్ఞాతా
 కతాక భోక్తేహముత్ర సజ్ఞానమేనాఽనుసంధేయః, ఉత ప్రజాపతివాక్యోదితాపహతపాప్ త్వా
 దిస్వరూపః? కిం యుక్తమ్? జ్ఞాతృత్వాద్యాకారనూత్ర ఇత్యేకే మన్యస్తే. కుతః? అస్యోపాసకస్యా
 త్వనః శరీరే భావాత్; ఆత్మనశ్శరీరే వతకమాసస్య తాదృశమేన రూపమ్; తావత్తైవానుసంధా
 నేన తత్ఫలసిద్ధ్యుపపత్తేశ్చ. సహి కమన్యధిక్యతానాం స్వగాఢాభిలాషానాం జ్ఞాతృత్వాద్యతిరే
 కేణ ఫలానుభవదశాయాం యాదృశం రూపం, తాదృశం రూపం సాధనానుష్ఠానదశాయామను
 సంధాతవ్యమ్; తావత్తైవ సాధనానుష్ఠానతత్ఫలయోగిన్యే, అతిరిక్తానుసంధానే ప్రయోజనాథావాత్.
 తదవిశేషాదిహాపి తద్భవ. ననుచాత్ర * యథాక్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య
 భవతీతి విశేషవచనాదపహతపాప్ త్వాద్యాకార సవానుసంధాతవ్య ఇత్యవగమ్యతే. నైవమ్- * తం
 యథాయథోపాసత ఇత్యుపాస్యవిషయత్వాత్తస్య. ౧౦.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే.-

406 వృతిరేకస్తద్భావభావిత్యాన్న తుపలబ్ధివత్, 3-3-౧౧.

సత్వేతదస్తి, యత్ జ్ఞాతృత్వాద్యాకార ఏవానుసంధేయ ఇతి. అస్యాత్మసన్సంసారదశా
 యాః మోక్షదశాయాం యో వృతిరేకః, సోఽపహతపాప్ త్వాదికోఽనుసంధేయః; అస్య మోక్ష
 దశాయాం యాదృశం రూపం, తాదృశ్రూపవీచోపాసన మేవాయామాత్మోఽనుసంధేయ ఇత్యభిధా.
 కుతః? తద్భావభావిత్యాత్తద్రూపాపత్తేః. * యథాక్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య
 భవతి * తం యథాయథోపాసతే తద్భవ భవతీతి యథోపాసనమేన హి ప్రాప్తిః శ్రూయతే. నచ
 పరస్వరూపమాత్రవిషయమేవేదమితి వక్తుం శక్యతే, ప్రత్యగాత్మనోఽప్యూపాస్యభూతపరబ్రహ్మశరీర
 తయోపాస్యకోటినిక్షిప్తత్వాత్. అతః ప్రజాపతివాక్యోదితాపహతపాప్ త్వాదిగుణకప్రత్యగాత్మ
 శరీరపరమాత్మోపాసనస్య తథాయాపమేన ప్రాప్త్యుపాస్యత్వం భవతి. అతఏవ * ఏవంక్రతుహే ?
 ముం లోకం ప్రేత్యాభిసంస్కరితాస్తీత్యుచ్యతే. తస్మాత్ప్రేత్యగాత్మా ప్రాప్త్యాకార ఏవానుసంధేయః.
 ఉపలబ్ధివత్ - బ్రహ్మోపలబ్ధివత్, యథా బ్రహ్మోపలబ్ధివిహితా యథావస్థితబ్రహ్మస్వరూపవిష

య. ౩౦ ౨-౫-౫ || ౫-౧
 ౨ భాం ౪ ౧-౧-౧ || ౬ భాం ౪ ౫-౧౧-౧
 ౨ - - ౨-౨-౧

౪ (౨౨౮ శ్రీ ధ గ వ ద్రా మా ను బ గ్ర న్ధ మా లా [అధ్యాయ-౩

యా, తథా ఆత్మోపనిరసి చుధావస్థితాత్ స్వరూపవిషయేత్యగ్ధా కమణస్వాత్ స్వరూపానుస
 |న్ధానం కచూజ్ఞమ్ * యశేత స్వగణకామభితి కమానుస్థానమేవహి నలూయ చోద్యతే దేహః
 తిరి క్షజ్ఞాత్వ త్యాద్యాకావాత్సవగతిః కాలా స్తరభవిఫలసా ధనకమాధికారా భేదా తావన్మాత్ర
 మేవ తత్రాపేక్షితమితి సకించపహీనమ్ ౧౬ ఇతి శరీరేభావాధికరణమ్ 21

అథ ఆత్మానుభూతికరణమ్ 22

407 అజ్ఞానబద్ధాస్తు సశాఖానుహి ప్రతివేదమ్ 3-3-౧౩

2-4 || * ఓమిత్యేతదతరముద్దీగముపాసీత * లోకేషు పశ్చాద్విధం సామోపాసీత * ఉక్తము
 1 | క్షమితి వై ప్రజా నదన్తి తదిదమేవోక్తమ్ ఇయమేవ పృథివీ * అయం వావ లోక ఏవోఽగ్ని చిత
 ఇత్యేవమాద్యాః క్రత్వజ్ఞాత్రయా ఉపాసనా భవన్తి యః కిం యాను శాఖాను శ్రూయన్తే తా
 స్వేన నియతా, ఉత సవాకాను శాఖానుద్దీధాదిషు సమృద్ధ్యన్త ఇతి విచారః సవక వేదాన్తప్ర
 త్యయ త్వేస్థితేఽప్రతివేదం స్వరభేదాదుద్దీధాదయోభిద్యన్త ఇతి తత్రతత్ర వ్యవతిష్ఠేరన్నితి యుక్తా
 | శబ్దా- కిం యుక్తమ్? వ్యవతిష్ఠేరన్నితి నుతి * ఉద్దీగముపాసీతేతి సాచూన్యేవోద్దీగసమృ
 ద్ధితయా శ్రుతాయాన్తస్యామేవ శాఖాయాం స్వరవిశేషయ క్తస్యోద్దీగవిశేషస్య సన్నిధానాత్
 స్తిన్నేవ విశేషే పయకవసానం యుక్తమితి * ఉపమాద్యాస్తాస్వేన శాఖాను వ్యవతిష్ఠేరన్నితి

విశ్లేషము - ఏవం ప్రాప్తి ప్రసక్త్యహే * అజ్ఞానబద్ధా స్త్వితి తుశబ్దః పక్షం వ్యావతళయతి న
 హ్యుద్దీధాద్యజ్ఞానబద్ధా ఉపాసనాస్తాస్వేన శాఖాను వ్యవతిష్ఠేరన్, అపిచ ప్రతివేదం సమృద్ధ్యేరన్,
 సవాకాను శాఖాస్విత్యగ్ధా హిశబ్దో సేతో యస్తాచ్ఛ్చుత్తైవోద్దీధాద్యజ్ఞానమాత్రావబద్ధాః,
 తస్మాద్యత్రోద్దీధాదయ, తత్ర సవకత్ర సమృద్ధ్యేరన్ యద్యపి స్వరభేదేవోద్దీగస్య క్తయోభిద్యన్తే,
 తథాఽపి సాచూన్యేవోద్దీగశ్రుత్యా సవాక వ్యక్తయస్సన్నిపాతాగ్ని సక్వచిద్వ్యవస్థాయాం
 ప్రమాణమస్తి సవకశాఖాప్రత్యయన్యాయేనచ సవాకాను శాఖాను క్రతురేకః అతస్సవాకాను
 శాఖాస్వేకస్య క్రతోస్సన్నిధానాత్ క్రత్వజ్ఞభూతోద్దీధాదయోఽపి సన్నిహితాగ్ని నైకస్య
 సన్నిధివిశేషోఽస్తి సప్యవస్థా ౧౩

408 మన్తాశ్చ వద్వాఽవిరోధః 3-3-౧౪

వాశబ్దశ్చాభేదా ఆదిశబ్దేన బాధిగుణసఖ్యాసాదృశ్యక్రమద్రవ్యకమాణి గృహ్యన్తే
 యథా మన్తాదీనామేకై కశాఖాన్వామ్యా తానామపి శేషిణ క్రతోస్సవకశాఖాస్వేకత్వేన య
 థాయగం శ్రుత్యాసభిస్సవాకాను శాఖాను వివియోగో నవిరుద్ధతే, తద్వదిహవ్యవిరోధ ౧౪
 ఇతి అజ్ఞానబద్ధాధికరణమ్ 22

అథ భూమిభూయస్త్వాధికరణమ్ 23

409 మామ్నః క్రతువజ్జ్యాయస్త్వం తథాపి దశాయతి 3-3-౧౫

1 * ప్రాచీనశాల ఔపమస్యవ ఇత్యారభ్య వై శ్వానరవిద్యా ఆమ్నాతా తత్ర వై శ్వా
 నరః పరిమాత్తా త్రైలోక్యశరీరఉపాస్మశ్చిత స్వలోకాదివ్యవాయ్యాకాశాప్పృథివ్యవయవ,

భా.వి ౬-౧౬-౧
 పూ.వి ౧-౧-౨

300

శ్రీ భగవద్రామాయామైత్రీ మాలా

[అధ్యాయ-3

1 శ్రుతం నామాయాచారశాస్త్రే భూమోవాసవిద్యాదిః పరిచలన్వం శ్రుతమ్ 1 ఏమమ వా ఆచార
 క్షయస్సప్యేనావివక్షతే తస్మిన్ వేదాంతే భూమవిద్యాపరశ్చేతి వాక్యస్య నానాద్యుపాస
 నానా సమబాలం చివకేతస్త్వమ్, అన్యథాఽతే మతఫలత్వనిమిత్తే వివాదేన భూమవిద్యాన్య
 త్యనుపపత్తే అతిస్సముత్తాపానామేవ న్యాయమ్ ౧౬ ఇతి భూమవిద్యాపరత్వాధికరణమ్ 23

—ఇతి ఆంధ్రశబ్దాభిధానము 24 —

410 నానాశబ్దాభిధానమ్ 3-3-౧౬

ఇహ బ్రహ్మవిద్యాస్సవాక్ బ్రహ్మప్రాప్తిరూపమోక్షైకఫలా సద్విద్యాభూమవిద్యా
 దూరవిద్యోహోగలవిద్యాశాస్త్రే లవిద్యావై శ్వాసరవిద్యానన్తమయవిద్యాత్పరవిద్యాదికా ఏకశా
 భాగతాశ్చాన్తరగత శ్చేదాః రణమ్, అన్యఃప్రాణాద్యేకవిషయభూత్వ కేమత్ర విద్యైక్య
 ముత విద్యాభేదాః సంశయతే అత్రైవాహం పరిస్పరభేదే సమభూతే సత్యైకస్య దూర
 విద్యాదికాయాస్సనావేదా ప్రప్రశ్నయన్యాః కిం యుక్తమ్? విద్యైక్యమితి కుత? వేద్యస్య
 బ్రహ్మణ ఏకత్వాత్ వేద్యంహి విద్యాయా మాపమ్, అతో రూపై క్యాన్విద్యైక్యమితి

విశ్లేషః - ఏవం ప్రాప్తే విధేయతే ౧ నానా నానాభూతా విద్యాః కుత? శబ్దాభిధానమ్
 అదిశ బ్రహ్మవిద్యాసంఖ్యానుణప్రక్రియానామధేయాని గ్రహ్యంతే శబ్దాన్తరాదిభిరత్ర విధేయభేద
 హేతువోఽనుబంధభేదా దృశ్యంతే యద్యపి వేదోపాదేతేత్యాదయ శబ్దాః ప్రత్యయావృత్త్యాభి
 ధాయినః, ప్రత్యయాశ్చ బ్రహ్మైకవిషయా, తథాఽపి తత్త్వైకరణోదితజగదేకకారణత్వాప
 హతవాత్త్వాదివి శేషణవిశిష్టబ్రహ్మవిషయప్రత్యయావృత్త్యవబోధియః ప్రత్యయావృత్తిరూపా
 విద్యా భిద్ధాన్తి బ్రహ్మప్రాప్తిరూపఫలసమృద్ధ్యుపాసనవిశేషాభిధాయీనిచ నిరాకాక్షాణి వాక్యాని
 ప్రతిప్రకరణం విలక్షణవిద్యాభిధాయీనీతి నిశ్చయతే అస్మిన్నథే శబ్దాన్తరే కమభేద ఇత్య
 దిభిః పూర్వాకాణ్డోద్దిష్టాన్సాన్త్రస్యిద్ధేఽపి పునరిం ప్రతిపాదనం వేదాన్తవాక్యాని అవిధేయ
 జ్ఞానపరాణీతి కుదృష్టినిరసనాయ అతో విద్యాభేదాన్తి స్మిమ్ ౧౬ ఇతి శబ్దాభిధేనాధికరణమ్ 24

—ఇతి ఆంధ్రవికల్పాధికరణమ్ 25 —

411 వికల్పోద్విశిష్టసూత్రాత్ 3-3-౧౭

బ్రహ్మప్రాప్తిఫలానాం సద్విద్యాదూరవిద్యాదీనాం నాన త్వముక్తమ్ ఇదానిమాసాం
 విద్యానామేక స్థితిపురుషే, ప్రయోజనవత్త్వేన సముచ్చయోఽపి సమ్భవతి, ఇతి ప్రయోజనా
 భావాద్వికల్పవేతి విశేయే, కింయుక్తమ్? సముచ్చయోఽపి సమ్భవతీతి కుత? ఏకఫలానాం భిన్న
 శాస్త్రాధానామపి సముచ్చయదశానాత్ దృశ్యతే హేయకస్యైవ స్వగాఢేస్సాధగానామగ్ని
 హోత్రదశాపూర్ణామాసాదీనాం తస్యైవ స్వగణస్య భూయస్త్వాపేక్షయైకత్రిపురుషే, సము
 చ్చయః, ఏవమిహాపి బ్రహ్మనుభవభూయస్త్వాపేక్షయా సముచ్చయోఽపి సమ్భవతీతి

విశ్లేషః - ఏవం ప్రాప్తే ప్రచిత్తహే వికల్పవే, స సముచ్చయ స్సమ్భవతీతి కుత? అవిశిష్ట
 ఫలత్వాత్ సవాసాంహి బ్రహ్మవిద్యావాసునవధికౌతశయానన్తబ్రహ్మనుభవః ఫలమవిశిష్టం

౧-౧ ౪. బా. బ. ౧-౧-౧
 ౨-౪ ౫. శా. వి. ౨-౨-౪౧
 ౩-౨-౧-౨ ౬. బా. బ. ౧-౧-౧౦

౩-౪.] ౨ ? శ్రీభాష్యమ్ - యథాశ్రయభావాధికరణమ్ 26

యతే * బ్రహ్మవిద్యాలోక పరమ్ * స ఏతో బ్రహ్మణ తుల్యః శ్రోత్రాయస్య చాకామసాగ్నః ।
 సదా పశ్యః పశ్యతే తు క్షపణాం కళాకరమీశః పురుషం బ్రహ్మహారిణమ్, తదా విద్యాకర్త
 వా సే విసూయ నిరజ్జ్వలః పరశః సామ్యముప్రతీశ్యోధ్యతః, బ్రహ్మహా వ్యవస్థాకరవ్యవస్థాయ
 రభూయమానమనవధికారశయావర్జం భవతి. సచ శాస్త్రశో బ్రహ్మనుభవ వికారః విద్యుతః
 ప్యతేచేత్, కమస్యదేహి సమముచ్చయసమ్భవః, స్వరూపదేహిః దేహి తాలః స్వరూప
 పరిమితత్వేన తత్ర దేశాద్యపేక్షయా గూఢ స్త్వసమ్భవా భేదభావస్యముచ్చయస్త్వసమ్భవః,
 తు తద్విపరీతస్వరూపే బ్రహ్మణ తన్నసమ్భవతి. సవాకశ్చవిద్యాః బ్రహ్మనుభవవిశేషా
 గాకవిద్యానిరసముభేద బ్రహ్మప్రాప్తిఫలం ఇత్యవిశిష్టఫలత్వాత్సవాకానాం వికల్పవత్. ౪౭.

బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరక్తఫలంస్తు విద్యాస్వగౌరవఫలకమనవద్యధేయ వికల్పరణానాం
 యోగనన్య, తాసాం పరిమితఫలత్వేన భూయస్త్వాపేక్షాసమ్భవాత్. తదాహ. -

412 కామ్యాస్తు యథాకామం సముచ్చయేరర్చవా పూర్వహేత్వభావాత్, 3-3-౫౦.

అపరిమితఫలత్వాభావాదిత్యధికః ౧. ౫౦. ఇతి వికల్పాధికరణమ్. 26.

అథ యథాశ్రయభావాధికరణమ్. 26.

413 అజ్ఞేషు యథాశ్రయభావః, 3-3-౫౧.

ఉద్గ్రీధాదిక్రత్వజ్ఞేష్వాశ్రితః * ఏమిత్యేతదక్షరముద్గ్రీఢముపాసేత్యాదికా విద్యాః ।
 ఉద్గ్రీధాదివత్క్రత్వధికతయా క్రతుషు నియమేనోపాదేయం, ఉత నోదోహనాదివత్పురుషాశా
 నాం యథాకామమితి విశేషో, నియమేనోపాదేయం ఇతి యుక్తమ్. నను చాసాం పురుషాశా
 నానియమః ప్రతిపాదితః * తన్ని గౌరవానియమ స్త్వప్రే పృథగ్స్యప్రతిబంధః ఫలముచ్చయశ్చ
 యే, తదేవ ద్రవ్యయోగం కైశ్చి ల్లిజ్జదశానై యుక్త్యా చాక్షిప్యతే. తత్రపి * తేనోభా తమః ।
 స్వనియమదశానాత్పుథక్ఫలత్వముక్తమ్. ఉపాసనాశ్రయభూతోద్గ్రీధాదివదుపాసనానామవ్యతీ
 రాపాదాననియమే బహువో హేతవ ఉపలభ్యంతే. సహ్యత్ర * నోదోహనే పశుకామస్య ప్రణా
 దిత్యాదివదుపాసనావిధివాక్యే ఫలసమ్బంధః శ్రూయతే. * ఉద్గ్రీఢముపాసేత్యుద్గ్రీధాదివత్పు
 థివోపాసనం ప్రతీయతే. * యదేవ విద్యయా కరోతి క్షిద్ధయోపనిషదా తదేవ వీయకవత్తత ।
 వతకమానాపదేశరూపవాక్యావ్రాధి ఫలసమ్బంధో జ్ఞాయతే. స్వవాక్యేనై పావ్యభివర్త
 తుసమ్బంధోద్గ్రీధాదిసమ్బంధేన నిజ్ఞాతక్రత్వజ్ఞభావస్య వాక్యావ్రాధిసవతకమానా ఫలసమ్బంధ
 శోఽధికవాదమాశ్రంభ్యాత్, అపాపణ్ణోకశ్రవణాదివత్. అతో యథోద్గ్రీధాదయ ఉపాస
 నయాః క్రత్వజ్ఞతయా ప్రయోగవిధినా నియమేనోపాదీయన్తే, తథాతదాశ్రితాశ్చోపాసనా
 నుభేద క్రత్వజ్ఞభూత ఇతి నియమేనోపాదేయా ఏవ. ౫౧.

414 శిష్టేశ్వ, 3-3-౫౦.

శిష్టిః - శాసనమ్, విధానమిత్యధికః. * ఉద్గ్రీఢముపాసేత్యుద్గ్రీధాజ్ఞతయోపాసనవిధా ।
 వ్యోపాదాననియమః. * నోదోహనేన పశుకామస్య ప్రణయేదిత్యాదివద్విధివాక్యేఽధికారా ।
 రాశ్రవణాదుద్గ్రీధాజ్ఞభావ ఏవ హి విధేయఇతి గమ్యతే.

భాం. ౮ - ౧ - ౫ - ౫
 ౧ - ౧ - ౫
 ౧ - ౧ - ౫
 ౧ - ౧ - ౧౦
 302

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయ-3]

415 సమాహారాత్ 3-3-౬౧

1. * అక్షరప్రకారాద్వాపి సుబుద్ధిభావమునమాహరితీత్యచ శసస్య సమాహారినియమో
 దృశ్యతే సుబుద్ధిభావ - వేదవిశేషముద్ధిభావ వేదవినానాన స్వేన సమాధానం బ్రువ తీత్య నియ
 మేనోపాదానం దశకయతి

౬౧

416 గుణసాధారణ్యశ్రుతేష్వ 3-3-౬౨

1. ఉపాసనగుణస్య-ఉపాసనాశ్రయస్య ప్రణవస్య సోపాసనస్య తే సేయం త్రియీవిద్యా
 వతాత్ సమిత్త్యాప్రవయత్యోసుతి తంసత్యమిన్ద్రుణాయతీతి సాధారణ్యశ్రుతేశ్చోపాసన
 సమాహారో గమ్యతే తేనేతి ప్రకృతిపరామర్శాత్ తోపాసనపవ ప్రణవస్సవత్ర సంచరతి
 అతి ఉపాసనస్య ప్రణవసప భావసియమదశకనాచ్యద్ధిభావ్యుపాసనానాముద్ధిభాదివన్నియమేనో
 పాదానమ్

౬౨

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే - గీర్వాణ్యుక్తిః

417 సవా తత్సహభావాశ్రుతే 3-3-౬౩

సవై తదస్మి, యదుద్ధిభావ్యుపాసనాం క్రతుషూద్ధిభాదివదుపాదాననియమశ్చ క్రితః
 4. తత్సహభావాశ్రుతే - ఉద్ధిభావ్యభావాశ్రుతే రిన్ద్రుణాః అబ్జభావేహి సమాభావనియమో
 భవతి యద్యపి ఉద్ధిభముపాసీతేత్యస్మిన్ ఒదసముదాదేఽధికారాంతరం న ప్రతీయతే, తథాఽపి
 తదనంతరమేవ * యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవ త్తరం భవతీతి
 విద్యాయాః క్రతువీర్యవ త్తరత్వం ప్రతి సాధనభావః ప్రతిపాద్యతే తేన క్రతుఫలాత్పృథగ్నూ
 తఫలసాధనభావ విద్యా ఉద్ధిభముపాసీతేతి కరణవ్యతియో విధియతే క్రతుఫలాత్పృథగ్నూ
 తఫలసాధనతయాఽవగతస్యోపాసనస్య క్రత్వజ్ఞభూలోద్ధిభాత్తతయా వినియోగో నోపపద్యతే అతి
 ఉపాసనస్యాశ్రయవేదాయాం సన్నిహిత ఉద్ధిభి అశ్రయమూత్రం భవతి ఉద్ధిభక్త క్రత్వజ్ఞ
 భూత ఇతి క్రతుప్రయక్తోద్ధిభాద్వాక్రయే ఉపాసనే క్రత్వధికారిణవ క్రతోవీర్యవ త్తర త్వే
 చ్చానిమి త్తమిదమధికారాంతరమితి న క్రతుషు తదుపాదాననియమః వీర్యవ త్తరత్వం చ క్ర
 తుఫలస్య ప్రబలకర్తా స్తరఫతేనాప్రతిబద్ధ చత్వర్థమ్ క్రతోరవిలబ్ధిఫలత్వమిత్యభావః పరా
 తాదీనాంత * యదేవ విద్యయా కరోతి, తదేవ వీర్యవ త్తరం భవతీతి విద్యాయాః ఫలసా
 ధనత్వపదసాపక్షోకప్రవణాదిఫలంప్రతి సాక్షాత్సాధనభావో ననుభవీతి క్రత్వజ్ఞభూతాహ్వాద్యజ్ఞ
 తయా వినియోగావిరోధాత్తదజ్ఞభూతానాం ఫలాంతరసాధనభావకల్పనానుపపత్తే స్తత్ర ఫలశ్రుతి
 రథకపాదమూత్రం న్యాత్

౬౩

418 దశకనాచ్చ 3-3-౬౪

1. దశకయతిచ శ్రుతిరుపాసనోపాదాననియమమ్ * సనవిద్ధ వై బ్రహ్మో యజ్ఞం యజ
 నూసం సవాంశ్చస్విజౌఽభిరతుతీతి బ్రహ్మో వేదనేన సవేషాం రక్షణం బ్రువతీ ఉద్ధాత్మ
 ప్రభృతీనాం వేదసన్యానియమేన త్యేతదుపపద్యతే అనేన లిక్లేన పూర్వోక్తానాం సమాహారా

- య: ౧౧-౫ || ౪ భా. య: ౧-౧-౧౦
 ౨-౨౦ || ౫ భా. య: ౪-౪-౨
 ౩-౬-౧౨ || ౬ భా. య: ౬-౧౫-౧

304

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా ల

[అధ్యాయ-3

జ్ఞత్వం ప్రతిపాద్యతే? ఉచ్యతే—నేదాన్తవాక్యే పేర్వస విద్యాయా కమప్రధాన్యం సూచయ
 ద్భిలిక్ష్మైస్తదుపబృంహితసామానాధికరణ్యనిదేశేనచ నేదాన్తశబ్దాదేహతిర్దిక్షవస్వరూపయా
 థాత్మ్యోపదేశపరా ఇతి బలాదభ్యుపగమనీయమితి పూర్వపక్షిణోఽభిప్రాయః సనుచ కర్తృ
 సంస్కారములేన విద్యాయా కర్తృనుప్రవేశో సత్యతే నక్తుం, కర్తుం లోకకవైదికసాధారణ
 త్వేనాప్యభిచరితక్రతుసమ్మిథ్యాభావాత్ నైవమ్ - లోకకస్య కమణః కర్తుం దేశహేదవస్యచ
 రిక్తత్వేఽప్యపపత్తేదేశహేతిర్దిక్షనిత్యాత్మస్వరూపస్య క్రతావేవోపయోగాత్తత్త్వరూపప్రతిపా
 దసముఖేనక్రతృనుప్రవేశోనమిథ్యతే అతోవిద్యాయా క్రతుశేషత్వాన్నాత్మపురుషార్థః ౨

కాని పునస్తాని లిక్ష్మాని? యదుపబృంహితసామానాధికరణ్యనిదేశేన నేదాన్తశబ్దా
 దేవస్వరూపపరా ఇతి నిరీకయస్తే తత్రాహ —

421 ఆచారదశకనాత్ 3-౪-3

బ్రహ్మవిదాం ప్రధాన్యేన కమస్వేవాచారో దృశ్యతే అశ్వపతికేకయ కిల ఆత్మ
 విత్తనుస్తద్విజ్ఞానాయోపగతాన్తాన్తప్రత్యాహ * యత్యమాణో హవై భగవక్తోఽహమ
 స్మీతి తథా జనకాదయో బ్రహ్మవిద్రశేనచా కమనిష్ఠా స్మృతిషు దృశ్యంతే కమస్త్వేవ హి
 సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః * ఇమాంజ సోఽపి సుబహూకాయజ్ఞాజ్ఞానవ్యపాశ్రయఇతి అతో
 బ్రహ్మవిదాం కమప్రధానత్వదశకాంద్విద్యాయాః కర్తృకస్వరూపవేదసరూపత్వేన కమాజ్ఞత్వ
 మేవేతి న విద్యాత పురుషార్థః 3

లిజ్జమిదమ్, ప్రాప్తిరుచ్యతామిత్యత్రాహ —

422 తచ్ఛ్రుతే 3-౪-౪

శ్రుతిరేవహి విద్యాయాః కమాజ్ఞత్వమాహ * యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయా
 పవిషదా తదేవ పీయకవత్తరం భవతీతి నేయం శ్రుతి ప్రకరణగుర్దీధమాత్రవిషయేతి వ్యవ
 స్థాపయితుం శక్యా, యతః ప్రకరణాచ్ఛ్రియకలీయసీ యదేవ విద్యయా కరోతీతి విద్యయా
 త్రవిషయా హేయం శ్రుతి ౪

423 సమన్వారమృణాత్ 3-౪-౫

తం విద్యాకమాణీ సమన్వారభేతే ఇతి విద్యాకమాణోస్సాహిత్యం చ దృశ్యతే
 సాహిత్యం చోక్తేన న్యాయేన విద్యాయాః కమాజ్ఞత్వే సత్వేవ భవతి ౫

424 తద్వితోవిధానాత్ 3-౪-౬

విద్యావత కమావిధానాద్విద్యా కమాజ్ఞమిత్యవగమ్యతే ఆచారయకమలాద్వే
 దమధీత్య యథావిధానంగురో కమాణీశేషేణాభిసమావృత్య కమమ్యే శుచా దేని ఇత్యాక
 నేదమధీత్యేత్యధ్యయనవశః కమాణీ నిదధదథావబోధపయకనాధ్యయనవత ఏవ విదధాతి
 అథావబోధపయకంతం హ్యధ్యయనమితి స్థాపితమ్ అతో బ్రహ్మవిద్యాఽపి కమాసు వినియ
 త్తేతి న పృథక్ఫలాయావకల్పతే ౬

1. 1-1-1 2. 1-1-1 3. 1-1-1 4. 1-1-1
 5. 1-1-1 6. 1-1-1 7. 1-1-1 8. 1-1-1
 9. 1-1-1 10. 1-1-1 11. 1-1-1 12. 1-1-1
 13. 1-1-1 14. 1-1-1 15. 1-1-1 16. 1-1-1
 17. 1-1-1 18. 1-1-1 19. 1-1-1 20. 1-1-1
 21. 1-1-1 22. 1-1-1 23. 1-1-1 24. 1-1-1
 25. 1-1-1 26. 1-1-1 27. 1-1-1 28. 1-1-1
 29. 1-1-1 30. 1-1-1 31. 1-1-1 32. 1-1-1
 33. 1-1-1 34. 1-1-1 35. 1-1-1 36. 1-1-1
 37. 1-1-1 38. 1-1-1 39. 1-1-1 40. 1-1-1
 41. 1-1-1 42. 1-1-1 43. 1-1-1 44. 1-1-1
 45. 1-1-1 46. 1-1-1 47. 1-1-1 48. 1-1-1
 49. 1-1-1 50. 1-1-1 51. 1-1-1 52. 1-1-1
 53. 1-1-1 54. 1-1-1 55. 1-1-1 56. 1-1-1
 57. 1-1-1 58. 1-1-1 59. 1-1-1 60. 1-1-1
 61. 1-1-1 62. 1-1-1 63. 1-1-1 64. 1-1-1
 65. 1-1-1 66. 1-1-1 67. 1-1-1 68. 1-1-1
 69. 1-1-1 70. 1-1-1 71. 1-1-1 72. 1-1-1
 73. 1-1-1 74. 1-1-1 75. 1-1-1 76. 1-1-1
 77. 1-1-1 78. 1-1-1 79. 1-1-1 80. 1-1-1
 81. 1-1-1 82. 1-1-1 83. 1-1-1 84. 1-1-1
 85. 1-1-1 86. 1-1-1 87. 1-1-1 88. 1-1-1
 89. 1-1-1 90. 1-1-1 91. 1-1-1 92. 1-1-1
 93. 1-1-1 94. 1-1-1 95. 1-1-1 96. 1-1-1
 97. 1-1-1 98. 1-1-1 99. 1-1-1 100. 1-1-1

305

425 నియమాత్. 3-8-2.

ఇత్యన్ స విద్యాతః పురుషాధాః * కువన్ నే వేహ కనూణి జీవితే చ్చతం సమా
 ఇత్యాత్ విదః పురుషాయుషస్య సవన్స్య కమన్సు నియమేన వినియోగాత్కమణ సేవ ఫలమి
 త్యవగమ్యతే. విద్యాయ కమాణ్జమిత.

2.

ఏవం ప్రాప్తే ప్రచత్మహే.—

426 అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవం తద్దశనాత్. 3-8-5.

తుశ బ్ధాత్పక్షో వ్యావృత్తః, విద్యాత ఏవ పురుషాధాః, కుతః? అధికోపదేశాత్. కమన్సు
 కతుణ్జావాద్ధేయప్రత్యసీకానవధికాతిశయాన జ్యేయకల్యాణగుణాకర త్వేనాధికస్యాథాన్తర
 భూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో వేద్యతయోపదేశాత్ భగవతో బాదరాయణస్యవిద్యాతః ఫలమి త్యేవ
 మేవ మతమ్. లిక్ష్ణానిభిషన్తు, వేద్యతయోపదేశ స్తుతావత్తు. తుః ప్రత్యగాత్మనోఽధికస్యైవ, కథమ్?
 తద్దశనాత్ - ప్రత్యగాత్మస్య శుద్ధే శుద్ధేఽవ్యసమ్భావనీయాన స్తగుణాకరచ్యవేద్యస్య నిరస్తనిభి
 హేయగన్ధస్యస్వసజ్జల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలస్య సవన్జస్య సవన్శక్తేవాత్మ ససాపరి
 చ్యేద్యానద్దస్యతవాధిపస్య కృత్స్నప్రశాసితుః పరస్యబ్రహ్మణో వేదనోపదేశవాక్యేషు దశనాత్,
 * అపహతపాప్త విజనో నిమృత్యవికాశోకోవిజఘ్నోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసజ్జల్పః * తద్దే ||
 తుత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽస్యజత * యస్సవన్జస్సవన్విత్ * పరాఽస్య తత్ ||
 వికన్విధైవ శ్రూయతే స్వాభావికే జ్ఞానబలక్రియః చ * స ఏకో బ్రహ్మణ ఆసన్దః * యతో హతో ||
 నివతన్తే, అప్రాప్య మనసా సహ, ఆసన్దం బ్రహ్మణో విద్యాత్, సభిధేతి తుతర్చనతి * ఏష స వే |
 శ్వర ఏష భూతాధిపతి సేష భూతపాల ఏష సేషవికాధరణః * స కారణం కరణాధిపాధివీనచాస్య |
 కశ్చిజ్జనితా సచాధిపః * ఏతస్యవా అతురస్య ప్రశాసనే గాగే సూర్యావప్త్యమసా విధృతే /
 తిష్ఠతః (ఏతస్య వా అతురస్య ప్రశాసనేగాగే ద్యావాప్రథివ్యో విధృతే తిష్ఠతః) * భీషాస్తాద్యాతః /
 పవతే, భీషోదేతి సూర్యా, భీషాస్తాదగ్నిశ్చేష్ట్రీశ్చ, మృత్యుధాన్వతీ పశ్చిమ ఇత్యేదిషు. తస్మా
 ద్వేదనోపదేశశబ్దేషు కతుణ్జః ప్రత్యగాత్మనః ఖగ్యోతకల్పస్యావిద్యాని సేయసమ్మన్దయోగ్యస్య
 గన్ధోఽపి సాక్షీతి పరమపురుషనిషయాయా విద్యాయా స్తత్ప్రస్థాపమమృతత్వం తత్రతత్ర
 శ్రూయమాణం ఫలమితి విద్యాతః పురుషాధాః ఇతి సుష్ఠాక్తమ్.

5.

లిక్ష్ణాస్యపి నిరస్యన్తే.—

427 తుల్యం తు దశన్-సమ్. 3-8-5.

యదుక్తం బ్రహ్మవిదాం కమాన్సుస్థానదశనాద్విద్యా కమాణ్జమితి, తస్యః విద్యా
 యోఽసజ్జత్వేఽపి తుల్యందశన్-సమ్; బ్రహ్మవిదాం కమాన్సుస్థానదశన్-సమ్నై కాన్తికమిత్యధాః.
 లిసనుస్థానస్యాపి దశనాత్. దృశ్యతేపి బ్రహ్మవిదాం కమాన్త్యాగః * ఋషయః కావ పేయాః / ?
 కిమథా వయమధ్యేస్యామహే కిమథా వయం యత్యేమహ ఇత్యేదా. అతో బ్రహ్మవిదాం
 కమాన్త్యాగదశనాన్నవిద్యా కమాణ్జమ్. కథమిదమ్మపద్యతే బ్రహ్మవిదాం కమాన్సుస్థాన

[illegible]

(శ్రీ) భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[မာန-၃]

మనమహానంద? శలాగిసద్ధిరహితస్య యజ్ఞాదికమణో బ్రహ్మవిద్యాబ్రహ్మత్వాత్తథావిధస్య కమణో
 ౧ నమహానందకనముపపద్యతే పశ్యంతిచ సనాకపేతోచ యజ్ఞాదినుజేరశ్వపదితి శలాధక
 స్య తస్మైవ యజ్ఞాదే కమణో మోక్షైకఫలబ్రహ్మవిద్యావిరోధిత్యాత్మస్యనమహానందకన
 ముపపన్నతరమ్ విద్యాయా కమణాజ్ఞప్తే కమణ త్యాగః కథమపి నోపపద్యతే

యదుక్తం శ్రుత్యైవ విద్యాయా కమాత్మత్వమపగమ్యతీతి, తత్రాహ --

428 ಅರವಿಂದಪ್ರತಿ 3-3-00

1 న సవకవిగ్యావిషయేయం శ్రుతిః, అపితూర్దీగవిద్యావిషయైవ, * యదేవ విద్యయా
కరోతీతి యచ్చబ్రహ్మనిధాః రితవిశేషస్య 2 ఉద్దీగముపాసీతేతి ప్రస్తుతాదీగవిశేషనిష్ఠత్వాత్
నహి యత్కరోతి తద్విద్యయేతి సమ్బధ్యతే, * యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీయకప త్తరమితి
విద్యయా క్రియనూణం యచ్చబ్రేవ నిజేశ్య తస్యహి వీయకప త్తరత్వముచ్యతే ౧౦

యచ్చేదము క్తమ్ + తం విద్యాకమణః సమన్వారభే ఇతి విద్యాకమణోస్సాహిత్య
దశకనాద్విద్యా కమాణ్ణమితి, తత్రాహ —

429 విభాగస్థపత్ర 3-౪-౧౧,

1 శతం విద్యాకమాణీ సమన్వారభేతే ఇత్యత్తోక్తేన న్యాయేన విద్యాకమాణోభిక్షాన్న
 ఫలత్వాద్విద్యా స్వస్యై ఫలాయ సమన్వారభేతే, కమాచ స్వస్యై ఫలామేతి విభాగో ద్రష్టవ్య
 శతవత్ - యథా తేత్రరత్నవిక్రయణం శతద్వయమస్వేతీత్యక్తే తేత్రాఫిక్షం గమ్య, రత్నార్థకం
 శతమితి విభాగ పతీయతే, తథేహపి

430 అధ్యయన సమాప్తివర్తి: 3-3-౧౨

1 | యదు క్తం విద్యావతః కమవిధానాద్విద్యా కమం జగములి, నైతద్వక్తమ్, ^౧ వేద
మగీ త్యేత్యధ్యయనమాత్రవతో విధానాత్ సచాధ్యయనవిధి రేవాధానబోధే ప్రవతీయతి, అథా
నవదధ్యయనస్యాక్షరరాశిగ్రహణమాత్రే పయ వసానాత్ గృహీతస్యచ స్వాధ్యాయస్య ఫల
వత్కమావబోధిత్యదశనా త్తన్నితాయనలే తదధివిచారే పురుష స్వయమేవప్రవతీతే,
తత కమాధీ కమజ్ఞానే ప్రవతీతే మోక్షార్థేచ బ్రహ్మజ్ఞానాని స విద్యా కమాజ్ఞమ్
యద్యధ్యధ్యయనవిధి రేవాధానబోధే ప్రవతీయతి, తథాఽపి సవిద్యా కమాజ్ఞమ్, అథజ్ఞా
నాదధాన్తరత్వాద్విద్యాయాః యథా జ్యోతిష్టోమాదికమస్వరూపవిజ్ఞానాత్సంసాధనభూతం
తత్కమాన్యషానమథాన్తరం, తథాఽథజ్ఞానసంపాద్యమ్యస్వరూపవిజ్ఞానాదధాన్తరమే
వధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యాపురుషార్థ సాధనభూతావిద్యేలి నతస్యాకమసమ్యక్సగన్తో విద్యతే

09.

431 નાવિ-ફેપાઈ ૩-૪-૦૩

1. యచ్చోక్తం క్రమమ్న వేహ కమాకచీత్యాత్మవిదం జ్ఞానాద్వావృతత్యకా యావజ్జీవం
క్రమానుష్ఠానే నియమయతీతి, తస్మిన్పద్యతే, అవిశేషాత్ సహ్యాయం నియమ ఫలసాధన

2-20 శ్రీ ము. బ. 2-9-5
 6-2 2 అవస్థాభివృద్ధి-12-5
 " 12 2 భాం. బ. 2-22-1
 1-8-5-22 5-10-1
 పాద-8.] శ్రీ భామ్యమ్ - పురుషో భావాధికరణమ్ ।

భూతస్వత స్త్రీకమకవిషయభివృద్ధి సేతర స్త్రీవిద్యాజ్ఞానభూతకమకవిషయసేతరూపపురుష స్త్రీ.
 * కమకాశ్చి వహి సంస్థితాస్థితా జనకాదయ భివృద్ధి విదుషస్త్రాప్రయోగాదుపాసవ్యానువర్తక
 మానప్రాప్తే. ౧౩.

సవమభావ్యాభ్యావ్యస చోద్యం పుచ్చావ్య * కమకాశ్చి వేహ కమాకలత్యవ్య పావ్య
 స్వాభావమాహ. —

432 స్తుతయేననుమతివా. 3-౪-౧౪.

వాశబ్దోపధారణాభావః * ఈశా వాస్యటుదం సవకామి విద్యాప్రకరణావ్యాప్త్య /
 తమ సవకాదా కమాకనుస్థానానుమతిరియమ్, విద్యామానాత్మ్యాత్మ్యవకాదా కమాక కమాకాన
 సలిప్యతే కమాభిలిపి విద్యా స్తుతా భవతి, వాక్యశేషశ్చైవ మేవ దశకాయాశివవర్త్య య నావ్య
 థేనోప స్తి సకమా లిప్యతే సరభిలి, అతో సకమాజ్ఞం విద్యా. ౧౪.

433 కామకారేణచైకే. 3-౪-౧౫.

అన్వితేనమేకే కామకా కామకారేణ బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠస్య గామా స్వభ్యాగమిక్యే శే
 * కిం ప్రసయా కరిష్యామో మేమాం నోయ మాత్మోపయం లోకభిలి, వినుజ్జ విర క్తస్య కామ /
 కారేణ గామా స్వకమకత్యాగం బ్రహ్మవిద్యాగం వచనం బ్రహ్మవిద్యాగం కమాకానజ్ఞత్వే దశక
 యలి, యజ్ఞాదికమాకానజ్ఞత్వేహి విద్యాగం విద్యానిష్ఠస్య కామకారేణ గామా స్వభ్యాగో
 ససమ్భవతి, అతో సవిద్యా కమాకాజ్ఞమ్. ౧౫.

434 ఉపమదానం. 3-౪-౧౬.

పుణ్యపుణ్యసూపస్య సమ స్తసాంసారికదుఃఖమూలస్య కమాతో బ్రహ్మవిద్యయోపస
 దానం ప్రతి వేదాస్తమిక్యతే. * భిద్యతే హృదయగ్రాన్థిభిద్యతే సవకసంకయః తేయ స్తేచాస్య /
 కమాకాణి తస్మిన్ దృష్టే పరాసరభిత్వాదికమ్, తస్మిన్ దృష్ట్యా కమాకాజ్ఞత్వే సజ్జచ్ఛతే. ౧౬.

435 ఊర్ధ్వకారేణస్య చ శబ్దేహి. 3-౪-౧౭.

ఊర్ధ్వకారేణస్వశ్రమేషు బ్రహ్మవిద్యాదశకనా త్తేష్వగ్నిహోత్రదశక పూణామానాది
 కమాకాభావాచ్చ సవిద్యా కమాకాజ్ఞమ్, సమార్ధ్వకారేణ ఆశ్రమా సస స్త్యేవ * యావత్తేవ /
 మగ్నిహోత్రంబహోతీత్యాదినాగ్నిహోత్రదశక పూణామానాదీగాంయావత్తేవాధికాశ్రుతేః
 శ్రుతివిరుద్ధానాం స్మరీనాంవాప్రామాణ్యాత్. అత ఆహ - శబ్దేహి, వైదిక ఏవహిశబ్దే తే
 దృశ్యస్తే * శ్రయో ధమగ్నాః * యే చేమేర శ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే * ఏతేమేవ ప్రవా ||
 జనో లోకమిచ్చంతః ప్రవజ స్తీత్యాహ, యావత్తేవ శ్రుతి స్వవిర క్తవిషయా. ౧౭.

436 పరానుశం జై మినిరచోదనాచ్చాపవదతిసి. 3-౪-౧౮.

యదిదం * శ్రయో ధమగ్నా ఇత్యాహ పైదికే శబ్దే ఊర్ధ్వకారేణ ఆశ్రమా
 దృశ్యస్తే, అత స్తే స స్త్యేవేలి, నైతదుపపద్యతే; యతః * శ్రయో ధమగ్నా ఇత్యాదిషు వా /

1) 0-2-28
 308

[၆၇၄ - ၃]

437 అనుష్ఠేయం బాద రాయణస్వామ్యశ్రుతే 3-౪-౧౯

పరానుభవతే, విగానపతేచ గృహస్థాశ్రమతుల్యమేవామప్యనుక్తే యత్త్వమిత్యప
రేవాఽయహాశ్రమాణాం సవేషాం నానువాద ఇత్యుపపాదయితుమాహ —

గ. పి. వి. 2-4-18
 వి. పి. వి. 2-4-18
 పి. పి. వి. 2-4-18

పాద-౪.]

శ్రీ భాష్యమ్ - స్తుతిమాత్రాధికరణమ్ 2

309

438. విధివాణా ధారణవత్. 3-౪-౨౦.

వాణ్యోఽవధారణాః, విధిరేవానుమాత్రమాణామ్. * ధారణవత్ - యథావిధి
 గ్నిహోత్రే * అథస్తాప్నమిథం భారయన్మద్రవేనుపరిహం దేవేభ్యో ధారయతీత్యత్రానువాదః.
 సమాపాదసి వాక్యానుపరిధారణస్యా ప్రాప్త్యాద్విధిరాశ్రియతే. తదనుక్తశేషలక్షణే * విధిస్తు
 ధారణేఽపూర్వత్వాదితి. తథాఽత్రాప్త్యాప్త్యాప్త్యాద్విధిరేవాశ్రియతే. * బ్రహ్మచర్యాం
 సమాప్త్య గృహీం భవేత్ గృహీద్విధిః ప్రవ్రజేత్ యదివేతరథం బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్ర
 జేత్ గృహీద్విధిః వనాద్వా యదహరేవ విరజేత్. తదహరేవ ప్రవ్రజేతితి జాబాలానామాశ్రమ
 విధిమనస్తమనకృత్యైతేష్యస్యపరేష్యవివాక్యేష్యాశ్రమప్రాప్తిరవశ్యాశ్రియతే దేవత్యపవాసితమ్.
 ఏవమాశ్రమాంతరవిధానాద్యుపాసితీయావత్ప్రసూతరపవాదప్రసూతీశ్చవిరక్తవిషయా. ఏవేతిచేది
 తవ్యాః. అన్యోశ్చ బ్రహ్మచర్య కర్మాణామాప్రమాణాదవశ్యకతావ్యతావిధానవ్యవస్థాంతరము
 స్మృతయశ్చ స్వస్వాశ్రమధర్మవిషయాః. అతః ధర్మారేతస్సుచ బ్రహ్మచర్యావిధానాద్విధ్యాతః
 పురుషార్థాంతర సిద్ధమ్. ౨౦. ఇతి పురుషార్థాధికరణమ్. 1.

అథ స్తుతిమాత్రాధికరణమ్. 2. ఇతి

439 స్తుతిమాత్రముపాదానాదితి చేన్నా పూర్వత్వాత్. 3-౪-౨౧.

ఇదమిదానం చి స్త్యతే* రసతమాం రసతమః పరమః పరాభ్యోఽష్టమో యమః
 స్తీర్ణత్యేవంబాలీయకాని వాక్యాని క్రత్వసయవభూతోద్గీధాదిస్తుతిమాత్రపరాణి, అహోస్విగుడ్డీ
 ధాదిషు రసతమాదిదృష్టివిధానాథానీతి. అత్ర ప్రతిపాదితముపాసనపరత్వమక్లిక్కతోపాసనస్య
 పురుషార్థాత్వేన క్రతుషూపాదానానియమ ఉక్తః. కిం యుక్తమ్? స్తుతిమాత్రపరాణీతి. కుతః?
 ఉద్గీధాద్యుపాదానాత్. క్రత్వజ్ఞానాని హ్యుద్గీధాదీన్యూపాదాయ తేషాం రసతమాదిత్వం ప్రతి
 పాదితమ్. యథా బాహ్యదీనాం పృథివ్యాదిత్వం ప్రతిపాదయతో వచసస్య * ఇయమేవ జహూః,
 స్వగో లోక ఆహవసీయ ఇత్యాదికస్య తత్త్వసిమాత్రపరత్వం, తథేహి. తదినమాశబ్దతే
 * స్తుతిమాత్రముపాదానాదితిచేదితి. ఉద్గీధాద్యుపాదానా తత్త్వసిమాత్రమేవైషాం వాక్యానాం
 వివక్షితమితి చేత్ అత్రోత్తరం - నాపూర్వత్వాదితి. న స్తుతిమాత్రత్వముపాద్యతే. కుతః? అ
 పూర్వత్వాత్ - అప్రాప్త్యాత్. సహ్యుద్గీధాదయో రసతమాదితయా ప్రమాణాస్తరేణ ప్రతి
 పన్నాః, దేవ తత్ప్రాశ స్వబుద్ధ్యత్వత్వధాం రసతమాదిత్వేనానూద్యేరక. సచోద్గీధాదివిధి
 రత్ర సన్నిహితః, దేవ * ఇయమేవ జహూః స్వగో లోక ఆహవసీయ ఇత్యాదిన త్తదేకవాక్య
 త్వేన యయాకయాచన విధయా తత్త్వసిపరత్వమాశ్రియేత. అతః క్రతువీయవత్త్వాదిఫలసిద్ధ్య
 ధాముద్గీధాదిషు రసతమాదిదృష్టివిధానమేవ న్యాయమ్. ౨౧.

440 భావశబ్దాచ్చ. 3-౪-౨౨.

* ఉపాసితేత్యాదిభావశబ్దాచ్చ విధిపరత్వమేవ న్యాయమ్, విధిప్రత్యయముక్తోహి క్రి
 యాశబ్దోవిధేయమేవస్వాధికమవగమయతి. తస్మాదుపాసనవిధానాథాన సతా శ్చుతీయః. ౨౨.
 ఇతి స్తుతిమాత్రాధికరణమ్. 2.

శ్లో ౨-౧ : ౪-౧ : ౧౧౬౪ ౧-౨-౧౪
 భాం ౬-౧ : ౪-౧ : ౧౧౬౪ ౧-౨-౧౪

310 2 శా వి ౩-౪ ౧౬ : ౧౦ పు ౪-౪-౨౨ :
 శ్లో ౪౪ ద్రా మా ను బ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయ-3]

అథ పాఠ్యవాదాధికరణమ్ 3

441 పారిష్టవాధా-ఇతి చర్చ విశేషితత్వాత్ 3-౪-౨౩

11 * గ్రహదానా మవై తై నో దాసిరప్రస్య క్రియం ధామోపజగారు ౨ శ్వేత కేతునా
 దుశేయ ఆసే త్యేవమాదీని వేదా నై ప్యోగ్యానాని కం పారిష్టవప్రయోగాధాని, ఉత విద్యావిశే
 వప్రతిపాదనాధా నితి చిన్తాయామ్ * అభ్యాసాని శంస స్తే త్యాఖ్యానానాం పారిష్టవే వినియోగాన్ని
 విద్యాప్రధానత్వం న్యాయ్యమితిచేత్, న సవా త్యాఖ్యానాని పారిష్టవప్రయోగేన వివియోగ
 ? - 17 - సమాన్యై, కుత ? విశేషితత్వాద్వినియోగస్య * అభ్యాసాని శంస స్తే త్యాఖ్యానానాం పారిష్టవ
 వైకావస్యతో రా వేత్యానినా మన్వాదీనా మ్యాఖ్యానాని విశేష్యస్తే, అత స్తే హమేవ తత్ర వినియోగ
 ఇతిగమ్యతే తస్మాన్న సవా వేదా నై ప్యోగ్యాని సుతయ పారిష్టవప్రయోగాధా , అపితు
 విద్యావిధ్యధాః

౨౩

442 తదాచై పాఠ్యోపబద్ధాత్ 3-౪-౨౪

* ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదివిధినై కవాక్యతయోపబద్ధాచ్యాఖ్యానానాం విద్యా
 విధ్యధాః స్వేన తానితి గమ్యతే, యథా సోఽరోపిదిత్యేవమాదే కమ విధ్యధాత్వం, న పారి
 ష్టవాధాత్వమ్ ౨౪ ఇతి పారిష్టవాధాధికరణమ్ 3

అథ అగ్నిష్ఠవాదాధికరణమ్ 4

443 అతపచాగ్నిష్ఠనాద్యసపేక్షా 3-౪-౨౫

స్తుతిప్రసక్తాదవా స్తరసజ్జలివిశేషేణ ధాద్యయం చిన్తితమ్ విద్యావ స్త ఉధ్వారేతస
 | ఆశ్రమిణస్స స్తిత్యుక్తమ్ * ఉధ్వారేతస్సుచ శ బ్రహ్మీణ్యాదిభిన్నాతైః ఇదాసీమూధ్వారేతసా
 యజ్ఞాద్యభావా తదజ్ఞేకా విద్యా ససమ్భవతీత్యాశక్యోహ * అతపచాగ్నిష్ఠనాద్యసపేక్షేతి
 | యత ఉధ్వారేతస ఆశ్రమిణో విద్యాసమ్భవిత్యేవ స్రుత్యా పరిగృహ్యస్తే * బ్రహ్మసంఘోఽమృత
 || త్వమేతి * యచేమేరణ్య శ్రద్ధా తప ఇన్యూపాసతే * పతిమేవ ప్రవ్రాజనో లోకమిచ్ఛస్త ప్రవ్ర
 | జన్తి * యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి త్యాదికయా, అతపచోధ్వారేతస్సు విద్యా అగ్నిష్ఠనా
 ద్యసపేక్షా అగ్నిష్ఠనమ్ అగ్న్యధానమ్ ఆధాపపూవ తాగ్ని హోత్రదళాపూణామాపాదిక
 మా నపేక్షా తేషు విద్యా, కేవలస్వాశ్రిమవిహితకమా చీత్యేత్యధా ౨౫ ఇతి అగ్నిష్ఠనా
 ద్యధికరణమ్ 4

అథ సవాపేక్షాధికరణమ్ 5

444 సవాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరిశ్వవత్ 3-౪-౨౬

యది విద్యా యజ్ఞాద్యస పేక్షేవామృతత్వం సాధయతి, తపిం గృహ సేష్యతి తదసపే
 క్షేవ సాధయతుమహతి యజ్ఞాదిశ్రుతిరపి * వివిదిష స్తితి శబ్దం త్కమాణో వేదనాజ్ఞతాం న
 ప్రతిపాదయతీతి * అత సవాపేక్షేతి యజ్ఞాదిసర్వకమా సేక్షేవ విద్యా కమావత్స గృహ
 స్తేషు కుతః యజ్ఞాదిశ్రుతేః * తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన

౧ శా.వి. ౪-౧-౧ శ. బృ. ౬-౧-౧౪

౨ శా. ౧౮-౪

౩ " ౧౮-౪౬

౪ బృ. ౬-౪-౪౨౨

పాద-౪.] శ్రీభాష్యమ్-శమదమాద్యధికరణమ్ 6 సవాణ్నానుమత్యధికరణమ్ 7 311.

తపసా నాశకేషత్యాదినా యజ్ఞాదయోహి విద్యాజ్ఞత్వేన గ్రహాయ నే. యజ్ఞాదినా వివిదిషన్తి -
నేదిను మిచ్చన్తి; యజ్ఞాదిభిరేదనం ప్రాప్తుమిచ్చన్తిత్యుక్తం. యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసాధనత్వేన త్వేన
యజ్ఞాదిభిః జ్ఞానం ప్రాప్తుమిచ్చన్తితి వ్యపదేశః ఉపపద్యతే. యథా అసేహాననసాధన
త్వేనతిఅసినాః మాంస తీచి వ్యపదేశః. అతో యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసాధనత్వమవగమ్యతే. జ్ఞానంచ
వాక్యార్థజ్ఞానాదధాన్తరభూతం భ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం వినతతమప్రత్యక్షతాపన్నస్త్పతి
మాంసం నిరతిశయప్రియ మహారహరభ్యాసాధేయాశీశయమాప్రయాణాదనువతకమాంసం మోక్ష
సాధనమిన్యత్కమస్త్థాభిః పూజామేవ. వత్సనిచ * ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదిత్యాదినా. ఏవం |
మాంసంచ భ్యానమహారహరనుష్ఠేయమానై నికత్వనై మి త్తికకమకాభిః పరమపురుషారాధనరూపైః
పరమపురుషప్రసాదద్వా రేణ జాయతఇతి యజ్ఞాదినా వివిదిషన్తితి శాస్త్రీణ ప్రతిపాద్యతే. అతః
కమకవత్స గృహస్థేషు యజ్ఞాదినిత్యనై మి త్తికనవకమాకాపేక్షా విద్యా. అశ్వవత్ - యథా
గమనసాధనభూతోఽశ్వః స్వపరికరబద్ధపరికరాకాపేక్షా, ఏవం మోక్షసాధనభూతాఽపి విద్యా
నిత్యనై మి త్తికకమకపరికరాపేక్షా. తదిదమాంస స్వయమేవ భగవాన్ యజ్ఞో దానం తపః |
కమక వత్యాజ్యం కాయకమేవ తతో యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ పావనాని మసీషిణామ్ యతః |
ప్రవృత్తిభూతానాంయేన సవకమిదం తతమ్ | స్వకమాణా తమభ్యుచ్యక్ సిద్ధిం విద్ధతి మానవ
ఇతి. ౨౬. ఇతి సవాణ్నానుమత్యధికరణమ్. 6.

—*— అథ శమదమాద్యధికరణమ్. 6. —*—

445 శమదమాద్యపేతస్సాన్త్యత్రాపితు తద్విభేదజ్ఞతయా

తేనానుష్యవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్. 3-౪-౨౭.

గృహస్థస్య శమదమాదీప్యధ్యనుష్ఠేయాన్యత నేతి చింతాయామ్, ఆ స్తరశామ్యాకరణ
వ్యాపారరూపత్వాత్కమాకానుష్ఠానస్య, శమదమాదీనాం తద్విపరీతరూపత్వాచ్చాననుష్ఠేయాని.
బ్రాహ్మణ్యః - ఇతిప్రాప్త ఉచ్యతే-యద్యపి గృహస్థః కరణవ్యాపారరూపకమాను ప్రవృత్తః, తథా
ఽపి స విద్యా శమదమాద్యపేతస్సాన్త్యత్. కుతః? తదజ్ఞతయా తద్విభేదః - విద్యాబలతయా తేషాం
విభేదః తస్మాదేవంవిచ్చాన్తదాన్త ఉపరత స్థితిత్తుస్సమాహితోభూత్వాఽఽత్త న్యేవాత్మానం పశ్యే
దితి. విద్యోత్పత్తే శ్చిత్తసమాధానరూపత్వేన దృష్టపరికరత్వాచ్చమాదీనాం, విద్యానిష్పత్త
యే తేషాం - శమాదీనానుష్యవశ్యానుష్ఠేయత్వాచ్చ శాప్యధ్యనుష్ఠేయాని, సవకరణవ్యాపార
తద్విపరీతరూపత్వేన కమాణాం శమదమాదీనాం చ పరస్పరవిరోధః; భిన్నవిషయత్వాత్ -
విహితేషు కరణవ్యాపారః, అవిహితేషు ప్రయోజనశూన్యేషు చ తదుపశమఇతి. సచ కరణవ్యాపా
రరూపకమాను వతకమానస్య వాసనావశ్యాచ్చమాదీనాముపాదేయత్వాసమ్భవః, విహితానాం
కమాణాం పరమపురుషారాధనతయాతత్ప్రసాదద్వారేణవిధివిపరీతవాసనోచ్ఛేదహేతుత్వాత్.
అతో గృహస్థస్య శమదమాదయోఽప్యనుష్ఠేయాః. ౨౭. ఇతి శమదమాద్యధికరణమ్. 6.

—*— అథ సవాణ్నానుమత్యధికరణమ్. 7. —*—

446 సవాణ్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయే తద్దశనాత్. 3-౪-౨౮.

వాజనాం ఛన్దోగానాంచ ప్రాణవిద్యాయాం * సహవా అస్యానన్నం జగ్ధం భవతి |

భాగం ౩-౨-౧ | ౩-౧
 ౧-౧౦-౨౫ ౬
 ౨-౨౬-౨

312

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయ-౩]

1 | నానన్నం పరిగృహీతం భవతి 1 నచావా నీవంవిది కించనానన్నం భవతీతి ప్రాణవిద సవాకన్నా నుమసిస్సక్తిత్యక్తతే కిమియం ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్య సవాకన్నానుమలిః సవకాదా, ఉత ప్రాణాత్య యాపత్తావివేకితే నిశేపానుసాదాంత్యవదాద్భిప్రప్త ఉచ్యతే 2 ప్రాణాత్యయభి త శబ్దోఽవధారణే ప్రాణాత్యయాపత్తావేవేత్యథాః కుతః తద్దశనాత్ దృశ్యతే య్యాన్యత్ర బ్రహ్మవిదామసి ప్రాణాత్యయాపత్తావేవ సవాకన్నాభ్యనుజ్ఞా, కిం పునః ప్రాణవిద ఉచ్యతే కిల చాక్రాయతో బ్రహ్మవిదగ్రేసరో మరుచీనా తేషు కరుషు మభి తదూషితేష్విభ్యగ్రామే వసన్న సశశేన ప్రాణసంశయమాపన్న బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠత్వే ప్రాణానామసవసాదమాకాబ్జమాణ ఇ భ్యం కుల్తాసా భారస్తం భితుమాణస్తేనచ ఉచ్ఛిష్టేభ్యోఽన్యే సవిద్యస్తభి తి ప్రత్యుక్త పున రపిశేన తేసాం మే దేహీత్యుక్త్వా తేనచేభ్యోచ్చిష్టేభ్యఆదాయ దత్తా కుల్తాసా ప్రతిగృహ్యతే | నుపాసప్రతిగ్రహమిభ్యోనాథాతః 3 ఉచ్ఛిష్టం వై మే వీతర్ స్యాదితి వదంశ్చాక్రాయణ కిమేతే కుల్తాసా అనుచ్ఛిష్టా ఇతి ఇభ్యేన వయకనుయుక్తః 4 నవా అశేచిష్యమిమాసఖాదక్ కామో మ ఉదపాసమితి కుల్తాసాభాదనే స్వస్య ప్రాణసంశయాపతేస్తావన్నాత్రభాదనేన ధృతప్రాణస్య స్వ స్యాచ్ఛిష్టాదకపానం కామకారితం సిషేధం స్యాదిత్యుక్త్వా స్వభాదితశేషం జాయాయై దత్త్వా త యాచ రక్షితానపరేద్యుయాజనేనాజికాజిషయా జగమిషుః పునరిపి ప్రాణసంశయమాపన్న స్తానేవేభ్యోచ్చిష్టభూతా త్ స్యాచ్ఛిష్టభూతా త్ పయుకాపి తా తాచభాద అతో బ్రహ్మవిదామసి ప్రాణసంశయవ సవాకన్నానుమతీదశనాదత్రావిశేషేణ కీర్తిత తమః ప్రాణవిదస్సవాకన్నీసత్వం ప్రాణాత్యయాపత్తావేవేతి నిశ్చయతే

447 అపాధాద్య 3-౪-౨౯

2 | ఆనానశుద్ధా స త్వశుద్ధిః స త్వశుద్ధా ద్రువా స్త్రితితి బ్రహ్మవిద్యోత్పత్తానాహ రశుద్ధివిధానాబాధాదపి బ్రహ్మవిదాం సర్వాన్నివర్త్యమాపద్విషయమవగమ్యతే నీవం బ్రహ్మవిదా మతిశయితశ క్షేనామపి సర్వాన్నివర్త్యస్యాపద్విషయత్వాత్ప్రాణవిదోఽల్పశి క్షేసవాకన్నానుమతి రాపద్విషయైవ

448 అపస్తయితే 3-౪-౩౦

3 | అపిచ, ఆపద్విషయమేవ సవాకన్నీసత్వం బ్రహ్మవిదామన్యేపాం చ స్తయతే 4 ప్రాణసంశయమాపన్నోయోఽన్నమ త్తి యత స్తతః తిప్యతే న స పా సేన వద్వప్రతరువామ్యుసేతి ౩౦

449 శబ్దకృతోఽకామకారే 3-౪-౩౧

యతో బ్రహ్మవిదామన్యేపాంచ సవాకన్నీసత్వమాపద్విషయమేవ, అతపవ సవే పామకామకారే శబ్ద - కామకారస్య ప్రతిషేధకః శబ్దో వతఃతే అ స్తిహి కరానాం సంహి తాయాం కామకారస్య ప్రతిషేధకః శబ్ద శతస్తాద్భాగ్విహింసారం న పిబతి పాప్తనా నోత్సృజా ఇతీతి పాప్తనా సంస్పృష్టో న భవానీతి మత్వా బ్రాహ్మణః సురాం చపిబతీత్యథా ౩౧ ఇతి సవాకన్నానుమత్యధికరణమ్ 7

శ్రీ భాష్యమ్ - విధురాధికరణమ్ 9

450

స. ౪]

అథ విధి శక్యోద్ధికరణమ్, 8
450 విహితత్వాచ్చ శ్రమకమాపి, 3-౪-3౨.

818

యజ్ఞాదికమాణ్ణికా బ్రహ్మవిద్యేత్యుక్తమ్. తానిచ యజ్ఞాదీని కమాణ్ణముమును
కేవలాశ్రమిణాఽప్యనుష్ఠేయాని, ఉత నేతి చింతాయాం విద్యాజ్ఞానాంసతాం కేవలాశ్రమశే
త్యే నిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః ప్రసజ్యత ఇతి యజ్ఞాదీనాం కేవలాశ్రమకమాత్వం వసన్మువతి.
ప్రాప్త ఉచ్యతే-ఆశ్రమకమాపి తి, ఆశ్రమస్య కమాపి భవతి, కేవలాశ్రమిణాఽపి
పశ్యేయాసత్వథాః, కుతః? * యావత్త్వమగ్ని హోత్రం జహోతీత్యాదిగా విహితత్వాత్; ఉవచి? ?
తతయా నిత్యవద్విహితత్వాదిత్యథాః.

తథాచ విద్యాజ్ఞతయా నితమేతం నేదానువచనేనేత్యాదినా విహితత్వాద్విద్యాశేష/-?
యాఽప్యనుష్ఠేయాసత్వాహ. —

451 సహకారీత్వేన, 3-౪-33.

విద్యోత్పత్తిద్వారేణ విద్యాసహకారితయాఽప్యనుష్ఠేయాని, అగ్నిహోత్రాదీనామన
నాథికారస్వగాఢికారవత్ వినియోగపుష్ క్షేచోభయాభాత్వం కమిష్యత ఇత్యథాః. కిం
తద్వదేవ కమాఽప్రత్యమపి వాస్తీత్యాహ. —

452 సవకథాఽపి తపవోభయలిజ్ఞాత్, 3-౪-3౪.

* సవకథా విద్యాభాత్వే ఆశ్రమాభాత్వేఽపి తపవ యజ్ఞాదయ ఇతి ప్రసిపత్తవ్యం,
మకస్వరూపభేద ఇత్యథాః. కుతః? * ఉభయలిజ్ఞాత్ - ఉభయత్ర శ్రుతో యజ్ఞాదికైః ప్ర
భిజ్ఞాప్య వినియోగాత్, కమకస్వరూపభేదే ప్రమాణాభావాచ్చ.

453 ఆసభిభవంచ దశకాయతి, 3-౪-3౫.

* ధమేణ పాపమపనుదతీత్యాదిభిశ్చ తానేవ యజ్ఞాదిభమాన్నిదిశ్యే తైవిద్యాయా/
భిభవమ్-పాపకమాభిరుత్పత్తిప్రతిబంధాభావం దశకాయతి. అపరహరనుష్ఠేయామానై హి
జ్ఞాదిభివిశుద్ధేఽస్తకరతే ప్రత్యహం ప్రకృప్యమాణా విద్యోత్పద్యతే. అత స్త పవోభయత్ర
జ్ఞాదయః, 3౫. ఇతి విహితత్వాధికరణమ్, 8.

అథ విధురాధికరణమ్, 9.

454 అస్తరాచాపితు తద్వప్తే, 3-౪-3౬.

చతుర్మామాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయామధికారోఽస్తి, విద్యాసహకారిణ ఆశ్రమ
మాణ్ణికోక్తమ్ ; యేపుసరాశ్రమావస్తరా వతాస్తే విధురాదయః, తేషాం బ్రహ్మవిద్యా
గామధికారోఽస్తి న వేతి విశయే ఆశ్రమధమేతికతావ్యతాకత్వాద్విద్యాయాః అనాశ్రమిణాం
శ్రమధమాభావాన్నాస్త్యధికారః ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * అస్తరాచాపిత్వేతి. తుశ్చ; పక్ష
వృత్తత్యథాః. చశబ్దోఽవధారణే. అస్తరా వతామానానామనాశ్రమిణామపి విద్యాయా
ధికారోఽస్త్యేవ, కుతః? తద్వప్తేః, దృశ్యతేహి రైక్యభీష్టసంవతాదీనామనాశ్రమిణామపి
బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠత్వమ్, సచాశ్రమధమ్నైరేవ విద్యానుగ్రహణతే శక్యం వత్తుమ్, శీయత్త్వదానన.

గమన ౨-౪౬
 పుస్తకం ౧-౧౦
 కందుకూరి వీరేశలింగం పీఠము

814

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయ 3

తపసానాశకేసేనా నానాదీనామాశ్రమేష్యవై శాన్తికానామప్యనుగ్రహకర్తృశ్రవణాత్ యథో
 ధ్వారేణస్స విద్యానిష్కర్తృవశానాదగ్నిహోత్రా దివ్యతిరిక్తైరేవ విద్యానుగ్రహ క్రియతే, తథా
 నాశ్రమిష్యతి విద్యావశానాదాశ్రమానియతైః జనానిః పవాసదాసదేవతారాధనాదిభిరవిద్యాను
 గ్రహశ్చక్యతే కర్తుమ్ 3౬

455 అపస్తంబాయతే 3-౪-32

1 అపిచ అనాశ్రమిణామపి జనాదిభిరేవ విద్యానుగ్రహః స్తయతే * జప్యే(పి)నాపిచ
 సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః | కుగ్యాదస్యస్మ వా కుయాన్వైత్రో బ్రాహ్మణోచ్యత ఇతి
 సంసిద్ధ్యేత్ - జనాద్యనుగృహితయా విద్యయా సిద్ధో భవతీత్యర్థః 32

456 విశేషానుగ్రహాశ్చ 3-౪-3౦

సకేవలం న్యాయస్త్రిభ్యామయనుభవాస్సాధనీయః, శ్రూయతే చానాశ్రమనియతై
 ధర్మావిశేషైరవిద్యానుగ్రహః * తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయాఽఽత్తానమన్విష్యే
 దితి 3౦

457 అత స్త్వితరజ్జ్యాయో లిక్తాచ్చ 3-౪-3౯

తుశబ్దోఽవధారణే అత - అనాశ్రమిత్వాదితరత్ ఆశ్రమిత్వమేవ జ్యాయ అనాశ్ర
 మిత్వసూపద్విషయమ్ శక్తస్యత్వాశ్రమిత్వమేవోపాదేయమిత్వధర్మః, భూయోధర్మకాల్పధర్మ
 కయోరతుల్యకాయత్వాత్ లిక్తాచ్చ - స్త్వతేరేవేత్యర్థః స్తయతేచ శక్తం ప్రత్యాశ్ర
 ? | మహ్యోపాదేయత్వమ్ - * అనాశ్రమి సతిషేత్తు దినమేకమపి ద్విజః ఇత్యాదినా నివృత్తబ్రహ్మచర్య
 స్యమృతభాయస్యచ అవైరాగ్యేనతి దారాలాభ ఆపత్ 3౯ ఇతి విధురాధికరణమ్ 9

అథ తద్భూతాధికరణమ్ 10

458 తద్భూతస్యతు నాతద్భావో జైమినేరపి నియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః 3-౪-౪౦

నైషికవైభాససపరివ్రాజకాశ్రమేభ్యః ప్రచ్యుతానామపి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారో
 స్తినేతి చింతాయాం - విధురాదివదనాశ్రమైకానైదానాదిభిరవిద్యానుగ్రహసమ్భవాదస్యధికారః
 నిర్ణయః ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * తద్భూతస్యతు నాతద్భావ ఇతి తుశబ్దః పక్షవ్యాప్త్యర్థః త
 ద్భూతస్య - నైషికాద్యాశ్రమనిష్కస్య నాతద్భావః అతథాభావ అనాశ్రమిత్వేనావస్థానం ససమ్మ
 పతి కుతః? తద్రూపాభావేభ్యో నియమాత్ తద్రూపాణి తేషాం నైషికాదీనాం రూపాణి వేషా
 ధర్మా ఇత్యర్థః తేషామభావాః తద్రూపాభావాః తేభ్యః శాస్త్రేనికాయమాత్ నైషికా
 ద్యాశ్రమప్రవిష్టాస్వాశ్రమధర్మనివృత్తిభ్యో నియచ్ఛన్తిహి శాస్త్రాణి * బ్రహ్మచర్యేణాచా
 ? | యాకులవాసీ తృతీయోఽత్యస్తమాత్తానమాచార్యాకులేఽవసాదయన్తితి, * అరణ్యమియాత్త
 త్రో నపునరేయాదితి, * సస్యస్యాగ్నిం నపునరావతాదేదితిచ అతో విధురాదివత్ నైషికా
 దీనామనాశ్రమిత్వేనావస్థానాసమ్భవాన్న తాసధికరోతి బ్రహ్మవిద్యా జైమినేరపీత్యవిగానం దశా
 యన్ముక్తం స్వాభిమతం ద్రథయతి, ౪౦,

ము. ౧౬-౫-౨౨
౧-౨-౪

చ. ౪]

శ్రీభాష్యమ్ - స్వామ్యధికరణమ్ 11.

316

అథ స్వాత్ - నైస్థికాదీనాం బ్రహ్మచర్యాత్ప్రచ్యుతానాం ప్రాయశ్చిత్తాధికారస్థు
వతి. అస్తిచ ప్రాయశ్చిత్తమధికారలక్షణో నిరూపితమ్ * అవకీర్ణాపశుశ్చ నిర్జ్వలిత. అతః ప్ర
యతబ్రహ్మచర్యాన్య ప్రాయశ్చిత్తసమ్మవాత్ప్రప్రాయశ్చిత్తో బ్రహ్మవిద్యాయామధికరిష్యతీతి.
తాహ. -

459 సచాధికారికమపి పతనానుమానా త్తదయోగాత్. 3-౪-౪౧.

అధికారలక్షణో క్తమపి ప్రాయశ్చిత్తం నైస్థికాదీనాం తద్భ్రష్టానాంన సమ్భవతి. కుతః? పతనానుమానా త్తదయోగాత్. నైస్థికాదీనాం ప్రచ్యుతానాం పతనస్స తే స్తస్య ప్రాయశ్చిత్త
స్సమ్మవాత్. * ఆరూఢో నైస్థికం ధమణం యస్తు ప్రచ్యవతే ద్విజః | ప్రాయశ్చిత్తం సప
యమి యేన శుభ్యేత్ ఆత్మ హేతి. అతోఽధికారలక్షణో క్తం ప్రాయశ్చిత్తమితరబ్రహ్మచారి
షయమ్. ౪౧.

460 ఉపపూర్వమపి త్యేకే భావమశనవ త్తదు క్తమ్. 3-౪-౪౨.

నైస్థికాదీనాం బ్రహ్మచర్యప్రచ్యవనమ్ * ఉపపూర్వమ్ - ఉపపాతకమ్. మహాపాతకే
వ్యపగితత్యాదితి తత్ర ప్రాయశ్చిత్తస్య భావం-విద్యమానతామప్యేకే-ఆచార్యా మన్యస్తే.
శనవత్ - యథా మధ్యశనాదినిషేధస్తత్ప్రాయశ్చిత్తం చోపకుర్వాణస్య నైస్థికాదీనాంచ
మానమ్. తదుక్తం స్మృతికారైః * ఉత్తరేషాం చైతదవిరోధీతి. గురుకులవాసికో యదు
మ్, తత్స్వాశ్రమావిరోధ్యుత్తరేషామప్యాశ్రమిణాం భవతీత్యథాః. తద్వదిహాపి బ్రహ్మచ
రికప్రచ్యవనే ప్రాయశ్చిత్తసమ్మవా(సద్భావా) ద్భ్రష్టవిద్యా యోగ్యతాఽప్యస్తి. ౪౨.

461 బహిర్మాత్రయథాఽపి స్మృతేరాచారాచ్చ, 3-౪-౪౩.

తుశ్చో మతా స్తరవ్యావృత్త్యథాః. ఉపపాతకత్వే మహాపాతకత్వేఽప్యేతే బహి
రాతా ఏవ బ్రహ్మవిద్యాధికారిభ్యః; బ్రహ్మవిద్యాయామనధికృతా ఇత్యథాః. కుతః? స్మృతే-
నావోక్తాత్ పతనస్సరణాత్. యద్యపి కల్మషనిహారణాయ కైశ్చిద్వచనైః ప్రాయశ్చిత్తాధి
కారో విద్యతే, తథాఽపి కర్మాధికారానుగుణశుద్ధి హేతుప్రాయశ్చిత్తం నసంభవతి, * ప్రాయ
శ్చిత్తం సపశ్యామి యేన శుభ్యేత్ ఆత్మ హేతి స్మృతేరిత్యథాః. ఆచారాచ్చ - శిష్టాహి నైస్థి
కీన్ భ్రష్టాకృతప్రాయశ్చిత్తానపి వజ్జాయన్తి, తేభ్యో బ్రహ్మవిద్యాదికం నోపదిశన్తి. అథ
పాం నాస్తి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారః. ౪౩. ఇతి తద్భూతాధికరణమ్. 10.

అథ స్వామ్యధికరణమ్. 11. ఉతి

462 స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః. 3-౪-౪౪.

కర్మాక్షాత్రయామ్యదీధాద్యుపాసనాని కిం యజమానకర్తృకాణి ఉచ్యంత్యేకకర్తృక
ాణీతి చింతాయామ్, యజమానకర్తృకాణీత్యాత్రేయోమన్యతే. కుతః? ఫలశ్రుతేః - వేదాన్తవిహిత
యజమానాద్యుపాసనేషు ఫలోపాసనయోరేకాశ్రయత్వదశకనాదిహ చ క్రతుశ్చాప్రతిపత్తమాద్యో
ఫోపాసనఫలస్య యజమానాశ్రయత్వశ్రవణాదిత్యథాః. సచ గోదోహనాదివదక్షాశ్రయత్వేన
యజమానకర్తృకత్వాసమ్భవః - గోదోహనాదిషు వ్యాధ్వయైకకర్తృకప్రణయనాశ్రయగోదో

గ య ౧౭ ౬-౨-౨ | ౫ బృ. ౮ ౨-౫-౧
 ౨ బృ. ౮ ౧-౧-౧౦ ౬ - - ౪-౪-౨౨
 ౩ బృ. ౮ ౨-౨-౧౪ ౭ - - ౪-౪-౨౨
 316 శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను బ గ్ర వ్ర మా లా

[అధ్యాయ ౩]

సానోపాదానమస్యేనాశక్యమ్ , ఇహమాధ్యాత్మకత్వకేఽప్యస్తేథే తస్యాస్తేథాదే రసతమత్వాను
 సన్ధానం యజమానేనైవ కరుణం శక్యతే ౪౪

విశ్వానరః - ఇతిప్రాప్తేభిగీయతే -

463 ఆత్మజ్యోతిర్మౌదులోని స్వస్థే హి పరీక్రియతే 3-౪-౪౩

* ఆత్మజ్యోతిర్మౌదులోని స్వస్థే హి పరీక్రియతే 3-౪-౪౩
 న్యతే కుతః? తస్మై హి - ప్రయోజనాయ ఋత్విక్వరిక్రియతే శలసాధనభూతస్య సాజ్ఞస్య క్రతో
 1 || రుపాదానామేత్యథా కమకావిధిషు * ఋత్వికో వృణోతే * ఋత్విగ్భ్యో దక్షిణం దదాతీతి ఋ
 త్విక్వత్కత్వకత్వశాస్త్రేణ శలసాధనభూతం సాజ్ఞం కమకా ఋత్విగ్భ్యరనుష్ఠేయమిత్యవగమ్యతే త
 దస్తగతాని కాయకాని మానసాని చ కమకాః ఋత్విక్వత్కత్వకాశ్చేవ సచ శక్త్యశక్తి
 తస్యనిబద్ధనమ్ యద్యప్యస్తేథాద్యుపాసనం పురుషార్థా , తథాఽపి క్రత్విధిత్వతాధికారత్వాత్
 త్రోశ్చ సాజ్ఞస్య ఋత్విక్వత్కత్వకత్వాత్ , * యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరమితి
 ఋత్విక్వత్కత్వకక్రియోపయోగిత్యేన విద్యామాస్తదేకత్వకత్వశ్రవణాత్ , ఋత్విక్వత్క
 కాశ్చేతాని దహరాదిషూపాసనేషు ఋత్విక్వత్కత్వకత్వాశ్రవణాత్ , * శాస్త్రఫలం ప్రయోక్త
 రీతి న్యాయాచ్చ ఫలికత్వకత్వమేవ ౪౫ ఇతి స్వామ్యధికరణమ్ 11

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను బ గ్ర వ్ర మా లా 12 శ్లో-

464 సహకార్యస్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివత్ 3-౪-౪౬

1 * తస్మాద్బ్రాహ్మణ పాణ్డీత్యం నివిద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్ బాల్యం చ పాణ్డీత్యం చ
 నివిద్యాధ మునిరిత్యత్ర బాల్యపాణ్డీత్యవస్థానమపి విధీయతే, ఉతానూద్యతి ఇలివిశియే, మాన
 2 || పాణ్డీత్యశబ్దయోః జ్ఞానార్థకత్వాత్ * పాణ్డీత్యం నివిద్యేతి విహితమేవ జ్ఞానమ్ * అథ ముని
 రితి నూద్యతే, విధిశబ్దో నహ్యత్ర శ్రూయత ఇతి - **విశ్వానరః** -

ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః * సహకార్యస్తరవిధిరితి తద్వత విద్యావతః విధ్యాదివత్ -
 విధీయతే ఇతి యజ్ఞాదిస్సర్వాశ్రమధమః శమదమాదిశ్చవిధిశ బైవో వ్యతే ఆదిత బైనశ్రవణమననే
 గృహ్యేతే సహకార్యస్తరవిధిరిత్యత్రాపి విధీయత ఇతి విధిః, సహకార్యస్తరం విధిశ్చేతి సహ
 1 | కార్యస్తరవిధిః ఏతద్భుక్తం ధివతి, యథా * తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి
 2 | యజ్ఞేన దానేనేత్యాదినా * శాస్త్రో దాన్త ఇత్యాదినా చ సహకారీ యజ్ఞాదిశ్చమదమాదిశ్చవిధీయతే,
 3 | యథాచ * శ్రోతవ్యో మస్తవ్య ఇతి శ్రవణమననేచాథాప్రాప్తే విద్యాసహకారిత్వేన గృహ్యేతే,
 తథా * తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డీత్యం నివిద్యేత్యాదినా పాణ్డీత్యం బాల్యం మానసి త్రితయం
 విద్యాయాస్సహకార్యస్తరం విధీయత ఇతి మానంచ పాణ్డీత్యాదథాస్తరమిత్యాహ-పక్షే
 షేతి మునిశబ్దస్య పక్షేణ ప్రకృష్టమనసశీలే వ్యాసాచా ప్రయోగదశేనాత్ మానం పాణ్డత,
 4 | బాల్యయోద్యయోస్తృతీయమ్ యద్యపి * అథ మునిరిత్యత్ర విధిప్రత్యయో స శ్రూయత్యే
 తథాఽపి మానస్యాప్రాప్తత్వాద్విధేయత్వమగ్గీకరణీయమ్-అథ మునిస్స్యాదితి ఇదం చ మానం
 శ్రవణప్రతిష్ఠాథాకృతనాదథాస్తరభూతముపాసనాలక్ష్మ్యసస్య పునఃపునస్సంకీలనం - తద్బా

1-42, 44, 45 భాం. 10-11-12-13-14
 1-42, 44, 45 భాం. 10-11-12-13-14
 1-42, 44, 45 భాం. 10-11-12-13-14

అనుపమ్. తదేవం వాక్యార్థః * బ్రాహ్మణః - విద్యావాన్, పాణ్డ్యత్వం నివికార్య - ఉపాస్యం
 హతత్వం పరిశుద్ధం పరిపూర్ణం చ విదిత్యా, శ్రవణమనవాభ్యాం ప్రాప్తం వేదనం ప్రతి
 త్యగ్ధః. తచ్చ భగవద్భక్తికృతసత్త్వవివృద్ధికృతమ్. యథోక్తం * నాహం వేదరథ్యా
 * భిక్త్యా త్వవస్యయా శక్యః జ్ఞాతుమితి. శ్రుతిశ్చ * యస్య దేవే పరాభక్తిః * నాయ
 త్మా ప్రసచనేనేత్యాదికా. బాల్యేన తిష్ఠాసేత్, బాల్యస్వరూపం వానస్తరమేన నత్యుతే.
 ల్యంచ పాణ్డ్యత్వం చ నివికార్యభ మునిస్సాస్యత్ - బాల్యపాణ్డ్యే యథావదుపాదాయ పరిశుద్ధే
 పూణే బ్రహ్మణి మనసేత్ భవేత్ నిదిధ్యానమూపవిద్యావాప్తయే. ఏవమేవ బ్రహ్మయోగాదా
 లబ్ధవిద్యో భవతీత్యాహ * అనుమానంచ మానంచ నివికార్యభ బ్రాహ్మణ ఇతి. అనుమానమ్ -
 నేతరసహకారికలాహ. తంచ మానంచ యథావదుపాదదానో విద్యాకాష్ఠాం తదేకవిచ్ఛ
 యం లభేతేత్యర్థః. * సబ్రాహ్మణః కేన స్యాదితి - ఉక్తానుపాయాల్లిమన్యోఽప్యపాయోఽ
 తి పృష్టే * దేవేనస్యాత్తేనేదృశ సేవేతి - దేవ మానసయత్యేన బ్రాహ్మణస్సాదిత్యుక్తం,
 నైవేద్యశస్సాస్యత్. న కేనాప్యస్యేనోపాదేనేతి పరిహృతమ్. అతస్స వేదస్వాశ్రమేషు సిగ్ధస్య
 ఏషో యజ్ఞాదిస్వాశ్రమధర్మకవత్పణ్డ్యేత్యాదికం మానతృతీయం విద్యాయాస్సహకార్యకాన్తరం
 యతే. రః

అథస్యాత్ - యది స వేదస్వాశ్రమేషు స్థితానాం విదుషాం తత్తదాశ్రమధర్మకసహ
 రిణి మానతృతీయసచివా విద్యా బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనముచ్యతే, కథం తహిం ఛాన్దోగ్యే * అభి
 సావృత్య కుటుమ్పే శుచౌదేశ ఇత్యారభ్య * సభిత్వేన వతకయన్యానదాయుషం బ్రహ్మలోక
 భిసమ్పద్యతే నచ పునరావతేత ఇతి యావదాయుషం గాహకస్థ్యధర్మేణ స్థితిదేశకసముప
 యతే? అత ఆహ -

465 కృత్స్న భావాత్తు గృహిణోపసంహారః, 3-8-32.

తుశబ్దశ్చోద్యం వ్యావతాయతి. * కృత్స్న భావాత్ - కృత్స్నేషు భావాత్. కృత్స్నే
 వ్యశ్రమేషు విద్యాయాస్సద్భావాత్ గృహిణోఽప్యస్థితి తేనోపసంహారః. తస్మాత్సవాశ్రమ
 మకప్రదేశకనాథోక్త గృహిణోపసంహార ఇత్యభిప్రాయః. రః

తత్తై తస్మిన్నపి వాక్యే * బ్రాహ్మణః పుత్రేషణాయాశ్చ విత్తేషణాయాశ్చ లోకేషణా
 యాశ్చ వ్యుత్థాయాశ్చ భిక్షాచరణం చరతీతి సారివ్రాజ్యైకాన్తధర్మకం ప్రతిపాద్య * తస్మా
 బ్రాహ్మణః పాణ్డ్యత్వం నివికార్యేత్యాదినా సారివ్రాజ్యధర్మకస్థితిహేతుకమానతృతీయసహకారి
 కానం ప్రదర్శనార్థకమిత్యాహ -

466 మానవదితరేషానుప్రసదేశాత్, 3-8-33.

స వేదమణావినిముక్తస్య భిక్షాచరణపూర్వకమానోపదేశః స వేదమమాశ్రమ
 మోక్షాణాం ప్రదేశకనాథః, కుతః? ఏవంవిధమానోపదేశవదిత రేషామాశ్రమిణామపి * ప్రయో
 మకస్కన్ధా ఇత్యారభ్య * బ్రహ్మస్సంస్థాఽమృతత్వమేతీతి బ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్. ఉప

మొదటి 2-75-1 || 2-75-2-112
 2-75-2-112 || 2-75-2-112
 2-75-2-112 || 2-75-2-112
 318

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా

[అధ్యాయం 3]

సాదితశ్చ పూర్వమేవ బ్రహ్మసంస్థశబ్దః సర్వాశ్రమిసాధారణ ఇతి అతస్సుష్మాక్తం యజ్ఞాది
 సర్వాశ్రమధర్మవస్తేనత్యతీయః పాణ్డిత్యాదివిద్యాసహకారిత్వేన విధీయత ఇతి రహ ఇతి సహ
 కార్యస్తరవిధ్యధికరణమ్ 12

అథ అనావిష్కారాధికరణమ్ 13

467 అనావిష్కారాధికరణమ్ 3-8-85

1) * తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నివిద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేదిత్యత్ర వినుషా బాల్య
 ముపాదేయశయా శ్రుతిమ్ బాలస్య భావః-కర్మ వా బాల్యమ్ బాలభావస్య వయోవస్థా
 విశేషస్యానుపాదేయత్వాత్కమైవేహ గృహ్యతే తత్ర కిం బాలస్య కర్మ కామచారాదికం
 సర్వం విదుషోపాదేయమ్ ఉత ఉన్మాదిరహితత్వమేవేతి విశయే విశేషాభావాత్సర్వముపాదే
 యమ్ నియమశాస్త్రాగత విశేషవిధినానైన బాధ్యస్త ఇతి శిష్యం ప్రాప్తేభిధీయతే * అనా
 విష్కారాధికరణమ్ బాలస్య యత్స్వభావానావిష్కారరూపం కర్మ, తదుపాదగానో వతే త విద్యా
 కుతః? అన్వయాత్ తస్యైవాన్వయాత్ 2) బాల్యేన తిష్ఠాసేదిత్యస్మిన్విధౌ తస్యైవ హ్యన్వయ
 సమ్మతః, ఇతరేషాం విద్యావిరోధిత్యవ్రణాత్ * నావిరతో దుశ్శరితాన్నాశాన్తో నాసమా
 హిత 1) నాశాస్తమాసపోవాపి ప్రజ్ఞానేనైవనూర్ణయాత్ * అహరశుద్ధా సత్త్వశుద్ధిరిత్యా
 దిషు 85 ఇతి అనావిష్కారాధికరణమ్ 13

అథ విహికాధికరణమ్ 14

468 విహికాధికరణమ్ 3-8-90

ద్వివిధా విద్యా అభ్యుదయఫలా ముక్తిఫలావ తత్రాభ్యుదయఫలా స్వసాధనభూతైః
 పుణ్యకర్మాభి పుణ్యకర్మానస్తరమేవ ఉత్పద్యతే, ఉతానస్తరం కాలాస్తరే వేత్యనియమ
 ఇతి సంశయః పూర్వకృతై పుణ్యకర్మాభిహావిద్యాజాయతే యథోక్తం భగవతో-శిష్య
 విధా భజస్తే మాం జనాన్సుకృతినోజ్జానేతి సాధనే నివృత్తే విలంబ్యహేత్వభావాదస్తర
 మేవ ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే * విహికామప్రస్తుతప్రతిబద్ధితి విహికామ-అభ్యుదయఫలముపాసనమ్
 అప్రస్తుతప్రతిబద్ధే-అప్రస్తుతే ప్రబలకర్మానస్తరప్రతిబద్ధేనశ్యస్తరమ్, ప్రతిబద్ధేనతి తదుత్తర
 కాలమిత్యనియమః కుతః? తద్దశనాత్ - దృశ్యతేహి ప్రబలకర్మానస్తరేణ కర్మఫలప్రతిబద్ధ
 భ్యుపగమ శ్రుతో-యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ పీయవానత్తరమిత్యుద్దీధ
 విద్యాయుక్తస్య కర్మణః ఫలాప్రతిబద్ధశ్రవణాత్ 90 ఇతి విహికాధికరణమ్ 14

అథ ముక్తిఫలాధికరణమ్ 15

469 ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతే 3-8-95

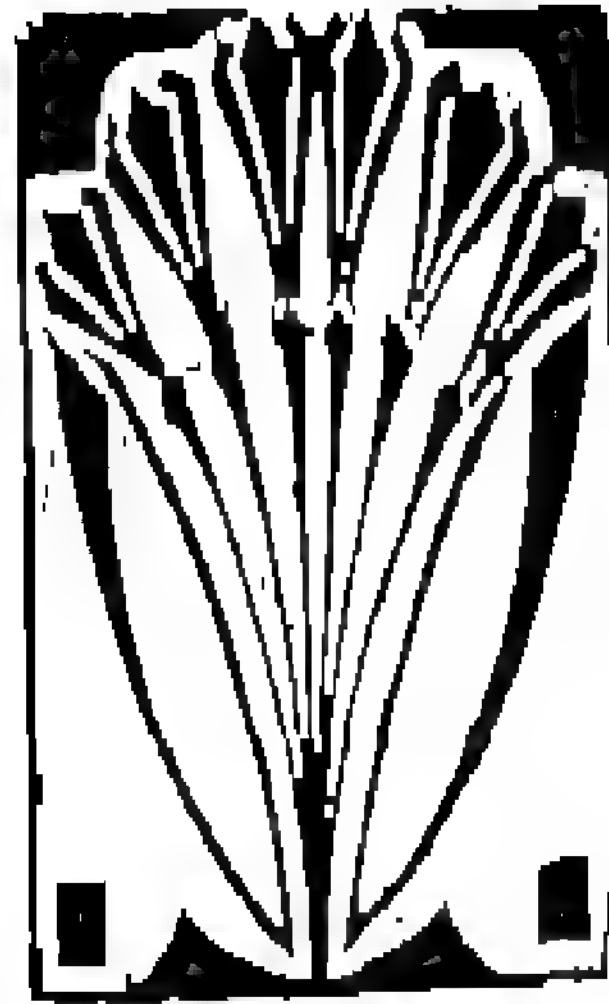
ముక్తిఫలస్యాప్యపాననస్య స్వసాధనభూతైరతిశయిలకర్మాభిరుత్పత్తావేవమేవ కాలాని
 యమః, లిప్యాపి పూర్వవత్ప్రతిబద్ధాభావప్రతిబద్ధసమాప్తిరూపావస్థావధృతే, అత్రాపి తస్య హే
 తోస్సమానత్వాదిత్యధికః, సర్వేభ్యః కర్మభ్యో ముక్తిఫలవిద్యాసాధనస్య కర్మణః ప్రబల

త్వాత్ప్రతిబద్ధాసమ్భవ ఇత్యధికాశక్త్యా. తత్రాపి బ్రహ్మవిదపచారాణాం పూర్వకృతానాం ప్రబ
లానాం సమ్భవాత్ప్రతిబద్ధాసమ్భవ ఇతి పరిహారః. ద్విరుక్తి రధ్యాయపరిసమాప్తిః చ్యోతయతి, ౩౧.
ఇతి ముక్తిఫలాధికరణమ్. 15.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే

త్వత్తీయాస్యాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

గవ్వేటిగ ౧-౧	౬ భాం-లు ౨-౧౮-౧	౧౧ ముం బ ౨-౧-౧౮
౨ వేద ౨-౮	౭ " " ౨-౧౮-౨౪, ౬	౧౨ " " ౨-౨-౮
౩ ముం బ ౨-౨-౮	౮ " " ౪-౧-౪	౧౩ వేద ౧-౮
౪ " " ౨-౧-౨	౯ " " ౪-౨-౨	
౫ శా వి ౨-౧-౨౨	౧౦ బు బ ౨-౪-౪	

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

చతుర్థాధ్యాయే - ప్రథమఃపాదః ఆవృత్త్యధికరణమ్]

470 ఆవృత్తిరసకృదువదేశాత్ ౪-౧-౧

తృతీయేఽధ్యాయే సాధనేస్సహ విద్యా చిన్తితా అభేదానాం విద్యాస్వరూపవిశోధన
 | పూర్వకం విద్యాఫలం చిన్త్యతే తత్ర బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్ * తమేవంవిదిత్వాఽభిము
 || త్యమేతి * బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి * యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మనగణమిత్యాదివేదాస్తవా
 క్షేమ బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనతయా విహితం వేదనం కిం సకృత్కృతమేన శాస్త్రాధికః, ఉతాసక్యదా
 | వృత్తిమితి సంశయః కిం యుక్తమ్? సకృత్కృతమితి కుతః? * బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతీతి
 వేదనమాత్రస్యేవ విధానాత్, అసక్యదావృత్తై ప్రకూణాభావాత్ సచావధూతాదిన ద్వేదన
 స్య బ్రహ్మపరోక్ష్యంప్రతి దృష్టోపాయత్వాద్యాన త్కార్యమావృత్తిరితి శక్యం వక్తుమ్, వేదనస్య
 దృష్టోపాయత్వాభావాత్ జ్యోతిష్టోమాదికమాణి వేదాన్తవిహితంచ వేదనం పరమపురుషారా
 ధస్వరూపమ్, ఆరాధితాచ్ఛ పరమపురుషార్థ రూపకాకామమోక్షాభ్యుపగుమాధానావాపిరితిహి
 | * ఫలమతఉపపత్తేరిత్యత్ర ప్రతిపాదితమ్ అతో జ్యోతిష్టోమాదివద్యధాన్తం సకృత్కృతమేన
 శాస్త్రాధికః

- నిర్దేశః -

ఇతి ప్రాప్తే ప్రచక్షుహే * ఆవృత్తిరసకృదితి అసక్యదావృత్తమేన వేదనం శాస్త్రా
 ధిక కుతః? ఉపదేశాత్ - ధ్యానోపాసనపర్యాదేణ వేదనశబ్దేనోపదేశాత్ తత్పర్యాయత్వం
 చ విద్యుపాస్తిధ్యాయతీనామేక స్థివిషయే వేదనోపదేశపరవాక్యేషు ప్రయోగాదవగమ్యతే
 || తథాహి * మనో బ్రహ్మైత్యుపాసీతేత్యుపాసినోపక్రాంతోఽధికః * భాతి చ తపతి చ కీర్త్యా
 | యశసా బ్రహ్మవచనసేన య ఏవం వేదేతి విదినోపసంహీయతే తథా * యస్తద్వేద యత్సవేద
 | సమయైతదుక్త ఇత్యుపక్రమే విదినోక్తం రైకస్య జ్ఞానమ్ * అనుమ ఏతాం భగవో దేవతాం
 | శాధి యాం దేవతాముపాస్య ఇత్యుపాసినోపసంహీయతే తథా * బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాది
 | వాక్యసమానాధేషు వాక్యేషు * ఆత్మేవా అరేద్రష్టప్యశ్రోతవ్యో మస్తవ్యో నిదిగ్యాసితవ్యః
 | * తతస్తు తం పశ్యతి నిష్కలం ధ్యాయమాన ఇత్యాదిషు ధ్యాయతీనా వేదనమభిధీయతే ధ్యానంచ
 చిన్తనమ్ తచ్చ స్మృతిస స్మరిరూపం, న స్మృతిమాత్రమ్ ఉపాస్థిరసి తదేకాధికః, ఏకాగ్రచిత్త
 వృత్తివైరస్తయోః ప్రయోగదర్శనాత్ - తదుభయైకాధ్యాత్ అసక్యదావృత్తస స్తత స్మృతిరిహ
 || * బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి * జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సవకపాశైరిత్యాదిషు వేదనాదిశబ్దైరభి
 ధీయతఇతి నిశ్చయతే

471 లిజ్ఞాచ్ఛ ౪-౧-౨

లిజ్ఞం - స్మృతిః స్మృతేశ్చాయమథోఽవగమ్యతే స్మయతేహి మోక్షసాధన

321

❖❖❖ ఆధు ఆత్మగోష్ఠిపాసనాధికరణం. 2. ❖❖❖

ఇదమిదాసిం చిన్త్యతే - కిముపాస్యం బ్రహ్మోపాసితరస్య త్వేనోపాస్యమ్ - ఉత్తో
 పాసితరా త్వేనేతి. కిం యుక్తం? అస్య త్వేనేతి, కుతః? ఉపాసితః ప్రత్యగా త్వేనోపాస్యం స
 త్వాత్ బ్రహ్మణః. అథాకన్తరత్వంచ * అధికం కు ధేదనిదేశాత్ * అధికోపదేశాత్ * నేత ||
 రో - నుపపత్తేరిత్యాదిషూపపాదితమ్, యథావసితంచ బ్రహ్మోపాస్యమ్. అయథోపాసనేహి బ్రహ్మ
 ప్రాప్తిరప్యయథాధుంతాస్యాత్, * యథాక్రతురస్మి లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రత్య భవ
 తీతి న్యాయాత్. అతోఽస్య త్వేనోపాస్యమితి. - శ్లోకము -

41

|| ౪ భాగం ౧-౨-౧ ||
 ౧౨-౧౮-౧

2-౧-౫

822

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం ౪

1. వాక్యే శ్రితకృత్వోన్నే హ్యేష్యత్కమ్. అత ఉపాసితరాత్త్యేన బ్రహ్మోపాస్యమితి స్థితమ్ 3
 ఇతి అత్త్యోపాసనాధికరణమ్. 2.

అథ ప్రతీకాధికరణమ్ 3. శ్లో-

473 స ప్రతీకే నహి సః ౪-౧-౪

|| * మనో బ్రహ్మోపాసీత * స యోనామ బ్రహ్మోపాస్త ఇత్యాది ప్రతీకోపాసనేష్య
 వ్యాత్త త్యానుసన్ధానం కాయామ్, ఉత నేతి చిన్తాయామ్ * మనో బ్రహ్మోపాసీతేతి బ్రహ్మోపాస
 నత్యసామ్యాద్యుత్పన్నోపాసితరాత్త త్యాదాత్తే న్యేవోపాసీతేతి సవంప్రాప్తేభిధీయతే * స
 ప్రతీక ఇతి ప్రతీకే నాత్త త్యానుసన్ధానం కాయామ్ నహి సః - సహ్యుపాసితరాత్త ప్రతీకః ప్రతీ
 కోపాసనేష్య ప్రతీకవోపాస్య సబ్రహ్మ, 1. బ్రహ్మతు తత్ర దృష్టివిశేషణమాత్రిమ్ ప్రతీకోపాసనం
 హినామ అబ్రహ్మణి బ్రహ్మదృష్ట్యానుసన్ధానమ్ తత్రోపాస్యస్య ప్రతీకస్యోపాసితరాత్త త్యాభా
 వాన్నతథానుసన్ధేయమ్ ౪.

సన్వత్రాపి బ్రహ్మోపాస్యమ్, బ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వసంభవే మనఃపదినామచేతనానా
 మల్పశక్తీనాంచోపాస్యత్వాశ్రయణస్యాన్యాయత్వాత్ అతో మనఃపదదృష్ట్యా బ్రహ్మోపాస్య
 మితి తత్రాహ -

474 బ్రహ్మదృష్టిరుత్క-మాత్ ౪-౧-౫

మనఃపదమిషు బ్రహ్మదృష్టిరేవ యుక్తా, స బ్రహ్మణి మనఃపదదృష్టి, బ్రహ్మణో మనః
 పద్య ఉత్క-మాత్, తేషాంచ విషయాయాత్ ఉత్క-ప్తేషా రాజని భృత్యదృష్టి ప్రత్యవాయ
 కరీ, భృత్యేతు రాజదృష్టిరభ్యుదయాయ ౫ ఇతి ప్రతీకాధికరణమ్ 3

అథ ఆదిత్యాదిమత్యధికరణమ్ 4 శ్లో-

475 ఆదిత్యాదిమతయశ్చాజ్ఞ ఉపపత్తేః ౪-౧-౬

1. * య ఏవాసౌ తపతి తముద్గీఢముపాసీతేత్యాదిషు కమాంశ్శాశ్రయేషూపాసనేషు
 సంశయః-కిముద్గీఢాదా కమాంశ్శే ఆదిత్యాదిదృష్టి కతే-వ్యా, ఉతాదిత్యాదిషూద్గీఢాదిదృష్టి
 రితి, ఉత్క-ప్తదృష్టినికృప్తే కతే-వ్యేతి న్యాయాత్, ఉద్గీఢాదీనించ ఫలసాధనభూతకమాం
 శ్శత్యేనాసలేభ్య ఆదిత్యాదిభ్య ఉత్క-ప్తత్వాదిత్యాదిషూద్గీఢాదిదృష్టి ఇతి ప్రాప్తేభిధీ
 యతే-ఆదిత్యాదిమతయశ్చాజ్ఞ ఇతి చశబ్దోపసారణే క్రత్వశ్చ ఉద్గీఢాదావాదిత్యాదిదృష్టయ
 ఏవ కాయామ్ కుతః? ఉపపత్తే ఆదిత్యాదినామేవోత్క-ప్తత్వోపపత్తే ఆదిత్యాదిదేవతా
 ధనద్యారేణహి కమాంశామపి ఫలసాధనత్వమ్ అత స్తదృష్టిరుద్గీఢాద్యశ్చే ౬ ఇతి ఆదిత్యాది
 మత్యధికరణమ్. 4

అథ ఆసీవాధికరణమ్ 5 శ్లో-

476 ఆసీనస్సమ్భవాత్ ౪-౧-౭

మోక్షసాధనతయా వేదాస్తశాస్త్రైర్విమోహితం జ్ఞానం భ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యమస

1. బ. ౪-౫-౬
 ౧౦. బ. ౨-౬-౧
 ౩౯. ౬-౧౧, ౧౨.
 ౪౯. బ. ౨-౧౧
 పో. ౧]

శ్రీభాష్యమ్ - అప్రయాణాధికరణమ్ 6 తదధిగమాధికరణమ్ 7 328

ప్రదావ్య త్తం స స్థానస్థితీరూపమిద్య క్తమ్. తదనుభవన్వాసీవగ్యయాస నిష్కాగచ్ఛంశ్య విశేషా
 భావాదనియ మేనానునిష్ఠేత్ ఇతి ప్రాప్తవ్యతేః అసీవ ఇతి. అసీవ ఉపాసనమనునిష్ఠేత్. కుతః? సమ్మ
 రాత్. అసీవస్థైర్యవ ప్యేకాగ్రచిత్తతాసమ్మవఃస్థితీగత్యోప్రయత్నసా పేక్షత్వాత్, శ(య)యా
 కేచ నిద్రాసమ్మవాత్. పశ్చాథాధారణప్రయత్నవివృత్తయో సాపాశ్రయే అసీవకురూయాత్. 2.

477 భ్యానాచ్చ. ౪-౧-౮.

౧ * నిద్రాభ్యాసితవ్య ఇతి భ్యానరూపత్వాదుపాసనస్య ఏకాగ్రచిత్తతావశ్యంభావినీ. |
 భ్యానంహి విబాతీయప్రత్యయా స్థరావ్యవసీతమేకచిత్తవమిద్య క్తమ్. ౮.

478 అచలత్వం చానేత్య. ౪-౧-౯.

నిశ్చలత్వం చానేత్య పృథివ్యప్రతిఘోషః భ్యానవాచోయా క్తిద్యుశ్యతే * భ్యానా |
 వ పృథివీ, భ్యానయతీవా స్థరత్వం, భ్యానయతీవ ద్యా, భ్యానయ స్తీవాపః, భ్యానయ స్తీవ పవకతా ఇతి.
 ఇతః పృథివీపవకతాదివ దేకాగ్రచిత్తతయా నిశ్చలత్వముపాసనస్యాసీవస్థైర్యవ సమ్మవేత్. ౯.

479 స్థర విచ, ౪-౧-౧౦.

స్థర విచానేనస్థైర్యవ భ్యానం * శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః |
 గాత్యుచ్చితం నాతిసీచం చేలాకనకుశోత్తరమ్ || తత్తైక్రికాగ్రం మసః శృత్వా యతచిత్తేన్ద్రియ
 క్రియః | ఉపనిశ్యాసనే యుజ్జ్యాద్యోగమాత్మ విశుద్ధయ ఇతి. ౧౦.

480 యత్తైక్రికాగ్రతా తత్రావిశేషాత్. ౪-౧-౧౧.

ఏకాగ్రతా ఇతి క్తదేశకాలపి శేషశ్రవణా దేకాగ్రతానుకూలో యో దేశః కాలశ్చ,
 ఏవోపాసనస్య దేశకాలశ్చ. * సమే శుచౌ దేశేశకరాలవహ్ని వాయుకావివహిత ఇతి వచనమేకా ?
 క్తతైక్రికా స్తదేశమాహ, సమే దేశం నియచ్ఛతి, * మనోఽనుకూల ఇతి వాక్య శేషాత్. ౧౧. ఇతి |
 సీనాధికరణమ్. 5.

అథ అప్రయాణాధికరణమ్. 6. ❦

481 అప్రయాణాత్తత్రాపి హిదృష్టమ్. ౪-౧-౧౨.

తదిదమపవగసాధనము క్తలక్షణముపాసనమేకాహాసవ సంపాద్యమ, అతాప్రయా
 నాత్పత్రిత్యహమనువతకసీయమితి విశదేషకస్తిన్నేవాహని శాస్త్రాధికార్య కృతత్వాత్తానైవ పరి
 మాపనియమి ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే. * అప్రయాణాదితి, అమరణాదనువతక సీయమ్. కుతః? తత్రాపి
 దృష్టమ్ - ఉపాసనోద్యోగప్రభృత్యాప్రయాణాత్తధ్యేయః కాలః తత్ర సవకత్రాపి దృష్ట
 మపాసనమ్-శ స ఖల్వేవం వతకయన్యావదాయమం బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యత ఇతి. ౧౨. ఇతి |
 అప్రయాణాధికరణమ్. 6.

అథ తదధిగమాధికరణమ్. 7. ❦

482 తదధిగమ ఉత్తరపూర్వాఘాయోరశ్లేషవివాశో తద్వ్యవదేశాత్. ౪-౧-౧౩.

ఏవం విద్యాస్వరూపం విశోధ్య విద్యాఫలం చిన్తయితుమారభతే. బ్రహ్మవిద్యాప్రా

బ ౪-౧౪-౨ || ౬ శ్లోక ౧-౧ || ౧౦ కర ౨-౨౪

బ ౪-౨౪-౨ || ౨ మొం బ ౨౨-౧ ||
 బ ౪-౧౪-౨ || ౨ మొం బ ౨౨-౧ ||

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా
 శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయ ౪]

|| ప్రా ప్తమస్య త్తర పూర్వా యోగ రక్షేష వినిశా శ్రూయేతే || తద్యథా పుష్కర పూర్వ ఆపో
 ౧-|| సర్వమ్యన్తే ఏన మేన విది పాపం కర్మ స శ్లిష్యతే || తస్మై వాత్స పదవి త్తం విదిత్వా సకర్మాణా
 | లిప్యతే పాప కే నేత్యు త్తరా ఘా న్లేషః || తద్యథా పీ క తూల మన్నా ప్రోతం ప్రదూయే తై వంహస్య స వే
 | సాప్తానః ప్రదూయన్తే || తస్మై చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావర ఇతి పూర్వా యోగ
 వినిశా ఏతా పక్షేష వినిశా శ్రూ విద్యా ఫల భూతా ప్రపద్యేతే, నేతి సంశయ కిం యు క్తమ్? నోప
 | పద్యేతే ఇతి కుత? || నా భు క్తం శీ యతే కర్మ కల్పకోటి శ్చైరపిత్యాది శాస్త్ర విరోధాత్
 అక్షేష వినిశ వ్యవదేశ స్తు మోక్ష సాధన భూత విద్యా విధాయి వాక్య శేష గతః కథంచ ద్వి ద్యా మ్మతి
 ప్రతిపాదనేనా ప్యుపపద్యతే సచ విద్యా పూర్వో త్తరా ఘా న్లేషః ప్రాయశ్చి త్తతయా విధీయతే,
 || దేవ ప్రాయశ్చి త్తేనా ఘా వినిశ ఉచ్యతే విద్యా హి || బ్రహ్మ విదాన్ నా తి పరమ్ || బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ
 భవతీతి బ్రహ్మ ప్రాయశ్చి త్తతయా విధీయతే అతో విద్యా భావాదో ఽయ మఘా వినిశా శ్లేష
 వ్యవదేశ ఇతి
 - శ్లోక ౨ -

ఏవం ప్రా ప్తే భగీయతే || తదధిగమ్య || విద్యా ప్రాప్తౌ పుష్కర స్య విద్యా మాహ త్యా
 దు త్తర పూర్వా యోగ రక్షేష వినిశా శ్రూ ప్రపద్యేతే కుతః? ఏవం విధం పా విద్యా మాహ త్యైవ
 || గమ్యతే - || ఏవం విది పాపం కర్మ స శ్లిష్యతే || ఏవం హస్య స వే పాప్తానః ప్రదూయన్త
 | ఇత్యాది వ్యవదేశాత్ సచ || నా భు క్తం శీ యతే క మే త్య నేన శా స్త్రేణాస్య విరోధః, భిన్న విషయ
 త్యాత్ తద్ధి కర్మాణాం ఫలజనన సామర్థ్య ద్రధీమ విషయమ్ ఏతత్తత్త్వన్నాయా విద్యా యాః
 ప్రాక్ కృతానాం పాప్తనాం ఫలజనన శీ క్తి వినిశా సామర్థ్య ముత్పత్త్య మాహ నానాం చ ఫలజనన
 శ క్త్యుత్పత్తి ప్రతిబద్ధ కరణ సామర్థ్యం చ ప్రతిపాదయతీతి ద్వయో విషయో భిద్యతే యథా అగ్ని
 జలయో ర్జ్వలతన్ని వారిణ సామర్థ్య విషయయో ద్వయోః ప్రమాణయోరపి విషయభేదా
 త్ప్రమాణ్యమ్, ఏవమత్రాపి స కశ్చిద్విరోధ అఘస్యా శ్లేష కరణం - వైదిక కర్మా యోగ్య
 తావాసనా ప్రత్యవాయ హేతు శీ క్త్యుత్పత్తి ప్రతిబద్ధ కరణమ్ అఘానిహి కృతాని పుష్కర స్య వైదిక
 కర్మా యోగ్యతాం, సజాతీయ కర్మా స్తరారమ్భ రుచిమ్ ప్రత్యవాయంచ కువన్తి అఘస్య
 వినాశ కరణమ్ - ఉత్పన్నాయా స్తచ్చ క్తే వినిశ కరణమ్ శ క్తి రపి పరిమపురుషా ప్రీతి రేవ తి దేవం
 విద్యా వేదితు వేద్యా త్యథా ప్రియత్వేన స్వయమపి నిరతిశయస్త్రియా సతీ వేద్య భూత పరమపురు
 షాంధనస్వరూపా పూర్వా కృతా ఘా న్లేష వినిశా శ్రూ ప్రపద్యేతే, సై వ విద్యా
 శ్లోక త్త్వ త్తర కాల భావ్య ఘా నిమి త్త పరమపురుషా ప్రీత్యుత్పత్తిం చ ప్రతిబద్ధాతి, తదిదమక్షేష
 | కచనం ప్రామాదిక విషయం మ స్తవ్యమ్, || నా విరతో దుశ్చరితాది త్యాది భిత్వా స్తై రాప్రయా
 జాదూర హరుత్పద్య మానాయా ఉ త్తరో త్తరాతిశయ భాగిన్యా విద్యా యాః దుశ్చరిత విరతి నిష్పా
 ద్య ల్యాప గమూత్ ౧౩ ఇతి తదధిగమాధికరణమ్ 7

- శ్లోక ౩ -

483 ఇతరస్యా వ్యవసంక్షేపః పా తేతు ౪-౧-౧౪

|| త్తర పూర్వా యోగ రక్షేష వినిశా శ్రూ ఇతరస్య పుణ్యాస్యాపి ఏవమ్ -
 ఉ క్తేన న్యా యేనా శ్లేష వినిశా శ్రూ విద్యాయాస్యా తామే, విద్యా ఫల విరోధ త్వ సామాన్య ద్వ్యవదేశాచ్చ

1. బాం. బ. ౧-౪-౧ : బాం. బ. ౪-౪-౨౨

2. కృ. బ. ౧-౪

3. బాం. బ. ౪-౨౪-౨

4. ౨-౧౪-౨

పాద. ౧] శ్రీభాష్యమ్-అనారబ్ధకాయాధికరణమ్ 9 అగ్నిహోత్రాద్యధికరణమ్ 10 325

భవతి చ వ్యవదేశః ఉభయకృతదుష్కృతే నిదిశ్య * సవేకపాపానోఽతో నివర్తన్త ఇతి |
* తత్కృతదుష్కృతే భూనుత ఇతి చ. ముముక్షో రసిష్టశల త్వాత్కృతస్యాపి పాప్తశబ్దేన వ్యవ |
దేశః. సుకృతస్యాపి శాస్త్రీయత్వాత్తత్ఫలస్య కేమాంచదిష్టత్వదశ-నాచ్చ విద్యయా అవిధి
శక్త్యా నివర్తకలుతుమతి దేశః. సవ విదుషోఽపి సేతికతవ్యతాకోపాసపనిష్కాత్తయే వృష్ట్య
న్నాదిఫలాన్విష్టాన్వేన, కథం తేమాం విరోధాద్వివాశ ఉచ్యతే తత్రాహ-పాశేర్భవతి. శరీరపాతేన
తేమాం వినాశః. శరీరపాతాదూర్ధ్వకంతువిద్యానుగుణదృష్టఫలవిసుకృతానిసర్వస్తీర్తిధాన్. ౧౪.
ఇతి ఇతరాధికరణమ్. 8.

—*— అథ అనారబ్ధకాయాధికరణమ్. 9. —*—

484 అనారబ్ధకాయేవరతు పూర్వే తదవధే. ౪-౧-౧౩.

బ్రహ్మవిద్యోత్పత్తేః పూర్వే తరభావినోన్ముకృతదుష్కృతయోరశ్లేషవినాశాపుక్తౌ.
తతః పూర్వభావినోన్ముకృతదుష్కృతయోః కిమవిశేషేణ వినాశః, ఉతానారబ్ధకాయాయో
రేవేతి విశయోన వేక పాపానః ప్రదూయన్త ఇతి విద్యాఫలస్యావిశేషశ్రవణాద్విద్యోత్పత్త్యుత్తర |
కాలభావిన్యాశ్చ శరీరస్థితే కలాలచక్రప్రపణాదివత్సంస్కారవశాదప్యవప త్తేరవిశేషేణ. ౧ ఇతి లసిత్తాద
ప్రాప్తి ఉచ్యతే * అనారబ్ధకాయేవరతుపూర్వే-ఇతి. విద్యోత్పత్తేః పూర్వే సుకృతదుష్కృతే
అనారబ్ధకాయే - అప్రవృత్తఫలే ఏవ విద్యయా వశ్యతః. కుతః? తదవధేః * తస్య తావదేవ చిరం |
యూనన్నవిమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్య ఇతి శరీర పాతవిలంబావధిశ్చ తే. సచ పుణ్యాపుణ్యాకమ-బన్ధ
భగవత్ప్రీత్యప్రీతివ్యతిరేకేణ శరీరస్థితీహేతుభూతసంస్కారసద్యావే ప్రమాణమస్తి. ౧౩. ఇతి
అనారబ్ధకాయాధికరణమ్. 9.

—*— అథ అగ్నిహోత్రాద్యధికరణమ్. 10. —*—

485 అగ్నిహోత్రాది తు తత్కాయాయైవ తద్దశనాత్. ౪-౧-౧౬.

* ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషఇతి విద్యాబలాత్కృతస్యావ్యసంశ్లేష ఉక్తః, అగ్నిహో
త్రాదీనాం నిత్యనైమిత్తికానాం స్వాశ్రమధర్మాణామపి సుకృతత్వసామాన్యేన తత్ఫలస్యాశ్లేషా
దనిచ్చతోఽననుష్ఠానే ప్రాప్త ఉచ్యతే * అగ్నిహోత్రాదిన్వితి. తుశబ్దస్సుకృతాన్తరేభ్యోవిశే లసిత్తాద
మణాథాః. అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమధర్మాః ఫలాశ్లేషాసమృవాదనుష్ఠేయా ఏవ. తదసమృవశ్చ
తత్కాయాధికాత్వేషామ్. విద్యాఖ్యకాయాయైవ హి విదుషోఽగ్నిహోత్రాద్యనుష్ఠానమ్.
కథమిదమవగమ్యతే? తద్దశనాత్. దృశ్యతేహ * తమేతం వేదానున న నేన బ్రాహ్మణ వివిదిషన్తి |
యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశ కేనేత్యాదినాఽగ్నిహోత్రాదీనాం విద్యాసాధనత్వమ్. విద్యాయాశ్చ
ప్రయాణాదభ్యాసాధేయాతిశయానామహరహితౌద్వత్వాత్తదుత్పత్త్యథామాశ్రమకర్మా
ప్రచారచారనుష్ఠేయమేవ. అన్యథా ఆశ్రమకర్మాలోపే దూషితాన్తఃకరణస్య విద్యోత్పత్తిరేవ స
స్యాత్. ౧౬.

యది అగ్నిహోత్రాదిసాధుకృత్యా విద్యోత్పత్త్యథాః, విద్యోత్పత్తేః ప్రాచీనంచ

బాంబ ౪-౧౦-౭॥ ౪ బాంబ ౧-౧-౧౦
బుబ ౪-౪-౭॥ ౪ - - ౪-౧౪-౭

326

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అధ్యాయ ౪

ప్రస్తుతం * గీతావత్సర్యామిముపి త్యా శ్రీరామ్యాస్తం కమణా ఇన్యనుధ వేస విసప్తమ్, భుక్త శిష్టించ ప్రార్థనలయే, * సుందరస్సాధుక్య త్యామిత్యస్య కో విషయ ? తత్రానా -

486 అతోఽన్యాఽపి క్యాకేపాముభయో ౪-౧-౧౭

అర్థ అగ్నిహోత్రాదిసాధుక్యత్యామి విన్యోశ్చ త్యభానా అగ్నాఽపి విద్యాధి గమాత్పూర్వోఽత్తరయోరుథ యోరపి పుణ్యకమణో ప్రబలకమప్రతిబద్ధఫలా నాధుక్యత్యాఽ
1 | సత్తా సమ్యవత్వేవ తద్విషయమిదమేకేమాం శాఖనాం వచనం కీలస్య పుత్రా దాయముపయన్తి సుందరస్సాధుక్యత్యామి విద్యయాఽశ్లేషవిసాశశ్రుతిశ్చ తద్విషయా ౧౭

అనుష్ఠింస్యాం కమణాః ఫలప్రతిబద్ధసమ్యవం పూర్వోక్తం స్థాయతి -

487 యదేవ విద్యయేతి నా ౪-౧-౧౮

1 * యదేవ విద్యయా కనోతి, తదేవ వీయః పత్తరమిత్యన్యోవిద్యాయా క్రతుఫలా ప్రతిబద్ధఫలత్వవచనోనుష్ఠితస్యాం కమణా ఫలప్రతిబద్ధమస్య తే హి అతో విదురోఽను
2 | స్తీ తప్రతిబద్ధఫలవిషయం సుందరస్సాధుక్యత్యామి శాఖాయనెకమ్ ౧౮ ఇతి అగ్నిహోత్రాద్యధికరణమ్ 10

—* ఇతరక్షపరాధికరణమ్ 11 *

488 భోగేన త్వితరే క్షవయిత్వాఽథ సమృద్ధతే ౪-౧-౧౯

యయో పుణ్యపాపయోరశ్లేషవిసాశాప్రకృతౌ, తాభ్యుతిరే ఆరబ్ధకాయే పుణ్య పాపే కం విద్యాయోనిశరీరావసానే, ఉత తచ్చరీరావసానే శరీరాస్తరావసానే వేత్యనియమితి
1 | సంశయే, * తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే ఇతి తచ్చరీరవిమోక్షావసానత్యక్తవశా
2 | తదవసానే ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే- * భోగేన త్వితరే క్షవయిత్వాఽథ సమృద్ధతే - ఆరబ్ధ కాయే పుణ్యపాపే స్వార్థబద్ధఫలభోగేన క్షవయిత్వా తత్ఫలభోగసమాప్త్యనంతరం బ్రహ్మ సమృద్ధతే తేచ పుణ్యపాపే ఏకశరీరోపభోగ్యఫలేచేత్, తచ్చరీరావసానే సమృద్ధతే, అనేకశరీర భోగ్యఫలేచేత్, తదవసానే సమృద్ధతే, భోగేనైవ క్షవయిత్వ త్యాదారబద్ధఫలయోః కమణోః
3 | తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే ఇతిచ భోగేన తయో కమణోః విమోక్ష ఉచ్యతే, దేహవధినియమాశ్రవణాత్ తదేవం బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రాగనుష్ఠితనుభుక్తఫలమనారబ్ధఫలం పుణ్యపాపహం కమానాదికాలసంచితమనస్తం విద్యామాహాత్మ్యాద్విసశ్యతి, విద్యా రమ్యోత్తరకాలమనుషేతం చ నశ్శిష్యతి తత్ర పుణ్యహంసవకం విదుషస్సుహృదో గృహ్లాన్తి, పాపంచ ద్విషస్తే ఇతి నిరవద్యమ్ ౧౯ ఇతి ఇతరక్షపరాధికరణమ్ 11

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభ్యాష్యే
చతుర్థాస్వాధ్యాయస్య ప్రథమ పాద

౩౦-౬-౫-౬
 ౬-౨-౪ ౬-౩
 ౬-౬-౫

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శుభాధ్యాయే—ద్వితీయపాదః. వాగధికరణమ్. 1.

489 వాఙ్మనసి దశనాచ్చబ్దాచ్చ. ౪-౨-౧.

ఇదాసీం వినుషో గతిప్రకారం చిన్తయితుమారభతే. ప్రథమంతావనుక్యాన్) నిర్నిస్త్యతే. తత్రేదమామ్నాయతే- * అస్య సోమ్య పురుషస్య వ్రయతో వాఙ్మనసి సమృద్ధ్యతే; మనః ప్రాణే ప్రాణస్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయామితి, అత్ర * వాఙ్మనసి సమృద్ధ్యత ఇతి వాచోమనసి సమృద్ధిశ్రుతిః కిం వాగ్ద్వైత్తిమాత్రవిషయా, ఉత వాగ్విషనేతి విశదో, వృద్ధిమాత్రవిషయేతి యుక్తమ్. కుతః? మనసో వాక్ప్రకృతిత్వాభావాత్తత్ర వాక్స్వరూపసమృద్ధ్యసమృద్ధ్యవాత్. వాగాదివృద్ధీనాం మనోధీనత్వేన వృద్ధిసమృద్ధిశ్రుతిః కథంచిదుపపద్యతేఇతి. ఏవం ప్రాప్తేభిధీయతే * వాఙ్మనసితి. వాక్స్వరూపమేవ మనసి సమృద్ధ్యతే. కుతః? దశనాత్. పృశ్యతేహి వాగ్నియ ఉపరతేన మనఃప్రవృద్ధిః. వృద్ధిమాత్రసమృద్ధ్యాఽపి తనుపపద్యతేఇతి చేత్, తత్రాహ-శబ్దాచ్చేతి. * వాఙ్మనసి సమృద్ధ్యత ఇతి వాక్స్వరూపసమృద్ధ్యావేవ హి శబ్దః- | వృద్ధిమాత్రసమృద్ధౌ. సహితదాసీం వృత్త్యుపరమే వాగ్నియం ప్రమాణత్వేనావలభ్యతే, మేవ వృద్ధిమాత్రమేవ సమృద్ధ్యత ఇత్యుచ్చేత్. యదుక్తం మనసో వాక్ప్రకృతిత్వాభావాద్వాచోమనసి సమృద్ధినోపపద్యతేఇతి, తత్ * వాఙ్మనసి సమృద్ధ్యత ఇతి వచనాన్మనసో వాక్స్వరూపసమృద్ధ్యతే, సతు తత్ర తీయత ఇతి పరిహారకవ్యమ్.

490 అతఏవ సవాణ్యను. ౪-౨-౨.

యతో వాచో మనసా సంయోగమాత్రం సమృద్ధ్యతే, సతు లయః; అతఏవ వాచనున సవేకాపాటుద్భియాణాం మనసి సమృద్ధిశ్రుతిశ్రుతిపపద్యతే- * తస్మాదుపశాన్తతేజా అపురథావను | ? స్ప్రియైమకమసి సమృద్ధ్యమానై రితి. ౨. ఇతి వాగధికరణమ్. 1.

—❖❖ అథ మనోధికరణమ్. 2. ❖❖

491 తస్మాదప్రాణ ఉత్తరాత్. ౪-౨-3.

తత్ - సవేకాన్ద్రియసంయుక్తం మనః ప్రాణే సమృద్ధ్యతే-ప్రాణే సంయుద్ధ్యతే; మనోవృద్ధిమాత్రమ్. కుతః? ఉత్తరాత్ * మనః ప్రాణే ఇతి వాక్యాత్. అధికాశక్త్యాఽను * అన్న మయం హి సోమ్య మన ఇతి వచనాత్తస్మాదన్నప్రకృతిత్వమవగమ్యతే. అన్నస్యచ * తా అన్న మసృజ నేత్యుక్త్యుత్పత్త్యం సిద్ధమ్. * ఆపోమయః ప్రాణ ఇతి చాప్రకృతిత్వం ప్రాణస్యావగమ్యతే. ౨. తః * మనః ప్రాణే సమృద్ధ్యత ఇత్యత్ర ప్రాణశబ్దేన ప్రాణప్రకృతిభూతా ఆపో వినిశ్చ్యతాసు మనస్సమృద్ధిప్రతిపాదనే పరస్పరయా స్వకారణే లయఇతి సమృద్ధివచనముపపన్నం భవతి. పరిహరస్తు ❖❖ అన్నమయం హి సోమ్య మనః, ఆపోమయః ప్రాణ ఇతి మనఃప్రాణయోరన్నేనాన్నిశ్చాప్యాయసముచ్యతే, స తత్ప్రకృతిత్వమ్; ఆహాస్కాదికత్వాత్తస్మాదప్రాణస్య, ఆకాశవికారత్వాచ్చ ప్రాణస్య. ప్రాణశబ్దేనాపాం లయణచ స్యాదితి. 3. ఇతి మనోధికరణమ్. 2.

1 భూం ౬-౮-౬ || ౪౪౮ ౬-౨ " 28౪౧-౨-౨౨, ౫౨.
 2 బృ ౮ ౪-౨-౨౮ || ౪౪౮ ౪-౪-౫ || ౮౪౪౨-౬-౧౪
 ౩ " ౪-౪-౨ ౬ భూం ౮ ౬-౨-౨౨

328

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం ౪

అథ అధ్యాయాధికరణమ్. 3

492 సోఽధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్యః ౪-౨-౪

విశ్లేషణ:- | యథా * గీవా జ్వసి సమ్పద్యతే, మహా ప్రాణ ఇతి వచనానురోధేన మహాప్రాణయోగేన వా జ్వసనయోస్సమ్పత్తిః, తథా * ప్రాణ స్తేజసీతి వచనాత్తేజస్యేవ ప్రాణస్సమ్పద్యతే ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * సోఽధ్యక్ష ఇతి స ప్రాణ అధ్యక్షే - కరణాధిపే జీవే సమ్పద్యతే కుత ? తదుపగమాదిభ్యః - ప్రాణస్య ఏవోపగమస్తావచ్చాయతే ఏవమేవేమమాత్మానమ్ స్థకాలే సవేక ప్రాణా అభిసమాయంతి తథా జీవేన సహ ప్రాణస్యోత్కృష్టి శ్రూయతే * తముత్కృష్టానున్తంప్రాణోఽనూత్కృష్టమతీతి. ప్రతిష్ఠాచజీవేన సహ శ్రూయతే * కస్తీన్నత్కృష్టత్యైవోభవిష్యామి కస్తీన్వాప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామి ఏవం జీవేన సంయుజ్యతేన సహ తేజస్సమ్పత్తిరిహ | ప్రాణ స్తేజసీత్యుచ్యతే, యథా యమునాయాః గజాయా సంయుజ్య సాగరగమనేఽపి యమునా సాగరం గచ్ఛతీతి వచో నవిరుధ్యతే, తద్వత్ ౪ ఇతి అధ్యాయాధికరణమ్ 3

అథ భూతాధికరణమ్. 4

493 భూతేషు తచ్చుతే ౪-౨-౫

విశ్లేషణ:- | ప్రాణ స్తేజసీతి జీవసంయుక్తస్య ప్రాణస్య తేజసి సమ్పత్తిరుక్తా సా సమ్పత్తిః కిం తేజోమాత్రే, ఉత సంహతేషు సవేకేషు భూతేష్వీతి విశేషే, తేజోమాత్రశ్రవణాత్తేజసిజ్వలి ప్రాప్త ఉచ్యతే * భూతేష్వీతి భూతేషు సమ్పద్యతే కుత ? తచ్చుతే * పృథివీమయ ఉపోమయస్తే జోమయ ఇతి జీవస్య సజ్జరతస్సవభూతమయత్వశ్చుతే | వసు తేజ ప్రభృతిప్వేకైక స్థితక్రమేణ సమ్పత్తావపి * పృథివీమయ ఇత్యాది కా శ్రుతి రుపపద్యతే అత ఆహ -

494 నైక స్థితో దశకాయతో హి ౪-౨-౬

విశ్లేషణ:- | నైక స్థితో, ఏకైకస్య కాయాకాయమత్వాత్ దశకాయతో హ్యక్షమత్వం శ్రుతి స్పృశీ | * అనేన జీవేనా త్తనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృత్తం త్రివృత్తమేకై కాం | కరవాణీతి నామరూపవ్యాకరణయోగ్యత్వాయ త్రివృత్తరణముపదిశ్యతే, * నానావీయాపృథగ్భూతాః తతస్తే సంచాళిం వినా నాతేక్షనవక్ ప్రజాస్సన్ద్రిష్టమసమాగమ్య కృత్స్నశ | సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయా | మహదాద్యా విశేషాంతా హ్యణ్ణముత్పదయన్తి త ఇతి అతః * ప్రాణ స్తేజసీతి తేజశ్చ బ్రేన భూతాన్తరసంస్పృష్టమేవ తేజోఽభిధీయతే అతో భూతేష్వేవ సమ్పత్తిః ౬ ఇతి భూతాధికరణమ్ 4

అథ ఆస్పత్యుప్రకమాధికరణమ్ 5.

495 సమానా చాస్పత్యుప్రకమాదమృతత్వం చానుపోష్య ౪-౨-౭

ఇయముత్కృష్టి కిం విద్వదవిదుషోస్సమానా, ఉతావిదుషవేతి చింతాయామ్, అవిదుష ఏవేతి ప్రాప్తమ్ కుత ? విదుషోఽత్రైవామృతత్వవచనాదుత్కృష్టభావాత్ విదుషో హ్యత్రైవామృతత్వం త్రావ్యతే * యథా సవేక ప్రముచ్యంతే కామా యోఽస్య హృది స్థితా |

శ్రీ ౨-౬-౧౬ శ్రీ ౨౦-౬-౧౭-౧౮-౧౯-౨౦
 బ్ర. ౬-౪-౨౦ ౬ శ్రీ ౬-౧-౨
 శ్రీ ౨-౬-౧౪ ౨
 బ్ర. ౬-౧౪-౨౦ ౩ శ్రీ ౨-౬-౧౪
 పాద. ౨] శ్రీ భావ్యమ్ - ఆప్యత్యపక్రమాధికరణమ్ ౪

౩౨౯

శ్రీ భావ్యమ్ -

అథ మత్స్యోక్తమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్చ తథాతి పవం ప్రాప్తే భిదీయతే * సమానాహా
 న్యత్యపక్రమాదితి. విదుషోఽప్యానృత్యపక్రమాదుత్కా నిస్సయానా. ఆప్యత్యపక్రమాత్ -
 ఆగత్యపక్రమాత్. నాడిప్రవేశనా త్పాగ్నిత్యధా. విదుషోఽపి హి నాడివిశేషేనాత్కృత్యగతిః
 శ్రూయతే * శతం చైతాచ పృథయస్య నాశ్యస్తాసాం మాంభాకాశమభిసన్యతేకా తయోన్యకా
 నూయన్నమృతత్యమేతి విన్వజ్జన్యా ఉక్త్యమితి భవస్థితి. పవం నాడిచ శేషేణ గతిప్రవనాద్వి
 దుషోఽప్యత్య నిర్వవజన్వయా. సాచ నాడిప్రవేశనా త్పాగ్నిత్యేషాశ్రవణాత్సమానా తత్ప్రవేశ
 దశాయాంచ విశేషః శ్రూయతే * తేన ప్రవోష్యేన్ద్రేష ఆత్మ నిష్కామితి చక్షుషో వా ఘ్నా
 ధ్నోవా అవ్యేభ్యో వా శరీర దేశేభ్యః. * శతం చైతాచ పృథయస్యత్యయా శ్రుత్యేకా
 ధ్యానాన్మాధ్నో నిష్కామణం విద్వద్విషయమ్. ఇతరదవిద్వద్విషయమ్. యదే త్తం విదుషోఽ
 తైవామృతత్యం శ్రావ్యతథాతి, తత్తోచ్యతే * అమృతత్యం చానుసోష్యేతి, చక్షుషోఽపి ధారణే.
 అనుపోష్య - శరీరేన్ద్రియాదిసమృద్ధివర్ధనాయనమృతత్యం ఉత్తరపూర్వాభ్యుదయోరశ్లేషవి
 నాశరూపం ప్రాప్యతే, తదుచ్యతే * యదా స వే ప్రముచ్యతే త్యాదికయా శ్రుత్యేత్యధా. * త్ర ||
 బ్రహ్మ సమశ్చ తథాతి - ఉపాసన నేలాయాం యోబ్రహ్మనుభవః, తద్విషయమిత్యభిప్రాయః. ౭.

496 తదాపీతేస్సంసారవ్యవచేశాత్. ౪-౨-౮.

అవశ్యంచ తత్ అమృతత్యమదగ్ధదేహసమృద్ధిస్యేవేతి విజ్ఞేయమ్, కుతః? * అపీతే
 సంసారవ్యవచేశాత్. అపీతిః - అప్యయః బ్రహ్మప్రాప్తిః. సాచాచిరాదివా మాగేణ దేశవి
 శేషం గత్వేతి నత్యతే. ఆతదవస్తాప్రాప్తి సంసార-దేహసమృద్ధిలక్షణో హి వ్యవధిశ్యతే తస్య
 తావదేవ చిరం యావన్నవిమోక్ష్యేఽథ సమృత్స్య ఇతి, * అశ్వభవరోమాణి విభూయ పాపం
 చన్ద్ర ఇవరాహోమంభాత్ప్రముచ్య. ధూత్వా శరీరమకృతం కృతాత్ బ్రహ్మలోకమభిసన్యవా
 నీ(మి)తిచ.

497 సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యే. ౪-౨-౯.

ఇతశ్చ విదుషోఽపి బద్ధో నాత్ర దగ్ధః, యతస్సూక్ష్మం శరీరమనువతాతే. కుత ఇద
 మవగమ్యతే? ప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యే. ఉపలభ్యతేహ దేవయానేనపథా గచ్ఛతో విదుషః * తం |
 ప్రతిబ్రూయాత్ * సత్యం బ్రూయాదితి చన్ద్రమసా సంవాదవచనేన శరీరసద్భావః. అతస్సూక్ష్మం ?
 శరీరమనువతాతే. అతశ్చ బద్ధో నదగ్ధః.

498 నోపనుజేశానాతః. ౪-౨-౧౦.

అతః * యదా స వే ప్రముచ్యతే కామాయోఽస్య హృది స్థితః. అథ మత్స్యోక్తమృ
 తో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్చ తథాతి నచనం న బద్ధోపనుజేశానామృతత్వం వదతి. ౧౦.

499 అస్యైవ చోపపత్తేరూప్తా. ౪-౨-౧౧.

అస్య - సూక్ష్మశరీరస్య క్వచిద్విద్యమానత్వోపపత్తేవికాదుషః ప్రకృత్యమరణస్య మ.
 రణాత్ప్రకృత్యైవ ధూతే శరీరే క్వాచిత్కఉపలభ్యతే. నచ స్థూలస్యైవ శరీరస్యాయమూప్తా.

గ ౧ బు ౬ ౪-౪-౧౨ | శ ధాం ౬-౧౪-౨
 - ౨ - ౪-౪-౪
 ౪ - ౪-౪-౬
 ౪ - ౪-౪-౧౦, ౧౧
 ౪౪౦

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయం ౪

అన్యత్రానుపలభేః తతశ్చోష్ణాణః క్వచిదుపలభివిదుమహ్నాత్సశరీరస్యోత్కాన్తినిబంధనేన
 గమ్యతే తస్మాద్విదుషోఽప్యాసృత్యపక్రమాత్సమానోత్కాన్తినిరితే సుషూక్తమ్ ౧౧
 పునరపి విదుష ఉత్కాన్తినివ సమృవతీత్యాశ్చ్యవ్య పరిహాయతే -

500 ప్రతిపేదాదితీతేషు శారీరాత్స్పృష్టోహ్యేకేషామ్ ౪-౧-౧౨

యదు కం విదుషోఽప్యుత్కాన్తినిస్సమానేతి, తన్నోపపద్యతే, విదుష ఉత్కాన్తి నిప్ర
 తిపేదాత్ తథాహి శి స ఏతా స్తేజోమాత్రాస్సమభ్యాదదానో హృదయ మేవాస్వపక్రామతీత్యు
 పక్రమ్య * తేన ప్రత్యోతేనైష ఆత్మా నిష్కాన్తి మతి తముత్కాన్తి మంతం ప్రాణోఽనూత్కాన్తి
 మతీత్యవిదుష ఉత్కాన్తి నిప్రకారమభిధాయ * అన్యన్నవతరం కల్యాణతరం దూషం కరుత ఇతి
 దేహోత్తరపరిగ్రహంచాభిధాయ * ప్రాప్త్యాంతం కమణస్తస్య యత్కించేహ శరోత్యయమ్ తస్మా
 త్లోకాత్పునరేత్యస్తై లోకాయ కమణ ఇతి తు కామయమాన ఇత్యవిద్యద్విషయం పరిసమాప్య
 * అథా కామయమానో యోఽకామో నిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మ కామః స తస్య ప్రాణా
 ఉత్కాన్తి మన్తి బ్రహ్మైవ సక బ్రహ్మ స్వేతీతి విదుష ఉత్కాన్తి నిఃప్రతిపేద్యతే తథా పూర్వత్ర
 ఆతకభాగప్రశ్నోఽపి విదుష ఉత్కాన్తి నిప్రతిపేదో దృశ్యతే * అప పునమృత్యుం జయతీతి
 విద్వాంసం ప్రస్తుత్య * యాజ్ఞవల్క్యేలిహోవాచ యత్రాయం పురుషోమియతే ఉదస్తాత్పా
 నిః క్రామన్త్యాహో నేతి పృష్టః * నేతి హోవాచ యాజ్ఞవల్క్యోఽస్తే వ సమవలీయస్తే స ఆ
 చ్యవ్యయత్యైర్ధాతో మృతః శేత ఇతి అతో విద్వాన్విస్తేవామృతత్వం ప్రాప్నోతీతి చేత్, తన్న
 శారీరాత్ - ప్రత్యగాత్తసః ప్రాణానాముత్కాన్తినిహ్యత్ర ప్రతిపేద్యతే, స శరీరాత్ * స
 తస్య ప్రాణాఉత్కాన్తి మస్తీత్యత్ర తచ్చ బ్దేన * అథా కామయమాన ఇతి ప్రకృతశ్శారీరపవ పరా
 మృశ్యతే, నాశ్రుతం శరీరమ్ * తస్యేతి వక్ష్యా ప్రాణానాం సమృద్ధిత్వేన శారీరో నిడికష్టః, స
 మాత్కాన్తిస్యపాదాసత్వేన ఉత్కాన్తిస్యపాదాసంతం శరీరమేవేతిచేత్, స, అపాదానాపేదో
 యామశ్రుతాచ్ఛరీరాశ్చమృద్భిరయా శ్రుతస్యాత్త స ఏవ సన్నిహితత్వేనాపాదాసతయాఽపి గ్రా
 హ్యత్వాత్ కిచ్చ - ప్రాణానాం శివసమృద్ధిశ్చయైవ ప్రజ్ఞాతానాం తత్సమృద్ధకథనే ప్రయోజనా
 భావాత్సమృద్ధమాత్రవాచిన్యా వక్ష్యా అపాదాసమేవ విశేష ఇతి నిశ్చయతే, యథా నటస్య శృ
 ణోతీతి సచాత్ర వివదితవ్యమ్, స్పష్టో హ్యేకేషాం - మాధ్వవిదానానూమ్నాయో శారీరోశివ ఏ
 వాపాదాసమితి * యోఽకామో నిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మ కామో స తస్మాత్ప్రాణ ఉత్కాన్తి
 మస్తీతి శారీరాత్ప్రాణానాముత్కాన్తి నిప్రసక్తాభావాత్తన్నపేదో నోపపద్యత ఇతి చేత్, స,
 తస్య తావ దేవ చిరమితి విదుషశ్శరీరవియోగకాలే బ్రహ్మసమ్పత్తివచనేన ప్రాణానామపి తస్మిన్
 కాలే శారీరాద్విదుషోవియోగ ప్రసజ్యతే తతశ్చ దేవయానేన పథా బ్రహ్మసమ్పత్తికోపపద్యత
 ఇతి * స తస్యప్రాణ ఉత్కాన్తి మన్తి - దేవయానేన పథా బ్రహ్మప్రాప్తేః ప్రాప్తీవాద్విదుషోఽపి
 ప్రాణా స విశ్లిష్యస్తీత్యుచ్యతే ఆతకభాగప్రశ్నోఽపి యదా విద్యద్విషయ, తదా అయమేవ
 పరిహరః సత్వవిద్యద్విషయః, తత్రోపశ్నప్రతివచసయోః బ్రహ్మవిద్యాప్రసక్త దశకనాత్ తత్ర
 హి గ్రహతిగ్రహరూపేణేద్వియోగిగూర్ణాస్వభావ, అపామగ్న్యన్నత్వమ్, మ్రియమాణస్య
 భీతస్య ప్రాణాపరిత్యాగః మృతస్య న్నానువాచ్యకీర్త్యనువృత్తిః, తస్య చ పుణ్యపాపానుగుణగతి

బి.ఎ. 2-2-10 | 2 థాం.ఎ. 2-2-10
 మొట్టమొదటి భాగం
 9. 10. 11. 12.

పాద. 2] శ్రీభాష్యమ్ - పరసమ్పత్తి - అవిభాగ-తదోగోధికరణాది. 6-7-8. 881

ప్రాప్తిత్యేకేభావః ప్రశ్నపూర్వకం ప్రశ్నత్వా. తత్రచ * అపప్రశ్నకార్యం జయతీతి అ |
 పామగ్నవ్యవస్థానాదగ్నిజయవ సమత్వజయ ఉచ్యతే. అతో వాత్ర విదుషఃప్రశ్నః. అవి
 మవస్తు ప్రాణానుత్కృతివచనం స్థూలదేహసత్త్వాణాం ముఖ్యస్తి, అవిభా భూతసూక్ష్మవ
 జ్జీవం పరివ్యవ్య గచ్ఛన్తితి ప్రతిపాదయతీతి నిరవద్యమ్. ౧౨.

501 స్వయంతేచ. ౪-౨-౧౩.

స్వయంతేచ విదుషోఽపి మూఢాశ్చనాన్యత్కృత్వాన్తి * ఉద్వేగమేకః సిత స్తేషాం |
 యోభిత్వా సూయకమణ్డలమ్ | బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేష యాచి పరాం గతిమితి. ౧౩. ఇతి
 అసృత్యుపక్రమాధికరణమ్. 5.

అథ పరసమ్పత్తిధికరణమ్. 6. ఇతి

502 తాని పరే తథా హ్యేహ. ౪-౨-౧౪.

సకరణగ్రామః సప్రాణః కరణాధ్యక్షః ప్రత్యగత్వా ఉత్కృత్వాన్తివేలాయాం తేజఃప్ర
 భృతి భూతసూక్ష్మేషు సమ్పద్యత ఇత్యుక్తమ్. సైషా సమ్పత్తివికామతో న విద్యత ఇత్యాశ్చ
 పరిహృతమ్. తాని పునరేకవపరిష్కృతేని భూతసూక్ష్మాణి కిం యథాకమం యథావిద్యుచ స్వకా
 యాకాయగచ్ఛన్తి, ఉతపరమాత్మని సమ్పద్యంత ఇతి విశేషో మధ్యేపరమాత్మసమ్పత్తే సుఖదుఃఖో
 పభోగయాపకాయక(యాక)దర్శనాత్తదుపభోగానుగుణ్యేనయథాకమం యథావిద్యంచగచ్ఛన్తి.

నిబద్ధస్త్రీ ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * తానిపర ఇతి. తాని పరస్మిన్నాత్మని సమ్పద్యంతే. కుతః? తథాహ్యేహ
 శ్రుతిః * తేజఃపరస్యాం దేవతాయామితి. యథాహ శ్రుతి స్తదనుగుణంకాయకంకల్ప్యమితిత్యథః. |
 సుషుప్తిప్రలయయోయకథా పరమాత్మసమ్పత్త్యా సుఖదుఃఖోపభోగాయానవిశ్రేమః, తద్వది
 హాపి. ౧౪. ఇతి పరసమ్పత్తిధికరణమ్. 6.

అథ అవిభాగాధికరణమ్. 7. ఇతి

503 అవిభాగో వచనాత్. ౪-౨-౧౫.

సేయం పరమాత్మని సమ్పత్తిః కిం ప్రాకృతలయవత్కారణాపత్తిరూపా, ఉత * పా |
 జ్జనసీత్యాదివదవిభాగరూపేతి చిన్తాయామ్ పరమాత్మసస్సవేషాం యోనిభూతత్వాత్కార
 ణాపత్తిరూపా ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * అవిభాగ ఇతి - అపృథగ్భావః; పృథగ్వ్యవహారానాకం **నిబద్ధస్త్రీ**
 సంసర్గ-ఇత్యథః. కుతః? వచనాత్ * తేజః పరస్యాం దేవతాయామితిత్యతాపి * మజ్జనసీ సమ్ప
 ద్యత ఇత్యతసమ్పద్యత ఇతి వచనస్యానుషక్తిత్వస్యచ సంసర్గవిశేషవాచిత్యాత్, అనుషక్తస్యా
 భిధానవైయాప్యే ప్రమాణాభావాత్, ఉత్కృత్వాన్తివేలాయాం కారణాపత్తిప్రయోజనాభావాత్
 పునస్తత్రావ్యక్తాదిసృష్ట్యవచనాచ్చ. ౧౫. ఇతి అవిభాగాధికరణమ్. 7.

అథ తదోగోధికరణమ్. 8. ఇతి

504 తదోగోగ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యా త్తచ్ఛేషగత్యనుస్మరి
 యోగాచ్చ హదానుగృహీతశ్చ తాధికయా. ౪-౨-౧౬.

ఏవం గత్యుపక్రమావధి విద్యదవిదుషోస్సమానాకార ఉత్కృత్వాన్తిప్రకార ఉక్తః.

కం. ౨-౬-౧౬
 ధం. ౮-౮-౬-౫
 " " ౮-౬-౨

విశ్వాక్ష:-

ఇదాసీం విదుషో విశేషఉచ్యతే తత్రేదమామ్నాయతే శతం చైకాచ హృదయస్య నాశ్యసా
 సాం మూఢానామభినిస్సృజైకా తయోధ్వకమాంయన్మృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రిమణే
 భవ స్థితి అవయా నాడివాం శిలాభికయా మూఢాన్యన్మృతత్వం విదుషో గమనమ్, అన్యార్థగేవ
 చావిదుషో గమనమిత్యయం నియమ ఉపపద్యతే నేతి సంశయః కిం యు స్థిమ్? నియమో నోప
 పద్యత్యతి కుతః? నాడివాం ధూయస్తాద్విదసూక్ష్మత్వాచ్చ దువివేచితయా పురుషేణ పాదాలౌ
 ముశక్యత్వాత్ * తయోధ్వకమాంయన్మృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రిమణే భవ స్థితి యా
 దృచ్ఛికీముతా నిమనువదతీతి యుక్తమితి పవం ప్రాప్తే ప్రచక్షుషే శతాధికయేతి విద్వాన్
 శతాధికయా మూఢాన్యన్మృతత్వం నాన్యోత్తామతి సచాస్యా విదుషో దువివేచితమ్, విద్వాన్
 హి పరమపురుషో రాధసభా తాత్పర్యకప్రియవిద్వాసామథ్యాన్విద్యా శేషభూతతయా ౨.౨ త్తనః
 అత్యధికప్రియగత్యను స్థరణయోగాచ్చ ప్రసన్నేన హృదేన పరమపురుషేణానుగృహీతో
 భవతి తతశ్చ తదోకః - తస్య జీవస్య స్థానమ్ హృదయమగ్రజ్వలనం భవతి అగ్రే జ్వలనం
 ప్రకాశనం యస్య తదిదమగ్రజ్వలనమ్ పరమపురుషప్రసాదాత్ప్రకాశితద్వారో విద్వాన్ తాం
 నాడిం విజానాతీతి తయా విదుషో గతిరుపపద్యతే ౧౬ ఇతి తదోకోధికరణమ్ 8

అథ రశ్మయసారాధికరణమ్ 9

505 ర శ్మయసారీ ౪-౨౨-౧౭

విశ్వాక్ష:-

విదుషో హృదయాచ్చ తాధికయా మూఢాన్యన్మృతత్వం నిగతస్యానిత్యర శ్మయస్య తస్య
 దిత్వమణ్ణలగతి శ్రూయతే అథ యత్యైతదస్తాచ్చరీరాసుత్క్రిమణ్యైతైరేవ ర శ్మయసారాధ్వక
 మాక్రమత ఇతి తత్రరశ్మయసారేణైవేత్యయం గతినియమస్సమ్భవతి నేతి చింతాయాం, నిశి మృతస్య
 విదుషో ర శ్మయసారాసమ్భవాదనియమః వచనంతు పత్యప్రాప్తవిషయమ్ ఇతి ప్రాప్తఉచ్యతే-
 1. ర శ్మయసారీతి ర శ్మయసారయేవ విద్వానూధ్వకం గచ్ఛతి కుతః * అథైతైరేవ ర శ్మయ
 రిత్యవధారణాత్ సాక్షికత్వేష్యేవకారో ౨. సభాశిస్యత్ యదుక్తం నిశి మృతస్య ర శ్మయసమ్భ
 వాద శ్మయసత్వ గమనం నోపపద్యత ఇతి, తన్న, నిత్యేపి సూయకర శ్మయసారస్సమ్భవతి అత్య
 తేపి నిత్యేపి నిదాఘసమయే ఉజ్జ్వలన్త్యా ర శ్మయద్భావః సేమన్తాదా తు హిమాభిభవాద్
 దిశానైవోష్ణానుపలమ్భః శ్రూయతేచ నాడిర శ్మయాం సవేదాన్యోన్యాస్వయః * తద్యథా మనః
 పథ ఆతత ఉభాగ్రామా గచ్ఛతీమం చాముంచ ఏవమేవైత ఆదిత్యస్య ర శ్మయ ఉభా లోకా
 గచ్ఛన్తీమం చాముంచ అముష్ణాదాదిత్యాత్ప్రతాయ స్తే త అసు నాడిషు స్పృహః ఆభ్యో నాడిభ్యః
 ప్రతాయ స్తే తేమముష్ణిన్నాదిత్యే స్పృహఇతి తస్తాన్నిత్యేపి ర శ్మయసమ్భవాన్నిశి మృతానామపి విదు
 షాం ర శ్మయసారేణైవ బ్రహ్మప్రాప్తి స్థేవ ౧౭ ఇతి ర శ్మయసారాధికరణమ్ 9

అథ నిశాధికరణమ్ 10

506 నిశి నేతిచేన్న సమ్భవస్య యావద్దేహభావిత్యాదేశాయతిచ ౪-౨౩-౧౮

ఇదమిదాసీం చిన్త్యతే విదుషో నిశి మృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి నేతి యద్యపి నిశా
 యాం సూయకర శ్మయసమ్భవాదశ్మయసారేణ గతినికాశాయామపి సమ్భవతి, తథాపి నిశామర

N. 2.
ಎ ಫಾಂ-ಬಿ - ೬-೧೪-೨
ಎಸ್. ಸಾರ್ವಜನಿಕ

೯ ಫಾಂ-ಬಿ. ಜಿ-೧೦-೫
ಜಿ. ೮-೨೩, ೨೪, ೨೫, ೨೬, ೨೭.

పాద: ౧]

శ్రీ భాష్యమ్ - చక్షుశా యనాధి కరణమ్ 11

335

తస్య శాస్త్రేషు గహికాతత్వాత్పరమపురుషాధికాంతకణబ్రహ్మప్రాప్తినిశామ్యతస్య స సమ్మ
 వతి. శాస్త్రేషు దివాసురణం ప్రశస్తమ్, విపరీతం నిశామరణమ్, * దివాచ శుక్లపక్షశ్చ ఉత్త
 రాయణమేవచముముషకాంతం ప్రశస్తాని విపరీతంతు గహికాతమితి. దివాసురణనిశామరణయోః
 ప్రశస్తత్వవిపరీతత్వే చోత్తమాధమగణిహేతుత్వేన స్యాతామ్. అతోపినిశామరణమధోగతిహేతు
 త్యాన్నబ్రహ్మప్రాప్తిహేతురితిచేత్, తస్య; విదుషః కమకసమ్మన్ధస్య యంవదేహాభావిత్యాత్.
 ఏతదుక్తం ధవతి - అనారబ్ధకాయాకాణామధోగతిహేతుభూతానాం కమకాణాం విద్యాసమ్మ
 ధేనైవ విహాశాదుత్తరేషాం చాశ్లేషాత్పరిరబ్ధకాయాన్యచ చరమదేహవభ్యాద్యన్ధహేత్వభా
 వాద్విదుషో నిశామ్యతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిః సిద్ధవ. దశకాయతిచ శ్రుతిః-*, తస్య తావదేవ చిరం |
 యావన్నవిమోక్ష్యేఽథసమ్మత్యైతి. *దివాచ శుక్లపక్షశ్చ త్యాదివచనమవిద్యద్విషయమ్. ౧౮. ౧ ?
 ఇతి నిశాధికరణమ్. 10.

—❖— అథ దక్షిణాయ నామోకరణమ్. ॥ ❖—

507 అతక్కయ నేపి దక్షిణే. ౪-౨-౦౯.

నిజి మృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తౌ యోహేతురుక్తః, తతఃప హేతోదఃక్షిణేఽప్యయనే
మృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిస్సిద్ధా.

అధికా శక్త్యాం - * అథ యో దక్షిణే ప్రమీయతే పితృణామేవ మహిమానం |
 గత్వా చంద్రమస్సస్యయుజ్యం గచ్ఛతీతి దక్షిణాయనే మృతస్య చంద్రప్రాప్తిశ్రవణాచ్ఛంద్రం ప్రా
 ప్తానాంచ * తేహం యదా తత్పయన్వైత్యధైర్యమేవాధ్యానం పుననివృత్తాన్త్యతి పునరావృత్తి
 శ్రవణాత్, శీష్టాదీనాం చ బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠానాముత్తరాయణప్రతీకౌదశకావాద్దక్షిణాయనే మృతస్య
 బ్రహ్మప్రాప్తినివృత్తితీతి. పరిహారస్తు అవిదుషాం పితృయోజనేన పథా చంద్రం ప్రాప్తానామేవ పున
 రావృత్తిః, విదుషస్తు చంద్రం ప్రాప్తస్యాపి * తస్మాద్భ్రష్టానో మహిమానమాప్నోతీతివాక్యశేషాత్ |
 స్య దక్షిణాయనమృతస్య చంద్రప్రాప్తిః బ్రహ్మప్రపితృతో నిశ్రమసేతుమాత్రమితి గమ్యతే, వాక్య
 శేషాథానేపి పూర్వోక్తాదేన బన్ధచేత్యభావాత్ విదుషశ్చంద్రం ప్రాప్తస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరసి
 వాయాన్, శీష్టాదీనాం యోగప్రభావాత్ స్వచ్ఛందమరణానాం ధర్మప్రవృత్తానామోత్తరాయణ
 ప్రాశస్త్యప్రదశకానాథకస్తథావిధాచారః.

ననుచ విడువో ముఘాఘాఁప్రతి పునరావృత్త్యపునరావృత్తిహేతుత్వేనః కాల
విశేషవిభిద్యశ్యతే^{శ్చ}యత్రకాలే త్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవ యోగినః॥ ప్రయాతా యూన్తి
తం కాలం వక్ష్యామి భరతపాద॥ అగ్నిజ్యోతిరహస్యుక్తః మణ్వాసా ఉత్తరాయణమ్। తత్ర ప్ర
యాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః॥ ధూమో రాత్రిస్తథా శృష్టః మణ్వాసా దశీణాయ
నమ్। తత్ర చాన్ద్రముసం జ్యోతిర్దోగీ ప్రాప్య నివశతే॥ శుక్లకృష్ణే గతి హ్యేతే జగతశ్చ
శ్వతే మతే। ఏకయా యాత్యనావృత్తిమన్యయాఽపవశతే పునరితి; తత్రాహ.—

508 యోగినికః ప్రతి స్వయంతే స్వాత్మేచ్ఛతే. ౪-౨-౨౦.

నామ్ర ముమూషూకాకప్రతి మరణకాలవిశేషోపాదానం. స్వయంతే, అనియం యోగినః.

గ్రీ ౪-౨౨౨౪సభ, ౨౬, ౨౭ | ౪ థాం ౮ ౪-౧౪౪౫, ౬ | ౭ బి ౮ ౬-౨-౧౫
 ౨ బి ౮ ౬-౨-౧౫ | ౫ - " ౮-౬-౫ | ౮ " " ౫-౧౦-౧
 ౨ గ్రాం ౮ ౪-౧౪-౨ | ౬ కౌ ౧-౨

384

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయ ౪

యోగనిష్ఠాప్రతి స్థితే - స్వలివిషయభూతే - స్వతన్వే దేవయానసృత్యయాణాభ్యో గతీ
 స్వయేతే, యోగ్యాతయానుదినం స్వతుమ్ తథాహ్యుపసంహార స్థితే స్వతీ పాథా
 జానన్యోగీముఖ్యాతి కశ్చ స తస్మాత్సవే షు కాలేషు యోగయుక్తో భవాజ్జనేతి * అగ్నిబ్యోతిః
 || * ధూమో రాత్రిరితిచ దేవయానసృత్యయాణే ప్రత్యభిజ్ఞాయేతే ఉపక్రమేచ నియత్ర కాలేభ్యుతి
 కాలశబ్దః కాలాభిమాని దేవతాతివాహికపర , అగ్న్యోదే కాలశ్వాసన్భవాత్ అతః * తేఽచి
 పనుభిసన్భవ స్తితి విహితదేవయానాను స్వతీరత్ర విద్యానిష్ఠాప్రతి విధీయతే, స ముమూ
 షూకాప్రతి మరణకాలవిశేషః ౨౦ ఇతి దక్షిణాయనాధికరణమ్ 11

ఇతి శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జనిర వితే శాతీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థా స్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

శ్రీరస్తు

శ్రీ గ తే రామానుజాయనమః

చతుర్థాధ్యాయే—ద్వితీయఃపాదః అచిరాద్యధికరణమ్ 1

509 అచిరాదినా తత్పృథివే ౪-3-౧

విదుష ఉత్కా-1 వస్య నాడివిశేషేణ హాదాకనుగ్రహాద్గత్యుపక్రమ ఉక్తః తస్య
 గచ్ఛతో మాగక ఇదాసీం నిరోధయతే తత్ర శ్రుతిషు మాగకప్రకారా బహుధా ఆమ్నాయ
 త్రై చాన్దోగ్యే తావత్ * యథా సుష్కరపలాశ ఆపో నల్లిష్యన్తే ఏవమేవంవిది పాపం కమక
 సల్లిష్యతే ఇత్యుపక్రమ్య బ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్యామ్నాయతే* అథ యదుచా స్తిజ్ఞోచ్ఛవ్యం కువక
 స్తి యదిచ నాచికషమేవాభిసన్భవ స్తి అచికషోఽహరహ్న ఆపూయకమాణపక్షమాపూయక
 మాణపక్షాద్యాక షడుదజ్జేతి మాసాంస్తామాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యా
 చ్చంద్రమసం చంద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాక బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవపథో
 బ్రహ్మపథః ఏతేస ప్రతిపద్యమానా ఇనుం మాసవమావతకం నావతకస్తే నావతకస్తఇతి తథాఽ
 త్రైవాప్తమే * అథైతేరేవ ర శ్చిభిరూర్ధ్వమాక్రమతఇతి కౌషేతశిసశ్చ దేవయానమాగక
 మన్యథాఽధీయతే * స ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం
 స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇంద్రీలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకమితి తథా బృహ
 దారణ్యకే* య ఏవమేతద్విదుయేక చెమేఽరశ్యే శ్రద్ధాం సత్యముపాసతేతేఽచిపనుభిసన్భవ స్తి
 అచికషోఽహరహ్న ఆపూయకమాణపక్షమాపూయకమాణపక్షాద్యాక షడ్మాసానుదజ్జాదిత్య
 ఏతి మాసాన్తాసేభ్యో దేవలోకం దేవలోకాదాదిత్యమాదిత్యాద్వైద్యుతం దైద్యుతాత్పురుషోఽ
 మాసవస్ససత్య బ్రహ్మలోకాక గమయతీతి తత్రైవ సుసరన్యథా* యదావై పురుషోఽస్తాల్లోకా
 త్పేతిస వాయుమాగచ్ఛతి తస్మై స తత్ర విజహీషకతే యథా రథచక్రస్య ఖం తేన స ఊర్ధ్వమా
 క్రమతే స ఆదిత్యమాగచ్ఛతి తస్మై స తత్ర విజహీషకతే యథా ఆడమ్బరస్య ఖం తేన స ఊర్ధ్వమా
 మాక్రమతే స చంద్రమసమాగచ్ఛతి తస్మై స తత్ర విజహీషకతే యథా దున్దుభేః ఖమిత్యాది తత్ర

F. W. - 1-2

పాద. 3]

శ్రీ భాష్యమ్ - వాఙ్మధికరణమ్ 2

885

సంశయము :- తిమచిరాది దేశవీన మంగళాభిప్రయినిః ప్రతిపాద్యత్యని తేనైవ బ్రహ్మ గచ్ఛతి
విద్వాన్, ఉత తస్మాదప్యేష్యత్ర మంగళాభిప్రయేవాహనైవ వేద్యవియమభి. సి యా శక్తిః?
అనియమభి. కుతః? అనేకమూల్యాన్నైవ పేత్యోచ్ఛతి. శ్చిద్ధాంతః :-

ఏనం ప్రాప్తీభీతియతే * అచికరాదినేతి. అచికరాది లేకసన సూగకస్య సకల
ప్రతిపాద్యతే. అతోఽచికరాది నైవ గచ్ఛతి. కుతః? తత్ప్రకీర్తేః * తస్యైవ సకలా ప్రకీర్తా.
ప్రకీర్తిః - ప్రసిద్ధిః, తస్యైవ సకలత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యధికః. ప్రత్యభిజ్ఞానాత్సనన సూగకస్య
సకలత్ర స్యానాధికభావేన ప్రతిపాద్యత్యితి విద్యాగురోఽపంచారపదవ్యత్రోక్తానామత్యత్రోపసం
సారః క్రియతే. ఛార్ద్యోగ్యేణానమహోసలవిద్యాయాం పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం వైకరూప ఏవా
మ్నాయతే, వాజసనేయకేచ పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం తథైవాచికరాదిరల్పాన్తర ఆమ్నాయతే.
అత స్తత్రాపి న ఏవేతి ప్రతీయతే. అన్యత్రాపి సకలత్రాగ్నౌదిత్యాదయః ప్రత్యభిజ్ఞాయన్తే. ౧.
ఇతి అచికరాద్యధికరణమ్. 1.

—❖— ఆగ్ర వాఞ్మూర్తికరణమ్. 2. —❖—

510 వాయుమర్దాదవిశేషవిశేషాభ్యామ్, ౪-౩-౨.

అచిరాదివైవగచ్ఛన్తి విద్వాంస ఇత్యుక్తమ్. తత్రాచిరాదికే మాగేశ చన్దోనా.
మాసాదిత్యయోరస్త్యరాతే సంవత్సరమస్థియతే. మాసేభ్యస్త్యసంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమితి.
వాజసనేయసన్తు తయోరేవాస్తరాతే దేవలోకమ్ * మాసేభ్యో దేవలోకం, దేవలోకాదాది
త్యమితి. ఉభయత్రాపి మాగేశస్త్రికత్వాదుభావుభయత్రోపసంహామాణ. తత్ర మాసాదూర్వణ
భుభిహితయోస్సంవత్సరదేవలోకయోః పశ్చిమ్యాభిహితస్య శ్రౌతక్రమస్య తుల్యత్వేఽపి
* అచిరాదోఽహరన్నాపూయమాణపక్షమాపూయమాణపక్షాద్యౌః పక్షదజ్జేతిమాసాం
స్తానిత్యధికకాలానాం న్యూనకాలేభ్య ఉత్తరోత్తరత్వేన నివేశదశకనాత్సంవత్సరస్త్వేన మాసా
నస్తరం బుద్ధౌ విపరివృత్తేస్సంవత్సర ఏవ మాసాదూర్వణం నివేశయితవ్య ఇతి తత ఉర్వణం
దేవలోకఇతి నిశ్చయతే. అన్యత్ర వాజసనేయః * యదా వై పురుషోఽస్మాల్లోకాత్ప్రేరితః
వాయుమాగచ్ఛతి తస్మై స తత్ర వితిహీమతే యథా రథచక్రస్య ఖం తేన స ఉర్వణమాత్ర
మతే స ఆదిత్యమాగచ్ఛతీత్యాదిత్యాత్సవణం వాయుమధీయతే, కాషీతకినన్తు * స ఏతం దేవ
యానం పథానమాపద్యాన్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకమిత్యన్నిలోకశబ్దవిదిష్టాదచిక్షుః
పరం వాయుమధీయతే. తత్ర కాషీతకినాం పాతక్రమేణాచిక్షుః పరత్వేన ప్రాప్తస్య వాయోవా
జసనేయనాం * తేన స ఉర్వణ మాత్రమతే స ఆదిత్యమాగచ్ఛతీత్యుర్వణశబ్దవిదిష్టశ్రౌతక్ర
మేణ పాతక్రమాద్బలీయసా ఆదిత్యాత్సవణం ప్రవేశో నిశ్చయతే. అత ఆదిత్యాత్సవణం సంవ
త్సరాదూర్వణం దేవలోకో వాయుశ్చ ప్రాప్తౌ. తత్రేదం చిన్త్యతే కిం దేవలోకో వాయుశ్చ
థాన్ స్తరభూతౌ యథేష్టక్రమేణ విద్వాంసభిగచ్ఛేత్, ఉతాసథాన్ స్తరత్వేన సంవత్సరాదూర్వణం
దేవలోకం సన్తు వాయుమభిగచ్ఛేదితి. కిం యుక్తమ్? భిన్నాగత్యమ్, ప్రసిద్ధేః భిన్నాగత
త్వేచోర్వణశబ్దేన పశ్చిమ్యాచోభయోస్సంవత్సరాదిత్యాస్తరాతే శ్రుతిక్రమేణ ప్రాప్తత్వాత్
నిశేషాభావాచ్ఛ యథేష్టమ్.

౧౫౬౪ ౫-౧౦-౧ || ౫౫౦౬ ౪-౧౫-౫
 ౨౫౬౪ ౧-౨ || ౬ - - ౪-౧౫-౫, ౬
 ౧౫౬౪ ౬-౧-౧౫
 886

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా [అధ్యాయ ౪

సీతాశ్లోకం - ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * వాయుసంబృదితి వాయు సంవత్సరాదూర్వామధిగచ్ఛేత్
 కుతః? అవిశేషవిశేషాభ్యాం వాయోరేవ నిదిష్టత్వాత్ దేవలోకశబ్దో వ్యవిశేషేణ-సామా
 | న్యేన దేవానాం లోక ఇత్యనేన రూపేణ వాయుసంబంధతే * సవాయుమధిగచ్ఛతి తస్మై స తత్రేతి
 వాయుశబ్దో విశేషేణ వాయుసంబంధతే అతో దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యామవిశేషవిశేషాభ్యాం
 వాయు దేవాభిధీయతి ఇహ సంవత్సరాదూర్వాం వాయుమేవాధిగచ్ఛేత్ కాపీతకినాం వాయులోక
 శబ్దశ్చాగ్నిలోకశబ్దవత్, వాయుశ్చాపి లోకశ్చేతి వ్యుత్పత్త్యా వాయుమేవాధిగచ్ఛేత్ వాయుశ్చ
 ౧ | దేవానామావాసభూత ఇత్యన్యత్ర త్రూయతే * యోఽయం పవత ఏష దేవానాం గృహా ఇతి ౨
 ఇతి వాయుధికరణమ్ ౩

—*— అథ వరుణాధికరణమ్ ౪ —*—

511 తటితోఽధి వరుణస్సంబృద్ధాత్ ౪-౩-౩

| కాపీతకినాం * స ఏతం దేవయానం పన్నానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయు
 లోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇంద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకమిత్యత్రా
 గ్నిలోకశబ్దస్యాచిహ్నపర్యాయ త్వేన ప్రాథమ్యమవిగతమ్ వాయోశ్చ సంవత్సరాదూర్వాం ని
 | వేశ ఉక్త ఆదిత్యస్యాన్యత్ర ప్రాప్తపారక్రమబాధేన * దేవలోకాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమి
 మితి వాజసనేయోక్తశ్రుతిక్రమాద్దేవలోకశబ్దాభిహితాద్వాయాదుపరి నివేశస్సిద్ధః ఇదానీం
 నరుణేన్ద్రాదిషు చిన్తా కిమేతే వరుణాదయో యథాసారం వాయోరూర్వాం నివేశయితవ్యాః,
 | అహోస్విద్విద్యుతోఽధితి విశయే, అచిహ్నప్రభృతిషు సవేశాషు * అచిహ్నోఽహరిత్యాదిశ్రుతి
 | క్రమోపరోధాద్విద్యుతః పరిస్తాచ్చ * తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతీతి విద్యు
 త్పురుషస్య బ్రహ్మగమయితృత్వశ్రవణాచ్చ సవత్తావకాశాభావేనాప్రాప్తౌచ ఉపదేశావైయ
 గ్యాయావశ్యం కస్యచిద్బాధ్యత్వే పారక్రమానురోధేన వాయోరసన్తరం వరుణో నివేశ
 యితవ్యః వాయూదిత్యయో క్రమస్య బాధితత్వేన్ద్రప్రజాపతీ అపి హ్యత్రేన నివేశయితవ్యౌ

సీతాశ్లోకం - ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే * తటితోఽధి వరుణ ఇతి వరుణస్తావద్విద్యుత ఉపరిష్టాన్ని వేశ
 యితవ్యః కుతః? సమ్మన్దాత్ మేఘోదరవతికత్వాద్విద్యుతో వరుణేన సమ్మన్దో లోక వేదయోః
 ప్రసిద్ధః ఏతదుక్తం భవతి—వరుణాదీనాముపదేశావైయథ్యాయ క్వచిన్ని వేశయితవ్యత్వే సతి
 పారక్రమాదథాక్రమస్య బలీయస్తాద్విద్యుతోఽధివరుణో నివేశయితవ్యః తతశ్చామానవస్య
 గమయితృత్వం వ్యవధానసహమిత్యవగమ్యతే తస్యచ వ్యవధానసహత్వాదిన్ద్రాదేశోపదిష్టస్యా
 వశ్యనివేశయితవ్యస్య వరుణాదుపర్యాయపదిష్టత్వాదాగన్తూనామస్తే నివేశయితవ్యత్వాచ్చ వరు
 ణాదుపరిన్ద్రాదినివేశయితవ్యఇతి ౩ ఇతి వరుణాధికరణమ్ ౪

—*— అథ అతివాహికాధికరణమ్ ౫ —*—

512 అతివాహికా స్తల్లికాత్ ౪-౩-౪

ఇదమిదానీం చిన్త్యతే—కిమచిరాదయోమాగచ్ఛాచిహ్నభూతాః, ఉత భోగభూమయ ,
 అథవా విదుషాంబ్రహ్మ ప్రేక్షతామతిరోధార ఇతి కిం తావద్యుక్తమ్? మాగచ్ఛాచిహ్నభూతా

గీతాసార ౧౦
 ౨ భా. ౮. ౧-౨
 ౨ భా. ౮. ౪-౧౫, ౧౬
 ౪ భా. ౫-౫-౨
 పాద. ౩]

ఇతి. కుతః? ఉపదేశస్య తథావిధత్వాత్. దృశ్యతేహి లోకే గ్రామాదీకప్రతి గన్త్యాణామేవం
 విధో (దై) దేశికై రుపదేశః-ఇతో నిష్క్రమ్యాముకం వృక్షముముకాంసదీముముకంచ పవకత
 పాశ్వం గత్వాఽముకం గ్రామం గచ్ఛేతి. అథవా - భోగభూమయ ఏతాన్మ్యుః, కాలవిశేష
 తయా ప్రసిద్ధానామహరాదీనాం మాగ్నాచిహ్నాన్వనుపపత్తేరన్యన్యచ మాగ్నాచిహ్నభూతస్యై
 తేషామసభిధాయకత్వాత్. భోగభూమిత్వంచ * ఏత ఏవ లోకా యదహోరాత్రాణ్యథామాసా /
 మాసాఋతసంసంవత్సరా ఇత్యహరాదీనాం లోకత్వవచనాదుపపద్యతే. అతఏవ చ కాషీచక్రిః
 శ్రీగ్నిలోకమగచ్ఛతీత్యాదివా లోకశబ్దానువిధానేనాచిహ్నాదీకపత స్థితి. ఏచం ప్రాప్తేబ్రూముః-
 * అతివాహికా ఇతి. విదుషామతివాహే పరమపురుషేణ నియుక్తాః అతివాహికాః దేవతావిశేషా
 ఏతేఽచిహ్నాదయః. కుతః? తల్లిక్తాత్-అతివహానలిక్తాత్. అతివహనం హి గన్త్యాణాం గమయిత్వ
 త్వమ్. తచ్చ * తత్పురుషోఽమానవస్య ఏనాక్ బ్రహ్మగమయతీతి వైన్యతస్యైవ గమయిత్వత్వ
 పూర్వేషామసభ్యవిశేషశ్రుతానాం స ఏవ సమ్యక్ ఇతి గమయతి పదన్తి చాచిహ్నాదయః శబ్దాః
 అచిహ్నాద్యాత్మభూతానభిమానిదేవతావిశేషాః. * తం పృథివ్యబ్రవీదితివత్. ౪ |

యద్యేవం * తత్పురుషోఽమానవస్య ఏనాక్ బ్రహ్మ గమయతీతి వైన్యతస్యైవ గమయిత్వత్వ
 మస్య బ్రహ్మగమయిత్వత్వశ్రుతేవిద్యుతః పరేషాం వరుణాదీనాం కథమాతివాహికత్వేనాన్వయ
 ఇత్యత ఆహ.-

513 వైన్యతస్యైవ తతస్తచ్చుతే. ౪-౩-౫.

తతః - విద్యుత ఉపరి. వైన్యతస్యైవ అమానవేనైవాతివాహికేన విదుషామాబ్రహ్మ
 ప్రాప్తేగమనమ్. కుతః? తచ్చుతేః- * స ఏనాక్ బ్రహ్మ గమయతీతి తస్యైవ గమయిత్వత్వ
 శ్రుతేః. వరుణాదయ స్త్వనుగ్రాహకా ఇతి తేషామప్యాతివాహికత్వేనాన్వయో విద్యుతఏవ. ౫.
 ఇతి అతివాహికాధికరణమ్. 4.

అథ కాయాధికరణమ్. 5. శ్లో.

514 కాయం పాదరిరస్య గత్యుపపత్తే. ౪-౩-౬.

అచిహ్నాదిపైవ గచ్ఛతి విద్వాన్, అచిహ్నాదిరహంనవాస్తస్య గణ అతివాహికో
 విద్వాంసం బ్రహ్మ గమయతీత్యుక్తమ్. ఇదమిదానిం చిన్త్యతే-కిమయనుచిహ్నాదీకో గణః కా
 యం హిరణ్యగర్భముపాసీనాన్నయతి, ఉత పరబ్రహ్మోపాసీనానేవ, అథ బ్రహ్మోపాసీనాన్,
 ప్రత్యగాత్మానం బ్రహ్మతకతయోపాసీనాంశ్చేతి విశదేం కాయకముపాసీనానేవ గమయతీతి బాజ
 రిరాచాద్యో నున్యతే. కుతః? అస్య - హిరణ్యగర్భముపాసీనస్యైవ గత్యుపపత్తే. నహిఃపరి
 పూణం సవకజ్ఞం సవకగతం సవాన్ త్తథూతంపరంబ్రహ్మోపాసీనస్య తత్ప్రాప్తయే దేశాన్తర
 గతిరుపపద్యతే, ప్రాప్త్యాదేవ. నిత్యప్రాప్తపరబ్రహ్మవిషయావిద్యానివృత్తిమాత్రమేవ హి
 పరవిద్యాకాయమ్. కాయం తు హిరణ్యగర్భరూపం బ్రహ్మోపాసీనస్య పరిచ్ఛిన్నదేశవతిక్
 ప్రాప్యప్రాప్త్యథాం గమనముపపద్యతే. అలోఽచిహ్నాదిరాతివాహికగణస్తమేవ నయతి. ౬.

2
2 200.00.00-2-8
8 " 15-00-00
2. 3]

989

09.

521 నచకాయేక ప్రత్యభివద్ధి. ౪-౩-౧౩.

03.

522 అప్రతీకాలమ్మనాస్తి యతీతి హదరాముణ ఉభయధాచ దోషాత్తత్కృతుశ్చ, ౪-౩-౧౪.

అప్రతీకాలమ్మనాళ్ - ప్రతీకాలమ్మనవ్యతిరిక్తాన్ సయత్యచికారాదిరాతిపాహికో గణ
 ఇతి భగవాన్ బాదరాయణో మన్మథే. ఏత దు క్తం భవతి - కాయకముపాసీనాన్నయతీతి నాయం
 పక్షస్సన్మవతి, పరమేవోపాసీనానిత్యయమసి నియమో నా స్తి. సచ ప్రతీకాలమ్మనానక సమతి.
 అపితు యే పరంబ్రహ్మోపాసతే, యేచాత్మానం ప్రకృతివియుక్తం బ్రహ్మత్వకముపాసతే, తానుభ
 యవిభాస్నయతి. యేతు బ్రహ్మకాయాన్ స్వభూతనామాదికం సస్తు దేవదత్తాదిషు సింహాదిషు
 ప్తినతే బ్రహ్మదృష్ట్యా కేవలం నా తత్తద్వస్తాపాసతే నతాన్నయతి. అతః పరంబ్రహ్మోపాస
 నానాత్మానం చ ప్రకృతివియుక్తం బ్రహ్మత్వకముపాసీనాన్నయతీతి. కుతః? ఉభయభావ సోహితో.
 కాయకముపాసీనాన్నయతీతి పక్షే. అసాచ్ఛరీరాత్సముత్తాయ పరంబ్రహ్మగిరుషున్న ద్యేత్యా
 దికాః శ్రుతయః ప్రకున్వేయః, పరమేవోపాసీనానితి నియమే నిర్ద్యుత్థం విదుయోచేమితి ధర్మశాస్త్రే

శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే తేఽచిరామమభినమ్భవన్తి పశ్యాన్నివిదోఽచిరాదిగణాః సయతీతి
 శ్రుతిః ప్రకుప్యేత్ అశః ఉభయ స్తిన్నపి పక్షే దోషస్యాత్ తస్మాదభయవిధాన్నయతీతి తదే
 | తదాహ శ్శతత్కృతుశ్చేతి తత్కృతు - తథోపాసీన స్తథైవ ప్రాప్నోతీత్యథా, ౧ యథాక్ర
 ౧ | తుర స్థితోకే పురుషో భవతి తథేత ప్రత్య భవతి * తం యథాయథోపాసతఇతి న్యాయాత్,
 పశ్యాన్నివిదోఽప్యచిరాదినా గతిశ్రివణాత్, అచిరాదినా గతస్య బ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తి
 శ్రవణాచ్చ అతసేవ తత్కృతున్యాయాత్ప్రకృతివినిముక్తబ్రహ్మత్వకాత్మానుసంధానం సిద్ధమ్
 నామాదిప్రాణపయః స్తప్రతీకాలమృనానాం తూభయవిధశ్రుతిసిద్ధోపాసనాభావాదచిన్నిశోపా
 సనే తత్కృతున్యాయాచ్చాచిరాదినా గతిబ్రహ్మప్రాప్తిశ్చ నవిద్యతే ౧౪

తమిమం విశేషం శ్రుతిరేవ దశయతీత్యాహ —

523 విశేషం చ దశయతి ౪-3-౧౧

* యావన్నామ్నోగతం తత్రాస్య యథాకామచాగో భవతీత్యాదికా శ్రుతినా
 మాదిప్రాణపయః స్తప్రతీకముపాసీనానాం గత్యవశేషం పరిమితఫలవిశేషం చ దశయతి తస్మా
 దచిన్నిశ్రం కేవలంవాఽచిన్వస్తు బ్రహ్మదృష్ట్యా తద్వియోగేనచ య ఉపాసతే, స తా సయతి,
 అసితం పరంబ్రహ్మోపాసీనానాత్మాసంచ ప్రకృతివియుక్తం బ్రహ్మత్వకముపాసీనానాతివాహికోగణో
 సయతీతి సిద్ధమ్ ౧౫ ఇతి కాయాధికరణమ్ 5

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శాకిరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః

శీరస్తు

క్రిమతే రామానుజాయ నమః

చతుర్థాధ్యాయే - చతుర్థాపాదః సమృద్ధ్యాభావాధికరణమ్ 1

524 సమృద్ధ్యావిభావస్వేన శబ్దాత్ ౪-౪-౧

పరంబ్రహ్మోపాసీనానామాత్మాసంచ ప్రకృతివియుక్తం బ్రహ్మత్వకముపాసీనానామచిరా
 రాదినా మాగేణాపునరావృత్తిలక్షణా గతిరుక్తా ఇదాసీం ముక్తానామైశ్వర్యాప్రకారం చిన్త
 | యితుమారభతే ఇదమామ్నాయతే - * ఏవమేవైష సంప్రసాదోఽస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయ
 పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతి కిమస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి
 రుపసమ్పన్నస్య దేవాదిరూపవత్సాధ్యేనరూపేణ సమ్బంధోఽనేన వాక్యేన ప్రతిపాద్యతే, ఉత స్వా
 భావికస్య స్వరూపస్యావిభావ ఇతి సంశయే, సాధ్యేన రూపేణ సమ్బంధ ఇతి యుక్తమ్, అన్యథా
 హ్యపురుషార్థావబోధిత్యం మోక్షశాస్త్రస్య స్యాత్, స్వరూపస్య స్వతోఽపురుషార్థత్వదశే
 నాత్ సహి నుషుప్తా దేవేంద్రియవ్యాపారేషూపర తేషు కేవలస్యాత్మస్వరూపస్య పురుషార్థా
 సమ్బంధో దృశ్యతే సచ దుఃఖనివృత్తిమాత్రం పరంజ్యోతిరుపసమ్పన్నస్య పురుషార్థా యేన

౧ శ్రీ. శి. స. ౪-౪ భా. ౧. ౮-౧౨-౨

౨ " ౨-౧

౩ భా. ౧. ౮-౧౨-౩

౪ " ౪-౨-౧

పాద. ౪]

(శ్రీ) భావ్యమ్ - సమృద్ధ్యా విభావాధికరణమ్ 1

341

స్వరూపావిభావ ఏవ మోక్ష ఇత్యుచ్యేత; * ఏ ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః శ్రోత్రియస్యచాకామమా |
తస్య * రసం హ్యేవాయం లభ్యః సద్విభవతీత్యాదిభ్యో ముక్తస్య సుఖానన్యశ్రవణాత్. సచా |
పరిచ్ఛిన్నానన్యరూపచైతన్యమేవాస్య స్వరూపమ్; తస్య సంసారదశాయామవిద్యయా తిరోహితం
పరంత్యోతిరుపసమృద్ధ్యావిభావతీతి శక్యం వత్తుమ్; జ్ఞానస్వరూపస్య తిరోధానాసమృద్ధ్యాత్.
ప్రకాశపరాయస్య జ్ఞానస్య తిరోధానం తద్విదాన ఏవేతి హి పూర్వమేవోక్తమ్. సచ ప్రకాశ
మాత్రస్యానన్యతా సమృద్ధి, సుఖస్వరూపతా హ్యన్యస్వస్వరూపతా. సుఖస్వరూపత్వం చాత్మనో
నుకూలత్వమ్. ప్రకాశమాత్రాత్మవాదినః కస్య ప్రకాశోనుకూల వేదనీయోభ వేదితి ప్రకాశమా
త్రాత్మవాదినః కథంచిదప్యానన్యస్వరూపతా దురుపచాదా. స్వరూపాపత్తిమత్రేణ సాధ్యే, స్వరూ
పస్య నిత్యనిష్పన్నత్వాదుపసమృద్ధ్యాస్వస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతి వచనమనధికాకంస్యాత్. |
అతోనుపూర్వేణ సాధ్యేనరూపేణ సమృద్ధ్యతే. ఏవంచ * అభినిష్పద్యత ఇతి వచనముఖ్యాధిక
మేన భవతి. * స్వేనరూపేణ త్యప్యానన్యకా నైవ స్వాసాగారణేనాభినిష్పద్యత ఇతి సజ్జచ్ఛత. ఇతి.

— నిర్ణయః —

ఏవం ప్రాప్తే ప్రసత్నహే - * సమృద్ధ్యావిభావ ఇతి. అయం ప్రత్యగాత్మాచిరా
దినా పరంజ్యోతిరుపసమృద్ధ్యయం దశావిశేషసంపద్యతే, స స్వరూపావిభావరూపః; చాపూ
ర్వాకారోత్పత్తిరూపః. కుతః? స్వేనశబ్దాత్ * స్వేనరూపేణేతి విశేషణోపాదానాదిత్యగణః. ఆగ
న్తుకవిశేషపరిగ్రహేహి స్వేనరూపేణేతి విశేషణమనధికాకంస్యాత్, అవిశేషగోపి తస్య స్వకీయ
రూపత్వసిద్ధే.

యత్తాత్తం స్వరూపస్య నిత్యప్రాప్తత్వాత్ * ఉపసమృద్ధ్యాభినిష్పద్యత ఇతి వచనమన
ధికకమితి, తత్రోత్తరమ్, —

525 ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్. ౪-౪-౨.

కమకసమృద్ధతత్కృతదేహానివినిముక్తః స్వాభావికరూపేణావస్థితోత్ర * స్వేన |
రూపేణాభినిష్పద్యత ఇత్యుచ్యతే. అతో నిత్యప్రాప్తస్యాపి స్వరూపస్య కమకరూపావిద్యాతిరోహి
తస్య తిరోధాననిష్పత్తిరత్రాభినిష్పత్తిరుచ్యతే. కుతః? ప్రతిజ్ఞానాత్. సాహి ప్రతిపాద్యతయా
ప్రతిజ్ఞాతా. కుత ఇదమవగమ్యతే? యత స్థేతి ప్రకృతం ప్రత్యగాత్మానం జాగరితాద్యవస్థాత్రితయవిని
ముక్తమ్, విచూరియ హేళుభూతకమాకరబద్ధశరీరవినిముక్తం చ ప్రతిపాదయితుమ్ * ఏతం |
త్వేవతే భూయోనువ్యాఖ్యాన్యమితి పునఃపునరుక్త్యా * ఏవమేవైష సంప్రసాదోస్తాచ్ఛరీ |
రాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమృద్ధ్యాస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇత్యభిధానాత్. అతః కమకా
సమృద్ధస్య పరంజ్యోతిరుపసమృద్ధ్య బద్ధనిష్పత్తిరూపా ముక్తిః స్వేన రూపేణాభినిష్పత్తిరుచ్యతే.
స్వరూపావిభావవేద్యభినిష్పత్తిశబ్దోద్భవతే-యత్కాయమథో నిష్పద్యత ఇత్యాదిషు. ౨.

యచ్ఛోక్తమాత్మస్వరూపస్య సుషుప్తావపురుషాధికత్వదశకనాత్స్వరూపావిభావే
మోక్షశాస్త్రస్యాపురుషాధికావబోధిత్వం స్యాదితి కృత్వా దేవాద్యవస్థావత్సఖసమృద్ధ్యవస్థా
స్తరప్రాప్తిరభినిష్పత్తిరితి, తత్రోత్తరమ్. —

ఓ-౮-2-౧ | శ్రీ శ్రీ శ్రీ ౧-౨ "౮" | ౧౨ శ్రామి ౧-౪-౨౨
 * మి ౧-౨-౧౮ గమం ఓ ౨-౧-2 గమం ఓ ౨-౧౪-౧
 స్థమి ౧౦౪-౫౫ ౬ ౧౧ ౧౪-౨ ౧౦ బృ-౮ ౨-2-౨౨
 ౫౬, ౫౭ 2 భాం ఓ ౬-౮-2 ౧౧ తరణ ౧-2-2౧
 3.42 శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా [అధ్యాయ ౪

526 ఆత్మా ప్రకరణాత్ ౪-౪-3

స్వరూపేనైవాచార్యమాత్మా అపహతపాప్యత్వాదసత్త్వసంబంధత్వపర్యంతాంతరీక్షాక ప్రక
 రణాదవగమ్యతే * య ఆత్మాఽపహతపాపా విజరో విమృశ్య విశోకో విశుత్తోఽపహతస్వత్త్వ
 కామస్వత్త్వసంబంధ ఇతిహి ప్రజాపతివాక్యప్రకరణం ఇదం చ ప్రకరణం ప్రత్యగాత్మవిషయమితి
 1* ఉత్తరాచ్చేదావిభావతస్వరూప స్త్విత్యత్ర ప్రతిపాదితమ్ అతోఽపహతపాప్యత్వాదిస్వరూప
 పవాయమాత్మా సంసారదశాయాం కర్మాభ్యావిద్యయా తిరోహితస్వరూపః పరంబోధితుప
 సమ్మద్యావిభావతస్వరూపో భవతి అతః ప్రత్యగాత్మనోఽపహతపాప్యత్వాదయస్త్వభావికా
 గుణాః పరంబోధితుపసమ్మన్నస్యావిభావ ని-నోత్పద్యంతే యథోక్తం భగవతా తౌనకేనాపి—
 1* యథా న క్రియతే బోధ్యామలప్రత్యేకానాన్మతేః దోషప్రహణాన్నజ్ఞాన మాత్మనః క్రియతే
 తథా॥ యథోదప సకరణాక్రియతే న జలామ్బువమ్ సదేవ సీయతే వ్యక్తిమసతస్సమ్మనః కుతః॥
 తథా హేయగుణధ్వంసాదవబోధించయో గుణాః | ప్రకాశ్యంతే సజస్యంతే నిత్యా ఏవాత్మనోహి
 త ఇతి అతో జ్ఞానానన్తాదిగుణానాం కర్మాణా ఆత్మని సంబంధితావాం పరం బోధితుపసమ్మద్య
 కర్మాచూపబద్ధయే వికాసరూపావిభావో నానుపపన్న ఇతి సుష్మాక్తం సమ్మద్యావిభావ ఇతి 3
 ఇతి సమ్మద్యావిభావాధికరణమ్ 1

—* ఆం అవిభావతస్వత్త్వాధికరణం 2 *—

527 అవిభావేన దృష్టత్వాత్ ౪-౪-౪

కినుయం పరంబోధితుపసమ్మన్నః సవకబద్ధవినిముక్తః ప్రత్యగాత్మా స్వాత్మాసం పర
 మాత్మనః పృథగ్భూతమనుభవతి, ఉత తత్ప్రకారతయా తదవిభక్తిమితి విశయో, * సోఽశ్నుతే
 | సర్వాణాం కామాణాం సహబ్రహ్మణా విమళితాః కాయదా పశ్య పశ్యతే రుక్మవణం కర్తారమీశం
 పురుషం బ్రహ్మయోచిమ్ | తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరజ్ఞాన పరమం నామ్యముపైతి
 1* ఇదం జ్ఞానమపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమాగతాః | సగేఽసి నోపజాయంతే ప్రలయే నవ్య
 భక్తిచ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యాం ముక్తస్య పరేణ సాహిత్యసామ్యసాధమ్యావగమాత్ పృథ
 గ్భూతమనుభవతి — సత్త్వత్ —

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే-అవిభావేనేతి పరస్తాద్బ్రహ్మణః స్వాత్మాస మవిభావేనానుభవతి
 ముక్తః కుతః? దృష్టత్వాత్ - పరబ్రహ్మోపసమ్మత్స్య నివృత్తావిద్యాతిరోధానస్య యాథాతథ్యేన
 11 స్వాత్మనో దృష్టత్వాత్ స్వాత్మనః స్వరూపంహి * తత్త్వమసి * అయమాత్మా బ్రహ్మ * ఐత
 11 దాత్మ్యమిదం సర్వమ్ * సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్వాదిసామానాధికరణ్యానిదేక్షైః, * య ఆ
 త్మని నిష్కన్నాత్మనోఽన్తరోయమాత్మా సనేదయస్యాత్మా శరీరంయ ఆత్మాసమన్తరోయమయతి
 | స త ఆత్మాఽన్తర్యామ్యమృతః * అన్తప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మేత్యాదిభిశ్చ పర
 మాత్మాత్మకం తచ్ఛరీరతయా తత్ప్రకారభూతమితి ప్రతిపాదితమ్ * అవస్థితేతి కాశక్యత్వేన
 ఇత్యత్ర అతోఽవిభావేనాహం బ్రహ్మస్మిత్వేవానుభవతి సామ్యసాధమ్యవ్యపదేశో బ్రహ్మ
 ప్రకారభూతస్యైవ ప్రత్యగాత్మనః స్వరూపం తత్త్వమితి దేవాదిప్రాకృతరూపప్రహణేన బ్రహ్మ
 సమావశుద్ధిం ప్రతిపాదయతి సమాశ్రుతిస్త్వేవంభూతస్య ప్రత్యగాత్మనః ప్రకారణా బ్రహ్మణాసహ

౧. శాఖ ౪-౪-౮ ౨. ఖాం. బ. ౮-౧౨-౨
 ౨. " ౨-౧-౨౨ ౩. ఖాం. బ. ౪-౪-౧౨
 ౩. " ౨-౪-౮ ౪. ఖాం. బ. ౨-౪-౧౨
 ౪. ఖాం. బ. ౮-౨-౧ ౫. ఖాం. బ. ౨-౪-౧౨

శ్రీ భాష్యమ్ - బ్రాహ్మణికరణమ్ ౨

848

తద్గుణానుభవం ప్రతిపాదయతీతి వకశ్చేద్విరోధః బ్రహ్మప్రకారతయా తదవిభాగో క్షేపిణః * సర్వమ్ |
 ల్పాదేవ తస్మై తేరిత్యాది సవిరుద్ధతే అధికంతు ధేదనిదే-శాల్ * అధికంపదేశాదిత్యాది చ. ౪ ||
 ఇతి అవిభాగేన దృష్ట్యాధికరణమ్. 2.

—* ఆం బ్రాహ్మణికరణమ్. ౩. —

528 బ్రాహ్మణ జైమినిసన్యాసాదిభ్యః. ౪-౪-౩.

ప్రత్యగాత్మనః పరం జ్యోతిరుపసమ్మద్య వివృత్తిరోధానన్య స్వరూపావిభాగావ ఏవే
 త్యుక్తమ్. తత్ర యేనస్వరూపేణాయమావిభాగావతి, తత్త్వరూపం శ్రుతివైవిధ్యాద్విచాయతే.
 కిమపహతసామ్యత్వాదికమేనాన్య స్వరూపమితి తేన రూపేణాయమావిభాగావతి, ఉత విజ్ఞానమాత్ర
 మేవేతి తేన రూపేణ, అధోధయోరవిరోధ ఇత్యభయరూపేణేతి. కిం తావత్ప్రప్తమ్? బ్రాహ్మ
 జేతి జైమినిరాచార్యో మన్యతే. బ్రాహ్మణ - అపహతసామ్యత్వాదినేత్యభావః. అపహతసామ్య
 త్వాదయోహ దహరవాక్యే బ్రహ్మసమ్మన్వితయా శ్రుతాః. బ్రాహ్మణేతి కుతోఽపగమ్యతే?
 ఉపన్యాసాదిభ్యః. ఉపన్యస్యస్తేహి బ్రహ్మగుణా అపహతసామ్యత్వాదయః ప్రత్యగాత్మనోఽపి
 ప్రజాపతివాక్యే * య ఆత్మాఽపహతసామ్యత్వాదినా * సత్యసమ్మల్ప ఇత్యస్తేన. ఆదిశబ్దేన సత్య
 సమ్మల్పత్వాదిగుణాయత్తం జతుశాదయః * జతుతీ-ద్రవమహానిత్యాదివాక్యవగతా వ్యవ
 హారా గృహ్యంతే. అథ ఏభ్య ఉపన్యాసాదిభ్యః ప్రత్యగాత్మనో విజ్ఞానమాత్రస్వరూపత్వం స సమ్మ
 వతీతి జైమినే ముతమ్.

529 చితి తన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యోమలోమః. ౪-౪-౬.

చైతన్యమాత్రమేవాత్మనః స్వరూపమితి తేన రూపేణావిభాగావతీత్యోమలోమరాచా
 యో మన్యతే. కుతః? తదాత్మకత్వాత్ - తావత్తాత్మకత్వాదన్య ప్రత్యగాత్మనః. * స
 యథాస్థైర్యవశునోఽస స్తరోఽపాపః కృతోన్న రసఘన ఏవ ఏవం వా అరేఽయమాత్మాఽ
 స స్తరోఽభావ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞాసఘన ఏవ * విజ్ఞానఘన ఏనేత్యవధారణాత్ విజ్ఞానమా
 త్రమేవాన్య స్వరూపమిత్యవగమ్యతే. అతోఽన్య గుణాస్తరాభావాత్ * అపహతసామ్యత్వాదయః |
 శబ్దః వికారసుఖదుఃఖాద్యవిద్యాత్మకధర్మవ్యాప్తిపరః ఇతి చితి తన్మాత్రరూపేణావిభాగావ
 త్యోమలోమేమూతమ్.

౬.

సమ్రుతి భగవాన్ బౌదరాయణః స్వమతేన సిద్ధాంతమాహ. —

530 ఏవమత్యుపన్యాసాత్సూపకభావాదవిరోధం బౌదరాయణః. ౪-౪-౭.

* ఏవమపి-విజ్ఞానదర్శితస్వరూపత్వ ప్రతిపాదనే సత్యసి సత్యతామత్వాదీనాం పూర్వా
 తానాం గుణానానువిరోధపుబాధం బౌదరాయణాచార్యాయో మన్యతే. కుతః? ఉపన్యాసాత్సూపక
 భావాత్ - బౌదరాయణాత్ * య ఆత్మాఽపహతసామ్యత్వాద్యుపన్యాసాత్ప్రమాణాత్ పూర్వేషామ్ |
 అపహతసామ్యత్వసత్యతామత్వాదీనామపి భావాత్ - విద్యమాసత్వాత్. తుల్యప్రమాణకానా
 మిత రేతరభావో న యజ్యత ఇత్యభావః. సచ వస్తువిరోధాదపహతసామ్యత్వాదీనానువిద్యాపరికల్పి
 తత్త్వ వ్యాప్యమ్, నిశేషభావాద్విపరీతం కస్తాన్నభవతీతి న్యాయాత్, తుల్యబలత్వే హ్యశక్య

1 బృ 5 - 4 - 10 || 4 భాం 5 - 10 - 11
 2 భాం 5 - 10 - 12 || 5 - 1 - 2 - 3 - 4
 3 భాం 5 - 10 - 12 ||
 844

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా మ జ గ్ర న్థ మా లా

[అధ్యాయం ౪

స్వావధారణస్వాస్యపరత్వమేవ న్యాయమ్ ఏవమప్యనిరోధ ఇత్యభ్యుపగమ్య వదన్, జ్ఞానమా
 | త్రమేవాస్య స్వరూపం నాన్యత్కించిత స్తీత్యయమథాః * విజ్ఞానఘన ఏవేత్యాదిభిన్ ప్రతిపాద్యత
 | ఇతి మన్యతే కస్తహిన్ విజ్ఞానఘన ఏవేత్యవధారణాథాః? కృత్స్నోపైవ్యాత్మా జడవ్యాప్త
 తస్యప్రకాశ-వాన్యాయ తప్రకాశః స్వల్పోపైవ ప్రదేశోపై స్తీత్యయమథాః వాక్యాదేన సువ్య
 క్తః, ౪ స యథా పైస్థవఘనోపై స్త్రోపై గాహ్య కృత్స్నో రసఘనపప| ఏవం వా అరేప
 య మాత్మాపై స్త్రోపై గాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘన ఏవేతి సచైవం ప్రత్యగాత్మనో ధమిన్
 స్వరూపస్య కృత్స్నస్య విజ్ఞానఘన స్వేప్యపహతపాప్యత్వసత్యసజ్జల్పత్వాదిధమ సమృద్ధో
 వాక్యాస్తరావగతో విరుధ్యతే యథా పైస్థవఘనస్యకృత్స్నస్య రసఘనత్వే రససేద్వియావగతే
 చక్షురాద్యవగతాః రూపకానిన్యాదయో స విరుధ్యన్తే ఇదమత్ర వాక్యతాత్పర్యం - యథా
 రసవత్స్వప్రపలాదిషు త్వగాదిప్రదేశభేదేన రసభేదే సత్యపిస్థైస్థవఘనస్య సవత్తై గ్రీకరసత్వమ్,
 తథా అత్మనోపై సవత్త్ర విజ్ఞానస్వరూపత్వం, స్వప్రకాశస్వరూపత్వమిత్యథా 2 ఇతి బ్రా
 హ్మణికరణమ్ 3

అథ సజ్జల్పాధికరణమ్ 4

531 సజ్జల్పాదేవ తచ్చుతే ౪-౪-౫

ముక్త పరంబ్రహ్మోపసన్నుద్య జ్ఞానస్వరూపోపమాతపా ప్త్యాదిసత్యసజ్జల్పత్వప
 యన్తగుణక అవిభక్తవతీత్యుక్తమ్ తమధిక్రత్య తస్య సత్యసజ్జల్పత్వప్రయుక్తా వ్యవహారాః
 | శ్రూయ సే 1 స తత్ర పదేకాతి జడుత్క్రిడనమమాణ స్త్రీభివాన్ యన్వైవాన్ జ్ఞాతిభివేకాతి
 కిమస్య జ్ఞాత్యాదిప్రాప్తిః ప్రయత్నాన్తరసాపేతా, ఉత పరమపురుషస్వేవ సజ్జల్పనూత్రాదేవ
 భవతీతి విశయే, లోకే రాజాదీనాం సత్యసజ్జల్పత్వేన వ్యవప్రియనూణానాం కాయానిస్సా
 దనే ప్రయత్నాన్తరసాపేతత్వదశానాదస్యాపి తత్సాపేక్షా ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే - ౪ సజ్జల్పాదే
 | వేతి కుతః? తచ్చుతే - ౪ స యది పితృలోక కామో భవతి సజ్జల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తి
 వ్తస్తీతిహి సజ్జల్పాదేవ వీత్రాదీనాం సముత్థానం శ్రూయతే నచ ప్రయత్నాన్తరసవ్యపేక్షత్వా
 | భిభాన్యశ్రుత్యన్తరం దృశ్యతే, యేనాస్య సజ్జల్పాదేవేత్యవధారణస్య విజ్ఞానఘన ఏవేతివద్వ్యవ
 స్థాపనం క్రియతే

532 అతపవ చానన్యాధివతి ౪-౪-౬

యతో ముక్తస్సత్యసజ్జల్పః, అతపవానన్యాధిపతిత్వ అన్యాధిపతిత్వం హి విధినిషే
 ధయోగ్యత్వమ్ విధినిషేధయోగ్యత్వేహి ప్రతిహతసజ్జల్పత్వం భవేత్ అతస్సత్యసజ్జల్పత్వ
 | శ్రుత్యేపానన్యాధిపతిత్వంచ సిద్ధమ్ అతపవ సన్వరాడ్భవతీత్యుక్తమ్ ౬ ఇతి సజ్జల్పాధికర
 ణమ్ 4

అథ అభావాధికరణమ్ 5

533 అభావం బాదరిరాహ స్వేవమ్ ౪-౪-౭

కిం ముక్తస్య దేహేద్వియాణి ససన్తి, ఉత సన్తి, అథవా యథాసజ్జల్పం సన్తి న

భా. ౧. ౧-౧౨-౧౨, ౧౩, ౧౪, ౧౫, ౧౬, ౧౭, ౧౮, ౧౯, ౨౦, ౨౧, ౨౨, ౨౩, ౨౪, ౨౫, ౨౬, ౨౭, ౨౮, ౨౯, ౩౦, ౩౧, ౩౨, ౩౩, ౩౪, ౩౫, ౩౬, ౩౭, ౩౮, ౩౯, ౪౦, ౪౧, ౪౨, ౪౩, ౪౪, ౪౫, ౪౬, ౪౭, ౪౮, ౪౯, ౫౦, ౫౧, ౫౨, ౫౩, ౫౪, ౫౫, ౫౬, ౫౭, ౫౮, ౫౯, ౬౦, ౬౧, ౬౨, ౬౩, ౬౪, ౬౫, ౬౬, ౬౭, ౬౮, ౬౯, ౭౦, ౭౧, ౭౨, ౭౩, ౭౪, ౭౫, ౭౬, ౭౭, ౭౮, ౭౯, ౮౦, ౮౧, ౮౨, ౮౩, ౮౪, ౮౫, ౮౬, ౮౭, ౮౮, ౮౯, ౯౦, ౯౧, ౯౨, ౯౩, ౯౪, ౯౫, ౯౬, ౯౭, ౯౮, ౯౯, ౧౦౦.

పాద. ౪]

శ్రీభావ్యమ్-అభావాధికరణమ్ 5

845

సన్నివేశాదు, శరీరేంద్రియభావం బాధారాచాయోగ మవ్యతే. కుఠః! ఆచార్యోనం
* నహవై సశరీరస్య సతః ప్రయాప్రియయోరహవాలిరస్తి అశరీరంవావ సత్త్వం ప్రయాప్రియే |
స్పృశతఇతి శరీరసమ్బంధే సుఖస్యావజాసీయత్వమభిగాయ * అస్తాచ్చరీకాన్యగుణాయ పరం |
జ్యోతిరుపసమ్బంధ్య స్వేన యాపేణాభినిష్పద్యతఇతి ముక్తస్యాశరీరస్త్వం వ్యతా శ్రుతిః. ౧౦.

534 భావం జైమినివికల్పానుననాత్. ౪-౪-౧౦.

ముక్తస్య శరీరేంద్రియభావం జైమినిరాచాయోగ మవ్యతే. కుఠః! వికల్పానుననాత్.
వివిధః కల్పో వికల్పః వైవిధ్యమిత్యథా. * స ఏకథా భవతి త్రిథా భవతి, వ్యాకార త్తథేత్యా |
దిశ్రుతే. ఆత్మస ఏకస్యాచ్ఛేద్యస్యా సకథాభావాసమ్భవాత్ త్రిథాభ వాదయః శరీరవిజ్ఞానా ఇ
త్యవగమ్యతే. అశరీరత్వవచనం తు కమణానిమిత్తశరీరాభావపరమ్. తదేవపి శరీరం ప్రయా
ప్రియహేతుః. ౧౧.

భగవాంస్తు బాదరాయణః స్వయతేన సిద్ధాంతమూహః.

535 ద్వాదశాహవరుభయవిభం బాదరాయణోఽతః. ౪-౪-౧౧.

సంకల్పాదేవేత్యేతదతశ్చ భేద పంచమ్యవ్యతే. ఆతపవ - సంకల్పాదుభయవిభం సశరీర
మశరీరం చ ముక్తం భగవాన్ బాదరాయణో మవ్యతే. ఏవంశ్చోభయా శ్రుతిసుపపద్యతే. ద్వాద
శాహవత్ - యథా * ద్వాదశాహమృద్ధికామా ఉపేయః * ద్వాదశాహేన ప్రజాతామం యా? |
జయేదీత్యపై తియజతిచోదహభ్యాం సంకల్పభేదేన సత్రమహీనంచ భవతి. ౧౨.

యదా శరీరాద్యుపకరణవత్త్వం, తదా తాని శరీరాద్యుపకరణాని స్వేనైవ సృష్టానీతి
నాస్తి నియమ ఇత్యాహః.

536 తస్యభావే సన్ద్యవరుపవత్తే. ౪-౪-౧౩.

స్వేనైవ సృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణభావే పరమపురుషస్సృష్టేరుపకరణై భోగాగోపవత్తే!
సత్యసంకల్పోఽపి స్వయం స సృజతి. యథా స్వప్నే * అథ రథానారథయోగాగోపవత్తే!
ఇత్యారభ్య * అథ వేతన్తానామృత్త్యురిణ్యః ప్రపన్త్యస్సృజతే సహి కలేకలి * యదీషు సుష్టేషు ||
బాగతిక కామంకామం పురుషో నిమిశమాణః | తదేవ శుక్రం తద్భ్రష్క తదేవామృతముచ్యతే |
తస్మిన్లోకాశ్చితాస్సవేతదునాత్యేతి కర్షనేతికాశ్వరస్సృష్టేరథాద్యుపకరణైతేవోభుక్తే;
తథా ముక్తోఽపి లీలాప్రవృత్తేనేవైరేణ సృష్టేఽపిత్యలోకాదిభిలీలారసం భుక్తే. ౧౩.

537 భావే జాగ్రదవ్యతే. ౪-౪-౧౪.

స్వసంకల్పాదేవ సృష్టతనుప్రభృతీసిత్వలోకాద్యుపకరణభావే జాగ్రత్పురుషభోగవ
త్తుకో లీలారసం భుక్తే. పరమపురుషోఽపి లీలాధాన్దశరథవసుదేవాదిపిత్యలోకాదికమాత్మనః
సృష్ట్యా లైమన్సుష్యధమన్లీలారసం యథా భుక్తే, తథా ముక్తానామపి స్వలీలామై పిత్య
లోకాదికం స్వయమేవ సృజతి కదాచిత్, కదాచిచ్చ ముక్తాః సత్యసంకల్పత్వాత్పురమపురుష
లీలాన్తగతస్వపిత్యలోకాదికం స్వయమేవ సృజన్తీతి సవకముపపన్నమ్. ౧౪.

౧ బి ౫-౯
 బి ౫-౨-౨౧
 ౧౦ బి ౬-౪-౬
 ౩46

౪ భాం ౮-౪-౧౧-౨౧ ౫ " " ౪-౧౨-౨౧ ౬ " " ౬-౨౬-౨ ౭ బి ౫ ౨-౪-౧౨	౪ బి ౫ ౪-౨-౨౧ ౫ " " ౪-౧౨-౨౧ ౬ " " ౬-౨౬-౨ ౭ బి ౫ ౨-౪-౧౨
---	---

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం ౪]

నవ్యాత్మకముపరిమాణ ఇత్యుక్తమ్, కథమనేకశరీరేష్వేకస్యాణోరాత్మాభిమానసమ్యవ
 ఇత్యత్రాహ -

538 ప్రదీపవదావేశస్థదాహి దశకాయతి ౪-౪-౧౧.

యథా ప్రదీపస్యైకస్యైకస్థితిదేశే వతకమానస్య స్వప్రభయాదేశాన్తరావేశః,
 తథాత్మనోఽప్యేకదేహస్థితస్యైవ స్వప్రభాయాపేణచైతన్యేన సవకశరీరవేశో నానుపపన్నః
 యథాచైకస్థిస్థి దేశే హృదయాద్యేకప్రదేశవర్తి నోఽపి చైతన్యవ్యాప్త్యా సవకస్థితిదేహ
 ఆత్మాభిమానః, తద్వత్ ఇయాన్విశేష - అముక్తస్య కమణా సజ్గుచితజ్ఞానస్య దేహస్థరేషు
 ఆత్మాభిమానానుగుణా వ్యాప్తిసకానమృవతి, ముక్తస్య త్వసజ్గుచితజ్ఞానస్య యథాసజ్గుల్పమా
 ఆత్మాభిమానానుగుణా వ్యాప్తిరిదమితి గ్రహణానుగుణా చ నానుపపన్నా + తథాహి దశకాయతి-
 1 * వాలాగ్రతభాగస్య శతథా కల్పితస్యచ | ధాగో జీవస్య విజ్ఞేయస్య చానన్తాయ కల్పిత ఇతి
 అముక్తస్య కమణ నియామకమ్, ముక్తస్యైవ స్వేచ్ఛేతి విశేషః ౧౧

1 నను పరంబ్రహ్మ ప్రాప్తస్యాన్తరబాహ్యజ్ఞానతోపం దశకాయతి శ్రుతిః * ప్రాజ్ఞేనాత్మ
 నా సమృద్ధిర్వైశ్చ బాహ్యం కించన వేదనాన్తరమితి, తత్కథం ముక్తస్య సావకజ్ఞాన్ముచ్యతే
 తత్తోత్తరమ్ -

539 స్వాప్యయసమృత్తోరస్యతరాపేక్షమావిష్కృతం హి ౪-౪-౧౨.

నేదం వచనం ముక్తవిషయమ్, అపిచ స్వాప్యయసమృత్తోరస్యతరాపేక్షమ్ స్వా
 || ప్యయః సుషుప్తిరిత్యుక్తమ్ సమృత్తిశ్చ మరణమ్ * వాఙ్మనసి సమృద్ధత ఇత్యారభ్య * తేజః
 పరస్యాం దేవతాయామితి వచనాత్ తయోశ్చావస్థయో ప్రాజ్ఞప్రాప్తినికస్సమ్యాధత్వంచ
 విద్యేతే అతస్తయోరస్యతరాపేక్షమిదం వచనమ్ సుషుప్తిమరణయోనికస్సమ్యాధత్వమ్, ము
 1 క్తస్యచ సవకజ్ఞత్వమావిష్కృతం హి శ్రుత్యా * నాహుభిల్యయమేవం సమృత్త్యాత్మానం జానా
 త్వయమవామస్తీతి నో ఏవేమాని భూతాని వినాశమేవాపీతో భవతి నాహమత్ర భోగ్యం
 1 పశ్యామితి సుషుప్తివేలాయాం నిస్సమ్యాధత్వముక్త్యా తస్మిన్నేవ వాక్యే ముక్తయధిక్యత్వసంవా
 ఏవ దివ్యేన చతుషా మనసైతాకాకామాపశ్యకరమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకఇతి సవకజ్ఞ
 1 త్వముచ్యతే తథా * సవకం హ పశ్య పశ్యతి సవకమాప్నోతి సవకశ ఇతిచ స్పష్టమేవ సవక
 1 జ్ఞత్వముచ్యతే తథా మరణేచ నిస్సమ్యాధత్వమ్ * ఏతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవా
 1 నువిసశ్యతీత్యుక్తమ్ (వినశ్యతి)నపశ్యతీత్యర్థః అతః * ప్రాజ్ఞేనాత్మ నేతి వచనం స్వాప్యయసమృ
 త్తోరస్యతరాపేక్షమ్ ౧౨ ఇతి అభావాధికరణమ్ 5

అథ జగద్వ్యాపారతనూధికరణమ్ 6

540 జగద్వ్యాపారవజ్రం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ ౪-౪-౧౩

కిం ముక్తస్యైశ్వర్యం జగత్సృష్ట్యాది పరమపురుషాసాధారణంసవేశ్వరత్వమపి,
 ఉత తద్రహితం కేవలపరమపురుషానుభవవిషయమితి సంశయః కిం యుక్తమ్? జగదీశ్వరత్వమ

౧ ముం. ౬. ౨. ౧ - ౨ | ౪ బు. ౬. ౧ - ౪ - ౧౧ | ౫ శతపథ ౧౪ - ౫ - ౨౦
 ౨ శ్రీ. ౪౪౫ - ౧ | ౬ బు. ౬. ౧ - ౧ | ౬ బు. ౬. ౨ - ౨౪ - ౨
 ౩ ధాం. ౬. ౨ - ౧ | ౭ ము. ౬. ౧ - ౧ | ౮ శ్రీ. ౪౪౫ ౧౦ - ౫
 ౨ బు. ౬. ౨ - ౨ |
 పాద. ౪] శ్రీభాష్యమ్-జగద్వ్యాపారవచనాధికరణమ్ 6

వీరి, కుతః? నిరర్జునః పరమంసామ్యముపై వీరి పరమపురుషేణ పరమసామ్యావత్ ప్రాప్తేః కార్య !
 సబ్బల్పత్వప్రసేష్య. సహి పరమసామ్యసత్యసబ్బల్పత్వే సవేత్సా సాధారణజగన్నియమనం
 విరోధపద్యేతే. అతస్సత్యసబ్బల్పత్వపరమసామ్యావత్ ప్రాప్తేః పరమస్తజగన్నియమసాపమపి
 ముక్తస్యైవైవయమితి.

- సిద్ధాంతః -

ఏనం ప్రాప్తే ప్రపత్న్యహే * జగద్వ్యాపారవచనమితి. జగద్వ్యాపారః-నిఖలచేతనా
 చేతనస్వరూపస్థితిప్రప్యత్తిభేదనియమనమ్. తద్వజణం నిరస్తనిఖలచేతోధానస్య నివ్యాకాదబ్రహ్మ
 నుభవరూపం ముక్తస్యైవైవయమి. కుతః? ప్రకరణాత్ - నిఖలజగన్నియమనంహి పరంబ్రహ్మ
 ప్రకృత్యామూయతే * యతోవా ఇమాని భూతాని బాయస్తే యేన చాతాని తవన్తి యత్ప్రే
 యస్త్యభిసంనిశ స్తి తద్విజ్ఞానస్య తద్భ్రహ్మాతి. యద్యేతన్నిఖలజగన్నియమనం ముక్తానామపి
 సాధారణం స్యాత్ : తత ఇదం జగదీశ్వరత్వరూపం బ్రహ్మలక్షణం సప్తజ్ఞతే. అసాధారణస్యహి
 లక్షణత్వమ్. తథాశివదేవసోమ్యేదపగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తద్దత్తత బహుస్యాం ప్రహయే
 యేతి తత్తేజోఽస్యజత * బ్రహ్మహి ఇదమేకమేవాగ్ర ఆసీత్ తచేకం సన్నన్యభవత్ తచ్చే
 యోహుపమత్వస్యజత త్పత్రం యాన్యేతాని దేవతాత్రాణి ఇన్ద్రోనరుణస్సోమో రుద్రః పజాన్యో
 యమో మృత్యురీకానభిః * ఆత్మా వా ఇదమేకమేవాగ్ర ఆసీత్ వాక్యత్వంచసమిషత్ స ఈతత
 లోకాన్న సృజాభి స ఇమాం లోకానస్యజత * ఏకో హవై నారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మ సేతానా
 నేమే ద్యావాప్యభివీ న నక్షత్రాణి నాపా వాగ్నిసంస్థోమో సూర్యః స ఏకాకో సరమేత
 తస్య ధ్యానా నస్తస్యైకా కన్యా కశ్చేన్ద్రీయాణీత్యాదిషు. * యః పృథివ్యాం తిష్ఠాన్ పృథివ్యా అస్తర
 ఇత్యోరభ్య * య ఆత్మని నిష్ఠన్నిత్యాదిషుచ నిఖలజగన్నియమనం పరమపురుషం ప్రకృత్యైవ
 శ్రూయతే. అసన్నిహితత్వాచ్చ-నచైతేషు నిఖలజగన్నియమనప్రసక్తేషు ముక్తస్య సన్నిధానమ
 స్తి, యేన జగద్వ్యాపారస్తస్యాపి స్యాత్.

౧౭.

541. ప్రత్యక్షోపదేశాన్నేతిచేన్నాధికారికమణ్డలస్థోక్తే. ౪-౪-౧౮.

* స స్వరాజ్యవతీతస్య సవేషు లోకేషు కామచారో భవతి * ఇమాం లోకాం ||
 కామాన్నీ కామరూప్యనుసంచరన్నితి ప్రత్యక్షేణ శ్రుత్యా ముక్తస్య జగద్వ్యాపార ఉపదిశ్యతే;
 అతో సజగద్వ్యాపారవచనమితిచేత్, తన్న; ఆధికారికమణ్డలస్థోక్తే. అధికారికాః - అధికా
 రేషు నియుక్తా హిరణ్యగర్భాదయః, మణ్డలాని-తేషాం లోకాః, తత్త్వాః - భోగాః ముక్తస్యా
 కమకావశ్యస్య భవన్తీత్యయమథః * తస్య సవేషు లోకేషు కామచారో భవతీత్యాదినోచ్యతే.
 అకమప్రతిహతజ్ఞానో ముక్తో వికారలోకాం బ్రహ్మవిభూతిభూతాననుభూయ యథాకామం తృ
 ప్యతీత్యథః. తదేపంవికారా న్నవకలితః; ఆధికారికమణ్డలస్థా సర్వాభోగాబ్రహ్మవిభూతి
 భూతాననుభవతీత్యనేన వాక్యేనోచ్యతే; స జగద్వ్యాపారః.

౧౮.

యది సంసారివన్తుక్తోఽపి వికారా న్నవకలితానో భోగా భుక్తే, తహి బద్ధస్యేవ
 ముక్తస్యాప్యస్తవదేవ భోగ్యబాణమల్పం చ స్యాత్. తత్రాహ. -

౧ శ్రీ. ఆన. ౨-౨.౧ || ౪. శ్రీ. ఆన. ౪-౧ || ౨. ఆ. ౬-౧౦
 ౨ క. త. ౨-౪-౫ || ౪. ఆ. ౬-౨-౫ || ౫. ఆ. ౧౦-౪౨
 ౩ డా. ౬. ౨-౨.౪-౨ || ౬. ఆ. ౪-౪-౨ || ౬. ఆ. ౨-౨.౧

348

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

[అధ్యాయ. ౪

542 వికారావతీత తథాహి స్థితిమాహ. ౪-౪-౧౯.

వికారే-జన్మాదికే నవతత ఇతి వికారావతీత. నిఘాతనిఘాలనికారం నిఘలసేయ ప్రత్యసీకకల్యాణైకతానం నిరతిశయావస్తం పరం బ్రహ్మ సవిభూషితం సకలకల్యాణగుణమునుభవని ముక్తః. తద్విభూత్య స్తగతత్వేన వికారవతీనాం లోకానామపి ముక్తభోగ్యత్వమ్. తథాహి పరస్మిన్ బ్రహ్మణి నివికారేనవధికారిశయానస్తే ముక్తస్యానుభవితృత్వేన స్థితిమాహ శ్రుతిః-
 * యదాహేయైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మేనైవైతన్మిలయనేనభయం ప్రతిష్ఠాం విస్తతే అన్య-
 | సోనభయంగతో భవతి * రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానైవస్థిభవతీత్యాదికా. తద్విభూతి-
 | భూతం చ జగత్తత్రైవ వతతే * తస్మిన్ లోకాశ్చితాస్స వే తదుగాత్యేతి కశ్చనేతి శ్రుతే.
 అతస్సవిభూతికం బ్రహ్మనుభవన్వికారా స్తవతీతతథాకారికమణ్డలస్థానపి భోగా భుజ్జి ఇతి
 * స వేషు లోకేషు కామచార ఇత్యాదినోచ్యతే; నముక్తస్య జగద్వ్యాపారః. ౧౯.

543 దశకాయత శ్చైవం ప్రత్యక్షానుమానే. ౪-౪-౨౦.

అస్య ప్రత్యగాత్మనో ముక్తస్య నియామ్యభూతిస్య చియస్త్యభూతపరమపురుషాసాధా రణం జగద్వ్యాపారరూపం నియమనం ససమ్మనతీత్వక్తమ్. నిఘలజగన్నియచనూపో వ్యాపారః | పరమపురుషాసాధారణ ఇతి దశకాయతః శ్రుతిస్తృతి. * భీషాస్తాద్యతః పవతే, భీషాదేవి సూ-
 | యః, భీషాస్తాదగ్ని శ్చేన్రీశ్వ. మృత్యుధావతి పశ్యమి ఇతి, * ఏతస్యవా అక్షరస్య ప్రశాసనే
 | గాగి సూయాచవప్రమసా విభృతో బిభృత ఇత్యాది. తథా- * ఏష స వేశ్వర ఏష భూతా
 | ధిపతి రేష భూతపాల ఏష సేతువిధరణ ఏషాం లోకాగామసంభేదానోజిత చ శ్రుతిః. స్మృతిరపి
 | * మయానధ్యక్షేణ ప్రకృతీస్సూయతే సచరాచరమ్ | హేతునానైవ కాస్తేయ జగద్ధి పరివతత
 | ఇతి, * విష్ణుభ్యోహమిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగదితి చ. తథా ముక్తస్య సత్యసజ్జల్పత్వా
 | దిపూర్వకస్యాప్యానస్తస్య పరమపురుషఏవ సేతురితి శ్రుతిస్తృతి దశకాయతః * ఏష హేవాన-
 | వ్దయాతి * మాంచ యోనవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే. స్మగుణానమతీతైతాన్ బ్రహ్మ
 | భూయాయ కల్పతే | బ్రహ్మణోహ ప్రతిష్ఠానహమమృతస్యావ్యయస్యచ | శాశ్వతస్యచ ధర్మస్య
 | నుఖస్యైకా నికస్యచేతి. యద్యప్యహతపాప్త త్యాదిస్సత్యసజ్జల్పత్వపర్యానో గుణగణః ప్రత్య
 | గాత్తనః స్వాభావిక ఏవావిభూతః, తథాపి తస్యతథావిధత్వమేవపరమపురుషాయ తత్త్వ; తస్య
 | నిత్యస్థితీశ్చ తదాయతా. పరమపురుషస్యైతన్నిత్యతాయాః నిత్యేష్టత్వాన్నిత్యతయా వతత
 | ఇతి సకశ్చిద్విరోధః. ఏవమేవ పరమపురుషభోగోపకరణస్య లీలోపకరణస్యచనిత్యతయా శాస్త్రా
 | వగతస్య పరమపురుషస్య నిత్యేష్టత్వాదేవ తథానవస్థానమస్తీతి శాస్త్రాదవగమ్యతే. అతో
 | ముక్తస్య సత్యసజ్జల్పత్వం పరమపురుషసామ్యంచ జగద్వ్యాపారవజ్జమ్. ౨౦.

544 భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ. ౪-౪-౨౧.

బ్రహ్మయాథాత్మ్యానుభవరూపభోగమాత్రే ముక్తస్య బ్రహ్మసామ్యప్రతిపాదనాచ్చ లిక్ష్ణా జగద్వ్యాపారవజ్జమిత్యవగమ్యతే * సోనశ్చ తే సర్వాకామా సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి

1 శాం. ల. ౮-౧౫-౧
 2 శాం. ౮-౧౫-౧౬.
 2 శాం. 2-౧౨, ౧౫, ౧౬

పాద. ౪]

శ్రీభావ్యమ్ - జగద్వ్యాపారవజాధికరణమ్ 6

349

అథో ముక్తస్య పరమపురుషసామ్యం సత్యసజ్జ ల్పత్వం చ పరమపురుషానాధారణనిఖిలజగన్ని
 యమంశ్రుత్యానుగుశ్యేన వణానీయమితి జగద్వ్యాపారవజా మేవ ముక్తశ్చయమ్. ౨౧.

యది పరమపురుషాయ త్తం ముక్తశ్చయమ్, తహి తస్య స్వతంత్రత్వేన తత్సజ్జ-
 ల్పత్వం కస్య పురుష వృత్తిసమ్భవాశఙ్కే-త్విత్రాహ. —

545 అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్. ౪-౪-౨౨.

యథా నిఖిలసేయప్రత్యసేకకల్యాణైకతానో జగజ్జన్మాదికారణం సమస్తవస్తువిలక్షణ
 స్ససంజ్ఞాస్ససృజ్యసజ్జ ల్పః ఆశ్రితవాత్సల్యైకజలధిఃపరమకారుణికోనిరస్తసమాభ్యధికసమ్భావనః
 పుబ్రహ్మభిధానఃపరమపురుషోఽస్తీని శబ్దాదవగమ్యతే; ఏవమహరహరనుష్ఠీయమానవణాశ్రమ
 ధరూణానుగ్నిహీనానుపాసనసూపతత్సమారాధనప్రీతః ఉపాసీనాననాదికాలప్రవృత్తానస్తదుస్తర
 కమణసంపదయూపావిద్యాం వినివర్త్యైకస్వయాభాత్యానుభవరూపాసనవధికాతిశయానందం ప్రా
 పియ్య పునః గాఢావధానతీత్యు శబ్దాదేవావగమ్యతే. శబ్దశక్తిసఖత్వేనవతేయన్యావదాయుషం |
 బ్రహ్మలోకనుభవవిద్యతే స చ పునరావధానైకత్యాదికః. తథా చ భగవతా స్వయమేవోక్తమ్-
 *యో యో పితౄ పురుషా స్థ దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్ | నాన్నవన్తి మహాత్మానస్సంసిద్ధిం పరమాం |
 గతాః | ఆబ్రహ్మభ(భ)వనాల్లోకాః పునః గావర్తినోఽజానామాముపేత్యతు కౌన్తేయ పునజన్త
 నవిద్యతే ఇతి. సచోచ్ఛిన్నకమంబధస్యాసజ్జు. చిశ్శానస్య పరబ్రహ్మనుభవైకస్వభావస్య తదేక
 ప్రయస్యావధికానిశయానందం బ్రహ్మనుభవతోఽన్యాపేక్షాతదభావరూపాద్యసమ్భవాత్పున
 రావృత్తిశ్చా.. సచ పరమపురుషస్సత్యసజ్జ ల్పః త్యథాప్రియం జ్ఞానినం లభ్యా కదాచిదావ
 తే యస్యతి; య ఏవమాహాస్మయో హే జ్ఞానినోఽత్యథామహం సచ మమ ప్రియః | ఉదారా |
 స్సనక ఏస్తే తే జ్ఞాని త్వాత్త్వ మేనుతమ్ | ఆస్థితస్సహి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతిమ్ |
 బహూనాం జస్తామస్తే జ్ఞానవాణాం ప్రపద్యతే | వాసుదేవస్సవకమతి స మహాత్మా సుదు
 లభాభి. సూత్రాభ్యాసశ్శాస్త్రపరిసమాప్తిం ద్యోతయతీతి సవకం సమజ్ఞానమ్. ౨౨. ఇతి
 జగద్వ్యాపారవజాధికరణమ్. 6.

—: శ్రీమతే రామానుజాయనమః :-

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమీమాంసాభాష్యే

చతుర్థాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః—శాస్త్రంచ పరిసమాప్తమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

౧ శ్రీ ౧౪-౧౬, ౧౭, ౧౮	౧ శా.వి ౧-౨-౪	౧౮ శా.వి ౧-౨-౧౭
౨ శ్రీ.వి.౬-౧౬	౧౦ " ౧-౨-౪	౧౯ " ౧-౨-౪౨
౩ శ్రీ. శా.౧౬	౧౧ " ౧-౨-౪	౨౦ " ౧-౨-౪౪
౪ శ్రీ. శా.౧౧	౧౨ " ౧-౨-౨౦	౨౧ " ౨-౧-౨౨
౫ శ్రీ. ౧౨-౨	౧౩ " ౧-౨-౨౧	౨౨ " ౨-౪-౪
౬ శా.వి ౧-౧-౧౭	౧౪ " ౧-౨-౨౨	౨౩ " ౪-౪-౧౭
౭ " ౧-౨-౪	౧౫ " ౧-౨-౨౩	
౮ " ౧-౨-౨	౧౬ " ౧-౨-౨౪	

శ్రీరస్తు.
శ్రీమత్కామనామః.
శ్రీమత్కామనామః.
శ్రీమత్కామనామః.

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా.

శ్రీ వేదాంత దీపః.

ప్రథమాధ్యాయే — ప్రథమఃపాదః.

శ్రియఃకాంతోఽనంతో వరగుణగణై కాస్పదవపుః
హాశాశేసావద్యః పరమఖపదోవాజ్ఞనసయోః ।
అభూమిభూమియో నతజనద్య శామాదిపురుషో
మసస్తత్పదాబ్జే పరిచరణసక్తం భవతు మే ॥

౧॥

ప్రణమ్య శిరసాఽఽచార్యాంస్తదాదిష్టేన వత్సనా ।
బ్రహ్మసూత్రపదాంతస్థ వేదాంతాధికః ప్రకాశ్యతే॥

౨॥

అత్రేయమేవహి వేదవిదాంప్రక్రియా. — అచిద్వస్తునస్త్వరూపతస్త్వభావతత్త్వాత్వస్త
విలక్షణస్తదాత్మభూతశ్చేతనఃప్రత్యగాత్తా. తస్మాద్భద్రాన్తుకాన్నిత్యాచ్చ నిఖలహేయప్రత్యసీకత
యా, కల్యాణగుణైకతానతయాచ నవావస్థచిదచిద్వాప్యవకతయా, ధారకతయా, నియంతృత
యా, శేషితయా చాత్యస్తవిలక్షణః పరమాత్మా. యథోక్తంభగవతా * ద్వావిమాపురుషే
లోకేక్షరశ్చక్షరపవచ! క్షరస్సవాణిభూతానికూటస్థోఽక్షరఉచ్యతే! ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యః
పరమాత్మేత్యుదాహృతః! యోలోకత్రయమావిశ్వభిభృత్యవ్యయఈశ్వరః యస్మాత్తరమతీతోఽ
హమక్షరాదపిచోత్తమః! అతోఽస్మిలోకేవేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమఇతి. శ్రుతిశ్చ * ప్రధాన
క్షేత్రజ్ఞపరిగుణేశః * పరివిశ్వస్యాత్మేశ్వరం * అస్తబహిశ్చ తత్సవం వ్యాప్యనారాయణ
స్థితఇత్యాదితా. కూటస్థః-ముక్తస్వరూపమ్, * యేత్వక్షరమనిదేశ్యమవ్యక్తం పయూపాసతే!
సర్వత్రగమచిన్త్యంచకూటస్థమచలంధ్రువమిత్యాదివ్యపదేశాత్. స్మృతకారశ్చైవమేవవదతి-
* నేతరోఽనుపపత్తే * భేదవ్యపదేశాత్ * అనుపపత్తేస్తునశారీరః*కమకత్యవ్యపదేశాచ్చ
* శబ్దవిశేషాత్ * సమ్మోగప్రాప్తిరిచేన్నవైశేష్యాత్ * సచస్తాతమతద్ధమాభిలాషాచ్చారీ
రశ్చ * ఉభయోఽపిహిభేదేనై నమధీయతే * విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాంచనేతరా*ముక్తోపస్మప్య
వ్యపదేశాచ్చ * స్థితదనాభ్యాంచ * ఇతరపరామశాత్ ఇతిచేన్నాసమ్భవాత్ * ఉత్తరాచ్చేదా
విభూతస్వరూపస్తు * సుషుప్త్యత్రాన్వోభేదేన * పత్యాదితేభ్యః * అధికంతు భేద
నిదేశాత్ * అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవం తద్దశనాత్ * దిగద్వాపారవజ్జంప్రక ।

21 *యథాసామ్యైకేనమృత్తిజ్జనేత్యైకమృత్తికార్థబహుళకావాదీనాంతన

౧ 1 మృత్తికా రూపే-౧౧	౧౨ మృత్తిక రూపే-౨	౨౩ మృత్తిక రూపే-౩	౨౪ మృత్తిక రూపే-౪	౨౫ మృత్తిక రూపే-౫	౨౬ మృత్తిక రూపే-౬	౨౭ మృత్తిక రూపే-౭	౨౮ మృత్తిక రూపే-౮	౨౯ మృత్తిక రూపే-౯	౩౦ మృత్తిక రూపే-౧౦	౩౧ మృత్తిక రూపే-౧౧	౩౨ మృత్తిక రూపే-౧౨	౩౩ మృత్తిక రూపే-౧౩	౩౪ మృత్తిక రూపే-౧౪	౩౫ మృత్తిక రూపే-౧౫	౩౬ మృత్తిక రూపే-౧౬	౩౭ మృత్తిక రూపే-౧౭	౩౮ మృత్తిక రూపే-౧౮	౩౯ మృత్తిక రూపే-౧౯	౪౦ మృత్తిక రూపే-౨౦
----------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------	--------------------

1 ధం 2-2-1 2 శామి 2-2-2
 2 " 2-2-2 2 " 2-2-2
 2 " 2-2-2 2 " 2-2-2
 2 " 2-2-2 2 " 2-2-2

అం 2-2-2 శ్రీ వేదాంత దీపః.

353

గ శ్రీమద్భగవద్గీత

తత్త్వానేన తేషాంజ్ఞాతతేవ బ్రహ్మజ్ఞానేన తదారబ్ధస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తస్మాదన
 తిరిక్తవస్తుతయాజ్ఞాతాసంస్థితీయపాద్య * స దేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయమితీదం
 శబ్దవాచ్యస్య చిదచిదాత్మకప్రకృత్యస్య స్థైః ప్రాగ్జీవలభేదప్రహణేన సచ్చబ్రహ్మచ్యవైకతాపత్తిం
 ఘటశరావాద్యుత్పత్తేః ప్రాగుత్పాదకమృచ్ఛిణ్డకతాపత్తివదభిధాయ * తద్వైతతబహుస్యామితిత
 దేవసచ్చబ్రహ్మచ్యం బ్రహ్మ చిదచిదాత్మకప్రకృత్యూహాపేణాత్మనోబహుభవసమేకమృచ్ఛిణ్డస్య ఘట
 శరావాదీనాం పేణబహుభవసవశ్యజ్ఞాల్పత్వేన మేవ తేజఃప్రభృతిజగదాకారేణాస్యజతేతి చాభి
 ధాయ * నిత్యదాత్మ్యమిదంసవకంతత్సత్త్వంసతత్త్వమసీత్యభిధానాద్భ్రాంతకమేవావిద్యాకృతేన
 పారమార్థికేనవోపాధినాసమృద్ధం దేవాదినాం పేణబహుభూతమితి వేదవిద్భిరభ్యుపగత్యవ్యమితి.

తదయం కం * జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనీశో * నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాం
 యోవిదధాని కానూనిత్యాదిశ్రుతిభిః జీవానామజత్వనిత్యత్వబహుత్వవచనాత్. యదిఘటశరావా
 దేరుత్పత్తేః ప్రాగేకీభూతస్యమృద్భ్రాంత్యస్యోత్పత్త్యుత్తిరకాలభావిబహుత్వవత్సృష్టేః ప్రాగేకీభూత
 సైవవబ్రహ్మణస్సృష్ట్యుత్తిరకాలీనం నానావిధజీవనూపేణబహుత్వముచ్యేత, తదా జీవానామజత్వ
 నిత్యత్వబహుత్వాది విరుధ్యేత. సూత్రవిరోధశ్చ - * ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిరితి
 బ్రహ్మైవ దేవమనుష్యాదిజీవస్వరూపేణ బహుభూతం చేదాత్మనో హిణాకరణాదిదోషప్రసక్తిరి
 త్యుక్త్వా * అధికంనుభేదని దేశాదితిజీవాద్భ్రాంత్యోఽధాన్తరత్వముక్తమ్. తథాచ * వైషమ్య
 నైఘ్నకేయే ససా సేతుత్వాదితి దేవాదివిషమస్వప్తిప్రయుక్తపక్షపాతవైఘ్నకేయజీవానాంపూర్వ
 పూర్వకమాకసేతుత్వాద్విషమస్వప్తిరితి పరిహృతే. తథా * సకమావిభాగాదితచేన్నానాది
 త్వనుపపద్యతేచాప్యవలభ్యతేచేతి * స దేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయమితిస్థైః ప్రా
 గవిభాగవచనాత్ స్థైః ప్రాగ్జీవానామభావాత్తత్కమం స సమృవతీతిపరిచోద్య-జీవానాంతత్క
 మప్రవాహాణాంచానాదిత్వాదితి పరిహృతమ్. * నాత్మాశ్రుతేనిత్యత్వాచ్చతాభ్య ఇత్యాత్మన
 ఉత్పత్త్యభావశోక్తో నిత్యత్వం చ. స్వాభ్యుపగమవిరోధశ్చ. అమోక్షజ్ఞేవ భేదస్యానాదిత్వం
 సవైకారేవహివేదాన్విభిరభ్యుపగమ్యతే. అతశ్శ్రుతివిరోధాత్సూత్రవిరోధాత్స్వాభ్యుపగమవిరో
 ధాచ్చ స్థైః ప్రాగేకత్యావధారణం నామయాపవిభాగాభావాభిప్రాయం, నామయాపవిభాగాన
 మాసూక్త్యచిదచిద్వస్తుశక్తిభేదసహం చేతి సవైకరభ్యుపగమ్యతే. ఇయాంస్తువిశేషః - అవిద్యా
 పరికల్పనేచాప్యపాధిపరికల్పనేచి బ్రహ్మవ్యతిరక్తస్యావిద్యాసమృద్ధినశోపాధిసంబంధినశ్చేతనస్యా
 భావాదవిద్యోపాధిసమృద్ధౌ తత్కృతాశ్చదోషా బ్రహ్మణ ఏవ భవేయురితి.

సన్మాత్రబ్రహ్మవాదేపి ప్రాకస్యప్తేస్సన్మాత్రంబ్రహ్మైకమేవస్సృష్ట్యుత్తిరకాలంభోక్తృభో
 గ్యనియస్త్యూరూపేణ త్రిధాభూతంచేత్, ఘటశరావమణికవజ్జీవేశ్వరయోరుత్పత్తిమత్త్వమని
 త్యత్వంచ స్యాత్. అథైకత్యాపత్తివేలాయామపి భోక్తృభోగ్యనియస్త్యశక్తిత్రయమవస్థితమితి
 చేత్, కిమిదంశక్తిత్రయశబ్దవాచ్యమితివివేచనీయమ్. యదిసన్మాత్రస్యైకస్యైవభోక్తృభోగ్యని
 యస్త్యూరూపేణ పరిణామసామర్థ్యం శక్తిత్రయశబ్దవాచ్యమ్, ఏవంతహి మృత్పిణ్డస్యఘటశ
 రావాదిపరిణామసమర్థస్య తదుత్పాదకత్వమివబ్రహ్మణ ఈశ్వరాదీనాముత్పాదకత్వమితి తేషామ

మాహాత్మ్యంచోచ్యతే. ద్వితీయేతు బ్రహ్మోపాసీనానాం బ్రహ్మప్రాప్తిగర్భపక్రమప్రకారశ్చిన్తి
తః. తృతీయోత్పత్తిచిరాదిగతిస్వరూపమచిరాదినైవ బ్రహ్మప్రాప్తిరిచ ప్రతిపాద్యతే. చతుర్థో
తుముక్త్యబ్రహ్మనుభవప్రకారశ్చిన్తి. అతోముముక్షుభిజ్ఞాతవ్యంనిరస్తనిఖలగోషగన్ధమ
నవధికాతిశయాసభ్యేయకల్యాణగుణగణాకరం నిలలకగదేకకారణంపరంబ్రహ్మ, తజ్జానంచమోక్ష
సాధనమసకృదావృత్తస్తృతిసన్తానరూపముపాసనాత్మకమ్ ఉపాసనఫలంచాచిరాదినా పరంబ్ర
హ్మోపసమ్పద్య స్వస్వరూపభూతజ్ఞానాదిగుణావిభావపూర్వకానస్తమహావిభూత్యనవధికాతిశ
యానద్బ్రహ్మనుభవోఽపునరావృత్తిరూపఇతి శారీరకశాస్త్రేణోక్తంభవతి.

1. ~~అథ~~ ఓమ్. అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా. ~~అథ~~ బ్రహ్మమీమాంసా విషయః. సాకిమారమ్భ
ణీయా, ఉత(తా)నారమ్భణీయేతిసంశయః. తదధికంపరీక్ష్యతే-వేదాంతాకింబ్రహ్మణిప్రమాణమ్, ఉత
నేతి. తదధికంపరినిష్పన్నేఽథేశబ్రహ్మబోధనసామర్థ్యావధారణంసమ్భవతి, నేతి. నసమ్భవతీతి
పూర్వపక్షః. సమ్భవతీతిరాధ్ధాంతః. యదానసమ్భవతి, తదాపరినిష్పన్నేఽథేశబ్రహ్మబోధనసామ
ర్థ్యాభావాత్సిద్ధయాసేబ్రహ్మణినవేదాంతాః ప్రమాణమితితద్విచారాకారా బ్రహ్మమీమాంసానార
మ్భణీయా, యదాసమ్భవతి, తదాసిద్ధేఽప్యథేశబ్రహ్మబోధనసామర్థ్యసమ్భవాద్వేదాంతాః బ్రహ్మ
ణిప్రమాణమితి సాచారమ్భణీయాన్యాత్. అత్రపూర్వపక్షవాదీమన్యతే-వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర
వృత్త్యంత్యసమ్భవాద్వ్యవహారస్యచ కాయబుద్ధిపూర్వకత్వేన కాయపవాదేశ శబ్దశక్త్యవ
ధారణాత్పరినిష్పన్నేఽథేబ్రహ్మణి నవేదాంతాః ప్రమాణమితి తద్విచారయాపా బ్రహ్మమీమాంసా
నారమ్భణీయేతి. సిద్ధాంతస్తు - బాలానాంమాతాపితృప్రభృతిభిరమ్భాతాతమాతులశిశుపశుపక్షి
మృగాదిషు అజ్ఞుల్యానిదిశశ్య తత్తదభిధాయినశ్శబ్దాస్పృయజ్ఞానైః క్రమేణబహుశశ్శిక్షితానాం
తత్తచ్ఛబ్దశ్రవణసమనస్తరంస్వాత్మనామేవ తదధికబుద్ధ్యత్వత్తిదశేనాత్, శబ్దార్థయోస్సమ్భ
న్ధాన్తరాదశేనాత్సజ్జేతయితృపురుషాజ్ఞానాచ్చ బోధ్యబోధకభావ ఏవ శబ్దార్థయోస్సమ్భ
న్ధగతినిశ్చిన్వానానాంపరినిష్పన్నేఽథేశబ్రహ్మబోధకత్వావధారణం సమ్భవతీతి బ్రహ్మణివేదాన్త
వాక్యానాం ప్రామాణ్యాత్తదధికవిచారాకారా బ్రహ్మమీమాంసాఅరమ్భణీయేతి. సూత్రార్థ
స్తు-అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా - అథేత్యానన్తయ్యే. అతఇతిచ వృత్తస్యహేతుభావే. బ్రహ్మణో
జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసా. జ్ఞాతుమిచ్ఛాజిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయః ఇష్యమాణప్రధానత్వాదిష్యమాణంజ్ఞాన
మహాభిప్రేతమ్. పూర్వవృత్తాదల్పాస్థిరఫలకేవలకర్మాధిగమాదనస్తరం తతఏవహేతోరనన్త
స్థిరఫలబ్రహ్మధిగమఃకర్తవ్యః. ౧.

2. ~~అథ~~ జన్మాద్యన్యతః. ~~అథ~~ తైత్తిరీయకేయతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతే
యేనజాతానిజీవంతి యత్ప్రియస్త్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్భ్రష్మేతద్వాక్యంవిషయః.
కిమేతజిజ్ఞాస్యతయాప్రతిజ్ఞాతంబ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణతయాలక్షణతః ప్రతిపాదయితుం శక్నోతిస
వేతి సంశయః. నశక్నోతీతిపూర్వపక్షః. కుతః? జగజ్జన్మాదీనాముపలక్షణతయా విశేషణతయాపా
బ్రహ్మలక్షణత్వాసమ్భవాత్. ఉపలక్షణత్వేహ్యుపలక్ష్యస్యాకారాన్తరయోగోఽపేక్షితః. నచే
నాతదస్తి. అతఉపలక్షణత్వంనసమ్భవతి. విశేషణత్వేఽప్యనేకవిశేషణవిశిష్టతయాఽపూర్వవై

కస్యప్రతిపాదకత్వంనసమ్భవతి, విశేషణానాం వ్యావర్తకత్వేన విశేషణానాం వ్యే బ్రహ్మబ్రహ్మస్య ప్రసక్తేః. రాధానస్తు - ఏక స్తన్నవిరుద్ధానాం విశేషణానాం నేకత్వేన కస్యైవ వ్యావర్తకత్వేన విశిష్టదేవదత్తవజ్జగజ్జన్మాదివిశిష్టం బ్రహ్మైకమేవ విశేష్యంభవతి. ఉపలక్షణస్వేదన్యాభిదుఃఖస్య స్య బ్రహ్మశబ్దావగతబృహత్త్వాద్యాకారాశ్చ సస్తి జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మైకం లక్షణం ప్రతిపాదయితుంశక్నోతీతి. సూత్రార్థః - అస్య వివిధవిచిత్రభోక్తృత్వేన గ్రహణాన్యకారణయోగజన్మాది, తద్బ్రహ్మైక ప్రతిపాదయితుం శక్నోతీతి తద్వాక్యమితి. ౨.

3. - ఊహ శాస్త్రయోనిత్వాత్. ఊహ *యతోవా ఇమానీత్యాదివాక్యసేవవిషయః, తత్కిం జగత్కారణేబ్రహ్మణిప్రమాణమ్, ఉతి నేతీనంశయః. వైతన్యీయగామిభూవణశాఖేః, అనుమానసిద్ధబ్రహ్మవిషయత్వాత్. ప్రమాణాస్తరావిషయేహి శాస్త్రంప్రమాణమ్. చరణస్సవయవ త్వేన కాయత్వాత్, కాయస్య స్వోపానానోపకరణసమ్మదాశక్తియోనాద్యభిజ్ఞకత్వేన తత్వాజ్జగన్నిమాణకాయచతురః కమపరనశపరిమితశక్త్యాదితేత్యర్థ విలక్షణాన్యకత్వేన స్పష్టత క్తస్స వేశ్వరోనుమానసిద్ధఇతి, తస్మిన్ *యతోవా ఇమానీత్యాదివాక్యసేవవిషయం ప్రమాణమితి. రాధానస్తు - జగతఃకాయత్వేన ప్యేకదైవై కేనైవకృత్స్నుచగన్నిమాణమితి త్రప్రమాణాభావాత్తేత్రజ్ఞానామేవ విలక్షణపుణ్యానాం జ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యకమభివచనం కదా చిత్కస్యచిజ్జగదేకదేశనిమాణసామర్థ్యసమ్మవాత్తదతిరిక్తపురుషానుమానం నసమ్భవతీతి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్బ్రహ్మణస్తత్ప్రతిపాదకత్వేన తస్మిన్ *యతోవా ఇమానీత్యాదివాక్యసేవవిషయం ప్రమాణమితి. శాస్త్రయోనిః - యస్య కారణం, ప్రమాణం తద్బ్రహ్మ శాస్త్రయోనిః; ప్రమాణాస్తరావిషయత్వేన శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్బ్రహ్మణః తస్మిన్ *యతోవా ఇమానీత్యాదివాక్యంప్రమాణమితి సూత్రార్థః. 3.

4. - ఊహ తత్తునమన్వయాత్. ఊహ బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వంసమ్భవతి, నేహ విచార్యతే. ససమ్భవతీతి పూర్వఃపక్షః. కుతః? ప్రవృత్తినివృత్తివ్యవహరపంచోబ్రహ్మణస్య రూపేణాపురుషార్థత్వాత్, పురుషార్థావబోధకత్వేన చ శాస్త్రస్య ప్రమాణ్యాన్తరీక్షసాధనబ్రహ్మధ్యానవిధిపరత్వేన ప్యసత్యసి బ్రహ్మణి తద్ధ్యానవిధానసమ్మవాన్నబ్రహ్మసద్భావే తాన్నియమితి బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వంనసమ్భవతీతి. రాధానస్తు - అతిశయితుగుణసిద్ధిపురానితవజ్జ్ఞానవదనవధికాతిశయానన్దస్వరూపబ్రహ్మజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థత్వాత్తస్య శాస్త్రప్రమాణకత్వం సమ్భవతి. * ఆనన్దో బ్రహ్మ * యదేష ఆకాశ ఆనన్దోనస్యాత్ *యతోవా చోనివతి నైలప్రాప్యమనసాసమా, ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వానిత్యాదిభిరనవధికాతిశయానన్దస్వరూపంబ్రహ్మేణిహి ప్రతిపాద్యతే. అతోబ్రహ్మ స్వేనపరేణవాఽప్యనుభూయమానం నిరతిశయానన్దస్వరూపమేవేతత్ప్రతిపాదనపరస్వైవ సాక్షాత్పురుషార్థాన్వయః. ప్రవృత్తినివృత్తిపరస్యతు తత్సాధ్యఫలసమ్మదాత్పురుషార్థాన్వయఇతి. సూత్రార్థః - తుశబ్దః ప్రసక్తాశక్కానివృత్త్యర్థః. తత్ - పూర్వ సూత్రోదితంబ్రహ్మణః శాస్త్రయోనిత్వం సమన్వయాత్, సిద్ధితి. సమ్యక్ - పురుషార్థతయాఽన్వయః సమన్వయః. వేదితునిరతిశయానన్దస్వరూపత్వేన పరమపురుషార్థరూపే పరే బ్రహ్మణి వేదకతయా శాస్త్రస్యాన్వయాద్బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వం సిద్ధ్యత్యేవేతి. ౪.

౧ భా. బ. ౬-౧-౨ | ౧ భా. బ. ౬-౧౪-౨
 ౨ " ౬-౧-౪ ౧౦ - ౬-౧-౨
 ౩ " ౬-౧-౧ ౧౧ - ౬-౧-౧
 ౪ పాద. ౧.]
 ౫ " ౬-౧-౨
 ౬ " ౬-౧-౨

శ్రీ వేదాంత దీపః.

357

5. ఇతి ఈక్షతేనాశబ్దమ్. ఇతి * యేనాశ్రుతం శ్రుతంభవతీత్యాదిజగత్కారణ
 వాదివేదాంతవేద్యం విషయః. తత్త్వింసాశ్చ్యోక్తంప్రధానమ్, ఉతాసనధికారిశయానస్తంబహ్మేతి
 సంశయః. ప్రధానమిహావకాశపక్షః. కుతః? ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాన్వయేనానుమానాకారవాక్యవే
 ద్యత్వాత్. * యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతీత్యాదినాపకవిజ్ఞానేనసంవత్సరవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ * యథా.
 సోమ్యై కేనమృష్టిజ్ఞేనేతి దృష్టాన్తేన హ్యుపపాద్యతే. ఏవమానుమానికమేవైతద్వాక్యవేద్యమితి
 నిశ్చితేనతి * సదేవసోమ్యేదమితిసచ్చబ్దః ప్రధానవిషయః. * తదైక్షతబహుస్యామితిచగౌణమీక్ష
 ణంభవితుమశక్తిః; * తిత్తేజ విక్షతేత్యాదిగాక్షేణసాహచర్యాచ్చ. రాధాన్తస్తు * తదైక్ష
 తబహుస్యామితిబహుభవసంబ్ధల్పయాపేక్షాన్వయాత్ * సదేవసోమ్యేతికారణవాచిసచ్చబ్దవి
 షయో నాచేతనంప్రధానమ్, అపియ సావజ్ఞ్యసత్యసంబ్ధల్పత్వాదియక్తంపరంబ్రహ్మైవేతి నిశ్చి
 యతే. సచానుమానాకారమేతద్వాక్యం, పేత్యనుపాదానాత్. అస్యజ్ఞానేనాన్వజ్ఞానాసమ్యవ
 పరిఃసీమకాయాను దృష్టాన్తోపాదానమ్. సచ ముఖ్యేక్షణసమ్యవే గౌణపరిగ్రహసమ్యవః. తేజః
 ప్రభృతీష్యః సగౌణమీక్షణం, తేజఃతేజఃప్రభృతీశరీరకస్యాన్తయూమిహోవాచక
 త్యాని పరమేవబ్రహ్మ జగత్కారణవాదివేదాంతవేద్యమితి. సూత్రార్థః—ఈక్షతేఃఇతి—
 ఈక్షతీధాత్వార్థః ఈక్షణం; శబ్దఃప్రమాణం యస్యసభవతి తదశబ్దం—పరోక్తమానుమానికం
 ప్రధానమ్. * సదేవసోమ్యేదమితిజగత్కారణతయా ప్రతిపాదితాన్వయినః ఈక్షణవ్యాపారాన్నా
 చేతనమశబ్దంతత్; అపియసంవజ్ఞం సత్యసంబ్ధల్పంబ్రహ్మైవ జగత్కారణమితి నిశ్చయతఇతి. ౧.

6. ఇతి గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్. ఇతి * తత్తేజ విక్షతేత్యచేతనగతగాక్షేణసా
 హచర్యాత్ * తదైక్షతేత్యత్రక్షేణిగౌణాన్నిచేన్న, ఆత్మశబ్దాత్. సచ్చబ్దాభిహితే ఈక్షితరి
 * వితిదాత్వమిదంసంవత్సరం సతత్త్వేనీశ్రూయమాణాచ్చేతనవాచినఃఆత్మ శబ్దాదయమీక్షతి
 ముఖ్యంవేతిప్రతీయతే. * వితిదాత్వమిదంసంవత్సరమితితేజఃప్రభృతీనామపి తదాత్మకత్వావగ
 మాత్ తేజఃప్రభృతీక్షణమసి ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః. ౨.

7. ఇతి తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్. ఇతి ఇతశ్చ సచ్చబ్దాభిహితం న ప్రధానమ్—
 అపియపరమేవబ్రహ్మ. తత్త్వమసీతి సదాత్మకతయాప్రత్యగాత్మానుసంధాననిష్ఠస్య * తస్యతావదేవ |
 చిరంయావన్నవిమోక్షేఅధసమృత్యుఃసోమోక్షోపదేశాత్కారణంపరమేవబ్రహ్మ. ౩.

8. ఇతి పేయత్వావచనాచ్చ. ఇతి యదిప్రధానమిహ కారణతయావివక్షితం,
 తదా తస్యమోక్షవిరోధిత్యాద్దేయత్వముచ్యేత. సచోచ్యతే. అతశ్చనప్రధానమ్. ౪.

9. ఇతి ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్. ఇతి ప్రధానవాదేప్రతిజ్ఞాచవిరుద్ధతే. * యేనాశ్రుతం |
 శ్రుతమితివక్ష్యమాణకారణవిజ్ఞానేన చేతనాచేతనమిశ్రకృత్సప్రపజ్ఞజ్ఞానంహిప్రతిజ్ఞాతమ్. చేత
 నాంశంప్రతి ప్రధానస్యాకారణత్వాత్తజ్ఞానేన చేతనాంశోనజ్ఞాయతఇతి నప్రధానంకారణమ్. ౫.

10. ఇతి స్వాప్యయాత్. ఇతి * స్వీమపీతోభవతి * సతాసోమ్యతదాసమృన్నోభ |
 వతీతి జీవస్యసుమప్తస్యస్వాప్యయశ్శ్చాయతే. స్వకారణేహ్యప్యయఃస్వాప్యయః. జీవంప్రతిప్రధా
 నస్యాకారణత్వాత్స్వాప్యయశ్రుతివిరుద్ధతే. అతశ్చనప్రధానమ్, అపియబ్రహ్మైవ. ౬.

କର

o.k.

၇၉

ప్రత్యేకాత్మనఃపరిశుద్ధగన్వరూపం మన్త్రవణోదితమిత్యాభిజ్ఞానాః.—

22

८५.

OF.

90.

കുറുപ്പു

1. 100-100-1-2-2 | 2. 100-100-1-10-4,2
 1. 100-100-1-2-2
 2. 100-100-1-2-2
 3. 100-100-1-2-2
 4. 100-100-1-2-2
 5. 100-100-1-2-2

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా [అధ్యాయం 1

శ్రూయమాణః పురుషః కింజీవవిశేషః ఉత పరమపురుష ఇతి సంశయః. వనిశేషః పరమావేశా
 పక్షః. కుతః? సతీరత్వాత్; సతీరసంయోగోహి కర్మవశ్యస్య చివస్యస్యోహి కర్మవశ్యస్యోహి.
 రాధానస్తు * సవసవేభ్యఃపాప్యభ్య ఉదితి ఇత్యాదివా అపరాధిపాప్యభ్యోహి సవసవ
 లోకకామేశతోపదేశాత్, తేసాంచసేవేష్వసమ్మవాత్, అయమన్యోగిత్వాదాః పురుషోత్త
 మసవ. స్వాసాధారణవిలక్షణరూపవత్త్వంచ జ్ఞానబలైశ్వర్యాదికల్యాణగుణవిత్త్వసమ్మ
 వతి. శ్రూయతేచ తద్రూపస్యాప్రాకృతత్వమ్ * ఆదిత్యవణాంతమనస్తుపా ర్షిణ్యం. సూత్ర
 థాస్తు - ఆదిత్యాద్యస్తశ్శూయమాణః పురుషః పరంబ్రహ్మ, తదసాధారణం చ సాధారణ్యో
 ధమోపదేశాత్.

22. ఇతి భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః. ఇతి తేనైవైవత్సానిత్యాదౌ భేదః. అన్యో
 తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరగత్యాదిభిః జీవాభ్యేదవ్యపదేశాచ్ఛాయంతనాద్యః. అన్యోత్తమః.

23. ఇతి ఆకాశస్తలిజ్ఞాత్. ఇతి * అన్యలోకస్యకానిత్యాదౌ భేదః. ఇతి
 వాచసవాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే ఆకాశప్రాప్యంతే. అన్యోత్త
 మః. ఆకాశశబ్దవిధిప్రసంగం జగత్కారణం కింప్రసిద్ధాకాశః, ఉత సమస్తచిదవిద్యస్థువిలక్షణం ప్రసిద్ధం
 సంశయః. ప్రసిద్ధాకాశఇతి పూర్వఃపక్షః. కుతః? ఆకాశశబ్దస్య లోకే నిర్నివృత్త్యన్వేషే,
 *యతోవా ఇమానిభూతానీత్యాదిసామాన్యలక్షణస్య సదాదిత్యేనానుపసాధారణ్యేనానాకాశా
 దేవ సముత్పద్యంత ఇతి విశేషే పయవసానాత్, ఈతా(క్షణ)దయోఽన్యాకాశదేవ సత్త్వా
 రణమితినిశ్చితేనతిగోణావణానీయాఇతి. రాధానస్తు * సవాణిహవా ఇమానిభూతానీతి ప్రసిద్ధ
 వన్నిదేశాత్, ప్రసిద్ధేచ్ఛేతాపూర్వకత్వాత్, చిదచిద్యస్థువిలక్షణం సర్వాజ్ఞంబ్రహ్మకాశశబ్ద
 విధిప్రసంగమితి. సూత్రథాస్తు - ఆకాశశబ్దవిధిప్రసంగమేవబ్రహ్మ, ప్రసిద్ధవన్నికాశ్యమానాజ్ఞ
 గత్కారణత్వాదిజ్ఞాత్.

శ్రీభగవత్

24. ఇతి అతపవ ప్రాణః. ఇతి ఛాన్దోగ్యే * ప్రస్తావనా దేవతాప్రస్తావనన్వాయ
 యతేతి ప్రస్తుత్య * కతమాసాదేవతేతి ప్రాణఇతిహోవాచ సవాణిహవా ఇమాని భూతాని
 ప్రాణమేవాభిసంవిశంతి ప్రాణమభ్యుజ్జహంతే సైవాదేవతా ప్రస్తావనన్వాయ శ్లేశ్యత్ర నిగలజగ
 త్కారణతయాప్రాణశబ్దవిధిప్రసంగం కింప్రసిద్ధప్రాణః, ఉతోక్తలక్షణం బ్రహ్మసంశయః. ప్ర
 సిద్ధప్రాణ ఇతిపూర్వఃపక్షః. కుతః? సర్వాన్యజగతః ప్రాణాయత్తస్థిదేశానాత్, సవసవినిగలజగ
 దేకకారణతయానిదేశమహతీతి. రాధానస్తు - శిలాకాష్ఠాదిష్వచేతనేషుచేతనస్వరూపేషుచ
 ప్రాణాయత్తస్థిత్యావాత్ * సవాణిహవాఇమానిభూతానీతిప్రసిద్ధవన్నిదేశాదేవమేతో,
 ప్రాణశబ్దవిధిప్రసంగమేవబ్రహ్మ. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

25. ఇతి జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ఇతి ఛాన్దోగ్యే * అథయదతఃపరోనివోజ్యోతి
 దీప్యతే విశ్వతః పృష్ఠేషుసర్వతఃపృష్ఠేష్వనుత్తమేషుత్తమేషు లోకేషుఇదంవావతద్యదిదమస్తి
 న్నన్తఃపురుషేజ్యోతిరిత్యత్ర జగత్కారణత్వవ్యాప్తనిరతిశయదీప్తియక్తతయా జ్యోతిశ్శబ్దవిధిప్రసంగం
 ప్రసిద్ధాదిత్యాదిజ్యోతిః, ఉత పరమేవబ్రహ్మేతిసంశయః. ప్రసిద్ధజ్యోతిరితిపూర్వఃపక్షః. కుతః? ఇదం
 వావతద్యదిదమస్తిన్నన్తఃపురుషేజ్యోతిరితికాక్షేయజ్యోతిషాప్రసిద్ధేనైక్యావగమాత్, స్వవాక్యే

౧ ౪౦.౮. ౨-౧౨-౬ ౬ కె. ౮. ౨-౧
 ౨ " ౨-౧౨-౬ ౬ కె. ౮. ౨-౧
 ౩ " ౨-౧౨-౬ ౬ కె. ౮. ౨-౧
 ౪ పాద. ౧. ౨-౧౨-౬ ౬ కె. ౮. ౨-౧
 ౫ " ౨-౧౨-౬ ౬ కె. ౮. ౨-౧

శ్రీ వేదాంత దీపిక.

361

తదతిర్విపరబ్రహ్మసాధారణలిక్షాదశకనాచ్చ. రాధాస్తస్తు - ప్రసిద్ధజ్యోతిషోఽన్యదేవ పరం బ్రహ్మేహ నిరతిశయదీప్తియుక్తంజ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టమ్. కుతః? పాదోఽన్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివీతి పూర్వావాక్యే ద్యుసమ్బద్ధితయానిర్దిష్టస్యైవ చతుష్పదోబ్రహ్మణః* అథయః దతఃపరోదివోజ్యోతిరితిద్యుసమ్బద్ధమాత్రేణ సేహ తత్ప్రత్యభిజ్ఞాయతే. తచ్చపరమేవబ్రహ్మేతివిజ్ఞాతం. సర్వేషాంభూతానాంతస్యపాదస్త్వేనవ్యపదేశాత్. ఏవం పరబ్రహ్మత్వే నిశ్చితేకాక్షేయజ్యోతిషఃతదాత్మకత్వానుసన్ధానంఫలాయోపదిశ్యతఇతిజ్ఞాయతే. సూత్రార్థాస్త - జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టపరంబ్రహ్మ, అన్యజ్యోతిషఃపూర్వావాక్యే సర్వాభూతచరణత్వాభిధానాత్. సర్వాభూతపాదత్వంచ పరస్త్వేనబ్రహ్మణ ఉపపద్యతే.

26. ❖ చంద్రోభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేతోఽపకణనిగమా త్తథాహిదశకనమ్ ❖
 * గాయత్రీవా ఇదంసర్వమితి గాయత్ర్యాఖ్యచ్ఛబ్దసఃప్రకృతత్వాత్సర్వాభూతపాదత్వేన గాయత్ర్యాపవాభిధానాన్నబ్రహ్మేతిచేత్, నైతత్; తథాచేతోఽపకణనిగమాత్ - గాయత్రీయథాభవతి, తథాబ్రహ్మణి చేతోఽపకణోపదేశాత్. గాయత్రీసాదృశ్యంచతుష్పాదత్వంబ్రహ్మణ్యనుసన్ధేయమిగ్మ్యపదిశ్యతే, గాయత్ర్యాస్సర్వాత్మకత్వానుసంప్రేరిత్యథాః. తథాహిదశకనం - తథాపాదస్యత్రాసి(ప్ర)చ్ఛబ్దసంపదసాదృశ్యాచ్ఛబ్దశ్చబ్దేనాభిధానందృశ్యతే * తేవాపతేషాన్యేషాన్యేదశసమ్పద్యంతఇత్యారభ్య * సై పావిరాడన్నాదితి.

27. ❖ భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవమ్ ❖ భూతపృథివీశరీరహృదయాని నిర్దిశ్య * సై సాచతుష్పదేతిభూతాదీనాంపాదత్వవ్యపదేశశ్చబ్రహ్మణ్యేవోపపద్యతఇతి బ్రహ్మైవ | గాయత్రీశబ్దనిర్దిష్టమితిగమ్యతే.

28. ❖ ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నభయస్తిన్నప్రవిరోధాత్. ❖ * పాదోఽన్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివీతిపూర్వావాక్యోదితంపరంబ్రహ్మైవాస్తు, తథాపి * అథయదతః | పరోదివోజ్యోతిరితిద్యుసమ్బద్ధమాత్రేణ సేహ తత్ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, తత్రచాత్రచవ్య(ఉ)పదేశప్రకారభేదాత్. తత్ర*దివీతిద్యాస్సప్రమాణినిర్దిశ్యతే. ఇహచ * దివఃపరోజ్యోతిరితిపశ్చమ్యా. తతోనప్రతిసన్ధానమితిచేన్న, ఉభయస్తిన్నపివ్యపదేశే ఉపదిష్ఠిరూపాభైకేన్యప్రతిసన్ధానావిరోధాత్. యథా - వృక్షైగ్రే శ్యేనః, వృక్షైగ్రాత్పరతశ్శ్యేనఇతి.

29. ❖ ప్రాణస్తథాఽనుగమాత్. ❖ కాపీతకీబ్రాహ్మణేప్రతదకనవిద్యాయాం | * త్వమేవమేవరంవృణీష్వయంత్యమనుష్యాయ హితతమం మన్యసఇతి ప్రతదకనేనోక్త ఇన్ద్రః | * ప్రాణోఽస్తిప్రజ్ఞాత్మాతంమామాయురమృతమిత్యపాస్సేవిత్యాహ; అత్ర హితతమోపాసనకమతయా నిర్దిష్ట ఇన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయః కిం జీవః, ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీవఇతిపూర్వః పక్షః. కుతః? ఇన్ద్రశబ్దస్యజీవవిశేషేప్రసిద్ధేః, ప్రాణశబ్దస్యాపి తత్సమానాధికరణస్య సపవాధా ఇతి * తంమామాయురమృతమిత్యపాస్సేవితీ తస్యైవోపాస్యత్వోపదేశాదితి. రాధాస్తస్తు-ఇన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టంజీవాదథాన్తరభూతంపరంబ్రహ్మ*సపవాదప్రాణపవప్రజ్ఞాత్మాఽఽనన్దోఽజరోఽమృత ఇతీన్ద్రప్రాణశబ్దనిర్దిష్టస్యైవ జీవేష్వసమ్భావితానన్దత్వాజరత్వామృతత్వాదిశ్రవణాత్.

గా. అ. ౨-౧ || ౬ బృ. అ. ౨-౨౨ F కృ. ౬౪౮ ౧
 ౨ సు. బ. అ. ౨
 ౨ బృ. అ. ౧-౪-౧౦ ౧౦ " " ౬

౧౪. అ. ౬౪-౨

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా [అధ్య. ౧.

సూత్రాథకస్తు-ఉపాస్యతయోపదిష్టమిన్ద్రిప్రాణః శ్వాభిధేయం ముగ్రహ్యః పాదోప్రేక్షావచనః
 పరబ్రహ్మప్రకారభూతేషాన్ద్వాదవిష్వస్యానుగమాత్.

౩౦. -ఉత్త నవ క్తృత్వోపదేశాగ్నిచేదన్యాన్మనఃస్వప్నగోచరం నస్తి. ఉత్త
 || * నాయముపాస్యః పరమాత్మా. * మామేవనిజానీహి * నాయముపాస్యః పరమాత్మా
 పాస్వేతిప్రజ్ఞాతజీవభానస్వేన్ద్రియవత్సత్త్వస్య ఉపాస్యోవ్యో దేశాత్. సద్వేదోపాస్య
 యే సత్త్వపసంహారస్యతదనుగుణతయా. నేయత్వాదిత్యేన్నః అధ్యాత్మోన్మేషసూచకం నస్తి-
 ఆత్మనిసమ్బంధః అధ్యాత్మసమ్బంధః. తస్యభూమా బహుత్వము. తేవాదధాన్యోగోపాస్యోపాస్య
 గధమనసమ్బంధబహుత్వమస్మిన్ ప్రకరణే ఉపక్రమప్రభృత్యోపాస్యోపాస్యోపాస్యోపాస్యోపాస్యో
 | మేతావత్ * యంత్యం మనుష్యాయ హితతమం మన్యనగ్ని హ్యగ్రేవోచ్యమాం ముపాశయం
 | పరమాత్మోపాసనమేవ, తస్యైవ హితతమత్వాత్. తథా * ఏవేవసాధుకముకామయశీశ్యాది
 | సాధ్యసాధుకముకామోః కారణత్వత్వం పరమాత్మనసవ ధమః. తథా * ఏవేవసాధుకముకామయశీశ్యాది
 నేమిరపితా నాభావరా అపితాః ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః. ప్రజ్ఞామాత్రాత్వం
 ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేఽపితా ఇతిసర్వాధారత్వంచ తస్యైవ ధమః. అపితాత్వం * ఏవ
 లోకాధిపతిరేషునవేశితగ్నిచ. సీతేహేతౌ. అతఃపరంబ్రహ్మైవాయునిష్కళం.

పరమాత్మైవోపాస్యశ్చేత్, కథమితీద్వః * మాముపాస్వేతివదేశీయం అ. -

౩౧. -ఉత్త శాస్త్రదృష్ట్యానూపదేశో వామదేవవత్. ఉత్త శాస్త్రస్యవస్తేనకరణ
 స్వాత్మత్వేనోపాస్యభూతపరమాత్మోపదేశోఽయం శాస్త్రదృష్ట్యా. * అత్తైవప్రవిష్టశ్చస్త జవా
 || నాంసర్వాత్త * తత్త్వమసి * యతత్త్వనిష్ఠిత్వాత్తనోఽస్త్యోయమాత్తాన సేవయన్యాత్తానీరిం
 | యతత్తానమస్త్యోయమయతినత ఆత్మైస్త్యమాన్యమృతః * ఏవేవసాధుకముకామయశీశ్యాది
 పాప్తా దివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యాదీనిహి శాస్త్రాణి పరమాత్మానం తేవాన్మనఃస్వప్నగోచర
 పదిదిశుః, అతోజీవాత్మవాచినశ్శబ్దాః జీవాత్మశరీరకం పరమాత్మానమేవవదస్తీతి శాస్త్రదృష్ట్యా
 || ధన్యతస్యమామేవనిజానీహి * మాముపాస్వేతిస్వాత్మశబ్దేన పరమాత్మోపదేశో వివిధ్యతే
 యథావామదేవ శాస్త్రదృష్ట్యా స్వాత్మశరీరకం పరమాత్మానంవశ్యన్నసామి పరమాత్మానమవో
 | చత్ * తద్దైతత్వశ్చన్నపివామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనురథవం సూయశ్చాహం కనే.
 వాన్మపిరస్మివిప్రగ్ని.

౩౧.

౩౨. -ఉత్త జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణస్తేతిచేన్నోపాస్తైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహగణ్య
 గాత్. ఉత్త * త్రిశీషాణంత్యాప్తేమహానమరున్ముఖాన్యతీన్సాలావృకేభ్యః ప్రాయచ్చం
 * యావదస్మిన్చరేప్రాణోవసతితాపదాయురితిజీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణోత్ నాన్యత్మసమ్బంధభూమ్నా
 పరమాత్మత్వనిచ్చయ ఇతిచేన్నః పరమాత్మనసవ స్వాకారేణ, జీవశరీరకత్వేన, ప్రాణశరీరకత్వేన
 చోపాస్తైవిధ్యాద్దేతోః తత్తచ్చబ్దేనాభిధానమితి నిశ్చయతే. అన్యత్రాపి బ్రహ్మోపాసనాస్తై
 విధ్యస్యాశ్రితత్వాత్. * సత్త్వం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ * అనన్తో బ్రహ్మేతి స్వాకారోపాస్యత్వం

35. అనుపప త్తేస్తునశారీః. ఏతేషాంగుణానామనన్తదుఃఖమిశ్రపరిమిత
సుఖలవభాగిని అష్ట కర్మపరవశే శారీ రే ప్రత్యేగాత్మస్యనుపపత్తేశ్చాయం నశారీః, అపిత
పరమేవబ్రహ్మ. 3.

1 గ ఖం. బ. 2-11-8 | 1. కథ 1-2-1
 2 గ ఖం. బ. 2-11-2 |
 3 గ ఖం. బ. 2-11-1
 4 గ ఖం. బ. 2-11-1
 5 కథ 1-2-1
 6 2 1 1-2-2222

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా [అధ్యాయం. ౧.

36. - ఇతి కర్మకర్తవ్యపదేశాచ్చ ఇతి * ఏకమిత్యప్రకారాభిసంపాదనాదస్త్యేతి ప్రాప్యతయోపాసాన్య నిర్దిశ్యతే, ప్రాప్త్యతయాచరణః, అతశ్చ జీవాదన్యదేవేతి నిర్దిశ్యతే. ౪.

37. - ఇతి శబ్దవిశేషాత్ ఇతి * ఏకమిత్యప్రకారాభిసంపాదనాదస్త్యేతి ప్రాప్యతయోపాసాన్య నిర్దిశ్యతే, అతశ్చ జీవాదన్యదేవేతి నిర్దిశ్యతే. ౫.

38. - ఇతి స్మృతేశ్చ ఇతి * సవకస్యచాపరాధానినిర్దిశ్యతే, అతశ్చ జీవాదన్యదేవేతి నిర్దిశ్యతే. ౬.

39. - ఇతి అభివృద్ధి కౌకస్తాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నీచేశ్చ నిచాయ్యత్వా నీచంవ్యసంపాదనాదస్త్యేతి ప్రాప్యతయోపాసాన్య నిర్దిశ్యతే, అతశ్చ జీవాదన్యదేవేతి నిర్దిశ్యతే. ౭.

40. - ఇతి సమ్యాగప్రాప్తిరితిచేన్నై శేష్యాత్ ఇతి యన్యపానకాదిరీకృతయేయమపి వత్తే, తతస్తద్వదేవాసాన్య శరీరప్రయుక్తమఖిదుఃఖసమ్యాగప్రాప్తిరిచేన్నై; హేతువై శేష్యాత్. సహిశరీరాస్తవకత్వమేవసుఖదుఃఖోపభోగహేతుః, అపితుకమకపరవశత్వమ్; తత్త్వపహతపాపనఃపరమాత్మనో ససమ్భవతి. ౮.

41. - ఇతి అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ఇతి కథవల్లిష్టామూయశే * యన్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతదనః, మృత్యుయన్యోపసేచనంకర్తృవేదయత్రసంభవి. అత్రాదనోపసేచనసూచితోఽత్తాకింజీవః, ఉతపరమాత్మేతిసంశయః, జీవఇతిపూర్వకఃపక్షః, కుతః? కృత్యస్యకర్మకనిమిత్తత్వాజ్జీవస్యైవతత్సమ్భవాత్. రాధాస్తమ—సవోకపసంహారేమృత్యుపసేచనమిదమయంచరాచరాత్తకంకృత్యంజగదితితస్యైతస్యాత్తాపరమాత్మైవ. నచేదంకమకనిమిత్తంభోక్తృత్వమ్, అపితుజగత్సృష్టిస్థితిలయలీలస్య పరమాత్మనోజగదుపసంహారేయూపభోక్తృత్వమ్. సూత్రాథా—బ్రహ్మత్వత్రాదనస్యాత్తాపరమాత్మా, బ్రహ్మత్వత్రాదనచరాచరస్యకృత్యస్యజగతోగ్రహణాత్. మృత్యుపసేచనోహ్యోదనోనబ్రహ్మత్వత్రమాత్రమ్, అపితుతదుపలక్షితంచరాచరాత్తకంకృత్యంజగదేవ. ౯.

42. - ఇతి ప్రకరణాచ్చ ఇతి * మహాస్తవిభుమాత్మానమత్వాగ్నిరోసశోచతి * నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమేధయేతిపరస్యైవహేదంప్రకరణమ్, అతశ్చాయంపరమాత్మా. ౧౦. నన్వనస్తరమ్*ముతంపిబన్దాసుకృతస్యలోకేగుహంప్రవిష్టేపరమేపరాధ్యకాదిద్వయోకమకఫలాదనశ్రవణాత్, పరమాత్మనశ్చకమకఫలాదనానన్వయాత్, అన్తఃకరణద్వితీయోజీవ ఏవతత్రాత్తేతిప్రతీయతే; అతోఽత్రాపిసవజీవోఽత్తాభవితుమహాతీత్యాశక్యమా. —

౧ కవ.౧-౨-౧౨ || ౬ బృ.౮. ౨-౨-౧౪
 ౨ .. ౨-౪-౨ || ౭ బృ.౮. ౨-౧౦-౫
 ౩ .. ౧-౨-౨౨
 ౪ .. ౧-౨-౨౨
 పాద. ౨.
 బృ.౮. ౨-౧౫-౧

శ్రీ పే దా న్త దీ పః.

365

43. -ఁకొ గుహం ప్రవిష్టావాత్తానాహి తద్దశనాత్. -ఁకొ గుహం ప్రవిష్టాజీవాత్త
 పరమాత్తానా. జీవద్వితీయః పరమాత్తా వతత్ర ప్రతీయత ఇత్యధాః. స్వయమనశ్చ తోఽపి పరమా
 త్తనః ప్రయోజకతయా పానేఽన్వయోవిద్యతే. జీవద్వితీయః పరమా త్తేతి కథమవగమ్యతే? తద్దశనా
 నాత్-తయో రేవ హ్యస్తి స్పృకరణే గుహం ప్రవేశవ్యపదేశోద్భవ్యతే. * తందుదేశం గూఢమనుప్ర
 విష్టం గుహం హి లోకం గూఢం పురాణమ్. అధ్యాత్మ యోగాధిగమేన దేవం మత్వాగ్రోహం హవశో
 కాజహాతీతి పరమాత్మనః; * గూఢప్రాణేన నమ్భవత్యదితి దేవతామయీ | గుహం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తీయా |
 భూతేభిర్యజాయతే జీవన్య. కర్మ ఫలాన్య తీత్యదితిః - జీవః. ౧౧.

44. -ఁకొ విశేషణాచ్చ -ఁకొ అస్తి స్పృకరణే హ్యపక్రమప్రభుత్వోపసంహారాజ్జీవ
 పరమాత్తానా పేవోపాన్యతోపాసకత్వప్రాప్యత్వప్రాప్తృత్వాదిభివిశేష్యతే * మహాన్తవిభు |
 మాత్తానం మత్వాగ్రోహోనశోచతి * విజ్ఞానసారథియన్తుమనః ప్రగ్రహవాన్నరః | సోఽధ్వనః పారమా
 ష్మీతి తద్విష్టోః పరమం పదమిత్యాదీషు. అతిశ్చాత్తా పరమాత్తా. ౧౨.

45. -ఁకొ అన్తరక్షపపత్తేః -ఁకొ ఛాన్దోగ్య- * యసోఽక్షీణి పురుషోద్భవ్యతే పష ఆత్మే
 తిహావాచైతదన్యతమభయమేతద్భ్రష్టే త్యైత్యాధారః పురుషః కిం ప్రతినిన్బుత్త జీవదేవతా
 విశేషాన్యతమః, ఉత పరమాత్మే తిసంశయః. ఏవ్యన్యతమ ఇతి పూర్వః పక్షః. కుతః? * యసషద్య
 శ్యత ఇతి ప్రసిద్ధవత్సాత్కారనిదేశాత్. రాధా నస్తు-పరమాత్మే వాయమత్యైధారః పురుషః,
 అక్షీ పురుషసమ్బద్ధి తయా శ్రూయమాణాహి నిగుపాధికాత్ త్యామృతత్యాభయత్వబ్రహ్మత్వసంయ
 ద్వామత్వాదయః పరమాత్మ న్యేవోపపద్యంతే. ప్రసిద్ధవన్ని దేశశశ్చ * యశ్చక్షుషితిష్ఠన్తి త్యాది
 శ్రుత్యన్తరప్రసిద్ధేరుపపద్యతే. సాత్కారశ్చ తదుపాసననిష్ఠానాం యోగినామ్. నూత్రాథన్తు-
 అత్యన్తరః పరమాత్తా, సంయద్వామత్వాదీనాం గుణానామ త్రివోపపత్తేః. ౧౩.

46. -ఁకొ స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ. -ఁకొ స్థానం - స్థితిః. పరమాత్మ నపవ * యశ్చ
 క్షుషితిష్ఠన్తి త్యాదౌ చక్షుషిస్థితినియమనాదీనాం వ్యపదేశాచ్చాయం పరమాత్తా. ౧౪.

47. -ఁకొ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ. -ఁకొ * ప్రాణోబ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మేతి
 సుఖవిశిష్టతయా ప్రకృతస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణోఽత్యైధారతయా ఉపాన్య త్యాభిధానాచ్చాయం
 పరమాత్తా. ఏవకారోఽస్యైవ హేతోనైకరవేత్సోవగమాయ. ౧౫.

* ప్రాణోబ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మేత్యత్ర సుఖవిశిష్టం పరమేవ బ్రహ్మాభిహితమితికథ
 మిదమవగమ్యతే, యావతా నామాదివత్ప్రతీకొపాసనమేవేత్యాశజ్ఞానాః :-

48. -ఁకొ అతపవచసబ్రహ్మ. -ఁకొ యత స్తత్రధవభయభీతాయోపగోసలాయబ్రహ్మ
 స్వరూపజ్ఞానవే * కంచతుఖంచనవిజానామితి పృచ్ఛతే * యద్వావకంతదేవఖంయదేవఖం
 తదేవకమిత్యన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకతయా అపరిచ్ఛిన్న సుఖస్వరూపంబ్రహ్మేత్యభిధాయ * ప్రాణంచ
 హస్తైతదాకాశంచోచురిత్యుక్తమ్. అతపవఖశబ్దాభిధేయస్స ఆకాశోఽపరిచ్ఛిన్న సుఖవిశిష్టం పరం
 బ్రహ్మేవ. ౧౬.

గ ధాం.ల-౪-౧౫-౫¹ ౬౨ మం.ల ౧-౧-౫, ౬
 ౧ బృ.ల. ౨-౨-౨ ౪ ౨-౧-౨
 ౨ ౨-౨-౨ ౪ ౧-౧-౨

౪ శ్లో. ౩66 ౨-౧౪ శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా [అధ్యాయం
 ౫ బృ.ల. ౨-౨-౨

49. - ఇతి శ్రుతోపనిషత్కర్తృభిశానాచ్చ. ఇతి శ్రుతోపనిషత్కర్తృభిశానాచ్చ. అనంత
 బ్రహ్మయాథాత్మైః బ్రహ్మప్రాప్తయోగం గురిచిత్తానాం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం
 తస్మాత్ప్రేమాపీపురుషం శ్రుతవతోఽధిగత్యైవ సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం
 ధానాదపీపురుషః పరమాత్మా. ౧౨.

50. - ఇతి అనవస్థితేన సస్యవాన్వసేరః. ఇతి అనవస్థితేన సస్యవాన్వసేరః - అనవస్థితేన
 తస్మాత్ప్రేమాయామేనానవస్థితే, అమృతస్యైవ సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం సుఖం

51. - ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 రణ్యకే * యః పుణ్యవాన్తస్యైవ వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 మన్తయోనుయత్యేష తత్తత్తాన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 మానోఽన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 వాక్యశేషే * ద్రష్టాశ్రోతామస్తే ద్రష్టృత్వాదశ్రుతే, * శ్రోతృత్వాదశ్రుతే, * శ్రోతృత్వాదశ్రుతే, * శ్రోతృత్వాదశ్రుతే
 షేధాచ్చ. రాధాన్తస్తు - పుణ్యవాన్తస్యైవ వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 యమననిరుపాధికామృతత్వాదికంచ పరమాత్మైవ సర్వమన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 త్వాదిశ్చ యాపాదిసాత్కారః. సర్వ * పుణ్యవాన్తస్యైవ వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 న్యోఽత్యోఽన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 నిషేధపరః. సూత్రాధికః - అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 న్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 త్కత్వామృతత్వాదిపరమాత్మధర్మాణాం వ్యవధేశాత్. ౧౪.

52. - ఇతి సచస్తానామతద్ధమాభిలాషాచ్ఛరీరశ్చ. ఇతి సచస్తానామతద్ధమాభిలాషాచ్ఛరీరశ్చ. ఇతి సచస్తానామతద్ధమాభిలాషాచ్ఛరీరశ్చ.
 శారీరః - ప్రత్యగాత్మా. స్తానామతద్ధమాభిలాషాచ్ఛరీరశ్చనాన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 పాత్. యథా స్తానామతద్ధమాభిలాషాచ్ఛరీరశ్చనాన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 నోఽపీత్యధికః. ౧౫.

53. - ఇతి ఉభయోపనిషద్భేదేనైవ సమగీయతే. ఇతి ఉభయోపనిషద్భేదేనైవ సమగీయతే. ఇతి ఉభయోపనిషద్భేదేనైవ సమగీయతే.
 అపి * యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ * యత్యన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 మగీయతే, అతోఽయం తదతిరిక్తః పరమాత్మా. ౧౬.

54. - ఇతి అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమాత్మైః. ఇతి అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమాత్మైః. ఇతి అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమాత్మైః.
 తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తదదేశ్యమిత్యారభ్య * యదృశ్యత్వాదిగుణకోధమాత్మైః పరిపశ్యన్తిగీతాః, * అక్ష
 రాత్పరతః పరత్యాదాం కిం ప్రధానపురుషోప్రతిపాద్యతే. ఉతపరమాత్మవేతనం శయః. ప్రధాన
 పురుషోవితిపూర్వః పక్షః. పుణ్యవాన్తస్యైవ వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః వ్యవధేశాత్. ఇతి అన్తర్మామృతేన వాఙ్మోకాదిమతద్ధమైః
 ప్రధానమేవ భూతయోన్యక్షరమితిప్రతీయతే. తథా * అక్షరాత్పరతః పరత్యాదాం కిం ప్రధానపురుషోప్రతిపాద్యతే.
 ప్రపురుషవేతి. రాధాన్తస్తు - ఉత్తరత్ర * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిగిప్రధానపురుషయోరసమ్భా
 వితంసావజ్ఞమభిధాయ * తస్మాదేవద్భిన్నామయాపమన్నంచ జాయతే ఇతి సర్వజ్ఞత్వత్వసమ్భా

రస్యశరీరాస్త్యప్రతిష్ఠితత్వంప్రతీయతే; అతపజైలిశ్చైవైశ్వానరస్యజాతరాగ్నిశ్చప్రతిజేనాకాయం
 పరమాత్మేతిశక్యనిణాయతిచేత్; తన్న; తథాద్యమ్యుపదేశాత్—దృష్టిః—ఉపాసనమ్. తథో
 పాసనోపదేశాదిత్యధికః. జాతరాగ్నిశరీరతయానైశ్వానరస్యపరమాత్మన ఉపాసనమ్యోగోపి
 ? | శ్యతే * అయమగ్నివైశ్వానరః పురుషేనైవప్రతిష్ఠితఇత్యాహ. కృమిపరమాత్మనాచేత్
 అనన్యవాత్—కేవలజాతరాగ్నేస్త్రైలోక్యశరీరత్వాద్యనన్యవాత్. పురుషమపిచైవమగ్నియతే—
 ? | చశబ్దఃప్రసిద్ధా. వాజినస్తత్రైవ * సనహగ్నివైశ్వానరోయశ్చదుష ఇతివసం—నైశ్వానరం
 || పురుషమపిహ్యధీయతే. పురుషశ్చపరమాత్మైవ, - * పురుషవేదం సవకం * పురుషాన్నపరంకిశ్చ
 దిత్యాదిమప్రసిద్ధే.

60. —ఇతి అతపవ నదేవతా భూతంచ ఇతి యతస్త్రిలోక్యశరీరోపానైశ్వానరః,
 యతశ్చ నిరుపాధికపురుషశబ్దవిదిష్టః, అతపవ నాగ్నిశ్చ దేవతా మహాభూతస్యతీయశ్చ
 వైశ్వానరశ్చజ్ఞసీయః.

61. —ఇతి సామోదప్యవిరోధంజైమినిః. ఇతి అగ్నిశరీరతయానైశ్వానరస్యపాసనా
 భానుగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యనిదేశఇత్యుక్తమ్. విశ్వేషాంసరాణాంసేగ్యత్వాదినా సమృద్ధి
 యథానైశ్వానరశబ్దః పరమాత్మని వతాతే, తత్రైవాగ్నిశబ్దస్యోగ్రసయనాదినా యోగీన
 సామోత్పరమాత్మని వృత్తౌ నకశ్చిద్విరోధ ఇతిజైమినిరాచార్యోక మన్యతే.

| * యస్త్యేతమేవంప్రదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం వైశ్వానరమితి ద్యుప్రభృ
 తిపుణివ్యస్తప్రదేశసమృద్ధిన్యామాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వమనవచ్ఛిన్నస్యపరమాత్మనోవైశ్వానరస్య
 కథముపపద్యతఇత్యత్రాహ.—

62. —ఇతి అభివ్యక్తేరిత్యాశ్చరభ్యః. ఇతి అనవచ్ఛిన్నస్యైవపరమాత్మన ఉపాసనాభి
 వ్యక్త్యధికాంద్యుప్రభృతిపుణివ్యస్తప్రదేశపరిచ్ఛిన్నత్వమిత్యాశ్చరభ్య ఆచార్యోకమన్యతే. 30.

ద్యుప్రభృతిప్రదేశావచ్ఛేదేనాభివ్యక్తస్య పరమాత్మనో ద్యుభృదిత్యాగీనాం మూ
 ధాద్యవయవకల్పనం కిమధికమితిచేత్, తత్రాహ.—

63. —ఇతి అనుస్మృతేభాదరిః. ఇతి అనుస్మృతిః—ఉపాసనమ్. బ్రహ్మప్రాప్తయే
 తథోపాసనాధికం మూఢప్రభృతిపాదాస్తదేహపరికల్పనమితిభాదరిరాచార్యోకమన్యతే. 3౧.

అయంనైశ్వానరఃపరమాత్మాత్మైలోక్యశరీర ఉపాస్య ఉపదిశ్యతేచేత్, * ఉరవవ వేది
 లోమానిబహిష్కాదయంగాహాపత్యిత్వాదినా ఉపాసకశరీరావయవానాం గాహాపత్యా
 దిపరికల్పనం కిమధికమిత్యత్రాహ.—

64. —ఇతి సమృత్తేరితి జైమినిస్తథాహి దశకాయతి. ఇతి వైశ్వానరవిద్యాబ్జభూ
 తాయాఉపాసకైరహరహఃక్రియమాణాయఃప్రాణాహుతేరగ్నిహోత్రత్వసమ్పాదనాయగాహా
 పత్యాదిపరికల్పనమితి జైమినిరాచార్యోకమన్యతే. తథాహ్యగ్నిహోత్రసమృత్తిమేవేయందశక

369

39.

33.

47

౧ ము.ల. ౧-౧-౬ | ౬ ఖం.ల. 2-౨౬-౧ | ౧౧ బృ.ల. 2-౪-౧౧
 ౨ ము.ల. 2-౧-౧౧ | 2 మ.ల. 2-౪-౪
 ౩ ము.ల. ౪-౬-౬ | ౪ బృ.ల. 2-౪-౪
 ౪ ఖం.ల. ౧-౨-౨౨ | ౪ మ.ల. 2-౪-౨
 ౫ ఖం.ల. 2-౨౪-౧ | ౫ మ.ల. 2-౪-౪
 ౬ మ.ల. 2-౧-౬ | ౬ మ.ల. 2-౪-౪

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా

అధ్యాయం.

70. - ఇతి ప్రకరణాత్. ఇతి - అథపరాయయానదక్షరనుధిగమ్యతే శబ్దాన్యనాం రూత్వనవన ప్రకృతత్వాత్.

71. - ఇతి స్థిత్యదనాభ్యాంచ. ఇతి - తయోనః పుష్పలూపాన్వయో నిర్వహేత్ తస్య అభిచాకశీతితికమకఫలమసన్నతః పరమాన్వయోపేక్షానూనాయానితే. తస్యోపాసనానామ తత్ఫలాదనాచ్చపరమాత్మనోజీవాద్యేదానగమాత్ అన్యుని సేవేమ్యుః స్వయంబుధానానాం వా. * అదృశ్యత్వాదిగుణక ఇతి నేనపరమాత్మ త్వే స్థాపితేన నాపేక్షాన్వయబహుధానాయనూనాన్వయోజ్ఞా ద్యానవాస్తవప్రకరణవిచ్ఛేదశక్త్యా, సానిరాకృతా ద్యుభయద్వయవిశేషాని. వైశ్యానాం స్వరూప లోక్యశరీరత్వాదిపరమాత్మత్వనిర్ణయ ఇతి మధ్యే వైశ్యానాం విద్యా నాం. ౬.

72. - ఇతి భూమానమృసాదాదధ్యుపదేశాత్. ఇతి - భావోన్వయో * యద్రాజ్యసేవ శ్యతిరాన్వయచ్చుణోజినాన్వద్విజానాతినభూమేత్యత్ర భూమశబ్దనిర్ణయోన్వయబలవిశేషాని భూ స్వరూపః కింప్రత్యగాత్తా, ఉతపరమాత్మేతి సంశయః. ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వ - క్రితా శ్లోక మాత్మవిదితిప్రకమ్యనామాదిపరమృతయోత్తరభూయస్త్యేవప్రత్యేకానాం. ౬. ప్రత్యేక స్వాత్మోపదేశస్వప్రాణశబ్దనిర్ణయే ప్రత్యగాత్మనిసమాప్తిర్దానాత్ ప్రత్యేకాన్వయవిశేషాని. ౬. నమితినిశ్చయతే. రాధానైస్తు - యద్యప్రత్యేకప్రతిపచరాభ్యాముత్తరే త్తరభూయస్త్యేవనాం ప్రాణ ప్రయోగవసితం, తథాపి ప్రాణవేదితోపాదివాదిత్వముక్త్యా * ఏషమనువా అనివదతీయస్య జ్యేష్ఠానివదతీయ తుశ బ్దేనోపాసకభేదంప్రతిపాద్యతస్యసత్తోపాసకస్యపూర్వస్తాదాభ్యోపదేశాత్ సన్యతస్మాభిధేయంపరంబ్రహ్మైవభూమవిశిష్టమితి. సూత్రార్థః - భూమగుణవిశిష్టంపరంబ్రహ్మైవ. సమృప్తి సాదాదధ్యుపదేశాత్ - సమృప్తిసాదః - ప్రత్యగాత్తా, * ఏషమనువా అనివదతీయముతాయ పరంజ్యోతిరుపసమృద్యేత్యామ్యపనిషత్ప్రసిద్ధేః. * ఏషమనువా అనివదతీయప్రత్యగాత్మతోపాసకా యోపదేశాత్. అతివాదిత్వంహి సోపాసాధిక్యవాదిత్వమ్. ౭.

73. - ఇతి ధర్మోపపత్తేశ్చ. ఇతి - స్వాభావికామృతస్వస్వమహిమప్రతిష్ఠినిస్వసర్వా త్మత్వసర్వోత్పత్తిహేతుత్వాదీనాం భూమిశ్రూయమాణానాం ధర్మాణాం సరస్వీశ్చేవబ్రహ్మ ణ్యుపపత్తేశ్చ భూమా పరంబ్రహ్మైవ.

74. - ఇతి అక్షరమమృతాన్తధృతే. ఇతి - వాచనాంగాగీప్రశ్నే * సహోవాచితే ద్వైతదక్షరంగాగీప్రబాహ్మణాఅభివదన్తస్థూలమనన్దాహ్రస్వమదీర్ఘమలోపాతమన్నేపామచ్ఛా యమిత్యత్రాక్షరశబ్దనిర్ణయప్రధానం, జీవోవా, ఉతపరమాత్మేతి సంశయః. ప్రధానం, జీవోవా. | నపరమాత్మేతి పూర్వఃపక్షః. * కస్మిన్ను ఖల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోత శ్చేమ్యుక్తేకాశాధారతయోచ్య మానమక్షరంప్రధానం, జీవోవా? ప్రధానస్య వికారాధారత్వజీవస్వాదిద్వస్తాధారత్వాత్. | నపరమాత్మేతి. రాధానైస్తు - * యదూర్ధ్వంగాగీదివ ఇత్యారభ్యకాలశ్రయవర్ణనః కృత్వా | స్వాధారతయానిర్ణయే అకాశోపవాక్యకృతమేవ, నవాయమానాకాశః. తతిపశ్యాత్ * కస్మిన్ను ఖల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోత శ్చేతి పృష్టే తదాధారతయోచ్యమానమేతదక్షరం ప్రధానం భవతుమ | హాతి. నాపిజీవః - * ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగాగీసూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతానివతి) త్త్యారభ్యప్రశాసనాత్సవాకాధారత్వశ్రుతే. సూత్రార్థః - * ఏతద్ద్వైతదక్షరంగాగీతి

౧ బృ. ఉ. ౨-౪-౯ " ౬ భా. ఉ. ౪-౧-౧
 ౨ త. ఉ. ౫-౫
 ౪ " " ౫-౨
 పాద. ౩.]
 గ. భ. ఉ. ౫-౨

(శ్రీ) వేదాంత దీపిక.

371

నిర్దిష్టమగుచురంగపరమాత్మా. అమృతాంత్యతేః—అమృతం-వాయుమానాకాశః. అమృతాంత్యః—
 అమృతపారిభూతమ్; అమృతకారణమితియావత్. కారణాపత్తిరేవహికాయాస్యాంత్యః. సచా
 మృతాంత్యః—అవ్యాకృతంప్రధానం; తస్యధృతేః—ధారణాత్. అవ్యాకృతస్యాపిధృతేరక్షరం
 పరమాత్మవేద్యభావః.

ఏవంసహికావోభవితుమహికాతి, తస్యప్రధానధృత్యుపపత్తేరిత్యాశక్యాహ. —

75. —ఊహ సాచప్రశాసనాత్. ఊహ సాచ—అమృతాంత్యతేః. * ఏతస్యవాలక్ష
 రస్యప్రశాసనేగాగిక సూయాచప్రసిమసావిలిప్రశాసనాచ్యూయతే. ప్రశాసనం—ప్రకృష్టం
 శాసనమ్, అప్రతిహతాజ్ఞా. సచాప్రతిహతాజ్ఞాయాకృతస్సస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతోధృతిజీవే
 ఉపపద్యతే. అతోసజీవః.

76. —ఊహ అన్యభావవ్యాప్తతేష్య. ఊహ అన్యభావః—అన్యత్వమ్. అస్యాక్షరస్యపర
 మపురుషాదన్యత్వం వ్యావత్యాయతి వాశ్యతేః—* అదృష్టంప్రప్తిత్యాదినాసవైకరదృష్టమేత
 దక్షరం సవైకస్యప్రప్తిత్యాదిప్రధానసేవాసమ్భావనీయాభావప్రతిపాదనాత్.

77. —ఊహ ఈశ్వరికమవ్యపదేశాత్. ఊహ ఆధవణికానాంసత్యకామప్రశ్నీయః
 పునః గీతంప్రమాత్రే శామిత్యనేనైవాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయితేత్యారభ్య * ససా!
 మభిరుక్తీయతే బ్రహ్మలోకంసపతస్తాద్భవఘనాత్పరాత్పరంపురితయంపురుషమీక్షితభిత్వత్రధ్యాయ
 తీక్షణికమతయా వ్యపదిప్తః పరమపురుషః కిం హిరణ్యగర్భః, ఉత పరబ్రహ్మభూతః పురుషో
 త్తమఃకాశీనగళయః. హిరణ్యగర్భఃకాశీనగళయః. పూర్వకైకమాత్రంప్రణవముపాసీనస్య
 ముష్టుస్యలోకప్రాప్తిం ఫలం, ద్విమాత్రముపాసీనస్యాన్తరీక్షలోకప్రాప్తించఫలమభిధాయానంతరం
 * యఃపునః గీతంప్రమాత్రే గీతంప్రమాత్రంప్రణవముపాసీనస్య ఫలత్వేనోచ్యమానబ్రహ్మలోకస్థపురు
 షేక్షణికమభిధాశశ్చతుర్ముఖపవేతి విజ్ఞాయతే, మనుష్యలోకాన్తరీక్షలోకసాహచర్యాద్యు
 ప్త్యలోకోపిక్షేత్రజ్ఞలోకభినిశ్చయాత్. రాధాన్తస్తు* పరాత్పరంపురితయంపురుషమీక్షితభి
 త్తీక్షణికమతయానిర్దిష్టపురుషవిషయేశ్లోకే * తమోజ్ఞానేనైవాతసేనాన్యేతివిద్వాన్యత్త
 చ్చాన్తమదరమమృతమభయంపరంచేతి నిరుపాధికశాన్తత్వామృతత్వాదివ్యపదేశాత్పరమాత్మై
 వాయమితి నిశ్చీయతే. ఏవంపరమాత్మత్వేనిశ్చితేబ్రహ్మలోకశబ్దశ్చతత్త్వానమేవాభిదధాతీత్యవగ
 మ్యతే. తద్విషయతయోదాహృతేచశ్లోకే * యత్తత్కవయోవేదయస్తే*తద్విష్ణోః పరమంపదం ||
 సదాపశ్యన్తిసూరయ ఇత్యేవమాదిభిస్సూరిభిర్దృశ్యత్వవచనం తదేవద్రథయతి. సూత్రా
 భాస్తు—ఈశ్వరికమ సః—పరమాత్మా. ధ్యాయతీక్షణ్యోరేకవిషయత్వేన ధ్యాయతికమాపి
 సపవేద్యభావః. వ్యపదేశాత్—తద్విషయకతయా * శాన్తమదరమమృతమభయంపరంచేతి పర
 మాత్మధర్మాణాంవ్యపదేశాత్.

78. —ఊహ దహరక్షత్రేభ్యః. ఊహ ఛాన్దోగ్య * అథయదిదమస్త్రిన్బ్రహ్మపురేదహ
 రంపుణ్డరీకంవేత్సదహం*స్త్రిన్బ్రహ్మపురేకాశస్తస్త్రిన్బ్రహ్మస్తదస్తేష్టవ్యంతద్వావవిజ్ఞాసితవ్యమిత్యత్ర
 హృదయపుణ్డరీకమధ్యవతిదహరాకాశశ్చూయమాణఃకింభూతాకాశః, ఉత జీవః, అథ పరమా

౧ బృ. ౪-౪-౨౨ ౬ బృ. ౪-౪-౧-౧ ౧౧ శత. ౪-౪-౧-౧
 ౨ బృ. ౪-౪-౧ ౨ శత. ౧-౨-౨
 ౩ శత. ౧-౨-౨ ౩ శత. ౧-౨-౨
 ౪ బృ. ౪-౪-౧-౨-౧ ౪ శత. ౧-౨-౨
 'పాద. ౩.] ౧౧ శత. ౪-౪-౧-౧ (శ్రీ) వేదాంత దీపిక.
 ౫. " " ౪-౪-౧-౪ ౧౧ శత. ౪-౪-౧-౪

నోమహిమేత్యుప్రతాపగమ్యతే * ఏషసవేశ్వరపషభూతాధిపతిరేషభూతపాల ఏషసేతువిధా
 రణసమంగోకానామసమ్మేదాయేతి. సాచాస్తిస్తహరాకాశఉపలభ్యతే శాలిధయతత్స సేతువి
 ధ్యతి రేషంగోకానామసమ్మేదాయేతి.

81. - ఇతి ప్రసిద్ధేష్య ఇతి హ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ యదేషతకాశతనద్వోసన్యా
 తే * సవాణం పుష్కరనిభూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యస్తేతాన్యాకాశబ్రహ్మపరస్మిన్
 న్నాగిప్రసిద్ధేతకాశబ్రహ్మపరమాత్మధనునిశేషతోభూతాకాశశ్చానివతకయతీత్యధికః. ౧౭.

82. - ఇతి ఇతరపరామశాస్త్రానిచేన్నసమ్మవాత్ ఇతి పరమాత్మనానిర-జీవః.
 * ఇతరపరామశాస్త్రానిచేన్నసమ్మవాత్ సాదోస్తాచ్యరీరాత్సముత్పాదేతిజీవస్యపరామశాస్త్రపవ దహరాకాశఇతి
 చేత్, తన్న; పూర్వోక్తానాంగుణానాం తస్మిన్నసమ్మవాత్. ౧౮.

83. - ఇతి ఉత్తరాచ్యేదావిభూతస్వరూపస్తు ఇతి ఉత్తరాత్ ప్రజాపతివాక్యాత్
 అపరాపాప్నోత్వాదిగుణకోటివోఽవగమ్యతే ఇతి చేత్, తన్న; జాగరితాద్యవస్థాభిరనాదికాలప్రవృ
 త్తాభిర్యోగ్యాపాపూపకమణములాభిః దిగోహితగుణకః పరబ్రహ్మోపాసనదనితదుపసమ్మత్వావి
 భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యస్తేతాన్యాకాశబ్రహ్మపరస్మిన్ న్నాగిప్రసిద్ధేతకాశబ్రహ్మపరమాత్మ
 ధనునిశేషతోభూతాకాశశ్చానివతకయతీత్యధికః. ౧౯.

దహరాకాశే జీవపరామశాస్త్రానిచేత్, తత్రతాహ.

84. - ఇతి అన్యార్థశ్చపరామశాస్త్రః. ఇతి * అస్మాచ్యరీరాత్సముత్పాదయ పరంజ్యో
 తిరుపసమ్మద్యస్తేనయాపీణాభినిష్పద్యతే ఇతి పరజ్యోతిర్వరూపదహరాకాశోపసమ్మత్వాఽన్యజీవ
 స్యాస్యతి హితస్వరూపస్వస్వరూపావిభావోధనతీతి దహరాకాశస్య జగద్విధరణాదివజ్జీవస్వ
 రూపావిభావాపాదనయాపసమ్మద్విశేషప్రతిపాదనాభోజీవపరామశాస్త్రః. ౨౦.

85. - ఇతి అల్పశ్రుతేరితిచేత్తేషు క్షమ్ ఇతి * దహరాఽస్మిన్నిత్యబ్రహ్మపరిమాణశ్రుతిరారా
 గ్రోపమితస్య జీవస్యోవోపపద్యతే, నశుసవేశ్వరస్వాజ్ఞాయసోబ్రహ్మణఇతిచేత్; తత్రయనుత్తరంవక్త
 వ్యం, ఇత్పూర్వమేవోక్తం * సచాయత్వాదిత్యనేన. ౨౧.

86. - ఇతి అనుకృతేస్తస్యచ. ఇతి అనుకృతిః-అనుకారః. తస్య-పరమాత్మనోఽ
 నుకారాద్ధిజీవస్యావిభూతస్వరూపస్యాపసాత్తత్త్వాదిగుణకత్వమ్. అతోఽనుకరణః జీవా
 దనుకాయః పరబ్రహ్మభూతోదహరాకాశోఽథాస్తరభూతపవ. తదనుకారశ్చ తత్సామ్యా
 పత్తిశ్చూయతే * యదాపశ్యఃపశ్యతేరుక్తవణంకతారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిమ్ | తదా
 విద్వాన్పుణ్యపాపేనిఘాయనిరజ్జనఃపరమంసామ్యముపై తీతి. ౨౨.

87. - ఇతి అసిన్తయతే ఇతి స్తయతేచతదుపాసనాత్తత్సామ్యాపత్తిరూపాను
 కృతిజీవస్య * ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్యనుమసాధమ్యమాగతాః | సగేఽపినోపజాయస్తేప్రలయే
 నవ్యథన్తిచేతి. ౨౩.

88. - ఇతి శబ్దాదేవప్రమితః ఇతి కతవల్లిష్టామ్నాయతే * అట్లుష్టమాత్రఃపురుషో
 మధ్యతత్త్వనివతి. ఇతానోభూతభవ్యస్యసతతోవిజగుప్సతేవతద్వైతత్. ఉత్తరత్రచ * అట్లుష్ట

၇၈၁-၆၇၂
 ၈၁၂-၆၇၃
 ၉၁၃-၆၇၄

4. 88 374 2-4-02

ప్రతిభ గ వ ద్రామా ను జ గ్రహ నాం

[सं. ७.]

మాత్రఃపురుషోజ్యోతిరివాభూమకః. తథోపదిస్తాన్ * అజ్ఞుష్టమాప్రాచుపశోన్మః శ్చానానాం గా
నాంహృదయేనన్నివిష్టభిః. అత్రాజ్ఞుష్టప్రమితోవాత్తా. * అమాప్తానాం హృదయేనా
పూవఃపక్షః- అన్యత్రస్వీకృతస్పష్టజనభావేపురుషే అజ్ఞుష్టమాప్రాచుపశోన్మః * ప్రాచాభావేన
రతిస్వకమభిరజ్ఞుష్టమాత్రోరవిరుల్యమాప్తభిః. రాక్షాససు-రాక్షా * స్వకమభిః- రాక్షాస
నిశ్చయవదతాపి * ఈశానోభూతిభవ్యస్యే భూతిభవ్యోహ్యోదయేనానోపమాత్మనః.
సూత్రాభ-స్తు-శబ్దాదేవప్రమితః-అజ్ఞుష్టప్రమితఃపరమాత్మనః, * ఈశానోభూతిభవ్యస్యే-ప
మాత్ర వాచిశబ్దాత్.

కథమనవచ్చిన్నస్య పరమాత్మనోఽనుష్ఠప్రమితత్వరూఢ్యాశ్చకాశ్చహ. —

[illegible]

90. - ఇతి తమపయకవిగాదరాయణస్సమ్భవాత్ ఇతి - పానవ్యాధిచారిత్రము -
 పానసతాస్త్రమిన్యుక్తమ్; తత్ప్రసిద్ధేన దేవాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాయానుభూతా స్థితిః సంచల్య
 తే. న దేవాదీనామధికారిఽస్తీతిపూర్వకః పక్షః-పరినిష్పన్నే బ్రహ్మజోబ్ధ్యప్రామాణ్యము వేరు
 దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్స్వే ప్రమాణాభావాత్, మంత్రార్థకవాదానాం విధిశీలుగుణా విగ్రహా
 సద్భావపరత్వాభావాత్, విగ్రహవన్నివృత్త్యాకారసంకుష్టేయమానవివేకాదిసాధుషు ఘట
 సంస్కృతమనోనిష్పాద్యోపాసనవివృత్తౌ తేషాంసామధ్యాకభావాత్. కాడ్మాన్తు - ఆగస్త్యుప్ర
 ప్రకరణేషు నామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యైవ దేవాదీనాం విగ్రహాదిమన్వేషసిద్ధిః. దేవాదీనాం
 దేహేంద్రియాదికరణమేవహి నామరూపవ్యాకరణమ్, మంత్రార్థకవాదయోగ్యతాంబలజీ. అ. హ.
 రనుష్టేయప్రకాశనస్తుతిపరత్వేఽపితదుపపత్తయే తత్సద్భావే ప్రమాణత్వాదేవాదీనాం విగ్రహా
 మత్వే సిద్ధిః. నహి విగ్రహాదిమత్తయంస్తుతిః ప్రకాశనంచతదభావేనన్యువతి. అతిస్సామగ్ధ్యే సమ్భ
 వాదస్త్యేవాధికారః. సూత్రార్థకస్తు-తదుపయకవి- శేధ్యః-మనుష్యేధ్యపరివర్తనానాం ని
 దేవానామప్యధికారిఽస్తి, యద్యౌ తత్ - బ్రహ్మోపాసనమ్ ఉపరి - దేవాదీన్యుపసాధివతి,
 తేషామపి బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారజ్ఞానతదధికత్వితదుపాసనసామగ్ధ్యకగమ్భవాత్. పూ
 ర్వోపాజితజ్ఞానావిస్తరణాత్ జ్ఞానసమ్భవః, తాపత్రయాభిహాసిపూర్వకబ్రహ్మగుణజ్ఞానాచ్ఛా
 ధికత్వసమ్భవః, సృష్టివాక్యమంత్రార్థకవాదేషు విగ్రహవత్త్వవిదళికానాత్ సామగ్ధ్యే సమ్భ
 వశ్చేతి భగవాన్బాదరాయణోమన్యశే.

91. విరోధకమణిచెన్నా నేకప్రతిపత్తైదశశణాచే. కమణిచెన్నా
గానా విగ్రహవత్ప్రేసతి ఏకస్యయుగవద నేకయా గేషు సన్నిధానానుపపత్తేవిరోధకప్రసక్త్యశ్చతి
చేత్, తన్న; శక్తియతాంసౌభరిప్రభృతీనాం యుగవదనేకశరీరప్రతిపత్తైదశశణాచే. ౨౬.

92. ❀ శబ్దకలిచేన్నాతఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామి. ❀ విరోధకలి

వరకాశే. నూభూశ్శుమకణివిరోధః-శబ్దేతువైదికేవిరోధః ప్రసజ్యతే-విగ్రహవత్త్వేహితేషాంనా
వయవస్యేకోశ్శుశ్చివిహానయోగాదుత్పత్తేఃప్రాగ్విహానాదూర్ధ్వంచవైదికానామింద్రాదిశబ్దానా
నుభూతూర్ధ్వైశ్చుత్త్యైవాస్యాదితిచేత్, తస్మి; అతఃప్రథవాత్-అతః-వైదికాదేవశబ్దాత్
ఇంద్రాదీఃప్రథవాత్. పూర్వపూర్వేంద్రాగ్నిచప్తేవైదికాదింద్రాద్యాకృతివిశేషవాచినశ్శబ్దా
దింద్రాద్యాగ్నివిశేషశ్శుశ్చివిహానకారమపరమింద్రాదికంస్సజతిప్రజాపతిరితివైదికస్యశబ్దస్య
చకర్త్యైవోధః. ఏవాదేవదత్తాశ్శబ్దవదింద్రాదిశబ్దాన్వక్తివిశేషేనప్రేతిపూర్వకాఃప్రవృత్తాః-
అపరమిగవాచిశబ్దనదాక్ష్యశేషవాచినఇతిశేషామపనివృత్తవవాచ్యవాచకభావః. వైదికాదింద్రాది
శబ్దాన్వక్తివరకాశేయస్తత్త్వా కులాలాదిరివభూదికంప్రజాపతిస్సజతీతికుతోఽవగమ్యతే?
ప్రశ్నయోనుమానాభ్యాఃప్రతిస్సత్తిభ్యామిత్యధికః. ప్రతిస్తావత్*వేదేనరూపేవ్యకరోత్. |
సహానతీప్రజాపతిః, శభాఃసభూరిఃవ్యాపారత్సభూమిమిస్సజతేత్యాదికా. స్తుతిరపి*సవేషాంచ ||
సనానూననూకణిచప్రధిక్ష్య*వేదశబ్దేభ్యసవాకాప్రధక్సంస్థాశ్చనిమకమే*హమరూపం |
చభూరిఃసంస్థానాంప్రపంచమవేదశబ్దేభ్యసవాకాదేవాదీనాంచకారసఇత్యాదికా. ౨౭.

93. ఇతి అశ్విన చనిత్యశ్చమ్. ఇతి యతిః ప్రజాపతిః వైదికాచ్చ బౌద్ధధాకారం స్తు
త్వాదాకారం నవకం స్పృశి. అతస్స వసిష్ఠవిశ్వామిత్రానీశాం మస్త్రీహక్తాదికృత్యైఽపి మన్తా
దినియస్య వేదస్య నిత్యత్వం స్పృశ్యేవ. ప్రజాపతిహింసైమిత్తికప్రలయానస్తరం * మస్త్రీకృతో
వృణోతి * విశ్వామిత్రస్య హక్తం భవతీత్యాదివేదాబ్యైః స్పృశ్యైఽనధీతమన్తాదిదశానశక్తవసిష్ఠాద్యా
శ్చ విశేషం స్తుత్వా వసిష్ఠత్వాదిపదప్రాప్తయైఽనుష్ఠితకమవిశేషాంశ్చానుస్మృత్యతదాకార
విశేషాంస్తాస్వసిష్ఠాదీన్ స్పృశతి. తేచానధీత్యైవ వేదైకదేశభూతమన్తాదీన్ స్వరతోవణతశ్చ
స్త్రీహక్తానన్తి. ఇదేషాం మన్తాదికృత్యైఽపి వేదనిత్యశ్చముపపద్యతే. ౨౦.

ప్ర.చా. ॥ ప్రభృతిమన వేక ముతత్యైష్వర్యాకృతపయః ప్రేమ, అవ్యాకృతపరిణామరూ
పేమబ్రహ్మణోమహాదేమవ విద్యైష్వర్యాకృతసృష్ట్యావృత్తౌకథం వేదస్యనిత్యత్వమిత్యతతా. —

94. - అంశ సమాసనామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదశానాత్సన్మతేశ్చ. అంశ
అవ్యాకృతస్సప్రాయోవృత్తావపి సృజ్యానాం సమాసనామరూపత్వాదేవ సకశ్చిద్విరోధః. అదిన
గోకవిహంపరమపురుషః పూర్వసంస్థానంజగత్సరత్ తత్తైవ సృజతి, వేదాంశ్చ పూర్వాను
పూర్వీకవిశిష్టోనావిష్కృత్య హిరణ్యగర్భాదయదదాతీతి పూర్వసంస్థానమేవ జగత్సృజతీతి కథమ
వగమ్యహే! దశానాత్సన్మతేశ్చ - దశానం - శ్రుతిః. * అహోరాత్రాణివిదధద్విశ్వస్యమిషతోవశీ. |
సూర్యాచంద్రేమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ | దివంచప్యధివీంచాన్తరిక్షమథోనువరితి,
* యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వంయోవై వేదాంశ్చప్రహీణోతిస్తా ఇతిచ; స్మృతిరపి * యథతు ||
వ్యుత్పత్తిశ్చానినానానూపాణిమయా యోదృశ్యస్తేతాచితాన్యేవతథాభివాయుగాదిమృగతి, ఏతదేవ
వేదస్యవిశ్యత్వం యస్మాదేవపూర్వోచ్చారణక్రమవిశేషంస్మత్త్వాతేనైవక్రమేణోచ్చాయా
త్వమ్. పరమపురుషోఽపిస్వస్వరూపస్వారాధనతత్ఫలయాథాత్మ్యావబోధివేదంస్వస్వరూపవన్నిత్య
మేవపూర్వానుపూర్వీకవిశిష్టం స్మత్త్వావిష్కరోతి; అతో దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారే న
కశ్చిద్విరోధః.

30.

30.

39.

98. శుకస్య తదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి. బ్రహ్మవి
ద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోఽస్తి, నేతి సంశయః. అస్తీతిపూర్వకః - అధికత్వసామ
ర్థ్యోసమ్భవాత్. శూద్రస్యానగ్నివిద్యత్వేఽపి మనోవృత్తిమాత్రత్వాదుపాసనస్య సమ్భవతిహి
సామర్థ్యమ్. బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారజ్ఞానం చేతిహాసపురాణశ్రవణాదేవ నిష్పద్యతే.
అస్తిహి శూద్రస్యాపీతిహాసపురాణశ్రవణానుజ్ఞా * శ్రావయేచ్ఛతురోవణాన్సృత్వాబ్రాహ్మ
ణమగ్రత ఇతి. తథాతత్రైవవిదురాదీనాం బ్రహ్మనిషత్వం దృశ్యతే. ఉపనిషత్స్వపి * ఆజహారే
మాశ్శూద్రానేనైవ ముఖేనాలాపయిష్యథా ఇతిశూద్రశబ్దేనామస్త్ర్యబ్రహ్మవిద్యోపదేశదశకానా
చ్ఛూద్రస్యాపీతిహాధికారస్సూచ్యతే. రాధాస్తస్తు - ఉపాసనస్యమనోవృత్తిమాత్రత్వేఽప్యనధీతవే

గ్రంథములు 1-10-1 గ్రంథములు 1-10-1
 1-10-1 గ్రంథములు 1-10-1
 1-10-1 గ్రంథములు 1-10-1

పాద. 3] శ్రీ వేదాంత దీపః

377

దస్యశూద్రస్యచేపాసనోపాయభూతజ్ఞానాసమ్భవాత్ ససామధ్యకసమ్భవః. కమవిధివదుపాసనావి
 ధయోఽపి త్రైవిణికవిషయాధ్యయచగృహీతన్వాధ్యాయోత్పన్నజ్ఞానమేవోపాసనోపాయతయా
 స్వీకువత్. ఇతిసోపాదయోఽపిస్వాధ్యాయసిద్ధమేవజ్ఞానముపబృంహాయస్తీతితతోఽపినాస్యజ్ఞాన
 లాభః. శ్రవణానుజ్ఞాన పాపక్షయాదిపలా. విమకాదీనామభవాన్తరవాసనయాజ్ఞానలాభాద్భి
 వ్యుత్పత్తమ్. శూద్రేత్యామస్త్రాణమపి సచతథకవణకత్వేన, అపితుబ్రహ్మవిద్యావైకల్యాచ్చ
 గన్యసంజాతేతి. అతోసశూద్రస్వాధికారః. సూత్రాథకస్తు - బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేన హంసోక్తా
 నాదరవాక్యశ్రవణాత్తదైవాచార్యంప్రత్యాద్రవణాచ్చాచార్యేణ తస్య శుశ్రూషోవిద్యాఽ
 లాభకృతా శుక్కుచ్యతే. పిశబ్దోపేతే. యన్మాదస్య శుక్కుచ్యతే, అతశ్శోచనాచ్ఛాద్రాతి
 కృత్వా అచాయోరైక్యః జానశ్రుతిం శూద్రేత్యామస్త్రాయితే, నజాతియోగేనేత్యధః. 33.

99. శ్రుతియత్వగతేశ్వ. అన్యశుశ్రూషోః శ్రుతియత్వావగతేశ్వనజాతి
 యోగేన శూద్రేత్యామస్త్రాణమ్. ప్రకరణప్రకమేహి * బహుదాయిత్యాదినా దానపతిత్వ
 బహుతరపక్వాన్నదాయిత్యక్షత్వప్రేషణబహుగ్రామాదిప్రదానైరన్య జానశ్రుతేశ్శుశ్రూషోః
 శ్రుతియత్వంప్రతీతమ్. 34.

100. తరత్రచైతరధేనలిక్లాత్. ఉపరిష్టాచ్చాస్యాంవిద్యాయాంబ్రాహ్మణ
 శ్రుతియయోరేవాన్వయో దృశ్యతే * అథహశౌనకంచకాపేయమభిప్రతారిణం చేత్యాదినా. అ
 భిప్రతారిహిచైతరధఃశ్రుతియః. అభిప్రతారిణశ్చైతరధత్వం శ్రుతియత్వంచ కాపేయసాహచ
 యాల్లిక్లాదవగమ్యతే. ప్రకరణాన్తరేహి కాపేయసహచారిణఃచైతరధత్వంశ్రుతియత్వంచావగత
 మ*వితేనవైచైతరధంకాపేయాఅయంజయన్నితి, *తస్మాచ్చైతరధోనామైకఃశ్రుతపతిరజాయతేతి
 చ. అతోఽస్యాం విద్యాయానున్వితోబ్రాహ్మణాదితరోజానశ్రుతిరపి శ్రుతియోభవితుమహతి.

101. సంస్కారపరామశా తదభావాభిలాపాచ్చ. విద్యోపదేశే * ఉప
 త్వానేష్యఇత్యుపనయనసంస్కారపరామశాచ్ఛూద్రస్యతదభావవచనాచ్ఛానధికారః. * సశూ
 ద్రేపాతకంకిశ్చిన్నచసంస్కారమహాతీతిహి నిసిధ్యతే. 35.

102. తదభావనిధారణేచప్రవృత్తే. * నైతదబ్రాహ్మణోవివక్తుమహా
 తిసమిధంసోమ్యాహరేతి శుశ్రూషోజాబాలేశ్శూద్రత్వాభావనిశ్చయపవోపదేశే ప్రవృత్తే
 నాధికారః. 36.

103. శ్రవణాధ్యయనాథకప్రతిషేధాత్. శూద్రస్యశ్రవణాధ్యయనా
 దీవిహిప్రతిషిధ్యస్తే * తస్మాచ్ఛూద్రసమిపే నాధ్యేతవ్యమితి. అనుపశ్యన్వతోఽధ్యయనాదిన
 సమ్భవతి. 37.

104. స్మృతేశ్వ. స్మయకతేచశూద్రస్యవేదశ్రవణావా దణ్డః * అథ
 హాన్యవేదముపశ్యన్వతః త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణముదాహరణే జహ్వచ్ఛేదో ధారణే
 శరీరభేదాతి. 38.

ప్రాసక్తికంపరిసమాప్య ప్రకృతం పరిసమాపయతి.—

॥ కథ ౨-౬-౨ ౬ బృ. ౪-౪-౧౯
 ౨-౬-౨ ౬ " ౪-౪-౧౯
 ౪-౪-౧౯ ౬ " ౪-౪-౧౯
 ౪-౪-౧౯ ౬ " ౪-౪-౧౯

378

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అధ్య. ౧.]

105. ~~అ~~ కమ్పనాత్. ~~అ~~ అజ్ఞప్రమితప్రకరణమధ్యే * యదిదంకిజ్ఞజగత్స
 వకంప్రాణనిదతినిస్సృతిమ్. సుకద్యయవముద్యోమ్. * భయాదస్యాగ్నిస్తపతీత్యాదాప్రాణ
 శబ్దనిదికప్రాజ్ఞప్రమితసంభయమిత్తద్వివాయకాయకప్రభృతికృత్సజగత్కమ్పనాత్ శ్రూ
 యమాణాదజ్ఞప్రమితః పరమాత్మవేదీయతే. ౪౦.

106. ~~అ~~ జ్యోతిర్దశశానాత్. ~~అ~~ అస్మిన్నేవప్రకరణేతత్సమ్బంధితయా * నతత్ర
 సూయోకభాతీత్యాదభ్య * తస్యభానానవమిదంవిభాతీసవేమాంఛాదకస్యానవధికాతిశయస్య
 భాశ్చబ్రాభిహితస్యబ్రహ్మభూతస్యపరస్యజ్యోతిషో దశశానాచ్చజ్ఞప్రమితః పరమాత్మా. ౪౧.

107. ~~అ~~ ఆకాశోఽథాన్తరత్వాదివ్యపదేశాత్. ~~అ~~ ఛాన్దోగ్యే * ఆకాశో
 హవై నామరూపయోనివహితా తేయదన్తరాతద్బ్రహ్మతదమృతం స ఆతేత్యత్రాకాశశబ్దవిదిక
 ప్రకీంముక్తాత్తా, ఉతపరిమాప్తేతిసంశయః, ముక్తఐతిపూర్వఃపక్షః - * ధూత్వాశరీరమకృతం
 కృతాత్తాబ్రహ్మలోకమభినమ్భవామితి ముక్తస్యానన్తరప్రకృతత్వాత్. రాధాన్తస్తు - * నామ
 రూపయోనివహితా తేయదన్తరేన్ద్రయమస్పృష్టనామరూపతయా నామరూపయోనివో
 ధ్యత్యేనశ్రూయమాణోఽయమాకాశోబద్ధముక్తోభయావస్థాత్ప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరత్వాత్ప
 రమాప్తేవ. సూత్రార్థస్తు - ఆకాశఃపరమాత్మా, తస్య నామరూపయోనివో ధ్యతృతదస్స
 శలక్షణాథాన్తరత్వవ్యపదేశాత్. ప్రత్యగాత్మనోహ్యథాన్తరభూతపవ నామరూపయోని
 వోధా; బద్ధావస్థస్తావన్నామరూపాభ్యాం స్పృష్టన్తత్పరవశశ్చేతిననివోధా; ముక్తస్యాపిజగ
 ద్వాపారరహితత్వాన్ననివోధ్యత్వమ్. అదిశ బ్రేననిరువాధికబ్రహ్మత్వామృతత్వాత్మత్వాదీని
 గృహ్యంతే. తాని నిరువాధికాని ముక్తస్యాపి ననమ్భవన్తి. ౪౨.

సను * తత్త్వమస్యాదివైక్యవ్యపదేశాత్, * నేహనానాస్తీతి భేదప్రతిషేధాచ్చ న
 ప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరభూతః పరమాత్మేత్యాశక్యాహ. —

108. ~~అ~~ సుషుప్త్యత్కాన్త్యోభేదేన. ~~అ~~ వ్యపదేశాదివివరణే. * ప్రాజ్ఞే
 ॥ నాత్మనాసమ్పరివృక్తః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వాహితాభిసమ్పృక్త్యాన్త్యోలుకప్రసకలవిశేష
 విజ్ఞానాత్ప్రత్యగాత్మనన్తదాసీమేవ సవజ్ఞతయాభేదవ్యపదేశాత్ప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరభూత
 ఏవ పరమాత్మా. ౪౩.

109. ~~అ~~ పత్యాదిశబ్దేభ్యః. ~~అ~~ పరివృజ్ఞకేప్రాజ్ఞేశూయమాణేభ్యఃపత్యాదిశబ్దే
 భ్యశ్చాయం ప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరభూతః పరమాత్మా * సవకస్యాధిపతిస్సవకస్యవశీ సవక
 స్యేశానత్యాహ. విశోఽపదేశభేదప్రతిషేధాత్తు బ్రహ్మకాయకత్వవిబంధనావితితజ్జలానితి*సవకం
 ఖల్విదంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిభిరేవ వ్యక్తా. ౪౪.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే
 ప్రథమస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

గతము - ౧౦
 ౧౦-౧-౧౧
 ౧౦-౨-౧౧
 ౧౦-౩-౧౧

శ్రీ:

ప్రథమాధ్యాయే చతుర్థాపాదః.

110. ~~అనుమానికమప్యేకేషామితి~~ చేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేదశశా-
 యశిచ. ~~కరవల్లిషు~~ * ఇద్వియేభ్యః పరాహ్యథాఅథేభ్యశ్చపరంమనః! మనసశ్చపరా
 బుద్ధిబుద్ధేరాత్మామహాస్వరః. మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషఃపరః! పురుషాన్నపరంకింశ్చి
 త్సాకాష్ఠాసాపరాగతిరిత్యత్రకింసాభ్యోక్తం ప్రధానమవ్యక్తశబ్దాభిధేయముతనేతిసంశయః. ప్రధా
 నమితిపూర్వఃపక్షః * మహతఃపరమిత్యాదితత్తన్త్రప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానాత్, * పురుషాన్న
 పరంకింశ్చిదితి పశ్చాత్తదంతకపురుషాదిరిత్యతత్తన్త్రనిషేధాచ్చ. రాధాస్తస్తు - నావ్యక్తశబ్దేనప్రధాన
 మిహగృహ్యతే. పూర్వత్ర * అత్తానరంభసంవిధిశరీరం రథమేవచేత్యాదిపాసనానివృత్త
 యేవశ్యేన్ద్రియత్వాపాదనాయయేఆత్మశరీరబుద్ధిచురన్తన్ద్రియవిషయారథిరథసారథిప్రగ్రహహయ
 గోచరత్వేనరూపితాః, తేషువశీకాయత్వేపరాః * ఇద్వియేభ్యః పరాభిత్వాదినోచ్యంతే. తత్ర
 చేన్ద్రియాదయః స్వశబ్దేనైవ గృహ్యంతే. రథత్వేనరూపితంశరీరమిహావ్యక్తపరిణామత్వేనావ్యక్త
 శబ్దేనగృహ్యతఇతి నేచతత్తన్త్రప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానగన్ధః. * అవ్యక్తాత్పురుషఃపరఇతిచనపశ్చ
 వింశకః, అపితు వ్రాప్యఃపరమాత్మైవ. అస్తయోమితయోపాసనస్యాప్యపాయభూతఇతి సఇహ
 వశీకాయత్వాత్పూర్వేన * పురుషాన్నపరంకింశ్చిదిత్యుక్తః. సూత్రార్థాస్తు - ఏకేషాం - కతానాం!
 శాఖాయామేకానుమానికం - ప్రధానంజగత్కారణత్వేన * మహతఃపరమవ్యక్తమిత్యామూయ!
 తఇతిచేత్, తన్న; అవ్యక్తశబ్దేన శరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తగృహీతే - పూర్వత్రాత్మాదిషు రథిర
 థాదిరూపకవిన్యస్తేషు రథత్వేనరూపితస్యశరీరస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేన గృహీతేరిత్యధికః. అతోవశీ
 కాయత్వేపరాభిహోచ్యంతే. దశశయితీచైనమథం వాక్యశేషఃఇన్ద్రియాదీనానియమనప్ర
 కారం ప్రతిపాదయత్ * యచ్చేద్వాఙ్మనసీభిత్వాదిః.

౧.

కథమవ్యక్తశబ్దస్యశరీరంవాచ్యంభవతీత్యాశక్త్యాహ. -

111. ~~సూక్ష్మేతుతదహత్వాత్~~. ~~అనుమానికమప్యేకేషామితి~~ తుశబ్దోఽవధారణే. సూక్ష్మమ్-అవ్య
 క్తమేవావస్థాంతరాపన్నం శరీరంభవతి, తదవస్థస్థైవకాయాహత్వాత్.
 యదిరూపకవిన్యస్తాత్రాదయపవ వశీకాయత్వేపరాః * ఇద్వియేభ్యఃపరాభిత్వాది
 నా, గృహ్యంతే, తహి - అవ్యక్తాత్పురుషఃపరః! పురుషాన్నపరంకింశ్చిదితిపురుషగ్రహణంకిమథా
 మిత్యత ఆహ. -

112. ~~తదధీనత్వాదధావత్~~. ~~అనుమానికమప్యేకేషామితి~~ అస్తయోమిరూపేణావస్థితపురుషాధీన
 త్వాదాత్మాదికం సవం రథిరథత్వాదినారూపితమథావత్ - ప్రయోజనవద్భవతి. అతఃపాసన
 నివృత్తౌ వశీకాయత్వాత్పరమపురుషఇతితదధా మిహరూపకవిన్యస్తేషు పరిగృహ్యంతానేషు
 పరస్యాపి పురుషస్యగ్రహణమ్. ఉపాసననివృత్త్యపాయకాష్ఠా పురుషః వ్రాప్యశ్చేతి * పురుషా
 న్నపరంకింశ్చి త్సాకాష్ఠాసాపరాగతిరిత్యుక్తమ్. భాష్యప్రక్రియాయావా నేయమిదం సూత్రం -
 పరమపురుషశరీరతయా తదధీనత్వాద్భూతసూక్ష్మమవ్యాకృతమథావదితి తదిహావ్యక్తశబ్దేన
 గృహ్యతే, నాబ్రహ్మత్వకంస్వనిష్ఠం తన్త్రసిద్ధమితి.

3.

శ్రీమద్భక్తకావ్యం ౨ కథ ౧-౨౧౦
 పాద ౧-౨-౧౨ ౨ పాద ౧-౨-౧౨
 పాద ౧-౨-౧౨ ౨ పాద ౧-౨-౧౨

380

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అధ్యాయం.

113. ~~అ~~ జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ. ~~అ~~ యది తస్మాద్విధిప్రక్రియేనాభిప్రేతా, తదా
 ౨వ్యక్తస్యాపిజ్ఞేయత్వో వక్తవ్యమ్. - * వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాదిహితస్పృక్రియా. నహ్యవ్యక్త
 మిహజ్ఞేయత్వేనోక్తమ్; అతశ్చాత్ర సతస్త్రిప్రక్రియాగ్రంథః. ౪.

114. ~~అ~~ వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞోహి ప్రకరణాత్. ~~అ~~ * అశబ్దమస్పృశమిత్యుప
 క్రమ్య * మహతఃపరంధ్రువనిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతిప్రధానస్యజ్ఞేయత్వ
 మనస్తరమేవవదతీయంశ్రుతిరితిచేత్, తన్న; * అశబ్దమస్పృశమిత్యాదినాప్రాజ్ఞఃపరమపురుష
 ఏవహ్యత్రోచ్యతే * సో౨ధ్వనఃపారమాహ్నోతితద్విజ్ఞఃపరమంపదమ్ * ఏషసవేషుభూతేషు
 గూఢోత్తా నప్రకాశతఇతిప్రాజ్ఞస్యైవప్రకృతత్వాత్. ౫.

115. ~~అ~~ త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ. ~~అ~~ అస్మిన్ప్రకరణే * యే
 యంప్రేతేవిచిత్వామనుష్యంత్యా రభ్యాసమాప్తేః పరమపురుషతదుపాసనోపాసకానాం త్రయా
 ణామేవైవం - జ్ఞేయత్వేనోపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ దృశ్యతే, చప్రధానాదేనాన్వికన్యాసి. అతశ్చన
 ప్రధానమిహజ్ఞేయత్వేనోక్తమ్. ౬.

116. ~~అ~~ మహద్వచ్చ. ~~అ~~ యథా * బుద్ధేగాత్తామహస్వరగత్యాత్మశబ్దసామా
 నాధికరణ్యాన్మహచ్చబ్దేన, నతాన్వికంమహత్త్వం గృహ్యతే, ఏవమవ్యక్తశబ్దేనాపి సతాన్వికం
 ప్రధానమ్. ౭.

117. ~~అ~~ చమసవదవిశేషాత్. ~~అ~~ శ్వేతాశ్వతరే * అజామేకాంలోహితశుక్ల
 కృష్ణాంబహ్వోఃప్రజాస్సృజమానాంసరూపాః| అజోహ్యోకోజుషమాణో౨నుశేతేజహత్యేనాంభుక్త
 భోగామజో౨న్య ఇత్యత్ర కిమజాశబ్దేన తస్మాద్విధిప్రకృతిరభిధీయతే, ఉతబ్రహ్మశ్చికేతినంశయః.
 తస్మాద్విధేతిపూర్వఃపక్షః * అజామేకామిత్యస్యా అకాయత్వప్రతీతేః, బహ్వోఃప్రజానాం
 స్వాతంత్ర్యేణ కారణత్వశ్రవణాచ్చ. రాధాస్తన్తు - సతస్త్రిప్రధానాః ప్రకృతేరత్రగ్రహణం,
 జననవిరహశ్రవణమాత్రేణతస్మాద్విధానాఃప్రకృతేఃప్రతీతినియమాభావాత్. నహియాగికానాం
 శబ్దానామథాప్రకరణాదివిశేష్యవ్యవస్థాపకైవిధానా విశేషేష్యత్తినియమసమ్భవః. సచాస్యా
 స్వాతంత్ర్యేణ సృష్టిహేతుత్వమిహప్రతీతమ్, అపితు సృష్టి హేతుత్వమాత్రమ్. తద్బ్రహ్మశ్చికా
 యాశ్చనవిరుద్ధమ్. అత్రతు బ్రహ్మశ్చికాయాపవ శాఖాంతరసిద్ధాయా ఏతత్సమాపమన్తోదితాయాః
 ప్రత్యభిజ్ఞానాత్సేవేతినిశ్చయతే. సూత్రార్థాన్తు—నాయమజాశబ్దస్తస్మాద్విధిప్రధానవిషయః.
 కుతః; చమసవదవిశేషాత్; యథా—* అవాగ్బిలశ్చమసఇతి మస్తే చమససాధనత్వయోగేన
 ప్రవృత్తస్యచమసశబ్దస్యశిరసిప్రవృత్తే * యథేదంతచ్చిరపషహ్యవాగ్బిలశ్చమస ఇతివాక్యశేషే
 విశేషోద్దేశ్యతే, తథా * అజామేకామిత్యజాశబ్దస్య తస్మాద్విధిప్రధానేవప్రతీతినిశ్చయేనాభివాన్నతద్గ్ర
 హణం న్యాయమ్. ౮.

అస్తితుబ్రహ్మశ్చికాయాపవగ్రహణే విశేష ఇత్యాహ.—

118. ~~అ~~ జ్యోతిరుపక్రమాతు తథాహ్యధీయతపకే. ~~అ~~ జ్యోతిః-బ్రహ్మ యస్యాః
 ఉపక్రమః—కారణం సాజ్యోతిరుపక్రమా. తుశబ్దో౨వధారణే. బ్రహ్మకారణికైవైషా౨జా. తథా
 హ్యధీయతపకే—యథాయాహో౨యమజాయాః ప్రతిపాదకోమన్త్రిః, తథాయాపమేవమన్త్రింబ్రహ్మ

గ్రంథాంతరములు
 1. శ్రీమద్విష్ణుసాహిత్యము
 2. శ్రీమద్భగవద్గీతాసాహిత్యము
 3. శ్రీమద్మహాభారతసాహిత్యము
 4. శ్రీమద్రామాయణసాహిత్యము
 5. శ్రీమద్మౌళీయసాహిత్యము
 6. శ్రీమద్విష్ణుసాహిత్యము
 7. శ్రీమద్భగవద్గీతాసాహిత్యము
 8. శ్రీమద్మహాభారతసాహిత్యము
 9. శ్రీమద్రామాయణసాహిత్యము
 10. శ్రీమద్మౌళీయసాహిత్యము

త్మికాయాస్తస్యాః ప్రతిపాదకమగ్నీయత ఏకే శాఖనః * అశోరణీయాన్మహతోమహీయాని
 త్యాదిరాబ్రహ్మప్రతిపాద్య శ్శనఃప్రప్రాణాఃప్రభవన్తి తస్మాత్సప్తాచికషన్సమిధస్సప్తజహ్వః | సప్త
 మేలోకాయేషుచన్ద్రివాణాగుహశయాన్నిహితాస్సప్తసప్త ఆతస్సముద్రాగిరయశ్చసర్వకథా
 దినాబ్రహ్మణఉత్పన్న త్వేన బ్రహ్మత్మకతయా సర్వానుసన్ధానవిధానసమయే శ్శలజామేకాంలో
 హితశుక్లకృష్ణాంబుద్ధ్యాంప్రజాంజనయన్తీసరూపామితి ప్రతిపాద్యమానాబ్రహ్మస్మై వేతి తత్ప్ర
 త్యభిజ్ఞానాదిహాప్యబ్రహ్మత్మై వేతినిశ్చయతే.

అజాత్వంజ్యోతిరుపక్రమాత్వంచకథముపపద్యత ఇత్యత ఆహ. —

119. అజాత్వంజ్యోతిరుపక్రమాత్వంచకథముపపద్యత ఇత్యత ఆహ. —
 చన్ద్రిమసా ధాతా యథాపూర్వమకల్పయదిత్యాదిదశనాత్. * అస్మాన్తాయా సృజతే విశ్వ
 మేతదితిహిసృష్టిరిహోపదిశ్యతే. ప్రలయవేలాగూమేషాప్రకృతిః పరమపురుషాశ్రయా కారణా
 వస్థాఽతిసూక్ష్మావయవాశ్చక్తిరూపేణావతిష్ఠతే; తదవస్థాభిప్రాయేణాస్యా అజాత్వమ్. సృష్టివేలా
 యాంపునస్తచ్చరీరాద్భ్రూణఃపూర్వావస్థాజాయతే, తదవస్థాజ్యోతిరుపక్రమేతి నకశ్చిద్విరోధః. — మ
 ధ్యాదివత్ యథాకదిత్యసైక్యకసైక్యవకాయావస్థాయామ్*అసావాఆదిత్యోదేవమధ్యతివస్వాది
 భోగ్యరసాధారతయా మధుత్వం, తస్యైవ * అధతత ఉద్భవ ఉదేత్యనైవోదేతానాస్తమేతై
 కలపవమధ్యేస్థాతేత్యాదినానామరూపప్రహణేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మసైక్యకసైక్యవావస్థానం
 నవిరుద్యతే, తద్వత్.

120. ననభ్యోపసగ్గిహదపినానాభావాదతిరేకాచ్చ. వాజసనేయకే -
 *యస్మిన్పశ్చిష్ణుజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితః, తమేవమన్య ఆత్మానంవిద్వాన్బ్రహ్మమృతోఽమృత
 మిత్యత్ర కింసాభ్యోక్తానిపశ్చవింశతితత్త్వానిప్రతిపాద్యన్తే, ఉతనేతిసంశయః. తాన్యేవేతిపూర్వః
 పక్షః * పశ్చిష్ణుజనాఇతిహి పశ్చిష్ణునిశ్చిష్టాఃపశ్చజనాః పశ్చవింశతిస్సమృద్ధ్యన్తే. కథమ్ ?
 పశ్చిష్ణుజనాఇతిసమాహారవిమయోఽయంసమాసః; పశ్చిష్ణుపూర్వకావత్; పశ్చిష్ణుభిజ్ఞానైరారబ్ధస్సమూ
 హఃపశ్చిష్ణుజనః - పశ్చిష్ణుసీత్యధః. లింగవ్యత్యయశ్చాన్దనః. పశ్చిష్ణుజనాఇతిబహువచనాత్సమూహా
 బహుత్వంచావగమ్యతే. తేచ కతీత్యపేక్షాయాంపశ్చిష్ణుజనాఇతిపశ్చిష్ణుభిజ్ఞేషితాః పశ్చిష్ణుజనస
 మూహాఇతిపశ్చవింశతి స్తత్త్వానిధవన్తి. మోక్షాధికారాత్తాన్త్రికాన్యేవేతినిశ్చయన్తే. ఏవంనిశ్చితే
 సతి*తమేవమన్య ఆత్మానంవిద్వాన్బ్రహ్మమృతోఽమృతమితి పశ్చవింశకమాత్మానం బ్రహ్మభూతం
 విద్వానమృతోభవతీతి. రాధాస్తన్తు- *యస్మిన్పశ్చిష్ణుజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితఇతియచ్చబ్రనిదిష్ట
 బ్రహ్మధారత్వాత్తదాధేయానాంతత్త్వానాంబ్రహ్మత్మకత్వమవగమ్యతే. యచ్చబ్రనిదిష్టంచ
 *తమేవమన్య ఆత్మానమితి తచ్చబ్రేనపరామృత్య *బ్రహ్మమృతోఽమృతమితినిదేశశాద్బ్రహ్మేతి
 నిశ్చయతే; అతోనతాన్త్రికప్రసక్తః. సూత్రార్థః స్తు- * పశ్చిష్ణుజనాఇతిపశ్చవింశతిసభ్యోప
 సగ్గిహదపినతాన్త్రికాణీమానితత్త్వాని, యస్మిన్నితియచ్చబ్రనిదిష్టబ్రహ్మధారకతయాతాన్త్రి
 కేభ్యోనానాభావాత్ — ఏషాంతత్త్వానాంపురగావాదిత్యధః. అతిరేకాచ్చ - తాన్త్రికేభ్యస్త
 త్త్వాతిరేకప్రతీతేశ్చ. యస్మిన్నితినిదిష్టమతిరిక్తమాకాశశ్చ. ననభ్యోపసగ్గిహదపీత్యపిత బ్రేనసభ్యోప
 సగ్గిహోన సమ్భవతీత్యాహ, ఆకాశస్య పృథగ్నిదేశాత్. అతఃపశ్చిష్ణుజనాఇతి నసమాహార

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

విషయము. ఇది సర్వమును సృష్టించిన యాదిశక్తి విషయము. పశ్చిమనంజుల తాళి కేచిత్, తేచపశ్చాత్
 తేచ. సర్వము సృష్టించిన యాదిశక్తి.

12. శ్రీరాజయోవాక్యశేషాత్. శ్రీరాజయోవాక్యశేషాదవగమ్యతే శ్రీరాజగ్రాణముతచతుష్కముః శ్రోత్రస్యశ్రోత్ర
చక్షుశ్చక్షుఃశ్రోత్రాదవగమ్యతే. బ్రహ్మకానిద్వీయాణి పశ్యపశ్యజనాభినిదిఃప్రాని.
సంపదాః. ౧౨

తాత్పర్యమును వినక తానాచతురశాకంబిదేశాత్ పశ్చిమసంజ్ఞ తానీద్రియాణీతి
కరణమితి తాత్పర్యము.—

[illegible]

123. కారణత్వేనాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టాకైః. ఇగత్కారణవాదీని
 బేదాగ్రవాక్యాని కిం ప్రధానకారణతావాదై కాంతాని, ఉతబ్రహ్మకారణతావాదై కాంతానీతి సం
 నయః. ప్రధానకారణతావాదై కాంతానీతి పూర్వఃపక్షః * సదేవసోమ్యేదమగ్రఽసీదితిక్వచిత్సత్త్వా
 వికాకాశస్త్వీకాన్మాయశే; అచ్యుత * అసదేవేదమగ్రఽసీత్ * అసద్వాఇదమగ్రఽసీత్, తథా
 * తద్దేవ - తస్మాద్వాక్యకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతి. అవాక్యకృతంహి ప్రధా
 నమ్. అ. ప్రధానకారణతావాదనిశ్చయా తదేకాంతాన్యేవ. రాధాస్తస్తు - * సత్యంజ్ఞానమనంతం
 బ్రహ్మైశ్వరక్రమ్య * తిన్నద్వాసతస్తాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, * తద్దేక్షతబహుస్యాం ప్ర
 జాసామేహిత త్రేతోఽస్యజతేత్యాదిషు సర్వజ్ఞస్యపరస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వప్రతిపాదనా తస్యైవ
 బ్రహ్మణఃకారణావసానూనామరూపవిభాగసమ్బంధితయా సద్భావాభావాదసదవాక్యతాదిశబ్దేన
 వ్యపదేశ ఇతి బ్రహ్మకారణతావాదై కాంతాన్యేవ. సూత్రార్థఃస్తు - ఆకాశాదిపదచిహ్ని తేషు
 * తిన్నద్వాసతస్తాదాత్మనఆకాశస్సమ్భూతః ఇత్యాదిషుసర్వజ్ఞస్య పరస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వప్రతిపా
 దనాత్ సర్వేషుస్సృష్టివాక్యేషు యథావ్యపదిష్టస్యైవ కారణత్వేనోక్తైః బ్రహ్మకారణతావాదై
 కాంతాని. యథావ్యపదిష్టం - సర్వజ్ఞ్య(వాత్త్వ)దియుక్తతయాఽస్తాభివ్యక్తపదిష్టమ్. ౧౪.
 తథాగతి * అసద్వాఇదమగ్రఽసీదితి కిం బ్రవీతిత్వతహా. —

124. శుక్ల సమాకషాత్. శుక్ల * సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి
 సహభవచబల్పప్రావకం జగత్సృజతోబ్రహ్మణస్సహజ్జన్య * తనద్వాదమగ్రతీదిత్యత్ర
 సమాకషాత్ సజావసాయాం నామూపసమ్భన్ధిత్వా భావేన అనదితీ బవీతి. ఏవం * తద్దేదంత
 ద్యావ్యాక్షరమానీనిత్యాదిషు * సవషఇహేనుద్రవిష్టతనఖాగ్రేభ్యః * పశ్యత్యచక్షురిత్యాది
 పూర్వాపి షెయాకలోచనయా తత్రతత్రసహజ్జన్యసమాకషాద్రష్టవ్యః.

గ కౌ. ౧౦-౧౨
 శ్రీ కౌ. ౧౦-౧౨
 పాద. ౪, ౫
 ౧౦ బృ. ౧౦-౧౨

శ్రీ కౌ. ౧౦-౧౨
 పాద. ౪, ౫

శ్రీ వేదాంత సిద్ధి.

౧౦౩

125. ❖❖❖ జగద్వాచితాన్వయః. ❖❖❖ కాపిశంకరాచార్యుని ప్రకారము
 *యోనై బాలాకపతేచాంపుశుచాశాంక కాళాయస్యచైతన్యమేవ తస్మాత్
 తయోపనిష్ఠః సాఙ్ఖ్యతస్త్రసిద్ధః పురుషః. ఉపనిషత్సూక్తిః - యోనీ
 ఇతిపూర్వఃపక్షః-యస్యచైతత్క మేకవిప్రుశ్చవాగ్విహ కంకశస్యవిహ
 ధానస్తు- * యస్యచైతత్క మేకతికనుకశబ్దస్య క్రియచక్ర స్వస్వస్వ
 జగత్ యస్య కాయకా, సపరమపురుషసవ వేదితివ్యవయోఃప్రకారాత్.

126. ❖❖❖ జనముఖ్యప్రాణలిక్ష్వాన్నేచే తద్వాచితాన్వయః. ❖❖❖
 జ్ఞాతైతైరాత్మభిభుక్ జ్ఞాత్యాదిభోక్తృత్వసూపజీవలిక్ష్వాన్. ❖❖❖ కాపిశంకరాచార్యుని ప్రకారము
 తీతిముఖ్యప్రాణలిక్ష్వాచ్చనాయంపరమాత్మేనీచేత్ ; తస్యసూక్తిః - ప్రాణా
 ఖ్యాతః. పూర్వాపరప్రకరణపర్యాలోచనయా పరమాత్మైవైవ వాక్యం
 లిక్ష్వాని తదనుగుణతయా నేతవ్యాపిత్యక్షణః.

నను *తౌహను హంపురుషమాజగత్తురితిప్రాణామధ్యక్షాత్తాపనాదినా శరీరేంద్రియప్రాణాద్యతిరిక్తజీవాత్క సద్భావప్రతిపాదనవిధానాన్వయేన
 ఇత్యతః తరంపరతి.-

127. ❖❖❖ అన్యార్థంతుజైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాన్యనుష్ఠానవిధే. ❖❖❖
 బ్రహ్మజ్ఞానివృత్త్యధికః. జీవసజ్జీతకనమన్యార్థకం - ఉపనిషత్ప్రకారాత్
 మితి ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యామవగమ్యతే. ప్రశ్నసోపజీవప్రతిపాదనాన్వయేన *విప్రు
 పురుషోఽశయిష్టేత్యాదికఃసుషుప్తజీవాశ్రయవిషయతయాపరమాత్మైవైవ
 మపి *అథాస్మిన్నాగ్రణవైకథాభవతీత్యాదికంపరమాత్మ విషయమేన. సప్తపురుషాన్వయేన
 హిప్రాణశబ్దనిధిఃప్రపరమాత్మైవ *సతా సోమ్య తదా సర్వస్వోభయేన్య
 హణము క్తస్యాథకస్య పూజ్యత్వాయ. అపిచైవమేకే - ఏకే - వాచకః
 క్యజాతశత్రుసంవాదగతం ప్రశ్నప్రతివచనరూపంవాక్యం పరమాత్మ విషయం
 పవతదిత్యాది *యపిషోఽస్తహృదయతకాశ స్తస్మిన్మోక్షోన్మోక్షరహ్.

128. ❖❖❖ వాక్యావ్యయాత్. ❖❖❖ బృహదాచార్యుని ప్రకారము *తేహ
 అరేపత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాసోత్యుః క్య *తద్వాచితాన్వయేన
 శ్లోతవ్యోమస్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాకాద్రప్తవ్యతయావికాష్టపురుష
 మాత్మేతిసంశయః. తస్త్రసిద్ధఃపశ్చవింశకపవేతిపూర్వఃపక్షః. పూర్వాదిప్రకారేన
 ప్రియసమృద్ధ్యాత్మా నపరమాత్మా భవితుమశక్తి. సపవహి *తద్వాచితాన్వయేన
 ద్యతే. రాధానస్తు - నపత్యాదీనాంకామాయపత్యాదయఃప్రియోభవతి. అన్వయేన
 త్యుక్త్వా *ఆత్మవాఅ రేద్రప్తవ్యఇతినిధిఃప్రకత్యాజీవాతిరిక్తస్వరూప
 యత్సజ్జ్ఞాల్పాయ తంపత్యాదీహంస్వసమృద్ధిఃప్రతి ప్రియత్వం. సహ సర్వో
 ఆత్మజ్ఞానేనసర్వజ్ఞానాదయోఽపిపక్ష్యమాణఃపరమాత్మస్వేవసమ వన్తి. చా
 స్మకృత్సస్య పరమాత్మ స్వేవాన్వయాద్ద్రప్తవ్యతయా నిధిఃప్రకత్యాపరమాత్మైవ. *అన్వయే

134. సాక్షాత్చభయామ్నాత్, * కింస్విద్వనంకఉసవృక్షటసీదిత్యా

గుణాకరబ్రహ్మైకపరత్వప్రతిపాదితం కాశిలస్మృతివిరోధేనచాలయితం శక్యమ్, ఉత నేతినంశయః. శక్యమితి పూర్వకాఃపక్షః, శ్రుతివిరుద్ధానాఃస్మృతేరనాదరణీయత్వేస్థితేఽపి వేదాంతవేద్యాధికస్య దుగ్రహాజ్యేష అల్పశ్రుతై మకన్యమతిభిరాప్తప్రశీతస్మృత్యుపబృంహణేనవినాతేషానిశ్చయో నోపపద్యతే. కాశిలస్మృతిః కేవలశత్రవ్యకేతి తయైవహ్యుపబృంహణంవ్యాప్యమ్, అన్యథాతాప్తప్రశ్నాయాః కేవలశత్రవ్యకేతూ అన్య అనవకాశప్రసక్తాభివేదాంతవేద్యంజగత్కారణప్రధానమ్, రాధాంతస్తు-వేదాంతస్యోపబృంహణాపేక్షత్వేఽప్యాప్తమమన్వాదిస్మృతిభిరేవాదాంతావిరోధి నిభిరేవోపబృంహణంవ్యాప్యమ్. అన్యథాతాసాంబహ్వీనామనవకాశప్రసక్తేమహానయందోష చ్ఛాన్యత్. నచతాసాంధమకప్రతిపాదనాంశోపబృంహణత్వేన సావకాశత్వం, యతోధమాణామపి స్వహామంపరిబ్రుచ్చభూతపరమపురుషారాధనత్వమ్, * ఇష్టాపూతంబహుధాజాతంజాయమానం విశ్వవిభుతికాభవనస్యరాభిః । తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచన్ద్రమాః * యజ్ఞేస్తస్య రుద్యసేచిత్యంసవకాదేనమయాచ్యుతేత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభిః, సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అతీద్రియాధికాసాక్షాత్కారసమర్థాస్యకశిలస్య వేదాంతానాంబ్రహ్మపరత్వానుపలభ్యే ప్రధానపరత్వమేవాశ్రయణీయమిత్యతః త్తరంపఠతి. —

140. ❖ ఇతరేషాంచానుపలభ్యే. ❖ ఇతరేషాం - మన్వాదీనాంవేదవిదగ్రేస రాణాంసవాతీద్రియాధికాసాక్షాత్కారసమర్థానాంప్రధానపరత్వానుపలభ్యే బ్రహ్మపరత్వోప లభ్యేబ్రహ్మపరత్వమేవాశ్రయణీయమ్. వేదాంతప్రతిపన్నాధికవిరుద్ధానాంస్తుకపిలోపలభ్యేభావ నిమూలత్వం కల్పయితవ్యమ్. ౨.

141. ❖ ఏతేనయోగఃప్రత్యుక్తః. ❖ కింవేదాంతానాంయోగస్మృత్యోపబృం హణంవ్యాప్యమ్, ఉత నేతినంశయః. న్యాయ్యమితిపూర్వకాఃపక్షః, కృత్స్న వేదప్రపతకనాధిక్యత హిరణ్యగర్భప్రశీతత్వాన్యోగస్య, ఈశ్వరగద్భావాభ్యుపగమాచ్చ. అతోయోగస్మృత్యోప బృంహితత్వేన వేదాంతానామబ్రహ్మత్వకప్రధానోపాదానప్రతిపాదనపరత్వమ్. రాధాంతస్తు - కశిల స్మృతివద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషాదనాదరణీయైవ యోగస్మృతిః. హిరణ్యగర్భస్యాపిక్షేత్రజ్ఞత్వేన భ్రమసమ్భవాత్ యోగస్మృతేరపిభ్రాన్తిమూలకత్వమ్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. 3.

142. నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్. ❖ కింవేదాంతానాం జగత్కారణత యాప్రధానపరత్వమ్, ఉతబ్రహ్మపరత్వమితిసంశయః. ప్రధానపరత్వమితిపూర్వకాఃపక్షః, అజ్ఞత్వా దినాజగతోబ్రహ్మవిలక్షణత్వేనబ్రహ్మకాయత్వప్రతిపాదనాసమ్భవాత్, సాలక్షణ్యేనప్రధానకా యత్వప్రతిపాదనపరత్వర్యచసమ్భవాత్. రాధాంతస్తు-మాక్షికాదిభ్యఃక్రిమ్యాదీనాం విలక్షణా నాముత్పత్తిదశకానాత్ బ్రహ్మవిలక్షణస్యజగత్కాయత్వంసమ్భవత్వేవేతి. సూత్రాధికాంత- అజ్ఞత్వేనానుభవ్యేనచోపలభ్యచాస్య చిదచిన్నిశ్రస్యజగతఃసవజ్ఞాద్ధేయప్రత్యసీకాన్నిరతిశయా నన్దాద్భిప్రసాదోవిలక్షణత్వేనజగతోబ్రహ్మకాయత్వప్రతిపాదనంవేదాంతానాంసంసమ్భవతి. తథాత్వం విలక్షణత్వంచశబ్దాదవగమ్యతే, నకేవలం ప్రత్యక్షాదుపలభ్యాః*విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ*అనీశయా శోచతిముహ్యమానః *అనీశశ్చాత్తబధ్యతేభోక్తృభావాదిత్యాదేః. ౪

గ. అ. పు. ౨-౧-౫ ౫ బృ. బ. ౬-౧-౨
 అ. పు. ౫-౫-౧౦ ౬ బృ. బ. ౫-౨
 ౩ బృ. బ. ౬-౧-౧౦ ౭ బృ. బ. ౬-౧-౧౦
 ౪ బృ. బ. ౬-౧-౧౦ ౮ బృ. బ. ౬-౧-౧౦

శ్రీ వేదాంత దీపః.

387

* ఆహావానకామయస్త * తం పృథివ్యబ్రవీదిత్యాదౌ పృథివ్యాదేరపిజ్ఞానకార్యం వ్యప
 దిశ్యతే, తస్మాత్ * అవిజ్ఞానంచేత్యేతదన్యపరమిత్యతః తరంపతతి. —

143. అభిమానివ్యపదేశస్తు విశేషానుగతిభ్యామ్. తుశబ్దశోధ్యంవ్యా
 వతాయతి. పృథివ్యాద్యభిమానిదేవతానామయంవ్యపదేశః, కతో ౨. వగమ్యశేవిశేషానుగతిభ్యాం
 విశేషః-విశేషణమ్. * హస్తాహమిమాన్తిస్రోదేవతా ఇతి పృథివ్యాదేదేవతాశబ్దేనవిశేషణం
 దృశ్యతే, * నీవాహనైదేవతాలహం శ్రేయసేవదమానా ఇతి చవాగ్దిప్రాణపయస్తస్యచ.
 తథా అనుగతిః-అనుప్రవేశః. అగ్నోద్దీనాంవాగాద్యనుప్రవేశోదృశ్యతే * అగ్నివాగ్భూత్వా
 ముఖంప్రావిశత్ ఆదిత్యశ్చక్షుభూత్వాక్షిణీప్రావిశత్ వాయుఃప్రాణోభూత్వానాసికేప్రావిశది
 త్యాదౌ.

౫.

144. దృశ్యతేతు. తుశబ్దఃపక్షంవ్యావతాయతి. మాక్షికాదిభ్యోవిలక్ష
 ణానాంక్రియాదీనాముత్పత్తిదృశ్యతే, అతోబ్రహ్మవిలక్షణస్యపిజగత్సత్త్వాత్కార్యత్వంసమ్భవతి.

145. అసదితి చేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్. యదికార్యస్య కారణాద్వి
 లక్షణద్రవ్యత్వమభ్యుపగమ్యతే, తహికారణేకకార్యంసదృశవతీత్యసత్త్వాత్కార్యవాదో౨భ్యుప
 గతస్సాన్యత్. తథాసతి * సవంఖల్విదంబ్రహ్మేతిసామానాధికరణ్యవ్యపదేశోనఘటతఇతిచేత్ /
 తన్న; కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యనియమప్రతిషేధమాత్రత్వాదస్తాభిఃపూర్వమభిహితస్య. కా
 ర్యకారణయోరేకద్రవ్యత్వం స్వీకృతమేవ; ఏకమేవకారణావస్థాద్రవ్యం కార్యావస్థాంభజమా
 నంసలక్షణావస్థమసివిలక్షణావస్థమపిభవతీత్యర్థః. (సలక్షణావస్థామపి భజతే, విలక్షణావస్థామ
 పీత్యర్థః).

2.

146. అపితో తద్వత్ప్రసక్తాదనమజ్ఞానమ్. యదిబ్రహ్మైవసర్వజ్ఞంసత్యసజ్జ
 ల్పంనిరతిశయానందమపహతపాపత్వాదిస్వరూపం తద్విపరీతజగదవస్థాంభజతే, తహిక పిణ్ణత్వఘట
 త్వావస్థమృద్ధివ్యవత్సర్వజ్ఞత్వమపహతపాపత్వమజ్ఞత్వంకర్మవశ్యత్వం చ బ్రహ్మణః ప్రసజ్యత
 ఇతి విరుద్ధాథాభిసానా ద్వేదాస్తవాక్యమనమజ్ఞానంసాన్యత్. అపితావితి ప్రదశనాథణమ్. జగతో
 బ్రహ్మణ్యపితో, బ్రహ్మణ ఉత్పత్తానపీత్యర్థః. అపితిః-అప్యయః.

౮.

147. నతుదృష్టాస్తభావాత్. నబ్రహ్మణ్యజ్ఞత్వాదయఃప్రసజ్యేరణ, అత
 ఏవ నవేదాంతానామసామజ్ఞానమ్. తుశబ్దఃప్రసక్తస్యాసమ్భావనీయతాంద్యోతయతి. ఏకస్యైవా
 వస్థాద్వయాశ్చయే౨పిగుణదోషవ్యవస్థాయాం దృష్టాస్తసద్భావాత్. యథామనుష్యోజాతో బాలో
 యువాన్యవిరోధవతీత్యత్రమనుష్యశరీరకస్యచేతనస్యైవసర్వావస్థాన్వయే౨పిజన్మబాలత్వయువత్వ
 స్థవిరత్వాదీనినాత్మనిసజ్జచ్ఛన్తే, తథాజ్ఞానసుఖదుఃఖాదయశ్చనశరీరే, ఏవంచిదచిద్వస్తుశరీరకస్యపర
 స్యబ్రహ్మణః కార్యకారణోభయావస్థాన్వయే౨పికర్మవశ్యత్వాజ్ఞత్వాదయః శరీరభూతచిదచిద్వ
 స్తుగతాః, అపహతపాపత్వసర్వజ్ఞత్వాదయః పరమాత్మన్యాత్మభూతే౨వత్పిష్తన్తే. సర్వావస్థస్య
 చిదచిద్వస్తునోబ్రహ్మశరీరత్వం, బ్రహ్మణశ్చ తదాత్మత్వం, * యస్యపృథివీశరీరమిత్యాద్యస్తయామి /
 బ్రహ్మణాదివ్యవగతమితి నకశ్చిద్విరోధః.

౯.

148. స్వపక్షదోషాచ్చ. నకేవలంబ్రహ్మకారణవాదస్యనిదోషతయా తత్స

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం ౨౦]

ప్రధానకారణవాదేవోపాచ్చతత్పరిత్యజ్య సవసమాశ్రయణీయః. ప్రధానకారణ
కారస్యచిన్మాత్రస్యపురుషస్య ప్రకృతీసన్నిధానకృతతద్ధర్మాధ్యాసమూలా జగత్ప్ర
మ్యతే. తత్ర ప్రకృతీసద్భావమాత్రేసన్నిధానేనతి ముక్తస్యాపి తద్ధర్మాధ్యాస
రవిశేషేనతి సన్నిధానేకృత్స్వస్యవికారస్యాధ్యాసపూర్వకత్వా(భావాన్న సన్ని
తురితి కృత్స్వస్యవికారస్యాధ్యాసపూర్వకత్వా)న్నాధ్యాసస్య వికారో హేతురితి
గానాదసామన్వయదోషఇతినతత్పక్షసమ్భవగర్భః. ౧౦

అథ తత్కాప్రతిష్ఠానాదపి, అథ కాపిలత స్త్రీస్యతకకమూలత్వేనశాక్యాది
యాఽస్యతకకస్యాప్రతిష్ఠితత్వాచ్చనతత్పక్షసమ్భవః. ౧౧.

అన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిమోక్షప్రసంగః. ఇతఃపూర్వం
కారప్రతిహతత్వం యథాసమ్భవతి, తథా ప్రధానకారణవాదచుచుచ్యమచాఇతి
కాప్రతిష్ఠానదోషాదనిమోక్షప్రసంగోదుర్వారః, తద్వదధికకుతకకుశలదూష్య
౧౨.

ఏతేనశిష్టాపరిగ్రహాపి వ్యాఖ్యాతాః. నపరిగ్రహ్యస్తేవై దిక్షై రిత్వ
శ్చ తేఅపరిగ్రహశ్చశిష్టాపరిగ్రహః. ఏతేన-తత్కాప్రతిష్ఠానలక్షణకాపిలస్మృతి
పరిశిష్టాఃకణభక్షాదిస్మృతయోఽపివిరస్తావ్యాఖ్యాతాః. పరమాణుకారణవాదస్స
తేహంతకకస్యాప్రతిష్ఠితత్వమిత్వధికాశక్త్యా. తకకమూలత్వావిశేషాత్పరమా
త్వాద్రవ్యత్వాదివివాదాచ్చతకకస్యాప్రతిష్ఠితత్వమేవేతిపరిహరః. ౧౩.

భోక్తృపతేరవిభాగశ్చేత్సాన్యల్లోకవత్. సర్వాత్మభూతస్యపరస్య
భూతాజ్ఞేవాన్నిరతిశయానద్దస్వభావతయాయోవిభాగఉక్తః, సకం విభాగస్సమ్భ
వయః. నసమ్భవతీతిపూర్వకఃపక్షః, సర్వచిదచిద్వస్తుశరీరతయా శరీరత్వాద్భ
వచనుఖదుఃఖయోభోక్తృత్వాపత్తేః. తదాపత్తిశ్చ *సహవై సశరీరస్యసతః
రపహతిరస్తిలశరీరంవావసంతంసస్రియాప్రియేస్పృశతఇతిశ్రుతేః. రాధానస్తు—
వాత్పరస్యాకమవశ్యతయా. న శరీరిత్వప్రయుక్తస్సుఖదుఃఖయోగః, అపితు
తదతివృత్తికృతః; *సఏకభాభవతిత్రిధాభవతీత్యాదినాఽవగతశరీరస్యముక్తస్య
ప్రవశ్యతయానిరస్తనిఖలదుఃఖత్వదశకనాత్. యథాలోకేరాజశాసనవశ్యానాం
చనాతివృత్తినిమిత్తదుఃఖాన్వయేఽపి రాజస్సశరీరస్యాపి స్వశాసనావశ్యతయా
దుఃఖాన్వయః. విభాగః - వైలక్షణ్యమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧౪.

తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః. కిం బ్రహ్మకాయం జగద్భ్రష్టా
నన్యదితినంశయః. అన్యదితిపూర్వకఃపక్షః, తథోపల్భ్యే. నహిబుద్ధిశబ్దేనరా
మస్యానన్యత్వేకథంచిదుపపద్యస్తే. కారకవ్యాపారవైయధ్యకంచానన్యత్వే.
తదనన్యత్వశ్రుతయః లక్షణయా నేయాః. రాధానస్తు—*హేచారమ్భణం
మృత్తికేత్యేవసత్యమ్ *సదేవసోమ్యేదమగ్రతఃసదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షిత
మేయేతితత్తేజోఽస్సజత *ఏతదాత్మమిదంసర్వంతత్సత్యంస ఆత్మాతత్త్వమసి

159. ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః. ఇతి బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం సమ్భవతి, నేతి సంశయః. సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః - * అయమాత్మాబ్రహ్మ * తత్త్వమ్ //

౧. శ్రీ. ల. ౪-౯ ౪. శ్రీ. ల. ౧-౬
 ౨. శ్రీ. ల. ౧-౧౧ ౫. శ్రీ. ల. ౨-౨౨
 ౩. శ్రీ. ల. ౪-౬ ౬. శ్రీ. ల. ౩-౩

౩90 శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా [అధ్య. ౨.

సీతినామానాధికరణ్యేన జీవోబ్రహ్మేత్యవగమాత్, జగత్సగళ్యచ జీవదుఃఖహేతుత్వాదాత్త
 హితాకరణా హితకరణాదిదోషప్రసక్తేస్సవజ్ఞస్యసత్యసజ్జలస్యబ్రహ్మణోజగత్తారణత్వానుప
 పత్తేః. జీవమయోభేదవాద్యస్సృతియోజగద్భ్రష్టాంతర్యత్వం వదతాత్వయైవపరిత్యక్తాః;
 భేదేనశ్యవ్యత్వాసిద్ధేః. దోషాధికభేదవిషయాభేదశ్రుతయః, స్వాభావికాభేదవిషయాలభేదశ్రు
 తయశ్చైతేత్; తత్రేదమక్తవ్యం—స్వభావతఃస్వస్థాదభిన్నంజీవంకిమనుపహితం జగత్తారణంబ్రహ్మ
 జానాతి, నవా? నజానాతిచేత్, సవజ్ఞత్వహానిః, జానాతిచేత్, స్వస్థాదభిన్నస్యజీవస్యదుఃఖం
 స్వదుఃఖమితిజానతోబ్రహ్మణఃహితాకరణాహితకరణాదిదోషప్రసక్తిరనివాయా. జీవబ్రహ్మణోర
 జ్ఞానకృణోభేదః, తద్విషయాభేదశ్రుతిరితిచేత్; తత్రాపిజీవాజ్ఞానపక్షేపూర్వోక్తోదోష(వికల్ప)స్తత్ఫ
 లంచతదవస్థమేవ. బ్రహ్మజ్ఞానపక్షేస్వప్రకాశస్వరూపస్యబ్రహ్మణఃఅజ్ఞానసాక్షిత్వంతత్కృతజగత్సృ
 ష్టిశ్చనసమ్భవతి. అజ్ఞానేప్రకాశస్తిరోహితశ్చేత్, తిరోధానస్య ప్రకాశనివృత్తికరత్వేనప్రకా
 శస్యైవస్వరూపత్వాత్స్వరూపనివృత్తిరేవేతిస్వరూపరాశాదిదోషా భాష్యేప్రశ్నశ్చతాః. రాధాస్త
 * స్తు - * అస్తార్థాయాస్యజీవేతివ్యమేత్యే తస్మిన్శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః * తయోరన్యఃపిష్టలం
 స్వాద్వైత్యోశ్చైన్నన్యోఅభిచాకశీతే * ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిగుణేశః * పృథగాత్మానంప్రేరితారంచ
 మత్వేత్యాదిభిఃప్రత్యగాత్తనోఽథాన్తరభూతంబ్రహ్మేత్యవగమాత్, జీవకమానుగుణతయా
 జగత్సగళ్యచబ్రహ్మణో లీలాప్రయోజనత్వాజ్జగత్తారణత్వంసమ్భవత్యేవ. * తత్త్వమస్యాది
 సామానాధికరణ్యనిదేశః * యన్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశ్రుతేజీవస్య బ్రహ్మశరీరత్వాత్తచ్ఛరీరత
 యాజీవప్రకారకబ్రహ్మప్రతిపాదకః. సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మకారణావస్థం, స్థూలచిదచి
 ద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మైవ కాయావస్థమితికాయకారణయోరన్యత్వమ్. ఏవమపి శరీరభూతయో
 శ్చిదచిద్వస్తునోశరీరేణోబ్రహ్మణశ్చ దుఃఖత్వపరిణామిత్వహేయప్రత్యసీకత్వకల్యాణగుణాకరత్వస్వ
 భావాన్స్వరూపవివేకవిషయశ్రుతిసిద్ధాః తథైవవ్యవస్థితాఇతిబ్రహ్మణోజగత్తారణత్వం సమ్భవ
 త్యేవ. సూత్రార్థః స్తు-ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః-బ్రహ్మణఇతరః-జీవః. బ్రహ్మణో
 జీవతయావ్యవదేశాత్, జీవస్యచ దుఃఖత్వాద్భిత్రూపజగదకరణమహితరూపజగత్కరణమిత్యాది
 దోషప్రసక్తిబ్రహ్మణః. అతోబ్రహ్మణోజగత్తారణత్వంససమ్భవతీతి.

అతః త్తరంపరతి.—

160. అధికంతుభేదనిదేశాత్. తుశబ్దఃపక్షవ్యాప్తవృత్త్యథాః. ప్రత్య
 గాత్మనోఽధికమ్-అథాన్తరభూతంబ్రహ్మ. కుతః? భేదనిదేశాత్ - * స కారణంకరణాధిపాధిపః
 * ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిగుణేశః * పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వేత్యాదిభిఃప్రత్యగాత్తనోజీవా
 ద్భ్రష్టాంతర్యత్వోపి భేదోనిదేశ్యతే.

161. అత్తకాష్టలోష్టతృణాదేరచేతనస్యేవానస్త
 దుఃఖాకరజీవస్య నిరతిశయానస్తసత్యసజ్జలబ్రహ్మభావానుపపత్తిశ్చ. నకేవలంభేదశ్రుత్యాఽథాన్
 తరతావగమ్యతే, (వస్త్య)వస్తుతోఽభేదానుపపత్త్యాచేత్యథాః. జీవనామానాధికరణ్యనిదేశ
 యన్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశ్రుతిశతసిద్ధజీవప్రకారకబ్రహ్మప్రతిపాదకపరఇతి * అవస్థితేరితికాశ
 కృత్స్వైత్యైవ ప్రతిపాదితః.

162. ~~అథ~~ ఉపసంహారదశానాన్నేతిచేన్నతీరవద్ధి. ~~అథ~~ బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి, న వేతినంశయః. స సమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః - లోకేకాయాజగత్సమధాస్యాసివస్తుచః తత్తత్కారణజన నేలనేక కారణోపసంహారదశానాద్విచిత్రజగజ్జననసమధాస్యాసి బ్రహ్మణోఽస హాయస్యజనయితృత్వానుపపత్తేః. రాధాస్తస్తు-కీరస్యదధిభావేఽచార్యాపేక్షశ్చదశానాన్నానేక కారణోపసంహారనియమోద్భవ్యత్యతిబ్రహ్మణోఽచార్యాపేక్షస్యైవకారణత్వం సమ్భవత్యేవ. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. తీరవద్ధిప్రసిద్ధవన్నిదేశఃచోద్యమాన్యధరః. ౨౪.

163. ~~అథ~~ దేవాదివదపిలోకే. ~~అథ~~ యథాదేవాదయఃస్వేస్వేలోకే స్వాపేక్షితానిస్వ సమ్మల్పాదేవస్యజన్తి, తథాబ్రహ్మసి. దేవాదేశ్యాస్తావసేయశక్తితయాబ్రహ్మతుల్యత్వేఽపిదేవాది గ్రహణంబ్రహ్మణో విచిత్రశక్తిత్వస్య సుగ్రహణాయేతిమన్తవ్యమ్. ౨౫.

164. ~~అథ~~ కృత్స్నప్రసక్తినికారవయవత్వశబ్దకోపోవా. ~~అథ~~ బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి, నేతినంశయః. స సమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః, నిరవయవస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదాన త్వేకృత్స్నస్యబ్రహ్మణోజగదాకారేణోపయోగప్రసక్తాత్. తత్పరిజహీషామయాసావయవత్వాభ్యుపగమేన దేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయమిత్యాదిః కారణావస్థాయానిరవయవత్వవాచి శబ్దోబాధ్యేత. యద్యపిసూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మ కారణం, స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మ కారణమిత్యభ్యుపగమ్యతే; తథాపిశరీరంశస్యాసికాయాత్వాభ్యుపగమాత్ కృత్స్నప్రసక్తినికార వయవత్వశబ్దకోపో(బాధో)వా. రాధాస్తస్తు-సకలేతరవిసజాతీయం శ్రుత్యేకసమధిగమ్యం సర్వాశక్తి యుక్తంబ్రహ్మనిరవయవమపి(కారణం)కాయాంచభవతి అన్యచ్ఛభవతీతి పరిమితశక్తివస్తుచోద్యంన తత్రప్రసజ్యతే. యథాజాతివాదినోజాతిరేకైవామూర్తాఖణ్డముణ్డాదిష్వత్వస్తవిలక్షణేషు అనస్తే ష్వపిపరిసమాప్యైవపతతే, సతతేతరవస్తుచోద్యమితి. అతోబ్రహ్మణఃజగత్కారణత్వంసంభవత్యే వ. సూత్రాథా స్తు-కృత్స్నప్రసక్తినికారవయవత్వశబ్దకోపోవా-బ్రహ్మకారణత్వేకృత్స్నస్యబ్రహ్మణః కాయాత్వేనోపయోగప్రసక్తః, నిరవయవత్వాత్. సావయవత్వేనిరవయవత్వశబ్దకోపోవా, నిరవయవత్వవాదిశబ్దబాధప్రసక్తత్యధః. ౨౬.

165. ~~అథ~~ శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్. ~~అథ~~ తుశబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యధః. శ్రుతేః-శ్రుతిప్రామాణ్యాన్నైవంప్రసజ్యతే. శబ్దమూలత్వాత్, శబ్దైకమూలత్వేనకలేతరవిజాతీయత్వాది త్యధః. ౨౭.

166. ~~అథ~~ ఆత్మనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి. ~~అథ~~ ఆత్మనిచైవం - జీవాత్మచేతనధర్మాక ప్రసక్తిశ్చైవమ్, అచేతనవిజాతీయత్వాదేవేత్యధః. విచిత్రాశ్చహి - అచేతనేషుచవిసజాతీయే ష్వగ్నిజలాదిషు విచిత్రా(శ్చ)హిశక్తయోద్భవ్యస్తే. ఏవంపరనూత్తరశ్చేతనాచేతనవిసజాతీయస్య విచిత్రాశ్చక్తయఉపపద్యస్తే. ౨౮.

167. ~~అథ~~ స్వపక్షదోషాచ్చ. ~~అథ~~ ప్రధానాదికారణపక్షేదోషాచ్చబ్రహ్మైవజగత్కారణమ్. తత్రహితాకికవస్తుసజాతీయత్వేనప్రధానాదేరుక్తదోషోఽస్యేచప్రసజ్యేరథ. ౨౯.

168. ~~అథ~~ సహోపేతాచతద్దశానాత్. ~~అథ~~ సకేవలంసకలేతరవిసజాతీయత్వేనసర్వా శక్త్యుపేతాపరాదేవతేత్యుచ్యతే; తద్దశానాచ్చ, సర్వాశక్తియోగశ్రుతేరిత్యధః. (దశాయతీతి

11 శ్రీ. ల. ౬-౮
 11-11-4-4-4
 392

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం]

దశకంఠు (11) దశకయతిచక్రవిస్సవశక్తియోగం * పరాస్యశక్తివివిధైవశ్రూయత ఇత్యాదికా. 30.

169. వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తమ్. ఉక్తస్యాథకస్యద్రుఢిమేచోద్యమావశకంపూర్వకత్వంబు. వికరణత్వాత్-కరణవిరహితత్వాద్విప్లవకారణమితిచేత్. * : క్షయకాయకారణచదిద్యతఇతిహిశ్రూయతే. తదుక్తమ్ - అత్రయద్వక్తవ్యం తత్సావకమేవోక్తం * బద్ధమూలత్వాత్ * విచిత్రాశ్చహితి. అయమేవపరిహారః - శబ్దకమూలత్వేనకలేకరణసజాతీయత్వాద్విప్లవః, విరహతీయానాంచశక్తివైచిత్ర్యస్య లోకదృష్టత్వాత్సవకముపపన్నుతిత్వేన. 30.

170. ప్రయోజనవత్త్వాత్. ఉక్త బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి, నేతి సంగయః. సమస్యవతీతిపూర్వకఃపక్షః, బుద్ధిపూర్వకరమ్యాణంప్రయోజనత్వాదీశ్వరస్యచస్వతఃపావాప్తసమస్తకామస్యజగత్సృష్ట్యాఽర్హే ప్రయోజనాభావాత్; గభకవాసాదిదుఃఖరూపత్వాత్సృష్టేః పరానుగ్రహేణాపిసప్రయోజనత్యమితి. రాద్ధాంతస్తు - పరిపూర్ణస్యాపీశ్వరస్య కేవలీలాప్రయోజనాయ జగత్సృష్ట్యా(ద్య)రమ్భస్సమ్భవతి. యథాలోకేన ప్రదీపవతీం మేది సీమన్తిష్ఠితో మహారాజస్య పరిపూర్ణస్యాపి కేవలలీలైకఫలాః కన్దుకాద్యారమ్భాదృశ్యస్తే, తద్వపీశ్వరస్యాపిప్రయోజనాయ జగత్సృష్ట్యాఽరమ్భఃసమ్భవతి. సూత్రార్థకస్తు-నప్రయోజనవత్త్వాత్-ప్రయోజనవత్త్వాత్సృష్టేః, ఈశ్వరస్యస్వతః పరిపూర్ణస్యప్రయోజనాభావాన్నప్రప్నుత్తమ్. 31.

171. లోకవత్తులీలాకైవల్యమ్. ఉక్త లీలాకైవల్యం-లీలాయాఃప్రయోజనత్వే కైవల్యంసమ్భవతి. కేవలాయాలీలాయాస్సృష్ట్యాఽరమ్భప్రయోజనత్వం సమ్భవతీతిత్వథాః. లోకవత్ - యథాలోకేరాజ్యఃకన్దుకాద్యారమ్భే. 32.

(ఈశ్వరస్యలీలైకఫలాజగత్సృష్ట్యైకసమ్భవతి) దేవమనుష్యాదివిషమస్సృష్ట్యా, పక్షపాతప్రసక్తాత్ దువిషమహదుఃఖగభకత్వేననైఋణ్యప్రసక్తాచ్చ పరమకారుణికస్య పరమపురుషస్య పరిపూర్ణస్య లీలాథకమపిజగత్సృగోకససమ్భవతీత్యాశంకాహం.-

172. వైషమ్యనైఋణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదశకయతి. ఉక్త ఈశ్వరస్యవిచిత్రజగత్సృష్టౌదేవాదివైషమ్యప్రయుక్తపక్షపాతో దుఃఖప్రదజగత్సృగేనైఋణ్యంచ ససమ్భవతః, వైషమ్యాదావీశ్వరస్యక్షేత్రజ్ఞకమసాపేక్షత్వాత్. క్షేత్రజ్ఞానాంపూర్వకపూర్వకమకమయాలోచ్య తత్తత్కర్మానుగుణం విషమంజగత్సృజతీతి తత్కమైవ వైషమ్యాది హేతురిత్వథాః. తథా దేవాదిదేహయోగంక్షేత్రజ్ఞానాం తత్తత్కర్మాసాపేక్షం దశకయతిహి శ్రుతిః * సాధుకారీసాధుభవతి పాపకారీ పాపభవతీతి. 33.

173. సకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యసలభ్యతేచ. ఉక్త సృష్టేఃప్రాక్కర్మా న విద్యతే, క్షేత్రజ్ఞాభావాత్. తదభావశ్చ * సేదేవసోమ్యేదమిత్యవధారణావగతాదవిభాగాదితిచేత్, తన్న; అనాదిత్వాత్క్షేత్రజ్ఞానాంతత్తత్కర్మప్రవాహాణంచ, ఉపపద్యతేచ క్షేత్రజ్ఞస్వరూపానాదిత్వేపి నామరూపవిభాగాభావాదవిభాగశ్రుతిః, అన్యథా అకృతాభ్యాగమ

అత్ర పాతాళ రక్ష :

174. ~~అపరాధ~~ సవకధమోక్షాపవత్తేష్వ. ~~అపరాధ~~ ప్రధానపరమాత్మానిష్ఠునుపపన్నానాం
 * స్వపక్షదోషాదిత్యాదిషూక్తానాంసవేకపాంధమాక్షాణం కారణత్వోపపాదకానాం బ్రహ్మణ్య
 పవత్తేష్వబ్రహ్మైవకారణమ్. ప్రధానపరమాత్వాదీనాంపరిమితశక్తి(క)త్వాల్లోకదృష్టనస్తుజాతీయ
 త్యాచ్చఅనుపపత్తయస్సహస్రశస్సన్తి. బ్రహ్మకారణత్వేత్వాన్తే కనమధిగమ్యస్యబ్రహ్మస్సకీర్తి
 వినజాతీయత్యేనాచిన్త్యశక్తిత్వాత్సవకశక్తిత్వశ్రుతేష్వ సవకముపపన్నమిత్యక్షణం. 3౬ :

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీపేదాస్తవోపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ద్వితీయాధ్యాయే—ద్వితీయః పాదః.

175. రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ సాభ్యతాస్త్రాధి-
 ప్రధానకారణవాదః కిం సమీచీనయుక్తిమూలః, ఉత నేతిసంశయః. సమీచీ-
 వణఃపక్షః. ఘటాదివద్విచిత్రసన్నివేశంజగత్కాయణం, తద్వదేవస్వసమాపకా-
 సుఖదుఃఖమోహద్యాత్మకతయా సత్త్వాద్యాత్మకంజగత్త్వత్వరజస్తమోమూలకమ్. తత్తమోహ-
 దాదివృద్ధివృత్తానాం ఘటాదివత్పరిణామిత్యేవ కారణాపేక్షత్వావిశేషాత్ తే జగదుత్పత్తకారణ-
 కాపానభవంతి. తేషాంపరిమితత్వేనాపరిమితజగదుత్పాదనాశక్తేః అన్యునాం తిక్తాచినాన్యుప-
 స్థాన్యపరిమితానిసత్త్వరజస్తమాన్యవృత్తప్రధాన(నాది)శబ్దాభిధేయావిజగత్కారణమ్. తద్ధా-
 న్తస్తు-రథప్రాసాదాదిహేతుభూతదావాఽదివదచేతనం ప్రధానం స్వస్వభావాద్యభిజ్ఞచేతనా-
 తం విచిత్రజగద్రచనాసమర్థమితి సకేవలంప్రధానంకారణమ్. సాత్రాథఃస్తు-రచనానుపప-
 త్తేశ్చనానుమానమ్ - అనుమీయతఇత్యనుమానం - ప్రధానమ్; తస్యాచేతనస్వప్రాజ్ఞా-
 విచిత్రసన్నివేశంజగద్రచనానుపపత్తేఃతన్న కారణమ్. చకారాత్సత్త్వావీనాంద్రవ్యగూత్వే-
 దేరివోపాదానకారణత్వాసమ్భవం సముచ్చినోతి. సత్త్వాదయోహికాయణగతిలాఘవప్రకాశాది

హేతుభూతాః కారణభూతస్యధివ్యాపిగతాస్తత్త్వభావవిశేషాః ప్రవృత్తేశ్చ - అనుపపత్తేరితి వతాతే, ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యప్రథాన్య విచిత్రజగద్రచనానుగుణాభ్యుపగమ్యహుతప్రవృత్త్యనుపపత్తేశ్చ సప్రథానం కారణమ్

176 - **ఇతి** పయోమ్యువచ్ఛేతత్రాః **ఇతి** పయోమ్యువచ్ఛేతత్రాః యథా ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యైవ దధిభావేన నాః కేలకూతాదీనిచిత్రరసరూపేణచ పరిణామోద్యత్యతే, తద్వత్ప్రధానస్యాపికేవలస్యైవజగదాకారేణపరిణామదేవవద్యతఇతిచేత్ - అనిగతి త్రాః - తదవివక్షితమితిత్యగః - యత్ర రథానిమ్యచేత స్యప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వంబుష్టం, తద్వత్ప్రధానస్యైవసంహితవత్కారణే కృతమేవ ధియోఽపుతిష్ఠన్నిత్యదిశుతేతదసిప్రాజ్ఞానధిష్ఠితమ్

177 - **ఇతి** వ్యతిరేకావనస్థితేశ్చావనేషత్వాత్ **ఇతి** సగతావ్యతిరేకేణ ప్రతిసగతావనస్థయాఽనవస్థితప్రసక్తాశ్చ కేవలంప్రధానంకారణమ్ అన్యోవనేషత్వాత్ప్రధానస్య సవత్వైవ హిసృష్టేః ప్రసజ్యతే

178 - **ఇతి** అన్యత్రాభావాశ్చసత్త్వణాదిపత్ **ఇతి** ధేర్వానినోపయుక్తంహిన్యనోనికాదిస్వయమేవతీ రాకారేణపరిణామతే, తద్వత్ప్రధానమితిచవక్తంకత్యతే, ధేర్వానినోపయుక్తస్యాసిత్త్వణాదేః తీరాకారేణ పరిణామః ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితత్వాదేవభవతీత్యభ్యుపేతవ్యమ్ - కుతః ? అన్యత్రాభావాత్ - అనుపదాద్యుపయుక్తస్య ప్రహీణస్యవాత్త్వణాదేః తీరాకారేణ పరిణామాభావాత్.

179 - **ఇతి** పురుషోన్మవదితిచేత్తథాఽపి **ఇతి** ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితమసిప్రధానంచైతన్యచూత్రవపునిష్క్రియః పురుషస్త్వస్మిధిమాత్రేణసగతాజాప్రవతకయతి - యథా దృక్స్పృక్కియంతోమునశక్తివికలఃపఙ్కుఃపురుషోఽన్తందృక్స్పృక్కివికలంప్రవృత్తిశక్తియుక్తంపురుషం స్వస్మిధావాత్ప్రవతకయతి - యథాచాయస్కాంతాశ్చా స్వస్మిధావాత్ అయః ప్రవతకయతి, తద్వదితిచేత్, పరిగతి-తథాపీతితద్వదసిప్రధానస్యప్రవృత్తినిరోపపద్యతే-తత్రహిపఙ్క్తిః పురుషస్యనిమనశక్తివికలస్యాపిమాగోపదేశాదివ్యాపారః కాదాచిహ్నోద్యత్యతే, అప్రస్యచాశుషవ్యాపారివరహేఽపిహ్నాదేశగ్రహణాదిశ్చేతనధర్మాఽస్తి అయస్కాంతమణీరవ్యయఃప్రవృత్తౌతాదాచిత్కమయస్మన్నిశానవిద్యతే ఇహతుస్మిధిమాత్రాతిరేకీతాదృశకశ్చిద్విశేషఃకథయత్రాపివిద్యతే పురుషస్మిధావస్యనిత్యత్యేవ నిత్యసగతప్రసక్తిః తథానలిప్రతిసగతాభావోఽపవగతాభావప్రసజ్యశ్చ

180 - **ఇతి** అగ్నిత్వానుపపత్తేశ్చ **ఇతి** ఇతిశ్చ, గుణావాముత్తమేకపకషకరూపాగ్నిభావేనజగత్ప్రవృత్తిః ప్రతిసగతావస్థాయాంసామ్యావస్థాయామేకస్యైవగుణావాత్తేశ్చ ససమ్యవతి తత్రాప్యత్కపోఽస్తిచేత్ సవకదాగుగతప్రసజ్యః

181 - **ఇతి** అన్యథానుమితౌచజ్ఞశక్తివియోగాత్ **ఇతి** ఉక్తప్రకారాద్యతిరిక్తపకారేణ ప్రధానానుమితౌచ ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తివియోగాద్రచనానుపపత్త్యాదయోశేషాః తదవస్థాః

182 - **ఇతి** అభ్యుపగమేఽన్యథాభావాత్. **ఇతి** ప్రధానానుచూనాభ్యుపగమేఽపిప్ర

ధానేప్రయోజనాభ్యాన్నతదనుమేయమ్. పురుషస్యభోగాపనగాఢకథితయాహి ప్రభావప్రవృత్తేస్తప్రయోజకత్వమ్. చైతన్యమాత్రవపురుషస్మిన్-యన్యవిత్కరవికారస్య పురుషస్యభిరేత రాధ్యాసక్యతప్రకృతివికారకరూపభోగస్తద్వివేకసహపాపనగణ్యేనసమ్భవతి. వివికారస్యైవ ప్రకృతిసన్నిధానేభోగస్యన్యవతిచేత్ ఉభయోవికార్యైశ్చైవ సవకగత్యేకచ సన్నిధానస్య నిత్యత్వాదపనగానిధ్యి. తథావిధసన్నిధేరేవాపనగణసేవైవ భోగానిధ్యి. ౮.

183. -ఉభ విప్రతిపేదాచ్ఛాసమజ్ఞసమ్. ఉభ విప్రతిపేద్యంచేదంసాఙ్గ్యదకకాసమ్-ప్రకృతేపరాధకతయాపురుషోదన్యభోక్తానిధిచ్ఛాతేత్యాచూః, ప్రకృతేశ్చపురుషస్యభోగాపనగాఢకతయాసప్రయోజకత్వంచ, ప్రకృత్యైవసాగతభూతయాపురుషోభోగసపనగణంచాస్మిత ఇని చోక్తిః. సచ పురుషశ్చైతన్యమాత్రవపురుషోన్యవికార్యైః ద్రష్టాభోక్తానకతేనాచ్యుతావపపురుషోనబధ్యతే, సచమోక్షసాధనమనుభిష్యతి, సచముచ్యతభావనదన్తి. ప్రకృతీరచేతకభూతైవపురుషసన్నిధానోన్యపురుషమకాంచైతన్యోన్యస్థితా. శ్వగతకంకత్యకత్వం పురుషేచానుసన్ధాయబధ్యతే, మోక్షసాధనమనుభిష్యతి, ముచ్యతభావనాచూః. అధ్యాససహపమనుసన్ధానంహి చేతకభూతాః, తథా ప్రకృతిరనుకారణాః పురుషస్యభోగాపనగణస్యసాబంధప్రయోజనం సాగయతీత్యుపకారణేనాచూః. అధ్యాససహబన్ధాదయః పురుషస్య సవ స్తీతిచేత్, కస్తస్యోపకారః? ఏవమ(మాద్య)న్యోన్యవిరుద్ధభావనాదసమజ్ఞసమ్. ౯.

184. -ఉభ మహద్దీఘకవద్వాప్రాస్వపరిమణ్ణలాభ్యామ్ ఉభ కిం కారణదాభ్యుపగతః పరమాణుకారణవాదఃసమీచీనయుక్తిమూలః, ఉతనేనిసంశయః. సమీచీనయుక్తిమూలభితిపూర్వకమనుః, అవయవసంయోగాదవయవ్యుత్పత్తేదకకానాత్; అవయవాల్పత్వప్రాచుర్యాభ్యాం సమకపమసాధరవైషమ్యదకకానాచ్ఛ అవయవాల్పత్వకాస్తావశ్యాభ్యుపగమసియేతి పరమాణుసిద్ధిః. తేచగువికారాః పరమాణవోవిపాకదశాపన్నతేత్రజ్ఞాద్యప్రసచివాః పరమేశ్వరాధిపౌతాఃద్యుణ్ణకాదిక్రమేణ జగదారమ్భకాశ్చి. రాధ్ధాస్తమ-అవయవాస్సర్వకీయేష్యఃపాశ్చైవోస్సంయుత్యమానాస్సన్తస్మాదేవైవైవయవిచముత్పదయస్తీతిపరమాణుమృతేతైవోత్పాదకత్వమభ్యుపేతవ్యమ్. తథాసతిపరమాణవోఽవిసాంశాస్సర్వకీయేనవయవైస్తేచస్వకీయేరితినన్వచితాః-రణత్వస్యవ్యవస్థితీ. సూత్రైథకాస్తమహద్దీఘకవద్వాప్రాస్వపరిమణ్ణలాభ్యామ్, అసమజ్ఞసమితివతకతే. వాశబ్దశ్చాథేక. ప్రాస్వపరిమణ్ణలాభ్యాం - ద్యుణ్ణకపరమాణుభ్యాం, మహద్దీఘకవత్-త్ర్యుణ్ణకద్యుణ్ణకోత్పత్తివద్యుచ్ఛతదభ్యుపగతం సవకమసమజ్ఞసమ్. ౧౦

ద్యుణ్ణకాదిక్రమేణారమ్భకత్వం కారణాపవస్థితేరసమజ్ఞసం, కిమత్రాస్వదసమజ్ఞసమిత్యత్రాహ.-

185. -ఉభ ఉభయధాఽపిసకమాతస్తదభావః ఉభ పరమాణునామాద్యం కమా అదృష్టకారిణుత్యభ్యుపగమ్యతే. తదదృష్టంకిమణుగతిముతతేత్రజ్ఞగతమ్? ఉభయధాఽప్యదృష్టస్యాకాదాచిత్తత్వేన గదోత్పాదకత్వప్రసక్త్యాత్కాదాచిత్తంకమాన సమ్భవతి. అతఃకమాణాపరమాణుసంయోగాభావః. విపాకాపేక్షాత్వేఽపి నానావిధానస్తాదృష్టానామేకత్వేనైకరూపవిపాకశ్చససమ్భవతి, అనుమానికేద్యకానిధ్యేత్యైవైచ్చయాఽపి నియమో ససమ్భవతి. ౧౧.

186 ఇతి సమవాచాభ్యుపగమాత్సమాఖ్యాదనవస్థితేః ఇతి సమవాచాభ్యుపగమాచ్ఛాసమన్వయే, సమవాచామోహితగుణాదీరాద్రవ్యనిశేషాభ్యుపగమ్యాదీనామభ్యుపగమాద్యతే, సమవాచస్యాపిథాభావేహేత్వపేక్షాసామ్యాదనవస్థితేః సమవాచస్య తథాభావస్వాభావికతతేత్, అభిగుణాదీరామేవైషవ్యభావభావాయుక్తమ్ ౧౨

187 ఇతి నిత్యమేవచభావాత్ ఇతి ఇతశ్చ, సమవాచాసమన్వయస్య నిత్యత్వాభ్యుపగమాత్సమన్వయనిత్యత్వమన్తరేణాదనవస్థితే పయవావయవినోబభయోరప నిత్యమేవభావాత్ కాయకాకారణభావవసనధ్యతే ౧౩

188 ఇతి చూపాదిమత్వాత్సమన్వయకయోదశకనాత్ ఇతి పరమాణూనాం నిత్యత్వనిరవయవత్వాదినిరవయవత్వస్యాత్, చూపాదిమత్వాత్తేషామే ఘటాదిషు చూపాదిమత్పుతథాదశకనాత్ దశకనాదేనపి త్వదభిమతం పరికల్ప్యతే ౧౪

189 ఇతి ఉభయభావదోషాత్ ఇతి అనిత్యత్వాదిభయోత్పరమాణూనాం చూపాదినిరవయవత్వే కాయకాకారణ్యకారణగుణపూర్వకత్వాపిద్ధిః, తస్మిన్దే చూపాదిమత్వే చూపాదినిరవయవత్వాదిగోషప్రసక్తిరీత్యుభయభావదోషాదనమన్వయమేవ ౧౫

190 ఇతి అపరిగ్రహాచ్ఛాత్యన్తమపేక్షా ఇతి కాపిలపక్షేహినునిన్వాయమిహ ద్దేహి సత్కాయకవాదాదికిచ్ఛద్వేదికైః పరిగ్రహ్యతే కాణాదేయకస్యచిదన్యోకస్యవైదికైః పరిగ్రహభావాదనవస్థితత్వాత్సమన్వయనిశేషాసామ్యాభిరత్యన్తమపిపేక్షా కాయకా ౧౬

191 ఇతి సముదాయకభయహేతుకేపితిదప్రాప్తిః ఇతి సౌగతాశ్చతుర్విధాః ప్రత్యక్షసిద్ధిమూలద్రవ్యవాదినః కేచిద్వైభాషికాః అన్యే (ప్రకృష్ట్యాది)విజ్ఞానానుమేయస్థూలద్రవ్యవాదినః, తేనసామ్రాన్తికాః అపరేనిరాలంబ్యచవిజ్ఞానమూత్రసద్భావం వదన్తియోగాచారాః త్రయోఽప్యేతేస్వాభ్యుపగతనస్తునుతాశేత్యనందన్తి అన్యేతునవకారూప్యవాదినోమాధ్యమికాః తత్రాద్యయోబాహ్యసద్భావమభ్యుపగచ్ఛతోఽపగమత్వత్ప్రకారోలోకవ్యవహారశ్చసూపపాదః, ఉతదురుపపాదభిసంశయః సూపపాద ఇతిపూర్వకాపత్తః తథాహి - పాశకావాప్యతైజసవాయవీయా గన్ధాదియంత్రైపరమాణవోహిప్యభివ్యాదిహ సేవసంహతాభవన్తి భూతేభ్యశ్చకరీరేన్ద్రియవిషయలక్షణసజ్ఞాతాః తత్రాన్తరవిజ్ఞానసన్తానోగ్రాహకాభిరూపానూపాధత్యత్వేనావతిష్ఠతే ఏషుక్షణికేష్వపిపరత్వాదిగోచరబుద్ధ్యాభ్యావిద్యయానవకముపకద్యతభిజగదుత్పత్తిలోకవ్యవహారశ్చయ్యతే చాద్ధాస్తన్తు - యాభ్యంసింహ పరమాణవకదా సంహతౌవ్యాప్రియస్తే? కదాసంహస్యస్తే? సంహతౌవ్యాప్యతాతస్మిన్నేవతావేదికస్తాశ్చేత్, కేపుసస్సంహస్యస్తే? కశ్చవిజ్ఞానాత్కాదాకం విషయంస్పృశతే? కశ్చకదాకంజానాతి? కశ్చకదాకమథకముపాదత్తే? స్పృష్టానాప్తే, స్పృష్టంచనప్తం, వేదితానప్తే, వేద్యంచనప్తం, కథమన్యేచస్పృష్టమన్యోవిజానాతి, కథంవాఽన్యేచవిదితమన్యథాపాదత్తే, సన్తానైకత్వేసిద్ధేపిసన్తానిభ్యస్సన్తానస్యపరమాథకతోవస్త్వస్తరత్వాభ్యుపగమాత్సన్తానైకత్వమసారమాథకమకిచ్ఛిత్కరమ్ స్థిరత్వాద్యవిద్యయాఽపిసజ్ఞతోత్పత్తిలోకసమ్యవతి హినుక్తికాదిషు రజతాద్యవిద్యయా రజతాద్యత్వత్తిసమ్యవ విషయశ్చసూపకాస్యసప్తత్వేనోత్తరేణావిదుసాపూర్వకవిశిష్టేవిదుమాఽనుసంహితాధోకాపాదానంసమ్యవతి.

పాద. ౨]

శ్రీ వేదాంత దీపిక.

397

సంస్కారాశ్రయ త్వేనైకోఽథాఃసిరోవాభ్యుపగమ్యతే. అథోజగదుత్పత్తిరోకవ్యవసారశ్చ
దురుపసాదననమాత్రాథా ముసముదాయజాభయహేతుకేఽపితదప్రాప్తిః- ఉభయ హేతుకేఽపి
సముదాయేసముదాయ త్వప్రాప్తిః. పరమాణుహేతుకః పృథివ్యాదిసముదాయః, పృథివ్యాది
హేతుకస్థిరేన్ద్రియసముదాయాభ్యుభయ హేతుకోఽపి సముదాయః తుల్యత్వాభ్యుపగమా
దుత్తేషవాగోచరసిద్ధతీత్యర్థః.

౧౭.

192. -ఉత్తరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసజ్ఞాతభావానమత్తత్వాత్. ఉత్తర
యద్యపియతాస్సవేదాభావాః, తథాప్యవిద్యాదీనామతరేతరహేతుకత్వాదుపపన్నమితివ్యవహా
రాదకమ్. అస్మిదేషుస్థిత్యుద్ధిహంపయాఅవిద్యయా తత్రతత్ర తాగద్యేషాదయోజాయస్తే, ఇత్యే
వమాదిపరస్పరయాపుపరక్యవిద్యేతినక్రవత్సవితకతత్తదిచేత్, నైతదుపపద్యతే; సజ్ఞాతభావాని
మిత్తత్వాదవిద్యాయః. యద్యప్యవిద్యాభ్యావిజితముద్ధిక్షణకస్థితేవ్యవవిషయాకరోతి, తథాపి
తన్నవస్తుతస్థిరంధవతీతి వస్తుతస్థిరకాయకం కరకోతి. అతస్సజ్ఞాతభావోవ సిద్ధతీత్యర్థః.
అస్మిరేసిరబుద్ధియుక్తస్య నిజ్ఞానాత్మకస్తదేవవత్త్వాత్కస్యరాగద్యేషాదయోజాయస్త ఇతిరాగ
ద్యేషాదిపరస్పరానవసిద్ధతీత్యభిప్రాయః.

౧౮.

193. -ఉత్తరోత్సాదేచ పూర్వకనిరోధాత్. ఉత్తరశ్చ-ఉత్తరఘటతనోత్పత్తి
వేదాయాం పూర్వకస్యవికల్పత్వాదభావస్యైవహేతుత్వేనావికేషాత్సవేదాం సవకరోత్పత్తిః
ప్రసజ్యతే. పూర్వకతననిరోధేహేతుత్వోపగమేఽపి దేశాదేవికశేషకస్యస్థిరస్యైకస్యాసభ్యుపగ
మాదవిశేషేనోత్తరతననిరోధకస్యవకస్యహేతుస్సాత్.

౧౯.

194. -ఉత్తరప్రతిజ్ఞానిరోధోఽథాగపద్యమన్యథా. ఉత్తరప్రతిజ్ఞాని
రోధశ్చభవతామ్, అధిపతిసహకార్యాదీనాంవిజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వప్రతిజ్ఞానాత్. అజ్ఞాతత్వవి
హీమాయాపూర్వకఘటతన నిష్కరీత్యుచ్యతే, తదాయుగపద్ధుటతనాద్వయోపలబ్ధిప్రసజ్యః. సచో
పలభ్యతే. ఉపరోధః-విరోధః.

౨౦.

సరోనిరస్వయవినాశోఽపి ససమ్భవతీత్యాహ-

195. -ఉత్తరప్రతిజ్ఞానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్. ఉత్తరప్రతిజ్ఞాని
సజ్ఞానిరోధాప్రాప్తిః - మూలసూక్ష్మవివాకయోరప్రాప్తిత్యర్థః. స్థూలవివాకః - ముద్గరాభిగూ
తాద్యసత్తరభావ్యుపలబ్ధియోగ్యః. సూక్ష్మస్తు-ప్రతిజ్ఞానభావ్యుపలబ్ధ్యవహాః. తేనిరస్వకకానభ
వతః, ఉత్పత్తివివాకధర్మకానినోద్రవ్యస్యావిచ్ఛేదాత్. * తదపస్యత్వమితిసత్కాయకవాద
స్వోపపాదితత్వాదిత్యభిప్రాయః. ఘటాదాకపాలాదిరూపావస్థయానిరస్వయవినాశాదశకనాత్,
ప్రతిపనివాకజేఽపి సూక్ష్మానస్థాప్రాప్తిత్యవిరోధః.

౨౧.

196. -ఉత్తరప్రతిజ్ఞానిరోధాత్. ఉత్తరప్రతిజ్ఞానిరోధాత్, ఉత్తరప్రతిజ్ఞాని
రోధశ్చభవతామ్, అధిపతిసహకార్యాదీనాంవిజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వప్రతిజ్ఞానాత్. అజ్ఞాతత్వవి
హీమాయాపూర్వకఘటతన నిష్కరీత్యుచ్యతే, తదాయుగపద్ధుటతనాద్వయోపలబ్ధిప్రసజ్యః. సచో
పలభ్యతే. ఉపరోధః-విరోధః.

౨౨.

197 ఇతి ఆకాశేచావిశేషాత్ ఇతి ఆకాశే సుదృఢమహతా వనమ్భవతి,
ఆ గాఢప్రతీకసంకల్పవ్యాసవనాకాశేఽప్యగ్గాఢప్రతీతేరవిశేషాత్ ప్రతీయతేహ్యకాశోఽత్ర
శ్చేయంబ్యత్ర గృధ్రఇతిశ్చేయందేవతాదేవత్వేన ౨౦౩

198 ఇతి అనుక్రమేన ఇతి ప్రాచ్యభిజ్ఞానాన్యసూతా దేవతానికర్తవ్యమ్ తదేవేదమితి
సామప్రత్యభిజ్ఞాయతే ప్రతిభిజ్ఞానంహి గామ-అతీతనతామూలకాలవత్సేకవస్తువిషయమేకంప్రత్య
భిజ్ఞానమ్ తస్య కాలద్వయసమ్మేధవిశిష్టమేవ వస్తు విషయః సచతదిత్యంతస్మరణమ్, ఇదమిత్యంత
స్మరణమ్, అతీతకాలసమ్మేధవిశిష్టమితి సమ్మయోగాభావాదితివాచ్యమ్, తదిదమితీసామానాధి
కరణ్యేనగ్రహణస్యైకత్వస్మరణాత్ పూర్వకాలానుభవజుతసంస్కారసహకృతేన్ద్రియసమ్మయే
యోగయుక్తస్య పురుషస్యతథాగ్రహణముపపద్యతేవ అన్వయవ్యతిరేకాధీనంహిసవత్రసామగ్రీ
పరికల్పనమ్ చచ్చాలాదివత్సాదృశ్యనిబద్ధనాప్రత్యభిజ్ఞేత్యయోవత్తుంశక్యం, కాలద్వయవచిక
నోద్వయోహ్యసాదృశ్యస్యానుసంధాతృజ్ఞాతృరేకస్యాసభ్యుపగమాత్ ౨౦౪

ప్రవ్యాదివిజ్ఞానానుమేయాథావాదితంప్రత్యేయం సహజానేనీలపీతాదివిచిత్రాకారంద్వి
ప్రవ్యాగామృతవాదావతితంజ్ఞానేస్వకారంసమవ్యవహిత్యంభావమనుమనోత తత్తోత్తరమ్

199 ఇతి నానతోఽదృష్టత్వాత్ ఇతి అగతోధమిణోధమకస్యావ్యత్రసద్భూ-
మణాంసమ్భవతి, కుతః? అదృష్టత్వాత్ - సహిధమణివిరట్టేతద్ధమకస్యావ్యత్రసద్భూ-
మచిద్దృష్టమ్ ౨౦౫

200 ఇతి ఉదాసీనానామపిచైవ సంసిద్ధిః ఇతి వైభాషికసూత్రాన్నికయోద్వయోయోరపి
సాధారణమిదంబూషణమ్ ఏవం-సవకభావానాంతరీక్షి త్యాభ్యుపగమేనతి ఉదాసీనానాం -
నిష్క్రియత్వానామపైర్విహితాముష్మికసవాథాకసిద్ధిస్సాన్వితః, ప్రయత్నాద్యనుతిష్ఠతస్తదాసీనువ
విద్యత్వాత్, తత్తత్సంస్కారాదేరపి కస్యచిత్స్థిరస్యానువతకమాసస్యాసభ్యుపగమాచ్చ,
పశ్చాదాగతాసిద్ధిరహేతుకీనిష్క్రియత్వానామపైర్విహితాముష్మికసవాథాకసిద్ధిస్సాన్వితః ౨౦౬

201 ఇతి వాభావఉపలబ్ధేః ఇతి యోగాచారాభిమతీజ్ఞానమాత్రసద్భావవాదఃకింసమీ-
చీనయుక్తిమూలః, ఉతనేతిసంశయః సమీచీనయుక్తిమూలఇతిపూర్వకావత్ షాహ్యథాకసద్భా-
వవాదినాఽపితత్తదథాకారజ్ఞానస్యప్రకారమూలత్వమవశ్యాశ్రయణీయమ్ సవకస్యవస్తుసాప్రకా-
శమాసస్య స్వాసాధారణేవాకారేణప్రతాళ ఇవ్యతే తత్ర ఘటపటాదిజ్ఞానస్యఘటపటాద్యాకార
ఏవాకారః, అన్యథాఘటాద్యసాధారణ్యంచతత్తజ్ఞానస్యసమ్భవతి ఏకశ్చేయమాకారఉపల-
భ్యతే సత్తజ్ఞానస్యైవేతితద్వ్యతిరీక్తాథాకసద్భావవాదోఽనుపన్నః తావత్తైవఘటోఽయంజ్ఞాత
ఇతివ్యవహారశ్చోపపద్యతే తస్యబహిరదవభావోవిమానాలత్వాద్విభ్రమకృతః కాఢాన్తస్తు -
ఘటమంజానామోతిసకమకస్యసకత్సేకస్య జ్ఞాథాత్వథాకస్యచ్ఛేదనాదివత్సవకలోకసాక్షిక
ముపలభ్యమాసస్యకత్సేకమకవ్యతిరేకేణకేవలస్యైవసద్భావమనుక్రమేనోబ్రవీతి స్వాసాధా-
రణాకారశ్చచ్ఛేదనాదివత్తత్తదథాకవ్యవహారయోగ్యాతావదనాకారేణోపలభ్యతే ఏవంఛేద-
నాదేరవ్యాకారోద్విధాభావనాదిహేతుతయైవ కత్సేకగతిర్యోపలభ్యతే సహ్యమాతాకానాంక్రి

యాదీనాంకర్తృకమకానిమాపణీయస్వాత్మానాంకమాకాకారస్వరూప్రియవే. సూత్రాంత్యం -
వాభావఉపలభ్యే - జ్ఞానవ్యతిరెక్తాగాభావో వకర్తృత్వేన క్తమ్, ఉపలభ్యే - సమకాలీనాం
నిరతిజానాతేః కర్మకారయాకర్తృకతయాచోపలభ్యే.

202. - ఇతి సైధమ్యకాచ్యవస్వన్నాదివత్. ఇతి - స్వప్నజ్ఞానావస్థాదులొక్కొక్క
నాంసమిథ్యాకారత్వం, తద్వైశమాన్యతే. నివాచికణాదోషబాధకప్రవృత్తయేనాంసమిథ్యాకార
భావః. చకారాత్ప్రవృత్తి యథాభావాసత్వభిప్రాయః.

203. - ఇతి వాభావోఽనుపలభ్యే. ఇతి - చకేనలస్యాకారాచ్యవస్థాదులొక్కొక్క
వత్తి, కర్వచిదప్యనుపలభ్యే. అబాధితప్రతీతిసిద్ధస్యాసద్భావేనవిజ్ఞానమాప్రస్యాకారాద్భావోఽసత్
తేవారముతమిత్వభిప్రాయః.

204. - ఇతి సవకథానుపపత్తేశ్చ. ఇతి - మాన్యమిదో క్తసవకథాన్యవాదస్వప్నవత్,
నేలినంశయః. సమ్యసతీతిపూర్వాపక్షః. విజ్ఞానంఘటాదయస్సగదేకభావావత్త్వే. కుసోఽసద్వి
త్వనిరూపణాత్ ఘటాదిభావానామ్. భావాత్తావదుత్పత్తికావచ్ఛవతి, హిమగూఢాదవత్త్వ
మానోఽసమ్బుదితేన పృష్టజ్ఞాదిసోత్పద్యతే. నాన్యభావాత్, వత్సాదభావమిద్యమానో
ఘటాదిరభావాత్మకఏవస్యాదిసవకథాన్యత్వమేవయుక్తిమత్. కాథాన్తస్తు - సోకేభావాత్ చ
శబ్దయోస్తద్బుద్ధ్యోశ్చ ప్రమాణేనోపలభ్యమానస్యైవ సన్తునోఽవస్థావిశేషఏవభావమిదోవి
షయః. సవకథానావతయోపలభ్యమానావస్థావిశేషోభావబుద్ధివిషయః. తద్విరోధ్యవస్థావిశేషోఽ
భావబుద్ధివిషయః. అతోసకతశ్చైత్వదభిప్రేతం యచ్చత్వంసిద్ధ్యతి. సూత్రాంత్యం - సవకథాను
పపత్తేశ్చ - సవకథాన్యవాదీనవకంసదితీప్రతిజ్ఞాయస్వాభిప్రేతంసాధయతి, ఉతాగదీప్రతిజ్ఞాయ,
అథప్రకారాన్తరేణ ప్రతిజ్ఞాయ, సవకథాఽపిసవకథాన్యత్వానుపపత్తేస్వాభిముతాస్మిన్, సద
సద్భావయోవికార్యమానవస్తుధమత్తోపపాదనాత్.

205. - ఇతి నైకస్మిన్నసమ్భవాత్. ఇతి - సైసమతంతయుక్తిమత్, ఉతనేనసాధయః.
యుక్తిమదితి పూర్వాపక్షః. జీవాజీవశబ్దాభిలషణీయభోక్తృభోగ్యాత్మకస్వరూపస్వత్వైవైత్వ
నిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వైరనైకాన్యమ్; షడ్వివృతస్వయాకాయార్థ్యాఽవస్థాన్యో
కృత్స్నస్వరూప్రోద్రవ్యాత్మవాసజ్జైవకత్వనిత్యత్వాన్యపపన్నాని, పరమాకాయాన్యవాసమిదోవి
పరమాకాయాన్య ఘటత్వపటత్వాద్యవస్థావిశేషాః. ద్రవ్యస్వరూపస్యైకత్వాత్ సకత్వాత్ సమ్భ
ద్ధిబోధ్యత్వాత్ తేనరూపేణైకత్వాదియుక్తం, పరమాకాయోబ్ధాభిధేయావస్థావిశేషానాంసకత్య
దస్థిరత్వాదసద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్తేనరూపేణాసత్వానిత్యత్వనానాత్వానియుక్తాని. ప్రతీద్యవస్థాన్య
త్వాత్ సవకన్యవస్తున ఉభయాకారప్రతీతేరుభయముపపన్నమ్. కాథాన్తస్తు - ఏకస్యాస్త్వై
నాస్తిత్వాదిభిరనైకాన్యకత్వమయుక్తమ్, ఏకస్మిన్వస్తుస్యస్త్వవాస్త్వైదేవికర్తృభావయా
తపవచ్యుగపదసమ్భవాత్. తథాహి - ద్రవ్యస్య, తద్విశేషకభూతపరమాకాయస్వేత్యంబోభే
యావస్థావిశేషస్యచేదమితమితి ప్రతీతేః ప్రకారప్రకారితయా పృథక్పదార్థకత్వాదైకస్మిన్వస్తుద
ప్రకారభూతసత్త్వాన త్వరూపధమాసమావేశోయుగపత్సమ్భవతి. ఉత్పత్తివివాదాభ్యుదయమి
శేషాస్పదత్వంచద్రవ్యస్యానిత్యత్వం, తద్విపరీతంచనిత్యత్వం తస్మిన్-ధంసమవైతి విరోధధమా

ప్రయత్నం భిన్నత్వం వర్ణిపరీతంచాభిన్నత్వం కథంవాతస్మిన్నమవైతి? యథాఽత్వత్వమహి
 నత్వయోగంబిందేకస్మిన్నసమ్యవః ఏకస్యప్రభవీద్రవ్యస్యభుటత్వంశతావత్వంచప్రదేశభేదేన,
 సత్వేకే ప్రదేశేకోభియావ్రయత్వమ్ యథాకస్య దేవదత్తస్యాత్వత్వివివాశయోగిత్వంకాలభే
 దే... యోగతావతావన్మికోవ్యాత్మకత్వమ్, అపరు పరిణామశక్తియోగసూత్రమ్ అతోప
 యుక్తిమహిమమ్ సూత్రాధికస్తు - వైకస్మిన్నసమ్యవాత్ - సత్తైసమతంయుక్తమ్ కుతః?

ఏకస్మిన్ వస్తుస్య కరీత్యా యుగపద్విరుద్ధమకాసమావేశాసమ్యవాత్ అతస్మాత్ప్రవిరుద్ధం వేదా
 న్మవాదిభిరపి భేదాభేదసమాశ్రయణమ్ 30

206 ఇతి ఏవంచాత్మాకాత్స్వర్యమ్ ఇతి ఏవమాత్మాకాత్స్వర్యచ్ఛానుపప
 న్నమ్ శరీరపరిణామశ్చేద్యత్వనోబృహత్కరీతాదర్శియసిశరీరే ప్రవిశతోఽకాత్స్వర్యమ్-అపరి
 పూణత్యంప్రసజ్యతే, తదానమల్పపరిణామత్వాత్ 31

207 ఇతి సచపయాకాయాదవ్యవోధో వికారాదిభ్యః ఇతి తథావిధాన్యత్వావ
 స్థాయోగేనావ్యవోధో నసమ్యవతి, భుటపటాదేరిపవికారతత్ప్రియక్తదోమస్వదత్వప్రసక్త్యాత్

208 ఇతి అన్యైవసి తేశ్చోభయవిత్వత్వాదవిశేషః ఇతి జీవన్మయదత్వం పతి
 మాణంమోక్షోపసం, తస్యవత్సాదేకదూషణావస్థితే స్థదేవ స్వాభావికంపరిమాణమితి ఆత్మనశ్చ
 తత్పరిమాణస్యచోభయోవికార్యత్వాత్సావకానుసంశరీరపరిమాణత్వసిద్ధిరिति పూర్వావస్థాయాం
 సవిశేషః అతోఽనన్తరమేవ తైసమతమ్ 32

209 ఇతి పశ్యంతసామజ్ఞస్యాత్ ఇతి పశుపతీనుతంనిశ్చేయసాధికభిరాదరణీయ
 ముత సేనిసంఘః ఆదరణీయమితిపూర్వాపక్షః - పరమపురుషాధికసాధనావబోధిత్యేసనిఖిల
 వస్తుసాక్షాత్కారసమర్థకపశుపతిప్రణీతత్వాత్ రాధాస్తస్తు - అనాదినిధివావిచ్ఛిన్నపారసమ్పు
 దాయనిరస్తప్రమాదాదినిఖిలనోషగన్ధవేదసిద్ధపరావరతత్వవ్యత్యయప్రతిపాదనాత్, నిమిత్తోసా
 దారభేదాభిధానాత్, సురాకున్భుస్థాపనతత్త్వదేవతాచకనముద్రకాపట్కవిజ్ఞానతిడ్ఢారణాదివేద
 వినిర్దూచారప్రతిపాదనపరత్వాచ్ఛాసామజ్ఞస్యాదనాదరణీయమితి సూత్రాధికస్తు-పశ్యంతసామజ్ఞ
 స్యాత్ * వైకస్మిన్నసమ్యవాదిత్యతోనేత్యనువతకతే పశ్యుః - పశుపతేఃమతంగాదరణీయమ్
 కుతః? వేదవిరుద్ధతత్వచారావబోధిత్యేనాసామజ్ఞస్యాత్ 33

210 ఇతి అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ ఇతి అనుమేయేశ్వరాభ్యుపగమేనహిప్రధాన
 స్వాధిష్ఠానమీశ్వరస్యోచ్యతే సశరీరస్యైవకులాలాదేరధిష్ఠానదశకానాదశరీరస్యేశ్వరస్యప్రధానా
 ధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చాసామజ్ఞస్యమ్ సశరీరత్వాభ్యుపగమేఽపి తచ్ఛరీరస్యసావయవస్యనిత్యత్వే
 అనిత్యత్వేచనోషఃపూర్వోక్తవిత్వభిప్రాయః 34

211 ఇతి కరణవచ్ఛేన్నభోగాదిభ్యః ఇతి తేత్రజ్ఞస్యస్వకరణకలేబరాద్యధిష్ఠాన
 పదుపపద్యతఇతిచేన్న, పుణ్యాపుణ్యరూపకమణిమిత్రత్వాత్ తేత్రజ్ఞాధిష్ఠానస్య ఈశ్వరస్యాపి
 తద్వత్తయాతిత్కలభోగాదినిఖిలతత్త్వభావప్రసక్తేః 35

212 ఇతి అన్తవత్త్వమసవజ్ఞతావా ఇతి వాశబ్దశ్చాభేదతథాపుణ్యాపుణ్యన
 త్వేత్యన్తవత్త్వం-స్పష్టేసంహారాన్పదత్వమసవజ్ఞతాచప్రసజ్యత ఇత్యసమజ్ఞసమేవేదమ్ 36

శ్రీరామ
సం. ౧౭-౧-౨
సం. ౧౭-౧-౨

సం. ౩.
సం. ౧౭-౧-౨
సం. ౧౭-౧-౨

శ్రీ వేదాంత సీమ :

401

213. -ఇతి ఉత్పత్త్యుపాధౌ. ఇతి- సాక్ష్యాదిత ప్రవత్సాన్నితాత్రత ప్రముఖ్య ప్రమాణమ్, ఉత సేవంతయః. అప్రమాణాని ప్రాసాదాత్. * చానుదేవాత్పశ్యమాణో నామజనోబాయశశ్చ స్రుతపరుషః కోవ్యైర్విద్రుతవదవాత్, * చతుషుకవేదేషు పురుషాగ్రా-
మలభమావృత్తివేదగణాదాదకవచాచ్ఛ. రాధాస్తమ-సజ్జమాణాప్రముహూవిరుద్ధానాంపర
బ్రహ్మభావానామ్. * అజాయమానోబహుభావిబాయతభ్రమిప్రసృద్ధస్వేచ్ఛానతాత్రప్రసాద
నాన్నకృచ్చిచ్చిచ్చిభిః. శివాకాంతమనశ్చబ్రాత్య తత్తత్తత్కాణాం సజ్జమాణాదీనామే
వాభిధాయకః, * తత్తేజసత్తత ఇతి తేజప్రభృతిశబ్దవత్. * చతుషుకవేదేషుపురుషాగ్రా-
మలభమావృత్తిసమవితహోమనిద్దానత్, యథా*భువ్యవర్తగవోధ్యేమూర్త్యావృత్తి చతుషుక-
వేదేషు) ఇతిహాసపురాణంబు నమిత్యదిచ స వేద మవిద్యాస్థానేషువాత్మకో వేదనాభావసం
నశ్చ్యుమి బ్రహ్మసంసారామ్. తస్మైస్మిన్వేదాన్తోదితబ్రహ్మోపాసవిధానాద్వేదావిరుద్ధతచ
నావిధిగానాచ్ఛానగన్యతభ్రాత్రమాణామేవ. మాత్రాగ్రాంత-చాత్పత్త్యుపాధౌ * సజాయతే
మ్రుయతేవేద్యాదప్రసృతే వేదప్రాప్త్యుత్పత్త్యుపాధౌ వాన్తేకోవ్యైర్విద్రుతవచాచ్ఛ. ప్రమాణమ్. 3౯.

214. -ఇతి చతుషుకరణమ్. ఇతి- సజ్జమాణాత్పశ్యమాన్సంజ్ఞాంమన ఉత్ప-
ద్యత ఇతిమనశ్చరణస్య కలహాదేవాదుత్పత్తిశ్చ స్రుతివిరుద్ధత్వాన్నసమ్భవతి; * వేతస్తాజ్ఞాయతే
ప్రాణోమనస్సవేదాన్ద్రియాదిచేతనసాబ్రహ్మణశ్చ త్తిత్కూరియతే. ౪౦.

215. -ఇతి విజ్ఞానాదిభావేవా తదప్రతిషేధః. ఇతి- వాగ్భాత్యవోవిపరివర్తతే. విజ్ఞా-
నాచాపిచవిజ్ఞానాదిబ్రహ్మ సజ్జమాణాదీనాంబ్రహ్మభావేనతి * అజాయమానోబహుభావిబాయత
ఇతి స్రుతిప్రసృద్ధస్వేచ్ఛానతాత్రస్వేవాత్రాభిధానా తదప్రతిషేధః-ప్రామాణ్యాప్రతిషేధః. సజ్జ-
మాణాదీనాంతవాదినానాధికరణభియాని దేశాశస్తేషానుధిష్ఠాతృతయోమపద్యతే. ౪౧.

216. -ఇతి విప్రతిషేధాచ్ఛ. ఇతి- అస్మిన్నపి తస్మైవోత్పత్తివిప్రతిషేధాచ్ఛావిరుద్ధ
మిదంత స్త్రీమ్, * వ్యాప్తిహావేనసమ్భవత్. స్వాత్మపురుషస్యహి సహ్యానాదిరసత్తత్పరమాధేవ
నిశ్చితభిహిపురుషస్యత్వే ప్రతిషేధ్యతే. ౪౨.

శ్రీ శ్రీ గగనరామానుజవిరచితే శ్రీ వేదాంత సీమే
ద్వితీయస్వాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

ద్వితీయః పాదః.

217. -ఇతి సవియదప్రసృతే. ఇతి- వియదుత్పద్యతే, నేనిసంశయః. నోత్పద్యతఇతి
పూర్వకాపదే, నిరవయనస్య సవకగతస్యాత్మస ఇవోత్పత్త్యుపాధౌ. అసమ్భావనీయస్య
శ్రవణంచ ససమ్భవతి. అతఉత్పత్తిశ్చ స్రుతిగౌరవాదే. రాధాస్తమ-వియదుత్పద్యతవ, ఉత్పత్తిశ్చ
తే. అతీద్వియాధావిషయాయ స్రుత్యాభిహితే ధేనిరవయనత్వాదిహేతుకనానుత్పత్త్య
సమానము దేతుమలమ్. ఆత్మకోఽప్యనుత్పత్తిశ్చ తేదేవనిశ్చయం, సనిరవయనత్వాదిహ, సూత్ర
ధాన్తు-సవియదప్రసృతే, వియన్నోత్పద్యతే. కుతః? అప్రసృతే - అశ్రవణాత్, అసమ్భావనీయస్య
శ్రవణాసమ్భవాత్. ౪౩.

03) 88 0	2	2	2
04) 88 0	2	2	2
05) 88 0	2	2	2
06) 88 0	2	2	2
07) 88 0	2	2	2
08) 88 0	2	2	2
09) 88 0	2	2	2
10) 88 0	2	2	2
11) 88 0	2	2	2
12) 88 0	2	2	2
13) 88 0	2	2	2
14) 88 0	2	2	2
15) 88 0	2	2	2
16) 88 0	2	2	2
17) 88 0	2	2	2
18) 88 0	2	2	2
19) 88 0	2	2	2
20) 88 0	2	2	2
21) 88 0	2	2	2
22) 88 0	2	2	2
23) 88 0	2	2	2
24) 88 0	2	2	2
25) 88 0	2	2	2
26) 88 0	2	2	2
27) 88 0	2	2	2
28) 88 0	2	2	2
29) 88 0	2	2	2
30) 88 0	2	2	2
31) 88 0	2	2	2
32) 88 0	2	2	2
33) 88 0	2	2	2
34) 88 0	2	2	2
35) 88 0	2	2	2
36) 88 0	2	2	2
37) 88 0	2	2	2
38) 88 0	2	2	2
39) 88 0	2	2	2
40) 88 0	2	2	2
41) 88 0	2	2	2
42) 88 0	2	2	2
43) 88 0	2	2	2
44) 88 0	2	2	2
45) 88 0	2	2	2
46) 88 0	2	2	2
47) 88 0	2	2	2
48) 88 0	2	2	2
49) 88 0	2	2	2
50) 88 0	2	2	2
51) 88 0	2	2	2
52) 88 0	2	2	2
53) 88 0	2	2	2
54) 88 0	2	2	2
55) 88 0	2	2	2
56) 88 0	2	2	2
57) 88 0	2	2	2
58) 88 0	2	2	2
59) 88 0	2	2	2
60) 88 0	2	2	2
61) 88 0	2	2	2
62) 88 0	2	2	2
63) 88 0	2	2	2
64) 88 0	2	2	2
65) 88 0	2	2	2
66) 88 0	2	2	2
67) 88 0	2	2	2
68) 88 0	2	2	2
69) 88 0	2	2	2
70) 88 0	2	2	2
71) 88 0	2	2	2
72) 88 0	2	2	2
73) 88 0	2	2	2
74) 88 0	2	2	2
75) 88 0	2	2	2
76) 88 0	2	2	2
77) 88 0	2	2	2
78) 88 0	2	2	2
79) 88 0	2	2	2
80) 88 0	2	2	2
81) 88 0	2	2	2
82) 88 0	2	2	2
83) 88 0	2	2	2
84) 88 0	2	2	2
85) 88 0	2	2	2
86) 88 0	2	2	2
87) 88 0	2	2	2
88) 88 0	2	2	2
89) 88 0	2	2	2
90) 88 0	2	2	2
91) 88 0	2	2	2
92) 88 0	2	2	2
93) 88 0	2	2	2
94) 88 0	2	2	2
95) 88 0	2	2	2
96) 88 0	2	2	2
97) 88 0	2	2	2
98) 88 0	2	2	2
99) 88 0	2	2	2
100) 88 0			

an 21 28 1-2

[အနု-၉

[illegible]

219 - - - - - * * * * *
 ప్రాకారమును గాన భక్తియనునట్లు - - - - -
 చైతన్యమును గాన భక్తియనునట్లు - - - - -

220 ఇతి వ్యాచ్యైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ ఇతి * అ కాశస్సమ్యాతః అ కాశాద్వాయుః
వాయోరగ్నిరిత్యవిషయకతా నమ క్తస్యైకస్య సమ్యాతశబ్దస్య అ కాశే గాణత్యం వాయూచిష
ముఖ్యత్వం వశమ్యచి బ్రహ్మశబ్దవత్ యథైకస్య బ్రహ్మశబ్దస్యైకమతః జీవోదయమాణస్య * తస్మా
దేతద్బ్రహ్మనామహమగ్నిరచబాయత ఇతి ప్రధానే గాణత్యం, * తపశాచీయతే బ్రహ్మేతి బ్రహ్మణి
ముఖ్యత్వంచ ప్రసంగాత్తైవివాదుష్యైవభిధావాన్య తైరనువర్జితే సిద్ధిర్నల్ల ఇతి శిశు ప్రాయః ॥ ౪

పరిచయము - 221 - ఇతి ప్రతిజ్ఞానుహితస్య తిరేకాత్ ఇతి - మేనాశ్రయం ప్రప
మిత్రబ్రహ్మ విజ్ఞానేనాకాశాదీనాం విజ్ఞానప్రతిజ్ఞానుహితస్య తిరేకాత్ ఇతి - మేనాశ్రయం ప్రప
తిరేకాదేన భవతి

[illegible]

223 - ఇది మావచ్చి కారణము విభాగో ర్హకవతో ఇది యద్యపిచాన్వోగ్య * త త్తే
 బోధస్య తేన దాకా శోధ్య ప్రస్థానం సేనాభియతే, ఏహాపి తస్మిన్నేవ * ఇతిదాత్మ్యమిదం
 సవకమిత్యాదినాక కాశాదేస్యవకాశ్యన మ్మనోబ్రహ్మవికారత్వవచనాద్యావచ్చికారంవిభాగః- ఉత్ప
 త్తిరుక్తవేదగమ్యతే ర్హకవతో - యథాగోత్రే సవకవతే దేవద తప్రత్రాత్యర్థ్యభావం తేషాం కేషాం
 చిద్దేవదత్తా మత్పత్తివచనం సవకాసాంతరికీర్త్యత్రిప్రతిపాదమాఖామిభగవ్యతే ఆకాశస్యామృతత్వ
 వచనం మరాదవచ్చికాలస్యామృత్యవిషయమిత్యభిప్రాయః

224 - - - - - అనేనై వర్యాచేపమాతరిశ్విరోఽ
ప్యత్సత్తికుక్తా నాయం న్యాయానిదేహః, అధికాశక్త్యా భావాత్ * తేనైతత్తథాపశ్యహేతి
వాయో నైవసకత్వత్తివత్తంప్రభగుచాదానమ్

[illegible]

226 - - - - - * ఆకాశాద్వాయూరిత్యాదివ్యవహితకా
యానాశి కిం స్వానస్తరాదాకాశాదే కేవలానుత్పన్నస్తే, ఉత ఏ తచ్చురేరాత్మరస్సాద్భిహా ఇతి

౪౪౧-౨
 ౨౦.౮.౨-౧-౨
 ౨౦.౮.౨-౨-౨,౪
 ౧.౮.౨-౨-౧౪
 ౨౦.౮.౨-౨-౧

౨.౪.౮.౨.౨

శ్రీ వేదాంత సూత్రం.

493

సంగత్యం. స్వాతంత్ర్యం దేవేతిమావకావకం. - ౧ ఆకాశాద్వాతానామహాత్మ్యం. - ౨ అంతఃకాశాత్
 భోక్తృత్వేనాత్. - ౩ సత్త్వాత్. - ౪ తే ప్రాణానామహాత్మ్యం. - ౫ అంతఃప్రాణానామహాత్మ్యం. - ౬
 పుష్కలత్వే. - ౭ రాజ్యత్వం. - ౮ తేజస్వీయత్వం. - ౯ అంతఃతేజస్వీయత్వం. - ౧౦
 పూర్వకస్యత్వం. - ౧౧ కేవలస్వత్వం. - ౧౨ అంతఃకేవలత్వం. - ౧౩ అంతఃకేవలత్వం. - ౧౪
 త్వరీతం. - ౧౫ యస్యాకాశాత్త్వం. - ౧౬ యస్యాకాశాత్త్వం. - ౧౭ యస్యాకాశాత్త్వం. - ౧౮
 ద్భిన్నానామహాత్మ్యం. - ౧౯ తేజస్వీయత్వం. - ౨౦ అంతఃతేజస్వీయత్వం. - ౨౧
 యోగేన కేవలానామహాత్మ్యం. - ౨౨ తేజస్వీయత్వం. - ౨౩ అంతఃతేజస్వీయత్వం. - ౨౪

227. - ఇతి ఆహ. ఇతి స్వాతంత్ర్యం దేవేతిమావకం. - ౧ ఆకాశాద్వాతానామహాత్మ్యం. - ౨ అంతఃకాశాత్
 భోక్తృత్వేనాత్. - ౩ సత్త్వాత్. - ౪ తే ప్రాణానామహాత్మ్యం. - ౫ అంతఃప్రాణానామహాత్మ్యం. - ౬

228. - ఇతి పృథగ్. ఇతి సవంశ్యం. - ౧ అంతఃకేవలత్వం. - ౨ అంతఃకేవలత్వం. - ౩ అంతఃకేవలత్వం. - ౪

అన్యశ్చ భోక్తృత్వం. - ౫ అన్యశ్చ భోక్తృత్వం. - ౬ అన్యశ్చ భోక్తృత్వం. - ౭ అన్యశ్చ భోక్తృత్వం. - ౮

229. - ఇతి అధికారహంకారత్వం. - ౧ అధికారహంకారత్వం. - ౨ అధికారహంకారత్వం. - ౩ అధికారహంకారత్వం. - ౪

230. - ఇతి తదధికారహంకారత్వం. - ౧ తదధికారహంకారత్వం. - ౨ తదధికారహంకారత్వం. - ౩ తదధికారహంకారత్వం. - ౪

231. - ఇతి విపరీతాదౌగత్యం. - ౧ విపరీతాదౌగత్యం. - ౨ విపరీతాదౌగత్యం. - ౩ విపరీతాదౌగత్యం. - ౪

232. - ఇతి అన్తరావిజ్ఞానమనీక్రమేనాత్మత్వం. - ౧ అన్తరావిజ్ఞానమనీక్రమేనాత్మత్వం. - ౨ అన్తరావిజ్ఞానమనీక్రమేనాత్మత్వం. - ౩

11	అ. 8-8-1	12	అ. 8-8-1
2	అ. 8-8-2	2	అ. 8-8-2
3	అ. 8-8-3	3	అ. 8-8-3
4	అ. 8-8-4	4	అ. 8-8-4
5	అ. 8-8-5	5	అ. 8-8-5
6	అ. 8-8-6	6	అ. 8-8-6
7	అ. 8-8-7	7	అ. 8-8-7
8	అ. 8-8-8	8	అ. 8-8-8
9	అ. 8-8-9	9	అ. 8-8-9
10	అ. 8-8-10	10	అ. 8-8-10

415

వై. పుత్రానిన్నా - మది * వై కేచాస్తాన్యం కాశ్యాయ నిఘంటువుననుసరించి వై. పుత్రా
త్వాత్కాశ్యపశ్చేష్ట్యా తామరమలాభాత్కాశ్యపుత్రా స్థిరాశ్వసితాప్రదహారా శబదా

287. ❖ స్వాత్మనామ్ తరయోః. ❖ చక్షుభౌఽచక్షురణశ్చా. యశ్చక్షుః
తాన్మౌస్థితస్యకరీరిన్ద్లేపేణ కథంచిత్రమృద్యత్వమితి. ఉ తరయోః - ఏవ గాగమః తాన్మౌ
స్వాత్మనై వసమృద్యత్వమసశ్యాభ్యుపేయమ్.

[illegible]

289. ~~అంత~~ స్వకబ్ధోన్మాదభావం. ~~అంత~~ * ఏమో ² అనాత్మచేతనావేశము. అప్పుడు
 న్నానికా పల్కనధానమివేళేసిసాకాదమకదాదాచేవాడు. ఉత్తానావస్థానచేత. ఉత్తానం -
 ఉద్ధృత్యనానమ్. * ² అరాగ్రమాత్రోపాసనో ² విద్యమృత్యావరాగ్రముద్ధృత్యో ర్వాహ్యోపాసనా
 జవస్వత్రూయతే.

అట్లనోఁగి పరిపూర్ణత్యేగకలదేనా వ్యాపిసఖాద్యనుభవకథవిశ్చిత్రములను వ్రాసెను
పరిపూర్ణమాహ. —

240. ❀ అవిరోధశ్చక్రమ్ ❀ యథా పరిచక్ష్యమిష్టమైకైవదేవతానాం
సకలదేవావతీతనూహ్లాదం జపయత్తి, సద్బ్రహ్మవిరోధః.

241. అపసీనివై శేష్యాదితేయాభ్యుపగమాద్ధృతిః. తస్యోష్టదే-
హైకదేశవిశేషసిన్ధ్వితత్వస్థానం, ఆప్తకోమరేణివన్న, అప్తకోమరేణివాభ్యుపగమాత్.
వృద్ధిహ్యయమాత్క్రొస్త్యుత్రాయతే - * యోజయంతిష్టాచయప్రాసేష్యాద్యైత్యే-
రిత్యాదా.

242. ~~గుణాద్వా~~ ~~అ~~ ~~లోక~~ ~~వత్~~, ~~స్వ~~ ~~మ~~ ~~తే~~ ~~వా~~ ~~హ~~.—వాశబ్దోనుహితైర్వా
 స్పృత్యధికాః. అతాస్వగుణేనజ్ఞానేన సకలదేహంవ్యాప్యవస్థితాః; యథామ్యుయోనయతప్రస్థశీవా
 మేకదేశవర్తితానామాలోకతద్గుణోనేకదేశవ్యాప్తదృశ్యతే. —౧౬.

*విజ్ఞానమయజ్ఞంతనుతత్యత్యాదా(విజ్ఞానమేవాత్మేతివ్యవచ్యేత ఇతిచేత్. ౧౮౯౫. -)

243. ❖ వ్యతిరేకో గన్ధవ త్తథావ దశకయసి. ❖ జానామి త్యైవానా త్యైవ
ప్రతీప్తే వ్యతిరేకో అభ్యుపగమనీయః. యథా గన్ధవతీప్తఫలీత్యుపలభ్యా గన్ధవనూనా ప్రవృత్తిరే కే.
దశకయసి చ స్రుతిః-❖ జానా త్యైవాయం ప్రయష్యతి. ౨౭.

244. పృథ్వీపదేశాత్. సకేవలంబానామితి పృథ్వీపదేశాత్. అర్థసంపృక్తేనోపనిత్యేచజ్ఞానం * సహివిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతేవికపరంహోవిద్యతేతి. అ.

10-10-6

8 31 100-0
8 31 02-6

శ్రీ భగవద్రామానుజస్వామ్యం

[అధ్య 9

విజ్ఞానము ప్రతిభాకరమైనది ననుకొనినట్లుగా -

[illegible][illegible]

సమస్తాస్యతిగుజ్జాఃస్యానుమలభ్యేనదూషణాన్యథావిత్వమిత్యాశక్యాహ- —

217 ~~పుంస్తాదివత్~~ పుంస్తాదివత్ త్వస్యవత్ ~~భివ్యక్తియోగాత్~~ భివ్యక్తియోగాత్ ~~పుంస్తాదివత్~~ పుంస్తాదివత్
త్వికాః, పుంస్తాదివత్ ~~భివ్యక్తియోగాత్~~ భివ్యక్తియోగాత్ ~~పుంస్తాదివత్~~ పుంస్తాదివత్ ~~భివ్యక్తియోగాత్~~ భివ్యక్తియోగాత్
దార్పణే వేదాంతే పుంస్తాదివత్, పుంస్తాదివత్ పుంస్తాదివత్ ~~భివ్యక్తియోగాత్~~ భివ్యక్తియోగాత్
సప్తధానయతేన పుంస్తాదివత్ పుంస్తాదివత్ ~~భివ్యక్తియోగాత్~~ భివ్యక్తియోగాత్ ~~పుంస్తాదివత్~~ పుంస్తాదివత్
త్వికాః

30

దీనిచేతనే నా జాతీయ స్వేచ్ఛను స్వచ్ఛమైనదిగా చేసింది. —

[illegible][illegible]

250 ❀❀ ఉపాదానాద్విపాకాదేశాచ్చ ❀❀ ఉపాదానాత్ - ఉపదేశ్యమానాత్,

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

407

20. 10. 1971

251. ఇతః వ్యవదేశాచ్చక్రియానామవశేషః కేవలవిషయకాయః, ఇతః శాన్తిజ్ఞానం ।
 యజ్ఞం తనువేకనానాదీనమపేక్షయేత్, యజ్ఞాదికవిషయ్యావృత్తివత్సకత్వోపదేశాచ్చకథానా, విజ్ఞాన
 శబ్దేన నాత్మవోష్యవదేశః, అంతస్వత్త్వవశాత్కాలమధేయవేదవేత్; తథాపరివిజ్ఞానవోషకణవిద్రుక్తి
 విదేశశస్యాత్.

3౫.

252. ~~అ~~ ఈవలభ్యవచనమునూ, ~~అ~~ ప్రధానవ్యవస్థ = త్వేనకన్యవోగోత్పత్త్యుపలి
 పక్షే పూర్వోక్తోపలభ్యవచనమునన్ప్రధానవ్యవస్థాసాధారణత్వాత్ సోత్పత్త్యావసయమా. అ
 స్మరణార్థమేతి సవేకాసామాన్యవాచకవచనే త్వేన సాధారణ్యమునెవాయామ్. 3౬.

[illegible]

254. ~~ఈ~~ సమాధ్యభావాత్. ~~ఈ~~ ప్రకృతేకత్వత్వే మోక్షసాధనభూతసమా
ధ్యభావశ్చస్యాత్, ప్రకృతేకత్వోన్వీరిసమాధానేప్రకృతేకత్వత్వాద్యోగాత్. 3౮.

255. ఇతి యథాచతుర్థో యథా. ఇతి అష్టమః స్కంధః (25) హి భూగవాన్భూయాం
కరోతి, అన్యదాచకరోతీన్యథయప్రకారస్య పునఃపద్యతే. యథాతైస్స తాదేవచచ్చయావ్య
వస్థితః. బుద్ధేకస్య త్వేతతత్త్వేన స్వేచ్ఛాయా అభివాన్వయననానన్యతీత్యభిప్రాయః. 36.

256, 257. పాపాత్మకముగ్రితే. కృష్ణప్రయత్నా పేక్ష న్నుపహితప్రతివిధ్యావైయ
 థ్యాకదిభ్యోఽన్యోన్యనిరసన్యకత్వం త్వంకింపవహాత్తాయత్తమతస్త్వాయత్తమినిసంశయః. స్వాత్మ
 మితిపూవఃపక్షః, విధినిపేధశాస్త్రానిరసః త్వం త్వే. యస్స్వబుద్ధ్యేవప్రవృత్తిసమృత్తికక్ర, స
 ఏవహి నియోజ్యో నిగ్రహానుగ్రహణ్యదంచ భవతీతి. కాథా నన్తు—* అప్తప్రవిష్టశ్చాస్తాజనా
 నాంసవాఃత్థా * యఃత్థాచన ప్రకాయనయతీశ్యాప్రిశు కేచనమాత్తాయ త్తమేనకత్వంత్వమ్,
 తచ్చ జీవేనస్వబుద్ధ్యాకృతం ప్రయత్నమపేక్ష్య తదనంతరదానేనతి విధినిపేధాపైయధ్యమ్,
 అతఏవ నిగ్రహానుగ్రహణ్యదంచ. మాత్రద్వయమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౪౦, ౪౧.

258. ~~అంశోనానావ్యపదేహద్యధావాచి~~ దాశకీకవాదిత్యమగ్నీయతనకే. ~~అంశో~~
 కీం తేవ పరమాత్మకోఽత్యస్తభిన్నః, ఉత పరమాత్మైవాజ్ఞః, అథ పరమాత్మైవోపాధిసమ్మ
 ద్ధః, పరమాత్మాంశోవేది సంశయః. అత్యస్తభిన్న ఇతిప్రథమామతి - *ప్రథమాత్మాసంప్రేరి
 తారంచమాత్వా * తయోరవ్యతివేషలంసాద్వత్వైవత్వేన్నన్యోలభిచాకశేతి * అనితస్మాత్తాబధ్యతే |
 భోక్తృభావాత్ * సన్వేద్యవశేననాస్యైవ సజ్జత్యనిశ్చేదశ్రుతేశేషపదనూత్మనోకమకపరతన్త్ర |
 తాతద్విచితత్వశ్రుతేశ్చ, అభేదశ్రుతయోరరపరిచేదసవకాశోకభవినదాపచారిక్యభితి, భేదశ్రుతేనా
 మవిద్యావి(ద్వద్వి)మయతయోవాచోపాధిసమ్మద్భేద(భ)విషయతయా హైముఖ్యవృత్తిసమ్మవాదభేద
 శ్రుతిముఖ్యత్వాయంజ్ఞః పరమాత్మ, ఉపాధిసమ్మద్భోవాదేన భితియుక్తమ్, రాధాస్తన్త్ర-నానాత్వైవత్వ

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[७८९]

89

83.

55

,

872

82

2

గ శతపథ ౬-౧-౧
 ౨ వంశం-౨-౧-౨
 ౩ శతపథ ౬-౧-౬

పాద. ౪.]

శ్రీ వేదాంత దీపః

409

264. -ఊ అనంతవేశ్యావ్యతిరేకః. ఊ జీవానాం ప్రతిశరీరంభిన్నత్వాదాంత్యేనత
 త్రతత్రావచ్చిన్నత్వాత్సవభేగవ్యతిరేకశ్చ. అట్టబ్రహ్మజీవవాదేహోపహితబ్రహ్మజీవవాదేచాజ్ఞాన
 సమ్మేధిచోపాధిసమ్మేధిన బ్రహ్మేవేతిభేగవ్యవస్థా సమిశ్చతీత్యభిప్రాయః. ౪౦.

265. -ఊ అభాసాదనచ. ఊ అట్టబ్రహ్మజీవవాదేనవకాజ్ఞానబ్రహ్మజోఽజ్ఞానకల్ప
 నస్వయాభివోధానకల్పవాచేతవఃఆధాసాదనచ. చకారాన్నిరవద్యత్వాదిప్రతివిరోధశ్చ. ౪౧.

పారమార్థికకోపాధిసమ్మేధిబ్రహ్మజీవవాదేఅవాద్యద్యస్తప్రవాహేహోపాధిప్రవాహాంబి
 త్వత్తత్సమ్మేధినిదేహోపాః, సతేబ్రహ్మజీవనవ్యవస్థాత్రాహ. —

266. -ఊ అదృష్టానియమాత్. ఊ అదృష్టైస్తత్కృతోపాధిభిన్నబ్రహ్మజ్ఞేనా
 సమ్మవాత్తత్కృతాకోసాబ్రహ్మజ్యేవసమ్మవేయః. ౪౨.

267. -ఊ అభిసద్భ్యాదివ్యతిరేకవమ్. ఊ అదృష్టసేతుభూతాభిసద్భ్యాదివ్యవస్థాపాధి
 బ్రహ్మవ్యతిరేకవత్త్వవరాధాబాత్ పూనకాపూనకాపాధియంత్రబ్రహ్మేవేతిరేకత్వేన్విరేకః. ౪౩.

268. -ఊ ప్రదేశభేదాదితేన్నాత్మభావాత్. ఊ సమాధిసమ్మేధిబ్రహ్మప్రదేశా
 దనుపహితబ్రహ్మప్రదేశోభిద్యతే, అతోవ్యవస్థేతేనన్నః ఉపాధిభగచ్ఛత్యే పూనకమనుపహిత
 బ్రహ్మప్రదేశస్యాత్మత్వభావాత్. ౪౪.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

ద్వితీయాధ్యాయే నతుగణాపాదః.

269. -ఊ తథాప్రాణాః. ఊ కింతవదద్విరియాణ్యపినోత్పద్యంతే, ఉతవియదాదిన
 దుత్పద్యంత్యితిసంశయః. నోత్పద్యంత్యితిపూనకాపాదః, ప్రలయకాలేతవస్థానశ్రుతే, ఉత్పత్తి
 వాదాఃఉత్పత్తివాదవన్నేయాః.*అసద్వాఇదమగ్రాసీత్... ఋషయో వావ తేఽగ్రే సదా/
 సీత్, కేతేఋషయఇతిప్రాణావావఋషయ ఇతీన్ద్రియాణాంతదానింస్థితీహ్మాయతే. కాథాస్తన్తు—
 ప్రాకస్యస్తేరేకత్వావధారణాద్విరియాణామ్ * ఏతస్మాజ్ఞాయతఇత్యుత్పత్తీనాదాదుత్పత్తినిపేధ/
 నిత్యత్వవచనాభావాచ్చ వియదాదినదుత్పద్యంతే. *ప్రాణా వావ ఋషయఇతిప్రాణశబ్దవినికాప్తే/
 పరమాత్మా, ఋషయఇతితస్మైవద్రప్త్యర్థసమ్మవాత్. సూత్రార్థాన్తు—తథాప్రాణాః-యథా/
 జీవా నోత్పద్యంతేతథాప్రాణా అపి. ౧.

బహుత్వాసమ్మవాద్యహువచనశ్రుతిగోణిత్యాహ. —

270. -ఊ గోణ్యసమ్మవాత్తత్ప్రీత్యుత్తేష్య. ఊ *ప్రాణావాఇతిబహువచన/
 శ్రుతిగోణితే, తదానింబహుత్వాసమ్మవాత్. తస్య-పరమాత్మనవప్రాగవస్థానశ్రుతేష్య. ౨.

410
8-8-2

[७५९] - ७

272 ❀ స ప్తాచారి-శేషతత్వాత్ ❀ యిద్విర్యాణానామైవ, ఉద్దేశాదశేన

దీనిబట్టి గానమి, వా గానీ నక మే-స్తియోగి, మనవి చేసి కాదన కళమే? అని గానీ గానమి.

భజనాని పంపి మనో ముక్తికై తివిశే శతశ్చామ్య తాని పఠింప

ఈ యేషానామ సంహితా త్పరివ్రజ్య దయాగీర్వాణకారి కాశి అథోన్దై నమః శ్రీవ్యయః సమాంబీష్వరకారక

274 ❀ ఆణవశ్ ❀ ఇన్రియాతి శ్రిం నవకగళాన్, ఉత్తానాపరిసరాణామ్

|| శ్రవణాత్ పరిమితే త్వేన శృంగ ప్రత్యక్షాత్వాదాననః || ఉచ్యతే || శ్రుతి స్మృతి ప్రత్యక్షానామయః || అథ యోగోష్ఠా

తాననవ్వానుపాస్త్రకృత్యపానవిధానాల్ సీచాననపలబేహుల్యునిషయా

శ్రీమంతప్రాణసంపాదేశ్వరశ్రీస్వాభిధానాత్

1 మితిప్రథమఃపత్యః, *యఃప్రాణస్సవాయురితివ్యపదేశాత్ వాయుమాత్రేప్రాణప్రసిద్ధ్యభావా

దుచ్చాస్పదని శ్వాస్పదహుపవాయుక్రియాయాం ప్రాణప్రస్థేవాకాయాః క్రియావిశేషవప్రణాళినిర్ణయః

తీయ: రాధానను - నవాయుక్తాత్రం, పత్ని, మావాప్రాణం, అపిత్రుడేనాధారణయోగ్యతా

భూపతి శేషమూపనో వాయుః, 4. ఏతస్యైజాయతే ప్రాణోమనస్సవే-ద్విరియాశితః | ఖంవాయురీ-

శ్రీ శంకర వైద్యమామజగత్తాతా

233) 11-2 22 53070 18-2

282 శిష్య చరిత్ర త్యాగ్ త్ సదేహామాతృ, శయోఽనుప్రవిశ్య సవనానియ
శిష్య త్యాగ్ త్ పరిహాత్యైః అవయవేయ త్యాగత్యగః శతస్సప్తైశ్చ దేవానుప్రవిశన్తి
ప్రసవేః ౧౪

[illegible]

285 సంజ్ఞామూర్తికాండ పీఠ్య త్రివృత్త్యవతాదేవదేశాత్ కింప్రపన్నవ్యప్తి
 స్పష్టిః పవనాతచతుర్ముఖాత్ ఉత తద్వర్తకాత్పరమాత్మనవవేతి సంయః కేవలాచ్చతు
 ముఖాదిభిః పూర్వకావయః * అనేనశీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనానుమాపేవ్యాకరవాణీతి వ్యతిరేక
 స్రుతేః జనన్యపరమాత్మంతశ్చేపవ్యాకరవాణీత్యుత్తమపురుషవిదేశోఽపి కథంచిదుపపద్యతే
 రాధ్ధాస్తస్తు * నానుమాపేవ్యాకరవాణ తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకై కాం కరవాణీతిత్రివృత్కర
 ణంతనకతే పవ నానుమాపవ్యాకరవాణదేశాత్ పరమాత్మనవ నానుమాపవ్యాకరణమాపవ్యప్తి
 స్పష్టిః త్రివృత్త్యంతరంతు స చతుర్ముఖశేవకతుంశక్యమ్, అణ్ణస్పష్ట్యంతరకాలభావిత్వాచ్చతు
 ముఖాదేవతైః త్రివృత్త్యంతరేన తేజోబద్ధైరణ్ణస్పష్ట్యసమ్మహాచ్చ * తద్దణ్డమభవద్దేమంసహ
 ప్రాంసుసహప్రభమ్ । తస్మిజ్జాతేవ్యయంబ్రహ్మసవకలోకపితామహ ఇతిహిస్మయతే * నానా
 వీరూపాఃస్పృహస్సూతాస్తతస్తేపంసాత్రివిచా నాశక్నురక ప్రజాస్సృష్టామసమాగమ్య కృత్స్నశః
 సమేత్యాచ్యోవ్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః । మహాదాదాదివిశేషాన్తా హ్యణ్డముత్పాద
 యంతితభూతచ అతశ్చతుర్ముఖశ్చేరకాత్పరమాత్మనవవ్యప్తిస్పష్టిః ఏవంసతః * వ్యాకరవాణీత్యు
 త్తమపురుషవిదేశగస్సచుజ్ఞానః * అనేనశీవేనేతివ్యతిరేకవిదేశోఽపిజీవశరీరకేణాత్మనేత్యన్వయా
 త్పచుజ్ఞానః జీవశబ్దస్తేఃప్రభృతిశబ్దవజ్జీవశరీరకబ్రహ్మవాసీతీహ్యుక్తమ్ * అనేనశీవేనాత్మనేతి
 నానుమాపకరణ్యాచిముఖ్యమ్, * అనుప్రవిశ్యనానుమాపేవ్యాకరవాణీతీనమావకత్పకాత్మనదేశ

గణపతి ౧-౪-౧౭ | శుభాం ౮ ౪-౪-౨
 ౨ ౪ ౮ ౪-౪-౨ | ౬ " ౪-౪-౨
 ౨ ౪ ౮ ౪-౪-౨ | ౭-౨-౪-౪-౨-౪-౪-౨
 ౪ ౮ ౨ ౪-౪-౨-౪-౪-౨ | ౪ ౮ ౨ ౪-౪-౨-౪-౪-౨

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయ ౩]

రమ్యకావచస్త్రీర్యత్కరణేనభూతాన్తరసంస్కృతాః ద్యుభోకపజాన్యప్యభివీపుమమరూపాగ్నిమ
 తేవేరసవాప్రవిష్టాః పశ్యమ్యామూహంతోయోషిఃకన్యప్రవేశవేలాయాం పురుషశబ్దాభిలంఘయా
 భవస్త్రీశ్రవణీయతే, పురుషాకారతాంభజన్యభక్త్యభాః అతోభూతసూక్ష్మేన్యమృదిష్వక్తవగచ్ఛ
 | తీర్థి యాత్రాభావస్తు- తదస్తరప్రతిపత్తే- గృహంజ్ఞానూపాన్తి- త్తీర్థత్రయముంజితేన దేవః ప్రస్తు
 తస్తచ్చబ్రేనపరామృత్యతే, దేహస్తరప్రతిపత్తే- రంభాశిసమృదిష్వక్త- బివోభూతసూక్ష్మేన్యమృ
 దిష్వక్తోగచ్ఛతి కుతః? ప్రస్తుమహాపరాభ్యాం - పశ్యాన్నివిద్యాస్తగతప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం
 తథానగమృతభక్త్యభాః

కథమవిశేషేణాప్యబ్రేన సనేపామభిధానమిత్యాశక్యోహ -

289 ఇతి త్రాత్యకత్వాత్తు భూయస్త్యాత్ ఇతి తుల్యభక్త్యానిన్యత్త్యభాః
 అపాంత్రిన్యత్తు- సేవత్రాత్యకత్వాదాపభిధాతాన్తరసంస్కృతాపాంత్రిన్యత్తు- అపాంభూయ
 స్త్యాత్ - అభిక్త్యాపప్యబ్రేనాభిధానమ్

290 ఇతి ప్రాణగతేశ్వ ఇతి భక్తభూతసూక్ష్మేన్యమృదిష్వక్తోయోమి- తముత్కా-
 మస్తం ప్రాణోచచూత్తామితి ప్రాణమసూత్తామస్తం సవేప్రాణాఅనూత్కామితి స్త్రీప్రాణా
 నామ్- ఇద్రియాణాంతివేస గగమనస్రుతే ఇద్రియాణాం దేహశ్రయ త్వేన దేహోభిభూతనూత్క
 | యాపేణగచ్ఛతీగమ్యతే స్మయ- తేన * ముష్టమౌస్త్రియాశిప్రకృతిస్థానికమకతీత్యాదినా ౩

291 ఇతి అగ్నాదిగతిశ్రుతేరిచేన్నభాక్తత్వాత్ ఇతి యత్రాస్యపురుషస్య
 మృతస్యాగ్నింవాగస్యేలివాతంప్రాణాశ్చక్షురాదిత్యమితి మరణవేలాయాంవాగాదీనామగ్నాదిష్వ
 ప్యయస్రుతేతేన వేససూగమనస్రుతిరిస్యథానేదేరిచే(త్త)న్నభాక్తత్వాత్-తత్రవాగాదిశబ్దానాం
 | వాగాద్యభిమానిదేవతావాచిత్యాత్ తత్రవాగాదీనామ్ * ఓషధీలోనూని వనస్పతీస్కేతా
 ఇత్యవపియద్భిలోనూదిభిస్సహసారాత్

292 ఇతి ప్రథమేత్రనణాదితిచేన్న తానీవహ్యుపపత్తే, ఇతి ప్రథమే-య్యో
 తాగ్నిహోమే అపామశ్రవణాత్ ఆపోభూతాన్తరసంస్కృతాగచ్ఛస్త్రీవక్తంసకత్యతే తత్రహి
 | * తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నాదేవాశ్శ్రద్ధాం జహ్వతీతిశ్రద్ధేన హోమ్యత్వేనశ్రూయతఇతిచేన్న, తాః -
 | అపవనపిశ్రద్ధాశబ్దేనోచ్యతే, ప్రతివచనస్యప్రశ్నానుగత్యోపపత్తే * వేతయథా పశ్యమ్యా
 మాహుతావాహపురుషవచసోభవస్త్రీత్యసాంపురుషవచస్త్యప్రశారేప్యప్రేసవహిప్రతివక్తవ్యః
 | అతశ్శ్రద్ధాశబ్దేనతాఅపవనోచ్యతే * శ్రద్ధావాఆపఇతిహిశ్రూయతే

293 ఇతి అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారణాంప్రతీతే, ఇతి * ఆహుపురుషవచసో
 | భవన్తి * శ్రద్ధాంజహ్వతీతిద్యులోకాదిష్వాపవహిగచ్ఛస్త్రీత్యూయతే, సతత్పరిష్వక్తోజీవః
 అతఃప్రశ్నప్రతివచనయోజావస్యాశ్రుతతత్త్వతత్పరిష్వక్తోజీవోగచ్ఛతీతి సకత్యతేనక్తుమితిచేత్
 | తన్న, ఇష్టాదికారణాంప్రతీతే, ఉత్తరత్ర * అథయశిమేగ్రామశిష్టాపూతేదత్తరుత్యుపాసతేతే
 భూమమభిసమ్మవస్తీత్యాదా ఇష్టాదికారణాం శివానాంద్యులోకాదిగమనపునరాస్మత్ప్రకారవ

౧ భా.ట. ౫-౧౦-౨ ౪౫; ౫. ఆప. సంఖ్య ౨-౧-౨.౨.
 ౨ భా.ట. ౧-౪-౧౦
 ౩ భా.ట. ౫-౧౦-౨, ౫. ౬
 ౪ భా.ట. ౪-౪-౬
 పాద. ౧]

(శ్రీ) వేదాంత దీపః

415

చ నేద్యులోకాగ్ని సమృద్ధస్యాపృథ్వివాచ్యవ్యసోమనూపన్నస్యప్రత్యభిజ్ఞానాదతాప ఇతి తత్సంయుక్తో
 తేవవోచ్యతే. ౬.

* ఆకాశాచ్చస్త్రీమనమేషసోమోరాజా తద్దేవానామన్నం తందేవాభత్యయన్తీతి భూ |
 మాదినాగత్య దేవై భవత్యుమాణ్యశ్రవణాత్, తవస్యాదనియత్వాచ్చ సజీవ స్తత్రోక్త ఇత్యా
 శక్త్యాః.—

294. -ఇతి భాక్తంవాఽనాత్మ విత్త్వా భ్రహ్మహితకాయతి. ఇతి వాశబ్దశ్చక్ష్మావ్యాప్త
 త్యభావః. * తందేవాభత్యయన్తీతి భవత్యుమాణ్యశ్రవణాత్ - కేవలేస్తాదికాదిణామనాత్మ విత్త్వా |
 దేవోపకరణత్వాభిప్రాయమ్, అనాత్మ పదః కేవలేస్తాదిదేవయాఃసోహి దేవాన్వాప్రిత్య తనుప
 కరణంభవన్తి. తథాహితకాయదీశ్రుతిః * యోగాశ్చ సోదేవంస దేవానానితి, అతోభూతనూత్తేస్స |
 మ్పరిష్వక్తోతవోరంహతి. ౭.

295. -ఇతి కృతాత్యయోఽనుశయవాన్త్యస్త్యస్త్యతిభ్యంయథేతమనేవంచ. ఇతి భూ
 మాదినాగతోనివతానూనోపేవసానుశయో నివతతే, ఉత నేతీసంశయః, నేతి పూర్వకాఃపక్షః,
 అనుశయోహి భుక్తశిష్టంకమక. * యూపత్సమ్మూతముషీత్వా * ప్రాప్త్యాప్తంకమకాణిత్యాది ||
 శ్రుతిభ్యః కృత్స్నస్యకమకాణిఽనుమాతతాప్రతీతేః నానుశయవాన్నివతతే. రాధానస్తు-తద్య
 యహరమణీయచరణాలభ్యాశోహయ తేరమణీరూం యోనిఃపద్యేరక బ్రాహ్మణయోనిం తుత్రి
 యయోనిం నైశ్యయోనింబాలభయభూకపూయచరణా అభ్యాశోహయ తే కపూయాంయోని
 మాపద్యేరక శ్యయోనింబాసూకరయోనింబా చణ్డాలయోనింవేతి రమణీయచరణా బ్రాహ్మణాది
 యోనిం, కపూయచరణాః - కుశ్చితకమాణ్యశ్వమాకరాదియోనిం ప్రతిపద్యన్త్యితి శ్రుతేః. * ప్రా |
 ప్త్యాప్తంకమకాణిత్యాదిశ్రుతిఃఫలప్రదానప్రవృత్తకమకవిషయోదిసానుశయోనివతతే. నూ
 త్రాథకన్తు-కృతాత్యయో-కృతవ్య-పూర్వకమకాణిఽత్యయో అనుశయః-భుక్తశిష్టంకమక
 తవాన్నివతతే. కుతః? ద్యస్త్యస్త్యతిభ్యం-శ్రుతిస్త్యస్త్యతిభ్యమవగమ్యతే. * తద్యయహరమణీయ |
 చరణా ఇత్యాదిశ్రుతిః, * తతః పరివృత్తౌ కమకఫలకేషేణ జాతిం చాపమిత్యాదికాన్త్యతిః, య |
 థేతమనేవంచ-ఆరోహణప్రకారేణప్రకారాన్తరేణచ నివతతే, చన్ద్రమసస్థానాదాకాశమిత్యా
 రోహణక్రమేణాపరోహన్తి, వాయుఃపూమాభాదినాప్రకారాన్తరేణచ. ౮.

296. -ఇతి చరణాదితిచేన్నతదుపలక్షణాధేతికాష్టాకానిని. ఇతి * రమణీయచర
 ణాదితిరమణీయాచారస్యస్త్యవిపేహితస్యబ్రాహ్మణ్యాదిప్రాప్తిసాధనత్వశ్రవణాత్ ససకమాప్రత్య
 వరోహతీతిచేత్, తన్న; చరణశ్రుతిః కమాకపలక్షణాధేతికాష్టాకానినిరాచాయోకమన్యతే,
 పుణ్యస్యైవకమాణస్సభిప్రాప్తిసాధనత్వాత్. ౯.

297. -ఇతి అనథకమితిచేన్న తదపేక్షత్వాత్. ఇతి స్త్యతివిహితస్యాచారస్యా
 కిచ్చిత్రరశ్వేనానథకమప్రసజ్యతిఇతిచేత్, స; తదపేక్షత్వాత్ - ఆచారాపేక్షత్వాత్సంభవ
 భూతపుణ్యకమాణ్యః. * సన్యాహీనోఽశుచినికల్యమనహాస్సవకకమాస్యితి సవకంహిపుణ్యకా-? ౧౦.
 మాకాచారాపేక్షమేవేతికాష్టాకానినితమే,

శా వి ౨-౪-౧౭ | శా ధా ౪ ౪-౪-౨
 ౧ బి ౪-౪-౨ | ౬ " ౪-౪-౨
 ౧౭ ౧౪-౨ | ౭-౨-౦౪౨-౪-౪-౨
 ౧ బి ౨-౪-౧౭ | ౧౪ ధా ౪ ౪-౧౦-౨, ౪ ౪
 114 శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా

[అధ్యాయ 3

కర్మకాండ స్త్రీపురుషభూతాంతరసంస్కృతాః ద్యులోకపటాన్యప్రభవీపురుషరూపాగ్నిషు
 కచేనామ విప్రైః పశ్యన్యూహాహుతౌయోషిఃకన్నిప్రవేశవేదాయాం పురుషశబ్దాభిలషియా
 భవన్త్యైతేయతే, పురుషాకారతాంభజ నభ్యర్థకః అతోభూతనూత్నేస్సమృదిష్వ క్తవగచ్చ
 తీతి తాత్రాథకన్తు- తదన్తుప్రతిపత్తే- గృహంజ్ఞామాంకన్య ప్రిత్యత్రమూ తికశబ్దేన దేహప్రస్తు
 తి స్తస్మాత్తేన పరావ్యుత్తే, దేహాన్తరప్రవేశత్తే కంఠాతిసమృదిష్వ క్త- తతోభూతనూత్నేస్సమృ
 ద్విష్వోగచ్చతి కుతః ప్రశ్నచిహ్నసాభ్యాం - పశ్యాగ్నివిద్యావగతప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం
 తథానగమ్యత ఇత్యర్థకః

కథమవిశేషేణాప్యభేద సవేదామభిధానమిత్యాశక్యోహ -

289 ఇతి త్రాత్యక్తకర్తృత్వ భూయస్త్వాత్ ఇతి తుభ్యశ్చక్రానివృత్త్యర్థకః
 అపాంత్రివ్యక్త-రథే త్రాత్యక్తకర్తృవాచ్యభిభూతాంతరసంస్కృతాః ఆపోభిధీయన్తే అపాంభూయ
 స్త్వాత్ - అపిక్త్యాదచ్చబ్రేగాభిధానమ్

290 ఇతి ప్రాణగలేశ్చ ఇతి భూతనూత్నేస్సంయుక్త్యూహాతి *తముత్కా
 నుత్తం ప్రాణోమాత్తానినితి ప్రాణమనూత్తాచుత్తం సవేదప్రాణాఅనూత్కామ స్తితివాణా
 నామ్- ఇన్ద్రియాణాంకచేనసూగమశ్రుతే ఇన్ద్రియాణాం దేహాశ్రయ త్వేన దేహోపిభూతనూత్న్య
 దుపీణగచ్ఛతీతిగమ్యతే న్యయకతేచ *మనష్షస్మాద్యిన్ద్రియాణీప్రకృతిస్థానికషకతీత్యాదినా 3

291 ఇతి అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచేన్నభాక్తత్వాత్ ఇతి *యత్రాస్యపురుషస్య
 మృతస్యాగ్నింవాగస్యేతివాతంప్రాణశ్చతురాదిత్యమితి మరణవేదాయాంవాగాదీనామగ్న్యదిష్వ
 ప్యయశ్రుతేన వేదసూగమనశ్రుతిరన్యథానేదేతిచే(త్త)న్న భాక్తత్వాత్-తత్రవాగాదిశబ్దావాం
 వాగాద్యభిచూచిదేవతావాచిత్యాత్ తత్రవాగాదీనామ్ *ఓషధీలోమాని వనస్పతీన్కేశా
 ఇత్యనవియన్భిలోమాదిభిస్సహపారాత్

292 ఇతి ప్రథమేత్రవణాదిరిచేన్న రావవహ్యుపపత్తే, ఇతి ప్రథమే-హ్యులో
 కాగ్నిహోమే అపామత్రవణాత్ ఆపోభూతాంతరసంస్కృతాగచ్ఛన్తీవ క్తుంనశక్యతే తత్రహి
 *తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నాదేవాశ్చక్రాం బాహ్వతీత్రజ్జ్వల హోమ్యత్వేనశ్రూయత ఇతిచేన్న, తాః -
 ఆపవపిశ్రద్ధాశబ్దేనోచ్యన్తే, ప్రతివచనస్యప్రశ్నానుగత్యోపపత్తే *వేత్తయథా పశ్యన్యా
 మాహుతావాపఃపురుషవచసోభవ స్తిత్యపాంపురుషవచ స్త్వప్రకారేపృష్టేనపవహిప్రతివక్తవ్యః
 అతశ్చక్రాశబ్దేనతాఆపవవోచ్యన్తే *శ్రద్ధావాఅపిభిహిశ్రూయతే

293 ఇతి అశ్రుతత్వాదితిచేన్నప్రాదికారిణాంప్రతీతే, ఇతి *ఆపఃపురుషవచసో
 భవన్తి *శ్రద్ధాంబాహ్వతీతిద్యులోకాదిష్యాపవహిగచ్ఛన్తీతిశ్రూయతే, సతత్పరిష్వకోజీవః
 అతఃప్రశ్నప్రతివచనయోజనస్యాశ్రుతతత్వాత్తత్పరిష్వకోజీవోగచ్ఛతీతి సశక్యతేవ క్తుమితిచేత్
 తన్న, ఇష్టాదికారిణాంప్రతీతే, ఉత్తరత్ర *అభయభిమేగ్రామభిష్టాపూతేద త్తమిత్యపాసతేతే
 భూమమభిసమ్భవ స్తిత్యాచా ఇష్టాదికారిణాం శివానాంద్యులోకాదిగమనపునరావృత్తిప్రకారవ

౧ భా.ల. ౫-౧౦-౨, ౪, ౫ జ. ఆ. ప. ౧౦-౧౧-౨.
 ౨ భా.ల. ౧-౪-౧౦
 ౩ భా.ల. ౫-౧౦-౨, ౪, ౬
 ౪ భా.ల. ౪-౪-౬
 పాద. ౧]

శ్రీ వేదాంత సీమ:

415

చ నేమ్యులో కాగ్ని సమృద్ధి స్థాపన బహుళ్య సోమ మాపన్న స్య ప్రత్యభిజ్ఞానాద త్రాప ఇతి తస్యం యుక్తో జీవవోచ్యతే.

౬.

* ఆకాశాచ్యవృక్ష మస మేషవోమారాబా త ద్వేవానామన్నం తం దేవాభక్షయ స్తితి భూమాదివాగతస్య దేవైభావ్యమాణత్వప్రవణాత్, తపస్యాపదసియత్వాచ్య నతన స్తత్రోక్త ఇత్యాశక్యాశక్యాం.-

294. - ఇతి భాక్తవాఽనాత్మ విత్త్వై త్తథాహిదశకయతి. ఇతి వాశబ్దశ్చక్రావ్యాప్య త్యర్థణః. * తం దేవాభక్షయ స్తితిభ్యస్త్యత్వపచయ భాక్తం - కేవలేస్తాదికారిణామనాత్మ విత్త్వా ద్వేవోపకరణత్వాభిప్రాయమ్. అనాత్మ పితృ కేవలేస్తాదికారిణామనాత్మ దేవాన్యాప్య తదప కరణంభవన్తి. తథాహిదశకయత్ర శ్రుతిః * యథాపశు రేవంస దేవానామితి. అశోభాతసూక్ష్మస్య మ్పరిష్కృతోజీవోరంహతి.

౭.

295. - ఇతి కృతాత్మయోనుశయవాప్త్యప్రసక్తిభ్యామయథేతమనేవంచ. ఇతి భూమాదివాగతోనివతకమానోకవసానుశయో నివతకతే, ఉత నేతిసంశయః. నేతి పూర్వకపక్షః. అనుశయోపి భుక్తశిష్టంకమా. * యావత్ప్రమృతముషిత్యా * ప్రాప్యస్తంకమాణ ఇత్యాది || శ్రుతిభ్యః కృత్స్నస్యకమానోనుభూతతాప్రతీతే నానుశయవాన్నివతకతే. రాధానస్తు-తద్య ఇహరమణీయచరణాభ్యశోహయ శ్లేషమణీయాం యోనిమాపద్యేరక బ్రాహ్మణయోనిం త్రియయోనిం వైశ్యయోనిం వానిభయభూతకపూయచరణా అభ్యాశోహయ ప్రే కపూయాంయోని మాపద్యేరక శ్వయోనింవానూకరయోనింవా చణ్డాలయోనిం వేతి రమణీయచరణా బ్రాహ్మణాదియోనిం, కపూయచరణాః - కుత్సితకమాణాశ్వసూకరాదియోనిం ప్రతిపద్యస్త ఇతి శ్రుతేః. * ప్రాప్యస్తంకమాణ ఇత్యాది శ్రుతిః ఫలప్రదానప్రవృత్తకమానిషయేతి సానుశయోనివతకతే. మాత్రాభాస్తు-కృతాత్మయో-కృతస్య-పూర్వకమానోత్యయే అనుశయః-భుక్తశిష్టంకమా తద్వాన్నివతకతే. కుతశ్చిద్భవన్తితిభ్యాం-శ్రుతిస్త్వైతిభ్యామవగమ్యతే. శ్లేతద్య ఇహరమణీయచరణా ఇత్యాది శ్రుతిః. * తతః పరివృత్తోకమాఫలశేషేణ బాలిం రూపమిత్యాదికాస్త్యుతిః. యథేతమనేవంచ-ఆరోహణప్రకారేణప్రకారాన్తరేణచ నివతకస్తే. చప్రసక్తిభ్యానాదాకాశమిత్యా రోహణక్రమేణాపరోహన్తి. వాయుఃపూర్వాభాదినాప్రకారాన్తరేణచ.

౮.

296. - ఇతి చరణాదితిచేన్న తదుపలక్షణాథేతి కాష్టాజనిః. ఇతి * రమణీయచరణాభిరమణీయాచారస్యస్త్వతినిపేతస్య బ్రాహ్మణ్యాదిప్రాప్తిసాధనత్వప్రవణాత్ నసకమాప్రత్యవరోహతీతిచేత్, తన్న; చరణశ్రుతిః కమాపలక్షణాథేతి కాష్టాజనిరాచాయోకమన్యతే, పుణ్యస్వైవకమాణస్సుఖప్రాప్తిసాధనత్వాత్.

౯.

297. - ఇతి అసథకకర్మమితిచేన్న తదపేక్షత్వాత్. ఇతి స్మృతివిహితస్యాచారస్యా కిచ్చిత్రరత్వేనాసథకకర్మప్రసక్తిత్యతిచేత్, స; తదపేక్షత్వాత్ - ఆచారాపేక్షత్వాత్సుఖసాధనభూతపుణ్యకమాణః. * సన్ధ్యాహీనోనుచినికల్పమసమాస్సవకకమాస్వీతి సవకంహిపుణ్యకమాచారాపేక్షమేవేతి కాష్టాజనేమతమ్.

౧౦.

గ ఖాం బ ౫-౧౦-౨ | ౪౪౪౯ ౨-౧
 ౨ ఖాం బ ౧-౨ | ౪౪౪౯ ౨-౨౪
 ౨ ఖాం బ ౫-౧౦-౨ |

298 - ఇతి సుకృతమమృతే సేవేతిపాదరిః ఇతి తుశబ్దః పూర్వమతవ్యాప్త్య
 ఖణః * రమకీయచరిణాః * కపూయచరణాభిచరణాభి బ్దేనసుకృతమమృతే సేవకమృతే ప్రతి
 వాద్యేతే. పుణ్యంకమూ చరతితి చరతేః కమణిప్రసిద్ధేః నలయణాన్యాయేతిపాదరిణాః పృ
 ఇదమేవచాక్రతారాభిచేతనం తుశబ్దేనపూర్వమతవ్యాప్త్యే * సుకృతమమృతే సేవేతివ్యా
 పకానాత్ * అపకమక్యమితిచేన్నరదపేక్ష్యాదిపితుస్సీకృతమ్ ౧౧

299 - ఇతి అనిష్టాదికారిణామపిచ శ్రుతమ్ ఇతి విహితాకరణప్రతిపిద్ధనేవా
 రణాః - పాపకమణాచోఽపహమాదిచాచన్ద్రగమనంగత్యానివతాన్తే, ఉత సేవసంశయః గత్యైవ
 | నివతాన్త్యైతిపూర్వకమృతే * యేనై కేచాస్తాన్త్యైకాత్పైయన్తిచన్ద్రగమనమేవతే సవేగచ్యన్తీతి
 | రువేపామవిశేషేణచన్ద్రగమనశ్రుతేః రాధ్యాన్త్యై - * అథయమేగ్రామకృష్టాపూర్వేదత్తమ
 త్యుపాసతేతేనూమసుభిరమృతన్తీతి ధూమాదిచాచన్ద్రగమనస్య పుణ్యకమణాభలత్వశ్రవణాత్తద్ర
 | హితాః పాపకమణాః శోభగచ్యన్తీతి * యేనై కేచేతివచనం సవేపాంపుణ్యకమణాం చన్ద్రగమ
 నవివయమ్ సూత్రాథాన్త్యై - అనిష్టాదికారిణామపిచ శ్రుతమ్, అనిష్టాదికారిణామపి - ఇష్టాపూ
 | తాద్యమవతాంపాశినామపిచన్ద్రగమనమన్తి, * యేనై కేచాస్తాన్త్యైకాత్పైయన్తితియతోఽవి
 శేషేణశ్రుతమ్ ౧౨

సేవకమృతమమృతకారిణోరవిశిష్టాగతిస్స్యాత్ నేత్యాహ -

300 - ఇతి సంయమసేత్వనుభూయేతరేషామూరోహోహోహాతద్ధవిదశకనాత్ ఇతి
 తుశబ్దః పూర్వవతానతి ఇతి రేసామ్ - అనిష్టాదికారిణాంచన్ద్రగమనోహోహోహా సంయమ
 నే - యమశాసనేయాతామనుభూయైవ కుతః తద్ధవిదశకనాత్ - పాపిసంయమనదనగతిదశక
 | నాత్ * నైవస్వతింసభ్యమసంజనానామిత్యాహ ౧౩

301 - ఇతి స్మరన్తిచ ఇతి * సవేచై తేవశంయూన్తియమస్యభగవన్కిలేత్యాది
 ఘపరాశరాదయస్మరన్తిచ ౧౪

302 - ఇతి అపసప్త ఇతి సప్తాపి - పాపకమణాంగ ప్రవ్యత్వేన సప్తాపిరారవాది
 సరకాన్మరన్తి ౧౫

సను సప్తనులోకేషుగచ్ఛతాం కథం యమనదనప్రాప్తిః ? తత్రాహ -

303 - ఇతి తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధః ఇతి తేష్వపిసప్తనురారవాదిలోకేషు
 తద్వ్యాపారాత్ - యమాజ్ఞయైవగమనాదవిరోధః అతోఽనిష్టాదికారిణామపి యమలోకం
 ప్రాప్య యాతనాశ్చానుభూయ పశ్యాచ్చన్ద్రగమనోహోహోహా భవతిః ౧౬

ఇతిప్రాప్తకవ్యతే -

304 - ఇతి విద్యాకమణాశోరితితు ప్రకృతత్వాత్ ఇతి తుశబ్దః పక్షవ్యాప్త్య
 ఖణః నచ పాపకమణామచిరాదినాబ్రహ్మగమనం ధూమాదిచా చన్ద్రగమనంచ సమ్భవతి,
 తయోవిద్యాకమణాః ఫలత్వాత్ కథవిదమనగమ్యతేతత్కలత్వమ్ ఇతిప్రకృతత్వాత్ - ఇత్యం

భాం. ౧౨ ౨-౧౦-౧ ౩ భాం. ౧౩ ౨-౧౦-౧౪
 " " ౩-౧౦-౨ ౬ " " ౬-౨-౧
 " " ౩-౯-౧ ౭ " " ౧౩-౧౦-౧౫
 " పాద. ౧. ౨-౨

(శ్రీ) వేదాంత దీపిక.

417

ప్రకృతశాస్త్రం. విద్యాకమం. సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 సేవే చేమే ౨ర ద్వే ప్రకృత్యతత్వం సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 పూర్వే-దత్తమిత్వంచ తే సే సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 భావనా పుణ్యకమం. సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

* పుణ్యకమం. సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 ప్రవణాత్ విద్యాశాస్త్రం గమనసాధకం ద్వే సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

305. ఇతి సద్విద్యతత్వం సాధనం భేదః. ఇతి కేవలపాపకమం. ఇతి త్వేనగతీవ్యయం. *
 త్వేనగతీవ్యయం సేవే-దత్తమిత్వంచ తే సే సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 రేణగతి సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 స్థానం తేనా సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 మేపపుణ్యకమం. సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

306. ఇతి స్వయం తేనా సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 దేహం మే పుణ్యకమం. సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

307. ఇతి దత్తమిత్వం. ఇతి సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 త్వేనగతీవ్యయం సేవే-దత్తమిత్వంచ తే సే సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

308. ఇతి త్వేనగతీవ్యయం. ఇతి సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |

309. ఇతి తత్వం. ఇతి సహాప్రకృత్యతత్వం త్వేనగతీవ్యయం ప్రతిపాద్యతే * సద్విద్యతత్వం విదుః |
 ప్రత్యవరోపకారకమయతే * యథేతహం కాశమం కాశాద్వాయుం వాయుభూతాద్వాహం |
 మోఢవతిభూమోఢూత్వా ౨ భ్రంభవతిభ్రంభూత్వా మేఘోభవతిమేఘోభూత్వా ప్రవహతీతి. |
 అత్రా కాశాదిభిరవశం దేవమనుష్యాదిభావనా కాశాదిభిరవశం, ఉత్తతత్వాద్వాహం త్తిరేవేతి |
 సంశయః. అ కాశాదిభిరవశం దేవమనుష్యాదిభావనా కాశాదిభిరవశం, ఉత్తతత్వాద్వాహం త్తిరేవేతి |
 రత్వమేవోచ్యతే. కాద్ధాన్తస్తు- అ కాశాదిప్రాప్తేనుభూతుభావనాభావాత్ తత్వాద్వాహం త్తిరేవేతి |
 రేవ. సుఖదుఃఖానుభవాయుపసోహం దిశరీరత్వమ్. నూత్రాథకస్తు- తత్వాద్వాహం త్తిరేవేతి-అ కా |
 శాదిసాద్వాహం త్తిరేవేతి. ఉత్తతత్వే-సుఖదుఃఖానుభవాభావోపపత్తే. ౨౨.

310. ఇతి నాతిచి రేణగతి సేనాత్. ఇతి అ కాశ వాయుభూమోఢూత్వా మేఘవహకప్రాప్తే

1000 1000 1000 1000

[७८३] ३

[illegible]

95

10. 9.

_____c_____

— 0.3 —

తృతీయస్వాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః

815 ❖❖❖ సహస్రనామి రాహుణ్ణి ❖❖❖ పరిసృజ్యతి కృష్ణం శుభ్రావయమ్

రథయోగా నపనానోభవ స్త్యథరథాన్రథయోగాస్పథస్సజతత్తైర్భ్య * అథవేశాన్తాన్పుష్ప-
రిణ్యాస్సప్ర-స్త్యస్సజతేసహికతేలి కింస్వాన్నానామథానాన్సప్తా జవవవ, ఉత పరమాతేతి

1211

[୧୩୨] ୩

325 - అంబునసానతో - వి పరస్యోభయలిజ్జంసవక్త్రహి అంబు-కింజీవస్యేవతదస్తయా-
మిఃఃపరస్యబ్రహ్మణో-విబాగరాదిప్రయుక్తతోసాస్సమ్భవన్తి, ఉతనేతిసంశయః *యఃప్రథివ్యాం

గిరిజా 0-0 4 వేల 2-0 5 వేల 2-2-2
 1 వేల 0-0 2 వేల 2-2 10 2-2
 2 వేల 0-0 2 వేల 2-2 10 2-2
 3 వేల 0-0 2 వేల 2-2 10 2-2

[မာ ၃.]

అంతా సంతోషం వుంది. అంతా సంతోషం వుంది.

329 ❖ ❖ ❖ ప్రకాశవచ్చునై యథ్యాకాత్ ❖ ❖ యథా నిత్యం జ్ఞానమితి వాక్యానై
యథ్యాకాత్ / చాకో బ్రహ్మణస్త్వహంకారాత్మవగమ్యతే. తిథా కేయస్సవజ్ఞాన్సవకవిత్ సేవరాఽ
మన్తే క్షేమమన్తే పశ్రూయన్తే సాన్తానై యథ్యాకాత్ క్షాంత్యాణగుణాకరత్వం చ బ్రహ్మణస్త్వ
హంకారాత్మవగమ్యతే తాకో శ్చయతి ధ్రువేన.

३३౦ ❀ అంతాచంద్రమ్ ❀ ✧ వత్సంజ్ఞానమహిమాక్యంబ్రస్తుతాన్ శ్లోకంపైర్వ
యా నోక్యతాపద్ధాన్రమావా, పపునకల్యాపనునాకరస్విం సుషేభతి

౧౬

331. ఇతి హరిశ్చంద్రచరిత్రమునా ¹ ~~ఇతి~~ దశరథునిచ పేదాన్తవాక్యగణా
 1. ² ~~య~~ ³ ~~య~~ ⁴ ~~య~~ ⁵ ~~య~~ ⁶ ~~య~~ ⁷ ~~య~~ ⁸ ~~య~~ ⁹ ~~య~~ ¹⁰ ~~య~~ ¹¹ ~~య~~ ¹² ~~య~~ ¹³ ~~య~~ ¹⁴ ~~య~~ ¹⁵ ~~య~~ ¹⁶ ~~య~~ ¹⁷ ~~య~~ ¹⁸ ~~య~~ ¹⁹ ~~య~~ ²⁰ ~~య~~ ²¹ ~~య~~ ²² ~~య~~ ²³ ~~య~~ ²⁴ ~~య~~ ²⁵ ~~య~~ ²⁶ ~~య~~ ²⁷ ~~య~~ ²⁸ ~~య~~ ²⁹ ~~య~~ ³⁰ ~~య~~ ³¹ ~~య~~ ³² ~~య~~ ³³ ~~య~~ ³⁴ ~~య~~ ³⁵ ~~య~~ ³⁶ ~~య~~ ³⁷ ~~య~~ ³⁸ ~~య~~ ³⁹ ~~య~~ ⁴⁰ ~~య~~ ⁴¹ ~~య~~ ⁴² ~~య~~ ⁴³ ~~య~~ ⁴⁴ ~~య~~ ⁴⁵ ~~య~~ ⁴⁶ ~~య~~ ⁴⁷ ~~య~~ ⁴⁸ ~~య~~ ⁴⁹ ~~య~~ ⁵⁰ ~~య~~ ⁵¹ ~~య~~ ⁵² ~~య~~ ⁵³ ~~య~~ ⁵⁴ ~~య~~ ⁵⁵ ~~య~~ ⁵⁶ ~~య~~ ⁵⁷ ~~య~~ ⁵⁸ ~~య~~ ⁵⁹ ~~య~~ ⁶⁰ ~~య~~ ⁶¹ ~~య~~ ⁶² ~~య~~ ⁶³ ~~య~~ ⁶⁴ ~~య~~ ⁶⁵ ~~య~~ ⁶⁶ ~~య~~ ⁶⁷ ~~య~~ ⁶⁸ ~~య~~ ⁶⁹ ~~య~~ ⁷⁰ ~~య~~ ⁷¹ ~~య~~ ⁷² ~~య~~ ⁷³ ~~య~~ ⁷⁴ ~~య~~ ⁷⁵ ~~య~~ ⁷⁶ ~~య~~ ⁷⁷ ~~య~~ ⁷⁸ ~~య~~ ⁷⁹ ~~య~~ ⁸⁰ ~~య~~ ⁸¹ ~~య~~ ⁸² ~~య~~ ⁸³ ~~య~~ ⁸⁴ ~~య~~ ⁸⁵ ~~య~~ ⁸⁶ ~~య~~ ⁸⁷ ~~య~~ ⁸⁸ ~~య~~ ⁸⁹ ~~య~~ ⁹⁰ ~~య~~ ⁹¹ ~~య~~ ⁹² ~~య~~ ⁹³ ~~య~~ ⁹⁴ ~~య~~ ⁹⁵ ~~య~~ ⁹⁶ ~~య~~ ⁹⁷ ~~య~~ ⁹⁸ ~~య~~ ⁹⁹ ~~య~~ ¹⁰⁰ ~~య~~ ¹⁰¹ ~~య~~ ¹⁰² ~~య~~ ¹⁰³ ~~య~~ ¹⁰⁴ ~~య~~ ¹⁰⁵ ~~య~~ ¹⁰⁶ ~~య~~ ¹⁰⁷ ~~య~~ ¹⁰⁸ ~~య~~ ¹⁰⁹ ~~య~~ ¹¹⁰ ~~య~~ ¹¹¹ ~~య~~ ¹¹² ~~య~~ ¹¹³ ~~య~~ ¹¹⁴ ~~య~~ ¹¹⁵ ~~య~~ ¹¹⁶ ~~య~~ ¹¹⁷ ~~య~~ ¹¹⁸ ~~య~~ ¹¹⁹ ~~య~~ ¹²⁰ ~~య~~ ¹²¹ ~~య~~ ¹²² ~~య~~ ¹²³ ~~య~~ ¹²⁴ ~~య~~ ¹²⁵ ~~య~~ ¹²⁶ ~~య~~ ¹²⁷ ~~య~~ ¹²⁸ ~~య~~ ¹²⁹ ~~య~~ ¹³⁰ ~~య~~ ¹³¹ ~~య~~ ¹³² ~~య~~ ¹³³ ~~య~~ ¹³⁴ ~~య~~ ¹³⁵ ~~య~~ ¹³⁶ ~~య~~ ¹³⁷ ~~య~~ ¹³⁸ ~~య~~ ¹³⁹ ~~య~~ ¹⁴⁰ ~~య~~ ¹⁴¹ ~~య~~ ¹⁴² ~~య~~ ¹⁴³ ~~య~~ ¹⁴⁴ ~~య~~ ¹⁴⁵ ~~య~~ ¹⁴⁶ ~~య~~ ¹⁴⁷ ~~య~~ ¹⁴⁸ ~~య~~ ¹⁴⁹ ~~య~~ ¹⁵⁰ ~~య~~ ¹⁵¹ ~~య~~ ¹⁵² ~~య~~ ¹⁵³ ~~య~~ ¹⁵⁴ ~~య~~ ¹⁵⁵ ~~య~~ ¹⁵⁶ ~~య~~ ¹⁵⁷ ~~య~~ ¹⁵⁸ ~~య~~ ¹⁵⁹ ~~య~~ ¹⁶⁰ ~~య~~ ¹⁶¹ ~~య~~ ¹⁶² ~~య~~ ¹⁶³ ~~య~~ ¹⁶⁴ ~~య~~ ¹⁶⁵ ~~య~~ ¹⁶⁶ ~~య~~ ¹⁶⁷ ~~య~~ ¹⁶⁸ ~~య~~ ¹⁶⁹ ~~య~~ ¹⁷⁰ ~~య~~ ¹⁷¹ ~~య~~ ¹⁷² ~~య~~ ¹⁷³ ~~య~~ ¹⁷⁴ ~~య~~ ¹⁷⁵ ~~య~~ ¹⁷⁶ ~~య~~ ¹⁷⁷ ~~య~~ ¹⁷⁸ ~~య~~ ¹⁷⁹ ~~య~~ ¹⁸⁰ ~~య~~ ¹⁸¹ ~~య~~ ¹⁸² ~~య~~ ¹⁸³ ~~య~~ ¹⁸⁴ ~~య~~ ¹⁸⁵ ~~య~~ ¹⁸⁶ ~~య~~ ¹⁸⁷ ~~య~~ ¹⁸⁸ ~~య~~ ¹⁸⁹ ~~య~~ ¹⁹⁰ ~~య~~ ¹⁹¹ ~~య~~ ¹⁹² ~~య~~ ¹⁹³ ~~య~~ ¹⁹⁴ ~~య~~ ¹⁹⁵ ~~య~~ ¹⁹⁶ ~~య~~ ¹⁹⁷ ~~య~~ ¹⁹⁸ ~~య~~ ¹⁹⁹ ~~య~~ ²⁰⁰ ~~య~~ ²⁰¹ ~~య~~ ²⁰² ~~య~~ ²⁰³ ~~య~~ ²⁰⁴ ~~య~~ ²⁰⁵ ~~య~~ ²⁰⁶ ~~య~~ ²⁰⁷ ~~య~~ ²⁰⁸ ~~య~~ ²⁰⁹ ~~య~~ ²¹⁰ ~~య~~ ²¹¹ ~~య~~ ²¹² ~~య~~ ²¹³ ~~య~~ ²¹⁴ ~~య~~ ²¹⁵ ~~య~~ ²¹⁶ ~~య~~ ²¹⁷ ~~య~~ ²¹⁸ ~~య~~ ²¹⁹ ~~య~~ ²²⁰ ~~య~~ ²²¹ ~~య~~ ²²² ~~య~~ ²²³ ~~య~~ ²²⁴ ~~య~~ ²²⁵ ~~య~~ ²²⁶ ~~య~~ ²²⁷ ~~య~~ ²²⁸ ~~య~~ ²²⁹ ~~య~~ ²³⁰ ~~య~~ ²³¹ ~~య~~ ²³² ~~య~~ ²³³ ~~య~~ ²³⁴ ~~య~~ ²³⁵ ~~య~~ ²³⁶ ~~య~~ ²³⁷ ~~య~~ ²³⁸ ~~య~~ ²³⁹ ~~య~~ ²⁴⁰ ~~య~~ ²⁴¹ ~~య~~ ²⁴² ~~య~~ ²⁴³ ~~య~~ ²⁴⁴ ~~య~~ ²⁴⁵ ~~య~~ ²⁴⁶ ~~య~~ ²⁴⁷ ~~య~~ ²⁴⁸ ~~య~~ ²⁴⁹ ~~య~~ ²⁵⁰ ~~య~~ ²⁵¹ ~~య~~ ²⁵² ~~య~~ ²⁵³ ~~య~~ ²⁵⁴ ~~య~~ ²⁵⁵ ~~య~~ ²⁵⁶ ~~య~~ ²⁵⁷ ~~య~~ ²⁵⁸ ~~య~~ ²⁵⁹ ~~య~~ ²⁶⁰

332 ఇతని పద్యము నాయకాపదవత్ ఇతి యశోబ్రహ్మణోచిత స్తనిధిల
 క్తావ్యైర్భాగ్యగుణాకర త్వేనోభియభిశ్చతావృత్ప్రసాదానాశోభితాత్ప్రియుక్తనోమగత్యుచ్య
 మితి తావదాస్త్రేణుచ జలనూయకావ్యపమా క్రియతే అతాశమేకంహియథా ఘటాదిషు
 వృత్తగ్యవేత్ | తెగా ౭౭ పుష్పవ్యాసేకస్థాజలాథారేష్విహంసుమాఖిత్యాదిషు ౧౮

రెవరె ~~అ~~ అయ్యసవగ్రహణాత్మ నతిధాత్వమ్ ~~అ~~ తుకబ్బశ్చోద్యంబోతయతి
 అయ్యసవగ్రహణాత్ యథామ్యనిసూయకాతిత్రావవస్థిపవభ్రాన్యాతప్రస్థితభవగ్యహ్యతే,
 సాధాపనసూత్యపృథివ్యానాగ్యహ్యతే ^కయపృథివ్యాతిష్ఠకపృథివ్యాఅన్తరభితి పరిమాణకాతి
 స్థితిగ్యహ్యతే అతిశయధాత్వం-సమాయకప్రేవ తత్త్వీయ క్తనోపగన్ధాభావపరమాత్
 మ, పరిమాణకాతిస్థితిత్యోత్

[illegible]

విధాన దేశో నేతి నేతి త్యాగినా పూర్వ ప్రకృతస్య మూతా మూతా ప్రపంచస్య బ్ర
హ్మచర్యమున స్థిరమే కాన్మిష్ట) పశ్చం సన్నాత్ర మేవ బ్రహ్మ, సపునరు క్తస్య రూపము భయలిజ్ఞుని త్యా
గదాగ్నినా -

224

38.

37.

34.

351. - ¹¹¹అనునామకం. ¹¹²తై. ¹¹³కీం వేదోదితం యాగదానహోమాదికముపాస
గాభ్యంత * యతేన * ¹¹⁴కేతికామి నో ముముక్షోశ్చ కర్తవ్యతయాశ్రూయమాణంక మేవ
అపూర్వకాద్వాకేభ్యోగాపవగక ఫలదమ్. ఉత తత్తదారాధనైః ప్రీతిః పరమపురుషవన ఫలద ఇతి
సంశయః. క మైవ వేదపూర్వకంఽత్యు, లోకేనుదకాదేః కృష్యాదేశ్చ కమణపవసాతౌత్పరమ్పర
యావాఫలప్రదత్విదకేనాత్. వేదేచ * యదేశస్వగకామః * ¹¹⁵అత్తేన మేవలోకముపాసీతేతికామి
నోముముక్షోశ్చ కర్తవ్యతయాశ్రూయమాణంక మేవ తత్తత్ఫలసాధనతయా 2 వగతంక్షణికమప్య
పూర్వకాద్వాకేభ్యోగాపవగక సూపసవక ఫలప్రదమ్. రాధాస్తస్తు - కర్తవ్యతయా 2 వగతస్యయా
గాదేసుచాన స్యచ * ¹¹⁶యజ దేవపూజాయామిత్యాదిసా 2 వగతథాత్వధకస్యాభావ్యాత్, * ¹¹⁷పా
యుమేచస్వేన గగధేయేనోపకావతిషవైచంభూతింగమయతీతివాక్యశేషాచ్చ * ¹¹⁸శిష్టాపూతకం
బహుధాజాతంజాయమాచంవిశ్వంవిభక్తికభువనస్యనాభిః. తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్త
దుచచ్ఛ్రవః * ¹¹⁹సతయాశ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే. లభతేచ తతః కామాన్తయైవవి
హితాకహితా. * ¹²⁰అహంహిసవకయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచ. * ¹²¹స్వకమణాతమభ్యర్చ్యచసి
ద్ధివిద్వతిమాచనః. * ¹²²తత్ప్రీనాదాత్పరాంశాన్నిసానం ప్రాప్యసిశాశ్వతమిత్యాదిశ్రుతిస్తత్ప్రతిభ్య
శ్చపరమపురుషవవకమభిరుపాసనేనచారాధితో భోగాపవగకసూపఫలప్రదః. లోకేచకృష్యాది
కమభిస్సస్యాదికముత్పాద్య, తేనభృత్యద్వారేణసాతౌద్వా రాజానమభ్యర్చ్యతతపవాపేతి

౧ బ్ర. బ. ౪-౪-౨౪ ఆము. బ. ౨-౧-౧౧
 ౨ శ్రీ. త. ౨-౧-౧౧
 ౩ శ్రీ. త. ౨-౧-౧౧
 ౪ శ్రీ. త. ౧-౧-౧౧
 పాద. ౩]

శ్రీ వేదాంత దీపః.

427

తానిలభస్తే. అతఃపరి మపురుషసవఫలప్రదః. నూత్రాథాన్తు—ఫలమతఉపపత్తేశ్చిలతః—పరస్యాద్భ్యుత్థానవకముభిరుపాసనేనచారాధితాత్ భోగాపవగకరూపఫలమ్. కుతః? ఉపపత్తేః—కమహి
 క్షణస్వసిచకాలాంతరభావిఫలాయాల్. సహిసవజ్ఞస్సవశక్తిఃపరమకారుణికోమహోదారః
 అనాదిరవస్తస్య సవేశ్వరఃస్వారాధనసూపేణకమణాకరాధితః ఫలప్రదఇత్యుపపద్యతే. 32.

352. శ్రుతిత్వాచ్చ. *సహపమహానజలత్తాన్నాదోవసుదాః *పష
 హ్యోవానయాతీతి భోగాపవగకరూపం ఫలమయమేవ దదాతీతిహిశ్రూయతే. 3౩.

353. ధమంజైమినిరతపవ. యాగాదికముపాసనాత్మకంచ ధమమేవ
 ఫలప్రదంజైమినివాచాయోమన్యతే. అతపవ-ఉపపత్తేశ్చుత్తత్వాచ్చేత్యథాః. లోకే కృష్యా
 దేమకదగాదేక్షకనుణపవసాత్పరమృరయావా ఫలదాయిత్యదశకనాత్ వేదేషితథైవ
 యుక్తమిత్యూపత్తిః. ఉపపద్యతేచాపూర్వద్వా రేణసాధనత్వమ్. *యజేతస్వగకామః *బ్రహ్మ
 విదాహ్నీతిపరిమితికామఃకతవ్యతయా కమవిధానాన్యధానుపపత్త్యాకమైవాపూర్వద్వా
 రేణ ఫలసాధనమిత్యవగమ్యతే. 3౪.

354. పూర్వంతు గాదరాయణోహేతువ్యపదేశాత్. తుశబ్దఃపక్షవ్యా
 చ్చత్యథాః. పూర్వోక్తంప్రమపురుషస్సైవఫలప్రదత్వం భగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కు
 తః? హేతువ్యపదేశాత్—*వాయుమేవ స్వీనభాగధేయోనోపధావతిసవవైసం భూతింగమయతీతివా
 య్యాద్యాత్తనావస్థిత్యపరమపురుషస్సైవఫలప్రదత్వవ్యపదేశాత్. *యోవాచకాత్మిషన్నితిచ
 వాయ్వాద్యాత్తనాసవవ్యవస్థితఃశ్రూయతే, *తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యాస్తమచస్త్రీయా
 ఇతిచ. తత్పరిత్యాగేనాపూర్వస్యఫలసాధనత్వకల్పసేగ్రుతహానమగ్రుతకల్పచంచ. విధ్యషేషితఫ
 లసాధనత్వప్రకారేవాక్యశేషేణావగతేనతి సఫలసాధనత్వప్రకారకల్పనన్వాయమ్. యథైవహి
 రాత్రిసత్రాది(వ్యధికారీనకల్ప్య ఇత్యథాః.) వ్యధికారకల్పనమిత్యథాః. ౪౦.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

తృతీయాస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

తృతీయాధ్యాయే తృతీయఃపాదః.

355. సవశ వేదాంతప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్ కింసవేశమవేదా
 న్తేషుశ్రూయమాణాదహరాదివిద్యా ఏకైవ, ఉత విద్యాంతరమితిసంశయః. అవిశేషపునశ్శ్రీవ
 ణస్యప్రకరణాంతరస్యచవిద్యాభేదహేతుత్వాత్ విద్యాంతరమితిపూర్వఃపక్షః. చోదనాఫలసం
 యోగరూపాఖ్యానామవిశేషాత్, ప్రతిపత్తృభేదేనపునశ్శ్రీవఃపక్షః, తతపవప్రకరణాంతర
 త్యాభావాచ్చ విద్యైక్యమితిరాధాంతః. విద్యాసు గుహాపసంహారాదిచింతాథం శాఖాంతరాధికర
 ణోక్తన్యాయ (స్తత్ఫలంచ) సిద్ధంఫలంస్థిరీకృతమ్. నూత్రాథాన్తు—సవశవేదాంతప్రత్యయమేకం
 దహరాద్యుపాసనమ్. కుతః? చోదనాద్యవిశేషాత్. ౪౧.

గ. నుం. బ. ౨-౧౦ శ. కృ. సా. గ. ౧౦-౨౨ క. బృ. బ. ౧-౨-౧
 ౨-౨-౧౧ ౬. బృ. బ. ౧-౨-౧ ౧౦ శా. బ. ౧-౨-౧
 ౨-౨-౧౧ ౬. బృ. బ. ౧-౨-౧ ౧౦ శా. బ. ౧-౨-౧

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్య. ౩.

356. ~~అథ~~ భేదాత్మేచేదేకన్యాయమ్. ~~అథ~~ అవిశేషపునశ్చుత్వావిద్యాభేదావగ
 మాన్వర్తిత్వకృత్యచేత్, ఏకన్యాయమ్ విద్యామాంశాభావే ప్రతిపత్త్యభేదాత్పునశ్చుత్వణ
 ముఖ్యమేకవిద్యాభేదః. ..2.

* తేనామేనైతాంబ్రహ్మవిద్యానదేతశిరోవ్రతవిధివద్యైస్తుచీణామిత్యాభవః యే
 తానాశిరోవ్రతస్య విద్యాపదేశాన్వర్తిత్వనిమిత్తకానంవిద్యాభేదందశః (ద్యోత)యతి, విద్యై
 క్యేన్వర్తిత్వచ-శి కానామేవేనియమో శిరోవ్రత్యత్యత్యాశక్యతా. -

357. ~~అథ~~ న్యాధ్యాయస్య తథాత్వేహి సమాచారేధికాశ్చ సవవచ్చ తన్నియ
 మః. ~~అథ~~ శిరోవ్రతంవిద్యాభ్యమ్, అపితున్వాధ్యాయస్యతథాత్వేహి - న్యాధ్యాయస్యతజ్జస్యసం
 త్యక్త్యేహిచన్నియమః. * నైకచరణప్రతోఽధియితేత్యస్యససమ్మన్దాత్, సమాచార
 త్యాన్వర్తిత్వే * ఇతముపవేదప్రతేనవ్యాఖ్యాతమితి వేదప్రతత్యావగమాచ్చ. * బ్రహ్మవిద్యాం (నదేత)
 వేదవిద్యాంవిద్యేకః. ససవచ్చతన్నియమః- యథాహిసవహోగాస్సప్తసూయాకదయః శతౌ
 దశమయఃప్రాంతవశానైకాన్నిసమ్మన్దః ౨ ప్రాంతభవన్తి, తథేదమప్యాభవణవేదసమ్మన్దిత్యేన
 వత్ప్రవభవతి. 3.

358. ~~అథ~~ దశకయతిచ. ~~అథ~~ దశకయతిచశ్రుతిరువాసనస్య సవవేదాన్తప్రత్య
 యత్వమ్. ఛాన్దోగ్యోన్వర్తిత్వరవిద్యామాం * తస్మిన్వదన్తరితివిహితమపహతపాప్త త్యాదిగుణాప్తకం
 ప్త్యైతియకేకేవలం * తస్మిన్వదన్తదుపాసితవ్యమిత్యేవోక్తమ్; తదుభయత్రవిద్యైకత్యేనమ్భవతి.

359. ~~అథ~~ ఉపసంహారోఽథాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ. ~~అథ~~ తదేవంసవకపే
 దాన్తేషు దశరామ్యుపాసనేసమానే-ఏకస్థిశసతి తత్తదుపాసనేవేదాన్తారేవిహితస్యగుణస్య
 వేదాన్తారేవోపసంగః, తకన్యః, కుతః? అథాభేదాత్ - తద్విద్యాభ్యత్యేనతదుపకారాభేదా
 త్. విధిశేషవత్ - యథైకస్మిన్వేదాన్తేనైవైశ్వరవిద్యాదివిధిశేషతయావిహితస్యగుణస్య తదుప
 కారాయోపసంగః, తథా వేదాన్తారేఽతద్విద్యాభ్యత్యావిశేషాదుపసంహారోన్వాయ్యః. ౧.

360. ~~అథ~~ అచ్యుతాత్వంశబ్దాదిశిచ్చేన్నావిశేషాత్. ~~అథ~~ అస్తిహ్యుద్గీధవిద్యా వా
 నాంఛన్దోగానాం. వాజినాంతావత్ * చాన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్యయామేత్యారభ్యఉద్గీధే
 ప్రాణద్యప్యోపాసనంశశ్రుపరిభవఫలంవిహితమ్. ఛన్దోగానామపి * తద్ధదేవాఉద్గీధమాజహూరనే
 నైవాశభిహవిష్యామ ఇత్యారభ్యఉద్గీధేప్రాణద్యప్యోపాసనమేవ శశ్రుపరిభవఫలముక్తమ్. కిము
 భయత్రవిద్యైక్యమ్. ఉపవిద్యాభేదానిసంశయః. చోదనాద్యవిశేషాద్విద్యైక్యమితిపూర్వకఃఽక్షః.
 రాధానస్తు - యద్యప్యభయత్రోద్గీధేప్రాణద్యప్యోపాసనమవిశిష్టముక్తం, తథాఽపిచ్చన్దోగానా
 మ్ * యేత్యేదతిక్షరముద్గీధముపాసితేతిప్రకృత్య * ఉద్గీధమాజహూరనేనైవాశభిహవిష్యామఇత్యు
 ద్గీధావయవేప్రణవేప్రాణద్యప్యోపాసనముక్తమ్. వాజినాంతు * చాన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్య
 యామేత్యుపక్రమాదవిశేషేణకృత్సోద్గీధేప్రాణద్యప్యోపాసనముక్తమ్. * తిథహయపవాయం
 ముఖ్యఃప్రాణస్తముద్గీధముపాసాన్ముక్తిర ఇతిఛన్దోగానాముద్గానకమణ్యుద్గీధావయవేప్రణవేప్రా
 ణద్యప్తివిధానాత్, వాజినాంతు * తిథహేమమాసన్యంప్రాణమూచు స్త్వంనఉద్గాయేతితథేతితేభ్య

[illegible]

గ. బృ. ౧-౧-౧ ౧౪ య. ౧-౧-౨
 ౧-౧-౨ ౧-౧-౨ ౧-౧-౨ ౧-౧-౨
 ౧-౧-౨ ౧-౧-౨ ౧-౧-౨ ౧-౧-౨

స్తు—ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే సమానేనతి వశిత్వా దేస్సత్యసజ్జల్పత్వవితతిరూపత.
 తేగాభేదాన్నహుఃభేదఇతివిద్వైక్యమ్. సూత్రార్థః స్తు-మనోమయత్వాదికేసమానేనతివిద్వైక్య
 పంచాభేదాత్-వశిత్వాదిగుణేనాప్యభేదాత్. వశిత్వాదిహి సత్యసజ్జల్పత్వవితతిః.

374. ~~ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే~~ సమ్మన్తాదేవమన్యతాపి. ~~ఉభయ~~ బృహదారణ్యకే *యపషపతస్మి
 లేపునహయశ్చాయందక్షిణేక్షిన్నీత్యుపక్రమ్యతదిత్యమణ్డలేక్షిచనత్యస్యబ్రహ్మణోవ్యాప
 న్యవోపాస్యత్వముక్త్యా * తస్మాదపషదహరిత్యధిదైవతమ్ * తస్మాదపషదహమిత్యథా
 మిదేవసత్యనామనీ ఉపాసనశేషతయాతమ్నానైతే. తేకింయథాశ్రుతస్థాననియతే, ఉత
 యప్రోభేదఇతిసంశయః. ఉభయోస్థానయోరేకరూపస్యైవోపాస్యత్వాద్విద్వైక్యమిత్యనియ
 నామనీఇతిపూర్వఃపక్షః. అత్యోదిత్యస్థానసమ్మన్త్యరూపాకారభేదాద్రూపభేదఇతివిద్యాభేదా
 నామనీనియతేఇతిరాధ్ధాంతః. సూత్రార్థః స్తు-యథామనోమయత్వాదిగుణవిశిష్టస్వైక్యస్వైవో
 పాస్యత్వోభయప్రవిద్వైక్యమ్. ఏకమన్యతాత్యోదిత్యాధారస్వాస్వైక్యస్వైవసత్యస్యబ్రహ్మణస్థా
 ద్వయసమ్మన్తాన్నహుఃభేదఇతివిద్వైక్యాద్వేనామనీ అనియతే.

375. ~~ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే~~ సమ్మన్తాదేవమన్యతాపి. ~~ఉభయ~~ సవైతదస్మి, యద్విద్వైక్యాదుభయప్రోభేనాప
 అనియతేఇతి. కతః? విశేషాత్-ఉభయప్రహిరూపంవిశిష్యతే. ఏకత్రాదిత్యస్థానసమ్మన్తి, ఇ
 త్రాక్షిస్థానసమ్మన్తిబ్రహ్మేతిరూపభేదాద్విద్యాభేదఇతినియతేనామనీ.

376. ~~ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే~~ దశయతిచ. ~~ఉభయ~~ దశయతిచశ్రుతివిద్యాభేదేనగుణానుపసంహ
 *తస్మైతస్యతదేవరూపం యదముష్యరూపమిత్యాదినారూపాద్యతిదేశేన. స్వతోహ్యప్రాప్తా
 దేశేనప్రాప్త్యపేక్షా.

377. ~~ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే~~ సమ్మన్తిద్యువ్యాప్త్యపిచాతః. ~~ఉభయ~~ తైత్తిరీయకేనారాయణీయానా
 భలేషుచ *బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యాసమ్మన్తాని బ్రహ్మక్రేజ్యేష్ఠందివమాతతాన బ్రహ్మభూతాన
 ప్రథమోతజ్జేతేనాసాతి బ్రహ్మణాస్పధికతుంకఇతిబ్రహ్మణిజ్యేష్ఠానాంగుణానాంసమ్మన్తిద్యు
 వ్యాప్తిశ్చేత్యాదిగుణజాతమామూతమ్. కిమేషాంసర్వాసువిద్యాసూపసంహారః, ఉత స్థానవి
 షోపాసనేషునియమఇతిసంశయః. అనారభ్యాధీతత్వాదేషాం సర్వాసూపసంహారఇతిపూర్వః
 పక్షః. రాధ్ధాంతస్తు-యద్యపిస్థానవిశేషసమ్మన్త్యపాసనమారభ్యాధీతాపతే, తథాపిద్యువ్యా
 సామధ్యాత్తస్యహృదయాద్యల్పస్థానేషూపసంహారాయోగాత్తత్సహచర్యాచ్చేతరేషామ
 నావిహితాసువిద్యాసునోపసంహారఇతి. సూత్రార్థః స్తు-సమ్మన్తిద్యువ్యాప్తి సమాహారద్వ
 కవద్భావః. సమ్మన్తిప్రభృతిగుణజాతమప్యతపవస్థానవిశేషసమ్మన్తనియమాన్నియతం, ససవ
 త్రోపసంహారమ్. ద్యువ్యాప్తిహిస్వసామధ్యాత్తల్పస్థానానహితయాతదితరస్థాననియతా
 సమ్మన్తిద్యువ్యాప్తి తత్సహచర్యాత్తథైవ.

378. ~~ఉభయప్రమనోమయత్వాదికే~~ స్రుపషవిద్యాయామపి చేతరేషామనామ్నానాత్. ~~ఉభయ~~ తైత్తిరీయ
 స్రుపషవిద్యాఅమ్నాతా *తస్మైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్సాయజమానశ్చిద్ధాపత్నీశరీరమిత్యాదికా
 ఛాన్దోగ్యేపి * స్రుపషోవావయజ్ఞస్తస్యయాచిత్యుభిశ్చివషాణిత్యాదికా. కిమత్రవిధా

౧. భా. బ. ౨-౧౬-౨ || ౪ శ్లో. ౪౪-౧-౧ ౧. భా. బ. ౨-౧౬-౨
 ౨ శ్లో. ౪౪-౧-౨ ౨ భా. బ. ౪-౧౨-౧
 ౩ శ్లో. ౪౪-౧-౩ ౩-?

(శ్రీ) వేదాంత దీపిక.

438

భేదః, ఉత నేతిసంశయః. పురుషవిద్యేతిసంక్షేపాత్, తైత్తిరీయకే ఫలసమ్మన్ధానాన్నాత్, ఛాన్దోగ్యే * శతంజీవతీత్యనేనైకఫలత్వాచ్చ విద్యైక్యమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు-పురుష! విద్యేతిసంక్షేపేపి వసత్రయకల్పనాప్రకారభేదాద్యజమానపత్న్యాదికల్పనాప్రకారభేదాచ్చ సూపభేదాత్తైత్తిరీయకే పూర్వానువాకగతస్య * బ్రహ్మణోమహిమానమాహ్నోతీతి బ్రహ్మవిద్యా | ఫలస్యైవ సన్నిధానాత్ అఫలస్యాచ్యతదజ్ఞతయాతత్ఫలత్వాత్ ఫలభేదాచ్చవిద్యాభేదః. సూత్రాదాస్తస్తు-పురుషవిద్యాయాముభయత్రసూపభేదాద్విద్యాభేదః. కుఠః? ఇతరేషామనాహ్నానాత్-ఇతరశాఖాదితానాంతదితరశాఖాయామనాహ్నానాత్. ఛాన్దోగ్యేతైత్తిరీయకామ్నాతానాం యజమానపత్న్యాదీనాం సవనానాం చానాహ్నానాత్, తైత్తిరీయకేచ ఛాన్దోగ్యామ్నాతానాం యజ్ఞవయవానామనాహ్నానాదిత్యధాః. తైత్తిరీయకేహి * ఆత్మ యజమానశ్చిద్ధాపత్నీతి | యజమానాదికల్పనం, * యత్సాయంప్రతమధ్యనిసంచతానిసవనానీతచసవత్రయకల్పనం, ఛాన్దోగ్యచాశిశిషాదీనాం దీక్షాత్వాదికల్పనం, పురుషాయుషంత్రేణావిభజ్య సవత్రయకల్పనంచేతి యజ్ఞవయవకల్పనప్రకారభేదాద్రూపభేదస్సప్తః. ఫలమపితథైవేతి ఇతరేషామితిఫలస్యాపిగ్రహణమ్.

౨౪.

379. ~~ఉత~~ వేదాద్యధాభేదాత్. ~~ఉత~~ అథవణికాస్తైత్తిరీయకా వితరేముణ్యత్వేవ మాదయ ఉపవిషదారమ్భేషు * శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య * శంసోమిత్రశ్శంవరుణః * సహా? || నావవత్విత్వాదిమన్త్రాన్మహావ్రతాదీనిచ కర్మాణ్యధీయతే. కిమేషాం విద్యాజ్ఞత్వముత నేతి సంశయః. సన్నిధిసమాహ్నానాద్విద్యాజ్ఞత్వమితి పూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు * శుక్రంప్రవిధ్య | హృదయంప్రవిధ్యేత్వాదిమన్త్రాన్మహావ్రతాదీనాంచకర్మాణాంశ్రుత్వాదిభిశ్చాభిచార ద్వాదశాహాదిషు వినియోగవత్ * శంసోమిత్రశ్శంవరుణః * సహనావవత్విత్వాదేమన్త్రస్యచ || * ఋతంవదిష్యామి, సత్యంవదిష్యామి * తేజస్వినావధీతమస్త్వితిమన్త్రాన్మహావ్రతాదీనాంచకర్మాణాదధ్యయనేవిని | యోగఇతినవిద్యాజ్ఞత్వమ్. సూత్రాథాస్తస్తు-వేదాద్యధాభేదాత్ - వేదాద్యధాభేదవత్ * సత్యంవదిష్యామి * తేజస్వినావధీతమస్త్వితి * శంసోమిత్రశ్శంవరుణాదేమన్త్రాన్మహావ్రతాదీనాంచకర్మాణాదధ్యయనేవిని | భేదాన్నవిద్యాజ్ఞత్వమిత్వభిప్రాయః. అతః * శంసోమిత్రాదిమన్త్రానివాధికరణ్యవిషయః. ౨౫.

380. ~~ఉత~~ హనాతూపాయసశబ్దశేషత్వాత్కుశాచ్చస్తస్తుత్యుపగానవత్తదుక్తమ్. ~~ఉత~~ విమహాబ్రహ్మప్రాప్నువతః పుణ్యపాపయోవికమోచసంధ్యయోశ్శాఖయోశ్శృతిమ్. విముక్తయోఃపుణ్యపాపయోరన్యత్రప్రవేశేపికస్యాంశాఖాయాంశ్రుతః. విమోచనంప్రవేశశ్చోధయమేకస్యామ్. * తదావిద్యాన్పుణ్యపాపేవిధూయనిరజ్జనఃపరమంసామ్యముపైతి * అశ్వఇవరో || మాణివిధూయ పాపం చన్ద్రఇవ రాహోముఖాత్ప్రముచ్య | ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్తా బ్రహ్మలోకమభినమ్భవానీతిచ కేవలవిమోచనమ్. * తస్యపుత్రాదాయముపయన్తిసుగృహస్వాధు ||? కృత్యాంద్విషస్తః పాపకృత్యామితి కేవలప్రవేశః. * తత్కుకృతదుష్కృతేషానుతేతస్యప్రియాజ్ఞా | తయస్సుకృతముపయన్తి అప్రియాదుష్కృతమిత్యభయమ్. కిం కేవలహానిచిన్తనం కేవలోపాయశచిన్తనముభయచిన్తనంచ సర్వాసువిద్యాసువికల్పేనానుష్ఠేయముత సముచ్చయేనేతి సంశయః. తథాతథా౨౨-మూతస్యాథావత్త్వాయవికల్పఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు-పుణ్యపాపప్రవేశస్య

1-? 2-? గిరి భాం. బ. - 12-11
 కొంభం. బ. - 12-11 గిరి భాం. బ. - 12-11
 2-? గిరి భాం. బ. - 12-11
 గిరి భాం. బ. - 12-11 గిరి భాం. బ. - 12-11
 గిరి భాం. బ. - 12-11 గిరి భాం. బ. - 12-11
 గిరి భాం. బ. - 12-11 గిరి భాం. బ. - 12-11

[ಅಧ್ಯ.

విమోచనాపేక్ష త్వేన శాఖాంతరస్థస్యాపి ప్రవేశవాక్యస్య శాఖాంతరస్థవిమోచనవాక్యశేషత్వా
వాక్యద్వయేనై కాథావిధానాత్ముచ్చయః. ఏకస్యాం శాఖాయాముభయవిధానం ప్రతిపక్ష
భేదేనపరిహీయతే **నూతనార్థః** హానాత్వితిశబ్దః పక్షవ్యాప్త్యర్థః. హానావితిప్రదర్శ
నార్థమ్. కేవలవిమోచనే కేవలహానాయనే శ్రూయమాణే తయోరితరేతరగముచ్చయో
వశ్యమ్. కుతః? ఉపాయనశబ్దశేషత్వాత్-ఉపాయనశబ్దస్యహానివాక్యశేషత్వాదిత్యర్థః
త్యక్తయోఃపుణ్యపాపయోఃప్రవేశస్థానవాచిత్యాదునాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేషత్వమవగవ
తే. ప్రదేశాంతరామ్నాతవాక్యస్య ప్రదేశాంతరామ్నాతవాక్యశేషత్వేద్యప్తాంతానాహ-***కుశాచ**
?-19- ప్రస్తుత్యుపగానవదితి. యథా ***** వాచస్పత్యైఃకుశాచితిప్రదేశాంతరామ్నాతస్యవాక్యస్య ***బో**
?-1 మ్బయఃకుశాచితద్విశేషవాచిప్రదేశాంతరస్థం, యథాచ ***** దేవాయురాణాంధన్వోభిరితిసామ
?-2 వ్యతః ప్రదేశాంతరామ్నాతస్య ***** దేవచ్ఛన్దాంసిపూర్వమితి తత్క్రమవిశేషవాచిప్రదేశా
?-3 రస్థం, యథాచ **భ** హిరణ్యేనషోడశినస్త్రముపాకరోతీతిప్రదేశాంతరస్థతత్కలవిశేషవా
?-4 ***స**మయావిషి తేరూయేషోడశినస్త్రముపాకరోతీతిప్రదేశాంతరస్థం, యథాచ ***ముత్తి**
1 ఉపగాయ స్త్రీతిప్రదేశాంతరస్థస్య ***నాధ్వయరుపగాయేదితి తత్ప్రయోదాసరూపప్రదేశాంత**
స్థమ్; ఏవముపాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేషతయాసమ్భవన్త్యాంగతౌనవికల్పాయుక్తః. తదుక్త
?-5 పూర్వస్మిన్కాణ్డే ***అ**పితువాక్యశేషస్సాన్యదన్యాయత్వాద్వికల్పస్యేత్యాదినా. **౨౬**

381. సామ్యురాయేతత్వవ్యాభావాత్తథాహ్యన్యే. కిమిదం సుకృతః
 మృతయోహానిచి న్తనందేహవియోగకాలపక దేశఃక్షీయతే, అధ్వనిశిష్టమిత్యుభయత్రకతః
 వ్యముత దేహవియోగకాలపవ సవకం క్షీయతఇతినంశయః. ఉభయత్రశ్రుతేదేవయానే
 | పథాగమనాన్యథానుపపత్త్యాచోభయత్రేతిపూర్వఃపక్షః. * అశ్వఇవరోమాణివిధూయవాపం
 ద్ద్రావరాహోముఖాత్ప్రముచ్యధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్పాబ్రహ్మలోకమితి దేహవియో
 | గకాలే, * సతగచ్ఛతివిరజానదీంతత్సకృతదుష్కృతేధూనుతే ఇత్యధ్వన్యపి హానిశ్రుతేః
 దేహవియోగకాలేనవకమక్షయేహి దేవయానేనగమనసాధనంకమనసమ్భవతి. రాధాస్తస్తు
 | * తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసమ్మత్స్య ఇతిదేహవియోగాదూర్ధ్వంబ్రహ్
 | మప్రివృత్తిరేకేణానుభవ్యపుణ్యపాపఫలాభావాత్, * అశ్వఇవరోమాణివిధూయవాపమిత్యా
 | వై కాథ్యూత్, అధ్వన్యామూతమపి * తత్సకృతదుష్కృతేధూనుతఇతివాక్యం దేహవియో
 కాలేనగ్గమయితవ్యమితి దేహవియోగకాలపవ హానిచి న్తనమ్. సవకకమక్షయేఽపిహి విదా
 సామధ్యాదేవ దేవయానేనపథాగమనంచోపపద్యతే. విద్యాహి స్వయంసూక్ష్మశరీరస్యానా
 మ్భికాఽపి ప్రకృతసుఖదుఃఖోపభోగసాధనఘాలశరీరస్యసవకకమక్షాంచ నిరవశేషక్షయే
 స్వఫలభూతబ్రహ్మప్రప్తిప్రతిపాదనాయ దేవయానేనపక్షై నం గమయితుంసూక్ష్మశరీరంస్థాపయతి
 సూత్రార్థః—సామ్యురాయే—దేహవియోగకాలపవచి న్తనీయమ్. కుతః? తత్వవ్యాభావాత్.
 దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రప్తివృత్తిరేకేతరితవ్యభోగాభావాత్. తథాహ్యన్యే
 | యతే * తస్య తావదేవ చిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథ సమ్మత్స్యఇతి * అశరీరం వావస న్తం
 (వియాప్రియే స్ఫుత ఇతిచ.

గ. ౧-౪, ౨
 ౨ భా. ౮-౧౨-
 ౨ భా. ౮-౧౪-౨
 ౪ భా. ౨-౨౫-౨
 పాద. ౩]

జులై ౬-౨-౧౫

శ్రీ వేదాంత దీపః.

435

382. **అథ చంద్రతారావిరోధాత్.** **అథ** ఏవమథాస్వాభావాద్దేహవియోగ
 కాలపవనిరవశేషకమక్షయోఽవధృతేనతి * తత్సత్త్వతదుష్కృతేధూనుత ఇతివాక్యఖణ్డః ఉభ
 యావిరోధాత్ ఉభయశ్రుత్యవిరోధాచ్చంద్రతోనేయః. * అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపం...
 ధూత్వాశరీరమకృతం * తస్య తావదేనచిరమిత్యభయశ్రుత్యవిరోధాచ్చరమశ్రుతోఽపి * తత్సత్త్వ
 కృతదుష్కృతేధూనుత ఇతివాక్యఖణ్డః * ఏతం దేవయానం పథానమాపద్యత ఇతి ప్రథమశ్రుత
 ఖణ్డాత్ ప్రాగనుగమయితవ్య ఇత్యర్థః. ౨౮.

అత్రచోదయతి.—383. **అథ** గతేరథావత్త్వముభయధాఽన్యథాహివిరోధః. **అథ**
 దేవయానేనగతిశ్రుతేరథావత్త్వం దేహవియోగకాలేఽధ్వనిచేత్యభయథాకమక్షయేన త్యేవ.
 అన్యథా-దేహవియోగకాలపవనవశకమక్షయేనతి సూక్ష్మశరీరస్వాప్యారమ్భకనాశేన స్థిత్యను
 పపత్తేః దేవయానగతిశ్రుతిహి విరుధ్యతే. ౨౯.

పరిహరతి.—384. **అథ** ఉపపన్నస్తల్లక్షణాథోపలభ్యేలోకవత్. **అథ** భగ
 వత్త్వముపాసీనానాం దేహవియోగకాలేనవశకమక్షయోఽప్యపపన్నో దేవయానఃపథాః. కుతః?
 తల్లక్షణాథోపలభ్యే. తల్లక్షణాథః - తజ్జాతీయాథః, అకమలభ్యాథోపలభ్యేత్యర్థః.
 ఉపలభ్యతేహ్యకమలభ్యాథో బ్రహ్మోపాసీనానాం * స్వరాడ్భవతితస్యవేషషులోకేషు
 కామచారోభవతీత్యాదిషు. లోకవత్ - యథాలోకే రాజానముపాసీనానాం ప్రాకృతపురుషా
 సాధారణాతిరమణీయానేకాథాసిద్ధిః, తద్వత్సవజ్ఞం సత్యసంకల్పం మహోదారం పరంబ్రహ్మో
 పాసీనానాంసవముపపన్నమిత్యర్థః. 30.

పరంబ్రహ్మోపాసీనానాం దేహపాతసమయేనవశకమక్షయాయాత్ దేహపాతాదూర్ధ్వం
 కమఫలానుభవోనవిద్యత ఇత్యేతన్నోపపద్యతే. వసిష్ఠాదీనాం జ్ఞానినామపి కమఫలరూపదేహ
 స్తరసంయోగః, పుత్రజన్మవిపత్త్యాదిషుసుఖమఃఖానుభవోఽపిదృశ్యత ఇత్యాశక్యజ్ఞాపహ. —

385. **అథ** యావదధికారమవస్థితరాధికారికాణామ్. **అథ** యేషాం జ్ఞానినాం
 దేహపాతాదస్తరమచిరాదికాగతిఃప్రాప్తా, తేషాం దేహపాతాదూర్ధ్వంతరితవ్యకమఫలభో
 గాభావాద్దేహపాతసమయపవనవశకమక్షయఉక్తః. వసిష్ఠాదీనాం త్వాధికారికాణాం యావదధి
 కారసమాప్తి నాచిరాదికాగతిరస్తి. అస్థితధికారేఽవస్థితీ రేవ, అధికార హేతుభూతకమణఃఫల
 దానాయార్హత్వాత్. జ్ఞానినోఽప్యారభ్యహికమఫలానుభవేనైవ క్షీయతే. 31.

386. **అథ** అనియమస్స వేషామవిరోధశ్చబ్రానుమానాభ్యామ్. **అథ** యేషాం పాస
 నేషూహకోసలాదిష్వచిరాదికాగతిరామ్నాతా, కిం తన్నిష్ఠానామేవ తయాబ్రహ్మప్రాప్తిః, ఉత
 సవేషాంబ్రహ్మోపాసనవిష్ఠానామితిసంశయః. తన్నిష్ఠానామేవేతి పూర్వఃపక్షః-ఇతరేషాంత
 యాబ్రహ్మప్రాప్తౌప్రమాణాభావాత్. యత్తు పశ్చాన్నివిద్యాయాంసాధారణంవచనం, తదప్యప
 కోసలాదివిషయమితినిశ్చయతే. అన్యథోపకోసలాదిష్వామ్నానానథాక్యంస్యాత్. రాధాస్తమ
 పశ్చాన్నివిద్యాయాం * యపవమేతద్విదుఃయేచామీలరణ్యేత్రద్ధాంసత్యముపాసతేతేఽచిషమభి
 సమ్భవస్తీతిసామాన్యేనసవవిషయంగతిశ్రవణముపకోసలాదిష్వామ్నానంనబాధితుంక్షమం, స
 జ్ఞోచకంచనభవతి, విద్యాస్తుత్యథాతయాఽనువాదేనాప్యపపత్తేః. అతస్స వేషాంతయైవ

17 భా.ల. 3-10-2 శ్లో.మి.శ్లో. 1.
 2 భా.ల. 2-1-1 2 భా.ల. 2-1-1
 3 భా.ల. 2-1-1 2 భా.ల. 2-1-1
 4 భా.ల. 2-1-1 2 భా.ల. 2-1-1
 486 శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం]

బ్రహ్మప్రాప్తిః సూత్రాథాన్తు అనియమస్య వేషాం-సవేషామవిశేషేణ తయైవ ప్రాప్తిః కురి
 అవిరోధశ్చ బ్రహ్మమానాభ్యాం, తథాన త్యేవ స్రువిస్మృతిభ్యామవిరోధః. శ్రుతిశ్చ తేషాం చేమేవ
 ఇత్యాదికాః శ్చాగ్నివిద్యాయాం నిదశితా. స్మృతిః * అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్ల ఇత్యాదికా. 3-

387. ఇతి అక్షరధియాంత్యవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యామాపనదవత్తదుక్తమ్. ఇతి
 బ్రహ్మదారణ్యకే * ఏతద్వైతదక్షరంగాగ్ని బ్రాహ్మణాఅభినదన్త్యస్థూలమనన్త్యస్త్వమిత్యా
 శ్రూయతే, తథాఅథవః జేవ * అథపరాయణుతదక్షరమధిగమ్య తేయ త్తదదేశ్యమగ్రాన్త్యా
 త్యాది. కిమేషామస్థూలత్వాదీనాం సవః బ్రహ్మవిద్యాసూపసంహారః. ఉతయత్ర శ్రుతాః తే
 వేతినంగయః. విద్యావిశేషరూపతయా శ్రుతానాం సవః విద్యాసాధారణత్వాభావాద్యత్ర శ్రు
 త్తప్రేవనియత ఇతి పూర్వః పక్షః. రాధానస్తు-అస్థూలత్వాదీనామప్యసన్తాదివద్భ్యః స్మృత్య
 పానుసన్తానాన్తభావాశ్చ వత్త్రే వోపసంహారః, న కేవలమానన్తాదిభిర్బ్రహ్మస్వరూపం ప్రత
 గాత్మరోవ్యాప్యత్తం, తస్యాః పితదేవ స్వరూపమ్. అస్థూలత్వాదివిశేషితానన్తాది బ్రహ్మణః ప్రత
 గాత్మరోవ్యాప్యత్తాకారః. యద్యపి ప్రత్యగత్త్వా స్వభావతః స్థూలత్వాద్యచేతనధర్మానమ్భ్యో
 తథాపి తత్తత్తద్భావానాం తాన్త్యేవ. తదహ తయా (పి) హి పూర్వంతత్తద్భావస్సంజాతః. అత
 బ్రహ్మణోఽతదహ స్వరూపానుసన్తానాథాతయాన్త్యస్థూలత్వాదయస్సవః త్రాను సన్తేయాః
 సూత్రాథాన్తు-అక్షరధియామ్-అక్షరసమ్భవినామస్థూలత్వాదిధియాం సవః విద్యాస్వవరోధః
 సజ్జహామ. కుతః? సామాన్యతద్భావాభ్యాం-బ్రహ్మణస్సవః త్రసమానత్వాత్, బ్రహ్మణ
 సన్తానాన్తభావాశ్చ తాసామ్. గుణానాం ప్రధానానువర్తికత్వం స్వభావః; ఔపనదవత్-యథా
 జామదగ్న్యచతురాత్రపురోహతోపసద్గుణభూతః * అగ్నిహోత్రం వేత్తితి మన్త్రః సామవేదప
 త త్వేన సామవేదస్వరూపియతోఽపి ప్రధానభూతోపసదనువర్తికతయా, యాజుర్వేదికత్వాచ్ఛే
 సదోయాజుర్వేదికోపాశుత్వసమ్భవ్యే, తద్వదక్షరవిద్యాసమ్భవితయాన్త్యే త్వేన తద్విద్యానియత
 అపి ప్రధానానువర్తికత్వస్వాభావ్యాత్సవః విద్యాసమ్భవినః. తను క్తం ప్రథమకాణ్డే * గుణముఖ్య
 | వ్యతిక్రమేతదక్షాత్వాదిత్యాదినా.

33

ఏవంతహి * సవకమాసవగన్ధఇత్యాదీనామపి సవేషాం బ్రహ్మగుణత్వాన్న
 క్వచిద్వ్యసన్తేత్యత్రాహ-

388. ఇయదామననాత్. ఇయత్-అస్థూలత్వాదివిశేషితమానన్తాద్యేవ
 సవః త్రానుసన్తేయమ్. కుతః? ఆమననాద్ధేతోః. ఆమననమాభిముఖ్యేన మననమ్, బ్రహ్మనుస
 న్తానమ్. బ్రహ్మస్వరూపానుసన్తానం యేన వినివోపద్యతే, తదేవ సవః త్రానుసన్తేయమ్, అన్యత్తు
 తత్రతత్ర వ్యవస్థితమిత్యథః.

34.

389. అన్తరా భూతగ్రామవత్స్వాత్తనోఽన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోప
 దేశవత్. ఇతి బ్రహ్మదారణ్యకే ఉప స్తి (స్త) ప్రశ్న ప్రతివచనం * యః ప్రాణేన ప్రాణితి స తత్రాసవా
 న్తరోయోఽపానేనాపానితి స తత్రే త్యాది * అతోఽన్యదాతకమిత్యన్తమామానమ్. తథాతదన
 న్తరంకహోలప్రశ్నప్రతివచనం * యోఽశనాయాపిపానేశోకం మోహం జరాం మృత్యుమత్యేతిపతం
 | హైతమాత్తానం విదిత్యే త్యాది * అతోఽన్యదాతకమిత్యన్తమ్. కిముభయత్ర విద్వేక్యముత

గుల్మ ౨-౪-౧౨ శుక్ల ౨-౫-౧ గుల్మ ౨-౪-౨౨
 ౨ భాం. ౬-౧-౨ ౬ భాం. ౬-౨-౨ గుల్మ ౨-౪-౧-౨
 ౩ " " ౬-౧-౨ ౨ " " ౬-౨-౨ గుల్మ " " ౬-౧-౨
 ౪ " " ౬-౨-౪ ౫ " " ౬-౧-౧ శ్రీ వేదాంత దీపః.

విద్యాభేదభిసంశయః. పూర్వత్రప్రాణనాదిహేతుఃప్రత్యగాత్మా, ఉత్తరత్రాశనాయాద్యతీతః
 పరమాత్మైత్యుపాస్యభేదాద్విద్యాభేదభిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తను - *యత్సాక్షాదపరోక్షాద్భృ
 హ్మయతత్సావాన్తరఃతస్యేవ్యాచక్షేతి ఉభయత్రప్రశ్నస్యపరమాత్మవిషయత్వాదేకరూప
 త్యాచ్చ సర్వప్రాణిప్రాణనావాసనాదిహేతుత్వస్య అశనాయాద్యతీతత్వస్యచప్రతివచనద్వయావ
 గతస్యపరమాత్మస్యేకస్మిన్నేవోపాస్యేసమ్భవాచ్చ సవిద్యాభేదః. సూత్రార్థః - అస్తరా, *య
 తత్సావాన్తరఃతస్యేవ్యాచక్షేతి - ప్రత్యగాత్మనైత్యుపగస్తవ్యః, అన్యథాప్రతివచనభేదానుపపత్తిరితిచేత్ ; నాత్ర ప్రత్యగాత్మపరమాత్మవిషయప్రశ్నద్వయమ్.
 ప్రతివచనద్వయంచపరమాత్మస్యేకస్మిన్నేవోపాస్యేసమ్భవతీత్యర్థః. ఉపదేశవత్ - *స్తభోఽస్య
 తతమాదేశమప్రాప్త్య ఇతిప్రకాన్తాయామేకస్యామేవసద్విద్యాయాం *భగవాన్స్తేవమేతద్భృ
 వీత్తితి * భూయఏవమాభగవాన్విజ్ఞాపయత్విత్యాదికాప్రశ్నాన్పత్తిః ప్రతివచనభేదశోచాస్యస్య
 మాహాత్మ్యవిశేషప్రతిపాదనపరత్వేన దృశ్యతే, తద్వత్. 3౧.

ప్రప్యభేదపూర్వకప్రతివచనప్రకారభేదాద్విద్యాభేదోఽవజన్వీయఏవేత్యాశక్త్యాచూ. -

390. ~~ఉ~~ వ్యతిహారోవిశింషన్తిహీతరవత్. ~~ఉ~~ *యదేవసాక్షాదపరోక్షాద్భృ
 హ్మయతత్సావాన్తరఃతస్యేవ్యాచక్షేతి - ప్రప్యఃప్రశ్నస్యైకరూపత్వేనైకవిషయత్వేవిశ్చితేనత్వమ్
 క్తకహోలయోఃప్రతివచనగతబుద్ధివ్యతిహారఃకార్యః. ప్రాణనాదిహేతుత్వబుద్ధిస్సవాన్తరాత్మ
 విషయా కహోలేనాపి కార్యః, తథాఽశనాయాద్యతీతత్వబుద్ధిరుపస్తేనాఽపికార్యః. విశిం
 షన్తిహ్యుభయత్రాపియాజ్ఞవల్క్యవచనాన్యేకంసర్వాన్తరమేవోపాస్యమ్. ఇతరవత్ - యథేతర
 త్రసద్విద్యాయాంసర్వాణిప్రతివచనానిపరమకారణపరబ్రహ్మవిషయాణి, తద్వత్. 3౨.

సద్విద్యాయామప్యపస్యైక్యం ప్రశ్నప్రతివచనావృత్తేసత్వాంకథమవగమ్యత ఇత్యత్రాహ -

391. ~~ఉ~~ సైవహిసత్త్వాదయః ~~ఉ~~ *సేయందేవతైక్షతేత్యాదిషుసర్వత్ర
 సైవపరాదేవతైకాఽనువర్తతే. *ఇతదాత్మ్యమిదం సర్వంతత్సత్త్వంసతత్తాతత్త్వమసీతితవ
 సత్త్వాదయఃసర్వేషు ప్రతివచనేషూపసంహియన్తే. 32.

392. ~~ఉ~~ కామాదీతరత్రత్రచాయతినాదిభ్యః. ~~ఉ~~ ఛాన్దోగ్యేశూయతే *అ
 థయదిదమస్మిన్సృష్టాపురేదహరంపుణ్డరీకంవేశ్మదహరోఽస్మిన్నస్తర ఆకాశస్తస్మిన్సృదన్తస్తదన్వేష్ట
 వ్యమిత్యాదిప్రక్రమ్య *తద్యఇహోత్తానమనువిద్యప్రజన్యేతాంశ్చ సత్త్వాన్కామాన్స్తేషాం స
 వేషులోకేషు కామచారోభవతీతి. వాజసనేయకేచ *యఏహోఽస్తస్మాదయతాశస్తస్మిన్శ్చోతే
 సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానఇత్యాది. కిముభయత్రవిద్యైక్యమ్, ఉత విద్యాభేదభిసంశయః. రూప
 భేదాద్విద్యాభేద ఇతిపూర్వఃపక్షః. యద్యచ్ఛ్రవ్యభయత్ర పరమాత్మైవోపాస్యః, తథాఽస్యేకత్రా
 కాశశబ్దాభిధేయఃపరమాత్మోపాస్యః, ఇతరత్రాకాశేయానఃపరమాత్మేతిహి రూపంభిద్యతే,
 రాధాస్తను - హృదయాయతనత్వసత్త్వసత్త్వకామత్వాదేరభేదాదుభయత్రతద్విశిష్టఃప
 రమాత్మైవోపాస్యఇతిరూపాభేదాద్విద్యైక్యమ్. ఛాన్దోగ్యేహి *దహరోఽస్మిన్నస్తర ఆకాశస్తస్మిన్
 సృదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమిత్యాద్యభ్య *కింతదత్రవిద్యత ఇత్యాదినాపరిచోద్య *తస్మిన్కామాన్సమా ॥

౧ భా. ౬. ౮-౧-౫ ౫. బృ. ౬. ౪-౪-౨౫ ౧ భా. ౬. ౧-౧-౧
 ౨ భా. ౬. ౮-౧-౬ ౬. ౫-౪-౧౬ ౧౦. ౬. ౧-౧-౧౦
 ౩ భా. ౬. ౭-౭-౨౨ ౨ భా. ౬. ౮-౨-౧
 ౪ భా. ౬. ౭-౭-౨౨ ౨ భా. ౬. ౮-౨-౧

హితాః * సమతాఽపహతపాప్తావిజరోవిమృత్యురిత్యారభ్య * సత్యకామస్త్యసజ్జల్ప ఇ
 త్వా * తద్యథాత్తాచమనువిద్యవజ న్యేతాంశ్చసత్యాన్మామానిత్యాకాశశబ్దనిర్దిష్టః పరః
 త్వా, తదన్తగతాశ్చ సత్యకామస్త్యసజ్జల్పత్వాపహతపాప్త త్వాదయోగుణాః, అతః
 మాత్మాహృదయాయతనః సత్యకామత్వాదివిశిష్ట ఉపాస్య ఇతి వాక్యేనై వ నిరీతమ్. వాజసనే
 కేచ * యఏహస్తాపూర్వదయతకాశ స్తస్మి ఛ్యేతేనవకస్య వశీత్యుక్తేనతి వశిత్యాదేస్త్యసః
 ల్పత్వవిశేషరూపతయా నపవ పరమాత్మా హృదయాయతనస్త్యసజ్జల్పత్వవిశిష్ట ఉపాస్య
 ప్రతీయతే. అతోదహరవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్సవపరమాత్మా సత్యసజ్జల్పత్వాదిగుణాప్తకవిః
 ఉపాస్య ఇతి నిశ్చీయతే. ఏవనిశ్చితేనత్యాకాశేశయాన ఇత్యాకాశశబ్దోఽపి హృదయపుణ్డరీః
 త్యాకాశవాచీతిరూపాభేదాద్విద్యైక్యమేవ. సూత్రార్థస్తు—కామాదీతరత్రతత్రచ, *వ
 సనేయకేచ్ఛాన్దోగ్యేచ సత్యకామత్వాద్యేవరూపమ్; కుతః? ఆయతనాదిభ్యః-హృదయాయ
 నస్త్యసజ్జల్పత్వ విశేషరూపవశిత్యాదిభ్యస్త్యహృదానిస్త్యకామతాదేఃప్రత్యభిజ్ఞానాత్
 * పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే * అభయంనై బ్రహ్మభవతీతిబ్రహ్మప్రాప్తిరూః
 ఫలంచైకమితి విద్యైక్యమ్.

11 * మనసైవానుద్రప్తవ్యం నేహనానా సికిచ్చ సేత్యాదేః పూర్వప్రకృతత్వాత్, * సప
 నేతి సేత్యాత్మేతిచవక్ష్యమాణత్వాత్, * సవకస్యవశీనవకస్యేశాన ఇత్యాదివిశేషాణాంబ్రహ్మ
 రూపత్వా(భా)సమ్భవాత్ కథంసత్యకామత్వాదేమోక్షసాధనోపాసనరూపత్వమిత్యతః.

393. ❖ ఆదరాదలోపః. ❖ వశిత్యాదేఃప్రమాణాన్తరావిదితరూపస్యశ్రుత్యే
 సమధిగమ్యస్యాదరేణప్రతిపాదనాదలోపః - అప్రతిషేధః, తస్యాపిబ్రహ్మగుణత్వమవశ్యాశ్రయః
 యమ్. అవిశేషనిషేధాస్తు సకలేతరప్రకృతవిశేషవిషయాః. నానాత్వనిషేధస్తుసవకస్యబ్రహ్మ
 కాయతయాబ్రహ్మత్వకత్వాభిప్రాయః.

1 సగుణోపాసనస్య * సయదితిలోక కామోభవతీతిసాంసారికఫలత్యేననమోక్షఫలత్వ
 మిత్యాశక్యోహ.

394. ❖ ఉపస్థితేతత్తద్యచనాత్. ❖ ఉపస్థితిః - ఉపస్థానమ్. బ్రహ్మోప
 మ్పత్తిః. ఉపస్థితే-బ్రహ్మోపసమ్పన్నేఅతః-బ్రహ్మోపసమ్పత్తేరేవ హేతోఃతద్యచనాత్-శిత్పలా
 కాదిప్రాప్తివచనాత్ సతత్సాంసారికంఫలమ్, అపితుసాక్షాన్ముక్తస్యైవ. * అస్మాచ్ఛరీరాత్సము
 త్థాయపరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే. సఉ త్తమఃపురుషఃసతత్రపయేతిజక్షత్తీ
 డక్షరమమాణః స్త్రీభివాళయానై వాణ్జ్ఞాతిభివాళోఽజనంస్కరన్నిదంశరీరమితి * సస్వరాద్భవ
 తస్యసవేషులోకేషు కామచారోభవతీతిచనివృత్తావిద్యస్యహిస్వేనరూపేణాభినిష్పన్నస్యైవోచ్య
 తే, అతోబ్రహ్మోపసమ్పత్తిహేతుకత్వంక్రీడాదేరవగమ్యతే.

395. ❖ తన్నిధారణానియమస్తద్దృష్టేఃపుథగ్ధ్యప్రతిబంధఃఫలమ్. ❖ ఛాన్దోగ్యే
 * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీతేతికర్మాక్షాశ్రయముద్గీధాద్యుపాసనంశ్రూయతే. తత్క్రింత
 స్మిన్కర్మాణి పణ తాదివన్నియమేనోపాదేయమ్, ఉత గోదోహనాదివదనియమేనేతి సంశయః.
 | కర్మాక్షాశ్రయత్యేనపణతాదివత్తద్వా రేణిరూఢకాయతయా *యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధ

గ. ధా. ౬. ౧-౧-౧౦ || శ్రీ పునాశా. ౧౧
 త్రిమయ. ౨-౨-౬ || ౨ శ్లో. ౫౧-౫౨
 పాద. ౩.]

(శ్రీ) వే దా న్త దీ పః.

439

యోపనిషదాతదేవ వీయవ త్తరంభవతీతి వతమాననిదేశస్య పృథక్ఫలప్రతిపాదకత్వా
 యోగాత్ క్రత్యథాతయానియ మేనోపాదేయమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు - *తేనోభాకురుతో
 యశ్చైతదేవంవేదయశ్చనవేదేత్యుద్గీఢోపాసనరహితస్యాక్రత్యనుష్ఠానదశానా త్రితుఫలాశ్శ్వా
 గాఢాదేఃపుథగ్భూతవీయవ త్తరత్వఫలమిదముపాసనమితి గోదోహనాదివదనియమః. వతమా
 ననిదేశశేసత్యపృథికారాంతరనిశ్చయేనతి రాత్రిసత్రవత్ క్రతోవీయవత్తరత్వమహ్యోవాసనస్య
 ఫలమితికల్పనీయమ్. సూత్రాథాస్తు-తన్నిధానరణానియమః, నిధానరణం-నిశ్చయేనచేతసోఽవ
 ధారణమ్, ఉపాసనమిత్యథః; తస్య-ఉద్గీఢోపాసనస్య, అనియమః. కుతః? తద్దృష్టేః-*తేనోభాకురుత
 ఇత్యనియమదృష్టేః, పృథగ్భూతంహ్యస్యఫలమ్. తచ్ఛాప్రతిబద్ధరూపం; వీయవ త్తరత్వంనామ-
 ప్రబలకమాన్తరంభలేనై తస్యకమాణఃఫలాస్యాప్రతిబద్ధః, అవిలమ్బితత్వమిత్యథః. రగ.

396. ప్రదానవ దేవ తదు క్తమ్. దహరవిద్యాయాం*తద్యథాత్మానమను |
 విద్యవ్రజ స్త్యేతాంశ్చసత్యాన్మామానిత్యపహతపాప్మత్వాదిగుణానామపిపరమాత్మస్వరూపచిన్తన
 వత్పృథక్చిన్తనంవిహితమ్. కింగుణచిన్తనేత తద్గుణవిశిష్టతయాపరమాత్మచిన్తనమావతానీయ
 ముత నేతిసంశయః. పరమాత్మచపకస్యైవ సవేషాంగుణానాంగుణిత్యేన సక్యదేవతచ్చిన్తనోప
 పత్తేనావతానీయమితిపూర్వఃపక్షః, రాధాస్తస్తు - గుణినస్వరూపైక్యేఽపి త తద్గుణవిశిష్టా
 కారభేదాదావతానీయమితి. సూత్రాథాస్తు, ప్రదానవదావతానీయమేవ, యథా *ఇన్ద్రియ |
 రాజ్ఞేపురోదాశ మేకాదశకపాలమ్*ఇన్ద్రియాధిరాజాయ *ఇన్ద్రియస్వరాజ్ఞ ఇతీన్ద్రిస్యైకత్వేఽపి |
 రాజత్వాదివిశిష్టాకారభేదాదేవతాభేదఇతిప్రదానావృత్తిః, తద్దేవ. తదు క్తంసంజ్ఞపేక్షానానా |
 వాదేవతాపుథక్త్వాదితి. రం.

397. లిజ్జభూయస్తాత్తద్ధిబలీయ స్తదపి. తైత్తిరీయాఅధీయతే *సహ |
 స్రశీషం దేవంవిశ్వాక్షంవిశ్వశమ్భువమ్ | విశ్వంనారాయణం దేవమిత్యారభ్య *సోఽక్షరఃపరమ |
 స్వరాడిత్య స్తమ్ అస్మిన్ననువా కేనోపాసనంవిధీయతే. కిమయంపూర్వానువాకోదితదహగవిద్యో
 పాస్యవిశేషనిధానరణాథః, ఉత సవకవేదాన్తోదితసవకపరవిద్యోపాస్యవిశేషనిధానరణాథః
 ఇతిసంశయః. దహరవిద్యాయాంన స్తయా తదుపాస్యవిశేషనిధానరణాథఃఇతిపూర్వఃపక్షః,
 * సహస్రశీషం దేవమిద్వితీయానిదేశస్యాన స్తరోదితోపాసినాసమ్పన్నస్యైవయు క్తత్వాచ్చు, |
 రాధాస్తస్తు-పరబ్రహ్మపరత్వపరజ్యోతిఃపరమాత్మాక్షరశివశమ్భుశబ్దైస్సవకపరవిద్యోపాస్యాననూ
 ద్యవాక్యేనైవ తేషాంనారాయణత్వవిధానాత్తస్యచప్రకరణాద్భలీయ స్త్యేనసవకవిద్యోపాస్యనిధాన
 రణాథఃఇతినిశ్చీయతే. నచ * సహస్రశీషమిద్వితీయానిదేశఃపూర్వేణోపాసినాసమ్పన్నతే, |
 * తస్మిన్యదస్త స్తదుపాసితవ్యమితి కృత్ప్రత్యయేనకమాభిహితమితి తత్రద్వితీయానిదేశశాయో |
 ||గాత్. *సారాయణఃపరః *వ్యాప్యనారాయణస్థితః *పరమాత్మావ్యవస్థితత్వాదిభిరై కాథ్యూత
 త్ప్రథమాథేద్వితీయా. సూత్రాథాస్తు-సవకపరవిద్యోపాస్యనిధానరణే లిజ్జభూయస్తాత్ -
 తచ్చిన్నభూతవాక్యభూయస్తాద్ధిత్వథః. తద్ధి - వాక్యం ప్రకరణాద్భలీయః. తదపిపూర్వస్మి
 న్నాన్తే * స్రుతిలిజ్జవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాంసమవా యేపరదౌబల్యమథవిప్రకమా

శ్రీమద్భగవద్గీతా అంశం
అధ్యాయం

అధ్యాయం

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం]

విద్యాదితో క్షమే. ఏవం సహోపాస్యనిధానరణేనిశ్చితేనతి దహరవిద్యాయామప్యయమేవో
భాగ్యోవ్యక్తోప్రతికాశమిత్యాదినా మృదయాద్యభిధానంచ యుజ్యత ఇత్యభిప్రాయః.

398. ~~అథ~~ పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్స్యాత్క్రియా మానసవత్. ~~అథ~~ వాచసా
నేనాత్మనామ్నో * మనశ్చితోవాక్సితః ప్రాణచితశ్చక్షుశ్చిత ఇత్యాదినామనశ్చితాదయోఽగ్నౌ
విద్యానాచాః శ్రూయంతే. కిమేతేక్రియామయక్రత్వజ్ఞభూతాః, ఉత విద్యామయక్రత్వజ్ఞభూ
తాః. అస్మిన్ కురణేవిద్యామయక్రత్వస్మబద్ధి(మానస)గ్రహస్తాత్తాదిదశానేఽపిక్రతో
భాగాభావాత్సాస్తాప్రతీతేశ్చ పూర్వతః * అసద్వాఇదమగ్రాసీదిత్యాదినేష్టకచితస్యా
ప్రకృత్యాత్వాత్తదాదిమచ * తేషామేకైకపతావాన్యావానసాపూర్వ ఇతితత్త్వాయాత్తిదే
శ్చక్షుఃచితేనైవాంవికల్పప్రతీతేశ్చేష్టకచితాగ్నిశేషభూతక్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేనతదజ్ఞ
వాక్యపూర్వకమేవ. రాధానస్తు * తేహేతేవిద్యాచితపవవిద్యయా హైవైతపవవిదశ్చితాభా
వనాశ్చిదానానామృదికాగ్నిత్యేనవిద్యారూపత్వేసిద్ధేఽపి * తేహేతేవిద్యాచితపవేత్యవ
శాశ్రువిద్యామయక్రత్వజ్ఞత్వేనైవాం విద్యారూపతావగత్యథేతినిశ్చయాత్ సన్నిహి
తాకారైః గ్రహస్తాత్తాదిభిః క్రత్వనుబద్ధైరనువాదసరూపవాక్యప్రతిపాదితైః క్రతుదశానే
* వచనానిత్యపూర్వత్వాదిత్యాదేన మనశ్చితాదీనాం శేషిభూతవిద్యామయక్రతోవిధిః
కల్పితే. * తేషామేకైకపతావాన్యావానసాపూర్వ ఇత్యతిదేశేనేష్టకచితాగ్నేస్యశేషిభూ
క్రతుద్వారేణ యత్కలం, తదేవైవాం స్వశేషిభూతవిద్యామయక్రతుద్వారేణఫలమితినిశ్చయ
విద్యామయక్రత్వజ్ఞభూతాపవమనశ్చితాదయః. సూత్రార్థాస్తు-మనశ్చితాదిఃక్రియాస్యాత్
క్రియామయక్రత్వజ్ఞభూత ఇత్యర్థః. కుతః? ప్రకరణాత్, పూర్వప్రకృతేనేష్టకచితేనావ్యభిచరి
క్రితుసమ్మన్ధిసోఽస్థితక్రతుగృహీత త్యేనతదజ్ఞభూతానామేవాంచాగ్నిత్వాత్తేనేష్టకచితేనవికల్ప
విద్యారూపానామప్యేవాం క్రియామయక్రత్వజ్ఞభావో నవిరుధ్యతే, ద్వాదశాహజ్ఞభూతమా
చగ్రహవత్.

399. ~~అథ~~ అతిదేశాచ్చ. ~~అథ~~ తేషామేకైకపతావాన్యావానసాపూర్వ ఇతితే
షానేష్టకచితకాయాత్తిదేశాచ్చతేనైవాంవికల్పఃప్రతీయతే. తేన వికల్పో హి తచ్ఛే
భూతక్రత్వజ్ఞత్వేనైవాంనోపపద్యతే. అతశ్చతదజ్ఞభూతాః.

400. ~~అథ~~ విద్యైవనిధానరణాద్దశానాచ్చ. ~~అథ~~ తుశబ్దఃపక్షంవావతాయతి. మ
నోవిద్యైవవిద్యామయక్రత్వజ్ఞభూతపవేత్యర్థః. కుతః? నిధానరణాత్, తేషాంవిద్యా
నామ్నోఽగ్నేఽపి * తేహేతేవిద్యాచితపవేతినిధానరణంవిద్యామయక్రత్వజ్ఞతయైవాంవిద్యామయ
క్రత్వజ్ఞభూతాకామ్. ~~అథ~~ విద్యామయక్రతుదశానాచ్చతదజ్ఞత్వమేవైవాం. దృశ్యతేచాత్ర
విద్యామయక్రతుః * మనసైషుగ్రహాగ్రహస్థమనసాఽస్తువస్తమనసాశంసన్నిత్యాదా. రఽ
త్రవిద్యామయక్రతోవిధిపదాశ్రవణాత్, (తత్) ఫలసమ్మన్ధాప్రతీతేశ్చప్రకరణేనేష్టక
చక్షుఃచితక్రత్వజ్ఞతాప్రతీతేశ్చ విద్యామయక్రత్వస్వయోబాధ్యత ఇత్యాశ్చజ్ఞాన్యాహ.

401. ~~అథ~~ శ్రుత్యాదిబలీయస్త్యాచ్చనబాధః. ~~అథ~~ శ్రుత్యాదేఃప్రకరణాద్బలీయస్త్వేన
శ్రుత్యాద్యవగతస్య విద్యామయక్రత్వస్వయస్యప్రకరణేన నబాధః. శ్రుతిస్తావత్ * తేహేతే

82.

56

తోచాన్యవిషయమితి ప్రజాపతివాక్యోదితం యథావస్థితస్వరూపమేవానుసంధేయమ్. అన్యథా
 సోచాన్యయోః ప్రకారభేదాత్ *యథాక్రతురస్మిన్నితివిరుద్ధతే. *యజేతస్వగణకామఇ
 కమవిశ్వాం కత్తాన్వరూపానుసంధానం ససాధనాన్తగణతమితి విశేషః. సూత్రార్థ
 కత్తాన్వరూపానుసంధానమేవాత్మచస్వరూపమనుసంధేయమిత్యేకేమన్యస్తే. కుతః? శరీరేవతకమా
 పాశిష్యత్తనస్తథాభవాత్.

406. *ఇతి వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్యాన్నతూపలబ్ధివత్. *ఇతి నకత్తాన్వ
 ష్టమనుసంధేయమ్, అపితుసాంసారికస్వరూపాన్తక్రస్వరూపస్యయోవ్యతిరేకః, సోఽనుసంధే
 కుతః? తథోచాననభావభావిత్యాద్వ్యతిరేకస్వరూపప్రాప్తేః. *యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుష
 తీశిష్యహ. ఉపలబ్ధివత్ - యథాబ్రహ్మస్వరూపోపలబ్ధియథావస్థితబ్రహ్మనుసంధానయన్తస్యై
 తథా అత్తోపలబ్ధిరపి.

407. *ఇతి అజ్ఞావబద్ధాస్తున శాఖాసుహిప్రతివేదమ్. *ఓమిత్వేతదక్షరముద్గీ
 పాసీతేత్యుద్గీధాదిక్రత్వజ్ఞాశ్రయా ఉపాసనాశ్చుయస్తే. తాః కిం యాసు శాఖాసు శ్చుయః
 తాస్యేవ వ్యవస్థితాః, ఉత సర్వాశాఖాసుసమ్మద్భావతినంశయః. శాఖాసుస్వరభేదాత్ప్రతి
 ముద్గీధభేదేనయత్రశ్రూయస్తే, తత్రప్రత్యేకీధాదేస్సన్నిధానాత్తేనైవాన్వితావ్యవస్థితా ఇతిపూ
 షటః. రాధాస్తన్తు—యద్యపుద్గీధవ్యక్తిభేదోవిద్యతే, తథాఽపి తత్రతత్రచోద్గీధజాతీయ
 సమ్మద్భావవేషాం చోద్గీధజాతీయత్వావిశేషాత్ *ఉద్గీధముపాసీతేతి శ్రుత్యైవ సర్వాసవ
 ఇతి సర్వాశాఖాసుసమ్మద్భవస్తే. సూత్రార్థః—నత్వజ్ఞావబద్ధాఉపాసనాస్తాసు శాఖాసువ్యవస్థిత
 అపితుప్రతివేదం—సర్వాశాఖాసుసమ్మద్భవస్తాత్వభేదః. హిహేతా. యస్మాదుద్గీధజాతీయతా
 శేషేణసర్వాసమ్మద్భవ, తస్మాదిత్యభేదః.

408. *ఇతి మన్తాదివద్వాఽవిరోధః. *ఇతి వాశబ్దశ్చాభేదః. యథా మన్తాదీ
 క్రత్వజ్ఞభూతానామేకైకశాఖాభిహితానాం సర్వాశాఖాసు క్రతోరేకత్వేన సర్వాత్రసమ్మద్భ
 విరుద్ధతే, తద్వచ్చావిరోధః.

409. *ఇతి భూముః క్రతువజ్జ్యాయ స్వంతథాహిదశశయతి. *ఇతి వైశ్వానరవి
 యాంస్వలోకాదిత్యవాయ్వాకాశపుణివ్యవయవోవై శ్వానరా(రఽ)త్తోచాన్యఃశ్రుతః. తత్ర
 వ్యస్తస్యైవోపాసనంకాయమ్, ఉత వ్యస్తస్యసమ్మత్స్యచేతి, అథసమ్మత్స్యైవేతినంశయః. *ఔ
 మశ్యవకంత్యమాత్మానముపాస్సఇతి దివమేవభగవోరాజన్ని త్యాదిసాన్వలోకాదిపుణివ్యస్తాన
 వై శ్వానరాత్తనోమూఢాదిపాదాన్తావయవత్వమభిధాయ, తత్రతత్ర వ్యస్తస్యైవోపాసనంఘ
 చవిహితమితిపశ్చాత్ *యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానంవై శ్వానరముపా
 ఇతి పూర్వోక్తస్యసమాసేనోపసంహారఇతియుక్తమ్. అతోవ్యస్తస్యైవోపాసనం కాయవి
 ప్రథమఃపక్షః. సమస్తోపాసనస్య *సర్వేశులోకేషు సర్వేశుభూతేషు సర్వేశ్వాత్మస్య
 మత్తీతి వ్యస్తోపాసనఫలేభ్యః. తథాస్తరవిధానాద్వ్యస్తస్యసమ్మత్స్యచోపాసనంకాయమితిద్వి
 యఃపక్షః. రాధాస్తన్తు—*అత్తానంవై శ్వానరంసమ్మత్త్యధ్యేషితమేవ నోబ్రూహీత్యారభ్యః
 శ్వానరాత్తనస్వలోకాదిపుణివ్యస్తానాం మూఢాదిపాదాన్తావయవత్వమభిధాయ *యస్త్వే

గి 400-బి 75-11-11
 2 " " 75-11-11
 2 యు.బి. 75-11-11
 8 భా.బి 75-11-11
 పాద. 3.]

(శ్రీ) వేదాంత దీపిక.

443

మేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం వై శ్వానరముపాస్తేన స వేషమలోకేష్విత్సుప్తసంహారాదేకస్యైవ వై శ్వానరాత్తనస్త్రిలోక్యశరీరస్య పరస్యబ్రహ్మణః ఉపాసనంవిధాయ ఫలంచ *స వేషః |
 మ్వాత్మస్వన్నమ తీతి, * తద్యథేషికతూలమగ్నప్రోతంప్రదూయేతైవంహాస్య స వేషాప్తానఃప్రదూయస్తథితచ స వేషామాత్మనామవిశేషేణ భోగ్యభూతం పరం బ్రహ్మనుభవతి, తద్విరోధినశ్చ సవేశాప్తనః దహతీత్యుక్తమితి గమ్యతే. అతఏకవాక్యత్వాత్సమస్తస్యైవోపాసనంకాయమ్. వ్యస్తవాదస్తుస్వలోకాదీనాం మూర్ఖాద్యవయవత్వజ్ఞాపనాథః. తత్రతత్రచ ఫలవాదః * వై శ్వానరంద్వాదశకపాలనివేశపేత్పుత్రేజాతేయదప్తాకపాలోభవతీత్యాదివద్దృష్టవ్యః | సూత్రార్థఃస్తు-భూమ్యాజ్యాయ స్త్వం, సమస్తోపాసనస్యశ్రేష్ఠ్యమ్, ప్రామాణికత్వమిత్యర్థః. ఏకవాక్యత్వావగతేః వ్యస్తవాదఃక్రతువద్దృష్టవ్యః. * వై శ్వానరంద్వాదశకపాలనివేశపేత్...యదప్తాకపాలిత్యాదిఃక్రతావివేచ్యథః. తథాహిదశయతి-సమస్తోపాసనస్యజ్యాయ స్త్వమేవదశయతిశ్రుతిః * మూర్ఖాతేవ్యపతిష్యద్యన్తానాగమిష్యత్యాదినా వ్యస్తోపాసనేనసంభంబ్రువతీ. |

410. ❖ ❖ ❖ నానాశబ్దాదిభేదాత్. ❖ ❖ ❖ సద్విద్యాదహరవిద్యాశాణ్డీల్యవిద్యాభూమవిద్యాదికాః బ్రహ్మోపాసనరూపాః బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాఃకిమేకవిద్యా, ఉతనానేతిసంశయః. ఉపాస్యస్య బ్రహ్మణఃఫలస్యచైకత్వాత్, * వేద * ఉపాసీతేతిచపరాయత్వాదేకవిద్యేతిపూర్వఃపక్షః. బ్రహ్మణఏకత్వేఽపి జగదేకకారణత్వాపహతపాప్తత్వాద్యనుబంధభేదపేతుభిః పూర్వకాణ్డోదితానుబంధభేదపేతుభిశ్చబ్దాన్తరాదిభిరేవానుబంధభేదాన్నానాభూతాభిరాధ్ధాన్తః. శబ్దాన్తరాదిభిస్తతోద్భితైరేవవిద్యాభేదసిద్ధావపీహపునవచనం బ్రహ్మప్రాప్తిపేతుభూతంవేదాన్తోదితంజ్ఞానమవిధేయమితికుదృష్టినిరాసాథమ్. సూత్రార్థఃస్తు-సద్విద్యాభూమవిద్యాదికా నానాభూతాః. బ్రహ్మణఏకత్వేఽపిసద్భూమాపహతపాప్తాదిశబ్దభేదాత్. ఆదిశబ్దాత్ అభ్యాససంఖ్యాగుణప్రక్రియానామధేయానిగృహ్యంతే. ౧౬.

411. ❖ ❖ ❖ వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్. ❖ ❖ ❖ సద్విద్యాభూమవిద్యాదికానాం బ్రహ్మప్రాప్తిఫలా(లకా)నామేకస్తిస్పరుషేసముచ్చయోఽపి(సం)భవతి, నేతిసంశయః. అగ్నిహోత్రదశకపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదీనాంస్వగైకఫలానాంతత్రభూయస్త్యాపేక్షయాయథైకస్తిస్పరుషేసముచ్చయోదృశ్యతే, తథాఽత్రాపిబ్రహ్మనుభవభూయస్త్యాపేక్షయైకస్తిస్పరుషేసముచ్చయస్సమ్యవతీతిపూర్వఃపక్షః. దేశతఃకాలతస్స్వరూపతశ్చానవచ్ఛిన్నానస్తస్వరూపబ్రహ్మనుభవస్సర్వాసాం పరవిద్యానాంఫలమ్. తచ్చైకయావిద్యయాఽవాప్తమిత్యేకస్తిస్పరుషే విద్యాన్తరసముచ్చయఃప్రయోజనాభావాన్నసమ్యవతీతి సర్వాసాం వికల్పభిరాధ్ధాన్తః. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

412. ❖ ❖ ❖ కామ్యాస్తుయథాకామంసముచ్చయేరన్నవాపూర్వహేత్వభావాత్. ❖ ❖ ❖ బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్తఫలావిద్యాః కామ్యాః. తాస్తుయథాకామం(యథేష్టం)సముచ్చయేరకా వికల్పేరన్వా, పూర్వహేత్వభావాత్ - తత్ఫలస్యాపరిమితత్వాభావాత్; భూయస్త్యాపేక్షయాసముచ్చయస్సమ్యవతీత్యర్థః. ౧౭.

413. ❖ ❖ ❖ అక్షేషయథాశ్రయభావః. ❖ ❖ ❖ కమాణ్డోశ్రయాణాముద్గీహద్యపాసనానాం గోదోహనాదివదధికారాన్తరత్వేనోపాహాసోనీయుమః. పూర్వోక్తస్సమ్యవతి, నేతిసం

శయః. ససమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః. ఉద్గ్రీధముపాసీతేత్యుపాసన(నా)విధౌ యోగ్యతావ్రావణ
 ద్గ్రీధసమ్భన్ధావగతక్రత్వజ్ఞభావావిరోధాత్. ఏవం విధివాక్యేనైవప్రశ్నాజ్ఞాన వేదనగతేన
 దేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవవీయవ త్తరంభవతి... తేనోభావసంతాప
 మానసిదేశః. *ససపాపంశ్లోకంశృణోతీతివదధావాదమాత్రంస్యాత్. రాధాస్థాయీయదే
 యాకరోతి... తదేవవీయవ త్తరమితి విద్యాయాః క్రతువీయవ త్తరత్వంప్రతి సాతాత
 భావోఽవగమ్యతే. ఏవం ఫలసాధనతయాఽవగతా విద్యాకిమాశ్రిత్య ఫలంకరోతీతి సేతు
 * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గ్రీధముపాసీతేత్యుద్గ్రీధమాశ్రిత్య కయాదితి క్రత్వజ్ఞభావోద్గ్రీధాశ్ర
 మాత్రంప్రతీయతే. అతఃఫలాన్తరసాధనతయాఽవగతస్యక్రత్వజ్ఞభావోపపద్యతే ఇతి గో
 నాదితుల్యతయోపాదానానియమస్సిధ్యత్యేవ. *యస్యపణమయూజహూభవనానపాపం
 శృణోతీతిత్రతు పణతాయా జహూసమ్భన్ధాత్పాగపాపశ్లోకశ్రవణంప్రతి సాతాత
 వోనశ్రూయతే. పణతాసమ్భన్ధపురుషసమ్భన్ధమాత్రంశ్రుతమ్. తత్త *పణమయూజహూ
 శుత్యేవ ప్రథమావగతక్రత్వజ్ఞభావం ననిరుణద్ధీత్యథావాదమాత్రమితివిశేషః. సాతా
 న్తు—అక్లేషు—ఉద్గ్రీధాదిష్వాశ్రితానాముపాసనానాం యథాశ్రయభవః - ఉద్గ్రీధానివద్యభా
 గోదోహనాదివత్తస్మాన్వాక్యే ఫలసమ్భన్ధాశ్రవణాదజ్ఞభావో నవిరుధ్యతేఇత్యథాః.

414. శిష్టేశ్వ. శిష్టిః - శాసనం, విధానమ్. *ఉద్గ్రీధముపాసీతేన
 నాచ్చవత్కమానసిదేశావగతఫలసమ్భన్ధాత్పాగోద్గ్రీధసమ్భన్ధోఽవగతఇతి తదజ్ఞభావో
 ధ్యతే. అతఃపాదాననియమః.

415. సమాహారాత్. ఇతశ్చ, *హోతృపదనాన్ద్వవాపిదురుద్గ్రీధ
 సమాహరతీత్యుద్గ్రీధ వేదనహానావ న్యేనసమాధానంబ్రువత్ వేదనస్యాపాదాననియమందశకాయ
 దురుద్గ్రీధం - వేదనహీనముద్గ్రీధమ్.

416. గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ. ఇతశ్చిష్టాననియమోఽవగమ్య
 ప్రణవగుణ త్వేనావగతస్యాపాసనస్యసాధారణ్యంహిశ్రూయతే * తేనైయంత్రయీవిద్యావతః
 ఓమిత్యాశ్రావయతోమితిశంసతోమిత్యుద్గాయతీతి. తేనేతిప్రకృతపరమశాశ్తోపాసనపవ
 ణవస్సవత్త్రసంశ్చరతి. అతః ప్రణవసహభావనియమదశకనాదుపాదాననియమోనిశ్చీయతే. E.

417. నవాతత్సహభావాశ్రుతేః. నవోపాదాననియమః, తత్సహభావా
 తేః-క్రత్వజ్ఞభావాశ్రుతేరిత్యథాః. క్రత్వజ్ఞభావోహి సహభావః. *యదేవవిద్యయాకరోతి..
 తదేవవీయవ త్తరమితివీయవ త్తరత్వసాధనతయాఽవగతాయావిద్యాయాః క్రత్వజ్ఞతయా
 యోగాసమ్భవాత్ తదజ్ఞభావోహిసశ్రూయతే. యత్రసాక్షాత్ఫలసాధనత్వంప్రతిపాద్యతే, తత్ర
 సాధనత్వంప్రథమంప్రతీయతేఇతితస్యక్రత్వజ్ఞతయా వినియోగోనసమ్భవతీతిభిప్రాయః. E.

418. దశకనాచ్చ. *ఏవంవిధవై బ్రహ్మయజ్ఞంయజమానంసవాంశ్చత్వి
 జోఽభిరక్షతీతిబ్రహ్మణోవేదనేన యజ్ఞస్యయజమానస్యఋత్విజాంచరక్షణంబ్రువత్త్యన్యేపాంసే
 నాభావందశకయతి. తచ్చోద్గ్రీధోపాసనస్యావజ్ఞత్యేన త్యేవోపపద్యతే. అతశ్చిష్టాపాదాననియమ
 ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే
 తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

భా.ల ౧-౧-౧౦ ౬ బృ.ల ౨-౨-౨౨
 " ౬-౮-౨ ౭ భా.ల ౫-౧౧-౨౫
 బృ.ల ౪-౪-౫ ౮ గీ ౨-౨౦
 శ్లో.౪౩-౧-౧
 శా.వి.౨-౧-౨౨

శ్రీ:

తృతీయాధ్యాయ చతుర్థఃపాదః.

419. ~~అథ~~ పురుషార్థోఽతశ్చ బ్రాదితి బాదరాయణః. ~~అథ~~ కింవిద్యాతః పురుషార్థః, ఉత కమణా ఇతి సంశయః. కమణా ఇతి పూర్వః పక్షః, కమాజ్జ త్వాద్విద్యాయాః. కమాసుకర్తృ భూతప్రత్యగాత్త నోయాథాత్వప్రతిపాదనపరాణి వేదాంతవాక్యాని. విద్యాయాః కమాజ్జత్వంచ *య దేవవిద్యయాకరోతి... తదేవవీయన త్తరమితి శ్రుత్యైవావగమ్యతే. నచ ప్రకృతోద్గీఢోపాసన విషయత్వమస్యవ త్తుంశక్యతే, *య దేవవిద్యయాకరోతి శ్రుత్యైవ సర్వకమాసువిద్యాయావిని యుక్తత్వాత్. శ్రుతిశ్చ ప్రకరణాద్భవీయసీ. విద్యాయాః కమాజ్జత్వం కథమిత్యపేక్షాయాం | *తత్త్వమసి * అయమాత్మాబ్రహ్మేతి సామానాధికరణ్యేన కమాజ్జభూతకర్తృయాథాత్వాను సన్ధానద్వారేణ విద్యాయాః కమాజ్జత్వమిత్యవగమ్యతే. అతః కర్తృసంస్కారరూపత్వాద్భిన్నా విద్యాయాః కమణాపవ పురుషార్థః. తత్రతత్ర ఫలశ్రుతిరథవాదస్యాత్. విద్యాయాః కమాజ్జత్వే భూయాంసిలిజ్ఞానిచదృశ్యస్తే సర్వవేదాస్తేషు. రాధాస్తన్తు - కమాసుకర్తృః ప్రత్యగాత్త నోఽథా న్తరభూతస్య స్వసంకల్పకృతజగదుదయవిభవలీలస్య నిఖిలహేయప్రత్యసీకకల్యాణైకతానాన స్తజ్ఞానానైకస్వరూపస్య సర్వేశ్వరస్య సత్యసంకల్పస్య కరణాధిపరూపప్రత్యగాత్తా ధిపస్య వేద్యస్య వేదనరూపాయా విద్యాయాః * బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదిషు బ్రహ్మవాప్తిరూప ఫలాపదేశాత్ విద్యాతపవ ఫలమ్. *య దేవవిద్యయాకరోతి శ్రుతిః ప్రసిద్ధవన్ని దేశాత్, ప్రసిద్ధిశ్చ ప్రకృతోద్గీఢోపాసనస్యైవేతి, ప్రస్తుతోద్గీఢోపాసనవిశేషనిష్ఠా. *తత్త్వమసితి సామా నాధికరణ్యంచ తచ్చబ్ధినిధిప్తస్య స్వసంకల్పకృతజగజ్జన్మస్థితిధ్వంసాదికస్య పరస్య బ్రహ్మణో నజీవస్వ రూపత్వపరమ్, అపి తుజగత్కారణస్య బ్రహ్మణో జీవశరీరకతయా జీవస్యాత్త్వపరమితి * అధికంతుభేద నిదేశాదిత్యాదిషూ క్తమ్. *య ఆత్మ నితిష్ఠ... యస్యాత్తా శరీరమితి చ ప్రత్యగాత్త న ఆత్మ త్వం పర స్య బ్రహ్మణః శ్రుత్యంతరేవ్యక్తమ్. సూత్రార్థః స్తు - పురుషార్థోఽతః - విద్యాతః. కుతః? * బ్రహ్మ విదాప్నోతి పరమిత్యాదిశబ్దాత్.

420. ~~అథ~~ శేషత్వాత్పురుషార్థవాదో యథాఽన్యేష్యతి జైమినిః. ~~అథ~~ *తత్త్వమ/ సీత్యాది సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మణః కమాసుకర్తృస్వరూపత్వావగమాద్విద్యాయాః కర్తృ సంస్కారద్వారేణ కమాశేషత్వాత్తత్ర పురుషార్థవాదోఽథవాదమాత్రమ్. యథాఽన్యేషు ద్రవ్యసంస్కారాదిష్యతి జైమినిరాచార్యమ్యతే.

421. ~~అథ~~ ఆచారదశనాత్. ~~అథ~~ ఇతశ్చ విద్యా కమాజ్జమ్. బ్రహ్మవిధానాచా రోహికమాప్రధానోద్యత్యతే యథాఽశ్వపతిః కేకయో బ్రహ్మవిదగ్రేసరః * యత్యమాణోహ వై భగవన్తోఽహమస్మీత్యాహ. *కమాజ్జైవహిసంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయ ఇతి చ స్మయతే. 3.

లింగమిదమ్, ప్రాప్తిరుచ్యతామిత్యత్రాహ.-

422. ~~అథ~~ తచ్చుితే. ~~అథ~~ *య దేవవిద్యయాకరోతి త్యాది కాయాశ్చుితే విద్యా/

1. భా.వి. ౪-౧౫-౧ శ్లో. ౬౨
 2. భా.వి. ౨
 3. భా.వి. ౬-౨-౨
 4. భా.వి. ౧-౧-౧౦
 5. భా.వి. ౧-౧-౧
 6. భా.వి. ౨-౪-౨

446

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అథా

యాః కర్మాజ్ఞత్వమవగమ్యతే. సచదుర్బలేనప్రకరణేనశ్రుతివిద్యావిశేషోద్గీర్ణవిషయ సనే వ్యవస్థాప్యతే.

423. - అథ సమన్వారమ్భణాత్. అథ * తంవిద్యాకర్మాణీసమన్వారభేదేనాః కర్మాణోరేకస్మిన్నురుపే. సాహిత్యంచవిద్యాయాః కర్మాజ్ఞత్వేహిభవతి.

424. - అథ తద్వతోవిధానాత్. అథ విద్యానతిఃకర్మ విధానాచ్చవిద్యా కవ జ్ఞమ్. * అచాయాకులాద్వేదమధీత్యయథావిధానంగురోఃకర్మాణిశేషే. నాభిసంగానవ్యవస్థా ఇత్యాదినాఽధ్యయనవతః కర్మాణివిదధదధావబోధపయన్తత్వాదధ్యయనస్యవిద్యావ కర్మాణివిదధాతీత్యవగమ్యతే.

425. - అథ నియమాత్ (చ్చ). అథ * కువన్నేవేహకర్మాణిచిత్తిపేచ్ఛసంగ ఇత్యాత్మవిదామాయుషఃకర్మసునియమదశేనాచ్చ కర్మాణవనపురుషాధాః, నవిద్యాగ్రంథ గమ్యతే. అతశ్చవిద్యాకర్మాజ్ఞమ్.

426. - అథ అధిరోపదేశాత్తుబాదరాయణస్యైవం తద్దశేనాత్. అథ తుశ్ ఊర్వావృత్తః. బాదరాయణస్యైవం- విద్యాతఃఫలమితిమతమ్. కుతః? అథరోపదేశాత్-క సుకతుః ప్రత్యగాత్మనోఽధికస్య- అథాన్తరభూతస్యవేద్యస్య వేదసభూతివిద్యాయాః స ధనతోపదేశాత్. తద్దశేనాత్- దృశ్యతేహి వేదాన్తవాక్యేఽధికవిషయస్యవిద్యాయాః | మేవహి * తద్దేక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి * సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజాగే. గుత్వా బహుభవనసజ్జల్పపూర్వకస్యప్రాయః కతుస్సవేశ్వరస్యకరణాధిపాధిపస్యానవధికాతి జ్ఞానానైకస్వరూపస్య నిఖిలహేయప్రత్యసీకస్యవేద్యస్యవిద్యా బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాయవిధీయతే

427. - అథ తుల్యంతు దశేనమ్. అథ విద్యాయాః ప్రధానశ్చేఽపి బ్రహ్మవిదా | చారదశేనంతుల్యమ్. కర్మాణామనాచారదశేనమప్యస్తీత్యధాః. * ముషయః కావపే. రూ థావయమధ్యేష్యామహేకిమథావయంయత్యోమహాఇత్యాదా. కర్మానుష్ఠానదశేన ఫలాభిసన్నిరహితస్యకర్మాణోవిద్యాజ్ఞత్వాత్. త్యాగస్తు ఫలాభిసన్నియుక్తస్యవిద్యావిరోధి దిత్వభిప్రాయః.

428. - అసావత్రికీ. అథ * యదేవవిద్యయాకరోతీతిశ్రుతిఃసవవిద్యాం కర్మాజ్ఞత్వంవిదధాతీత్యేతదసజ్జతమ్. అత్రవిద్యాశబ్దాభిహితాతునసావత్రికీ, అనుగ్రాహ్యవిర యత్కరోతి, తద్విద్యయేతి నైవంపదాన్వయః. అపితుయదేవవిద్యయాకరోతి, తదేవవీయ త్తరమితి. విద్యయాక్రియమాణస్యాన్యతోఽవగతస్య వీయవ తరత్వంప్రతి సాధనభావో గమ్యతే, * యదేవేతిప్రసిద్ధవన్ని దేశాత్. అన్యతోఽవగతిహి * ఉద్గీర్ణముపాసీ శేతిసన్నిహి ద్గీర్ణవిద్యాయాః.

429. - అథ విభాగశ్చతవత్. అథ * తంవిద్యాకర్మాణీసమన్వారభేదేతత్తత్త్రవిదా స్వస్తిఫలాయ, కర్మచస్వస్తి ఫలాయాన్వారభతఇతివిభాగోద్రష్టవ్యః, యతోవిద్యాకర్మా భిన్నఫలత్వముక్తమ్. శతవత్- యథాక్షేత్రతత్త్వవిక్రయణంశతద్వయమన్వేతీత్యుక్తే. ధాంశతం, రత్నాధాంశతమితివిభాగోఽవగమ్యతే, తద్వత్.

ఊం.ల.౮-౧౫-౧ | ౫ ఊం.ల.౨-౨౨-౧
 శ్.ల.౨.౧ | ౬ ఊం.ల.౫-౧౦-౧
 బృ.ల.౪-౪-౨౨ | ౭ యజు.౧-౫-౨
 ముం.ల.౨-౨-౮ | ౮ ఊం.ల.౧-౧-౨
 సాద.౪.]

శ్రీ వేదాంత దీపః

447

430. -ఊం అధ్యయనమాత్రవతః. ఊం * వేదమధీ త్యేత్యధ్యయనమాత్రవతపవకమా |
 విధానాత్ అనేన విద్యాయా నకమాజ్ఞత్వమవగతమ్. అధ్యయనవిధిహ్యేధానవన్నియమవద
 త్తరరాశిగ్రహణమాత్రే పయకవస్యతి. గృహీతస్యస్వాధ్యాయస్యఫలవదథావబోధిత్వదశా
 నాత్తన్నిణాయఫలమీమాంసాశ్రవణేఽధీతవేదః పురుషస్వయమేవ ప్రవతతే. అథావబోధ
 పయకస్త్యేఽప్యథాజ్ఞానాదథాన్తరభూతా స్తుతిప్రత్యయావృత్తిరూపా * విద్యాత్, * ఉపా
 సీతేతిశాస్త్రవిహితా విద్యా నకమాజ్ఞమ్.

౧౨.

431. -ఊం నావిశేషాత్. ఊం * కువకన్నే వేహకమాణీతిబ్రహ్మవిదామాయుషః |
 కమాణీనియమోద్భవ్యత ఇత్యేతన్నసమ్భవతి, అవిశేషాత్ - విదుషపవేతివిశేషాభావాత్క్రిమిత్వ
 విదుషోనస్యాత్. విదుషస్త్యాప్రయాణాదుపాసనానువృత్తిదశానాదథాస్వభావాద్విదుషపవేత్యభి
 ప్రాయః.

౧౩.

432. -ఊం స్తుతయేఽనుమతివా. ఊం వాశబ్దోఽవధారణే * ఈశావాస్యమిదం |
 సవమితి విద్యాప్రకరణాద్విద్యాస్తుతయే కమానుమతిరేవ. విద్యామాహత్వాత్సవదా
 కమాణీకువకన్నపైతై నకలిప్యతఇతిహి(ఇతీహ)స్తుతాభవతివిద్యా. వాక్యశేషేచ * నకమాణి |
 ప్యతేనరఇతిశ్రూయతే.

౧౪.

433. -ఊం కామకారేణచై కే. ఊం ఏకేశాఖనఃకామకారేణచవిద్యానిష్ఠస్యగాహా
 స్థ్యత్యాగమధీయతే * కింప్రజయాకరిష్యామోయేషాం నోఽయమాత్మాఽయంలోకఇతి గాహా |
 స్థ్యకమాత్మాగంబ్రువద్వాక్యంవిద్యా ప్రధానమితిదశాయతి.

౧౫.

434. -ఊం ఉపమదకంచ. ఊం విద్యయాసవకమోపమదకంచాధీయతే * ఓయ |
 నైచాస్యకమాణీతస్తిన్యప్తేపరావరణి. తద్విద్యాయాఃకమాజ్ఞత్యేనసజ్ఞచ్ఛతే.

౧౬.

435. -ఊం ఊర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి. ఊం ఊర్ధ్వరేతస్సాశ్రమేషు బ్రహ్మవిద్యా
 దశానాత్తేషుచాగ్నిహోత్రాదికమాభావాన్నవిద్యా కమాజ్ఞమ్. తేచాత్రాశ్రమాస్సన్యేవ,
 యతోవైదికేశబ్దేతేఽపిదృశ్యస్తే * త్రయోధమస్కన్ధాయజ్ఞోఽధ్యయనందానమితి * యేచేమే ||
 రణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే * ఏతమేవప్రవాజినోలోకమిచ్చంతఃప్రవ్రజన్తిత్యాదా. * యావజ్జీవ || ?
 మగ్నిహోత్రమిత్యాదికాతు శ్రుతిరవిరక్తవిషయా.

౧౭.

436. -ఊం పరామశకంజై మినిరచోదనాచ్చాపవదతిహి. ఊం * త్రయోధమస్కన్ధా
 న్ధాఇత్యాదిషుతేషామాశ్రమాణామచోదనాత్ - అవిధానాదుపాసనాస్తుత్యథాంపరామశకం-అను
 వాదంజై మినిరాచాయోమన్యతే. అపిచ అపవదతిహిశ్రుతిరాశ్రమాన్తరం * ఏరహావా ఏషదేవా |
 నాంయోఽగ్నిముద్వాసయతఇత్యాదికా. అతస్తే నసన్యేవ.

౧౮.

437. -ఊం అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతే. ఊం గృహస్థాశ్రమవద్వాశ్రమా
 న్తరమప్యనుష్ఠేయం భగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః? తస్మాపితత్సామ్యశ్రుతే. * త్రయో
 ధమస్కన్ధాఇత్యేవమాదాహిసవేషామాశ్రమాణామేకరూపంసంక్లితకనమ్.

౧౯.

438. -ఊం విధివాధారణవత్. ఊం వాశబ్దోఽవధారణే. సవేషామాశ్రమాణాం
 విధిరేవాయమ్. ధారణవత్ - యథా * అధస్తాత్సమిధంధారయన్ననుద్రవేత్ * ఉపరిహిదేవేభ్యః ||

၁၉.

—92.

95.

७५.

30.

30.

450. ~~అతి~~ విహితత్వాచ్చాశ్రమకమాపి. ~~అతి~~ కిం యజ్ఞాదయోవిద్యాభూతా
 కేవలాశ్రమస్యాప్యజ్ఞభూతాః, ఉత నేతిసంశయః. కేవలాశ్రమస్యాప్యజ్ఞస్వే నిత్యానియంతయే
 రూపవిరోధః ప్రసజ్యత ఇతినాజ్ఞభూతాః కేవలాశ్రమస్యేతి పూర్వః పక్షః. రాధాస్తస్తు-యద్యే బ్ర
 | నై వనియోగేనోభయాజ్ఞత్వమివ్యతే, తదానిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః. ఇహాని *యావ
 | మగ్ని హోత్రంజుహుయాత్ * తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిషన్తియజ్ఞేనదానే కీ
 యోగప్యథ క్తేన విరోధః పరిహీయతే, యథాగ్ని హోత్రాదీన్యామేవకమణామ్. నవనాథిక
 కా(మనా)మాధికారయోరివాధికారభేదస్యాస్ఫుటత్వాత్తత్సంస్కరణాయ సునరిహ చిన్త్య
 | సూత్రార్థః— *యావజ్జీవమగ్ని హోత్రం జుహుయాదిత్యాదినా కేవలగ్నహోత్రాశ్రమ
 జీవననిమిత్తతయా విహితత్వాదేవ యజ్ఞాది కేవలాశ్రమకమాపి. 3.

451. ~~అతి~~ సహకారిత్వేనచ. ~~అతి~~ * తమేవం వేదానువచనేనేత్యాదినా విద్యాసా
 త్వేన విహితత్వాచ్చ విద్యాసహకారిత్వేనచానుష్ఠేయం యజ్ఞాదికమ. వినియోగప్యథ క్తే
 విరోధః పరిహీయత ఇత్యభిప్రాయః.

452. ~~అతి~~ సహకారాపి తపవోభయలిక్ష్ణాత్. ~~అతి~~ సహకారాపి - ఉభయత్ర
 యోగేపి తపవయజ్ఞాదయః. కుతః? ఉభయలిక్ష్ణాత్ - ఉభయత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాభ్యుత్థాన్. 3

453. ~~అతి~~ అనభిభవంచదశేయతి. ~~అతి~~ * ధర్మేణాపాపమపనుదలీత్యాదిభిశ్చ
 జ్ఞాదిధర్మాన్నిదిశ్యతేవిద్యానానభిభవం-పాపకమభిరుత్సత్తిప్రతిబద్ధభావందశేయ
 తతఉభయత్రవినియోగాత్కేవలాశ్రమిణాం ముముక్షుణాం చానుష్ఠేయా యజ్ఞాదయః. 3

454. ~~అతి~~ అస్తరాచాపితదృష్టేః. ~~అతి~~ విధురాదీనామనాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయ
 మధికారోఽస్తి, నేతిసంశయః. ఆశ్రమధర్మేతికతవ్యతాకత్వాద్విద్యాయాస్తదభావాత్తేషా
 నధికారఇతి పూర్వః పక్షః. రాధాస్తస్తు-ఉద్ధృతేతస్స్వివ రైక్వాదిష్వనాశ్రమిషువిద్యానిష్ఠ
 దశేనాదాశ్రమానియతైజ్జబోపవాసదానాదిభిరేవ తేషాం విద్యానుగ్రహోభవతీత్యస్త్యేవా
 కారః. సూత్రార్థః— తుశబ్దాత్పక్షోవ్యావృత్తః. చశబ్దోఽవధారణే. అస్తరాపి-ఆశ్రమ
 నస్తరా వతమానానామనాశ్రమిణామప్యధికారోఽస్త్యేవ. కుతః? తదృష్టేః-రైక్వాదిషువిద
 నిష్ఠత్వదృష్టేః. 3

455. ~~అతి~~ అపిస్తయేతే. ~~అతి~~ అపిచ, అనాశ్రమిణామపిజపాదిభిరేవవిద్యానుగ్రహ
 | స్తయేతే * జప్యేనాపిచసంసిధ్యేద్బ్రాహ్మణోనాత్రసంశయఇత్యాదినా. 3

456. ~~అతి~~ విశేషానుగ్రహశ్చ. ~~అతి~~ ఆశ్రమానియతధర్మవిశేషేణవిద్యానుగ్రహ
 | శ్రూయతేచ * తపసాబ్రహ్మచర్యేణాశ్రద్ధయావిద్యయాఽఽత్తానమన్విచ్ఛేదితి. 3

457. ~~అతి~~ అత స్త్వితరజ్జ్యాయోలిక్ష్ణాచ్చ. ~~అతి~~ అతః - అనాశ్రమిత్వాత్, ఇతరత్
 | - ఆశ్రమిత్వం జ్యాయః, ధర్మభూయస్త్వాత్. లిక్ష్ణాచ్చ- స్తుతేశ్చేత్యర్థః. * అనాశ్రమిణాని
 త్తుదినమేకమపి ద్విజఇతిహిస్తయేతే. తస్మాదనాశ్రమిత్వేన విద్యానిష్ఠత్వమాపద్విషయమిత్య
 ప్రాయః. 3

458. ~~అథ~~ తద్భూతస్య తు నా తద్భావో జైమినీరపినియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః. ~~అథ~~ నైష్ఠికవైఖానసపరివ్రాజకానాం చాప్యశ్రమేభ్యః ప్రచ్యుతానామపివిద్యాధికారోఽస్తి, నేతిసంశయః. విధురాదివజ్రపాదిభిరనుగ్రహసమ్భవాదస్త్యేవాధికారఇతిపూర్వః పక్షః. నిరాధ్వాన్తస్తు- నైష్ఠికాదీనాం స్వాశ్రమభ్రష్టానాం ప్రాయశ్చిత్తాభావస్తరణాచ్చిష్టబహిష్కృతత్వాచ్చ తేషామనధికారఇతి. సూత్రార్థస్తు- తద్భూతస్య తు నా తద్భావః- నైష్ఠికాదిభూతస్యా తథాభావో నసమ్భవతి. కుతః? తద్రూపాభావేభ్యశ్చాస్మై నికాయమాత్. తద్రూపాభావాః- నైష్ఠికాద్యాశ్రమధర్మాభావాః. తేభ్యోనియచ్చ నిహితాస్మాగ్నిః. *బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీతృతీయోఽత్యంతమాత్మానమాచార్యకులేఽవసాదయన్నితి నైష్ఠికస్య తత్త్వేననియమః. *అరణ్యమియాత్తతోనపునరే-? యాదితిచ వైఖానసస్య. *సన్న్యస్యాగ్నింనపునరావతయేదితిచ పరివ్రాజకస్య. అతవ తేషా-? మనాశ్రమిత్వేనావస్థానాభావాద్విద్యాధికారోనసమ్భవతి. జైమినీరపినితోఽయమ్. ౪౦.

459. ~~అథ~~ నచాధికారికమపితనానుమానా తదయోగాత్. ~~అథ~~ అధికారికమ్-అధికారలక్షణోక్తమ్. *అవకీర్ణిపశుశ్చ తద్వదిత్యేతత్ప్రాయశ్చిత్తం నైష్ఠికస్యనసమ్భవతి. కుతః? పత? నానుమానానైష్ఠికస్య తదయోగాత్. తస్యహిపతనం స్వయంతేప్రాయశ్చిత్తాభావవచనేన. *ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మంయస్తుప్రచ్యవతేద్విజః. ప్రాయశ్చిత్తంనపశ్యామి యేనశుభ్యేత్సత్యతేహేతి. అత ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారివిషయమాధికారికమ్. ౪౧.

460. ~~అథ~~ ఉపపూర్వమపీత్యేకేభావమశనవత్తదుక్తమ్. ~~అథ~~ ఏకేప్రాయశ్చిత్తభావమపిమన్యస్తే, యత ఉపపూర్వమ్-ఉపపాతకమిదమ్. అశనవత్-మధ్యశనాదినిషేధతత్ప్రాయశ్చిత్తవద్భవతీత్యర్థః. అతఉపకుర్వాణస్యబ్రహ్మచారిణః ఉక్తమాధికారికమస్యాపిభవతీతి. తదుక్తంస్మృతికారైః. *ఉత్తరేషాంచైతదవిరోధీతి. ఉపకుర్వాణేబ్రహ్మచారిణ్యుక్తోధర్మః ఉత్తరేషాంచాశ్రమిణాంస్వాశ్రమావిరోధీ భవత్యేవేత్యర్థః. ౪౨.

461. ~~అథ~~ బహిస్తూభయధాఽపిస్త్తు తేరాచారాచ్చ. ~~అథ~~ ఉభయధాఽపి-ఉపసాతకత్వేమహాపాతకత్వేఽపినైష్ఠికాత్ప్రచ్యుతోబహిభూతః కర్మాధికారాత్, *ప్రాయశ్చిత్తంనపశ్యామితిస్త్తుతేః; ఆచారాచ్చ, వజ్రయన్త్యే(న్రిహ్యే)నం శిష్టావిద్యోపదేశాదౌ. యద్యపి కల్మషనిబర్హణాయ కైశ్చిత్ప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే, తథాఽపి కర్మాధికారాపాదినీ శుద్ధిస్తేషాం నసమ్భవతీత్యభిప్రాయః. ౪౩.

462. ~~అథ~~ స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః. ~~అథ~~ ఉద్గీఢాద్యుపాసనంకింయజమానేనానుష్ఠేయమ్, ఉత్త్వేజేతిసంశయః. *యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీయకత్తరమీతిక్రతువీయకత్తరత్వఫలంయజమానస్యేతిదహరోపాసనాదివద్యజమానేనానుష్ఠేయమితిపూర్వః పక్షః. కర్మాక్షాశ్రయత్వాదసోపాసనస్య, కర్మాణశ్చాత్వేజ్యత్వేనైతదపి ఋత్విజాఽనుష్ఠేయం గోదోహనాదివదితీరాధ్వాన్తః. సూత్రార్థస్తు- స్వామినః - యజమానస్యఉద్గీఢాద్యుపాసనేకత్వత్వమ్. కుతః? తస్యైవ ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయోమన్యతే. ౪౪.

463. ~~అథ~~ అత్వేజ్యమిత్యేదులోమిస్త సైహిపరిక్రియతే. ~~అథ~~ కత్వేక్షాశ్రయత్వేనక్రత్వధిక్రతస్యైవాస్మిన్నుపాసనేఽధికారాత్ప్రాయశ్చిత్వేనైతదప్రాయశ్చిత్వమిత్యేదు

గ. బు. బ. ౨. ౫. ౧ | ౪ కథ ౨-౨౪
 ౨-౪-౫ | ౫ భాం. బ. ౧-౧-౧౦
 ౨ భాం. బ. ౪-౧౫-౧.

452

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా

[అధ్యాయ

లోమిరాచాయో మన్యతే. యజమానఫలసాధనత్వేఽపి క్రతో స్తదనుష్ఠానముం యన్య క్రియతే.

464. ~~అథ సహకార్య~~ స్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయంతద్వతో విధ్యానవత్. ~~అథ~~ * తి ద్బ్యాగ్నితాః పాణ్డిత్యం నివిద్యబాల్యేన నిష్ఠాసేత్ బాల్యంచ పాణ్డిత్యంచ నివిద్యాధమునిత్యే మానం విద్యాజ్ఞతయా విధీయతే, ఉతానూద్యతభిసంశయః. మానస్యమనుష్ఠానాం విద్యాశే తవ్యోను స్తవ్యభి చ ప్రాప్త్యేనానూద్యతభిపూర్వకః పక్షః. రాధా నస్తు-మునిత్యస్య ప్రక మననశీలే ప్రసిద్ధేః ప్రకృష్టమననమువాస్యవిషయాభ్యాససూపం విద్యానిష్పత్తిం విధీయతి. త్రాథాన్తు - తద్వతః - విద్యావతః సహకార్య స్తరం - మానంవిధిః, విధీయతి. విధిరి నూ విధిరిత్యుక్తమ్. విధ్యాదివత్, అత్రాపి విధీయతభివిధిః యజ్ఞదాప్రభృత్యాశ్రమసమకః. శబ్దాచ్చరణమననే గృహ్యతే. ఆశ్రమధర్మవచ్చరణమననవచ్చ పాణ్డిత్యబాల్యయోగ్త యమిదం సహకార్య స్తరం మానమపూర్వకం విధీయతే. తతః తత్సంకల్పః * పక్షేణ. మునిత్య ప్రకృష్టమననము క్తే పక్షేణ ప్రసిద్ధేరిత్యథః.

465. ~~అథ~~ కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహారః. ~~అథ~~ సవాక్రమణాం విదా త్రేయేఽపిచ్చావోగ్యే * సఖిత్వేవం వతాయన్యావదాయుషం బ్రహ్మోకమభిసంస్కృత్యభిగృహ ధమేణోపసంహారః సవాక్రమధర్మప్రదశనాథః. కుతః? కృత్స్నభావాత్ - కృత్స్న భావాత్, కృత్స్నేష్వాశ్రమే(మి)షు విద్యాయాస్సద్భావాదిత్యథః.

466. ~~అథ~~ మానవదితరేషామప్యపదేశాత్. ~~అథ~~ * అగ్రమునిత్యస్మిన్వా * అగ్రభిక్షాచయంచరతీతిపారివ్రాజ్యైకాస్తధమేణోపసంహారోఽపి సవాక్రమసమప్రదా నాథః. భిక్షాచయమానాదివదితరేషానూక్రమధర్మాణాం యజ్ఞాదీరామిప్యపదేశాత్.

467. ~~అథ~~ అరావిష్కృతస్వస్వయాత్. ~~అథ~~ * తస్మాద్బ్యాగ్నితాః పాణ్డిత్యం ని ద్యబాల్యేన నిష్ఠాసేత్ బాల్యంచ పాణ్డిత్యంచ నివిద్యాధమునిత్యత్రి కం బాలస్యకమకామః రాదికం సవకం విదుషోపాదేయమ్, ఉత విద్యామాహాత్మ్యానావిష్కారభిసంశయః. * బా నతిష్ఠాసేదిత్యవిశేషవిధానాత్కామచారాదికం సవకమప్యపాదేయమితి పూర్వకః పక్షః, విదుషోప విధానాత్ విద్యామాహాత్మ్యాచ్చనిషేధశాస్త్రాణి బాధితానిభవేయిరితి. రాధా నస్తు-పాణ్డి ప్రయుక్తస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారపవవిద్యాన్వయయోగ్యతయోపాదేయః, ఇతిరస్యకామః రాదేః * నావిరతోదుశ్చరితాదిత్యాదిశాస్త్రాద్విద్యోత్పత్తివిరోధిత్వావగమాత్. అతోయథ బాలః స్వాభిజనాద్యనావిష్కృతస్వతే, తథా విద్యాన్వతే తే త్యేతదేవ యుక్తమ్. సూ మవివ్యాఖ్యాతమ్.

468. ~~అథ~~ విహికమప్రస్తుతప్రతిబద్ధే తద్దశనాత్. ~~అథ~~ మోక్షాతిరిక్తాభ్యుదయస ముపాసనం కిం స్వసాధనభూతపుణ్యకర్మాన స్తరమేవోత్పద్యతే, ఉతాన స్తరమన్యదావేత్యనిం మభిసంశయః. సాధననిష్కృతైవిలమ్బహేత్వభావాదన స్తరమేవేతిపూర్వకః పక్షః. రాధా నస్తు- అప్రస్తుతే ప్రబలకర్మా స్తరప్రతిబద్ధసత్త్వన స్తరం, ప్రస్తుతే తదుత్తరకాలమిత్యనియమః. దృశ తేహి ప్రబలకర్మా స్తరేణ ఫలప్రతిబద్ధః - కయదేవవిద్యయాకరోతి... తదేవవీయకవత్తరమి

శా.వి. ౨-౨-౪౧ శ. భా. ల. ౪-౧-౪ క. ర. ౨-౧౫ ౧౨.౨.౪. ౨-౨-౧౧
 శ్రీ. భ. ౧-౧ ౨. ౪-౨-౨ ౧౦. ౧౧ ౧౨. ౨-౨, ౨
 ము. ల. ౨-౨-౧ ౪ ము. ల. ౨-౨-౨ ౧౧ ౧౨. ౨-౨, ౨
 పాద. ౧.] శ్రీ వేదా న్త దీపః. 453

ఉద్గీర్ణోపాసనస్యక్రతోఃకమాన్తరేణ ఫలాప్రతిబంధఃఫలమితి *ప్రథగ్భ్యప్రతిబంధఃఫలమిత్యభ్యుప !
 గమాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ఐహికమ్- అభ్యుదయఫలమిత్యర్థః. ౫౦.

469. ~~అథ~~ ఏవంముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతేః. ~~అథ~~ కింము
 క్తిఫలాన్యుపాసనాని స్వసాధనభూతాతిశయితప్రణ్యకమాన్తరముత్పద్యంతే, ఉత పూర్వవదని
 యమితిసంశయః. ముక్తిఫలోపాసనసాధనభూతకమాన్తరంసర్వకమాన్తరభ్యోబలవత్తరత్వేనప్రతి
 బంధాభావాదనస్తరమేవోత్పద్యతఇతిపూర్వఃపక్షః. తత్రాపిబ్రహ్మవిదపంచారస్యతతోఽపిబలవత్తర
 త్వేనప్రతిబంధసమ్భవాదనియమపవేతిరాధ్ధాంతః. సూత్రార్థఃస్తు - ముక్తిఫలానామప్యేవమనియ
 మః. కుతః? తదవస్థావధృతేః - ప్రతిబంధాభావేనతిఫలావధృతేః. ద్విరుక్తిరభ్యాయపరిసమాప్తిం
 ద్యోతయతి. ౫౧.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే
 తృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః. సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీవేదాన్తదీపే చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమఃపాదః.

470. ~~అథ~~ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్. ~~అథ~~ బ్రహ్మవిదాహ్నితిపరమ్ *తమేవంవి ||
 ద్వానమృత ఇహభవతీత్యాదివేదాన్తవిహితంవేదనం కింసకృత్కృతమేవ శాస్త్రార్థః, ఉతాస
 కృదావృత్తమితిసంశయః. *సకృత్కృతమేవేతిపూర్వఃపక్షః, *నయోహవైతత్పరమంబ్రహ్మవేద
 బ్రహ్మైవభవతీత్యాదీనా వేదనస్యైవముక్త్యుపాయత్వప్రతిపాదనాత్ సకృత్కృతేఽపివేదనేశాస్త్ర
 థానివృత్తేః, తస్మాసకృదావృత్తేప్రమాణాభావాత్. రాధ్ధాన్తస్తు- *యస్తద్వేదయత్సవేదన
 మయైతదుక్తఇత్యుపక్రమ్య *అనుమపతాంభగవోదేవతాంశాధి యాందేవతాముపాస్సంత్యే
 కస్మిన్వాక్యే విద్యుపాస్యోవ్యతికరేణప్రయోగదశనాత్, సమానాథేషు *బ్రహ్మవిదాహ్నితి
 పరమ్ *ఆత్మావాలరేద్రష్టవ్యశ్శోతవ్యోమస్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యఇత్యాదిషుధ్యాసవిద్యోవ్యతిక
 రదశనాచ్చధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యమసకృదావృత్తం స్మృతినన్తానరూపం వేదనమేవ శాస్త్ర
 థా ఇతినిశ్చయతే. సూత్రార్థఃస్తు-ఆవృత్తిరసకృత్-బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వేదనమసకృదావృత్త
 మేవశాస్త్రార్థః. వేదనం ధ్యానశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః. కుతః? ఉపదేశాత్- *ఓమ్త్యేవధ్యానథా
 త్మానమ్ *నిశ్చాయతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే *ఆత్మానమేవలోకముపాసీత *ఆత్మావాలరే || ?
 ద్రష్టవ్యఇత్యాదినా ఉపాసనోపసంహారోపదేశాత్. ఉపాసనంచావిచ్ఛిన్నస్మృతినన్తానరూపమితి
 పూర్వమేవోక్తమ్. ౧.

471. ~~అథ~~ లిక్ష్ణచ్చ. ~~అథ~~ లిక్ష్ణం- స్మృతిః. స్మయన్తేచాయమథః*మాంధ్యాయస్త |
 ఉపాసతే! తేషామహంసముద్ధతామృత్యుసంసారసాగరాత్ | *యేత్వోక్షరమనిదేశ్యమవ్యక్తం |
 పర్యుపాసతే *తద్రూపప్రత్యయేచై కాస న్తతిశ్చాన్యనిస్సృహా | తద్ధ్యానం ప్రథమైష్యధ్విరజ్జనికే |
 ప్పాద్యతే తథేతి. ౨.

గ.భ.మ. ౨-౧-౨౨ క.భ.మ. ౨-౧౪-౧ బ.భ.మ. ౪-౫-౬.
 ౨ " ౨-౪-౮ ౬ " ౬-౮-౪
 ౨ " ౨-౧౪-౧
 ౪ బ.భ.మ. ౨-౧-౨౨ ౮ " ౧-౨-౧
 454 శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయం.]

472. **అథ** ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తిచ. **అథ** కిముపాస్యంబ్రహ్మోపాసి
 | రస్యత్వేనానుసంధేయమ్, ఉతాత్మత్వేనేతిసంశయః. * అధికంతుభేదవిదే-శాత్ * అధికో
 శాదిత్యాదిమూపాసితురుపాస్యస్యాధాన్తరత్వేనైవోపపాదనాద్యథావస్థిస్యైవోపాస్యత్వాచ
 : స్యత్వేనోపాస్యమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు - * త్వంవాఅహమస్మిభగవోదేవతేఅహంవై
 మసిభగవోదేవతేఇతి పూర్వే ఉపాసితారఉపాస్యమాత్మత్వేనోపగచ్ఛన్తి. అథాత్మత్వేనో
 స్యమ్. తానుపాసిత్వాన్పిత్యథాన్తరభూతస్యాపిబ్రహ్మణఉపాసితురాత్మస్యంగ్రాహయన్తి
 : స్త్రాణి * యత్యనితివన్నాత్మనోన్తర్యాయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యత్యనితి
 రోయమయతి సతతత్మాన్తయామ్యమృత ఇత్యారభ్యోపాసితా పరమాత్మః శ్శరీరమ్, పర
 : త్మాహోపాసితురాత్మేతిప్రతిపాదనేన; తథా * సవకంఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జ్ఞానితి * సన్ముల
 మ్యేమాన్సవాః ప్రజాన్సదాయతనాన్సత్ప్రతిపాః... ఏతదాత్మ్యమిదంసవకమిచతిదాయత్త
 రూపస్థిప్రవృత్తితాప్రతిపాదనేనచ. ఏవముపాసితుస్వాత్మనోన్తర్యాత్మత్వాద్బ్రహ్మోయథావ
 స్వాత్మశరీరకబ్రహ్మనుసన్ధానేహమిత్యేవానుసంధేయమ్. యథామనుష్యోన్తర్యాయస్యశరీర
 స్వప్రకారతైకస్వభావతయాప్రకారిణిస్వాత్మవిషయవసానమ్, తథాస్వాత్మనోన్తర్యాత్మయో
 హంశబ్దశ్చనకేవలస్వాత్మవిషయా; పరమాత్మశరీరతయా తద్విశేషణత్వేనైవ స్వాత్మనోన్తర
 నాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

473, 474. **అథ** నప్రతీకేనహింసః, బ్రహ్మదృష్టిరుత్కమాత్. **అథ** * మనోబ్రహ్
 త్యుపాసీతేత్యాదిషు ప్రతీకోపాసనేష్వప్యాత్మత్వేనానుసన్ధానం కథావ్యమ్, ఉతనేతిసంశయ
 : * మనోబ్రహ్మత్యుపాసీతేతి బ్రహ్మోపాసనత్వావిశేషాదాత్మేత్వేనానుసన్ధానమితి పూర్వఃపక్ష
 రాధాన్తస్తు-నప్రతీకే ఆత్మత్వానుసన్ధానంకార్యమ్. కుతః? నహిమనఃఆదిరుపాసితురాత్మా
 తత్రబ్రహ్మోపాస్యమ్; బ్రహ్మదృష్ట్యా మనఃఆదిరుపాస్యః. అపకృష్టేహ్యత్కృష్టదృష్టిరభ్యుదయ
 యభవతి, యథాభ్యుత్థాదారాజదృష్టిః, సూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్. ర,

475. **అథ** ఆదిత్యాదిమతయశ్చాజ్ఞ ఉపపత్తేః. **అథ** * యఏవాసాశపతితము
 ముపాసీతేత్యాదిషు కర్మాజ్ఞాశ్రయోపాసనేషుకిముద్గీధాదావాదిత్యదృష్టిఃకార్యా, ఉత
 త్యాదాపుద్గీధాదిదృష్టిరితిసంశయః. కర్మాణఃఫలసాధనతయోత్కమాదాదిత్యాదేదేవతా
 నతద్గుణత్వాచ్చాదిత్యాదాపుద్గీధాదిదృష్టిః కార్యేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు - కర్మాణో
 ఫలసాధనత్వమాదిత్యాదిదేవతారాధనద్వారేనేతి ఆదిత్యాదేరేవోత్కమాదపత్తేరాదిత్యాది
 తయ ఏవ కర్మాజ్ఞోద్గీధాదా కార్యాః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్.

476. **అథ** ఆసీనస్సమ్భవాత్. **అథ** కిమిదంబ్రహ్మోపాసనమాసీనఃకుర్యాత్,
 తాసీనశ్శయానస్తిష్ఠన్గచ్ఛన్వేత్యనియమేనేతిసంశయః. విశేషాశ్రవణాదనియమేనేతిపూర్వఃపక్ష
 రాధాన్తస్తు - ఆసీనస్యైవై కాగ్రతాసమ్భవాదేకాగ్రతామూలత్వాచ్చోపాసనస్య, ఆసీ
 కుర్యాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

477. **అథ** ధ్యానాచ్చ. **అథ** * నిదిధ్యాసితవ్యఇత్యుపాసనస్య ధ్యానరూపత్వాచ

హం.ల. 2-౬-౧౧ ౬.హం.ల. ౪-౧౪-౨
 ౧౯౯౬-౧౨ ౨౧౧౧ ౪-౧౪-౨
 హం.ల. ౪-౧౪-౧౧ ౨౧౧౧ ౪-౧౪-౨

పాద. ౧.]

శ్రీ వేదాంత దీపః.

455

ప్రశ్నోత్తర శ్రీమద్విశ్వకర్మ శాస్త్రము ౨౬-౨౦.

కాగ్రచిత్తతావశ్యమ్యావినీ. ధ్యానం హి విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం తైలధారా
 వదవిచ్చిన్నస్మృతినస్తతిరూపమ్.

478. అచలత్వంచాపేక్ష్య. నిశ్చలత్వంచాపేక్ష్యధ్యానవాచోయుక్తిః
 పృథివ్యాదిషుదృశ్యతే*ధ్యాయతీవ పృథివీధ్యాయతీవాన్తరిక్షం ధ్యాయతీవ ద్యౌరిత్యాదికా. అతో
 ధ్యాయతఃపృథివ్యాదివదచలత్వమాసీనస్యైవ సమ్భవతి.

479. స్మరన్తిచ. స్మరన్తిచాసీనస్యైవధ్యానమ్ * ఉపవిశ్యాసనేయుజ్జ్యా
 ద్యోగమాత్మవిశుద్ధయితి.

480. యత్తైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్. యస్మిన్దేశేయస్మిన్శ్చకాలేమనన
 ఏకాగ్రతా, తత్రదేశేకాలేచోపాసనంకాయమ్. * శకరాదిరహితేమనోనుకూలేశుచోదేశ
 ఇత్యేతదతిరిక్తవిశేషాగ్రహణాత్. యథాదేశకాలయోరేకాగ్రతాయాం విశేషః, నతథా స్థితిగ
 త్యాదా; ఆసీనస్యతు విశేషోఽస్తీత్యభిప్రాయః.

481. ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టమ్. తదిదమపవగళసాధనముపాసనమేక
 స్మిన్నహని కాయమ్, ఉతప్రత్యహమాప్రయాణాదనువతనీయమితిసంశయః. ఏకస్మిన్నేవాహని
 శాస్త్రాధికార్యకృతత్వాత్తావతైవపరిసమాపసీయమ్. * యావదాయుషమితితువచనంవిధిశబ్దస్యా
 భావాద్విద్యాయాః ఫలేనోపసంహారపరిమితి పూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు - ఆప్రయాణాదనువతన
 సీయమ్. కుతః? తత్రాపిహిదృష్టం సఖిత్వేవంవతనాయనావదాయుషంబ్రహ్మలోకమభినమ్నద్యత
 ఇతి. అప్రాప్తత్వేనానువాదత్వాసమ్భవాద్విధిరేవాయమితి.

482. తదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌ తద్వ్యపదేశాత్. విదుషఉ
 త్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌకింసమ్భవతః, ఉత నేతిసంశయః. * నాభుక్తంక్షీయతే
 కర్మకల్పకోటిశతైరపీతి భోగాదేవ కర్మక్షయశ్రవణాదశ్లేషవినాశశ్రుతిః కథంచిద్విద్యాస్తుత్య
 ధకతయా నేయేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు-ద్వయోశ్చాస్త్రయోభిన్నివిషయత్వేనవిరోధాభా
 వాత్సమ్భవతఏవ. కర్మణాంఫలజనననామధ్యం ద్రఢయతి*నాభుక్తంక్షీయతేఇతి. * ఏవమేవం
 విది పాపంకర్మనశ్లిష్యతే * ఏవంహాస్యసవేకవాప్సానఃప్రదూయన్తఇతిచశ్రుతివిద్యాయాన్త
 త్సామధ్యనివారణశక్తివిషయేతి. యథాఽప్రేజసోశ్చేతజననతన్నివారణశక్తివిషయే ప్రమాణే
 నవిరుధ్యేతేఇతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

483. ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషఃపాతేతు. కిమసంశ్లేషవినాశౌపుణ్యకర్మణో
 ఽపిసమానా, ఉత నేతిసంశయః. పుణ్యకర్మఫలస్యసుఖరూపత్వేనవిదుషోఽనిష్టత్వాభావాన్న
 సమానావితిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు - ముముక్షోమోక్షవిరోధిత్యేనానిష్టత్వసామ్యాదశ్లేష
 వినాశౌ సమానావేవ. సూత్రార్థస్తు-ఇతరస్య-పుణ్యస్యాప్యనిష్టఫలత్వసామ్యాదేవమ్-అశ్లేష
 వినాశౌ; విద్యానుగుణస్యతునృప్త్యాన్నారోగ్యాదిఫలస్యశరీరపాతాదూర్ధ్వమనిష్టత్వాదశ్లేషః.

484. అనారబ్ధకాయే ఏవతు పూర్వేతదవధేః. విద్యోత్పత్తేఃపూర్వ
 కృతయోః పుణ్యపాపయోరవిశేషేణవినాశః, ఉతానారబ్ధకాయయోరేవేతిసంశయః. * సవేక
 పాప్సానఃప్రదూయన్తఇతివిశేషాభావాదవిశేషేణేతి పూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు-తస్యతావదేవ

చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్యై త్యుత్తన్న విద్యస్యాశిరీర మోక్షావధిస్వప్రశ్నేః, సః
వినాశే శరీరస్థిత్యనుపపత్తే శ్చానారబ్ధకాయాయోరేవ వినాశః, సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్. ౧

485. అగ్నిహోత్రాదిత తత్కాయాయైవ శద్దశబ్దాత్. అగ్నిహోత్రా
ద్యాశ్రమధర్మః కింవిరుపోఽనుష్ఠేయః, ఉత నేతి సంశయః సుకృతముక్త్యైవ మోక్షార్థేషు విరు
ధానాదాశ్రమధర్మస్యాపి సుకృతత్వేనామ్యేన కాయాయోక్షేపాదననుష్ఠేయత్వేనావధానం. పక్షః, సా
న్తస్తు-అశ్రమధర్మస్య శువిద్యోత్పత్తిరేన కాయామిత తత్కాయాయైవానుష్ఠేయః. దృశ్య
హి * తమేతం వేదానువచసేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి త్యాదివా విద్యోత్పత్తికాయాయోమ్. విద
చాప్రయాణాదహరహరభ్యాసాభేయాతిశయోత్పాద్యైవ. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్. ౧

విద్యగ్నిహోత్రాదిసాధుకృత్యా విద్యోత్పత్త్యర్థా, పూర్వకృత సాధుకృత
అనుభూతఫలా ప్రారబ్ధఫలాచ; * సుకృతసాధుకృత్యామిత్యస్య విషయః కథత్యాశ్చోక్త్యుహః.

486. అతోఽన్యాఽపి హ్యేకేపాముఖయోః. అథ-అగ్నిహోత్రాదిసా
కృత్యాయాః అన్యాఽపి విద్యాధిగమాత్ పూర్వోత్తరయోః పుణ్యకర్మసాధుభయోశ్చ
యాదికా వృష్ట్యాన్నాద్యథాతయా విదుషాఽనుష్ఠితా విద్యోత్పత్తేః పూర్వకృత్యాః అన్యాఽపి
ప్రవృత్తాచ ప్రబలకర్మాన్తరప్రతిబద్ధఫలా సాధుకృత్యాఽస్తిహి. అతః కేసాగ శాసన
? * సుకృతసాధుకృత్యామిత్యవచనంతద్విషయమ్. విద్యయాఽక్షేపవినాశస్సుశిశ్చతద్విషయా. ౧

అనుష్ఠితస్య కర్మాణః ప్రబలకర్మాప్రతిబద్ధసమ్భవం పూర్వోక్తం స్మరయతి. —

487. యదేవ విద్యయేతిహి. అథ- ఉక్తం హ్యుద్గీఢవిద్యాయాః ప్రలోకమా
న్తరప్రతిబద్ధాభావః ఫలమితి. అతః ప్రతిబద్ధఫలసాధుకృత్యస్యైవ సుకృత్యజ్ఞానమేతత్. ౧

488. భోగేన త్వితరేక్షపయత్వాఽథ సమృద్ధ్యతే. అథ- భోగే - అర్బుదానో
పుణ్యపాపే కిం విద్యాయోనిశరీరావసానసవవినశ్యేతే, ఉత తచ్చరీరావసానే శరీరాన్తరవసా
నేత్యనియమఇతి సంశయః. * యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్యై త్యుత్తన్న విద్యస్యాశిరీర మోక్షావధిః
మాత్రస్మతేః తచ్చరీరావసాన ఇతి పూర్వకః పక్షః. రాధాన్తస్తు - ప్రారబ్ధఫలయోగకర్మాభో
నైవక్షపయితవ్యత్వాభిప్రాయేణ యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్యై త్యుత్తన్న విద్యస్యాశిరీర మాత్ర
కర్మ విషయాహి బద్ధమోక్షో. అతః ప్రారబ్ధఫలే పుణ్యపాపేయావతా శరీరేణ సమాపనం, తా
తాక్షపయత్వా అథ సమృద్ధ్యై త్యుత్తన్న విద్యస్యాశిరీర మాత్రకర్మ విషయాహి బద్ధమోక్షో. అతః ప్రారబ్ధఫలే పుణ్యపాపేయావతా శరీరేణ సమాపనం, తా

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీ వేదాంతదీపే

చతుర్థాస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

భా.పా. ౬-౪-౬ ౬ బృ.పా. ౪-౪-౨
 ౭ బృ.పా. ౬-౨
 ౪ బృ.పా. ౪-౪-౫
 భా.పా. ౬-౬-౫
 బృ.పా. ౪-౨-౨౪

శ్రీః.
 చతుర్థాధ్యాయే ద్వితీయఃపాదః.

489. ~~అథ~~ వాఙ్మనసిదశానాచ్చబ్ధాచ్చ. ~~అథ~~ * అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవా |
 జ్మనసిసమ్పద్యతే మనః ప్రాణఇత్యాదికోత్కాన్తివిషయా ఆమ్నాయతే. తత్ర కింవాగిద్రియం
 మనసిసమ్పద్యతే, ఉత వాగ్వృత్తిమాత్రమితిసంశయః. వాచోమనఃప్రకృతిత్వాభావాత్సమాప
 లయస్తత్ర నసమ్భవతీతి వాగ్వృత్తిమాత్రాభిప్రాయమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు - అకారణే
 సమ్పత్త్యభావస్య వాగ్వృత్తావపి తుల్యత్వదశానాత్ *వాఙ్మనసీతివాక్స్వరూపస్యైవసమ్పత్తిః.
 శబ్దాచ్చస్వరూపమేవసమ్పద్యతే *వాఙ్మనసిసమ్పద్యత ఇతివాక్స్వరూపసమ్పత్తావేవహితబ్ధః, న
 వృత్తిమాత్రసమ్పత్తే. అకారణేలయాభావాత్సమ్పత్తిశబ్దస్సంయోగాభిప్రాయః. సూత్రంచవ్యా
 భ్యాతమ్.

490. ~~అథ~~ అతపవనవాణ్యను. ~~అథ~~ యతోవాచోమనసిసంయోగమాత్రముచ్యతే
 నతులయః, అతపవతదాసీం *సవాణీద్రియాణి వాచమను మనసిసమ్పద్యస్త ఇతివచనం *వా? |
 జ్మనసిసమ్పద్యత ఇతివచనవదుపపన్నం * తస్మాదుపశాంతతేజాఃపునభవమిద్రియైమనసిసమ్పద్యమానై రితి.

491. ~~అథ~~ తన్మనఃప్రాణః త్రరాత్. ~~అథ~~ * మనఃప్రాణఇత్యత్ర కిం ప్రాణశబ్దేనాప |
 ఉచ్యతే, ఉత ప్రాణపవేతిసంశయః. ప్రాణస్యమనఃప్రకృతిత్వాభావాత్ *అన్నమయంహిసోమ్య |
 మనఇతి మనసోఽన్నమయత్వశ్రవణాదపాంచాన్నప్రకృతిత్వేన తత్సంపత్తిరుపపద్యత ఇతిప్రాణశబ్దే
 నాప ఉచ్యస్త ఇతిపూర్వఃపక్షః; *ఆపోమయఃప్రాణఇతిహ్యమ్మయత్వాత్ప్రాణస్యప్రాణశబ్దేనాపో |
 వక్తుంయుజ్యస్త ఇతి. రాధాస్తస్తు - * అన్నమయంహిసోమ్యమనఆపోమయఃప్రాణఇతిమనఃప్రాణ |
 యోనాత తత్ప్రకృతిత్వముచ్యతే, అపితుతదావ్యాయనమ్ ; ఆహజ్జారికత్వాన్ననసః, ప్రాణస్య
 చాకాశప్రకృతిత్వాత్. అతః *వాఙ్మనసీతివత్ తదుత్తరాత్ *మనఃప్రాణఇతిశబ్దాత్, తత్ - /
 సవేద్రియసంయుక్తంమనః ప్రాణేసంయుజ్యతే.

492. ~~అథ~~ సోఽధ్యక్షేతదుపగమాదిభ్యః. ~~అథ~~ స ప్రాణః కిం తేజసి సంయుజ్యతే,
 ఉత జీవఇతిసంశయః. *ప్రాణస్తేజసీతివచనాత్తేజస్యేవేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు - ఉత్కాన్తి |
 నౌప్రాణస్యజీవోపగమాదిశ్రుతేః ప్రాణః కరణాధ్యక్షేజీవేసంయుజ్యతే. ఏతదవిరోధాయ జీవేసం
 యుజ్యపశ్చాత్తేజస్సంయోగం *ప్రాణస్తేజసీతివదతి. శ్రూయస్తేహిప్రాణస్యజీవోపగమాదయః |
 *ఏవమేవేమమాత్మానమస్తకాలేనవేదప్రాణాలభినమాయన్తి * తముత్కాన్తిమస్తప్రాణోఽ ||
 సూత్కాన్తిమతి * కస్మిన్వాప్రతిష్ఠితేప్రతిష్ఠాస్యామిత్యాదిషు.

493, 494. ~~అథ~~ భూతేమతచ్చుితేః, నైకస్త్విదశకాయతోహి. ~~అథ~~ *ప్రాణస్తేజ |
 సీతి కిం తేజోమాత్రేప్రాణస్సంయుజ్యతే, ఉత భూతాస్తరసంస్పృష్టఇతిసంశయః. * తేజసీతివచనా |
 త్తేజోమాత్రఇతిపూర్వఃపక్షః. * పృథివీమయఇత్యాదినాసచ్చరతోజీవస్య సవభూతమయత్వ |

గత ౨-౬-౧౪! శుక్ర. ౪-౪-౧
 ౨-౬-౧౬ ౬-౪-౬
 శుక్ర. ౧-౭

శ్రుతేః, త్రివృత్తరణశ్రుతిస్త్రివిధ్యాంచ తేజస ఏకస్యకాయాక్షమత్వాద్భూత స్థరసంసృ-
 త్తిరాధ్ధాస్తేః సూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్.

495. - ఇతి సమానాచార్యుః పక్రమాదమృతత్వంచానుపోష్య. ఇతి యము-
 చ్ఛ్రిః కిం విద్వదవిదుషోస్సమానా, ఉతావిదుషపవేతినంశయః. విదుషోఽన్త్రైవామృతత్వప్రాప్తిః
 శ్రుతేరవిదుషపవేతి పూర్వఃపక్షః. శ్రూయతేహి విదుషోఽన్త్రైవామృతత్వప్రాప్తిః
 సర్వప్రముచ్యస్తేకామాయేఽస్య హృదిస్థితాః. అథ మత్యోఽమృతోభవత్యన్త్రై-
 వమృతత్వే. రాధ్ధాస్తే-విదుషోఽచిరాదికయైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః. అచిరాదికయాగత్యా
 త్ప్రాప్తిగియముత్కాన్త్రైవిస్సమానా. గతిశ్చమూర్ధన్యనాడ్య- * శతంచైకావ్యదయస్యనా-
 స్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృజే కా తయోధ్యమానమృతత్వమేతీ శ్రుతేః. * యదాన-
 ప్రముచ్యస్త ఇత్యనేనగతి శ్రుత్యవిరోధాయామృతత్వసాధనభూతోపాసనవిష్ణు-
 స్థితాః కామా యదాప్రముచ్యస్తే, తదైవోపాసనారమ్భాన్త్యోఽమృతోభవతీ. అ-
 కామవిమోకపూర్వకోపాసనేస్థితోఽచిరాదికయాగత్యా బ్రహ్మసమశ్చిత్త్యో-
 ధకన్తు-స్మృతిః-గతిః. ఆస్మత్పక్రమాదుత్కాన్త్రైవిదుషోఽవిదుషోఽపిసమానా. విదుష-
 చిరాదికగతిశ్రుతేః. * అథమత్యోఽమృతోభవతీత్యచ్యూతానమమృతత్వమనుపోష్య-
 అదగ్ధైవ శరీరేద్వియాదిసమ్మన్థమ్ ఉపాసనారమ్భపరికరరూపమిత్యధికః.

496. - ఇతి తదాపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్. ఇతి తత్ - అమృతత్వము క్తప్రక-
 మేవ. కుతః? ఆపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్, అపీతిః- బ్రహ్మప్రాప్తిః. అచిరాదికయాగత్యా
 విశేషం గత్వా యావద్భ్రష్మప్రాప్యతే, తావత్సంసారః- శరీరసమ్మన్థోపివ్యపదేశ్యతే.

గతివ్యపదేశాదేవ శరీరాదుత్కాన్త్రైవ్య కథం శరీరసమ్మన్థస్థితౌచా-
 -

497. - ఇతి సూక్ష్మప్రమాణతశ్చతథోపలభ్యే. ఇతి సూక్ష్మశరీరమనుమానో, *
 వ్యపదేశాత్. సకేవలంగతివ్యపదేశాదేవ, ప్రమాణాన్తరతశ్చతథా-సూక్ష్మశరీరవ త్వస్థోప-
 శ్చ. విదుషోఽచిరాదికయాగత్యాగచ్ఛతశ్చన్త్రైవిసాసంవాదోఽయముః. నిశ్చితే శతంచై-
 యాత్ * సత్యం బ్రూయాదిత్యాదినా.

498. - ఇతి నోపమదేనాతః. ఇతి అతః - ఉక్తాద్ధేతుకలాపాత్ * అథమత్యో-
 మృతోభవతీతివచనం సదేహసమ్మన్థోపమదేనామృతత్వంవదతి, అపితూక్తమేవోపాసనార-
 రూపంవదతీత్యధికః.

499. - ఇతి అస్మైవచోపపత్తేరూప్తా. ఇతి అస్య- సూక్ష్మశరీరస్యవిద్వదానంత-
 పపత్తేశ్చ సదేహసమ్మన్థోపమదేన. ఉపలభ్యతేహ్యుత్క్రమమాణస్య విదుషః క్వచిదూప-
 సూక్ష్మదేహగుణః. నచాయంస్థూలదేహగుణః, అన్యత్రానుపలభ్యే. అతోవిద్వాన్సూక్ష్మ-
 రేణోత్క్రమతి.

500. - ఇతి ప్రతిషేధాదితిచేన్న శారీరాత్స్వప్నోపేక్షాకేషామ్. ఇతి * సపతాస్తే-
 మాత్రాగత్యారభ్య ఇతి తూక్తమయమాన ఇత్యన్తేనావిదుషఉత్కాన్త్రైవిప్రకారంలోకాన్తరగ-
 నంపునరావృత్తించాభిధాయ * అథాకామయమాన ఇత్యాదినా * సత్యప్రాణాఉత్కాన్త్రైవి

౧.౧౬౨-౪-౬
 ౨.౧౬౨-౪-౬
 ౩.౧౬౨-౪-౬
 ౪.౧౬౨-౪-౬
 ౫.౧౬౨-౪-౬
 ౬.౧౬౨-౪-౬
 ౭.౧౬౨-౪-౬
 ౮.౧౬౨-౪-౬
 ౯.౧౬౨-౪-౬
 ౧౦.౧౬౨-౪-౬
 ౧౧.౧౬౨-౪-౬
 ౧౨.౧౬౨-౪-౬
 ౧౩.౧౬౨-౪-౬
 ౧౪.౧౬౨-౪-౬
 ౧౫.౧౬౨-౪-౬
 ౧౬.౧౬౨-౪-౬
 ౧౭.౧౬౨-౪-౬
 ౧౮.౧౬౨-౪-౬
 ౧౯.౧౬౨-౪-౬
 ౨౦.౧౬౨-౪-౬
 ౨౧.౧౬౨-౪-౬
 ౨౨.౧౬౨-౪-౬
 ౨౩.౧౬౨-౪-౬
 ౨౪.౧౬౨-౪-౬
 ౨౫.౧౬౨-౪-౬
 ౨౬.౧౬౨-౪-౬
 ౨౭.౧౬౨-౪-౬
 ౨౮.౧౬౨-౪-౬
 ౨౯.౧౬౨-౪-౬
 ౩౦.౧౬౨-౪-౬
 ౩౧.౧౬౨-౪-౬
 ౩౨.౧౬౨-౪-౬
 ౩౩.౧౬౨-౪-౬
 ౩౪.౧౬౨-౪-౬
 ౩౫.౧౬౨-౪-౬
 ౩౬.౧౬౨-౪-౬
 ౩౭.౧౬౨-౪-౬
 ౩౮.౧౬౨-౪-౬
 ౩౯.౧౬౨-౪-౬
 ౪౦.౧౬౨-౪-౬
 ౪౧.౧౬౨-౪-౬
 ౪౨.౧౬౨-౪-౬
 ౪౩.౧౬౨-౪-౬
 ౪౪.౧౬౨-౪-౬
 ౪౫.౧౬౨-౪-౬
 ౪౬.౧౬౨-౪-౬
 ౪౭.౧౬౨-౪-౬
 ౪౮.౧౬౨-౪-౬
 ౪౯.౧౬౨-౪-౬
 ౫౦.౧౬౨-౪-౬
 ౫౧.౧౬౨-౪-౬
 ౫౨.౧౬౨-౪-౬
 ౫౩.౧౬౨-౪-౬
 ౫౪.౧౬౨-౪-౬
 ౫౫.౧౬౨-౪-౬
 ౫౬.౧౬౨-౪-౬
 ౫౭.౧౬౨-౪-౬
 ౫౮.౧౬౨-౪-౬
 ౫౯.౧౬౨-౪-౬
 ౬౦.౧౬౨-౪-౬
 ౬౧.౧౬౨-౪-౬
 ౬౨.౧౬౨-౪-౬
 ౬౩.౧౬౨-౪-౬
 ౬౪.౧౬౨-౪-౬
 ౬౫.౧౬౨-౪-౬
 ౬౬.౧౬౨-౪-౬
 ౬౭.౧౬౨-౪-౬
 ౬౮.౧౬౨-౪-౬
 ౬౯.౧౬౨-౪-౬
 ౭౦.౧౬౨-౪-౬
 ౭౧.౧౬౨-౪-౬
 ౭౨.౧౬౨-౪-౬
 ౭౩.౧౬౨-౪-౬
 ౭౪.౧౬౨-౪-౬
 ౭౫.౧౬౨-౪-౬
 ౭౬.౧౬౨-౪-౬
 ౭౭.౧౬౨-౪-౬
 ౭౮.౧౬౨-౪-౬
 ౭౯.౧౬౨-౪-౬
 ౮౦.౧౬౨-౪-౬
 ౮౧.౧౬౨-౪-౬
 ౮౨.౧౬౨-౪-౬
 ౮౩.౧౬౨-౪-౬
 ౮౪.౧౬౨-౪-౬
 ౮౫.౧౬౨-౪-౬
 ౮౬.౧౬౨-౪-౬
 ౮౭.౧౬౨-౪-౬
 ౮౮.౧౬౨-౪-౬
 ౮౯.౧౬౨-౪-౬
 ౯౦.౧౬౨-౪-౬
 ౯౧.౧౬౨-౪-౬
 ౯౨.౧౬౨-౪-౬
 ౯౩.౧౬౨-౪-౬
 ౯౪.౧౬౨-౪-౬
 ౯౫.౧౬౨-౪-౬
 ౯౬.౧౬౨-౪-౬
 ౯౭.౧౬౨-౪-౬
 ౯౮.౧౬౨-౪-౬
 ౯౯.౧౬౨-౪-౬
 ౧౦౦.౧౬౨-౪-౬

పాద. ౨.]

శ్రీ వేదాంత దీపిక.

ప్రావణ్యబ్రహ్మపీఠీతి విదుషఉత్కా) నిప్రతిషేధాదు క్షప్రకారో నోపపద్యతఇతిచేత్, తన్న;
 శారీరాత్పా)ణానామవిశ్లేషోఽనేనోచ్యతే. తస్య-అకామయమానస్యవిదుషశ్చారీరస్యప్రాణాస్య
 స్తాన్నోత్తా)మన్తి- దేవయానేనగమనాయసప్రావత్తిష్ఠన్తి. అయమథాన్యప్రాప్యోకేషాం- మా
 ధ్యన్తినశాఖనాంపాతే * యోఽకామోనిష్కామః ప్రకామః త్తకామోనతస్తాత్పా)ణాఉత్తా)మ
 స్తీతి.

౧౨.

501. శ్లోక స్మయతేచ. శ్లోక స్మయతేచ విదుషోఽపి మూఢాన్యనాన్యోత్తా)న్తి;
 * షాఢ్యమేకస్థితస్తేషాంయోభిత్వాసూయమణ్డలమ్ | బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్యతేనయాతి |
 పరాంగతిమితి.

౧౩.

502. శ్లోక తానిరతేతథాహ్యహ. శ్లోక * ప్రాణస్తేజసీతితేజశ్శబ్దనిర్విహిష్టానిభూతాని |
 జీవపరిష్వక్తాని కిం ఘరస్యాం దేవతాయాంసమ్పద్యస్తే, ఉత యథాకమ యథావిద్యంచ గచ్ఛన్తీతి
 సంశయః. తదాపీంసుఖమఃఖోపభోగాద్యభావేనపరసమ్పత్ప్రయోజనాభావాద్యథాకమ యథా
 విద్యమితి పూర్వఃపక్షః. సర్వస్య పరదేవతాకాయ త్వేన తదాత్మకత్వాద్గస్తవ్యస్థానమిదం * పర
 స్యాం దేవతాయామిత్యుచ్యతే. రాధాస్తన్తు-తాని పరే-పరస్మిన్ప్రకృణీ సమ్పద్యస్తే, * తేజః |
 ఘరస్యాం దేవతాయామితిహ్యహశ్రుతిః యథాశ్రుతి విశ్రమస్థానత్వేన కాయంపరికల్ప్యమిత్వ
 థః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్.

౧౪.

503. శ్లోక అవిభాగోవచనాత్. శ్లోక సేయంఘరమాత్మనిసమ్పత్తిః కిం ప్రాకృత
 ప్రలయవత్కారణపత్తిరూపా, ఉత మనఃప్రభృతినమ్పత్తివదవిశ్లేషమాత్రమితిసంశయః. పరమా
 త్మనఃకారణత్వాత్ తత్సమ్పత్తివచనాచ్చ కారణపత్తిరేవేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తన్తు- * వా
 జ్ఞానసి సమ్పద్యతఇతిశ్రుతస్త్వేనసమ్పత్తివచనస్య సర్వత్రానుషంజేదత్రానుషక్తగ్యచాభిధాన
 వైరూప్యాసమ్భవాదత్రాపి అవిభాగః- అవిశ్లేషఏవోచ్యతే. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

౧౫.

504. శ్లోక తదోకోఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారోవిద్యాసామఘ్యాత్తచ్ఛేషగత్య
 నుస్త్పతియోగాచ్చహాదానుగృహీతశ్శతాధికయా. శ్లోక * శతంచైకాచహృదయస్య నాడ్య |
 స్తాసాం మూఢానమభినిస్సృతైకా తయోధ్వమానమృతత్వమేతివిష్వజ్జన్యాఉత్కా)మ
 జేభవ స్తితితతాధికయామూఢాన్యయానాడ్యా విదుషోగమనమితి నియమస్సమ్భవతి, నేతిసంశ
 యః. నాడినామతిసూక్ష్మత్వేన దుర్వివేచత్వాన్నియమోససమ్భవతీతియాదృచ్ఛికింతయాగతిమ
 నువదతీదంవచనమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తన్తు - పరమపురుషారాధనభూతయావిద్యయా తదజ్ఞ
 భూతగతిచిన్తనేనచ ప్రీతేన పరమపురుషేణానుగృహీతోజీవస్తత్ప్రసాదప్రకాశితద్వారస్తయైవ
 మూఢాన్యనాడ్యాగచ్ఛతీతి. సూత్రార్థః- హాదఃపరమపురుషారాధనరూపవిద్యాసామఘ్యాత్
 త్తచ్ఛేషగత్యనుస్త్పతియోగాచ్చప్రీతహాదానుగృహీతోభవతిజీవః. తతస్తదోకః-జీవస్యస్థానం
 హృదయమగ్రజ్వలనం- ప్రకాశితాగ్రంభవతి. ఏవంపరమపురుషప్రకాశితద్వారశ్శతాధికయాగ
 చ్ఛతి. * తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః * సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టఇతిహాదః- ||
 పరమాత్మా.

౧౬.

505. శ్లోక రశ్మయనుసారీ. శ్లోక * అథయతైతదస్తాచ్చరీరాదుత్తా)మత్యక్తైరేవ |

రశ్మిభిరూర్ధ్వమాక్రమత ఇతి విద్వాన్ రశ్మయనుసారీగచ్ఛతీతి నియమస్సమ్మతః. నేతి సంగత్యః. మృతస్య విమల ఆదిత్య రశ్మయనుసారాసమ్మతాదనియమ ఇతి పూర్వకాః పక్షాః. వచనంబులకు ప్రమాణమనువదతి. రాధా నస్తు-వచనస్య పక్షప్రాప్త్యనువాది త్వే *అత్తే* రేవేన్యసాగవినిధిః. నిశిరశ్మయోనస స్తీతి, నిశ్యజినిదాఘసమయే ఊర్జ్వల భేః సూర్యోన్మత్తే వేన్యనుసారీగచ్ఛతీ. హేమ స్తేననుపలభిః దుది-నభవ హిమాభిభవాత్.

506. నిశి నేతి చేన్న సమ్మతస్యయావ ద్వే భావి త్యాద్యధికాయతి. నిశి నిశిమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి, నేతి సంగత్యః. *దివాచశుక్లపక్షశ్చక్ర త్తే* యామేవచ ముఖమాంప్రశస్తానివిపరీతంతుగహితమితి నిశామరణస్య గహిత త్వే అంగీకరితే యథాత్వాన్మహ్మప్రాప్తి స్సమ్మతతీతి పూర్వకాః పక్షాః. రాధా నస్తు-విద్యామాసాత్ప్రభుత్వరపూర్వాక సుమోర్ధవిశాశశ్రుతేరశ్మిప్రవినష్టత్వాత్, ప్రారబ్ధన్యాసికమణః చరమదేహవధి త్యాన్మ బద్ధహేత్వవాన్నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యే వేన్యవిద్యద్విషయానిశామరణవిద్యా. సూత్రాధికస్తు-నిమరణనిద్రయానిశిమృతస్యన బ్రహ్మప్రాప్తిరీతి చేత్, తస్మిన్ సమ్మతస్యయావ ద్వే భావి త్యాత్, రబ్ధకాయకమకసమ్మతస్యవిద్యయావినష్టత్వాత్ ప్రబ్ధకాయకమకసమ్మతస్యా యావరమదేహభావి త్యాద్యధిక హేత్వభావేన బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యే వేత్సధికా. తదేచ్ఛునిచ్చదశికా తస్య తావ దేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమ్మతస్య ఇతి.

507. అతశ్చాయ నేపిదక్షిణే. దక్షిణాయ నేమృతస్య చిహ్నో బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి, నేతి సంగత్యః. *అథ యోదక్షిణే ప్రమీయ తేపితృణామేవ మహి నూనా గర్వాచస్త్రిమహాయుజ్యంగచ్ఛతీతి విమోదక్షిణాయ నేమృతస్య చస్త్రిసాయుజ్యశ్రవణాచ్చస్త్రింప్రాప్తా గామ తమేవాధ్యాసంపునని వతే నైతి వచనాచ్చ దక్షిణాయ సమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిరేవ సమ్మతతీ. వక్షాః పక్షాః. రాధా నస్తు-పూర్వోక్తాద్బద్ధ హేత్వభావాద్విదుషశ్చస్త్రింప్రాప్తస్యాపి పునః పునః సమ్మతతీ. చస్త్రిసాయుజ్యవచనం విమోద బ్రహ్మప్రేప్సో విశ్రమస్థానమాగ్రవిషయమ్. ఆన్యవచనంత్యవిదుషామేవ. సూత్రార్థకస్తు-యతో హేతో నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిః, తతః బద్ధ హేత్వభావాద్దక్షిణాయ నేమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యేవ.

*యత్ర కాలే త్వనావృత్తి మావృత్తిం చైవ యోగిన ఇతి మరణ కాల విశేషస్సన్మయ ఇతి చేత్, తత్రాహ.-

508. యోగినః ప్రతి స్మయే తే స్థాతే చైతే. యోగినః- బ్రహ్మవిద నిష్ఠాప్రతి, ఏతే- దేవయానపితృయాణాగతీ స్థాతే స్మయే తే. స్థాతే- స్మృతి విషయభూత అహరస స్మృతే వ్యస్మయే తే ఇత్యర్థకాః. *యత్ర కాలే త్వనావృత్తి మావృత్తిం చైవ యోగిన త్యాదినా* నై తే స్మృతి పాథకానన్యోగీముహూతికశ్చన. తస్మాత్సవేషు కాలేషు యోగయక్తోభజానేత్యస్తేన సముమూఘాకాప్రతికాల విశేషోపాదానస్మయే తే. ఆతివాహిక గణస్య కాలా మానిదేవతా విశేషభూయస్త్యేన *యత్ర కాల ఇత్యుచ్యతే.

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీ వేదాంత దీపే చతుర్థాస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

౧౦.౮.౪-౧౪-౨ || ౬-?
 .. ౪-౧౪-౨,౪౫.
 ౪.౮. ౬-౨-౧౪
 .. ౪-౧౦-౧
 ౧౦.౮.౪-౧౪-౫

శ్రీ.

చతుర్థాధ్యాయే తృతీయఃపాదః.

509. ఇతి అచిరాదినా తత్ప్రతిభే. ఇతి కిం విద్వానచిరాదినై కేనమా గేణా
 గచ్ఛతి, ఉత తేన వాఽన్యేన వేత్యనియమ ఇతి సంశయః. తదథాంపరీక్ష్య తే-కింస వానుశ్రుతిష్వచి
 రాదిరేకపవమా గాతాచూయతే, ఉత తత్ర తత్రాస్య ఇతి. యదాఽచిరాదిరేకపవనవత్తోక్తః
 తదా తేనైవ గచ్ఛతి. యదా తత్ర తత్రాత్మానా తాలన్యే, తదాఽనై యవాఽనేన వేత్యనియమ ఇతి.
 ఛాన్దోగ్యవాదసనేయకాదిషు నానావిధా గతిప్రకారాశ్చూరియన్తే. ఛాన్దోగ్య * యథాపుష్కర |
 పలాశ ఆపోనల్లిష్యన్త ఇత్యుపక్రమ్య * సవాణి... నయతి * న వేషులోకేషు భాతి యపవంపేద ||
 * అథయనుచైవాస్మిన్ చ్చవ్యంకువన్ నియదుచనాచిపమేవాభిసమ్భవన్త్యచి షోఽహరహ్న |
 ఆపూయమాణపక్షమాపూయమాణపక్షాద్యాన్ పడుదజ్జేతి మాసాన్తాన్తాసేభ్యస్సంవత్సరం
 సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్ఛన్ద్రమసంచన్ద్రమసోవిద్యుతంతత్పురుషోఽమాసవస్సపనాన్సృష్టా
 గమయ త్యేష దేవప్రోబ్రహ్మధవ తేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మాసవమావతం నావతన్త ఇతి.
 బృహదారణ్యకేషు పవమేతద్విదుయోచామి అరణ్యే శ్రద్ధాన్త్యమిత్యూపాన తే తేఽచిపమభి |
 సమ్భవన్త్యచి షోఽహరహ్న ఆపూయమాణపక్షమాపూయమాణపక్షాద్యాన్ పణ్ణా
 సానుదజ్జాదిత్యపతిమాసేభ్యో దేవలోకం దేవలోకాదాదిత్యమాదిత్యాద్యై ద్యుతం వైద్యుతాత్పురు
 షోఽమాసవస్సపత్యబ్రహ్మలోకాన్తమయతీతి. తత్రైవాన్యథా * యదావై పురుషోఽస్మాల్లోకా |
 త్వైతి న వాయులోకమాగచ్ఛతి తస్మై సతత్రవిజిహీతే యథారథచక్రస్యఖం తేన సః ఊర్ధ్వఽత్ర
 మతేన ఆదిత్యమాగచ్ఛత తస్మై సతత్రవిజిహీతే యథాఽఽడమ్బరస్యఖం తేన సః ఊర్ధ్వఽత్ర మతేన
 చన్ద్రమసమాగచ్ఛతి తస్మై సతత్రవిజిహీతే యథాదున్దుభేఃఖమిత్యాదిషు తేహం బ్రహ్మప్రాప్తౌనైరపే
 త్యుశ్రవణాత్తైవాఽచిరాదినా వేతి వికల్ప ఇతి పూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు-సవత్తాచిరా
 ద్యన్తభూతాదిత్యాదీనాం దశనాత్సప వేతి ప్రత్యభిజ్ఞానాదన్యత్రోక్తానామన్యత్రోపసంహారాచ్ఛ
 సవత్తాచిరాదిరేకపవమాగా ఇతి తేనైవ గచ్ఛతి విద్వాన్. సూత్రాథన్త-అచిరాదినైవ
 గచ్ఛతి విద్వాన్. కుతః? తత్ప్రతిభే, ప్రథితిః-ప్రసిద్ధిః. సవత్తతత్ప్రతిభిజ్ఞానాదిత్యధాః. ౧.

510. ఇతి వాయుమ బ్దాదవిశేషవిశేషాభ్యామ్. ఇతి * తేఽచిపమభిసమ్భవన్త్య |
 చి షోఽహరహ్న ఇత్యారభ్య * మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమితి ఛాన్దోగ్య
 శ్రుతమ్. తత్ర సంవత్సరాదిత్యయోమధ్యే దేవలోకో వాయుశ్చ శ్రుతో శ్రుత్యన్తరే. ద్వయోః
 ప్రకరణయోః కిం దేవలోకో వాయుశ్చార్థాన్తరభూతో, ఉత వాయురేకపవేతి సంశయః. శబ్ద
 భేదాదథాన్తరభూతావితి పూర్వఃపక్షః. అథాన్తర త్వేనతి * దేవలోకాదాదిత్యమితి దేవలో |
 కస్య, * లేన సః ఊర్ధ్వఽత్ర మతే స ఆదిత్యమితి వాయోశ్చాదిత్యాత్పూర్వ త్వేన శ్రౌతక్రమనిది |
 ప్తత్వా దేవలోక వాయూ యథేష్టక్రమేణ నిదేష్టవ్యో. రాధాన్తస్తు-వాయురేవ దేవలోక శబ్దేన
 నిదిష్ట ఇతి తస్మాదన్యః. దేవానాం లోకః (ఇతిహి) దేవలోకః, దేవానామావాసస్థానమితి విశేషేణ
 నిదిష్టమ్. * యోఽయం పవతపవప దేవానాం గృహ ఇతి వాయోవిశేషేణ దేవానాం వాసస్థా |
 న త్వేన శ్రుతత్వాదవిశేషనిదిష్ట దేవలోకో వాయురే వేతి నిశ్చయత ఇతి. సంవత్సరాదూర్ధ్వం

వాయువాకయోరాదిత్యఇతి క్రమశ్చస్యాత్. సూత్రార్థస్తు—అభ్యాస—సంవత్సరాదూర్వ
 దిత్యాత్పూర్వం వాయుమేకమేవ నివేశయేత్, దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాసువిశేషవిశేషా
 వాయోరేకస్త్వేవనిదిష్టత్వాత్, దేవానాంవాసస్థానమిత్యవిశేషేణాహి దేవలోకాభ్యాసా
 దేవానామావాసస్థానభూతమభిదధాతి, వాయుశబ్దస్తమేవవిశేషేణోద్వయోప్రసంగాన్వయ
 తయోరేకత్వాదిత్యర్థః.

511. ❖ తటితోఽధివరుణస్సమ్బన్ధాత్. ❖ ఛాన్దోగ్యవాచనసియశ్శా
 ప్రభృతిష్వామూతస్యాచిరాదిమాగ్నాచిరహారాపూర్వమాణంత్యైవయణసం
 రవాన్యాదిత్యచన్ద్రవిద్యుద్వరుణేన్ద్రప్రజాపతిరూపస్యోపసంసారేవాయుషఃస్తస్యశ్రుత్యా
 క్రమప్రకారఉక్తః. వరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాంకింవిద్యుతఉపరినివేశః, ఉత వాయోగుహింసం
 * నివాయులోకంసవరుణలోకమితికాపీతకీపాతక్రమేణవాయోగుహింసవరుణస్సనివేశః. ఇన్ద్రో
 వరుణనివేశాయవాన్యాదిత్యయోఃక్రమస్యభాధితత్వాత్తజ్జేవనరుహోపరిపూర్వఃఃక్షః.
 ధ్వాన్తస్తు—విద్యుతోమేఘోదరవతిత్వేనవిద్యుద్వరుణయోలోకకేవేదేచస్సమ్బన్ధావగమాత
 క్రమాదర్థక్రమస్యబలీయస్తేనవరుణస్యవిద్యుతఉపరినివేశఃకార్యః. ఇన్ద్రోదేవంవరు
 వేశాయవిద్యుతోవ్యవధానసహత్వదశనాద్వరుహోపరినివేశః. సూత్రంచవ్యాఖ్యానమ్.

512. ❖ ఆతివాహికాస్తల్లిక్లాత్. ❖ కిమచిరాదయోవినుజోబ్రహ్మప్రే
 మాగ్నాచిహ్నభూతాః, ఉత గమయితారఇతిసంశయః. అముకంవృక్షచుముకాంసగీమమ
 పవతపాశ్వణంగత్వాఽముకంగ్రామంగచ్ఛేత్వాతిదేశికోపదేశప్రకారదశనాన్తాగ్నాచిహ్న
 తాఇతిపూర్వఃఃక్షః. రాధ్వాన్తస్తు—సవనాస్సృగ్మాగమయతీతి నైమ్యశాపురుషస్యగమ
 త్వదశనాత్ ఇతరేషాంచావిశేషనిదిష్టానాం సవసమ్బన్ధఇతినిశ్చీయతే. * అన్నిలోకమిత
 లోకశబ్దోఽపిమధ్యేభోగాభావాద్దమయితృత్వపవోపపద్యతే. సూత్రార్థస్తు—ఆతివాహిక
 విదుషామతిష్టాపే పరమపురుషేణ నియుక్తా అచిరాద్యభిమానిదేవతావిశేషా గమయత
 ఇత్యర్థః. * సవనాస్సృగ్మాగమయతీతిలిక్లాత్.

513. ❖ వైద్యుతేనైవ తతస్తచ్చుతే. ❖ తతః—విద్యుతఉపరి వైద్యు
 విదుషోగమనమ్. తచ్చుతే—సవనాస్సృగ్మాగమయతీతితస్యైవశ్రుతే. వరుణాదీనాంతదను
 హకత్వేన గమయితృత్వమితినిశ్చీయతఇత్యర్థః.

514. ❖ కాయంబాదరిరస్య గత్యుపపత్తే. ❖ కిమచిరాదికోగణ
 యంహిరణ్యగర్భముపాసీనాన్నయతి, ఉత పరంబ్రహ్మోపాసీనా, అధపరంబ్రహ్మోపాసీ
 న్నిత్యగాత్మానంబ్రహ్మత్వకతయోపాసీనాంశ్చేతిసంశయః. కాయంహిరణ్యగర్భముపాసీ
 నితిపూర్వఃఃక్షః, తేషామేవగత్యుపపత్తే. సహిపరిపూర్ణంసర్వగతంపరంబ్రహ్మోపాసీనాన
 తత్ప్రాప్తయేగతిరుపపద్యతే, నిత్యప్రాప్తత్వాత్. అవిద్యానివృత్తిరేవహి, కాయా. పరమే
 పాసీనానిత్యపరఃఃక్షః; * సవనాస్సృగ్మాగమయతీతిబ్రహ్మశబ్దస్య తజ్జేవముఖ్యత్వాత్. అవిద
 నివృత్తేఃఫలాభిసంధిరహితయజ్ఞాద్యపేక్షావచ్చివణాద్యపేక్షావచ్చగత్తిశ్రుత్యాదేశవిశేషాపేక్ష
 విద్యుతఇతినిశ్చీయతే. రాధ్వాన్తస్తు—పరముపాసీనానన్యానపి నయతి, * తద్యథత్వేవిదుయోచేషే

బృ. ఉ. ౬-౨-౧౫ శ్రీ సూర. ౧౦-౨౪ ౧ బృ. ఉ. ౬-౨-౧౫
 సూ. ఉ. ౪-౧౪-౧ ౬ సూ. ఉ. ౪-౧౪-౧౦ ౧
 శ్రీ. ఉ. ౬-౧౪-౨ ౬ శ్రీ. ఉ. ౬-౧౪-౨ ౬ ౧౦ శ్రీ. ఉ. ౬-౧౪-౨-౪
 పాద. ౩.] శ్రీ వేదాంత దీపిక.

రణ్యశ్రద్ధాతపఃకర్మపాసతేతేచిహమభినమ్భవస్తీతి పశ్చాన్నివిదాం పరంబ్రహ్మోపాసీనానాం
 చాచిహరాదిగతిశ్రుతేః. పశ్చాన్నివిదోహి ప్రకృతివిముక్తబ్రహ్మత్వకాత్మస్వరూపవిదః. తేచ త
 త్వాప్య పుననానివతన్తే. పరంబ్రహ్మోపాసీనాస్తు యథావస్థితంపరిపూర్ణంపరంబ్రహ్మైవ
 ప్రాప్యపుననానివతన్తే-తద్యత్తత్తంవిగుయేచేమే-రణ్యశ్రద్ధాతపఃకర్మపాసతేతేచిహమభ
 నమ్భవస్తీతిభయవిధాన్యే దేవోపాదాయాచిహరాదిగతిశ్రుతేరపునరావృత్తిశ్రుతేచైవమితినిశ్చి
 యతే. సూత్రార్థః-కాయ-హిరణ్యగభకముపాసీనమాతివాహికోగణోనయతీతిబాదరి
 రాచామోమన్యతే, అస్యైవగత్యుపపత్తే. పరముపాసీనస్యహి నతత్వాప్రయోగతిరుపపద్యతే,
 నవగతత్వాత్పరస్యబ్రహ్మణః.

515. ❖ విశేషితత్వాచ్చ. ❖ * పురుషోమానసపత్యబ్రహ్మలోకాన్లమయ /
 తీతి * ప్రజాపతేస్సభాంవేశ్యప్రపద్యతిచ ప్రాప్యస్థానస్యవిశేషితత్వాచ్చ హిరణ్యగభకముపాసీన /
 మేవ నయతి.

ఏవంనిశ్చితేనతి * సపనాన్బ్రహ్మగమయతీతిహిరణ్యగభకస్యబ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశఃకథ /
 మిత్యతతహ. —

516. ❖ సామిప్యాత్తుతద్యపదేశః. ❖ * సపనాన్బ్రహ్మగమయతీతిహిరణ్య /
 గభకస్యబ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశో బ్రహ్మసామిప్యాత్ ; * యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమితి ప్రథమజ /
 త్వేనబ్రహ్మసామిప్యం విద్యతే.

517. ❖ కాయాత్మయేతదధ్యక్షేణసహాతఃపరమభిధానాత్. ❖ హిరణ్యగభక
 ప్రాప్తావప్యపునరావృత్తిరుపపద్యతే. కాయాత్మ- హిరణ్యగభకలోకస్యాత్మయే తదధ్యక్షేణ -
 హిరణ్యగభకాణాధికారికపురుషేణవిదుషాసహ పరప్రాప్త్యభిధానాత్ * తేబ్రహ్మలోకేతుపరాన్త /
 కాలేపరామృతాత్పరిముచ్యంతిసర్వతః.

518. ❖ స్మృతేశ్చ. ❖ * బ్రహ్మణాసహతేన వేదసమ్ప్రప్తేప్రతిసన్న్యరే. పర /
 స్యాన్తేకృతాత్మానఃప్రవిశంతిపరంపదమిన్స్మృతేశ్చేదమవగమ్యతే.

519. ❖ పరంజై మినిముఖ్యత్వాత్. ❖ పరంబ్రహ్మోపాసీనమేవనయత్యాతి
 వాహికోగణాతి జై మినిరాచాయోమన్యతే- * బ్రహ్మగమయతీతిబ్రహ్మశబ్దస్యతత్రైవముఖ్య /
 త్వాత్. * బ్రహ్మలోకానితీతబ్రహ్మ బ్రహ్మైవలోకోబ్రహ్మలోకానితీతకమధారయపరిగ్రహస్యైవ /
 న్యాయ్యత్వాదుపపద్యతే. ఏవంనిశ్చితేనతిబహువచనంచ * అదితిఃపాశానితివదుపపన్నమ్. ౧౦. 1 ?

520. ❖ దశనాచ్చ. ❖ * అస్తాచ్చరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య /
 స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇత్యచిహరాదినా గతస్యపరబ్రహ్మప్రాప్తిదశాయతిచ.

521. ❖ నచకాయే ప్రత్యభినన్ధిః. ❖ * ప్రజాపతేస్సభాంవేశ్యప్రపద్యతిప్రత్య /
 భినన్ధిశ్చనకాయే * ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభినమ్భవామిత్యకృతంబ్రహ్మ /
 లోకమితితత్రైవవిశేషితత్వాత్, * యశోహంభవామిబ్రాహ్మణానామితిసర్వాత్మభావాభినన్ధా
 నాచ్చ.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
చతుర్థాస్వాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

అం. ౬. ౪-౧౨-౨ ౬. ముం. ౬. ౨-౧-౨
 శ్రీ. ఆన. ౨-౧ ౭. శ్రీ. ఆన. ౧-౨
 ౪-౪ ౪. శ్రీ. ఆన. ౧-౪-౨
 అం. ౬. ౪-౫-౨
 ౧ ౪-౨-౧

శ్రీ.

చతుర్థాధ్యాయే చతుర్థాపాదః.

523. ~~అథ~~ సన్న్యధాభావస్వేనశబ్దాత్. ~~అథ~~ ఏవమేవైషసమ్ప్రసాదోఽస్మాదృశ్యైరాశ్చముఖ్యైఃపరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతికింపరంజ్యోతిరుపసమ్పన్నస్వప్రత్యగ్యానస్వరూపావిభావఃప్రతిపాద్యతే, ఉత సాధ్యేనాన్యేనరూపేణసమ్పద్యత ఇతిసంశయః. స్వరూపస్యసమస్తానికానికానస్తత్త్వదశకాత్స్వరూపమాత్రస్యనిత్యావిభావతత్వాచ్చసాధ్యేన సుఖైకాన్తేనరూపేణసమ్పద్యతే. ఏవంచ * అభినిష్పద్యత ఇతివచనంసజ్జచ్ఛతే. పరంజ్యోతిరుపసమ్పన్నస్యానస్తవత్త్వశ్రూయతే * రసం హ్యేవామంలభ్యాఽనన్తభవతి * స ఏకోబ్రహ్మణానన్దః || శ్రోత్రియశ్చాకామశతస్యేత్యాదిషు. అతస్సాధ్యరూపేణేతిపూర్వకం. కాఙ్క్షాన్తస్తు * స్వేన | రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతివిశేషణాత్స్వరూపావిభావ ఏవ. స్వరూపస్యాచతపాప్యత్వాదిగుణకతయాప్రజాపతివాక్యోదితస్యకర్మకృతదేశసమ్పద్యతత్త్వతతిరోధానస్య పరంజ్యోతిరుపసమ్పత్వస్య సూక్ష్మదేశవినిముక్తస్యాసజ్జుచితజ్ఞానాదిగుణకస్వరూపావిభావాత్ స్వయాధాత్యానుభవపూర్వకాననధికాతిశయానన్దబ్రహ్మనుభవసమ్పత్స్యత ఇత్యభినిష్పద్యత ఇతిచోఽపన్నతరమ్. సూత్రాథకస్తు—పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వస్వరూపావిభావఃప్రతిపాద్యతే. కుతః? స్వేనశబ్దాత్—సాధ్యస్యాపిరూపస్య స్యాసాధారణత్వేన స్వేనేతివిశేషణమసథకమ్.

స్వస్వరూపమాత్రస్యాచంజానామితినిత్యావిభావతత్వేన * పరంజ్యోతిరుపసమ్ప్రద్యేనకథకమిత్యాశక్యం.—

525. ~~అథ~~ ముక్తఃప్రశిష్టాశాత్. ~~అథ~~ కర్మకసంబంధతత్త్వతదేహాదివినిముక్తస్వరూపశ్రీ స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ఇతిచ్యతే. కథమిదమవగమ్యతే? * ఏతంత్వేవతేభా || యోఽనువ్యాఖ్యాన్యామితి కర్మకహేతుకదేశసమ్పద్యతత్త్వతజాగరితాద్యవస్థావినిముక్తస్వరూపస్యాప్రతివత్త్వతయాప్రశిష్టాశాత్.

ఏవమపి స్వరూపమాత్రావిభావస్యపురుషార్థకత్వం నసిద్ధ్యతీత్యాశక్యం.—

526. ~~అథ~~ అత్తాప్రకరణాత్. ~~అథ~~ దేశాదివినిముక్తఃస్వరూపేణావస్థితఃఅత్తాఽపరాతపాప్యత్వాదిసత్త్వసజ్జుత్వవయకస్తగుణకః తస్యహ్యేవిభావఉచ్యతే. కుతః? ప్రకరణాత్—* ఏషఅత్తాఽపరాతపాస్మేతి ప్రకృత్యహి * ఏతంత్వేవతే భూయోఽనువ్యాఖ్యాన్యామితి త్యాదినోచ్యతే. అతోఽపరాతపాప్యత్వాదిగుణకస్వరూపస్య కర్మాఖ్యావిద్యాతినోహితస్యపరంజ్యోతిరుపసమ్పత్వం నన్తతిరోధానస్యావిభావఃప్రతిపాద్యతే.

527. ~~అథ~~ అభిభావేనదృష్టత్వాత్. ~~అథ~~ కిమయంముక్తావిభావతస్వరూపఃప్రత్యగ్గాత్మాకరబ్రహ్మశ్వాత్మకోవిసక్తమనుభవతి, ఉత స్వాత్మనోఽప్యాత్మతయాఽవిభావేనాహంబ్రహ్మస్మితీతిసంశయః. * ఏరజ్జనఃపరమంసామ్యముపైతి * సోఽశ్నుతేనవాకకామానసః || బ్రహ్మణావిపశ్చితేతి, * ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్యమమసాధమ్యకమాగతఃఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యాం |

శ్రీభగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[illegible][illegible]

529 చితితన్మాత్రేణతదాత్మకత్వాదిత్యోనుహముః. ❖ ❖ ❖ స్యానాంత్రీ
| రూపవిభావః, *విజ్ఞానమునప జేతి తదాత్మకత్వానూరణాదిత్యోనుహముః.

530. విజ్ఞానస్వరూపస్యైవ. స్వప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషామ్ - ॥౩౦॥ విజ్ఞానస్వరూపస్యైవ. స్వప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషామ్ - ॥౩౦॥ విజ్ఞానస్వరూపస్యైవ. స్వప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషామ్ - ॥౩౦॥ విజ్ఞానస్వరూపస్యైవ. స్వప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషామ్ - ॥౩౦॥

గా. బ. ౪-౧౨-౨౨ ౧౩ భా. బ. ౨-౨౨-౨ ౧౪ భా. బ. ౬-౨-౧౦
 బ. బ. ౨-౪-౧౨ ౧౫ భా. బ. ౪-౧౨-౧౦ ౧౬ భా. బ. ౬-౨-౧౦
 భా. బ. ౪-౨-౧౨ ౧౭ భా. బ. ౪-౨-౧౦ ౧౮ భా. బ. ౬-౨-౧౦
 పాద. ౪. ౪-౧౨-౧ ౧౯ భా. బ. ౪-౨-౧౦ ౨౦ భా. బ. ౬-౨-౧౦

శ్రీ వేదాంత దీపిక.

467

531. ఇతి సజ్జల్పా దేవతాచ్యుతేః. ఇతి * పరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్త్యేచమాపే |
 తాభినిష్కన్య జేత్యుః పరుషః సతతపః | సత్త్విజగ్రమమాణ స్త్రిభిర్వాయానైర్వా
 జ్ఞాభివేత్యేతిర న్నూయతే. కిమేతేజ్ఞాత్యాగయోము క్తస్యసజ్జల్పా దేవభవన్తి, ఉత ప్రయ
 త్నాన్తరసవ్య పేక్షాత్సజ్జల్పాదిసంశయః. లోకేరాబాదీనాంసత్యసజ్జల్ప త్వేనవ్యవహియమా
 తారామపి కామోఽప్రయత్నాన్తరసాపేక్షన్విదశ నాన్ముక్త్యాఽపి తథైవసాపేక్షాదిపూవః
 పక్షః. * సజ్జల్పా దేవత్యవధారణం * విజ్ఞానముపపేక్షాచిద్విషయతీతి. రాధాస్తస్తు - * సజ్జల్పా ||
 దేవాస్యశిశురస్సముత్తిష్ఠన్తిత్యవధారణాన్నాన్యాపేక్షత్వమ్. * చైవ సత్య కామత్వాన్యకన్యాసవత్
 తస్యాన్యాపేక్ష త్వేప్రమాణమస్తి, లోకే సత్యసజ్జల్పత్వాభవాదేవప్రయత్నాన్తరాపేక్షత్వమ్.
 సహిపరమపురుషస్యశిరిక్షః కశ్చిత్సత్యసజ్జల్పోఽస్తి. ముక్తశ్చ తత్ప్రసాదాత్తత్సామ్యముపగ
 తస్తథైవ సూత్రమసివ్యాఖ్యాతమ్.

532. ఇతి అతపచారన్యాధిపతిః. ఇతి అతః - శ్రుతేరేవముక్త్యేనన్యాధిపతిశ్చ.
 అనన్యాధిపతిత్వం-కమాకాదీనత్వమ్. * తపహతవాప్యా... సత్యసజ్జల్పా ఇతిశ్రూయతే; అతోఽ
 నన్యాధిపతిః.

533. ఇతి అభావం బాదరిరాహస్యేవమ్. ఇతి కింముక్తస్యశరీరేద్విగూఢ్యస్తి,
 ఉత స, అథయథాసజ్జల్పమస్తిచనచేతిసంశయః. * స - వై సశరీరస్యసతఃప్రియాక్రియయోర |
 పరాధిర స్త్యశరీరంవావసంతంప్రియాక్రియేస్సృతతత్త్వముక్తస్యశరీరత్వప్రవణాన్నాస్త్యేవేత్యేకః
 పక్షః. * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీతిసశరీరత్వశ్రుతేఃఅశరీరత్వశ్రుతిః కమకృతశరీరవిషయేతి |
 శరీరేద్విగూఢ్యస్త్యేవేద్వివీచితీయఃపక్షః. రాధాస్తస్తు - * మనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతేయ |
 ఏతేబ్రహ్మగోక ఇత్యశరీరస్యైవభోగశ్రుతేః * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీతిశ్రుతేశ్చయథాసజ్జల్ప
 మస్తిచనచేతి. సూత్రార్థః స్తు - శరీరాభావం బాదరిమేకతే; ఏవమాహహిశ్రుతిః * అశరీరం |
 వావ సస్తమితి.

534. ఇతి భావంజైమినివికల్పామననాత్. ఇతి శరీరాదిభావం జైమినిమేకతే.
 కుతః? వికల్పామననాత్, వివిధఃకల్పః వికల్పః. * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీత్యాదిసాముక్తస్యహి |
 వివిధంకల్పనమామూయతే. ఆత్మనపకరూపస్యాచ్ఛేద్యస్యవైవిధ్యాసమ్భవాచ్ఛరీరద్వారేజైవహి
 విజ్ఞాయతేవైవిధ్యమ్.

535. ఇతి దాద్యశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోఽతః. ఇతి అతః - ఉభయ
 శ్రుతేరిచ్ఛాతః, ఉభయవిధం-శరీరవత్త్వమశరీరత్వంచభగవాన్బాదరాయణోమేకతే. దాద్యశాహ
 వత్ - యథాదాద్యశాహఉభయశ్రుతేస్సత్రమహీనంచ. * దాద్యశాహమృద్ధికామాఉపేయరితి |
 సత్రంభవతి. * దాద్యశాహేన ప్రజాకామంయాజయేదిత్యశీనమ్.

536. ఇతి తన్వభావేనన్యవదుపపత్తేః. ఇతి స్వేనైవసృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణా
 భావేపరమపురుషస్యప్రైరుపకరణైర్భోగోపపత్తేస్సత్యసజ్జల్పోఽపిస్వయం నసృజతి. సన్యవత్ -
 యథాస్వప్నే * అథరథానిత్యారభ్య * సహితతేతి * యఏషనుప్తేష్విత్యారభ్య * తదునా |

గ. శ్రీ. బ. ౪-౯ | ౪. భా. బ. ౪-౧౧-౨ | ౪. శ్రీ. భ. బ. ౧-౧-౨ | గ. శ్రీ. భ. బ. ౧-౧-౧
 ౨. భా. బ. ౨-౨-౨ | ౪. భా. బ. ౨-౪-౧౨ | ౯. శ్రీ. భ. బ. ౧-౧-౧ | గ. శ్రీ. భ. బ. ౧-౧-౧
 ౩. భా. బ. ౩-౩-౩ | ౬. భా. బ. ౪-౧౨-౪ | ౧౦. భా. బ. ౬-౨-౧ | గ. శ్రీ. భ. బ. ౧-౧-౧
 468 | శ్రీ భ గ ప ద్రా మా ను జ గ్ర న్ద మా లా | అధ్యాయ.

త్యేతికశ్చ వేదిచేశ్వరస్య పైరుపకరణైః వోభుజ్యే. తథా ముక్తాః పితౄణాం చ స్వస్థానైః
 లోకాదిభిరేవారసం భుజ్యే.

537. - ఇతి భావేజాగ్రద్వత్. ఇతి స్వరజ్జల్పస్వప్నానుప్రథమస్య పరమస్య
 జాగత్పురుషభోగవన్ముక్తో లీలారంభభుజ్యే. పరమపురుషోఽనిత్యమహిమ
 మాతృకస్వప్నస్త్వా ప్రేమకనుమ్యథమలీలారసంభుజ్యే. తథా ముక్తాః పితౄణాం
 పరమపురుషలీలాచరణలస్వపితౄణాంకాదికంస్వయమేన స్వప్నానైః పితౄణాం
 సహాభివర్తమానైః.

సన్వాత్తాఽనుపరిమాణభిత్తమ్, కథమనేకశరీరేష్యేకస్యాః పితౄణాం స
 భవతీత్యత్రాహ. -

538. - ఇతి ప్రదీపనదావేశ స్తథాహిదశాయతి. ఇతి యథాగ్రంథే
 శేవతికానస్వయాప్రభయాఽనేకదేశప్రవేశః, తద్వదాత్మనోఽప్యేకదేశస్వప్నప్ర
 నేనసవకదేహీషు యథాసజ్జల్పమాత్మాభిమానానుగుణా వ్యాప్తిస్సమ్యక్. యథేకక
 హృదయాదిదేశే వతకమానస్యాహోరపి సవకస్తిదేహేఽపామిత్యభిమానానుగుణా
 ప్రభాయాపచైతన్యేన, తద్వత్. తథాదశాయతిహిమిత్యితిః *వాగ్రాగత
 స్వచ. భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానన్తాయకల్పతథితి. ప్రత్యగాత్మనోఽన్య
 సూత్రకారమతం, *నానురతచ్ఛ్రీతేరితిచేన్నేతరాధికారాదితి పరస్వైవమప
 త్త్వివచనాత్.

సనుపరంబ్రహ్మప్రాప్తస్యాన్తరబాహ్యజ్ఞానలోపందశాయతిశ్చుతిః *ప్రాప్తేనాత్మ
 రిష్వక్తోనబాహ్యాంకించనవేదనాన్తరమితి, తత్కథంముక్తస్య జ్ఞానాన్త
 వ్యమువ్యతిభిర్వ్యక్తమా.

539. - ఇతి స్వాప్యయసమ్పత్త్యోరన్యతరాపేక్షమావిష్కృతిహి. ఇతి నేదం
 క్తవిషయమ్. సుషుప్తిమరణయోరన్యతరాపేక్షమ్. ఆవిష్కృతింహి శ్రుత్వాసుషు
 ప్తిమరణయే
 నిస్సమ్పాదత్వమ్, మోక్షదశాయాం సవకజ్ఞత్వంచ. సుషుప్తాతావత్. *నా
 సమ్ప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమస్తీతి నోపవేమానిభూతాని విరాశ
 మేవాపీతోభవతీ
 | వినాశమ్-అదశనమిత్యధః. మరణేచ *ఏతేభ్యోభూతేభ్యస్సముతాయతాన్యే
 వానువిశ్యతీ
 | వినశ్యతి - సపశ్యతీత్యధః. మోక్షేతు *సవాపషదివ్యే చక్షుషామః
 సైః శాన్త్యా మాన్వ
 | ప్రమతేయ ఏతేబ్రహ్మలోకభిః; *సవకంహపశ్యఃపశ్యతి సవకమాప్నోతి
 సవకశ్చిచ.

540. - ఇతి జగద్వ్యాపారవజం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ. ఇతి కంముక్తః
 భోగోనిఖలహేయప్రత్యనికకల్యాణైకతానసకలేతరవిలక్షణావధికాతిశయ
 స్తమహావిభూతిర
 | పరంబ్రహ్మనుభవపవ, ఉత జగత్స్వప్నాదిజగన్నియమనరూప
 లోపితి సంశయః. *నిర్జఞః
 | మంసామ్యముపైతీతి శ్రుతేజగన్నియమనరూపలీలాపీతి పూర్వః
 పక్షః. రాధాన్తస్తు-
 *యతి
 | వాగ్విమానిభూతానిజాయంతే *సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ *బ్రహ్మ
 వాగ్విదమగ్రాసీదేకమే
 | *ఆత్మావాగ్విదమేకపవాగ్రాసీత్ *ఏకోహవైనారాయణాసీది
 త్యాదిషు పరం బ్రహ్మప్రకృత్యై
 జగద్వ్యాపారశ్చూయతే. తత్రతత్ర ప్రకరణేన ముక్తస్య సన్నిధిరప్యస్తి. ఆ
 తోజగన్నియ
 | రూపధురావజం *సోఽశ్నుతేనవాన్కామాస్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితా *స
 ఏకోబ్రహ్మణాసన్

469

02.

၈၅.

OF

۹۰.

౧ శ్రీ. భగవ. ౧-౨ ౪ భు. ౨-౨-౨ : ౫ ౧౩ ౧౪-౧౫, ౧౬
 ౨ " భు. ౧ ౫ " ౨-౨-౨ : ౬ " ౧౪-౨
 ౩ " భగవ. ౨-౨ ౬ భు. ౪-౧౫-౬
 ౪ " ౧౪-౧౫-౧

470

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథ మాలా

[అధ్య.

544. ఇతి భగవద్రామానుజుని జ్ఞాపనం. ఇతి * సోఽన్న సేనవాన్యా మాన్య
 బ్రహ్మణా విపశ్చితే ముక్తస్య బ్రహ్మనుభవభోగమాత్ర బ్రహ్మసామ్యన నిరాలిక్షాన్యై జగచ్ఛ్వాస
 వజ్రామితి నిశ్చయతే.

యదినియన్త్రస్త్వం పరస్యైవ, ఏవంతషాన్యతన్త్రస్త్వేనముక్తః. ౩ రః కదాచిత్త
 వత్కయిష్యతీత్యాశక్యం. —

545. ఇతి అరావృత్తిశ్చ బాధనావృత్తిశ్చ బాధ. ఇతి * స్యము క్షణ్యోగస్య
 శ్చ బాధవగమ్యతే. యథా * యతో వా ఇహానిభూతాని జాయంతే * సోఽన్న సేనవాన్యా
 ప్రజాయేయేతి * యః పృథివీమన్తరోయమయతి * యః శ్వానసున్త * యః సుయ
 పురుషస్య సప్తత్వం నియన్త్రత్వంచావగమ్యతే, తథా * ఏతే ప్రసిద్ధ్యహం నిమంసహం
 మావతకం రావతకన్తే * సఖి లేచన తకయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమిభిసన్సుద్యతేన చ పుర
 వతకతే * మాముపేత్య పురజకన్మమఃఖాలయమశాశ్వతమ్ | నాపున నిరసకన్మః స్సగిద్ధిం
 మాంగతాః | ఆ బ్రహ్మభవన్యాలోకాః పునరావశి నోఽజ్ఞాన. మాము సేత్యోగకౌన్తయః పుర
 నివిద్యతే. ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమనాథమ్యమాంగతాః | స గేఽన్న సేనవాన్యా
 నిచేతి శబ్దాదేవై నంకదాచిదపి రావతకయతీత్యవగమ్యతే. సూత్రావృత్తిశ్చాన్త్రసమాప్తిం శ్చ
 యతీతి సవకం సమజ్ఞానమ్.

శ్రీమక్రీడామానుజాయనమః —

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

చతుర్థాస్యాధ్యాయస్య చతుర్థాః పాదః.

సమాప్త శ్చాధ్యాయః, శాస్త్రంచ పరిసమాప్తమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ప్ర.వి.వి. ౧-౧-౧
 " ౧౨-౪
 ప్ర.వి.వి. ౧-౨-౧౨, ౧౩

శ్రీరస్తు.

శ్రీయః కాంతాయ నమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా.

శ్రీ వేదాంతసారః.

ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమః పాదః.

సమస్తచిదచిద్వస్తు శరీరాయాఖిలాత్మనే ।

శ్రీమతే నిమలానందోదయతే విష్ణవే నమః ॥

పరమపురుషప్రసాదాద్వేదాంతసార ఉద్ధ్రియతే.

1. అథాత్మో బ్రహ్మజ్ఞానా. అథాత్మాయమథశబ్ద ఆనంతయోగవత్కతే, అత
 శబ్దశిరస్కర్తౌత్. అతశబ్దశ్చపూర్వవృత్త్యహేతుభావే, పూర్వవృత్తశ్చ కమజ్ఞానమితి
 విజ్ఞాయతే, ఆరిష్టితస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్య వేదాధికవిచారైకదేశత్వాత్. అధీతవేదస్యహిపురుషస్య
 కమప్రతిపాదనోపక్రమత్వాద్వేదానాం కమవిచారః ప్రథమం కార్యణితి * అథాత్మోధ
 మజ్ఞానేత్యుక్తమ్. కమణాశ్చ ప్రకృతివికృతిరూపాణాం ధర్మాధికామరూపపురుషాధిక
 సాధనతానిశ్చయః, శబ్దప్రభుత్వాదాత్విజ్యమిత్వస్తేనసూత్రకలాపేనసంజ్ఞామణేనకృతః. ఏవం
 వేదస్యాధికపరత్వేకమణాశ్చతదధికత్వే తేషాశ్చ కేవలానాంతరివర్గఫలత్వేనిశ్చితేనతి, వేదైక
 దేశభూతవేదాంతభాగే కేవల కమణామిల్పాస్థిరఫలత్వంబ్రహ్మజ్ఞానస్యచానస్తస్థిరఫలత్వమాపా
 తతోదృష్ట్యా, అనంతరం ముముక్షురవధారితపరినిష్పన్నవస్తుబోధజననశబ్దకేః పురుషస్యబ్రహ్మ
 బుభుత్సాజాయత ఇతి * అథాత్మో బ్రహ్మజ్ఞానా ఇతికమవిచారానంతరం తతఏవహేతోః బ్రహ్మ
 విచారః కతవ్యణిత్వక్తంభవతి. తదిదమాచాశ్రుతిః * పరీక్ష్యలోకాకమచితా బ్రహ్మ
 ణోనివేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేన తద్విజ్ఞానాధికంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్యాణిశ్రో
 త్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమ్. తస్మైసవిద్వానుపసన్నాయసమ్యక్ప్రకాంతచిత్తాయ శమాన్వితాయ॥ యో
 నాక్షరంపురుషంవేదసత్యంప్రోవాచతాంతత్వతో బ్రహ్మవిద్యామితి. బ్రహ్మణః-వేదాభ్యాసరతః.
 కమచితా - కమణా సమ్పదితా, లోకా - ఆరాధ్యక్షయిష్ణుత్వేన క్షయస్వభావా,
 కమమీమాంసయా పరీక్ష్య, అకృతః - నిత్యఃపరమపురుషః, కృతేన - కమణా ససమ్పాద్య
 ఇతి, యోనివేదమాయాత్, సః, తద్విజ్ఞానాధికం సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్; సమిత్యాణి, శ్రోత్రి
 యం-వేదాంతవేదనమ్, బ్రహ్మనిష్ఠం-సాత్మాత్మతపరమపురుషస్వరూపమ్. సః-గురుః. సమ్య

1. అధ్యక్షా 2-9-20
 2. శా.వి. 2-9-20
 3. శా.వి. 2-9-20
 4. శా.వి. 2-9-20
 5. శా.వి. 2-9-20
 6. శా.వి. 2-9-20
 7. శా.వి. 2-9-20
 8. శా.వి. 2-9-20
 9. శా.వి. 2-9-20
 10. శా.వి. 2-9-20
 11. శా.వి. 2-9-20
 12. శా.వి. 2-9-20
 13. శా.వి. 2-9-20
 14. శా.వి. 2-9-20
 15. శా.వి. 2-9-20
 16. శా.వి. 2-9-20
 17. శా.వి. 2-9-20
 18. శా.వి. 2-9-20
 19. శా.వి. 2-9-20
 20. శా.వి. 2-9-20
 21. శా.వి. 2-9-20
 22. శా.వి. 2-9-20
 23. శా.వి. 2-9-20
 24. శా.వి. 2-9-20
 25. శా.వి. 2-9-20
 26. శా.వి. 2-9-20
 27. శా.వి. 2-9-20
 28. శా.వి. 2-9-20
 29. శా.వి. 2-9-20
 30. శా.వి. 2-9-20
 31. శా.వి. 2-9-20
 32. శా.వి. 2-9-20
 33. శా.వి. 2-9-20
 34. శా.వి. 2-9-20
 35. శా.వి. 2-9-20
 36. శా.వి. 2-9-20
 37. శా.వి. 2-9-20
 38. శా.వి. 2-9-20
 39. శా.వి. 2-9-20
 40. శా.వి. 2-9-20
 41. శా.వి. 2-9-20
 42. శా.వి. 2-9-20
 43. శా.వి. 2-9-20
 44. శా.వి. 2-9-20
 45. శా.వి. 2-9-20
 46. శా.వి. 2-9-20
 47. శా.వి. 2-9-20
 48. శా.వి. 2-9-20
 49. శా.వి. 2-9-20
 50. శా.వి. 2-9-20
 51. శా.వి. 2-9-20
 52. శా.వి. 2-9-20
 53. శా.వి. 2-9-20
 54. శా.వి. 2-9-20
 55. శా.వి. 2-9-20
 56. శా.వి. 2-9-20
 57. శా.వి. 2-9-20
 58. శా.వి. 2-9-20
 59. శా.వి. 2-9-20
 60. శా.వి. 2-9-20
 61. శా.వి. 2-9-20
 62. శా.వి. 2-9-20
 63. శా.వి. 2-9-20
 64. శా.వి. 2-9-20
 65. శా.వి. 2-9-20
 66. శా.వి. 2-9-20
 67. శా.వి. 2-9-20
 68. శా.వి. 2-9-20
 69. శా.వి. 2-9-20
 70. శా.వి. 2-9-20
 71. శా.వి. 2-9-20
 72. శా.వి. 2-9-20
 73. శా.వి. 2-9-20
 74. శా.వి. 2-9-20
 75. శా.వి. 2-9-20
 76. శా.వి. 2-9-20
 77. శా.వి. 2-9-20
 78. శా.వి. 2-9-20
 79. శా.వి. 2-9-20
 80. శా.వి. 2-9-20
 81. శా.వి. 2-9-20
 82. శా.వి. 2-9-20
 83. శా.వి. 2-9-20
 84. శా.వి. 2-9-20
 85. శా.వి. 2-9-20
 86. శా.వి. 2-9-20
 87. శా.వి. 2-9-20
 88. శా.వి. 2-9-20
 89. శా.వి. 2-9-20
 90. శా.వి. 2-9-20
 91. శా.వి. 2-9-20
 92. శా.వి. 2-9-20
 93. శా.వి. 2-9-20
 94. శా.వి. 2-9-20
 95. శా.వి. 2-9-20
 96. శా.వి. 2-9-20
 97. శా.వి. 2-9-20
 98. శా.వి. 2-9-20
 99. శా.వి. 2-9-20
 100. శా.వి. 2-9-20

గుపనన్నాయ తన్నై యేన-విద్యావిశేషేణ అక్షరమ్ - సత్యం పరమపురుషం, వేద-విద్యాత్
 తాం బ్రహ్మవిద్యామ్ ప్రోవాచ - ప్రబూయాదిత్యధః; సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్, తన్నై స
 ద్వాక్ ప్రోవాచ ఇత్యన్వయాత్ అప్రాప్తత్వాచ్చ, విధావపి లిఖాన్విధానాత్ * తన్నై స
 జ్జలిటః ఇతి.

2. అథ జన్మాద్యస్యయతః. అస్య-విచిత్రచిదవిన్దిత్రస్యస్యనసంసృజ్యమాన్, గన్యజగతః, జన్మసిలయాఃయతః తత్ బ్రహ్మేనిప్రతిపాదయన్ సునిర్వాణః జన్మేనోవాన్య
 నిభూతానిజాయంతే...తద్బ్రహ్మ ఇతి. మాత్రేయత ఇతిసేతోవచ్చమి, సన్నిభయఃసాన్య
 రణత్వాత్. జనిహేతుత్వశ్చనిమిత్తోపాదానసూపవివక్షితమ్, * యతోవాన్యసంసృజ్యమాన్
 యవిషయా కథమితిచేత్, * యతోవాన్యసంసృజ్యమాన్ ఇతిప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్, ప్రసిద్ధ్యుచిత్యవి
 యత్వాత్ * సదేవసోమ్యేదమగ్రసీదేకమేవాద్వితీయమ్...తద్దక్షతబహుస్యప్రబాసోహే
 తత్రేజోఽస్యజత ఇత్యత్ర సదేవేదమగ్రే - ఏకమేవాదీతి ఉపాదానం ప్రోవాద్య, అ
 తీయనిజిఅధిష్ఠాత్రిస్తరనివారణాత్ సచ్చబ్రహ్మచ్యంబ్రహ్మేననిమిత్తముపాదానం విజ్ఞాయ
 తథా * తద్దక్షతబహుస్యప్రబాసోహేత్యాత్మనిసన విచిత్రస్థితీనామేకానిభవ
 సజ్జల్ప తథైవసృష్టివచనాచ్చ. అతిస్సూతావపి యతోవాన్యసంసృజ్యమాన్ అన్యజగన్నిమి
 త్తత్వముపాదానత్వశ్చ ప్రతిపాదితమ్, అగ్రవిరోధాత్, * అన్యజగన్నిమిత్తత్వముపాదాన
 మేతదిత్యాదివిశేషగుత్యాచాక్షిప్య, * ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాద్యస్తానానుసంధాన * తద్భిన్నో
 తాచ్చ * సాక్షాచ్ఛేదయామ్నానాత్ * తత్కృతే ఇత్యాదిభిః స్యాత్కృతే రిష్యతే. నను
 సవజ్జం సవశక్తి సత్యసజ్జల్పనిరవద్యతయానిరస్తమస్తాప్రసూతగన్యజగన్యజ
 నంవిచిత్రచిదవిన్దిత్రం జగద్రూపమిదంసవశక్తిసత్యసజ్జల్పతేలికగముః ద్యుతేనాదేవసంసృజ్య
 యమేవపరిచోద్యపరిచరిష్యతి, * అపీతేతద్బ్రహ్మేనాదేవసంసృజ్యమాన్ * తద్దక్షత
 తాదిదోషప్రసక్తిః ఇతిచోద్యమ్. పరిహరస్తు * తద్దక్షతాన్యజగత్తద్భిన్నోద్యుతేనాదే
 ఇతిచ; * క్షరంత్యవిద్యాన్యసృతంతువిద్యా విద్యావిద్యేతశతేయస్తు...తద్దక్షతాన్యజగత్తద్భి
 తాధిపాధిపోనచాస్య కశ్చిజ్జనితా నచాధిపః * క్షరంప్రధానమమృతాద్యుతేనాదేవసంసృజ్య
 వీశతేదేవపకః (అచిద్వగ్రం స్వాత్మనోభోగ్యత్వేన సారతీని భోక్తా స రభ్యస్యత్యతే.) * ద్వా
 మాపురుషలోకేక్షరశ్చక్షరపవచక్షరస్సవాణిభూతాని కూటసోఽక్షరం ద్యుతేనాదేవసంసృజ్య
 పస్త్యస్యః పరమాత్మేత్యదాహుతః యోలోకత్రయమౌవిశ్య బిభృశావ్యయసాన్వితఃయస్త
 తరవతీతోఽహమక్షరాదఃచోత్తమః! అతోఽస్మిగోకేవేదేచప్రసూతపురుషత్తమః ఇత్యా
 శ్చుతిస్తృతిగణైః ప్రత్యగాత్మనో బ్రహ్మణఃభేదేన నిదేశాత్. పరమపురుషాభిగచ్ఛేత్, ప్రతి
 గాత్మనోఽధికమథాన్తరభూతం బ్రహ్మ. తచ్చ ప్రత్యగాత్మనీరతియా తదాత్మభూతమ్. ప్రతి
 గాత్మనస్తచ్చరీరత్వం బ్రహ్మణస్తదాత్మత్వశ్చ * యతీత్యనిష్ఠా...యస్యైవగీరీరవత్ * ఏ
 సవభూతాన్తరాత్మలపహతపాప్తాదివోదేవపకోనారయణఃఇత్యాదిసునిశితసమధిగతమ్. స
 రీరస్యాత్మనఃకాయావస్థాప్రాప్తావస్థగుణోపవ్యవస్థితేద్యుతేనాదేవసంసృజ్యమాన్ బ్రహ్మణిసకోషప్రసక్తి
 ఇతి నాసామజ్ఞస్యం వేదాన్తవాక్యస్యేతి * నతుదృష్టాన్తభావాత్ ఇత్యుక్తమ్. దృష్టాన్తశ్చదే

10 కవి. శా. వి. 1-4-
 20, 21, 22;
 శ్రీ. భక 1-2-2
 శ్రీ. భక. 1-1-24, 25
 శ్రీ. 1-1-2
 10 కవి. ల. 1-1-1
 10 కవి. శా. వి. 1-2-2
 10 కవి. శా. వి. 1-2-2
 10 కవి. శా. వి. 1-2-2
 10 కవి. శా. వి. 1-2-2

మనుష్యాదిశబ్దవాచ్యస్య సశరీరస్యాత్మనః మనుష్యా బాలో యువా స్థవిరః ఇతి నానావస్థాప్రాప్తా
 వపి బాలత్వయువత్వస్థవిరత్వాదయః శరీరగతాదోషా నాత్మానంస్పృశన్తి, ఆత్మగతాశ్చ జ్ఞానసుఖా
 దయః సశరీరమితి. అతః కాయావస్థం కారణావస్థంచ బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మశరీరతయా తదాత్మభూతమితి
 ప్రత్యగాత్మవాచినాశబ్దేన బ్రహ్మభిధానే తచ్చబ్రహ్మసామానాధికరణ్యేచ హేతుంవత్తుమ్, నిరసనీయం
 మతద్వయమ్ *ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిర్జ్ఞానాశ్చర్యధ్యః *ఉత్క్రమిష్యతవంభావాదిత్యోఽమః ఇత్యుప
 న్యస్య *తదస్థితేతి కాశక్యత్వః ఇతి హేతురుక్తః. *తత్స్మప్త్యా, తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య,
 సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ ఇత్యాదిరా ప్రత్యగాత్మన ఆత్మతయా అవస్థానాత్ బ్రహ్మణ స్తచ్చబ్రహ్మభిధా
 నం, తత్సామానాధికరణ్యేనవ్యపదేశశ్చేత్వక్తమ్; తథా *వైషమ్యవైషమ్యేణ్య స సాపేక్షత్వాత్
 *సకమావిభాగాదితీచేన్నాదిత్యాదుపపద్యతే చాప్యపలభ్యతేచ ఇతి దేవమనుష్యాదివిషయస్య
 ప్రేక్షావకమనిమిత్తత్వంజీవానాంతత్వత్వమప్రవాహాణాశ్చానాదిత్వంప్రతిపాద్య, తదనాదిత్వంచ
 2 * నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామ్ *జ్ఞాజ్ఞాన్వా ఇత్యాదిశ్రుతిషూపలభ్యత ఇత్యుక్త్యా, తదనాది
 త్యేపిప్రలయకాలేచిదచిద్యస్తునోభోక్త్యభోగ్యయోనామరూపవిభాగాభావాత్ *ఆత్మావా
 ఇదమేకపవాగ్రాసీత్, నాన్యత్ శిష్యనమిషత్ ఇత్యాదావేకత్వావధారణముపపద్యతి ఇతీనూత్రకా
 గేణస్వయమేవోక్తమ్; తథాచ *నాత్మాశ్రుతేనిత్యాచ్చతాభ్యః ఇతిప్రత్యగాత్మనోనిత్యత్వా
 దనుత్పత్తిముక్త్యా, *జ్ఞోతవ ఇతితస్యజ్ఞాత్వమేవస్వరూపమిత్యుక్తమ్. *ఉత్క్రమిష్యతాత్మాగతి
 నామ్ ఇత్యాదినాఽనుత్పత్తిర్నాస్తి. *అద్గుణసారత్వాత్ తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ *యావదాత్మ
 భావిత్యాచ్చనదోషస్తద్దశనాత్ ఇతిజ్ఞాతురేవాత్మనోజ్ఞానశబ్దేనవ్యపదేశోజ్ఞానగుణసారత్వాత్
 జ్ఞానైకనిరూపణీయస్వభావత్వాచ్చేత్వక్తమ్; *నిత్యోపలభ్యనుపలభిప్రసజ్గోఽన్యతరనియమో
 వాఽన్యథా ఇతిజ్ఞానమాత్రస్వరూపాత్మవాదే హేత్వస్తరాయత్తజ్ఞానవాదే, సవగతాత్మవాదే
 చదోషః క్తః. *కతాశాస్త్రాధిపత్యాత్ *ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ *వ్యపదేశాచ్చ
 క్రియాయాంచేన్నిదేశవిషయాయః, *ఉపలభివదనియమః *శక్తివిషయాయాత్ *సమాధ్య
 భావాచ్చ *యథాచతతోఽభయథా ఇత్యాత్మనవశుభాశుభేషుకమను కత్వత్వమ్, ప్రకృతేర
 కత్వత్వమ్, ప్రకృతేశ్చకత్వత్వేతస్యాస్వాధారణత్వేన సవేమాంఫలానుభవప్రసక్తాదిచ ప్రతి
 పాదితమ్. *పురాత్నతచ్చుతేః *కృతప్రయత్నపేక్షస్తు విహితప్రతిష్ఠితావై యథ్యాది
 భ్యః ఇత్యాత్మనవకత్వత్వం పరమపురుషానుమతినహకృతమిత్యుక్తమ్; *అంశోనానావ్యపదే
 శాదన్యథాచాపిదాశక్తివాదిత్వమధీయతవకే *మన్తవణాత్ *అపస్తయతే *ప్రకా
 శాదివత్తునైవంపరః *స్తరనిచ ఇతి, *అనీశయాశోచతిముహూమానః, జుష్టయదాపశ్యత్యన్య
 మీశమస్యమహిమానమితివశోకః *క్షురస్తవిద్యాచ్యమృతంతువిద్యావిద్యావిద్యే ఈశ
 తేయస్తునోఽన్యః *ప్రాజ్ఞేనాత్మనానంపరిష్వక్తో న బాహ్యంకిశ్చనవేదనా సరమ్ *తయోరన్యః
 పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్చన్ననోలభిచాకశీతి *జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశనీశే *వృథగాత్మానం ప్రేరి
 తారశ్చమత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి *యదాపశ్యఃపశ్యతేరుక్తవణం కతారమి
 శంపురుషంబ్రహ్మయోనిమ్ । తదావిద్వాపుణ్యపాపేవిధూయనిరజ్ఞః పరమంసామ్యముపైతి॥

12 * సకారణంకరణాధిపాధిపానచాస్య కశ్చిజ్ఞనితా నచాధిపః *యస్సవజ్ఞస్సవజ్ఞవితే *పరాఽస్య॥
 60 25 ము. ల. 1-2
 22 శ్రీ. ల. 1-1
 25 ము. ల. 1-1
 25 శ్రీ. ల. 1-1

00A 015-
05 7220 2

22

ಅದ್ವೈತ

7. 1. 1950

၁၃၆၅ ခု. ၈-၁၁-၆၈

024 0-22-20
015 0-22-20

05-05-2022-2-9

20. 4-0-6-2-9-1
21. " 6-2-2

३१. ११. ६-२-२
३१. ११. १०. ११. ११. ११.

१७५४ | ०८६५

గ. భా. బ. ౬-౨-౧
 ౨ " ౬-౨-౨
 ౩ " ౬-౨-౩
 ౪ " ౬-౨-౪
 ౫ " ౬-౨-౫

పాద. ౧.] ౫

శ్రీ వేదాంత సారః.

475

తయా నామరూపవిభాగానహా మేకమేవాసీత్, స్వయమేవబ్రహ్మ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి నిమిత్తాంత
 రానపేక్షమద్వితీయంచాత్మిష్టత్. * తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి తన్నామరూపవిభాగాన
 హానూత్మచిదచిద్వస్తుశరీరకతయా ఏకమేవావస్థితం నామరూపవిభాగాహానూలదశాపత్యై
 బహుప్రకారంస్యామితి ఐక్షత. స్యామ్, ప్రజాయేయ ఇతివ్యప్తిసమప్తివ్యపదేశః. చిదచితోఃపరస్యచ
 ప్రలయకాలేఽపి వ్యవహారానహానూత్మభేదః సవైవేదాన్తిభిరభ్యుపగతః, అవిద్యాకృత
 భేదస్య ఉపాధికృతభేదస్యచ అనాదిత్వాభ్యుపగమాత్. ఇయాంస్తువిశేషః - బ్రహ్మైవాజ్ఞముపాధి
 సంబద్ధశ్చేతిసర్వశ్రుతిస్మృత్యావ్యవిరోధోఽన్యేపామ్; తదభావాదవిరోధశ్చాన్తాకమ్-ఇతి. ౨.

3. ❖ శాస్త్రయోనిత్వాత్. ❖ ఏవంచిదచిద్వస్తుశరీరతయా తద్విశిష్టస్వబ్రహ్మ
 ణవవ జగదుపాదానత్వం నిమిత్తత్వం నానుమానగమ్యమితి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్తస్య
 * యతోవాగ్ధమానిభూతానీత్యాదివాక్యం నిఖిలజగదేకకారణంబ్రహ్మ బోధయత్యేవేతిసిద్ధమ్. 3.

4. ❖ తత్తుసమన్వయాత్. ❖ పురుషార్థకతయాఽన్వయః సమన్వయః, శా
 స్త్రాఖ్యప్రమాణస్య పురుషార్థకపయవసాయిత్వేఽపి, బ్రహ్మ, స్వస్యపరస్య చానుభవితః అవిశే
 షేణస్వరూపేణగుణైఃవిభూత్యాచ అనుభూయమానమనవధికాతిశయానన్దరూపమితి పురుషార్థక
 త్వేనాభిధేయతయాఽన్వయాత్ బ్రహ్మణశ్శాస్త్రప్రమాణకత్వముపపన్నతరమితి నిరవద్యంనిఖిల
 జగదేకకారణం బ్రహ్మ వేదాంతః ప్రతిపాదయన్తిత్యుక్తమ్. తస్యైకస్యైకదైవకృత్సృజగన్ని
 మిత్తత్వం తస్యైవోపాదానతయా జగదాత్మకత్వంచ నానుమానాదిగమ్యమితి శాస్త్రైకప్రమాణ
 కత్వాత్, తస్యచానవధికాతిశయానన్దరూపతయా పరమపురుషార్థకత్వాద్వేదాంతాఃప్రతిపాదయ
 న్త్యేవేతిసిద్ధిరీకృతమ్. ౪.

అతఃపరంపాదశేషేణ జగత్కారణతయా ప్రధానపురుషప్రతిపాదనానహాతయా
 సర్వజ్ఞం సత్త్వసజ్జల్మం నిరస్తావిద్యాదిసమస్తదోషగన్ధమపరిమితోదారగుణసాగరం బ్రహ్మైవ
 వేదాంతాఃప్రతిపాదయన్తిత్యుచ్యతే. తత్రతావత్ప్రధానంవేదాంతప్రతిపాదనానహామిత్యాహ-

5. ❖ ఈక్షతేనాశేబ్దమ్. ❖ అశబ్దమ్ - ఆనుమానికంప్రధానమ్, స తత్
 వేదాంతవేద్యమ్. కుతః? ఈక్షతేః*సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితి ప్రస్తుత
 సగత్కారణవ్యాపారవాచినః ఈక్షతేధాతోః శ్రవణాత్ * తదైక్షతబహుస్యామితి. ౫.

6. ❖ గాణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్. ❖ *తత్తేజవిక్షత ఇత్యాదివ్యచేతనేఽపి వస్తుని
 ఈక్షతిశ్శూన్యతే, తత్రగాణః; ఏవమత్రాపి ప్రధానంవేక్షతిగాణ ఇతిచేత్; నైతదుపపద్యతే,
 ప్రస్తుతేసచ్చబ్దవాచ్యే శూన్యమాణాచ్చేతనవాచినః ఆత్మశబ్దాత్; *సఆత్మాతత్త్వమసిశ్వేతకే
 తోఇతిహ్యుత్తరత్రశూన్యతే. తేజఃప్రభృతివ్యపి నగాణమీక్షణమ్. తేజఃప్రభృతిశబ్దైరపి తత్త
 చ్చరీరకంబ్రహ్మైవాభిధీయతే * అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి ఇతిబ్ర
 హ్మకళిపానుప్రవేశాదేవ సర్వస్య వస్తునోనామరూపభక్త్యాత్. *తత్స్పృష్ట్యా, తదేవానుప్రా
 విశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవత్, నిరుక్తశ్చానిరుక్తశ్చ, నిలయనశ్చానిలయనశ్చ,

గ శ్రీ. భన. బ

6

గం కం. ౧-౧-౯

౨ శ్రీ. భన. బ-౨-౨౪

౨ భా. బ. ౧-౨-౨

౧౧ శ్రీ. భన. బ

౩ శ్రీ. భన. బ

౧౨ భా. బ. ౨-౧౨

౧౨ భా. బ. ౨-౧౨

౪ శ్రీ. భన. బ

౧౩ భా. బ. ౩-౧౩

౧౩ భా. బ. ౩-౧౩

౫ శ్రీ. భన. బ

౧౪ భా. బ. ౪-౧౪

౧౪ భా. బ. ౪-౧౪

౬ శ్రీ. భన. బ

౧౫ భా. బ. ౫-౧౫

౧౫ భా. బ. ౫-౧౫

౭ శ్రీ. భన. బ

౧౬ భా. బ. ౬-౧౬

౧౬ భా. బ. ౬-౧౬

౮ శ్రీ. భన. బ

౧౭ భా. బ. ౭-౧౭

౧౭ భా. బ. ౭-౧౭

౯ శ్రీ. భన. బ

౧౮ భా. బ. ౮-౧౮

౧౮ భా. బ. ౮-౧౮

౧౦ శ్రీ. భన. బ

౧౯ భా. బ. ౯-౧౯

౧౯ భా. బ. ౯-౧౯

౧౧ శ్రీ. భన. బ

౨౦ భా. బ. ౧౦-౨౦

౨౦ భా. బ. ౧౦-౨౦

౧౨ శ్రీ. భన. బ

౨౧ భా. బ. ౧౧-౨౧

౨౧ భా. బ. ౧౧-౨౧

౧౩ శ్రీ. భన. బ

౨౨ భా. బ. ౧౨-౨౨

౨౨ భా. బ. ౧౨-౨౨

౧౪ శ్రీ. భన. బ

౨౩ భా. బ. ౧౩-౨౩

౨౩ భా. బ. ౧౩-౨౩

౧౫ శ్రీ. భన. బ

౨౪ భా. బ. ౧౪-౨౪

౨౪ భా. బ. ౧౪-౨౪

౧౬ శ్రీ. భన. బ

౨౫ భా. బ. ౧౫-౨౫

౨౫ భా. బ. ౧౫-౨౫

౧౭ శ్రీ. భన. బ

౨౬ భా. బ. ౧౬-౨౬

౨౬ భా. బ. ౧౬-౨౬

౧౮ శ్రీ. భన. బ

౨౭ భా. బ. ౧౭-౨౭

౨౭ భా. బ. ౧౭-౨౭

౧౯ శ్రీ. భన. బ

౨౮ భా. బ. ౧౮-౨౮

౨౮ భా. బ. ౧౮-౨౮

౨౦ శ్రీ. భన. బ

౨౯ భా. బ. ౧౯-౨౯

౨౯ భా. బ. ౧౯-౨౯

౨౧ శ్రీ. భన. బ

౩౦ భా. బ. ౨౦-౩౦

౩౦ భా. బ. ౨౦-౩౦

౨౨ శ్రీ. భన. బ

౩౧ భా. బ. ౨౧-౩౧

౩౧ భా. బ. ౨౧-౩౧

౨౩ శ్రీ. భన. బ

౩౨ భా. బ. ౨౨-౩౨

౩౨ భా. బ. ౨౨-౩౨

౨౪ శ్రీ. భన. బ

౩౩ భా. బ. ౨౩-౩౩

౩౩ భా. బ. ౨౩-౩౩

౨౫ శ్రీ. భన. బ

౩౪ భా. బ. ౨౪-౩౪

౩౪ భా. బ. ౨౪-౩౪

౨౬ శ్రీ. భన. బ

౩౫ భా. బ. ౨౫-౩౫

౩౫ భా. బ. ౨౫-౩౫

౨౭ శ్రీ. భన. బ

౩౬ భా. బ. ౨౬-౩౬

౩౬ భా. బ. ౨౬-౩౬

౨౮ శ్రీ. భన. బ

౩౭ భా. బ. ౨౭-౩౭

౩౭ భా. బ. ౨౭-౩౭

౨౯ శ్రీ. భన. బ

౩౮ భా. బ. ౨౮-౩౮

౩౮ భా. బ. ౨౮-౩౮

౩౦ శ్రీ. భన. బ

౩౯ భా. బ. ౨౯-౩౯

౩౯ భా. బ. ౨౯-౩౯

౩౧ శ్రీ. భన. బ

౪౦ భా. బ. ౩౦-౪౦

౪౦ భా. బ. ౩౦-౪౦

౩౨ శ్రీ. భన. బ

౪౧ భా. బ. ౩౧-౪౧

౪౧ భా. బ. ౩౧-౪౧

౩౩ శ్రీ. భన. బ

౪౨ భా. బ. ౩౨-౪౨

౪౨ భా. బ. ౩౨-౪౨

౩౪ శ్రీ. భన. బ

౪౩ భా. బ. ౩౩-౪౩

౪౩ భా. బ. ౩౩-౪౩

౩౫ శ్రీ. భన. బ

౪౪ భా. బ. ౩౪-౪౪

౪౪ భా. బ. ౩౪-౪౪

౩౬ శ్రీ. భన. బ

౪౫ భా. బ. ౩౫-౪౫

౪౫ భా. బ. ౩౫-౪౫

౩౭ శ్రీ. భన. బ

౪౬ భా. బ. ౩౬-౪౬

౪౬ భా. బ. ౩౬-౪౬

౩౮ శ్రీ. భన. బ

౪౭ భా. బ. ౩౭-౪౭

౪౭ భా. బ. ౩౭-౪౭

౩౯ శ్రీ. భన. బ

౪౮ భా. బ. ౩౮-౪౮

౪౮ భా. బ. ౩౮-౪౮

౪౦ శ్రీ. భన. బ

౪౯ భా. బ. ౩౯-౪౯

౪౯ భా. బ. ౩౯-౪౯

౪౧ శ్రీ. భన. బ

౫౦ భా. బ. ౪౦-౫౦

౫౦ భా. బ. ౪౦-౫౦

౪౨ శ్రీ. భన. బ

౫౧ భా. బ. ౪౧-౫౧

౫౧ భా. బ. ౪౧-౫౧

౪౩ శ్రీ. భన. బ

౫౨ భా. బ. ౪౨-౫౨

౫౨ భా. బ. ౪౨-౫౨

౪౪ శ్రీ. భన. బ

౫౩ భా. బ. ౪౩-౫౩

౫౩ భా. బ. ౪౩-౫౩

౪౫ శ్రీ. భన. బ

౫౪ భా. బ. ౪౪-౫౪

౫౪ భా. బ. ౪౪-౫౪

౪౬ శ్రీ. భన. బ

౫౫ భా. బ. ౪౫-౫౫

౫౫ భా. బ. ౪౫-౫౫

౪౭ శ్రీ. భన. బ

౫౬ భా. బ. ౪౬-౫౬

౫౬ భా. బ. ౪౬-౫౬

[అధ్య. ౧

దిశ్యతే. నచవిజ్ఞానమయవిషయతయా ఉదాహృతశ్లోకే *విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే ఇతివ్యపదేశాః
విజ్ఞానమయో బుద్ధిమాత్రమిత్యాశంజ్ఞనీయమ్. యతస్మాత్ప్రకారపవ ఇహమాశంజ్ఞాం ప
హరిష్యతి *వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాంచచేన్ని దేశవిషయకాయః పృథి. *విజ్ఞానంయజ్ఞంతను
ఇతి యజ్ఞాదిక్రియాయాంజీవస్యకర్తృత్వవ్యపదేశాచ్చజీవకతాః. విజ్ఞానజ్ఞేః జీవస్యావ్యప
శే బుద్ధిమాత్రవ్యపదేశేచ విజ్ఞానేనేతినిదేశవిషయకాయస్సాత్, బుద్ధేఃకరణత్వాని. ౧౮

19. -ఇతి కామాచ్చనానుమానాపేక్షా. ఇతశ్చ, *సోఽకామయత, బహ
స్యామ్ ఇతిస్వకామాదేవాస్య జగత్సగత్సూయతే. ప్రత్యగాత్మనోహియస్యకస్యచిత్సగేతాః
మానాపేక్షాదృశ్యతే. అనుమానగమ్యంప్రధానమ్, ఆనుమానమ్. ౧౯

20. -ఇతి అస్మిన్నస్యచతవ్యోగంశ్చాస్తి. ఇతశ్చ. అస్మిక్ - ఆనన్దమగ్నో
అస్య - ప్రత్యగాత్మనః. ఆనన్దయోగంశ్చాస్తి *రసోవైసః, రసంహ్యేవాయంలభ్యేనస్థిభవతి ఇతి
అతఃప్రత్యగాత్మనోఽథా న్తరభూతఃసర్వజ్ఞఃపురుషోత్తమఃజగత్కరణభూతఃఆనన్దనుయః. ౨౦

21. -ఇతి అన్తస్తద్దమోపదేశాత్. ఇతి అయంజగత్కరణభూతఃనిపశ్చిద
నన్దమయః, కశ్చిదుపచితపుణ్యవిశేషోజీవవిశేషఃదేహయోగాద్విజ్ఞాయతే, హయంపరమాత్మే
| నాశంజ్ఞనీయమ్; *యపిషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్యఃపురుషఃఇత్యాశాశ్రూయమాణః పురుష
| కారఃపరమాత్మైవ. కుతః? తద్దమోపదేశాత్ - *సపషసవేషాంలోకానామీశఃసవేషా
| కామానామ్ *అస్యోదితినామ సపషసవేషభ్యఃసాప్తభ్యఉదితః ఇహినిరుపాధికసర్వలోకసర్వ
కామేశత్వంస్వతపవాకమవశ్యత్వంచ ప్రత్యగాత్మనోఽథా న్తరభూతస్యహి పరమపురుషస్త్వై
| ధమః. *వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తమ్, ఆదిత్యవణాంతమసఃపరస్తాత్ ఇత్యాదిషుప్రిగుణ
త్మకప్రకృత్యనన్తగతాప్రాకృతస్వాసాధారణరూపవత్త్వేచ్ఛ జ్ఞానాదిగుణవత్త్వైవ శ్రూ
యతే; జ్ఞానాదయోఽపి *సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వాని *హరాన్త్యశక్తి
వివిధైవశ్రూయతే స్వానావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ఇత్యాదిషుశ్రుతత్వాత్ తస్యగుణా విజ్ఞాయన్తే
తథా, *ఆదిత్యవణాంతమసఃపరస్తాత్ ఇత్యాదిషుప్రాకృతస్వాసాధారణరూపశ్రవణాత్ తద్వ
త్తాచవిజ్ఞాయతే. తదేతద్వాక్యకారశ్చాహ- *హిరణ్యః పురుషోదృశ్యతే ఇతి, ప్రాజ్ఞస్సర్వాన్త
రస్సాస్యత్ లోక కామేశోపదేశాత్ తథోదయాత్వాప్తనామ్ ఇత్యుక్త్వా, తద్రూపస్యకాయక
త్వం మాయామయత్వంవాఇతివిచాయక, *స్వాద్రూపంకృతకమనుగ్రహణంప్రవృత్తసామైశ్వ
యాత్ ఇతివిరసనీయంమతముపన్యస్య, *రూపంవాఽతీద్రియమేలన్తఃకరణప్రశ్నానిదేశాత్
ఇతి. వ్యాఖ్యాతశ్చుద్రమిడాచాయైః, *సహమాయామాత్రమేలజ్ఞైవవిశ్వస్సజోరూపమ్, తత్తున
చక్షుషాగ్రాహ్యమ్, మనసాత్వకలుషేణ సాధనాన్తరవతాగృహ్యతే, *నచక్షుషాగ్రాహ్యతేనాపి
వాచా *మనసాతు విశుద్ధేన ఇతిశ్రుతే, నహ్యూపాయా దేవతాయాః హుమముపదిశ్యతే.
యథాభూతవాదిహిశాస్త్రమ్. యథా *మాహారజతంవాసః *వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తమ్,
ఆదిత్యవణామ్ ఇతిప్రకరణాన్తరనిదేశాత్ ఇతి. *సాక్షిణిఇతిహిరణ్యయితి రూపసామాన్యాచ్చ
న్ద్రముఖవత్ ఇతిచవాక్యమ్. తచ్చవ్యాఖ్యాతంతైరేవ- *నమయడత్రవికారమాదాయప్రయు

బు.బ.వి.2-2-5 1-భూ.బ.వి.2-12-2
 భూ.బ.వి.2-12-2 2- " " 2-12-2
 భూ.బ.వి.2-12-2
 పే.వి.వి.2-12-2
 1-2-2-2

శ్రీ వేదాంత సారము

479

జ్యోతి, అనారభ్యత్వాదాత్తన ఇత్యాదినా. అతఃప్రధానాత్ ప్రత్యగత్తనశ్చాభావస్తరభూతో నిరుపాధికవిషశ్చిదనవధికాతిశయానందోఽప్రాకృతస్వాసాధారణదివ్యరూపః పురుషోత్తమః పరం బ్రహ్మ జగత్కారణమితివేదాన్తైః ప్రతిపాద్యత ఇతి నిరవద్యమ్. ౨౧.

22. ❖ భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యః. ❖ * యది త్యేతిష్ఠన్నాదిత్యాదస్తరోయమా | దిత్వోనవేదయస్యాదిత్యశ్చరీరంయతిత్యమస్తరోయమయితినతతత్త్వాఽస్తయోమ్యమ్యుత ఇత్యధిదైవతమ్, యశ్చక్షుషితిష్ఠా (యతత్మనితిష్ఠా) ఇత్యధ్యాత్మమ్, యస్య వేషులోకేషు తిష్ఠన్నిత్యధిలోకమ్, యస్య వేషుభూతేషుతిష్ఠన్నిత్యధిభూతమ్, యస్య వేషు వేదేషుతిష్ఠన్నిత్యధివేదమ్, యస్య వేషుయజ్ఞేషుతిష్ఠన్నిత్యధియజ్ఞమ్ ఇత్యస్తయోమిబ్రాహ్మణే; సుబాలోపనిషదిచ్చేయః | పృథివీమస్తరేసశ్చరణ ఇత్యారభ్య * యోఽవ్యక్తమస్తరేసశ్చరణ, యోఽక్షరమస్తరేసశ్చరణ, యోమృత్యుమస్తరేసశ్చరణ యస్యమృత్యుశ్చరీరమ్ యంమృత్యునావేద ఏషసర్వభూతాస్తరాత్మాఅపహతపాష్పాదివ్యోదేవసకోనారాయణః ఇతినర్వాదేవసర్వలోకసర్వభూతసర్వావేదసర్వయజ్ఞసర్వాత్మోపరివతమానతయా తత్తచ్చరీరతయా తత్తదస్తరాత్మతయా తత్తదవేద్యతయా తత్తన్నియస్తృతయాచైభ్యస్స వేభ్యః భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యమపహతపాష్పానారాయణఃప్రధానాత్ ప్రత్యగత్తనశ్చాభావస్తరభూతో నిఖిలజగదేకకారణమితిసిద్ధమ్. ౨౨.

23, 24. ❖ ఆకాశస్తలికాత్, అతఏవప్రాణః. ❖ * సర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి * సర్వాణిహవాఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశంతిప్రాణమేవాభ్యుజ్జీహతేఇత్యాదా, * సదేవసోమ్యేదమగ్రతీతీ, ఇత్యాదినాసామాన్యేన నిర్దిష్టస్యజగత్కారణస్యభూతాకాశప్రాణసహచారిజీవవాచితబ్దాభ్యాంవిశేషనిర్ణయశఙ్కాయామ్ * సర్వాణిహవాఇమానిభూతాని ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యమానాత్ జగత్కారణత్వాదిలిక్లాత్ భూతాకాశజీవాభ్యామర్థాస్తరభూతఃపరమపురుష ఏవాత్ర ఆకాశప్రాణశబ్దనిర్దిష్ట ఇతి నిశ్చయతే. తత్ప్రసిద్ధిస్తు-బహుభవనరూపేక్షణానవధికాతిశయానస్తజీవానస్తహేతుత్వ విజ్ఞానమయవిలక్షణత్వనిఖిలభువనభయాభయ హేతుత్వసర్వలోకసర్వకామేశత్వసర్వపాప్తోదయాప్రాకృతస్వాసాధారణరూపవిశిష్టస్యరవికరవికసితపుణ్డరీకనయనస్య సర్వాజ్ఞస్యసత్యసద్గుల్ఫస్యకరణాధిపాధిపస్యపరమపురుషస్యైవ నిఖిలజగదేకకారణత్వాదితి సపవ ఆకాశప్రాణశబ్దాభ్యాంజగత్కారణత్వేనాభిధీయత ఇతినిర్ణయోయుక్తపవ. ౨౩, ౨౪.

25. ❖ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్. ❖ * అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దివ్యతే | విశ్వతగపృష్ఠేషు సర్వతఃపృష్ఠేషుఅనుత్తమేషూత్తమేషులోకేషు ఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నస్తగ పురుషేజ్యోతిః ఇత్యత్రసర్వాస్తాత్పరత్వేన నిర్దిశ్యమానతయా సకలకారణభూతజ్యోతిషః కాక్షేయజ్యోతిషైక్యాభిధానాత్, స్వవాక్యేవిరోధిలిక్లాదశశానాచ్చ, ప్రసిద్ధమేవ జ్యోతిజగత్కారణత్వేనప్రతిపాద్యతఇతిశఙ్కాయామ్, యద్యపిస్వవాక్యేవిరోధిలిక్లాదనదృశ్యతే;తథాఽపిపూర్వస్మిన్వాక్యే * పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని, త్రిపాదస్యామృతందివిఇతిప్రతిపాదితస్యసర్వభూతచరణస్యపరమపురుషస్యైవద్యుసమ్బుధితయాత్రాప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సపవజ్యోతిశ్చబ్దేన సర్వాస్తాత్పరత్వేనసకల

గ ధాం. ల 2-11-1 2 ధాం. ల 2-11-1
 2-11-1 2-11-1 2-11-1
 480
 గ ధాం. ల 2-11-1

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయం]

కారణతయాఽభిధీయతే. అస్యచ కామ్యజ్యోతిషైక్యాభిధానంఽలామోఽదివ్యోఽహం సక
 రోధః. అఖిలజగదేకకారణభూతః పరమపురుషోఽప్రాకృతస్వాసాధారిణివ్యవశోఽదివ్య
 స్తమసగి పరస్తాద్వ్యతఃత ఇతి తస్యైవ నిరతిశయదీప్తియోగాత్ జ్యోతిశ్చబృభేయస్త్వం వి
 పృష్ఠేషు సవకతగి పృష్ఠేషు అను త్తమేషా త్తమేషులోకేషు వాసస్యయ్యుత్పాదవ.

26. ఛన్దోభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేశోపకానిగమాత్తథాహి గణాఃమ్. |
 పూనత్రాగాయత్రీవాఇదంసవమితిగాయత్ర్యాఖ్యచ్ఛందః ప్రస్తుతమితి గాత్రం పరమపురు
 ధానమితిచేత్, నైతత్; పరమపురుషస్యైవగాయత్రీసాదృశ్యస్య అనుసన్ధానోఽదేశత్వాత్,
 ఛన్దోమాత్రస్య సవకభూతాత్ కత్వానుపపత్తేరేవేనిగమ్యతే. అస్యత్రామ్యవ్యవస్థా ఛన్ద
 దృశ్యాత్ ఛన్దోనిదేశోదృశ్యతే * తేవాపతేపఞ్చన్యే ఇత్యారభ్య * సైశానిరాన్ ఇత్యా
 27. భూతాదిపాదవ్యపదేశోఽపత్తేశ్చైవమ్. భూతాఃపు; సకరీమన్
 శ్చతుష్పదేలివ్యపదేశశ్చ పరమపురుషేగాయత్రీశబ్దనిధిఃప్రే హ్యుపపద్యో ఇతి పూనో
 ప్రకారపవ సమజ్ఞసః.

28. ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నోభయస్త్విన్నప్యవిగోగాత్. పూనత్రా
 పాదస్యామృతందివి ఇతి పరమపురుషోవ్యపదిశ్యతే. అత్ర * అథయనతిశయోఽవః ఇతి పాద్య
 నిధిఃప్రేద్యసమ్బన్ధిజ్యోతిరితి నప్రత్యభిజ్ఞేతిచేత్, నైతత్; ఉభయస్త్విన్నప్యపదేనేనిగభా
 త్; యథావృత్తాగ్రేశ్యసః, వృత్తాగ్రీత్పరతశ్చ్యేనః ఇతివ్యపదేశః. అత్ర దివఃపరత్వమేవ
 యత్ర వివక్షితమిత్యర్థః.

29. ప్రాణస్తథాఽనుగమాత్. అత్తన్నాం హినిమిహపమోక్షసా
 |పాసనకమతయాప్రజ్ఞాతజీవభావస్య ఇన్ద్రీయ * ప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞాత్తా తంనూనాః, యగన్బుతమి
 |పాస్య ఇతి విధానాత్ సపవజగత్కారణమ్. కారణోపాసనంహి మోక్షిసాధనమ్, * తస్యతావ
 చిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే ఇతి శ్రుతేరితినాశజ్ఞానీయమ్. ప్రాణనిబ్దసమాసా
 రణేన్ద్రీశబ్దనిధిఃప్రే జీవాదథాన్తరభూతఉక్తలక్షణః పరమాత్మవ. 30. విధానగమాత్
 పరమాత్మాసాధారణానందాజరామృతాదివ్యస్యేన్ద్రీప్రాణశబ్దనిధిఃప్రస్యానుగమోహిదృశ్యతే
 |షప్రాణపవ ప్రజ్ఞాత్తాఽఽనన్దోఽజరోఽమృతః ఇతి.

30. నవక్తురాగ్గోపదేశాదితి చేదధ్యాత్మసమ్బన్ధభానూప్యస్మిన్. |
 |క్రమేహి * మామేవవిజానీహి ఇతిత్వాప్రవధాదినా ప్రజ్ఞాతజీవభావస్య ఇన్ద్రీయోపదేశాత్,
 సంహారస్తదనుగుణో వణానీయ ఇతిచేత్, నైతత్; అధ్యాత్మసంబన్ధభానూప్యస్మిన్. అ
 త్తమ్ - పరమాత్మధమః. పరమాత్మధమఃసమ్బన్ధహుత్వమస్మిన్నిన్ద్రీశబ్దాభిధేయే వా
 |పక్రమప్రభృత్యుపసంహారాద్దృశ్యతే * యంత్యంమనుష్యాయహితతిమంమన్యసే ఇతి హితతః
 |పాసనంప్రారబ్ధమ్. తచ్చపరమాత్మధమః, * తమేవవిద్యాః మృత ఇతి భవతి. నాన్యోప
 |ఇత్యాదిశ్రుతేః. తథా * ఏషపవ సాధుకమకారయతి ఇత్యాదినా సవకస్యకారణత్వత్వ
 || * ఏవమేవై తాభూతమాత్రాః ఇత్యారభ్య * ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేష్వపికాతాః ఇతి సవా
 |త్వం, తథాఽఽనన్దాదయశ్చ; * ఏషలోకాధిపతిః ఇత్యాదినా సవేశ్వరత్వత్వ.

౧.౮ ౧-౪-౧౦ ౬ శా. ౨౧ ౧-౬-౭
 ౨.౮ ౧-౨-౧ ౭ ౧-౧-౨౧
 ౩.౮ ౧-౧-౧ ౪ ౧౦.౮ ౨-౧౪-౧౧
 ౪.౮ ౧-౧-౧ ౫ ౧౦.౮ ౨-౧౪-౧౧
 ౫.౮ ౧-౧-౧ ౬ ౧౦.౮ ౨-౧౪-౧౧
 ౬.౮ ౧-౧-౧ ౭ ౧౦.౮ ౨-౧౪-౧౧

శ్రీ వేదాంతసారః.

481

౩1. ~~ఇతి శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశోవామదేవవత్.~~ ఇతి నామరూపవ్యాకరణాదిశాస్త్రాత్ సవశబ్దైః పరమాత్మైవాభిధీయత ఇతి దృష్ట్యా తజ్జ్ఞాపనాయాయమిద్దేశ బేనపరమాత్మోపదేశః. శాస్త్రస్సాహివామదేవాదయః తద్దైవవదన్తి * తద్దైవత్వశ్చక్షుషి. వాక్యమదేవః ప్రతి |
 పేదేఅహంమనురభవంసూయశ్చ ఇతి. 3౧.

౩2. ~~ఇతి జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిచేన్నోపాసాత్త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిసతద్యోగాత్.~~ ఇతి * త్రిశీపాకాణంత్యాప్తిమహానమ్, యావద్ద్యస్తి శరీరే ప్రాణోవాసతి తాపదాయః ఇ | త్యాదిజీవలింగా, ముఖ్యప్రాణలింగా చా స్థిత్యాద్యశ్చ తే ఇతి నైవమితిచేన్న. ఉపాసాత్త్రైవిధ్యాత్ హేతోః, జీవశబ్దేన ప్రాణశబ్దేనచ పరమాత్మనోఽభిధానమ్. అన్యత్రాపిపరమాత్మనఃస్వరూపేణోపాసనం భోక్తృశరీరకత్వేన భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేన ఇతి త్రివిధం పరమాత్మోపాసనమాశ్రితమ్. యథా * సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ ఇతిస్వరూపేణ, * తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ్యచ్ఛాచ్ఛభ | వదిత్యాదిసత్యంచాన్యతశ్చాన్యత్యమభవదితిభోక్తృశరీరకత్వేనభోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేనచ; ఇహాసితత్సంభవాదేవముపదేశః. * జ్ఞాన్యస్యయతః ఇత్యాదిషు సద్బ్రహ్మత్వేన నామాన్యశబ్దై హిజగత్కారణంప్రకృతిపురుషాభ్యామథాన్తరభూతమితిసాధితమ్. * జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యస్థిక్తసూత్రే పురుషనాక్తోదితో మహాపురుషో జగత్కారణమితి విశేషతోనిరణీతమ్. స ఏవ ప్రజ్ఞాతజీవవాచిభిరింద్రియైశ్చైవ క్వచిత్ క్వచిచ్ఛాస్త్రదృష్ట్యా తత్తచ్ఛరీరకతియాచోపాన్యత్వా యోపదిశ్యత ఇతి * శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవదితి ఉపాసాత్త్రైవిధ్యాదితి సాధితమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీ వేదాంతసారే [3.౨.

ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ప్రథమాధ్యాయే ద్వితీయఃపాదః.

౩3. ~~ఇతి సవశబ్దప్రసిద్ధోపదేశాత్.~~ ఇతి * సవశంఖల్విదమ్ ఇతినిర్దిష్టేన సామా | నాధికరణ్యేన నిర్దిష్టం బ్రహ్మ పరమాత్మా. కుతః? ప్రసిద్ధోపదేశాత్ - * తజ్జ్ఞానానితి హేతుతః సవాత్మకత్వోపదేశాదిత్యధః. ప్రసిద్ధంహి హేతుతయావ్యపదిశ్యతే. సకలోపనిషత్సుబ్రహ్మైవ హిజగజ్జన్మలయజీవనహేతుతయా ప్రసిద్ధమ్ * యోవాఇమాని ఇత్యాదిషు. ౧.

౩4. ~~ఇతి వివక్షితగుణోఽపత్యేశ్చ.~~ ఇతి మనోమయత్వ సత్యసజ్జల్పత్వాదయో వివక్షితగుణాః బ్రహ్మణ్యోవోపపద్యంతే. ౨.

౩5. ~~ఇతి అనుపపత్తేస్తునశారీరః.~~ ఇతి దుగ్ధమిశ్రపరిమితసుఖలవభాగినిశారీరే త్వేమాం గుణానామనుపపత్తేనశారీరోఽయమ్. 3.

౩6. ~~ఇతి కమకత్వవ్యపదేశాచ్చ.~~ ఇతి * ఏతమితగ ప్రత్యాభిసంభవితాన్తి ఇతి |

482 శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రంథమాలా [అధ్యాయం
అభిసంభాష్యాభిసంభవిత్వ త్వేనప్రస్తుతబ్రహ్మజీవయోగ్యపదేశాన్ అభిసంభవ్యంబు
దధాన్ సరమ్.

38. స్త్రీతేజః. అతాఃప్రివ్రథమనూః. ఏకఃప్రభవతాః. పృథివీనిశ్చయః. *సవఃస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టః ఇతిహి స్త్రుతిః.

40. ~~శ్రీ~~సమ్మోగప్రాప్తిరితిచేన్నవై శేష్యాత్. ~~శ్రీ~~పగోఽప్యస్త్యగోవనమచేన్న
జీవవత్ సుఖదుఃఖోపభోగప్రాప్తిస్సాదితిచేన్న, హేతువై శేష్యాత్. పరస్యహాగస్యహా
రత్నోద్ధయే శరీరాన్తవాసః.

42. ప్రకరణాచ్చ. * మహాస్త్రవిభునూత్తానం మత్స్యోనోనశోచతి
! నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యః ఇత్వాదినాపరస్యైవప్రకృతత్యాత్ ససవాయమ్.

44. విశేషణాచ్చ. జీవపరావేషహి నవకత్రాస్మిన్పుకరణేవి శేష్యేతే
 * నజాయతేమియతేవావిపశ్చిత్ ఇత్యాదౌజీవః. అణోరణీయాకముహతోమహీయాక * మహ
 స్తంతవిభుమాత్మానమ్... నాయమాత్మాప్రవచనేన * విజ్ఞానసారథియకస్తు మహఃప్రగ్రహావా
 న్నరః, సోఽధ్వనఃపారమాన్నోతి తద్విజ్ఞాఃపరమంపదమ్ ఇత్యాదిషుపరః, * శ్రీహదన్యాన్పుతందిః
 అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతేవిశ్వతః పృష్ఠేషునవతః పృష్ఠేషు అనుత్తమేచుక్తతమేషు
 లోకేషు ఇతి విశ్వతః ప్రాకృతాల్ సానాల్ పరమ్ విజ్ఞాః పరస్థానమేవహి సంసారాధ్వనః పార
 భూతమ్ ముముక్షుభిఃప్రాప్యమ్. * పరమంపదంసదాపశ్యన్తి సూరయః * తదక్షరేపరమేవో

గ్రామకోడ. బత్తక. ౧౭-౨-౨౧. క. బు. బ. ౨-౭-౧౮. ౧౦౦౦౦ ముం. ౧-౧-౧౯౭౭
 ప్ర. హా. ౭-౫. ౭ భా. బ. ౪-౧౦-౧౯. ౧౨ ముం. బ. ౨-౧-౨౧
 పాద. ప. ప. ౧౧-౧౧-౧౯. ౨ భా. బ. ౪-౧౦-౧౯. ౧౨ ముం. బ. ౨-౧-౨౧
 పాద. ప. ప. ౧౧-౧౧-౧౯. ౨ భా. బ. ౪-౧౦-౧౯. ౧౨ ముం. బ. ౨-౧-౨౧

483

మక * క్షయ స్తనుస్యరజసఃపరాకే * విశ్వంపురాణంతమనఃపరస్తాత్ * తేహనాకంమహిమాన
 స్సచస్త్రే, యత్రపూర్వేసాధ్యాస్సన్తిదేవాః ఇత్యాదిసకలోపనిషత్ప్రసిద్ధమ్. ౧౨.

45. అన్తరక్షపపత్తేః. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఏషతత్త్వేతి
 హోవాచ ఏతదమృతమభయమేతద్భక్తిః ఇత్యత్ర అత్యధారః పరమపురుషః; నిరుపాధికా
 మృతత్వాభయత్వసంయద్వామత్వాదీనామస్మిన్నేవోపపత్తేః. ౧౩.

46. స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 నాదివ్యపదేశాచ్చాయం పరః. ౧౪.

47. సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 సుఖవిశిష్టతయా అభిధానాచ్చాయం పరః. ౧౫.

48. అతపవచనబ్రహ్మ. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 అతపవచనబ్రహ్మ ఇత్యుపదిష్టః * యద్వావకంతదేవఖమ్ ఇతి సుఖరూపః, అత
 స్సుఖశబ్దాభిధేయ ఆకాశః పరమేవ బ్రహ్మ. ౧౬.

49. శ్రుతోశ్చవిషత్కర్తృభిధానాచ్చ. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 వ్యతయాచి రాదిగ తే రక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే * తేచి పమేవాభిసంభవన్తి ఇత్యాదినాభిధా
 నాచ్చాయం పరమపురుషః. ౧౭.

50. అనవస్థితేరసమ్భవాచ్చనేతరః. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 రః, చక్షుషి నియమేన అనవస్థితేః, అమృతత్వాద్యసంభవాచ్చ. ౧౮.

51. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 పృథివ్యాంతిష్ఠా ఇత్యాదిషు అధిదైవాధిలోకాదిపదచిహ్ని తేషువాక్యేషు శ్రూయమాణోన్త
 యామీ పరమపురుషః, సర్వాన్తరత్వసర్వావిదితత్వసర్వాశరీరకత్వసర్వానియన్త
 పరమాత్మధర్మవ్యపదేశాత్. ౧౯.

52. నచస్మాతః మతద్ధర్మాభిలాపాచ్చరీరశ్చ. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 జీవశ్చ, తయోరసంభావితసర్వావిదితత్వాదిధర్మాభిలాపాత్ అసంభవనయాయథానస్తాతః, ౨౦.
 తథాజీవోన్తపీత్యథః.

53. ఉభయేపిహిభేదేనైవమధీయతే. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 * యోవిజ్ఞానేతిష్ఠా * యతత్త్వలిప్తత్వన్నోన్తర్యమత్యానవేద యస్యాత్మాశరీరం
 యతత్త్వమన్తర్యమయతి ఇతిప్రత్యగాత్మనో భేదేన ఏనమ్-అన్తర్యమిణమ్, అధీయతే;
 అతః పరపవాయమ్. ౨౧.

54. అదృశ్యత్వాదిగుణకోధమోక్షేః. అన్తరక్షపపత్తేః పురుషోద్భవతే ఇత్యాదినా స్థితినియమ
 మ్యతే యత్తదదేశ్యమ్ ఇత్యారభ్య * యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః * అక్షరాత్ పరతః || ౨౨.

శ్రీమద్విశ్వకర్మ సూక్తం ౧-౧-౬

౧౦ భాగం ౩-౧౪౨

శ్రీమద్విశ్వకర్మ సూక్తం

484

శ్రీ భగవద్రామానుజ స్థమా లా

[అధ్యాయం]

౪ భాగం ౩-౧౧-౬

శ్రీ భాగం ౩-౧౧-౬

పరః ఇత్యాకా ప్రధానాత్పిత్యగాత్మనశ్చ అథా న్తరభూతః పరమాత్మాప్రసాద్యపే. *య
నజ్జన్మనవతి ఇత్యాదిధర్మోక్తేః. ౨

55. విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాశ్చ నేతరా. * ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞా
నరూపవిశేషణవ్యపదేశాన్నప్రధానమ్. * అక్షరాత్ పరతః పరః ఇతి ప్రధానాత్పరతః ప్రత్యగా
నోఽపి పర ఇతి భేదవ్యపదేశాత్, నప్రత్యగాత్మాచ. అథవా; సామానాధికరణ్యేన పరతోఽ
రాత్ పశ్యవించకాత్ పర ఇతి భేదవ్యపదేశః. ౩

56. రూపోపన్యాసాచ్చ. * అగ్నిమూర్ధా ఇత్యాదిన్యాశ్చైవ
శరీరోపన్యాసాచ్చ పరమాత్మా. ౪

57. వై శ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్. * ఆత్మేన నేమిం నై శ్వా
నరమ్ ఇత్యాకా వై శ్వానరః పరమాత్మా, జాతరాగ్న్యాదిషు సాధారణన్యాసై శ్వానరశబ్ద
సన్నిపాదకరణే పరమాత్మాసాధారణైః సర్వాత్మకత్వబ్రహ్మత్వాదిభిరేకేష్యహానాత్వాత్ ౫

58. స్మయమాణమనుమానం న్యాదితి. * మ్యోకప్రభృతీ పృథక్వ్య
రూపమ్ * అగ్నిమూర్ధా ఇత్యాదిషూక్తమ్ అత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం సస్య పరమాత్మా
అనుమానం-లింగమిత్యర్థః. ౬

59. శబ్దాదిభ్యోఽస్త్యప్రతిష్ఠానాచ్చ నేపిచేన్న తథాదృష్ట్యపదేశాదసమ్భవ
? - త్పురుషమపిచైనమధీయతే. * సపషోగ్నివై శ్వానరః ఇతి అగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యా
? - ప్రాణాహుత్యాధారత్వాదిభిః, * పురుషేఽస్త్యః ప్రతిష్ఠితమ్ ఇత్యాదేశేన వాయుసగరం శ్లే
చేత్, నై తత్; జాతరాగ్నిశరీరకత్వేనోపాస్యతోవపదేశాత్, కేవలజాతరాగ్నిప్రతిష్ఠాకృత
కత్వాద్యసంభవాచ్చ. * సపషోఽగ్నివై శ్వానరోయత్పురుషః ఇత్యేనం వై శ్వానరం పురుషమవ్య
యతే వాజినః. నిరుపాధికపురుషశబ్దశ్చ పరమాత్మనినారాయణేవ * సహస్రకోషమ్ ఇత్యారంభ
* విశ్వమేవేదంపురుషః ఇత్యాదిషుప్రసిద్ధే. ౭

60. అతపవన దేవతాభూతశ్చ. * యతోయం నై శ్వానరః ప్రోక్తకోక్తశరీ
పురుషశబ్దనిదిష్టశ్చ, తతోయం నాగ్న్యాఖ్యదేవతా, తృతీయమహాభూతశ్చ. ౮

61. సాక్షాదప్యవిరోధంజై మినిః. * నావశ్యమగ్నిశరీరకత్వేన ఉపా
త్వామేదమగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యమ్, అగ్రనయనాదియోగేన పరమాత్మనేవాగ్నిశబ్దస్య
క్షాద్వృత్తేస్సామానాధికరణ్యావిరోధం జై మినిరాచార్యోనున్యతే. ౯

62. అభివ్యక్తేరిత్యాశ్మరథ్యః. * యస్త్యేతమేవ ప్రాదేశమాత్రమ్
ఇత్యనవచ్ఛిన్నస్య ద్యుప్రభృతిపరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ఉపాసకాభివ్యక్త్యర్థమితి ఆశ్మరథ్యః. ౧౦

63. అనుస్మృతే బాదరిః. * ద్యుప్రభృతిపూర్వవ్యన్తానాం మూర్ధా ది
జాన్తావయవత్వాకల్పనం, తథాఽనుస్మృత్యర్థం - బ్రహ్మప్రతిపత్తయ ఇతి బాదరిః. ౧౧

64. సమ్మతేరితిజై మిని స్తథాహిదశయతి. * ఉరపవ వేదిలోకమ

౧౦-౮-౪-౨౪-౨ శ్రీమంతులు ౨-౩-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪
 ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪
 ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪ ౧౦ మంతులు ౨-౧-౨౪
 పాద. 3.] శ్రీ వేదాంతసారః. 485

బహిష్కారమునకుఁ గాఁగఁగల పాపములు ఇత్యాది నాఁగఁగల పాపములు ఇత్యాది నాఁగఁగల పాపములు
 విద్యాభ్యాసమునకుఁ గాఁగఁగల పాపములు ఇత్యాది నాఁగఁగల పాపములు ఇత్యాది నాఁగఁగల పాపములు
 శ్రుతిః * యపతదేవం విద్యానగ్ని శోత్రంజుశోతి ఇతి. ఏతేషాం స్వీకృతాః. పూజాధర్మా
 చార్యగ్రహణమ్. 3౨.

65. ~~అమన నిచై నమస్మిన్.~~ ఏనమ్-పరమాత్మానమ్, అస్మిన్ - ఉపా
 సిత్యశరీరే ప్రాణాహుతేః అగ్ని శోత్రత్వసంపాదనాథమ్ ఇతి జైమినిః. దశకయతి ద
 తేజాః ఇత్యాది అమన నిచ; ఉపాసకస్య మూఢాది రేవాఽస్య పరమాత్మనో మూఢాది రితి త్యథాః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే [33.

ప్రథమన్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

ప్రథమాధ్యాయే తృతీయః పాదః.

66. ~~దుష్టభ్యాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్.~~ * యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ చాస్త
 రిక్షమ్ ఇత్యాదా * ద్యౌః పృథివీ వ్యాదీనామాయతనమ్-ఆధారః పరమపురుషః. * తమేవైకంబా
 నథాఽఽత్మానమ్ ఇత్యాత్మశబ్దాత్. నిరుపాధికాత్మత్వం హి పరమపురుషస్యైవ. * ఆత్మత్వస్యైవ
 సేతుః ఇతి తదేవద్రథయతి. * బహుధాజాయమానః ఇతి పరత్వం న నివారయతి; * అజాయమానో
 బహుధావిజాయతే ఇతి కమభిరజాయమానస్యైవ ఆశ్రితవాత్సల్యాత్ ఛందతో జననం తస్య హి
 శూన్యతే. ౧.

67. ~~ముక్తోపస్యవ్యవదేశాచ్చ.~~ * తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ
 నిరంజనః పరమంసామ్యముపైతి * తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః సరాత్ పరంపురుషముపైతి
 దివ్యమ్ ఇతి చ పుణ్యపాపవినిముక్తానాం సామ్యతయావ్యవదేశాచ్చాయంపరః. ౨.

68. ~~నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రణభ్యచ్చ.~~ * యథానప్రధానమతచ్ఛ
 బ్దాత్, తథానప్రణభ్యదపీత్యథాః. ౩.

69. ~~భేదవ్యవదేశాత్.~~ * అనీశయాశోచతి మున్యామానః, జప్తంయదా
 పశ్యత్యన్యమీశమ్ ఇత్యాదినా ప్రత్యగాత్మనో భేదేనవ్యవదేశాచ్చాయంపరః. ౪.

70. ~~ప్రకరణాత్.~~ * అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే ఇత్యాది
 పరస్యహీదంప్రకరణమ్. ౫.

71. ~~స్థిత్యదనాభ్యాశ్చ.~~ * తయోరన్యఃపిష్పలంసాద్వత్త్వనశ్చన్నన్యో
 అభిచాకశీతి ఇతి జీవన్య కమః ఫలాదనమభిధాయ అనశ్చతో దీప్యమానస్య స్థిత్యభిధానాచ్చాయం
 పరమాత్మా. ౬.

72. ~~భూమానమ్ప్రసాదాదధ్యవదేశాత్.~~ * సుఖం త్వేవ విజ్ఞాసిత

11 భా. 6. 2-22 12 భా. 6. 2-23 13 భా. 6. 2-24 14 భా. 6. 2-25
 15 భా. 6. 2-26 16 భా. 6. 2-27 17 భా. 6. 2-28 18 భా. 6. 2-29
 19 భా. 6. 2-30 20 భా. 6. 2-31 21 భా. 6. 2-32 22 భా. 6. 2-33

భా. 6. 2-34

భా. 6. 2-35

భా. 6. 2-36

వ్యమ్ * భూమైవసుఖమ్ ఇత్యుక్త్వా భూమ్నస్వరూపమాహ * యత్రనాన్యత్ పశ్యతి నాన్యచ్చ
 తోతి నాన్యద్విజానాతిసభామా ఇతి. యస్మిన్ సుఖోఽనుభూయమానే, తద్వ్యక్తి-కృతముచిత
 త్వేన సపశ్యతి సత్సోతి సవిజానాతి సభామేత్యుచ్యతే. * అథయత్రాన్యత్ పశ్యతి నాన్యచ్చ
 తోతి అన్యద్విజానాతితదల్పమ్ ఇతివచనాత్. తథాచమనఃభారతే * దివ్యానికామచార
 విమూహానిసభాస్తథా అక్రీడావివిధా రాజా పద్మిన్యశ్చమనోదకాః సత్వై నికూస్తాతిస్తాన
 పరమాత్మనః ఇతి. * సషతువాలివదతియస్య త్వేనాచవదతి ఇహ ప్రస్తుతశ్చావాన్యమ్ సవశే
 సమజ్ఞసమ్. అతివాదిత్వంహం స్వోపాన్యపురుషార్థాభివ్యవహిత్యమ్. * తదల్పమేత్యుచ్యతే
 యోగిత్యేన, * భూమా ఇత్యుక్తప్రకారవై పుల్యాక్రియసుఖహుంబావ. అయగ్రూమం బ్రవ్యపగ్ని
 పరమాత్మా, సంప్రస్థాదాదధ్యుపదేశాత్; సంప్రసాదఃప్రత్యగాత్మా, * అథయసషతువాలి
 ఇత్యాదిస్మతే. * సషతువా అతివదతియస్య త్వేన ఇత్యాకరా ప్రాసాద్వివికప్రాప్తా ప్ర
 గాత్మనః ఊర్ధ్వమథాన్తర శ్వేనఅస్యోపదేశాత్.

73. ~~అథయ~~ ధర్మోపపత్తేశ్చ. ~~అథ~~ * సభగవఃకస్మిన్ ప్రతిష్ఠితః స్వేనాహుంబావ ఇత
 దావుపదిష్టానాం స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వసవకారణత్వసవాత్మకత్వాదిసమాకూలం సు
 న్నేవోపపత్తేశ్చ భూమా పరః.

74. ~~అక్షరమమృతా~~ నద్యతే. ~~అథ~~ * సత్త్వోపదక్షరంగాగిణి శాన్తిః
 అభివదన్తి అస్థూలమనగా ఇత్యాదివా అభిహితమక్షరంపరంబ్రహ్మ. అన్యుచ్యతే. * యద
 ధ్వంంగాగిణిదవః ఇత్యారభ్య, సవవికారాధారతయా నిరీప్యతకాశః * కస్మిన్నోపాచిత
 తశ్చ ఇతిప్రప్తే, * సత్త్వోపదక్షరమ్ ఇతినిరీప్యస్యాక్షరస్య వాయుమదమృతాన్తర్యమే. సవ
 కారాధారోన్యాయమాకాశః వాయుమదమృతాన్తర్యాణంప్రధానమ్, తద్ధావకం పరంబ్రహ్మ

75. ~~సాచ~~ ప్రశాసనాత్. ~~అథ~~ సాచధ్యుః, * సతస్యవాక్షరంబ్రహ్మప్రశాస
 గాగిణి ఇత్యాదిరాప్రకృష్టాష్టయా క్రియంగాణా శ్రూయతే. అథ (3వం) సవక్షరం ప్ర
 గాత్మాచ సభవతీత్యర్థః.

76. ~~అన్యభావవ్యాప్త~~ త్తేశ్చ. ~~అథ~~ అన్యభావవ్యాప్త్యమ్. * అద్భుష్టాద్రష్టి
 త్యాదివా పరమాత్మనోఽన్యత్వం హ్యన్యాక్షరస్య వ్యావతీయో వాక్యశేషః; అనిశ్చపగవః

77. ~~ఈక్షతికమ~~ వ్యపదేశాత్. ~~అథ~~ * యః పున రేతన్త్రిమాత్రేణామిత
 నేనైవాక్షరేణ పరమపురుషమభిధాయాత ఇత్యారభ్య * సత్త్వోపదక్షరమ్ అనిశ్చపగవః
 శయంపురుషమీక్షతే ఇత్యత్ర ధ్యాయతిపూర్వకేక్షతికమ, సః ప్రశాసితాపరమాత్మా ఇత
 థకాః ఉత్తత్ర * తమోజ్ఞా రేణైవాయనేనాస్వేతి విద్యాక యత్రచ్చాక్తమజరిమమృ
 మభయంపరంబ్రహ్మ ఇతి పరిమపురుషానాధారణధర్మవ్యపదేశాత్, * యత్ర త్కవయో వేదయ
 ఇతితిదీయస్థానస్యసూరిధ్యశ్యత్వవ్యపదేశాచ్చ.

78. ~~దస~~ రక్షత్రరేభ్యః. ~~అథ~~ * అథయనిదమస్మిన్ బ్రహ్మపు గదహరం పు
 రీకం వేశ్మ దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశః తస్మిన్యదన్తరన్తరస్వేష్టవ్యమ్ తద్వావవిజ్ఞానితవ్యమ్ ఇత

౧౦.౮-౧-౧ ౬.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧
 " " ౮-౧-౧ ౬.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧
 " " ౮-౧-౧ ౬.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧
 " " ౮-౧-౧ ౬.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧
 పాద. 3.] ౧౦.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧ శ్రీ వేదాంత సారః.
 కథ ౧-౬-౧ ౧౧.౧౧.౧౧-౨ ౧౧.౧౧.౮-౨-౧

త్రదహరాకాశనిర్దిష్టః పరమాత్మా. ఉత్తరేభ్యః వాక్యగతేభ్యః తదసాధారణధర్మేభ్యః.
 ఉత్తరత్రదహరాకాశస్య సర్వాధారతయాతిమహత్త్వమభిధాయ, ఏతత్సత్యం బ్రహ్మఖ్యంపుర
 మితినిర్దిశ్య తస్మిన్ బ్రహ్మఖ్యే దహరాకాశే కామాస్సమాహితాః ఇత్యుక్తే కోయందహరా
 కాశః? కేచకామాః? ఇత్యపేక్షయామ్, * ఏష ఆత్మా అపహతపాప్నా ఇత్యారభ్య * నిత్యకామః
 స్సత్యసజ్జుల్కుః ఇత్యుక్తే దహరాకాశః ఆత్మా, కామాశ్చ అపహతపాప్నత్వాదయః తద్విశే
 షణభూతగుణా ఇతిహిజ్ఞాపయతి. * దహరాకాశస్మిన్నుత్తరకాశస్మిన్ చైవ స్తదస్త్యేష్టవ్యమ్ ఇత్యుక్తే
 త్రదహరాకాశ స్తదస్తవణిచయత్, తసుభయమస్త్యేష్టవ్యమిత్యుక్తమితిహిజ్ఞాయతే. * అథ
 యఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజస్త్యేతాంశ్చ సత్యాత్ కామా ఇతిహివ్యభ్యతే. ౧౩.

79. ❖ ❖ ❖ గతిశబ్దాభ్యాం తథాపిదృష్టం లిప్తమ్. ❖ ❖ ❖ * ఏవమేవేమాస్సవాః |
 ప్రజాః అహరం గచ్ఛంత్యః ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిదన్తి ఇత్యుహరహస్సర్వాసాంప్రజానా
 (మన్త) మజానతీనాం-దహరాకాశోపరి గతిః-వతనమ్, దహరాకాశనమానాధికరణో బ్రహ్మ
 లోకశబ్దస్య దహరాకాశః పరంబ్రహ్మేతి జ్ఞాపయతి. తథాహ్యన్యత్ర సర్వాసాంపరమాత్మోపరి
 వతనమానత్వందృష్టమ్, * తస్మిన్ లోకాశ్రితాస్స వే * తదక్షరేపరమే ప్రజాః ఇత్యాదా. ||
 బ్రహ్మలోకశబ్దస్య * ఏష బ్రహ్మలోకః ఇత్యాదా. అన్యత్రదశనాభావేపి ఇదమేవపర్యాప్తమ్ |
 స్యపరమాత్మత్వే లిప్తమ్ యద్దహరాకాశోపరిసర్వవతనమానత్వమ్, బ్రహ్మలోకశబ్దస్య.

80. ❖ ❖ ❖ తేష్వమహిమ్నోఽస్యాస్మిన్నుపలభ్యే. ❖ ❖ ❖ * అథయ ఆత్మాన సేతువిః |
 ధృతిః ఇతిజగద్ధృతేః పరమాత్మనో మహిమ్నోఽస్మిన్ దహరాకాశే ఉపలభ్యేత్తాం యంపరః.
 సాహిపరమాత్మమహిమా. * ఏష సేతువిధరణః ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౧౪.

81. ❖ ❖ ❖ ప్రసిద్ధేశ్చ. ❖ ❖ ❖ ఆకాశశబ్దస్య * యదేష ఆకాశః సర్వః ఇతి పరమాత్మ |
 న్యపి ప్రసిద్ధేశ్చాయంపరః; సత్యసజ్జుల్కుత్వాదిగుణబృన్దోపబృంహితాప్రసిద్ధిః భూతాకాశప్రసిద్ధే
 బలీయసీ ఇత్యర్థః. ౧౫.

82. ❖ ❖ ❖ ఇతర పరామశాత్స ఇతిచేన్నాసమ్భవాత్. ❖ ❖ ❖ * అథయ ఏషసంప్ర
 సాదః ఇతీతరస్య-జీవస్య పరామశాత్ ప్రకృతాకాశస్స ఇతిచేత్. నైతత్. ఉక్తగుణానాంతత్రా
 సమ్భవాత్. ౧౬.

83. ❖ ❖ ❖ ఉత్తరాచ్చేదావిభూతస్వరూపస్తు. ❖ ❖ ❖ ఉత్తరత్ర * య ఆత్మా అప
 హతపాప్నా ఇతిజీవస్య అపహతపాప్నత్వాదిశ్రవణాన్నాసమ్భవః. జాగరితస్వప్నసుషుప్త్యాద్య
 వస్థాసు వతనమానత్వాత్ సహిజీవ ఇతిచేత్. నైతత్; ఆవిభూతస్వరూపస్తు-కమారబ్ధ
 శరీరసంబద్ధిత్వేన విరోహితాపహతపాప్నత్వాదికః, పశ్చాత్ పరగజ్యోతిరుపసంపద్యావిభూతస్వ
 రూపః తత్ర అపహతపాప్నత్వాదిగుణోజీవః ప్రతిపాదితః. దహరాకాశస్తు అతిరోహితకల్యాణ
 గుణసాగర ఇతినాయంజీవః. ౧౭.

84. ❖ ❖ ❖ అన్యార్థశ్చ పరామశః. ❖ ❖ ❖ * అస్మాచ్చరీరాత్ సముత్థాయపరం |

గ. నా. అం. 1-2-2
 2 భా. అం. 1-2-2
 3 భా. అం. 1-2-2
 4 భా. అం. 1-2-2

488

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర థ మా లా

[అధ్యాయం]

365 2-2-2

జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే ఇతిజివాత్మనోదయ రావాళోః సంపద్య స్వన విభావాపాదనరూపమాహత్యోప్రతిపాదనాభోః 2 త్ర చ రావాళోః.

85. అల్పశ్రుతేతిచేత్తను క్షమ్. అల్పస్వాధ్యాయసామ్యస్వాగ్రహణే యం పరమాత్మేతిచేత్. తత్రోత్తరము క్తమ్ * నిచాయ్యత్వా దేవం వ్యోగావస్థాం.

86. అనుక్యతే స్తస్యచ. తస్య నరూపా కాశస్య పరిజ్ఞాన్యోమితి. అనుక శ్రవణాచ్చజీవస్య, నజీవోదహరాకాశః. * సతత్రప్రదేహి జక్షత్క్రిడన్ నిరమితి. తదుపసంపత్య స్వచ్ఛందవృత్తిరూపః తదనుకారశ్శూయతే.

87. అపిస్మయతే. ఇదంజ్ఞానముపాశ్రియమనా గత్యానాం గత సగేహపినోపజాయతే ప్రలగ్నో నవ్యథ చ్చిచ ఇతి.

88. శబ్దాదేవప్రమితః. అష్టాష్టమూర్త్యునామో మన్యోమ్యునామో ఈశానోభూతభవ్యస్య త్యాగోఅజ్ఞాప్రమితః పరమాత్మా * ఈశానోభూతభవ్యస్య త్యాగో శ్వరత్వవాచిశబ్దాదేవ.

89. హృద్య సీతుయాను మనుష్యాభికారశ్చాత్. అ : చ్చిన్నప ఉపాసకహృదివతమానత్వాపేక్షమజ్ఞప్రమితత్వమ్. మనుష్యాణామేవోపాసకః. భవసయ ద్విషయత్వాచ్చ శాస్త్రస్య, మనుష్యహృదయా సీతు రోగము క్తమ్, స్థితగతి న సత్త్వత్రు స ప యమ్యతే.

90. తదుపయపిబౌదరాయణస్సమ్భవాత్. తత్-బ్రహ్మోపాస ఉపరి-దేవాదివ్యవ్యస్తి, అశోత్వసామక్యకంఠవాత్ ఇతిభగవాన్ బౌదరాయణః మేనే. న వశ్యపూర్వోపాజితజ్ఞానావిస్మరణాత్, మన్తాధికవాదేషువిగ్రహాదిమత్తియః స్థూలగుణా తదుపపత్తయే తత్సంభవే శేషామేవప్రామాణ్యేన విగ్రహాదిమత్త్వాచ్చ.

91. విరోధఃకర్మాణీతిచేన్నా నేకప్రతిపత్తేదేశగతాత్. విగ్రహాదిమ ఏకస్యానేకత్రయగపత్సాన్నిధ్యాయోగాత్ కర్మాణి విరోధః ఇతిచేన్న; నిక్షిప్తమస్మి సౌభరిప్ర తిమ యుగపదనేకశరీరప్రతిపత్తిదేశనాత్.

92. శబ్దఇతిచేన్నాతఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్. వైదికేతుశ్చ విరోధప్రసక్తిః దేహస్యసావయవత్వేనోత్పత్తిమత్త్వాత్ ఇన్ద్రాదిదేవోత్పత్తేప్రాక్ విగాశా ధ్వంశ్చ వైదికేన్ద్రాదిశబ్దానామధాత్మకత్వమనిత్యత్వం వాన్యాత్ ఇతిచేన్న. తః-వైదిక వేన్ద్రాదిశబ్దాద్ద్యాద్యధః స్పృష్టే. సహేన్ద్రాదిశబ్దః వ్యక్తివాచకాః, అఖిగోగవాది వదాకృతివాచినః పూర్వస్మిన్ద్యాదావిసృష్టే వైదికేన్ద్రాదిశబ్దాదేవబ్రహ్మపూర్వేన్ద్రాది కృతివిశేషంస్మృత్వా, తదాకారమపరమిన్ద్రాదికం కులాలాదిరివ ఘటాదికంస్సజతీ. కశ్చి రోధః. కుతఇదమవగమ్యతే? శ్రుతిస్మృతిభ్యామ్. శ్రుతిః, * వేదేనరూపేవ్యాకరోత్సతా. || ప్రజాపతిః * సభూరితివ్యాహరత్ సభూమిమస్సజతఇత్యాదిః. స్మృతిరపి * సవేషాంతుస మాని కర్మాణిచపుథక్పుథక్. వేదశబ్దేభ్య ఏవాదాపుథక్సంస్థాశ్చనిమమామే ఇత్యాదిః.

స. 3-2-4
 స. 3-2-4
 స. 3-2-4
 స. 3-2-4
 స. 3-2-4

2-4-1
 2-4-1
 2-4-1
 2-4-1
 2-4-1

శ్రీ వేదాంత సారము.

93. అతపవచ నిత్యత్వమ్. ఇతి యతోబ్రహ్మ వైదికాచ్చబౌద్ధధర్మాన్ స్మృత్వా స్పృశతి, అతపవ * మస్త్రక్పతావృణోతే * విశ్వామిత్రస్య సూక్తంభవతి ఇతివిశ్వామిత్రా? | దీనాం మన్తాదిక్యత్వేఽపి మన్తాదిమయవేదస్య నిత్యత్వం తిష్ఠతి. అనధీతమన్తాదిదశశక్త్యా పూర్వవిశ్వామిత్రాదీ తత్తద్విదికశబ్దైఃస్మృత్వా, తదాకారానపరా తత్తచ్ఛక్తియుక్తా స్పృశతిహి బ్రహ్మ వైరుత్తికప్రలయానస్తరమ్. తేచానధీశ్వర తానేవ మన్తాదీ అష్టలితాన్ పఠన్తి. అతస్తేషాం మన్తాదిక్యత్వం వేదనిత్యత్వంచ స్థితమ్.

ప్రాకృతప్రలయేతు చతుర్ముఖే వేదాఖ్యశబ్దేచ వినష్టే కథం వేదస్య నిత్యత్వమిత్యత ఆహ. —

94. అతపవ సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధోదశ కనాత్ స్మృతేశ్చ. ఇతి అతపవ స్పృశ్యానాం సమాననామరూపత్వాత్, ప్రాకృతప్రలయావృత్తావపి సవిరోధః; అదికతాన్ పరమపురుషోహి పూర్వకరూపసంస్థానంబగత్ స్మృత్వా తదాకారమేవ జగత్ స్పృశతి. వేదాంశ్చ పూర్వానుపూర్వీవిశిష్టానావిష్కృత్య చతుర్ముఖాయ దదాతీతి, శ్రుతిస్మృతిభ్యామాదికతాన్ పూర్వవత్స్పృశతీయగమ్యతే, శ్రుతిస్తావత్ * సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యధాపూర్వమ/ కల్పయత్ ఇత్యాదికా; * యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమ్, యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి | తస్మై ఇతిచ, స్మృతిరపి * యథతుష్కష్టతులిక్లాని నానారూపాణి పయయే | దృశ్యస్తే తాని | తానేవ తథాభవా యుగాదిషు ఇతి. వేదస్య నిత్యత్వంచ, పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమావి శిష్టస్యైవ సవరోచ్చాయమాణత్వమ్.

95. మధ్వాదిష్వసమ్భవాదసధికారం జైమినిః. ఇతి మధువిద్యాదిషు వస్వాది దేవానామేవ ఉపాస్యత్వాత్, ప్రాప్యత్వాచ్చ, తత్రవస్వాదీనాం కమక తృభావవిరోధేన ఉపాస్యత్వాసంభవాత్, వసూగానతాంవసుత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాప్యత్వాసంభవాచ్చ తత్రవస్వాదీ నామనధికారం జైమినిమేనే.

96. జ్యోతిషిభావాచ్చ. ఇతి * తందేవాజ్యోతిషాం జ్యోతిరాయహోపాస/ తేఽమృతమ్ ఇతి జ్యోతిషి పఃస్మిన్ బ్రహ్మణి, దేవానాంసాధారణ్యేన ప్రాప్తత్వేఽపి అధికార మాత్ర(భావ)వచనాత్, అన్యత్ర వస్వాద్యుపాసనే అనధికారో న్యాయసిద్ధో గమ్యతే.

97. భావంతు బౌద్ధరాయణోఽస్తిహి. ఇతి మధువిద్యాదిషుపి వస్వాదీనామధి కారభావం భగవాన్ బౌద్ధరాయణో మన్యతే, అస్తిహి వస్వాదీనాం సతాం స్వావస్థబ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వసంభవః, కల్పాన్తరేవసుత్వాదేః ప్రాప్యత్వసమ్భవశ్చ. * ఏకలవవమధ్యేస్థాతా ఇత్యాది నాఆదిత్యస్య కారణవస్థాంప్రతిపాద్య * యేవతామేవంబ్రహ్మోపనిషదం వేదఇతిమధువిద్యాయాః | బ్రహ్మవిద్యాత్వమాహ. అతః కాయకారణోభయూపస్థంత్రోపాస్యమ్; కల్పాన్తరే వస్వాదిత్వ మనుభూయ అధికారావసానే బ్రహ్మప్రాప్తినేవిరుద్ధా.

98. శుగస్య తదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి. ఇతి * అజహాశే | మాశ్శూద్రఇత్యాశా బ్రహ్మోపదేశే శిష్యంప్రతిశూద్రేత్యామస్త్రీణేన శిష్యస్య బ్రహ్మజ్ఞానా ప్రాప్త్యా శుక్నజ్ఞ తేతిసూచ్యతే. శోచనాచ్ఛాద్రః. నజాతియోగేన. కుతః? తదనాదరశ్రవణాత్,

ల. ౪-౨-౧౮ ౬ శ్రీ. ౬-౨-౧౮ ౧౧ ౪౦. ౬-౨-౧౮
 ౪-౪-౧౬ ౭ శ్రీ. ౬-౨-౧౮ ౧౨ ౪౦. ౬-౨-౧౮
 ౪-౬-౧౮ ౮ శ్రీ. ౬-౨-౧౮ ౧౩ ౪౦. ౬-౨-౧౮
 పాద. ౪.]
 ౧-౧-౧౮ ౧౦ శ్రీ. ౬-౨-౧౮ ౧౪ ౪౦. ౬-౨-౧౮

పశ్చాద్వియాణీతి * ప్రాణస్య ప్రాణము తచతుషశ్చతుః ఇత్యాదివాక్యశేషాదవగమ్యతే; చతుః
 శ్చోత్రసాహచర్యాత్, ప్రాణాన్న శబ్దావపి స్పృశనాదీద్వియవిషయా. ౧౨౨.

122. * జ్యోతిషై కేషామనత్యన్తే. * ఏకేషాం - శాఖనాం కాణ్వనామ్
 * అన్నస్యాన్నమ్ ఇత్యనతి * తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిః ఇత్యుపక్రమగతేన జ్యోతిశ్చ బ్దేన పశ్చపశ్చ,
 జనాః ఇద్వియాణీతి జ్ఞాయంతే. జ్యోతిషాంజ్యోతిః ప్రకాశకానాం ప్రకాశకంబ్రహ్మేత్యుక్త్యా.
 అనన్తరం * పశ్చపశ్చ జనాః ఇత్యుక్తేః ప్రకాశకాని పశ్చాద్వియాణీతిగవ్యతే. ౧౨౩.

123. * కారణత్వేనచాకాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః * ఆకాశాదిషు -
 కాయకవగేషు కారణత్వేనసవత్రవేదానవాక్యేషు * అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీత్ * తద్ధేదన్తం ||
 తస్మాద్వాక్యకృతమాసీత్ ఇత్యాదిషునిజ్ఞాతవిశేషేషు * ఆత్మావాఇదమేకపవాగ్ర ఆసీత్... |
 సత్కతులలోకాన్నుస్మజై ఇతి విశేషవాచివాక్యనిదిష్టస్యైవోక్తేః, నతాన్ద్రికావ్యాకృతాది
 కారణవాదప్రసక్తః ౧౨౪.

124. * సమాకషాత్. * సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ ఇతి/
 పూర్వానిదిష్టస్యైవ సవజ్ఞస్య * అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీత్ ఇత్యత్ర సమాకషాచ్చ సపవేతిగ/
 మ్యతే. * తద్ధేదన్తస్మాద్వాక్యకృతమాసీత్ ఇతి నిదిష్టస్యైవ * సపవఇహప్రవిష్టః ఆనఖాగ్రే ||
 భ్యః * పశ్యత్యచతుః ఇత్యత్ర సమాకషాత్ ఏషపవావాక్యకృతఇతినిశ్చయతే. అసద్వాక్యకృత |
 శబ్దాహి తదాసం నామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే. ౧౨౫.

125. * జగద్వాచిత్యాత్. * బ్రహ్మతేబ్రవాణి ఇత్యుపక్రమ్య * యోవై ||
 బాలాక ఏతేషాంపురుషాణాం కతా యస్యవైతత్కమన్వవై వేదితవ్యః ఇత్యత్ర కమన్వశబ్దస్యై
 తచ్ఛబ్దసామూహాధికరణ్యేన క్రియతఇతివ్యుత్పత్త్యా జగద్వాచిత్యాత్ పరమేవబ్రహ్మ వేదితవ్యత
 యోపదిష్టమ్. ౧౨౬.

126. * జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణాన్నేతిచేత్తద్వాఖ్యాతమ్. * ఏతైరాత్మభిభుః /- ?
 * అథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధాభవతి ఇతిచ జీవాదిలిక్ష్ణాన్నపరఇతిచేత్, ఏతత్ ప్రతీక్షణవి |
 ద్యాయామేవ పరిహృతమ్-పూర్వాపరపర్యాలోచనయా బ్రహ్మపరత్వే నిశ్చితే తదనుగుణ
 తయా నేయమన్యల్లిజమితి. ౧౨౭.

127. * అన్యార్థాంతజై మినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే. * తేహ |
 సుప్తంపురుషచూజగ్గుతుః ఇత్యాదినా దేహాంతరి క్తజీవసద్భావప్రతిపాదనమ్, తదంతరి కపరమాత్మ
 సద్భావజ్ఞాపనార్థమితి * క్త్యేషపతద్బాలాకే పురుషోఽశయిష్ట ఇతి ప్రశ్నాత్ * అథాస్మిన్ప్రాణ ||
 ఏవైకధాభవతి * సోఽకామయతదాసంపన్నో భవతి ఇతివాక్యసమానార్థకాత్ ప్రతిపచనాచ్ఛావ/
 గమ్యతే. ఏకే-వాజసనేయినోఽపి, ఏతత్ప్రతిపచనసమాపంవాక్యంస్పష్టమధీయతేచ, * క్త్యేష
 ఏతత్ ఇత్యాది * యఏషోఽన్తర్హృదయఆకాశ స్సస్మిశ్చేతే ఇత్యన్తమ్. ౧౨౮.

128. * వాక్యాన్వయాత్. * నవాళరే పత్యుః కామాయపతిఃప్రియోభవతి |
 ఆత్మనస్తుకామాయఇత్యారభ్య * ఆత్మావాళరేద్రప్తవ్యఇత్యాదినోపదిష్టః పరమాత్మా * ఆత్మత |
 త్వస్యతు నాశాస్తివితేన ఇత్యారభ్య, * ఆత్మనిఖల్వరే దృష్టేశుతే మతేవిజ్ఞాతే ఇదంసవన్ ౧౨౯

శ్రీభగవద్రాః

[ဗဟု]

విదితమ్ ఇత్యాది * యేనేదంసవకంవిజానాతి ఇత్యస్తస్యకృత్స్నస్యవాక్యస్య పరమాత్మనేవా
యాత్.

అస్మిన్పుకరశేషకరణాన్తరేచ జీవవాచిశ్చజ్ఞేన పరనూత్మనోఽభిధానే, తత్సామూః
ధికరణ్యేచ కారణం మతాన్తరేణాపా. —

129. ~~ప్రతిజ్ఞా~~ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిలిక్ష్మాశ్చరధ్యః. * ఆత్మనిధిల్వరేషుష్టే ఇత్యాది
పరమాత్మజ్ఞానేన సవవిజ్ఞాప్రతిజ్ఞాసిద్ధయే జీవస్య తత్కాయతయా తస్మాదనపిరిక్షత్వం జ్ఞ
యితుం జీవశబ్దేన పరమాత్మాభిధానమితి ఆశ్చరధ్యః.

130. ఉత్క్రమిష్యత సవంభావాదిత్యైశ్చలోమిః. ఉత్క్రమిష్యతః ముక్తస్య, పరమాత్మస్వరూపభావాదాత్మశబ్దేన పరమాత్మాభిధానమితి శౌచుః. ౨౬

131. ❖ అవస్థితేరితి కాశకృత్స్నః. ❖ * యతస్మిని శిష్టన్నాత్మనోఽన్తః
ఇత్యాదిరాజీవాత్మని పరమాత్మన ఆత్మశయా అవస్థితేరితి కాశకృత్స్నః అచాయాః సువ్యభేః
మేన మతం సూత్రకారస్వీకృతవానితి, మతద్వయముపవ్యస్య తద్విరోధ్యేనదభిధానాత్ అ
స్యానభిధానాచ్చ నిశ్చయతే.

132. ~~ఐతి~~ ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్. ~~ఐతి~~ జగదునావాసకారణమ
| పరంబ్రహ్మ ననిమిత్తమాత్రమ్, *స్తబ్ధోఽస్యత తమాదేశమప్రాక్యః యేనాశ్రుతంశ్రుతింభవ
| ఇతి; యేన ఆదేష్టానిమిత్తభూతేనవిజ్ఞాతేన, చేతనాచేతనాత్తకంకృత్సంజగద్విజ్ఞాతంభవతీ
| ఆదేష్టవిజ్ఞానేన సర్వావిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా తదుపపాదనరూపమృతాయాదృష్టాంతానుపరోధాత్
| ఆదిత్యతే అనేనేతి ఆదేశః ఇత్యాదేశశబ్దేనాదేష్టాభిధీయతే. ఆదేశః-ప్రశాసనమ్, * ఏతా
| వాలక్షరస్య ప్రశాసనేగాగ్ని ఇత్యాదిశ్రుతేః.

133. అభిధ్యోపదేశాచ్చ, తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాగోయః
నిమిత్తభూతస్యేషీతః విచిత్రచిదచిద్రూపేణ జగదాకారేణాత్మనో బహుభవనసంక్లప్తా
శాచ్చ ఉపాదానమసీతి విజ్ఞాయతే.

134. సాక్షాత్పర్యమునాన్. * బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసమ
అసీత్... బ్రహ్మధ్యతిష్ఠద్భవనాని ధారయన్ ఇతి ఉపాదానం నిమిత్తం బ్రహ్మే వేది స్వశక్తే
ఉభయామనాచ్చ.

135. ~~అత్మకృతేః~~ *సోఽకామయత ఇతినిమిత్తభూతస్యస్వస్యైవ జగః
 | కారేణ కృతేః * తదాత్మానం స్వయమకురుత ఇత్యుపదిశ్యమానాయాః, పరమపురుషో జగః
 మిత్తముపాదానఞ్చో తి విజ్ఞాయతే. ౨౬

పరస్మైబ్రహ్మణోనిరవద్యత్వసత్వసంకల్పత్వాదేః తద్విపరీతానంతాపురుషార్థాశ్రయ
జగదాకారేణ ఆత్మకృతేచ్ఛావిరోధః కథమిత్యాశంక్యాహః.—

136. పరిణామాత్. అత్రోపదిశ్యమానాల్ పరిణామాత్ తదవిరో
 వవ. అవిభక్తనామరూపాతినూత్నచిదచిద్వస్తుశరీరకః కారణావస్థః పరమపురుషస్వయమే
 *సోఽకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయ ఇతి విభక్తనామరూపచిదచిద్వస్తుశరీరకోభవేయమి

శ్రీ. ౧౩. ౬-౨ శ్రీ. ౧౩. ౬-౨.
శ్రీ. ౧౩. ౧-౨౩ శ్రీ. ౧౩. ౧-౨౩.
శ్రీ. ౧౩. ౧-౧౬ శ్రీ. ౧౩. ౧-౧౬.

శ్రీ. ౧౩. ౧-౧౬

శ్రీ వేదాంత సారము.

495

సమస్తం, * ఇదం సమస్తమసృజత యదిదంకించా ఇతి స్వశరీరభూతమతిశూక్ష్మశ్చిదచిద్వస్తుః
స్వస్మాద్విభజ్య, * తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్ ఇతి స్వస్మాద్విభక్తే చిదచిద్వస్తుని స్వయం
మేవాత్మతయానుప్రవిశ్య, * సచ్చత్యచ్ఛాభవత్, నిరుక్తశ్చానిరుక్తశ్చ, నిలయనశ్చానిల
యనశ్చ, విజ్ఞానశ్చావిజ్ఞానశ్చ, సత్త్వశ్చాసత్త్వశ్చ సత్త్వమభవత్ ఇతిహి స్వస్య బహుభవనరూపపరి
ణామఉపదిశ్యతే; అతోనకశ్చిద్విరోధః. అవిభాగావస్థాయామపి జీవ స్తత్కర్మచ సూక్ష్మరూపేణ
తిష్ఠతీతి వక్ష్యతి * నకర్మావిభాగాదిచేన్నానాదిత్వాన్మపద్య తే చాప్యపలభ్యతేచేతి. ౧౨./

137. ఇతి యోనిశ్చహిగీయతే. ఇతి * యద్భూతయోనిమ్ ఇత్యాదిషు యోనిశ్చ/ గీయతే; అతశ్చోపాదానమపి. ౧౩.

138. ఇతి ఏతేన సర్వే వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః. ఇతి * జన్మాద్యస్యయతః ఇత్యాది
దినా ఏతదస్తేన న్యాయేన సర్వే వేదాంతాః బ్రహ్మపరా వ్యాఖ్యాతాః. ద్విరుక్తీరధ్యాయపరి
సమాప్తిద్యోతనాయ. ౧౪.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే ప్రథమస్కంధాయస్య
చతుర్థఃపాదః. సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీవేదాంతసారే ద్వితీయాధ్యాయే ప్రథమఃపాదః.

139. ఇతి స్మృత్యనవకాశదోషప్రసక్తఇతిచేన్నానస్మృత్యనవకాశదోషప్రస
క్తాత్. ఇతి ఉపబృంహణాపేక్షే వేదాంతాధానిణాయేనతి, కపిలస్మృత్యుపబృంహణేన వేదాంతా
ధాః ప్రధానకారణవాద ఇత్యనభ్యుపగమే, కపిలస్మృతేరుపబృంహణానన్వయేనానవకాశదోష
ప్రసక్తిరితిచేత్, న; అన్యాసాంవేదావిరోధినీనాం బహీనాం మన్వాదిస్మృతీనామనవకాశప్ర
సక్తేః. వేదస్యోపబృంహణాపేక్ష త్వేపి అనన్యపరావిరుద్ధానేకస్మృతిషుసతీషు, విరుద్ధాథాయా
వేదోదితాధావిశేషకరణత్వాభావేన తస్యా ఉపబృంహణత్వమన్వాయ్యమిత్వధాః. ౧.

యోగీంద్రకపిలస్య తథానుపలభ్యే కథం స్మృత్యంతరమేతన్నాయ్యమితిచేత్;
తత్రాహ.-

140. ఇతిరేషాశ్చానుపలభ్యే. ఇతి వేదాధానాత్కారచతురమన్వాది
యోగీంద్రాణాం కపిలదృష్టాధానుపలభ్యే కపిలోపలభిభ్రామపవ. ... ౨.

141. ఏతేనయోగఃప్రత్యుక్తః. ఇతి యోగస్య హైరణ్యగర్భాస్యాపి కాపిల
స్మృతివద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషాత్ తద్వన్నిరాసః. ... ౩.

142. నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్. ఇతి వికారాస్పదత్వేనాజ్ఞ త్వే
నాపురుషాధాశ్రయత్వేనచ జగతోబ్రహ్మవిలక్షణత్వాత్తత్కాయత్వం నసమ్భవతి. విల
క్షణత్వశ్చ శబ్దాచ్ఛావగమ్యతే, * విజ్ఞానశ్చావిజ్ఞానశ్చ ఇత్యాదేః. ౪./

143. అభిమానివ్యపదేశస్తువిశేషానుగతిభ్యామ్. ఇతి * తంపుధివ్యబ్రవీత్/

గ. అష్టకం ౨-౧-౫ శ. సు. స. ౧౦. ౨
 ౨ శా. స. ౬-౨-౨ :
 ౨ శ. స. ౧-౨-౨

౪౪౪. ౪౬-౨-౨౨

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర న్థ మా లా

[అ

* ఆపోవా అకామయ స్త ఇత్యాచా జ్ఞానకాయావ్యపదేశః త త్తదభిమాని దేవతాని
 * హస్తాహమిమా స్తిప్రా దేవతాః ఇతి దేవతాశబ్దేన విశేషితత్వాత్. * అగ్నివా
 ముఖం ప్రావిశత్ ఇత్యాదిగా త త్తదచిద్వ స్త్వభిమానిత్వేన దేవతానాం తేజానాం గన్యం

144. - - - - - దృశ్యతేతు. - - - - - విలక్షణయోరపి కాచాకాచాభివన
 మాక్షికాదిభ్యః క్రిమ్యాద్యుత్పత్తిదశనాత్.

145. - - - - - అసదితిచేన్న ప్రతిపేధమాత్రత్వాత్. - - - - - సవ స్తహిం
 కారణే అసదితిచేత్, న; సాలక్షణ్యనియమప్రతిపేధమాత్రత్వాత్, పూనా క్తం
 కారణయోవాప్యైక్యం నత్యక్తమ్.

146. - - - - - అపీతో తద్వత్ప్రసక్తాదసనుజ్ఞానమ్. - - - - - జగతోబ్రహ్మ, కారణాన్వ
 క్తేన తస్మిన్నపీత్యాచా జగతేవ బ్రహ్మణోఽపి వికారి త్వద్యుచిష్టత్రైవిద్యదా
 నవకమనమజ్ఞానం స్యాత్.

147. - - - - - నతుదృష్టాన్తభావాత్. - - - - - నైతత్, * యస్యా స్థానీనాం
 వ్యక్తంశరీరమ్ ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధచిదచిద్వస్తుశరీరకస్య బ్రహ్మణః కాచాకాచాభివన
 గుణదోషవ్యవస్థితేః దృష్టాన్తసద్భావాత్. యథా జీవస్య శరీరస్య ఘనమ్యద్యాస్త్యో
 త్వయువత్వస్థవిరత్వాదిభావేఽపి బాలత్వాదయశ్శరీరేన్దిషన్తి, జ్ఞానముఖాదయశ్శ్రోత్ర్యో
 దత్రాపి శరీరభూతచిదచిద్వస్తుగతాన్యజ్ఞానవికారాదీని దోషాః. అగ్నిగూఢాగ్రబ్రహ్మణ
 త్వవికారిత్వసావజ్ఞ్యసత్యసద్గుణత్వాదయః.

148. - - - - - స్వపక్షగోషాచ్చ. - - - - - ప్రధానకారణదోషాచ్ఛాయమేవ ప్ర
 ప్రధానకారణవాదేహి నివికారపురుషసన్నిధానాత్ ప్రకృతిప్రవృత్తివికారాదధర్మా
 దయోదురుపవాదాః. అన్యత్రాన్యధర్మానుసన్ధానరూపోఽధ్యాసః సివికానిపురుషస్య
 వతః; అచేతనాయాః ప్రకృతేరనుసన్ధానరూపోఽధ్యాసస్సుతరాం న సంభవతి

149. - - - - - తకాప్రతిష్ఠానాదపి. - - - - - ప్రధానకారణవాదస్య కులకకమూ
 తస్యాప్రతిష్ఠితత్వాదపి త్యాజ్యం ప్రధానమ్.

150. - - - - - అన్యథాఽనుమేయమితిచేదేవమప్యనిమోక్షప్రసజ్ఞః. - - - - -
 కారాత్ ప్రకారాన్తరేణ ప్రధానమనుమేయమితిచేత్; ఏవమపి తతోఽధికకుతక
 మ్భావనయాఅప్రతిష్ఠితత్వాత్ అనిమోక్షప్రసజ్ఞో దువారస్స్యాత్.

151. - - - - - ఏతేన శిష్టాపరిగ్రహాపి వ్యాఖ్యాతాః. - - - - - ఏతేన-సాజ్ఞ్యస్మ
 కరణహేతునా తకాప్రతిష్ఠితత్వాదినా, పరిశిష్టాశ్చ కణభక్షాపాదకుపణకాదిన్యు
 నిరాకృతాః.

152. - - - - - భోక్తృప్రత్యేరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్. - - - - - యది చిదచిద్వ
 కత్వేన బ్రహ్మణోఽపి శరీరత్వమిమ్యతే, తహి జీవవత్ శరీరత్వేన బ్రహ్మణోఽపి శరీరస
 యుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వాపత్తేః జీవాదవిభాగప్రసక్తిరితిచేత్, న; స్యాదేవజీవాద్విభాగ
 వద్యత్వకల్యాణగుణాకరత్వేన బ్రహ్మణః. నహి శరీరత్వప్రయుక్తమనిష్టభోక్తృత్వమ్; అః

గద్యం. బ. ౬-౧-౪. ౬ బృ. బ. ౪-౪-౪౩
 ౨ " " ౬-౨-౧ ౨ బృ. బ. ౬-౪-౪౩
 ౩ " " ౬-౩-౨ ౩ బృ. బ. ౬-౪-౪౩
 ౪ బృ. బ. ౬-౪-౪౩ ౪ బృ. బ. ౬-౪-౪౩
 పాద. ౧. ౧౦. గు. బ. బ. ౨
 బృ. బ. ౧-౪-౨ ౧౧ బృ. బ. ౨-౨-౨౨

(శ్రీ) వేదాంత సారము.

497

వశ్యత్వకృతమ్ యథా లోకే రాజ్యస్సశరీరత్వేఽపి అనన్యవశ్యస్య స్వాజ్ఞాభివృత్తికృతానిష్ఠ
 భోక్తృత్వం నేతరసమానమ్. ౧౪.

153. ❖ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః. ❖ కారణభూతాద్భ్యున్మోఽ
 నన్యత్వం కారణభూతజగతః వాచారమ్భణశబ్దాదిభ్యోవాక్యేభ్యోఽవగమ్యతే, * వాచారమ్భ
 ణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవస్యామ్ * సదేవసామ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్వితీయం |
 తద్దక్షతబహున్యాంప్రజాయేయేతి * ఐతిహాస్యమిదంనవం... తత్త్వమసి ఇత్యాదిభ్యః. ౧౫.

154. ❖ భావేచోపలభ్యే. ❖ ఘటాదికాయాభావేచ తదేవేదంమృద్ధ్రవ్యమి
 త్యుపలభ్యే కారణాదనన్యత్కాయమ్. ౧౬.

155. ❖ సత్త్వాచ్చాపరస్య. ❖ కాయస్యకారణే సత్త్వాచ్చ తస్మాదనన్యత్కా
 యమ్. ఘటశరావాదికం పూర్వంమృత్తికైవాదీతిహి ఘటాదిః మృదాత్మకోపలభ్యతే. ౧౭.

156. ❖ అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచేన్న ధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాద్భ్యుక్తేశ్చబ్దాన్త
 రాచ్చ. ❖ * ఇదంవా అగ్రే నైవకించనాసీత్ ఇతి కాయస్య తదానీమసత్త్వవ్యవదేశాత్ |
 కారణేకాయామసదితిచేత్, స; స్థూలశ్చవిరోధినూత్నత్వరూపధర్మాన్తరయోగాదసత్త్వవ్యవ
 దేశః. కుతః? * తదనదేవసన్మనోఽగురుశస్యామ్ ఇతివాక్యశేషాదవగమ్యతే. మనస్కారోహివిద్య
 మానస్సైవ. యుక్తిశ్చాసద్వ్యవదేశోధర్మాన్తరయోగమితి తథాగమయతి. పిణ్డత్వఘటత్వక
 పాలత్వాదిభిఃపరస్పరవిరోధిభిః భావరూపైర్ధామైః ఘటః ప్రాజ్ఞానీదిదానీమసి భవిష్యతిచేతి
 సగావిద్యమానస్సైవ మృద్ధ్రవ్యస్యహి అపగాదివ్యవదేశః. తథా శబ్దాన్తరచ్చ * తద్దేదంతహ్య
 వ్యాకృతమాసీత్ ఇత్యాది. ౧౮.

157. ❖ పటనచ్చ. ❖ తన్తనపవ సంయోగవిశేషభాజః పటఇతినామాన్తరా
 దికంభజస్తే, తద్వత్ బ్రహ్మసి. ౧౯.

158. ❖ యథాచప్రాణాదిః. ❖ యథాచ వాయురేకపవ వృత్తివిశేషైః ప్రా
 ణాపానాదినామాని భజతే, తథా బ్రహ్మసీతి తదనన్యత్వం జగతః. ౨౦.

159. ❖ ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః. ❖ * తత్త్వమసి * తయ ||
 మాత్మాబ్రహ్మ ఇతికాయాభూతస్య జీవస్యబ్రహ్మభావవ్యవదేశాద్ధి అనన్యత్వముక్తమ్. పవం
 తహి సవజ్ఞస్య సత్యసజ్జల్పస్యబ్రహ్మణః ఆత్మనో హితయాపకాయాదగదకరణమ్, అహిత
 సూపకాయా కరణజ్ఞే త్యాదిదోషప్రసక్తిః. ౨౧.

నైతత్.

160. ❖ అధికంతుభేదనిదేశాత్. ❖ కాయకారణయోరనన్యత్వేఽపి జీవస్వ
 రూపాత్ బ్రహ్మస్వరూపమథాన్తరమ్. * కరణాధిపాధిపః * విద్యావిద్యేక్షశతే యస్తుసోఽన్యః ||
 ఇత్యాదిభేదనిదేశాత్. చిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మైవ కారణావస్థం కాయావస్థజ్ఞేతి గుణదోష
 వ్యవస్థితిరితి * సతుదృష్టాన్తభావాత్ ఇతిహ్యుక్తమ్. * యస్యపృథివీశరీరమ్ * యస్యాత్మాశరీ
 రమ్ ఇత్యాదిశ్రుతితనమధిగతం చిదచిద్వస్తుశరీరకత్వమ్. ౨౨.

161. ❖ అశ్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః. ❖ అశ్వకాష్ఠాప్లవృత్తాదేరచేతనస్యేవ

బ్ర.ప. ౪-౪-౫
 భాం.ప. ౬-౨-౧
 బ్ర.ప. ౧-౪-౨
 తే.ప. ౧-౧
 పాద. -౨.]
 ౧-౬-౧౨

ప్రసాదా ప్రసమస్తకాయత్వంహి సదాభిమతసకలభోగోపకరణదాహః. ఆత్మత్వప్రేభోగ
 తృప్తివిశేషజాతీయా. లీలాససస్యసి తద్విలక్షణస్య త్రిగుణపురుషాద్యుపకరణం నిత్యమేవ. 3౩.

172. ~~అ~~ నైషమ్యునైఘ్నేశ్యేన సాపేక్షత్వాత్తథాహిదశకయతి. ~~అ~~ దేవాది
 విషమస్పృహ్య పక్షపాతో నైఘ్నేశ్యశ్చ సమ్యవతి పరస్య, తేత్రజ్ఞకమకసాపేక్షత్వాద్విష
 మస్పృహ్యే. తథా *సాధుకారీసాధుభవతి, సాపకారీ సాపాధవతి ఇతిశ్రుతిరేవ దశకయతి. 3౪.

173. ~~అ~~ సకమానిభాగాదిచిచ్ఛానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచ. ~~అ~~
 * స దేని సోమ్యేదమగ్రతసీత్, ఏకమేవ ఇత్యేకత్వావధారణాత్, తదానిం తేత్రజ్ఞభావాత్ 1
 కమక న సంభవతి ఇతిచేత్, న; అనాదిత్వాత్ తేత్రజ్ఞానం తత్తత్కమప్రవాహశ్చాస్త్యేవ.
 ఉపపద్యతేచ తదనాదిత్వేఽప్యవిభాగశ్రుతిః నామూపవిభాగాభావాత్. *తిద్ధేదంతస్యాక వ్యాకృ
 తమాసీత్ తన్నామూపాభ్యాం వ్యాక్రియత ఇత్యనయైకాధ్యాత్. ఉపలభ్యతేచ శ్రుతిషు
 తేత్రజ్ఞానాదిత్వమ్ *జ్ఞాజ్ఞాన్వావజావీశనీశా *నిత్యోనిత్యానామ్ ఇతి. 3౫. ||

174. ~~అ~~ సవధమోపపత్తేశ్చ. ~~అ~~ ప్రధానపరమాణ్వాదివ్యనుపపన్నానాం
 సవధమోపాణాం బ్రహ్మణి సకలేతరవిలక్షణత్వేన సవశక్తిశ్రుత్యాచోపపత్తేః బ్రహ్మైవ కారణ
 మితి సిద్ధమ్. 3౬.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ద్వితీయాధ్యాయే ద్వితీయఃపాదః.

175. ~~అ~~ రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ. ~~అ~~ దావాదేరచేత
 నస్య రథప్రాసాదాదినిమాణే తదభిజ్ఞానధిష్ఠితస్య రచనానుపపత్తేశ్చ తజ్జాధిష్ఠితస్య రచనా
 ప్రవృత్తేశ్చ, అనుమానగమ్యం ప్రధానమచేతనం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం న జగత్కారణమ్. ౧.

176. ~~అ~~ యోగముపచ్యేత్తత్రాపి. ~~అ~~ యథావయః అమ్బుచ దభ్యాది
 భావేఽనపేక్షం, తద్వత్ప్రధానమపీతిచేత్; తత్రాప్యక్తపవ హేతుః, తస్యాపి పక్షీకృతత్వాత్.

177. ~~అ~~ న్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్. ~~అ~~ ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వానపేక్షత్వేన
 సవకదా సృష్టిప్రసక్తాచ్చ సప్రధానం కారణమ్. 3.

178. ~~అ~~ అన్యత్రాభావాచ్చ సత్యణాదివత్. ~~అ~~ క్షీరీభవద్ధేనూపయుక్తతృణా
 దివత్ ప్రధానమపీతి నయుక్తంవక్తుమ్, అ(అ)నమహా(దా)దివ్యదశకనాత్; తద్ధి ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితమ్.

179. ~~అ~~ పురుషాశ్మవదితిచేత్తథాఽపి. ~~అ~~ పురుషః స్వసన్నిధానాత్ప్రధానం ప్రవ
 తయతి అన్ధపల్లుపురుషవత్, అశ్వవత్ అయన్కాన్తాశ్మవత్ ఇతి సప్రాజ్ఞాపేక్షేతిచేత్, న;
 తథాఽపి సప్రధానప్రవృత్తిసమ్భవః, అవికృతత్వాత్పురుషస్య పద్భ్యన్ధాదేః మోగోపదేశదేశా
 న్తరగమనాదిః కాదాచిత్కో వికారోహ్యస్తి. ౫.

180. -ఊఁ అజ్ఞిత్యానుపపత్తేశ్చ. ఊఁ గుణానాముక్తిసాక్షిః పరమహంసాజ్ఞాభావాద్ధి జగత్ప్రవృత్తిః. ప్రతిసర్గావస్థాయాం నామ్యావస్థానాం వైషమ్యేనాజ్ఞిత్యానుపపత్తేశ్చ న జగదారమ్భః. ౬

181. -ఊఁ అన్యథానుమితౌచ జ్ఞశక్తివియోగాత్. ఊఁ జ్ఞాన్యాయాత్మకః. తద్వియోగాత్, జ్ఞాత్వత్వశక్తివియోగాచిశ్చధః. ఉక్తప్రకారవ్యతిరక్తప్రకారేణ ప్రకాశనమితౌచ ప్రధానస్య జ్ఞాత్వత్వశక్తివియోగాత్ రచనానుపపత్త్యాదయోగోపాస్తవసాః. ౭

182. -ఊఁ అభ్యుపగమేనప్యథాభావాత్. ఊఁ ప్రధానాభ్యుపగమేన ప్రయోజనాభావాన్న తదనుమేయమ్. పురుషస్య నివిక కారస్య ప్రధానదశానుపాదిత్యానుపపత్త్యాత్. ప్రకృతిధర్మాధ్యాసనిమిత్తభోగః, తద్వివేకానుసన్ధానకృతకైవల్యశ్చ ససమ్భవః. ౮

183. -ఊఁ విప్రతిషేధాచ్ఛాసమజ్ఞానమ్. ఊఁ పురుషస్య ద్రష్టవ్యైకత్వస్య నివిక కారత్వాదివిరుద్ధసహస్రాభ్యుపగమాచ్ఛాసమజ్ఞానం కాపిలమతమ్. ౯

184. -ఊఁ మహద్దీర్ఘవద్వాక్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యామ్. ఊఁ అననశ్చానమవతతే. వాశబ్దశ్చాభే. క్రస్వపరిమణ్ణలాభ్యాం మహద్దీర్ఘవత్ ద్వ్యణుకర్యాణుకృత్యైవనడన్యచ్ఛతస్వతంసవకమనమజ్ఞానమ్. అవయవాస్సవ్యక్తైష్టద్భిఃపాశ్చైవస్సంయుజ్యమానంపృథుతరమవయవినమారభస్తే, పరమాణూనానిరవయవత్వేన పాశ్చాతనభ్యుపగమాత్, పాశ్చాతనపేక్ష్య సంయుజ్యమానానాం సప్రథుతరద్రవ్యారమ్భకత్వసమ్భవః. ౧౦.

185. -ఊఁ ఉభయథాపి సకమాతస్తదభావః. ఊఁ అణుగతాద్యకమానసంభవాత్తత్కృతాణుసంయోగాభావాత్ తేత్రిజ్ఞాదృష్టానాం విపాకాపేక్షాత్సంయోగైశ్చానాచిత్కాణుగతకమానంభవః. అనపేక్షత్వేప్రాగప్యత్పాదకంస్యాత్. విపాకోనాను కశ్చిదదృష్టగతోధమోకనజ్ఞాయతే, కమావిధివేలాయామేవ కాలవిశేషనియతిఫలదాయిన్యున్యకమాణశోచితమ్, తస్యతత్కాలాగమపవవిపాకః. అనియత కాలవిశేషాణాంకమాణాం ప్రబలకమాన్తరాప్రతిబంధపవవిపాకః. అదృష్టానిచ తత్తత్కమానుగుణఫలదానస్వభావాని; అతోనైవైరాత్మభిః వివిధకాలఫలదాయిత్వేనానుష్ఠితానామేకదైకరూపవిపాకో నసంభవతి. అనుమేషేశ్వరసిద్ధేస్తదధిషానాచ్ఛ ససంభవతి. ౧౧.

186. -ఊఁ సమవాయాభ్యుపగమాచ్ఛ సామ్యాదనవస్థితే. ఊఁ సమవాయాభ్యుపగమాచ్ఛాసమజ్ఞానమ్; సమవాయస్యాపి జాతిగుణాదేరివాప్రధక్సిద్ధిహేత్వపేక్షాసామ్యాదనవస్థితే, సమవాయస్య తత్స్వభావకల్పనాయాం జాత్యాదేరేవ తన్నాన్యాయమ్. ౧౨.

187. -ఊఁ నిత్యమేవచ భావాత్. ఊఁ సమవాయస్యనిత్యత్వాభ్యుపగమే సంబద్ధినిత్యత్వమన్తరేణ తదనుపపత్తే, అవయవావయవినోరుభయోనిత్యత్వప్రసక్తాదనదేవేదమ్. ౧౩.

188. -ఊఁ రూపాదిమత్త్వాచ్ఛ విషయాయో దశకనాత్. ఊఁ పరమాణూనాం రూపాదిమత్త్వాన్నిత్యత్వాదివిషయాశ్చ; ఘటాదిషు తథా దశకనాత్. ౧౪.

189. -ఊఁ ఉభయథాచ దోషాత్. ఊఁ అనిత్యత్వాదిభయాద్రూపాదిసూన్యత్వే

కారణగుణపూర్వకత్వాసిద్ధిః; తద్భూతాద్రూపాదిమత్త్వేచ అనిత్యత్వాదిరిత్యభయధాచ
దోషాదసమజ్ఞాసమేవ. ౧౫.

190. ~~అపరిగ్రహాచ్ఛాత్యంతమనపేక్షా.~~ ~~కాణాదపక్షే కస్యాప్యంశస్య~~
వైదికై రపరిగ్రహాదనుపపన్నత్వాచ్చ, అత్యంతమనపేక్షా. ౧౬.

191. ~~సముదాయఉభయహేతుకేఽపితదప్రాప్తిః.~~ ~~అణుహేతుకేష్యధి~~
వ్యాదిసముదాయే, పృథివ్యాది హేతుకే శరీరేద్వియసముదాయేచ సుగతాభ్యుపగతే తదభ్యు
పగమప్రకారేణైవ సముదాయా సిద్ధిః. క్షణికత్వంహి తైరభ్యుపగమ్యతే; సంహతో వ్యాప్తియ
మాణాః పరమాణవః పృథివ్యాదయశ్చ తదానీమేవ నష్టాశ్చేత్ కే సముదాయరూపేణ సంహ
స్యంతే? ౧౭.

192. ~~ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్న సజ్ఞాతభావానిమిత్తత్వాత్.~~
అస్థిరేషుస్థిరత్వబుద్ధిరూపావిద్యా రాగ ద్వేషాదిపరమృతయా అన్యోన్యకారణత్వాత్సవః కారణ
త్వముపపన్నమితిచేత్, స; అవిద్యాయాస్సజ్ఞాతభావానిమిత్తత్వాత్. నహి శుక్తికాదిషు రజ
తాదిబుద్ధిరూపావిద్యయా శుక్తికాదివస్తుతోరజతాదికాయం కరోతి. అత్ర విదుషస్తదానీ
మేవ నష్టత్వాత్ అవిద్యానిమిత్తరాగాదయోఽపి న సమ్భవన్తి, ౧౮.

193. ~~ఉత్తరోత్పాదేచ పూర్వనిరోధాత్.~~ ~~ఉత్తరఘటక్షణోత్పత్తౌ~~
పూర్వఘటక్షణస్యాపి నష్టత్వేనాభావస్యైవోత్పాదకత్వావిశేషేణ సవదోత్పత్తిశ్చస్యాత్. ౧౯.

194. ~~అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యాగపద్యమన్యథా.~~ ~~అసతఉత్పత్తౌవధిపతి~~
సహకార్యాదీనాం జ్ఞానహేతుత్వప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చ. తస్యాపి స్థిత్యభ్యుపగమే యుగపత్ ఘట
ద్వయోపలబ్ధిప్రసక్తిః, అస్థితోచ సంప్రయోగజ్ఞానాపత్తేః యాగపద్యమ్. ౨౦.

195. ~~ప్రతిసజ్ఞ్యాప్రతిసజ్ఞ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్.~~ ~~నిరోధః-నిర~~
న్వయవినాశః. స స్థూలఃసూక్ష్మశ్చన సంభవతి, కపాలాదిభావరూపావస్థాప్రాప్తేరేవ వినాశశబ్దా
భేదేయత్వాత్ సతో ద్రవ్యస్య అవిచ్ఛేదాత్. ౨౧.

196. ~~ఉభయధాచదోషాత్~~ ~~ఉత్పన్నస్య తుచ్చతాఽతైతుచ్ఛాదుత్పత్తౌ~~
చాభావాదుత్పత్త్యసమ్భవాత్ అభావాత్మకకార్యాపత్తిరూపదోషాత్తుచ్చత్వాసిద్ధిః. ౨౨.

197. ~~ఆకాశేచావిశేషాత్.~~ ~~ఆకాశేచ నతుచ్ఛత్వమ్, అబాధితప్రతీత్య~~
విశేషాత్ ప్రతీయతేహ్యకాశః శ్యేనాదిపతనదేశత్వేన. ౨౩.

198. ~~అనుస్మృతేశ్చ.~~ ~~ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ నక్షణికత్వసిద్ధిః.~~ * తదేవేదమ్
ఇతిహి సామానాధికరణ్యేనాతీతవత్కమానదేశకాలవిశిష్టం వస్తు ఏకమితి ప్రతీయతే. అస్యాశ్చ
సామగ్రిపూర్వానుభవజనితసంస్కారవతః పురుషస్యద్వియసంప్రయోగః. ౨౪.

199. ~~నాసతోఽదృష్టత్వాత్.~~ * జ్ఞానాకారవైచిత్ర్యేణ జ్ఞానే స్వా
కారం సమప్యక్ వినష్టమప్యథామనుమినోతి ఇతివాదశ్చ నసంభవతి, అసతోవినష్టస్య ధర్మణో
ధర్మకసమ్మమణస్యాదృష్టత్వాత్. (జ్ఞానే నీలాధ్యాకార ఉపలభ్యతే, స వినష్టస్యాసతోఽథా

స్వాకారో భవతుఃసామాన్యః, కతః? అదృష్టత్వాత్. సఖయ భూమిని విఃప్రేక్ష్య నిర్దేశసాధ్యతాః
స్తరే సజ్జమణం దృష్టమ్.) ౨౫

200. ❖ ఉదాసీనానామసిచ్చైవంసిద్ధిః. ❖ ఊణిశ్వాభ్యుః గమే నినుస్థాతే
రస్యత్వాత్ ఫలినాం నిష్ప్రియత్వానామపి సర్వాంగసిద్ధిస్సాన్యత్. ౨౬

201. ❖ నాభావఉపలభ్యే. ❖ జ్ఞానవ్యగ్రితైర్థాభానవాద్విచారస్యవతి
ఘటనః జానామి ఇతి కల్పిజ్ఞానకమతయాఽర్థస్య ఉపలభ్యే. తది సాన్యత్వేవ స్తమ్
పురుషస్యాధావిశేషవ్యవహార సుగుణ్యాపాదకత్వమేవ జ్ఞానస్యాకారః. ౨౭

202. ❖ వైధమ్యాచ్చ సస్వప్నాదివత్. ❖ క(కా)రణానిమకాని సప్రత్యయ
రాహిత్యరూపవైషమ్యాచ్చ సస్వప్నాదివజ్జాగరితజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వమ్. ౨౮

203. ❖ నభావోఽనుపలభ్యే. ❖ అర్థశూన్యస్య జ్ఞానస్య సన్యాసోఽనుప
వతి, అనుపలభ్యే. స్వప్నజ్ఞానస్యాప్యథావత్తోపపాదముష్యతే. ౨౯

204. ❖ సర్వాథానుపపత్తేశ్చ. ❖ సర్వాశూన్యవాదస్య సన్యాసోఽనుపపత్తిః
జ్ఞాయామసదితి ప్రతిజ్ఞాయాచ్చ తుచ్చతా స సన్భవతి, అనుపపత్తే. సదసన్భవ్యైర్భవన్త్యన్యదీ
నాంవస్తుగతాన్యోన్యవిరుద్ధభావరూపావస్థావిశేషవిషయత్వాత్. 3౦

205. ❖ నైకస్మిన్నసమ్భవాత్. ❖ అహోమతం న యుక్తిమితే. ఏకస్మిన్
వస్తుని యుగపత్ సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభేదాభేదానామసంభవాత్. వయాంచుమిపాశ్చ
ద్రవ్యస్యాస్తిత్వాదిశబ్దబుద్ధివిషయాః పరస్పరవిరుద్ధపిణ్డత్విఘటత్వకపాలాన్వద్యవస్థాః యు
పన్నసమ్భవన్తి; తథా, ఘటత్వశరావత్వావస్థాశ్చ పృథ్వ్యాదేః ప్రదేశభేదేః. తథాచ ద్రవ
స్యానిత్యత్వముత్పత్తివినాశయోగిత్వం తద్విపరీతం నిత్యత్వం నైకస్మిన్ సమ్భవే. ౩౧

206. ❖ ఏవంచాత్మాకాత్స్నివ్యమ్. ❖ ఆత్మినశ్శరీరపరిమూలత్యే బ్రహ్మతశ
రీరాత్ అల్పీయసి ప్రవిశతః అకాత్స్నివ్యంవికలత్వం ప్రసజ్యతే. 3౨

207. ❖ సచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యః. ❖ తథా సజ్జచవిక
సావస్థాయోగాదపి నావిరోధః, ఘటాదివద్వికారాదియోగప్రసక్తేః. 33

208. ❖ అన్త్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః. ❖ అన్త్యస్య - మోక్ష
వస్థాపరిమాణస్య, ఏకరూపావస్థితేః, తస్య స్వాభావికత్వేనాత్మతత్పరిమాణయోరుభయోనిత్య
త్వేన పూర్వాత్రాపి అవిశేషః. వివిధదేహపరిమాణత్యే వైకల్యం స్యాదేవ. 3౪

209. ❖ పత్యురసామజ్ఞస్యాత్. ❖ నేతివతే. పశుపతేమతమనాదరణీయ
వేదవిరుద్ధనిమిత్తోపాదానభేదతద్విరుద్ధాచారపరత్వేన అసామజ్ఞస్యాత్. 3౫

210. ❖ అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ. ❖ అనుమేయేశ్వరాభ్యునగమేనహి కేవల
ధిష్ఠాత్వత్వముచ్యతే; తథాసతి అశరీరస్యప్రధానాధిష్ఠానానుపపత్తేః; సశరీరత్వేన శరీరోత్పత్తే
నిరూపణాత్ సావయవస్య తస్య నిత్యత్వే మహీమహీధరాదీనామపి నిత్యత్వావిరోధాచ్చ. ౩౬

220. ~~ఈ~~ స్యాచ్చైకస్యబ్రహ్మశబ్దవత్. ~~ఈ~~ ఏకస్యసమ్భూతశబ్దస్యాకాశేగాణ
త్వమన్యత్ర ముఖ్యత్వమ్ అనుష్ఠానసంభవత్యేవ, శ్రవణావృత్తివత్. యథాకస్య బ్రహ్మశబ్దస్య

౧ ముం. బ-౧-౧-౬ '౬ ఘం. బ-౬-౪-౭ ౧౧ ఘం. బ-౬-౪-౧
 ౨ ఘం. బ-౬-౧-౪ ౭ ఘం. బ-౬-౪-౧౧ ౧౨ ముం. బ-౬-౧-౨.
 ౩ ఘం. బ-౬-౧-౨ ౪ ఘం. బ-౬-౪-౧. ౧౩ ముం. బ-౬-౧-౨.

504 శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా [అధ్యాయం.
 ౧౦ ఘం. బ-౬-౪-౨ ౧౧ ఘం. బ-౬-౪-౨

౧౧ * తస్మాదేతద్ బ్రహ్మ నామరూపమన్నఞ్చ జాయతే ఇతిప్రకృతో గాణాస్వామి, * నవసాచీయ
 బ్రహ్మ ఇతిముఖ్యత్వమావృత్తే.

పరిహరతి.—

221. * ప్రతిజ్ఞానహనిరవ్యతిరేకాత్. * * * * *
 దినా ఏకవిజ్ఞానన సవకవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయా అహానిః వియదాదేబ్రహ్మస్వరూపానాం సదా
 రేకాదేవ.

222. * శబ్దేభ్యః. * * * * *
 వియమత్పత్తిం * తత్తేజోఽస్పృశత ఇత్యత్రాకాశశబ్దానచనానగతం తేజోప్రసక్త్యా సా
 యితం క్షమమ్.

223. * యావద్వికారంతు విభాగోలోకవత్. * * * * *
 ఇత్యాదివా ఆకాశాదేరపి వికారత్వావగమాత్, తేజఃప్రభృతివిభాగం గుణానాం సవకాన్య ప్రదా
 నాధామితి నిశ్చయతే; యథాచలోకే * దశేమే దేవదత్తపుత్రాః స్యుష్ట్యా పశు కేనా
 నుత్పత్తివచనమ్.

224. * ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః. * * * * *
 వాయోఃపృథగుపాదానమ్.

225. * అసమ్భవస్తు సతోఽనుపపత్తే. * * * * *
 ఇతరస్య * సదేవఇత్యవధారణాద్యనుపపత్తేరుత్పత్తిరేవ.
 ఆకాశాదివ్యవహితకార్యాణామపి సాక్షాద్భ్రష్టాణామితి వస్తువునకును సామాన్యముగాను.

226. * తేజోఽతస్తథాహ్యహ. * * * * *
 వ్యాణః * వాయోరగ్నిః ఇతి ఆహ.

227. * ఆపః. * * * * *
 అగ్నేరాప ఇతిశ్రుతేః ఆపః అగ్నేః.

228. * పృథివీ. * * * * *
 పృథివీ అద్యభ్యః * అద్యభ్యః పృథివీ ప్రాశస్త్యే.

229. * అధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః. * * * * *
 శబ్దేన పృథివ్యేవాభిధీయతే, మహాభూతసృష్ట్యధికారాత్. * యత్కృష్ణం తదన్నస్య ఇతి పృథ
 రూపవిధానాత్, * అద్యభ్యఃపృథివీ ఇతిపృథివీశబ్దాభిధానాచ్చ.

రాధాస్తమాహ.

230. * తదభిధ్యానాదేవతు తల్లిక్లాత్సః. * * * * *
 ఇతి తదభిధ్యానరూపాత్, * తద్దేక్షితబహుస్యామ్ ఇత్యేతత్సవరూపాత్ పరమాత్మకారణత
 లిక్లాత్ సవప పరమాత్మా తేజఃప్రభృతిశరీరకస్తత్తచ్చబైస్సాత్కారణత్వేనాభిధీయతే.

231. * విపయయేణతు క్రమోఽత ఉపపద్యతేచ. * * * * *
 విపయయేణ * ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః ఖంబాయుజ్యోతిరాపః ఇత్యాదివాక్యాత్ యస్మాత్
 ద్భ్రష్టాన్యస్సృష్టిరుపక్రమః, సోఽపి అతః తేజఃప్రభృతిశరీరకబ్రహ్మణ ఏవ సృష్టే ఉపపద్యతే.

౧౦. ౮-౨-౧-౨ ౫. ౩-౩-౬-౧౨ ౧౦. ౫౦౦ ౮-౨-౧-౧
 ౧౦. ౮-౬-౨-౨ ౬. భ౦. ౮-౫-౫-౫ ౧౧. ౫౦౦ ౮-౫-౫
 . . ౬-౩-౨ ౭. ౫. ౫. ౫-౩-౫ ౧౨. ౫. ౮-౪-౨-౨
 పాద. 3.] ౮. ౫. ౫. ౫-౩-౫ ౧౩. ౫. ౮-౪-౨-౨
 ౮-౫-౫ ౯. . . ౪-౪-౧౨ స్త సా ర :

232. ~~అ~~ అస్తరా విజ్ఞానమనసీ క్రమేణ తల్లిజ్ఞాదితి చేన్నా విశేషాత్. ~~అ~~ భూత
 ప్రాణయోరస్తరాలే ఇన్ద్రియగ్రామమనసీ క్రమేణ ఉత్పద్యేతే ఇత్యేతత్పరమిదం వాక్యమ్,
 * ఖంవాయుజ్యోతిరాహః ఇత్యాదిశ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానరూపాల్లిక్ష్ణాత్; అత ఇదమపి పారంపర్యక్రమ
 పరమితి చేన్న; * ఏతస్మాజ్జాయతే ఇత్యర్థ ప్రాణాదిప్రకృత్య నేమ స వేదేషు ప్రత్యేకమన్వయా విశే
 షాత్. అత స్తేజఃప్రభృతీనామపి సామ్యత్పరమాత్మైవ కారణమ్. ౧౬.

* శ త్వేజసక్షత ఇతి తేజఃప్రభృతిశబ్దాః లోకే త తద్వస్తువాచినః బ్రహ్మణిభాక్తా ఇత్యత్రాహ. — ౧౭.

233. ~~చ~~ చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్తద్వ్యపదేశోఽభాక్తస్తద్భావభావిత్వా
 త్. ~~చ~~ చరాచరవస్తుసమ్బద్ధిత తద్వాచకశబ్దః బ్రహ్మణి అభాక్తః ముఖ్యపవ, * అనేనజీవేనా |
 త్మినాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి ఇతితు సవకస్యవస్తునో నామరూపభాక్త్యస్యాత్మతయా
 బ్రహ్మనుప్రవేశే భావభావిత్వాత్. తాకికాస్త్యేవమజానంతో వాచ్యైకదేశే ప్రయుజ్యతే. ౧౮.

234. ~~నా~~ నాత్మాశ్రుతేనిత్యత్వాచ్చతాభ్యః. ~~నా~~ నాత్మా ఉత్పద్యతే, * నజా/
 యతే మ్రియతే ఇతి శ్రుతేః; * నిత్యోనిత్యానామ్ ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యో నిత్యత్వావగతేశ్చ. ౧౯.

235. ~~జ్ఞో~~ జ్ఞోఽతపవ. ~~అ~~ * అథయోవేదేదంజిహ్మాణీతి స ఆత్మామనసైతాత్ ||
 కామూక్ పశ్యత్రమతే * యపతేబ్రహ్మలోక ఇత్యాదిశ్రుతేః బద్ధోముక్తశ్చాత్మా జ్ఞాతైవ
 * మనోఽస్య దైవజ్ఞుః ఇతి శ్రుతేః స్వధర్మభూతంజ్ఞానం మనః. ౨౦.

236. ~~ఉ~~ ఉత్కాన్తిగత్యాగతీనామ్. ~~ఉ~~ ఉత్కాన్తిగత్యాగతీనాం శ్రుతే
 రణుజీవాః. ౨౧.

237. ~~స్వా~~ స్వాత్మనాచోత్తరయోః. ~~గ~~ గత్యాగత్యోస్వాత్మనైవ సంపాద్య
 త్వాదప్యణుత్వం నిశ్చితమ్. ౨౨.

238. ~~నా~~ నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్. ~~న~~ * నవాపషమహానజ |
 ఆత్మా ఇతి శ్రుతేః నాణుః ఇతిచేత్, న; * యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధ ఆత్మా ఇతిపరమాత్మా |
 ధికారాత్. ౨౩.

239. ~~స్వ~~ స్వశబ్దోన్మానాభ్యాశ్చ. ~~ఏ~~ * ఏహోఽణురాత్మా ఇత్యణుశబ్దాత్ * ఆరా ||
 గ్రమాశ్రోహ్యవరః ఇత్యుద్భృత్య ఉన్మానశబ్దాచ్ఛాణుః. ౨౪.

అణోరపి సకలదేహవ్యాపివేదనానుభవే అన్యమతేన హేతుమాహ. —

240. ~~అ~~ అవిరోధశ్చన్దనవత్. ~~య~~ యథాచన్దనబిన్దురేక దేశస్థోఽపి సకలదేహ
 వ్యాపిసుఖంజనయతి, తద్వదవిరోధః. ౨౫.

241. ~~అ~~ అవస్థితీవై శేష్యాదితిచేన్నా భృషపగమాద్భృదిహి. ~~దే~~ దేహవిశేషస్థితే
 శ్చన్దనస్యేతిచేత్, న; ఆత్మనోఽపి తదభృషపగమాత్. * హృదిహ్యయమాత్మా * యోఽయం |
 విజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యన్తర్జ్యోతిః ఇతిశ్రుతేః. ౨౬.

స్వమతేనాహ. —

242. ~~గు~~ గుణాద్వాఽఽలోకవత్. ~~ఆ~~ ఆత్మా స్వగుణేనజ్ఞానేనసకలదేహంవ్యా

श. प्र. ५०६ - १-१

[ဗဒ္ဒ.၁]

సజ్జనానందమూర్తి వ్యతిరేక ఇత్యత్రాహ.—

వాచాంపురుషః ఇతి. 244. పృథగుపదేశాత్. ఇతి అర్థనామకైశ్చైవ విశేషః పాదవిభాగం విశిష్టా తేవికపరిలోపోవిద్యతే ఇతి.

* యోగ్యం విజ్ఞానమయః ఇతి జ్ఞానమాప్రవృత్తదేవః కృష్ణమైశ్వరః . —

245. తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞనో. జ్ఞానగుణసారత్వా
చాతనో జ్ఞానమితివ్యపదేశః, యథాప్రాజ్ఞస్య వివక్షితోఽస్మిన్ తద్వ్యజ్ఞానమితి.

246. యావదా త్తభావిత్వాచ్చ న దోష స్తద్దేశః సాన్. అస్మిన్వహుచాను బధిత్యాల్ జ్ఞానస్య తేన వ్యవదేశే న దోషః. స్వయాచానుబద్ధిధర్మశాస్త్రం గోప్యాసేనాగ నిష్టాదేః కారిత్యాదివ్యవదేశోహి దృశ్యతే.

సుషుప్త్యాదిష్యసతోజ్ఞానస్య యావదాత్మభావిత్వం కథమిత్వంతానం.—

247. ~~ఈ~~ పుంస్త్యాదివత్వస్య సతోఽనభివ్యక్తియోగాత్. ~~ఈ~~ సుషుప్త్యాదిషు సతోజ్ఞానస్యానభివ్యక్తస్యాపి జాగరాదావభివ్యక్తిసమ్మవాత్, స్వరూపానుబంధేనజ్ఞానమ్. యథా పుంస్త్యాసాధారణసప్తమధాతోవాకల్యేఽపి సతోయువత్వేఽభివ్యక్తిః; బహుత్వానో జ్ఞాత్యస్య మణుత్వభోక్తమ్.

248. ఇతి నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసక్తోఽన్యతరనియమోవాచ్యధా. ఇతి శ్లోఽపి
మాత్రసవగతాత్తవాదేతావన్నిత్యవత్ సవవోపలబ్ధిస్సౌత్, సహోచితః వాద్విద్యమానా
యా అనుపలభేరపి సైవ హేతురితి సాఽపి నిత్యవత్సౌత్. జ్ఞానేవిద్యమానేఽపి హేత్వైస్తరేణ
నివారణాసంభవాత్. అగన్తుకజ్ఞానసవగతాత్తవాదేఽపి సపవదోఽపి; సవాత్తనాంసవగత
త్వేన జ్ఞానహేతునాం మనస్సంయోగాదీనాం సవసాధారణత్వాత్. అదృష్టహేతునామపి
సవసాధారణత్వాత్ తేనాపి ననియమః, అథోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోవి రోధాదుపలభ్యైవైతేహే
తవఃస్యఃఅనుపలభ్యైవా; తథాసత్యన్యతరనియమస్సౌత్.

249. కతా శాస్త్రాధికారవత్సవత్. జ్ఞాతానన్నయమాత్ కమసు
కతాచ, అత్తసరికత్తాత్వే కుయాత్ నకుయాత్ ఇతి శాస్త్రాధికారకన్యసన్యత్. 33.

250. ఉపాదానాద్విహరోపదేశాచ్చ. * ప్రాణాగృహీత్వా స్వే
శరీరే యథాకామంపరివతకతే ఇత్యుపాదానవిహరోపదేశాచ్చకతాః. 38.

251. ~~ఇతి~~ వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాం న చేన్ని దేశవిషయః. ~~ఇతి~~ * విజ్ఞానం
యజ్ఞంతనుతే ఇత్యాదినా యజ్ఞాదా కర్తృకత్వవ్యపదేశాచ్చ కర్తా. విజ్ఞానశబ్దోబుద్ధేః, నా
త్తనః ఇతిచేత్, న; తదా విజ్ఞానేన ఇతి నిదేశవిషయః స్వాత్, బుద్ధేశరణత్వాత్. 37.

౧౮-౨-౨౨, ౬ బృ. ౮౪-౪-౫
 ౧౫-౧౫ ౨
 ౮-౧-౬
 ౧౧-౬-౯
 ౫. ౩.]
 ౧౦.౮.౬ ౧౦-౨ ౧౦ బృ. ౮-౨-౨౨

౨ వ పు. సూ

౧౧౯ ౧౫-౨

శ్రీ వేదాంత సారః.

252. ~~అ~~ ఉపలబ్ధివదనియమః. ~~అ~~ ప్రకృతేరేవ కర్తృత్వే తస్యాస్సవకసాధార త్వేన పూర్వోపలబ్ధ్యనియమవత్ ఫలానియమస్యాత్. 3౬.

253. ~~అ~~ శక్తివిపయయాత్. ~~అ~~ ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే కర్తురేవ భోక్తృ మితి సైవ భోక్త్రీ స్యాదిత్యధికః. 32.

254. ~~అ~~ సమాధ్యభావాచ్చ. ~~అ~~ ప్రకృతేరేవ కర్తృత్వే ప్రకృతేరన్యోఽస్తి తి సమాధ్యభావప్రసక్త్యాచ్చ. 3౮.

255. ~~అ~~ యథాచ తత్తో భయథా. ~~అ~~ ఆత్మనః కర్తృత్వే, ఇచ్ఛాయాంకరో అన్యథానకరోతి ఇతి వ్యవస్థాచ సిద్ధ్యతి. యథా తత్తో స్వకాయేషు. బుద్ధేరిచ్ఛాభావాత్ న వ్యవస్థా, చేతనధర్మత్వాదిచ్ఛాయాః. 3౯.

256. ~~అ~~ పరాత్తు తచ్చుతేః. ~~అ~~ * య ఆత్మానమన్తరోయమయతి ఇత్యాది | సుతేరాత్మనఃకర్తృత్వం పరాయ త్తమ్, * సేవకస్యచాహం హృదిసన్నివిష్టుమ త్తస్మత్తిజ్ఞాన | పోహనన్చ ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. ౪౦.

257. ~~అ~~ కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిసిద్ధావైయథ్యాదిభ్యః. ~~అ~~ వఃస్వేచ్ఛయా ప్రవృత్తినివృత్తిహేతుభూతం ప్రయత్నం కరోతి, జీవేనతు కృతంప్రయత్నం ప్ర మప్రవృత్తిహేతుమపేక్ష్య తదనుమతిదానేన పరః ప్రవతేయతి-ఇతితద్విధినిపేధావైయథ్యా గ్రహానుగ్రహేభ్యోఽవగమ్యతే. యథా గురుతరదావాదిభరణమబలః ప్రబలసహకృతః నాన్నపి స్వీయప్రయత్నేన విధినిపేధయోగ్యోభవతి, ఏవమేవ జీవః పరమపురుషానుమతిసహ కృతః ప్రవతేమానోఽపి విధినిపేధయోగ్య ఇతి నకశ్చిద్విరోధః. ౪౧.

258. ~~అ~~ అంశోనానావ్యపదేశాదన్యథాచాపి దాశకితవాదిత్వమధీయతపకే. ~~అ~~ వాత్సా పరమపురుషాంశః. * పృథగాత్మానం ప్రేరితారంచమత్వా * సకారణం కరణాధిపాధి || ఇత్యాదినానావ్యపదేశాత్; అన్యథా, * తత్త్వమసి * అయమాత్మాబ్రహ్మ ఇతివిశ్లేషపదేశాచ్చ || బ్రహ్మదాశాః ఇత్యాదినా సవజీవవ్యాప్త్యవశ్యమధీయతపకే; అంశత్వాభ్యుపగమేహ్యుభ-? సంముఖ్యంభవతి. ౪౨.

259. ~~అ~~ మన్త్రీవణాత్. ~~అ~~ * పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని ఇతిమన్త్రీవణాచ్చ. |

260. ~~అ~~ అపిస్తయే తే. ~~అ~~ * మేమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః | త్యాదినా. ౪౪.

261. ~~అ~~ ప్రకాశాదివత్తునైవంపరః. ~~అ~~ బ్రహ్మాంశత్వేఽపిజీవస్య, జీవోయత్స్వ హపోయత్స్వభావశ్చ, నైవంపరః. నిరవద్యః సవజ్ఞః సత్యసద్బల్పవ సవదా. కథమ్? ప్రకా శాదివత్; ప్రకాశవిశిష్టానాం మణిప్రభృతీనాం ప్రకాశః విశిష్టైకదేశత్వేన యథాంశః. ఆదిశబ్దా వ్యశేషణైకస్వభావజాగిగుణశరీరాణి గృహ్యంతే. విశేషణానాం విశిష్టైకదేశతయా తదంశ త్వేఽపి విశేషణవిశేష్యయోః స్వరూపస్వభావభేదో నవిరుద్ధః. * యఆత్మనిలిష్ఠస్యస్యాత్మాశరీరమ్ | తిహిశ్రుతిః. ౪౫.

వి.శ్రీ ౧-౨౨-౫౬
 ౧-౨౨-౨౮
 ౧-౨౨-౪౬
 ౧-౨౨-౪౮
 ౧-౨౨-౫౦
 ౧-౨౨-౫౨
 ౧-౨౨-౫౪
 ౧-౨౨-౫౬
 ౧-౨౨-౫౮
 ౧-౨౨-౬౦
 ౧-౨౨-౬౨
 ౧-౨౨-౬౪
 ౧-౨౨-౬౬
 ౧-౨౨-౬౮
 ౧-౨౨-౭౦
 ౧-౨౨-౭౨
 ౧-౨౨-౭౪
 ౧-౨౨-౭౬
 ౧-౨౨-౭౮
 ౧-౨౨-౮౦
 ౧-౨౨-౮౨
 ౧-౨౨-౮౪
 ౧-౨౨-౮౬
 ౧-౨౨-౮౮
 ౧-౨౨-౯౦
 ౧-౨౨-౯౨
 ౧-౨౨-౯౪
 ౧-౨౨-౯౬
 ౧-౨౨-౯౮
 ౧-౨౨-౧౦౦

శ్రీ భగవద్రామానుజగ్రంథమాలా

[అధ్యాయం. ౨.

262. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ చిదచిదాత్మకజగతో బ్రహ్మంశిత్వం ప్రకాశాదివదితి
 | పరాశరాదయఃస్మరన్తి. * ఏకదేశస్థితస్యాక్షేః జ్యోత్స్నావిస్తారిణీయథా. ౧౦. స్మరబ్రహ్మణస్సక్తిస్త
 | ధేదమఖిలంజగత్, * తత్సవకంవై హరేస్తనుః, * తానిసర్వాణిశద్వపుః, శ్లో. ౧౦. ౪౬.

263. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ దేహసమృద్ధ్యాజ్యోతిరాదివత్. ~~అనుజ్ఞా~~ బ్రహ్మంశి స్వేపి
 సర్వాజీవానాం కస్యచిద్వేదాధ్యయనానాం అనుజ్ఞా కస్యచిత్ పరిహారః. * స్వేపి గ్రామ్యణాది
 దేహవిశేషసంబద్ధాత్ ఉపపద్యతే. యథాఽగ్న్యదేశోప్రియాగారిశ్చ శాసానంబద్ధాత్. ౪౭.

264. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ అసంతతేశ్చావ్యతికరః. ~~అనుజ్ఞా~~ ప్రతిదేహంభిన్నత్వాత్ అనుజ్ఞేన తత్ర
 తత్ర పరిచ్ఛిన్నత్వాచ్చ జ్ఞానసూక్ష్మాధ్యవ్యతికరః. * అజ్ఞానోపాధిభ్యాంబ్రహ్మేన సంబధ్యతే ఇతి
 పక్షద్వయేపి నత తద్వ్యవస్థా. ౪౮.

265. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ అభాసావవచ. ~~అనుజ్ఞా~~ పక్షద్వయేపి సేతనస్స అభాసాః. ౪౯.

266. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ అదృష్టానియమాత్. ~~అనుజ్ఞా~~ * సత్యమిహ్యోపాధిక్యంస్వేపి అదృష్టానింబ్ర
 హ్మణ ఏవ అజ్ఞానముపాధిశ్చ ఇతి తత్తత్కృతేనాదృష్టాదినాపి చనియమః. ౫౦.

267. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ అభిసన్ధ్యాదిష్వపి చైవమ్. ~~అనుజ్ఞా~~ అదృష్టసేతుగూతాభిసన్ధ్యాదిష్వపి
 చైవమేవ. ౫౧.

268. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ ప్రదేశభేదాదితిచేన్నాస్తభావాత్. ~~అనుజ్ఞా~~ * ఉపాధిసంబద్ధిబ్రహ్మప్రదే
 శభేదాత్ వ్యవస్థాఇతిచేత్, న; ఉపాధిషుగచ్ఛత్సు సర్వాప్రదేశానాం తదస్తభావాత్. ౫౨.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే
 ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

ద్వితీయాధ్యాయే చతుర్థఃపాదః

269. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ తథాప్రాణాః. ~~అనుజ్ఞా~~ యథాజీవోత్పత్తిః నిత్యత్వశ్చ తేనోకపపద్యతే,
 | తద్దేన్ద్రియాణ్యపి. * అసద్వా ఇదమగ్రాసీత్... ఋషయోవావ తేఽగ్రేసదాసీత్... ప్రాణావావ
 ఋషయః ఇతిప్రలయకాలే ప్రాణానాం స్థితుపదేశాత్. ౧.

నైవమ్. —

270. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ గౌణ్యసమృద్ధ్యా తత్త్వాక్రమేన. ~~అనుజ్ఞా~~ తస్యపరమాత్మనసేవ స్పృష్టే
 ప్రాగవస్థానశ్చ తేః ఋషిశబ్దః ప్రాణశబ్దశ్చ పరమాత్మస్వేవ; బహుత్వాసంధవాత్. బహువచన
 శ్చుతిశాన్తి. ౨.

271. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ తత్పుష్కలత్వాద్యచ. ~~అనుజ్ఞా~~ పరమాత్మసఃస్పృష్టిపూర్వకత్వాత్ ఇత
 రేషాంనామయోగస్య. తదానీం ప్రాణశబ్దో నేన్ద్రియవిషయః. ౩.

272. ~~అనుజ్ఞాపరిహారా~~ సప్తగతేవిశేషితత్వాచ్చ. ~~అనుజ్ఞా~~ సప్తేవేన్ద్రియాణి. * సప్తప్రాణాః

9-1-10 1 బృ. 1-4-2
 1. 2-5-4 2 " 4-4-2
 1. 12-35 3 " 2-2-7
 1. 1-4-12 4 " 12-3
 5. 1-1-1 5 " 12-3
 1. 1-1-1 6 " 12-3

శ్రీ వేదాంత సారము.

మదాపజ్ఞానవిష్టతే జ్ఞానానిమనసాసహ | బుద్ధిశ్చ ఇతిసప్తానామేవ సహగతే నేమామేవ యోగే |
 కీషితత్వాచ్చ. ౪.

273. ~~అ~~ హస్తాదయస్తుస్థితే తోనైవమ్. ~~అ~~ హస్తాదయోఽపి ఇన్ద్రియాణి,
 3 దేహాస్తరవస్థితే ఉపకారకత్వావిశేషాత్; అతోన సప్తైవ; అపి త్వేకాదశ. * దశేమే పురుషే |
 4 తా ఆత్మేకాదశః, * ఇన్ద్రియాణి దత్తైకజ్ఞా ఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యామ్. బుద్ధ్యాదయః మనో |
 5 త్రిభేదాః. సప్తానాంగతిశ్రవణం విశేషణంచ తేషాంప్రాధాన్యాత్. ౫.

274. ~~అ~~ అణవశ్చ. ~~అ~~ తానిచాణాని, * ప్రాణమనూత్క్రామస్తం సవే |
 6 తా అనూత్క్రామస్త్వి ఇతిగతిశ్రవణాత్. ౬.

275. ~~అ~~ శ్రేష్ఠశ్చ. ~~అ~~ శేషః పశ్చాత్పత్తిప్రాణోఽప్యత్పద్యతే. ఉత్తరచింతాభోక
 7 మమనువాదః. ౭.

276. ~~అ~~ నవాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్. ~~అ~~ పశ్చాత్పత్తిప్రాణః న వాయు
 8 శ్రీమ్, తత్త్రియావా; * ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః...ఖంవాయుః ఇతిపృథగుపదేశాత్. ౮. |

277. ~~అ~~ చక్షురాదివత్తు తత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః. ~~అ~~ వాయోః పృథగ్భూతో
 9 యమ్, నాగ్న్యాదివత్ భూతాస్తరమ్; వాయురేవ దేహధారణయోగ్యాకారమాపన్నః చక్షు
 10 దివత్ జీవోపకరణమ్, చక్షురాదిభిస్సహోపదేశతత్తుల్యోపకారతన్మఖ్యత్వేభ్యః. ౯.

278. ~~అ~~ అకరణత్వాచ్చ సదోషస్తథాహి దశకయతి. ~~అ~~ కరణమ్-క్రియా; న
 11 రోపకారరూపక్రియారహితత్వే దోషః; యతః శ్రుతిరేవ దేహేన్ద్రియాద్యైశ్చిల్యకరణందశక
 12 యతి. ప్రాణోత్క్రామణే దేహేన్ద్రియాదిశ్చైశ్చిల్యాభిధానాత్. ౧౦.

279. ~~అ~~ పశ్చాత్పత్తిమనోవద్వ్యపదిశ్యతే. ~~అ~~ ప్రాణవకపవ స్వవృత్తిభిః పశ్చా
 13 త్ప్రాణాపానాదినామభాగ్భవతి. కామాదిభిర్వాక్తౌకమేవ మనః * కామః సంకల్పః ఇత్యారభ్య |
 14 ఏతత్సవకాంమనసేవ ఇతి. ౧౧.

280. ~~అ~~ అణుశ్చ. ~~అ~~ * ప్రాణోఽనూత్క్రామతి ఇత్యుత్క్రామైః అణుః. ౧౨. |

281. ~~అ~~ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు తదామననాత్ప్రాణవతాశబ్దాత్. ~~అ~~ జీవేన
 15 హలగ్న్యాదేః ఇన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమ్ పరమాత్మసంకల్పాదేవ భవతి, * యోఽగ్నోతిష్ఠా |
 16 హుఽగ్నిమస్తరోయమయతి ఇత్యాదిశబ్దాత్. ౧౩.

282. ~~అ~~ తస్యచ నిత్యత్వాత్. ~~అ~~ సవకస్య తన్నియామ్యత్వనియమాత్. ౧౪.

283. ~~అ~~ తఇన్ద్రియాణి తద్వ్యపదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాత్ ~~అ~~ శ్రేష్ఠాదన్యత్ర,
 17 సుప్రాణాః తఇన్ద్రియాణి, తేష్వేవేన్ద్రియవ్యపదేశాత్. * ఇన్ద్రియాణిదత్తైకజ్ఞేత్వాది. ౧౫. |

284. ~~అ~~ భేదశ్రుతేవైలక్షణ్యాచ్చ. ~~అ~~ * ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్స |
 18 కేన్ద్రియాణిచ ఇతిభేదోత్పత్తిశ్రుతేః, ఇన్ద్రియవృత్త్యుపరమేఽపి ప్రాణవృత్త్యుపరమమై
 19 ష్కణ్యాచ్చ. ౧౬.

285. ~~అ~~ సంజ్ఞామూర్తికృష్టస్తిస్తుత్రివృత్కువక త ఉపదేశాత్. ~~అ~~ దేవాదినామ
 20 గాపవ్యప్తిస్సప్తిః చతుర్ముఖశరీర కాత్ పరమాత్మనసేవ, సకేవలచతుర్ముఖాత్; * నామ

రూపేవ్యాకరవాణి తాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకై కాంకరవాణి ఇతి త్రివృత్కరణం కువతో నామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్. త్రివృత్కరణంతు కేవలచతుర్ముఖస్య ససంభవతి, త్రివృత్కృతై స్తేజోబద్ధైరణ్డముత్పద్య పశ్చాచ్ఛతుర్ముఖస్యప్తేః, * తదణ్డమభవద్దైచమ్... తస్మిన్జ్ఞే స్వయంబ్రహ్మ ఇత్యాదిస్మృతేః. ౧౭.

286. ~~అథ మాంసాది భౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ.~~ * అన్నమశితం త్రేధా విధీయతే ఇత్యత్ర ప్రాగుక్తత్రివృత్కరణాదథాన్తరభూతః అణ్డాన్తవత్థిపురుష భుక్తాన్నాదీనాం పరిణామప్రకారఉచ్యతే. అన్యథా మాంసమనసోః పురీషాదణీయ స్తేన్వనాప్యత్వ త్రైజనత్వప్రసక్తిః. తథాసతి * అన్నమశితం త్రేధా ఇతి భూమేరేవ త్రిధాత్వోపక్రమః. * అన్న మయం హి సోమ్య మనః ఇతి మనసోభౌమత్వశ్చ విరుధ్యతే. తథేతరయోర ప్తేజసోః త్రైవిధ్యం విరుధ్యతే. తదిదమాచా- మాంసాదిభౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ- ఇతి. పురీషవన్నాంసమనసీ అపిభౌమే ఇతీహోచ్యతే. తథామూత్రవల్లోహితప్రాణావప్యప్యై. తథాఅస్థివన్మజ్జావాచో త్రైజస్యై. పూర్వమేవత్రివృత్కృతంచేత్, త్ర్యాత్మకంవస్తు కథమన్నమాప స్తేజఇత్యుచ్యత ఇత్యత్రాచా.-

287. ~~అథ వై శేష్యాత్తుతద్వాదస్తద్వాదః.~~ అన్నాదిభూయ స్తేన్వన వై శేష్యా దన్నాదివాదః. ౧౮.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః. సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీ వేదాన్తసారే తృతీయాధ్యాయే ప్రథమఃపాదః.

288. ~~తదన్తరప్రతిపత్తౌ రంశతి సమ్మరిష్వక్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్.~~ జీవోదేహోదేహోన్తరప్రాప్తౌ భూతసూక్ష్మైస్సంపరిష్వక్తోయాతీతి పశ్చాన్నివిద్యాయాం ప్రశ్నప్రతి పచనాభ్యామవగమ్యతే. * వేత్థయథాపశ్చమ్యానూహుతావాపః పురుషవచసోభవన్తి ఇతి ప్రశ్నః; * ఇతితుపశ్చమ్యానూహుతావాపః పురుషవచసోభవన్తి ఇతిప్రతిపచనమ్. ఉత్తరై స్సూత్రైరథో-౭.భివ్యజ్యతే; సచాయమథః- జీవోబ్రాహ్మణాదిదేహస్థః స్వాహాదానాదికమకృత్ తత్తత్ఫలభోగాయాస్మాదేహమత్థాయగచ్ఛన్, ఏతద్దేహస్థాభిః భూతాన్తరసంస్పృష్టాభిః సూక్ష్మాకారాభిరద్భిః సంపరిష్వక్తో-౭గ్నిత్వేన నిరూపితం ద్యులోకంప్రాప్య. తాభిరేవామృత మయదేహకారపరిణతాభిరద్భిః పరిష్వక్తో దేవానాం శేషత్వముపగమ్య, తైస్సహ తత్రభోగమనుభూయ, కర్మావసానే భుక్తశిష్టబ్రాహ్మణాదియోనిప్రాపకకర్మణాసహ పునరపీమం కర్మ లోకమాగమ్య, కర్మకర్తుంతాభిఃపరిష్వక్తో-౭గ్నిత్వరూపితంపజన్త్యప్రాప్య, వర్షాధారాభిస్సహగ్నిత్వనిరూపితంపృథివీముపగమ్య, వ్రీహ్యాదిసస్యేనసంయుజ్య, అన్నాకారపరిణతేన తేనసహగ్నిత్వనిరూపితం పురుషం ప్రాప్య, తత్ర శుక్లాకారపరిణతాభిస్తాభిరద్భిః పరిష్వక్తో-౭గ్నిత్వ

1. ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨ ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨
 2. ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨ ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨
 3. ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨ ౪-౨౦౪౪-౨-౪-౨౨

శ్రీ వేదాంత సారః.

యోషితం ప్రాప్య, తత్ర గభాకారపరిణతాభిస్తాభిరద్భిః పురుషశబ్దాభిలపనీయాభిః
 కమానురూపం బ్రాహ్మణాదిరూపేణ జాయత ఇతి. ౧.

289. తత్త్వతత్త్వత్వ భూయస్తాత్. తత్త్వ సవనస్యత్రివృత్తరణేన తత్త్వ
 భూతాంతరసంస్కృతా ఏవాహ భూయస్తేనాప్యజ్జేనోచ్యతే. ౨.

290. తత్త్వ ప్రాణగతేశ్వ. తత్త్వ * ప్రాణమనూత్కామంతం సవేప్రాణాలనూ
 ని ఇతిజీవేనసహేద్వియగతేస్తదాశ్రయత్యేన దేహగమనం ప్రతీయతే. ౩.

291. తత్త్వ అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచేన్న భాక్తత్వాత్. తత్త్వ * అగ్నింవాగప్యేతి
 తానుగ్న్యదిగతిశ్రుతేనజీవేన గమనమితిచేత్, న; వాగాద్యభిమానిదేవతాసుభాక్త
 వాగాదిశబ్దానామ్, * ఓషధీలోకమాని ఇత్యనపియద్భిలోకమాదిభిస్సహపాతాత్. ౪.

292. తత్త్వ ప్రథమేత్రవణాదితిచేన్న తాసవ హ్యుపపత్తేః. తత్త్వ ప్రథమే ద్యులో
 త్రవణాత్ నాహో గచ్ఛన్తి; * ఏతస్మిన్నగ్నో దేవాఃత్రద్ధాంజుర్వాతి ఇతిశ్రద్ధేవ శ్రుతేతి
 ఆపవత్రద్ధాశబ్దేనోచ్యతే-ఇత్యపు పృష్టాసు తదుత్తరతోపపత్తేగమ్యతే; * త్రద్ధా
 త్రిశ్రూయతే. ౫.

293. తత్త్వ అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాంప్రతీతేః. తత్త్వ అత్ర ప్రశ్నప్రతివచన
 ఏవప్రతీయతే, నతత్పరిష్కృతోజీవఇతిచేత్, న; ఉత్తరత్ర * అథయఇమేగ్రామే ఇష్టా
 దత్తమిత్యపాసతే ఇత్యాదావిష్టాదికారిణాం గమనప్రకారవచనాత్. ద్యులోకాగ్ని
 స్పృజ్జవాచ్యస్య * తస్యాఆహుతేస్సోమోరాజా సమ్భవతి ఇతిసోమభూతస్యైవ * సోమో
 తిప్రత్యభిజ్ఞానాదద్భిఃపరిష్కృతస్తచ్చరీరకపవ ఆపఇత్యుచ్యతే ఇత్యవగమ్యతే. ౬.

294. తత్త్వ భాక్తంవా నాత్మవిత్వాత్తథాహి దశయతి. తత్త్వ * ఏషసోమో
 తందేవాభక్షయన్తి ఇతిసోమాపన్నస్యదేవైభక్ష్యమాణత్వవచనమ్, భాక్తమ్ ఆనాత్మ
 దేవోపకరణత్వాభిప్రాయమ్. తథాహిదశయతిశ్రుతిః; * యథాపశు రేవంసదేవానామ్
 వద్దేవోపకరణత్వందశయతి; తథాఆత్మవిదామనాత్మవిదాశ్చ పరమపురుషోపకరణత్వం
 రణత్వశ్చ స్మయతే. * దేవాద్దేవయజోయాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామసి ఇతి. ౭.

295. తత్త్వ కృతాత్యయేననుశయవాప్త్యప్రస్థాపిభ్యాం యథేతమనేనంచ. తత్త్వ
 ముణోనై నివతకమానో భుక్తశిష్టకమకవాన్నివతకత ఇతి శ్రుతిస్త్వతిభ్యామవగ
 * రమణీయచరణాః...రమణీయాంయోనిమాపద్యతే ఇతి శ్రుతిః. * తతః పరివృత్తక
 శేషేణజాతింరూపమ్ ఇత్యాదికాస్మృతిః. ఆరోహప్రకారేణమాగ్నేకదేశః, ప్రకారా
 నైకదేశః. ౮.

296. తత్త్వ చరణాదితిచేన్నతదుపలక్షణాధేతికాష్టాజనిః. తత్త్వ * రమణీయ
 ఇతి చరణశబ్దాన్నానుశయః; చరణశబ్దస్య స్మారతాచారవిషయత్వాదితిచేత్, న; అను
 లక్షణాథా ఆచారశ్రుతిః, తస్యైవ సుఖసాధనత్వాత్. ౯.

297. తత్త్వ ఆనభక్యమితిచేన్నతదపేక్షత్వాత్. తత్త్వ స్మారతాచారస్యానుప

బ. భ. ౧౦-౬, ౭ ౪ బృ. ౬ ౪-౩-౧౦
 ౧. అట్టి త్రి. ౨ ౧-౧-౨౨
 ౨.] శ్రీ వేదాంత సారః.

513

311. అన్యధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాషాత్. అన్యధావదభిలాషాత్. * తదానంతరే ప్రహేయవా ఇత్యాది.
 అన్యధావదభిష్ఠితే ప్రహేయవానా సంక్షేపమాత్రమ్, అవరోహతః ఆకాశాదిష్వివ జననహే
 హితాభిలాషాత్. * జాయంతే ఇతివచనమాపచారికమ్. యత్ర బ్రాహ్మణాదిజన్తాః, తత్ర
 శత్రుచరణాః ఇతిహి హేతురభిలప్యతే. ౧౪.

312. అశుద్ధమితీచేన్నశబ్దాత్. అశుద్ధమితీచేన్నశబ్దాత్. అవరోహతః పూర్వవానుష్ఠితయాగాదిషు అగ్ని
 యాదిహింసాగర్భాత్వేన అశుద్ధం కర్మాత్మితీచేత్, న; * హిరణ్యశరీరః ధ్వజస్త్వగ్గం | - ?
 హి, * సవాడవేతన్మియసేనరిష్యసి ఇతి పశుసంజ్ఞపనస్యాహింసాత్వశబ్దాత్. ౧౫.

313. రేతస్సిగోగోఽథ. రేతస్సిగోగోఽథ. * యోయోహ్యన్నమత్తియోయోరేతస్సిగ్చతి |
 న్నేనసంస్పృష్టస్య రేతస్సిచా యోగమాత్రమనంతరముచ్యతే. అతః పూర్వమపి ప్రహేయ
 గమాత్రమ్. ౧౬.

314. యోనేశ్యశరీరమ్. యోనిప్రాప్తేః పశ్చాదేవానరోహతా శరీరం
 తే. ౧౭.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే
 తృతీయాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

తృతీయాధ్యాయే ద్వితీయః పాదః.

315. అన్యధావదభిలాషాత్. అన్యధావదభిలాషాత్. * అథరథాన్ రథయోగాన్ |
 దినాలభిహితాస్పృష్టిజీవాకృతాః; * పుష్కరిణ్యస్స) వస్త్రస్సృజతేసహిక తా ఇతిస్వప్న |
 జీవమేవ కతారమాహ శ్రుతిః. ౧౮.

316. నిర్మాణతారంచై కేపుత్రాదయశ్చ. నిర్మాణతారంచై కేపుత్రాదయశ్చ. * యపషుసు క్షేమజాగతికామం |
 పురుషోనిమిమాణః ఇతి. ఏనంజీవం స్వాప్నాథానిర్మాణతారమ్ ఏకే శాఖినోఽధీయతే.
 కామశబ్దవిదిష్టాః కామ్యమానతయా పుత్రాదయః; పూర్వత్ర * సవాకాకామాన్ |
 ఇత్యుక్త్వా * శతాయుషః పుత్రపౌత్రా ఇతివివృతత్వాత్. ౧౯.

317. మాయామాత్రంతు కాత్స్నేయనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్. మాయామాత్రంతు
 కాత్స్నేయానానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్. అన్య
 యా రథాదిసృష్టిః, తదిదమిశ్వరకృతం మాయామాత్రమ్ స్వప్నదృశేవానుభావ్యం
 కలమాత్రావసానమిత్యాశ్చయతయా మాయేత్యుక్తమ్. జీవస్య సత్యసజ్జల్పత్వాదికం
 నావికంస్వరూపం సంసారదశాయాం కాత్స్నేయనానభివ్యక్తమితి నతస్య సజ్జల్పమాత్రాత్
 గుపపద్యతే. * సహిక తా, * పురుషోనిమిమాణః ఇతి సజీవవిషయమ్, * తస్మిన్లోకాత్త్రి ||
 సవే ఇతివచనాత్. ౨౦.

స్వాభావికస్య అనభివ్యక్తిహేతుమాహ.

318. పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతోహ్యస్య బద్ధవిపర్యయో. అన్య జీవ

శ్రీ. బస. ౨-౨ శ్రీ. బస. ౩-౧-౧౬ శ్రీ. ము. బ. ౧-౧-౯ గజ. మ. బ. ౩-౧-౧
 శ్రీ. బస. ౩-౧-౧౬ శ్రీ. బస. ౩-౧-౧౬ శ్రీ. ము. బ. ౧-౧-౯ గజ. మ. బ. ౩-౧-౧
 శ్రీ. బస. ౩-౧-౧౬ శ్రీ. బస. ౩-౧-౧౬ శ్రీ. ము. బ. ౧-౧-౯ గజ. మ. బ. ౩-౧-౧

స్వానాద్యపచారప్రవాహేణ పరాభిధ్యానాదేవ తిరోహితమ్; తదపచారాత్తదనున్వ ష్టేహి
 | అస్య బద్ధవిషయః కాః * అథతస్యభయంభవతి, * అగ్రసోఽభయశ్చోగ్రహాః; ప్రసవే. ౧

౩19. - ఇతి దేవయోగాద్వాసోఽపి. ఇతి సోఽపి గిరోఽఽ నః. దేవయోగాద్వాసోఽపి
 కారాచిద్యోగాత్ సృష్టి వేలాయామ్. నామరూపవిభాగానంతా సోఽప్యే తాః చిద్యోగానాం ప్రలయే

౩20. - ఇతి సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షుతేచ తద్విదః. ఇతి శ్రోత్రస్య స్పృశురుష
 కృష్ణమ్ ఇత్యాదిశ్రుతేః శుభాశుభసూచకశ్చహి స్వప్నః; స్వప్నవిదశ్చాచక్షుతేచ తత్. అతః
 నజీవస్సృష్టా స్వాప్నాథానామ్. ౨

౩21. - ఇతి తదభావోనాడిషు తచ్చుత్తేరాత్మనిచ. ఇతి స్వప్నానాం వాసానుష్ఠి
 | * అనుతదానాడిషుసుప్తోభవతి, * సతాసామ్యతదానంపన్నోభవతి; ప్రసవోఽగ్రహాః; ప్రసవే
 | * సృరీతతిశేతే ఇతిశ్రుతేఃపురీతనిచ. ప్రాసాదఖట్వాపయః జ్యవదనిగోగః. ౩

౩22. - ఇతి అతఃప్రబోధోఽస్మాత్. ఇతి * సూచకశ్చహి విదః ఇతిబ్రహ్మ
 ప్రబోధశ్రుతిః ఆతపవ. ౪

౩23. - ఇతి సవవతు కమానుస్మృతిశబ్దవిభిధ్యః. ఇతి సవవతు కమానుస్మృతిశబ్దవిభిధ్యః
 ప్రబుద్ధశబ్దాత్తివత్తిజ్ఞానవైధుయేణకృతస్యకమణాస్తేనానుభవ్యత్వాత్, మావా నుభూతప్ర
 | భిజ్ఞానాత్; * తదహవాప్రహోవాఇత్యాది, * యద్యద్భవ నితథాభవ నిశిశబ్దా సే, మాసేపాఠ
 విధ్యానథకాశ్యాచ్చ. ౫

౩24. - ఇతి ముగ్ధేఽథ సమృత్తిఃపరిశేషాత్. ఇతి చూఢితేపురుషే. చూఢితేపురు
 సా మరణాయాధానంపత్తిరితి హేతుభేదాదాకారభేదాత్, అపునరుత్థానవియమానా వాచ్చక్ష
 యతే. ౬

౩25. - ఇతి వస్థానతోఽపి పరస్యాభయలింగం సవకత్రహి. ఇతి చూఢితేపురుషే. చూఢితేపురు
 వస్థాస్య స్తయామిత్యేన స్థితేరపి పరస్యబ్రహ్మణో నకశ్చసదోమః. యశస్సవకత్రాశ్రమగిస్మృతి
 | నిరస్తనిఖలదోషసంబద్ధస్యసమస్తకల్యాణగుణాకరత్వహాసోభయనిజ్యః పరబ్రహ్మశ్రుతామ్ - * అ
 || హతపాపానత్యసజ్గుల్పుః, * నిరవద్యమ్, * యస్సవకజ్ఞస్సవకవిత్, * నిచస్తకల్యాణగుణాత్
 | కోఽసా, * సకలా నయత్ర క్లేశాదయః ఇత్యాదిషు. ౭

౩26. - ఇతి భేదాదితిచేన్న ప్రత్యేకమతిద్వచనాత్. ఇతి చీవస్య స్వతోఽపరా
 | పాప్మనోఽపి శరీరసంబద్ధిత్వావస్థాభేదాద్యథా దోషసంబద్ధః, తథా పరస్యాం * యస్యస్యవీర
 | రమ్ ఇత్యాదిశరీరసంబద్ధిత్వాద్దోషఇతిచేత్, న; * యస్యస్యవీరవీరవీరమ్ ఇత్యాదిషుప్రతిపర్యాయ
 | * సతతత్మాఽస్తయామ్యమృతః ఇతినిదోషత్వవచనాత్. ౮

౩27. - ఇతి అపిచైవమేకే. ఇతి ఏకస్మిన్శరీరేఽపివయోజనపరయోయో
 | విశేషఉక్తః, ఏవమేకేస్వశబ్దేరాధీయతే - * ద్వాసుపణా ఇత్యారభ్య * ఏవేలస్వాద్యత్వసత్త
 న్ననోఽభిచాకశీతి ఇతి. ౯

౩28. - ఇతి అరూపవదేవహి తత్ప్రధానత్వాత్. ఇతి మనుస్యాదిశరీరేషుశరీరేత్వే
 రూపరహితవస్తువదేవ వతః తేతత్ బ్రహ్మ, జీవనామరూపయోరపి నివోధ్యత్వేనప్రధానత్వాత్

విశ్వానాథుని పద్యములు 104. పరమతస్సేతూన్మానసమృద్ధభేదవ్యపదేశేభ్యః. * జన్మాద్యస్య
యతః ఇత్యాదినా * ప్రతిషేధాచ్చ ఇత్యేతదస్తేన యత్పరమకారణం బ్రహ్మ ప్రతిపాదితమ్.

[illegible]

చిత్రపరమసి క్షిప్రత్వమస్తీతి యక్ష్మాభాసనాశక్యతే. * అశయతత్వా ననేతుః, * సతం ||
 సేతుంతీత్వాః, * చతుష్పాద్భు, * అమృతస్యైవసేతుః ఇత్యాదిభిరస్మజ్జ్ఞానః సేతుశ్చతరి ||
 తవ్యత్వపరిమితత్వవ్రాపకత్వవ్యపదేశేభ్యః, * తేనేడంపూణాంపురుషేణసవకమ్, * తత్త్వయ ||
 సుత్తరతరమ్ ఇత్యేతస్మాదథాః పురవ్యపదేశాచ్చావ్యత్పురమస్తీతి. 30.

345. ~~నామాన్యాత్తు.~~ తుళి జ్ఞేనై తద్వాప్యవతాయసి. నై తద్యుక్తమ్; పతః? * సహ్యేతస్మాదినిశేత్యవ్యత్పరమస్తి ఇతిమూతాకమూతాకప్రపజ్చప్రకారతయా తద్విశిష్టాత్ ఇతి నేతి నిడిఃప్రూత్ బ్రహ్మణోఽన్యత్పరంనాస్తీత్యాదినిషేధసహస్రాత్. పరస్మిన్ బ్రహ్మణీసేతుత్వవ్యపదేశః ప్రశాసనాత్ సవకలోకానఙ్కరకరత్వేనసేతుస్సామాన్యాత్తు. తథాహః * అథయతత్మాససేతువిఘ్నాతిరేషాం లోకానామసంభేదాయ ఇతి. * సవకంఖల్విదంబ్రహ్మ || తజ్జలానితిశాస్త్ర ఉపాసీత ఇత్యారభ్య, ఉక్తజగన్నిమిత్తోపాదాసభూతస్యైవ బ్రహ్మణః * ఏత ఏతఃప్రేత్యాభిసంభవితాస్మి ఇతిపరమప్రాప్యత్వవచసాత్ తరతిరపి ప్రాప్తివచనః. 36.

346. బుద్ధ్యధికఃపాదవత్. * చతుష్పాత్ ఇతి స్మారనవ్యవదేశోఽపి |
వాక్యాదః...చతుఃపాదః ఇతివదుపాసనాధికః. 3౫౦.

347. ~~అపరిమితస్యాపి~~ స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్. ~~అపరిమితస్యాపి~~ స్థానవిశేషసంబద్ధా
నవచ్చిద్యానుసన్ధానం యుజ్యతే, ప్రకాశాకాశాదేరివ వితతస్యాపి వాతాయనఘటాదినా. 33.

348. ఉపపత్తేః ప్రాప్యన్యైవ పరమాత్మనః ప్రాపకత్వోపపత్తేః ;
 మథాఽఽహ * యమేవైషవ్యణితే తేనలభ్యః ఇతి. 38.

349. తథాఽన్యప్రతిషేధాత్. * యస్మాత్పరస్మాదపరమస్తిశ్చిద్యస్మాదా
 స్మాణీయోనజ్యాయోఽస్తికశ్చిత్ ఇత్యస్మిన్వాక్యే పురుషాదన్యస్య జ్యాయ స్త్వప్రతిషేధాదితోఽ
 ికంనాస్తి. * తతోయదుత్తరతరమ్ ఇతిః పురుషతత్త్వాదన్యదుత్తృప్తంనాస్తి, తతఉత్తర
 తరంపురుషతత్త్వమేవాపమనామయమ్. * యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి అథేతరేదుఃఖ
 మేవాపియన్తి ఇత్యుపక్రమప్రతిజ్ఞాతం సహేతుకముపసంహృతమ్. * తమేవ విదిత్వాఽతిమృ
 త్యమేతి నాన్యఃపన్థాః ఇత్యుపక్రమేప్రతిజ్ఞాతమ్. అన్యథా ఉపక్రమవిరోధశ్చ. 37.

350. అనేన సవకగతత్వమాయామశ బ్దాదిభ్యః. అణోరణీయాన్య
హతో మహీయాన్, * తేనేదంపూణాంపురుషేణసవమ్, * వ్యాప్యనారాయణస్థితః, * నిత్యం 117
విభుంసవకగతంసుసూక్ష్మమ్ ఇత్యాదిశబ్దైరనేన బ్రహ్మణా స్వవ్యతిరిక్తతత్త్వస్య వ్యాప్తత్వమ
సగతమ్. తత్తు తస్మాత్పురం వారయతి. 351.

351. ~~అతి~~ ఫలమతఃపపత్తేః. ~~అతి~~ అతఃపరస్మాద్భ్రష్మాణవ కమభిరుపాసనేన
 వారాధితాత్ భోగాపవగరూపఫలం సిద్ధ్యతి. కమః క్షణధ్వంసి నకాలాంతరభావిఫలాయాల
 పుతినవజ్ఞాత్ పరమకారుణికాత్ ఫలసిద్ధిరుపపద్యతే.

352. శ్రుతత్వాచ్చ. శ్రుతమేవహి * అన్నాదోవనుదానః, * ఏష హ్యే||
వానస్తయాతి ఇత్యస్తైవ ఫలదాయిత్యమ్. 35.

3531. ❀ ధర్మంజై మినిరతవ. ❀ ధర్మమేవ అతః-ఉపపత్తేః శ్రుతత్వాచ్చ

కె54. - ఈ పూవంతం బాదరాయణోపాసనవ్యవహారం. ఈ పూవం కొత్త పద
వ్యవహారం. ఇది భగవాన్ బాదరాయణోపాసన. * వాయున స్వీకరణం
* సప్తనానాం గురుగమయతీతి భగవదాత్మకం. వాయుదేవతానిధిస్త్వన ఫల
వ్యవహారం. వాక్యశేషస్థానిత్య పేయీతిహి* ప్రతిష్ఠా నిరూపణ స్వీకరణం
యాకాత్మిక ఇహ శ్రూయతే. ౪౦

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

తృతీయాధ్యాయే తృతీయఃపాదః.

తిలవ. అతి సవకావేదాన్తప్రశ్నయం చోదరాద్యవిశేషాత్. అతి సవకావేదాన్తప్రశ్నయం దహరాద్యపాసనమేకమేవావిద్యాత్మకమనీతి ఇతి కమఃవిభిష్విస చోదనాఫలసంయోగరూపాఖ్యానామవిశేషాత్.

356. ~~భేదాన్నే~~ విచేదకన్యమసి. ~~అవి~~ శేషపుఃస్య ~~భేదా~~ దాపాదికేః
విద్యైక్యమితిచేత్, విద్యైక్యేఽపి శాఖాంతరే ప్రవృత్తభేదాన్నభేదః.

357. శ్లోకం స్వాధ్యాయస్య తథాత్వేహి సమాచారాఽభిరామ్య సవవచ్చసన్నియ
|మః. శ్లోకం అథవణవేదే* తేషామేవై తాంబ్రహ్మవిద్యాగవదేత ఇతి శిరోవ్రతవలంబియమః
| శిరోవ్రతస్య స్వాధ్యాయాశ్చ త్వేన* నైతదచీణవ్రతోఽగ్ధీయిత ఇతి తస్మాత్స్యయంసంబధ్ధాః
| గమాత్. సమాచారాఖ్యగ్రన్థే* ఇదమపివేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతమితి వేదవ్రతాన్నివగమాచ్చ
|* బ్రహ్మవిద్యామ్ ఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దో వేదవిషయః. యథా సవచోనూ స్తపామేవ, తథాశిరోవ్రత
మితి తన్నవిద్యాభేదలిజమ్.

358. ❀ దశయతిచ. ❀ శుతిరేవ విద్యైక్యం దశయతి; ఛాన్దో గ్యదహర
| విద్యైక్యం గుణాష్టకం తైత్తిరీయకే కేవలం * తస్మిన్యదస్త్రః ఇహి వదతి. ౪

359. ~~అ~~ ఉపసంహారోఽథాణభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ. ~~అ~~ సవం సవకా
విద్యైకే అన్యత్రోక్తానామన్యత్రోపసంహారః తద్విద్యోపకారరూపాభ్యాక్యాత్; యథైకవిధి
శేషతయా విహితాజ్ఞానామితి.

పూర్వకాంక్షాంతం స్వీకృత్యాత్రవక్తవ్యమాహ. —

360. ~~అన్యథాత్వంబద్ధాదితి చేన్నావిశేషాత్.~~ ~~అన్యథాత్వంబద్ధాదితి చేన్నావిశేషాత్.~~ వాజినాం భ్రూగోనాభా

య. ౧-౧-౨-౨ శ. ౧-౧-౧-౧
 య. ౧-౧-౨-౨ శ. ౧-౧-౧-౧
 య. ౧-౧-౨-౧ ౨ శ. ౧-౧-౧-౧
 య. ౧-౧-౨-౧
 పాద. 3.]

శ్రీ వేదాంత సారము.

519

దీర్ఘ ప్రాణద్యుష్ట్యోపాసనం శత్రుపరిభవఫలం హివిహితమ్. తత్రవిద్యైక్యం పూర్వకక్షంకృదిని
 ధాయరాధాంతచాయయా చోదయతి. వాజినాం ప్రాణద్యుష్ట్యోపాసనముద్గీధకర్తృవిషయమి
 తరత్ర కర్మవిషయమితి శబ్దాదేవ ప్రతీయతే; * అథ సేమచాసన్యం ప్రాణమూచస్త్యన్న
 ఉద్గాయేతితథేతితేద్య ఉదగాయత్ ఇత్యాదిసోద్గీధకర్తృవిషయం వాజినామ్; ఛన్దోగానాన్తు
 *యపవాయముఖ్యః ప్రాణస్తముద్గీధముపాసాన్చక్రితే ఇత్యుద్గీధవిషయమితిచేత్, తదిదమాహ—
 అన్యథాత్వం శబ్దాదితిచేదితి. ఉపక్రమావిశేషాత్ * నైరాసరాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్యయామ ఇత్యే
 కత్ర. అన్యత్రాపి * తద్ధ దేవా ఉద్గీధమాజహుర నేనై నానభిరానిష్యామ ఇతి.

౬.

361. ~~అథ~~ సవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్త్వాదివత్. ~~అథ~~ నై వం, ప్రకరణంహ్యు
 భయత్ర భిద్యతే; * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీత ఇత్యుద్గీధావయవభూతప్రణవవిషయమ్
 ఛన్దోగానామ్. * నైరాసరాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్యయామ ఇతితు వాజినాంకృతోద్గీధవిషయమితి
 మాపభేదాద్విద్యాభేదః. యథా ఏకస్యామపి శాఖాయాముద్గీధోపాసనే హిరణ్మయపురుషదృష్టేః
 పరోవరీయస్త్వాదివిశిష్టదృష్టిభిద్యతే.

౭.

362. ~~అథ~~ సంజ్ఞాతశ్చేత్తమక్తమస్తి తదపి. ~~అథ~~ ఉద్గీధవిద్యేతిసంజ్ఞాకాన్యద్యై
 క్యముక్తశ్చేత్, విధేయభేదేపి సంజ్ఞాక్యమప్యేవ; యథా నై యమికాగ్నిహోత్రే కుణ్డపాయినా
 మయనాగ్నిహోత్రే చేత్యేవమాదీషు.

౮.

363. ~~అథ~~ వ్యాప్తేశ్చ సమజ్ఞసమ్. ~~అథ~~ ప్రథమప్రపాతకేఉపక్రమవదుత్తరాన్వపి
 ప్రణవస్యోపాన్యత్వవ్యాప్తేః, మధ్యేచోద్గీధముపాసాన్చక్రితే ఇతిప్రణవవిషయత్వమేవ సమజ్ఞసమ్.

364. ~~అథ~~ సవాభేదాదన్యత్రేమే. ~~అథ~~ * యోహవై జ్యేష్ఠశ్చక్రేష్ఠశ్చ వేద...
 ప్రాణోవావజ్యేష్ఠశ్చక్రేష్ఠశ్చఇతివాజినాం ఛన్దోగానాం కాషీతకినాన్చ ప్రాణవిద్యాయాంవాగాది
 కరణగ్రామస్థితేః తత్కాయస్యచ ప్రాణహేతుకత్వేన తిస్సప్యప్యేకమాపేణ ప్రాణజ్యేష్ఠ్యముప
 పాదితమ్. వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాదిసంబద్ధిత్వమపి ప్రాణస్యోభయత్రోక్తమ్. కాషీతకినాంతుతన్నో
 క్తమ్. తథాపి సవత్రజ్యేష్ఠ్యోపపాదనప్రకారస్యసవత్సాభేదాద్విద్యైక్యమితి కాషీతకిప్రాణ
 విద్యాయామపి వసిష్ఠత్వాదయఉపసంహారాః.

౧౦.

365. ~~అథ~~ ఆనందాదయఃప్రధానస్య ~~అథ~~ అభేదాదితివత్తే. బ్రహ్మస్వరూపనిరూ
 పణాంతగతామలత్వజ్ఞానానందాదయోగుణాః సవాసు పరవిద్యానూపసంహారాః, గుణినో
 బ్రహ్మణస్సవత్తాభేదాత్.

౧౧.

366. ~~అథ~~ ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయాహిభేదే. ~~అథ~~ * తస్యప్రియ
 మేవశిరః ఇతిప్రియశిరస్త్వాదీనామప్రాప్తిః, బ్రహ్మగుణత్వాభావాత్తేషామ్. శిరఃపతాదిభేదేబ్రహ్మ
 గుణేనతిబ్రహ్మణఉపచయాపచయప్రసక్తిః.

౧౨.

367. ~~అథ~~ ఇత్యరేత్వథాసామాన్యాత్. ~~అథ~~ ఆనందాదయఃస్వరూపనిరూపణాంత
 గతతయా బ్రహ్మసమానా ఇత్యుపసంహారాఃపవ.

౧౩.

వి.వి.వి. 1-2-1 వి.వి.వి. 1-2-1 గింటాం.వి 11-2-1
 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1
 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1
 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1 1-2-1

శ్రీ భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర న్ధ మా లా

[అధ్యాయం]

368. ఇతి అన్యాయ ప్రయోజనాభావాత్. ఇతి నియశిరస్తాన్వయపక్షే
 బ్రాహ్మణోఽనుచింతనాథాః. ప్రయోజనాస్తాభావాత్. ౧౭

369. ఇతి అన్యాయాచ్చ. ఇతి * అన్యాయే స్తరతత్త్వేఽనుచింతనయః. ఇత్యాది
 శబ్దాచ్చ శిరఃపక్షాదయో నబ్రహ్మగుణాః. ౧౮

370. ఇతి అత్మగూహీతిరతరచదుత్తరాత్. ఇతి ఉగ్రమూర్తినసవాన్మోహేషగ్రహ
 నిమిత్త * సోఽకామయత బహుస్యాప్రజాయేయ ఇత్సుత్తరాత్ బహుభవః సన్మన్మభిధానాన
 వాక్యాదనగమ్యతే, * అత్మావాదమేకపవాగ్రాహీత్ ఇత్యాది బ్రహ్మచింతన. ౧౯

371. ఇతి అన్యాయాదిచింత్యాదవధారణాత్. ఇతి పూర్వక్ర ప్రాణమయా
 ప్రాప్త్యేన బ్రాహ్మయూత్సాహముత్తరాన్నిరణయ ఇతిచేత్, * అన్యాయకాన్యాయాః స్యావగతసా
 త్మనవప ప్రాణమయాదిప్రవధారణాత్ స్యాదేవ పరమాత్మనే నిరణయః. ౨౦

372. ఇతి కాయాభ్యానాదపూర్వమ్. ఇతి * యోగైర్విష్టానాం వేద ఇతిప్రా
 విద్యాం విధాయ, అపాంప్రాణవాస స్త్వముక్త్యా, * తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదశిత్యాచ
 చామేదేనమేవ తదనమనగ్నంతురతే ఇత్యాచమనస్య సహచారప్రాప్త్యానానమనమనా
 ఆచమనీయానామపాం ప్రాణవాసస్తాన్వయసన్ధానమప్రాప్తం విశేషేణియుక్తమి, అప్రాప్తస్యై
 విధేయతయా ఖ్యాపనాత్. అత్రానువాదసహాపావిధిః కల్ప్యతే ఇత్యర్థః. ౨౧

వాచనీయం - అన్యాయాచ్చ 373. ఇతి సమానసవంచాభేదాత్. ఇతి అగ్నిరహస్యే, బృహదారణ్యకేచామూ
 తాశాణ్డీల్యవిద్యావీకత్ర * సతత్త్వానముపాసీత మనోమయంప్రాణశరీరం ఛాపంసత్యసజ్జల
 మాకాశాత్మానమ్ ఇతి. ఇతరత్ర * మనోమయోఽయంపురుషో భస్మస్య స్తస్మిన్నస్తప్తౌదదే
 యథాప్రీహివాచయవోవా సపషసవత్సవశీ సనత్సేశానస్సనత్సాధిపత్సవమిదంప్రశా
 ఇతి. ఉభయత్ర మనోమయత్వాదికే సమానేఽపి వశిత్యాదేస్సత్యసజ్జల్యుద్భవితాయాపేక్ష
 భేదాదైక్యమ్. ౨౨

374. ఇతి సమృద్ధాదేవచున్యత్రాపి. ఇతి * యపష సోస్మిన్మణ్డలే పురుష
 యశ్చాయందక్షిణేఽక్షిణ ఇత్యుపక్రమ్య, సత్యస్య బ్రహ్మణః ఆదిత్యమణ్డలే అక్షిణివోపాస్యత
 ముక్త్యా, * తస్యోపనిషదహరిత్యధిదైవతమ్ * తస్యోపనిషదహరిత్యధ్యాత్మమ్ ఇతిద్యేనామనా
 మ్నాయేతే ఉభయత్రైకస్యైవోపాస్యస్య సంబద్ధాద్విద్యైక్యమిత్యభయత్రోభేనామనీ. ౨౩

375. ఇతి నవావిశేషాత్. ఇతి నైతత్. ఆదిత్యాక్షిప్తానసంబద్ధభేదాదుపాస్యస్య
 విద్యాభేద ఇతిత్ర నియతే నామనీ. ౨౪

376. ఇతి దశకయతిచ. ఇతి దశకయతిచ శ్రుతివిద్యాభేదం * తస్యైతస్యతదే
 రూపం యదముష్యరూపమ్ ఇతి రూపాతిదేశంబ్రవీతి. ౨౫

? - 377. ఇతి సమృద్ధిదుర్వాప్త్యపిచాతః. ఇతి * బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యాణసంభృతాః
 బ్రహ్మగ్రేజ్యేష్ఠవివమాతతాన ఇత్యాదిజ్యేష్ఠానాం వీర్యాణాం బ్రహ్మణి సంభృతః ద్యువ్యాప్తిశ్చ
 బ్రహ్మణ ఇత్యేతదనారభ్యాశీతమపి సనవోపాసనశేషభూతమ్. అతోద్యువ్యాప్తిసామర్థ్యాదల
 ఘానవ్యతిరిక్తేషూపాసనేషు ప్రాప్నోతి. సంభృత్యాద్యపి ద్యువ్యాప్తిసహపరితంత్రైవ. ౨౬

గం.బ.ఎ-గె-2
 శ్రీ.శ్రీ.గె-గె
 " ఆన.గె-గె
 చాద. 3.]

గం.బ.ఎ-గె-2
 గె-గె
 గె.బ.ఎ-2-గె-2
 గె-గె

(శ్రీ) వే దా స్త సా ర :

378. ~~శ్రీ~~ పురుషవిద్యాయామపి చేతరేషామనామ్నానాత్. ~~శ్రీ~~ ఛాన్దోగ్యే తైత్తిరీయకే చామ్నాతా పురుషవిద్యా భిన్నా, యజమానపత్న్యదీనాం యజ్ఞావయవానా మితరేషాం సవనత్రయాదీనాఞ్చైకత్రామ్నాతానామన్యత్రానామ్నానాత్, ఫలభేదాచ్చ తైత్తిరీయకే ఆత్మాదీనాం యజమానత్వకల్పనం సాయంప్రాతమధ్యద్దినానాం సవనత్వకల్పనం బ్రహ్మమహిమప్రాప్తిఫలమ్. అత్ర ఫలస్యాశ్రవణాత్ పూర్వప్రస్తుతఫలం బ్రహ్మవిద్యాజమ్. ఛాన్దోగ్యచాశిషాదీనాం దీక్షాత్వకల్పనం త్రేధావిభక్తపురుషాయుషస్యచ సవనత్రయకల్పనం శతంజీవతి ఇతిచ ఫలమ్. ౨౪.

379. ~~శ్రీ~~ వేదాద్యభేదాత్. ~~శ్రీ~~ ఉపనిషదారంభేష్వధీత శుక్రంప్రవిద్య 1-? హృదయంప్రవిద్య ఇత్యాదిమ స్త్రవత్, మహావ్రతాదిమ స్త్రవచ్చ, శనోమిత్రః సహనా వనతు ఇతిమన్త్రావపి మ స్త్రనామ ధ్యేన ప్రయోజనభేదావగమాత్ అధ్యయనశేషభూతావితి నవిద్యాజ్ఞభూతౌ. ౨౫.

380. ~~శ్రీ~~ హానా తూపాయనశబ్దశేషత్వాత్కుశాచ్చస్తస్త్వత్పూజనవ త్తదుక్తమ్. ~~శ్రీ~~ విదుషోబ్రహ్మప్రాప్నోవతః పుణ్యపాపయోవిమోచనమేకస్యాం శాఖాయాం విదుషస్తచ్చిస్తనాథమధీతమ్. విముక్తయోః ప్రవేశస్థానమేకస్యాం శాఖాయాం పుణ్యప్రవేశ స్థానం సుహృదః, దుష్కృతస్యశత్రవ ఇతి. ఏకస్యాం శాఖాయాంవిమోచనం ప్రవేశస్థానశ్చేత్స్య భయనూమ్నాతమ్. సవణం తచ్చిస్తనాథమ్. హానావితిప్రదేశానాథమ్. హానాపుపాయనే చేత్యధః. హానిః విమోచనమ్, ఉపాయనంప్రవేశనమ్. కేవలహానావామ్నాతాయాం కేవ లేహోపాయనేఆమ్నాతే ఇతరేతరసముచ్చయోన్యాయ్యః; నవికల్పః, ఉపాయనశబ్దస్య హాని వాక్యశేషత్వాత్. తచ్చేషత్వచ్చ త్యక్తయోః ప్రవేశస్థానవాచిత్యేనతదపేక్షత్వాత్; యథా హానస్సత్వాఃకుశాః ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతమ్ * బేదుంబయఃకుశా ఇతిప్రదేశాన్తరస్థమ్, 1-1? యథాచ * దేహసురాణాం ఛన్దోభిః ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతం * దేవచ్ఛన్దాంసిపూర్వమ్ ఇతి 1-1? ప్రదేశాన్తరస్థమ్. యథాచ * హిరణ్యేన షోడశినస్తోత్రముపాకరోతి ఇత్యేతద్వాక్యశేషభూతమ్ * సమయావిషితేసూయే షోడశినస్తోత్రమ్ ఇతి, యథాచ * ఋత్విజఉపగాయన్తి || ఇత్యేతచ్చేషభూతం * నాధ్వయుకరుపగాయేత్ ఇతి. ఏవముపాయనవాక్యస్య హానివాక్యశేష తయాసంభవన్త్యాంగతౌ నవికల్పన్యాయ్యః. తదుక్తమ్ * అపితువాక్యశేషస్సాదన్యాయ్యత్వా 1-? ద్వికల్పస్య ఇత్యాదినా. ౨౬.

381. ~~శ్రీ~~ నామ్నరామే తతఃవ్యాభావా త్తథాహ్యన్యే. ~~శ్రీ~~ సుకృతదుష్కృత యోహానిః * అశ్వఇవరోమాణివిధూయ...ధూత్వాశరీరమ్ ఇతిదేహవియోగకాలేశ్రుతా. | శాఖాన్తరే*సతిగచ్ఛతివిరజాంనదీం తత్సుకృతదుష్కృతేధూనుతే ఇత్యధ్వన్యపిశ్రుతాఽపి సాంప | రాయే చరమదేహవియోగకాలపవ చిన్తసియా, దేహవియోగాదూర్ధ్వంబ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణ తరితవ్యభోగాభావాత్. తథాహ్యన్యే శాఖనః * తస్యతావదేవచిరం యావన్న విమో | క్ష్యేఽథసంపత్స్యే ఇతిదేహవియోగసమనన్తరం బ్రహ్మప్రాప్తిమధీయతే. ౨౭.

382. ~~శ్రీ~~ ఛన్దతఉభయావిరోధాత్. ~~శ్రీ~~ దేహవియోగకాలే పుణ్యపాపవిమో
 66 గం.బ.ఎ-గె-2-గె-గె
 గె.బ.ఎ-గె-గె
 గె.బ.ఎ-గె-గె-2

చనశ్రుతేః, దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తిశ్రుతేశ్చేత్యుభయశ్రుత్యవిరోధాద్దేహోః
 * సుకృతదుష్కృతేధానుతే ఇత్యయంశ్రుతిశిష్టః ఛందతో నేలవ్యః * ఏతం దేవయానాపన్యాస
 మాపద్యతే ఇతివాక్యఖిల్లాత్ ప్రాగనుగమయితవ్య ఇత్యర్థః. ౨౦.

383. ~~అతి~~ గతేరథవత్త్వముభయధాన్యభాహివిగోధః. ~~అతి~~ చోదయశి దేవ
యానగతిశుతేరథవత్త్వముభయత్రచింతాయామేవ. అన్యథా దేహవియోగకాలవచచింతాయా
తస్మిన్నేవ సవకమకాయా ద్దేహభావేన గతినోపపద్యత ఇతిహి గతిశుచివిగోధః. ౨౯.

384. ఉపపన్న స్తల్లక్షణాధోకపల భ్యోకవత్. ఋరిహరతి. దేహవియో
గకాలే సవకకమక్షయోఽపి గతివిధిరుపపన్నః. బ్రహ్మోవాసీనానామకమకలభ్యాగోఽపి భ్యేః
* సస్వరాజ్ఞవతి తస్యసవేషులోకేషు కామచారోభవతి ఇత్యాచా. యథా లోకే నాహు
ముపాసీనానామితరపురుషాసాధారణసవాధానసిద్ధిః. 30.

385. యావదధికారమనస్థిరాధికారికాణామ్. వసిష్ఠాదీనాం జ్ఞానినామపి దేహవాతాదూర్వణం ఫలాంతరానుభవః, ప్రారబ్ధాధికారసేషుకర్మవిరాశ్యావాత్. యావదధికారసమాప్తి ఇద్ధేతుకర్మఫలానుభవాయ, తేషాంత్యైవ. సిద్ధిః, నాచిక్వాని ప్రాప్తిః. జ్ఞానినామపి ప్రారబ్ధకర్మ అనుభవేనైవ నశ్యతీతి వక్ష్యతే. 39.

386. అనియమస్సవేకపామవిరోధశ్చబ్దానుమానాభ్యామ్. దోషూప
 కోగలాదిషూపాసనేష్వచిరాదిగతిరామ్నాతా, తన్నిష్ఠానామేవ తయాప్రాప్తిరితి తిచ్చిస్తన
 మపి తేషామేవేతినియమాభావః, అపితు సవోకపాసననిష్ఠానామ్. తథాసత్యేవ శ్రుతిస్త్వభ్యా
 మవిరోధః. శ్రుతిస్తావత్ పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం*యోచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యముపాసనేతేఽచి
 పమభిసంభవన్తి ఇత్యవిశేషేణశ్రుతా. స్మృతిరపి*అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లః ఇత్యాదికా. 39.

387. అక్షరధియాం త్వవరోధస్సమావృతద్భావాభ్యామ్మోషసదవ తదుక్తమ్. ~~అక్షరధియాం~~ త్వవరోధస్సమావృతద్భావాభ్యామ్మోషసదవ తదుక్తమ్. * అథపరాయయాతదక్షరమ్ ఇత్యారభ్య * అస్థాలమనన్వాహ్రాస్వమదీఘమలోహితోయ తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్ ఇత్యాద్యస్థాలత్వాద్రేశ్యత్వాదివిషయాణామక్షరబ్రహ్మసంబంధినాన్ధియాం సర్వానుపరవిద్యాను సజ్గిహః. గుణినోబ్రహ్మణస్సవకప్రేకత్వాత్, ఏతైగుణైవికానా సకలేతరవ్యావృత్తబ్రహ్మనుసన్ధానానుపపత్తేశ్చ. హేయసంబన్ధానహకనన్దాదమోఽపి ప్రత్యగాత్మనో బ్రహ్మవ్యావతకాః. ప్రధానానువతిత్వంహి గుణస్వభావః. యచ్చజామదగ్న్యచతూరాత్రపురోడాశ్యుపసద్గుణభూతమన్త్రస్య ప్రధానభూతోపసదనువతిత్వేనోపాంశుగుణకత్వమ్. తదుక్తమ్. * గుణముఖ్యవ్యక్రమే ఇత్యాదినా. 33.

388. ఇయదామననాత్. నైతావతాసవత్ర సహోపసంహారవ్యాప్తి
రిత్యాహ. ఆమననమ్-ఆభిముఖ్యేనమననమ్. ఇయదేవగుణజాతం సవశ్రోపసంహారయమ్.
యేనగుణజాతేన సకలేతరవ్యావృత్తబ్రహ్మమననమ్. 38.

389. అస్తరాభూతగ్రామవత్స్వాత్మనోఽన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశ
 || వత్. *యతత్త్వా ఇత్యుషస్తిప్రశ్నః భూతగ్రామవత్ప్రత్యగాత్మవిషయః, అన్యథాః *యః
 ప్రాణేనప్రాణితిసతతత్త్వా ఇతిప్రతిపచనస్య కహోలవిషయాదశనాయాద్యతీతత్వాదేఃభేదానుప

౧౦-౪-౫-౧ ౧౪-౦-౪ ౪-౪-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧
 ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧
 ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧ ౧౦-౪-౫-౧
 పాద. 3.] శ్రీ వేదాంత సారము.

ప్రతిపక్షే, న; *నియత్యాసవాన్తరః ఇత్యుభయత్ర ప్రశ్నైకరూప్యాత్ పరమాప్యేవోభ/
 యత్రప్రతివచనగతః. ప్రాణనాదిహేతుత్వవ్యవహారాద్యతీతత్వం పరమాత్మవ్యవహారే.
 ప్రాణనాదిహేతుత్వంహి పరమాత్మనవన *కోహ్యవాన్యాత్. ప్రాణ్యాత్ ఇత్యాదిప్రశ్నః.
 సద్విద్యోపదేశవత్ ప్రశ్నప్రతివచనావృత్తిరేకవిషయా. ౩౫.

390. *ఇతి హి విశిష్టస్థి హితరవత్. ఇతి ప్రప్రభేదోఽపి భేదక ఇత్యాహ.
 అధైక్యే నిశ్చితేనతి ప్రప్రభేదోఽపి భేదక ఇత్యాహ. కాయాః, ఉపస్థితాశనాయాద్యతీతత్వః
 కాయాః, కహలోనాపి ప్రాణనాదిహేతుత్వః కాయాః. ఉభయత్ర ప్రకరణగతవాక్యాని
 హి పరమాత్మానమేవ విశిష్టస్థి; యథాఇతరత్రసద్విద్యాయామపి. 3౬.

391. *సై వహి సత్యాదయః. ఇతి ప్రశ్నాద్యావృత్తై కథమైకమిత్యత్రాహ.
 *సేయద్దేవతైతత్ ఇతి ప్రస్తుతా దేవతైవ సవత్ప్రప్రశ్నగతా. ప్రతివచనేషుచ *తత్సత్యంస
 ఆత్మా ఇత్యాదయ ఇత్యైక్యమ్. 37.

392. *కామాదీతరత్ర తత్రచాయతనాదిభ్యః. ఇతి *దేహరోఽస్మిన్నన్తరకా/
 శస్తస్మిన్యదస్తస్తదస్తేప్రవ్యమ్ ఇత్యుక్త్వా, *ఏషఆత్మాఽపహతపాష్కా ఇత్యారభ్య, *సత్యకామ/
 స్సత్యసంకల్పః ఇతి ఛాన్దోగ్యే.వాజినాన్చ*యఏషోఽస్తహృదయ ఆకాశస్తస్మిన్చ*తేనవనస్య/
 వశీనవనస్యేశానః ఇత్యుభయత్ర హృదయాయతనత్వసత్యసంకల్పత్వతద్విశేషరూపవశిత్యాది
 భిదహారవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సత్యసంకల్పత్వసహచారేణ అపహతపాష్కత్వాదినత్యసంకల్ప
 త్వపయన్తః ఉభయత్రోపసంహారాః. 3౮.

393. *అదరాదలోపః. ఇతి *నేహనానాస్తికించ*సపషనేతినేత్యాత్మాఇతి/
 నిషేధోనవశిత్యాదిగుణవిషయః, *సవనస్యవశీ సవనస్యేశానః ఇతి తేషామజ్ఞాతానామాదరేణ/
 విధానాత్. అతోనలోపః. సవనస్య బ్రహ్మకాయతయైక్యాత్ *నేహనానాస్తి ఇత్యబ్రహ్మ/
 త్వకనానాత్వం ప్రతిషిధ్యతే. *సపషనేతినేత్యాత్మా ఇత్యాదిచ ప్రాకృతివిశేషవిషయమ్. 3౯.

394. *ఉపస్థితేతస్తద్వచనాత్. ఇతి ఉపస్థితే-బ్రహ్మోపసంపన్నే, అతః
 ఉపసంపన్నతేవహేతోః. *జక్షత్క్రిడన్రమమాణః ఇత్యాదినా ఛందతో జ్ఞాత్యాదిప్రాప్త్యభి/
 ధానాత్, సాక్షాన్మోక్షఫలం తత్ ససాంసారికఫలమితి పరవిద్వైషా సగుణా. ౪౦.

395. *తన్నిధాన్రణనియమస్తద్దృష్టేపృథగ్భ్యుప్రతిబద్ధః ఫలమ్. ఇతి ఉద్గీ
 ధాద్యుపాసనస్య క్రతుషు గోదోహనాదివదుపాదాననియమః *తేనోభావరుతోయశ్చైత/
 దేవం వేద యశ్చనవేద ఇత్యుద్గీఢోపాసనరహితస్యాపి క్రత్వనుష్ఠానదశనాత్. *యదేవవిద్య/
 యాకరోతి...తదేవవీయవత్తరమ్ ఇతి వతమాననిదేశేఽపి క్రతువీయవత్తరత్వసాధన
 తయోపాసనవిధిః కల్ప్యతే. వీయవత్తరత్వన్నామ ప్రబలకర్మాన్తరాప్రతిబద్ధేనావిలంబితఫల
 త్వమ్. అతః క్రతుఫలాత్పృథక్ఫలముద్గీఢోపాసనమిత్యనియమః. ౪౧.

396. *ప్రదానవదేవ తదుక్తమ్. ఇతి *దహరవిద్యాయామపహతపాష్కత్వాది
 గుణవిశిష్టోపాసనే, తత్తద్గుణవిశిష్టస్వరూపభేదాత్ ప్రతిగుణం గుణ్యావృత్తిః. *ఇద్దాయరాజ్ఞే/
 ఇత్యాదిషువిశిష్టస్వరూపభేదాత్ప్రదానావృత్తివత్. తదుక్తమ్*నానావాదేవతాపృథక్త్వాత్ ఇతి.

1. బి. 2-08-11
 - 25-08-11
 బి. 2-2-25
 బి. 3. 12-02

405. ~~అ~~ ఏక ఆత్మనశ్వరీరేఖావాత్. ~~అ~~ శరీరేవతమానత్వాదుపాసితః. తస్య కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిస్వరూపత్వాత్, తథానస్థితస్యాత్మతయాపరవిద్యానుపరమాత్మోపాస్య త్యేకే మన్యస్తే. ౧౧.

406. ~~అ~~ వ్యతిరేక స్తద్భావభావిత్వాన్నతూపలబ్ధివత్. ~~అ~~ నై వమ్, యత్ తృత్యాదిస్వరూపస్యైవోపాసితరాత్మతయాపరమాత్మాఽనుసంధేయఇతి; ఆపి తూపాసితస్సాం గరికస్వభావాన్తు క్తస్వరూపస్యయో వ్యతిరేకః అపహతపాప్మత్వాదిగుణకత్వరూపః, సోఽనుసంధేయః. తథాఽనుసంధానభావభావిత్వాత్ తత్స్వరూపోపలబ్ధేః యథావస్థితస్వరూపబ్రహ్మనుసంధాన గావినీహి బ్రహ్మోపలబ్ధిః. తద్వత్ * యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషః ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౧౨.

407. ~~అ~~ అక్లావబద్ధాస్తునశాఖానుహిప్రతివేదమ్. ~~అ~~ ఉద్గీధాదిక్రత్వజ్ఞాత్రయాః పాసనాః యానుశాఖానుశ్రూయస్తే, తాస్వేవకాయాః ఇతి నమ్యాస్తినియామకమ్; అతః ఉద్గీ గానుబద్ధిత్వాత్ ప్రతిశాఖంకాయాః. ౧౩.

408. ~~అ~~ మన్తాదివద్వాఽవిరోధః. ~~అ~~ వాశబ్దోఽవధారణే. యథాక్రత్వజ్ఞ రూతానాం మన్తాదీణామేకైకశాఖాగతానామపి నవశాఖాగతక్రత్వస్వయేనావిరోధః. ౧౪.

409. ~~అ~~ భూమ్నఃక్రతువజ్జ్యాయ స్త్వంతథాహిదశయతి. ~~అ~~ వై శ్వానరవిద్యా రూంత్రైలోక్యశరీరతయోపాస్యస్య స్వలోకాదిపృథివ్యన్తానాం వై శ్వానరాత్మనోమూఢాః విపాదపయన్తావయత్వమభిధాయ, * యస్త్యేతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం | వై శ్వానరముపాస్తే ససవేషులోకేషు ఇత్యాదినా బ్రహ్మనుభవః ఫలఞ్చాభిహితమ్. తత్రమూఢాః వ్యవయవోపాసనాత్, భూమ్నఃసమస్తోపాసనస్యజ్యాయ స్త్వంప్రామాణికత్వమస్తి; తత్రైవ బ్రహ్మ రుభవఫలాభిధానాత్. తత్రావయవోపాసనమ్, తత్రతత్ర ఫలకీతనశ్చక్రతావివ ద్రష్టవ్యమ్. యథా * వై శ్వానరద్వాదశకపాలన్నివపేత్పుత్రేజాతే ఇత్యుక్త్వా * యదప్తాకపాలోభవతి || ఇత్యాదౌ; తథా, సమస్తోపాసనస్యైవ త్రైవ్యందశయతిశ్రుతిః * దివమేవ భగవోరాజక్ / ఇత్యవయవోపాసనేఽభిహితే * మూఢాః తేవ్యపతిష్యద్యస్మాన్నాగమిష్య ఇత్యాదినాఽనధం | బ్రువతీ. ౧౫.

410. ~~అ~~ నానాశబ్దాదిభేదాత్. ~~అ~~ సద్విద్యాభూమవిద్యాదీనాం బ్రహ్మణ ఏకస్యై వోపాస్యత్యే తత్ప్రాప్తేరేవ ఫలత్యేఽప్యపాస్యత్వప్రకారభేదాద్విద్యాభేదః. ప్రకారభేదశ్చ శబ్దా స్తరాద్యనుబద్ధభేదాదవగమ్యతే. పూర్వకాణ్డోదితమపి జ్ఞానన్యావిధేయత్వం బ్రువతాం నిరస నాయ పునరారబ్ధమ్. ౧౬.

411. ~~అ~~ వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్. ~~అ~~ ఏకస్మిన్నుపాసకే సర్వాసాం పర విద్యానాం వికల్పః అపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపబ్రహ్మనుభవఫలస్యావిశిష్టత్వాత్. ౧౭.

412. ~~అ~~ కామ్యాస్తు యథాకామం సముచ్చయేరన్నవా పూర్వపేత్వభావా త్. ~~అ~~ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవిద్యాఫలస్య పరిమితత్వాత్ భూయస్త్యాపేక్షయా సముచ్చయస్సంభ వతీతి యథాకామం సముచ్చయేరన్ వికల్పేరన్యా. ౧౮.

413. అక్లేషుయథాశ్రయభావః. ఉక్తి* ఉద్గీఢముపాసీత ఇత్యుద్గీఢాద్యక్లేష్వా శ్రితానాముద్గీఢాదివత్ క్రత్వజ్ఞభావపవ. గోదోహనాదివత్ స్వవాక్యేఫలాంతరాశ్రవణాత్ ఉద్గీ థాదిసంబద్ధితయా క్రత్వజ్ఞభావోన విరుద్ధత ఇతి. ౧౬

414. ఉక్తి శిష్టేశ్వ. ఉక్తి* ఉద్గీఢముపాసీత ఇతివిధేః. *య దేవవిద్యయాకరోతి ఇత్యత్రవిద్యభావాచ్చాజ్ఞభావోనవిరుద్ధః. ౬౦.

415. సమాహారాత్. ఉక్తి* ఉద్గీఢమనుసమాహరతి ఇతివేదనసోనావన్యేన సమాధానంబ్రువత్ వేదనస్యాజ్ఞతాం ద్యోతయతి. ౬౧.

416. గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్వ. ఉక్తి ప్రకృతోపాసనస్యైవ *ఓమిత్యాశ్రా వయతోమితిశంసతోమిత్యుద్గాయతి ఇతి సవక్త్రసశ్చరతఃప్రణవస్య గుణత్వేనోపాసనస్యాపిస శ్చారాదుపాసనోపాదాననియమోగమ్యతే. అతఃపూర్వోక్తోపాదాననియమోసంభవతి. ౬౨.

417. నవాతత్సహభావాశ్రుతేః. ఉక్తి నై తత్. అజ్ఞభావాశ్రుతేః. అజ్ఞభావో హిసహభావః *య దేవవిద్యయాకరోతి... త దేవవీయకన త్తరమ్ ఇతి ఫలాంతరాసాధనతయా ౭వ గతస్యోపాసనస్యాజ్ఞభావాసంభవాత్ *ఉద్గీఢముపాసీత ఇత్యుద్గీఢాశ్రయతామాత్రప్రతిపాదనాత్. ౬౩.

418. దశనాచ్చ. ఉక్తి* ఏవంవిధవై బ్రహ్మయజ్ఞం యజమానం సవాంశ్చ త్విజోఽభిరక్షతి ఇతిబ్రహ్మణోవేదనేన సవక్త్రక్షణం బ్రువన్తి శ్రుతిరుద్గాతృప్రభృతీనాం వేద నస్యానజ్ఞతాందశయతీతి ఉపాసనోపాదాననియమస్సిద్ధః. ౬౪.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే

తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

తృతీయాధ్యాయే చతుర్థఃపాదః.

419. పురుషార్థోఽతత్త్వబ్ధిదితిబాదరాయణః. ఉక్తి విద్యాతః పురుషార్థః | ఇతిభగవాన్ బాదరాయణోమేనే *బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్ *యోవేద... సోఽశ్ను తేనవాన్ కామాన్ సహ ఇత్యాదిశబ్దాత్. ౧.

420. శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాఽన్యేష్యితిజై మినిః. ఉక్తి* తత్త్వమసి ఇత్యాదిసామానాధికరణ్యేన కమకసు కతుకరేవ బ్రహ్మత్వావగమాత్, తద్వేదనస్య తత్సం స్కారతయా కమకశేషత్వాత్, ద్రవ్యాదిష్వివ ఫలశ్రుతిరథవాదః. ౨.

421. ఆచారదశనాత్. ఉక్తి అశ్వపతిః కేకయోబ్రహ్మవిత్ *యక్ష్య మాణోహవై భగవంతోఽహమ్ ఇత్యాదౌ బ్రహ్మవిదః కమకప్రధానాచారదశనాత్ విద్యా కమాజ్ఞమ్. ౩.

422. తచ్చుతేః. ఉక్తి* య దేవవిద్యయాకరోతి ఇతి శ్రుత్యైవ విద్యాయాః కమకసువినియోగాత్. *యత్కరోతి తద్విద్యయా ఇతిహిశ్రుతిః. యద్విద్యయాసాధనభూతయా కమక కరోతి, తత్కమక వీయకవ త్తరమితివా. ౪.

[illegible]

527

423. ~~సమన్వారమ్మణాత్.~~ ౧* తంవిద్యాకమణి సమన్వారభేతే ఇతి |
ద్యాకమణోరేకస్మిన్నురుషే సాహిత్యదశనాచ్చ, విద్యా కమాజ్ఞమ్. ౫.

424. తద్వతోవిధానాత్. త్తా ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్య... అభినమాః
సృత్యకుటుమ్బే ఇత్యాదౌ అథకజ్ఞానపయకస్తాధ్యయనవతః కమవిధానాచ్చ అధ్యయనం హ్య
సకజ్ఞానపయకస్తమ్.

425. * కువ=న్నే వేహకమాణి జజవిపే. చ్చతంసమాః ।
 తాత్పర్యవిదోజీవస్యకమకసు వినియోగాచ్చ. 2.

426. అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవంతద్దశనాత్. నవిద్యాక
 మాజ్ఞమ్, అపితువిద్యాతః పురుషార్థాభ్యేవమేవ భగవతోబాదరాయణస్యమతమ్. కతుః
 ప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరభూతస్యైవ వేద్యతయోపదేశాత్. తత్కథమ్? * బహున్యాంప్రజా
 యేయేతి * సకారణంకరణాధిపాధిపః ఇత్యాదివాక్యేషు వేద్యస్యాధికత్వదశనాత్. ౮.

427. ❖ ❖ ❖ తుల్యంతుదశఁనమ్. ❖ ❖ ❖ విద్యాయాఃప్రాధాన్యేఽపి తుల్యమాచార
దశఁనమ్ * ఋషయఃకానషేయాః కిమథావయమధ్యేష్యామహే ఇత్యాదౌ బ్రహ్మవిదాం!
కమత్యాగో హిదృశ్యతే. అనుష్ఠానంతు ఫలాభిసద్ధిరహితస్య విద్యాజ్ఞత్వేన. త్యాగస్తుఫలాభిసద్ధి
యుక్తస్యేతి నవిరోధః.

428. ~~అసావకత్రికీ.~~ *²యదేవవిద్యయాకరోతి ఇతి నసావకత్రికీ విద్యో।
 చ్యతే *²యదేవవిద్యయా ఇతిప్రసిద్ధపన్ని దేశాత్. ప్రసిద్ధిశోద్ధీధవిద్యాయాః. *²యదేవవిద్య॥
 యాకరోతి...తదేవవీయకవ త్తరంభవతి ఇతి ప్రకృతోద్ధీధవిద్యాయుక్తస్య కమణోహి వీయక
 వ త్తరత్వసాధనభావో విధీయతే. ౧౦.

429. విభాగశ్చతవత్. *తంవిద్యాకమణీ సమన్వారభేతే ఇతివిద్యా/ కమణోభిక్షన్న ఫలత్యేనస్యస్మై ఫలాయాన్వేతీతి విభాగః. యథాక్షేత్రరత్నవిక్రయణే శతద్వయ మన్వేతీత్యుత క్షేత్రాధికంశతమ్, రత్నాధికం శతమితి. ౧౧.

430. ~~అధ్యయనమాత్రవతః.~~ * వేదమధీత్య ఇత్యధ్యయనమాత్రవతః ।
కమవిధానాత్ నవిద్యా కమాజ్ఞమ్. అధ్యయనవిధిహి అక్షరరాశిగ్రహణమాత్రే పయ-
వస్యతీత్యుక్తమ్. అథావబోధపయన్తత్వేఽప్యథజ్ఞానాదథాన్తరభూతావిద్యాత్ ఉపా-
సీతేతివిహితా విద్యా ప్రత్యయావృత్తిరూపా.

431. ~~నావిశేషాత్~~. ~~కువ~~² ~~ప్నే~~ ~~వేహకమాణి~~ ఇత్యత్రస్వతస్త్రే² కమాణి |
విద్వదాయుషోవినియోగితి విశేషహేత్యభావాత్ * ఈశావాస్యమిదంసవమ్ ఇతిప్రకరణాచ్చ |
విద్వాజ్జభూతమేవచతత్కమేతిజ్ఞాయతే. అతోనవిద్యా కమాజ్జమ్. ౧౩.

432. ~~అ~~ స్తుతయేనుమతివా. ~~అ~~ విద్యాస్తుతయే కమానుమతివా. విద్యామాహాత్మ్యే సవకదా కమకువకన్నపి తైనకలిప్యతే ఇతిహి విద్యా స్తుతా స్యాత్. ~~స~~ వకమకలిప్యతేనర ఇతిచ వాక్యశేషః. ౧౪.

433. ❖ కామకారేణచై కే. ❖ కింప్రజయాకరిష్యామః ఇత్యాదినా కామకారేణ గాహన్త్యత్యాగమధీయతపకే; అతశ్చవిద్యైవప్రధానభూతా. ౧౫.

434. ❖ ఉపమదః. ❖ విద్యయా సవకమోపమదః శ్చాధీయతే * క్షీయస్తేచాస్య కమాణి తస్మిన్దృష్టేపరావరే ఇత్యాదినా. ౧౬.

435. ❖ ఉద్వేగరేతస్సుచశబ్దేహి. ❖ ఉద్వేగరేతస్సాశ్రమేషు విద్యాదశః నాత్, తేషుచాగ్నిహోత్రాద్యభావాన్నవిద్యా కమాజ్ఞమ్. తేచాశ్రమాస్సన్త్యేవ; * త్రయోధమస్కున్ధాః ఇతి వై దికేశబ్దేహి దృశ్యతే. ౧౭.

436. ❖ పరామశఃజై మినిరచోదనాచ్చాపనదతిహి. ❖ * త్రయోధమస్కున్ధాః ఇత్యత్ర చోదనాభావాదుపాసనస్తుత్యథమనువాదమేవేతి జై మినిమేనే. * వీరహవాపషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతే ఇత్యపనదతి చాశ్రమాస్తరమ్. ౧౮.

437. ❖ అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః. ❖ గృహస్థాశ్రమవదాశ్రమాస్తరమప్యనుష్ఠేయమితి బాదరాయణమతమ్, * త్రయోధమస్కున్ధాః ఇతిసర్వాశ్రమసామ్యశ్రుతేః. ౧౯.

? - 1 438. ❖ విధివా ధారణవత్. ❖ * ఉపరిహిదేవోభ్యోధారయసి ఇత్యప్రాప్త్యేన యథావిధిః, తద్వత్. ౨౦.

439. ❖ స్తుతిమాత్రముపాదానాదితిచేన్నాపూర్వత్వాత్. ❖ ఉద్గీఢాదిషు ? | రసతమత్వాదిదృష్టివిధినః సంగతా. * ఇయమేవజహూస్స్వగోలోక ఆహవసియః ఇతివత్, కమాజ్ఞభూతోద్గీఢాద్యుపాదాయ తస్య రసతమత్వవచనం తత్త్వనిమాత్రమితిచేత్, నైతత్; జహూదివిధివదుద్గీఢాదివిధేరత్రాసన్నిధానాత్. రసతమత్వాదేశ్చప్రాప్తత్వాద్రసతమత్వాదిదృష్టివిధిరేవ. ౨౧.

1 440. ❖ భావశబ్దాచ్చ. ❖ * ఉద్గీఢముపాసీత ఇతివిధిప్రత్యయాచ్చ. ౨౨.

441. ❖ పారిష్లవాథాః ఇతిచేన్నవిశేషితత్వాత్. ❖ వేదాస్తేషు తత్త్వద్వి ? | ద్యారమ్యేఽధీతాః ప్రతదఃనోహవై ఇత్యాద్యాభ్యామికాః పారిష్లవాథాః * ఆభ్యానానిశం ? | సన్తిఇతిత్రవినియోగాదితిచేత్, న; తత్రైవ * మనువైవస్వత ఇత్యాద్యాభ్యానానాం విశేషితత్వాత్తేషామేవ తత్ర వినియోగః. ౨౩.

442. ❖ తథాచైకవాక్యోపబద్ధాత్. ❖ విద్యావిధి నైకవాక్యత్వాచ్చ * సోఽరోదీత్ ఇత్యాదివత్ విద్యాస్తుత్యథా ఏతాః. ౨౪.

1 443. ❖ అతపచాగ్నిన్ధనాద్యనపేతౌ. ❖ ఉద్వేగరేతసామ్ * ఏతిమేవప్రవాజినో లోకమిచ్చంతఃప్రప్రజన్తి ఇత్యాదిశ్రుతేరేవ తేషాం విద్యావత్త్వాత్ తేషాద్ధానాద్యనపేతౌ విద్యా. ౨౫.

444. ❖ సర్వాపేతౌచ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్. ❖ కమవత్సు గృహస్థేష్యగ్నిహోత్రాదిసర్వాకమాపేతౌ విద్యా * బ్రాహ్మణావిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేనతపసాఽనాశ కేన

బ. ౪-౪-౨౨ ౫ గ్రామ-౧-౧౦
 బ. ౫-౫-౧ ౬ ౧౦
 " ౨-౨-౨ ౨ ౨
 పాప. ౪.] ౪ ౫ ౬ ౭ ౮ ౯ ౧౦ ౧౧ ౧౨ ౧౩ ౧౪ ౧౫ ౧౬ ౧౭ ౧౮ ౧౯ ౨౦ ౨౧ ౨౨ ౨౩ ౨౪ ౨౫ ౨౬ ౨౭ ౨౮ ౨౯ ౩౦ ౩౧ ౩౨ ౩౩ ౩౪ ౩౫ ౩౬ ౩౭ ౩౮ ౩౯ ౪౦ ౪౧ ౪౨ ౪౩ ౪౪ ౪౫ ౪౬ ౪౭ ౪౮ ౪౯ ౫౦ ౫౧ ౫౨ ౫౩ ౫౪ ౫౫ ౫౬ ౫౭ ౫౮ ౫౯ ౬౦ ౬౧ ౬౨ ౬౩ ౬౪ ౬౫ ౬౬ ౬౭ ౬౮ ౬౯ ౭౦ ౭౧ ౭౨ ౭౩ ౭౪ ౭౫ ౭౬ ౭౭ ౭౮ ౭౯ ౮౦ ౮౧ ౮౨ ౮౩ ౮౪ ౮౫ ౮౬ ౮౭ ౮౮ ౮౯ ౯౦ ౯౧ ౯౨ ౯౩ ౯౪ ౯౫ ౯౬ ౯౭ ౯౮ ౯౯ ౧౦౦

529

ఇత్యాదిగ్రుతేః. యథాచాశ్చో గమనసాధనభూతోఽపి స్వపరికరబద్ధాపేక్షోగమనే. ఊర్ధ్వకారే
తస్మిన్ స్యాశ్రమకమాకపేయో.

445. శమదమాన్యపేతస్సాత్తథాఽపి తద్విధేస్తదగ్గతయా తేనామప్యవ
శ్యానుష్ఠేయత్వాత్. గృహస్థావిహితకమవాప్యపుతోఽపి *శాస్త్రోదాంతః ఇత్యాదినా/
శమదమాదివిధేస్తన్యక్తస్సాత్. విద్యానిష్పత్తయే శమదమాదీనామవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్.
శాస్త్ర్యపరతిప్రభృతిభిర్వికానా విద్యానిష్పత్త్యనుపపత్తేః.

446. ❖ సవాన్మానుమతిశ్చప్రాణాత్యయే తద్దశనాత్. ❖ ప్రాణవిద్యా
విష్టస్య ❖ సహవాపవంవిదికిచ్చానానన్దంభవతి ఇతిసవాన్మానుమతిశ్చసహదా, అపితు ప్రాణా
త్యయాపత్యేవ, అతిశయితశక్తేబ్రహ్మవిదోఽప్యుచ్చిష్టభక్షణాదిః ప్రాణాత్యయాపత్యేవేతి
దశనాత్.

447. అబాధాచ్చ, * అహరశుద్ధా నత్వశుద్ధిః ఇత్యాహరశుద్ధివిధే ।
రబాధాచ్చప్రాణసంశయపవ. ౧౯.

448. అపిస్యయః తే. *ప్రాణసంశయమాపన్నో యోఽన్నమత్తియత /-? స్తతః ఇత్యాదినా స్మయః తేచ ప్రాణసంశయవవేతి. 30.

449. శబ్దశ్చతోఽకామకారే. శబ్దః * తస్మాద్బ్రాహ్మణస్సరాంసపి బేత్-? ఇతి కామకారనివృత్తిశబ్దశ్చ తపవ; యతః ప్రాణసంశయవ సర్వాన్నానుమతిః. ౩౧.

450. విహితత్వాచ్చాశ్రమకమాపి. యజ్ఞాదికమ * మావజ్జీవమగ్ని |
హోత్రమ్ ఇత్యాదినావిహితత్వాత్ విద్యారహితకేవల శ్రమినామప్యనుష్ఠేయమ్. 3-9.

451. ~~సహకారిత్వ~~ సహకారిత్వనచ. * తమతం వేదానువచనీన ఇత్యాశ్రుతేవి= /
 ద్వాజ్ఞతయా విధేవి-ద్వాసహకారిత్వన విదుషాచానుష్ఠేయమ్. 33.

452. ~~ఉత్తర~~ సవ=థా=పి తపవోభయలిక్ష్ణత్. ఉత్తర=ఉభయత్రవినియోగే=పి యజ్ఞా
దయస్తపవ, ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాఖ్యాలిక్ష్ణత్. కమ=స్వరూపై క్యే=పి వినియోగప్రథ=స్తేన
నవిరోధః. ౩౪.

453. ~~అనభిభవంచ దశకయతి.~~ * ధమేణపాపమపనుదతి ఇతి విద్యోఽ
త్పత్తిప్రతిబద్ధక పాపనివర్తక సేనవిద్యాయా అనభిభవం కమానుష్ఠానకాయకాఞ్చదశకయతి. 37.

454. అస్తరాచాపితుతద్వప్తేః. అశ్రమానస్తరావతకమానోఽపివిధురాది
రనాశ్రమీ. తస్యాపివిద్యాధికారోఽస్తి, రైక్వాదిష్వనాశ్రమిషు బ్రహ్మవిద్యాధికారదశనాత్.

455. అపిస్మయకతే. అనాశ్రమిణోఽపి జపాదినా విద్యానుగ్రహః
స్మయకతే * జప్యేనాపిచసంసిద్ధ్యేత్ ఇతి. 32.

456. విశేషానుగ్రహశ్చ. అశ్రమానియతథమవిశేషేణ విద్యానుగ్రహశ్చ శ్రూయతే * తపసాబ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయాచాత్మానమ్ ఇత్యాదినా. 3౮.

457. ~~అత~~ అత స్వితరజ్జ్యాయోలిక్తాచ్చ. ~~అనా~~ అనాశ్రమిత్యాదాశ్రమిత్వం జ్య
యః ధమభూయస్యాత్. * అనాశ్రమినతిష్ఠేత్తు ఇతిస్మృతేశ్చ. 38.1-?

458. తద్భూతస్య తు నాతద్భూతా జైమినేరపి నియమాత్తద్రూపాభావే

భ్యః. ~~ఈ~~ నైష్ఠికాదినిష్ఠస్య ప్రచ్యుత్తస్థితిసంభవత్యేన, నియమాత్ తద్రూపనివృత్తిభ్యః. | యథానియచ్ఛన్తిహి^౧ అత్యంతమాత్మానమాచార్యకులేవసాదయన్ ఇతి, * అరణ్యమియాత్త తోన పునరేయాత్ ఇతిచ, * సన్న్యస్యాగ్నింనపునరావతః-యేత్ ఇతిచ. అతస్తేనాంప్రచ్యుత్తస్థిత్యభావాద్విద్యానధికారః. జైమినేరప్యేవమ్. రం.

459. ~~ఈ~~ సచాధికారికమపి పతనానుమానాత్తదయోగాత్. ~~ఈ~~ * అవశీణి-
 పశుశ్చతద్యత్ ఇత్యధికారలక్షణోక్తం ప్రాయశ్చిత్తమపి తస్య నసంభవతి, సస్యప్రాయశ్చిత్తానధి
 || కారస్మృతేః తదసంభవాత్. ~~ఈ~~ ఆయాశోనైష్ఠికస్థమమ్ ఇత్యారభ్య * ప్రాయశ్చిత్తన్నపశ్యామి
 ఇత్యాదిస్మృతేః. రం.

460. ~~ఈ~~ ఉపపూర్వమపి త్యేకే భావమశనవత్తదుక్తమ్. ~~ఈ~~ ఉపపాతకత్వాత్
 | ప్రాయశ్చిత్తమేకే మధ్వశననిషేధతత్ప్రాయశ్చిత్తవదితి. తదుక్తమ్ * ఉత్తరేషామృతదవిరోధీతి.

461. ~~ఈ~~ బహిష్టాభయధాపిస్మృతేరాచారాచ్చ. ~~ఈ~~ ఉపపాతకశ్చేపి అన్య
 | ధాపికమాధికారబహిష్కృతాపతే. తథాస్మృతేః * ప్రాయశ్చిత్తన్నపశ్యామి నేన
 శుద్ధ్యేత్సత్యహా ఇతి శిష్టబహిష్కారాచ్చ. రం.

462. ~~ఈ~~ స్వామినఃఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః. ~~ఈ~~ ఉద్గీఢాద్యుపాసనం యజమా
 నేనానుష్ఠేయమ్, తస్యైవ క్రతువీయవత్తరత్వాదిఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః. రం.

463. ~~ఈ~~ ఆర్ష్యోజ్యమిత్యేదుగోమిస్తస్మైహి పరిక్రియతే ~~ఈ~~ కర్మస్వరూపవ
 త్తదక్లాశ్రయమప్యర్ష్యోజ్యమ్. సాజ్ఞఫలసాధన కర్మానుష్ఠానాయహి ఋగ్వీక్సరిక్రియతే. రం.

2 464. ~~ఈ~~ సహకార్యస్తరవిధిః పక్షేణతృతీయం తద్వతో విధ్యాదినత్. ~~ఈ~~
 || * తస్మాద్బాహుణః పాణ్డిత్యన్నివిద్య ఇత్యారభ్య * అథమునిః ఇత్యత్ర విద్యావతోయజ్ఞాది
 వత్ బాల్యపాణ్డిత్యయోస్యతీయం సహకార్యస్తరం మానం విధీయతే, పక్షేణ ప్రకృష్టమనన
 శీలేమునిశబ్దప్రయోగాత్ విద్యాభ్యాసరూపమననమిదమప్రాప్తమేవ. రం.

465. ~~ఈ~~ కృత్స్నభావాత్తుగృహిణోపసంహారః. ~~ఈ~~ కృత్స్నేష్యాశ్రమిషువిద్యా
 || సద్భావాత్, ఛాన్దోగ్యే * అభిసమావృత్యకుటుమ్బే ఇత్యారభ్య * సఖిత్వేవం వతఃయన్యా
 వదాయుషమ్ ఇతి గృహిణోపసంహారస్సవేషాం ప్రదశనాధః. తుశబ్దోహి గృహిణపవేతి
 శక్కావ్యావృత్త్యధః. రం.

2 466. ~~ఈ~~ మానవదితరేషామప్యపదేశాత్. ~~ఈ~~ * అథమునిః ఇత్యత్రాపి * అథ
 | భిక్షాచర్యోచ్చరతి ఇతిపారివ్రజ్యేనోపసంహారః ప్రదశనాధః. మానభిక్షాచర్యవదితరా
 శ్రమధర్మాణాం యజ్ఞాదీనామప్యపదేశాత్. రం.

2 467. ~~ఈ~~ అనావిష్కువకన్నన్వయాత్. ~~ఈ~~ * పాణ్డిత్యన్నివిద్య బాల్యేనతిష్ఠా
 | సేత్ ఇతి బాల్యమిత్యవిశేషేణ శ్రుతావపి బాలకమన్వమాహత్త్వానావిష్కారరూపవిద్యా
 నన్వయయోగ్యతయా విధీయతే. రం.

468. ~~ఈ~~ ఏహికమప్రస్తుతప్రతిబద్ధతద్దశనాత్. ~~ఈ~~ అభ్యుదయఫలముపాసనం
 స్వసాధనభూతపూర్వకమాన నరముత్పద్యత ఇతినాయంనియమః. ప్రబలకర్మాన్తరప్రతిబద్ధా

1. జన. 1-1
 2. జన. 2-2
 3. జన. 3-3
 4. జన. 4-4
 5. జన. 5-5
 6. జన. 6-6
 7. జన. 7-7
 8. జన. 8-8
 9. జన. 9-9
 10. జన. 10-10
 11. జన. 11-11
 12. జన. 12-12
 13. జన. 13-13
 14. జన. 14-14
 15. జన. 15-15
 16. జన. 16-16
 17. జన. 17-17
 18. జన. 18-18
 19. జన. 19-19
 20. జన. 20-20
 21. జన. 21-21
 22. జన. 22-22
 23. జన. 23-23
 24. జన. 24-24
 25. జన. 25-25
 26. జన. 26-26
 27. జన. 27-27
 28. జన. 28-28
 29. జన. 29-29
 30. జన. 30-30
 31. జన. 31-31
 32. జన. 32-32
 33. జన. 33-33
 34. జన. 34-34
 35. జన. 35-35
 36. జన. 36-36
 37. జన. 37-37
 38. జన. 38-38
 39. జన. 39-39
 40. జన. 40-40
 41. జన. 41-41
 42. జన. 42-42
 43. జన. 43-43
 44. జన. 44-44
 45. జన. 45-45
 46. జన. 46-46
 47. జన. 47-47
 48. జన. 48-48
 49. జన. 49-49
 50. జన. 50-50
 51. జన. 51-51
 52. జన. 52-52
 53. జన. 53-53
 54. జన. 54-54
 55. జన. 55-55
 56. జన. 56-56
 57. జన. 57-57
 58. జన. 58-58
 59. జన. 59-59
 60. జన. 60-60
 61. జన. 61-61
 62. జన. 62-62
 63. జన. 63-63
 64. జన. 64-64
 65. జన. 65-65
 66. జన. 66-66
 67. జన. 67-67
 68. జన. 68-68
 69. జన. 69-69
 70. జన. 70-70
 71. జన. 71-71
 72. జన. 72-72
 73. జన. 73-73
 74. జన. 74-74
 75. జన. 75-75
 76. జన. 76-76
 77. జన. 77-77
 78. జన. 78-78
 79. జన. 79-79
 80. జన. 80-80
 81. జన. 81-81
 82. జన. 82-82
 83. జన. 83-83
 84. జన. 84-84
 85. జన. 85-85
 86. జన. 86-86
 87. జన. 87-87
 88. జన. 88-88
 89. జన. 89-89
 90. జన. 90-90
 91. జన. 91-91
 92. జన. 92-92
 93. జన. 93-93
 94. జన. 94-94
 95. జన. 95-95
 96. జన. 96-96
 97. జన. 97-97
 98. జన. 98-98
 99. జన. 99-99
 100. జన. 100-100

భావే. తదనస్తరం ప్రతిబద్ధేతు తస్మిన్ సమాప్తే తదేవ వీర్యవత్తరమితి ప్రతిబద్ధభావే ఫల
 కళనాత్.

469. ~~అ~~ ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతే స్తదవస్థావధృతేః. ~~అ~~ ఏవం
 ముక్తిఫలోపాసనస్యాపి ప్రతిబద్ధభావాభావయోరిత్యనియమః, ప్రతిబద్ధభావపవేతి ఫలోద
 మావస్థావధృతేః.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే తృతీయస్యాధ్యాయస్య
 చతుర్థః పాదః. సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీవేదాంతసారే చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమః పాదః.

470. ~~అ~~ అవృత్తిరసకృదుపదేశాత్. ~~అ~~ *బ్రహ్మవిదాహ్నోతిపరమ్ ఇత్యాదిషు |
 మోక్షసాధనం వేదనమసకృదావృత్తమ్, విద్యాత్ ఉపాసిత ఇతి విద్యుపాసోరుపక్రమోపసం
 హారయోవ్యతిరేకేణోపదేశాత్.

471. ~~అ~~ లిక్ష్ణచ్చ. ~~అ~~ లిక్ష్ణం స్మృతిః, *మాంధ్యాయస్తడిపాసతే! తేషామహం |
 సముద్ధతాః *తద్రూపప్రత్యయేచైకా సంతతిశ్చన్యనిఃస్పృహ! తద్ధ్యానమ్ ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. ౨ |

472. ~~అ~~ ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచ. ~~అ~~ యద్యపి *అధికస్తుభేదనిదేశా |
 శాత్ *అధిరోపదేశాత్ ఇత్యాదిషు ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరత్వం బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితమ్, |
 తథాఽప్యూపాసితా *అహంబ్రహ్మస్మి ఇత్యేవోపాసితః, యతః పూర్వే ఉపాసితారః *త్వంవాలహ||-? |
 మస్మి భగవోదేవతే అహంవై త్వమసిభగవోదేవతే ఇత్యాత్మేత్యేవోపగచ్ఛన్తి ఉపాసితు
 రథాన్తరమపిబ్రహ్మ; తానుపాసిత్యాన్ స్వాత్మభూతం గ్రాహయన్తి శాస్త్రాణి *యతత్మని |
 తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యమాత్మానమన్తరోయమయతి సత
 తత్త్వాదిత్యాదిని. యథా మనుష్యోఽహమితి మనుష్యశరీరస్య స్వాత్మప్రకారతైకస్వభావతయా
 ప్రకారిణి స్వాత్మని అహంశబ్దస్య తద్బుద్ధేశ్చ పర్యవసానమ్, తథా స్వాత్మనోఽపి పరమాత్మ
 శరీరతయా తత్ప్రకారస్వభావత్వేన అహంశబ్దతద్బుద్ధోః పరమాత్మని పర్యవసానమితి *అహం |
 బ్రహ్మ ఇత్యేవోపాస్యమితి.

473. ~~అ~~ నప్రతీకేనహిసః. ~~అ~~ *మనోబ్రహ్మ ఇత్యాదిప్రతీకేతు నాత్మేతి గ్రహా |
 ణమ్. నహితత్ర స పరమాత్మోపాస్యః, పరమాత్మదృష్ట్యాహి మనఃప్రభృతీతి.

474. ~~అ~~ బ్రహ్మదృష్టిరుత్కమాత్. ~~అ~~ బ్రహ్మణకేతృత్వాత్తద్దృష్ట్య మన
 ఆద్యుపాసనంహ్యభ్యుదయాయ భవతీతి.

475. ~~అ~~ ఆదిత్యాదిమతయశ్చాన్తరత్వే. ~~అ~~ *యేవవాసౌతపతి తముద్గీర్ణ |
 ముపాసిత ఇత్యాదావప్యాదిత్యాదేరేవోత్కృష్టత్వాత్ ఉద్గీర్ణాదాతద్దృష్టయః కార్యాః. ౬.

476. ~~అ~~ ఆసీనస్సమ్మవాత్. ~~అ~~ ఆసీనఉపాసనంకుయాత్, తస్యైవై కాగ్ర్య
 సమ్మవాత్.

477. -అతిథ్యానాచ్చ. అతిథినిదిధ్యాసితవ్యః ఇత్యుపాసనస్య ధ్యానరూపత్వా
 చ్చాసీనః.

478. -అతిథిచలత్వంచాపేక్ష్య. అతిథిపృథివ్యాదేరచలత్వంపాపేక్ష్యధ్యాయతీవ
 పృథివీ ఇతిప్రయోగాత్ మనసోనిశ్చలత్వమాసీనస్సైవ.

479. -అతిథిస్మరన్తిచ. అతిథిః *ఉపవిశ్యాసనే యుజ్జ్యాత్ ఇత్యాదిना.

480. -అతిథియత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్. అతిథియత్రైకాగ్రతా తత్రా దేశే
 తత్రకాలేఉపాసీత ఇతిదేశకాలవిశేషాశ్రవణాత్.

481. -అతిథిప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టమ్. అతిథిప్రయాణాదహరహరుపాసనం
 కాయామ్ *సఖిల్వేవంవతాయన్యావదాయుషమ్ ఇతిదశనాత్.

482. -అతిథితదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినిశౌ తద్వ్యపదేశాత్. అతిథిః
 ఉపాసనేప్రారంభే తత్సామధ్యాదేవ పూర్వాకృతాఘరాశః, ఉత్తరాఘరాశ్లేషశ్చభవతి, *ఏవం
 హస్త్య సవేపాస్మానః ప్రదూయన్తే *సనమేవంవిదిపాపంకమన్ నశ్లిష్యతే ఇతిశ్రుతే.

483. -అతిథిఇతరస్యాప్యేనమసంశ్లేషఃసాతేతు. అతిథివిగుః పుణ్యస్యాః మోక్ష
 విరోధిత్యేనానిష్ఠఫలత్వసామ్యాదేవమశ్లేషవినిశౌ. వృష్ట్యాన్నాయుర్యాదివిద్యానుగుణఫల
 స్యకమణః శరీరపాతాదూర్ధ్వమఫలత్వమ్.

484. -అతిథిఅనారబ్ధకాయో ఏవతు పూర్వేతదవధేః. అతిథివిద్యాధిగతేః పూర్వ
 కృతే పుణ్యపాపే ఫలదానాయాప్రవృత్తేషవ విశశ్యతః, *తస్యతావదేవచిరమ్ ఇతిశరీరపాతా
 వధిశ్రుతే.

485. -అతిథిఅగ్నిహోత్రాదితు తత్కాయాయైవ తద్దశనాత్. అతిథిహో
 త్రాద్యాశ్రమకమన్, విద్యోత్పత్త్యాఖ్యకాయాయైవ ఆప్రయాణాదనుష్ఠేయమ్, *తమేతం
 వేదానువచనేన ఇత్యాదివా విద్యోత్పత్తికాయత్వంహ్యశ్రమధర్మస్య దృష్టమ్.

486. -అతిథిఅతోఽన్యాఽపిహ్యేకేషాముభయోః. అతిథిః *తస్యపుత్రాదాయముపయ
 ని *ద్విషన్తః పాపకృత్యాంసుహృదస్సాధుకృత్యామ్ ఇత్యాదివచనస్యాగ్నిహోత్రాదేరన్యాఽ
 ప్యనాదికాలప్రవృత్తాసాధుకృత్యా ప్రబలకమప్రతిబద్ధఫలా ఉత్తరావృష్ట్యాన్నాదివిద్యానుగుణ
 ఫలా ప్రతిబద్ధాచేతి పూర్వోత్తరకృతయోరుభయోరప్యస్త్యేవ విషయః.

487. -అతిథియదేవవిద్యయేతిహి. అతిథిః *యదేవవిద్యయా ఇత్యత్ర ఫలప్రతిబద్ధో
 ఽస్తీతిహ్యుక్తమ్.

488. -అతిథిభోగేనత్వితరేక్షపయిత్యాఽధనమృద్యతే. అతిథిః ఆరబ్ధకాయోః
 పుణ్యపాపయోయత్ఫలమ్, తత్ ఏకశరీరావసానమనేకశరీరావసానంవా భుక్త్యేవ తదనన్తరం
 బ్రహ్మప్రాప్నోతి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే
 చతుర్థాస్వాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శా.ల. ౬-౪-౬ శ.క.ల. ౧-౨
 బ.ల. ౪-౩-౩౪ బి.బి.ల. ౪-౪-౬
 శ్ర. ౨-౬-౧౪
 పాద. ౨.]

(శ్రీ) వేదాంత సారః.

533

చతుర్థాధ్యాయే ద్వితీయఃపాదః.

489. ❖❖❖ వాఙ్మనసిదశానాచ్చబ్దాచ్చ. ❖❖❖ * అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతో! వాఙ్మనసిసంపద్యతే ఇతి శబ్దాత్, ఉత్తాన్తామనసః ప్రాగేవ వాచఉపరతిదశానాచ్చ వాఙ్మనసి సంపద్యతే-యుజ్యతఇతి.

490. ❖❖❖ అతపవ సర్వాణ్యను. ❖❖❖ అతః * సర్వేన్ద్రియైమన్-నసి సంపద్యమానైః ఇతిశబ్దాత్, ఉపరతిదశానాచ్చ, వాచమనుసర్వాణ్యేన్ద్రియాణి మనసిచ సంయుజ్యంతే.

491. ❖❖❖ తన్మనఃప్రాణఉత్తరాత్. ❖❖❖ ఉత్తరాత్ * మనఃప్రాణే ఇతిశబ్దాత్ / సర్వేన్ద్రియయుక్తంమనః ప్రాణే సంయుజ్యతే. 3.

492. ❖❖❖ సోఽధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్యః. ❖❖❖ సః ప్రాణః, అనన్తరంజీవేన సంయుజ్యతే * ఏవమేవేమమాత్మానమన్తకాలే సర్వేప్రాణా అభినమాయన్తి ఇతిప్రాణస్య జీవోపగమాదిశుతేః. ౪.

493. ❖❖❖ భూతేషుతచ్ఛ్రుతేః. ❖❖❖ * ప్రాణస్తేజసి ఇతిభూతాన్తరసంస్పృష్టం / తేజోఽభిధీయత ఇతిప్రాణాభూతేషు సంయుజ్యంతే. ౫.

494. ❖❖❖ నైకస్మిన్దశయతోహి. ❖❖❖ * తేజసి ఇతినతేజోమాత్రే, త్రివృత్త- / రణశ్రుతిస్మృతిభ్యాంకేవలస్యతేజసోఽనవస్థానాత్. ౬.

495. ❖❖❖ సమానాచాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వం చానుపోష్య. ❖❖❖ అచి- / రాదిగత్యుపక్రమాత్ప్రాగుత్కాన్తిఃవిద్వదవిదుషోస్సమానా. విదుషోఽచి-రాదిగత్యాబ్రహ్మ- / ప్రాప్తిశ్రుతేః * యదాసర్వేప్రముచ్యంతేకామాయేఽస్యహృదిస్థితాః | అథమత్యోఽమృతో / భవత్యత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే ఇతి అత్రైవ అమృతత్వబ్రహ్మప్రాప్తివచనం శరీరేన్ద్రియాదిసంబంధ- / యదన్వైవోపాసనారంభాభిప్రాయమిత్యుపగస్తవ్యమిత్యర్థః. ౭.

496. ❖❖❖ తదాపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్. ❖❖❖ అచి-రాదిగమనేన బ్రహ్మప్రా- / ప్తిఃప్రాక్ శరీరసంబంధవ్యపదేశాత్ తదమృతత్వాదివచనముక్తప్రకారమేవ. ౮.

497. ❖❖❖ సూక్ష్మప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యేః. ❖❖❖ శరీరాదుత్కాన్తస్యాపి / సూక్ష్మశరీరమనువతఃతే; అన్యథాగత్యనుపపత్తేః. సకేవలంగత్యనుపపత్తిమాత్రం సూక్ష్మశరీర- / త్వేప్రమాణమ్, చన్ద్రమసాసంవాదాదిప్రమాణాన్తరతశ్చ సూక్ష్మశరీరవత్తోపలభ్యేః * తం / పతిబ్రూయాత్ * సత్యంబ్రూయాత్ ఇతి. ౯. 1?

498. ❖❖❖ నోపమదేనాతః. ❖❖❖ అతః ఉక్తాద్దేతోః, * అథమత్యోఽమృతో / సవతి ఇత్యాద్యమృతత్వవచనం నదేహసంబంధోపమదేన. ౧౦.

499. ❖❖❖ అస్మైవచోపపత్తేరూప్తా. ❖❖❖ అస్య సూక్ష్మశరీరస్యవిద్యమానత్వో- / పత్తేశ్చ నతదుపమదేన. ఉపలభ్యతేహ్యుత్కామతో విదుషసూక్ష్మదేహగుణ ఉప్తా; అ- / త్యత్రానుపలంభాన్న స్థూలగుణః. ౧౧. 2

500. ❖❖❖ ప్రతిషేధాదితేచేన్న శరీరాత్స్పృహోహ్యేకేసామ్. ❖❖❖ * అథాకామ / యమానో నతస్యప్రాణాఉత్కామన్తి ఇతివిదుషఉత్కామన్తిప్రతిషేధాదత్రైవ సాక్షాద్బ్రహ్మ- / సాప్తిరితిచేత్, నైతత్; విదుషఉత్కామమాణస్యాచి-రాదికయాగమనాయ ప్రాణానవిశ్లిష్యంతే

శ్రీమద్భగవద్గీతా

అథాశ్రమశాస్త్రము

అధ్యాయములు

ఇతి హ్యుచ్యతే * సతస్య ప్రాణాడుత్కామన్తి ఇతి. అయమథోమాధ్యక్షానాం వా శేషస్థోఽభి
ధీయతే * యోకామోనిష్కామ అప్తకామ అత్తకామః సతస్త్వాత్ప్రాణాడుత్కామన్తి ఇతి. ౧౨.

501. - ఇతి స్వయంతేన. ఇతి వినుషోఽపి మూర్ధాన్యనాడ్యగమనం స్వయంతే
చ * ఊర్ధ్వమేకస్థితస్తేషాం యోభిత్వాపూర్వమణ్ణలమ్ | బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేనయాతి
పరాజ్ఞతిమ్ ఇతి. ౧౩.

502. - ఇతి తానిపరేతథాహ్యహ. ఇతి * తేజఃపరస్యాస్తేనతాయామ్ ఇతి శ్రుతేః
పరదేవతాసంపత్తిరుత్క్రమమాణస్య విశ్రమస్థానమితి, తాని- భూతాని, జీవసంయుక్తాని పరదే
వతాయాం సంపద్యస్తే. ౧౪.

503. - ఇతి అవిభాగోపచనాత్. ఇతి పరదేవతాసంపత్తివచనమవిభాగమాత్రప
రమ్, * వాఙ్మనసినంపద్యతే ఇతినంపత్తిపదస్యైవాత్రానుషక్తస్యాథావైరపరత్వే ప్రమాణా
భావాత్. మనఃప్రభృతిషుహి ప్రలయాసంభవాదవిభాగమాత్రపరమ్. ౧౫.

504. - ఇతి తదోకోఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారో విద్యాసామథ్యాత్ తచ్చేషగ
త్యనుస్మృతియోగాచ్చ హాదానుగృహీతశ్చ తాధికయా. ఇతి హాదా- పరమపురుషాంధ్యమా
పవిద్యాసామథ్యాత్, తదజ్ఞగతిచింతనచ ప్రీతపరమపురుషానుగృహీతి, తదనుగ్రహితః
ప్రకాశితతద్వారో- జీవః శతాధికయా- మూర్ధాన్యనాడ్యగచ్ఛతి. తదనుగ్రహదేవ జీవస్థాన
మగ్రే ప్రకాశవద్భవతి. హాదాః- పరమాత్మాపరమపురుషః, * తస్యాశ్చిహాయామధ్యేపరమాత్మా
వ్యవస్థితః, * సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టః ఇతిహి శ్రుతిస్మృతీ. ౧౬.

505. ఇతి రత్నైశ్చనుసారీ. ఇతి * అగ్రైశ్చైతేవ రత్నైశ్చిహాయామధ్యేపరమాత్మా
తేవిద్యాన్ రత్నైశ్చనుసార్యేవగచ్ఛతి. నిశ్శపి రత్నయస్సమ్భవస్త్యేవ నిదాఘాదాఘోష్టోపలభ్యే.
హేమస్తేననుపలభిస్తు హిమాభిభవకృతా. ౧౭.

506. - ఇతి నిశి నేతిచేన్న సమ్బంధస్య యావద్దేహభావిత్వాద్దర్శయశిచ. ఇతి
* నివాచశుక్లపక్షశ్చ ఇత్యారభ్య*విపరీతన్తుగహితమ్ ఇతినిశామరణనిష్టనాత్, నిశిమృతస్య స
బ్రహ్మప్రాప్తిరితిచేత్, స; కర్మసంబంధస్య యావద్దేహభావిత్వాత్, ప్రారబ్ధస్య యావచ్ఛరమ
దేహవసానభావిత్వాచ్చ బ్రహ్మప్రాప్తివిఘ్నో హేత్వభావాత్. దర్శయశిచ- * తస్యైతావదేవచి
రమ్ యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంపత్త్యే ఇతి. నిశానిన్ద్రా ఇతరపురుషార్థవిషయా. ౧౮.

507. - ఇతి అతశ్చాయనేఽపి దక్షిణే. ఇతి అతః- బంధహేత్వభావాదేవ, దక్షిణా
యసమృతస్యాపి విదుషోబ్రహ్మప్రాప్తిరస్త్యేవ. ౧౯.

508. - ఇతి యోగినః ప్రతిస్థయేత్సత్తేచైతే. ఇతి * యత్రకాలేత్వనావృ
త్తిమావృత్తిశ్చైవయోగినః ఇతినమరణకాలస్త్వయంతే, అపితు యోగినో విద్యానిష్ఠాస్త్పృతి
అచిరాదికా తద్విపరీతాచేతి. ఏతేస్తతే- స్మృతివిషయభూతే. స్వయేతే- * నైతేనృతీపా
థా జానన్యోగీముహ్యతికశ్చన ఇతివచనాత్. ౨౦.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే
చతుర్థాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

ధాం. బు. ౪-౧౪-౪౩ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭
 ధాం. బు. ౪-౧౪-౪౩ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭
 ధాం. బు. ౪-౧౪-౪౩ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭
 ధాం. బు. ౪-౧౪-౪౩ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭ ధాం. బు. ౪-౧౦-౨౭
 పాద. 3.] శ్రీ వేదాంత సారం.

చతుర్థాధ్యాయే తృతీయఃపాదః.

509. ~~అచిరాది నాతత్ప్రతిభే.~~ ~~అచిరాదినై~~ కేన విద్వాన్ గచ్ఛతి, న
వాసుశ్రుతిమ తచ్చిహ్నైస్తత్ప్రతిభిజ్ఞానాత్. ౧.
510. ~~అయమబ్దవిశేషవిశేషాభ్యామ్.~~ ~~మాసేభ్యస్సంవత్సరం సం~~
వత్సరాదాదిత్యమ్ ఇత్యబ్దాదిత్యయోమధ్యేద్వయోః ప్రకరణాంతరయోః ఏకత్ర దేవలోకశ్రు
తిః ఇతరత్రవాయుశబ్దః. తత్ర దేవలోకశబ్దోఽపి దేవానాం లోకఇతి వాయోరవిశేషేణ వాచకః.
వాయుశబ్దశ్చ తస్యైవ విశేషేణ వాచకఇతి అవిశేషవిశేషాభ్యాం దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం
వాయురేక ఏవ విహితఇత్యబ్దాదూర్ధ్వమాదిత్యాత్పూర్వమ్ వాయుమేవ నివేశయేత్. ౨.
511. ~~తటితోఽధి వరుణస్సమ్బన్ధాత్.~~ ~~తటితోఽన~~ స్తరం వరుణో నివేశ్యః
మేఘోదరవృత్తత్వాద్విద్యుతః మేఘస్థలాత్మకత్వేన లోకవేదయోవరుణస్య విద్యుత్సమ్బ
న్ధావగమాత్, తదనంతరమింద్రిప్రజాపతిపాతక్రమాత్, ప్రబలవిశేషాభావాచ్చ. 3.
512. ~~అతివాహికాస్తలిక్లాత్.~~ ~~అచిరాద్యభిమాని~~ దేవతావిశేషాః
విదుషామాతివాహికత్వేన పరమపురుషనియంతా ఇతి విజ్ఞాయతే. * సపనాన్ బ్రహ్మగమయతి ఇతి |
తేష్వేకత్ర గమయిత్వత్వదశకానాత్ లిక్లాత్. ౪.
513. ~~వైద్యుతేనైవ తతస్తచ్చుతే.~~ ~~చన్ద్రమసోవిద్యుతస్తత్పురుషోఽ~~
మానవస్సపనాన్ బ్రహ్మగమయతి ఇతి శ్రుతేః వైద్యుతపురుషాత్ పరస్తాత్ సపవ బ్రహ్మగమయి
తా వరుణేన్ద్రిప్రజాపతీనాం తదనుగ్రహకత్వమేవ. ౫.
514. ~~కాయంబాదరిరస్యగత్యుపపత్తే.~~ ~~కాయం - హిరణ్యగభా~~
ముపాసీనాఽచిరాది నకాయతి, అస్యైవ గత్యుపపత్తే. నహి సర్వగతం పరబ్రహ్మోపాసీనానాం
గతిరస్తీతి బాదరిః మేనే. ౬.
515. ~~విశేషితత్వాచ్చ.~~ ~~తత్పురుషోఽమానవస్సవత్సరబ్రహ్మలోకా~~
గమయతి, * ప్రజాపతేస్సభాం వేశ్యప్రపద్యే ఇతి చ విశేషితత్వాత్ హిరణ్యగభామేవ. ౭.
516. ~~సామీప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః.~~ ~~బ్రహ్మగమయతి ఇతి బ్రహ్మవ్యపదేశ~~
శస్తత్సామీప్యాత్. అస్య * యోబ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వమ్ ఇతి సామీప్యమపిహి. ౮.
517. ~~కాయాత్త్యయేతదధ్యక్షేణ సహాతః పరమభిధానాత్.~~ ~~హిరణ్య~~
గభాప్రాప్తావప్యపునరావృత్తశ్రుత్యవిరోధః; హిరణ్యగభాలోకాత్త్యయే తదధ్యక్షేణ సహాతః
పరంగచ్ఛతి, * తేబ్రహ్మలోకేతుపరాంతకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వే ఇతి శ్రుతేః. ౯.
518. ~~స్మృతేశ్చ.~~ ~~బ్రహ్మణా సహాతేన వేదాంతారభ్య~~ * ప్రవిశంతి ప
రంపదమ్ ఇతి స్మృతేశ్చ. ౧౦.
519. ~~పరంజై మినిముఖ్యత్వాత్.~~ ~~పరముపాసీనాని~~ జై మిని, * బ్రహ్మ |
గమయతి ఇతి తత్త్రైవ ముఖ్యత్వాత్. ౧౧.
520. ~~దశకానాచ్చ.~~ ~~అస్మాచ్చరీరాత్సముత్థాయ పరజ్ఞోతిరుపసంపద్య~~ |
ఇతి శ్రుతేశ్చ. ౧౨.
521. ~~నచ కాయే ప్రత్యభిసద్ధిః.~~ ~~ప్రజాపతేస్సభామ్ ఇతి ప్రత్యభిసద్ధిశ్చ~~

నకాయే, ప్రజాపతిశబ్దస్య * పతివిశ్వస్య ఇత్యాదిశ్రుతేః పరస్మిన్నేవ ముఖ్యత్వాత్, బ్రహ్మ
లోకశబ్దశ్చ కర్మధారయవ్యత్యాసైవ వేత్త్యభిప్రాయః. * తే బ్రహ్మలోకే ఇతి శ్రుతిః బ్రహ్మైవ
లోక ఇతి పరబ్రహ్మవిషయేవ. * బ్రహ్మణా సహ తేన వేద ఇతి స్మృతిశ్చ * తదుపయోగి ఇతి న్యాయేన
చతుర్ముఖలోకస్థాపనవిషయా. ౧౩.

522. అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతి శాదరా యాణశ్చ భయభావనోనా తత్కృ-
తుశ్చ. అప్రతీకాలమ్బనా హి, నామాదిప్రాణశబ్దవిదిష్టప్రత్యగాత్మస్వరూపపయోగస్తం
నవచించిదచిద్వస్తుజాతం బ్రహ్మదృష్ట్యా స్వరూపేణ వాచేఉపాసతే, తే అప్రతీకాలమ్బనాః; తద్వ్యతి
రిక్తాః యేషాః గ్నివిదః, యేచ పరంబ్రహ్మోపాసతే, తాన్నయశ్చ చిహ్నాదిరితి భగవాన్ శాదరా
యాణోమశ్యతే. కాయోమితి పతే పరమేవేతి చ పతే సకలోపనిషద్విరోధరూపగోమః ప్రసజ్యతే.
|| కాయోమితి * బ్రహ్మగమయతి * పరజ్ఞానీరుపసంపద్య ఇత్యాద్యాః ప్రకుప్తేయః. పరమేవేతి
| పతే * ౨ యపవమేతి ద్విరుపేచేమే ౨ రణ్యశ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తే ౨ చిహ్నమభినమ్భవన్తి
ఇతి శ్రుతిః ప్రకుప్తే. కాయోమితి తత్కృతున్యాయశ్చ విరుద్ధతే. అచిహ్నాదిరాగతానాం హి
| బ్రహ్మప్రాప్తిరపురావృత్తిశ్చ శ్రూయతే. షష్ఠాగ్నివిదస్తు, ప్రకృతినియుక్తా స్వరూపం * య
అత్మనిర్విభక్త ఇత్యాదిరా ౨ వగత బ్రహ్మత్వకత్వముపాసతే ఇతి స్య ప్రతీకాలమ్బనత్వమ్. తత్కృతు
న్యాయావిరోధశ్చ; ఉభయే ౨ పిహి పరిపూర్ణాం బ్రహ్మోపాసతే ముఖ్యభేదేన-స్వాత్మశరీరకం బ్రహ్మ
కేచన బ్రహ్మత్వకస్వాత్మానమితరే-ఇతి. ౧౪.

523. అవిశేషశ్చ దశకాయతి. అయోమముపాసీనానాం బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరిక్త
| పరిమితదేశకాలఫలవిశేషశ్చ దశకాయతి శ్రుతిః * యావన్నా మ్నాగతమ్ ఇత్యాదికా. ౧౫.

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే
చతుర్థాస్వాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

చతుర్థాధ్యాయే చతుర్థః పాదః.

524. అన్యదన్యవిభావస్వేన శబ్దాత్. అన్య * ఏవమేవైష సంప్రసాదో ౧౦
స్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే ఇతి సిద్ధస్యైవ ప్రత్య
| గాత్మస్వరూపస్య అనాదికమణా తిరోహితస్య పరంజ్యోతిరుపసంపద్యావిభావ ఉచ్యతే. * స్వేన
రూపేణ ఇతి విశిష్యాభిధానాత్. ౧౬.

525. ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్. అన్య అత్మస్వరూపమాత్రస్య ప్రాగేవ సిద్ధత్వే ౧౧
| కమణబద్ధవినిముక్తాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాదిస్వరూపస్య హ్యత్రావిభావ ఉచ్యతే, * ఏతంత్యేవ తే
భూయో ౨ నువ్యాఖ్యాస్యామి ఇతి జాగరితాద్యవస్థాతిరోధానవినిముక్తస్యైవ క్తవ్యతయా ప్రతి
జ్ఞానాత్. ౧౭.

526. అత్మా ప్రకరణాత్. అన్య * భూయో ౨ నువ్యాఖ్యాస్యామి ఇతి ప్రకృతా
| ప్రహతపాపత్వాదిగుణకత్యేతి ప్రకరణా దవగమ్యతే * యత్రా ౨ పహతపాపా ఇత్యారభ్య,
|| * సత్యకామస్సత్యసంకల్పసో ౨ న్యేష్టవ్యః ఇతి ప్రకృత్య * ఏతన్యేవ తే భూయో ౨ నువ్యాఖ్యా
స్యామి ఇత్యుక్తమ్. ౧౮.

గమి. ౪-౧-౨ ౪ భాం. ౮. ౮-౨-౧ ౮ భాం. ౮. ౮-౧౨-౧
 ౪. ౮. ౨-౨-౨ ౪ భాం. ౮. ౮-౧౨-౨ ౪ భాం. ౮. ౮-౨-౨
 ౪. ౮. ౨-౨-౨ ౪ భాం. ౮. ౮-౧౨-౨ ౪ భాం. ౮. ౮-౨-౨
 పాద. ౪.] ౨ భాం. ౮. ౮-౧౨-౧ శ్రీ వేదాంత సారః.

537

527. - ఇతి అవిభాగేన దృష్టత్వాత్. ఇతి అవిభాగతస్వరూపోఽయం ముక్తాత్మా
 స్వాత్మశరీరకంపరంబ్రహ్మ స్వాత్మనోఽప్యాత్మతయా అహంబ్రహ్మస్మిత్వవిభాగేనైవానుభవతి
 * ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచ ఇతి తథాహంపాపసనేన తథావిభస్వరూపస్య దృష్టత్వాత్.
 * య ఆత్మనితిషన్... యన్యాత్మాశరీరమ్ సతతత్వా, ఇతి తత్త్వమసి ఇత్యాదిశాస్త్రసిద్ధమేవ!
 హ్యుపాసితమ్. ౪.

528. - ఇతి బ్రాహ్మణజైమినిరుపన్యాసాదిభ్యః. ఇతి అస్య స్వరూపావిభావః
 బ్రాహ్మణ అపహతపాపత్వాదిగుణకస్వరూపేణ. తేహి బ్రహ్మగుణాః ప్రత్యగాత్మనోఽపిస్వాభావి
 కాగుణా ఇతి * య ఆత్మాఽపహతపాప్యా ఇత్యారభ్య ఉపన్యాసాదిభ్యః అవగమ్యతే. తవప
 * జక్షత్ప్రీడన్ రమమాణః ఇత్యాది నోచ్యంతే ఇతిజైమినేముతమ్. ౫.

529. - ఇతి చితి తన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యోదులోమిః. ఇతి * విజ్ఞానఘనవప
 ఇత్యవధారణాత్ విజ్ఞానమాత్ర స్వరూపఇత్యోదులోమిః. ౬.

530. - ఇతి ఏవమప్యపన్యాసాత్పువకబావాదవిరోధం బాదరాయణః. ఇతి
 * విజ్ఞానఘనవపేతిస్వప్రకాశస్వాత్మస్వరూపఇత్యవగతేఽపి * య ఆత్మాఽపహతపాప్యా ఇత్యు
 పన్యాసాదినా పూర్వేపామపహతపాపత్వాదీనామపి సద్భావావగమాదుభయశ్రుత్యవగతో
 భయస్వరూపస్య పరస్పరవిరోధాభావాద్రూపద్వయం నాన్యోన్యపరిహారీత్యుభయరూపసము
 ద్భయం భగవాన్ బాదరాయణోమేనే ౭.

531. - ఇతి సజ్కుల్పాదేన తచ్ఛ్రుతే. ఇతి * స యదిపితృలోకకామః ఇత్యాదినా
 ఽవగతాః పితృదయః. * సజ్కుల్పాదేవాస్య ఇతిశ్రుతేస్సజ్కుల్పాదేవభవన్తి. యథాపరమ
 పురుషస్య లీలాప్రవృత్తస్య దశరథవసుదేవాదయస్సజ్కుల్పాదేవభవన్తి; ఏవమేవ పరమపురుష
 లాంతరీక్షస్య ముక్తస్యాపి తదుపకరణభూతాః పితృదయస్సజ్కుల్పాదేవ భవన్తీత్యర్థః. ౮.

532. - ఇతి అతఏవచానన్యాధిపతిః. ఇతి అతఏవ * అపహతపాప్యా... సత్యసజ్కు
 ల్పః ఇత్యాదిశ్రుతేః, నకదాచిదపి కర్మాధీనోఽయమ్. ౯.

533. - ఇతి అభావంబాదరిరాహస్యేవమ్. ఇతి తస్య దేహేంద్రియాద్యుపకరణా
 గావంబాదరిమేనే * సహనై సశరీరస్య ఇత్యాదిహి తదభావమాహ. ౧౦.

534. - ఇతి భావం జైమినివికల్పమననాత్. ఇతి * ఏకథాభవతి ఇత్యాదినా
 కేహేంద్రియాదిభిర్వివిధతాశ్రుతేః, దేహేంద్రియకరణసద్భావం జైమినిమేనే. ౧౧.

535. - ఇతి ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణోఽతః. ఇతి ఉభయశ్రుతే
 శరీరత్వమశరీరత్వఞ్చేచ్ఛాతః. యథా, ద్వాదశాహే ఉభయశ్రుతేస్సత్రమహీనశ్చభవతి. ౧౨.

536. - ఇతి తస్యభావేనస్థవదుపపత్తేః. ఇతి స్వేనైవస్పష్టతన్వాద్యభావే, స్వప్న
 అథరథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజతే ఇతిపరమపురుష స్పష్టైర్భోగవత్, ముక్తోఽపి పరమ
 పురుషస్పష్టైరేవ లీలారసం భుజ్జే. ౧౩.

537. - ఇతి భావేజాగ్రద్వత్. ఇతి స్వేనైవస్పష్టోపకరణభావే జాగ్రత్పురుషవత్
 ఽజ్జే. ౧౪.

ప్ర.స. 8-2-21 జ. శా.మ. 1-1-22 గ.ప్ర.స. 1-1-22 ఛా.స. 1-1-22-1
 హం.స. 1-1-22 2 ప్ర.స. 1-1-22 గ.ప్ర.స. 1-1-22 ఛా.స. 1-1-22-1
 538 శ్రీ భ గ వ త్రా మా ను జ గ్ర స్థ మా లా

538. ❖❖❖ ప్రదీపనదావేశ స్తథాహి దశాయతి. ❖❖❖ ఏకదేశసితస్యాపి స్వప్రభా
 'రూపజ్ఞానవ్యాప్త్యానవానుభవస్సిద్ధ్యతి' * వాలాగ్రతభాగస్య ఇత్యారభ్యః * సచాపన్తాయ
 కల్పతే ఇతిహిదశాయతి. ౧౩.

539. ❖❖❖ స్వాప్యయనముత్త్యోరన్యతరాపేక్షనూవిష్కృతంహి. ❖❖❖ * ప్రాజ్ఞే
 నాత్మనాసంపరివృత్తోనబాహ్యంకీర్ణనవేద నాన్తరమ్ ఇతివేదనాభావవచనం సుషుప్తిమరణయో
 రన్యతరాపేక్షమిత్యక్తమ్. * సాహఖ్యయమేవం సంప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమస్మి
 ఇత్యాదినా సుషుప్త్యాదావకిర్ణజ్ఞత్వనూవిష్కృతంహి. ౧౪.

540. ❖❖❖ జగద్వ్యాపారవజం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ. ❖❖❖ అపహత
 'పాప్మత్వాదినత్యసంకల్పత్వపయః' న్తం ముక్తస్యజగజ్జన్మాదికారణత్వనడమ్. * యశోవా
 'ఇమానిభూతానిజాయంతే ఇత్యారభ్య' * తద్బ్రహ్మఇత్యాదిజగత్సృష్ట్యాది పరస్యైవే ప్రకరణా
 దవగమ్యతే. సృష్ట్యాదిప్రకరణేషుముక్తస్యాసన్నిహితత్వాచ్చ. ముక్తస్యానిరోహితస్వనూపాస్మ్యై
 స్యానవధికాతిశయానందపరిపూర్ణాబ్రహ్మనుభవవ. బ్రహ్మహోపి జగద్వ్యాపారో లీలానూ
 'త్రమితి' * లోకవత్తులీలాకై వల్యమ్ ఇత్యక్తమ్. ౧౫.

541. ❖❖❖ ప్రత్యక్షోపదేశాదితిచేన్నాధికారికమణ్డలస్థోక్తేః. ❖❖❖ * ఇమాంల్లోకాన్
 కామాన్ని కామరూప్యనుసంభారన్ ఇత్యుపదేశాజ్జగద్వ్యాపారోస్తీతిచేత్, చ; హిరణ్య
 గర్భాద్యాధికారికమణ్డలస్థభోగోక్తేః. సహితత్ర నియమనంశ్రుతమ్. ౧౬.

542. ❖❖❖ వికారావతీచ తథాహి స్థితిమాహ. ❖❖❖ వికారాసంస్పృష్ట పరిపూర్ణ
 'పరబ్రహ్మనుభవ ఏవ తస్య సుఖమ్; తథాస్యస్థితిమ్, * రసోవై సఃరసం హేవాయం లభ్యైవనందీ
 భవతి ఇత్యాహ. ౧౭.

543. ❖❖❖ దశాయతశ్చైవం ప్రత్యక్షోనుమానే. ❖❖❖ ఉక్తమథంశ్రుస్మృతీచ
 'దశాయతః' * తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనాకాశస్సంభూతః, * ఏతస్యవా అక్షరస్యప్రశాసనే
 * ఇత్యాదికాశ్రుతిః. స్మృతిరపి * అహంసర్వాస్యప్రభవోమ తస్సవం ప్రవతతే ఇతి. ౨౦.

544. ❖❖❖ భోగమాత్రసామ్యలిక్షాచ్చ ❖❖❖ * సోఽశ్నుతే సవాన్ కామాన్
 సహ బ్రహ్మణావిపశ్చితా ఇతిబ్రహ్మనుభవమాపభోగమాత్రసామ్యలిక్షాచ్చ. ౨౧.

545. ❖❖❖ అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్. ❖❖❖ * సఖ్యేవంవతకాయన్
 యానదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతే నచపునరావతకతే ఇతిశబ్దాత్ నివృత్తసమస్తతిరో
 ధానః ఆవిభూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణగణః, అనవధికాతిశయానందం పరంబ్రహ్మనుభవతి
 నచపునరావతకతే ఇతినిశ్చయత ఇతిశవం సమజ్ఞసమ్. ౨౨.

శ్రీమతేశామనామ సమః : —
 ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే,
 చతుర్థాస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.
 సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీః.
శ్రీ భగవద్గీతాభాష్యే ఉపలబ్ధపాఠః.

పృష్ఠే	పాదము	ముద్రితపాఠః	ఉపలబ్ధపాఠః
1	11	స్వాభిమతా	స్వాభిమతనిత్యనిర వద్యానురూపస్వరూప రూపాఃసుఖ
9	20	రూపసుఖ	నివతకన్త
„	23	నవతకన్త	కల్యాణతర
14	12	కల్యాణ	చిక్త్యకకల్యాణికమాన్
„	15	చిక్త్యక కమాన్	నతేకేవలం
„	23	నకేవలం	మన్యస్తే
15	4	మన్యస్తే	సాధ్యమి
19	16	సాధ్యమి	మాహోవి
21	8	మాహోవి	రహితమనః త
22	14	రహితమనః త	వాచ్యతదై
24	4	వాచ్యతదై	కారిసంపూర్ణే
25	5	కారిసంపూర్ణే	యజ్ఞాద్యథన్
27	7	యజ్ఞాద్యథన్	పచస్తే
28	14	పచస్తే	ద్యుష్మాతిహివ
„	28	ద్యుష్మాతిహివ	చేదమ్
32	14	చేదమ్	సవేత్వరస్సవన్ కేషీ
33	1	సవేత్వరస్సవన్ కేషీ	రజతం
38	8	రజతం	దశన్ నాచ్యతే
„	27	దశన్ నాచ్యతే	ఫలసద్గం
42	10	ఫలసద్గం	కమన్ బ్రహ్మణ్యాధాయ
49	10	కమన్ బ్రహ్మణ్యాధాయ	మోక్షోత్తర
52	14	మోక్షోత్తర	బాహ్యవి
„	17	బాహ్యవి	నిరపేక్షసాధన
53	29	నిరపేక్షసాధన	అత్మానుభవ
58	20	అత్మానుభవ	తతోవిపాక
59	7	తతోవిపాక	స్వాత్మరూపం
„	10	స్వాత్మరూపం	తమేవం
61	5	తమేవం	కల్యాణాభోగాన్
„	19	కల్యాణాభోగాన్	క్షమాణాంమహతాంకులే
„	25	క్షమాణాంమహతాంకులే	స్వరూపతయా
64	12	స్వరూపతయా	మాణస్వరూపతయా
„	13	మాణస్వరూపతయా	త్వంశృణు
„	16	త్వంశృణు	అమితవీర్యన్
107	7	అనన్తవీర్యన్ + వీర్యన్ అపరిమిత విక్ర}	అపరిమిత పరాక్రమ}

పుష్పే.	పక్వా.	ముదితపాతః	ఉపలబ్ధపాతః
115	21	శ్వరయాథా	శ్వరతద్యాథా
„	29	భూతస్య	భూతం తస్య
119	6	వాదశ్చ	వాదాశ్చ
„	7	పద్యతే	పద్యతే
125	15	పురుషస్యత్స్వధి	పురుషస్యత్స్వధి
126	19	సంబధ్నతి	సంసగ్గమహ్నతి
129	11	సంసారమణ్డలాత్ప	సంసారబన్ధాత్ప
„	18	కమతాం	కమతాంధన్వతే
139	9	పిష్టాత్మాభి	పిష్టాకారాత్మాభి
140	6	జాతస్యపరమ	జాతస్యచపరమ
141	17	సారిణశ్చచే	సారిణశ్చచే
145	27	శూనోధీ (ప్రీరశ్చ	శూనోధీరశ్చ
156	29	శాస్త్రాధికరూప	శాస్త్రాధికరూప
163	4	చారిణ్యా	చారిణ్యా
66	„	ఆతస్తత్ప్ర	ఆతస్తత్ప్ర
„	29	నీతమిదం	నీతంసహమిదం
68	„	తస్య హి	జ్ఞానినో హి
69	32	ఇన్ద్రాగ్నిః	ఇన్ద్రాగ్నిః
72	8	ప్రియత్యేనశ్చ	ప్రియత్యేనశ్చ
78	15	ద్వివిధానాం	ద్వివిధానాం
80	21	అమృతో మదా	అమృతనిరోమదా
85	8	నేనానా	నేనానా
88	19	పునరపి	పునశ్చ
„	21	మయ్యస్తరాత్మనృతి	మయ్యస్త్వరాత్మనృతి
89	9	మన్మాహత్మ్య	మమమాహత్మ్య
90	4	కల్యాణైక	కల్యాణైక
„	24	కీర్త్యకీర్త్యకాను	వీరకీర్త్యకీర్త్యకాను
91	9	గుణరూపం	గుణగుణరూపం
101	18	దివ్యాక	దీపాక
105	14	గాద్యతేఽపి	గమ్యతేఽపి
165	28	గోరక్ష	గోరక్ష
„	29	గోరక్షం	గోరక్ష్యం
168	19	విభూతితోయా	విభూతితో సి గుణ

అవధేయమ్:—ఉపలబ్ధపాతః ఇతి ఉపరిష్టాన్ముద్రితాః పాతాః ప్రాయశ్చుద్ధాశ్చ ప్రణీయంతే.
 అతస్తేషామేవాదరణం సముచితం మన్యామహే. నిరూపకమనభాగా అవగతతమత్ర.
 ఇతినవినయం విజ్ఞాపయతి—ప్రకాశకః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీభగవద్రామానుజగ్రంథమాలాయామ్

శ్రీభగవద్గీతాభాష్యమ్.

యత్పదామ్భోరుహధ్యానవిధ్వస్తా శేషకల్పమగి ।

వస్తుతాముపయాతోఽహం యామునేయం నమామి తమ్ ॥

శ్రీయః పతినిఃఖిల హేయ ప్రత్యగీకకల్యాణైకతానాన నజ్ఞానానైకస్వరూపః స్వాభా

వికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవియోగశక్తితేజఃప్రభృత్యసంఖ్యేయకల్యాణగుణగణమహోదధిః
 స్వాభిమతానురూపైకరూపాచిన్వదివ్యాధ్యుతనిత్యనిరవద్యనిరతిశయాజ్జ్వల్యసౌందర్యలావణ్యయా
 వనాద్యనన్తగుణనిధిదివ్యరూపః స్వోచితవివిధవిచిత్రానన్తాశ్చయైకనిత్యనిరవద్యాపరిమితదివ్యభూషణః
 స్వానురూపాసంఖ్యేయాచిన్వత క్షినిత్యనిరవద్యనిరతిశయకల్యాణదివ్యాయుధః స్వాభిమతానురూప
 నిత్యనిరవద్యస్వరూపగుణవిభవైశ్వర్యకలీలాద్యనవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణశ్రీవల్లభః స్వస
 జ్జల్పానువిధాయస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదాశేషశేషతైకరతిరూప నిత్యనిరవద్యనిరతిశయజ్ఞానక్రియై
 శ్వర్యాద్యనన్తగుణగణాపరిమితసూరిభిరనవరతాభిష్టుతచరణయుగలః వాజ్ఞనసాపరిచ్ఛేద్యస్వ
 రూపస్వభావః స్వోచితవివిధవిచిత్రానన్తభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానసమృద్ధానన్తాశ్చయైకానన్త
 మహావిభవానన్తపరిమాణనిత్యనిరవద్యాక్షరపరమహ్యోమనిలయః వివిధవిచిత్రభోగ్యభోక్తృవగపరి
 పూణణిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలః పరంబ్రహ్మ పురుషోత్తమో నారాయణో బ్రహ్మదిష్ఠావరాన్త
 మఖిలం జగత్సృష్ట్యా స్వేనరూపేణావస్థితో బ్రహ్మదిదేవమనుష్యాణాం ధ్యానారాధనాద్యగోచరః
 అపారకారుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యాదాయకమహోదధిః స్వమేవ రూపం తత్తత్సజాతీయసంస్థానం
 స్వస్వభావమబ్రహ్మదేవ కువర్క తేషుతేషు లోకేష్వవతీయావతీయై తైస్సైరారాధిత స తదిషాను
 రూపం ధర్తార్థకామమోక్షాఖ్యం ఫలం ప్రయచ్ఛత్ భూభారోవతరణాప్రదేశేనాస్సదాదీనామపి
 సమాశ్రయణీయత్వాయావతీయోవ్యాకం సకలమనుజయనవిషయతాం గతః పరావరనిఖిలజన
 మనోసయనహరిదివ్యచేష్టితాని కువర్క పూతనాశకటయమలాజానారిష్టప్రలంబధేనుకకాలియకేశి
 కువలయాపీడచాణూరముష్టికక సలకంసాదీన్నిహత్య అనవధికదయాసౌహృదానురాగగభావలో
 కనాలాపామృతైవిశ్వమాప్యాయయై నిరతిశయసౌందర్యసౌశీల్యాదిగుణగణావిష్కారేణాక్రూర
 మాలాకూరాదీ పరమభాగవతా కృత్వా పాణ్డతనయయుద్ధప్రతాపహనవ్యాజేన పరమపురు
 షార్థకలక్షణమోక్షసాధనతయా వేదాంతోదితం స్వవిషయం జ్ఞానకమానుగృహీతం భక్తియోగ
 మవతారయామాస. తత్ర పాణ్డవానాం కురూణాం చ యుద్ధే ప్రార్థితే స భగవాన్ పురుషోత్తమ
 స్సవేశ్వరేశ్వరో జగదుపకృతిమత్యై ఆశ్రితవాత్సల్యవివశః పాథకం రథినమాత్మానం చ సారథిం
 సర్వలోకసాక్షికం చకార. ఏవం జ్ఞాత్వాఽపి సర్వాత్మనా అన్ధో ధృతర్థాష్ట్రముయోధనవిజయబు
 భుత్సయా సజ్జాయం పప్రచ్ఛ.

ఇత్యవతారికా.

శ్రీభగవద్గీతా - ప్రథమాధ్యాయః.

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ—

ధమఃక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యుయుత్సవః ।

మామకాగ్ని పాణ్డవాశ్చైవ కిమకువశత సజ్జయః ? ॥ ౧ ॥

సజ్జయ ఉవాచ—

దృష్ట్వా తు పాణ్డవానీకం వ్యూఢం దుయోధనస్తదా ।

అచాయశముపరజ్ఞమ్య రాజా వచసమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥

వశ్యైతాం పాణ్డవుత్రాణామాచాయశః ! మహాతీం చమూమ్ ।

వ్యూఢాం ద్రుపదపుత్రేణ తవ శిష్యేణ ధీమతా ॥ ౩ ॥

అత్ర శూరా మహేష్వాసా భీమాజనసమా యుధి ।

యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథః ॥ ౪ ॥

ధృష్టకేతుశ్చేకితానః కాశీరాజశ్చ వీరకవాన్ ।

పురుజిత్కున్తిభోజశ్చ శైబ్యశ్చ నరపుంగవః ॥ ౫ ॥

యుధామన్యుశ్చ విక్రాంత ఉత్తమాజాశ్చ వీరకవాన్ ।

సౌభద్రో ద్రౌపదీయాశ్చ సవశః ఏవ మహారథాః ॥ ౬ ॥

అస్థాకం తు విశిష్టా యే తాన్నిబోధ ద్విజోత్తమ ! ।

నాయకా మను సైన్యస్య సంజ్ఞాథం తాన్ బ్రవీమి తే ॥ ౭ ॥

భవాన్ భీష్మశ్చ కణశ్చ కృపశ్చ సమితిజ్ఞయః ।

అశ్వత్థామా వికణశ్చ సౌమదత్తి స్తథైవ చ ॥ ౮ ॥

అన్యే చ బహవశ్శూరా మదభేత్త కటివితాః ।

నానాశస్త్రప్రహరణాస్సర్వే యుద్ధవిశారదాః ॥ ౯ ॥

అపయాన్తం తదస్థాకం బలం భీష్టాభిరక్షితమ్ ।

పయాన్తం త్విదమేతేషాం బలం భీమాభిరక్షితమ్ ॥ ౧౦ ॥

అయనేషు చ సవేషు యథాభాగమవస్థితాః ।

భీష్టమేవాభిరక్షన్తు భవన్తస్సవశః ఏవ హి ॥ ౧౧ ॥

దుయోధనస్స్వయమేవ భీమాభిరక్షితం పాణ్డవానాం బలమాత్మీయం చ భీష్టాభి
రక్షితం బలమవలోక్యాత్మీయవిజయే తస్య బలస్య పయాన్తతామాత్మీయస్య బలస్య తద్విజయేచా
పయాన్తతామాచాయాయ నివేద్యాన్తవిషణ్ణోఽభవత్.

౧౧.

తస్య సంజనయన్ హాషన్ కురువృద్ధః పితామహః ।

సింహనాదం వివద్యోచ్చైశ్చ శృఙ్ఖం దధ్ధౌ ప్రతాపవాన్ ॥ ౧౨ ॥

తతశ్శృఙ్ఖాశ్చ భేయశ్చ పణవానకగోముఖాః ।

సహస్రైవాభ్యహన్యన్త స శబ్దస్తుములోఽభవత్ ॥ ౧౩ ॥

తతశ్చైతేహాన్యాయైశ్చ మహతి స్యద్దనే స్థితౌ,
 మాధవగి పాణ్డవశ్చైవ దివ్యా శక్తౌ ప్రదధ్ధతుః || ౧౪ ||
 పాణ్డవస్యం హృషీకేశో దేవదత్తం ధవజ్జయగి |
 పాణ్డ్రం దధ్ధౌ మహాశక్త్యం భీమకమాన్ వృకోదరగి || ౧౫ ||
 అనన్తవిజయం రాజా కున్తిపుత్రో యుధిష్ఠిరగి |
 సకులస్సహదేవశ్చ సుభూషమణిపుష్పకౌ || ౧౬ ||
 కాశ్యశ్చ పరమేష్వానశ్శిఖణ్డీ చ మహారథగి |
 ధృష్టద్యుమ్నా విరాటశ్చ సాత్యకిశ్చావరాజితగి || ౧౭ ||
 ద్రుపదో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వతగి వృధివీపతే! |
 సౌభద్రశ్చ మహాబాహు శృఙ్ఖలా దధ్ధగి వృథక్పృథక్ || ౧౮ ||
 స ఘోషో ధాతరాష్ట్రాణాం హృదయాని వ్యదారయత్ |
 సభశ్చ వృధిపీం చైవ తుములో వ్యనునాదయత్ || ౧౯ ||

తస్య విషాదమాలక్ష్య భీష్మ సస్య హవణం జనయితుం సింహనాదం శక్తిధ్ధానం చ కృత్వా
 జ్ఞభేరినినాదైశ్చ విజయాభిశంసినం ఘోషం చాకారయత్. తతస్తం ఘోషమాకణ్య సవేశ్వ
 శ్వరః పాథసారథీ రథీ చ పాణ్డవతనయస్త్రైలోక్యవిజయోపకరణభూతే మహతి స్యద్దనే స్థితౌ
 క్రిలోక్యం కమ్పయన్తా శ్రీమత్పాణ్డవస్యదేవదత్తే దివ్యా శక్తౌ ప్రదధ్ధతుః. తతో యుధిష్ఠిర
 వృకోదరాదయశ్చ స్వకీయాన్ శక్త్యాన్ వృథక్పృథక్ ప్రదధ్ధుః. స ఘోషో దుయోధనప్రము
 నాం సవేశామేవ భవత్పుత్రాణాం హృదయాని బిభేద. అద్యైవ నప్తం కురూణాం బలమితి
 తారాష్ట్ర మేనిరే. ఏవం తద్విజయాభికాక్షిణీ ధృతరాష్ట్రాయ సజ్జయోఽకథయత్. ౧౯.

అథ వ్యవస్థితాన్ దృష్త్వా ధాతరాష్ట్రాన్ కపిధ్వజగి |
 ప్రవృత్తే శస్త్రసమ్మాతే ధనురుద్యమ్య పాణ్డవగి || ౨౦ ||
 హృషీకేశం తదా వాక్యమిదమాహ మహీపతే! |

అజాన ఉవాచ—

సేనయోరుభయోమధ్యే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత! || ౨౧ ||
 యావదేతాన్ని రీక్షేఽహం యోద్ధుకామానవస్థితాన్ |
 కైమణయా సహ యోద్ధవ్యమస్మిన్ రణసముద్యమే || ౨౨ ||
 యోత్యమానానవేక్షేఽహం య ఏతేఽత్ర సమాగతాః |
 ధాతరాష్ట్రస్య దురుధ్ధేయైర్ధే ప్రియచిషన్వగి || ౨౩ ||

సజ్జయ ఉవాచ—

ఏవముక్తో హృషీకేశో గుఢాకేశేన భారత! |
 సేనయోరుభయోమధ్యే స్థాపయ త్వా రథోత్తమమ్ || ౨౪ ||

భీష్మద్రోణప్రముఖతస్సవేషాం చ మహీక్షితమ్ ।

ఉవాచ పాథక ! పశ్యైతాన్ సమవేతాన్ కురూనితి ॥ ౨౧ ॥

అథ యుయుత్సానవస్థితా ధాతరాష్ట్రా దృష్ట్యా లజ్జాదహనవానరధ్వజః జ్ఞాన శక్తిబలైశ్వర్యవియతేజసాం నిధిం స్వసంకల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలం హృషీకేశం పరావరనిఖిలజనాస్తరభావ్యాకరణానాం సర్వప్రకారనియమనేఽవస్థితమాశ్రితవాత్సల్యవివశతయా స్వసారభ్యేఽవస్థితం యుయుత్సాన్ యథావదవేక్షితుం తదీక్షణక్షమే స్థానే రథం స్థాపయేత్సచోదయత్ ; స చ తేన చోదితస్తత్తణాదేవ భీష్మద్రోణాదీనాం సవేషామేవ మహీక్షితాం పశ్యతాం యథాచోదితమకరోత్ ; ఈదృశీ భవదీయానాం విజయస్థితిరితి చాచోచత్ . ౨౧.

తత్రాపశ్యత్ స్థితాన్ పాథకాని పితౄసథ పితామహాన్ ।

ఆచార్యాన్ మాతులాన్ భ్రాతృన్ పుత్రాన్ పౌత్రాన్ సఖంస్తథా ॥

శ్వశురాన్ సుహృదశ్చైవ సేనమూరుభయోరపి ।

తాన్ సమీక్ష్య స కౌన్తేయ స్సర్వాన్ బద్ధాసవస్థితాన్ ॥ ౨౨ ॥

కృపయా పరయాఽఽవిష్టో విషీదన్నిదమబ్రవీత్ ।

అజాన ఉవాచ—

దృష్ట్యేమం స్వజనం కృష్ణ ! యుయుత్సం సముపస్థితమ్ ॥ ౨౩ ॥

సీదన్తి మమ గాత్రాణి ముఖం చ పరిశుష్కతి ।

నేషథుశ్చ శరీరే మే రోమహషశ్చ జాయతే ॥ ౨౪ ॥

గాఢీవం ప్రసంతే హస్తాత్త్వత్ప్రేవ పరిదహ్యతే ।

స చ శక్నోమ్యవస్థాతుం భ్రమతీవ చ మే మనః ॥ ౩౦ ॥

నిమిత్తాని చ పశ్యామి విపరీతాని కేశవ ! ।

స చ శ్రేయోఽనుపశ్యామి హత్వా స్వజనమాహవే ॥ ౩౧ ॥

స కాక్షే విజయం కృష్ణ ! స చ రాజ్యం సుఖాని చ ।

కిం నో రాజ్యేన గోవింద ! కిం భోగైర్జీవితేన వా ॥ ౩౨ ॥

యేషామథే కాఢీతం నో రాజ్యం భోగాస్సుఖాని చ ।

త ఇమేఽవస్థితా యుద్ధే ప్రాణాన్స్వక్త్వా భనాని చ ॥ ౩౩ ॥

ఆచార్యాని పితరని పుత్రాస్తథైవ చ పితామహాని ।

మాతులాశ్వశురాని పౌత్రాస్సౌలాస్సమ్బుద్ధిస్తథా ॥ ౩౪ ॥

ఏతాన్ సహన్తు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన ! ।

అపి త్రైలోక్యరాజ్యస్య హేతోః కిం ను మహీకృతే ॥ ౩౫ ॥

నిహత్య ధాతరాష్ట్రాన్ స కప్రీతిస్సౌజ్ఞనాదనః ! ।

పాపమేవాశ్రయేదస్మాన్ హత్వైతానాతతాయినః ॥ ౩౬ ॥

తస్మాన్నాహా వయం హన్తుం ధాతరాష్ట్రా సబాన్ధవాః ।
 స్వజనం హి కథం హత్వా సుఖసన్న్యమ మాధవ ! ॥ 32 ॥
 యద్యప్యేతే న వశ్యన్తి లోభోపహతచేతసః ।
 కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహే చ పాతకమ్ ॥ 33 ॥
 కథం న జ్ఞేయమస్థాభిః పాపాదస్థాన్ని పతితుమ్ ।
 కులక్షయకృతం దోషం ప్రవశ్యద్భిజనాదకన ! ॥ 34 ॥
 కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధమాస్సనాతనాః ।
 ధమే నష్టే కులం కృత్స్నమధమోఽభిభవత్యుత ॥ 35 ॥
 అధమాభిభవాత్కృష్టే ! ప్రదుష్యన్తి కులస్త్రియః ।
 స్త్రీషు దుష్టాసు వాష్ట్యేయ ! జాయతే వణసంకరః ॥ 36 ॥
 సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్య చ ।
 పతన్తి పితరోహ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః ॥ 37 ॥
 దోష్పైరేతేః కులఘ్నానాం వణసంకరకారకైః ।
 ఉత్సాద్యన్తే జాతిధమాః కులధమాశ్చ శాశ్వతాః ॥ 38 ॥
 ఉత్సన్నకులధమాణాం మనుష్యాణాం జనాదకన ! ।
 నరకే నియతం వాసో భవతీత్యనుశుశ్రుమ ॥ 39 ॥
 అహో బత ! మహత్పాపం కతుం వ్యవసితా వయమ్ ।
 యద్రాజ్యనుఖలోభేన హన్తుం స్వజనముద్యతాః ॥ 40 ॥
 యది మామప్రతీకారమశస్త్రం శస్త్రపాణయః ।
 ధాతరాష్ట్ర రణే హన్యుస్తన్తే తేనుతరం భవేత్ ॥ 41 ॥

సజ్జయ ఉవాచ—

ఏవముక్త్వాఽజానస్సజ్జ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్ ।
 విస్మయ సశరం చాపం శోకసంవిగ్న మానసః ॥ 42 ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే
 అజానవిషాదయోగో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

స తు పాథో మహామనాః పరమకారుణికో దీఘబన్ధుః పరమధామికస్సభ్రాతృకో
 భవద్భిరతిఘ్నారై మారణై జాతుగృహదాహాదిభిరసకృద్వశ్చిత్తోఽపి పరమపురుషసహాయేనాత్మ
 నాహనిష్యమాణా భవదీయా విలోక్య బన్ధుస్నేహేన పరయా చ కృపయా ధమాభయేన చాతి
 మాత్రసన్నసవగాత్రస్సవభాహం * న యోతస్యమీత్యుక్త్వా బన్ధువిత్రేషజనితశోకసంవిగ్న
 మానసస్సశరం చాపం విస్మయ రథోపస్థ ఉపావిశత్.

౪౨.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మనూజవిరచితే శ్రీభగవద్గీతాభాష్యే ప్రథమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వితీయాధ్యాయః.

సజ్జయ ఉవాచ—

తం తథా కృపయాఽఽవిష్టమశ్రుపూణాఽకులేక్షణమ్ ।
విషీదస్తమిదం వాక్యమువాచ మధుసూదనః ॥ ౧ ॥

శ్రీభగవానువాచ—

కుతస్త్వా కశ్శలమిదం విషమే సముపస్థితమ్ ।
అనాయజుష్టమన్వగ్యమకీర్తికర మజ్ఞాన ॥ ౨ ॥
మా క్షేబ్యం గచ్ఛ కౌనేయ ! నైత త్వయ్యుపపద్యతే ।
క్షుద్రం హృదయదౌబల్యం త్వక్స్వేతిష్ఠ పరస్థ ॥ ౩ ॥

ఏవముపవిష్టే పాథే కుతోఽయమస్థానే సముత్థితశ్శోక ఇత్యాక్షిప్య తమిమం విష
మన్థం శోకమవిద్యతేనీవితం పరలోకవిరోధినం అకీర్తికరమతిక్షుద్రం హృదయదౌబల్యకృతం
పరిత్యజ్య యుద్ధాయోత్తిష్ఠేతి శ్రీభగవానువాచ.

3.

అజ్ఞాన ఉవాచ—

కథం భీష్మ మహం సఖ్యే దోషం చ మధుసూదన ! ।
ఇముభిః ప్రతియోతస్యేమి పూజాహావరిసూదన ॥ ౪ ॥
గురూనహత్వా హి మహానుభావాః శ్రేయో భోక్తుం భైక్షమపీహ లోకే ।
హత్వాథకామాంస్తు గురూనిహైవ భుజ్జీయ భోగాః రుధిరప్రదిగ్ధాః ॥ ౫ ॥

పునరపి పాథః స్నేహకారుణ్యధర్మాధర్మభయాకులో భగవదుక్తం హితతమమజ్ఞాన
న్నిదమువాచ-భీష్మద్రోణాదికాః బహుమన్తవ్యాః గురూః కథమహం హనిష్యామి ? కథస్తరాం
భోగేష్వతిమాత్రసక్తాః తా హత్వా తైభుజ్యమానాః తానేవ భోగాః తన్రుధిరేహోపసిచ్య
తేష్వాసనేషూపవిశ్య భుజ్జీయ.

౫.

స చైతద్విద్యగి కతరన్నో గరీయో యద్వా జయేమ యది వా నో జయేయగి ।
యానేవ హత్వా స జిజీవిషామస్తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధాతకరాష్ట్రాగి ॥ ౬ ॥
కాపణ్యదోషోపహతస్వభావగి వృచ్ఛామి త్వా ధర్మసమ్మాధచేతాః ।
యచ్ఛ్రేయస్సాన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్నే శిష్యస్తేఽహం శాథి మాం త్వాం ప్రసన్నమ్ ॥
స హి ప్రసక్యామి మమానుపద్యాద్యచ్ఛోకముచ్ఛోషణమిన్ద్రియాణామ్ ।
అవాప్య భూమావసవత్సమృద్ధం రాజ్యం సురాణామపి చాధిపత్యమ్ ॥ ౭ ॥

సజ్జయ ఉవాచ—

ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశగి పరస్తపః ।
నయోతస్యేమితి గోవిన్దముక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హ ॥ ౮ ॥

ఏవం యుద్ధమారభ్య నివృత్తవ్యాపారాన్ భవతో ధార్తరాష్ట్రః ప్రసహ్య మాన్యురితి వేత్ ; అస్తు, తద్వధలబ్ధవిజయాదధర్మాదస్తాకం ధర్మాధర్మావజానద్భిస్తైహాననమేవ శ్రేయ ఇతి మే ప్రతిభాతీత్యుక్తాః, యన్తహ్యం శ్రేయ ఇతి నిశ్చితం తచ్ఛరణాగతాయ ష శిష్యాయ మే బ్రూహీత్యతిమాత్రకృపణో భగవత్పాదావససాద.

ఏవమస్థానేసముపస్థితస్నేహకారుణ్యాభ్యామప్రకృతిం గతం క్షత్రియాణాం యుద్ధం పరమ సమకామప్యధమేకం మన్వానం ధర్మబుభుత్సయా చ శరణాగతం పాథకముద్దిశ్య ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేన యుద్ధస్య ఫలాభిసంధిరహితస్యాత్మసామ్యుపాయతాజ్ఞానేన చ వినాఽస్య మోహాన గామ్యతీతి మత్వా భగవతా పరమపురుషేణాధ్యాత్మశాస్త్రావతరణం కృతమ్. తదుక్తమ్- * అస్థాన స్నేహకారుణ్యధర్మాధర్మధియాఽఽకులమ్ । పాథకం ప్రపన్నముద్దిశ్య శాస్త్రావతరణం కృతం తీ.

తమువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత ।

సేనయోరుభయోమేకధ్యే విషేద స్తమిదం వచః ॥ ౧౦ ॥

తమేవం దేహాత్మనోయాథాత్మ్యజ్ఞాననిమిత్తశోకావిప్లవం దేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞాననిమిత్తం ధర్మం భాషమాణం పరస్పరవిరుద్ధగుణాన్వితముభయోసేనయోయుక్తాధ్యాయోన్యక్తయో సేకధ్యే అకస్తాన్నిరుద్యోగం పాథకమాలోక్య పరమపురుషః ప్రహసన్నివేదమువాచ-పరిహాసవ్యావదన్నివ ఇదమాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యతత్త్వామ్యుపాయభూతకర్తయోగజ్ఞానయోగభక్తి మోగగోచరం *నత్వేవాహం జాతునాసమిత్యారభ్య *అహం త్వా సవకపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ ఇత్యేతదన్తం వచ ఉవాచేత్యధః.

శ్రీభగవానువాచ—

అశోచ్యాచ్యుశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే ।

గతానూనగతానూంశ్చ నానుశోచన్తి వజ్జితాః ॥ ౧౧ ॥

అశోచ్యాన్ ప్రత్యనుశోచసి ; *పతన్తిపితరోహ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదకక్రియా ఇత్యాది కా దేహాత్మస్వభావప్రజ్ఞానిమిత్తవాదాంశ్చ భాషసే - దేహాత్మస్వభావజ్ఞానవతాం నాత్ర కింఞ్చిచ్ఛోకనిమిత్తమస్తి. గతానూన్ దేహాన్ అగతానూనాత్మనశ్చ ప్రతి తయోస్స్వభావయాథాత్మ్య దోషశోచన్తి; అతస్త్వయి విప్రతిషిద్ధమిదముపలక్ష్యతే; యదేతాన్ హనిష్యామిత్యనుశోచనం కుచ్చదేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానకృతం ధర్మాధర్మభాషణమ్ ; అతో దేహస్వభావం చ నజానాసి తదతి కమాత్మానం చ నిత్యమ్; తత్త్వామ్యుపాయభూతం యుద్ధాదికం ధర్మం చ. ఇదం చ యుద్ధం ఫలాభిసంధిరహితమాత్మయాథాత్మ్యసామ్యుపాయభూతమ్. ఆత్మాహి న జన్మాధీనసద్భావో న మరణాధీన నాశశ్చ తస్య జన్మమరణయోరభావాత్. అతస్స న శోకస్థానమ్. దేహస్త్వచేతనః పరిణామస్వభావః. స్వాత్మత్వినినాశయోగస్స్వభావిక ఇతి సోఽప్తి న శోకస్థానమిత్యభిప్రాయః.

స త్వేవాహం జాతు నానం స త్వం సేమే జనాధిపాః ।
స చైవ స భవిష్యామస్సవే వయమతఃపరమ్ ॥ ౧౨ ॥

ప్రథమం తావదాత్మనాం స్వభావం శృణు. అహం-సవేశ్వరస్తావత్, అతో-వతఃమానాత్ పూర్వస్మిన్ననాదౌకాలే, ననాసమ్-అపిత్యాసమ్. త్వన్ముఖాశ్చైతే ఈశితవ్యాః షేత్రజ్ఞాః, ననాసా-అపిత్యాసాః; అహం చ యూయం చ సవేశ వయమతః పరమ్-అస్తాదనస్తరేకాలే, స చైవ స భవిష్యామః అపితుభవిష్యామ ఏవ యథాఽహం సవేశ్వరః పరమాత్మా నిత్య ఇతినాత్ర సంశయః, తదైవ భవన్తః షేత్రజ్ఞా ఆత్మానోఽపి నిత్యా ఏవేతి మన్తవ్యాః. ఏవం భగవతస్సవేశ్వరాదాత్మనాం పరస్పరం చ భేదః పారమాధిక ఇతి భగవత్తైవోక్తమితి ప్రతీయతే; అజ్ఞానమోహితం ప్రతి తన్నిష్ఠ త్తయే పారమాధిక నిత్యత్వోపదేశసమయే అహంత్యమిమే సవేశవయమితి వ్యపదేశాత్. ఔపాధిక భేదవాదేహ్యత్ భేదస్యాతాత్మిక త్వేనతత్త్వోపదేశసమయే భేదనిదేశో న సజ్గచ్ఛతే. భగవనుక్తాత్ భేదస్వాభావిక ఇతి శ్రుతిరప్యాహ-***** నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాం యోవిదధాతికామానితి. నిత్యానాం బహూనాం చేతనానాం య ఏకో నిత్య శ్చేతనస్స కామాన్విదధాతీ త్యథః. అజ్ఞానకృతభేదదృష్టివాదేతు పరమపురుషస్య పరమాధాదృష్టేనివిశేషకూటస్థనిత్యచైతన్యాత్తయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాన్నివృత్తజ్ఞానతత్తాయాతయా అజ్ఞానకృతభేదదశానం తన్మాలోపదేశాదివ్యవహారాశ్చ న సజ్గచ్ఛతే. అథ పరమపురుషస్యాధిగతాదైవతజ్ఞానస్య బాధితానువృత్తిరూపమిదం భేదజ్ఞానం దగ్ధపటాదివన్నబద్ధకమిత్యుచ్యతే; నైతమపపద్యతే; మరీచికాజలజ్ఞానాదికం హి బాధితమనువతఃమానం స జలాహరణాదిప్రవృత్తిహేతుః. ఏవమత్రప్యదైవతజ్ఞానేన బాధితం భేదజ్ఞానమనువతఃమానమపి మిథ్యాథావిషయత్వనిశ్చయాన్నోపదేశాదిప్రవృత్తిహేతుభావతి. సచేశ్వరస్య పూర్వమజ్ఞస్య శాస్త్రాధిగతతత్త్వజ్ఞానతయా బాధితానువృత్తికృత్యతేవక్తుమ్;***** యస్స వజ్ఞస్సవేశాత్ ***** పరాస్య శక్తివివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికజ్ఞానబలక్రియా చ***** వేదాహం సమతీతాని వతఃమానానిచాజానభవిష్యాణి చ భూతానిమాంతు వేదనకశ్చనేతిశ్రుతిస్తృతివిరోధాత్. కిం పరమపురుషశ్చేదానీస్తనగురుపరమ్పరా చాద్వితీయాత్త్వస్వరూపనిశ్చయే సత్యనువతఃమానేఽపి భేదజ్ఞానే స్వనిశ్చయానురూపమద్వితీయాత్త్వజ్ఞానం కస్తా ఉపదిశతీతివక్తవ్యమ్. ప్రతిబిమ్బసత్ప్రతీయమానేభ్యోఽజానాదిభ్య ఇతి చేన్నైతమపపద్యతే; నహ్యనున్నతః కోఽపి మణిక్యపాణదపణాదిషు ప్రతీయమానేషు స్వాత్మప్రతిబిమ్బేషు తేషాం స్వాత్మనోఽనన్యత్వం జానన్, తేభ్యః కమవ్యథాముపదిశతి. బాధితానువృత్తిరపి తైనాశక్యతే వక్తుమ్; బాధకేనాద్వితీయాత్త్వజ్ఞానేనాత్మవ్యతిరిక్తభేదజ్ఞానకారణస్య అనాదేవినష్టత్వాత్. ద్విచన్ద్రజ్ఞానాదా తు చన్ద్రైకత్వజ్ఞానేనపారమాధికతిమిరాదిదోషస్య ద్విచన్ద్రజ్ఞానహేతోరవిన్ష్టత్వాద్బాధితానువృత్తియైకత్వానువతఃమానమపి ప్రబలప్రమాణబాధితత్వేనాకింశ్చిత్కరమ్. ఇహ తు భేదజ్ఞానస్య సవిషయస్య సకారణస్యా పారమాధిక త్వేన వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానవిన్ష్టత్వాన్న కథింశ్చిదపి బాధితానువృత్తిస్సమ్భవతి. అతస్సవేశ్వరస్యేదానీస్తనగురుపరమ్పరాయాశ్చ తత్త్వజ్ఞానమస్తిచేత్, భేదదశానతత్కాయోప

వేశాద్యసమ్భవః. భేదదశానమస్తి చేదజ్ఞానస్య తద్దేతోః స్థితత్వేనాజ్ఞత్వాదేన సుతరాముపదేశో
సమ్భవతి. కిం చ గురోరద్వితీయాత్ విజ్ఞానాదేవ బ్రహ్మజ్ఞానస్య సకాయాస్య తద్దేవత్వాద్భిష్యం
ప్రత్యుపదేశో నిష్ప్రయోజనః. గురుస్తజ్ఞానం చ కల్పితమితి చేచ్ఛిష్యతజ్ఞానయోరపి కల్పితత్వా
త్తదప్యనివర్తకమ్. కల్పితత్వేపి పూర్వవిరోధిత్యేన నివర్తకమితి చేత్తదాచార్యజ్ఞానేఽపి
సమానమితి తదేవ నివర్తకం భవతీత్యుపదేశానర్హక్యమేవేతి కృతమసమీచీనవాదై నిరసైః. ౧౨.

దేహినోఽస్త్రి యథా దేహి కామారం యావనం జరా ।

తథా దేహీ నరప్రాప్తి ధీరస్తత్ర న ముహ్యతి ॥ ౧౩ ॥

ఏకస్త్రి దేహీ వర్తమానస్య దేహినిః కామారావస్థాం విహాయ యావనాద్యవస్థా
ప్రాప్తవాత్సన్ధినిరత్యబుద్ధ్యా యథాత్మా నష్ట ఇతి న శోచతి, దేహీదేహీ నరప్రాప్తవశీ తత్తేవ స్థిర
తేతి బుద్ధిమాన్న తత్ర ముహ్యతి. ఆత్మనాం నిత్యత్వాదాత్మానో న శోకస్థానమ్. ఏతావదత్ర
'తకవ్యమ్ - ఆత్మనాం నిత్యానామేవానాదికమవశ్యతయా తత్తత్కమోచితదేహసంస్పృష్టానాం
తేరేవ దేహైబాన్ధనివృత్తయే శాస్త్రీయం స్వవర్ణోచితం యుద్ధాదికమనభిసంహితఫలం కర్మా
సర్వతామ్ అవజగనీయతయా ఇద్రియైర్ద్రియాభాస్స శాశ్వతోష్ణాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖదా
నవన్తి, తే తు యావచ్ఛాస్త్రీయకర్మాసమాప్తి క్షస్తవ్యా ఇతి. ౧౩.

ఇమమభామన నరమేవాహ—

మాత్రాస్పృశాస్తు కాస్తేయ శీతోష్ణసుఖదుఃఖదాగి ।

ఆగమాపాయినోఽనిత్యాస్తాంస్తితిక్షస్వ భారత ॥ ౧౪ ॥

శబ్దస్పృశాయాపరసగన్ధాసాస్పృశయాస్తన్నాత్ర కాయాత్వాత్సత్తా ఇత్యుచ్యతే. శీతాదిభి
స్తేషాం స్పృశాశ్శీతోష్ణాదిరూపసుఖదుఃఖదా భవన్తి. శీతోష్ణశబ్దః ప్రదశనాభావః. తా
ద్ధైర్యేణ యావన్యద్ధాదిశాస్త్రీయకర్మాసమాప్తి తితిక్షస్వ. తే చాగమాపాయిత్యాద్యైర్మ
తాం క్షన్తుం యోగ్యాః ; అనిత్యాశ్చ తే బన్ధహేతుభూతకర్మానాశే సత్యాగమాపాయిత్యేనాఽపి
వర్తంత ఇత్యభావః. ౧౪.

తత్త్వ మా కిమభేత్యత ఆహ—

యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషమాభ ।

సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే ॥ ౧౫ ॥

యం పురుషం ధైర్యాయక్రమవజగనీయదుఃఖం సుఖవన్తస్యమానమమృతత్వసాధన
కయా స్వవర్ణోచితం యుద్ధాదికమానభిసంహితఫలం కుర్వాణం తదన్తగోతాశ్చత్రపాతాది
మృదక్రూరస్పృశా న వ్యథయన్తి ; స ఏవామృతత్వం సాధయతి. న త్వాదృశోదుఃఖాసహిష్ణు
త్యభావః. ఆత్మసాం నిత్యత్వాదేతావదత్ర కలకవ్యమిత్యభావః. ౧౫.

యత్త్వాత్తనాం నిత్యత్వం దేహానాం స్వాభావికం నాశిత్వం చ అతోకనిమిత్తముక్త
* గతానూనగతానూనశ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితా ఇతి, తమపపాదయితుమారభణే—

నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతతః ।

ఉభయోరపి దృష్టోఽస్తస్వసయోఽస్తత్వదశిః ॥ ౧౬ ॥

అసతో దేహస్య సద్యావో న విద్యతే. సతశ్చత్తనో నాసద్యావః. ఉభయోదేహ
త్తనోరుపలభ్యమానయోయథోపలభి తత్త్వదశిభిరన్తో దృష్టః. నిణాయాస్తత్వాన్నిరూపణస్య
నిణాయ ఇహాంతశబ్దేనోచ్యతే. దేహస్యాచిద్యస్తునోఽస్తత్వమేవ స్వరూపమ్ ; అత్తసశ్చేత్తస్య
సత్త్వమేవ స్వరూపమితి నిణాయోదృష్ట ఇత్యర్థః. వినాశస్వభావోహ్యసత్త్వమ్. అవినాశస్వభావశ్చ
సత్త్వమ్. యథోక్తం భగవతా పరాశరణే—* తస్మాన్నవిజ్ఞానముపేత్. సి కిం చిత్త్వచిక్చ-దాచిద్విజ్
వస్తుజాతమ్ । సద్యావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్యమస్త్యమస్యో ॥ * అనాశీ
పరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే । తత్తు నాశి నసద్దేహా నాశిద్రవ్యోపపాదితమ్ । * యత్తు
కాలాంతరేణాపి నాస్యసంజ్ఞాముపైతివై । పరిణామాదీనమూర్భతాం తద్వస్తు పృథ శ్చ కిమితి.
అత్రాపి * అస్తవస్త ఇమే దేహః * అవినాశి తు తద్విద్ధితి హ్యుచ్యతే. తదేవ సత్త్వాసత్త్వవ్యవ
దేశహేతురితి గమ్యతే. అత్ర తు సత్కాయాదాదస్యాఽప్రస్తుతత్వాన్నశత్పరోఽయం శ్లోకః.
దేహాత్తస్వభావాజ్ఞానమోహితస్య తన్తోహశాన్తయే హ్యభయోనాశిత్యావినాశిత్వరూపస్వభావ
వివేక ఏవ వక్తవ్యః. స ఏవ * గతానూనగతానూనితి చ ప్రస్తుతః. స ఏవ చ * అవినాశి తు
తద్విద్ధి * అస్తవస్త ఇమే దేహః ఇత్యనంతరముపపాద్యతే. అతోయథోక్త ఏవాగ్రణః. ౧౬.

అత్తనస్తవివినాశిత్వం కథమవగమ్యత ఇత్యత్రాహ—

అవినాశి తు తద్విద్ధి యేవ సర్వమిదం తతమ్ ।

వినాశమవ్యయస్యాస్య న కశ్చిత్కతుమహతి ॥ ౧౭ ॥

తదాత్తతత్త్వమవినాశీతి విద్ధి. యేనాత్తతత్త్వే చేశనే తద్వ్యతిరిక్తమిదమచేశన
తత్త్వం, సవకం, తతం - వ్యాప్తం. వ్యాపక త్వేన నిరతిశయసూక్ష్మాత్వాదాత్తనో వినాశానహాస్య
తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిత్పదాథోఽవినాశం కతుమహతి. తద్వ్యాప్యతయా తస్మాత్ స్థూలత్వాత్.
నాశకం హి శస్త్రజలాగ్నివాయాదికం నాశ్యం వ్యాప్య శిథిలీకరోతి. ముద్గరాదయోఽపి హి
వేగవత్సంయోగేన వాయుముత్పాద్య తద్వారేణ నాశయన్తి. అత అత్తతత్త్వమవినాశి. ౧౭.

దేహానాం తు వినాశిత్వమేవ స్వభావ ఇత్యాహ—

అస్తవస్త ఇమే దేహః నిత్యస్యోక్తాశ్చరీరిణః ।

అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్విద్యర్థస్య భారత ॥ ౧౮ ॥

* దిహ ఉపచయ ఇత్యుపచయరూపా ఇమే దేహః అస్తవస్తః. వినాశస్వభావాః. ఉప
చయాత్తకా హి ఘటాదయోఽస్తవన్తో దృష్టాః. నిత్యస్య శరీరిణః కమాఫలభోగార్థతయా భూత

స్థితరూపా దేహః *పుణ్యః పుణ్యేనేత్యాదిశాస్త్రైశ్చైవ కర్మావసానవినాశినః. అత్తాత్మ
నాశః కుతః? అప్రమేయత్వాత్. సహ్యత్వా ప్రమేయతయోపలభ్యతే. అపి తు ప్రమాత్మతయా చ.
కథా చ వక్ష్యతే *ఏతద్వోచేత్తి తు ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విద ఇతి. సచానేకోపచయా
క్లక ఆత్మోపలభ్యతే, సవత్త దేహే అహమిదం జానామితి దేహద్యస్య ప్రమాత్మతయైకరూపే
కోపలభ్యే. న చ దేహదేవి ప్రదేశభేదే ప్రమాతురాకారభేద ఉపలభ్యతే. అత ఏకరూపత్వే
రానుపచయాత్కత్వాత్ ప్రమాత్మత్వాద్వ్యాపకత్వాచ్చాత్మా నిత్యః. దేహస్తూపచయాత్కత్వా
స్ఫురీణః కర్మఫలభోగాభావాద్దనేకరూపత్వాద్వ్యాప్యత్వాచ్చ వినాశీ. తస్మాద్దేహస్య వినాశ
స్వభావత్వాదాత్మనో నిత్యస్వభావత్వాచ్చ భావపి స లోకస్థానమితి శస్త్రపాతాదిపరుషస్పృశాన
సజానీయాన్ స్వగతానన్యగతాంశ్చ ధైర్యేణ సోధ్యా అమృతత్వప్రాప్తయే అచభిసంహితఫలం
ముద్ధాఖ్యం కర్మారభస్య.

౧౮.

య ఏనం వేత్తి హస్తారం యశ్చైవం మన్యతే హతమ్ ।

ఉభౌ తౌ స విజానీతో నాయం హన్తి స హన్యతే ॥ ౧౯ ॥

ఏనమ్-ఉక్తస్యభావమాత్మానం ప్రతి; హస్తారం-హస్తరహేతుం కమపి యో మన్యతే; య
శ్చైవం కేనాపి హేతునా హతం మన్యతే, తావుభౌ స విజానీతః. ఉక్తే హేతుభిరస్య నిత్యత్వాదే
మయం-హస్తరహేతుః, సహన్తి-అస్య హస్తరహేతుకభవతి. అత ఏవ చాయమాత్మా సహన్యతే.
హన్తిభాతురప్యాత్మకమకశ్చరీర్యయోగకరణవాచీ *స హింస్యాద్భూతాని* బ్రాహ్మణో స
హన్తవ్య ఇత్యాదీన్యపి శాస్త్రాణ్యవిహితశరీరవియోగకరణవిషయాణి.

౧౯.

స జాయతే మ్రియతే వా కదాచిన్నాయం భూత్వా భవితా వా స భూయః ।

అజో నిత్యశాశ్వతోఽయం పురాణో స హన్యతే హన్యమానే శరీరే ॥ ౨౦ ॥

ఉక్తే రేవ హేతుభినిత్యత్వేనాపరిణామిత్వాదాత్మనో జననమరణాదయస్సనక ఏవా
చేతనదేహధర్మా స సన్తిత్యుచ్యతే. తత్ర జాయతే మ్రియత ఇతి వత్కమానతయా సవేషు
దేహేషు సవైకారనుభూయమానే జననమరణే కదాచిదప్యాత్మానం స స్మృత్యతః *నాయం భూత్వా
భవితా వా స భూయః-అయం కల్పాదౌ భూత్వా భూయః కల్పాన్తే చ స భవితా. కేషుచిత్ప్ర
కాపతిప్రభృతిదేహేష్వాగమేనోపలభ్యమానం కల్పాదౌ జననం కల్పాన్తే చ మరణమాత్మానం
స స్మృతీత్యర్థః. అతస్సవదేహగత అత్తా అజః, అత ఏవ నిత్యః, శాశ్వతః-ప్రకృతివదవిశదసతత
పరిణామైరపి నాన్వీయతే, పురాణః-పురాపి సః, సవదా అపూర్వవదనుభావ్య ఇత్యర్థః.
అతశ్శరీరే హన్యమానే స హన్యతేఽయమాత్మా.

౨౦.

వేదావినాశినం నిత్యం య ఏవమజమన్యయమ్ ।

కథం స పురుషః పాథక కం ఘాతయతి హన్తి కమ్ ॥ ౨౧ ॥

ఏవమవినాశిత్యేనాజిత్యేన వ్యయాసమాత్మేన చ నిత్యమేవమాత్మానం యః పురుషో వేద ;
పురుషో దేవమనుష్యతియక్ స్థావరశరీరావస్థితేష్వాత్మసు కమప్యాత్మానం కథం ఘాతయతి ?

కం వా కథం హన్తి-కథంనాశయతి ? కథం వా తత్ప్రయోజకో భవతిత్యంశః. ఏతానాత్మని
ఘాతయామి హన్తి త్యనుశోచనమాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలమేవేత్యభిప్రాయః. ౨౦

యద్యపి నిత్యానామాత్మనాం శరీరవిశ్లేషమాత్రం క్రియతే; తథాపి రమణీయభోగ
సాధకేషు శరీరేషు నశ్యత్సు తద్వియోగరూపం శోకినిమిత్తమస్యైవేత్యత్రాహ—

వాసాంసి జీణాణి యథా విహాయ నవాని గృహ్లాతి సరోఽపరాణి ।

తథా శరీరాణి విహాయ జీణాన్యన్యాని సంయతి నవాని దేహీ ॥ ౨౧ ॥

ధర్మయుద్ధే శరీరం త్యజతాం త్యక్తశరీరాదధికతరకల్యాణశరీరగ్రహణం శాస్త్రాదుః
గమ్యత ఇతి జీణాణి వాసాంసి విహాయ నవాని కల్యాణాని వాసాంసి గృహ్లాతామివ హామణిమి
మేవాత్మోపలభ్యతే. ౨౨

పునరపి *అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమితి పూర్వోక్తమవినాశిత్వం సుఖ
గ్రహణాయ వ్యజ్ఞాయక్ ద్రథయతి—

నైసం చిద్దన్తి శస్త్రాణి నైసం దహతి పావకః ।

న చైసం క్లేదయన్త్యాపో న శోషయతి మారుతః ॥ ౨౩ ॥

అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్యోఽయమక్లేద్యోఽశోష్య ఏవ చ ।

నిత్య స్సర్వగత స్థాణు రచలోఽయం సనాతనః ॥ ౨౪ ॥

శస్త్రాగ్నిముఖవాయవః ఛేదనదహనక్లేదనశోషణాన్యాత్మానం ప్రతి కతుం న శక్ను
వన్తి; సర్వగతత్వాదాత్మనస్సర్వత త్వవ్యాపనస్వభావతయా సర్వేభ్యస్తజ్జేభ్యసూక్ష్మత్వాదస్య
తైవ్యాప్త్యసహత్వాత్ ; వ్యాప్యకర్తవ్యత్వాచ్చ ఛేదనదహనక్లేదనశోషణానామ్. అత ఆత్మా
నిత్యస్థాణురచలోఽయం, సనాతనః-స్థిరస్వభావోఽప్రకమ్ప్యః పురాతనశ్చ. ౨౩. ౨౪.

అవ్యక్తోఽయమచిన్మోఽయమవికాయోఽయముచ్యతే ।

తస్మాదేవం విడిత్వైసం నానుశోచితు మహాసి ॥ ౨౫ ॥

ఛేదనాదియోగ్యాని వస్తుని యైః ప్రమాణైర్వ్యజ్యనే తైరయమాత్మానవ్యజ్యత ఇత్య
వ్యక్తః. అతశ్చేద్యాదివిజాతీయోఽచిన్త్యశ్చ-సర్వవస్తువిజాతీయత్వేన, తత్తత్స్వభావయుక్తతయా
చిన్తయితుమపి నాహణః. అతశ్చావికాయః వికారానహణః. తస్మాదుక్తలక్షణమేనమాత్మానం
విడిత్వా తత్కృతే నానుశోచితు మహాసి. ౨౫.

అథ చైసం నిత్యజాతం నిత్యం వా మస్యసే మృతమ్ ।

తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితు మహాసి ॥ ౨౬ ॥

అథ నిత్యజాతం నిత్యమృతం దేహమేవైనమాత్మానం-మనుషే, సదేహతిరిక్తముక్తలక్ష
ణమ్ ; తథాప్యేవమతిమాత్రం న శోచితుమహాసి, పరిణామస్వభావస్య దేహస్యాత్పత్తివివా
శయోరవజః సీయత్వాత్. ౨౬.

జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్త మృతస్య చ ।

తస్మాదపరిహాయేఽథేఽ స త్వం శోచితు మహానః ॥ ౨౭ ॥

ఉత్పన్నస్య వినాశో ధ్రువః-అవజన్తీయ ఉపలభ్యతే. తథా విచక్షస్యాపి జన్త అవజన్తయమ్. కథమిదముపపద్యతే వినిష్ఠస్యాత్పత్తిరితి, సత ఏవోత్పత్త్యుపలభ్యే, అసతశ్చానుపలభ్యే. త్పత్తివినాశాదయస్సతోద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః. తన్మప్రభృతీని హి ద్రవ్యాణి సన్త్యేవ రచనా శేషయుక్తాని పటాదీన్యుచ్యంతే. అసత్కాయవాదినామేతావదేవోపలభ్యతే. స హి తత్ర తన్మంథానవిశేషాతిరేకేణ ద్రవ్యాన్తరం ప్రతీయతే. కారకవ్యాపారనామాన్తరభజనవ్యవహారవిశేషాణామేతావతైవోపపత్తేనా ద్రవ్యాన్తరకల్పనాయుక్తా. అత ఉత్పత్తివినాశాదయస్సతో ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః. ఉత్పత్త్యాఖ్యామవస్థాముపయాతస్య ద్రవ్యస్య తద్విరోధ్యవస్థాన్తరప్రాప్తివిశేషాశ్చ త్యుచ్యతే. మృద్ధ్యవ్యస్య పిణ్డత్వఘటత్వకపాలత్వచూణత్వాదివత్ పరిణామిద్రవ్యస్య పరిణామపరమ్పరా అవజన్తీయా. తత్ర పూర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్యాత్తరావస్థాప్రాప్తివిశేషాః. సైవ తదస్థస్య చోత్పత్తిః. ఏవ ముత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామపరమ్పరా పరిణామినోద్రవ్యస్యాపరిహాయేతి తత్ర శోచితుమహానః.

౨౭.

సతో ద్రవ్యస్య పూర్వావస్థావిరోధ్యవస్థాన్తరప్రాప్తిదశనేన యోఽల్పీయాంచోఽకగ్నోఽపి మనుష్యాదిభూతేషు స సమ్భవతీత్యాహ—

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమథ్యాని భారత ।

అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా ॥ ౨౮ ॥ వేదగమ.

మనుష్యాదిభూతాని సన్త్యేవ ద్రవ్యాణ్యనుపలబ్ధపూర్వావస్థాన్యనుపలబ్ధమనుష్యత్వాదియథ్యావస్థాన్యనుపలబ్ధోత్తరావస్థాని స్వేషు స్వభావేషు వతాన్త ఇతి స తత్ర పరిదేవనానిమిత్తమస్తి.

౨౮.

ఏవం శరీరాత్తవాదేఽపి నాస్తి శోకనిమిత్తమిత్యుక్త్యా శరీరాతిరిక్త ఆశ్చర్యస్వరూపత్వని ద్రష్టా వక్తాశ్రోతా శ్రవణాయతాత్మనిశ్చయశ్చ దుర్లభ ఇత్యాహ—

ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేవ మాశ్చర్యవద్వదతి తథైవ చాన్యః ।

ఆశ్చర్యవచ్చైవమన్యశ్శృణోతి శ్రుత్వాఽప్యేనం వేద వచైవ కశ్చిత్ ॥ ౨౯ ॥

ఏవముక్తస్వభావం స్వేతరసమస్తవస్తువిసజాతీయతయా ఆశ్చర్యవదవస్థితమనన్తేషు జన్మషు మహతా తపసా క్షీణపాప ఉపచితపుణ్యః కశ్చిత్పశ్యతి. తథావిధః కశ్చిత్పరస్తే వదతి. ఏవం శ్చిదేవ శృణోతి. శ్రుత్వాప్యేనం యథావదవస్థితం తత్త్వతో న కశ్చిద్వేద. చకారాద్ద్రష్టువక్తృశ్రోతృష్యపి తత్త్వతోదశానం తత్త్వతోవచనం తత్త్వతశ్చవణం దుర్లభమిత్యుక్తం భవతి. ౨౯.

దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహీ సర్వాన్య భారత ।

తస్మాత్సర్వాణి భూతాని స త్వం శోచితు మహానః ॥ ౩౦ ॥

సర్వాస్య దేవాదిదేహినో దేహే వధ్యమానేఽప్యయం దేహా నిశ్చయవస్యో మస్తస్య తస్మాత్సర్వాణి దేవాదిస్థావరాంతాని భూతాని విషమాకారాణ్యపుష్కేఽస్వభావేఽస్వరూపతః మానాని నిత్యాని చ. దేహగతం తు వైషమ్యమనిత్యత్వం చ. తతో దేవాదీని సర్వాణి భూతాన్యద్విశ్య న శోదితుమహాని ; న కేవలం భీష్టాదీన్పుత్రి.

30

స్వధర్మమపి చావేక్ష్య న వికమ్పితు మహాని ।

ధర్మ్యాకాంక్షి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽవ్యతే క్షత్రియస్య న విద్యతే ॥ 30 ॥

అపిచేదం ప్రారబ్ధం యుద్ధం ప్రాణిమారణమపి అగ్నిషోమీయాదిషో స్వధర్మమనేక్ష్య న వికమ్పితుమహాని. ధర్మ్యాకాంక్షి యతః ప్రవృత్తాన్యద్ధాదన్యన్న హి క్షత్రియస్య కేయ విద్యతే. *శౌర్యం తేజోధృతిదాక్ష్యం యుద్ధేచాప్యపలాయనమ్ । దామోన్మీరభావశ్చ తాత్ర కర్మ స్వభావజమితి హి వక్ష్యతే. అగ్నిషోమీయాదిషు చ న హింసా పశోః ; నిహితరచ్చాగాః దేహపరిత్యాగపూర్వకకల్యాణదేహస్వగాదిప్రాపకత్వస్మత్సంజ్ఞపస్య * న వా : వేత్తన్త్రీయ సే న రిష్యసి, దేవాగ్ం ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః, యత్ర యన్తి సుకృతో నాసి యస్మత్తః, తతత్వా దేవస్సవితా దధాత్వితి హి శ్రూయతే - ఇహ చ యుద్ధే మృతానాం కల్యాణాశరదేహప్రాప్తియై *వాసాంసి జీణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణతీత్యాదినా. అతశ్చిక్తస్సకమోక్షాత్సాన్యేనాన్య రక్షణమేవాగ్నిషోమీయాదిషు సంజ్ఞపనమ్.

30.

యదృచ్ఛయా చోపవన్నం స్వగర్వాదౌర మపావృతమ్ ।

సుఖినః క్షత్రియాః పాథక లభన్తే యుద్ధ మీదృశమ్ ॥ 31 ॥

అయతోఽపసతమిదం నిరతిశయసుఖోపాయభూతం నివిఘ్నమీదృశగ యుద్ధం సుఖినః పుణ్యవన్తః క్షత్రియా లభన్తే.

31.

అథ చేత్త్వం ధర్మ్యా మమం సక్తౌమం న కరిష్యసి ।

తత స్వధర్మమం కీర్తిం చ హిత్వా పాప మవాప్యసి ॥ 32 ॥

అథ క్షత్రియస్య స్వధర్మభూతమిమమారబ్ధం సక్తౌమం మోక్షదక్షిణాన్నకరిష్యసి చేత్తతః ప్రారబ్ధస్య ధర్మస్యాకరణత్వధర్మఫలం నిరతిశయసుఖం విజయేన నిరతిశయాం చ కీర్తిం హిత్వా పాపం నిరతిశయమవాప్యసి.

32.

అకీర్తిం చాపి భూతాని కథయిష్యన్తి తేఽవ్యయామ్ ।

సమ్భావితస్య చాకీర్తిమరణాదతిరిచ్యతే ॥ 33 ॥

న కేవలం నిరతిశయసుఖకీర్తిహానిమాత్రమ్, పాథోక యుద్ధే ప్రారబ్ధే కలాంకుశ ఇత్య వ్యయాం సర్వదేశకాలవ్యాపినీమకీర్తిం చ సమథాన్యసమథాన్యపి సర్వాణి భూతాని కథ యిష్యన్తి. తతః కిమితి చేత్, శౌర్యవీర్యపరాక్రమాదిభిస్సర్వసమ్భావితస్య తద్విషయకాయజా హ్యకీర్తిమరణాదతిరిచ్యతే - ఏవంవిధాయా అకీర్తేమరణమేవ తవ శ్రేయ ఇత్యుక్తః. 33.

బద్ధస్నేహతాదుణ్యాచ్చ యుద్ధాన్నివృత్తస్య శూరస్య మమాకీతిః కథమాగమిష్య త్యత్రాహ—

భయా. ద్రణా దుపరతం మస్యస్తే త్వాం మహారథాగి ।

యేషాం చ త్వం బహుచతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్ ॥ 31 ॥

యేషాం కణదుయోధనాదీనాం మహారథానామితః పూవణం త్వం శూరోవైరీతి హుమతో భూత్వేదాసిం యుద్ధే సముపస్థితే నివృత్తవ్యాపారతయా లాఘవం-సునిగ్రహతాం యాస్యసి, తే మహారథాస్తాం భయాద్రణాదుపరతం మస్యస్తే. శూరాణాం హి వైరిణాం శత్రు యాదృశే బద్ధస్నేహాదినా యుద్ధాదుపరతినోపపద్యతే. 31.

కించ. అవాచ్యవాదాంశ్చ బహుశ్చదిష్యన్తి తనాహితాగి ।

నిష్ఠస్తవ సామర్థ్యం తతో దుగ్ధితరం ను కిమ్ ॥ 32 ॥

శూరాణామస్తాకం సన్నిధౌ కథమయం పాథః క్షణమపి స్థాతుం శక్నుయాత్, స్తత్సన్నిధానాదన్యత్ర హ్యస్య సామర్థ్యమితి తవ సామర్థ్యం నిష్ఠస్తః శూరాణామవాచ్య వాదాంశ్చ బహుశ్చదిష్యన్తి తవ శత్రవో ధాతకరాస్త్రాః; తతోఽధికతరం దుఃఖం కిం తవ? వంవిధావాచ్యశ్రవణాంతరణమేవ శ్రేయ ఇతి త్వమేవ ముస్యసే. 32.

అతశ్శూరస్యాత్మనా పరేషాం హననమాత్మనోవా పరై హాననముభయమపి శ్రేయసే వతీత్యాహ—

హతో వా ప్రాప్స్యసి స్వగళం జిత్వా వా భోక్స్యసే మహీమ్ ।

తస్మాదుత్తిష్ఠ కాస్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయగి ॥ 33 ॥

ధమయ్యుద్ధే పరైహాతశ్చేత్తత ఏవ పరమనిశ్చేయసం ప్రాప్స్యసి. పరా వాహత్వా కష్టకం రాజ్యం భోక్స్యసే. అనభిసంహితఫలస్య యుద్ధాఖ్యస్య ధమస్య పరమనిశ్చేయసోపాయ వృత్తచ్చ పరమనిశ్చేయసం ప్రాప్స్యసి. తస్మాదుత్తిష్ఠాయోద్యోగః పరమపురుషాశలక్షణమోక్ష ధనమితి నిశ్చిత్య తదశకముత్తిష్ఠ. కుస్తీపుత్రస్య తవైతదేవ యుక్తమిత్యభిప్రాయః. 33.

ముముక్షోయ్యుద్ధానుష్ఠానప్రకారమాహ—

నుఖదుగ్ధే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ ।

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ. నైవం పాపమవాప్స్యసి ॥ 34 ॥

ఏవం దేహతిరిక్తమస్పృష్టసమస్తదేహస్వభావం నిత్యమాత్మానం జ్ఞాత్వా యుద్ధే వజ్రానీయశస్త్రపాతాదినిమిత్తసుఖదుఃఖాశలాభాలాభజయపరాజయేష్యవికృతబుద్ధిస్త్వగ్గాది బాభిసద్ధిరహితః కేవలకాయకబుద్ధ్యా యుద్ధమారభస్వ. ఏవం కువాణో న పాపమవాప్స్యసి; పురుషదుఃఖరూపం సంసారం, నావాప్స్యసి - సంసారబద్ధాస్తోక్ష్యస్ ఇత్యర్థః. 34.

ఏవమాత్మయాథాత్మజ్ఞానముపదిశ్య తత్సూరకం మోక్షసాధనభూతం కమయోగం ప్రసూరభతే—

ఏమా తేభిహితా సాఖ్యే బుద్ధియోగే త్విమాం శృణు ।

బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పాథక కమణబంధం ప్రహస్యసి ॥ ౩౯ ॥

సంఖ్యా బుద్ధిః ; బుద్ధ్యాఽవధారణీయమాత్మతత్త్వం సాఙ్ఖ్యమ్. జ్ఞాతవ్యే ఆత్మతత్త్వే తజ్ఞానాయ యాబుద్ధిరభిధేయా *సత్వేహహమిత్యారభ్య *తస్మాత్సవాణి భూతాని న త్వం శోచిః మహాసీత్యస్తేన సైమా తేభిహితా, ఆత్మజ్ఞానపూర్వకమోక్షసాధనభూతకర్మానుస్థానే యే బుద్ధియోగో వక్తవ్యః స ఇహ యోగశబ్దేనోచ్యతే*దూరేణ హ్యవరం కమణ బుద్ధియోగ దితి హి వక్యతే. తత్ర యోగే యా బుద్ధివక్తవ్యా తామిమామభిధీయమానాం శృణు ; యయా బుద్ధ్యా యుక్తః కమణబంధం ప్రహస్యసి ; కమణాబంధః కమణబంధః, సంసారబంధ ఇత్యర్థః.. ౩౯

వక్తృమాణబుద్ధియుక్తస్య కమణో మాహత్మ్యమాహ—

నేహభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే ।

స్వల్పమప్యస్య ధమణస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ ౪౦ ॥

ఇహ కమణయోగే నాభిక్రమనాశోఽస్తి - అభిక్రమః-ఆరంభః, నాశః-ఫలసాధనభాః నాశః-ఆరంభస్యాసమాప్తస్య విచ్ఛిన్నస్యాఽపి న నిష్ఫలత్వమ్, ఆరంభస్య విచ్ఛేదే ప్రత్యవాయోఽన విద్యతే. అస్య కమణయోగాఖ్యస్య ధమణస్య స్వల్పంశోఽపి మహతో భయాత్-సంసార భయాత్ త్రాయతే. అయమర్థః *పాథక నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత ఇత్యుత్తరత్ర ప్రపజ్ఞయిష్యతే; అన్యాని హి తాకికాని వైదికాని చ సాధనాని విచ్ఛిన్నాని న ఫలాయ భవన్తి ప్రత్యవాయాయ చ భవన్తి.

౪౦.

కామ్యకమణవిషయాయా బుద్ధేమోక్షసాధనభూతకమణవిషయాం బుద్ధిం విశిష్యే—

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేహ కురుషద్దన ।

బహుశాఖా హ్యసంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ ॥ ౪౧ ॥

ఇహ శాస్త్రీయే సర్వస్త్రిక కమణి వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకా-ముముక్షుణాఽనుష్ఠేయే కమణి బుద్ధివ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః ; వ్యవసాయోనిశ్చయః, సా హి బుద్ధిరాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయపూర్వికా. కామ్యకమణవిషయా తు బుద్ధిరవ్యవసాయాత్మికా ; తత్ర హి కామాధికారే దేహతిరిక్తాత్మాసిత్యజ్ఞానమాత్రమపేక్షితం నాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యనిశ్చయః ; స్వరూపయాథాత్మ్యనిశ్చయేపి స్వగోచిఫలాధిత్వతత్సాధనానుష్ఠానతత్ఫలానుభవానాం సంస్కృవాదవిరోధాచ్చ. సేయం వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకఫలసాధనవిషయతయైకా ; ఏకస్త్వే మోక్షాఖ్య ఫలాయ హి ముముక్షోస్సవాణి కమాణి విధీయన్తే ; అతశ్చాస్త్రార్థకైకత్వాత్ సర్వకమణవిషయా బుద్ధిరేకైవ ; యతైకఫలసాధనతయా ఆగ్నేయాదీనాం షడ్జ్ఞాన సేతికర్తవ్యతాకా నామేకశాస్త్రార్థతయా తద్విషయాబుద్ధిరేకా, తద్విదిత్యర్థః. అవ్యవసాయినాం తు స్వగోపుత్రపశ్వన్నాదిఫలసాధనకర్మాధిక్యతానాం బుద్ధయః ఫలానన్త్యాదనన్తాః ; తత్రాపి బహుశాఖాః, ఏకస్త్వే ఫలాయచోదితేపి దశకపూర్ణమాసాదాకమణి*అయురాశాస్త్ర ఇత్యాద్యవగతావాన్తర

లభేదేన బహుశాఖత్వం చ విద్యతే. అతోఽవ్యవసాయినాం బుద్ధయోఽనంతా బహుశాఖాశ్చ. తమక్తం భవతి - నిత్యేషు నైమిత్తికేషు కమను ప్రధానఫలాన్యవాస్తరఫలాని చ యాని హ్రయమాణాని, తాని సవాణి పరిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయా సవాణి కమాణ్యేకశాస్త్రాక్షయాఽనుష్ఠేయాని; కామ్యాని చ స్వవశాశ్రమోచితాని తత్తత్ఫలాని పరిత్యజ్య మోక్షసాధతయా నిత్యనైమిత్తికైరేకకృత్య యథాబలమనుష్ఠేయాసీతి. రగ.

అథ కామ్యకమాధిక్యతాన్నివర్తతి—

యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్యవివశ్చితః !

వేదవాదరతాగి సాధకా నాన్యదస్తీతి వాదితః || ౪౨ ||

కామాత్మానః స్వగపరా జన్మకమఫలప్రదామ్ ।

క్రియావిశేషబహులాం భోగైశ్వయకగతిం ప్రతి || ౪౩ ||

భోగైశ్వయప్రసక్తానాం తయావహృతచేతసామ్ ।

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిస్సమాధౌ న విధీయతే || ౪౪ ||

యామిమాం పుష్పితాం-పుష్పమాత్రఫలామ్, అపాతరమణీయాం వాచమవిపశ్చితో-ల్పజ్ఞా భోగైశ్వయకగతిం ప్రతి వతకమానాం ప్రవదన్తి, వేదవాదరతాః-వేదేషు యే స్వగాదిలవాదాస్తేషు సక్తాః, నాన్యదస్తీతి వాదితః-తత్సక్తాతిరేకేన స్వగాదేరధికం ఫలం నాన్యదస్తీతి వదన్తః, కామాత్మానః - కామప్రవణమనసః, స్వగపరాః - స్వగపరాయణాః స్వగాదిఫలాపరానే పునజన్మకమాఖ్యఫలప్రదాం క్రియావిశేషబహులాం తత్త్వజ్ఞానరహితతయా క్రియావిశేషప్రచురాం భోగైశ్వయకగతిం ప్రతి వతకమానాం యామిమాం వాచం యే ప్రవదన్తితి మ్బుద్ధః. తేషాం భోగైశ్వయకప్రసక్తానాం, తయా-వాచా భోగైశ్వయకవిషయయాఽపహృతాత్మకానానాం యథోచితా వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిస్సమాధౌ మనసి న విధీయతే-నోత్పద్యతే. సమాయతేఽస్మిన్నాత్మజ్ఞానమితి సమాధిమకనః, తేషాం మనస్సాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయపూవకమోక్షసాధనభూతకమవిషయా బుద్ధిః కదాచిదపి నోత్పద్యత ఇత్యక్షణం. అతః కామ్యేషు కమను ముముక్షుణా న సజ్జః కతకవ్యః. రర.

ఏవమత్యల్పఫలాని పునజన్మప్రసవాని కమాణి మాతాపితృసహస్రైభ్యోఽపి వత్సలతరయా అత్తోజ్జీవనే ప్రవృత్తా వేదాః కిమశ్కం వదన్తి? కళం నా వేదోదితం త్యాజ్యతయోచ్యత ఇత్యత ఆహ—

త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిన్ద్రైగుణ్యో భవాజ్జీవః ।

నిద్వైద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నియోగక్షేమ ఆత్మవాక్ || ౪౫ ||

యావాసథక ఉదపానే నవతస్సంప్లుతోదకే ।

తావాక్ సవేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః || ౪౬ ||

త్రయోగుణాస్త్రైగుణ్యం సత్త్వరజస్తమఃసః; సత్త్వరజస్తమఃప్రచురాః పురుషాస్త్రైగుణ్యశ్చేదోచ్యన్తే; తద్విషయా వేదాః; తమఃప్రచురాణాం రజఃప్రచురాణాం సత్త్వప్రచు

రాణాం చ వత్సలతరతయైవ హితమవబోధయన్తి వేదాః. యద్యేషాం స్వగుణానుగుణ్యేన స్వగాఢాధనమేవ హితం నావబోధయన్తి, తదైతే రజస్తమఃప్రచురతయా సాత్త్వికఫలమోక్షవిముఖాస్వాపేక్షితఫలసాధనమజానన్తః. కామప్రావణ్యవివశా అనుపా(దే)యేషూపా(దే)యభ్రాన్తాప్రవిప్లాః ప్రనష్టాభవేయుః. అతస్త్రిగుణ్యవిషయా వేదాః ; త్వం తు నిష్టైగుణ్యభవ ; ఇదాన్ సత్త్వప్రచురస్త్వం తదేవవధాయ ; నాన్యోన్యసజ్జీణగుణత్రయప్రచురో భవ, న తత్ప్రాచుర్యవధాయేత్యథాః. నిర్ద్వంద్వః - నిర్గతసకలసాంసారికస్వభావః, నిత్యసత్త్వస్థి-గుణద్వయరహి నిత్యప్రవృద్ధసత్త్వస్థో భవ. కథమితిచేత్, నిర్మోగక్షేమః - ఆత్మస్వరూపతత్త్వప్రపాయబహి భూతానామభానాం యోగం, ప్రాప్తానాం చ క్షేమం పరిత్యజ్యాత్తవాన్ భవ-ఆత్మస్వరూప స్వేషణపరో భవ. (అప్రాప్తస్య ప్రాప్తియోగః, ప్రాప్తస్య పరిరక్షణం క్షేమః) ఏవం వతకమనస్య తే రజస్తమఃప్రచురతా నశ్యతి, సత్త్వం చ వధకతే. న చ వేదోద్దేశం సర్వం సర్వస్యోపాదేయమ్ ; యథా సర్వాభావపరికల్పితే సర్వతస్సంప్లుతోదకే ఉపపానే పిపాసోయావనధాః-యావదేవ(పానీయం)ప్రయోజనం తావదేవ తేనోపాదీయతే న సర్వమ్ ; ఏవం సర్వేషాం చ వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః - వైదికస్య ముముక్షోయోదేవ మోక్షసాధనం తదేవోపాదేయమ్, నాన్యత్.

౪౬

అతస్సత్త్వస్థస్య ముముక్షోరేతావదేవోపాదేయమిత్యాహ—

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన ।

మా కర్మఫలహేతు భూమాన్ తే సద్గోఽస్త్యకమాణి ॥ ౪౭ ॥

నిత్యేనైమిత్తికే కామ్యే చ కేన చిత్సలవిశేషేణ సమ్బంధితయా శ్రూయమాణే కర్మాణి నిత్యసత్త్వస్థస్య ముముక్షోస్తే కర్మమాత్రేఽధికారః. తత్సమ్బంధితయాఽవగతేషు ఫలేషు న కదాచిదప్యధికారః. ఫలస్య బద్ధరూపత్వాత్ ఫలరహితస్య కేవలస్య మదారాధఃసూపస్య మోక్ష హేతుత్వాచ్చ మా చ కర్మఫలయోహేతుభూత్వాః. త్వయాఽనుష్ఠీయమానేఽపి కర్మాణి నిత్యసత్త్వస్థస్య ముముక్షోస్తవాకర్తృత్వమప్యనుసంధేయమ్. ఫలస్యాపి తున్నివృత్త్యాదేవ త్వం హేతు రిత్యనుసంధేయమ్. తదుభయం గుణేషు వా సర్వేశ్వరే మయి వాఽనుసంధేయమిత్యత్ర త్ర వక్ష్యతే. ఏవమనుసంధాయ కర్మ కురు. కర్మాణి-అననుష్ఠానే, *నయోత్సాహిమితి యత్త్వయాభిహితం న తత్ర తే సద్గోఽస్తు ; ఉక్తేన ప్రకారేణ యుద్ధాదికర్మణ్యేవ సద్గోఽస్త్విత్యథాః.

౪౭.

ఏతదేవ స్ఫుటికరోతి—

యోగగ్రంథి కురు కర్మాణి సద్గం త్యక్త్వా ధనజ్ఞయ ।

సిద్ధ్యసిద్ధ్యో స్సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే ॥ ౪౮ ॥

రాజ్యబంధప్రభృతిషు సద్గం త్యక్త్వా యుద్ధాదీని కర్మాణి యోగగ్రంథి కురు - తదస్త్ర భూతవిజయాదిసిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమో భూత్వా కురు. తదిదం సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమత్వం యోగగ్రంథి ఇత్యత్ర యోగశబ్దోచ్యతే. యోగసిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమత్వరూపం చిత్తసమాధానమ్,

౪౮.

కిమన్మదమసకృదుచ్యత ఇత్యత ఆహ—

దూరేణ హ్యవరం కమః బుద్ధియోగార్థసజ్జయః ।

బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాగి ఫలహేతవః ॥ ౪౯ ॥

యోఽయం ప్రధానఫలత్యాగవిషయోఽవాస్తవఫలసిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమత్వవిషయశ్చ బుద్ధి
మోగః, తద్యక్తాత్కమణ ఇతరత్ కమః దూరేణావరమ్. మహాదిదం ద్వయోరుత్కమాపకమ
హం వైరూప్యమ్. ఉక్తబుద్ధియోగయుక్తం కమః నిజలసాంసారికముఖం వినివర్త్య పరమపురు
షార్థలక్షణం చ సోక్షుం ప్రాశయతి. ఇతరదపరిమితముఖహం సంసారమితి. అతః కమణి
క్రియమాణే ఉక్తాయాం బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ. శరణం-వాసస్థానమ్. తస్యామేవ బుద్ధౌ వత్సానే
స్థితః. కృపణాః ఫలహేతవః-ఫలసక్తాదినా కమః కువాణాః కృపణాస్సంసారిణో భవేయుః.

బుద్ధియంతో జహతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే ।

తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగి కర్మసు కౌశలమ్ ॥ ౫౦ ॥

బుద్ధియోగయుక్తస్తు కమః కువాణాః ఉభే సుకృతదుష్కృతే అనాదికాలసజ్జితే
న నై బద్ధహేతుభూతే జహతీ. తస్మాద్యోగాయ బుద్ధియోగాయ యుజ్యస్వ. యోగః కమసు
కౌశలం - కమసు క్రియమాణేష్వయం బుద్ధియోగః కౌశలమ్-అతినామక్యమ్ ; అతినామక్యః
సాధ్యమిత్యర్థః. ౫౦.

కమజం బుద్ధియుక్తా హి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణి ।

జన్తబద్ధవినిముక్తాగి పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్ ॥ ౫౧ ॥

బుద్ధియోగయుక్తాః కమజం ఫలం త్యక్త్వా కమః కువాంతః, తస్మాత్ జన్తబద్ధ
వినిముక్తాః అనామయం పదం గచ్ఛన్తి. హి-ప్రసిద్ధం హ్యేతత్సవానూపనిషత్స్విత్యర్థః. ౫౧.

యదా తే మోహకలిలం బుద్ధివ్యతితరిష్యతి ।

తదా గన్తాసి నివేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ ॥ ౫౨ ॥

ఉక్తప్రకారేణ కమణి వత్సమానస్య తయా వృత్త్యా నిధూతకల్మషస్య తే బుద్ధి
యదా మోహకలిలమ్-అత్యల్పఫలసజ్గహేతుభూతం మోహరూపం కలుషం వ్యతితరిష్యతి, తదా
అన్తర్గత ఇతః పూర్వం త్యాజ్యతయా శ్రుతస్య ఫలాదేరితః పశ్యాచ్ఛ్రోతవ్యస్య చ కృతే స్వయ
మేవ నివేదం గన్తాసి గమిష్యసి. ౫౨.

* యోగేత్విమాం శృణ్విత్యాదినోక్తస్యాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకస్య బుద్ధివిశేష
సంస్కృతస్య కమానుష్ఠానస్య లక్ష్యభూతం యోగాఖ్యం ఫలమాహ—

శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా ।

సమాధావచలా బుద్ధిస్తదా యోగమవాప్నోసి ॥ ౫౩ ॥

శ్రుతిః - శ్రవణమ్. అన్తర్గతశ్శ్రవణేన విశేషతః ప్రతిపన్నా సకలేతరవిసజాతీయనిత్య
నిరతిశయసూక్ష్మతత్త్వవిషయా స్వయమచలా ఏకరూపా బుద్ధిరసజ్గకమానుష్ఠానేన నిమగ్నీకృతే

మనసి యదా నిశ్చల స్థాస్యతి తదా యోగమ్-ఆత్మావలోకనమ్, అహస్యం. సామంత్యం భవ శాస్త్రజన్యాత్ ప్రజ్ఞాపూర్వకః కమః-యోగః స్థితప్రజ్ఞతాభ్యుదయస్థానానామపాదముతి; త్వాన్మోహాపా స్థితప్రజ్ఞతా తు యోగాభ్యుదయమాత్మావలోకనం సాధయతీతి. ౨

ఏనముక్తే పాథోకః సజ్జకమానుషాః హిపకమకయోగసాధ్యస్థానస్థితాః తామో నాధసభాతాయాస్త్వయాపం స్థితప్రజ్ఞస్యానుష్ఠానప్రకారం చ వృచ్ఛతి. --

అపకవ దేవాచ--

స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య తేవ ,

స్థితధీని కిం ప్రభావేత కిమాసీత ప్రజీత నిమ్ ॥ ౧౪ ॥

సమాధిస్థస్య స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా-కోవాచకిచ్చిద్ధి ? అస్య సత్త్వరాజం తేజోమత్స్యః స్థితప్రజ్ఞ కిం చ భాషణాదికం కరోతి ? ౨౬

శ్రీ భగవానువాచ--

ప్రజహతి యదా కామా సమాకా పాథా మనోగతాః ।

ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే ॥ ౧౫ ॥

వృత్తివిశేషకః సేవ స్వరూపమపుష్కం భవతీతి వృత్తిని తేష ఉచ్యతే. ఆత్మన్యేవాత్మనా మనసా జైకావలమ్బ సేవ తుష్టస్తే తో పేణ సద్వ్యవహితా సమాన్తనోగతాః కామా యద ప్రకపేణ జహతి, తదాయం స్థితప్రజ్ఞ ఇత్యుచ్యతే; త్వాన్మోహాకామేముషు. ౧౫

అన్తరం జ్ఞానిష్టస్య తతోనాచీనాదూరవిప్రకృష్టాపిన్ద్రచ్యవే--

దుఃఖభేష్టనుద్విగ్నమనాన్సుఖము విగతస్పృహః ।

వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీమునిరుచ్యతే ॥ ౧౬ ॥

ప్రియవిశ్లేషాదిసుఖనిమిత్తేషూపస్థితేష్టనుద్విగ్నమనా. స సుఖభవతి. సుఖేషు విగత స్పృహః. ప్రియేషు సన్నిహితేష్టవి విగతస్పృహః. వీతరాగభయక్రోధః. రాగ షేషు స్పృహ రాగః తద్రహితః; ప్రియవిశ్లేషాప్రియాగమసహేతుదశకానిమిత్తం సుఖం భయం శత్రుహితః; ప్రియ విశ్లేషాప్రియాగమసహేతుభూతచేతనాత్తరగతసుఖసహేతుభూతస్వసునోవికారః క్రోధః, తద్రహితః; ఏవంభూతో మునిః-ఆత్మమనశీలః స్థితధీనిత్యుచ్యతే.

తతోనాచీనదశా ప్రోచ్యతే--

యస్సవత్త్రాసభిన్నేహస్తత్ ప్రాప్య శుభశుభమ్ ।

నాభివృద్ధి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౧౭ ॥

యస్సవత్త్ర ప్రియేష్టాభిన్నేహః-ఉదాసీనః ప్రియసంశ్లేషవిశ్లేషరూపం శుభశుభం ప్రాప్యభివృద్ధినద్వేషరహితః సోపి స్థితప్రజ్ఞః. ౧౭.

తతోనాచీనదశామాహ--

యదా సంహరతే చాయం కూమోజ్జానీవ సవశః ।

ఇద్వియాణీద్రియాభేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౧౮ ॥

యదేంద్రియాణీంద్రియాధాన్యస్పృష్టముమృత్యాని తదైవ కూర్మాంశ్చానీంద్రియా
 కేభ్యస్సవశః ప్రతిసంహృత్య మన ఆత్మస్యవస్థాపయతి, నోఽపి స్థితప్రజ్ఞః. ఏవం చతుర్విధా
 జ్ఞాననిష్ఠా పూర్వపూర్వా ఉత్తరోత్తరనిష్ఠాద్యాః. ౧౯.

ఇదాసీం జ్ఞాననిష్ఠాయా మహ్మపతాం తత్ప్రాప్త్యుపాయం చాహ—

విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహిణః ;

రసవజం రసోఽవ్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే || ౧౯ ||

ఇంద్రియాణామాహారో విషయాః, నిరాహారస్య - విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతేంద్రియస్య
 దేహిణో విషయా వినివర్తమానా రసవజం వినివర్తంతే ; రస-రాగః, విషయరాగో చ నివ
 ర్తత ఇత్యర్థః. రాగోఽప్యాత్మస్వరూపం విషయేభ్యః పరం సుఖతరం దృష్ట్వా నివర్తతే. ౧౯.

యతతో హ్యపి కౌస్తేయ పురుషస్య విపశ్చితః ।

ఇంద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మణి || ౨౦ ||

ఆత్మదశకనేన వినా విషయరాగో చ నివర్తతే ; అనివృత్తే విషయరాగే విపశ్చితో
 మణమానస్యఽపి పురుషస్సేంద్రియాణి ప్రమాథీని-బలవన్తి మః ప్రసహ్య హరన్తి. ఏవమింద్రియ
 దయ ఆత్మదశకనాథీనః, ఆత్మదశకనమింద్రియజయాథీనమితి జ్ఞాననిష్ఠా మహ్మపా. ౨౦.

తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః ।

వశే హి యస్సేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౨౧ ||

అస్య సర్వస్య పరిజహీష్యమా విషయానురాగయుక్తతయా దుజః యానీంద్రియాణి
 సంయమ్య చేతసశ్శుభాశ్రయభూతే మయి మనోఽవస్థాప్య సమాహిత ఆసీత; మచసి మద్విషయే సతి
 నిద్రాగ్ధాశేషకల్ప పతయా నిమః లీకృతం విషయానురాగరహితం మచ ఇంద్రియాణి స్వవశాని కరోతి ;
 తతో వశేంద్రియం మన ఆత్మదశకనాయ ప్రభవతి. యథోక్తం * యథాగ్నిరుద్ధతశిఖః కక్షం
 దహతి సాలిలః । తథా చిత్తస్థితో విష్ణుయోగినాం సర్వకల్పిషమితి. తదాహ - * వశే హి
 యస్సేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితేతి. ౨౧.

ఏవం మయ్యనివేశ్య మః స్వయత్నగౌరవేణీంద్రియజయే ప్రవృత్తో విసప్తోధవతీత్యాహ—

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సజ్జన్తేమావజాయతే

సజ్ఞాత్సజ్జాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే || ౨౨ ||

క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్ స్మృతివిభ్రమః ।

స్మృతిభ్రంశాద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి || ౨౩ ||

అనిరస్తవిషయానురాగస్య హి మయ్యనివేశితమనస ఇంద్రియాణి సంయమ్యావస్థిత
 స్యాప్యనాదిపాపవాసనయా విషయధ్యానమపజనీయం స్యాత్. ధ్యాయతో విషయాన్పుంసః
 పునరపి సజ్ఞోఽతిప్రవృద్ధో జాయతే. సజ్ఞాత్సజ్జాయతే కామః. కామో నామ సజ్గస్య విపాకదశా.
 పురుషో యాం దశామాపన్నో విషయానభుక్త్వా స్థాతుం చ శక్నోతి స కామః. కామాత్క్రో-
 ధోఽభిజాయతే - కామే వర్తమానే, విషయే చాసన్నిహితే, సన్నిహితాన్ పురుషాన్ ప్రత్యేభి

రస్తద్విష్టా విహతమితి క్రోధో భవతి. క్రోధాదభవతి సమ్మోహా - సమ్మోహా కృత్వాకృత్యవి-
శూన్యతా, యయా సర్వా కరోతి. తతశ్చ ప్రారబ్ధద్వియఃకయాదికే స్త్రీయత్నే స్త్రీప్రాభ, శో భ-
స్తతిభ్రాశాద్బద్ధినాశః-అత్తజ్ఞానే యో వ్యవసాయః కృతస్తస్య నాశసన్నిధిః. అన్ధినాశత్సు-
సంసారే నిమగ్నో వినష్టో భవతి. ౬౨. ౬

రాగద్వేషవియుక్తైస్తు విషయానిద్రియైశ్చరణః ।

అత్తవశ్యైవిధేయాత్తా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి ॥ ౬౪ ॥

ఉక్తేన ప్రకారేణ మయి సర్వేశ్వరే చేతనశ్శుభాశ్రయభూతే స్త్రీస్థమనా నిర్వా-
శేషకల్మషతయా రాగద్వేషవియుక్తైరాత్తవశ్యైర్నిద్రియైవిషయాశ్చరణః-విషయా నిర్వాశ్యై-
వతకమానో, విధేయాత్తా-విధేయమనా, ప్రసాదమధిగచ్ఛతి నిమగ్నాలా-కరణం భవశ్చరణః.

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హనిరప్యోపజాయతే ।

ప్రసన్నచేతసో హ్యశు బుద్ధిః పయఃవత్పతే ॥ ౬౫ ॥

అస్య పురుషస్య మఃప్రసాదే సతి ప్రకృతినాసగళసాయుశ్శవ-సా భానా, హ-
రుపజాయతే. ప్రసన్నచేతసః - అత్తావలోకనవిరోధిదోషరహితమనః, తదానీమేవ సా వివిక్తాత్త-
విషయా బుద్ధిః పయఃవత్పతే. అతో మనఃప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హనిః వశ్యతే. ౬౫

నాస్తి బుద్ధిరయక్తస్య స చాయక్తస్య భావనా ।

స చాభావయతశ్చాన్తి రశాస్తస్య కుత స్సుఖమ్ ॥ ౬౬ ॥

మయి సస్త్వస్తమనోరహితస్య స్వయన్నేద్యోయనియమనే స్త్రీవృత్తస్య కదాచిదపి
వివిక్తాత్తవిషయా బుద్ధినఃసేత్స్యతి. అత ఏవ తస్య తద్భావనా చ స సమ్భవతి. వివిక్తాత్తా-
మభావయతో విషయస్పృహశాన్తిరథ భవతి; అశాస్తస్య విషయస్పృహయక్తస్య కుతో
నిత్యనిరతిశయనుఖప్రాప్తిః ? ౬౬.

పునరప్యక్తేన ప్రకారేణేద్రియనియమనమకువతోఽపభానమాహ—

ఇద్రియాణాం హి చరతాం యస్తనోఽనువిధీయతే ।

తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయునావమివామ్భసి ॥ ౬౭ ॥

ఇద్రియాణాం విషయేషు చరతాం-వతకమానాం వతకసమను యస్తనో విధీయతే-పురు-
షేణానువత్యతే, తస్తనోఽస్య వివిక్తాత్తప్రవణాం ప్రజ్ఞాం హరతి-విషయప్రవణాం కరోతీత్యథా.
యథామ్భసి నీయమానాం నావం ప్రతికూలో వాయుః ప్రసవ్యా హరతి. ౬౭.

తస్మాద్యస్య మహాబాహుః నిగృహీతాని సర్వశః ।

ఇద్రియాణీద్రియాథేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౬౮ ॥

తస్మాదుక్తేన ప్రకారేణ శుభాశ్రయే మయి నివిష్టమసహో యస్యేద్రియాణీద్రియా-
థేభ్యస్తవశో నిగృహీతాని తస్యైవాత్మని ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా భవతి. ౬౮.

ఏవం నియతేద్రియస్య ప్రసన్నమనసస్సిద్ధిమాహ—

యా నిశా సర్వాభూతానాం తస్యాం జాగతిః సంయమి ।

యస్యాం జాగతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః ॥ ౧౯ ॥

యా ఆత్మవిషయా బుద్ధిః సర్వాభూతానాం నిశా-నిశేవాప్రకాశా, తస్యామాత్మ విషయానాం బుద్ధౌ ఇంద్రియసంయమి ప్రసన్నమనాః జాగతిః - ఆత్మానమవలోకయన్నాస్త త్యక్షణః. యస్యాం శబ్దాదివిషయాయాం బుద్ధౌ సర్వాణి భూతాని జాగతి-ప్రబుద్ధాని భవన్తి; సా శబ్దాదివిషయా బుద్ధిరాత్మానం పశ్యతో మునేః నిశేవాప్రకాశా భవతి. ౧౯.

ఆపూర్వమాణమచలప్రతిష్ఠం సముద్రమావశి ప్రవిశన్తి యద్వత్ .

తద్వత్కామా యం ప్రవిశన్తి సర్వే న శాన్తిమాప్నోతి న కామకామి ॥ ౨౦ ॥

యథా స్వేనైవాపూర్వమాణమేకరూపం సముద్రం నాదేయ్య ఆపః ప్రవిశన్తి; కామసాం ప్రవేశే అప్రవేశే చ సముద్రో న కచ్చనవిశేషమాపద్యతే; ఏవం సర్వే కామా శబ్దబాదయో విషయా యం సంయమినుం ప్రవిశన్తి-ఇంద్రియగోచరతాం యాన్తి, న శాన్తిమాప్నోతి-శబ్దాదిప్రీతిగోచరతామాపన్నేష్యనాపన్నేషు చ స్వాత్మావలోకనతృప్త్యైవ యో న వికార మాప్నోతి, న ఏవ శాన్తిమాప్నోతి త్యక్షణః. న కామకామి-యశ్శబ్దాదిభిర్విక్రియతే స కదాచిదపి శాన్తిమాప్నోతి. ౨౦.

విహాయ కామాన్ య స్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్సృహః ।

నిమగ్నో నిరహజ్జ్వరః న శాన్తి మధిగచ్ఛతి ॥ ౨౧ ॥

కామ్యస్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయః. యః పుమాన్ శబ్దాదీన్ సర్వాన్విషయాన్ హాయ తత్ర నిస్సృహః తత్ర మమతారహితశ్చ, అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితశ్చరతి, ఆత్మానం దృష్ట్వా శాన్తిమధిగచ్ఛతి. ౨౧.

ఏషా బ్రహ్మీ స్థితిః పాథా నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి ।

స్థిత్యాస్యామస్తకాలేపి బ్రహ్మనివాణమృచ్ఛతి ॥ ౨౨ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే సాంఖ్యయోగో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః.

ఏషా-నిత్యాత్మజ్ఞానపూర్వికా, అసంక్లకమాణి స్థితిః-స్థితధీలక్షా, బ్రహ్మీ-బ్రహ్మప్రాప్తికా, ఈదృశీం కర్మసిద్ధిం ప్రాప్య న విముహ్యతి-పునఃపునః సారం నాప్నోతి. అస్యా స్థిత్యామస్తకాలేపి యసి స్థిత్యా బ్రహ్మనివాణమృచ్ఛతి-నివాణమయం బ్రహ్మ గచ్ఛతి, సుఖైకతానమాత్మాన మాప్నోతి త్యక్షణః. ఏవమాత్మయాథాత్మ్యం యుద్ధాఖ్యప్య చ కర్మణస్తత్ప్రప్తిసాధనతామజా తత్కరీరాతజ్ఞానేన మోహితస్య తేన చ మోహేన యుద్ధాన్నివృత్తస్య మోహశాస్తయే నిత్యాత్మ విషయా సాంఖ్యబుద్ధిస్తత్పూర్వికా చాసంక్లకమాణమృచ్ఛమాపకర్మయోగవిషయా బుద్ధిః, తత్ప్రజ్ఞతాయోగసాధనభూతా ద్వితీయేఽధ్యాయే ప్రోక్తా; తమ క్రమ్ - *నిత్యాత్మాసంక్లకమేహం గోచరా సాంఖ్యయోగధీః । ద్వితీయే స్థితధీలక్షా ప్రోక్తా తత్సోహశాస్తయ ఇతి. ౨౨.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సే శ్రీగీతాభాష్యే ద్వితీయోఽధ్యాయః.

అథ తృతీయాధ్యాయః.

తదేవం ముముక్షుభిః ప్రాప్యతయా వేదాన్తోదితనిర స్తవిగాలాలి స్తవిగోషగనాః పథిక
శయాసంఖ్యేయశల్యాగుణగణపర బ్రహ్మపురుషోత్తమప్రాప్త్యపా మధురత వేదనో నానాభ్యానా
వాచ్యతదైకా నికాత్యనికభక్తి వక్తు తవజ్ఞభూతః * అథాత్మా సహజసాక్షిత్వాప్రజా
నాకోడితం ప్రాపురా త్తనో యాథా త్త్వదశకం తన్ని శ్వతాత్మకం వ- కాన్ద్యమ- మేవ్యశ్చ
యోగసాధ్యము కమ్. ప్రజాపతివాక్యే హి సహజనాకోడితపరవి- స్వకోషమయా సాపురాత
స్వరూపదశకం *య సమాత్మానమచిద్య విజానాతీత్యుక్త్వా జగద్యాన్త్యమిషా స్వంత్రా ప్ర
గా త్త్వరూపమశరీరం ప్రతిపాద్య*స్వీకరూపేణాభిష్ఠ్యన్త్య ఇతి సహజవి- స్వ తనోపసాహృతః
అన్యత్రాపి * అధ్యాత్మయోగాధిగమేన తేనా మత్వా భీరో హామణాశీతా అనాన్త్యవిమాదిః
తేనా మత్వేతి విధీయమానపరవిద్యాజ్ఞతయా *అధ్యా త్మయోగాధిగ మేనా సాధ్యగా స్వరూప
విధాయ * స జాయతే మ్రియతే నా విషశ్చిదిత్యాదినా స్వగూత్యస్వరూపం లభ్యతే * అనా
ణీయానిత్యారభ్య*మహాన్తం విభుమాత్మానం సత్వా భీరో స శానతి*నా సమాన్తా ప్రవచనే
లభ్యో న మేధయా స బహునా శ్రుతేన | మమేనైవ వృణుమీ త్మ అధ్యస్తాత్మక ఆత్మ నివృణు
తనూం స వ్యుత్పాద్యిభిః పరస్వరూపం తనువాసమువాసస్వ నాధ క్రియాపరా సాహృత్య *విజ్ఞా
సారథియన్త మసప్రగ్రహవాన్నరః సోఽధ్వం పారమాస్మిన్ తద్విష్ణోః సనమోపవహం పరపదా
ఫలేనోపసంప్రాప్తమ్. అతః పరమధ్యాయచతుష్టయేనేదమేవ ప్రాప్తుః ప్రశ్నగార్హనో విరేకానా సన
ధనం ప్రపశ్యతే |

అర్జున ఉవాచ:—

బ్యాయసీ చేత్కమణస్తే మతా బుద్ధిజ్ఞానాదశః |

తత్త్రిం కమణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ || ౧ ||

వ్యామిశ్రేణవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే |

తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽసామాప్నుయామ్ || ౨ ||

యది కమణో బుద్ధిరేవ జ్యాయసీతి తే మతా, కమణ తపి- ఘోర కమణి
మాం నియోజయసి? సతనుక్తం భవతి-జ్ఞానస్థైర్యావత్సావలోకనసాధనం, కర్మకర్మాదు త- క్త నిష్పా
దికా. అత్తావలోకనసాధనభూతా చ జ్ఞానస్థైర్య సకలేన్ద్రియమననా శబ్దాదివిషయ వ్యపారోపరతి
నిష్పాద్యేత్యభిహితా. ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరతినిష్పాద్యమాత్తావలోకనం చేస్మిమోహయిషిత్ సకల
కమణ నివృత్తిపూర్వకజ్ఞానస్థాయామేవాహం నియోజయితవ్యః; కిమిదం ఘోర కమణి సహే
న్ద్రియవ్యాపారరూపే అత్తావలోకనవిరోధిని కమణి మాం నియోజయిషితి. అథో బుద్ధి వాక్యేన
మాం మోహయసీవ ప్రతిభాతి. తథాహ్యత్తావలోకనసాధనభూతాయాస్సవే-న్ద్రియ వ్యపారోపరతి
రూపాయా జ్ఞానస్థాయా సైద్ధిపయకాయరూపం కమణ సాధనం తదేవ కువి-తి వాక్యం విరుద్ధం
వ్యామిశ్రమేవ. తస్మాదేకమమిశ్రరూపం వాక్యం వద, యేన వాక్యేనాహమచుష్మేయరూపం నిశ్చిత్త్య
శ్రేయః ప్రాప్నుయామ్.

శ్రీభగవానువాచః—

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయాఽనఘః ।

జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్ ॥ ౩ ॥

పూర్వోక్తం న సమ్యగవధృతం త్వయా. పురాహ్యస్మిన్ లోకే విచిత్రాధికారిసంపూర్ణో
ద్వివిధా నిష్ఠా జ్ఞానకర్మవిషయా యథాధికారమసజ్జీకృణ్వ మయోక్తా; నహి సర్వో లోకీకః పురు
షస్సజ్జాతమోక్షాభిలాషస్తదానీమేవ జ్ఞానయోగాధికారే ప్రభవతి; అపిత్వనభిసంహితఫలేన కేవల
పరమపురుషారాధనవేషేణానుష్ఠితేన కర్మణా విధ్వస్తస్వాత్మమలోఽవ్యాకులేంద్రియా జ్ఞాననిష్ఠా
యామధికరోతి *యతః ప్రవృత్తిభూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్ । సర్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య
ద్ధిం విస్తృతి మానవ ఇతి పరమపురుషారాధనైకవేషతా కర్మణాం వక్ష్యతే. ఇహాపి *కర్మణ్యే
రాధికారస్త ఇత్యాదినా అనభిసంహితఫలం కర్మానుష్ఠేయం విధాయ తేన విషయవ్యాకులతా
హపమోహదుత్తేజబుద్ధేః *ప్రజహతి యదా కామానిత్యాదినా జ్ఞానయోగ ఉచితః. అత
స్సాఙ్ఖ్యానామేవ జ్ఞానయోగేన స్థితిరుక్తా, యోగినాం తు కర్మయోగేన. సాఙ్ఖ్య-బుద్ధిః, తమ్యక్తా
స్సాఙ్ఖ్యః; అక్షైకవిషయయా బుద్ధ్యా సమృద్ధిరసాఙ్ఖ్యః; అతదహః కర్మయోగాధికారిణో
మోగినః. విషయవ్యాకులబుద్ధియుక్తానాం కర్మయోగేఽధికారః, అవ్యాకులబుద్ధినాం తు జ్ఞాన
యోగేఽధికార ఉక్త ఇతి న కింశ్చిదిహ విరుద్ధం వ్యామిశ్ర మభిహితమ్. 3.

సర్వస్య లోకీకస్య పురుషస్య మోక్షేచ్ఛాయాం జాతాయాం సహనైవ జ్ఞానయోగో
ఽమృత ఇత్యాహ—

న కర్మణామనారమ్భాన్నైష్కమ్యం పురుషోఽశ్నుతే ।

న చ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి ॥ ౪ ॥

న శాస్త్రీయాణాం కర్మణామనారమ్భాదేవ పురుషో నైష్కమ్యం-జ్ఞాననిష్ఠాం ప్రాప్నోతి;
చారభస్య శాస్త్రీయస్య త్యాగాత్. యతోఽనభిసంహితఫలస్య పరమపురుషారాధనవేషస్య
మణసిద్ధిస్సా; అతస్తేన వినా తాం న ప్రాప్నోతి. అనభిసంహితఫలైః కర్మభిరనారాధితగోవిందై
వినష్టానాదికాలప్రవృత్తానస్తపాపసంశ్చయైరవ్యాకులేంద్రియతాపూర్వికాత్మనిష్ఠా మస్సంపాదా. ౪.

ఏతదేవోపపాదయతి—

సహి కశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్ ।

కాయతే హ్యవశః కర్మ సర్వణి ప్రకృతిజైగుణజైః ॥ ౫ ॥

నహ్యస్మిన్ లోకే వత్సమానః పురుషః కశ్చిత్కదాచిదపి కర్మాకుర్వాణ స్తిష్ఠతి; యశ్చి
గ్రోమోతి వ్యవసితోఽపి సర్వః పురుషః ప్రకృతిసమ్భవైస్సత్త్వరజస్తమోభిః ప్రాచీనకర్మాను
శాం ప్రవృద్ధైగుణైః స్వోచితం కర్మ ప్రతి అవశః కాయతే ప్రవర్త్యతే. అత ఉక్తలక్షణేన
కర్మయోగేన ప్రాచీనం పాపసంశ్చయం నాశయిత్వా గుణాంశ్చ సత్త్వాదీక వశే కృత్వా నిమ
గ్నఃకరణేన సంపాద్యో జ్ఞానయోగః. ౫.

అన్యథా జ్ఞానయోగాయ ప్రవృత్తిో మిథ్యాచారో భవతీత్యాహ—

కమేన్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్థరః ।

ఇన్ద్రియాథాన్ విమూఢాత్మః మిథ్యాచారస్స ఉచ్యతే ॥ ౬ ॥

అవిసృప్తపాపతయా అజితబాహ్యస్తరకరణ ఆత్మజ్ఞానాయ ప్రవృత్తిో విషయప్రవణతయా ఆత్మని విముఖకృతమనాః విషయానేవ స్థరః య ఆస్తే, అన్యథా సజ్జుల్పవ్యవహారతీతి స మిథ్యాచార ఉచ్యతే. ఆత్మజ్ఞానాయోగ్యక్తో విపరీతో విసృప్తో భవతీత్యన్వయః.

౬.

య స్త్విన్ద్రియాణి మనసా నియమ్యారభ తేఽర్జున ।

కమేన్ద్రియైః కమయాగమన క్తస్స విశిష్యతే ॥ ౭ ॥

అతః పూర్వాభ్యస్తవిషయసజాతీయే శాస్త్రీయే కమణి ఇన్ద్రియాణ్యాన్మోవలోకన ప్రవృత్తేన మనసా నియమ్య తై స్స్వితపివ కమన్తవజై రిన్ద్రియైరసజ్జపూర్వకం యః కమయోగ మారభ తే; సోఽసమ్భవ్యమానప్రమాదత్వేన జ్ఞాననిష్ఠాదపి పురుషాద్విశిష్యతే.

౭.

నియతం కురు కమ త్వం కమ జ్యాయో హ్యకమణి ।

శరీరయాత్రాపి చ తే న సన్దిద్ధేదకమణి ॥ ౮ ॥

నియతం-వ్యాప్తం, ప్రకృతిసంస్పృష్టేన హి వ్యాప్తం కమః, ప్రకృతిసంస్పృష్టస్త్విమనాదివాస నయా నియతత్వేన సుశకత్యాదసమ్భావితప్రమాదత్వాచ్చకమణః కమైవ కురు. అకమణోజ్ఞాన నిష్ఠాయా అపి కమైవజ్యాయః. *నైష్కమ్యం పురుషోఽశ్నుత ఇతి ప్రకమానకమశబ్దేన జ్ఞాన నిష్ఠైవోచ్యతే. జ్ఞాననిష్ఠాధికారిణోఽప్యసభ్యస్తపూర్వతయా హ్యనియతత్వేన దుశ్శకత్వాత్సప్రమా దత్వాచ్చ జ్ఞాననిష్ఠాయాః కమనిష్ఠైవ జ్యాయసీ. కమణి క్రియమానే చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానే నాత్మనోఽకర్తృత్వానుసంధానమనంతరమేవ వక్ష్యతే. అత ఆత్మజ్ఞానస్వాపి కమయోగాన్తగత త్వాత్స పివ జ్యాయానిత్యథః. కమణో జ్ఞాననిష్ఠాయా జ్యాయ స్త్వివచనం జ్ఞాననిష్ఠాచూమధికారే సత్యేవోపపద్యతే; యది సవం కమః పరిత్యజ్య కేవలం జ్ఞాననిష్ఠాయామధికగోషి తహ్యకమణ స్తే జ్ఞాననిష్ఠస్య జ్ఞాననిష్ఠోపకారిణీ శరీరయాత్రాపి న సేత్స్యతి. యావత్సాధనసమాప్తి శరీరధారణం చావశ్యం కాయం; న్యాయాజితధనేన మహాయజ్ఞాదిక కృత్వా తచ్చిష్టాశ నేనై వ శరీరధారణం కాయమ్, *ఆహారశుద్ధా సత్త్వశుద్ధి సత్త్వశుద్ధాద్గువాస్త్పరిత్యాది శ్నుతే.* సేత్స్వఘం భుజ్యతే సాసా యేపచన్త్రాత్కారణాదితి చ వక్ష్యతే. అతోజ్ఞాననిష్ఠస్వాపి కమాకువతో దేహయాత్రాపి న సేత్స్యతి. యతో జ్ఞాననిష్ఠస్వాపి ధ్రియమాణశరీరస్య యావత్సాధనసమాప్తి మహాయజ్ఞాదినిత్య నై మిత్తికం కమావశ్యం కథవ్యం; యతశ్చ కమయోగేఽప్యాత్మనోఽకర్తృత్వభావసయాత్మ యాథాత్మ్యానుసంధానమంతభూతమ్ ; యతశ్చ ప్రకృతిసంస్పృష్టస్య కమయోగస్సుశకోఽప్రమా దశ్చ; అతో జ్ఞాననిష్ఠాయోగ్యస్వాపి జ్ఞానయోగాత్కమయోగో జ్యాయా, తస్మాత్త్వం కమయోగమేవ కువిత్వభిప్రాయః.

౮.

ఏవం తహిం ద్రవ్యాజ్ఞానాదేః కర్మణోఽహంకారమనుకారాదిసర్వేంద్రియవ్యాకులతా
భక్త్యానాస్య పురుషస్య కర్మవాసనయా బంధనం భవిష్యతీత్యత్రాహ—

యజ్ఞాథాత్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబంధనః ।

తదథాం కర్మ కౌన్తేయ ముక్తసగ్గృహాచర ॥ ౯ ॥

యజ్ఞాదిశాస్త్రీయకర్మశేషభూతాద్ద్రవ్యాజ్ఞానాదేః కర్మణోఽన్యత్ర-ఆత్మీయప్రయో
జనశేషభూతే కర్మణి క్రియమాణేఽయం లోకః కర్మబంధనో భవతి. అతస్తస్మిం యజ్ఞాథాం
ద్రవ్యాజ్ఞానాదికం కర్మ సమాచర. తత్రాత్మప్రయోజనసాధనతయా యస్సద్భిః, తస్మాత్సగ్గృహా
స్తతసమాచర. ఏవం ముక్తసగ్గేన యజ్ఞాద్యథాతయా కర్మణి క్రియమాణే, యజ్ఞాదిభిః కర్మాభి
రారాధితః పరమపురుషోఽస్యానాదికాలప్రవృత్తకర్మవాసనాముచ్ఛిద్యావ్యాకులాత్తావలోకనం
సదాతీత్యథాః.

యజ్ఞశిష్టేనైవ సర్వపురుషార్థసాధనస్థానాం శరీరధారణకర్తవ్యతామయజ్ఞశిష్టేన
శరీరధారణం కుర్వతాం దోషం చాహ—

సహ యజ్ఞే ప్రజాస్సృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః ।

అనేన ప్రసవిష్యధ్వమేష వోఽస్త్విష్టకామధుక్ ॥ ౧౦ ॥

*పతిం విశ్వస్యేత్యాది శ్రుతేనిగుపాధికః ప్రజాపతిశబ్దః సర్వేశ్వరం విశ్వస్య స్రష్టారం
విశ్వాత్మానం పరాయణం నారాయణమాహ. పురా-సగకాలే స భగవాన్ ప్రజాపతీరనాది
కాలప్రవృత్తాచిత్సంసగకవివశాః ఉపసంహృతనామరూపవిభాగాస్వస్తిస్సృజీనాస్సకలపురుషా
ధానహాశ్చేతనేతరకల్పాః ప్రజాస్సమీక్ష్య పరమకారుణికస్తమజ్జీవయిషయా స్వారాధన
భూతయజ్ఞనివృత్తయే యజ్ఞేస్సహ తాస్సృష్టేవమువాచ - అనేన యజ్ఞేన ప్రసవిష్యధ్వమ్—
ఆత్మనో వృద్ధిం కురుధ్వమ్. ఏష వో యజ్ఞః పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షాఖ్యస్య కామస్య
తదనుగుణానాం చ కామానాం ప్రపూరయితా భవతు.

౧౦.

దేవాన్ భావయతానేన తే దేవా భావయన్తు వః ।

పరస్పరం భావయన్త్రశ్చేయగి పరమవాప్స్యథ ॥ ౧౧ ॥

కథమ్ ? అనేన-దేవతారాధనభూతేన దేవా మచ్ఛరీరభూతాన్ మదాత్మకానారాధ
యత. *అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవచేతి హి వక్ష్యతే. యజ్ఞేనారాధితాస్తే
దేవా మదాత్మకాః స్వారాధనాపేక్షితాఽన్నపానాదికైర్యుక్తాః పుష్టాన్తు. ఏవం పరస్పరం భావ
యన్తః పరం శ్రేయో మోక్షాఖ్యమవాప్స్యథ.

౧౧.

ఇష్టాన్ భోగాన్ హి వో దేవా దాస్యస్తే యజ్ఞభావితాః ।

తైదకత్తానప్రదాయైభ్యో యో భుక్తే స్తేన ఏవ సః ॥ ౧౨ ॥

యజ్ఞభావితాః-యజ్ఞేనారాధితాః మదాత్మకా దేవాః, ఇష్టాన్భోగాన్ వో దాస్యస్తే-
ఈత్రోత్తరారాధనాపేక్షితా సర్వాన్భోగాన్ వో దాస్యన్త ఇత్యథా. స్వారాధనార్థతయా

తైదకత్తా భోగా తేభ్యోఽప్రదాయయో భుక్తే చోర ఏవ సః. చాయా హి నావ
అన్యదీయే తత్ప్రయోజనాయైవ పరిక్షప్తే వస్తుని స్వకీయతాబుద్ధిం కృత్వా శేః స్వాత్మసోషణమ్
అతోఽస్య స పరమపురుషార్థానహితామాత్రమ్, అపి తు నిరయగామిన్యో చ భవిష్య
తీత్యభిప్రాయః. ౧౨

తదేవ వివృణోతి—

యజ్ఞశిష్టాశివస్సంతో ముచ్యంతే సర్వాకల్పిషైః ।

తే త్వఘం భుజ్జతే పాపా యే పచన్త్యాత్మకారణాత్ ॥ ౧౩ ॥

ఇద్దాద్యాత్మనావస్థితపరమపురుషారాధనార్థతయైవ ద్రవ్యాణ్యుపాదాయ విపచ్య
తైయాథావస్థితం పరమపురుషమారాధ్య తద్భిష్టాశనేన యే శరీరయాత్రాం కువంతే, తే
త్వనాదికాలోపాజితైః కిల్బిషైరాత్మయాభాత్యవలోకనవిరోధిభిస్సవై - ముచ్యంతే. యే తు
పరమపురుషేణేద్దాద్యాత్మనా స్వారాధనాయ దత్తానాత్మార్థతయోపాదాయ విపచ్యాశ్చన్తి,
తే పాపాత్మానోఽఘమేవ భుజ్జతే; అఘపరిణామిత్యానఘమిత్వచ్యతే. అత్నావలోకనవిముఖాః
సరకాయైవ వచంతే. ౧౩.

పురఃపి లోకదృష్ట్యా శాస్త్రదృష్ట్యా చ సర్వాస్య యజ్ఞమూలత్వం నిత్యం నిత్యై
యజ్ఞానువతకనస్యావశ్యకాయ తామననువతకనే దోషం చాహ—

అన్నాద్భవన్తి భూతాని పజన్త్యాదన్నసమ్భవః ।

యజ్ఞాద్భవతి పజన్తో యజ్ఞః కమన్ముద్భవః ॥ ౧౪ ॥

కమన్ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మక్షరసముద్భవమ్ ।

తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౫ ॥

ఏవం ప్రవర్తితం చక్రం నానువతకయతీహ యః ।

అఘాయుర్ద్వియారామో మోఘం పాథక స జీవతి ॥ ౧౬ ॥

అన్నాత్సర్వాణి భూతాని భవన్తి, పజన్త్యాదన్నసమ్భవ ఇతి సర్వలోకసాక్షీకమ్;
యజ్ఞాత్పజన్తోభవతీతి చ శాస్త్రేణావగమ్యతే *అగ్నో ప్రస్తాహుతిస్సమ్యగాదిశ్యముపతిష్ఠతే ।
ఆదిత్యాజ్ఞాయతే వృష్టిరిత్యాదినా, యజ్ఞశ్చ ద్రవ్యాజనాదికర్తృవ్యాపారరూపకమన్ముద్భవః;
కమన్ చ బ్రహ్మోద్భవమ్. అత్ర చ బ్రహ్మశబ్దనిర్దిష్టం ప్రకృతిపరిణామరూపం శరీరమ్.
*తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం చ జాయత ఇతి హి బ్రహ్మశబ్దేన ప్రకృతినిర్దిష్టా; ఇహపి
*మమ యోనిమహద్భ్రష్టేతి హి వక్ష్యతే; *అతః కమన్ బ్రహ్మోద్భవమితి ప్రకృతిపరిణామరూప
శరీరోద్భవం కమన్మృత్యుక్తం భవతి. * బ్రహ్మక్షరసముద్భవమిత్యత్రక్షరశబ్దనిర్దిష్టో జీవాత్మా,
అన్నపానాదినా తృప్తాక్షరాధిష్ఠితం శరీరం కమన్తే ప్రభవతీతి కమన్ సాధనభూతం శరీరమక్షర
సముద్భవమ్. తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ—సర్వాధికారిగతం శరీరం, నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితం - యజ్ఞ
మూలమిత్యర్థః. ఏవం పరమపురుషేణ ప్రవర్తితమిదం చక్రమ్-అన్నాత్ భూతశబ్దనిర్దిష్టాని

జీవాని శరీరాణి, పజన్యాదన్నమ్, యజ్ఞాత్పజన్యః, యజ్ఞశ్చ కర్తవ్యాపారరూపాత్క-
రణః, కమన్ చ సజీవాచ్ఛరీరాత్, సజీవం శరీరం పునరప్యన్నాదిత్యన్యోన్యకాయకారణ
గావేన చక్రవర్తిరివతమానమ్, ఇహ-సాధనే వతమానోయః కమయోగాధికారీ జ్ఞానయోగా
ధికారీ వా నానువతయతి-చ ప్రవతయతి, యజ్ఞశిష్టేన దేహధారణమకువన్ సోఽఘాయు
రణవతి; అఘారమ్భయైవ యస్యాయురఘపరిణతం నోభయరూపం వా సోఽఘాయుః. అత
వేద్వియారామో భవతి, నాత్మారామః; ఇద్వియాణ్యేవాస్యోద్యానాని భవన్తి. అయజ్ఞశిష్ట
రథితదేహమచస్త్యేనోద్రిక్తరజస్తమస్కః ఆత్మవలోకనవిముఖతయా విషయభోగైకరతిభవతి.
అతో జ్ఞానయోగాదా యతమానోఽపి నిష్ఫలప్రయత్నతయా మోఘం సాధన్ సజీవతి. ౧౬.

అసాధనాయతాత్మదశనస్య ముక్తస్యేవ మహాయజ్ఞాదివణాశ్రమోచితకమానా
మ్భి ఇత్యాహ—

యస్తాత్తరతిరేవ స్యాదాత్మత్వైశ్చ మానవః ।

అత్తస్యేవ చ సన్తుష్టస్తస్య కాయకం న విద్యతే ॥ ౧౭ ॥

నైవ తస్య కృతేనాథో నాకృతేనేహ కశ్చన ।

సచాస్య సవకభూతేషు కశ్చిదధన్యపాశ్రయః ॥ ౧౮ ॥

తస్మాదసక్తస్తతతం కాయకం కమన్ సమాచర ।

అసక్తో హ్యేచరన్ కమన్ పరమాస్మీతి పూరుషః ॥ ౧౯ ॥

యస్తు జ్ఞానయోగకమయోగసాధననిరపేక్షః స్వత ఏవాత్మరతిః—ఆత్మాభిముఖః, అత్మ
రేవ తృప్తో నాన్నపానాదిభిరాత్మవ్యతిరిక్తైః, అత్మస్యేవ చ సన్తుష్టో నోద్యానస్రక్చందనగీతవాదిత్ర
ప్రతాదా ధారణపోషణభోగ్యాదికం సవకమాత్మైవ యస్య, తస్యాత్మదశననాయ కతవ్యం న
విద్యతే, స్వతఏవ సవకదా దృష్టాత్మస్వరూపత్వాత్. అత ఏవ తస్యాత్మదశననాయ కృతేన
సాధనేన నాథాః-న కిఞ్చిత్ప్రియోజనమ్, అకృతేనాత్మదశనసాధనేన న కశ్చిదనధాః, అసాధ
నాయతాత్మదశనత్వాత్. స్వత ఏవాత్మవ్యతిరిక్తసకలాచిద్వస్తువిముఖస్యాస్య సవేషు ప్రకృతి
పరిణామవిశేషేషాంకాశాదిభూతేషు సకామేషు న కశ్చిత్ప్రియోజనతయా వ్యపాశ్రయః, యత
స్తద్విముఖిరణాయ సాధనారమ్భః; స హి ముక్త ఏవ. | యస్తాదసాధనాయతాత్మదశనస్యైవ
సాధనాప్రవృత్తిః; యస్తాచ్చ సాధనే ప్రవృత్తస్యాపి సుశకత్వాదప్రమాదత్వాదన్తగతాత్మ
నూథాత్వ్యానుసంధానత్వాచ్చ జ్ఞానయోగినోఽపి మాత్రయా కమానువృత్త్యపేక్షత్వాచ్చ
కమయోగ ఏవాత్మదశననివృత్తౌ శ్రేయా; తస్మాదసజ్గపూర్వకం కాయమిత్యేవ సతతం
నూపదాత్మప్రాప్తి కమేవ సమాచర. * అసక్తః * కాయమితి వక్ష్యమాణాకర్తృత్వానుసంధాన
పూర్వకం చ కమాచరన్ పూరుషః కమయోగేనైవ పరమాస్మీతి-ఆత్మానం ప్రాప్నోతీత్యధాః

కమన్తైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః ।

యతో జ్ఞానయోగాధికారిణోఽపి కర్మయోగ ఏవాత్మనశఃసే శ్రేయాః; అతః
హి జనకాదయో రాజవఃయో జ్ఞానినామగ్రేసరాః కర్మయోగేనైవ సంస్థిమాన్థితాః-అన్తః
ప్రాప్తవన్తః.

ఏవం ప్రథమం ముముక్షోజ్ఞానయోగాసహితయా కర్మయోగాధికారిణః కర్మ
యోగ ఏవ కాయక ఇత్యుక్త్వా జ్ఞానయోగాధికారిణోఽపి జ్ఞానయోగాత్కర్మయోగ ఏ
శ్రేయానితి సహేతుకముక్తమ్. ఇదానీం (వి)శిష్టతయా వ్యపదేశ్యస్య సర్వాభా కర్మయోగ ఏ
కాయక ఇత్యుచ్యతే—

లోకసజ్జహమేవాపి సంవశ్యో కర్తుమహాసి || ౨౦ ||

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తతదేవేతరో జనః ।

స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే || ౨౧ ||

లోకసజ్జహం పశ్యన్నపి కర్మైవ కర్తుమహాసి. శ్రేష్ఠః కృత్సృశాస్త్రజ్ఞతయా
నుష్ఠాత్మతయా చ ప్రథితో యద్యదాచరతి, తత్తదేవాకృత్సృవిజ్ఞనోఽచ్యచరతి. అనుష్ఠా
మాసమపి కర్మ శ్రేష్ఠో యత్ప్రమాణం-యదజ్ఞయుక్తమనుతిష్ఠతి, తదజ్ఞయుక్తమేవా కృత్సృవిల్ల
కోఽప్యనుతిష్ఠతి. అతో లోకరక్షాక్షం (వి)శిష్టతయా ప్రథితేన శ్రేష్ఠేన స్వనర్కాస్త్రమోచిత
కర్మ సకలం సర్వాదానుష్ఠేయమ్. అన్యథా లోకనాశననినాం రాపం జ్ఞానయోగాదప్యేన
ప్రచ్యావయేత్.

౨౦. ౨౧.

స మే పాథాఽస్తి కతవ్యం త్రిమం లోకేషు కిచ్చన ।

నానవాప్తమవాప్తవ్యం వతః ఏవ చ కర్మణి || ౨౨ ||

స మే సర్వేశ్వరస్యావాప్తసమస్తకామస్య సర్వాజ్ఞస్య సస్యసజ్కల్పస్య త్రిమం లోకేషు
దేవమనుష్ఠాదిరూపేణ స్వచ్ఛందతో వతఃమానస్య కిచ్చదశి కతవ్యమస్తి, యతోఽనవాప్త
కర్మణాఽవాప్తవ్యం న కిచ్చదప్యస్తి; అథాపి లోకరక్షాయై కర్మణ్యేన వతేః.

౨౨

యది హ్యహం స వతేయం జాతు కర్మణ్యతన్ద్రితః ।

మమ వత్తాఽనువతన్తే మనుష్యాగి పాథః సర్వాశః || ౨౩ ||

ఉత్పదేయరిమే లోకా స కుయాం కర్మణః కేదహమ్ ।

పజ్కరస్య చ కతాః స్యాముపహన్యామహాగి వ్రజాగి || ౨౪ ||

అహం సర్వేశ్వరస్సత్యసజ్కల్పః స్వసజ్కల్పకృతపదగదుదయవిభవలయలీలశ్చంద్రతో
జగదుపకృతిమత్యోః జాతోఽపి మనుష్యేషు శిష్టజనాగ్రేసరవసుదేవగృహేఽవలీలః స్తత్కులో
చితే కర్మణ్యతన్ద్రితస్సర్వాదా యసి నవతేయ(మ్) మమ శిష్టజనాగ్రేసరవసుదేవసూనోర్వత్తా
కృత్సృవిదశ్శిష్టాః సర్వాప్రకారేణాయమేవ ధర్మ ఇత్యనువర్తన్తే. తే చ స్వకతావ్యా ననుష్ఠానే
నాకరణే ప్రత్యవాయేన చాత్మానమలభ్యా నిరయగామినో భవేయుః. అహం కులోచితం కర్మ
నచేత్కుయామేవమేవ సర్వే శిష్టలోకా మదాచారాయ త్తధర్మనిశ్చయాః అకరణాదేవోత్పి

కీయః-సప్తా భవేయః. శాస్త్రీయాచారాననుపాలనాత్సవేషాం శిష్టకులనాం సజ్జరస్య చ తాన్ స్యామ్. అత ఏవేమాః ప్రజాః ఉపహన్యామ్. ఏవమేవ త్వమపి శిష్టజనాగ్రేసరపాణ్డ్య సయో యుద్ధిష్ఠిరానుజోఽజ్ఞానస్సక్ యసి జ్ఞాననిష్ఠాయూముధికరోసి, తతస్తద్విదాచారానువతిరోఽకృత్సన్నివిదశ్శిష్టా ముముక్షువః స్వాధికారమజానంతః కమన్యస్తాయాం నాధికువన్తో విరశ్యేయః. అతో వ్యపదేశ్యేన విరుషా కమైవ కతవ్యమ్. ౨౩. ౨౪

సత్కాగ్ కమణ్యవిద్వాంసో యథా కువన్తి భారత ।

కుయాద్విద్వాంస్తథాఽసత్కశీషుకలోకసజ్జహమ్ ॥ ౨౫ ॥

న బుద్ధిభేదం జనయేదజ్ఞానాం కమన్యజ్ఞినామ్ ।

జోషయేత్సవకమాణి విద్వాన్ యుక్తస్సమాచరత్ ॥ ౨౬ ॥

అవిద్వాంసః-ఆత్మన్యకృత్సన్నివిదః కమాణి సత్కాః-కమణ్యవజ=నీయసమ్బుధాః ఆత్మన్యకృత్సన్నివిత్తయా తదభ్యాసరూపజ్ఞానయోగేఽనధికృతాః కమయోగాధికారిణః కమయోగ మేవ యథా ఆత్మదశనాయ కువన్తే; తథా ఆత్మని కృత్సన్నివిత్తయా కమణ్యసక్తో జ్ఞానయోగాధికారయోగ్యోఽపి వ్యపదేశ్యశిష్టో లోకరక్షాధం స్వాచారేణ శిష్టలోకానాం ధమన్యస్త్వయం సకీషుః కమయోగ మేవ కుయాత్. అజ్ఞానామ్-ఆత్మన్యకృత్సన్నివిత్తయా జ్ఞానయోగోపాదా గాశక్తానాం ముముక్షూణాం, కమన్యజ్ఞినామ్-అరాచికమన్యవాసయూ కమన్యేవ నిమతత్వేన మన్యోగాధికారిణాం కమయోగాదన్యదాత్మావలోకనసాధనమస్తీతి న బుద్ధిభేదం జనయేత్. తహే? ఆత్మని కృత్సన్నివిత్తయా జ్ఞానయోగశక్తోఽపి పూర్వోక్తనీత్యా కమయోగ ఏవ జ్ఞానమోగనిరపేక్ష ఆత్మావలోకనసాధనమితి బుద్ధ్యా యుక్తః కమైవాచరత్ సవకమన్యకృత్సన్నివిదాం ప్రీతిం జనయేత్, ౨౫. ౨౬

కమయోగమనుతివృతో విరుషోఽవిరుషశ్చ విశేషం ప్రదశయత్ కమయోగా పీషితమాత్మనోఽకర్తృత్వానుసన్ధానప్రకారముపదిశతి—

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కమాణి సవకశః ।

అహజ్కారవిమూఢాత్మా కతాహమితి మన్యతే ॥ ౨౭ ॥

తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకమన్యవిభాగయోగః ।

గుణా గుణేషు వతన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే ॥ ౨౮ ॥

ప్రకృతేగుణైస్సత్త్వాదిభిః స్వానురూపం క్రియమాణాని కమాణి ప్రతి అహజ్కారముఢాత్మా అహం కతేతి మన్యతే. అహజ్కారేణ విమూఢ ఆత్మా యస్యాసావహజ్కారముఢాత్మా. అహజ్కారో నామ అనహమధేః ప్రకృతావహమభిమానః; తేనాజ్ఞాతాత్త్వరూపో గుణకమన్యహం కతేతి మన్యత ఇత్యధః. గుణకమన్యవిభాగయోః-సత్త్వాదిగుణభాగే తత్త్వమన్యవిభాగే చ తత్త్వవిత్ గుణానుత్వాదయః స్వగుణేషు-స్వేషు కాయేషు తన్త ఇతి మత్వా గుణకమన్యహంకతేతి న సజ్జతే. ౨౭. ౨౮.

ప్రకృతేగుణసమ్మూహాస్సజ్జనే గుణకమను ।

తానకృత్స్నవిదో మన్దా కృత్స్నవిన్నవిచాలయేత్ ॥ ౨౯ ॥

అకృత్స్నవిదస్తాత్త్వదశకనాయ ప్రవృత్తాః ప్రకృతినసృష్ట్యతః సా ప్రకృతేగుణై
యథావస్థితాత్త్వని సమ్మూహాః గుణకమను క్రియాశ్చేవ సజ్జనే, స సృష్టివిచారత్వస్వరూపే
అతస్తే జ్ఞానయోగాయ న ప్రభవంతి కమయోగ ఏవ తేమామధికారః. ఏవంభూతాంతాః
మన్దానకృత్స్నవిదా కృత్స్నవిత్ స్వయం జ్ఞానయోగావస్థానా న విచాలయేత్ ; పే కిల మన్దా
శ్రేష్ఠజనాచారానువర్తినః కమయోగాదధీతమేనం దృష్ట్వా కమయోగాన్ ప్రచలితమనస
భవేయః. అతః శ్రేష్ఠస్వయమపి కమయోగే తిష్ఠన్నాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననాత్మనోఽకర్తృత్వ
మనుసద్దధానః కమయోగ ఏవాత్మావలోకనే నిరపేక్షసాధనమితి దశకయిత్వా తానకృత్స్నవిదా
జోషయేనిత్యథకః. జ్ఞానయోగాధికారిణోఽపి జ్ఞానయోగాదన్వేవ జ్యాయంత్యం పూజక-షే
వోక్తమ్. అతో వ్యపదేశ్యో లోకసజ్జనోయైతమేవ కుఃకం. ప్రకృతివివికాత్వస్వభావ
నిరూపణేన గుణేషు కర్తృత్వమారోప్య కమానుస్థానప్రకార ఉక్తం. గుణేషు కర్తృత్వానుసంధానం
చేదమ్-అత్తనో న స్వరూపప్రయుక్తమిదం కర్తృత్వమ్, అపి తు గుణసంపక-కృతమితి ప్రాప్తా
ప్రాప్తవివేకేన గుణకృతమిత్యనుసంధానమ్.

౨౯.

ఇదానీమాత్మనాం పరమపురుషశరీరతయా తన్నిరూప్యత్వస్వరూపనిరూపణేన భగవతి
పురుషోత్తమే సర్వాత్మభూతే గుణకృతం చ కర్తృత్వమారోప్య కమః కతవ్యతోచ్యతే—

మయి సర్వాణి కమాణి సన్న్యస్యాధ్యాత్మచేతసా ।

నిరాశీనిమమౌ భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥

మయి సర్వేశ్వరే సర్వభూతాన్తరాత్మభూతే సర్వాణి కమాణ్యాధ్యాత్మచేతసా
సన్న్యస్య, నిరాశీనిమమశ్చ విగతజ్వరో యుద్ధాదికం సర్వం చోదితం కమః కురుష్వ. అత్తని
యచ్ఛేతస్తదధ్యాత్మచేతః ; అత్తస్వరూపవిషయేణ శ్రుతిశతసిద్ధేన జ్ఞానేతేత్యధికః. * అన్తః ప్రవిష్ట
శ్శాస్త్రా జనానాం సర్వాత్మా...అన్తః ప్రవిష్టం కతారమేతమ్ *య అత్తని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో
యమాత్మా న వేద యస్యాత్మాశరీరం య అత్తానమన్తరో యమయతి స త అత్తోన్తరగూఢమ్య
మృత ఇశ్యేవమాద్యాః శ్రుతయః పరమపురుషప్రవర్తకం తచ్ఛరీరభూతమేనమన్తేన, పరమ
పురుషం చ ప్రవర్తయితారమాచక్షతే. స్మృతయశ్చ * ప్రణాసితారం సర్వేమామిత్యధ్యాః.
సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తః స్మృతిజ్ఞానమనోహసం చ శశ్వరస్సర్వభూతానాం
హృద్దేశేజ్జాన తిష్ఠతి । బ్రామయన్ సర్వభూతాని యన్త్రరూపాని మానుయేతి వత్సయే ;
అతో మచ్ఛరీరతయా మత్ప్రవర్తకత్వస్వరూపానుసంధానేన సర్వాణి కమాణి మయైవ
క్రియమాణానీతి మయి పరమపురుషే సన్న్యస్య తాని చ కేవలం మదారాధనానీతి కృత్వా
తత్ఫలే నిరాశీః తత ఏవ తత్ర కమాణి మమతారహితో భూత్వా విగతజ్వరో యుద్ధాదికం
కురుష్వ. స్వకీయేనాత్మనా కర్తృత్వ స్వకీయైశ్చోపకరణైస్సాన్విరాధనైకప్రయోజనాయ పరమపురుష

సంవేశ్వరస్సవశేషీ స్వయమేవ స్వకమాణి కారయతీత్యనుసన్ధాయ కమసు మమతారహితః
 ప్రాచీనేనానాదికాలప్రవృత్తానస్తపాపసంక్చయేన కథమహం భవిష్యామిత్యేవంభూతాస్తజ్వర
 నిర్ముక్తః, పరమపురుష ఏవ కమభిరారాధితో బద్ధాన్తోచయిష్యతీతి సుఖేన కమయోగ
 మీవ కురుష్యేత్యర్థః. * తమిశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దైవతానాం పరమం చ
 దైవతమ్ * పతి విశ్వస్య * పతి పతీనామిత్యాది శ్రుతిసిద్ధం హి సవేశ్వరత్వం సవశేషీత్వం
 చ. ఈశ్వరత్వం-నియంతృత్వం, శేషిత్వం-పతిత్వమ్. 30.

అయమేవ సాక్షాదుపనిషత్సారభూతోఽర్థ ఇత్యాహ—

యే మే మతమిదం నిత్యమనుతిష్ఠన్తి మానవాః ।

శ్రద్ధావన్తోఽనసూయన్తో ముచ్యన్తే తేఽపి కమభిగి ॥ 31 ॥

యే మానవాశ్చాస్త్రాధికారిణోఽయమేవ శాస్త్రార్థ ఇత్యేతన్తే మతం నిశ్చిత్య తథా
 పుతిష్ఠన్తి; యేచాననుతిష్ఠన్తోఽప్యస్మిన్ శాస్త్రార్థే శ్రద్ధధానా భవన్తి; యేచాశ్రద్ధధానా
 అప్యేవం శాస్త్రార్థో న సమ్భవతీతి నాభ్యసూయన్తి; అస్మిన్ మహాగుణే శాస్త్రార్థే దోష
 మనావిష్కృవన్తో భవన్తిత్యర్థః; తే సవేశ బద్ధహేతుభిరనాదికాలారబ్ధస్సవైః కమభి
 ముచ్యన్తే. తేఽపి కమభిరీత్యపి శబ్దాదేమాం పృథక్కరణమ్; ఇదానీమననుతిష్ఠన్తోఽప్యస్మిన్
 శాస్త్రార్థే శ్రద్ధధానా అనభ్యసూయవశ్చ శ్రద్ధయా చానసూయయా చ క్షీణపాపా అచిరేణేమ
 మేవ శాస్త్రార్థమనుష్ఠాయ ముచ్యన్త ఇత్యర్థః. 31.

భగవదభిమతమాపనిషదమర్థమననుతిష్ఠతామశ్రద్ధధానానామభ్యసూయతాం చ
 దోషమాహ—

యే త్వేతదభ్యసూయన్తో నానుతిష్ఠన్తి మే మతమ్ ।

సవజ్జానవిమూఢాన్స్తాన్ విద్ధి నష్టానచేతసః ॥ 32 ॥

యే త్వేతత్సవమాత్మవస్తు మచ్ఛరీరతయా మదాధారం మచ్ఛేషభూతం మదేక
 ప్రవర్త్యమితి మే మతం నానుతిష్ఠన్తైవమనుసన్ధాయ సవాణి కమాణి కువశతే, యే చ
 నశ్రద్ధధతే, యేచాభ్యసూయన్తో వతన్తే, తాన్ సవేశషు జ్ఞానేషు విశేషేణ మూఢాన్, తత
 ఏవ నష్టానచేతసా విద్ధి. చేతఃకాయం హి వస్తుయాధాత్మ్యనిశ్చయః, తదభావాదచేతసా విపరీత
 జ్ఞానాః సవత్రవిమూఢాశ్చ. 32.

ఏవం ప్రకృతిసంసర్గిణస్తగుణోద్రేకకృతం కర్మత్వం, తచ్చ పరమపురుషాయత్త
 మిత్యనుసన్ధాయ కమయోగయోగ్యేన జ్ఞానయోగయోగ్యేన చ కమయోగస్య సుశకత్వా
 దప్రమాదత్వాదస్తగతాత్మజ్ఞానతయా నిరపేక్షత్వాదితరస్య దుశ్శకత్వాత్ సప్రమాదత్వాత్
 శరీరధారణాద్యర్థతయా కమాపేక్షత్వాత్కమయోగ ఏవ కర్తవ్యః; వ్యపదేశ్యస్య తు
 విశేషతస్స ఏవ కర్తవ్య ఇతిచోక్తమ్. అతః పరమధ్యయశేషేణ జ్ఞానయోగస్య దుశ్శకతయా
 సప్రమాదతోచ్యతే—

సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవాసవి ।

ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని నిగ్రహాః కిం కరిష్యతి ॥ 33 ॥

ప్రకృతివివిక్తమీదృశమాత్మస్వరూపం తదేవ సర్వదాఽనుసంధేయమితి చ శాస్త్రైః ప్రతిపాదయంతీతి జ్ఞానవాసవి స్వస్యాః ప్రకృతేః ప్రాచీనవాసనాయాససదృశం ప్రాకృతవిషయేష్యేః చేష్టతే; కుతః? ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని—అచిత్సంస్పృష్టా జన్తవోఽనాదికాలప్రవృత్తవాసన మేవ యాన్తి, తాని వాసనానుయాయాని భూతాని శాస్త్రప్రకృతో నిగ్రహాః కిం కరిష్యతి? 33

ప్రకృత్యనుయాయిత్యప్రకారమాహ—

ఇద్వియస్యేద్వియస్యాథేః రాగద్వేషౌ వ్యవస్థితౌ ।

తయోః స వశమాగచ్ఛేత్తౌ హ్యస్య పరివస్థితౌ ॥ 34 ॥

శ్రోతాదిజ్ఞానేద్వియస్యాథేః శబ్దాదౌ వాగాదికమేద్వియస్య చాథేః వచనాదౌ ప్రాచీనవాసనాజనితతదనుబుభూషారూపౌ రాగోఽవజన్తీయౌ వ్యవస్థితౌ. తదనుభవే ప్రతిపాతే చావజన్తీయౌ ద్వేషౌ వ్యవస్థితౌ. తావేవం జ్ఞానయోగాయ యతమానం నిరుమితసవేద్వియం స్వవశే కృత్వా ప్రసహ్య స్వకాయేషు సంయోజయతః. తతశ్చాయమాత్మస్వరూపానుభవవిముఖో వినష్టో భవతి. జ్ఞానయోగారమ్భేణ రాగద్వేషవశమాగమ్య న వినశ్యేత్. తౌ-రాగద్వేషౌ హ్యస్య దుజ్జయకౌ శత్రూ జ్ఞానాభ్యాసం వారయతః. 34.

శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్ !

స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః ॥ 35 ॥

అతస్సుశకతయా స్వధర్మభూతః కర్మయోగో విగుణోఽప్యప్రమాదగభః, ప్రకృతి సంస్పృష్టస్య దుశ్శకతయా పరధర్మభూతాత్ జ్ఞానయోగాత్సగుణాదపి కఞ్చిత్కాలమనుష్ఠితాత్ సప్రమాదాచ్ఛ్రియాః; స్వేనైవోపాదాతుం యోగ్యతయా స్వధర్మభూతే కర్మయోగే వత్కమానస్యైకస్మిన్ జన్మన్యప్రాప్తఫలతయా నిధనమపి శ్రేయః, అనన్తరాయహతతయాఽనన్తర జన్మన్యప్రవ్యాకులకర్మయోగారమ్భసమ్భవాత్. ప్రకృతిసంస్పృష్టస్య స్వేనైవోపాదాతుమశక్య తయా పరధర్మభూతో జ్ఞానయోగః ప్రమాదగభతయా భయావహః. 35.

అజ్ఞాన ఉవాచ—

అథ కేః ప్రయక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః ।

అనిచ్ఛన్నపి వాష్ట్యేయ బలాడివ నియోజితః ॥ 36 ॥

అథాయం జ్ఞానయోగాయ ప్రవృత్తః పురుషః స్వయం విషయాననుభవితమనిచ్ఛన్నపి కేన ప్రయక్తో విషయానుభవరూపం పాపం బలాన్నియోజిత ఇవ చరతి? 36.

శ్రీభగవానువాచ—

కామ ఏష క్రోధ ఏష రజౌగుణసముద్భవః ।

ఘోషశ్చో మహాపాప్తా విధ్యేనమహా వైరిణిమ్ ॥ 37 ॥

అసౌఖ్యద్భవాభిభవరూపేణ వత్కమానగుణమయప్రకృతినంసృష్టస్య జ్ఞానాయారబ్ధస్య రజోగుణసముద్భవః ప్రాచీనవాసనాజనితః శబ్దాదివిషయః కామో మహాశయః శత్రుః విషయేష్వేన రూకషణతిః ఏష ఏవ ప్రతిహతగతిః ప్రతిహతిహేతుభూతచేతనా ప్రతిక్రోధరూపేణ పరిణతో మహాపాప్తౌ పరహింసాదిషు ప్రవత్యతిః ఏనం రజోగుణసముద్భవం సహజం జ్ఞానయోగవిరోధినం వైరిణం విధి. 32.

ధూమేనావ్రయతే వహ్నియః కాఽదశో మలేన చ ।

యథోల్బేనావృతో గభఃస్తథా తేనేదమావృతమ్ ॥ 3౩ ॥

యథా ధూమేన వహ్నిరావ్రయతే, యథా అదశో మలేన, యథా చోల్బేనా వృతో గభః; తథా తేన కామేనేదం జన్తుజాతమావృతమ్. 3౩.

ఆవరణప్రకారమాహ—

ఆవృతం జ్ఞానమేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా ।

కామరూపేణ కాన్తేయ దుష్కూరేణాసలేన చ ॥ 3౪ ॥

అస్య జన్తో జ్ఞానినో జ్ఞానస్వభావస్యాత్మవిషయం జ్ఞానమేతేన కామాకారేణ విషయ వ్యామోహజననేన నిత్యవైరిణా ఆవృతం దుష్కూరేణ ప్రాప్త్యనహావిషయేణ అసలేన చ పర్యాప్తి రహితేన. 3౪.

కైరుపకరణైరయం కామ ఆత్మానమధిత్వతీత్యత్రాహ—

ఇద్వియాణి మనో బుద్ధిరస్యాధిష్ఠానముచ్యతే ।

ఏతైవిమోహాయత్యేష జ్ఞానమావృత్య దేహినమ్ ॥ ౪౦ ॥

అధిత్వత్యేభిరయం కామ ఆత్మానమింద్రియాణి మనో బుద్ధిరస్యాధిష్ఠానమ్; ఏతై రింద్రియ మనోబుద్ధిభిః కామాధిష్ఠానభూతైర్విషయప్రవణైః దేహినం ప్రకృతినంసృష్టం జ్ఞానమావృత్య విమోహాయతి-వివిధం మోహాయతి; ఆత్మజ్ఞానవిముఖం విషయానుభవపరం కరోతీత్యశః. ౪౦.

తస్మాత్త్వమిద్వియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతషణ్డః ।

పాప్లాసం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనమ్ ॥ ౪౧ ॥

యస్మాత్సవేంద్రియవ్యాపారోపరతిరూపే జ్ఞానయోగే ప్రవృత్తస్యాయం కామరూప శత్రుః విషయాభిముఖ్యకరణేనాత్మని వైముఖ్యం కరోతి, తస్మాత్ ప్రకృతినంసృష్టతయేంద్రియ వ్యాపారప్రవణ స్వమాదౌ మోహోపాయారమ్భసమయ ఏవేంద్రియవ్యాపారరూపే కమయోగే ఇద్వియాణి నియమ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనమ్ - ఆత్మస్వరూపవిషయస్య జ్ఞానస్య తద్వివేకవిషయస్య చ నాశనం పాప్లాసం కామరూపం వైరిణం ప్రజహి-నాశయ. (వీర. వ్యాపారానరూకే.) ౪౧.

జ్ఞానవిరోధిషు ప్రధానమాహ—

ఇద్వియాణి పరాజ్ఞానహరిద్వియేభ్యోః పథం మహా ।

మనసస్తు షణ్డ బుద్ధితతో బుద్ధేః పథతస్తు పథ ॥ ౪౨ ॥

జ్ఞానవిరోధే ప్రధానానీన్ద్రియాణ్యాహుః, యత ఇన్ద్రియేషు విషయవ్యాప్తుతేషు ఆత్మజ్ఞానం, న ప్రవర్తతే. ఇన్ద్రియేభ్యః పరం మనః - ఇన్ద్రియేషూపరతేష్వపి మనసి విషయప్రవ ఆత్మజ్ఞానం న సమ్భవతి. మనసస్తు పరా బుద్ధిః - మనసి వృత్త్యస్తరవిముఖే విపరీతాధ్యవసాః ప్రవృత్తౌ సత్యాం జ్ఞానం న ప్రవర్తతే. సర్వేషు బుద్ధిపర్యంతేషూపరతేష్వపీచ్ఛాపర్యాయ కామో రజస్సముద్భవో వర్తతేచేత్స ఏవై తానీన్ద్రియాద్యపి స్వవిషయేవత్కయిత్వా ఆత్మజ్ఞాన నిరుణ్ధి, తదిదముచ్యతే - *యో బుద్ధేః పరతస్తు స ఇతి. బుద్ధేరపి యః పరస్సకామ ఇత్యర్థః.

ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్తానమాత్తనా ।

జహి శత్రుం మహాబాహుః కామరూపం దురాసదమ్ ॥ ౪౩ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాచార్య నమనాదే కమలయోగో నామ తృతీయోఽధ్యాయః.

ఏవం బుద్ధేరపి పరం కామం జ్ఞానయోగవిరోధిసా వైరిణం బుద్ధ్యా ఆత్మానం-మన ఆత్మనా-బుద్ధ్యా కమలయోగేఽవస్థాప్య, ఏవం కామరూపం దురాసదం శత్రుం జహి. నాశయేతి ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీగీతాభాష్యే తృతీయోఽధ్యాయః.

అథ చతుర్థాఽధ్యాయః.

తృతీయేఽధ్యాయే ప్రకృతిసంస్పృష్టస్య ముముక్షోస్సహసా జ్ఞానయోగేఽనధికారాత్ కమలయోగ ఏవ కార్యః జ్ఞానయోగాధికారిణోఽప్యకర్తుత్వానుసన్ధానపూర్వకకమలయోగ ఏవ శ్రేయానితి సహేతుకముక్తమ్, (వి)శిష్టతయా వ్యపదేశ్యస్య తు విశేషతః కమలయోగ ఏవ కార్యః ఇతి చోక్తమ్. చతుర్థేనేదానీమస్మైవ కమలయోగస్య నిఖిలజగదుద్ధరణాయ మన్వస్త రాదాపేవోపదిష్టతయా కర్తవ్యతాం ద్రఢయిత్వా అన్తర్గతజ్ఞానతయాఽస్మైవ జ్ఞానయోగా కారతాం ప్రదశ్య కమలయోగస్వరూపం, తద్భేదాః, కమలయోగే జ్ఞానాంశస్మైవ ప్రధాన్యం చోచ్యతే, ప్రసక్త్యాచ్చ భగవదవతారయాథాత్మ్యముచ్యతే—

శ్రీభగవానువాచ—

ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవాసహమవ్యయమ్ ।

వివస్వాకో మనవే ప్రాహ మనురీక్ష్యౌకవేఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥

ఏవం పరంపరాప్రాప్తమిమం రాజషయా విదుః ।

సకాతేనేహ మహతా యోగో నష్టః పరస్తప ॥ ౨ ॥

స ఏవాయం మయా తేఽద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః ।

భక్తోఽసి మే సఖా చేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥

యోఽయం తవోదితో యోగః స కేవలం యుద్ధప్రాప్తాహనాయోదానీముదిత ఇతి మన్వస్త్య, మన్వస్తరాదాపేవ నిఖిలజగదుద్ధరణాయ పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధనత

హేనుం యోగమహామేవ వివస్వతే ప్రోక్తవాన్, వివస్వోశ్చ మరవే మనురిత్యాకవ ఇత్యేవం సమ్ప్ర
గాయపరమ్పరయా ప్రాప్తమిమం యోగం పూర్వే రాజషణ్డయో.విదుః. స మహతా కాలేన తత్త
గోచ్రోత్పబుద్ధిమాన్ద్యాద్విసప్తప్రాయోఽభూత్, స ఏవాయమస్థలితస్వరూపః పురాతనో యోగః
భ్యేనాతిమాత్రభక్త్యా చ మామేవ ప్రపన్నాయ తే మయా ప్రోక్తః - సపరికరస్సవిస్తరముక్త
త్యభః. మదస్యేన కేనాపి జ్ఞాతుం వక్తుం చాశక్యమ్, యత ఇదం వేదాంతోదితముత్తమం రహస్యం
నమ్.

అర్హిః ప్రసక్తే భగవదవతారయాథాత్మ్యం యథావత్ జ్ఞాతుమర్హాన ఉవాచ—
అజ్ఞాన ఉవాచ—

అవరం భవతో జన్త పరం జన్త వివస్వతః ।

కథమేతద్విజానీయాం త్వమాదౌ ప్రోక్తవానితి ॥ ౪ ॥

కాలసంఖ్యయా అవరమ్-అస్మజన్త సమకాలం హి భవతో జన్త; వివస్వతశ్చ జన్త కాల
ఃఖ్యయా పరమ్-అష్టావింశతీచతుర్ముగసంఖ్యసంఖ్యతమ్; త్వమేవాదౌ ప్రోక్తవానితి కథమే
తదసమ్భావనీయం యథాభాగం జానీయామ్. నను జన్తాన్తరేణాపి వక్తుం శక్యం జన్తాన్తరకృతస్య
మహతాం స్మృతిశ్చ యుజ్యత ఇతి నాత్రకశ్చిద్విరోధః, నచాసౌ వక్తారమేనం వసుదేవతనయం
సర్వేశ్వరం న జానాతి, య ఏవం వక్ష్యతి *పరం బ్రహ్మ పరం ధామ పవిత్రం పరమం భవాన్ ।
పురుషం శాశ్వతం దివ్యమాదిదేవమజం విభుమ్ । ఆహుస్తాస్త్వమృచయస్సర్వే దేవపితౄనామరదన్తథా ।
సితో దేవలోక్యాసస్త్వయం చైవ బ్రహ్మ మ ఇతి. యుధిష్ఠిరరాజసూయాదిషు భీష్మాదిభ్యశ్చాస
ప్రచ్ఛితం *కృష్ణ ఏవ హి లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయః । కృష్ణస్య హి కృతే భూతమిదం
శ్వం చరాచరమిత్యేవమాదిషు. కృష్ణస్య హి కృత ఇతి. కృష్ణస్య శ్రేష్ఠభూతమిదం కృత్స్నం జగ
త్యభః. అత్రోచ్యతే-జానాత్యేవాయం భగవన్తం వసుదేవసూనం పాథకః; జానతోఽప్యజానత
ఇవ పృచ్ఛతోఽయమాశయః - నిఖిలహేనుప్రత్యసీకకల్యాణైకతానస్య సర్వేశ్వరస్య సర్వజ్ఞస్య
సత్యసంకల్పస్యావాప్తసమస్తకామస్య కమఃపరవశదేవమనుష్యాదిసజాతీయం జన్త కిమిద్విజాలా
వన్తిధ్యా ఉత, సత్యమ్; సత్యత్వే చ కథం జన్తప్రకారః, కిమూత్కకోఽయం దేహః, కశ్చ జన్త
హేతుః, కదాచజన్త, కిమభాగం చ జన్తేతి పరిహారప్రకారేణ ప్రశ్నార్థో విజ్ఞాయతే. ౪.

శ్రీభగవానువాచ—

బహూని మే వ్యతీతాని జన్తాని తవ చాజ్ఞాన ।

తాన్యహం వేద సవాణి స త్వం వేత్థ పరస్తప ॥ ౫ ॥

అనేన జన్తసన్నిత్యత్వముక్తమ్, *బహూని మే వ్యతీతాని జన్తానీతి వచనాత్, తవ చేతి
వ్యష్టాన్తరతాపాదానాచ్ఛ

అవతారప్రకారం దేహాయాథాత్మ్యం జన్త హేతుం చాహ—

అహోఽపి సర్వవ్యయాత్మా భూతావామిశ్వరోఽపి సత్ ।

ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాణా సర్వవ్యాపాయయా ॥ ౬ ॥

అజత్వాన్యయత్వసవేశ్వరత్వాది సవం పారమేశ్వరం ప్రకారమజహదేవ స్వాం ప్రకృతి మధిష్ఠాయాత్మమాయయా సమ్భవామి. ప్రకృతిః-స్వభావః. స్వమేవ స్వభావమధిష్ఠాయ స్వేవైవ రూపేణ స్వేచ్ఛయా సమ్భవామిత్యర్థః. స్వస్వరూపం హి * ఆదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్ * క్షయస్తమస్య రజసః కరాకే * య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః * తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః, అమృతో హిరణ్మయః * సవే నిమేషా జ్ఞరే విమృతః పురుషాదధి * భారూపస్సత్యసజ్జల్ప ఆకాశాత్తా సవకమా సవకామస్సవగన్ధస్సవకరసః * మాహ రజతం వాస ఇత్యాది శ్రుతిసిద్ధమ్. ఆత్మమాయయా-ఆత్మీయయా మాయయా; * మాయా వయునం జ్ఞానమితి జ్ఞానపర్యాయోఽత్ర మాయాశబ్దః. తథా చాభియుక్తప్రయోగః * మాయయా సతతం వేత్తి ప్రాణినాం చ శుభాశుభమితి. ఆత్మీయేన జ్ఞానేన-ఆత్మసజ్జల్పేనేత్యర్థః. అతోఽప హతపాప్తత్వాదిసమస్తకల్యాణగుణాత్కత్వం సవమైశం స్వభావమజహత్ స్వమేవ రూపం దేవమనుష్యాదిసజాతీయసంస్థానం కువన్నాత్మసజ్జల్పేన దేవాదిరూపస్సమ్భవామిత్యర్థః. తదిద మాహ-*, అజాయమానో బహుధా విజాయత ఇతి శ్రుతిః. ఇతరపురుషసాధారణం జన్మాకువణ దేవాదిరూపేణ స్వసజ్జల్పేనోక్తప్రక్రియయా జాయత ఇత్యర్థః. * బహూని మే వ్యతీణాని జన్మాని తవ చాజాన | తాన్యహం వేద సవాణి * తదాత్మానం సృజామ్యహమ్ * జన్మకర్మ చ మే దివ్యమేవం యో వేత్తి తత్త్వత ఇతి పూర్వాపరావిరోధాచ్ఛ. ౬.

జన్మకాలమాహ—

యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిభవతి భారత ।

అభ్యుత్థాసమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥

న కాలనియమోఽస్మత్సమ్భవస్య, యదా యదా హి ధర్మస్య వేదోదితస్య చాతు వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితస్య కర్తవ్యస్య గ్లానిభవతి; యదా యదా చ తద్వి పర్యాయస్యాధర్మస్యాభ్యుత్థానం తదాఽహమేవ స్వసజ్జల్పేనోక్తేన ప్రకారేణాత్మానం సృజామి.

జన్మనః ప్రయోజనమాహ—

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ।

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సమ్భవామి యుగేయుగే ॥ ౮ ॥

సాధవః-ఉక్తలక్షణధర్మశీలా వైష్ణవాగ్రేసరా మత్సమాశ్రయణే ప్రవృత్తా మన్నామ కర్మస్వరూపాణాం వాఙ్మనసాగోచరతయా మద్దళనాదృతే స్వాత్మధారణపోషణాదికమలభ మానాః క్షణమాత్రకాలం కల్పసహస్రం మన్వానాః ప్రశిథిలసవగాత్రా భవేయురితి మత్స్వ రూపచేష్టితావలోకనాలాపాదిదానేన తేషాం పరిత్రాణాయ తద్విపరీతానాం వినాశాయ చ క్షీణస్య వైదికస్య ధర్మస్య మదారాధనరూపస్యారాధ్యస్వరూపప్రదళనేన స్థాపనాయచ దేవమనుష్యాది రూపేణ యుగేయుగే సమ్భవామి. కృతత్రేతాదియుగవిశేషనియమోఽపి నాస్తీత్యర్థః. ౮.

జన్మకర్మచ మేదివ్యమేవం యో వేత్తి తత్త్వతః ।

త్యక్త్వా దేహం పునఃజన్మ నైతి మామేతి సోఽజ్ఞానః ॥ ౯ ॥

ఏవం కర్మకర్మలహేయమితి గుణప్రకృతినంసగకరూపజన్మరహితస్య సర్వేశ్వరత్వ
వజ్ఞ్యసత్వసజ్జల్పత్వాదినమస్తకల్యాణగుణోపేతస్య సాధుమిత్రాణమత్సమాశ్రయణైకప్రయో
గం దివ్యమప్రాకృతం మదసాధారణం మమ జన్మ చేష్టితం చ తత్త్వతో యో వేత్తి స వత్క
గానం దేహం పరిత్యజ్య పునఃజన్మ నైతి, మామేవ ప్రాప్నోతి, మదీయదివ్యజన్మచేష్టితయాథా
వ్యవిజ్ఞానేన విధ్వస్తసమస్తమత్సమాశ్రయణవిరోధిపాపోఽస్మిన్నేవ జన్మని యథోచితప్రకారేణ
గామాశ్రిత్య మదేకప్రియో మదేకచిత్తో మామేవ ప్రాప్నోతి. ౯.

తదాహ—

వీతరాగభయక్రోధా మన్యయా మాముపాశ్రితాః ।

బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావమాగతాః ॥ ౧౦ ॥

మదీయజన్మకర్మతత్త్వజ్ఞానాభ్యేన తపసా పూతా బహవ ఏవం సంవృతాః. తథా చ
సతీః—* తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోనిమితి. ధీరాః—ధీమతామగ్రేసరాః ఏవం తస్య జన్మప్రకారం
నన్తిత్యధానాః. ౧౦.

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాంస్తథైవ భజామ్యహమ్ ।

మమ వత్త్వానువతంతే మనుష్యాః పాథక సర్వతః ॥ ౧౧ ॥

స కేవలం దేవమనుష్యాదిరూపేణావతీయన్ మత్సమాశ్రయణాపేక్షాణాం పరిత్రాణం
రోమి, అపి తు యే మత్సమాశ్రయణాపేక్షా యథా-యేన ప్రకారేణ స్యాపేక్షానురూపం మాం
జ్ఞల్పస్య ప్రపద్యంతే - సమాశ్రయంతే, తాం ప్రతి తథైవ-తన్మనీషితప్రకారేణ భజామి-మాం
శక్యయామి. కిమత్ర బహునా, సర్వే మనుష్యాః మదనువతంతే కమనోరథా మమవత్త్వా-మత్స్వ
గావం సువం యోగినాం వాఙ్మనసాగోచరమపి స్వకీయైశ్చక్షురాదికరణైః సుఖశః—స్వాపేక్షితై
స్సర్వప్రకారైరనుభూయ వతంతే. ౧౧.

ఇదానీం ప్రాసంగికం పరిసమాప్య ప్రకృతస్య కర్మయోగస్య జ్ఞానాకారణాప్రకారం
క్రమే తథావిధికర్మయోగాధికారిణో దుర్లభత్వమాహ—

కాఙ్క్షంతి కర్మణాం నిద్ధిం యజన్త ఇహ దేవతాః ।

క్షీప్రం హి మానుషే లోకే నిద్ధిభవతి కర్మజా ॥ ౧౨ ॥

సర్వ ఏవ పురుషాః కర్మణాం ఫలం కాఙ్క్ష మాణాః ఇన్ద్రాదిదేవతామాత్రం యజన్తే—
రాధయన్తి; స తు కశ్చిదనభిసంహితఫలః ఇన్ద్రాదిదేవతాత్మభూతం సర్వయజ్ఞానాం భోక్తారం
నాం యజతే. కుత ఏతత్? యతః క్షీప్రమస్మిన్నేవ మానుషే లోకే కర్మజా పుత్రపశ్యన్నా
గ్యాదిసిద్ధిభవతి. మనుష్యలోకశబ్దః స్వగౌరవీనామపి ప్రదశనాథః. సర్వ ఏవ లోకీకాః
పురుషా అక్షీణానాదికాలప్రవృత్తానస్తపాపసంశ్చయతయా అవివేకినః క్షీప్రఫలాకాఙ్క్షిణః పుత్ర
పశ్యన్నాద్యస్వగౌరవ్యథతయా సర్వాణి కర్మాణీన్ద్రాదిదేవతారాధనమూత్రాణి కుర్వతే; స

తు కశ్చిత్సంసారోద్విగ్నహృదయో ముముక్షురుక్తలక్షణం కర్మయోగం మదారాధనభూతమ
రభత ఇత్యధః. ౧౨

యథోక్తకర్మయోగారమ్భవిరోధిపాపక్షయహేతుమాహ—

చాతుర్వణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః ।

తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయమ్ ॥ ౧౩ ॥

చాతుర్వణ్యప్రముఖం బ్రహ్మదిస్తమ్భపయస్సం కృత్స్నం జగత్ సత్త్వాదిగుణ
విభాగేన తదనుగుణశమాదికర్మవిభాగేన చ విభక్తం మయా సృష్టమ్; సృష్టిగ్రహణం ప్రదక్ష
నాధమ్. మయైవ రక్ష్యతే, మయైవ చోపసంహ్రయతే; తస్య విచిత్రసృష్ట్యాదేః కర్తారమవ్య
యకర్తారం మాం విద్ధి. ౧౩.

కథమిత్యతాహ—

న మాం కర్మాణి లిమ్పన్తి న మే కర్మఫలే స్పృహః ।

ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిసా న బద్ధ్యతే ॥ ౧౪ ॥

యత ఇమాని విచిత్రసృష్ట్యాదీని కర్మాణి మాం న లిమ్పన్తి-న మాం సమ్మధ్నన్తి; న
మత్ప్రియక్తాని తాని దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యాణి సృజ్యానాం పుణ్యపాపరూపకర్మవిశేషప్రయుక్తా
నీత్యధః. అతః ప్రాప్తప్రాప్తవివేకేన విచిత్రసృష్ట్యాదేనాహం కర్తా; యతశ్చ సృష్ట్యాః క్షేత్రజ్ఞాః
సృష్టిలబ్ధకరణకలేబరాః సృష్టిలబ్ధా భోగ్యజాతం ఫలసక్లాదిహేతుస్వకర్మానుగుణం భుజ్యతే;
సృష్ట్యాదికర్మఫలే చ తేషామేవ స్పృహేతి నమే స్పృహః. తథాహ సూత్రకారః—* వైషమ్య
వైఘ్నోజ్యే న సాపేక్షత్వాదితి. తథా చ భగవాన్ పరాశరః—* నిమిత్తమాత్రమేవాయం
సృజ్యానాం సగణకర్మాణి । ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః ॥ నిమిత్తమాత్రం
ముక్తేవదం నాన్యత్కించదపేక్షతే । నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతామితి. సృజ్యానాం
దేవాదీనాం క్షేత్రజ్ఞానాం సృష్టేః కారణమాత్రమేవాయం పరమపురుషః; దేవాదివైచిత్ర్యే తు
ప్రధానకారణం సృజ్యభూతక్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తయ ఏవ; అతో నిమిత్తమాత్రం ముక్త్యా-
సృష్టేః కర్తారం పరమపురుషం ముక్త్యా ఇదం క్షేత్రజ్ఞవస్తు దేవాదివిచిత్రభావే నాన్యదపేక్షతే;
స్వగతప్రాచీనకర్మశక్త్యైవ హి దేవాదివస్తుభావం నీయత ఇత్యధః. ఏవముక్తేన ప్రకారేణ
సృష్ట్యాదేః కర్తారమవ్యకర్తారం సృష్ట్యాదికర్మఫలసజ్జరహితం చ యో మామభిజానాతి,
కర్మయోగారమ్భవిరోధిభిః ఫలసక్లాదిహేతుభిః ప్రాచీనకర్మభిసానబద్ధ్యతే, ముచ్యత ఇత్యధః.

ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూజైరపి ముముక్షుభిః ।

కురు కమైవ తస్మాత్త్వం పూజైశ్చి. పూజాతరం కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥

ఏవం మాం జ్ఞాత్వా విముక్తపావైః పూజైరపి ముముక్షుభిరుక్తలక్షణం కర్మ
కృతమ్. తస్మాత్త్వముక్తప్రకారమద్విషయజ్ఞానవిధూతపాపః పూజావివస్వన్న్యాదిభిః కృతం
పూజాతరం—పురాతనం, తదానీమేవ మయోక్తం. వక్ష్యమాణాకారం కమైవ కురు. ౧౫.

వక్ష్యమాణస్య కర్మణో దుష్కారతామాహ—

కిం కర్మ కిమకమేతి కవయోఽవ్యత్ర మోహితాః ।

తత్రే కర్మ ప్రవక్ష్యామి యజ్ఞత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్ ॥ ౧౬ ॥

ముముక్షుణాఽనుష్ఠేయం కర్మ కింరూపమ్ ? అకర్మ చ కిమ్ ? అకమేతి కర్మ త్తనో యాథాత్మ్యజ్ఞానముచ్యతే ; అనుష్ఠేయం కర్మ తదస్తగతం జ్ఞానం చ కిం రూపమిత్య మత్ర కవయో-విద్వాంసోఽపి మోహితాః-యథావన్నజానన్తి. ఏవమస్తగతజ్ఞానం యత్కర్మ తే ప్రవక్ష్యామి ; యత్ జ్ఞత్వాఽనుష్ఠాయాఽశుభాత్ - సంసారబద్ధాన్తోక్ష్యసే ; కతావ్య సుజ్ఞానం హ్యనుష్ఠానఫలమ్. ౧౬.

కుతోఽస్య దుష్కారతేత్యత్రాహ—

కర్మణో హ్యపి బోధవ్యం బోధవ్యం చ వికర్మణి ।

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః ॥ ౧౭ ॥

యస్మాన్తోక్షసాధనభూతే కర్మస్వరూపే బోధవ్యమస్తి, వికర్మణి చ ; నిత్యనైమిత్తిక మ్యరూపేణ, తత్సాధనద్రవ్యాజకాద్యాకారేణ చ వివిధతామాపన్నం కర్మ వికర్మ. కర్మణి - జ్ఞానే చ బోధవ్యమస్తి. గహనా-మవిజ్ఞానా ముముక్షోః కర్మణో గతిః. విక ర్మణి బోధవ్యం నిత్యనైమిత్తికకామ్యతత్సాధనద్రవ్యాజకాదా కర్మణి ఫలభేదకృతం వైవిధ్యం నిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయైకశాస్త్రాధికత్వానుసన్ధానమ్. తదేతత్ *వ్యవసాయాత్తి కా బుద్ధిరేకేత్య త్రివోక్తమితి నేహ ప్రపశ్యతే. ౧౭.

కర్మాకర్మణోబోధవ్యమాహ—

కర్మణ్యకర్మ యగి పశ్యేదకర్మణి చ కర్మ యగి ।

స బుద్ధిమాన్లనుష్ఠేషు స యుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్ ॥ ౧౮ ॥

అకర్మశబ్దేనాత్ర కమేతరత్ ప్రస్తుతమాత్మజ్ఞానముచ్యతే. కర్మణి క్రియమాణ యాత్మజ్ఞానం యః పశ్యేత్ ; అకర్మణి చాత్మజ్ఞానే వతకమార ఏవ యః కర్మ పశ్యేత్. కిముక్తం భవతి ? క్రియమాణమేవ కర్మాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానేన జ్ఞానాకారం యః పశ్యేత్, తచ్చ జ్ఞానం కర్మయోగస్తగతతయా కర్మాకారం యః పశ్యేదిత్యుక్తం భవతి. క్రియమాణే హి కర్మణి కర్మభూతాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానే సతి తమభయం సమ్పన్నం భవతి. ఏవమాత్మ యాథాత్మ్యానుసన్ధానగర్భం కర్మ యః పశ్యేత్ స బుద్ధిమాన్-కృత్స్నశాస్త్రాధికత్, మనుష్ఠేషు స యుక్తః-మోక్షాయాహవాః, స ఏవ కృత్స్నకర్మకృత్-కృత్స్నశాస్త్రాధికృత్.

ప్రత్యక్షేణ క్రియమాణస్య కర్మణో జ్ఞానాకారతా కథముపపద్యత ఇత్యత్రాహ—

యస్య సవే సహారమ్భాః కామసంక్లల్పవజ్జితాః ।

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణాం తమాహుగి పణ్ణితం భుధాగి ॥ ౧౯ ॥

యస్య ముముక్షోః సర్వే ద్రవ్యాజ్ఞానానితాకికమకపూర్వాకనిత్యనైమిత్తికకాః
రూపకమకసమారమ్భాః కామవజ్జితాః-ఫలసజ్జరహితాః సజ్కల్పవజ్జితాశ్చ. ప్రకృత్యా తగు
శాచిత్యానమేకీకృత్యానుసన్ధానం సజ్కల్పః; ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపానుసన్ధానయుక్తయా
తద్రహితాః; తమేవం కమక కువాణం పణ్ణితం కిమాన్త గతాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాగ్నిః
దగప్రాచీనకమాణమాహుస్తత్త్వజ్ఞాః. అతః కమకణో జ్ఞానాకారత్వముపపద్యతే. ౧.

ఏతదేవ వివృణోతి—

త్యక్త్వా కమకఫలాసజ్గం నిత్యతృప్తి నిరాశ్రయః ।

కమకాణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కిచ్చిత్కరోతి సః ॥ ౨౦ ॥

కమకఫలసజ్గం త్యక్త్వా నిత్యతృప్తి-నిత్యే సావత్తస్యేవ తృప్తి నిరాశ్రయః - అస్మి
ప్రకృతావాశ్రయబుద్ధిరహితో యః కమాణి కరోతి, స కమకాణ్యభిముఖ్యే ప్రవృత్తోఽ
నైవ కిచ్చిత్కమక కరోతి, కమాకపదేశేన జ్ఞానాభ్యాసమేవ కరోతీత్యసః. ౨౦

పునరపి కమకణో జ్ఞానాకారతైవ విశోధ్యతే—

నిరాశీమకతచిత్తాత్మా త్యక్తసర్వపరిగ్రహః ।

శారీరం కేవలం కమక కువకన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౨౧ ॥

నిరాశీః-నిగతఫలాభిసంధిః, యతచిత్తాత్మా-యతచిత్తమనాః, త్యక్తసర్వః పరిగ్రహః
అజ్ఞేకప్రయోజనతయా ప్రకృతిప్రకృతవస్తుని మమతారహితః, యావత్జీవం కేవలం శారీరమే
కమక కువక కిల్బిషం-సంసారం నాప్నోతి, జ్ఞానసింహవ్యవధానరహిత కేవలకమక-యోగేనైవ
రూపేణాత్మానం పశ్యతీత్యథః. ౨౧

యదృచ్ఛాల్పభాసన్తుష్టో ద్వన్ద్వాతీతో విమత్సరః ।

సమస్సిద్ధావస్థిద్ధౌ చ కృత్వాపి న నిబధ్యతే ॥ ౨౨ ॥

యదృచ్ఛోపనతశరీరధారణహేతువస్తుసన్తుష్టః, ద్వన్ద్వాతీతః-యావత్సాధుసమాప్త
వజ్జనీయశీతోష్ణాదిసహః, విమత్సరః-అనిష్టోపనిసాతహేతుభూతస్వకమక నిరూపకేన ప కేచు విగత
మత్సరః, సమస్సిద్ధావస్థిద్ధౌ చ-యుద్ధాదికమకసు జయాదిసిద్ధ్యసద్భ్యోస్సమచిత్తః కమకచ కృత్వాః
జ్ఞానసింహం వినాపి న నిబధ్యతే-స సంసారం ప్రతిపద్యతే. ౨౨

గతసజ్జస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః ।

యజ్ఞాయాచరతః కమక సమగ్రం ప్రవిలీయతే ॥ ౨౩ ॥

అత్త విషయజ్ఞానావస్థితమచస్త్యేన నిగతతదితరసజ్జస్య తత ఏవ నిఖిలపరిగ్రహవిని
ముక్తస్య ఉక్తలక్షణయజ్ఞాదికమకనివృత్తయే వత్కమానస్య పురుషస్య బద్ధహేతుభూతం
ప్రాచీనం కమక సమగ్రం ప్రవిలీయతే-నిశ్చేషం క్షీయతే. ౨౩.

ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపానుసన్ధానయుక్తతయా కమకణో జ్ఞానాకారత్వముక్తమ్,
ఇదానీం సర్వస్య సపరికరస్య కమాణః పర బ్రహ్మభూతపరమపురుషాత్మకత్వానుసన్ధానయుక్తతయా
జ్ఞానాకారత్వమాహః—

బ్రహ్మపక్షణం బ్రహ్మ హవిబ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతమ్ ।
బ్రహ్మైవ తేన గత్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా ॥ ౨౦ ॥

బ్రహ్మపక్షణమితి హవివిశేష్యతే, అప్యతేన నేనేత్యపక్షణం సుగాది, తత్ బ్రహ్మ
'యకత్వాద్బ్రహ్మ'; బ్రహ్మ యస్య హవిపోషకపక్షణం తత్ బ్రహ్మపక్షణమ్; బ్రహ్మ హవిః బ్రహ్మ
పక్షణం హవిః స్వయం చ బ్రహ్మభూతం, బ్రహ్మగ్నో-బ్రహ్మభూతేగ్నో బ్రహ్మణా కర్తౌ హుత
తి సవకం కర్మకబ్రహ్మత్కతయా బ్రహ్మమయమితి యస్సమాధత్తే, స బ్రహ్మకర్మసమాధిః;
స బ్రహ్మకర్మసమాధినా బ్రహ్మైవ గత్తవ్యమ్, బ్రహ్మత్కతయా బ్రహ్మభూతమాత్మస్వరూపం
త్తవ్యమ్; ముముక్షుణా క్రియమాణం కర్మ పరబ్రహ్మత్కమేవేత్యనుసన్ధానయంతతయా జ్ఞానా
రం సాక్షాదాత్మావలోకనసాధనం స జ్ఞాననిష్ఠావ్యవధానేనేత్యర్థః. ౨౦.

ఏవం కర్మణో జ్ఞానాకారతాం ప్రతిపాద్య కర్మయోగభేదానాహ—

దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే ।

బ్రహ్మగ్నో వపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి ॥ ౨౧ ॥

దైవం—దేవాచక్షణరూపం యజ్ఞమపరే—కర్మయోగినః పర్యుపాసతే - సేవన్తే,
త్రైవి నిష్ఠాం కుర్వన్తిత్యర్థః. అపరే బ్రహ్మగ్నో యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి; అత్ర యజ్ఞ
్యో హవిస్సుగ్దియజ్ఞసాధనే వత్కతే; * బ్రహ్మపక్షణం బ్రహ్మహవిరితి న్యాయేన యోగ
ోమయోనిష్ఠాం కుర్వన్తి. ౨౧.

శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిమం జుహ్వతి ।

శబ్దాదీన్ద్రియాయానన్యే ఇన్ద్రియాగ్నిమం జుహ్వతి ॥ ౨౨ ॥

అన్యే శ్రోత్రాదీనామిన్ద్రియాణాం సంయమనే ప్రయతన్తే. అన్యే యోగినః ఇన్ద్రియాణాం
బ్దాదివిషయప్రవణతానివారణే ప్రయతన్తే. ౨౨.

సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే ।

ఆత్మసంయమయోగాగ్నో జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే ॥ ౨౩ ॥

అన్యే జ్ఞానదీపితే మనస్సంయమయోగాగ్నో సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి
జుహ్వతి; మనస ఇన్ద్రియప్రాణకర్మకప్రవణతానివారణే ప్రయతన్త ఇత్యర్థః. ౨౩.

ద్రవ్యయజ్ఞస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞస్తథాపరే ।

స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞశ్చ యతయస్సంశితవ్రతాః ॥ ౨౪ ॥

కేచిత్కర్మయోగినో ద్రవ్యయజ్ఞాః-న్యాయతో ద్రవ్యాణ్యుపాదాయ దేవతాచక్షణే
యతన్తే; కేచిచ్చ దానేషు, కేచిచ్చ యాగేషు, కేచిచ్చ హోమేషు, ఏతే సర్వే ద్రవ్య
యజ్ఞాః; కేచిత్తపోయజ్ఞాః-కృచ్ఛ్చాన్ద్రాయణోపవాసాదిషు నిష్ఠాం కుర్వన్తి; యోగయజ్ఞా
చ్చపరే-పుణ్యతీర్థపుణ్యస్థానప్రాప్తిషు నిష్ఠాం కుర్వన్తి; ఇహ యోగశబ్దః కర్మనిష్ఠాభేదప్రకర

ణాత్తద్విషయః ; కేచిత్ స్వాధ్యాయాభ్యాసపరాః ; కేచిత్తదక్షజ్ఞానాభ్యాసపరాః, యశ్చయో
యతనశీలాః, సంశితవ్రతాః - దృఢసంకల్పాః. ౨౮

అపానే జహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేఽపానం తథాఽపరే ।

ప్రాణాపానగతీరుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః ॥ ౨౯ ॥

అపరే నియతాహారాః ప్రాణా ప్రాణేషు జహ్వతి ।

అపరే కమయోగిసః స్వాణాయామేషు నిష్ఠాం కురున్తి ; ప్రాణేఽపానవిధాః పూర
రేచకకుమ్భకభేదేన ; *అపానే జహ్వతి ప్రాణమితి పూరకః, *ప్రాణేఽపానమితి రేచకః, *స్వాణాపా
నగతీరుద్ధ్వా...ప్రాణా ప్రాణేషు జహ్వతీతి కుమ్భకః ; స్వాణాయామపరేషు నిష్ఠస్వప్రసూయజ్య
నియతాహారా ఇతి. ౨౯

సర్వేఽప్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞక్షపితకల్పమాః ॥ ౩౦ ॥

యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మ సనాతనమ్ ।

సర్వే (వైవేదికప్రభృతిప్రాణాయామపరాయణైః) కమయోగిభేదేషు స్వసమీహితేన
ప్రవృత్తా ఏతే సర్వే *సహ యజ్ఞైః ప్రజాస్సృష్టేత్యభిహితముహూయజ్ఞపూజా కనిత్యనైమిత్తి
కమయోగపరాయణవిదః తన్నిష్ఠాః తత ఏవ క్షపితకల్పమాః యజ్ఞశిష్టామృతేన శరీరధారణం కురున్తి
ఏవ కమయోగే వ్యాప్యతాః సనాతనం బ్రహ్మ యాన్తి. ౩౦

నాయం లోకోఽస్త్వయజ్ఞస్య కుతోఽన్యగి కురుసత్తమ ॥ ౩౧ ॥

అయజ్ఞస్య - మహాయజ్ఞాదిరూపనిత్యనైమిత్తికకమయోగహితస్య నాయం లోకః - స
ప్రాకృతలోకః, ప్రాకృతలోకసమ్బంధిధర్మాధికాకామాఖ్యః పురుషార్థోఽనసిద్ధ్యతి; కుత ఇతోఽన్యో
మోక్షాఖ్యః పురుషార్థః ? పరమపురుషార్థతయా మోక్షస్య ప్రస్తుతత్వాత్తదితరపురుష
ర్థోఽయం లోక ఇతి నిదిశ్యతే ; స హి ప్రాకృతః. ౩౧.

ఏవం బహువిధాయజ్ఞా వితతా బ్రహ్మణో ముఖే ।

కమజాన్విధి తాన్ సర్వానేవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే ॥ ౩౨ ॥

ఏవం హి బహుప్రకారాః కమయోగాః బ్రహ్మణో ముఖే వితతాః-అత్తయాథాత్మ్యా
వాప్తిసాధనతయా స్థితాః ; తానుక్తలక్షణానుక్తభేదాత్ కమయోగాన్ సర్వాన్ కమజాన్విధి-
అహరహరనుష్ఠేయమాపనిత్యనైమిత్తికకమయోగాన్ విధి ; ఏవం జ్ఞాత్వా - యగోక్తప్రకారేణా
నుష్ఠాయ విమోక్ష్యసే. ౩౨.

అన్తగతజ్ఞానతయా కమయోగా జ్ఞానాకారత్వముక్తమ్, తత్రాన్తగతజ్ఞానే కమయో
జ్ఞానాంశస్యైవ ప్రాధాన్యమాహ-

శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాద్యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞగి పరస్తతః ।

సపక్షం కమాఖిలం పాథన్ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే ॥ ౩౩ ॥

ఉభయాకారే కమణి ద్రవ్యమయాదంతాత్ జ్ఞానమయోఽశశ్చేయా; సవస్య
మణ సైదితరస్యచాఖిలస్యోపాదేయస్య జ్ఞానేపరిసమాప్తేః తదేవ సవైః సాధనైః ప్రాప్యభూతా
నానం కర్మాన్తగతత్వేనాభ్యస్యతే; తదేవ హ్యభ్యస్యమానం క్రమేణప్రాప్యదశాం ప్రతిపద్యతే.

తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా ।

ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తద్వదశిః ॥ 34 ॥

తదాత్మవిషయం జ్ఞానమ్ * అవినాశితం తద్విద్ధిత్యారభ్య * ఏషా తేఽభిహితేత్యస్తేన
యయోపదిష్టమ్, తస్యక్తకమణి వత్కమాన్తస్త్వం విపాకానుగుణం కాలేకాలే ప్రణిపాతపరి
ప్రశ్న సేవాదిభివిశదాకారం జ్ఞానిభ్యో విద్ధి; సాక్షాత్కృతాత్మస్వరూపాస్తు జ్ఞానినః ప్రణిపాతా
భిసేవితాః జ్ఞానబుభుత్సూ పరితః పృచ్ఛతస్తవాశయమాలక్ష్య జ్ఞానముపదేక్ష్యన్తి. 34.

ఆత్మయాథాత్మ్యవిషయస్య జ్ఞానస్య సాక్షాత్కారరూపస్య లక్షణమాహ—

యజ్ఞత్వా స పునఃకామోమేవం యాస్యసి పాణ్డవ ।

యేన భూతాస్య శేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మవ్యభోమయి ॥ 35 ॥

యత్ జ్ఞానం జ్ఞాత్వా పునరేవం దేహాద్యాత్మాభిమానరూపం తత్కృతం మమతాద్యా
ప్రపంచ మోహం నయాస్యసి, యేన చ దేవమనుష్యాద్యాకారేణానుసంహితాని సవాణి భూతాని
స్వాత్మస్యేవ ద్రక్ష్యసి, యతస్తవాస్యేషాం చ భూతానాం ప్రకృతివియుక్తానాం జ్ఞానైకకారతయా
సామ్యమ్, ప్రకృతిసంసర్గదోషవినిముక్తమాత్మస్వరూపం సవణం సమమితి చ వక్ష్యతే
*నిదోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణితే స్థితా ఇతి. అథో మయి సవభూతాస్య శేషేణ
ద్రక్ష్యసి, మత్స్వరూపసామ్యాత్ పరిశుద్ధస్య సవస్యాత్మవస్తునః *ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ
సాధమ్యమాగతా ఇతి హి వక్ష్యతే; తథా * తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరజ్జనః
పరమం సామ్యముపైతీత్యేవమాదిషు నామరూపవినిముక్తస్యాత్మవస్తునః పరస్వరూపసామ్యమవ
గమ్యతే; అతః ప్రకృతివినిముక్తం సవమాత్మవస్తు పరస్పరం సమం సర్వేశ్వరేణ చ సమమ్.

అపి చేదసి పాపేభ్యస్తవేభ్యః పావకృతమః ।

సవణం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం నస్తరిష్యసి ॥ 36 ॥

యద్యపి సర్వేభ్యః పాపేభ్యః పాపకృతమోఽసి, సవణం పూర్వాజితం వృజిన
రూపం సముద్రమాత్మవిషయజ్ఞానరూపప్లవేనైవ నస్తరిష్యసి. 36.

యథైథాంసి ననిద్ధోఽగ్నిభిస్తపాత్కురుతేఽజాన ।

జ్ఞానాగ్నిస్సవకమాణి భస్తపాత్కురు తే తథా ॥ 37 ॥

సమ్యక్ప్రవృద్ధోఽగ్నిరిథనసంస్పృయమివాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపోఽగ్నిజ్ఞేవాత్మగత
మనాదికాలప్రవృత్తానస్తకమాసంస్పృయం భస్మీకరోతి. 37.

సహి జ్ఞానేన సదృశం షవిత్రమహావిద్యతే ।

తత్స్వయం యోగసంసిద్ధిః కాలేన్మాత్మని విస్తతి ॥ 38 ॥

యస్తాదాత్తజ్ఞానేన సద్భవం పవిత్రం శుద్ధికరిమహా జగతి వస్త్యైరం విద్యతే, తస్తా
దాత్తజ్ఞానం సవకాపాపం నాశయతీత్యధికః. తత్తథావిధం జ్ఞానం యథోపదేశమహారహరమస్మ్యయ
మాసజ్ఞానాకారకమకయోగేన సంరద్ధః కాలేన స్వాత్మని స్వయమేవ లభతే. 35.

తదేవ విస్పష్టమాహ--

శ్రద్ధావాక్ లభతే జ్ఞానం తత్పరస్సంయతేన్ద్రియకః ।

జ్ఞానం లభ్యా వరం శాన్తిమచిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ 36 ॥

ఏవముపదేశాత్ జ్ఞానం లభ్యా చోపదిష్టజ్ఞానవృద్ధౌ శ్రద్ధావాక్ తత్పరః. తస్మాత్ స నియత
మనాస్తదితరవిషయాత్సంయతేన్ద్రియోఽచిరేణ కాలేనోక్తలక్షణవిపాకదశాపన్నం జ్ఞానం లభతే.
తథావిధం జ్ఞానం లభ్యా వరం శాన్తిమచిరేణాధిగచ్ఛతి-వరం నివాణమాస్మతి. 36.

అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్తా వినశ్యతి ।

నాయం లోకోఽస్తి న వరో న సుఖం సంశయాత్తనకః ॥ 37 ॥

అజ్ఞః-ఏవముపదేశేలబ్ధజ్ఞానరహితః, ఉపదిష్టజ్ఞానవృద్ధౌపాయే చాశ్రద్ధధానః-అస్వర
మాణః, ఉపదిష్టే చ జ్ఞానే సంశయాత్తా-సంశయమనా వినశ్యతి-నష్టో భవతి; అస్మిన్నుపదిష్టే ఆత్మ
యాథాత్మ్యవిషయే జ్ఞానే సంశయాత్తనోఽయమపి ప్రాకృతో లోకో నాస్తి; న చ పరః; ధర్మా-
ధికాకామరూపపురుషాథాశ్చ న సిద్ధ్యన్తి, కుతో మోక్ష ఇత్యధికః. శాస్త్రీయకమకసిద్ధిరూపత్వా
త్సవేషాం పురుషాథానాం శాస్త్రీయకమకజన్యసిద్ధేశ్చ దేశాతిరిక్తాత్మనిశ్చయపూర్వకత్వాత్.
అతస్సుఖలవభాగిత్వమాత్మని సంశయాత్తనో న సమ్యవతి. 37.

యోగసన్న్యస్త కమాణం జ్ఞానసంశయమ్ ।

ఆత్మవస్తం న కమాణి నిబద్నన్తి ధనజ్ఞయ ॥ 38 ॥

యథోపదిష్టయోగేన సన్న్యస్తకమాణం జ్ఞానాకారతాపన్నకమాణం, యథోప
దిష్టేన చాత్మజ్ఞానేనాత్మని సన్న్యస్తసంశయమ్, ఆత్మవస్తమ్-మనస్వినమ్, ఉపదిష్టార్థే దృఢావస్థిత
మనసం, బద్ధహేతుభూతప్రాచీనానస్తకమాణి న నిబద్నన్తి. 38.

తస్తాదజ్ఞానసమ్భూతం హృత్కం జ్ఞానాసినాత్మనః ।

భిత్త్వైసం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత ॥ 39 ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాచార్యసంవాదే
జ్ఞానయోగో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః.

తస్తాదజ్ఞానసమ్భూతం హృత్కమాత్మవిషయం సంశయం మయోపదిష్టేనాత్మ
జ్ఞానాసినా భిత్త్వై మయోపదిష్టం కమాణోగమాతిష్ఠ ; తదధికముత్తిష్ఠ భారతేతి. 39.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీగీతాభాష్యే చతుర్థోఽధ్యాయః.

అథ సజ్జమాధ్యాయః.

చతుర్థాధ్యాయే కమయోగస్య జ్ఞానాకారతాపూర్వకస్వరూపభేదో జ్ఞానాంశస్య
న ప్రాధాన్యముక్తమ్, జ్ఞానయోగాధికారిణోఽపి కమయోగస్యాన్తగతాత్మజ్ఞానత్వాదప్రమా
నత్వాత్సుకరత్వాన్నిరపేక్షత్వాచ్చ జ్యాయస్తస్వి తృతీయ ఏవోక్తమ్ ; ఇదానీం కమయోగ
సాత్త్వప్రాప్తిసాధనత్వే జ్ఞాననిష్ఠాయాశ్చైశ్చక్రస్యం కమయోగాన్తగతాకర్తృత్వానుసంధానప్రకారం
చ ప్రతిపాద్య తన్మూలం జ్ఞానం చ విశోధ్యతే—

అజ్ఞాన ఉవాచ—

సన్న్యాసం కమణాం కృష్ణ పునయోగం చ శంససి ।

యశ్చేయ ఏతయోగేకం తన్నే బ్రూహి సునిశ్చితమ్ ॥ ౧ ॥

కమణాం సన్న్యాసం జ్ఞానయోగం పునః కమయోగం చ శంససి ; ఏతమక్తం
భవతి—ద్వితీయేఽధ్యాయే ముముక్షోః ప్రథమం కమయోగ ఏవ కాయణః, కమయోగేన
మృదితాన్తఃకరణకమాయస్య జ్ఞానయోగేనాత్మదశణం కాయమితి ప్రతిపాద్య, పునస్తృతీయ
చతుర్థయోజ్ఞానయోగాధికారదశాపన్నస్యాః కమనిష్ఠైవ జ్యాయసీ పైవ జ్ఞాననిష్ఠా నిర
పేక్షా ఆత్మప్రాప్తి సాధనమితి కమనిష్ఠాం ప్రశంససీతి. తత్రైతయోజ్ఞానయోగకమయోగయో
రాత్మప్రాప్తిసాధనభావే యదేకం సౌకర్యాచైశ్చక్రస్యం శ్రేయశ్శేష్మితి సునిశ్చితం తన్నే బ్రూహి.

శ్రీభగవానువాచ—

సన్న్యాసః కమయోగశ్చ నిశ్చేయసకరావృథా ।

తయోస్తుకమసన్న్యాసాత్ కమయోగో విశిష్యతే ॥ ౨ ॥

సన్న్యాసో-జ్ఞానయోగః, కమయోగశ్చ జ్ఞానయోగశ్చక్రస్యావృథా నిరపేక్షా
నిశ్చేయసకరా. * తయోస్తు కమసన్న్యాసాత్ జ్ఞానయోగాత్ కమయోగ ఏవ విశిష్యతే.

కుత ఇత్యత్రాహ—

జ్ఞేయస్స నిత్యసన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాఙ్క్షతి ।

నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహూ సుఖం బద్ధాత్మముచ్యతే ॥ ౩ ॥

యః కమయోగీ తదన్తగతాత్మానుభవత్వప్రసద్వ్యతిరిక్తం కిమపి న కాఙ్క్షతి, తత
ఏవ కిమపి న ద్వేష్టి, తతఏవ ద్వంద్వసహశ్చ, స నిత్యసన్న్యాసీ-నిత్యజ్ఞాననిష్ఠ ఇతి జ్ఞేయః. స హి
సుకరకమయోగనిష్ఠతయా సుఖం బద్ధాత్మముచ్యతే. 3.

జ్ఞానయోగకమయోగయోరాత్మప్రాప్తిసాధనభావేఽన్యోన్యనైరపేక్ష్యమాహ—

సాఙ్ఖ్యయోగౌ వృథగ్భూతాః ప్రవదన్తి న వణ్ణితాః ।

ఏకమప్యాస్థితస్యమ్యగుభయోవిస్థతే ఫలమ్ ॥ ౪ ॥

జ్ఞానయోగకమయోగౌ ఫలభేదాత్ప్రకగ్భూతౌ యే ప్రవదన్తి తే బాలాః-అనిష్పర్ష
జ్ఞానాః, న వణ్ణితాః-అకృత్స్నవిదాః. కమయోగో జ్ఞానయోగమేవ సాధయతి ; జ్ఞానయోగ స్తేవిక

ఆత్మానలోకనం సాధయతీతి తయోః ఫలభేదేన పునఃత్వం వదంతో నవణ్ణితా ఇత్యుపాఖ్యానః । ఉభయో రాత్నావలోకనైకఫలయోరేకఫలత్వేన ఏకమప్యస్థితస్తదేవ ఫలం లభతే. ౪.

తదేవ వివృణోతి—

యత్సాక్ష్యేణ ప్రాప్యతే స్థానం తద్యోగైరపి గమ్యతే ।

ఏకం సాక్ష్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి స పశ్యతి ॥ ౫ ॥

సాక్ష్యేః జ్ఞాననిష్ఠేః, యదాత్నావలోకనరూపం ఫలం ప్రాప్యతే, తదేవ కర్మయోగనిష్ఠైరపి ప్రాప్యతే. ఏవమేకఫలత్వేనైకం వైకల్పికం సాక్ష్యం యోగం చ యః పశ్యతి, స పశ్యతి-స ఏవ వణ్ణిత ఇత్యుపాఖ్యానః. ౫.

ఇయాన్ విశేష ఇత్యాహ—

సన్నానస్తు మహాబాహూ దుఃఖమాప్తుమయోగతః ।

యోగయుక్తో మునిబ్రహ్మ స చిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥

సన్నానసః-జ్ఞానయోగస్తు అయోగతః కర్మయోగాదృతే ప్రాప్తుమశక్యః. యోగ యుక్తః-కర్మయోగయుక్తః స్వయమేవ మునిః. ఆత్మమననశీలః సుఖేన కర్మయోగం సాధ యిత్వా సచిరేణ-అల్పేనైవ కాలేన బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి-ఆత్మానా ప్రాప్నోతి. జ్ఞానయోగయుక్తస్తు మహతా దుఃఖేన జ్ఞానయోగం సాధయతి; దుఃఖసాధ్యత్వాదాత్మానం చిరేణ ప్రాప్నోతీత్యుపాఖ్యానః.

యోగయుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేంద్రియః ।

సనాభూతాత్మభూతాత్మా కువకన్నపి స లిప్యతే ॥ ౭ ॥

కర్మయోగయుక్తస్తు శాస్త్రీయే పరమపురుషారాధనరూపే విశుద్ధే కర్మాణి వతక మానః తేన విశుద్ధమనాః విజితాత్మా-సావిభ్యస్తే కర్మాణి వ్యాపుతసుసప్తేన సుఖేన విజితమనాః, తత ఏవ జితేంద్రియః కతుకారాత్మనో యాథాత్మ్యానుసంధాననిష్ఠతయా సనాభూతాత్మభూతాత్మా సవేషాం దేవాదిభూతానామాత్మభూత ఆత్మా యస్యాసౌ సనాభూతాత్మభూతాత్మా; ఆత్మ యాథాత్మ్యమనుసంధానస్య హి దేవాదీనాం స్వస్య చైకాకార ఆత్మా దేవాదిభేదానాం ప్రకృతి పరిణామవిశేషరూపతయా ఆత్మాకారత్వాసమ్భవాత్. ప్రకృతివియుక్తసంవత్త దేవాదిదేహేషు జ్ఞానైకాకారతయా సమానాకార ఇతి, * నిదోషం హి సమం బ్రహ్మేత్యనస్తరమేవ వక్ష్యతే. స ఏవంభూతః కర్మ కువకన్నపి అనాత్మన్యాత్మాభిమానేన స లిప్యతే-స సమ్బుధ్యతే. అతోఽ చిరేణాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యుపాఖ్యానః. ౭.

యతస్సోకయాఞ్చైశ్చూచ్చ కర్మయోగ ఏవ శ్రేయాన్ అతస్తదపేక్షితం శృణు—

నైవ కిచ్ఛిత్కరోమితి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్ ।

పశ్యంచచ్చుర్విన్ సృశక్ జిఘ్రన్నశ్చ గచ్ఛక్ స్వపంచచ్ఛినక్ ॥ ౮ ॥

ప్రలపక్ విసృజక్ గృహ్ణన్నున్మిషన్నిమిషన్నపి ।

ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియాథేషు వత్కస్త ఇతి ధారయక్ ॥ ౯ ॥

ఏవమాత్త తత్త్వవిత్ శ్రోత్రాదీని జ్ఞానేంద్రియాణి, వాగాదీని చ కర్మేంద్రియాణి ప్రాణాశ్చ విషయేషు వత్కన్త ఇతి ధారయన్ - అనుసద్దధానో నాహం కింశ్చిత్కరోమితి మన్యేత; జ్ఞానైక భావస్య మమ కర్మకమూలేంద్రియప్రాణసమ్మన్ధకృతమిదృశం కర్మకత్వం న స్వరూపప్రయుక్త తి మన్యేతేత్యర్థః.

బ్రహ్మణ్యాధాయ కర్మాణి సజ్గం త్యక్త్వా కరోతి యగి ।

లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్రమివామ్భసా ॥ ౧౦ ॥

బ్రహ్మశబ్దేన ప్రకృతిరహితాచ్యుతే * మమ యోనిమహాద్భుష్టేతిహి వక్ష్యతే. ఇంద్రియాణాం ప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపత్వేన ఇంద్రియాకారేణావస్థితాయాం ప్రకృతో * పశ్యంత్యున్నాన్యాయముక్తప్రకారేణ కర్మక బ్రహ్మణ్యాధాయ ఫలసజ్గం త్యక్త్వా నైవ కింశ్చిత్కరోమితి యః మాణి కరోతి, సః ప్రకృతిసంస్పృష్టతయా వత్కమానోఽపి ప్రకృత్యాత్మాభిమానరూపేణ స్థహేతునా పాపేన స లిప్యతే. పద్మపత్రమివామ్భసా-యథా పద్మపత్రమమ్భసా సంస్పృష్టమపి లిప్యతే తథా స లిప్యత ఇత్యర్థః.

౧౦.

కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలైరిన్ద్రియైరపి ।

యోగీనః కర్మక కువన్తి సజ్గం త్యక్త్వాఽఽత్మశుద్ధయే ॥ ౧౧ ॥

కాయమనోబుద్ధీన్ద్రియసాధ్యం కర్మక స్వర్గాదిఫలసజ్గం త్యక్త్వా యోగీన ఆత్మశుద్ధయే కువన్తి-ఆత్మగతప్రాచీనకర్మకబద్ధవినాశాయ కువన్తి త్యర్థః.

౧౧.

యుక్తః కర్మకఫలం త్యక్త్వా శాన్తిమాప్నోతి నైష్ఠికీమ్ ।

అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥

యుక్తః-ఆత్మవ్యతిరిక్తఫలేష్వచపలః, ఆత్మైకప్రవణః, కర్మకఫలం త్యక్త్వా కేవలమాత్మశుద్ధయే కర్మానుష్ఠాయ నైష్ఠికీం శాన్తిమాప్నోతి-స్థిరామాత్మానుభవరూపాం నిర్వృతిమాప్నోతి. అయుక్తః-ఆత్మవ్యతిరిక్తఫలేషు చపలః ఆత్మావలోకనవిముఖః కామకారేణ ఫలే సక్తః కర్మాణి కువన్తి నిత్యం కర్మకభిబంధ్యతే-నిత్యసంసారి భవతి. అతః ఫలసజ్గరహిత ఇంద్రియాకారేణ పరిణతాయాం ప్రకృతో కర్మాణి సన్న్యస్య ఆత్మనో బద్ధమోచనాయైవ కర్మాణి కుర్వతేత్యుక్తం భవతి.

౧౨.

అథ దేహకారేణ పరిణతాయాం ప్రకృతో కర్మకత్వసన్న్యాస ఉచ్యతే—

సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యాస్యాస్తే సుఖం వశీ ।

సవద్వారే పురే దేహీ నైవ కువన్న్ కారయన్ ॥ ౧౩ ॥

ఆత్మనః ప్రాచీనకర్మకమూలదేహసమ్మన్ధప్రయుక్తమిదం కర్మకాం కర్మకత్వం న స్వరూపప్రయుక్తమితి వివేకవిషయేణ మనసా సర్వాణి కర్మాణి సవద్వారే పురే సన్న్యస్య దేహీస్వయం వశీ దేహాధిష్ఠానప్రయత్నమకువన్తి దేహం చ నైవకారయన్ సుఖమాస్తే.

౧౩.

సాక్షాదాత్మనసాన్న్యభావికరూపమాహ—

స కర్తృకత్వం స కర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః ।

స కర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవతతే ॥ ౧౪ ॥

అస్య దేవతీయజ్ఞనుష్ఠాపరాత్తనా ప్రకృతీసంసర్గేణ వత్కమాసస్య లోకస్య దేవాద్యసాధారణం కర్తృకత్వం తత్తదసాధారణాని కర్మాణి తత్తత్కర్మజ్ఞదేవాదిఫలసంయోగం చ అయం ప్రభుః-అకర్మవశ్యః స్వాభావికస్వరూపేణావస్థిత ఆత్మా నసృజతి నోత్పాదయతి. కస్తహి? స్వభావస్తు ప్రవతతే; స్వభావః-ప్రకృతివాసనా; అనాదికాలప్రవృత్తపూర్వపూర్వకర్మజనిత దేవాద్యాకారప్రకృతీసంసర్గకృతతత్తదాత్మాభిమానజనితవాసనాకృతమీదృశం కర్తృకత్వాదికం సవకం స స్వరూపప్రయుక్తమిత్యర్థః. ౧౪.

నాదత్తే కస్య చిత్పాపం స చైవ సుకృతం విభుః ।

అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యన్తి జన్తవః ॥ ౧౫ ॥

కస్యచిత్-స్వసమ్బుద్ధితయాభిమతస్య పుత్రాదేః పాప-సుఖం నాదత్తే-నాపనుదతి; కస్యచిత్-ప్రతికూలతయాభిమతస్య, సుకృతం-సుఖం చ, నాదత్తే-నాపనుదతి. యతోఽయం విభుః స క్వాచిత్కః స దేవాదిదేహాద్యసాధారణదేశః; అతఏవ స కస్య చిత్సమ్బుద్ధిః కస్యచిత్ ప్రతికూలశ్చ. సర్వమిదం వాసనాకృతమ్. ఏవంస్వభావస్య కథమియం విపరీతవాసనోత్పద్యతే? అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం-జ్ఞానవిరోధినా పూర్వపూర్వకర్మణా స్వఫలానుభవయోగ్యత్వాయ అస్య జ్ఞానమావృతం-సమ్మూచితమ్; తేన జ్ఞానావరణరూపేణ కర్మణా దేవాదిదేహసంయోగస్తత్తదాత్మాభిమానరూపమోహశ్చ జాయతే. తతశ్చ తథావిధాత్మాభిమానవాసనా, తరుచితకర్మవాసనా చ; వాసనాతో విపరీతాత్మాభిమానః, కర్మారమ్భశ్చోపపద్యతే. ౧౫.

*సవకం జ్ఞానప్రపేక్షైవ వృజినం స స్తరిష్యసి*జ్ఞానాగ్నిస్సవకకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా* స హి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమితి పూర్వోక్తం స్వకాలే సజ్జమయతి—

జ్ఞానేన తు తదజ్ఞానం యేషాం నాశితమాత్మనః ।

తేషామాదిత్యవజ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరమ్ ॥ ౧౬ ॥

ఏవం వత్కమానేషు సర్వేషాత్మసు యేషామాత్మనాముక్తలక్షణేనాత్మయాభాత్మ్యోపదేశజనితేన ఆత్మవిషయేణ అహరహరభ్యాసాధేయాతిశయేన నిరతిశయపవిత్రేణ జ్ఞానేన తజ్ఞానావరణమనాదికాలప్రవృత్తానస్తకర్మసంస్థాయరూపమజ్ఞానం నాశితం; తేషాం తత్స్వాభావికం పరం జ్ఞానమపరిమితమసమ్మూచితమాదిత్యవత్సవకం యథావస్థితం ప్రకాశయతి. తేషామితి వినష్టజ్ఞానానాం బహుత్వాభిధానాదాత్మస్వరూపబహుత్వం, *న త్వేవాహం జాతు నాసమిత్యుపక్రమావగతమత్ర స్పృష్టతరముక్తమ్. స చేదం బహుత్వముపాధిక్యతం, వినష్టజ్ఞానానాముపాధిగన్ధాభావాత్. *తేషామాదిత్యవత్ జ్ఞానమితి వ్యతిరేకనిదేశాత్ జ్ఞానస్య స్వరూపానుబద్ధిధర్మత్వముక్తమ్. ఆదిత్యదృష్టానేన చ జ్ఞాతృజ్ఞానయోః ప్రభాప్రభావతోరివాప్తానం చ. తతఏవ సంసారదశాగూఢా జ్ఞానస్య కర్మణా సజ్జోచో మోక్షదశాయాం వికాసశ్చోపపన్నః. ౧౬.

తద్బుద్ధయస్తదాత్మానస్త్నిష్ఠాస్తత్పరాయణాః ।

గచ్ఛన్త్యపునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్భూతకల్మషాః ॥ ౧౭ ॥

తద్బుద్ధయః-తథావిధాత్ దశకనాధ్యవసాయాః, తదాత్మాః-తద్విషయమనసః, తన్నిష్ఠాః-వభ్యాసనిరతాః, తత్పరాయణాః-తదేవ పరమప్రయోజనమితి మన్వానాః. ఏవమభ్యస్యమానేనానేన నిర్భూతప్రాచీనకల్మషాః తథావిధమాత్మానమపునరావృత్తిం గచ్ఛన్తి; యదవస్థాదాత్మనః పునరావృత్తిరేవవిద్యతే, స ఆత్మా అపునరావృత్తిః; స్విన రూపేణావస్థితమాత్మానం గచ్ఛన్తిత్యర్థః.

విద్యావినయసమ్పన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ।

శుని చైవ శ్వపాకే చ వణితాస్సమదశిణాః ॥ ౧౮ ॥

విద్యావినయసమ్పన్నే, కేవలబ్రాహ్మణే, గోహ స్త్యశ్వపచాదిష్యత్వస్థవిషమాకారతయా ప్రతీయమానేషాత్మసు పణితాః-ఆత్మయాథాత్మ్యవిదః జ్ఞానై కాకారతయా సవత్త సమదశిణాః; షమాకారస్తు ప్రకృతే, నాత్మనః; ఆత్మా తు సవత్త జ్ఞానై కాకారతయా సమ ఇతి పశ్యన్తి త్యర్థః.

ఇహైవ తైజిత్సగో యేహం సామ్యే స్థితం మనః ।

నిదోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః ॥ ౧౯ ॥

ఇహైవ సాధనానుష్ఠానదశాయామేవ, తైస్సగో జితః-సంసారో జితః యేహముక్తరీత్యా సవేషాత్మసు సామ్యే స్థితం మనః. నిదోషం హి సమం బ్రహ్మ-ప్రకృతిసంసర్గదోషవియుక్తతయా సమమాత్మవస్తు హి బ్రహ్మ. ఆత్మసామ్యే స్థితాశ్చేద్బ్రహ్మణి స్థితా ఏవ తే. బ్రహ్మణి స్థితీరేవ సా సంసారజయః; ఆత్మసు జ్ఞానై కాకారతయా నామ్యమేవానుసద్దధానా ముక్తా ఏవేత్యర్థః.

యేన ప్రకారేణావస్థితస్య కమయోగిరస్సమదశిణసూపా జ్ఞానవిపాకో భవతి తం ప్రకారముపదిశతి—

స ప్రహృష్యేత్ప్రియం ప్రాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్య చాప్రియమ్ ।

స్థిరబుద్ధిరసమ్మథో బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మణి స్థితః ॥ ౨౦ ॥

యాదృశదేహస్థస్య యదవస్థస్య ప్రాచీనకమవాసనయా యత్ప్రియం భవతి, యచ్ఛాప్రియం, తమభయం ప్రాప్య హఃకోద్వేగౌ న కురూత్. కథం? స్థిరబుద్ధిః-స్థిరే ఆత్మని బుద్ధియస్య యః స్థిరబుద్ధిః, అసమ్మూఢః-అస్థిరేణ శరీరేణ స్థిరమాత్మానమకీకృత్య మోహః-సమ్మోహః తద్రహితః; తచ్చ కథమ్? బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మణి స్థితః-ఉపదేశేన బ్రహ్మవిత్ తస్మిన్. బ్రహ్మణ్యభ్యాసయుక్తః. ఏత ముక్తం భవతి-తత్త్వవిదాముపదేశేన ఆత్మయాథాత్మ్యవిద్యాత్వా తత్తైవ యతమానో దేహత్తాభిమానం పరిత్యజ్య స్థిరరూపాత్మావలోకనప్రియానుభవే వ్యవస్థితః అస్థిరే ప్రాకృతే ప్రియాప్రియే ప్రాప్య హఃకోద్వేగౌ న కురూతితి.

బాహ్యస్పశేష్యసక్తాత్మా విద్యత్యాత్మని యస్సుఖమ్ ।

స బ్రహ్మయోగయుక్తాత్మా సుఖమత్యయ్యమశ్నుతే ॥ ౨౧ ॥

ఏవముక్తేన ప్రకారేణ బాహ్యస్పృశేషాత్కృత్యతిరిక్తవిషయానుభవేషు లసక్తమనా
అస్తరాత్తన్యేవ యస్సుఖం విస్తరి-లభతే, స ప్రకృత్యభ్యాసం విహాయ బ్రహ్మయోగయుక్తాత్
బ్రహ్మభ్యాసయుక్తమనాః బ్రహ్మనుభవరూపమక్షయం సుఖం ప్రాప్నోతి. ౨౦

ప్రాకృతస్య భోగస్య సుత్యజతామాహ—

యే హి సంస్పృశజా భోగా దుగ్ధియోనయ ఏవ తే ।

అద్యన్తవన్తగి కాన్తేయ స తేషు రమతే బుధగి ॥ ౨౧ ॥

విషయేంద్రియస్పృశజాః యే భోగాః క్షుభయోనయన్తే-నుభోదకాణః. అద్యన్తవన్తః.
అల్పకాలవర్తినో హ్యుపలభ్యన్తే. స తేషు తద్యాధాత్మ్యవిద్రుమతే. ౨౨

శక్నోతీహైవ యస్సోగ్ధుం ప్రాకృరీరవిమోక్షణాత్ ।

కామక్రోధోద్భవం వేగం స యుక్తస్స నుభో పరగి ॥ ౨౩ ॥

శరీరవిమోక్షణాత్ ప్రాగ్నిహైవ-సాధనానుష్ఠానదశాయామేవ ఆత్మానుభవప్రీత్యా కామ
క్రోధోద్భవం వేగం సోగ్ధుం-నిరోద్ధుం యశ్శక్నోతి, సయుక్తః-ఆత్మానుభవాయాపాణః ; స ఏవ
శరీరవిమోక్షణోత్తరకాలమాత్మానుభవైకసుఖస్సమృత్సృతే. ౨౩.

యోఽన్తస్సుఖోఽన్తరామస్తథాన్తజ్యోతిరేవ యగి ।

స యోగీ బ్రహ్మనివాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥

యో బాహ్యవిషయానుభవం సర్వం విహాయ అన్తస్సుఖః-ఆత్మానుభవవైకసుఖః అన్త
రారామః-ఆత్మైకోద్యానః స్వగుణైరాత్మైవ సుఖవర్ధకో యస్య స త్యోగః తథాన్తజ్యోతిః-
ఆత్మైకజ్ఞానో యో వర్తతే స బ్రహ్మభూతో యోగీ బ్రహ్మనివాణమ్-ఆత్మానుభవసుఖం ప్రాప్నోతి.

లభన్తే బ్రహ్మనివాణమృషయగి క్షీణకల్తమాగి ।

భిన్నద్వైధా యతాత్మాసప్తవభూతహితే రతాగి ॥ ౨౫ ॥

భిన్నద్వైధాః - శీతోష్ణాదిద్వద్వైవికముక్తాః, యతాత్మాసః-ఆత్మన్యేవ నియమితమనసః,
సర్వభూతహితే రతాః-ఆత్మవత్సర్వేషాం భూతానాం హితేష్యేవ నిరతాః ఋషయః-ద్రష్టారః
ఆత్మావలోకనపరాః, య ఏవం భూతాన్తే క్షీణాశేషాత్తప్రాప్తివిరోధికల్తమాః బ్రహ్మనివాణం
లభన్తే. ౨౫.

ఉక్తలక్షణానాం బ్రహ్మత్యన్తసులభమిత్యాహ—

కామక్రోధవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్ ।

అభితో బ్రహ్మనివాణం వర్తతే విజితాత్మనామ్ ॥ ౨౬ ॥

కామక్రోధవియుక్తానాం యతీనాం-యతనశీలానాం. యతచేతసాం-నియమితమనసాం,
విజితాత్మనాం-విజితమనసాం బ్రహ్మనివాణమభితో వర్తతే, ఏవం భూతానాం హస్తస్థం బ్రహ్మ
నివాణమిత్యర్థః. ౨౬.

ఉక్తం కమయోగం స్వలక్ష్యభూతయోగశిరస్కముపసంహరతి—

స్పృశాత్ కృత్వా బహిఃపాశ్చంశ్చక్షుశ్చైవాంతరే భ్రువోః ।

ప్రాణాపానా సమా కృత్వా నాసాభ్యంతరచారిణౌ ॥ ౨౭ ॥

యతేంద్రియమనోబుద్ధిముఖనిమోక్షపరాయణః ।

విగతేచ్ఛాభయక్రోధో యస్సదా ముక్త ఏవ సః ॥ ౨౮ ॥

బాహ్యో విషయస్పృశాత్ బహిః కృత్వా-బాహ్యేంద్రియవ్యాపారం సర్వముపసం
పృత్య యోగయోగ్యాసనే ఋజుకాయ ఉపవిశ్య చక్షుషీ భ్రువోరంతరే-నాసాగ్రే విన్యస్య
నాసాభ్యంతరచారిణౌ ప్రాణాపానా సమా కృత్వా-ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసా సమగతీ కృత్వా ఆత్మా
లోకనాదన్యత్ర ప్రవృత్త్యనహేంద్రియమనోబుద్ధిః, తతఏవ విగతేచ్ఛాభయక్రోధః మోక్షపరా
యణః-మోక్షైకప్రయోజనః మునిః-ఆత్మావలోకనశీలః, యస్సదా ముక్త ఏవ సః-సాధ్యదశాయా
ంవ సాధనదశాయామపి ముక్త ఏవ స ఇత్యర్థః. ౨౭.-౨౮.

ఉక్తస్య నిత్యనైమిత్తికకర్మేతికథవ్యతాకస్య కర్మయోగస్య యోగశిరస్సస్య
సకతామాహ—

భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ ।

సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాన్తిమృచ్ఛతి ॥ ౨౯ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
కర్మసన్న్యాసయోగో నామ పంచమోఽధ్యాయః.

యజ్ఞతపసాం భోక్తారం సర్వలోకమహేశ్వరం సర్వభూతానాం సుహృదం మాం
జ్ఞాత్వా శాన్తిమృచ్ఛతి - కర్మయోగకరణ ఏవ సుఖమృచ్ఛతి; సర్వలోకమహేశ్వరం-సర్వేషాం
లోకేశ్వరాణామపీశ్వరమ్, * తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరమితి హి శ్రూయతే. మాం
సర్వలోకమహేశ్వరమ్ సర్వసుహృదం జ్ఞాత్వా మదారాధనరూపః కర్మయోగ ఇతి సుఖేన
తత్ర ప్రవతత ఇత్యర్థః; సుహృద ఆరాధనాయ హి సర్వే ప్రయతంతే. ౨౯.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీగీతాభాష్యే పంచమోఽధ్యాయః.

అథ షష్ఠాధ్యాయః,

శ్రీభగవానువాచ—

అనాశ్రితః కర్మఫలం కాయం కర్మ కరోతి యః ।

స సన్న్యాసీ చ యోగీ చ స నిరగ్నిః సచాక్రియః ॥ ౧ ॥

ఉక్తః కర్మయోగస్సపరికరః; ఇదానీం జ్ఞానయోగకర్మయోగసాధ్యాత్మావలోకనరూప
యోగాభ్యాసవిధిరుచ్యతే. తత్ర కర్మయోగస్య నిరపేక్షసాధనత్వం ద్రఢయిత్తుం జ్ఞానాకారః కర్మ
యోగో యోగశిరస్థోఽనూద్యతే. కర్మఫలం-స్వర్గాదికమ్ అనాశ్రితః కాయం-కర్మానుష్ఠాన
మేవ కాయం, సర్వాత్మనాఽస్త్వత్సుహృత్సూక్ష్మతత్పరమపురుషారాధనరూపతయా కమైవ మమ

ప్రయోజనం న తత్సాధ్యం కిచ్చిదితి యః కమః కరోతి స సన్న్యాసీ చ - ఙ్గా యోగనిష్ఠశ్చ
యోగీ చ-కమఃయోగనిష్ఠశ్చ; ఆత్మావలోకనరూపయోగ సాధనభూతోభయనిష్ఠ ఇన్ద్రాక్షః*ప ని
గ్నినఃచాక్రియః-న చోపితయజ్ఞాదికమఃస్వప్రవృత్తః, న కేవలజ్ఞాననిష్ఠః; తస్య హి జ్ఞాననిష్ఠః
యోగనిష్ఠస్య తూభయమ స్తీత్యభిప్రాయః.

ఉ క్తలక్షణకమఃయోగే జ్ఞానమవ్యస్తీత్యాహ—

యం సన్న్యాస ఇతి ప్రాహుయోగం తం విద్ధి పాణ్డవ ।

స హ్యసన్న్యస్తసజ్కల్పో యోగీ భవతి కశ్చన ॥ ౨ ॥

యం సన్న్యాస ఇతి-జ్ఞానయోగ ఇతి, ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమిచ్చిప్రాహుస్తం కమః
యోగ మేవ విద్ధి. తమపపాదయతి*సహ్యసన్న్యస్తసజ్కల్పో యోగీ భవతి కశ్చనేచి, ఆత్మయాథా
త్మ్యానుసంధానేన అనాత్మని ప్రకృతావాత్మసజ్కల్పః సన్న్యస్తః-పరిశ్యక్తో యేన స సన్న్యస్త
సజ్కల్పః, అనేవమూభతః అసన్న్యస్తసజ్కల్పః; సహ్యకేషు కమఃయోగిష్వనేవభూతః కశ్చన
కమఃయోగీ భవతి*యస్య సవే సమారమ్భః కామసజ్కల్పవజితా ఇహి సన్న్యస్తమ్. ౨.

కమఃయోగ ఏవాప్రమాదేన యోగం సాధయతీత్యాహ—

ఆరురుక్షోమూనేయోగం కమః కారణముచ్యతే ।

యోగారూఢస్య తస్యైవ శమశి కారణముచ్యతే ॥ ౩ ॥

యోగమ్-ఆత్మావలోకనం ప్రాప్తుమిచ్ఛోమూముక్షోః కమఃయోగ ఏవ కారణముచ్యతే.
తస్యైవ యోగారూఢస్య-ప్రతిష్ఠతయోగస్యైవ శమః-కమఃనివృత్తిః కారణముచ్యతే. యావదా
త్మావలోకనరూపమోక్షావాప్తి కమః కారణమిత్యధః.

3.

కదా ప్రతిష్ఠతయోగో భవతీత్యత్రాహ—

యదా హి నేన్ద్రియాథేషు స కమఃస్వనుషజ్జతే ।

సర్వసజ్కల్పసన్న్యాసీ యోగారూఢస్తదోచ్యతే ॥ ౪ ॥

యదా-యం యోగీ స్వాత్మైకానుభవస్వభావతయా ఇన్ద్రియాథేషాత్మవ్యతిరిక్తస్తా
కృతవిషయేషు తత్సమ్బంధిషు చ కమఃసు నానుషజ్జతే-స సజ్జమహాతి, తదాహి సర్వసజ్కల్పస
న్న్యాసీ యోగారూఢ ఇత్యుచ్యతే. తస్మాదారురుక్షోవిషయానుభవాహాతయా తదననుషజ్గాభ్యా
సరూపః కమఃయోగ ఏవ యోగనిష్ఠాకారణమ్. అతో విషయాననుషజ్గాభ్యాసరూపం కమః
యోగమేవారురుక్షుః కుర్యాత్.

౪.

తదేవాహ—

ఉద్ధరేదాత్తనాత్మానం నాత్మానమవసాదయేత్ ।

ఆత్మైవ హ్యత్తనో బంధురాత్మైవ రిపురాత్మనః ॥ ౫ ॥

ఆత్మనా-మనసా, విషయాననుషక్తేన మనసా ఆత్మానముద్ధరేత్. తద్విపరీతేన మనసా
ఆత్మానం నావసాదయేత్. ఆత్మైవ-మన ఏవ హ్యత్తనో బంధుః; తదేవాత్మనో రిపుః.

౫.

బద్ధురాత్మాత్తస్త్వస్య యేనాత్మేవాత్మనా జితః ।
అనాత్మస్త్వ శత్రుత్వే వతేతాత్మేన శత్రువత్ ॥ ౬ ॥

యేన పురుషేణ స్వేనైవ స్వమనో విషయేభ్యో జితం తస్త్వస్త్వస్య బద్ధుః. అనాత్మః-
జితమనః, స్వకీయమేవ మనః స్వస్య శత్రువత్ శత్రుత్వే వతేతాత్మస్త్వనిశ్చయసవిపరీతే వతే-
త్యథః. యథోక్తం భగవతా పరాశరేణాపి-మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బద్ధ
గాక్షయోః । బద్ధాయ విషయాసక్తి ముక్త్యై నివిషయం మన ఇతి. ౬.

యోగారంభయోగ్యావస్థాచ్యుతే—

జితాత్మః ప్రశాన్తస్య పరమాత్మా సమాహితః ।
శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోగి ॥ ౭ ॥

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు మానావమానయోశ్చ జితాత్మః-జితమనః, వికారరహితమనః,
శాన్తస్య మనసి పరమాత్మా సమాహితః-సమ్యగాహితః, స్వరూపేణావస్థితః. ప్రత్యగాత్మాత్వ
సమాత్మేత్యుచ్యతే, తస్యైవ ప్రకృతత్వాత్; తస్యాపి పూర్వపూర్వావస్థాపేక్షయా పరమాత్మ
త్వత్. ఆత్మా పరం సమాహిత ఇతి వాఽన్వయః. ౭.

జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థో విజితేంద్రియః ।
యుక్త ఇత్యుచ్యతే యోగీ సమలోష్టాశ్చకాశ్చనః ॥ ౮ ॥

జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా-ఆత్మస్వరూపవిషయేణ జ్ఞానేన తస్య చ ప్రకృతివిసజాతీయాకార
పయేణ విజ్ఞానేన చ తృప్తమనాః కూటస్థః-దేవాద్యవస్థాస్వనువతమానసవసాధారణజ్ఞానై
కారాత్మని స్థితః, తత ఏవ విజితేంద్రియః, సమలోష్టాశ్చకాశ్చనః-ప్రకృతివివిక్తస్వరూపనిష్ఠతయా
శృతవస్తువిశేషేషు భోగ్యత్వాభావాల్లోష్టాశ్చకాశ్చనేషు సమప్రయోజనో యః కర్మయోగీ
యుక్త ఇత్యుచ్యతే-ఆత్మవలోకనరూపయోగాభ్యాసాహం ఇత్యుచ్యతే. ౮.

తథాచ—

సుహృన్మిత్రాయుదాసీనమధ్యస్థద్వేష్యబన్ధుషు ।
సాధుష్వపి చ పాపేషు సమబుద్ధివిశిష్యతే ॥ ౯ ॥

వయోవిశేషానక్లికారేణ స్వహితైషిణస్సహృదః; సవయసో హితైషిణో మిత్రాణి;
యో నిమిత్తతోఽనభేచ్చవః, ఉభయహేత్వభావాత్ ఉభయరహితా ఉదాసీనాః; జన్మత
రోభయరహితా మధ్యస్థాః; జన్మత ఏవానిష్టేచ్ఛనో ద్వేష్యాః; జన్మత ఏవ హితైషిణో బన్ధవః;
ధనో ధమశీలాః; పాపాః పాపశీలాః; ఆత్మైకప్రయోజనతయా సుహృన్మిత్రాదిభిః ప్రయోజనా
వాద్విరోధాభావాచ్చ తేషు సమబుద్ధియోగాభ్యాసాహంత్యే విశిష్యతే. ౯.

యోగీ యజ్జీత సతతమాత్మాసంరహసి స్థితః ।
ఏకకోయితచిత్తాత్మానిరాశీరపరిగ్రహాః ॥ ౧౦ ॥

యోగీ - ఉక్తప్రకారకమయోగనిష్ఠః, సతతమ్-అపారహాయోగకాలే, ఆత్మా-
యజ్ఞోత-ఆత్మాచం యుక్తం కువీత; స్వదశాననిష్ఠం కువీతేత్యుక్తాః. రహసి-జపవిజితే నిశ్చ-
దేశే స్థితః; ఏకాశీ-తత్రాపి న సద్వితీయః; యతచిత్రాత్మా-యతచిత్రమనన్యః; నిరాశీః-ఆత్మవ్య-
రిక్తే కృతేన వస్తుని నిరపేక్షః; అపరిగ్రహ-తద్వ్యతిరిక్తే కస్యింశ్చిదపి మమతారహితః. ౧౧

శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః ।

నాత్యుచ్చితం నాతినీచం చేలాజివకుశోత్తరమ్ ॥ ౧౧ ॥

తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యతచిత్రేద్వియక్రియః ।

ఉపవిశ్యాఽఽసనే యుజ్ఞోద్యోగమాత్మవిశుద్ధయే ॥ ౧౨ ॥

శుచౌ దేశే-అశుచిభిః పురుషైరనధిస్థితే అపరిగ్రహితే చాశుచిభిరవస్తుభిరసంస్పృశ్య-
చ పవిత్రభూతే దేశే దానాదినిమిత్తం నాత్యుచ్చితం నాతినీచం కుశాజినచేలోత్తరమాసన-
ప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ననఃప్రసాదకరే సాపాశ్రయ ఉపవిశ్య (అవ్యాకులమేకాగ్రం) యోగైకాగ్ర-
మనః కృత్వా యతచిత్రేద్వియక్రియః-సవాత్మనోపసంహృతచిత్రేద్వియక్రియః, ఆత్మవిశుద్ధయే
బద్ధనివృత్తయే, యోగం యుజ్ఞోత్-ఆత్మావలోకనం కువీత. ౧౧. ౧౨

సమం కాయశిరోగ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరమ్ ।

సమ్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చానవలోకయన్ ॥ ౧౩ ॥

ప్రశాంతాత్మా విగతభీబ్రహ్మచారివ తే స్థితః ।

మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్తః ఆసీత్ మత్పరః ॥ ౧౪ ॥

కాయశిరోగ్రీవం సమమచలం సాపాశ్రయతయా స్థిరం ధారయన్ దిశశ్చానవలో-
కయన్, స్వనాసికాగ్రం సమ్రేక్ష్య ప్రశాంతాత్మా-అత్యంతనివృత్తమనః విగతభీబ్రహ్మచర్య-
యుక్తో మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్తః-అవహితో మత్పర ఆసీత్-మామేవ చింతయన్నాసీత్.

యుజ్జన్నే వం సదాత్మాసం యోగీ నియతమానసః ।

శాంతిం నివాణపరమాం మత్సంస్థామధిగచ్ఛతి ॥ ౧౫ ॥

ఏవం మయి పరస్మిన్ బ్రహ్మణి పురుషోత్తమే మనసశ్శుభాశ్రయే సదాత్మాసం మనో-
యుజ్జన్ నియతమానసః మత్సంస్థాపవిత్త్రీకృతమానసతయా నిశ్చలమానసః మత్సంస్థాం నివాణ-
పరమాం శాంతిమధిగచ్ఛతి-నివాణకాష్ఠారూపాం మత్సంస్థాం మయి సుస్థితాం శాంతిమధి-
గచ్ఛతి. ౧౫.

ఏవమాత్మయోగమారభమాణస్య మనోనైమల్యహేతుభూతాం మనసో భగవతి
శుభాశ్రయే స్థితిమభిధాయాన్యదపి యోగోపకరణమాహ—

నాత్యశ్నతస్తు యోగోఽస్తి సచైకాన్తమశ్నతః ।

సచాతిస్వన్నశీలస్య జాగ్రతో నైవ చాజ్ఞాన ॥ ౧౬ ॥

యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కమలాను ।

యుక్తస్వప్నా వబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ॥ ౧౭ ॥

అత్యశనానశనే యోగవిరోధినీ, అతివిహారావిహారా చ, తథాఽతిమాత్రస్వప్నజాగయోః, ధాచాత్యాయాసానాయాసా; మితాహారవిహారస్య మితాయాసస్య మితస్వప్నా వబోధస్య సకల ఃఖహా-బద్ధనాశనో యోగస్సమ్మనో భవతి. ౧౬. ౧౭.

యదా వినియతం చిత్తమాత్మస్యేవావత్థితే ।

నిస్సృహస్సవకామేభ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా ॥ ౧౮ ॥

యదా ప్రయోజనవిషయం చిత్తమాత్మస్యేవ వినియతం-విశేషేణ నియతం, నిరతిశయ ప్రయోజనతయా తత్రైవ నియతం నిశ్చలమవత్థితే, తదా సవకామేభ్యో నిస్సృహస్సవకా యుక్త ఇత్యుచ్యతే-యోగాహా ఇత్యుచ్యతే. ౧౮.

యథా దీపో నివాతస్థో నేజ్ఞతే సోపమా స్మృతా ।

యోగీనో యతచిత్తస్య యుజ్జతో యోగమాత్మనః ॥ ౧౯ ॥

నివాతస్థో దీపో యథా నేజ్ఞతే-చలతి, అచలస్సప్రభస్తివతి; యతచిత్తస్య-నివృత్త సకలేతరమనోవృత్తేయోగినః-ఆత్మని యోగం యుజ్జతః ఆత్మస్వరూపస్య సోపమా; నివాతస్థో యా నిశ్చలస్సప్రభదీపవన్నివృత్తసకలేతరమనోవృత్తితయా నిశ్చలో జ్ఞానప్రభ ఆత్మా తిష్ఠతీత్యర్థః.

యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా ।

యత్ర చైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి ॥ ౨౦ ॥

సుఖమాత్మైకం యత్రద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్ ।

వేత్తి యత్ర సచైవాయం స్థితశ్చలతి తత్త్వతః ॥ ౨౧ ॥

యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మయ్యతే నాధికం తతః ।

యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే ॥ ౨౨ ॥

తం విద్యాదుఃఖసంయోగవియోగం యోగసంజ్ఞితమ్ ।

స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనివిణ్ణచేతసా ॥ ౨౩ ॥

యోగసేవయా హేతునా సవకాత్మ నిరుద్ధం చిత్తం యత్ర యోగే ఉపరమతే-అతిశయితసుఖమిదమితి రమతే, యత్ర చ యోగే ఆత్మనా-మనసా ఆత్మానం పశ్యన్ అవ్యనిరపేక్షమాత్మ క్షేప తుష్యతి, యత్రదతీంద్రియమాత్మబుద్ధ్యేకగ్రాహ్యమాత్మైకం సుఖం యత్ర చ యోగే వేత్తి సుభవతి, యత్ర చ యోగే స్థితః సుఖాతిరేకేణ తత్త్వితస్తద్భావాన్నచలతి, యం యోగం లబ్ధ్వా యోగాద్విరతస్తమేన కాఙ్క్షమాణో నాపరం లాభం మయ్యతే, యస్మిన్ శ్చ యోగే స్థితో రతోఽపి గుణవత్పుత్రవియోగాదినా గురుణాపి దుఃఖేన న విచాల్యతే, తం దుఃఖసంయోగవియోగం-దుఃఖసంయోగప్రత్యనీకాకాశం యోగశబ్దాభిధేయం విద్యాత్; స ఏవంయాపో యోగ శత్యాశమ్భదశాయాం నిశ్చయేనానివిణ్ణచేతసా-హృష్టచేతసా యోగో యోక్తవ్యః. ౨౦-౨౩.

సజ్జల్పప్రభవాః కామాంస్త్యక్త్వా సర్వావశేషతః ।

మనసైవేన్ద్రియగ్రామం వినియమ్య సమస్తతః ॥ ౨౦ ॥

శనైశ్శనైరుపరమేద్బుద్ధ్యా భృతిగృహీతయా ।

ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కింఛిదపి చింతయేత్ ॥ ౨౧ ॥

స్పృశజాససజ్జల్పజా శ్చేతి నివిధాః కామాః ; స్పృశజాశ్చేతోష్ణాదయః ; సజ్జల్పజాః పుత్రక్షేత్రాదయః - తత్ర సజ్జల్పప్రభవాః స్వరూపేణైవ త్యక్తుం శక్యాః, తాన్ సర్వాన్ మనసైవ తదనన్వయానుసంధానేన త్యక్త్వా స్పృశజేష్వవజన్వియేషు తన్నిమిత్తహాషోకద్వేగా త్యక్త్వా సమస్తతః-సర్వాస్తాద్విషయాత్సర్వామింద్రియగ్రామం వినియమ్య శనైశ్శనైః భృతిగృహీతయా వివేకవిషయయా బుద్ధ్యా సర్వాస్తాదాత్మవృత్తిరిక్తాదుపరమ్య ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కింఛిదపి చింతయేత్.

౨౧.

యతో యతో నిశ్చరతి మనశ్చక్షులమస్థిరమ్ ।

తతస్తతో నియమ్యైతదాత్మస్వేవ వశం నయేత్ ॥ ౨౨ ॥

చలస్వభావతయా ఆత్మన్యస్థిరం మనః యతో యతో విషయస్సావణ్యహేతోబళహి నిశ్చరతి, తతస్తతో యత్నేన మనో నియమ్యాత్మస్వేవాతిశయితసుఖభావసయా వశం నయేత్.

ప్రశాస్తమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖముత్తమమ్ ।

ఉపైతి శాస్తరజసం బ్రహ్మభూతమకల్మషమ్ ॥ ౨౩ ॥

ప్రశాస్తమనసమ్-ఆత్మని నిశ్చలమనసమ్ ఆత్మన్యస్తమనసమ్, తత ఏవ హేతోదకగ్ధా శేషకల్మషమ్, తత ఏవ శాస్తరజసం-విసంపరజోగుణమ్, తత ఏవ బ్రహ్మభూతం-స్వస్వరూపేణావస్థితమేనం యోగినమ్, ఆత్మానుభవరూపముత్తమం సుఖముపైతి ; హేతి హేతో, ఉత్తమసుఖరూప త్వాదాత్మస్వరూపస్వేత్యర్థః.

౨౩.

ఏవం యుజ్జ్వా సదాత్మానం యోగీ విగతకల్మషః ।

సుఖేన బ్రహ్మసంస్పృశ-మత్యస్తం సుఖమశ్నుతే ॥ ౨౪ ॥

ఏవముక్తప్రకారేణాత్మానం యుజ్జ్వా తేనైవ విగతస్రాచీచసమస్తకల్మషో బ్రహ్మసంస్పృశం బ్రహ్మనుభవరూపం సుఖమత్యస్తమ్-అపరిమితం సుఖేనానాయాసేన సదాఽశ్నుతే.

౨౪.

అథ యోగవిపాకదశా చతుష్ప్రకారోచ్యతే—

సర్వాభూతస్థమాత్మానం సర్వాభూతాని చాత్మని ।

ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వాత్ర సమదశేషః ॥ ౨౫ ॥

స్వాత్మనః పరేషాం చ భూతానాం ప్రకృతివియుక్తస్వరూపాణాం జ్ఞానైకాకారతయా సామ్యాదైవిషమ్యస్య చ ప్రకృతిగతత్వాద్యోగయుక్తాత్మా ప్రకృతివియుక్తేస్వాత్మసు సర్వాత్ర జ్ఞానైకాకారతయా సమదశేషః - సర్వాభూతస్థం స్వాత్మానం సర్వాభూతాని చ స్వాత్మనీక్షతే - సర్వాభూతసమానాకారం స్వాత్మానం, స్వాత్మసమానాకారాణి చ సర్వాభూతాని పశ్యతీత్యర్థః.

ఏకస్మిన్నాత్మని దృష్టే సర్వస్యాత్మవస్తుసంతాప్తమ్యాత్మవత్సమాత్మవస్తు దృష్టం భవతీత్యర్థః ;
సర్వత్త్రసమదశఃన ఇతి వచనాత్ యోగః సర్వయాత్రోక్తస్సామ్యేనేత్యనుభాష
శాచ్ఛ * నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మేతి వచనాచ్చ. ౨౯.

యో మాం పశ్యతి సర్వత్త్ర సర్వం చ మయి పశ్యతి ।

తస్యాహం చ ప్రణశ్యామి స చ మే చ ప్రణశ్యతి ॥ ౩౦ ॥

తతో విపాకదశాపన్నో మమ సాధమ్యముపాగతః * నిరజ్ఞః పరమం సామ్యముపై
తీత్యుచ్యమానం సర్వస్యాత్మవస్తునో విభూతపుణ్యసాపస్య స్వరూపేణావస్థితస్య మత్సామ్యం
పశ్యత్ యస్సర్వత్త్రాత్మవస్తుని మాం పశ్యతి సర్వమాత్మవస్తు చ మయి పశ్యతి, అన్యోచ్యసా
మ్యాదన్యతరదశఃనేన అన్యతరదపీదృశమితి పశ్యతి ; తస్య స్వాత్మరూపం పశ్యతోఽహం తత్సా
మ్యాన్నప్రణశ్యామి-నాదశఃనముపయామి; మమాపి మాం పశ్యతో మత్సామ్యాత్ స్వాత్మానం
మత్సమమవలోకయత్ స సదా దశఃనముపయాతి. ౩౦.

తతోఽపి విపాకదశామాహ—

సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితః ;

సర్వథా వత్తమానోఽపి చ యోగీ మయి వత్తతే ॥ ౩౧ ॥

యోగదశాయాం సర్వభూతస్థితం మామసంక్కుచితజ్ఞానై కాకారతయా ఏకత్వమాస్థితః
ప్రాకృతభేదపరిత్యాగేన సుదృఢం యో భజతే-స యోగీ వృత్తానకాలేఽపి యథా తథా వత్త
మానః స్వాత్మానం సర్వభూతాని చ పశ్యత్ మయి వత్తతే - మామేవ పశ్యతి, స్వాత్మని సర్వ
భూతేషు చ సర్వదా మత్సమ్యమేవ పశ్యతీత్యర్థః. ౩౧.

తతోఽపి కాష్ఠామాహ—

ఆత్మైవమ్యేన సర్వత్త్ర సమం పశ్యతి యోఽజ్ఞః ।

సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః ॥ ౩౨ ॥

స్వాత్మసశ్చాన్యేషాం చాత్మనామసంక్కుచితజ్ఞానై కాకారతయాపమ్యేన స్వాత్మని చ
అన్యేషు చ సర్వత్త్ర వత్తమానం పుత్రజన్మాదిరూపం సుఖం తన్మరణాదిరూపం చదుఃఖమసమ్మన్ధ
సామ్యాత్మమం యః పశ్యతి, పరపుత్రజన్మమరణాదిసమం స్వపుత్రజన్మమరణాదికం యః పశ్యతి
త్యర్థః. స యోగీ పరమో మతః-యోగకాష్ఠాం గతో మతః. ౩౨.

అజ్ఞఃన ఉవాచ—

యోఽయం యోగ స్త్వయాప్రోక్తస్సామ్యేన మధునూదనః ।

ఏతస్యాహం చ పశ్యామి చక్షులత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్ ॥ ౩౩ ॥

చక్షులం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథే ఒలవద్దృఢమ్ ।

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్ ॥ ౩౪ ॥

యోఽయం దేవమనుష్యాదిభేదేన జీవేశ్వరభేదేన చాత్యంతభిన్నతమైతావంతం కాలవ
నుభూతేషు సవేషాత్తస్య జ్ఞానైకాకారతయా పరస్పరసామ్యేనాకమవశ్యతయా చేశ్వరసా
మ్యేన సవత్త సమదశానరూపో యోగస్త్వయాప్రోక్షః, ఏతస్య యోగస్య స్థిరాం స్థితిం న
పశ్యామి, మనసశ్చచ్ఛలత్వాత్. తథాహి; అనవరతాభ్యస్తవిషయేష్యపి స్వేదో నవ చచ్ఛలం పురు
షేనైకత్రావస్థాపయితుమశక్యం మహా పురుషం బలాత్ ప్రమథ్య స్థిమత్యహి, చరిణి; ఇస్య
స్వాభ్యస్తవిషయేష్యపి చచ్ఛలస్వభావస్య మనసస్తద్విపరీతాకారాత్కని స్థాపయితు నిగ్రహం
ప్రతికూలగతేమహావాతస్య వ్యజనాది నేవ సుకుష్మరమహం మన్యే; మనోస్త్రిహానాయో
వక్తవ్య ఇత్యభిప్రాయః.

38.

శ్రీ భ గ వా ను వాచ—

అసంశయం మహాబాహూ మనో దునిః క్రూరం చలమ్ ।

అభ్యాసేన తు కౌంతేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే ॥ 36 ॥

అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప ఇతి మే మతిః ।

వశ్యాత్మనా తు యతితా శక్యోఽవాప్తుముపాయతః ॥ 37 ॥

సలస్వభావతయా మనో దునిః క్రూరమేవేవ్యత్ర న సూత్రయః; త హాచ్ఛాత్మనో గుణా
కరత్వాభ్యాం జనితాభిముఖ్యేనాత్మవ్యతిరక్తేషు నోపాకరత్వదశాం జనితవైశ్యప్లేస చ క్షోదిస్త
హ్యతే. అసంయతాత్మనా అజితమనసా మహతాఽపి బలేన యోగో దుష్ప్రాపః (న, ఉపాయతస్తు
వశ్యాత్మనా పూర్వోక్తేన మదారాధనరూపేణాత్మగతజ్ఞానేన కమణా ఉతమనసా యతమానే
నాయమేవ సమదశానరూపో యోగోఽవాప్తుం శక్యః.

39.

అథ * నేహాభిక్రమనాశోఽస్తీత్యాదానేవ శ్రుతం యోగమాహత్మ్యం యథావచ్ఛే
తుమజ్ఞానః పృచ్ఛతి, అన్తగతాత్మజ్ఞానాయా యోగశిరస్కాయా చ హి కమణోయోగస్య
మాహత్మ్యం శత్రోదితమ్, తచ్చ యోగమాహత్మ్యమేవ —

అజ్ఞాన ఉవాచ—

అయతిశ్చిద్ధయోపేతో యోగాచ్చలితమానసః ।

అప్రాప్యయోగసంసిద్ధిం కాం గతిం గచ్ఛతి ॥ 38 ॥

కచ్చిన్నోభయవిభ్రష్టశ్చిన్నాభ్రమివ సశ్యతి ।

అప్రతిష్ఠో మహాబాహూ విమూఢో బ్రహ్మణి ఘ్ని ॥ 39 ॥

ఏతిం మే సంశయం కృష్ణ చేత్తుమహాస్యశేషతః ।

త్వదస్యసంశయస్యాస్య చేత్తా న హ్యుపపద్యతే ॥ 40 ॥

శ్రద్ధయా యోగే ప్రవృత్తో దృఢతరాభ్యాసరూపయతః పైకల్వేన యోగసంసిద్ధిమ
ప్రాప్య యోగాచ్చలితమానసః కాం గతిం గచ్ఛతి? ఉభయవిభ్రష్టోఽయం శ్చిన్నాభ్రమివ కచ్చిన్న
సశ్యతి, యథా మేఘశకలః పూర్వాస్తద్బృహతో మేఘాచ్ఛిన్నః పరం బృహస్తం మేఘమప్రాప్య

అధ్యో విచక్షో భవతి తక్షణ కచ్చిన్న సశ్యతి? కథముభయవిభక్ష్ణతా? అప్రతిష్ఠో విమూఢో
బ్రహ్మణః పక్షీతి, యథావస్థితం స్వగౌణాదిసాధనభూతం కమః, ఫలాభిసంధిరహితన్యాస్య పురుషస్య
స్వఫలసాధనత్వేన ప్రతిష్ఠా న భవతీత్యప్రతిష్ఠః, ప్రక్రాంతే బ్రహ్మణః పథి విమూఢః తస్మాత్పక్షః
ప్రచ్యుతః, అత ఉభయవిభక్ష్ణతయో కిమయం సశ్యత్యేవ, ఉత న సశ్యతి, తమేవం సంశయమశేష
శ్చేత్తుమహాసి. స్వతః ప్రత్యక్షేణ యుగపత్సవం సవదా పశ్యతస్తస్మిన్లోకస్యస్సంశయ
న్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే. 3౯.

శ్రీభగవానువాచ—

పాథక నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే ।

న హి కల్యాణకృత్కృష్ణద్వైతగతం తాత గచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥

శ్రద్ధయా యోగే ప్రక్రాంతస్య తస్మాత్ ప్రచ్యుతస్యేహ చాముత్ర చ వినాశో న విద్యతే,
కృత్సవగౌణాదిభోగానుభవే బ్రహ్మనుభవే చాభిలషితానవాప్తిరూపః ప్రత్యవాయాభ్యానిష్ఠా
వాప్తిరూపశ్చ వినాశో న విద్యత ఇత్యర్థః; న హి నిరతిశయకల్యాణరూపయోగకృత్ కశ్చిత్తాల
క్రయేఽపి దుగతం గచ్ఛతి. ౪౦.

కథమయం భవిష్యతీత్యత్రాహ—

ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాశి ।

శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే ॥ ౪౧ ॥

యజ్ఞాతీయభోగాభికాక్షయా యోగాత్ ప్రచ్యుతోఽయమతిపుణ్యకృతాం ప్రాప్య
లోకాన్ ప్రాప్య తజ్ఞాతీయానతికల్యాణభోగాన్ యోగమాహత్త్యాదేవ భుజ్ఞానో యావత్తద్భోగ
సృష్టావసానం శాశ్వతీస్సమాస్త్రోషిత్వా తస్మిన్ భోగే విత్పష్టః శుచీనాం శ్రీమతాం యోగో
ప్రమయోగ్యానాం కులే యోగోపక్రమే భ్రష్టో యోగమాహత్త్యాజ్ఞాయతే. ౪౧.

అథవా యోగినామేవ కులే మహతి (భవతి) ధీమతామ్ ।

ఏతద్ధి దులభతరం లోకే జన్మ యదీదృశమ్ ॥ ౪౨ ॥

పరిపక్వయోగశ్చలితశ్చేత్ యోగినాం ధీమతాం యోగం కువతాం స్వయమేవ
యోగోపదేశక్షమాణాం కులే భవతి; తదేతదుభయవిధం యోగయోగ్యానాం యోగినాం చ
ఏతే జన్మ, లోకే ప్రాకృతానాం దులభతరమ్. ఏతత్తు యోగమాహత్త్యకృతమ్. ౪౨.

తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌవదైహికమ్ ।

యతలే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కరువద్దన ॥ ౪౩ ॥

పూవాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి సః ।

తత్ర జన్మని తమేవ పౌవదైహికం యోగవిషయం బుద్ధిసంయోగం లభతే; తతస్సుప్త
ప్రబుద్ధవద్భూయస్సంసిద్ధౌ యతలే, యథా నాన్తరాయహతో భవతి, తథా యతలే. తేన

పూర్వాభ్యాసేన - పూర్వేణ యోగవిషయేణాభ్యాసేన స యోగభక్త్యో హ్యవశోఽపి యో
ఏవ హియతే - ప్రసిద్ధం హ్యేతద్యోగమాహత్మ్యమిత్యుక్తః. ౪

జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మాతివతఃతే || ౪౪ ||

అప్రవృత్తియోగో యోగే జిజ్ఞాసురపి తతశ్చలితమానః పునరపి తామేన జిజ్ఞాసా
ప్రాప్య కమయోగాదికం యోగమనుష్ఠాయ శబ్దబ్రహ్మాతివతఃతే. శబ్దబ్రహ్మ-దేవనామ్యపృథి-
వైరిత్యస్వగాదిశబ్దాభిలాషయోగ్యం బ్రహ్మ ప్రకృతిః. ప్రకృతిబద్ధాన్వియుక్తో దేవననుష్ఠానశ్చ
భిలాషాసహాం జ్ఞానానందైకతానుమాత్మానం ప్రాప్నోతిత్యుక్తః. ౪

ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః ।

అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిమ్ || ౪౫ ||

యత ఏవం యోగమాహత్మ్యం తతోఽనేకజన్మాజితపుణ్యసశ్చయైః సంశుద్ధకిల్బిష-
సంసిద్ధస్తజ్ఞాతః ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ చలితోఽపి పునః పరాం గతిం యాప్నోవ. ౪

అతిశయితపురుషార్థానిష్ఠతయా యోగిః సువత్సాదాధిక్యమాహ—

తపస్విభ్యోఽధికో యోగీ జ్ఞాసిభ్యోఽపి మతోఽధికః ।

కర్మభ్యశ్చాధికో యోగీ తస్మాద్యోగీ భవాజ్ఞానః || ౪౬ ||

కేవలతపోభియః పురుషార్థాసాధ్యతే ఆత్మజ్ఞానవ్యతిరిక్తైర్జ్ఞానైశ్చ . నుః, చుశ్చ
కేవలైరశ్వమేధాదిభిః కర్మభిః, తేభ్యస్సవేభ్యోఽధికపురుషార్థాసాధనత్వాద్యోగస్య, త-
స్విభ్యో జ్ఞానిభ్యః కర్మభ్యశ్చాధికో యోగీ ; తస్మాద్యోగీ భవాజ్ఞానః. ౪౬

తదేవం పరవిద్యాజ్ఞభూతం ప్రజాపతివాక్యోచితం ప్రత్యగాత్మదత్తేనముస్తమే, అగ ప
విద్యాం ప్రస్తోతి—

యోగినామపి సర్వేషాం మద్గతేనాస్తరాత్మనా ।

శ్రద్ధావాక్ భజతే యో మాం సమే యుక్తమో మతః || ౪౭ ||

ఇతి శ్రీభగవద్గీతానామవిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణావాక్సంవాదే
యోగాభ్యాసయోగో నామ షష్ఠోఽధ్యాయః.

యోగినామితి పశ్చిమ్యథేషష్ఠి. *సర్వభూతస్థమాత్మాసమిత్యాదినా చతువిధ
యోగినః ప్రతిపాదితాః; తేష్వనన్తగతత్వాద్వక్తృమాణస్య యోగినో న నిధారణేషష్ఠి సమ్భవః
* అపి సర్వేషామితి సర్వశబ్దవిధిప్రాస్తపస్విప్రభృతయః. తస్మాత్ప్రకృతేన న్యాయేః పశ్చిమ్యథో-
గహితవ్యః. యోగిభ్యోఽపి సర్వేభ్యో వక్తృమాణో యోగీ యుక్తతమః - తదపేక్షయా అ-
రత్వే తపస్విప్రభృతీనాం యోగినాం చ స కశ్చిద్విశేష ఇత్యుక్తః ; మేవపేక్షయా సర్వపాణ-
మివ. యద్యపి సర్వపేష్యన్యోన్యన్యూనాధికభావో విద్యతే ; తథాపి మేవపేక్షయా అవరత్న-
నిదేశస్సమానః మత్ప్రియత్వాదిరేకేణానన్యధారణస్వభావతయా మద్గతేనాస్తరాత్మనా మనసా
శ్రద్ధావాక్ అత్యథామత్ప్రియత్వేన క్షణమాత్రవిశ్లేషాసహతయా మత్ప్రియప్రకృతౌ త్వరావా-

మో మాం భజతే, మాం - విచిత్రానస్తభోగ్యభోక్తృవగళభోగోపకరణభోగస్థానపరిపూర్ణా
 నిఖిలజగదుదయవిభవలయవీలమ్, అస్పృష్టాశేషదోషానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవియోగైశ్చ
 తేజఃప్రభృత్యసంఖ్యేయకల్యాణగుణగణనిధిం, స్వాభిమతానురూపైకరూపాచిన్త్యదివ్యాద్భుతనిత్య
 రవద్యనిరతిశయాజ్జ్వల్యసౌందర్యసౌగంధ్యసౌకుమార్యలావణ్యయశావనాద్యనన్తగుణనిధినివ్య
 హం, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్యభావమ్, అపారకారుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యాదాయకమ
 హిమాదధిమ్, అనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యం, ప్రణతాతిహారమ్, ఆశ్రితవాత్సల్యైకజల
 యమ్, నిఖిలమనుజనయనవిషయతాంగతమ్, అజహత్స్వస్వభావం, వసుదేవగృహేవతీర్ణకమ్,
 నవధికాతిశయతేజసా నిఖిలం జగద్భాసయన్తమ్, ఆత్మకాంత్యా విశ్వమాప్యాయయన్తం భజతే-
 నీవతే, ఉపాస్త ఇత్యర్థః. స మే యుక్తతమో మతః-స సర్వేభ్యశ్చేష్ఠతమ ఇతి సర్వం సర్వదా
 మథావస్థితం స్వత ఏవ సాక్షాత్కుర్వాణ అహం మనేః. ర 2.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీగీతాభాష్యే షష్ఠోఽధ్యాయః.

అథ సప్తమాధ్యాయః.

ప్రథమేనాధ్యాయమక్ష్మేన పరమప్రాప్యభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో నిరవద్యస్య నిఖిలజగ
 పేకకారణస్య సర్వజ్ఞస్య సర్వభూతస్య సత్యసంకల్పస్య మహావిభూతేః శ్రీమతో నారాయణస్య
 ప్రాప్త్యుపాయభూతం తదుపాసనం వక్తుం తదజ్ఞభూతమాత్మజ్ఞానపూర్వకకర్మానుష్ఠానసాధ్యం
 ప్రాప్తుః ప్రత్యగాత్మనో యాథాత్మ్యదశానముక్తమ్. ఇదాసీం మధ్యమేన మక్ష్మేన పర బ్రహ్మభూత
 పరమపురుషస్వరూపం తదుపాసనం చ భక్తిశబ్దవాచ్యముచ్యతే. తదేతదుత్తరత్ర * మతః ప్రవృ
 త్తిభూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్ | స్వకర్మాణా తమభ్యుచ్యక్ సిద్ధిం విస్తరిమానవ ఇత్యా
 రభ్య * విముచ్య నిర్ముమశ్చాన్తో బ్రహ్మభూతాయ కల్పతే | బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా న
 శోచతి న కాఙ్క్షతి | సమస్సర్వేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామితి సంక్షిప్త వక్ష్యతే |
 ఉపాసనం తు భక్తిరూపాపన్నమేవ పరప్రాప్త్యుపాయభూతమితి వేదాన్తవాక్యసిద్ధమ్. * తమేవ
 విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి * తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతీత్యాదినాభిహితం వేదనమ్, * ఆత్మా
 వా ఆరేద్రప్రవో...నిదిధ్యాసితవ్యః * ఆత్మానమేవ లోకముపాసీత * సత్వశుద్ధా ధ్రువాస్తృతిః
 స్మృతిలమ్భే సర్వగ్రన్థినాం విప్రమోక్షః * భిద్యతే హృదయగ్రన్థి శ్చిద్యన్తే సర్వసంశయాః |
 క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ఇత్యాదిభిరైకాధ్యాయైస్తృతిసన్తానరూపం
 దశానసమానాకారం ధ్యానోపాసనశబ్దవాచ్యమిత్యవగమ్యతే. పునశ్చ * నాయమాత్మా ప్రవచ
 నేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన | యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా
 వివృణుతే తనూం స్వామితి విశేషణాత్ పరేణాత్మనా పరణీయతాహేతుభూతం స్వయంమాణ
 విషయస్యాత్యర్థకప్రియత్వేన స్వయమప్యత్యర్థకప్రియరూపం స్మృతిసన్తానమేవోపాసనశబ్దవాచ్య
 మితిహ నిశ్చయతే, తదేవ హి భక్తిరిత్యుచ్యతే, * శ్నోమాపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత

ఇత్యాదివచనాత్. అతః * తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పథాః లియనాయ విద్య
 *నాహం వేదేనక తపసా న దానేన న చేజ్యయా । శక్య ఏవంవిధో ద్రష్టుం శృష్టవానసి మా
 యథా ॥ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽజ్ఞాన । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వే
 ప్రవేష్టుం చ పరస్తపేత్యనయోగేకాక్షత్వో సిద్ధం భవతి. తత్ర సస్తమే తానమపాస్యభూతపరః
 పురుషస్వరూపయాథాత్మ్యం, ప్రకృత్యా తిత్తిరోధానం, తన్నిన్నతయో భగవత్ప్రసాదే, ఉపాస
 విధాభేదః, జ్ఞానినః శ్రేష్ఠ్యం చోచ్యతే—

శ్రీభగవానువాచ—

మయ్యాసక్తమనాః పాథక యోగం యుజ్జన్యదాశ్రయః ।

అనంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాస్యసి తచ్ఛృణు ॥ ౧ ॥

మయ్యాభిముఖ్యేన సక్తమనాః మత్ప్రియత్వాతిలేకేణ మత్స్వరూపేణ గుణైశ్చ చేజ్ఞే
 తేన మద్విభూత్యా విశ్లేషే సతి తత్త్వణాదేవ విశీయమాణస్వభావతఃసూమయి సుగోఽపి బద్ధ
 మనాః మదాశ్రయః తథా స్వయం చ మయా వినా విశీయమాణతయా మదాశ్రయః—మదే
 కాధారః మద్యోగం యుజ్జక్—యోక్తుం ప్రవృత్తో యోగవిషయభూతం మామసంశయం—నిస్సం
 శయం సమగ్రం—సకలం యథా జ్ఞాస్యసి—యేన జ్ఞానేనోక్తేన జ్ఞాస్యసి, తత్—జ్ఞానమనహితమనాః
 శృణు.

౧.

జ్ఞానం తేఽహం సవిజ్ఞానమిదం వత్సామ్యశేషతః ।

యజ్ఞాత్వా సేహ భూయోఽన్యత్ జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే ॥ ౨ ॥

అహం తే మద్విషయమిదం జ్ఞానం విజ్ఞానేన సహశేషతో వత్సామి. విజ్ఞానం - వివిక్తా
 కారవిషయం జ్ఞానమ్. యథాఽహం మద్వ్యతిరిక్తైతన్నమస్తచిదచిద్వస్తుజాతాన్ని ఖలహేమప్రత్యసీక
 తయా నానావిధానవధికాతిశయాసభ్యేయకల్యాణగుణగణానన్తమహావిభూతితయా చ వివిక్తస్తేన
 వివిక్తవిషయజ్ఞానేన సహ మత్స్వరూపవిషయజ్ఞానం వత్సామి. కం బహునా; యతో జ్ఞానం జ్ఞాత్వా
 మయి పునరన్యత్ జ్ఞాతవ్యం నావశిష్యతే.

౨.

వత్సమాణస్య జ్ఞానస్య దుష్ప్రిపతామాహ—

మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే ।

యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్తాం వేత్తి తత్త్వతః ॥ ౩ ॥

మనుష్యాశ్చస్త్రాధికారియోగ్యాః; తేషాం సహస్రేషు కశ్చిదేవ సిద్ధిపయోగన్తం యతతే.
 సిద్ధిపయోగన్తం యతమానానాం సహస్రేషుకశ్చిదేవ మాం విదిత్వా మత్తస్సిద్ధయే యతతే. మద్విదాం
 సహస్రేషు కశ్చిదేవ తత్త్వతో యథావస్థితం మాం వేత్తి. సకశ్చిదిత్యభిప్రాయః * స మహాత్మా
 సుగుణభః * మాం తు వేద న కశ్చనేతి హి వత్సతే.

౩.

భూమిరాపోఽసలో వాయుగి ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ ।

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నాప్రకృతిరష్టథా ॥ ౪ ॥

అస్య విచిత్రానస్తభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానరూపేణావస్థితస్య జగతః ప్రకృతిరియం
 (న్దాదిగుణకపుణివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాదిరూపేణ మనఃప్రభృతీన్ద్రియరూపేణ మహదహజ్జ్వల
 రూపేణ చాప్తథా భిన్నా మదీయేతి విద్ధి. ౪.

అవరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే వరామ్ ।

జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధాయతే జగత్ ॥ ౫ ॥

ఇయం—మహాపరా ప్రకృతిః, ఇతస్త్వన్యామితోఽచేతనాయాశ్చేతనభోగ్యభూ
 తాయాః ప్రకృతేర్విసజాతీయాకారాం జీవభూతాం పరాం తస్యా భోక్తృత్వేన ప్రధానభూతాం
 చేతనరూపాం మదీయాం ప్రకృతిం విద్ధి. యయేదమచేతనం కృత్స్నం జగద్ధాయతే. ౫.

ఏతద్ద్యోనీని భూతాని సర్వాణీత్యుపధారయ ।

అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా ॥ ౬ ॥

ఏతచ్చేతనాచేతనసమష్టిరూపమదీయప్రకృతిద్వయయోనీని బ్రహ్మదిస్తమృషయన్తాన్య
 చ్చావచభావేనావస్థితాని చిదచిన్త్తాణి మదీయాని సర్వాణి భూతానీత్యుపధారయ. మదీయ
 ప్రకృతిద్వయయోనీని హి తాని మదీయాన్యేవ - తథా ప్రకృతిద్వయయోనిత్వేన కృత్స్నస్య
 జగతః తయోద్వయయోరపి మద్యోనిత్వేన మదీయత్వేన చ కృత్స్నస్య జగతః అహమేవ ప్రభ
 వోఽహమేవచ ప్రలయోఽహమేవచ శేషీత్యుపధారయ. తయోశ్చిదచిత్సమష్టిభూతయోః ప్రకృతి
 పురుషయోరపి పరమపురుషయోనిత్వం శ్రుతిస్త్పృతిసిద్ధమ్ *మహానవ్యక్తేలీయతే. అవ్యక్తమక్షరే
 లీయతే. అక్షరం తమసిలీయతే. తమఃపరేదేవ ఏకీభవతి. *విష్ణోస్త్వరూపాత్ పరతోదితే ద్వే
 రూపే ప్రధానం పురుషశ్చ విప్ర. *ప్రకృతియా మమాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ । పురు
 షశ్చాప్యభావేతో లీయేతే పరమాత్మాని ॥ పరమాత్మా చ సర్వేషామాధారః పరమేశ్వరః । విష్ణు
 నామా స వేదేషు వేదాన్తేషు చ గీయత ఇత్యాదికా హి శ్రుతిస్త్పృతయః. ౬.

మత్తగి పరతరం నాస్యత్ కిం చిదస్తి ధనజ్ఞయ ।

యథా సర్వకారణస్యాపి ప్రకృతిద్వయస్య కారణత్వేన సర్వాచేతనవస్తుశేషిణశ్చేతనస్యాపి
 శేషిత్వేన కారణతయా శేషితయా చాహం పరతరః; తథా జ్ఞానశక్తిబలాదిగుణయోగేన చాహమేవ
 పరతరః; మత్తోఽన్యత్—మద్వ్యతిరిక్తం జ్ఞానబలాదిగుణాన్తరయోగి కిశ్చిదపి పరతరం నాస్తి.

మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ ॥ ౭ ॥

సర్వమిదం చిదచిద్వస్తుజాతం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ మచ్ఛరీరభూతం సూత్రే
 మణిగణవదాత్మతయాఽవస్థితే మయి ప్రోతం—శ్రితమ్. *యస్య పృథివీ శరీరం...యస్యాత్మా శరీ
 రమ్...సర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్తా దివ్యోదేవ ఏకో. నారాయణ ఇత్యాత్మశరీరభావే
 నావస్థానం చ జగద్భ్రష్టాశోరన్తయామి బ్రాహ్మణాద్విషు సిద్ధమ్. ౭.

అతస్సర్వస్య పరమపురుషశరీరత్వేనాత్మభూతపరమపురుషప్రకారత్వాత్సర్వప్రకారః
 పరమపురుష ఏవావస్థిత ఇతి సర్వైశ్శబ్దైస్తస్యైవాభిధానమితి తత్తత్సామానాధికరణ్యేనాహ—

రసోఽహమస్తు కాస్తేయ ప్రభాస్తి శశిసూర్యయాశి ।
 ప్రణవస్సవణవేదేము శబ్దగి ఖే పారుషం సృమం ॥ ౮ ॥
 పుణ్యో గర్భగి పృథివ్యాం చ తేజశ్చాస్తి విభావసౌ ।
 బీవసం సవణభూతేము తపశ్చాస్తి తపస్విమం ॥ ౯ ॥
 బీజం మాం సవణభూతానాం విద్ధి పాథక సనాతనమ్ ।
 బుద్ధిబుద్ధిమతామస్తి తేజస్తేజస్వినామహమ్ ॥ ౧౦ ॥
 బలం బలవతాం చాహం కామరాగవివజ్జితమ్ ।

ధర్మావిరుద్ధో భూతేము కామోఽస్తి భరతషణభ ॥ ౧౧ ॥

ఏతే సర్వే విలక్షణా భావా మత్త ఏవోత్పన్నాః మచ్ఛేషభూతాః మచ్ఛరీరతయా
 మయ్యేవావస్థితాః. అత స్తత్ప్రకారోఽహమేవావస్థితః. ౧౧.

యే చైవ సాత్త్వికా భావా రాజసాస్తామసాశ్చ యే ।

మత్త ఏవేతి తాన్విద్ధి సత్వహం తేషు తే మయి ॥ ౧౨ ॥

కిం విశిష్యాభిధీయతే. సాత్త్వికా రాజసాస్తామసాశ్చ జగతి దేహజ్యేనేద్రియత్వేన
 భోగ్యత్వేన తత్తద్దేతుత్వేన చావస్థితా యే భావాస్తా సర్వా మత్త ఏవోత్పన్నా విద్ధి; తే
 మచ్ఛరీరతయా మయ్యేవావస్థితా ఇతి చ. సత్వహం తేషు-నాహం కదాచిదిపి తదాయత్తస్థితిః. అస్య
 త్రాత్తామత్తస్థితిత్వేపి శరీరస్య శరీరేణాత్మసస్థినితావప్రపకాగో విద్యతే; మమ తు తైస్సకశ్చ
 త్తథావిధ ఉపకారః, కేవలలీలైవ ప్రయోజనమిత్యర్థః. ౧౨.

త్రిభిగుణమయైభావైరేభిస్సర్వమిదం జగత్ ।

మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యగి పరమవ్యయమ్ ॥ ౧౩ ॥

తదేవం చేతనాచేతనాత్మకం కృత్స్నం జగత్సదీయం కాలేకాలే మత్త ఏవోత్పద్యతే,
 మయి చ ప్రలీయతే, మయ్యేవావస్థితం, మచ్ఛరీరభూతం, మదాత్మకం చేత్యహమేవ కారణావస్థా
 యాం కార్యావస్థాయాం చ సర్వశరీరతయా సర్వప్రకారోఽవస్థితః. అతః కారణత్వేన శేషి
 త్వేన చ జ్ఞానాద్యసత్త్వేయకల్యాణగుణగణైశ్చాహమేవ సర్వైః ప్రకారైః పరతరో మత్తోఽస్య
 త్కేనాపి కల్యాణగుణగణేన పరతరం న విద్యతే. ఏవంభూతం మాం త్రిభ్యసాత్త్వికరాజసతామ
 సగుణమయేభ్యో భావేభ్యః పరం మదసాధారణైః కల్యాణగుణగణైస్తత్తద్భోగ్యతాప్రకారైశ్చ
 పరమ్ - ఉత్కృష్టతమమ్, అవ్యయం - సదైకరూపమపి తైరేవ త్రిభిగుణమయైనిహీనతరైః
 క్షణధ్వంసిభిః పూర్వకమాకమానుగుణదేహేంద్రియభోగ్యత్వేనావస్థితైః పదార్థైః మోహితం దేవ
 తియజ్జనుష్యస్థావరాత్త నాఽవస్థితమిదం జగన్నాభిజానాతి. ౧౩.

కథం స్వత ఏవానవధికాతిశయానందే నిత్యే సదైకరూపే లాకికవస్తుభోగ్యతాప్రకారై
 శ్చోత్కృష్టతమే త్వయి స్థితేఽప్యత్యంతనిహీనేషు గుణమయేష్వస్థిరేషు భావేషు సర్వస్య భోక్తృ
 నగస్య భోగ్యత్వబుద్ధిరుపజాయత ఇత్యుక్తాహ—

దైవీ హేమః గుణమయీ మమ మాయా మరత్యయా ।

మమైవా గుణమయీ - సత్త్వరజస్తమోమయీ మాయా యస్తాదైవీ - దేవేన క్రీడా
వృత్తేన మయైవ నిమిత్తా, తస్మాత్సవై కర్మకరత్యయా - మరతిక్రమా. అస్యాః మాయాశబ్ద
చ్యుత్వమానురరాక్షసాస్త్రాదీనామివ విచిత్రకాయకరత్వేన. యథా చ*తతో భగవతా తస్య
మీథాం చక్రముత్తమమ్ । ఆజగామ సమాజ్ఞప్తుం జ్వాలామాలి సుదశణమ్ । తేన మాయా
హస్తం తచ్ఛుద్ధరస్యాశుగామినా । బాలస్య రక్షతా దేహమైకైకశ్యేన సూపితమిత్యాదా ।
తో మాయాశబ్దో న మిథ్యాభావాచీ. ఐద్రోజాలికాదిష్యపి కేన చిన్తాస్త్రాదీనా మిథ్యాభా
షయానాః పారమార్థికాన్య ఏవ బుద్ధేరుత్పాదకత్వేన మాయావీతి ప్రయోగః. తథా మన్తాదీ
నాదిరేవ చ తత్ర మాయా. సవక్రప్రయోగేష్యనుగతస్యైకస్యైవ శబ్దాభావాత్. తత్ర మిథ్యా
భాషు మాయాశబ్దప్రయోగో మానూకానుబుద్ధివిషయత్వేనాపచారికః, మఞ్చుః క్రొశన్తీతివత్.
సా గుణమయీ పారమార్థికీ భగవన్నాయైవ * మాయా తు ప్రకృతిం విద్యాన్తాయినం తు
హేశ్వరమిత్యాదిష్యభిధీయతే. అస్యాః కాయం భగవత్స్వరూపతిరోధానం స్వస్వరూప
లోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ. అతో భగవన్నాయయా మోహితం సవకం జగద్భగవన్తమనవధికాతిశయానన్ద
స్వరూపం నాభిజానాతి.

మాయావిమోచనోపాయమాహ—

మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరన్తి తే ॥ ౧౪ ॥

మామేవ - సత్యసజ్గుల్బం పరమకారుణికమనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యం యే
రణం ప్రపద్యంతే త ఏతాం మదీయాం గుణమయీం మాయాం తరన్తి - మాయాముత్యస్య
హమేవోపాసత ఇత్యర్థః. ౧౪.

కిమితి భగవనుపాసనాపాదినీం భగవత్ప్రపత్తిం సజే న కువత ఇత్యత్రాహ—

న మాం దుష్కృతినో మూఢాః ప్రపద్యంతే సరాధమాః ।

మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥

మాం దుష్కృతినః - పాపకర్మాణో న ప్రపద్యంతే. దుష్కృతతారతమ్యేన తే చతుర్వి
దా భవన్తి - మూఢా సరాధమా మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావమాశ్రితా ఇతి.
మూఢాః - విపరీతజ్ఞానాః, పూర్వోక్తప్రకారేణ భగవచ్ఛేషతైకరసమాత్మానం భోగ్యజాతం చ
స్వశేషతయా మన్యమానాః సరాధమాః - సామాన్యేన జ్ఞాతేపి మత్స్వరూపే మదాన్తుభ్యా
హారాః. మాయయాఽపహృతజ్ఞానాః - మద్విషయం మదైశ్వర్యవిషయం చ జ్ఞానం ప్రస్తుతం యేషాం
దసమ్భావనాపాదినీభిః కూటయుక్తిభిరపహృతం, తే తథోక్తాః ; ఆసురం భావమాశ్రితాః - మద్వి
షయం మదైశ్వర్యవిషయం చ జ్ఞానం సుదృఢముపపన్నం యేషాం ద్వేషాయైవ భవతి, త ఆసురం
భావమాశ్రితాః - ఉత్తరోత్తరాః పాపిష్ఠతమాః. ౧౫.

చతుర్విధా భజన్తే మాం జనాస్సుకృతినోఽజ్ఞానాః ।

అతోఽజ్ఞానురథాః క్షీణ జ్ఞానీ చ భరతమభ ॥ ౧౬ ॥

సుకృతినః-పుణ్యకర్మాణో మాం శరణముపగమ్య మామేవ భజంతే. తే చ సుకృతతాః
తమ్యేన చతుర్విధాః-సుకృతగరీయస్త్యేన ప్రతిపత్తివైశేష్యానుత్తరోత్తరాధికతమా భవన్తి
అతః-ప్రతిష్ఠాహీనః భ్రష్టైశ్వర్యః పునస్తత్ప్రాప్తికామః. అధోఽధో-అస్రాప్తైశ్వర్యతయా
విశ్వయాకామః. తయోర్ముఖభేదమాత్రమ్; విశ్వయావిషయతయైక్యాదేక సాధికారః. జిజ్ఞాసుః
-ప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూపావాప్తిచ్ఛుః; జ్ఞానమేవాస్య స్వరూపమితి జిజ్ఞాసురిత్యుక్తమ్. జ్ఞానీ చ-
*ఇతస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విధి మే పరామిత్యాదినాభిహితభగవచ్ఛేషతైకరసాత్మస్వరూపవత్;
ప్రకృతివియక్తకేవలాత్మస్వపర్యవస్య భగవంతం ప్రేచ్ఛుః భగవంతమేవ పరమప్రాప్యం మన్వాసః.

తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తివిశిష్యతే ।

ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యథామహం స చ మమ ప్రియగి ॥ ౧౭ ॥

తేషాం జ్ఞానీ విశిష్యతే, కుతః? నిత్యయుక్త ఏకభక్తిరితి చ; తస్య హి మదేకప్రాప్యస్య
మయామోగో నిత్యః, ఇతరయోస్తు యావత్సాన్నిభిలషితప్రాప్తి మయామోగః. తథా జ్ఞానినో
మయ్యేకస్మిన్నేవ భక్తిః, ఇతరయోస్తు సాన్నిభిలషితే తత్సాధనత్వేన మయి చ, అతస్సేవ విశిష్యతే.
కిం చ, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యథామహమ్ అత్రాథాశబ్దోఽభిధేయవచనః, జ్ఞానినోఽహం యథా
ప్రియః, తథా మయా సర్వాజ్ఞేన సర్వాశక్తినాప్యభిధాతుం నశక్యత ఇత్యుక్తః; ప్రియత్వస్యేయత్తా
రహితత్వాత్. యథా జ్ఞానినామగ్రేసరస్య ప్రహ్లాదస్య * సత్వాసక్తమతిః కృష్ణే దశ్యమానో
మాహూరగైః । నవివేదాత్తనో గాత్రం తత్సన్నిత్యాహ్లాదసంస్థిత ఇతి, సోఽపి తథైవ మమ ప్రియః.

ఉదారాస్సర్వాపివై తే జ్ఞానీ త్వత్త్వేన మే మతమ్ ।

అస్థితస్స హి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతిమ్ ॥ ౧౮ ॥

సర్వా ఏవైతే మామేవోపాసత ఇత్యుదారాః - వదాన్యాః. మే మత్తో యత్కించ
దపి గృహ్లాన్తి, తే హి మమ సర్వాస్వదాయినః. జ్ఞానీ త్వత్త్వేన మే మతం - తదాయత్తథారణోఽహ
మితి మన్యే. కన్నాదేవం? యస్తాదయం మయా వినాత్మధారణాసమ్భావసయా మామేవానుత్తమం
ప్రాప్యమాస్థితః, అతస్తేన వినా మమాప్యాత్మధారణం న సమ్భవతి; తతో మమాత్మా హి సః.

బహూనాం జన్తనామస్తే జ్ఞానవాక్ మాం వ్రవద్యతే ।

వాసుదేవస్సర్వామితి స మహాత్మా సుదుర్లభగి ॥ ౧౯ ॥

నాల్పసంఖ్యాసంఖ్యాతానాం పుణ్యజన్తనాం ఫలమిదం యస్యచ్ఛేషతైకరసాత్మయాథాత్మ్య
జ్ఞానపూర్వకం మత్ప్రేషదనమ్, అపి తు బహూనాం జన్తనాం-పుణ్యజన్తనామస్తే-అవసానే, వాసు
దేవశేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ, సచాసంఖ్యయైః కల్యాణగుణగణైః
పరతర ఇతి జ్ఞానవాక్ భూత్వా, వాసుదేవ ఏవ మమ పరమప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి యస్యనో
రథవర్తిక స ఏవ మమ తత్సర్వామితి మాం వ్రవద్యతే మాముపాస్తే స మహాత్మా - మహామనాః
సుదుర్లభః - దుర్లభతరో లోకే. వాసుదేవస్సర్వామిత్యస్యామేవార్థః, *ప్రియో హి జ్ఞాని
నోఽత్యథామహమ్ * అస్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతిమితి ప్రకమాత్. జ్ఞానవాం

స్వయముక్తలక్షణ ఏవ, అస్మైవ పూర్వోక్తజ్ఞానిత్వాత్ *భూమిరాప ఇత్యారభ్య*అహంజ్ఞాన
తీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టథా । అపరేయమిత స్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్ । జీవభూతా
తి హి చేతనాచేతనస్య ప్రకృతిద్యయస్య పరమపురుష శేషతైకరసతోక్తా ; * అహం కృత్స్నస్య
గతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా । మత్తః పరతరం నాన్యత్కించైదస్తి ధనజ్ఞయేత్యారభ్య*యేచైవ
త్వికా భావా రాజసాస్తామసాశ్చయే । మత్త ఏవేతి తాన్విద్ధి నత్వహం తేషు తే మయీతి ప్రకృతి
యస్య కాయకారణోభయావస్థస్య పరమపురుషాయ తస్యరూపస్థితి ప్రవృత్తిత్వం పరమపురు
స్య చ సవైః ప్రకారైస్సవత్సాత్పరతరత్వముక్తమ్. అతస్స ఏవాత్ర జ్ఞానీత్యుచ్యతే. ౧౯.

తస్య జ్ఞానినో దుర్లభత్వమేవోపపాదయతి—

కామైస్సైస్సైవృత్తజ్ఞానాగ్ని ప్రపద్యస్తేఽస్య దేవతాగ్ని ।

తం తం నియమమాస్థాయ ప్రకృత్యా నియతాస్త్వయా ॥ ౨౦ ॥

సర్వ ఏవ హి లోకాః పురుషాః స్వయా ప్రకృత్యా - (పాప)వాసనయా గుణమయ
గోపవిషయయా నియతాః-నిత్యాన్వితాః తైస్సైస్స వాసనానుమాపై గుణమయైరేవ కామైరిచ్ఛా
షయభూతైః హృతమత్స్వరూపవిషయజ్ఞానాః తత్తత్కామసిద్ధ్యర్థమచ్యదేవతాః-మద్వ్యతిరిక్తాః
ఃపలేన్ద్రాదిదేవతాః తం తం నియమమాస్థాయ - తత్తద్దేవతావిశేషమాత్రప్రీణనాసాధారణం నియ
మమాస్థాయ ప్రపద్యస్తే - తా ఏవాశ్రిత్యాచయస్తే. ౨౦.

యా యో యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయాఽచితుమిచ్ఛతి ।

తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ ॥ ౨౧ ॥

తా అపి దేవతా మదీయాస్తనవః *య ఆదిత్యే తిష్ఠ యమాదిత్యో నవేద యస్యాది
శ్శరీరమిత్యాది శ్రుతిభిః ప్రతిపాదితా మదీయాస్తనవ ఇత్యజానన్నపి యో యో యాం యాం
పదీయామాదిత్యాదికాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయాఽచితుమిచ్ఛతి, తస్యతస్యాజానతోఽపి మత్తను
షయైషా శ్రద్ధేత్యహమనుసన్ధాయ తామేవాచలాం - నివిఘ్నాం విదధామ్యహమ్. ౨౧.

స తయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమిహతే ।

లభతే చ తతగ్ని కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ॥ ౨౨ ॥

స తయా నివిఘ్నయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యేన్ద్రాదేరారాధనం ప్రతి శూహతే. తతో మత్త
సభూతేన్ద్రాదిదేవతారాధనాత్ తానేవ హి స్వాభిలషితాన్ కామాన్ మయైవ విహితాన్ లభతే;
మద్వ్యాపారాధనకాలే ఆరాధ్యేన్ద్రాదయో మదీయాస్తనవః, తత ఏవ తదచానం చ మదారాధన
మతి న జానాతి, తథాపి తస్య వస్తుతో మదారాధనత్వాదారాధకాభిలషితమహమేవ విదధామి.

అస్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్ ।

దేవాన్ దేవయజో యాన్తి మద్భక్తా యాన్తి మామపి ॥ ౨౩ ॥

తేషామల్పమేధసామ్-అల్పబుద్ధీనామిన్ద్రాదిమాత్రయాజినాం తదారాధనఫలమల్పమస్త
వచ్ఛుభవతి, కుతః? దేవాన్ దేవయజో యాన్తి-యత ఇన్ద్రాదీన్ దేవాన్ తద్యాజినో యాన్తి;

ఇంద్రాదయోహి పరిచ్ఛిన్నభోగాః పరిమితకాలవర్తికాశ్చ; తతస్తత్సాయుజ్యో ప్రాప్తాస్తైస్సహస్రచ్యవంతే. మద్భక్తా అపి తేషామేవ కర్మణాం మదారాధనరూపతాం జ్ఞాత్వా పరిచ్ఛిన్నఫలసంకల్పాత్ప్రకృత్యా మత్ప్రీత్యానైకప్రయోజనాః మాం ప్రాప్నువన్తి, స చ పునర్నివర్తంతే *మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునజన్త నవిద్యత ఇతి హి వక్ష్యతే. ౨౩.

ఇతరే తు సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయ మను మనుష్యాదిష్వవశారమన్యకీర్ణత్వం కుర్వంతి త్యాహ—

అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయశి ।

పరం భావమజానంతో మమావ్యయమనుత్తమమ్ ॥ ౨౪ ॥

సన్దేశః కర్మభిరారాధ్యోహం సర్వేశ్వరో నాజ్ఞానసాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపః సర్వభావః పరమకారుణ్యాదాశ్రితవాత్సల్యాచ్చ సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయావశాత్సర్వభావ ఏవ వసుదేవ సూనురవతీర్ణ ఇతి మమైవం పరం భావమవ్యయమనుత్తమమజానంతః ప్రాకృతరాజసూనుసమాస మితః పూర్వమనభివ్యక్తమిదానీం కర్మవశాజ్ఞాన్విశేషం ప్రాప్య న్యక్తిమాపన్నం - ప్రాప్తం మామబుద్ధయోమన్యంతే; అతో మాం నాశ్రయంతే - స కర్మభిరారాధనున్తి ౨౪.

కుత ఏవం స ప్రకాశ్యత ఇత్యత్ప్రశ్నా—

నాహం ప్రకాశస్సర్వస్య యోగమాయాసమావృతశి ।

మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామజమవ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥

క్షేత్రజ్ఞాసాధారణమనుష్యత్వాదిసంస్థానయోగాఖ్యమాయయా సమావృతోఽహం స సర్వస్య ప్రకాశః. మయి మనుష్యత్వాదిసంస్థానదర్శనమాత్రేణ మూఢోఽయం లోకో మామజి వాయిన్ద్రకర్మాణమతినూయాగ్ని తేజసముపలభ్యమాసమప్యజమవ్యయం నిఖిలజగదేకకారణం సర్వేశ్వరం మాం సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయ మనుష్యత్వసంస్థానమాస్థితం నాభిజానాతి. ౨౫.

వేదాహం సమతీతాని వత్కమానాని చాజ్ఞావ ।

భవిష్యాణి చ భూతాని మాం తు వేద స కశ్చన ॥ ౨౬ ॥

అతీతాని వత్కమానాన్యనాగతాని చ సర్వాణి భూతాన్యహం వేద-జానామి; మాం తు వేద సకశ్చన-మయాఽనుసంధియమానేషు కాలత్రయవర్తికషు భూతేషు మామ్-ఏవం విధం వాసు దేవం సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయావతీర్ణం విదిత్వా మామేవ సమాశ్రయన్త కశ్చిదుపలభ్యత ఇత్యర్థః. అతో జ్ఞానీ సుదుర్లభ ఏవ. ౨౬.

తథాహి—

ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వద్వమోహేన భారత ।

సర్వభూతాని సమ్రోహం సగేహయాన్తి పరస్తవ ॥ ౨౭ ॥

ఇచ్ఛాద్వేషాభ్యాం సముత్థితేన కీతోష్ణాదిద్వద్వాభ్యేన మోహేన సర్వభూతాని సగేహ-జన్తకాల ఏవ సమ్రోహం యాన్తి. ఏతదుక్తం భవతి; -గుణమయేషు సుఖదుఃఖాదిద్వద్వేషు పూర్వ

పూర్వజన్మ యద్విషయావిచ్ఛాద్యేషావభ్యస్తా తద్వాసనయా పునరపి జన్మకాల ఏవ తదేవ ద్వన్ద్వా
యమిచ్ఛాద్యేషవిషయ త్వేన సముత్థితం భూతానాం మోహనం భవతి, తేన మోహేన సర్వ
హతాని సమ్మోహం యాన్తి - తద్విషయేచ్ఛాద్యేషస్వభావాని భవన్తి, న మత్సంశ్లేషవియోగ
సఖదుఃఖస్వభావాని; జ్ఞానీ తు మత్సంశ్లేషవియోగైకసుఖదుఃఖస్వభావః; న తత్స్వభావం కిమపి
హతం జాయత ఇతి. ౨౭.

యేషాం త్వన్తగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్ ।

తేద్వన్ద్వమోహానిముక్తా భజన్తే మాం దృఢవ్రతాః ॥ ౨౮ ॥

యేషాం త్వనేకజన్మాజ్ఞానేనోత్కృష్టపుణ్యసంపన్నయేన గుణమయద్వన్ద్వచ్ఛాద్యేష
హీతుభూతం మదాన్తుఖ్యవిరోధి చానాదికాలప్రవృత్తం పాపమన్తగతం క్షీణం, తే పూర్వోక్తేన
సకృతతారతమ్యేన మాం శరణమనుప్రపద్య గుణమయాన్తోహాద్వినిముక్తాః జరామరణమోక్షాయ
సహతే చైశ్వర్యాయ మత్ప్రీప్యంతే చ దృఢవ్రతాః - దృఢసంకల్పాః మామేవ భజన్తే. ౨౮.

తత్ర త్రయాణాం భగవన్తం భజమానానాం జ్ఞాతవ్యవిశేషానుపాదేయాంశ్చ ప్రస్తాతి-

జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్య యతన్తి యే ।

తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్నమధ్యాత్మం కర్మ చాఖిలమ్ ॥ ౨౯ ॥

జరామరణమోక్షాయ ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపదశకనాయ మామాశ్రిత్య యే
యతన్తే, తే తద్బ్రహ్మ విదుః, అధ్యాత్మం చ కృత్స్నం విదుః; కర్మ చాఖిలం విదుః. ౨౯.

సాధిభూతాధిదైవం మాం సాధియజ్ఞం చ యే విదుః ।

ప్రయాణకాలేపి చ మాం తే విదుర్ముక్తచేతసః ॥ ౩౦ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
జ్ఞానయోగో నామ సప్తమోఽధ్యాయః.

అత్ర య ఇతి పునర్నిదేశాత్ పూర్వనిర్దిష్టేభ్యోన్యేఽధికారిణో జ్ఞాయన్తే సాధి
భూతం సాధిదైవం మామైశ్వర్యాధిణో యే విదురిత్యేతదనువాదస్వరూపమప్యప్రాప్తార్థత్వా
ద్విధాయకమేవ. తథా సాధియజ్ఞమిత్యపి త్రయాణామధికారిణామభిశేషేణ విధీయతే, అర్థస్వా
భావ్యాత్; త్రయాణాం హి నిత్యనైమిత్తికరూపమహాయజ్ఞాద్యచ్యుత్తానమవజన్తీయమ్. తే చ
ప్రయాణకాలేపి స్వప్రాప్యానుగుణం మాం విదుః. తేచేతి చక్రాత్పూర్వే జరామరణమోక్షాయ
యతమానాశ్చ ప్రయాణకాలే విదురితి సముచ్చీయన్తే. అనేన జ్ఞానినోఽప్యర్థస్వాభావ్యాత్సాధి
యజ్ఞం మాం విదుః, ప్రయాణకాలేపి స్వప్రాప్యానుగుణం మాం విదురిత్యుక్తం భవతి. ౩౦.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీగీతాభాష్యే సప్తమోఽధ్యాయః.

అథ అష్టమాధ్యాయః.

సప్తమే పరస్య బ్రహ్మణో వాసుదేవస్యాపాస్యత్వం నిఖలచేతనాచేతనవస్తుశేషిత్వః
కారణత్వమాధారత్వం సర్వశరీరతయా సర్వాప్రకారత్వేన సర్వశబ్దవాచ్యత్వం సర్వానియంతృత్వః
సర్వైశ్చ కల్యాణగుణగణైస్తస్యైవ పరతరత్వం సత్త్వరజస్తమోమయైదేహేంద్రియత్వేన భోగ్యత్వేన
చావస్థితైర్భావైరనాదికాలప్రవృత్తగుప్తైత ప్రవాహహేతుకైస్తస్య తిరోధానమ్ అత్యుత్కృష్ట
సుకృతహేతుకభగవత్ప్రవృత్త్యా చ తన్నివర్తనం సుకృతతారతమ్యేన చ ప్రతిపత్తివైశేష్యాదైశ్చ
యాక్షరయాధాత్మ్యభగవత్ప్రవృత్త్యపేక్షయోపాసకభేదం భగవన్తం ప్రేసోనికత్యయు కతయైక
భక్తితయాచాత్యథాపరమపురుషప్రియత్వేన శ్రేష్ఠ్యం గుణభత్వం చ ప్రతిపాద్య సహా
త్రయాణాం జ్ఞాతవ్యోపాదేయభేదాంశ్చ ప్రాప్తాపీత్. ఇదానీమష్టమే ప్రస్తుతా జ్ఞాతవ్యోపాదేయ
భేదా వివినక్తి.

అఙ్గాన ఉవాచ—

కిం తద్బ్రహ్మ కిమధ్యాత్మం కిం కర్మపురుషోత్తమమ్ ।

అధిభూతం చ కిం ప్రోక్తమధిదైవం కిమచ్యుతే ॥ ౧ ॥

అధియజ్ఞః కథం కోఽత్ర దేహోఽస్తిస్థధునూదస ।

ప్రయాణకాలే చ కథం జ్ఞేయోఽసి నియతాత్మభిః ॥ ౨ ॥

జరామరణమోక్షాయ భగవన్తమాశ్రిత్య యతమానానాం జ్ఞాతవ్యతయోక్తం తద్బ్రహ్మ
ధ్యాత్మం చ కర్మ చ కిమితి వక్తవ్యమ్. ఐశ్వర్యాధీనాం జ్ఞాతవ్యమధిభూతమధిదైవం చ కిమ్?
త్రయాణాం జ్ఞాతవ్యోఽధియజ్ఞశబ్దనిష్టశ్చ కః? తస్య చాధియజ్ఞభావః కః? ప్రయాణ
కాలే చైభిస్త్రీభినియతాత్మభిః కథం జ్ఞేయోఽసి?

౨.

శ్రీభగవానువాచ—

అక్షరం బ్రహ్మ పరమం స్వభావోఽధ్యాత్మ ముచ్యతే ।

భూతభావోద్భవకరో విసర్గః కర్మసంజ్ఞితః ॥ ౩ ॥

తద్బ్రహ్మేతి నిర్దిష్టం పరమమక్షరం, సక్షరతీత్యక్షరం తేత్రజ్ఞసమప్తిరూపమ్. తథా
చ శ్రుతిః- * అవ్యక్తమక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయత ఇత్యాదికా. పరమమక్షరం ప్రకృతి
వినిర్ముక్తాత్మస్వరూపమ్. స్వభావోఽధ్యాత్మ ముచ్యతే స్వభావః-ప్రకృతిః. అనాత్మభూతమాత్మని
సమృద్ధ్యమానం భూతసూక్ష్మతద్వాసనాదికం పశ్చాన్నివిద్యాయాం జ్ఞాతవ్యతయోదితమ్. తదు
భయం ప్రాప్యతయా త్యాజ్యతయా చ ముముక్షుభిజ్ఞాతవ్యమ్. భూతభావోద్భవకరో విసర్గః
కర్మ సంజ్ఞితః - భూతభావః-మనుష్యాదిభావః; తదుద్భవకరో యో విసర్గః * పశ్చిమ్యా
మాహుతావాపః పురుషవచసో భవంతి శ్రుతిసిద్ధో యోషితస్సమృద్ధజః, స కర్మసంజ్ఞితః. తచ్చా
ఖలం సానుబద్ధముద్వేజనీయతయా పరిహరణీయతయా చ ముముక్షుభిజ్ఞాతవ్యమ్. పరిహరణీయతా
చానస్తరమేవ వక్ష్యతే * యదిచ్ఛనో బ్రహ్మచర్యం చరంతి.

3.

అధిభూతం తురో భావః పురుషశ్చాధిదైవతమ్ ।

అధియజ్ఞోఽహమేవాత్ర దేహీ దేహ భృతాం వరః ॥ ౪ ॥

విశ్వయాఽధికానాం జ్ఞాతవ్యతయా నిదిష్టమధిభూతం తురో భావః వియదాదిభూతేషు
మానస్తత్పరిణామవిశేషః తురణస్వభావో విలక్షణశ్శబ్దస్పృశాదిసాన్సక్రయః, విలక్షణసాన్సక్ర
శబ్దస్పృశరూపరసగంధాః విశ్వయాఽధికభిః ప్రాప్యస్తైరనుసంధేయాః పురుషశ్చాధిదైవతమ్-అధి
వతశబ్దనిదిష్టః పురుషః, అధిదైవతం-దైవతోపరి వతకమానమ్. ఇంద్రిప్రజాపతిప్రభృతికృతస్స
వతోపరి వతకమానః ఇంద్రిప్రజాపతిప్రభృతీనాం భోగ్యజాతాద్విలక్షణశబ్దాదేభోక్తా పురుషః.

చ భోక్తృత్వావస్థా విశ్వయాఽధికభిః ప్రాప్యతయాఽనుసంధేయా అధియజ్ఞోఽహమేవ-అధియజ్ఞ
నిదిష్టోఽహమేవ. అధియజ్ఞః - యజ్ఞైరారాధ్యతయా వతకమానః. అత్రేంద్రిదా మమ దేహ
తే ఆత్మతయాఽవస్థితోఽహమేవ యజ్ఞైరారాధ్య ఇతి మహాయజ్ఞాదనిత్యనైమిత్తికానుష్ఠాన
బాయాం త్రయాణామధికారిణామనుసంధేయమేతత్. ౪.

అస్తకాలే చ మామేవ స్మరణ ముక్త్వా కలేబరమ్ ।

యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నాస్త్యత్ర సంశయః ॥ ౫ ॥

ఇదమపి త్రయాణాం సాధారణమ్. అస్తకాలే చ మామేవ స్మరణ కలేబరం త్యక్త్వా
ప్రయాతి, స మద్భావం యాతి-మమ యో భావః స్వభావః తం యాతి; తదానీం యథా
గామచుసన్ధతే తథావిధాకారోభవతీత్యక్షణః; యథా ఆదిభరతాదయస్తదానీం స్మరణమాణ
గసజాతీయాకారాస్సమూర్తాః. ౫.

స్త్రతుఃస్సప్తవిషయసజాతీయాకారతాపాదనమస్త్యప్రత్యయస్య స్వభావ ఇతి సుస్పష్టమాహ-

యం యం వాఽపి స్మరణ భావం త్యజత్యస్తే కలేబరమ్ ।

తం తమేవైతి క్వాస్తేయ సదా తద్భావభావితః ॥ ౬ ॥

అస్తే-అస్తకాలే యం యం వాఽపి భావం స్మరణ కలేబరం త్యజతి తం తం భావమేవ
రణానస్తరమేతి. అస్త్యప్రత్యయశ్చ పూర్వభావితవిషయపవ జాయతే. ౬.

తస్మాత్సర్వేశామం కాలేషు మామనుస్మర యుధ్య చ ।

మయ్యపి తమనోబుద్ధిమామేవైష్యస్యసంశయః ॥ ౭ ॥

యస్మాత్ పూర్వకాలాభ్యస్తవిషయ ఏవాస్త్యప్రత్యయో జాయతే, తస్మాత్సర్వేశామ
లేషాప్రయాణాదహరహమామనుస్మర. అహరహరనుస్మృతికరం యుద్ధాదికం వశాశ్రమా
బద్ధి శ్రుతిస్మృతిచోదితం నిత్యనైమిత్తికం చ కమక్ కురు. ఏవముపాయేన మయ్యపి తమనోబుద్ధి
స్తకాలే చ మామేవ స్మరణ యథాభిలషితప్రకారం మాం ప్రాప్స్యశిః నాత్రసంశయః. ౭.

ఏవం సామాన్యేన స్వప్రాప్యవాప్తిరస్త్యప్రత్యయాధీనేత్యుక్త్వా తదథం త్రయాణా
మపాసనప్రకారభేదం వక్తుముపక్రమతే; తత్రైశ్వర్యాధికానాముపాసనప్రకారం యథోపాసన
స్త్యప్రత్యయప్రకారం చాహ-

అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతసా నాన్యగామినా ।

పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పాథానుచిన్తయన్ ॥ ౮ ॥

అహరహరభ్యాసయోగాభ్యాసం యుక్తతయా నాన్యగామినా చేతసా అస్తకాలే మం పురుషం దివ్యం మాం వత్సమాణప్రకారం చిన్తయన్ మామేవ యాతి-ఆదిభరతమృగః ప్రాప్తివదైశ్వర్యవిశిష్టతయా మత్సమానాకారో భవతి. అభ్యాసః - నిత్యనైమిత్తికావిరుద్ధః సర్వేశు కాలేశు మనసోపాస్యసంశీలనమ్. యోగస్త్యహరహయోగకాలేఽనుష్ఠీయమానయథోక్తలక్షణముసాసనమ్.

కవిం పురాణమనుశాసితారమణోరణీయాంసమనుర్చరేద్యః ।

సర్వాస్య ధాతారమచిన్త్యరూపమాదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్ ॥ ౯ ॥

ప్రయాణకాలే మనసాఽచలేన భక్త్యా యుక్తో యోగబలేన చ్చప ।

భ్రువోమధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ సతం పరం పురుషముపైతి దివ్యమ్ ॥ ౧౦ ॥

కవిం-సర్వాజ్ఞం, పురాణం-పురాతనమ్, అనుశాసితారం-విశ్వస్య ప్రశాసితారమ్, అణిరణీయాంసం-జీవాదపి సూక్ష్మతరం, సర్వాస్య ధాతారం-సర్వాస్య స్రష్టారమ్, అచిన్త్యరూపం-సతేతరవిసజాతీయస్వరూపమ్; ఆదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్-అప్రాకృతస్వాసాధారణదివ్యరూపతమేవంభూతమ్ అహరహరభ్యాసమానభక్తియుక్తయోగబలేనానూఢసంస్కారతయా అచలే మనసా ప్రయాణకాలే భ్రువోమధ్యే ప్రాణమావేశ్య-సంస్థాప్య, తత్ర భ్రువధ్యే దివ్యం పురుషయోఽనుస్మరేత్, స తమేవోపైతి-తద్భావం యాతి, తత్సమానైశ్వర్యయోఽభవతిత్యథా. ౧౦

అథ కైవల్యాధికానాం స్మరణప్రకారమాహ—

యదక్షరం వేదవిదో వదన్తి విశన్తి యద్యతయో వీతరాగాః ।

యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సజ్జిహేణ ప్రవక్ష్యే ॥ ౧౧ ॥

యదక్షరమ్-అస్థూలత్వాదిగుణకం వేదవిదో వదన్తి వీతరాగాశ్చ యతయో యదక్షరం విశన్తి, యదక్షరం ప్రాప్తుమిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్పదం సజ్జిహేణ తే ప్రవక్ష్యే; పద్యతే గమ్యతే చేతసేతి పదమ్; తన్నిఖిలవేదాన్తవేద్యం మత్స్వరూపమక్షరం యథోపాస్యం, తథా సజ్జిహేణ ప్రవక్ష్యామితిత్యథా. ౧౧

సర్వాద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్య చ ।

మూర్ఖ్యాధ్యాత్మసః ప్రాణమాస్థితో యోగధారణామ్ ॥ ౧౨ ॥

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్తామనుస్మరన్ ।

యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౩ ॥

సర్వాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణి జ్ఞానద్వారభూతాని సంయమ్య-స్వవ్యాపారేభ్యో వినివర్త్య హృదయకమలనివిష్టే మయ్యక్షరే మనో నిరుధ్య యోగాభ్యాసం ధారణామాస్థితః-మయ్యేవ నిశ్చలాం స్థితిమాస్థితః, ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ మద్వాచకం వ్యాహరన్ వాచ్యం మామనుస్మరన్

త్వః ప్రాణం మూర్ఖాన్యథాయ దేహం త్యజ్ఞాయః ప్రయాతి, సయాతి పరమాం గతిమ్-
కృతివియుక్తం మత్సమానాకారమపునరావృత్తిమాత్మానం ప్రాప్నోతిత్యర్థః- *యస్స సర్వేషు
సాత్తేషు నశ్యత్సు న విశ్యతి । అన్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తస్తమాహుః పరమాం గతిమిత్యనన్తరమేవ
క్ష్యతే. ౧౩.

ఏవమైశ్వర్యాధిక్షయః కైవల్యాధిక్షయశ్చ స్వప్రాప్త్యానుగుణం భగవదుపాసనప్రకార ఉక్తః;
భజ్జానినో భగవదుపాసనప్రకారం ప్రాప్తిప్రకారం చాహ—

అసన్యచేతాస్సతతం యో మాం స్మరతి నిత్యశః ।

తస్యాహం సులభః పాథక నిత్యయుక్తస్య యోగివశః ॥ ౧౪ ॥

నిత్యశో మాముద్యోగప్రభృతి. సతతం సర్వకాలమనన్యచేతా యః స్మరతి-అత్యర్థః
మత్ప్రియత్వేన మత్సన్నిత్యా వినాత్మధారణమలభమానో నిరతిశయప్రియాం స్మృతిం యః కరోతి;
స్య నిత్యయుక్తస్య-నిత్యయోగం కాఙ్క్షమాణస్య యోగినోఽహం సులభః-అహమేవ ప్రాప్యః, న
ఏదాభవ ఐశ్వర్యాదికః; సుప్రాపశ్చ. తద్వియోగమసహమానోఽహమేవ తం వృజే. మత్ప్రి-
యమగుణోపాసనవిపాకం తద్విరోధినిరసనమత్యర్థమత్ప్రియత్వాదికం చాహమేవ దదామీ-
త్యర్థః. * యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య ఇతి హి శ్రూయతే. వక్ష్యతే చ - * తేషాం సతత
యుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే । తేషా-
మీవాసుకమ్పాథకమహామజ్ఞానజం తమః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి. ౧౪.

అతః పరమధ్యాయశేషేణ జ్ఞానినః కైవల్యాధిక్షయశ్చాపునరావృత్తిమైశ్వర్యాధిక్షయః
పునరావృత్తిం చాహ—

మాముపేత్య పునజన్త దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్ ।

నాహ్నువన్తి మహాత్మాసస్సంసిద్ధిం పరమాం గతాం ॥ ౧౫ ॥

మాం ప్రాప్య పునర్నిఃఖలదుఃఖాలయమస్థిరం జన్త న ప్రాహ్నువన్తి; యత ఏతే మహా-
త్మానః-మహామనసః యథావస్థితమత్స్వరూపజ్ఞానా అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన మయా వినాత్మధారణ
సులభమానా మయ్యాసక్తమనసో మదాశ్రయా మాముపాస్య పరమసంసిద్ధిరూపం మాం ప్రాప్తాః.

ఐశ్వర్యగతిం ప్రాప్తానాం భగవన్తం ప్రాప్తానాం చ పునరావృత్తావపునరావృత్తౌ చ
హేతుమనన్తరమాహ—

అబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽజకాన ।

మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునజన్త న విద్యతే ॥ ౧౬ ॥

ప్రహ్లోకపర్యంతా బ్రహ్మాణోదరవర్తినస్సర్వే లోకా భోగైశ్వర్యాలయాః పునరా-
వర్తినః - వినాశినః; అత ఐశ్వర్యగతిం ప్రాప్తానాం ప్రాప్యస్థానవినాశాద్వినాశిత్యమపజన్తీయమ్;
మాం సర్వజ్ఞం సత్యసంకల్పం నిఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయలీలం పరమకారుణికం సదైకరూపం
ప్రాప్తానాం ధివాశప్రసక్తాభావాత్ తేషాం పునజన్త న విద్యతే. ౧౬.

బ్రహ్మలోకపయన్తానాం లోకానాం తదవ్యర్థసినాం చ పరమపుగుషసజ్జల్పకృత
ముత్పత్తివినాశకాలవ్యవస్థామాహ—

సహస్రయుగపర్యంతమహాయజ్ఞ్యహ్లాణో విదుః ।

రాత్రిం యుగసహస్రాం తాం తేజహోరాత్రవిదో జనాః ॥ ౧౭ ॥

అవ్యక్తాద్వ్యక్తయస్సవాణి ప్రభవత్యహరాగమే ।

రాత్ర్యాగమే ప్రళయస్తే తత్రైవావ్యక్తసంజ్ఞకే ॥ ౧౮ ॥

భూతగ్రామస్స ఏవాయం భూత్వా భూత్వా ప్రళయతే ।

రాత్ర్యాగమేవశః పాథః ప్రభవత్యహరాగమే ॥ ౧౯ ॥

యే మనుష్యాదిచతుర్ముఖాన్తానాం మత్సజ్జల్పకృతాహారాత్రవ్యవస్థావిదో జనా
నే బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య యదహస్తశ్చతుర్ముగసహస్రావసాం విదుః, రాత్రిం చ శత్రాహ
సామ్. తత్ర బ్రహ్మణోఽహరాగమసమయే త్రైలోక్యాంతవర్తిన్యో జేహ్వాన్యహోగ్యభోగస్థా
నూపా వ్యక్తయశ్చతుర్ముఖదేహవస్థాదవ్యక్తాత్ ప్రభవన్తి. తత్రైవావ్యక్తవస్థావిదోఽపి చతుర్ము
ఖదేహే రాత్ర్యాగమసమయే ప్రళయస్తే. స ఏవాయం కమవశ్యో భూత్వామోఽహరాగమే
భూత్వాభూత్వా రాత్ర్యాగమే ప్రళయతే; పునరప్యహరాగమే ప్రభవతి. శత్రా వషణతావసా
నరూపయుగసహస్రాస్తే బ్రహ్మలోకపర్యంతా లోకాః బ్రహ్మణః * పృథివ్యపుష్పప్రళయజే ఆపస్తేజః
లీనుస్త ఇత్యాదిక్రమేణ అవ్యక్తాక్షరతమఃపర్యంతం మయ్యేవ ప్రళయస్తే. ఏవం మద్వ్యతిరిక్తస్య
కృత్స్నస్య కాలవ్యవస్థయా మత్త తత్ప్రజ్ఞేమయిప్రలయాచ్ఛేత్పత్తివినాశయోగిత్వమువజః నీయ
మిత్యైశ్వర్యముగతిం ప్రాప్తానాం పునరావృత్తిరపరిహార్యా. నూముపేతానాం తు స పునరావృత్తి
ప్రసజ్ఞః.

౧౯

అథ కైవల్యం ప్రాప్తానామపి పునరావృత్తినివర్తన ఇత్యాహ—

పరస్తస్థాత్తు భావోఽన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః ।

యస్ససర్వేశము భూతేషు సశ్యత్సు స విశ్వతి ॥ ౨౦ ॥

అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త సమాహుః పరమాం గతిమ్ ।

యం ప్రాప్య స నివర్తన్తే తద్దామ పరమం మమ ॥ ౨౧ ॥

తస్మాదవ్యక్తాదచేతనప్రకృతిరూపాత్పురుషార్థతయా పరః - ఉత్కృష్టో భావోఽన్యో
జ్ఞానై కాకారతయా తస్మాద్విసజాతీయః. అవ్యక్తః కేనచిత్ప్రమాణేన నవ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తః.
స్వసంవేద్యస్వాసాధారణాకార ఇత్యర్థః. సనాతనః - ఉత్పత్తి వినాశా నమాతయా నిత్యః.
యస్ససర్వేశము వియదాదిభూతేషు సకారణేషు సకార్యేషు విశ్వత్సు తత్రతత్ర స్థితోఽపి స విశ్వతి,
సోఽవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తః * యేత్వక్షరమనిర్దేశ్య మవ్యక్తం పయూపాసతే * కూటస్థోఽ
క్షర ఉచ్యత ఇత్యాదిషు. తం వేదవిదః పరమాం గతిమాహుః. అయమేవ * యః ప్రయాతి
త్యజ్జ దేహం సయాతి పరమాం గతిమిత్యత్ర పరమగతిశబ్దనిర్దేశ్యోఽక్షరః ప్రకృతిసంసర్గవియ

క్షస్వరూపేణావస్థిత ఆత్మైత్యర్థః. యమేవంభూతం స్వరూపేణావస్థితం ప్రాప్య స నివర్తంతే, తస్మాదుపరమం ధామ-పరం నియమసస్థానమ్. అచేతనప్రకృతిరేకం నియమసస్థానమ్ ; తత్సంస్పృష్టరూపా జీవప్రకృతిద్వితీయం నియమసస్థానమ్; ఆచిత్సంగకవియుక్తం స్వరూపేణావస్థితం ముక్షస్వరూపం పరమం నియమసస్థానమిత్యర్థః. తచ్చాపునరావృత్తిరూపమ్. అథనా ప్రకాశవాచీ ధామశబ్దః-ప్రకాశశ్చేహ జ్ఞానమభిప్రేతమ్. ప్రకృతిసంస్పృష్టాత్ పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానరూపాదాత్మనోఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానరూపతయా ముక్షస్వరూపం పరం ధామ. ౨౧.

జ్ఞానిః ప్రాప్యం తు తస్మాదత్యంతవిభక్తమిత్యాహ—

పురుషస్స పరః పాథక భక్త్యా లభ్యస్తవస్యయా ।

యస్యాస్తస్మాని భూతాని యేన సర్వమిదం తతమ్ ॥ ౨౨ ॥

*మత్తః పరతరం నాన్యత్కించైదస్మి ధనజ్ఞయ । మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణి గణా ఇవ. *మామేభ్యః పరమవ్యయమిత్యాదినా నిర్దిష్టస్య యస్యాస్తస్మాని సర్వాణి భూతాని, యేన చ పరేణ పురుషేణ సర్వమిదం తతం, స పరః పురుషః * అనన్యచేతాస్సతతమిత్యనన్యయా భక్త్యా లభ్యః. ౨౨.

అథ ఆత్మయాథాత్మ్యవిదః పరమపురుష నిష్ఠస్య చ సాధారణమచిరాదికాం గతి మాహ. ద్వయోరప్యచిరాదికా గతిశ్శ్రుతౌ శ్రుతా, సా చాపునరావృత్తిలక్షణా ; యథా పఞ్చగ్నివిద్యాయాం * తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే తేఽచిః షమభినమ్భనస్యచిఃషోఽహరిత్యాదౌ అచిరాదికయా గతస్య పరబ్రహ్మప్రాప్తిరపునరావృత్తి శ్చామ్నాతా * స ఏనాక్ బ్రహ్మ గమయతి, ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావతం నావతం న ఇతి. న చ ప్రజాపతివాక్యాదౌ శ్రుతపరవిద్యాజ్ఞభూతాత్మప్రాప్తివిషయేయం *తద్య ఇత్థం విదురితి గతిశ్శ్రుతిః, * యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసత ఇతి పరవిద్యాయాః పుణ్యకృత్ తివై యథ్యాత్ ; పఞ్చగ్నివిద్యాయాం చ * ఇతి తు పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుష వచసో భవంతితి * రమణీయచరణాః-కపూయచరణా ఇతి పుణ్యపాపహేతుకో మనుష్యాదిభావో ఽపామేవ భూతాస్తరసంస్పృష్టానామ్, ఆత్మనస్తు తత్పరిష్కర్షమాత్రమితి చిదచిత్తోవివేకమభి ధాయ *తద్య ఇత్థం విదుః... తేఽచిఃషమభినమ్భవంతి. * ఇమం మానవమావతం నావతం న ఇతి వివిక్తే చిదచిద్విస్తుని త్యాజ్యతయా ప్రాప్యతయా చ య ఇత్థం విదుస్తేచిరాదినా గచ్ఛంతి స చ పునరావతం నైత్యుక్తమితి గమ్యతే. ఆత్మయాథాత్మ్యవిదః పరమపురుషనిష్ఠస్య చ *స ఏనాక్ బ్రహ్మ గమయంతి బ్రహ్మప్రాప్తివచనాదచిద్వియుక్తమాత్మవస్తు బ్రహ్మకతయా బ్రహ్మశేషతైకరస మిత్యనుసంధేయం, తత్క్రతున్యాయాచ్చ పరశేషతైకరసత్వం చ *య ఆత్మని తిష్ఠ...యస్యాత్మా శరీరమిత్యాది శ్రుతిసిద్ధమ్.

యత్ర కాలే త్వనావృత్తిమాన్వర్తిం చైవ యోగినిః ।

ప్రయాతా యాన్తి తం కాలం వక్ష్యామి భరతమకథ ॥ ౨౩ ॥

అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లష్ణాసా ఉత్తరాయణమ్ ।

తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాని ॥ ౨౪ ॥

అత్ర కాలశబ్దో మాగణ్యాహః ప్రభృతీసంవత్సరాంతకాలాభిమానిదేవతాభూనుస్తయా
మాగోపలక్షణాః. యస్మిన్మాగే ప్రయాతా యోగినోఽనావృత్తిః పుణ్యకర్మాణశ్చ
వృత్తిః, యాన్తి, తం మాగణం వక్ష్యామి త్యర్థః. * అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లః షష్ఠాసా ఉత్తరా
యణమితి సంవత్సరాదీనాం ప్రదర్శనమ్. ౨౪.

ధూమో రాత్రిస్తథా కృష్ణగి షణ్మాసా దక్షిణాయణమ్ ।

తత్ర చాన్ద్రమసం జ్యోతియోగీ ప్రాప్య నివతతే ॥ ౨౫ ॥

ఏతచ్చ ధూమాదిమాగణస్థితృలోకాదేః ప్రదర్శనమ్. అత్ర యోగిశబ్దః పుణ్యకర్మ
సంబంధవిషయః. ౨౫.

శుక్లకృష్ణే గతీ హ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే ।

ఏకయా యాత్యనావృత్తిమన్యయాఽఽవతతే పునః ॥ ౨౬ ॥

శుక్లాగతిరచిరాదికా. కృష్ణా చ ధూమాదికా * శుక్లయాఽనావృత్తిం యాతి, కృష్ణయా
తు పునరావతతే. ఏతే శుక్లకృష్ణే గతీ జ్ఞానినాం ద్వివిధానాం పుణ్యకర్మాణాం చ శ్రుతౌ
శాశ్వతే మతే * తద్య ఇథం విరుద్యోచేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసణే తేఽచిషనుభిసంభు
వన్తి * అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూతేఽదత్తమిత్యుపాసణే శే ధూమమభిసంభువన్తి. ౨౬.

నైతే సృతీ పాథా జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చన ।

తస్మాత్సవేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవాజ్జన ॥ ౨౭ ॥

ఏతే మాగణా జానన్ యోగీ ప్రయాణకాలే కశ్చన సముహ్యతి; అపి తు స్వేనైవ
దేవయానేన పథా యాతి. తస్మాదహరహరచిరాదిగతిచిస్తనాఖ్యయోగయుక్తో భవ. ౨౭.

అథాధ్యాయద్వయోదితశాస్త్రార్థవేదనఫలమాహ—

వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సు చైవ దానేషు యత్పుణ్యఫలం ప్రదప్తమ్ ।

అత్యేతి తత్సర్వమిదం విదిత్వా యోగీ పరం స్థానముపైతి చాద్యమ్ ॥ ౨౮ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే
అక్షరపరబ్రహ్మయోగో నామాష్టమోఽధ్యాయః.

ఋగ్యజుస్సామాధర్వరూపవేదాధ్యాయజ్ఞతపోదానప్రభృతీషు సర్వేషు పుణ్యేషు
యత్ఫలం నిదిష్టమ్, ఇదమధ్యాయద్వయోదితం భగవత్సాహిత్యం విదిత్వా తత్సర్వమజ్యేతి-ఏతద్వే
దనసుఖాతిరేకేణ తత్సర్వం తృణవన్తన్యతే. యోగీ-జ్ఞానీ చ భూత్వా జ్ఞానినః స్థావరం పరమాద్యం
స్థానముపైతి. ౨౮.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీభగవద్గీతాభాష్యే అష్టమోఽధ్యాయః.

శ్రీభగవానువాచ—

ఇదం తు తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యామ్యససూయవే ।

జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యజ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్ ॥ ౧ ॥

ఉపాసక భేదనిబద్ధనా విశేషాః ప్రతిపాదితాః. ఇదానీముపాస్యస్య పరమపురుషస్య మాహాత్మ్యం జ్ఞానినాం చ విశేషం విశోధ్య భక్తిరూపస్యోపాసనస్య స్వరూపముచ్యతే. ఇదం తు తే గుహ్యతమం భక్తిరూపముపాసనాఖ్యం జ్ఞానం విజ్ఞానసహితమ్-ఉపాసనగతివిశేషజ్ఞానసహితమ్, అససూయవే తే ప్రవక్ష్యామి-మద్విషయం సకలేతరవిసజాతీయమపరిమితప్రకారం మాహాత్మ్యం శ్రుత్వా ఏవమేవ సమ్భవతీతి మన్వానాయ తే ప్రవక్ష్యామిత్యర్థః. యత్ జ్ఞానమనుష్ఠానపయోగస్తం జ్ఞాత్వా మత్ప్రీతివిరోధినస్సర్వస్తాదశుభాన్తోక్ష్యసే.

రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్రమిదముత్తమమ్ ।

ప్రత్యక్షావగమం ధమ్యం నుసుఖం కతుమవ్యయమ్ ॥ ౨ ॥

రాజవిద్యా - విద్యానాం రాజా; రాజగుహ్యం - గుహ్యనాం రాజా, రాజ్ఞాం విద్యేతి వా రాజవిద్యా; రాజానోహి విస్తీర్ణాగాధమనసః; మహామనసామియం విద్యేత్యర్థః; మహామనస ఏవ గోపనీయగోపనకుశలా ఇతి తేషామేవ గుహ్యమిదముత్తమం పవిత్రం - మత్ప్రీతి విరోధ్యశేషకల్తపాపహం ప్రత్యక్షావగమమ్-అవగమ్యత ఇత్యవగమో విషయః; ప్రత్యక్షభూతోఽవగమో విషయో యస్య జ్ఞానస్య తత్ప్రీత్యక్షావగమమ్, భక్తిరూపేణోపాసనేనోపాస్యమానోఽహం తదానీమేవోపాసితుః ప్రత్యక్షతాముపగతో భవామిత్యర్థః-అథాపి ధమ్యం-ధర్మాదనపేతమ్; ధర్మత్వం హి నిశ్చేయససాధనత్వమ్; స్వరూపేణైవాత్యర్థప్రియత్వేన తదానీమేవ మద్దశనాపాదనతయా చ స్వయం నిశ్చేయసరూపమపి నిరతిశయనిశ్చేయసరూపాత్యన్తిక మత్ప్రీతిసాధనమిత్యర్థః. అతఏవ నుసుఖం కతుం - నుసుఖోపాదానమ్; అత్యర్థప్రియత్వేనోపాదేయమ్. అవ్యయమ్-అక్షయం. మత్ప్రీతి సాధయిత్వాపి స్వయం న క్షీయతే. ఏవంరూపముపాసనం కువతో మత్ప్రీదానే కృతేఽపి న కిञ్చిత్కృతం మయాఽస్యేతి మే ప్రతిభాతీత్యర్థః.

అశ్రద్ధధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరస్తవ ।

అప్రాప్య మాం నివర్తంతే మృత్యుసంసారవర్తకాని ॥ ౩ ॥

అస్యోపాసనాఖ్యస్య ధర్మస్య నిరతిశయప్రియమద్విషయతయా స్వయం నిరతిశయప్రియరూపస్య పరమనిశ్చేయసరూపమత్ప్రీతిసాధనస్యావ్యయస్యోపాదానయోగ్యదశాంప్రాప్య అశ్రద్ధధానాః - విశ్వాసపూర్వకత్వరారహితాః పురుషాః మామప్రాప్య మృత్యురూపే సంసారవర్తకాని నితరాం వర్తంతే - అహూ మహదిదమోశ్చయమిత్యర్థః.

శృణుతావత్ప్రీత్యభూతస్య మమాచిన్త్యమహిమానమ్—

మయా తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా ।

మత్స్థాని సర్వాభూతాని సచాహం తేష్వవస్థితాః ॥ ౪ ॥

న చ మత్స్థాని భూతాని వశ్య మే యోగమైశ్వరమ్ ।

భూతభృన్న చ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావహః ॥ ౧౧ ॥

ఇదం-చేతనాచేతనాత్మకం కృత్స్నం జగత్, అవ్యక్తమూర్తినా-అప్రకాశితస్వరూపేణ మయా-స్తయామిణాతతమ్-అస్య జగతో ధారణాభావం నియమనాభావం చ శేషిత్వేన న్యాప్త మిత్యసాః యథా-స్తయామిబ్రాహ్మణే*యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్...యం పృథివీ చనేన*య ఆత్మని తిష్ఠన్...యమాత్మా న వేదేతి చేతనాచేతనవస్తుజాతైరదృష్టేనాస్తయామిణా తత్రతత్ర వ్యాప్తి రుక్తా. తతో మత్స్థాని సర్వభూతాని-సర్వాణి భూతాని మయ్యస్తయామిణి స్థితాని. తస్మై స వ్రాహ్మణే *యస్య పృథివీ శరీరం...యః పృథివీమన్తరో యమయతి*యస్యాత్మా శరీరం...య ఆత్మాసమన్తరో యమయతీతి శరీర త్వేన నియామ్యత్వప్రతిపాదనాత్తదాయత్వే స్థితనియమనే ప్రతి పాదితే, శేషిత్వం చ. సచాహం తేష్వసస్థితః-అహం తు న తదాయత్వస్థితః, మత్స్థితో నైవ కశ్చి దుపకార ఇత్యసాః. న చ మత్స్థాని భూతాని-న ఘటాదీనాం జలాదేరివ మమ ధారకత్వమ్. కగం? మత్సజ్జల్నేన. పశ్య మమైశ్వరం యోగమ్-అన్యత్ర కుత్రచిదసమ్భావనీయం చుదసాధారణమా శ్చయం యోగం పశ్య. కో-సాయోగః? భూతభృన్న చ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావహః సర్వేషాం భూతానాం భూతానాం, న చ స్తేః కశ్చిదపి మమోపకారః. మమాత్మైవ భూతభావహః - మమ మనోమయస్సజ్జల్ప ఏవ భూతానాం భావయితా ధారయితా నియన్తా చ. ౧౧.

సర్వస్యాస్య స్వసజ్జల్పయత్వస్థితప్రవృత్తిత్వే నిదశకసమాహ—

యథాకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వవక్త్రగోమహాః ।

తథా సర్వాణి భూతాని మత్స్థానీత్యుపధారయ ॥ ౧౨ ॥

యథా ఆకాశే అనాలమ్బనే మహా వాయుః స్థితస్సర్వవక్త్ర గచ్ఛతి, స తు వాయు నిరాలమ్బనో మదాయ తస్థితీరిత్యవశ్యాభ్యుపగమనీయో మయైవ ధృత ఇతి నిజ్ఞాయజే; ఏవ మేవ సర్వాణి భూతాని తైరదృష్టే మయి స్థితాని మయైవ ధృతానీత్యుపధారయ. యథాహు వేదవిదః* మేఘోదయస్సాగరసన్నివృత్తిరిన్ద్రోవిభాగస్సస్ఫురితాని వాయోః । విన్యచ్చిభట్తో గతి రుష్ణరక్షే విష్ణోవిచిత్రాః ప్రభవన్తి మాయాః । ఇతి-విష్ణోరన్యసాధారణాని మహాశ్చయ్యాణిత్వసాః. శ్రుతిరపి*ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గాగి సూయాచంద్రిమసా విధృతో తిష్ఠతః * భీషా-స్తా ద్వాతః పరశే, భీషాదేతి సూయాః, భీషా-స్తాదగ్ని శ్చేంద్రోశ్చేత్యాదికా. ౧౨.

సకలేతరనిరపేక్షస్య భగవత్సజ్జల్పయత్వవేషాం స్థితిః ప్రవృత్తిశోచితా, తథా తత్స జ్జల్పదేవ సర్వేషాముత్పత్తిప్రలయావపీత్యాహ—

సర్వభూతాని కౌన్తేయ ప్రకృతిం యాన్తి మామికామ్ ।

కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విస్మజామ్యహమ్ ॥ ౧౩ ॥

స్థావరజగ్దమాత్మకాని సర్వాణి భూతాని మామికాం-మచ్ఛరీరభూతాం ప్రకృతిం తమ శ్చబ్దవాచ్యాం నామరూపవిభాగానహం కల్పక్షయే - చతుర్ముఖావసాససమయే మత్సజ్జల్ప-

యస్తే; తాన్యేవ భూతాని కల్పాదా పునఃసృజామ్యహమ్. యథాహ మనుః*అసీదిదం తమో
తం*సోఽభిధ్యాయ శరీరాత్సాద్విదితి. శ్రుతిరసి *యస్యావ్యక్తం శరీరమిత్యాదికా * అవ్యక్తమ
.రే లీయతే, అక్షరం తమసి లీయతే*తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతమితి చ. 2.

ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విరృజామి పునఃపునః ।

భూతగ్రామమిమం కృత్స్నమవశం ప్రకృతేవశాత్ ॥ ౮ ॥

స్వకీయాం విచిత్రపరిణామినీం ప్రకృతిమవష్టభ్య-అష్టధా పరిణమయ్యేమం చతువిధం
వతియజ్జనుష్యస్థావరాత్ప్రకం భూతగ్రామం మదీయాయా మోహిన్యా గుణమయ్యాః ప్రకృతే
శాదవశం పునఃపునః - కాలేకాలే విసృజామి. ౮.

ఏవం తస్మా విషమసృష్ట్యాదీని కర్మాణి నైఘృణ్యాద్యాపాదనేన భగవంతం బద్ధ
స్థితృతాహ—

న చ మాం తాని కర్మాణి నిబద్ధన్తి ధనజ్ఞయ ।

ఉదాసీనవదాసీనమసక్తం తేషు కర్మణు ॥ ౯ ॥

న చ తాని విషమసృష్ట్యాదీని కర్మాణి మాం నిబద్ధన్తి - మయి నైఘృణ్యాదికం
గాపాదయన్తి; యతః క్షేత్రజ్ఞానాం పూర్వకృతాన్యేవ కర్మాణి దేవాదివిషమభావహేతవః,
మాం తు తత్ర వైషమ్యే అసక్తః, తత్ప్రదాసీనవదాసీనః. యథాహ సూత్రకారః-* వైషమ్య
ఽఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్ * న కర్మావిభాగాదితే చేన్నానాదిత్వాదితి. ౯.

మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్ ।

హేతునానేన కౌన్తేయ జగద్ధి పరివతతే ॥ ౧౦ ॥

తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞకర్మానుగుణం మదీయా ప్రకృతిస్సత్యసజ్జల్పేన మయాధ్యక్షే
క్షీతా సచరాచరం జగత్సూయతే. అనేన క్షేత్రజ్ఞకర్మానుగుణమదీక్షణేన హేతునా జగత్పరి
వతత ఇతి మత్స్వామ్యం సత్యసజ్జల్పత్వం నైఘృణ్యాదిదోషరహితత్వమిత్యేవమాదికం మమ
సమదేవసూనోరైశ్వరం యోగం పశ్య. యథాహ శ్రుతిః * అస్తాన్తాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మి
శ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః*మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్తాయినం తు మహేశ్వరమితి. ౧౦.

అవజానన్తి మాం. మూఢా మానుషీం తనుమాశ్రితమ్ ।

పరం భావమజానంతో మమ భూతమహేశ్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥

ఏవం మాం భూతమహేశ్వరం సర్వజ్ఞం సత్యసజ్జల్పం నిఖిలజగదేకకారణం పరమ
కారుణికతయా సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయ మానుషీం తనుమాశ్రితం స్వకృతైః పాపకర్మాభి
రూఢా అవజానన్తి - ప్రకృతమనుష్యసమం. మన్యంతే. భూతమహేశ్వరస్య మమాప్తారకారుణ్యో
దాయకసౌశీల్యవాత్సల్యనిబద్ధనం. మనుష్యత్వసమాశ్రయణలక్షణమిమం పరం భావమజానంతో
మనుష్యత్వసమాశ్రయణమాత్రేణ మామితరసజాతీయం మత్వా తిరస్కుర్వన్తిత్యభావః. ౧౧.

మోఘాశా మోఘకమాణో మోఘజ్ఞానా విచేతనః ।

రాక్షసీమానురీం వైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః ॥ ౧౨ ॥

మమ మనుష్యత్వే పరమకారుణ్యాదిపరత్వతిరోధానకరీం రాక్షసీమానురీం చ మోహి
ప్రకృతిమాశ్రితాః మోఘాశాః-మోఘవాఞ్ఛితాః నిష్ఫలవాఞ్ఛితాః, మోఘకమాణః-మోఘ
రమ్భాః, మోఘజ్ఞానాః-సవేషు మదీయేషు చరాచరేష్వభేషు విపరీతజ్ఞానశయా నిష్ఫలజ్ఞాన
విచేతనః - తథా సవత్త్ర విగతయాథాత్మజ్ఞానాః మాం సవేశ్వరమితరసమం మత్వో మః
యత్కత్తుమిచ్ఛన్తి యదృద్ధిశ్చారమ్భాన్మువత్తే తత్సవం మోఘం భవతీత్యసః. ౧.

మహత్త్వానస్తు మాం పాథా దైవీం ప్రకృతిమాశ్రితాః ।

భజన్త్యసమనసో జ్ఞాత్వా భూతాదిమవ్యయమ్ ॥ ౧౩ ॥

యే తు స్వకృతైః పుణ్యసంప్రయైః మాం శరణముపగమ్య విధ్వస్తసమస్తపాపబద్ధ
దైవీం ప్రకృతిమాశ్రితా మహత్త్వానః, తే భూతాదిమవ్యయం - వాఙ్మనసాగోచరనామకమ
స్వరూపం పరమకారుణికతయా సాధుపరిత్రాణాయ మనుష్యత్వేనావతీణం మాం జ్ఞాత్వాఽనః
మనసో మాం భజన్తే; మత్ప్రియత్వాతిరేకేణ మద్భజనేన వినా మనసశ్చాత్మనశ్చ బాహ్యకరణానా
చ ధారణమలభమానా మద్భజనైకప్రయోజనా భజన్తే. ౧.

సతతం కీర్తయంతో మాం యతస్తత్త్వ దృఢవ్రతాః ।

సమస్యస్తత్త్వ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే ॥ ౧౪ ॥

అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన మత్కీర్తనయతననమస్కారైవికానా త్విఃకాణుమాత్రేప్యాత్మధారః
మలభమానాః మగ్గుణవిశేషవాచీని మన్నామాని స్మృత్వా పులకాఞ్ఛితసవాఙ్గ్లా హాషగద్గ
కణ్ఠాః నారాయణ కృష్ణ వాసుదేవేత్యేవమాదీని సతతం కీర్తయంతః తథైవ యతన్తో మత్కమః
స్వచానాదికేషు తదుపకారకేషు భవనసన్దనవనకరణాదికేషు చ దృఢసంక్కుల్పా యతమానా భ
భారావసమితమనోబుద్ధ్యభిమానపదద్వయకరద్వయశిరోభిరష్టాక్షరచిన్తితపాంసుకదళమశకకరాది
ధరాతలే దణ్డవత్ప్రిణిపతంతః సతతం మాం నిత్యయుక్తాః - నిత్యయోగం కాఙ్క్షమానా ఆత్మాన్త
మద్దాస్యవ్యవసాయిన ఉపాసతే. ౧౪

జ్ఞానయజ్ఞేన చావ్యన్యే యజన్తో మాముపాసతే ।

ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతోముఖమ్ ॥ ౧౫ ॥

అన్యేఽపి మహత్త్వానః పూర్వోక్తైః కీర్తనాదిభిః జ్ఞానాభ్యేన యజ్ఞేన చ యజన్తో
మాముపాసతే. కథమ్ ? బహుధా పృథక్త్వేన జగదాకారేణ విశ్వతోముఖం విశ్వప్రకారమవస్థితం
మామేకత్వేనోపాసతే. ఏతదుక్తం భవతి-భగవాన్ వాసుదేవ ఏవనామరూపవిభాగానహంతిసూక్ష్మ
చిదచిద్వస్తుశరీరస్సన్ సత్యసంక్కుల్ప వివిధవిభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరస్సాస్యమితి
సంక్కుల్ప్య స ఏకఏవ దేవతీయకాఙ్క్షనుష్యస్థావరాఖ్యవిచిత్రజగచ్ఛరీరోఽవతిష్ఠత ఇత్యనుసన్దధానాశ్చ
మాముపాసత ఇతి. ౧౫

తథా హి విశ్వశరీరోఽహమేవావస్థిత ఇత్యాహ—

అహం క్రతురహం యజ్ఞః స్వధాహమహమాషధమ్ ।

మన్రోఽహమహమేవాజ్యమహమగ్నిరహం హుతమ్ ॥ ౧౬ ॥

అహం క్రతుః-అహం జ్యోతిష్తోమాదికక్రతుః; అహమేవ మహాయజ్ఞః; అహమేవ గణపుష్టిదా స్వధా; ఔషధం హవిశ్చాహమేవ; అహమేవ చ మన్తః; అహమేవచాజ్యమ్; దశానాథామిదమ్; సోమాదికం చ హవిరహమేవేత్యథాః; అహమాహవసీయాదికోఽగ్నిః; అహమశ్చాహమేవ. ౧౬.

పితౄఽహమస్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః ।

వేద్యం షష్ఠిత్రయోజ్కార ఋక్సామ యజురేవ చ ॥ ౧౭ ॥

అస్య స్థావరజంగమాత్కస్య జగతస్తత్రతత్ర పితృత్వేన మాతృత్వేన ధాతృత్వేన పితాహత్వేన చ వత్సమానోఽహమేవ. అత్ర ధాతృశబ్దో మాతాపితృవ్యతిరిక్తే ఉత్పత్తిప్రయోజకే తనవిశేషే వత్సతే. యత్కించ ద్వేదవేద్యం పవిత్రం - పావనం, తదహమేవ. వేదకశ్చవేదబీజతః ప్రణవోఽహమేవ. ఋక్సామయజురాత్కతో వేదశ్చాహమేవ. ౧౭.

గతిభాతాః ప్రభుస్సాక్షీ నివాసశ్శరణం సుహృత్ ।

ప్రభవప్రలయస్థానం నిధానం బీజమవ్యయమ్ ॥ ౧౮ ॥

గమ్యత ఇతి గతిః-తత్రతత్ర ప్రాప్యస్థానమిత్యథాః; భాతాః-ధారయితా; ప్రభుశ్శాసితా; సాక్షీ - సాక్షాద్దృష్టా; నివాసో - వాసస్థానం వేశ్మాది; శరణమ్ - ఇష్టస్య ప్రాపకతయాఽనిష్టస్య వారణతయా చ సమాశ్రయణీయశ్చేతనశ్శరణం, స చాహమేవ; సుహృత్-హితైషీ; ప్రభవప్రలయస్థానం - యస్యకస్య చిదుత్పత్తిప్రలయయోయత్ స్థానంతదహమేవ; నిధానం నిధీయతే నిధానమ్. ఉత్పాద్యముపసంహారకం చాహమేవేత్యథాః; అవ్యయం బీజం - తత్రతత్ర స్యయరహితం యత్కారణం, తదహమేవ. ౧౮.

తపామ్యహమహం వషణం నిగృహ్ణామ్యత్సృజామి చ ।

అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ సదసచ్ఛాహమజ్ఞాన ॥ ౧౯ ॥

అగ్న్యాదిత్యాదిరూపేణాహమేవ తపామి; గ్రీష్టాదావహమేవ వషణం నిగృహ్ణామి; తథా మాసు చాహమేవోత్సృజామి. అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ-యేన జీవతి లోకో యేన చ మ్రియతే సుఖయమహమేవ; కిమత్ర బహునోక్తేన; సదసచ్ఛాహమేవ-సద్యద్వత్తే అసద్యదతీతమనా తం చ సవాణవస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయా తత్తత్ప్రకారోఽహమేవావస్థిత ఇత్యథాః. ఏవం హుధా పృథక్తేన విభక్తనామరూపావస్థితకృత్సృజగచ్ఛరీరతయా తత్ప్రకారోఽహమేవావస్థిత త్యేకత్వజ్ఞానేనానుసద్ధానాశ్చ మాముపాసతే. ౧౯.

ఏవం మహత్తనాం జ్ఞానినాం భగవదనుభవైకభోగానాం వృత్తముక్త్యా తేహమేవ శేషం దశాయితమజ్ఞానాం కామకామానాం వృత్తమాహ—

త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపా యజ్ఞైర్విష్టా స్వగతిం ప్రాథయన్తే ।

తే పుణ్యమాసాద్య సురేంద్రలోకమశ్నన్తి దివ్యాన్ దివి దేవభోగాన్ ॥ ౨౦ ॥

తే తం భుక్త్వా స్వగలోకం విశాలం క్షీణే పుణ్యే మత్యలోకం విశన్తి ।

ఏవం త్రయీధర్మమనుప్రపన్నా గతాగతం కామకామా లభన్తే ॥ ౨౧ ॥

ఋగ్యజుస్సామరూపాస్త్రో విద్యాప్రివిద్యం, కేవలం త్రివిద్యనిష్ఠాస్త్రైవిద్యాః, న తు త్రయ్యన్తనిష్ఠాః; త్రయ్యన్తనిష్ఠా హి మహాత్మానః పూర్వోక్తప్రకారేణ నిఖిలవేదవేద్యం మామేవ జ్ఞాత్వాఽతిమాత్రమద్భుక్తికారితకీర్తనాదిభిజ్ఞానయజ్ఞేన చ మదేకప్రాప్త్యా మామేవోపాసతే. త్రైవిద్యాస్తు వేదప్రతిపాద్యకేవలేన్ద్రియాగశిష్టసామాన్ పిబన్తః పూతపాపాః-స్వగాదిప్రాప్తివిరోధి పాపాత్పుతాః, తైః కేవలేన్ద్రియైవత్యతయానుసంహితైర్మన్తైర్వస్తతస్తద్రూపం మాయిష్ట్యై తథావస్థితం మామజానన్తః స్వగగతిం ప్రాథయన్తే. తే పుణ్యం-కుఃఖాసమ్భిన్నం సురేంద్రలోకం ప్రాప్య తత్రతత్ర దివ్యాన్ దేవభోగానశ్నన్తి; తే తం విశాలం స్వగలోకం భుక్త్వా తదనుభవహేతు భూతే పుణ్యే క్షీణే పునరపి మత్యలోకం విశన్తి. ఏవం త్రయ్యన్తసిద్ధజ్ఞానవిధురాః కామ్యస్వగాది కామాః కేవలం త్రయీధర్మమనుప్రపన్నాః గతాగతం లభన్తే - అల్పాస్థిరస్వగాదీశు భూయ పునఃపుననివర్తన్త ఇత్యర్థః. ౨౧.

మహాత్మానస్తు నిరతిశయప్రియరూపమచ్చిన్తనం కృత్వా మామసవధికాతిశయానందం ప్రాప్య న పునరావర్తన్త ఇతి తేషాం విశేషం దశయతి—

అనన్యాశ్చిన్తయన్తో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే ।

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ ॥ ౨౨ ॥

అనన్యాః-అనన్యప్రయోజనాః, మచ్చిన్తనేన వినా త్తథారణాలాభాన్తచ్చిన్తనైకప్రయోజనా మాం చిన్తయన్తో యే మహాత్మానో జనాః పర్యుపాసతే-సర్వకల్యాణగుణాన్వితం సర్వ విభూతియుక్తం మాం పరిత ఉపాసతే, అన్యూనముపాసతే; తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం-మయి నిత్యాభియోగం కాఙ్క్షమాణానామ్ అహం మత్ప్రీతిలక్షణం యోగమపునరావృత్తిరూపం క్షేమం చ వహామి. ౨౨.

యే త్వస్యదేవతాభక్తా యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః ।

తేఽపి మామేవ కౌన్తేయ యజన్త్యవిధిపూర్వకమ్ ॥ ౨౩ ॥

యే త్విన్ద్రియదేవతాభక్తాః కేవలత్రయీనిష్ఠాః శ్రద్ధయాన్వితాః ఇన్ద్రియైర్విద్యాన్తే తేపి పూర్వోక్తేన న్యాయేన సర్వస్య మచ్ఛరీరతయా మదాత్మకత్వేన్ద్రియశబ్దానాం చ మద్వాచిత్యాద్యస్తుతో మామేవ యజన్తే, అపిత్వవిధిపూర్వకం యజన్తే; ఇన్ద్రియైర్విద్యాన్తే దేవతానాం కర్మస్వారాధ్యతయా అన్వయం యథా వేదాన్తవాక్యాని *చతుహోతాగోయత్ర సంపదం గచ్ఛన్తి దేవైరిత్యాదీని విదధతి; న తత్సావకం యజన్తే. వేదాన్తవాక్యజాతం హి పరమపురుష శరీరతయావస్థితానామిన్ద్రియైర్విద్యాన్తేనామారాధ్యత్వం విదధదాత్మభూతస్య పరమపురుషస్యైవ సాక్షా

దారాధ్యత్వం విదధాతి. చతుర్వీణాతారః-అగ్నిహోత్ర దశకపూణమాసాదీని కర్మాణి, యత్ర పరమాత్మ న్యాత్మ తయావస్థితే సత్యేవ తచ్చరీరభూతైర్నిద్రాదిదేవైస్సంపదం గచ్ఛన్తి-ఇంద్రాదిదేవా నామారాధనాన్యేతాని కర్మాణీతీమాం సంపదం గచ్ఛన్తిత్యర్థః. ౨౩.

అతస్తైవిద్యా ఇంద్రాదిశరీరస్య పరమపురుషస్వారాధనాన్యేతాని కర్మాణి ఆరాధ్యశ్చ స ఏవేతి సజానన్తి, తే చ పరిమితఫలభాగినశ్చ్యవసస్వభావాశ్చ భవన్తి; తదాహ—

అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ ।

స తు మామభిజానన్తి తత్త్వేనాతశ్చ్యవన్తి తే ॥ ౨౪ ॥

ప్రభురేవ చ-తత్రతత్ర ఫలప్రదాతా చాహమేవేత్యర్థః. ౨౪.

అహం మామదిదం వైచిత్ర్యం, యదేకస్మిన్నేవ కర్మాణి వత్కమానాః సజ్కల్ప మాత్ర భేదేన కేచిదత్యల్పఫలభాగినశ్చ్యవసస్వభావాశ్చ భవన్తి; కేచనానవధికాతిశయానన్దపరమ పురుషప్రాప్తిరూపఫలభాగినోఽపునరావృత్తినశ్చ భవన్తిత్యాహ—

యాన్తి దేవవ్రతా దేవాన్ పితౄన్ యాన్తి పితృవ్రతాః ।

భూతాని యాన్తి భూతేజ్యా యాన్తి మద్యాజినోఽపి మామ్ ॥ ౨౫ ॥

వ్రతశబ్దసజ్కల్పవాచీ; దేవవ్రతాః-దశకపూణమాసాదిభిః కర్మాభిర్నిద్రాదికయజ్ఞా మహా ఇతీంద్రాదియజనసజ్కల్పా యే త ఇంద్రాదిక దేవాన్ యాన్తి. యే చ పితృయజ్ఞాదిభిః పితౄన్ యజామహ ఇతి పితృయజనసజ్కల్పాస్తే పితౄన్ యాన్తి. యే చ యక్షరక్షఃపిశాచా దీని భూతాని యజామహ ఇతి భూతయజనసజ్కల్పాస్తే భూతాని యాన్తి. యేతు తై రేవయజ్ఞేదేవ పితృభూతశరీరకం పరమాత్మానం భగవన్తం వాసుదేవం యజామహ ఇతి మాం యజస్తే, తే మద్యా జినో మామేవ యాన్తి. దేవాదివ్రతాః దేవాదీన్ ప్రాప్య తైస్సహ పరిమితం భోగం భుక్త్వా తేషాం వినాశకాలే తైస్సహ వినష్టా భవన్తి. మద్యాజినస్త మామనాదినిధనం సర్వజ్ఞం సత్యసజ్కల్పమ్ అనవధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణగణమహోదధిమ్ అనవధికాతిశయానన్దం ప్రాప్య న పున నివర్తన్త ఇత్యర్థః. ౨౫.

మద్యాజినామయమపి విశేషోఽస్తిత్యాహ—

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా వ్రయచ్ఛతి ।

తదహం భక్తువహృతమశ్నామి వ్రయతాత్మనః ॥ ౨౬ ॥

సర్వసులభం పత్రం వా పుష్పం వా ఫలం వా తోయం వా యో భక్త్యా మే వ్రయ చ్ఛతి, అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన తత్ప్రదానేన వినాత్తధారణమలభమానతయా తదేకప్రయోజనో యోమే పత్రాదికందదాతి తస్య వ్రయతాత్మనః-తత్ప్రదానై కప్రయోజనత్వరూపశుద్ధియుక్తమనసః తత్-తథావిధభక్తుపహృతమ్, అహం-సర్వేశ్వరోనిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలోఽవాప్తసమస్త కామస్సత్యసజ్కల్పోఽనవధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణగణస్వాభావికానవధికాతిశయానన్ద స్వానుభవే వత్కమానోఽపి మనోరథపథదూరవతిక్ ప్రియం పాప్యేవాశ్నామి. యథోక్తం మోక్ష

ధర్మే* యాః క్రియాస్సప్రయుక్తాస్స్యురేకాన్తగతబుద్ధిభిః తాస్సనాశ్చిరసా దేవః ప్రతిగృహ్యతి వై స్వయమితి. ౨౬.

యస్మాత్ జ్ఞానినాం మహాత్మనాం వాఙ్మనసాగోచరోఽయం విశేషః తస్మాత్త్వం చ జ్ఞానీ భూత్వోక్తలక్షణభక్తిభారావనమితాత్మాత్మీయః కీర్తనయతనాచనప్రణామానికం సతతం కువాణో లాకికం వైదికం చ నిత్యవైమిత్తికం కర్మచేత్తం కువిత్వాహ—

యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్ఞహోషి దదాసి యత్ ।

యత్పరస్యసి కౌస్తేయ తత్కురుష్వ మదపణమ్ ॥ ౨౭ ॥

యద్దేహయాత్రాశేషభూతం లాకికం కర్మ కరోషి, యచ్ఛ దేహాధారణాయాశ్నాసి, యచ్ఛ వైదికం హోమదానతపః, పృథుతి నిత్యవైమిత్తికం కర్మ కరోషి, తత్పరం మదిపణం కురుష్వ-అప్యత ఇత్యపణం, సర్వస్య లాకికస్య వైదికస్య చ కర్మాణః కర్తృత్వం భోక్తృత్వమ్ ఆరాధ్యత్వం చ యథా మయి సమపితం భవతి తథా కురు. ఏతసుక్తం భవతి—యాగ దానాదిష్యారాధ్యతయా ప్రతీయమానానాం దేవాదీనాం కర్మకర్తృభోక్తృస్తుస్తవ చ మదీయతయా మత్సంక్కుల్పాయ తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తితయా చ మయ్యేవ పరమశేషిణి పరమకర్తారిత్యాం చ కర్తారం భోక్తారమారాధకమారాధ్యం చ దేవతాజాతమారాధనం చ క్రియాజాతం సర్వం సమపణమ్ ; తవ మన్నియామ్యతాపూర్వకమచ్ఛేషతైకరసతామారాధ్యాదేశైశ్చతత్స్వభావ గర్భతామత్యథాప్రీతియుక్తోఽనుసంధత్సేవతి. ౨౮.

శుభాశుభఫలైరేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః ।

సన్న్యాసయాగయుక్తాత్మా విముక్తో మాముపైష్యసి ॥ ౨౯ ॥

ఏవం సన్న్యాసాఖ్యయోగయుక్తమనా ఆత్మానం మచ్ఛేషతామన్నియామ్యతైకరసం కర్మ చ సర్వం మథారాధనమనుసంధానో లాకికం వైదికం చ కర్మ కుర్వాణ శుభాశుభ ఫలైరనన్తైః పాపీనకమాఖైర్యబంధనైర్మత్ప్రాప్తివిరోధిభిస్సవైకమోక్ష్యసే ; తైవిముక్తో మామేవోపైష్యసి. ౩౦.

మమేమం పరమమతిలోకం స్వభావం శృణు—

సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేషోఽస్తి న ప్రియః ।

యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషు చావ్యహమ్ ॥ ౩౧ ॥

దేవతీయజ్ఞమష్యస్థావరాత్తనావస్థితేషు జాతితత్త్వాకారతస్త్వభావతో జ్ఞానతత్త్వాత్వ నోత్క్రోష్టోపకృష్టరూపేణ వతమానేషు సర్వేషు భూతేషు సమాశ్రయణీయత్వే సమోఽహమ్, అయం జాత్యాకారస్త్వభావజ్ఞానాదిభినికృష్ట ఇతి సమాశ్రయణే న మే ద్వేషోఽస్తి-ఉద్వేజనీయ తయా న త్యాజ్యోఽస్తి ; తథా సమాశ్రితత్వాతిరేకేణ జాత్యాదిభిరత్యనోత్క్రోష్టోఽయమితతమ్యక్త తయా సమాశ్రయణే నకశ్చిత్ప్రియోఽస్తి-న సక్తోఽహోఽస్తి ; అపిత్యత్యథామత్ప్రియత్వేన మద్భజనేన వినాత్తధారణాలాభాన్మద్భజనైకప్రయోజనా యే మాం భజన్తే, తే జాత్యాదిభి

సత్కృష్టా అపకృష్టా వా మత్సమానగుణవద్యథాసుఖం మయ్యేవ వత్తే; అహమపి తేషా మగ కృష్టేష్వివ వత్తే. ౨౯.

తత్రాపి—

అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ ।

సాధురేవ స మ స్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః ॥ ౩౦ ॥

తత్రతత్ర జాతివిశేషే జాతానాం యస్సమాచార ఉపాదేయః పరిహరణీయశ్చ; తస్మా దతివృత్తోఽప్యుక్తప్రకారేణ మామనన్యభాక్ - భజనై కప్రయోజనో భజతేచ్ఛేత్ సాధురేవ సః - వైష్ణవాగ్రేసర ఏవ స మ స్తవ్యః-బహుమ స్తవ్యః, పూవోక్తైస్సమ ఇత్యథాః. కుత ఏతత్ ? సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః-యతోఽస్య వ్యవసాయస్ససమీచీనః; భగవాన్ నిఖిలజగదేకకారణ భూతః పరం బ్రహ్మ నారాయణశ్చరాచరపతిరస్తత్సావ్యమీ మమ గురుమమ సుహృత్ మమ పరమం భోగ్యమితి సవైకమకాష్పాప్రోఽయం వ్యవసాయస్తేన కృతః, తత్కార్యం చానన్య ప్రయోజనం నిరస్తరం భజనం తస్యాస్తి; అతస్సాధురేవ బహుమ స్తవ్యశ్చ. అస్మిన్ వ్యవసాయే తత్కార్యే చోక్తప్రకారభజనే సమ్మన్నే సతి తస్యాచారవ్యతిక్రమస్సల్పవైకల్యమితి సతావతాఽనాదరణీయః, అపి తు బహుమ స్తవ్య ఏవేత్యథాః. ౩౦.

నను*నావిరతో దుశ్చరీతాన్నాశాన్తో నాసమాహితః । నాశాస్తమానసో వాపి ప్రజ్ఞానే నై సమాప్నూయాదిత్యాదిశ్రుతేః ఆచారవ్యతిక్రమః ఉత్తరోత్తరభజనోత్పత్తిప్రవాహం నిగుణద్ధిత్య త్రాహ—

క్షీప్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి ।

కౌన్తేయ ప్రతిజానీహి స మే భక్తః ప్రణశ్యతి ॥ ౩౧ ॥

మత్ప్రియత్వకాగితానన్యప్రయోజనమద్భజనేన విఘాతపాపతయైవ సమూలోన్మూలితరజ స్తమోగుణః క్షీప్రం ధర్మాత్మా భవతి-క్షీప్రమేవ విరోధిరహితసపరికరమద్భజనై కమనా భవతి; ఏవంపాపభజనమేవహి*ధర్మస్యాస్య పరస్తపేత్యుపక్రమే ధర్మశబ్దోదితమ్; శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి-శాశ్వతీమపునరావతీనీం మల్ప్రప్తివిరోధ్యాచారనివృత్తిం గచ్ఛతి. కౌన్తేయ త్వమేవాస్మిన్నభేప్రతిజ్ఞాం కురు-మద్భక్తాపుపక్రాంతో విరోధ్యాచారమిశ్రోఽపి న నశ్యతి, అపి తు మద్భక్తిమాహాత్మ్యేన సవకం విరోధిజాతం నాశయిత్వా శాశ్వతీం విరోధినివృత్తిమధిగమ్య క్షీప్రం పరిపూర్ణా భక్తిభావతీతి.

మాం హి పార్థ వ్యపాశ్రిత్య యేఽపి స్యుః పాపయోనయః ।

ప్రియో వై శ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపి యాన్తి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౨ ॥

కిం పునబ్రాహ్మణాగి పుణ్యాభక్తా రాజశూరస్తథా ।

అనిత్యమనుఖం లోకమిమం ప్రాప్య భజన్స్వ మామ్ ॥ ౩౩ ॥

స్త్రీయో వైశ్యాశూద్రాశ్చ పాపయోనయోఽపి మాం వ్యపశ్రిత్య పరాం గతింయాన్తి.
కిం పునః పుణ్యయోనయో బ్రహ్మణా రాజక్షయశ్చ మద్భక్తిమాస్థితాః. అతస్తస్య రాజక్షి-
రస్థిరం తాపత్రయాభిహతతయా అనుఖం చేమం లోకం ప్రాప్య వతఃమానో మాం భజన్వ. 33.

భక్తిస్వరూపమాహ—

మన్తనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు ।

మామేవైష్యసి యుక్తైవమాత్మానం మత్పరాయణః ॥ 34 ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగో నామ నవమోఽధ్యాయః.

మన్తనా భవ-మయి సవేశ్య రేశ్వరే నిఖిలహేయప్రత్యసీకకల్యాణైకతానే సవక్షణే సత్య
సజ్జల్పే నిఖిలజగదేకకారణే పరస్మిన్ బ్రహ్మణి పురుషోత్తమే పుణ్యరీకదలామలాయతాక్షే స్వచ్ఛ
నీలజీమూతసజ్జాతే యుగపదుదితదినకరసహస్రసదృశతేజసి లావణ్యామృతమహిమదధౌ ఉదా
రపీవరచతుర్బాహుశా అత్యుజ్జ్వలపీతామ్బురే అమలకిరీటమకరకుణ్డలహారకేయూరకటకభూషితే,
అపారకారుణ్యసౌశీల్యసౌందర్యమాధుర్యగామ్భీర్యకౌదార్యనాత్సల్యజలధౌ అనాలోచిత
విశేషాశేషలోకశరణ్యే సవక్షాన్వామిని తైలధారావదవిచ్ఛేదేన నివిష్టమనా భవ. తదేవ విశిష్య -
మద్భక్తః - అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన యుక్తో మన్తనా భవేత్యర్థః. పునరపి విశిష్య - మద్యాజీ
-అనవధికాతిశయప్రియమదనుభవకారితమద్యజనపరో భవ. యజనం నామ పరిపూర్ణశేషవృత్తిః.
ఔపచారికసాంస్పృశికాభ్యవహారికాదినకలభోగప్రదానరూపో హి యోగః. యథా మదనుభవ
జనితనిరవధికాతిశయప్రీతికారితమద్యజనపరో భవసి, తథా మన్తనా భవేత్యుక్తం భవతి. పునరపి
తదేవ విశిష్య - మాం నమస్కరు - అనవధికాతిశయప్రియమదనుభవకారితాత్యర్థప్రియోశేష
శేషవృత్తావపయవస్య మయ్యస్తరాత్సన్యతిమాత్రప్రహీనభావవ్యవసాయం కురు. మత్పరా
యణః-అహమేవ పరమయనం యస్యాసౌ మత్పరాయణః; మయా వినాత్మధారణాసమ్భావనయా
మదాశ్రయ ఇత్యర్థః. ఏవమాత్మానం యుక్త్వా మత్పరాయణస్తవమేవమనవధికాతిశయప్రీత్యా
మదనుభవసమర్థం మనః ప్రాప్య మామేవైష్యసి. అత్తశబ్దో హ్యత్రమనోవిషయః. ఏవంరూపేణ
మనసా మాం ధ్యాత్వా మామనుభూయమామిష్టామాం నమస్తత్య మత్పరాయణో మామేవ
ప్రాప్యసీత్యర్థః. తదేవం లోకీకాని శరీరధారణాధాని వైదికాని చ నిత్యనైమిత్తికాని
కర్మాణి మత్ప్రీతయే మచ్ఛేషతైకరసో మయైవ కారిత ఇతి కువర్ణ సతతం మత్ప్రీతకనయతన
నమస్కారాదికాన్ ప్రీత్యా కువర్ణో మన్నియామ్యం నిఖిలజగన్తచ్ఛేషతైకరసమితి చానుసన్ద
ధానోఽత్యర్థప్రియమద్గుణగణం చానుసన్ధాయాహరహరుక్తలక్షణమిదముపాసనముపాదదానో
మామేవ ప్రాప్యసి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే నవమోఽధ్యాయః

అథ దశమాధ్యాయః.

భక్తియోగస్సపరికర ఉక్తిః, ఇదానీం భక్తుత్పత్తయే తద్వివృద్ధయే చ భగవతో నిర
కైశ్వర్యాదికల్యాణగుణగణానన్త్యం కృత్స్నస్య జగత్సచ్చరీతయా తదాత్మకత్వేన తత్ప్ర
త్యుత్తయం చ ప్రపశ్యంతే.

శ్రీభగవానునాచ—

భూయ ఏవ మహాబాహూ శృణు మే పరమం వచః ।

యత్తేహం ప్రీయమాణాయ వయోమి హితకామ్యయా ॥ ౧ ॥

మమ మాహాత్మ్యం శ్రుత్వా ప్రీయమాణాయ తే మద్భక్తుత్పత్తివివృద్ధిరూపహితకామ
యా భూయో మన్తాహాత్మ్యప్రపశ్యవిషయమేవ పరమం వచో యద్వయోమి తదవహితమనా
ప్రణు.

స మే విదుస్సురగణాః ప్రభవం స మహాషణయగి ।

అహమాదిహిం దేవానాం మహాషీణాం చ సవశగి ॥ ౨ ॥

సురగణా మహాషణయశ్చాతీంద్రియాధాదశిణోఽధికతరజ్ఞానా అపి మే ప్రభవం -
ప్రభావం స విదుః - మమ నామకమస్వరూపస్వభావాదికం స జానన్తి; యతస్తేహం దేవానాం
మహాషీణాం చ సవశోఽహమాది, తేహం స్వరూపస్య జ్ఞానశక్త్యాదేశ్చాహమాది, తేహం
వత్సదేవషిత్వాదిహేతుభూతపుణ్యానుగుణం మయా దత్తం జ్ఞానమ్ పరిమితమ్; అతస్తే పరిమిత
జ్ఞానా మత్స్వరూపాదికం యథావన్న జానన్తి.

తదేతద్దేవాద్యచిన్త్యస్వయాథాత్మ్యవిషయజ్ఞానం భక్తుత్పత్తివిరోధిపాపవిమోచనో
యమూహ—

యో మామజమనాదిం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్ ।

అసమ్మూఢస్య మత్యేమం శవపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౩ ॥

సజాయత ఇత్యజః, అనేన వికారిద్రవ్యాదచేతనాత్తత్సంస్కృష్టాత్సంసారిచేతనాచ్చ విస
గతీయత్వము క్త్వమ్; సంసారిచేతనస్య హి కమకృతాచిత్సంసగోఽజన్త. అనాదిమిత్యనేన పదే
గాదిమతోఽజన్తుక్తాత్తనో విసజాతీయత్వము క్త్వమ్; ముక్తాత్తనో హ్యజత్వమాదిమత్, తస్య
హీయసమ్బంధస్య పూర్వపుత్తత్వాత్తదహతాఽస్తి; అతోఽనాదిమిత్యనేన తదనహతయా
త్ప్రత్యసీకతోచ్యతే * నిరవద్యమిత్యాదిశ్రుత్యా చ. ఏవం హీయసమ్బంధప్రత్యసీకస్వరూపతయా
దనహం మాం లోకమహేశ్వరం లోకేశ్వరాణామపీశ్వరం మత్కేష్వస్వమ్మూఢో యో వేత్తి;
తరసజాతీయతయైకీకృత్య మోహస్సమ్మోహః, తద్రహితోఽసమ్మూఢః; స మద్భక్తుత్పత్తివిరోధి
శ్చిన్త్యైః పాపైః ప్రముచ్యతే. ఏతదుక్తం భవతి - లోకే మమష్యాణాం రాజా ఇతరమచ్యు
సజాతీయః, కేన చిత్కమణా తదాధిపత్యం ప్రాప్తః; తథా దేవానామధిపతిరపి, తథాజ్ఞాధిపతిరపి
నిరసంసారిసజాతీయః, తస్మాప్తి భావనాత్తయాత్కగతత్వాత్, *యో బ్రహ్మణం విదధాతీతి

శ్రుతేశ్చ; తథాఽన్యేఽపి యే కేచనాణిమాద్యైశ్చయం ప్రాప్తాః. అయం తు లోకమహేశ్వరః-
కాయకారణావస్థాదచేతనాద్బద్ధాన్తుకాచ్చ చేతనాదీశితవ్యాత్సవస్తాన్నిభలహేయప్రత్యసీకాన
వధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణైకతానతయా. నియమనైకస్వభావతయా చ విసజాతీయ ఇతీతరసజా
తీయతామోహరహితో యో మాం వేత్తి స సవైః పాపైః ప్రముచ్యత ఇతి. 3.

ఏవం స్వస్వభావానుసంధానేన భక్త్యుత్పత్తివిరోధిపాపనిరసనం విరోధినిరసనాదేవాభతో
భక్త్యుత్పత్తిం చ ప్రతిపాద్య సైవైశ్చయంస్వకల్యాణగుణగణప్రపంచానుసంధానేన భక్తివివృద్ధి
ప్రకారమాహ—

బుద్ధిజ్ఞానమనమోహాః క్షమా సత్యం దమశ్శమగి ।

సుఖం దుఃఖం భవో భావో భయం చాభయమేవ చ ॥ ౪ ॥

అహింసా సమతా తుష్టిస్తపో దానం యశోఽయశః ।

భవన్తి భావా భూతానాం మత్త ఏవ వృథగ్విధాః ॥ ౫ ॥

బుద్ధిః-మనసో నిరూపణసామర్థ్యమ్; జ్ఞానం - చిదచిద్యస్తువిశేషవిషయో నిశ్చయః;
అసమ్మోహః-పూర్వగృహీతాద్రజతాదేవికసజాతీయే శుక్తికాదివస్తుని సజాతీయతాబుద్ధినివృత్తిః;
క్షమా - మనోవికారహేతో సత్యవ్యవికృతమనస్తవ్యమ్; సత్యం - యథాదృష్టవిషయం భూతహిత
రూపం వచనం, తదనుగుణా మనోవృత్తిరిహభిప్రేతా మనోవృత్తిప్రకరణాత్; దమః - బాహ్య
కరణానామనభవిషయేభ్యో నియమనమ్; శమః - అస్తఃకరణస్య తథా నియమనమ్; సుఖమ్ -
ఆత్మానుకూలానుభవః; దుఃఖం - ప్రతికూలానుభవః; భవో - భవనమ్, అనుకూలానుభవహే
తుకం మనసో భవనమ్; అభావః-ప్రతికూలానుభవహేతుకో మనసోఽవసాదః; భయమ్ - ఆగా
మినో ధుఃఖస్య హేతుదశణసజం దుఃఖమ్; తన్నివృత్తిరభయమ్; అహింసా - పరదుఃఖాహేతు
త్వమ్; సమతా - ఆత్మని సుహృత్సు విపక్షేషు చాథానభయోస్సమమతిత్వమ్; తుష్టిః-సవే
ష్వాత్మసు దృష్టేషు తోషస్వభావత్వమ్; తపః - శాస్త్రీయో భోగసంజ్ఞోచరూపః కాయక్లేశః;
దానం - స్వకీయభోగ్యానాం పరస్మై ప్రతిపాదనమ్; యశః-గుణవత్ప్రథా; అయశః-నైగుణ
ప్రథా; కీర్త్యకీర్త్యనుగుణమనోవృత్తివిశేషో తథోక్తా మనోవృత్తిప్రకరణాత్; తపోదానే చ
తథా; ఏవమాద్యాస్సవేషాం భూతానాం భావాః - ప్రవృత్తినివృత్తిహేతవో మనోవృత్తయో
మత్త ఏవ - మత్సంక్లల్పాయతా భవన్తి. ౫.

సర్వస్య భూతజాతస్య సృష్టిస్థిత్యోః ప్రవర్తయితారశ్చ మత్సంక్లల్పాయ తప్రవృత్తయ
ఇత్యాహ—

మహాషయస్సప్త పూర్వే చత్వారో మనవస్తథా ।

మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః ॥ ౬ ॥

పూర్వే సప్తమహాషయః-అతీతమన్వన్తరే యే భృగ్వాదయ స్సప్త మహాషయో
నిత్యసృష్టిప్రవర్తనాయ బ్రహ్మణో మనస్సమ్భవాః; నిత్యస్థితిప్రవర్తనాయ యే చ సావణీకా

శ్చ ఏతన్వృథయం తదనుగుణమనోవృత్తివ్యయం మత్తవ్యం, తత్ప్రకరణాత్—పా.

గామ చత్వారో మనవః స్థితాః; యేషాం సంతానమయే లోకే జాతా ఇమాస్సవాణః ప్రజాః ప్రతి
క్షణమాప్రలయాదపత్యానాముత్పాదకాః పాలకాశ్చ భవన్తి, తే భృగ్వాదయో మనవశ్చ
సద్భావాః - మమ యో భావః స పవ యేషాం భావస్తే మద్భావాః, మన్తతే స్థితాః, మత్స
క్మిల్బానువర్తిన ఇత్యర్థః.

ఏతాం విభూతిం యోగం చ మమ యో వేత్తి తత్త్వతః ।

సోఽవికమ్ప్యేన యోగేన యుజ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౭ ॥

విభూతిః-విశ్వయోగమ్. ఏతాం-సర్వాస్య మదాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిరూపాం విభూతిం
మమ హేయప్రత్యసీకకల్యాణగుణరూపం యోగం చ యస్తత్త్వతో వేత్తి, సోఽవికమ్ప్యేన
అప్రకమ్ప్యేన భక్తియోగేన యుజ్యతే; నాత్ర సంశయః. మద్విభూతివిషయం కల్యాణగుణవిషయం
చ జ్ఞానం భక్తియోగవర్ధనమితి స్వయమేవ ద్రక్ష్యసీత్యభిప్రాయః.

విభూతిజ్ఞానవిపాకరూపాం భక్తివృద్ధిం దశయతి—

అహం సర్వాస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవతతే ।

ఇతి మత్వా భజస్తే మాం బుధా భావసమన్వితాః ॥ ౮ ॥

అహం సర్వాస్య - విచిత్రచిదచిత్సప్తశ్చిస్య ప్రభవః-ఉత్పత్తికారణమ్; సర్వం మత్త
పవ ప్రవతత ఇతీదం మమ స్వాభావికం నిరఙ్కుశైశ్వర్యం సోశీల్యసాన్దర్యవాత్సల్యాది
కల్యాణగుణగణయోగం చ మత్వా బుధాః - జ్ఞానినో భావసమన్వితా మాం సర్వాకల్యాణగుణా
న్వితం భజస్తే. భావో మనోవృత్తివిశేషః; మయి స్పృహయాలోమాం భజన్త ఇత్యర్థః. ౮.

కథమ్—

మచ్చితా మద్గతప్రాణా బోధయన్తః పరస్పరమ్ ।

కథయన్తశ్చ మాం నిత్యం తుష్యన్తి చ రమన్తి చ ॥ ౯ ॥

మచ్చితాః-మయి నివిష్టమనసః; మద్గతప్రాణాః - మద్గతజీవితాః, మయా వినాత్మధారణ
మలభమానా ఇత్యర్థః; పైవైస్సైస్వరనుభూతా మదీయా గుణాః పరస్పరం బోధయన్త
మదీయాని దివ్యాని రమణీయాని కర్మాణి చ కథయన్త తుష్యన్తి చ రమన్తి చ - వక్తారస్తద్వ
చనేనానన్యప్రయోజనేన తుష్యన్తి, శ్రోతారశ్చ తచ్ఛ్రవణేనానవధికాతిశయప్రియేణ రమన్తే. ౯.

తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ ।

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే ॥ ౧౦ ॥

తేషాం సతతయుక్తానాం - మయి సతతయోగమాశంసమానానాం మాం భజమానా
నామహం తమేవ బుద్ధియోగం విపాకదశాపన్నం ప్రీతిపూర్వకం దదామి, యేన తే మాముప
యాన్తి.

కిం—

తేషామేవానుకంక్షాధామహామజ్ఞానజం తమగి ।

నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాష్యతా ॥ ౧౧ ॥

తేషామేవానుగ్రహంధామహమాత్మభావస్థః - తేషాం నునోవృత్తౌ విషయతయాఽస్థితో మదీయాన్ కల్యాణగుణగణాంశ్చావిష్కృతాన్ మద్విషయజ్ఞానాభ్యేన భాస్వతా దీపేన జ్ఞావిరోధి ప్రాచీనకర్మరూపాజ్ఞానజం మద్వ్యతిరిక్తపూర్వాభ్యస్తవిషయప్రావణ్యరూపం తమే నాశయామి.

ఏవం సకలేతరవిసజాతీయం భగవదసాధారణం, శృణ్వతాం నిరతిశయానన్తజనకం కల్యాణగుణగణయోగం తదైశ్వర్యవితతిం చ శ్రుత్వా తద్విస్తారం శ్రోతుకామః అజాన ఉచాచ—

అజాన ఉచాచ—

పరం బ్రహ్మ పరం ధామ పవిత్రం పరమం భవాన్ ,

పురుషం శాశ్వతం దివ్యమాదిదేవమజం విభుమ్ || ౧౨ ||

అహస్తామృషయస్సర్వే దేవషిణాఃరదస్తథా ,

అసితో దేవలో వ్యాసస్సయం చైవ బ్రహ్మేషి మే || ౧౩ ||

పరంబ్రహ్మ పరంధామ పరమంపవిత్రమితియం శ్రుతయో వదన్తి స హి భవాన్ . *యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేన జాతాని జీవన్తి, యత్ప్రియన్త్యభిసంవిశన్తి, తద్విజ్ఞానస్వ తద్బ్రహ్మేతి *బ్రహ్మవిదాహ్నోతి పరమ్* సయో హవై తత్పరమం బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతీతి. తథా పరం ధామ ; ధామశబ్దో జ్యోతిర్వచనః పరంజ్యోతిః-అథ యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దీప్యతే *పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే* తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరితి. తథాచ పరమంపవిత్రం-పరమంపావనం, స్తత్యురశేషకల్పస్థాశేషకరంవినాశకరం చ *యథాపుష్కరపలాశ ఆసో న శ్లిష్యన్త ఏవమేవంవిది పాపం కర్మ న శ్లిష్యతే *తద్యథేషికతూలమగ్న స్తోతం ప్రదూ యేత్తైవం హస్య సర్వే సాప్తానః ప్రదూయన్తే *నారాయణ పరం బ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరః, నారాయణ పరో జ్యోతిరాత్మా నారాయణః పరః ఇతి హి శ్రుతయో వదన్తి. ఋషయశ్చ సర్వేపరావరత త్వయాథాత్మ్యవిదస్తావ్మేవ శాశ్వతం దివ్యంపురుషమాదిదేవమజంవిభుమాహుః. తథైవ దేవషిణాఃరదః అసితో దేవలో వ్యాసశ్చ. *ఏష నారాయణశ్శ్రీమాన్ క్షీరాణాంపనికే తనః | నాగపయఃకృముత్సృజ్య హ్యగతో మధురాం పురీమ్ || పుణ్యా ద్వారవతీ తత్ర యత్రాస్తే మధుసూదనః | సాక్షాద్దేవః పురాణోఽసౌ స హి ధర్మస్సనాతనః || *యే చ వేదవిదో విప్రా యేచాధ్యాత్మవిదో జనాః | తే వదన్తి మహత్త్వానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్ || పవిత్రాణాం హి గోవిందః పవిత్రం పరముచ్యతే పుణ్యానామపి పుణ్యోఽసౌ మజ్గలానాంచమజ్గలమ్ || త్రైలోక్యం పుణ్డరీకాక్షో దేవదేవస్సనాతనః | ఆస్తే హరిరచిన్త్యాత్మా తత్రైవ మధుసూదనః || తథా - *యత్ర నారాయణో దేవః పరమాత్మా సనాతనః | తత్ర కృత్స్నం జగత్పాథన్ తీర్థాన్యాయతనాని చ || తత్పుణ్యం తత్పరంబ్రహ్మ తత్తీర్థం తత్తపోవనమ్ | తత్ర దేవమాయస్సిద్ధాస్సర్వే చైవ తపోధనాః || ఆదిదేవో మహాయోగీ యత్రాస్తే మధుసూదనః | పుణ్యానామపి తత్పుణ్యం మాభూత్తేసంశయో ఽత్ర వై || కృష్ణ ఏవ హి 'లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయః | కృష్ణస్య హి కృతే భూతమిదం విశ్వం

చరాచరమితి. తథా స్వయమేవ బ్రవీషి చ * భూమికాపోనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిశేవ చ ।
అహజ్ఞాన ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరవ్యభేత్వాదినా, * అహం సర్వాస్య ప్రభవో మత్త
స్సర్వం ప్రవతత ఇత్యనేన. ౧౩.

సర్వమేతద్భ్రతం మన్యే యన్తాం వదసి కేశవ ।

స హి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదుర్దేవా న దానవాః ॥ ౧౪ ॥

అతస్సర్వమేతద్భ్రతావస్థితవస్తుకథనం మన్యే, స ప్రశంసాద్యభిప్రాయమ్ ; యన్తాం ప్రత్య
సన్యసాధారణమనవధికాతిశయం స్వాభావికం తవైశ్వర్యం కల్యాణగుణానన్త్యం చ వదసి. అతో
భగవన్ - నిరతిశయజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజసాం నిధే, తే వ్యక్తిం - వ్యజ్ఞానప్రకారం, స హి
పరిమితజ్ఞానా దేనా దానవాశ్చ విదుః. ౧౪.

స్వయమేవాత్మనాత్మానం వేత్థ త్వం పురుషోత్తమ ।

భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగత్పతే ॥ ౧౫ ॥

హేపురుషోత్తమ, ఆత్మనా ఆత్మానం - త్వాం స్వయమేవ స్వేనైవ జ్ఞానేన వేత్థ; భూత
భావన - సర్వేషాం భూతానాముత్పాదయితః, భూతేశ - సర్వేషాం భూతానాం నియన్తః, దేవ
దేవ - దైవతానామపి పరమదైవత, యథా మరుష్యమృగపక్షిసరీసృపాదీన్ సాన్దయన్సాశీల్యాది
కల్యాణగుణగణైర్దైవతాన్యతీత్య వతన్తే, తథా తాని సర్వాణి దైవతాన్యపి తైస్తైగుణైరతీత్య
వతన్మాన, జగత్పతే - జగత్స్వామిన్. ౧౫.

వక్తుమహాస్యశేషేణ దివ్యా హ్యత్తవిభూతయః ।

యాభివిభూతిభిలోకానిమాన్స్తస్య వ్యాప్య తిష్ఠసి ॥ ౧౬ ॥

దివ్యాః - త్వదసాధారణ్యో విభూతయో యాః, తాస్తస్యమేవాశేషేణ వక్తుమహాసి -
త్వమేవ వ్యజ్ఞయేత్యర్థః. యాభిరసన్తాభివిభూతిభిః - యైనియమసవిశేషైర్యుక్త ఇమాన్
లోకాన్స్తస్య నియన్తృత్వేన వ్యాప్య తిష్ఠసి. ౧౬.

కథం విద్యామహం యోగీ త్వాం సదా పరిచిన్తయన్ ।

కేమకేమ చ భావేమ చిన్తోఽసి భగవన్తయా ॥ ౧౭ ॥

అహం యోగీ - భక్తియోగనిష్ఠస్త్వ భక్త్యా త్వాం సదా పరిచిన్తయన్ చిన్తయతూం
ప్రవృత్తశ్చిన్తనీయం త్వాం పరిపూర్ణైశ్వర్యాదికల్యాణగుణగణం కథం విద్యామ్ ? పూర్వోక్త
బుద్ధిజ్ఞానాదిభావవ్యతిరిక్తేష్వనుక్తేషు కేషు కేషు చ భావేషు మయా నియన్తృత్వేన చిన్తోసి. ౧౭.

విస్తరేణాత్మనో యోగం విభూతిం చ జనాదన ।

భూయః కథయ తృప్తిహీన్ శృణ్వతో నాస్తి మేఽమృతమ్ ॥ ౧౮ ॥

* అహం సర్వాస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవతత ఇతి శక్తే ఘోకం. తస్మాత్ప్రవృ
త్వాదియోగం విభూతిం - నికుమనం చ భూయో విస్తరేణ కథయ; త్వయోచ్యమానం త్వత్త్వా
హత్త్వామృతం శృణ్వతో మే తృప్తినాస్తిహి మమమాజ్ఞాతృప్తిస్త్వయైవ విశిష్టత్యభిప్రాయః. ౧౮.

శ్రీభగవానువాచ—

హస్త! తే కథయిష్యామి విభూతీరాత్మసక్కుభాః ।

ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ నాస్త్యన్తో విస్తరస్య మే ॥ ౧౯ ॥

హేకురుశ్రేష్ఠ! మదీయాః కల్యాణీవిభూతీః ప్రాధాన్యతస్తే కథయిష్యామి. ప్రాధాన్యశబ్దేనోత్కర్షణ వివక్షితః, *పురోధసాం చ ముఖ్యం మామితి హి వక్ష్యతే; జగత్సత్కృష్టాః కాశ్చ విభూతీర్వక్ష్యామి, విస్తరేణ వక్తుం శ్రోతుం చ న శక్యతే, తాసామానన్త్యాత్. విభూతిత్వం నాః నియామ్యత్వమ్, సర్వేషాం భూతానాం బుద్ధ్యాదయః పృథగ్విధా భావా మత్తపవ భవనీత్యుక్తా * ఏతాం విభూతిం యోగం చ మమ యో వేత్తి తత్త్వత ఇతి ప్రతిపాదనాత్ ; తథా తత్ర యో శబ్దనిర్దిష్టం సప్తైత్యాదికం విభూతిశబ్దనిర్దిష్టం తత్ప్రవర్త్యత్వమితి హ్యుక్తమ్. పునశ్చ *అహ సర్వస్య ప్రభవోమతస్సర్వంప్రవర్తతే ఇతి మత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితా ఇతి

తత్ర సర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం నియమనమాత్మతయాఽవస్థానుతీమమగ్రణయోగశబ్దనిర్దిష్టం సర్వస్య సప్తైత్వం పాలయిత్వత్వం సంహత్యత్వం చేతి సుస్పష్టమాహ—

అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః ।

అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానామస్త ఏవ చ ॥ ౨౦ ॥

సర్వేషాం భూతానాం మమ శరీరభూతానామ్ ఆశయే - హృదయే అహమాత తయాఽవస్థితః ; ఆత్మాహి నామ శరీరస్య సర్వాత్మనా ఆధారో నిమన్తా శేషీ చ. తథా వక్ష్యతే * సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తః స్మృతిజ్ఞానమసోహం చ * ఈశ్వరిస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేజ్ఞాన తిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతాని యన్త్రా రూఢాని మామయేతి. శ్రూయతే చ * యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్ సర్వభ్యో భూతేభ్యోఽన్తరో యం సర్వాణి భూతాని న విమః యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యన్తరో యమయతి ఏష త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత ఇతి, *య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత ఇతి చ. ఏవం సర్వభూతానామాత్మతయాఽవస్థితోఽహం తేషామాదిమధ్యశ్చాన్తశ్చ—తేషాముత్పత్తిస్థితిప్రలయ హేతురిత్యథః. ౨౦.

ఏవం భగవతః స్వవిభూతిభూతేషు సర్వేషాన్తతయాఽవస్థానం తత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిర్దేశ హేతుం ప్రతిపాద్య విభూతివిశేషా సామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశతి. భగవత్సత్త్వతయాఽవస్థితే హి సర్వే శబ్దాస్తస్మిన్నేవ పర్యవస్యన్తి, యథా దేవో మనుష్యః పక్షి వృక్ష ఇత్యాదయశ్శబ్దాశ్శరీరాణి ప్రతిపాదయన్తః తత్తదాత్మని పర్యవస్యన్తి భగవత్ సత్తదాత్మతయాఽవస్థానమేవ తత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబద్ధసమితి విభూత్యుపసంహారే వక్ష్యతి*న తదస్మి వినాయత్యాన్తర్యా భూతం చరాచరమితి సర్వేషాం స్వేనావినాభావచనాత్. అవినాభావశ్చ నియామ్యతయేతి మత్తస్సర్వం ప్రవర్తత ఇత్యుపక్రమోచితమ్.

ఆదిత్యానామహం విష్ణుజ్యోతిషాం రవిరంశుమాన్ ।

మరీచిమణుతామస్మి నక్షత్రాణామహం శశీ ॥ ౨౧ ॥

ద్వాదశసంఖ్యాసంఖ్యాతానామాదిత్యానాం ద్వాదశో యః క్షత్కృష్టో విష్ణునామాదిత్యః
గోఽహమ్. జ్యోతిషాం-జగతిప్రకాశకానాం యోఽంశుమాన్ రవిరాదిత్యగణః సోఽహమ్ ; మరు
కాముత్కృష్టో మరీచియః సోఽహమస్మి ; నక్షత్రాణామహం శశీ-నేయం నిధాకరణే షష్ఠీ, *భూతా
రామస్మి చేతనేతివత్ ; నక్షత్రాణాం పతియః శ్చంద్రస్యోఽహమస్మి. ౨౧.

వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానామస్మి వాసవగి ।

ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి భూతానామస్మి చేతనా ॥ ౨౨ ॥

వేదానాం ఋగ్యజుస్సామాధర్వణాం యః ఉత్కృష్టస్సామవేదస్సోఽహమ్. దేవానా
మింద్రియోఽహమస్మి. ఏకాదశానామింద్రియాణాం యనుత్కృష్టః మనఃఇంద్రియం తదహమస్మి. ఇయ
సపి న నిధాకరణే, భూతానాం-చేతనావతాం యా చేతనా సాహమస్మి. ౨౨.

రుద్రాణాం శబ్దరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్ ।

వసూనాం పావకశ్చాస్మి మేరుశ్శిఖిణామహమ్ ॥ ౨౩ ॥

రుద్రాణామేకాదశానాం శబ్దరోఽహమస్మి. యక్షరక్షసాం వైశ్రవణోహమ్. వసూ
రామస్తానాం పావకోహమ్. శిఖిణాం-శిఖరశోభినాం షవతానాం మధ్యే మేరురహమ్. ౨౩.

పురోధసాం చ ముఖ్యం మాం విద్ధి పాథక బృహస్పతిమ్ ।

సేనానీనామహం సకన్దగి సరసామస్మి సాగరగి ॥ ౨౪ ॥

పురోధసాముత్కృష్టో బృహస్పతియః సోఽహమస్మి. సేనానీనాం - సేనాపతీనాం
స్కన్దోఽహమస్మి. సరసాం సాగరోఽహమస్మి. ౨౪.

మహాషీణాం భృగురహం గిరామస్త్యేకమక్షరమ్ ।

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయగి ॥ ౨౫ ॥

మహాషీణాం మరీచ్యాదీనాం భృగురహమ్. అథాకభిధాయినశ్చబ్దాః గిరః, తాసామేక
మక్షరం - ప్రణవోఽహమస్మి. యజ్ఞానాముత్కృష్టో జపయజ్ఞోఽస్మి. షవతమాత్రాణాం హిమ
రాసహమ్. ౨౫.

అశ్వత్థస్సవవృక్షాణాం దేవషీణాం చ నారదగి ।

గన్ధవాణాం చిత్రరథస్సిద్ధానాం కపిలో మునిగి ॥ ౨౬ ॥

వృక్షాణాం పూజ్యోఽశ్వత్థోఽహమ్. దేవషీణాం నారదోఽహమ్. ౨౬.

ఉచ్చైశ్శ్రీహసమశ్వానాం విద్ధి మాఘస్మృతోద్భవమ్ ।

ఐరావతం గజేంద్రాణాం వరాణాం చ వరాధిపమ్ ॥ ౨౭ ॥

అయుధానామహం వజ్రం ధేనునామస్మి కామధుక్ ।

ప్రజవశ్చాస్మి కన్దవకగి సపాణామస్మి వాసుకిగి ॥ ౨౮ ॥

అనన్తాశ్చస్తి నాగానాం వరుణో యాదసామహమ్ ।

పితౄణామయశామా చాస్తి యమస్సంయమతామహమ్ ॥ ౨౯ ॥

కామధుక్ - దివ్యా సురభిః జననహేతుః కస్తపశ్చాహమస్తి. సపాక సకశిరః
నాగాబహుశిరసః. యాదాంసి - జలవాసినః, తేషాం వరుణోఽహమ్. దణ్డయతాం వై వస్వతో
హమ్. ౨౯. ౨౮. ౨౯

ప్రహ్లాదశ్చస్తి దైత్యానాం కాలగి కలయతామహమ్ ।

మృగాణాం చ మృగేంద్రోహం వై సతేయశ్చ పక్షిణామ్ ॥ ౩౦ ॥

అనథప్రేపుతయా గణయతాం మధ్యే కాలో - మృత్యురహమ్. 30

పవనగి పవతామస్తి రామశ్శత్రుభృతామహమ్ ।

ఋషాణాం మకరశ్చస్తి స్రాతసామస్తి జాహ్నవీ ॥ ౩౧ ॥

పవతాం - గమనస్వభావానాం పవనోఽహమ్. శత్రుభృతాం రామోఽహమ్ ; అ.
శత్రుభృత్త్వం విభూతిః అథాస్తరాభావాత్. ఆదిత్యాదయశ్చ తేత్రజ్ఞా ఆత్మజ్ఞేనావస్థితః
భగవత్శరీరతయా ధమశ్శాతా ఇతి శత్రుభృత్త్వస్థానీయాః. 31

సగాణామాదిరస్తశ్చ మధ్యం చైవాహమజాన ।

అథ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదగి ప్రవదతామహమ్ ॥ ౩౨ ॥

సృజ్యస్త ఇతి సగాణః, తేషామాదిః-కారణమ్ ; సవదా సృజ్యమానానాం సవేషా
ప్రాణినాం తత్రతత్ర సప్తారోఽహమేవేత్యథః తథా అన్తః-సవదా సంస్థాయమాణానాం తత్ర
తత్ర సంహతాః-రోఽప్యహమేవ. తథా చ మధ్యం-పాలనమ్ ; సవదా పాల్యమానానాం పా
యితారశ్చాహమేవేత్యథః. జల్పవిత్తణ్ణాది కువతాం తత్త్వనిర్ణాయాయ ప్రవృత్తో వాద
యస్సోహమ్. 32

అక్షరాణామకారోఽస్తి ద్వద్వస్సామాసికస్య చ ।

అహమేవాక్షయగి కాలగి ధాతాహం విశ్వతోముఖగి ॥ ౩౩ ॥

అక్షరాణాం మధ్యే *అకారో వై సర్వా వాగితి శ్రుతిసిద్ధసంవత్సరాణాం ప్రకృతి
రకారోఽహమ్. సామాసికః-సమాససమూహః, తస్య మధ్యే ద్వద్వస్సామాసోహమ్, సహ్యుభయ
పదార్థప్రధానత్వేనోత్కృష్టః, కలాముహూతాదిమయోఽక్షయః కాలోఽహమేవ. సర్వాస్య
సప్తా హిరణ్యగర్భశ్చతుర్ముఖోఽహమ్. 33

మృత్యుస్సర్వాహరశ్చాహం ఉద్భవశ్చ భవిష్యతామ్ ।

కీర్తిశ్శ్రీవాక్స నారీణాం స్మృతిమేధా ధృతిగి త్తమా ॥ ౩౪ ॥

సర్వాప్రాణహరో మృత్యుశ్చాహమ్. ఉద్భవస్మృత్యామానానాముద్భవాఖ్యం కర్మ చాహమ్.
నారీణాం శ్రీరహం, కీర్తిశ్చాహం, వాక్సాహం, స్మృతిశ్చాహం, మేధా చాహం, ధృతిశ్చాహం
త్తమా చాహమ్. 34

బృహత్సామ తథా సామ్నాం గాయత్రీ ఛందసామహమ్ ।

మాసానాం మాగళశీషోఽహమృతూనాం కుసుమాకరణి ॥ 31 ॥

సామ్నాం బృహత్సామాహమ్. ఛందసాం గాయత్రీహమ్. కుసుమాకరో వసస్తః.

మ్యతం ఫలయతానుస్తి తేజస్తేజస్వినామహమ్ ।

జయోఽస్తి వ్యవసాయోఽస్తి సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్ ॥ 32 ॥

ఫలం కువతాం ఫలాస్పదేవ్యక్షాదిలక్షణం ద్యౌతమహమ్. జేత్వగాణాం జయోఽస్తి. వ్యవసాయినాం వ్యవసాయోఽస్తి. సత్త్వవతాం సత్త్వమహమ్. సత్త్వం-మహామనస్తత్త్వమ్. 32.

వృష్టినాం వానుదేవోఽస్తి పాణ్డవానాం ధనజ్ఞయః ।

మునీనామవ్యహం వ్యాసగి కవీనాముశనా కవికి ॥ 32 ॥

వసుదేవసూనుత్వమత్ర విభూతిః, అథాన్తరాభావాదేవ. పాణ్డవానాం ధనజ్ఞయః - అజకనోఽహమ్. మునయః-మననేనాథకయాథాత్మ్యదశిణః, తేషాం వ్యాసోఽహమ్. కవయో విపశ్చితః. 32,

దణ్డో దమయతామస్తి నీతిరస్తి జగీషతామ్ ।

నూసం ఛైవాస్తి గుహ్యనాం జ్ఞానం జ్ఞానవతామహమ్ ॥ 33 ॥

నియమాతిక్రమణే దణ్డం కువతాం దణ్డోఽహమ్. విజగీషగాణాం జయోపాయభూతా రీతిరస్తి. గుహ్యనాం సమ్బుద్ధిషు గోపనేషు మానమస్తి. జ్ఞానవతాం జ్ఞానం చాహమ్. 33.

యచ్ఛాపి సర్వభూతావాం బీజం తదహమజ్ఞాన ।

స తదస్తి వినా యత్సాన్తర్యా భూతం చరాచరమ్ ॥ 34 ॥

సర్వభూతానాం సర్వావస్థావస్థితానాం తత్తదవస్థాబీజభూతం ప్రతీయమానమప్రతీయ మానం చ యత్తదహమేవ. భూతజాతం మయా ఆత్మతయాఽవస్థితేన వినా యత్సాన్తర్య, స తదస్తి; * అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థిత ఇతి ప్రకమాత్ * సతదస్తి వినా య త్సాన్తర్యా భూతం చరాచరమిత్యత్రాస్యాత్మతయాఽవస్థానమేవ వివక్షితమ్. సర్వం వస్తుజాతం సర్వావస్థం మయాత్మభూతేన యుక్తం స్యాదిత్యథా. అనేన సర్వస్యాస్య సామానాధికరణ్య ర్దేశశాస్యాత్మతయాఽవస్థితేన హేతురితి ప్రకటయతి. 34.

నాన్తోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరస్తవ ।

ఏష తూద్దేశతః ప్రోక్తో విభూతేర్విస్తరో మయా ॥ 35 ॥

మమ దివ్యానాం - కల్యాణీనాం విభూతీనామన్తో నాస్తి; ఏష తూద్దేశతః ప్రోక్తో మయా కైశ్చిదుపాధిభిః సక్షేపతః ప్రోక్తః. 35.

యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదాభూతమేవ హా ।

తత్తదేవాపగచ్ఛ త్వం మమ తేజోఽభిశంసమ్భవమ్ ॥ 36 ॥

యద్యద్విభూతిమత్ - ఈశితవ్యసమ్పన్నం భూతజాతం శ్రీమత్ - కాన్తిమత్, ధన్
ధాన్యసమృద్ధం వా, ఊజితం-కల్యాణారమ్భసూర్యక్తమ్ ; తత్తన్నమతేజోఽంశసమ్భవమిత్యవ
గచ్ఛ. తేజః-పరాభిభవనసామర్థ్యమ్, మమాచిన్త్యశక్తేనియమనశక్త్యేకదేశసమ్భవమిత్యధః.

అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞానేన తవాజ్ఞానం ।

విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్ ॥ ౪౨ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
విభూతివిస్తరయోగో నామ దశమోఽధ్యాయః.

బహునై తేనోచ్యమానేన జ్ఞానేన కిం ప్రయోజనమ్ ; ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం
జగత్కాయావస్థం కారణావస్థం స్థూలం సూక్ష్మం చ స్వరూపసద్భావే స్థితౌ ప్రవృత్తిభేదే చ
యథా మత్సజ్జల్పం నాతివతేత ; తథా మమ మహిమోఽయుతాయుతాంశేన విష్టభ్యాహ
మవస్థితః. యథోక్తం భగవతా పరాశరణ*యస్యాయుతాయుతాంశాంశే విశ్వశక్తిరియం స్థితేతి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే దశమోఽధ్యాయః.

అథ ఏకాదశాధ్యాయః.

ఏవం భక్తియోగనిష్పత్తయే తద్వివృద్ధయే చ సకలేతరవిలక్షణేన స్వాభావికేన భగ
వదసాధారణేన కల్యాణగుణగణేన సహ భగవత్సంవాత్తత్వం తతఏవ తద్వ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్య
చిదచిదాత్మకస్య వస్తుజాతస్య తచ్ఛరీరతయా తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిత్వం చోక్తమ్. తమే
తం భగవదసాధారణం స్వభావం కృత్స్నస్య తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తితాం చ భగవత్స
కాశాదుపశ్రుత్యైవమేవేతి నిశ్చిన్త్య తథాభూతం భగవంతం సాక్షాత్కర్తుంకామోఽజ్ఞాన ఉవాచ.
తథైవ భగవత్ప్రసాదాదనంతరం ద్రక్ష్యతి ; * సహాశ్చయమయం దేవమనంతం విశ్వతోముఖమ్
తతైకస్థం జగత్కృత్స్నం ప్రవిభక్తమనేకధేతి హి వక్ష్యతే.

అజ్ఞాన ఉవాచ—

మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్యమధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్ ।

యత్త్వయోక్తం వచస్తేన మోహోఽయం విగతో మమ ॥ ౧ ॥

దేహత్తాభిమానరూపమోహేన మోహితస్య మమానుగ్రహైకప్రయోజనాయ పరమం
గుహ్యం-పరమం రహస్యమధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్-అత్తని వక్తవ్యం వచః,* నత్వేవాహం జాతు నాస
మిన్యాది, *తస్మాద్యోగీ భవాజ్ఞానేత్యేతదంతం యత్త్వయోక్తమ్, తేనాయం మమాత్మవిషయో
మోహస్సహోక్త విగతః. - దూరతో నిరస్తః.

౧.

తథాచ—

భవాప్యయా హి భూతానాం శ్రుతౌ విస్తరశో మయా ।

త్వత్క కమలపత్రాక్ష సూహృత్త్వమపి చావ్యయమ్ ॥ ౨ ॥

తథా సప్తమప్రభృతిదశమపయః సేత్వద్వ్యతిరీక్తానాం సవేషాం భూతానాం త్వత్త్వః-
పరమాత్మనో భవాప్యయా - ఉత్పత్తిప్రలయా విస్తరశో మయా శ్రుతో హి. కమలపత్రాక్ష తవా
న్యాయం-నిత్యం సవచేతనాచేతనవస్తుశేషిత్వం జ్ఞానబలాదికల్యాణగుణగణైస్తవైవ పరతరత్వం
సర్వాధారత్వం చింతితనిమిషితాదిసర్వప్రవృత్తిషు తవైవ ప్రవతయిశృత్వమిత్యాద్యపరిమితం
సూహత్త్వం చ శ్రుతమ్. హి శబ్దో వక్ష్యమాణదిదృక్షాద్యోతనాభః.

౨.

ఏవమేతద్భాత్యత్వమాత్మానం పరమేశ్వర ।

ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూపమేశ్వరం పురుషోత్తమ ॥ ౩ ॥

హేపరమేశ్వర ఏవమేతదిత్యవధృతమ్, యథాత్థ త్వమాత్మానం బ్రవీషి. పురుషోత్తమ
శ్రీతవాత్సల్యజలధే తవైశ్వరమ్ - త్వదసాధారణం సర్వస్య ప్రశాసితృత్వే పాలయితృత్వే
సప్తత్వే సంహతృత్వే భృతృత్వే కల్యాణగుణాకరత్వే పరతరత్వే సకలేతరవిసజాతీయత్వే
అవస్థితం సూపం ద్రష్టుం - సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛామి.

౩.

మన్యసే యది తచ్ఛక్యం మయా ద్రష్టుమితి ప్రభో ।

యోగేశ్వర తతో మే త్వం దశయాత్మానమవ్యయమ్ ॥ ౪ ॥

తత్సర్వస్య సప్త సర్వస్య ప్రశాసితృ సర్వసాధారణభూతం త్వద్భూపం మయా
ద్రష్టుం శక్యమితి యది మన్యసే, తతో యోగేశ్వర, యోగో జ్ఞానాదికల్యాణగుణయోగః, *పశ్యమే
యోగమైశ్వరమితి హి వక్ష్యతే; త్వద్వ్యతిరీక్తస్య కస్యాప్యసమ్భావితానాం జ్ఞానబలైశ్వర్యం
సర్వశక్తితేజసాం నిధే ఆత్మానం త్వామవ్యయం మే దశయ. అవ్యయమితి క్రియావిశేషణమ్.
త్వాం సకలం మే దశయేత్యభః.

౪.

ఏవం కౌతూహలాన్వితేన హషగద్గదకణ్ఠేన పాథేన ప్రాథితో భగవానువాచ—

శ్రీభగవానువాచ—

పశ్య మే పాథక రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః ।

నానావిధాని దివ్యాని నానావణాకృతీని చ ॥ ౫ ॥

పశ్య మే సర్వాశ్రయాణి రూపాణి, అథ శతశస్సహస్రశశ్చ నానావిధాని-నానాప్రకా
రాణి దివ్యాని - అప్రాకృతాని నానావణాకృతీని - శుక్లకృష్ణాదినానావణాని నానాకారాణిచ
సశ్యః.

౫.

పశ్యాదిత్యా వసూ రుద్రాసన్వినో మరుతస్తథా ।

బహుస్యదృష్టపూవాణి పశ్యాశ్చయాణి ధారత ॥ ౬ ॥

మమైకస్మిన్ రూపే పశ్యాదిత్యా ద్వాదశ, వసూనష్టై, రుద్రానేకాదశ, అశ్వినౌ ద్వా,
మరుతశ్చైకోఽపఞ్చశతమ్; ప్రదశనాభామిదమ్; ఇహ జగతి ప్రత్యక్షదృష్టాని శాస్త్రదృష్టాని
చ యాని వస్తుని తాని సర్వాణ్యన్యన్యేషి. సవేషు లోకేషు సవేషు చ శాస్త్రేష్వదృష్ట
పూవాణి బహుస్యదృష్టయాణి పశ్య.

౬.

ఇహైకస్థం జగత్కృత్స్నం పశ్యాద్య సచరాచరమ్ ।

మమ దేహే గుడాకేశ యచ్చాన్యద్ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౭ ॥

ఇహ-మమైకస్థి దేహే తత్రాప్యేకస్థమ్-ఏకదేశస్థం సచరాచరం కృత్స్నం జగత్పశ్య. యచ్చాన్యద్ద్రష్టుమిచ్ఛసి తదప్యేకదేహైకదేశ ఏవ పశ్య. ౭.

స తు మాం శత్యసే ద్రష్టుమనేనైవ స్వచక్షుషా ।

దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్ ॥ ౮ ॥

అహం మమ దేహైకదేశే సవణం జగద్దర్శయిష్యామి ; త్వం త్వనేన-నియతపరినితవస్తు గ్రాహిణా ప్రాకృతేన స్వచక్షుషా మాం-తథాభూతం సకలేతరవిసజాతీయమపరిమేయం ద్రష్టుం నశక్యసే ; తవ దివ్యమ్-అప్రాకృతం మద్దర్శనసాధనం చక్షురదాదుః ; పశ్య మే యోగమైశ్వరం-మనసాధారణం యోగం పశ్య, మమానంతర్జ్ఞానాదియోగమనంత్రవిభూతియోగం చ పశ్యేత్యర్థః.

సజ్జయ ఉవాచ—

ఏవముక్త్వా తతో రాజన్ మహాయోగేశ్వరో హరిః ।

దశాయామాస పాథాయ వరమం రూపమైశ్వరమ్ ॥ ౯ ॥

ఏవముక్త్వా సారధ్యేఽవస్థితః పాథమాతులజో మహాయోగేశ్వరో హరిః - మహా శ్చయోయోగానామిశ్వరః-పరబ్రహ్మభూతో నారాయణః-పరమమైశ్వరం స్వాసాధారణం రూపం పాథాయ - పితృష్వసుః పృథాయాః పుత్రాయ దశాయామాస, తద్వివిధవిచిత్రనిఖిలజగదాశ్రయం విశ్వస్య ప్రశాసితృచ రూపమ్. ౯.

తచ్ఛేద్యశమ్—

అనేకవక్త్రనయనమనేకాద్భుతదర్శనమ్ ।

అనేకదివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్ ॥ ౧౦ ॥

దివ్యమాల్యామృరధరం దివ్యగన్ధానులేపనమ్ ।

సవాశ్చయమయం దేవమనంతం విశ్వతోముఖమ్ ॥ ౧౧ ॥

దేవం - ద్యోతమానమ్, అనంతం - కాలత్రయవర్తినిఖిలజగదాశ్రయతయా దేశకాల పరిచ్ఛేదానహమ్ ; విశ్వతోముఖం - విశ్వదిగ్వర్తిముఖం స్వాచితదివ్యామృరగన్ధమాల్యాభరణాయుధాన్వితమ్. ౧౦, ౧౧.

తామేవ దేవశబ్దనిధిస్తాం ద్యోతమానతాం విశినష్టి—

దివి సూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగవదుత్థితా ।

యదిభాస్సదృశీ సా స్యాద్భాస్రస్య మహాత్మనః ॥ ౧౨ ॥

తేజసోఽపరిమితత్వదర్శనాథకమిదమ్ ; అక్షయతేజస్స్వరూపమిత్యర్థః. ౧౨.

తత్రైకస్థం జగత్కృత్స్నం ప్రవిభక్తమనేకథా ।

అపశ్యద్దేవదేవస్య శరీరే పాణ్డవస్తదా ॥ ౧౩ ॥

తత్రానంతాయామవిస్తారే అనంతబాహూదరవక్త్రనేత్రే అపరిమితతేజస్కే అపరిమిత
వ్యాయుధోపేతే స్వాచితాపరిమితదివ్యభూషణే దివ్యమాల్యామృరధరే దివ్యగన్ధానులేపనే అనంతా
ప్రయోగమయే దేవదేవస్య దివ్యే శరీరే అనేకధా ప్రవిభక్తం బ్రహ్మదివిభదవిచిత్రదేవతియజ్ఞ
ఽమృతస్థావరాదిభోక్తృవర్గపృథివ్యస్తరిక్షస్వగంపాతాలాతలవితలసుతలాదిభోగస్థానభోగ్యభోగోప
రణభేదభిన్నం ప్రకృతిపురుషాత్మకం కృత్స్నం జగత్, *అహం సర్వాస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం
ప్రవర్తతే*హంతతే కథయిష్యామి విభూతీరాత్మనశ్శుభాః *అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వాభూతా
యస్థితః*ఆదిత్యానామహం విష్ణురిత్యాదినా * స తదస్తి వినా యత్సాన్తయా భూతం చరా
చరమ్ । * విష్ణుభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగదిత్యన్తేనోదితమ్. ఏకస్థమ్-ఏకదేశస్థం,
గణ్డవో భగవత్ప్రసాదలబ్ధతద్దేశానానుగుణదివ్యచక్షురపశ్యత్.

౧౩.

తతస్స విస్తయావిష్టో హృష్టరోమా ధనజ్ఞయః ।

ప్రణమ్య శిరసా దేవం కృతాజ్ఞలిరభాషత ॥ ౧౪ ॥

తతో ధనజ్ఞయో మహాశ్చయస్య కృత్స్నస్య జగతః స్వదేహైకదేశేనాశ్రయభూతం
కృత్స్నస్య ప్రవర్తయితారం చాశ్చయతమానస్తజ్ఞానాదికల్యాణగుణగణం దేవం దృష్ట్వా విస్త
యావిష్టో హృష్టరోమాః శిరసా దణ్డవత్ప్రణమ్య కృతాజ్ఞలిరభాషత.

౧౪.

అజ్ఞాన ఉవాచ—

పశ్యామి దేవాంస్తవ దేవ దేహే సర్వాంస్తథా భూతవిశేషసజ్ఞాన్ ।

బ్రహ్మణమీశం కమలాసనస్థమ్మషీయృ సర్వామరగాంశ్చ దివ్యాన్ ॥ ౧౫ ॥

దేవ తవ దేహే సర్వాన్ దేవాన్ పశ్యామి; తథా సర్వాన్ ప్రాణివిశేషాణాం సజ్ఞాన్;
తథా బ్రహ్మణం-చతుర్ముఖమణ్డాధిపతిమ్ ; తథేశం కమలాసనస్థం-కమలాసనే బ్రహ్మణి స్థితమీశమ్;
స్తతేఽవస్థితమ్; తథా దేవషిప్రముఖాన్ సర్వాన్మషీన్ ఉరగాంశ్చ వాసుకితక్షకాదీన్ దీప్తాన్.

అనేకబాహూదరవక్త్రనేత్రం పశ్యామి త్వాం సర్వతోఽనస్తరూపమ్ ।

నాన్తం న మధ్యం న పునస్తవాదిం పశ్యామి విశ్వేశ్వర విశ్వరూప ॥ ౧౬ ॥

అనేకబాహూదరవక్త్రనేత్రమ్ అనస్తరూపం త్వాం సర్వతః పశ్యామి! విశ్వేశ్వర-
శ్వస్య నియంతః, విశ్వరూప-విశ్వేశరీరః, యతస్త్వమనంతః, అతస్తవ నాన్తం న మధ్యం న పునస్త
వాదిం చ పశ్యామి.

౧౬.

కిరీటినం గదిసం చక్రిణం చ తేజోరాశిం సర్వతో దీప్తిమన్తమ్ ।

పశ్యామి త్వా దునిరీక్షం సమన్తాద్దీప్తానలకాద్యుతిమప్రమేయమ్ ॥ ౧౭ ॥

తేజోరాశిం సర్వతో దీప్తిమన్తం సమన్తాద్దునిరీక్షం దీప్తానలకాద్యుతిమప్రమేయం

త్వాం కిరీటినం గదిసం చక్రిణం పశ్యామి.

౧౭.

త్వమక్షరం పదమం వేదితవ్యం త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్ ।

త్వమిదమశ్శాశ్వతధర్మగోష్ఠా సనాతనస్త్వం పురుషో మతో మే ॥ ౧౮ ॥

ఉపనిషత్సు*ద్యే విద్యే వేదితవ్యే ఇత్యాదిషు వేదితస్యతయా నిదిష్టుం పరమమక్షరం త్వమేవ ; అస్య విశ్వస్య పరం నిధానం - విశ్వస్యాస్య పరమాధారభూతస్త్వమేవ ; త్వనువ్యయః-స్యయరహితః; యత్స్వరూపో యగ్గణో యద్విభవశ్చ త్వం తేనైవ రూపేణ సవదాఽవతిష్ఠసి, శాశ్వతధర్మఃగోస్తా-శాశ్వతస్య-నిత్యస్య వైదికస్య ధర్మఃసైవమాసిభిరవతారై స్త్వమేవ గోస్తా; సనాతనస్త్వం పురుషో మతో మే - * వేదాహమేతం పురుషం మహాస్తమ్, *పరాత్పరం పురుష మిత్యాదిషూదితస్సనాతనపురుషస్త్వమేవేతి మే మతః - జ్ఞాతః ; యమకులతిలకస్త్వమేవంభూత ఇదాసిం సాక్షాత్కృతో మయేత్యథః.

౧౮.

అనాదిమధ్యాస్తమనస్తవీయమనస్తబాహుం శశిసూర్యనేత్రమ్ ।

పశ్యామి త్వా దీప్తహుతాశవక్త్రం స్వతేజసా విశ్వమిదం తపస్తమ్ ॥ ౧౯ ॥

అనాదిమధ్యాస్తమ్-అదిమధ్యాస్తరహితమ్; అనస్తవీయమ్-అనవధికాతిశయవీయమ్, వీయశబ్దః ప్రదశనాథః, అనవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్చియవీయశః తేజసాం నిధిమిత్యథః. * అనస్తబాహుమ్ - అసంఖ్యేయబాహుం, సోఽపి ప్రదశనాథః, అనస్తబాహూదరసాదవక్త్రా దికమ్ ; శశిసూర్యనేత్రం-శశివత్సూర్యవచ్చ ప్రసాదప్రతాపయుక్తసవకనేత్రమ్ ; దేవానీశమ కూలాన్ సమస్కారాది కువాణాన్ప్రతి ప్రసాదః, తద్విపరీతానసురరాక్షసాదీన్ ప్రతి ప్రతాపః. *రక్షాంసి భీతాని దిశో ద్రవంతి సర్వే నమస్యంతి చ సిద్ధసంఖ్య ఇతి హి వక్ష్యతే. దీప్తహుతాశ వక్త్రం-ప్రదీప్తకాలానలవత్సంహారానుగుణవక్త్రం, స్వతేజసా విశ్వమిదం తపస్తం-తేజః పరాభి భవనసామధ్యమ్, 'స్వకీయేన తేజసా విశ్వమిదం తపస్తం త్వాం పశ్యామి-ఏవంభూతం సవశస్య స్రష్టారం సవశస్యాధారభూతం సవశస్యప్రశాసితారం సవశస్యసంహతాకారం జ్ఞానాద్యపరిమిత గుణసాగరమాదిమధ్యాస్తరహితమేవంభూతదివ్యదేహం త్వాం యథోపదేశం సాక్షాత్కరోమి' త్యథః. ఏకస్త్వి దివ్యదేహే అనేకోదరాదికం కథమ్ ? ఇత్థముపపద్యతే - ఏకస్తాత్కటిప్రదేశాద నస్తపరిమాణాదూర్ధ్వముద్గతా యథోదితోదరాదయః, అధశ్చ యథోదితదివ్యపాదాః, తస్మైక స్త్విన్దుభే నేత్రద్వయమితి చ న విరోధః.

౧౯.

ఏవంభూతం త్వాం దృష్ట్వా దేవాదయోఽహం చ ప్రవ్యధితా భవామ ఇత్యాహ—

ద్యావాపృథివ్యోరిదమస్తరం హి వ్యాప్తం త్వయైకే దిశశ్చ సర్వాః ।

దృష్ట్వాద్భుతం రూపముగ్రం తవేదం లోకత్రయం ప్రవ్యధితం మహాత్మా ॥ ౨౦ ॥

ద్యుశబ్దః పృథివీశబ్దశ్చోభావుపరితనానామధస్తనానాం చ లోకానాం ప్రదశనాథాః; ద్యావాపృథివ్యోరస్తరమ్-అవతాశః; యస్మిన్నవకాశే సర్వే లోకా స్త్విన్ది, సర్వోఽయమవకాశో దిశశ్చ సర్వా స్త్వయైకేన వ్యాప్తః, దృష్ట్వాద్భుతం రూపముగ్రం తవేదమ్-అనంతాయామవిస్తారమత్య ఘృతమత్యుగ్రం చ రూపం దృష్ట్వా లోకత్రయం ప్రవ్యధితం-యుద్ధదిదృక్షయా ఆగతేషు బ్రహ్మాది దేవాసురపితృగణసిద్ధగర్భవయక్షరాక్షసేషు ప్రతికూలానుకూలమధ్యస్థరూపం లోకత్రయం సర్వం ప్రవ్యధితమ్-అత్యంతభీతమ్ ; మహాత్మా-అపరిచ్ఛేద్యమనోవృత్తే. ఏతేషామప్యభిజానస్యేవ విశ్వా

యరూపసాత్కారసాధనం దివ్యం చతుర్భుజవతాదత్తమ్, కిమథాభిప్రాయే, అజానాయ
వ్యవస్థాయాం సవకం ప్రదక్షయితుమ్, అత ఇదముచ్యతే*దృష్ట్యావృత్తం రూపముగ్రం తవేదం
కత్తయం ప్రవృత్తయం మహత్త్వన్నితి. ౨౦.

అమి హి త్వా సురసజ్ఞా విశస్తి కేచిద్భిత్వాః ప్రాజ్ఞలయా గృణన్తి ।

స్వస్తిత్వత్వా చుహషిసీద్ధసజ్ఞాః స్తువన్తి త్వాం స్తుతిభిః పుష్కలాభిః ॥ ౨౧ ॥

అమి సురసజ్ఞాః ఉత్పన్నాస్త్యాం విశాశ్రయమవలోక్య హృప్తమనసస్తవిత్రమిహం
శస్తి. తేషేషాం కేచిదత్తుగ్రమత్యుత్పత్తం చ తవాకారమాలోక్య భీతాః ప్రాజ్ఞలయాః స్వజ్ఞానాను
భూతం స్తుతిరూపాణివాక్యాని గృణన్తి - ఉచ్ఛారయన్తి. అపరే మహషిసజ్ఞాస్థిద్ధసజ్ఞాశ్చ పరా
రతత్వయాధాత్మ్యవిదాః స్వస్తిత్వత్వా పుష్కలాభిభాగవదనురూపాభిః స్తుతిభిః స్తువన్తి. ౨౧.

రుద్రాదిత్యా వనవో యే చ సాధ్యా విశ్వేఽశ్వినౌ మరుతశ్చోష్ణపాశ్చ ।

గన్ధర్వాయతాసురసిద్ధసజ్ఞా వీక్షంతే త్వాం విస్మితాశ్చైవ సవేకా ॥ ౨౨ ॥

ఉష్ణపాః పితరః, * ఉష్ణభాగా హి పితర ఇతి శ్రుతేః, ఏతే సవేకా విస్మయమాప
న్నాస్త్యాం వీక్షంతే. ౨౨.

రూపం మహత్తే బహువక్త్రనేత్రం మహాబాహూ బహుబాహూరుపాదమ్ ।

బహూదరం బహుదంష్ట్రాకరాలం దృష్ట్వా లోకాః ప్రవృత్తీతాస్తథాహమ్ ॥ ౨౩ ॥

బహ్వీభిదంష్ట్రాభిరతిభీషణాకారం లోకాః పూర్వోక్తాః ప్రతికూలానుకూలమధ్య
స్థి విధాన్సువన్, ఏనాహం చ తవేదమీదృశం రూపం దృష్ట్వాఽతీవ వ్యధితా భవామః. ౨౩.

నభస్స్పృశం దీప్తమనీకవణం వ్యాతాననం దీప్తవిశాలనేత్రమ్ ।

దృష్ట్వా హి త్వా ప్రవృత్తీతాస్తరాత్తా ధృతిం న విద్వామి శమం చ విష్ణో ॥ ౨౪ ॥

నభశ్శబ్దః * తదక్షరే పరమే వ్యోమక * అదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్ * క్షయస్త
సస్య రజసః షేరాకే*యో అస్యాభ్యక్షః పరమే వ్యోమన్ని త్యాదిశ్రుతిసిద్ధత్రిగుణప్రకృత్యతీత
పరమవ్యోమవాచీ; సవికారస్య ప్రకృతీతత్వస్య పురుషస్య చ సర్వావస్థస్య కృత్స్నస్యోశ్రయ
యా నభస్స్పృశమితి వచనాత్; * ద్యావాపుథివ్యోరిదమస్తరం హి వ్యాప్తమితి పూర్వోక్త
కావచ్చు. దీప్తమనీకవణం వ్యాతాననం దీప్తవిశాలనేత్రం త్వాం దృష్ట్వా ప్రవృత్తీతాస్తరాత్తా-
త్యస్తభీతమనా ధృతిం న విద్వామి - దేహస్య ధారణం నలభే; మనసశ్చేద్వియాణాం చ శమం
నలభే, విష్ణో - వ్యాపిక్ సర్వావ్యాపిసమితిమాత్రమత్యుత్పత్తమతిఘోరం చ త్వాం దృష్ట్వా ప్రశ
లనసర్వావయవో వ్యాకులేద్వియశ్చ భవామిత్యథాః. ౨౪.

దంష్ట్రాకరాలాని చ తే ముఖాని దృష్ట్వా కాలానలసన్నిభాని ।

దిశో నస్త్రానేన లభే చ తమః ప్రసేద దేవేశ జగన్నివాస ॥ ౨౫ ॥

యుగాస్తకాలానలవత్సర్వసంహారే ప్రవృత్తాన్యతిఘోరాణి తవ ముఖాని దృష్ట్వా
శో నజానే, సుఖం చ నలభే; జగతాం నివాస, దేవేశః బ్రహ్మాదీనామిశ్వరాణామపి పరమమహే
ష్వర మూర్తి ప్రతి ప్రసన్నో భవ; యథాహం ప్రకృతిం గతో భవామి, తథా కువిత్వథాః

ఏవం సహస్య జగతః స్వాంత్యత్థితిప్రవృత్తిత్వం దశకాయా పాశకసారథీ రాజపేః
చుద్ధనాఽవస్థితానాం ధాతరాష్ట్రాణాం యాధిష్ఠిరేష్వనుప్రవిష్టానాం చానురాంశానా
సంహారేణ భూభారావతరణం స్వమనీషితం స్వేనైవ కరిష్యమాణం సాధాయ దశకయామ్యా
స చ పాథో భగవతః స్రష్టృత్వాదికం సవైశ్వయం సాక్షాత్కృత్య తస్మిన్నేవ భగవ
సవాత్మని ధాతరాష్ట్రాదీనాముపసంహరమనాగతమపి తత్సాదలభేన దివ్యే చక్షుషా పశ్య
న్నిదం చోవాచ—

అమి సవేశ భృతరాష్ట్రస్య పుత్రాస్తవైశ్వయైవావనిపాలసజ్జేః ।

భీష్మో ద్రోణన్సుతపుత్రస్తథానా సహస్త్వదీయైరపి యోధముఖ్యైః ॥ ౨౬ ॥

వక్త్రాణి తే త్వరమాణా విశన్తి దంష్ట్రాకరాలాని భయానకాని ।

కేచిద్విలగ్నా దశనాస్తరేషు సందృశ్యస్తే చూడితైరుత్తమాజ్ఞైః ॥ ౨౭ ॥

అమి భృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః నుయోధనాదయస్సవేశ భీష్మో ద్రోణన్సుతపుత్ర
కణశ్చ తత్పక్షీయైరవనిపాలసమూహైస్సవైశ్వరస్త్వదీయైరపి కైశ్చిద్యోధముఖ్యైస్సహ త్వరమాణా
దంష్ట్రాకరాలాని భయానకాని తవ వక్త్రాణి వినాశాయ విశన్తి; తత్ర కేచిచ్ఛూడితైరుత్తమాజ్ఞైః
దశనాస్తరేషు విలగ్నాస్సందృశ్యస్తే.

యథా నదీనాం బహవోఽమ్బువేగాస్సముద్రమేవాభిముఖా ద్రవన్తి ।

తథా తవామి సదలోకవీరా విశన్తి వక్త్రాణ్యభివిజ్వలన్తి ॥ ౨౮ ॥

యథా ప్రదీప్తజ్వలసం పతన్తా విశన్తి నాశాయ సమృద్ధవేగాః ।

తథైవ నాశాయ విశన్తి లోకాస్తవాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః ॥ ౨౯ ॥

ఏతే రాజలోకా బహవో నదీనామమ్బుప్రవాహాః సముద్రమివ ప్రదీప్తజ్వలసమివ చ
శలభాస్తవ వక్త్రాణ్యభివిజ్వలన్తి స్వయమేవ త్వరమాణా ఆత్మనాశాయ విశన్తి.

లేలిహ్యసే గ్రసమాసస్సమస్తాలోకా సమగ్రాన్వదనైజ్వలద్భిః ।

తేజోభిరాపూయక జగత్సమగ్రం భాసస్తవోగ్రాః ప్రశవన్తి విష్ణోః ॥ ౩౦ ॥

రాజలోకా సమగ్రా జ్వలద్భివదనైగ్రసమాసః కోపవేగేన తద్రుధిరావసిక్త
మోషపుటాదికం లేలిహ్యసే - పునః పునలేహనం కరోషి. తవాతిఘోరా భానో-రశ్మయః తేజో
భిః-స్వకీయైః ప్రకాశైజగత్సమగ్రమూపూయక ప్రతపన్తి.

అఖ్యాపి మే కో భవానుగ్రహాపో సమోఽస్తు తే దేవవర ప్రసీద ।

విజ్ఞాతుమిచ్ఛామి భవస్తమాద్యం స హి ప్రజానామి తవ ప్రవృత్తిమ్ ॥ ౩౧ ॥

*దశకయాత్తానమవ్యయమితి తవైశ్వయం నిరఙ్కుశం సాక్షాత్కృత్యం ప్రాథితేన
భవతా నిరఙ్కుశమైశ్వయం దశకయాతాఽతిఘోరరూపమిదమావిష్కృతమ్. అతిఘోరరూపః
కో భవా కిం కతుం ప్రవృత్త ఇతి భవస్తం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి; తవాభిప్రేతాం ప్రవృత్తిం నజా

మి; ఏతదాఖ్యా హి మే; సమోస్తు తే దేవవర ప్రసీద-నమస్తేస్తు సవేశశ్వర. ఏవం కతుః
సేనాభిప్రాయేణేదం సంహత్కరూపమావిష్కృతమిత్యక్తావ ప్రసన్నరూపశ్చ భవ. 30.

ఆశ్రితవాత్సల్యాతిరేకేణ విశ్వైశ్వర్యం దశకాయతో భవతో ఘోరరూపావిష్కారే
భిప్రాయ ఇతి పృథ్వో భగవాన్ పాథకసారథిస్సాన్నిభిప్రాయమాహ—పాథోద్యోగేన వినాపి
తకరాష్ట్రప్రముఖమశేషం రాజలోకం నిహస్తుమహమేవ ప్రవృత్త ఇతి జ్ఞాపనాయ మను ఘోర
రూపావిష్కారః, తజ్జాపనం చ పాథకముద్యోజయితుమితి.

శ్రీభగవానువాచ—

కాలోఽస్మి లోకక్షయకృత్ప్రవృద్ధో లోకాన్ సమాహతుఃమహా ప్రవృత్తః ।

ఋతేఽపి త్వా న భవిష్యన్తి సవేశ యేఽవస్థితాః ప్రత్యసీకేషు యోధాః ॥ 31 ॥

కలయతి గణయతీతి కాలః; సవేశాం ధాతకరాష్ట్రప్రముఖానాం రాజలోకానా
మాయురవసానం గణయన్నహం తత్తయకృత్ ఘోరరూపేణ ప్రవృద్ధో రాజలోకాన్ సమా
హతుః—ఆభిముఖ్యేన సంహతుఃమహా ప్రవృత్తోఽస్మి; అతో మత్సజ్జల్పాదేవ త్వామృతేఽపి-
స్సనుద్యోగాదృతేఽపి ఏతే ధాతకరాష్ట్రప్రముఖాస్తవ ప్రత్యసీకేషు యేఽవస్థితా యోధాస్తే
సవేశ నభవిష్యన్తి - వినశ్భవ్యన్తి. 31.

తస్మాత్త్వముత్తిష్ఠ యశో లభస్వ జిత్వా శత్రూన్ భుజ్త్వ రాజ్యం సమృద్ధమ్ ।

మయైవైతే నిహతాః పూర్వామేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిక్ ॥ 32 ॥

తస్మాత్త్వం తాన్ ప్రతియుద్ధాయోత్తిష్ఠ, తాన్ శత్రూన్ జిత్వా యశో లభస్వ; ధమ్యం
రాజ్యం చ సమృద్ధం భుజ్త్వ. మయైవైతే కృతాపరాధాః పూర్వామేవ నిహతాః - హననే
వియుక్తాః; త్వం తు తేషాం హననే నిమిత్తమాత్రం భవ-మయా హన్యమానానాం శస్త్రానిస్థానీయో
న. సవ్యసాచిక్; *మచ సమవాయే, సవ్యేన శరసచనశీలస్సవ్యసాచీ, సవ్యేనాపి కరేణ శరసమ
యకరః, కరద్వయేన యోధుం సమర్థ ఇత్యర్థః. 32.

ద్రోణం చ భీష్మం చ జయద్రథం చ కణకం తథాన్యసపి యోధవీరాన్ ।

మయా హతారస్త్యం జహి మావ్యధిష్ఠా యుధ్యస్వ జేతాఽసి రణే సపత్నాన్ ॥ 33 ॥

ద్రోణభీష్మకణకాదీన్ కృతాపరాధతయా మయైవ హననే వినియుక్తాన్ త్వం జహి-త్వం
న్యాః. ఏతాన్ గురూన్ బధ్ధాంశ్చన్యాసపి భోగసక్తాన్ కథం హనిష్యామితి మావ్యధిష్ఠాః-
గానుద్దిశ్య ధర్మాధర్మభయేన బధ్ధస్నేహేన కారుణ్యేన చ మా వ్యధాం కృథాః; యతస్తే
కృతాపరాధా మయైవ హననే వినియుక్తాః; అతో నివిశజ్జో యుధ్యస్వ; రణే సపత్నాన్
జేతాఽసి - జేష్యసి; నైతేషాం వధే నృశంసతాగ్రస్థః, అపి తు జయ ఏవ లభ్యత ఇత్యర్థః. 33.

సజ్జయ ఉవాచ—

ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచనం కేశవశ్య కృతాజ్ఞలివేశవమాణి కిరీటీ ।

సమస్కృత్వా భూయ ఏవాహ కృష్ణం సగద్గదం భీతభీతః ప్రణమ్య ॥ 34 ॥

ఏతదాశ్రితవాత్సల్యజలధేః కేశవస్య వచనం శ్రుత్వా అజాణస్తస్మై నమస్కృత్య :
భీతో భూయస్తం ప్రణమ్య కృతాజ్ఞాలివేషమానుః కిరీటీ సగద్గదమాహ. 3

స్థానే హృషీకేశ తవ ప్రకీర్త్యా జగత్ప్రహృష్యత్యనురజ్యతే చ ।

రక్షాంసి భీతాని దిశో ద్రవంతి సర్వే నమస్యంతి చ సిద్ధినిష్ఠః ॥ 3౬ ॥

స్థానే-యుక్తమ్; యదేతన్యద్ధదిదృక్షయాగతమశేషదేవగన్ధర్వసిన్ధుకువిద్యాధగనిష్ఠర
పురుషాంకం జగత్ త్వత్ప్రసాదాత్త్వం సర్వేశ్వరమవలోక్య తవ ప్రకీర్త్యా సర్వా ప్రహృష్య
అనురజ్యతే చ; యచ్చ త్వామవలోక్య రక్షాంసి భీతాని సర్వా దిశః ద్రవవంతి; సర్వే సి
సజ్ఞాః సిద్ధాద్యనుకూలసజ్ఞాః నమస్యంతి చ; తదేతత్సర్వం యుక్తమితి పూర్వేణ సమబ్ధిః. 3.

యుక్తతామేవోపపాదయతి—

కస్తాచ్చ తే న సమేరన్ మహాత్మా గరీయసే బ్రహ్మణోఽప్యోషకత్వే ।

మహాత్మా తే-తుభ్యం గరీయసే బ్రహ్మణో-హిరణ్యగర్భాస్యాప్యోషామాయాః శ్రే
హిరణ్యగర్భాదయః కస్తాద్దేతోన్ నమస్కుయుః.

అనన్త దేవేశ జగన్నివాస త్వమక్షరం సదనత్త్వరం యత్ ॥ 3౭ ॥

త్వమాదిదేవగి పురుషగి పురాణస్తవమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్ ।

అనన్త దేవేశ జగన్నివాస త్వమేవాక్షరమ్, నక్షరతీత్యక్షరం జీవాత్తత్త్వం*పజాయ
మియతే వా విపశ్చిదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధో జీవాత్తా హి నక్షరతి; సదనచ్చ త్వమేవ-సదనచ్చబద్ధనిష్ఠ
కాయకారణభావేనావస్థితం ప్రకృతితత్త్వం, నామరూపవిభాగవత్తయా కాయావస్థ సచ్చ
నిదిష్టం తదనహితయా కారణావస్థమసచ్చబద్ధనిదిష్టం చ త్వమేవ. తత్త్వరం యత్ - తస్మాత్ప్ర
కృతేః ప్రకృతిసమ్బద్ధినశ్చ జీవాత్త్వః పరమ్ - అన్యన్తత్తత్త్వం యత్తదపి త్వమేవ. అతస్త
మాదిదేవః పురుషః పురాణః, త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్-నిగీయతే త్వయి విశ్వమితి త్వమస
విశ్వస్య పరం నిధానమ్; విశ్వస్య శరీరభూతస్యాత్త్వయా పరమాధారభూతస్త్వమేవేత్యర్థః.

వేత్తాసి వేద్యం చ పరం చ ధామ త్వయా తతం విశ్వమనన్తరూప ॥ 3౮ ॥

జగతి సర్వో వేదితా వేద్యం చ సర్వం త్వమేవ, ఏవం సర్వాత్త్వయా-నస్థితస్త
మేవ పరం చ ధామ-స్థానం, ప్రాప్యస్థానమిత్యర్థః. త్వయా తతం విశ్వమనన్తరూప - త్వయాత
త్వేన విశ్వం చిదచిన్తిశ్రం జగత్తతం - వ్యాప్తమ్. 3౮

అతస్త్వమేన వాయోదిశబ్దవాచ్య ఇత్యాహ—

వాయుయన్మోఽగ్నివన్రుణశ్శశాంకగి ప్రజాపతిస్త్యం ప్రపితామహశ్చ ।

సర్వేషాం ప్రపితామహస్త్యమేవ, పితామహదయశ్చ; సర్వాసాం ప్రజానాం పితరః
ప్రజాపతయః, ప్రజాపతీనాం పితా హిరణ్యగర్భః ప్రజానాం పితామహః, హిరణ్యగర్భాస్యాపి
పితా త్వం ప్రజానాం ప్రపితామహః; పితామహదీనామాత్త్వయా తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యస్త్యమేవే
త్యర్థః.

సమో నమస్తేఽస్తు సహస్రకృత్వగి పునశ్చ భూయోఽపి సమో నమస్తే ॥ ౩౯ ॥

సమగి పురస్తాదథ వృష్టతస్తే సమోఽస్తు తే సవత ఏవ సవత ।

అత్యధ్బుతాకారం భగవంతం దృష్ట్వా హాహోత్సుల్లనయనోఽత్యస్తసాధ్వసావనతస్స తతో నమస్కరోతి.

అనస్తవీయామితవిక్రమస్తస్వం సవతం సమాప్నోషి తతోఽసి సవతగి ॥ ౪౦ ॥

అనస్తవీయా-అపరిమితవీయా, అపరిమితవిక్రమస్తస్వం సవత మాత్మతయా సమాప్నోషి, తస్సవోఽసి; యతస్తస్వం సవతం చిదచిద్వస్తుజాతమాత్మతయా సమాప్నోషి, అతస్సవతస్య చిదచిద్వస్తుజాతస్య త్వచ్ఛరీరతయా త్వత్ప్రకారత్వాత్ సవతప్రకారస్తవమేవ సవతశబ్దవాచ్యోఽస్మిన్యథాః*త్వమక్షరం సదసత్, *వాయుయమోగ్నిరిత్యాదిసవతసామానాధికరణ్యనిదేశన్యాత్మయా న్యాప్తిరేవ హేతురితి సువ్యక్తముక్తం *త్వయా తతం విశ్వమనన్తరూప * సవతం సమాప్నోషి తతోఽసి సవత ఇతి చ. ౪౦.

సఖేతి మత్వా ప్రసభం యదుక్తం. హే కృష్ణ హేయాదవ హేసఖేతి ।

అజానతా మహిమానం తవేమం మయా ప్రమాదాత్ప్రణయేన వాఽపి ॥ ౪౧ ॥

యచ్చాపహాసాథకమసత్కృతోఽసి విహరశయ్యాసనభోజనేషు ।

ఏకోఽథ వాఽవ్యచ్యుత తత్సమక్షం. తత్తామయే త్వామహమప్రమేయమ్ ॥ ౪౨ ॥

తవానస్తవీయాత్వామితవిక్రమత్వసవాత్తరాత్ త్వస్తప్రత్యుత్వాదికో యో మహిమాతమి సమజానతా మయా ప్రమాదాత్-మోహాత్ ప్రణయేన-చిరపరిచయేన వా సఖేతి మమ వయస్య సఖి మత్వా హేకృష్ణ హేయాదవ హేసఖే ఇతి త్వయి ప్రసభం-వినయాపేతం యదుక్తం, యచ్చ విహరశయా సవతదైవ సత్కారాహాస్తవమసత్కృతోఽసి; విహరశయ్యాసనభోజనేషు చ హాకృతేష్వేకాన్తే వా సమక్షం వా యదసత్కృతోఽసి, తత్సవతం త్వామప్రమేయమహం దామయే. ౪౨.

పితాఽసి లోకస్య చరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుగణీయాన్ ।

న త్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికగి కుతోఽన్యో లోకత్రయేఽప్యప్రతిమప్రభావ ॥ ౪౩ ॥

అప్రతిమప్రభావ త్వమస్య సవతస్య చరాచరస్య లోకస్య పితాఽసి; అస్య లోకస్య సరుశ్చాసి; అతస్తవమస్య చరాచరస్య లోకస్య గరీయాన్-పూజ్యతమః. న త్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యో లోకత్రయేఽపి - త్వదస్యః కారుణ్యాదినా కేనాపి గుణేన న త్వత్సమోఽస్తి; ఏతోఽభ్యధికః ? ౪౩.

తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం ప్రసాదయే త్వామహమిశమిడ్యమ్.

పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుగి ప్రియగి ప్రియాయాహాసి దేవ సోఽఘమ్ ॥ ౪౪ ॥

యస్మాత్త్వం సవతస్య పితా, పూజ్యతమో గురుశ్చ, కారుణ్యాదిగుణైశ్చ సవాధికోఽసి, తస్మాత్ప్రణమిశమిడ్యం ప్రణమ్య ప్రణిధాయ చ కాయం ప్రసాదయే; యథా కృతాపరాధస్యాపి

పుత్రస్య, యథా చ సఖ్యః ప్రణామపూజకం ప్రార్థితః పితా వా సఖా సా సుసేవితః, తథా త్స
పరమకారుణికః ప్రియః ప్రియాయ మే సవకం సోఘమహాసి. ౪౧

అదృష్టపూజకం హృషితోఽస్మి దృష్ట్యా భయేన చ ప్రవ్యథితం మనో మే ।

తదేవ మే దశకాయ దేవ రూపం ప్రసీద దేవేత జగన్నివాస ॥ ౪౨ ॥

అదృష్టపూజకమత్యచ్ఛతమత్యుగ్రం చ తవ రూపం దృష్ట్యా హృషితోఽస్మి - శ్రీత్యోసి
భయేన ప్రవ్యథితం చ మే మనః ; అతస్తదేవ తవ సుప్రసన్నం రూపం మే దశకాయ ; ప్రసీద దేవే
జగన్నివాస - మయి ప్రసాదం కురు, దేనానాం బ్రహ్మదీనామపీత నిఖిలజగదాశ్రయభూత. ౪౧

కిరీటినం గదినం చక్రహస్తమిచ్ఛామి త్వాం ద్రష్టుమహం తత్తవ ।

తేనైవ రూపేణ చతుర్భుజేన సహస్రబాహు భవ విశ్వమూలే ॥ ౪౩ ॥

తత్తవ పూజకవత్కిరీటినం గదినం చక్రహస్తం త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛామి ; అతస్తేనై
పూజకసద్దేవ చతుర్భుజేన రూపేణ యుక్తో భవ. సహస్రబాహూ విశ్వమూలే - కదాపి సహస్ర
బాహుత్వేన విశ్వశరీరత్వేన దృశ్యమానరూపస్త్వం తేనైవ రూపేణ యుక్తో నివేత్యకః. ౪౩

శ్రీ భగవానువాచ—

మయా ప్రసన్నేన తవాజ్ఞానేదం రూపం నరం దశకతమాత్మయోగాత్ ।

తేజోమయం విశ్వమనస్తమాద్యం యుక్తే త్వదన్యేన న దృష్టపూజకమ్ ॥ ౪౪ ॥

యుక్తే తేజోమయం - తేజసాం రాశిః విశ్వం - విశ్వాత్తభూతమ్ అనస్తమం - అనరహితమ్
ప్రదశకనాథకమిదమ్, ఆదిమధ్యానరహితమ్, ఆద్యం - మద్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్యావిభూతః
త్వదన్యేన కేనాపి న దృష్టపూజకం రూపం తదిదం ప్రసన్నేన మయా ముచ్చిక్తా ము - షే దశకతమ్
ఆత్మయోగాత్ - ఆత్మసస్పృశ్యసజ్జల్పత్వయోగాత్. ౪౪

అసన్యభక్తివ్యతిరిక్తైస్సవైరపుష్పామైరయథావదవస్థితోఽహం ద్రష్టుం శక్య ఇత్యాహ -

న వేదయజ్ఞాభ్యయనైశ్చ దానైశ్చ చ క్రియాభిశ్చ తపోభిర్వగ్గః ।

ఏవంరూపశ్శక్య అహం సృలోకే ద్రష్టుం త్వదన్యేన కురుప్రపీర ॥ ౪౫ ॥

ఏవంరూపః - యథావదవస్థితోఽహం మయి భక్తిమత స్త్వతోఽన్యేనై కా నికాత్యసికభక్తి
రహితేన కేనాపి పురుషేణ వేదయజ్ఞాదిభిః కేవలై ద్రక్ష్యం సశక్యః. ౪౫.

మా తే వ్యథా మా చ విమూఢభావో దృష్ట్యా రూపం ఘోరమిదృచ్ఛమేదమ్ ।

వ్యపేతభీః ప్రీతమనాగి పునస్త్యం తదేవ మే రూపమిదం ప్రపశ్య ॥ ౪౬ ॥

ఈదృశ ఘోరరూపదశకనేన తే యా వ్యథా, మిశ్చ విమూఢభావో వ్యపేత, తగు
భయం మాభూత్ ; త్వయాఽభ్యస్తపూజకమేవ సౌమ్యరూపం దశకయామి, తదేవేదం మమ
రూపం ప్రపశ్య. ౪౬.

సజ్జయ ఉవాచ—

ఇత్యజ్ఞానం వాసుదేవ స్తథోక్త్యా స్వకం రూపం దశకయామాస భూయగి ।

ఆత్వాసయామాస చ భీతమేనం భూత్వా పునస్సౌమ్యవపుమహాత్మా ॥ ౪౭ ॥

ఏవం పాణ్డుతనయు భగవాన్ వసుదేవసూనురుక్త్యా భూయః స్వకీయమేవ చతుర్భుజం
రూపం దశాయామాస, అపరిచితస్వరూపదశనేన భీతమేనం పునరపి సరిచితసౌమ్యవపుర్భూత్వా
ఆశ్వాసయామాస చ, మహాత్మా - సత్యసజ్జుల్కుః. అస్య సవేశ్వరస్య పరమపురుషస్య పరస్య
బ్రహ్మణో జగదుపకృతిమత్యస్య వసుదేవసూనోశ్చతుర్భుజమేవ స్వకీయం రూపమ్ ; కంసాద్భీత
వసుదేవప్రథనేన ఆకంసవధాన్కుజద్వయముపసంహృతం, పశ్చాదావిష్కృతం చ*జాతోఽస్తి
దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర । దివ్యం రూపమిదం దేవ ప్రసాదేనోపసంహర । ఈపసంహర విశ్వా
త్క రూపమేతం చతుర్భుజమితి హి ప్రాథితమ్. శిశుపాలస్యాపి ద్విషతోఽచరతభావనావిష
యశ్చతుర్భుజమేవ వసుదేవసూనో రూపమ్.*ఉదారపీఠరచతుర్బాహుం శఙ్ఖచక్రగదాధరమితి.
అతః పార్థేనాత్ర *తేనైవ రూపేణ చతుర్భుజేనేత్యుచ్యతే. గీ०.

అజుఃన ఉవాచ—

దృష్టేదం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనాదకన ।

ఇదానీమస్మి సంవృతస్సచేతాః ప్రకృతిం గతః ॥ ౧౦ ॥

అనవధికాతిశయసౌందర్యసౌకుమార్యలవణ్యాదియక్తం తవైవాసాధారణం మమ
వ్యత్యసంస్థానసంస్థితమతిసౌమ్యమిదం తవ రూపం దృష్ట్యేదానీం సచేతాస్సంవృతోఽస్మి ప్రకృతిం
గతశ్చ. గీ०.

శ్రీభగవానువాచ—

నుదుదేశకేమిదం రూపం దృష్టవాససి యన్మమ ।

దేవా అవ్యస్య రూపస్య నిత్యం దశకనకాక్షిణః ॥ ౧౧ ॥

మమేదం సర్వస్య ప్రశాసనేఽవస్థితం సర్వాశ్రయం సర్వకారణభూతం రూపం
యద్దృష్టవాససి, తత్సురుదేశకం-న కేనాపి ద్రష్టుం శక్యమ్ ; అస్య రూపస్య దేవా అపి నిత్యం
దశకనకాక్షిణః న తు దృష్టవన్తః. గీ१.

కుత ఇత్యత్రాహ—

నాహం వేదైనక తపసా న దానేన న చేజ్యయా ।

శక్య ఏవంవిధో ద్రష్టుం దృష్టవాససి మాం యథా ॥ ౧౨ ॥

భక్త్యా త్వసయయా శక్య అహమేవంవిధోఽజుఃన ।

జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరమ్ ॥ ౧౩ ॥

వేదైరధ్యాపనప్రవచనాధ్యయనశ్రవణజపవిషయైయాగదానహోమతపోభిక్షమ
దృక్తివిరహితైః కేవలైయాథావదవస్థితోఽహం ద్రష్టుమశక్యః ; అనయయా తు భక్త్యా తత్త్వ
తత్త్వాస్థైర్జ్ఞాతుం తత్త్వతస్సాక్షాత్కృతుం తత్త్వతః ప్రవేష్టుం చ శక్యః. తథా చ శ్రుతిః-
*నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా నబళునా శ్రుతేనా యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య
స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం నామితి. గీ३. గీ४.

మత్కమకృష్ణత్వరమో మద్భక్తసజ్జవజితః ।

నివైకరస్సవభూతేషు యస్స మామేతి పాణ్డవ ॥ ౫౫ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యానాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
విశ్వరూపసందేశసయోగో నామ ఐకాదశోఽధ్యాయః.

వేదాధ్యయనాదీని సవాణి కమాణి మదారాధనరూపాణితి యః కరోతి స ముక్యమకృత్ ; మత్పరమః - సవేషామారమ్భణామహమేవ పరమోద్దేశ్యో యస్య స మత్పరమః ; మద్భక్తః - అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన మత్కిరణస్తుతిధ్యానాచక్షపణామూర్తిభిః నాత్మధారణ మలభమానో మదేకప్రయోజనతయా యస్సతతం తాని కరోతి స మద్భక్తః ; సజ్జవజితః మదేకప్రియత్వేనేతరసజ్జమసహమానః ; నివైకరస్సవభూతేషు మత్సంశ్లేషవియోగవిముఖః ఖస్యభావ త్యాత్మసూఖస్య స్వాపరాధనిమిత్తత్వానుసన్ధానాచ్చ సవభూతానాం పరమపురుషగుణప్ర ల్యానుసన్ధానాచ్చ సవభూతేషు వైరనిమిత్తాభావాత్తేషు నివైకరః ; ఏవం సూక్ష్మరూపేతి మాం యథావదవస్థితం ప్రాప్నోతి, నిరస్తావిద్యాద్యశేషదోషగన్ధో మదేకానుభవో భవన్మయః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే ఐకాదశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాదశాధ్యాయః.

భక్తియోగనిష్ఠానాం ప్రాప్యభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో భగవతో నారాయణస్య నిర్గుణ శైశ్వయం సాక్షాత్కృతుం కామాయాజ్ఞానాయానవధికాతిశయకారుణ్యోనాయకసాశీల్యోగుణ సాగరేణ సత్యసజ్జల్యేన భగవతా నైవశ్వయం యథావదవస్థితం సజితమ. ఉక్తం చ తత్త్వణో భగవజ్జానదశనప్రాప్తీనామికానికాత్యంతిభగవద్భక్త్యేకలభ్యత్వమ్. అనంతరమాత్మసాప్రసాధన భూతాదాత్మోపాసనాత్ భక్తిరూపస్య భగవనుపాసనస్య సస్సాధ్యనిష్ఠానశీ శ్రేష్ఠ్యాత్మసుఖోపాదానత్వాచ్చ శ్రేష్ఠ్యం, భగవనుపాసనోపాయశ్చ తదశక్తస్యాక్షరనిష్ఠతా తదపేక్షితాశ్చిచ్ఛస్తే. భగవనుపాసనస్య ప్రాప్యభూతోపాస్యశ్రేష్ఠ్యాత్ శ్రేష్ఠ్యం తు *యోగినామపి సవేశాం మద్గతే నాన్తరాత్తనా । శ్రద్ధావా భజతే యో మాం స మే యుక్తతమో మత ఇత్యుక్తిమ్.

అజ్ఞాన ఉపాచ—

ఏవం సతతయుక్తా యే భక్తాస్తాం పయఃపాసతే ।

యే చాప్యక్షరమవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమాః ॥ ౧ ॥

ఏవం-*మత్కమకృత్యాదినోక్తేన ప్రకారేణ సతతయుక్తాః భగవంతం తాన్వమేవ పరం ప్రాప్యం మన్వానా యే భక్తాస్తాం-సకలవిభూతియుక్తమసవధికాతిశయసౌందర్యసాశీల్యసావజ్ఞ్య సత్యసజ్జల్పత్వాద్యనన్తగుణసాగరం పరిపూర్ణముపాసతే; యేచాప్యక్షరం ప్రశస్యగాత్మస్వరూపం తదేవ చావ్యక్తం-చక్షురాదికరణానభివ్యక్తస్వరూపముపాసతే; తేషాముభయేషాం కే యోగ

విత్తమాః - కేస్వనాధ్యం ప్రతి శీఘ్రగామిన ఇత్యర్థః. *భవామి చ చిరాత్పథే త్యుత్తరత్ర యోగ
విత్తమత్వం వై ఘ్నోవిషయమితి హి వ్యజ్ఞయిష్యతే. ౧.

శ్రీభగవానుపాచ—

మయ్యా వేశ్య మనో యే మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే ।

శ్రద్ధయా పరయోపేతాస్తే మే యుక్తమా మతాః ॥ ౨ ॥

అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన మనో మయ్యావేశ్య శ్రద్ధయా పరయోపేతాః నిత్యయుక్తాః -
నిత్యయోగం కాఙ్క్షమాణాః యే మాముపాసతే-ప్రాప్యవిషయం మనో మయ్యావేశ్య యే మాము
పాసత ఇత్యర్థః ; తే యుక్తమా మే మతాః-నూం సుఖేనాచిరాత్పాప్నువన్తిత్యర్థః. ౨.

యే త్వక్షరమనిదేశ్యమవ్యక్తం పర్యుపాసతే ।

సవత్త్రగమచిన్త్యం చ కూటస్థమచలం ధ్రువమ్ ॥ ౩ ॥

సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామం సవత్త్ర సమబుద్ధయః ।

తే ప్రాప్నువన్తి మామేవ సవభూతహితే రతాః ॥ ౪ ॥

క్లేశోఽధికతరస్తేషామవ్యక్తాన క్తచేతసామ్ ।

అవ్యక్తా హి గతిదుఃఖం దేహవద్భిరవాప్యతే ॥ ౫ ॥

యే త్వక్షరం - ప్రత్యగాత్మస్వరూపమ్ అనిదేశ్యం - దేహదనృతయా దేవాదిశబ్దా
నిదేశ్యమ్, అతపవ చక్షురాదికరణానభివ్యక్తం, సవత్త్రగమచిన్త్యం చ-సవత్త్ర దేవాదిదేహేషు
వత్తమానమపి తద్విసజాతీయతయా తేనతేన గూఢేణ చిన్తయితుమనహమ్, తతపవ కూటస్థం-
సవసాధారణం, తత్తద్దేవాద్యసాధారణాకారాసమ్బద్ధమిత్యర్థః ; అపరిణామిత్వేన స్వాసాధార
ణాకారాన్నచలతి సచ్యవత ఇత్యచలమ్, తతపవ ధ్రువం-నిత్యం, సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామం-చక్షు
రాదికమింద్రియగ్రామం సవత్త్ర స్వవ్యాసారేభ్యస్సమ్యక్క్షియమ్య సవత్త్ర సమబుద్ధయః - సవత్త్ర
దేవాదివిషయాకారేషు దేహేష్యవస్థితేష్వాత్మసు జ్ఞానై కాకారతయా సమబుద్ధయః, తతపవ సవ
భూతహితే రతాః-సవభూతాహితరతిత్వాన్నివృత్తాః, సవభూతాహితరతిత్వం హ్యత్మనో దేవాది
విషయాకారాభిమాననిమిత్తమ్ ; య ఏవమక్షరముపాసతే తేఽపి మాం ప్రాప్నువన్త్యేవ-మత్సమా
నాకారమసంసారిణమాత్మానం ప్రాప్నువన్త్యేవేత్యర్థః ; *మమ సాధమ్యమాగతా ఇతి హి
వక్ష్యతే; శ్రూయతే చ *నిరజ్ఞః పరమం సామ్యముపైతీతి. తథా అక్షరశబ్దనిర్దిష్టాత్మాకటస్థా
వన్యత్వం పరస్య బ్రహ్మణో వక్ష్యతే - *కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే । ఉత్తమః పురుషస్తవస్య ఇతి.
*అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యక్షరవిద్యాయాం తు అక్షరశబ్దనిర్దిష్టం పరమేవ
బ్రహ్మ, భూతయోనిత్వాద్యే. తేషామవ్యక్తాన క్తచేతసాం క్లేశస్త్యధికతరః ; అవ్యక్తా హి గతిః -
అవ్యక్తవిషయా మనోవృత్తిః దేహేష్యధిః-దేహేత్తాభిమానయుక్తైః దుఃఖేనావాప్యతే-దేహవన్తో హి
వేదామేవాత్మానం మన్వతే.

భగవత్తముపాసీనానాం యుక్తమత్వం సువ్యక్తమాహ—

యే తు సవాణి కమాణి మయి సస్మ్యస్య మత్పరాః ।

అసన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే ॥ ౬ ॥

తేషామహం సముద్ధతా మృత్యుసంసారిసాగరాత్ ।

భవామి న చిరాత్పథ మయ్యావేశితచేతనమ్ ॥ ౭ ॥

యే తు లోకికాని దేహయాత్రా శేషభూతాని దేహధారణాభానీ చాశనాదీని కమాణి వైదికాని చ యాగదానాహూమతపఃప్రభృతీని సవాణి సకారణాని సోద్దేశ్యస్యధ్యాయాన్ని చేతః మయి సస్మ్యస్య మత్పరాః-మదేకప్రాప్త్యాః అసన్యేనైవ యోగేన - అసన్యేనైవ యోగేన - యోగే మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే - ధ్యానాచానప్రణామస్తుతికీర్తనాదీని స్వయమేవాత్యర్థప్రియా ప్రాప్యసమాని కుర్వాన్తో మాముపాసత ఇత్యర్థః. తేషాం మత్సాన్నివిగోధితగా మృత్యుభూత త్సంసారాఘ్యాత్సాగరాదహమచిరేణైవ కాలేన సముద్ధతా భవామి.

మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ ।

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయసి ॥ ౮ ॥

అతోఽతిశయితపురుషార్థత్వాత్సులభత్వాదచిరలభ్యత్వాచ్చ మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి మనస్సమాధానం కురు ; మయి బుద్ధిం నివేశయ-అహమేవ పరమప్రాప్య ఇత్యర్థవసాయ కురు ; అత ఊర్ధ్వం మయ్యేవ నివసిష్యసి-అహమేవ పరమప్రాప్య ఇత్యర్థవసాయపూర్వకమన నివేశనానంతరమేవ మయి నివసిష్యసీత్యర్థః.

అథ చిత్తం సమాధాతుం న శక్నోషి మయి స్థిరమ్ ।

అభ్యాసయోగేన తతో మామిచ్ఛాపుం ధనజ్ఞయ ॥ ౯ ॥

అథ సహనైవ మయి స్థిరం చిత్తం సమాధాతుం నశక్నోషి, తతోఽభ్యాసయోగే మామాప్తుమిచ్ఛ - స్వాభావికానవధికాతిశయసౌందర్యసౌఖ్యసౌహృదవాత్సల్యకారుణ్యమాధయగమ్భీరకౌదాయశౌర్యవీర్యపరాక్రమసావజ్ఞ్యసత్యకామత్వసత్యసమ్మత్త్వసర్వేశ్వరత్వసకలకారణత్వాద్యసత్త్వేయగుణసాగరే నిఖిలహేయప్రత్యసీకే మయి నిరతిశయప్రేమగర్భే స్తత్త్వభ్యాసయోగేన స్థిరం చిత్తసమాధానం లభ్యా మాం ప్రాప్తుమిచ్ఛ.

అభ్యాసేఽప్యసమర్థోఽసి మత్కమపరమో భవ ।

మదథమపి కమాణి కుర్వాన్ సిద్ధిమవాప్సుసి ॥ ౧౦ ॥

అథైవంవిధస్తత్త్వభ్యాసేఽప్యసమర్థోఽసి మత్కమపరమో భవ - మదీయాని కమాణ్యానియనిమాణోద్యానకరణప్రదీపాగోపణమాజ్ఞానాభ్యుత్థాగోపలేపనపుష్పాహరణపూజాప్రవర్తననామసజ్జీతానప్రదక్షిణస్తుతినమస్కారాదీని, తాస్యత్యర్థప్రియత్వేనాచర; అత్యర్థప్రియత్వేన మదథం కమాణి కుర్వాన్నపి అచిరాదభ్యాసయోగపూర్వకాం మయి స్థిరాం చిత్త స్థితిం లభ్యా మత్ప్రియాపాం సిద్ధిమవాప్సుసి.

అత్యంతదవ్యక్తంఽసి కతుం మద్యోగమాశ్రితః ।

సర్వకర్మఫలత్యాగం తతః కరు యతాత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥

అథ మద్యోగమాశ్రిత్యైతదపి కతుం నశక్నోషి-మగ్నానుసన్ధానకృత్ మదేక ప్రీయత్వాకారం భక్తియోగమాశ్రిత్య భక్తియోగాఙ్గురూపమేతన్తత్కర్మాపి కతుం శక్నోషి, తతోఽక్షరయోగమాత్మస్వభావానుసన్ధానరూపం పరభక్తిజననం పూర్వకమటోదిత మాశ్రిత్య తమపాయతయా సర్వకర్మఫలత్యాగం కరు; మత్ప్రియత్వేన మదేకప్రాప్యతాబుద్ధిహిం ప్రక్షీణశేషపాపస్యైవ జాయతే. యతాత్మవాన్ - యతమనస్కుః తతోఽనభిసంహితఫలేన మదారాధనరూపేణానుష్ఠితేన కర్మణా సిద్ధేనాత్మధ్యానేన నివృత్తావిద్యాదిసర్వతిరోధానే మచ్ఛేషతైక స్వరూపే ప్రత్యగాత్మని సాక్షాత్కృతే సతి మయి పరాభక్తిస్వయమేవోత్పద్యతే. తథా చ వక్ష్యతే - * స్వకర్మణా తమభ్యుచ్యే సిద్ధిం విస్తతి మారవ ఇత్యారభ్య * విముచ్య నిమగ్న శాన్తో బ్రహ్మభూయాయకల్పతే । బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా న శోచతి నకాఙ్క్షతి । సమస్తవేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామితి. ౧౧.

శ్రేయో హి జ్ఞానమభ్యాసాత్ జ్ఞానాధ్యానం విశిష్యతే ।

ధ్యానాత్కర్మఫలత్యాగస్త్యాగాచ్చ నిరసస్తరమ్ ॥ ౧౨ ॥

అత్యంతప్రీతివిరహితాత్మకశరూపాత్ స్మృత్యభ్యాసాదక్షరయాభాత్యానుసన్ధాన పూర్వకం తదాపరోక్ష్యజ్ఞానమేవాత్మహితత్వే విశిష్యతే; ఆత్మాపరోక్ష్యజ్ఞానాదప్యనిష్పన్న రూపాత్తనుపాయభూతాత్మధ్యానమేవాత్మహితత్వే విశిష్యతే; తద్ధ్యానాదప్యనిష్పన్న రూపాత్తనుపాయభూతం ఫలత్యాగేనానుష్ఠితం కర్మైవ విశిష్యతే; అనభిసంహితఫలాదమస్మితాత్ కర్మణోఽనస్తరమేవ నిరస్తపాపతయా మనశశాన్తిభవవిష్యతి, శాన్తే మనసి ఆత్మధ్యానం సమ్మత్స్యతే; ధ్యానాచ్చ తదాపరోక్ష్యం, తదాపరోక్ష్యాత్పరా భక్తిరితి భక్తియోగాభ్యాసాశక్తస్యాత్మనిష్ఠైవ శ్రేయసి, ఆత్మనిష్ఠస్యాప్యశాన్తమనసో నిష్ఠాప్రాపయేఽన్తగతాత్మజ్ఞానానభిసంహితఫలకమన్ నిష్ఠైవ శ్రేయసిత్వభావః. ౧౨.

అనభిసంహితఫలకమన్విష్టసోపాదేయాన్ గుణానాహ—

అద్వేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణ ఏవ చ ।

నిమగ్నా నిరహంకారస్సమదుగిభిసుఖి క్షమీ ॥ ౧౩ ॥

సన్తుష్టస్సతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః ।

మయ్యపి తమనోబుద్ధియోః మద్భక్తస్స మే ప్రియః ॥ ౧౪ ॥

అద్వేష్టా సర్వభూతానాం-విద్విషతామపకుర్వతామపి సర్వేషాం భూతానామద్వేష్టా, మదపరాధానుగుణమిశ్వరప్రేరితాన్యేతాని భూతాని ద్విషన్త్యపకుర్వన్తి చేత్యనుసన్దధానః తేషు ద్విషత్స్వపకుర్వత్సు చ సర్వభూతేషు మైత్రీం మతిం కుర్వన్ మైత్రః, తేషేషు ముఖతేషు కరుణాం కుర్వన్ కరుణః, నిమగ్నః-దేహేంద్రియేషు తత్సమ్మన్దిషు చ నిమగ్నః, నిరహంకారః-

దేహాత్మాభిమానరహితః, తతఏవ సమరూఢసుఖః-సుఖరూఢాగమయోస్సాంజ్ఞల్పికయోహామః
 ద్వేగరహితః, తమీ - స్పృశప్రభవయోరవజనీయయోరపి తయోవికారరహితః, సన్తుష్టః
 యదృచ్ఛోపనతేన యేన కేనాపి దేహధారణద్రవ్యేణ సన్తుష్టః, సతతం యోగీ-సతతం ప్రకృ
 వియక్తాత్మానుసంధానవరః, యథాత్మా - నియమితమనోవృత్తిః, దృఢనిశ్చయః - అధ్యాత్మశాస్త్ర
 తేష్వర్థేషు దృఢనిశ్చయః, మయ్యపి తమనోబుద్ధిః-భగవాన్ హనుదేవ ఏవాసభినంహితఫలేన
 నుష్ఠితేన కర్మణారాధ్యతే, ఆరాధితశ్చ మమాత్మాపరోక్ష్యం సాధయిష్యతీతి మయ్యపి తమన
 బుద్ధిః, య ఏవంభూతో మద్భక్తః-ఏవం కర్మయోగేన మాం భజమానో యః, స మే ప్రియ

యస్తానోద్విజతే లోకో లోకానోద్విజతే చ యః ।

హామోమషభయోద్వేగైర్ముక్తో యస్స చ మే ప్రియః ॥ ౧౧ ॥

యస్తాత్కమనిష్ఠాత్ పురుషాన్నిమిత్తభూతాల్లోకో నోద్విజతే - యో లోకోద్వే
 కరం కర్మ కింబిదపి నకరోతీత్యధః; లోకాచ్చ నిమిత్తభూతాద్యో నోద్విజతే - మముద్విశ్
 సవలోకో నోద్వేగకరం కర్మ కరోతి, సవావిరోధిత్యనిశ్చయాత్; అతఏవ కచ్చన ప్ర
 హామేణ కచ్చన ప్రత్యమషేణ కచ్చన ప్రతి భయేన కచ్చన ప్రత్యుద్వేగైర్ముక్తః; ఏవ
 భూతో యస్సోపి మమ ప్రియః.

౧౧

అనపేక్షశ్చుచిదక్ష ఉదాసీనో గతవృథః ।

సవారమ్భపరిత్యాగీ యో మద్భక్తస్స మే ప్రియః ॥ ౧౨ ॥

అనపేక్షః-ఆత్మవ్యతిరక్తే కృతేన్న వస్తుస్యనపేక్షః, శుచిః-శాస్త్రవిహితద్రవ్యవధిల
 కాయః, దక్షః-శాస్త్రీయక్రియోపాదానసమర్థః; అన్యత్రోదాసీనః, గతవృథః-శాస్త్రీయక్రియా
 నిర్వృత్తావవజనీయశీతోష్ణపరుషస్పృశాదిదుఃఖేషు వ్యధారహితః, సవారమ్భపరిత్యాగీ-శాస్త్రీ
 యవ్యతిరక్తసవకమాారమ్భపరిత్యాగీ, య ఏవమ్భూతో మద్భక్తస్స మే ప్రియః.

౧౨

యో న హృష్యతి న ద్వేష్టి న శోచతి న కాఙ్క్షతి ।

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తిమాన్ యస్స మే ప్రియః ॥ ౧౩ ॥

యో న హృష్యతి-యన్తనుష్యాణాం హాషనిమిత్తం ప్రియజాతం తత్ప్రీత్య యః
 కర్మయోగీ న హృష్యతి; యచ్ఛాప్రియం తత్ప్రీత్య న ద్వేష్టి, యచ్ఛ మరుష్యాణాం శోకనిమిత్తం
 భామూపుత్రవిత్తక్షయాదికం తత్ప్రీత్య న శోచతి, తథావిధమప్రాప్తం చ న కాఙ్క్షతి, శుభాశుభ
 పరిత్యాగీ - పాపవత్పుణ్యస్యాపి బంధహేతుత్వావిశేషాదుభయపరిత్యాగీ, య ఏవమ్భూతో
 భక్తిమాన్ స మే ప్రియః.

౧౩

సమశ్చత్రా చ మిత్రే చ తథా మానావమానయోః ।

శీతోష్ణనుఖదుఃఖేషు సమస్సజ్జవివజ్జితః ॥ ౧౪ ॥

తుల్యనిష్ఠాస్తుతిహానీ సన్తుష్టో యేన కేన చిత్ ।

అనికేతస్థిరమృతిభక్తిమాన్ ప్రేయో సరగః ॥ ౧౫ ॥

*అద్యేష్టా సర్వభూతానామిత్యాదినా శత్రుమిత్రాదిషు ద్వేషాదిరహితత్వముక్తమ్; అత్ర తేషు సన్నిహితేష్వపి సమచిత్తత్వం తతోఽప్యతిక్తో విశేష ఉచ్యతే. ఆత్మని స్థిరమతి త్వేన నికేత నాదిష్వసక్త ఇత్స్వనికేతః; తతఏవ మానావమానాదిష్వపి సమః; య ఏవమూర్ఖతో భక్తిమూర్ఖ స మే ప్రియః.

౧౮. ౧౯.

అస్తాదాత్మనిష్ఠాద్భక్తియోగనిష్ఠస్య శైలిష్ఠ్యం ప్రతిపాదయన్ యథోపక్రమముపసంహరతి-
యే తు ధర్మ్యామృతమిదం యథోక్తం పఠ్యమానతే ।

శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తాస్తేఽతీవ మే ప్రియాః ॥ ౨౦ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూక్తినిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే
భక్తియోగో నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః.

ధర్మ్యాఞ్చామృతం చేతి ధర్మ్యామృతం, యే తు సాప్యసమం సాపకం భక్తియోగం
యథోక్తం * మయ్యావేశ్య మనో యే మామిత్యాదినోక్తేన ప్రకారేణోపాసతే, తే భక్తాః అతి
తరాం మమ ప్రియాః.

౨౦.

ఇతి శ్రీభగవద్రామాయజవీరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోదశాధ్యాయః.

పూర్వస్థితౌ షట్కృపరమసాప్యస్య పరస్య బ్రహ్మణో భగవతో వాసుదేవస్య ప్రాప్త్యై
పాయభూతభక్తిరూపభగవదుపసాద్యభూతం ప్రాప్తుః ప్రత్యగాత్మనో యాథాత్మ్యదశకం జ్ఞాన
యోగకర్మయోగలక్షణనిష్ఠాద్వయసాధ్యముక్తమ్. మధ్యమే చ పరమసాప్యభూతభగవత్తత్త్వ
యాథాత్మ్యతన్మాహత్మ్యజ్ఞానపూర్వకైకాన్వికాత్యన్వికభక్తియోగనిష్ఠా ప్రతిపాదితా. అతిశయి
తైశ్వర్యాపేక్షాణామాత్మకైవల్యనూత్రాపేక్షాణాం చ భక్తియోగస్తత్తదపేక్షితసాధనమితిచో
క్తమ్. ఇదానీముపరితనషట్కృప్రకృతిపురుషతత్సంసర్గరూపప్రపచ్ఛేష్యరయాథాత్మ్యకర్మ
జ్ఞానభక్తిస్వరూపతనుపాదానప్రకారాశ్చ షట్కృద్వయోదితా విశోధ్యస్తే. తత్రణావత్ త్రయో
దశే దేహాత్మనోస్వరూపం దేహయాథాత్మ్యశోధనం దేహవియుక్తాత్మప్రాప్త్యపాయో వివికాత్మ
స్వరూపసంశోధనం తథావిధస్యాత్మనశ్చాచిత్తస్పృహేతుస్తతో వివేకానుసన్ధానప్రకారశ్చోచ్యతే.

శ్రీభగవానువాచ—

ఇదం శరీరం కాస్తేయ క్షేత్రమిత్యభీధీయతే ।

ఏతద్వ్యవేత్తి తం ప్రాహుగి క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదగి ॥ ౧ ॥

ఇదం శరీరం-దేహోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాత్మనా
భోక్తా సహ సామానాధికరణ్యేన ప్రతీయమానం భోక్తురాత్మనోఽథాన్తరభూతస్య భోగక్షేత్ర
మితి శరీరయాథాత్మ్యవిద్భిరభీధీయతే. ఏతదవయవశస్సజ్ఞాతరూపేణ చ ఇదమహం వేద్మితి యో

వేత్తి తం వేద్యభూతాదస్తాద్వేదితృత్వేనాథాన్తరభూతం తేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః-ఆత్మయాథాత్ర విదః ప్రాహుః. యద్యపి దేహవ్యతిరిక్తఘటాద్యథాన్తరభూతసేవాయాం దేవోఽహం మనుషేఽహం ఘటాదికం జానామితి దేహసామానాధికరణ్యేన జ్ఞాతారమాత్మానమనుస్థితే; తథా దేహనుభవసేవాయాం దేహమపి ఘటాదికమివ ఇదమహం వేగ్గీతి వేద్యతయా వేదితాఽను తీతి వేదితురాత్మనో వేద్యతయా శరీరమపి ఘటాదికమివ ఇదమహం; తథా ఘటాదేరివ వేద్యభూతాచ్ఛరీరాదపి వేదితా తేత్రజ్ఞోఽథాన్తరభూతః. సామానాధికరణ్యేన ప్రవీణిస్తు వస్తుశ్చ రస్య గోత్వాదివదాత్త విశేషణతైకస్వభావతయా తదవృత్తిదేరుపపన్నా. తస్మాత్ వేదితురసా రణాకారస్య చక్షురాదికరణావిషయత్వాన్యోగసంస్కృతమనోవిషయత్వాచ్చ ప్రకృతీసన్నిధా దేవ మూఢాః ప్రకృత్యాకారమేవ వేదితారం పశ్యన్తి. తథా చ వత్స్యుః*పశ్యన్తు స్థి వాపి భుజ్జానం వా గుణాన్వితమ్ । విమూఢా నానువశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుష ఇతి.

తేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత ।

తేత్రక్షేత్రజ్ఞయోజ్ఞానం యత్తజ్ఞానం మతం మమ ॥ ౨ ॥

దేవమనుష్యాదిసర్వక్షేత్రేషు వేదితృత్వైవకాకారం తేత్రజ్ఞం న మాం విద్ధి-మనాత్మనీ విద్ధి; తేత్రజ్ఞం చాపీత్యపిశబ్దాత్ తేత్రమపి మాం విద్ధిత్వైవకమితి గన్యతే. యథా తేత్రం తేత్రజ్ఞ విశేషణతైకస్వభావతయా తదవృత్తిదేస్తత్సామానాధికరణ్యేనైవ నిర్దేశ్య, తథా తేత్ర తేత్రజ్ఞంచ మద్విశేషణతైకస్వభావతయా మదవృత్తిదేమత్సామానాధికరణ్యేనైవ నిర్దేశౌ విద్ధి. పృథివ్యాదిసజ్జాతరూపస్య తేత్రస్య తేత్రజ్ఞస్య చ భగవద్భగీరతైకస్వరూపతయా భగదాత్మకత్వం శ్రుతయో వదన్తి- * యః పృథివ్యాం తిష్ఠత్ పృథివ్యా అన్తగో నుం పృథివీః వేది యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తయా-మృత్యుత ఇత్యాంభః * య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మాః మన్తరో నువ యతి స త ఆత్మాన్తయామృత ఇత్యాద్యాః. ఇదమేవాన్తయామితయా సర్వక్షేత్రజ్ఞానామాత్ర జ్యేనావస్థానం భగవత్స్తత్సామానాధికరణ్యేన వ్యవదేశ హేతుః. * అహమాత్మా గుణాకేన సర్వ భూతాశయస్థితః * స తదన్తి వినా యత్స్యస్త్వయా భూతం చరాచరమ్ * విష్వభ్యాహమిదః కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగదితి పురస్తాదుపరిష్టాచ్చాభిధాను మధ్యే సామానాధికరణ్యేన వ్యవదిశతి * ఆదిత్యానామహం విష్ణురిత్యాదినా. యదిదం తేత్రక్షేత్రజ్ఞయోవి-వేదివిషయం తయోమ-దాత్మకత్వవిషయం చ జ్ఞానముక్తం తదేవోపాదేయం జ్ఞానమితి మమ మతమ్. కేచిదాహుః- * తేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధితి సామానాధికరణ్యేనైకత్వమవగమ్యతే. తతశ్చేశ్వరస్యైవసహోఽజ్ఞానాత్ తేత్రజ్ఞత్వమివ భవతీత్యభ్యుపగన్వయమ్. తన్నివృత్త్యథాశ్చాయమేకత్వోపదేశః. అనేన చాన్తమభగవదుపదేశేన రజ్జురేషా న సర్వ ఇత్యాస్తోపదేశేన సర్వత్వ భ్రమనివృత్తివత్ తేత్రజ్ఞత్వభ్రమో నివర్తత ఇతి. తే ప్రప్రవ్యాః, అయముపదేష్టా భగవాన్ వాసుదేవః పరమేశ్వరః కిమాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారేణ నివృత్తజ్ఞానః ఉతనేతి. నివృత్తజ్ఞానశ్చేన్నివి-శేషచిన్తాశ్చిక

స్వరూప ఆత్మస్యతద్రూపాధ్యాసాసమ్భావనయా కాస్తేయాదిభేదదశానం తాన్ ప్రత్యుపదేశా
దివ్యాపారాశ్చనసమ్భవన్తి. అథాత్మసాక్షాత్కారాభావాదనివృత్తజ్ఞానః, సతహ్యజ్ఞత్వాదేవాత్మ
జ్ఞానోపదేశసమ్భవః*ఉపదేశ్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదశాన ఇతిహ్యుక్తమ్. అతఃపమాది
వాదాః అనాకలితశ్రుతిస్మృతీహాసపురాణన్యాయస్వవాగ్విరోధై రజ్ఞానిభిజగన్తోహనాయ ప్రస
త్తితా ఇత్యనాదరణీయాః. అత్రేదంతత్త్వమ్-అచిద్వస్తునశ్చిద్వస్తునః పరస్య చ బ్రహ్మణో భోగ్య
త్వేన భోక్తృత్వేన చేశితృత్వేన చ స్వరూపవివేకమాహుః కాశ్చన శ్రుతయః - *అస్తాన్తాయీ సృజతే
విశ్వమేతత్తస్మిన్శాన్తాయీ మాయయా సన్నిరుద్ధః*మాయాం తు ప్రకృతి విద్యాన్తాయినం తు మహే
శ్వరమ్ *క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్తానావీశతే దేవపికః; అమృతాక్షరం హర ఇతి
భోక్తానిదిశ్యతే; ప్రధానమ్ (ఆత్మనో) భోగ్యత్వేన హరతీతి హరః*సకారణం కరణాధిపాధిరో నచా
స్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః * ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిగుణేశః*పతి విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతంశివమచ్యు
తమ్ *జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశసీశౌ*నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విధ
ధాతి కామాన్ *భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా* పునగాత్తానం ప్రేరితారం చ మత్వా
జష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి * తయోరచ్యుః పిప్పలం సాద్వత్త్వైశ్చన్ననోఽభిచాకశీతి *అజా
మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహీష్ఠం ప్రజాం జనయన్తి సమాసామ్ | అజో హ్యేకో జషమాణో
ఽనుశేతే జహత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽచ్యుః*గౌరనాద్యస్తవతీ సాజనిత్రీ భూతభావనీ*సమానే
వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయా శోచతి ముహ్యమానః | జష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య
మహిమాచమితి వీతశోక ఇత్యాద్యాః. అత్రాపి*అహజ్కార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధా | అప
రేయమిత్తస్తస్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మేపరామ్ | జీవభూతాం*సర్వభూతాని కాస్తేయ ప్రకృతిం
యాన్తి నూమికామ్ | కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విస్మజామ్యహమ్ | ప్రకృతిం స్యామచష్టధ్య
విస్మజామి పునఃపునః | భూతగ్రామమిమం కృత్స్నమవశం ప్రకృతేవేశాత్ | *మయాధ్యక్షేణ
ప్రకృతిః సూయతే సచరాచరమ్ | హేతునాఽనేన కాస్తేయ జగద్ధి పరివతతే || *ప్రకృతిం పురు
షంచైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి * మమ యోనిమహాద్భిష్టా తస్మిన్ గభాం దధామ్యహమ్ | సమ్భవ
స్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారతేతి. జగద్యోనిభూతం మహాద్భిష్టా మదీయం ప్రకృత్యాఖ్యం
భూతసూక్ష్మమచిద్వస్తు యత్తస్మిన్ చేతనాఖ్యం గభాం సంయోజయామి; తతో మత్సజ్కల్పకృతా
చ్చిదచిత్సంసర్గాదేవ దేవాదిస్థావరాంతానామచిన్తిశ్రాణాం సర్వభూతానాం సమ్భవో భవతీత్యథః.
శ్రుతావపి భూతసూక్ష్మం బ్రహ్మేతి నిదిష్టం*తస్మాదేతద్భిష్టా నామరూపమన్నం చ జాయత ఇతి.
ఏవం భోక్తృభోగ్యరూపేణావస్థితయోః సర్వావస్థావస్థితయోచ్చిదచిత్తోః పరమపురుషశరీరతయా
తన్నియామ్యత్వేన తదపృథక్స్థితిం పరమపురుషస్య చాత్మత్వమాహుః కాశ్చన శ్రుతయః - *యః
పృథివ్యాం తిష్ఠ్ పృథివ్యా అన్తరో యం పృథివీ నవేద యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీమ
న్తరో యమయతీత్యారభ్య*యతత్తని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్తా నవేద యస్మాత్తా శరీరం
యః ఆత్మానమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తయామ్యమృత ఇతి. తథా*యః పృథివీమన్తరే

సచ్చరణ్య పృథివీ శరీరం యం పృథివీ నవేదేత్యారభ్య * యోఽక్షరమస్తరే సచ్చరణ్య
యస్యాక్షరం శరీరం యమక్షరం నవేద యో మృత్యుమస్తరే సచ్చరణ్య యస్య మృత్యుశ్శరీ
యం మృత్యునవేద ఏషసవకభూతా న్తరాత్మాపహతపాస్తా నివోదేవ ఏకోనారాదుణః. అ
మృత్యుశబ్దేన తమశ్శబ్దవాచ్యం సూక్ష్మావస్థమచిద్వస్తువిభిధీయతే, అస్యామేనోపనిషది*అవ్య
మక్షరేలియతే అక్షరం తమసి లీయత ఇతి వచనాత్, *అస్త్య ప్రవిష్టశ్శాస్తా సనానాం సవా
క్షేతి చ. ఏవం సవాకవస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయా తత్ప్రకారః పరమపురుషఏవ కాయాకావ
కారణావస్థజగద్రూపేణావస్థిత ఇతిమమథం జ్ఞాపయితుం కాశ్చ స్రుతయః కాయావస్థం కారణ
వస్థం చ జగత్స ఏవేత్యాహుః. *సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం *తత్తక్షత బహ
స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజతేత్యారభ్య*సన్తూలాహ్నిమ్యేమాస్సవాహ్ని ప్రజాస్సవాహ్ని
తనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః * ఐతదాత్మ్యమిదం సవకం తత్సత్యం సత్యత్త తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి. తథ
*సోఽకాయత, బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి, స తసోఽతవ్యత, స తపస్తస్త్వా, ఇదం సవకః
సృజతేత్యారభ్య*సత్యంచాస్మతం చ సత్యమభవదితి. అత్రాపి స్రుత్యస్తరసద్భవేదచిత్తోః పరమపు
షస్య చ స్వరూపవివేకః స్ఫూరితః *హంతాహమిమాస్మిసోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ
నామరూపే వ్యాకరవాణి * తత్సప్త్యై, తదేవానుప్రవిశత్, తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్ఛాభవత్
...విజ్ఞానం చా విజ్ఞానం చ, సత్యం చాస్మతం చ సత్యమభవదితి చ * (అనేన జీవేనాత్మనాన
ప్రవిశ్యేతి జీవస్య బ్రహ్మత్వకత్వం*తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ ...విజ్ఞానం చా విజ్ఞానంచేత్
నేనై కాథ్యాయదాత్మశరీరవానిబద్ధనమితి విజ్ఞాయతే.) ఏవమూతమేన నామరూపవ్యాకరణ
* తద్దేదం తహ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేత్యప్రపున్యక్తమ్. అత
కాయాకావస్థః కారణావస్థశ్చ స్థూలసూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరః పరమపురుష ఏవేకాకారణాత్
కాయాస్యానన్యత్వేన కారణవిజ్ఞానేన కాయాస్య జ్ఞాతతయైకవిజ్ఞానేన సవకవిజ్ఞానం చ సమీ
హితముపపన్నతరమ్. * హంతాహమిమాస్మిసోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే
వ్యాకరవాణితి తిస్తో దేవతా ఇతి సవకమచిద్వస్తు నిదిశ్య తత్ర స్వాత్మకజీవానుప్రవేశే
నామరూపవ్యాకరణవచనాత్, సవేక వాచకాశ్చబ్దాః అచిజ్జీవవిశిష్టపరమాత్మనఏవ వాచకా ఇతి
కారణావస్థపరమాత్మవాచినా శబ్దేన కాయావాచినశ్శబ్దస్య సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమ్
అతః స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకారం బ్రహ్మైవ కాయం కారణఇచ్చేతి బ్రహ్మైవాపాదానం జగత్
సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మైవ కారణమితి జగతో బ్రహ్మైవాపాదానత్వేన సజ్ఞాతస్యోపాదాన
త్వేన చిదచిత్ బ్రహ్మైవాశ్చ స్వభావాసంకారోఽపుష్పపన్నతరః. యథా శుక్లకృష్ణరక్తతన్మసజ్ఞాతో
పాదానత్వేన చిత్రపటస్య తత్తత్తన్మప్రదేశఏవ శౌక్యాదిసమ్బంధఇతి కాయాకావస్థాయామపి న
సవకత్ర వణాసంకరః; తథా చిదచిదీశ్వరసజ్ఞాతోపాదానత్వేన జగతః కాయాకావస్థాయామపి
భోక్తృత్వభోగ్యత్వనియన్తృత్వాద్యసంకరః. తన్మనాం పృథక్స్థితయోగ్యానామేవ పురుషే
చ్ఛయా కదాచిత్సంహతానాం కారణత్వం కాయాత్వం చ; ఇహాత్మ చిదచిత్తోస్సవాకవస్థయోః

పరమపురుషశరీరత్వేన తత్ప్రకారతయైవ పదార్థత్వాత్ తత్ప్రకారః పరమపురుషసేవ కారణం
కాయం చ ; స ఏవ సవదా సవశబ్దవాచ్య ఇతి విశేషః. స్వభావభేదస్తదసంకరశ్చ తత్ర
చాత్ర చ తుల్యః. ఏవం చ సతి పరస్య బ్రహ్మణః కాయానుప్రవేశేఽపి స్వరూపాన్యథాభావా
భావాదవికృతత్వముపపన్నతరమ్. ఘోరాపథస్య నానురూపవిభాగవిభక్తస్య చిదచిద్వస్తున ఆత్మ
తయావస్థానాత్కాయత్వమప్యుపపన్నమ్. అవస్థాంతరాపత్తిరేవ హి కాయతా. నిగుణవాదశ్చ
పరస్య బ్రహ్మణో హేయగుణాసమ్బంధాదుపపద్యతే*అపమాతపాస్తా విజగో విమృత్యువిశోకోఽవి
జిఘత్సోఽపిపాస ఇతి హేయగుణా ప్రతిషిధ్య*సత్యకామసత్త్వసంకల్ప ఇతి కల్యాణగుణగణాన్వి
దధతీయం శ్రుతిరేవాన్యత్ర సామాన్యేనావగతం గుణనిషేధం హేయగుణవిషయం వ్యవస్థాపయతి.
జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి వాదశ్చ సవజ్ఞస్య సవశక్తేనిఃఖలహేయప్రత్యనీకకారస్య
బ్రహ్మణస్స్వరూపం జ్ఞానైకనిరూపణీయం స్వప్రకాశతయా జ్ఞానస్వరూపం చేత్యభ్యుపగమాదుప
పన్నతరః * యస్సవజ్ఞస్సవవిత్*పరాస్య శక్తివివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా
చ * విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాదిత్యాదికా జ్ఞాతృత్వమావేదయన్తి*సత్యంజ్ఞానమిత్యాదికాశ్చ
జ్ఞానైకనిరూపణీయతయా స్వప్రకాశతయా చ జ్ఞానస్వరూపతామ్ ; *సోఽకామయత, బహుస్యాం
*తదైక్షత బహుస్యాం * తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియత ఇతి బ్రహ్మైవ స్వసంకల్పాద్విచిత్ర
స్థిత్రసరూపతయా నానాప్రకారమవస్థితమితి తత్ప్రత్యనీకాబ్రహ్మత్తకవస్తునానాత్వమతత్త్వమితి
ప్రతిషిధ్యతే * మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి*నేహ నానాఽస్తి కిచ్చన
*యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి, తదితర ఇతరం పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సవమాత్మైవాభూత్తత్వేన
కం పశ్యేదిత్యాదినా; నపునః *బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతసిద్ధం స్వసంకల్పకృతం బ్రహ్మణో
నానానామరూపభాక్తేన నానాప్రకారత్వమపి నిషిధ్యతే. *యత్ర త్వస్య సవమాత్మైవా
భూదితి నిషేధవాక్యారమ్భే చ తత్ స్థాపితం*సవం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనస్సవం వేద
*తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్చ్యసితమేతద్యద్వగ్వేద ఇత్యాదినా. ఏవం చిదచిదీ
శ్వరాణాం స్వరూపభేదం స్వభావభేదం చ వదన్తీనాం కాయకారణభావం కాయకారణయో
రచన్యత్వం వదన్తీనాం చ సవాసాం శ్రుతీనామవిరోధ (శ్చిదచితోః పరమాత్మనశ్చ సవదా
శరీరాత్తభావం శరీరభూతయోః కారణదశాయాం నానురూపవిభాగానహాసూక్ష్మదశాపత్తిం
కాయదశాయాంచ తదహాస్థూలదశాపత్తిం వదన్తీభి) శ్రుతిభిరేవ జ్ఞాయత ఇతి బ్రహ్మజ్ఞానవా
దస్యాపాధిక బ్రహ్మభేదవాదస్యాన్యస్యాప్యపన్యాయమూలస్య సకలశ్రుతివిరుద్ధస్య న కథంబిదప్యవ
కాశో దృశ్యత ఇత్యలమతివిస్తరేణ.

౨.

తత్త్వేత్రం యచ్చ యాదృక్చ యద్వికారి యతశ్చ యత్ ।

స చ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమానేన మే శృణు ॥ ౩ ॥

తత్త్వేత్రం యచ్చ - యద్దృశ్యం, యాదృక్చ - యేషామాశ్రయభూతం, యద్వికారి - యే
చాన్య వికారాః, యతశ్చ - యతోహేతోరిదముత్పన్నం, యస్తేప్రయోజనాయోత్పన్నమిత్యర్థః,

యత్ - యత్స్వరూపం చేదం, సచయః-సచ తేత్రజ్ఞో యః, యత్స్వరూపో, యత్ప్రభావశ్చ
యే చాస్య ప్రభావాః, తత్సవం సమాసేన - సక్షేపేణ మత్తః శృణు.

ఋషిభిరహుధా గీతం ఛందోభివివిధైః పృథక్ ।

బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భివినిశ్చితైః ॥ ౪ ॥

తదిదం తేత్రతేత్రజ్ఞయాథాత్మ్యమ్ ఋషిభిః పరాశరాదిభిః బహుధా - బహు
ప్రకారం గీతమ్ - *అహం త్వం చ తథాఽన్యే చ భూతైరుహ్యమ పాథివ । గుణప్రవాహపత్తి
భూతవర్గోఽపి యాత్యయమ్ । కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే । అవిద
సశ్చి తం కర్మ తచ్చా శేషేషు జన్తుషు । అత్తా శుద్ధోఽక్షరశ్శాన్తో నిగుణాః ప్రకృతేః పరః ; తథా
*సిద్ధాః శుత్రగీతః పుంసః శిరఃపాణ్యాదిలక్షణః । తతోఽహమితి కుశ్లేశ్వార సర్వజ్ఞా రాజ
కరోమ్యహమ్ । తథా చ *కిం త్వమేతచ్ఛిరః కిన్న ఉరస్తవ తతోదరమ్ । కిమ్ ఏదానికం త్వం
తవైతత్కిం మహీపతే । సమస్తావయవేభ్యస్తస్య పృథగ్భూతవ్యవస్థితః । కోఽహమత్యేవ నిపుః
భూత్వా చింతయ పాథివేతి. ఏవం వివిక్తయోద్వయోవాణసుదేనాత్మకత్వే చాహుః * ఇన్ద్ర
యాణి మనో బుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః । వాసుదేవాత్మకాన్యాహుః తేత్రా తేత్రజ్ఞమే
చేతి. ఛందోభివివిధైః పృథక్ - పృథగిష్టైశ్చందోభిశ్చ ఋగ్యజుస్సామోఽవభేదోఽహత్మనః
స్వరూపం పృథగీతమ్ - *తస్మాద్వా ఏతస్మాద్వాత్తన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఆకాశాద్వాయుః, వాయో
రగ్నిః, ఆగ్నేరాపః, అద్భ్యః పృథివీ, పృథివ్యా ఓషధయః, ఓషధీభ్యోఽన్నమ్, అన్నాత్పురుషః,
వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయ ఇతి శరీరస్వరూపమభిధాయ తస్మాదస్తరం స్త్రాణమనుం తస్మాచ్ఛా
స్తరం మనోమయమభిధాయ * తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాత్, అన్యోస్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయ
ఇతి తేత్రజ్ఞస్వరూపమభిధాయ *తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్, అన్యోస్తర ఆత్మానందమయ ఇ
తేత్రజ్ఞస్వాప్యస్తరాత్తతయా ఆనందమయః పరమాత్మాఽభిహితః. ఏవమృక్సామాశవాసు చ త్రై
తత్ర తేత్ర తేత్రజ్ఞయోః పృథగ్భూతస్తయోబ్రహ్మాత్మకత్వం చ సుస్పష్టం గీతమ్. బ్రహ్మసూత్రపదై
శ్చైవ - బ్రహ్మప్రతిపాదనసూత్రాశ్చైవ పదైః శారీరకసూత్రైః, హేతుమద్భిః - హేతుయక్తైః
వినిశ్చితైః - నిణాయానైః ; * న వియదశ్రుతేరిత్యారభ్య తేత్రప్రకారనిణాయ ఉక్తః. *నాత
శ్రుతేనిత్యత్వాచ్చ తాభ్య ఇత్యారభ్య (*జ్ఞోఽత ఏవేత్యాదిభిః) తేత్రజ్ఞయాథాత్మ్యనిణాయ
ఉక్తః. * పరాత్తుతచ్ఛ్రుతేరితి భగవత్ప్రవత్యతేన భగవదాత్మకత్వముక్తమ్. ఏవం బహుధా గీత
తేత్రతేత్రజ్ఞయాథాత్మ్యం మయా సక్షేపేణ సుస్పష్టముచ్యమానం శృణ్వీత్యర్థః.

మహాభూతాన్యహజ్కరో బుద్ధిరవ్యక్తమేవ చ ।

ఇద్వియాణి దశైకం చ పంచ చేద్వియగోచరాణి ॥ ౫ ॥

ఇచ్ఛా ద్వేషస్సఖం దుఃఖం సజ్ఘాతశ్చేతనాధృతిః ।

ఏతత్ తేత్రం సమాసేన సవికారముదాహృతమ్ ॥ ౬ ॥

మహాభూతాన్యహజ్కారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి తేత్రారమ్భకద్రవ్యాణి; పృథివ్యప్తే జోవాయాకాశా మహాభూతాని, అహజ్కారో భూతాదిః, బుద్ధిమహాత్, అవ్యక్తం ప్రకృతిః, ఇన్ద్రియాణి దత్తైకం చ పశ్యచ్ఛేద్ద్రియగోచరా ఇతి తేత్రాశ్రితాని తత్త్వాని; శ్రోతత్వచ్ఛ్రు జీహ్వోఘ్రాణాని పశ్యజ్ఞాన్ద్రియాణి; వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాని పశ్యకమేన్ద్రియాణీతి తాని దశ; ఏకమితి మనః; ఇన్ద్రియగోచరాశ్చ పశ్య శబ్దస్పృశరూపరసగన్ధాః; ఇచ్ఛా ద్వేషస్సుఖం మఃఖమితి తేత్రకార్యాణి తేత్రవికారా ఉచ్యంతే; యద్యపిచ్ఛాద్వేషస్సుఖదుఃఖాన్యాత్తథమభూతాని, తథాప్యాత్తనః తేత్రసమ్బంధప్రయుక్తానీతి తేత్రకార్యతయా తేత్రవికారా ఉచ్యంతే; తేషాం పురుషధర్మత్వం * పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే ఇతి వత్సత్తే; సజ్ఞాతశ్చేతనాధృతిః - ఆధృతిరాధారః, సుఖదుఃఖే భుజ్జానస్య భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే; స్యాధారతయోత్పన్నో భూతసజ్ఞాతః ప్రకృత్యాదిపృథివ్య మిచ్ఛాద్వేషస్సుఖదుఃఖవికారి భూతసజ్ఞాతరూపం చేతనసుఖదుఃఖాన్యాత్తథమభూతాని తేత్రమిత్యుక్తం భవతి. ఏతత్ తేత్రం సమాసేన-సజ్జేవేణ సవికారం-సకార్యముదాహృతమ్.

అథ తేత్రకార్యేషాన్యత్తజ్ఞానసాధనతయోపాదేయా గుణాః ప్రోచ్యంతే—

అమానిత్వమదమ్భిత్వమహింసా త్సాన్తిరాజకవమ్ ।

అచాయోకపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహః ॥ ౭ ॥

అమానిత్వమ్ - ఉత్కృష్టజనేష్వవధీరణారహితత్వమ్, అదమ్భిత్వం - ధామికత్వయశః ప్రయోజనతయా ధర్మానుష్ఠానం దమ్భః, తద్రహితత్వమ్, అహింసా - వాఙ్మనఃకాయైః పరపీడారహితత్వమ్, త్సాన్తిః - పరైః పీడ్యమానస్యాపి తాన్పృత్యవికృతచిత్తత్వమ్, ఆజకవం - పరాప్రతి వాఙ్మనఃకాయప్రవృత్తినామేకరూపతా, అచాయోకపాసనమ్ - ఆత్మజ్ఞానప్రదాయిన్యాచార్యే ప్రణిపాతపరిప్రశ్నసేవాదినిరతత్వమ్, శౌచమ్ - ఆత్మజ్ఞానతత్సాధనయోగ్యతా మనోవాక్కాయగతా శాస్త్రసిద్ధా, స్థైర్యమ్ - అధ్యాత్మశాస్త్రోదితే ధే నిశ్చలత్వమ్, ఆత్మవినిగ్రహః - ఆత్మస్వరూపవ్యతిరీక్తవిషయేభ్యో మనసో నివర్తనమ్. ౭.

ఇన్ద్రియాథేషు వైరాగ్యమసహజ్కార ఏవ చ ।

జన్తమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదశేశనమ్ ॥ ౮ ॥

ఇన్ద్రియాథేషు వైరాగ్యమ్ - అత్తవ్యతిరీక్తేషు విషయేషు సదోషతానుసన్ధానేనోద్వేజనమ్, అసహజ్కారః - అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితత్వమ్, ప్రదశనాథకమిదమ్, అనాత్మీయేషాన్తీయాభిమానరహితత్వం చ వివక్షితమ్, జన్తమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదశేశనం - సశరీరత్వే జన్తమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖరూపస్య దోషస్యావజన్తీయత్వానుసన్ధానమ్. ౮.

అసక్తిరనభివృద్ధిః పుత్రధారగృహాదిము ।

నిత్యం చ సమచిత్తత్వమిష్టానిష్టోపపత్తిము ॥ ౯ ॥

కారణావస్థాయానుసదిత్యుచ్యతే ; తథా చ శ్రుతిః - *అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై సద జాయత*తద్దేదం తహ్యన్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేత్యాదికా ; కాఋణ కారణావస్థాద్వయాప్యయస్తావత్త్వః కమరూపావిద్యావేష్టచక్రతః, న స్వరూపకృత ఇతి సదసచ్ఛ బ్రాభ్యామాత్మస్వరూపం నోచ్యతే. యద్యపి*అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి కారణావస్థం పరం బ్రహ్మోచ్యతే, తథాపి నామరూపవిభాగాసమాసూక్త్యచిదచిద్వస్తుశరీరం పరం బ్రహ్మ కారణా నస్థమితి కారణావస్థాయాం క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞస్వరూపమప్యసచ్ఛబ్దవాచ్యమ్ ; క్షేత్రజ్ఞస్య సావస్థా కమకృతేతి పరిశుద్ధస్వరూపం న సదసచ్ఛబ్దనిదేశ్యమ్. ౧౨.

సవత్సరి పాణిపాదం తత్సవత్తోఽక్షిశిరోముఖమ్ ।

సవత్సర్వశ్చ తిమిల్లోకే సవత్సమావృత్య తిష్ఠతి ॥ ౧౩ ॥

సవత్సః పాణిపాదం తత్ - పరిశుద్ధాత్మస్వరూపం సవత్సర్వశ్చ తిమిల్లోకే సవత్సమావృత్య తిష్ఠతి, తథా సవత్తోఽక్షిశిరోముఖం సవత్సః శ్రుతిమత్ - సవత్సర్వశ్చక్షురూదికాయుక్త్యై, *అపాణి పాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకణః ఇతి పరస్య బ్రహ్మణోఽపాణిపాదస్యాపి సవత్సః పాణిపాదాదికాయుక్త్యై ప్రాయతే ; ప్రత్యగాత్మనోఽపి పరిశుద్ధస్య తత్సామ్యా పత్యై సవత్సః పాణిపాదాదికాయుక్త్యై శ్రుతిసిద్ధమేవ-*తదా విద్యాచ్యుత్యాపాపే విధూయ రజ్జునః పరమం సామ్యముపైతీతి హి ప్రాయతే*ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమా గతా ఇతి చ వక్ష్యతే. లోకే సవత్సమావృత్య తిష్ఠతి - లోకే యద్వస్తుజాతం తత్సవత్సం వ్యాప్య తిష్ఠతి, పరిశుద్ధస్వరూపం దేశాదిపరిచ్ఛేదరహితతయా సవత్సగతమిత్యర్థః. ౧౩.

సవేన్ద్రియగుణాభాసం సవేన్ద్రియవివర్జితమ్ ।

అసక్తం సవత్సభృచ్చైవ నిగుణం గుణభోక్తృ చ ॥ ౧౪ ॥

సవేన్ద్రియగుణాభాసం - సవేన్ద్రియగుణైరాభాసో యస్య తత్సవేన్ద్రియగుణా భాసమ్, ఇన్ద్రియగుణా ఇన్ద్రియవృత్తయః, ఇన్ద్రియవృత్తిభిరపి విషయాన్ జ్ఞాతుం సమర్థా మిత్యర్థః. స్వభావతస్సవేన్ద్రియవివర్జితం - వినైవేన్ద్రియవృత్తిభిః స్వత ఏవ సవత్సం జానా తీత్యర్థః ; అసక్తం - స్వభావతో దేవాదిదేహసద్గరహితం, సవత్సభృచ్చైవ - దేవాదిసవత్సదేహ భరణసమర్థం చ, *స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతిత్యాదిశ్రుతేః ; నిగుణం - తథా స్వభావ తస్సత్వాదిగుణరహితమ్ ; గుణభోక్తృ చ - సత్త్వాదీనాం గుణానాం భోగసమర్థం చ. ౧౪.

బహిరస్తశ్చ భూతానామచరం చరమేవ చ ।

సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తికే చ తత్ ॥ ౧౫ ॥

పృథివ్యాదీని భూతాని పరిత్యజ్యశరీరో బహిరవత్తే ; తేమామస్తశ్చ వత్తే, *బహుత్ క్షేదక రమమాణః స్త్రీభిర్నా యానై వేత్యాది శ్రుతిసిద్ధస్వచ్ఛవృత్తిషః ; అచరం చర మేవ చ - స్వభావతోఽచరం, చరం చ దేహిత్యే ; సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయమ్ - ఏవం సవత్సక్తి యుక్తం సవత్సం తదాత్మతత్త్వమస్మిన్ క్షేత్రే వత్తమాసమప్యతిసూక్ష్మత్వాద్దేహతో పృథక్త్వేన సోపారిభిరవిజ్ఞేయమ్, దూరస్థం చాన్తికే చ తత్ - అమానిత్వామ్యుక్తగుణరహితానాం విపరీత

గుణానాం పుంసాం స్వదేహే వత్సమానమప్యతిదూరస్థమ్, తథా అమానిత్వాదిగుణోపేతాన తదేవాన్తికే వత్సతే. ౧

అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్ ।

దేవమనుష్యాదిభూతేషు సర్వత్ర స్థితమాత్మవస్తు వేదితృశ్చైవ కాళారతయో అవిభక్తః అవినుషాం దేవాద్యాకారేణ అయం దేవో మనుష్య ఇతి విభక్తమివ చ స్థితమ్.

దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహసామానాధికరణ్యేనానుసంస్థియమానమపి కే తృత్యేన దేహాదథాన్తరభూతం జ్ఞాతుం శక్యమిత్యాదావృక్తమ్ * ఏతద్యోవేదీతి, ఇదానీం ప్రారాన్తరైశ్చ దేహాదథాన్తరత్యేన జ్ఞాతుం శక్యమిత్యాహ—

మృ భూతభక్తౌ చ తజ్జేయం గ్రసిష్టు ప్రభవిష్టు చ ॥ ౧౬ ॥

~~అమానిత్యాదిగుణోపేతాన తదేవాన్తికే వత్సతే~~ దేహాదథాన్తరం జ్ఞేయమ్ - అథాన్తరమితి జ్ఞాతుం శక్యమిత్యర్థః; తథా గ్రసిష్టు అన్నాదీనాం భౌతికానాం గ్రసిష్టు, గ్రస్యమానేభ్యో భూతేభ్యో గ్రసిత్వేనాథాన్తరభూతమి జ్ఞాతుం శక్యమ్, ప్రభవిష్టు చ - ప్రభవహేతుశ్చ, గ్రస్తానామన్నాదీనామూకారాన్తరేణ పరితానాం ప్రభవహేతుః, తేభ్యోఽథాన్తరమితి జ్ఞాతుం శక్యమిత్యర్థః. మృతశరీరే గ్రస్యప్రభవదీనామదశనాన్న భూతసజ్జాతరూపం క్షేత్రం గ్రస్యప్రభవభరణహేతురితి నిశ్చయతే. ౧౬

జ్యోతిషామపి తజ్జ్యోతిస్తమసగి పరముచ్యతే ।

జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్టితమ్ ॥ ౧౭ ॥

జ్యోతిషాం - దీపాదిత్యమణిప్రభృతీనామపి తదేవ జ్యోతిః - ప్రకాశకమ్, దీపాదిత్యాదీనామప్యత్ప్రభారూపం జ్ఞానమేవ ప్రకాశకమ్; దీపాదయస్తు విషయేద్వియసన్నికర్షణవిరోధినస్తమసనిరసనమాత్రం కువత్తే, తావన్నాత్రేణ తేషాం ప్రకాశకత్వమ్; తమసః పరముచ్యతే-తమశృబ్దసూక్ష్మావస్థప్రకృతివచనః, ప్రకృతేః పరముచ్యత ఇత్యర్థః. అతో జ్ఞానం జ్ఞేయం-జ్ఞానైకాకారమితి జ్ఞేయం, తచ్చ జ్ఞానగమ్యమ్ - అమానిత్వాదిభిజ్ఞానసాధనైరుక్తైః ప్రాప్యమిత్యర్థః. హృది సర్వస్య విష్టితం - సర్వస్య మనుష్యాదేహ్యాది విశేషేణావస్థితం సన్నిహితమ్. ౧౭.

ఇతి క్షేత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః ।

మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ మద్భావాయోపపద్యతే ॥ ౧౮ ॥

ఏవం * మహాభూతాన్యహజ్కార ఇత్యాదినా * సజ్జాతశ్చేతనాధృతిరిత్యనేన క్షేత్ర తత్త్వం సమాసేనోక్తమ్; * అమానిత్వమిత్యాదినా * తత్త్వజ్ఞానాభాచిత్తమిత్యనేన జ్ఞాతవ్యస్యాత్త తత్త్వస్య జ్ఞానసాధనముక్తమ్; * అనాదిమత్పరమిత్యాదినా * హృది సర్వస్య విష్టితమిత్యనేన జ్ఞేయస్య క్షేత్రజ్ఞస్య యాథాత్మ్యం చ సక్షేపేనోక్తమ్. మద్భక్త ఏతత్-క్షేత్రయాథాత్మ్యం క్షేత్రాద్వివిక్తాత్మస్వరూపప్రాప్త్యపాయయాథాత్మ్యం క్షేత్రజ్ఞయాథాత్మ్యం చ విజ్ఞాయ మద్భావాయోపపద్యతే - మమ యో భావః-స్వభావః, అసంసారిత్వమ్, అసంసారిత్వప్రాప్తయో ఉపపన్నో భావః త్యర్థః. ౧౮.

అథాత్యంతవిక్రస్వభావయోః ప్రకృత్యాత్మనోస్సంసర్గస్యానాదిత్వం సంసృష్టయో
ద్వయోః కాయభేదస్సంసర్గహేతుశ్చోచ్యతే—

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి ।

వికారాంశ్చ గుణాంచైవ విద్ధి ప్రకృతీసమ్భవాత్ ॥ ౧౯ ॥

ప్రకృతిపురుషావుభావన్యోర్యసంసృష్టావనాదీ ఇతి విద్ధి ; బద్ధహేతుభూతాన్వికారాని
చ్ఛాద్వేషాదీరమానిత్వాదికాంశ్చ గుణా మోక్షహేతుభూతాః ప్రకృతీసమ్భవాత్ విద్ధి ; పురు
షేణ సంసృష్టేయమనాదికాలప్రవృత్తా జ్ఞేత్రాకారపరిణతా ప్రకృతిః స్వవికారైరిచ్ఛాద్వేషాదిభిః
పురుషస్య బద్ధహేతుభావతి ; సైవామానిత్వాదిభిస్సవికారైః పురుషస్యాపవర్గహేతుభావ
తీత్యర్థః.

౧౯.

కాయకారణకర్తృత్వే హేతుగి ప్రకృతిరుచ్యతే ।

పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే ॥ ౨౦ ॥

కాయం - శరీరమ్, కారణాని - జ్ఞానకర్మాత్మకాని సమనస్కాన్ద్రియాణి, తేషాం
క్రియాకారిణ్యే పురుషాధిష్ఠితా ప్రకృతిరేవ హేతుః, పురుషాధిష్ఠితజ్ఞేత్రాకారపరిణతప్రకృత్యా
శ్రయా భోగసాధనభూతాః క్రియా ఇత్యర్థః. పురుషస్య త్వద్విష్టాత్పత్వమేవ; తదపేక్షయా *కర్తా
శాస్త్రార్థవత్త్వాదిత్యాదికముక్తమ్ ; శరీరాధిష్టానప్రయత్న హేతుత్వమేవ హి పురుషస్య కర్తృ
త్వమ్ ; ప్రకృతీసంసృష్టః పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతుః - సుఖదుఃఖానుభవాశ్రయ
ఇత్యర్థః.

౨౦.

ఏవమన్యోర్యసంసృష్టయోః ప్రకృతిపురుషయోః కాయభేద ఉక్తః ; పురుషస్య స్వత
స్సాన్వనుభవైకసుఖస్యాపి వైషయికసుఖదుఃఖోపభోగ హేతుమాహ—

పురుషగి ప్రకృతిస్థో హి భుక్తేః ప్రకృతిజాః గుణాః ।

గుణశబ్దః స్వకార్యేషోపచారికః ; స్వతస్సాన్వనుభవైకసుఖః పురుషః ప్రకృతిస్థః -
ప్రకృతీసంసృష్టః, ప్రకృతిజాః గుణాః - ప్రకృతీసంసర్గోపాధికాః సత్త్వాదిగుణకాయభూతాః
సుఖదుఃఖాదీః భుక్తేః - అనుభవతః.

ప్రకృతీసంసర్గహేతుమాహ—

కారణం గుణసద్భోజస్య సదసద్యోనిజన్మను ॥ ౨౧ ॥

పూర్వపూర్వప్రకృతిపరిణామరూపదేవమనుష్యానియోనివిశేషేషు స్థితోఽయం పురు
షస్తత్త్వోనిప్రయుక్తసత్త్వాదిగుణమయేషు సుఖదుఃఖాదిషు సత్తత్తత్సాధనభూతేషు పుణ్యపాప
కర్మసు ప్రవర్తతే ; తతస్తత్పుణ్యపాపఫలానుభవాయ సదసద్యోనిషు సాధ్వసాధుషు యోనిషు
జాయతే, తతశ్చ కర్మారభతే, తతశ్చ జాయతే. యావదమానిత్వాదికానాత్మప్రాప్తిసాధన
భూతాః గుణాః సేవతే తావదేవ సంసరతి ; తదిదముక్తం * కారణం గుణసద్భోజస్య సదసద్యోని
జన్మస్వీతి.

౨౧.

ఉపప్రప్తానుమంతా చ భతా భోక్తా మహేశ్వరః ।

పరమాత్మేతి చాప్యర్థో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః ॥ ౨౨ ॥

అస్మిన్ దేహేఽవస్థితోయం పురుషో దేహస్రవృత్త్యనుగుణసంబ్ధిల్లానానాపేణ దేహస్యోపద్రష్టా అనుమంతా చ భవతి; తథా దేహస్య భతా చ భవతి; తథా దేహస్రవృత్తిజనినసుఖదుఃఖయోభోక్తా చ భవతి. ఏవం దేహనియమనేన దేహాధిపతేన దేహశేషశ్చేద్యో చ దేహేద్వియనునాంసి ప్రతి మహేశ్వరో భవతి. తథా చ వక్ష్యతే- * శరీరం యదహగ్నిః యచ్చాప్యతా మతీశ్వరః । గృహీత్వైతాని సంయాతి వాయుగన్ధానివోశయాతి. అస్మిన్ దేహే దేహేద్వియనుమనాంసి ప్రతి పరమాత్మేతి చాప్యర్థః; దేహే మనస చాత్మసంబ్ధిః సత్త్వమేవ ప్రయుజ్యతే- * ధ్యానేనాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మానమాత్మనా. అపిశబ్దస్య సోపనిత ఇత్యప్యర్థ ఇతి గమ్యతే; పురుషః పరః - * అనాదిచత్పరమత్యానోక్తోఽపరిచ్ఛిన్నస్థితస్తరయం పురుషోఽనాదిప్రకృతినమ్బుధకృతగుణసంక్లాదేతద్దేహమాత్రమహేశ్వరో దేహానాశ్రయపరమాత్మా చ భవతి.

౨౨.

య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతిం చ గుణస్సహ ।

సవత్థా వత్తమానోఽపి స స భూయోఽభిజాయతే ॥ ౨౩ ॥

ఏవం - ఉత్తస్వభావం పురుషమ్, ఉత్తస్వభావం చ ప్రకృతిం వక్ష్యమాణస్వభావయుక్తైస్సత్త్వాదిభిగుణైస్సహ యో వేత్తి-యథావద్వివేకేన జానాన్, స సవత్థా - దేవమనుష్యాదిదేహేష్వతిమాత్రక్షిప్తప్రకారేణ వత్తమానోఽపి స స భూయోఽభిజాయతే. స భూయః ప్రకృత్యా సమ్బుధాతి - అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానలక్షణమపహతపాప్తానమాత్మానం తద్దేహాననానసరుయే ప్రాప్నోతీత్యర్థః.

౨౩.

ధ్యానేనాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మానమాత్మనా ।

అన్యే సాఙ్ఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే ॥ ౨౪ ॥

కేచిత్-నిష్పన్నయోగా ఆత్మని శరీరేఽవస్థితమాత్మానమ్ ఆత్మనా మనసా ధ్యానేన - యోగేన పశ్యన్తి. అన్యేచానిష్పన్నయోగాః సాఙ్ఖ్యేన యోగేన - జ్ఞానయోగేన యోగయోగ్యం మనః కృత్వా ఆత్మానం పశ్యన్తి. అపరే-జ్ఞానయోగానధికారిణస్తదధికారిణశ్చ సుకగోపామనక్తాః వ్యపదేశ్యాశ్చ కర్మయోగేనాంతగతజ్ఞానేన మనసా యోగయోగ్యతామాపాద్యాత్మానం పశ్యన్తి.

అన్యే త్వేనమజానంతః శ్రుత్వాఽన్యేభ్య ఉపాసతే ।

తేఽపి చాతితరస్త్యేన మృత్యుం శ్రుతిపరాయణాః ॥ ౨౫ ॥

అన్యేతు-కర్మయోగాదిప్యాత్మావలోకనసాధనేష్వనధికృతా అన్యేభ్యః తత్త్వదశికభ్యో జ్ఞానిభ్యః శ్రుత్వా కర్మయోగాదిభిరాత్మానముపాసతే. తేఽప్యాత్మదశికనేన మృత్యుమతితరన్తి యే శ్రుతిపరాయణాః - శ్రవణమాత్రనిష్ఠాః, ఏతే చ శ్రవణనిష్ఠాః పూతపాపాః క్రిమేణ కర్మయోగాదికమారభ్యాతితరస్త్యేన మృత్యుమ్. అపిశబ్దాచ్చ పవనభదోఽవగమ్యతే.

౨౫.

అశక్రకృతీసంసృష్టస్యాత్మనో వివేకానుసంధానప్రకారం వక్తుం సవకాం స్థాపరం జగ్గమం
చ సత్త్వం చిదచిత్సంసర్గజమిత్యాహ—

యావత్సజ్జాయతే కిచ్ఛీత్సత్త్వం స్థావరజగ్గమమ్ ।

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్తద్విద్ధి భరతః॥భ ॥ ౨౬ ॥

యావత్ స్థావరజగ్గమాత్తనా సత్త్వం జాయతే, తావత్ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోగిత రేతర
సంయోగాదేవ జాయతే, సంయుక్తమేవ జాయతే నత్వితరేతరవియుక్తమిత్యర్థః. ౨౬.

సమం సవేదము భూతేము తిష్ఠన్తం పరమేశ్వరమ్ ।

వివశ్యత్స్వవివశ్యన్తం యగి పశ్యతి స పశ్యతి ॥ ౨౭ ॥

ఏవమిత రేతరయుక్తేషు సవేదము భూతేషు దేవాదివిషమాకారాద్వివిచి(యు)క్తం తత్ర
తత్ర తత్తద్దేహేంద్రియమనాంసి ప్రతి పరమేశ్వరత్వేన స్థితమాత్మానం జ్ఞాతృత్వేన సమానాకారం
తేషు దేహాదిషు వివశ్యత్సు వినాశానమాస్వభావేనావినశ్యన్తం యః పశ్యతి సపశ్యతి - స ఆత్మానం
యథావదవస్థితం పశ్యతి; యస్తు దేవాదివిషమాకారేణాత్మానమపి విషమాకారం జన్మవినాశాది
యుక్తం చ పశ్యతి స నిత్యమేవ సంసరతీత్యభిప్రాయః. ౨౭.

సమం పశ్యత్ హి సవకత్ర సమవస్థితమీశ్వరమ్ ।

స హిసన్త్యాత్మనాత్మానం తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౨౮ ॥

సవకత్ర - దేవాదిశరీరేషు తత్తచ్ఛేషి త్వేనాధారతయా నియన్తృతయా చ స్థితమీశ్వర
మాత్మానం దేవాదివిషమాకారవియుక్తం జ్ఞానైకాకారతయా సమం పశ్యన్నాత్మనా - మనసా
స్వమాత్మానం స హిసన్తి - రక్షతి, సంసారాన్తోచయతి; తతః-తస్మాత్ జ్ఞాతృతయా సవకత్ర
సమానాకారదశనాత్పురాం గతిం యాతి - గమ్యత ఇతి గతిః, పరం గన్తవ్యం యథావదవస్థిత
మాత్మానం ప్రాప్నోతి. దేవాద్యాకారయుక్తతయా సవకత్ర విషయమాత్మానం పశ్యత్ ఆత్మానం హి
సన్తి - భవజలధిమధ్యే ప్రక్షిపతి. ౨౮.

ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సవేశగి ।

యగి పశ్యతి తథాత్మానమకతాకరం స పశ్యతి ॥ ౨౯ ॥

సవాణి కర్మాణి*కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యత ఇతి పూర్వోక్త
రీత్యా ప్రకృత్యా క్రియమాణానీతి యః పశ్యతి తథాత్మానం జ్ఞానాకారమకతాకరం చ యః
పశ్యతి, తస్య ప్రకృతీసంయోగస్తదధిష్ఠానం తజ్జన్యసుఖదుఃఖానుభవశ్చ కర్మరూపాజ్ఞానకృతానీతి
చ యః పశ్యతి స ఆత్మానం యథావదవస్థితం పశ్యతి. ౨౯.

యదా భూతవృథగ్భవమేకస్థమనువశ్యతి ।

తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా ॥ ౩౦ ॥

ప్రకృతిపురుషతత్త్వద్వయాత్త కేషు దేవాదిషు సవేదము భూతేషు సత్సు తేషాం
దేవత్వమనుష్యత్వప్రాప్యత్వదీఘకర్తృత్వపుణ్యవృత్తికస్థమ్ -ఏకతత్త్వస్థం; ప్రకృతిస్థం యదా పశ్యతి

నాత్మస్థమ్, తతఃప - ప్రకృతిత ఏవో త్తరో త్తరపుత్రపౌత్రాదిభేదవిస్తారం చ యదా పశ్యతి, తదై బ్రహ్మ సముద్యతే - అనవిచ్ఛిన్నం జ్ఞానైకాకారమాత్మానం ప్రాసాదీతీత్యర్థః. 30

అనాదిత్వాన్ని గుణణత్వాత్పరమాత్మాఽయమవ్యయః ।

శరీరస్థోఽపి కాస్తేయ స కరోతి స లిప్యతే ॥ 30 ॥

అయం పరమాత్మా దేహాన్నిష్క్రమ్య స్వస్వభావేన నిరూపితః శరీరస్థోఽవ్యనానిత్వాత్ అనారభ్యత్వాదవ్యయః - వ్యయరహితః, నిగుణత్వాత్ - సత్త్వానిగుణిహితత్వాత్, స కరో స లిప్యతే - దేహస్వభావై నా లిప్యతే. 30

యద్యపి నిగుణత్వాన్న కరోతి, నిత్యసంయుక్తో దేహస్వభావైః కథం స లిప్య ఇత్యత్రాహ -

యథా సర్వగతం సాక్ష్యాదాకాశం నోపలిప్యతే ।

సర్వత్రావస్థితో దేహే తథాత్మా నోపలిప్యతే ॥ 31 ॥

యథా ఆకాశం సర్వగతమపి-సర్వైవస్థుభిస్సంయుక్తమపి సాక్ష్యాత్సర్వవస్తుస్థ భావై నా లిప్యతే, తథాత్మా అతిసాక్ష్యాత్సర్వత్ర దేవమనుష్యాణా దేహేఽస్థితోఽపి త సర్వభేద స్వభావై నా లిప్యతే. 31

యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రసిః ।

క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భూత ॥ 32 ॥

యథైక ఆదిత్యః స్వయా ప్రభయా కృత్స్నమిమం లోకం ప్రకాశయతి, తథా క్షేత్ర మపి క్షేత్రీ మమేదం క్షేత్రమీదృశమితి కృత్స్నం - బహిరంతశ్చ ఆపాదతలమస్తకం స్వకీయేన జ్ఞానేన ప్రకాశయతి; అతః ప్రకాశ్యాల్లోకాత్ప్రకాశకాదిత్యవద్యేదిత్యత్వేన వేద్యభూతాదస్తాత్ క్షేత్రాదత్యస్తవిలక్షణోఽయముక్తలక్షణ ఆత్మేత్యర్థః. 32

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేవమంతరం జ్ఞానచక్షుషా ।

భూతప్రకృతిమోక్షం చ యే విదుర్మాన్తి తే పరమ్ ॥ 33 ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగయోగో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః.

ఏవముక్తేన ప్రకారేణ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరంతరం - విశేషం వివేకవిషయజ్ఞానాభ్యేన చక్షుషా యే వినుః, భూతప్రకృతిమోక్షం చ, తే పరం యాన్తి-నిర్ముక్తబంధమాత్మానం ప్రాప్ను వన్తి. మోక్ష్యతేఽనేనేతి మోక్షః, అమానిత్వాదికముక్తం మోక్షసాధనమిత్యర్థః. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ యోగో వివేకవిషయేణోక్తేన జ్ఞానేన తయోగో వివేకం విదిత్వా భూతాకారపరిణతప్రకృతిమోక్షో పాయమమానిత్వాదికం చావగమ్య య ఆచరన్తి, తే నిర్ముక్తబంధాః స్వేన సూపేణావస్థితమ నవచ్ఛిన్నజ్ఞానలక్షణమాత్మానం ప్రాప్నువన్తిత్యర్థః. 33

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే త్రయోదశోఽధ్యాయః

త్రయోదశే ప్రకృతిపురుషయోరన్యోన్యసంస్పృష్టయోః స్వరూపయాభాత్త్వం విజ్ఞా
యామానిత్వాదిభిభాగవద్భక్త్యనుగృహీతైర్బాధాన్తుచ్యత ఇత్యుక్తమ్. తత్ర బద్ధహేతుః
పూర్వపూర్వసత్త్వాదిగుణమయసుఖాదినష్ట ఇతిచాభిహితం*కారణం గుణసజ్జోఽస్య సదసద్యోవి
జన్తస్వీతి. అథేదాసీం గుణానాం బద్ధహేతుతాప్రకారో గుణనివర్తకనప్రకారశోచ్యతే—

శ్రీభగవానువాచ—

పరం భూయః ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానానాం జ్ఞానము త్తమమ్ ।

యజ్ఞాత్వా మునయశ్చవేదా పరాం సిద్ధిమితో గతాః ॥ ౧ ॥

పరం - పూర్వోక్తాదన్యత్ప్రకృతిపురుషాంతరగతమేవ సత్త్వాదిగుణవిషయం జ్ఞానం
భూయః ప్రవక్ష్యామి. తచ్చ జ్ఞానం సర్వేషాం ప్రకృతిపురుషవిషయజ్ఞానానాముత్తమమ్ ; యత్
జ్ఞానం జ్ఞాత్వా సర్వేషాం మునయః-తన్మనసశీలాః ఇతః-సంసారమణ్డలాత్పరాం సిద్ధిం గతాః - పరి
శుద్ధాత్ స్వరూపప్రాప్తిరూపాం సిద్ధిమవాప్తాః.

పునరపి తత్ జ్ఞానం ఫలేన విశిష్యే—

ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమాగతాః ।

సగేఽపి నోపజాయతే ప్రలయే న వ్యథన్తి చ ॥ ౨ ॥

ఇదం - వక్ష్యమాణం 'జ్ఞానముపాశ్రిత్య' మమ సాధమ్యమాగతాః—మత్సామ్యం
ప్రాప్తాః, సగేఽపి నోపజాయతే - న సృజకమతాం భజన్తే; ప్రలయే న వ్యథన్తి చ-న చ
సంహృతికమతామ్.

అథ ప్రకృతానాం గుణానాం బద్ధహేతుతాప్రకారం వక్తుం సర్వస్య భూతజాతస్య
ప్రకృతిపురుషసంసర్గజత్వం * యావత్సజ్జాయతే కిచ్చిదిత్యనేనోక్తం భగవతా స్వేనైవ కృత
మిత్యాహ—

మమ యోనిమహద్భ్రష్టా తస్మిన్ గభఃం దధామ్యహమ్ ।

సమ్భవస్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత ॥ ౩ ॥

కృత్స్నస్య జగతో యోనిభూతం మమ మహద్భ్రష్టా యత్తస్మిన్ గభఃం, దధా
మ్యహమ్; *భూమిరాపోఽసలో వాయుః ఖం ఘనో బుద్ధిరేవ చ। అహజ్కార ఇతీయం మే భిన్నా.
ప్రకృతిరప్రథాః। అపరేయమితి నిర్దిష్టా ఆచేతనప్రకృతిమహదహజ్కారాదివికారాణాం కారణ
తయామహద్భ్రష్టాత్వచ్యతే; శ్రుతావపి క్వచిత్ప్రకృతిరపి బ్రహ్మేతి నిర్దిశ్యతే*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వ
విద్యస్య జ్ఞానమయం తథః। తస్మాదేతద్భ్రష్టా నామహాపమమ్నం చ జాయత ఇతి; * ఇతస్త్వస్యాం
ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్। జీవభూతాఃఖితి చేతనపుష్కరూపా యా పరా ప్రకృతినిర్దిష్టా, సేహ
సకలప్రాణిబీజతయా గభఃశబ్దేనోచ్యతే; తస్మిన్నచేతనే యోనిభూతే మమతి బ్రహ్మణి చేతనపుష్క.

రూపం గభాం దధామి; అచేతనప్రకృత్యా భోగక్షేత్రభూతయా భోక్తృవగృహపుష్పభూతా
చేతనప్రకృతిం సంయోజయామిత్యుభయః. తతస్తస్మాత్ప్రకృతిద్వయసంయోగాన్తత్సంజ్ఞల్పకృత
త్సవభూతానాం బ్రహ్మాదిస్తమ్భపయన్తానాం సమ్భవో భవతి. 3

కార్యావస్థోఽపి చిదచిత్ప్రకృతిసంసర్గో మయైవ కృత ఇత్యాహ—

సవకాయోనిము కాస్తేయ మూతకయస్సమ్భవన్తి యాగి ।

తాసాం బ్రహ్మ మహద్వ్యోనిరహం బీజప్రదగి పితా ॥ ౪ ॥

సర్వాసు దేవగన్ధర్వకాయక్షరాక్షసమనుష్యపశుమృగపక్షిసరీసృపాదిషు యోనిషు తతః
స్తూతకాయో యాస్సమ్భవన్తి-జాయన్తే, తాసాం బ్రహ్మ మహద్వ్యోనిః-కారణం, మయా సంయో
జితచేతనవగా మహదాదివిశేషాన్తావస్థా ప్రకృతిః కారణమిత్యుభయః. అహం బీజప్రదః పితా .
తతతతత చ తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన చేతనవగృహ్య సంయోజకశ్చహమిత్యుభయః. ౪

ఏవం సర్గాదా ప్రాచీనకర్మచశాదచిత్సంసర్గేణ దేవాదియోనిషు జాతానాం పునః
పునర్దేవాదిభావేన జన్మహేతుమాహ—

సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాగి ప్రకృతినమ్భవాగి ।

నిబద్నన్తి మహాబాహూ దేహే దేహీసమవ్యయమ్ ॥ ౫ ॥

సత్త్వరజస్తమాంసి త్రయో గుణాః ప్రకృతేః స్వరూపానుబంధినః స్వభావవిశేషాః
ప్రకాశాదికాయైకనిరూపణీయాః ప్రకృత్యవస్థాయామనుద్భూతాస్తద్వికారేషు మహదాదిషు
ద్భూతా మహదాదివిశేషాన్తైరారబ్ధదేవమనుష్యాదిదేహాసమ్భవినమేనం దేహీసమవ్యయం-స్వతో
గుణసమ్భన్ధానహం దేహే వత్కర్మానం నిబద్నన్తి - దేహే వత్కర్మానత్వోపాధినా నిబద్న
స్తీత్యుభయః. ౫

సత్త్వరజస్తమసామాకారం బన్ధనప్రకారం చాహ—

తత్ర సత్త్వం నిమలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్ ।

సుఖసక్లేన బద్నాతి జ్ఞానసక్లేన చానఘ ॥ ౬ ॥

తత్ర - సత్త్వరజస్తమస్సు సత్త్వస్య స్వరూపమీదృశం, నిమలత్వాత్ప్రకాశకం;
ప్రకాశసుఖావరణస్వభావరహితతా నిమలత్వమ్; ప్రకాశసుఖజననైకాన్తస్వభావతయా ప్రకాశ
సుఖహేతుభూతమిత్యుభయః. ప్రకాశో వస్తుయాథాత్వావబోధః. అనామయమ్ - ఆమయాఖ్య
కాయం నవిద్యత ఇత్యనామయమ్, అరోగతాహేతురిత్యుభయః. ఏష సత్త్వాఖ్యో గుణో దేహీస
మేనం సుఖసక్లేన జ్ఞానసక్లేన చ బద్నాతి - పురుషస్య సుఖసక్లం జ్ఞానసక్లం చ జవయతీత్యుభయః.
జ్ఞానసుఖయోస్సక్లే హి జాతే తత్సాధనేషు లోకకవైదికేషు ప్రవతతే; తత్స తత్ఫలానుభవ
సాధనభూతాసు యోనిషు జాయత ఇతి సత్త్వం సుఖజ్ఞానసక్లద్వారేణ పురుషం బద్నాతి; జ్ఞాన
సుఖజననం పునరపి తయోస్సక్లజననం చ సత్త్వమిత్యుక్తం భవతి. ౬

రజో రాగాత్తకం విద్ధి తృష్ణాసజ్జసముద్భవమ్ ।

తన్ని బధ్నాతి కౌస్తేయ కర్మసజ్జేన దేహినమ్ ॥ ౭ ॥

రజో రాగాత్తకం - రాగహేతుభూతమ్ ; రాగో యోషిత్పురుషయోరన్యోన్యస్పృహః ; తృష్ణాసజ్జసముద్భవం - తృష్ణాసజ్జయోరుద్భవస్థానం, తృష్ణాసజ్జహేతుభూతమిత్యర్థః ; తృష్ణా శబ్దాది(సవః)విషయస్పృహః, సజ్జః పుత్రమిత్రాదిషు సమ్బంధిషు సంక్లేషస్పృహః. తథా దేహినం కర్మసు క్రియాసు స్పృహజననద్వారేణ నిబధ్నాతి. క్రియాసు హి స్పృహయా యాః క్రియా ఆరభతే దేహీ తాశ్చ పుణ్యపాపరూపా ఇతి తత్ఫలానుభవసాధనభూతాను యోనిషు జన్మహేతవో భవన్తి ; అతః కర్మసజ్జద్వారేణ రజో దేహినం నిబధ్నాతి. తదేవం రజో రాగతృష్ణాసజ్జహేతుః కర్మసజ్జహేతుశ్చేత్యుక్తం భవతి.

౭.

తమస్తజ్జ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సవఃదేహినామ్ ।

ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిస్తన్ని బధ్నాతి భారత ॥ ౮ ॥

జ్ఞానాదస్యదిహజ్ఞానమభిప్రేతమ్; జ్ఞానం వస్తుయాథాత్మ్యావబోధః, తస్మాదస్య తద్విషయాయజ్ఞానమ్ ; తమస్తు వస్తుయాథాత్మ్యవిపరీతవిషయజ్ఞానజమ్; మోహనం సవఃదేహినాం - మోహో విషయాయజ్ఞానం, విషయాయజ్ఞానహేతురిత్యర్థః. తత్తమః ప్రమాదాలస్యనిద్రాహేతుతయా తద్ద్వారేణ దేహినం నిబధ్నాతి. ప్రమాదః - కథంవ్యాత్కర్మణోఽన్యత్ర ప్రవృత్తిహేతుభూత మనవధానమ్; ఆలస్యం - కర్మస్వసారమ్భప్రభావః, స్తబ్ధతేతి యావత్; పురుషస్వేచ్ఛియ ప్రవర్తనశ్రాన్త్యా సర్వేచ్ఛియప్రవర్తనోపరతినిద్రా; తత్ర బాహ్యేచ్ఛియప్రవర్తనోపరమః స్వప్నః ; మనసోఽప్యుపరతిస్సుషుప్తిః.

౮.

సత్త్వదీనాం బద్ధద్వారభూతేషు ప్రధానాన్యహ—

సత్త్వం సుఖే సజ్జయతి రజశి కర్మణి భారత ।

జ్ఞానమావృత్య తు తమగీ భ్రమాదే సజ్జయత్యుత ॥ ౯ ॥

సత్త్వం సుఖసజ్జప్రధానమ్ ; రజః కర్మసజ్జప్రధానమ్; తమస్తు వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞాన మావృత్య విపరీతజ్ఞానహేతుతభూతకథంవ్యాత్కర్మవిపరీతప్రవృత్తిసజ్జప్రధానమ్.

౯.

దేశకారపరిణతయాః ప్రకృతేః స్వరూపానుబంధినస్తత్త్వాయో గుణాః, తే చ స్వరూపానుబంధిత్యేన సర్వాదా సర్వే వత్కన్త ఇతి పరస్పరవిరుద్ధం కాయకం కథం జనయన్తిత్యత్రాహ—

రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత ।

రజస్తత్త్వం తమశ్చైవ తమస్తత్త్వం దజస్తథా ॥ ౧౦ ॥

యద్యపి సత్త్వదయస్త్రయః ప్రకృతిసంసృష్టాత్ స్వరూపానుబంధినః, తథాపి ప్రాచీనకర్మవశజ్ఞాదేహపాపాయనభూతాహారవైషమ్యాచ్చ సత్త్వదయః పరస్పరసముద్భవాభిభవరూపేణవత్కన్తే. రజస్తమసీ కదాచిదభిభూయ సత్త్వస్యైర్ముద్రితం వత్కన్తే ; తథా తమస్తత్త్వేఽపి అభిభూయ రజః కదాచిత్ ; కదాచిచ్చ రజస్తత్త్వే అభిభూయ తమః.

౧౦.

తచ్చ కాయోపలబ్ధ్యేనావగచ్ఛేదిత్యాహ—

సవేద్యారేషు దేహేఽస్త్వి ప్రకాశ ఉపజాయతే ।

జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత ॥ ౧౧ ॥

సవేద్యం చక్షురాదిషు జ్ఞానద్వారేషు యదా వస్తుయాథాత్మప్రకాశే జ్ఞానము జాయతే, తదా తస్త్వి దేహే సత్త్వం ప్రవృద్ధమితి విద్యాత్.

లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కమణామశమస్త్ప్రసాః ।

రజస్యేతాని జాయంతే వివృద్ధే భరతషణ్డభ ॥ ౧౨ ॥

లోభః - స్వకీయద్రవ్యస్యాత్మాగళీలతా, ప్రవృత్తిః - ప్రయోజనమనుద్దిగ్యాపి చల స్వభావతా, అరమ్భః కమణాం-ఫలసాధనభూతానాం కమణామారమ్భః, అశమః-ఇన్ద్రియాః పరతి, స్ప్రసాః - విషయేచ్ఛా, ఏతాని రజసి ప్రవృద్ధే జాయంతే; యదా లోభానయో వత్త- తదా రజః ప్రవృద్ధమితి విద్యాదిత్యర్థః.

అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ ।

తమస్యేతాని జాయంతే వివృద్ధే కురువ్దస ॥ ౧౩ ॥

అప్రకాశో జ్ఞానానుదయః, అప్రవృత్తిశ్చ స్తబ్ధతా, ప్రమాదః - ఆకాయప్రవృత్తిః, మనవధానమ్, మోహో విపరీతజ్ఞానమ్, ఏతాని తమసి ప్రవృద్ధే జాయంతే; ఏతైస్తమః ప్రవృద్ధ మితి విద్యాత్.

యదా సత్త్వే ప్రవృద్ధే తు ప్రలయం యాతి దేహభృత్ ।

తదోత్తమవిదాం లోకానమలా ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౪ ॥

యదా సత్త్వం ప్రవృద్ధం, తదా సత్త్వే ప్రవృద్ధే దేహభృత్ప్రలయం-మరణం యాతి చేరుత్తమవిదామ్ - ఉత్తమతత్త్వవిదామాత్మయాథాత్మ్యవిదాం లోకా-సమూహాః అమలా. మలరహితా, అజ్ఞానరహితా ప్రతిపద్యతే-ప్రాప్నోతి; సత్త్వే ప్రవృద్ధే తు మృతా అత్త్విదాం కులేషు జనిత్వా ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానసాధనేషు పుణ్యకమస్వధికరోతీత్యుక్తం భవతి.

రజసి ప్రలయం గత్వా కమసర్గేషు జాయతే ।

రజసి ప్రవృద్ధే మరణం ప్రాప్య ఫలాధికం కమ కువతాం కులేషు జాయతే; తత్ర జనిత్వా స్వగాదిఫలసాధనకమస్వధికరోతీత్యర్థః.

తథా ప్రవీణస్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే ॥ ౧౫ ॥

తథా తమసి ప్రవృద్ధే మృతో మూఢయోనిషు-శ్వసూకరాదియోనిషు జాయతే; సకల పురుషాథారమ్భానాహూః జాయత ఇత్యర్థః.

కమణస్సుకృతస్యాహుస్సాత్త్వికం నిమలం ఫలమ్ ।

రజసస్తు ఫలం దుగ్ధిమజ్ఞానం తమసగి ఫలమ్ ॥ ౧౬ ॥

ఏవం సత్త్వవృద్ధౌ మరణముపగమ్యాత్ప్రవిదాం కులే జాతేనానుస్మితస్య సుకృతస్య
ఫలాభిసంధిరహితస్య మదారాధనరూపస్య కర్మణః ఫలం పునరపి తతోఽధికసత్త్వజనితం నిమగ్న-
లమ్ - ముఖగంధరహితం భవతీత్యాహుస్సత్త్వగుణపరిణామవిదః. అన్యకాలప్రవృద్ధస్య రజసస్సు
ఫలం ఫలసాధనకర్మసంక్లికులజన్మ ఫలాభిసంధిపూర్వకకర్మారమ్భితత్ఫలానుభవపునజన్మరజో
వృద్ధిఫలాభిసంధిపూర్వకకర్మారమ్భపరమ్మరారూపసాంసారికముఖప్రాయమేవేత్యాహుః సత్త్వగుణయా
భాత్ప్రవిదః. అజ్ఞానం తమసః ఫలమ్ . ఏవమన్యకాలప్రవృద్ధస్య తమసః ఫలమజ్ఞానపరమ్మరా
రూపమ్.

౧౬

తదధికసత్త్వాదిజనితం నిమగ్నలాదిఫలం కిమిత్యత్రాహ—

సత్త్వాత్సజ్జాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ ।

ప్రమాదమోహా తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవ చ ॥ ౧౭ ॥

ఏవం పరమ్పరయా జాతాదధికసత్త్వాదాత్తయాభాత్ప్రపరోక్షరూపం జ్ఞానం జాయతే
తథా ప్రవృద్ధాద్రజసః స్వగౌరవిఫలలోభోజాయతే. తథా ప్రవృద్ధాచ్చ తమసః ప్రమాదోఽనవ
ధాననిమిత్తాసత్కర్మణి ప్రవృత్తిః, తతశ్చ మోహః-విపరీతజ్ఞానం, తతశ్చాధికతరం తమః, తతశ్చ
జ్ఞానం - జ్ఞానాభావః.

౧౭.

ఉధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః ।

జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అథో గచ్ఛన్తి తామసాః ॥ ౧౮ ॥

ఏవముక్తేన ప్రకారేణ సత్త్వస్థా ఉధ్వం గచ్ఛన్తి - క్రమేణ సంసారబద్ధాన్మోక్షం
గచ్ఛన్తి. రజసస్స్వగౌరవిఫలలోభకరత్వాద్రాజసాః ఫలసాధనభూతం కర్మానుష్ఠాయ తత్ఫల
మనుభూయ పునరపి జనిత్వా తదేవ కర్మానుష్ఠానీతి మధ్యే తిష్ఠన్తి, పునరావృత్తిరూపతయా
ముఖప్రాయమేవ తత్. తామసాస్తు జఘన్యగుణవృత్తిస్థాః - ఉత్తరోత్తరనికృష్టతమోగుణవృత్తిషు
స్థితా అథో గచ్ఛన్తి-అన్యత్వం, తతస్త్రియక్త్వం, తతః క్రిమికీటాదిజన్మ, స్థావరత్వం, తతోఽపి
గుల్మలతాత్వం, తతశ్చ శిలాకాష్ఠలోష్టతృణాదిత్వం గచ్ఛన్తిత్యథః.

౧౮.

అహరివిశేషైః ఫలాభిసంధిరహితసుకృతవిశేషైశ్చ పరమ్పరయా ప్రవర్థితసత్త్వానాం
గుణాత్యయద్వా రేణోధ్వగమనప్రకారమాహ—

నాన్యం గుణేభ్యోః కర్తారం యదా ద్రష్టాఽనుపశ్యతి ।

గుణేభ్యశ్చ పరం జేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి ॥ ౧౯ ॥

ఏవం సాత్త్వికాహారసేవయా ఫలాభిసంధిరహితభగవదారాధనరూపకర్మానుష్ఠానైశ్చ
రజస్తమసీ సర్వాత్తనాఽభిభూయ ఉత్కృష్టసత్త్వనిష్ఠః. యదాఽయం ద్రష్టా గుణేభ్యోఽన్యం
కర్తారం నానుపశ్యతి, గుణాపేవ సాన్వనుగుణప్రవృత్తిషు కర్తార ఇతి పశ్యతి, గుణేభ్యశ్చ పరం
జేత్తి - కర్తృభ్యో గుణేభ్యశ్చ మరణమవమాత్సానమకర్తారం జేత్తి. స మద్భావమధిగచ్ఛతి -
మమ యో భావస్తమధిగచ్ఛతి. ఏతకుత్త. భవతి - అత్తనస్త్వీతః పరిత్యజ్య భావస్య పూర్వ

పూర్వకముమూలగుణసజ్జనిమిత్తం పివిధకమును కర్తృత్వమ్ ; ఆత్మా స్వతస్త్వకతా అప
చ్ఛిన్నజ్ఞానై కాకార ఇత్యేవమాత్మానం యదా పశ్యతి తదా మద్భావమధిగచ్ఛతీతి. ౧౯

కర్తృభ్యో గుణేభ్యోఽన్యమకతారమాత్మానం పశ్యత్ భగద్భావమధిగచ్ఛతీతు
క్తమ్ ; స భగవద్భావః కీదృశఇత్యత ఆహ—

గుణానేతానతీత్య త్రీ దేహీ దేహసముద్భవాన్ ।

జన్మమృత్యుజరాదుఃఖై విముక్తోఽమృతమస్మి తే ॥ ౨౦ ॥

అయం దేహీ దేహసముద్భవాన్ - దేహకారపరిణతప్రకృతిసముద్భవానేతాన్ సత్త్వా
దీన్ త్రీన్ గుణానతీత్య తేభ్యోఽన్యం జ్ఞానై కాకారమాత్మానం పశ్యత్ జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైవి
ముక్తోఽమృతమాత్మానమనుభవతి ; ఏష మద్భావ ఇత్యర్థః. ౨౦

అథ గుణాతీతస్య స్వరూపసూచనాచారప్రకారం గుణాత్వమహేతుః స పృచ్ఛ
అజ్ఞాన ఉవాచ—

అజ్ఞాన ఉవాచ—

కైలిక్లైస్త్రీగుణానేతానతీతో భవతి ప్రభాః ।

కిమాచారః కథం చైతాన్స్త్రీన్ గుణానతివర్తతే ॥ ౨౧ ॥

సత్త్వాదీన్ త్రీన్ గుణానేతానతీతః కైలిక్లైః - కైలక్షణైరుపలక్షితో భవతి ? కిమ
చారః - కేనాచారేణ యుక్తోఽసా ? అస్య స్వరూపావగతిలిబ్ధభూతాచారః కీదృశ ఇత్యర్థః. కథం
చైతాన్ కేనోపాయేన సత్త్వాదీన్స్త్రీన్ గుణానతివర్తతే ? ౨౧

శ్రీభగవానువాచ—

ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ పాణ్డవ ।

స ద్వేష్టి సమృవృత్తాని స నివృత్తాని కాఙ్క్షతి ॥ ౨౨ ॥

ఆత్మవ్యతిరిక్తేషు వస్తుష్యనిష్టేషు సంప్రవృత్తాని సత్త్వరజస్తమసాం కాయాణాం ప్రకాశప్రవృ
మోహాఖ్యాని యో నద్వేష్టి, తథా ఆత్మవ్యతిరిక్తేష్విష్టేషు వస్తుషు తాన్యేవ నివృత్తాని న కాఙ్క్షతి
ఉదాసీనవదాసీనో గుణైర్యోః స విచాల్యతే ।

గుణా వర్తన్త ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి నేజ్జతే ॥ ౨౩ ॥

ఉదాసీనవదాసీనః గుణవ్యతిరిక్తాత్మావలోకనతృప్త్యాఽన్యత్రోదాసీనవదాసీనః, గుణైర్ద్వే
షాకాఙ్క్షాద్వారేణ యో నవిచాల్యతే, గుణాః స్వేషు కార్యేషు ప్రకాశాదిషు వర్తన్త ఇత్యన
సన్ధాయ యస్తూష్ణిమవతిష్ఠతే, నేజ్జతే - న గుణకార్యానుగుణం చేష్టతే. ౨౩.

సమదుఃఖనుఖస్వస్థస్సమలోష్టాశ్చ కాఙ్క్షుషః ।

తుల్యప్రియాప్రియో ధీరస్తుల్యనిష్టా త్తనంస్తుతిగి ॥ ౨౪ ॥

మానావమానయోస్తుల్యస్తుల్యో మిత్రాఃపక్షయోః ।

సహకారమ్భపరిత్యాగీ గుణాతీతస్స ఉచ్యతే ॥ ౨౫ ॥

సమమఃఖసుఖః - సుఖమఃఖయోస్సమచిత్తః, స్వస్థః - స్వస్థి స్థితః, స్వాత్మైకప్రియ
జ్ఞేన తద్వ్యతిరిక్తపుత్రాదిజన్మమరణాదిసుఖమఃఖయోస్సమచిత్త ఇత్యర్థః; తతఏవ సమలోష్ఠా
క్షకాఞ్చనః, తతఏవ తుల్యప్రియాప్రియః-తుల్యప్రియాప్రియవిషయః, ధీరః - ప్రకృత్యాత్మవివేక
శలః, తతఏవ తుల్యనిద్రాత్మసంస్తుతిః - ఆత్మని మమవ్యత్యాద్యభిమానకృతగుణగుణనిమిత్తస్తుతి
ద్వయోః స్వాసమ్బద్ధానుసన్ధానేన తుల్యచిత్తః, తత్ప్రియుక్తమానావమానయోః తత్ప్రియుక్త
పుత్రారిపక్షయోరపి స్వసమ్బద్ధాభావాదేవ తుల్యచిత్తః, తథా దేహిత్యప్రయుక్తసర్వావస్థాపరి
త్యగీ, య ఏవంభూతః స గుణాతీత ఉచ్యతే. ౨౪. ౨౫

అథైవంపాపగుణాత్మయే ప్రధానహేతుమాహ—

మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే ।

స గుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౨౬ ॥

*నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారమిత్యాదినోక్తేన ప్రకృత్యాత్మవివేకానుసన్ధానమాత్రేణ న
పాత్యయస్సమ్మత్స్యతే, తస్యానాదికాలప్రవృత్తివివరీతవాసనాబాధ్యత్వసమ్భవాత్; మాం -
త్యసంకల్పం పరమకారుణికమాశ్రితవాత్సల్యజలధిమవ్యభిచారేణైకాన్త్యవిశిష్టేన భక్తియోగేన
యసేవతే, స ఏతాన్ సత్త్వాదీన్ గుణాన్ దురత్యయానతీత్య బ్రహ్మభూయాయ-బ్రహ్మత్వాయ
కల్పతే, బ్రహ్మభావయోగ్యో భవతి, యథావస్థితమాత్మానమమృతమవ్యయం ప్రాప్నోతీత్యర్థః.

బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్య చ ।

శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్య చ ॥ ౨౭ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

గుణత్రయవిభాగయోగో నామ చతుర్దశోఽధ్యాయః.

హిశబ్దో హేతో; యస్తాదహమవ్యభిచారిభక్తియోగేన సేవితోఽమృతస్యావ్యయస్య
బ్రహ్మణః ప్రతిష్ఠా, తథా శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య ఆతిశయితనిత్యైశ్వర్యైశ్వర్యైకాన్తికస్య చ
సుఖస్య, * వాసుదేవస్సర్వమిత్యాదినా నిదిష్టస్య జ్ఞానినః ప్రాప్యస్య సుఖస్యేత్యర్థః; యద్యప్లి
శ్వతధర్మశబ్దః ప్రాపకవచనః, తథాపి పూర్వోక్తరయోః ప్రాప్యరూపత్వేన తస్మాదహచర్యా
యమపి ప్రాప్యలక్షకః. ఏతదుక్తం భవతి-పూర్వత్ర*దేవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా
దురత్యయా! మామేవయే ప్రపద్యంత ఇత్యారభ్య గుణాత్మయస్య తత్సావకకాక్షరైశ్వర్యైశ్వర్యభగవ
ద్ప్రీప్తినాం చ భగవత్ప్రీపత్త్యైకోపాయతాయాః ప్రతిపాదితత్వాదేకాన్తభగవత్ప్రీపత్త్యైకో
పాయో గుణాత్మయస్తత్సావకబ్రహ్మభావశ్చేతి. ౨౭.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మనుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే చతుర్దశోఽధ్యాయః.

అథ పశ్చిదశాధ్యాయః.

క్షేత్రాధ్యాయే క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞభూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః స్వరూప విశోధ్య విశోధ్యపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానై కాకారస్యైవ పురుషస్య ప్రాకృతగుణసజ్జప్రవాహనిమిత్తో దేవాద్యాకారపణతప్రకృతీసమ్బంధోఽనాదిరిత్యుక్తమ్. అనన్తరే చాధ్యాయే పురుషస్య కాయకారః శోభయావప్రకృతీసమ్బంధో గుణసజ్జములో భగవతైవ కృత ఇత్యుక్త్యా గుణసజ్జప్రకారం సవిస్తరం ప్రతిపాదగుణసజ్జనివృత్తిపూర్వకాత్మయాధాత్మ్యావాప్తిశ్చ భగవద్భక్తిమూలేత్యుక్తమ్. ఇదానీం భజయస్య భగవతః క్షరాక్షరాత్మకబద్ధముక్తవిభూతిమత్రాం విభూతిభూతాత్ క్షరాక్షరపురుషదయాత్ నిఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతావతయాఽత్యంతోత్కర్షేణ విసజాతీయస్య భగవతపురుషోత్తమత్వం చ వక్తుమారభతే. తత్ర తావత్ అసజ్జరూపశస్త్రచ్ఛిన్నబద్ధామక్షరాఖ్యవిభూతివక్తుం ఛేద్యరూపబద్ధాకారేణ వితతమచిత్పరిణామవిశేషమశ్వత్థవృక్షాకారం కల్పయన్ శ్రీభవానువాచ—

శ్రీభగవానువాచ—

ఊర్ధ్వములమధశ్శాఖమశ్వత్థం ప్రాహురవ్యయమ్ ।

ఛన్దాంసి యస్య పణాని యస్తం వేద స వేదవిత్ ॥ ౧ ॥

యం సంసారాఖ్యమశ్వత్థమ్ ఊర్ధ్వములమధశ్శాఖమవ్యయం ప్రాహుశ్శ్చరయ
* ఊర్ధ్వములో అవాక్పాఖ ఏవోఽశ్వత్థస్సనాతనః * ఊర్ధ్వములమవాక్పాఖం వృక్షం యోవేద సమ్ప్రీతిత్యాద్యాః. సప్తలోకోపరి నివిష్టచతుర్ముఖాది తేన తస్యోర్ధ్వములత్వమ్. పృథివీనివాసిసకలనరపశుమృగక్రిమికీటపతజ్జసావరాన్తతయా అధశ్శాఖత్వమ్. అసజ్జహేతుభూతాత్ అసమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్ ప్రవాహరూపేణాచ్ఛేద్యతేనావ్యయత్వమ్ ; యస్య చాశ్వత్థస్య ఛన్దాంసి పణాన్యాహుః ; ఛన్దాంసి - శ్చరయః * వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామః * విద్రాగ్న మేకాదశకపాలం నివహేత్ప్రజాకామ ఇత్యాదిశ్చరప్రతిపాదితైః కామ్యకర్మభివర్ధకైః యం సంసారవృక్ష ఇతి ఛన్దాంస్యేవాస్య పణాని ; పణైహి వృక్షో వర్ధకతే. యస్తమేవమూర్తమశ్వత్థం వేద స వేదవిత్ - వేదో హి సంసారవృక్షచ్ఛేదోపాయం వదతి, ఛేద్యవృక్షస్వరూపజ్ఞానం ఛేదోనోపాయజ్ఞానోపయోగీతి వేదవిదిత్యుచ్యతే. ౧.

అథశ్చోర్ధ్వం చ ప్రస్పృతాస్తస్య శాఖా గుణప్రవృద్ధా విషయప్రవాలాః ।

అథశ్చ మూలాన్యనుసన్తతాని కర్మానుబంధీని మనుష్యలోకే ॥ ౨ ॥

తస్య మనుష్యాదిశాఖస్య వృక్షస్య తత్తత్కర్మకృతా అపరాశ్చాధశ్శాఖాః పునః మనుష్యపశ్వాదిరూపేణ ప్రస్పృతా భవన్తి. ఊర్ధ్వం చ గర్భవాయుక్షదేవాదిరూపేణ ప్రస్పృతా భవన్తి. తాశ్చ గుణప్రవృద్ధాః - గుణైస్సత్త్వాదిభిః ప్రవృద్ధాః, విషయప్రవాలాః - శబ్దాదివిషయపల్లవాః ; కథమిత్యత్రాహ - బ్రహ్మలోకమూలస్యాస్య వృక్షస్య మనుష్యాగ్రస్య అధః - మనుష్యలోకే మూలాన్యనుసన్తతాని, తాని చ కర్మానుబంధీని - కర్మాణ్యేవానుబంధీని మూలాన్యథో మనుష్య

లోకే చ భవన్తీత్యుక్తః. మనుష్యత్వావస్థాయాం కృతైహి కమభిరథో మనుష్యపశ్వాదయః
ఉధ్వం చ దేవాదయో భవన్తి. ౨.

న రూపమస్యేహ తథోపలభ్యతే నాన్తో నచాదివ చ సమృతిష్ఠా ।

అస్య వృక్షస్య చతుర్ముఖాదిత్యేనోధ్వములత్వం తత్సన్తానపరమృతయా మనుష్యా
గ్రత్యేనాధశ్శాఖత్వం మనుష్యత్వే కృతైః కమభిరములభూతైః పునరవ్యధశ్చోధ్వం చ
ప్రసృతశాఖత్వమితి యథేదం రూపం నిదిష్టం, న తథా సంసారిభిరుపలభ్యతే; మనుష్యో
ఽహం దేవదత్తస్య పుత్రో యజ్ఞదత్తస్య పితా తదనురూపపరిగ్రహశ్చేత్యతావంతాత్రముపలభ్యతే;
తథాఽస్య వృక్షస్య అన్తః-వినాశోఽపి గుణమయభోగేష్వసజ్గకృత ఇతి నోపలభ్యతే; తథాఽస్య
గుణసజ్గ ఏవాదిరితి నోపలభ్యతే; తస్య ప్రతిష్ఠా చానాత్మన్యాత్మాభిమానరూపమజ్ఞానమితి నోప
లభ్యతే; ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నేవేతి హ్యజ్ఞానమేవాస్య ప్రతిష్ఠా.

అశ్వత్థమేనం సువిరూఢములమసజ్గస్త్రైణ దృఢేన చిత్వా ॥ ౩ ॥

తతః పదం తత్పరిమాణితవ్యం యస్మిన్ గతా న నివర్తన్తి భూయః ।

ఏనమ్-ఉక్తప్రకారం సువిరూఢములం-సుష్టు వివిధం రూఢములమశ్వత్థం సమృద్ధాన
మూలేన దృఢేన గుణమయభోగాసక్తాభ్యేన శస్త్రైణ చిత్వా తతో విషయాసక్తాద్ధేతోస్తత్పదం
పరిమాణితవ్యమ్ - అన్వేషణీయం, యస్మిన్ గతా భూయో న నివర్తన్తే. 3.

కథమనాదికాలప్రవృత్తో గుణమయభోగసజ్గస్తన్తూలం చ విపరీతజ్ఞానం నివర్తత
ఇత్యత ఆహ-

తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యేద్యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీ ॥ ౪ ॥

అజ్ఞానాదినివృత్తయే తమేవ చాద్యం - కృత్స్నస్యాదిభూతం *మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతి
స్ఫూయతే సచరాచరమ్, *అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే, *మత్తః పరతరం
నాన్యత్కించిదస్తి ధన్జయేత్యాదిషూక్తమాద్యం పురుషమేవ శరణం ప్రపద్యేతే - తమేవ శరణం
ప్రపద్యేత; యతో - యస్తాత్ కృత్స్నస్య స్రష్టా ఇయం గుణమయభోగసజ్గప్రవృత్తిః, పురాణీ-
పురాతనీ ప్రసృతా. ఉక్తం హి మయైతత్పుష్కమేవ *దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా
దురత్యయా । మామేవ యే ప్రపద్యన్తే మాయామేతాం తరన్తి త ఇతి. ప్రపద్యేయతః ప్రవృత్తి
రితి వా సాతః; తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్య శరణముపగమ్య ఇయతః - అజ్ఞాననివృత్త్యాదేః
కృత్స్నవైయతస్య సాధనభూతా ప్రవృత్తిః పురాణీ - పురాతనీ ప్రసృతా; పురాతనానాం ముము
క్షూణాం ప్రవృత్తిః పురాణీ; పురాతనా హి ముముక్షవో మామేవ శరణముపగమ్య నిముక్త
బద్ధాస్సజ్ఞాతా ఇత్యుక్తః. ౪.

నిమానమోహో జితసద్గదోహ అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్తకామాః ।

ద్వంద్వవికామక్తాస్సుఖదుఃఖశంజ్ఞైర్గచ్ఛన్త్యముపాధాగి వదమవ్యయం తతో ॥ ౫ ॥

ఏవం మాం శరణముపగమ్య నిర్మాణమోహః-నిగతానాత్మాత్మాభిమానసూపమోహః
జితసద్గదోహః - జితగుణమయసోగసజ్జాఖ్యదోహః, అధ్యాత్మనిత్యాః - ఆత్మని యత్ జ్ఞానం త.
ధ్యాత్మమ్, ఆత్మజ్ఞాననిరతాః, వినివృత్తకామాః-వినివృత్తతదితరకామాః, సుఖగుఃఖసంజ్ఞద్వన్వేశ
విముక్తాః, అనూధాః - ఆత్మానాత్మస్వభావజ్ఞాః, తదవ్యయం పదం గచ్ఛంతి-అనవచ్ఛిన్నజ్ఞాన
కారమాత్మానం యథావస్థితం ప్రాప్నువన్తి. మాం శరణముపగతానాం మత్ప్రసాదాదేవైత
స్సవాః ప్రవృత్తయస్సుశకాస్సిద్ధిపయన్తా భవన్తిత్యథః.

స తద్భాసయతే నూయోః స శశాంజ్ఞో స పావకశః ।

యద్యత్వా స నివతన్తే తద్ధామ పరమం మమ ॥ ౬ ॥

తదాత్మజ్యోతిసః సూర్యా భాసయతే స శశాంజ్ఞో స పావకశః; జ్ఞానమేవ హి
సర్వస్య ప్రకాశకమ్; బాహ్యని తు జ్యోతీంషి విషయేద్రియసమ్బంధవిరోధతమోనిరససద్వా
ణోపకారకాణి. అస్య చ ప్రకాశకో యోగః తద్విరోధి చానాదికమక, తన్నివతన్తం చోక్త
భగవత్ప్రపత్తిమూలమసజ్జాది; యద్యత్వా పునన నివతన్తే తత్పరమం ధామ - పరమం జ్యోతి
మమ - మదీయం మద్విభూతిభూతో మమాంశ ఇత్యథః. ఆదిత్యాదీనామపి ప్రకాశకత్వేన
తస్య పరమత్వమ్; ఆదిత్యాదీని హి జ్యోతీంషి స జ్ఞానజ్యోతిషః ప్రకాశకాని, జ్ఞానమేవ సర్వస్య
ప్రకాశకమ్.

మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః ।

మనష్షష్ఠానీంద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కషణి ॥ ౭ ॥

ఇత్థముక్తస్వరూపస్సనాతనో మమాంశ ఏవ సకల్శ్చిదనాదికమకరూపావిద్యావేష్టితో
జీవభూతో జీవలోకే వతమానో దేవమనుష్యాదిప్రకృతిపరిణామవిశేషశరీరస్థాని మనష్షష్ఠానీంద్రి
యాణి కషణి. కల్పిచ్చ పూర్వోక్తేన మాగేణాస్యా అవిద్యాయాః ముక్తః స్వేన రూపేణావ
తిష్ఠతే. జీవభూత స్వతిసంక్కుచితజ్ఞానైశ్వర్యః కమలబద్ధప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపశరీరస్థానా
మింద్రియాణాం మనష్షష్ఠానామిశ్వరస్థాని కమానుగుణమిత స్తతః కషణి.

శరీరం యదపాప్నోతి యచ్ఛాశ్చ తాక్రమతీశ్వరః ।

గృహీత్వైతాని సంయాతి వాయుగన్ధానివాశయాత్ ॥ ౮ ॥

యచ్ఛరీరమపాప్నోతి, యస్తాచ్ఛరీరామత్కామతి, తత్రాయమింద్రియాణామిశ్వరః
ఏతానీంద్రియాణి భూతసూక్ష్మస్సహ గృహీత్వా సంయాతి, వాయుగన్ధానివాశయాత్ - యథా
వాయుః స్రక్చందనకస్తూరికాద్యాశయాత్-తత్స్థానాత్ సూక్ష్మావయవైస్సహ గన్ధా గృహీత్వా
న్యత్ర సంయాతి తద్వదిత్యథః.

కాని పునస్తానీంద్రియాణీత్యత్రాహ—

శ్రోత్రం చక్షుస్సృశణం చ రసనం స్పృహమేవ చ ।

అభిష్ఠాయ మనశ్చాయం విషయానువసేవతే ॥ ౯ ॥

ఏతాని ముష్కమాన్విన్దియాణ్యధిష్ఠాయ - స్వస్వవిషయవృత్త్యనుగుణాని కృత్వా తా శబ్దాదీ విషయానుపసేవతే-ఉపభుజ్యే.

౯.

ఉత్క్రమంత స్థితం వాపి భుజ్జానం వా గుణాన్వితమ్ ।

విమూఢా నానుషశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుషః ॥ ౧౦ ॥

ఏవం గుణాన్వితం సత్త్వాదిగుణమయప్రకృతిపరిణామవిశేషమరుష్యత్వాదిసంస్థానపిణ్డ సంస్పృష్టం పిణ్డవిశేషామత్క్రమంతం పిణ్డవిశేషేఽవస్థితం వా గుణమయూ విషయా భుజ్జానంవా కదాచిదపి ప్రకృతిపరిణామవిశేషమరుష్యత్వాదిపిణ్డాద్విలక్షణం జ్ఞానైకాకారం విమూఢా నానుషశ్యన్తి, విమూఢాః - మరుష్యత్వాదిపిణ్డాత్తాభిమానినః, జ్ఞానచక్షుషస్తే పిణ్డాత్త వివేకవిషయజ్ఞానవంతః, సనాకవస్థమప్యేవం వివిక్తాకారమేవ పశ్యన్తి.

౧౦.

యతన్తో యోగిన్శ్చైవం పశ్యన్త్యాత్మస్యవస్థితమ్ ।

యతన్తోఽవ్యక్తతాత్మానో నైవం పశ్యన్తిచేతనః ॥ ౧౧ ॥

మత్ప్రప్తిపూర్వకం కమయోగాదిషు యతమానాస్తైనికమలాస్తఃకరణాయోగినో యోగాభ్యేన చక్షుషా ఆత్మని - శరీరే అవస్థితమపి శరీరాద్వివిక్తం స్వేనరూపేణావస్థితమేనం పశ్యన్తి. యతమానా అవ్యక్తతాత్మానో మత్ప్రప్తివిరహిణస్తత ఏవాసంస్కృతమనసః, తత ఏవాచేతనః - ఆత్మావలోకనముఖచేతోరహితాః నైవం పశ్యన్తి.

౧౧.

ఏవం రవిచంద్రాగ్నీనామిన్ద్రియసన్నికర్షణవిరోధినస్తమసనిరసనముఖేనేన్ద్రియానుగ్రహకతయా ప్రకాశకానాం జ్యోతిష్వతామపి ప్రకాశకజ్ఞానజ్యోతిరాత్మా ముక్తావస్థో జీవావస్థశ్చ భగవద్విభూతిరిత్యుక్తమ్ - * తద్ధామ పరమం మమ, * మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతన ఇతి. ఇదానిమచిత్పరిణామవిశేషభూతమాదిత్యాదీనాం జ్యోతిష్వతాం జ్యోతిరపి భగవద్విభూతిరిత్యాహ—

యదాదిత్యగతం త్జో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ ।

యచ్ఛుద్ధమసి యచ్ఛాగ్న తత్తేజో విద్ధి మామకమ్ ॥ ౧౨ ॥

అఖిలస్య జగతో భాసమేతేషామాదిత్యాదీనాం యతేజస్తత్త్వదీయం తేజః; తేస్తై రారాధితేన మయా తేభ్యో దత్తమిది విద్ధి.

౧౨.

పృథివ్యాశ్చ భూతధారిణ్య ధారకత్వశక్తిమదీయేత్యాహ—

గౌమావిశ్య చ భూతా ధారయాన్యహమోజసా ।

పుష్టామి చౌషధీస్సవాసానోమో భూత్వా రసాత్తక్తకః ॥ ౧౩ ॥

అహం పృథివీమావిశ్య సనాణి భూతాని, ఓజసా-మమాప్రతిహతసామధ్యేన ధారయామి, తథాఽహమన్మతరసమయసోమో భూత్వా సజౌషధీః పుష్టామి.

౧౩.

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణీనాం దేహమాశ్రితశః ।

ప్రాణాపానసమాయుక్తకః శూన్యమృత్యు చతుర్విధమ్ ॥ ౧౪ ॥

అహం వైశ్వనరో - జాతరానలో భూత్వా సవేషాం స్థాణినాం దేహమాశ్రి
తైభుక్తం భాద్యచోష్యలేహ్యపేయాత్మకం చతుర్విధమన్నం స్థాణాపానవృత్తిభేదసమాయు
పచామి.

అత్ర పరమరుషవిభూతిభూతో సోమవైశ్వనరౌ అహం సోమో భూత్వా వైశ్వన
భూత్వేతి తత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిష్టౌ, తయోశ్చ సవేశస్య భూతజాతస్య పరమపురుషసావ
నాధికరణ్యనిర్దేశ హేతుమాహ—

సవేశస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తః స్మృతిజ్ఞానమసోహనం చ ।

వేదైశ్చ సవైరహమేవ వేద్యో వేదాంతకద్యేదవిదేవ యాహమ్ ॥ ౧౫ ॥

తయోస్సోమవైశ్వనరయోః సవేశస్య భూతజాతస్య సకలస్రవృత్తినివృత్తిమూలజ్ఞాన
దయదేశే హృది సవేశం మత్సజ్జల్పేన నియచ్ఛత్ అహమాత్మతయా సన్నివిష్టః ; తథాహంశ్చ
తయః - * అస్తప్రవిష్టశ్చాస్తా జనానాం సవాత్మా * యః పృథివ్యాం తిష్ఠ్వా ... య ఆత్మని నిష్ఠనా
త్మనోఽస్తరో యమితి * పద్మకోశప్రతీకాశం హృదయం చాప్యథోముఖమ్ * అథ యది
మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేదేత్యాద్యాః. స్మృతయశ్చ - * శాస్తా విష్ణురశేషస్య
జగతో యో జగన్తయః * ప్రశాసితారం సవేశామణీయాంసమశీరుసామ్ * యమో వైః
స్వతో రాజా యస్తవైష హృది స్థిత ఇత్యాద్యాః. అతో మత్త ఏవ సవేశాం స్మృతిజ్ఞానయతే ;
స్మృతిః - పూర్వానుభూతవిషయమనుభవసంస్కారమాత్రజం జ్ఞానమ్, జ్ఞానమ్-ఇన్ద్రియలిక్ష్ణాగమ
యోగజో వస్తునిశ్చయః ; సోఽపి మత్తః, అసోహనం చ - అసోహనం జ్ఞాననివృత్తిః, అసోహన
మూహనం వా, ఊహనమూహః, ఊహనా నామేదం ప్రమాణమిథ్యం ప్రవర్తితుమహాతీతి
ప్రమాణప్రవృత్త్యహతావిషయం సామగ్ర్యాదినిరూపణజన్యం ప్రమాణానుగ్రహకం జ్ఞానమ్ ;
సచోహనా మత్త ఏవ ; వేదైశ్చ సవైరహమేవ వేద్యః ; అః అగ్నిసూర్యవాయుసోమేంద్రా
దీనాం మదన్తయోమికత్వేన మదాత్మకత్వాత్తత్ప్రతీపాదుపరైరపి సవైరవేదైరహమేవ
వేద్యః దేవమనుష్యాదిశబ్దజీవాత్మేవ. వేదాంతకత్ - వేదానామ్ * ఇన్ద్రియజిత * వరుణం
యజతేత్యేవమాదీనామస్తః - ఫలమ్. ఫలే హి తే సవేశే హేదాః పర్యవస్యన్తి ; అన్తకృత్ -
ఫలకృత్, వేదోదితఫలస్య ప్రదాతా చాహమేవేత్యర్థః. తుక్తం పూర్వమేవ * యో యో
యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయాచితుమిచ్ఛతీత్యారభ్య * లభతే చ తతః. కామార్మమయైవ
విహితా హి తానితి, * అహం హి సవేశయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవచేతి చ. వేదవిదేవ
చాహం - వేదవిచ్ఛాహమేవ, ఏవం మదభిధాయనం వేదుహమేవ వేద ; ఇతోఽన్యథా యో
వేదాధికం బ్రూతే న స వేదవిదిత్యభిప్రాయః.

౧౫.

అతో మత్త ఏవ సవేశవేదానాం సారభూతవర్ణం శృణు—

ద్వావిన్శా పురుషౌ లోకే క్షరశ్చక్షర ఏః చ ।

క్షరస్సవాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షరమ్యతే ॥ ౧౬ ॥

క్షరశ్చక్షరశ్చేతి ద్వావిమా పురుషా లోకే ప్రథితౌ ; తత్ర క్షరశబ్దనిర్దిష్టః పురుషో జీవశబ్దాభిలషసియబ్రహ్మాదిస్తన్మృషయః స్తక్షరణస్వభావాచితస్సంస్పృష్టసవః భూతాని ; అత్రాచితస్సం సగఃసూపైకోపాధినా పురుష ఇత్యేకత్వనిర్దేశః. అక్షరశబ్దనిర్దిష్టః కూటస్థః అచితస్సంసగః వియుక్తః స్వేన రూపేణావస్థితో ముక్తాత్మా. సత్వచితస్సంసగఃభావాదచిత్పరిణామవిశేషబ్రహ్మాది దేహసాధారణో న భవతీతి కూటస్థ ఇత్యుచ్యతే ; అత్రాప్యేకత్వనిర్దేశోఽచిద్వియోగసూపైకో పాధినాభిహితః ; న హీతః పూర్వమనాదా కాలే ముక్త ఏక ఏవ. యథోక్తం- * బహవో జ్ఞాన తపసా పూతా మద్భావమాగతాః * సగేఽపి నోపజాయంతే ప్రలయే న వ్యకన్తి చేతి. ౧౬.

ఉత్తమగి పురుషస్తస్యగి పరమాత్మేత్యుదాహృతగి ।

యా లోకత్రయమావిశ్య బిభత్సవ్యయ ఈశ్వరగి ॥ ౧౭ ॥

ఉత్తమః పురుషస్త తాభ్యాం క్షరాక్షరశబ్దనిర్దిష్టాభ్యాం బద్ధముక్తపురుషాభ్యామవ్యః. అథాన్తరభూతః పరమాత్మేత్యుదాహృతస్సవాన్సు శ్రుతిషు. పరమాత్మేతి నిర్దేశాదేవ హ్యుత్తమః పురుషో బద్ధముక్తపురుషాభ్యామథాన్తరభూత ఇత్యవగమ్యతే. కథమ్ ? యో లోకత్రయమా విశ్య బిభత్ - లోక్యత ఇతి లోకః, తత్త్రియం లోకత్రయమ్ ; అచేతనం తత్సంస్పృష్టశ్చేతనో ముక్తశ్చేతి ప్రమాణావగమ్యమేతత్త్రియం య ఆత్మతయా అవిశ్య బిభత్, స తస్మాద్వాప్యప్యా ద్భృతవాచ్యాచాథాన్తరభూతః ; ఇతశ్చోక్తాల్లోకత్రయాదథాన్తరభూతః, యతస్సోఽవ్యయఈశ్వ రశ్చ ; అవ్యయస్వభావో హి వ్యయస్వభావాదచేతనాత్తత్సమ్బద్ధేన తదనుసారిణశ్చ చేతనాద చిత్రమ్బద్ధయోగ్యతయా పూర్వసమ్బద్ధినో ముక్తాచాథాన్తరభూతఏవ. తత్రైతస్య లోకత్రయ స్వేశ్వరః ఈశితవ్యాత్తస్మాదథాన్తరభూతః. ౧౭.

యస్మాత్తరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమగి ।

అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితగి పురుషోత్తమగి ॥ ౧౮ ॥

యస్మాదేవముక్తైస్స్వభావైః క్షరం - పురుషమతీతోఽహమ్, అక్షరాన్ముక్తాదప్యైకై హేతుభిరుత్క్రమ్యతమః, అతోఽహం లోకే వేదే చ పురుషోత్తమ ఇతి ప్రథితోఽస్మి. వేదా థావలోకనాల్లోక ఇతి స్మృతిరివాహుచ్యతే. శ్రుతౌ స్మృతౌ చేత్యథః. శ్రుతౌ తావత్ - * పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స ఉత్తమః పురుష ఇత్యాదౌ. స్మృతావపి * అంశా వతారం పురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్య విష్ణోరిత్యాదౌ. ౧౮.

యా మామేవమసమ్మాథో జానాతి పురుషోత్తమమ్ ।

స సవవిద్భజతి మాం సవభావేన భారత ॥ ౧౯ ॥

య ఏవమ్ - ఉక్తేన ప్రకారేణ పురుషోత్తమం మామసమ్మాథో జానాతి - క్షరాక్షర పురుషాభ్యామవ్యయస్వభావతయా వ్యాపనభరణైశ్వర్యాదియోగేన చ విశజాతీయం జానాతి, స సవవిత్ - మత్ప్రప్రప్రపాయతయా. యద్భేదితవ్యం తత్సవం వేద. భజతి మాం సవ భావేన-యే చ మత్ప్రప్రపాయతయా మద్భజనప్రకారా నిర్దిష్టాస్తైశ్చ సవైభజనప్రకారై

మాం భజతే. సన్దేహముద్విషయైవేదనై ముమ యా శ్రీని, యా స మమ సన్దేహము
షయైభజనైః, ఉభయవిధా సా శ్రీతిరనేన వేదనేన మను జాయతే. ౧

ఇత్యేతత్పురుషోత్తమత్వవేదనం పూజయతి—

ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రమిదముక్తం మయాపఘం ।

ఏతద్బుద్ధ్యా బుద్ధిమాన్ స్యాత్ కృతకృత్యశ్చ భారత ॥ ౨౦ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
పురాణపురుషోత్తమయోగో నామ పంచదశోఽధ్యాయః.

ఇథం మమ పురుషోత్తమత్వప్రతిపాదనం సవేషాం గుహ్యతమాం గుహ్యతమమిదం శాస్త్ర
త్వమనఘతయా యోగ్యతమ ఇతి కృత్వా మయా తవోక్తమ్. ఏతద్బుద్ధ్యా బుద్ధిమాన్ స్యాత్కృత
కృత్యశ్చ - మాం ప్రేప్సూనా ఉపాదేయా యా బుద్ధిస్సా సర్వా ఉపాస్తా స్యాత్. నుచ్చ తే
కతవ్యమ్, తత్సవణం కృతం స్యాదిత్యశః. అనేన శ్లోకేనానంతరోక్తం పురుషోత్తమవిషయం ధ్యాన
శాస్త్రజన్యమేవైతత్సవణం కరోతి, న తత్ సాక్షాత్కారరూపమిత్యుచ్యతే. ౨౧

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే పంచదశోఽధ్యాయః.

అథ పాదశాఖాధ్యాయః.

అతీతేనాధ్యాయత్రయేణ ప్రకృతిపురుషయోర్వివిక్తయోస్సంస్పృష్టయోశ్చ గూఢ
త్వమ్, తత్సంసర్గవియోగయోశ్చ గుణసజ్జతద్విషయాయ హేతుకత్వం, సవణపకా గీణావ
తయోః ప్రకృతిపురుషయోర్భగవద్విభూతిత్వం, విభూతిమతో భగవతో విభూతిభూతాదచిత్వస్తు
శ్చిద్వస్తునశ్చ బద్ధముక్తోభయరూపాదవ్యయత్వవ్యాపనభరణస్వామ్యైరభావస్తరతయా పురుషో
మత్వేన యాథాత్మ్యం చ వణితమ్. అనస్తరముక్తస్య కృత్సంస్కారశాస్త్రే ధేక్షు శాస్త్ర
వశ్యతాం వక్తుం శాస్త్రవశ్యతద్విపరీతయోదైవాసురసర్గయోర్విభాగం శ్రీభగవానువాచ—
శ్రీభగవానువాచ—

అభయం సత్త్వసంశుద్ధిజ్ఞానయోగవ్యవస్థితః ।

దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయస్తప ఆజణవమ్ ॥ ౧ ॥

అహింసా సత్యమక్రోధస్త్యాగశ్మానిరపైశునమ్ ।

దయా భూతేష్వలోలుప్తస్త్వం మాదకవం ప్రీరణపలమ్ ॥ ౨ ॥

తేజః క్షమా ధృతిశ్శౌచమద్రోహో నాతిమానితా ।

భవన్తి సమృదం దైవీమభిజాతస్య భారత ॥ ౩ ॥

ఇష్టానిష్టవియోగసంయోగరూపస్య దుఃఖస్య హేతుదశశనజం దుఃఖం భయం, తన్ని
వృత్తిరభయమ్ ; సత్త్వసంశుద్ధిః - సత్త్వస్యాస్తాకరణస్య రజస్తమోభ్యామస్పృష్టత్వమ్ ; జ్ఞాన
యోగవ్యవస్థితః - ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపవివేకనిష్ఠా ; దానం - న్యాయాజితధనస్య పాత్రే

ప్రతిపాదనమ్ ; దమః - మనసో విషయాన్తుఖ్యనివృత్తిసంశీలనమ్ ; యజ్ఞః - ఫలాభిసంధిరహిత భగవదారాధనరూపమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానమ్ , స్వాధ్యాయః - సవిభూతేభఃగతస్తదారాధన ప్రకారస్య చ ప్రతిపాదకః కృతోన్న వేద ఇత్యనుసంధాయ వేదాభ్యాసనిష్ఠా ; తపః కృచ్ఛ్చిచాన్ద్రా యణద్వాదశ్యుపవాసాదేభఃగవత్ప్రీణనకమయోగ్యతాపాదనస్య కరణమ్ ; ఆజ్ఞానం - మనో వాక్కాయవృత్తీనామేకనిష్ఠతా పరేషు ; అహింసా - పరపీడావజ్ఞానమ్ ; సత్యం - యథా దృష్టాభగోచరభూతహితవాక్యమ్ ; అక్రోధః - పరపీడాఫలచిత్తవికారరహితత్వమ్ ; త్యాగః - ఆత్మహితప్రత్యనీకపరిగ్రహవిమోచనమ్ ; శాన్తిః - ఇన్ద్రియాణాం విషయప్రావణ్యనిరోధసంశీల నమ్ ; అపైశునం - పరానభకరవాక్యనివేదనాకరణమ్ ; దయా భూతేషు - నవభూతేషు మఃఖాసహిష్ణుత్వమ్ ; అలోలుప్తమ్ - అలోలుపత్వమ్ ; అలోలుత్వమితివా పాఠః, విషయేషు నిస్పృహత్వమిత్యర్థః ; మాదవమ్ - అకాఠిన్యమ్, సాధుజనసంశ్లేషాహితేత్యర్థః ; హ్రీః - అకాయకరణే వ్రీడా ; అచాపలం-స్పృహణీయవిషయసన్నిధావచఞ్చలత్వమ్ ; తేజః - దుజ్జనై రసభిభవనీయత్వమ్ ; క్షమా - పరనిమిత్తపీడానుభవేఽపి పరేషు తం ప్రతి చిత్తవికారరహితతా ; శృతిః - మహత్యానుప్యాపది కృత్యకర్తవ్యతావధారణమ్ ; శౌచం - బాహ్యస్తరకరణానాం కృత్యయోగ్యతా శాస్త్రీయా ; ఆద్రోహః - పరేష్యనుపరోధః, పరేషు స్వచ్ఛద్వవృత్తినిరోధ రహితత్వమిత్యర్థః ; నాతిమానితా - అస్థానే గవోఽతిమానిత్వం తద్రహితతా ; ఏతే గుణా దైవీం సమ్పదమభిజాతస్య భవన్తి ; దేవసమ్పద్ధినీ సమ్పత్. దైవీ, దేవా భగవదాజ్ఞానువృత్తిశీలాః, తేషాం సమ్పత్, సాచ భగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ ; తామభిజాతస్య-తామభిముఖీకృత్య జాతస్య, తాం నివర్తయితుం జాతస్య భవన్తిత్యర్థః. ౧. ౨. 3.

దమ్భో దరోఽతిమానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవ చ ।

అజ్ఞానం చాభిజాతస్య పాథక సమ్పదమానురీమ్ ॥ ౪ ॥

దమ్భః-ధామికత్వఖ్యాపనాయ ధర్మానుష్ఠానమ్ ; దమః - కృత్యాకృత్యావివేకకరో విషయానుభవనిమిత్తో హషణః ; అతిమానశ్చ స్వవిద్యాభిజనాసనుగుణోఽభిమానః, క్రోధః - పరపీడాఫలచిత్తవికారః ; పారుష్యం - సాధూనాముద్వేగకరః స్వభావః ; అజ్ఞానం - పరావర కత్వకృత్యాకృత్యావివేకః ; ఏతే స్వభావా అసురీం సమ్పదమభిజాతస్య భవన్తి ; అసురా భగవ రాజ్ఞాతివృత్తిశీలాః. ౪.

దైవీ సమ్పద్విమోక్షాయ నిబద్ధాయానురీ మతా ।

దైవీ-మదాజ్ఞానువృత్తిరూపా సమ్పత్ విమోక్షాయ బద్ధాన్తుక్తయే భవతి, క్రమేణ సత్ప్రిప్తయే భవతీత్యర్థః. అసురీ-మదాజ్ఞాతివృత్తిరూపా సమ్పద్విబద్ధాయ భవతి - అథో తిప్రాప్తయే భవతీత్యర్థః. ౪౪.

ఏతచ్చృత్వా స్వప్రకృత్యనిధాకరణాదతిభీతాయాజ్ఞానాయైవమాహ-

మా శుచస్సమ్పదం దైవీమభిజాతోఽసి పాణ్డవ ॥ ౫ ॥

శోకం మాశృణాః; త్వం తు దైవీం సమ్పదమభిజాతోఽసి, పాణ్డవ - ధార్మికా
సరస్య హి పాణ్డవో స్తనయ స్తస్మిత్పభిప్రాయః.

ద్వౌ భూతసర్గా లోకైస్త్వికౌ దైవ ఆసుర ఏవ చ ।

దైవో విస్తరశః ప్రోక్త ఆసురం పాథక మే శృణు ॥ ౬ ॥

అస్త్వికౌ కర్మలోకే కర్మకరాణాం భూతానాం సర్గోఽప్యవిభా ప్రేవశ్చాసురశ్చే
సర్గః-ఉత్పత్తిః, ప్రాచీనపుణ్యపాపరూపకర్మవశావద్భగవదాజ్ఞానువృత్తితద్విపరీతకరణాయోత్ప
కాల ఏన విభాగేన భూతాన్యుత్పద్వస్త ఇత్యర్థః. తత్ర దైవస్సగోఽ విస్తరశః ప్రోక్తః-దేవానా
మదాజ్ఞానువృత్తిశీలానాముత్పత్తియదాచారకరణాథాః, స ఆచారః కర్మయోగజ్ఞానయోగభ
యోగరూపో విస్తరశః ప్రోక్తః; అసురాణాం సర్గశ్చ యదాచారాః; తమాచారం మే శృణు
మమ సకాశాచ్ఛృణు.

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా స విదురానురాగః ।

స శౌచం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే ॥ ౭ ॥

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ-అభ్యుదయసాధనం మోక్షసాధనం చ నైదికం ధర్మమాసుర
నవిదుః - నజానన్తి; శౌచం - వైదికకర్మయోగ్యత్వం శాస్త్రసిద్ధం, తద్బాహ్యమాస్తరం చాస
రేషు న విద్యతే; నాపి చాచారః - తద్బాహ్యస్తరశౌచం యేన సన్ధ్యావస్తనాదినా ఆచారే
జాయతే సోఽప్యాచార స్తేషు న విద్యతే; యథోక్తం - *సన్ధ్యాహీనోఽశుచినిత్యమనరూఃసప్తవ
కర్మస్వితి; తథా సత్యం చ తేషు న విద్యతే - యథాజ్ఞానం భూతసౌతరూపభాషణం తేష
న విద్యతే.

కించ—

అసత్యమప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమ్ ।

అపరస్పరసమ్భూతం కిమన్యత్కామహేతుకమ్ ॥ ౮ ॥

అసత్యం - జగదేతత్సత్యశబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మకాయకాయా బ్రహ్మత్వకమితి నాహుః; అప్ర
తిష్ఠం - తథా బ్రహ్మణి ప్రతిష్ఠితమితి న వదన్తి; బ్రహ్మణోఽచస్తేన ధృణా హి పృథివీ సర్వా
లోకాః బిభర్తి, యథోక్తం *తేనేయం నాగవయేణ శిరసా విధృతా మహీ! బిభర్తి మాలాం
లోకానాం సదేవాసురమానుషామితి; అనీశ్వరం-సత్యసంబంధేన పరేణ బ్రహ్మణా సర్వేశ్వరేణ
మయైతన్నియమితమితి చ న వదన్తి * అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వకం ప్రవర్తత ఇతి
హ్యుక్తమ్. వదన్తి దైవమ్-అపరస్పరసమ్భూతం, కిమన్యత్-యోషిత్పురుషయోః పరస్పరసమ్బంధేన
జాతమిదం మనుష్యపశ్వాదికముపలభ్యతే, అనేవంభూతం కిమన్యదుపలభ్యతే? కిచ్చిదపి నోప
లభ్యత ఇత్యర్థః. అతస్సర్వమిదం జగత్ కామహేతుకమితి.

ఏతాం దృష్టిమవప్తభ్య నహోత్తానోఽల్పబుద్ధయశః ।

ప్రభవన్త్యగ్రకర్మాణాగి త్తయాయ జగతోఽశుభాః ॥ ౯ ॥

ఏతాం దృష్టిమవప్తభ్య - అవలంబ్య, నష్టాత్తానః - అదృష్టదేహాతిరిక్తాత్తానః, అల్ప
బద్ధయః - ఘటాదివత్ క్షేయభూతే దేహే జ్ఞాతృత్వేన దేహవ్యతిరిక్త ఆత్మోపలభ్యత ఇతి వివేకా
వశలాః, ఉగ్రకర్మాణః - సర్వేషాం హింసకాః జగతః క్షయాయ ప్రభవన్తి. ౯.

కామమాశ్రిత్య దుష్కూరం దమ్భమానమదాన్వితాః ।

మోహోద్ధృషీత్వానన్దాహస్యవతకన్తేనశుచివ్రతాః ॥ ౧౦ ॥

దుష్కూరం - శుష్కాపివషయం కామమాశ్రిత్య తత్సిపాదయిషయా మోహాత్ - అజ్ఞా
నాత్ అనన్దాహస్య - అన్యాయగృహీతపరిగ్రహాత్ గృహీత్వా అశుచివ్రతాః - అశాస్త్రవిహిత
వ్రతయుక్తాః దమ్భమానమదాన్వితాః ప్రవతకన్తే. ౧౦.

చిన్తామపరిమేయాం చ ప్రలయాంతాముపాశ్రితాః ।

కామోపభోగపరమా ఏతావదితి నిశ్చితాః ॥ ౧౧ ॥

అద్య శోవో వా ముమూషకవశ్చిన్తామపరిమేయామ్ - అపరిచ్ఛేద్యాం ప్రలయాంతాం - ప్రాకృత
ప్రలయావధికాలసాధ్యవిషయామ్, ఉపాశ్రితాః, తథా. కామోపభోగపరమాః - కామోపభోగ
వ పరమపురుషార్థ ఇతి మన్వానాః, ఏతావదితి నిశ్చితాః - ఇతోఽధికః పురుషార్థో నవిద్యత
తి సజ్జాతనిశ్చయః. ౧౧.

ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామక్రోధపరాయణాః ।

ఈహన్తే కామభోగార్థకమన్యాయేనాథకసంప్రయాన్ ॥ ౧౨ ॥

ఆశాపాశశతైః - ఆశాఖ్యపాశశతైః బద్ధాః కామక్రోధపరాయణాః - కామక్రోధే కనిష్ఠాః
కామభోగార్థకమన్యాయేనాథకసంప్రయాన్ ప్రతీహన్తే. ౧౨.

ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ ।

ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్థకమ్ ॥ ౧౩ ॥

ఇదం - క్షేత్రపుత్రాదికం సవకం, మయా మత్సమధ్యేనైవ లబ్ధం, నాదృష్టాదినా,
మం చ మనోరథమహమేవ ప్రాప్స్యే నాదృష్టాదిసహితః, ఇదం ధనం. మత్సమధ్యేనైవ లబ్ధం
పి అస్తి, ఇదమపి పునర్మేవ మత్సమధ్యేనైవ భవిష్యతి. ౧౩.

అసౌ మయా హతశ్శత్రుహానిప్యే చాపరాసపి ।

ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్ సుఖీ ॥ ౧౪ ॥

అసౌ మయా బలవతా హతశ్శత్రుః, అపరాసపి శత్రూసహం శూరో ధీ(వీ)రశ్చ హనిశ్యే,
మత్ర మన్దగ్రీభిర్ముఖతైః పరికల్పితేనాదృష్టపరికరేణ. తథాచ - ఈశ్వరోఽహం - స్వాధీనోఽహమ్,
నైవేషాం చాహమేవ నియన్తా, అహం భోగీ - స్వత ఏవాహం భోగీ నాదృష్టాదిభిః సిద్ధోఽహం
స్వతస్సిద్ధోఽహం న కస్తచ్చిదదృష్టాదే, తథా ధృతపవ బలవాన్, స్వతపవ సుఖీ(చ). ౧౪.

అథోఽభిజనవానస్తి కోఽన్యోఽస్తి సద్యశో మయా ।

యాత్యే దాస్యమి. మోదిష్య ఇత్యజ్ఞానవిమోహితాః ॥ ౧౫ ॥

మదానుకూల్యప్రత్యసేకేషేవ జన్మసు క్షిపామి; తత్తజ్జన్మప్రాప్త్యనుగుణప్రవృత్తిహేతుభూత
బుద్ధిషు స్రూరాస్వహమేవ సంయోజయామిత్వంకః. ౧౯.

ఆసురీం యోసిమావన్నా మూఢా జన్మనిజన్మని ।

మామప్రాప్త్యైవ కాస్తేయ తతో యాస్త్యధమాం గతిమ్ ॥ ౨౦ ॥

మదానుకూల్యప్రత్యసేకజన్మాపన్నాః, పునరపి జన్మనిజన్మని మూఢాః-మద్విపరీతజ్ఞానాః
మామప్రాప్త్యైవ - అస్తి భగవాన్ సవేశ్వరో వాసుదేవ ఇతి జ్ఞానచుప్రాప్త్య తతస్తతో జన్మనో
౭ధమామేవ గతిం యాన్తి. ౨౦.

అస్యాసురస్వభావస్యాత్మనాశస్య మూల హేతుమాహ—

త్రివిధం సరకస్యైతద్వారం నాశనమాత్మనః ।

కామః క్రోధో లోభ స్తస్మాదేతత్త్రియం త్యజేత్ (జ) ॥ ౨౧ ॥

అస్యాసురస్వభావరూపస్య సరకస్యైతత్ త్రివిధం ద్వారమ్, తచ్ఛాస్త్యనో నాశనమ్;
కామః క్రోధో లోభ ఇతి. త్రయాణాం స్వరూపం పూర్వమేవ వ్యాఖ్యాతమ్. ద్వారం-మార్గం
హేతురిత్యంకః. తస్మాదేతత్త్రియం త్యజేత్ (జ)-తస్మాదతిఘోరసరకహేతుత్వాత్ కామక్రోధలోభా
నామేతత్త్రియం దూరతః పరిత్యజేత్ (జ). ౨౧.

ఏతైవికముక్తః కాస్తేయ తమోద్వారైస్త్రైభిరన్కరః ।

ఆచరత్యాత్మనశ్శ్రేయస్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౨౨ ॥

ఏతైః—కామక్రోధలోభైస్తమోద్వారైః మద్విపరీతజ్ఞానహేతుభివికముక్తో సర ఆత్మనః
శ్రేయ ఆచరతి-లబ్ధమద్విషయజ్ఞానో మదానుకూల్యే ప్రయతతే, తతో మామేవ పరాంగతిం యాతి.

శాస్త్రానాదరోఽస్య సరకస్య ప్రధాన హేతురిత్యాహ—

యశ్శాస్త్రవిధిముత్సృజ్య వతఃతే కామకారతః ।

స స సిద్ధిమవాప్నోతి స సుఖం స పరాం గతిమ్ ॥ ౨౩ ॥

శాస్త్రం - వేదాః, విధిరనుశాసనమ్, వేదాఖ్యం మదనుశాసనముత్సృజ్య యః కామ
కారతో వతఃతే - స్వచ్ఛందానుగుణమార్గేణ వతఃతే, స స సిద్ధిమవాప్నోతి - స కామప్యా
ముష్టికీం సిద్ధిమవాప్నోతి, స సుఖం కిచ్చిదవాప్నోతి, స పరాం గతిం-కుతః పరాం గతిం ప్రాప్నో
తీత్యంకః. ౨౩.

తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కాయాకాయవ్యవస్థితౌ ।

జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కమక తుకమిహహాసి ॥ ౨౪ ॥

ఇతి శ్రీధగవద్వీరకావ్యపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
దైవాసురసముద్విభాగయోగో నామ షోడశోఽధ్యాయః.

తస్మాత్కాయాకాయవ్యవస్థితౌ - ఉపాదేయానుపాదేయవ్యవస్థాయాం శాస్త్రమేవ

తవ ప్రమాణం - ధమశాస్త్రేతిహాసపురాణాద్యపబ్బంహితౌ వేదాః యదేవ పురుషోత్తమాఖ్యం

మరం శత్రుత్వం తత్ప్రేక్షనమాపం తత్ప్రేక్ష్యప్రసూయభూతం న కమాననానానానై తద్దాస్త్ర
నోక్తం తత్త్వం కమం చ జ్ఞాత్వా మథానరమ్యానాతిక్రూ విజ్ఞాన కతుకా శ్వమహాసి
వోపాదాతుమహాసి.

ఇతి శ్రీభగవద్గూఢానుజగ్రహణ తే శ్రీమద్గీతాని పంచాంగ శాస్త్రము.

అథ సప్తవిధాధ్యాయః.

వైవాసురవిభాగోక్తిముఖే ప్రాప్యతత్త్వజ్ఞానం తత్ప్రేక్ష్యప్రసూయభూతం చ వేదైకమ
విత్త్యుక్తమ్. ఇదాసీమశాస్త్రవిహితస్యాసురశ్వేనాఫలశ్చో శాస్త్రవిహితశ్చ న నూతనైవి
శాస్త్రసిద్ధశ్చ లక్షణం వోచ్యతే. తత్రాశాస్త్రవిహితస్య విష్ణుశక్త్యనుజ్ఞానం శాస్త్రవిహిత
శ్రద్ధాసంయుక్తే యాగాగా సత్త్వాదినిరతఫలసేవిబుభుక్తురూపం నానావిధైః —

అజ్ఞాన ఉవాచ—

యే శాస్త్రవిధిముత్సృజ్య యజన్తే శ్రద్ధయాఽస్మితాః ।

తేషాం నిష్ఠా తు శా కృష్ణ సత్త్వమాహాః యజన్తయః ॥ ౧ ॥

శాస్త్రవిధిముత్సృజ్య శ్రద్ధయాస్మితా గమే యజన్తే, తేషాం నిష్ఠా కా? కిం సత్త్వ
అహ్మయాస్మిద్రజః? అథ తమః? నిష్ఠా-స్థితి, స్థీయతేఽస్మిన్మిదే స్థితి, సత్త్వవిధి వేద విష్ణుశక్త్యవ్య
తేషాం కిం సత్త్వే స్థితి, కిం నా రజసి, కిం నా తమసీత్యుక్తాః.

సవం పుష్టో 'భగవానశాస్త్రవిహితశ్రద్ధాయా సత్త్వమాహాశ్చ' చ యాగాదేవి
లత్వో హృది నిధాయ శాస్త్రీయస్యైవ యాగాదేగుణాతస్తే, విశ్వం న విపాదాయతు శాస్త్రీ
శ్రద్ధాయాః త్రైవిధ్యం తావదాహ—

శ్రీభగవానువాచ—

త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహీనాం సా స్వభావజా ।

సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణు ॥ ౨ ॥

సవేషాం దేహీనాం శ్రద్ధా త్రివిధా భవతి, సా చ స్వభావజా, స్వభావస్సాస్విసా
రణో భావః, ప్రాచీనవాసనానిలుత్తస్తమచివిశేషః; యశ్చ, గుచిస్తత, శ్రద్ధా జాయతే; శ్రద్ధ
హి స్వాభిమతం సాధయత్యేతదితి విశ్వసపూర్వికా సాధనీ త్వరా; నానా గుచిశ్చ శ్రద్ధ
చాత్మధర్మా గుణసంసర్గజా, తేషామాత్మధర్మాణాం నానవాదీనాం జనికా; దేహీ
యాస్త్రకరణవిషయగతా ధర్మాః కామైకనిరూపణీయాః సత్త్వాదయో గుణాః, సత్త్వాదిగు
యుక్తదేహాద్యమభివృద్ధి ఇత్యధికాః. తతశ్చేయం శ్రద్ధా సాత్త్వికీ రాజసీ తామసీచేతి త్రివిధ
తామిమాం శ్రద్ధాం శృణు - సా శ్రద్ధా యత్స్వభావా తం స్వభావం శృణోవ్యుక్తాః.

సత్త్వానుయాపీ సవేశస్య శ్రద్ధా భవతి భారత ।

శ్రద్ధామయోఽయం పురుషో యో యచ్ఛ్రద్ధస్స ఏవ సః ॥ ౩ ॥

సత్త్వమ్ - అస్తవకరణం, సవకస్య పురుషస్యాస్తవకరణానురూపా శ్రద్ధా భవతి, అస్తవకరణం యాదృశగుణయుక్తం తద్విషయా శ్రద్ధా జాయత ఇత్యుక్తం. సత్త్వశబ్దః పూర్వోక్తానాం దేహేంద్రియాదీనాం ప్రదర్శనార్థం. శ్రద్ధామయోఽయం పురుషః, శ్రద్ధామయః - శ్రద్ధాపరిణామః; యో యచ్ఛ్రద్ధః - యః పురుషో యాదృశ్యా శ్రద్ధయా యుక్తః, స ఏవ సః - స యాదృశ శ్రద్ధాపరిణామః; పుణ్యకర్మవిషయే శ్రద్ధాయుక్తశ్చేత్ పుణ్యకర్మఫలసంయుక్తో భవతీతి శ్రద్ధా ప్రధానః ఫలసంయోగ ఇత్యుక్తం భవతి.

3.

తదేవ వివృణోతి—

యజస్తే సాత్త్వికా దేవాః యక్షరక్షాంసి రాజసాః ।

ప్రేతాః భూతగణాంశ్చాన్యే యజస్తే తామసా జనాః ॥ ౪ ॥

సత్త్వగుణప్రచురాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తా దేవాః యజస్తే; దక్షిణసమ్మిన్నో త్కృష్టసుఖహేతుభూతదేవయాగవిషయా శ్రద్ధా సాత్త్వికీత్యుక్తం భవతి; రాజసా యక్షరక్షాంసి యజస్తే; అన్యే తామసా జనాః ప్రేతాః భూతగణాః యజస్తే; దక్షిణసమ్మిన్నాల్పసుఖజనీ రాజసీశ్రద్ధా, దక్షిణప్రాంత్యల్పసుఖజనీ తామసీత్యుక్తం.

౪.

ఏవం శాస్త్రీయేష్యేవ యాగాదిషు శ్రద్ధాయుక్తేషు గుణతః ఫలవిశేషః అశాస్త్రీయేషు తపోయాగప్రభృతిషు మదనుశాసనవిపరీతత్వేన స కశ్చిదపి సుఖలవః అపిత్యనర్థం ఏవేతి హృది నిహితం వ్యజ్ఞయన్నాహ—

అశాస్త్ర విహితం ఘోరం తప్యంతే యే తపా జనాః ।

దమ్భాహజ్కారసంయుక్తాః కామరాగబలాన్వితాః ॥ ౫ ॥

కశ్చయన్తశ్శరీరస్థం భూతగ్రామమచేతసః ।

మాం చైవాన్తశ్శరీరస్థం తాన్విధ్యాసురనిశ్చయా ॥ ౬ ॥

అశాస్త్ర విహితమతిఘోరమపి తపో యే జనాస్తప్యంతే, ప్రదర్శనార్థమిదమ్, అశాస్త్ర విహితం బహ్వయాసం యాగాదికం యే కువంతే దమ్భాహజ్కారసంయుక్తాః కామరాగబలాన్వితాః శరీరస్థం పృథివ్యాదిభూతసమూహం కశ్చయన్తో మదంశభూతం జీవం చాన్తశ్శరీరస్థం కశ్చయన్తో యే తప్యంతే, యాగాదికం చ కువంతే, తానాసురనిశ్చయాన్విధి, అసురాణాం నిశ్చయ అసురో నిశ్చయః, అసురా హి మదాజ్ఞావిపరీతకారిణః, మదాజ్ఞావిపరీతకారిత్వాత్తేషాం సుఖలవ సమ్మన్తో న విద్యతే, అపిత్యనర్థం వ్రాతే పతంతి పూర్వమేవోక్తం *పతన్తి సరకేజశుచావీతి. ౬.

అథ ప్రకృతమేవ శాస్త్రీయేషు యజ్ఞాదిషు గుణతో విశేషం ప్రవచ్ఛయతి; తత్ర హరిమూలత్వాత్సత్త్వాదివృద్ధేరాహరతైరివిధ్యం ప్రథమముచ్యతే, *అన్నమమం హి సోమ్య మనః *అహరశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిరితి హి శ్రూయతే—

అహరస్త్వపి సవకస్య త్రివిధో భవతి త్రియగః ।

యజ్ఞస్వప్నథా దానం తేషాం భేదముం శృణు ॥ ౭ ॥

అహరోఽపి సవస్య ప్రాణిజాతస్య సత్త్వవిగుణాత్, సూర్యయః, శ్రీవిధః, శ్రీమా భవో
తథైవ యజ్ఞోఽపి శ్రీవిధః, తథా తపో దానం న; వేషం భద్రం చు; శ్చైవ - వేషామాహ
యజ్ఞ తపోదానానాం సత్త్వవిభేదేనేమముచ్యమామ భవం శ్చైవ. 2

ఆయుస్తత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాశః ।

రస్యాశి స్నిగ్ధాస్థిరా హృద్యా ఆహారాస్సత్త్వప్రియః ॥ ౮ ॥

సత్త్వగుణోపేతస్య సత్త్వమయా అహారాః, స్త్రీయా భవంతి, సత్త్వమయా శ్చాహార
ఆయువివర్ధనాః, పునరపి సత్త్వస్య వివర్ధనాః; సత్త్వమస్తాకరణమ్, తాస్తాకరణకాయా
జ్ఞానమిహ సత్త్వశబ్దేనోచ్యతే * సత్త్వత్సజ్ఞాయతే జ్ఞానమితి సత్త్వస్య జ్ఞానవిబుద్ధిహేతుత్వాత్
అహరోఽపి సత్త్వమయో జ్ఞానవిబుద్ధి హేతుః, తథా బలారోగ్యయోరపి వివర్ధనాః, సుఖప్రీత్యో
రపి వివర్ధనాః పరిణామకాలే స్వయమేవ సుఖస్య వివర్ధనాః, తథా స్త్రీని హేతుభూతకమా
రమ్భద్వా రేణ ప్రీతివర్ధనాః, రస్యాః - మధురరసోపేతాః, స్నిగ్ధాః - స్నేహముక్తాః స్థిరాః స్థి
పరిణామాః, హృద్యాః - రమణీయవిశేషాః; ఏవంవిధాస్సత్త్వమయా అహరాస్సత్త్వకస్య పుర
వస్య స్త్రీయాః. ౮

కట్వమ్లవణాత్యుష్ణతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః ।

ఆహారా రాజసస్యేష్టా దుఃఖశోకామయప్రదాశః ॥ ౯ ॥

కట్వరసాః అమృరసాః, లవణోత్కలాః, అత్యుష్ణాః, తీక్ష్ణాః, రూక్షాః, విదాహినశ్చేతి
కట్వమ్లవణాత్యుష్ణతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః; అతిశైత్యాతిశైత్య్యాదినా మిదుపయోగాస్తేష్టాః, శోవ
కరా రూక్షాః, తాపకరా విదాహినః; ఏవంవిధా ఆహారా రాజసస్యేష్టాః, తే చ రాజోమయత్వా
ద్దుఃఖశోకామయవర్ధనాః, రజోవర్ధనాశ్చ. ౯.

యాతయామం గతరసం పూతి పయూషితం చ యత్ ।

ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనం తామసప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥

యాతయామం - చిరకాలావస్థితం, గతరసం - త్యక్తస్వాభావికరసం, పూతి - మగ్ధ
స్థోపేతం, పయూషితం - కాలాతిపత్యా రసాస్తరాపన్నమ్, ఉచ్ఛిష్టం - గుర్వాదిభ్యోఽన్యేషాం
భుక్తశిష్టమ్, అమేధ్యమ్ - అయజ్ఞాహామ్, అయజ్ఞశిష్టమిత్యర్థః; ఏవంవిధం తమోమయం భోజనం
తామసప్రియం భవతి; భుజ్యత ఇత్యాహరి ఏవ భోజనమ్; పునశ్చ తమసో వర్ధనమ్; అతోహితై
షిభిస్సత్త్వవివృద్ధయే సాత్త్వికాహార ఏవ సేవ్యః. ౧౦.

అథలాకాక్షీ భీయజ్ఞో విధిదృష్టో య ఇజ్యతే ।

యష్టవ్యమేవేతి మనస్సమాధాయ న సాత్త్వికః ॥ ౧౧ ॥

అథలాకాక్షారహితైః పురుషైవిధిదృష్టః - శాస్త్రదృష్టః మస్త్రదృష్టః, యానిభియుక్తో
యష్టవ్యమేవేతి - భగవదానాధనత్వేన స్వయమ్ప్రియోజనతయా యష్టవ్యమితి మనస్సమాధాయ
యో యజ్ఞ ఇజ్యతే, న సాత్త్వికః. ౧౧.

అభిసన్ధాయ తు ఫలం దమ్భాభావమపి చైవ యగి ।

ఇజ్యతే భరతశ్రేష్ఠ తం యజ్ఞం విద్ధి రాజసమ్ ॥ ౧౨ ॥

ఫలాభిసన్ధియు కైదమ్భగభోయశఃఫలశ్చ యో యజ్ఞ ఇత్యతే తం యజ్ఞం రాజసం విద్ధి.

విధిహీనమసృష్టాన్నం మస్త్యహీనమదక్షిణమ్ ।

శ్రద్ధావిరహితం యజ్ఞం తామసం పరిచక్షతే ॥ ౧౩ ॥

విధిహీనం-బ్రాహ్మణోక్తిహీనం, సదాచారయు కైర్విద్యద్భిబ్రాహ్మణైర్యజ్ఞేయకజస్వేత్సృక్తి హీనమిత్యభావః ; అసృష్టాన్నమ్ - అచోదితద్రవ్యం, మస్త్యహీనమదక్షిణం శ్రద్ధావిరహితం చ యజ్ఞం తామసం పరిచక్షతే. ౧౩.

అద తపసో గుణతస్తైవిధ్యం వక్తుం తస్య శరీరవాఙ్మనోనిష్పాద్యతయా స్వరూపభేదం తావదాహ—

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞపూజనం శౌచమాజవమ్ ।

బ్రహ్మచర్యకమహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే ॥ ౧౪ ॥

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞానాం పూజానం, శౌచం - తీర్థస్నానాదికమ్, ఆజవం - యథా మనశ్శారీరవృత్తం, బ్రహ్మచర్యకం-యోషిత్సు భోగ్యతాబుద్ధియు క్షేక్షణాదిరహితత్వమ్, అహింసా - అప్రాణిహింస, ఏతచ్ఛారీరం తప ఉచ్యతే. ౧౪.

అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యత్ ।

స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే ॥ ౧౫ ॥

పరేషామనుద్వేగకరం సత్యం ప్రియహితం చ యదావ్యం, స్వాధ్యాయాభ్యసనం చేత్యేతద్వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే. ౧౫.

మనఃప్రసాదస్సామ్యత్వం మానమాత్మవినిగ్రహణి ।

భావసంకుద్ధిరిత్యేతత్తపో మానసముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥

మనఃప్రసాదః - మనసః క్రోధాదిరహితత్వం, సామ్యత్వం - మనసః పరేషామభ్యుదయ ప్రావణ్యం, మానం-మనసా వాక్ప్రవృత్తినియమవమ్, ఆత్మవినిగ్రహః-మనోవృత్తేర్భేద్యయవిషయే అవస్థాపనం, భావసంకుద్ధిః - ఆత్మవృత్తిరిక్తవిషయచింతారహితత్వమ్, ఏతన్తావనం తపః. ౧౬.

శ్రద్ధయా పరయా తప్తం తపస్తత్త్రివిధం నరైః ।

అఫలాకాఙ్క్షి భియుక్తస్సాత్త్వికం పరిచక్షతే ॥ ౧౭ ॥

అఫలాకాఙ్క్షి భిః-ఫలాకాఙ్క్షారహితైః, యుక్తైః-పరమపురుషారాధనరూపమిదమితి చింతా యుక్తైః నరైః పరయా శ్రద్ధయా యత్త్రివిధం తపః కాయవాఙ్మనోభిస్తప్తం తత్సాత్త్వికం పరిచక్షతే. ౧౭.

సత్కారమానపూజాభావం తపో దమ్భేన చైవ యత్ ।

క్రియతే తదిహ ప్రాక్తం రాజసం చలమధ్రువమ్ ॥ ౧౮ ॥

మరసా ఆదరస్సత్కారః, వాచాప్రశంసా మానః, శారీరో నమస్కారాదిః పూజా; ఫలాభిసంధిపూర్వకం సత్కారాద్యుపకారం చ దమ్భేన హేతునా యత్తపః క్రియతే తస్మిహ రాజసం క్రోధమ్, స్వగౌరవిఫలసాధనత్వేనాస్థిరత్వాచ్చలమధువమ్; చలత్వో పాతభిః సుస చలనహేతు త్వమ్, అధువత్వం క్షయిష్ణుత్వమ్. ౧౮.

మూఢగ్రాహేణాత్మనో యత్ప్రీడయా క్రియతే తపః ।

పరస్యోత్సాదనాథకం వా తత్తామసముదాహృతమ్ ॥ ౧౯ ॥

మూఢాః - అవివేకినః, మూఢగ్రాహేణ-మూఢః కృతేన అభివివేకిన ఆత్మసత్త్వక్షయిణి మపరిక్ష్యాత్ ప్రీడయా యత్తపః క్రియతే, పరస్యోత్సాదనాథకం చ గుత్తికమతే తత్తామసముదా హృతమ్. ౧౯.

దాతవ్యమితి యద్దానం దీయతే నుపకారితే ।

దేశే కాలే చ పాత్రే చ తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్ ॥ ౨౦ ॥

ఫలాభిసంధిరహితం దాతవ్యమితి దేశే కాలే పాత్రే చానుపకారితే యద్దానం దీయతే, తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్. ౨౦.

యత్తు ప్రత్యుపకారాథకం ఫలముద్దిశ్య వా పునః ।

దీయతే చ పరిక్లిప్తం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ ౨౧ ॥

ప్రత్యుపకారకటాక్షగభకం ఫలముద్దిశ్య చ పరిక్లిప్తమ్ అకల్యాణనిష్ఠకం యద్దానం దీయతే తద్రాజసముదాహృతమ్. ౨౧.

అదేశకాలే యద్దానమపాత్రేభ్యశ్చ దీయతే ।

అసత్కృతమవజ్ఞాతం తత్తామసముదాహృతమ్ ॥ ౨౨ ॥

అదేశకాలే అపాత్రేభ్యశ్చ యద్దానం దీయతే, అసత్కృతం - పాదప్రక్షాలనాదిగౌరవ రహితమ్, అవజ్ఞాతం-సానజ్ఞమ్, అనుపచారయుక్తం యద్దీయతే తత్తామసముదాహృతమ్. ౨౨.

ఏవం వైదికానాం యజ్ఞతపోదానానాం సత్త్వదిగుణభేదేన భేద ఉక్తః, ఇదానీం తస్యైవ వైదికస్య యజ్ఞాదేః ప్రణవసంయోగేన తత్సచ్చబ్దవ్యవదేశ్యతయా చ లక్షణముచ్యతే-

ఓం తత్సదితి నిదేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః ।

బ్రాహ్మణాస్తేన వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా ॥ ౨౩ ॥

ఓమ్ తత్ సదితి త్రివిధోఽయం నిదేశః-శబ్దో బ్రహ్మణః స్మృతః-బ్రహ్మణోఽప్యయీ భవతి; బ్రహ్మ చ వేదః, వేదశబ్దేన వైదికం కర్మోచ్యతే; వైదికం యజ్ఞాదికం, యజ్ఞాదికం కర్మ ఓం తత్సదితి శబ్దాన్వితం భవతి; ఓమితి శబ్దస్యాన్వయో వైదికకర్మాశ్చ త్వేన ప్రయోగాదా ప్రముఖ్యమానతయా; తత్సదితిశబ్దయోరన్వయః పూజ్యత్వాయ వాచకతయా. తేన త్రివిధేన శబ్దేనాన్వితా బ్రాహ్మణాః - వేదాన్వయివ స్తేనాజ్ఞానా వేదాశ్చ-యజ్ఞాశ్చ పురా విహితాః-పురా మయైవ నిమిత్తా ఇత్యుపాదేశః. ౨౩.

త్రయాణామోంతత్సదితశబ్దానామన్వయప్రకారో వ్యాఖ్యతే. ప్రథమమోమితిశబ్దస్యన్వయప్రకారమాహ—

తస్మాదోమిత్యదాహృత్య యజ్ఞదానతపఃక్రియాః ।

ప్రవతన్తే విధానోక్తాస్తతతం బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥

తస్మాద్బ్రహ్మవాదినాం - వేదవాదినాం త్రైవిణికానాం యజ్ఞదానతపఃక్రియాః విధానోక్తాః - వేదవిధానోక్తాః, ఆదావోమిత్యదాహృత్య సతతం - సవదా ప్రవతన్తే; వేదాశ్చోమిత్యదాహృత్యారభ్యన్తే; ఏవం వేదానాం వైదికానాం చ యజ్ఞాదీనాం కర్మణామోమితిశబ్దాన్వయో వణికతః. ఓమితిశబ్దాన్వితవేదధారణాత్తదన్వితయజ్ఞాదికర్మకరణాచ్చ బ్రాహ్మణశబ్దనిర్దిష్టానాం త్రైవిణికానామప్యోమితిశబ్దాన్వయో వణికతః. ౨౪.

అథైతేషాం తదితిశబ్దాన్వయప్రకారమాహ—

తదిత్యసభిసన్ధాయ ఫలం యజ్ఞతపఃక్రియాః ।

దానక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియన్తే మోక్షకాక్షీ భిః ॥ ౨౫ ॥

ఫలమసభిసన్ధాయ వేదాధ్యయసయజ్ఞతపోదానక్రియాః మోక్షకాక్షీ భిస్త్రైవిణికైర్యాః క్రియన్తే తాః బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనతయా బ్రహ్మవాచినా తదితిశబ్దేన నిర్దేశ్యాః; * సః వః కః కిం యత్తత్పదమనుత్తమమితి తచ్ఛబ్దో హి బ్రహ్మవాచీ ప్రసిద్ధః. ఏవం వేదాధ్యయసయజ్ఞాదీనాం మోక్షసాధనభూతానాం తచ్ఛబ్దనిర్దేశ్యతయా తదితిశబ్దాన్వయ ఉక్తః. త్రైవిణికానామపి తథా విధవేదాధ్యయనాద్యనుష్ఠానాదేవ తచ్ఛబ్దాన్వయ ఉపపన్నః. ౨౫.

అథైతేషాం సచ్ఛబ్దాన్వయప్రకారం వక్తుం లోకే సచ్ఛబ్దస్య పుష్పత్తిప్రకారమాహ—

సద్భావే సాధుభావే చ సదిత్యేతత్ప్రయుజ్యతే ।

ప్రశన్తే కర్మణి తథా సచ్ఛబ్దః పాథః యుజ్యతే ॥ ౨౬ ॥

సద్భావే - విద్యమానతాయాం సాధుభావే - కల్యాణభావే చ సర్వవస్తుషు సదిత్యే తత్పదం ప్రయుజ్యతే లోకవేదయోః; తథా కేన చిత్పురుషేణానుష్ఠితే లోకకే ప్రశన్తే - కల్యాణే కర్మణి సత్కర్మేదమితి సచ్ఛబ్దో యుజ్యతే - ప్రయుజ్యత ఇత్యర్థః. ౨౬.

యజ్ఞే తపసి దానే చ స్థితిస్సదితి చోచ్యతే ।

కర్మణః తదభీయం సదిత్యేవాభిధీయతే ॥ ౨౭ ॥

అథో వైదికానాం త్రైవిణికానాం యజ్ఞే తపసి దానే చ స్థితిః కల్యాణతయా సదిత్యుచ్యతే; కర్మణః తదభీయం—త్రైవిణికాభీయం యజ్ఞదానాదికం సదిత్యేవాభిధీయతే; తస్మాద్వేదా వైదికాని కర్మాణి బ్రాహ్మణశబ్దనిర్దిష్టాస్త్రైవిణికాశ్చ ఓంతత్సదితశబ్దాన్వయరూప లక్షణేన అవేదేభ్యశ్చవైదికేభ్యశ్చ వ్యావృత్తా వేదితవ్యాః. ౨౭.

అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తవర్హస్వం కృతం చ యత్ ।

అసదిత్యుచ్యతే పాథకా న చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ ॥ - ౨౮ ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూచనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

శ్రద్ధాత్రయవిభాగయోగో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః.

అశ్రద్ధయా కృతం శాస్త్రీయమపి హోమాగ్రముసరిత్యుచ్యతే. గురూః స చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ—చమోక్షాయ న సాంసారికాయ చ ఫలామేతి. ౨౮.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే సప్తదశోఽధ్యాయః.

అథ అష్టాదశాధ్యాయః.

అతీతేనాధ్యాయద్వయేనాభ్యుదయనిశ్చేయససాధనభూతా శ్రేణికమేవ యజ్ఞతపోదా నాదికం కర్మణ, నాన్యత్, వైదికస్య చ కర్మణాస్సమాన్యలక్షణా ప్రణానాన్వయః, శత్రో మోక్షా భ్యుదయసాధనయోభేదస్తత్సచ్చబ్దనిదేశ్యత్వేన, మోక్షసాధనం చ కర్మణ ఫలాభిసంనిరహితం యజ్ఞాదికమ్, తదారమ్భశ్చ సత్త్వోద్రేకాద్భవతి, సత్త్వవృద్ధిశ్చ నాన్విశాసాన సేవయేత్యుక్తమ్. అనన్తరం మోక్షసాధనతయా నిర్దిష్టయోగస్త్యాగసన్నాప్యసయోగైక్యం, త్యాగస్య చ స్వరూపం, భగవతి సర్వేశ్వరే చ సర్వకర్మణాం కర్తుత్వానుసన్ధానం, సత్త్వరజస్తమసాం కార్య వర్ణనేన సత్త్వగుణస్యావశ్యోపాదేయత్వం, స్వవర్ణోచితానాం కర్మణాం పరమపురుషారాధన భూతానాం పరమపురుషప్రాప్తినివర్తనప్రకారః, కృత్స్నస్య చ గీతాశాస్త్రస్య సారాభోధత్వే యోగ ఇత్యేతే ప్రతిపాద్యంతే. తత్ర తావత్త్యాగసన్నాప్యసయోః పునర్వైకత్వనిర్ణయాయ స్వరూపనిర్ణయాయ చాజానః పృచ్ఛతి—

అజాన ఉవాచ—

సన్నాప్యసస్య మహాబాహో తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ।

త్యాగస్య చ హృషీకేష పృథక్కేశినిమూదస ॥ ౧ ॥

త్యాగసన్నాప్యసౌ హి మోక్షసాధనతయా విహితో * స కర్మణా చ ప్రజయా ధనేన త్యాగేనై కే అమృతత్వమూహుః... వేదాస్తవిజ్ఞానసునిశ్చితాథానసన్నాప్యసయోగాద్యతయ శ్శుద్ధసత్త్వః, తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వా ఇత్యాదిషు. అస్య సన్నాప్యసస్య త్యాగస్య చ తత్త్వం - యాథాత్మ్యం పునర్వేదితుమిచ్ఛామి. అయమభి ప్రాయః - కిమేతో సన్నాప్యసత్యాగశబ్దౌ పునగథా ఉచైకాథావేవ? యదా పునగథౌ తదానయోః పునర్వేదీన స్వరూపం వేదితుమిచ్ఛామి; ఏకత్వేఽపి తస్య స్వరూపం వక్తవ్యమితి.

అథానయోరేకమేవ స్వరూపం తచ్ఛేద్యశమితి నిశ్చేతుం వాదివిప్రతిపత్తిం దశరథః

శ్రీభగవానువాచ—

శ్రీభగవానువాచ—

కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సన్న్యాసం కవయో విదుః ।

సవకకర్మఫలత్యాగం ప్రాహుస్త్యాగం విచక్షణాః ॥ ౨ ॥

కేచన విద్వాంసః కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం - స్వరూపత్యాగం సన్న్యాసం విదుః. కేదిచ్చ విచక్షణాః నిత్యానాం నైమిత్తికానాం కామ్యానాం చ సవేషాం కర్మణాం ఫలత్యాగ సేవ మోక్షశాస్త్రేషు త్యాగశబ్దార్థ ఇతి ప్రాహుః. తత్ర శాస్త్రీయత్యాగః కామ్య కర్మస్వరూపవిషయః, సవకకర్మఫలవిషయ ఇతి వివాదం ప్రదశయత్ సకత్ర సన్న్యాసశబ్ద మితరత్ర త్యాగశబ్దం ప్రయుక్తవాత్; అతస్త్యాగసన్న్యాసశబ్దయోరేకార్థత్వమగ్రీకృతమితి జ్ఞాయతే. తథా * నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతసత్తమేతి త్యాగశబ్దేనైవ నిఃకమ వచనాత్ * నియతస్య తు సన్న్యాసః కర్మణో నోపపద్యతే । మోక్షాత్తస్య పరిత్యాగః తామసః పరికీర్తితః । * అనిష్టమిష్టం మిశ్రం చ త్రివిధం కర్మణః ఫలమ్ । భవత్యత్యాగినాం ప్రేత్య న తు సన్న్యాసినాం క్వచిదితి పరస్పరపరూపతాదశకనాచ్చ తయోరేకార్థత్వమగ్రీకృతమితి నిశ్చయతే.

౨.

త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మ ప్రాహుః సునీషిణః ।

యజ్ఞదానతపకర్మ స త్యాజ్యమితి చావరే ॥ ౩ ॥

ఏకే మనీషిణః - కాపిలా వైదికాశ్చ తత్తతానుసారిణో రాగాదిదోషవద్భిన్నకత్వాత్ సవకం యజ్ఞాదికర్మ ముముక్షుణా త్యాజ్యమితి ప్రాహుః. అపరే పణ్డితా యజ్ఞాదికం కర్మ స త్యాజ్యమితి ప్రాహుః.

౩.

నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతసత్తమ ।

త్యాగో హి పురుషవ్యాఘ్ర త్రివిధస్సమ్ప్రకీర్తితః ॥ ౪ ॥

తత్రైవం వాచివిప్రతిపన్నే త్యాగే త్యాగవిషయం నిశ్చయం మత్తశ్శృణు. త్యాగః క్రియమాణేష్యేవ వైదికేషు కర్మణు ఫలవిషయతయా కర్మవిషయతయా కర్మత్వవిషయతయూ చ పూర్వమేవ హి మయా త్రివిధస్సమ్ప్రకీర్తితః - * మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్న్యస్యా ధ్యాత్వ చేతసా । నిరాశీనికమమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వర ఇతి కర్మజన్యం స్వగౌఢికం ఫలం మమ సన్యాదితి ఫలత్యాగః; మదీయఫలసాధనతయా మదీయమిదం కర్మేతి కర్మణి మమ తాయాః పరిత్యాగః కర్మవిషయస్త్యాగః; సవేశ్యేరే కర్మత్వానుసంధానేనాత్మనః కర్మత్వా త్యాగః కర్మత్వవిషయస్త్యాగః.

౪.

యజ్ఞదానతపకర్మ స త్యాజ్యం కాయమేవ తత్ ।

యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణామ్ ॥ ౫ ॥

యజ్ఞదానతపఃప్రభృతి వైదికం కర్మ ముముక్షుణా నకథాచిదపి త్యాజ్యమ్, అపిత్వా పర్యాజాదహరహః కాయమేవ. కుతః? యజ్ఞదానతపఃప్రభృతీని వచాశ్రమసమ్భందీని కర్మాణి

మనీషి శాం - మనసశీలానాం పావనాని; మనసముపాసనం, ముముక్షుశాంతాం యాన్త్యవముపాసనం
కువతాముపాసననిష్పత్తివిరోధిస్తాచీనకర్మావినాశనానీత్యంశః. ౧.

ఏతాన్యపి తు కర్మాణి సజ్గం త్యక్త్వా ఫలాని చ ।

కర్తవ్యానీతి మే పాథా నిశ్చితం మతముత్తమమ్ ॥ ౬ ॥

యస్తాన్మనీషిణాం యజ్ఞదానతపఃప్రభృతీని పావనాని తస్మాదుపాసనవదేతాన్యపి యజ్ఞాది
కర్మాణి మదారాధనరూపాణి సజ్గం - కర్మాణి మమతాం, ఫలాని చ త్యక్త్వా అహరహరా
ప్రయాణానుపాసననిష్పత్తయే ముముక్షుణా కర్తవ్యానీతి మమ నిశ్చితముత్తమం మతమ్. ౬.

నియతస్య తు సన్న్యాసః కర్మాణో నోపపద్యతే ।

మోహత్తస్య పరిత్యాగస్తామసః పరీక్షితః ॥ ౭ ॥

నియతస్య-నిత్యనైమిత్తికస్య మహాయజ్ఞాదేః కర్మాణస్సన్న్యాసః-త్యాగో నోపపద్యతే
* శరీరయాత్రాపి చ తే నప్రసిద్ధేదకర్మాణ ఇతి శరీరయాత్రాయా వివాదాద్ధే; శరీరయాత్రా హి
యజ్ఞశిష్టాశనేన నివర్త్యమానా సమగ్జ్ఞానాయ ప్రభవతి; అన్యథా * తే త్వమం భుజ్జనే పాపా
ఇత్యయజ్ఞశిష్టానుపాశనావ్యాయనం మనసో విపరీతజ్ఞానాయ భవతి. * సైమమహి నోమ్య
మన ఇత్యన్నేన హి మన ఆప్యాయతే; * ఆహరశుద్ధా సత్త్వశుద్ధస్సత్త్వశుద్ధా శుభాస్త్వతి,
స్త్వతిలమ్భే సర్వగ్రస్థీనాం విప్రమోక్ష ఇతి బ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపం జ్ఞానమాహరశుద్ధ్యాయతం
శ్రూయతే. తస్మాన్మహాయజ్ఞాదినిత్యనైమిత్తికం కర్మ ఆప్రయాణాత్ బ్రహ్మజ్ఞానాయోపాదేయ
మితి తస్య త్యాగో నోపపద్యతే. ఏవం జ్ఞానోత్పాదినః కర్మాణో బద్ధకర్మమోహత్పరిత్యాగస్తా
మసః పరీక్షితః; తమోమూలస్త్యాగస్తామసః, తమఃకార్యాజ్ఞానమూలత్వేన త్యాగస్య తమో
మూలత్వమ్. తమో హ్యజ్ఞానస్య మూలం * ప్రమాదకూగూ తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవచేత్య
త్రోక్తమ్; అజ్ఞానం తు జ్ఞానవిరోధి విపరీతజ్ఞానమ్; తథా చ నత్యతే * అధర్మం ధర్మమితి
యా మన్యతే తమసావృతా । సర్వాథాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పాథా తామసీతి. అగో నిత్య
నైమిత్తికాదేః కర్మాణస్త్యాగో విపరీతజ్ఞానమూల ఏవేత్యంశః. ౭.

దుఃఖమిత్యేవ యః కర్మ కాయకేశభయాత్త్యజేత్ ।

స కృత్వా రాజసం త్యాగం నైవ త్యాగఫలం లభేత్ ॥ ౮ ॥

యద్యపి పరమృరయా మోక్షసాధనభూతం కర్మ, తథాపి గుహాత్మకద్రవ్యాజ్ఞాన
సాధ్యత్వాత్ బహ్వీయాసరూపతయా కాయకేశకరత్వాచ్చ మనసోఽవసాదకరమితి తద్భిత్వా
యోగనిష్పత్తయే జ్ఞానాభ్యాస ఏవ యతనీయ ఇతి యో మహాయజ్ఞాద్యాశ్రమకర్మా పరిత్యజేత్,
స రాజసం-రజోమూలం త్యాగం కృత్వా తదయథావస్థితశ్చాస్త్రాథానూపమితి జ్ఞానోత్పత్తిరూపం
త్యాగఫలం స లభేత్; * అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పాథా రాజసీతి హి నత్యతే. స హి
కర్మ దృష్టద్వారేణ మనఃప్రసాదహేతుః, అపి తు భగవత్ప్రసాదద్వారేణ. ౮.

కాయమిత్యేవ యత్కర్మ నియతం క్రియతేఽబిజాన ।

సజ్గం త్యక్త్వా ఫలం చైవ స త్యాగస్త్యక్తో మతః ॥ ౯ ॥

నిత్యమై మిత్రికమహాయజ్ఞాదివర్ణాశ్రమవిహితం కర్మ మదాధానరూపతయా కాయం - స్వయంప్రయోజనమితి మత్వా సజ్జం - కర్మాణి మమతాం ఫలం చ త్యక్త్వా యత్కించుతే స త్యాగస్సాత్త్వికో మతః - ససత్త్వమూలః, యథావస్థితశాస్త్రాశ్శాస్త్రానమూల ఇత్యుక్తః. సత్త్వం హి యథావస్థితవస్తుజ్ఞానముత్పాదయతీత్యుక్తం * సత్త్వసత్త్వాయతే జ్ఞానమితి; వక్ష్యతే చ *ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కాయాకాయే భయాభయే। బద్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పాథా సాత్త్వికీతి.

స ద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ కుశలే నానుషజ్జ (జ్య) తే ।

త్యాగీ సత్త్వసమావిష్టో మేధావీ చ్ఛిన్నసంశయః ॥ ౧౦ ॥

ఏవం సత్త్వసమావిష్టో మేధావీ యథావస్థితతత్త్వజ్ఞానః, తతఏవ చ్ఛిన్నసంశయః కర్మాణి సజ్జఫలకర్తృత్వత్యాగీ సద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ, కుశలే చ కర్మాణి నానుషజ్జ (జ్య) తే, అకుశలం కర్మానిష్టఫలం కుశలం చ కర్మేష్ట్యరూపస్వగళపుత్రపశ్వన్నాద్యాదిఫలమ్; సర్వస్త్వి కర్మాణి మమతారహితత్వాత్, త్యక్తబ్రహ్మవ్యతిరిక్తసర్వఫలత్వాత్, త్యక్తకర్తృత్వాచ్చ, తయోః క్రియ మాణయోః ప్రీతిద్వేషాః స కరోతి. అనిష్టఫలం పాపం కర్మాత్ర సామాచికమభిప్రేతం, *నావిరత్తో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః । నాశాస్తమాససో వాపి ప్రజ్ఞానేనైవమాపుయాదితి దుశ్చ రితావిరతేజ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత్వశ్రవణాత్. అతః కర్మాణి కర్తృత్వసజ్జఫలానాం త్యాగశ్చాస్త్రీయ త్యాగః, స కర్మస్వరూపత్యాగః.

తదాహ—

స హి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్మాణ్యశేషతః ।

యస్తు కర్మాఫలత్యాగీ స త్యాగీత్యభిధీయతే ॥ ౧౧ ॥

స హి దేహభృతా-ధ్రియమాణశరీరేణ కర్మాణ్యశేషతస్త్యక్తుం శక్యం, దేహధారణాథానామశసపానాదీనాం తదనుబద్ధినాం చ కర్మాణామవజనీయత్వాత్; తదశక్యం చ మహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానమవజనీయమ్. యస్తు తేషు మహాయజ్ఞాదికర్మసు ఫలత్యాగీ స ఏవ * త్యాగే నైకే అమృతత్వమానశురిత్యాదిశాస్త్రేషు త్యాగీత్యభిధీయతే; ఫలత్యాగీతి ప్రదశకనాశః, ఫలకర్తృత్వకర్మసజ్గానాం త్యాగీతి, * త్రివిధస్పృహకీలిత ఇతి ప్రకమాత్. ౧౧.

నను కర్మాణ్యగ్నిహోత్రదశకపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదీని మహాయజ్ఞాదీని చ స్వగళాదిఫలసమ్బుద్ధితయా శాస్త్రైవిధీయస్తే, నిత్యమై మిత్రికానామపి *ప్రాజాపత్యం గృహస్థానా మిత్యాదిఫలసమ్బుద్ధితయైవ హి చోదనా; అతస్తత్ఫలసాధనస్వభావతయావగతానాం కర్మాణా మనుష్ఠానే బీజావాపాదీనామివానభిసంహితఫలస్యాపీష్టానిష్టరూపఫలసమ్బుద్ధోఽవజనీయః, అతో మోక్షవిరోధిఫలత్వేన ముముక్షుణా స కర్మానుష్ఠేయమిత్యత ఉత్తరమాహ—

అనిష్టమిష్టం విశ్రం చ త్రివిధం కర్మాణి ఫలమ్ ।

భవత్యత్యాగీనాం ప్రేత్య స తు సన్న్యాసీనాం క్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥

అనిష్టం - సరకాదిఫలమ్, ఇష్టం - స్వగోకాది, పుష్కలం - అనిష్టసంభవం, పుష్కలశ్వేనా ద్యాది, తత్త్వవిధం కమణః ఫలమ్ అత్యాగినాం - కత్తుకత్తుమనుశాసనత్యాగరహితానా ప్రత్య భవతి. ప్రత్య - కమాచుష్టానోత్తరకాలమత్యంతః. తు సన్నానాం క్వచిత్ - తు కత్తుకత్తునిపరిత్యాగినాం క్వచిదపి మోక్షవిరోధిఫలం భవతి. అత్యంతం భవతి యవ్యవ్యగ్ని హూత్రమహాయజ్ఞాదిని నిత్యాన్యేవ; తథాపి జీవనాధికారకామాభివృద్ధియోగమోక్షాధికార వినియోగపునర్వేషణం పరిహర్యతే. మోక్షవినియోగశ్చ - *నిమేతం జీవానువదనం బ్రాహ్మణ వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానం తపసానాశకేనేత్యాదిభిరితి. తదేవం క్రియమాణే పీవ కమణసు కత్తుకత్తునిపరిత్యాగశ్చాస్త్రసిద్ధసన్నిధిసం, స ఏవ చ త్యాగ ఇత్యుక్తః.

ఇదానీం భగవతి పురుషోత్తమే అస్తయూదాని కత్తుకత్తునుసన్నానం అన్నిష్టకత్తుకత్తున సన్నానప్రకారమాహ, తతఏవ ఫలకమణాశోరపి మనుశాసనత్యాగో భవతీతి; పరమపురుషోపి స్వకీయే జీవాత్తనా స్వకీయైశ్చ కరణకలేబరస్తాదైః స్వరీలంప్రయోజనానాం కమాభ్యాగభే అతో జీవాత్తగతం తున్నివృత్త్యాదికమపి ఫలం తత్సాధవభూతం చ కమ. పరమపురుషవైద్యవ-

వచ్చుతాని మహాబాహో కారణాని నిబోధ మే ।

సాక్ష్య కృతాస్తే ప్రాక్తాని సిద్ధయే సర్వాకమణామ్ ॥ ౧౩ ॥

సక్ష్య - బుద్ధిః, సాక్ష్య కృతాస్తే - యథావస్థితశ్చ విషయయా వదిత్యా బుద్ధా అనుసంహితే నిణాయే సర్వాకమణాం సిద్ధయే - ఇత్తుతయే ప్రాక్తాని పచ్చుతాని కారణా నిబోధ మే - మమ సకాశాదనుసంధర్మస్య. వైదికీ హి బుద్ధిః శరీరేంద్రియస్యాజీవాత్తోపకరణ పరమాత్మానమేవ కతాకరమవధారయతి - * య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽత్మనో నుమాత్మా వేద యన్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమస్తనో యనుయతి స త ఆత్మాస్తయానయమృతః * అస్త ప్రవిష్టశ్చాస్తా జనానాం సర్వాత్తేత్యాదిషు.

తదిదమాహ--

అధిష్ఠానం తథా కతాక కరణం చ పృథగ్విధమ్ ।

వివిధా చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవాత్ర వత్సమమ్ ॥ ౧౪ ॥

శరీరవాఙ్మనోభియత్కమః ప్రారభ తే సరశి ।

న్యాయ్యం వా విపరీతం వా వచ్చైతే తర్య హేతవః ॥ ౧౫ ॥

న్యాయ్యే - శాస్త్రసిద్ధే, విపరీతే - ప్రతిషిద్ధే వా సర్వాస్త్య కమణి శారీరే వాచి మాససే చ పచ్చైతే హేతవః; అధిష్ఠానం - శరీరమ్, అధిష్ఠానతే జీవాత్త కేతి మహాభూతసక్ష్య రూపం శరీరమధిష్ఠానం, తథా కతాక - జీవాత్తా; అస్య జీవాత్తనో జ్ఞాత్వత్వం కత్తుకత్తుం *జ్ఞోఽత ఏవ*కతాకశాస్త్రాధికవత్త్వాదితి చ సూత్రోపపాదితమ్; కరణం చ పృథగ్విధం-వాక్యా పాదాదిపచ్చుకం సమనస్కం కమేంద్రియం పృథగ్విధం-కమణిష్టై పృథగ్విధపారమ్; వివి చ పృథక్చేష్టా - చేష్టాశబ్దేన పచ్చుత్తా నాయురభిధేయతే తద్వృద్ధివాచినా. శరీరేంద్రియధ

అస్య ప్రాణాపానాదిభేదభిన్నస్య వాయోః పంచాత్మనో వివిధా చ చేష్టా-వివిధా వృత్తిః ; దైవజ్ఞైః
వాత్రపశ్చిమమ్ - అత్ర - కర్మహేతుకలాపే దైవం పశ్చిమం - పరమాత్మానయోమి కర్మణి
నిష్పత్తౌ ప్రధానహేతురిత్యర్థః. ఉక్తం హి * సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తః స్మృతి
జ్ఞానమహాహం చేతి ; వక్ష్యతి చ * ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽజాన త్స్మితి ।
భౌమయో సర్వభూతాని యస్త్రాయాథాని మాయయేతి ; పరమాత్మాయత్తం చ జీవాత్మనః
కర్తృత్వం * పరాత్మ తచ్చ తేరిత్యుపపాదితమ్. నన్వేషం పరమాత్మాయత్తే జీవాత్మనః కర్తృత్వే
జీవాత్మా కర్మణ్యనియోజ్యో భవతీతి విధినిషేధశాస్త్రాణ్యుపసంహరిత్యుక్తమ్. ఇదమపి చోద్యం
సూత్రకారేణైవ పరిహృతం * కృతప్రయత్నపేక్షస్తు విహితప్రతిష్ఠావైయథ్యాదిభ్య ఇతి.
ఏతరుక్తం భవతి - పరమాత్మనా దత్తైస్తదాధారైశ్చ కరణకలేబరాదిభిస్తదాహితశక్తిభిః స్వయం
చ జీవాత్మా తదాధారస్తదాహితశక్తిస్స కర్మనిష్పత్తయే స్వేచ్ఛయా కరణాద్యధిష్ఠానాకారం
ప్రయత్నం చారభతే ; తదన్తరవస్థితః పరమాత్మా స్వానుమతీదానేన తం ప్రవర్తయతీతి జీవస్వాపి
స్వబుద్ధ్యైవ ప్రవృత్తిహేతుత్వమస్తి ; యథా గురుతరశిలామహీరుహాచలనాదిఫలప్రవృత్తిషు
బహుపురుషసాధ్యాసు బహూనాం హేతుత్వం విధినిషేధభాక్త్యం చేతి. ౧౧.

తత్రైవం సతి కర్తా-రమాత్మానం కేవలం తు యగి ।

పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్యాన్న స పశ్యతి దుర్ముతిగి ॥ ౧౬ ॥

ఏవం వస్తుతః పరమాత్మానుమతిపూర్వకే జీవాత్మనః కర్తృత్వే సతి తత్ర - కర్మణి
కేవలమాత్మానమేవ కర్తారం యః పశ్యతి స దుర్ముతిః-విప్రతమతిః, అకృతబుద్ధిత్యాత్ - అని
ష్పన్నయథావస్థితవస్తుబుద్ధిత్యాత్ స పశ్యతి - స యథావస్థితం కర్తారం పశ్యతి. ౧౬.

యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధియోగ్య స లిప్యతే ।

హత్వాఽపి స ఇమాం లోకాన్మహద్భి స నిబధ్యతే ॥ ౧౭ ॥

పరమపురుషకర్తృత్వానుసంధానేన యస్య భావః-కర్తృత్వవిషయో మనోవృత్తివిశేషో
నాహంకృతో - నాహమభిమానకృతః, అహం కరోమితి జ్ఞానం యస్య స విద్యత ఇత్యర్థః ;
బుద్ధియోగ్య స లిప్యతే-అస్త్రిచ్ఛమణి మమ కర్తృత్వాభావాదేతత్ఫలం స మయా సమ్బధ్యతే,
స చ మదీయం కమేతి యస్య బుద్ధిజాయత ఇత్యర్థః ; స ఇమాం లోకాం యుద్ధే హత్వాపి
తాన్మ నిహన్తి, స కేవలం భీష్మాదీనిత్యర్థః ; తతస్తేన యుద్ధాభ్యేన కర్మణా స నిబధ్యతే-తత్ఫలం
నానుభవతీత్యర్థః. ౧౭.

సర్వమిదమకర్తృత్వాద్యనుసంధారం సత్త్వగుణవృద్ధ్యైవ భవతీతి సత్త్వస్యాపాదేయతా
జ్ఞాపనాయ కర్మణి సత్త్వాదిగుణకృతం వైషమ్యం ప్రపశ్చయిష్యన్ కర్మచోదనాప్రకారం
తావదాహ—

జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధా కర్మచోదనా ।

కరణం కర్మణ కేతేతి త్రివిధగి కర్మసంజ్ఞహగి ॥ ౧౮ ॥

జ్ఞానం - కర్తవ్యకర్మవిషయం జ్ఞానం, జ్ఞేయం చ కర్తవ్యం కర్మం, పరిజ్ఞాతా తస్య బోధేతి త్రివిధా కర్మచోదనా - బోధబోధవ్యబోధ్యయక్తో జ్యోతిష్సోమాదికర్మ విధిరిత్యర్థః. తత్రబోధవ్యరూపం కర్మ త్రివిధం సజ్జప్యంతే, కరణం కర్మ కషేణి; కరణ-సాధనభూతం ద్రవ్యాదికమ్, కర్మ - యాగాది, కర్తా - అనుష్ఠాతేతి. ౧౮.

జ్ఞానం కర్మ చ కర్తా చ త్రిధైవ గుణభేదతః ।

ప్రొచ్యతే గుణసంఖ్యనే యథావచ్ఛ్రుణు తాస్యపి ॥ ౧౯ ॥

కర్తవ్యకర్మవిషయం జ్ఞానమనుష్ఠీయమానం చ కర్మ తస్మానుష్ఠాతా చ సత్త్వాది గుణభేదప్రిధైవ ప్రొచ్యతే. గుణసంఖ్యనే - గుణకాయగణనే యథావచ్ఛ్రుణు తాస్యపి. తాని గుణతో భిన్నాని జ్ఞానాదీని యథావచ్ఛ్రుణు. ౧౯.

సవేదాభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయమిత్తతే ।

అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్జ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్ ॥ ౨౦ ॥

బ్రాహ్మణత్వత్రియబ్రహ్మచారిగృహస్థాదిరూపేణ విభక్తేషు సవేదాభూతేషు కర్మాధికారిషు యేన జ్ఞానేనైకమాత్మాభ్యుం భావం తత్రప్రవిధిక్తం - బ్రాహ్మణత్వావ్యవేశికాకారేష్వపి భూతేషు సితదీర్ఘాదివిభాగవత్సు జ్ఞానాకార ఆత్మని విభాగరహితమ్, అవ్యయం వ్యయస్వభావేష్వపి బ్రాహ్మణాదిశరీరేష్వవ్యయమ్. అవికృతం ఫలాదిసంజ్ఞానమాం చ కర్మాధికారవేలాయామిత్తతే, తజ్జ్ఞానం సాత్త్వికం విద్ధి. ౨౦.

వృథక్తేషు తు యజ్ఞానం నానాభావాః వృథగ్విధాః ।

వేత్తి సవేదాభూతేషు తజ్జ్ఞానం విద్ధి రాజసమ్ ॥ ౨౧ ॥

సవేదాభూతేషు బ్రాహ్మణాదిషు బ్రాహ్మణాద్యాకారపునక్తేవైనాత్మాభ్యాసపి భావా న్నానాభూతాః సితదీర్ఘాదిపునక్తేషు పునగ్విధాః ఫలాసంయోగయోగ్యాః కర్మాధికార వేలాయాం యత్ జ్ఞానం వేత్తి, తత్ జ్ఞానం రాజసం విద్ధి. ౨౧.

యత్తు కృత్స్నవదేశస్థి కాయేక సక్తమహేతుకమ్ ।

అతత్త్వాథవదల్పం చ తత్తామసముదాహృతమ్ ॥ ౨౨ ॥

యత్తు-జ్ఞానమేకస్థి కాయేక-ఏకస్థి కర్తవ్యే కర్మాణి ప్రేతభూతగణాద్యారాధన రూపే అత్యల్పఫలే కృత్స్నఫలవత్ సక్తమ్, అహేతుకం - వస్తుతస్త్వకృత్స్నఫలవత్తయా తథా విధసజ్గహేతురహితమ్, అతత్త్వాథవత్ - పూర్వవదేవాత్మని పునక్త్యాదియ క్తయ మిథ్యా భూతాథవిషయమత్యల్పఫలం చ ప్రేతభూతాద్యారాధనవిషయత్వాదల్పం చ తత్ జ్ఞానం తామ సముదాహృతమ్. ౨౨.

ఏవం కర్తవ్యకర్మవిషయజ్ఞానస్యాధికారవేలాయామధికాయాం శేన గుణతస్త్వేవిధ్య ముక్త్యా అనుష్ఠేయస్య కర్మాణో గుణతస్త్వేవిధ్యమాహ -

నియతం సజ్జరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ ।

అఫలప్రేప్సూనా కమణ్ యత్తత్సత్త్వికముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥

నియతం - స్వవర్ణాశ్రమోచితం సజ్జరహితం - కర్తృత్వాదిసజ్జరహితమ్, అరాగ ద్వేషతః కృతం - కీర్తిరాగాదకీర్తిద్వేషాచ్ఛ న కృతమ్, అదమ్భేన కృతమిత్యుభయభావః; అఫలప్రేప్సూనా - అఫలాభిసంధినా కాయకమిత్యేవ కృతం యత్కమణ్ తత్సత్త్వికముచ్యతే. ౨౩.

యత్తు కామేప్సూనా కమణ్ సాహజ్కారేణ వా పునః ।

క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ ౨౪ ॥

యత్తు పునః కామేప్సూనా - ఫలప్రేప్సూనా సాహజ్కారేణ వా - వాశబ్దశ్చార్థే, కర్తృత్వాభిమానయుక్తేన చ, బహులాయాసం యత్కమణ్ క్రియతే తద్రాజసం - బహులాయా సమిదం కమణ్ మయైవ క్రియత ఇత్యేవంరూపాభిమానయుక్తేన యత్కమణ్ క్రియతే తద్రాజస మిత్యుభయభావః. ౨౪.

అనుబంధం క్షయం హింసామనవేక్ష్య చ పౌరుషమ్ ।

మోహోదారభ్యతే కమణ్ యత్తత్తామసముచ్యతే ॥ ౨౫ ॥

కృతే కమణ్యనుబంధమూలం దుఃఖమనుబంధః, క్షయః - కమణి క్రియమాణే అర్థవిनाశః, హింసా - తత్ర ప్రాణిపీడా, పౌరుషమ్ - ఆత్మనః కమణసమాపనసామర్థ్యమ్; ఏతాన్యనవేక్ష్య - అవి మృశ్య మోహాత్ - పరమపురుషకర్తృత్వాజ్ఞానాద్యత్కమణారభ్యతే తత్తామసముచ్యతే. ౨౫.

ముక్తసంక్షోభసహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః ।

సిద్ధ్యసిద్ధ్యోనికవికారః కతాన్ సాత్త్విక ఉచ్యతే ॥ ౨౬ ॥

ముక్తసంక్షోభః - ఫలసజ్జరహితః; అసహంవాదీ - కర్తృత్వాభిమానరహితః; ధృత్యుత్సాహసమన్వితః - ఆరంభే కమణి యావత్కమణసమాప్త్యవజనీయమఃఖధారణం ధృతిః, ఉత్సాహః - ఉన్మక్తచేతస్త్వం, తాభ్యాం సమన్వితః; సిద్ధ్యసిద్ధ్యోనికవికారః - యుద్ధాదౌ కమణి తమపకరణభూతద్రవ్యాజకనాదిషు చ సిద్ధ్యసిద్ధ్యోరవికృతచిత్తః కతాన్ సాత్త్విక ఉచ్యతే.

రాగీ కమణఫలప్రేప్సూలుః పాంసాత్తకోఽశుచిః ।

హృషీకోఽకాన్వితః కతాన్ రాజసః పరికీర్తితః ॥ ౨౭ ॥

రాగీ - యశోధీ, కమణఫలప్రేప్సూః - కమణఫలాధీ, లుబ్ధః - కమాపేక్షితద్రవ్య వ్యయస్వభావరహితః, పాంసాత్తకః - పరాన్ పీడయత్వా తైః కమణ కుర్వాణః, అశుచిః - కమాపేక్షితశ్చంద్రిరహితః, హృషీకోఽకాన్వితః - యుద్ధాదౌ కమణి జయాదిసిద్ధ్యసిద్ధ్యోహృషీకోఽకాన్వితః కతాన్ రాజసః పరికీర్తితః. ౨౭.

అయుక్తగి ప్రాకృతస్తన్ధ్యశ్చోన్మేకృతికోఽలసః ।

విషాదీ దీపకమాత్రీ చ కతాన్ తామసః ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥

అయుక్తః శాస్త్రీయకర్మాయోగ్యః, వికర్మస్థః, ప్రాకృతః-అనధిగతవిద్యః, స్తబ్ధః - అనారమ్భశీలః, శతః-అభిచారాదికర్మరుచిః, నైకృతిః-వశ్చనపరః, అలసః-ఆరభ్యేష్యసి కర్మసు మస్తప్రవృత్తిః, వివాదీ-అతిమాత్రావసాదశీలః, దీర్ఘసూత్రీ-అభిచారాదికర్మ కుర్వాణ పరేషు దీర్ఘకాలవర్తనధాపయ్యాలోచనశీలః, ఏవమ్యుతో యః కర్తా స తామసః. ౨౮.

ఏవం కర్తవ్యకర్మవిషయజ్ఞానే కర్తవ్యే చ కర్మాణి అనుష్ఠాతరి చ గుణతస్త్వేవిధ్య ముక్తమ్ ; ఇదానీం సవకతత్త్వసవకపురుషాశానిశ్చయసాపాయా బుద్ధేర్భూతేశ్చ గుణతస్త్వే విధ్యమాహ—

బుద్ధేర్భేదం భృతేశ్చైవ గుణతస్త్వేవిధం శృణు ।

ప్రాచ్యమాసమశేషేణ వృథక్తేవై ధవజ్జయః ॥ ౨౯ ॥

బుద్ధిః - వివేకపూర్వకం విశ్వయరూపం జ్ఞానం, భృతిః - ఆరభాయా క్రియాయా విఘ్నోపనిపాతేపి ధారణమ్, తయోస్తత్త్వాదిగుణతస్త్వేవిధం భేదం వృథక్తేవై ప్రాచ్యమాసం యథావచ్ఛృణు. ౨౯.

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యేభ్యభిమానభయే ।

బద్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పాథక సాత్త్వికీ ॥ ౩౦ ॥

ప్రవృత్తిః - అభ్యుదయసాధనభూతో ధర్మః, నివృత్తిః-మోక్షసాధనభూతః, తావుభా యథావస్థితో యా బుద్ధివేత్తి; కార్యాకార్యే-సవకవర్ణానాం ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మయో రన్యతరనిష్ఠానాం దేశకాలావస్థావిశేషేష్యేదం కార్యమిదమకార్యమితి యా వేత్తి; భయా భయే - శాస్త్రాతివృత్తిభయస్థానం, తదనువృత్తిరభయస్థానమ్; బద్ధం మోక్షం చ - సంసారయా భాత్త్వ్యం తద్విగమయాభాత్త్వ్యం చ; యా వేత్తి సా సాత్త్వికీ బుద్ధిః. 30.

యయా ధర్మమధర్మం చ కాయం చాకాయమేవ చ ।

అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పాథక రాజసీ ॥ ౩౧ ॥

యయా పూర్వోక్తం ద్వివిధం ధర్మం తద్విపరీతం చ తన్నిష్ఠానాం దేశకాలావస్థా దిషు కాయం చాకాయం చ యథావన్న జానాతి సా రాజసీ బుద్ధిః. 31.

అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ।

సర్వాథాన్విపరీతాన్శ్చ బుద్ధిస్సా పాథక తామసీ ॥ ౩౨ ॥

తామసీ తు బుద్ధిస్తమసావృతా సతీ సర్వాథాన్విపరీతాన్తస్యతే; అధర్మం ధర్మం, ధర్మం చాధర్మం, సత్తా చాధమసత్తమసత్తంచాధకం సత్తం పరం చ తత్త్వమపరమపరం చ తత్త్వం పరమ్, ఏవం సవకం విపరీతం మన్యత ఇత్యర్థః. 32.

భృత్యా యయా ధారయతే మహాప్రాజ్ఞీయక్రియాః ।

యోగేనావ్యభిచారిణ్యా భృతిస్సా పాథక సాత్త్వికీ ॥ ౩౩ ॥

యయా ధృత్యా యోగేనావ్యభిచారిణ్యా మనఃప్రాణేంద్రియాణాం క్రియాః పురుషో ధారయతే; యోగో మోక్షసాధనభూతా భగవనుపాసనం, యోగేన ప్రయోజనభూతేనావ్యభిచారిణ్యా యోగోద్దేశేన ప్రవృత్తాస్తత్సాధనభూతా మనఃప్రభృతీనాం క్రియాః యయా ధృత్యా ధారయతే సా సాత్త్వికీత్యర్థః. 33.

యయా తు ధర్మకామాధాన్యే ధృత్యా ధారయతేఽజ్ఞానం.

[ప్రసక్తేన ఫలాకాంక్షీ ధృతిస్సా పాథక రాజసీ || 3౪ ||

ఫలాకాంక్షీ పురుషః ప్రకృష్టసక్తేన ధర్మకామాధాన్యే యయా ధృత్యా ధారయతే సా రాజసీ; ధర్మకామాధాన్యేన తత్సాధనభూతా మనఃప్రాణేంద్రియక్రియా లక్ష్యస్తే; ఫలాకాంక్షీ త్యత్రాపి ఫలశబ్దేన రాజసత్వాద్ధర్మకామాధాన్యేన వివిక్షితాః. అతో ధర్మకామాధాన్యేషు మనఃప్రభృతీనాం క్రియా యయా ధృత్యా ధారయతే సా రాజసీత్యుక్తం భవతి. 3౪.

యయా స్వప్నం భయం శోకం విషాదం మదమేవ చ ।

స విముఞ్చతి దుష్కేధా ధృతిస్సా పాథక తామసీ || 3౫ ||

యయా ధృత్యా స్వప్నం - నిద్రాం, మదం-విషయానుభవజనితం మదం, స్వప్నమదా వృద్దిశ్య ప్రవృత్తా మనఃప్రాణాదీనాం క్రియాః దుష్కేధా సవిముఞ్చతి - ధారయతి; భయశోక విషాదశబ్దాశ్చ భయశోకాదిదాయవిషయపరాః; తత్సాధనభూతాశ్చ మనఃప్రాణాదిక్రియా యయా ధారయతే సా ధృతిస్తామసీ. 3౫.

సుఖం త్విదాసీం త్రివిధం శృణు మే భరతశత్రుః ।

పూర్వోక్తాస్సవే జ్ఞానకమకల్మషదయో యచ్ఛేషభూతాస్తచ్చ సుఖం గుణతస్త్రి విధమిదాసీం శృణు.

అభ్యాసాద్రమతే యత్ర దుఃఖాస్తం చ నిగచ్ఛతి || 3౬ ||

యస్మిన్ సుఖే చిరకాలాభ్యాసాత్ క్రమేణ నిరతిశయాం రతిం ప్రాప్నోతి, దుఃఖాస్తం చ నిగచ్ఛతి - నిఖలస్య సాంసారికస్య దుఃఖస్యాస్తం నిగచ్ఛతి. 3౬.

తదేవ విశిష్యే—

యత్తదగ్రే విషమివ పరిణామేఽమృతోపమమ్ ।

తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రోక్తమాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ || 3౭ ||

యత్తత్సుఖమగ్రే - యోగోపక్రమవేలాయాం బహ్వయాససాధ్యత్వాద్వివిక్తస్వరూపస్యాననుభూతత్వాచ్చ విషమివ-దుఃఖమివ భవతి, పరిణామేఽమృతోపమం - పరిణామే - విపాకే అభ్యాసబలేన వివిక్తాత్మస్వరూపావిభావే అమృతోపమం భవతి, తచ్ఛాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్-ఆత్మ విషయా బుద్ధిరాత్మబుద్ధిస్తస్యాః నివృత్తసకలేతరవిషయత్వం ప్రసాదః, నివృత్తసకలేతరవిషయ బుద్ధ్యా వివిక్తస్వభావాత్తానుభవజనితం సుఖమమృతోపమం భవతి, తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రోక్తమ్.

విషయేన్ద్రియసంయోగాద్యత్తదగ్రేన్మృతోపమమ్ ।

పరిణామే విషయేవ తత్సుఖం రాజసం స్మృతమ్ ॥ 32 ॥

అగ్రే-అనుభవవేలాయాం విషయేన్ద్రియసంయోగాద్యత్తదగ్రేన్మృతోపమమ్ భవతి, పరిణామే-
విపాకే విషయాణాం సుఖతానిమిత్తకుఢాదా నివృత్తే తస్య చ సుఖస్య నిగయానిమిత్తత్వాన్విష-
యేవ పీతం భవతి; తత్సుఖం రాజసం స్మృతమ్. 32.

యదగ్రే చానుబంధే చ సుఖం మోహనమాత్మనః ।

నిద్రాలస్యప్రమాదోత్థం తత్తామసముదాహృతమ్ ॥ 33 ॥

యత్సుఖమగ్రే చానుబంధే చ - అనుభవవేలాయాం విపాకే చాత్మనో మోహనం -
మోహహేతుభవతి, మోహాన్మృత్ర యథావస్థితవస్త్వప్రకాశోన్మృతే; నిద్రాలస్యప్రమా-
దోత్థం - నిద్రాలస్యప్రమాదజనితం, నిద్రాదయో హ్యనుభవవేలాయానుపి మోహహేతవః;
నిద్రాయా మోహహేతుత్వం స్పష్టమ్, ఆలస్యమ్-ఇన్ద్రియవ్యాపారచూఢ్యమ్, ఇన్ద్రియవ్యాపార-
చూఢ్యే చ జ్ఞానచూఢ్యం భవత్వేవ; ప్రమాదః కృత్యావధానరూప ఇతి తస్మాద్ జ్ఞానచూఢ్యం
భవతి; తతశ్చ తయోరపి మోహహేతుత్వమ్; తత్సుఖం తామసముదాహృతమ్; అతో ముము-
క్షుణా రజస్తమసీ అభిభూయ సత్త్వమేవోపాదేయమిత్యుక్తం భవతి. 33.

స తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః ।

సత్త్వం ప్రకృతిజైముక్తం యదేభిస్సృత్ప్రీతిగుణైః ॥ ౪౦ ॥

పృథివ్యాం మనుష్యాదిషు దివి దేవేషు వా ప్రకృతిసంపృష్టేషు బ్రహ్మాదిస్థావరాస్తేషు
ప్రకృతిజైరేభిస్ప్రీతిగుణైముక్తం యత్సత్త్వం - ప్రాణిజాతం, స తదస్తి. ౪౦.

*త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశురిత్యాదిషు మోక్షసాధనతయా నిర్విఘ్నస్త్వైః సన్నాన
శబ్దాథాదనన్యః; స చ క్రియమాణేషేవ కర్మసు కర్మత్వత్వాగమూలః, ఫలకర్మశోస్త్యాగః
కర్మత్వత్వాగశ్చ పరమపురుషే కర్మత్వానుసంధానేనేత్యుక్తమ్. సతత్సత్త్వం సత్త్వగుణవృద్ధి-
కాయకమితి సత్త్వోపాదేయతాజ్ఞాపనాయ సత్త్వరజస్తమసాం తామసభేదాః ప్రపశ్యతాః, ఇదా-
నీమేవమృతస్య మోక్షసాధనతయా క్రియమాణస్య కర్మణః పరమపురుషారాధనవేషతాం
తథానుష్ఠితస్య చ కర్మణస్తత్ప్రీతిలక్షణం ఫలం ప్రతిపాదయితుం బ్రాహ్మణాద్యధికారిణాం
స్వభావానుబంధసత్త్వాదిగుణభేదభిన్నం పృథ్వీ సహ కర్తావ్యకర్మస్వరూపమాహ—

బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శూద్రాణాం చ వరస్తవ ।

కర్మాణి ప్రవిభక్తాని స్వభావప్రభవైగుణైః ॥ ౪౧ ॥

బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం స్వకీయాభావః స్వభావః, బ్రాహ్మణాదిబన్ధహేతుభూతం ప్రాచీన-
కర్మేత్యథః, తత్ప్రభవస్సత్త్వాదయో గుణాః; బ్రాహ్మణస్య స్వభావప్రభవో రజస్తమోభిః
వేణోద్భూతస్సత్త్వగుణః; క్షత్రియస్య స్వభావప్రభవ స్తమస్సత్త్వాభిః వేణోద్భూతో రజోగుణః;
వైశ్యస్య స్వభావప్రభవః సత్త్వరజోభిః వేణోద్భూతస్తమోగుణః; శూద్రస్య స్వభావప్రభ-

వస్తు రజస్సత్త్వభిభవేనాత్మ్యద్విక్తస్తమోగుణః. ఏభిః స్వభావప్రభవైగుణైస్సహ ప్రవిభక్తాని కర్మాణి శాస్త్రైః ప్రతిపాదితాని; బాహ్యకారణాయ ఏవగుణకాస్తేషాం చైతాని కర్మాణి వృత్తయశ్చైతా ఇతి హి విభజ్య ప్రతిపాదయన్తి శాస్త్రాణి. రం.

శమో దమస్తవశ్శౌచం త్వాన్తిరాజుః పమేవ చ ।

జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రాహ్మం కమన్ స్వభావజమ్ ॥ ౪౨ ॥

శమః - బాహ్యద్వియనియమనం, దమః - అంతఃకరణనియమనం, తపః - భోగనియమన మాపశ్చాస్త్రసిద్ధిః కాయక్షేత్రః, శౌచం - శాస్త్రీయకమయోగ్యతా, త్వాన్తి - పరైః పీడ్యమాన స్యాప్యవికృతచిత్తతా, ఆజుః - పరేషు మనోనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం, జ్ఞానం - పరావర తత్త్వయాథాత్మ్యజ్ఞానం, విజ్ఞానం - పరతత్త్వగతాసాధారణవిశేషవిషయజ్ఞానమ్, ఆస్తిక్యం - నైదికాభాస్య కృత్సన్య సత్యతానిశ్చయః ప్రకృష్టః, కేనాపి హేతునా చాలయితుమశక్య ఇత్యర్థః; భగవాన్ పురుషోత్తమో వాసుదేవః పరబ్రహ్మశబ్దాభిధేయో నిరస్తనిఖిలసోపగన్ధః స్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానశక్త్యాద్యసంఖ్యేయకల్యాణగుణగణో నిఖిలవేదవేదాంతవేద్యస్స ఏవ నిఖిలజగదేకకారణం నిఖిలజగదాధారభూతో నిఖిలస్య స ఏవ ప్రవర్తకయితా తదారాధనభూతం చ వైదికం కృత్సన్యం కమన్, తైస్త్వైరారాధితో ధర్మాధికామమోక్షాఖ్యం ఫలం ప్రయచ్ఛ తీత్యస్యాభాస్య సత్యతానిశ్చయ ఆస్తిక్యమ్. * వేదైశ్చ సవైరహమేవ వేద్యః * అహం సర్వాస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే, * మయి సర్వామిదం ప్రోతం * భోక్తారం యజ్ఞతపసాం... జ్ఞాత్వా మాం శాన్తిమృచ్ఛతి * మత్తః పరతరం నాస్యత్కించైదస్తి ధనజ్ఞయ * యతః ప్రవృత్తి భూతానాం. యేన సర్వామిదం తతమ్ సర్వకర్మాణా తమభ్యచ్యక్త సిద్ధిం విస్తరి మానవః * యో మామజమనాదం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమితిహ్యుచ్యతే. తదేతద్బ్రాహ్మణస్య స్వభావజం కమన్.

శౌయన్ తేజో ధృతిదాక్ష్యం యుద్ధే చాప్యపలాయనమ్ ।

దానమిశ్వరభావశ్చ టాత్రం కమన్ స్వభావజమ్ ॥ ౪౩ ॥

శౌయన్ - యుద్ధే నిభాయప్రవేశసామర్థ్యం; తేజః - పరైరనభిభవనీయతా, ధృతిః - ఆరద్ధే కర్మాణి విఘ్నాపనిపాతేఽపి తత్సమాపనసామర్థ్యమ్, దాక్ష్యం - సర్వాక్రియానిర్వృత్తి సామర్థ్యమ్, యుద్ధేచాప్యపలాయనం - యుద్ధేచాత్మమరణనిశ్చయేఽప్యనివర్తనమ్, దానమ్ - ఆత్మీయస్య ధనస్య పరస్వత్వాపాదనపర్యుస్తస్యాగః, ఈశ్వరభావః - స్వవ్యతిరిక్తసకలజననియ మనసామర్థ్యమ్, ఏతత్ క్షత్రియస్య స్వభావజం కమన్. ర౩.

కృషిగోరక్షవాణిజ్యం వైశ్యం కమన్ స్వభావజమ్ ।

కృషిః - సస్యోత్పాదనం కర్మాణమ్, గోరక్షం - పశుపాలనమిత్యర్థః, వాణిజ్యం - ననసచ్చయహేతుభూతం క్రయవిక్రయాత్మకం కమన్, ఏతద్వైశ్యస్య స్వభావజం కమన్.

పరిచయాత్మకం కమన్ శూద్రస్యోపి స్వభావజమ్ ॥ ౪౪ ॥

పూర్వవర్ణాన త్రయపరిచయోరూపం శూద్రస్య స్వభావజం కమః. తదేచ్ఛతుణాం
వర్ణానాం వృత్తిభిస్సహ కర్తవ్యానాం శాస్త్రవిహితానాం యజ్ఞాదికమణాం ప్రదర్శనార్థః
ముక్తమ్. యజ్ఞాదయో హి త్రయాణాం వర్ణానాం సాధారణాః ; శమాదయోఽపి త్రయాణాం
వర్ణానాం ముముక్షుణాం సాధారణాః, బ్రాహ్మణస్య తు సత్త్వోదేకస్య సాన్న్యభావికత్వేన శమదమా
దయస్సుభోపాదానా ఇతి కృత్వా తస్య శమాదయః స్వభావజం కమః త్యుక్తమ్. క్షత్రియవైశ్య
యోస్తు స్వతో రజస్తమఃప్రధానత్వేన శమదమాదయో ముభోపాదానా ఇతి కృత్వా న తత్కమః
త్యుక్తమ్. బ్రాహ్మణస్య వృత్తియాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహః, క్షత్రియస్య జనపదపరిపాలనం,
వైశ్యస్య చ కృష్యాదయో యథోక్తాః ; శూద్రస్య తు కర్తవ్యం వృత్తిశ్చ పూర్వవర్ణాన త్రయ
పరిచయేన.

రర.

స్వేస్వే కమణ్యభిరతస్సంసిద్ధిం లభతే వరః ।

స్వకమణిరతస్సిద్ధిం యథా విస్తతి తచ్చృణు ॥ రగి ॥

స్వేస్వే-యథోదితే కమణ్యభిరతో నరః సంసిద్ధిం - పరమపదప్రాప్తిం లభతే, స్వకమణ
నిరతో యథా సిద్ధిం విస్తతి - పరమపదం ప్రాప్నోతి, తథా శృణు. రగి.

యతః ప్రవృత్తిభూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్ ।

స్వకమణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విస్తతి మానవః ॥ రజి ॥

యతో భూతానాముత్పత్త్యాదికా ప్రవృత్తిః, యేన చ సర్వమిదం తతమ్, స్వకమణా
తం మామిన్ద్రాద్యస్తరాత్తతయావస్థితమభ్యర్చ్య మత్ప్రసాదాన్తాప్తిరూపాం సిద్ధిం విస్తతి
మానవః. మత్త ఏవ సర్వముత్పత్త్యతే మయా చ సర్వమిదం తతమితి పూర్వమేవోక్తమ్* అహం
కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా । మత్తః పరతరం నాన్యత్కించైదస్మి ధనజ్ఞయః,* మయా
తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా, * మయాభ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్,
*అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవతత ఇత్యాదిషు. రజి.

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణి వరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్ ।

ఏవం త్యక్తకర్తృత్వాదికో మదారాధనరూపస్స్వధర్మః - స్వేన్ద్రోపాదాతుం
యోగ్యో ధర్మః ; ప్రకృతిసంసృష్టేన హి పురుషేన్ద్రియవ్యాపారరూపః కమయోగాత్తకో
ధర్మస్సుకరో భవతి, అతః కమయోగాఖ్యః స్వధర్మో విగుణోఽపి వరధర్మాత్ - ఇన్ద్రియ
జయనిపుణపురుషధర్మాత్ జ్ఞానయోగాత్ సకలేన్ద్రియనియమనరూపతయా సప్రమాదాత్
కదాచిత్స్వనుష్ఠితాత్ శ్రేయాన్.

తదేవోపపాదయతి—

స్వభావవియతం కమః కువణ్ నాప్నోతి క్లిష్టమ్ ॥ రజి ॥

ప్రకృతిసంసృష్టస్య ఇన్ద్రియవ్యాపారరూపతయా స్వభావతఏవ నియతత్వాత్కమణః కమః
కువణ్. క్లిష్టం-సంసారం. ధ. ప్రాప్నోతి, అప్రమాదత్వాత్కమణః; జ్ఞానయోగస్య సకలేన్ద్రియ
నియమనసాధ్యతయా. సప్రమాదత్వాత్తన్మిష్టస్తు త్రమాదాత్క్లిష్టం ప్రతిపద్యేతాఽపి. రజి.

అతః కర్మనిష్ఠైవ జ్యాయసీతి తృతీయాధ్యాయోక్తం స్మరయతి—

సహజం కర్మ కౌస్తేయ స దోషమపి న త్యజేత్ ।

సహజమ్భూ హి దోషేణ ధూమేనాగ్నిరివావృతాః ॥౪౮॥

అతస్సహజత్వేన సుకరమప్రమాదం చ కర్మ సవోషం-సమఃఖమపి న త్యజేత్ ; జ్ఞానయోగయోగ్యోపి కర్మయోగమేవ కువీతేత్యర్థః. సహజమ్భూః - కర్మాహమ్భూః జ్ఞానాహమ్భూత్వే హి దోషేణ - దుఃఖేన ధూమేనాగ్నిరివావృతాః. ఇయాంస్తు విశేషః, కర్మయోగస్సుకరోఽప్రమాదశ్చ, జ్ఞానయోగస్తద్విపరీత ఇతి. ౪౮.

అసక్తబుద్ధిస్సవత్ర జితాత్మా విగతస్పృహః ।

నైష్కమ్యసిద్ధిం పరమాం సన్న్యాసేనాధిగచ్ఛతి ॥ ౪౯ ॥

సవత్ర - ఫలాదిష్టసక్తబుద్ధిః జితాత్మా - జితమనః పరమపురుషకర్తృత్వాచుసన్ధానేనాత్మకర్తృత్వే విగతస్పృహః, ఏవం త్యాగాదనన్యత్వేన నిఃకీలేన సన్న్యాసేన యుక్తః కర్మకుర్వా పరమాం నైష్కమ్యసిద్ధిమధిగచ్ఛతి-పరమాం ధ్యాననిష్ఠాం జ్ఞానయోగస్యాపి ఫలభూతామధిగచ్ఛతీత్యర్థః. వక్ష్యమాణధ్యానయోగావాప్తిం సర్వేంద్రియకర్మోపరతిరూపామధిగచ్ఛతి.

సిద్ధిం ప్రాప్తో యథా బ్రహ్మ తథాప్నోతి నిబోధ మే ।

సమాసేనైవ కౌస్తేయ నిష్ఠా జ్ఞానస్య యా పరా ॥ ౫౦ ॥

సిద్ధిం ప్రాప్తః - ఆప్రయాణాదహారహరమష్టీయమానకర్మయోగనిష్పాద్యధ్యానసిద్ధిం ప్రాప్తో యథా - యేన ప్రకారేణ వత్కమానో బ్రహ్మ ప్రాప్నోతి, తథా సమాసేన మే నిబోధ. కదేవ బ్రహ్మ విశేష్యతే * నిష్ఠా జ్ఞానస్య యా పరేతి. జ్ఞానస్య ధ్యానాత్మకస్య యా పరా నిష్ఠా-పరమప్రాప్త్యుపాధ్యక్షః. ౫౦.

బుద్ధ్యా విశుద్ధయా యక్తో ధృత్యాత్మానం నియమ్య చ ।

శబ్దాదీన్ విషయాం స్త్యక్త్వా రాగద్వేషౌ వ్యుదస్య చ ॥ ౫౧ ॥

విచిక్తసేవీ లఘ్వాశీ యతవాక్కాయమానసః ।

ధ్యానయోగపరో నిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః ॥ ౫౨ ॥

అహంకారం బలం దశకం కామం క్రోధం పరిగ్రహమ్ ।

విముచ్య నిమగ్నశాన్తో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౫౩ ॥

బుద్ధ్యా విశుద్ధయా - యథావస్థితాత్మతత్త్వవిషయయా యుక్తః, ధృత్యా ఆత్మానం నియమ్య చ విషయవిముఖీకరణేన యోగయోగ్యం మనః కృత్వా, శబ్దాదీన్ విషయాం స్త్యక్త్వా-ఽన్నిహితాన్ కృత్వా, తన్నిమితౌ చ రాగద్వేషౌ వ్యుదస్య, విచిక్తసేవీ - సర్వైర్ధ్యానవిరోధిభిః కైవల్యే దేశే వత్కమానః, లఘ్వాశీ-అత్యశ్లాసశనహితః, యతవాక్కాయమానసః-ధ్యానాభి-ముఖీకృతకాయవాఙ్మనోవృత్తిః, ధానయోగపరో నిత్యమ్ - సర్వమూర్ఖతస్సోక్, ఆప్రయాణాదహారహరమష్టీయమానకర్మయోగపరః, వైరాగ్యం సముపాశ్రితః-ధ్యేయతత్త్వవ్యతిరేకవిషయదోషావమశేషేన

తత్రతత్ర విరాగతాం వధణయన్, అహఙ్కారమ్ - అనాత్మన్యాత్మాభిమానం, బలం - తద్వృద్ధి
హేతుభూతవాసనాబలం, తన్నిమిత్తం దపణం, కామం క్రోధం పరిగ్రహం విముచ్య, నిమగ్నః -
సవేశ్పనాత్మీ యేషాత్మీయబుద్ధిరహితః, శాస్త్రః ఆత్మానుభవైకసుఖః, ఏవమూర్ఖతో ధ్యానయోగం
కుర్వాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే-బ్రహ్మభావాయ కల్పతే, సర్వబద్ధవినిముక్తో యథావస్థిత
మాత్మానమనుభవతీత్యర్థః. గీ. ౧౨. ౧౩.

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా స శోచతి స కాఙ్క్షతి ।

సమస్సవేశ్మను భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్ ॥ ౧౪ ॥

బ్రహ్మభూతః - ఆవిభాతాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానై కాకారమచ్ఛేషజ్ఞైకస్వభావాత్ స్వరూపః,
* ఇతస్తస్మాత్ ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామితి హి స్వశేషతోక్తా; ప్రసన్నాత్మా-కేశకమాదిభిర
క(ల్ప)లుషస్వరూపో మద్భక్తిరిక్తం నకన్యన భూతవిశేషం ప్రతి శోచతి, నకన్యన కాఙ్క్షతి, అపి తు
మద్భక్తిరిక్తేషు సవేశ్మను భూతేషు అనాదరణీయతాయాం సమో నిఖలం వస్తుజాతం తృణవన్మన్య
మానో మద్భక్తిం లభతే పరాం-మయి సవేశ్మనే నిఖలజగదుదయవిభవలయలీలే నిరస్తసమస్త
హేయగర్ధనేనవధికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణగణైకతానే లావణ్యామృతసాగరే శ్రీమతి పుణ్డరీ
కనయనే స్వస్వామిన్యత్యర్థప్రియానుభవరూపాం పరాం భక్తిం లభతే. గీ. ౧౪.

తత్ఫలమాహ—

భక్త్యా మామభిజానాతి యావాన్యశ్చాస్తి తత్త్వతః ।

తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనన్తరమ్ ॥ ౧౫ ॥

స్వరూపతః స్వభావతశ్చ యోగం, గుణతోవిభూతితో యావాన్యశ్చాహం, తం
మామేవరూపయా భక్త్యా తత్త్వతోఽభిజానాతి; మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా తదనన్తరం-తత్త్వ
జ్ఞానానన్తరం తతో భక్తితో మాం విశతే - ప్రవిశతి; తత్త్వతః-స్వరూపస్వభావగుణవిభూతి
దశణోత్తరకాలభావిన్యా అసవధికాతిశయభక్త్యా మాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః. అత్ర తత ఇతి ప్రాప్తి
హేతుతయా నిదిష్టా భక్తిరేవాభిధీయతే, * భక్త్యాత్వసన్యయా శక్య ఇతి తస్యా ఏవ తత్త్వతః
ప్రవేశహేతుత్వాభిధానాత్. గీ. ౧౫.

ఏవం వణాశ్రమోచితనిత్యనైమిత్తికకర్మాణాం పరిత్యక్తఫలాదికానాం పరమపురుషా
రాధనరూపాణామనుష్ఠితానాం విపాక ఉక్తః; ఇదానీం కామ్యానామపి కర్మాణాముక్తేనైవ
ప్రకాశేణానుష్ఠితానాం స ఏవ విపాక ఇత్యాహ—

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మద్భక్తిపాశ్రయః ।

మత్ప్రసాదాదవాచ్ఛీతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్ ॥ ౧౬ ॥

స కేశలం నిత్యనైమిత్తికాని కర్మాణి, అపి తు సర్వాణి కామ్యాన్యపి కర్మాణి;
మద్భక్తిపాశ్రయః-మయి సన్న స్థితకర్తృత్వాదికః, కుర్వాణో మత్ప్రసాదాచ్ఛీత్యతం పదమ
వ్యయమ్-అవికలం ప్రాప్నోతి, పశ్యత ఇతి పదం మాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః. గీ. ౧౬.

యస్తాదేవం, తస్మాత్—

చేతసా సర్వకర్మాణి నుయి సస్మ్యస్య మత్పరః ।

బుద్ధియోగముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తస్సతతం భవ ॥ ౧౭ ॥

చేతసా - ఆత్మనో మదీయత్వమన్నియామ్యత్వబుద్ధ్యా, ఉక్తం హి *మయి సర్వాణి కర్మాణి సస్మ్యస్యాధ్యాత్మ చేతసేతి; సర్వకర్మాణి సకత్వకాణి సారాధ్యాని మయి సస్మ్యస్య మత్పరః - అహమేవ ఫలతయా ప్రాప్య ఇత్యనుసందధానః కర్మాణి కుర్వన్నమమేవ బుద్ధియోగ ముపాశ్రిత్య సతతం మచ్ఛిత్తో భవ. ౧౭.

మచ్ఛిత్తస్సర్వదుర్గాణి మత్ప్రసాదా త్తరిష్యసి ।

అథ చేత్త్వమహాజ్కారాన్న శ్రోష్యసి విశక్ష్యసి ॥ ౧౮ ॥

ఏవం మచ్ఛిత్తస్సర్వ : మాణి కుర్వన్ సర్వాణి సాంసారికాణి దుర్గాణి మత్ప్ర సాదాదేవ తరిష్యసి. అథ, త్వమహాజ్కారాత్ - అహమేవ కృత్యాకృత్యవిషయం సర్వం జానా మీతిభావాత్ మదుక్తం న శ్రోష్యసి చేత్, విశక్ష్యసి - విసప్తో భవిష్యసి; న హి కశ్చిన్నద్యవ్య తిరిక్తః కృత్స్నస్య ప్రాణిజాతస్య కృత్యాకృత్యయోజ్ఞాతా ప్రశానితా వాఽస్తి. ౧౮.

యద్యహాజ్కారమాశ్రిత్య న యోత్య ఇతి మస్యసే ।

మిత్యైష వ్యవసాయస్తే ప్రకృతిస్తాం నియోత్యతి ॥ ౧౯ ॥

యద్యహాజ్కారమ్-ఆత్మని హితాహితజ్ఞానే స్వాతంత్ర్యాభిమానమ్, ఆశ్రిత్య మన్నియోగ మనాదృత్య నయోత్య ఇతిమస్యసే, ఏష తే స్వాతంత్ర్యవ్యవసాయో మిథ్యా భవిష్యతి, యతః ప్రకృతిస్తాం యుద్ధే నియోత్యతి-మత్స్వాతంత్ర్యోద్విగ్నం త్వమజ్ఞం ప్రకృతినియోత్యతి.

తమపపాదయతి—

స్వభావజేవ కౌస్తేయ నిబద్ధస్త్వేన కమణా ।

కతుకం నేచ్ఛసి యచ్ఛోహత్క రిష్యస్యవశోఽపి తత్ ॥ ౨౦ ॥

స్వభావజం హి క్షత్రియస్య కమణ శౌచమ్, స్వభావజేన శౌర్యాభ్యేన స్వేన కమణా నిబద్ధస్తత ఏవావశః పరైర్ధణక్షణమసహమానస్త్యమేవ తమ్యద్ధం కరిష్యసి, యదిదానీం మోహాత్ - అజ్ఞానాత్, కతుకం నేచ్ఛసి. ౨౦.

సర్వం హి భూతజాతం సర్వేశ్వరేణ మయా పూర్వకమానుగుణ్యేన ప్రకృత్యను వతకనే నియమితం, తచ్ఛృణు—

ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేకేఽఙ్గావ తిష్ఠతి ।

భ్రామయన్ సర్వభూతాని యస్త్రాహృథాని మాయయా ॥ ౨౧ ॥

ఈశ్వరః - సర్వనియమనశీలో వాసుదేవః సర్వభూతానాం హృద్దేశే-సకలప్రవృత్తి నివృత్తిమూలజ్ఞానోదయప్రదేశే తిష్ఠతి. కథం కిం కుర్వన్ తిష్ఠతి? యస్త్రాహృథాని సర్వభూతాని మాయయా భ్రామయన్ - స్వేనైవ నిమిత్తం దేహేంద్రియోపగ్రహం ప్రకృత్యాభ్యం యస్త్రమా

యాథాని సవకభూతాని స్వకీయయా సత్త్వానిగుణమయ్యా మాయయా గుణానుగుణం ప్రవతక
యాం స్తిష్ఠతీత్యథాః. పూర్వకమప్యేతరుక్తం * సవకస్య చానాం హృది సన్నివిష్టో మత్తః స్మృతి
జ్ఞానమబోహనంచేతి * మత్తస్సవకం ప్రవతకత ఇతి చ. శ్రుతిశ్చ * య ఆత్మని నిష్ఠన్నిత్యాదికా.

ఏతన్నాయానివృత్తిహేతుమాహ—

తమేవ శరణం గచ్ఛ సవకభావేన భారత ।

తత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతిం స్థానం ప్రాప్న్యసి శాశ్వతమ్ ॥ ౬౨ ॥

యన్నాదేవం, తన్నాత్తమేవ సవకస్య ప్రశాంతితారమాత్మితవాత్సల్యేన త్వత్సారభ్యేవ
స్థితమిత్థం కువితి చ శాంతితారం, సవకభావేన - సవాత్మనా శరణం గచ్ఛ-సవాత్మనాను
వతకస్య. అన్యథాఽపి తన్నాయాప్రేరితేనాజ్ఞేన త్వయా యుద్ధాదికరణమవజణీయం, తథాసతి నష్ట
భవిష్యసి; అతస్తరుక్తప్రకారేణ యుద్ధాదికం కువిత్యథాః. ఏవం కువాణస్తత్ప్రసాదాత్
పరాం శాంతిం - సవకకమబంధోపశమం శాశ్వతం చ స్థానం ప్రాప్న్యసి; యదభిధీయతే శ్రుతి
శత్రైః * తద్విష్టోః పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయాః * తేహ నాకం మహిమాసస్సచస్తేయత్ర
పూర్వే నాధ్యాస్యన్తి దేవాః * యత్రక్షయః ప్రథమజా యే పురాణాః * చోణ నాకం నిహితం
గుహాయాం * యో అస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమకా * అథ యదతః పగో దివో జ్యోతిర్దీప్యతే
* సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్టోః పరమం పదమిత్యాదిభిః. ౬౨.

ఇతి తే జ్ఞానమాఖ్యాతం గుహ్యద్గుహ్యతరం మయా ।

విమృశ్యైతదశేషేణ యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥ ౬౩ ॥

ఇత్యేవం తే ముముక్షుభిరధిగతవ్యం జ్ఞానం సవకస్తాగుహ్యగుహ్యతరం కమయోగ
విషయం జ్ఞానయోగవిషయం భక్తియోగవిషయం చ సవకమాఖ్యాతమ్; ఏతదశేషేణ విమృశ్య
స్వాధికారానురూపం యథేచ్ఛసి తథా కురు - కమయోగం జ్ఞానయోగం భక్తియోగం వా
యథేష్టమాతిష్ఠేత్యథాః. ౬౩.

సవకగుహ్యతమం భూయశ్శృణు మే పరమం వదశి ।

ఇష్టోఽసి మే దృఢమితి తతో వత్సామి తే హితమ్ ॥ ౬౪ ॥

సవకప్యేతేషు గుహ్యేషు భక్తియోగస్య శ్రేష్ఠ్యాగుహ్యతమ మితి పూర్వకమేవోక్తమ్
* ఇదం తు తే గుహ్యతమం ప్రవత్సామ్యనసూయవ ఇత్యాచా. భూయోఽసి తద్విషయం పరమం
మే వచః శృణు. ఇష్టోఽసి మే దృఢమితి తతస్తే హితం వత్సామి. ౬౪.

మన్తనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు ।

మామీదైష్ఠ్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసి మే ॥ ౬౫ ॥

వేదాస్తేషు * వేదాహమేతం పురుషం మహానమ్, ఆదిత్యవణాశ్చ తమసస్తుపారే...
తమేవం విద్వానమృతఇహ భవతి, నాన్యైః పశ్చాదాయనాయవిద్యత ఇత్యాదిషు విహితం వేదపథ్యానో
పాసన్నాదిశబ్దవాక్యం దశకస్థితకాశాకారం స్మృతీసన్తానమత్యథాప్రియమిహ, మన్తనాభవేతి

విధీయతే. మద్భక్తః - అత్యర్థమత్ప్రియః, అత్యర్థమత్ప్రియత్వేన నిరతిశయప్రియా స్మృతి సంతతిం కురుష్యేత్యర్థః. మద్యాజీ - తత్రాపి మద్భక్త ఇత్యరుషజ్యతే, యజనం - పూజనమ్, అత్యర్థప్రియమదారాధనపరో భవః; ఆరాధనం హి పరిపూర్ణశేషస్మృతిః. మాం నమస్కరు - నమో నమనం, మయ్యతిమాత్రప్రహ్వీభావమత్యర్థప్రియం కువిత్వార్థః. ఏవం వత్కమానో మామేవైష్యసి; ఏతత్సత్యం తే ప్రతిజానేతవ ప్రతిజ్ఞాం కరోమి నోపచ్ఛవమాత్రమ్; యతస్తస్య ప్రియోఽసి మే, *ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మనుప్రియ ఇతి పూర్వమేవోక్తమ్. యస్య మయ్యతిమాత్రా ప్రీతివత్కతే మమాపి తస్మిన్నతిమాత్రా ప్రీతిభావతీతి తస్మియోగమ సహమానోఽహం తం మాం ప్రాపయామి; అతస్సత్యమేవ ప్రతిజ్ఞాతం మామేవైష్యసీతి. ౬౬.

సర్వధర్మాణాం పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ ।

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచిః ॥ ౬౭ ॥

కమయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగరూపా సర్వాణాం ధర్మాణాం పరమనిశ్చేయస సాధనభూతా మదారాధనత్వేన అతిమాత్రప్రీత్యా యథాధికారం కుర్వాణ ఏవోక్తగీత్యా ఫలకమకర్తృత్వాదిపరిత్యాగేన పరిత్యజ్య, మామేకమేవ కతాకరమారాధ్యం ప్రాప్యముపాయం చానుసంధత్స్వ; ఏష ఏవ సర్వధర్మాణాం శాస్త్రీయపరిత్యాగ ఇతి * నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతసత్తమ! త్యాగో హి పురుషవ్యాఘ్ర త్రివిధస్సమ్ప్రకీర్తిత ఇత్యారభ్య *సజ్గం త్యక్త్వా ఫలం చైవ స త్యాగస్సత్త్వికో మతః ॥ స హి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్మాణ్యశేషతః । యస్తు కమఃఫలత్యాగీ స త్యాగీత్యభిధీయత ఇత్యధ్యాయాదా సుదృఢముపపాదితమ్. అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి - ఏవం వత్కమానం త్వాం మత్ప్రీతివిరోధిభ్యోఽనాదికాల సజ్చితానంతాకృత్యకరణకృత్యాకరణరూపేభ్యస్సర్వేభ్యః పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి. మాశుచిః - గోకం మాకృతాః. అభవా, సర్వపాపవినిముక్త్యాత్యర్థభగవత్ప్రియపురుషనివత్కర్తృత్వాద్భక్తి మోగస్య తదారమ్భవిరోధిపాపానామానన్త్యాత్ తత్ప్రియశ్చిత్తరూపైధామైః (అ)పరిమితకాల ప్రత్యేక్షేషాం దుస్తరతయా అత్తనో భక్తియోగారమ్భానర్హతామూలోచ్య శోచతోఽజునస్య గోకమపనుదత్ శ్రీభగవానువాచ-సర్వధర్మాణాం పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజేతి. భక్తి మోగారమ్భవిరోధ్యనాదికాలసజ్చితనానావిధానప్రపాపానుగుణా తత్రత్ప్రియశ్చిత్తరూపా ప్రచాన్ద్రాయణకూర్తాణవై శ్వానరవ్రాతపతిపనితేష్టివృద్ధిప్రోమాదికాః సానావిధాననన్తాం స్వయా పరిమితకాలవతినా కురన్ముష్టానా సర్వాణాం ధర్మాణాం పరిత్యజ్య, భక్తియోగా మ్భసిద్ధయే మామేకం పరమకారుణికమనూలోచితవిశేషా శేషలోకశరణ్యమాశ్రితవాత్సల్యజలధిం రణం ప్రపద్యస్వ, అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో యథోదితస్వరూపభక్త్యారమ్భవిరోధిభ్య సర్వేభ్యః పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి, మా శుచిః.

౬౬.

ఇదం తే నాతపస్కాయ వాభక్తాయ కథంచ ॥

స చాశుశ్రూషవే వాచ్యం స ద మ్నాం యోఽభ్యసూయతి ॥ ౬౮ ॥

ఇదం తే పరమం గుహ్యం శాస్త్రం మయాఖ్యాతమ్, అతపస్కాయ - అతస్తతపసే త్వయా నవాచ్యమ్ ; త్వయి వక్తరి మయి చాభక్తాయ కదాచన నవాచ్యమ్ ; తస్తతపసే చాభక్తాయ నవాచ్యమిత్యధః ; సచాశుశ్రూషవే - భక్తాయాప్యశుశ్రూషవే నవాచ్యమ్ ; న చ మాం యోఽభ్యసూయతి-మత్స్వరూపే మదైశ్వర్యే మగ్నశేషు చ కథితేషు యో దోషమావిష్కరోతి సతస్మై వాచ్యమ్ ; అసమానవిభక్తినిర్దేశస్తస్యాత్వస్తపరిహరణీయతాజ్ఞాపనాః. ౬౭.

య ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేష్వభిధాన్యతి ।

భక్తిం మయి పరాం కృత్వా మామేవైష్యత్యసంశయః ॥ ౬౮ ॥

ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేషు యోఽభిధాన్యతి - వ్యాఖ్యాన్యతి, సః మయి పరమాం భక్తిం కృత్వా మామేవైష్యతి ; స తత్ర సంశయః. ౬౮.

స చ తస్మాన్మనుష్యేషు కశ్చిన్నే ప్రియకృత్తమః ।

భవితా స చ మే తస్మాదన్యః ప్రియతరో భువి ॥ ౬౯ ॥

సర్వేషు మనుష్యేష్వితః పూర్వం తస్మాదన్యో మనుష్యో మే స కశ్చిత్ప్రియకృత్తమోఽభూత్ ; ఇత ఉత్తరం చ స భవితా. అయోగ్యానాం ప్రథముముపాదానం యోగ్యానామకథనాదిపి తత్కథనస్యానిష్ఠతమత్వాత్. ౬౯.

అధ్యేష్యతే చ య ఇమం ధన్యకం సంవాదమావయాశి ।

జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహమిష్టస్సాన్యమితి మే మతిః ॥ ౭౦ ॥

య ఇమమావయోధన్యకం సంవాదమధ్యేష్యతే, తేన జ్ఞానయజ్ఞేనాహమిష్టస్సాన్యమితి మే మతిః - అస్మిన్ యో జ్ఞానయజ్ఞోఽభిధీయతే తేనాహమేతదధ్యయనమాత్రేణైష్టస్సాన్యమిత్యధః. ౭౦.

శ్రద్ధావాసనసూయుశ్చ శృణుయాదపి యో సుఖ ।

సోఽపి ముక్తశ్శుభా లోకా ప్రాప్నుయాత్పుణ్యకర్మణామ్ ॥ ౭౧ ॥

శ్రద్ధావాసనసూయుశ్చ యో సరశ్శృణుయాదపి, తేన శ్రవణమాత్రేణ సోఽపి భక్తివిరోధిసాపేభ్యో ముక్తః పుణ్యకర్మణాం మద్భక్తానాం లోకా - సమూహా ప్రాప్నుయాత్.

కచ్చిదేతచ్ఛ్రుతం పాథక త్వయైకాగ్రేణ చేతసా ।

కచ్చిదజ్ఞానసమ్ప్రాప్తాగ్నిప్రసవనే ధనజ్ఞయ ॥ ౭౨ ॥

మయా కథితమేతత్పాథక! త్వయాఽవహితేన చేతసా కచ్చిచ్ఛ్రుతమ్ ? తవాజ్ఞానసమ్ప్రాప్తాగ్నిప్రసవనేన మూఢో నయోత్సాహిత్వమిత్యుక్తవాక్ ? ౭౨.

అజ్ఞాన ఉవాచ—

నష్టో మోహః స్మృతిలకథా త్వత్ప్రసాదాన్తయాఽచ్యుత ।

స్థితోఽస్మి గతస్త్వజ్ఞేహః కరిష్యే రుచనం తవ ॥ ౭౩ ॥

మోహః - విపరీతజ్ఞానమ్, త్వత్ప్రసాదాన్నమ తద్వివక్షమ్; స్మృతిః - యథావస్థితతత్త్వజ్ఞానం, త్వత్ప్రసాదాదేవ తచ్చ లబ్ధమ్ ; అనాత్మని ప్రకృతావాత్తాభిమానరూపో మోహః, పరమపురుషగీరతయా తదాత్మకస్య కృత్స్నిస్య చిదచిద్వస్తుచః అతదాత్మభిమానరూపశ్చ, నిత్యనైమిత్తికరూపస్య కమణః పరమపురుషారాధనతయా తత్ప్రాప్త్యపాయభూతస్య బద్ధకర్తృబుద్ధిరూపశ్చ సహో విచక్షః. ఆత్మనః ప్రకృతివిలక్షణత్వతత్త్వభావరహితతాజ్ఞాతృత్వైకస్వభావతా పరమపురుషశేషతాతన్నియామ్యతైకస్వరూపతాజ్ఞానం, నిఖిలజగదుద్భవస్థితప్రలయలీలాశేషదోషప్రత్యసీకకల్యాణైకస్వరూపస్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవియోశక్తితేజఃప్రభృతీనమస్తకల్యాణగుణగుణమహాణావపరబ్రహ్మశబ్దాభిధేయపరమపురుషయాథాత్మ్యజ్ఞానం చ, ఏవం రూపపరావరతత్త్వయాథాత్మ్యవిజ్ఞానతదభ్యాసపూర్వకాహరహరుపచీయమానపరమపురుషప్రీత్యైకఫలనిత్యనైమిత్తికకమణిషిద్ధపరిపూరితమదమాద్యాత్మగుణనివృత్త్యభక్తిరూపతాపన్నపరమపురుషోపాసనైకలభ్యో వేదాంతవేద్యః పరమపురుషో వాసుదేవస్త్యమితి జ్ఞానం చ లబ్ధమ్ ; తతశ్చ బద్ధున్నేహకారుణ్యప్రవృద్ధవిపరీతజ్ఞానమూలాత్సవస్తాదవసాదాద్విముక్తో గతసందేహః స్వస్థః స్థితోఽస్తి. ఇదానీమేవ యుద్ధాదికతత్త్వతావిషయం తవ వచనం కరిష్యే, యథోక్తం యుద్ధాదికం కరిష్యే ఇత్యర్థః.

23.

ధృతరాష్ట్రాయ స్వపుత్రా పాణ్డవాశ్చ యుద్ధే కిం కరిష్యంతీతి పృచ్ఛతే—

సంజయ ఉవాచ—

ఇత్యహం వాసుదేవస్య పాశాస్య చ మహాత్మనః ।

సంవాదమిమమశ్రౌషమద్భుతం రోమహషణమ్ ॥ 2౪ ॥

ఇతి - ఏవం వాసుదేవస్య-వాసుదేవసూనోః పాశాస్య చ - తత్త్వితృప్త్యనుః పుత్రస్య చ మహాత్మనః - మహాబుద్ధేస్తత్త్వదద్వంద్వమాశ్రితస్య ఇమం రోమహషణమద్భుతం సంవాదమహం యథోక్తమశ్రౌషం - శ్రుతవానహమ్.

2౪.

వ్యాసప్రసాదాచ్చుతవానేతద్గమ్యమహం పరమ్ ।

యోగం యోగేశ్వరాత్కృష్టాత్కృష్టాత్కృత్యతస్యైవ ॥ 25 ॥

వ్యాసప్రసాదాత్ - వ్యాసానుగ్రహేణ దివ్యచక్షుశ్శ్రోత్రలాభాత్ ఏతత్పరం యోగాఖ్యం గుహ్యం యోగేశ్వరాత్ - జ్ఞానబలైశ్వర్యవియోశక్తితేజసా నిధేభాగవతః కృష్ణాత్ స్వయమేవ కథయతః సాక్షాచ్చుతవానహమ్.

25.

రాజకో సంస్త్రుత్య సంస్త్రుత్య సంవాదమిమమద్భుతమ్,

కేశవాజ్ఞానయోగి పుణ్యం హృష్యామి చ ముహుముహుషాః ॥ 26 ॥

కేశవాజ్ఞానయోగిమం పుణ్యమద్భుతం సంవాదం సాక్షాచ్చుతం స్మృత్వా ముహుముహుహృష్యామి.

26.

తచ్చ సంస్తృత్య సంస్తృత్య రూపమత్యద్భుతం హఠేః ।

విస్తయో మే మహా రాజా హృష్యామి చ పునఃపునః ॥ 22 ॥

తచ్చాజ్ఞానాను ప్రకాశితమైశ్వరం హరేరత్యద్భుతం రూపం మయా సాక్షాత్కృతం
సంస్తృత్య సంస్తృత్య హృష్యాతో మే మహా విస్తయో జాయతే, పునఃపునశ్చ హృష్యామి.
కిమత్ర బహునోక్తేన—

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పాథోఽధనుధారః ।

తత్ర శ్రీవిజయో భూతిధ్రువా నీతిమతిమమ ॥ 23 ॥

ఇతి శ్రీభగవద్గీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే
మోక్షసన్న్యాసయోగో నామ అష్టాదశోఽధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణే నమః.

యత్ర యోగేశ్వరః—కృత్స్నస్యాచ్చావచరూపేణావస్థితస్య చేతనస్యాచేతనస్య చ వస్తునో
యేయే స్వభావయోగాః, తేషాం సర్వేషాం యోగానామీశ్వరః స్వసంకల్పాయ తస్మై తరసమస్త
వస్తుస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదః కృష్ణః వసుదేవసూనుః, యత్ర చ పాథోఽధనుధారః తత్ప్రీత్య
ష్వసుః పుత్రః తత్పదద్వంద్వైకాశ్రయః; తత్ర శ్రీవిజయో భూతినీతిశ్చ ద్రువాః - నిశ్చలాః;
ఇతి మతిమమేతి.

2౪.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే అష్టాదశోఽధ్యాయః.

సమాప్తశ్చాయం గ్రంథః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీరస్తు.
 శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.
 శ్రీభగవద్రామానుజగ్రంథమాలాయామ్
 శ్రీవేదాధానంగ్రహః.

అశేషచిదచిద్వస్తు శేషిణే శేషశాయినే ।
 నిమలానస్తకల్యాణనిధయే విష్ణవే నమః ॥
 పరం బ్రహ్మైవాఽజ్ఞం భ్రమవరిగతం సంసరతి తత్
 మోహాధ్యాత్మీధం వివశమశుభస్యాస్పదమితి ।
 శ్రుతిన్యాయాపేతం జగతి వితతం మోహసమిదం
 తమో యేనాపాస్తం స హి విజయతే యామునమునిగి ॥
 స్వపక్షసజ్జేషగి.

అశేషజగద్ధితానుశాసనశ్రుతినికరశిరసి సమధిగతోఽయమధాః జీవపరయాథాత్మ్యజ్ఞాన
 పూర్వకవర్ణాశ్రమధర్మేతికత్వతాక పరమపురుషచరణయుగలభ్యానాచానప్రణమాదిః
 అత్యధాప్రియః తత్ప్రాప్తిఫలః । అస్య జీవాత్మనోఽనాద్యవిద్యాసంశ్చితపుణ్యపాపరూపకమప్ర
 వాహహేతుక బ్రహ్మదినుతనరతియోక్తస్థావరాత్మకచతుర్విధదేహప్రవేశకృతతత్తదాత్మాభిమానజని
 తావజన్మీయభవభయవిధ్వంసనాయ దేశాతిరిక్తాత్మస్వరూపతత్స్వభావతదన్తర్యామిపరమాత్మ
 స్వరూపతత్స్వభావతమపాసనతత్ఫలభూతాత్మస్వరూపావిభావపూర్వకానవధికాతిశయానన్దబ్ర
 హ్మనుభవజ్ఞాపనే ప్రవృత్తం హి వేదాన్తవాక్యజాతమ్, *తత్త్వమసి* అయమాత్మాబ్రహ్మ *య
 తత్త్వనితిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమ్ అన్తరో యమయతి
 త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః* ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్తా దివ్యోదేవ ఏకోవారా
 నుణః*తమేతం వేదానువచనేన బ్రహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశకేన* బ్రహ్మవిదా
 స్సౌతి పరమ్*తమేషం విద్వాసమ్మతశ్చహ భవతి, నాన్యఃపథా అయనాయవిద్యతే ఇత్యాదికమ్ జీవా
 త్స్వరూపం దేవమనుష్యాదిప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపనానావిధభేదరహితం జ్ఞానానన్దైగుణమ్.
 సైతస్య కర్మకృతదేవాదిభేదేఽపధ్వస్తే స్వరూపభేదో వాచామగోచరః స్వసంవేద్యః, *జ్ఞాన
 స్వరూపమిత్యేతావదేష నిదేశ్యమ్ ; తచ్చ సర్వేషామాత్మానాం సమానమ్. ఏవంబధిచిదచిదా
 త్మకప్రపంచస్య ఉద్భవస్థితిప్రలయసంసారనివర్తనైకహేతుభూతః సమస్తహేతుకత్వేనైకతయా
 ల్యాజైకతానతయా చ స్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణస్వరూపః అనవధికాతిశయానన్ద్యైకతల్యాణ
 యగణః సర్వాత్మ పరబ్రహ్మ పరజ్యోతిః పరతత్త్వ పరమాత్మ సదాదిశ్చైవభేదై నిఃఖిలవేదావ
 దిక్భేదభగవాన్ నారాయణః పురుషోత్తమ ఇత్యన్తర్యామిస్వరూపః తస్య చ వైభవప్రతి

పాదనపరాశ్చర్యతయః స్వేతరసమస్తచిదచిద్వస్తుభూతానరాత్మతయా నిజలనియమసంశచ్చక్రితదంశ
తద్విభూతితద్రూపతచ్చరీరతత్తనుప్రభృతిభిశ్చబై తత్సామానాధికరణ్యేన పరిపాదయన్తి.

శాబ్దరమతసజ్జేషు.

తస్య వైభవప్రతిపాదనపరాణమేషాం సామానాధికరణ్యాగ్నా విమాశే ప్రవృత్తా
కేచన-నివిశేషజ్ఞానమాత్రమేవ బ్రహ్మ తచ్చ నిత్యముక్తస్వప్రకాశమగే శక్త్యనుస్యాదిసామా
నాధికరణ్యావగతజీవైక్యమ్, బ్రహ్మవాఙ్మం బధ్యతే ముచ్యతే చ, నివిశేషచిన్మాత్రాదిగీ యశ్వశే
శితవ్యాద్యనస్తవికల్పస్వరూపం శృత్సం జగత్ మిథ్యా; కశ్చిద్భుద్ధః కశ్చిచ్ఛక్త ఇరియం వ్యవస్థా
న విద్యతే, ఇతః పూర్వం కేచన ముక్తా ఇత్యయమథో మిథ్యా; ఏకమేవ శరీరం జీవవత్, నిజేవా
సీతరాణి శరీరాణి, తచ్చ శరీరం కిమితి నవ్యవస్థితమ్, అచాయోజ్ఞాపర్యవర్జితమ్ మిథ్యా, ప్రమాతా
మిథ్యా, శాస్త్రం చ మిథ్యా, శాస్త్రజన్యజ్ఞానం చ మిథ్యా, ఏతన్నవమ్ మిథ్యా గూఢే శాస్త్రేనై
వావగతమ్-ఇతి వణాయన్తి.

భాస్కరమతసజ్జేషు.

అపరేతు-అపహతపాప్తత్వాదిసమస్తకల్యాణగుణోపేతమగి బ్రహ్మ తేనైవైక్యావభో
ధేన కేచదినుపాధివిశేషేణ సమృద్ధం బధ్యతే ముచ్యతే చ, నానావిధమలసూపపరిణామాస్పదం
చేతి వ్యవస్థితా.

యాదవమతసజ్జేషు.

అన్యే పునః-విక్యావభోధయాథాత్మ్యం వణాయన్తః స్వాభావికాపరిమితోదారగుణ
సాగరం బ్రహ్మైవ. సురసరతియోక్తస్థావరనాచిస్వగ్గృహవగి-చేతనైకస్వభావం వ్యభావతో నిల
క్షణం చావిలక్షణం చ వియదాదినానావిధపరిణామాస్పదం చేతి ప్రత్యవస్థితై.

శాబ్దరమతనిరాకరణమ్.

తత్ర ప్రథమపక్షే శ్రుత్యధావయాలోచనపరః మచ్చరిహారా-దోషానుదాహరన్తి
తథాహి—ప్రకృతపరామర్శితచ్చబావగతస్య బ్రహ్మణః స్వసంఖ్య-ల్పకృతజగదుదయవిధవలయా
దయః * తదైక్షితే బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యారభ్య * సన్మూలాస్సమ్యమాస్సహా. ప్రజాస్స
దాయతనాస్సత్ ప్రతిష్ఠాః ఇత్యాదిభిః ఖదైః ప్రతిపాదితాః, తత్సచ్చుద్భితయా ప్రకరణా నైరనిక్షిప్తాః
సర్వాజ్ఞతాసర్వాశక్తిత్వసర్వాశక్త్యరత్వసర్వాప్రకారత్వసమాభ్యధికనివృత్తినత్యకామత్వసత్యసంఖ్య-ల్ప
త్వసర్వావభాసకత్వాద్యనవధికాతిశయాసభ్యేయకల్యాణగుణగణాః * అపహతపాప్తత్వాద్యజ్ఞ
వాక్యావగతనిరస్తనిఖిలదోషతా చ సర్వేకత్వేన పక్షే విహన్యన్తే. | అకస్యాత్ ; ఉపక్రమేష్టే
నిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానముఖేన కారణవైక్యవ సత్యతాం ప్రతిష్ఠాయ తస్య కారణభూతవైక్యవ సత్యతాం
వికారజాతస్య చాచ సత్యతాం ముద్వృష్టానైవ దక్షిణాంత్యా సత్యభూతవైక్యవ బ్రహ్మణః * సర్వ
సోమ్యేదమగ్ర అస్మిదేకమేవాద్వితీయమితి సజాతీయవిచారియనిఖిల భేదనిరసనేన నివిశేషతైవ ప్రతి
పాదితా ; ఏతచ్ఛోధకానా ప్రకృత్యా ముదాత్మాన్యసిః * సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ * నివృత్తం

*నిష్క్రియమ్ *నిగుణమ్ *విజ్ఞానమ్ *అచంద్రమ్ ఇత్యాదీని సర్వవిశేష ప్రత్యున్మిత కాకారతాం బోధయన్తి. న చ ఏకాకారబోధనేపి పదానాం పర్యాయతా, ఏకత్వేపి వస్తునః సర్వవిశేష ప్రత్యున్మితాకారత్వోపస్థాపనేన సర్వపదానామధావత్వాత్ ఇతి. |స్తే తదేవమ్; ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానం సర్వస్య మిథ్యాత్వే సర్వస్య జ్ఞాతవ్యస్యాభావాత్, న సేత్స్యతి; సత్యమిథ్యాత్వయోచేకతా ప్రసక్తివాః. అపి తు, ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం, సర్వస్య తదాత్మకత్వేనైవ సత్యత్వే సిద్ధ్యతి. |

అయమధికారః - శ్వేతకేతుం ప్రత్యాహ *స్తభోఽస్య తమాదేశమప్రాప్య...? ఇతి; పరిహారము. పూర్ణాభవ లక్ష్మణే తానాచార్యుః ప్రతి తమప్రాదేశం పృష్టవానసి? ఇతి. |ఆదిత్య తేన నేత్యాదేశః; ఆదేశః ప్రశాసనమ్, *ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గాగిః సూర్యాచంద్రమసౌ విభృతౌ తిష్ఠతః ఇత్యాదిభిరైకాధ్యాత్. తథా చ మానవం వచః - *ప్రశాసితారం సర్వేషామ్ ఇత్యాది. అత్రాపి *ఏకమేవ ఇతి జగదుపాదానతాం ప్రతిపాద్య అద్వితీయపదేన అధిష్ఠాతృవరనివారణాత్ అస్యేవాధిష్ఠాతృత్వమపి ప్రతిపాద్యతే; అతః తం ప్రశాసితారం జగదుపాదానభూతమపి పృష్టవానసి యేన శ్రుతేన మతేన విజ్ఞాతేన అశ్రుతమమతమవిజ్ఞాతమ్ శ్రుతం మతం విజ్ఞాతం భవతి? ఇత్యుక్తం స్యాత్. నిఖిలజగదుదయవిభవవిలయాదికారణభూతం సర్వజ్ఞత్వసత్యకామత్వసత్యసజ్జల్పత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరం కిం బ్రహ్మసి త్వయా శ్రుతమ్? ఇతి హందో భావః. తస్య నిఖిలకారణతయా కారణమేవ నానాసంస్థానవిశేషసంస్థితం కార్యమిత్యుచ్యత ఇతి, కారణభూతసూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరక బ్రహ్మవిజ్ఞానేన కార్యభూతమఖిలం జగత్ విజ్ఞాతం భవతీతి హృది నిధాయ *యేనా శ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యాదితి పుత్రం ప్రతి ప్రప్రవాక్ పితౌ. |స్తే తదే తత్ సకలస్య వస్తుజాతస్య ఏకకారణత్వం పితృహృది నిహితమజానా పుత్రః పరస్పరవిలక్షణేషు వస్తువ్యవస్థా జ్ఞానేన తదస్య జ్ఞానస్యాఘటమానతాం బుద్ధ్యా పరిచోదయతి * కథం ను భగవన్స ఆదేశ ఇతి. |పరిచోదితః పునః తదేవ హృదినిహితం జ్ఞానానందామలతైవ కస్య హృదయమ్, అపరిచ్ఛేద్యమాహత్త్యమ్, సత్యసజ్జల్పత్వమిశ్రేయసవధికాతిశయాసంక్లేయకల్యాణగుణగణైర్జఙ్గమ్, అవికారస్వరూపం పరం బ్రహ్మైవ నామరూపవిభాగానహా సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరమ్ స్వలీలామైస్వసజ్జల్పేన అచంద్రచిత్రస్థిత్రసరూపజగత్సంస్థానం స్వాంశేనావస్థితమితి తద్విజ్ఞానేన అవ్యస్య నిఖిలస్య జ్ఞాతతాం బ్రువ లోకద్వయం కార్యకారణయోరసన్యత్వం దశకయితం దృష్టానమాహ. |

*యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమృణం వికారో నామ ధేయం మృత్తికేత్యేన సత్యమ్ ఇతి. ఏకమేవ మృద్ధవ్యం సైక్యదేశేన నానావ్యవహారాస్పదత్వాయ ఘటశరావాదినానాసంస్థానావస్థారూపవికారాపన్నం నానానామధేయమపి మృత్తికాసంస్థానవిశేషత్వాత్ మృద్ధవ్యమేవేత్యుచ్యతం నవస్త్యవరమితి యథా మృత్పిండవిజ్ఞానేన తత్సంస్థానవిశేషరూపం ఘటశరావాది సర్వం విజ్ఞాతమేవ భవతీత్యధికారి. |స్తే కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణతామజానా పుత్రః పృచ్ఛతి * భగవాన్స్తేవ మే తద్భవేతు ఇతి. |స్తే సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి బ్రహ్మైవ సర్వకారణమిత్యపదిశక్ సాక్షాత్వాచ - *సదేషోమ్యేదమగ్ర అసీదేకమేవాద్వితీ

యమితి. అత్ర ఇదమితి జగన్నిదిష్టమ్; అగ్ర ఇతి చ సృష్టేః పూర్వకాలః. తస్మిన్కాలే జగతః సదాత్మకతాం సజేవేతి ప్రతిపాద్య తత్సృష్టికాలేఽప్యవిశిష్టమితికృత్వా ఏకమేవేతి సదాపన్నస్య జగ తస్తదాసీమవిభక్తనామరూపతాం ప్రతిపాద్య తత్సృష్టిపాదనేదైవ సతో జగదుపాదానంత్యం ప్రతి పాదితమితి స్వవ్యతిరిక్తమితి తకారణమ్ అద్వితీయపదేన ప్రతిషిద్ధమితి *తమాదేశమసాక్ష్యో యేనా శ్రుతం శ్రుతం భవతీతి ఆదావేవ ప్రశాస్తితైవ జగదుపాదానయితి హృది నిహితమిదాసీనుభివ్యక్తమ్. ఏతదేవోపపాదయతి-స్వయమేవ జగదుపాదానం జగన్నిమిత్తం చ సత్ *తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజా² యేయ ఇతి తదేతన్నచ్చబ్రహ్మచ్యం పరం బ్రహ్మ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి సత్యసజ్జల్పమ్ అనాద్రసమ స్తకామముపి లీలాశకం విచిత్రానస్తచిదచిన్తిశ్రజగద్రూపేణ అహమేవ బహుస్యామ్, శబదశకం ప్రజాయేయ ఇతి స్వయమేవ సజ్జల్ప్య స్వాంతైకదేశాదేవ వియదానిభూతాని సృష్త్వా పునరపి నైవ సచ్చబ్రాభిహితా పరా దేవతా ఏవమైక్షత - *హస్తాహుమాస్తిసో దేవతా అనేన జీవేనా త్తనా ఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి. అనేన జీవేనాత్తనేతి శివస్య బ్రహ్మత్వేత్యం ప్రతి పాద్య బ్రహ్మత్వకజీవానుప్రవేశాదేవ కృత్సృష్ట్యాచిదవస్తునః పదాశాస్యమ్, ఏవమూభతస్యైవా చిదవస్తునో (సర్వస్య వస్తునో) నామరూపభాత్వయితి చ దశకయతి.

ఏతదుక్తం భవతి-జీవాత్తా తు బ్రహ్మణశ్శరీరతయా ప్రకారత్వాత్ బ్రహ్మత్వకః, *యస్యాత్మా శరీరమితి శ్రుత్యన్తరాత్; ఏవమూభతస్య జీవస్య శరీరతయా ప్రకారభూతాని దేవమనుష్యాది సృష్టానాని వస్తునీతి, బ్రహ్మత్వకాని తాని సర్వాణి. అతో దేవో మరుష్యో యక్షో రాక్షసః పశు మ్మృగః పక్షీ వృక్షో లతా కాష్ఠం శిలా తృణం ఘటః పట ఇత్యాదయస్సర్వే ప్రకృతీప్రత్యయ యోగేన అభిధాయకతయా ప్రసిద్ధాశ్శబ్దాః, లోకే తత్తద్వాచ్యతయా ప్రతీయమానతత్తత్సంస్థాన వస్తుముఖేన తదభిమానిజీవతద న్తయాకామిపరమాత్మపర్యాక స్రస్థితస్యైవ వాచకాః ఇతి. ఏవమ్, సమస్తస్య చిదచిదాత్మకప్రపంచస్య సదుపాదానతాసన్నిమిత్తతాసదాభారతాసన్నియామ్యతా సచ్ఛేషతాది సర్వకం చ *సన్తులాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్సృష్టిష్ఠాః ఇత్యా దినా విస్తరేణ ప్రతిపాద్య, కార్యకారణభావాదిముఖేన *ఏతదాత్మ్యమిదం సర్వకం తత్సత్యమితి కృత్సృష్ట్య జగతః బ్రహ్మత్వకత్వమేవ సత్యమితి ప్రతిపాద్య, కృత్సృష్ట్య జగతస్స ఏవాత్మా, కృత్సృష్టం చ జగత్తస్య శరీరమ్; తస్మాత్, త్వంశబ్రహ్మచ్యమపి జీవప్రకారం బ్రహ్మైవేతి, సర్వస్య బ్రహ్మత్వ కత్వం ప్రతిజ్ఞాతమ్ తత్త్వమసి ఇతి జీవవిశేష ఉపసంహృతమ్.

ఏతదుక్తం భవతి-*ఏతదాత్మ్యమిదం సర్వమితి, దేతనాచేతనప్రపంచమ్ ఇదం సర్వ మితి నిదిశ్య, తస్య ప్రపంచస్య, ఏష ఆత్మా ఇతి ప్రతిపాదితః; ప్రపంచోద్భవేన బ్రహ్మత్వకత్వం ప్రతిపాదితమిత్యర్థః. తదిదం బ్రహ్మత్వకత్వం కిమాత్మశరీరభావేన, ఉత స్వరూపేణేతి విచేదనీయమ్. స్వరూపేణేతిచేత్, బ్రహ్మణస్సత్యసజ్జల్పత్వాదయః *తదైక్షత బహుస్యామ్ ఇత్యుపక్రమావగతా బాధితా భవన్తి. శరీరాత్త భావేన ఉతదాత్మకత్వం శ్రుత్యన్తరాద్విశేషతోఽవగతమ్, *అత్ర ప్రవిష్ట శ్శబ్దా జనానాం సర్వాత్మా ఇతి, ప్రకాశితృత్వమాపత్త త్వేన సహేమాం బహునామస్తాప్రవిష్ట,

అతః సర్వాత్మా-సర్వేషాం జనానామాత్మా, సర్వం చాస్య శరీరమ్, ఇతివిశేషతో జ్ఞాయతే బ్రహ్మ త్కత్వమ్; *య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽస్తరో యమాత్మా స వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మావ మస్తరో యమయతి స త ఆత్మాఽన్తర్యామ్యమృతః ఇతి చ. అత్రాపి, * అనేన జీవేనాత్మ నేతి, ఇదమేవ జ్ఞాయత ఇతి పూర్వమేవోక్తమ్. అతః, సర్వస్య చిదచిద్విస్తుకో బ్రహ్మశరీరత్వాత్ సర్వ శరీరం సర్వప్రకారం సర్వైశ్చబైబ్రహ్మైవావాభిధీయత ఇతి, తత్, త్వమ్, ఇతి సామానాధికరణ్యేన జీవశరీరతయా జీవప్రకారం బ్రహ్మైవాభిహితమ్.

ఏవమభిహితే సతి అయమగోజ్ఞాయతేత్వమితి యః పూర్వం దేహస్యాధిష్ఠాత్మకయా ప్రతీతః, సః, పరమాత్మశరీరతయా పరమాత్మప్రకారభూతః, పరమాత్మపర్యవస్తాః. అతః త్వమితి శబ్దః తత్ప్రకారవిశిష్టం తదన్తర్యామిణమేవాచప్య ఇతి, * అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామ యావే వ్యాకరవాణీతి బ్రహ్మత్వ కతయైవ జీవస్య శరీరిణః స్వినామభాక్వాత్, తత్, త్వమ్, ఇతి సమా నాధికరణవృత్తయోద్వేగయోరపి పదయోబ్రహ్మైవ వాచ్యమ్. తత్ర, తత్పదం జగత్కారణ భూతం సర్వకల్యాణగుణాకరం నిరవద్యం నివికారమాచప్యే; త్వమితి చ, తదేవ బ్రహ్మ జీవాన్త ర్యామిరూపం సశరీరజీవప్రకారవిశిష్టమాచప్యే; తదేవం ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేన ఏకస్మిన్ బ్రహ్మణ్యేవ తత్, త్వమ్, ఇతి ద్వయోః పదయోపకృతిరుక్తా; బ్రహ్మణో నిరవద్యత్వం నివికారత్వం సర్వకల్యాణగుణాకరత్వం జగత్కారణత్వం చాబాధితమ్. ఆశ్రుతవేదాంతాః పురుషాః సర్వేపదార్థాః సర్వే జీవాత్మానశ్చ బ్రహ్మత్వకాః ఇతి స పశ్యన్తి; సర్వశబ్దానాం చ కేవలేషు తత్తత్పదార్థేషు వాచ్యైక దేశేషు వాచ్యపర్యవసానం మన్యన్తే. ఇదానిం వేదాన్తవాక్యశ్రవణేన బ్రహ్మకాయతయా తదన్తర్యామికతయా సర్వస్య బ్రహ్మత్వకత్వం సర్వశబ్దానాం తత్తత్ప్రకారసంస్థితబ్రహ్మవాచిత్యం చ జానన్తి. నన్వేవం గవాదిశబ్దానాం తత్తత్పదార్థవాచితయా వ్యుత్పత్తిబాధితా స్యాత్; నైవమ్. సర్వేశబ్దాః అచిజ్జీవవిశిష్టస్య పరమాత్మనో వాచకా ఇత్యుక్తం*నామయావే వ్యాకరవాణీత్యత్ర. తత్ర లాకికాస్తు పురుషాః శబ్దం వ్యాహరన్తః శబ్దవాచ్యే ప్రధానాంశన్వేయ పరమాత్మనః ప్రత్యక్షాద్యపరిచ్ఛేద్యత్వాత్, వాచ్యైకదేశభూతే వాచ్యసమాప్తిం మన్యన్తే; వేదాన్తశ్రవణేన చ వ్యుత్పత్తిః పూర్వతే. ఏవమేవ వైదికాశ్శబ్దాసర్వే పరమాత్మపర్యవస్తా స్వాధాన్ బోధయన్తి. వైదికాపి సర్వేశబ్దాః వేదాదేవో (ఆదాపు)ద్భుతోద్భవత్య, పరేణైవబ్రహ్మణా సర్వపదార్థాః పూర్వవత్సృష్ట్యా, తేషు పరమాత్మపర్యవస్తేషు పూర్వవత్ నామతయా ప్రయుక్తాః. తదాహ మనుః * సర్వేషాం తు స నామాని...పుణక్సంస్థాశ్చ నిమిషమే ఇతి. సంస్థా-సంస్థానాని, రూపాణీతి యావత్. అహ చ భగవాన్ పరాశరః *వామ రూపం చ భూతానాం కృత్యానాం చ ప్రపంచ్యనమ్ । వేదశబ్దేభ్య ఏవాహం దేవాదీనాం చకార స ఇతి. శ్రుతిశ్చ*సూర్యాచంద్రముసౌ ధాతౌ యథాపూర్వమకల్పయదితి. సూర్యాదీన్ పూర్వవత్పురికల్పయి, నామాని చ పూర్వవత్పుణ్ణాశే త్యధా. ఏవం జగద్భిష్టాణోరనన్యత్వం ప్రపశ్యతమ్. తేన ఏకేన జ్ఞానేన సర్వస్య జ్ఞాతతా ఉపపాదితా భవతి. సర్వస్య బ్రహ్మకాయతాప్రతిపాదనేన తదాత్మకతయైవ సత్యత్వం నాన్యథేతి *తత్సత్యమిత్యుక్తమ్; యథా దృష్టాన్తే సర్వస్య మృద్వికారస్య మృదాత్మనైవ సత్యత్వమ్.

శోధకవాక్యాన్యసి నిరవద్యం సవకల్యాణగుణాకరం పరం బ్రహ్మ శోధయన్తి! సవక ప్రత్యసికాకారబోధనేఽఽ, తత్తత్ప్రత్యసికతాభేదస్యావజ్ఞానీయత్వాన్న నివిశేషత్వస్యస్థిః.

నను జ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మేతి ప్రతిపాదితే, నివిశేషజ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మేతి నిశ్చయతే. నైవమ్. స్వరూపనిరూపణధర్మశబ్దా హి ధర్మముభేన స్వరూపమపి ప్రతిపాదయన్తి. గవాదిశబ్ద వత్; తథాహమాత్రకారః. *తస్మాదసారత్వాత్తు తద్వ్యసదేహః స్రాజ్ఞవత్, *యావదాత్మభావిత్యా చ్చుదోష ఇతి; జ్ఞానేన ధర్మేణ స్వరూపమపి నిరూపితమ్; న తు జ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మేతి. కథమిద మవగమ్యత ఇతిచేత్, *యస్సవజ్ఞస్సవః విత్ ఇత్యాది జ్ఞాతృశ్చక్రతే. *పరాస్య శక్తివివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, * విజ్ఞాతారమరే కేః విజానియాత్ ఇత్యాదిశుశిత సమధిగతమిదమ్; జ్ఞానస్య ధర్మమాత్రత్వాత్, ధర్మమాత్రస్యైవస్య వస్తుత్వప్రతిపాదనా నుపపత్తేశ్చ. అతః, సత్యజ్ఞానానిపదాని స్వాస్థాభూతజ్ఞానానివిశిష్టమేన బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తి! తత్, త్వమ్, ఇతి ద్వయోరపి పదయోః, స్వాస్థాప్రహణేన నివిశేషవస్తుస్వరూపిపస్థాపనపరత్వే ముఖ్యాన్యోపాత్త్యాగశ్చ. ఏక్యతాత్పర్యనిశ్చయాన్న లక్షణా గోషః, సోఽయం దేవతః ఇతివత్; యథా సోఽయమిత్యత్ర స ఇతిశబ్దేన దేశాంతరకాలాంతరసమ్బంధీ పుగుషః ప్రతీయతే, యమితి స సన్నిహితదేశవర్తమానకాలసమ్బంధీ; తయోస్సామానాధికరణ్యైవైక్యం ప్రతీయతే; తత్ర ఏకస్య యుగపత్ విరుద్ధదేశకాలసమ్బంధితయా ప్రతీతివత్ఫలబత ఇతి ద్వయోరపి పదయోస్స్వరూపమా త్రోపస్థాపనపరత్వమ్, స్వరూపస్య చైక్యం ప్రతిపాద్యతే ఇతిచేత్; నైతదేవమ్. సోఽయం దేవ దత్త ఇత్యత్రాపి లక్షణాగన్ధో న విద్యతే, విరోధాభావాత్. ఏకస్య భూతవర్తమానక్రియాద్వయ సమ్బంధో న విరుద్ధః. దేశాంతరస్థితిభూతా; సన్నిహితదేశస్థితివత్తే; అతః భూతవర్తమా నక్రియాద్వయసమ్బంధితయైక్యప్రతిపాదనమవిరుద్ధమ్. దేశద్వయవిరోధశ్చ కాలభేదేన పరిహృతః. లక్షణాయామపి న ద్వయోరపి పదయోరలక్షణాసమాశ్రయణమ్; ఏకేనైవ లక్షితేన విరోధ పరిహారాత్. లక్షణాభావ ఏవోక్తః; దేశాంతరసమ్బంధితయా భూతస్యైవ అన్యదేశసమ్బంధితయా వర్తమానత్వావిరోధాత్. ఏవమత్రాపి, జగత్కారణభూతస్యైవ పరస్య బ్రహ్మణః, జీవాంతర్యామి తయా జీవాత్తత్వమవిరుద్ధమితి ప్రతిపాదితమ్. యథాభూతయోరేవ హి ద్వయోరైక్యం సామానా ధికరణ్యేన ప్రతీయతే; తత్పరిత్యాగేన స్వరూపమాత్రైక్యం న సామానాధికరణ్యాస్యాస్థా. *భిన్నప్ర వృత్తినిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్త్విన్నభే వృత్తిస్సామానాధికరణ్యమితి హి తద్విద్య. తథాభూత యోరేవైక్యముపపాదితమస్తాభిః ఉపక్రమవిరోధ్యపసంహారవాక్యతాత్పర్యనిశ్చయశ్చన ఘటతే. ఉపక్రమే హి *తదైక్షత బహున్యాం ప్రజాగృయేత్యాదినా సత్యసంకల్పత్వం జగదేకకారణత్వ మప్యుక్తమ్; తద్విరోధిత్వాదిద్వైకయత్వాది బ్రహ్మణ్యైవ.

అపిచ, అధాభేదతత్సంసర్గవిశేషబోధనకృతపదవాక్యస్వరూపతాలబ్ధప్రమాణభావస్య శబ్దస్య, నివిశేషవస్తుబోధనాసామర్థ్యాత్, న నివిశేషవస్తుని శబ్దః ప్రమాణమ్. నివిశేష త్యాదిశబ్దాస్తు కేన చిద్విశేషేణ విశిష్టతయాఽవగతస్య వస్తునో న శ్వస్తరావగతవిశేషవిశేషపర

తయా బోధకాః; ఇతరథా తేషామవ్యసవబోధకత్వమేవ; ప్రకృతిప్రత్యయరూపేణ పదస్యైవానేక విశేషగర్భత్యాత్, అనేకపదార్థసంసర్గబోధకత్వాచ్చ వ్యాకృత్యః।

అధ్యాత్ ; నాన్తాభినివేశేషే స్వయంప్రకాశే వస్తుని శబ్దః ప్రమాణమిత్యుచ్యతే, స్వతస్సిద్ధస్య ప్రమాణావేక్ష్యాత్ ; సవైశ్శబ్దైస్తరుపరాగవిశేషాః జ్ఞాతృత్వాదయస్సవే నివర్త్యంతే; సవేషు విశేషేషు నివృత్తేషు, వస్తుమాత్రమవచ్ఛిన్నం స్వయంప్రకాశం స్వత ఏవావ త్యత ఇతి. నైతదేవమ్. కేన శబ్దేన తద్వస్తు నిర్దిశ్య తద్గతా విశేషా నిరస్యంతే? జ్ఞప్తిమాత్రశబ్దేనేతి చేన్న; సోఽపి సవిశేషమేవ వస్తవలభ్యతే, ప్రకృతిప్రత్యయరూపేణ విశేషగర్భత్యాదేవ. *జ్ఞా తవబోధనే ఇతి సకమకస్సకత్వకః క్రియావిశేషః, క్రియాస్తరవ్యావతకస్వభావవిశేషశ్చ, ప్రకృత్యాఽవగమ్యతే; ప్రత్యయేన చ లింగసజ్ఞాదయః స్వతస్సిద్ధావప్యేతత్స్వభావవిశేషవిరహే ప్దిరేవ సన్యాత్ ; అన్యసాధనస్వభావతయా హి జ్ఞప్తేః స్వతస్సిద్ధిరుచ్యతే; బ్రహ్మస్వరూపమ్ కృత్స్నం సర్వదా స్వయమేవ ప్రకాశతే చేత్, తస్మిన్నవ్యధమాధ్యాసస్సమృత్యి. సహజజ్ఞస్వ రూపే అవభాసమానే సర్వత్వాదిరధ్యస్యతే. అతఏవ హి భవశ్చిరాచ్ఛాదికావిద్యాఽభ్యుపగ మ్యతే. తతశ్చ శాస్త్రీయనివర్తకజ్ఞానస్య బ్రహ్మణి తిరోహితాంశో విషయః. అన్యథా తస్య నివర్తకత్వం చ సన్యాత్. అధిష్ఠానాతిరేకిరజ్ఞత్వప్రకాశనేన హి సర్వత్వం బాధ్యతే. ఏకశ్చేద్వి శేషో జ్ఞానమాత్రే వస్తుని శబ్దేనాభిధీయతే; స చ బ్రహ్మవిశేషణం భవతీతి, సర్వశ్రుతిప్రతిపాదిత సర్వవిశేషణవిశిష్యం బహు భవతి. అతః, పామాణికానాం న కేనాపి ప్రమాణేన నిర్విశేషవస్తుసిద్ధిః!

నిర్వికల్పకప్రత్యక్షేఽపి, సవిశేషమేవ వస్తు ప్రతీయతే, అన్యథా, సవికల్పకే సోఽయ మితిపూర్వావగతప్రకారవిశిష్టప్రతీత్యనుపపత్తేః. వస్తుసంస్థానవిశేషరూపత్వాద్వోత్పాదే, నిర్వికల్ పకదశాయానుపి ససంస్థానమేవ వస్తు ఇత్థమితిప్రతీయతే. ద్వితీయాదిప్రత్యయేషు తస్యైవ సంస్థాన విశేషస్య అనేకవస్తునిష్ఠతామాత్రం ప్రతీయతే. సంస్థానరూపప్రకారాఖ్యస్య పదార్థస్య అనేకవస్తు నిష్ఠతయాఽనేకవస్తువిశేషణత్వం ద్వితీయాదిప్రత్యయోవగమ్యమితి ద్వితీయాదిప్రత్యయోసవికల్పకా ఇత్యుచ్యతే. అతఏవ ఏకస్య పదార్థస్య భిన్నాభిన్నరూపేణ విరుద్ధం ద్వ్యవ్యక్తకత్వం ప్రత్యుక్తమ్. సంస్థానస్య సంస్థానినః ప్రకారతయా పదార్థాస్తరత్వమ్, ప్రకారత్వాదేవ పునఃసిద్ధ్యసహాయం పునఃగనుపలభ్యుచ్ఛేతి, చ ద్వ్యవ్యక్తకత్వసిద్ధిః।

అపి చ, నిర్విశేషవస్తువాదినా స్వయంప్రకాశే వస్తుని తరుపరాగవిశేషాః సవైశ్శబ్దై ర్వాపిధ్యంతే ఇతి వదతా, కే తే శబ్దా నిషేధకా ఇతి వక్తవ్యమ్ ; *వాచారమ్భణం వికారో నామ ధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి వికారనామధేయయోః వాచారమ్భణమాత్రత్యాత్, యత్తత కారణతయోపలభ్యతే వస్తుమాత్రం, తదేవ సత్యమవ్యదసత్యమితియం శ్రుతివేదతీతి చేత్, నైతరుప పద్యతే. ఏకస్మిన్ విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రతిజ్ఞాతే, అన్యజ్ఞానేన అన్యజ్ఞానాసమ్భవం కున్వాసస్య, ఏకమేవ వస్తు వికారాద్యవస్థావిశేషేణ పారమాధికేనైవ నానారూపమవస్థితం చేత్,

తత్ర సకస్త్విజ్ఞాతే తన్నాద్విలక్షణసంస్థానాస్తరమపి తదేవేతి, తత్ర దృష్టాన్తోఽయం నిరశేతః; నాత్ర కస్యచిద్విశేషస్య నిషేధకః కోఽపి శబ్దో దృశ్యతే. వాచారమ్భణమితి, వాచా-వ్యవహారేణ ఆరభ్యతే ఇతి ఆరమ్భణమ్, క్షిణ్ణరూపసంస్థితాయాః మృత్తికాయాః నానుచార్యత్, వ్యవహారశ్చాన్యః; ఘటశరావాదిరూపేణ అవస్థితాయాస్తస్యా ఏవ మృత్తికాయాః అన్యాని నామాని, వ్యవహారాశ్చాన్యాదృశాః; తథాపి సర్వాత్ర మృత్తికాద్రవ్యమేకమేవ నానాసంస్థాననానానానుధేయాభ్యాం నానావ్యవహారేణ చారభ్యత ఇతి ఏతదేన సత్యమిత్యనేన, అన్యజ్ఞానేన అన్యజ్ఞానమమ్భవో నిదగితః, నాత్ర కిచ్చిదస్తి నిషేధ్యత ఇతి, పూర్వమేవాచారమథః ప్రపజ్ఞితః. అపి చ; *యేనాశ్రుతం శ్రుతమిత్యాదినా బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య సర్వాస్య మిథ్యాత్వం ప్రతిజ్ఞాతం చేత్, * యథాసామ్యైకేన మృత్పిణ్డనే త్యాదిదృష్టాన్తసాధ్యవికలస్వాత్, రజ్జుసంపాదివస్తృత్తికావికారస్య ఘటశరావాదేన సత్యత్వం శ్వేతకేతోశ్శుక్రాదుః ప్రమాణాన్తరేణ యుక్త్యాచాఽసిద్ధమితి; ఏతదపి సమాధయిష్యమితి చేత్, యథేతి దృష్టాన్తశయోపాదానం న ఘటతే. సదేవ, ఏకమేవ, ఇత్యవధారణద్వయేన, అద్వితీయమిత్యనేన చ సన్యాతాతిరేకిసజాతీయవిజాతీయాః సర్వే విశేషాః నిషిష్యంత ఇతి ప్రతీయ శేషిచేత్.

నైతదేవమ్. కారణకారణభావావస్థాద్యయావస్థితస్యైకస్య వస్తువః సకావస్థావస్థితస్య జ్ఞానేన అవస్థాన్తరావస్థితస్యాపి వస్తైవైకేన జ్ఞాతతాం దృష్టాన్తేన దిశేయిత్యా శ్వేతకేతోరప్రతిజ్ఞాతం సర్వాస్య బ్రహ్మకారణత్వం చ వక్తుం * సదేవసామ్యైకమిత్యారభ్యమ్. ఇదమగ్రే సదేవాసీదితి, అగ్ర ఇతికాలవిశేషః ఇదం శబ్దవాచ్యస్య ప్రపజ్ఞస్య సదాపత్తిరూపాం క్రియాం సద్వ్యవస్థాతాం చ వదతి; ఏకమేవేతి చ అస్య నానానామరూపవికారప్రసంగామ్. ఏతస్మిన్ప్రతిపాదితే అస్య జగతః సనుపాదానతా ప్రతిపాదితా భవతి. అన్యత్ర ఉపాదానకారణస్య స్వవ్యతిరిక్తాధిష్ఠాత్రపేక్షాదశేవేఽపి సర్వావిలక్షణత్వాదస్య సర్వాజ్ఞస్య బ్రహ్మణః సర్వాశక్తియోగో న విరుద్ధ ఇతి అద్వితీయపదమధిష్ఠాత్రవరం నివారయతి. సర్వాశక్తియుక్తత్వాదేవ బ్రహ్మణః కాశ్చశ్రుతయః ప్రథమముపాదానకారణత్వం ప్రతిపాద్య నిమిత్తకారణమపి తదేవేతి ప్రతిపాదయన్తి, యథేయం శ్రుతిః. అన్యాశ్చ శ్రుతయః బ్రహ్మణో నిమిత్తకారణతామచుజ్ఞాయ తస్య (అపైవ) ఉపాదానతాది కథమితి పరిచోద్య సర్వాశక్తియుక్తత్వానుపాదానకారణం తదితరాశేషోపకరణం చ బ్రహ్మైవేతి పరిహరన్తి. * కిం సిద్ధవనం కఉసవృక్ష ఆసీద్యతోద్యావాకృధివీ నిష్ఠతక్షుః! మనీషిణో మనసా పృచ్ఛతేమతద్యదభ్యతిష్ఠగుభవనాని ధారయన్. బ్రహ్మ వనంబ్రహ్మ సవృక్ష ఆసీద్యతోద్యావా పృథవీ నిష్ఠతక్షుః! మనీషిణో మనసా విబ్రవీమివో బ్రహ్మభ్యతిష్ఠగుభవనానిధారయన్మితి సామాన్యతో దృష్టేన విరోధమాశంక్య బ్రహ్మణస్సర్వావిలక్షణత్వేన పరిహార ఉక్తః. అథః* సదేన సామ్యైకమగ్ర ఆసీదిత్యత్రాపి అగ్ర ఇత్యాద్యనేకవిశేషాః బ్రహ్మణః ప్రతిఘాదితాః; భవదభిమతవిశేషనిషేధవాచీ కోఽపిశబ్దో న దృశ్యతే. ప్రత్యుతజగద్బ్రహ్మణో కారణకారణభావజ్ఞాపనాయ అగ్ర ఇతి కాలవిశేషసద్భావః ఆసీదితి క్రియావిశేషః జగదుపాదానతా జగన్నిమిత్తతా చ నిమిత్తోపాదానయోజ్జేదనిరసనేన తస్యైవ బ్రహ్మణస్సర్వాశక్తియోగశ్చేతి జ్ఞప్తజ్ఞానానుసారశో విశేషా ఏవ ప్రతిపాదితా. యతో వాస్తవ

యకారణభావాదిజ్ఞాపనే ప్రవృత్తమిదమ్, అతఏవ * అసదేవేదమగ్ర ఆసీదిత్యారభ్య సత్కా-
రణవాదనిషేధశ్చ క్రియతే. *కుతస్తుఖలుసోమ్యైవం స్యాదితి, ప్రాగసతః ఉత్పత్తిరహేతుకేత్యధికః.
దేవోపపాదయతి *కథమసతస్సజ్జాయతేతి. అసత ఉత్పన్నమసదాత్మకమేవ భవతీత్యధికః; యథా
బ్రుద ఉత్పన్నం ఘటాదికం మృదాత్మకమ్. సత ఉత్పత్తినామ వ్యవహరవిశేష హేతుభూతోఽవస్థా
శేషయోగః.

ఏతదుక్తం భవతి-ఏకమేవకారణభూతద్రవ్యమవస్థాన్తరయోగేన కాయకమిత్యుచ్యత ఇతి
కవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిపిపాదయిషితమ్; తదసత్కాయకవాదే నసేత్స్యతి. తథా హి -
యత్తసమవాయ్యసమవాయిప్రభృతిభిః కారణైరవయవ్యాఖ్యం కాయకం ద్రవ్యాన్తరమేవార
్యత ఇతి, కారణభూతాద్వస్తునః కాయకస్య వస్తవైవత్వాత్, న తజ్జ్ఞానేనాస్య జ్ఞాతతా కథమపి
మృవతీతి. కథమవయవి ద్రవ్యాన్తరం నిరస్యత ఇతి చేత్; కారణగతావస్థాన్తరయోగస్య ద్రవ్యా
గోత్పత్తివాదినస్సమ్ప్రతిపన్నస్యైవ ఏకత్వనామాన్తరవ్యవహారాన్తరాదేరుపపాదకత్వాత్,
న్యాన్తరాదశకనాచ్చేతి కారణమేవావస్థాన్తరాపన్నం కాయకమిత్యుచ్యత ఇత్యుక్తమ్. నను
ధిష్ఠానభ్రమాసమ్భవజ్ఞాపనాయాసత్కాయకవాదనిరాసః క్రియతే, తథా హి-ఏకం చిద్రూపం
త్యమేవావిద్యాశబలితం జగద్రూపేణ వివతత ఇత్యవిద్యాశ్రయత్వాయ మూలకారణం సత్య
త్యభ్యుపగస్తవ్యమిత్యసత్కాయకవాదనిరాసః. నైతదేవమ్. ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిష్ఠాదృ
ష్టముఖేన సత్కాయకవాదస్యైవ ప్రసక్తత్వాదిత్యుక్తమ్; భవత్పక్షే నిరధిష్ఠానభ్రమాసమ్భవస్య
రుపపాదత్వాచ్చ. యస్య హి చేతనగతో దోషః పారమాధికకః, దోషాశ్రయత్వం చ పారమా
-కమ్, తస్య పారమాధికకదోషేణ యుక్తస్యాపారమాధికకగన్ధవచగరాదిదశకనముపపన్నమ్.
స్య తు దోషశ్చాపారమాధికకః, దోషాశ్రయత్వం చాపారమాధికకమ్, తస్యాపారమాధికకే
ప్యాశ్రయేణ తరుపపన్నమితి, భవత్పక్షే న నిరధిష్ఠానభ్రమాసమ్భవః.

శోధకవాక్యేష్యసి *సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ * ఆచందో బ్రహ్మేత్యాదిషు సామానాధి
ణ్యప్రవృత్తిసిద్ధానేకగుణవిశిష్టైకాథాభిధానమవిరుద్ధమితి, సర్వగుణవిశిష్టం బ్రహ్మభిధీయత ఇతి
*వకమేవోక్తమ్. *అథాతఆదేశోనేతి నేతీతి బహుధా నిషేధోదృశ్యత ఇతిచేత్, కిమత్ర నిషిధ్యతే ²⁵/₂₄
వక్తవ్యమ్. * ద్వేవాపబ్రహ్మణోరూపే మూతాంచైవామూతాంచేతి మూతామూతాత్తకః
పశ్చాస్సవోఽపి నిషిధ్యత ఇతిచేత్, బ్రహ్మణో రూపతయాఽప్రజ్ఞాతం సర్వం రూపతయోపదిశ్య
స్తదేవ నిషేధమయుక్తమ్, * ప్రక్షాలనాద్ధి పక్షస్య దూరాదస్పృశనం వరమితి న్యాయాత్.
హి నిషేధకవాక్యాధికః? సూత్రకారస్వయమేవ వదతి- *ప్రకృతైతావత్వం హి ప్రతిషేధతి
బ్రవీతి చ భూయః ఇతి. ఉత్తరత్ర *అథ నామధేయం సత్యస్య సత్యమితి ప్రాణా వై సత్యం తేషా
ష సత్యమిత్యాదినా గుణగణస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ పూర్వప్రకృతైతావత్త్వం న భవతి
ప్రతి బ్రహ్మణ ఏతావత్త్వతాప్రతిషిధ్యతే ఇతి సూత్రస్యాధికః. *నేహనానాస్తికీశ్చనేత్యాదినా
నాత్వప్రతిషేధ ఏవ దృశ్యత ఇతి చేత్, అత్రాపి ఉత్తరత్ర *సర్వశ్యశో సర్వస్యేశాన ఇతి సత్య

సద్గుణత్వసర్వేశ్వరత్వప్రతిపాదనాత్ చేతనాచేతనవస్తుశరీరః ఈశ్వర ఇతి సర్వాప్రకారసంస్థితః సర్వేశ్వరస్య ఏకవేదితీ, తత్ప్రత్యసీకాబ్రహ్మత్వకనానాత్వం ప్రతిపిద్యం, న భవదభిమతమ్. సర్వా స్వీయప్రకారాను శ్రుతిషు ఇయమేవ రీతిరితి న క్వచిదపి బ్రహ్మణః సవిశేషత్వనిషేధచాచీ కోఽపి శబ్దో దృశ్యతే.

అపి చ నివిశేషజ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మ, తచ్చాచ్చాదికావిద్యాతిరోహితస్వస్వరూపం స్వగ తనానాత్వం పశ్యతీత్యయమథోక్తం ఘటతే; తిరోధానం నామ ప్రకాశనివారణమ్; స్వరూపాతి లేకిప్రకాశధర్మానభ్యుపగమేన ప్రకాశస్వైవ స్వరూపత్వాత్, స్వరూపనాశ ఏవ స్యాత్. ప్రకాశ పర్యాయం జ్ఞానం నిత్యమ్, న చ ప్రకాశః అవిద్యాతిరోహితః ఇతి బాలిశభాషితమిదమ్. అవి ద్యయాప్రకాశస్తిరోహిత ఇతి, ప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబంధో వా, విద్యమానస్య వినాశో వా? ప్రకాశస్య నుత్పాద్యత్వాద్విద్యానాశ ఏవ స్యాత్. ప్రకాశః నిత్యో నివికార స్త్వితీతిచేత్, సత్యమప్యవిద్యాయాం బ్రహ్మణి నకిచ్చిత్తిరోహితమితి, నానాత్వంపశ్యతీతి భవతామయమవ్యవహారః సత్త్వనివేచనీయమవ.

నను చ, భవతోఽపి విజ్ఞానస్వరూపఆత్మా అభ్యుపగమస్య, స చ స్వయంప్రకాశః; తస్యచ దేవాదిస్వరూపాత్మాభిమానే స్వరూపప్రకాశతిరోధానమవశ్యాశ్యయగీయమ్, స్వరూపప్రకాశేనతి న్వాత్త్వాకారాంతరాధ్యాసాయోగాత్; అతో భవతశ్చ సమానోఽయం దోషః. కిచ్చ, అస్తాక మేకస్మిన్నేవాత్మని భవమదీరితం దుఘటత్వమ్; భవతామాత్మానన్త్యాభ్యుపగమాత్సర్వేశ్వర్యయం దోషః పరిహరణీయః. అత్రోచ్యతే-స్వభావతః మలప్రత్యసీకానన్తజ్ఞానానన్తకస్వరూపమ్, స్వాభా వికానవధికాతిశయాపరిమితోదారగుణసాగరమ్, నిమేషకాష్ఠాకలాముపహతాకాదిపరాధకపర్యూ న్నాపరిమితవ్యవచ్ఛేదస్వరూపసర్వోత్పత్తిస్థితివినాశాదిసర్వపరిణామనిమిత్తభూతకాలకృతపరిణా మాస్పృష్టానన్తమహావిభూతి, స్వలీలాపరికరస్వాంతభూతానన్తబద్ధముక్తనానావిధచేతనతదోగ్య భూతానన్తవిచిత్రపరిణామశక్తి, చేతనేతరవస్తుజాతాన్తయాకామిత్యకృతసర్వేశ్వరత్వసర్వప్రకారా వస్థానావస్థితమ్, పరం బ్రహ్మ చ వేద్యమ్, తత్సాక్షాత్కారక్షమభగవద్దైవాయన పరాశర వాల్మీకి మను యాజ్ఞవల్క్యగౌతమాపస్తమ్బప్రభృతిమునిగణప్రణీతవిధ్యుపవాదమస్త్రరూపవేదమూలే తిహాసపురాణధర్మశాస్త్రోపబృంహితపరమార్థభూతానాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాతసమ్బుదాయము గ్యజ్ఞానాధర్మరూపానన్తశాఖం వేదం చ, అభ్యుపగచ్ఛతామస్తాకమ్, కిం న సేత్స్యతి? యథో క్తం భగవతా దైవైపాయనేన మహాభారతే- * యోమామజమనాదిం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్, * ద్వావిమా పురుషా లోకేశ్వరశ్చక్షురపవ చ| క్షురస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షుర ఉచ్యతే| ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః | యోలోకత్రయమావిశ్యబిభత్సత్వన్యయ ఈశ్వ రః|| * కాలం సపచతేతత్త్ర న కాలస్తత్ర వై ప్రభుః| ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః|| అవ్యక్తాదివిశేషాన్తం పరిణామధిసంయుతమ్ | క్రీడాహరేరిదం సర్వం క్షుర ఇత్యవధాయుతామ్|| * కృష్ణపవ హి లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయః| కృష్ణస్య హి కృతేభూతమిదం నిశ్వం చరాచరమ్|| కృష్ణస్య హి కృతే ఇతి కృష్ణస్య శేషభూతమిత్యర్థః. భగవతా పరాశరేణాప్యేవముక్తమ్ - * శుద్ధే

సహావిభూత్యాభ్యో పరేబ్రహ్మణి శబ్ద్యతే మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సవకారణకారణే * జ్ఞానశక్తిబలై
వ్యయోపీయోతేజాంస్యశేషతః భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయైగుణాదిభిః * ఏవమేషమహాశబ్దో
మైత్రేయభగవానితి పరమబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్యనాన్యగః || తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషా
మన్వితః శబ్దోఽయంనోపచారేణ త్వస్యత్రహ్యుపచారతః * ఏవమ్ప్రకారమమలం సత్యం వ్యాపక
పక్షయమ్ ! సమస్తహేయ రహితం విష్ణ్వభ్యం పరమంపదమ్ * కలాముహూతాదిమయశ్చకాలో
యద్విభూతేః పరిణామహేతుః * క్రిడతో బాలకస్యేవ చేష్టాం తస్య నిశామయశ్చితి మచునాపి
ప్రశాసితారం సవేషా మణీయాంసమణీయ సామిత్యామ్యక్తమ్. యాజ్ఞవల్క్యేనాపి * క్షేత్రజ్ఞ
శ్వశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమా మతా ఇత్యాది. ఆపస్తమ్బేనాపి * పూఃప్రాణిసస్సవక గుహా
యస్య ఇతి. సవే ప్రాణిసః గుహాశయస్య పరమాత్మనః పూః - పురం శరీరమిత్యధః. ప్రాణిస
తి జీవాత్త కభూతసజ్ఞాతాః.

ననుచ కిమసేనాఽఽడమ్బురేణ? చోద్యన్తు న పరిహృతమ్. ఉచ్యతే. ఏవమభ్యుపగచ్ఛతా
పస్తాకమ్, ఆత్మధర్మభూతస్య చైతన్యస్య స్వాభావికస్యాపి కర్మణా పారమాధికం సజ్జోచం
కాసం చ బ్రువతాం సవకమిదం పరిహృతమ్. భవతస్తుప్రకాశఏవ స్వరూపమితి, ప్రకాశో న
మభూతః, తస్యసజ్జోచో వికాసో వా నాభ్యుపగమ్యతే ప్రకాశప్రసరానుత్పత్తిమేవ తిరోధాన
సాతాః కర్మాదయః కుపన్తి. అవిద్యాచేత్ తిరోధానం, తిరోధానభూతయాతయా స్వరూప
సాతప్రకాశనాశఃపూర్వమేవోక్తః. అస్తాకఞ్చఽవిద్యారూపేణకర్మణా, స్వరూపనిత్యధర్మభూ
జ్ఞానప్రకాశస్సంక్కుచితః, తేన దేవాదిరూపాత్మాభిమానోభవతీతి విశేషః. యథోక్తమ్ - * అవిద్యా
మకసంజ్ఞాఽన్యాత్పతీయా శక్తిరివ్యతే || యయా క్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సావేష్టితా నృపసవకగా | సంసా
తాపానఖిలానవాప్నోత్యతినస్తతా || తయా తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా | సవక
సాతేషు భూపాల తారతమ్యేన వతతే ఇతి. క్షేత్రజ్ఞానాం స్వధర్మభూతజ్ఞానస్య, కర్మకసంజ్ఞయా
విద్యయాసజ్జోచం వికాసం చ దశకయతి.

అపిచ, ఆచ్ఛాదికాలవిద్యా శ్రుతిభిశ్చైవోపదేశబలాచ్చ బ్రహ్మస్వరూపతిరోధానహేతు
షరూపా ఆశ్రియతే. తస్యాశ్చ మిథ్యారూపత్వేన, ప్రపశ్చవత్, స్వదశకనమూలదోషాపేక్ష
వ్యత్, న సా మిథ్యాదశకనమూలదోషస్సాన్వదితి, బ్రహ్మైవ మిథ్యాదశకనమూలం స్యాత్; తస్యా
స్సాన్విత్యేఽపి మిథ్యారూపత్వాదేవ, బ్రహ్మదృశ్యత్వేనైవానాదిత్వాత్ తద్దశకనమూలపరమా
దోషానభ్యుపగమాచ్చ, బ్రహ్మైవ తద్దశకనమూలం స్యాత్; తస్య నిత్యత్వాత్, అనిమోక్ష
వ. | అతపవేదమపి నిరస్తమ్ - ఏకమేవ శరీరం జీవవత్ నిజీవానీతరాణి శరీరాణి, యథా స్వప్న
ప్రప్తనానావిధశరీరాణాం నిజీవత్వమ్, తత్ర స్వప్నే ద్రష్టుశ్శరీరమేకమేవజీవవత్, తస్య స్వప్న
లాయాం దృశ్యభూతనానావిధానస్తశరీరాణాం నిజీవత్వమేవ. అనేనై కేనైవ అన్యేషాం జీవా
నాం శరీరాణాం పరికల్పితత్వాత్ జీవాః మిథ్యాభూతాః-ఇతి. బ్రహ్మణా స్వస్వరూపవ్యతిరిక్తస్య
వభావస్య సవకశరీరాణాం చ కల్పితత్వాత్, ఏకస్మిన్నపి శరీరే శరీరవజ్జీవసద్భావస్య మిథ్యారూప

త్వాత్, సవాణి శరీరాణి మిథ్యానూపాణి, తత్ర జీవభావశ్చ మిథ్యానూప ఇతి, ఏకస్య శరీరస్య తత్ర జీవసద్భావస్య చ సకశ్చిద్విశేషః. అస్తాకంతు స్వప్నే ద్రష్టుశ్శరీరస్య, తస్మిన్నాత్మసద్భావస్య చ ప్రబాధవేలాయామ్ అబాధితత్వాత్. అన్యేషాం శరీరాణాం తద్గతజీవానాంచ బాధితత్వాత్ తే సవేకమిథ్యాభూతాః, స్వశరీరమేకం తస్మిన్ జీవభావశ్చ పరమానా ఇతి విశేషః.

అపిచ; కేనవాఽవిద్యానివృత్తిః, సాచకీద్వితీ? ఇతి వివేచనీయమ్. ఐక్యజ్ఞానం నివర్తకమ్, నివృత్తిశ్చ అనివారచనీయప్రత్యుపేకాకారా ఇతిచేత్ అనివారచనీయప్రత్యుపేకం నివారచనీయమ్; తచ్చ సద్వా? అసద్వా? ద్విరూపం వా? కోట్యంతరం న విద్యతే. బ్రహ్మవ్యతిరేకేణైతదభ్యుపగమే పునరప్యవిద్యా సనివృత్తాస్యాత్ - బ్రహ్మైవచేన్నివృత్తిః, తత్త్వాగ్రప్యవిశిష్టమితి, నేదాన్తజ్ఞానాత్పూర్వకమేవనివృత్తిస్స్యాత్. ఐక్యజ్ఞానం నివర్తకమ్, తదభావాత్సంసార ఇతి భవద్దశానం విహన్యతే.

కీచ్చ, నివర్తకజ్ఞానస్యాప్యవిద్యానూపత్వాత్ తన్నివర్తకానం కేనేతి వక్తవ్యమ్. నివర్తకజ్ఞానం, స్వేతరసమస్తభేదం నివర్తక క్షణికత్వాదేవ స్వయమేవశ్యతి, దావాసలవిషనాశసవిషాహరవత్, ఇతిచేత్; న. నివర్తకజ్ఞానస్య బ్రహ్మవ్యతిరేకత్వేన, తత్స్వరూపతగుచ్ఛద్వినివాళానాం మిథ్యానూపత్వాత్, తద్వినివాళనూపాఽవిద్యాత్విత్వేనైతి, తద్వినివాళదశానస్యనివర్తకానం వక్తవ్యమేవ. దావాగ్న్యదీనామపి పూర్వావస్థావిరోధిపరిణామపరమ్పరా ఆవరణానీయేవ.

అపిచ, చిన్మాత్రబ్రహ్మవ్యతిరేకకృత్సన్నివిషేధవిషయజ్ఞానస్య కోయం జ్ఞాతా? అథ్యానరూప ఇతిచేన్న; తస్య నిషేధ్యతయా నివర్తకజ్ఞానకర్మకత్వాత్ తత్కర్మకత్వానుపపత్తే. బ్రహ్మ స్వరూపమేవేతిచేత్, న; బ్రహ్మణః నివర్తకజ్ఞానం ప్రతి జ్ఞాతృత్వం కిం స్వరూపమ్? ఉతాధ్యస్తమ్? అధ్యస్తం చేత్; అయమథ్యాసః, తన్నూరావిద్యాన్తరం చ, నివర్తకజ్ఞానావిషయతయా తిష్ఠత్యేవ. తన్నివర్తకాన్తకాభ్యుపగమే తస్యాపి త్రిరూపతయా అసవస్థేన. సమాస్య హి జ్ఞానస్య త్రిరూపత్వవిరహే జ్ఞానత్వమేవహీయతే, కస్యచిత్ కచ్చిన్ అర్థవిశేషం ప్రతి సిద్ధిరూపత్వాజ్ఞానస్య. త్రిరూపత్వవిరహే భవతాం స్వరూపభూతజ్ఞానవత్ నివర్తకజ్ఞానమప్యనివర్తకం స్యాత్. బ్రహ్మ స్వరూపస్వైవ జ్ఞాతృత్వాభ్యుపగమే అస్తద్వియపక్షసేవ పరిగృహీతస్స్యాత్. నివర్తకజ్ఞాన స్వరూపజ్ఞాతృత్వం చ స్వనివర్తకాన్తగతమితి వచనం భూతలవ్యతిరేకం కృత్సన్నిచిత్సం దేవదత్తే నేత్యస్యామేవ ఛేదనక్రియాయామ్ అస్యాశ్చేదన క్రియాయాః ఛేత్తృత్వస్య చ ఛేద్యాన్తభావవచనవదుపహాస్యమ్.

సంపద్యమితి

అపిచ, నిఖలభేదవివర్తనమిదమైక్యజ్ఞానం. కేన జాతమితి వివేచనీయమ్; శ్రుత్యైవేతిచేన్న. తస్యాః బ్రహ్మవ్యతిరేకాయాః అవిద్యాపరికల్పితత్వాత్ ప్రపంచబాధకజ్ఞానోత్పాదకత్వం న సమ్భవతి; తథాహి-దుష్టకారణజాతమపి రజ్జుసపకజ్ఞానం దుష్టకారణజన్యేన రజ్జురియం న సపక ఇతి జ్ఞానేన న బాధ్యతే; - రజ్జుసపకజ్ఞానభయేనవర్తకమానే కేనచిద్బ్రాహ్మేన పురుషేణ రజ్జురియం న సపక ఇత్యుక్తేఽపి, అయద్రాస్త ఇతి జ్ఞానేనైతి, తద్వచనం రజ్జుసపకజ్ఞానస్య బాధకం న భవతి.

ఁచ న నివర్తతే. ప్రయోజకజ్ఞానవతః శ్రవణవేలాయామేవ హి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేన శ్రుతేరపి నిరూపితం జ్ఞాతమితి. కింఞ్చ, నివర్తకజ్ఞానస్య జ్ఞాతుః తత్సామగ్రీభూతశాస్త్రస్య చ, బ్రహ్మ తిక్తతయా యదిబాధ్యత్వముచ్యతే, హస్తతహిప్రపశ్చనివృత్తేమిథ్యాత్వమాపతతితి ప్రపస్య సత్యతాస్యాత్ ; స్వప్నదృష్టపురుషవాక్యావగతపుత్రాదిమరణస్య మిథ్యాత్వేన పుత్రాది తావత్. కింఞ్చ, తత్త్వముస్యాదివాక్యం న ప్రపశ్చస్య బాధకమ్, భ్రాన్తిరూపత్వాత్ భ్రాన్తి ముక్తరజ్జుసపకబాధకవాక్యవత్; నను చ స్వప్నేకస్తింశ్చిద్భయేవతమానే స్వప్నదశాయామేవ యస్వప్నః ఇతిజ్ఞాతేసతి పూర్వభయనివృత్తిద్వైప్యా, తద్వదత్రాపి సమ్భవతీతి; నైవమ్; స్వప్నాయామేవ సోఽపి స్వప్న ఇతిజ్ఞాతే సతి పునభవాయా నువృత్తిరేవదృష్టేతి నకశ్చిద్విశేషః; శ్రవణాయామేవ సోఽపి స్వప్న ఇతి జ్ఞాతమేవేత్యుక్తమ్; యదపిచేదముక్తమ్ - భ్రాన్తిపరికల్పితత్వేన కారూపమపి శాస్త్రం సదద్వితీయం బ్రహ్మేతిబోధయతి తస్య సతోబ్రహ్మణోవిషయస్య పశ్చాద్బాధాదశకనాత్ బ్రహ్మసుస్థితమేవేతి; తదయుక్తమ్; శూన్యమేవ తత్త్వమితి వాక్యేన తస్యాపి ధితత్వాత్. - ఇదం భ్రాన్తిరూపం వాక్యమితిచేత్ సదద్వితీయం బ్రహ్మేతి వాక్యమపి భ్రాన్తి రూపమితిత్వయ్యేవోక్తమ్; పశ్చాత్తనబాధాదశకనం తు సవశూన్యవాక్యస్యైవేతి విశేషః. సవశూన్యవాదినః బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తుమిథ్యాత్వవాసినశ్చ స్వపక్షసాధనప్రమాణపారమాధ్యానభ్యుపేషాన అభియుక్తైర్వాదానధికారపవ ప్రతిపాదితః *అధికారోఽనుపాయత్వాన్న వాదేశూన్యవాదః ఇతి.

అపిచ ప్రత్యక్షదృష్టస్య ప్రపశ్చస్య మిథ్యాత్వం కేన ప్రమాణేన సాధ్యతే? ప్రత్యక్షస్య యమూలత్వేనాన్యథాసిద్ధిసమ్భవాత్. నిదోషం శాస్త్రమవన్యథాసిద్ధం ప్రత్యక్షస్య బాధకమితి తే; కేన దోషేణజాతం ప్రత్యక్షమనంతభేదవిషయమితి వక్తవ్యమ్; అనాదిభేదవాసనాఖ్యదోషం ప్రత్యక్షమితిచేత్; హస్త తహ్యానేనైవదోషేణజాతం శాస్త్రమపితి ఏకదోషమూలత్వాత్ ఛత్రప్రత్యక్షయోనకబాధ్యబాధకభావసిద్ధిః. అకాశవాయాదిభూతతదారబద్ధబద్ధస్పృశాదియుక్త సవ్యత్వాదిసంస్థానసంస్థితపదార్థగ్రాహి ప్రత్యక్షమ్; శాస్త్రం తు ప్రత్యాక్షాద్యపరిచ్ఛేద్యం నైవరాత్మత్వసత్యత్వాద్యనంతవిశేషగుణవిశిష్టబ్రహ్మస్వరూపతమపాసనాద్యారాధనప్రకారతత్త్వాదీనాం ప్రావేశతత్ప్రసాదలభ్యఫలవిశేషతదనిష్టకరణమూలనిగ్రహవిశేషవిషయమ్; ఇతి శాస్త్రప్రత్యక్షమోనకవిరోధః. అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాఠసమ్ప్రదాయతాద్యనేకగుణవిశిష్టస్య శాస్త్రస్య బలీశ్వరత్వం వదతా ప్రత్యక్షపారమాధ్యమవశ్యమభ్యుపగస్తవ్యమిత్యలమనేవ శ్రుతిశ్రవితతివాతవేగసహతకుదృష్టిదృష్టయుక్తిజాలతూలనిరసనేనేత్యుపరమ్యతే.

అథ భాస్కరమతనిరాకరణమ్.

ద్వితీయేతుపక్షే ఉపాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తువస్తరావభ్యుపగమాత్ బ్రహ్మజ్యేష్ఠోపాధిసంకరాదాపాధికాస్సనేదోషః బ్రహ్మజ్యేష్ఠ భవేయుః తతశ్చాపహతపాప్తత్వాదినిదోషశ్రుతయోపాధిమాన్యస్తే. యథా ఘటాకాశాదేః పరిచ్ఛిన్నతయా మహాకాశాద్వైలక్షణ్యం పరస్పర

భేదశ్చ దృశ్యతే; తత్రస్థాదోషా వా గుణా వా అనవచ్ఛిన్నేమహాకాశే న సమృధ్యంతే; ఏనమ్ ఉచా
 ధిక్పతభేదవ్యవస్థితజీవగతాదోషాః అనుపహితే పరేబ్రహ్మణి న సమృధ్యంతే ఇతిచేత్ ; నైతదుప
 పద్యతే. నిరవయవస్యాకాశస్య అనవచ్ఛేద్యస్య ఘటాదిభిశ్చేదాసమృచితేన నాకాశేన ఘటా
 దయస్సంయుక్తా ఇతి బ్రహ్మణోఽప్యచ్ఛేద్యత్వాద్భిష్టేనోపాధిసంయుక్తా స్యాత్. ఘటసంయు
 క్తాకాశప్రదేశః అన్యస్తాదాకాశప్రదేశాద్భిద్యతే ఇతిచేత్ ; ఆకాశస్యైకస్యైవ ప్రదేశభేదేన ఘటాది
 సంయోగాత్ ఘటాదౌ గచ్ఛతి తస్య చ ప్రదేశస్య అనియమ ఇతి తద్వత్ బ్రహ్మణ్యైవ ప్రదేశ
 భేదానియమేనోపాధిసంసర్గాత్ ఉచాధౌ గచ్ఛతి సంయుక్తవియుక్తబ్రహ్మప్రదేశభేదాచ్చ బ్రహ్మ
 ణ్యోపాధిసంసర్గాః క్షణేక్షణే బద్ధోమోక్షశ్చ భవతీతి సత్త; పరిహేసేన్తి నిరవయవస్యాకాశస్యైవ
 త్రోతేన్ద్రియత్వేసి ఇన్ద్రియవ్యవస్థాపత్ బ్రహ్మణ్యపివ్యవస్థాపపద్యతే ఇతిచేత్ ; న; వాయువిశేషసం
 స్కృతకణప్రదేశసంయుక్తస్యైవాకాశప్రదేశస్యైన్ద్రియత్వాత్ తస్య చ ప్రదేశాస్తరాద్భేదాని
 యమేపి ఇన్ద్రియవ్యవస్థాపపద్యతే. ఆకాశస్య తు సవేషాం శరీరేషు గచ్ఛత్సు అనియమేన సవ
 ప్రదేశసంయోగ ఇతి బ్రహ్మణ్యపుష్పాధిసంయోగప్రదేశానియమపవ. ఆకాశస్య స్వరూపేణైవశ్రో
 త్రేన్ద్రియత్వమభ్యుపగమ్యాపీన్ద్రియవ్యవస్థాకా. పరమార్థతస్తు ఆకాశో న శ్రోత్రేన్ద్రియమ్; వైకారి
 కాదహజ్జ్కారాదేకాదశేన్ద్రియాణి జాయంతే ఇతి హి వైదికాః. యథోక్తం భగవతాపరాశరణ -
 * తైజసాన్ద్రియాణ్యాహుదేవానైకారికాదశః ఏకాదశం మనశ్చైత, దేవానైకారికాః స్మృతాః
 ఇతి. అయమథః - వైకారికః తైజసః భూతాది ఇతి త్రివిధోఽహజ్జ్కరః; స చ క్రమాత్
 సాత్త్వికోరాజసస్తామసశ్చ; తత్ర తామసాద్భూతాదేరాకాశాదీనిభూతాని జాయంత ఇతి స్మృష్టిక్ర
 మముక్త్యా తైజసాద్రాజసాహజ్జ్కారాదేకాదశేన్ద్రియాణి జాయంత ఇతి పరమతముపన్యస్య సాత్త్వి
 కాహజ్జ్కారాత్ వైకారికాణి ఇన్ద్రియాణి జాయంత ఇతిస్వమతముచ్యతే* దేవానైకారికాః స్మృతాః
 ఇతి. దేవాః ఇన్ద్రియాణి. ఏవమ్ ఆహజ్జ్కారికాణామిన్ద్రియాణాం భూతైశ్చాప్యాయసం మహాభా
 రతే ఉచ్యతే. భౌతికత్వేపీన్ద్రియాణామ్ ఆకాశాదిభూతవికారత్వాదేవ ఆకాశాదిభూతపరిణామ
 విశేషాః వ్యవస్థితావన శరీరవత్ పురుషాణామిన్ద్రియాణి భవంతి బ్రహ్మణ్యచ్ఛేద్యే నిరవయవే నిర్వి
 కారేత్వనియమేనానస్తహేయోపాధిసంసర్గాదోషో దుష్పరిపారపవేతి శ్రద్ధధానానామీవాయం
 : ౨౧ పక్షఇతి శాస్త్రవిదో న బహుమున్యంతే స్వరూపపరిణామాభ్యుపగమాత్ అవికారశ్రుతిభాధ్యతే.
 నిరవద్యతా చ బ్రహ్మణః శక్తిపరిణామ ఇతిచేత్ ; కేయం శక్తిరిత్యుచ్యతే? తిం బ్రహ్మపరిణామ
 ౨౨ రూపా? ఉతబ్రహ్మణోఽనన్యా కాపీతి? ఉభయపక్షేఽపి స్వరూపపరిణామోఽవదానియపవ.

అథ యాదవప్రకాశమతనిరాకరణమ్.

తృతీయేపి కుడే; జీవబ్రహ్మణోభేదవదభేదస్య చాభ్యుపగమాత్ తస్య చ తద్భావాత్
 సౌభరిభేదవత్ స్వావతారభేదవచ్చసవస్యేత్వైరభేదత్వాత్ సవేజీవగతాదోషాస్తస్యైవస్యుః.
 ఏతదుక్తం భవతి-ఈశ్వరః స్వరూపేణైవ సురసరతియక్తావరాదిభేదేనాచస్థిత ఇతి హి తదాత్మకత్వ
 వణానం క్రియతే; తథాశుచి ఏకమృత్పిణ్డారబ్ధ ఘటశరావాదిగతాన్యుదకాహరణాదీని సవకా

గాణి యథా తస్యైవ భవన్తి ఏవం సర్వాజీవగతసుఖదుఃఖాది సర్వామ్ ఈశ్వరగతమేవస్యాదితి. టకరకాదిసంస్థానానుపయుక్తమృద్ధ్యవ్యం యథా కాయాన్తరానన్వితమ్ ఏవమేవ సురపశుమను దిజీవత్వానుపయుక్తేశ్వరః సర్వాజ్ఞస్సత్య సజ్జల్పశ్వాది(కల్యాణ)గుణాకర ఇతిచేత్ ; సత్యమ్ ; ఏవేశ్వరః ఏకేనాశేన కల్యాణగుణాకరః స ఏవచాన్యేనాశేన హేయగుణాకరః ; ఇత్యుక్తం యోరంశయోరీశ్వరత్వావిశేషాత్ ద్వావంశౌ వ్యవస్థితావితిచేత్ కస్తేన లాభః? ఏకస్యైవ ఏకే ంశేన నిత్యదుఃఖత్వాత్ అంశాన్తరేణ సుఖత్వమపి శేష్వరత్వాయకల్పతే. యథా దేవదత్తస్య స్కృహస్తే చందనపక్షానులేపః కేయూరకటకాఙ్గులీయకాలఙ్కారః, ఏతస్యైవాన్యస్త్రిహస్తే యద్గరాభిఘాతః కాలానలజ్వాలానుప్రవేశశ్చ, తద్వదేవ ఈశ్వరస్య స్వాదితి బ్రహ్మజ్ఞానపక్షాదపి పీయానయం భేదాభేదపక్షః, అపరిమితదుఃఖస్య పారమాధికత్వాత్ సంసారిణామనన్తత్వేన స్తరత్వాచ్చ. తస్మాద్విలక్షణోఽయం జీవాంశః ఇతిచేత్ ఆగతోఽసితహిమదీయం పథానమ్. శ్వరస్య స్వరూపేణతాదాత్మ్యవణనే స్వాదయం దోషః ఆత్మశరీరభావేన తు తాదాత్మ్యప్రతి దనే సకశ్చిద్దోషః. ప్రత్యుత నిఖిలభవననియమనాదిమహానయం గుణగణః ప్రతిపాదితో భవతి. మానాధికరణ్యం చ ముఖ్యవృత్తమ్. ౬౬

౨ అపిచ ఏకస్య వస్తునో హి భిన్నాభిన్నత్వం విరుద్ధత్వాన్న సమ్భవతీత్యుక్తమ్. ఘటస్య నాభిన్న త్వేసతి తస్య తస్మిన్న భావః; అభిన్న త్వేసతి తస్య చ భావ ఇతి ఏకస్మిన్నా లేచైకస్మిన్దేవే కస్య హి పదార్థస్య యుగపత్సద్భావోఽసద్భావశ్చ విరుద్ధః. జాత్యాత్మనాభావః వ్యక్త్యా నాచాభావః ఇతిచేత్ ; జాతేః ముడ్డేనవ్యక్త్యాచాభేదేసతి ఖడ్గే ముడ్డేస్యాపి స్వస్థావపసస్థాః శ్లేశ చ జాతేరభిన్న త్వే సద్భావః అశ్వే మహిషత్వస్యేవేతి విరోధోదుష్పరిహరణవ. జాత్యా సర్వాన్తసంస్థానతయా వస్తునః ప్రకారత్వాత్ ప్రకారప్రకారిణోశ్చ పదార్థాన్తరత్వం ప్రకారస్య శక్తిధ్యనహాత్వం పృథగనుపలభ్యశ్చ తస్య సంస్థానస్య చానేకవస్తుషు ప్రకారతయాఽవస్థి ప్తి ఇత్యాది పూర్వామేవోక్తమ్. సోఽయమితి బుద్ధిః ప్రకారైక్యాత్; అయమపి దణ్డీతి బుద్ధివత్. యమేవ చ జాత్యాదిః ప్రకారోవస్తునోభేద ఇత్యుచ్యతే తద్యోగఏవ వస్తుభిన్నమితి వ్యవహారహే రిత్యర్థః. స చ వస్తునో భేదవ్యవహారహేతుః స్వస్య చ సంవేదనవత్ యథా సంవేదనం వస్తునో వ్యవహారహేతుః స్వస్య వ్యవహారహేతుశ్చ భవతి. అత ఏవ సంతాత్రగ్రాహిప్రత్యక్షం న భేదగ్రాహి త్యాదివాదానిరస్తాః. జాత్యాదిసంస్థానసంస్థితస్యైవ వస్తునః ప్రత్యక్షేణ గృహీతత్వాత్ తస్యైవ సంస్థానరూపజాత్యాదేః ప్రతియోగ్యపేక్షయా భేదవ్యవహారహేతుత్వాచ్చ. స్వరూపపరిణామదో శ్చ పూర్వామేవోక్తః. ౬౭

అథ స్వపక్షప్రతిష్ఠాపనమ్.

1 *యః పృథివ్యాం తిష్ఠా పృథివ్యా అన్తరో యం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరంయః పృథివీ మన్తరోయమయతి ఏవత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః, * య ఆత్మనితివత్సాత్తనోఽన్తరోయ గాత్మానవేదయస్యాత్త శరీరం య ఆత్మానమన్తరోయమయతి స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః, *యః పృథివీమన్తరేసచ్చర యస్య పృథివీ శరీరం యం పృథివీ న వేద ఇత్యాది ; *యోఽక్షరమన్తరే

సచ్చిరం యస్యాక్షరం శరీరం యమక్షరం స వేదః*యో మృత్యుమస్తతీ సచ్చిరం యస్య మృత్యు శ్శరీరం యం మృత్యుః*వేద ఏవసవభూతాన్తరాత్మైఃపహితపాస్తాఃపశ్యదేవ ఏకానారాయణః
* ద్వాసుపణాసయుజాసఖాయా సమాసం వృక్షం పరివస్వజాతే, తయోరవ్యః పిప్పలం స్వాద్య త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి. * అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాం సర్వాత్మా, * తత్సృష్ట్యాః తదేవాను స్తావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాధవత్ ఇత్యాది; * సత్యం చాచ్యుతం స సత్యనుధవత్, * అనేన జీవేనాత్మనా ఇత్యాది * పృథగాత్మాసం ప్రేరితారం చ మత్వాఃప్రజ్ఞైస్తతేనామృత్యు మేతి, * భోక్తాభోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా సర్వం ప్రోక్తం త్రివిధం బ్రహ్మమేతత్, * నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతికామాః, * ప్రధానశ్చేతజ్ఞ పతి గుణేశః, * జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీశనీశౌ, ఇత్యాదిశ్రుతిశతైః తనుబబ్బుసాదైః * జగత్సర్వం శరీరం తే సైయం తే వసుధాతలమ్, *యత్కించస్సృజ్యతే యేన సత్త్వజాతేః తైస్త్వది తస్య సృజ్యస్య సమూభౌ తత్సర్వం వై హరేస్తనుః * అహమాత్మా గుణేశః సర్వభూతాశ్శయస్థిః * సర్వస్య చాహం హృదిసన్నివిష్టోమత్తస్త్వత్ప్రతిజ్ఞాసమరోహణం చ ఇత్యాది. వేదవిదగ్రసం నాగ్నీపరాశర ద్వైపాయనవచోభిశ్చ పరస్య బ్రహ్మణః, సర్వస్యాత్మత్వావగమాన్ చిదచిదాత్మకస్య వస్తునస్తచ్చ రీరత్వావగమాచ్చ శరీరస్య చ శరీరణం ప్రతిప్రకారతయైవ పదార్థత్వాన్ శరీరశోదిశోశ్చ ధర్మ భేదేఽపి తయోరసంకారాత్ సర్వశరీరం బ్రహ్మేతిబ్రహ్మణో వైభవం ప్రతిపాదయన్చిస్సామానాధి కరణ్యాదిభిర్ముఖ్యవృత్తైస్సర్వచేతనాచేతనప్రకారం బ్రహ్మైవాభిధీయతే. సామానాధికరణ్యం హి ద్వయోః పదయోః ప్రకారద్వయముఖేనైకార్థసన్నిత్యమ్; తస్య చైతస్త్వపుడే ముఖ్యతా. తథా హి; తత్త్వమ్ ఇతి సామానాధికరణ్యే తదిత్యనేన జగత్కారణం సర్వకల్యాణగుణాశరం? నిరవద్యం బ్రహ్మోచ్యతే; త్వమితి చ చేతనసమానాధికరణవృత్తేన జీవాన్తయామిహాపి తచ్చరీరం తదాత్మ తయాఽవస్థితం తత్ప్రకారం బ్రహ్మోచ్యతే. ఇతరేషు పక్షేషు సామానాధికరణ్యహానిః బ్రహ్మణస్స దోషతా చ స్యాత్.

ఏతదుక్తం భవతి - * బ్రహ్మైవైవమవస్థితమిత్యత్ర ఏవం శబ్దార్థభూతః ప్రకారతయైవ విచిత్రచేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచస్య స్థూలస్య సూక్ష్మస్య చ సదృశః; తథా చ * బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యయమథాస్సమ్మున్నో భవతి; తస్యైవేశ్వరస్య కాయకతయా కారణతయా చ నానాసంస్థాన సంస్థితస్య సంస్థానతయా చిదచిద్వస్తుజాతమవస్థితమితి. నరు చ సంస్థానరూపేణ ప్రకార తయా ఏవంశబ్దార్థత్వం జాతిగుణయోరేవదృష్టం న ద్రవ్యస్య స్వతంత్రస్థితియోగ్యస్య పదార్థస్య ఏవంశబ్దార్థకతయా ఈశ్వరస్య ప్రకారమాత్మత్వమయుక్తమితిచేత్; ఉచ్యతే - ద్రవ్యస్వాపి దణ్డుకుణ్డలాదేః ద్రవ్యానారప్రకారత్వం దృష్టమేవ. నరు చ దణ్డాదేః స్వతంత్రస్య ద్రవ్యానార ప్రకారత్వే మత్వధీయప్రత్యయోదృష్టః; యథా దణ్డో కుణ్డలీ ఇతి; అతః గోత్వాధితుల్యతయా చేతనాచేతనస్య ద్రవ్యభూతస్య వస్తునః ఈశ్వరప్రకారతయా సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనంప యుజ్యతే. అత్రోచ్యతే - గౌరశోమమభ్యుదేవ ఇతి భూతసజ్జాతరూపాణాం ద్రవ్యాణామేవ ద్దేవ

క్రమముఃసౌఖ్యజాతః పుణ్యవిశేషేణ యజ్ఞదత్తోగజాతః పాపేన కమణా, అన్యశ్చేతనః పుణ్యా
రేకేణదేవోజాతః ఇత్యాది దేవాదిశరీరాణాం చేతనప్రకారతయా లోకవేదయోః సామానాధికర
్యన ప్రతిపాదనం దృష్టమ్. అయమథాః - జాతివాదద్రవ్యం వా గుణోవాసతత్రాదరః; కష్టానద్రవ్య
శేషం ప్రతి విశేషణతయైవ యస్య సద్భావః తస్య తదపృథక్నిర్దేశస్తత్ప్రకారతయా తత్సామానాధి
క్యేన ప్రతిపాదనం యుక్తమ్. యస్య పునద్రవ్యస్య పృథక్నిర్దేశస్యైవ కదాచిత్ క్వచిద్ద్రవ్యా
నప్రకారత్వమిష్యతే తత్ర మత్వధీయప్రత్యయ ఇతి విశేషః. ఏవమేవ, స్థావరజగ్దమాత్మకస్య
వస్య వస్తునః ఈశ్వరశరీరత్వేన తత్ప్రకారతయైవ స్వరూపసద్భావ ఇతి తత్ప్రకారీ ఈశ్వరఏవ
తచ్ఛబ్దేనాభిధీయత ఇతి తత్సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనం యుక్తమ్. తదేతత్సవం పూర్వ
వనామరూపవ్యాకరణశ్రుతివివరణే ప్రపశ్యతమ్. అతః ప్రకృతిపురుషమహదహజ్జాతంతాత్ర భూ
ద్వియతదారబ్ధచతుర్దశభువనాత్మక బ్రహ్మాండతదనవర్తినదేవతీయజ్జనుష్యస్థావరాదిసర్వప్ర
కారసంస్థానసంస్థితం కాయకమపి సర్వం బ్రహ్మేతి కారణభూతబ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ సర్వం విజ్ఞాతం
వతీతి ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానముపపన్నతరమ్. తదేవం కాయకారణభావాదిముఖేన కృత్సన్య
దదిద్యస్తునః పరబ్రహ్మప్రకారతయా తదాత్మకత్వముక్తమ్.

నను చ పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపేణ పరిణామాస్పదత్వం నివికారనిరవద్యశ్రుతికోప
సక్లేన నివారితమ్; * ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాదితి ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా
ప్రత్యక్షాయోగదృష్టాంతాభ్యాం పరమపురుషస్య జగదుపాదానకారణత్వం చ ప్రతిపాదితమ్;
పాదానకారణత్వం చ పరిణామాస్పదత్వమేవ; కథమిదముపపద్యతే? అత్రోచ్యతే - సజీవస్య
పశ్చిన్యావిశేషేణ కారణత్వముక్తమ్; తత్ర ఈశ్వరస్య జీవరూపపరిణామాభ్యుపగమే *నాత్మా
తేనిత్యత్వాచ్చతాభ్యః ఇతి విరుధ్యతే; వైషమ్యనైఋణ్యపరిహారశ్చ జీవానామనాదిత్వా
ప్రగమేన తత్తత్కర్మనిమిత్తతయా ప్రతిపాదితః *వైషమ్యనైఋణ్యేన సాపేక్షత్వాత్ *న
మావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వామపపద్యతే చాప్యపలభ్యతే చ ఇతి; అకృతాభ్యాగమకృత
ప్రణాశప్రసజ్జశ్చానిత్యత్వేభిహితః. తథా ప్రకృతేరవ్యనాదితా శ్రుతిభిః ప్రతిపాదితా - *అజా
యకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహీష్వం ప్రజాం జనయంతి సరూపామ్ అజోహ్యేకోజషమాణో
నుశేతేజహఃత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః ఇతి ప్రకృతిపురుషయోరజత్వం దశకయతి * అస్తా
న్యాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మిన్శాన్యోమాయయా సన్నిరుద్ధః, మాయా తు ప్రకృతివిద్యాన్తా
మనం తు మహేశ్వరమ్ ఇతి ప్రకృతిరేవ స్వరూపేణ వికారాస్పదమితి చ దశకయతి; * గౌర
వద్యస్తవతీసాజనిత్రీభూతభావనీ ఇతి చ. స్మృతిశ్చ * ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్యనాదీ ఉభా
వీ * భూమిరాపోఽనలోవాయుః ఖం మనోబుద్ధిరేవ చ అహజ్జాగర ఇతీయం. మే భిన్నాప్రకృతి
ర్వధా || అపరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్ జీవభూతాం మహాశూచాం యయేదం
యథాతే జగత్ || ప్రకృతిం సావ్యమవప్తభ్య విస్మజామి పునఃపునః * మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూ
పతే సచరాచరమ్ ఇత్యాదికా. ఏవం చ ప్రకృతేరపి ఈశ్వరశరీరత్వాత్ ప్రకృతిశబ్దేన తదా

త్వభూతస్యేవైతస్య తత్ప్రకారసంస్థితస్య వాచకః ; పురుషశబ్దః తదాత్మభూతస్యేవైతస్య పురుష
ప్రకారసంస్థితస్య వాచకః ; అతః తద్వికారాణామపి తత్తత్తేవైతస్య అర్థాః ; ననాహ * వ్యక్తిం విష్ణు
స్తథావ్యక్తం పురుషః కాలపవ చ * స ఏవ క్షోభకోబ్రహ్మన్ క్షోభ్యశ్చ పరిమ్యూరః ఇతి. అతః
ప్రకృతిప్రకారసంస్థితే పరమాత్మని ప్రకారభూతప్రకృత్యం శీవికారః ప్రకారమం శీ చావికారః, ఏవ
మేవ జీవప్రకారసంస్థితే పరమాత్మని చ ప్రకారభూతజీవాంశీ సవేద చాపురుషభావాః, ప్రకా
యంశః నియంతా నిరవద్యః సవకల్యాణగుణాశ్రయః సత్యసంబంధుః. తథా చ సతి కారణాన్య
ఈశ్వరపవేతి తమపాదానకజగత్ కాయావస్థాపి స ఏవేతి కాయకారణయోగసన్యత్యం సవక
శ్రుత్యవిరోధశ్చ భవతి. తదేవం నామరూపవిభాగానమానూక్ష్యదశాపన్నప్రకృతిపురుషశరీరం బ్రహ్మ
కారణావస్థమ్ ; జగతః తదాపత్తిరేవ చ ప్రలయః ; నామరూపవిభాగవిధి క్షమాంబిదచిద్వస్తు
శరీరం బ్రహ్మ కాయావస్థమ్ బ్రహ్మణః తథావిధస్థూలభావవ(జగతః) స్పృహితు్యచ్యుతే, యథోక్తం
భగవతాపరాశరేణ * ప్రధానపుంసోరజయోః కారణం కాయభూతయోః ఇతి. తస్మాత్ ఈశ్వర
ప్రకారభూతసవావస్థప్రకృతిపురుషవాచినశ్చబ్దాః తత్ప్రకారవిశిష్టతయా వస్థిశీ పరమాత్మని
ముఖ్యతయా వతకస్తే, జీవాత్మవాచి (జీవమనుష్యాది) శబ్దవత్ ; యథా జీవమనుష్యాదిశబ్దాః జీవ
మనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశేషాణాం జీవాత్మప్రకారతయైవ పదార్థకాన్యాత్ ప్రకారణి జీవా
త్మని ముఖ్యతయా వతకస్తే; తస్మాత్ సవావస్థ చిదచిద్వస్తునః పరమాత్మశరీరతయా తత్ప్రకారకాన్యాత్
పరమాత్మని ముఖ్యతయా వతకస్తే సవేతద్యచకాశ్చబ్దాః. అయమేవ అర్చితశరీరభావః పృథ
క్సిద్ధ్యనచోధారాధేయభావః నియంతృనియామ్యభావః శేషశేషిభావశ్చ సవాత్మనా ఆధార
తయా నియంతృతయా శేషితయా చ అప్నోతీత్యాత్మా. సవాత్మనా ఆధేయతయా నియామ్య
తయా శేషితయా చ అపృథక్సిద్ధం ప్రకారభూతమితి అకారః శరీరమితిచోచ్యతే. ఏవమేవ హి జీవా
త్మనస్సృశరీరసమ్బంధః ఏవమేవ పరమాత్మనః సవాశరీరజ్ఞేన సవాశబ్దవాచ్యత్వమ్; తదాహ శ్రుతి
గణః * సవేద వేదాయత్పదమామనన్తి * సవేదవేదాయత్త్రేకం భవన్తి ఇతి. తస్మైకస్య వాచ్య
త్వాదేకార్థవాచినోభవస్తీత్యర్థః. * ఏకోజీవోబహుభా నివిష్టు * సహివసన్తం సవిజనన్తి
దేవాః ఇత్యాది. జీవాః ఇన్ద్రియాణి. జీవమనుష్యాదీనామ స్తయామితయాత్ జ్ఞేన నివిశ్య సహివ
సన్తం తేషామిన్ద్రియాణి మనుషయన్తాని న విజనన్తి ఇత్యర్థః. తథా చ పారాణికాని వచాంసి
* సతాస్త్వసవకవచసాం ప్రతిష్ఠాయత్ర శాశ్వతీ * వాచ్యే హి వచసః ప్రతిష్ఠా * కాయాణాం
కారణం పూవకం వచసాం వాచ్యముత్తమమ్ * వేదైశ్చ సవైకరహమేవ జేద్యః ఇత్యాదీని. సవాణి
హి వచాంసి సశరీరాత్మవిశిష్టమస్తయామితయాచక్షతే; * హస్తాహమిమాన్విస్తాజీవతా అను
జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి ఇతి హి శ్రుతిః. తథా చ మానవం వచఃప్రకాసి
తారం సవేదామణీయాంసమణీయసామ్; రుక్మాభం వృక్షఫలమ్యం విద్యాత్పురుషం పరమః అన్య
ప్రవిశ్య అస్తయామితయా సవేదాం ప్రకాసితారం నియన్తారమ్ అణీయాంసా అత్తానః కృత్స్నస్య
చేతనస్య వ్యాపకశయా సూక్ష్మభూతాస్తే; తేషామపి వ్యాపకత్వాత్కేంద్రీయైవి సూక్ష్మతర ఇత్యర్థః.

గుక్తాభః ఆదిత్యమాః స్వప్నధీగమ్యః-స్వప్నకల్పబుద్ధిప్రాప్యః, విశదతమప్రత్యక్షతాపన్నానుశాసనైకలభ్య ఇత్యధః. *ఏనమేకే వదన్యగ్నిం మరుతోఽన్యే ప్రజాపతిమ్ | ఇద్ధిమేకేపరేస్థానమపరేబ్రహ్మశాశ్వతమ్ ఇతి; ఏకే - వేదాః ఇత్యధః. ఉక్తరీత్యా పరస్మైవ బ్రహ్మణస్సవస్య ప్రశాసితృత్వేన సనాత్నరాత్నతయా ప్రవిశ్యావస్థితత్వాదగ్నాదయోఽపి శబ్దాః శాశ్వతబ్రహ్మశబ్దవత్ సస్మైవ నాచకా భవన్తీత్యధః. తథా చ స్మృత్యంతరమ్-యేయజన్తి పితౄణాం దేవాణాం బ్రాహ్మణాణాం సహుతాశనాణాం | సవభూతాన్తరాత్మానం విష్ణుమేవ యజన్తితే ఇతి; పితృదేవబ్రాహ్మణామతాశనాదిశబ్దాః తన్ముఖేన తదన్తరాత్మభూతస్య విష్ణోరేవ వాచకాః ఇత్యుక్తం భవతి. . .

అశ్రేదం సవశాస్త్రహృదయమ్-జీవాత్మానః స్వయనుసంక్కుచితాపరిచ్ఛిన్ననిమలజ్ఞానస్వరూపాస్సన్తః కర్మరూపావిద్యావేష్టితాః, తత్తత్కర్మానురూపజ్ఞానసంక్కుచమాపన్నాః, బ్రహ్మదిస్తమ్బపయః-నవివిధవిదితదేహేషు ప్రవిష్టాః తత్తద్దేహాచితలబ్ధజ్ఞానప్రసరాః తత్తద్దేహత్వాభిమానినః తమచితకర్మాణి కుర్వాణాః తదనుగుణసుఖదుఃఖోపభోగరూపసంసారప్రవాహం ప్రతిపద్యంతే. ఏతేషాం సంసారమోచనం భగవత్ప్రేమప్రతిమస్తరేణ నోపపద్యత ఇతి తదధికం ప్రథమమేషాం దేవాదిభేదరహితజ్ఞానైకాకారతయా సవేశేషాం సామ్యం ప్రతిపాద్య తస్యాపి స్వరూపస్య భగవచ్ఛేషతైకస్వరూపైకరసతయా భగవదాత్మకతామపి ప్రతిపాద్య భగవత్స్వరూపం హేయప్రత్యగీకకల్యాణైకతానతయా సకలేతరభిసంజాతీయమ్ అనవధికాతిశయాసంక్లేయకల్యాణగుణగణాలయమ్ స్వసంక్కుచప్రవృత్తసమస్తచిదచిద్వస్తుజాతతయూ సవస్యాత్మభూతు ప్రతిపాద్య తమపాశవం సాంఘం తత్ప్రేమకం ప్రతిపాదయన్తి శాస్త్రాణీతి. | యథోక్తమ్-నివాణమయ ఏవా యమాత్మా జ్ఞానమయోఽమలః | దుఃఖాజ్ఞానమలాధమాః ప్రకృతేస్తేన చాత్మనః | ప్రకృతిసంసర్గకృతకర్మమూలత్వాన్నాత్మస్వరూపప్రయుక్తా ధర్మాః ఇత్యధః. ప్రాప్తాప్రాప్తవివేకేన ప్రకృతేరేవ ధర్మాః ఇత్యుక్తమ్. * విద్యావినయసమ్మన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తినీ | శునిచైవ శ్వపాకే చ పణ్డితాస్సమదర్శినః ఇతి; దేవతీయజ్ఞనుష్యస్థావరరూపప్రకృతిసంస్పృష్టస్యాత్మనః, స్వరూపవివేచనీ బుద్ధిః యేషాం తే పణ్డితాః - తత్తత్ప్రకృతివిశేషవివికాత్తయాభాత్త్యజ్ఞానవన్తః, తత్తత్తత్తాత్మనవిషమాకారే వతకమానమాత్మానం సమానాకారం పశ్యన్తి సమదర్శినః ఇత్యుక్తమ్. తదిదమాహ- * ఇహైవతైజితః స్వగోఽయేషాం సామ్యేస్థితం మరః | నిదోషం హి సయం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తేస్థితాః ఇతి నిదోషమ్-దేవాదిప్రకృతివిశేషసంసర్గరూపదోషరహితమ్, షష్ఠాచేనాసస్థితమ్ సవమాత్మవస్తు నివాణరూపజ్ఞానైకాకారతయా సమమిత్యధః. తస్మైవమూఢతస్యాత్మనః భగవచ్ఛేషతైకరసతా, తన్నియామ్యతా, తదేకాధారతా చ, తచ్ఛరీరతత్తమప్రభృతి భిన్నజ్ఞైః, తత్సామానాధికరణ్యేన చ శ్రుతిస్మృతితిహాసపురాణాదిసు ప్రతిపాద్యతే ఇతి పూర్వమేవోక్తమ్- * దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా | మామేవ యో ప్రపద్యతై మాయా మేతాన్తరన్తితే ఇతి. తస్మైతస్యాత్మనః కర్మకృతవిదితగుణమయప్రకృతిసంసర్గరూపత్వం సంసారాన్తోక్షః భగవత్ప్రేమప్రతిమస్తరేణ నోపపద్యతే ఇత్యుక్తం భవతి; * నాన్యోపన్యా భిన్నమాయా

విద్యతే ఇత్యాదిభిశ్చుతిభిశ్చ. *మయా శతమిదం సహం జగదవ్యక్తమూహితానా । మహ్నానిమూ
భూతాని నచాహ నేవ్యవస్థితః ॥ స చ మహాస్థాని భూతాని పశ్యతు యోగ మిశ్వరమ్ ఇతి సహ
శక్తియోగాత్ సైవ్యిశ్వరూపైచిత్రముక్తమ్. తదాహ - * విష్ణుభ్యహంసా కృత్స్న మేగంశే
స్థిఃజగత్ ఇతి. అనన్తవిచిత్రమహాశ్చయో రూపం జగత్ మనుజాయుజాయుజానానా శీనాత్తతయా
ప్రవిశ్య, సహం మత్సృజ్య. త్వేన విష్ణుభ్య అనేనరూపేణ బ్రహ్మమహావిభూతిః, అగమ్యోదారగుణ
సాగరః నిరతిశయాశ్చయోభూతః, స్థిఃవాచిన్యకః. తద్విదమాహ - * ఏక స్వేపది నానాత్వం
నానాత్వేనతిచైకతా । ఆచిన్యం బ్రహ్మణో రూపం క వైద్యదితు మహాది ఇతి. సృజాపిశ్యన్త్య
నైకవన సః ; విచిత్రచిదచిద్యస్తుష్వ సరాత్తతయా ప్రవిశ్య, త త్రహ్మసేణ విచిత్రపశారః విచిత్ర
కముక కారయక, నానానూపతాం భజతే. ఏవం స్వల్పాలూకేన సహాశ్చయో మయం నానా
రూపం జగత్ తద సరాత్తతయా ప్రవిశ్య విష్ణుభ్య నానాత్వేనావస్థితోఽపిసః, అచదభిరతిశయా
సృజ్యేయకల్యాణగుణగణః సహేశ్వరేశ్వరః పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః వారాయణః నిరతిశ
యాశ్చయోభూతః నిలతోయదసక్కాశః, పుణ్డరీకదలామలాయతేక్షణః సహస్రాంకుః పహస్సతిగణః
పరమేవోమ్ని * యోవేదవిహితం గుహాయాం పరమేవోద్యమః * శబ్దత్రయపరమేవోద్యమః
ఇత్యాది శ్రుతిసిద్ధ ఏకవినావతిష్ఠతే. బ్రహ్మవ్యతిరీక్తస్య కస్యచిదపి వస్తుచ, ఏకస్వభావస్య ఏక
కాయకశక్తియుక్తస్య ఏకరూపస్య రూపాన్తరయోగః, స్వభావాన్తరయోగః క క్త్యన్తరయోగశ్చ
న ఘటతే; తస్యైకస్య పరస్య బ్రహ్మణః సహవస్తువిసజాతీయతయా సహస్వభావత్వం సహాశక్తి
యోగశ్చేతి, ఏకస్యైవ విచిత్రానన్తనానానూపతా చ పురుషస్యనన్తాపరిమితాశ్చయోయోగేనైక
రూపతా చ న విరుద్ధేతి వస్తుసూత్రసామ్యాత్ విరోధచిన్తా నయుక్తేత్యగణః. యథోక్తమ్ - * శక్త
యస్సహభావానామచిన్త్యజ్ఞానగోచరాః యతోఽతోబ్రహ్మణస్తాస్తు సగళాద్యాభావోక్తయఃభవన్తి
తపతాం శ్రేష్ఠ పావకస్య యథోద్భతా. ఏకమక్తం భవతి - సహేమామగ్నిజలాదీనాం భావానా
మేకస్తిన్నఽ భావే దృష్టేవ కక్తిః తద్విసజాతీయభావాన్తరేఽపితి స చిన్తయితుం యుక్తా; జలాదావ
దృష్టాఽపి తద్విసజాతీయే పావకే భాస్వరతోద్భవత్వాదిశక్తియోగా దృశ్యతే, ఏవమేవ సహవస్తు
విసజాతీయే బ్రహ్మణి సహసామ్యం నానుమాతుం యుక్తమితి, అతః విచిత్రానన్తకక్తియుక్తం బ్రహ్మ
వేత్త్యగణః. తదాహ - * జగదేతన్న హాశ్చయోరూపం యస్య మహాత్మనః । తేనాశ్చయోవ రేణాహం
భవతా కృష్ణ సబ్దతః ఇతి ॥

10 | తదేతన్నానావిధానన్తశ్రుతినికరశిష్టపరిగృహీతతద్వ్యాఖ్యానపరిక్రమాదవధాతమ్ ;
తథాపి - ప్రమాణాన్తరాపరిదృష్టావేరితమణిగాదూనేత తస్మిన్యతక్రమవిశిష్టాస్త్విప్రలయా బ్రహ్మ
ణోఽనేకవిధాశ్రుతయోవదన్తి * నిరవద్యం నిరజ్ఞానమ్ * విజ్ఞానమ్ * అనన్యమ్ * నివికారమ్
* నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తమ్ * నిగుణమ్ ఇత్యాదికాః నిగుణాం జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి
కాశ్చన శ్రుతయోఽభిదధతి. * నేమానానాన్తి కేచ్ఛానా మృతోస్యమృత్యుమూహ్నీతియథివా నానేవ
పశ్యతి. * యత్ర త్వస్య సహజాత్మపాదోత్తత్వేన కం పశ్యేత్. తత్కేవకం విజానీయత్,

ఇత్యాదికాః నానాత్వనిషేధవాద్యస్సన్తి కాశ్చన శ్రుతయః. * యస్సవజ్ఞస్సవవిద్యస్య జ్ఞానమయస్తపః, * సర్వాణి రూపాణి విచిత్యధీరః నామాని కృత్వాఽభివద్యదాస్తే * సర్వేనిమేషాజ్ఞారే విద్యుతః పురుషాదధి * అపహతపాప్తావిజరోవిమృత్యువిశోకోవిజఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్పః ఇతి సర్వస్త్రి జగతి హేయతయాఽవగతం సర్వం గుణం ప్రతిషిధ్య, నిరతిశయకల్యాణగుణానన్యమ్ సర్వజ్ఞతాం సర్వశక్తియోగమ్ సర్వనామరూపవ్యాకరణమ్ సర్వస్యాధారతాశ్చ కాశ్చన శ్రుతయోబ్రువతే. * సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మతజ్జలానితి * (వృధాత్త్వమిదం సర్వమ్ * ఏకస్స బహుధావిచారః ఇత్యాదికాః బ్రహ్మసృష్టం జగన్నానాకారం ప్రతిపాద్యతదైక్యంచ ప్రతిపాదయన్తి కాశ్చన శ్రుతయః. * పృథగాత్మానం ప్రేరితారశ్చమత్వా, * సోక్తాభోగ్యం ప్రేరితారశ్చమత్వా, * ప్రజాపతిరకామయతప్రజాస్సృజేయేతి, * పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్, * తమిశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరంతందేవతానాం పరమశ్చ దైవతమ్, * సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః ఇత్యాదికాః బ్రహ్మణస్సర్వస్తాదన్యత్వమ్ సర్వస్యేశితవ్యత్వమ్ ఈశ్వరత్వశ్చ బ్రహ్మణః సర్వస్య శేషతామ్ పతిత్వశ్చేశ్వరస్య కాశ్చన. * అస్త్యప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాం సర్వాత్మా, * ఏవత అత్తాఽన్తయోగమ్యమృతః, * యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాపశ్చరీరం యస్య తేజశ్చరీరమ్ ఇత్యాది, * యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం యస్యమృత్యుశ్చరీరం యస్యాత్మాశరీరమ్ ఇతి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య సర్వస్య వస్తునః బ్రహ్మణశ్చ శరీరాత్తభావం దశాయన్తి కాశ్చిత్. ఇతి నానారూపాణాం వాక్యానామవిరోధో ముఖ్యాథావరిత్యాగశ్చ యథా సమ్భవతి తథైవ వర్ణనీయమ్; వర్ణితశ్చ.

అవికారశ్రుతయః స్వరూపపరిణామపరిహారాదేవ ముఖ్యాథావా. నిగుణవాదాశ్చ ప్రాకృతహేయగుణనిషేధవిషయతయా వ్యవస్థితాః. నానాత్వనిషేధవాదాశ్చ ఏకవైశ్యపబ్రహ్మణశ్చరీరతయా ప్రకారభూతం సర్వం చేతనాచేతనం వస్త్వీతి, సర్వస్యాత్మతయా సర్వప్రకారం బ్రహ్మైవావస్థితమితి సురక్షితాః. సర్వవిలక్షణత్వపతిత్వేశ్వరత్వకల్యాణగుణాకరత్వసత్యకామత్వసత్యసంకల్పత్వాదివాక్యం తదభ్యుపగమాదేవ సురక్షితమ్. జ్ఞానానన్దమాత్రవాది చ సర్వస్తాదన్యస్య, సర్వకల్యాణగుణాశ్రయస్య సర్వేశ్వరస్య, సర్వశేషిణః, సర్వాధారస్య, సర్వోత్పత్తిస్థితిప్రలయహేతుభూతస్య, నిరవద్యస్య, నివికారస్య, సర్వాత్మభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపనిరూపకధర్మః మలప్రత్యవీకానన్దరూపజ్ఞానమేవేతి, స్వప్రకాశతయా స్వరూపముపి జ్ఞానమేవేతి చ ప్రతిపాదనాదనుపాలితమ్. ఐక్యవాదాశ్చ శరీరాత్తభావేన సామానాధికరణ్యముఖ్యాథాతోపపాదనాదేవ సుస్థితాః. ఏవశ్చసతి అభేదో వా భేదో వా ద్వాన్విత్తకతా వా, జేదాన్తవేద్యః కోఽయమథః సమథితో భవతి? సర్వస్య వేదవేద్యత్వాత్ సర్వం సమథితమ్; సర్వేశరీరతయా సర్వప్రకారం బ్రహ్మైవావస్థితమిత్యభేదః సమథితః; ఏకమేవ బ్రహ్మ నానాభూతచిదచిద్యస్తుప్రకారం నానాత్వేనావస్థితమితి భేదాభేదా; అచిద్యస్తుసశ్చ చిద్యస్తుసశ్చ ఈశ్వరస్య భస్వరూపస్వభావవైలక్షణ్యాత్ అసంకరాచ్చ భేదస్సమథితః. నను చ * తత్త్వమితి శ్లేషకేతో,

నిమగ్నతయతి నిమగ్నతయతి లోకేభ్య ఉన్నినీషతి ఏషపవాసాధుకమకారయతి తయచుధో
 నిషేధతీతి; సాధ్యసాధుకమకారయితృత్వానై ఘృణ్యజ్ఞుః అత్రోచ్యతే - సవేషామేవ
 చేతనానాం నిచ్చక్తియోగః ప్రవృత్తిశక్తియోగః ఇత్యాది సవకం ప్రవృత్తినివృత్తిపరికరం
 నామాన్యేన సావిధానా తన్నివహహాయ తదాధారోభూత్వా అంతః ప్రవిశ్య అనుమన్తతయా
 చ నిరుమనం కురవాః శీఘ్రేణావస్థితః పరమాత్మా ఏతదాహితశక్తిస్సక్ ప్రవృత్తినివృత్త్యాది
 స్వయమేవ కురుతే; ఏవం కునాకాణమీక్షమాణః పరమాత్మా ఉదాసీన ఆస్తే; అతస్సవకముప
 వక్ష్యమి. సాధ్యసాధుకమకారయితృత్వం తు వ్యవస్థితవిషయం న సవకసాధారణమ్. యస్తు పూర్వం
 స్వయమేవ తిమాగ్రామకాత్మే ప్రవృత్తః, తం ప్రతి ప్రీతిః స్వయమేవ భగవాన్ కల్యాణబుద్ధియోగ
 దానం కురవాన్ కల్యాణశ్రవణతీతయతి. యః పునరతిమాగ్రప్రాతికూల్మే ప్రవృత్తః, తస్య తు క్రూరాం
 బుద్ధిందదిన్ స్వయమేవ క్రూరేష్వేవ కమకసు ప్రేరయతి భగవాన్. యథోక్తం భగవతా - * తేషాం
 సత్తయత్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్! దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే!
 గేనామివానుకీర్వాసికమహామజ్జనజం తమః! నాశయామ్యాత్మభావస్థా జ్ఞానదీపేన భాస్వతా :
 * తానాం స్వయతః క్రూరాః సంసారేషు సరాధమాన్! క్షీపామ్యజనమశుభానానుగీష్వేవయో
 నిషా ఇతి.

సోమయం పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః నిరతిశయపుణ్యసంక్లాయక్షీణశేషజన్తోపచిత
 వాచరాశిః మమప్రదుష్చరణారవిన్దతరణాగతిజనితదాభిముఖ్యస్య సదాచార్యోపదేశోపబృం
 హితశాస్త్రాధిగతతత్త్వయాథాత్మ్యావబోధపూర్వకాహరహరుపచీయమానశమదమతఃకౌచ
 మ్మమాదావధియాధియస్థానవివేకదయాహింసాద్యార్థగుణోపేతస్య వణాశ్రమోచితపరమపురుషా
 రాధివేషవిశ్వనిమిత్తికమోకపసంహృతినిషిద్ధపరిహారనిష్ఠస్య పరమపురుషచరణారవిన్దయుగలస్య
 స్వాత్మగీర్ణియస్య తద్భక్తికారితానవరతస్తుతిస్సృతినమస్కృతివన్దనయతనకీర్తనగుణశ్రవణవచనధ్యా
 నాచింతనప్రణామాదిప్రీతపరమకారుణికపురుషోత్తమప్రసాదవిధ్యైస్తస్వాస్తధ్యాస్తస్య అనన్యప్రయో
 జనానవరతనిరతిశయగీర్ణియవిశదతమప్రత్యక్షతాపన్నానుభూతనూపభక్త్యైకలభ్యః. తసుక్తమ్ పర
 మగురుభిః భగవద్భామునాచార్యసాదైః - * ఉభయపరికమికతస్వాస్తస్య ఏకాన్తికాత్మనిక
 భక్తియోగలభ్యః ఇతి. జ్ఞానయోగకమకయోగసంస్కృతాంతఃకరణస్యేత్యధికః. తథా చ శ్రుతిః -
 * విద్యాభ్యావిద్యాభ్యాయస్తద్యేదోభయం నహి! అవిద్యయామృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృతమ
 త్సుతే ఇతి. అత్ర విద్యాశక్తేః విద్యేతరత్ వణాశ్రమాచారాది పూర్వోక్తం కమోచ్యతే;
 విద్యాశక్తేః చ భక్తిరూపాపన్నం భూతమచ్యతే. యథోక్తమ్ - * ఇయాజసోఽపి సుబహూన్
 యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యసాక్రయః! బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయతతుం మృత్యుమవిద్యయా ఇతి. * తేమేషాం విద్యా
 సమృత ఇహ భవతి, నాన్యఃపథా అయనాయ విద్యతే; * య ఏనం విరురమృతాస్తే భవన్తి,
 * బ్రహ్మవిదాహ్నితపరమ్, * సయోహ వై తత్పరమం. బ్రహ్మ వేద, బ్రహ్మ వేద, బ్రహ్మ వేద భవతి
 ఇత్యాది. * వేదశక్తేః భూతమేవాభిహితమ్, * నిధిభ్యాసితవ్య ఇత్యాదినైకాధ్యాత్మ. తదేవ

సత్త్వగుణభవతి అగ్నితైత్తిరజ్జలౌక్యైర్బ్రహ్మణః తస్మాప్రి కేషుచిదహస్సు సత్త్వముద్రి కమ్
 కేషుచిద్రజః కేషు చిత్తము. యథోక్తం భగవతా - * సతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా
 పునః । సత్త్వం ప్రకృతివైముక్తం యదేభిస్సాస్త్రిభిగుణైః ఇతి. * యో బ్రహ్మణం విదధాతి
 పూనణం యో జ్ఞే కేగాశ్చ ప్రహీణోతి తస్మై ఇతి శ్రుతేః బ్రహ్మణోఽపి సృజ్యత్వేన శాస్త్రవశ్య
 త్వాదేవ కేత్రశ్చైవం గమ్యతే ; సత్త్వసామేష్వహస్సు తదితరేషు చ యానిపురాణాని బ్రహ్మణా
 సోక్తాని తేషాం పరస్పరవిరోధేనతి సాత్త్వికాహస్రోక్తం పురాణమేవ యథాధికమ్ తద్విరోధ్య
 యదయథాధికాని పురాణాని యాయేవేదం సత్త్వనిష్ఠేన బ్రహ్మణాఽభిహితమితి విజ్ఞాయతే ఇతి.
 సత్త్వాగీనాం కాలుణం చ భగవత్సేవోక్తమ్ - * సత్త్వత్సజ్జాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ ।
 ప్రమాదమోహాశ్చ కనుసో భవతోఽజ్ఞానమేవచ ॥ * ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కామోకామోక
 భయాభయే । బద్ధంమోక్షం చ యావేత్తి బుద్ధిస్సా పాథక సాత్త్వికీ ॥ యయా ధమమధమం చ
 కామం చాకామమేవచ । అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పాథకరాజసీ ॥ అధమం ధమమితి
 యా మన్యతే తమసాన్యతా । సవాకథాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పాథకతామసీ ఇతి. సవాక
 పురాణాథాక బ్రహ్మణస్సకాశాతథిగమ్యైవ సవాకే పురాణాని పురాణకారాశ్చక్రుః. యథో
 క్తమ్ - * కథయామి యథాపూర్వం దక్షాదై వ్యముః సతతమైః । వృష్టే ప్రోవాన భగవానబ్జ
 యోని పితామహః ఇతి । అసారుషేయేషు వేదవాక్యేషు పరస్పరవిరుద్ధేషు కథమితిచేత్, తాత్ప
 ర్యానిశ్చయాదవిరోధః పూర్వమేవోక్తః.

యదపిచేదం విరుద్ధయ దృశ్యతే - * స్త్రాణం మనసిసహకరణై నాదా నైవరమాత్మని సమ్మి
 త్తిహాప్య ధ్యానియాతేశానమ్మధ్యానియాతైవం సహమిదమ్ బ్రహ్మ విష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సర్వే సమ్మి
 సూయస్తేన గాగణం. కారణం తు ధ్యేయః సవైశ్చ్యయకసమ్మన్న సర్వేశ్వరశ్శమ్భురాకాశమధ్యే
 ధ్యేయః * యస్తాత్పరం నాపరమస్తి కశ్చిద్యస్తాన్నాణీయో న జ్యాయోఽస్తి కశ్చిత్ । పృథ్వీవ
 స్తద్భూమి నిభ్యత్యేకస్తేనేదం పూణకం పురుషేణ సహమ్ ॥ తతోయసు తరతరం తదయాపమనామ
 యమ్ । యపితద్వికరమృతాస్తే భవన్తి అభేత రేమఃఖమేనాపియన్తి ॥ సవాకననశిరోగ్రీమః సహభూత
 గుహశయః । సహవ్యాపీ చ భగవాన్ తస్మాత్ సహగతశ్శివః ॥ * యదాతమ సన్నదివాన రాత్రిశక
 సన్నచాసద్భివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ ప్రసృతాపురాణీయత్యాది,
 * నారాయణపరంబ్రహ్మ ఇతి చ పూర్వమేవ ప్రతిపాదితమ్, తేనాస్య కథమవిరోధః? అత్యల్పమేతత్ -
 * వేదవిత్ప్రమహాత్మవాక్యన్యాయోపబృంహితాః । వేదాస్సజ్ఞాహరిం స్తాహుజగజ్జన్మాదికారణమ్,
 * నాన్తాద్యస్య యతః, * యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, యేన జాతాని భేదన్తి, యచ్ఛ్చి
 యస్త్యభిసంవిశన్తి, తద్విజ్ఞానస్య, తద్భృష్టేతి జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మేత్యవగమ్యతే. తస్మ
 జగత్సృష్టిప్రలయప్రకరణేష్వేవావగ నవ్యమ్. * సదేహామ్యేదమగ్రాసీదేకమేవాద్భిత్తిమితి జగ
 గుహదానకాజగన్నిలః తతాజగదన్తయానితాదిముఖేన పరమకారణం సచ్ఛబ్దేన ప్రతిపాదితమ్.
 అయమేవాధికః * బ్రహ్మ వా ఇదమేకపవాగ్రాసీత్. ఇతి శాఖాన్తరే బ్రహ్మేత్యేవ ప్రతిపాదితః ;

సిద్ధమితి తస్మాదన్యస్య పరత్వం న యుజ్యతే ఇతి ప్రత్యుక్తమ్. కస్తహి అన్యవాక్యస్యాధికా? అన్య
కరణస్యోపక్రమే తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి నాన్యః పన్థావిద్యతే యనాయ ఇతి పురుష
దనస్యామృతత్వహేతుతాం తద్వ్యతిరిక్తస్యాపకతాఞ్చ ప్రతిజ్ఞాయ, * యస్తాత్పరం నాపరమస్తి
చ్ఛిత్ ... తేనేదం పూణం పురుషేణ సవమ్ ఇత్యేతదస్తేన పురుషస్య సవస్తాత్పరత్వో ప్రతి
దితమ్. యతః పురుషతత్త్వమేవోత్తరతరం తతో యదుత్తరతరం పురుషతత్త్వం తదేవాపూజయ
మయమ్; * యఏతద్విమరమృతాస్తే భవన్తి అథేత రేదుఃఖమేవాపియన్తి ఇతి పురుషవేదనస్యా
త్వత్వహేతుత్వం తదితరస్య చాపధత్వం ప్రతిజ్ఞాతం సహేతుకముపసంహృతమ్. అన్యథా ఉప
మగతప్రతిజ్ఞాభ్యాం విరుధ్యతే. పురుషస్యైవ శుద్ధిగుణయోగేన శివశబ్దాభిధేయత్వం * శాశ్వతం
మమృతమిత్యాదినా జ్ఞాతమేవ; పురుషఏవ శివశబ్దాభి(ధేయ)హిత ఇత్యనస్తరమేవ చ
సతి * మహా ప్రభువై పురుషః సత్త్వస్యైవ ప్రవతకః ఇతి. ఉక్తేనైవ న్యాయేన * నసన్న చా
స్చివఏవ కేవలః ఇత్యాది సవం నేయమ్. |

కింఞ్చ, * సతస్యేకేశ్చనేతి నిరస్తసమాభ్యధికసమ్భావనస్య పురుషస్య * అణోరణీ
గానిత్యస్త్రిన్ననువాకే వేదాద్యన్తరూపతయా వేదబీజభూతప్రణవస్య ప్రకృతిభూతాకారవాచ్య
రూ మహేశ్వరత్వం ప్రతిపాద్య; దహరపుణ్డరికమధ్యస్థాకాశాన్తవత్కీతయోపాస్యత్వముక్తమ్
నుమథః - సవస్య వేదజాతస్య ప్రకృతిః ప్రణవః (ఉక్తిః); ప్రణవస్య చ ప్రకృతిరకారః;
ణవవికారోవేదః స్వప్రకృతిభూతే ప్రణవే లీనః; ప్రణవోఽప్యకారవికారభూతః స్వప్రకృతాప
రేలీనః; తస్య చ ప్రణవప్రకృతిభూతస్యాకారస్య యః పరః-వాచ్యః, సఏవ మహేశ్వర ఇతి;
వాచకజాతప్రకృతిభూతాకారవాచ్యః, సవవాచ్యజాతప్రకృతిభూతనారాయణో యః, సః
హేశ్వరః ఇత్యధికః. యథోక్తం భగవతా - * అహం కృత్స్నిస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ
థా | మత్తఃపరతరం నాన్యత్ కింఞ్చిదస్తి ధనజ్ఞయ || * అక్షరాణామకారోఽస్తి ఇతి; * అఇతి
స్తా ఇతిచ శ్రుతే, * అకారో వై సర్వావాక్ ఇతి చ వాచకజాతస్యాకారప్రకృతిత్వం వాచ్య
తస్య బ్రహ్మప్రకృతిత్వం చ సుస్పష్టమ్; అతః బ్రహ్మణః అకారవాచ్యతాప్రతిపాదనాత్ అకార
చ్యో నారాయణఏవ మహేశ్వర ఇతి సిద్ధమ్. తస్యైవ * సహస్రశీషం దేవమితి కేవలపర
త్వవిశేషప్రతిపాదనపరేణ నారాయణానువాకేన సవస్తాత్పరత్వం ప్రపఞ్చితమ్. అనేనా
ప్యపరేణ ప్రతిపాదితమేవ పరతత్త్వమ్; అన్యపరేషు సర్వేషు వాక్యేషు కేనాపి శబ్దేన ప్రతీయ
ానం తదేవేత్యవగమ్యతే ఇతి * శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదోశో వామదేవవత్ ఇతి సూత్రకారేణ
ితమ్. తదేతత్పరం బ్రహ్మ క్వచిత్ బ్రహ్మశివాదిశబ్దావగతమితి కేవలబ్రహ్మశివయోః పరత్వ
సజ్జః; అస్తిన్ననన్యపరేనువాకే తయోర్ద్వాదితుల్యతయా తద్విభూతిత్వప్రతిపాదనాత్; క్వచి
కాశప్రాణాదిశబ్దేన పరంబ్రహ్మభిహితమితి భూతాకాశప్రాణాదేయథా న పరత్వమ్. |

యత్పునరిదమాశక్కితమ్ - * అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరికం వేత్త
కారోఽస్తిన్నస్తర అకాశ స్త్రిన్యదస్తదస్తేష్టవ్యం తద్భావవిజ్ఞానితవ్యమ్ ఇత్యత్ర అకాశశబ్దేన

శబ్దః స్యాత్త్వం, కరిణం పరమాత్మానమేవాచక్షే. అత ఇదముద్యతే—*ఆత్మేత్వేవ తు గృహీ-
తాత్వవశస్య తన్నిష్పత్తేః ఇత్యాది నా అహంగ్రహణోపాసనం వాక్యకారణం. కాయావస్థః
రిణావస్థస్య స్థూలసూక్ష్మచిదచిద్యస్తుకరిణః పరమాత్మవేతి * సవశస్య తన్నిష్పత్తేరిత్యుక్తమ్.
ఆత్మేతి సోమగన్ధన్తన్త్రాచాయన్తి చ ఇతి సూత్రకారణం చ. మహాభారతే చ బ్రహ్మ రుద్రం
త్యాహ — * శనాన్తరాత్తా మనుచ యేచాన్తే దేహిసంక్లితాః ఇతి రుద్రస్య, బ్రహ్మణశ్చ,
వ్యసాన్తదేహినాం పర మేశ్వరో నారాయణః. స్తరాత్తతయాన్తవస్థిత ఇతి. తథా తత్తైవ, *విష్ణు-
త్తా భగవతో భవస్యాయితతేజసః । తస్తాద్ధరుజ్యాకసంస్పృశకం సవిషేహే మహేశ్వరః । ఇతి.
ప్రవ—* ఏతో శ్వా విబుధశ్రేష్ఠా ప్రసాదక్రోధజాన్స్తౌతౌ । తదాదశితపథానాన్సృష్టిసంహార-
రతః ॥ ఇతి. అన్తరాత్తతయాన్తవస్థితనారాయణదశితపథాన్బ్రహ్మరుద్రాన్సృష్టిసంహారకాయకా-
న్స్పృశకాన్సంహారోపాదానయోస్తు భేదం వదంతః వేదబాహ్య ఏవ న్యుః, *జన్తాద్యస్య యతః, *ప్రకృ-
చ స్రుతిజ్ఞానృష్టాన్తాచుర్యోధాతే ఇత్యాది వేదవిత్పరితమాత్రవిరోధాత్ ; * సదేవ సామ్యే
సుగ్ర, అసీదేక మేవాద్వితీయమ్, బ్రహ్మవశం బ్రహ్మసమృక్షఅసీద్యతోద్యావాప్రథివిష్టతక్షుః, బ్రహ్మ-
స్త్రిష్టస్థవనానిధారయన్, * సవేనిమేమాజ్జ్ఞరేవిష్యతః పురుషాదధి, * సతస్యే శేకశ్చ స తస్య
మ మహద్యశః, * నేహనానా స్తీశ్చ, *సవశస్యవశే సవశస్యే శానః, *పురుషసీవేదం సవశమ్
మాభతం యచ్చభవ్యమ ఉతామృతత్వస్యే శానః *నాఽపథా అయనాయవిద్యతే ఇత్యాదిసవశ-
తిగణవిరోధాద్భు.

ఇతిహాసపురాణేషు చ సృష్టిప్రలయప్రకరణయోరిదమేవ పరతత్త్వవివక్షయగమ్యతే.
యా మహాభారతే—* కుతస్సృష్టమిదం సవకం జగత్ స్థావరజగ్దమమ్ । ప్రలయే చ కమభ్యేతి
స్తే బ్రూహి వితానుహః । ఇతిపృష్టః, * నారాయణోజగన్తూతికారనన్తాత్తా సనాతః ఇత్యాదిచ
దస *ఋషయః పితరోదేవా మహాభూతాని ధాతవః । జగ్దమాజగ్దమశ్చేదం జగన్నారాయణో
భవమ్ ॥ ఇతి చ ప్రాచ్యోదీచ్యదాక్షిణాత్యపాశ్చాత్యసవశిష్టైః సవశశ్చమసవశతత్త్వవివక్షానా
దమేవ పరమాత్మవివక్షిగానపరిగృహీతం వైష్ణవశ్చ పురాణమ్.*జన్తాద్యస్య యతః ఇతి జగ-
న్తాదికారణం బ్రహ్మేత్వవగమ్యతే. తత్ జన్తాదికారణం కిమితి ప్రశ్నపూర్వకమ్, * విష్ణోస్సకా-
దాదూభతమిత్యాదినా బ్రహ్మస్వరూపవిశేషప్రతిపాదనైకపరతయా ప్రవృత్తమితి సవశసమ్మతమ్.
థా తత్తే వ * ప్రకృతియామయా భ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ । పురుషశ్చాప్యభావేతాలీ
మీతే పరమాత్మని । పరమాత్మా చ సవేశామాధారః పరమేశ్వరః । విష్ణునామా స వేదేషు వేదా-
క్ష్మిణు చ గీయతే ॥ ఇతి ; సవశవేదవేదాన్తేషు సవైశ్శబ్దైః పరమకారణతయా అయమేవ గీయతే
త్యధికః. యథా, సవాసు స్రుతిషు కేవలపరబ్రహ్మస్వరూపవిశేషప్రతిపాదనాయైవ ప్రవృత్తా
గారాయణానువాకః ; తథేదం వైష్ణవశ్చ పురాణమ్—*సోహమిచ్ఛామి ధమ్జ్ఞోతు త్వత్తో-
మథా జగత్ । భభూవ భూయశ్చ యథా మహాభాగ భవిష్యతి । యన్తయశ్చ జగద్ బ్రహ్మకా-
మతశ్చైతచ్చరాచరమ్ ॥ లీనమాసీద్యథా తత్ర లయమేవ్యతి యత్ర చ ॥ ఇతి పరబ్రహ్మ కిమితి

ప్రక్రమ్య, * విష్ణోస్సకాశానుదూభతం జగత్తైవ చ స్థితమ్ । స్థితీనానుమతగాఽపా జగతో
ఽస్య జగచ్చసః ॥ పరఃపరాణాం పరమః పరమాత్మఽస్మి సస్థితః । హావనాః నిదేశవిశేషా
వివక్షతః । అపక్షయవినాశాభ్యాం పరిణామార్థిజన్మభిః । విజ్ఞానార్థ్యే వస్తుం యస్సదా స్థి
కేవలమ్ ॥ సర్వత్రాసౌ సమస్తజ్ఞః వసత్యత్రేతి నైయతః । తగస్సవాసుదేవీ విద్యస్యః పరిపత్యతే ।
తద్భిన్నా పరమం నిత్యమజమక్షయమవ్యయమ్ । ఏకస్వరూపజ్ఞః పరా హి మూర్ఖోవాప్సి నిమగ్నమ్ ।
తదేవ సర్వమేవైతద్వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ । తథా పురుషరూపేణ కాలరూపేణ చ స్థితమ్ ।
* స సర్వభూతప్రకృతిం వికారాణాం గుణాదిదోషాంశ్చ మునే వ్యతీతః । అతీతం వాచరణోఽఖలాత్మా
తేనాస్తృతం యచ్ఛువనాస్తరాతే ॥ సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ వ్యక్తత్రైలోక్యతథాతవగణా
ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహః సుసాధితాశేషబగద్భిరోఽసౌ । తేజోబలైశ్చయోమహావబోధ
స్సువీర్వ్యోశక్త్యాదిగుణైకరాశిః । పరఃపరాణాం సకలా నమత్ర క్షణాన మస్మిన్ని పరావ రేతే । స
ఈశ్వరోవ్యష్టిసమష్టిరూపో వ్యక్తన్వరూపః ప్రకటన్వరూపః । సమే శ్వోస్సమాప్యోసమావేత్తా సమ
స్తతః క్షిః పరమేశ్వరాఖ్యః ॥ సంజ్ఞాయతే యేన తదస్తరోమం సుధా పరం నిమగ్నమీకరూపమ్ ।
సన్వృత్యతేవాఽవ్యధిగమ్యతే వా తజ్ఞానమజ్ఞానమతోఽవ్యయక్రమ్ । ఇతి బ్రహ్మన్వరూపవిశేష
ణాయాయైవ ప్రవృత్తమ్ । అన్యాని సర్వపురాణాని అన్యపరాణి సోమవిరోధేన నేయాని; అన్యప
త్వజ్ఞా తత్తదారమ్భప్రకారైరవగమ్యతే; సర్వాత్మనా విరుద్ధాంతస్తామనభ్యాదనాదరణీయః ।

నన్వస్మిన్నపి * సృష్టిసీత్యంతరణం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికమ్ । ససంక్లాంయూతి భగవానే
ఏవ జనాదకానః ॥ ఇతి త్రిమూర్తిసామ్యం ప్రతీయతే; నైతదేవమ్; * ఏకేవజనాదకాన ఇతి జనాదక
నస్యైవ బ్రహ్మశివాదికృత్సప్తప్రపంచతాదాత్మ్యం విశేయతే; * జగన్మ స ఇతి పూర్వోక్తమేవ
వివృణోతి. * సప్తాస్సృజతిచార్తానం విష్ణుః పాల్యం చ పాతి చ । ఉపసంహ్రీయతే చాస్తే సంహతా
చ స్వయం ప్రభుః ॥ ఇతి సప్తత్వేనావస్థితం బ్రహ్మణం సృజ్యం చ సంహతాకారం సంహాయణం
చ యుగపన్నిదికశ్య, సర్వస్య విష్ణుతాదాత్మ్యోపదేశాత్; సృజ్యసంహాయణభూతాద్యమను
సప్తసంహత్రోః జనాదకనవిభూతిత్వేన విశేషో దృశ్యతే జనాదకనవిష్ణుశబ్దయోః పర్యాయ
యత్వేన * బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామితి విభూతిమతపవ సేచ్ఛయా రీలాభణం విభూత్యంతభావ
ఉచ్యతే. యథేదమనంతరమేవోచ్యతే - “పృథివ్యాపస్తభా తేజోవాయురాకాశఏవ చ । సమో
న్ద్రియాంతకరణం పురుషాఖ్యం హి యజ్జగత్ ॥ సపవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపోయతోఽవ్యయః ।
సర్గాదికంతతోఽస్యైవ భూతస్థముపకారకమ్ । సపవ సృజ్యస్సచ సర్గాకతా సపవ పాత్యత్తచ
పాల్యతేచ ॥ బ్రహ్మద్యవస్థాభిరశేషమూర్తివిష్ణువశారిహోవరదోపరేణ్యః । ఇతి. అత్ర సామానాధికర
ణ్యానిదిష్టం హేయమిత్రప్రపంచతాదాత్మ్యం నిరవద్యస్య నివికారస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య
బ్రహ్మణః కథముపపద్యతే ఇత్యాశబ్ద్యః * సపవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతోఽవ్యయః
ఇతి స్వయమేవోపపాదయతి. సపవ - సమేశ్వరేశ్వరః, పరబ్రహ్మభూతో విష్ణురేవ సర్వం జగ
దితి ప్రతిజ్ఞాయ * సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతోఽవ్యయః ఇతి హేతురుక్తః; సర్వభూతా

ప్రక్రమ్య, * విష్ణోస్సకాశానదూభతం జగత్తనైవ చ స్థితమ్ । స్థితీనానుమతానాం జగతో
 ౭స్య జగచ్ఛసః । పరఃపరాగాం పరమః పరమాత్మైస్ససృజితః । హావరాగో నిదోశవిశేషా
 వివక్షతః । అపక్షయవినాశభ్యాం పరిణామద్విజ్జుభిః । వజ్రాన్మృతే చక్రం దాస్సదాస్తీరి
 కేవలమ్ । సర్వత్రాసా సచస్తజ్ఞ వసత్యత్రేగినైయతః । తత్సర్వవ్యాపకేనో నివృత్తః పరివత్యతే ।
 తద్భ్రష్టా పరమం నిత్యచుజనుక్షయమవ్యయమ్ । ఏకస్వరూపశ్చ సా పీయూభానాన్య నిమగ్నమ్ ।
 తదేవ సర్వమేవైతద్వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ । తథా పురుషరూపేణ కాలరూపేణ చ స్థితమ్ ।
 * స సర్వభూతప్రకృతిం వికారాన్ గుణాదిదోషాంశ్చ మునే వ్యతీక్యే । అతీతః పాపపరిహారభారత్యా
 తేనాస్తృతం ముక్కువనాస్తరాతే ॥ సచ ప్రకల్యాణగుణాత్మకః సా వ్యక్తైర్లోద్భృతభూతవగళా
 ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహః సంసాధితా శేషవిగద్భిరోఽపా । శేతోబలైర్వ్యనుః మహావతాధ
 సువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః । పరఃపరాగాం సకలా వసుత్ర క్షీణావశ్యస్సర్వవిదావశేతే । స
 ఈశ్వరోవ్యప్తిసమప్తిరూపో వ్యక్తస్వరూపః ప్రకటస్వరూపః । సమీక్యోస్యవాన్మోనిరూపేత్యా సమ
 స్తతః క్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః ॥ సంజ్ఞాయతే నేన తదస్తదోమా సిద్ధాం పాం నిమగ్నమేకరూపమ్ ।
 సద్వ్రత్యతేనాప్యధిగమ్యతే వా తజ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యసత్త్వమ్ । ఇతి బ్రహ్మస్వరూపవిశేషా
 ణాయామైవ ప్రవృత్తమ్ । అన్యాని సర్వపురాణాని అన్యపరాణి సమాచారేణ నయాని ; అన్యప
 త్వజ్ఞ తత్తదారమ్భప్రకారైరవగమ్యతే ; సర్వాత్మనా విరుద్ధాంతస్తానసంభవనాదిరసేనుః ।

సన్వస్తిన్నపి * సృష్టిస్థిత్యంతరగేం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్ । సంజ్ఞాంయూతి భగవానే
 ఏవ జనాదకానః ॥ ఇతి త్రిమూర్తిసామ్యం ప్రతీయతే; వైతదేవమ్; * ఏకేవమనాదకాన ఇతి జనాదక
 నస్యైవ బ్రహ్మశివాదికృత్సప్రపజ్ఞతాదాత్మ్యం విశేయతే; * జగన్మన ఇతి పూర్వోక్తమేవ
 వివృణోతి. * స్రష్టాసృజతిచాత్మానం విష్ణుః పాల్యం చ పాతి చ । ఉపసంహ్రాయతే చాస్త్రే సంహతాకా
 చ స్వయం ప్రభుః ॥ ఇతి స్రష్టృత్వేనావస్థితం బ్రహ్మణం సృజ్యం చ సంహతాకారం సంహాయణా
 చ యుగపన్నిదిశశ్య, సర్వస్య విష్ణుతాదాత్మ్యోపదేశాత్; సృజ్యసంహాయణభూతాద్యస్తన
 స్రష్టృసంహత్రోః జనాదకానవిభూతిత్వేన విశేషో దృశ్యతే జనాదకానవిష్ణుశబ్దయోః పర్యా
 యత్వేన * బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామితి విభూతిమతఏవ స్వేచ్ఛయా రీలాశిణం విభూత్యస్తభావ
 ఉచ్యతే. యథేదమనంతరమేవోచ్యతే — “ పృథివ్యాపస్తథా శేతోవాయురాకాశఏవ చ । సర్వే
 న్ద్రియాస్తఃకరణం పురుషాఖ్యం హి యజ్జగత్ ॥ స ఏవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపోయతోఽవ్యయః ।
 స గాఢికంతతోఽస్యైవ భూతస్థముపకారకమ్ । స ఏవ సృజ్యస్సచ సగళకర్తా స ఏవ పాత్యత్రిచ
 పాల్యతేచ ॥ బ్రహ్మద్యవస్థాభిరశేషమూర్తివిష్ణువశారిష్టోపరదోపరేణ్యః । ఇతి. ఆత్ర సామానాధికర
 ణ్యానిదిష్టం హేయమిత్రప్రపజ్ఞతాదాత్మ్యం నిరవద్యస్య నివికారస్య సమప్రకల్యాణగుణాకరస్య
 బ్రహ్మణః కథముపపద్యతే ఇత్యాశక్యః, * స ఏవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతోఽవ్యయః
 ఇతి స్వయమేవోపపాదయతి. స ఏవ - సర్వేశ్వరేశ్వరః పరబ్రహ్మభూతో విష్ణురేవ సర్వం జగ
 దితి ప్రతిజ్ఞాయ * సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతోఽవ్యయః ఇతి హేతురుక్తః; సర్వభూతా

మయమాత్మా విశ్వ(రూప)శరీరో యతోఽవ్యయః ఇత్యథాః. వక్ష్యతి చ * తత్సవం వై గేస్తచురితి.

సతకుక్తం భవతి-అస్య అవ్యయస్యాపి పరస్య బ్రహ్మణః విష్ణోః విశ్వశరీరతయాతాదాత్మ్య విరుద్ధః. ఆత్మశరీరయోశ్చ స్వభావాః వ్యవస్థితా ఏవ. ఏవంభూతస్య సర్వేశ్వరస్య విష్ణోః ప్రపన్దిస్తభూతనియామ్యకోటినివిప్రబ్రహ్మదిదేవతీనుజ్జనుష్యేషు తత్తత్సమాశ్రయణీయత్వాయస్యాచ్చావతారః పూర్వోక్తః; తదేతత్ బ్రహ్మాదీనాం భావనాత్రయాన్వయేన కర్మవశ్యత్వమ్, కవతః పరబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నిఖిలజగదుపకారాయ స్వేచ్ఛయా స్వేనైవ రూపేణ నాదిష్టవతార ఇతి చ వక్ష్యేఽంశే శుభాశ్రయప్రకరణే సువ్యక్తముక్తమ్. అస్య దేవాదిరూపే వతారేష్వపి స ప్రాకృతోదేహ ఇతి మహాభారతే * సభూతసజ్జ సంస్థానో దేహాలాఽస్య పరాత్తనః ఇతి ప్రతిపాదితః. శ్రుతిశ్చ * అజాయమానోబహుధావిజాయతే, తస్య ధీరాః పరిజాయయోనిమ్ ఇతి. కర్మవశ్యానాం బ్రహ్మాదీనామనిచ్ఛతామపి తత్తత్కర్మానుగుణప్రకృతిపరిమరూపభూతసజ్జ సంస్థానవిశేషదేవాదిశరీరప్రవేశరూపం జన్మావజన్మీయమ్; అయం తు సర్వేశ్వరః సత్యసజ్జ-లోపే భగవాన్ ఏవమూభతశుభేతరజన్మామవజన్మపి స్వేచ్ఛయా స్వేనైవ నిరతిశ కల్యాణరూపేణ దేవాదిషు జగదుపకారాయ బహుధా జాయతే; తస్యైతస్య శుభేతరజన్మావజన్మోపి స్వకల్యాణగుణానన్త్యేన బహుధా యోనిం - బహువిధజన్మ, ధీరాః ధీమతామగ్రేరాః జానన్తిత్యథాః. తదేతన్నిఖిలజగన్నిమిత్తోపాదానభూతాత్ * జన్మాద్యస్య యతః, * ప్రకృచ్ఛ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ ఇత్యాదిసూత్రైః ప్రతిపాదితాత్ పరస్మాత్ బ్రహ్మణః పరమమూదన్యస్య కస్యచిత్పరత్వమ్- * పరమతస్సేతూన్తానసమృద్ధభేదవ్యపదేశేభ్యః ఇత్యాశంక్య, సామాన్యాత్తు, * బుద్ధ్యథాఃపాదవత్, * స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్, * ఉపపత్తేశ్చ, * తథావ్యప్రతిషేధాత్, * అనేన సర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః-ఇతి సూత్రకారః స్వయమేవ నిరారోతి. మానవేచ శాస్త్రీ - * ప్రామరాసీతమోనుదః, * సిస్మక్సువివిధాః ప్రజాః, * అపససజాతౌ తాసువీయమసాస్పృశత్, * తస్మిన్ జజ్ఞే స్వయంబ్రహ్మ ఇతి బ్రహ్మణో జన్మశ్రవత్ తేత్రజ్ఞత్వమేవావగమ్యతే; తథా చ స్రష్టాః పరమపురుషస్య తద్విసృష్టస్య చ బ్రహ్మణః అయనం తస్య తాః పూర్వం తేన నారాయణఃస్మృతః, * తద్విసృష్టస్య పురుషః లోకే బ్రహ్మేతి వ్యక్తే ఇతి నామనిదేశశాచ్చ. తథా వైష్ణవే పురాణే హిరణ్యగర్భాదీనాం భావనాత్రయాన్వయాదశుద్ధత్వేన శుభాశ్రయత్వానవాతోపపాదనాత్ తేత్రజ్ఞత్వం నిశ్చయతే. (1)

యదపి కైశ్చిదుక్తమ్-సర్వస్య శబ్దజాతస్య విధ్యథావాదమస్త్రరూపస్య కాయాభియత్సేనైవ ప్రామాణ్యం వణానీయమ్, వ్యవహారాదన్యత్ర శబ్దస్య భోధకత్వశక్త్యవధారణాన్నివాత్, వ్యవహారస్య చ కాయబుద్ధిమూలత్వాత్ కాయరూపవ శబ్దాధా, నపరినిష్ఠ ప్రస్తుని శబ్దః ప్రమాణమితి; అత్రోచ్యతే - ప్రవతాకవాక్యవ్యవహారేషు శబ్దావామథాభోధవిశక్త్యవధారణం కతావ్యమితి కిమియం రాజాజ్ఞా? సిద్ధవస్తుషు శబ్దస్య భోధకత్వశక్తిగ్రహణ

మత్స్యస్తనుకరమ్ ; తథాహి—కేచిత్ హస్తచేష్టానినా . . . మం కేచిత్తేషాం ఇహ దేవతానాం భావ
యేతి ప్రేషితః కచ్చిత్ తజ్జాపనేప్రసృతః . . . అపనరకేద్యుష్టా . . . కచ్చిత్ . . . ము . . . ; మూకవత్
హస్తచేష్టానిమాంజానక్ పాశ్వోష్ఠోఽన్యః స్రాగివ్యుత్పన్నోఽన్యః . . . తదాన్యఃకాన్య . . . తదాన్య . . . ప
వరకేద్యుష్టానిత ఇత్యన్య శబ్దస్య ప్రయోగశతకనాత్, అన్యఃకాన్య మాన్య . . . తదా ఇతి జానా
తీతి కిమత్ర గమ్మరమ్ ? తథా బాలః, తాతోఽయమ్, ఇహ మమ్బా, అయంబానుయః. మం
మనుష్యః, అయంమృగః, చిన్దోఽయమ్, అయం చ సుకః ఇతి మాతాపితృప్రభృతీర్భిన్నైశ్చైవ
శృనై రజ్జుల్యానిదేశేన తత్రతత్ర బహుశశ్చిక్షీతః . . . తే వశస్తేషాం భావ సాత్త్వికస్య సుప్తస్యైవై
దృష్ట్యా, తేషాం భేషాం తేషాం శబ్దానామజ్జుల్యానిదేశేన పూర్వప్రయోగః సచ్చన్తానాభావాత్
సక్లేతయితృపురుషాజ్ఞానాచ్చబోధకత్వనిబద్ధః . . . ఇతి సీమణ నిశ్చిన్య, పురస్కర్య శబ్దానాం
మరణ ఇతి పూర్వవృద్ధశ్చిక్షితస్సవికశబ్దానామధమవగమ్య పృథగ్మతి సవహం నిశ్చింతా
ప్రయుక్తే. ఏవమేవ సవకపదానాం స్వాభావాధిభావ్యస్య సత్త్వానిశేషాభావ్య . . . సత్త్వసం
సగ్గవిశేషబోధకత్వజ్ఞా జానాతీతి కాయాభావేన వ్యుత్పత్తిత్యాదులన్వయోఽస్మాదన్వయః . . . అతః
పరినిష్పన్నేవస్తుని శబ్దస్య బోధకత్వశక్త్యవధారణాత్ సవహణి వేదాభావ్యానాం పరినిబర్హిత్యా
రణం సవకల్యాణగుణాకరము క్తలక్షణం బ్రహ్మ బోధయన్త్యేవ.

అపిచ కాయాభావేన వ్యుత్పత్తిరస్తు, వేదాన్తవాక్యాన్యత్రసాసనవిషయకారూఢి
కృతవిశేషణభూతఫలత్వేన ముఖాసర్విష్ట దేవవిశేషరూపస్వగణావహత్, రాశివ్యవస్థానివక్,
అపగోరణశతయాతనాసాధ్యసాధనభావవచ్చ, కాయోపయోగితయైవ సవకం బోధయన్తి
తథాహి. *బ్రహ్మవిదాబోధిహరమ్ ఇత్యత్ర బ్రహ్మసాసనవిషయకారూఢి కృతవిశేషణభూతఫల
త్వేన బ్రహ్మప్రాప్తిసూచయతే-పరప్రాప్తికామోబ్రహ్మ విద్యాదితి. అత్ర బ్రహ్మశరూప్రసీరుమాం
బ్రహ్మస్వరూపం తద్విశేషణజ్ఞా సవకం కాయోపయోగితయైవ సిద్ధం భవతి; తదంతర్గతమేవ
జగతః సప్తతత్వసంహతృత్వమాధారత్వమన్తరాత్తత్వమత్యాగ్యత్వమనుక్తజ్ఞా సవకమితి వశ్చ
దనుపపన్నమ్. ఏవజ్ఞా సతి మన్తాభావాదగతా హ్యవిరుద్ధాః అపూర్వాభావాః సవక విధి
శేషతయైవ సిద్ధా భవన్తి. 'యథోక్తం ద్రుమిడభాష్యే - * ఋణం హి దైత్యాయతే ఇతి శ్రుతేరి
త్యుపక్రమ్య * యద్యప్యవదానస్తుతిపఠం వాక్యమ్, తథాఽపి నాసతాస్తుతిగుహవద్యతే ఇతి. ఏత
దుక్తం భవతి - సవోహ్యభావాదభాగః దేవతారాధనభూతయాగాదేస్సాన్యస్య ఆరాధ్యదేవతా
యాశ్చ అదృష్టరూపా గుణా సహస్రశో వదక కమణి ప్రాశస్త్యబుద్ధియుత్పాదయతి; తేనామ
సద్భావే ప్రాశస్త్యబుద్ధిరేవ నస్యాదితి కమణి ప్రాశస్త్యబుద్ధ్యణం గుణసద్భావమేవ బోధయతీతి.
అనయైవ దిశా సవేమన్తాభావాదగతా హ్యభావాన్సిద్ధాః.

అపిచ, కాయాభావాభావాదిభిః కీమిదం కాయాత్వం నామేతివత్తవ్యమ్. కృతిభావ
భావితా కృత్యుద్దేశ్యతాచేతిచేత్, కీమిదం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ ? యదధిక్యత్య కృతివకతే, తత్
కృత్యుద్దేశ్యత్వమితిచేత్ ; పురుషవ్యాపారరూపాయాః కృతేః కోఽయమధికారోనామ ? యత్సా

ద్భయా కృతిముత్పాదయతి పురుషః, తత్ కృత్యుద్దేశ్యత్వమితిచేత్ ; హస్త తహి ఇష్టత్వమేవ
 కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్. అథైవ మచుషే - ఇష్టప్రైవ రూపద్వయమస్తి - ఇచ్ఛావిషయతయా స్థితిః,
 ఉన్నప్రేరకత్వం ; తత్ర ప్రేరకత్వాకారః కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ - ఇతి ; సోఽయం స్వపక్షాభివేశ
 తోవృథాశ్రమః. తథాహి - ఇచ్ఛావిషయతయా ప్రతీతస్య స్వప్రయతోత్పత్తిమన్త రేణాస్థి
 ప్రేరకత్వమ్ ; తతపివ ప్రవృత్తేః ; ఇచ్ఛాయాం జాతాయామ్, ఇష్టస్య స్వప్రయతోత్పత్తిమ
 రేణాస్థిః ప్రతీయతేచేత్ ; తత్సాక్షిమా జాయతే, తతః ప్రవర్తతే పురుషః ఇతి తత్త్వవివాం
 క్తీయా. తస్మాత్ ఇష్టస్య కృత్యనీనాత్మలాభత్వాతి రేకికృత్యుద్దేశ్యత్వం నామ కిమపి సదృశ్యతే.
 రోచ్యేత - ఇష్టతాహేతుశ్చ పురుషానుకూలతా, తత్పురుషానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమితి ;
 నమ్, పురుషానుకూలం సుఖమిత్యనర్థాన్తరమ్ ; తథా పురుషప్రతికూలం దుఃఖపరాయమ్;
 సుఖవ్యతిక్రమ్య కస్యాపి పురుషానుకూలత్వం వసమ్భవతి. నను చ దుఃఖనివృత్తేరపి సుఖవ్యతి
 క్తీయాః పురుషానుకూలతా దృష్టా ; నైతత్ ; ఆత్మానుకూలం సుఖమ్, ఆత్మప్రతికూలం దుఃఖమ్
 హి సుఖదుఃఖయోవివేకః. తత్ర ఆత్మానుకూలం సుఖవిష్టం భవతి, తత్ప్రతికూలం దుఃఖ
 నిష్టమ్ ; అతః దుఃఖసంయోగస్యాసహ్యతయా తన్నివృత్తిరపిష్టా భవతి. తత ఏవేష్టతాసామ్యా
 పకూలతాభ్రమః. తథాహి - ప్రకృతిసంసృష్టస్య సంసారిణః పురుషస్య అనుకూలసంయోగః
 తికూలసంయోగః, స్వరూపేణావస్థితిః ఇతి చ తిస్రోఽవస్థాః. తత్ర ప్రతికూలసమ్బంధనివృత్తిః,
 కుకూలసమ్బంధనివృత్తిశ్చ స్వరూపేణావస్థితిరేవ ; తస్మాత్ ప్రతికూలసంయోగే వర్తమానే
 నివృత్తిరూపా స్వరూపేణావస్థితిరపిష్టా భవతి. తత్రేష్టతాసామ్యాదనుకూలతాభ్రమః ; అతః
 సస్వరూపత్వాదనుకూలతాయాః నియోగస్యానుకూలతాం వదంతం ప్రామాణికాః పరిహసంతి.
 స్వస్యానవిశేషస్య నివర్తకతయైవ హి నియోగస్య నియోగత్వం స్థిరత్వమపూర్వత్వం
 తీయతే ; *స్వగతామోయజేత ఇత్యత్ర కాయస్య క్రియాతిరిక్తతా స్వగతామపదసమ
 వ్యాహారేణ స్వగతాసాధనత్వనిశ్చయాదేవ భవతి. నచవాచ్యమ్-యజేతేత్యత్ర ప్రథమం నియోగః
 ప్రథమః తయైవ ప్రతీయతే, స్వగతామపదసమభివ్యాహారాత్ స్వసిద్ధయేస్వగతసిద్ధ్యనుకూలతా
 నియోగస్య ఇతి ; యజేత ఇతి హి ధాత్వభాస్య పురుషప్రయత్నసాధ్యతైవ ప్రతీయతే,
 స్వగతామపదసమభివ్యాహారాదేవ ధాత్వభాతిరేణోనియోగత్వం స్థిరత్వమపూర్వత్వం ఇత్యా
 వగమ్యతే ; తచ్చ స్వగతాసాధనత్వప్రతీతినిబంధనమ్. సమభివ్యాహారస్వగతామపదాధాన్వ
 యోగ్యం స్వగతాసాధనమేవ కాయం లిజాదయోఽభిదధతీతి హి లోకవృత్త్యుత్తిరపిత్తిరస్మృతా.

ఏతాన్తం భవతి - సమభివ్యాహారపదాన్తరవాచ్యాన్వయయోగ్యమేవేతరపదప్రతిపా
 ద్యమిత్యన్వితాభిధాయిపదసంఖ్యతరూపవాక్యశ్రవణసమన్తరమేవ ప్రతీయతే ; తచ్చ స్వగతాసాధన
 గాపమ్ ; అతః క్రియావత్ అనన్యానతాఽపి విరోధాదేవ పరిత్యజేతి. అతపివ గజ్ఞాయాం ఘోష
 త్యానా ఘోషప్రతివాసయోగ్యాభోకపథాపనమత్వం గజ్ఞాపదస్యాశ్రియతే ; ప్రథమం గజ్ఞా
 దేన గజ్ఞానాన్త్యత ఇతి, గజ్ఞాపదాధాన్వయేవ వాక్యాధాన్వయీభవతి. ఏవమత్రాపి

యజేతేత్యేతావస్తాత్ర శ్రవణే కాయమునన్యార్థం స్మృతమితి వాక్యార్థాన్వయసమగమే కాయా
స్యానన్యార్థతా నావతిష్ఠతే. కాయాభిధాయపదశ్రవణవేలాయాం ప్రథమం కాయమునన్య
ర్థమ్ ప్రతీతమిదేతదపి న సజ్జచ్ఛతే, పుష్పత్తికాలే గవానయనాని క్రియాయాః సుఖసాయా
ఇష్టవిశేషసాధనతయైవ కాయతాప్రతీతే. అతో నియోగస్య పురుషానుకూలత్వం సవలోక
విరుద్ధమ్ ; నియోగస్య సుఖరూపపురుషానుకూలతాం వదతః స్వామభవవిరోధత్వం * కార్యా
వృష్టికామోయజేతేత్యాదిషు సిద్ధేఽపి నియోగే వృష్ట్యాదిసిద్ధినిరుత్తస్య వృష్టివ్యతిరేకేన నియోగ
స్వానుకూలతా నానుభూయతే. యద్యప్యస్త్రి జన్మని వృష్ట్యాదిసిద్ధినియమః ; తథాఽప్యనియమా
దేవ నియోగసిద్ధిరవశ్యాశ్రయణీయా ; తస్మిన్ననుకూలతాః సూయసుఖానుభూతిహవిద్యతే ;
ఏవముక్తరీత్యా కృతీసాధ్యేష్టత్వాదిరేకకృత్యదేశ్యత్వం న దృశ్యతే.

కృతిం ప్రతి శేషిత్వం కృత్యదేశ్యత్వమితిచేత్ ; క్రియదా శేషిత్వం, క్రియా శేషత్వమితి
వక్తవ్యమ్. కాయప్రతిసమ్బంధీ శేషః, తత్ప్రతిసమ్బంధిత్వం శేషిత్వమితిచేత్ ; ఏవ తహి
కాయత్వమేవ శేషిత్వమిత్వం భవతి ; కాయత్వమేవ హి నిచాయతే. పరోద్దేశప్రవృత్త
కృతివ్యాప్త్యహత్వం శేషత్వమితిచేత్ ; కోఽయం పరోద్దేశీనామితి ; అయమేవ హి విచా
యతే. ఉద్దేశ్యత్వం నామ ఈప్సితసాధ్యత్వమితిచేత్ ; క్రియార్థిత్వమ్ ? కృతిప్రయోజనత్వమితి
చేత్ ; పురుషస్య కృత్యారమ్భప్రయోజనమేవ హి కృతిప్రయోజనమ్ ; సచేచ్ఛావిషయ కృత్య
ధీనాత్మలాభ ఇతి పూర్వోక్తసవ.

అయమేవ హి సవత్ర శేషశేషిభావః-పరగతాతిశయాధానేచ్ఛయా ఉపాదేయత్వమేవ
యస్య స్వరూపమ్ నశేషః ; పరశ్శేషీ. ఫలోత్పత్తిచ్ఛయా యాగాదే తత్ప్రయత్నస్య చోపాదే
యత్వమ్, యాగాదిసిద్ధిచ్ఛయా అన్యత్సవముపాదేయమ్. ఏవం గర్భదాసాదీనామపి పురుషవిశే
షాధానేచ్ఛయా ఉపాదేయత్వమేవ స్వరూపమ్. ఏవమీశ్వరగతాతిశయాధానేచ్ఛయా ఉపాదేయ
త్వమేవ చేతనాచేతనాత్మకస్య నిత్యస్యానిత్యస్య చ సవస్య వస్తుతః స్వరూపమితి సవమీశ్వర
శేషభూతమ్, సవస్య చేశ్వరశ్శేషీతి * సవస్య వశే సవశస్యేకాన, * పతిం విశ్వస్య ఇత్యావ్య
క్తమ్. * కృతీసాధ్య ప్రధానం యత్తత్కాయముభిధీయతే ఇత్యనుమథః శ్రద్ధధానేష్వేవశోభతే

అపిచ, * స్వగ్కామోయజేతేత్యాదిషు లకారవాచ్యకర్తృవిశేషసమకాలపరాకాం
స్వగ్కామాదిపదానాం నియోజ్యవిశేషసమకాలపరత్వం శబ్దానుశాసనవిరుద్ధం శేనావగమ్యతే
సాధ్యస్వగ్కావిశిష్టస్య స్వగ్కాసాధనే కర్తృత్వాన్వయో న ఘటతే ఇతిచేత్ ; నియోజ్యత్వాన్వ
యోఽపి న ఘటత ఇతి హి స్వగ్కాసాధనత్వనిశ్చయః ; య తు శాస్త్రసిద్ధే కర్తృత్వాన్వయే స్వగ్క
సాధనత్వనిశ్చయః క్రియతే ; యథా భోక్తుకామో దేవదత్తగృహం గచ్ఛేదిత్యుక్తే భోజనకాయస్య
దేవదత్తగృహగమనే కర్తృత్వశ్రవణాదేవ ప్రాగజ్ఞాతమపి భోజనసాధనత్వం దేవదత్తగృహగమన
స్యావగమ్యతే ; ఏవమత్రాపి భవతి. న క్రియానరం ప్రతి కర్తృతయా శ్రుతస్య క్రియానరే
కర్తృత్వకల్పనం యుక్తమ్, యజేతేతి హి యాగకర్తృతయా శ్రుతస్య బుద్ధౌ కర్తృత్వకల్పనం

యతే, బుద్ధేః కర్తృత్వకల్పనమేవ హి నియోజ్యత్వమ్. యథోక్తమ్, *నియోజ్యస్సుచకాయాం
స్వకీయత్వేన బుధ్యతే ఇతి. యష్టత్వానుగుణం తద్బద్ధత్వమితిచేత్ ; దేవదత్తః పచేత్
। పాకకర్తృతయా శ్రుతస్య దేవదత్తస్య పాకాధికగమనం పాకానుగుణమితి, గమనేకర్తృత్వ
సం న యుజ్యతే.

కింఞ్చ ; లిజాదిశబ్దనాచ్యం స్థాయీరూపం కిమిత్యపూర్వమాశ్రియతే ? స్వగతామపద
పభివ్యాహారానుపపత్తేరితిచేత్ ; కాంత్రానుపపత్తిః ? సిషాధయిషితస్వగోక హి స్వగతామః
స్వగతామస్య కాలాంతరభావిస్వగతసిద్ధా క్షణభగ్నేసి యాగాదిక్రియా న సమథా ఇతి
క్, అనాఘ్రుత వేదసిద్ధాంతానామియమనుపపత్తిః ; సవైః కమభిరారాధితః పరమేశ్వరః
వాన్నారాయణః తత్తదిష్టం ఫలం దదాతీతి వేదవిదో వదన్తి. యథాఽఽహః వేదవిదగ్రేసరాః
మిదాచార్యాః- * ఫలసమ్మిభ్యభ్యుత్పయా కమభిరారాత్తానం పిప్రీషన్తి సప్రీతోఽలమ్ఫులాయేతి
స్త్రుమయూదా ఇతి. ఫలసమ్మిభ్యేచ్ఛయా కమభిః-యాగదానహోమాదిభిః, ఇన్ద్రాదిదేవతా
భేన తత్తదస్తయామియాపేణావస్థితమిన్ద్రాదిశబ్దనాచ్యం పరమాత్మానం భగవంతం వాసుదేవ
రారాధయిషన్తి ; స హి కమభిరారాధితః తేషామిష్టాని ఫలాని ప్రయచ్ఛతీత్యధికః. తథా
శ్రుతిః- * ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ఇతి ;
నాపూర్తమితి సకలశ్రుతిస్త్పృతిచోదితం కమోచ్యతే. తత్, విశ్వం బిభర్తి - ఇన్ద్రాగ్నివరు
దిసవదేవతాసమ్మిభ్యుత్పయా ప్రతీయమానమ్, తత్తదస్తరాత్తతయాఽవస్థితః పరమపురుషః స్వయ
వ బిభర్తి-స్వయమేవ స్వీకరోతి. భువనస్యనాభిః-బ్రహ్మక్షత్రాదిసవవణాపూర్ణాస్య భువ
స్య ధారకః, తైస్టైః కమభిరారాధితః తదిష్టఫలప్రదానేన భువనానాం ధారక ఇతి నాభిరిత్యుక్తః.
క్షువాయుప్రభృతిదేవతాస్తరాత్తతయా తత్తచ్ఛబ్దాభిధేయః అయమేవేత్యాహ- * తదేవాగ్ని
ద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచస్తమాః ఇతి. యథోక్తం భగవతా- * యోయో యాంయాం తనుం
క్షశ్శ్రద్ధయాఽచితుమిచ్ఛతి । తస్యతస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ । స తయా
ద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమిహాతే । లభతే చ తతః కామా మయైవ విహితా హితా ।
గాం యాం తనుమ్-ఇన్ద్రాదిదేవతావిశేషాః తత్తదస్తయామితయాఽవస్థితస్య భగవతః తనవః
రాణీత్యధికః. * అహం హి సవయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ ఇత్యాది ; ప్రభురేవచేతి-
రూపలానాం ప్రదాతాచేత్యధికః. యథా చ, * యజ్ఞేస్త్యమిజ్యసే నిత్యం సవదేవమయా
గ్రత । * యైస్సవిధమపరై నాథ నరై రారాధితో భవాః । తే తరస్త్యఖిలామేతాం హూయా
త్తవిముక్తయే ఇతి సేతిహసపురాణేషు సవేషేష్వేవ వేదేషు సవాణి కమాణి సవేశ్వ
రారాధనరూపాణి, తైస్టైః కమభిరారాధితః పురుషోత్తమః తత్తదిష్టఫలం దదాతీతి తత్తతత్త
పశ్చిత్తమ్. ఏవమేవ హి సవజ్ఞం సవశక్తిం సవేశ్వరం భగవస్తస్మాదిదేవతాస్తయా
రూపేణ యాగదానహోమాదివేదోదితసవకమాణాం భోక్తారం సవఫలానాం ప్రదాతా
చ్చి సవాశ్రుతయా వదన్తి- * చతుహూతారో యత్ర సమ్మదం గచ్ఛన్తిదేవైః ఇత్యాద్యాః ॥

చతుర్మాతారః యజ్ఞః, యత్ర పరమాత్మని దేవేష్వరయోగమితయాఽవస్థితే, దేవైః సమృదం
గచ్ఛంతి-దేవైః సమృద్ధం గచ్ఛంత్యథః. అన్తయామియాపేణావస్థితస్య పరమాత్మశక్తిరీతయా
ఽవస్థితానామింద్రాదీనాం యాగాదిసమృద్ధ ఇత్యుక్తం భవతి. యథోక్తం భగవతా * శోకారం
యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ ఇతి. తస్మాదగ్నియోదేవతాన్తయామిభూతపరమపురుషేన
ధనయాపాణి సర్వాణి కర్మాణి, స ఏవ చాభిలషితప్రదాయీతి, కిన్మత్రాపూజేణ వ్యుత్పత్తి
పథదూరవర్తినా వాచ్యతయాఽభ్యుపగతేన కల్పితేన వా ప్రయోజనమ్? ఏవం సతి లిఖాదే
కోఽయమథః పరిగృహీతో భవతి? * యజదేవపూజాయామితి దేవతారాధనరూపతాం
ప్రకృత్యథస్య కర్తృవ్యాపారసాధ్యతాం వ్యుత్పత్తిసిద్ధాం లిఖాదయోభివర్తంతి నశ్చిదనుప
పన్నమ్. కర్తృవాచినాం ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యథస్య కర్తృవ్యాపారసమృద్ధసాగోహి
వాచ్యః. భూతవర్తమానతాదిమన్యే వదన్తి; లిఖాదయస్తు కర్తృవ్యాపారసాధ్యతాం వదన్తి.

అపిచ, కామినః కర్తవ్యతయా కమణ విధాయ కమణో దేవతారాధనరూపతాం
తద్వారేణ ఫలసిద్ధిశ్చ తత్తత్కమణవిధివాక్యాన్యేవ వదన్తి. * నాయవ్యం శ్వేతమాలభేన భూతి
కామో నాయువై ష్టేపిష్ఠాదేవతా నాయుమేవ స్వేనభాగభేదేనోపధావతి స ఏవైవ భూతిం
గమయతి ఇత్యాదీని; నాత్ర ఫలసిద్ధ్యనుపపత్తిః కాఽపి దృశ్యతే ఇతి ఫలసాధనత్వావగతిశ్చాపాదా
నికీర్తయి స సజ్గచ్ఛతే. విధ్యపేక్షితం యాగాదేః ఫలసాధనత్వప్రకారం వాక్యశేష ఏవ బోధయతి
త్యథః. * తస్మాత్ బ్రాహ్మణాయ నాపగురేత ఇత్యత్ర అపగోరణనిషేధవిధిపరవాక్యశేషే శ్రూయ
మాణం నిషేధ్యస్యాపగోరణస్య శతయాతనాసాధనత్వం నిషేధవిధ్యుపయోగీతి హి స్వీక్రియతే
అత్ర పునః కామినః కర్తవ్యతయా విహితస్య యాగాదేః కామ్యవ్యగాదసాధనత్వప్రకారం వాక్య
శేషావగతమనాదృత్య, కిమిత్యపాదానేన యాగాదేః ఫలసాధనత్వం పరికల్ప్యతే? * హిరణ్యనిధి
మపవరకేనిధాయయాచతేకోద్రవాదిలుబ్ధః కృపణం జనమ్ ఇతి శ్రూయతే, తదేతక్యచ్ఛాసు దృశ్యతే.
శతయాతనాసాధనత్వమపి నాదృష్టద్వారేణ, చోదితాన్యనుకృష్టతః విహితం కర్మాకుమారతః నిన్ది
తాని చ కువంతః సర్వాణి సుఖాని దుఃఖాని చ పరమపురుషానుగ్రహానిగ్రహభ్యామేవ భవన్తి.
* ఏష హ్యేవానందయాతి, * అథసోఽభయం గతో భవతి, * అథతస్య భయం భవతి, * భీమాఽస్తా
ద్వాతః పవతే, భీషోదేతినూయః, భీషాస్తాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ, మృత్యుధావతి పశ్యమి ఇతి, * ఏతస్య
బాలక్షరస్య ప్రశాసనే గాగిః సూయాచన్ద్రమసా విభృతో ఽష్టతః, * ఏతస్య అవాక్షరస్య ప్రశా
సనే గాగిః దదతోమనుష్యాః ప్రశంసన్తి యజమానం దేవాః దవీకం పితరోఽన్వాయతః ఇత్యా
ద్యనేకవిధాశ్శ్రుతయస్సన్తి. యథోక్తం ద్రవిడభాష్యే - * తస్మాజ్జయాధావతివాయుః, నద్యః
స్రవన్తి, తేన చ కృతసీమానోజలాశయాః సమదా ఇవ మేషవిసహితం కువన్తి ఇతి, * తత్స
జ్జల్పనిబద్ధనాహీమే లోకాః నచ్యవన్తే న స్ఫుటన్తే స్వశాసనానువర్తినం జ్ఞాత్వా కారుణ్యాత్
స. భగవాన్ వధాయేత విభావో కమణదక్షః ఇతి చ. పరమపురుషయాభాత్త్యజ్ఞానపూర్వకం
భద్రపాసనాదివిహితకర్మానుష్ఠాయనః తత్ప్రసాదాత్తత్రాప్తిపయన్తాని సుఖాని లభయన్తి

చుధాధికారం భవన్తి. తజ్ఞానపూర్వకం తదుపాసనాదివిహితం కర్మాకువత్తో నిద్రితాని చ
 పరవతః తన్నిగ్రహదేవతదస్త్రాప్తిపూర్వకాపరిమితముఖాని భయశ్చ భవన్తి. యథోక్తం భగవతా-
 నియతం కురు కర్మత్వం కర్మజ్యాయోహ్యకర్మణః ఇత్యాదినాకృత్స్నం కర్మజ్ఞానపూర్వ-
 మనుష్ఠేయం విధాయ, * మయి సర్వాణి కర్మాణి సంశ్యస్య ఇతి సర్వాస్య కర్మణః స్వారా-
 సతామ్, ఆత్మనాం స్వనియామ్యతాజ్ఞ ప్రతిపాద్య, *యే మే మతమిదం నిత్యమనుతిష్ఠన్తిమా-
 నవాః | శ్రద్ధావన్తోనసూయన్తోముచ్యన్తే తేఽపి కర్మాభిః | యేత్యేతదభ్యసూయన్తో నానుతిష్ఠన్తి
 పీమతమ్ | సర్వాజ్ఞానవిమూఢాస్తాః విద్ధి నష్టానచేతసః | ఇతి స్వాజ్ఞానువర్తికః ప్రశస్య విపరీతా-
 నిద్య, పునరపి స్వాజ్ఞానుపాలనమకువత్తామాసుర ప్రకృత్యస్తభావమభిధాయాధమాగతిశ్చోక్తా-
 తానహం ద్వివతః క్రూరాః సంసారేషు సరాధర్మాః | క్షిపామ్యజన్మశుభానాసురీష్యేవయో-
 షు || ఆసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్తనిజన్తన్తి | మామస్త్రాప్త్యైవ కౌన్తేయ తతో యాన్త్య
 మాం గతిమ్ ఇతి. * సర్వకర్మాణ్యపి సదాకుర్వాణోమద్వ్యపాశ్రయః | మత్ప్రసాదాదవా
 గ్నీతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్ | ఇతి చ స్వాజ్ఞానువర్తినాం శాశ్వతం పదభాష్యేకమ్. అశ్రుత
 కిదాంతానాం కర్మాణ్యశ్రద్ధా మాభూదితి దేవతాధికరణేఽతివాదాః కృతాః కర్మమాత్రే యథా
 శ్రద్ధాస్యాదితి; సర్వమేకశాస్త్రమితివేదవిత్సిద్ధాస్తః.

తస్యైతస్య పరస్య బ్రహ్మణో నారాయణస్య అపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానానందామలత్వస్వరూప
 త్, జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవియతేజఃప్రభృత్యనవధికాతిశయానజ్ఞేయకల్యాణగుణవత్, స్వస-
 క్కుల్ప్రవర్త్యస్వేతరసమస్తచిదచిద్వస్తుజాతవత్, స్వాభిమతస్వానురూపైకరూపదివ్యరూపతమ
 తనిరతిశయకల్యాణవివిధానస్తభూషణస్వశక్తిసదృశాపరిమితానంతాశ్చయన్తానావిధాయుధస్వాభి-
 సతస్వానురూపస్వరూపరూపగుణవిభవైశ్వర్యశీలాద్యనవధికమహిమమహిమీస్వానురూప
 ల్యాణజ్ఞానక్రియాద్యపరిమేయగుణానస్త పరిజనపరిచ్ఛదస్వోచితనిఖిలభోగ్యభోగోపకరణాద్యనస్త
 సహావిభవావాజ్ఞానసగోచరస్వరూపస్వభావదివ్యస్థానాదినిత్యతానిరవద్యతాగోచరాశ్చ సహస్రశః
 స్రుతయస్సన్తి - * వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్, ఆదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్, * యఏ-
 వోన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః...తస్య యథాకప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ, * సయఏవోన్త-
 న్తహృతాదయః ఆకాశః, తస్మిన్నయం పురుషోమనోమయః, అమృతో హిరణ్మయః; మనోమయ ఇతి
 మనసైవ విశుద్ధేన గృహ్యతే ఇత్యర్థః. * సర్వేనిమేషాజ్ఞిరేవిద్యతః పురుషాదధి, విద్యుద్య-
 వాత్ పురుషాత్ ఇత్యర్థః. * నీలతోయదమధ్యస్థావిద్యుల్లేఖేవభాస్వరా, మధ్యస్థనీలతోయ-
 వావిద్యుల్లేఖేవ, సేయందహరపుణ్డరీకమధ్యస్థాకాశవర్తిసి వహ్నిశిఖా స్వాన్తనిహితనీలతోయ-
 వాధపరమాత్మస్వరూపా స్వాన్తనిహితనీలతోయదా విద్యుదివాభాతీత్యర్థః. * మనోమయః ప్రాణ-
 రిరోభారూపస్సత్యసక్కుల్ప్ర ఆకాశాత్తా సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగత్తస్సర్వేశ్వరస్సర్వమిద-
 మభ్యాతోఽవాక్యనాదరః, * మాహారజతంవాస ఇత్యాద్యాః. * అస్యేశానాభగతో ఛిష్టుపత్నీ,
 * ప్రీత్యతే లక్ష్మీశ్చ పతౌన్య, * తద్విష్ణోః పరమంపదం సదాపశ్యన్తి సూరయః, * జ్యేష్ఠస్త

మస్య రజసః పరాకే, *యదేకమవ్యక్తమనంతరూపం విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్, *యో
వేద నిహితం గుహాయాం పరమేవోమ్యమ్ * యో అస్యాధ్యక్షః పరమేవోమ్యమ్, *తదేవభూతం
తదుభవ్యమా ఇదం తదక్షరే పరమే వోమ్యమ్ ఇత్యాది శ్రుతిశతనిఘ్నితోఽయమసః. *తద్విష్ణోః
పరమంపదమితి విష్ణోః—పరస్య బ్రహ్మణః పరమంపదం సూరయః సదా పశ్యన్తి ఇతి వచనాత్,
సర్వకాలదశకానవంతః పరిపూర్ణాజ్ఞానాః కేచన సస్తీతి విజ్ఞాయతే. యే సూరయః తే సదాపశ్య
స్తీతి వచనవ్యక్తిః. యే సదాపశ్యన్తి తే సూరయః ఇతి వా. ఉభయపక్షోఽవ్యవహారికానాం న సమ్మ
వతీతిచేన్న. అప్రాప్తత్వాత్సర్వస్య సర్వవిశిష్టం పరమం స్థానం విధీయతే. యగోక్తమ్ *తద్గుణస్తు
విధీయేరన్నవిభాగాద్విభానాథేనచేదన్యేనశిష్టాః ఇతి. యథా * యదాగ్నేయోఽష్టాకపాలా
ఇత్యాది కర్మవిధౌ కర్మాణో గుణానాశ్చాప్రాప్తత్వేన సర్వగుణవిశిష్టం కర్మ విధీయతే; తథా
త్రాపి సూరిభిస్సదాదృశ్యత్వేన విష్ణోః పరం స్థానమప్రాప్తం ప్రతిపాదయతితి నకశ్చిద్విరోధః. కరణ
మన్త్రాః క్రియమాణానువాదినః స్తోత్ర శస్త్రరూపాః జపాదిషు వినియుక్తాశ్చ ప్రకరణపరిణామ
ప్రకరణపరిణామ స్వాధ్యక్షం సర్వం యథావస్థితమేవ అప్రాప్తమవిరుద్ధం బ్రాహ్మణవర్సోధయస్తీతి
హి వైదికాః (ప్రగీతమస్త్రసాధ్యగుణినిష్ఠగుణాభిధానం స్తోత్రమ్; అప్రగీతమస్త్రసాధ్యగుణినిష్ఠ
గుణాభిధానం శస్త్రమ్.) వినియుక్తార్థప్రకాశినాశ్చ దేవతావిష్వప్రాప్తావిరుద్ధగుణవిశేషప్రతిపా
దనం వినియోగానుగుణమేవ. నేయం శ్రుతిముక్తజనవిషయా, తేహం సదాపశ్యేనానుపపన్నే;
నాపి ముక్తప్రవాహవిషయా, * సదాపశ్యస్తీత్వేకకతృణవిషయతయా శ్రుతిభిర్జప్రసక్తాత్;
మన్తార్థవాదగతాహ్యథాః కాయకపరత్వేఽపి సిద్ధ్యస్తీత్యుక్తం యి పునః సిద్ధవస్తున్యేవ
తాత్పర్యే వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఇతి సర్వముపపన్నమ్.

ననుచాత్ర *తద్విష్ణోః పరమంపదమితి పరస్వరూపమేవపరమపదశబ్దేనాభిధీయతే, *సమ
స్తహేయరహితం విష్ణవ్యాఖ్యం పరమంపదమ్ ఇత్యాదిషు అవ్యతిరేకదశకానాత్; నైవమ్ * మయ
స్తమస్య రజసః పరాకే, *తదక్షరేపరమేవోమ్యమ్, *యో అస్యాధ్యక్షః పరమేవోమ్యమ్, * యో
వేద నిహితం గుహాయాం పరమేవోమ్యమ్ ఇత్యాదిషు పరస్థానస్థైర్యవదశకానాత్ *విష్ణోః పరమం
పదమితి వ్యతిరేకనిర్దేశాచ్చ. * విష్ణవ్యాఖ్యం పరమపదమితి విశేషణాత్ అన్యదపి పరమంపదం
విద్యత ఇతి తేనైవ జ్ఞాయతే. తదిదం పరం స్థానం సూరిభిః సదాదృశ్యత్వేన ప్రతిపాద్యతే. ఏత
దుక్తం భవతి—క్వచిత్పరస్థానం పరమపదశబ్దేన ప్రతిపాద్యతే, క్వచిత్ప్రకృతివినియుక్తాత్ స్వరూపమ్,
క్వచిద్భగవత్స్వరూపమ్. *తద్విష్ణోః పరమంపదమితి పరస్థానమ్; *సగఃస్థిత్యన్తకాలేషు త్రిధైవం
సమ్ప్రవతే. గుణప్రవృత్త్యాపరమంపదం తస్యాఽగుణం మహత్. ఇత్యత్ర ప్రకృతివినియుక్తాత్
స్వరూపమ్; *సమస్తహేయరహితం విష్ణవ్యాఖ్యం పరమంపదమ్ ఇత్యత్ర భగవత్స్వరూపమ్. శ్రీణ్య
ప్యేతాని పరమస్థానత్వేన పరమపదశబ్దేన ప్రతిపాద్యంతే. కథం త్రయాగాం పరమస్థానత్వవి
చేత్; భగవత్స్వరూపం పరమస్థానత్వాదేవ పరమంపదమ్; ఇతరయోరపి భగవత్ప్రార్థిగభా
త్వాదేవపరమపదత్వమ్. సర్వకర్మ (జన్మ) వినియుక్తాత్ స్వరూపావాప్తిః భగవత్ప్రార్థిగభా

తథామేసత్యాః కామా అన్యతాభిధానాః ఇతి భగవతో గుణగణస్య తిరోధాయకత్వేన అన్యత
బ్రేన స్వకర్మణః ప్రతిపాదనాత్. అన్యతరూపతిరోధానం తేత్రజ్ఞకర్మేతి కథమవగమ్యతే ఇతి
కీత్; *అవిద్యా కర్మసంజ్ఞాఽన్యతృతీయా శక్తి రిష్యతే | యయా త్రేత్రజ్ఞశక్తిస్సావేష్టితాన్యప
వగా|| సంసారతాపానఖిలానవాప్నోత్యతిసంతతాః | తయాత్తిగోస్తాత్తత్వాచ్చ ఇత్యాదివచనాత్.

పరస్థానప్రాప్తిరపి భగవత్ప్రాప్తిగర్భైవేతి సువ్యక్తమ్. | *క్షయంతమస్య రజసః పరాకే
తి రజశ్శబ్దేన త్రిగుణాత్త్రికా ప్రకృతిరుచ్యతే, కేవలస్య రజసోఽనవస్థానాత్; ఇమాం త్రిగుణా
త్త్రికాం ప్రకృతిమతిక్రమ్యస్థితేస్థానే క్షయంతం వసంతమ్ ఇత్యర్థః. అనేన త్రిగుణాత్త్రికాత్ తేత్ర
స్య భోగ్యభూతాద్వస్తునః పరస్తాత్ విష్ణోర్వాసస్థానమితిగమ్యతే. * వేదాహమేతం పురుషం
ఏహాంతమ్, ఆదిత్యవణం తమసః పరస్తాత్ ఇత్యత్రాపి తమశ్శబ్దేన నైవప్రకృతిరుచ్యతే, కేవ
లస్య తమసః అనవస్థానాదేవ. రజసః పరాకే క్షయంతమ్ ఇత్యనేనైకవాక్యత్వాత్, తమసః పర
స్తాత్ వసంతం మహాంతమాదిత్యవణం పురుషమహం వేద ఇత్యయమథోఽవగమ్యతే. *సత్యం
నమనంతం బ్రహ్మ, యో వేదనిహితం గుహాయాం పరమేవ్యోమమ్ * తదక్షరే పరమేవ్యోమమ్
తి, తత్ స్థానమ్ అవికారరూపం పరమవ్యోమశబ్దాభిధేయమితి చ గమ్యతే. * అక్షరే పరమే
వ్యోమన్నిత్యస్య స్థానస్యాత్తరత్వశ్రవణాత్ క్షరరూపాదిత్యమణ్డలాదయః స పరమవ్యోమశబ్దాభి
ధేయాః. * యత్ర పూర్వేనాధ్యాసస్సన్తిదేవాః, * యత్రక్షయః ప్రథమజాయే పురాణాః ఇత్యా
షు చ తపవ సూరయ ఇత్యవగమ్యతే. * తద్విప్రాసోవిపస్యవోజాగృవాంసస్సమిన్ధతే, విష్ణోయ
పరమంపదమ్ ఇత్యత్రాపి విప్రాసః-మేధావినః, విపస్యవః - స్తుతిశీలాః, జాగృవాంసః - అస్థిర
వి)జ్ఞానాః; తపవాస్థలిత(వి)జ్ఞానాః తత్ విష్ణోః పరమంపదం సదా స్తువంతః సమిన్ధతే ఇత్యర్థః.
* తేషాం పరిజనస్థానాదీనాం * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్రజ్ఞానబలైశ్వర్యాదికల్యాణగుణ
గణవత్, పరబ్రహ్మస్వరూపాంతభూతత్వాత్; * స దేవ... ఏకమేవాద్వితీయమితి బ్రహ్మాంతభా
గోఽవగమ్యతే. ఏషామపి కల్యాణగుణైకదేశత్వాదేవ, * సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర ఇద
మితి శబ్దస్య కర్మవశ్యభోక్తృవగమిశ్రతదోభ్యభూతప్రపంచవిషయత్వాచ్చ, * సదాపశ్యన్తి
సూరయ ఇతి సదాదర్శిత్యేన చ తేషాం కర్మవశ్యానంతభావాత్, * అపహతపాస్తా ఇత్యాది
ః అపిసాసః ఇత్యనేన స్వలీలోపకరణభూతత్త్రిగుణప్రకృతిప్రాకృతతత్సంస్పృష్టపురుషగతం హేయ
వ్యభావం సవణం ప్రతిషిద్ధ్య, * సత్యకామ ఇత్యనేన స్వభోగ్యభోగోపకరణజాతస్య సమాస్య
వ్యతా ప్రతిపాదితా. సత్యాః కామాః యస్యాసా సత్యకామః; కామ్యస్త ఇతి కామాః; తేన
సరేణ బ్రహ్మణాస్వభోగ్యతమపకరణాదయః స్వాభిమతా యే కామ్యస్తే తే సత్యాః-నిత్యా ఇత్యర్థః.
* సత్యస్య లీలోపకరణస్యాపి వస్తునః ప్రమాణసమ్బంధయోగ్యత్వేనసత్యపి వికారాస్పదత్వేనాస్థిర
త్వాత్, తద్విపరీతం స్థిరత్వమేషాం సత్యపదేనోచ్యతే; * సత్యసంకల్ప ఇతి. ఏతేషా భోగ్యతమప
రణాదిషు నిత్యేషు నిరతిశయేష్వనస్తేషు సత్సప్తి. అపూర్వాణామపరిమితాపామథానామపి
సంకల్పమాత్రేణ సిద్ధిం వదతి. ఏషాం చ భోగోపకరణానాం లీలోపకరణానాం చేతనానామచేత

నానాం స్థిరాణామస్థిరాణాం తత్సంకల్పాయ తస్య హి పస్థితప్రవృత్తిశ్చదాదిసహకారవదతి * సత సంకల్ప ఇతి.

ఇతిహాసపురాణయోః వేదోపబృంహణయోశ్చాయమసః ఉచ్యతే - * నౌ తు మేఢ విన్ దృష్ట్యా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ । వేదోపబృంహణాథాకాయ తావగ్రహాయతే ప్రభుః । ఇతి వేదో బృంహణతయా ప్రారభే శ్రీరామాయణే - * వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మాసనాతనః । లింగ దిమధ్యనిధనో మహతః పరమోమహాన్ ॥ తమసః పరమోధాతా శబ్దచక్రగదాధరః । శ్రీవత వక్షా నిత్యశ్రీరజయశ్శాశ్వతోద్రువః ॥ * శరా నానావిధాశ్చాపీ ధనురాయతవిగ్రహమ్ అన్యగచ్ఛన్త కాకుత్స్థం సవే పురుషవిగ్రహః ॥ * వివేక వైష్ణవం ధామ సతరీరః సహానుగః శ్రీమతివైష్ణవే పురాణే - * సమస్తాశ్చక్రయశ్చైతా శృవయత్ర ప్రతిష్ఠితాః । తద్విశ్వసూక్ష్మ రూప్యం రూపమన్యద్ధరేమహత్ ॥ * మూలం బ్రహ్మమహాభాగసర్వబ్రహ్మనుయోహరిః ॥ * నిత్యై వై పాజగన్తాతావిష్ణోశ్రీరసపాయినీ । యథా సర్వగతోవిష్ణుస్తథై వేయం ద్విజోత్తమః । * దేవతే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషే । విష్ణోదేహానురూపా వై కరోత్యేమాన్తత్త్వస్థమమ్ * ఏకాన్తినస్సదా బ్రహ్మధ్యాయినో యోగినోహియే । తేషాం తత్పరిమం స్థానం ముద్దేవశక్తే సూరయః ॥ * కలాముహూతాకదిమయశ్చక్రలో నయద్విభూతేః పరిణామహేతుః । మహాభ రతే చ - * దివ్యం స్థానమజరం చాప్రమేయం దివిజ్ఞీయం చాగమిగళమ్యమద్య(మాద్యమ్) గచ్ఛప్రభోరక్షచాస్తా ప్రపన్నా కల్పేకల్పేజాయమానస్సన్వయూత్యా ॥ * కాలస్సౌపచ్యతే తత్ర న కాలస్తత్ర వై ప్రభుః ఇతి.

పరస్య బ్రహ్మణోరూపవత్త్వం సూత్రకారశ్చ వదతి - * అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ఇతి. యోగసావాదిత్యమణ్డలాన్తవర్తక తప్తకాతకస్వరగిరివరప్రభుః, సహస్రాంశుశతసహస్రకిరణ, గమ్భీరామ్భుస్సముదూభతసుమృద్ధనాలరవికరవికసితపుణ్డరీకదలామలాయతేక్షణ, సుబ్రూలలాట, సువాసా, సుస్థితాధరవిద్రుమ, సురుచిరకోమలగణ్డ, కమ్బుగ్రీవ, సమున్నతాంసవిలమ్బిచారు రూపదివ్యకణకీసలయ, పీనవృత్తాయతభుజ, చారుతరాతామ్రకరతలామరత్నాబ్జరీభరలబ్బుత, తనుమధ్య, విశాలపక్షస్థుల, సమవిభక్తసర్వాజ్ఞ, అనిదేశ్యదివ్యరూపసంహసన, స్థిగ్ధవణ, ప్రబుద్ధపుణ్డరీకచారుచరణయుగల, స్వానురూపపీతామృరధర, అమలకరీటకుండలహారకొస్తుభ కేయూరకటకనూపురోదరబద్ధనాద్యపరిమితాశ్చయానన్తదివ్యభూషణ, శబ్దచక్రగదాసిశాబ్దశ్రీ వత్సవనమాలాలబ్బుత, అనవధికాతిశయసౌందర్యాహృతాశేషమనోహృష్టివృత్తి, లావణ్యామృత పూరితాశేషచరాచరభూతజాత, అత్యద్భుతాచిన్త్యనిత్యయావన, పుష్పహాససుకుమార, పుణ్య గన్ధవాసితానన్తదిగన్తరాల, త్రైలోక్యాక్రమణప్రవృత్తగమ్భీరభావ, కరుణానురాగమధుర లోచనావలోకితాశ్రితవర్ణః పురుషవరోదృశ్యతే; సః నిఖిలజగదుదయవిభవలయరీల, నిరన్త సమస్తహేయ, సమస్తకల్యాణగుణనిధి, స్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణ, పరమాత్మ పరంబ్రహ్మ నానా రాయణః-ఇత్యవగమ్యతే. తద్ధర్మోపదేశాత్ - * స ఏష సవేషాం లోకానామీశస్సజ్జేషాం

కామానామ్, * స ఏష సవేభ్యః పాప్తభ్య ఉదితః ఇత్యాదిదశకనాత్ ; తస్యైతే గుణాః - 3
 *సవేశస్య వశీ సవేశస్యేశానః, *అపహతపాప్తావిజరః ఇత్యాది *సత్యసజ్జల్పః ఇత్యస్తమ్, *విశ్వతః
 పరమం నిత్యం విశ్వం నారాయణం హరిమ్, *పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్ ఇత్యాదివాక్యప్రతిపాదితాః.

వాక్యకారశ్చైతత్ సుస్పష్టమాహ - *హిరణ్మయః పురుషోద్భవ్యతే ఇతి ప్రజ్ఞాస్సవాన్
 స్తరస్సాస్యల్లోకకామేశోపదేశా త్రణోదయాత్పాప్తనామ్ ఇత్యాదినా. తస్య చ రూపస్యానిత్యతాది
 వాక్యకారేణైవ ప్రతిషిద్ధమ్ - * స్యాద్ద్రూపం కృతకమనుగ్రహాథకమ్ తచ్ఛేతసామైశ్వర్యాదితి ;
 శివాసీతురనుగ్రహాథకః పరమపురుషస్య రూపసజ్జిహః ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా * రూపంవా
 ఽతీద్ద్వియమన్తఃకరణప్రత్యక్షనిదేశాత్ ఇతి ; యథా జ్ఞానాదయః పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూ
 పతయా నిదేశాత్ స్వరూపభూతాగుణాః ; తథా ఇదమపి రూపం శ్రుత్యా స్వరూపతయా
 నిదేశాత్ స్వరూపభూతమిత్యథః. భావ్యకారేణైతద్వాక్యభ్యాతమ్ - *అజ్ఞైవైవవిశ్వసృజోరూపమ్;
 కత్తు న చక్షుషాగ్రహ్యామ్, మనసాత్వకలుషేణ సాధనాన్తరవతాగృహ్యతే ; * న చక్షుషాగృ
 హ్యతే నాపివాచా, మనసా తు విశుద్ధేన ఇతి శ్రుతేః ; నహ్యరూపాయా దేవతాయా రూపముప
 శ్యతే, యథాభూతవాది హి శాస్త్రమ్ ; * మాహారజతం వాసః * వేదాహమేతం పురుషం
 సహస్రమ్, ఆదిత్యవణంతమసః పరస్తాత్ ఇతి ప్రకరణాన్తరనిదేశాచ్చ సాక్షిణః ఇత్యాదినా,
 * హిరణ్మయ ఇతి రూపసామాన్యాత్ చంద్రీముఖవత్ న మయడత్రవికారమాదాయప్రయుజ్యతే,
 ౨నారభ్యత్వాదాత్మనః ఇతి. యథా, జ్ఞానాదికల్యాణగుణాన్తస్యనిదేశాదపరిమితకల్యాణగుణ
 నిశిష్టం పరంబ్రహ్మేత్యవగమ్యతే ; ఏవమ్ * ఆదిత్యవణమ్ * పురుషమ్ ఇత్యాదినిదేశాత్ స్వాభి
 మతస్వానురూపకల్యాణతమరూపః, పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమో నారాయణ ఇతి జ్ఞాయతే. తథా
 * అస్యేశానా * హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ * సదాపశ్యన్తి సూరయః * తమసః పరస్తాత్ * క్షయస్త
 రుస్య రజసః పరాకే ఇత్యాదినా, పక్షిపరిజనస్థానాదీనాం నిదేశాదేవ తథైవ సస్తీత్యవగమ్యతే;
 యథాఽఽహ భావ్యకారః - * యథాభూతవాది హి శాస్త్రమ్ ఇతి. ఏతదుక్తం భవతి - యథా
 * సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి నిదేశాత్ పరమాత్మస్వరూపం సమస్తహేయప్రత్యసీకానన్దైక
 తానతయాఽపరిచ్ఛేద్యతయా చ సకలేతరవిలక్షణమ్, తథా * యస్సవజ్ఞస్సవవిత్ * పరాఽస్య
 క్తివివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చ, *తమేవభాన్తమనుభాతినవం తస్య భాసా
 పర్వమిదం విభాతి ఇత్యాదినిదేశాత్ నిరతిశయాసజ్జేయ్యాశ్చ గుణాః సకలేతరవిలక్షణాః. తథా
 * ఆదిత్యవణమ్ ఇత్యాదినిదేశాత్ రూపపరిజనస్థానాదయశ్చ సకలేతరవిలక్షణాః స్వీనీ ధా
 రణాః అనిదేశశ్యస్వరూపస్వభావాః ఇతి.

వేదాః ప్రమాణశ్చేత్, విధ్యథాపాదమస్త్రగతం సర్వమపూర్వమవిరుద్ధమథజాతం
 యథావస్థితమేవ బోధయన్తి. ప్రామాణ్యశ్చ వేదానామ్ * ఔత్పత్తికస్తు శబ్దస్యాథేన సమ్బంధః
 ఇత్యుక్తమ్ ; యథా అగ్నిజలాదీనామాప్త్యాదిశక్తియోగస్సాన్విభావికః ; యథా చ చక్షురాదీనా
 ముద్ద్రియాణాం బుద్ధివిశేషజననశక్తిస్సాన్విభావికీ ; తథా శబ్దస్యాపి బోధకత్వశక్తిస్సాన్విభావికీన చ

హస్తచేస్తాదివత్ సక్లేతమూలం శబ్దస్య బోధకత్వమితి వక్తుం శక్యమ్ ; అనాద్యనుసన్ధానావిచ్ఛేదేపి సక్లేతయితృపురుషాజ్ఞానాత్ యాని సక్లేతమూలాని తాని సవాణి సాక్షాద్వా పరం పరయావా జ్ఞాయంతే. నచ దేవదత్తాదిశబ్దవత్కల్పయితృం యక్తమ్ ; తేషు చ సాక్షాద్వా పరం పరయా వా సక్లేతో జ్ఞాయతే ; గవాదిశబ్దానాం తు అనాద్యనుసన్ధానావిచ్ఛేదేపి సక్లేతా జ్ఞానాదేవ బోధకత్వశక్తిస్సాన్నిభావికీ. అతః అగ్న్యదీనామాప్త్యావశక్తివత్, ఇన్ద్రియాణాం బోధకత్వశక్తివచ్చు, శబ్దస్యాపి బోధకత్వశక్తిరాశ్రయణీయా. నను చ ఇన్ద్రియవత్ శబ్దస్యాపి బోధకత్వం సాన్నిభావికం (చేత్) సన్బుద్ధగ్రహణం బోధతకత్వాయ కిమిత్యపేక్షతే ? లిప్తవదిత్యుచ్యతే ; యథా జ్ఞాతసన్బుద్ధనియమం భూమాది అగ్న్యదివిజ్ఞానజనకమ్, తథా జ్ఞాతసన్బుద్ధనియమశ్చబ్దోఽప్యథావిశేషబుద్ధిజనకః. ఏవం తహి శబ్దోఽప్యథావిశేషస్య లిప్తమితి అనుమానమేవ స్యాత్ ; నైవమ్ ; శబ్దాథాయోస్సమ్బుద్ధః బోధ్యబోధకభావఏవ ; భూమాదీనాంతు సమ్బుద్ధాస్తరమితి తస్య సమ్బుద్ధస్య జ్ఞానద్వారేణ బుద్ధిజనకత్వమితి విశేషః. ఏవం గృహీతసమ్బుద్ధస్య బోధకత్వదర్శనాత్ అనుసన్ధానావిచ్ఛేదేపి సక్లేతాజ్ఞానాత్ బోధకత్వశక్తిరేవేతి నిశ్చయతే. ఏవం బోధకానాం పదసంఖ్యతానాం సంసర్గవిశేషబోధకత్వేన వాక్యశబ్దాభిధేయానాముచ్చారణక్రమో యత్ర పురుషబుద్ధిపూర్వకః, తే పౌరుషేయాశ్చబ్దా ఇత్యుచ్యంతే ; యత్ర తూచ్చారణక్రమః పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమజనితసంస్కారపూర్వకః, సర్వదా అపౌరుషేయాస్తే చ వేదా ఇత్యుచ్యంతే ; ఏతదేవ వేదానామపౌరుషేయత్వం నిత్యత్వం, యత్పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమజనితసంస్కారేణ తమేవ క్రమవిశేషం స్మృత్వా తేనైవ క్రమేణోచ్చారణమాణత్వమ్. తే చ అనుపూర్వవిశేషేణ సంస్థితాః అక్షరరాశయో వేదాః ఋగ్యజుస్సామాధర్వణభేదభిన్నాః అనన్తశాఖా వర్తంతే, తే చ విధ్యథావాదమస్త్రయా వేదాః పరబ్రహ్మభూతనారాయణస్వరూప...తదారాధనప్రకారమ్, ఆరాధితత్ఫలవిశేషం బోధయన్తి. పరమపురుషవత్ తత్త్వరూపతదారాధనతత్ఫలజ్ఞాపకవేదాఖ్యం శబ్దజాతం నిత్యమేవ. వేదానామనన్తత్వాత్, దురవగాహత్వాచ్చ. పరమపురుషనియుక్తాః పరమమయః కల్పేకల్పే నిఖిలజగదుపకారాథానం వేదాథానం స్మృత్వా విధ్యథావాదమస్త్రమూలాని ధర్మశాస్త్రాణి, ఇతిహాసపురాణాని చ చక్రుః. లోకీకాశ్చ శబ్దాః వేదరాశేర్దుష్కృత్యైవ తత్తదథావిశేషనామతయా పూర్వవత్ప్రియుక్తాః పారమ్పర్యేణ చ ప్రయుజ్యంతే. నను చ వైదికాపేవ సర్వేవాచకాశ్చబ్దాశ్చేత్, ఛన్దస్యేవమ్, భాషాయామేవమితి లక్షణభేదః కథముపపద్యతే ? ఉచ్యతే ; తేషామేవ శబ్దానాం తస్యామేవానుపూర్వాణాం వర్తమానానాం తత్త్వేన ప్రయోగః,

34 అన్యత్ర ప్రయుజ్యమానానామన్యథేతీతి నకశ్చిదోమః.

35 ఏవమ్, ఇతిహాసపురాణధర్మశాస్త్రోపబృంహితసాక్షివేదవేద్యః పరబ్రహ్మభూతో నారాయణః, నిఖిలహేయప్రత్యనీకః, సకలేతరవిలక్షణః, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానైకస్వరూపః, సాన్నిభావికానవధికాతిశయాసక్లేయకల్యాణగుణగణాకరః, స్వసంకల్పానువిధాయస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదచిదచిద్వస్తుజాతః, అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావానన్తమహావిభూతిః, నానావిధానన్తచేతనాచేతనాత్మక

ప్రపంచాల్లోపకరణ ఇతి ప్రతిపాదితమ్. * సనకం ఖల్విదం బ్రహ్మ * ఐతదాత్మ్యమిదం సనకమ్
...తత్త్వమసి శ్వేతకేతో * ఏనమేకేవద స్త్యగ్నిం మమతోఽన్యే ప్రజాపతిమ్ | ఇన్ద్రమేకే పరే
ప్రాణమపరే బ్రహ్మశాశ్వతమ్ | జ్యోతీంషి శుక్రాణి చ యాని లోకే త్రయో లోకాలోకపాలాస్త్ర
యూచ | త్రయోఽగ్నయశ్చ హుతయశ్చ షష్ఠా సవే దేవా దేవకీపుత్రపన | * త్వం యజ్ఞస్త్వం
కషట్టార స్త్వమోక్షారః పర స్తపః | * ఋతథామావనుః పూనః వసునాం త్వం ప్రజాపతిః | * జగ
స్సవణం శరీరంతే స్థాయణం తే వసుధాతలమ్ | అగ్నిః కోషః ప్రసాదస్తే సోమశ్రీవత్సలక్షణ ||
జ్యోతీంషి విష్ణుభువనాని విష్ణునానాని విష్ణుగోరయోదితశ్చ | నద్యస్సముద్రాశ్చ స ఏన సవణం
మదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవయః || ఇత్యాదిసామానాధికరణ్యప్రయోగేషు సప్తైశ్చైవైః సవణ
శీరతయా సవణప్రకారం బ్రహ్మైవాభిధీయత ఇతి చోక్తమ్.

సత్యసంకల్పం పరంబ్రహ్మ స్వయమేవ బహుప్రకారం స్యామితిసంకల్పం లచిత్సమష్టి
గాపనుసోభాతసూక్ష్మంవస్తు, భోక్తృవగణసమూహాశ్చ స్వస్తిక్ ప్రలీనం స్వయమేవ విభజ్య
స్మాత్ భూతసూక్ష్మాద్వస్తునః మహాభూతానిస్సప్త్యా, తేషుచ భోక్తృవగణమాత్మతయాప్రవేశ్య
శ్చిదధిష్ఠి ప్రేమహాభూతైరనోయనంసృష్టైః కృత్స్నం జగద్విధాయ, స్వయమపి సవణస్యా
స్థాయా ప్రవిశ్య, పరమాత్మత్వేనావస్థితం సవణశరీరం బహుప్రకారమవతిష్ఠతే. యదిదం మహా
గాపసూక్ష్మంవస్తు తదేవ ప్రకృతిశబ్దేనాభిధీయతే. భోక్తృవగణసమూహఏన పురుషశబ్దేనోచ్యతే.
"చ ప్రకృతిపురుషౌ పరమాత్మశరీరతయా పరమాత్మప్రకారభూతో, తత్త్రికారః పరమాత్మైవ
శ్చసంకల్పసంకల్పాభిధేయః. * సోఽకాయమత, బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి...తత్సృష్ట్యా, తదే
వానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ్యోచ్చాభవత్, విరుక్తఞ్చావిరుక్తశ్చ, విలయనఞ్చావిలయ
శ్చ, విజ్ఞానఞ్చావిజ్ఞానశ్చ, సత్యఞ్చాసృతశ్చ సత్యమభవత్ ఇతి పూర్వోక్తం సవణమన
యేన శుక్త్యా వ్యక్తమ్.

బ్రహ్మప్రాప్త్యపాయశ్చ, శాస్త్రాధిగతతత్త్వజ్ఞానపూర్వకకర్మకర్మానుగృహీతభక్తి
హ్మసాధ్యాననధికాతిశయప్రియవిశదతమప్రత్యక్ష తాపన్నానుభ్యానరూపపరభక్తిరేవేత్యుక్తమ్.
_క్తిశబ్దశ్చ ప్రీతివిశేషే వతఃతే; ప్రీతిశ్చ జ్ఞానవిశేష ఏన. చను చ సుఖంప్రీతిచిత్త్యనధాన్తరమ్;
అశ్చ జ్ఞానవిశేషసాధ్యం పదాధాన్తరమితి తాకికాః; నై వమ్, యేన జ్ఞానవిశేషేణ తత్ సాధ్య
శ్యోచ్యతే స ఏన జ్ఞానవిశేషస్సుఖమ్. ఏతదుక్తం భవతి—విషయజ్ఞానాని సుఖదుఃఖమధ్యస్థ
ధారణాని. తాని చ విషయాధీనవిశేషాణి తథా భవన్తి; యేన చ విషయవిశేషేణ విశేషితం
సంసుఖస్య జనకమిత్యభిమతమ్, తద్విషయజ్ఞానమేవ సుఖమ్; తదతిరేకపదాధాన్తరం నోపల
భ్యతే, తేనైవ సుఖత్వవ్యవహారోపపత్తేశ్చ; ఏవంవిధ సుఖరూపజ్ఞానస్య విశేషకత్వమ్, బ్రహ్మవ్య
క్తస్య వస్తుసాత్వికయమస్థిరశ్చ; బ్రహ్మణ స్త్వననధికాతిశయం స్థిరఞ్చేతి * ఆనందో బ్రహ్మేత్య
తే. విషయాయ తత్త్వాత్ జ్ఞానస్య సుఖరూపతయా బ్రహ్మైవ సుఖమ్; తదిదమహా- * రసోవై
_రసంహ్యేవాయం లభ్యాఽనన్ది భవతి ఇతి. బ్రహ్మైవ సుఖమితి బ్రహ్మలభ్యాసుఖి భవతీత్య
_పరమపురుషః స్వేనైవ స్వయమననధికాతిశయసుఖస్య పరస్యాపి సుఖం భవతి సుఖరూప

త్వావిశేషాత్; బ్రహ్మ యస్య జ్ఞానవిషయో భవతి స సుఖభవతీత్యర్థః. తదేవం యస్య బ్రహ్మణః అనవధికాతిశయానభ్యేయకల్యాణగుణాకరస్య, నిరవద్యస్య, అనన్తముహువిభాషేః, అనవధికాతి శయసౌశీల్యవాత్సల్యసౌందర్యజలధేస్సవశేషిత్యాత్, ఆత్మనశ్శేషత్వాత్ ప్రాసన్నమితియా అనుగన్ధీయమానమనవధికాతిశయప్రీతివిషయం సత్ పరంబ్రహ్మచ ఏవమాత్మనాప్రాప్తాయతి.

సను చ అత్యంతశేషతైవాత్మనోఽనవధికాతిశయం సుఖమిన్ద్ర్య క్తం భవతి, తదేవాత్మ వశలోకవిరుద్ధమ్; తథా హి—స వేశషామేవచేతనానాం స్వాతంత్ర్యమేవేష్టామితిన్ద్ర్యతే. సార తంత్ర్యిందుఃఖతరమ్; స్మృతిశ్చ * సవశం పరవశం దుఃఖం సనకమాత్మవశానుభవే. తథా చ— * సేవాశ్వవృత్తిరాఖ్యాతా తస్మాత్తాం పరివజ్జయేత్ ఇతి. తదిదమనధిగతదేహవిత్తస్త్వయా పాణాంశరీరాత్తాభిమానవిచ్ఛమ్మితమ్. తథా హి—శరీరం హిమనుష్యశ్వాదిజానినూకాగ్రయస్థి భూతం స్వతంత్ర్యప్రతీయతే, తస్మిన్నేవాహమితి సంసారిణాం ప్రతీతిః; ఆత్మాభిమానోమూర్ఖతానద మగుణైవ పురుషార్థప్రతీతిః; సింహవ్యాఘ్రునరాహమనుష్యయక్షరక్షాపిహ న దేహనానావస్త్రీ పుంసవ్యవస్థితాత్తాభిమానానాం సుఖాని న్యవస్థితాని, తానిచ పరస్పరవిరుద్ధాని; తస్మాత్ ఆత్మాభిమానానుగుణపురుషార్థవ్యవస్థయా సవశం సమాహితమ్. అస్మిన్స్వరూపం సు దేవాది దేహవిలక్షణం జ్ఞానైకాకారమ్; తచ్చ పరశేషతైకస్వరూపమ్; యథానస్థితాత్తాభిమానో తద మగుణైవ పురుషార్థప్రతీతిః. * ఆత్మా జ్ఞానమయోఽమలః ఇతిస్మృతే జ్ఞానైకాకారణా ప్రది పన్నా; * పతిం విశ్వస్య ఇత్యాదిశ్రుతిగణైః పరమాత్మశేషతైకాకారణం చ ప్రతిపాదితా; అతః సింహవ్యాఘ్రాదిశరీరాత్తాభిమానవత్ స్వతంత్ర్యాభిమానోఽపి కమకృతవిపరీతశ్చజ్ఞాన రూపో వేదితవ్యః; అతః కమకృతమేవ పరమపురుషవ్యతిరిక్తవిషయాణాం సుఖత్వమ్, అతఏవ తేషామల్పత్వమస్థిరత్వచ్చ. పరమపురుషస్త్వేన స్వతవేవ సుఖత్వమ్; అతః తదేవ స్థిమననవధికాతి శయశ్చ; * కం బ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మ * ఆనందో బ్రహ్మ * సత్యం జ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ ఇతిశ్రుతే. బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్య వస్తునస్వరూపేణ సుఖత్వాభావః కమకృతత్వేన చాస్థికస్వం భగ వతాపరాశరేణోక్తమ్— * నరకస్వగః సంజ్ఞే వై పాపపుణ్యద్విజ్ఞోత్తమః। నస్త్యేకమేన దుఃఖా య సుఖాయేష్యాగమాయ చ. కోపాయ చ యతస్తస్మాత్ వస్తునస్త్యాత్మకం కుతః। సుఖ దుఃఖాద్యేకాన్తరూపేణ వస్తునో వస్తుత్వం కుతః? తదేకాన్తతా పుణ్యపాపకృతీత్యర్థః. ఏవ మనేకపురుషాపేక్షయా కస్య చిత్సుఖమేవ, కస్యచిద్దుఃఖం భవతి ఇత్యచవస్థాం ప్రతిపాద్య, ఏక స్థిన్నపి పురుషే నవ్యవస్థితమిత్యాహ— * తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పురమఃఖాయ జాయతే। తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే॥ తస్మాద్దుఃఖాత్మకం నాస్తి న చ క్లిష్టసుఖాత్మ కమ్॥ ఇతి. సుఖదుఃఖాత్మకత్వం సవశస్య వస్తునః కమకృతమ్, నవస్తుస్వరూపకృతమ్; అతః కమావసానేతదపైతి ఇత్యర్థః. యత్తు * సవశం పరవశం దుఃఖమిత్యుక్తమ్, తత్ పరమ పురుషవ్యతిరిక్తానాం పరస్పరశేషశేషిభావాభావాత్ తద్వ్యతిరిక్తం ప్రతి శేషతా దుఃఖమేవేత్యు క్తమ్; * సేవాశ్వవృత్తిరాఖ్యాతా ఇత్యత్రాపి అసేవ్యసేవాశ్వవృత్తిరేవేత్యుక్తమ్. * సహ్యాశ్రమై స్సదోపాస్యః సమస్తైరేకేవేవ తు, ఇతి సవైకరాత్మయాథాత్మ్యవిద్ధిసేవ్యః పురుషోత్తమ ఏకేవేవ,

ఋగ్వేదం భగవతా — *మాన్వాద్యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే | సగుణా సమతీ.
శ్చైతాన్ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే || ఇతి.

ఇయమేన భక్తిరూపాసేవా, *బ్రహ్మవిదాహ్నోతిపరమ్ *తమేనం విద్వానమృత ఇహ
వతి * బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి ఇత్యాదిషు వేదనశబ్దేనాభిధీయతే ఇత్యుక్తమ్, *యమేవైష
మణితే తేన లభ్యః ఇతి విశేషణాత్. *యమేవైషమృణితే ఇతి భగవదాదరణీయత్వం ప్రతీ
తే; వరణీయశ్చ ప్రియతమః; యస్య భగవతి అనవధికాతిశయా ప్రీతిజ్ఞానయతే స ఏవ భగ
వతః ప్రియతమః. తదుక్తం భగవతైవ — *ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యథామహం స చ మమ
యః ఇతి. తస్మాత్ పరభక్తిరూపాపన్నమేన వేదనం తత్త్వతో భగవత్ప్రీతిసాధనమ్.
ఋగ్వేదం భగవద్ద్వైపాయనేన మోక్షధర్మేన సర్వోపనిషద్వ్యాఖ్యానరూపమ్ — *న సద్వృశే
షితి రూపమస్య స చక్షుషా పశ్యతికశ్చనై నమ్ | భక్త్యా చ ధృత్యా చ సమాహితాత్మా జ్ఞాన
రూపం పరిపశ్యతీహ | ధృత్యాసమాహితాత్మా భక్త్యా పురుషోత్తమం పశ్యతి సాక్షాత్కరోతి,
హ్నోతీత్యర్థః, * భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః ఇత్యనేనై కాధ్యాత్. భక్తిశ్చ జ్ఞానవిశేషనవ.
సవకముపపన్నమ్.

సారాసారవివేకజ్ఞాః గరీయాంసో విమత్సరాః |

ప్రమాణతన్త్రాస్సస్తీతి కృతో వేదాధికాసంక్రమాః |

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితః శ్రీ వేదాధికాసంక్రమాస్సమాప్తః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

నిరతిశయజ్ఞాన క్రియైశ్వర్యాద్యనంత కల్యాణగుణగణ శేషశేషాశన గరుడ ప్రముఖ నానావిధానంత పరిజనపరిచారికా పరిచరిత చరణయుగల,

పరమయోగివాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వరూపస్వభావ స్వాభిమత వివిధవిచిత్రానంత భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థాన సమృద్ధా నంతాశ్చర్యానంత మహావిభవానంత పరిమాణ నిత్యనిరతిశయ శ్రీవైకుణ్ఠనాథ,

స్వసంకల్పానువిధాయస్వరూప స్థితి ప్రవృత్తి స్వశేషతైకస్వభావ ప్రకృతిపురుష కాలాత్మక వివిధవిచిత్రానంత భోగ్యభోక్తృవర్గా భోగోపకరణ భోగస్థానరూప నిఖిలజగదుదయ విభవలయలీల,

సత్యకామ, సత్యసంకల్ప, పరబ్రహ్మభూత, పురుషోత్తమ, మహావిభూతే, శ్రీమన్నారాయణ, శ్రీవైకుణ్ఠనాథ,

అపారకారుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యోదాయైశ్వర్యం సౌందర్యం హోదధే,
అనాలోచిత విశేషా శేషలోకశరణ్య, ప్రణతాతిహార,
అశ్రితవాత్సల్యైకజలధే, అనవరతవిదితనిఖిల భూతజాతయాథాత్మ్య,
అశేషచరాచర భూతనిఖిలనియమననిరత, అశేషచిదచిద్వస్తుశేషిభూత,
నిఖిలజగదాధార, అఖిలజగత్సాక్షి, అస్మత్సాక్షి,
సత్యకామ, సత్యసంకల్ప, సకలేతరవిలక్షణ, అధికల్పక, ఆపత్సఖ,
శ్రీమన్నారాయణ, అశరణ్యశరణ్య,
అసన్యశరణ స్వత్పదారవిన్దయుగలం శరణమహం ప్రపద్యే॥ ౫॥

అత్ర ద్వయమ్.....॥ ౬॥

పితరం మాతరం దారాన్పుత్రాన్పృథ్వా సఖీన్పురూకా ।
రత్నాని ధనధాన్యాని క్షేత్రాణిచ గృహాణిచ ॥
సర్వధర్మాంశ్చ సన్త్యజ్య సర్వకామాంశ్చ సాక్షరాన్ ।
లోకవిక్రాంతచరణౌ శరణంతేఽవ్రజంవిభో॥ ౬॥
త్వమేవ మాతాచ పితా త్వమేవ త్వమేవ బంధుశ్చ గురు స్త్వమేవ ।
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణంత్వమేవ త్వమేవ సర్వంనుమ దేవదేవ॥ ౭॥
పితాఽసి లోకస్యచరాచరస్య త్వమస్యపూజ్యశ్చగురుగృహీయాన్ ।
నత్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యోలోకత్రయేఽప్యప్రతిమప్రభావ॥ ౮॥
తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయః ప్రసాదయే త్వామహమీశమింద్రమ్ ।
పితేవపుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుః ప్రియః ప్రియూయాహాసి దేవ సోధుమ్॥ ౯॥

మనోవాక్కాయై రనాదికాలప్రవృత్తా నంతాకృత్యకరణ కృత్యాకరణ భగవదపచారః
భాగవతాపచారా సహ్యపచారరూప నానావిధానంతాపచారా నారబ్ధకాయాన సారబ్ధకా
యాన్ కృతాన్క్రియమాణాన్కరిష్యమాణాంశ్చ సర్వానశేషతః క్షమస్వ॥ ౧౦॥

శ్రీః.

శ్రీమద్రామానుజాయనమః.

శ్రీ భగవద్రామానుజ గ్రన్థమాలాయాం గద్యత్రయమ్.

శరణాగతి గద్యమ్.

శ్లో॥ వందే వేదాంత కర్తారచామికరకరణకఃసె॥

రామానుజాయనమః కాం చూడామణిమహానితాశమ్॥

ఓమ్. భగవన్నారాయణభిమతానురూప స్వరూపరూపగుణ విభవైశ్వర్యశీలాద్య నవధికాతిశయాసంభేద్య కల్యాణగుణగణాం పద్మవనాలయాంభగవతీం శ్రీయగదేవీం చిత్త్యాన పాయినీం నిరవద్యాం దేవదేవదివ్యమహిమీ మఖిలజగన్మాతర మస్మన్మాతర మతర పృథివిగ్యా మనన్యశరణ శృరణమహంప్రసద్యే॥ ౧॥

పారమాధిక భగవచ్ఛరణారవింద యుగలై కాన్తికాత్యన్తికంభక్తి పుష్కళాం పరమ భక్తికృత పరిపూర్ణానవరత నిత్యవిశదతమానన్య ప్రయోజనా నవధికాతిశయ శ్రీయభగవదను భవజనితానవధికాతిశయ ప్రీతికారితాశేషావస్థాచితాశేష శేషైకరూపియాప నిత్యైకైక్యయా ప్రాప్త్యపేక్షయాపారమాధికీభగవచ్ఛరణారవిందశరణాగతియై భావస్థితాచిర తాన్త్రమే॥ ౨॥

అన్తుతే॥ ౩॥ తయైవ సవణం సమృత్స్యతే॥ ౪॥

అఖిలహేయప్రత్యసీక కల్యాణైక తానస్వీతరసమ స్తవస్తువిలక్షణాన న్నజ్ఞానానన్తస్వరూప,

స్వాభిమతానురూపైక రూపా చిన్త్య దివ్యాద్భుత నిత్యనిరవద్య నిరతిశయాజ్ఞప్త్య సౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్య లావణ్యమౌషధాద్యనన్త గుణనిధి దివ్యరూప,

స్వాభావికా నవధికాతిశయ జ్ఞానబలైశ్వర్య వీర్యశక్తి శేషస్సోకీల్య పాత్యల్య మాదకపాదకన సౌహృదక నామ్యకారుణ్య మాధుర్య గామ్యాగ్రహణ దాయక చామరయన్ స్థైర్య ధైర్య శౌర్యపరాక్రమ సత్యకామ సత్యసంకల్పకృతిత్వకృతజ్ఞతా ద్యసంభేద్య కల్యాణ గుణగణౌఘ మహాణవ,

స్వాచిత వివిధ విచిత్రానంతాశ్చర్య నిత్యనిరవద్య నిరతిశయసుగంధ నిరతిశయ సుఖస్పృశ నిరతిశయాజ్ఞప్త్య కిరీట మకుట చూడావతంస మకరకుండల గ్రీవేయక హార కే యూగ కటక శ్రీవత్స కౌస్తుభ ముక్తాదామోదరబంధన వీతామ్బర కాఞ్చీగుణ నూపురా ద్యపరి మిత దివ్యభూషణ,

స్వానురూపా చిన్త్యశక్తి శక్తచక్ర గదా శౌర్జ్వా ద్యసంభేద్య నిత్య నిరవద్య నిరతి శయ కల్యాణ దివ్యాయుధ,

స్వాభిమతనిత్య నిరవద్యానురూప స్వరూపరూపగుణవిభవైశ్వర్యశీలాద్య నవధికాతి శయాసంభేద్య కల్యాణగుణగణ శ్రీవల్లభ,

ఏవంభూతభూమి నీలానాయక,

స్వచ్ఛందానువతి స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి భేదాశేష శేషతైకరతిరూప నిత్యనిరవద్య

నిరతిశయజ్ఞాన క్రియైశ్వర్యాద్యనస్త కల్యాణగుణగణ శేషశేషాశన గరుడ ప్రముఖనానావిధానస్త పరిజనపరిచారికా పరిచరిత చరణయుగల,

పరమయోగివాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వరూపస్వభావ స్వాభిమత వివిధవిచిత్రానస్త భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థాన సమృద్ధానంతాశ్చర్యానస్త మహావిభవానస్త పరిమాణ నిత్యనిరతి శయ శ్రీవై కుణ్ఠనాథ,

స్వసంకల్పానువిధానుస్వరూప స్థితి ప్రచ్ఛత్తి స్వశేషతైకస్వభావ ప్రకృతిపురుష కాలాత్మక వివిధవిచిత్రానస్త భోగ్యభోక్తృవగణ భోగోపకరణ భోగస్థానరూప నిఖిలజగదుదయ విభవలయలీల,

సత్యకామ, సత్యసంకల్ప, పరబ్రహ్మభూత, పురుషోత్తమ, మహావిభూతే, శ్రీమన్నారాయణ, శ్రీవై కుణ్ఠనాథ,

అపారకారుణ్యసౌశీల్యవాత్సల్యాద్యైశ్వర్యం సౌందర్యమహోదధే,
అనాలోచిత విశేషా శేషలోకశరణ్య, ప్రణతాతిహార,
అశ్రితవాత్సల్యైకజలధే, అనవరతవిదితనిఖిల భూతజాతయాధాత్మ్య,
అశేషచరాచరభూతనిఖిలనియమననిరత, అశేషచిదచిద్వస్తుశేషిభూత,
నిఖిలజగదాధార, అఖిలజగత్సాక్షిమి, అస్మత్సాక్షిమి,
సత్యకామ, సత్యసంకల్ప, సకలేతరవిలక్షణ, అఘోకల్పక, ఆపత్సఖ,
శ్రీమన్నారాయణ, అశరణ్యశరణ్య,
అనన్యశరణ స్వత్పాదారవిస్తయుగలం శరణమహం ప్రపద్యే॥ ౫॥

అత్ర ద్వయమ్.....॥ ౬॥

పితరం నూతరం దారాన్పుత్రాన్బన్ధూన్ సఖీన్సురూన్ ।
రత్నాని ధనధాన్యాని క్షేత్రాణిచ గృహాణిచ ।
సవంధమాంశ్చ సన్త్యజ్య సవంకామాంశ్చ సాక్షరాన్ ।
లోకవిక్రాంతచరణౌ శరణంతేవ్రజంవిభో॥ ౬॥
త్వమేవ మాతాచ పితా త్వమేవ త్వమేవ బన్ధుశ్చ గురు స్త్వమేవ ।
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణంత్వమేవ త్వమేవ సవంతుమ దేవ దేవ॥ ౭॥
పితాఽసి లోకస్యచరాచరస్య త్వమస్యపూజ్యశ్చగురుగౌరీయాన్ ।
నత్వత్సమోఽస్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యోలోకత్రయేఽప్యప్రతిమప్రభావ॥ ౮॥
తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం ప్రసాదయే త్వమహమిశమిష్యమ్ ।
పితేవపుత్రస్య సఖేవ సఖ్యః ప్రియః ప్రియూయాహాసి దేవ సోధుమ్॥ ౯॥

మనోవాక్కాయై రసాదికాలప్రవృత్తానంతాకృత్యకరణ కృత్యాకరణ భగవదపచార భాగవతాపచారా సహ్యపచారరూప నానావిధానస్తాపచారా నారబ్ధకాయాన్ ననారబ్ధకాయాన్ కృతాన్ప్రియమాణాన్కరిష్యమాణాంశ్చ సవానశేషతః క్షమస్వ॥ ౧౦॥

అరాదికాల ప్రవృత్తి విపరీతజ్ఞానమాత్మవిషయ స్వస్థివిషయశ్చ, విపరీత
వృత్తజ్ఞానేషవిషయ మద్యావృత్తము - మహామ్యహాశ్చ సర్వమునుస్య | ౧౧ |

మదీయానాదికమకప్రవాహ ప్రవృత్తాం, భగవత్స్వరూపానాం గాఢాం, విపరీతజ్ఞాన
జననం, స్వవిషయాయాశ్చ భోగ్యుద్ధేజానం, దేశేన్ద్రియచైతన్యభోగ్యస్వరూపానాం
చావస్థితాం, దైవీగుణమయీమానాం, దానభూతిః సర్వభూతైర్మోహస్మదానః ఇతి
వక్తారం మాంతారయ | ౧౨ ||

తేషాం జ్ఞాని నిత్యయుక్త ఏకభక్తివిశిష్యతే |
ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ సుసంప్రయః |
ఉదారాస్సవకవైతే జ్ఞానీత్వాత్మైవ మేమితమ |
అస్థితస్సహాయక్రాత్మా మామేవానుత్తరమాగమః |
బహుభాజన్మనామస్తే జ్ఞానవాన్మోహపద్యతే |
వాసుదేవస్సవకమితి సమహత్మా సుమలభభః |

ఇతి శ్లోకత్రయోదితజ్ఞానినం మాంకురుష్వ | ౧౩ ||

పురుషస్సపరః పాథక భక్త్యాలభ్యస్తవనన్యమూ ||
భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః || మద్భక్తిం లభతేపరామ్ ||
ఇతిస్థానత్రయోదితపరభక్తియుక్తం మాంకురుష్వ || ౧౪ ||
పరభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్త్యైక స్వభావమ్మాంకురుష్వ || ౧౫ ||

పరభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్తికృత పరిపూర్ణానవరత నిత్యవిశదతమానన్య ప్రయోజనానవధికారి
నాననధికారిశయస్రియభగవదనుభవోఽహం, తథావిధభగవదనుభవచరిణాననధికారిశయ స్రీతి
కారితా శేషావస్థాచితాశేష శేషతైకరతిరూప నిత్యకింకరభవాని || ౧౬ ||

ఏవమ్బాతమత్కైంకర్యప్రాప్త్యపాయతయాఽవక్లప్తసమస్తవస్తువిహీనోఽప్యనస్త
తద్విరోధిపాపాక్రాంతోఽప్యనస్తమదపచారయ్యుక్తోఽప్యనస్తమదీయాపచారయ్యుక్తోఽప్యనస్తానన్యప
చారయ్యుక్తోఽపి ఏతత్కాయకారణభూతానాది విపరీతాచాజ్కార విమూఢాశ్మస్వభావోఽపి
ఏతదుభయ కాయకారణభూతానాది విపరీత వాసనాసమ్బద్ధోఽపి ఏతదనుగుణ ప్రకృతివిశేష
మస్సద్ధోఽపి ఏత స్మూలాధ్యాత్మికాధిభౌతకాధిదైవిక సుఖదుఃఖ తద్భేదు తదిత్యనోపిక్షణీయ విష
యానుభవజ్ఞాన సజ్జీచరూప మచ్చరణారవిన్దయుగలై కాన్తికాత్మ్యైక పరభక్తి పరజ్ఞాన
పరమభక్తి విఘ్నప్రతిహతోఽపి, యేనకేనాపి ప్రకారేణ ద్వయైక్యాత్మ్యైకేతలమదీయయైవ
దయయా నిశ్శేషవినష్టరహేతుక మచ్చరణారవిన్దయుగలై కాన్తికాత్మ్యైకపరభక్తి పరజ్ఞాన పరమ
భక్తివిఘ్నో మత్ప్రసాదలబ్ధ మచ్చరణారవిన్దయుగలై కాన్తికాత్మ్యైక పరభక్తి పరజ్ఞాన
పరమభక్తిః, మత్ప్రసాదాదేవ సాక్షాత్కృత యథావస్థిత మత్స్వరూప గూఢగుణ విభూతి
లీలోపకరణ విస్తారోఽపరోక్షసిద్ధ మన్నియామ్యతా మద్దాస్యైకస్వభావాత్మ్యస్వరూపో మదే
కానుభవో మద్దాస్యైకప్రియః పరిపూర్ణానవరత నిత్యవిశదతమానన్య ప్రయోజనానవధికారి

శయ ప్రియ మదనుభవ స్త్వం తథావిధ మ దనుభవజనితా నవధికాతిశయ ప్రీతికారితా శేషా
వస్థాచితాశేషశేషతైక రతిరూప నిత్యకింకరభవ ॥ ౧౭ ॥

ఏవమ్యుతోఽసి ॥ ౧౮ ॥

అధ్యాత్మికాధి భౌతికాధిదైవిక దుఃఖనిష్ఠు గన్ధరహిత స్త్వం, ద్వయమధానుసన్ధానేన
సహ సదైవం వక్తా యావచ్ఛరీరపాతమ్ అత్రైవ శ్రీరజే సుఖమాస్స్వ ॥ ౧౯ ॥

శరీరపాతసమయేతు కేవలం మదీయయైన దయయాఽతిప్రబుద్ధో మామేవావలోక
యన్నప్రచ్యుత పూర్వసంస్కార మనోరథః, జీవామివ వస్త్రం సుఖేనేమాం ప్రకృతిం స్థూల
సూక్ష్మరూపాం విస్మయ తదానీమేవ మత్ప్రసాదలబ్ధ మచ్ఛాణారవిన్దయుగలై కాన్తికాత్యన్తిక
పరభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్తికృత పరిపూర్ణానందవరత నిత్యవిశదతమానన్యపయోజనానంద
కాతిశయ ప్రియ మదనుభవజనితా నవధికాతిశయప్రీతికారితా శేషావస్థాచితాశేషశేషతైక
రతిరూప నిత్యకింకరభవిష్యసి ॥ ౨౦ ॥

నూతే భూదత్రసశయః ॥ ౨౧ ॥

అన్యతానోక్తపూర్వంమేనచ వక్ష్యేకదా నచ ।

రామోద్విన్వాభిభాషతే ।

సకృదేవప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచయాచతే ।

అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతంమమ ।

సర్వధర్మార్క పరిత్యజ్య మామేకం శరణంనజ ।

అహంత్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి నూశుచః ।

౨౨ సుయైవ హ్యుక్తమ్ ॥ ౨౨ ॥

అత స్త్వం త త్వతో మ జ్ఞాన దర్శనప్రాప్తిమ నిర్మంశయస్సఖిమాస్స్వ ॥ ౨౩ ॥

అన్యకావే స్మృతియా తు తవకైక్యాయకారితా ;

తామేనాం భగవన్నద్య క్రియమాణాంకురుష్యమే ।

౨౪ శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితం శరణాగతిగద్యం సమూహమ్.

శశసహస్రోపశోభితైః సనకదానుభూయమానై రప్యపూనకసనాశ్చయకమావహన్తి. క్రీడా
తైలశతసహస్రైరలఙ్కృతైః కైశ్చిన్నారాయణ దివ్యలీలాం నారదైః స్త్రీశ్చిన్నారాయణచాలయా
దివ్యలీలాసాధారణైః సాధారణైశ్చ కైశ్చిచ్ఛుకశారికామయూరక యోధిభిః పులహం స్త్రాచ్యుతై
దికవ్యోద్యానశతసహస్రైరంపుతే, మణిముక్తాప్రవాలకృతినోన్మనైః వ్యాసాం నృపై రనిగ్దకై
దికవ్యాణ్ణజవరైః అతిరమణీయదనైః అనిరునోః గమధుర స్వగై లంకాతై రప్యపూనకమయ
దివ్యక్రీడాస్థానోపశోభితైః దివ్యసౌగంధిక వాసీకతపహస్రైః దివ్యసంహారసాహాయ్యైః సహ
న్పుతే, నిరస్తాతిశయానందైకరసతయాచ ఆనన్త్యాచ్చ ప్రవిష్టాసుష్టాంతుభిః శ్రీమదైశ్వరీరా
జితే, తత్రతత్ర కృతదివ్య పుష్పపయఃజ్యోపశోభితే, నానాసుచ్ఛిసవాన్వాదమత్తభిక్షావలీభిరు
ద్రీయమాన దివ్యగాంధవేణాపూరితే, చందనాగరుకపూర్ణదివ్యపుష్పవిరాహం మన్దానిలాసేవ్య
మానే, మధ్యేపుష్పసంభయవిచిత్రితే, మహాని దివ్యయోగపయఃస్థి. అనన్తాదృశం.

శ్రీమద్వైకుంఠేశ్వర్యాది దివ్యలోక మాత్మకాన్త్యా విష్వచం స్పృశయన్త్యా, శేష
శేషాశనాదినవకపరిజనంభగవత స్తత్తదనస్థాచిత పరిచయోగముచూజ్ఞా యన్త్యా, శీలయాపగూణ
విలాసాదిభిరాత్మానురూపయా, శ్రీయాసహాసీనమ్,

ప్రత్యగ్రోస్థీలీత సరసిజనదృశనయనయుగలగ, స్వచ్ఛలీలచూరణకృతమ్, అశుభ్య
జ్వలలీతవాససం, స్వయాప్రభయాఅతినిమలయా అభిశీతలనూ స్వన్నయః చూరణకృతభాగూ
కృత్స్నం జగద్భాసయన్తమ్, అచిన్త్యదివ్యాశ్చుత నిత్యచూరణస్వభావ లావణ్యమయాశ్చుత
సాగరమ్, అతిసౌకుమార్యా దీపత్ప్రస్విన్నవదాల క్యమాణ లలాటఫలకదివ్యాలకావలీ విరా
జితం, ప్రబుద్ధముగ్ధామ్బుజ చారురీచనం, సవిభ్రమభూలశమ్, ఉజ్జ్వలాననం, సుచిస్మితం,
కోమలగంధమ్, ఉన్ననమ్, ఉదగ్రపీనాంస విలమ్బికుణ్డలాలకావలీబద్ధరశమ్బుకన్ధనం, త్రియావతం
సోత్పలకణకభూషణశ్లథాలకాబద్ధవిమదకశంసిభిశ్చతృభిర జానువిలమ్బిభిభావైవిధా తమ్,
అతికోమలదివ్య రేఖాలఙ్కృత తామ్రకరతలం, దివ్యాజ్ఞానీయకవిరాజితమ్ అతికోమలశృంగవలీ
విరాజితమ్ అనురక్తాబ్జలీభిరలంకృతం, తత్క్షణోస్థీలీత పుణ్డరీక సదృశచరణయుగలమ్, అనిరునో
నార కిరీటమకుటచూడావతంస మకరకుణ్డలక్రైవలక హార కేయూరకటక శ్రీవత్సకౌస్తుభముక్తా
గామోదర బద్ధనవీతామ్బర కాశ్చీగుణనూపురాదిభిరత్వన్త సుఖస్సశ్లేశక వ్యగన్ధై భూషణై
భూషితం, శ్రీమత్యావైజయన్త్యావసమాలయావిరాజితం, శబ్దచక్రగదానిశఙ్ఖాది దివ్యాయు
ధైస్సేవ్యచూనం, సబ్కల్పమాత్రావక్తృప్త జగజ్జన్మస్థినిధ్వంసాదికే శ్రీమద విష్వక్సేనే న్యస్త
సమస్తాత్మేశ్వర్యాం, వైసతేయాదిభిస్సర్వభావతో నిర స్తనమ స్తనాంసాదికస్వభావైః భగవత్పరి
చయోకరణయోగై భగవత్పరిచయోకభోగై నిత్యసిద్ధై రనన్తయోగాయోగంసేవ్యమా
నమ్ ఆత్మభోగేనానుసంహితపరాదికాల దివ్యామలకోమలావలోక సేన విశ్వచూష్ణోదయన్తమ్ ఈష
దుస్తీలీతముఖామ్బుజోదరవినిగతేన దివ్యాననారవిన్ద శోభాజనకేన దివ్యగామ్యాగూడాదాయక
సౌందర్య మౌఢ్యయాద్యనవధికగుణగణవిభూషితేన అతిమనోహర దివ్యభావగభేణ, దివ్యలీలా

శ్రీః.
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.
అథ శ్రీరజ్జగద్యమ్.

చివరిత్యంతర్వ్యానాం తత్త్వయాథావ్యాకీర్తనమ్ ।
రామానుజాయ మనయే నమో మమగీరుతే ॥

స్వాధీన త్రివిధచేతనాచేతన స్వరూపస్థిని ప్రవృత్తిభేదః, క్షేత్రకమాద్యశేషకోషాను
స్పృష్టం, స్వాభావికానవధికాతిశయ జ్ఞానబలైశ్వర్యవీర్యశక్తి తేజస్సాగ్రేణ్యవాగ్దేహ్యమాదృశ
వాదకవసాహదకసామ్యకారుణ్య నూర్ణయక గామ్యాగ్రహణాయక చానుయక సైయక
ధైర్యకశౌర్యక పరాక్రమ సత్యకామ సత్యసజ్జల్ప కృతీత్వ కృతజ్ఞతాద్య సభ్యయ కల్యాణగుణ
గణౌఘమహాణవం, పరబ్రహ్మభూతం, పురుషోత్తమం, శ్రీరజ్జగద్యమ్ అనమ్ అస్మత్స్వరూపం.
ప్రబుద్ధవిశ్వనియామ్యనిత్యదాస్యైకరసాత్మస్వభావోఽహం, గదేకానుభవ స్తనేకస్రయః, పరిపూ
ణాంభగవత్తన, విశదతమానుభవేన నిరస్తరమనుభూయ, తదనుభవజనితా నవధికానిశయ
ప్రీతికారితా శేషావస్థోచితాశేష శేషతైక రతియాప నిత్యకిజ్జురో భవాని ॥ ౧ ॥

స్వాత్మ నిత్య నియామ్య నిత్యదాస్యైకరసాత్మ స్వభావాను సద్భావపూర్వక భగవ
దనవధికాతిశయ శ్రీమాద్యధ్యక్షుల గుణగణాను భవజనితా నవధికానిశయప్రీతికారితా శేషా
వస్థో చితాశేషశేషతైక రతియాప నిత్యకై జ్జువక ప్రాప్త్యుపాయభక్తితనుపాయ సమ్యక్ జ్ఞాన
తమపాయ సమీచీనక్రియా తదనుగుణ బోధ్యైకతా స్తిక్యాది సమస్తాన్య గుణవిహీనః, దురుత్త
రానస్త తద్విషయకాయ జ్ఞానక్రియాను గుణానాదిపాపవాసనా మహాణవాన్తవి మగ్నః, తిల
తైలవద్దారువహ్ని నద్దవివేచత్రిగుణత గతురణ స్వభావాచేతన ప్రకృతివ్యాప్తిరూప మరణ్యయ
భగవన్మాయాతిరోహిత స్వప్రకాశః, అనాద్య విద్యాసజ్జితానంతాశక్య విస్రంసన కర్మపాశప్ర
గ్రధితః, అనాగతానంతకాల సమీక్షయాఽప్యదృష్టసంతాగోపాయః, నిఖిలసన్తుజానిశరణ్య,
శ్రీమన్నారాయణ, తన చరణారవిందయుగలం శరణమహం ప్రపద్యే ॥ ౨ ॥

ఏవ మనస్థితస్యా పృథివీత్వమాత్రేణ పరమ కారుణికో భగవవాన్ స్వానుభవ ప్రీత్యో
పనీతైకాన్తికాత్వన్తిక నిత్య కై జ్జుయైక రతియాప నిత్యదాస్యం దాస్యతీతి విశ్వాసపూర్వకం
భగవత్తం నిత్య కిజ్జురతాః పాద్రకయే ॥ ౩ ॥

శ్లో॥ తవానుభూతిసమ్భూత ప్రీతికారితదాసతామ్ ।
దేహి మే కృపయా నాథ నజానే గతిమన్యథా ॥ ౪ ॥
సర్వావస్థో చితాశేష శేషతైక రతిస్తవ ।
భవేయం పుణ్డరీకాక్ష త్వమేవై వంకురుష్వమామ్ ॥ ౫ ॥

ఏవమ్భూత తత్త్వయాథాత్మ్యానబోధ తదిచ్ఛారహితస్యాపి ఏతదుచ్ఛారణ మాత్రా
నలమ్మనేన ఉచ్యమానాథక పరమాధకనిష్ఠం మే మనస్త్వమేవాద్యైన క గయ ॥ ౬ ॥

అపారకరుణామృదే. అనారోచితవిశేషాశేషహోకరణ్య. ప్రణతాతికార, ఆశ్రితవాత్స
క్యకమహోదధే, అనవరతవిదితవిభలహతజాలయాధాత్మ్య, సత్యకామ. సత్యసజ్జుల్ప,
పత్సఖ, కాకుత్స్థ. శ్రీమన్నారాయణ, పురుషోత్తమ, శ్రీరజ్యగాధ మమరాధ, సమోఽస్తుతే॥ ౭॥

ఇహ శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితః శ్రీరజ్యగద్యం సమూహమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

అథ శ్రీవైకణ్ఠగద్య ప్రారమ్భః.

యామునాయానుధామోద్భాది మవగాశ్య యథామతి ।

అదాయ భక్తియోగాఖ్యం రత్నం సద్దేశమామృతమ్ ॥ ౧ ॥

స్వాధీనగ్రావిభవేతరాచేతనస్వరూపస్థితీప్రవృత్తిభేదం, క్షేరకమాద్య శేషవోషాసం
ప్రసంగస్వాభావికానవధికానిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవియోగశక్తితేజఃప్రభృత్యసజ్జేయకల్యాణగుణ
కౌఠుకుసంకానం, పరమపురుషం, భగవత్త్వం, నారాయణం, స్వామిత్యేన సుశ్రుత్యేన గురు
గ్రంథాదిగ్రంథాన్య, వికాంతికాత్యంతిక తల్పదామృతజ్వలయపరిచయైక మనోరథః, తత్ప్రాప్త
యదాత్మజామృతజ్వలయ ప్రపత్తేరస్యన్నమే కల్పకోటిసహస్రేణాపి సాధకమస్తీతి మన్వాః,
స్వైవ భగవతో నారాయణస్య, అఖిలసత్త్వదయైక సాగరస్య, అనారోచితగుణగుణాఖణ్డజనాను
యామునాయా దోలనశః, స్వాభి వికానవకాతిశయ గుణవత్తయా, దేవతీయజ్ఞానసాధ్యజల
సాగరయాద్యస్య, ఆశ్రితవాత్సల్యైకజలభేః భక్తజన సంక్షేపైకభాగస్య, విశ్వజ్ఞానక్రమైశ్వ
ర్యాభిభావసామగ్రీ సమృద్ధస్య, మహావిభూతేః శ్రీమతశ్చరణరవిస్తయుగలమ్, అచన్యాత్మ
సంపదేన తద్దానకభవేన శరణమనువ్రజేత్ ॥ ౨॥

సాధన్య ప్రశ్నోహమాత్మోజ్జీవనాయైవమనుస్మరేత్ ॥ 3 ॥

చరణదళభూనవాత్మకమణ్డం, దశగుణితోత్తరంచావరణసత్త్వం, సమస్తం కాయక
గణాభిరూపిత్య సతకమానే, పరమవశ్యమశబ్దాభిభేదే, బ్రహ్మసాం వాద్యసాగోచరే,
యస్మిన్మహాస్థానస్యానోకే, సకవిభిశివాదిభిరప్యచిత్త్యస్వభావైశ్వర్యైకవిత్త్యసిద్ధైరననైభగవ
దసకూలైశ్చ కభిగై దివ్యపురుషైరమహాత్మభిరాపూరితే. తేషామపి యశ్చరమాణమియదై
యకమీదృశ స్వభావమితి పరిచ్ఛేత్తుమయోగ్యే, దివ్యానరణశతసహస్రాన్యతే, దివ్యకల్పకత
ంబశోభితే, దివ్యోద్యానశతసహస్రకోటిభిరావృతే. అప్రిప్రమానే, దివ్యాయతనే కస్మింశ్చిద్వి
త్రదివ్యసన్నిహయ దివ్యాస్థానమణ్డపే, దివ్యరత్న సమృతతనసాస్రవోటిభిరుపశోభితే, దివ్య
నారన్న కృపాసలవిచిత్రితే, దివ్యలక్ష్మణాలబ్ధుతే, పరితః పతితైః పరమానైః పాదప
శ్చనానాగర్భవణై దివ్యపుష్పైశ్శోభమానై దివ్యపుష్పపవనైరుపశోభితే. సజ్జీర్ణాపారిజా
తదికల్పద్రుమోపశోభితైః అసజ్జీర్ణైశ్చ కైశ్చిదన్యస్థ పుష్పరత్నాదివిమిత దివ్యలీలామణ్డవ

రకపూవాచిన్త్య పరమనత్వపశ్చిశక్తిమయవిగ్రహం పశ్యాపనిషదైభ్యాత్వా, అరాధనాభి
ముఖ్యోభవే ప్రాప్యో మూలమస్త్రేణ దణ్డవత్ప్రణమ్యాత్మాయస్వాగతంచేద్య యావదారాధన
సమం ప్రాప్యోభవే మూలమకయాత్ ॥ 30 ॥ అన్యత్ర స్వాభిమతేదేశే పూజాచేత్ ఏవమావాచా
నయే ॥ 31 ॥ సూర్యస్యనూనాశ్వానం కరపుష్పేపదశశమ్ ॥ బిమ్బాపవేశనస్త్రైన యోగవిగ్రహ
చిత్తే సూర్య ప్రణామస్త్రేణ మూలమకయాత్ స్వాగతంపుష్పమేనచ ॥ సాన్నిధ్యయాచనంచేతి శత్రాహ్వానస్య
సర్వం ॥ 32 ॥ 33 ॥ 34 ॥

నారోధగవస్త్రగ్రహమ్య దక్షిణతః, ఓం, శ్రీంశ్రీయైనమ ఇతి శ్రీయమావాచ్య ప్రణ
మ్య, నారోధ, భూభూమ్యైనమఇతిభూమిం, తత్రైవ, నీలీలాయైనమ ఇతి నీలామ్, కిరీటాయ
మకరా, వామకరమితిభూమిం భగవతఃపశ్చినుపాశ్వేచతుర్భాహం చతుర్వక్త్రంకృతా
జ్జగిపుటం మూర్ధ్ని భగవద్కిరీటంధారయంతం కిరీగాఖ్యదివ్యపురుషం ప్రణమ్య, కిరీటమా
ల్యామూర్ధ్నికైస్త్రై నేనమ ఇత్యాపీడకం తత్రైవప్రణమ్య, ఓం, దక్షిణకుండ్లలాయమకరాత్మనేన
మ ఇతి దక్షిణకుండ్లల దక్షిణతఃప్రణమ్య, ఓం వామకుండ్లలాయ మకరాత్మనేనమ ఇతి వామకుండ్ల
ల సామగ్రాప్రణమ్య, ఓం, వైశ్యవస్త్రైవనమాలాయైనమ ఇతి వనమాలాం పురతఃప్రణమ్య,
ఓం, శ్రీమలస్త్రైవనమ ఇతిమలసీం పురతఃప్రణమ్య, ఓం, శ్రీవత్సాయశ్రీనివాసాయనమఇతి శ్రీ
వత్సాయ పురతఃప్రణమ్య, ఓం, హారాయసర్వాభరణాధిపతయే నమ ఇతిహారాత్మానం పురతఃప్రణ
మ్య, ఓం, శ్రీకౌస్తుభాయసర్వరత్నాధిపతయేనమ ఇతి శ్రీకౌస్తుభాత్మానమ్ పురతః ప్రణ
మ్య, ఓం, కాశ్చగుణోజ్జ్వలాయపీతామ్బరాయ నమ ఇతి పీతామ్బరాత్మానం పురతఃప్రణమ్య,
ఓం, సర్వేభ్యో భగవద్భూషణేభ్యోనమ ఇతి సర్వభూషణాని సర్వతః ప్రణమ్య, ఓమ్, సుద
రంగాయ శేషరాజాయనమ ఇతిసుదశశనం రక్తవణం రక్తనేత్రం చతుర్భుజం కృతాజ్జలి
పుటం భగవస్త్రమూర్ధ్నికయంతం దశశనానన్దబృంహితముఖం మూర్ధ్ని భగవచ్ఛక్రంధారయ
ంతం దక్షిణతఃప్రణమ్య, ఓం, నన్దకాయఖడ్గాధిపతయే నమ ఇతినన్దకాత్మానంశిరసి భగవత్ఖడ్గం
ధారయంతం తత్రైవప్రణమ్య, ఓమ్, పద్మాయనమ ఇతి పద్మం ప్రణమ్య, ఓం, పాశ్చజన్యాయ
శ్చంద్రాయనేనమ ఇతి శ్చంద్రాయనంసితవణం ద్విభుజం కృతాజ్జలిపుటంశిరసిభగవచ్ఛక్రంధారయంతం
వామం ప్రణమ్య, ఓమ్, కమోదకైర్గదాధిపతయేనమ ఇతి గదాత్మానం తత్రైవప్రణమ్య, శా
ర్ఙ్గాయ వాసాధిపతయేనమ ఇతి శార్ఙ్గాత్మానమ్ ప్రణమ్య, ఓమ్, సర్వేభ్యో భగవదాయుధేభ్యో
నమ ఇతి సర్వాయుధానిపురతఃప్రణమ్య, ఓం, సర్వాభ్యోభగవత్పాదారవిన్దనంవాహినీభ్యోనమ
ఇతి దివ్యపాదారవిన్దనంవాహినీస్సమస్తతః ప్రణమ్య, అనంతాయనాగరాజాయనమ ఇతి పృష్ఠతో
నన్తం నాగరాజంచతుర్భుజం హలముసలధరం కృతాజ్జలిపుటం ఘణామణిసహస్రవణ్ణితోత్త
మూర్ధ్ని భగవస్త్రమూర్ధ్నికయంతంభగవత్స్పృశనానన్దబృంహితసర్వగాత్రం భ్యాత్వా ప్రణ
మ్య, సర్వేభ్యోభగవత్పరిజనేభ్యోనమఇత్యనుక్తానస్తపరిజనాప్రణమ్య, ఓమ్, భగవత్పాదుకా
భ్యోనమ ఇతి భగవత్పాదుకేపురతఃప్రణమ్య, ఓం, సర్వేభ్యోభగవత్పరిచ్ఛదేభ్యోనమ ఇతి
సర్వపరిచ్ఛదానమస్తతఃప్రణమ్య, ఓం, వైవతేయాయనమఇత్యగ్రతో వైవతేయమాసీనం
ద్విభుజం కృతాజ్జలిపుటం భ్యాత్వా ప్రణమ్య, ఓమ్, నమోభగవతే విష్వక్సేనాయేతి భగవతః

రకమానావాచి స్త్య పరమసత్త్వపశ్చాత్తక్తిమయవిగ్రహం పశ్యాపనిషదై ధ్యాత్వా, ఆరాధనాభి
ముఖ్యధర్మో ప్రాప్య- సూలము నేనిద దద్ధావత్ప్రణామ్యాత్మాయస్వాగత-నివేద్య యావదారాధన
సమంజసంబుధ్యమాచరంకుయాత్ 30 అన్యత్ర స్వాభిమతేదేశే పూజాచేత్ సవమావాహ
యేతి మంత్రాంతరంగియమాహ్వానం కరపుష్కోపదర్శనమ్ | ఏమ్నాపవేశనశ్చైవ యోగవిగ్రహ
విధానం ప్రాప్య సముత్థానం స్వాగతంపుష్పమేవచ | నాస్మిన్మయాచరంచేతి తత్రాహ్వానశ్చ
సంధ్యం మంత్రాంతరంగి 31-32

1. సోభగవత్ప్రణామ్య దక్షిణతః, ఓం, శ్రీంశ్రీయైశమ ఇతి శ్రియమావాహ్య ప్రణా
మ్య, సూలము, సూక్ష్మామైశమ ఇతిసూమిం, తత్రైవ, నీలీలాయైశమ ఇతిసూమ్, కిరీటాయ
నమః, పరమోమ ఇత్యుపరి భగవతఃపశ్చిమపాశ్చేచ్ఛాచతుర్బాహుం చతుర్వక్త్రంకృతా
ఇతిపుటం సూక్ష్మ భగవత్కిరీటంధారయన్తం కిరీటాభ్యుదివ్యపురుషం ప్రణమ్య, కిరీటమా
ల్యామనీలీలాయైశమ ఇత్యాపీడకం తత్రైవప్రణమ్య, ఓం, దక్షిణవర్ణలాయనమకరాత్మచేన
నామోమ ఇతిసూక్ష్మం దక్షిణతఃప్రణమ్య, ఓం వామకుణ్డలాయ మకరత్తనేనమ ఇతి వామకుణ్డ
ల సూక్ష్మప్రణమ్య, ఓం, వైవస్వత్యవనమాలాయైశమ ఇతి వనమాలాం పురతఃప్రణమ్య,
ఓం, శ్రీసూక్ష్మస్య నమ ఇతిసూలసీం పురతఃప్రణమ్య, ఓం, శ్రీవత్సాయశ్రీనివాసాయనమఇతి శ్రీ
వత్సాయసూక్ష్మప్రణమ్య, ఓం, హరిాయనవాధరణాధిపతయే నమ ఇతిహరిత్తానం పురతఃప్రణ
మ్య, ఓం, శ్రీకౌస్తుభాయనవరత్నాధిపతయేనమ ఇతి శ్రీకౌస్తుభాత్తానమ్ పురతః ప్రణ
మ్య, ఓం, తామ్రగుణోద్భవలాయపీతామృతాయ నమ ఇతి పీతామృతాత్తానం పురతఃప్రణమ్య,
ఓం, సవేశభ్యో భగవద్భూషణేభ్యోనమ ఇతి సవకభూషణాని సవకతః ప్రణమ్య, ఓమ్, సుద
రశంకాయ శేఖరీరాజాయనమ ఇతిసుదర్శకానం రక్తవణకం రక్తచేత్రం చతుర్భుజం కృతాంజలి
పుటం భగవత్సమాంకయన్తం దశకానానందబృంహితముఖం మూర్ధ్ని భగవచ్ఛక్రంధారయ
న్తం దక్షిణతఃప్రణమ్య, ఓం, చంద్రకాయాభిజ్ఞాధిపతయే నమ ఇతిచంద్రకాత్తానంశిరసి భగవత్పద్మం
ధారయన్తం తత్రైవప్రణమ్య, ఓమ్, పద్మాయనమ ఇతి పద్మం ప్రణమ్య, ఓం, పాశ్చాత్యాయ
భ్యుద్భవనామ ఇతి భ్యుద్భావ సితవణకం ద్విభుజం కృతాంజలిపుటంశిరసిభగవచ్ఛక్రంధారయన్తం
వాహయ ప్రణమ్య, ఓమ్, కమాదత్యైగదాధిపతయేనమ ఇతిగదాత్తానం తత్రైవప్రణమ్య, శా
ర్ఙ్గాయ వాచాధిపతయేనమ ఇతి శాఙ్గాత్తానమ్ ప్రణమ్య, ఓమ్, సవేశభ్యో భగవదాయుధేభ్యో
నమ ఇతి సవక భూషణానిపురతఃప్రణమ్య, ఓం, సవకభ్యోభగవత్పదారవిద్వనం వాహిసీభ్యోనమ
ఇతి పిచ్చికానారవిద్వనం వాహిసీస్సమస్తతః ప్రణమ్య, అనంతాయరాగరాజాయనమ ఇతి పృష్ఠతోఽ
నంతానంతానం చతుర్భుజం హలముసలధరం కృతాంజలిపుటం భూమినిగ్రహణ్ణీతోత్త
మాంబు భగవత్సమాంకయన్తం భగవత్స్పృశకానానందబృంహితసవకాత్రం ధ్యాత్వా ప్రణా
మ్య, సవేశభ్యోభగవత్పరిసరేభ్యోనమ ఇత్యనుక్తం నందరజవాప్రణమ్య, ఓమ్, భగవత్పాదుకా
భ్యంసమ ఇతి భగవత్పాదుకేపురతఃప్రణమ్య, ఓం, సవేశభ్యోభగవత్పరిచ్ఛదేభ్యోనమ ఇతి
సవకపరిచ్ఛదానమస్తతఃప్రణమ్య, ఓం, వైవతేయాయనమ ఇత్యగ్రతో వైవతేయమాసీనం
ద్విభుజం కృతాంజలిపుటం ధ్యాత్వాప్రణమ్య, ఓమ్, నమోభగవతే విష్ణుక్సేరాయేతి భగవతః

ప్రాగుత్తరపాశ్వేకః ఓక్షీణాభిముఖం భగవన్తంవిష్వక్స్వేనమాసీనం సతాభిముఖం సే-
కృతాజ్ఞలిపుటం సీలమేశునిభగధ్యాత్వా ప్రణమ్య, ఓమ్, గం, గజాననాయనమః, ఓమ్,
జయత్సేనాయనమః, ఓమ్, హం, హరినక్త్రాయనమః, ఓమ్, కమ్, కాలప్రసాదాయనమః,
ఓమ్, సర్వేభ్యోభగవద్విష్వక్స్వేనపరిజన్మేభ్యోనమః, ఓమ్, విష్వక్స్వేనపరిజన్మేభ్యోనమః,
యద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, ప్రణమ్య, యద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, నమః, యద్వారపాలాయనమః,
ప్రణమ్య, ఓమ్, భద్రాయద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, సుభద్రాయద్వారపాలాయనమః,
యద్వారపాశ్వేయోః ప్రణమ్య, ఓమ్, జయాయద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, విష్వక్స్వేన
పాలాయనమః, ఓమ్, పశ్చిమద్వారపాశ్వేయోః ప్రణమ్య, ఓమ్, పశ్చిమద్వారపాలాయనమః,
ఓమ్, విష్వక్స్వేనద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, త్విత్తరద్వారపాశ్వేయోః ప్రణమ్య, ఓమ్, త్విత్తరద్వారపాలాయనమః

ఏతేద్వారవాలాన్సర్వే నక్షత్రజగ్రదాధానాం జ్ఞాముప్రణామ్య, ఓమ్, విష్వక్స్వేన
సర్వేభ్యోభగవద్ద్వారపాశ్వేయోః ప్రణమ్య, ఓమ్, సర్వేభ్యోభగవద్ద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, ప్రణా
కుమునాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరిణాయనమః, ఓమ్, సవాహ సకరివారిప్రసరి
నగం కుమునంప్రణమ్య, ఓమ్, కుమునాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరిణాయనమః, ఓమ్, ప్రణా
నుభత్యాన్నేయ్యాం కుమునాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరిణాయనమః, ఓమ్, ప్రణా
ప్రహరణాయ ననుభిదక్షిణన్యాం పుష్కళికాయాం ప్రణమ్య, ఓమ్, వాహనాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరి
హసపరివారప్రహరణాయ ననుభిదక్షిణన్యాం వాహనాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరి
పతయే సవాహసపరివారప్రహరణాయ ననుభిదక్షిణన్యాం కింకుకణాం ప్రణమ్య,
నేత్రాయగణాధిపతియే సవాహసపరివారప్రహరణాయ ననుభిదక్షిణన్యాం వాహనాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరి
ప్రణమ్య, సుముగ్రాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరిణాయనమః, ఓమ్, త్విత్తరద్వారపాలాయనమః,
ప్రణమ్య, ఓమ్, సుప్రసిష్ఠితాయగణాధిపతియే సవాహ సకరివారిప్రసరిణాయనమః, ఓమ్, ప్రణా
న్యాం సుప్రసిష్ఠితం ప్రణమ్య, ఓమ్, సర్వేభ్యోభగవద్ద్వారపాలాయనమః, ఓమ్, ప్రణా
ప్రణమేత్ ॥3౬॥ అన్యత్రావార్య పూజాయామావాహనస్థానానికంఠవ్యోమశ్చైవ
నుష్టలక్ష్మదయాని నుధురాద్వారకాగోకులయోః పూజ్యేని వ్యావహారికాని పూజా
రక్షణీనిచ యథారుచి ॥3౭॥ ఏవం భగవన్తం నారాయణం దేవీభూషణాయధపరి
ద్వారపాలపాదేషు సేవ్యమానంస్వాధీనగ్రీవిధచేతరాచేతనస్వహృద్భ్రాతృత్వోద్భూ
ద్యశేషకోపానగస్పృష్టం స్వాభావికానవధికానిశయజ్ఞానబలైశ్చైవైకవీయః శైలితే
త్వసజ్జ్యేయకల్యాణగుణగ శేషుమహాకావంధ్యభివృద్ధిప్రణమ్య మూలమస్త్రీంస్వా
వాయుమేవప్రణమ్యానుజ్ఞాప్య భగవత్పూజా మారభేత్ ॥౩౮॥

పాత్రేణపూనః స్థాపితాఃపుష్కపాత్రాః దమ్యుకజలమాదాయ పాణిభ్యాంవ
ద్భృత్య, భగవన్ మత్పూజాంప్రతిగృహ్ణీష్యేతిచింతయన్ భగవన్తుభిదశకయిత్యాభి
హస్తే కించిత్ప్రదాయాఃపుష్కపాత్రాఃపాత్రేప్రక్షిపేత్ ॥౩౯॥ పాస్త్రాప్రత్యేల్య పా
ష్పాణిదత్వా పాద్యపాత్రాత్పాద్యజలమాదాయపాదయోః కించిద్దత్వా మనసాపా
యన్ పాద్యప్రతిగ్రహపాత్రేఽక్షిపేత్ ॥౪౦॥ వస్త్రేణపాదాసమ్మృజ్యగన్ధపుష్పాణిదత్వా

నిమగ్నానాం నిమగ్నయమాదాయ. భగవద్దక్షిణహస్తే కించిత్ప్రదాయాచమనీయప్రతిగ్రహపా
ప్రతిగ్రహే. 180|| తతోగన్ధపుష్పభూపదీపాచమనముఖవాసతామ్బూలాదినివేదనంకృత్యాప్ర
ణమ్యానుజ్ఞాప్య పాశుకే ప్రదాయ తత్రోపవిష్టే, మాల్వభూషణవస్త్రాణ్యపనీయ విష్వక్సేనాయదత్వా, స్నానశా
టికాం ప్రదాయ పాద్యాచమన పాదపీత ప్రదానదంతకాష్ఠహస్తానిలేఖన గణ్ణాషముఖప్రతా
లగాచమనాదగ్ధాం సుప్తప్రతాలన ముఖవాసతామ్బూలతైలాభ్యజ్ఞోద్వతామలకతోయకబ్జ
తస్మాదేహశోధనశాటికాప్రదానహరిద్రాలేపన ప్రతాలన వస్త్రోత్తరీయయజ్ఞోపవీత ప్రదాన
పాద్యాచమనపవిత్రప్రదాన గన్ధపుష్పభూపదీపాచమన నృత్తగీతవాద్యాది సవకమగ్గలయుక్తాభి
షేక సంరాజనాచమన దేహశోధన ప్లోతవస్త్రోత్తరీయయజ్ఞోపవీతాచమనానిదత్వా కూచప్ర
నారణం కురూత్ 183||

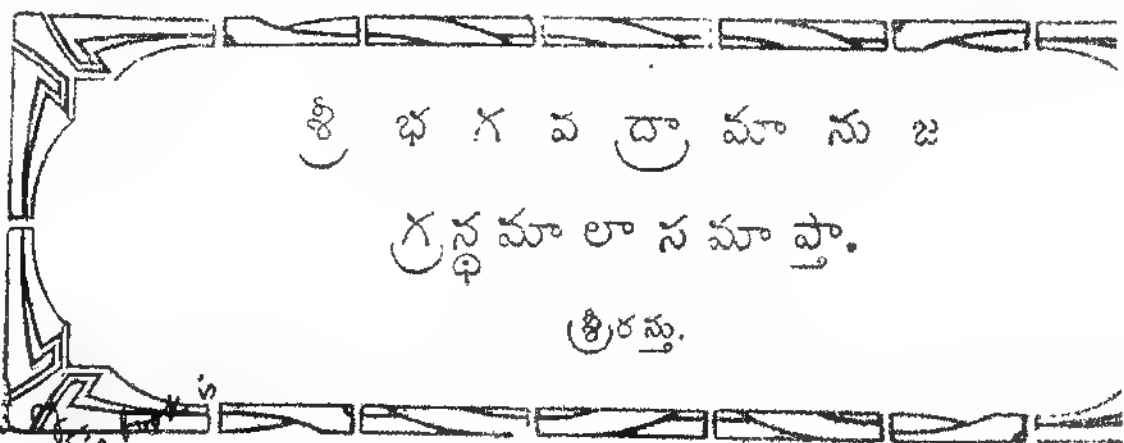
సహస్రధారాభిషేకనీరాజనాచమన దేహశోధన ప్లోతవస్త్రోత్తరీయయజ్ఞోపవీతాచమ
నానిదత్వా తతోఽలక్ష్మారాసనమభ్యచ్య ప్రణమ్యానుజ్ఞాప్య పాశుకే ప్రదాయ తత్రోప
విష్టే పూర్వ న తస్మిన్వీయవజ్ఞ మఘ్యుకపాద్యాచమనీయాని మస్త్రేణకల్పయిత్వా గన్ధసమ్మ
దన వస్త్రోత్తరీయ భూషణోపవీతాఘ్యుకపాద్యాచమనీయాని దత్వా, సమస్తపరివారాణాం స్నా
నవస్త్రాదిభూషణాంతంకృత్యా గన్ధాదీ దేవానంతరం సవకపరివారాణాం ప్రత్యేకం ప్రదా
య భూపదీపాచమనీయానిదత్వాత్ 184|| అథవా సవకపరివారాణాం గన్ధాదీనేవ దత్వాత్
185|| గన్ధపుష్పప్రదానాలక్ష్మారాజ్ఞానోద్వేషపుష్టాదశేభూపదీపాచమన ధ్వజచ్ఛత్రచామర
వాహన శబ్దచిహ్న కాహలభేయాది సకలనృత్తగీతవాద్యాదిభిరభ్యచ్య మూలమస్త్రేణ పుష్పం
ప్రదాయ ప్రత్యక్షరంపుష్పం ప్రదాయ ద్వాదశాక్షరేణవిష్ణుపడక్షరేణ విష్ణుగాయత్ర్యా పఞ్చో
పనిషదైః పురుషసూక్తఋగ్విరైశ్చ భగవన్మస్త్రైశ్చ క్షేత్రేత్పుష్పంప్రదాయ దేవ్యాదిదివ్య
పారిషదాంతం తత్తస్మైః పుష్పందత్వా ప్రణమ్య ప్రతిదిశం ప్రదక్షిణప్రణామపూర్వకం భగ
వతేపుష్పాంజలిందత్వా పురతఃప్రణమ్య శ్రుతిసుతైః స్తోత్రైస్తుత్వా ఆత్మానందిత్యకింకరతయా
నివేద్య తద్దైవభ్యాత్వా, యథాశక్తిమూలమస్త్రం జపిత్వా సవకభోగప్రపూరణీమృత్రాంద
ర్వా ముఖవాసతామ్బూలేప్రదాయాఘ్యం దత్వా భోజ్యాసనమభ్యచ్య ప్రణమ్యానుజ్ఞాప్య
పాశుకేప్రదాయ తత్రోపవిష్టే పాద్యాచమనీయాహణీయానిదత్వా గులంమాషికం సపిండకాభి
క్షిరంబస్మిన్ పాత్రేనిషిష్య శోషణాదిభివిశోధ్యాఘ్యుజలేనసంప్రోక్ష్య మధుపకామవసరశిరా
పహణ్య గ్ధుల్లనయనోపప్లవనాభూత్వా ప్రదాయాచమనీయం దత్వాత్ 186|| యత్ప్రేక్ష్యద్ద్రా
వ్యం భగవతేయతే, తత్సవకంశోషణాదిభివిశోధ్యాఘ్యుజలేన సంప్రోక్ష్య దత్వాత్ 187||

తతస్సంగం స్వణారత్నాదికచ్చ యథాశక్తిదత్వాత్ 188|| తతస్సంస్కృతాన్నమా
జ్యాభ్యం దధిక్షీరమధూనిచ ఫలమూలవ్యజ్ఞానాని మోదకాంశ్చాన్యానిచ లోకేప్రియతమాఘ్యా
త్సనశ్చేష్టాని శాస్త్రావిరుద్ధాని సంపాద్య శోషణాదిభి విశోధ్యాఘ్యుజలేన సంప్రోక్ష్యత్రయ
స్త్రేణరతుంకృత్యా సురభిముద్రాం ప్రదశ్యాహణపూర్వకం హవినివేదయేత్ 189||

Total No. of pages 1714-6
 540 + 226
 226 = 766
 Accn. No. భ గ వ ద్రా మా ను జ గ్ర వ

అతిప్రభావన భగవద్రామమును ముద్రియించు ముద్రాధికారియైన శ్రీ...
 త్వ ప్రసాద్యవినయావనభోభా...
 ప్రకౌలనావనున...
 న్నా... కూచే...
 మాల్వారికన వా...
 గీని ద...
 స్పృణమ్య పయ...
 దత్త్వా మాల్వగూఢన...
 వాన ప్రకుచిత...
 ముఖవాసతో...
 మ్య స్వరూపస్థి...
 స్వకీయ కల్యాణ...
 ప్రభూతాన...
 స్వప్రీతయో...
 వ్య క్షేనాయకించి...
 భగవద్యాగావశిష్ట...

భగవత్ స మనుజ్ఞాప్య పూజాం సమాపయేత్ ॥౧౪॥
 THE ACADEMY OF SANSKRIT RESEARCH
 MELHOTE-571431.
 (KARNATAK STATE)
 నిత్యగ్రంథ సమాప్తః.

total number of pages in this book is 766

100

1. The first part of the document is a list of names and dates, which appears to be a record of some kind. The names are written in a cursive script, and the dates are in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

2. The second part of the document is a series of short, handwritten notes or entries. These are written in a cursive script and are arranged in a list-like format. Some of the entries appear to be dates, while others are more descriptive.

3. The third part of the document is a series of short, handwritten notes or entries. These are written in a cursive script and are arranged in a list-like format. Some of the entries appear to be dates, while others are more descriptive.

4. The fourth part of the document is a series of short, handwritten notes or entries. These are written in a cursive script and are arranged in a list-like format. Some of the entries appear to be dates, while others are more descriptive.

5. The fifth part of the document is a series of short, handwritten notes or entries. These are written in a cursive script and are arranged in a list-like format. Some of the entries appear to be dates, while others are more descriptive.

